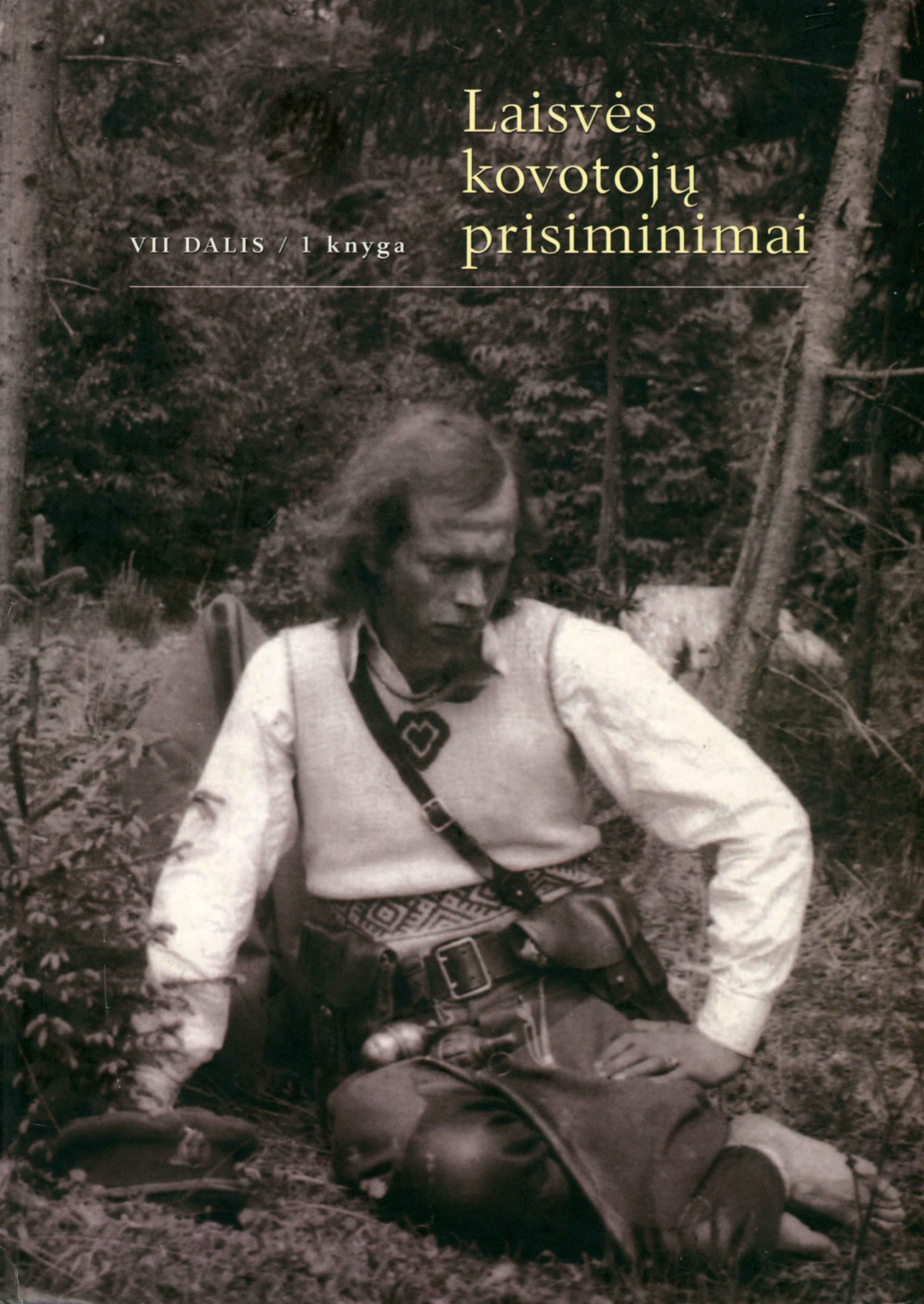
Laisvės kovotojų prisiminimai

VII DALIS / 1 knyga

Laisvės
kovotojų
prisiminimai

Laisvės kovotojų prisiminimai

VII DALIS

1 knyga

(knygos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ tęsinys)

VILNIUS 2009

UDK 947.45.083(093)
Au54

Sudarė, nuotraukas ir
archyvinę medžiagą pateikė
ROMAS KAUNIETIS

KNYGA IŠLEISTA
KONCERNO
„ACHEMOS GRUPĖ“
LĖŠOMIS

ISBN 978-9986-09-383-1 (7 dalis)
ISBN 5-415-01339-3 (bendras)

© Pratarmė, sudarymas –
Romas Kaunietis, 2009

PRATARMĖ

1935 m. Lietuvos konsulas Rygoje Kazimieras Vizbaras rašė laiške sodiečiams apie knygą, skirtą Vizbarų giminės genealogijai: *„Jums, sodiečiams, ta knyga gal neatrodys taip svarbia. Jūs geriaus prikristumėt įgyti kur dvaro centrą tos knygos vietoje, bet mums tas klausimas atrodo visai kitaip; dvarą gali įsigyti kiekvienas vertelka – šmugelninkas, kuris prišmugeliavo pinigų, bet istorijos, jei jos nėra, neparašysi už jokius pinigus“*. Ši konsulo mintis ypač aktuali ir šiandien kuriantiems ar šiaip rašantiems žmonėms.

Sudarydamas šias knygas, maniau, kad tai paskutinis takelis į skaitytojų širdis, bet, kai perkilnojau visą turimą medžiagą, supratau, jog šitas takelis dar nesibaigia.

Didžioji dalis kalbintų pokario žmonių jau iškeliavo Anapilin, tačiau šiandien vis dar atsiranda norinčių įamžinti savo prisiminimus knygose, kurias kažkada gal skaitys mūsų vaikaičiai, galbūt kada nors gyvosios atminties istorija bus suprasta ir įvertinta truputį atsakingiau negu šiandien.

Anksčiau sudarytų mano knygų pavadinimai buvo daugmaž panašūs – „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“. Iš viso jų buvo išleista keturios dalys (II d. – 2 knygos), kadangi šiose knygose buvo publikuoti vien tik Aukštaitijos partizanų prisiminimai. Penktoje dalyje „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“ sudėti ir Žemaitijos partizanų prisiminimai. Šeštąją dalį vėl sudarė Aukštaitijos (Vytauto apygardos) partizanų prisiminimai.

Šią – septintąją dalį – sudaro dvi knygos, į kurias sudėti skirtingo laikmečio ir įvairių kategorijų laisvės kovotojų prisiminimai. Jose skirta vietos ir neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvių prisiminimams, yra pasakojimų iš lagerių gyvenimo. Be to, šiose knygose savo prisiminimus publikuoja Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos laisvės kovotojai. Šioje dalyje plačiau nušviečiama ne tik laisvės kovotojų, bet ir sovietinių okupacinių struktūrų veikla, pateikiama dalis archyvinės medžiagos apie MGB agentų, agentų smogikų veiklą įvairiuose Lietuvos regionuose. Tad šias knygas dėl įvairaus jų turinio teko pavadinti „Laisvės kovotojų prisiminimai“, nors jos – serijos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ tęsinys.

Kadangi archyvų dokumentų kopijavimo įkainiai dideli, leidinyje visa archyvinė medžiaga pateikiama santraukomis, vertimas iš rusų kalbos ne pažodinis, bet laisvas. Išlaikant dokumentų turinio esmę, pateikiami adaptuoti tardymo protokolų variantai.

Šeštoje dalyje (p.187) buvo publikuoti Juozo Žibėno-*Bitino* prisiminimai, kuriuose aprašomas brutalus partizano Antano Kavaliausko-*Diemedžio* elgesys su Palankiškių šeima, todėl partizano brolis Algimantas ryžosi išsamiau papasakoti apie savo tėvų šeimą, apie brolį Antaną ir pateikti turimą dokumentinę medžiagą, iš dalies objektyviau nušviečiančią ano laikmečio įvykius. Algimanto Kavaliausko prisiminimai publikuojami šiose knygose. Tai tik vienas pavyzdys, kai daugiau kaip po pusšimčio metų aprašomi įvykiai labai jautriai palietė žmonių sielos gelmes – žudynės, netektys, suluošinti likimai neleidžia su tuo susitaikyti, ramiai toliau gyventi.

Kai kurie kaltinamųjų artimieji skaudžiai išgyvena dėl kadaise gentainių padarytų klaidų, dėl to jaučia atsakomybę už visą giminę. Žinoma, tokių žmonių nedaug, bet aš juos labai gerbiu. Jei sąžinė negraužia tiesioginių nusikaltimų vykdytojų, tą slegiančią atsakomybės naštą tenka prisiimti jų artimiesiems.

Partizanų prisiminimų knygose gana dažnai minimi okupantų represinių struktūrų ar pavienių pareigūnų padaryti žiaurūs nusikaltimai prieš Lietuvos gyventojus, plačiai pasakojama ir apie prieštaringus laisvės kovotojų veiksmus. Nors ir labai skaudu, bet visas negandas, visus gerus ir blogus pokario rezistentų darbus teks priimti tokius, kokie jie buvo, kad kuo mažiau nukryptume nuo istorinės tiesos. Ypač skaudu užrašinėti tuos prisiminimus, publikuoti tą archyvinę medžiagą, kurioje apstu išdavysčių, o ypač – artimų žmonių. Tačiau tiesos nuo istorijos nenuslėpsi, anksčiau ar vėliau paaiškės, kas buvo tikrieji didvyriai, o kas tik jais prisidengė. Privalome žinoti tikrąją tiesą, nes kitaip ir ateinančios kartos gyvens klaidoje ir kartos tas pačias klaidas.

Su ne vienu buvusiu sovietinių okupacinių struktūrų užverbuotu agentu išdavystės tema teko kalbėtis, deja, atgailavo ne visi. Vienintelis buvęs ginkluoto pasipriešinimo dalyvis Jonas Nuobaras atvirai pripažino savo kaltę, gailėjosi ir šiandien, tikiu, gailisi padaręs labai neatsakingą žingsnį – sutikęs bendradarbiauti su okupantais ir padėti jiems naikinti ginkluotą tautos pasipriešinimą. Penkerius metus jis sąžiningai vykdė duotą partizano priesaiką, garbingai tarnavo Lietuvos partizanų vado Jono Žemaičio-*Vytauto* apsaugoje, bet draugo niekingai išduotas ir suimtas neišlaikė. Jo pasakyti žodžiai giliai įsirėžė į atmintį: „Kiti išlaikė, o aš neišlaikiau... Ką aš dabar galėčiau pakeisti?“ (Partizano J. Nuobaro-*Lyro* prisiminimai publikuoti knygoje „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 694). Šiose knygose taip pat publikuojami buvusių sovietinių aktyvistų, kurie kovojo kitoje pusėje ir taip pat tikėjo gražia ir laiminga Lietuvos ateitimi, prisiminimai.

Suprantu, kad pokario rezistencijos tema yra labai skaudi. Mažiausias netikslumas, neobjektyviai aprašyti įvykiai skaudina žmones. Žmogus pasakoja, atrodo, labai argumentuotai, mini datas, vardus, pavardes, vietoves, o kai pasižiūri į archyvus, kartais viskas iš esmės apsiverčia. Būna ir taip, kad vienas nutyli tai, kas jam neparanku, bet tiesą pasako kitas, tuomet prasideda ilgas aiškinimasis.

Daug pasakojimų ir įvykių neužrašyta ne dėl to, kad jie neįdomūs. Kai kuriuos teko užfiksuoti tik atmintyje, nes jie labai žiaurūs ir skaudūs. Ypač moterų, buvusių partizanų ryšininkių pasakojimai apie žiaurius ir netradicinius kankinimo metodus tardymo kamerose. Žinoma, tai nutylima vardan jų pačių, jų vyrų

ir vaikų, nors kartais taip norėtųsi tą visą mėšlą išdrėbti buvusiems okupantams, vadinamiesiems „liaudies gynėjams“ į akis, kurie, beje, jautė malonumą pasityčioti iš savo tautiečių.

Esu dėkingas visiems, sutikusiems kalbėtis su manimi, kurių prisiminimus galėjau įamžinti šiose knygose. Taip pat norėčiau padėkoti pokario istorijos tyrinėtojui Laimonui Abariui, kuris buvo patikimas konsultantas, nepriekaištingas patarėjas rengiant prisiminimų straipsnius, archyvinę medžiagą, nuotraukas ir jų publikacijas. Dėkoju nuotraukų identifikavimo specialistui Gintarui Vaičiūnui. Nuoširdus ačiū laisvės kovotojams partizanams Algimantui Stankūnui ir Antanui Petrikoniui, partizanų ryšininkėms Aldonai Vilutienei, Elenai Gvaldienei, patarėjams ir konsultantams Juozui Čibirui, Baliui Juodzevičiui, dailininkui Jonui Jankaičiui. Esu dėkingas visiems, prisidėjusiems prie šių knygų atsiradimo.

Nuoširdžiai dėkoju rašytojui, Kovo 11-osios akto signatarui KAZIUI SAJAI už rūpestį ieškant rėmėjų šios knygų serijos leidybai, už finansinę paramą išskirtinę padėką reiškiu partizanui LEONUI LAURINSKUI, dr. EMANUELIUI JARAŠŪNUI ir koncerno „Achemos grupė“ prezidentui dr. BRONISLOVUI LUBIUI.

„Istorijos, jei jos nėra, neparašysi už jokius pinigus,“ – 1935 m. sakė konsulas Kazimieras Vizbaras, tačiau be pinigų neišleisi jokios knygos, į kurią istorija surašyta.

ROMAS KAUNIETIS

POKARIO ANTISOVIETINIŲ ORGANIZACIJŲ NARIŲ, POLITINIŲ KALINIŲ, TREMTINIŲ PRISIMINIMAI

NUO KUPIŠKIO IKI IRKUTSKO

Sibiro tremtinės ONOS GLEMŽIENĖS *prisiminimai*

Užrašyta Panevėžyje
1982 12 12

Ona Glemžienė-Marcinkevičiūtė, Kazio, g. 1898 m. lapkričio 28 d. Miliūnų kaime, pagal tuometinį administracinį suskirstymą – Palėvenėlės parapijoje, Pandėlio valsčiuje, Panevėžio apskrityje.

Mūsų šeima 1940 m. buvo tokia: aš – Ona Glemžienė, mano vyras Mykolas Glemža, duktė Diana (g. 1925 m.), duktė Dalia (g. 1935 m.), sūnus Juozas (g. 1937 m.) ir sūnus Liudas (g. 1939 m.); duktė Ona mirė dešimties mėnesių.

Žemės iš viso turėjome 51 ha – mano ūkyje Narteikiuose buvo 10 ha, o vyro Palėvenėlės dvare – 41 ha. Okupantai išbuožino už tai, kad turėjome daug žemės ir samdėme darbininkus. Vyras iki 1945 m. dirbo Panemunio girininkijos girininku. Sovietinės valdžios organai, motyvuodami tuo, kad jis, kaip girininkas, žino apie besislapstančius miškuose partizanus, 1945 m. lapkričio mėn. jį suėmė. Pradžioje buvo laikomas Pandėlyje, po to Rokiškio kalėjime. Yra pasakojęs, jog tardymo metu tardytojo Blynovo daug kartų buvęs smarkiai mušamas. Iš Rokiškio buvo pervežtas į Lukiškių kalėjimą Vilniuje, o iš ten išvežtas į Vorkutą, vėliau į Magadaną. Po trejų su puse metų kalinimo Sibiro kalėjimuose ir lageriuose buvo grąžintas į Vilnių teisman. Čia jį nuteisė dar penkeriems metams ir likusios bausmės atlikti buvo išsiųstas atgal į Magadaną. 1950 m. iš Magadano pas savo šeimą grįžo jau į Irkutsko sritį, Irkutsko rajoną, „Učiastok Sredniaja“ (miškų kirtimo skyrius). Iki artimiausios gyvenvietės (pasiolok) Talcy, kuri glaudėsi ant paties Angaros kranto – 24 km.

Iki pat ištrėmimo į Sibirą aš viena mokėjau sovietinės valdžios uždėtus vadinamuosius buožinius mokesčius, grūdų ir šieno prievolės buvo didžiulės.

Mane su vaikais Dalia, Juozu ir Liudu ištrėmė 1948 m. gegužės 22 d. Iš kaimo ir tos apylinkės tuo metu buvo ištremta mano vyro Mykolo Glemžos sesuo Vlada Stankūnienė su vaikais, Gudonienė su dviem vaikais, iš Kupiškio Vaičienė irgi be vyro, Mėlynis su šeima, Kazlauskai – du broliai su šeimomis nuo Skapiškio, Jokantai (Jokanto sūnus per vokiečių okupaciją buvo Kupiškio karo komendanto Liovės adjutantas), Kiseliovas – Lietuvos rusas (žmona lietuvė), Prokofjevas

(Lietuvos rusas) iš Bagdonių kaimo su šeima, Pedišienė nuo Kupiškio (viena moteris), Kapickas – 80 m. amžiaus senukas (vienas be šeimos), Dirda su šeima iš Kuosėnų kaimo, Petras Stankūnas su žmona Sicilija ir t. t. Visų čia neišvardysi. Ką pačiupo, tą ir griebė, svarbu buvo sudaryti atitinkamą tremiamųjų skaičių.

Prieš trėmimą visą savaitę slapstėmės, nes buvome perspėti, kad būsime vežami (perspėjo vieno skrebo motina rusė). Jei iš ryto praneša, kad namuose ramu, nieko nėra, tada grįžtam ir tvarkomės ūkyje. Trėmimo dieną taip pat anksti rytą buvo pranešta, kad viskas ramu. Aš su dukryte Dalia parėjau namo, Juozukas ir Liudukas liko miegoti Miliūnų kaime pas pusbrolius. Tuo kartu užsikūriau krosnį, užkaičiau puodus, bet staiga, kažkaip netikėtai lyg iš po žemių išdygo kareiviai, įėjo į vidų ir įsakė ruoštis išvežimui. Aš labai susijaudinau ir pasimečiau. Pasakė dėtis tiek, kiek pareis į keturis maišus, nes prieš tai, vyro motinai su anūku pabėgus nuo išvežimo, valdžios organai dėl to ant mūsų labai užsirūstino ir nebeleido nieko daugiau pasiimti. Paklausė, kur likę vaikai. Iš pradžių nesakiau, bet pergalvojau, kad pas svetimus žmones vis dėlto palikt vaikų negaliu, pasakiau vyro pusbroliui Jakimavičiui, kad jis juos atvestų. Tada jis kartu su kareiviais ir buvusiu skrebu Kraliku nuvažiavo į Miliūnus paimti vaikų. Kralikas visaip gąsdino vaikus, sakė, kad dabar jis juos išvešiąs ten, kur gyvena baltosios meškos ir pan. Vaikai, skrebo Kraliko prigąsdinti, abu iš baimės net drebėjo. Liudukas buvo labai prislėgtas baisių minčių, o Juozukas verkė ir sakė: „Mamyte, mamyte, kam gi ir mus dar veži Sibiran?“ Man buvo labai skaudu klausyti ir žiūrėti į juos.

Aš, kiek turėjau lašinių, susidėjau į tuos keturis maišus, bet, man nematant, Kralikas vieną paltį pavogė ir, kai mus nuvežė Kupiškin, mačiau, kaip po skvernu paslėpęs ją nešėsi.

Pasiruošti išvežimui iš pradžių leido pusę valandos, bet, kadangi vaikų nebuvo, tai tas laikas nusitęsė šiek tiek ilgiau. Tuo metu nešiausi į virtuvę, kur buvo užkaisti puodai, keletą kiaušinių, maniau, išsivirsiu, bus kelionei, bet, kai virtuvėn įėjau, nieko neberadau, viskas buvo išvogta, net ir puodai su verdančiu vandeniu. Tai pasistengė kitam gryčios gale gyvenę kaimynai. Ir šiandien jie ten tebegyvena.

Susodinę į ratus, arkliais mus nuvežė už Palėvenėlės, ties Kunigiškio dvaru į pievą. Ten buvo atvežta ir daugiau žmonių. Niekas nei kalbėjo, nei dainavo, nei verkė, visi tarsi žado netekę. Vienas rusų kareivis mane pagyrė, kad aš tokia tvirta ir nepasimetusi. Aš jam pasakiau, kad čia mes kvailius mokėm ir ten mokysim, kadangi į Rusiją važiuoju nebe pirmą kartą (1914 m. bėgdama nuo karo atsidūriau Baltarusijoje, už Dvinsko 60 km, Indricos dvare. Indricos bažnytėlėje kunigavo mano dėdė kunigas Jonas Kulikauskas). Taip pievon surinko daug žmonių ir po pietų, atvažiavus keliems amerikoniškiems sunkvežimiams, visus sukrovė ir išvežė į Kupiškį. Prieš tai buvo nuvažiavę į Daukučius paimti dar vienos šeimos, bet jos nerado.

Kupiškio geležinkelio stotyje buvo paruoštas visas ešelonas su šešiasdešimt aštuoniais gyvuliniais vagonais. Mašinos privažiavo prie vagonų durų ir į juos mus varė ginkluoti kareiviai. Kas du metrai kareivis – šitaip buvo apsuptas visas traukinio sąstatas. Kupiškyje išlaikė dvi paras, kol visus vagonus pripildė tremiamųjų. Į mūsų vagoną buvo sugrūsta apie 30 žmonių; tarp jų senelių, mažamečių vaikų ir ką

tik gimusių kūdikių. Spėjom, kad kokie aštuoni vagonai buvo su kareiviais ir kitu „aptarnaujančiu“ personalu. Vadinasi, tremiamųjų visam ešelone buvo apie 2040 žmonių. Kiek atmintis leis prisiminti, suminėsiu, kokie žmonės pateko į mūsų vagoną: aš – Ona Glemžienė – su trim mažais vaikais, mano vyro sesuo Vlada Stankūnienė su vaikais, Petras Stankūnas su žmona Sicilija, Mikėnas su šeima, Prokofjevas su šeima, senukas Kapickas, Vaičienė ir kt. Prokofjevas su žmona labai išgyveno ir nervinosi, o mes iš jų tada juokėmės: „Ko gi jūs dėl to išgyvenat? Važiuojat gi namo – savo Rusijon...“ Tada senukas imdavo verkti. Labai geras ir ramus žmogus buvo. Tada buvo kaip tik gegužės mėnuo, mes giedam visi gegužines (mojavos) giesmes, o jis verkia vagono kamputyje susirietęs ir keiksnoja bolševikus. Kartu su tėvais Prokofjevais vežė dar jų du sūnus ir dvi dukteris.

Dar tebestovint Kupiškyje, antrą dieną į vagoną atvedė pabėgusį nuo trėmimo Juozą Stankūną. Per tą laiką du jaunuoliai viename vagone išpjovė grindis ir pabėgo. Kareiviai labai įsiuto, iš visių atėmė bet kokius įrankius. Traukinys pajudėjo vakarop po dviejų parų. Sąstatą tempė du garvežiai. Kol už Uralo kalnų nenuvežė, durų neatidarė ir iš vagonų neišleido. Visus gamtinius reikalus atlikdavom viduje, fekalijų išpilti nebuvo pro kur, vagone neapsakoma smarvė, užpuolė utėlės. Už Uralo kalnų traukiniui sustojus, pirmą kartą kareiviai leido atidaryti duris ir išeiti laukan. Paskiau jau dažniau traukinys stodavo – ir mes, išgirdę sargybinį šaukiant „pod vagonom“ (po vagonais), visi strimgalviais lėkdavom laukan ir, nusimovę kelnes, tiesiog „plikę“ prie „plikės“ suglaudę, stengdavomės kuo geriau išsituštinti.

Iki galutinio taško – Irkutsko – vežė dvi savaites. Iš čia nakties metu iš vagonų ėmė krauti į sunkvežimius ir vežti į miškus. Dauguma atvežtų šiuo ešelonu pateko į vieną vietą – „52-ą kvartalą“ ir buvo apgyvendinti japonų belaisvių barakuose.

Kelių nebuvo, mašinas per purvyną tempė traktoriai. Nebebuvo ir japonų belaisvių, tik gausūs jų kapai. Ant kiekvieno kapo – beržiniai stulpeliai, viršuje užtašyta ir kažkas japoniškai užrašyta.

Apie japonų belaisvius vietiniai štai ką pasakodavo: kadangi maisto trūko ir mums, ir belaisviams, tai mes vogdavom jiems skirtus produktus, kurių jie ir taip mažai gaudavo. O jeigu jie kam nors iš vyresnybės pasiskųsdavo, tuos arba primušdavom, arba visai nugalabydavom. Traktoristas Malejevas pasakojo, kaip žiemą belaisviai buvo sutraiškyti traktoriais, o kai atėjo pavasaris ir ėmus sniegui tirpti, vaizdas buvo šiurpus: iš po sniego kyšojo tik rankos ir kojos, kalnai sutraiškytų ir išdarkytų lavonų.

Pirmoje vietoje, kur mus atvežė – 52-ame kvartale, vietinių gyventojų visai nebuvo. Meistras Glavko, kuris vadovavo miško darbams, pardavėja, viršininkas Skobelcyn ir dar vienas kitas buvo nevietiniai. Apgyvendino šeimomis, kaip minėjau, japonų belaisvių barakuose. Barake po 40 šeimų. Vėliau, pradėjus statyti daugiau namų, žmonės barakuose ėmė retėti.

Barakai buvo dengti eglės žieve, kuri nuo saulės susiraitydavo. Lyjant vanduo tekėjo į vidų, viduje viskas pelijo, nes buvo šlapia, drabužius reikėdavo nešti į lauką ir džiovinti, žodžiu, buvo daug vargo. Darbas sunkus, o maistas blogas. Nedirbančiam duonos per dieną buvo skiriama 200 g, o dirbančiam – 400 g, bet labai

prastos. Pas mus ją atgabendavo ant arklių visą sumaigytą iš kito kaimo, kuriame ją kepė vietiniai gyventojai. Po darbo ištisas valandas išstovėdavome eilėse dėl tos duonos. Mėsos, pieno visai nebuvo, rūkantiems – tik machorka. Nebuvo jokių daržovių, žmonės valgė tik tą, ką kas turėjo atsivežę iš Lietuvos. Moterys pjaudavo iš beržo 7–10 cm ilgio kaladėles, vaikai skaldydavo ir taip ruošdavo kurą traktoriams, kurie buvo varomi dujų generatorių. Vyrai daugiausia dirbo prie statybų ir miško kirtimo. Už penkių kilometrų buvo ruošiamas kitas kaimas apgyvendinimui. Ir taip prieš žiemą didžioji dalis tremtinių buvome perkelti dar giliau į miškus – „Učiastok Sredniaja“. Čia irgi stovėjo keletas tuščių japonų belaisvių barakų, iš kurių viename buvo įrengta mokykla. Ir taip su kirviais ir pjūklais mes, tremtiniai, kirtom miškus, traktoriai nukirstus medžius vilkdavo į krūvas, o po to žiemos keliu specialiomis rogėmis tie patys traktoriai juos vilkdavo prie Angaros upės už 20 kilometrų.

52-ame kvartale ir „Učiastok Sredniaja“ tuo metu buvo apgyvendinta apie trys šimtai tremtinių šeimų, atvežtų daugiausia nuo Kupiškio ir Utenos. Mokykloje, nors 99 procentai mokėsi lietuvių vaikai, pamokos buvo dėstomos tik rusų kalba. Patys pirmieji mokytojai buvo: tremtinys Donatas Valevičius ir vienas rusas. Vėliau rusas mokytojas mirė, Valevičių išvarė dirbti miško darbų ir į jų vietą atkėlė mokytoją rusę.

Lietuviai tremtiniai vieni su kitais sugyveno gerai ir draugiškai. Barake visada buvo paskirtas vienas vyresnysis – „staršij po baraku“. Iš pradžių, kadangi mokėjau rusų kalbą, ta vyresniąja ir buvau paskirta. Man buvo įsakyta vakare griežtai patikrinti, ar visi yra barake, ir tai pažymėjusi atitinkamame popieriaus lape, turėjau pristatyti komendantui.

Santykiai su kitataučiais klostėsi irgi normaliai. Čia buvo nemažai ukrainiečių, atitremtų nuo Karpatų, kurie su lietuviais sugyveno labai gerai. Kontoros buhalteris Cura – ukrainietis netgi palaikydavo lietuvių nuomonę ir jiems dažnai patardavo; jis pats čia buvo atvykęs iš kalėjimo. Aš kontoroje budėdavau prie telefono, tai tekdavo su juo net gerai išsišnekėti.

Žiemos metu iš tolimesnių „kolchozų“ pas mus arkliais atvažiuodavo vietinių rusų pasikirsti miško savo reikalams. Jie labai gerdavo ir mušdavosi tarpusavyje, bet lietuvių neliesdavo. Nešiodavo kelnes su labai plačiomis klešnėmis (viena klešnė apie 1,5 m pločio), pasiūtas iš plonos medžiagos. Viršuje ir apačioje jos buvo užrauktos (užveržtos) gumomis. Mums į juos žiūrėti būdavo labai keista ir įdomu. Tas kelnes jie vadino „šarovarais“ ir manė, kad kuo jos platesnės – tuo prabangesnės. Vienas iš jų dideliam šaltyje išsirengęs nuogas iki pusės jodinėdavo po kaimą, kai kur net į barakus įjodavo, o iš paskos jį sekdavo didžiulis pulkas vaikų ir vadino jį „archijeriejumi“. Tai kažkas aukščiau už dvasios tėvą. Kai jis pasigerdavo, jo bijodavo ir draugai.

Vienu metu į „Učiastok Sredniaja“ iš kalėjimo atsiuntė nemažą grupę kriminalinių nusikaltėlių – rusų. Jie pradėjo terorizuoti lietuvius ir tai visiems labai įgriso. Lietuviai nutarė juos pamokyti. Sako, neva ir pats komendantas tam pritarė, kad eit ir mušt juos ir už tai nereiksią atsakyti. Taip lietuviai susiorganizavo ir labai smarkiai juos sumušė. Vieno net lietuvės moterys pasigailėjo ir paslėpė po statine, kai kurie pateko į ligoninę, o kiti patys pabėgo, liko tik vienas kitas, kurie su lietuviais sugyvendavo.

Vietinių rusų šventės būdavo: „Petrov deni“, „Ivan deni“, o labiausiai švęsdavo Naujuosius metus, kurie būdavo dviem savaitėm vėliau negu Lietuvoje, ir Velykas, kurios kartais sutapdavo su lietuvių Velykomis. Lietuvių tremtinių pagrindinės šventės būdavo Kalėdos ir Velykos. Kalėdas švęsdavom arba tik šeimoje, arba su nedaugeliu pašalinių, o Velykas švęsdavom masiškiau, pasikviesdavom ir kitų tautybių žmonių, kadangi mes gerbdavom jų šventes – jie gerbdavo mūsų. Pagyvenę vietiniai rusai buvo labai religingi. Jeigu, pavyzdžiui, ilgai nėra lietaus, kai jis reikalingas daržams, tai nešini šventu paveikslu būrys žmonių eina per laukus ir meldžiasi, kad palytų. Kartą viena rusė atėjusi skundėsi: „Ir paveikslą nešėm apie lauką, ir vis vien lietaus nėra...“ Jų supratimu, paveikslą apnešus apie lauką, būtinai turėjo palyti.

Kai gyvenome Maloje Goloustnoje, pavasarį būdavo viena šventė, kurią švęsdavo visi vietiniai gyventojai. Čia vieną kalną vadino „Šamanskaja gora“ ir jį visi laikė šventu kalnu. Pavasarį prie jo aukoti nešdavo papjautą ėriuką ar aviną, ant medžių prikabinėdavo saldainių, visokių spalvotų popieriukų ir pan., kad paveiktų ano pasaulio dvasias savo naudai. Teko pastebėti, kad jaunimas, pavyzdžiui, prieš pradėdami gerti, irgi turėdavo kažką paaukoti savo dievams. Šis paprotys buvo paveldėtas iš vietinių buriatų ir tungusų, bet jo prisilaikydavo ir rusai: staigiu rankos judesiu keletą gėrimo lašų iš stiklinės ištikšdavo ant žemės – tai auka dievams.

Vietiniai gyventojai nei sūrio, nei sviesto nemokėjo daryti, nors ir karves turėjo, o apie rūkytą maistą net mažiausio supratimo neturėjo. Vietiniai valgė žalią šaldytą mėsą padažydami į druską. Žiemą vištas laikydavo kambaryje, taip pat ir atvestą teliuką, nes kitur šis sušaltų.

Maždaug tokios pagrindinės sibirietiško gyvenimo tradicijos, papročiai ir pats gyvenimo būdas.

Lietuvių, talkinusių okupantų valdžiai, bei pataikūnų buvo ir čia – Sibire. Štai vienas būdingas pavyzdys. Barake lietuviai darbininkai sudaužė Stalino portretą. Apie tai sužinojo komendantas, o už tokį dalyką grėsė dešimt metų kalėjimo. Jis įtariamuosius pradėjo tardyti. Visi ten buvę lietuviai įtarė, kad juos įskundė dvi rusės komjaunuolės, buvusios tuo metu barake. Kaltieji, bijodami kalėjimo, norėjo susitaikyti geruoju su komendantu, todėl jį gerai pavaišino, o prie vaišių ir išsišnekėjo su juo. Lietuviai jam priminė, kad juos čia bus įskundusios tos dvi komjaunuolės. Komendantas įtikinėjo, kad ne jos, bet lietuviai vis tiek netikėjo. Tada komendantas pasakė: „Aš jums įrodysiu, kad jūs patys skundžiat vieni kitus.“ Tada jis lietuviams liepė pasislėpti už pertvaros, o pats iškvietė tas dvi komjaunuoles tardyti. Jis jas pradėjo tardyti ir klausinėti, kas sudaužė Stalino portretą. Jos gynėsi kiek galėjo ir net pareiškė, kad jos ten net nebuvusios, nors iš tikrųjų jos ten buvo ir viską matė. Po to iškvietė vieną lietuvį ir paklausė, ar jis matė, kaip ten viskas įvyko. Tas tuoj pat pasakė, kad viską matęs ir dar nuo savęs kai ką pridėjo.

Praėjus savaitei nuo atvykimo, mirė pirmieji lietuviai. Kapinių nebuvo, bet pasirinkome ant kalniuko vietą ir ten pradėjome laidoti mirusiuosius. Tai buvo „52-me kvartale“. Vėliau, persikėlę į „Učiastok sredniaja“, ten pasirinkome vietą kapinėms.

Čia mes išgyvenom iki 1955-ųjų metų pavasario, iš viso septynerius metus. Pavasariop, kol dar žiemos kelias buvo pravažiuojamas, visi tremtiniai iš čia buvo

išvežti į įvairias Irkutsko srities vietas. Kai kuriems leido net pasirinkti, tik, žinoma, taip pat miškų darbus. Mus perkėlė į kaimą Maloje Goloustnojė. Šio kaimo pavadinimas kilęs nuo upės Goloustnaja pavadinimo, kuri įteka į Baikalą. Palei upę iki Baikalo ežero buvo 45 km. Kaimas įsikūręs labai gražioje vietoje. Čia buvo daug vietinių gyventojų: tungusų, buriatų, rusų ir įvairių tautybių tremtinių. Kartą per pietus prie laužo suskaičiavome trylika tautybių – vien tremtinių. Čia dviem šeimoms davė atskirus namukus. Mes patekome gyventi su Petro Purono šeima iš Skapiškio.

Mano vyras Mykolas Glemža, 1950 m. grįžęs iš lagerio pas mus į „Učiastok Sredniaja", buvo laikomas laisvu žmogumi, bet vėliau pagal komendanto užgaidą jam atėmė dokumentus ir vėl pavertė tremtiniu. Kurį laiką jis dirbo buhalteriu, vėliau išėjo į mišką dirbti meistru.

R. K. p a s t a b a: Mykolo Glemžos brolis Jonas Glemža buvo nepriklausomos Lietuvos „Pieno centro" valdytojas, vėlesniais metais užsienyje dirbo VLIK-o pirmininku, paskutiniu metu gyveno ir mirė Vokietijoje. Jo kremuotus palaikus giminaitis – Lietuvos partizanas Algimantas Stankūnas – su urna apie 2001 metus parvežė į Lietuvą. Palaikai palaidoti Palėvenėlės kapinėse, Kupiškio rajone.

Lietuvius vietinė valdžia laikė sąžiningais ir gerais darbininkais. Gautus naujus mechanizmus skirdavo tik lietuviams, nes rusais nepasitikėdavo. Vienas kitas vietinis rusas buvo pramokęs ir lietuviškai, o jų vaikai, kurie artimiau bendravo su lietuvių vaikais, net labai gerai išmoko kalbėti lietuviškai. Vienas gabesnis ruselis dainuodavo savo kūrybos pusiau rusišką, pusiau lietuvišką dainą:

Pod nebom širokim tėvynės,
Gdie yra bolšoj pinigai,
Tam viodrami chleščit degtinė,
Tam našomu bratų gerai.

Lietuviškai skambėtų maždaug taip: „Po plačiu dangumi tėvynės, kur yra dideli pinigai, ten kibirais žliaugia degtinė, tenai mūsų broliui gerai."

Kai ruošėmės išvykti į Lietuvą, labiausiai dėl to pergyveno miškų ūkio valdžia, kadangi pagrindinis mechanizmų aptarnavimo branduolys – statybininkai – buvo lietuviai. Po Stalino mirties visi laukėme permainų, kadangi, kai čia mus atvežė, buvom priversti pasirašyti, kad į Sibirą atvažiavom visam laikui ir savo noru.

Pagaliau atskiromis grupėmis pradėjo leisti grįžti į namus. Komendantas tuo metu dar egzistavo, bet realios valdžios jis jau nebeturėjo. Pavyzdžiui, pagyvenusį žmogų Grucę šeima išleido į Lietuvą, bet komendantas nebesistengė jo ieškoti. Tai buvo 1958-ieji metai. Paskutinis mūsų komendantas buvo Norko, ir visi lietuviai jį vadino „Norkumi", nes įtarė, kad jis supranta ir moka lietuviškai. Jis gyveno Irkutske, iš kur retai atvažiuodavo ir mažai kišdavosi į lietuvių gyvenimą.

Leidimą grįžti gavome 1958 m., bet šiek tiek dar uždelsėm. Tais metais lietuviai čia buvo jau neblogai prasigyvenę – daug geriau už vietinius: turėjo daržus, augino karves ir kiaules. Į Lietuvą grįžome 1960 m. balandžio mėnesį. Kelios šeimos nusisamdėm prekinį vagoną, įsirengėm jame „pečiuką" ir taip šiltai atidardėjom

iki Lietuvos. Grįžom į Kupiškio rajoną. Toje pačioje vietoje, iš kur išvežė, vietinės komunistų valdžios pareigūnai prisiregistruoti neleido, teko glaustis pas svetimus žmones Rokiškio rajono Lebedžių kaime, pas našlę Indreikienę. Po to nusipirkom gryčiutę iš Gasiūnienės Gineišių kaime, netoli Pandėlio. Sūnus Liudas grįžo vėliau, po gero pusmečio.

Kol trėmimas nebuvo panaikintas, lietuvių į kariuomenę visai neimdavo. Žinoma, tuo visi tik džiaugdavosi. Panaikinus trėmimą, į kariuomenę pradėjo imti 1940 m. gimimo jaunuolius, o 1939 m. neimdavo, kadangi gimę „buržuazijos" valdymo metu, čekistai, matyt, galvojo, kad jie gali būti užkrėsti „buržuazinėmis" bacilomis. Sūnus Liudas, kai suėjo 16 metų, neskubėjo imti paso, nes vengė, kad nebūtų užregistruotas kaip tremtinys. 1956 metais jis gavo pasą jau be specialaus įrašo.

R. K. p a s t a b a: apie savo dukrą Dianą, vėliau tapusią Lietuvos partizane, gerb. Ona Glemžienė pasakojo labai glaustai ir nedaug. Supratau, kad jai, kaip motinai, šie prisiminimai buvo per daug skaudūs ir kalbėti apie tai buvo labai sunku.

Dianą, kiek galėjome, mokėme namuose. Vėliau, kai persikėlėme gyventi netoli Šiaulių, mieste, daktaro Venslausko namuose, vienuolės turėjo pensionatą, tai mes ten ir leidome ją mokytis, kadangi nuo pat mažens Diana pasižymėjo neeiliniais gabumais matematikai, literatūrai, ypač gražiai piešdavo. Vienuolės visada suteikdavo aukštesnį išauklėjimą, buvo geros gyvenimo sąlygos, ten jai labai patiko. Kada vyrą Mykolą iš čia perkėlė netoli Pandėlio į Panemunį, mūsų šeima irgi kartu persikraustė. Tuo metu Diana jau lankė Rokiškio gimnaziją, o baigė gimnaziją Kupiškyje 1944 m. Aš labai norėjau, kad dukra toliau studijuotų mediciną ir taptų gydytoja, bet medicinos mokslas jos netraukė. Įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, Literatūros ir meno fakultetą. Kaune apsigyveno pas vyro gimines Glemžas. Aš labai rūpinausi dukters likimu, dažnai nuvažiuodavau į Kauną ir vis domėjausi dukros mokslais, jos asmeniniu gyvenimu. Kartą p. Glemžienės ir paklausiau: „Ar Diana rimtai elgiasi, ar naktimis kur nors neišeina ir pan.?" Ta sako: „Kurgi ji išeis, jeigu jai nėra kada ir galvos susišukuoti. Rašo rašo, rašo rašo ant stalo užsikniaubusi, šaukiam valgyti, o ji vis rašo, mūsų net negirdi."

Kiek žinau, ji buvo pradėjusi leisti laikraštėlį vaikams. Aš taip nenorėjau to meno, prašiau jos rinktis ką nors pelningesnio, o iš to meno nieko gero. Mačiau tada Dianos nupieštus vaikams įvairius piešinėlius, o po jais jos pačios parašytus eilėraštukus.

Atostogauti Dianą leisdavom pas tėvelio brolį Joną Glemžą, kuris gyveno Babtų dvarelyje, netoli Kauno.

Kada vokiečiai traukėsi atgal, jos dėdė Jonas Glemža pasitraukė kartu su vokiečiais į Vakarus. Jis kalbino ir Dianą trauktis kartu, bet ji griežtai atsisakė. Grįžusi į namus, kalbino ir mus trauktis kartu su dėde Jonu, bet aplinkybės taip susiklostė, kad trauktis jau buvo vėlu.

Atėjus rusams, ji dar mokėsi universitete, bet kada ją enkavedistai pradėjo persekioti, mokslą teko nutraukti ir grįžti gyventi į kaimą.

Vieną kartą iš Kauno grįžusi į namus Palėvenėlėje, atsigulė lovoje, pasiėmė laikraštį ir skaito: „Petras Cvirka skaitė paskaitą...“ Tik kaip įgelta pašoko iš lovos ir ėmė šaukti: „Kaip čia galėjo būti!? Kaip čia galėjo būti!? Šiandien jis mirti turėjo, o jis paskaitą skaitė...“ Aš iškart suklusau: „Iš kur tu žinai, kad jis turėjo šiandien mirti..?“ Rytojaus dieną laikraštyje jau buvo parašyta, kad Cvirka mirė staiga nuo širdies priepuolio. Aš jos ėmiau klausinėti ir ji man pasakė, kad yra susikūręs nelegaliai veikiantis studentų ratelis. Daugiau apie šį ratelį ji nieko nepasakė.

Jau kuris laikas ji draugavo su Juozu Bulovu ir netrukus už jo ištekėjo, bet, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, Juozas perėjo į pogrindį, stojo į Lietuvos partizanų eiles, kur su ginklu rankose kovojo prieš rusų okupantus iki pat savo žūties Rokiškio apylinkėse.

Diana kiek galėdama padėjo savo vyrui. Partizanų gretose kovojo ir Juozo brolis Jonas.

Rudeniop 1949 m., ką tik buvo pasirodęs pirmasis sniegas. Tą naktį Diana išėjo į mišką, į bunkerį, kur buvo ir jos vyras Juozas. Ilgesniam laikui tame bunkeryje turėjo pasilikti keletas partizanų, bet iš jų vienas neatėjo. Tai buvo Alfonsas Lūža, kurį prieš tai enkavedistai areštavo, bet užverbavo ir paleido, po to jis vėl prisiplakė prie partizanų. Juozas pasakojęs, kad Lūža labai prašėsi jį priimti į šitą būrį, kiti vyrai tam priešinosi, bet Juozas buvo labai gailestingas, pagailėjo žmogaus ir priėmė, sako, kurgi žmogus dėsis, visi jo atsisako ir tas gailestis baigėsi jų pačių nelaime. Bunkerį nedelsiant apsupo enkavedistai ir pareikalavo visus esančius bunkeryje pasiduoti. Ten buvusių stribų pasakojimu, tuo metu atsidarė bunkerio anga ir joje pasirodė moteris su granata rankoje, kurią prisiglaudusi prie savęs susisprogdino. Tai buvo mano dukra Diana. Tuo metu bunkeryje susisprogdino jos vyras Juozas ir dar penki partizanai.

R. K. p a s t a b a: apie Dianos Glemžaitės ir jos vyro Juozo Bulovo žūtį ir MGB agento smogiko *Moskva*-Alfonso Lūžos išdavystę plačiau aprašyta knygose „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (APP), d. 1, p. 520–522 ir d. 2 (2-a knyga), p. 376–380, Akvilės Marcinkevičiūtės-Balzienės prisiminimuose.

Visų kūnai buvo paguldyti ant grindinio Juodupės miestelyje. Dukros Dianos iš veido jau nebuvo įmanoma atpažinti, nes visas veidas buvo išdraskytas skeveldrų.

Mane kelis kartus prieš išvežimą į Sibirą šaukė į Kupiškio MGB ir vis tardė, reikalavo pasakyti, kur ji slepiasi. Tardė rusų tautybės tardytojas. Apie Dianos žūtį aš sužinojau tik po poros metų, būdama Sibire.

Diana yra parašiusi nemažai eilėraščių, kurie iki šios dienos niekur nebuvo skelbti.

R. K. p a s t a b a: Dianos Glemžaitės eilėraščiai buvo išleisti atskira knyga „Mes mokėsim numirti“ jau po Atgimimo, 1994 m. Šioje knygoje V. Ambrazas ir V. Jankauskas gana plačiai aprašo ir pačios Dianos Glemžaitės biografiją.

Nemažai jos rankraščių pateko į kažkokio Vaitiekūno rankas, kuris šiuo metu gyvena Vilniuje. Jis ne tik negrąžino tų rankraščių, bet ir kategoriškai atsisakė juos grąžinti.

Pasakoja NORBERTA KIETIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1982 06 18

R. K. p a s t a b a: Norberta Kietienė gimė 1911 m. Plikiškių kaime, Pandėlio vlsč. Rokiškio r. Mirė 1988 m.

Šeimoje augome keturios seserys: Stasė, Joana, Genė ir aš – Norberta. Žemės turėjome 40 ha, dėl to ir buvome išbuožinti, nors visus darbus dirbome pačios – ir arėm, ir sėjom, ir pjovėm. Tėvelis buvo senas. Pasisamdydavom paauglį bernioką, o patys dirbdavom daugiausia. Žemė nuo senų laikų buvo paveldėta iš senelių, o seneliai ją pirko už savo prakaitu uždirbtus pinigus.

Iš tikrųjų labai keista. Žmonės nei vogė, nei plėšikavo, nei žudė, o „darbininkų ir valstiečių" valdžia iš jų viską atėmė ir dar Sibiran išgrūdo... Argi galima kam nors dabar atvirai ir nuoširdžiai pasiguosti, papasakoti?.. O kas gi mus supras? Kas norės išklausyt ir suprast paprasto Sibiro tremtinio raudas ir skausmo ašaras?

Mokėjome „buožinius" mokesčius, iš viso – dvidešimt aštuonis tūkstančius rublių. Paskutinį kartą išmokėjau keturiolika tūkstančių, o kitą dieną atvažiavo ir išvežė Sibiran. Jeigu būtume nemokėję, tai vyrą būtų perdavę prokuratūron ir būtų teisę. Pandėlio Stumbrį nuteisė ketveriems metams už buožinių nemokėjimą, tai jis ten kalėjime ir pasimirė.

R. K. p a s t a b a: iš Vandos Baltušytės-Vaivadienės prisiminimų: Stumbriai buvo du broliai: Romas ir Vladas. Turėjo po 40 ha labai geros žemės, todėl sovietinė valdžia uždėjo jiems didelius buožinius mokesčius, kol pagaliau abu vieningai nutarė tų mokesčių nebemokėt ir sovietinės valdžios daugiau nebešelpt, nors grūdų ir šiaip kitų produktų dar turėjo. Padarė kratą, tuos grūdus rado ir konfiskavo o brolius apšaukė buožėmis – „sabotažnykais", areštavo, nuvežė į Rokiškį ir pasodino kalėjiman. Čia maistas buvo blogas, ir Romas, užvalgęs kažkokios dvėselienos, mirė, o Vladas, atsėdėjo dvejus metus, grįžo, pasitraukė į Panevėžį ir ten apsigyveno. Iki pat pensijos dirbo cukraus fabrike, mirė 1983 01 24.

Ištrėmė mus 1949 m. kovo 25 dieną. Su manimi kartu ištrėmė tris mano mažamečius sūnelius ir seną mamytę Juliją Dūdienę. Vyras Izidorius tuo metu gulėjo Kaune ligoninėje. Aš nesakiau, kur vyras, tai jo ir nerado. Sunku apsakyti ir aprašyti trėmimo baisumus. Vežant kareiviai nebuvo labai žiaurūs, bet, mane labai saugojo, nes vyro neradę bijojo, kad nepabėgčiau.

Iš Panemunėlio geležinkelio stoties pabėgo Emilija Sukauskaitė. Tai sužinojom tik tada, kai mus nuvežė į vietą. Kalbėjo, kad pabėgo, ir daugiau, todėl vieną dieną vagono neatidarė ir neleido pasivaikščioti, o šiaip kartą per dieną išleisdavo. Mes su Jonu Kauniečiu (mano tėčiu – *R. K.*) vis paskutiniai į vagoną lipdavom, tai kareiviai šautuvų buožėmis dažnai daužydavo nugaras.

Nuvežė į Irkutsko sritį, Nukutų rajoną, Tanguto „pasiolką" (gyvenvietę), Kalinino vardo kolchozą. Kelionėje užpuolė utėlės, kadangi vežė dvidešimt vieną parą gyvuliniuose vagonuose. Atvežtų į Zalari geležinkelio stotį mūsų jau laukė vietiniai gyventojai buriatai. Iki Tanguto buvo dar 28 kilometrai, į ten mus lydėjo

tie vietiniai buriatai, iš šonų jojo raiti ginkluoti medžiokliniais šautuvais. Pakeliui gyvenvietėse vietiniai, išėję į gatves, į mus žiūrėjo kaip į kokį stebuklą. Mus vežė jaučiais, arkliais ir mašinomis. Jų vežimai – „furgonai“ ir „arbuškos“ ant dviejų ratų. Vežė kalnais, pakalnėmis, paupiais, nes ten jau jokių plentų nebuvo – vien lauko keliukai. Kaimai prasti, grytelės be stogų, užpiltos žemėmis, ant jų vešliai žaliavo visokios piktžolės ir pelynai.

Atvežę į vietą, sugrūdo į du kambarėlius po dvi šeimas, o šeimoje buvo po penkis žmones. Kitus suvarė į klubo salę.

Užvaldė viena svajonė – laiškai iš tėvynės ir artimųjų. Nežinojome, ar mūsų laiškus gaus savieji, ar jie juos pasieks?

Tarp ištremtųjų daugiausia buvo dusetiškių, pandėliečių ir zarasiškių. Tarpusavyje sugyvenom įvairiai: ir geriau, ir prasčiau. Buvo ir sunkiai sugyvenamų žmonių. Tiesiog nežinojo, ko nori vieni iš kitų, vieni kitiems pavydėjo už tai, kad darbą geresnį kolūkyje gavo ar butą geresnį davė, nes rudeniop pastatė gryteles, kurias reikėjo išpirkti ir, tik įnešus atitinkamą sumą į banką, galėjom jose gyventi.

Pirkau ir aš išsimokėtinai gryčiutę. Iš pradžių į banką įnešiau 360 rublių, vėliau dar ilgai atskaitinėjo iš darbadienių, kol „gryčia“ pagaliau tapo mano „nuosavybe“.

Kai tik mus nuvežė, pati pirmoji šventė buvo šv. Velykos. Ankstų rytą susirinkom pas tremtinį Repšį, kuris gyveno klube, ir pasimeldėm, bet tuojau netrukus mus perspėjo, kad melstis kolektyviai –negalima.

Kaimyniniam „kolchoze“ lietuviai vieni sudarė atskirą brigadą, todėl jie šiek tiek lengviau gyveno. Patys buvo brigadininkai ir fermų vedėjai, o mūsų „kolchozo“ lietuviai taip nesutiko. Daugelis manė, kad tai neduos jokios naudos, atseit nieko nėra, jokių žemės ūkio padargų, su kuo tam „kolchoze“ dirbsi. Paskui ir valdžia ims prikaišioti, bausti, kad blogai dirbam. Anam „kolchoze“ patys lietuviai dirbosi plūgus, akėčias ir kitokius žemės ūkio padargus.

Mūsų „kolchoze“ mažai kas bendravo su vietiniais, išskyrus jaunimą, kurie dirbo traktoriais. Buvo viena estų šeima pavarde Ott. Jų sūnus Edvardas vėliau vedė buriatę Mają. Kur jis dabar gyvena, nežinau, jo motina su antru sūnumi grįžo į Estiją.

Pas mane nuomojo butą iš kito „kolchozo“ atvykusi tremtinių dukra Onutė Karaziejūtė. Gerai mokėsi, todėl ją pradėjo kvietinėt mūsų komendantas ir norėjo užverbuoti, o ji nesutiko. Tada tas komendantas įsakė jai vykti į rajono centrą. Ten pasiūlė tą patį, o kai ji ir čia nesutiko, tada pasodino penkioms paroms į kalėjimą.

Dvejus metus mes, tremtiniai, niekur negalėdavome išeiti be komendanto leidimo, net ir į gretimą kaimą pas pažįstamus tremtinius lietuvius. Vėliau leidimų nebereikėdavo.

Viena iš parsidavusių lietuvių vietinei valdžiai buvo tokia Juzė Kalvelienė iš Pandėlio miestelio. Bet komendantas ja daug kur netikėjo, nes greit visi sužinojo, kad ji šnipė ir beldikė. Vėliau prie to šlykštaus darbo prisidėjo tokia Stefa nuo Zarasų iš kito „kolchozo“, ji ėjo Tangutan į mokyklą. Kai tik atvažiuodavo komendantas mūsų registruoti (kiekvieną mėnesį), tai tą Stefą pasisodindavo šalia ir apie kažką tyliai klausinėdavo. Registruodavo mus visuomet pačiam vidurnakty, ypač žiemą. Registracija vykdavo tremtinio Puluikio gryčiutėje, senuką Repšį varydavo surinkti visus tremtinius. O kokią naudą iš viso to turėjo ta Stefa – nežinau. Vėliau

ji tapo mūsų brigados bibliotekos vedėja. Ji labai bendravo su vietiniais gyventojais ir buvo labai pasileidusi.

Kai mus tik atvežė Didįjį ketvirtadienį, tuojau mirė tremtinys Kanapeckas iš Biliūnų kaimo, Dusetų valsčiaus. Vėliau mirė Stočkuvienė iš Eivenių k., Dusetų vlsč., Markelis iš Bikūnų k., Dusetų vlsč., Jonas Kaunietis iš Buivydžių k., Pandėlio vlsč., Balys Vėbra iš to paties Buivydžių k., Gasiūnas iš Uvainių k., Pandėlio vlsč., Nakas iš Ažubalių k., Kamajų vlsč., Zolba iš Čečiškių k., Pandėlio vlsč., Puzinas ir kt. Iš viso apie dešimt mūsų „kolchozo“ tremtinių paliko savo kaulus šaltojo Sibiro žemėje.

Laidojome tautiečius taip kaip ir tėvynėje Lietuvoje – giedodami iki kapelių šventas giesmes. Kapeliai buvo maži – vietinių rusų, nei aptverti, nei taisomi, dirbamoj žemėje. Tremtiniai savo kapelius apsitvėrė, o vietiniai buriatai laidodavo ten, kur jiems buvo mieliausia žemė, kur anksčiau stovėjo jų „sodybos“ – dabar dirvos, pievos. Duobę mirusiajam jie kasdavo ne gilesnę kaip vieno metro. Vasarą gyvuliai kojomis kartais iškapstydavo tuos kaulus, kurie vietomis taip ir mėtydavosi...

Teko dirbti visokius darbus. Kai tik nuvežė, išvarė miško kirst ir malkų pjaut. Buvo uždedamos normos, kiek supjaut, sukapot ir sukraut į krūvas. Vyrus varydavo į girias medžių kirst ir „dranių“ plėšt. „Dranios“ – tai lentos, kurios pjūklais nepjaunamos, kaip pas mus, o plėšiamos iš lygaus, nešakoto maumedžio kamieno kirviais ir pleištais.

Moterims sunkiausia būdavo beicuoti grūdus. Felčeris, būdavo, ateina į klėtis, kai mes jau dirbame, ir duoda metrą marlės, kad užsirištume ja burnas. Ką ta marlė gelbės, kai tokios dulkės, be to, tvanku ir karšta. Iš pradžių negalėjom nei valgyt, nei gert, vemdavom net kraujais. Vietinės moterys šito darbo nedirbo. Jos sakydavo, kad dirbdamos su beicu, nebegalės turėti vaikų.

Sibire pirmais metais neturėjome nei duonos, nei bulvių, nei miltų. Kai eini, būdavo, dirbti į „kolchozą“, tada duoda penkis šimtus, o kartais ir septynis šimtus gramų per parą avižinės duonos. Bet tos duonos tiesiog nebuvo galima valgyti – žalia, karti... Vaikai verkia ir prašo: „Mamyte, duok skanios duonytės..! Pieno, jeigu gausi litrą nusipirkt, tai tik vaikams sriubai užbaltinti. Riebalų, kurių kiek nusivežėm, tai dar turėjom šiek tiek, vėliau ir tie baigėsi. Kartais parduodavo prastai maltų miltų, bet dažnai pardavėjos numesdavo nuo svarstyklių mūsų terbeles. Sakydavo: „Banditai savo turi“.

Į darbą varydavo kiekvieną dieną. Tie, kurie turėjo pinigų, drabužių ar medžiagų nusivežę, gavę arklį, važiuodavo pirkti ar mainyti į grūdus už 20–30 kilometrų į kaimyninius rusų kolchozus. O tie, kurie neturėjo nei už ką pirkt, nei mainyt, pradėjo net tinti iš bado. Genutė Repšytė per tą badavimą net plaučių džiovą gavo. Vietiniai gydytojai jai patarė gydytis šunų taukais. Gerdama juos ji pasveiko.

Iš pradžių vietiniai į mus įtartinai žiūrėjo ir „banditais“ vadino. Bet vėliau jų nuomonė keitėsi, nes mes su jais daug ginčydavomės, o kartais net ir rimtai susikirsdavom.

Kai mūsų kolchozo veterinarijos gydytojas nuvažiavo į Maskvą ir sąjunginėje žemės ūkio parodoje pamatė Lietuvos paviljoną, tai grįžęs į mus iškart pradėjo kreiptis mandagiau ir kultūringiau.

Išvykimo dokumentus aš gavau gegužės mėnesį, bet mėnesį dar užtrukau, nes vaikai turėjo baigti mokslo metus. Man leido grįžti, kur tik noriu. Kadangi vyras jau gyveno Panevėžyje, į tėviškę aš negrįžau, o išvažiavau į Panevėžį. O tėviškėje vietiniai komunistai namus jau buvo sugriovę ir sodybą sunaikinę.

R. K. p a s t a b a: šie prisiminimai užrašyti dar 1982 m., o spaudai rengiami 2007 m. Čia minimų ne visų tremtinių tolesni likimai paminėti iki 2007 m., daugelio taip ir likę žinomi iš autorės prisiminimų tik iki 1982 m.

Lietuviai, kurie 1949 m. gyvuliniuose vagonuose buvo išvežti į Sibirą ir apgyvendinti Tangutų gyvenvietėje, Nukutų rajone, Irkutsko srityje

1. **SUKAUSKAITĖ EMILIJA** – po pabėgimo Panemunėlio geležinkelio stotyje slapstėsi su seserimi Lietuvoje, vėliau ištekėjo ir šiuo metu gyvena Suvaizdžių kaime, netoli Pandėlio.

2. **JUREVIČIENĖ ELŽBIETA** – iš Buivydžių kaimo, Pandėlio vlsč. Jos vyras su sūnumi Adolfu trėmimo metu pasislėpė pas kaimyną Antaną Gervę, manė, kad vienos motinos neveš, bet rusų kareiviai seną motiną įmetė į vežimą ir išgrūdo Sibiran. Sūnus Adolfas (2007 m. gyveno Puodžialaukėje, netoli Pandėlio) už kulkosvaidžio slėpimą prieš tai dvejus metus atsėdėjo Vorkutos lageriuose. Elžbieta mirė ką tik grįžusi į Lietuvą (ištremtas vienas žmogus).

3. **BLAŽIENĖ** – iš Gineišių k., Pandėlio vlsč. Turėjo du sūnus, kurie, rusams atėjus, stojo į partizanų eiles ir žuvo. Pandėlyje jie dvi savaites išgulėjo išniekinti ir numesti ant grindinio. Posūnis Albinas buvo paimtas ir tarnavo raudonojoj armijoj, vėliau pateko į vokiečių nelaisvę, iš ten grįžo visas nušašęs, ligotas, o čia kartu su pamote paėmė ir ištrėmė Sibiran. Šiuo metu dar tebegyvena (ištremti du žmonės).

4. **PULUIKIS** ir **PULUIKIENĖ** – iš Geniškio vienkiemio, Pandėlio vlsč. Abu senukai grįžo į Lietuvą ir mirė savo namuose (ištremti du žmonės).

5. **ZOLBA** ir **ZOLBIENĖ** – iš Čečiškių k., Pandėlio vlsč. 1957 m. aš iš komendanto Nukutų r. atvežiau dokumentus, kad jiems leidžiama grįžti į Tėvynę. Senukas, juos perskaitęs, iš to didelio džiaugsmo mirė vietoje. Senutė grįžo ir gyveno Šekštinykų k. pas dukrą. Šiuo metu mirusi (ištremti du žmonės).

6. **KALVELIENĖ JUZĖ** – iš Pandėlio miestelio. Jos vyras Viktoras Kalvelis dar vokiečių okupacijos metais dirbo Pandėlyje vaistininku. Vėliau persikėlė į Daujėnus. Sklido kalbos, neva Kalvelienė per savo paskalas su valsčiaus bobomis Sibiran pakliuvo. Ji skundė ir išdavinėjo savo tautiečius, okupantams tarnavo kaip tik besugebėjo (ištremtas vienas žmogus).

7. **STYRA PETRAS** ir jo žmona **STYRIENĖ** – iš Šekštinykų k., Pandėlio vlsč. Petras mirė kelionėje vežamas į Sibirą, netoli Čeliabinsko. Sustojus traukiniui, atvažiavo arkliniu vežimu su metaline dėže kažkoks „Ivanas“, lavoną įmetė į tą dėžę kaip kokį padvėsusį šunį ir vėl nuvažiavo. Žmona po ilgų tremties metų grįžo į Tėvynę (ištremti du žmonės).

8. **GASIŪNO BALIO** šeima – iš Uvainių k., netoli Kazliškio. Sūnus Petras mirė pirmaisiais metais Sibire. Gasiūno žmona buvo mirusi čia, Lietuvoje. Vėliau, kada tėvas su dukra grįžo į Lietuvą, jų gimtuose namuose vietiniai komunistai gyventi neleido – apgyvendino pirtyje. Vėliau jie pasistatė namą, tėvas vedė antrą kartą, duktė Stefa baigė mokslą ir mokytojauja (ištremti trys žmonės).

9. **BRINKLIO KOSTO** šeima – iš Laitiškių vnk., netoli Šakalių dvaro, Pandėlio vlsč. Ištremti buvo su žmona Brinkliene ir dukra Nastute Nakiene, kuri dar turėjo dukrytę Elenutę. Nakas buvo kilęs iš Ažubalių k., Kamajų vlsč. (ištremti keturi žmonės).

10. **DOVYDĖNAS PETRAS** ir **DOVYDĖNIENĖ ADELĖ** – iš Pakapių k., Pandėlio vlsč. Petras mirė, Adelė šiuo metu gyvena Smilgių k. su seserimi (ištremti du žmonės).

11. **GĖGŽNOS IGNO** šeima – iš Latvelių k., Pandėlio vlsč. Ištremti su žmona Joana, dukra Regina ir sūnumi Algiu. Algis šiuo metu gyvena Rokiškyje, Regina – Kazliškyje (ištremti keturi žmonės).

12. **JANIŠIŲ** šeima – iš Eivenių kaimo, netoli Dusetų. Ištremti: Juozas Janišius, žmona Emilija ir keturios dukros – Eugenija, Aurelija, Nijolė ir Danutė. Visi gyvena Kaune (ištremti šeši žmonės).

13. **SLAPŠINSKŲ** šeima. Ištremti: Leonas Slapšinskas, žmona Marytė, sūnūs Vytautas, Rimas ir duktė Milda. Tėvas Leonas miręs, Milda gyvena Kaune, Vytautas gyvena Utenoje ir dirba autobusų parke vairuotoju. Milda dirba technikume dėstytoja (ištremti penki žmonės).

14. **POVILONIŲ** šeima – ištremti: Alfonsas Povilonis ir Valė Povilonienė. Du vaikus nusivežė, kiti du gimė Sibire. Tėvas Alfonsas mirė grįžęs į Lietuvą, žmona Valė nusiskandino, atseit blogai su vyru sugyveno. Visi vaikai gyvena Panevėžyje (ištremti šeši žmonės).

15. **NAKŲ** šeima – iš Ažubalių kaimo, Kamajų vlsč. Ištremti: tėvas Nakas, žmona Emilija Nakienė, dvi dukros – Vanda ir Birutė. Tėvas ir duktė Vanda mirė Sibire. Birutė grįžo, baigė aukštąjį mokslą (ištremti keturi žmonės).

16. **ŽEKEVIČIŲ** šeima – iš Grūbų vnk., Pandėlio vlsč. Ištremti: Liuda Žekevičienė, duktė Stasė gimė vagone vežant į Sibirą, netoli Zalari gel. stoties, ir sūnus Petras, kuris mirė apie 1979 m. grįžęs į Lietuvą. Stasė šiuo metu (2007 m.) gyvena Panevėžyje (ištremti keturi žmonės).

17. **REPŠIŲ** šeima – iš Kalbutiškio vnk., netoli Dusetų. Ištremti: Kostas Repšys, jo žmona, dukros Julija ir Genė. Julija gyvena Panevėžyje, Genė mokytojauja Pagėgių r., Katyčiuose. Tėvas Kostas mirė grįžęs į Lietuvą (ištremti keturi žmonės).

18. **KARAZIEJŲ** šeima – iš Gudelių k., Pandėlio vlsč. Ištremti: Bronė Karaziejienė, sūnūs Antanas, Alfonsas ir duktė Onutė. Tėvas Vincas dar prieš tremtį mirė Lietuvoje. Duktė Onutė Sibire ištekėjo už ukrainiečio Sočnevo, Irkutske baigė medicinos institutą, šiuo metu gyvena Maskvoje, dirba vidaus ligų gydytoja, vyras – geologas, mokslininkas (ištremti keturi žmonės).

19. **KAUNIEČIŲ** šeima – iš Buivydžių k., Pandėlio vlsč. Ištremti: Jonas Kaunietis, jo žmona Kazimiera ir sūnus Bronius. Jonas Kaunietis mirė Sibire 1953 m. (palaikai 1989 m. pervežti į Lietuvą ir perlaidoti Pandėlio kapinėse), Kazimiera su sūnumi Bronium grįžo į Lietuvą 1956 m., iki pat mirties 1964 05 03, gyveno savo namuose Buivydžių k. Sūnus Bronius gyveno Klaipėdoje, baigė laivų statybos technikumą, dirbo prof. mokykloje meistru, buvo vedęs, užaugino dukrą Jurgitą ir sūnų Tomą. Bronius žuvo 1997 08 31. Sūnus Romas trėmimo metu pasitraukė iš namų ir, kol tėvai buvo Sibire, gyveno pas motinos seserį Edvardą Jakučionienę Buivydžiuose (ištremti trys žmonės).

20. **PUODŽIAUS** šeima – iš Kazliškio, Rokiškio apskr. Ištremti: Puodžiuvienė ir sūnus Vytautas. Jos vyras buvo miręs, tada ji ištekėjo už buvusio partizano Linarto, taip pat kilusio iš Kazliškio. Grįžo į Latviją. Mirusi. Palaidota Kazliškio kapinėse. Sūnus liko gyventi Latvijoje, dirbo miškų ūkyje (ištremti du žmonės).

21. **MARKELIŲ** šeima. Tėvas mirė Intoje, Komijos ASSR, lageryje. Ištremti: motina ir sūnus Algis. Algis vedė Sibire rusę ir liko gyvent Rusijoje, motina grįžo į Lietuvą (ištremti trys žmonės).

22. **VĖBRŲ** šeima – iš Buivydžių k., Pandėlio vlsč. Ištremti: Balys Vėbra, jo žmona Stefa Vėbrienė, sūnūs Vytautas ir Algis. Vytautas trėmimo metu studijavo Vilniuje ir jį išvežė atskirai, bet atvežė pas tėvus į Tangutą. Tėvas Balys mirė Sibire, Algis buvo protiškai atsilikęs ir motina, grįždama iš Sibiro į Lietuvą, jį paliko prieglaudoje. Motina grįžo pas dukrą Genutę Laumianskienę, kuri gyveno ir dirbo Vilniuje miesto vaistinių buhaltere. Genutė mirė apie 1979 m., taip pat mirusi ir motina.

Vytautas į Lietuvą grįžo gerokai vėliau, buvo nevedęs, šiuo metu taip pat miręs. Balys Vėbra kilęs iš Obelių (ištremti keturi žmonės).

23. **BUZELIŲ** šeima – nuo Dusetų. Ištremti: Buzelienė, sūnūs Kazys ir Vytautas, dukros Danutė ir Aldona. Aldona buvo paimta iš 2-o medicinos instituto kurso. Trėmimo metu namuose pasislėpę liko tėvas ir dar du sūnai. Vytautas gyvena Kėdainiuose (ištremti penki žmonės).

24. **VALAŠIMŲ** šeima – iš Gineišių k., Pandėlio vlsč. Ištremti: Jonas Valašimas, jo žmona, sūnus Jonas ir kitas sūnus, kuris žuvo Sibire. Sūnus Jonas šiuo metu gyvena Gineišių k., tėvas mirė grįžęs į Lietuvą (ištremti keturi žmonės).

25. **ŠAKALIŲ** šeima – iš Gerkonių k., Pandėlio vlsč. Ištremti: Povilas Šakalys, žmona Marytė ir duktė Marytė. Duktė Liucija nebuvo ištremta, dabar gyvena Vilniuje. Povilą, grįžusį į Lietuvą, nutrenkė elektra, žmona gyveno (mirusi) savo namuose, Gerkonių k. Jų namuose kolūkių laikais buvo įrengta biblioteka, vykdavo jaunimo pasilinksminimai (ištremti trys žmonės).

26. **KIETIENĖS NORBERTOS** šeima – ištremti: motina Kietienė Norberta (mirė 1988 m.), sūnus Donatas Kietis (mirė 2007 12 04), sūnus Vytautas (miręs 1998 m.), sūnus Antanas (mirė 2004 12 04), Norbertos motina Julija Dūdienė (mirusi apie 1963 m.) (ištremti keturi žmonės).

Pasakoja EUFROZINA NAVICKAITĖ-SKILINSKIENĖ

Užrašyta Vilniuje
1999 07 25

Mano tėveliai – Dominykas Navickas ir Morta Liktaraitė-Navickienė – išaugino devynis vaikus: aštuonias dukras ir vienintelį sūnų Vincentą. Nors tėveliai buvo mažai raštingi, vienok – teisingi ir taurūs. Jie niekada nebuvo abejingi savo šeimos, savo tautos skausmui. Tėvelis nukentėjo 1918 m., per pirmąjį bolševikmetį. Savo gausią šeimą tėvai išmaitino teturėdami 10 ha žemės. Kiek žinau, ją gavo iš padalyto Gakūnų dvaro. Toji žemelė buvo gana prasta – balos ir krūmai.

Iš vyresniųjų pasakojimų žinau, kad tėveliai, iškirtę krūmus, apsausinę balas, sodybėlę susirentė sunkiai, vien savomis rankomis. Kiek prisimenu, niekur kitur gražesnio kiemelio, sodelio man nebuvo kaip čia, gimtinėje. Vasarą žiedų žiedai, žiemą žaliuojančios eglaitės. Šis mano vaikystės rojus buvo netoli Gelažių bažnytkaimio, Subačiaus valsčiuje, Panevėžio apskrityje.

Mano tėtis buvo rimorius. Atitrūkdamas nuo žemės darbų, siuvo pakinktus. Jis dirbo kruopščiai ir darbo nestokojo. Tai buvo parama gausiai šeimai. Nors tėvelis dirbo labai daug, bet per visas šventes ilsėjosi. Sekmadieniais bei švenčių dienomis visa šeima eidavome į Gelažių bažnytėlę. Kelios sesės ir brolis giedojo bažnytiniame parapijos chore. Daugelis šeimos narių priklausė pavasarininkų bei šaulių organizacijoms: Bronislava, Adelė, Elena, Birutė, brolis Vincentas. Mudvi su sese Regina buvome dar piemenaitės, priklausėme angelaičių organizacijai.

Tokiai gausiai šeimai, norint padoriau apsirengti, įsigyti dviračius, teko tarnauti pas ūkininkus. Man ketvertą metų teko piemenauti svetur. Patyriau, kad piemuo skirtingai priimamas: kai kurie ūkininkai ir piemens nestumdo, maitina kaip visur, o kiti, deja... Kiti ne tik gaili maisto, bet ir migdo ar kalbina ne kaip vaiką, o kaip tvarto gyvulėlį. Skaudu, apmaudu, bet, deja, taip buvo.

Mamos pastangų dėka mokiausi Panevėžyje. Mokslas sekėsi gerai, turėjau gerų draugų, dainuodavau mokyklų choruose ir mokinių chore bažnyčioje.

1945 m. liepos 24 d. dalį mūsų šeimos rusai išvežė iš gimtųjų namų. Į šį voratinklį patekome šeši: abu tėvai ir mes, keturios seserys. Brolis Vincas tuo metu jau buvo žuvęs Žaliojoje girioje.

Dar prie vokiečių jis pateko į Vokietiją, o 1944 m. buvo permestas į Lietuvos teritoriją iš Vakarų kaip desantininkas. Viena sesuo pabėgo trėmimo dieną, viena buvo nutekėjusi į kitą parapiją, o dvi pasitraukusios į užsienį.

Mums rusų kareiviai įsakė susiruošti per valandą. Tėvelį ir mamą nusivarė į tvartą, tardė, apstumdė, aprėkę apdaužė ir prie visų įsakė parodyti bunkerį ir atiduoti ginklus. Bunkerio tai tikrai nebuvo, o ar buvo paslėptų ginklų, nežinau. Kai vyresnysis čekistas visus susikvietęs į trobą per vertėją perskaitė rusiškai, jog esame tremiami už brolį „banditą“, tėvelis jiems ėmė aiškinti, kad šito „bandito“ jau nebėra, kad jis jau žuvęs, bet tėvelio jie neklausė. O mudvi su jaunesne seserimi tarėmės, kad nieko, jokių rūbų ar maisto imti nereikia. Buvome įsitikinusios, kad mus veža sušaudyti. Tik tėvelis, ką po ranka paėmęs, sumetė į sunkvežimį. Paraginti sargybinių visi ėjome prie amerikoniško „študbėkerio“ verkdami ir nusiminę. Staiga tėvelis pravirko graudžiu balsu ir, suklupęs ant žemės, ją pabučiavo. Kai kuriems čekistams šis vaizdas gal buvo ne visai įprastas. Kaip vėliau pastebėjau, vienas skrebas stovėjo išbalęs, tarsi stabo ištiktas.

Kol mašina važiavo pro miškelius, vis dar galvojau, kad mus sušaudys. Galutinai gyvulinių vagonų sąstatą su žmonėmis suformavo Panevėžio geležinkelio stotyje. Buvau labai pasimetusi, sutrikusi, nemačiau žmonių šalia savęs. Į pačią geležinkelio stotį Kupiškyje mūsų nevežė, nuvežė prie nuošaliai pastatytų gyvulinių vagonų toliau nuo stoties. Iš Kupiškio atvežė į Panevėžį, čia sukabino visą tokių vagonų grandinę, mums iš vagono išlipti neleido, įgrūdo į mūsų jau ir taip ankštą patalpėlę dar kelias naujas šeimas. Naujai atvežtuosius kareiviai ragino kuo skubiau lipti, o viduje esantiems daugiau susispausti.

Čekistai šlykščiai keikėsi ir burnojo ant mūsų, iš jų žodžių pašalinis galėjo susidaryti tik vieną nuomonę, kad čia vežamos didžiausios Lietuvos „bliadės“ ir „banditai“.

Kai užtrenkė sunkias vagono duris, viršuje šiek tiek pravėrė esantį langelį, pro kurį ranka bandžiau pamojuoti savo jaunystės miestui. Tuomet man buvo septyniolika...

Garsiai verkiančių ir aimanuojančių negirdėjau. Jei kas ir verkė, tai tyliai užsikniaubę. Mūsų vagone buvo keli paaugliai, šeimos su senais tėvais bei jaunomis moterimis ir merginos. Ant sukaltų medinių gultų vienas prie kito glaudėmės jaunesnieji, o apačioje seniai. Vagone nenusakoma tvankuma, dvokas, tamsa, kuri bemaž mus visus padarė savaip ligotus ir apsvaigintus. Po daugelio dienų ir savaičių kelionės praradome laiko nuovoką.

Kada pirmą kartą atvėrė visą vagono langelį ir leido išlipti pakvėpuoti grynu oru, tai buvo kažkur jau Komijos žemėje, pelkėtoj vietovėj. Čia sargybiniai vaikščiojo gana ramūs, nes žinojo, kad į pelkes nešoksim ir nebėgsim. Išlipę iš vagonų, čia pat prie jų tuštinomės sutūpę, o viduje vagone jau buvo labai pridvokę ir

tvanku, nes tiek laiko mūsų į lauką neišleido: čia pat valgėme, čia pat tuštinomės. Viename vagono šone buvo įtaisytas medinis lovelis išmatoms nukristi, bet ši vieta neplaunama, nes vandens nedavė, todėl viskas taip sudviso, jog svaigo galva, dingo orientacija, apėmė kažkokia apatija, nebeegzistavo jokie pergyvenimai, jau buvo nesvarbu kur veža, norėjome tik mažyčio gryno oro gurkšnelio.

Kažkur už Kožvos mūsų sąstatą padalijo į dvi dalis. Dalį vagonų nustūmė į šiaurę, o dalį – mūsų – atgal. Išlaipino Kožvos rajone, Ribnicoje (dar vadintoje Lazaretu). Prisimenu gausią Antanaičių šeimą, kuri vėliau su mumis nedirbo ir negyveno, viena jų šeimos narė buvo gydytoja. Kartu buvome su Mikšiais (4 asmenys), Jokūbais (4 asmenys), Kalkiais (5 asmenys), Galeckais (4 asmenys), taip pat buvo Marozienė, Šėdžiai (3 asmenys), Morkūnienė su mažu sūneliu ir daugiau...

Čia, Ribnicoje, buvo keletas „zemliankų“ (žeminių) ir ilgas drėgnas barakas. Vėliau sužinojome, kad šiame barake buvo laikomi lenkai, kurių gyvų mums jau neteko sutikti. Už barako smėlio kalnelyje buvo supilti menki kauburėliai su užrašais ant lentelių lenkų kalba. Paskutiniam mirusiajam ir tokios medžio lentelės nebuvo kam užrašyti. Tokiais „menkniekiais“ bolševikai nesidomėjo. Jiems buvo svarbu, kuo daugiau iškasti anglies vergų rankomis, iškirsti miško ir įvykdyti komunizmo statybos planus. Vieniems vergams išmirus, atveždavo naujų: pabaltijiečių, Pavolgio vokiečių, ukrainiečių – „banderovcų“, „vlasovcų“... Pavolgio vokiečiai čia buvo atitremti jau iki mūsų.

Nors stengėmės blogai negalvoti, bet nė minutei iš galvos neišėjo mintis: kas mūsų laukia? Dažnai pagalvodavome, kad netrukus ir mums liks tik toks užrašas ant kapo arba jokio neliks, gal todėl ir nesidomėjome, kas čia palaidoti – kaliniai ar tremtiniai.

Po poros dienų „poilsio“ nakčia miškais mus išvarė arčiau upės šienauti. Netoli geležinkelio žeminėse paliko senukus ir paliegėlius. Paryčiais atžygiavę į numatytą vietovę, iš medžių šakų statėmės palapines ir, visai nuvargę, sugelti uodų ir mašalų, kritome poilsio. Kiek numigę, tuoj pat buvome „apginkluoti“ dalgiais. Šis įrankis vienodai tiko ir vaikinams, ir merginoms. Rusų kalbos nemokėjome, tik vienas vyriškis pavarde Niurka mums išvertė į lietuvių kalbą tokį rusišką posakį: „Nemokėsit – išmokysim, nenorėsit – priversim“. Ir mokė ir privertė, nes tuomet mes nesugebėjome nei prieštarauti, nei nepaklusti, kadangi taip buvome išauklėti tėvų ir mokytojų.

Išmokome šienauti vasarą uodų ir mašalų debesyse, o žiemą miške pjauti medžius ir juos apdoroti. Vasaros metu vaikščiojome sutinę sukandžioti mašalų, o žiemą, spaudžiant 40 laipsnių šalčiui – nušalusiomis nosimis. Šaltyje net kvėpuoti buvo sunku. Tai jie mus išmokė, tik niekaip neišmokė pamiršti Lietuvos ir kaip nors apgauti alkaną skrandį. Sapnuodavome lietuvišką duonelę, gražiausias gimtinės pieveles ir nieko taip netroškome, apie nieką taip nesvajojome kaip apie savo gimtą kraštą. Vėliau, bemaž po metų, pradėjome gauti ir laiškus. Širdis dar daugiau virpėjo, kad negaliu būti su savais klasės draugais, kartu su jais mokytis...

Pirmaisiais metais per parą gaudavome po 400 g šlapios, pusiau iškeptos duonos. Ji buvo kartoka, bet ir tokią valgėme godžiai. Rytais kiemo būdelėje, pastatytoje jau prie miško barakų, pro langelį virėja vokietė mums įpildavo balandos,

vadinamosios sriubos. Toje „sriuboje“ plaukiojo keletas apšalusių kopūstlapių ir mažyčių karčių žuvelyčių. Taip „papusryčiavęs“, kai miške pasilenki medžio pjauti, tą maistą ir atrajoji... Prisimeni, kaip namuose valgei, ir iškart galvą užplūsta mintys apie vieną ir tą patį – Lietuva Lietuva Lietuva... Vargu ar tai pajėgs suprasti tas, kuris nebuvo išvarytas iš savo gimtųjų namų, iš savo gimtojo krašto, atskirtas nuo draugų, artimųjų, netekęs ne tik pastogės ir visko, ką turėjo, bet dar ir ujamas, žeminamas, niekinamas ir nežinia už ką dar keikiamas.

Jeigu po keleto mėnesių savieji ir draugai mums nebūtų siuntę džiūvėsių ar lašinių, nebūtume atlaikę, nebūtume išgyvenę. Gal po metų, kai ir utėles kiek apgalėjome, pramokę rusų kalbos, važiuodavome į Kožvos turgų ar žvejų kaimelį keisti į maistą. Pinigų už darbą pirmaisiais metais mums nemokėjo, šiek tiek maisto gaudavome pagal talonus – maisto korteles.

Vienintelė geležinkelio linija buvo nutiesta per Komiją iki Vorkutos. Jokio kitokio kelio. Žiemos metu tik elnių bandas „elniavodai“ per gilų sniegą upėmis važiuoti varinėdavo.

Pirmaisiais, 1945-aisiais, tremties metais vietinių gyventojų komių mes nematėme, mus prižiūrėjo ir į darbą varė rusai – „frantavikai“, atleisti nuo karo tarnybos. Aukštaūgis berankis rusas rytą ateidavo į baraką ir keikdamasis ragindavo greičiau keltis ir eiti į darbą.

Šiame vienišame miško barake, toli nuo geležinkelio linijos, buvome apgyvendinti vokiečiai, ukrainiečiai ir lietuviai. Mūsiškių buvo daugiausia. Čia kaip ir vagone: aukštai ant gultų miegojo jaunesnieji, o žemai – senesnieji. Blakių milijonai, galėjai jas rankomis semti, jų niekas nenaikino, čia, matyt buvo didžiausios blakių veisyklos visoje sovietinėje imperijoje.

Vėliau sutikome ir vietinių gyventojų komių. Kelios merginos komės su arkliais ir rogėmis buvo atsiųstos išvežti arčiau pravažinėto kelio mūsų iškirstą ir apdorotą medieną. Šios merginos su mumis nebendravo, tarpusavyje kalbėjosi komių kalba. Kai kurie mūsiškiai, labai saugodamiesi prižiūrėtojų, su jomis susipažino artimiau. Kadangi jos arkliams gaudavo avižų, o avižos mums buvo didelė paspirtis prie tokio menko maisto. Nors, deja, jų gaudavome irgi retai ir labai nedaug.

Kitą žiemą retkarčiais iki mūsų barako atvažiuodavo „elniavodai“. Tai komiai ganantys ir auginantys elnių bandas. Vasaros metu: birželį, liepą, iki pusės rugpjūčio jie varydavo elnių bandas tolyn į šiaurę, o žiemą ganydavo ne pertoliausiai nuo mūsų. Važinėjo jie aukštomis elniais kinkytomis rogėmis, be jokio kelio, tiesiog per pusnynus. Mums jie atveždavo elnių mėsos, kraujo, elnių pieno. Šias gėrybes mielai keisdavo į arbatą, rūkalus, cukrų, to mes patys mažiausiai turėjome, retkarčiais išsikeisdavome į kokį užsilikusį drabužėlį.

Teko nakvoti „elniavodų“ jurtoje. Elniai ganydavosi miške ir kanopomis išsikasdavo samanų, o jurtą piemenys statydavosi ant upės ledo. Šis statinys bent mums atrodė įspūdingai. Iš toli jis buvo panašus į aukštą nusmailintą kūgį. Priėjęs arčiau, pamatai elnių kailių statinį su rūkstančiu kaminėliu. Viduje apvali erdvi patalpa. Pačiame viduryje stovi metalinė krosnelė, ledo grindys storai išklotos kailiais, pasieniais irgi aukštokai priklota elnių kailių. Ant jų sėdima ir miegama. Nors langų nėra, bet taukinė spingsulė gana gerai apšviečia patalpą. Šitose jurtose gyvenama

šeimomis. Suaugę ir vaikai apsirengę iš elnių kailių siūtais drabužiais, ir ši apranga gana įspūdinga, mums iki šiol nematyta. Kojos irgi apautos elnių kailių batais.

Vieną kartą laisvadienį, kurių retai teturėdavome, su gultų kaimyne Leonarda Mikšyte susiruošėm keliauti pas „elniavodus“. Suaugusiųjų patartos, kad nepaklystume, nuėjome iki upės ir upės vaga be jokio kelio bridome sniegu nurodyta kryptimi.

Žiemos metu Komijoje dienos labai trumpos, saulė net nepakyla virš horizonto, vos vos švysteli krašteliu ir vėl pasislepia, o minkšto puraus sniego prikrenta iki vieno metro. Taip mums bebrendant sniego patalais sutemo. Tik baltas sniegas ir žėruojanti šiaurės pašvaistė leido įžiūrėti upės viduryje jurtą. Neprisimenu, kaip mes ją priėjome, tik prisimenu, jog šeimininkai mus priėmė gana svetingai.

Viduje buvo šviesu ir šilta. Nusirengėme, susodino ant kailinių sėdynių, pavaišino karšta arbata. Indai gražūs, bet geriant arbatą, tenka sėdėti „turkiškai“, kad pasiektum žemai padėtą maistą. Pavargusias ir sušildytas karšta arbata paguldė į kailių „lovą“. Čia gal nebuvo ir blakių, nes miegojome kietai ir ramiai. Rytą pažadino, davė šviežios elnienos ir patraukėme atgal pas saviškius.

Kartą susiruošusi parsivežti ko nors valgomo, atklampojau iš miško barakų į Dozmero stotelę. Eidama mišku apie septynis kilometrus sušilau. Laukiu traukinio, „terba“ tvirtai laikosi ant nugaros, rankos laisvos. Atpūškuoja traukinys. Žinojau, kad į stovintį traukinį manęs niekas neįleis, nes mūsų, apskurusių terbelnykų, labai nemėgo... Todėl, kaip jau buvo įprasta, užsidarius vagono durims, pajudėjus traukiniui, šoktelėjau ant laiptelio ir tvirtai įsikibau į turėklus, bet staiga atsiveria tos pačios durys ir vagono palydovė šaukdama, keikdama stuma mane rankomis ir kojomis žemyn. Neišlaikiau ir nukritau ant pajuodusio sniego, o vagonai pro mane bėga vis greityn ir greityn... Dar negreit suvokiau, kas atsitiko, galva spengia, iš nosies kraujas bėga... Tik traukiniui nutolus, supratau, kad galėjo būti ir žymiai blogiau. Grįžau su tuščia „terba“ atgal į barakus, o širdyje toks maudulys ir skausmas: kodėl mus gali vien skriausti, keikti, tyčiotis iš mūsų, tarsi mes į žmones nebūtume panašūs?

Būdavo ir sėkmingesnių „pasivažinėjimų“. Turguje ne ką tenusipirkdavome, bet ten galėjai gauti šaldyto elnių kraujo, pilkos šiurkščios duonos, nevalytų karčių žuvų taukų. Nors šie taukai buvo gana tiršti, tamsūs ir kartūs, bet, išgėrus nors mažutį gurkšnelį, akyse tuoj prašviesėdavo.

Važiuojant su įsigytomis vertybėmis, reikėjo ypač saugotis, nes aplink zujo vagišių gaujos. Traukinio tekdavo laukti per naktį ligi ryto. Purvinoje geležinkelio stotelėje įsispraudi kur nors į kamputį, terbą kietai atremi į sieną, dairaisi, stebi aplinką, o sniegas lipdo akis. Neretai išgirsti šaukiant: „Nupjovė raiščius! Pavogė! Pavogė!“ Bet į tuos šauksmus nėra kam reaguoti, kiekvienas saugo savo, o milicija arba negirdi, arba jos nė nematyti.

Laikui bėgant, tapome išradingesni. Kai rytą atvažiuoja traukinys, ant vagono laiptelio šokame jau ne iš tos pusės, kurioje palydovė darinėja duris ir lipa keleiviai, o iš priešingos.

Sirgti neturėjome teisės, bet kai šoktelėdavo aukšta temperatūra, į darbą nevarydavo. Pamenu, kartą guliu ant medinių gultų, galva plyšta, kaulelius laužo,

akys menkai ką teįžiūri, o aš noriu valgyti. Panašiai sergant, apie valgymą niekada negalvoji. Tėvelis buvo sukalęs sandariai uždaromą dėžę, kad prie duonutės blakės nesisiurbtų. Toji dėžė stovėjo žemai po gultais. Nors sunkiai, bet net nežinau kiek kartų nusiritau nuo gultų galvodama, gal menkai teapgraibiau dėžės kampučius, vis ieškojau ieškojau nors vieno duonos trupinėlio.

Berods, 1947 m. žiemą tėvelis visas sutino, vos įlindo į atsivežtą skrandutę. Pagalbos jokios, mes, dukros, irgi darėmės viskam abejingos. Šaltis, sunkus miško kirtėjo darbas, nuolatinis alkis darė visus savotiškai apatiškus, apsnūdusius. Bet tėvelis, buvęs Lietuvos laisvės kovų savanoris, sukaupęs paskutines jėgas, ėjo, rinko pušų šakutes, virino jas, gėrė ir pasveiko. Į darbą jo nebevarė, nes jam jau buvo daugiau kaip 70 metų. Mamytė, nors už tėvelį buvo jaunesnė 12 metų, mirė tuoj pat, pirmaisiais tremties metais. Vidurių skausmais mirė ir daugiau tremtinių: Mikšys, Galeckas, Šedys...

Pirmaisiais 1948 m. mėnesiais susirgau inkstų uždegimu. Šią ligą jau žinojau, nes ji mane ir anksčiau gerokai vargino. Vadinamoji gydytoja, kažkurio viršininko žmona, apie gydymą nieko nesuprato ir jokių vaistų neturėjo. Vienok, gal jai tikrai pasirodžiau panaši į ligotą ir ji mane atleido nuo darbo, nors raštiško atleidimo neparašė. Rytą, kai jau visi buvo išvaryti į kirtavietes, viršininkai ėjo tikrinti, ar nelikę barake simuliantų. Gydytoja ėjo ir aiškino kiekvienam baksnodama pirštu: „Šita dar mažametė, šita serga, o parodžiusi į mane, riktelėjo: Liepiau šitai eiti į darbą, bet, kaip matote, nepaklausė!“ Nors tikrai „gydytoja“ melavo, bet jai paprieštarauti nesugebėjau. Buvo labai skaudu, verkiau, bet į mano ašaras jie nekreipė dėmesio. Už šį „žiaurų“ nusikaltimą man atėmė duonos kortelę. Sukau savo menkai besusigaudančią galvelę – be duonos badausiu ne vien aš, bet ir trys mano sesės bei tėvelis. Ką daryti? Neturiu teisės skriausti savųjų... Bėgsiu! Bėgsiu į Lietuvą! Apie šį sumanymą papasakojau saviesiems. Jie daug ir neprieštaravo.

Išsiėmiau iš komendanto leidimą pamelavusi, kad važiuosiu produktų toliau į šiaurę. Komendantas patikėjo. Mumis, lietuviais, jau pasitikėjo, nes niekada nesukčiaudavome. Pats komendantas davė maišelį ir pinigų paprašęs ir jam šio to atvežti.

Į kelionę išsiruošėme su Kazimiera Mikšyte. Ji buvo už mane jaunesnė. Savieji įdėjo geresnių drabužių, pinigų. Šiauriau pavažiavusios, berods, iki Pečioros, nusipirkome bilietus iki Daugpilio. Bilietus nusipirkti mums pavyko, nes, kada iš visų atitremtųjų atiminėjo pasus, man komendantas kažkodėl pasą stumtelėjo ir aš patarta suaugusiųjų jį išslapsčiau iki lemtingos dienos. Atpuškėjus traukiniui, sėdome su visais keleiviais į vagoną nebijodamos, kad mus išstums. Šiek tiek pavažiavus, tikrintojai iš gretimo vagono išsivedė į peroną vieną mūsų barako bėglę, berods, Kažemeckienę. Praeidama pro mus ji į mudvi net nedirstelėjo, nors to ir nebuvome sutarę.

Kelionėje buvo ir liūdnų, ir linksmesnių nuotykių. Buvo liūdna, kai Leningrade pasimetėme su Kazimiera, o kai Daugpilyje vėl susitikome, iš to džiaugsmo praradome ir daiktus, ir pinigus. Mat visa tai patikėjome stotyje sutiktai rusaitei, kuri sakėsi tikrai važiuojanti į mūsų galinę stotį. Vienok mudviem sekėsi. Tuo laiku žmonės buvo nuoširdūs, ir iš Daugpilio važiuojantys lietuviai mus priėmė į pusiau gyvulinį vagoną, kuriame atvažiavome iki Kazimieros dėdės, gyvenančio prie Skapiškio geležinkelio stoties. O kiek džiaugsmo!

Balandis ėjo į pabaigą, jaunutė žaluma dengė pakeles, skleidėsi ankstyvosios pievų gėlės, kaip čia gražu brangiojoje ir taip išsiilgtoje Lietuvėlėje. Sava kalba, nuoširdūs, dar nesusvetimėję savieji ir buvę kaimynai mus priėmė, vaišino ir klausinėjo klausinėjo... O tos ruginės duonutės skanumas, skanumėlis...

Jau vėliau apsistojau pas seserį Oną, nutekėjusią į Pavašakius, Subačiaus valsčiuje, bolševikų dar nenubuožintus, maisto nestokojančius. Geras buvo ir mano svainis Zigmas Kazėnas.

Rudenėjant nuvažiavau į Panevėžį ir vėl mane priėmė mokytis į prekybos vidurinę mokyklą. Klasės draugai jau buvo nebe tie, nes buvusieji klasiokai ruošėsi abitūrai. Nors jie buvo aukščiau už mane „palypėję", bet nosies nerietė, buvo labai dėmesingi, nuoširdūs. Mokslo metus baigiau sėkmingai, bet, prasidėjus kitiems mokslo metams, mūsų mokyklą uždarė. Perėjau mokytis į suaugusiųjų gimnaziją, kurioje man teko mokytis vos ketvertą mėnesių. Nors klasiokai, žinodami, kad esu pabėgusi iš tremties ir tokius jau renka, buvo mane perspėję, bet... Kurgi pasislėpsi? Slėptis pas savus negalėjau, nenorėjau, kad dėl manęs nukentėtų kiti. Vėliau paaiškėjo, kad surinko ir tuos, kurie ne savomis pavardėmis gyveno.

Mane areštavo 1948 m. sausio 27 d., prieš įeinant į klasę. Nors buvau mažo ūgio, menko sudėjimo, bet varėsi dviese. Po to prasidėjo tardymai. Tardytojai buvo labai grubūs, į mane visą laiką žiūrėjo paniekinamai, atrodė, kad jiems tiesiog šlykštu terliotis su tokiu niekingu padaru. Parodę iš Komijos gautą paieškos raštą, jog esu pabėgusi iš tremties, galėjo tardymą ir baigti, nes aš nesigyniau. Tačiau rašė, kūrė, sulipdė storiausią bylą, ėmė pirštų antspaudus, fotografavo iš visų šonų, klausinėjo visai nereikšmingų dalykų.

Visos bylos jie man nesiūlė skaityti, aš ir neprašiau, skaitė jie patys, o aš pasirašinėjau. Aštuonis mėnesius praleidau Panevėžio kalėjime, 55-oje kameroje. Čia buvo labai ankšta, patalpa maža, o mūsų, pabėgėlių, buvo surinkta apie pusšimtį, net pagyvenusių, 1941 m. trėmimo mokytojų, gydytojų. Kameroje stigo oro, į tualetą išleisdavo kartą per parą. Prispyrus gamtiniams reikalams, turėjome tupėti ant „parašės". Vienintelis džiaugsmas būdavo, kai išleisdavo į aptvarą pasivaikščioti, įkvėpdavom gryno oro...

Po aštuonių mėnesių grotuotuose, kaliniams skirtuose vagonuose, apsupti sargybos buvome nugabenti į Gorkio sritį, Gorodeco lagerius. Mane nuteisė trejiems metams. Mus, pabėgėlius, teisė „Osoboje sovėščianyje" (Ypatingasis pasitarimas). Visiems bausmė buvo vienoda.

Iš pradžių lageryje pasijutome kiek geriau, nes galėjome daugiau kvėpuoti grynu oru, bet sunkūs katorginiai darbai alino. Kol nuvarydavo į darbo vietą keletą kilometrų, jau dalį jėgų prarasdavome, paskui žemės darbai su kastuvu, „kirka", laužtuvu ir kitais įrankiais, o tolyn žemes veždavome „tačkėmis" (karučiais). Kol po darbo parvarydavo į barakus, kol iškratydavo, o dar vakarienė, apsiprausimas, taip to poilsio mažai ir telikdavo.

Pats sunkiausias darbas lageryje man buvo cemento iškrovimas. Jį atplukdydavo Volgos upe baržomis. Mus, jaunutes merginas, sustatydavo į eilę, ant nugarų uždėdavo savotiškas medines kuprines, o ant jų užkraudavo cemento maišus. Ta medinė „kuprinė" svėrė daugiau kaip 10 kg, o cemento maišas – 50 kg. Kai kurie maišai būdavo kiauri ir dedami krovėjų ant „kuprinių" siaubingai dulkėjo. Šį

siaubingą chemikalą gėrė mūsų plaučiai ir skrandžiai. Kol barža būdavo pilna, į krantą eidavome bemaž lygiu taku, be pakilimų, iškraunant tekdavo į baržą leistis vis žemiau ir žemiau. Kai baržos dugne belikdavo keletas eilių, su 60 kg kroviniu lipdavome vos ne kaip ant namo stogo. Kartą šį „malonų“ darbą dirbant, dienai įpusėjus, krovėjai man užkrovė ne cemento, bet gipso maišą (gipsas sunkesnis už cementą). Kelis žingsnius žengiau, tik prisimenu, akyse sumirgo ir praradau sąmonę. Pasirodo, su tuo sunkiu maišu kritau kelis metrus žemyn. Kas ir kada mane išnešė iš tos „duobės“, nežinau. Atsipeikėjusi, pirmiausia pajutau malonų saulutės šypsnį ir švelnutį vėjelio pabučiavimą. Labai trumpam pajutau, kad dar esu panaši į žmogišką būtybę, bet tais malonumais ilgai nesilepinau. Vos pastebėjo, kad atsipeikėjau, tuoj pat liepė stoti į eilę. Toje šalyje tokia tvarka: jeigu esi „prasikaltėlė“, tau žmogiško žodžio nepasakys ir niekas tavęs neužjaus, bet ir šį kartą man padėjo mano Angelas sargas. Galėjau ne tik kaulus susilaužyti, bet ir sprandą nusisukti.

Taigi atpyliau trejus nelaisvės metelius, kaip sakoma, nuo skambučio iki skambučio. Į „laisvę“, t. y. atgal į tremtį vėl vežė su sargyba grotuotuose vagonuose per „peresilkas“ (persiuntimo punktus).

Vienoje blakėtoje „peresilkos“ kameroje sutikau simpatišką žemaitukę Kazimierą Norkutę. Ji buvo dar daugiau išbalusi ir sulysusi negu aš. Pasirodo, ji visus trejus bausmės metus praleido kalėjimų kamerose. Šią „malonę“ jai dovanojo josios tardytojas. Ji buvo jaunutė gimnazistė, gražiai nuaugusi, dailaus veidelio, tad pastarasis panoro pasiimti ją sau kaip meilužę... Kuomet ji jam pasakė – geriau mirsianti, bet nesutiksianti su jo užgaidomis. Tada tas tardytojas pasakęs: jeigu taip, supūdysiu tave kalėjime, na ir pūdė... Ką gi, jie buvo visagaliai...

Šaltą 1946 m. žiemą Komijos žemėje į mūsų barakus atvežė „vlasovcus“. Šie jauni vyrai, buvę generolo Vlasovo kariai, pirmomis dienomis atrodė žvalūs, nepavargę. Juos apgyvendino kitame mūsų ilgo barako gale. Čia daugiau didesnių patalpų nebuvo, tik maža pirtelė ir šis barakas.

Šie vyrai keletą dienų ilsėjosi, po to juos aprengė „šimtasiūlėmis“, „apginklavo“ kirviais, pjūklais bei kastuvais ir išvarė miško kirsti. Kažkodėl juos nuvarė į kitas kirtavietes, o ne su mumis?

Pirmomis dienomis net nepastebėjome, jog šių vyrukų gretos retėja ir, praėjus kažkiek laiko, iš kirtaviečių jų grįždavo vis mažiau. Maitinami pusbadžiu, nepratę prie atšiauraus klimato, vyrai mirdavo nepasiekę barako. Kur juos sušalusius užkasdavo, mums buvo nevalia žinoti, bet keletas iš jų ištvėrė, išliko gyvi. Armėnas Voskanas Voskanjanas liko gyvas, įsimylėjo mano seserį Eleną. Jie sukūrė šeimą, kai aš buvau lageryje.

Kai po lagerio vėl buvau atgabenta į tremtį, susipažinau ir su svainiu Voskanu. Po daugelio metų jie apsigyveno Armėnijoje, svainis Voskanas išdrįso papasakoti man, kaip juos iš Vokietijos apgaulės būdu atgabeno į Komijos miškus (Voskanas šiuo metu jau miręs, o sesuo Elena, dvi jų dukros, vaikaičiai ir provaikaičiai gyvena Armėnijoje, Jerevane).

Svainis Voskanas buvo fizikas ir matematikas, turėjo aukštąjį išsilavinimą. Vokietijoje, jau nebebūdamas kariškiu, dirbo felčeriu. Darbas jam sekėsi ir uždirbdavo gana nemažai, turėjo santaupų, bet ramybės jiems neduodavę visur

prasiskverbiantys rusų NKVD agentai. Šie juos graudindavę, kad jų labai ilgisi tėvai, mylimosios, žmonos, pasakodavę, kad Rusijoje, karui pasibaigus, esanti jau visai kita tvarka, nebėra „kolchozų“, žmonės laisvai pasirenka jiems patinkantį darbą, gerai uždirba. Žodžiu, viliojo, kol suviliojo, patikėjo jauni kareivėliai rusiškųjų čekistų melu. Svainis Voskanas sakė prisipirkęs geriausių drabužių sau ir savo artimiesiems, pasiėmęs keletą gerų laikrodžių, vaistų ir kitų smulkmenų dovanoms. Viską sutalpinęs į du didelius lagaminus ir, draugų padedamas, išvykęs į taip gražiai žadėtą „rusiškąjį rojų“.

Netoli Gdansko keliaujančiųjų į Rusiją gretos pasipildė. Visi buvo patenkinti, kelionėje jais rūpinosi juos lydintys palydovai, todėl kareivėliai, linksmai nusiteikę, laukė valandos, kai galės apkabinti savuosius gimtinėse. Pasienyje palydovai pranešė, kad keliauninkams teks išsimaudyti pirtyje. Nieko pikto negalvodami ir nenujausdami, maudytis visi sutiko. Išsimaudė, bet iš pirties juos išleido jau pro kitas duris, kur stovėjo kariškių saugomi sunkvežimiai. Čia ir pasirodė visa tikrovė. Visi buvo apsupti ginkluotų vyrų, aprengti kitais drabužiais, apšaukti tėvynės išdavikais ir suvaryti į tuos sunkvežimius.

– Per vėlai supratome apgaulę, – pasakė Voskanas, – bet kelio atgal nebebuvo. Nebematėme daugiau savo lagaminų, negalėjome susitikti ir su saviškiais. Graudu ir pikta buvo, bet privalėjome susitaikyti su tikrove.

Taip šie jauni vyrai pateko tarp mūsų, tremtinių, nors, deja, gyvi jų liko tik vienetai. Daug užžėlusių kapų, kapelių liko ten, kur gyveno mūsų pasmerktieji.

Komijoje, netoli Dozmero stotelės, buvo lietuvių ir vokiečių prižiūrimos kapinaitės. 1990 m. liepos mėn. pradžioje, kai iškasėme mamytės palaikus, kapinaites vos besuradome: viskas užžėlę, mišku užaugę, o buvę mediniai kryžiai nupuvę, tvoros išgriuvę.

Po visų prievartinių kelionių į Lietuvą grįžome 1959 m. rugpjūčio pabaigoje, su toliuose „įsigytu“ vyru, buvusiu politkaliniu.

Lietuvoje mūsų nelaukė su duona ir druska. Iš pradžių samdėmės patalpas Vilkyškiuose, po to palėpę netoli Pagėgių. Neregistravo Lietuvos komunistinės valdžios pareigūnai, o neregistruotų nepriima į darbą. Po penkių mėnesių man pavyko įsidarbinti Pagėgių prekybos kontoroje.

Dažnai pasvarstau, kad naudinga pavargti, pakentėti, pažinti ir prievartinį gyvenimą, tik tų kančių neturėtų būti daug, o dabar... Prarasta jaunystė, sveikata... Pragyventa, o ar kas nors gyvenime padaryta gero? Nelemta buvo išauginti vaikus, nors dirbta, netingėta, bet to darbo vaisiai liko be jokios žymės. Taip ir teks iškeliauti nepalikus pėdsako, kad žmogumi būta...

Brolis Vincentas buvo gimęs 1919 m. Neturėdamas dvidešimties, susirgo plaučių uždegimu ir gydėsi tuomet pas vyriausiąją seserį, kuri tuo metu gyveno Kupiškyje. Grįžęs į namus, aplankydavo ir mane ganyklose, buvo išbalęs, sulysęs, bet niekada neprarandantis humoro jausmo. Visus šeimos narius pralinksmindavo. Jį mylėjo ne tik šeimos nariai, bet ir draugai, bendramoksliai.

Rusams antrą kartą užėmus Lietuvą, brolis pasitraukė į Vakarus. Vokietijoje buvo susitikęs seseris, kurios tada jau gyveno Australijoje. Galėjo ir pats ten likti, bet patriotiški jausmai, meilė Tėvynei neleido jam likti svetimame krašte.

1944 09 17–18 d. iš Vokietijos buvo atskraidintas lėktuvu ir išmestas parašiutu kaip desantininkas Panevėžio apskrityje Įstricos ir Ūtos kaimų teritorijoje. Tuomet buvo išmesta nemaža grupė desantininkų, iš kurių vėliau daugelis papildė partizanų būrius ir kovojo jų gretose.

Besileisdamas brolis užsikabino ant medžio šakų. Apie tai man pasakojo Įstricos gyventojas, Ksaveros Rudytės-Aleknienės giminaitis, kuris ir pagelbėjo broliui pasiekti žemę. Tuo metu aš mokiausi ir gyvenau Panevėžyje. Aš tada į tėviškę buvau grįžusi Kalėdų atostogų.

Joms baigiantis, vieną naktį mane kažkas atsargiai pažadino. Užsimiegojusi prieblandoje pamačiau ant lovos krašto sėdintį vyriškį kariška uniforma. Kai prakalbo, pažinau brolį. Tvirtai apsikabinome, jis manęs klausinėjo apie miesto gyvenimą, apie mokslą, bet ilgiau nepasikalbėjom, nes jį pašaukė draugai, su kuriais jis buvo užėjęs. Aš net neatsikėliau ir nė nenumaniau, kad šis susitikimas mudviem bus paskutinis. Tik sapnuose brolis kartodavo esąs gyvas, su juo bendraudavom, o pabudus, deja, vėl viskas išblėsdavo.

Kiek teko girdėti iš kitų, jie žuvo rusų NKVD kariuomenės garnizono apsupti 1945 m. sausio 21 d. Galėjo būti ir išdavystė, nes Vladas Stankevičius-*Raišelis* paliko partizanų gretas, sulaužė duotą priesaiką. Kiek jis pridarė žalos, kas bepasakys. Tuo metu žuvo ne visi *Karklo* būrio vyrai. Birbilas buvo paimtas jau vėliau, o Sargautui neva pavykę įstoti į kunigų seminariją, tik neilgam...

Po mūšio žuvusiųjų kūnus artimieji dar negreit surado girios sniegyne. Visus palaidojo Daukšėnų – Bitiškių kapinėse. Tai senos kapinės miške, čia stovi kukli medinė koplytėlė. Dabar ji atnaujinta, sutvarkyta, partizanams pastatytas paminklas, kapai gražiai prižiūrimi.

Žmonės prisimena, kad palaidojus partizanus į šias kapines atvažiuodavo stribai ir spardydavo partizanų kapų kauburėlius. Po tokių išniekinimų kitą dieną toje vietoje ant žemės atsirasdavo žodžiai: „Viešpatie, kaip būtume dėkingi tau, kad mus prikeltum, kol Tėvynė dar pavojuje!“

Pasakoja ALGIMANTAS SUSNYS

Užrašyta Panevėžyje
1981 m.

Gimiau 1939 m. sausio 1 d. Rokiškio apskrityje, Panemunio valsčiuje, Suvainiškio apylinkėje, Salų vienkiemyje. Šeimoje buvau vienas sūnus, motina mirė, kai buvau trejų metukų. Tėvai turėjo 14 ha žemės, 7 ha buvo dirbamos.

1946 m. pradėjau lankyti Suvainiškio pradinę mokyklą, 1952 m. baigiau septynmetę ir tais pačiais metais pradėjau lankyti Pandėlio vid. mokyklos 8-tą klasę.

Mokydamasis Pandėlyje, nuomojau butą pas Augusevičienę, tarybinių ūkių ministro Karaliūno seserį. Kartu su manimi dar gyveno Kazys Daugelavičius, Vidas Suvaizdis, Vytautas Šaučiūnas, Aloyzas Karpinskas.

Su sovietine KGB pirmą kartą teko susidurti 1953 m. vasario 23 d., kada už ryšius su partizanais buvo suimti Kazys Daugelavičius ir Vidas Suvaizdis. K. Daugelavičius

buvo nuteistas 25-eriems metams lagerio, o Suvaizdis po aštuonių mėnesių paleistas. Tuo metu vieną naktį man teko pragulėti Pandėlio KGB būstinėje ant lentinių grindų, kitą dieną KGB viršininko Tiurino buvau iškoneveiktas ir paleistas į namus.

Pandėlio vid. mokykloje buvo leidžiamas pogrindinis laikraštukas „Laisvas žodis“. Iš viso išėjo trys numeriai. Buvo publikuojama poezija, publicistiniai kūriniai ir t. t. Laikraštuko bendradarbiai buvo: Nijolė Gaškaitė, Česlovas Kučinskas, Petras Plumpa (tada jis mokėsi Suvainiškyje), Donatas Bičiūnas. Buvo platinami antisovietinio turinio lapeliai (skrajutės), politinės karikatūros. KGB tuo metu šito neišryškino.

1957 m. baigiau Pandėlio vid. mokyklą ir tais pačiais metais stojau į Žemės ūkio akademijos Miškininkystės fakultetą, bet jausdamas, kad dėl neigiamos charakteristikos neįstosiu, tuomet stojau į Veterinarijos akademijos Zootechnikos fakultetą. Tuo metu Kaune, KPI, besimokanti Nijolė Gaškaitė pasiūlė man susipažinti su Aleksu Krasausku, kuris buvo ką tik grįžęs po dešimties metų, praleistų sovietiniuose lageriuose. Jis vaizdavo turįs ryšį su pogrindžio centru Lietuvoje ir kurį laiką visus vedžiojo „už nosies“.

Buvome įsigiję spaustuvinį šriftą, sudaryta programa organizacijai „Laisvoji Lietuva“, buvo platinami lapeliai Vengrijos įvykiams paminėti, Naujųjų 1958-ųjų metų, Vasario 16-osios proga. Lapeliai buvo gaminami foto būdu ir spausdinami dideliais kiekiais. Tuo pačiu metu jie buvo platinami Vilniuje ir Kaune. Per 1958 m. Vasario 16-ąją buvo iškeltos trys tautinės vėliavos. Kaune, ant Petrašiūnų elektrinės kamino, iškėlė Petras Plumpa, Vilniuje – Česlovas Kučinskas. Kaune, Vilijampolėje, degtukų gamykloje, buvo išnuomotas daržuose esantis namukas norint ten įrengti didesnę spaustuvę. Formaliai ten buvo apgyvendintos N. Gaškaitė ir Birutė Putrimaitė.

Galutinai paaiškėjus, kad Krasauskas yra aferistas ir provokatorius, buvo nutarta nutraukti su juo bet kokius ryšius. Su juo liko tik N. Gaškaitė, visi kiti atsiskyrė. Ypač aštriai saugumiečių sekimas buvo juntamas paskutinėmis dienomis. Sustabdydavo gatvėje, apie namus sukiojosi įtartini tipai.

Paskutinį vakarą, kai mes su P. Plumpa baigėme spausdinti paskutinius organizacijos egzempliorius ir P. Plumpa išvažiavo, įvyko krata ir mane areštavo. Kaune tada areštavo Aleksą Krasauską, Nijolę Gaškaitę, Birutę Putrimaitę, Vilniuje Donatą Bičiūną ir Česlovą Kučinską. Po mėnesio Klaipėdoje buvo suimtas Jonas Skeivelas. Taip pat buvo sulaikyta daugybė asmenų, kurie po trijų dienų tardymo buvo paleisti. Tarp jų – Rimantas Greiška, Juozas Jurevičius, Suvainiškio klebonas Balsys, iš viso apie 30 asmenų.

Nuvežė į Kauno saugumą, grasino ir visaip gąsdino. „Pažintis“ su Kauno saugumu tęsėsi apie pusantros paros, po to išvežė į Vilnių. Vilniuje KGB kalėjime iš pradžių patekau į 27-tą kamerą, kurioje radau KPI 5-to kurso studentą Vytą Margaitį, kaltinamą partizano Petro Paulaičio byloje, ir Antaną Terlecką – Vilniaus banko direktoriaus pavaduotoją.

Tardė majoras Golycynas. Tardymas tęsėsi keturis mėnesius, buvo sudaryti 8 bylos tomai. Teismas vyko keturias dienas, liepos 27–31 dienomis. Teismo metu buvo ir liudininkų, bet jų parodymai nieko nereiškė. Visų teisiamųjų laikysena, išskyrus Krasauską, buvo gera ir teisiama buvo ne pagal parodymus, o pagal rastą

medžiagą. Iš viso buvo teisiami 8 žmonės: Krasauskas, Gaškaitė, Putrimaitė, Bičiūnas, Kučinskas, Skeivelas, Plumpa ir aš – Susnys.

Po teismo dvi savaites laikė Lukiškių kalėjime, po to išvežė į etapą per Oršą, Raudonąją Presnią Maskvoje. Raudonosios Presnios kalėjime teko sutikti du ukrainiečių nacionalinio judėjimo lyderius. Vienas iš jų buvo labai energingas, kitas paliegęs, bet inteligentiškas žmogus. Vėliau juos nuteisė sušaudyti.

Per Gorkį buvome nuvežti į Potmą, Mordovijos ATSR, kur susitikome su daugeliu politinių kalinių. Po to nuvežė į 11-tą lagerį, stotis Javas, p/d 385/11. Žmonių čia buvo apie keletą tūkstančių. Tarp jų nemažai užsieniečių: korėjiečių, iraniečių, belgų, lenkų, vokiečių. Sąlygos palyginti buvo labai geros. Visa tai tęsėsi maždaug iki 1958 m. pabaigos, kada buvo atskirti užsieniečiai, politiniai – teisti už antitarybinę propagandą, religiniai – kunigai, sektantai, tarp jų ir kardinolas Slepy, šiuo metu (1981 m.) gyvenantis Romoje.

Metų pabaigoje buvome pervežti į 7-tą lagerį. Prasidėjo anarchijos laikotarpis, daug jaunimo nedirbo, bet režimas jau buvo griežtesnis. Tuo pačiu metu į Mordovijos lagerius buvo vežami kaliniai iš Vorkutos, Karagandos, Taišeto. Po metų mane vėl perkėlė į 11-tą lagerį. Teko pabuvoti 3-iame, 7-tame, 17-tame, 7–1 lageriuose.

1966 m. kovo 14 d., pasibaigus bausmės laikotarpiui, grįžau į Lietuvą. Kartu su manimi grįžo buvęs partizanas Bronius Juospaitis, partizanė Jadvyga Žardinskaitė, buvusi MI studentė. Parvykęs namo maždaug po trijų dienų buvau iškviestas į apylinkės vykdomąjį komitetą. Ten buvo milicijos atstovai ir dar keletas man nepažįstamų žmonių. Kai paklausiau, kur patekau, man buvo atsakyta – į draugiškąjį teismą. Čia pat pateikė klausimą, kaip aš galvoju tvarkyti savo tolesnį gyvenimą...

Tais pačiais metais bandžiau registruotis Vilniuje, Vilniaus rajone, Kaune, Panevėžyje, bet, gavęs neigiamą atsakymą, nuvažiavau į Šiaulių rajoną, Tyrulių durpyną. Tačiau ir čia man pareiškė, kad mums „tokių ir taip užtenka“, ir neregistravo.

Rugpjūčio mėnesį vėl grįžau į Panevėžį, susiradau registravimosi „plotą“ ir prisiregistravau Vienybės aikštėje pas vieną moteriškę. Įsidarbinau komunalinių įmonių kombinate santechniku, vėliau prie melioracijos, spec. ATĮ įrankininku, vienuolika metų dirbau bendrabučio komendantu Klaipėdos g., Nr. 27. Tuo metu baigiau ekskursijų vadovų kursus, tik komunistinis vykdomasis komitetas vadovu nepatvirtino. 1973 m. įstojau į Lietuvos liaudies meno draugiją. Grįžęs iš lagerio, dar ne kartą susidūriau su KGB, įvairiu metu buvo padarytos trys kratos, nors jų metu jokių mane kompromituojančių prieš sovietinę valdžią daiktinių įrodymų saugumiečiai nerado.

1968 m. grupė buvusių politinių kalinių ir bendraminčių vieno susitikimo metu nusprendėme suorganizuoti kelionę po šiaurės vakarų Žemaitiją. Pasirinkome ir kelionės maršrutą: Panevėžys – Šeduva – Polekėlė – Kuršėnai – Tryškiai – Telšiai – Žemaičių Kalvarija (Varduva) – Seda – Tirkšliai – Mažeikiai – Laižuva (galinis taškas). Atgal: Varniai – Židikai – Akmenė – Mažeikiai – Viekšniai – Papilė – Kuršėnai – Panevėžys.

Šios kelionės pagrindinis organizatorius buvo Viktoras Petkus, ir tų pačių metų vasarą brezentu dengtu bortiniu sunkvežimiu (GAZ-iku) išvykome numatytu

maršrutu. Kelionės tikslas buvo: kuo artimiau susipažinti su pačia Lietuva, jos kultūros ir gamtos paminklais, istorine praeitimi ir dabartimi. Kelionėje dalyvavo:

Petkus Viktoras – grupės vadovas,
Ulys Jonas – vairuotojas,
Susnys Algis,
Šakalys Vladas,
Šukys Bronius,
Kaunietis Romualdas – fotografas, istorinės atminties fiksuotojas,
Baltrušis Algis – fotografas,
Baltrušis Rimas.

Laižuvoje, dar prieš šv. Mišias užėję į bažnyčią, sutikome irgi buvusį politinį kalinį, seną V. Petkaus pažįstamą Joną Sereikį, kuris, atsiklaupęs prie Dievo stalo ir sunėręs ant krūtinės rankas, meldėsi retkarčiais vis dirstelėdamas atgal. Vėliau, po mišių, su juo susitikome pas kleboną prie vaišių stalo. Pasirodo, tai buvęs mokytojas, be to, ir partizanų ryšininkas slapyvardžiu *Lakštingala*. Sereikis primygtinai ėmė siūlytis į mūsų kompaniją, atseit jam būtų labai patogu, pakeliui namo į Šiaulius...

Priėmėm mes Sereikį kaip dorą lietuvį ir vežiojomės kartu. Mes jaunimas – kompanija linksma, dengtam sunkvežimio kėbule per daug jau nesivaržėm ir šnekėdami, ir visokias antisovietines daineles traukdami, juk čia, atrodė, visi savi, ko varžytis, nors dar buvo gilus sovietinis viduržiemis... Tik vėliau, kai mūsų kelionę demaskavo sovietiniai KGB organai, kai buvo areštuoti V. Šakalys, R. Kaunietis, J. Ulys pašalintas iš darbo už valdiško transporto naudojimą nedarbo dienomis, kiti kelionės dalyviai tardyti ir persekioti, J. Sereikis savo išsamiais parodymais KGB tardytojams R. Kauniečio byloje metė šlykščius kaltinimus mums visiems, kaip antisovietiškai nusiteikusiems elementams, pasmerkė mus už tokią „veiklą“ ir tik tada supratome, kokią „gyvatę“ mes Laižuvoje priglaudėme...

Mūsų graži turininga pažintinė kelionė kagebistų buvo apjuodinta, apspjaudyta ir sumaišyta su purvais. Ji buvo pavadinta ne tik kaip antisovietinio pobūdžio kelione, bet dargi kenkėjiška sovietinei santvarkai, ją atseit inspiravo reakcingai nusiteikę asmenys, kriminaliniai nusikaltėliai ir pan.

R. K. p a s t a b a: kaip bepavadintume šią ekskursuojančių keliauninkų grupę: reakcingai nusiteikusių kriminalinių nusikaltėlių ar kitaip, pasirodo, mus jau sekė keletas KGB agentų. Neįvardijant J. Sereikio, daugiausia R. Kaunietį sekė ir informaciją KGB organams apie jį teikė agentas pseudonimu *Nemunas*-Juozas Butkus, Panevėžio KPI vakarinio fakulteto ir technikumo, tuometinis anglų kalbos dėstytojas, dar dirbęs ir vertėju „Ekrano“ gamykloje. KGB archyvuose esančiose bylose sukaupta nemažai ag. *Nemuno* informacinių pranešimų apie R. Kaunietį ir kitus šios „ekskursijos“ dalyvius. Vienoje iš pažymų inv. Nr. 411, p. 20, rastas toks pranešimas: „1968 m. agentas *Nemunas* periodiškai teikė duomenis, kad „Ekrano“ g-los inžinierius konstruktorius „K“, nusistatęs nacionalistiškai, susirenka ir savam rate duoda skaityti ideologiškai žalingą literatūrą, klausosi užsienio radijo stočių ir užrašinėja jas į magnetofono juostą, taip pat palaiko ryšį su asmenimis, grįžusiais iš įkalinimo vietų, važinėja po ekskursijas. Per agentą *Nemunas* buvo nustatyti „K“ ryšiai. Operatyviniam darbui buvo surinkta medžiaga ant „K“ ir užvesta Operatyvinės patikros byla Nr. 214, (DOP – rusiškos raidės. Delo operativnovnoj proverki), kuri nukreipta į Vilniaus KGB.“

Be to, šią grupę dar sekė KGB agentai, įvardyti pseudonimais *Velykis Artūras*, *Žukovskij*, *Genutis*... Jų visų pavardės šiandien mums žinomos, su kai kuriais iš jų vis dar susitinkame, bet jie kažkodėl tyli ir nepasako to svarbiausio – *aš tave išdaviau*, *atleisk man* ir aš visada atleisiu.

Kelionės metu sutikau daug įdomių Žemaitijos žmonių, kunigų, menininkų, aplankėme Lazdynų Pelėdos kapą Tryškių kapinėse, jos tėviškę – Paragių dvarą, poeto Antano Vienožinskio-Vienažindžio kapą, Papilėje miestelio aikštėje – paminklą Simonui Daukantui ir jo kapą, ant kurio 1926 m. knygnešys A. Raudonis pastatė labai gražų originalų paminklą. Aplankėme Židikus ir koplyčią, kurioje palaidota didžioji žemaičių rašytoja, pedagogė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, netoli Žemaičių Kalvarijos, Šarnelės kaime, užsukome pas tragiško likimo poeto Vytauto Mačernio motiną Elžbietą Mačernienę, su ja daug ir ilgai šnekėjomės, ji daug pasakojo apie savo sūnų Vytautą, aplankėme jo kapą. Kelionė tikrai buvo įdomi, turininga, atmintyje visam gyvenimui liko tie nepakartojami Lietuvos vaizdai, medinės žemaitiškos koplytėlės šalikelėse su šventųjų statulytėmis, kurių tuo metu dar buvo gana daug. Nors vėliau už tą kelionę kai kam ir teko nukentėti, bet nė vienas iš joje dalyvavusiųjų tikrai nesigailėjo, nors ir kaip gąsdino kagebistai, jie mūsų mąstymo nepakeitė, visų mūsų idėjos liko tos pačios, nors likimai įvairiai susiklostė.

Vladas Šakalys 1980 m. ryžosi nepaprastam žygiui: perėjo Rusijos – Suomijos sieną, pėsčias perėjo visą Suomijos teritoriją ir, tik pasiekęs Švediją, pasiprašė politinio prieglobsčio, kuris jam buvo suteiktas. Daugelį metų praleido JAV, po Atgimimo grįžo į Lietuvą ir mirė Vilniuje. Jonas Ulys taip pat jau miręs, Bronius Šukys gyvena Panevėžyje, garsus disidentas Viktoras Petkus gyvena Vilniuje, nors su juo šiuo metu jau mažai bendraujame, nes kai kurios mūsų pozicijos išsiskyrė, Baltrušiai taip pat gyvena Vilniuje. Aš jau daug metų darau gintaro dirbinius, kažkada buvau gavęs Liaudies meistro vardą, šio amato neatsisakau ir dabar, nes jis taurina mano sielą, šitame darbe aš randu save, randu ramybę, be kurios gal viskas apkarstų...

POGRINDINĖS JAUNIMO ORGANIZACIJOS PANDĖLIO VIDURINĖJE MOKYKLOJE

Iš JONO VILIMO *prisiminimų*

Užrašyta Panevėžyje
1991 m.

Pandėlio vidurinėje mokykloje įkurti antitarybinę organizaciją buvo bandyta dar 1947 m. vasarą. Tada Pandėlio kapinėse susirinkusi vyresniųjų klasių moksleivių grupelė (Kazys Blažys, Leonas Vilkas ir dar keletas jaunuolių) davė priesaiką, bet tuo viskas ir baigėsi.

Kadangi mokyklą lankė daugiausia kaimiečių vaikai, daugelis jų pažinojo jau nelegaliai gyvenančius ginkluoto pogrindžio dalyvius partizanus ir su jais bendravo.

Pirmojoje abiturientų, baigusių mokyklą 1948 m. laidoje, nebuvo nė vieno komjaunuolio. Antrojoje laidoje (1949 m.) jau atsirado du komjaunuoliai, trečiojoje (1950 m.) ir ketvirtojoje (1951 m.) buvo po vieną komjaunuolį. Galima sakyti, jog besimokančių iš kaimo nebuvo nė vieno komjaunuolio, į komjaunimą įsirašė tik keletas miestelyje gyvenančių moksleivių.

Jonas Šiaučiūnas (g. 1926 m.) į Pandėlio mokyklą atėjo 1946 m. ir baigė ją (11 klasių) 1948 m. Prieš tai Roksalos miške jis susikovė su rusų NKVD kariuomene. 1944 m. žiemą buvo sunkiai sužeistas ir po kautynių liko gulėti mūšio lauke. Po to rusai ėjo ir pribaiginėjo sužeistuosius. Tada dar rusai žuvusiųjų nerinko ir ant gatvių neguldė. Prie Jono priėjęs karininkas šovė iš nagano į jį du kartus vieną kartą į galvą, o kitą – į krūtinę ir paliko merdėjantį. Grįžę partizanai rado jį dar su gyvybės ženklais, nors jau smarkiai nukraujavusį. Atsivarė iš kaimo arklį ir Joną rogėmis nuvežė į Rokiškio ligoninę. Kadangi jis buvo smarkiai nukraujavęs, reikėjo perpilti kraują, o kraują tada veždavo tik iš Vilniaus, rajoninėse ligoninėse jo nebūdavo. Joną paguldė į vieną palatą su sužeistu rusų karininku. Tam karininkui vežė iš Vilniaus donoro kraują, bet nebespėjo, jis mirė, tada tą kraują perpylė Jonui ir jis pasveiko, bet neteko 80 proc. darbingumo. Po to jis ir atėjo į Pandėlio vidurinę mokyklą baigti mokslų.

Pandėlyje juos tris moksleivius – J. Šiaučiūną, Povilą Jakubką ir Petrą Gaigalą – areštavo ir uždarė į Rokiškio kalėjimą. P. Jakubka, buvęs vienoje kameroje su P. Gaigalu, prikalbino jį bėgti, ir vieną naktį, kai sargybinis „užmigo“, jie „išlaužė“ kameros duris ir pabėgo, o Šiaučiūną kiek patardę paleido į namus.

Kadangi P. Gaigalo brolis Povilas-*Žukovas* iš Baroninės kaimo nuo Kupiškio buvo partizanas, jis P. Jakubką supažindino su broliu. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo pačių čekistų paruošta provokacija. Partizanai P. Gaigalo ir P. Jakubkos pabėgimą palaikė tikru ir Jakubka patikėjo, nors tas patiklumas jiems brangiai kainavo. P. Jakubkos išdavystės ir provokacijos nusinešė ne vieną nekalto žmogaus gyvybę. Nors, grįžęs iš Rokiškio kalėjimo, Jonas Šiaučiūnas ne vienam sakė, kad čekistai išleido šnipą, bet niekas juo netikėjo.

Baigęs vidurinę, J. Šiaučiūnas dirbo Pandėlio girininkijoje darbininku, kadangi toliau jam mokytis valdžia neleido. Vėliau išvyko į Kauną.

Šiandien jau primiršti tie Pandėlio vidurinės mokyklos moksleiviai, pačioje savo jaunystėje pasirinkę pasipriešinimo okupantams kelią. Vienas iš jų – Donatas Ruželė. Jis gimė 1928 m. Panemunio valsčiuje, Šniukštų kaime, kuriame buvo tik keturios sodybos, o iš jų už laisvę kovoti išėjo trys jaunuoliai.

Ruželės kaimynas J. Čibinskas, g. 1918 m., 1944 m. rudenį, kai partizanai puolė Panemunio miestelį, buvo sužeistas ir neilgai pasikankinęs mirė.

Donato brolis Vytautas, g. 1920 m., iš pradžių slapstėsi namuose, paskui partizanavo, žuvo 1946 m. Kvetkų apylinkėse, Patupiškio miške. Su Vytautu žuvo dar du partizanai, kurių pavardės nežinomos. Žuvę partizanai buvo atvežti į Panemunį „atpažinimui“.

Donatą 1945–1946 m. pradėjo kviesti į Pandėlio saugumą, klausinėti, kur slapstosi brolis Vytautas, ką žino apie besislapstančius miškuose, kokios nuotaikos Pandėlio vidurinėje mokykloje, ir pasiūlė dirbti jiems garantuodami savo globą ir apsaugą.

Kadangi kvietimai vis dažnėjo, Donatas, matydamas, kad saugumo neatsikratys, nenorėdamas tapti išdaviku, sąmoningai pasirinko partizano kelią dar neturėdamas

ir 20-ties. Donatas buvo labai jautrios sielos jaunuolis. Dar 1940 m., kai tėvas, parvažiavęs iš miestelio, pasakė, kad Lietuvos nebėra, ji prijungta prie Sovietų sąjungos, tai išgirdęs, Donatas pradėjo verkti...

Petro Lauciaus, gimusio 1929 m. Pandėlio rajono Valiuliškių kaime, likimas panašus. Dar besimokydamas Pandėlio vidurinėje mokykloje, palaikė ryšius su partizanais, parūpindavo jiems maisto produktų, pranešdavo apie kareivių ir skrebų pasirodymą Valiuliškių ir Pandėlio apylinkėse.

1950 m. gegužę pašauktas į sovietinę armiją, tačiau nenorėdamas tarnauti okupantams, tų pačių metų rugpjūtį pabėgo ir slapstėsi Pandėlio r. Čečiškių k. apylinkėse. 1951 m. balandį Petras papildė Pilėnų tėvūnijos partizanų gretas.

Neilgas buvo P. Lauciaus partizano kelias. Tų pačių metų spalį jis su kitais šešiais partizanais netoli Vabalninko, Puznos miške, tuometinio Kupreliškio kunigo Antano Valantino ir jo zakristijono Edvardo Valentėlio, pažadėjusių partizanams parūpinti pinigų, maisto, paieškoti žiemojimui tinkamų bunkeriams įrengti vietų, buvo apnuodyti, užmigdyti ir išduoti čekistams.

Panevėžiečiams gerai žinomas buvęs politinis kalinys mokytojas Česys Cemnolonskis pasakojo Vilniaus saugumo kalėjime sutikęs Petrą Laucių, kad Petras, būdamas labai sumuštas ir išsekintas, žinodamas, kas jo laukia, rado jėgų organizuoti bado streiką tuo metu tardomiems keliems Panevėžio vidurinių mokyklų mokiniams ginti nuo pasityčiojimo ir teroro. Pats jis buvo nuteistas mirties bausme ir sušaudytas.

Taip susiklostė šių dviejų Pandėlio vidurinės mokyklos mokinių, pasirinkusių partizano kelią, likimai. Poeto Jono Aisčio žodžiais tariant, „partizanų judėjimas parodė kažką konkretaus ir tvirto, į ką gali tauta atsiremti. Jie pasuko laikrodį į ateitį. Jie atvėrė naują herojiškos kovos atmainą. Nesvarbu, kad jie fiziškai buvo sutriuškinti ir sunaikinti, bet jų dvasia liko gyva. Partizanų judėjimas yra lietuvių tautos viltis, jos nepriklausomybės laidas."

Partizano kelią pasirinko ir buvęs Pandėlio vid. mokyklos moksleivis Romas Styra iš Šiekštininkų kaimo. Penkiolika metų atkentėjęs Rusijos lageriuose, tvirtas ir nepalūžęs, šiuo metu (2008 m.) dar tebegyvena Kučgalyje, deja, be jokio laisvės kovų dalyvio statuso, kurio jam niekaip neįstengė suteikti nepriklausomos Lietuvos valdžia, nors dėl jos jis paaukojo savo jaunystę ir sveikatą.

Iš* NIJOLĖS GAŠKAITĖS-ŽEMAITIENĖS *parengto straipsnio
(Sutrumpinta)

Pirmoji – Lietuvos jaunimo sąjunga „Vytis", užmezgusi ryšį su partizanais ir vykdžiusi jų instrukcijas, – buvo sunaikinta 1953 m. Antroji – „Laisvę Lietuvai" pasivadinusi organizacija – veikė 1955–1958 m., savarankiškai formulavo savo veiklos prioritetus. Šių įvairiu laikotarpiu vienoje vidurinėje mokykloje susikūrusių pogrindžio organizacijų istorija akivaizdžiai atskleidžia Lietuvos rezistencijos perėjimą nuo pasirengimo visuotiniam sukilimui (turint greito išsivadavimo viltį) prie moralinės rezistencijos (ilgalaikės okupacijos sąlygomis).

LIETUVOS JAUNIMO SĄJUNGA „VYTIS“. Nors partizanai buvo gyvybiškai suinteresuoti palaikyti ryšius su visuomene ir turėti organizuotą rėmėjų tinklą, tačiau po pirmaisiais okupacijos metais MGB įvykdytų provokacijų užmegzti ryšį su spontaniškai besikuriančiomis jaunimo pogrindinėmis grupelėmis buvo nelengva. Daugelį organizacijų MGB sunaikino nespėjus tokių ryšių užmegzti; be to, 1949 m. panaikinus Organizacinį sektorių, ne visi partizanų daliniai gavo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) tarybos instrukcijas dėl slapukų grandžių organizavimo ir neturėjo vieningos nuomonės dėl pogrindinių grupelių organizuotos veiklos. Neturėdamos ryšių su partizanais, daugelis tokių grupių veikė savarankiškai. Jų gausa rodo, kad maksimalistiškai nusiteikęs jaunimas negalėjo taikstytis su okupacija. Ne kiekviena grupė turėjo konkrečius strateginius tikslus, tačiau kiekvienas veiksmas, nukreiptas prieš okupanto politiką, liudijo laisvo žmogaus nepaklusimą prievartai.

1953 m. pradžioje partizaninis judėjimas geso, visoje Lietuvoje buvo likę vos pora šimtų partizanų. Pandėlio rajone slapstėsi tik keli Pilėnų tėvūnijos partizanai: Jonas Baltušis-*Trimitas*, Romas Styra-*Rėksnys*, Mykolas Suvaizdis-*Žolynas*, Edvardas Žilinskas-*Vanagas* ir Valdemaras Karosas-*Tautvilis*. Tačiau „sukomunistinti“ visuomenę okupacinei valdžiai nesisekė. Iš 470 Pandėlio vidurinės mokyklos moksleivių (komjaunuoliško amžiaus – 240) tik 22 buvo komjaunuoliai. Iš 34 mokytojų tik 12 priklausė VLKJS.

1951 m. į MGB akiratį pakliuvo devyniolikmetis bibliotekininkas Feliksas Vištartas. Jo tėvai 1949 m. slapstėsi nuo tremties. Balandžio mėnesį tikrindami laiškus MGB operatyvininkai atkreipė dėmesį į F. Vištarto laišką Kaziui Vaičiuliui, kuriame Vištartas rašė: „Kiek daug Lietuvos sūnų ir dukrų žūsta už tėvynės laisvę, kuri visiems mums, lietuviams, reikalinga. Negalime pamiršti savo vardo, negalim leisti kentėti savo broliams ir seserims ten toli miškuose arba Sibire. Pabuskime! [...] Pakilkime visi kaip vienas į kovą, kaip ir mūsų protėviai pakildavo. Mūsų mažai, bet Dievas mus palaimins“.

Sekti F. Vištartą buvo pavesta MGB agentui *Zacharčiukui* (Stasiui A.), su kuriuo jis kartu gyveno nuomojamame bute pas Povilą Vaičekauską. Agentas informavo čekistus, kad Pandėlio bibliotekos vedėjas tarp savo draugų kalba antisovietiškai, lanko bažnyčią. Be to, jis pateikė F. Vištarto rankraščio pavyzdžių, kurie buvo reikalingi laiškų autentiškumui nustatyti. Tarp įvairių popierių pavogė F. Vištarto raštelį, kuriame jis rašė: „Buvo įspūdingas vakaras dėl to, kad aš buvau tarp draugų mylimų, kurie mano širdį pažįsta“. Toliau nurodė jų vardus: Vytautas ir Gediminas.

1951 m. rugpjūčio mėnesį MGB Pandėlio rajono skyrius gavo laišką, kuriame anonimas pranešė, jog paimtoje iš bibliotekos knygoje rado tris lapus antisovietinių dainų.

Gavus tokią informaciją, pradėta rengtis F. Vištarto suėmimui. Tačiau įkalčių buvo mažoka ir MGB Šiaulių srities valdyba nedavė sankcijos. 1951 m. rudenį F. Vištartas išvažiavo iš Pandėlio ir išnyko iš čekistų akiračio. Jo agentūrinio tyrimo byla buvo perduota MGB Šiaulių srities valdybos archyvui.

1952 m. rudenį MGB Klaipėdos srities valdybos skyrius, tikrinęs gyventojų korespondenciją, sulaikė laiškus, kuriuos Klaipėdoje gyvenantis Vytautas Vaiče-

kauskas siuntė pandėliečiams moksleiviams Kaziui Daugelavičiui, Gediminui Tindžiuliui ir Zitai bei Aldonai Jurgelionytėms. Nors laiškuose buvo daug perkeltine prasme pavartotų posakių, tačiau čekistai nesunkiai įžvelgė antisovietinę potekstę. Iš laiškų buvo galima spėti, kad Pandėlyje veikia pogrindinė antisovietinė jaunimo organizacija. MGB kilo įtarimas, kad laiškų autorius gali būti nuo saugumo pasislėpęs F. Vištartas. 1952 m. gruodžio mėnesį visa ši medžiaga buvo perduota MGB Pandėlio rajono skyriui, kuriam vadovavo vyr. ltn. Juchnevičius. Čia išaiškėjo, kad laiškų autorius yra pandėlietis V. Vaičekauskas, išvykęs į Klaipėdą. Atlikus grafologinę ekspertizę, įtarimas, kad Vištartas ir Vaičekauskas – tas pats asmuo, nepasitvirtino. Tačiau pasitvirtino faktas, kad vidurinėje mokykloje veikia pogrindinė organizacija.

Pandėlio čekistams tai nebuvo naujiena: 1950–1952 m. Pandėlyje, Skapiškyje ir Papilyje ne kartą buvo išklijuoti antisovietiniai atsišaukimai ir karikatūros, sovietiniai aktyvistai gaudavo grasinamų laiškų, agentūra pranešdavo, kad jaunimas bendrauja su partizanais.

1952 m. kovo mėnesį įvyko LSSR MGB 5-ojo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkų pasitarimas dėl darbo su jaunimu. Sumažėjus partizanų skaičiui, čekistai visą dėmesį sutelkė į vieną „pavojingiausių“ socialinių grupių – jaunimą. Buvo sudaryti konkretūs „priemonių“ planai, į rajonus komandiruoti maršrutiniai agentai. Tai davė rezultatų: 1952 m. Lietuvoje buvo atskleistos 77 antisovietinės jaunimo organizacijos ir grupės.

1953 m. pradžioje čekistai, ieškodami F. Vištarto pėdsakų, sužinojo, kad jis tarnauja sovietinėje armijoje Balašove. Jo adresu Pandėlio moksleiviai Kazys Daugelavičius, Algirdas Greiška ir kt. rašė laiškus. Pradėjo aiškėti įtariamieji.

Iš tikrųjų jau nuo 1950 m. pabaigos penkiolikmečiai ir šešiolikmečiai Pandėlio jaunuoliai pradėjo mąstyti apie pasipriešinimą okupantams. „Kiekvienas žmogus jaunystėje turi aukštus idealus, turi didžiulę energiją, kurią paskiria tų idealų įgyvendinimui, – rašė pasiaiškinime čekistams suimtas K. Daugelavičius. – Susirandu draugų ir po daugelio atsargių pasikalbėjimų pradedame kalbėtis politinėmis temomis ir sugalvojame susiorganizuoti, pradėti veiklą“. Pirmieji K. Daugelavičiaus bendraminčiai – šešiolikmetis vakarinės vidurinės mokyklos moksleivis G. Tindžiulis ir dvidešimtmetis bibliotekininkas F. Vištartas. Pastarasis rašė eilėraščius, duodavo jų paskaityti G. Tindžiuliui ir V. Vaičekauskui (jo tėvų namuose gyveno MGB agentas *Zacharčiukas*), siųsdavo laiškuose artimiesiems. Eilėraščiuose rašė: „Aš gyvenu tarp draugų, su jais kalbuosi, kad neužsnūstų, o kovotų su priespauda. O jei žūsim, tai žinosim, už ką jauni žuvom, kad mūsų širdys susiliejo su visų širdimis. Gal mūsų dabar ir mažai, mes galim susiskaičiuoti: du, trys, dešimt, bet pas mus dar ateis šimtai“ (laisvas vertimas iš rusų k. – *aut.*).

1951 m. balandžio 30 d. susirinkę F. Vištartas, G. Tindžiulis ir V. Vaičekauskas nutarė sunaikinti sovietines vėliavas, kurias okupacinė valdžia iškeldavo miestelyje švenčiant Gegužės 1-ąją. Tą patį vakarą jie nuplėšė vėliavą nuo Pandėlio vidurinės mokyklos, o G. Tindžiulis supjaustė šventės proga virš tribūnos iškeltą sovietinį šūkį. Gegužės 1-osios vakare jie sunaikino dar dvi miestelyje iškeltas okupacinės valdžios vėliavas, iš vienos jų pasiuvo lietuvišką trispalvę.

Pirmoji sėkminga akcija skatino veikti aktyviau. Gegužės mėnesį susirinkę miestelio parke F. Vištartas, V. Vaičekauskas, K. Daugelavičius, G. Tindžiulis, A. Greiška, Leonas Veščiūnas ir Algirdas Petrušonis tarėsi apie tolesnę veiklą. Planai buvo tokie: jei susiklostytų palanki tarptautinė padėtis ir prasidėtų visuotinis tautos sukilimas prieš okupantus, numatyta stoti į kovotojų gretas. Tam tikslui reikėjo ginklų. K. Daugelavičius buvo įsitikinęs, kad reikėtų aktyviau platinti antisovietinius atsišaukimus ir taip atkreipti partizanų dėmesį, užmegzti su jais ryšį. Jaunuoliai nutarė įsigyti rašomąją mašinėlę, kuria galėtų spausdinti atsišaukimus. Mašinėlę ketinta pagrobti iš Pandėlio rajono finansų skyriaus. Deja, ši akcija nepavyko.

Kadangi F. Vištarto šeima 1949 m. slapstėsi nuo tremties, 1951 m. rudenį iš darbo Papilio vidurinėje mokykloje buvo atleista jo sesuo. Pajutęs MGB dėmesį, iš Pandėlio į Šilutę išvažiavo ir F. Vištartas (vėliau jis buvo paimtas į sovietinę armiją). Organizacijos kūrimo iniciatyvą perėmė K. Daugelavičius. Jis pradėjo intensyviai ieškoti ryšių su Pandėlio apylinkėse veikiančiais partizanais. Tėviškėje, Stankūnų kaime, gyveno Bronė Baltušytė. Per ją K. Daugelavičiui pavyko susisiekti su Vyčio apygardos Pilėnų tėvūnijos partizanais. 1952 m. rugpjūčio mėnesį K. Daugelavičius susitiko su J. Baltušiu ir R. Styra. Partizanai jam patarė, kaip organizuoti pogrindinę grupę, perdavė LLKS instrukciją apie slapukų organizavimą, partizanų laikraščių (LLKS Rytų Lietuvos srities organą „Laisvės kova“), porą karikatūrų. Kito susitikimo metu, kuris įvyko spalio mėnesį, partizanai davė pasiskaityti poeto Rivaišo (Broniaus Krivicko) eilėraščių rinkinį, kuris K. Daugelavičiui padarė didžiulį įspūdį: „Savo eilėdaros ir turinio stiprumu jis pralenkia net Maironį. Ypač stiprios satyros, kurios negailestingai plaka visą „mūsų šviesią ateitį“, „tėvą“ ir visus jo paklapčius, pradedant nuo eilinio skrebo, baigiant jo artimiausiais batlaižiais. Buvo nemažai eilėraščių, vaizduojančių partizanų gyvenimą, jų vargus, kurių nuoširdumui, tėvynės meilei neprilygsta nė vienas mano skaitytas tarybinis eilėraštis. Yra ir Gėtės vertimų, kurie taip pat atvaizduoja kovas prieš tironus. Šią knygą gavau gana sunkiai, nes Lietuvoje jos tėra vos keli egzemplioriai, todėl galiu didžiuotis, kad buvau vienas iš pirmųjų, ją perskaičiusių. Ją daviau perskaityti kai kuriems mūsų vyrams. Dabartiniu laiku gausiu romaną „Laikų griūty“, kuris yra labai įdomus (skaičiau ištraukas laikraštyje „Laisvės kova“)“. Partizanų spauda ir B. Krivicko poezija uždegė jaunuolius. Eilėraščius mėgino kurti ne tik V. Vaičekauskas ir F. Vištartas, bet ir K. Daugelavičius bei G. Tindžiulis.

Atsakydamas savo lyriniam herojui, kartu ir draugui F. Vištartui, V. Vaičekauskas pasižadėjo: „Mano širdis nuo šios dienos prieš nieką nesudrebės. Klausysiu tik savo brangios tėvynės šauksmo“.

Partizanų duotas karikatūras K. Daugelavičius su G. Tindžiuliu priklijavo Pandėlyje ant telefono stulpų. „Tai padūko stribai, net Švelnį buvo pasišaukę į miliciją ir ten ilgai tardė, – rašė K. Daugelavičius. – Mes ketiname išvystyti platesnę veiklą, priimti naujus narius, įsteigti pirmines grupes Panemunyje, Skapiškyje, Kazliškyje, Kvetkuose“.

Spalio mėnesį už Pandėlio miestelio susirinkusiems draugams K. Daugelavičius papasakojo apie susitikimus su partizanais. Čia pat nutarta neformalią jų grupelę, kuri iki šiol vadinosi „Vyčio“ vardu, partizanų siūlymu pavadinti Lietuvos jaunimo

sąjunga „Vytis“. Be to, pagal LLKS instrukciją reikėjo sukurti organizacijos įstatus, priesaikos tekstą ir programą. Partizanai patarė stengtis įsigyti ginklų ir pradėti surašinėti kolaboruojantį sovietinį partinį aktyvą. Jie pažadėjo padėti įsigyti rašomąją mašinėlę, tačiau su partizanais susitikti iki pavasario buvo neįmanoma. Susirinkimo dalyviai išsirinko slapyvardžius: K. Daugelavičius pasivadino *Vaidevučiu*, V. Vaičekauskas – *Žuvėdra*, G. Tindžiulis – *Sakalu*, A. Greiška – *Dobilu*.

Spalio mėnesį V. Vaičekauskas išvažiavo į Klaipėdą ir įsidarbino garlaivio „Burevestnik“ kūriku. Vienas iš agentų, dirbusių šiame laive, pranešė MGB, kad laive yra prieškarinių Šaulių sąjungos žurnalų ir knygų, kurias skaito jūreiviai, ir pareikalavo jas paimti. Nors tarp įgulos būta patriotiškai nusiteikusių vyrų, vis dėl to naujoje vietoje V. Vaičekauskas jautėsi vienišas. „Per šitas „būdines“ (turima mintyje Spalio perversmo minėjimas. – *N. G.*) nebuvau niekur išėjęs, nebuvau net išėjęs pažiūrėti „stacijų“, – rašė jis laiške pandėliečiams. – Per „būdines“ buvau „merginėt“ (konspiracijos sumetimais „mergomis“ organizacijos nariai vadino sovietines vėliavas. – *N. G.*), bet vienam tai nekas. „Mergų“ čia daug, kai kurias paimti lengva, kai kurias – sunku. Vieną vis tiek „prisikalbinau“. Prieš mus yra namas tam pačiam kieme, tai aš ją ir pasiglemžiau“. Tame pačiame laiške V. Vaičekauskas rašė, kad praeitais metais nemažai vyrų sugebėjo pabėgti į Švediją. Nors visas naujienas rašė labai miglotai, tačiau emgėbistai nesunkiai galėjo jas išsišifruoti. Suprasdamas, jog laiškus MGB kontroliuoja, V. Vaičekauskas prašė perduoti K. Daugelavičiui, kad rašytų „truputį švelniau, mat geriau važiuoja“. Čia pat paprašė naudoti sutartą būdą – rašyti pienu tarp eilučių: „Gal Jis dar kada nors ir pieno valgo. Aš čia tai nebematau. Tai tegul įdeda ir man truputį nors į laišką, gal neištekės. <...> Tu Jam tai primink, Jis žinos, kaip įdėt“.

V. Vaičekauskas susisiekė ir su F. Vištartu (pastarasis jį aplankė Klaipėdoje), o vėliau jam parašė atviro teksto laišką: „Brangūs broliai, mes turime didvyriškai kovoti už Lietuvos laisvę. Iš savo kūnų mes pastatysime pilis, savo kraujuje paskandinsime priešus, bet neduosime žūti Tėvynei“.

Pandėlio emgėbistai, 1952 m. spalio 12 d. radę miestelyje išklijuotas karikatūras, ėmėsi ieškoti jų autorių. Pirmiausia patikrino Pandėlio laikraščio „Spalio pergalė“ spaustuvę ir nustatė, kad joje „analogiškos klišės su amerikiečių karikatūra nėra“. Mat buvo manyta, kad ne originali, o tik savaip perkurta karikatūra. Nutarė ieškoti kitose spaustuvėse. Tuo metu Pandėlyje lankėsi laikraščių „Tarybų Lietuva“ ir Šiaulių srities oficiozo „Raudonoji vėliava“ korespondentas Januševičius, kuris nakvojo pas mokytoją Vladą Raugelę. Buvo įtariama, kad mokytojas dalyvavo 1941 m. sukilime. Taigi emgėbistai manė, jog karikatūrą galėjęs atvežti Januševičius. Tik daug vėliau nustatyta, kad tokią karikatūrą platino Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės partizanai.

Tuo tarpu K. Daugelavičius kūrė ir stiprino organizaciją. Jis parašė priesaikos tekstą: „Aš, stodamas į Lietuvos jaunimo sąjungą „Vytis“, Visagaliu dangumi ir žeme, žūstančia Tėvyne, tėvų ir protėvių vardu, savo garbe ir visu tuo, kas lietuviui yra šventa, o priešų išjuokta, prisiekiu: laikytis organizacijos įstatų, visur elgtis taip, kaip pridera lietuviui, klausyti vadovybės įsakymų ir juos dorai vykdyti, saugoti paslaptis, susijusias su organizacijos veikla, negailint jėgų ir gyvybės dirbti parengiamąjį

Lietuvos išlaisvinimo darbą. Už išdavystę ar nusikaltimą tegu mane nubaudžia organizacijos nariai ar jos globėjai – partizanai“ (vertimas iš rusų k. – *aut.*). Be programinių punktų, įstatuose nurodyta tiesioginė pogrindžio organizacijos priklausomybė ir pavaldumas LLKS. Dvyliktame paragrafe rašoma, kad organizacijos vadovas „instrukcijas ir informaciją gauna iš partizanų būrio vado, jų turinį praneša organizacijos nariams, o organizacijos narių surinktus duomenis perduoda partizanų būrio vadui“ (vertimas iš rusų k. – *aut.*). Kiekvienas organizacijos narys privalėjo LLKS rinkti žinias apie priešą arba teikti partizanams materialinę paramą. Veiklos tikslai buvo šie: spausdinti ir platinti atsišaukimus; stebėti žmones ir nustatyti jų pažiūras; kaupti ir sandėliuoti ginklus; kilus karui, stoti į partizanų būrius arba iš patikimų žmonių patiems juos organizuoti; plėsti organizaciją, nes „ateitis neaiški“, todėl kiekvienas organizacijos narys kiekvieną minutę „turi būti pasirengęs, privalo būti budrus, drąsus, garbingas ir turėti gerą vardą Lietuvos visuomenėje“.

Karo tarp Sovietų sąjungos ir Vakarų valstybių viltis dar nebuvo išblėsusi: „Yra gandų, kad pavasarį gali kai kas būti, ir aš jais dar abejoju, – rašė K. Daugelavičius, – nors, žinoma, būtų gera, nes jei dar nieko, tai paims į armiją“.

Numatyta per žiemą išplėsti organizaciją, o gavus iš partizanų spausdinimo mašinėlę – platinti atsišaukimus ir išspausdinti organizacijos narių bilietus. Individualių pokalbių su mokslo draugais metu išsiaiškinta, kad bendraminčių yra pakankamai, todėl buvo visai realu sukurti organizacijos tinklą visame rajone. Panemunio grupei turėjo vadovauti A. Greiška, Skapiškio – Antanas Mažeikis, Kazliškio – Vladas Lipas, Kvetkų – Benediktas Patūpa. Iš partizanų K. Daugelavičius buvo girdėjęs apie Papilyje veikiančią pogrindinę jaunimo grupę. B. Patūpa susirašinėjo su patriotiškai nusiteikusiu papiliečiu Algirdu Kalpoku. „Yra gandų, kad Papilio „Gvardija“ jau susekta, tačiau aš netikiu, – rašė K. Daugelavičius, – nes jei būtų susekta, tai „aniolai sargai“ nelauktų, o čiuptų visom jėgom. Tiesa, nemaža dalis papiliečių, nors ryšio neturiu ir tiksliai nežinau, tačiau išmovė dar iš rudens į kitas gimnazijas, o kai kurie stojo komjauniman, kad atsikratytų įtarimų“.

Skapiškyje 1950–1952 m. irgi ne kartą pasirodė antisovietinių atsišaukimų. MGB užčiuopė ir jų autorius bei platintojus, tačiau 1952 m. pabaigoje aktyvesni jaunuoliai Linas Burokas, Stasys Kruopienis, Vladas Žilinskas buvo paimti į sovietinę kariuomenę, o kiti išsiskirstė kas kur: Aleksas Kazakevičius išvažiavo iš Pandėlio rajono, A. Mažeikis perėjo mokytis į Pandėlio vidurinę mokyklą, Leonas Stasėnas persikraustė gyventi į Pandėlį. Vyravo nuomonė, kad prasidėjus MGB persekiojimui, galima „sumėtyti pėdas“ ir atsikratyti įtarimų. „Komjauniman įstoti gali tekti ir mums, – rašė K. Daugelavičius, – nes esame labai sekami ir mokykloje, ir visur. Prie Gedmos (Tindžiulio. – *N. G.*) ir Broniaus (Švelnio. – *N. G.*) pristatyti specialiai šnipukai, kurie mokykloje seka kiekvieną jų žingsnį; mane tai seka ne vienas, todėl visa darome labai atsargiai ir veikiame mažai“. Anot K. Daugelavičiaus, „mokykla siunta ir žada išaiškinti „mokinių sąmonės nuodytojus“ ir tinkamai su jais pasielgti“. Čia pat pasidžiaugta, kad sulaikytas ir tardomas B. Švelnys „laikėsi labai vyriškai, nieko neišdavė ir taip atsikratė įtarimų, nes paleisdami jo atsiprašė, girdi, įvykęs nesusipratimas“. Atsargumas buvo būtinas, bet arešto grėsmė jaunuolių nesustabdė: „Tačiau bijoti aš daug nebijau, nes mūsų tikslas aiškus, teisingas

ir neturi būti skaitomasi su priemonėmis nė su gyvybėmis siekiant iškovoti tautai laisvę“, – rašė K. Daugelavičius. Šokiuose G. Tindžiulis savo pusseserei Stasei prasitarė, kad jį stebi dvi poros milicininkų akių ir laisvėje jis neilgai gyvens.

Nors K. Daugelavičius mokė draugus konspiracijos ir pats žinojo, kad laiškus tikrina ir perfotografuoja MGB, todėl nei užuominomis, nei pienu nieko rašyti negalima, o gautus laiškus būtina tuojau sudeginti, tačiau netrukus padarė lemtingą klaidą.

1953-iųjų Naujųjų metų išvakarėse jis parašė V. Vaičekauskui laišką, kuriame detaliai išdėstė organizacijos perspektyvas. Šį laišką išsiuntė ne paštu, o perdavė per V. Vaičekausko seserį Liliją, mokytojavusią Skuodo rajone, tikėdamasis, kad ji atiduos laišką tiesiai broliui į rankas. Tačiau V. Vaičekausko sesuo nežinojo konspiracijos taisyklių. Perskaičiusi laišką ir išsigandusi brolio veiklos, ji parašė jam, kad K. Daugelavičiaus laiško nepersiųs, nes jaunuoliai pražudys save ir visus artimuosius. Vis dėl to, matyt, ji vėliau persigalvojo ir K. Daugelavičiaus laišką kartu su savuoju, nieko blogo nepagalvojusi, išsiuntė paštu. K. Daugelavičiaus laiško originalas pateko į čekistų rankas.

Tuo tarpu jaunuoliai, nieko neįtardami, toliau susirašinėjo. V. Vaičekauskas, ilgėdamasis Pandėlyje likusių draugų, rašė nuoširdžius laiškus Vidui Suvaizdžiui, nuo 1949 m. tremties pabėgusioms mergaitėms Zitai ir Aldonai Jurgelionytėms ir kitiems. „Aplink tylu... Tik mėnuo apšviečia žemę. Kur ne kur krinta pageltęs lapelis. Taip ir aš, kaip šis lapelis, atsidūriau toli nuo savo lizdo, nuo žalių miškų, kur visada girdėjosi laisvės dainos“, – dalijosi išgyvenimais jaunuolis. Jam pritarė draugai: „Vieni toli nuo tėvynės, kurie kovojo už jos laisvę, kiti dar tėvynėje, bet prislėgti sunkios letenos“. „Kodėl tu mane pravardžiuoji „gimnaziste“, argi aš ne tokia pat lietuvė, kurią nuskriaudė likimas ir apleido visi žmonės“, – guodėsi pasislėpusi nuo tremties, be namų likusi mergaitė.

Nesnaudė ir čekistai. MGB Pandėlio rajono skyriaus viršininkas Juchnevičius, žinodamas, kad V. Vaičekauskas ieško ryšio su Klaipėdos pogrindžiu, nutarė jam „pakišti“ agentą, apsimetusį pogrindininku. Buvo suplanuota labai paprasta operacija: iškviesti V. Vaičekauską į miliciją apklausai apie uoste grobstomą žuvį. Prie kabineto liepti jam ilgokai palaukti, o koridoriuje pasodinti neva į „tardymą“ pakviestą Klaipėdos „Ryto“ spaustuvės darbininką agentą *Smelyj*. Tikėtasi, kad koridoriuje laukdami tardymo abu jaunuoliai susipažins ir V. Vaičekauskas neatsispirs pagundai susidraugauti su žmogumi iš spaustuvės, galinčiu parūpinti organizacijai spaustuvinį šriftą.

Tačiau 1953 m. sausio 19 d. MGB Pandėlio rajono skyriaus viršininkas Juchnevičius kautynėse su partizanu Linu Kabatavičiumi buvo nušautas. Jį laikinai ėmęs pavaduoti Tiurinas sukūrė dar geresnį planą: nutarė į maršrutinę komandiruotę pasiųsti Pandėlio MGB agentą *Zacharčiuką*, gerai pažinojusį F. Vištartą ir V. Vaičekauską. 1953 m. vasario pradžioje agentas atėjo pas V. Vaičekausko tėvus (pas juos buvo nuomojęs butą) ir paprašė sūnaus adreso. Pasisakė norįs važiuoti į Klaipėdą ieškoti darbo, pasiūlė nuvežti Vytautui laišką. Užėjo ir pas G. Tindžiulį, kuriam taip pat pasigyrė važiuojąs pas V. Vaičekauską, net pasiūlė jam darbą savo įstaigoje. Tačiau G. Tindžiulis jokio laiško V. Vaičekauskui neįdavė, o tėvo laiškelis sūnui

čekistams jokių operatyvinių duomenų nesuteikė. Agentas vis tiek nuvažiavo pas V. Vaičekauską, paprašė padėti įsidarbinti žvejybos laivyne, porą dienų pavaikštinėjo kartu su juo po Klaipėdą ir, grįžęs į Pandėlį, pasakė čekistams, kad V. Vaičekauskas ketina pabėgti į užsienį. Parodė jo perduotą laišką G. Tindžiuliui, kuriame V. Vaičekauskas klausė: „Parašyk, kaip viskas einasi, kiek gavai mano laiškų, kaip sekasi „merginkams", perduok Kaziui D., kad aš negavau jo laiškų. Nerašykite laiškų taip riebiai, nes aš jų negaunu, jie, matyt, įstringa MGB stalčiuose".

Artėjo rinkimai į vietines „darbo žmonių deputatų" tarybas, todėl bijodama antisovietinių išpuolių, MGB Šiaulių srities valdyba nutarė ilgiau nelaukti ir suimti K. Daugelavičiaus pogrindinę grupę. Į MGB operatyvinę įskaitą buvo įrašyta 14 asmenų. Pirmasis 1953 m. vasario 20 d. Klaipėdoje buvo suimtas V. Vaičekauskas. Po keturių dienų tardymo naktimis, priremtas akivaizdžiais įrodymais – savo ir K. Daugelavičiaus laiškais – jis pripažino, kad Pandėlio vidurinėje mokykloje veikė pogrindinė organizacija. Vasario 26 d. Pandėlio rajono čekistai kartu su MGB Šiaulių srities valdybos 5-ojo skyriaus operatyvine grupe įvykdė „operaciją": suėmė K. Daugelavičių, G. Tindžiulį, A. Greišką ir A. Mažeikį; taip pat V. Suvaizdį, B. Patūpą, B. Švelnį ir Stasę Tindžiulytę, po dienos – B. Baltušytę, o kovo mėnesį Pavolgio karinės apygardos kontržvalgyba suėmė sovietinėje kariuomenėje tarnaujantį F. Vištartą. Ilgesnei ar trumpesnei apklausai buvo sulaikyta daug moksleivių ir jaunuolių, draugavusių su įtariamaisiais. Prasidėjo įprastas čekistų „darbas".

Jau po Stalino mirties, gegužės mėnesį, G. Tindžiulis pasiskundė, kad jį suėmę čekistai mušė per veidą, galvą trankė į sieną, sodino ant kėdės kraščiuko, t. y. naudojo visus įprastus „tardymo" metodus. Tačiau MVD Šiaulių srities valdybos kadrų skyriaus Ypatingoji inspekcija, kaip buvo įprasta, nurodė, kad „faktai nepasitvirtino". Čekistai Tiurinas, Usačiovas, Domarkas, Šutovas, Lesinskas ir Jurkevičius pareiškė, kad jie „fizinio poveikio priemonių" suimtiesiems netaikė.

Panemunyje dirbanti B. Baltušytė, išgirdusi apie areštus Pandėlyje, parbėgo namo ir kuo skubiausiai sunaikino turimus partizano R. Styros laiškus. Kitą dieną pamačiusi, kad čekistai daro kratas K. Daugelavičiaus ir V. Suvaizdžio tėvų namuose, sudegino iš partizanų gautą dviejų dalių knygą (pirmojoje buvo B. Krivicko eilėraščiai, antrojoje – partizaninio judėjimo istorija). Dėl to labai krimtosi ir gailėjosi, nes šitos knygos, pasak partizanų, iš viso tebuvo vos du trys egzemplioriai. Vėliau mergaitės tėvas tvirtino, kad ji tokios brangios knygos taip paprastai negalėjusi sudeginti ir tikriausiai ją paslėpusi.

Kratų pas K. Daugelavičių metu emgėbistai rado organizacijos programą ir įstatus. Balandžio mėnesį rado ir paėmė pistoletą, porą šimtų šovinių, parako. „Nusikalstamos" veiklos įrodymų pakako, gintis ir viską neigti nebuvo prasmės. Vis dėlto atkakliausiai laikėsi G. Tindžiulis. Net per akistatas su organizacijos nariais jis neigė jų parodymus ir jo vienintelio kaltinamojoje išvadoje Šiaulių miesto MVD darbuotojai buvo priversti parašyti, kad „Tindžiulis kaltu prisipažino iš dalies". Paklaustas tardytojo, kodėl jis, vargingos šeimos vaikas, „stojo į kovos su sovietine valdžia kelią", G. Tindžiulis atsakė: „Aš einu teisingu keliu ir kito kelio nežinau".

Trūkstamas veiklos „detales" stengėsi sužinoti kamerų šnipai. Kartais jų informacija netgi būdavo naudinga suimtajam: antai B. Švelnio kameroje įkurdintas agentas

pranešė sužinojęs, kad Švelnys dar nebuvo spėjęs įstoti į organizaciją. Stokodami patirties dauguma suimtų jaunuolių nuoširdžiai bendravo su nepažįstamais kameros „draugais“. Agentė *Zina*, keliaujanti per mergaičių kameras, iš Stasės Tindžiulytės sužinojo, kad A. Jurgelionytė mašinėle buvo išspausdinusi berniukų eilėraščius. Perkelta į B. Baltušytės kamerą sugebėjo susidraugauti, sužinojo apie jos ryšius su partizanais. Čekistai nutarė B. Baltušytę paleisti, o agentė turėjo pasiūlyti jai atvažiuoti gyventi į Šiaulius, ten ją įkurdinti ir patarti pasikviesti į Šiaulius partizaną R. Styrą, kuriam su MGB pagalba būtų „parūpinti“ fiktyvūs dokumentai. Atlikusi visus pavedimus kamerose, agentė buvo paleista. Kovo mėnesį kas sekmadienį ji atvažiuodavo į Pandėlio turgų neva parduoti puspadžių ir ieškojo ryšių su paleistomis iš kalėjimo mergaitėmis. Iš S. Tindžiulytės sužinojo, kad B. Baltušytė ir Z. Jurgelionytė jau laisvėje, todėl nuskubėjo pas Baltušytės tėvus. Nors tardomas tėvas Kazys Baltušis pažadėjo čekistams „per 10–15 dienų surasti banditus, kad išpirktų savo ir dukters kaltę“, tačiau buvo apdairus: agentė nieko įdomesnio iš jo nesužinojo.

Čekistai išsiaiškino, kad neatskleistas liko agentas *Zacharčiukas*, todėl kovo 5 d. l. e. MGB Pandėlio rajono skyriaus viršininko pareigas Tiurinas nutarė siųsti jį į Papilį ir kaip išvengusį arešto Pandėlio pogrindžio dalyvį pristatyti antisovietine veikla įtariamam A. Kalpokui.

Čekistams kuriant vis platesnius persekiojimo ir represijų planus, įvyko istorinis įvykis: 1953 m. kovo 5 d. mirė Stalinas. Negausus Pandėlio vidurinės mokyklos komjaunimo aktyvas vaikščiojo užverktomis akimis, o kaip tik tą dieną mokyklos direktorius Kęstutis Margevičius dėl vasario mėnesį įvykusių moksleivių areštų turėjo atsiskaityti apie auklėjamąjį darbą Pandėlio rajono komunistų partijos biurui. MGB visą dėmesį sutelkė į mokytojų kolektyvą. Taip sutapo, kad vasario mėnesį MGB Kauno srities 2 N valdybos operatyvininkai iš agento *Kosto* gavo signalą apie Pandėlio vidurinės mokyklos mokytojų antisovietines nuotaikas. Agento *Kosto* sesuo Ona B., nuo 1952 m. lapkričio 15 d. dirbanti Pandėlyje mokytoja, atvažiavusi pas brolį pasiguodė, kad dėl prosovietiškų pažiūrų ji savo darbovietėje yra ujama. Kartą nugirdusi, kaip vienas iš mokytojų – Vincas Kropas – pasakęs direktoriui, kad „naujoji mokytoja nusiteikusi komunistiškai“. Direktorius nuraminęs V. Kropą, jog tai – sutvarkomas dalykas: „Pirma, pamokas, kurias aplankysim, atestuosim blogai, o antra – išsiųsim dirbti į Papilį“. Mokytojų kolektyvą agento sesuo apibūdino labai neigiamai. Tirti padėtį Pandėlyje buvo pavesta MGB Šiaulių srities valdybos operatyvininkui Jansonui. Šis, atvykęs į vietą, pradėjo apklausinėti lojaliai sovietų valdžios atžvilgiu nusiteikusius mokytojus bei MGB agentus. Mokyklos komsorgė mokytoja Nina Kastanauskaitė pareiškė, kad „Margevičius, bendrai paėmus, šuo. Jis visada eina prieš komjaunuolius. <...> Tik Margevičius kaltas, kad mūsų mokykloje neauga komjaunimo organizacija, kad toks blogas moksleivių pažangumas. Jis stengiasi įtikinti moksleivius, kad sovietų valdžia juos tik kankina, bet nieko jiems neduoda. Tai rodo didžiulis skaičius nepatenkinamų pažymių, ne veltui konferencijoje jį pavadino „kirviu“.

Agento *Kosto* pateiktas žinias apie Pandėlio mokytojus patvirtino ir mokytojos B. Chreptavičiūtė bei agento *Kosto* sesuo Ona B. Paaiškėjo, kad direktoriaus žmonos Jūratės Margevičienės (Jašinskaitės) tėvas, buvęs Rokiškio policijos viršininkas,

1941 m. su šeima buvo ištremtas iš Lietuvos. J. Jašinskaitė pabėgo iš tremties, gyveno remiama dėdės kunigo, iki pastarojo meto siunčianti tėvams siuntinius. Mokytojos Stasėnienės tėvai – buvę buožės. Mokytoja Šimėnienė – iš buožių šeimos. Suaugusiųjų vidurinės mokyklos direktorius Antanas Kavaliauskas nusiteikęs antisovietiškai, nes labai nusivylęs, kai agento sesuo pasisakė netikinti į Dievą, o kai ji parodžiusi jam Stalino raštus, Kavaliauskas ironiškai šypsodamasis pasakęs, kad galįs apsieiti ir be jų. Mokytojas V. Kropas pareiškęs, kad reikėtų pakeisti jos pažiūras, o kai ji nusistebėjusi, kaip galima tokiam antitarybininkui mokytojauti, V. Kropas atsakęs: „Visa laimė, kad aš dėstau fizinį lavinimą". Daugiausia įtarimų čekistams kėlė tai, kad pas direktorių dažnai rinkdavosi mokytojai Virginija Jusiūtė, Jevdokija Kondraševaitė (pastaroji draugavo su mokytoja Pranute Kripaite, kuri 1951 m. buvo suimta už antisovietinių atsišaukimų platinimą), V. Kropas, A. Kavaliauskas, švietimo skyriaus vedėjas Vepštas, ūkvedys Leonardas Zolubas ir kt.

Kovo 17 d. MGB Šiaulių srities 2 N valdybos majoras Jansonas išsiaiškino, kad laisvalaikiu mokytojai pas direktorių renkasi lošti kortomis, o kovo 8 d., nors dėl Stalino mirties buvo paskelbtas gedulas, mokytoja Jusiūtė suorganizavo linksmą vakarėlį, kuriame dalyvavo dauguma jaunų mokytojų ir net rajoninio laikraščio korespondentas Prascienius. Be to, įtartinai atrodė tas faktas, kad iki A. Greiškos suėmimo mokytojas V. Kropas dažnai su juo šnekučiuodavosi.

Taigi mokytojų kolektyvas atrodė kaip tikras kontrrevoliucionierių lizdas, o jų nekalti pobūviai buvo panašūs į konspiracinius suėjimus. Tuojau įsakyta mokykloje surengti susirinkimą ir jame pasmerkti suimtus mokinius. Mokytoja Zina Bitėnaitė (vėliau Kropienė) savo kalbą pradėjo patarle: jaunuoliui ir marios iki kelių, o prigers ir griovy. Patarlė buvo dviprasmiška, jos klausėsi į salę suvaryti visi vyresniųjų klasių mokiniai, tarp jų ir aštuntokai bei devintokai, po poros metų susibūrę į naują pogrindinę antisovietinę organizaciją.

Abu direktoriai privalėjo parašyti suimtų mokinių charakteristikas. Jos buvo sausos ir trumpos; vis dėlto vienas iš direktorių, jausdamas aplink tvyrančią grėsmę, parašė, kad dėl suimtųjų įtakos neaugo komjaunimo organizacija.

Greta oficialių įpareigojimų mokytojams MGB vykdė ir savo neoficialius planus. Nuo sausio mėnesio į Papilį perkelta agento *Kosto*-Baltuškonio sesuo gegužės mėnesį tapo agente *Žibute* (Ona B.) ir pradėjo sekti Papilio mokytojus Birutę Atkočiūnaitę, Aldoną Dragūnaitę, Kotryną Balčiūnienę, kunigą Joną Pranevičių, mokinius Edvardą Trečioką ir kt. Jos nuomone, ir Papilyje vyksta antisovietiniai susirinkimai, nes mokytojai klausosi „Amerikos balso" ir jį komentuoja. Čekistus labiausiai domino, ar įtariamų Papilio mokytojų ir moksleivių grupė turi vadovą, ar rengia susirinkimus, ar turi programą ir organizacijos pavadinimą, kiek narių joje dalyvauja ir ar palaiko ryšius su partizanais, t. y. ar atitinka požymius, leidžiančius tiriamai grupei pritaikyti organizacijos statusą ir teisti už grupinę veiklą.

Pandėlio mokytojams sekti buvo pasitelktas agentas *Birzniekas*-Liudvikas Aleksiejus, kuris visas žinias apie mokyklą gaudavo iš savo žmonos mokytojos Sofijos A. Iš jos sužinojo, kad direktorius K. Margevičius, perskaitęs rajono komitete pranešimą „Apie auklėjamąjį darbą tarp moksleivių", pasidžiaugė, jog pašnekėjęs taip, kaip reikėjo, o darysiąs taip, kaip norės...

Tuo tarpu visus jaudino naujos Sovietų sąjungos vyriausybės formavimas. Čekistai laukė naujų direktyvų, o gyventojai, matydami Kremliaus grumtynes dėl valdžios, tikėjosi Lietuvai palankių permainų. Agentė *Žibutė* raportavo, kad per „Amerikos balsą“ išklausiusi JAV prezidento Dwighto D. Eisenhowerio kalbą, mokytoja B. Atkočiūnaitė pareiškė, kad „dabar mus tikrai išlaisvins“. Agentas *Birzniekas* irgi pranešė, kad kolūkio „Gegužės 9-oji“ sąskaitininkas Petras Kežys pasirengęs galimiems įvykiams, nes Lietuva ir visas Pabaltijys galįs atsiskirti nuo Sovietų sąjungos, todėl kolūkiuose niekas nesirengią sėjai tuo labiau, kad už darbadienį gauta vos po 200 gramų grūdų.

Gegužės mėnesį dėl Lavrentijaus Berijos politikos jau visu garsu sklido gandai apie karą, o ypač dėl to, kad pradėta šaukti vyrus į sovietinę kariuomenę. MGB konstatavo, jog žmonės laukia iš Sibiro grįžtančių tremtinių ir kolūkių panaikinimo, nes L. Berija išlaisvino gydytojus, atvirai konfrontuoja su Georgijum Malenkovu, o Maskvoje vos ne karinė padėtis. Permainos Maskvoje paskatino gyventojus drąsiau priešintis represinių institucijų savavalei. Antai miestelio gydytoja R. Likaitė parašė skundą MGB stribų būrio pirminei partinei organizacijai, kad girtas stribas Jonas Kovaliovas įsiveržė į gimdymo patalpas, ten keikėsi ir mušė personalą.

Įvykiai Sovietų sąjungoje iš dalies lėmė tai, kad suimti nepilnamečiai Pandėlio moksleiviai A. Mažeikis, B. Patūpa, B. Švelnys, V. Suvaizdis ir B. Baltušytė balandžio – gegužės mėnesiais buvo paleisti į laisvę. Visi buvo įtraukti į MGB operatyvinę įskaitą ir turėjo būti čekistų stebimi, kol jiems sukaks 70 metų.

Kiti suimtieji kalėjo Šiaulių miesto vidaus kalėjime. 1953 m. liepos 18 d. buvo surašyta kaltinamoji išvada, o rugsėjo 12 d. Lietuvos pasienio apygardos MVD kariuomenės karo tribunolas paskelbė nuosprendį. Visi buvo apkaltinti tėvynės išdavimu ir antisovietine agitacija (pagal RSFSR Baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 1a punktą ir 10 straipsnio 1 dalį). K. Daugelavičiui ir F. Vištartui buvo skirtos 25 metų, V. Vaičekauskui, G. Tindžiuliui ir A. Greiškai – 10 metų laisvės atėmimo bausmės ir konfiskuoti turtą. Be to, atlikus bausmę, visiems dar 5 metams buvo apribotos teisės. Nuteistieji galėjo apskųsti nuosprendį SSRS Aukščiausiojo teismo karinei kolegijai ir šia teise pasinaudojo: 1953 m. lapkričio 11 d. bausmės buvo sumažintos. F. Vištartui palikta 10, V. Vaičekauskui – 7, G. Tindžiuliui ir A. Greiškai – po 6 metus pataisos darbų stovykloje. K. Daugelavičiui nuosprendis liko nepakeistas: 25 metai laisvės atėmimo.

Nikitos Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpiu pagal Sovietų sąjungos Aukščiausiosios tarybos prezidiumo 1955 m. rugsėjo 17 d. įsaką visi įkalinti Pandėlio vidurinės mokyklos moksleiviai buvo paleisti į laisvę ir grįžo į tėvynę, tačiau ramybės neturėjo: KGB mėgindavo verbuoti juos arba jų giminaičius, nuolat peržiūrinėdavo operatyvinius dokumentus ir baudžiamąją bylą. 1983 m. KGB vėl sekė visus prieš trisdešimt metų pakliuvusius į operatyvinę įskaitą pandėliečius, 1985 m. – A. Jurgelionytę, 1987 m. – V. Lipą, 1987 m. – Juozą Jurgelionį, 1988 m. – V. Suvaizdį (abu pastaruosius dėl kelionių į užsienį). Lietuvos Respublikos nepriklausomybės paskelbimas padėjo paskutinį tašką visose KGB bylose.

POGRINDINĖ ORGANIZACIJA „LAISVĘ LIETUVAI“. 1955 m. Pandėlio vidurinės mokyklos devintų ir dešimtų klasių moksleiviai pradėjo kurti kitą pogrindinę organizaciją. Iniciatorius buvo Algis Susnys, pažinojęs 1953 m. sunaikintos pogrindinės organizacijos Lietuvos jaunimo sąjunga „Vytis“ vadovą Kazį Daugelavičių. Į Pandėlio vidurinę mokyklą A. Susnys atėjo 1952 m. iš Suvainiškio mokyklos ir kelis mėnesius kartu su K. Daugelavičiumi gyveno pas tą pačią buto šeimininkę Panemunio gatvėje Nr. 30.

Partizaninio karo atgarsiai visuomenėje dar nebuvo išblėsę: Pandėlio apylinkėse tebeveikė pora paskutiniųjų partizanų, kaimuose pasitaikydavo partizanų spaudos, moksleiviai persirašinėdavo į dainų sąsiuvinius partizanų dainas. Jaunimas skaitė „Raudonąjį rojų“, o apylinkėse retsykiais pasirodydavo rusų emigrantų Nacionalinės darbo sąjungos atsišaukimų ir šios organizacijos laikraščio „Posev“ numerių, kuriuos paskleisdavo lėktuvai.

A. Susnio ir jo draugo Petro Plumpos tėviškėse buvo žurnalų „Karys“ ir „Trimitas“ komplektai, viena kita nepriklausomybės metų knyga; jas jaunimas skaitė ir patys mėgino šį bei tą rašyti.

1955 m. birželio 20 d. A. Susnio paskatinti būrelis moksleivių – Rimantas Greiška, Nijolė Gaškaitė, P. Plumpa ir pats A. Susnys – parašė keliasdešimt atsišaukimų, kuriuos išplatino Pandėlio, Suvainiškio, Konstantinavos, Paliepių ir Vilkolių apylinkėse.

Nors pogrindinė organizacija formaliai dar nebuvo sukurta, tačiau po vasaros atostogų susirinkę į mokyklą dešimtų, vienuoliktų klasių moksleiviai pradėjo leisti rankraštinį laikraštėlį „Laisvės balsas“. Šią idėją leisti laikraštėlį pasiūlė A. Susnys, tam turėjo įtakos ir tai, kad dauguma grupelės narių bandė rašyti. P. Plumpa, kurio brolis Albertas buvo partizanas ir kalėjo Vorkutos lageryje (tėvas irgi buvo patyręs Gulago „svetingumą“), rašė romaną apie partizaninį pasipriešinimą „Kruvina pašvaistė“, buvo parašęs apsakymą „Prie Nemuno“; N. Gaškaitė kūrė eilėraščius ir apsakymus; prie grupelės netrukus prisidėjęs Donatas Bičiūnas buvo parašęs apsakymą „Ledas lūžta“, rašė dienoraštį. Pirmasis „Laisvės balso“ numeris buvo vos poros lapų, tačiau netrukus laikraštėlis jau sudarė visą sąsiuvinį. Iki 1956 m. pavasario išėjo šeši jo numeriai. Jame buvo publikuojami analitiniai publicistiniai straipsniai, politinių įvykių komentarai, mėginama kritiškai įvertinti Lenino ir Stalino raštų teiginius ir su jais polemizuoti, ypač nacionalinės politikos klausimais, atskleisti komunistinės ideologijos totalitarinę prigimtį, demaskuoti okupacinės valdžios represinę politiką ir neutralizuoti komunistinę propagandą. „Komunistai, okupavę Lietuvą, stengiasi įsigyti talkininkų tarp jaunimo, kad galėtų užsitikrinti viešpatavimą okupuotuose kraštuose“, – buvo rašoma viename iš straipsnių. Laikraštėlio leidėjai aiškino, kad Stalino kulto pasmerkimas nereiškia sistemos demokratizavimo ir okupacijos panaikinimo. Keliamas problemas atspindėjo straipsnių pavadinimai: „Komunistinė teorija ir praktika“, „XX komunistų partijos suvažiavimas“, „Apie tarybinę armiją“, „Jaunimo uždaviniai“ ir pan. Laikraštėlyje buvo spausdinami patriotiniai eilėraščiai ir apsakymai. „Laisvės balsą“ skaitė ir jame bendradarbiavo nemažas būrys moksleivių: be jau minėtų A. Susnio ir R. Greiškos, bendraklasiai

Česlovas Kučinskas, Aloyzas Karpinskas, Julius Patūpa, Vytautas Šaučiūnas, Juozas Jurevičius ir kt.

Prieš Naujuosius metus, 1955 m. gruodžio 20–28 d., grupės nariai spausdintomis raidėmis perrašė ir Pandėlyje išplatino atsišaukimus, kuriuose kvietė nepamiršti Lietuvos okupacijos padarinių ir neprarasti išsivadavimo vilties. Artėjant Lietuvos nepriklausomybės dienai, 1956 m. vasario 15-osios vakare Apaščios kaime Č. Kučinskas išplatino antisovietines karikatūras, o Pandėlyje ant ištremtų žmonių namo, kuriame buvo įkurdinta taupomoji kasa, N. Gaškaitė užrašė šūkį „Tegyvuoja Vasario 16-oji!“ Kovo pradžioje dvi karikatūras grupės nariai iškabino „Naujosios sodybos“ kolūkyje.

D. Bičiūnas dienoraštyje. Vasario 16 d. išvakarėse rašė: „Taip, aš tikiu, tvirtai tikiu ateisiant pavasarį. Neilgai jau laukti ir kentėti. Kada upės sulaužys tvirtą ledo dangą, kada laukai nusimes sunkią sniego skrandą, tu pakilsi žaliu, gležnu daigeliu, o kloniais ir pievomis skris galinga laisvės daina, apkurtinanti ir pritrenkianti senąją žiemą. <...> Bėga metai, kiti. Nepriklausomybė išduodama Lietuvos judų, išdavusių ją ir jos dirbančiuosius žmones už pinigus. Keletas išdavikų visos Lietuvos vardu nutarė parduoti Lietuvą sovietams“.

Antrosios sovietinės okupacijos pradžią taikliai aprašė savo romane P. Plumpa: „Kitą dieną visais pakraščiais jau slampinėjo išvargę, apdulkėję ir alkani rusų kareiviai ieškodami ko nors pavalgyti ar pavogti. Jei kas pasiūlydavo jiems degtinės ar alaus, tada jie atiduodavo tiems savo milines, atsargines kelnes ir marškinius, kad tik gautų pasigerti ir užmiršti bei nebejausti to kasdienio iki pat kaulų įkyrėjusio vargo, skurdo, alkio ir nemigos“. Pagrindinis romano herojus Juozas Grigonis nedvejodamas pasirinko partizano kelią; jis aiškino draugams, kad „jeigu mes dabar taip susiburtumėm prieš raudonikius, tai, galvoju, ir paties ruskio sąjungininkai mums padėtų“.

Vėliau teisme P. Plumpa aiškino: „Aš savo romane, kurį pavadinau „Kruvina pašvaistė“, rašiau grynus faktus, kuriuos girdėjau iš žmonių arba pats išgyvenau“.

Besiplečiančią jaunuolių veiklą pastebėjo KGB. Jau pirmuosius atsišaukimus keli sovietiniai aktyvistai atnešė į KGB Pandėlio rajono skyrių. Netrukus buvo užverbuotas viename bute su A. Susniu gyvenęs bendraklasis Boleslovas S. Tapęs agentu *Lakūnu*, jis ieškojo būdų pateisinti čekistų pasitikėjimą. A. Susnys buvo jam rodęs rusišką Nacionalinės darbo sąjungos atsišaukimą. Pasiknaisiojęs kambario draugo sąsiuviniuose, *Lakūnas* pranešė operatyvininkui, kad A. Susnys turi antisovietinių užrašų. Tuojau buvo suplanuota akcija. KGB nurodymu mokymo dalies vedėja po pamokų užlaikė mokykloje A. Susnį ir kartu gyvenantį J. Jurevičių, o agentas *Lakūnas*, grįžęs namo, nunešė į KGB skyrių A. Susnio užrašus, kuriuos čekistai persifotografavo. Tačiau A. Susnys, pajutęs įtarimą, paprašė mokymo dalies vedėją trumpam išleisti iš klasės ir greitai parbėgęs (gyveno visai netoli mokyklos) pamatė, kad jo sąsiuvinių nėra. Kai vakare grįžo iš mokyklos, visi popieriai vėl buvo padėti į vietą. Neliko abejonių, kad Boleslovas S. šnipinėja kambario draugus, tad reikėjo laukti tolesnių KGB veiksmų. Tapo pavojinga rašyti atsišaukimus ranka. D. Bičiūnui pavyko gauti šrifto raides nuo rašomosios mašinėlės, tačiau tekstams rinkti jų buvo per mažai. Saugodamasis agento, A. Susnys bijojo gautas raides

laikyti savo kambaryje, todėl paslėpė jas apleistose žydų kapinėse. Po kurio laiko raidės dingo.

Tuo metu Sovietų sąjungoje prasidėjo vadinamasis „atlydys“. 1956 m. kovo 24 d. SSRS Aukščiausiosios tarybos prezidiumas paskelbė įsaką dėl politinių kalinių bylų peržiūrėjimo. Iš konclagerių ir tremties pradėjo masiškai grįžti žmonės. Grįžo ir prieš trejus metus suimti Pandėlio vidurinės mokyklos moksleiviai, pogrindinės organizacijos Lietuvos jaunimo sąjunga „Vytis“ nariai. Tarp jų buvo ir R. Greiškos pusbrolis A. Greiška. Už menkesnius antisovietinius veiksmus KGB vengė kelti baudžiamąsias bylas ir vis plačiau taikė vadinamąją profilaktiką – perspėdavo, svarstydavo kolektyvuose, pasmerkdavo spaudoje ir pan. Išsiaiškinę, kad Pandėlio vidurinės mokyklos moksleiviai leidžia pogrindinį laikraštėlį, saugumiečiai 1956 m. balandžio mėnesį suėmė R. Greišką, o jo namuose padarė kratą. Laimei, R. Greiška spėjo turėtą atsišaukimą pakišti po audimo staklių koja ir čekistai jo neaptiko. R. Greiška buvo išvežtas į Vilnių ir kelias dienas tardomas. Saugumiečiams rūpėjo sužinoti apie laikraštėlio „Laisvės balsas“ leidybą ir partizanų satyrinę poemą „Raudonasis rojus“. Matyt, įvertindami tą faktą, kad R. Greiškos pusbrolis buvo politinis kalinys, operatyvininkai laikė Rimantą pogrindinės organizacijos vadovu. Trumpam buvo sulaikyti ir KGB Pandėlio rajono skyriuje apklausti A. Susnys ir N. Gaškaitė. Jie kategoriškai neigė, kad prisidėjo prie atsišaukimų platinimo ir laikraščio leidybos, tad buvo paleisti. Buvo paleistas ir R. Greiška, tačiau prieš pat brandos egzaminus jį pašalino iš vidurinės mokyklos, nors mokėsi vien penketais (po metų dirbdamas melioracijoje grioviakasiu jis eksternu išlaikė brandos egzaminus ir vėliau baigė Kauno politechnikos institutą).

R. Greišką išmetus iš mokyklos, o N. Gaškaitei išvažiavus studijuoti į Kauno politechnikos institutą, laikraštėlio leidyba 1956 m. rudenį sustojo. Likę grupės nariai mokėsi paskutinėje vidurinės mokyklos klasėje.

1956 m. Vengrijos revoliucija sujudino Lietuvos visuomenę ir iš naujo sužadino antikomunistines nuotaikas. Vilniaus ir Kauno miestų kapinėse įvyko didžiulės demonstracijos. Kauno miesto kapinėse susirinko 3–4 tūkst. žmonių, juos išsklaidė milicija ir vidaus kariuomenė. Demonstracijoje dalyvavusi N. Gaškaitė buvo sukrėsta čekistų brutalumo ir sujaudinta spontaniškai prasiveržusio žmonių laisvės troškulio. „Aš vedžiau antisovietinę agitaciją prieš sovietų santvarką Lietuvoje todėl, kad ji man nepatinka. Aš norėjau matyti Lietuvą nepriklausomą, laisvą, be sovietų santvarkos. Toks buvo mano pagrindinis tikslas“, – vėliau aiškino ji tardytojui.

Tą patį rudenį ji parašė apsakymą apie profesorių, kuris, paveiktas Vengrijos įvykių, per Vėlinių demonstraciją Kaune pasakė antikomunistinę kalbą ir už tai buvo suimtas. Teisme profesorius kalbėjo: „Tada ne mes, o jūs atsidursite kaltinamųjų suole. Čia jus kaltins ne prokuroras, o milijonai sūnų netekusių Vengrijos, Lenkijos, Lietuvos motinų, milijonai kalėjusių tolimuose lageriuose“.

N. Gaškaitės literatūrinius bandymus Glavlito cenzorius L. Burokas, atlikęs baudžiamosios bylos rankraščių literatūrinę ekspertizę, įvertino taip: „Aukščiau minėtuose eilėraščiuose ir straipsniuose šmeižiama tarybų valdžia ir komunistų partija“.

Eilėraščius N. Gaškaitė parodė kurso draugei, kuri 1957 m. vasario mėnesį supažindino ją su ką tik iš lagerio grįžusiu pusbroliu Aleksandru Krasausku. N. Gaš-

kaitė į žmogų, šešerius metus praleidusį Gulage, žiūrėjo kaip į tikrą didvyrį. Tuo tarpu A. Krasausko teistumas iš dalies buvo nelemtas atsitiktinumas.

A. Krasauskas mokėsi Kauno 8-oje gimnazijoje. 1948 m. buvo suimta grupė gimnazistų, palaikiusių ryšį su Kęstučio apygardos partizanais ir platinusių apygardos spaudos organą „Laisvės varpas“. A. Krasauskas artimai bendravo su suimtaisiais, tarp kurių buvo geras jo draugas Jaroslavas Valiukėnas. Tad arešto grėsmė pakibo ir virš A. Krasausko. Apie visa tai jis parašė laiške sovietinėje armijoje tarnaujančiam draugui Henrikui Šatkauskui, taip pat užsiminė, kad norint išvengti arešto, gali tekti išeiti į mišką. Patikrinę laišką ir turėdami tokią „kompromituojančią medžiagą“, čekistai 1948 m. rugpjūčio 27 d. sulaikė A. Krasauską, užverbavo jį ir davė jam *Rudžio* slapyvardį. Tačiau A. Krasauskas nevykdė MGB agento funkcijų. „Krasauskas buvo įtrauktas į slaptą bendradarbiavimą su MGB organais ir nukreiptas tirti antisovietinį elementą tarp 8-osios gimnazijos moksleivių, su kuriais palaikė plačius ryšius. Tačiau Krasauskas nuo darbo su MGB organais nusišalino, jokios medžiagos neteikė, nuolat neatvykdavo į susitikimus“, – rašė čekistai jo charakteristikoje.

1950 m. vasario 17 d. MGB suėmė dar keletą buvusių Kauno 8-osios gimnazijos moksleivių, kurie priklausė pogrindinei organizacijai „Laisvės švyturys“. Paaiškėjo, kad A. Krasauskas jau nuo 1948 m. žinojo apie šios organizacijos egzistavimą, buvo pardavęs jos nariams pistoleto šovinių, tačiau čekistams apie tai nepranešė. Savo „dviveidžiavimą“ jis paaiškino paprastai: „Jie buvo geri draugai ir juos išduoti man buvo gaila“. A. Krasauskas buvo sulaikytas ir iš naujo perverbuotas. Po pusmečio nesulaukę jokių žinių, čekistai jį suėmė ir nuteisė 10 metų laisvės atėmimo už tai, kad jis žinojo apie pogrindinę organizaciją „Laisvės švyturys“ ir nepranešė MGB organams. 1957 m. liepos 16 d. SSRS AT prezidiumo komisija A. Krasauską paleido iš lagerio.

Susipažinusi su A. Krasausku, N. Gaškaitė paprašė jo padėti užmegzti ryšį su partizanų pogrindžiu. A. Krasauskas nepaneigė turįs tokių ryšių ir pažadėjo, atėjus tinkamam momentui, suvesti ją su pogrindžio atstovais. Tačiau laikas ėjo, bet N. Gaškaitė jokių konkrečių užduočių iš A. Krasausko nesulaukė. Pagaliau 1957 m. rudenį A. Krasauskas pranešė, kad pogrindžiui reikia patikimų žmonių. Nenorėdama pažeisti konspiracijos, N. Gaškaitė nesiteiravo, kokiam konkrečiai dalykui žmonės reikalingi.

Kaip tik tuo metu A. Susnys buvo įstojęs į Veterinarijos akademiją, o P. Plumpa dirbo Kauno hidroelektrinėje. N. Gaškaitė supažindino juos su A. Krasausku. „Susipažinus A. Susnys pasakė man, kad jis nori kovoti prieš „okupantus“ už „laisvę“ ir šiam tikslui jau turi parinkęs žmonių. <...> Plumpa ir Susnys klausinėjo mane, kaip aš kovojau su egzistuojančia santvarka iki mano arešto. Aš jiems papasakojau. Išklausęs mane, Susnys pasiūlė sukurti pogrindinę antisovietinę grupę. Aš sutikau ir pareiškiau, kad grupei vadovausiu aš. Į šią grupę įėjo: aš, Susnys, Plumpa ir Gaškaitė. Čia pat mano pasiūlymu buvo pasirinkti pogrindiniai slapyvardžiai: aš pasirinkau *Sakalo*, Petras Plumpa – *Giedraičio*, Susnys – *Aukštaičio* slapyvardžius. <...> Gaškaitė Nijolė <...> pasirinko pogrindinį *Rūtos* slapyvardį“, – vėliau per tardymą aiškino A. Krasauskas.

1957 m. lapkritį Kauno Ąžuolyne A. Krasauskas kaip grupės vadovas priėmė organizacijos narių priesaiką. Netrukus į organizaciją įstojo kartu su N. Gaškaite gyvenanti KPI studentė Birutė Putrimaitė. Ji pasirinko *Eglės* slapyvardį.

Okupacinė valdžia, pamokyta praeitų metų įvykių, ruošėsi Vėlinėms. Kauno kapinėse paminklas žuvusiesiems už Lietuvos laisvę buvo apkaltas lentomis ir Vėlinių dieną jį apsupo milicija bei vidaus kariuomenės kordonai. Gausiai susirinkę žmonės mėgino prieiti prie paminklo ir uždegti žvakutes. Besibūriuojančiuosius milicija pradėjo stumti iš kapinių. Buvo suimti 102 asmenys, jiems pritaikytas specialiai 1956 m. gruodžio 28 d. Lietuvos SSR AT prezidiumo priimtas įsakas, baudžiantis 15 parų arešto už chuliganizmą. Šitaip pradėta įgyvendinti plačiai pasaulyje okupacinės valdžios deklaruojama nuostata, kad Sovietų sąjungoje nėra politinių kalinių. Kauno kapinėse buvę pandėliečiai nutarė parengti ir išplatinti atsišaukimą, skirtą Vėlinių įvykiams. Piešinius, vaizduojančius okupantų smurtą prie paminklo Kauno kapinėse, ir sovietinį kareivį, durtuvu persmeigusį Lietuvos žemėlapį, nupiešė B. Putrimaitė ir N. Gaškaitė, atsišaukimo tekstą sukūrė P. Plumpa ir N. Gaškaitė. Atsišaukime buvo rašoma: „Okupantui nieko nėra švento. Jis savo kaustytais batais trypia mūsų kapus. Argi tu gali ramiai žiūrėti, kaip sužvėrėję azijatai vaiko beginklę minią, susirinkusią pagerbti mirusių atminimo, laužo rankas moterims, suiminėja pirmus pasitaikiusius žmones?“

Sovietinės propagandos totalumas ypač buvo juntamas Vilniuje. Į Vilniaus pedagoginį institutą įstojęs pandėlietis D. Bičiūnas laiške draugui rašė: „Būk sveikas su Spalio keturiasdešimtu, kurį man primena kiekvienas žingsnis, kiekvienas galvos pasukimas ir Vladimiras, bežiūrįs iš raudono audeklo, pakabinto ant Ministrų tarybos rūmų ir ant kiekvienos išvietės, ant Centro komiteto ir ant kiekvieno telefono stulpo, o raudona spalva taip veikia, kad net ant širdies bloga darosi nuo ryškumo ir gausumo, atrodo, kad visas miestas nudažytas raudona spalva“.

Gruodžio mėnesį D. Bičiūnas prisiekė ir oficialiai tapo organizacijos nariu, jo slapyvardis buvo *Romas*. Netrukus prisiekė ir Č. Kučinskas, Vilniaus geležinkelio transporto technikumo moksleivis (slapyvardis *Uosis*). 1958 m. vasario mėnesį į organizaciją įstojo suvainiškėnas (Pandėlio r.) Jonas Skeivelas (slapyvardis *Henrikas*). Jis buvo grįžęs iš tremties ir mokėsi Klaipėdos žemės ūkio technikume. Taigi organizacijos narių buvo visuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Faktiškai organizacijai vadovavo A. Susnys. A. Krasauskas tik priimdavo naujų narių priesaiką; jis teigė, kad partizanų vadovybė, su kuria jis neva palaikąs ryšį, įsakė jokios savarankiškos veiklos kol kas nesiimti.

Tuo tarpu A. Susnys suformulavo pagrindinius organizacijos tikslus: a) gaminti ir platinti atsišaukimus; b) plėsti organizaciją įtraukiant naujus narius; c) platinti nepriklausomybės laikų literatūrą; d) leisti organizacijos laikraštį. Laisvalaikiu organizacijos nariai mokėsi šaudyti, lavinosi, rašė eilėraščius ir prozos kūrinius.

Nesulaukdami nurodymų iš A. Krasausko, pandėliečiai ėmėsi iniciatyvos ir gruodžio mėnesį sukūrė naujo atsišaukimo tekstą, kurį fotografiniu būdu padaugino 200 egzempliorių. Atsišaukime Naujųjų metų proga kreipiamasi į visuomenę: „Sutikdami Naujuosius metus, sutelkime visas jėgas lietuviškumo palaikymui, lietuviškos jaunosios kartos išauklėjimui, mūsų tėvynės išvadavimui. Jeigu jūsų

gyslose dar srovena lietuviškas kraujas ir širdyse dega Lietuvos karžygių dvasia, tad nuo šių Naujųjų metų visi kaip vienas pakilkime į kovą už žmogaus teises, už laisvę, už Nepriklausomybę“.

Į Kauną Naujųjų metų išvakarėse atvažiavo vilniškis grupės narys Č. Kučinskas. Pasiskirstę, kur kas platins atsišaukimus, vakare jaunuoliai išėjo į miestą. Vienu metu atsišaukimai buvo išmėtyti ar prisegti prie stulpų Kęstučio, Donelaičio gatvėse ir tuometiniuose Stalino (Laisvės alėja), Lenino (?), Raudonosios armijos (Savanorių) prospektuose. KPI Statybos fakulteto studentė N. Gaškaitė nusinešė apie 70 atsišaukimų į Rotušę, kurioje tuo metu buvo Statybos fakultetas ir vyko studentų šventinis vakaras. Pusę dvyliktos nakties ji pažėrė pluoštą atsišaukimų į salės vidurį tarp šokančiųjų. „Šokių metu, kai salėje periodiškai užgesdavo šviesa, *Šiliukas* (MGB agentas. – *N. G.*) pastebėjo, kad jam nepažįstamas jaunas žmogus skaitė kažkokius lapelius ir perduodavo juos kitiems. Agentas tuo susidomėjo ir taip pat ištiesęs ranką siekė lapelio, kurį laikė nepažįstamasis, bet šis išplėšė jį iš *Šiliuko* rankų, lapelis perplyšo ir agento rankose liko tik pusė lapelio, kurį agentas perdavė operatyviniam darbuotojui“, – rašė ataskaitoje čekistai.

Gavę pranešimų, kad mieste platinami antisovietiniai atsišaukimai, čekistai nedelsdami su tarnybiniais šunimis mėgino susekti jų platintojus. Profsąjungų rūmuose, kur per naktį vyko šokiai, buvo apklausti žmonės, skaitę atsišaukimus. Tačiau jie buvo atsitiktiniai liudytojai ir teigė radę atsišaukimus Donelaičio gatvėje. Kitokių pėdsakų operatyvininkams nepavyko rasti.

Tuo tarpu išplatinę atsišaukimus pandėliečiai dvyliktą valandą nakties jau buvo Aleksote, N. Gaškaitės ir B. Putrimaitės nuomojamame kambarėlyje, ir sveikino vieni kitus su sėkminga akcija ir Naujaisiais metais.

Nuotaika buvo pakili. Čekistai, tą naktį nesuradę atsišaukimų platintojų, ėmė kurti operatyvinius paieškų planus. Kadangi vienodi atsišaukimai buvo išmėtyti visame mieste, KGB operatyvininkai priėjo prie išvados, kad juos platino grupė asmenų. Lapeliai buvo pagaminti fotografiniu būdu, o tekstas parašytas kaligrafišku braižybiniu šriftu. Nutarta patikrinti visas fotolaboratorijas ir Kauno politechnikos instituto, Žemės ūkio akademijos bei Kauno politechnikumo studentų braižą. Tam tikslui ekspertai peržiūrėjo visų šiose mokyklose besimokančių studentų brėžinių šriftą. Ta pačia proga buvo prisiminti visi asmenys, kada nors dalyvavę ar įtarti dalyvavę antisovietinėje veikloje. Agentas *Šiliukas* tuoj pat pranešė Rotušėje pastebėjęs Vandens ūkio projektavimo techniką Pamakštį ir jo draugą Stalnionį. Juos pradėta sekti, tačiau prieš Vasario 16-ąją jie dingo iš seklių akiračio. Netrukus čekistai įsitikino, kad su atsišaukimais šie vyrai neturi nieko bendra.

Taip pat buvo prisiminta, kad pandėlietis agentas *Lakūnas*, įstojęs į Žemės ūkio akademiją, susitikęs su Kauno miesto MGB skyriaus operatyvininku, 1957 m. gruodžio 10 d. pasakojo apie Pandėlyje profilaktiškai apdorotą klasės draugą A. Susnį, šiuo metu studijuojantį Kaune. Kauno maisto pramonės technikume mokėsi ir paleistas iš lagerio Lietuvos jaunimo sąjungos „Vytis“ narys A. Greiška. Agentui *Lakūnui* buvo liepta užmegzti glaudesnius ryšius su pandėliečiais. Dar prieš Naujuosius metus jam buvo pavesta surengti vakarėlį, į kurį pasikviesti buvusius bendraklasius, taip pat A. Greišką. Tačiau šios užduoties agentas nesugebėjo

įvykdyti, todėl tuoj po Naujųjų metų jis buvo komandiruotas į Vilnių, ten susitiko dar iš Pandėlio laikų čekistų įtariamą Julių Patūpą, besimokantį Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Nieko blogo negalvodamas J. Patūpa pasigyrė agentui Naujuosius metus sutikęs Kaune, tačiau paneigė jo teiginį, kad svečiavosi pas A. Susnį, nes jo neradęs namuose – A. Susnys šventęs Naujųjų metų sutikimą pas N. Gaškaitę. J. Patūpa papasakojo agentui, kad A. Susnys priklausąs kažkokiam antisovietiniam būreliui, į kurį stoti kvietęs ir jį.

Šie duomenys davė dingstį sekti pandėliečių organizaciją. Saugumiečiai karštligiškai ieškojo agentų, kuriuos galėtų įterpti į organizaciją. Užverbuotam vienam iš Lietuvos jaunimo sąjungos „Vytis“ narių KGB agentui *Smarkus* buvo pavesta tirti A. Greišką. Nors jokių kompromituojančių duomenų gauti nepavyko, vis dėlto nutarta A. Greišką išvaryti iš Kauno. Pritaikius pasų režimo apribojimus, jam buvo uždrausta gyventi Kaune, jis pašalintas iš Maisto pramonės technikumo.

Agentas *Lakūnas* aiškinosi A. Susnio ryšius. Prisiminė matęs jį Kaune su P. Plumpa, sužinojo, kad jis bendrauja su N. Gaškaite.

Agentas *Savčiukas*, buvęs nuteistas „Laisvės švyturio“ byloje, aplankė A. Krasauską ir iš jo sužinojo, kad Krasauskas draugauja su studente iš KPI. A. Krasauskas buvusiam mokslo draugui ir pogrindinės organizacijos nariui pasisakė bijąs, kad jo pažįstama Nijolė nepakliūtų į kalėjimą. Kitas „Laisvės švyturio“ organizacijos narys, irgi užverbuotas KGB (agentas *Jakimas*), pranešė operatyvininkui, kad A. Krasausko motina pasiguodė jo motinai sūnaus kišenėje radusi antisovietinių atsišaukimų. Agentas *Jakimas*, įpareigotas KGB operatyvininko, ėmė lankytis A. Krasausko namuose ir sužinojo, kad mergina, su kuria draugauja A. Krasauskas, yra N. Gaškaitė.

1958 m. vasario 11 d. skubiai susitikti su operatyviniu darbuotoju panoro dar vienas agentas – *Studentas*. Jis pranešė, kad per studentų atostogas savo tėviškėje Ukmergėje sužinojęs iš pažįstamo Veterinarijos akademijos studento Jono Išoro, jog šiam A. Susnys siūlė stoti į pogrindinę organizaciją.

Pandėliečiai studentų atostogas praleido tėviškėje. Merginos buvo pasiuvusios tris trispalves vėliavas, vieną iš jų N. Gaškaitė parvežė į Pandėlį ir perdavė Č. Kučinskui. Vėliavos buvo skirtos Vasario 16-ajai, jas buvo numatyta iškelti Pandėlyje, Vilniuje ir Kaune. Pandėlyje A. Susniui iš spaustuvėje dirbančio Prano Mažuolio pavyko nupirkti apie 800 spaustuvinio šrifto ženklų. Atsivėrė platesnės veiklos galimybės. Sugrįžę į Kauną, A. Susnys ir P. Plumpa padarė reikiamus įrenginius ir pamėgino surinkti atsišaukimo tekstą spausdintomis raidėmis. Kadangi šrifto ženklų buvo nedaug, tekstas turėjo būti neilgas, tačiau jokia ekspertizė jau nebūtų galėjusi nustatyti atsišaukimo autorių.

Rengiantis paminėti Vasario 16-ąją, iškilo nenumatyta kliūtis. A. Krasauskas, kuris formaliai buvo laikomas organizacijos vadovu, ėmė prieštarauti tokiam jaunuolių aktyvumui. Jis pareiškė, kad pogrindžio vadovybė, su kuria jis neva palaikąs ryšį, kategoriškai draudžia visokius savarankiškus veiksmus. „Norėdamas atitraukti Nijolę Gaškaitę nuo šitos „veiklos“, aš jai melavau turįs „tikrą“ ryšį, t. y. ryšį su „partizanais“, ir prižadėjau ją suvesti su jais, jei tik ji mes visą tą „veiklą“, – tardomas prisipažino A. Krasauskas.

Likus savaitei iki Vasario 16-osios, kilo nesutarimų tarp pandėliečių ir A. Krasausko. Jis sukritikavo Vasario 16-ajai parengtus spaustuviniu šriftu išspausdintus atsišaukimus ir pareiškė, kad jie nekokybiški ir jų negalima platinti. „Susnys sakė, kad negalima sėdėti sudėjus rankas; nors ir prastai, bet reikia dirbti, nes be kovos Lietuva laisvės negaus," – prisiminė vėliau A. Krasauskas.

A. Susnys ir P. Plumpa suabejojo A. Krasausko ryšiais su partizanais, juo tikėjo tik N. Gaškaitė. Iki tol A. Krasauskas ne tik nesupažindino su jokiu pogrindžio atstovu, bet ir visaip stabdė pogrindinę veiklą. Kadangi jis buvo minėjęs, kad partizanų bunkeris yra įrengtas Kauno Ąžuolyne, A. Susnys ir N. Gaškaitė visą dieną braidžiojo Ąžuolyno griovomis, tačiau jokių slėptuvės pėdsakų neaptiko. Nuomonės išsiskyrė. A. Krasauskas buvo minėjęs, kad nepaklusimas partizanų vadovybei tolygus išdavystei, todėl N. Gaškaitė bijojo pažeisti subordinaciją. Ji pareiškė A. Krasauskui, kad vieną mėnesį dar lauks susitikimo su partizanų vadovybe, o jei jo nebus, tada ji nebesijaus saistoma jokių įsipareigojimų tariamai vadovybei. Tuo tarpu A. Susnys ir P. Plumpa nutarė nedelsdami atsiriboti nuo A. Krasausko ir veikti savarankiškai.

Vasario 15 d. B. Putrimaitė nuvežė į Vilnių ir perdavė Č. Kučinskui trispalvę vėliavą ir 150 atsišaukimų. Pasitelkęs į pagalbą D. Bičiūną ir grįžusį iš tremties pandėliškį Juozą Zuozą, besimokantį vairuotojų kursuose, Č. Kučinskas vasario 15-osios naktį į 16-ąją iškėlė vėliavą ant kalno netoli Olandų gatvės. „Aš, Bičiūnas ir Zuoza nusprendėme, kad iškelti vėliavą ant Gedimino kalno labai pavojinga, ir norėjome ją iškelti ant meteorologijos bokšto. Tačiau netoli tos vietos, kareivinėse, sulojo šunys. Mes nuėjome toliau, išpjovėme lazdą, pririšome prie jos vėliavą ir įsmeigėme į žemę. Lapelius pasidalijome tarpusavyje ir nutarėme juos išplatinti atskirai."

Paieškai čekistai panaudojo tarnybinį šunį; šuo atvedė operatyvinius darbuotojus iki geležinkelio transporto bendrabučio, kuriame gyveno Č. Kučinskas.

Vasario 15 d. pusę dešimtos vakaro A. Susnys, P. Plumpa, N. Gaškaitė ir B. Putrimaitė nuvažiavo į Petrašiūnus. P. Plumpa pasiryžo iškelti trispalvę ant 80 m aukščio elektrinės kamino. Kaip darbuotojas jis turėjo leidimą įeiti į elektrinės teritoriją. Budėtojui paaiškinęs, kad eina į dušą, įkopęs į kaminą, pririšo vėliavą jo viršūnėje. Tada nuėjo į dušą, o 23 valandą išėjo iš elektrinės. Kiti organizacijos nariai laukė jo gatvėje. Visi autobusu grįžo į Kauną. P. Plumpa pakeliui iššoko iš autobuso ir nuėjo į savo bendrabutį. Kitą vakarą jis ir A. Susnys Kauno gatvėse išplatino atsišaukimus.

Vėliava buvo pastebėta tik rytą prieš devynias. Čekistai lipo jos nuimti gerą valandą ir piktinosi, kad nesugebėjo sutrukdyti tiems, kurie ją iškėlė.

Iš tikrųjų gavę agento pranešimą, kad A. Susnys kvietė J. Išorą stoti į pogrindinę organizaciją, čekistai vasario 15 d. skyrė A. Susniui „išorinį stebėjimą". Seklys nustatė, kad A. Susnys kartu su jaunuoliu, sąlyginai čekistų pramintu „Stepanu", pavakare užsuko pas N. Gaškaitę ir B. Putrimaitę ir toliau visi keturi važiavo į Petrašiūnus. Ką jie ten veikė, seklys nesugebėjo nustatyti, tik rytą, pastebėjus vėliavą, tapo aišku, kad ją iškėlė pandėliečiai.

Kitą vakarą sekliai nustatė, kad A. Susnys su „Stepanu" vėl užsuko pas Vilijampolėje gyvenančias merginas, paskui nuėjo į miestą ir mėtė į pašto dėžutes kažkokius

lapelius. Čekistai tuojau pat išėmė iš vienos dėžutės lapelį ir pamatė, kad tai toks pat fotografiniu būdu pagamintas atsišaukimas, kokie buvo platinami Kauno mieste anksčiau. Tačiau sulaikyti jaunuolių iš karto nesiryžo: norėjo atskleisti visus jų ryšius. Svarbiausia, kad operatyvininkai negalėjo nustatyti „Stepano“ tapatybės ir jis vėl dingo iš jų akiračio. „Tą vakarą darbo sąlygos buvo labai sunkios, kaip ir Petrašiūnuose, be to, „Stepanas“ elgėsi atsargiai, todėl jį, kaip ir pirmą vakarą, žvalgyba pametė“, – rašė ataskaitoje čekistai. Nors stebėjimo postai buvo pastatyti visose į miestą vedančiose gatvėse, žvalgybininkai „Stepano“ niekur nepastebėjo. Sekimo metu padarytos „Stepano“ nuotraukos buvo rodomos Petrašiūnų rajone gyvenantiems agentams, patikrinti visi asmenys, išoriškai nors kiek panašūs į „Stepaną“. Pagaliau po kelių dienų susivokta, kad tai galėtų būti P. Plumpa, dirbantis Statybos ir montavimo valdyboje, esančioje Petrašiūnų elektrinės teritorijoje. Kadrų skyriuje iš jo asmens bylos paimta nuotrauka buvo sulyginta su išorinio stebėjimo metu padarytomis nuotraukomis; atpažinimui nuotraukos parodytos pandėliečiui Boleslovui S. – KGB agentui *Lakūnui*. Jis ir patvirtino hipotezę, kad tai tikrai yra P. Plumpa. Taigi paieškos baigėsi, ir čekistai visą dėmesį sutelkė į pandėliečių sekimą. 1958 m. vasario 18 d. A. Susnio, P. Plumpos, N. Gaškaitės ir B. Putrimaitės veiklai tirti buvo pradėta agentūrinė byla „Optika“ (bylos pavadinimas parinktas pagal atsišaukimų gamybos būdą).

Sekti A. Susnį buvo įpareigotas agentas *Studentas* per slapta sekamą J. Išorą (pastarasis, KGB nuomone, verbavimui netiko, nes iš viso ėmė vengti A. Susnio). Agentas *Studentas* buvo patyręs čekistų talkininkas: 1951 m. jis pabėgo iš tremties, todėl turėjo pogrindininkų pasitikėjimą. Jau mokykloje buvo išdavęs antisovietinę organizaciją, jo pastangomis buvo suimtas vienas partizanas. Čekistai mėgino užverbuoti dar vieną A. Susnio kurso draugą, gyvenantį kartu su juo, aktyvų komjaunuolį. Pastarasis tam tikslui buvo iškviestas į komjaunimo komitetą, tačiau kitą dieną „išsišifravo“: apie verbavimą atvirai papasakojo agentui *Studentui*.

Kadangi išorinio stebėjimo metu buvo nustatyta, kad A. Susnys ir P. Plumpa nuolat lankosi pas N. Gaškaitę ir B. Putrimaitę, nutarta įrengti jų kambario pokalbių pasiklausymo aparatūrą. Tokia įranga buvo įtaisyta gretimame archyvinio agento *Turisto* bute. Kovo 11 d. pasiklausymo aparatūra buvo įtaisyta ir A. Susnio bute.

Vasario pabaigoje aparatūra užfiksavo A. Susnio, P. Plumpos, N. Gaškaitės ir B. Putrimaitės pokalbį, kurio metu buvo aptariamos akcijos, nukreiptos prieš 1958 m. kovo 16 d. įvyksiančius Sovietų sąjungos Aukščiausiosios tarybos rinkimus. Buvo nutarta pagaminti ir Vilniuje, taip pat Kaune išplatinti atsišaukimus, primenančius okupacinės valdžios neteisėtumą.

Kovo 8 d. sekliai pastebėjo, kad A. Susnys susitiko P. Plumpą, vėliau abu nakvojo A. Susnio namuose. Iš tikrųjų jiedu tuo metu kūrė organizacijos, kuri buvo pavadinta „Laisvę Lietuvai“ vardu, programos projektą. Kitą dieną šį projektą P. Plumpa nuvežė į Vilnių suderinti su vilniškiais organizacijos nariais. „Sutaręs su Susniu, aš kovo 9 d. išvažiavau į Vilnių, ten su Česlovu Kučinsku ir Donatu Bičiūnu apsvarstėme mūsų organizacijos programą, kurios pagrindinis tikslas buvo ideologinė kova su sovietų valdžia Lietuvoje platinant tarp gyventojų antisovietinius

atsišaukimus ir kitokią priešišką literatūrą“, – vėliau paaiškino P. Plumpa. Projekte (deja, programos tekstas neišliko) buvo numatyta palaikyti lietuviškumą, kurti ir platinti atsišaukimus, kitokius dokumentus ir literatūrą, plėsti organizaciją, sukurti stiprias grupes Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje.

Vis dėlto organizacijos narių sekimas nebuvo gerai organizuotas; tai vėliau konstatavo patys čekistai: „Nors byloje veikė keli agentai, tokie kaip *Lakūnas*, *Studentas*, *Jakimas*, *Savčiukas* ir kt., nė vieno iš jų nepavyko tiesiogiai įdiegti į organizaciją, nors ta kryptimi ir buvo dirbama“. Be to, čekistai prisipažino neįvertinę A. Krasausko vaidmens ir per mažai dėmesio skyrę jo sekimui, taip pat deramai nepasistengę, kad būtų užverbuotas J. Išoras.

Artėjant rinkimams, čekistai nutarė A. Susnio ir N. Gaškaitės butuose atlikti slaptas kratas. Kovo 13 d. tokia krata atlikta A. Susnio kambaryje; KGB operatyviniai darbuotojai rado ir slapta persifotografavo pogrindinės organizacijos „Laisvę Lietuvai“ programą, atsišaukimus, šriftą ir rėmelį su surinktu programos tekstu.

Bijodami priešiškų rinkimams akcijų (nors organizacijos nariai niekada nesvarstė jokių diversinių aktų galimybės, tačiau čekistams labai pavojingas atrodė P. Plumpa, galintis prieiti prie elektrinės įrenginių), KGB operatyviniai darbuotojai nutarė ilgiau nelaukti ir organizaciją sunaikinti. Buvo nutarta pirmiausia slapta sulaikyti A. Susnį su įkalčiais, o tada, remiantis jo parodymais, suimti likusius organizacijos narius. 1958 m. kovo 13 d. 21 val. operatyvinė grupė su kviestiniais iš „sovietinio aktyvo“ atvyko į Vilijampolę, tačiau nesiryžo eiti į A. Susnio nuomojamą kambarėlį, nes ten tuo metu buvo P. Plumpa. Per pasiklausymo aparatūrą buvo girdėti, kad jie kažką spausdina, todėl A. Susnys buvo suimtas tik 23 val., kai iš jo namų išėjo P. Plumpa. Kratos metu buvo paimta 146 egzemplioriai spausdinamos „Laisvę Lietuvai“ organizacijos programos. Ankstų kovo 14 d. rytą Kaune buvo suimti kiti organizacijos nariai, beveik pas visus rasta atsišaukimų ir įvairių užrašų, kuriuos KGB ekspertai kvalifikavo kaip antisovietinius. Vilniuje buvo sulaikyti D. Bičiūnas, Č. Kučinskas, J. Patūpa ir J. Zuoza. Dėl nereikšmingo dalyvavimo pogrindinėje veikloje po kelių dienų buvo profilaktiškai apdoroti ir paleisti J. Patūpa ir J. Zuoza. Visų suimtųjų tėviškėse buvo padarytos kratos, kurių metu rastas mažo kalibro pistoletas, nupjautavamzdis šautuvas ir granata. Visai suėmimo operacijai vadovavo ir pirmuose tardymuose dalyvavo specialiai į Kauną atvykęs KGB pirmininko pavaduotojas Leonardas Martavičius.

Suimtiems su įkalčiais jaunuoliams buvo sunku nuneigti savo dalyvavimą organizacijos veikloje, tačiau iš pradžių dauguma stengėsi sugalvoti įvairias įkalčių atsiradimo versijas. Antai N. Gaškaitė aiškino atsišaukimus radusi prie miesto sodo ir parsinešusi. 1958 m. kovo 14 d. dviejuose pasiaiškinimuose ji teigė: „Jokiai pogrindinei antisovietinei organizacijai aš nepriklausau ir nieko nežinau apie tokios organizacijos egzistavimą. Antisovietinės literatūros neplatinau, tik laikiau rastus minėtus lapelius“. „Aš, Gaškaitė Nijolė, jokiai pogrindinei organizacijai nepriklausau ir nežinau, kas jai priklauso“. Vis dėlto be pertraukos tardant antrą parą ir kitiems organizacijos dalyviams pradėjus duoti parodymus, viską neigti pasidarė beprasmiška. Tačiau ir vėliau dauguma suimtųjų kalbėjo tik tai, kas jau žinoma tardytojams, kiekvienas stengėsi net prisiimti nepadarytus „nusikaltimus“, kad tik

apsaugotų kitus. Norėdami nustatyti, kas yra tikrasis kaltininkas, tardytojai dažnai rengdavo neįprastas akistatas, kai abu kaltinamieji teigė įvykdę vieną ar kitą veiką. Labiausiai apsaugoti bendrabylius stengėsi A. Susnys; jis ne kartą patvirtino esąs organizacijos iniciatorius ir vadovas: „1955 m. rudenį aš aplink save subūriau antisovietiškai nusiteikusių moksleivių grupę, į kurią įėjo Gaškaitė, Česlovas Kučinskas, Donatas Bičiūnas ir Petras Plumpa. Kartu su šiais asmenimis mano iniciatyva ir man vadovaujant buvo išleisti šeši numeriai antisovietinio turinio laikraščio, pavadinto „Laisvės balsas".

Per tardymus atsiskleidė dar vienas paradoksas: nors visi organizacijos nariai teigė, kad A. Krasauskas praktiškai jokios iniciatyvos nerodė ir visaip stabdė organizacijos kūrimą bei veiklą, tačiau KGB tardytojai nedvejodami jam priskyrė vadovo vaidmenį. Galbūt lėmė tai, kad jis buvo jau kartą teistas ir aštuoneriais metais vyresnis už kitus organizacijos dalyvius. Įtikinamiausia priežastis veikiausiai ta, kad A. Krasauskas prieš dešimt metų buvo užverbuotas MGB, tačiau nevykdė agento funkcijų ir jau trečią kartą neišdavė pogrindinėje veikloje dalyvaujančių asmenų. Griežčiausia jam skirta bausmė visiškai neatitiko jo įvykdytos veikos; greičiausiai tai buvo kerštо aktas ir žiaurus pamokymas, kad nevalia žaisti su „organais". Per tardymus A. Krasauskas iš pradžių teigė norėjęs atitraukti jaunuolius nuo pavojingos veiklos ir visaip ją stabdęs, tačiau vėliau prisipažino vadovavęs organizacijai: „Gaškaitė mano ketinimą sukurti grupę palaikė, kadangi ji veržėsi dirbti antisovietinį pogrindinį darbą ir pažadėjo supažindinti mane su žmonėmis, kuriuos bus galima įtraukti į antisovietinę grupę. Kurdamas grupę, aš turėjau tikslą palaikyti visa, kas lietuviška, kad jos dalyviai būtų tikri lietuviai ir kovotų už tokią Lietuvą, kokia ji buvo iki 1940 metų".

Tardytojus domino ne tik konkretūs veiklos epizodai, bet ir beletrizuotuose vaizdeliuose aprašyti įvykiai. Daugeliu atvejų čekistai neskyrė dienoraščių nuo beletristikos; sutapatinę apsakymų personažus su jų autoriais, jie primygtinai reikalavo prisipažinti, kur ir kada aprašytas įvykis vyko iš tikrųjų. Tokie reikalavimai suimtiesiems atrodė groteskiški, tačiau jie buvo labai varginantys ir mažai kuo skyrėsi nuo Stalino ir Berijos laikų tardymo metodų. Vis dėlto, tardymui einant į pabaigą, tikri faktai buvo atsijoti nuo kūrybinės išmonės, kuri irgi tapo dar vienu „įkalčiu".

Tardytojai ne tik tyrinėjo konkrečias „nusikalstamas" veikas, bet ir stengėsi išsiaiškinti, kokie motyvai paskatino jaunuolius kovoti su okupacine valdžia. Prigimtinis laisvės ir tiesos siekis čekistams buvo nesuprantamas ir nepriimtinas, be to, šio siekio pripažinimas būtų buvęs tolygus socializmo, kaip totalitarinės sistemos, pasmerkimui. Primygtinai buvo ieškoma „buržuazinės ideologijos" skleidėjų, padariusių įtaką „politiškai nebrandiems" jaunuoliams. Norėdami užkirsti kelią tardytojų spekuliacijoms „įtakų" tema, jaunuoliai stengėsi parodyti, kad jų patriotiškumą skatino pati sovietinė tikrovė ir kratos metu paimtos nepriklausomoje Lietuvoje išleistos knygos: „Veikiamas gausios perskaitytos nacionalistinio antisovietinio turinio literatūros, taip pat būdamas nepatenkintas Lietuvoje egzistuojančia sovietine santvarka, aš pradėjau antisovietinės veiklos kelią". Kiek sudėtingiau buvo paaiškinti savo nusistatymą tiems grupės nariams, kurių namuose kratos metu nerasta „antisovietinės literatūros" ir, čekistų nuomone, tam galėjo turėti įtakos tėvų

pasaulėžiūra. B. Putrimaitės tėvas buvo čekistų nužudytas dar okupacijos pradžioje, o motina mokytojavo; N. Gaškaitės abu tėvai buvo mokytojai. Norėdamos tėvus apsaugoti nuo represijų (vis dėlto jie buvo atleisti iš darbo), merginos nenurodė tikrųjų priežasčių, paskatinusių įsitraukti į kovą su okupaciniu režimu. „Įstoti į organizaciją mane privertė susiklosčiusios aplinkybės, kadangi aš gyvenau viename kambaryje su Nijole Gaškaite, kuri tuo metu buvo organizacijos dalyvė ir jos bute rinkdavosi kiti organizacijos nariai – Krasauskas, Plumpa ir Susnys; jie svarstydavo antisovietinio darbo klausimus“, – paaiškino tardytojams B. Putrimaitė. N. Gaškaitė teigė, kad dalyvauti pogrindinėje veikloje ją paskatino sovietinė literatūra, konkrečiai – A. Fadejevo „Jaunosios gvardijos“ pavyzdys.

Nesitenkindami kratos metu paimtais įkalčiais ir per tardymus gautais duomenimis, čekistai penkių suimtų organizacijos narių kamerose įkurdino kamerų agentus, o A. Susnio pokalbius kameroje kontroliavo dar ir pasiklausymo aparatūra. Trijų suimtųjų – A. Susnio, D. Bičiūno ir P. Plumpos – kamerų agentų veikla buvo vaisinga: jie gavo duomenų apie kai kurias bylos detales, o svarbiausia, sužinojo, kad yra dar vienas nesuimtas organizacijos narys, turėjęs sukurti organizacijos padalinį Klaipėdoje – Jonas Skeivelas. Remiantis šiais duomenimis visu mėnesiu vėliau už kitus J. Skeivelas buvo suimtas; jo suėmimas ilgai buvo mįslė, nes ne visi organizacijos nariai žinojo apie jo veiklą. „Kameros agentūros duomenų panaudojimas kartu su kita tardymo medžiaga sudarė galimybę visiškai atskleisti visų suimtųjų nusikalstamą veiklą, nors daugelis iš jų bandė nuslėpti kai kuriuos faktus ir stengėsi neduoti parodymų prieš savo bendrabylius. Pavyzdžiui, Susnys atvirai stengėsi apsaugoti Krasauską, prisiėmė jo padarytus nusikaltimus ir pareiškė, kad Krasauskas apie organizaciją, tik žinojo iš Gaškaitės, bet jos veikloje nedalyvavo“, – rašė ataskaitoje čekistai.

Išlikę archyviniai dokumentai rodo, kad kameros agentai buvo labai aktyvūs. Tuo metu kitoje byloje kaltinamas suimtas Vytautas G., pats pasiūlęs savo paslaugas čekistams, vos ne kasdien rašė detalias ataskaitas apie pokalbius su D. Bičiūnu. „Nuo 1953 m. kovo 15 d. į mūsų kamerą buvo atkeltas Donatas Bičiūnas. Tuo metu šioje kameroje dar sėdėjo ir Bronius Galinaitis. Bičiūnas iš pradžių buvo labai susijaudinęs, todėl mažai kalbėjo, o jei ir kalbėjo, tai neaiškiai, „puse lūpų“. Todėl iš pradžių buvo sunku suprasti net už ką jis suimtas. Per kitas dienas jis po truputį pradėjo pasakoti daugiau“, – rašė Vytautas G. Vėliau agentas pranešė, kad D. Bičiūnas prasitaręs, jog „jei visi bus demaskuoti, tai susidarys apie 15 žmonių grupė“. Agentas perpasakojo girdėjęs, kad organizacijos „Laisvę Lietuvai“ dalyviai svarstę, kaip įsigyti ginklų ir juos kaupti, kaip organizuoti streikus gamyklose, kaip užmegzti ryšius su kitomis respublikomis ir Lenkija.

Agentas ne tik šnipinėjo, bet ir stengėsi daryti KGB naudingą įtaką kameros draugams: „Ta kryptimi, nors nežymiai, ir aš stengiuosi veikti. Tiesiogiai apie tai nekalbu, bet skatinu jį būti atvirą, nes saugumo organai jau viską žino arba sužinos iš jo draugų, todėl jam nėra ko per daug slėpti ir ginti draugų. Kalbėti apie draugus, mano manymu, jam yra vienas sunkiausių dalykų“.

Kiekvieną dieną provokuodamas D. Bičiūną pokalbiais, agentas, nors ir konstatavo, kad „dabar jis daugiau skaito ir tyli“, vis dėlto šį tą išpešė apie bylą: „Prieš

kelias dienas jis, grįžęs iš tardymo, truputį plačiau papasakojo apie tai, kaip jis, grįždamas iš atostogų į Vilnių, Radviliškio stotyje atidavė Gaškaitei dalį lapelių. Neaiškiai minėjo ir kažkokius pinigus, kuriuos gavęs iš Gaškaitės (maždaug 200 rb)". Šį pranešimą priėmęs tardytojas Klopovas užrašė rezoliuciją: „Gaškaitė ir Bičiūnas suimti kaip antisovietinės organizacijos dalyviai. Šiuos faktus abu slepia nuo tardymo. Užduotis ankstesnė: demaskuoti Susnį ir Gaškaitę".

Taip aktyviai bendradarbiaudamas su KGB operatyvininkais, kameros agentas po mėnesio pasiguodė, kad, galimas daiktas, jis atsiskleidė: „Šis naujas gyventojas, atkeltas į mano kamerą, labai tylus, apie save pasakoja labai mažai, nemini jokių pavardžių, net savo draugų". Agentas taip pat pranešė, jog per pasimatymą jo žmona „man pasakė, kad apie mane žmonės kalba, neva aš einąs į kitas kameras, „šnipinėjąs" ir tuo būdu norįs greičiau atsėdėti savo bausmę".

Pagaliau organizacijos „Laisvę Lietuvai" narių tardymas buvo baigtas. 1958 m. liepos 28–31 d. įvyko teismas. LSSR Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų teisminės kolegijos posėdis buvo uždaras, tačiau, kaip įprasta, vis tiek buvo imituojamas normalus teismo procesas: su dviem „liaudies tarėjais" ir keturiais advokatais. Visi aštuoni teisiamieji buvo kaltinami antisovietine agitacija ir grupine veikla (SSRS BK 58-10 I d. ir 58-11 str.). Be to, A. Susniui, P. Plumpai, Č. Kučinskui ir D. Bičiūnui dar buvo inkriminuojamas ginklo laikymas. Tardymo ir teismo metu kaltinamieji atvirai dėstė savo pažiūras. „Aš kovojau su sovietų valdžia todėl, kad ji man nepatinka. Mano supratimu, nėra sovietinėje santvarkoje žmogui visiškos laisvės pareikšti savo mintį tiek žodžiu, tiek raštu, pati Lietuvos valstybė yra ne laisva valstybė, o okupuota rusų. Mano tikslas kovojant su sovietine santvarka buvo tas, kad sovietinė santvarka Lietuvoje būtų panaikinta, kad Lietuva taptų nepriklausoma ir joje vyrautų visiška demokratija". – „Per marksizmo paskaitas nesupažindino su Kantu, Nyče, bet tik su Marksu. Kolektyvizacija yra gera priemonė, bet reikia, kad žmonės patys susiprastų, o ne prievarta. Rinkimai – kokia čia priemonė, jeigu renka, ką paskyrė. Reikia, kad žmonės rinktų tą, ką nori. Reikia, kad būtų leidžiamos partijos. [...] Tą vėliavą aš laikiau ne buržuazine, bet Lietuvos vėliava". – „Senovinius paminklus griauna, o vietoj jų statomi kiti paminklai, kurie neturi nieko bendro su Lietuva". – „Aš galvojau, kad okupacija yra į kieno nors valstybę įvesta svetima kariuomenė. Aš maniau, kad Lietuva yra taip pat okupuota". – „Mūsų siekis buvo: tas ne lietuvis, kuris neprisidės, liks nuošaly".

Gal dėl tokio atviro patriotizmo deklaravimo nuosprendis byloje, nepaisant postalininio „atšilimo", buvo gana griežtas: A. Krasauskui – 10, A. Susniui – 8, P. Plumpai ir N. Gaškaitei po – 7, D. Bičiūnui ir Č. Kučinskui po – 5, B. Putrimaitei – 3, J. Skeivelui – 2 metai laisvės atėmimo.

1960 m. Sovietų sąjungoje buvo priimtas naujas Baudžiamasis kodeksas, pagal kurį didžiausia bausmė už antisovietinę agitaciją tebuvo 7 metai laisvės atėmimo. Taigi pusė organizacijos „Laisvę Lietuvai" narių buvo nubausti maksimaliomis ar net didesnėmis bausmėmis, kurios taip ir liko nepakeistos iki kalinimo pabaigos. Nors kalinimo metu mėgindami užverbuoti čekistai kai kuriems organizacijos dalyviams siūlė rašyti malonės prašymus, šia galimybe nė vienas nepasinaudojo ir išbuvo lageriuose visą bausmės laiką.

1958 m. rudenį visi nuteistieji buvo išvežti į griežto režimo lagerius: vyrai – į Mordovijos Zubova Polianos rajoną, o merginos per Oršos, Maskvos Raudonosios Presnios, Novosibirsko, Krasnojarsko ir Marijinsko persiuntimo kalėjimus – į vienintelį tuometinėje Sovietų sąjungoje moterų politinių kalinių lagerį Kemerovo srityje, Suslovo rajone. Vėliau visas lageris buvo etapu perkeltas į Irkutsko srities Taišeto rajoną, o 1961 m. – į Mordovijos 17-ąjį lagerio punktą.

Dauguma organizacijos „Laisvę Lietuvai" dalyvių vyrų pakliuvo į Mordovijos 11-ąjį lagerio punktą. Tuo metu ten kalėjo apie 100 lietuvių, tarp jų net 6 kunigai. Jaunimo auklėtojas ir didelis autoritetas buvo mokytojas Petras Paulaitis, lageryje atkūręs Lietuvos laisvės gynėjų sąjungą. Jaunimas rinkdavosi grupelėmis, dainuodavo lietuviškas dainas, skaitydavo referatus, švęsdavo tautines ir religines šventes, žaisdavo krepšinį, per kalinius, kurie dirbo sargybos neprižiūrimi, užmegzdavo ryšius su kitais lagerio punktais. Vienas iš tokių „paštininkų" buvo D. Bičiūnas; jis perduodavo laiškus iš 11-ojo į 2-ąjį lagerio punktą. Norėdami nuo jaunimo izoliuoti P. Paulaitį, lagerio operatyvininkai kūrė planus užverbuoti D. Bičiūną, o jei šis nesutiks – uždrausti jam be sargybos vaikščioti už zonos. Šių planų čekistams nepavyko įgyvendinti.

Moterų lageryje atmosfera buvo niūresnė: tarp trijų šimtų kalinių lietuvių tebuvo keliolika, jos buvo išsklaidytos po įvairias brigadas ir skirtingus barakus, jaunimo beveik nebuvo. Daugumą kalinių sudarė mažaraštės įvairių sektų sektantės.

Mordovijos moterų lagerio dvasinis gyvenimas pagyvėjo, kai į gretimą 17-ojo lagerio punkto zoną buvo atvežti už antisovietinę agitaciją nuteisti vyrai. Užsimezgė nelegalūs ryšiai tarp abiejų zonų, buvo dalijamasi literatūra, keičiamasi laiškais ir naujienomis. Šie nelegalūs ryšiai dažniausiai buvo palaikomi per „Laisvę Lietuvai" dalyvius A. Susnį ir N. Gaškaitę. Visa korespondencija būdavo surenkama į vieną vietą ir, prasilenkiant vyrų ir moterų brigadoms, permetama iš vienos kolonos į kitą. Būta ir kitokių ryšio kanalų: vieni kitiems perdavinėjo siuntas per atvažiavusius giminaičius (kai vienu metu gaudavo pasimatymą abiejų zonų kaliniai), taip pat per lietuvį sargybinį Gediminą ir pan.

Iš rizikingesnių to meto akcijų paminėtinas moteriškų drabužių perdavimas į vyrų zoną planuojančiam pabėgti iš lagerio Vladui Šakaliui ir moterų-politinių kalinių sąrašo sudarymas.

Tuo metu Sovietų sąjungos politikoje vyko permainingi procesai. Po XX komunistų partijos suvažiavimo, kuriame buvo pasmerktas Stalino kultas, prasidėjo vadinamasis „atlydžio" periodas. Buvo paleisti tremtiniai ir dauguma politinių kalinių, likusieji naudojosi šiokiomis tokiomis lengvatomis (kai kuriems net buvo leidžiama be sargybos dirbti už zonos). Tačiau XXI komunistų partijos suvažiavime priimtoje SSKP programoje buvo konstatuota, kad „socializmas mūsų šalyje pasiekė visišką ir galutinę pergalę". Ši tezė turėjo skaudžių padarinių politiniams kaliniams, ypač tada, kai Nikita Chruščiovas paskelbė pasauliui, kad Sovietų sąjungoje nebėra politinių kalinių. Visi nuteistieji pagal SSRS BK 58 straipsnį buvo pavadinti ypač pavojingais valstybiniais nusikaltėliais. Prie jų buvo priskirti ne tik Baltijos kraštų, Vakarų Ukrainos tautinio pasipriešinimo dalyviai ar vienas kitas rusų disidentas, bet ir nelabai raštingi tikrosios stačiatikių cerkvės – Katakombų bažnyčios nariai,

Jahvės liudytojai, įvairių religijų ir sektų tikintieji. Jau nuo 1958 m. pabaigos buvo pradėta griežtinti lagerių režimą, panaikintos vadinamosios „užskaitos“ (kai viršijus darbo normas viena kalinimo diena būdavo prilyginama dviem ar trims dienoms), uždrausta dirbti be sargybos, apribotas susirašinėjimas bei siuntiniai, taip pat pasimatymai, įvestos kalinių uniformos ir t. t. Eilinį demagogišką komunistų melą galėjo atskleisti į Vakarus perduota informacija apie Sovietų sąjungoje tebeegzistuojančią, nė kiek nepakitusią Gulago sistemą. Todėl kilo mintis sudaryti detalų moterų-politinių kalinių sąrašą, jame nurodyti oficialius kaltinimus ir tikrąsias arešto priežastis, bausmių dydį, išsilavinimą, amžių ir kt. duomenis ir pabandyti sąrašą nusiųsti Jungtinių Tautų Organizacijai.

Tuo metu Rusijoje dar tik formavosi disidentiniai sąjūdžiai ir savilaida (Aleksandras Ginzburgas buvo pradėjęs leisti žurnalą „Sintaksis“), nebuvo jokių žmogaus teisių ir laisvių komitetų, o sovietinė propaganda skelbė pasauliui apie Stalino kulto pasmerkimą ir pergalingą komunizmo statybą.

Iš vyrų zonos buvo gauta žinia, kad baigiasi bausmės terminas Jurijui Trofimovui (1992 m. buvo Rusijos Dūmos demokratinio bloko deputatas), kuris galėtų kalinių sąrašus išvežti ir perduoti Maskvoje užsienio diplomatams. Tai buvo pirmas lietuvių ir rusų demokratų bendradarbiavimo atvejis, deja, nesėkmingas.

Apie šią rizikingą akciją moterų zonoje žinojo tik buvusi Vyčio apygardos partizanė Jadvyga Žardinskaitė, N. Gaškaitė ir peterburgietė Irena Verblovskaja, nuteista Revolto Pimenovo (1990 m. talkinusio Andrejui Sacharovui kuriant Rusijos Konstitucijos projektą) byloje. J. Žardinskaitė dirbo medicinos seserimi lagerio sanitarinėje dalyje; ji iš medicininių kortelių nurašydavo tikslius kalinių anketinius duomenis, o N. Gaškaitė, papildžiusi juos tikraisiais įkalinimo motyvais ir kitais duomenimis, spausdintomis raidėmis įrašydavo į sąrašą. Pildyti tokį sąrašą barake, kuriame gyveno 60 kalinių, buvo gana sunku; nuolat vaikščiodavo prižiūrėtojai ir stebėdavo šnipai, be to, kiekvieną minutę galėjo būti padaryta krata. Vis dėlto sąrašas buvo sudarytas ir sėkmingai persiųstas į vyrų zoną, iš kur J. Trofimovui pavyko jį išvežti į laisvę. Maskvoje sąrašas buvo perduotas JAV ambasados sekretorei, tačiau neaiškiomis aplinkybėmis pateko į KGB rankas.

Kadangi sąrašas buvo rašomas rusų kalba ir jame atsispindėjo duomenys, kuriuos buvo įmanoma gauti tik lagerio kontoroje, įtarimas krito ant darbų skirstytojos Anos Saltykovos – 25 metų bausme už karo nusikaltimus nuteistos rusės. Lageryje ji tapo dešiniąja administracijos ranka, bendradarbiavo su operatyvininkais ir gerokai engė kalinius. A. Saltykova buvo išvežta į Saransko kalėjimą ir keletą mėnesių tardoma, tačiau trūkstant įrodymų byla dėl moterų-politinių kalinių sąrašo sudarymo ir bandymo perduoti į užsienį jai iškelta nebuvo.

Atlikę paskirtas bausmes, visi organizacijos „Laisvę Lietuvai“ nariai grįžo į Lietuvą. Prisiregistruoti ir įsidarbinti buvo nelengva, o dar sunkiau – baigti mokslą. Iš aštuonių kalėjusiųjų tik trims pavyko neakivaizdiniu būdu ar vakariniuose fakultetuose baigti aukštąjį mokslą ir įgyti technines specialybes. Vienas iš organizacijos narių – P. Plumpa jau nuo 1968 m. vėl įsitraukė į pogrindinę veiklą: daugino Antano Maceinos, Juozo Girniaus knygas, Ribbentropo-Molotovo paktą, spausdino maldynus. 1972 m. kartu su kng. Sigitu Tamkevičiumi parengė pirmąjį „Lietuvos

Katalikų Bažnyčios kronikos“ (LKBK) numerį. Gyvendamas pusiau legaliai, Kaune įsirengė dauginimo aparatūrą ir pradėjo leisti pogrindinę spaudą. Matydamas krikščioniškosios intelektualios literatūros stygių ir komunistinės propagandos beveik nuslopintą Lietuvos dvasinį gyvenimą, P. Plumpa ketino „išleisti nors dešimt gerai argumentuotų knygų, jas išplatinti Lietuvoje bent po 100 000 egzempliorių. Tų knygų turinys turėjo apimti pastarojo šimtmečio Lietuvos istoriją, marksizmo-leninizmo kritiką, naujausių mokslo laimėjimų ir katalikų doktrinos sintezę. Tarp jų turėjo būti svarbiausi lietuvių filosofų veikalai, geriausios lietuvių išeivijos knygos, Rusijos disidentų knygos, jaunimo dvasinės reanimacijos vadovas ir kt. Knygos turėjo būti platinamos veltui – sklisti kaip vanduo, kad KGB negalėtų pagal platintojų tinklą susekti leidybos ištakų“.

Taigi ta pati kultūrinės veiklos programa, kurios užuomazgas buvo galima matyti jaunatviškos „Laisvę Lietuvai“ organizacijos veikloje, tik labiau subrandinta bei apmąstyta, vienam iš organizacijos kūrėjų – P. Plumpai ir po penkiolikos metų atrodė vienintelė reali atsvara komunistinės ideologijos žalojamai Lietuvos visuomenei. Šios programos nepavyko įgyvendinti: 1973 m. lapkričio 19 d. P. Plumpa buvo suimtas antrą kartą ir nuteistas aštuoneriems metams laisvės atėmimo griežto režimo lageriuose. Iš viso penkiolika metų praleidęs nelaisvėje savo dvasia jis visada buvo laisvas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, P. Plumpa vaisingai darbavosi katalikiškosios spaudos bei jaunimo dvasinio ugdymo baruose, dalyvavo valstybės atkuriamajame darbe. Už nuopelnus siekiant Lietuvos nepriklausomybės 1999 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu P. Plumpa buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu.

Iki pat Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo KGB stebėjo ir kitus organizacijos „Laisvę Lietuvai“ narius, nors pogrindinėje veikloje jie aktyviai nedalyvavo. 1986–1987 m. KGB įvairiais pretekstais retsykiais studijuodavo baudžiamąją bylą ir rinkdavo duomenis apie A. Susnį, P. Plumpą, D. Bičiūną, N. Gaškaitę, J. Skeivelą ir Č. Kučinską. Tik Lietuvos Respublikai išsivadavus iš „blogio imperijos“, padėtas paskutinis taškas šioje vienoje iš daugelio jaunimo pasipriešinimo bylų.

Iš VYTAUTO DAUGELAVIČIAUS *prisiminimų apie pokarį gimtajame Stankūnų kaime*

Užrašyta 2009 01 03

R. K. p a s t a b a: Vytautas Daugelavičius yra Kazio Daugelavičiaus brolis. Savo prisiminimuose apie brolį Kazį jis kalba labai nedaug, tarsi vis dar nenorėdamas atskleisti visų paslapčių, susijusių su broliu. Dėl Kazio antisovietinės veiklos nemažai nukentėjo visa Daugelavičių šeima, ypač jų tėvas Pranciškus. Kaip sako pats Vytautas, Stankūnų kaimas pokario metais buvo tikra šio krašto partizanų prieglauda. Čia dažnai lankydavosi ir rasdavo prieglobstį partizanai Jonas Baltušis-*Trimitas*, Jonas Čepulis, Algimantas Stankūnas-*Antanėlis*, Aleksas Puzinas-*Liudvikas* ir kiti. Tuo metu artimą ryšį su partizanu Jonu Baltušiu užmezgė ir Kazys Daugelavičius, kurio antisovietinė veikla ryškiai pasireiškė jam mokantis Pandėlio gimnazijoje.

Gimiau 1935 m. Stankūnų (anksčiau – Stunkūnai) kaime, Pandėlio valsčiuje. Šeimoje buvome du broliai (aš ir Kazys) ir sesuo Bronė, g. 1940 m.

Pamenu, kai 1940 m. pirmieji rusų kariuomenės daliniai okupavo Lietuvą, brolį Kazį dėdė Petras leido nueiti prie vieškelio pasižiūrėti nuo Pandėlio link Skapiškio važiuojančių rusų tankų, o mane, kaip metais jaunesnį, nuvarė į klėtį miegoti. Dėdė Petras buvo nevedęs ir visokių šposų mėgėjas. Tai jis, su vaikais nuėjęs prie vieškelio pats ir dar vaikus primokinęs, ėmė „sveikinti" pravažiuojančius rusus: „Zdrastvuite, sorokokopeiščiki!" (Sveiki, keturiasdešimtkapeikiniai). Nelabai noriai, bet vienas kitas iš jų atsakydavo, kad ir į truputį juos įžeidžiantį pasisveikinimą.

1941 m. iš mūsų kaimo į Sibirą ištrėmė Šiaučiūno Vytauto šeimą, kadangi Šiaučiūnas priklausė šaulių organizacijai. Trėmimo metu jis spėjo iššokti per langą ir pabėgti, bet paskiau persigalvojo, pagailėjo žmonos, sūnaus, manė kad visiems šeimoje bus lengviau, bet, kai išvežė, jį vis vien atskyrė nuo šeimos.

Kai rusai atėjo antrą kartą 1944 m., iš pradžių visi Stankūnų kaimo vyrai buvo išėję į mišką: Albinas Katelė, Bronius Kaladė, Antanas Kaladė, Povilas Stašys, Bronius Pūtka, Benjaminas Pūtka, Alfonsas Pūtka, Romas Mažuolis, Napoleonas Vilkas, bet kai Panotigaly susidūrė su rusų NKVD reguliariosios kariuomenės daliniais, didžioji dauguma kovotojų pakriko ir bėgo kur akys veda. Pamenu, tada Stramylių kaime, netoli Moškėnų, sudegino Albinutės Katelytės trobas, Tučiaus, buvo labai didelis gaisras. Vieni atbėgo čia netoli į Sriubiškių kaimą ir keletą parų pralindėjo Stefutės Vilkaitės klojime.

Vėliau tą Stefutę apie 1946 m. nužudė MGB-istų parankinis R. Milicija nusikaltimo vietoje rado jo kepurę, bet jiems atseit „trūko įrodymų". Tada partizanai ėmėsi šio reikalo, R. partizanams prisipažino Stefutę pasmaugęs ir už šią žmogžudystę jam buvo įvykdytas mirties nuosprendis. Be to, R. prisipažino, kad dar ir partizanus šnipinėjęs.

Tą patį 1944 m. lapkričio mėn. pas Vilką kūlė javus, buvo sukviesti talkininkai vyrai iš viso kaimo. Tuo metu apylinkėje pasirodė Pandėlio skrebai ir keletas rusų NKVD kariškių. Vyrai suprato, kad šitų „svečių" pasirodymas nieko gero nežada. Tada Napoleono Vilko brolis Jonas Vilkas (g. 1927 m.) sustabdė motorą ir su kitais vyrais puolė slėptis, bėgo į mūsų namų pusę. Dar kažkiek pabėgęs Jonas ėmė smarkiai šlubčioti ir suklupo, supratome, kad jam peršovė koją. Tada pribėgo vienas iš tų prie Jono ir visai iš arti iš nagano du kartus šovė jam į galvą.

Petro Lukošiūno paliudijimas: 1944 m. rudenį Pandėlyje jau veikė skrebų aktyvas. Kadangi kaimuose į patalkes susirinkdavo daugiau jaunimo, skrebai, sužinoję, kur vyksta kūlimas, važiuodavo gaudyti jaunuolių į sovietinę armiją.

Pamenu, buvo lapkričio mėnuo, aš mokiausi Pandėlio progimnazijoje ir, po pamokų, eidamas pro skrebų būstinę, pamačiau ant kelio stovinčias dvi „polutorkas", o aplink jas besibūriuojančius skrebus ir rusų NKVD kareivius. Kadangi žinojau, kad tą dieną pas mūsų kaimyną Vincą Vilką Stankūnų kaime vyks vasarojaus kūlimas, man kilo įtarimas, ar tik ne į mūsų kaimą ruošiasi jie važiuoti. Paspartinau žingsnį, tiesiai per Miliūnų kaimo vienkiemius skubėjau kuo greičiau pasiekti namus ir perspėti žmones. Grįžęs pranešiau Vilkams, kad Pandėlyje prie skrebyno stovi du sunkvežimiai, pilna skrebų ir kareivių, atrodo, kad ruošiasi kažkur išvykti.

Kaip žinia, kūlimo kieme buvo paskirtas žmogus stebėti, kada pasirodys skrebai, bet, kaip vėliau išaiškėjo, tas stebėtojas pasigėrė ir kaimyno klojime užmigo.

Maždaug apie penktą valandą Jonas Vilkas, eidamas per kiemą, išgirdo mašinos ūžesį ir pastebėjo atvažiuojantį sunkvežimį su skrebais ir kareiviais. Jis šoko bėgti prie klojimo, kur vyko kūlimas ir apie tai pranešė ten esantiems. Mašinistas sustabdė motorą ir visi jauni vyrai bėgo dešinėn pusėn – pakluonėn, kur augo visokie krūmai ir žilvičiai, o Jonas bėgo tiesiai keliuku į savo lauką.

Kareiviai ir stribai, iššokę iš sunkvežimio kėbulo, iš automatų ir šautuvų ėmė šaudyti į bėgantį Joną. Aš išėjau į kiemą ir išgirdau žmogaus dejavimą. Pamačiau bėgantį Joną Vilką, jis smarkiai šlubčiojo, supratau, kad jam peršovė koją, bet jis vis vien dar nubėgo iki Prano Daugelavičiaus žemės rubežiaus, ten buvo mažas griovelis, jis ties tuo grioveliu ir suklupo. Tada jį prisivijo vienas kareivis su pistoletu rankoje, Jonas buvo atsiklaupęs tam griovelyje, gal prašėsi, kad nešautų, bet tas kareivis iš pistoleto du sykius šovė jam į galvą ir Jonas parkrito. Kada tas kareivis sugrįžo į Jono tėvo Vinco Vilko kiemą, tėvui parodė Jono pasą ir pasakė, kad nušovė jo sūnų banditą. Mes tai pažinojome visus Pandėlio skrebus, matėme, kaip jį šaudydami vijosi keli skrebai, tarp jų buvo ir spėjęs išgarsėti savo nedorais darbais Pandėlio skrebas Buivydis. Verkdamas tėvas skrebo Petro Buivydžio paklausė: „Kodėl nušovėt sūnų?“ Buivydis jam atsakė: „Už tai, kad banditas.“ Bet tėvas jam atsakė: „Jis joks ne banditas – nepilnametis...“ Tada Buivydis vis vien save bandė teisinti, atseit, kodėl jis bėgo...

Po to Buivydis kaimo dešimtininkui Baltušiui Kaziui liepė pasiimti kastuvą ir lavoną užkasti vietoje.

Skrebas Petras Buivydis mirė labai sunkios ligos palaužtas, kančiose apie 1968 m. (R. K. p a s t a b a: Pandėlyje pokario metais stribai buvo trys broliai Buivydžiai: Jonas, Petras ir Lionginas).

Tada stribai buvo suėmę ir mūsų tėtį Pranciškų Daugelavičių. Jis nuvarė į Rokiškį ir uždarė kalėjime. Po to susišaudymo Panotigaly į kalėjimą buvo atvežtas paimtas gyvas sužeistas partizanas Bugvila iš Puluikių kaimo (Puluikių dvarelio savininko Milaknio augintinis, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas). Tėtis matė, kaip jį tardė. Pasakojo, kaip jam brauningo rankena daužė per galvą, visas kraujais aptekęs ir rusiškai tardytojas šaukęs, „skaži pulemiotčik“, kas su tavim daugiau ten buvo, o tas ginasi, kad jis ne „pulemiotčikas“, o tik su šautuvu buvęs, nors iš tikrųjų Bugvila buvo sužeistas prie kulkosvaidžio, sprogstamosios kulkos išdraskyti rankos raumenys, jokios medicininės pagalbos, mėsos jau pūti pradėję, vis vien muša, kankina žmogų be jokio pasigailėjimo. Su tėčiu vienoje kameroje Rokiškyje tada buvo uždaryti skapiškėnai Pačebutas, Rudinskas, Anicetas Skipskys, Šlapelis, Vaičekauskas. Juos visus teisė ir be teismo pasiuntė į Rusijos lagerius. Tėtis po mėnesio grįžo į namus smarkiai pasikeitęs, bet laimingas, kad nieko neišdavė ir pats Sibiran neišvažiavo, po to jau labai atsargus būdavo. Visi stankūniečiai, dalyvavę tame pirmajame ginkluotame pasipriešinime Panotigaly, vieni pasidarė dokumentus, kiti registravosi ir išėjo tarnaut į sovietinę armiją, treti kur nors įsidarbino.

Mūsų kaimas buvo gana vieningas, kažkokių išdavysčių tuo laiku ir nebuvo, nors Kazį Baltušį daugelis įtarinėjo gal todėl, kad jis buvo mėgėjas išgert, dažnai važinėdavo į Pandėlį ir ten su stribokais gerdavo. Partizanai jam jau buvo ir sąlygas pateikę: arba dink iš kaimo, arba baik ten Pandėly su stribais uliavot. Gal būtų jį ir patvarkę, bet mano brolis Kazys perkalbėjo partizanus ir tie Baltušį paliko ramybėje. Aš manau, jeigu jis būtų buvęs išdavikas, tai kažką būtų ir įskundęs.

Stankūnuose, Salomėjos Samulienės klojime, pašarinėje buvo įrengtas bunkeris, kuriame slėpdavosi partizanai Jonas Čepulis ir Jonas Baltušis, o Lukošiūno pirtyje partizanai maudydavosi, tada Petras Lukošiūnas budėdavo vaikštinėdamas po sodybą ir stebėdavo, kad stribai ar rusų kareiviai netikėtai neužeitų. Vieną žiemą pas mus buvo apsistoję: J. Čepulis, J. Baltušis ir Albinas Šinska-*Putelė* iš Čečiškių k. Man įteikė žiūronus, vaikščiojau po lauką ir stebėjau aplinką. Šitie vyrai kartais pagyvendavo ir pas Albiną Katelę klojime. Kai užeidavo didesni šalčiai, Albinas kambaryje, kūrendamas krosnį, kaitindavo degto molio plytas ir nešdavo jas vyrams pasišildyti į daržinę.

1953 m. sausio mėn. Albinas Katelė mus su Kaziu pasikvietė į savo namus ir, mūsų abiejų nuostabai, nuėjęs į kamarytę, iš ten atsinešė naujutėlaitį karišką šautuvą, šovinių ir mums atidavė. Parsinešę jį į namus, paslėpėme daržinėje šiene. Prieš tai dar parodėme tėčio broliui Petrui, kuris visada mus su Kaziu palaikė ir visada pritardavo mūsų sumanymams, todėl mes juo labai pasitikėjome, bet nuo tėčio viską slėpdavome, nes tėtis jau labai buvo prigąsdintas po kalėjimo Rokiškyje ir visur stengėsi likti neutralus.

Tais metais kolūkio valdžia skyrė netoli Kepurių, prie Skapiškio, iškirsti tam tikrą plotą miško, ir ten mes su tėčiu kasdien kirtome medžius. Vasario 21 d. į kirtavietę atvažiavo Onutė ir Paulina Vaitiekūnaitės iš Sriubiškių k. ir pasakė, kad Kazys suimtas. O šalia mūsų kirto mišką ir buvę Skapiškio stribokai Barzdžiukas su Neniškiu. Kilo įtarimas, ar tik šitie stribokai nebuvo atvaryti mūsų sekti, bet mes jau nebeužtrukom miške, skubėjom į namus. Namuose pasakėm dėdei Petrui, tas užsivilko ilgus kailinius, nuėjo į daržinę, iš ten išsitraukė tą Katelės dovanotą šautuvą, nunešė ir įmetė į serbentų krūmą.

Tą pačią naktį prasidėjo sekimas, šuo draskosi, loja be perstojo, rytą žiūrim – išpėduota palei klojimą, aplink gryčią, kitos dienos rytą, tik praaušus, privažiavo stribų, milicijos ir ėmė daryt kratą. Klojime visą prėslą durtuvais išbadė, ypač ten, kur buvo šautuvas paslėptas, iškratė klėtį, tvartą, gryčioje viską išvertė, bet nieko nerado. Labiausiai bijojome, kad Kazys nepasakytų apie šitą šautuvą. Sekimai naktimis tęsėsi ir toliau. Artėjo pavasaris, sniegas ėmė tirpti, jautėme, kad netrukus iš po sniego pasirodys ir šautuvas. Reikėjo jį vėl paimti ir nešti kuo toliau nuo namų. Būdavo, atvažiuoja pulkas stribokų, ateina stribas Jonas Juodeika vokišką „pistolmašinę“ užsikabinęs ant kaklo ir gražiuoju kalbina atiduot šautuvą, sako: „Žinome tikrai, kad Kazys turėjo šautuvą. Atiduokit, jam nieko nebus ir jus paliksim ramybėje...“ Nusivaro mane prie klėties, liepia užlipt ant lubelių, pats užlipa ir tada maloniai sako: „Mes gi žinom, kad pas tave yra tas šautuvas, mes jį rasim vis tiek, parodyk, parodyk katroj čia vietoj jis užkištas...“ Bet aš ginuosi, sakau jam, kad jokio šautuvo neturiu, tada jis jau man grasina, kad bus blogai, jeigu neparodysiu.

Vieną naktį dėdė Petras mane paliko sargaut, o pats nuėjęs iš serbento ištraukė tą šautuvą, nunešė į Paževiškių krūmus ir ten įmetė. Taip mes pagaliau gana laimingai atsikratėme tos bėdos.

Dar viena bėda liko, reikėjo kaip nors sunaikinti ir maisto atsargas, nes turto surašymo atveju irgi galėjome viso to netekti. Sutarėme su kaimynu Vėta, sutiko žmogus priimti. Lašinius, dešras abu su tėčiu nunešėme pas jį.

Balandžio mėn. gavom žinią, kad Kazys iš Šiaulių tardymo izoliatoriaus atvežtas į Pandėlį. Nusprendėme, kad kažką bus prisipažinęs, ir vėl mums didžiulis galvos skausmas – ar tik ne šautuvas... Kitą dieną aš sodyboj renku šakas, ogi žiūriu, dvi pastotės nuo Sriubiškių atvažiuoja. Privažiavo prie namų, žiūriu – pirmoj pastotėj sėdi Kazys surištom rankom už nugaros, visas apsėstas ginkluotų čekistų, žvilgterėjo jis į mane, bet nieko nesakė. Kitas vežimas irgi pilnas čekistų.

Mes dar turėjome tokį vokišką automatą ir laikėm jį paslėpę Samulienės tvartelyje. Prieš tai jis buvo įmestas į Kaladės šulinį. Mums sakė, kad tas automatas buvęs J. Baltušio, o mes jį išsigriebėm iš to šulinio, išvalėm ir dar nusinešę į melioracijos griovį pašaudėm. Kazys iš kažkur buvo gavęs šovinių.

Kazys čekistams parodė, kur tas automatas paslėptas, bet jo ten jau neberado, kažkas jį jau buvo radęs ir pasiėmęs. Tą automatą žinojom jau ne mes vieni, žinojau aš, Kazys, Vidmantas Suvaizdis, Bronius Suvaizdis ir dar kažkas. Balelėj dar buvo suteptas, užkonservuotas ir į kelmą įkištas kitas šautuvas nupjautu vamzdžiu. Pamačiau, kad nuo Samulienės tvartelio abi pastotės pasuko link tos balelės. Tada supratau, kad jau pasakyta ir apie tą nupjautavamzdį.

Kaip liudininkas buvo paimtas Vėta. Jis ir pasakojo, kad Kaziui buvo surakintos rankos ir už kiaušidžių užnertas troselis, o kitą troselio galą prie savęs buvo prisirišęs čekistas, kuris jį vedžiojosi.

Po to tėtį pasikvietė į Pandėlį, jis turėjo pasirašyti KGB viršininkui Tiurinui, kad su kitu sūnumi neatsitiktų taip, kaip su vienu atsitiko. Tiurinas pasakė, kad man (Vytautui) jis jokių pretenzijų neturi, o šitas „sukinsyn“ (kalės vaikas – Kazys) turės atsakyti už viską, ką padaręs bloga sovietų santvarkai.

Dėl Kazio iš Stankūnų k. buvo paimtas Vidmantas Suvaizdis, bet vėliau paleistas. Kiek man žinoma, Kazys betarpiškai palaikė ryšį su partizanu J. Baltušiu, jo prašymu buvo sudaręs aršiausių stribų ir komjaunuolių sąrašą. Tą sąrašą čekistai kratos metu rado pas Kazį ir pirmas sąraše buvęs įrašytas Demjanas Sabakinas (D. Sabakinas vėliau daug metų dirbo Gerkonių kol. pirmininku), komjaunuoliai Pumputis, Dūda. Po Kazio suėmimo smarkiai dantį griežė seniūnas Julius Kesiūnas iš Miliūnų kaimo, jis sakė, kad tokią buožių šeimą (mūsų – Daugelavičių) reikia „auklėti“. Vėliau iš lagerio grįžęs pats Kazys pasakojo, kaip jį suėmę Pandėlyje skrebai ir enkavedistai tardymo metu „auklėjo“ – kankino, nuo mušimų kojose net žaizdos buvo atsivėrę.

Trumpos biografijos asmenų, susijusių su antisovietinėmis organizacijomis PANDĖLIO, PAPILIO, SKAPIŠKIO vid. mokyklose ir Kaune

1. **DAUGELAVIČIUS KAZYS**, **Prano-*VAIDEVUTIS***, g. 1934 m. Stankūnų k., Pandėlio vlsč. Areštuotas 1953 02 20 iš Pandėlio vid. m-los. Teistas 25-eriems metams lagerio. Kalėjo Molotovo srityje, Solikamsko ir Permės lageriuose. Grįžęs į Lietuvą 1956 m., baigė Panevėžio melioracijos technikumą, paskutiniais metais dirbo Kavoliškio MSV darbų vykdytoju ir gyveno Stankūnų kaime. Mirė 1986 m.

2. **SUVAIZDIS VIDMANTAS-JONAS**, **Liongino**, g. 1936 m. Stankūnų k. Iki 10-os klasės mokėsi Pandėlio vid. m-je. Buvo areštuotas ir tardomas 3 mėnesius Šiaulių KPZ, paleistas kaip nepilnametis. Baigė ŽŪA Miškininkystės fakultetą. 1953 m. dirbo Rokiškio miškininkystės ūkyje. Mirė 2007 m.

3. **ŠIAUČIŪNAS VYTAUTAS**, g. 1938 m. Kupiškyje. Mokėsi Pandėlio vid. m-je. Iš dalies dalyvavo antisovietinės organizacijos „Laisvę Lietuvai“ veikloje. Baigė KPI, dirbo Panevėžio „Ekrano“ g-je. Šiuo metu (2009 m.) invalidas. Gyvena Panevėžyje.

4. **KARPINSKAS ALOYZAS**, g. 1939 m. Kalniečių k., Suvainiškio apyl. Mokėsi Suvainiškio ir Pandėlio vid. m-je. Vėliau mokėsi Vilniaus universitete, dirbo VISI universitete dėstytoju. Iš dalies dalyvavo antisovietinės organizacijos „Laisvę Lietuvai“ veikloje. Šiuo metu – pensininkas, gyvena Vilniuje.

5. **KUČINSKAS ČESLOVAS-*UOSIS***, g. 1940 m. Apaščios k., Pandėlio vlsč. Mokėsi Pandėlio vid. m-je, vėliau Vilniaus geležinkeliečių technikume, kur ir buvo suimtas ir teistas 5 m. lagerio. Grįžęs gyveno Panevėžyje, dirbo įvairiose statybinėse organizacijose ir gamyklose tiekimo skyriuose. Miręs 1973 m.

6. **PLUMPA PETRAS-*GIEDRAITIS***, g. 1939 m. Suvainiškio vienkiemyje, Panemunio vlsč., Rokiškio r. Mokėsi Suvainiškio septynmetėje m-je. Dirbo Klaipėdoje elektros tinkluose, vėliau Kaune, Petrašiūnų elektrinėje, kur buvo suimtas, teistas 7 m. lagerio. Antrą kartą teistas 1979 m. 10 m. lagerio už LKB kronikos leidimą ir platinimą. Po Atgimimo dirbo Lietuvos saugumo departamento direktoriumi, Vyriausybės patarėju religijų ir kulto reikalams. Gyvena Vilniuje (2009 m.).

7. **BIČIŪNAS DONATAS-*ROMAS***, g. 1939 m. Palaidžios k., Kvetkų apyl. Mokėsi Palaidžios pr. m-je, Pandėlio vid. m-je, įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, kur buvo areštuotas. Teistas 5 m. lagerio. Grįžęs iš lagerio, baigė vakarinį KPI fakultetą, dirbo energetikos valdyboje dispečeriu. Šiuo metu (2009 m.) gyvena ir dirba Vilniuje.

8. **GAŠKAITĖ NIJOLĖ-*RŪTA***, g. 1938 09 27 Kupiškyje. Mokėsi Pandėlio vid. m-je, vėliau Kauno KPI. Suimta 1958 03 14, teista 7 m. lagerio. Kalėjo Kemerovo sr., Marijinsko r., Irkutsko sr., Taišeto r., Mordovijos ASSR Zubovo-Poliansko lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1965 m. Gyveno Šiauliuose, dirbo statybose, neakivaizdiniu būdu baigė KPI. Buvo ištekėjusi už rusų disidento Bogomolovo, vėliau išsiskyrė, ištekėjo už Laimučio Žemaičio. Išleido keletą knygų apie Lietuvos rezistenciją. Mirė 2000 10 06, palaidota Vilniaus Karveliškių kapinėse kartu su vyru Laimučiu Žemaičiu, kuris mirė 2008 m.

9. **KRASAUSKAS ALEKSAS-*SAKALAS***, g. 1932 m., gyveno Kaune, mokėsi vid. m-je, buvo areštuotas 1946 m. Teistas 10 m. lagerio. Grįžęs 1956 m. mokėsi Kauno statybos technikume, draugavo su N. Gaškaite. 1958 m. antrą kartą suimtas ir teistas 10 m. lagerio. Grįžęs 1968 m. gyveno Kačerginėje. Su bendrabyliais nebendravo nei Mordovijoje lageryje būdamas, nei Lietuvoje. Mirė 2004 m.

10. **PUTRIMAITĖ BIRUTĖ-*EGLĖ***, g. 1938 m. Marijampolės apskr., mokėsi Kaune KPI. Suimta pirmame kurse, teista 2 m. lagerio. Grįžusi ištekėjo, su bendrabyliais nebendravo.

11. **GREIŠKA RIMANTAS**, g. 1938 m. Panemunyje, Rokiškio r. Mokėsi Panemunio septynmetėje ir Pandėlio vid. m-je, iš kurios 11-os klasės pašalintas, kadangi kratos metu pas jį buvo rastos antisovietinės proklamacijos. Vėliau eksternu išlaikė vid. m-los brandos egzaminus, mokėsi Kaune KPI, baigęs dirbo Elektrėnų elektrinėje inžinieriumi. Gyvena Kaune (2009 m.).

12. **JUREVIČIUS JUOZAS**, g. 1936 m. Miliūnų k., Pandėlio vlsč. Mokėsi Pandėlio vid. m-je, iš 10-os kl. paimtas į sovietinę armiją. Baigė Panevėžio politechnikumą, dirbo Panevėžio elektros tinkluose, vandentiekyje. Gyvena Panevėžyje (2009 m.).

13. **BALSYS KOSTAS**, g. 1922 m. Žemaitijoje, Mažeikių apskr. Mokytojavo Mažeikiuose, vėliau baigė kunigų seminariją. Apie 1955 m. įšventintas kunigu. 1956–1958 m. Kunigavo Suvainiškyje Buvo sulaikytas KGB dėl A. Susnio, bet po poros savaičių paleistas. Kunigavo Miežiškiuose, Panevėžio r. Mirė 2007 m.

14. **MARGAITIS VYTAS**, g. 1936 m. Pilviškių apyl., Vilkaviškio r. Mokėsi Kauno KPI. 1957 m. lapkričio mėn. suimtas su Petro Paulaičio grupe. Teistas 3 m. lagerio. Bausmę atliko Mordovijoje. Grįžęs baigė Kauno KPI, dirbo žurnalo „Mokslas ir technika“ redaktoriumi ir kt. Gyvena Vilniuje.

15. **PAULAITIS PETRAS-*AIDAS*** (Povilaitis Kazys, Onos), g. 1904 metų birželio 29 dieną Kalnėnų kaime, Jurbarko valsčiuje.

Pedagogas, valstybės tarnautojas, rezistencinio judėjimo dalyvis, politinis kalinys, Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordino kavalierius. Gimė pasiturinčio ūkininko šeimoje. Turėjo brolį ir 5 seseris. Mokėsi saleziečių kongregacijos mokyklose. Baigęs filosofijos studijas Italijoje, dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Portugalijoje. Mokėjo lotynų, vokiečių, ispanų ir portugalų kalbas. Nuo 1935 metų mokytojavo Austrijoje. 1939 metais grįžo į Lietuvą, dėstė lotynų kalbą Jurbarko „Saulės“ gimnazijoje.

Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 metais pasitraukė į Vokietiją. Stojo į LAF, baigė žvalgybos mokyklą. Nacių okupacijos pradžioje dirbo Raseinių apskrities policijos viršininku, o nuo 1941 metų rugsėjo vėl pradėjo dirbti Jurbarko gimnazijoje mokytoju. 1942 metų pavasarį P. Paulaičio iniciatyva buvo įkurta pogrindinė „Lietuvos laisvės gynėjų sąjunga“ ir leistas „Lietuvos atgarsių“ laikraštėlis, kuris ragino vengti reicho darbų tarnybos, nedalyvauti žydų represijose. 1943 metų spalį Kauno gestapo areštuotas, bet pabėgo. 1944 metais sovietų armijai antrą kartą okupavo Lietuvą, P. Paulaitis subūrė „Aido“ partizanų būrį, vėliau pavadintą „Trijų lelijų“ rinktine. 1946 metais daug prisidėjo kuriant „Jungtinę Kęstučio apygardą“, kurios štabe tapo informacijos skyriaus viršininku. Rūpinosi žvalgyba, kontržvalgyba, agitacija ir propaganda. Pogrindyje redagavo tuomet jau tapusį populiarų laikraštį „Laisvės varpas“, kurio puslapiuose visuomet būdavo daug medžiagos, stiprinančios saugumiečių kankinamus lietuvius. O kai išėjo minėto laikraščio 116 numeris, jis pateko į pasalą. Saugumiečiams 1947 metais P. Paulaitį išdavė Juozas Markulis-*Erelis*, kuris tuo metu jiems dirbo. P. Paulaitis MGB buvo areštuotas ir nuteistas 25 metus kalėti. Po dešimties metų tremties buvo amnestuotas ir 1957 metais grįžo į Lietuvą. Vos po kelių mėnesių, už tautiškumo ugdymą tarp studentų suimtas vėl. Nuteistas dešimčiai metų tremties į Sibirą, pridedant pirmosios bausmės „neiškalėtus“ 15 metų. Į Lietuvą grįžo 1982 metų rudenį. Apsigyveno Kretingoje. Mirė 1986 vasario 19 d.

16. **SKEIVELAS JONAS-*HENRIKAS***, g. 1938 m. Suvainiškyje. Mokėsi Sibire tremtyje. Grįžęs į Lietuvą, mokėsi Gargždų ž. ū. technikume. Suimtas 1958 m. balandžio mėn. Teistas 2 m. Kalėjo Mordovijos ATSR, grįžęs gyveno Vilniuje. Mirė apie 1991 m.

17. **VAIČEKAUSKAS POVILAS**, g. 1936 m. Pandėlyje. Mokėsi Pandėlio vid. m-je. Suimtas 1953 m. vasario 23 d. Teistas 10 m. lagerio. Miręs.

18. **VIŠTARTAS FELIKSAS, Juozo**, g. 1932 m., Guvainių k., Šilalės r. 1951 03 dirbo Pandėlio bibliotekoje vedėju. Jo šeima slapstėsi nuo tremties. Teistas 25 m. lagerio.

19. **VAIČIULIS KAZYS**.

20. **JURGELIONYTĖ-JUODEIKIENĖ ZITA**, Juozo, g. 1930 m. Joneliškėlio k., Rokiškio r., dirbo Rokiškio centrinės bibliotekos vedėja. Šiuo metu gyvena Rokiškyje.

21. **JURGELIONYTĖ ALDONA-BIMBIRIENĖ, Juozo**, g. 1930 m. Joneliškėlio k., Rokiškio r. Tėvai pasitraukę nuo tremties gyveno Kurklaičių k., Pandėlio vlsč.

22. **TINDŽIULIS GEDIMINAS-ALFONSAS, Povilo-*SAKALAS***, g. 1934 m. Pandėlio vnk. Mokėsi Pandėlio vid. m-je. Suimtas 1953 m. vasario 23 d. Teistas 10 m. lagerio. Grįžęs vedė mokytoją Kristiną Ledaitę, gyveno Suvalkijoje.

23. **GREIŠKA ALGIRDAS, Antano-*DOBILAS***, g. 1934 m. Panemunyje, Rokiškio r. Mokėsi Pandėlio vid. m-je. Suimtas 1953 m. vasario 23 d. iš 7-os klasės. Teistas. Grįžęs gyveno Panemunyje. Žuvo automobilio katastrofoje.

24. **PATŪPA BENEDIKTAS, Antano**, g. 1934 m. Kvetkuose, Pandėlio vlsč. Mokėsi Pandėlio vid. m-je, buvo suimtas 1953 m. vasario 23 d. Tardytas ir vėliau paleistas iš Šiaulių tardymo izoliatoriaus.

25. **KALPOKAS ALGIS** (papilietis).

26. **LIPAS VLADAS, Antano**, g. 1935 m. Pagojų k., Pandėlio vlsč. Mokėsi Pandėlio vid. m-je, vienoje klasėje su K. Daugelavičiumi. Vėliau dirbo Konstantinavoje.

27. **MAŽEIKIS ANTANAS, Antano-*ILGŪNAS***, g. 1934 m. Skapiškyje. Baigęs 7 kl. mokėsi Pandėlyje, suimtas 9-oje kl., tardytas Pandėlyje, vėliau 5 mėn. Šiauliuose. Po bylos sudarymo paleistas kaip nepilnametis. Vėliau baigė Kauno LVA, dirbo vet. gydytoju Giedraičiuose, Ukmergėje, Zarasuose. Šiuo metu gyvena Ukmergėje.

28. **BUROKAS LINAS, Liongino**, g. 1933 m. Skapiškyje. Dirbo Skapiškio kolūkyje mechaniku. Miręs apie 2007 m.

29. **KRUOPIENIS STASYS, Povilo**, g. 1931 m. Skapiškyje (skapiškėnas).

30. **ŽILINSKAS VLADAS, Juozo**, g. 1933 m. Švedukalnyje, Skapiškio apyl. Miręs.

31. **KAZAKEVIČIUS ALEKSAS, Stasio**, g. 1928 m. Skapiškyje (skapiškėnas).

32. **STASĖNAS LEONAS, Liongino**, g. 1931 m. Žiobų k., Pandėlio vlsč. Tėvai sušaudyti pokario metais. Leonas dirbo Skapiškyje pašte, vėliau gyveno Panemunyje.

33. **ŠVELNYS BRONIUS, Jono**, g. 1936 m. Abeliuose, Pandėlio vlsč. Mokėsi Pandėlio vakarinėje vid. m-je. Dalyvavo K. Daugelavičiaus organizuotoje antisovietinėje veikloje. Buvo tardytas Pandėlyje. Dirbo Rokiškio miškų ūkyje vairuotoju. Gyvena Rokiškio r., Bajorų k.

34. **TINDŽIULYTĖ STASĖ, Broniaus**, g. 1936 m. Pandėlio priemiestyje (Kaliamiestyje).

35. **BALTUŠYTĖ BRONĖ, Kazio**, g. 1935 m. Stunkūnų k., Pandėlio vlsč. Gyvena Kaune.

36. **ATKOČIŪNAITĖ BIRUTĖ, Jurgio**, g. 1914 m. Rygoje. Gyveno Papilyje ir dirbo anglų kalbos mokytoja Papilio mokykloje. Jos vyras – Janulevičius, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, žuvęs kaip partizanas.

37. **DRAGŪNAITĖ ALDONA, Antano**, g. 1921 m. Žemaitėlių k., Vabalninko vlsč., gyveno Papilyje ir dirbo lietuvių kalbos mokytoja. Tėvai buvo ištremti į Sibirą, ji su broliu slapstėsi.

38. **BALČIŪNIENĖ KOTRYNA, Mykolo**, g. 1899 m. Braškių k., Biržų r. Gyveno Papilyje ir dirbo lietuvių kalbos mokytoja.

39. **PRANEVIČIUS JONAS, Stasio**, g. 1911 09 29 Grūžių k., Vaškų vlsč., Pasvalio r. 1952–1954 m. dirbo vikaru Papilyje. Mirė 1992 01 29 Utenoje. Kunigas. Palaidotas Utenos Kristaus žengimo į dangų bažnyčios šventoriuje.

40. **TREČIOKAS EDVARDAS**, buvęs Papilio mokyklos moksleivis.

41. **JURGELIONIS JUOZAS**, buvęs Pandėlio mokyklos moksleivis.

42. **PATŪPA JULIUS**, g. 1937 m. Kvetkų apyl., mokėsi Pandėlio vid. m-je, iš dalies veikė antisovietinėje organizacijoje „Laisvę Lietuvai“. Baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Dirbo LSSR prokuratūroje Vilniuje ypatingai svarbių bylų tardytoju.

43. **VAIČEKAUSKAS VYTAUTAS-ANTANAS, Povilo-*ŽUVĖDRA***, g. 1935 m. Pandėlyje. Mokėsi Pandėlio vid. m-je. Suimtas 1953 m. vasario 23 d. Teistas. Paskutiniais metais gyveno Sriubiškių k., Pandėlio vlsč. Miręs 2006 m.

44. **SUSNYS ALGIMANTAS-*AUKŠTAITIS***, g. 1939 m. Salų vnk., Suvainiškio apyl., Panemunio vlsč. Iki 1952 m. mokėsi Suvainiškio septynmetėje m-je, 1952–1957 m. mokėsi Pandėlio vid. m-je. 1957–1958 m. mokėsi Kaune, Veterinarijos akademijoje. Suimtas 1958 03 14. Teistas 8 m. lagerio. Kalėjo Mordovijos ASSR. Grįžęs gyveno ir dirbo Panevėžyje spec. ATI, Panevėžio poli-

technikume komendantu, Tautodailininkų sąjungoje tautodailininku. Šiuo metu (2009 m.) gyvena Panevėžyje.

45. **JAKŠYTĖ JUZĖ, Prano-*ŽUVĖDRA***, g. 1932 m. Skapiškyje.

46. **MĖLYNYTĖ BIRUTĖ-VIZBARIENĖ, Broniaus**, g. 1930 m. Jokšių k., Skapiškio apyl.

47. **MĖLYNYTĖ JANINA, Broniaus**, g. 1930 m. Jokšių k., Skapiškio apyl.

48. **NAUJIKAS JONAS, Prano**, g. 1929 m. Kepurių k., Skapiškio apyl.

49. **NENIŠKIS PETRAS, Balio**, g. 1932 m. Skapiškyje.

MES NEBUVOME ANGLŲ *INTELIDŽMENT SERVIS* ŽVALGYBOS AGENTAI

Iš* PRANO SKEIVERIO *prisiminimų

Užrašyta Panevėžyje
1982 12 12

Gimiau 1928 m. kovo 25 d. Miežiškių parapijoje, Kuncegalių kaime, Panevėžio apskrityje.

Tėvas – Andrius Skeiveris, Prano, motina – Veronika Skeiverienė, Mykolo. Turėjau dar dvi seseris – Genovaitę ir Janiną.

Žemės tėvai turėjo 32 ha, atėjus rusams, buvo apibuožinti ir jau būtų buvę ištremti į Sibirą, bet laiku iš namų pasitraukė. Prieš tai tėvai dar mokėjo vadinamuosius buožinius mokesčius. Apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas pas mus rado motociklą ir atėmė, atseit, „buožinių“ sąskaita. Trėmimas turėjo įvykti 1949 m. kovo 25 d., tai sutapo su mano gimimo diena. Pasitraukę iš namų, tėvai apie penkerius metus gyveno Surdegio durpyne.

Vaikystėje labai domėjausi kariškais dalykais: aviacija, ginklais, sportu. Šeimoje buvo skiepijama tautinė sąmonė, todėl vėlesniais metais pradėjau domėtis tautos padėtimi, jaudino Vilniaus krašto užgrobimas. Jau ketvirtame, penktame skyriuose dauguma mano klasiokų buvo labai tautiškai nusiteikę. Dar 1940 m. mes, ketvirtokai, ką tik atėjus rusų bolševikams, nuo mokyklos sienų nuplėšėm jų užkabintus raudonus plakatus. Dėl to reikėjo atsivest tėvus, kuriuos gąsdino įvairiomis bausmėmis.

Man didelę įtaką darė tėtis, kadangi jis jau buvo tarnavęs Lietuvos nepriklausomybės metais kariuomenėje. Nors jis jokiai tuometinei partijai nepriklausė, bet buvo didelis savo tautos patriotas ir visiškai pritarė tautininkų pažiūroms. Motina stengėsi daugiau įteigti švelnumą, nors nusileisti atėjūnams užkariautojams nepatarė.

Skaityti mėgau lietuvišką literatūrą, kurioje buvo gvildenami tautiniai reikalai. Pradžios mokykloje bandžiau rašyti ir eilėraščius, bet labai trumpai. Pirmoji mokytoja Miežiškių pradinėje mokykloje buvo Urbelytė. Kaip mokytoja ir kaip žmogus buvo labai gera. Mane taip pat mokė mokytojai Klevečka, Steponavičius, Doščioras – buvę Nepriklausomos Lietuvos karininkai.

Dar vokiečių okupacijos laikotarpiu buvome sukūrę moksleivišką pogrindinę organizaciją, kurioje buvau užkoduotas numeriu P-3.

1935 m. pradėjau lankyti Miežiškių pradinę mokyklą, 5 ir 6 skyrius lankiau Panevėžyje, o dar vėliau – Panevėžio gimnaziją, kurią baigiau 1947 m. Tais pačiais metais įstojau į Kauno veterinarijos akademiją. Mokyklos išduotoje charakteristikoje buvo pažymėta, kad aš kilęs iš didžiažemių, todėl pirmame kurse negavau net stipendijos.

1949 m. kaip tremiamos šeimos narys buvau areštuotas nakties metu bute, išvežtas į Jonavos geležinkelio stotį ir prievarta įsodintas į vagoną trėmimui Sibiran. Po paros, traukiniui jau gerokai pavažiavus nuo Jonavos, su kitu studentu atsidarėme gyvulinio vagono langą, per jį su kačerga atstūmėme duris ir, atėjus nakčiai, iššokome priešpriešiais atvažiuojant traukiniui. Aš šokdamas stiprokai susižeidžiau ranką, o draugas tik šiek tiek apsibraižė, ir viskas.

Tais pačiais bėgiais grįžome atgal. Kai jau švito, iki Kauno buvo likę apie 60 kilometrų. Per dieną išsidžiovinom drabužius, vakarop, pasiteiravę žmonių, kur artimesnis kelias, vėl patraukėme pirmyn. Pakeliui dar sustabdėme lengvąjį automobilį ir už kelionę sumokėję dvigubą kainą, šiaip taip pasiekėme savo tikslą. Kaune pernakvojau pas pažįstamus, o po to dar prasislapsčiau apie tris mėnesius. Vėliau už tūkstantį rublių įsigijau fiktyvius dokumentus Žemaitaravičiaus Andriaus pavarde, kilusio iš Alytaus apskrities, Avižancų kaimo, gimusio 1926 m., karo invalidas (su baltu bilietu). Ir taip išgyvenau ketverius metus, iki 1953-iųjų. Dirbau Ukmergės apskrityje žemės ūkio skyriuje, po to – Anykščiuose. Su tėvais jau tuo metu susitikinėjau.

Nuo 1949 m. įsitraukiau į pogrindinę veiklą. Susipažinęs su vienu iš dirbusių pogrindinėje organizacijoje, pritariau jos veiklai ir įstojau į ją. Tai buvo „Dobilo“ organizacija, jai priklausė 22 asmenys ir veikė ji pagal anglų žvalgybos „Intelidžment Servis“ instrukcijas. Organizacija buvo užslaptinta ir užkoduota taip, kad vienas kito nesužinotų, todėl pažįstami būdavo tik 2–3 asmenys. Organizacijos tikslas buvo: platinti atsišaukimus, kad žmonės nestotų į kolūkius, nepasiduotų čekistų provokatoriams, žinių rinkimas apie atomines elektrines, tiltų statybą, geležinkelių tiesimą ir pan. Visi tie nurodymai buvo gaunami iš „miško“. Organizacija „Dobilas“ veikė iki 1953 m. ir jos veikla apėmė Švenčionėlius, Salaką, Anykščius, Troškūnus, Panevėžį, Ukmergę, Kauną. Vėliau į ją buvo infiltruotas MGB provokatorius, kuris jos veiklą paralyžiavo.

1953 m. vasario 21 d. MGB areštavo 19 asmenų. Mano žiniomis, buvo areštuoti šie asmenys: Alfonsas Vapšys nuo Salako, Henrikas Jatautas iš Troškūnų miestelio, Minutka (vardo ir iš kur kilęs nepamenu), Vėžys nuo Raguvėlės, Juozas Urbonavičius nuo Švenčionėlių iš Salako parapijos. Urbonavičius buvo nuteistas mirties bausme, kadangi buvo sušaudęs du šios organozacijos šnipus.

Organizacijos likimą lėmęs provokatorius Anykščių mieste pasikvietė iš miško penkis partizanus paimt tariamą pirkinį ir išgert alaus. Vyrai irgi veikė atsargiai. Priartėję prie miestelio, keturi pasislėpė krūmuose, o vienas užėjo į kambarį. Tuo metu į vidų įsiveržė MGB kareiviai. Partizanas vieną kareivį nušovė, bet ir jis pats buvo nukautas, o likusieji pasitraukė atgal į mišką. Po šios išdavystės „Dobilo“ organizacija gavo užduotį šį provokatorių Anykščių miestelyje sunaikinti. Urbonavičiui buvo duotas įsakymas vykdyti partizanų KLT nuosprendį ir jis tuos provokatorius vyrą ir žmoną sušaudė.

Suimtas Urbonavičius buvo laikomas mirtininkų kameroje. Su manimi vienu metu Lukiškių kalėjimo rūsyje jis buvo apie penketą mėnesių po teismo. Apie jo grįžimą nieko negirdėjau.

Prieš pat areštą Urbonavičius į „Dobilo“ organizaciją dar bandė verbuot vieną žmogų. Namuose čekistai rado lapuką, kuriame buvo pažymėtas to žmogaus slapyvardis, kad neišduotų organizacijos, ir surašyta priesaika. Visa istorija išaiškėjo iš jo paties laiškų, rašytų Sibiran buvusiai organizacijos ryšininkei. Ten jis paminėjo apie provokatorių sunaikinimą.

Mane areštavo Anykščiuose einantį gatve. Su pistoletu rankoje pribėgo saugumo vyr. leitenantas, įsakė kelt rankas aukštyn ir eit į skyrių. Ten iškratę, nieko kompromituojančio nerado, surašė protokolą ir kitą dieną išvežė į Vilnių.

Prasidėjo tardymas. Tardė papulkininkis Ignatjev, kapitonas Soldatov ir papulkininkis Marakušev.

R. K. p a s t a b a: kn. „ Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais“, išleistoje 1999 m. p. 248: Ignatjevas Piotras Ivanovičius g. 1905 m. Samaros gub. V/s papulkininkis, rusas, nebaigtas aukštasis išsilavinimas. Saugumo sistemoje nuo 1935 m. 1950 07–1952 04 – MGB Vilniaus sr. valdybos Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas; 1952 04–1953 05 – MGB A skyriaus poskyrio viršininkas. Iki 1955 05 dirbo LSSR KGB.

P. 296: Marakuševas Aleksejus Aleksandrovičius g. 1914 m. Vladimiro gub., V/s papulkininkis, rusas, aukštasis išsilavinimas. Saugumo sistemoje nuo 1941 m. 1951 11–1953 05 LSSR MGB Tardymo dalies viršininkas. Iki 1955 06 dirbo LSSR MVD-KGB.

Marakuševas atliko ir budelio vaidmenį. Kai jis išsikviesdavo, tada susirinkdavo ne mažiau kaip šeši tardytojai. Marakuševas mušdavo gumuota lazda iki sąmonės netekimo ir, kad nerėkčiau, ant veido uždėdavo šlapią rankšluostį, kuris nepaprastai dusindavo ir tuo metu netekdavau sąmonės. Tardė mane devynis mėnesius. Iš pradžių mušė tris savaites, ištino kojos. Kartą, nuvedus į pirtį, suėjo net visi prižiūrėtojai pažiūrėt, koks aš „rainuotas“ – visas sumuštas, tarsi zebras. Prieš tai mane buvo pasikvietęs prokuroras ir, matyt negavęs reikiamų duomenų, davė sankciją mušimui. Tuo metu Vilniaus saugumo kameroje sėdėjau su Kęstučiu Diržiu. K. Diržys priklausė pogrindinei organizacijai „Aušros tėvūnija“, kuri veikė Panevėžio mieste, jos veikla buvo susijusi su Žaliosios miškų partizanais.

R. K. p a s t a b a: „Laisvės kovų archyve“ Nr. 15, išleistame 1995 m., A. Kašėtos str. „Kiek buvo suimtų ir įkalintų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių Lietuvoje pokario metais“ p. 75 rašoma: „Kai kuriuose represinių struktūrų dokumentuose tiesiai kalbama apie sankcionuotus kankinimus. 1953 m. vasaryje Panevėžio saugumiečiai išaiškino pogrindinę organizaciją „Aušros tėvūnija“. Buvo suimti J. Cibulskis, K. Diržys, Z. Šiekštelė ir P. Krupickas... Visų organizacijos „Aušros tėvūnija“ narių išaiškinimui MVD ministro pavaduotojo plk. Počkajaus nurodymu areštuotiems buvo pritaikytos „fizinio poveikio“ priemonės. Tačiau ir kankinimai nepalaužė suimtųjų valios... K. Diržį kankino Panevėžyje, vėliau Vilniuje. Jį mušė kumščiais, plakė rimbu, spardė kojomis, o kai šis išdrįso pasiskųsti prokurorui, dar labiau sumušė.“

Kartu dar sėdėjo Zigmas Šiekštelė irgi iš Panevėžio ir iš Panevėžio apylinkių kilęs Žaldokas.

Kadangi jau senokai dalyvavau pogrindinėje veikloje, prie tos minties, kad būsiu areštuotas, buvau įpratęs ir areštas manęs nenustebino. Tuo metu aš nė kiek nepasimečiau. Teisė Vilniuje „Pribaltijskij voenyj tribunal“. Visa teismo sudėtis buvo uniformuoti sovietų kariškiai. Savo pavardžių jie man nesakė ir aš jų neklausiau. Advokatą paskyrė, bet jis manęs negynė, tai buvo tik tam tikras formalumas. Gyniausi pats. Pasakiau, kad tardymo metu smarkiai mušė, tai teisėjas atsakė, kad negali taip būti. Teismas vyko vienuolika dienų. Iš 22-jų „Dobilo“ organizacijos narių teisė 19. Visi teisiamieji laikėsi išdidžiai ir drąsiai, tik vienas Minutka labai verkė. Jis gavo dešimt metų, bet ilgiau sėdėt jam neteko – greit paleido. Vėliau iš saugumo pervežė į Lukiškių kalėjimą, ten išbuvau daugiau kaip penkis mėnesius. Iš Lukiškių kalėjimo išvežė į Kazachstaną, Karagandos sritį, Kingyro „pasiolką“ (gyvenvietę). Patekau į „štrafbarakus“. 1954 m. sukilimo metu lageryje buvau trečioje zonoje, o čia buvo visi tie, kurie buvo teisti 25-eriems metams.

Dabar tikslios datos nepamenu, tik žinau, kad Kingyre sukilimas prasidėjo 1954 m. gegužės mėnesį, sekmadienio vakare.

Lagerį sudarė penkios atskiros zonos: „Štrafnikų“ zona, III-čia zona, II-as lagerinis punktas, ūkio kiemas ir I-as lagerinis punktas. I-ame lageriniame punkte buvo keli šimtai kriminalinių kalinių. Jie nuėjo pas moteris ir pradėjo jas prievartauti. Moterys pakėlė triukšmą. Tada keli šimtai politinių kalinių per ūkio kiemą ėjo daryti tvarkos. Tuo tarpu į ūkio kiemą buvo įvestas kareivių garnizonas, kurie atidengė ugnį į kalinius. Buvo nušauta apie 80 politinių kalinių (be sužeistųjų). Kadangi toje vietoje draudžiamos zonos nebuvo, vadinasi, valdžia šį teroro aktą atliko neteisėtai, už tai visas lageris sukilo, kad būtų nubausti tie kareiviai ir jų vadovai, iššaudę tiek nekaltų žmonių.

Kaip sakoma, reikalas sukilt buvo pribrendęs jau anksčiau ir, jei kas kalba, kad impulsą sukilimui davė kriminalistų įsiveržimas į moterų barakus ir jų prievartavimas – gryna nesąmonė. Aišku, tai paspartino sukilimo vyksmą, bet anksčiau ar vėliau jis vis vien turėjo įvykti jau vien dėl to, kad lagerio režimo sąlygos buvo tiesiog nepakenčiamos. Už mažiausią nusižengimą kaliniai buvo baudžiami ypač žiauriomis bausmėmis, uždaromi į vienutes nuo penkių iki dešimties parų (vienutės plotas 1 m x 1,5 kv. m su prie sienos pritvirtintais mediniais gultais). Taip pat buvo net keli „štrafbarakai“, kuriuose žmones kankindavo net po mėnesį. Šiuose karceriuose maistas buvo apverktinas: iš ryto – vanduo, per pietus „balanda“, vakare vėl vanduo ir šiek tiek duonos. Iš karcerio išėjęs žmogus prarasdavo pusiausvyrą, daugelis vos bepaeidavo. Reiktų pažymėti, kad su kaliniais ypač žiauriai elgdavosi ir prižiūrėtojai. Visos šios priežastys ir davė impulsą sukilimui. Iš kitų lagerių: iš Vorkutos, Norilsko čia buvo atvežta kalinių, kurie jau buvo pergyvenę sukilimus tuose lageriuose. Jie taip pat agitavo, ragino ir čia sukilti.

Sukilimo metu aš buvau I-oje zonoje. Kadangi tvorose, skiriančiose lagerines zonas, buvo išlaužtos skylės, aš su kitais kaliniais jas saugojau, kad į zoną neįsiveržtų kareiviai su šunimis.

Sukilimo metu lagerio zonoje nebuvo nė vieno prižiūrėtojo, visi pabėgo. Į zoną įsileisdavome tik medicinos personalą ir intendantinę tarnybą, kuri kalinius aprūpindavo maistu ir drabužiais. Vėliau valdžia ir šioms tarnyboms uždraudė pas mus įvažiuoti.

Sukilimui vadovavo daugiausia lietuviai ir ukrainiečiai. Nors ukrainiečiai nebuvo tokie vieningi kaip lietuviai, bet jų buvo daug daugiau. Sukilimo vadu buvo išrinktas kalinys rusas, tankų dalinio karininkas pulkininkas Kuznecovas. Į lagerį jis buvo atvežtas ką tik pasibaigus karui iš Rytų Vokietijos.

Buvo sudaryta sukilimo taryba, kiek pamenu, iš aštuonių žmonių. Kaip jau minėjau, šios tarybos pirmininkas buvo pulkininkas Kuznecovas, o pačią tarybą sudarė du lietuviai – vienas inžinierius, kitas ekonomistas, keturi ukrainiečiai ir viena kažkurios rytų respublikos atstovė – moteris. Be to, lageriuose dar veikė tautiniai komitetai, kurie išrinktus savo vadovus siųsdavo pas sukilimo vadovybę, kad išdėstytų tarybai vienos ar kitos tautinės kalinių bendruomenės reikalavimus, pageidavimus bei pasiūlymus.

Sukilimo metu zonoje buvo pradėtas gaminti radijo siųstuvas ir norėta susisiekti su užsieniu, pasauliui pranešti radijo bangomis apie vykstantį kalinių sukilimą turint vilties, kad iš ten ateis bent moralinė pagalba.

Laikėmės lygiateisiškumo principų. Kriminalinių kalinių mes nežeminome, maistą dalijomės vienodai, tik neleidome jiems daryti jokių išsišokimų ir neleisdavome jų į sargybą. Sargybon dažniausiai eidavo lietuviai ir kiti pabaltijiečiai bei ukrainiečiai. Tvarka buvo griežta, kariškai reglamentuota. Vakare po 10-tos val. iš vienos zonos į kitą be spec. leidimo arba nežinodamas „parolės“ nepraeisi. Sargyba ypač aktyvi buvo naktį. Apskritai, iš zonos į zoną galėjo pereiti tik tautinių grupių atstovai. „Plaktukai“, „beldikai“, „stukačiai“ (taip vadino čekistų šnipelius, informatorius) buvo suvaryti į izoliatorių, jų niekur neišleisdavome.

Priešinimosi priemonės buvo įvairios. Kadangi žemės sprogdinimo darbams pas mus buvo laikomas net dinamitas, jį panaudojom granatų gamybai. Mechaninėse dirbtuvėse pjaustėm vamzdžius gabalais, pripylę dinamito, tų gabalų galus užplakdavome, po to pragręždavome skylutę, į kurią įstatydavome trumpą bikfordo laidą. Uždegta „granata“ buvo metama ir sprogdavo. Taip pat gaminomės kardus ir durklus iki pusantro metro ilgio, peilius ir t. t. Šiuos ginklus naudojome eidami į sargybą ir priešindamiesi įsiveržusiems kareiviams su šunimis. Įsiveržusius kareivius su tankais į lagerio zoną iš pradžių apmėtėm plytomis. Rimtesnių susirėmimų su kareiviais nebuvo.

Kalinių vieningumas sukilimo metu buvo tiesiog didžiulis politinis ir tautinis susipratimas. Buvo surengtas tautų draugystės vakaras, kuriame prisiminėme vykusius bendrus mūšius prieš kryžiuočius, supratome, kad visų bendras tikslas – kova už laisvę. Tarp kalinių vyko daugiau tautinio pobūdžio agitacija. Taip pat vyko diskusijos dėl režimo sušvelninimo. Lietuviai buvo sudarę štabą, iš kurio vienas asmuo užsiimdavo organizaciniais klausimais, kitas palaikė ryšius su kitų tautybių kaliniais, trečias rūpinosi operatyviniais reikalais, ketvirtas ideologiniais ir t. t. Visa tai kėlė bendrą savitarpio supratimo dvasią tarp kitų tautybių kalinių. Taip buvo išvengta daug nereikalingų incidentų. Pavyzdžiui, jeigu kitos tautybės kalinys nuskriausdavo lietuvį ar atvirkščiai, minėtų šalių ginčą spręsdavo tautinis štabas. Buvo kviečiami ginče dalyvaujantys asmenys kartu su liudininkais. Štabas, remdamasis visų parodymais, skelbdavo savo sprendimą, kuriame buvo nurodoma, kaip ir ką reiktų bausti. Dažniausiai buvo taikomas vienos ar kitos šalies atsiprašymas už įžeidimą.

Sukilimo metu režiminė valdžia vienam ruskeliui – politiniam kaliniui – pasiūlė sukelti kalinių tarpusavio pjautynes, jam už tai buvo pažadėta laisvė. Valdžia, motyvuodama lagerio zonoje vykstančiomis pjautynėmis, būtų galėjusi laisvai į zoną įvesti kariuomenę „tvarkai palaikyti“, bet ši provokacija jiems nepasisekė, nes viduje buvo ideali tvarka jau vien dėl to, kad neatsirastų nė mažiausio preteksto kariuomenės įvedimui.

Iniciatyvą labiausiai rodė jaunimas, kadangi jaunimo buvo dauguma. Pagrindinis vidutinis kalinių amžius buvo 20–25 metai. Turiu pasakyti, kad aplink Kingyro lagerius gyvenantys visi laisvieji vietiniai gyventojai sukilimui bei kalinių reikalavimams visiškai pritarė.

Tada nutarėm užmegzti santykius su laisvaisiais Kingyro gyventojais. Vienas japonas pagamino savo konstrukcijos aitvarą, valdomą dviem virvėmis, su kurio pagalba, pučiant smarkesniam vėjui, paskleidėme atsišaukimus. Taip laisvieji gyventojai sužinojo, ko mes norime ir dėl ko sukilome. Aitvaras turėjo ypač efektyvias pasekmes. Šimtai lapukų pasklido po visą apylinkę, juos rinko ir gyventojai, ir čekistai. Ypač pastarieji išliejo labai daug prakaito. Be šio aitvaro, buvo pagamintas ir paleistas dar kitas – vadinamasis „naikintojas“. Čekistai paleido ir savąjį, norėdami užkabinti ir nutraukti mūsiškį, bet tai jiems nepasisekė, nes mūsiškis „naikintojas“ jų aitvarą pagavo ir nutraukė, o mūsiškis, barstęs atsišaukimus, liko nepaliestas.

Elektra lagerio zonoje buvo išjungta, o tai sudarė daug keblumų. Norint įjungti baigiamą gaminti radijo siųstuvą, reikėjo iš kažkur imti elektros energijos. Tam buvo numatyta pagaminti specialią turbiną ir įdėti į kanalizacijos vamzdį ten, kur vandens srovė stipriausia. Taip vanduo turėjo sukti turbiną ir siųstuvui gaminti elektros energiją. Taip pat iš popieriaus buvo suklijuotas didžiulis balionas, prileistas šilto oro, kuris pakilo gana aukštokai. Ant jo šono stambiomis rusiškomis raidėmis buvo užrašyta: „Mes kviečiame iš SSRS CK atstovą!“ Balionui išskridus už zonos ribų, čekistai į jį paleido kelias kulkosvaidžio serijas ir sunaikino.

Sukilimas tęsėsi 40 parų. Buvo reikalauta, kad atvažiuotų iš Aukščiausiosios tarybos ir Centro komiteto vadovai, kurie pamatytų tą savivalę ir atitinkamai nubaustų kaltus asmenis, bet valdžia į tai dėmesio nekreipė ir po 40 parų į lagerio zoną buvo mesta keturi tankai ir keli ginkluotų kareivių garnizonai. Nors prieš tai, tiesa, buvo atvykęs Kazachijos CK pirmasis sekretorius, gulago viršininkas generolas majoras Dolgych, srities pirmasis sekretorius, Generalinės prokuratūros atstovas, Kazachijos prokuratūros respublikinis prokuroras ir dar keletas smulkesnių prokuratūros „žuvelių“. Jie aiškino vieną ir tą patį – nutraukti streiką ir eiti į darbą. Žadėjo nubausti žudynių kaltininkus. Minėta kalinių atstovų komisija su jais ir derėjosi.

Kaliniai turėjo paėmę įkaitu vieną karininką. Jį pririšo virvėmis už rankų ir pastatė draudžiamojoje zonoje. Vienas kalinys už virvės laikė vienoje zonos pusėje, kitas – kitoje, o per zoną tuo metu bėgo kaliniai. Šis karininkas taip buvo laikomas tam, kad iš vienos zonos į kitą zoną bėgančius kalinius per draudžiamąją juostą nešaudytų sargybiniai. Virvagaliai ant šio karininko rankų kažkokiu būdu atsilaisvino ir jis ištrūko.

Į zoną įvažiavę tankai daug kalinių sutraiškė vikšrais, kiti buvo suvaryti į barakus, aplink buvo apstatyti specialūs kareivių padaryti kryžokai, apkalti spygliuotomis vielomis. Tankai žmones traiškė ir šaudė be pasigailėjimo, buvo nukauta

apie penkis šimtus, likusius penkis šimtus išvežė į Kolymą, Magadano sritį. Vėliau kriminalinius atskyrė ir taip liko visam laikui. Sukilimo metu kaliniai buvo užėmę visus lagerio zonoje esančius maisto sandėlius, juos saugojo ir bet kam neleido į juos įeiti, kad valdžia vėliau nekeltų pretenzijų dėl tų sandėlių apiplėšimo.

Minėti sukilimo vadovai numalšinus sukilimą buvo teisiami vietoje, nors, kiek žinau, aukščiausia bausmė nė vienam iš jų nebuvo pritaikyta.

Sukilimai prasidėjo tokia tvarka: pirmiausia – Vorkutos lageriuose, vėliau – Norilsko, o po to Kingyro lageriuose. Silpnesni streikai vyko visuose politiniuose lageriuose. Visi Džeskasgano lageriai apie sukilimą buvo gerai informuoti. Maždaug už 20 km už Kingyro irgi buvo didelis lageris, kuriame kaliniai, sužinoję apie sukilimą Kingyre, irgi ruošėsi sukilti. Minėto lagerio valdžia savo kaliniams įvairiai aiškino Kingyro lagerių sukilimo pasekmes ir, norėdami įrodyti, kad sukilimas beprasmis, iš ten pas mus į Kingyrą atsiuntė net vieną kalinių atstovą, kuriam mūsų zonoje leido pabūti dvi valandas ir pasišnekėti su mūsų kaliniais – tiesioginiais sukilimo liudininkais.

Nors už sukilimus lageriuose daugelis kalinių sumokėjo pačią brangiausią kainą – paaukojo gyvybes, bet savo tikslą pasiekė, parodė, kad net sovietų valdžia su kaliniais buvo priversta skaitytis. Savaime suprantama, buvo ir baimės jausmas, kad panašūs sukilimai vienas po kito gali nieko gero neatnešti. Tas skaičius – dešimt milijonų – jaudino, matyt, net pačius Kremliaus vadovus. Jau 1956 m. visiems politiniams kaliniams buvo peržiūrėtos bylos, 75% kalinių paleido, apie 20% sumažino bausmes, tik maždaug 5% paliko tą pačią bausmę. Tai buvo stulbinantys rezultatai, pasiekti kalinių naudai, nors ir per kraują, kančias ir ašaras per visą Sovietų Sąjungos gyvavimo laikotarpį, o gal ir per visą pasaulio gyvavimo istoriją. Juk tuo metu SSRS buvo net iki dešimties milijonų politinių kalinių (Iš kur tiek buvo kalinių tuo metu Sovietų sąjungoje, P. Skeiveris šaltinių nenurodo – *R. K.*).

Pažymėsiu tik tai, kad minėtus sukilimus sukėlė, pirma, pats režimo žiaurumas, antra – labai svarbu, kad atskyrus politinius kalinius nuo kriminalinių, tarp politinių susidarė įvairios tautinės grupės, kurios režiminei valdžiai ėmė kelti savo reikalavimus. Į šiuos žmogiškus reikalavimus buvo atsakyta smurtu, o tai tarp kalinių irgi sukėlė atitinkamą reakciją. Žodžiu, į smurtą buvo atsakyta smurtu.

Žinau, kad visuose Sovietų Rusijos lageriuose tuo metu vykę įvairūs streikai ir sukilimai buvo žiauriai numalšinti karine jėga. Sukilimai taip pat vyko Sibiro lageriuose, Ozerlage, Kazachstane ir kt. Vorkutoje buvo daug lagerių, sukilimai vyko keliuose iš jų, buvo daug aukų. Norilske, nors sukilimas tęsėsi tik keletą parų, kiek žinau, aukų irgi buvo nemažai.

Aš sukilimo faktą pateisinu, nes tai pagreitino amnestijos paskelbimą. Kitu atveju galėjo žūti kur kas daugiau kalinių, t. y. mirti badu, nuo įvairių ligų, nuo kankinimų – žymiai daugiau, negu žuvo sukilimo metu. Žodžiu, lėta mirtis būtų atnešusi daug daugiau kančių, aukų ir skausmo. Be to, šį faktą sužinojo ne tik aplinkiniai gyventojai, bet ir užsienis. Vietinei valdžiai tęsti toliau represinių priemonių taikymą buvo „nebepatogu“ ir „gėda“.

Sukilimo metu Kingyre buvo iškelta juoda vėliava. Aplinkiniai gyventojai surinko pilną sunkvežimį duonos ir atvežė jį kaliniams, nors šio sunkvežimio į zoną režiminė valdžia neįleido.

Vienas iš pagrindinių iškovojimų buvo režimo sušvelninimas. Kaliniams leido pereidinėti iš vienos zonos į kitą, tam tikram kalinių skaičiui išdavė leidimus išeiti net už zonos ribų ir parduotuvėse nusipirkti daug geresnio, kaloringesnio maisto ir atnešti jo į zoną kitiems kaliniams.

Žuvusiųjų skaičius buvo apskaičiuotas pagal barakus. Žinant, kiek barake buvo kalinių anksčiau ir kiek jų liko po sukilimo, nesunku buvo nustatyti, kiek kalinių žuvo sukilimo metu. Kingyre žuvo ir apie dešimt penkiolika lietuvių.

Šiame lageryje buvo 8500 kalinių, iš jų 1000 moterų. Aš patekau irgi su perkeliamaisiais Kolymon. Mus atvežė į lagerį „Staraja vesiolaja“ (Linksma senė) ant Ochotsko jūros kranto. Čia buvo apie 400 kalinių. Dirbome prie statybos darbų, čia išbuvau tris mėnesius. Po to patekau į Magadaną, į 18-tą lagerinį punktą, iš 18-to į 1-ą. Jame buvo suorganizuotas vienos dienos streikas, buvo užmuštas žmogus. Dėl to streikas ir kilo. Čia dirbau medpunkte. Dar vėliau buvau persiųstas į „Priski imeni Timošenko“ – aukso kasyklas: Gostelo, Abo, Novyj Vėtrin, Staryn Vėtrin, Kulu, kur išbuvau iki 1958 m. ir grįžau į Taišetą Irkutsko srityje, po to Mordovijon į Sosnovkos 7-tą lagerį, dar po to į 2-ą, iš kurio 1968 m. vasario 21 d. buvau paleistas ir grįžau į Lietuvą.

Buvau teistas pagal RSFSR BK 58 str. Ia, II-58-8, 58-10, iš viso pagal keturis straipsnius. Nuteisė 25-eriems metams. 1956 m. SSRS Aukščiausiosios tarybos nutarimu mano bausmė buvo sumažinta iki 15-kos metų, kuriuos atsėdėjau sąžiningai nuo skambučio iki skambučio.

Iš partizano JONO KADŽIONIO *lagerinių prisiminimų*

Užrašyta Panevėžyje
1994 01 09

R. K. p a s t a b a: partizano Jono Kadžionio prisiminimai apie jo partizaninės veiklos laikotarpį užrašyti 1989 m. Adakave ir buvo publikuoti mano pirmoje knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“. J. Kadžionis gimė 1928 m. Kavarsko valsčiuje, Piktagalio kaime. Suimtas provokatorių 1954 m. Šiuo metu (2009 m.) gyvena Kavarsko vlsč., Bebrūnų k., aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje, yra naujai atkurtos LLKS Algimanto apygardos vadas.

Po teismo pirmiausia patekau į Omsko lagerį. Tai buvo vienas iš pavyzdingiausių lagerių, lagerio viršininkas neblogas, kadangi kiekvienas lageris turėjo savų pliusų ir minusų. Neblogi darbai ten buvo, medžio apdirbimo kombinatas, bet aš ten neužtrukau, nes sekmadieniais neidavau į darbą, paaiškindavau priežastį, kodėl neinu, tada man dešimt parų karcerio „užfundijo“. Iškart prikiša, kodėl kiti eina, aš jiems paaiškinu, kad už kitus neatsakau. Aš jiems viešai pasakydavau, kad jie okupantai, atėjūnai ir t. t. Tada mane ir permetė į kitą lagerį.

Omske buvo toks ketvirtas lageris, į kurį pirmąsyk patekau. Čia sutikau ir lietuvių. Tai kunigą Buliką, paimtą gyvą partizaną, buvusį mokytoją Jurgį Burnį, kuris ir dabar tebegyvena Kaune, poetą Antaną Miškinį, kurį ten vadino „vargo žiurke“. Jis nevengė jokio sunkesnio darbo, lindo į visokius griovius, kasė juos ir labai

paprastas žmogus buvo, nors man su juo bendrauti teko labai mažai. Ten sutikau kunigą Antaną Jušką, su kuriuo labai daug bendravome. Tame pačiame lageryje sutikau Kostą Truncą – dzūkelį nuo Alytaus. Jis tuoj prisistatė, kad yra *Vanago*-Adolfo Ramanausko ryšininkas, irgi nuteistas 25-iems metams, ir mes su juo nutarėm, kad reikia nedirbti. Iki šiol griovėm sovietų valdžią, o dabar statysim? Ne! Kaip nutarėm, taip ir padarėm. Penkerius metus aš nieko ir nedirbau: izoliatoriun gale mėnesio pasodindavo, bet tokių buvo labai mažai, ir jie į mane nelabai kreipė dėmesį, jiems buvo svarbu, kad mes išeinam iš zonos į darbovietę. O jei iš zonos išsiunčia dirbt, darbovietė moka pinigus lagerio administracijai. Ne visada ir pasodindavo, priklausydavo nuo valdininkų nuotaikos, kartais paklausdavo, ar dirbsiu, aš pasakau, jei nuotaikos niekas nesugadins, gal ir dirbsiu.

O vėliau patekau į vieną brigadą. Su brigadininku susitarėm, kad aš dirbsiu penkias dienas, ir viskas. Penkias dienas atidirbu, man užrašo 20–21 procentą, ir niekas nesikabina. Tik palinksniuodavo, kad čia yra toks tipas, ir tuo viskas baigdavosi. Karcery vienu metu sąlygos buvo pakenčiamos ta prasme, kad leisdavo pasiimti čiužinį ir neišrengdavo. Taip buvo Omske. O kitur žiemos metu kameroj užšaldavo vanduo, maisto davinys kas antra diena, labai mažas, tik duonos. Bet kai atsėdi septynias paras, išeini apsvaigęs, kadangi būni visai nusilpęs be maisto.

Eilėraščius rašydavau ant popieriaus, o paskui stengdavausi išmokti atmintinai, nes kratos metu bet ką atėmę čekistai nebeatiduodavo. Kada į galvą sudėjau daugiau eilėraščių, tada juos perrašiau į sąsiuvinį ir padėjau sandėliuke, vadinamojoj „kaptiorkoj“. Vieną kartą buvo krata pas Joną Šilinską, pas Simą Kudirką ir pas mane. Rado tą mano sąsiuvinį ir atėmė. Prie tų eilėraščių jie prisikabinti negalėjo, bet čekistai vis vien pasiėmė ir iš Vilniaus atvažiavęs saugumietis Petras Karpavičius pasakė:

– Jeigu čia nieko nėra, tai gerai, o jei ką rasim, tai mes tau gal dar truputį pridėsim.

Bet tikriausiai jie ten nieko inkriminuojančio nerado. Jam pasakiau, kad aš ne toks jau naivus, kad rašyčiau ką nors tokio, už ką jūs man dar galėtumėte pridėti.

– A, tai mes supratom... Kad dar daugiau pridėtume, yra giliau užslėpta.

Po to į lagerį atvažiavo rašytojas Petras Keidošius, mes juokėmės, kad „Judošius“. Pasišaukė jis mane ir pradėjo šį tą kalbėti, po to sako:

– Girdėjau, kad eilėraščius rašai?

– Bet man labai nuostabu: o, iš kur gi jūs girdėjot, kad aš rašau?

Keidošius kiek pasimetė; jam pasidarė nepatogu, čia gi ir durnius suprastų, iš kur tos žinios, žinau, kad kagėbistų painformuotas. Sakau:

– Gerai. Jeigu jūs girdėjot, kad aš rašau, tai aš turiu jums štai ką pasakyti: jūs gi kaip poetas, jūs padarykit paslaugą, kad tuos eilėraščius man saugumiečiai grąžintų, nesunaikintų.

– Gerai, aš pažiūrėsiu, gal ir grąžins, – paguodė mane Keidošius, bet sąsiuvinio su eilėraščiais taip ir negrąžino.

Lageryje teko sutikti kalinį Simą Kudirką. Apie jo bandymą pabėgti į užsienį buvo daug rašyta ir kalbėta, tai aš jau nebenorėčiau kartotis, bet kaip apie žmogų galiu pasakyti, kad tai buvo labai doras, sąžiningas žmogus, jautrios sielos ir didelis patriotas, ypač neapkęsdavo aukštesnio rango bolševikų ir sakydavo aiškiai bei atvirai:

– Aš bėgau ir, atlikęs bausmę, vėl bėgsiu.

Lageryje buvo tokia tvarka: kada viršininkai mato, kad žmogus nepalenkiamas ir nepalaužiamas, stengiasi pakišt kokią nors „kiaulę“. Taip ir buvo. Su Simu mes susipažinome Urale, 36-ame lageryje. Tai buvo paskutinis lageris, kuriame aš išbuvau šešerius metus, t. y. nuo 1972 m. iki 1978 m. Kartą Simas man pasiskundė:

– Žinai Jonai, taip galvą skauda...

– O kas tau yra? – paklausiau.

– Taigi badauju.

– Badauji? Kaip badauji?

– Su ruseliais badaujam. Protestuojam.

– Klausyk, mano mielas. Aš gi ten nueinu ir mačiau, kaip jie „badauja“, ant gitarų grajina ir šokoladą valgo. Tai aš jam ir sakau:

– Mesk iš karto. Nebent penktadieniais, tai galėtum papasninkauti, bet čia mes kiekvieną dieną vos nepasninkaujam.

Tada jis nuėjo pas ruskelius ir pasakė, kad daugiau nebegalįs badauti, skauda galvą ir pan. Tada anie jam pareiškė, kad taip elgtis „neprilično“ (nepadoru). O badaujant šokoladus valgyti „prilično“? Aniem čekistai duodavo ir šokolado. Kada aš jį jau iš bado išgelbėjau, tai Simas man ir sako:

– Žinai, Joneli, aš dar žinau labai svarbų dalyką, bet ar pasisakyt, ar ne?

– Žinai, Simai, aš nenoriu jokių sunkumų, bet, kadangi tu jaunas žmogus, jaunas kalinys, gal pasisakyk.

Jis ir pasakė:

– Kasamas tunelis pabėgt iš lagerio ir mane kviečia prie to prisidėt, prie to darbo ir dar paimt iš Kadžionio laikrodį.

Visus rankinius laikrodžius kalinys privalo persiųsti į namus, o kas turėjo ne rankinį, mažesnį, ar didesnį, tie taip ir liko. Aš jam sakau:

– Gerai, kad pasisakei, vaikeli, o būtų buvę taip: tu būtum įlindęs, pakasęs kiek ir tuo metu, kada liktum vienas, tave rastų. Tu tai jų neišduosi, o tave paliks kalėjime sunaikint, tu gi jiems esi užkietėjęs „liaudies priešas“.

Ir jie pajuto. Pajuto, kad tai mano agitacijos vaisius. O kada mes kartu vaikščiodavom, ruskeliai iš tos kasėjų kompanijos nori susekt, kokia tema kalbamės. Aš jį primokiau: „Kai vaikštom, Simai, tu nesidairyk, aš matau, seka gi.“ Jie ateina, netoliese irgi „špaceruoja“. Pagaliau jie įsitikino, kad iš Simo jokios naudos. Pasišaukia mane latvių kilmės saugumietis Grombergas ir sako:

– Žinai, Kadžioni, aš turiu tau pranešt labai džiugią naujieną.

– Tai man labai malonu, – apsidžiaugiau.

Kaip šoks šitas čekistas:

– Tu ką?! Terorizuoji lietuvius?! Ar tu žinai, ką darai?! Tu gi lietuviam neleidi per zoną pereiti!

– Tai ką jūs čia dabar pinat, nesuprantu? Paaiškinkit, kaip čia yra?

Jis sako:

– Ne aš tai tau turiu aiškinti, o tu man paaiškink, dėl to tave ir pasikviečiau.

– Tai, – sakau, – gal tikrai aš ką nors negerai darau, jūs man išaiškinkit, ką aš turiu daryt.

– O kodėl tu vaikštai su Kudirka, su Šilinsku, o nevaikštai su Albinu Mikalausku?

Aš jam sakau:

– Čia gi nėra parašyta tokios instrukcijos. Su kuo noriu, su tuo ir vaikštau. O ką, su jais negalima vaikščioti?

Grombergas sako:

– Tu nemokytas žmogus, bet tu gudrus esi, aš tau pasakysiu tiesiai: nemaišyk saugumui. Supratai?

– Nesupratau, – sakau aš jam. – Jeigu jūs paaiškintumėt, tai gal ir suprasčiau.

Jis sako:

– Ne mes tau aiškint privalom, tu mums turi paaiškinti.

Taip mes ir pasišnekėjom: jis sau, aš sau. Po šio pokalbio man nutraukė ir pasimatymą. Kitos priežasties neranda: tai ant lovos atsisėdai, tai vėl ką ne taip padarei ir už šitas smulkmenas griežtai baudžia.

R. K. p a s t a b a: Simas Kudirka gimė 1930 m. balandžio 9 d. Šakių rajone, Griškabūdžio kaime. Jam dar paauglystėje teko susidurti su sovietiniais saugumo organais: patėvio broliui Vytui Šulskiui išėjus į mišką partizanauti, buvo reikalaujama išduoti partizanų buvimo vietas, šnipinėti klasės draugus. Prieš Simą buvo griebtasi fizinės prievartos, jis ne kartą buvo smarkiai sumuštas. Ypač žiaurus buvo Griškabūdžio MGB vyr. leitenantas Kondratovas.

1949 m. palikęs tėviškę, Simas išvažiavo į Klaipėdą mokytis ir buvo priimtas į „Tralfloto“ jūreivystės mokyklą.

1952–1955 m. S. Kudirka atliko karinę tarnybą sovietinėje armijoje. Grįžęs iš kariuomenės, išsikovojo teisę plaukioti už SSRS ribų. Nuo tada dirbo laive radistu.

Kiekvieną iš Klaipėdos išplaukiantį laivą pasieniečiai ypač kratydavo, net vandens rezervuarus metaliniais strypais badydavo. Vis dėlto 1951 m. trims jūreiviams – Lionginui Kublickui, Juozui Grišmanauskui ir Edmundui Paulauskui – pavyko pasprukti į Švediją.

1970 m. lapkričio 23 d. S. Kudirka per oficialų plaukiojančios bazės „Tarybų Lietuva“, kurioje jis dirbo radijo operatoriumi, ir JAV pakrantės apsaugos laivo „Vigilant“ susitikimą JAV teritoriniuose vandenyse slaptai susitarė su šio laivo įgulos nariu dėl politinio prieglobsčio suteikimo. Peršokęs į JAV laivą, S. Kudirka pasislėpė jo vidinėse patalpose. Laivo „Tarybų Lietuva“ vadovybei pareikalavus grįžti, jis kategoriškai atsisakė tai daryti ir pareiškė pasiliksiąs JAV, bet JAV laivo vadovybei sutikus išduoti S. Kudirką, jis, nors ir priešinosi, tame pačiame amerikiečių laive atėjęs iš „Tarybų Lietuvos“ laivo jūreiviai jį, panaudoję jėgą, surišo, įdėjo į valtį ir su amerikiečių komanda grąžino atgal į sovietų laivą. Gruodžio 15 d. pristatytas į Klaipėdos uostą, S. Kudirka buvo sulaikytas, o gruodžio 16 d. suimtas. Sovietinis teismas konstatavo, kad S. Kudirka padarė itin pavojingą valstybinį nusikaltimą – išdavė tėvynę.

Sugrąžinus S. Kudirką į laivą „Tarybų Lietuva“, Jungtinėse Amerikos Valstijose kilo masinis nepasitenkinimas amerikiečių pareigūnų veiksmais. Televizijos stotys transliavo specialias programas, šio žmogaus likimas padarė didžiulį įspūdį visam pasauliui – protesto demonstracijos vyko Bostone, Filadelfijoje, Klivlande, Niujorke, Čikagoje prieš JAV pareigūnų atsisakymą suteikti politinę globą jos pasiprašiusiam lietuviui jūrininkui.

Tęsiant tyrimą išaiškinta, kad sprendimą grąžinti S. Kudirką priėmė JAV pakrančių apsaugos pirmojo rajono vadas kontradmirolas Williamas B. Ellisas. Laivo „Vigilant“ kapitonas R. Eustinas, susisiekęs su savo tiesioginiu viršininku W. B. Ellisu Bostone, gavo įsakymą S. Kudirką rusų reikalavimu grąžinti į laivą.

S. Kudirka buvo atgabentas į Vilniaus KGB, uždarytas KGB kalėjimo rūsiuose ir tardomas. Buvo pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą Lietuvos SSR BK 62 straipsnio I-oje dalyje (tėvynės išdavimas) ir nubaustas laisvės atėmimu 10 metų su turto konfiskavimu.

S. Kudirka kalėjo Pskove, Mordovijos lageriuose. Kadangi S. Kudirkos motina buvo gimusi Amerikoje, pagal JAV įstatymus tai reiškia, kad ji yra tos šalies pilietė. Motinai gavus JAV pilietybę, S. Kudirkai, lageryje praleidusiam trejus metus ir devynis mėnesius, 1974 m. buvo leista su šeima išvykti į JAV.

Nuvykęs į Ameriką, S. Kudirka aktyviai reiškėsi spaudoje bei televizijoje, dalyvavo pagrindinių JAV televizijų laidose. 1978 m. sukurtas televizijos filmas, laimėjęs du „Emi“ apdovanojimus, plačiai rodytas kino festivaliuose.

2000 m. vasarą S. Kudirka su savo 94 metų motina grįžo į Lietuvą.

Vėliau įvyko toks atsitikimas. Kartu sėdėjo toks ruskelis Cukanovas ir ukrainietis Čiornyj – jaunas vyrukas. Paskutiniaisiais metais nutariau visai neiti pusryčių. Duonos paprašydavau, tą normą man atnešdavo, na gal kartais aš jų ir norėdavau, bet toks jau buvo mano užsispyrimas ir kitiems bus ką pasakyt, kad metus be pusryčių išbuvau.

Atbėga režimo viršininkas Fiodorovas. Buvo labai pasiutęs, kaip beprotis. Ateidavo į ligoninę, padėklus, kuriais neša indus, trenkia ant žemės, sutrypia kojom, na, tikras beprotis. Kai tik pasako „padjom“, turi keltis. Jis ir klausia:

– Cukanov, padjom byl (Cukanovai, buvo – keltis)?

O Cukanovas jam tiesiai:

– Znaiš paskuda?! Idi ot siuda! A to ja tebia kak urėžu... Tvoj mamon, o! (žinai bjaurybe?! Eik iš čia! O tai aš tave kaip perpjausiu... Tavo mamoną, o!), – parodė į pilvą.

Šitas viršininkas atgal pro duris ir išdūmė išsigandęs Cukanovo. Po pusryčių išrikiuoja ir veda į darbą. Veda po penkis. Lietuvių buvo apie 30 kalinių. Man sako:

– Kadžionis v storonu (Kadžionis į šalį)!

Aš išeinu iš rikiuotės, kitus išvedė į darbą – mane į štabą. Įėjęs į štabą, pradariau duris, pastebėjęs mane viršininkas sako:

– Minutočku, – liepė palaukti.

Žiūriu, tas Čiornyj jau rašo už stalo atsisėdęs. Supratau, kad turėsiu būti liudininkas. Sekcijoj tai mes buvom trise. Čiornyj išėjo, tada man:

– Zachodi (užeik).

Užeinu.

– Sadites. Kak dela? (sėskitės. Kaip reikalai)?

– Kak v tiurmė (kaip kalėjime). – sakau aš jam.

O viršininkas tęsia toliau rusiškai:

– Aš žiūrėjau, pas jus viskas tvarkoj, gausi pasimatymą, jei kas atvažiuos. O dabar aš norėjau paklausti: jūs šiandien nuo ryto sekcijoj buvote?

– Buvau.

– O jūs girdėjot, ką man Cukanovas sakė?

– Negirdėjau, – sakau aš jam.

– Kaip negirdėjot?

– Labai paprastai. Sekcijoj visą laiką triukšmas, aš spintelę tvarkiau, tikrai nieko negirdėjau.

– Tai ką! Ausų neturi ar kurčias?! – suriko viršininkas.

– Truputį kurčias, – sakau.

– Nu! Von ot siuda! (na! Lauk iš čia)! – Aš kaip perkūnas paknopstomis išlėkiau pro duris iš jo kabineto.

Na ir ką, taip išgelbėjau žmogų. Jei tik du pareiškimai, o dar lagerio viršininkui, ir viskas.

Kada mus areštavo, tai vienas iš provokatorių buvo labai įsimintinas, kadangi buvo tamsaus gymio. Nuvažiavęs į lagerį, sutikau Justiną Aidietį ir jis pradėjo pasakoti, kad jį išdavė Alfonsas Radzevičius, nupasakojo, kaip jis atrodo, ir mes tiksliai nustatėm, kad tai tas pats Radzevičius, kuris dalyvavo ir mus areštuojant ir kuris tyčiojosi iš mūsų, kai vežė sunkvežimio kėbule į Vilnių. Aiškino, kad jis irgi buvęs partizanas, kad vėliau supratęs, jog „reikia šitie durniai pribaigti“ ir kad jis ėmėsi šitų „pabaigtuvių“ darbo. Jis aiškino, kad jie linksminasi, šoka, geria, kažkas ateina ir praneša, kad va ten kažkur „banditai“ ir ką, sako: „Galvojat – mes metam pokylį? Ne, mes vis vien juos pagausim, jei ne šiandien, tai rytoj...“ Siūlo: „Va, ir pats sutik padėt. Nuvažiuosi į Vilnių, laisvai vaikščiosi, cigaretes rūkysi, o jei nesutiksi, tai gausi kulką kakton...“

J. Aidietis pasakojo, kad jie su Radzevičiumi buvę kartu vienam bunkeryje. Vėliau J. Aidietis legalizavosi, o Radzevičius, patekęs į čekistų rankas ir sutikęs dirbti provokatoriaus darbą, Aidietį išdavė. Kai J. Aidietį areštavo, per akistatą jis Radzevičiui pasakė: „Aš tave pakarsiu.“ Tai tardytojas sako: „Tu jo pakart negali, bet tu paliudyk, ką žinai apie jį, o pakarsim mes.“ Aidietis liudyt atsisakė. Man jis pasakojo tokį dalyką. Kada jie kartu buvo bunkery dviese žiemos metu, Radzevičius jam pasiūlė atlikti tokį teroro aktą. Atseit, ten, kažkur jų apylinkėje, netoli Labanoro, gyvena jauna mokytoja – komjaunuolė, reikia ją atsivest į bunkerį, per žiemą „panaudot“, o pavasarį nušaut. Taip pat pasakojo, kad jis buvęs be galo žiaurus. Jei kurį tik įtaria, kad truputį „raudonas“, iškart muša arba nušauna.

Kada Radzevičius atliko savo juodą darbą, partizanai miškuose buvo išnaikinti, nuteisė ir jį dešimčiai metų. Tą juodą darbą jis dirbo ir lageryje. Paprastai tokių lageriuose dažniausiai nesuvesdavo, ypač su buvusiomis jų aukomis, kad nebūtų kartu, o mano atvejis buvo kitoks.

Atvežė mane į Mordovijos 7-tą lagerį puikiai žinodami, kad Radzevičius tenai, supratau, kad specialiai. Tik atvežė, gal po valandos ateina kaliniai iš darbo, aš vakarieniauju pasiėmęs tą sriubos normą, o Radzevičius ateina ir atsisėda tiesiai prieš mane. Aš jam nieko nesakiau, pavalgiau ir nuėjau. Jis žinojo, kad jam joks pavojus negresia, kadangi lageryje buvo galva už galvą, be to, tenai jis jau ir muštas buvo. O mušė dėl to, kad kameroje būdamas jis išprovokavo tokį Urboną ir jie jį (Radzevičių) žinojo tik kaip kameros provokatorių. Nutraukė nuo narų, apkūlė ir paliko, o vėliau, kai išaiškėjo, kad jis ir partizanus rišė, tada jau laukė progos rimčiau su juo atsiskaityti. Lagery buvo toks Petras Pukinskas, sako: „Rankos dreba, nežinau, ką dabar daryt..?“ Kiti sako, gal jį reikia palikt, gal jis papasakos kokių nors slaptų dalykų gyvas būdamas, bet jis pirma manęs išėjo iš 7-to lagerio. Tiesa, kai jis jau buvo atsiskaitęs, kitą dieną lyg tai buvo kilusi mintis jį pakrikštyti, bet aš nuėjau į katilinę, kurioje dirbo Kostas Kavoliukas, aš jam užsiminiau, bet jis mane perkalbėjo.

Irkutsko srity buvo toks režiminis lageris ir kaliniai ten darė pasikasimą, jam vadovavo kalinys Vytas Bastys, kuris irgi nuo pradžios iki galo buvo saugumo šnipelis. Tarp jų buvo ir Radzevičius, ir visa sekcija apie tą pasikasimą žinojo. Svarbiausia, tai, kad Albertas Petrauskas atvežė tokią knygą ir pasakė, kad tos knygos viršelyje yra įklijuotas laiškas man.

R. K. p a s t a b a. partizano A. Petrausko prisiminimai publikuojami knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 1, p. 635. Šiuo metu (2008 m.) A. Petrauskas gyvena Kaune.

Tame laiške buvo parašyta, kad aš atvažiuočiau į tą režiminį lagerį, o ten nuvykti turėjau galimybių. Atsisakyk nuo darbo, savaitę pasėdėsi, ir viskas, važiuoji tenai. Tam laiške ir buvo parašyta, kad ten kasamas tunelis pabėgimui, bet Petrauskas šitą dalyką žinojo ir jis man pasakė: „Jonai, daryk, kaip nori, bet aš nepatariu ten tau važiuoti." Be to, jis dar pranešė, kad tam pasikasime dalyvauja ir Radzevičius. Tada man tapo aišku kaip dieną, kam visa tai daroma, ir aš nevažiavau. Bet svarbiausia – viskas buvo žinoma saugumui, tuo laiku nutraukė mano laiškus. Vėliau aš juos atsiėmiau, jie atėjo atgal, ant jų buvo parašyta: „poslat po adresu", reiškia, jie klajojo kažkur kitur, nors adresas aiškiausiai užrašytas. Vienas laiškas gal ir galėtų nuklysti, bet kad penki nuklystų iš eilės, šitokių stebuklų nebūna.

Tolesnio A. Radzevičiaus likimo aš nežinau, tik teko girdėti, kad jis grįžo iš lagerio, šiuo metu jau miręs.

R. K. p a s t a b a: apie buvusį Lietuvos partizaną Alfonsą Radzevičių-*Tarzaną*, vėliau – MGB agentą smogiką *Alfa* – buvo rašyta ir knygose „Aukštaitijos partizanų prisiminimai" d. 1, p. 151, 152, 153, 161, 404, 757; d. 2 (2 knyga), p. 288, 556, 571, 577, 581; d. 3, p. 218, 594, 650, 659; d. 4, p. 461; 6-oje dalyje apie A. Radzevičių publikuota gana nemažai informacijos ir iš KGB archyvinių bylų.

1967 m. gavau nurodymą tučtuojau pasiruošt į etapą iš Mordovijos 3-iojo lagerio, kur buvo centrinė ligoninė, ir išvežė. Aš galvojau, kad veža į Vilnių, kaip sakydavo „praplaut" smegenų, o nuvežė iki Saransko. Atvežė į kalėjimą – persiuntimo punktą, atrakino kamerą ir įleido tarp kriminalistų. Jų buvo daugiau kaip 20, visi jauni, apsiginklavę peiliais.

Žinot, labai nejauku. Uždarė vienas duris, uždarė kitas, nors jūs pasiuskit, jokios išeities. Žiūri išpūtę akis į mane ir klausia – iš kur. Pasakiau iš kur esu. Klausia, pagal kokį straipsnį teistas, pasakiau, kad pagal 58-tą, jau žino, kad tai politinis. Klausia, kur mane veža, sakau, kad į Vilnių. „O kodėl ten tave veža?" Sakau, veža tikriausiai, kad prakeikčiau savo praeitį, kad aš neteisingai elgiausi. Tai klausia: „Ar prakeiksi?" Sakau – jokiu būdu. „Molodiec", – pagyrė mane. Paskui klausia: „O ten pas jus moterų yra?" Sakau, kad nėra. „A, su kuo jūs gyvenat?" Jie ten visaip šlykščiai ėmė juoktis, keiktis. Tai klausia: „Gal tu tikintis?" Taip, – atsakiau, tikintis. „A, tai į Dievą tiki ir kalėjime sėdi. Kaip čia suprast? Tau nieko nepadeda ir Dievas?" Tada aš jiems sakau: „Jūs klausiat ir aš jums sakau tiesą, kaip yra, o jūs lyg ir tyčiojatės. Manau, kad tiesos sakymas jūsų neįžeidžia." Kiti, girdžiu, pritaria, kad tai teisingai. Aš nieko neturėjau, bet jau žinojau, kad jie mane iškratys. Turėjau čes-

nako, nieko nelaukdamas, atidariau čemodaną ir pasiūliau jiems. Visi supuolė kaip varnai. Aš negaliu pasakyt, bet jiems kažkas pasidarė, jie su manim pradėjo žmoniškai kalbėtis, tarp jų atsirado didelių smalsuolių, ėmė klausinėti už ką aš sėdžiu. Aš jiems pasakiau, kad buvau partizanas, su ginklu kovojau. Jie lyg ir nustėro: „Tai prieš rusus?“ Sakau, ne prieš rusus, o prieš šitokią santvarką. Aš jiems sakau, kad pas mus anksčiau žmonės sakydavo, kad Rusija ir Amerika tai tas pats. O, sakau, jūs už ką sėdit? Ar jūs prieš Rusiją kariavot? Santvarka jus gi tokius padarė. Jūs gal kokį daiktą paėmėt, jums labai mažai moka, tokiu būdu jūs ir patekot į kalėjimą. Vienas sako: „Jis teisingai sako. Kai išeisiu, imsiu automatą ir eisiu kariaut, kaip kad jis kariavo.“ Žiūriu, kad jie surado iš kažkur maisto, tuoj pasikvietė ir mane. Galvoju: dieną tai dieną, bet ką jie naktį su manim darys? Žinot, visokių iškrypėlių, išsigimėlių, bet ruošiu save psichologiškai, galvoju, ginsiuos iki paskutinio.

Ateina vakaras, girdžiu, vienas šaukia: „Ateik čia!“ Kitą išvaro ir sako jam: „Gulk po narais.“ Aš ir ateinu. Jis sako: „Tu pasakyk man tokį dalyką. Aš turiu tris žmonas, tai dabar, išėjus į laisvę, su kuria aš turiu gyventi?“ Pagal tikėjimą, aš jam sakau, turi gyventi su pirmąja. Jis sako: „Teisingai sakai. Pirmą pamečiau, antrą pamečiau, o kada kalėjiman patekau, tik pirmoji man pradėjo siuntinius siųsti, be to, aš esu pasižadėjęs sau, kai išeisiu iš lagerio, į cerkvę nunešiu didelę žvakę, – ir jis ištraukė iš čiužinio tokį lapą, o jame poema, tikra poema apie tarybų valdžią, taip taikliai parašyta, tik labai šlykščiai, visi jų vadai suminėti, nuo Lenino iki paskutinio. Tarp jų vienas buvo menininkas, paėmė kalkių gabaliuką, tik brūkšt brūkšt – Leninas ant sienos ir yra. Kada atėjo prižiūrėtojas, tuoj liepė nutrinti. Kaip Leninas gali būti kalėjime. Ir jie mane pradėjo tiesiog gerbti už tai, kad aš jiems sakau teisingai, o jiems aš viską smulkiai papasakojau, kaip mus gaudė po miškus, šaudė, kaip ant gatvių guldė lavonus ir viską iki smulkmenų papasakojau, o kad neįžeisčiau jų nacionalinio orumo, dar pakartojau, kad aš ne prieš rusus kariavau, o prieš santvarką. Kada aš rengiausi išvažiuoti, vienas man davė nosinaitę dovanų ir dabar aš ją tebeturiu, jos kampuose surašyti keturių lagpunktų numeriai, o viduryje išpiešta kažkokia italų dainininkė. Išpiešta cheminiu pieštuku, bet labai meniškai ir, kas svarbiausia, plauk kiek nori neišplausi, be to, jis davė dar savo adresą. Aš jam už tą nosinaitę prižadėjau pasiųstį banderolę ir pažadėjau parašyt į namus, nusiųst jo adresą, kad namiškiai jam tą banderolę nusiųstų. Kad išlaikyčiau politinio kalinio žodį, jog jie matytų, kad aš ne tik tarp jų, bet ir ištrūkęs iš jų taip elgiuosi, tesiu savo pažadą, parašiau namiškiams, kurie šitam kaliniui nusiuntė banderolę rūkalų.

Po kurio laiko ligoninėje sutikau kalinį – kriminalinį ir jis man ėmė pasakoti, kad va buvo toks atsitikimas, jo draugai – kaliniai buvo sutikę kažkokį partizaną lietuvį, jis viską teisingai sakė, kaip kariavo prieš šitą santvarką, sakė, kad nepasmerks savo praeities, prižadėjo atsiųst banderolę ir žinot ką, atsiuntė. Teko prisipažinti, kad ten aš pats ir buvau, paprašiau dar perduot linkėjimus tam kaliniui Drazdovui.

Iš lagerių gyvenimo

1961 m. pavasarį mus atvežė iš Irkutsko srities Čunos lagerio, tai mes tiesiog nustebom. Pilna zona raudonuoja nuo raudonraiščių. Kas tie raudonraiščiai?

Lagerio administracija, norėdama suardyti kalinių vienybę, žmones vedė į pagundą: va, užsidėk raištį, mes tave pristatysim teismui, tau sumažins bausmę, ir važiuosi namo. Nors ir labai keista, bet labai daug lietuvių nešiojo raiščius, be galo daug. Buvo tokių sekcijų (tam tikra gyvenamo barako dalis), kur gal pora iš trisdešimt lietuvių nenešiojo tų raiščių, o visi raudonuoja kaip kolorado vabalai. Patys sau aiškindavo taip: nesvarbu, kas ant rankos – svarbu, kas širdy, ir dar nemaža dalis parašė vadinamuosius „prakeikimus“. Čia jau buvo didesnė pagunda, čia ne vien jau tik supjudymui. Tuos vadinamuosius „prakeikimus“, arba, švelniai kalbant, savo praeities pasmerkimą administracija įdėdavo į bylas, turbūt jautė, kad ateis laikas, reiks pasauliui parodyt, va šitie ką rašo apie save, buvę partizanai ir pan. Tai toliaregių politika, bet taip jau buvo.

Kaip jau minėjau, Mordovijos lageryje buvo labai daug „raištininkų“. Buvo kažkoks bumas užėjęs: užsidėk raištį – tave paleis ir t. t. Vienas kitas padrąsino, kad čia nieko blogo ir pan. Mane irgi būrininkas pasikviečia ir sako:

– Kodėl niekur nedalyvauji, raiščio neimi?

– Taigi, – sakau, – argi jūs nežinot, kokie raiščius nešioja? Tie, kurie vaikus į šulinius kišo, žydus šaudė. Jūs gal negirdėjot, ką jie kalba?

– O ką jie kalba?

– Aš už durų stoviu, jie manęs nemato ir kalba: „Nesvarbu, kas ant rankos, svarbu, kas širdy. Ateis laikas – mes jiems gerkles perplėšim.“

Būrininkas sako:

– Iš dalies tu teisus.

– Aš visiškai teisus, – sakau jam. – Man gėda užsirišt raištį ir eit su jais. Va, jei sužinočiau, kad fabriką kas nori susprogdint, tai čia būtų mano, kaip piliečio, pareiga jums pasakyt.

– O-o-o, – nustebo būrininkas.

Tai, žinote, tik to ir tereikėjo. Mano juokeliai vos ašaromis nesibaigė. Praeina kiek laiko, mane ir vėl kviečia, matyt, pagalvojo, kad ir šita „žuvelė“ užkibs. Iš Lietuvos buvo ką tik atvažiavę du saugumiečiai, atrodo, kad rusai, nes kalbėjo rusiškai. Su jais tada aš pirmą kartą susitikau, tai buvo apie 1961 metus. Klausia manęs, kaip gyvenu, aš jiems atsakiau, kaip lagery.

– Ar čia nėra kokių nors organizacijų?

– Nežinau, – sakau, – yra ar nėra...

– O tau čia niekas netrukdo?

– Ne, man niekas netrukdo. Aš turiu savo galvą.

– Mes žinom, kur tavo galva tave atvedė...

Paskui sako:

– Klausyk: mes peržiūrėjom tavo bylą ir ten nieko tokio baisaus nėra, ar ne laikas būtų važiuot tau namo. Ar nori?

– Kas gi nenori namo, visi nori, – sakau.

– Gerai, – sako. – Mes dar apie tai pašnekėsim kitą kartą.

Aš supratau, kad čia tik pradžia ir dar šnekės su manimi ne kartą. Tada aš jiems sakau:

– Žinote, aš turiu vieną prašymą.

– Tai kokį prašymą? – sukluso saugumiečiai.

– Aš labai prašau. Jūs niekada nesistenkite pristatyti manęs į tą teismą bausmės sumažinimui.

– Kodėl nepristatyti? – dar daugiau nustebo KGB viešpačiai.

– Todėl, kad aš cirko žiūrėt ne mėgėjas. Jeigu man, dirbančiam jums veltui, neleidžiama nusipirkt už savo pinigus maisto, tai kas gi man gali duot laisvę? O be to, laisvę reiktų duot eilės tvarka. Juk yra vos paeinančių senukų, yra ant neštuvų nešamų, be kojų, be rankų... Juos paleiskite pirma, aš jau palauksiu.

– Gerai. Eik.

Tik išeinu, už kelių dienų sužinau, kad aš jau pristatytas perteisimui. Kaip šiandien prisimenu: būrininkas išrikiavo visus ir garsiai pasakė:

– Kadžionis ir Bezsmertnyj niekur neišeikite, jus „na nabliudatelnuju komisiju" (jus į stebėjimo komisiją) šaukia.

Buvo tokios paruošiamos komisijos, kurios gali praleist, gali nepraleist. Jie ten tyčiojasi iš kalinio, klausinėja: kodėl tu buvai banditas, kaip tu gyvensi toliau ir t. t. Kai tik patikrinimas praėjo, aš pasiėmiau knygą, nuėjau ten už mokyklos, atsisėdau ant lentgalių ir skaitau. Ieško, ieško manęs ir niekur neranda. Taip aš ir nenuėjau į tą komisiją, o jie manęs daugiau ir nebešaukė, tik būrininkas kartą pastebėjęs mane pasišaukė.

– Užeik, – sako.

Užeinu, jis ir sako:

– Kas turi rūpintis dėl savo laisvės? Tu ar aš?

– Žinot, – sakau, – aš iš jūsų jokios malonės nelaukiu.

Būrininkas sako:

– Gali pakartot šituos žodžius?

– Galiu, – sakau. – Aš iš jūsų jokios malonės nelaukiu.

– Ladno, idi (gerai, eik)...

Tai buvo pirmasis susitikimas, o vėliau buvo į lagerį atvažiavęs kitas saugumietis – Kažys. Jis šaukinėjo lietuvius, pasišaukė ir mane. Na, ir pradėjo:

– Tai va, čia tavo bausmė nelabai didelė... Ar nenori laisvėn?

– Laisvėn tai noriu, – atsakiau.

– Jeigu nori, prašau ir eik...

– Taigi, – sakau, – kaipgi eisi, sargyba stovi, durys užrakintos...

– Ne ne, nekalbėk, aš pasakysiu, ką reikia prieš tai daryt.

– Tai ką, – sakau, – gal raištį paimt?

Pastaruoju metu raiščių jau neberišdavo, buvo padarytas patobulinimas, prisegdavo tokią, atrodo, keturkampę žvaigždę, ant kurios buvo užrašyta „SVP", tai reiškė „Sekcija vnutrennevo poriadka" (vidaus tvarkos sekcija), o mes sakydavom – „Sucha vyšla poguliat" (kalė išėjo pasivaikščioti).

– Oi ne, aš nežinau, kas čia jūsų per organizacija, – tarytum pirmą kartą išgirdęs, nusistebėjo Kažys.

Aš jam sakau:

– Čia ne jokia kalinių organizacija, čia panašiai kaip žydai prie vokiečių vaikščiodavo su žvaigždutėm.

– Na na, kam čia tuoj žydai, – numykė Kažys.

Tada aš jo klausiu, ką daryt, kad į laisvę išeit. Jis sako:

– Reikia pasmerkti savo praeitį.

Tada aš jam sakau:

– Jūs darėt nusikaltimus, o aš dabar turiu savo praeitį pasmerkt?

Kažys vėl savo giesmelę gieda:

– Aš žinau, jums skriauda, kad tauta jus išmetė į sąšlavyną...

– Jūs taip sakot, – atkirtau Kažiui. – O kaip sako pasaulis? Jūs tai esat išdavikas ir keiskit savo gyvenimo būdą.

Kažys tik paraudo:

– Pats – banditas, ir byloj taip parašyta...

– Ne viskas, kas byloj parašyta, – atkirtau jam.

O jis vis rašo. Aš jo klausiu:

– Ką jūs ten vis rašot? Turbūt jau į kokią daboklę įkišit?

Kažys dar rūstesniu tonu man atsako:

– Į daboklę, tai gal ir ne į daboklę, bet Lietuvos tai jau tau niekada nematyti... Man įdomu, ką tu šneki lagery, jeigu į akis man taip kalbi?

– Lagery aš nieko nekalbu. O ką aš galiu lagery kalbėt? O jums, jeigu įdomu kas, klauskit, dar pasakysiu, nes aš žinau, kad jūs tokių kvailių mažai sutinkat, kurie į akis pasakytų teisybę. Aš jau pasakiau, kad jokios malonės iš jūsų nelaukiu ir nieko čia nuostabaus, – užbaigiau aš.

Pusantros valandos iškalbėjau. Vėliau visą laiką kviesdavo ir kviesdavo atvažiavę iš Lietuvos čekistai. Atvažiuodavo toks Jonas Česnavičius, Butrimas ir kiti.

Kiek pamenu, buvo 1976 metų Kūčios. Paprastai per Kūčias lagery kartu sueit neleisdavo. Tada mes su Petru Plumpa sutarėm, kad Kūčias švęsim kartu. Taip ir padarėm. Jis atėjo pas mane. Na, žinot, ten mes nieko neturėjom, bet jei kada žuvies duoda, vieną kartą nesuvalgai, lieka Kūčioms. Užsidegėm žvakutę, pasimeldėm, atėjo prižiūrėtojas, bet nieko nesakė. Kaip žinia, barakai suskirstyti į sekcijas, kiekviena sekcija turi savo numerį. Jei tik įėjai į kitą sekciją, viskas, režimo pažeidimas.

Po Kūčių atėjo Kalėdų rytas. Tada aš, P. Plumpa, Jonas Šerkšnys, Kazimieras Randis, Kazimieras Barauskas sutarėm keliese švęst Kalėdas. Išsivirėm arbatos, kas kokį gabalėlį maisto turėjom, pasidalinom. Lagerio valdžia ir prižiūrėtojai labai nekentė Petro Plumpos, tiesiog persekiojo kiek galėdami. Todėl, kad jie norėjo jį palaužt, o jis kaip buvo taip ir liko užkietėjęs „liaudies priešas“. Atėjo prižiūrėtojas, pamatė ir tik:

– O, Plumpa?! Išeik! Ne savo barake!

O Petras jiems nieko nesako, jis nekreipia net dėmesio į tuos prižiūrėtojo žodžius. Jie dar pakartojo, kad „narušaješ“(pažeidi)...

Jis tada sako:

– Ty sam narušaješ... Vy bandity i vaši zakony banditskije i umyvaites ot siuda... (Tu pats pažeidi... Jūs banditai ir jūsų įstatymai banditiški... Plaukitės iš čia...)

Iškart karininkas išbėgo, pasišaukė daugiau prižiūrėtojų, ateina jėga.

– Nu, davai, vychody! (Na, pagaliau, išeik!)

Plumpa neina. Kadangi jis toliau sėdėjo, lietuviams liepė atlaisvint kelią, kad jie jį galėtų jėga ištempti. Atlaisvino jiems kelią, davė įsakymą, o mes abu sėdim ir gurkšnojam sau ramiausiai. Supratom, kad prie žmonių jie nenori grumtis, stalas apsėstas, na, žino, kad išeis į aikštę tokie dalykai. Tada aš atsistojau ir sakau:

– Viršininke, šiandien mūsų Kalėdos, o jis mano svečias, aš jį pasikviečiau, būkit geri, nedrumskit mums šventinės nuotaikos. Jeigu aš konkrečiai prasikaltau režimui, tai jūs mane ir bauskite.

Atbėgo su fotoaparatu, nufotografavo Petrą, paskui mane. Nuotraukas iškabino ant sienos, kaip režimo pažeidėjus. Nebesiryžo jie tada jėgos naudot, bet pasakė: „Penkios minutės ir kad jūsų čia daugiau nebūtų." Jie išėjo, o mes pabuvom daugiau kaip penkias minutes, bet išsiskirstėm. To ir užteko, daugiau nebaudė. Mes žinojom, kad jie nenori išgarsint, jog draudžia šventes, nes viskas išeina iš lagerio.

Lageryje mes labai draugavom ir sutardavom su dzūku Kostu Trunca nuo Alytaus, buvusiu A. Ramanausko ryšininku. Vieną sykį mes ruošėmės į darbą, prasidėjo tokia baisi pūga, tiesiog dangus su žeme maišosi. Nutarėm: geriau tegul grūda izoliatoriun, grįžkim atgal. Sugrįžtam atgal. Visus išveda į darbą, atbėga „nariadčikas", liepia eit į štabą, o ten – „operas". Klausia, kodėl mes neišėjom į darbą. Sakom, kad šuo išvarytas tokią dieną neina į lauką, tai kaip mes eisim. Jis ėmė įrodinėt, kad dabar jau nebe taip pusto. Tiesa, dabar jau nebe taip... Jis klausia:

– Ar eitumėt dabar?

– Dabar tai eitumėm.

Tuojau paskambina kareiviui, ateina du kareiviai. Vienas iš priekio, kitas iš užpakalio ir varo į darbą. Nežinau, kaip ten buvo, bet mus nuvedė visai į kitą darbovietę. Tai labai retas atsitikimas ir paleidžia ten. Radom čia naujų pažįstamų, pasikalbėjom. Darbovietės nuo darbovietės neskiria mirties zona, tik šiaip tvora. Įlindom per tvorą į savo darbovietę. O kada iš darbo zonos veda atgal, daužo geležimi į „reikas" (geležinkelio bėgio gabalas), reiškia, sutapo kalinių skaičius. „Reikos" prie bokštelių skamba, reiškia, viskas tvarkoje, žmonių skaičius atitiko ir varo. Girdim, kad viskas tenai sutapo, o mus ten paleido, tai mes, reiškia – atliekami, niekur „nefigūruojam". Tada nutarėm pasilikt darbovietėje ir, pasitaikius pirmai progai, iškart ir bėgam, nors neturim nei maisto, nei gėrimo, turim tik ugnies jaunatviškos ir ryžto, kad bėgt iš nelaisvės. Na, ir laukiam. Laukiam ilgokai, paskui pamatom, kad surikiuotos kolonos, o žiema, šalta, supratom, kad bus blogai. Aną lagerį parvedė, o mūsų lagerį, kuriam mes priklausom, laiko vietoje. Tada jau supratom, kad jau kažko trūksta, ir trūksta mūsų. Ką daryt? Pakilom ir tekini pasileidom link kolonų. Pribėgom, didžiausias triukšmas, kelios kolonos sulaikytos, keikia mus, klausia, kur buvom. Galėjom ir mušti gaut, tai labai paprasta. Ėmėm aiškintis, kad truputį pamigom, ir viskas. Na, tuokart mums pigiai atsiėjo, ir „bėglius" parvedė namo.

Nuvežė mane į Saranską, į tardymo izoliatorių. Pasišaukia karininkas, matyt, apsėstas kažkokių piktų dvasių, krapštosi vis, kur nereikia, viena ranka. Atsinešęs mano bylą varto ir klausia:

– Bandoj buvai?

– Ne, – sakau.

– Na, kaip?

– Na, taip.

– Taigi parašyta.

– Kas parašyta? Bandoj nebuvau.

– O ginklą turėjai?

– Ginklą turėjau.

– O tokį *Ąžuolą* pažinojai?

– Pažinojau. Taigi mūsų vadas buvo, kaip nepažinsi.

– Tai kur tu buvai?

– Aš buvau partizanas. Kaip dabar suprast? Baltarusijoj juos vadino partizanais (turi minty raudonuosius), o Lietuvoje – tai banditai. Atvažiuoja saugumiečiai iš Lietuvos ir sako, kad „banditai“ buvo rašoma byloj tik todėl, kad silpni kadrai buvo. Mes gi jūsų taip nevadinom. Taip? Jūs dar ir dabar mus taip vadinate...

– O, tai sunki kalba bus su tavim, – sako šitas klyną besikasydamas saugumietis.

Viskas. Užvertė bylą, ir eik. Ir niekas daugiau nė vieno karto neiššaukė. Pabuvau tris savaites, ir vėl pervežė į lagerį. Atvežė į tą patį lagerį pas tuos pačius kalinius.

Kriminaliniai skundėsi, kad prižiūrėtojai juos lagery muša. Matau, vienam ranka išsukta, kitam nosis į šoną žiūri ir pasakė, jei darbo normos neįvykdai, tiesiog miške išrengia, pririša prie medžio nuogą, kad uodai pageltų, kitaip, matyt, su jais negali susitvarkyt.

Vienu metu kaliniai buvo skatinami užsiimti kokiais nors rankdarbiais. Po 1960 metų, jei turi ką nors gyvenamoje zonoje, iš tavęs jau nebeatima, bet jei pagaus ką nešant iš darbovietės, tai viskas, iškart konfiskuoja. Viršininkai kartais paprašydavo kalinių, kad jiems ką nors padarytų ir tokių atvejų nemažai pasitaikydavo. Pusiau slaptai pasidariau dėžutę, nužiūrėjau, kad gera pamaina... Būdavo prižiūrėtojų, jei ir pajus ką nors nešant, praleidžia, nuduoda, kad nieko nepastebėjo. Užbaigiau ilgai dirbtą dėžutę, užsikišau už „šimtasiūlės“ ir nešuos. Kada per vienus vartus išėjau iš darbo zonos, reikia eit į gyvenamą zoną. Pamačiau, kad prižiūrėtojas pasikeitęs ir stovi visi blogieji. Pro kurį beisi, visi atims. Aš tada viešai pasiėmiau dėžutę į rankas ir nešuosi. Prieinu prie prižiūrėtojo ir sakau rusiškai:

– Na, vozmite ili otdaite... (Na, imkite arba atiduokite)

O jam pasigirdo: „Na, vozmite i otdaite.“ (Na, imkite ir atiduokite) Jis, matyt, pagalvojo, kad tą dėžutę aš padariau viršininkui. Jis man ir sako:

– Aš tau ne „šestiorka“, atiduosi pats.

– Gerai, – sakau ir parsinešiau ją.

Pas mane į pasimatymus atvažiuodavo žmona, iš viso buvo atvažiavusi šešiolika kartų, kol nebuvo uždrausti pasimatymai, ir man neleisdavo nieko išsinešt, o kitiems leisdavo. Kažkodėl ant manęs jie neturėjo akies. Į pasimatymą, ką atveža, leidžia įsinešt, bet iš pasimatymo jau viskas, nebeleidžia.

Pasibaigė pasimatymas, mes su žmona ir kalbam, ką dabar daryt, gal atsipjaut bent gabaliuką, visą „čemodanėlį“ atvežė vien lašinių. O prižiūrėtojas buvo toks netikęs, rėkdavo, šaukdavo kaip žvėris. Nutarėm taip: atsidaryt „čemodaniuką“, jeigu kas įeis, kažkiek atsipjauti prie jo akių, tai taip ir bus. Prieina, klausia kas čia yra tam „čemodanėlyje“. Aš sakau, – lašiniai. Jis tik per vieną langelį dirst, per kitą...

– Greit, – sako, – į zoną...

Matote, kaip kartais gali žmogus apsirikti. Iš išorės atrodė baisiai žiaurus, o viduje geras. Kadangi jis žino ir supranta šitą sistemą, visur vaizduoja blogą, o iš tikrųjų visai kitoks. O „čemodanėlis“ toks pilnas ir toks sunkus, aš net pabūgau, kad nenutrūktų rankenos, tai apsikabinau abiem rankom ir į zoną.

Buvo dar vienas atsitikimas. Jie baudė visaip, visaip stengėsi palaužti žmones. Žiemos metu, ką tik po Kalėdų, prieš Naujuosius metus, sugalvojo padaryt eksperimentą. Lauke buvo 27 laipsniai šalčio. Prie kratos namelių sustojo pulkas prižiūrėtojų, karininkų. Kadangi įeinant į zoną kalinys būtinai turi pereiti per tą namelį, kuriame yra penkios skylės, o prie jų daro kratą. Įsako visiems nusiauti veltinius. Beveik visas lageris padeda veltinius, nepadėjo tik penki ukrainiečiai, tarp jų ir aš. Kovaliovas (kuris buvo teistas Vilniuje) nusiavė basas, kadangi jis basas, tai jį pirmą ir praleido į zoną, o visus likusius, kurie nenusiavė, sustabdė. Klausia, kodėl nevykdau įsakymo. Aš sakau, kaip aš, ligonis būdamas, žiemą veltinius padėsiu, aš savižudybe neužsiimu. „Nu, ladno, prochodi“ (Na, gerai, praeik), – ir mane praleido. O likusiems ir naujus batus siūlė, bet jie nenusiavė. Tai va, ką galima su kaliniais išdarinėti, eksperimentuoti. Liepia, pavyzdžiui, nuogai nusirengti, ir tu renkis, žiūrėjo, kiek galima iš žmogaus pasityčioti. Įsivaizduojat, ką reiškia žiemos metu padėt veltinius ir vatines kelnes.

Taišeto lageryje, Čunoj, buvo toks viršininkas Jefremov. Tai tikras psichas, jeigu jam jau kas užeina, tai jau viskas. Atvažiuoja žmona į pasimatymą, pasirašo dėl pasimatymo, pabūna, kiek skirta, ir sutariam, kad po kokios dienos vėl ateis, sakysim, kad čia buvo nuvažiavusi kažkur pas gimines, dabar grįždama ir vėl nori užeiti. Bet tas lagerio viršininkas toks keistas, kad pas jį tiesiog baisu užeiti. Vienas tautietis, Juozas Kalvaitis, pamokė, sako:

– Jonai, jis labai nemėgsta mandagių žmonių, su juo reikia elgtis, kaip „blatniakai“ elgiasi. Kepurės nenusiimk, vietoj „zdrastvuite“ sakyk „dobryj viečer“ ir pan.

Vaizduot taip aš nepratęs, bet ką darysi, dabar taip reikia. Barake iš darbo grįžtu ir nueinu pas jį. Pradarau duris, kepurės nenusiimu, o įėjus į kabinetą, griežtai reikalaudavo nusiimti kepurę, viena „ušankos“ ausis užleista, aš jam „dobryj viečer“, jis man irgi „dobryj viečer“, o jau rengiasi išeiti.

– Ką pasakysi? – klausia.

Paaiškinau, kad turėjau pasimatymą, žmona čia netoli pas gimines nuvažiavusi, dabar grįždama nori vėl pasimatyti. Jis klausė klausė manęs, tik už rankos capt, per duris į koridorių, šviesą užgesino, dabar galvoju, kaip čia mane taip kvailai primokino... Ir nepaleidžia, už rankos laiko.

– Ką tu čia man norėjai pasakyt? – klausia.

Aš jau nebenoriu kartot, bet ir vėl tą patį pasakau. Tada jis sako:

– Na, gerai, pažiūrėsim, tegul ateina...

Kai atėjo ir pasirašė.

Buvo toks netikęs prižiūrėtojas, labai nekęsdavo kalinių. Ateina kartą ir sako man:

– Tu turi būti darbe.

O paskutinė para. Jei aš išeisiu į darbą, man visi planai griūna. Aš ir vėl einu ieškot to lagerio viršininko pasiguost, kad va pasirašėt, o darban vis vien varo.

Viršininko neradau, buvo jo pavaduotojas su viena akim, vadinom jį „kambala“ (plekšnė), atrodo, ukrainietis. Nueinu pas jį ir sakau:

– Mane varo į darbą, o aš viršininko pasirašytą popierių dėl pasimatymo turiu. Ką man daryti?

Suvokiau, kad jis manęs nesupranta. Liepia man parašyt pareiškimą pasimatymui. Nueinu į sekciją ir parašau du pareiškimus: vieną, kad leistų baigt tą pusę paros, o antrą, kad pratęstų. Nueinu ir nedrįstu duot to pareiškimo, kur prašau pratęsimo, jau aštuonias paras gavau ir dar... Buvo penkios, grįžus žmonai, dar trims pasirašė. Jei ką suuostų, gali būti blogai. Paduodu jam pareiškimą, kad pratęstų. Jis sako:

– Ką tu čia man padavei?

– Oi, – sakau, – ne tą.

Paduodu kitą, pasirašo trims paroms, tiktai su išvedimu į darbą. Bet vėliau jie susigaudė. Pasišaukė mane, žinoma, gal gėda prisipažint, kad apsižioplino.

– Tai ką čia gudrauji?

– Aš nieko negudrauju, – sakau.

– Tu turėjai būti darbe... Kaip čia tau su tuo pasimatymu? Baigtas pasimatymas.

Taip jie man ir nutraukė tą pasimatymą.

O dėl lagerio administracijos, tai aš niekada nekeikdavau nei prižiūrėtojų, nei kalinių, nei karininkų, ir jie šitai jautė. Nors aš, jų terminais, buvau užkietėjęs liaudies priešas“, bet jie su manim elgėsi gana pakenčiamai. Būrininkas kartą pasišaukė mane ir sako:

– Va, baigi bausmę, o kaip išėjęs į laisvę, ar nebeisi į mišką?

– Eisiu, – sakau, – būtinai eisiu.

– Tai kaip? Vėl...?

– Taigi reiks malkų, reiks uogų...

– O, ne ne ne... Bet su automatu?

– Gal tokios užuominos šį kartą jau nebereikalingos, – priminiau jam.

Supratau, kad jie norėjo mane kažkur įtraukti, kad nors truputį suteptų.

– Va, – sako, – niekur nedalyvauji, kad kur nors dalyvautum, tai mes galėtume leisti vieną kitą siuntinį gauti iš namų...

– Taigi dovanų aš neprašau, – atsakiau jam.

Paprastai baigiantis bausmei, saugumiečiai kasmet atvažiuodavo iš Lietuvos, „šefuodavo“. Lagerio tvarka gerai žinoma. Iš užverbuotųjų pasiima žinias, o kitus dėl akių šaukia pokalbiui, šaukia beveik visus. Čia Urale, 36-ame lageryje, man tebuvo likę pora metų.

Atvažiavo poetas Stepšys (Juozas Stepšys – sovietinis literatūros kritikas) ir padeklamavo tokį piktą eilėraštį:

Atėjo banditai, išlaužė duris.., vardan tos Lietuvos...

Atėjo banditai, išmušo dantis.., vardan tos Lietuvos ir t. t.

Aš niekada neidavau į tuos susitikimus, o išsikvietę kagėbistai, būdavo, klausia:

– Ar buvai susitikime?

– Ne, nebuvau, – atsakau.

– O kodėl gi? Ten gi pasakojo apie Lietuvą, eilėraščius skaitė...

– Girdėjau, – aš jam atsakiau. – Ir aš galėčiau kai ką paskaityt, – ir pasakiau:

Trėmė žmones Sibiran.., vardan tos Lietuvos...
Guldė ant gatvės.., vardan tos Lietuvos...
Čekistas sukruto:
– Kam čia reikia, kam čia reikia...
– Tai va už tai, kad nereikia, o jūs darėt ir dabar dar tebedarot šitaip.
Paskui klausia:
– O ką kalbėsi išėjęs į laisvę?
– Ką galvoju, tą ir kalbėsiu, – pasakiau.
– Tai tau bus labai blogai.
Tada aš jo paklausiau:
– O jūs kaip? Vieną galvojat, kitą kalbat? Jūs gyvenat ir kovojat už pilvą?
Jis manęs vėl klausia:
– O kokiais rūbais apsirengęs į laisvę važiuosi? Su kostiumu?
– Ne, – sakau. – Aš 25 metus atsėdėjęs, kostiumas man netiks, kitaip apsirengęs, kalinio rūbais ir važiuosiu.

Šyptelėjo saugumietis truputį ir va: liko dešimt dienų iki laisvės. Ateina prižiūrėtojas pavarde Rak (lietuviškai – Vėžys) kartu su kitais prižiūrėtojais, kur aš dirbau, pasisveikina ir klausia:
– Nu, kak diela, Kadžionis? (Na, kaip reikalai, Kadžioni?)
– Viskas normaliai, dirbu, ir tiek...
– Vsio! Sobiraites! Poidiom (Viskas, ruoškitės, einam), – sako jie man.

Įsiveda į izoliatorių, padaro smulkią kratą ir randa šv. Agotos duonos. Jie kažką jau žinojo, nes ėmė aiškint:
– Jūs kažkaip meldžiatės ant šitos duonos ar šitai duonai?
– Atvažiavo į pasimatymą žmona, prisiminimui ir pasilikau.
Prižiūrėtojas sako:
– Dabar jums jau jokios maldos ir jokia duona nebepadės. Ar žinai, kur vežam? – klausia jis manęs.
– Nežinau, – aš jam sakau. – „Čemodanas“ nežino, kur jį veža.
– Tai gal norėjai su Sacharovu susitikt?
– Būtų neblogai, bet atimta galimybė.
– Nu, smotri, apiat popadioš v vagon kuriaščich (Na, žiūrėk, vėl pateksi į rūkančiųjų vagoną), – priminė prižiūrėtojas.

Tada prie manęs „prijungė“ tokį pardaviką ir išvežė į Permės kalėjimą. Žinote, klaikus vaizdas tame kalėjime: prižiūrėtojai braido vandeny, ir keisčiausia tai, kad daugiausia moterys. Man jų tiesiog pagailo. Mes tai nusikaltėliai, pasodinti už vienokius ar kitokius nusikaltimus, o jos savanoriškai savo gyvenimo trečią dalį turi prabūt už tų aklinų sienų.

Niekas nieko neklausia, valgyt paduoda, ir taip sėdžiu. Baigėsi mano kalėjimo laikas, atėjo paleidimo dienos rytas, niekas nieko nesako. Aš pabaladojau į duris, ateina prižiūrėtoja – moteris, aš jai sakau:
– Klausyk, jūs man duokit kokią nors priemonę barzdai nusiskusti.
– Na, šiandien ne pirties diena, – sako ji.
– Taigi, – sakau aš, – šiandien turi mane paleisti.

– Kaip paleisti? – nustebo „maša“.

– Na va, taip, paleisti, – sakau aš.

– O kokia tavo bausmė?

– Dvidešimt penkeri metai, – sakau aš.

– O, palaukit. Tada aš pakviesiu korpusinį.

Tas ateina, aš viską paaiškinu, tada šis atneša skutimosi priemones, vandens paduoda, supratau, kad būsiu išleistas. Bet tokių atvejų, kai paleidžiant dar išvežtų į kalėjimą, būna mažai.

Ateina ta valanda, kada man liepia pasiimt daiktus ir eisim. Ir vėl padaro smulkiausią kratą. Žinoma, ką gi ten beras, viskas kratyta ir perkratyta. Ten pat kalėjimo buhalterijoje pasiimu pinigus: du šimtus rublių su trupučiu. Tai visas mano turtas, kurį aš užsidirbau Rusijos lageriuose per 25 metus. Laukia atvažiavęs saugumietis ir išleidžia mane kalinio rūbais, rūbai smarkiai tepaluoti, kadangi su jais ilgai išdirbau prie staklių, kuriomis lygintuvų spirales vynioja. Visas „apsišlifavęs“, degutuotas ir dar užrašas ant krūtinės. Nieko man tas saugumietis nesako, stovi nedidelis juodas „voronokas“, rodo sėstis į to „voronoko“ „boksą“, o jie su vairuotoju priekyje. Ne, sakau aš jam, į „boksą“ nesėsiu, aš ten negaliu, nes man svaigsta galva, greit vemiu, be to, aš jau laisvas žmogus... Tada pats saugumietis įlindo į „boksą“, aš atsisėdau prie vairuotojo, ir nuvežė mane į Permės geležinkelio stotį. Čia paduoda ranką, palinki laimingos kelionės, paaiškina, jeigu priėjus prie kasos nebūtų bilietų, pasakyti: „Na imeni Volkova“ (Volkovo vardu), tai bilietas visada atsiras. Paprastai saugumiečiai labai nemėgsta, kad buvę kaliniai rodytųsi viešumoje, o kuo greičiau važiuotų namo.

Likęs vienas vaikštau po stotį. Žmonių daug. Tuojau prisistatė milicininkas ir – „dokumenty“. Parodžiau dokumentus, patikrino, viskas tvarkoj. O ant mano „šimtasiūlės“ kalinio numeris ir pavardė. Aš nesuprantu, su tokiu apdaru neišleisdavo nė vieno iš kalėjimo. Po kiek laiko vėl pribėga kiti milicininkai ir vėl – „dokumenty“. Aš ir jiems parodau. Galų gale čia, toj pačioj Permės stoty, ateina du kareiviai, kurie irgi ten budi, bet jie jau, supratau, anksčiau buvo pastebėję, kad mane tikrina, prieina ir gražiuoju man sako:

– Klausyk, nusiplėšk nors šitą numerį nuo krūtinės. Su juo tu nenuvažiuosi iki namų.

– Gerai, – sakau, – tada aš prie krūtinės prisikabinsiu tą „spravką“ (pažyma), kurią man kalėjime išdavė, ir važiuosiu.

Jie sako:

– Jūsų reikalas...

Nuvažiavęs į Maskvą, supratau, kad su tokiais rūbais per ją nepravažiuosiu. Tada tą „šimtasiūlę“ palikau vagone, pasisamdžiau taksi, nuvažiavau į Baltarusijos stotį, o čia iškart prisistatė milicininkai, tuojau paprašė dokumentų, kuriuos aš jiems parodžiau, o jie paklausė:

– Kas tave išleido?

– KGB, – atsakiau.

Kai tik taip pasakiau, kaip ranka viską atėmė. Kiek paėjus, vėl kita milicininkų pora prisistato ir vėl „dokumenty“, ir vėl aš juos jiems rodau.

– A kto tebia v takom vide otpustil? Ty pazoriš našu stolicu. (O kas tave tokį išleido? Tu darai gėdą mūsų sostinei).

– KGB, – sakau aš jiems.

– A nuka bystro sorvi vot etovo! (Tuštuojau nuplėšk šitą!)

Aš dar bandžiau priešintis, bet vis dėlto mane privertė nusiplėšt tuos užrašus. Vėl paleido. Nueinu bilieto pasižymėti ir vėl prisistato milicininkas ir sako:

– Poidiomte! (Eime)!

– Tai ką? Aš areštuotas?

– Ne, ne areštuotas, bet pulkininkas man įsakė tave atvesti.

Pasižymėjau bilietą, ir nuvedė mane į geležinkelio milicijos skyrių. Čia mandagiai paprašė sėstis, paklausė dokumentų, padaviau juos. Žiūrėjo, žiūrėjo ir sako:

– Ničevo sibie, dvadcat piat let, ot zvonka do zvonka... A za čto tiebia tak surovo nakazali? (Nieko sau, dvidešimt penkeri metai, nuo skambučio iki skambučio... O už ką tave taip žiauriai nubaudė?)

Aš jam ramiai atsakiau:

– Liespromchoz. (Miškų pramonės ūkis.)

– Čtož, ty podžog jevo? (Ką tu, padegei jį?)

Aš pradėjau šypsotis, pamačiau, kad jis suprato ir klausia, kas tave išleido su tokia „uniforma", sakau, kad KGB.

– Gal pavardę pasakysi?

Pasakiau pavardę, jie tuojau susiskambino, na ir pasakė:

– Niekas jūsų neperrenginės, esat laisvas, važiuokit namo.

– Ne, – aš jiems sakau, – dabar jūs man turit išduoti raštą arba palydėti, o tai mane vėl tampys, kas panorės.

– Ne, niekas jau nebelies...

– Ne, – aš vis vien savo, – jūs mane čia vedėt vedėt, dabar palydėkit iki stoties, nes aš galiu jos nerasti.

Vis dėlto palydėjo milicininkas iki stoties. Žiūriu, stotyje kalba lietuviškai: vienas jūreivis, o man taip įdomu, čia – Maskvoje, taip seniai pasiilgau lietuviškos kalbos, prieinu ir sakau: „Laba diena, lietuviai". Matau, kad šitie lietuviai smarkiai tolinasi nuo manęs. Supratau, kad „ne į savo vežimą įsėdau", tuojau nusisukau ir nuėjau į šoną.

Galų gale sulaukiau traukinio. Žinot, tiek laiko išbuvęs kitam pasauly, įsėdau į traukinį, ateina laikas pailsėt, pasiimu čiužinį, ateina vagono palydovas ir sako:

– Ei! Mužik! Dengi ty nezaplatil, a matras bral...(Ei, mužike, tu nesumokėjai, o čiužinį paėmei...)

Aš jam rusiškai atsakiau, kad labai seniai traukiniu bevažiavęs, nežinau tvarkos, bet pinigų aš turiu ir sumokėsiu. Jis iš akcento suprato, kad aš lietuvis. Tada jis klausia jau lietuviškai:

– Klausyk, o pats ar tik ne lietuvis?

– Lietuvis.

– O kur jūs taip ilgai buvot?

Aš paduodu jam „spravką", jis pasižiūri ir garsiai sako:

– Oi, Dieve, negi žmogus išbuvęs lageryje 25 metus?

Ir žinot, prie manęs ėmė artintis žmonės, subėgo moterys, viena alaus, kita sausainių, labai jautriai visi reagavo, o palydovas pažadėjo vėliau ateiti pasikalbėti.

Po kiek laiko ateina. Pasipasakoja, kad jo tėvas buvęs partizanas, žuvęs miške, o gretimoj kupė važiavo tas jūrininkas, kuris Maskvoj stoty nuo manęs nusisuko. Tas palydovas pasakė jam, kad tas ateitų ir pasižiūrėtų į žmogų, 25-erius metus lageryje išbuvusį. Atėjo tas jūrininkas, labai nuoširdžiai, kaip brolis ėmė kalbėti su manimi, paaiškino, kad Maskvoje jis mane palaikęs kriminaliniu, kuris apšiuręs po „sostinę“ vaikštąs.

Tai va, toks buvo mano paleidimo momentas. O kodėl mane išvežė į kalėjimą? Lageryje mes bendravom su Sergejum Kovaliovu, kuris už Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką buvo teisiamas Vilniuje, ir jie tiesiog jautė ir neapsiriko, kad aš galiu ką nors, kokius nors raštus išvežti, o kaip, tai čia jau nebe paslaptis ir jie patys žinojo. Parašydavo ant labai plonyčio popieriaus, suvyniodavo gerai į polietileno plėvelę ir nurydavo. Prieš dešimt dienų negali nuryt, reikėjo prieš pat išėjimą. Jie, bijodami to, todėl taip ir darė.

Parvažiavau į Lietuvą, Šilalės rajone išsiėmiau pasą, kadangi tam pačiam rajone gyveno mano žmona, grįžusi iš Sibiro. Leido pas ją gyventi nuolat. Pasą išdavė, o neregistravo. Liepė užeit į Šilalės milicijos skyrių pas darbuotoją Kazimierą Juknių. Jis dirbo kriminalinės paieškos inspektoriumi. Nuėjau, tai mane, kaip eilinį nusikaltėlį: tuoj pirštų atspaudus paėmė, išklausinėjo, kokį transportą moku valdyt, nufotografavo iš priekio, iš šono, surašė viską, paaiškino, kad „jeigu save gerai vesi, tai tada po kurio laiko iš įskaitos išrašys, o jei ne...“ Supratau, jei sutiksiu su KGB pasiūlymais. Dar pridūrė: „Šiuo metu pas mane yra dokumentai, pagal kuriuos jums Lietuvoj neleidžiama gyventi, na, bet gal jie pasenę, aš duosiu klausimą į Vilnių, ir jums bus pranešta“, – ir paragino kuo greičiau įsidarbinti, kadangi tokius, iš ten grįžusius, jie jau šitaip privalo priversti.

Tada aš bandžiau kreiptis į Kazimierą Juknių. Kaip į žmogų, o ne kaip į pareigūną. Aš jam sakau:

– Tamsta, jūs puikiai žinot, kas dėjosi pokario metais, žmonės nežinojo kur slėptis, – ir sulaukiau tokio atsakymo:

– Taip ir pas mano tėvukus atėjo banditai, sumušė, apiplėšė...

Supratau tada, su kuo kalbu. Dar vėliau, prasidėjus Atgimimui, tą patį Juknių teko susitikti Sąjūdžio suvažiavime Kaune, o jis buvo vienas pirmųjų sąjūdiečių Šilalės rajone, tapo Sąjūdžio tarybos pirmininku ir dabar dar (1994 m.) juo tebėra. Tada mes susidūrėm akis į akį. Jis man sako:

– O, ir jūs čia?

– Taip, – sakau, – ir aš čia.

– Tai gerai, – sako jis.

– Tai gal ir gerai, – atsakiau aš jam. – Bet jūs mane tada labai įžeidėt, – pasakiau.

– Gali būti...

– Ne „gali būti“, o jūs, taigi, atmenat, kaip sakėt, kad atėjo banditai, sumušė, apiplėšė jūsų tėvukus. Aš nežinau, už ką sumušė ir už ką apiplėšė, bet žinau, kad partizanus vadinti banditais yra nusikaltimas.

Tai jis tada pabrėžė, kad specialiai vien dėl to nuėjęs ir į miliciją dirbt, neva keršydamas tiems „banditams“. Galų gale, va dabar neseniai, 1993 m. rudenį, teko būti Vilniuje ir lankytis pas monsinjorą Svarinską. Supratau, kad jis kažkur skuba, liepė palaukti, greit grįšiąs. Tiesa, po kurio laiko sugrįžta jis, Šilalės valdybos pirmininkas, tarybos pirmininkas ir tas pats Sąjūdžio tarybos pirmininkas K. Juknius. Tarp jų buvo Seimo narė Elvyra Kunevičienė ir Gediminas Vagnorius.

Susėdam prie stalo pietaut, aš pagalvojau, kad geresnės progos nebus. Taip aš ir pradėjau: „Mieli žmonės, aš jus labai atsiprašau, jūs labai neturit laiko, užimti, bet aš esu saulėlydžio žmogus, šiandien aš gyvenu, ryt gali manęs nebebūt, va ką aš norėčiau pasakyt, kad vėliau nebūtų nereikalingų kalbų taip, kaip nebuvo. Po 25-erių metų lagerio sugrįžau į Šilalės rajoną, pasų skyrius išdavė pasą ir pasiuntė mane pas milicijos darbuotoją Kazimierą Juknių. Jis tuo metu dirbo kriminalinės paieškos inspektorium...“ Išdėsčiau viską, kas mano čia apie jį buvo sakyta anksčiau. Tada jo paklausiau: „Ar buvo taip?“ „Buvo. Aš labai dėkingas, kad jūs viską man į akis pasakėt, bet tuos savo žodžius aš šiandien norėčiau perfrazuoti kažkaip kitaip. Aš visą laiką jaučiau, kad tarp mūsų yra kažkokia nematoma siena...“ Aš jam pasakiau: „Šita siena buvo, yra ir bus, o kad nebūtų, ją reikia panaikinti. Mano giliu įsitikinimu, kad jūs buvot labai uolus tarybų valdžios rėmėjas, kovotojas už tą valdžią, tai tiesa. O apie kriminalinius dalykus aš nekalbu...“ Jis ėmė teisintis, neva KGB jam liepusi sudaryti man bylą, o jis to nedaręs, tik kažkokias korteles užvedęs... O man vienas milicininkas jau buvo pasakęs, kad man byla jau sudaryta kaip veltėdžiui. Jis nutilo, ir viskas baigėsi.

R. K. p a s t a b a: gerb. J. Kadžionis 25 metus iškalėjo Sibiro lageriuose. Suprantu, kad jis išliko dvasiškai tvirtas ir nepalaužiamas, kaip tikras lietuvių Tautos patriotas, o pilietis K. Juknius tuos 25 metus mokėsi, dirbo ir gyveno tarybinės santvarkos sąlygomis, jam panašus patriotizmas, matyt, netilpo į samonę, nes jis, kaip ir daugelis čia gyvenusių ir dirbusių valdišką darbą Lietuvoje, buvo tik mažas tos baisios sovietinio pragaro mašinos sraigtelis ir jis net pamąstyt kitaip neturėjo teisės. Kita vertus, aš iš dalies pateisinu ir K. Juknių. Jis gerai išmanė agentūrinio darbo specifiką ir, kas galėjo tada jam garantuoti, kad kažkoks J. Kadžionis neužverbuotas KGB ir nesirengia K. Jukniaus provokuoti. Žiūrint iš K. Jukniaus pozicijų, tai irgi buvo savotiška rizika. Rasti kažkokią „žmonišką“ kalbą, kaip J. Kadžionis aiškina ir net neužsitikrinus patikimumo, nustatyti kažkokį kontaktą su asmeniu, persekiojamu KGB, K. Jukniui būtų buvę per daug jau rizikinga.

Apskritai mane KGB visapusiškai vertė jiems dirbti, aiškino, kad kunigai jiems dirba, kodėl man nepabandžius, toks „geras darbas“. Ypač mane šefavo Šilalės kagėbistas Jackus, o kai vėliau atėjo raštas, kad dingčiau iš Lietuvos, aš pradėjau slapstytis. Penkerius metus jie mane tampė Lietuvoj. Iš pradžių patarnavau bažnyčioje, kunigui nurodė mane atleisti, taip ir buvo padaryta ir, nors kunigas mane atleido iš darbo, dokumentuose, kad dirbu, „nebefigūravo“, bet aš vis vien dirbau tą patį darbą. Kai paskutinį kartą pasišaukė į KGB, labai griežtai kalbėjo ir saugumietis buvo kitas (Ališauskas), jis visą laiką tampė Grincevičiūtę, nedavė jai ramybės, per pasų stalo viršininką buvo paėmęs mano pasą. Mane išsikvietė į pasų poskyrį ir ten liepė palikti pasą, o pačiam eiti trumpai pasivaikščioti. Kai grįžau iš „pasivaikščiojimo“, mane įstūmė jau per kitą kabinetą, kuriame sėdėjo tas pats Ališauskas, jis pasakė:

– Blogi reikalai, jums reikia prisiregistruoti.

Aš jam sakau:

– Taigi priregistruokit. Aš kiekvieną dieną einu pas jus, kad priregistruotumėt, o jūs neregistruojat.

– Ne, negalim, – atsakė Ališauskas.

Tada aš jam sakau:

– Tai gal galit šitaip padaryt: šiandien dėkit antspaudą, kad priregistruota, ir kitą, kad išregistruota. Atidarykit man kelią, manęs gi niekur nepriima. Kaip vilkas vilkduobėj. Jeigu jūs šitaip elgiatės, tai tada aš pėsčias išeisiu į Maskvą ir jūs manęs ilgai ieškosite.

Tuos žodžius pasakiau nieko negalvodamas, kažkaip netyčia, ne savo žodžiais, nežinau, iš kur jie atsirado, bet vėliau aš juos realizavau. Taip ir padariau. Tik žinoma, ne pėsčias, bet važiuotas į Maskvą nuvažiavau.

Tiesa, dar būnant Urale, 36-ame lageryje, einu ir susitinku ką tik čia atvažiavusį saugumietį Trakimą iš Lietuvos, jis pasisveikina ir klausia manęs:

– Kaip čia suprast? Kodėl tu neini nei į susirinkimus, nei į kiną?

– Į kiną neinu todėl, kad man gedulas. Aš juk tremtinys ir dar eisiu linksmintis?

– O kai būsi laisvas ar eisi?

– Be abejo, – atsakiau.

– O, tai tave sunku suprasti. Taigi reikėjo eit pasiklausyt, ten kalba apie gyvenimą Lietuvoj...

– O ko ten eit klausyt, jei aš žinau, kad man Lietuvos daugiau nematyt.

– Žinai ką, būsi laisvas, apsikabink savo žmoną ir gyvenk, tik nedaryk taip, kaip Simutis...

– O ką Simutis padarė?

– Simučiui mes nosį nušluostėm, – tiek tepasakė ir daugiau nieko nepaaiškino, kaip jie ten jam „nosį nušluostė“.

Šitą čekistą aš pažinojau ir prisiminiau. Nutariau žaidimą baigti iki galo. Grįžęs nuvažiavau į Vilnių, į saugumo rūmus. Čia ir prisistato tas pats Trakimas. Paprašo užeit į kabinetą, užeinu, jis klausia:

– Klausyk, kokios bėdos tave čia atvijo?

– Ogi neregistruoja. Iš Ministrų tarybos gavau raštą, kad iki 1980 metų gegužės 17-tos išsikraustyčiau iš Lietuvos. Neregistruoja. Prisiminiau, kad jūs dar lagery man sakėt, jei kokia bėda, pas mane kelias visada atviras. Prisiminiau ir jūsų žodžius: „...Parvažiuosi į Lietuvą, apsikabink žmoną ir gyvenk.“ Tai va, man dabar tokia bėda. O jūs negalit man padėt prisiregistruot?

– Galiu, – sako Trakimas.

– O, tai labai gerai.

– Bet jūs mums irgi ką nors...

– Be abejonės, – aš jam sakau. Tuoj išsitraukiau iš kelnių kišenės piniginę. Jis:

– Tai ką čia dabar?

– Tai aš žinau gi, jūs žadat man padėt. Čia gal ir ne jūsų vieno darbas, nors ant pietų...

– Ne ne ne, ką jūs... Apie tai negali būti jokios kalbos.

– Na, kaip – kalbos? Taigi aš jums skolingas nenoriu likti...

– Ne, ne taip, – atsitokėjęs sako Trakimas. – Padėjimas ta prasme: jūs žinot, kad eina „Bažnyčios kronika“, mes nesėdim rankų sudėję, kai ką ir žinom, bet pagalba kartais reikalinga, na, šita prasme...

– A, šita prasme aš kalbėt nenoriu.

– Viskas mums labai aišku, mes vienas kitą labai puikiai supratom, – be jokių abejonių tvirtai atkirto Trakimas. – Važiuokit namo, aš parašysiu, kad jūsų ten neterorizuotų.

Parvažiuoju. Tik spėjau sušilt kojas, ir iškart iššvilpė iš darbo. Pasikvietė kleboną į vykdomąjį komitetą ir sako jam:

– Kaip tu tokį nusikaltėlį darbe laikai?

Kunigas sako:

– Ar jis vis dar nusikaltėlis? Jis juk bausmę atliko.

– A, jeigu atliko, tai tu jį ir pasiimk.

Tuo kunigo pokalbis su vykdomojo komiteto pirmininku ir baigėsi.

Kada pradėjau slapstytis, parašiau pareiškimą į Maskvą, o jo kopijas paskleidžiau laisvajam pasauly, Vakaruose. Taip aš kurį laiką slapsčiausi, ir jie pametė pėdsakus. Pasišaukė žmoną ir pasiūlė jai skelbt savo vyro paiešką. Žmona jiems pasakė:

– Jūs išvarėt, tai jūs ir ieškokit, aš tai jo neišvariau.

– O kur jis yra?

– Taigi į Maskvą išėjo, – atsakė žmona.

– Kaip išėjo?

– Nagi visai paprastai. Iš darbo išmetėt, pinigų neturi... Kuo jis važiuos?

Negalėdami manęs pagaut, štai ką jie padarė: per savo agentę (dabar jau mirusią) paleido kalbas, kad aš dirbu su Pajūrio klebonu Abromavičiumi užsieniui, konkrečiai teikiam žinias Vatikanui ir, kada sužinojau, kad mes jau iššifruoti, tai aš kunigą nunuodijęs, o pats pabėgęs. O kunigas iš tikrųjų buvo apsinuodijęs, bet spėjo iškviesti gydytoją, o ta gydytoja dar buvo ir milicijos viršininko žmona, todėl nereikėjo ir skrodimo daryti, kadangi jis prie gydytojos akių ir mirė. Visą tą istoriją persakė mano žmonos seseriai, o kitiems irgi tą patį kartojo. Atseit, kažkurį sekmadienį atvažiuos ekspertai, iškas klebono palaikus ir darys skrodimą. Ką visa tai reiškia? Suprantama, taip buvo apeliuojama į tikinčiųjų jausmus: žiūrėkit, koks piktas žmogus tas Kadžionis, 25 metus lageriuose prasibastęs, dar paleido kalbas, kad ir žydus šaudęs, dar nunuodijęs kleboną. Pastebėjusieji jį tučtuojau praneštų milicijai.

Grįžęs iš Maskvos, aš jau turėjau dokumentus, bet dar slapsčiausi, laukiau, kas bus. Tuose dokumentuose buvo parašyta, kad mane priimtų dirbti ir gyventi Kaliningrado srity. Galvoju, jeigu dabar ir areštuotų, gal jau ir nieko.

Pamiškėje gyveno mano svainis, nutariau eit pas jį. Eidamas pastebėjau, kad pro šalį važiavęs vairuotojas nužvelgė mane. Aš jį pažinojau ir jis mane pažinojo, ir kažkas negerai širdy pasidarė, bet tas dokumentas man lyg apsauga. Nuėjau pas svainį, pernakvojau, žmoną pakvietė, pasikalbėjom ir rytą svainis motociklu nuvežė iki stotelės, bet kažkoks negeras jausmas širdį kutena, aš svainiui ir sakau:

– Žinai, svaini, vežk mane toliau į mišką, į kitą stotelę.

Jis nuvežė ten mane, o kai tik grįžo, ir prisistatė saugumas kratos daryt. Klausia, ar turėjo svečių, jis sako, kad neturėjo.

– Svainis seniai buvo?

– Seniai.

– O kur jis galėtų būti?

– Žmonės kalba, kad į Maskvą išvažiavo.

– Kaip išvažiavo? Pėsčias išėjo!

Padarė labai smulkią kratą, visur išieškojo, išbadė, nėr.

Supratau, kad čia nieko nebus, pagaus. Tada bandžiau keltis į Kaliningrado sritį. Vadinasi, reikia išeit į dienos šviesą ir kažkaip kitaip pradėt.

Atsidūriau Kaliningrado srity, o ten kryžiaus kelius teko pereiti. Jie visaip tyčiojosi iš manęs, suprantama, ta pati KGB ranka visur pasiekė. Šiaip taip prisiregistravau Kaliningrado srity ir ten penkerius metus išdirbau, o sekimas buvo nežmoniškas. Jei tik kokia mašina atvažiuos pas mane, tuojau prisistato milicija ir vis turi kokią nors priežastį: tai pavogta panašios spalvos mašina, tai vėl kas, bet klausia ir prašo parodyt ne mašinos, bet žmonių dokumentus. Kartą žmona jiems ir sako:

– Ar čia tokia mūsų laimė, kad kaip tik svečiai, taip ir milicija prisistato?

Milicininkas ir sako:

– Navierno na vas kto nibut „kapajiet“. (Tikriausiai ant jūsų kas nors „lašina“.)

Netrukus mūsų tremtis Kaliningrado (Karaliaučiaus krašte) srity baigėsi.

Dar norėčiau sugrįžti prie to paties K. Jukniaus, su kuriuo man likimas lėmė trumpai susitikti. Vilniuje tam susitikime viskas taip ir baigėsi. Jie buvo atvažiavę iš Šilalės, o aš turėjau važiuot į Tauragę, tai aš vieno piliečio, kuris buvo kartu su tuo Jukniumi atvažiavęs, paprašiau, kad mane pavėžėtų į tą pačią pusę. Tai taip mes dar kartu važiavom. Atvežė mane dar iki (?), bet Juknius apie tai daugiau nė žodžiu nebeužsiminė.

Kitą sykį tame pačiame Šilalės rajone aš važiavau į Pajūrio bažnytkaimį ir užvažiavau į Šilalę, kur vyko jų sąjūdžio susirinkimas. Aš kaip svečias ten patekau. Buvo Kunevičienė, jos patikėtinis. Susirinkime buvo sprendžiama, ar Sąjūdį palikti visuomenine-politine organizacija, ar tik visuomenine. Pamenu, Landsbergis labai prašė, kad Sąjūdis liktų tik kaip visuomeninė organizacija, kad tos jėgos nebesiskaldytų toliau ir pan. O prieš tai buvo sužinota, kad Juknius važinėja po rajonus, kadangi jis dar buvo keturių rajonų valstybės kontrolierius, ir agituoja, kad Sąjūdis liktų ir kaip politinė organizacija. Stebim, kas čia bus. Jo draugužis, atrodo, Šilalės rajono tarybos pirmininkas, Raudonis išstoja su savo kalba. Jis tada buvo Vilniuje, pas monsinjorą Svarinską, kada aš už stalo pareiškiau savo nuomonę apie Juknių. Dabar, pamatęs mane, kad nuteiktų žmones prieš mane, nors aš tik antrą kartą jį pamačiau, baigęs savo kalbą, tarė:

– Čia yra atvažiavęs svečias Kadžionis, jis dabar kalbės apie K. Juknių, – žmonėms bandė įteigti, kad aš tada viską melavau.

Žinote, aš buvau priverstas tarti atsakomąjį žodį. Atsistojau ir pasakiau:

– Kadangi mano pavardė buvo paminėta iš neigiamos pusės, atseit, koks aš melagis, tai gal ką ne taip sakysiu, žmonės, įdėmiai klausykit, atkreipkit į tai dėmesį.

Na, ir paprašiau žodžio. Žodis buvo suteiktas, nors tie pirmininkaujantys, kurie tą žodį „dalija“, buvo Jukniaus šalininkai, bet padėtis buvo be išeities, kadangi mano pavardė jau buvo paminėta. Tada aš atsistojau ir pradėjau kalbėti. Pasakiau, kad esu nepasiruošęs kalbai, bet, kadangi mane išprovokavo, aš pasiruošęs vėl viską pakartot. Žinoma, tą patį ir pakartojau, be to, dar ir nusistebėjau, iš kur ponas Raudonis turi pranašo gyslelę, iš kur jis sužinojo, kad aš kalbėsiu...

Po kelių dienų tas pats Raudonis su savo „šaika“ atsistatydino, nes bandė nuversti valdybos valdytoją, priklausiusį Konservatorių partijai.

Pasakoja KAZIMIERAS ORVYDAS

Užrašyta Šiauliuose
1987 m.

Gimiau Šiauliuose 1925 m. kovo 4 d. Prie Šiaulių, Ščiupaičių kaime, tėvas turėjo 22 ha žemės. Ten jis gyveno neilgai, mieste pasistatė namus. Pagal profesiją buvo siuvėjas. Iš kaimo į Šiaulius persikėlėme, kai man buvo septyneri metukai. Baigęs šešias pradinės mokyklos klases, lankiau gimnaziją. Vokiečių okupacijos laikotarpiu mokslą teko nutraukti, po karo Šiauliuose lankiau vidurinę ekonominę mokyklą, baigiau šešias jos klases. Kai ši mokykla buvo likviduota, perėjau į suaugusiųjų gimnaziją.

Liūdniausias vaikystės prisiminimas – 1940-ieji metai, birželio 15-oji, kai Sovietų kariuomenė įžengė į Lietuvą. Nors dar buvome vaikai, bet mums buvo labai baisu. Mano mokytojai buvo patriotai; pavyzdžiui mokytojas Jocius. Šiauliuose dar tebegyvena mokytojas „Senukas“ (taip mes jį vadinome). Jis sugebėjo mums įkvėpti tikrą lietuviškumą, meilę gimtajam kraštui. Ekonominėje mokykloje labai lietuviškas mokytojas buvo Stonys, dėstęs chemiją. Lietuvių kalbą dėstė tikra patriotė, labai gera mokytoja Gustaitė ir lituanistė Daunytė, turėjusi labai gerą iškalbą. Ekonomiką dėstė Martišius, vėliau jis buvo išvežtas į Sibirą, grįžęs gyveno Klaipėdoje.

Mano tėvai buvo labai religingi. Mus, vaikus, auklėjo lietuviška dvasia ir religingai. Tėvas labai norėjo, kad aš baigčiau aukštąjį mokslą, nes vyresnysis brolis, po karo išvykęs į JAV ir miręs Čikagoje, buvo baigęs aukštąjį mokslą. Aukštuosius mokslus baigė abi seserys: Stasė ir Zofija Orvydaitės studijavo Berlyne. Stasė Orvydaitė-Višinskienė (mirusi) Berlyne baigė vokiečių kalbą ir ją dėstė Šiaulių mergaičių gimnazijoje. Pokario metais palaikė ryšius su partizanais, buvo teista 10 metų priverstinių darbų stovykloje. Teisė Šiaulių teismas, bausmę atliko Urale, Solikamske, labai sunkiomis sąlygomis. Liko trys vaikai. Vilniuje gyvena sūnus inžinierius Povilas Višinskis, Višinskytė-Čepienė, baigusi aspirantūrą Vilniaus universitete, dėsto rusų kalbą. Sesuo Zofija buvo ištekėjusi už Žemės ūkio akademijos rektoriaus Vilkaičio. Dar prieš karą 1941 m. jie buvo išvežti į Sibirą ir ten mirė, grįžo tik du jų vaikai: Audelė (Auda) Vilkaitytė-Karkalienė, kuri šiuo metu gyvena Šiauliuose, ir sūnus Arvydas Vilkaitis, gyvenantis Biržuose ir ten dirbantis girininku. Sūnus Vincas, kai tėvus vežė į Sibirą, buvo Vilniuje, vėliau atvažiavo pas mus ir kurį laiką gyveno. Prieš grįžtant rusams, patraukė į Vakarus, dabar gyvena Australijoje.

Jaunystėje ypač domėjausi pedagogika. Mano vyresnysis brolis Adolfas, kuris mirė Čikagoje, ilgą laiką buvo Joniškio gimnazijos direktoriumi. Rašytojas Avyžius savo veikale „Į stiklo kalną“ rašo apie jį, tik pakeista pavardė, ten brolis vadinamas Olvydu. Paskutiniu metu dirbo Alytaus gimnazijos direktoriumi, buvo vedęs žmoną vokietę ir kaip repatriantas 1941 m. išvažiavo į Australiją.

Pirmosios rusų okupacijos laikotarpiu 1940 m. man ėjo penkiolikti metai. Tuo metu gyvenome Šiauliuose, Šilėnų gatvelėje. Kaip tik šalia mūsų buvo didelis kaimyno namas, o tiksliau du namai. Viename iš jų buvo apgyvendinti rusų karininkai ir kareiviai. Aš juos labai gerai prisimenu. Suaugusieji, mokėję rusiškai, tuos karišKius kartais pakalbindavo. Kartą vienas rusų karininkas su lietuviais išgėrė alaus, matyt, atsirišo liežuvis ir jis pradėjo pasakoti apie Rusijos gyvenimą: „Pas jus taip pat bus kolektyvizacija, svarbiausia, visiems ūkininkams liepkite parduoti gyvulius ir keltis į miestus, nes kaimuose bus sunku, atims žemę, gyvulius, tikėkit manim...“ Iš pradžių su baime, po to išsišnekėjo atvirai. Mano dėdė Chlebinskas autobusų stotyje turėjo viešbutį, kuriame buvo dešrų parduotuvė. Rusų kariškis įėjęs į tą parduotuvę, padavė 30 červoncų ir paprašė dešros. Jis gana ilgai laukė. Pasirodo, už tą sumą jam atsvėrė 15 kilogramų dešros, o Rusijoje už tuos 30 červoncų gal būtų nusipirkęs tik pusę kilogramo. Jis labai nustebo ir tada pasitaisė, kad jam tik trijų kilogramų tereikia. Tada palyginom, kad toks gyvenimas kaip ten, galėjo būti ir pas mus.

Rusų kareiviai atrodė baisiai, kojas apsivynioję „obmotkėm“ (kareiviškais autais), karininkai irgi brezentiniais žalios spalvos batais, išvargę, kažkokie ne mūsų išvaizdos žmonės. Arkliai maži, liesi, vos patraukia patrankas. Mašinos irgi sovietiškos, vadinamos „polutarkom“ (sunkvežimukas pavežantis pusantros tonos), fanera užkalinėti langai. Palyginti su lietuviška kariuomene, jie atrodė kaip tikri elgetos.

Mano bendradarbis Gedgaudas pasakojo: „Kartą buvome Kauno dramos teatre ir prisirinko daug rusų karininkų su žmonomis. Tos žmonos į teatrą atėjo „pasipuošusios“ moteriškais naktiniais nes įsivaizdavo, kad tai labai gražios vakarinės suknelės. Jos su savo vyrais karininkais sėdėjo ložėse, o mūsų žmonės atsisukdami žiūrėjo ir šypsojosi. Išėję iš teatro, tie rusai kalbėjo: „Nu litovcy – vesiolyj narod, smejutsa i smejutsa“ (Na lietuviai – linksma liaudis, juokiasi ir juokiasi). Jie nesuprato, iš ko mūsų žmonės juokėsi...

Teko girdėti tokias rusų karininkų kalbas: jie atseit čia atėję išlaisvinti liaudies iš kapitalizmo vergovės ir padėti kurti kitą santvarką. Iš pradžių ir patys atėjusieji galvojo, kad mes labai pavergti, bet netrukus įsitikino, kad ta „pavergta“ liaudis kelis kartus geriau gyvena už jų „nepavergtą“ liaudį.

Po kelių mėnesių mūsų geležinkeliečiai nuvyko į Minską. Pasirodo, ten iš kolūkiečių buvo renkami javai ir visiems buvo aiškinama, kad visa tai bus vežama „badaujančiai Lietuvai“, taip ir ant vagonų buvo parašyta, bet kai tik tuos vagonus atveždavo netoli Lietuvos, iškart nukreipdavo kitur. Pasirodo, sovietai savo žmones kvailino dar ir tokiu būdu, nes norėjo parodyti, kad mes – badaujantis kraštas.

Per pirmąją sovietų okupaciją 1940 m. labai nukentėjo visa mūsų giminė. Sesuo Vilkaitienė su vaikais buvo ištremta į Sibirą. O dėl sovietų armijos sutikimo,

tai kiek pats pastebėjau, su gėlėmis rusų tankus sutikinėjo neturtingesni žydai, iš turtingesniųjų tik vienas kitas, o lietuviai šitą okupaciją sutiko labai nuliūdę, prislėgti. Visi supratome, kad netekome kažko labai brangaus...

Kadangi gyvenome prie geležinkelio, pastebėjome, kad prieš trėmimus buvo atvaryta daug gyvulinių vagonų. Niekas nesuprato, kam visa tai...

1945 m. iš birželio 14-osios į 15-tąją nakties metu tie vadinamieji mūsų „išvaduotojai" pradėjo masinius areštus ir suėmimus. Suimtuosius varė į geležinkelio stotį ir grūdo į tuos gyvulinius vagonus. Aš, nors dar buvau vaikas, bet visa tai labai gerai prisimenu. Man motina į maišą pridėjo įvairių produktų, kuriuos aš turėjau nunešti į stotį ir ten perduoti artimiesiems: tetai – krikšto mamai Onai Chlebinskienei, pusbroliams Liudui, Tadui ir Vytautui Chlebinskams, pusseserėms Reginai ir Vandai Chlebinskaitėms.

Jų tėvas Chlebinskas buvo kilęs iš Bazilionių netoli Šiaulių. Gyvenime su dideliais vargais prasimušęs, tapo prekybininku, turėjo mėsinę, įsigijo nemažai turto, turėjo nuosavą autobusų stotį Šiauliuose. Jo nesuėmė, nes tą naktį, kai vežė, jis nakvojo pas mus. Išvežė tik žmoną su penkiais vaikais. Vėliau visi grįžo į Lietuvą, tik Tadas, vedęs rusę vaistininkę, liko gyventi Jakutijoje.

Mačiau, kaip naktį areštavo mūsų kaimynus. Vaizdas buvo klaikus: žmonės verkia, maisto ir kitokių reikmenų pasiimti daugiau neleido, į maišelį kiek ten įsidėsi. Stotyje buvo daug moterų su mažais kūdikiais ant rankų, nėščių. Grūdo į vagonus sausakimšai, man pačiam ašaros tekėjo. Vagonus daugiausia saugojo tamsaus gymio siauraakiai azijatai, nors vienas kitas buvo ir europietiško gymio.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas, ketvirtadienio vakare vokiečių kariuomenė įžengė į Šiaulius. Daugelis priemiesčio gyventojų pasitraukė į kaimus. Virš mūsų galvų skraidė vokiečių lėktuvai, o lakūnai mojavo rankomis. Vokiečiams įžengus į Šiaulius, nepažįstami žmonės glėbesčiavosi, puolė į bažnyčias, giedojo Lietuvos himną, buvo jaučiamas didžiulis pakilimas. Vokiečių kareiviai pas mus elgėsi gana santūriai. Pas ūkininką užėjęs vokietis, paprašęs pieno, iš karto sumokėdavo markėmis. Vokiečių okupacijos laikotarpis man atrodė taip: karo metas, sunku, egzistavo kortelinė sistema. Vėliau pradėjo suiminėti jaunimą ir vežti darbams į Vokietiją. Žodžiu, okupacijos pradžioje lietuviai į vokiečius žiūrėjo kaip į išlaisvintojus, o okupacijos pabaigoje jų jau nemėgo...

1944 m., kai rusų armija artėjo prie Šiaulių, prasidėjo dideli bombardavimai. Vėliau spaudoje sovietai skelbė, kad tuo metu Šiaulių geležinkelio stotyje buvo apšaudyti vokiečių ešelonai su karine amunicija. Šito tikrai nebuvo. Tik maždaug pusmėnesiui likus iki rusų armijos atėjimo, tris naktis Šiauliai buvo smarkiai bombarduojami. Miestas skendo gaisrų pašvaistėse. Per tas tris naktis iš Šiaulių liko griuvėsiai. Miestas nenukentėjo taip per visą karą, kaip per šitas tris naktis nuo rusų aviacijos bombardavimo.

Žmonės grįžtančių rusų šį kartą bijojo labiau negu 1940-aisiais, nes galvojo, kad rusai keršys už tai, jog 1941 m. dar vokiečiams neužėjus, patys lietuviai pradėjo kovoti su bėgančiais rusais. Tai buvo lietuvių liaudies sukilimas prieš pavergėjus. Pažinojau keletą to sukilimo vadovų. Šiauliuose pogrindinę veiklą organizavo Ivanauskas ir Jonas Šablinskas. Šiuo metu abu gyvena JAV.

Artėjant rusams, daug lietuvių pasitraukė kartu su vokiečiais, nes visi bijojo rusų žiaurumo. Apie rusų NKVD ekspedicijas, kurios Lietuvos kaimuose siautė po karo ir daug iššaudė nekaltų mūsų tautiečių, mažai girdėjau. Tik žinau atvejų, kuomet ūkininkų vaikai kovojo rusų armijoje prieš vokiečius, o tėvus rusai vežė į Sibirą. Kiek supratau, enkavedistams svarbiausias argumentas buvo tai, kad tu darbštus, turi daugiau negu kiti, tokius grobė ir vežė į Sibirą be jokio pasigailėjimo. Nelietė tik valkatų, alkoholikų, vagių ir kitokių svieto perėjūnų, o vežė rimtus, darbščius žmones. Labiausiai krito į akis rusų karių nekultūringumas. Kareiviai miegodavo daržinėse, kur būdavo sukrauti javai, šienas, tai jie visur pribjaurodavo. Apie vokiečių kareivius šito nei matyti, nei girdėti neteko.

Kartą, grįžęs į Šiaulius, užėjau pas draugą, matau atidarytą langą, klausiu, ką jis daro? O tas atsakė:

– Mėšlą metu...

– Kaip, – sakau, – tas mėšlas tavo kambary atsirado?

Pasirodo, rusų kareiviai: viena grupė gulėjo pasitiesę šiaudų, išvažiuodami pribjaurojo ant tų šiaudų ir paliko. Atvažiavo kiti, dar pasiklojo šiaudų ant viršaus... Taip ir susidarė: sluoksnis šiaudų, sluoksnis šūdo... Apskritai, kur tik apsistodavo rusų kareiviai, po jų žmogus kojos neįkelsi, o iškart imk šakes ir daryk tvarką.

Pokario metai buvo tikrai siaubingi. Pamenu, kai Radviliškyje gyvenęs mano pusbrolis Aleknavičius žuvo miške, jo lavoną su kitais numetė Radviliškio bažnyčios šventoriuje. Keletas sumaitotų kruvinų kūnų gulėjo ant žemės, jiems buvo atsegiotos kelnės ir ištraukti lytiniai organai. Tai buvo labai žiaurus enkavedistų paprotys.

Valdžia buvo išleidusi įsakus dėl amnestijos, nors tuos, kurie amnestijos suvilioti atėjo ir pasidavė savu noru, vėliau suėmė ir represavo, arba į kalėjimą, arba į Sibirą ištrėmė, nemažai jų ir sušaudė.

Visi tie, kurie su ginklu rankose tada stojo ginti savąjį kraštą, išėjo į miškus. Tai ir buvo tikrieji mūsų krašto didvyriai. Pokario metais pats savo akimis mačiau visus tuos žiaurumus ir baisybes, kurias vykdė rusų enkavedistai bei jų parankiniai. Tuo metu mes sukūrėm lyg ir antisovietinę organizaciją, pasirašydavome SAKALAI. Šioje organizacijoje veikėm keturi: aš – Kazimieras Orvydas, Leonas Ramoška, Juozas Balčiūnas ir Algirdas Linkus. Visi šiauliečiai, tik J. Balčiūnas buvo iš Burbinų kaimo, Gruzdžių apylinkės. Rašomosios mašinėlės neturėjome, proklamacinius lapelius rašėm „Redis“ plunksnomis, klijavome mieste ant mokyklų sienų, stulpų. Proklamacijų turinys buvo maždaug toks: „Lietuviai, būkime vieningi, neišdavinėkim vieni kitų, kovokime, netrukus ateis laisvės diena“. Mes visą laiką tikėjome, kad kils karas tarp Amerikos ir Sovietų sąjungos ir Lietuva vėl atgaus nepriklausomybę.

Kai mane suėmė, kratos metu rado mano dienoraštį, kuriame buvo šitų proklamacijų tekstai. Linkus neblogai piešė, jis buvo nupiešęs tokį plakatą: amerikoniška ranka su žvaigždutėmis atomine bomba duoda per galvas Stalinui ir už jo užsiglaudusiam Leninui. Šitą plakatą kratos metu irgi rado pas mane.

Šią grupelę mes suorganizavome maždaug 1945–1946 metais. Veikėme iki 1949 m. rugpjūčio 13 dienos. Juozą Balčiūną paėmė tarnaut į Raudonąją armiją. Mes kartu su juo mokėmės, mums neblogai sekėsi lietuvių kalba, aš pats rašinėjau

eilėraščius. Juozas sakydavo: „Kazy, tu parašyk man ką nors iš dūšios...“ Rašiau aš jam į kariuomenę laiškus, ten, matyt, jis irgi pradėjo ką nors prieš valdžią šnekėt, na ir jį suėmė. Suėmę įkrėtė į kailį. Jis, matyt, ką nors ir prašnekėjo.

Po viso šito pas mane atėjo iš MGB ir ėmė verbuoti jiems dirbti: pranešinėti apie moksleivius ir mokytojus. Kai atsisakiau, mane suėmė. Tardė beveik ištisus metus, vežiojo po visą Lietuvą, po įvairius tardymo izoliatorius ir Vilniuje, ir Šiauliuose, teko patirti ir enkavedistų kankinimus.

1949 m. rugpjūčio 13 d., šeštadienis. Tada mokiausi Šiaulių suaugusiųjų gimnazijoje Kapsuko gatvėje. Buvau baigęs septynias klases, rudenį būčiau ėjęs į paskutinę, aštuntą, klasę. Mes, moksleiviai, turėjome teisę rengti pasilinksminimo vakarus. Aš ėjau užsakyti muzikos. Priemiestyje gyveno Guogis, jis turėjo vadinamąją „tonmuziką“. Eidamas Dariaus ir Girėno gatve, pastebėjau, kad mane seka, čia pat, prie vandentiekio bokšto, gyveno mano draugas. Pagalvojau, užeisiu ir pasislėpsiu pas jį, nes tada jau galvojau trauktis į mišką, kadangi jau buvau persekiojamas. Pabuvęs ten apie valandą, išėjau ir nutariau grįžti į namus, bet čia pat privažiavo lengvasis automobilis, iš jo iššoko du vyrai ir paprašė dokumentų. Aš ištraukiau iš kišenės mokinio pažymėjimą, jie mane suėmė už rankų, įgrūdo į mašiną ir aš atsidūriau saugume, Kapsuko gatvėje, dabartinio VRS patalpose.

Prasidėjo tardymai. Iš pradžių laikė didelėje salėje, trečiame aukšte. Tardė tardytojas Liumas, šiauliečiams gerai žinoma NKVD figūra. Ant stalo pas jį visada gulėjo Stalino raštų tomas.

Iš pradžių grasino, atseit aš bendraująs su „banditais“ ir esąs jų ryšininkas. Mane ten išlaikė keturias dienas, po to įmetė į rūsį. Tardymo metu tardytojui leidau suprasti, kad jis tautos išdavikas, nes yra lietuvis ir tarnauja rusų NKVD. Tada jis man pareiškė, jog man galįs padaryti vieną „paslaugą“. Atidarė langą ir liepė šokt stačia galva iš trečio aukšto. Sako, tik tiek aš tau galiu padėti. Žinoma, mirti aš nenorėjau ir ta jo „paslauga“ nepasinaudojau. Ėmė gąsdinti vis vien sušaudysiąs, pradėjo kaišioti miškinių nuotraukas. Kai atvedė į rūsį, jame buvo du kareiviai ir liepė man nuogai išsirengti. Tuo momentu toptelėjo: dabar tai jau tikrai sušaudys. Matau – toliau koridorius, aš per duris nuogas iššokau į tą koridorių, užtrenkiau duris, ir kareiviai atsidūrė vienoj durų pusėje, o aš kitoje. Kareiviai reikalauja atidaryti duris, o aš laikau užrėmęs. Iš viršaus atėjo dar du kareiviai, ir visi pradėjo mane gaudyt po tą koridorių. Buvau neblogas sportininkas, žaidžiau futbolą, užsiiminėjau boksu, tie kareivėliai vargo su manim gerą pusvalandį. Aš jiems ir šėriau, ir spyriau, bet jie manęs nemušė, o tik stengėsi sugauti. Tik po didelio vargo vienas mane sugriebė už lytinių organų ir paguldė ant menčių, po to įmetė į kamerą. Pasirodo, jie ne šaudyt mane norėjo, o išpjaustyt iš drabužių visas sagas ir kitas sukabinimo detales.

Atėjus nakčiai veda į tardymą ir taip maždaug nuo vienuoliktos vakaro iki keturių ryto... Vienas NKVD budelis mušė per galvą. Nors gana nesmarkiai, bet per keturias valandas galva ištino kaip puodynė. Iš ryto atėjusi sanitarė klausia, kodėl mano galva ištinusi. Sakau, matote, naktį tardė ir tardytojas vis duoda į kaktą: prisipažink prisipažink... Ji pažiūrėjo, sako, jaunas žmogus, pas mus tokie dalykai negalimi, tik fašistai taip daro, ir liepė skųstis saugumo viršininkui. Kitą rytą aš pas tą viršininką užsirašiau ir mane nuvedė pas jį. Mažo ūgio ruskelis, jis man ir sako:

– Ty čto..? Tebie naš sledovatel nenravitsia? (Tu ką? Tau mūsų tardytojas nepatinka?), – ir įsibėgėjęs kaip davė į veidą, aš ir parvirtau... O kai atsikėliau, dar kartą pridėjo.

Va ir pasiskundžiau... Kartą uždėjo antrankius ir ėmė mušti. Aš rankas kažkaip patraukiau, ir tie antrankiai atsidarė. Tada jie man duoda, o aš jiems atgal. Mato, kad nebesusitvarkys, tada pakvietė savo vairuotoją, tokį stambų ukrainietį. Užgulė mane, gerai prispaudė ir įmetė į kamerą apačioje. Vėliau aš tuos antrankius dar du kartus atidariau. Tada jie mane įkišo į tokią „rubašką" – brezentinį chalatą. Per priekį įkiša rankas, pažaboja ir į tardymą veda jau su šita „rubaška". Kadangi visi manė, kad aš noriu pabėgti, iki pat lagerio mano dokumentuose liko žyma „Opasnyj". Atskirai net „stolypinskam" vagone vežė.

Taip man visą laiką kaišiojo miškinių nuotraukas, mušė ir vertė prisipažinti, kad su jais palaikau ryšį. Kai po tokių mušimų „prisipažindavau", liepdavo pasirašyti. Aš nesirašau, mane ir vėl iš naujo tardo ir vis mėto tai kalėjiman, tai sauguman. Tik liepos mėnesį atsidūriau lageryje. Dar Vilniaus Lukiškių kalėjime atėjo korpusinis ir perskaitė nuosprendį: „Jūs už antitarybinę veiklą nuteistas dešimčiai metų lagerio." Teisė Maskvos „osoboje sovieščianyje" (Ypatingasis pasitarimas) už akių pagal RSFSR BK 58, 58–10, 58–11 str. ir pagal 182 str. už nelegalų ginklo laikymą. Tą ginklą man buvo padovanojęs rusų karininkas Kovaliovas, kuris tuo metu gyveno mano sesers namuose. Tai buvo vokiškas parabelis. Tardytojas netikėjo, kad kadrinis rusų karininkas galėjo padovanoti vokišką ginklą. Jie spyrė mane prisipažinti, kad tą parabelį man padovanojo vokiečių karininkas. Kiek teko girdėti, vėliau karininkas Kovaliovas su sovietine karine misija išvyko į Prancūziją ir ten pasiliko.

Tardymo metu Šiauliuose uždarė į 27-tą kamerą, kurioje tuo metu buvo trisdešimt kalinių. Ten aš suorganizavau kasdien iš ryto tyliai sugiedoti Lietuvos himną ir giesmę „Marija, Marija..." Kartą taip begiedant, į kamerą įšoko korpusinis ir ėmė rėkti, kodėl mes tą himną giedam. Dalis išsigando, o dauguma į tą jo šūkaliojimą nekreipė jokio dėmesio.

Kai mane perkėlė į 39-tą kamerą, į buvusią Lietuvos laikais kalėjimo koplyčią, kaliniai apsidžiaugė ir paprašė taip pat suorganizuoti panašius giedojimus.

Tardymo metu sutikau gerą vyrą, studentą Praną Daunį, kilusį iš Žemaitijos, jis rašė eilėraščius. Kai po teismo jį vedė per kiemą, jis mums parodė penkis kartus po penkis pirštus, supratome, kad jį nuteisė dvidešimt penkeriems metams. Pamenu porą vieno jo eilėraščio posmų:

Nors rankas sukaustė pančiai
Laisvę mylinčio sūnaus,
Bet širdyje laisvės varpas
Amžiais gausti nepaliaus.

Nėr kalėjimų troškimams,
Nesukaustys nieks minčių.
Ir per storą mūro sieną
Aš gyvenimą jaučiu...

Tolesnio jo likimo nežinau... Tardymo metu viena kita fraze persimetėme su buvusiu Pedagoginio instituto studentu Šerkšnu.

Iš Lukiškių mus vežė į Leningradą. Didžiulis ešelonas vien su kaliniais tada bildėjo į šiaurę, mus saugojo iki dantų ginkluoti sargybiniai su šunimis. Leningrade mane nuvežė į „peresilką“ (persiuntimo punktas) ir vežė specialia mašina, ant kurios šonų buvo užrašas – „Chleb“ (duona). Po dviejų savaičių išbogino į Vologdą. Čia ant kalėjimo kameros sienos įbrėžiau savo inicialus ir, kai vėliau mano draugą Linkų vežė per Vologdą, jis rado tuos mano įrašus.

Iš Vologdos pakliuvome į Archangelsko sritį. Čia yra trys pagrindiniai lagerių rajonai: Jarcevskojė, Kadenskojė ir Mochrenskojė „otdelenyje“ (skyriai). Man teko pabūti visuose šituose skyriuose. Iš pradžių patekau į Jarcevskojė, kur nuvežė mus tik du lietuvius.

Lageryje kepėju dirbo lietuvis kunigas. Jo pavardės tiksliai nepamenu, bet atrodo – Ščepavičius. Grįžęs jis ilgą laiką klebonavo Bazilijonų bažnytėlėje, dabar perkeltas į Baisogalą. Kai tik mus atvežė ir mes su juo susitikome, jis iš karto pasakė:

– Nors aš ir kunigas, bet nukniauksiu duonos kepaliuką ir jums atnešiu...

O mes buvome labai išalkę. Jis permetė kepaliuką duonos per aukštą medinę tvorą, jį pasidalinome per pusę su bendrakeleiviu Jurgiu Kliuku, kilusiu nuo Vilniaus.

Lageryje maistas tuo metu buvo ypač prastas, duonos davinys mažas, sriuba išvirta iš sugedusios žuvies. Iš pradžių porą savaičių teko pabūti karantine, o paskui paskyrė dirbti į brigadą. Jarcevskojė skyriuje buvo pagrindinis punktas, čia buvo ir „komendantskaja čiast“ (komendanto dalis). Šitame lageryje sėdėjo daugiau kaip tūkstantis kalinių. Moterys buvo laikomos atskiruose punktuose, Jarcevskojė skyriuje buvo apie 40 lagerių, išdėstytų šachmatine tvarka, kad pabėgėliai nuo vieno lagerio užeitų ant kito. Daugiausia kaliniai dirbo prie miško darbų. Visur nedidelės lentpjūvėlės, o pačiam Jarceve buvo didelė lentpjūvė. Iš pradžių toje lentpjūvėje aš ir dirbau, bet neilgai.

Lageryje sutriko inkstų veikla. Žydas gydytojas nieko baisaus nerado, o ant pažymos, kurią išdavė, parašė: „Gera kūno sudėtis, pirma kategorija, tinkamas miško darbams.“ Kadaise pagal tokias kategorijas vergus skirstė.

Iš čia mane išsiuntė į OLP-16. Nors buvau teistas atlikti bausmę nerežiminiam lagery, bet iš karto patekau į griežto režimo. Kartu ten gyveno visokie banditai ir vagys. Sužinojau, kad vagys skirstomi į dvi kategorijas: vieni vadinami „blatnyje“, kitaip „zakonyki“. Kiekvienas kalinys jiems privalo atiduoti savo duoną, didžiąją dalį maisto. Kiti vadinami „sukomis“ (kalėmis). Tarp jų vykdavo nuolatiniai karai. Jie pasidarydavo peilius, o iš brūžuoklių pjūklams galąsti – durklus. Kartą eidami į darbą, jie susikovė ir išsipjovė per 40 vyrų.

Režiminiame lageryje įvedus „chozraščiotą“ (ūkinę apskaitą), lagerio viršininko žmona mokėjo pinigus. Ją užpuolė tie blatnieji, išprievartavo, nupjaustė krūtis. Po to į zoną atvykę automatininkai tuos visus „blatnuosius“ nupylė vietoje. Tas vyko Archangelsko srityje. Politinių kalinių jie neužkabindavo.

Griežto režimo lageryje prabuvau apie mėnesį, po to perkėlė į bendrojo režimo lagerį. Čia visus kalinius varo į darbą, o režiminiame tie „blatnieji“ nedirba,

„sukos“ dirba kartu su čekistais. „Blatnieji“ faktiškai žmogui nieko blogo nedarė. Gavęs siuntinį, jiems privalai atiduoti viską, kas maistinga ir kaloringa, tau tik džiūvėsėliai lieka. „Sukos“, kaip čekistų padėjėjai, tiesiog su pagaliais žmones varo į darbą, užtat tie „blatnieji“ su jais ir kariauja. „Blatnieji“ nešioja ir savo uniformą: didžiulis bušlatas, o ant kaklo kryžius, matyt, iš kunigų atimtas.

Gretimam lagery kartą vyko didžiulis mūšis su tais vagimis – „sukomis“ ir „blatnaisiais“. Į punktą atvežė didelį būrį estų – apie 50 žmonių. Tarp jų buvo vienas cirkininkas, puikiai mokėjęs mėtyti peilius. Estai į zoną atsinešė keliolika savo gamybos durklų ir, kai juos apgyvendino valgyklos patalpose, šitie vagys užpuolė ir atėmė maistą. Tada estai mums liepė apstoti vagių barako langus su pagaliais, o jie įsiveržė į vidų. Tuo metu vagys kaip katinai pradėjo krist per langus į lauką. Tas cirkininkas taip meistriškai darbavosi su peiliais, kad net keliasdešimt vagių krito ant žemės su perrėžtais pilvais. Nuo to laiko politinius atskirdavo nuo vagių. Tie vagys, kurie norėjo gauti didesnį „pajoką“ (davinį) duonos, eidavo kartu su politiniais į darbą, nes nedirbantis gaudavo tik 400 g duonos, o dirbantis 600 – 700 g. Pagrindinis maistas ir buvo duona. Net susitikę kaliniai pirmiausia vieni kitų klausdavo: „Kiek tu gauni duonos?..“ Apie mėsą ir kalbos nebuvo. Iš pradžių iš kažkokių žolių virė barščius, vadinamus „ivančiais“. Nuo tų „barščių“ smarkiai pajuodavo aliuminiai indai ir net kalinių dantys. Į tuos „barščius“ dar dėdavo kažkokią sugedusią žuvį. Mes prašydavome, kad tos žuvies nedėtų, o jie sakydavo: „V miesto miasa vam tut“ (tai vietoj mėsos). Nuo tos žuvies po kurio laiko susirgau gelta. Atėjo toks žydas daktaras, sanitaras suleido kažkokią ampulę, o žydas pasakė: „Smotriš rybjimi glazami na menia“ (žiūri žuvies akimis į mane), nes aš buvau visas geltonas, ir akių baltymai geltoni. Sanitaras ampulę suleido su oro burbuliukais, ir aš iš karto netekau sąmonės. Atsibudęs girdžiu, kaip žydas šaukia ant to sanitaro: „Galėjo žmogus mirti...“ Tai toks buvo gydymas.

Miško darbas sunkus, aš greit nebepavilkau kojų. Kai pamatė, kad vos paeinu, paskyrė zonoje „kaptiorkoj“ išdavinėti pirštines, patalynę. Čia padirbau keletą mėnesių, o sveikatai pagerėjus, vėl išgrūdo į mišką. Čia irgi buvo keletas lietuvių, iš jų prisimenu tokį dvarininko sūnelį Stoškų, kuris dažnai mėgo pabrėžti savo kilmę. Mes jo tiesiog neapkentėm. Stoškus dirbo lagerio kontoroje, buvo kilęs iš Raudonės. Mėgo girtis, kad jo tėvas tarnavęs policijos viršininku. Kartu su manim čia kalėjo kaunietis profesorius Matulevičius, vėliau teko susitikt ukrainietį profesorių iš Lvovo pavarde Byk. Tai labai nuoširdus žmogus, bendravo su lietuviais. Jaunas aš buvau lieknas, kresnas, tai jis sakydavo: „Matyt, jūs visi senovės lietuviai taip atrodėt“. Jis man primindavo Lietuvos senovę, jos didybę, dažnai pas mane užeidavo, pasikalbėdavome. Iš lietuvių dar pamenu Pendiką, tai buvo geras vyras.

Po Stalino mirties mūsų padėtis pagerėjo, už darbą pradėjo mokėti pinigus, karininkai skaitydavo paskaitas, aiškindavo, kad mes dabar būsime kaip tikri žmonės. Pradėjo važinėti įvairios komisijos, sklido gandai apie paleidimą. Kartą vienos paskaitos metu karininkas paklausė, ar turime klausimų, tai šitas Pendikas atsistojęs iš salės lietuviškai „paklausė“: „Mums Stalinas ne draugas, jis tvarkė žydo ožką, o mes namo sugrįžę pravirkdysim garmošką...“ Mes, lietuviai, pradėjom juoktis, o paskaitininkas paklausė: „Počemu vy smejotes?“ (Kodėl jūs juokiatės?). Mes atsa-

kėm, kad juokiamės iš jūsų Stalino. Vėliau jis, atėjęs skaityti paskaitos, sakydavo, kad mes, politiniai kaliniai, žinom tą politiką geriau už jį ir tų paskaitų nebeskaitydavo. Iš pradžių mus fašistais vadino ir visai nesiskaitė su politiniais kaliniais. Po Stalino mirties į politinius visai kitaip ėmė žiūrėti ir pati lagerio valdžia.

Lageryje visą laiką dirbau prie miško darbų, iš pradžių kirtau šakas. Dažnai pagalvodavau: „Viešpatie, kaip būtų gerai, kad galėčiau dirbti motoristu". Po kurio laiko brigadininkas pasiūlė: „Tu stiprus vyrukas, eik motoristo padėjėju". Motoristas duodavo ir man papjauti. Vėliau jį iš lagerio paleido, tada į jo vietą paskyrė mane ir aš tapau motoristu, po to perėmiau brigadą, davė dešimt žmonių: lietuvių, latvių, estų. Dabar aš turėjau savo brigadą. Susipažinau su laisvu miško meistru, anksčiau irgi buvusiu kaliniu. Jis pasiūlė: „Jūs galit iš manęs pirkti pusę kubatūros: pusę dienos dirbsit – pusę nedirbsit..." Mes su juo taip ir sutarėm. Jam už kubą mokam po vieną rublį, kai jau apskaičiuoja kontora, mums kiekvienam nuo vieno rublio išeina po 10 rublių. Taip jie sutaupydavo kubą ir parduodavo mums. Taip mes, būdavo, pusę dienos sėdim prie laužo, pusę dienos dirbam. Kadangi pinigus gaudavome keturis kartus per mėnesį, turėdavome teisę išsirašyti po šimtą rublių. Veikė komercinė valgykla, ten galima buvo gauti arklienos kotletų. Pjaudavo netinkamus arklius ir iš jų mėsos darydavo kotletus kaliniams, kurių šitoj valgykloj galėdavai nusipirkti.

Arkliena su druska – visai nebloga mėsa. Prieš tai, iki Stalino mirties, lageryje teko valgyti ryklio mėsos. Ji riebi, panaši į lašinius, bet mūsų žmonės jos negalėdavo valgyti, nes turėjo specifinį lavono kvapą. Daugelis nuo tos mėsos vemdavo. Aš šiaip taip prisiversdavau ir valgydavau, gal todėl ir išlikau gyvas. Ragavom ir ruonio mėsos, ir šunienos. Žodžiu, išalkęs žmogus valgo viską.

Dirbdamas motoristu, uždirbdavau iki pusantro tūkstančio senais pinigais (kaip dabar šimtas rublių). Tada padėtis pagerėjo, atveždavo geresnių maisto produktų. Lagerio parduotuvėje atsirado sviesto. Kareiviai, kurie mus varydavo už zonos, prašydavo, kad lagerio parduotuvėje jiems nupirktume sviesto, nes pas juos buvo tik margarinas. Išvažiuodamas iš lagerio, turėjau penkis tūkstančius rublių (senais pinigais).

Lageryje buvo biblioteka-skaitykla. Iš ten aš parsivežiau labai įdomią rusišką knygą, kurioje rašoma apie Lietuvos senovę „Obrazovanije ruskovo narodnovo gosudarstva", autorius – profesorius Mavrodin. Šitoje knygoje jis labai gerai atsiliepia apie Lietuvos valstybės kunigaikščius.

Praėjus maždaug metams po Stalino mirties, lagerio jaunimas subūrė sportininkų būrelį. Kadangi maitinomės geresniu maistu, jau kildavo noras ir tinklinį pažaist, sudarėm komandas, sekmadieniais veždavo parungtyniauti su kitais lagpunktais. Mes, lietuviai, subūrėm chorą, turėjom akordeoną, dainuodavom patriotines lietuviškas dainas, net ir antitarybines užtraukdavom. Kai lagerio valdžia klausdavo, apie ką mes dainuojam, sakydavom, kad lietuvių liaudies dainas, ir jie tuo tikėdavo. Kituose lagpunktuose ne tik žaisdavome tinklinį, bet kartu ir padainuodavom, kadangi lietuvių buvo visur. Vienu metu lageryje buvo iki dviejų šimtų lietuvių.

Lageryje išbuvau lygiai septynerius metus, bet kadangi turėjau įskaitų, man trejus metus anuliavo. 1956 m. balandžio 30 d. aš jau buvau Šiauliuose.

Pasakoja STANISLOVAS MYKOLAS NAGLIS

Užrašyta Panevėžyje
1976 m.

Gimiau 1938 m. spalio 17 d. Šiaulių apskrityje, Pakruojo valsčiuje, Jukiškių kaime, Pamūšio parapijoje. Šeimoje buvome penki vaikai: aš – Stanislovas, Vytautas, Benė, Algis ir Janina. Tėvai turėjo 33 ha žemės ir, užėjus rusams, buvo priskirti prie „buožinių“ ūkių.

Lankiau Kapčiūnų pradinę mokyklą, vėliau – antrą klasę Petrašiūnų pradžios mokyklos ir baigiau Stačiūnų pradžios mokyklą netoli Raudonpamūšio. Taip kėlinėjomės dėl to, kad tėvai bėgo nuo tremties į Sibirą.

1949 m., gyvenant Milidiškių vienkiemyje, netoli Joniškėlio (iki Joniškėlio 4 km), 1950 m. pradėjau lankyti Joniškėlio vidurinę mokyklą, kuri buvo įsikūrusi žymaus dvarininko ir visuomenės veikėjo Karpio rūmuose.

1957 m. vasario 14 d., dar besimokydamas vienuoliktoje klasėje, buvau areštuotas ir nuteistas pagal RSFSR BK 58 str. 10–11 (II) dalis šešeriems metams pataisos darbų lagerio kartu su kitais bendraklasiais: Petru Svirpliu, Romu Katkevičium ir Ignu Levinsku.

1955 m. įkūrėme antisovietinę organizaciją „Geležinis Vilkas“, kurios tikslas buvo skleisti aiškinamąjį darbą tarp moksleivių, platinti antisovietinius atsišaukimus, rengti politinės savišvietos ratelius.

Byla buvo sudaryta už trispalvės iškėlimą 1957 Naujųjų metų išvakarėse Joniškėlyje prieš bažnyčią, ąžuole ant Mažupės kranto. Vėliava buvo planuojama iškelti maždaug dviem mėnesiais anksčiau – Vengrijos įvykių proga, tačiau moksleivį Ermošenką siuvantį vėliavą pamatė tėvas, vėliavą atėmė ir nunešė į saugumą. Mus, aktyviausius organizacijos narius, labai greitai išaiškino, suėmė ir teisė.

1957 m. gegužės 13 d. iš Šiaulių miesto kalėjimo mirtininkų kameros po trijų mėnesių tardymo buvome pristatyti į LTSR Aukščiausiąjį teismą, kuriam pirmininkavo teisėjas Žvirblis.

Po teismo atvežė į Vilniaus (rusų carienės Jekaterinos II lietuviams „padovanotą“) Lukiškių kalėjimą. Iš čia po mėnesio nuvežė į Mordovijos ATSR, Potmos stotį, gyvenvietę Javas, p/d 385. Iš pradžių patekome į 7-tą lagpunktą, po to į 14-tą, 3-iame dirbome ligoninėje.

Daugiausia dirbome medienos apdirbimo įmonėje ir statybose. Šiame lageryje teko sutikti nemažai brolių lietuvių, kurie įvairiomis aplinkybėmis pateko į šitą rusišką „rojų“. Kartu su manimi kalėjo Algis Susnys nuo Pandėlio, Leonas Laurinskas – Tauragės krašto partizanas, Balys Gajauskas, Algis Baltrušis, Vytas Vosylius, Donatas Bičiūnas, Romas Ragaišis, Vladas Šakalys, Česlovas Kučinskas, Alius Dūda ir kt. Apie 1959 m. vienu metu 7-ame lageryje buvo 120 lietuvių, o iš viso lageryje tada buvo apie du tūkstančius kalinių. Visuose Mordovijos lageriuose buvo apie 350 lietuvių, o iš viso – septyni tūkstančiai politkalinių.

1963 m. vasario mėn., atlikęs visą bausmės laiką, grįžau į namus pas tėvus, kurie tuo metu gyveno Pasvalio r., Švobiškių kaime, Didmiškio vienkiemyje. Po penkių

mėnesių gavau KGB leidimą registruotis Panevėžio mieste. Iš pradžių įsidarbinau Lietkabelio gamykloje pagalbiniu darbininku su gamyklos kadrų viršininko garantija, „jei nepradės juodos veiklos iš naujo“. Po mėnesio išvykau mokytis į Vilniaus prekybos mokyklą, mechanikų grupę. Po metų vėl grįžau į Panevėžį ir pradėjau dirbti mechaniku Prekybos valdyboje. 1965 12 31 vedžiau Onutę Griškaitytę, kilusią iš Vilkaviškio r., Gražiškių parapijos.

R. K. p a s t a b a: Stanislovas Mykolas Naglis šiuo metu (2009 m.) gyvena Vilniuje, pensininkas, užaugino dvi dukras – Neringą ir Skirmantę.

2008 12 28 Joniškėlyje buvo atidengta paminklinė kompozicija, kurią sukūrė ir pagamino skulptorius Vytautas Bakūnas. Jo žodžiais tariant, ąžuolo skulptūroje įkūnijęs Meilę, Tikėjimą ir Viltį. Ąžuolas, kuriame 1957 m. buvo iškelta trispalvė vėliava, šiuo metu išnykęs, jo vietoje dabar ir pastatyta minėtoji skulptūra.

Nuo šiol Joniškėlyje per valstybines šventes čia bus keliama Lietuvos trispalvė. Vėliavą kelti įsipareigojo Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės vidurinės mokyklos mokiniai.

Pasakoja ANTANAS KAROBLIS

„LAISVĖS SIEKIS“

Užrašyta Kaune
2007 m.

Dvidešimtojo amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžia. Vienas iš niūriausiųjų pokario Lietuvos laikotarpių. Žmonės sugniuždyti, be ateities planų. Daugelis visiškai neturtingi. Didieji žiaurumai ir baisumai jau praėję. Niekas nėra tikras, kad jie nepasikartos. Partizaninis judėjimas sužlugdytas. Vienų kauleliai pūva, kiti kenčia kalėjimuose ir lageriuose. Vienas kitas dar slapstosi. Didieji trėmimai baigėsi.

Kaimuose beveik visi suvaryti į „kolchozus“ ir „sovchozus“. Žemė ir gyvuliai atimti. Šeimai palikta tik po vieną karvę ir 60 arų. Kai kas paslapčiomis dar pasižymi savo turėtos žemės ribas. Neapsakomas gailestis apima kaimo žmogų, pamačius išbadėjusį ir suvargusį iš jo atimtą gyvulį, kuris dar pažįsta jį išauginusį šeimininką ir žvelgdamas traiškanotomis, sudrėkusiomis akimis tarsi klausia, kodėl mane apleidai. Nepaaiškinsi gyvuliui – kodėl.

Šeštojo dešimtmečio pirmoje pusėje Joniškėlyje dar vyksta pakankamai intensyvus gyvenimas. Tai rajono centras su visomis valdiškomis įstaigomis. Svarbi siaurojo geležinkelio kryžkelė, iš kurios šakojasi keliai į Panevėžį, Šiaulius, Biržus ir Žeimelį. Mokymo ir mokslinio tyrimo įstaigos: vidurinė mokykla, žemės ūkio technikumas, žemdirbystės instituto bandymų stotis. Produkcijos gamybos ir perdirbimo įmonės: plytinė, pieninė, lentpjūvės ir kitos smulkesnės. Karpio dvare įkurtas „sovchozas“ (tarybinis ūkis). Gyventojų aptarnavimo sferos objektai: bažnyčia, ligoninė, parduotuvės, biblioteka, paštas, kultūros namai ir kt. Statybos, remonto bei kelių priežiūros organizacijos.

1951 metų pavasarį mano tėvui įsidarbinus Joniškėlio plytų gamykloje, rudenį persikraustėme iš tuometinio Linkuvos rajono Bardiškių kaimo į Stačiūnų kaimo vienkiemį. Ir visa šeima. Mes su seserimi pradėjome lankyti Joniškėlio vidurinę mokyklą. Aš – šeštąją, ji – ketvirtąją klasę.

Su Stasiu Nagliu man buvo pakeliui į mokyklą. Gyvenome Stačiūnų kaimo vienkiemiuose, per kilometrą nutolusiuose vienas nuo kito. Mūsų šeimų likimai panašūs, jos buvo priverstos palikti savo gimtuosius namus. Stasio šeima turėjo detektorinį radijo aparatuką. Retsykiais nueidavau paklausyti. Nors ir esant dideliems trukdžiams, kartais pavykdavo pagauti balsus iš Vakarų. Eidami į mokyklą ar grįždami iš jos, dažnai aptarinėdavome politinius įvykius.

Idėją steigti pogrindinę politinę organizaciją galbūt pamėtėjo be jokio politinio aspekto tuomet susitelkusi mokinių komanda žaidimams, perskaičius A. Gaidaro knygą „Timūras ir jo būrys“.

Vieną kartą, 1953 metų pradžioje, Stasys Naglis pasiūlė organizuotis, kad susidarius situacijai, galėtume prisidėti prie Lietuvos išsivadavimo iš okupacijos. Pasiūlymui, be manęs, pritarė dar du bendraklasiai: Česlovas Montvila ir Kiznis. Prisiekėme kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės ir neišduoti draugų. Priesaikai sutvirtinti sukalbėjome maldą.

Narių skaičius organizacijoje nuolat didėjo. Rinkdavomės parke arba dvaro rūmų antrajame aukšte, žemėlapių patalpoje. Kad nekiltų įtarimas, jei kas užeitų, išskleisdavome žemėlapį. Organizaciją pavadinome „Geležinis Vilkas“. Jos vadu buvo išrinktas Stasys Naglis, komisaru – Antanas Karoblis.

Kaltinamojoje išvadoje, kurią 1957 metų balandžio 2 dieną patvirtino Valstybės saugumo prie Lietuvos TSR Ministrų tarybos komiteto pirmininkas generolas majoras K. Liaudis, rašoma: „<...>M.–S. S. Naglis, mokydamasis Joniškėlio vidurinėje mokykloje, savo antitarybinių nacionalistinių pažiūrų įtakoje, 1954 metų rudenį įkūrė jaunimo antisovietinę organizaciją „Geležinis Vilkas“ ir iki arešto buvo vienas iš jos vadovų...“ Iš tikrųjų organizacijos užuomazga buvo jau ankstyvą 1953 metų pavasarį.

Dėl naujo nario priėmimo būdavo ilgai svarstoma, stebimos jo politinės pažiūros, elgesys, būdo savybės, kas ir kuo užsiima jo tėvai, giminaičiai. Tik po susirinkime gauto pritarimo vienas iš narių pradėdavo kalbėtis. Iš pradžių teiraujamasi jo, ar nereikėtų telktis dėl vienokių ar kitokių tikslų. Apie esamą grupę ir jos narius neužsimenama. Kai kurie iškart atsakydavo, kad neverta, nėra prasmės. Vis dėlto daugelis, su kuriais buvo kalbėta, pritardavo ir aktyviau ar pasyviau prisidėdavo.

1956 metais organizacijoje buvo daugiau kaip 40 asmenų. Konspiracijos palaikymui veiklą buvo stengiamasi organizuoti grupėmis. Grupių nariai ne viską, o kai kurie ir visai nieko nežinojo apie kitus organizacijos narius. Viską žinojo tik organizacijos vadovybė. Todėl KGB pavyko atskleisti tik 15 mokinių.

1953 metų kovo pradžia. Mirė J. V. Stalinas. Visoje Sovietų sąjungoje paskelbtas kelių dienų gedulas. Joniškėlio vidurinėje mokykloje salės scenoje pastatytas Stalino portretas. Šalia vėliavos keletas vazonų gėlių. Vyresniųjų klasių mokiniai su karinio parengimo šautuvais eina sargybą. Viena mokytoja ašaroja. Jai padeda dvi mergaitės. Vienuoliktokas, neišlaikęs įtampos, su šautuvu išgriūva. Salėje dirbtinai

sukelta gedulinga nuotaika. Vieni gal ir nuoširdžiai gedi, kiti, bijodami išsiduoti, atrodo susikaupę.

Kaip lengvai ir greitai kai kuriuos žmones užvaldo dirbtinai sukurtas ir įdiegtas tikėjimas net ir žiauriausiu žmonių ir tautų kankintoju ir naikintoju.

Mes, keli septintokai, renkamės į Karpio rūmų antrąjį aukštą – žemėlapių patalpą – aptarti šį įvykį. Tyliai džiūgaujame tikėdamiesi sovietinės sistemos permainų.

Dar steigdami organizaciją aiškiai suvokėme, kad norint nepatekti į KGB nasrus ir ilgiau išsilaikyti, būtina kuo griežčiausia konspiracija. Todėl viena iš nuostatų buvo nedaryti mažareikšmių išsišokimų, vengti veiklos, kuri sudarytų prielaidas organizacijos išaiškinimui.

Mes vylėmės, kad Lietuvos nepriklausomybė bus atkurta. Nematėme ir tuomet nebuvo galimybių, kad tai gali būti padaryta iš vidaus – tautos iniciatyva ir pajėgomis. Tikėjome, kad tik Vakarų šalys kariniu bei ekonominiu spaudimu arba tiesiog kariniu įsikišimu gali išlaisvinti Lietuvą ir kitas Sovietų sąjungos pavergtas valstybes.

Taigi pagrindiniai mūsų tikslai buvo siekti nepriklausomybės, pasirengti jos atstatymui, kad, susidarius sąlygoms, galėtume veikti organizuotai ir kryptingai. Siekėme plėsti organizaciją kitose vietovėse ir didinti jos narių skaičių. Buvo susidariusios nedidelės grupelės Žeimelio vidurinėje mokykloje (iniciatorius Algimantas Jasiūnas) ir Joniškėlio žemės ūkio technikume (Juozo ir Antano Švedarauskų iniciatyva). Patys stengėmės ir skatinome kitus puoselėti tautiškumą ir patriotizmą, laikytis lietuviškų tradicijų. Rinkdavomės paminėti Vasario 16-osios, Kalėdų ir Velykų švenčių.

Kaltinamojoje išvadoje rašoma: „<...> Organizacijos vienas iš uždavinių buvo kovoti prieš tarybinę valdžią Lietuvoje, skleidžiant antitarybinę propagandą tarp gyventojų...“ ir toliau „<...> susirinkimuose organizacijos nariai svarstė naujų narių verbavimo, antitarybinių proklamacijų gamybos ir platinimo metodus, ginklų įsigijimo ir kitus klausimus ... “

Mes aiškiai supratome, kad esame per daug jauni, nepatyrę ir mūsų veiklai koordinuoti būtų labai reikalinga gyvenimo patirtį turinčių, išsilavinusių ir nusiteikusių prieš okupacinę valdžią žmonių parama ir patarimai. Nė vienas iš mūsų neturėjo jokių galimybių užmegzti ryšius su partizanais, nes jų tuo laiku jau beveik ir nebuvo. Kreiptis į tėvus ar vyresnius giminaičius nedrįsome. Tėvų bijojome, kad jie kategoriškai uždraus mūsų veiklą, o tokių artimųjų, kurie galėtų patarti, nė vienas neturėjome.

Pastebėjome, kad kai kurie mokytojai, pavyzdžiui, istorikas Jonas Gutauskas, prancūzų kalbos – Stefa ir Vaclovas Čepukėnai, fizikas Telesforas Lukoševičius, matematikas Juozas Drazdauskas, fizinio lavinimo Petras Stankevičius neprijaučia sovietinei santvarkai, mokinių auklėjimą, susijusį su komunistinės ideologijos propagavimu, atlieka formaliai, atmestinai, stengiamasi tik per daug nenukrypti nuo tuometinių reikalavimų. Dalis Joniškėlio vidurinės mokyklos mokytojų dėl karjeros, baimės ar įsitikinimų rodė ištikimybę sovietinei santvarkai. Po organizacijos išaiškinimo jie mus smerkė, laikė priešais, susitikę net neatsakydavo į sveikinimus.

Ilgai svarstę, nusprendėme kreiptis į fizikos mokytoją Telesforą Lukoševičių. Mums imponavo jo puikios dalykinės žinios, įtaigus dėstymas ir bendras išsilavinimas. Su mokiniais bendravo paprastai, nuoširdžiai, be jokio dirbtinio pasipūtimo ir įtampos. Nors buvo pakankamai reiklus, bet mokiniai jį gerbė. Mokytojas niekada neįtikinėjo mokinių, kad sovietinė santvarka pranaši, sugebėdavo išvengti pokalbių apie komunistinį auklėjimą, nespaudė stoti į komjaunimą. Jautėme, kad jis, kaip ir mes, nekenčia sovietinės santvarkos, svajoja apie išsivadavimą iš jos ir mūsų neišduos.

Iš anksto pasiprašėme pokalbiui su pageidavimu, kad jis vyktų dvaro rūmų pusrūsyje – darbų mokymo dirbtuvėse.

Kitą dieną, dar prieš pamokas, mes trys aštuntokai: Stasys Naglis, Česlovas Montvila ir aš bandėme paaiškinti mokytojui savo norus bei tikslus ir prašėme jo patarti, paremti ir gal net dalyvauti. Patikinome, kad apie šį pokalbį, be mūsų trijų, niekas nežino ir nesužinos.

Išklausęs mus mokytojas T. Lukoševičius padėkojo ir pagyrė už padėties suvokimą, už siekį išvaduoti Tėvynę. Mums padėti atsisakė motyvuodamas tuo, kad ši mūsų veikla neperspektyvi, nes išplėsta ji labai greit bus išaiškinta KGB, o mes sužlugdysime savo ateitį. Patarė mokytis, siekti išsilavinimo ir tik tada mūsų darbai ir kita veikla galės duoti žymiai didesnę naudą Tėvynei.

1956 metų sukilimas Vengrijoje, iššūkiai prieš okupantus Kaune per Vėlines ir Vilniuje sužadino daugelio žmonių patriotinius jausmus. Mūsų organizacijos nariams šie įvykiai taip pat davė impulsą aktyvesnei veiklai.

Po ilgų diskusijų ir svarstymų buvo nuspręsta iškelti tautinę vėliavą medyje prieš bažnyčią Naujųjų 1957-ųjų naktį. Ši data ir vieta buvo pasirinkta todėl, kad iškeltą vėliavą pamatytų kuo daugiau žmonių.

Iš anksto buvo parengtas vėliavos iškėlimo planas, sudaryta grupė, paskirstyti darbai ir pareigos.

Romas Keturakis ir Ignas Levinskas TSRS Konstitucijos dienos (gruodžio 5 d.) vakare nuo sovietinių įstaigų nukabino dvi vėliavas. Iš jų medžiagos kartu su Romu Katkevičiumi ir Petru Svirpliu nudažė ir pasiuvo tautinę Lietuvos vėliavą. Vėliavos kotui panaudojome 6 metrų ilgio tašą, kurį ištepėme žibalu, kad šuo negalėtų išskirti kitų kvapų. Prie koto pritvirtinome skardinę dėžutę – sprogmens imitaciją, kad kagėbistai iškart nedrįstų vėliavos nuimti.

Iš Naujųjų metų sutikimo mokykloje išėjome apie 23 valandą po vieną, slapstydamiesi. Miesto centre ir gatvėse nebuvo nė vieno žmogaus. Į medį įlipo ir vėliavos kotą pritvirtino sportiškiausias iš grupės R. Katkevičius. Jam talkino I. Levinskas. S. Mikalajūnas, P. Svirplys, A. Skardžius, A. Šimoliūnas ir A. Karoblis pasklidę gatvėje nuo centro iki alėjos į Karpio dvarą stebėjo aplinką ir sutartais ženklais turėjo pranešti apie situaciją.

Po pusvalandžio mes jau buvome mokyklos salėje ir su visais sutikome Naujuosius metus.

Jau po vidurnakčio, eidami iš Naujųjų metų sutikimo ir matydami vėjo plaikstomą trispalvę, džiūgavome ir didžiavomės. Kartu mus kaustė ir baimė dėl pasekmių. Kas bus, jei išaiškės, kas iškėlė?

Vėliava iškabojo iki vidurdienio. Ją matė einantys į bažnyčią žmonės. Daugelis Joniškėlio gyventojų ėjo jos pažiūrėti. Kalbos apie ją pasklido ne tik po visą parapiją, bet ir už jos ribų.

Tarp kitko, Naujųjų metų dieną nutiko įdomus atsitiktinumas. Joniškėlio kagėbistai dėl vėliavos iškėlimo įtarė kitus asmenis. Juos sulaikė ir nusprendė su dresuotu šunimi, atvežtu iš KGB karinio dalinio, patikrinti. Atsitiktinai pro Joniškėlio rajono milicijos skyrių ėjo mūsiškiai R. Katkevičius ir P. Svirplys. Juos ir kitus atsitiktinius praeivius sulaikė ir nusivedę sustatė į eilę kartu su įtariamaisiais. Šuo uostinėdamas ramiai praėjo pro mūsiškius ir lodamas sustojo prie žmogaus, nedalyvavusio iškeliant vėliavą. Mūsų laimei, šuo suklydo.

Apie vėliavos iškėlimą toje pačioje kaltinamojoje išvadoje rašoma: „<...>1956 metų gruodžio 30 dieną A. Karoblis pakvietė į kaltinamojo I. Levinsko butą kaltinamuosius R. Katkevičių ir P. Svirplį, kur jie, tarpusavyje susitarę, pasiuvo buržuazinės Lietuvos vėliavą ir Naujųjų 1957-ųjų metų naktį, dalyvaujant S. Mikalajūnui, A. Skardžiui, A. Šimoliūnui, iškėlė Joniškėlio mieste viename iš medžių netoli kultūros namų ...“

Iš tikrųjų vėliava buvo iškelta medyje prieš bažnyčią, kitoje gatvės pusėje. Matyt, KGB nenorėjo minėti bažnyčios.

Po vėliavos iškėlimo vienas mėnuo praėjo visiškai ramiai, nors jautėme didelę įtampą ir nuojautą, kad KGB prisikas iki mūsų.

Vasario pradžioje klasiokas Julius Sabas, pasikvietęs mane nuošaliau, pasakė, kad esame įtariami dėl vėliavos iškėlimo. Jis nebuvo organizacijos narys ir apie ją nieko arba ne daug ką težinojo. Paneigiau, bet padėkojau už draugiškumą ir drąsą perspėti.

Po kelių dienų, berods, per anglų kalbos pamoką, atėjęs mokyklos direktorius M. Blevaitis liepė man susirinkti visus daiktus ir eiti su juo. Už klasės durų jau laukė KGB darbuotojai, kurie mane išsivežė į savo būstinę – buvusį klebonijos pastatą. Pro praviras duris vienoje patalpoje pastebėjau apsiašarojusią savo seserį Alfonsę. Supratau, kad KGB dar nedaug žino apie mūsų organizaciją, nes mano sesuo jai nepriklausė ir apie ją nieko nežinojo. Po dviejų dienų tardymo seserį paleido.

Mane pradėjo tardyti. Iš pateikiamų klausimų suvokiau, kad KGB tikrai dar nedaug ką žino apie mus. Viską neigiau ir neprisipažinau. Padarė kratą namuose. Rimtų įkalčių nerado. Tai, kas galėtų sukelti įtarimą, aš jau buvau paslėpęs arba sunaikinęs. Tardė su pertraukomis. Vėliau mane, nuvedę į mažesnę patalpą, paliko su vienu kagėbistu. Jis netardė, bet įkalbinėjo prisipažinti. Iš jo kalbos supratau, kad kai kurie mano draugai jau suimti.

Kitą dieną, po nepavykusios akistatos su S. Nagliu, mane paliko nešildomoje su grūdais ant grindų patalpoje. Buvau tik su švarkeliu. Daugiau apsirengti neleido. Visas drebėjau. Po kelių valandų atėjo Joniškėlio rajono KGB viršininkas A. Sokolovas su dar dviem kagėbistais. Isteriškai šaukdami keikė ir gąsdino mane. Nemušė, bet kumščiai praskriedavo pro pat mano galvą. Pats A. Sokolovas, įkišęs pistoleto vamzdį man į burną, šaukė, kad tokį išgamą nušausiąs kaip šunį. Netikėjau, kad taip padarys. Tylėjau ir stengiaus kuo mažiau reaguoti į jų veiksmus.

Trečios dienos popietę vienas iš kagėbistų pradėjo surašinėti mano tardymo protokolą. Jam, matyt, iš kitų apklausų jau viskas buvo aišku. Todėl daug nesivargindamas, manęs net neklausęs, formavo atsakymus. Iš to aš suvokiau, ką KGB jau

žino ir ko dar nežino. Sutikdavau patvirtinti tik tuos faktus, kurie akivaizdžiai jau buvo žinomi.

Tris mūsiškius – S. Naglį, I. Levinską ir R. Katkevičių vasario 14 dieną, o vėliau ir P. Svirplį – išvežė į kalėjimą Vilniuje. Aštuonis pašalino iš mokyklos. Be suimtųjų, dar V. Dragašių, R. Keturakį, I. Kazakevičių ir A. Karoblį. Kitiems – S. Mikalajūnui, R. Rukšėnui, A. Steponavičiui, A. Skardžiui, A. Šimoliūnui – sumažino elgesio pažymį iki trejeto.

Po visų tardymų likusiuosius suvedė į vieną patalpą „rezultatams" apibendrinti ir įvertinti. A. Sokolovas man sako: „Nu čtož, Anton, ty orlionok, davai vystraivai svoju komandu..." (Na ką, Antanai, ereli, imk išrikiuok savo komandą). Nesupratau ir dabar nežinau, kodėl jis taip pasakė. Ar pasišaipydamas, ar darydamas psichologinį ėjimą tolesniam tikslui – užverbavimui. Nemanau, kad tai buvo pagyrimas, jog ilgai neprisipažinau, ar kompensacija už brutalų tardymą.

Dviejų KGB karininkų saugomas ir aš buvau nuvežtas į KGB komitetą prie LTSR Ministrų tarybos. Tardė du kagėbistai iš Vilniaus, joniškėliečiai nedalyvavo. Po apklausos nuvedė į komiteto pirmininko kabinetą. Gal po pusvalandžio pasirodė ir pats tuometinis KGB komiteto pirmininkas Kazimieras Liaudis. Klausinėjo apie tėvų kilmę ir darbus, kodėl buvo įkurta organizacija, ko siekiama, kas iš suaugusiųjų žinojo apie organizacijos veiklą ir t. t.

Nors buvau vienuoliktokas, bet atrodžiau gana vaikiškai. Tuo metu buvau dar tik 155 cm ūgio. Atsakinėdamas stengiausi būti naivokas, nelabai suvokiantis kai kurių klausimų esmės.

Po „pasimatymo" su K. Liaudžiu buvau nuvestas į vieną iš koridorių ir jau be priežiūros paliktas keletui valandų. Grįžęs su kvapeliu, vienas iš mano saugotojų ir tardytojų Joniškėlyje, kapitonas Kariabkin pasakė, kad dabar manęs neareštuos.

Jau grįžtant atgal į Joniškėlį, traukinyje man liepdavo nueiti prie toliau sėdinčių vyresnio amžiaus žmonių, užkalbinti juos ir pasiteirauti, kiek jie turi sūnų, kur dirba, ar patenkinti tarybine santvarka. Išlipant iš traukinio prigrasino, kad apie tai niekam nekalbėčiau. Supratau, ką iš manęs nori padaryti.

Akivaizdu, kad mane įkalinti ar palikti laisvėje, galutinį sprendimą priėmė K. Liaudis. Motyvai ir dabar man ne visai aiškūs. Galbūt dėl nesubrendimo ir amžiaus – nebuvau dar aštuoniolikos, o tikriausiai jau tada jie buvo nusprendę mane užverbuoti.

Pasitaręs su tėvais, kitą dieną, nors buvo prisakyta KGB būstinę nenuvykau. Pradėjau slapstytis. Iš pradžių pas tėvo gimines tuometiniame Vabalninko rajone, Daržų kaime. Sužinojęs, kad dėl manęs apklausinėjami kitur gyvenantys giminaičiai, išvažiavau į Rygą ir apsistojau pas mamos pusbrolį Joną Baliūną, kilusį iš Stačiūnų kaimo. Tik 1957 metų rudenį grįžau pas tėvus į Joniškėlį. Reikėjo išsiimti pasą ir norėjau kažkaip baigti vidurinę mokyklą.

Joniškėlyje jau tada veikė vakarinė mokykla. Norint joje mokytis, reikėjo pristatyti pažymą apie darbą. Dar prieš organizacijos išaiškinimą, aš daug padėdavau tėvui jo darbe – vilnų karšykloje ir audeklų apdirbime. Be to, darydavau finansines ataskaitas ir dažnai vietoj jo vykdavau atsiskaityti. Todėl kreipiausi į „Promkombinato" – Pramonės įmonių kombinato – direktorių dėl pažymos. Liepė ateiti kitą

dieną. Atėjęs išgirdau, kad esu kviečiamas į KGB ir tik, jiems leidus, išduos pažymą. Išbarė dėl slapstymosi ir pareiškė, kad už padarytus nusikaltimus teks atsimokėti kitokiu būdu: dirbti tarybų valdžiai. Buvo tiesiai pasakyta, kad mokydamasis vakarinėje mokykloje, turėsiu informuoti apie moksleivių ir mokytojų pažiūras, kalbas ir atlikti kitas pavestas užduotis. Prigrasino apie tai niekam neprasitarti. Iš tikrųjų bijojau ir tėvams pasakyti.

Gavęs darbo pažymą ir dešimties klasių baigimo pažymėjimą, įstojau į Panevėžio neakivaizdinę vidurinę mokyklą. Maniau, atitolsiu nuo KGB persekiojimų.

KGB viršininkas A. Sokolovas ir toliau intensyviai mane spaudė. Iš vakaro KGB vairuotojas pranešdavo, kad traukiniu nuvažiavęs į Panevėžį, privalau, atsilikęs apie 50 metrų sekti paskui A. Sokolovą ir įeiti į pastatą, į kurį jis užeina. Prisimenu, tai būdavo milicijos patalpos. Taip tęsėsi keletą kartų. Buvo daromas didžiulis spaudimas, įrodinėjami sovietinės santvarkos pranašumai ir perspektyvos, gąsdinama dėl ateities. Bendradarbiauti su KGB nesutikau. Jokios informacijos nesu pateikęs ir nė vienos užduoties nesu atlikęs. Motyvavau tuo, kad tai daryti nehumaniška ir man neleidžia sąžinė.

Prisimenu, vieno susitikimo metu A. Sokolovas įpykęs pasakė, kad jei nesutiksiu su jais dirbti, šitą uodegą turėsiu visą gyvenimą.

KGB stengdavosi užverbuoti iš lagerių, iš tremties grįžusiuosius ar kitaip nuo sovietinės valdžios nukentėjusius asmenis. Jie žinojo, kad bendraujantys su tokiais asmenimis labiau pasitiki ir nebijo savo nuomonės išreikšti apie tuometinę valdžią bei jos darbuotojus.

S. Naglis pasakojo, kad grįžusį iš lagerio ir jį bandė verbuoti. Apie tai jis pasipasakojo kai kuriems kartu lageryje buvusiems savo bičiuliams. Antrojo iškvietimo į KGB metu jį iškoneveikė, kad nesugeba išlaikyti paslapties ir toliau nebeverbavo. Matyt, vienas iš kalėjusiųjų jau buvo užverbuotas.

Pasirodo, pasiguodimas arba išsiplepėjimas daugeliui pagelbėjo lengvai atsikratyti spaudimo ir išvengti bendradarbiavimo su KGB.

Organizacijos narių tolesnis gyvenimas susiklostė įvairiai. Vieniems likimas ar pasirinkimas lėmė geresnes išsimokslinimo ir darbinės veiklos sąlygas, kitiems dėl dalyvavimo antitarybinėje veikloje gyvenimas klostėsi kukliau. Bet nė vienas niekada nesiskundė ir neapgailestavo dėl dalyvavimo Tautos laisvės siekio kovoje ir dėl patirtų nuoskaudų bei blogybių gyvenime.

Stasys Mikalajūnas baigė Kauno kunigų seminariją ir sėkmingai darbavosi Marijampolės, vėliau Lazdijų parapijose.

Romas Rukšėnas baigė Kauno politechnikos institutą. Dirbo Palangos miesto statybinių organizacijų inžinieriumi ir vadovu.

Valentinas Dragašius baigė Kauno politechnikos instituto Statybos fakultetą. Dirbo Klaipėdos miesto statybos ir remonto barų inžinieriumi ir darbų vykdytoju.

Imantas Kazakevičius, baigęs pedagoginį institutą, dirbo mokytoju, vėliau direktoriumi Nemunėlio ir Radviliškio vidurinėje mokykloje.

Romualdas Katkevičius, pradėjęs studijuoti Lietuvos veterinarijos akademijoje, buvo pašalintas dėl atimtos teisės gyventi Kauno mieste. Po metų kaip gerą sportininką akademijos administracijai kažkokiu būdu pavyko jį susigrąžinti. Baigęs mokslus, dirbo žemės ūkio organizacijose Radviliškio, vėliau Anykščių rajonuose.

Romualdas Keturakis dirbo inžinieriumi, o vėliau Kauno miesto statybinių organizacijų vadovu.

Ignas Levinskas dirbo vadovaujantį darbą kelių statybos ir priežiūros valdyboje Pakruojyje.

Stasys Naglis, grįžęs iš lagerio, darbavosi visuomeninio maitinimo aptarnavimo sferoje Panevėžyje.

Išsipildė Joniškėlio rajono KGB viršininko A. Sokolovo grasinimas: „Jei mums nedirbsi, uodegą turėsi visą gyvenimą...“ Nepriėmė į Vilniaus universitetą. Išmetė iš Vilniaus pedagoginio instituto. Vėliau aukštąjį mokslą baigiau tik neakivaizdžiai. Buvau dukart pašalintas iš darbo mokyklose. Neleido užimti aukštesnių pareigų Kauno politechnikos institute, negalėjau išvykti į užsienį, net ir į mokslines konferencijas tada vadinamosiose liaudies demokratinėse šalyse – Bulgarijoje, Lenkijoje. Nustebau, kad minėta „uodega“, praėjus dešimt metų po Nepriklausomybės atstatymo, turėjo neigiamą įtaką mano karjerai Lietuvos socialdemokratų partijoje susijungus su LDDP. Todėl iš jos nedelsiant išstojau.

Nors pasipriešinimas prieš okupantus su ginklu buvo paralyžiuotas šeštojo dešimtmečio pradžioje, tačiau vėliau, iki pat Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo, jis pasireikšdavo įvairiomis formomis. Tai – tautinių vėliavų iškėlimas, proklamacijos, pogrindinės spaudos leidiniai, draudžiamos literatūros platinimas, švenčių minėjimai, pogrindinės organizacijos, susibūrimai, deklaracijos ir kiti veiksmai. Daugelį jų okupacinė valdžia išaiškindavo, o jų vykdytojus žiauriai bausdavo: sodindavo į kalėjimus, tremdavo, pripažindavo bepročiais ir uždarydavo į psichiatrines gydymo įstaigas, šalindavo iš mokyklų, pareigų, neleisdavo išvykti į užsienį ir kitaip žlugdė jų gyvenimus.

Kaip vertinti tuomet vykusias pasipriešinimo akcijas ir iššūkius? Ar vertėjo priešintis, rizikuoti ir gadinti savo gyvenimą, žlugdyti jo ateitį?

Gal reikėjo paklausyti gerbiamo ir mylimo mokytojo patarimų – siekti išsilavinimo ir tik tada įsitraukti į aktyvią kovą už laisvę? O gal prisitaikyti prie esamos santvarkos ir plaukti pasroviui? Pasirinkti ramią gyvenimo sritį ir rūpintis šeima, valdžios leidžiamų asmeninių interesų įgyvendinimu? Arba stoti į komjaunimą, komunistų partiją ir siekti karjeros? Tada nebūdamas kompartijos nariu negalėjai užimti aukštesnių pareigų bet kurioje darbo srityje, o juo labiau valdžios struktūrose.

Net ir dabar, praėjus dešimtims metų ir atgavus Nepriklausomybę, visa tai sunku įvertinti.

Neginčijama tiesa yra tai, kad, jei tauta būtų visiškai prisitaikiusi, niekas laisvės nebūtų atnešęs. Nebūtų ir Kovo 11-osios.

Reikėjo proveržių, iššūkių žmonių sąmonei, mąstysenai, Tėvynės meilei, laisvės siekiui sužadinti.

Kiekvienas toks iššūkis, kiekvienas pasipriešinimo veiksmas stiprino Tautos išsilaisvinimo iš okupantų siekio užtaisą, kuris labai sėkmingai suveikė 1988–1991 metais.

Taigi, bendrai paėmus, pasipriešinimo kova buvo reikalinga ir prasminga. Ji pareikalavo aukų. Tautoje rasdavosi ryžtingų ir drąsių vyrų bei moterų, kurie aukojosi. Aukojosi sužlugdydami arba išvis prarasdami savo tolesnį gyvenimą.

Labai stiprų laisvės ir Nepriklausomybės siekį turėjo ir tuometinė jaunimo karta. Taip pat ir Joniškėlio.

R. K. p a s t a b a: Antanas Karoblis gimė 1940 m. rugpjūčio 17 d. Daujėnuose, Pasvalio r. Vilniaus valstybiniame universitete baigė matematikos studijas, turėjo fizikos mokslų daktaro laipsnį, tyrinėjo tikimybių teoriją. 1973–1989 m. jis dirbo Kauno politechnikos institute docentu. 1989 m. tapo Vytauto Didžiojo universiteto prorektoriumi. Jis buvo ir Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos narys. 1988–1990 m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Kauno miesto tarybos narys, Kovo 11-osios Akto signataras. Mirė 2007 m. birželio 20 d.

Pasakoja DANUTĖ ULOZAITĖ-LAŠINSKIENĖ-*LIEPA*

Užrašyta Panevėžyje
1996 m.

R. K. p a s t a b a: Danutė Ulozaitė-Lašinskienė gimė 1930 03 08 Kauno rajone, Rumšiškėse. Rusų sovietų okupacijos metais priklausė antisovietiniam PATRIMPO būriui, BIRUTĖS rinktinei, kuri veikė Kauno mieste.

Antrieji okupacijos metai 1946 m.

Žiaurus okupantas vis smarkiau trypė, niokojo mūsų mylimą Tėvynę Lietuvą. Areštai, kankinimai įbaugino mūsų žmones, jaunimas, nieko nelaukdamas, stengėsi slėptis nuo persekiotojų. Vieni išėjo į mišką ir su ginklu rankose stojo į kovą su atėjūnais, kiti nuėjo į pogrindį. Visi buvome energingi, drąsūs, tvirtai tikėjome, kad ši okupacija ilgai nesitęs, nors užkalti vagonai su tremtiniais ir kaliniais masiškai riedėjo į Rytus kupini skausmo ir ašarų.

Kauno jaunimas organizavosi darbui pogrindyje. Rinkdavomės konspiraciniame bute Aleksote, kur prieš kryžių ir trispalvę prisiekėme drąsiai eiti šiuo pavojingu keliu, kupini vilties, jog šis mūsų darbas bus šventas ir reikalingas Tėvynei Lietuvai. Spausdinome atsišaukimus, kuriuos klijuodavome gatvėse ant stulpų ir kuriais raginome gyventojus nepaklusti okupantams, jaunimą burtis į antisovietines organizacijas. Tiesiog degėme viltimi, kad okupacija laikina ir mes vėl greit tapsime laisvi ir nepriklausomi. Betarpiškai palaikėme ryšį su Birutės rinktine, kuri veikė Kauno mieste, teikdavome jiems reikalingas žinias, be to, dar reikėjo mokytis ir daug daug dirbti.

Areštas

Vasaros atostogų metu, rugpjūčio mėnesį, parvažiavau tėviškėn į Rumšiškes pas mamytę. Tada man ėjo septyniolikti. Buvo labai gražus vakaras, dar pasėdėjome su mamyte darželyje lauke ant suoliuko, papasakojau jai apie save, kaip man ten, Kaune, sekasi, ir nuėjome į kambarį poilsio.

Jau gerokai sutemus, staiga pasigirdo smarkus beldimas į duris, kuris mus iškart pažadino iš ramaus miego. Dar nespėjus prieiti prie durų, ginkluoti rusų

kareiviai su baisiausiais trenksmais išversdami iš staktos užrakintas duris, suvirto į vidų šaukdami „keltis“. Iškart jie pasipylė po gryčią ir ėmė viską versti aukštyn kojomis. Sienas braukė rankomis, daužė ir badė metaliniais strypais, supratau, kad ieškojo kažko paslėpto ar pasislėpusio. Mane pastatė į kampą ir liepė stovėti ramiai, kad nejudėčiau, o čekistai tuo metu baladojosi po sandėliuką, išvertė stalčius, spintą, knygas krovėsi į maišus, kiekvieną iš jų vis atsiversdami ir tarsi ten jose kažko paslaptingo ieškodami. Kai maišų pritrūko, išvertė pagalves ir tada krovėsi į užvalkalus viską, kas jiems buvo ar atrodė reikalinga. Paėmė mano brangiausią turtą – nuotraukų albumą, kur buvo įamžintos gražiausios mano gyvenimo akimirkos. Taip pat susišlavė ir visą maistą, kurį tik rado, po to pasiėmė ir mane, išsivedė į lauką ir nusivarė prie netoliese namų stovėjusio savo sunkvežimio. Atsisveikinau su mamyte, apkabinau ją, pabučiavau ir pasakiau, kad greit grįšiu, nors pati tais savo ištartais žodžiais visai netikėjau. Mamytė tik klausė: „Už ką jie tave, vaikeli? Už ką...?“

Kai įmetė į sunkvežimio kėbulą, ten pamačiau vieną iš mūsų pogrindinės organizacijos, kuris gerai žinojo mano buvimo vietą. Pažvelgiau į jį, jo veidas buvo smarkiai sudaužytas, rankos surakintos. Pažvelgęs į mane, tuoj pat nuleido galvą žemyn, aš supratau, kad jis čia atvedė čekistus, tik aišku, ne savo valia. Meldžiau Dievą, kad suteiktų man stiprybės iškęsti visas kančias, kad tik neišduočiau savo draugų, nes gerai žinojau, kas manęs laukia...

Kauno saugume

Sunkvežimis sustojo saugumo kieme. Pasigirdo komanda „išlipti“. Išlipusi iš tamsaus sunkvežimio kėbulo į akinamai elektros lemputėmis apšviestą saugumo kiemą, minutei stabtelėjau ir tuo pačiu metu gavau smūgį šautuvo buože į nugarą. Nuvarė į pastatą ir uždarė į mūro spintą, vadinamąjį „boksą“, kuriame nėra kur atsisėsti, jokios ventiliacijos, jokio plyšelio šviežiam orui įeiti. Iš pradžių, kol dar buvo oro, kentėjau, bet po keleto minučių jau nebuvo kuo kvėpuoti. Pradėjau daužyti duris, kad atidarytų. Prižiūrėtojas čekistas atidaro ir vėl uždaro, kas dvi valandos ėmė vesti į tardymą ir taip kankino ištisas dvi paras.

Tardė lietuvis. Jo pavardės nepamenu, bet kaip žmogus buvo sadistiškai žiaurus, tik, mano laimei, neilgai jis mane kankino, kadangi aš visai nutilau. Klausia pavardės – tyliu, klausia vardo – tyliu ir, ko tik klausia, aš tyliu. Atrodė, kad man jau viskas buvo vis tiek – gyventi ar mirti.

Kai jo nervai nebeišlaikė, jis man smogė per galvą pistoleto rankena ir aš praradau sąmonę. Atsibudau kameroje visa šlapia, matyt, gaivindami mane apipylė vandeniu. Iškart nušvito akys, kad aš jau nebe „bokse“, o kameroje tarp žmonių. Kameros mergaitės tuoj pat man pakeitė drabužius, aprengė sausais kuri ką turėjo ant savęs, o manuosius padėjo džiūti.

Tai buvo saugumo požemis, 5-oji kamera: plotis pusantro metro, ilgis apie keturis metrus. Langas į kiemo pusę, šviesos spindulėlio nematyti: tyli, šalta, pilka mūro siena, tačiau kvėpuoti oro jau užteko. Kameroje dabar buvome penkios.

Dvi paras išlaikė nevalgiusią. Mergaitės pasiūlė maisto, nors valgyti kažkaip lyg ir nenorėjau, bet, kai atsikandau duonos kąsnį, apetitas iškart atsirado. Visą dieną

labai skaudėjo galvą, visą kūną, mano laimei, į tardymą nekvietė, nors kiekvienas raktų skambesys už durų koridoriuje tarsi peiliu raižė širdį.

Vakare, po vadinamosios vakarienės, mergaitės mane priglaudė šalia savęs, kadangi aš neturėjau nei ko pasikloti, nei kuo užsikloti, visas mano turtas buvo vasarinė suknutė ir švarkelis. Prisiglaudusi prie savo draugių, greit užmigau. Rytą, vos spėjau nusiprausti, girdžiu jau mane šaukia pas tardytoją. Labai nustebau, kai mane nusivedė į ketvirtą aukštą, o ne į antrą, kaip praėjusias dienas. Kabinete laukė jau kitas tardytojas – rusas, pagyvenęs žmogus. Jis kreipėsi į mane gana mandagiai, to aš visai nesitikėjau. Pradėjo ramiai klausinėti, kodėl aš nieko nesakau savo tardytojui, kodėl tyliu ir t. t. Aš jam atsakiau, jei mane tardys anas lietuvis, aš ir toliau tylėsiu, gali jis mane ir užmušti, aš jam nieko nesakysiu. Šitas čekistas mane kalbino labai trumpai ir po keleto minučių vėl grąžino į kamerą. Kitą dieną vėl pakvietė, bet jau į kitą kabinetą antrame aukšte, prisistatė tardytojas Zaicevas, pasakė, kad jis veda mūsų grupės bylą. Šis žmogus nebuvo žiaurus, bet jis stengėsi sugniuždyti psichologiškai. Nuolat rengė akistatas ir tik tada parodydavo nervus, kai išgirsdavo: nežinau, nemačiau, nepažįstu.

Mūsų byloje daugiausia buvo vyrai, su jais tardytojai elgėsi labai žiauriai. Visa tai tęsėsi penkis mėnesius, kol sudarė bylą už būtus ir nebūtus „nusikaltimus".

Kameros gyventojai nuolat keitėsi, vienus atveždavo, kitus išveždavo. Tvirtai tikėjome greitomis politinėmis permainomis, kalbėjome maldas, ir tas didžiulis optimizmas mums teikė nepaprastai daug jėgų ir ryžto viską iškentėti ir išgyventi.

Vieną vakarą Zaicevas pakvietė mane tardymui ir labai nustebau, kai jis vietoj įprasto protokolinio rašinio ėmė mane kalbinti, ar aš nenorėčiau išeiti į laisvę. Labai jau saldžiai jis man ėmė suokti apie gražų ir laimingą gyvenimą laisvėje, ir aš jam pritariau, kas gi nenorėtų būti laisvas, mes visi ten esantys norėtume būti laisvi. Tuomet Zaicevas man pasiūlė bendradarbiauti, taip sakant, būti jų šnipe. To „malonaus" jo pasiūlymo aš kategoriškai atsisakiau, ir jis mane grąžino į kamerą.

Morze palaikėm ryšį su 4-ta ir 6-ta kameromis, kur sėdėjo uždaryti mano likimo draugai Pranas ir Algirdas. Iš jų sužinojau labai skaudžią naujieną, kad iš Vakarų grįžo mano tėvelis ir tuoj pat pateko į čekistų nagus.

Mano tėtis Zigmantas Ulozas 1920–1940 m. dirbo Lietuvos prezidento Antano Smetonos apsaugoje. Atėjus raudoniesiems, metus slapstėsi, 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Labai norėjo, kad ir mes su mama kartu su juo bėgtume į užsienį, bet mama pasakė, kad ji geriau mirsianti Lietuvoje, bet į užsienį nevažiuosianti. Taip mes abi su mama likome tėvynėje, o tėtis išvažiavo.

Pasirodo, kad čekistai ir užsienyje turėjo daug valios ir visus pasitraukusius nuo raudonojo maro ėmė vilioti savo gražiais pažadais: „...Tik grįžkite greičiau į tėvynę pas savo mylimus vaikus ir žmonas, galėsite gražiai ir ramiai sau gyventi, jūsų niekas nelies." Tarp tų patiklių naivuolių patikėjusių raudonųjų propaganda, buvo ir mano tėtis. Tačiau tik grįžęs vietoj žadėtų šiltų ir jaukių namų, vietoj ramybės savo šeimos rate atsidūrė MGB kalėjimo rūsiuose, o po to penkiolikai metų Vorkutos lageriuose.

1947 m. žiemą tardytojai užbaigė mūsų bylą. Laukėme teismo.

Teismas

Vieną rytą po įprastos procedūros tualete, grįžau į kamerą, ir čia pat prisistatė sargybinis su kažkokiu popierėliu rankose, perskaitė mano pavardę ir liepė išeiti. Veda požemio koridoriumi į viršų, o čia jau laukia du karininkai, pasiruošę mane vesti toliau. Atidarė duris ir išvedė į gatvę. Kai beveik pusmetį išbuvusi požemiuose išėjau į dienos šviesą, viskas ėmė suktis ratu ir aš išgriuvau.

Po kurio laiko atgavau sąmonę ir iškart gavau smūgį į nugarą. Prisimenu, kaip sargybinis rusiškai šaukė: „Skarėj, a to umriot!“ (Greičiau, o tai numirs).

Perėjom per gatvę ir įvedė į salę, kuri buvo pilna moksleivių, studentų. Supratau – vyksta teismas, o jaunimą suvarė, kad pamatytų ir suprastų, kokios bausmės laukia ir jų, jei nepaklus esamai okupantų santvarkai.

Teismas įvyko 1947 m. sausio mėn. Karinis tribunolas teisė mus pagal RSFSR BK 58 – I a str. – tėvynės išdavimas – daugeliui atseikėjo 10 metų lagerio, keturiems – mirties bausmė, kuri vėliau buvo pakeista į 25 metus lagerio.

Teismo metu visi laikėmės gana tvirtai, aš pati buvau tvirtai įsitikinusi, kad visa tai laikina, kad laisvė jau ne už kalnų, norėjau paguosti tik savo mylimą mamytę, kuri dėl manęs tiek daug ašarų išliejo.

Į kalėjimą

Po teismo mus išvežė į saugumo kalėjimą Mickevičiaus gatvėje Nr. 9. Vežė nakties metu, kai visas Kaunas miegojo, o mums prasidėjo naujas gyvenimo tarpsnis, kuriam okupantai ruošė vis naujus ir naujus išbandymus.

Patekau į 8-tą kamerą, kurioje buvo apie 60 moterų ir merginų. Kamera didelė, čia jau buvo kur kas smagiau ir draugių daugiau atsirado, jau ir provokatorių čia nebebijojome. Bendra malda ir viltis mums teikė naujų jėgų. Čia sutikau labai gerų žmonių: mokytojų, gydytojų, nuoširdžių kaimo mergaičių, čia visus mus jungė viena dvasia – Tėvynės meilė. Stengėmės gilinti įgytas mokykloje žinias, mokėmės kalbų, istorijos, specialistai neleido pamiršti Lietuvos istorijos datų ir įvykių. Daugiausia dėmesio skyrėme lietuvių kalbai ir literatūrai. Pasislėpusios po narais, kad nepastebėtų prižiūrėtojai, rašėme eilėraščius, atsiminimus, tik gaila, kad juos kratų metu atimdavo. Čia sutikau savo gerą draugę (pagal bylą) Pranutę. Kiek mums buvo džiaugsmo, dalijomės ne vien duonos gabalėliu, bet ir prisiminimais iš gyvenimo laisvėje.

Ėjo vasaris. Vieną šaltą vėjuotą naktį smarkus bildesys pažadino mus iš miego. Įėjęs čekistas perskaitė pavardes tų, kurioms reikia nedelsiant pasiimti turimus daiktus ir išeiti. Tarp jų buvo ir Pranutės pavardė. Kiek buvo ašarų, kai reikėjo skirtis su likimo draugėmis. Išvežė jas nežinoma kryptimi. Mes, likusios, keletą dienų gyvenome tuo pačiu ritmu. Kiekvieną minutę kažko laukėme.

Pagaliau atėjo ir mūsų eilė. Įėjęs į kamerą, prižiūrėtojas pirmiausia šlykščiai nusikeikė, išvadino mus fašistėmis, nors mes tuo metu giedojome „Marija, Marija...“ ir įsakė staigiai pasiruošti su daiktais. Išvedė į koridorių, surikiavo ir bėgte į sunkvežimius, kurie laukė mūsų kalėjimo kieme.

Jų buvo daug; visi dengti, mes nematėme, kur mus veža, tačiau, kai mašinų kolona sustojo ir atidarė duris, supratome, kad atvežė į Kauno geležinkelio stotį.

Čia mūsų laukė jau paruoštas gyvulinių vagonų ešelonas. Kareiviai, sustoję vieni prie kitų, sudarė tarsi tunelį, pro kurį mus suvarė į vagonus. Juose nebuvo gultų, viename vagone gal apie šimtą žmonių. Supratome, kad važiuojame dar netoli. Pro mažytį vagono langelį dar kartą pažvelgiau į Kauną, savo saulėtos vaikystės miestą ir labai suspaudė širdį pagalvojus, kad mano brangioj Tėvynėje šiandien viešpatauja atėjūnai, sėjantys vien skausmą, netektis ir mirtį, o mes išniekinti ir pažeminti kenčiame jų priespaudą.

Lukiškių kalėjimas

Kameros prikimštos žmonių, pro grotas žvelgia šimtai jaunų veidų, visi ieško pažįstamų ar giminių. Suvarė ir mus į tas kameras, šiaip taip susėdome ant žemės viena prie kitos ir taip pravargome tris paras, atsigulti jau nebuvo kur, snaudėm sėdėdamos.

Po trijų parų vėl į sunkvežimius ir čia pat, Vilniuje, į persiuntimo kalėjimą. Čia jau buvo laisviau, kadangi kiekvieną dieną ir naktį iš šio pragaro išveždavo daugybę žmonių jau į Sibirą. Taip mus palaikė apie savaitę ir 1947 m. balandžio 19-osios naktį išvarė „s vieščiami“ į lauką. Tamsoje surikiavo į koloną ir ginkluotų kareivių su šunimis lydimi patraukėme į geležinkelio stotį. Stotyje mus suguldė ant žemės, po to grupėmis kėlė ir varė į vagonus.

Į nežinomybę

Gyvuliniuose vagonuose jau radome sukaltus dviejų aukštų gultus, kad būtų galima sutalpinti daugiau žmonių. Įsikūriau ant apatinių gultų. Nors mūsų buvo labai daug, tačiau atsigulti dar vietos užteko. Vienoje vagono pusėje įsikūrė kriminalinės, o kitoje mes – politinės. Vagone langelio nebuvo, tik vietomis plyšeliai tarp lentų, pro kuriuos skverbėsi truputis šviesos ir galima buvo šiek tiek pasižiūrėti į lauko pusę.

Taip prasidėjo ilga ir baisi kelionė į Sibirą. Bėgo dienos, pilnos nerimo ir skausmo, o su jomis riedėjo vagonai į Rytus. Stotelėse, ešelonui sustojus nakties metu, kareiviai daužė vagonų sienas su geležiniais laužtuvais tikėdamiesi rasti išlaužtų sienų, o gal ir pabėgusių kalinių. Kiek žinau, vyrų vagonuose tokių atvejų pasitaikė, tačiau mes – moterys – tam neturėjome jėgų. Su kiekviena diena mes vis tolome ir tolome nuo savo Tėvynės, nuo savo artimųjų, pro užkaltus vagonų langus ir duris, nieko nematėme tik vieną dieną kažkur netoli Irkutsko labai ištroškome gerti, pradėjome daužyti vagono duris ir šaukti „duokit vandens“. Sustojus ešelonui, vienas sargybinis nuėjo mums atnešti vandens iš netoliese esančios balos, kurioje viena moteris tuo metu skalbė rūbus ar vystyklus. Kai atnešė, mes tą vandenį išgėrėme pasigardžiuodamos.

Prabėgo dvi mūsų vargo ir kančių kelio savaitės. Tai buvo pusiaukelė į nežinią. Pradėjome nebegaut maisto. Kaip vėliau sužinojome, lydintys kareiviai mums skirtą maistą pragėrė. Stotyse daužėme vagonų sienas ir šaukėme: „Duonos! Vandens!“

Išbadėję ir nesiprausę šiaip taip pasiekėme Komsomolską prie Amūro. Čia gavome duonos, nors ji buvo net nepanaši į duoną, tačiau mums ji jau buvo skanesnė net už mamos iškeptą ragaišį.

Komsomolske stovėjome ilgai. Kaip vėliau sužinojome, mus norėjo palikti kažkur prie Amūro, tačiau nerado vietų, visi lageriai buvo perpildyti ir tuomet nusprendė gabenti dar toliau.

Atkabino vagonus ir kiekvieną atskirai keltu perkėlė per Amūro upę. Tolesnė kelionė tęsėsi iki Vanino. Čia patalpino į iš lentų sukaltus barakus, davė po gabalėlį duonos ir lėkštelę „balandos“. Turimus drabužėlius išsikeitėme dar papildomai į duoną ir cukrų. Kadangi aptarnaujantis personalas ten buvo moterys, tai mūsų drabužiai jas sudomino. Mus labai paveikė klimatas, badas. Ištinome taip, kad viena kitos nebegalėjome pažinti.

Čia mus palaikė apie savaitę ir perkėlė į laivą, kuriame radome pragarą tikrąja to žodžio prasme ir, jeigu jis yra, tai čia mes jame atsidūrėme. Kai mus suvarė į triumus, čia jau buvo pilna kriminalinių ir jų buvo apie du tūkstančius, o mūsų – politinių – tik devyniasdešimt. Triaukščiai narai jau buvo užgulti, prisiglausti ten jau nebebuvo vietos, susėdome pasieniais aplink triumą, o čia pat praėjimo takas. Kai mūsų „bendrakeleivės“ sužinojo, kad mes politinės, na ir prasidėjo patyčios.

Jos mus vadino fašistėmis, visaip keikėsi, spjaudė ant mūsų ir šaukė, kad mes tėvynės išdavikės, į mus jos mėtė degančias cigaretes, atiminėjo tą varganą maisto daviną. Prižiūrėtojai į tai nekreipė jokio dėmesio, kadangi jie buvo jų pusėje ir jas palaikė. Pamačiusios, kad mes dar turim vieną kitą rublį, puolė atiminėti. Pagrindinė mūsų gynyba buvo rėkimas. Jeigu vieną užpuolė, rėkiame visos ir taip šiek tiek apsiginame. Jeigu reikia atlikti gamtinius reikalus, einame po dešimt ar daugiau mergaičių, nes po vieną iškart nurengdavo ir paleisdavo nuogas. Aš ir dabar vis dar negaliu suprasti, kokios žiaurios moterys, nuteistos už kriminalinius nusikaltimus. Daugelis iš jų buvo žmogžudės, vagilės, teistos po 25 ir daugiau metų, net po kelis kartus, jos su niekuo nesiskaitė. Ir kaip mes likome gyvos, kada tuo metu jos pačios tarp savęs pjovėsi, mes meldėm Švenčiausiąja Mariją, kad ji mus kuo greičiau išgelbėtų iš šio siaubingo nužmoginimo pragaro.

Šiame pragare praėjo septynios paros, čia kiekvienu momentu galėjai gauti peilį į nugarą, tačiau likimas, matyt, mūsų pasigailėjo. Perplaukę visą Ochotsko jūrą, pasiekėme Magadaną. Išėjome iš laivo ir kritome ant žemės, nes nebegalėjome paeiti. Sargybiniai leido šiek tiek pailsėti ir tuoj pat nuvarė į pirtį. Pirtyje su savimi leido pasiimti tik rankšluostį, o visus drabužius palikome. Kai nusimaudžiusios išėjome jau pro kitas duris, visi mūsų rūbai taip ir liko, mes jų daugiau nematėme, mums išdavė valdiškus: po vieną suknutę, bušlatą, 44-to numerio jau gerokai padėvėtus batus, apatinius rūbus ir iškart atskyrė nuo „žučkų“. Tai mus labai nudžiugino, tačiau visas išblaškė po atskirus Magadano lagerius. Mūsų grupelėje liko 11 merginų ir moterų. Kitą dieną ir vėl į kelionę. Nuvedė prie Kolymos upės, susodino į baržą, ir mes išplaukėme.

Jau nebeturėjau jėgų, nei fizinių, nei dvasinių, nors buvau gana didelė optimistė, tačiau tuo metu išseko visos vilties atsargos. Paprašiau prižiūrėtoją į tualetą, ten tokia didelė skylė, matyti banguojantis vanduo, o mintis gena mintį – galgi jau gana tų kančių, ir čia gera proga jas užbaigti. Tai buvo kelių sekundžių akimirka. Staiga akyse pasirodė mamos atvaizdas, kuris tarsi perspėjo, kad to nedaryčiau, nes

ir ji, ir Tėvynė Lietuva manęs dar laukia. Nežinau, kiek laiko aš ten buvau, tik staigus smūgis į duris mane pažadino tarsi iš nelemto sapno. Tikriausiai prižiūrėtojas pajuto, kad aš ten per ilgai užsibuvau? O gal mano negerą mintį atspėjo? Nuo to laiko pažadėjau sau, kad daugiau tokių ir panašių minčių nebus. Jeigu iki šiol išgyvenau, privalau gyventi ir toliau.

Nuplukdė mus į Verchnij Sunčan. Vargais negalais patekome į lagerio zoną. Buvo naktis, visos kalinės jau miegojo. Nuvedė į baraką, kuriame radome lovas. Kokia laimė, daugiau kaip mėnesį mes jų nematėme. Padalino po gabaliuką duonos su žuvimi ir pasistiprinusios kritome miegoti. Gal būtume miegojusios ištisą savaitę, jeigu ne tas kurtinantis dūžis rytą ir „padjom“.

Laukėme, kada ir kur paskirs dirbti. Kolymos klimatas šaltas, nors jau antra gegužės pusė, tačiau dar daug sniego ir šalta. Paskyrė mus zonoje kasti sniegą. Gyvenome barake kartu su kriminalinėmis, mūsų laimei, jos jau buvo senbuvės ir į mus žiūrėjo teigiamai, be to, mes jau nieko ir nebeturėjome, nebebuvo ką iš mūsų atimti. Vakarais mes visos vienuolika lietuvaičių suklaupiam vakarinei maldai, jos tuo metu tyli ir mums netrukdo, sakydavo – „eto monaški“ (tai vienuolės).

Lietuvaičių šiame lageryje daugiau nesutikome. Pasirodo, mes čia buvome pirmosios. Lagerio vadovybė pastebėjo mus ir vieną dieną pasikvietė pokalbiui pas viršininką. Tas gerai mus išklausinėjo ir pasiūlė už keturių kilometrų esantį kaimelį pjauti šieno, be sargybos. Jis sako: „Mes jumis pasitikime, duosime dar papildomai keletą gerų moterų, tai va ten dirbsit ir gyvensit.“ Mes apsidžiaugėme, tik, deja, neilgam. Nuvažiavusios į tą kaimelį, radome iš apvalių kartelių sukaltą baraką, jame taip pat iš kartelių padarytus gultus, ir viskas. Pirmiausia mums išdavė dalgius ir didelius kaliošus. Prisilaužusios eglišakių, jomis išsiklojome gultus. Tai buvo mūsų „patalynė“. Gavome šiek tiek sauso maisto ir bandėme pradėti gyventi. Mūsų darbas buvo šienauti vandenyje augančias viksvas. Nupjovusios išgraibome jas iš vandens ir nešame į aukštesnę vietą džiovinti, po to krauname į kupetas. Žodžiu, visą dieną vandenyje. Tuos kaliošus jau pačią pirmąją dieną pametėme ir po vandenį braidėme basos. Gerai, jei diena saulėta, nešalta, dar galima kentėti, bet, lietui lyjant, peršlampam kiaurai, o naktį drauge su Maryte vieną šlapią „bušlatą“ pasiklojam, kitu užsiklojam. Ir šalta, ir drėgna, o dienomis dar puola didžiausi mūsų priešai uodai ir labai smulkios muselės, vadinamos „maškara“. Nuo piktų uodų dar galima prisidengti veidą vadinamuoju „namorniku“, o nuo tų mažyčių muselių niekuo neprisidengsi, jos graužia iki kraujo.

Grįžusios po darbo į baraką, uždegam šūsnį lapų ir nuo gausybės dūmų uodai tuoj pat palieka mūsų „miegamąjį“. Be to, dar mus užpuolė utėlės, drabužių pasikeisti neturėjome, tad sąlygos joms veistis buvo puikios. Jos buvo tokios didelės, kad susėdusios ant kupstų nusirengusios jas rinkdavome ir verdavome ant smilgų. Žodžiu, gyvenimas jau buvo nebe gyvenimas, tik egzistavimas, bet mes stengėmės laikytis, nors ir alkanos, pavargusios, iškankintos sunkaus darbo bei puolamos įvairių parazitų, buvom draugiškos, o kartais ir dainą užtraukdavom, kuri nuskambėdavo per neišbrendamą taigą.

Malda buvo mūsų kasdienybė, tik maldoje trumpai valandėlei atitrūkdavome nuo baisios gyvenimo tikrovės. Mergaitės buvo puikios. Prisimenu Stasę nuo

Utenos, be galo nuoširdi, ji buvo truputį vyresnė, atsikels naktį, apklostys, kad nebūtų šalta, nors ir pati neturėjo kuo užsikloti. Daug gerų prisiminimų liko iš anų dienų, to pamiršti negalima.

Prisimenu vieną momentą, kuris galėjo baigtis mano ir kitų dviejų mergaičių žūtimi. Kaip teigė vietiniai gyventojai, tos pievos, tie plotai taigoje kažkada buvęs ežeras, per daugelį metų užaugo jo paviršius, vietomis augo maži krūmokšniai, o virš vandens siūbavo ištisi viksvų plotai. Einant su kiekvienu žingsniu aplink viskas siūbavo, atrodė – eini tarsi per kažkokį banguojantį paviršių. Iš pradžių mums būdavo labai baisu, atrodė, amžinai liksi po vandeniu, tačiau po truputį įpratom ir vaikščiojom drąsiau. Be to, reikėjo nupjauti tam tikrą plotą, vykdyti normą, kitaip mūsų brigadininkas Simančiukas grasino neduoti maisto, irgi buvęs kalinys, dabar laisvas, bet žiaurus žmogus.

Vieną dieną visos šlapios ir gerokai pavargusios po darbo ėjome į savo baraką. Staiga man po kojomis dingo pagrindas ir aš ėmiau grimzti gilyn į vandenį. Kadangi mes ėjome trise, aš ėjau viduryje, įsikibau į draugių rankas, bet ištraukti jos manęs niekaip negali. Aš jau iki pažastų vandenyje, kojomis atsiremti į nieką negaliu, bet gal dar nebuvo lemta man arba mums visoms trims likti palaidotoms tolimosios taigos pelkėse. Mūsų laimei, čia pat netoliese augo mažas krūmelis, ten ir pelkės paviršius kažkiek kietesnis, jos įsikibo viena ranka į tą krūmą, o kita ištraukė mane. Dėkojau aš, dėkojo ir mano gerosios draugės Dievuliui, kad šiuo baisiu momentu jos taip greit susiorientavo. Tai buvo mano jau minėta uteniškė Stasė, o kita irgi Stasė, nuo Ukmergės.

Vieną kartą atsitiktinai taigoje radome ežerėlį. Matyt, pavasarį, kai Kolymos upėje pakilo vanduo, į jį priplaukė žuvų. Dabar ten jo buvo likę tik maždaug iki juosmens. Pastebėjome, kad toje baloje galybė žuvų, didžiulės menkės, na, ir puolėme jas gaudyti rankomis. Mūsų drąsiausios tai Staselė Petronytė, Kunickaitė, Plaušinienė brenda į vandenį ir gaudo jas, o žuvys kandžiojasi, tik aš stovėjau ant kranto ir pergyvenau dėl jų. Prigaudė tų žuvų gana nemažai, suvėrėm ant karties, ant pečių ir parsinešėme į baraką. Tai buvo balius! Kitą dieną vėl išskubėjome į tą ežerėlį, tačiau mums jau daugiau žvejoti nebeteko, kadangi tas žuvis užjuto meškos ir visas išgaudė. Nuėjusios ant kranto radome tik žuvų galvas ir žemėje įmintas meškų pėdas. Ką gi, ačiū ir už tai, nors porą dienų sočiai pavalgėme ir jau laimingos, atrodė, ir uodai jau nebe tokie pikti, ir jau gyventi norėjome.

Taip ir pravargome tą trumputę vasarėlę. Rugpjūčio mėnesį prasidėjo šalnos, o mes visos basos. Ateinam prie vandens, sustojam ir laukiam, kuri bus drąsesnė ir pramuš ledą, o po to brendame visos drąsuolei iš paskos. Brigadininkas žinojo viena: reikalauti darbo, o kad mes buvom jau visai nusilpusios, neturėjom apavo, drabužių, jam buvo nesvarbu. Bijojom mes jo, kadangi savo gyvenime dar nebuvom sutikusios tokio baisaus žmogaus ir dirbom kiek galėdamos.

Kartą susirgo mūsų Danutė Bruzgaitė (kilusi nuo Prienų). Jau su aukšta temperatūra brido į vandenį, o kitą dieną ją išvežė į ligoninę. Gydytojai nustatė smegenų uždegimą. Po darbo 4 km eidavom pas ją, tačiau pagelbėti jau niekuo nebegalėjome. Buvo baisu, kai vieną vakarą mes radome ją mirusią. Sukalėm iš lentų karstelį, paguldėm Danutę, atsisveikinom ir nešėm pačios ant rankų ją į amžino poilsio vietą Kolymos žemėje. Ilsėkis miela Danute, tu liksi visuomet mūsų prisiminimuose ir maldoje...

Pamažu slinko sunkios ir beprasmės dienos. Jau rudenėjo. Gavome šiokius tokius užklotus užsikloti, iš šieno pasidarėme pagalves, ruošėmės šaltai ir alkanai žiemai. Siuntinių negaudavome, mūsų gyvybę palaikė tik lagerio maistas, todėl visai nusilpome.

Kai visai užšalo, šienapjūtė taigoje baigėsi. Lagerio gydytojas, pastebėjęs, kad mes vos laikomės ant kojų, paskyrė papildomą maisto davinį – po vieną kilogramą duonos. Nemiegojom visą naktį, vis laukėm, kada gi atveš mums duonytę, svarstėme, kiek suvalgysime, kiek pasiliksime. O kai atvežė, neturėjome valios pasilikti bent po mažą gabalėlį, kaip didžiausią skanėstą suvalgėme. Juk negali užmigti, kai žinai, kad po pagalve yra duonos trupinėlis.

Atėjo žiema, mus perkėlė į šiltesnius barakus. Čia jau ir „krosnį“ buvo galima pasikūrenti – barako viduje pastatyta metalinė statinė, kuri įkaisdavo iki raudonumo. Kol joje ugnis kūrenasi, barake šilta ir išsidžiovinti galima, todėl viena, kuri kūrendavo, nemiegodavo ir per naktį, kad nesušaltume.

Kadangi mes, lietuvaitės, savo darbštumu ir nepriekaištingu elgesiu įsigijom pasitikėjimą, tad lagerio administracija nusprendė ir toliau palikti mus be sargybos. Gavome darbą valyti sniegą. Dešimties kilometrų kelyje reikėjo išvalyti visus mašinų prasilenkimus. Čia jau buvo lengviau. Išdavė šiltą aprangą, veltinius arba „burkes“ (tai iš medžiagos pasiūta avalynė). Kai sausa, tai dar galima jas nešioti, tačiau, kai sušlampa, net pakelti sunku. Maistas – sausas davinys dešimčiai dienų. Labai kruopščiai jį mums dalydavo Juzytė Pukinskaitė, ji buvo mūsų virėja.

Buvo labai šalta žiema, šaltis kartais siekdavo iki 70 laipsnių šalčio. Esant tokiai temperatūrai, į darbą neidavome, nes gali labai staigiai sušalti, o kvėpuoti trūkdavo deguonies. Belaukdamos, kol nukris šaltis, pristigome malkų, maisto, reikėjo kažką daryti. Mūsų drąsiausios merginos – Juzytė, Staselė Petronytė – apsirengė „bušlatais“, jų galvas apsukome keletu skarelių ir išleidome į taigą parnešti malkų. Nevalgiusios dar galėjome pabūti, nes jau buvome įpratusios, tačiau be šilumos būtume sušalusios. Su dideliu nerimu laukėme jų grįžtant, ir kiek buvo džiaugsmo, kai pamatėme jas sveikas ir besišypsančias su dideliu glėbiu malkų. Vėl buvo šilta, ir tas didelis šaltis buvo nebebaisus.

Šiaip taip pragyvenome ilgą ir šaltą žiemą. Pavasarėjant mus nugabeno į lagerį, laukėme, kas bus toliau. Pasišaukė lagerio viršininkas ir pasiūlė darbą gyvulių fermoje. Tas pasiūlymas mus labai pradžiugino, buvo svarbu ištrūkti iš zonos, kadangi čia buvo vien kriminalinių nusikaltėlių lageris. Mumis – politinėmis – labai pasitikėjo, lietuviška pavardė buvo tarsi dokumentas žmogaus, kuriuo galima patikėti, ir mes tuo buvome labai patenkintos.

Ir vėl nuvykome į naują gyvenamąją vietą, ten radome geresnius barakus ir tvartuose daug karvių. Paskirstė mums po 12 karvių melžti ir prižiūrėti. Čia mes pamažu atsigavome. Gėrėme pieną, o Juzytė mums išvirdavo avižų kisieliaus, tai jau buvo gyvenimėlis...

Man sunku buvo, melžti nemokėjau, sutino rankos, pienas teka per alkūnes. Tai pastebėjęs ūkvedis paskyrė mane surinkti iš melžėjų pieną, apskaičiuoti ir atiduoti vežėjams.

Čia buvome sočios, jau gaudavome iš namų laiškus, tai ir moralinė parama, na, žinoma, ir maistas. Gyvenimas palyginti su ankstesniais metais labai pagerėjo, tačiau neilgai. 1949 m. pavasarį buvo paskelbtas įsakas surinkti visus politinius kalinius į atskirus lagerius, vadinamus „Berlagu“. Atėjo ir mūsų eilė. Surinko mus, apie 20 teistų pagal 58–1a BK str., ir sunkvežimiu 700 km nugabeno į Magadaną. Pačiame Magadano mieste buvo moterų lageris Nr. 18.

„Berlage“

Po sunkios ir varginančios kelionės patekome į griežto režimo lagerį. Čia gyvenimas pasikeitė. Pirmiausia gavome numerius, kuriuos reikėjo prisisiūti prie drabužių – vieną ant nugaros, kitą ant sijono krašto, trečią ant skarelės viršaus. Manasis numeris buvo H 535 (rusiškos raidės). Labai skausmingas buvo toks pažeminimas, mus sunumeravo tarsi gyvulius. Išleisdami per vartus į darbą, šaukdavo jau nebe pagal pavardes, o pagal numerius. Darbų vykdytojai stengėsi, kad pamirštume savo vardus ir pavardes ir išvis, kad esame žmonės.

Nors vargo našta buvo sunki, pažeminti, alkani bedaliai, tačiau moraliai nepalaužti. Įpratome prie prižiūrėtojų riksmo: „Suki! Nazat! Glaza na batinki!“ (Kalės! Atgal! Akis į batus!). Žinoma, nelengva buvo, kada visą moterų koloną suklupdydavo vidury miesto gatvės vien dėl to, kad kažkuri ne taip ėjo, gal kalbėjosi, o gal padėjo šalia einančiai, jau visai nusilpusiai ar sergančiai draugei...

Iš pradžių dirbome akmenų lauke Magadano priemiestyje. Mums ne daugeliui pasisekė. Čia akmenis skaldė vyrai, o mes neštuvais nešėme juos į nurodytą vietą. Nelengva buvo, tačiau vis geriau negu toms mūsų mergaitėms, kurioms pačioms teko skaldyti. Vidury lauko stovi sargybinis ir vis šaukia: „Rabotat! Skorėj dvigatsia!“ (Dirbti! Greičiau judintis!). Išskyrus pietų pertrauką, šiaip neleisdavo nei sustoti, nei pailsėti.

Mes buvome baltosios vergės, jei nepaklusi – šaltas karceris, trys šimtai gramų duonos per parą ir puodukas vandens. Dirbome iš visų jėgų, kad tik nesumažintų to gaunamo duonos gabalėlio, vadinamo „paike“, nes jame alsavo mūsų gyvybė, o gyventi dar norėjom...

Šiame lageryje buvo keli tūkstančiai moterų, tarp jų nemažai iš Lietuvos. Suradom daug gerų draugių. Nors ir labai pavargusios grįždavom iš darbo, kūrėm eilėraščius, deklamuodavom, viena iš kitos mokėmės. Mūsų kasdienybėje buvo Maironis, Salomėja Nėris ir kiti Lietuvos šviesuoliai...

Mūsų būrys čia buvo nemažas: visuomet miela, ramaus būdo Stefutė M., nuolat besišypsanti, visuomet linksma Joana J. („Janka“), labai švelni ir jautri Irena Makuškaitė, dvi Laimutės ir daug daug mielų bei nepakartojamų, draugiškų mergaičių. Su kiekvienu atvykusiu „etapu“ bėgdavom į barakus, kur apgyvendindavo naujai atvežtas moteris, ieškojome artimųjų, pažįstamų, gal ką nors naujo sužinosime iš Lietuvos, juk kiekvienas žodelis, žinutė buvo labai brangi ir laukiama.

Viename eiliniame „etape“ sutikau ir savo pažįstamą Pranutę Gaižutytę, su kuria išsiskyrėme Kauno kalėjime. Verkėme iš džiaugsmo, kad vėl būsime drauge, atrodė, ir vargas bus lengvesnis. Su mumis drauge buvo ir mūsų visų gerbiama mokytoja Ada Dirsytė. Ji buvo už mus vyresnė, tad ir jos žodžiai, pamokymai buvo

be galo jautrūs ir teisingi. Jos jautri siela, geras žodis įkvėpdavo mums stiprybės sunkaus gyvenimo valandomis. Čia, po narais, 1949 m. buvo pradėta kurti maldų knygelė, kurios autorė buvo ta pati Ada Dirsytė.

Prisiminimai apie Adelę Dirsytę

Bėgo metai, o į Magadaną vis plaukė laivai, gabenantys vis naujus nelaimingu-osius. Viename iš „etapų" atvežė gana nemažą būrį lietuvaičių. Iš jų išsiskyrė viena, gerokai vyresnė už mus. Ji buvo rami, santūri, be galo malonaus žvilgsnio. Tai buvo mokytoja Ada Dirsytė. Tarp mūsų buvo daug mokytojų ir kitų specialybių merginų bei moterų, tačiau Adelė Dirsytė skyrėsi iš kitų, kažkokia jėga traukė prie jos. Ši mergina spinduliavo išsilavinimą, erudiciją ir gyvenimo patirtį. Ji visada rasdavo tinkamą žodį, nuramindavo, paguosdavo, įkvėpdavo viltį gyventi.

Ada Dirsytė gimė 1907 m. Kėdainių apskrityje, studijavo Vytauto Didžiojo universitete vokiečių kalbą. Pokario metais drauge su savo bendraminčiais pedagogais S. Ladygiene ir kitais universiteto dėstytojais įsitraukė į dvasinį ir dorovinį jaunimo auklėjimą, skiepijo jaunimui Tėvynės meilės idealus. Netrukus čekistai išaiškino šią jų veiklą, visus mokytojus suėmė ir nuteisė. Adelę Dirsytę – dešimčiai metų, ir taip ji atsidūrė Magadano lageryje. Ir čia būdama ji nenuleido rankų, jos idealai švietė ir tamsiame lagerio gyvenime. 1953 m. Magadane ji parašė maldų knygelę pavadintą „Marija, gelbėk mus!", kuri vėliau apkeliavo visą pasaulį, buvo išleista kelių tūkstančių egzempliorių tiražu. Ji kūrė įvairias maldeles, kuriose apdainavo Tėvynės meilę, jos ilgesį, pasiaukojimą Dievui ir Tėvynei. Man labai patiko viena jos maldelė, kurią dažnai kalbėdavome: „Viešpatie, priimki mano kančias, nuovargį, pasitikėjimą, ilgesio ašaras, alkį, šaltį, visas dvasios negalias už Tėvynės laisvę, už kovotojų vėles. Viešpatie, pasigailėk ir tų, kurie mus persekioja ir kankina, duok ir jiems pažinti tavo meilės saldumą."

Lagerio administracija, pastebėjusi, kad ši moteris yra mūsų tamsaus gyvenimo šviesulys, pradėjo ją nuolat terorizuoti. Prisimenu, grįžta ji labai susinervinusi, kitą dieną vėl tas pats. Šis čekistų metodas ją privedė prie kraštutinumo. Mūsų mokytoja susirgo. Lankėme ją kiek galėdamos. Vieną dieną pas ją nuėjome su Pranute Gaižutyte. Ant stalelio prie lovos padėtas duonos gabalėlis ir vandens puodukas. Ji paėmė tą duoną ir duoda mums sakydama: „Mergaitės, jūs dirbate, jums duonelė reikalingesnė, o aš nedirbu, galiu nevalgyti." Ši moteris visą savo gyvenimą aukojo kitiems, o dabar dar ir paskutinį duonos kąsnį atiduoda. Mes ją įtikinėjom, kad reikia valgyti ir sergant, tačiau ji įrodinėjo savaip, net pyktelėjo ant mūsų, kad nepaėmėm to duonos kąsnelio.

1954 m. spalio mėnesį mane, Aldoną Karmazaitę ir Laimą Aukstaitytę pakvietė į teismą kaip buvusias nepilnametes pagal 1954 04 24 įsaką. Atliko teismo formalumus ir išleido į laisvę su galimybe grįžti į Lietuvą. Tai buvo jau po aštuonerių su puse metų. Džiaugsmas beribis, bet kartu ir liūdesys, kad tiek gerų draugių dar lieka tame pragare.

Nuėjau atsisveikinti su mokytoja Ada Dirsyte, tačiau tuo metu ji į mane jau nebereagavo ir nebesidžiaugė drauge su manimi, kad aš jau stoviu ant laisvės slenksčio...

Grįžus į Lietuvą, čekistai labai intensyviai ieškojo tos maldų knygelės autorės, tačiau jiems nepavyko rasti to „pavojingo“ priešo, nes pati autorė, neištvėrusi pažeminimų, alkio, sunkių gyvenimo sąlygų, 1955 m. mirė. Liko mums nepamirštami jos žodžiai – brangus atminimas.

Mūsų mylimos mokytojos išėjimą iš šio pasaulio gaubia paslapties skraistė. Kur bebūtų jos kūnas, ji gyva mūsų širdyse, mūsų prisiminimuose, mes skaitome jos mintis, surašytas maldaknygėje, ir nuolat kartojame: ilsėkis ramybėje, mūsų geroji mokytoja, mūsų anų dienų paguoda, mūsų šviesulys juodoj gyvenimo nakty.

Lagerio kasdienybė

Jau kuris laikas dirbame statybose, kasame tranšėjas pamatams, kitos plytas neša, gamina betono mišinį. Viskas, visi darbai atliekami rankomis, jokios technikos. Ir kam? Jeigu yra nemokama darbo jėga, o normos didelės. Jeigu neįvykdysi, sumažins duonos davinį. Tai pagrindinė bausmė, kurios bijojome. O kaip norėdavom susirgti, kad paguldytų į ligoninę, nors porą dienų nereikėtų eiti į tą baisų darbą. Todėl vieną kartą nusprendžiau save „sušaldyti“. Dirbau naktinėje pamainoje, laužtuvu kapojome įšalusią žemę. Nusivilkau „šimtasiūlę“ (vatinuką) ir dirbu iki sušilimo, o lauke 15 laipsnių šalčio. Atsisėdau ir laukiu, kol sustingsiu, tikėdamasi, kad rytojaus dieną bus temperatūros ir aš pailsėsiu, tačiau jaunas organizmas, nors ir nusilpęs, kovojo, priešinosi, ir man teko pasitenkinti didele sloga ir ilgu kosuliu, o į darbą eiti reikėjo.

Taip bėgo metai nusinešdami pačias gražiausias jaunystės dienas, sugriautas svajones. Artimųjų ir Tėvynės ilgesys kaskart vis skaudžiau paliesdavo širdį.

Prisimenu, kartą visą mėnesį dirbome negailėdamos paskutinių jėgų, o darbų vykdytojas nustatė mums mažesnį procentą ir mes gavome mažesnę duonos „paikę“. Buvo liūdna, tačiau kai kurios smarkesnės moterys sugalvojo nubausti mūsų skriaudėją. Atėjusios į darbą, su nerimu laukėme jo pasirodant. Viskas buvo paruošta. Atėjo, kaip visada, piktas, nužvelgė mus, kodėl mes nedirbame, o susirinkusios kažko laukiame. Tuo metu viena drąsesnė rusė, metė jam į veidą saują cemento, kita užmetė ant galvos vatinuką, darbų vykdytojas pasilenkė ir griuvo ant žemės slėpdamas savo veidą. Na, tuomet jau visos, ir lietuvaitės, įsidrąsinom ir išliejom savo širdgėlą, primušėm „prarabą“. Kiek pagulėjęs, jis atsikėlė ir svyruodamas nuėjo.

Vakare grįžom į zoną ir neramu darosi. Ką pasakys lagerio viršininkas? Įsivaizduojat, politinės kalinės primušė laisvą „prarabą“, tai kažkas baisaus. Labai greitai šią naujieną sužinojo visos lagerio gyventojos ir tai daugelį prajuokino, o mes laukiam, kas bus toliau. Sėdim ant narų ir tylim... Netrukus pasirodė prižiūrėtojas ir pagal pavardes (šį kartą ne pagal numerius) ėmė šaukti mūsų brigados merginas pas viršininką. Tas po vieną kvietėsi į savo kabinetą ir bandė tardyti, kas pradėjo visą tą „procedūrą“. Mes jau buvom sutarusios sakyti, kad nieko neįvyko, taip ir likom nenubaustos. Kitą rytą duonos gavome kaip ir visi po 700 gramų. Tyliai šnekučiavomės, buvome patenkintos, kad savo pasiekėme ir kartu pamokėme nedorą žmogų.

1953 m. pavasarį mūsų rankomis jau buvo pastatyta daug pastatų, Magadano miestas augo, laikraščiai skelbė, kad prie šių statybų dirba savanoriai komjaunuo-

liai, o iš tikrųjų vargšai kaliniai už duonos kąsnelį, už balandos lėkštelę dirba po 10–12 valandų per parą.

Kovo mėnesį tarsi bombos sprogimas mus sukrėtė džiaugsminga žinia – mirė Stalinas. Vidurnaktį, kad atiduotume „tautų vadui ir tėvui“ paskutinę pagarbą, buvom išvarytos į lauką ir išrikiuotos. Drebėjom nuo šalčio, o širdyje buvo šilta, džiaugsmas netilpo krūtinėje, tačiau atrodėm susikaupusios, su gailesčiu žiūrėjom į tas rusų tautybės kalines, kurios verkė pasikukčiodamos. Atrodė kažkaip labai keista – mirė žmogus, o tu džiaugiesi. Taip šio tirono mirtis milijonams žmonių atvėrė vartus į laisvę.

Tuoj po Stalino mirties pasikeitė ir mūsų gyvenimas. Leido nudraskyti numerius, jau tapome pusiau žmonėmis su pavardėmis ir vardais, pagerėjo maistas, leido rašyti laiškus. Tai buvo pirmas žingsnis į laisvę. Buvę sužvėrėję sargybiniai parodė, kad dar ne visiškai prarado žmogiškąjį jausmą, o spec. dalies viršininkas, atėjęs į mūsų baraką, pasiūlė sužaisti šachmatais. Tarp kitko, tą partiją laimėjau aš ir buvau palydėta visų barake buvusių mergaičių plojimais. Tai buvo neįtikėtina. Jau tada per visus tos vergijos metus nusilpusi viltis suliepsnojo tvirtu tikėjimu, kad laisvė netoli.

Į šienapjūtę

1954 m. pavasarį mūsų brigada dirbo prie 74 butų namo statybos. Likus tik apdailai, mus visas permetė prie šienapjūties darbų. Brigadoje buvo 20 moterų ir merginų, pusė iš jų – lietuvaitės. Nuvežė toli į taigą, kur meškos vaikus vedžioja. Pjovėm dalgiais šieną, džiovinome, taiga skambėjo nuo mūsų dainų. Buvo labai smagu. Susigyvenom kaip viena šeima. Ukrainietės, rusės buvo draugiškos, mokėsi lietuviškų žodžių, o mes jų dainų.

Kartą, kai grįžome iš darbo, atvažiavę trys pareigūnai perskaitė gautą raštą, kad 1954 04 24 išleistas įsakas dėl nepilnamečių paleidimo į laisvę. Perskaitė ir mano pavardę, perspėjo, kad privalau pasiimti savo daiktus, kuriuos turiu, ir važiuoti į Magadaną perteisimui.

To ankstyvo ryto niekada nepamiršiu: tekėjo saulutė, visos barake gyvenusios moterys išėjo manęs palydėti. Kol visas išbučiavau, daug ašarų išliejau, nes buvo labai sunku skirtis, taip norėjau, kad visos kartu važiuotume ir kuo greičiau paliktume tą šaltą svetimą taigą.

Į Magadaną taip pat grąžino Aldoną Ramonaitę ir Laimą Auskaitytę, kurios buvo kitose brigadose. Mes visos trys buvome nugabentos į miesto teismo rūmus, kur buvo atliktas formalumas ir mes, kaip buvusios nepilnametės, paleistos į laisvę, o kartu ir į Lietuvą. Jausmas neapsakomas ir džiaugsmingas, bet kartu ir baimė: kaip pasiekti Lietuvą, nes ji taip toli? Visa Ochotsko jūra ir dar dešimt tūkstančių kilometrų geležinkeliu.

Praeity liko aštuoneri su puse metų vargo, bado ir šalčio, o man tik 24 metai. Mintis vijosi mintį – kaipgi nukeliauti į tą svajonių uostą – Lietuvą? Po teismo per tam tikrą laiką padarė nuotraukas, išrašė pažymas, ir eik kur nori, tu jau laisva.

Buvo labai keista, išėjusi į miesto gatvę, negalėjau suvokti, kad manęs nelydi sargybinis. Vis atsisuku atgal ir, pamačiusi, kad nieko nėra, pasijausdavau nejaukiai. Žinojau, kad mieste gyvena keletas lietuvių, kurie jau anksčiau buvo išėję į laisvę,

tad buvo viena viltis – prisiglausti jų pastogėje. Ačiū Klemensui Alioniui, dvi savaites jis mane globojo kaip vaiką. Visą tą laiką prastovėjau eilėse, kol susitvarkiau dokumentus ir per didelį vargą gavau bilietą į laivą plaukti per Ochotsko jūrą.

Tuo metu dar nė vienas buvęs kalinys neturėjo leidimo išvažiuoti iš Kolymos. Nesvarbu, kad atbuvai paskirtą bausmę, bet ir toliau privalėjai gyventi šiame krašte. Mums tą galimybę suteikė, kadangi mus paleido pagal nepilnamečių amnestiją. Dar ne kartą buvau nuėjusi į tą gatvę, kuria mus varydavo į darbą ir atgal, kur ne kartą buvome suguldytos ant žemės. Matydavau savo likimo drauges, kurios dar buvo likusios zonoje, kalbėtis su jomis sargybiniai neleido, tai nors žvilgsniais ir širdimi dar sekundę pabūdavom drauge.

Svajonė kuo greičiau sugrįžti į Tėvynę neleido nė minutei pasilikti ilgiau šioje amžino įšalo žemėje. Tą paskutinį vakarą lietuviai susirinko į mūsų palydą, dainavome, šokome, mūsų kelionei sudėjo keletą rublių, už kuriuos įstengėme nusipirkti tik bilietą plaukti per jūrą. O kur dar likusi didžioji kelio dalis?

Kelionė į Lietuvą

1954 m. lapkričio 4 d. prasidėjo ilga, varginanti, kupina didelių pavojų, tačiau džiaugsminga kelionė į Tėvynę. Magadano uoste per tris ar keturis patikrinimo punktus patekome į laivo kajutę. Čia radome patogias ir švarias lovas ir vieną šeimą, kuri plaukė į Vladivostoką. Aldona, Laima ir aš įsitaisėme šalia. Kelionės pradžia buvo gera, nuotaika taip pat, nuolat prisimindavome likusių draugių mielus veidus ir liūdna, kad jų nebuvo šalia.

Pirmą dieną jūra buvo rami, tačiau kitą dieną pakilo audra ir mūsų didžiulis laivas blaškėsi ir suposi, o drauge su juo ir mes. Gelbėjo vienintelė padėtis – gulėti kniūbsčiomis įsikibus į lovos kraštus. Šešios paros jūros keliu netruko prabėgti. Šią kelionę pergyvenome gana nesunkiai.

Pasiekę krantą, 21 val. vietos laiku, nuėjome į Nachodkos geležinkelio stotį. Čia žmonių srautas didžiulis, pasakė, kad traukinio teks laukti visą naktį. Pasidėjom savo ryšulius ant žemės ir laukiam. Tuo metu prieš mus už kelių metrų susėdę vyrai lošė kortomis, tik mums keistai atrodė, kad jie visi, sumetę kortas, pasižiūrėdavo į mus. Mes nieko nesupratom. Tuomet prie mūsų priėjo vienas ukrainietis ir sava kalba pasakė: „Mergaitės, jus „blatnieji“ nori pralošti kortomis, bet jūs nebijokit, mūsų yra nemažai, mes jus išgelbėsime.“ Sėdim nei gyvos, nei mirusios. Praėjom tokį sunkų lagerio gyvenimą, viską iškentėjom, o čia, pasirodo, dar didesni pavojai tyko negu ten.

Nežinau, kaip „blatnieji“ būtų pasielgę su mumis, jeigu ne tie ukrainiečiai, kurie mus išgelbėjo nuo tos baisios lemties. Mūsų laimei, atsirado gerų žmonių, kurie drąsiai kalbėjo tiems, kurie mus pralošė, kad jų yra 27 vyrai ir jie neleis jiems mūsų pagrobti. Po gana ilgo pokalbio su ukrainiečiais „blatnieji“ vėl sėdo lošti. Kaip mums paaiškino – atsilošti. Jų įstatymai tokie: jeigu pralošei, privalai įvykdyti, o jei negali to padaryti, tuomet turi pats žūti arba atsilošti.

Rytą, artėjant traukiniui, mūsų gelbėtojai mus apsupo ir taip patekome į traukinio vagoną, kuriame buvo tiek žmonių, kad vos tilpome stovėdami. Pavojus šiek tiek praslinko, bet atsigauti dar ilgai negalėjome. Šią 80 kilometrų atkarpą važiavo-

me tylėdamos, mintyse ir vaizduotėje dar prabėgdavo šios siaubo minutės. Su Dievo palaima ir gerųjų Ukrainos žmonių padėjimu mes laimingos važiavome toliau. Kuomet pasiekėme (?) stotį ir sulaukėme traukinio, kuriuo jau tiesiai važiavome iki Maskvos, po truputį nusiraminome, pavojus mūsų gyvybei praėjo.

Ir taip dar praėjo 14 parų kelionės traukinyje, tik ši kelionė jau nebuvo tokia kaip prieš aštuonerius metus, kai tik pro mažą gyvulinio vagono plyšelį galėjai pasižiūrėti, į kokį baisų kraštą mus veža.

Ir štai mes jau Maskvoje. Pažymėjome bilietus ir laukiame traukinio, kuris mus parveš į Tėvynę. Dar keletas valandų buvo likę iki traukinio atvykimo, per tą laiką pavaikštinėjom po Maskvą, mums viskas buvo labai įdomu. Daugelį metų neragavusios nusipirkome ir suvalgėme ledų. Pasižvalgiusios po miesto gatves, grįžome į stotį ir netrukus sulaukėme traukinio.

Lapkričio 25-tą, 20 val. 30 min., pasiekėme Vilnių. Jau buvo tamsu, išbėgau į peroną, tarsi paklydusi svetimam krašte, žiūrėjau žmonėms į akis ir vyliausi tuoj pat išgirsti nors vieną lietuvišką žodį, įsitikinti, kad čia tikrai mano Lietuva. Tačiau nė vieno lietuviško žodžio neišgirdau, vien rusų, lenkų kalbas girdėjau perone. Aš vėl greit įšokau į vagoną ir po poros valandų traukinys, sunkiai atsiduseęs, sustojo Kauno geležinkelio stotyje. Atsisveikinusios, atsibučiavusios su Laima ir Aldona, palinkėjusios laimingo susitikimo su namiškiais, pasukome savais keliais.

Einu link gimtųjų namų, matau, manęs niekas nepažįsta, nors aš jau atpažinau vieną kitą kaimyną, priėjusi gimtų namų slenkstį, pabeldžiau į duris ir netrukus jose išvydau savo brangiausią žmogų – motiną. Apkabinau ją: „Motinėle, aš jau grįžau!“, o ji tik ištarė: „Dukrele, nejaugi čia tu?“ Apsikabinom abi, verkėm ir juokėmės tarsi pamišusios, skausmo ir džiaugsmo ašaros dar ilgai vilgė mūsų skruostus. Lygiai prieš aštuonerius su puse metų ji mane dar vaiką išlydėjo į tą visų prakeiktą Sibirą. Galima suprasti motinos skausmą ir pergyvenimus, kuriuos ji tada patyrė, o štai šiandien ji mato mane jau suaugusią merginą.

Taip prasidėjo naujas gyvenimo puslapis. Pailsėjusi ieškojausi darbo, nes visko reikėjo: ir pavalgyti, ir apsirengti, tėvelis dar nebuvo grįžęs iš Vorkutos (jis buvo nuteistas 15 metų). Į darbą be darbo knygelės niekur nepriima. Kur ją gauti? Įsidarbinau Palemono plytinėje, po šešių mėnesių gavau darbo knygelę ir jau drąsiau beldžiausi į darbdavių duris, bet čia prasidėjo nauji kryžiaus keliai. Įsidarbinau prekyboje, viskas buvo gerai, planus vykdžiau tol, kol nesužinojo direktorius (žydas), kad aš buvusi politinė kalinė, ir viskas baigėsi, liepė išeiti. Vėl nauji ieškojimai, nes gyventi reikėjo. Pagaliau KGB išgyvendino iš Kauno kaip nepatikimą elementą.

Su dideliais vargais, nugalėjusi visas kliūtis, išėjau pagaliau į normalų gyvenimą. Sutikau gerą žmogų, tikrą savo gyvenimo draugą, kuris taip pat buvo praėjęs tą patį Sibiro pragarą, buvęs partizanas. Sukūrėme šeimą ir šiuo metu atrodo, kad tie kupini sielvarto, bado ir ilgesio metai tarsi baisus sapnas. Sulaukėme atgimusios Lietuvos, ir štai po daugelio metų mes vėl susitikome, suvažiavome iš visų Lietuvos kampelių tie, kuriems likimas leido išgyventi, kurių dar nepalaužė ligos ir kitos negandos. Susitikome seni likimų draugai pražilę, pasikeitę, tačiau širdyse jauni ir energingi. Prisimenam tuos, kurie liko amžino įšalo žemėje arba grįžo paliegę, o jų buvo daug. Prisimenam ir tuos, kurie žuvo nelygioj kovoj su priešu, amžina garbė jiems – Lietuvos partizanams.

VYČIO APYGARDOJE

Pasakoja BRONISLAVA PALILIŪNAITĖ-BUTIENĖ-*NAŠLAITĖ*

Užrašyta Ramygaloje
2003 07 03

Gimiau 1917 m. Ramygalos apylinkėje, Glebauskų kaime.

1944 m. grįžus rusams, Ramygaloje broliai Liukpetriai tuoj pat paėmė ginklus ir stojo į kovą su okupantais. Netoli malūno gyveno Kancienė su dukra, o tie Liukpetriai dirbo malūne ir pas šitas moteris pasidėdavo ginklus. Atėjo rusai, rado tuos ginklus, tą dukrą Kancytę išsivedė į lauką ir nušovė. Tai buvo pirmoji rusų įvykdyta atvira žmogžudystė Ramygaloje tuoj po karo – nužudyta visai nekalta mergaitė.

1944 m. mūsų apylinkėse veikė partizanų būrys vadovaujamas *Rupūžėno*. Nežinau, kodėl jis į mane atkreipė dėmesį, bet vieną kartą, apie 1946 m., sutikęs pakalbino ir paprašė jiems padėti. Man tai buvo didelė garbė. Įsivaizduokit, partizanų vadas paprašė mano pagalbos, ne bet kam tokie pasiūlymai nusišypso, pagalvojau. Aš iškart sutikau padėti, nors tėvai ir nelabai buvo patenkinti. Mama pasakė: „Ar tu žinai, kur lendi? Nori į Sibirą išvažiuot?“ Bet aš jai atsakiau, kad ir ten žmonės gyvena.

Netrukus man atnešė tokią knygutę, kurioje buvo įrašytas mano slapyvardis *Našlaitė*, ir taip aš tapau oficialia *Rupūžėno* būrio ryšininke.

Kai *Rupūžėnas*-Stasys Eitminavičius žuvo 1947 10 09, būriui pradėjo vadovauti *Pažįstamas*-Jonas Kalvaitis. Palaikiau ryšį su savo ir kitų būrių ryšininkais, teko bendrauti su ryšininke *Trakėnka*-Alfonse Stankevičiūte, kuri gyveno Pauslajo miške, vienkiemyje už Anciškių.

Netoli Daukšinų kaimo miškelyje tankiai lankydavosi mūsų būrio partizanai. Tą miškelį nuo didžiojo Pašilių miško skyrė Napalio Dantos žemės laukas. 1948 m. birželio 15 d. aš buvau nuėjusi į kitą kaimą, pas tetą, su ja nuvedėm į pievą karvę ir sutikom iš Kraujelių kaimo ateinantį Bronių Garucką, kuris mums pasakė, kad anksti rytą lauko keliuku Daukšinų miškelio link nuvažiavo du sunkvežimiai pilni rusų. Tada aš jau nedelsdama, viską metusi, per laukus pasileidau tiesiai link to Daukšinų miškelio. Priėjau prie pat miškelio, matau – jau guli rusai tarp vingiorykščių už kelmų užsiglaudę. Man iki partizanų stovyklos taku paeiti buvo likę gal tik 20 metrų, ten tokioj tankynėj jie buvo. Aš tarsi nieko nepastebėdama, aplenkiau tuos gulinčius užsimaskavusius rusus, vėl taku ir tiesiai į stovyklą. Stovykloje dega lauželis, katiliukas užkaistas verda ant pagalių pakabintas, toliau mėtosi batai, kažkieno švarkas guli ant žemės, ir nė gyvos dvasios. Stovykloje tuo metu buvo septyni partizanai: Mykolas Paliliūnas-*Voveriūnas*, Kazys Kalvaitis-*Mūsiškis*, Jurgis Grinius-*Plaktukas,* Mykolas Grinius-*Lizdeika,* Jonas Kalvaitis-*Pažįstamas,* Antanas Valikonis-*Slyvka, Viršila* ir Vytautas Kadžys-*Šešiapūdis*. Supratau, kad

partizanai spėjo laiku pasitraukti, matyt, pastebėjo juos supančius rusus. Nieko neradusi stovykloje, sunerimau ir apsisukusi grįžau atgal. Einu per pievas, ten tokie valdiški grioviai nuo senų laikų iškasti, peršokau per vieną, matau – nepertoliausiai trys rusai guli ant griovio krašto. Jie tuoj pat mane sustabdė ir rusiškai paklausė, kur einu. Aš sustojau, pamojo, kad prieičiau prie jų ir parodė ranka sėstis ant žemės griovyje. Aš priėjau prie jų, atsisėdau, jie guli šautuvus padėję ant žemės. Netrukus pasigirdo šūviai to didžiojo miško pusėje. Pasirodo, partizanai traukėsi į Pašilių mišką, o iš tos pusės irgi jau buvo apstota. Apie pirmą valandą dienos šaudymas aptilo, tie trys rusai atsistojo, liepė ir man keltis, ant pečių uždėjo žalios spalvos maišus su šoviniais, liepė juos nešti ir eiti kartu su jais. Kiek paėję, sutikom jų karininką, jie persimetė keliais žodžiais, paliko mane su tuo karininku, o patys nuėjo į partizanų stovyklą.

Mums bestovint su šituo karininku, partizanų stovykloje pasigirdo švilpimas, riksmai, baisus triukšmas. Karininkas parodė ranka, kad eičiau į mišką kartu su juo. Aš ėmiau maldauti, kad bijau, kad manęs ten nevestų, kad mus ten nušaus, rodau jam, kad aš va čia pabūsiu ir palauksiu jo sugrįžtančio. Jis pažiūrėjo į mane tokiom gerom akim, pamatė, kad aš verkiu, liepė sėstis. Aš tuos maišus numečiau nuo peties ir atsitūpiau ant žemės, o jis pats įlindo į mišką. Kiek pasėdėjau, niekas neateina manęs pasiimt, galvoju: o ko aš čia sėdėsiu? Eisiu į namų pusę... Pasikėliau ir einu. Iš pradžių palengva, po to greičiau, vis atsigręždama, niekas manęs nešaukia, priėjau tą vietą, kur mane anie trys sulaikė griovyje, peršokau per tą griovį, kiek paėjusi, dar vieną griovį priėjau, ten dar trys gulėjo pasilikę, bet aš jau nuo jų gerokai tolėliau praėjau. Kai peršokau tą paskutinį griovį, šitie trys sušuko: „Stoj!“ Bet kadangi jie buvo gerokai toliau, aš į kojas ir pasileidau per pievas bėgte. Na, ir ėmė jie į mane šaudyti, tik kulkos zvimbia tarsi bitės, o aš lekiu net negalvodama sustoti, kaip užsukta. Dar kelis kartus atsigręžiau atgal, matau, atsiklaupę ant vieno kelio, į mane atgręžę šautuvus šaudo. Pabėgau geroką kelio galą palauke, toliau nedidelis miškelis, įbėgau į tą miškelį jau smarkiai pridususi. Po to iš miškelio skersai plentą ir nuėjau į Jovaišų kaimą. Ten užėjau pas pažįstamus, mane tuoj perrengė kitais rūbais, manuosius sumetė į vandenį akmenį įdėję ir paleido eiti toliau.

Nuėjau prie Ramygalos pas Veroniką Samsonienę. Ji darže sodino burokus, pasakiau, kad mane rusai gaudo, ji man tuoj davė darbo ir aš kaip niekur nieko ėmiau dirbti. Jei kas, kad sakytų, jog aš pas juos jau nuo pat ryto dirbu. Pasodinom tuos burokus, dar pernakvojau, o rytą parėjau į namus.

Vėliau sužinojau, kad rusai atsiuntė dar vieną sunkvežimį pilną kareivių ir „šukavo“ tą miškelį, į kurį aš įbėgau po apšaudymo, ieškojo manęs.

Po kurio laiko atėjęs Jonas Kalvaitis su likusiais savo vyrais man papasakojo, kaip vyko tas apsupimas, apie žuvusius vyrus: Mykolą Paliliūną-*Voveriūną*, Kazį Kalvaitį-*Mūsiškį* ir abu Grinius (žuvo 1948 06 15 Pašilių miške).

Partizanas Bronius Baltrūnas-*Seklys* iš Ramygalos parėjo į namus, ten jį gyvą ir paėmė stribai. Baltrūno būryje nebūdavo, juodu su Petru Kraujeliu-*Čičinsku* vaikščiodavo dviese. Kraujelis buvo kilęs iš Kraujelių kaimo, jo vyresnysis brolis žuvo anksčiau. Jie ateidavo pas mus ir dienodavo, o kartais ir nakvodavo. Suimtas

Bronius Baltrūnas davė labai daug parodymų apie mane, nes jis žinojo, kad aš esu ryšininkė.

Ramygaloje buvo nemažai stribų. Iš mūsų kaimo stribu tarnavo Pranas Šatkauskas, prieš karą jis dar pas mus tarnavo už piemenį. Kai su stribų šaika ateidavo kratyti namų, visiems išėjus, jis pasilikdavo, man tuoj pat pasakydavo ką žinodavo, grąžindavo nuotraukas, kurias jo bendrai būdavo paėmę iš žmonių, ir liepdavo jas grąžinti žmonėms. Jis man atrodė labai doras žmogus, vėliau buvo sužeistas, eidavo šlubčiodamas. Ir stribai ne visi buvo tokie blogi.

Mūsų namai buvo visai prie pat Anciškių kelio. Tada aš dirbau skaityklos vedėja, kuri buvo įrengta kitame mūsų namo gale. Vieną kartą į skaityklą atėjo nepažįstama mergaitė ir keistai apsidairiusi padavė man laišką. Ant voko buvo užrašytas siuntėjo slapyvardis – *Pažįstamas*. Liepė jį man tuojau pat perskaityti ir parašyti atsakymą, ji jį perduosianti atgal. Atseit toks siuntėjo reikalavimas. Aš jai pasakiau, kad turiu daug pažįstamų ir nežinau, kuriam iš jų tą laišką rašyti. Liepiau jai tą laišką pasiimti ir neštis atgal. Mergaitė kažkaip susimėtė, atseit, jeigu dabar aš jo nepaimsiu, bus labai blogai, Raguvoje kažkokie labai blogi dalykai dedasi, jai reikia skubiai duoti žinią *Pažįstamam,* kad su raguviečiais susisiektų... Man buvo nurodyta su jokiais nepažįstamais nesileisti į jokias kalbas apie partizanus, o ir laiškus aš galėjau priimti tik iš žinomų ryšininkų. Kai to laiško nepaėmiau, ji išėjo nepatenkinta ir piktai burbėdama panosėje.

Kitą kartą prieš pat Sekmines naktį atėjo trys rusų karininkai, vienas lietuviškai šnekėjo. Uždarinėjo skaityklos langines ir visą naktį mane kalbino. Jie sakė, kad apie mane viską žino.

– Mes Raguvoje sudaužėm bunkerį, užmušėm aštuonis banditus ir bidone radome daug dokumentų. Tarp jų radome ir laišką, kuris buvo parašytas *Pažįstamo*.

Atseit ten rašoma, jeigu raguviečiai norės susitikti su mūsiškiais, gali kreiptis į Bronę Paliliūnaitę, kuri dirba skaityklos vedėja. Man jie to laiško nerodė, tikriausiai tai buvo jų pačių sugalvota legenda. Kada įsitikino, kad tokiu būdu manęs neišprovokuos, tuomet ėmė verbuoti.

– Ką tu galvoji? Jų vis vien nebus, tu prarasi gyvenimą dar jauna... Mes tau duosim gerą darbą, kur panorėsi, ten gyvensi... Padėk mums, ir viskas bus tvarkoje. O jeigu tu su mumis nenori geruoju, išvažiuosi, kur baltos meškos gyvena, iš ten dar niekas negrįžo, supūsi gyva ten ir gyvenimą savo be laiko prarasi...

Bet aš kategoriškai pasakiau jiems, kad man nieko nereikia, aš nieko nenoriu, kaip bus, tegu taip ir būna. Prasėdėjo jie su manim visą naktį be naudos ir paryčiui, jau saulei tekant, išėjo nosis nukabinę.

O tie trys likę gyvi: Jonas Kalvaitis, Antanas Valikonis ir Vytautas Kadžys 1950 m. rugpjūčio 17 d. apsistojo Žižiūno vienkiemyje ant tvartelio Naujasodės kaime, bet netrukus buvo apsupti rusų MGB kariuomenės ir žuvo.

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 1, p. 267, publikuojama pažyma iš KGB arch. apie šių partizanų žuvimą. Juos išdavė kaimynas MGB informatorius *Šaka*, kuris gyveno šalia Žižiūno vienkiemio.

Ramygaloje skrebais tarnavo Janavičius ir Varnas. Jie ne kartą naktį buvo atėję. Kaip ims baladot duris arba langą, aš prieinu ir klausiu – kas. Iš lauko man atsako:

– Atnešėm laišką iš *Pažįstamo,* labai skubam, leisk, netrukdyk mūsų, neturim laiko...

Aš jiems iš vidaus atsakau, kad jų nepažįstu ir neleisiu. Tai kaip spiria į duris, net visa gryčia sudreba. Ne vieną kartą tie stribai mane taip provokavo. Kitą kartą prisistatydavo kaip *Pažįstamas* ir labai meiliai prašydavo įleisti.

Po Kalvaičio, Valikonio ir Kadžio žūties netrukus areštavo ir mane. Teisė mus iš viso 17 partizanų ir ryšininkų.

Pasakoja JANINA GLEBAUSKAITĖ-ŠARONIENĖ

Užrašyta Barklainiuose
2005 04 30

Gimiau 1926 m. Barklainių kaime, Ramygalos valsčiuje, Panevėžio rajone. Šeimoje buvome trys vaikai: brolis Juozas, sesuo Kotryna ir aš. Brolis karo metais buvo paimtas į vokiečių kariuomenę, vėliau pateko į Australiją, ten gyveno ir mirė.

Kada 1944 m. rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, į partizanų būrį iš mūsų kaimo išėjo tik viena Jadvyga Žardinskaitė. Jos tėvai buvo mūsų kaimynai. Už plento, čia pat netoliese, gyveno mano sesuo K. Rožanskienė, tai pas juos ant tvarto tankiai dienodavo partizanai Petras Smilga-*Paklydėlis*, Povilas Smilga-*Paulius*, Žardinskaitė, Stasys Kėleris-*Bimba*. Svainis jiems nunešdavo maisto. Ateidavo Danielius Krikščiūnas-*Inžinierius*, su Jonu Grigaliūnu-*Amerikiečiu* iš Dudonių kaimo susitikdavom tik tada, kai reikdavo žinių. Ateidavo Tadas Misys, man ką nors pasako, aš tada persakau Jonui. Misys buvo partizanų ryšininkas, bet, kad nereiktų labai dažnai jam susitikinėti su partizanais, ką galima, jis paprašydavo manęs perduoti. Būdavo ir užkonspiruotų, man nesuprantamų žinių: „teta atvažiuos“ arba „dėdė ateis“ ir t. t. Nueinu prie Žirnienos miško ir uždainuoju sutartą dainą, iš miško išeina Jonas ir tada aš jam persakau, ką man sakė Misys. Žirnienos miško jau nėra, iškirstas, dabar ten dirbama žemė, pievos.

Pas Skruzdį Joskildų kaime šiauduose buvo slėptuvė, ten gydėsi sužeistas Danielius Krikščiūnas. Kitą sykį mūsų kaime jį gydė Jonas ir Veronika Švendravičiai. B. Tvaskaitė sužinojo ir pranešė stribams, bet spėjo Danielių išvežti iš namų ir paslėpti.

Sukeliuose gyveno veterinarijos gydytojas. Jis gydė mūsų karvę ir paprašė leisti pernakvoti, nes jis jau bijojo namuose gyventi, slapstėsi nuo stribų ir rusų. Mes sutikom. Tada jis ir papasakojo, kaip B. Tvaskaitė, nežinodama kur dėti, nunešė partizanų nuotrauką į valsčių. Buvo matyti, kad ji nukirpta, likę tik trys partizanai. Iš valsčiaus tą nuotrauką nunešė į MGB ir tada prasidėjo siautimai, kratos ir areštai. Iš mūsų apylinkės areštavo 14 žmonių, tarp jų ir Tvaskaitę. Mus uždarė į kameras, o Tvaskaitę pavakariais, būdavo, išleidžia miestan nakvot pas pažįstamus. Čekistai visiems aiškina, kad areštinėje atseit nėra vietos. Mes iškart supratom šį žaidimą. Areštuota, o miestan išleidžia nakvoti. Po tų visų provokacijų ir areštų Tvaskaitė išvažiavo gyventi į Klaipėdą. Ten sugyveno dukrą, kurią atvežė auginti motinai, bet atsitiko baisi nelaimė: būdama pusantrų metukų ta mergytė prigėrė kubile. Po

to ir motina pas dukrą išvažiavo. O tėvą Bronių Tvaską 1949 m. nušovė (?) Gilainiuose už Ėriškių prie miško labai neaiškiomis aplinkybėmis. Buvo įtariama, kad žinant dukrai, kadangi tėvas gyveno su kita moterim, nors savieji tą kaltę vertė miškiniams.

Tada buvo areštuoti: Pranutė Peleckaitė, Jadvyga Sipavičienė (mokytoja), Zigmas Vasiliauskas, Vacys Skruzdys, Izidorius Skruzdys, Vincas Rožanskas (mano svainis), Jonas Skruzdys iš Joskildų k., Jonas Švendravičius, Veronika Švendravičienė, Marcelė Švendravičiūtė, Bronė Tvaskaitė... Iš visų areštuotųjų keturis nuteisė po 25 metus: Izidorių Skruzdį ir visus tris Švendravičius – tėvą, motiną ir dukterį.

B. Tvaskaitė ir Marcelė Švendravičiūtė dirbo buvusio dvarininko Švainicko name įrengtoje bibliotekoje-skaitykloje. Marcelė buvo skaityklos vedėja, o Tvaskaitė bibliotekos vedėja. Abi dirbo, abi buvo draugės. Nežinau, kodėl aš tai Bronei nepatikau, kad ji mane skundė partizanui Rapolui Vaznoniui ir prašė, kad jis mane nušautų. Partizanai šitomis mergšėmis labai pasitikėjo, o Tvaskaitė dargi įskundė ir Švendravičius, kad pas juos guli sužeistas Danielius Krikščiūnas. Kai mus areštavo, Tvaskaitė ėmė įkalbinėt Marcelę, kad ta viską pasakytų, kad jai nieko nebus ir pan. Jei nepasakys, tai nuteis, jei pasakys paleis, tik nereikia nieko bijoti, ir Marcelė viską išklojo. O kai išklojo, tada ir gavo tiek, kiek nesitikėjo.

Vieną naktį buvo labai ryški mėnesiena, ir mes aiškiai matėm, kaip iš bibliotekos į namus grįžo Marcelė, Tvaskaitė ir Rapolas Vaznonis su automatu ir visi suėjo pas Švendravičius. Teodora Tvaskienė pardavinėdavo naminę, nugirdė tą Rapolą, žiūrim apie pirmą valandą ateina tas Rapolas pas mus. Aš pasakiau mamai, kad nesirodysiu jam, eisiu ir pasislėpsiu. Plentas čia pat, o Rapolas girtutėlis slampinėja palei sodybas, kažkaip net neramu pasidarė. Na, ir ėmė baladotis į duris. Mama dar paklausė, kas čia, jis tuoj pat prisistatė, kad Rapolas. Mama jį įleido, jis iškart ėmė teirautis, kur aš. Mama pasakė, kad manęs nėra, išėjusi į Stetiškius pas dėdę. Rapolas apsisuko ir išėjo.

Čia pat už tvoros stovėjo Kėlerių gryčiutė, kurioje pas savo motiną su vaikais gyveno Jono Kėlerio žmona. Jonas jau buvo nuteistas lageryje, o jo brolis Stasys Kėleris-*Bimba* buvo miške.

Buvo žiemos metas, besibaladodamas pas tas moterėles Rapolas išbeldė langą, o kai įėjo į vidų, jos pamatė, kad jis girtas kaip maišas.

Rytą atbėgo Kėlerienės motina Balcevičienė pas mus, klausia – kur aš. Mama atsakė, kad namuose. Tada ji pasakė, kad pas jas miegojo Rapolas, o atsikėlė persigandęs ir ėmęs jų klausinėt, ar jos negirdėjo šaudant. Jos pasakė, kad negirdėjo. Tada Rapolas pasakė, kad anos mergos jį nugirdė ir liepė jam mane nušauti. Jis atseit nieko nebeatmena, ar nušovęs, ar nenušovęs mane.

Po keleto dienų susitikau Rapolo brolį Kazį (jie trys broliai buvo partizanai: Anicetas, Kazys ir Rapolas), tas ėmė atsiprašinėt, po to atėjęs ir pats Rapolas atsiprašė. Bet ar daug reikėjo, kad mane būtų sušaudęs?

Mane areštavo Ramygalos stribai, tarp jų buvo ir Rapolas Ylekis – mano giminaitis iš tėvo pusės, Visockis, Slivka, toks Varnas (Karolevičiaus žentas) leitenantėlis, kuris mane vėliau labai sumušė. Susodino mus visus į sunkvežimį ir nuvežė į

Ramygalos MGB būstinę. Atvežė naktį, o rytą pradėjo tardyt. Išsikvietė leitenantas Monkevičius, paklausinėjo, ir tuo viskas baigėsi. Kai vedė per kiemą, mačiau ant kiemo stribyne paguldytą nušautą Joną Grigaliūną. Kartu buvo areštuota ir Veronika Skruzdytė, Izidoriaus sesuo. Vėliau Tvaskaitė ją įkalbinėjo, kad ji sakytų, jog aš nešiau vaistus sužeistam Danieliui pas Skruzdžius. Ji kažkodėl labai norėjo, kad mane nuteistų, bet Dievas mane saugojo, nes aš labai meldžiausi ir manęs nenuteisė, nors ir labai daug nukentėjau. Po brolio nuteisimo ta Veronika Skruzdytė išprotėjo, nes ją, matyt irgi per tardymus kankino.

Kitą kartą į tardymą iškvietė vakare ir net aštuonias valandas kankino tas pats Monkevičius ir Varnas. Tada jau Varnas mane labai mušė, tris kartus per tas aštuonias valandas netekau sąmonės. Nualpstu, vandeniu perpila ir vėl muša. Pastato prie sienos ir duoda per galvą, o galva atsitrenkia į sieną, kad net tinkas atšoksta. Sutrupino žandikaulį, Varnas dantis išdaužė. Aš net nesupratau, su kokiu įnagiu ar plikomis rankomis jis mane daužė. Kai pajuntu smūgius, užsimerkiu ir nieko nebematau. Ant grindų paguldę šautuvo grūstuvu pusantro šimto kartų atskaitė per padus. Po to liepė greitai autis batus, nes vėliau, kai smarkiai ištins kojos, nebeapsiausi. Mušė Varnas ir dar vienas nepažįstamas. Paskui dejavo, kad jiems rankos skauda nuo mušimo, o ji „blet kurva net nevaitoja".

Kokių tik prakeiksmų neprisiklausiau iš šitų budelių. Taip sudaužė, kad ir galvos jau nebejutau. Nuvedė į kamerą, rytą rusas majoras Kapustinas išsikvietė vėl tardyti. O mano veidas ir burna užtinę, nebegaliu nei prasižioti, nei žodžio ištart, galvoje baisus skausmas, nebesuprantu pati, kas su manim darosi. Aš jam pasakiau, kad nieko naujo nepasakysiu, ką vakar sakiau, užmuškit mane, ir viskas pasibaigs, nereiks daugiau nei jums, nei man kankintis. Tada tas pats Varnas su kitu stribu mane išvežė į Panevėžio ligoninę. O man tik seilės teka iš burnos. Ranka nubraukiu ir vėl teka be perstojo... Varnas išsiėmė iš kišenės nosinę ir numetė, kad apsišluostyčiau.

Palatoje prie manęs pastatė du sargybinius su automatais: stribą prie lovos, rusą kareivį prie durų. Vyresnio amžiaus panevėžiečiai dar gerai prisimena tą Panevėžio baidyklę Lukšį, kuris savo kaulus kažkokiam muziejui buvo pardavęs, kad turėtų iš ko pagert, tai tas Lukšys su automatu mane saugojo. Jam labai rūpėjo sužinot, kas mane taip sudaužė. Pasilenkė ir tyliai paklausė:

– Kas gi tave, mažyte, taip sudaužė?

Aš jam pasakiau, kad jam geriau žinoti, kas mane sudaužė, ir nėra ko čia manęs klausinėt... Tada Lukšys jau supykęs ėmė murmėt:

– Tokias banditkas šaudyt reiktų, – bet aš jau jam nieko nebeatsakiau.

R. K. p a s t a b a: buvęs skrebas Kazimieras Lukšys buvo vienas iš Panevėžio miesto „įžymybių" dėl savo nenormaliai aukšto ūgio ir liesumo. Paskutiniaisiais metais jį galėjai dažnai matyti apspangusį įvairiose miesto aludėse, vadinamosiose „knaipėse". Miestiečiai juokavo, kad Lukšys savo kaulus pardavęs Biržų muziejui, tai dabar tuos pinigus pragėrinėja. Apie 1970 m. buvo rastas gatvėje negyvas.

Ligoninėje išlaikė pustrečios paros ir išvežė į MGB areštinę dabartinėje Vasario 16-osios gatvėje, ten, kur muziejus, ir uždarė į rūsį. Septynias savaites negalėjau valgyti, tik skystą maistą per dantis įtraukdavau.

Vakare vėl išvedė tardyt, o mano žandai geležimis surakinti, kalbėt jau visai negalėjau. Čekistas ėmė ramint, žadėti paleist, paklausė, ar rasiu pas ką pernakvot mieste, aš jam parašiau, kad ant gatvės pernakvosiu, ir mane paleido antrą valandą nakties. Taip po penkių parų lietuviškųjų stribų ir rusiškųjų čekistų tardymų bei kankinimų grįžau į namus suluošinta ir su „bandito“ etikete.

Panevėžio ligoninėje tada dirbo labai geras chirurgas Martynovas, pas kurį aš kasdien visą savaitę važinėjau, po to rečiau. Taip jis mane gydė septynias savaites.

Po visų tų kankinimų ir tardymų manęs daugiau jau nebekvietė į MGB, o partizanai vis dar ateidavo, pas seserį ant tvartelio miegodavo, kartais su jais susitikdavom, pasišnekėdavom. Į namus ateidavo ir stribai. Iš Ramygalos ateidavo toks stribas Jonas Vienažindis, jau pagyvenusio amžiaus, kilęs iš Sukelių kaimo, geras mano tėvelio pažįstamas.

Apie partizanus aš nieko blogo negalėčiau pasakyti, jie labai vargo. Kaip ir tarp visų žmonių, buvo ir tarp jų visokių. Vieni geresni, nuoširdesni, kiti ne tokie nuoširdūs. Nelabai nuoširdi buvo ir Jadvyga Žardinskaitė. Jei kas nepatiko, tuoj žmogui automatu grasina. Teko vieną kartą matyti ir partizanę Marytę Štaruolytę, bet aš jos nepažinojau.

Švainicko dvaro pastatuose buvo apgyvendinti rusai. Ten buvo įkurtas „sovchozas“, buvo ten ir rusų kareivių, ir kelios civilių rusų šeimos. Viena dieną, tik saulei patekėjus, žiūriu – ateina Kazys Vaznonis. Aš jam ir sakau: „Gal tu, Kaziuk, išprotėjai, dieną su ginklu vaikščioji“? Jis manęs tuoj paklausė:

– Ruskė čia tokia bėgo, ar nematei? Ar pas jum nebuvo?

– Nebuvo, jokios ruskės nebuvo, – atsakiau jam ir jis nuėjo tolyn.

Tie rusai turėjo penkerių metukų mergytę ir ta mergytė pas mus atbėgo. Mes ją įstūmėm į rūsį, pasodinom kubile, uždengėm ir taip paslėpėm. Prigrasinau ją, kad sėdėtų ramiai, kai reiks, pašauksim. Kaip dabar išduoti tą vaiką? O ji persigandusi, jos močiutę peršovė. Po to dar atbėgo Kazio brolis Anicetas ir tas klausia, ar pas mane nėra tos ruskelės. Aš išsigyniau, pasakiau, kad tikrai nėra, ir jie išėjo.

Tik vėliau, kai su tais partizanais susitikau, jie pasakė, kad jiems pranešė, jog tą vakarą tam Švainicko dvare nebus rusų kareivių, tai jie su dviem pastotėm atvažiavo ir šituos ruskius pagąsdino. Kai partizanai išvažiavo, pas mus atlėkė šaukdama šitos mergaitės motina, kad jos Mašą nušovė. Tada aš atidariau rūsį ir pakviečiau tą mergaitę. Ji išlindo, motina puolė prie jos verkdama iš džiaugsmo, apkabino mus abi ir man vis dėkojo.

Buvo ir prisimetusių partizanais. Čia toks Vilius tarnavo pas Petrą Želnį, Pranas Kirdeikis ir dar kažkoks vienas mums nepažįstamas naktimis vaikščiojo, buvo ir pas mus užėję. Neįsileidom į vidų, tai tik langus iškūlė ir pabėgo.

DESANTININKŲ PRISIMINIMAI

Pasakoja ZENONAS ROMBERGAS

Užrašyta Alytuje
2008 02 18

R. K. p a s t a b a: 2001 07 02 Zenonui Rombergui Lietuvos ypatingojo archyvo išduotame pažymėjime Nr. 1194-R nurodyta, kad Zenonui Rombergui, Prano, g. 1923 m., gyv. Kauno m., 1962 09 29 LSSR KGB buvo užvesta stebėjimo byla Nr. 484, nes jis karo pradžioje buvo sukilėlis, dirbo policijoje, baigė žvalgybos mokyklą ir buvo permestas į Lietuvos SSR žvalgybos tikslais, kurį laiką priklausė partizanų būriui. Atlikdamas bausmę priklausė antisovietinei organizacijai „Romuva".

Pagrindas. F. K-1. Ap. 61. Kartotekos Nr. 20, kortelė Nr. 34587.

Z. Rombergas 2002 m. sausio 16 d. buvo apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu.

Gimiau Kuršėnuose, buvau 13-tas vaikas šeimoje. 1926 m., mirus tėvui, su motina persikėlėme gyventi į Kauną.

1940 m. mes trys draugai: aš, Jonas Narkevičius ir Leopoldas Kaminskas, pasibaigus mokslo metams, ties Babtais išplaukėme baidarėmis Nevėžio upe. Beplaukdami pritrūkome maisto ir Leopoldą Kaminską (vėliau dirbo Chemijos pramonės valdybos viršininko pavaduotoju) pasiuntėme į Babtus. Po kurio laiko jis grįžta ir šančišku žargonu jau iš tolo pamatęs mus šaukia: „Chebra, rusai atėjo į Lietuvą!" Atėjęs pasakė, kad rusų kariuomenės visur pilna. Mes tuoj pat susivyniojom palapinę, į baidares ir Nevėžiu atgal. Grįžę į Kauną, susitikome dar vieną savo draugą – Mykolą Sudnikavičių ir išėjome į miestą pasidairyt.

Gatvėse pilna žmonių, kai kurie jau ir plakatus nešėsi, kad reikia verst Smetonos valdžią. Nieko stebėtino, nes Smetonos valdžia jau daugeliui buvo įkyrėjusi ir atsibodusi, ne veltui Voldemaras buvo sukilęs. Žmonės juk nežinojo, kas ta Sovietų sąjunga, nemažai žmonių simpatizavo atėjusiems „išvaduotojams", kiti išsigandę laukė, kas bus toliau.

Einam per geležinkelio tiltą, gale tilto stovi tankas ir du tankistai prie jo. Iškart prisistatė sargybiniai ir mus visus keturis nusivedė į aviacijos kareivines. Ten tuo metu buvo jų štabas. Iš mūsų tik vienas Kaminskas kažkiek mokėjo rusiškai. Jis karininkui paaiškino, kur mes einam, kad jokių blogų užmačių jų atžvilgiu neturime, tai pastarasis griežtai perspėjo: „Einate ir eikite, į šalis nėra ko dairytis...", – ir mus paleido. Tai buvo pirmas mano susitikimas su naujaisiais „išvaduotojais".

Visos mano seserys priklausė šaulių organizacijai, brolis Andrius dirbo pasienio policijoje, aš priklausiau skautų organizacijai, visa mūsų šeima buvo patriotiškai nusiteikusi. Vieną kartą užklydau į Sporto halę, o ten dailininkas Tarabilda barasi su šešiais vyrukais, kad jie nesugeba pakabinti kažkokių lozungų, nes bijo aukštai laipioti. Aš jiems prisistačiau ir pasisiūliau padėti. Kitą dieną laikraštyje

„Lietuvos aide“ pasirodė straipsnis: „Sporto halę mitingui ruošia dailininko Tarabildos brigada vadovaujant Zenonui Rombergui...“ Šitą straipsnį perskaitė mano namiškiai, mama ir seserys pakėlė didžiulį skandalą. Paskui mane pakvietė į Pažangos rūmus ir pasiūlė darbą Pašto valdyboje; rinkti blankus ir siuntinėti į pašto skyrius. Netrukus perkėlė į radiofikacijos skyrių. Tais laikais radijo aparatas buvo didelė prabanga, todėl mieste gatvėse ant stulpų buvo įrenginėjami garsiakalbiai, per kuriuos transliuodavo radijo laidas, butuose įrenginėjami vadinamieji radijo taškai.

Vieną dieną išsikviečia mane kadrų skyriaus viršininkas Ksaveras Kairys (vėliau – aktyvus sovietinės valdžios veikėjas, pieno ir maisto pramonės ministras) ir sako:

– Tai va, draugas Rombergai. Mes rūpinamės jūsų darbu, stebim jus, jūs galit mums padėti.

– Kaip? – paklausiau jo.

– Mes norėtumėm žinoti, kas čia ką kalba, galėtumėt pasiklausyti ir t. t.

Aš tiesiog užsiutau. Juk aš išaugintas ir išauklėtas visai kita dvasia, o čia toks šlykštus pasiūlymas – būti šnipeliu kategoriškai atsisakiau.

Pašto tiekimo skyriui tada (o kartu ir visam pašto pogrindžiui) vadovavo Juozas Rudokas. Traukdamiesi bolševikai nespėjo susprogdinti pašto rūmų tik Rudoko vadovaujamo pogrindžio dėka. Paštas ir visa ryšių sistema liko sveika ir nepažeista.

Eidamas iš Kairio kabineto, Rudoką sutikau koridoriuje ir jam viską pasakiau. Rudoko veidas nušvito. Jis pasakė:

– Zenonai, gerai padarei ir dar geriau padarei, kad man pasakei.

Tai buvo maždaug savaitė prieš birželio 14-osios trėmimus. Matyt, jie rinko duomenis, manė, gal dar ką nors ir aš išduosiu. Mačiau, kaip žmones tempė į gyvulinius vagonus, kaip užkalinėjo jų duris, o aš stovėjau tarsi stabo ištiktas ir nežinojau, ko griebtis.

Lygiai po savaitės prasidėjo karas. Mes su kaimynu Stasiu Vitkausku, nieko nelaukę, nubėgom į artilerijos dirbtuves, kurios jau degė, radome ten keletą šautuvų, prisikišom kišenes šovinių ir patraukėm prie Nemuno. Mums žmonės pasakė, kad rusai per Nemuną nori keltis į Šančius. Nubėgę į Šančius, ties keturioliktu krantu, radom jau tris gulinčius, šalia jų sugulėm ir mes už akmenų. Ruseliai iš už Nemuno skardžio ėmė į mus šaudyti. Susišaudėm su tais ruseliais.

Netrukus prie to namo atvažiavo pusiau vikšrinis sunkvežimis, ant kurio buvo sumontuotas ir pastatytas priešlėktuvinis keturvamzdis „Maximo“ sistemos kulkosvaidis. Atvažiavusieji pasakė, kad rusai nori susprogdinti maisto fabriką, jeigu kas galite, važiuojam kartu. Įšokau į tą sunkvežimį, kiti liko su belaisviais, o mes nuvažiavome į Šančių karių kapines šovinių. Ten buvo sukrauta didžiulė krūva dėžių su šoviniais. Prisikrovėm į sunkvežimį šovinių, atvažiavom prie metalo fabriko Juozapavičiaus prospekte, ir čia prasidėjo chaotiškas judėjimas. Mūsiškių buvo apie trisdešimt vyrų. Ruseliai blaškėsi po miestą, tampė patrankas, čia mes su jais ir susišaudėme. Kažkas iš jų šovė iš patrankos ir pataikė į Vaitiekūnienės vaistinę, išmušė namo karnizą.

Mano brolis Andrius buvo areštuotas ir sėdėjo uždarytas Kauno kalėjime. Aš stogais nuėjau ant saturnkiemio stogo ir pamačiau gulintį žmogų su nunešta kaukole. Pašaukiau sanitarą, žiūriu – brolis Andrius ateina. Kažkas jam pasakė, kad aš metalo fabrike, ir jis iš kalėjimo ką tik ištrūkęs, nuskusta galva, visas išbalęs, vieni kaulai ir skūra. Aš jam liepiau eiti į namus ir jis nuėjo.

Po kurio laiko žiūrim – atvažiuoja tankas, per liuką išlenda tankistas ir dairosi. Vamzdį nukreipia į vartus, bet kažkas paleido šūvį ir tankistas sukniubo.

Neapykanta rusams per tą okupacijos laikotarpį buvo jau susikaupusi, o ta mūsų gynyba irgi nebuvo labai organizuota, viskas vyko stichiškai. Nebuvo jokių štabų ir jokių vadų, tik vėliau tie butaforiniai štabai atsirado, atsirado „vadai", kurie tą visą garbę sau prisiklijavo.

Atėję vokiečiai į mus nekreipė jokio dėmesio, tik raudonus raiščius užrišo mums ant rankovių su „vashendraicu".

Vokiečių ir Mažeikių gatvių kampe buvo žydo kepykla ir parduotuvė, ten ir buvo įsikūręs tas vadinamasis mūsų štabas, atsirado ir štabo viršininkas kapitonas Draugelis. Tada mes jam atidavėm savo šautuvus ir grįžom į namus.

Tolesnis mano likimas buvo galudžiai susijęs su Juozu Rudoku. Jis turėjo radijo stotį, įrengtą inžinieriaus Vanagaičio, bet ta stotis buvo nemobili. Iš jo mes gaudavome lietuvišką pogrindinę spaudą („Laisvės kovotoją", „Į laisvę") ir platinome. Tuo pačiu metu dirbau Raudonajame Kryžiuje techniku, ten sudarinėjome tremtinių sąrašus, kurie per visą rusų bolševikų okupacijos laikotarpį buvo ištremti į tolimuosius Rusijos rajonus. Tremtiniai siųsdavo laiškus savo giminėms, o Raudonasis Kryžius stebėjo, kur žmonės vežami, mes sudarinėjom tų žmonių sąrašus ir pristatinėjom tarptautiniam Raudonajam Kryžiui į Ženevą. Visam šitam darbui vadovavo Stanislava Stanionienė. Tai buvo neeilinė moteris, turėjusi net kelis tarptautinio Raudonojo Kryžiaus apdovanojimus, net pats vokiečių okupacinės valdžios „dievas" Kaune Rentelnas su ja stengėsi palaikyti kuo geresnius tarpusavio santykius, nors vokiečiai Raudonojo Kryžiaus pavadinimą pakeitė į Savitarpinę pagalbą. Jų nuomone, lietuviško Raudonojo Kryžiaus negalėjo būti. Po karo Stanionienę suėmė bolševikai.

1943 m. rugsėjo mėn. vienas iš bendražygių Algis Sinkevičius pasakė, kad organizuojama ginkluota kova, į kurią ir aš esu kviečiamas. Susirinkom miesto ąžuolyne vienuolika vaikinų. Atėjo LLA vadas Kazys Veverskis-*Senis*, prisaikdino ir pasveikino įstojus į naują organizaciją. Tai buvo pirmasis Kauno kovinis LLA būrys.

Svarbiausia buvo apsiginkluoti, o tai padaryti Sinkevičiaus metodu buvo labai paprasta: vidury dienos gatvėje vokiečiui karininkui į nugarą įremia parabelį, iš kabūro ištraukia pistoletą, padėkoja ir apsisukęs nueina. Po vieno tokio nuginklavimo įvyko susišaudymas su žandarmerija, Algio Sinkevičiaus brolis buvo sužeistas, pateko į gestapą ir mirė.

Po kurio laiko iš Veverskio visas būrys gavo įsakymą važiuoti į Veliuoną. Kai nuvažiavom, policija jau buvo išsinešdinusi, apsistojom buvusiose policijos patalpose. Čia prisidėjo dar keletas vyrų.

Vokiečiai jau traukėsi, visi keliai buvo pilni pėsčių ir važiuotų civilių žmonių ir kariuomenės.

Kažkas pranešė, kad yra sudaryti bolševikams priešiškai nusiteikusių gyventojų sąrašai, nurodė to komunistėlio pavardę ir gyvenamąją vietą Veliuonos pakraštyje. Sinkevičius nuėjęs rado tuos sąrašus, o tą sąrašų sudarytoją nušovė. Sinkevičius labai dėl to išgyveno, nuėjo pas kleboną išpažinties, o tas jam pasakė: „Kuo mažiau bolševikų, tuo geriau...“

Po to gavome įsakymą vykti į Šimkaičius. O ten jau fronto linija priartėjusi, lėktuvai atskrenda, bombarduoja, miestelis dega, mes lekiam gesint, keletas gyventojų sužeisti, miestelyje dar vokiečiai. Aš gavau užduotį nuvykti į vieną kaimą prie Ariogalos su pranešimu. Nuvažiavau, perdaviau tą pranešimą, o grįžęs atgal išgirdau tokį pasiūlymą: važiuoti į Vokietiją ginklų, dalyvauti mokymuose ir po to su desantu grįžti į Lietuvą.

Taip mes trys ir išvažiavome: Kostas Drąsutis, aš ir trečias vardu Vytautas (pavardės nežinau). Vokiečių automobiliu pasiekėme FAK-210 fronto žvalgybos dalinį, vadovaujamą leitenanto Lėmano.

Vokietijoje prieš desanto mokymus dar mus nuvežė į tokį miestelį Libenfelde (Meilaukė). Čia stovėjo vokiečių trečiosios armijos štabas. Mane viršila nusivedė į štabą ir pristatė pulkininkui Žukovskij, kuris gražiai taisyklingai kalbėjo lietuviškai. Dešimt dienų jis diktavo, o aš mašinėle spausdinau. Dirbome neskubėdami, su pertraukomis, kurių metu ir pasišnekėdavome. Kartą aš jam pasakiau, kad karas jau pralaimėtas, Lenkija užimta rusų, puolami Rytprūsiai. Jis pasižiūrėjo į mane ir tarė:

– Jeigu vertinant visus įvykius, visiškai sutinku su tuo, bet mes paskutinio žodžio dar nepasakėm. Bus „Vergeltung Waffe“ – kerštо ginklas...

Supratau, kad jis omeny turėjo atominę bombą. Jie ją darė, bet nespėjo.

Vežiojo mus po Rytprūsius, retkarčiais pasirodydavo kapitonas Vylius (jis vadovavo pogrindžiui). Galų gale traukiniu mus, 18-kos žmonių grupę, nuvežė į Lenkiją, į Koniną. Išdavė korteles valgykloje valgyti, apgyvendino miesto sode tokiam paviljone ir paliko ramybėje. Mums buvo paskirtas toks viršila, jis ateina, pasižiūri ir vėl išeina. Mes jo klausiam, kada prasidės visi tie mokymai, ko mes čia atostogaujam.

Pagaliau atsirado toks grandinis Klausas, atsinešė zirzeklius ir pradėjo mus mokyti morzės abėcėlės. Po to mus perkėlė į kareivines, išdavė karinę aprangą, bet paliko ir civilinę. Labai ten mūsų nekontroliavo, išeidavom į miestą, svarbu, kad būtume užsiėmimuose. Galų gale perkėlė mus į tokį Dancigo koridoriuje esantį dvarą „Kleingabel“ (Mažoji šakelė), buvęs lenkų dvaras. Dvare prabanga, o aplink kumetynai, skurdas, vargas, baisi nešvara... Čia jau prasidėjo visokie mokymai. Aš jau neblogai buvau išmokęs vokiečių kalbą. Tuos, kurie morzės neišmoko, ruošė šifruotojais. Mokė, kaip naudoti įvairius ginklus, tarp jų ir „pancerfaustus“. Čia gavome nemalonų pranešimą, kad žuvo kapitonas Vylius ir leitenantas Leonas, kurie vadovavo mūsų pogrindžiui. Leitenantas Leonas atstovavo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungai. Toje mokykloje buvo tokių, kurie priklausė LLA, ir tokių, kurie priklausė LLKS organizacijai. Pasirodo, jie nežuvo, o gyvi pateko bolševikams į rankas. Tik grįžęs iš lagerio sužinojau, kad visų nesėkmių kaltininkas buvo aviacijos majoras Juozas Mikuckis, kurį Jonas Pyragius rekomendavo vokiečiams kaip instruktorių. Jis rengė partizanus ir sovietinį žvalgybos tinklą, apie kiekvieną desantą pranešdavo sovietų kontržvalgybai. 1940 m. jį užverbavo sovietų žvalgybos.

R. K. p a s t a b a: laikraščio „XXI Amžius“ Nr. 84 (1385) santrauka: Sovietinio saugumo dokumentuose Juozas Mikuckis daugiau žinomas kaip agentas slapyvardžiu *Tuvim*. Buvęs caro armijos karišKis turėjo didelį prieškario Lietuvos Respublikos valdžios pasitikėjimą: ši jam buvo patikėjusi atsakingus valstybės tarnautojo postus. Trumpą laiką J. Mikuckis ėjo Kauno karo komendanto, Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo viršininko bei Kauno apskrities policijos vado pareigas. Taip pat jis dirbo ir Lietuvos Respublikos žvalgybos organuose. Be to, jaunystėje išryškėjo šio asmens poetiniai gabumai, jo eilėraščių rinkiniai leisti įvairiu metu (pirmasis iš jų – 1910 m.). Visur J. Mikuckis sulaukdavo gerų vadovybės vertinimų, bet ilgėliau išsilaikyti tarnybos vietoje ir siekti tolesnės karjeros jam trukdė pamėgtas audringas gyvenimo būdas, kuris ne kartą turėjo liūdnų ar net tragiškų pasekmių. Neatsakingas elgesys lėmė, kad nuo 1932 metų J. Mikuckis daugiau jau nebedirbo Lietuvos valstybės tarnyboje.

Pasitraukęs iš valdiškos tarnybos ir apsigyvenęs tėviškėje, jis sulaukė ir valdžios pasikeitimo 1940 metais. Tų pačių metų pabaigoje jis buvo NKVD suimtas ir užverbuotas, o kitų metų pavasarį su vokiečių repatriantų srautu išsiųstas į Vokietiją. Ryškesnių jo veiklos pėdsakų galima rasti 1945 metais, kai jis susisiekė su sovietų pareigūnais ir atnaujino savąją agentūrinę veiklą. Apie tai byloja ir publikuojamas laiškas iš Vakarų Vokietijos, datuotas 1947 metais. Tai buvo nebe pirmas laiškas LSSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininkui Justui Paleckiui, formaliai užėmusiam aukščiausią postą Sovietų Lietuvos valdžios struktūroje. Pirmasis yra datuotas 1946 metais (žr. Truska. Poetas, karininkas...Tėvynės išdavikas // Tautos atmintis, 1996, Nr. 11, p. 48–49). Jame J. Mikuckis prašo J. Paleckį padėti susisiekti su atitinkamomis LSSR struktūromis, kurioms galėtų teikti informaciją. Iš šio pareiškimo irgi aišku, kad su sovietiniu saugumu jis jau bendradarbiavo. Apie tai liudija kai kurios NKGB ataskaitos, parengtos jo teiktų duomenų pagrindu.

Į poeto prašymą J. Paleckis atsakė teigiamai, duodamas leidimą grįžti. Bet sovietinis saugumas turėjo savų tikslų: rūpėjo turėti vertingų agentų užsienyje. Todėl J. Mikuckis pasiliko gyventi ir dirbti užsienyje. Gyvendamas Braunšveige (anglų okupacinė Vokietijos zona), jis daugiausia rinko žinias apie Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIK). Tam pasitarnavo jo asmeniniai ryšiai su komiteto vadovais. Bet būta ir tikslių užduočių. Vienas jam iškeltų specialių tikslų buvo įsifiltruoti į generolo Povilo Plechavičiaus aplinką. 1949 metais MGB antrą kartą planavo pagrobti ir pervežti į sovietinę teritoriją nepaklusnųjį generolą. Šioje operacijoje turėjo dalyvauti ir J. Mikuckis, kuris turėjo teikti informaciją apie P. Plechavičiaus gyvenamą aplinką. MGB kruopščiai paruošta akcija nepavyko, nes buvęs Vietinės rinktinės vadas persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas. Tais pačiais metais į užatlantę persikėlė ir J. Mikuckis. Apsigyvenęs Baltimorėje (JAV), jis prarado ryšį su MGB struktūromis. Nepadėjo atnaujinti ryšio nei išsiųstas laiškas atitinkamu adresu Vokietijoje.

Todėl J. Mikuckis dar kartą ėmėsi iniciatyvos. Pažeisdamas bet kokias konspiracijos taisykles, pats nuvyko į SSRS ambasadą Vašingtone ir maždaug taip pareiškė: jei su juo nebus atstatyti ryšiai, tai jis pareikalaus vizos grįžti į Sovietų Lietuvą. 1953 metais kontaktai su juo buvo atnaujinti, nes tais pačiais metais nutrūko ryšiai su kitu agentu, slapyvardžiu *Slava*. Kurį laiką agentas *Tuvim* išliko vieninteliu slaptu KGB bendradarbiu, veikiančiu tarp JAV lietuvių išeivių. Sovietinio saugumo dokumentai pažymi, kad agento darbas neturėjo labai didelio efekto, bet tai ne jo paties kaltė. Vietinės KGB rezidentūros atstovai, mažai nutuokę apie lietuvių išeiviją ir jos specifiką, duodavo nereikšmingas užduotis, pavyzdžiui, veikti tarp vyresnės lietuvių emigrantų kartos. LSSR KGB padalinio manymu, ši žmonių grupė neturėjo didelės operatyvinės reikšmės. Išsvajotoje tėvynėje jis apsilankė 1967 metais, o po metų J. Mikuckis visam laikui grįžo į Lietuvą.

Pagal gautus išlaipintų desantų pranešimus vokiečiai, numetę ginklų ir kitos amunicijos, ruošdavo kitas desanto grupes. Dažnai tie pranešimai buvo suredaguoti bolševikų kontržvalgybos panaudojant sugautus mūsų radistus.

R. K. p a s t a b a: „Laisvės kovų archyve“, Nr. 18, p. 6, pažymėta: **Velavičius-Vylius Ignas** g. 1904 m. Telšių apskr., kpt., voldemarininkas, už pučą atleistas iš Lietuvos kariuomenės į atsargą, LNP Geležinio Vilko vadas, vienas LLKS vadovų, radijo ryšio su Švedija organizatorius, desantininkų organizatorius ir instruktorius, 1945 05 03 suimtas Šteteno apygardoje, ilgai tardytas ir 1946 05 16 NKVD KT Vilniuje pasmerktas sušaudyti.

Netoli Kleingabelio, už kokių aštuonių kilometrų, buvo kitas dvaras, tenai rengė tiktai diversantus. Kadangi mokyklose dirbo buvę lietuviai karininkai, niekas negalvojo dirbti vokiečiams. Svarbu buvo gauti ginklų, o mes dirbsim savo labui. Žodžiu, nuotaikos buvo tokios. Bet ryšiai pasidarė įtartini.

Ėmė komplektuoti grupę į Kuršėnus. Grupės vadu paskiriamas Henrikas Chaleckas-*Tigras*, buvęs diversantų instruktorius, jo brolis Vytautas Chaleckas-*Chirurgas*, Algimantas Kapturauskas-*Aras* ir aš – Zenonas Rombergas-*Zero* – atsakingas už radijo ryšį. Nuvežė į Vorumdito miestelį Rytprūsiuose, apgyvendino tokioj viloj ir porą savaičių studijavome mūsų veiklos topografinius žemėlapius, nustatėme ryšio punktus. Tuo atveju, jeigu iššokus iš lėktuvo tektų išsiskirstyti, reikia numatyti bent keletą susitikimo punktų. Mūsų grupė, aprūpinta šifro raktu „Lietuva“, turėjo nusileisti Tryškių valsčiaus Pakepštinės kaimo apylinkėse, tarp keturių signalinių laužų ir prisistatyti ūkininkui Vaclovui Karpinskui slaptažodžiu „Raudonoji aguona“.

Kai viską, kas numatyta išstudijavome, po poros savaičių susodino į „Henkelį“ su parašiutais, man dar įteikė tokį 50 kg maišą su visos grupės turtu, kuris buvo pririštas ant atskiro parašiuto prie manęs 15-os metrų virve su automatiniu išskleidimu. Tai buvo 1945 02 19–20 naktį.

Atskridus į nusileidimo vietą, turėjo degti keturi laužai, bet apačioje nieko nebuvo matyti. Iššokom į debesį iš didelio aukščio. Aš buvau beprotiškai apsikrovęs: PPŠ automatas su dviem atsarginiais diskais, ant krūtinės radijo siųstuvas su atsarginėmis baterijomis, šimtas atsarginių šovinių, pistoletas „Walther“ su atsargine apkaba ir šoviniais, dvi ginamosios granatos, civilinė apranga, virš jos rusiška leitenanto uniforma ir maskuojamasis apsiaustas, taip pat 15 000 rublių ir dviejų dienų maisto atsargos.

Prieš iššokdamas iš lėktuvo, pirmiausia išmečiau tą maišą, o iš paskos ir pats iššokau. Leidausi labai dideliu greičiu. Mano parašiutas išsiskleidė labai stipriai. Svarbiausia, kad neišsiskleidė to maišo parašiutas. Kadangi svoris padvigubėjo, pajutau, kad kaip akmuo lekiu žemyn. Ėmiau purtyt ir tampyt tą virvę, pagaliau ji atsilaisvino, ir pajutau smarkų smūgį į sniegą. Kiek pagulėjęs atsikėliau, aplink miškas, tokia eglyno aikštelė, šaltis apie 18 laipsnių. Buvom susitarę loti šunim arba staugti vilku. Apsidairęs ir nieko nematydamas, pradėjau staugti vilku, bet aplink absoliuti tyla. Pradėjau signalizuoti žibintuvėliu – irgi nieko, tyla. Pagalvojau, kad neišsiskleidus paketo parašiutui, leisdamasis dideliu greičiu, atsiskyriau nuo grupės keliais ar net keliolika kilometrų. Tai vėliau pasitvirtino. Pasirodo, mus skyrė vienuolika kilometrų.

Pirmiausia reikia nustatyti, kur esu. Užmaskavęs tankumyne parašiutus ir paketą, pagal kompasą patraukiau į šiaurę ir maždaug už kilometro išėjau į pamiškę. Netoliese pamačiau sodybą. Vėjas nuo sodybos pūtė į miško pusę, reiškia, šuo, neužuos, o nuovargis didžiulis. Priėjęs prie kluono, paklebinau vieną, antrą lentą. Viena labai lengvai atsidarė. Įlindau į vidų, atsiguliau ant šieno ir iškart užmigau. Atsibudau vienuoliktą valandą dienos. Nutariau užeit į gryčią ir išsiaiškinti, kur atsidūriau.

Įėjęs į kambarį, nusimečiau maskuojamąjį apsiaustą. Moteriškė tik pabalo pamačiusi mane su rusišku karininko munduru. Padrąsinau, kad nebijotų, pasakiau, kad esu lietuvis. Jaunuolis pasakė girdėjęs lėktuvus skraidant. „Ar nebūsi tik parašiutininkas iš Vokietijos?“ – paklausė, atsakiau, kad taip. Moteriškė tik suriko:

– Vajėzau, kas dabar bus?!

Atsakiau, kad nieko, ir paprašiau pasakyti, kur aš esu. Vyrukas pasakė kaimo pavadinimą – Žygaičių valsčiuje. Aš net aiktelėjau. Kur Žygaičiai, o kur Kuršėnų Pakepštinės miškai... Pasirodo, mus išmetė Tauragės apskrities Žygaičių miške, apie 100 kilometrų nuo tikslo.

Pavaišino mane barščiais su kaimiška duona. Paskui susitarėm su šeimininku, kad mane paveš iki patikimo žmogaus, tas dar kitam patikimam, ir kaip nors pasieksiu tą sutartą vietą. Pirmasis mūsų susitikimo punktas buvo numatyta Skirpsčių eiguva.

Kitą rytą rogėmis nuvykę į mišką pasiėmėme paketą ir grįžome atgal. Atsisveikindamas šeimininkei palikau tris tūkstančius rublių, išsiskyrėme kaip geri draugai.

Desantininkai teikė žmonėms viltį ir tikėjimą būsima laisve. Žmonės tikėjo Amerika ir Anglija ir bet kokiais gandais apie galimą karą ir bolševikų sutriuškinimą. Tas tikėjimas mūsų tautai brangiai kainavo...

Ūkininkų padedamas pasiekiau Karklėnų valsčiaus Karklėnalių kaimą prie Pašilės bažnytkaimio. Stambaus ūkininko Jucevičiaus sūnus Jonas slapstėsi netoli sodybos įrengtame bunkeryje. Ten keletui dienų apsistojau ir aš.

Užmezgęs ryšį su centru, pranešiau apie susidariusią padėtį. Kito ryšio metu gavau nurodymą skubiai vykti į Pakepštinius pas Karpinską. Šeimininkų sūnus Jonas irgi nutarė vykti kartu.

Pagal topografinį žemėlapį pasiekėme pirmą susitikimo punktą Skirpsčių eiguvoje. Atsisveikinę su šeimininku, apsižvalgę, po geros valandos pabeldėme į eigulio pirkią. Išgirdome sambrūzdį. Žengiau vidun, tik žiūriu – atsidarė langas, ir trys vyrai per langą – į mišką. Ant stalo mėtėsi kortos. Nedelsdamas persigandusiam eiguliui pasakiau, kad esu desantininkas ir turiu susitikti su broliais Chaleckais ir dar vienu vaikinuku. Eigulys, lengvai atsiduseęs, pakvietė prisėsti ir, pasakęs, kad tuoj grįš, išėjo. Po keleto minučių į pirkią įžengė Vytautas Chaleckas ir Algis Kapturauskas.

Supažindinau juos su Jonu, o netrukus parėjo ir anie trys bėgliai. Vytautas pasakė, kad Henrikas išėjęs į namus Kuršėnuose ir greit turi pasirodyti.

Šeimininkas iškūreno pirtį, pavalgėme ir persikėlėme į pirtį nakvynei. Išsikalbėjus paaiškėjo, kad jokio partizaninio dalinio apylinkėse nėra, visur pilna rusų kariuomenės, čia artimasis Kuršo fronto užnugaris. Jonas labai nusivylė, o gal ir išsigando ir nutarė traukti atgal namo.

Rytą Vytautas Chaleckas pasakė, kad važiuos į Kuršėnus pranešti broliui apie mane, ir išėjo.

Atėjęs eigulys pasiūlė persikelti į sodybą, esančią kitoje miško pusėje. Drąsiai įžengę į pirkią, buvom pritrenkti pamatę du rusus. Vienas su leitenanto antpečiais, kitas eilinis. Jų ginklai – automatas ir šautuvas – gulėjo ant stalo.

– Ruki v vėrch! (Rankas aukštyn!) – surikau ir paleidau seriją iš automato į grindis.

Algiui liepiau paimti ginklus. Tas paėmė juos, ėmiau klausinėti iš kur jie. Pasirodo, dezertyrai pabėgę iš Kurliandijos fronto. Po perkūnais, šitokia idiotiška situacija. Ką su jais daryt? Pagal visus partizaninio karo nuostatus turėjome juos sušaudyti, bet šauti į beginklį žmogų, nors ir į priešą, nėra taip paprasta. Leitenanto nuotrauka dokumente visiškai neatitiko stovinčio prieš mane asmens bruožų. Iš tikrųjų jis buvo ukrainietis – Taras Potapenko iš Poltavos.

Iki ryšio buvo likę pusantros valandos. Užšifravau radiogramą ir, palikęs Algį saugoti dezertyrų, išėjau į klojimą pranešti į centrą apie padėtį. Kai pasiuntęs radiogramą grįžau į kambarį, Algis pasakė: „Pabėgo kareivis".

– Į išvietę pasiprašė ir aš išleidau.

Ir ką jam padarysi, septyniolikos metų pienburnis: stambaus sudėjimo, pilnas jėgos ir drąsos, o protelis skystas. Mums beliko tik nešti muilą iš čia. O karininkas, pamatęs, kad čia tokia padėtis, puolė ant kelių prašydamas nežudyti, priimti pas save, prisiekinėjo ištikimybę ir paklusnumą.

Nemaloni situacija. Sniego lauke vos ne iki kaklo, šaltis, o pasilikti ilgiau čia nebegalėjome, bet kuriuo metu galėjo pasirodyti kontržvalgybos ar kitos rusų pajėgos.

Vakarėjo. Palaukę sutemų, patraukėme į šiaurės pusę, bet pėsčiomis toli nenukeliausi – kaipmat gali įkliūti. Išeitį pasiūlė Potapenko. Pakelės sodybos pilnos poilsiui iš fronto pasitraukusių karių, visur laukia pakinkytos rogės. Palikę Algį su manta pakelės eglynėlyje, su Potapenka patraukėme į sodybą, iš kurios sklido girtų dainos. Kieme keletas rogių su pakinkytais arkliais, aš pasiruošęs „valterį" kišenėje, o Potapenka pirmas žengė į vidų. Viduje pilna geriančių ir dainuojančių kariškių. Į mus nelabai kas kreipė dėmesį. Potapenką pašnekino vienas leitenantas, sušnekau ir aš kaukazietišku akcentu, kurį buvau išmokęs FAK-210 mokykloje, nes nebuvau panašus į rusą. Išgėrę po gerą dozę degtinės, apsikabinę ir paploję per pečius, išėjome į kiemą. Nužiūrėję geresnį arklį, sėdome į roges ir patraukėme pas laukiantį Algį.

Sėkmingai pervažiavę Raudėnų pervažą, pagal topografinį žemėlapį miško keliuku pasukome pažymėtos sodybos link. Ją pasiekėme po poros valandų. Gilus sniegas ir vos surandamas kelias trukdė greitai važiuoti. Pasiekę sodybą, pabeldėme į duris. Sukilę šeimininkas ir jo žmona buvo išsigandę. Vargais negalais aš juos nuraminau ir įspėjau, kad iki mūsų išvykimo niekur neišeitų. Šeimininkė pavalgydino lašiniais, duona ir arbata. Sumokėjau tūkstantį rublių, kalba tapo rišlesnė, nes, kur tik buvau – visur baimė ir vargas.

Iki Pakepštenių kaimo Tryškių valsčiuje liko šeši kilometrai. Paklausiau, ar šeimininkas pažįsta Vaclovą Karpinską. Išgirdęs teigiamą atsakymą, paprašiau, kad nuvažiuotų apsižvalgyti ir, jei viskas ramu, pasakytų, kad jo laukiami partizanai vakare atvažiuos. Grįžęs šeimininkas pranešė, kad Karpinskas nudžiugo, nes partizanai labai mūsų laukia.

Trumpai paaiškinsiu šių įvykių priešistorę. Prieš tai vokiečiai išmetė tris rusus ir jie pranešė, kad pateko lietuvių partizanams į rankas, juos partizanai sutiko gerai ir prašo atsiųsti ginklų, maisto ir kitos amunicijos. Vokiečiai, nieko nelaukę, pakrovė „Henkelį“ ir išmetė ten jiems ko reikalavo. Tie gavo minėtą siuntą, padėkojo ir paprašė atsiųsti lietuvių vadus, radistus ir t. t. Va čia mus ir pakišo. Tie ruseliai nusileido ir, ar jie patys prisistatė rusams, ar juos pagavo, bet faktas, kad tai buvo rusų kontržvalgybos darbas.

Sutemus išvykome. Privažiavę sodybą, Algį Kapturauską palikome prie pirtelės, roges su visa manta – prie pirkios. Namo langinės buvo uždarytos, pro plyšį buvo matyti blausi šviesa. Įžengę į tamsią priemenę, pabeldėm į duris.

– Prašom, – išgirdau atsakymą.

Peržengęs aukštą slenkstį, po kojomis pamačiau puspilnį maišą, į kurį ir nukreipiau dėmesį, bet tuo metu jau pajutau naganą įremtą į šoną ir rusiškai „ruki v vėrch“. Pakeliu galvą: pilna uniformuotų kariškių, apie vienuolika vyrų. Su manim kartu įėjo ir Potapenka. Jį iškart nugrūdo į kampą ir pradėjo mušti šaukdami: „Dezertyr svolač!” (Dezertyras niekšas), o mane pastatė prieš langą, rankas liepė iškelti aukštyn, kariškis majoro antpečiais labai mandagiai kalba, leitenantas įrėmęs į šoną naganą laiko. Ima klausinėti, kas mes tokie, kodėl vėluojam, dvi savaites jūsų laukėm... Majoras man sako:

– Jūs mums labai reikalingas, jūs nesijaudinkit.

– Aš ir nesijaudinu, – atsakiau jam.

Aš garsiai kalbu rusiškai, kad Algis girdėtų ir spėtų pasitraukt su arkliu ir visa kita įranga, sukrauta rogėse. Algis, išgirdęs garsiai rusiškai kalbant, paleido automato seriją į langą, rusai visi ant grindų su „matais“, o mano automatas pastatytas prie durų. Aš už to automato, spyriau į stalą, lempa nukrito, dar paleidau seriją iš automato, vėl už to slenksčio užkliuvau ir išsitiesiau. Priemenėje tamsu, automatas velniai žino kur nulėkė, ieškoti jau nebuvo kada. Pakilau ir į lauką. Paskui mane iššoko Potapenka, rusai ėmė rėkt, su visais keiksmais „svolači, daleko neuidiote...“ (niekšai, toli nenueisite), bet mūsų nesivijo. Jie aiškina, kad šeši žmonės buvo pirtyje. Iš „Litovcų“ bylos, esančios Ypatingajam (KGB) archyve, sužinojau, kad vienas rusas buvo nukautas ir trys sužeisti. Toje pačioje byloje yra Pabaltijo kontržvalgybos susirašinėjimas su Abakumovu, tuo metu „Smeršo“ vadu ir Stalino pavaduotoju. Be abejo, kažkas iš mūsų ryšininkų buvo užverbuotas – arba tas eigulys, kurį aš pasiunčiau, arba pats Karpinskas.

Arklys su rogėmis, Algiui pradėjus šaudyti, pabėgo. Netekome radijo ir visos mantos. Tapo aišku, kad gruodį nuleista ruselių desantinė grupė dirbo sovietinei kontržvalgybai. Buvome įduoti dar neišskridę. Jei būtume nusileidę sutartoje vietoje, būtume žuvę kovodami.

Grįžti pas eigulį į Skirpsčius buvo rizikinga. Tikėjau, kad Chaleckai, grįžę į sodybą, bus atsargūs ir viską sužinoję, pradės veikti savarankiškai. Apsižvalgę visi trys – aš, Algis Kapturauskas ir Tarasas Potapenka – patraukėme atgal į Pašilę, į Karklėnalių kaimą. Chaleckų nebelaukėme, nes kitaip mus būtų iškart sugavę.

Trečią naktį pasibeldėme į Pašilės klebono duris. Prisistačiau, viską papasakojau ir paprašiau pagalbos. Klebonas paguodė, pavalgydino, apnakvindino ir pažadėjo padėti.

Paryčiais išėjome – kol kas į Jono bunkerį. Ten visa šeima buvo labai nusiminusi, tik džiaugėsi, kad Jonas grįžo namo.

Po kelių dienų persikėlėme į kitą sodybą, kurios klojime po šienu buvo įrengtas bunkeris. Tapome našta ir taip sunkiai gyvenantiems žmonėms. Po kelių dienų sodybos šeimininkas perdavė iš klebono gautą slaptažodį ir partizanų, veikiančių prie Alsėdžių, adresą. Potapenkai pasiūliau keliauti į Ukrainą. Algis su manimi vykti nesutiko, sakė palauksiąs čia, jei aš tikrai pasieksiu kokius nors partizanus.

Pakeitęs aprangą į kaimišką rudinę ir milą, įsispyręs į klumpes, per Varnius patraukiau Alsėdžių link. Kelionė buvo sunki, nuolat sutikdavau rusų kareivius. Po dviejų dienų naktį pasiekiau reikiamą sodybą. Išgirdęs slaptažodį, šeimininkas greit apsirengė ir nuvedė į Plokštynės miške esantį bunkerį. Čia sutikau desantininką Algirdą Šertvytį-*Stumbrą*. Kiti keturi bunkerio gyventojai – vietiniai, besislapstantys nuo karinės tarnybos vaikinukai. Sutiko nuoširdžiai. Man buvo labai svarbu pranešti centrui apie desanto išdavystę. *Stumbras* pasakė, kad du jų turimi siųstuvai sugedę, tačiau jis ras būdą, kad mano pranešimas pasiektų adresatą. Užšifravau radiogramą, užrašiau šifrą, šaukinius, ryšio laiką ir bangos ilgį. Po kelių dienų *Stumbras* pasakė, kad radiograma perduota. Tai buvo paskutinis ryšys. Matyt, vokiečiams jau buvome nebe mes galvoje.

R. K. p a s t a b a: **Šertvytis Algirdas**, Antano, g. 1921 m., gyv. Badaukių k., Telšių r., geležinkelio tarnautojas, apygardos štabo narys *Šurkus*, *Stumbras*. Po sužeidimo jį operavo rusų kariuomenės chirurgė žydė, be abejo, buvo išaiškintas ir suimtas 1946 04 09, kalintas Telšiuose, Vilniuje. Karo trib. 1946 10 13 nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties. Kalėjo Uchtos, Komijos, Taišeto, Džeskasgano, Mordovijos lageriuose. Paleistas 1960 12 27, grįžo į Lietuvą ir išvyko gyventi į Vokietiją.

Nuleistas desantu 1944 11 17 Alsėdžių apyl., Plungės r.

Po kelių dienų aplankėme Plokštynės pamiškėje esančią ūkininko partizano *Špoko* sodybą. Joje gerai po krosnimi užmaskuota landa vedė į erdvų patalpų bunkerį. Čia būrys laikė savo atsargas. Retkarčiais mus aplankydavo čekisto rūbais apsirengęs pogrindininkas slapyvardžiu *Nurmis*. Atveždavo naujienų, pažadų ir vilties, aiškino, kad jis esąs mieste gyvenantis partizanas, tačiau jis man simpatijų nekėlė. Kartą jis mus nusivedė ant tokios kalvos, aš klausiu Šertvyčio, ką mes čia veiksime, tai jis nieko konkretaus man neatsakė tik paaiškino, kad taip *Nurmis* liepė. Kol mes ten dairėmės nuo tos kalvos, atskrido rusų „kukuruznikas“ ir, apsukęs ratą, mus akivaizdžiai pafotografavo ir nuskrido.

Būryje atsirado dar viena didelė blogybė, tai žmonės, kurie vokiečių okupacijos metais buvo susidėję su vokiečiais ir dalyvavo nekaltų žmonių žudynėse. Pamenu, partizanas Skačkauskas-*Briedis* atsisėdęs ant kelmo pasakojo, kaip jis, tarnaudamas vokiečių okupacijos metais savisaugos dalinyje, buvo komandiruotas į Baltarusiją, ten kovojo su raudonaisiais partizanais ir, sugavę gyvą partizaną, jam į galvą įkaldavo vinį. Susidarė toks vaizdas, kad tokių durnelių kaip aš, kurie patikėjo kažkieno gražiais žodžiais ir vedami patriotizmo, buvo tik vienas kitas, o visi kiti saugojo tik savo kailį.

Reiktų paminėti dar vieną partizaną, kuris į būrį pateko visai netikėtai. Ateina pas mus jaunuolis su naminės buteliu kišenėje ir prisistato kaip Povilas Jundulas, Kalvari-

jos gyventojas. Jis paaiškino, jog grįžęs iš Vokietijos, perėjęs Virbalio filtracijos punktą ir gavęs leidimą grįžti į namus. Aš tada jo paklausiau: „Kokio velnio dabar tu lendi į tą mišką? Turi pažymą, kad perėjai tą filtraciją, leido grįžti į namus, o dabar vėl lendi į mišką...“ Taip jis nieko rimtai ir nepaaiškino. Atseit namuose nėra ką veikti.

Pavasarėjo. Naktį iš kovo 31-os į balandžio 1-ąją apie dvylikos žmonių grupė patraukėme į *Špoko* bunkerius papildyti atsargų. Buvo mėnulio pilnatis, šviesu kaip dieną. Žygiavome vorele. Nuėjus apie 150 metrų, kairėje nuo kalnelio, apaugusio beržais, pasigirdo kulkosvaidžio ir automatų šūviai. Staiga sukritome ir, prisidengdami krūmais, pasiekėme dešinėje nuo sodybos esantį gana gilų griovį. Šaudė ir nuo sodybos. Mes atsišaudėme. Aiški išdavystė ir pasala.

– Aš sužeistas į koją, – pasigirdo *Stumbro* balsas.

Du vaikinukai, sugriebę *Stumbrą* už pažastų, patraukė miško link. Mes, keletas vyrų, pridengėme atsitraukimą, nukreipdami dėmesį nuo besitraukiančios *Stumbro* grupės. Pagaliau pasiekėme mišką. Stribai nesirodė ir nesivijo, nors buvo girdėti pavieniai šūviai.

Gerai, kad pasalai vadovavo neišmanėlis. Jei būtų įleidęs mus į apšviestą, be priedangos aikštelę, nė vienas nebūtume likęs gyvas.

Ši nesėkmė sudavė būriui stiprų smūgį. Visiems reikėjo apleisti dislokacijos vietą, kasdien keitėme stovyklavietes, pasiekdavome Sedos girią, Papartynę ir kitus šiaurės vakarų Lietuvos miškus. Kai kada susirinkdavo 2–3 būriai kartu, tačiau į jokius mūšius su rusų NKVD daliniais nesivėlėme.

Po karo Platelių miškus užplūdo rusų NKVD baudžiamieji daliniai. Teko trauktis. Mano būrys patraukė į Papartynės miškus, apie šeši kilometrai nuo Žemaičių Kalvarijos. Tuo metu būryje buvo apie 14 vyrų. Aš supratau, kad mūsų kova beprasmė, mes tos kariuomenės, kuri yra Platelių miškuose, nenugalėsime. Susidarius beveik nevaldomai padėčiai, pasiūliau būriui laikinai išsiskirstyti. Tada Jundulas man pasiūlė savo pažymą, kurioje buvo rašoma, kad jis perėjęs filtracijos punktą. Kadangi neturėjau jokių dokumentų, tai paėmiau. Vienas vietinis vaikinukas pasiūlė savo išeiginę aprangą, ji tiko.

Taip liepos 25-tą dieną, vos švintant, patraukiau Papilės link, kur gyveno mano sesuo ir iš Kauno atvykusi motina. Ginklą palikau, bet padariau dar vieną nesąmonę. Pasiėmiau karišką kompasą, už kojinės po kelnėmis užsikišau topografinius žemėlapius ir iškeliavau. Beeidamas netoli Akmenės geležinkelio stoties išgirdau šaudymą ir pamačiau – iš miško išsuka vežimas. Vežime sėdi NKVD kariuomenės kareiviai, vežime guli du partizanų lavonai, kareiviai kojas ant tų lavonų pasidėję ir važiuoja. Pamatę mane, sustojo ir pamojo ranka, kad prieičiau. Prieinu, pasveikino rusiškai, paklausė – kas ir iš kur einu. Ėmiau aiškinti, kad va grįžau į Kalvariją, motina Papilėje pas gimines, einu į Papilę. Nužvelgė jie mane nuo kojų iki galvos, kelnės „po kantu“, pažyma yra, paleido ir liepė eiti toliau.

Nuėjau į Akmenės stotį, sėdau į prekinį traukinį ir nuvažiavau iki Papilės. Papilėje sesers neradau, išvažiavusi, tam bute gyvenantys visai kiti žmonės davė man jos adresą Šiauliuose.

Nuvykau į Šiaulius, susiradau sesers butą, pasibeldžiau, sesuo atidarė duris ir vos neapalpo mane pamačiusi, tik suriko:

– Mama! Zeniukas!

Mama pasikėlė iš lovos ir čia pat vėl atsisėdo... Kaip vėliau sužinojau, už mane jau ir mišios buvo užpirktos, aš jau buvau „palaidotas“. Kažkas jai buvo pasakęs, kad aš žuvęs.

Atrodo, viskas gerai, bet aš tai Jundulo pavarde gyvenu, niekur nedirbu, reikia ieškotis darbo. Taip aš ta pačia Jundulo pavarde įsidarbinau Šiaulių statybos treste. Tresto valdytojo Šmygovo žmona, dirbusi kariniame komisariate, išdavė „baltą bilietą“, su kuriuo pasų stale gavau laikiną pasą irgi Jundulo pavarde.

Išrašas iš KGB arch. bylos Nr. 42004.
2-ojo Pabaltijo fronto paieškos byla „LITOVCY“. Veikiančioji armija.
Išrašai iš KGB arch. bylos Nr. 42004.
Kontržvalgybos valdyba NKO (rusiškos raidės) „SMERŠ“
Tvirtinu:
Kontržvalgybos SMERŠ UPR (rusiškos raidės)
2-ojo Pabaltijo fronto generolas-leitenantas
(ŽELEZNIKOV)
1945 m. vasario 11 d.

P L A N A S

Agentūrinių-operatyvinių priemonių naudojimas priešo karinės žvalgybos agentūros paieškai, kuri buvo pasiųsta pagal agentūrinės stoties „KAPKAN“ iškvietimą.

Pagal mūsų agentūrinės stoties „KAPKAN“ (lietuviškai „Spąstai“) iškvietimą vokiečių karinės žvalgybos organai į Raudonosios armijos dalių užnugarį permetė specialiai paruoštą agentų grupę aprūpintą radijo stotimi „SE-93“ su fiktyviais karinių dalinių ir atskirų Lietuvos SSR įstaigų dokumentais siekiant nustatyti ryšį su radiofikuota žvalgybine grupe, veikiančia mūsų užnugaryje, ir Lietuvos partizanais (tekste rusiškai – „litovskimi partizanami“) pogrindinės veiklos suaktyvinimui svarbiausiose fronto ryšiuose.

Š. m. vasario 9 d. ryšio nustatymo metu agentūrine radijo stotimi nuo UKP (rusiškos raidės) SMERŠ 1-ojo Pabaltijo fronto į susitikimo vietą pagal bylą „KAPKAN“ Mickiškių k. vienkiemyje 21 val. pasirodė du ginkluoti nežinomi asmenys su Raudonosios armijos karių ekipuotėmis.

Nežinomieji buvo nuginkluoti, tačiau lauke likusi agentų grupė (4–6 žmonės) (Z. Rombergo p a s t a b a: Čia rusų kontržvalgybininkai pateikė melagingas žinias. Lauke mūsiškių buvo likę ne 4–6 žmonės, o vienas Algis Kapturauskas, kuris ir šaudė iš lauko per langus į namą) į mūsų išdėstytus postus atidengė automatų ugnį, vienas raudonarmietis buvo užmuštas ir trys sužeisti, iš jų vienas operatyvinis darbuotojas.

Susišaudymo metu įvyko maišatis, kuria pasinaudojo nuginkluotieji ir pabėgo. Organizuoto persekiojimo metu miško masyve pasisekė sulaikyti pastotę su arkliu, kuria buvo atvykę parašiutininkai su visais ten esančiais daiktais – radijo stotimi, maistu, asmeniniais dokumentais (kodais, šifrais), ginklais ir šaudmenimis (žr. pridedamą apyrašą).

Siekiant sulaikyti nurodytą agentų parašiutininkų grupę, įtariamose jų slapstymosi vietose 1-ojo Pabaltijo fronto UKP SMERŠ vasario 9 d. buvo pasiųstos dvi operatyvinės grupės, sudarytos iš 40-ties žmonių, nukreipti artimiausi NKGB organai ir 1-ojo Pabaltijo fronto SMERŠ organai. Kol kas teigiamų rezultatų neturime.

Iš rastų dokumentų matyti, kad priešininko agentų grupėje, atvykusioje į susitikimo vietą, buvo:

VANAGAITIS, jis tas pats ROMBERGAS ZENONAS, g. 1923–1925 m. Marijampolės apskrityje ir valsčiuje, Luginų kaime, lietuvis, gyveno Kaune, Kranto g-je Nr. 12, kitais duomenimis – Narbuto g-je Nr. 5. Požymiai: vidutinio ūgio, pailgo veido, tamsiaplaukis.

POTAPENKO TARAS NIKOLAJEVIČ, g. Poltavos srityje, Kabelsko rajone, Biliki kaime, tarnavo 75-oje gvardijos šaulių divizijoje mokomajame batalione.

Pagal rastus radijo stoties dokumentus (šifrus, kodus) nustatyta, jog pastaroji priklauso „TAN“ (rusiškos raidės) ryšio linijos korespondentui, kuris NKGB „B“ skyriaus duomenimis yra Gilzit mieste. Centro šaukiamieji – pastovūs „TAN“, korespondento šaukiamieji – keičiami, darbo laikas 11.30–19.00 val. Maskvos laiku.

Aktyvesnei agentų parašiutininkų paieškai laikau būtina atlikti šias operatyvines priemones:

1. Visus SMERŠ ir teritorinius NKGB organus, fronto užnugario pasienio karinę apsaugą nedelsiant nukreipti paieškai. Prie nukreipimo pridėti rastas fotonuotraukas.

2. Į numatomą priešo agentų slapstymosi vietą pasiųsti 15 žmonių operatyvinę grupę, vadovaujamą 2-os apygardos, 2-ojo skyriaus viršininko drg. PAVLOVO su užduotimi – atlikti būtinas agentūrines-operatyvines priemones.

3. Su NKVD užnugario apsaugos valdyba susitarti pasiųsti 50–60 patyrusių pasieniečių karininkų ir eilinių kariškių.

4. Organizuoti papildomus postus, pasalas ir slapukus, miškų masyvų „šukavimą“, pafrontės ruože nesuteikti galimybės agentams parašiutininkams pereiti fronto liniją į vokiečių pusę. Apie tai duoti nurodymus OKR armijos SMERŠ-o viršininkams.

5. Gavus papildomų duomenų apie priešininko grupės galimas slapstymosi vietas, nurodytame ruože nedelsiant „iššukuoti“ visą vietovę, į tai įtraukti pasienio karines pajėgas ir panaudoti kitas būtinas agentūrines-operatyvines priemones.

6. Duoti reikiamas užduotis atitinkamiems NKGB, NKVD ir SMERŠ organams pagal išimtus dokumentus agentų gyvenamosiose ir tarnybos vietose.

7. Nuodugniai išanalizuoti visus paimtus dokumentus, dienoraščio lietuvių kalba dalis ir reikiamus duomenis panaudoti paieškai.

8. Atlikti tolesnes agentūrinės stoties „KAPKAN“ priemones siekiant patvirtinti jos pozicijas tokiems vokiečių žvalgybos agentų iškvietimams ir jų suėmimams.

9. Šiai agentų parašiutininkų grupei, besislapstančiai 2-ojo Pabaltijo fronto gynybos ruože, pradėti paieškos bylą „LITOVCY“.

2-ojo Pabaltijo fronto kontržvalgybos valdybos SMERŠ 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas – majoras (VORONIN) (parašas)

Suderinta: 2-ojo Pabaltijo fronto kontržvalgybos SMERŠ 2-ojo skyriaus viršininkas – papulkininkis (NIKOLSKIJ) (parašas)

1945 m. vasario 11 d.

1946 m. gegužės 13 d., išėjęs pro vartus, buvau areštuotas ir nugabentas į Joniškio saugumą. Mane kaltino šaudžius Kalvarijos žydus. Tai mane pritrenkė. Teko prisipažinti, kas esu. Papulkininkis išpūtė akis, pasiėmęs sąjunginės paieškos knygą, surado mano pavardę ir viską apie mane. Tik tada supratau, kas tas Jundulas buvo ir kodėl jis nesėdėjo namuose turėdamas pažymą, o atėjo į mišką.

Broliai Chaleckai žuvo kovodami partizanų būryje.

R. K. p a s t a b a: partizanų tėvas **Jonas Chaleckas** buvo Lietuvos kariuomenės karininkas kapitonas, tarnavo pasienyje. Dažnai lankydavo savo sūnus, pokario metais kovojusius miške partizanų būryje. Dingo neaiškiomis aplinkybėmis: po sūnų aplankymo negrįžo iš miško į namus.

Henrikas Chaleckas-***Tigras***, ***Tadas*** g. 1918 m., gyveno ir mokytojavo Kuršėnuose. Žuvo 1949 08 26–27 Telšių apskrityje.

Vytautas Chaleckas-***Chirurgas***, ***Aitvaras***, ***Rimgaudas***, g. 1924 m. Telšių r., netoli Luokės, gyveno Kuršėnuose, veikė Prisikėlimo apyg., Vytauto Didžiojo rinktinėje. 1945 01 20 buvęs Kuršėnų apyl. desantininkas.

Apie Chaleckus plačiau rašoma kn. „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 135, 136, 137, 138.

Algimantas Kapturauskas, **Augusto**-***Aras***, g. 1923 m., gyveno Kaune, partizanų žvalgas. Legalizavosi, buvo suimtas 1945 07 01, kalintas Kaune, paleistas 1946 03 09.

Po savaitės mane įsodino į sunkvežimį ir su sustiprinta apsauga nuvežė į geležinkelio stotį. Nuvežė į Vilnių ir uždarė Saugumo ministerijos rūsyje antro korpuso kameroje, pažymėtoje 8-tu numeriu. Čia sutikau buvusį Lietuvos kariuomenės generolą ir karo atašė Maskvoje Stasį Zaskevičių, vyskupą Borisevičių, buvo dar pora mokytojų, iš viso 8 vienoje kameroje.

Vysk. Borisevičius labai sirgo. Man iš namų per seseris mama atsiuntė siuntinuką, gavau puodynę taukų, duonos. Visi išsidalijome tą siuntinuką, puodynė liko tuščia ir aš rytais, kai vesdavo į tualetą, su ta puodyne nešdavau vyskupui ir kitiems vandens.

Kameroje sėdėjo ir vienas ūkininkas, kažkada buvęs Amerikoje, ten užsidirbęs pinigų, grįžęs į Lietuvą ir ėmęsis ūkininkauti. Labai mėgo pasakoti antisovietinius anekdotus. Grįžta žmogelis kartą iš tardymo su didžiausia mėlyne paakyje, bet juokiasi, sako: „Va, užsidirbau nuo tardytojo už gerą anekdotą...“

Kartą į kamerą įėjo prižiūrėtojas ir paėmė tą puodynę nuo lango. Aš pasakiau, kad pas mus yra ligonis žmogus, jam reikia dažnai gerti vandenį, bet prižiūrėtojas atkirto, kad „nepoloženo“. Aš tada griebiau, ištraukiau jam iš rankų tą puodynę ir vėl pastačiau ant palangės. Jis vėl ją paėmė. Aš vėl ištraukiau iš jo rankų ir vėl pastačiau. Jis trečią kartą bandė paimt, tada ištraukęs ją trenkiau į grindis ir penkioms paroms atsidūriau karceryje. Grįžęs į kamerą, vyskupo Borisevičiaus jau neberadau. Jo vietoje buvo rašytojas Kazys Boruta. Paklaustas už ką jį čia uždarė atsakė:

– Jie man liepė apie juos rašyti, o aš atsakiau, kad apie juos neturiu ką rašyti... Tai va dabar ir sėdžiu...

Laikas bėgo, bet tardyti manęs kažkodėl nekvietė, tik vienintelį kartą pakvietė toks jaunas vaikinas atseit pasišnekėt. Paklausė apie šeimą, atsakiau, kad nieko nežinau, nes buvau miške. Tuo mūsų pokalbis baigėsi. Bet vieną dieną atėjo prižiūrėtojas, liepė krautis daiktus ir išsivedė. Prie vartų pasitiko keturi skirtingų dalių karininkai: jūrininkas, lakūnas, pėstininkas ir artileristas. Tai reiškė, kad mane perdavė į SMERŠ-o – karinės kontržvalgybos – rankas. Įsodino į traukinį ir nuvežė į Rygą. Iš tramvajaus išvarė žmones ir vežė vieną. Uždarė kažkur rūsyje antrame aukšte, po juo dar vienas rūsys. Kameroje radau žydelį, jis labai susidomėjo, kaip aš čia patekau.

Papasakojau jam viską nuosekliai, nes jau nebeturėjau ko slėpti. Žydelis, patenkintas gavęs informaciją, iškart buvo išvestas iš kameros, o mane perkėlė į kitą kamerą.

Tik vienas prižiūrėtojas buvo ruselis, o visi kiti mongoliškų veidų. Įveda į tualetą, nespėji kelnių nusimaut, jau rėkia: „Davai, zakančivai!“ (Tuojau baik).

Čia prasidėjo tardymai. Tardė kapitonas Bukvak ir tas majoras Tumanov, kuris kažkada mane sulaikė Pakepštinės kaime. Jie su manimi kalbėjo kaip kariškiai su kariškiu, ir tai labai palengvino mano padėtį. Jokių prikaltų kėdžių, jokių snukių daužymų nebuvo. Visą laiką mandagiai, kreipiniu „vy“ (jūs).

Vieną dieną atsidaro durys ir įveda tą ukrainietį Potapenką. Tardytojas paklausė, ar pažįstami, pasakiau, kad pažįstami. Po to teismas. Teisė 1946 m. lapkričio mėn., teisėjas – justicijos majoras Finkelštein ir dar du – vadinamoji „Maskvos troika“.

KGB arch. Išrašai iš bylos 46357/3, l. 308, teismo nuosprendžio protokolo.

<...> POTAPENKO TARAS NIKOLAJEVIČ atliko karinę tarnybą eiliniu 75-oje gvardiečių šaulių divizijoje. 1944 m. lapkričio 25 d. dezertyravo iš savo dalinio su ginklu ir slapstėsi įvairiuose Lietuvos vienkiemiuose. Pabėgęs 1945 m. sausio mėn. sąmoningai nušovė leitenantą PODREZOVĄ, paėmė jo dokumentus, ginklą ir pasislėpė. 1945 m. pradžioje POTAPENKO susisiekė su šnipų ir diversantų grupe, kurioje buvo ROMBERGAS, ir leido jam prisidėti prie šios grupės. Apie tai ROMBERGAS radijo ryšiu informavo vokiečių vadovybę. 1945 m. vasario 9 d. ROMBERGAS, POTAPENKO ir kiti trys šnipų diversantų grupės nariai pasipriešino juos sulaikiusiems MVD kariškiams ir pasislėpė, palikę visus dokumentus ir raciją. Po to POTAPENKO ir ROMBERGAS laikėsi šioje šnipų diversantų grupėje iki 1945 m. balandžio 25 d. ir bandė užmegzti ryšį su vokiečių žvalgybos organais arba kita agentų grupe, bet tai jiems nepavyko.

POTAPENKO: „<...> Latvijoje mes patekome į bombardavimą ir aš staiga išsigandęs 1944 m. lapkričio 25 d. pabėgau ir valkiojausi palei Lietuvos – Latvijos sieną, kur anksčiau stovėjo mūsų dalinys. Sutikau greičiausiai kitą irgi (VASILIJŲ) dezertyrą ir abu vaikščiojome po vienkiemius iki gruodžio mėnesio. Viename jų sutikome žmogų pasivadinusį leitenantu PODREZOV. Nusiėmęs nuo peties automatą, aš du kartus šoviau į PODREZOVĄ ir nušoviau jį. Paėmiau jo dokumentus ir ginklą, nuplėšiau antpečius.

Kai pernakvojome vienkiemyje dvi naktis, šeimininkas mums pasakė, kad pas jį atėjo nepažįstamas žmogus ir prašosi nakvynės. Mes patikrinome jo dokumentus, jie pasirodė lietuviški. Su nepažįstamuoju buvo dar trys. Mes sužinojome, kad tai šnipai parašiutininkai iš Rytų Prusijos, o jie sužinojo, jog mes Raudonosios armijos dezertyrai. ROMBERGAS pasiūlė mums prisidėti prie jų grupės. Mes sutikome. Vieną kartą VASILIJUS kažkur dingo...“

Aš gavau 20 metų, Potapenka – 15. Po teismo – į Rygos kalėjimą, kuriame išlaikė iki 1947 m. kovo mėn. Kalėjime kamera didžiulė, joje 150 latvių ir vienas lietuvis. Latviai gaudavo labai daug siuntinių. Kai kurie net apsirydavo, bet pasidalijančių su negaunančiais jų tikrai nemačiau. Viskas, kas sugenda, ėjo į „parašę“.

Latvių intelektas tuo laiku buvo žymiai aukštesnis negu lietuvių. Prieškariu ne latviai Lietuvoje bernavo pas ūkininkus, o lietuviai bernavo Latvijoje. Tais laikais Latvijoje jau kiekviena sodyba turėjo telefoną, daugelis sodybų buvo elektrifikuota, turėjo pasistatę Kegumo hidroelektrinę.

Iš Rygos kalėjimo perkėlė į persiuntimo punktą, iš kurio išvežė jau žiemą. Šaltyje, iki 20° laipsnių, visai nekūrenamuose vagonuose 22 paras vežė iki Uralo.

Nuvežė į Ivdellagą. Apie keturis mėnesius pralaikė persiuntimo punkte ir čia sutikau tik vienintelį lietuvį inžinierių Juškėną. Daugiausia buvo latvių ir estų.

Į jokius darbus manęs nevedė, nes vienintelis Ivdellage buvau teistas 20-čiai metų. Visi kiti ten buvo iki 10-ties metų. Manęs vengė net patys prižiūrėtojai. Kartą einu prie išėjimo, staiga iššoka rėkdamas sargybinis: „Uidi fašist, uidi k čiortovoj materi, nepribližaisia!“ (Eik, fašiste, eik pas velnio motiną, nesiartink). Jie manęs bijojo kaip kokio velnio.

Po kiek laiko išvežė mane į spec. režiminį banditų lagerį Lagsija, 640 km nuo Sverdlovsko, kur buvo vykdomi miško paruošiamieji darbai. Sunku ir apsakyti, kas tai per lageris. Kaliniai apiplyšę, apskurę, lagerio viršininkas – žvėris, šalčiai nesvietiški, 50–56 laipsniai, žmonės krenta kaip lapai. Kartą atsiuntė armėnų etapą, per mėnesį visi išmirė. Tiesiog ne lageris, o pragaras.

Mane ten pavarinėjo po mišką. Pats viršininkas Didura, prisikišęs kišenes antrankių, išeina į mišką ir, tik pamato sustojusį kalinį, iškart „ložis“ (gulk), paguldo ant pilvo, antrankius uždeda ir kelia rankas į viršų, o koja primynęs pilvą. Tiesiog buvo gyvulys – sadistas, išsigimėlis.

Po to įdarbino siuvykloje. Ten darbas irgi nepavydėtinas. Dirbome dviem pamainomis, teko su adata lopyti kalinių drabužius. Maistas blogas, visai nusilpau, tesvėriau tik 40 kilogramų. Kada kalinius vesdavo į darbą, visada turėdavau dalyvauti ir aš. Jeigu tik ką nors pastebėdavo nesulopytą, viršininkas čia pat žiemos metu nurengia mane, kas ant manęs neskylėta, atiduoda tam, o aš turiu per tą šaltį persirengti ano kiaurus drabužius. Netrukus visus tuos nusilpusius „dochodiagas“ pervežė į 5-tą OP (ozdorovitelnyj punkt) sveikatingumo punktą. Iš dešimties to etapo žmonių, kuriuos nuvežė, septyni numirė.

Vėliau atėjo įsakymas iš GULAG-o atskirti visus politinius kalinius nuo kriminalinių ir išvežti į šiaurę. Paskutiniuosius išvežė mus su Leonu Šniukšta, kadangi mes kaip specialistai čia atlikome statybos darbus.

Nuvežė į Intą. Sniego iki pažastų, iš pusnių matyti tik barakų viršūnės, o nuėjimui į juos sniege iškasti gilūs grioviai. Uždarė mus į karantino baraką, ir labai nustebome, kai vieną dieną atnešė po du kotletus ir dar bulvių košės, sriubos. Nesupratom, į kokį čia rojų mes patekome.

Atsidarė barako durys, ir į vidų įėjo aukštas, gražiai nuaugęs, žilstelėjusiais plaukais pagyvenęs žmogus ir paklausė:

– Ar čia yra lietuvių?

Šniukšta atsakė, kad yra. Tada tas vyras priėjo prie Šniukštos ir pasakė:

– Aš – kunigas Alminas. O jūs kas tokie?

– O mes inžinieriai, – atsakė Šniukšta.

– Supratau. Inteligentai...

Kunigas Šniukšta buvęs Rietavo parapijos klebonas. Vėliau mes su kng. Alminu labai susidraugavome, jis man daug padėjo. Lageryje kunigų buvo nemažai, bet ne visi buvo verti to vardo. Pavyzdžiui, Ivdellage buvo toks kunigas Matuzevičius. Sunku įsivaizduoti, kas tai per žmogus buvo. Priėjo iki to, kad žmonės ėmė skųstis, jog juos apvaginėja kunigas. Tokio Stripeikio iš Joniškio kailinius pardavė „nadziratelіui“. Nieko kito neliko, kaip tik nueiti ir už tai jį gerai apskaldyti ir priversti

grąžinti žmogui padarytą skriaudą. Būdavo, kai tik ateina kalinių etapas, Matuzevičius iškart prisistato ir ima aiškinti: „Jūs tik neneškit nieko ten į apsaugos kamerą, nes ten vagia, atneškit man...“ O jis buvo kultūrinės-buitinės dalies skyriaus tvarkdarys ir turėjo ten pat vietoje kambariuką. Atleisk man ir jam, Viešpatie, kad aš taip šneku, bet tai tikra tiesa.

Dar būnant karantine, atėjo Jonas Boruta, rašytojo Kazio Borutos brolis. Jis dirbo pramprojekto organizacijoje. Ten jis pasikvietė dirbti ir mane. Pramprojekto direktorius buvo ukrainietis Ivan Andrejevič Chomenko. Ten taip pat dirbo inžinierius Bubėnas, technikas Miškinis ir daugiau įvairių tautybių žmonių. Buvo vienas švedas, vienas turkas, žydas, buvo ir laisvų žmonių, ne vien kaliniai, nemažai rusų. Čia pas mus žmonės keikia rusus, matyt, čia suvažiavo tos tautos atliekos, bet iš ruso neatimsi nuoširdumo, ir prireikus,jis nusimaus paskutines kelnes ir atiduos.

Minėtoje projektavimo organizacijoje aš išdirbau aštuonerius metus. Teko projektuoti įvairiausius statinius, netgi tiltus. Labai gausi buvo techninė biblioteka, o ir grožinės literatūros buvo gana daug: Getė, Šileris, Šekspyras, net ir lietuviškų knygų: Šatrijos Raganos, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos. Tik viena blogybė, kad lietuviai nebuvo vieningi. Būdavo, pasiimi kokio nors klasiko knygą, skaitai, o pro šalį praeidamas tavo tautietis lietuvis drėbteli: „Tai ką, bolševizmo semiesi?“ Kunigai buvo kategoriškai nusiteikę prieš skaitymą. Supratau, kad protingų žmonių religijai nereikia, tai ypač išryškėjo lageryje.

Kartą 1952 m. lapkritį išsikviečia operatyvinis įgaliotinis ir pareiškia:

– Tu – buvęs žvalgas ir nieko mums nepadedi...

– Ką aš jums turiu padėti? – paklausiu jo.

– Bent atsidėkoti už tai, kad mes tau gerą darbą leidžiam dirbti.

– O kas man padėkojo už žinias, kurias įdedu į jūsų projektus?

– Ten jūs tarp savęs lietuviai riejatės, tai galėtumei man pranešti.

– Žinote ką, pulkininke, šito iš manęs nesulauksite, – atrėžiau aš.

– Tai koks ten iš tavęs šnipas? – nusistebėjo pulkininkas.

– Jeigu aš būčiau buvęs toks šnipas, koks turėjau būti, į jūsų rankas nebūčiau patekęs.

Po šio pokalbio kitą dieną manęs jau į darbą nebeišleido. Atėjęs konvojus mane pervedė į 5-tą režiminį (OLP-ą) lagerį. Čia barake prieina prie manęs toks Stasys Jameikis, pasisveikinam. Taip su juo ir susidraugavom. Buvęs studentas humanitaras, ant ramentų, beveik nevaldantis kojų, praėjęs visokius lagerius ir atsidūręs režiminiam, daug išgyvenęs, tapęs invalidu ir stebėtinai išlaikęs dvasinę pusiausvyrą, meilę žmonėms ir savo Tėvynei. Stasys buvo 1945 m. tremtinys, vėliau teistas 10 metų lagerio. Stasys dalijosi savo svajonėmis. Artimiausias jo tikslas ir rūpestis buvo – išlaikyti lietuviškus papročius ir siekti proto aukštumų čia – dabar, kol ateis laisvė Lietuvai. Tuo mes neabejojome.

Kadangi lageryje jokie darbai, išskyrus teritorijos priežiūrą, nebuvo vykdomi, laiko svajonėms ir pašnekesiams užteko.

Čia būnant man atsinaujino skrandžio opaligė. Čia Jameikis pasiūlė įkurti pogrindinę tautinio atgimimo ir švietimo „Romuvos“ organizaciją. Lageryje buvo apie 20 lietuvių, moterų zonoje viena lietuvaitė – Irena. Su ja bendravo Jameikis.

Atsirado pritariančių – gydytojas okulistas Molis, felčeris Romas Žemaitis, kviečia ir mane. Pasidomėjau organizacijos programa, ką reikės daryti su komunistais ateities Lietuvoje, Stasys atsakė: „Nieko. Mūsų per mažai, kad galėtume kerštauti ar naikinti vienas kitą. Dalyvavusius naikinant ir tremiant tautą nuteis teismas.“

Toks atsakymas mus visus patenkino. Programoje turi būti numatyta artimiausiu metu, kol ateis laisvė, visomis priemonėmis – literatūra, pokalbiais, kultūriniais renginiais – stengtis išlaikyti dvasios stiprybę, neprarasti žmogiškumo ir ugdyti meilę žmogui ir Tėvynei.

Kadangi Stasys buvo studentų korporacijos „Romuva“ narys, o mūsų idėjos ir programa atgaivinti seną lietuvių dvasią atitiko „Romuvos“ korporacijos tikslus, nutarėme mūsų sąjungą pavadinti „Romuvos“ vardu. Aš nupiešiau simbolinės nosinaitės piešinį su „Romuvos“ herbu, kurį Irena perkėlė į penkias šilkines nosinaites ir taip gruodžio 5-tos dienos vakarą prie barako paspaudėme vienas kitam rankas ir pasižadėjome visas jėgas atiduoti užsibrėžtam tikslui. Taip gimė Intos „Romuva“. Tačiau jai teko sunki dalia.

Žinoma, apie ateities Lietuvą svajojome visi. Pavyzdžiui, Boruta braižė kaimo gyvenvietes su labai panašia kolūkine santvarka, išskyrus tai, kad ūkis bus kooperacinis, jis savo projektą pagrindė ekonomiškai ir mums tai patiko.

Kartą gulint ligoninėje, gydytojas karo chirurgas Marčiuladzė įeina į vidų ir liepia pas jį užeiti. Įeinu, o jis iš spintos ištraukia butelį spirito, įsipila sau ir man. Klausiu, kokia proga, o jis ir sako:

– Padoch (pastipo)...

Aš jo klausiu, kas pastipo. Jis sako:

– Ūsas pastipo... Na, Stalinas pastipo.

Išgėrėm abu už tą „Ūsą“ ir tuoj pat per radijo mazgą pranešė, kad mirė Stalinas.

Visi mūsų planai pasikeitė. Vėl organizuojamas naujas etapas. Ir taip aš grįžau ten, kur buvau, į pirmąjį OLP-ą. „Nadziratelių“ santykiai su kaliniais pasikeitė iš pagrindų. Jie ne tik nebekibo, bet tiesiog ėjo prie kalinių ir ieškojo draugystės – pažaisti šachmatais, palošt kortom ir t. t.

Čia lietuviai buvo susiskaldę į kelias tarpusavyje besivaidijančias grupes. Ypač reakcinga buvo *Genelio*-Benedikto Trakimo, leitenanto Gasiūno, advokato Černiaus ir kai kurių kunigų grupuotė, priešinosi bet kokiam švietimui. Tautiečiai, skaitantys knygas ar dalyvaujantys kultūriniame gyvenime, buvo terorizuojami ir persekiojami. Apie „Romuvą“ garsiai kalbėti buvo rizikinga. Bendravau su Gerardu Binkiu (rašytojo Kazio Binkio sūnumi), Rafaeliu Sargautu, Bieliausku, Jonu Boruta (vyskupo tėvu). Stengiausi paskleisti „Romuvos“ idėjas. Pažangesni jaunesnio amžiaus tautiečiai noriai priėmė švietėjišką programą: lankė biblioteką, dalyvavo pašnekesiuose ir diskusijose. Tai siutino *Genelį* ir jo šalininkus. Buvome apšaukti bolševikais ir Lietuvos priešais. O kai vienas kalinys gavo siuntinyje Nobelio premijos laureato prancūzų rašytojo Romeno Rolano knygas „Užburtoji siela“ ir „Žanas Kristofas“, mus apšaukė ištvirkėliais, bedieviais, komunistais ir dar dievai žino kuo. Tai pasiekė *Genelio* organizuotą „tautos teismą“, kuriame buvo pasiūlytas nuosprendis – mirties bausmė Gerardui Binkiui, man, Sargautui ir Vytautui Bieliauskui (buvusiam Jadvygos Bieliauskienės, Sausio 13-osios sąjungos pirmininkės, vyrui).

Susisiekus su Intos moterų OLP-u, į „Romuvos“ veiklą aktyviai įsitraukė Jadvyga Bieliauskienė ir daugiau pažangesnių, labiau išprususių moterų.

Nuosprendžio kopiją išsiuntė į Lietuvą, o vieną egzempliorių užkasė OLP-o teritorijoje. Niekas mūsų į tą „teismą“ nekvietė. Bandėme rasti bendrą kalbą, išsiaiškinti, kuo esame kaltinami, tačiau „patriotai“ kategoriškai atsisakė su mumis kalbėtis.

Iš pradžių neteikėme tam reikšmės. Sunku buvo patikėti, kad tai gali būti rimtai vykdoma. Tačiau, kai nakties metu prie barako buvo pasikėsinta į Gerardą Binkį, teko susirūpinti ne tiek savo saugumu, kiek užkirsti kelią šitoms beprotybėms. Binkiui metaliniu strypu buvo išmušti priekiniai dantys, daugiau smūgių jis spėjo išvengti, budeliui sutrukdė zonoje budėjęs prižiūrėtojas.

1954 m. vasario 16 d. išvakarėse 1-o OLP-o „patriotai“, to paties *Genelio* vadovaujami, apsiginklavę lazdomis, nutarė susidoroti su Binkiu, manimi ir kitais Lietuvos „išdavikais“. Tik Aleksandro Bendinsko ir kunigo Adomo Almino pastangomis šį žygį pavyko nutraukti. Tačiau rietenos, šmeižtai ir intrigos tęsėsi ir likvidavus lagerius. Net grįžę į Lietuvą esame nekenčiami „patriotų“ ir dabar.

Savo prisiminimuose *Genelis* mini, kad buvo nužudyti savi lietuviai – Gediminas Ketvirtis, Antanas Rimkus, Gaidelis... Aš tik viena žinau, kad kažkuris iš jų girtas eidamas per lieptą įkrito į upę ir prilakė, o *Genelio* draugai visą kaltę suvertė mums, atseit mes, romuviečiai, jį užmušėm. Didžiausia nesąmonė. To prigėrusiojo pavardės aš nežinau, tik žinau, kad jis buvo girtuoklis, buvęs plechavičiukas, prisiekęs keikūnas.

Po Berijos arešto valdžia paleido vadžias. Va tada ir pasirodė kas ko vertas. Ir su Trakimu iš pradžių mes draugiškai bendravome, bet vėliau, kai supratau, koks jis iš tikrųjų, su juo visus santykius nutraukiau. Gerai pažinojau ir Bendinską – karjeristas. Dabar jis savo knygą išleido, bet bjauresnės knygos dar nemačiau. Mano požiūris į pokario partizanus toks: tos savižudybės ir nežmoniškumas buvo tikra našta vietiniams gyventojams. Kiek nereikalingų aukų... Ir kai jie ten vaidino patriotus, fotografavosi su šautuvais uniformomis, o iš tikrųjų tai paprasčiausi banditai, ir viskas. Sutikau aš juos, mačiau aš juos. Žinoma, ne visi tokie, bet tie, kurie sėdėjo ten labai ilgai, tai jau – šitokie, nes dauguma vis tiek šiaip ar taip legalizavosi vienokiu ar kitokiu būdu, į lagerius pateko, sėdėjo, tai išsigelbėjo, o tenai ką išdarinėjo, tai neklausk... O Dieve...

Latviai, estai, ukrainiečiai buvo daug vieningesni už lietuvius.

1967 m. buvau iškviestas į Vilniaus KGB (tuo metu gyvenau Alytuje ir vykdžiau medvilnės kombinato naujų statybų techninę priežiūrą ir statybų organizavimą). Sunerimau. KGB rūmuose buvau nuvestas į majoro Karpuchino kabinetą. Nustebau ten pamatęs sėdintį išbalusį Romą Žemaitį. Pasisveikinome. Majoras mandagiai pasiūlė sėstis. Iš pradžių pareiškė, kad jie patenkinti mano gamybine veikla statybose, bet aš turįs žinoti, kodėl esu iškviestas ir atvirai papasakoti apie antitarybinę veiklą. Kai pareiškiau, kad neturiu laiko ir nematau reikalo užsiimti tokia veikla, majoras atkirto:

– O „Romuva“?

Kadangi laukiau ir tokio klausimo, nusišypsojęs pasakiau, kad tai buvo nužmogintų žmonių pastangos pasijausti, nors ir lageryje, žmonėmis. Pasakiau, kad iš

mūsų buvo viskas atimta, bet svajonių Stalino pakalikai atimti negalėjo, o „Romuvos“ veikloje tikrai nieko antitarybinio nebuvo. Mes nesiruošėme versti valdžios, bet norėjome išlikti žmonėmis.

Karpuchinas pasakė, kad orderiai mūsų areštui paruošti. Ar būsime areštuoti, priklausys nuo mūsų paaiškinimų ir įrodymų, kad išėję iš lagerio jokia veikla neužsiėmėme.

Majorui bešnekant, į kabinetą įėjo Stasys Jameikis. Mes apsikabinome ir pasibučiavome. Pasirodo, Jameikis buvo iškviestas jau iš vakaro. Pagaliau majoras pareiškė:

– Dabar visi trys eikite į „Vilniaus“ viešbutį, ten jums užsakytas trijų kambarių „liuksas“ ir iki ryto kiekvienas atskirai viską parašykite apie „Romuvą“.

Papietavę ir aptarę, ką turėtume rašyti, nuėjome į viešbutį, ten radome paruoštus tuščius popieriaus lapus, plunksnakočius ir pradėjome rašyti.

Parašiau viską. Kiek teko iškęsti fizinių ir dvasinių kančių, kaip iš mūsų buvo tyčiojimasi, kaip buvome marinami pusbadžiu ir šalčiu, apie žiaurumus etapuose, banditų savivalę, nužmoginimą ir Stalino sukurto „rojaus“ privalumus, kaip mes norėjome išlikti žmonėmis, bet grįžę į Lietuvą, nutraukėme „Romuvos“ veiklą ir t. t.

Iš ryto Karpuchinui perskaičiau ką parašęs. Jis susiėmęs galvą įdėmiai klausėsi, o kai perskaičiau, ilgai tylėjo. Po to, liepęs palaukti, išėjo. Buvau pakviestas pas KGB viršininką. Sutiko mandagiai, liepė ir jam perskaityti ką parašęs. Skaitydamas mačiau, kad tai, ką išgirdo, jį paveikė. Po to, palinkėjęs sėkmės darbe, liepė važiuoti namo. Majoras Karpuchinas apgailestavo, kad saugumas po karo buvo priverstas kovoti su skaudančia širdimi, vykdyti areštus ir tremti lietuvius, kad lietuviai patys kalti – stoję prieš sovietų valdžią, žudę tarybinius žmones, kad jie (saugumiečiai) neturėję kitos išeities, nes siekė sukurti laimingą lietuvių tautos gyvenimą Sovietų sąjungos sudėtyje...

R. K. p a s t a b a: kad Karpuchinas taip galėjo kalbėti – labai įtikinama ir suprantama, bet kad gerb. Zenonas R. šito okupantų „švonderio“ žodžiais būtų nepatikėjęs, aš suabejojau. Taip norėjau šitoj vietoj perskaityti nors trumpą gerb. Zenono pastabėlę apie Karpuchino „gailestį“ lietuvių tautai, bet jos nebuvo. Kodėl?

Straipsnis „Iš klampynės“ yra ir knygoje „Nematomasis frontas“ Vilnius: Mintis, 1967, p. 179.

Po keleto savaičių „Tiesoje“, septyniuose numeriuose pasirodė straipsnis „Iš klampynės“. Rašė apie „Romuvą“, Jameikį ir mane. Dar kartą buvau pakviestas į Vilnių. Karpuchinas pareiškė, kad visą mūsų medžiagą peržiūrėjo A. Sniečkus ir, neradęs antisovietinės veiklos požymių bei priešiškumo komunistų ideologijai, liepė bylą nutraukti.

APIE MANO (*R. K.*) APSILANKYMĄ PAS ZENONĄ ROMBERGĄ

2008 02 23

Aplankyti Zenoną Rombergą mane vertė dvi aplinkybės: Pirma – kad jo, kaip buvusio vokiečių desantininko, vėliau kaip Lietuvos partizano prisiminimus norėjau įamžinti savo leidžiamų knygų „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ 7-oje dalyje, o antra – kad šioje knygoje buvo numatyta publikuoti ir visus buvusio Didžiosios Kovos apygardos partizano a. a. Benedikto Trakimo-*Genelio* prisiminimus. Savo prisiminimuose *Genelis* negaili karčių

žodžių Z. Rombergui, su kuriuo kažkada sėdėjo vienoje zonoje Intos lageriuose. Turėdamas vieno nuomonę, privalėjau turėti ir kito apie tuos pačius žmones ir jų dalyvavimą tuose pačiuose įvykiuose. Kadangi tos nuomonės kirtosi, kad nepakenkčiau abiems pusėms, privalėjau rasti vidurį, kurio kontekste jau pati istorija duotų atitinkamą įvertinimą.

Pas gerb. Z. Rombergą lankiausi 2008 02 18 Alytuje su kolega Linu Karpavičiumi. Trumpai šį asmenį galėčiau apibūdinti taip: jau senyvo amžiaus žmogus, bet turintis gerą atmintį, pasakoja nuosekliai, įvykius smulkiai detalizuoja, gerai prisimena prieš pusę amžiaus sutiktų žmonių pavardes, vaizdingais žodžiais piešia patirtus įvykius ir regėtus vaizdus, nesiblaško, pasakoja be ilgesnių pauzių.

Pirmas jo pateiktas labai rimtas klausimas man buvo – kokiai partijai priklausau. Kadangi apie jo pažiūras jau prieš tai pasakė buvusi politkalinė A. Valeikienė ir Rombergo dukra Dalia Povilauskienė, į politinius „žaidimus" stengiausi nesivelti. Tai, mano tvirtu įsitikinimu, ir atvėrė kelią, sakyčiau, tolesniam pusiau atviram pokalbiui.

Gerb. Dalia mane jau perspėjo, kad tėvo atmintis puiki, bet vargu ar jis pasakys visą teisybę, nes tai, ką jis darė ir ką kada nors sakė, tiesa visada buvo jo pusėje, tik jis vienas, jos žodžiais tariant, visada ir visur buvo teisus, jo įsitikinimai šventi, o visi kiti „klystantys". Tai jau labai daug ką pasakė apie šį žmogų. Gerb. A. Valeikienė apie Rombergą iš kitų buvusių politkalinių tiesiog vienareikšmiškai buvo girdėjusi tik neigiamus atsiliepimus.

Jau pokalbio pabaigoje gerb. Rombergas save atvirai pavadino laisvamanių atstovu, kategoriškai nusistačiusiu prieš kunigus (nors prieš Bažnyčią ir prieš tikėjimą nuomonės nepareiškė), visus dešiniuosius ir jų partijas. Labai negražiai ir tiesiog žeminamai atsiliepė apie gerb. prof. Landsbergį, kad net kantrusis mano kolega Linas neiškentė ir atvirai pareiškė savo priešingą nuomonę.

Su tuo, ką kalbėjo gerb. Zenonas, aš sutinku, daug kur jis tikrai teisus, jei žvelgtume iš jo pozicijų. Tik viena man buvo ne visai suprantama ir įtikinama, kai jis ėmė pasakoti apie tą laikotarpį, kai, nusileidęs 1945 m. Lietuvos teritorijoje, jis pateko pas partizanus. Prabuvus apie metus miške su partizanais ir dar jiems vadovavus, kaip jis aiškina, ir beveik nieko apie tai neturint ką pasakyti, kažkas per daug keista ir neįtikinama. Man susidarė įspūdis, kad šis žmogus miške partizanų būryje visai nebuvo arba tas jo gyvenimo laikotarpis buvo per daug skausmingas, kad jis apie jį tiesiog nenorėjo kalbėti.

Kai baigėme pokalbį, gerb. Rombergui priminiau, kad kažkada, sovietiniais laikais, „Švyturio" žurnale buvo publikuotas jo straipsnis, kuriame jis pasmerkė savo praeitį ir savo kovos bendražygius. Tarp kitko, tą čekistų triuką jau seniai žinojau. Čekistai išsijuosę ieškojo tokių žmonių ir pačiuose lageriuose, ir grįžusių iš bausmės atlikimo vietų, kurie viešai per spaudą pasmerktų savo praeitį, atliktų vadinamąją viešą „išpažintį", kartu pasmerktų ir savo buvusius bendražygius, prakeiktų savo tėvą ir motiną, tėvynę, laisvės idėjas, Dievą ir viską, kas buvo gražu, ir tai, kuo kažkada žmogus tikėjo, kas jam buvo šventa. Į šitas čekistų pinkles pateko ir gerb. Rombergas. Žinoma, pačiam nereikėjo tokio straipsnio rašyti, už jį rašė čekistų apmokami specialistai, pačiam reikėjo tik kažkur padėti mažytį parašiuką. Tai argi buvo jau taip sudėtinga tą parašiuką suraityt, kai tau pasiūlo gerą darbą, priregistravimą mieste, o gal dar ir butui ar „Žiguliukui" gauti į eilę pastato. Tokie buvo jų metodai, tokiomis vilionėmis jie daugelį tada ir gana garbingų mūsų žmonių mazgotėmis pavertė.

Maždaug po dviejų mėnesių iš Rombergo gavau paketą papildomos rašytinės medžiagos, kurią jis pasiūlė man panaudoti rengiant jo prisiminimus. Nors jis atsiųstame laiške ir

aiškino, kad mūsų pašnekesys buvęs tendencingas, bet aš tai tikrai taip nemanau. Tą pačią dieną paskambinau gerb. Rombergui ir pranešiau, kad jo siųstą paketą gavau, nors, net nespėjus man už tai jam padėkoti, gerb. Rombergas iškart pareiškė pastabą dėl to nelemtojo straipsnio sovietiniam „Švyturyje“, apie kurį jam priminiau Alytuje. Jis nedviprasmiškai pareiškė, kad tai žydo Zeifo sukurptas paskvilis, siekiant jį, Rombergą, apjuodinti ir, jeigu aš jo prisiminimuose užsiminsiu ką nors apie tą straipsnį, jis mane paduos į teismą. Va, čia tai jau tikrai pasireiškė gerb. Rombergo tendencingumas. Juk ne aš apie tą straipsnį išmečiau pirmąją frazę, o buvęs jo bendralagerininkas B. Trakimas-*Genelis*. Kaip aš galiu anuos Trakimo ranka rašytus žodžius išbraukti iš konteksto? Tada aš tikrai pasielgčiau visai neprincipingai, tendencingai ir nekorektiškai ne tik rašinių autorių, bet ir pačių skaitytojų atžvilgiu, leisčiau sau interpretuoti istorinius įvykius. Norėdamas apginti gerb. Rombergo garbę ir tikėdamas jo pasakytais žodžiais, pateiksiu trumpą ištraukėlę iš jo man, R. Kauniečiui, 2008 04 01 rašyto laiško.

<...>Mūsų pašnekesys buvo blankus ir, mano nuomone, tendencingas. Jūsų priekabės prie straipsnio „Švyturyje“ turi aiškų tikslą. Buvo tokie laikai – saugumas, ką norėjo, tą darė. Mano autentiško parašo po Zeifo sukurtu straipsniu nėra. Tas straipsnis ir man buvo staigmena, ir gėda prieš kolegas darbe ir šeimoje. Kai, pasirodžius straipsniui, paskambinau „Švyturio“ redakcijai, gavau atsakymą, kad ne jų valioje prieštarauti atitinkamoms instancijoms...

Tuo būtų galima ir užbaigti šią temą, bet tai dar ne viskas. Laiške iš neigiamos pusės paminėti a. a. Trakimas ir Skačkauskas. Kad lageriuose tarp lietuvių vyko peštynės ir nesutarimai – ne paslaptis, bet kada buvę laisvės kovotojai čia pat sulyginami su kažkokiais nusikaltėliais, to jau, manau – per daug...

Pasakoja JONAS PETKEVIČIUS (Pranas Varnas)-*PENKĖ, KŪNAS*

Užrašyta Panevėžyje
2006 08 13

Gimiau 1923 m. Panevėžio apskrityje, Naujamiesčio valsčiuje, Nevėžninkų kaime. Mano tėvas Kostas Petkevičius buvo statybininkas ir stalius, mažažemis valstietis, turėjo 8 ha žemės, bet buvo darbštus, gabus, turėjo „auksines“ rankas. Šeimoje augome trys vaikai: aš – vyriausias ir dvi seserys.

Senelis Jonas Petkevičius buvo kaimo daraktorius ir knygnešys. Iš Tilžės į Lietuvą gabendavo lietuviškas knygas. Paskutiniais, 1904-aisiais, lietuviškų knygų draudimo metais buvo rusų caro žandarų peršautas, kai nešė per sieną knygas. Mirė 1915 metais.

Kaimynystėje gyveno du broliai Eidrigevičiai, lenkuojantys dvarininkai, bet užjautė paprastus žmones ir visokeriopai rėmė lietuvių tautą. Dar rusų caro laikais pamiškėje jie pastatė mokyklą, kad, pasirodžius žandarams, vaikai galėtų su lietuviškomis knygomis pabėgti į mišką. Daraktoriui iš savo dvaro jie paskyrė 2,5 ha žemės, kad jis galėtų išsilaikyti karvytę ir ūkiškai gyventi. Toje mokykloje ir daraktoriavo mano senelis. Vėliau Eidrigevičiai savo pavardes sulietuvino – tapo Eidrigais ir pradėjo kalbėti lietuviškai.

Vyresnysis tėvo brolis Alfonsas buvo Lietuvos kariuomenės savanoris – kūrėjas. Jauniausias tėvo brolis Antanas buvo kariškis, turėjo jaunesniojo leitenanto laipsnį, tarnavo Lietuvos kariuomenės artilerijos pulke Raseiniuose. Kadangi Antanas buvo kilęs iš darbininkų, rusų sovietiniai okupantai, naikindami Lietuvos kariuomenę, nepaleido jo iš karinės tarnybos ir jam teko nueiti karo keliais iki pat Berlyno. Į namus grįžo su Raudonosios armijos kapitono antpečiais. Senoji mano giminės karta turėjo daug įtakos mano visuomeninėms, politinėms pažiūroms ir moralinėms bei dvasinėms vertybėms formuotis.

Upytės pradinėje mokykloje baigiau šešis skyrius, vėliau dar mokiausi eksternu, bet viso gimnazijos kurso nebaigiau.

Būdamas 16-os metų, tapau šauliu rėmėju, 17-os metų buvau pervestas į šaulius rikius. 1940 m., prieš pat užeinant rusams, buvau paskirtas šaulių būrio ginklininku. Nuo to laiko visa mano jaunystė tapo susieta su ginklais ir karišku gyvenimu.

Pirmąją rusų okupaciją mūsų šeima sutiko Panevėžio rajone, Upytėje. Kadangi tėvas buvo darbininkiškos kilmės, tokių žmonių labai reikėjo komunistams kuriant naują „darbo žmonių“ valdžią. Bet nei aš, nei tėvas atėjūnų pažadais ir vilionėmis nesusižavėjome, likome neutralūs, nors tėvas politiškai buvo pakankamai apsišvietęs, sekdavo įvykius, užsisakydavo laikraščių, juos skaitydavo, analizuodavo pasaulinę politiką. Praktiškai jis politikoje nedalyvavo, bet nuo jos nukentėti jam teko.

Užėjus rusams, Upytės seniūnu tapo šiek tiek pažįstamas siuvėjas Birvainis, tėvo draugo svainis. Kai sovietai organizavo rinkimus, seniūnas atėjo prašyti tėvo, kad sukaltų urnas ir kabinas, už tai pasiūlė tris šimtus litų. Darbas buvo menkas, o pinigai dideli.

– Oho! Čia pasakiški pinigai! Nauja valdžia už politiką darbininkams gerai moka, padarysiu! – sutiko tėvas.

Darbas buvo padarytas, pinigai sumokėti, bet, atėjus vokiečiams, teko aiškintis dėl bendradarbiavimo su bolševikais ir keletą mėnesių pasėdėti už grotų.

1941 m. vasaros pradžioje sugriaudėjo karas. Vokiečiai tęsė savo protėvių žygį į rytus (*Drang nach Osten*) lengvai, nesutikdami didesnio pasipriešinimo. „Eina rankoves atsiraitę“, – stebėdavosi žmonės.

Lietuvoje rusai pasipriešinti nepajėgė. Žydai nespėjo susivokti ir įvertinti mirtinos grėsmės. Jie nei priešinosi, nei pasitraukė. Prasidėjo jų varymas į getus, masiškas žudymas (šaudymas) visoje okupuotoje Lietuvoje. Tėvas buvo paprastas, geros širdies žmogus. Pamatęs gete paniekintus žydus su geltonom žvaigždėm ant nugaros arba kur nors varomus, dažniausiai sušaudyti, sakydavo:

– Už ką tie vargšai pasmerkti? Kiekvienas Dievo tvarinys turi teisę gyventi pasaulyje...

Tėvas nusiteikė prieš vokiečius todėl, kad jų politika buvo fanatiška, grobuoniška ir nehumaniška.

Netoli Upytės ir mūsų namų augo tankūs krūmai. Vasarą jie vešliai sužaliuodavo, sulapodavo, ten jų niekas nelankė. Vienu metu mes pastebėjome, kad ten dieną ir naktį laikosi kažkokie žmonės. Nuėjome pažiūrėti ir radome besislapstančią žydų Juterių šeimą: du berniukus, mergaitę ir našlę motiną. Jie Upytėje buvo nusipirkę seną smuklę, turėjo savo krautuvėlę, mums buvo šiek tiek pažįstami. Jiems trūko

maisto ir net geriamojo vandens, ir mes pradėjome juos globoti. Nešdavome maistą pasikeisdami: tėvas, aš ir vyresnioji sesuo. Kai vieną kartą aš atnešiau maisto, Juterių motina su ašaromis akyse manęs paklausė:

– Ui, Jonai, ką mums dabar daryti?

Bet ką aš jiems galėjau padėti ar patarti, nes pats dar buvau vaikėzas: nei gyvenimo patirties, nei išminties. Vis dėlto kažkam tokia šitų žmonių mūsų globa užkliuvo ir mus įskundė vokiečiams. Juterius tuoj pat suėmė ir uždarė į getą, o mūsų šeimą po dviejų dienų pėsčiomis nuvarė į Panevėžio kalėjimą. Areštavo ne tik mus, įkliuvo ir niekuo nekaltas tėvo brolis Alfonsas, savanoris kūrėjas, Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920 m.) dalyvis. Seserį netrukus paleido į namus, o visi vyrai likome uždaryti Panevėžio kalėjime. Mus kaltino ne tik žydų globa, bet ir bendradarbiavimu su bolševikais, mat tėvas buvo sumeistravęs jų rinkimams urnas ir kabinas. Bolševizmą ir priklausymą ar bent bendradarbiavimą su žydų nacija hitlerininkai laikė „didžiosiomis nuodėmėmis“, už kurias grėsė mirties bausmė.

Tardyti vesdavo naktimis, išvestasis retai kada grįždavo į kamerą, veždavo į Žaliąją girią ir ten sušaudydavo. Kai tau tik 18 metų, sunku laukti kiekvienos ateinančios nakties. Kalėjime išbuvau keletą mėnesių. Vieną kartą kalėjimą vizitavo vokiečių karo komendantas. Labai nustebau pamatęs, jog jį lydi mano vaikystės dienų draugas, Lietuvos kariuomenės pulkininko Slapšinsko sūnus Vytautas, kuris buvo atvažiavęs į Upytę pas savo dėdę praleisti vasaros atostogų. Jis be ceremonijų priėjo prie manęs, padavė ranką ir paklausė:

– Už ką tu čia?

– Mmm ... Žydams maistą nešiau, – ėmiau jam aiškinti miksėdamas.

Aiškiai supratau, kad vokiečių komendantui nepatiko toks familiarus jo vertėjo elgesys su kaliniu, tik panosėje kažką sumurmėjo.

– Sprechen sie nicht mit den Gefangenen! (Nesikalbėti su kaliniais!), – ir mūsų pokalbis baigėsi. Vytautas, atsigręžęs į komendantą, kažką mandagiai atsakė.

Kitą naktį tėvą išvedė tardyti. Jis atsisveikino su visais – nemanė grįšiąs. Mes labai nuliūdome ir buvome nelaimingi, tačiau dar prieš aušrą tėvukas pasirodė. Sunku buvo nusakyti mūsų džiaugsmą ir nuostabą. Negana to, vokiečiai mus patardė apie savaitę ir paleido.

Daugiau niekados nesutikau Vytauto Slapšinsko. Po karo jis išėjo į partizanus ir žuvo kovose su sovietiniais okupantais. Tuomet mes visi buvome įsitikinę, kad tąsyk mūsų likimą lėmė tik jis – Vytautas Slapšinskas.

Mus suėmė šienapjūtės pradžioje, o kai pėsti grįžome namo iš Panevėžio kalėjimo, jau buvo iškritęs sniegas. Upytėje žydų nebebuvo, Juterius taip pat sušaudė.

Artėjant žiemai, frontas nutolo kažkur į Rytus link Maskvos. Nebebuvo girdėti patrankų gausmo ir žemės dundesio, retai buvo matyti vokiečių kareiviai, nebent traukiantys į frontą. Lietuvoje buvo palyginti ramu.

Po visų bėdų, patirtų Panevėžio kalėjime, susirgo mūsų tėvukas, kadangi tardant jį smarkiai sumušė, dešinės rankos jis jau nebevaldė visą likusį gyvenimą. Gulėjo Panevėžio ligoninėje. Vieną kartą mane, grįžtantį iš ligoninės, gatvėje užklupo latvių SS bataliono kariai. Jie netikėtai pasirodė Panevėžyje ir gaudė vyrus į kariuomenę. Į tas gaudynes patekau ir aš. Iš viso tą kartą sugavo apie 60 lietuvių jaunuolių. Su-

gautus vyrus nuvarė į Pajuostės kareivines netoli Panevėžio ir ten apgyvendino. Ten tokios griežtos tvarkos nebuvo, išleisdavo net į miestą, buvo galima pabėgti, bet kas iš to. Svarbiausia – nenorėjau, nes dėl mano pabėgimo nukentėtų tėvai, o aš labai norėjau išvaduoti visą šeimą iš tos nemalonės, į kurią vokiečių okupacinei valdžiai buvome patekę dėl žydų globos, ir nutariau padėti vokiečiams mušti bolševikus ir tapti vokiečių veikiančiosios kariuomenės (vermachto) kareiviu.

Nuvežė mus į Kauną. Apgyvendino buvusiose Lietuvos kariuomenės kareivinėse Juozapavičiaus prospekte. Čia jau buvo suformuotas visas batalionas iš tokių kaip aš sugaudytų jaunuolių. Aprengė mus vokiška vermachto uniforma, tik ant kairės rankovės, virš alkūnės, turėjome įsiūtus lietuviškos trispalvės antsiuvus. Prasidėjo kariniai mokymai, kuriuos baigėme Prienuose.

Pagal vermachto kario paruošimo reikalavimus ir programą, išėjome rikiuotės, ginklų, šaudymo, taktikos ir kitų dalykų kursą, įgijome karinės drausmės įgūdžių, užsigrūdinome fiziškai ir psichologiškai. Ypač daug fizinių ir dvasinių jėgų pareikalavo kovinės pratybos ir manevrai. Po jų kelias dienas norėdavome tik gulėti. Po mokymų mus, lietuvius, po penkis šešis išskirstė po įvairius dalinius, visų vienoj vietoj nepaliko.

Aš patekau į geležinkelio apsaugos batalioną, kuris buvo dislokuotas Baltarusijoje, jo štabas buvo Lydoje. Visi karininkai buvo vokiečiai, batalione buvo per tūkstantį du šimtus kareivių, lietuvių tik penki šeši. Mano skyriuje buvo trisdešimt du kariai, lietuvis – aš vienas. Mes turėjome savo būstinę sename geležinkelio sargo namelyje, stovėjusiame prie pervažos, kur geležinkelį Vilnius – Minskas kirto paprastas vieškelis. Namelis su kiemu buvo aptvertas dviejų metrų aukščio siena. Ją sudarė dvi eilės gulsčių rąstų, o tarpas užpiltas žemėmis. Įtvirtinimo sienose buvo padarytos šaudymo angos. Viename kampe virš sienų stovėjo sargybos bokštelis taip pat su šaudymo angomis. Jame buvo pastatytas čekoslovakiškas „Brno“ markės kulkosvaidis. Sargybinis tame bokštelyje paprastai stovėdavo tik naktį. Mediniai įtvirtinimai aplink būstą turėjo saugoti mus nuo netikėtų užpuolimų.

Mūsų skyrius prižiūrėjo penkių kilometrų geležinkelio ruožą į vieną ir į kitą pusę, po 2–3 kilometrus nuo Lydos. Mes turėjome saugoti, kad raudonieji partizanai neužpultų važiuojančių sąstatų, nesuardytų, neužminuotų ar kaip nors kitaip nesugadintų geležinkelio. Pagrindinis mūsų uždavinys vis dėl to buvo apsaugoti geležinkelį nuo sprogdinimų.

Iš pradžių raudonieji partizanai minuodavo bėgius, bet vėliau apsaugos batalionas sugriežtino minų ieškojimą kontroliniais aparatais ir traukinių eismas pasidarė gana saugus. Tada ir raudonieji partizanai pakeitė savo taktiką – pradėjo užpuldinėti važiuojančius sąstatus kamikadzių principu: kai žūsta pats užminuotojas. Artėjant traukiniui, tarp bėgių jie padėdavo miną su pritvirtinta vytele, kurią pravažiuojantis garvežys palenkdavo, vytelė sprūsdavo į vagonų tarpą ir įvykdavo sprogimas, bet minuotoją, besiartinantį prie traukinio, arba bėgantį nuo jo, dažniausiai nušaudavo ešelono sargyba. Žmogus rizikuodavo savo gyvybe. Tokį vieną atvejį pats mačiau iš tolo.

Minų eidavome ieškoti su kontroliniais aparatais, vadinamais „zirzekliais“. Ieškotojų komandą sudarydavo du ieškotojai su „zirzekliais“ ir trys apsauginiai.

Apsauginiai buvo ginkluoti vokiškais automatais „Maschinenpistolen“, karabinais, lengvuoju kulkosvaidžiu ir rankinėmis granatomis.

Kol frontas nepriartėjo ir partizanų veikla nesustiprėjo, kartais nueidavome į kaimus, aplink Lydą buvo daug lietuviškų kaimų, susikalbėdavome gimtąja kalba. Dažniausiai ten eidavome prieš šventes arba nusipirkti lašinių, kai norėdavome paįvairinti maistą. Vieną kartą nusipirkome tokį produktą, kurio net pavadinimo nežinojome: gal skilandis, gal užtrinas, gal dar kas nors. Didelėje pūslėje buvo sudėti kiaulės papilvės riebalai. Pasūdyta, pridėta česnakų, pipirų bei kitokių prieskonių ir išrūkyta, viduje taukai beveik sulydyti. Tą pūslę perrėžėm per pusę, vieną dalį pasiėmėm patys kareiviai sau, o kitą atidavėme bataliono vadui. Vokietis labai gyrė tuos taukus, sakė, kad jie esą geresni už sviestą, be to, jis ir mums pasidarė palankesnis, lengviau išleisdavo pasivaikščioti po kaimus.

Vieną kartą su kitu mūsų bataliono kariu Samuoliu sutarėme nueiti į kaimą. Bataliono vadui reikėjo parašyti pareiškimą, kad leistų išeiti už dalinio dislokacijos ribų. Išklausinėjo, kur eisim, į kokį kaimą, kad žinotų, kur mūsų ieškoti, jei reikėtų mums padėti. Pasiėmėm po pora kiaušininių granatų ir po pistoletą su dviem apkabom. Uniformos buvo vokiškos su visais atributais, ginklus paslėpėm po drabužiais ir šventiškai nusiteikę išėjome.

Paėję kokius tris kilometrus, užsukome į vieną sodybą Mickūnų kaime. Kieme mus pasitiko sutrikusi ir išsigandusi moteris. Pastebėjusi ant mūsų rankovių trispalvius antsiuvus, lietuviškai paklausė, ko mums reikia. Sakom – kiaušinių Velykoms. Duodam pinigus – ji neima, bet eina trobon atnešti kiaušinių, o mes paskui ją įmoklinam į prieangį. Ji mūsų nenori leist į vidų, stumia lauk, bet mes įsibraunam į trobą, pasakome laba diena, žmonių daug, bet niekas neatsako. Už stalo sėdi apie dešimt vyrų: apšepę, barzdoti, visi girti kaip šiaučiai, o ginklai sustatyti kampe. Mus mato, bet visiškai į mus nereaguoja. Moters atneštus kiaušinius sudedu į Samuolio pilotę ir liepiu jam išeit iš trobos, kad nesudaužytų kiaušinių, jeigu prasidėtų „linksmoji“ dalis. Pats ranką laikau kišenėje užčiuopęs granatos žiedelį, jeigu jie griebsis ginklų, granatą pasiųsiu vidun, užtrenksiu duris, o pats į kojas. Bet barzdylos liko santūrūs iki galo.

Kai grįžusius į dalinį paklausė, kaip sekėsi, bataliono vadui viską papasakojome. Jo veidas iškart surūstėjo, bet čia pat netrukus jis nusijuokė ir dar nusikeikė:

– Oh! Donnerwetter! Zum Teufel! (O! Po perkūnais! Velniai griebtų!)

Kitą kartą, eidami geležinkelio linija, priėjom lauko pervažą ir į mus pasipylė šūviai iš šautuvų ir lengvojo minosvaidžio. Aš užsiglaudžiau už maždaug dvidešimties centimetrų skersmens medžio, bet į jį pataikė minosvaidžio sviedinys, tą medį nukirto, man sužeidė ranką, sutrupino mano ginklą, ir aš atsidūriau ligoninėje Vilniuje. Nors ranka buvo sužeista labai sunkiai, bet chirurgas Vytautas Žemaitis ją gana neblogai sutvarkė ir po to mane su sugipsuota ranka išvežė į Vokietiją porai savaičių į vieną dvarą reabilitaciniam gydymui. Po to vėl grįžau į Vilnių, nuėmė gipsą, jau maniau, kad komisuos, bet vėl atgal nugrūdo į tą patį dalinį.

Kartą frontui priartėjus prie Lydos, mus užpuolė. Pasirodė daug raudonųjų partizanų. Jie perėjo fronto liniją ir atsidūrė vokiečių pusėje. Jie ėjo išilgai fronto linijos ir jų buvo labai daug. Žmonės sakė, kad jų praėję keletas tūkstančių. Vienas tos

masės sparnas kliudė Lydą, o kartu ir mus. Ką tik buvome grįžę iš mūsų saugomo baro, šiltas vasaros pavakarys, iki pusės nusirengę prausėmės, ruošėmės poilsiui. Netikėtai nuo miesto centro pusės pasigirdo rusiškų automatų šūviai. Supratome, kad kažkas puola Lydą. Visi metėmės prie ginklų. Aš, nieko nelaukdamas, pasileidau prie sargybos bokštelio, įkopiau į jį ir pamačiau, kaip prie mūsų įtvirtinimų priartėjo šieno prikrautos uorės, o iš jų ėmė šokinėti ginkluoti užpuolikai ir supti mus. Kitos dvejos uorės su šienu truputį tolėliau artėjo prie mūsų. Dar kelios minutės ir jie visomis pajėgomis galėjo pradėti atakuoti mūsų stovyklą. Pirmiausia paleidau seriją iš kulkosvaidžio per arklius ir pirmoji uorė iškart sustojo, o paskui sustabdžiau ir kitas dvi. Tada jau visas serijas leidau į uores. Svarbiausią vaidmenį tose kautynėse suvaidino mano čekiškas kulkosvaidis „Brno“, jis turėjo darbo gerą pusvalandį be atokvėpio, tik vamzdžius teko tankiai keisti, o šovinių buvo sočiai, kelios dėžės su paruoštomis apkabomis (šio kulkosvaidžio vienoje apkaboje tilpo 25 šoviniai, iššaudžius dvi apkabas, vamzdis perkaisdavo, todėl jį tekdavo keisti). Taip mes apsigynėme nuo puolančių raudonųjų partizanų, tik vienam vokietukui ranką peršovė, visi kiti likome gyvi ir sveiki, o raudonųjų paklojom daugiau kaip dvidešimt.

Mes stovėjome pačiame Lydos pakraštyje. Buvo užpultas ir miestelio centras. Ten mūsiškiai aukų turėjo daugiau, buvo sudeginta bataliono štabo būstinė. Mūsų skyriuje aš buvau pats jauniausias, visi kiti buvo paskutinės mobilizacijos vokiečiai, gana senyvo amžiaus vyrai. Po kautynių jie vieningai teigė, kad kautynių sėkmė labiausiai priklausiusi nuo manęs, aš tiksliai susiorientavęs situacijoje, teisingai viską numatęs ir gana šaltakraujiškai veikęs, todėl jie visi likę gyvi.

Po to mūsų skyriaus vadas pranešė bataliono vadui Hofmanui apie užpuolimą ir tuoj pat mane iškvietė į bataliono štabą. Nueinu, ir čia mane sutinka kaip kokį didvyrį, duoda dešimt parų, be kelionės, atostogų ir aš išvykstu į namus aplankyti artimųjų.

Atvykęs į Vilnių, užsiregistravau ir persėdau į kitą traukinį, kuris tada ėjo į Panevėžio pusę, į Radviliškį. Važiuojant vagone šalia manęs atsisėdo senukas. Sėdi lazda pasirėmęs, ateina karo žandarmerija, tikrina dokumentus. Manęs paprašė, aš parodžiau dokumentus, o senukas ir dėmesio nekreipia į tuos žandarus. Tada vienas iš tų žandarų pakišo automato vamzdį senukui prie pasmakrės, tas tik pašoko ir, kai atsistojo, pasirodo, ne toks jau ir mažas ir tuo metu lazda tam žandarui trenkė į krūtinę. Žandaras pasimetė, lyg ir norėtų šaut, bet čia daugiau žmonių, aš, nors ir kareivis, į konfliktą nesikišu. Tada kitas žandaras nubėgo ir atsivedė karininką. Atėjo karininkas, tada senukas išsiėmė dokumentus, parodė karininkui ir prisistatė: generolas Plechavičius. Jis kažką dar ten aiškino vokiškai tam karininkui, o pasibaigus ginčui, tas karininkas atidavė Plechavičiui pagarbą ir nuėjo toliau. Tada Plechavičius kreipėsi į mane ir paklausė, kodėl aš nepadėjau vokiečiui, kai jis jam trenkė lazda. Tada aš Plechavičiui parodžiau trispalvį antsiuvą ant rankovės ir jis nusišypsojo. Pradėjom šnekėtis, jis man papasakojo apie ką tik naujai sukurtą LLA, sakė, kad vokiečiai karą jau pralaimėjo, mums reikia vienytis, jaunimui stoti į šią organizaciją ir siekti nepriklausomybės. Generolas iš Vilniaus tuomet, matyt, vyko į provinciją derinti šių klausimų. Jis mane išklausinėjo, kur tarnauju, už kokius

nuopelnus gavau atostogų, o atsisveikinant dar priminė, kad pagalvočiau, kur mano vieta: vokiečių vermachte ar LLA.

Kai grįžau į namus, tėvukas dar tebedirbo Marimpolio dvare netoli Upytės, bet dvarą jau valdė vokietis esesininkas, kuriam jį „padovanojo“ Adolfas Hitleris. Buvo pavasaris, seserys ravėjo cukrinius runkelius, o tas esesininkas, išėjęs ant kiemo, ėmė šaudyti iš automato į tas mano seseris. Nors jos ir toli, automato kulkos iki jų nenulekia, bet jis juk šaudo į žmones. Mane toks pyktis suėmė, pasiėmiau šautuvą, ten tokia vištidė buvo dvaro pašonėje, na ir ėmiau pyškint į tos vištidės langus. Tuoj pat esesininkas atsiuntė pas mane vertėją, o vertėjas buvo vokietis nuo Klaipėdos krašto, toks vargšelis, jį tas vokietis ir pamušdavo, ir valgyt neduodavo. Pasikvietė mane esesininkas pas save į dvarą. Nueinu, jis tuoj patikrina mano dokumentus, o aš jam rėžiu tiesiai į akis: „Aš už tave kariauju, už tavo tautą, o tu mano seseris šaudai...“ Vokietis atidžiai mane išklausė, bet nieko nesakė, matyt, jam to ir užteko.

Po dešimties dienų išvykau atgal į dalinį. Vilniuje išsiregistruojant komendantūroje pasakė, kad Lyda jau užimta rusų, o mūsų štabas persikėlė į Vilnių ir yra Antakalnyje. Po trijų dienų štabe mus, lietuvius, atrinko ir iškėlė į Vievį, į 6-tą savisaugos batalioną. Mano karinė charakteristika buvo jau gana gera, atostogos gautos už nuopelnus, buvo pasiųsta rekomendacija apdovanojimui vokišku geležiniu kryžiumi.

Tuo metu Vievio, Kėdainių, Kaišiadorių apylinkėse savo bazes turėjo lenkų Armija Krajova (AK). Su jais teko susiremti porą kartų. Mūsų bataliono vadovybė iš gyventojų gavo informaciją, kad Kaišiadorių rajone, pelkyno zonoje, laikosi lenkų AK-ovcai. Jie žudė ir terorizavo vietinius gyventojus lietuvius. Tuoj pat buvo sudaryta kovinė grupė ir paruošta vykdyti operacijai. Į numatytą vietą vykome traukiniu žemabortėse platformose. Kai privažiavome nurodytą mišką, traukinys sumažino greitį ir mes, atidarę bortus, nušokinėjome ant žemės. Taip buvo saugiau. Atsidūrėme priešingame miško pakraštyje nuo AK-ovcų stovyklos. Atsargiai išsidėstę tam tikrais intervalais, perkopėme geležinkelio pylimą ir išskleista rikiuote patraukėm mišku pirmyn. Maždaug už pusantro kilometro radome miške namą, kuriame jie laikėsi. Priderinome lengvuosius minosvaidžius ir pasiruošėme smūgiui. Paprašėme kad iš trobos išeitų civiliai žmonės. Išėjo senutė ir grįžo atgal. Tada atidengėme minosvaidžių ugnį. Sukalėme į tą vietą dvi dėžes minų, iš trobos liko laužo krūva, kilo gaisras, net ginklų nebėjome rinkti, nes viskas sudegė.

Kitas susidūrimas su AK-ovcais buvo atsitiktinis. Prabėgome apsišaudę ir išsiskyrėme. Nežinau, ar jie patyrė nuostolių, o mes visi likome gyvi ir net nesužeisti.

Ta pačia proga trumpai priminsiu šią visai neseną istoriją, nes bet kam ir bet kada kyla klausimas, kodėl lietuviai ir lenkai vokiečių okupacijos metais buvo taip susipriešinę. Lenkai, neatsisakydami 1920 m. okupacijos, Vilniaus kraštą laikė savo teritorija, o Lietuvą – savo vasalu. Šiuo politiniu pagrindu prasidėjo ginkluoti konfliktai tarp AK ir lietuvių savisaugos dalinių bei gen. P. Plechavičiaus vietinės rinktinės. AK siekė panaikinti lietuvių administraciją Vilniaus krašte, vykdė terorą prieš lietuvių tautybės gyventojus, žudė žmones nacionaliniu pagrindu: vien dėl to, kad jie buvo lietuviai. Visų pirma nukentėjo lietuviai inteligentai ir savivaldos pareigūnai. Savo ruožtu lietuvių kariniai daliniai vykdė operacijas prieš AK ir jos aktyvistus bei rėmėjus.

Vokiečiai Vilniaus krašte vykdė dviveidę politiką. Oficialiai AK buvo jų priešas, o neoficialiai jie teikė AK-ovcams ginklus ir jų nepersekiojo, leido laisvai terorizuoti lietuvius, kuriems keršijo dėl to, kad lietuviai nesuformavo SS legiono, nevykdė mobilizacijų į vermachtą, o ypač gen. Plechavičiaus vadovaujama vietinė rinktinė nepakluso vokiečių vadovybei. AK veiksmai prieš vietinę rinktinę bei lietuvių savivaldą vokiečiams buvo naudingi. Jie žarstė žarijas svetimomis rankomis.

Mūsų 6-ojo bataliono vadas buvo kapitonas Ruseckas. Ten buvo ir daugiau karininkų, nes kažkada batalione buvo 1200 vyrų.

Spaudžiant Raudonajai armijai, Vievį turėjome apleisti kartu su besitraukiančiu Vermachtu. Mes nebuvome frontininkai, nedalyvavome mūšiuose, bet iki Kauno buvome susieti su frontu. Tai buvo paskutinis mūsų atsitraukimas kartu su vokiečiais.

Mes apsikasėme Kauno prieigose, žadėjome padėti vermachtui stabdyti rusus, bet vokiečių vadovybė paskelbė, kad Kaunas būsiąs atiduotas be mūšio. Mums lietuviams, iškilo klausimas: kodėl? Vokiečių kėslai ir pažadai buvo neaiškūs, migloti. Sklido gandas, kad vokiečiai žada Lietuvai pripažinti nepriklausomybę, nors tas pažadas jau nebeturėjo realaus pagrindo ir buvo bereikšmis. Frontas nesulaikomai ritosi į Vakarus. Buvo aišku, kad hitlerinė Vokietija nebeturi tarptautinių diplomatinių galių ir nebeturės. Todėl toks jų pažadas buvo tik melaginga ir apgaulinga paskata Lietuvos vyrams ateiti vermachtui į pagalbą. Vieną pažadą vokiečiai vis dėlto išpildė – Kaunas buvo atiduotas be mūšio. Mūsų batalionas buvo sukeltas ant kojų ir vedamas Tilžės link plentu palei Nemuną. Dalis vyrų jau buvo išsibėgioję, pasitraukę į namus. Iš 1200 buvo likę apie 800. Pasitraukdavo tie kariai, kurių namai buvo šiapus fronto, o tie, kurių gimtinės atsidūrė sovietų užimtoje teritorijoje, ėjome pirmyn. Mano tėviškė Panevėžys jau buvo užimtas rusų ir aš iškart įsitraukiau į būsimų kovotojų prieš sovietinę okupaciją gretas.

Artėdami prie Tilžės, vis dažniau ėmėme galvoti: kas mūsų laukia? Buvome girdėję, kad Tilžėje lietuvių savisaugos dalinius nuginkluoja ir išformuoja. Mūsų ginklai buvo ne tik vokiški, bet ir belgiški, prancūziški bei rusiški. Svarstėme, kur mus dės: gal pasiųs kažkur prie Prancūzijos, į Vakarų frontą prieš anglus ir amerikiečius, gal išskirstys po vokiškus dalinius čia Rytų fronte. Nei vieno, nei kito mes nenorėjome. Žinojome, kad yra sukurta ir Žemaitijos miškuose telkiasi Kazio Veverskio-*Senio* vadovaujama Lietuvos laisvės armija (LLA), pasiryžusi tęsti partizaninį karą su bet kokiais okupantais už Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Žinojome, kad Veverskio politinei minčiai pritaria mūsų gerbiami vadai ltn. Barzda ir ltn. Morkus bei kiti, bet mus slėgė neaiškumas ir nežinia. Iškilo konkretus klausimas: eiti ar neiti į Vokietiją? Žygio draugo, kilusio iš Aukštaitijos, paklausiau:

– Jei ne į Vokietiją, tai kur?

– Į Žemaitiją! Į LLA! – atšovė jis trumpai.

Pavargę, suprakaitavę ir alkani pasiekėme Mikytus. Jau buvo matyti Tilžės kaminai. Už tilto per Nemuną – Rytprūsiai, Vokietija. Čia mus pavedėjo nuo plento link Nemuno ir krūmingoje pievoje išrikiavo. Bataliono vadas kap. Ruseckas išėjo prieš rikiuotę ir paklausė:

– Kas nenorite eiti į Vokietiją, išeikite tris žingsnius į priekį.

Vos tik prieš rikiuotę žengtelėjo mano draugas Samuolis, kapitonas išsitraukė iš dėklo parabelį ir šovė į jį. Kairioji Samuolio rankovė iškart paraudonavo nuo kraujo. Peršautą vietą Samuolis sugniaužė sveikąja ranka, per drabužius persisunkęs kraujas nuo pirštų lašėjo ant žemės. Mane pagavo nenumaldomas įsiūtis už tokį draugo moralinį ir fizinį pažeminimą, kad jau nebesusitvardžiau ir žaibiškai nutariau veikti. Iš greta stovėjusio kito skyriaus kario pagriebiau kulkosvaidį, parkritau ant žemės ir truktelėjau trumpą seriją virš kapitono galvos. Rikiuotė dar labiau sustingo ir net nepajudėjo, visi laukė, kas bus toliau. Aš, vis dar tebegulėdamas ant žemės, viena ranka mostelėjau kapitonui Tilžės link ir liepiau kuo skubiau maut tenai, į Vokietiją... Kapitonas staigiu rankos mostu vėl griebėsi už ginklo, bet jau nespėjo ištraukt parabelio antrąkart iš dėklo, kai aš trenkiau dar vieną seriją į jo pusę, kažkur pro šalį. Kapitonas sutriko, susivaldė ir liko kurį laiką stovėti vietoje laukdamas palankios reakcijos iš kitų karininkų, bet jos nebuvo. Tada jis pasisuko plento pusėn ir sunkia, jam neįprasta eisena, ėmė tolti nuo mūsų rikiuotės. Aš atidaviau ginklą kulkosvaidininkui ir pats, atsistojęs prieš rikiuotę, pasakiau tokius žodžius:

– Jeigu jūsų norai ir valia kitokie negu mano, teiskite mane karo lauko teismu čia pat ir tuoj pat.

Kuopų vadai ir visi kiti karininkai suėjo būrin pasitarti. Aš stovėjau ir laukiau. Netrukus ltn. Barzda žengtelėjo arčiau rikiuotės ir tarė:

– Mūsų kelias vienas – į Žemaitiją, į LLA!

Rikiuotė suūžė, sugriaudėjo:

– Į Žemaitiją! Pas partizanus!

Rikiuotei prieš žygį buvo leista pasiskleisti panemunės pievoje. Nematoma slogi našta, slėgusi karių masę, dingo, vyrų veidai iškart pralinksmėjo, pasigirdo juokas, užsimezgė gyva kalba. Kaune mes atsiplėšėme nuo fronto linijos, O Mikytuose išsilaisvinome iš vokiečių. Kelias į Žemaitiją – į LLA – tapo laisvas.

Kapitonas Ruseckas buvo tikras kariškis: gerai pasirengęs, principingas, griežtas ir sumanus vadas. Jo palankumo vokiečiams priežastis galbūt buvo vokietė žmona, galbūt jis kitaip suprato ir numatė karo eigą bei politinius įvykius negu lietuviškos orientacijos karininkai. Jis savo likimą norėjo susieti su Vokietija, o mes su Lietuva.

Pievoje prie Nemuno poilsiavome neilgai. Mažu smėlėtu keliuku vėl išėjome į didžiųjų kelių sankryžą – Mikytus. Čia stabtelėjome, išsirikiavome ir pasiruošėme žygiui. Su kažkuriais žygio draugais Mikytuose atsisveikinome, jie atsiskyrė nuo mūsų ir nuėjo savo keliais, daugiausia į tėviškes, į gimtines laukti, kol paaiškės situacija pasaulyje ir Lietuvoje, kol Tėvynė Lietuva vėl pašauks...

Mūsų rikiuotė, dabar jau tik apie 300 karių, pajudėjo Karaliaučiaus – Rygos plentu link Žemaitijos. Mūsų numatytas maršrutas buvo Mikytai – Tauragė – Kryžkalnis – Kelmė – Bubiai. Ant juodo asfalto saulė svilino dar labiau. Trūko maisto, buvome alkani kaip vilkai. Dalijomės paskutiniais sauso davinio likučiais. Troškulys nežmoniškesnis už alkį bei karštį. Ardome rikiuotę, atakuojame pakelių šulinius mažomis grupelėmis, kad ilgai neužtruktume begerdami.

Mažai kur poilsiaudami bei sustodami, traukėme per Kryžkalnį, Kelmę, kol pasiekėme Bubius. Čia iš didžiojo kelio pasukome link Užvenčio. Netrukus kairėje

vieškelio pusėje priėjome seną sodybą. Kieme augo didelis medis, po juo tilptų visa kareivių kuopa, netoliese buvo keli „prūdai“. Šitoje troboje su dviem galais ir įsikūrė mūsų štabas. Kareiviai miegodavo po atviru dangumi, po senais šimtamečiais klevais, apglėbusiais visą sodybą, arba eidavo į čia pat dunksantį mišką, rytais atsikėlę prausdavomės „prūduose“, bet čia mes neilgai testovėjome. Štabas turėjo daug organizacinių darbų, jam reikėjo erdvesnių patalpų ir po trijų dienų patraukėme į Užventį. Kadangi buvo vasara, mokyklos neveikė, tai mūsų štabo būstine tapo mokyklos pastatas. Kareiviai išsidėstė laisvose klasėse, koridoriuose, pas žmones trobose ir kitose laisvose miestelio patalpose.

Užventyje štabas rūpinosi naujos karinės formuotės kūrimu ir susijungimu su LLA. Pirmiausia turėjome priimti LLA priesaiką, kuriai reikėjo pasiruošti, susipažinome su LLA organizacija, trumpa jos istorija, programa, priesaikos turiniu ir pan.

LLA įkūrė Kazys Veverskis 1941 m. Vilniuje kovai su Lietuvos okupantais (sovietų ir nacių). Jai vadovavo Lietuvos kariuomenės karininkai, nariai daugiausia buvo kariškiai. Programa skelbė, kad LLA yra slapta karinė ir politinė organizacija, kurios tikslas – Laisvės iškovojimas ir Nepriklausomybės atstatymas. Be to, LLA programa deklaravo, kad ji Lietuvos likimo nesieja su jokia kita valstybe ir tinkamiausiu būdu Nepriklausomybei atgauti laiko karines pajėgas bei ginkluotą kovą. LLA priesaikos pagrindinį turinį sudarė programoje skelbiami tikslai. Už priesaikos sulaužymą – mirties bausmė. Aš tam ir buvau pasiryžęs.

1944 m. LLA buvo padalyta į du sektorius: veikiantįjį (VS) ir organizacinį (OS). LLA VS vadinosi Vanagais. Jie buvo ruošiami ginkluotai partizaninei kovai ir dislokavosi miškuose. Organizacinio sektoriaus (OS) nariai laikėsi namuose ir gyveno legaliai. Tai buvo Vanagų rezervas, sėslieji partizanai. Jie teikė Vanagams (partizanams) informaciją apie padėtį apylinkėje ir krašte, vykdė ryšininkų pareigas, rūpinosi maisto, rūbų, vaistų ir kt. tiekimu Vanagams.

Mes prisidėjome prie Vanagų sektoriaus, gyvenome stovykloje, buvome ginkluoti. Mūsų junginio vadas buvo aktyvus ir senas LLA veikėjas ltn. Juozas Barzda, o jo dešinioji ranka – ltn. Kazimieras Morkus.

1944 m. rusai jau buvo gerokai įbridę į Lietuvos teritoriją. Vasarą sustiprėjo Raudonosios armijos puolimas Šiaulių kryptimi. Sedos ir Viekšnių apylinkėse formavosi savanoriška, savarankiška ir savivaldi Lietuvos kariuomenės užuomazga – Tėvynės apsaugos rinktinė (TAR). Ją dar vadinome Sedos pulkais bei Lietuvos savanorių divizija. Šis lietuviškas junginys nebuvo pavaldus vermachto vadovybei, veikė savarankiškai. Vokiečiams buvo naudinga TAR pagalba, už kurią jie tiekė ginklus ir tik nurodė gynybos ruožą fronto linijoje. TAR daliniai ruošėsi priešintis Raudonosios armijos puolimui, buvo frontininkai, o mes, Vanagai, dar tik laukėme savo eilės, savo misijos – partizaninės kovos laikotarpio Raudonosios armijos užnugaryje. Mūsų naujasis LLA junginys turėjo padėti Sedos frontininkams. Vienas iš pirmųjų mūsų veiklos žingsnių ir buvo maisto jiems tiekimas. Iš kur mes galėjome jo gauti? 1941 m. į Vokietiją repatrijavę Lietuvos vokiečiai (Volksdeutsche) buvo sugrąžinti ir okupacinės valdžios įkurdinti dvaruose bei dideliuose ūkiuose. Artėjant frontui, jie vėl pasitraukė į Vokietiją. Pasak žmonių, jie bėgo kaip avys nuo vilkų, viską palikę. Iš repatriantų ūkių surinkdavome galvijus, arklius ir juos varydavome į Sedą.

Vaikščiodami po kaimus, susitikdavome su daugeliu žmonių, pasakojome jiems apie LLA. Čia būnant kažkas pasakė, kad iš Kauno čia atbėgo ir Lietuvos kariuomenės pulkininko Adamkevičiaus sūnus Valdas, tada dar jaunas, gal 16-os metų berniokėlis (Lietuvos Respublikos prezidentas Vladas Adamkus).

Kadangi LLA programa numatė ginkluotą kovos kelią atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, apsiginklavimas ir ginklų kaupimas partizaniniam karui tapo pirmaeiliu mūsų uždaviniu. Tam tikslui LLA vadovai užmezgė ryšius su vietinėmis komendantūromis ir vermachto vadovybe Lietuvoje. Telšių komendantu dirbo plk. Budraitis. LLA vadų prašomas iš vokiečių jis parūpino daug lengvųjų ginklų. Jų įsigijimo smulkmenų aš, eilinis kareivis, nežinojau, man tik teko dalyvauti jų slėpimo operacijoje. Savo rankomis perkilnojau du sunkvežimius ginklų. Jie buvo paslėpti Alsėdžių – Platelių miškų zonoje ir numatyti LLA Vanagų partizaninei kovai. Ginklams paslėpti parinkome tinkamą vietą. Nuo Platelių link Alsėdžių pavažiavome miško keliuku keletą kilometrų, privažiavome V raidės formos kryžkelę: viena keliuko atšaka ėjo į Alsėdžius, kita link Plungės. Šalia tos kryžkelės, visai netoli kelio, augo sena, galinga pušis. Buvo lengva iškrauti arba paimti ginklus iš slėptuvės, nes jie buvo užkasti čia pat, už keleto žingsnių nuo kryžkelės. Nereikėjo išvažinėti arba daug išmindžioti vietovę, buvo lengva paslėpti pėdsakus, kad nekiltų kam nors įtarimas. Toje pusėje, kur buvo slėptuvė, ant pušies juodu tušu nupiešėme kryželį, kad po kurio laiko lengviau atsektume savo lobį. Pušį nufotografavome, bet, deja, kažin, ar tie ginklai buvo atkasti ir panaudoti. Mane likimas nuvedė kitais keliais, plk. Budraitis ir ltn. Barzda netrukus žuvo, o anos pušies taip pat tikriausiai neliko. Medžiai kaip ir žmonės: gimsta, auga ir miršta.

Aš pažinojau daug Lietuvos karininkų, kurie, vilkėdami vokiškus mundurus, dirbo Lietuvai, laukė palankaus momento su ginklu rankoje dalyvauti atstatant Lietuvos nepriklausomybę. Toks buvo ir pulkininkas Budraitis. Tarnavusių reichui be išskaičiavimo Lietuvos naudai, buvo tik vienas kitas. Plk. Budraitis buvo išskirtinis žmogus, tai buvo asmenybė, didelis tautos patriotas. Bendraudamas, kalbėdamas ar kartu dirbdamas su juo, jautei nuoširdų tikėjimą Lietuva, jos ateitimi, jos žmonėmis ir mumis – LLA kariais. Jo laikysena, elgesys, jo žodžiai ir mintys mus nuteikdavo kovoti už Lietuvą Tėvynę...

Bet jo likimas buvo tragiškas. Artėjant frontui, rusai į Lietuvos teritoriją primetė savo parašiutininkų. Jie buvo gerai aprūpinti ginklais, amunicija ir pinigais. 1944 m. vasarą jie buvo labai įsidrąsinę ir tapę tarsi kokiu Raudonosios armijos padaliniu užfrontėje, bet save vadino tarybiniais partizanais. Jie žudė lietuvių savivaldos pareigūnus, plėšė, terorizavo ir net šaudė gyventojus, įtarę juos nepalankumu sovietams. Nuo jų rankos žuvo ir plk. Budraitis, jo sūnus leitenantas ir Telšių apskrities policijos viršininkas, kurio pavardės gerai neprisimenu. Jie važiavo tarnybine mašina ir buvo nušauti, o jų automobilis sudegintas. palaidojome visus tris greta Rietavo kapinėse. Mums – LLA žmonėms – tai buvo didelė netektis.

R. K. p a s t a b a: apie šių karininkų žūtį kiek plačiau savo prisiminimuose rašė buvęs to krašto gyventojas ir LLA karys, vėliau – partizanas Vaclovas Jokubaitis-*Jupiteris*: „Šilų miške 1944 m. ėmė kelti galvas raudonieji partizanai (Girėnų k., Lyžų k., Bagdonavos k.). Klabų kaime buvo nuleisti rusų desantininkai, kurie prisijungė prie tų pačių partizanų Šilų miške, o prie jų prisidėjo ir buvę vietiniai komunistai.

Artėjant frontui, plk. ltn. Pranas Budraitis savo šeimą perkėlė į Kvėdarnos miestelį dėl saugesnio atsitraukimo ir apgyvendino dar ir šiandien nežinomoj sodyboj, kurioje po vienu stogu gyveno dvi šeimos. Nepatvirtintais duomenimis, vienoje šeimoje buvo nepatikimi bolševikinių pažiūrų žmonės. Palikęs žmoną Kvėdarnoje, P. Budraitis kartu su kapitonu Ignu Kontrimu grįžo atgal tuo pačiu keliu, bet tolesnis jų kelionės tikslas liko nežinomas. Važiuojant Bagdonavos keliu per mišką, Labardžių ir Motėjų kaimus, raudonieji banditai (taip tuomet juos vadino) apšaudė automobilį. Užsidegus automobiliui, žuvo visi juo važiavusieji: Pranas Budraitis, jo sūnus Edvardas Budraitis, Ignas Kontrimas ir vairuotojas Antanas Gailiūnas."

1944 metų vasara buvo karšta visais atžvilgiais. Į Lietuvą grįžo abudu okupantai: rusai ir vokiečiai – frontininkai. Vermachtas dar kelis mėnesius laikėsi vakarinėje Lietuvos dalyje. Žemaitija tapo LLA placdarmu, o rusų užimtoje Rytų Lietuvoje prasidėjo partizaninis pasipriešinimas. Mikytuose mes atsikratėme vokiečių vadovybės, dabar vėl atsirado reikalų su jais, bet tai buvo 1944 metų vokiečiai, patyrę daug nesėkmių Rytų fronte. Vermachto kareiviai Lietuvos žmonėms sakydavo: „Hitler kaput" (Hitleriui galas), tik politinė vadovybė buvo arši ir agresyvi.

Vermachto vadovybė iš anksto planavo traukdamasi iš Lietuvos palikti Raudonosios armijos užnugaryje partizanų ir diversantų grupes. Ji pakeitė savo ankstesnį nepalankų nusistatymą lietuvių atžvilgiu ir ėmė laikyti mus potencialia jėga partizaninėje kovoje prieš rusus. 1944 m. LLA buvo tokia jėga, su kuria vokiečiai panoro skaitytis ir užmegzti su ja ryšius. Su LLA vadovais vermachto karinės žvalgybos (abvero) karininkai ėmė tartis kaip lygūs su lygiais. Iš pradžių tam prieštaravo jų politiniai sluoksniai bei represinės struktūros (gestapas, SS, SD, civilfervaltungas). Jos reikalavo visiško lietuvių karinių formuočių pavaldumo ir kovoti su bolševikais tik vermachto, SS ir kitų vokiečių dalinių gretose. Mūsų karininkai jiems aiškino, kad kartu su vokiečiais ne savo teritorijoje ir ne už Lietuvos Nepriklausomybę lietuviai su bolševikais nekariaus. Vokiečių politikai įsižeidė dėl tokios lietuvių drąsos bei atvirumo. SS buvo paruošusi įsakymą – kiekvieną sutiktą lietuvį šaudyti vietoje. Bet kai rusai suaktyvino ofenzyvą ir ėmė lipti vokiečiams ant kulnų, vermachto generolai ir jų karinės žvalgybos karininkai susitarė su LLA abiem pusėm priimtinomis sąlygomis.

1941 m. vokiečiai Lietuvai parodė daug nepalankumo ir priešiškumo: neatsižvelgė į generolo Raštinio ir daugelio mūsų žmonių prašymą nežudyti žydų tautybės Lietuvos piliečių, nutraukė Laikinosios vyriausybės (paskelbusios Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą) veiklą, persekiojo Lietuvos patriotus, žymius žmones, daugelį jų įkalino Štuthofo koncentracijos stovykloje. Nepaisydami susitarimų, lietuviškus dalinius stengėsi panaudoti savanaudiškiems tikslams. Vokiečių klastingumo, savivalės ir įžūlumo pavyzdys – Lietuvos vietinės rinktinės (LVR) sutriuškinimas. Pažeisdami sutartį, vokiečiai norėjo perimti vadovavimą iš gen. Plechavičiaus, rinktinės dalinius įtraukti į SS gretas ir pasiųsti už Lietuvos ribų ten, kur jiems reikės. Pasipriešinus gen. Plechavičius ir plk. Urbonas bei kiti karininkai buvo uždaryti Salaspilio (Latvija) koncentracijos stovykloje, apie šimtas karių buvo sušaudyta vietoje (daugiausia prieš rikiuotę), apie 3000 išvežta Vokietijon priešlėktuvinės gynybos tarnybon (Luftvafe).

1944 m. vasarą mes laikėmės LLA stovykloje Užventyje, gyvenome viešai ir laisvai, niekas mūsų nepersekiojo. Susitikę su vokiečiais pasisveikindavome ir

nueidavome savo keliais. Iki 1944 m. LLA veikė tik slaptai, jos nariai buvo persekiojami, baudžiami, sodinami į kalėjimus.

Mes visapusiškai pasitikėjome savo vadovybe, karininkais, kurie visi be išimties buvo lietuviškos orientacijos, jie mums padėjo susidaryti savo nuomonę ir apsispręsti. Jie mums buvo ne tik vadai, bet ir kovos draugai. Mes jais pasikliaudavome ne tik kariniuose reikaluose, bet ir politikoje kaip dorais, sąžiningais ir atvirais žmonėmis. Jų dėka mes sužinojome ir tai, kas buvo slepiama nuo vokiečių kareivių.

1944 m. buvo įvykdytas pasikėsinimas prieš Hitlerį. Vokietijoje veikė antinacistinė demokratinė opozicija, kuri kreipėsi į anglus ir amerikiečius siūlydama sudaryti separatinę (atskirą) taiką, siūlė tęsti karą Rytuose bendromis jėgomis. Frontas tada būtų pasisukęs 180 laipsnių kampu iš Vakarų į Rytus. Tokia karo eiga tada atrodė mums palanki atgauti Nepriklausomybę. Bet paaiškėjo, kad anglosaksai kartu su rusais siekė tik Vokietijos besąlyginės kapituliacijos. Vokiečiai buvo priversti kariauti iki galo. Tačiau mes vis dar tikėjome, kad Vakarų ir Rytų konfliktas yra neišvengiamas.

Niekam net į galvą neatėjo, kad didžiosios Vakarų demokratijos leistų Maskvai įsigalėti Rytų bei Vidurio Europoje. Komunizmą mes vadinome „tautų vėžiu“. Tikėjome, kad antroji sovietinė okupacija ilgai neišsilaikys, Vakarai vykdys Atlanto chartijos pažadus (sugrąžinti nepriklausomybę tautoms, netekusioms jos dėl karo kaltės), bet manėme, kad okupantus turėsime varyti lauk iš Lietuvos ir savo pačių ginkluota jėga bei kraujo kaina. Mes tikėjome Atlanto chartijos pažadais, Vakarų ir Rytų konflikto neišvengiamumu bei taikos konferencijos teisingumu.

Mūsų junginio vadas ltn. J. Barzda buvo LLA vadovybės įgaliotas tartis su vermachto karinės žvalgybos karininkais. Vokiečiai, lyg žinodami LLA programą, pasiūlė mums dalyvauti partizaninėje kovoje prieš bolševikus ir tuoj pat sutiko apginkluoti LLA dalinius, o ateityje lėktuvais tiekti ginklus mums į rusų užnugarį. Ginklai buvo mūsų svajonių svajonė. Jie mums buvo reikalingi dabar tuoj pat ir ateičiai, numatomoms kovoms po karo.

Desantininkų mokyklose Vokietijoje, kurias mums siūlė vokiečiai, buvo ruošiami radijo ryšių ir žvalgybinės bei diversinės veiklos specialistai. Tokių kadrų, ypač radistų bei radijo aparatūros labai reikėjo LLA ir būsimai Lietuvos kariuomenei.

Vokiečių ir mūsų interesai sutapo tik karinėje srityje. Derybose nei vokiečių, nei mūsų politiniai interesai – Lietuvos Nepriklausomybė – nebuvo net minimi. Vokiečiai savo interesą dėl Lietuvos teritorijos ir jos valstybingumo jau buvo palaidoję toli Rytų fronto laukuose. O mūsų karinis interesas tarnavo ir politiniam, t. y. savarankiško valstybingumo atstatymui.

Esant tokiai politinei situacijai pasaulyje ir Lietuvoje, turint tokius susitarimus su vokiečiais frontininkais, be jokių kompromisų vadovaujantis LLA nuostata dėl Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo bei tikint Lietuvos ateitimi, buvo pradėtas LLA Vanagų savanorių verbavimas į karinės žvalgybos mokyklas Vokietijoje.

Buvo jau 1944 m. rugpjūčio pradžia. Mūsų stovykloje grupę formavo ltn. J. Barzda ir ltn. K. Morkus. Buvo pageidaujami turintys vokiečių kariuomenės karinį parengimą, Lietuvos kariuomenės karininkai, puskarininkiai, ryšininkai, radistai ir kiti patikimi lietuviškos orientacijos vyrai. Surinktą mūsų grupę sudarė 13 žmonių (S – 13 LLA, S-spec. grupė su kariniu paruošimu). Jos vyresniuoju buvo

paskirtas Lietuvos kariuomenės puskarininkis Adolfas Kubilius. Stodami į LLA narius, buvome priėmę priesaiką žodžiu, dabar tą pačią priesaiką pakartojome raštu. Vokiečiams jokios priesaikos nedavėme.

Mūsų grupė buvo surinkta tų pačių metų rugpjūčio 8–10 dienomis. Ji buvo sudaryta greitai ir lengvai. Vyrų, turinčių karinį parengimą, netrūko, idėjiškai bei politiškai taip pat jau buvome pasikaustę. Mūsų grupę sudarė dalis man pažįstamų panevėžiečių, tai Stasys Kirdulis, Bronius Lazauskas iš Upytės – mano tolimas giminaitis, Vladas Želnys iš Vilkelių kaimo, Naujamiesčio vlsč., Boleslovas Špėlis iš Karsakiškio (jis vėliau mus išdavė, nusileidęs parašiutu pasidavė rusams, vėliau išėjo tarnauti į jų kariuomenę), Smailys ir kt.

Išvykimo ilgai laukti taip pat neteko. Buvo atsiųsta mašina, o toliau viskuo rūpinosi A. Kubilius. Jis buvo aprūpintas visais reikalingais dokumentais ir vadovavo kelionei. Iš vokiečių pusės atstovo nebuvo. Automašina vežė iki Rytprūsių, o toliau iki Varšuvos vežė traukiniu.

Atvykome į Varšuvą, miestas atrodė labai sugriautas, tarp griuvėsių stovėjo vieniši sviedinių ir bombų apdaužyti namai, kuriuose dar galėjo glaustis žmonės. Apsistojome barakuose. Nežinau, kam jie buvo pastatyti, gal ir karo belaisviams. Čia išbuvome tris paras. Trumpai susipažinę su sprogstamosiomis medžiagomis bei sprogdinimo technika, nuošaliuose griuvėsiuose atlikome praktiką ir išvykome į Poznanę. Mokykla buvo miesto pakraštyje, šalia geležinkelio taip pat barakuose praleidome apie savaitę. Pradėjome mokytis radijo ryšių: Morzės abėcėlės, šifravimo, radijo technikos bei darbo su ja. Prie zirzeklio Morzės abėcėlę kaldavome po aštuonias valandas. Laisvo laiko turėdavome nedaug, bet, gavę leidimus, vaikščiodavome po miestą.

Persikėlę į Štargardą (apie 40 km nuo Dancigo) vėl mokėmės radijo ryšių. Instruktoriai pastebėjo mano polinkį į šifravimą ir dešifravimą. Tai ir tapo mano specializacija. Vėliau buvau pripažintas geriausiu radistu šifruotoju ir dešifruotoju. Šis darbas man patiko, gal todėl jis man geriausiai ir sekėsi. Gautą tekstą reikėdavo paversti ženklais taip, kad jį galėtų perskaityti tiktai žinantis tą kodą. O kodai buvo įvairūs. Aš naudojausi net Lenino raštų pirmu tomu ir Maironio knygute „Pavasario balsai“. Gaunu tekstą, kurį turiu paversti šifruote ir perduoti jį radistui. Radistas nežino, ką priima ir ką perduoda. Sakykim, jeigu gavėjas gauna radiogramą su L raide, reiškia, kad tekstą turi šifruoti pagal Lenino raštų jam žinomą tomą, o jeigu M raidė – šifruoti pagal jam žinomą Maironio knygą. Šifruotojas toliau pradeda šifruoti pagal nurodytas datas. Jeigu pažymėta 16 d., tuomet verčia 16-tą puslapį. ir ten iš esamų puslapyje raidžių sudaroma šifruotė, naudojantis tam tikrais ženklais pažymima eilutė lapo puslapyje, pagal ten esamus žodžius knygoje atrenkami reikalingi žodžiai, o paskui tas atrinktas tekstas dar verčiamas skaičiais iki dešimties, o skaičiai jau perduodami siųstuvu.

R. K. p a s t a b a: šią šifravimo kombinaciją, manau, galėtų suprasti tik specialistas. Čia autorius tik bendrais bruožais apibūdino šifruotojo ir dešifruotojo darbo specifiką.

Instruktoriais (dėstytojais) dirbo Vlasovo armijos karininkai ukrainiečiai (Raudonosios armijos generolas Vlasovas su savo kariuomene buvo perėjęs į vokiečių pusę). Jų dalinys stovėjo netoli Štargardo sename dvare, turėjo net ginklų arsenalą.

Aš nešiojausi mažytį 6,32 kalibro šešių šūvių pistoletą „Damskij“, kurio apkaboje buvo tik trys šoviniai. Instruktoriai pradėjo jį iš manęs vilioti, matyt, jie turėjo tikslą, kur tokį ginklą panaudoti, ir aš sutikau savo „mažylį“ iškeisti į puikųjį „Valterį“ su dviem šovinių apkabomis.

Iš Štargardo mus pervežė į Konicą. Tokie dažni mėtymai iš vienos vietos į kitą vietą atėmė nemažai laiko. Galėjome greičiau baigti tuos mokslus ir grįžti į Lietuvą. Konicoje vėl daugiausia mums dėstė vlasovininkai, bet buvo ir lietuvių dėstytojų. Vienas iš jų dėstė radijo techniką. Konicoje baigėsi intensyvus radijo ryšių mokymas ir faktiškai desantininkų mokyklos kursas buvo baigtas. Na, žinoma, dar teko mokytis topografijos: azimuto, orientavimosi vietovėje pagal žemėlapį ir kompasą, kovinės savigynos, žvalgybos ir partizaninės veiklos metodų, sprogdinimų technikos.

Mokykla, kurioje mokiausi, buvo žvalgybinio ir diversinio profilio. Aš priklausiau radistų grupei. Kiekviena žvalgybinė diversinė grupė turėjo bent po vieną radistą, vykdžiusį ryšių paslaugas. Aš manau, kad specialios mokyklos, rengusios tik radistus, galėjo ir nebūti, nes mano grupę kilnojo ir glaudė prie įvairių mokyklų, įvairiose vietose. Teko girdėti, kad mano grupės mokykla buvo pavaldi tankų divizijos vadui gen. Modeliui, nors šios žinios gali būti netikros arba netikslios, nes aš nei abvero struktūromis, nei jų pavaldumu nesidomėjau. Ypač laikėmės konspiracijos: nesakėme savo tikrų vardų ir vengėme klausinėti kitų. Aš tik žinojau, kad aukščiausioji mano vadovybė yra LLA, jos atstovai karininkai J. Barzda, K. Morkus ir kiti, o desantininkų mokykloje esu tiktai laikinas svečias. Pagrindinis mano uždavinys buvo gerai išmokti radijo ryšių specialybę ir pateisinti LLA pasitikėjimą manimi.

Mums, būsimiems desantininkams, buvo labai svarbu, kad vokiečiai mus privalėjo grąžinti į Lietuvą ir išmesti tik Lietuvoje nurodytose vietose. Grupės buvo sudaromos maždaug pagal gimtąsias vietas. Tai mums buvo vienintelė galimybė grįžti Lietuvon, pasiekti gimtuosius namus ir veikti žinomose vietovėse. Savo ruožtu rusų užnugaryje mes turėjome organizuoti partizaninį pasipriešinimą, vokiečių naudai atlikti aktyvią karinę žvalgybą ir vykdyti diversinę veiklą.

Partizaninio karo organizavimas buvo LLA programinis tikslas. Karinė žvalgyba prieš Raudonąją armiją mums irgi buvo naudinga, nes buvo nukreipta prieš sovietinius okupantus. Tačiau LLA vadovybė, kai jau grįžome į Lietuvą, neleido mums sprogdinti svarbių objektų, reikalingų būsimai nepriklausomai Lietuvai, ir aš nežinau nė vieno diversijos akto, įvykdyto LLA desantininkų.

Vokiečių sąlygos ir pasiūlymai tiesiog pralenkė mūsų lūkesčius ir atrodė net vylingi. Žinodami vokiečių klastingumą praeityje, mūsų karininkai stengėsi visokeriopai apsidrausti. Desantininkai privalėjo klausyti tik savo karininkų, t. y. desantininkų mokykloje buvo numatytas ryšių karininkas, turėsiąs atstovauti lietuvių interesams ir prižiūrėti sutarčių vykdymą bei mokymo procesą, palaikyti ryšį su LLA vadovybe Lietuvoje.

Gal kas mano (kaip skelbė buvę sovietiniai ir KGB ideologai), kad mes troškome kažkieno kraujo, mirčių ar kruvinų pinigų. Tokia mintis mums buvo visai svetima. Mes buvome jauni ir mūsų pasiryžimas mirtinai kovai negalėjo būti įkainotas jokiomis materialinėmis vertybėmis. Mus skatino ir vedė vienintelis troški-

mas – Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė, kova su visais jos priešais. Vokiečiams mes nebuvome nei idėjiniai, nei politiniai sąjungininkai, nei kolaborantai, o kas kuo mus šiandien laiko – tai jų sąžinės reikalas. Mes buvome ne vokiečių, o LLA desantininkai.

Paskutinė mūsų apsistojimo vieta buvo Rytprūsiuose, netoli Karaliaučiaus. Buvome išskirstyti į mažas grupeles po dvarus ir stambius ūkius. Ten mus turėjo aprūpinti patalpomis ir maistu. Mūsų grupelė pateko į dvarą netoli Damerau bažnytkaimio. Čia treniravomės tik radijo ryšių srityje. Iš pat ryto, būdavo, užšifruojam radiogramą ir perduodam kitai tokiai pat mūsų grupei, esančiai kaimynystėje, o jie mums atsako.

Mums buvo išduoti mažyčiai vizitinės kortelės formato pažymėjimai (Ausweise), kurie suteikdavo teisę vaikščioti po apylinkes, nuvykti į aplinkinius didesnius centrus bei miestus. Niekas mūsų nevaržė ir nekontroliavo, gyvenome laisvai, turėjome net ginklus. Aš visada kišenėje nešiojausi pistoletą, kiti viešai ant diržo. Vienų rūbai buvo kariški, kitų – civiliniai.

Bažnytkaimis Damerau buvo už kokių trijų kilometrų nuo mūsų dvaro. Vieną kartą į mane atkreipė dėmesį vietiniai gyventojai, pastebėję ant mano rankovės trispalvį ženklą, čia pat pašnekino lietuviškai. Tai buvo Lietuvos repatriantai (Volksdeutsche), klaipėdiečiai. Pakvietė į svečius, susipažinau su šeimininkų dukra Ema (18–19 metų). Nuo to laiko aš ten ėmiau dažnai lankytis. Ema mane laikė savo vaikinu, ir jos tėvai palankiai žiūrėjo į mūsų draugystę, rūpinosi manimi, net globojo, visada buvau vaišinamas, nors maisto ten visiems trūko, vyko karas. Grįžtant namo visada įdėdavo vaišių draugams – keptos paukštienos, kadangi laikė daug naminių paukščių. Draugai tuo ėmė piktnaudžiauti: vis siųsdavo mane į Damerau aplankyti Emos, o iš tikrųjų – parnešti keptos paukštienos.

Atėjo atsisveikinimo metas. Ema žinojo, kad grįžęs Lietuvon į rusų užnugarį, aš negalėsiu nešioti vokiškos uniformos ir mano sudėvėtą kareivišką uniformą ji pakeitė naujais civiliniais rūbais, padovanojo dar kelias poras apatinių baltinių bei keletą viršutinių marškinių ir taip mes atsisveikinom su Ema ir jos tėvais. Emos tėvas apkabino mane ir pasakė:

– Jus siunčia mirčiai tiesiai ant rusų durtuvų... Jei liksi gyvas po karų, atvažiuok aplankyti mūsų... Ir taip mes išsiskyrėme su šiais gerais ir mielais žmonėmis.

Prieš išskrendant į Lietuvą buvome visokeriopai mediciniškai patikrinti, atlikti įvairūs tyrimai, tikrino širdį, nervų sistemą, kraujospūdį, apžiūrėjo chirurgai. Kai kuriems buvo nurodyta prieš šokant su parašiutu subintuoti kūną arba atskiras jo dalis. Man taisė ir užplombavo kiaurus dantis. Galiu pasigirti, kad plombos išsilaikė 40 metų ir daugiau. Medikai buvo labai atidūs ir rūpestingi. „Miške jūs, vyrai, daktarų nerasite“, – sakė jie mums.

Buvo pati gruodžio pradžia. Iš dvaro šalia Damerau mus išgabeno į lauko aerodromą. Ten laukėme apie dvi savaites įsakymo skristi į Lietuvą. Kodėl mokyklos vadovybė taip ilgai delsė atsiųsti lėktuvą – nežinau. Gal dėl oro sąlygų, gal dėl kitų priežasčių. Buvo suvežta daug grupių. Visi labai nerimo, kažko jaudinosi, gal skubėjo patirti, kas bus likimo lemta, nuobodžiavome. Aš Emai dar parašiau laišką, sulaukiau iš jos atsakymo...

Dar prieš skrendant į Lietuvą, tarpusavyje sutarėm, kad atvykę į Lietuvą nenaikinsime nei tiltų, nei geležinkelių, nei kitų svarbesnių valstybinių strateginių objektų, buvom įsitikinę, kad visa tai ateityje bus reikalinga Lietuvai, nors vokiečiai mus ruošė diversiniams aktams. Mes jautėme, kad vokiečiai įtaria, jog mes nesiruošiam vykdyti jų nurodymų. Gal todėl neoficialiai tarp vadų Morkaus ir Barzdos brendo nuomonių skirtumas. Morkus viešai nesakė, kad nesutinka su Barzdos nuomone, bet neoficialiuose pokalbiuose neslėpė tos minties ir nusivylimo, jog tolesnė kova su rusų okupantais yra betikslė, ir jis norėtų iš tos kovos pasitraukti, o Barzdos tikslas jau nuo pat pradžių buvo visą partizaninį judėjimą pajungti savo valdžion, o LLA įkūrėją ir organizatorių K. Veverskį nustumti į šalį, kadangi jis buvo nekariškis.

Pagaliau 1944 m. gruodžio 14 d., apie antrą valandą nakties, mūsų nuostabai ir džiaugsmui netikėtai pasirodė ltn. Barzda ir ltn. Morkus. Visi sulipome į transportinį lėktuvą, jis, matyt, buvo paruoštas desantininkams skraidinti. Atsarginių parašiutų neturėjome, kadangi ir taip jau buvome apipakuoti įvairia amunicija. Ginklus pasirinkome vokiškus, aš pasiėmiau vokišką automatą „Mašinenpistole“, o pistoletus rusiškus TT arba naganus.

Susėdome ant suolų: viena grupė vienoje pusėje, kita – kitoje. Mus lydėjo ir globojo vokietis instruktorius.

1944 12 14 ant Platelių ežero išmestą mūsų grupę sudarė šie desantininkai:

Jonas Petkevičius-*Penkė, Kūnas*, fiktyvi pavardė – Pranas Varnas (be laipsnio), LLA narys, šifruotojas. 2005 09 01 gyvena Panevėžyje, Tulpių 10–82.

Juozas Barzda-*Klevas*, g. 1913 m. Zarasų apskr., Dusetų vlsč., vyr. ltn., nuo 1944 08 LLA Telšių Vanagų rinktinės vadas. Nuskendo iššokęs su parašiutu Platelių ežero Iešnalio upelyje, Plungės vlsč.

Kazimieras Morkus-*Lukošius*, g. 1907 m. Kėdainių apskr., Pernaravos vlsč., Preikapės k., ekonomistas, ltn., LLA narys ir būrio vadas. Po nusileidimo įsidarbino Žemės ūkio banke inspektoriumi, suimtas 1949 m.

Stasys Gudaitis, g. 1915 m. Kaune, inžinierius elektrotechnikas, Telšių elektrinės direktorius, j. ltn., radistas ir instruktorius.

Leonardas Saltonas-*Meška*, g. 1917 m. Kretingos apskr., Lukošaičių k., LLA narys, partizanas, 1945 08 gyveno legaliai Klaipėdoje. Suimtas 1946 06, teistas, kalintas Sverdlovsko lageriuose, tremtyje.

Pakilę kurį laiką pro iliuminatorius pastebėjome, kad aplink lėktuvą blykčioja šviesuliai, kažkas sproginėja. Tai zenitiniai pabūklai medžioja mus, bet nepataiko. Nors lėktuvas skrenda lėtai, apie 400 km/val., tačiau gana greitai nutolstame nuo zenitinės artilerijos atakos. Mūsų vadai ltn. Barzda ir ltn. Morkus pagal žemėlapius tikslina maršrutą. Artėjame prie Platelių ežero zonos – mūsų maršruto pabaigos. Sėdime tylūs, susikaupę, susimąstę ir labai susirūpinę: juk šoksime į nežinią... Rūpesčio pilna galva, o jaudulio – širdis. Ausyse skamba jos dūžiai. Girdime – lakūnai komanduoja, o instruktorius kartoja: „Orientyras matyti – pasiruošti!“ Mes nesidairome pro iliuminatorius – nesigėrime ką tik užšalusiais, blyškiai tviskančiais blausią gruodžio naktį ežerais. Instruktorius prie virvių tvirtina mūsų parašiutus ir mus pačius. Lėktuvas skrenda pirmą kartą virš ežerų

darydamas žvalgybą. Po to jis daro posūkį, grįžta atgal, išmėtys pirmą grupę. Nutūpusieji turės signalizuoti kišeniniais žibintuvėliais, kad lakūnui sugrįžus antrą kartą į tą patį oro taką, būtų mėtomi parašiutininkai kuo arčiau jau išmestųjų žemėn bei vienoje linijoje su jais.

Lėktuvo durys jau atdaros: švilpdamas ir ūždamas veržiasi vėjas. Mano grupė šoka pirmoji. Sustojome eilės tvarka: ltn. Barzda paskutinis, aš – prieš jį. Pradedam. Pirma šoka žmogus, paskui metamas asmeninis jo bagažas, žodžiu, žmogus – maišas, žmogus – maišas ir t. t. Instruktorius kiekvieną skubina, kad ten, žemėje, būtų kuo mažesnis atstumas tarp nusileidusiųjų. Kai kuriuos jis net švelniai tėviškai stumteli, ranka paliesdamas šokančiojo petį arba nugarą. Kas šoka, kas žengte žengia į grėsmingą tamsią nežinią. Žengiu ir aš. Vėjas ausyse švilpia, kaukia, svaigina mane. Viskas tarsi išnyksta. Galvoje dar spėja švystelti mintis: gal parašiutas iki pat žemės taip ir neišsiskleis. Tik dabar galiu abejingai paaiškinti, kas tada dėjosi galvoje...

Šokome maždaug iš 800 metrų aukščio. Švilpesys ir ūžesys baigėsi, pajutau, kaip mane stipriai timptelėjo, net pakėlė aukštyn. Parašiutas išsiskleidė, leidžiuosi žemėn ir staiga aš iki kaklo vandeny, ką tik užsitraukęs ledas neatlaikė. Velniškai šaltas vanduo, tiesiog kausto visą kūną, gniaužia širdį, bet kojomis pasiekiau dugną ir vos nesušukau: „Aš gyvas!“ Supratau, kad ežero pakraštys. Bandau užsikapanoti ant ledo – neatlaiko. Kabinuosi į nendres, vargais negalais prisikasiu prie kranto. Išsikapsčiau visas šlapias, kepurė, ir ta sušlapo, o dantys kalena, negaliu suglaust žandikaulių. Čia pat išgirdau iš ežero vidurio sklindantį žmogaus balsą, šaukiantį pagalbos. O Viešpatie! Tai ltn. Barzdos balsas. Per daug aiškiai suvokiau pačią situaciją ir jos tragiškumą. Tiesiog nepakeliamas emocijų krūvis, bet nepraradau vilties, nepamečiau proto. Antai už krūmų nakties sutemoje dunkso sodyba. Klupdamas, griūdamas per krūmus nubėgau į ją, beldžiu į duris, į langą, prikeliu šeimininką, atiduodu jam parašiutą, nors tai saugumo sumetimais griežtai draudžiama, bet šeimininkas be žodžių suprato, kas aš ir iš kur. Paprašiau pagalbos, pasakiau, kad ežere skęsta žmogus. Šeimininkas geraširdis iškart puolė padėti. Tariamės, kaip įveikti silpną ledą. Kopėčiomis! Nuvilkome prie ežero dvejas kopėčias: vienas ilgas, kitas trumpesnes. Ant vienų stovėsime, kitas guldysime į priekį ir taip kaitaliodami jas, pasieksime nelaimingąjį. Atsinešę guldome kopėčias ant ledo ant išilginių šonų – nelaiko mūsų, lūžta. Tada apvertėm, paguldėm ant skersinukų, kad būtų daugiau atramos taškų, deja, tas pats. Lūžtame. Nuo nevilties nusviro rankos, nebėra, kas daryt. Stovime, tylime. Tik dabar susiprotėjome pasiklausyti, ar tebešaukia žmogus. Ne. Žmogaus balsas nutilo ir daugiau nebesikartojo.

Labai nenorėčiau to minėt, aš nenoriu juodinti šitų žmonių, bet buvo taip: nusileidęs ieškojau vado, į sutartą vietą atėjau viena para vėliau, bet visi, atėjusieji prieš mane, netgi nebandė nei manęs, nei vado ieškoti, neieškojo net savo amunicijos...

Likau vienas. Arti išmestų draugų nepasitaikė. Saugumo sumetimais nuo nusileidimo vietos reikėjo nutolti. Pasitraukiau gilyn į mišką. Išaušo. Dienos metu į susitikimo vietą taip pat neisi apsikarstęs ginklais bei manta ant nugaros. Girdėjau trumpą susišaudymą miške. Galbūt mūsiškiai susidūrė su rusais? Kaip vėliau

paaiškėjo, buvome išmesti visai jų panosėje. Naktį asmeninio bagažo nė neieškojau. Dieną, kai buvo ramu, slapstydamasis atsargiai sugrįžau nusileidimo vieton ir radau tą savo maišą. Kas jame buvo, nežiūrėjau, manau – amunicija, konservai, drabužiai, radijo detalės, ginklai. Krūmeliuose augo sena pasvirusi eglė, šakos iki žemės, po ja ir pagrūdau tą savo maišą. Apmečiau žagarais ir palikau jį ten amžinai, daugiau prie jo nebegrįžau.

Ir vėl pasukau miško glūdumon laukti vakaro. Stengiausi kuo daugiau vaikščioti, buvo šalta, nes ant kūno pamažu džiūvo drabužiai. Vakarėjant pagal žemėlapį ir kompasą nusistačiau ėjimo kryptį link susitikimo vietos – trobelės miške už 4–5 kilometrų. Kai pamiškių sodybose languose sužibo žibalinių lempų žiburėliai, pajudėjau link minėtos trobelės. Apie 22 val. miško laukymėje pamačiau žiburį. Priėjau arčiau jo, pasirodo, ten būta mažo kaimelio, trys sodybėlės, bet kitose trobose žiburių jau nebebuvo. Kad neišgąsdinčiau žmonių, pasikabinau automatą ant tvoros iš vidinės pusės, užtaisiau pistoletą, įsidėjau į atvirą kišenę ir įėjau vidun. Ogi pilna troba mūsiškių, aš atėjau paskutinis, nebuvo ir leitenanto Barzdos.

Vyrai buvo linksmi, patenkinti, kad nusileido sveiki ir gyvi, visiems atrodė, kad leitenantas vėluoja... Bet netrukus aš viską paaiškinau. Visi nutilo, susimąstė, ir taip keletą minučių patylėjome. Tai buvo paskutinė mūsų pagarba žuvusiam vadui. Kartu su ltn. Barzda žuvo daug visos mūsų grupės vertybių: 136 tūkstančiai červoncų, fiktyvių NKVD darbuotojų dokumentų, reikalingų pogrindinei mūsų veiklai ir kt.

Koks buvo tolesnis pomirtinis ltn. Barzdos likimas, mums nežinoma. Ar jo ieškojo, ar jį surado kas, taip ir liko neišaiškinta. Parašiuto virvės labai ilgos, nemanau, kad ežero gylis galėjo būti daugiau kaip 15 metrų. Skenduoliui pasiekus dugną, parašiutas galėjo ilgai plūduriuoti ežero paviršiuje, ir rusų kareivius galėjo pasiekti žinia apie tokį neįprastą reiškinį, kadangi netoliese stovėjo jų dalinys. Bet ištraukę iš ežero leitenanto palaikus ir suradę netikrus dokumentus, jie būtų nieko nepešę, nebūtų galėję nustatyti nei jo asmenybės, nei mūsų tapatybės. Pavyzdžiui, Lietuvoje aš buvau Jonas Petkevičius, Vokietijoje – *Penkė*, o grįžęs į Lietuvą – Pranas Varnas.

Ieškodamas archyvuose savo bylos, norėjau užtikti kokius nors pėdsakus apie ltn. Barzdos pomirtinį likimą, bet apie tai nieko neradau, todėl man intuicija sako, kad tikriausiai kurį laiką paplūduriavęs vandens paviršiuje, parašiutas nugrimzdo į dugną ir iki šiolei ten tebetrūnija kartu su ltn. Barzdos palaikais. Kita versija: žmonės po kelių dienų pastebėjo ant ledo parašiutą, pranešė stribams ir tie atėję iškirto ledą ir ištraukė Barzdos palaikus...

Sodybos šeimininkė buvo svetinga ir dosni. Mums, 14-kai vyrų, ji išvirė tikrų raugintų barščių su mėsa, sočiai pavalgėme. Artėjo vidurnaktis. Ošė, nerimo vėjuje ilgakamienės pušys ir šimtametės skarotos eglės. Miškas žadino mūsų dvasinę ramybę ir gaubė nuo pavojų. Jautėmės saugūs. Bet protas prieštaravo: delsti negalima, reikia nešdintis kuo toliau nuo čia. Jau rytą, kai mes dar tebesislapstėme nusileidimo aplinkoje, už 4 km, Platelių miestelyje, žmonės kalbėjo, jog naktį buvo išmesti desantininkai. Tik niekas nežinojo, kieno jie. Taigi apie mus galėjo žinoti ir rusai.

Vis dėl to nutarėme truputį pamiegoti, nes buvome labai išvargę. Iš daržinės prisinešėme šiaudų ir sugulėme ant grindų. Neilgai, bet saldžiai pamiegojome. Dar tamsoje visi sukilome, šeimininkei sumokėjome už barščius, kadangi kiekvienas su savimi dar turėjome po 10 tūkstančių červoncų, padėkojome už pastogę ir išėjome. Paryčiui priėjome pamiškės sodybą. Apsistoję tarp miško ir daržinės, ištempėme anteną, ir radistas Saltonas perdavė radiogramą į centrą Vokietijoje. Pranešėme, kur nusileidome ir su kokiais nuostoliais. Ltn. Barzdos žūtis buvo didelė netektis ne tik mums, bet ir tenai, Vokietijoje. Mūsų radiogramas pirmiausia gaudavo LLA karininkas, atstovavęs mums desantininkų mokykloje, o po to jas perduodavo vokiečių karinei žvalgybai.

Toje pamiškėje išsiskyrėme į dvi dalis. A. Kubiliaus grupė pasuko į savo veiklos zoną – link Mažeikių. Vėliau sužinojau, kad A. Kubilius netrukus atsiskyrė nuo savo grupės ir išėjo pas partizanus į Alsėdžių miškus, aktyviai įsitraukė į ginkluotą pasipriešinimą prieš sovietinius okupantus, bet vėliau buvo suimtas ir nuteistas sušaudyti.

Ltn. K. Morkaus grupė: aš – J. Petkevičius, K. Morkus ir S. Gudaitis – nuėjome netoli Luokės link Šatrijos kalno. Ltn. K. Morkus norėjo susipažinti su savo veiklos rajonu, susirasti buveinę ir pradėti kurti bazę atvirai partizaninei kovai. Be to, jis norėjo aplankyti savo artimus žmones. Pirmiausia jis troško sutikti savo merginą, kuri gyveno savo tėviškėje pačioje Šatrijos kalno papėdėje ir dirbo mokytoja.

Aš turėjau kitokią LLA vadovybės užduotį – legalizuotis (*? – R. K.*), todėl pirmiausia nutariau pasiekti savo gimtuosius namus.

Žygį buvome pradėję pakankamai pailsėję, sotūs ir gerai nusiteikę, bet mūsų fizinė energija ėmė greitai sekti, kadangi reikėjo bristi per sniegą, nors dar ir negilų, ir taip pačiu laiku priėjome miško pakraštį. Pamiškėje išvydome sodybą – vienkiemį. „Reikia užeit pailsėti“, – pasiūlė mūsų leitenantas. Suėjom vidun, Žemaitijoj virtuvė – svarbiausia ir didžiausia patalpa. Ilgas stalas sukryžiuotomis kojomis, iš abiejų pusių suolai, iš galų krėslai be atkalčių. Ant galinės sienos paveikslas „Šv. Jurgis kerta žaltį“, matyt, teikęs dvasinį peną ne vienai šios šeimos kartai. Susėdome ant tų suolų už stalo, lyg būtume pakviesti į vaišes. Mažai kalbame, tylime, ilsimės. Pasižvalgome pro langelį, baltuoja apsnigti laukai, kelelis pamiške iš kažkur ateina ir pro sodybą nueina. Šeimininkė besanti nuovoki ir geros širdies:

– Tai ką valgot, vyrai?

– Viską! – beveik choru užgiedojome.

– Gerai kad neišrankūs, – atsakė šeimininkė. – Paprasto maisto užtenkame... Pieno, mėsos, duonos patys užsiauginame, bet pinigėlių tai stokojame. Kai vyrelis žuvo, neturime iš kur kapeiką paimti, druskai, žibalui, muilui...

– Nebėda, šeimininkėle, – tarė kažkuris iš mūsų ir, pasikuitęs kišenėse, tėškė šimtrublinę ant stalo.

Moters akys sublizgo iš džiaugsmo, pinigų tuoj pat neima, bet paspartina ruošą: neša šviežiai keptą duoną, lašinius, pilną puodynę rauginto pieno, dar ir kiaušinienės iškepė.

Keletas vaikučių, užmiršę viską pasaulyje, žiūri į mus lyg stabo ištikti, nė krust, akis išplėtę. O vienas berniukas – tik į ginklus, net prasižiojęs. Vienas iš mūsiškių leidžia paliesti ir pakilnoti.

– Ar būsi kareivis? – paklausė vaiko ir susisgribo pasitaisyti, – Lietuvos.

Berniukas pritardamas palingavo galvą. Pradrąsėjo ir motina:

– O jūs, vyrai, kas būsite..? Iš kalbų lyg ir miškiniai būtumėte, bet jie pinigų neturi ir nemoka...

– Lietuvos! Šeimininke, mes – vyrai Lietuvos, – patvirtina tas pats, kurio automatą berniukas ką tik pakilnojo.

Šeimininkei, žinoma, neaišku, iš kur tie vyrai (miškiniai) Lietuvos gali turėti pinigų ir kažin, ar jie tikri miškiniai, nesuprasi – dabar tokie laikai, visokių apsimetėlių visur pilna. Po trumpos pauzės mūsiškiai vėl pradėjo tęsti pokalbį su šeimininke.

– Tai kur vyrelis žuvo?

– Fronte... Neseniai žuvo... Buvo paimtas į Raudonąją armiją... – ir moters akyse sublizgo gailios ašaros. Nusisuko, nubraukė kumščiu akis – eis kepti kiaušinienės. Stojo užjaučianti, liūdna tyla, ir vėl toliau kertame lašinius.

– Rusai! – šūkteli vienas iš mūsiškių.

Šokame kaip iš ugnies. Mes už ginklų, šeimininkė puolė nukraustinėt stalą, keliuku važiuoja pilnas vežimas rusų. Gal neužsuks? Gal pravažiuos pro šalį? Kur tau. Sustoja, lipa lauk, ko gero, ateis čia. Dingti per vėlu, pasipriešinti suspėsime, tegul ateina. Matome, kad šeimininkė stalo nukraustyti nespės, nieko baisaus, daug vaikų, jie be perstojo valgo, ne kartu, ištisą dieną, o mes šokame pro duris, uždengtas plonu skuduru, ir sulendame už lentinės kambario pertvaros. Užvedame automatus, pasiruošiame rankines granatas, atsagstome suomiškų peilių makštis ir visi nė krust. Suvirto rusai į vidų, susėdo ant tų pačių suolų, našlė jaudinasi, vis tvarko patalpą, maišo verdantį puodą. Darkyta rusų kalba ji šiaip taip susikalbėjo su politruku, paaiškino, kad jos vyras žuvęs fronte. Rusai darosi palankesni, geraširdiškesni. Išvargusius, sušalusius šiltoje troboje ima kankinti kosulys ir čiaudulys, laikomės iš paskutiniųjų, kad tik jie nepraskleistų tos audeklinės durų užuolaidos...

Mes nebijojome – persvara mūsų pusėje: mes apmokyti kovinės savigynos, pasiruošę smūgiui granatomis, automatais, suomiškais peiliais. Netikėtumo ir psichologinis faktorius taip pat mūsų naudai. Kol jie susičiupinėtų, viskas būtų baigta ir troba pavirstų pelenais, bet yra vienas „bet“: našlė ir trys maži vaikai... Ir mes iškentėme, jie netrukus išvažiavo, bet kas stebėtina: paprastai rusai, įkišę nosis, apžiūri visus kampus, o šįkart kažkodėl jie to nepadarė. Būtume buvę priversti priešintis, greičiausiai jų nelaimei. Aš manau, kad tai buvo Dievo dovana, geroji lemtis visiems ten buvusiems: ir jiems, ir mums, ir našlei su vaikais.

Kai rusai išvažiavo, pasitraukėme iš našlės sodybos ir mes. Numatytas maršrutas mus vedė pietryčių kryptimi. Platelių ir Alsėdžių miškų masyvai baigėsi, prasidėjo tikroji kalvotoji Žemaitija, daugėjo gyvenviečių. Atviros vietovės ir diena – mums ne draugai. Mūsų globėjai – miškai ir naktis. Kai jų neturime, keliaujame atsargiai, mūsų globėjais tampa gyventojai. Be jų paramos negalėtume nei dabar iki Šatrijos

nueiti, nei ateityje kovoti su okupantais. Prieš užeidami pas žmogų pagal sodybos išvaizdą, spėliojame, ar šeimininkas tikras lietuvis, ar bus palankus mums. Šis žvalgybos būdas pasiteisina: nuoširdžių mums žmonių, sąmoningų Lietuvos patriotų randame ir turtingose, ir vargingose sodybose.

Priartėję prie geležinkelio linijos Telšiai – Klaipėda, žmonių klausinėjame, ar šio ruožo kareiviai nesaugo ar apylinkėse nėra rusų kariuomenės. Sužinoję, kad aplinkui ramu, einame drąsiai pirmyn. Žmonės dar niekada mūsų neapgavo, mes jais pasitikime. Dar ne vakaras, bet diena blausi – matomumas menkas. Prieiname geležinkelio pylimą, apsidairome ir kertame jį. Už kokio puskilometrio prieiname mažą, bet tankų kaimelį ir jo pakraščiu einame toliau. Kai kaimelis baigsis, pasuksime kairėn – atgausime savo kryptį. Vos praėjus paskutinius trobesius, kairėje prieš mus išdygsta rusų patrankos, vilkikai ir ištisa kareivių stovykla. Nei sustot, nei bėgt. Per vėlu. Nustembame, išsigąstame, bet nepasimetame. Be žado, tylėdami drąsiai einame pirmyn. Mus pasitinka patruliai, stabteli, rusiška maniera kariškai pasisveikinam:

– Zdarstvujte! (sveiki)

– Zdrastvujte! – atsako mums patruliai.

Laikomės ir veikiame vieningai, kaip iš anksto susitarę. Kalbasi ltn. Morkus, kadangi jis laisvai kalba rusiškai. Pokalbis trumpas ir dalykiškas – kur apsistojęs „mūsų“ artilerijos diviziono štabas. Frontininkai, matyti pavargę ir viskam abejingi. Į klausimą atsakė be emocijų ir ranka parodė, kur ieškoti štabo. Ltn. Morkus mestelėjo jiems dar vieną žodį „spasibo“, ir mes patraukėme nurodyta kryptimi. Mūsų eisena atsipalaidavusi – mes „savi“, bet per daug delsti nėra ko...

Jau vakare mūsų kelionės maršrutas baigėsi prie Šatrijos kalno ltn. Morkaus sužadėtinės sodyboje, o kitą dieną vakarop atsisveikinau su draugais ir išėjau vienas Panevėžio link. Su jais niekada daugiau nebesusitikau. Iki namų tiesia kryptimi man buvo apie 140 km, o maršrutas: Šatrija – Užventis – Kelmė – Tytuvėnai – Baisogala – Upytė.

Į namus grįžau po trejų metų, bet čia karas man nesibaigė ir gimtajame krašte manęs laukė netikėtumai ir nežinia.

Čia susitikau su desantininku Antanu Žygu, kuris buvo nuleistas su vėlesne grupe 1945 01 21 netoli Smilgių kartu su Stasiu Kirduliu, kuris buvo suimtas 1945 03 12. Atgimimo pradžioje aš aštuonias dienas knaisiojausi archyve (KGB) Vilniuje ir radau S. Kirdulio parodymus. Jis išdavė visą savo grupę, paminėjo ir mane. Mano geras pažįstamas, taip pat buvęs desantininkas Bronius Lazauskas iš Upytės, grįžęs iš Vokietijos, išėjo į partizanų būrį, veikė Deblono miškuose Naujamiesčio valsčiuje, bet, būdamas miške, išprotėjo ir buvo savų sunaikintas.

Kada grįžau į namus, tėvas dirbo ūkvedžiu Marimpolio dvare, ten tuo metu buvo jau tarybinis ūkis. Direktoriumi dirbo labai geras tėvo pažįstamas agronomas Povilonis. Jis man staigiai padarė dokumentą, kad aš dirbu tame ūkyje, žodžiu, ruošė mane legalizacijai. Aš iš tikrųjų nedirbau, „dirbo“ tik mano darbo knygelė. Iš pradžių dar nenorėjau lįst į karinį komisariatą, įsidarbinau ūkio kontoroje ir dirbau apie dvi savaites. Po to susiorganizavau į karinę statybą ir patekau į Vilnių...

P a a i š k i n i m a i:

1. **Kaimo daraktorius** – daugiau prasilavinęs žmogus, slaptai mokęs vaikus lietuviškai skaityti ir rašyti spaudos draudimo metais (1864–1904 m.)

2. **Knygnešys** – žmogus, slaptai iš užsienio gabenęs knygas, kai rusų caro valdžia jas buvo uždraudusi spausdinti Lietuvoje.

3. **Komendantas** – ginkluotųjų pajėgų pareigūnas (karininkas), atsakingas už karinę drausmę ir karinės tarnybos vykdymą įgulos (karinėje stovykloje) teritorijoje.

4. **Vermachtas** (vok. – *Wermacht*) – Hitlerinės Vokietijos ginkluotosios pajėgos.

5. **SS** (vok. – *die Schutzstaffeln*) – esesininkai, nacių partijos apsaugos rinktinės (partijos policija). Sukarinta teroristinė organizacija: smogikai, žmonių naikinimo grupės.

6. **Kamikadzė** – II-ojo pasaulinio karo laikotarpio japonų karo aviacijos lakūnas mirtininkas.

7. **Reichas** (vok. – *Reich*) – valstybė, imperija – Vokietijos valstybė.

8. **LAD** – **Lietuvos apsaugos daliniai**, arba Lietuvos savisaugos dalys – vokiečių sąjungininkai kovoje su bolševikais, siekę tapti savarankiška Lietuvos kariuomene, bet hitleriniai okupantai jiems sutrukdė pasiekti šį tikslą.

9. **Abveras** (vok. – *Abwehr* – puolimo atrėmimas) – karinė (Vermachto) kontržvalgyba.

10. **Gestapas** (vok. – *die Gestapo* – *Geheime Staatspolizei*) – hitlerinės Vokietijos slaptoji valstybinė policija.

11. **SD** (vok. – *Sicherheitsdienst*) – partinė saugumo tarnyba (politinė policija).

12. **Civilfervaltungas** (vok. – *die Zivilverwaltung*) – civilinė administracija. Hitlerinės Vokietijos okupacinė valdžia.

13. **Lietuvos vietinė rinktinė** – karinė organizacija Lietuvos valstybei atkurti ginkluota jėga. Jos vadas – gen. Povilas Plechavičius.

14. **Luftvafė** (vok. – *Luftwaffe*) – karinės oro pajėgos (šiuo atveju – priešlėktuvinė gynyba).

15. **Anglosaksai** – anglai ir amerikiečiai.

Trumpai apie tolesnę Jono Petkevičiaus veiklą

J. Petkevičiaus prisiminimus sudaro 86 mašinraščio puslapiai, kuriuos, jo teigimu, 2001 08 24 užrašė Kelmėje gyvenantis Vytautas Urbikas. 64 puslapiuose pateikta gana įtikinama medžiaga apie gerb. J. Petkevičiaus veiklą nuo 1940-ųjų metų iki jo grįžimo į namus 1944 12 24, ir tai man, turinčiam daugiau 30 metų prisiminimų užrašinėjimo patirtį, beveik nekelia jokių abejonių. Gal kam nors kils klausimas – kodėl? Žmogus apie šį laikotarpį kalba be jokių trukčiojimų, nuosekliai detalizuoja įvykius, jei ką ir pamiršta pasakyti, po to grįžta atgal ir atitinkamai užpildo baltas dėmes. Tai visai normalu ir dėl to neatsiranda kažkokių abejonių.

Pasakotojo prisiminimų tonas ir spalva kardinaliai keičiasi nuo 65-ojo puslapio, kai gerb. Jonas šv. Kalėdoms grįžta į tėvų namus. Nuo čia viskas paskęsta tarsi blankiam rūke, dingsta emocijos, kažkokia neaiški ir ne visai man suprantama ta legalizacija. Atseit LLA nurodymu jis privaląs legalizuotis ir veikti individualiai per minimą ryšininkę, kurios šiandien nei vardo, nei pavardės nepamini. Man asmeniškai naivu būtų tikėti, kad LLA davė nurodymus legalizuotis partizaninei kovai paruoštus žmones. Apie LLA, kur ji tuo metu buvo, kas buvo jos atstovas, kuris davė tokius nurodymus, gerb. Jonas nemini. Aš asmeniškai tai priimu kaip kokį neaiškų ir nesuprantamą „pėdsakų mėtymą". Ir taip iki 1962 metų, gerb. Jono žodžiais tariant, KGB jo „neišryškino", tiksliau nesusekė, kadangi jis gyvenęs Prano Varno pavarde. Bet grįžkim atgal į tėviškę. Gerb. Jonas, būdamas tėviškėje, legalizuojasi, įsidarbina Upytės tarybinio ūkio Marimpolio skyriaus buhalteriu. Iškart kyla klausimas: kokia pavarde?

Tuo metu jau nepriekaištingai veikė MGB agentūra ir tokiam žmogui pasirodžius dargi gimtuose tėvų namuose, legalizuojantis ir dar įsidarbinant čia pat, tik paikas naivuolis patikėtų, kad Jonas Petkevičius nebuvo MGB pastebėtas. Stribai, MGB garnizonai tada siautė dienomis ir naktimis po kaimus, tikrino dokumentus, kaimynai buvo užverbuoti, nešė informaciją, nebent tik miškas galėjo laikinai išsaugoti paslaptį.

1945 01 21 Smilgių valsčiuje buvo nuleista desantininkų grupė, kurioje buvo ir Stasys Kirdulis, fiktyvi pavardė – Juozas Narvydas, kilęs iš Naujamiesčio vlsč., Vilkelių kaimo. Suimtas 1945 03 12 davė išsamius parodymus, kartu paminėjo ir desantininką Joną Petkevičių. O desantininkus ypač „pelengavo" MGB sekliai ir informatoriai. Partizanas B. Juospaitis kažkada yra minėjęs, kad jie – partizanai – labai vengę į savo būrį įsileisti buvusius desantininkus, nes tada jau nebebus ramybės, čekistai lips ant kulnų stengdamiesi paimti arba sunaikinti tuos desantininkus, nes jie juos laikė ypač pavojingais. Aš asmeniškai esu visiškai įsitikinęs, kad gerb. Jonas Petkevičius iki 1962 m. jokiu būdu negalėjo nepatekti į MGB agentūros tinklus ir nelikti tiek metų „neišryškintas".

Jei eilės tvarka seksime tolesnį gerb. J. Petkevičiaus gyvenimą ir tikėsime tuo, ką jis pasakoja savo prisiminimuose, gerokai sutrumpinant jo pasakojimus apie jo mėgiamą darbą, kolūkių našumo kėlimą, ypač gerai uždirbusius jo vadovaujamų kolūkių kolūkiečius, galėčiau trumpai išvardyti jo buvusias darbovietes ir užimamas pareigas nuo 1944 m. pabaigos.

Upytės tarybinio ūkio Marimpolio skyriaus buhalteris.

Karinė statyba Vilniuje.

Vilniaus aviacijos radijo gamykla Nr. 555 NKP, tiekimo skyrius.

J. Petkevičius Maišiagalos valsčiuje organizuoja radijo gamyklos pagalbinį ūkį (apie 18 km Bartkuškio link).

Darbas Maišiagaloje pagalbiniam ūkyje ir Vievyje – miškų paruošų kontoroje.

„Iš Vievio išvažiavau lydimas vos ne kuopos ten dirbusių kareivių (sovietinių) su dideliu glėbiu jurginų. Įstojau į Pakruojo veterinarijos mokyklą, po pusmečio perkėlė į Salų žemės ūkio mokyklos patalpas. Čia mokiausi iki 1946 m. pavasario. Tikslas įstoti į veterinarijos mokyklą buvo priedanga judėjimui su siųstuvu, nes kaip LLA štabo darbuotojas turėjau dažnai keisti darbo vietas."

R. K. p a s t a b a: kiek pamenu, visą amuniciją gerb. J. Petkevičius paslėpė ar sunaikino vietoje tuoj po nusileidimo, bet čia vėl iš kažkur atsiranda siųstuvas ir tarsi perduodama jo gaunama informacija tuo siųstuvu į Vakarus. Dar toliau jis pats mini, kad turimais siųstuvais buvo pasinaudota tik vieną kartą, kai nusileidę pranešė į Vokietiją apie nusileidimo aplinkybes. Ir čia jo minima LLA, štabai tampa kažkokia mistika. Juk jau gerai žinoma ne vien iš buvusių partizanų prisiminimų, bet ir iš KGB archyvuose esamos medžiagos, jog daugelis desantininkų nusileisdami siųstuvus prarado, o kas juos surado, stengėsi kuo greičiau užkasti, paslėpti, nes bet koks pasiųstas signalas į eterį, galėjo būti užpelenguotas rusų pelengatorių ir nustatytos tikslios koordinatės, iš kur jis siunčiamas. Galiu priminti, kad iš archyvuose rastų dokumentų man yra žinoma, jog kurį laiką su siųstuvais dirbo jau užverbuoti MGB desantininkai, t. y. vyko čekistų kontroliuojami vadinamieji radijo žaidimai su Vakarų žvalgybomis, ir ne paslaptis, kad kai kas ten, Vakaruose, ant to jauko užkibo.

Apie 1948–1949 m. Rokiškio tarybinio ūkio (žirgyno) vyriausiasis specialistas.

Ministro įsakymu paskirtas Upytės tarybinio ūkio vet. specialistu.

Netoli Krekenavos Slabadų kailininkystės tarybinis ūkis – vyr. vet. gydytojas.

Keli mėnesiai Leningrade kursuose kiaulininkystės klausimais.

1953 m. perkeltas į Plungės r., Milašaičių kiaulininkystės tarybinį ūkį vyr. vet. gydytoju.

Plungės rajkoopsąjungos pirmininkas.

Perkeltas dirbti vet. gyd. į Ukmergės r., Leonpolio taryb. ūkį.

1955 m. ankstyvą rudenį paskirtas dirbti Plungės raj., Kuliuose, „Pergalės“ kolūkio pirmininku, kuriame išdirbo iki 1960 m. „<...> Rajono valdžia atėmė mano asmens dokumentus ir prievarta vertė eiti dirbti kolūkio pirmininku. Aš iškart nesutikau, bet tai tęsėsi visą mėnesį ir nuo viso to pavargęs buvau priverstas sutikti, nes kiekvieną vakarą veždavo į rajono centrą, į vykdomąjį komitetą ar partijos komitetą, ar net saugumo komitetą... Ten pirmininku dirbo toks partinis veikėjas, bet jį nuėmė ir paskyrė mane ir po metų mes buvome pirmi milijonieriai rajone.“

„<...> Visa ta sėkmė baigėsi, kai išaiškėjo mano politinė padėtis. Tuojau buvo pakeisti rajono vadovai: vykdomojo komiteto pirmininkas Krivickas, partijos pirmasis sekretorius, prokuroras bei milicijos viršininkas. Mane tardyti atvyko tardytojas rusas iš Vilniaus. Tardė slapta, t. y. nuėjome į restoraną ir ten laisvo pokalbio metu klausinėjo. Išsyk neprotokolavo, tik užsirašinėdavo kai kuriuos mano atsakymus. Ir taip daug kartų su kelių dienų pertraukomis. Jie neįrodė mano kaltės, nes turėjau gerą alibi ir gerai laikiausi (?) tardymo metu... Kvietėsi mane ir į Vilnių, ten, jei neklystu, tardė tardytojas Vasiljevas, toks lieso veido. Tardė pusantrų metų. Taip jie, nieko neišpešę, paliko mane ramybėje, t. y. 1978 m. nuo manęs nuėmė „globą“. Bandė ir verbuot, bet aš pasakiau, kad negaliu draugų išduot, ir viskas, verbavimui nepasidaviau“.

R. K. p a s t a b a: tiesiog neįtikinamas čekistų tardymo metodas. Neteko girdėti, kad tais laikais čekistai žmones būtų vedęsi į restoranus ir ten tardę. Restoranuose vyko tik neakivaizdūs čekistų ir jų agentų susitikimai. Nebeaišku, kaip su ta pavarde – Varnas ar Petkevičius? Suprask, jei dėl šio žmogaus iš postų lėkė visi rajono valdžios šulai, vadinasi, jis buvo tuo metu gana įtakinga asmenybė ir kažkur labai aukštai valdžios viršūnėse turėjo tvirtą užnugarį. Aš jau labiau patikėčiau, kad anie sekretoriai ir kiti rajono viršininkai KGB nurodymu buvo išspirti iš viršininkų kėdžių kaip nepatikimi tarybų valdžios žmonės, kadangi KGB, matyt, apie juos turėjo sukaupusi pakankamą agentūrinę informaciją. Ką tai reiškia žodžiai „gerai laikiausi“, „aš pasakiau, kad negaliu draugų išduot“? Taip ir norisi priminti gerb. J. Petkevičiui: „Gerbiamas Jonai, už tokius žodžius tada ten, KGB rūsiuose, kai kam akis išbadė, kaulus sulaužė ir dar į Magadaną „komandiruotę“ išrašė 25-iems metams...“

1960 m. darbas Šilalės rajono Judrėnų kolūkio pirmininku ir kartu likvidacinės komisijos pirmininku. „<...> Ūkis perspektyvus ir žmonės labai geri, nuoširdūs, sąžiningi. Visa blogybė ta, kad neramus kampas ir laikas. Dar buvo trys „miško broliai“ (Urbonas, Oželis, Kunelis) ir du iš jų kilę iš ten pat. Juos be perstojo persekiojo saugumo tarnybos. Kaip negaila būtų, visi jie gegužę per gaudynes žuvo.“

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 386, pažymėta: „Paskutinieji Šilalės raj. partizanai žuvo 1959 05 04 Buišiuose, Kvėdarnos apyl. Feliksas Urbonas-*Algirdas,* g. 1937 m. Bumbuliškėje, Švėkšnos vlsč., ir Petras Oželis-*Jaunutis*, g. 1932 m. Lekiškėje, Švėkšnos vlsč.“ p. 706–710 smulkiai aprašoma agentų veikla, su kurių pagalba buvo sunaikinti šie partizanai. Partizanus persekiojo MGB agentai – *Beržas, Klevas, Genys, Skroblas, Baltrutis, Lapė, Balandis, Vanagas,* agentai smogikai *Drąsuolis, Aidas, Mokytojas*. Agentui *Skroblui*-Petrui Nogniui ir jo šeimai, už pagalbą sunaikinant šiuos partizanus, MGB išmokėjo 3000 rublių premiją.

Vytogalos kolūkio pirmininkas.

Obelynos kolūkio pirmininkas.

1963 m. spalio mėn. paskirtas Kelmės r. Pavėžupio žuvininkystės ūkio Laiškalnio skyriaus valdytoju, kur išdirbo iki 1967 m. vasario 15 d.

IŠ PRISIMINIMŲ APIE PANEVĖŽIO ŽALIOSIOS GIRIOS PARTIZANUS

Pasakoja EUGENIJA BALČIŪNAITĖ

Užrašyta Šventybrastyje
1999 03 11

Gimiau 1927 m. Velniakių kaime, Karsakiškio sen., Panevėžio vlsč. Šeimoje augome dešimt vaikų: šeši broliai ir keturios seserys. Tėvai turėjo 45 ha žemės.

Brolis Alfonsas, g. 1911 m., buvo invalidas, pusiau paralyžiuotas. Brolis Antanas dar prieškario metais baigė Karsakiškio pradžios mokyklą ir įstojo į jaunalietuvių organizaciją, kuriai vadovavo mokytojas Krikščiūnas, o žiemos metu mokėsi Panevėžio prekybos mokykloje. 1939 m. buvo paimtas į Lietuvos kariuomenę, o kai 1940 m. Lietuvą okupavo rusai ir lietuviškus dalinius išformavo, jis grįžo namo, vėl įstojo į tą pačią mokyklą ir mokėsi toliau.

Kai buvo suformuota Plechavičiaus rinktinė, įstojo į ją. Dalį tų plechavičiukų vokiečiai išvežė į Vokietiją, o 1944 m. lapkričio 18 d. Antanas lėktuvu buvo atskraidintas ir su kitais desantininkais parašiutu išmestas Lietuvoje.

R. K. p a s t a b a: vokiečių Abverkomandos 204 mokyklos desantininkai, Karklo būrys, kurie nuo 1944 09 17 buvo apmokomi Vokietijoje, netoli Štargardo, Klenuvkos kaime. 1944 11 18 buvo atgabenti lėktuvu ir parašiutais nuleisti Panevėžio apylinkėse Įstricos – Ūtos kaimų laukuose. Jie atsivežė amunicijos ir radijo siųstuvą. Čia jie susitiko su vietiniais partizanais ir įsikūrė prie Ropidų, netoli Karsakiškio. Dalis grupės gruodžio 28 d. buvo apsupti netoli Ropidų kaimo, Biropšiliu vadinamame kalnelyje, įrengtoje žeminėje. Spėjama, kad jie buvo išduoti.

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Slapyvardis	Pastabos
1.	Antanas Šilas	*Kovas*, *Šaltenis*, *Karvelis*	j. ltn., iš Panevėžio apskr., Subačiaus vlsč., Lukonių k., Karklo b. vadas Alsėdžiuose, 1944 11 18 desanto į Panevėžio apyl. grupės vadas. Karklo partizanų b. v. Žuvo 1945 01 22 Žaliosios miške.
2.	Antanas Birbilas	*Baltušis*	g. 1918 m. Panevėžio apskr., Viešintų vlsč., Virsnio vnk., j. psk., LLA narys, prtz. būrio vadas, 1945 06 suimtas provokacinio MGB smogikų dalinio (vaizdavo vokiečių karinį dalinį).
3.	Antanas Balčiūnas	*Rokas*	g. 1918 m. Velniakių k., Karsakiškio sen., Karklo b. prtz. Žuvo 1945 01 21 prie Bikiškių k. miške.
4.	Antanas Šulskis	*Šulas*, *Šilas*	g. Lukonių k., Subačiaus vlsč., Karklo b. prtz. vadas. Žuvo 1946 08 03 Aleksandravos k., Panevėžio r.

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Slapyvardis	Pastabos
5.	Vincas Navickas	*Dobilas*	g. 1919 m. Tautvilų k., Subačiaus vlsč. Partizanavo Karklo būryje. Žuvo 1945 01 21 Skupų k., Povilo Mėdžiaus jaujoje 8-iese.
6.	Juozas Zaremba	*Vareika*	g. Ilčiūnų k., Subačiaus vlsč., Kupiškio r. 1944 11 18 Karklo b. partizanas, vėliau *Merkio*-Juozo Valonio b. prtz. Žuvo 1949 m.
7.	Petras Bučinskas	*Žilvitis*	g. 1921 m. Raguvoje, Panevėžio r. Atsiskyrė nuo grupės ir partizanavo Raguvos vlsč. Vyčio apyg. Žuvo 1944 m. (1945 m.)
8.	Povilas Samuolis	*Šimkus* *Juodas Ponas*	g. Bagdoniškių k., Kupiškio r. partizanų b. v. Žuvo 1947 09 23 Patrakių k., (Bigailių durpyne) Subačiaus vlsč.
9.	Antanas Balčiūnas	*Bukys* *Rukšelis*	g. 1914 m. Velniakių k., Karsakiškio apyl. Žuvo 1945 01 21 prie Bikiškių k. miške (Žaliojoje).
10.	Rafaelis Sargautas	*Daumantas* *Pakaruoklis*	g. 1919 m. Juostininkų k., Raguvos v. Karklo b. partizanas, 1946 09 įstojo į kng. seminariją, 1946 11 suimtas. Mirė 2003 03 22.
11.	Vladas Stankevičius	*Raišelis*	g. 1913 m. Josvilonių k., Subačiaus v., Karklo b. prtz., legalizavosi, tapo išdaviku, gyveno Klaipėdoje, partizanų KLT nuteistas mirties bausme.
12.	Pranas Alekna	*Meškėnas*	g. 1918 m. Šaltenių k., Kupiškio r. LLA narys Žemaitijoje. Suimtas 1945 03 13 Čiuladų k., Kupiškio r., pas savo dėdę Povilą Alekną. Teistas 25 m. lagerio. Grįžęs mirė Lietuvoje 1982 m.

Nuo nusileidimo vietos desantininkai nuėjo apie 18 kilometrų ir taip atsidūrė Velniakiuose netoli Karsakiškio. Tris dienas gyveno pas mus gryčioje ir niekur neišėjo. Čia buvo labai patogi vieta: iš trijų pusių Žaliosios miškas, o iš ketvirtos – kaimas. Per tą laiką jie pailsėjo, o po to kasėsi bunkerius, pradėjo kurtis pastovesniam gyvenimui. Jau prieš tai jie numatė, kur turėtų būti įrengtos slėptuvės, kadangi buvo planuojamas didesnis pasipriešinimas ir laukiama ateinant daugiau žmonių. Mūsų sodybos klojime slėptuvę jie įsirengė šiaudų prėsle, bet vėliau išsiskirstė, Birbilas išėjo į Ažubalius pas tėvus, kiti, kurie buvo kilę nuo Subačiaus, pasiliko čia.

Mūsų pareiga buvo ruošti jiems maistą, nunešti jį, išdžiovinti rūbus po žygio ir stebėti aplinką. Tuo metu partizanų kaip tokių dar nebuvo, jie tik pradėjo organizuotis, jaunimas slapstėsi savo namuose. Desantininkai, sužinoję, kas kur yra, ėmė organizuoti partizanų būrį. Vienas iš pirmųjų būrio organizatorių mūsų apylinkėse buvo karininkas Antanas Šilas-*Kovas*. Būrį pavadino Karklo vardu ir jie veikė Ropidų, Daukšėnų, Velniakių kaimų trikampyje – iki Gelažių.

Netrukus dalis vyrų išėjo į Šimonių girią užmegzti ryšio su to krašto partizanais. Toje vietoje, kur Šimonių giria ir Žalioji ties Sodeliais beveik susisiekia, partizanai susitikdavo.

Vyrai, nusileidę iš lėktuvo parašiutais, buvo apsirengę vokiečių kariškais drabužiais, bet kiekvienas turėjo rusiškus kariškus drabužius ir rusiškus asmens dokumentus.

Žaliosios eiguliu tuomet dirbo toks Ramanauskas. Žmonės ėmė šnekėti, kad jis seka desantininkus.

1944 m. gruodžio 28 d. prie Ropidų desantininkų bunkerį apsupo rusų MGB kariuomenė. Prieš tai vyrai buvo įspėti, jog į Karsakiškį privažiavo rusų. Tuo metu dauguma iš to bunkerio buvo išėję, jame buvo tik du ar trys partizanai.

Partizanas Jonas Šateika vėliau man pasakojo: „Pajutom – apsupti. Rusai šaukia, kad pasiduotume, o mes buvome išsikasę tokius ilgus praeinamus urvus į vieną ir į kitą pusę. Tada mes lindome per tuos urvus ir taip mums pasisekė išbėgti, o rusai tuo metu tą bunkerį susprogdino."

Vis dėlto vieną bėgantį nušovė. Šiuo metu jis palaidotas Bikiškių kapinėse. O J. Šateika atbėgo sušaudytais skvernais. Tai buvo pirmasis rusų užpuolimas mūsų apylinkėje.

R. K. p a s t a b a: Jonas Šateika legalizavosi ir su šeima gyveno Kupiškio r., netoli Subačiaus geležinkelio stoties, Ilgučių k. Žuvo autoįvykyje apie 1970 m.

Pas mus privažiavo rusų kariuomenės, visus suvarė į vieną kambarį ir ėmė kratyti. Mamą visur varinėjo priekyje ir liepė rodyti, kur „banditai". Po to mane nuvarė į tvartą parodyti, kur „banditai", visaip grasino, bet, Dievo laimė, kad nieko nerado, nors pas mus jie tada išsėdėjo dvi savaites. Nusišovė mūsų paršą, ėdė, nešė, ką tik rado, iš gryčios, be sargybos į lauką mūsų neišleido nė per žingsnį, apdergė visas pašales... Jei kas ateidavo, iškart sulaikydavo. Atėjusią Oną Balčiūnaitę išlaikė visą parą. Tiesa, jos brolis irgi buvo desantininkas – Antanas Balčiūnas-*Rukšelis*, g. 1914 m., o mano brolis Antanas-*Rokas* g. 1918 m.

Mūsų sode rusai pasistatė siųstuvą, per kurį davė nurodymus kitiems daliniams. Vieną vakarą tie maskoliai prinešė gryčion didžiausią krūvą beržinių malkų, kūrena, o krosnelė molinė, nuo per didelės kaitros suskilinėjo, atsivėrė plyšiai. Mano brolis Alfonsas gulėdavo šalia tos krosnelės, jį išvarė į kamarą, o į jo vietą atsigulė leitenantas. Aš jiems sakau – nekūrenkit tiek daug, krosnis subyrės, o jie jokio dėmesio nekreipia. Naktį pajutom, kad gryčia pilna dūmų. Ateina mama iš kamaros, sako:

– Blogai, vaikeli... Dūmų visur pilna, degam...

Nueinam pas sargybinį, kad mus išleistų iš kamaros. Ateinam į virtuvę, o kareivių prigulę ant grindų, iš klojimo prisinešę šiaudų, prisikloję ir guli ant jų sau laimingi. Žiūrim, prie krosnies jau pagalvė smilksta. Sargybinis tik: „Mat..! Mat..!" – pakėlė leitenantą, tas griebė už pagalvės, o ten net trys granatos. Labai nedaug trūko, kad iš to leitenanto būtų likusi košė. Kaip ėmė keiktis tas leitenantas, griebė už tų granatų, išbėgo į lauką, pagalvę į sniegą, šiaip taip užgesino, o gryčioj pasikėlė baisus aliarmas. Kareiviai sukilo, leitenantas mūsų motinai ir sako:

– Ty, mamaša, menia spasla... (Tu, motin, mane išgelbėjai).

O visai neseniai tą „mamašą" banditka vadino. Mama – „banditka", aš – „banditka", brolis – „banditas"... Po to rusai pas mus dar tris paras išbuvo.

Norėčiau pasakyti, kad partizanai buvo per daug neatsargūs. Kartą matau – nuo Žaliosios ateina rusų kareiviai. Aš išėjau į kiemą, jie priėjo prie manęs ir klausia:

– Koks čia kaimas?

Aš pagalvojau: kodėl gi aš šitiems „burliokams“ turėčiau sakyti teisybę? Sakau – Vepai.

– O kur Velniakiai?

– Dar toli, atgal reiktų eit, – ir parodžiau ranka į Ropidų pusę, bet jie, matyt, manimi nelabai patikėjo ir nuėjo link kaimo. O aš pagalvojau, ar tik nebus partizanai pas Žekonį...

Ten labai rami vieta, tarp miškų, na, ir pasileidau bėgte. Rusai, matau, grioviu jau eina į Bikiškių pusę. Išgirdau tik:

– Stoj! Stoj!

Įšokau į griovį, tuo grioviu į mišką ir, kiek kojos neša, lekiu pas Žekonį. Prie gryčios jokios sargybos, įeinu į vidų, už stalo partizanai susėdę kortom lošia. Šaukiu visa gerkle, kad juos jau rusai supa, tada jie, viską metę, pasičiupo ginklus ir išbėgo palikę prirūkytą gryčią. Kortos išmėtytos, šovinių pribarstyta, vieno milinė užmesta ant suolo, kito kepurė... Mes su Žekoniene šovinius surinkom į tą kepurę, ji uždegė kadagio šaką ir su jos dukra Verute tą milinę ir tuos šovinius sugrūdom į kibirą, uždengėm dangčiu ir įleidom į šulinį. Viską sušlavėm ir laukiam rusų ateinant, nes, kol aš atbėgau, jie irgi ne iš lėto ėjo. Močiutė sako:

– Žinai, Augute, tu eik pas eigulį Čeriauką. Jie tave matė, kai čia atras, gali būti blogai.

Pridėjo man daigų į krepšelį, užsivilkau jos megztuką ir išėjau pas Čeriauką. Nueinu, jo sūnus namie, aš jam ėmiau pasakoti, kaip ten buvo, o tėvas tik už švarko, su sūnumi ir dingo, kadangi sūnus buvo „liečiamų“ metų. Čeriaukienė pasodino mane už ratelio, verpiu atsisėdusi, ir kareivių tuoj pat pilna gryčia prigužėjo. Iškart ėmė klausti, ar „banditų“ nėra. Močiutė sako:

– Nesuprantu, ko jums reikia?

O jie šaukia, kad reikia vyrų, kur vyrai...

Tai va taip labai dažnai reikėjo rizikuoti, nes ir patys partizanai kartais būdavo labai neatsargūs. Sueina gryčion, o lauke sargybos nepalieka.

Teko ne iš vieno girdėti apie enkavedistų būrį apsimetusį vokiečiais, kurie ėjo per Žaliąją link Panevėžio ir provokavo eilinius žmones bei partizanus. Ne vienas per žioplumą tada įkliuvo į jų pinkles. Tie „vokiečiai“ išprovokavo ir suėmė partizanus Antaną Birbilą-*Baltušį*, Albiną Sabaliauską-*Markušką* ir keletą kitų. Vėliau juos teisė jau sovietinis teismas ir sušaudė.

Partizanai vertėju buvo pasikvietę ūkininką Puziną, gerai mokėjusį vokiškai. Puzinas buvo kilęs iš garsios grafų giminės, jo tėvas prie rusų caro statė Panevėžio kalėjimą.

1945 m. sausio 21 d. partizanai sutarė susitikti Bikiškių kaime ir padaryti susirinkimą. Naktį čia atėjo ir iš kitų apylinkių vyrai, bet juos, matyt, jau sekė šnipai. Rytą atsikėlusi išeinu į lauką dar prieš saulės tekėjimą, žiūriu – per Velniakių kaimą, vieškeliu nuo Karsakiškio, eina rusų kariuomenės voros. Matau, kad jie jau beveik nuėjo į miškelį. Supratau, kad aš jau ten nebespėsiu. Nepraėjo ir valanda, kai, saulei tekant, pasigirdo pirmieji šūviai. Įvyko kautynės. Vieni partizanai traukėsi, kiti dengė. Iš tų, kurie dengė, nė vieno gyvo neliko.

Netoli Bikiškių kaimo ėjo kvartalinė miško linija. Kai tik nuo Sodelių rusai atėjo ant tos linijos iš kito šono ir partizanus apsupo, pirmieji dar spėjo perbėgti

tą liniją, o dengusieji, kadangi lėčiau traukėsi, nebespėjo jos perbėgti ir juos visus sušaudė. Ten žuvo:

Antanas Balčiūnas-*Rokas*,

Antanas Šilas-*Kovas*,

Vincas Navickas-*Dobilas*,

Antanas Skupas-*Bartulis*, g. 1918 m. Skupų k., Subačiaus valsčiuje.

Dviejų neatpažinom, kadangi buvo smarkiai sudraskyti granatų.

Kautynės tęsėsi iki trečios valandos dienos. Daug užmušė rusų, pavieniai šūviai nutilo tik pavakary. Kautynės vyko maždaug šioje teritorijoje: Bikiškių k. – iš rytų, Žaliosios miškas – iš šiaurės ir iš tos pačios pusės Daukšėnai – Čeriaukos eiguva.

Kaip ten bebūtų, rusus čia tikrai kažkas užvedė. Žmonės kaltino Sarapienę (Antanienę), nes ji mėgo liežuviu pamalti. Bet, kas konkrečiai iš mūsų kaimo buvo šnipas, aš jokiu būdu negaliu, pasakyti.

R. K. p a s t a b a: kn. „Faktai kaltina", p. 44, iš Antano Birbilo-*Baltušio* parodymų: „Penki parašiutininkai buvo nukauti Žaliosios miške per gaudynes 1945 m. sausio 22 d., tarp jų buvo ir mūsų grupės vyresnysis Antanas Šilas-*Kovas*".

Po šitų kautynių pas mus ir vėl prigužėjo pilnas kiemas rusų kariuomenės, tik nesėdėjo taip ilgai, pabuvo kokias keturias paras ir išėjo. Tik rusams pasitraukus, mes pradėjome ieškoti savųjų. Maždaug po savaitės nuo pakrūmių dingo ir paskutinieji rusų slapukai.

Vieną dieną atėjo Eugenija Skupaitė ir pasakė, kad rado žuvusius mūsų vyrus. Vakare brolis Alfonsas pasikinkė arklį su mama, iš Višteliškių kaimo atėjo kaimynas Jonas Žekonis ir išvažiavo žuvusiųjų (surinkom septynis). Surinkę nuvežė juos į Sodelius pas Antaną Baruolį, kadangi į Velniakių pusę vežti bijojo. Ten apiprausę laikinai palaidojom Sodelių kapinėse. Negiliai prakasėm sniegą ir truputį žemių užpylėm. Kai atšilo, vyrai užmetė dar daugiau žemių, kad nebūtų matyti. Gegužės pradžioje pas mus padarė karstus, atvažiavo Jonas Žekonis, Antanas Birbilas-*Baltušis*, Povilas Samuolis-*Juodas Ponas*, iškasė duobę Bikiškių kapinaitėse, mes su Žekoniu pakinkėm arklius ir aš, Alfonsas Žekonis, Augutė Skupaitė, Marytė Birbilaitė nuvažiavom paimti juos iš Sodelių kapinaičių. Susirinko nemažai partizanų, visus žuvusiuosius perdėjom į karstus ir pervežėm į Bikiškių kapines. Palaidojom, pasimeldėm, partizanai tris kartus pasaliutavo.

R. K. p a s t a b a: (ši informacija gauta iš B. Mažylio, – *R. K.*) kn. „Pasienio kariuomenė Didžiajame Tėvynės kare 1942–1945 m.", išleistoje Maskvoje 1976 m., p. 611, „pasienio kariuomenės Lietuvos apygardos viršininko Golovkino raporte nurodoma, kad „1944 m. gruodžio 23 d. buvo paimti vokiečių radisto parodymai". Jis nurodęs, kad šiaurės vakarų kryptimi nuo Ropidų kaimo buvęs bunkeris, kuriame slėpėsi vokiečių žvalgybininkai – 10 žmonių. 1944 m. gruodžio 28 d. 15 val. išvyko kariuomenės grupė ir 20 val. apsupo bunkerį. Siūlė pasiduoti. Trys, bandę iš bunkerio bėgti, buvo nušauti. Į bunkerį buvo įmesta granata ir raketa. Vienas išlindo ir pasidavė. Bunkeris buvo likviduotas."

Šioje nelygioje kovoje aukų, matyt, patyrė abi pusės. „Ropidų k. gyventoja Emilija Poškienė, kurios sodyboje buvo apsistojęs rusų kariuomenės operacijai vadovavęs štabas, pasakojo, kad rytą mačiusi sunkvežimius kruvinais kėbulais. Partizanų lavonai buvo aptikti kovos vietoje. Kitą naktį

dvi drąsios merginos, partizanų seserys Aldona Balčiūnaitė ir Aldona Birbilaitė, atvažiavo vežimu, surinko 15 partizanų kūnų ir palaidojo juos Bikiškių kapinėse bendrame kape.“ (Pranas Tamošiūnas. „Biropšilio kalnelis Žaliosios girioje – neparklupdytos mūsų tėvynės simbolis“ // Panevėžio rytas. 1994 12 23, Nr. 251).

Tos dienos mums buvo labai liūdnos. O po viso šito buvo atlaidai Bikiškėse. Nuėjom visas mūsų merginų pulkas į tas pačias kapines, labai gražiai papuošėm kapus, įsmeigėm trispalvę vėliavėlę, atėjo partizanai su vėliava ir stovėjo prie kapo duobės garbės sargyboje. Už žuvusiuosius pamaldas laikė tuometinis Gelažių klebonas, susirinko daug žmonių. Buvo truputį baisoka, bet po to jokių įskundimų negirdėjom, laimingai išsiskirstėm.

1945 06 29 atvažiavo Karsakiškio stribai ir konfiskavo visą mūsų turtą. Gerai pamenu – vienas iš jų buvo Sorokinas, o sekmadienį, birželio 10 d., dar saulei netekėjus, apsupo sodybą ir pėsčiomis mus su mama ir broliu Alfonsu išsivarė į Karsakiškį. Maisto liepė pasiimti tik trims dienoms.

Karsakiškyje išlaikė tris paras namelyje prie mokyklos. Tuo metu netoli Karsakiškio įvyko susišaudymas su partizanais. Tada mus naktį išvežė į Panevėžį ir uždarė areštinėje, raudonų plytų namelyje. Šiuo metu tas namelis stovi prie A. Smetonos ir Vasario 16-osios gatvių sankryžos.

Panevėžio kalėjime per tardymą teko ne kartą atsidurti ir po stalu. Tardė rusas per vertėją. Kartą tas rusas klausia:

– Sakyk, kokias žinias perdavei *Juodajam Ponui*?

– Aš nepažįstu jokio „pono“, – atsakiau.

Kaip davė jis man per sprandą skiausčia ranka, žiūriu, kad jau guliu po stalu. Apskritai mušė ir kankino visus. Būdavo, pastato prie sienos su iškeltom rankom. Sargybinis stovi šalia, ir nebandyk nuleisti rankų. Tiek įskausta, kad nebegali pastovėti. Kai ateina ponas tardytojas, tada vėl pasodina ir vėl tardo. Dieną dar pakenčiamai, bet atėjus nakčiai vėl viskas iš naujo.

Panevėžyje išlaikė šešis mėnesius. Motiną išvežė anksčiau į Lukiškių kalėjimą, o mane – po savaitės. Lapkričio 1 d. Vilniuje jau buvo ruošiamas etapas į Sibirą. Išvežė 1945 11 24.

Nuvežė į Sevdvinlagą, Archangelsko srityje, į Velsko kalinių persiuntimo punktą. Taip mane tampė po Rusijos platybes dvejus metus be jokio teismo. Tik po dvejų metų gavau raštišką pranešimą, kad Maskvos „trojkos“ esu nuteista 5-eriems metams lagerio ir 5-eriems metams tremties.

Velske patekau į 11-tą koloną (lagerį, koloniją). Po metų į tą pačią koloną atvežė ir mamą, o po trijų mėnesių mus vėl išskyrė. Mamą į senelių prieglaudą išvežė – į Komiją, o mane į 20-tą koloną prie miško darbų. Ten išdirbau dvejus metus. Po to išvežė į Irkutsko sritį, kur dirbome prie geležinkelio tiesimo darbų. Nešiojom „špalus“ (pabėgius), rankomis rovėm kelmus, ruošėm geležinkelio trasą.

Kai baigėsi penkeri kalėjimo metai, 1950 m. išvežė į Vengerovo rajoną, Novosibirsko sritį. Čia buvome 18 įvairiausių tautybių (lietuvė – aš viena) žmonių. Būdavo, per vasarą išveža į laukus ir gyvename palapinėse, be jokių poilsio dienų. Taip tremtyje išbuvau iki 1956-tų metų. O brolį Alfonsą Archangelsko srityje vežiojo po lagerių ligonines trejus metus, po to paleido, atseit reabilitavo 1948 08 20. Grįžęs

iš Rusijos, savo namus Velniakiuose Alfonsas rado jau gyvenamus rusų kolonistų, bet vienam kambarėlyje leido ir jam prisiglausti. Mirė 1970 12 27.

Motina Ona Balčiūnienė, Jono, g. 1886 m., išvežta į Archangelsko sritį 1945 11 17. Ypatingojo pasitarimo 1946 12 17 nuteista penkeriems metams tremties Komijoje. 1948 m. iš tremties pabėgo ir grįžo į Lietuvą kartu su buvusiais kaliniais mokytoju Skruodeliu ir kauniečiu profesoriumi Purviu. Grįžusi į Lietuvą, kurį laiką gyveno savo mirusios sesers Marcijonos Matuzevičiūtės pavarde. Mirė 1979 m.

R. K. p a s t a b a: E. Balčiūnaitės prisiminimuose minimas eigulys Antanas Ramanauskas, kuris, kaip žinia, vėliau partizanų buvo sušaudytas neva už išdavystę, nors nei nuosprendį vykdžiusių partizanų, nei jo artimųjų parodymuose nerasta tvirtų įrodymų, kad tas žmogus tikrai buvo rusų NKVD užverbuotas ir galėjo išduoti partizanų bunkerį. Todėl labai tikėtina, kad tai galėjo būti pačių enkavedistų surežisuota ir paviešinta legenda – pačių partizanų rankomis sunaikinti jiems nepatikimą žmogų. 1961 m. Vilniuje išleistoje knygutėje iš serijos „Faktai kaltina“ pavadinimu „Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą“ skelbiami suimtų partizanų ir kalbintų liudininkų parodymai, visai atitinkantys jų bylose užprotokoluotus parodymus, aiškiai nepasako, ar Antanas Ramanauskas tikrai išdavė partizanų bunkerį. Iš partizanų Antano Birbilo-*Baltušio* ir Albino Sabaliausko-*Markuškos* parodymų matyti, kad A. Ramanauskas ir mušamas jiems neprisipažino, kad jis užverbuotas ir kad išdavė jų bunkerį. (Knygutėje, kaip ir visuose čekistų rašytuose protokoluose, knygose, periodikoje, partizanų būrys vadinamas gauja, partizanai – banditais ir pan.)

A. Birbilas-*Baltušis*: p. 48. Ramanauskas buvo sušaudytas už tai, kad pranešė VRLK (Vidaus reikalų liaudies komisariatas) organams mano gaujos dislokacijos vietą. Sušaudant Ramanauską, aš pats nedalyvavau, bet bendrus nurodymus šiuo reikalu esu davęs, t. y. sakiau, kad reikia patikrinti, o jeigu pasirodys, kad Ramanauskas tikrai apie mus pranešęs VRLK, tai jį reikia sušaudyti. Ar Sabaliauskas tai išaiškino – nežinau.

A. Sabaliauskas-*Markuška*: p. 63. Aš su grupe banditų nuėjau pas eigulį Ramanauską, gyv. Velniakių kaime, jo paimti, atvežti į mišką ir sušaudyti. Tokį įsakymą aš gavau iš Birbilo ir Antano Balčiūno-*Bukio*.

Atėję į Ramanausko butą, pasiūlėme jam kinkyti arklį. Jo paties arkliu mes jį nuvežėme į mišką... Atvarius Ramanauską į mišką, *Liepa*-Petras Malinauskas jį tardė ir mušė, o paskui banditai Petras Tvaskus-*Špokas*, Bronius Likas-*Dobilas* ir tas pats *Liepa* pasivedėjo toliau miškan ir sušaudė.

Antrą dieną po to, kai mes atsivedėm ir sušaudėm Ramanauską, į Žaliosios mišką jo ieškoti atėjo dvi moterys (viena jų, matyt, buvo Ramanausko žmona). Banditas Šližinskas sugavo vieną tų moterų ir sumušė, o *Liepa* nutraukė jai nuo rankos auksinį žiedą. Paskui jie tas moteris išvarė iš miško.

P. 64. Antanas Birbilas įsakė man, *Kiškiui* ir trečiam banditui iš Samuolio-*Juodojo Pono* gaujos paimti vieną moterį, gyvenančią netoli Užubalių kaimo, ir sušaudyti ją už tai, kad ji nuavusi užmuštuosius banditus.

P. Tvaskus-*Špokas*: p. 66. Noriu pažymėti, kad Antanui Šližinskui sulaikius miške atėjusią ieškoti vyro Ramanauskienę, Malinauskas-*Liepa* nuėmė jai nuo rankos auksinį žiedą, o Šližinskas ją smarkiai sumušė.

Aleksandra Ramanauskienė: p. 77. Mano vyras Antanas Ramanauskas dirbo eiguliu ir gyveno Panevėžio valsčiuje, Velniakių kaime.

1945 m. gegužės mėn., apie 20 d. naktį, į mūsų butą atėjo 8 ginkluoti banditai, o keli jų dar buvo likę kieme... Vyresniajam banditui įsakius, mano vyrą ir mane pradėjo mušti lazdomis per galvą,

nugarą, rankas ir kojas. Mušant mano vyrą, vyresnysis banditas sakė, kad jį muša už tai, jog jis esą padedąs VRLK organams kovoti su banditizmu. Mano vyrą, jie pasakė, paskutinį kartą įspėja, kad liautųsi turėjęs ryšius su VRLK organais. Sumušę mane ir mano vyrą, visi banditai išėjo į mišką.

1945 m. birželio mėn., naktį iš 2 į 3 dieną, pas mus į butą atėjo 5 ginkluoti banditai; jų vyresnysis buvo aukšto ūgio, juodas, pavardė, rodos, Sabaliauskas. Banditams užėjus į mūsų butą, jų vyresnysis, Sabaliauskas, įsakė mano vyrui greit apsirengti ir pakinkyti arklį. Mano vyrui pakinkius arklį, banditai paėmė iš mūsų buto dvejas gelumbės kelnes, apie du kilogramus tabako ir kartu su mano vyru išvažiavo į mišką. Po to vyras į namus nebegrįžo... Girdėjau, kad jį sušaudė miške. Po to pas mane atėjęs eigulys Mykolas Turkevičius sakė, kad mano vyras nenorėjęs kaip reik gyventi ir kad jeigu jis būtų buvęs „tikras lietuvis“, banditai jo nebūtų lietę ir jis būtų likęs gyvas.

P. 79. Naktį iš Jono Žilio namų pas mane į butą atėjo girti ginkluoti banditai. Į namus užėjo 5–6 ginkluoti banditai, kiti liko kieme. Tarp jų buvo ir Sabaliauskas. Užėję į mano namus, jie pasiėmė vyro ir dukters drabužius, sūnaus juodą vilnonį kostiumą, nuo rankos man nutraukė auksinį žiedą; paskui pradėjo iš manęs reikalauti radijo imtuvo... Jie ėmė lazdomis mane mušti per nugarą ir galvą, ir aš buvau priversta pasakyti, kur yra radijo imtuvas.

Kad banditai per dieną ir vakare gėrė pas Žilį, o paskui iš ten atėjo manęs apiplėšti, man pasakė Vladislovas Barauskas, gyv. Griaužiškių kaime, ir jo motina Morta Barauskienė; vėliau man apie tai papasakojo ir pats Povilas Kavaliauskas.

P. 80. Atėję banditai pasakė man, kad aš paimčiau iš Panevėžio į namus savo sūnų Antaną (Mindaugą?) Ramanauską, 1928 m. gimimo, gimnazijos mokinį, ir savo dukterį Eugeniją, o jei aš to nepadarysiu, mane užmuš. Jie man davė dvi savaites laiko. Prie namų stovėjęs Albinas Pakaušis bute esantiems banditams patarė įkrėsti man, kad aš neužmirščiau, kada reikia išvažiuoti. Banditai ėmė lazda mušti mane per galvą ir nugarą. Smarkiai mane sumušė, prieš išeidami banditai pasakė, kad per dvi savaites išvažiuočiau su savo šeima iš Velniakių kaimo.

A. Sabaliauskas ir P. Tvaskus aiškina, kad jie A. Ramanauskienę su kita moterimi sulaikė bevaikštinėjančias miške ir ten A. Ramanauskienę sumušė, nuėmė nuo jos rankos žiedą, o A. Ramanauskienė aiškina, kad „banditai“ buvo atėję pas ją į namus ir namuose nuo jos rankos nuėmė žiedą ir ją sumušė. Kodėl čia nesutampa parodymai?

Nors aiškiai nepasakoma, kad A. Ramanauskas tikrai skundė partizanus, bet, matyt, partizanus ta informacija buvo pasiekusi ne kartą. Iš kažkur ją partizanai gaudavo, tie šaltiniai čia nenurodomi. Sakykim, jeigu A. Ramanauskas buvo išdavikas, gal jis to ir nusipelnė, bet jokiu būdu negalima pateisinti partizanų už tai, kad mušė ir kankino moterį. Kam reikėjo nuo rankos nutraukti auksinį žiedą? Tokie veiksmai partizanams garbės nedarė. Tokie jų veiksmai tik žemino partizanų vardą. Už tai ir už panašius dalykus daugelis iki šiol negali partizanams atleisti ir mini juos ne kaip laisvės kovotojus, o kaip „banditus“. Tokie kai kurių partizanų veiksmai užtraukė gėdą ir neapykantą ir visiems doriems ginkluoto pasipriešinimo kovotojams. Tegu tai mano knygoje išliks vienas iš daugelio negarbingų pavyzdžių, kai partizanai, akivaizdžiai peržengdami visas žmoniško padorumo ribas, grubiai pamynė savo kilnius laisvės kovotojų idealus. Nors ne iš vieno buvusio laisvės kovotojo esu girdėjęs, kad partizanai kalėjimų neturėjo ir kiekvieną dieną vaikščiojo tarsi ant skustuvo ašmenų rizikuodami dėl savo gyvybės, bet, kaip ten bebūtų, tyčiotis ir iš didžiausio priešo, o ypač iš moters Dievas neleido. Taip buvo rašoma ir pačių partizanų išleistuose įvairiuose garbės kodeksuose, statutuose ir pan. Kaip žinia, jau vėliau, susiformavus atitinkamoms partizaninėms struktūroms, panašūs atvejai nebebuvo toleruojami, už panašius nusižengimus laisvės kovotojus jau teisė pačių partizanų Karo lauko teismas (KLT) ir teisė labai griežtai, nusikaltėliai dažniausiai buvo sušaudomi.

***Pasakoja* KĘSTUTIS KUZMA**

Užrašyta Rėklių k.
1996 02 17

Gimiau 1928 m. Rėklių kaime, Panevėžio rajone. Tėvai turėjo 36 ha žemės, šeimoje buvome šeši vaikai: trys seserys ir trys broliai.

1945 m. rugpjūčio pradžioje pas mus atėjo didelė partizanų grupė. Visi jauni, linksmi, o naktis – mėnesėta. Namuose buvome tik mes su mama. Ji tuoj ėmė svečius vaišint duona su pienu. Pamenu, buvo Linionių eigulio sūnus Anicetas Viščius, Juozas Šomka, iš viso apie penkiolika. Mama dar mane pasiuntė į tvartą parinkti vištų kiaušinių, kad iškeptų daugiau kiaušinienės.

Išeinant prie manęs priėjęs Šomka tarė:

– Na, sudie, būsimasis partizane...

Jis kažkaip man tada paliko neišdildomą įspūdį: stambus, aukšto ūgio... Tai buvo pirmas mano rimtesnis susitikimas su partizanais.

1946 m. sausio – vasario mėnesiais vyko dideli rusų kariuomenės siautimai apie Spirakius. Pagrindinės jų pajėgos buvo metamos prieš *Rapolo*-Jono Bačiausko grupę, kurią sudarė apie 30 partizanų. Tuo metu sutino Šomkos koja. Tada jis atsiskyrė nuo būrio ir išėjo vienas, o kiti jo būrio vyrai irgi išsislapstė kas kur, kad nepatektų ant rusų pasalos. Buvo labai šalta, gili žiema. Atėjo Šomka į Rėklius pas savo giminaitę naktį smarkiai karščiuodamas, sutinusia koja, šautuvu pasiramščiuodamas. Ta giminaitė jam liepė eit į daržinę, įsikast į šieną ir pasislėpt, bet jis suprato, kad tokiam šalty, dar su temperatūra daržinė – ne išganymas ir atėjo pas mus. Mama tuoj jam išvirė karštos arbatos, paguldė gryčioj. Rytą žiūrim, temperatūra nekrenta, jis pradėjo kliedėti. Tada mama mane išsiuntė į Panevėžį vaistų. Parnešiau vaistų ir savom jėgom ėmėm jį gydyti. Karščiuodamas jis visą savaitę išgulėjo lovoje ir taip pas mus gana ramiai išgyveno apie mėnesį. Apie kovo 12-tą, prieš pat juozines išgirdom, kad Spirakiuose kažkokie negeri dalykai dedasi.

Pavakary pas mus atvažiuoja Sofija Šeškanaitė su sesers Adelės dukra Stase Markevičiūte. Įėjusi gryčion, Šeškanaitė tuoj pat ėmė klausinėti, ar pas mus nėra *Tigro*-Vlado Krivicko ir *Čerčilio*. Mes išsigynėm, kad tikrai jų nėra, nors jie abu buvo pas mus ir klausėsi už durų stovėdami mūsų kalbų. Krivickas, pasirodo, labai norėjo su jomis pasikalbėt, bet, ačiū Dievui, *Čerčilis* jam neleido. Be to, jos pasakė, kad žuvo visa *Rapolo* grupė, Povilą Valatką-*Nykštuką* iš Vilkiškių kaimo paėmė gyvą. Basą, surištom rankom varė per pusnis, matyt, jis peršalo ir mirė. Ten keturi žuvo.

R. K. p a s t a b a: išrašas iš LYA (KGB) arch., b. Nr. 10/1, 1946 m.:

Realizuojant Panevėžio NKVD agentų *Svoj* ir *Apolonija* parodymus, 1946 03 10 buvo atlikta operacija Šilų miško masyve ir Panevėžio vlsč., Spirakių k. 15 val. miške buvo aptikta 5 žmonių grupė. Susidūrimo metu žuvo keturi banditai, o P. Valatka paimtas gyvas. Tarp užmuštųjų atpažinti: Jonas Bačiauskas-*Rapolas* ir Antanas Bručas-*Strazdas*.

Po dviejų dienų valgom pietus, žiūrim, kad jau rusai siaučia sodybą. Visa laimė, kad su *Čerčiliu* turėjom pasidarę nedidelį bunkeriuką po grindimis. Aš tuo metu buvau daržinėje, gal už 20 metrų, žiūriu, čekistai jau slenka kulkosvaidžius

atkišę. Negi bėgsi gryčion pasakyt, kad slėptųsi, bet sesuo spėjo juos abu sukišt į tą bunkeriuką, užmetė landą skudurais, grįžta atgal ir tarpduryje susitinka rusus. Aš išeinu iš daržinės, pamatė mane ir iškart paklausė: „Kur *Tigras* su *Čerčiliu*?“ Stoviu ir laukiu, kada prasidės šaudymas. Galvoju – spėjo jie įlįst į tą bunkeriuką ar ne?

Vienas stribas kulkosvaidį pasistatė ant šulinio rentinio, kiti eina aplink tą daržinę durtuvais badydami, o viduje girdisi triukšmas. Tada aš atgal daržinėn, per kitą pusę ir tiesiai pas kaimyną Kučą. Po kiek laiko pamatėm, kad rusai atsitraukė iš mūsų sodybos. Grįžtu į namus, viskas tvarkoje, tik *Čerčilio* ranka mėlynom pūslėm nuo sumušimo nusėta. Pasirodo, kada ruskiai pradėjo daužyt grindis, iš apačios ėmė klebėti uždarymo kablys. Tada *Čerčilis* ranka suėmė jį, bet patenkintas juokėsi ir aiškino, jog tuo metu net nejutęs skausmo.

Pradėjom kalbėti, kad čia kažkas ne taip, labai įtartina, kad kažkas įskundė. *Čerčiliui* jau ne vienas buvo sakęs, kad Šeškanaitė išdavikė, bet, kada miške kartu su jais buvo jos brolis Alfonsas, partizanai kažkaip nenorėjo tuo patikėti.

Nors viskas baigėsi gerai, bet jie už poros naktų išėjo. Labai gailėjomės, kad neteko atšvęst juozinių. Tiesa, gyvendamas pas mus, Šomka mums atskleidė paslaptį, kad mano sesuo ištekėjusi už Krivicko, kad jis buvęs liudininku bažnyčioje. Per tą laiką į Panevėžį buvo atvažiavęs Krivicko brolis iš Kauno ir atvežė jam dokumentus Kazimiero Plečkaičio pavarde. Pasirodo, tuos dokumentus viena mano sesers draugė pristatė ties Spirakiais į mišką, kuriuos Krivickui įteikė Sofija Šeškanaitė. Taigi suprantama, kad čekistai apie šiuos dokumentus gerai žinojo, nors mes tuo laiku apie tai nieko negirdėjome.

Gavęs tuos dokumentus, Krivickas išvažiavo pas gimines prie Šeduvos. Po to čekistai jo nebeieškojo, o dar po kelių mėnesių jis legalizavosi, grįžo į namus pas mano seserį ir dar pistoletą atsivežė, buvo ginkluotas.

Parvažiuoju aš kartą į namus, o čia atvažiavęs Piniavos MGB viršininkas Zelinskis su kažkokiu kitu karininku. Svainis Vladas Krivickas ir visi kiti ginkluoti sėdi prie stalo gryčioje ir geria. Mama labai nepatenkinta tais „svečiais“, o su Vladu ir mano santykiai buvo pašliję, dėl to, kad vežant žmones į Sibirą 1948 m., Krivickas buvo pavarytas su pastote vežt mūsų geriausių kaimynų Klevečkų iš Rėklių kaimo, o prieš važiuodamas prie diržo dar pistoletą prisisegė. Viešpatie mano! Visi mato, kad buvęs partizanas dabar su pistoletu prie šono veža žmones į Sibirą. Kaip vėliau sužinojau, tą pistoletą jam buvo davęs tas pats Zelinskis.

Kitą kartą Vladas girtas nuėjo pas kitus kaimynus, išsitraukęs tą pistoletą sušaudė lubas, žmonės atėmė iš jo tą pistoletą ir atidavė Zelinskiui, o jis išsipagiriojęs nuėjo pas Zelinskį. Tas jam jį vėl grąžino, ir vėl jis grįžo su pistoletu į namus.

Taigi dabar atsistojo nuo stalo jau gerokai apgirtęs šitas mano svainis ir prašo, kad aš jam paskolinčiau savo treningą, jis atseit su užduotimi važiuosiąs į Ramygalą. Daviau aš jam tą treningą, ir jis išvažiavo su tais ruskiais. Gal tris dienas negrįžo, o grįžęs ėmė pasakoti, kad po Ramygalą su partizanais gastroliavęs, buvęs susitikęs su kažkokiu Danielium Krikščiūnu, kad jis jo pagailėjęs, neva to Danieliaus brolis buvęs stribas ir pan. O tą saugumo agentą, su kuriuo jis ėjęs, jie nušovę.

Kai paklausiau, kur tas jo ginklas, jis atsakė, kad partizanai jį atėmę. Po dviejų savaičių į mūsų namus rytą auštant prisistatė du neva Žaliosios girios partizanai ir

Vladą išsivedė į pamiškę, ten ištardė, o kai jis grįžo, ten pat, pamiškėje, pasigirdo keletas automato serijų.

Kitą dieną prisistatė tas pats Zelinskis su grupe stribų, padarė kratą, rado du šautuvus, šovinių ir kelias granatas. Areštavo Vladą, o motinai Zelinskis pasakė:

– Mes nušovėm du banditus, su kuriais Vladas kalbėjosi susitikęs pamiškėje. Mes žinom, kad jis su jais turėjo ryšį, todėl mes jį ir areštuojame.

O kitą dieną ir mane areštavo tas pats Zelinskis. Nusivežė į Piniavą ir tardė, klausinėjo tik vien apie Šomką. Trečią parą mus su Vladu suvedė į akistatą, kadangi jis paliudijo, jog aš, grįžęs iš Bernatonių, sakęs, kad į Spirakių miškus yra atėjusi *Vilko* grupė. Todėl mane spaudė pasakyti, iš kur aš visa tai sužinojau. Bet aš gyniausi, kad taip nesakiau ir apie jokio *Vilko* grupę nieko nežinau. Iš tų dviejų rastų šautuvų mūsų sodyboje Vladas irgi prisipažino, kad vienas jam priklausė, o kitas man. Aš vėl gyniausi ir viską neigiau.

Žaliosios girios partizanas Antanas Stašys tuo metu draugavo su Įstros mokyklos mokytoja Stase Čižaite-*Stirna* (mirusi 1989 m.), mes su juo buvome geri pažįstami, gražiai drožinėjo, buvo meniškos prigimties jaunuolis. Kai išėjo į partizanus, aš jam dovanojau Lietuvos kariuomenės šautuvą ir paskolinau nedidelį pistoletą. Sutarėme, kad tą pistoletą jis man vėliau grąžins, kai įsigys didesnį. Ant to šautuvo buožės buvo pritvirtinta sidabrinė lentelė, kurioje išgraviruoti žodžiai: „Vardinis šautuvas. Dovana Lietuvos kariuomenei, 1938 m., eilinių ir grandinių."

1946 m. balandžio pradžioje, prieš pat Velykas, su Antanu susitikome Panevėžyje, dar pasikalbėjom, o po keleto dienų jis netoli Įstricos, Jutiškių k., pamiškėje užėjo ant rusų pasalos ir žuvo.

Jo draugas Alfonsas Petrauskas dažnai slapstydavosi pas seserį Rėkliuose. Aš esu ne kartą juos suvedęs, vėliau jis registravosi ir taip išliko, gyveno Bernatonyse.

Ateidavo dar toks vienas iš Panevėžio pagyvenęs žmogus. Buvo atėjęs pas Šomką kaip ryšininkas, kažkaip keistai kalbėjo. Šomkai, pamenu, nelabai jis patiko, kadangi ne kaimo žmogus buvo. Kai išėjo miškan, aš jam daviau prancūzišką karabiną. Vėliau jis žuvo kažkur apie Baroniškį. Jie pas mus ateidavo su Antanu Stašiu, su Petrausku, tai aš dažniausiai su jais ir bendravau. Teko kelis kartus susitikti su Stasiu Kuliu-*Briedžiu*. O vieną kartą, 1948 m. vasarą, atėjo Šomka su kažkokiu kitu man nepažįstamu į Šeškų kaimą, tai jie mane pasikvietė iš namų ir paprašė, kad juos palydėčiau į Žaliąją. Jie labai skubėjo ir aš juos nuvedžiau prie Karsakiškio, į kitą Žaliosios pakraštį.

Šomka mane buvo išmokęs jų nieko neklausti ir pačiam niekam apie juos nekalbėti. Tuo metu aš buvau ginkluotas dešimtšūviu ir 9-to kalibro „valteriu". Kada nuėjom į vietą, iš pamiškės prie mūsų atėjo žmogus ir mus nuvedė pas gyventoją. Ten atėjo daugiau partizanų, o tas jo draugas, su kuriuo aš juos vedžiau, visai nešnekėjo, ėjo tylėdamas, tik retkarčiais vieną kitą frazę ištardavo. Po to jie mane paliko ir abu nuėjo, o prie manęs atėjo dar keli jauni vyrai ir mes stovėjom sargyboje. Supratau, kad vyko kažkoks partizanų vadų pasitarimas. Netoli manęs stovėjęs vienas jaunutis partizanas klausinėjo manęs, iš kokio aš būrio, iš kur atėjęs, bet aš tylėjau ir nė žodžio neprasitariau apie save, nes aš nebuvau partizanas, be to, tuo metu mokiausi Joniškėlio technikume. Po kiek laiko atėjo kiti mūsų pakeisti, o mums liepė eiti į kambarį.

Jau buvo vakaras, gryčioje tik keli partizanai belikę. Šomka mums liepė sėsti prie stalo ir pavalgyti. Pavalgę dar alaus atsigėrėm ir atgal grįžom dviese tik su Šomka. Kiek pamenu, ta sodyba buvo Sukniškio kaime, palei Žumbelio upeliuką. Grįžtant Šomka sakė, kad buvo keli atėję nuo Šimonių girios, aš, kaip paprastai, jo nieko daugiau neklausinėjau. Atėjom iki Šiaudinės kaimo ir išsiskyrėm.

Apie savo svainį Vladą Krivicką-*Tigrą* trumpai galėčiau pasakyti tiek, kad mes net nežinojom, jog jis su mano seserim susituokė Spirakių bažnytėlėje. Kaip žinia, vėliau jis registravosi, bet dar ir šiandien negaliu pasakyti, kas per žmogus jis buvo: ar užverbuotas, ar tik šiaip palaikė draugiškus santykius su MGB karininku Zelinskiu. Po registracijos metus gyveno laisvėje, po to jį areštavo ir nuteisė 25-eriems metams lagerio. Šomka prieš tai jau mane griežtai įspėjo, kad prie Krivicko apie mūsų bendravimą aš nė puse žodžio neprasitarčiau. Jį areštavo rugsėjo pirmąją, o mane rugsėjo antrąją, bet jis jau buvo pasakęs daug nereikalingų dalykų, nors vėliau akistatose su manimi savo ankstesnius parodymus neigė. Matyt, ir saugumas apie mane neturėjo tvirtesnių įrodymų, kiek patardę, paleido.

Po lagerio Vladas dar grįžo į Lietuvą, bet jau buvo prasigėręs, po to vėl grįžo atgal į Vorkutą ir ten, kiek teko girdėti, žuvo. Kilęs jis buvo iš Panevėžio miesto, buvo labai geras muzikantas, Lietuvos kariuomenės auklėtinis. Jo svainis buvo pulkininkas Šečkus, kuris vėliau žuvo Sibire. Kadangi tėvai su juo, kaip su chuliganu, negalėjo susitvarkyti, atidavė į kariuomenę auklėti. Nors buvo geras klarnetistas, bet išgeriantis ir netvirto charakterio. Jam visos kariuomenės patiko. Jis ir Plechavičiaus rinktinėje pabuvo, prie vokiečių kurį laiką tarnavo policijoje, po to perėjo į armiją. Be armijos jis negalėjo gyventi, o ginklai jam buvo tik žaidimas. Paskutiniais metais tarnavo Liepojoje, rusų armijoje, muzikantų kuopoje. Karas jau buvo pasibaigęs, gavo atostogų, o kai atostogos baigėsi, atgal nebegrįžo. Suvedžiau aš jį su partizanu Vladu Kirdeikiu-*Kutosu*, kuris vėliau irgi legalizavosi, bet sudarė tokią plėšikėlių grupelę, ėjo per žmones ir partizanų vardu plėšikavo. Su juo dar vaikščiojo toks Henrikas Stankevičius iš Trakų kaimo (miręs), po to prie jų dar ir Krivickas prisiplakė, nors jau buvo užsiregistravęs ir ginklą iš Zelinskio gavęs nešiojosi.

Ateina kartą tas *Kutosas* naktį, nes dieną jis jau bijojo ir partizanus susitikti, ypač Šomką. Su Krivicku susitaria iš Rėklių veislinių gyvulių punkto, kuris buvo Klevečkos ūkyje, nušvilpt kelias karves, kadangi jam reikia mėsos. Atsiveda savo „chebrą“, pasiima Krivicką ir išeina. Tas gyvulių punktas visai netoli mūsų – kaimynystėje. Įsivaizduokit, ką pasakys Zelinskis Krivickui, kad iš jo panosės „banditai“ karves pavogė? *Kutosui* tik karvės reikalingos, o tie du pusberniai, su kuriais jis atėjo išvesti tų karvių, tai jau nebereikalingi. Tada jis su Krivicku sutaria, kad apie vagystę Krivickas praneš Zelinskiui ir kaip pagrindinius kaltininkus nurodys tą Stankevičiuką ir jo draugą.

Taip Krivickas ir padarė: pranešė Zelinskiui, kuris Cedrono beržynėlyje rado tik karvių žarnas ir uodegas. Stankevičiuką ir jo draugelį areštavo, o *Kutoso* su karvių mėsa neliko.

Kutoso grupėje vėliau dar veikė Antanas Urbas-*Karaimas* ir Antanas Mikulskis-*Kupčius* iš Plukių kaimo, vėliau 1948 m. registravosi, o *Karaimas* žuvo tais pačiais metais netoli Daukniūnų.

1946 m. po tų visų Sofijos Šeškanaitės apsilankymų ir rusų siautimų, pavasariop, jau buvo nutirpęs sniegas, Šomka pasitraukė iš miško ir apsistojo Trakų kaime pas vieną ūkininką. Žinojau aš, kad jis ten yra, o *Tigras* susidėjo su *Kutoso* grupe. Buvo didelis polaidis, grioviai pilni vandens. Kartą einu ir užeinu pas tokias merginas Rėklių kaime. Mane įsileidžia į vidų, žiūriu – sėdi prie stalo *Tigras*, *Kutosas*, *Vachmistras*-Jonas Gėgžna ir *Klevas* (nuo Skaistgirių). Sėdi, geria naminę ir kortom lošia. Gėgžna manęs nepažino, iškart paklausė:

– Kas tu toks? Gal komjaunuolis? Gal įmest į upę?

O aš irgi išdidus pasijutau, nors man tik 18 metų buvo. Sakau jam: „Per trumpos jūsų rankos...“ Pirma, dėl to, kad čia su juo sėdi mano svainis, antra – ten lauke, už poros šimtų metrų, laukia *Čerčilis*, tik jie to nežino. Jų kulkosvaidžiai sustatyti kampe. Aš dar Vladui priminiau, kad taip kvailioti nepadoru, o jis tik sumurmėjo: „O kas čia tokio..?“

Čia aš ir neužsibuvau. Išeinu, grįžtu atgal, o iš kitos sodybos jau mane kviečia užeit *Čerčilis*. Aš įeinu į kambarį, jis manęs klausia, ką jie ten veikia. Pasakiau, kad geria ir lošia kortom. Jis man ir sako:

– Ateis pavakarys, išsikviesk *Tigrą* ir eikit į pamiškę pas save į namus, o aš, kai reiks, su tavim susitiksiu, bet apie mane *Tigrui* nė puse žodžio neprasitark.

Aš taip ir padariau. Išsikviečiau *Tigrą* iš tos kompanijos ir einam, patyliukais kalbamės, tarsi niekur nieko. Tik priėjom prie krūmelių, čia, Rėklių palaukėj, ir iššoko prieš mus ant kelio *Čerčilis*. Kaip ėmė bartis jis ant *Tigro*, maniau, kad primuš.

– Tu žinai, kad partizanas turi būti savo vietoje, o ten gert pas tas Urbaites tu neturi teisės. Jeigu tu dar manęs neklausysi, aš va, kaip buvęs tavo šliūbo liudininkas, nueisiu pas tavo uošvę ir žmoną ir papasakosiu apie tavo „veiklą“, nes tam turiu teisę dar ir kaip vyresnis partizanas...

Aš kažkaip tada dar nesupratau, kodėl *Čerčilis* taip barėsi ant to mano svainio, bet, matyt, jis jau ir tada turėjo pagrindą. Taip išbarė tą *Tigrą*, kad jau man nebemalonu pasidarė. Grįžtant į namus Vladas visą kelią prašė, kad tylėčiau, nesakyčiau nieko apie jį seseriai.

Pabūnam namuose kelias dienas, vieną rytą, dar mums miegant, mama išeina į lauką, o šuo kažko neramus, nieko nematyti aplink, ji tą šunį ramina. Paėjo iki klėties dešimt metrų, tas šuo visai pasiuto. Grįžta atgal, žiūri, nuo kaimyno pusės jau rusai siaučia. Ateina mama gryčion, aš Vladą greit aprengiau, atidariau langą, jis iššoko į lauką, liepiau jam bėgt prisidengiant tvartu, o jis per kiemą. Kluone maždaug už šimto metrų nuo gryčios jį pastebėjo ir atidengė ugnį iš automatų. Visur užtvinę, balos. Jis nubėgo iki miško ir ten pasislėpė.

Atėjo rusai, išvedė mane į pakriaušę netoli sodybos ir ėmė tardyti toks mažo ūgio leitenantėlis. Reikalauja pasakyti, kas pas mus buvo, kas išbėgo? Aš aiškinu, kad miegojau ir nieko nežinau. Tada mane paklupdęs ėmė grasint, kad nušaus. Kelias serijas virš galvos iš automato paleido, liepė išsikast duobę. Leitenantėlis prideda pistoleto vamzdį prie ausies, užeina iš už nugaros ir šauna. Tuo metu kiti stribai ir ruskiai darbavosi gryčioje. Išlaužė grindis, rado tą bunkeriuką, kuriame anksčiau slėpėsi *Tigras* su *Čerčiliu*. Kadangi bunkeris buvo tuščias, aiškinom, kad padarėm per karą pasislėpt.

Labai liūdna buvo, nes stribai išsinešė beveik visus geresnius drabužius, likau su tokiu apdriskusiu megztinuku. Po keleto valandų, kada išvažiavo tie visi ruskiai ir stribai, ateina pas mus iš Trakų kaimo tokia Aleknavičienė su skietu prisimetusi, atseit gal turėtume pakeist į smulkesnį. Pasirodo, pas ją tuo metu slėpėsi *Čerčilis* ir pasiuntė ją pas mus sužinoti, ką čia tie stribai pridarė.

Tai buvo pirmas mano susidūrimas su stribais ir enkavedistais. Po to kas trečią dieną pas mus jie ateidavo, darė kratas, viską vertė aukštyn kojom, draskė, ieškojo, vogė, nešė kiek ko jiems reikėjo.

Kai šiandien mintimis grįžtu į tuos laikus, tai kito pateisinimo aš nerandu: čia tik Šeškanaičių darbas. Jos mus skundė ir šnipinėjo, manė, kad pas mus ras *Čerčilį*. Prie mūsų namų nuolat būdavo išstatytos stribų pasalos, dažnai rasdavome išgulėtus guolius palei klojimą, ties pirtim pakriaušėje, ir visa tai tęsėsi tol, kol Krivickas legalizavosi.

Mes turėjome gerą radijo siųstuvą, kurį vyresnysis brolis užmūryjo krosnyje su visomis baterijomis. Apie tai man pasakė motina tik 1948 m., kai teko trauktis iš namų. Apie tą siųstuvą pasakiau Šomkai, jis paprašė jį kaip nors pristatyti jam į mišką. Bet kaip pristatyti? Mūsų namai sekami, čia tas Krivickas jau užsiregistravęs. Tada aš grįžau į namus, išardžiau krosnį, iš ten išėmiau tris pakus, o žiema, naktį dar sesuo per sodą palydėjo, giliausios pusnys, su didžiausiu maišu ant nugaros tempiausi. Atėjau prie Bernatonių miško, pamiškėje tokia sodyba buvo, užkasiau tą siųstuvą šiaudų stirtoje, iš kur vėliau Šomka jį ir pasiėmė.

Kitą kartą, 1949 m. žiemą, susitinku su Šomka, jis prašo jį palydėt. Aš savo ginklo tada nebeturėjau, jis davė man 7-to kalibro „valterį". Nuėjom abu į Panevėžį, kažkur prie dabartinės viščiukų peryklos. Jis užėjo į vieną gryčią, aš pastovėjau prie vartų, po to į kitą, per mišką grįžom į Katkų kaimą ir užėjom pas tokį Protazą Misevičių. Kiek žinau, jis buvęs medžiotojas, labai padorus žmogus ir Šomkos patikėtinis bei rėmėjas. Pagal sutartą ženklą Šomka pabeldė į duris, pro jas įleido pats Misevičius. Įeinam į vidų, uždegė lemputę, jis ką tik grįžęs iš medžioklės, prisinešęs šernienos. Šomka man kaip davė į nugarą kumščiu, aš paknopstom net į stalą atsirėmiau. Automato vamzdį atsuko į mane ir sako tam Misevičiui:

– Va, kažkokį pagavau einant... Ar nušaut, ar palikt?

Misevičius kaip griebė mane į glėbį:

– Ką tu, Juozai, darai? Čia mano geriausias kaimynas.

Tada Šomka pradėjo juoktis, ir mes visi bejuokaudami susėdom prie stalo.

Kada išėjom iš Misevičiaus, einant laukais, Šomka ėmė šnekėt kažkaip labai pesimistiškai:

– Mielas Kęstuti, manęs tik „Urka" laukia... Nei anglai, nei amerikonai, nieks čia mūsų negelbės, visi mus pardavė, niekam mes nerūpim... Tiek gyvybių pražudyta, tiek mūsų vyrų sunaikinta, ir viskas veltui... Ir man, šešerius metus išvaikščiojus tam miške, eit jiems pasiduot, kad jie paskiau mane kaip aviną paskerstų, neleidžia savigarba. Aš verčiau mirsiu laisvas, bet gyvas jiems nepasiduosiu. Jeigu jūs, jauni, išliksit, jeigu bus laisva Lietuva, tu paminėsi mano žodžius; visokie prisiplakėliai spekuliuos mūsų krauju ir nieko gero čia nebus. O jeigu mes liktume, penkerius metus ginklo iš rankų neišleistume, kol Lietuvoje tvarkos nepadarytume, bet vargu, ar mes išliksim... Manęs tik mirtis laukia, nes kitos išeities nematau.

Kai prisimenu šituos Juozo Šomkos žodžius, dažnai pagalvoju: koks pavojingas gyvenimas, o tokios gražios idėjos... Argi galėtų taip būti, kad sulaukusieji laisvės spekuliuotų anų kovotojų krauju? Šiandien aš kaskart vis dažniau prisimenu tuos Šomkos žodžius, nes pats gyvenimas tai verčia prisimint...

Vis dėlto tada Šomkai buvo 39-eri ir jis turėjo didelę kovos patirtį, nepriklausomybės metais buvęs policininkas, vokiečių okupacijos metais kovojęs Vilniaus krašte su lenkų Armijos Krajovos banditais...

Su Šomka bendradarbiavau iki 1950 m. pavasario. Paskutinį kartą susitikome Paįstrio pamiškėje. Tada jis man pasakė:

– Tavo šeima didelė, tu gyveni legaliai, eik į armiją, nes į mišką jau tikslo nėra. O jei į armiją neisi, vienas vienintelis kelias tik pas mus, bet mūsų duoną tu puikiai pažįsti, ji labai karti...

Taip aš ir išvažiavau tarnauti į rusų armiją. Armijoje iš Šomkos dar gavau kelis laiškus, linkėjimus pasirašė „Jovita“. Iš pradžių nesusigaudžiau, kokia čia „Jovita“ rašo. Tik vėliau sužinojau, kad tuos laiškus man siuntė Juozas Šomka ir Vytautas Balčikonis. Abiejų vardus sujungė ir pasirašė: „Jovita“.

Šomka man yra pasakojęs apie partizaną Alfonsą Šeškaną-*Klikūną*. Jie jį paėmė, nusivedė į Žaliąją, buvo susirinkę apie 50 partizanų, atėjo kai kurie vadai, du paskirti vyrai jį suėmė, surišo rankas, o Šomka skaitė ir išvardijo jam visus pateiktus kaltinimus, nors Šeškanas visą laiką šnekėjęs: „Aš nekaltas, aš nekaltas...“ Paskelbus mirties nuosprendį, Alfonsą Šeškaną sušaudė.

Su Šomka susitikdavau gana dažnai, iš jo gaudavau nurodymus, kur nueit, kam ką pranešt. Dar nuo vaikystės buvau pririnkęs ir prislėpęs įvairiausios karinės amunicijos, granatų, šaudmenų, šautuvų...

Visus tuos šaudmenis, granatas ir kitą karinę amuniciją teko rinkti įvairiose vietose. Dažniausiai viską vilkau iš buvusių Berčiūnų karinių sandėlių. Ten tos amunicijos buvo tiek, kad ją nešė, kas norėjo ir kiek norėjo, visų apylinkių vaikai ir suaugę.

Paskui traukėsi vokiečiai, o kartu su jais pro mūsų kaimą traukėsi Jono Klevečkos vadovaujamas Plechavičiaus rinktinės likučių būrys, apie pora šimtų vyrų. J. Klevečka – buvęs mano mokytojas. Jis su savo kuopa čia atėjo net iš Baltarusijos. Šitie vyrai pas mane paliko dalį savo ginklų ir šaudmenų. Kažkiek šaudmenų bėgdamas iš visų kariuomenių atnešė Krivickas. Aš viską išslapsčiau, o vėliau po vieną kitą dalijau partizanams.

Turėjau Pirmojo pasaulinio karo labai gerą vokišką karabiną: tiesiog blizgantį; išlaikytą per visą Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpį, ir šovinių dėžę.

Kada prasidėjo partizaninis judėjimas, aš tai vienam, tai kitam ką nors vis atiduodavau. Apie tai aš ir Šomkai ne kartą sakiau. Tada jis ėmė mane auklėti: tiesiog griežtai nurodė niekam nieko daugiau neduoti. Jei ko reiks, jis pats ateisiąs ir paprašysiąs, prigrasė nieko apie partizanus nekalbėti su Krivicku.

Nuvažiuoju kartą pas seserį netoli Šimonių, į Mikierius. Ten ji mokytojavo. Tada aš dar mokiausi Joniškėlio technikume trečiame kurse. Sesuo ruošė kažkokią mergaitę į šeštą klasę, o pati turėjo mažą vaiką, todėl manęs paprašė padėt paruošt tą mergaitę egzaminams. Mergaitė graži, simpatiška, pradėjom mokytis kambary, ir kažkaip savaime užsimezgė flirtas. Vieną kartą truputį pasimokėm, o žiemos laikas, sniego daug, aš, kaip tikras kavalierius, pasisiūliau ją palydėt. Einam

keliuku, šnekučiuojamės, o tarp Šilagalio ir Mikierių buvo toks nedidelis pušynas. Tik įėjom į tą pušyną, takelis toliau nuvingiuoja į mišką, staiga kažkas iš už pušaičių pašvietė į mus prožektoriumi. Sustojom abu, man iškart dingo ta kavalieriška drąsa. Prieina prie mūsų vienas, pasisveikina, girdim, kad ten jų ir daugiau yra.

– Sveiki. Kur eini?

– Mergaitę lydžiu, – sakau aš jam.

Tada jos paklausė, kur eina. Ji pasakė, kad į namus, ir ištarė kažkokio kaimelio pavadinimą. Tada vėl į mane kreipėsi:

– O tu kas?

– Mikierių mokytojos brolis, – atsakiau.

Tada vėl į mergaitę:

– Banditai pas jus užeina?

Aš tik pasižiūrėjau į jį... Jo apranga ir išvaizda aiškiai rodė, kad jis tas pats ir yra ko klausia. Supratau, kad partizanai.

– Ne, neužeina, – vos pralemeno ta mano draugė.

– Kaip neužeina? Miške gyveni ir banditai neužeina? Kur tai girdėta! Čia pas jus pilna banditų!

– Ne, – ginasi ta iš paskutiniųjų. – Neužeina.

Po to, kiek palaukęs, dar arčiau prikišo nosį ir ironiškai paklausė:

– Neužeina pas jus? Aną dieną trys mano vyrai buvo užėję. Tavo tėvų šieno prašė. Nedavėt. Išvijot kaip šunis... Prieš tris dienas du buvo užėję, prašė lašinių kelionei, irgi nedavėt. Pasakyk savo tėvams, jeigu toliau taip bus, sudeginsim iki pamatų, neišgelbės nė miestelis.

Kaip pradėjo bartis, kaip pradėjo bartis, ta mergaitė dreba išsigandusi. Aš stoviu ir tyliu. Išbarė išbarė ir griežtai prigrasino:

– Žiūrėk, kad daugiau taip nebūtų. Pasakyk tėvams. O dabar bėk namo. Sudie. – Ir ji pradėjo eit.

Aš lyg ir norėjau lydėt, bet jis pakėlė ranką ir mane sustabdė. Kai ta mergaitė paėjo kiek toliau, atsisukęs į mane pašaipiai tarė:

– Tai palydėjimas nepasisekė?

– Taip, matyt, – atsakiau nuleidęs galvą.

– Tai iš kur atvažiavęs?

– Iš Panevėžio.

– Ar nepastebėjai didesnio mašinų, traukinių judėjimo Panevėžyje?

– Nepastebėjau, – atsakiau.

– Turbūt nereiktų aiškint, kad ir palydėjimas nepasisekė, bet apie tai geriau būtų, kad daugiau niekas nežinotų.

– Supratau, – atsakiau jam.

– Tai laimingai, eikit namo, – iš lėto tardamas žodžius, jis dar pamojavo ranka.

Aš labai greit apsisukau ir atgal. Taip ir baigėsi mano pirmasis mergaitės palydėjimas.

Atėjus rusams, 1944 m., valsčių centruose ėmė kurtis vadinamieji naikintojų batalionai, kuriuos mes vadinome stribais. Ten pirmiausia patraukė visi tautos atmatos ir dalis tų, kurie nenorėjo eiti į frontą kariauti su vokiečiais. Į stribynus tarnauti sovietinei valdžiai

išėjo visi prasigėrėliai, vagys ir kiti į juos panašūs. Vėliau dalis iš tų stribynų pabėgo, kai savo kailiu pajuto, kur pakliuvo. Pavyzdžiui, iš Ūtos kaimo stribą Steponą Balčiūną nušovė patys stribai, kadangi jis su jais kartu nebėgo, atsiskyrė nuo jų, o daugelis dar ir šiandien aiškina, kad jį miškiniai nušovė. Aš pats asmeniškai pažinojau ne vieną tų stribokų.

Šeškų kaime buvo du broliai Garniai. Abu labai geri statybininkai: Justinas ir Juozas. Jų motina turėjo pusę hektaro žemės, aprūpindavo visus kaimynus daigais, turėjo ožką, daugiau nieko, o vaikai žmonėms statė namus, klojimus, daržines, bet tik jie vieninteliai apylinkėje gyveno dūminėje gryčiutėje, sau niekaip nesugebėjo pasistatyti žmoniškesnės gryčios, nes viską pragerdavo, net motinos surinktus pinigus už tuo daigus, uogas ir grybus. Dar prie Smetonos girtus juos policija paimdavo ir uždarydavo areštinėje. Prie vokiečių Justiną pagavo ir išvežė į Vokietiją darbams. Justinas buvo aukšto ūgio, plonas, o Juozas žemas, drūtas.

Atėjus rusams, Juozas išėjo tarnauti į geležinkelio miliciją; uniforma juoda, su raudona kepure ir dar kardas prie šono. Kartą girtas atėjo pas kaimyną, matyt, vežt pastotės, tai to kaimyno sūnus tą kardą įkišo į ratus tarp stipinų ir perlaužė. Už „ginklo“ negerbimą ir gėrimą jį išvijo iš geležinkelio milicijos. Tada jis išėjo stribynan. Vaikščiodavo visur girtas, šautuvą numeta kur nors ir miega ant griovio krašto. Partizanai jį dešimt kartų galėjo nušaut, atimt tą šautuvą, Šomka sakydavo:

– Na, kam jį šaut? Jis gi mums nepavojingas, o jei nušausim, apylinkėj kaimynams bėdą padarysim... Duok, Dieve, kad daugiau tokių stribų būtų...

Jau, būdavo, girdim nuo pat Piniavos, kad Juozas Garnys ateina „banditų gaudyt“. Pasigirsta vieną kartą pokšt, paeina kiek – vėl pokšt... Taip iki kaimo, kol ateina, tris keturis kartus iššauna. Įrėplioja į kiemą ir klausia rusiškai manęs:

– Bandity jest?

– Nėra, – sakau, – Juozai.

Tada jau lietuviškai ima šnekėt:

– Alaus duok!

Pasikviečiau į kambarį, pripilu aš jam alaus, pasodinau už stalo, ima kalbėt, aš jo ir klausiu:

– Juozai, tai kam tu šaudai?

– Baidau „banditus“, kad jie bijotų prie manęs prieit, – atsako man.

Jis alų geria, šautuvas pasuoly numestas, aš jam ir sakau:

– Juozai, duok man iššaut.

Davė jis man kelis šovinius, sako:

– Neškis, eik ir šaudyk...

Su seserim Regina išėjom į lauką, dar penki šoviniai buvo apkaboje. Jai daviau iššaut kelis kartus, aš pats, ir iššaudėm mes tuos visus šovinius. Išvirsta Juozas girtas iš gryčios, graibo po kišenes, neberanda daugiau nė vieno šovinio, ima keiktis:

– Mat! Mat! Kam iššaudėt visus šovinius?!

– Taigi tu pats davei, liepei šaudyt, – atsakau jam.

– O kaip aš nuo „banditų“ apsiginsiu? – klausia.

Išvadinęs mane visokiais žodžiais, užsimetė ant pečių tą savo „berdankę“ ir išėjo.

Kitą kartą per Kūčias atėjo pas mus visas jų būrys su Zelinskiu priešakyje, prisigėrė, o pats Zelinskis išėmė iš jo šautuvo spyną, šautuvą padėjo šalia ir paliko jį

miegantį ant suolo. Kai išsipagiriojęs parlėkė stribynan, ėmė pasakoti, kad kariavo su „banditais“ tol, kol pametė spyną... Tada Zelinskis nieko nelaukęs pasodino jį areštinėn už tokį „narsų“ jo kariavimą su „banditais“.

Bet vieną kartą šitas Juozas man iškrėtė kiaulystę, kai gavau šaukimą atvykti į Piniavos stribyną, kai areštavo V. Krivicką. Važiuoju ten ir susitinku šitą Juozą ir Jansoną iš Vilkapievių kaimo. Mes vieni kitus gerai pažįstam. Susitinkam, ir klausia jie manęs, kur važiuoju. Pasakiau, kad mane kviečia Zelinskis, pas jį ir važiuoju. Tai jis ėmė man aiškint, kad jie eina manęs atsivest, atseit gal man vienam bus nepatogu ateit, jie padės kaip geri seni pažįstami. Nueinam visi trys pas Zelinskį, o šis, mus pamatęs, iškart paklausė:

– Areštuojant nesipriešino?

Jansonas kažką neaiškiai burbtelėjo, o Juozas ėmė aiškinti:

– Nesipriešino, bet norėjo pabėgt...

Na, ir svolačius, pagalvojau, tu esi. Kiek kartų aš tave penėjau ir girdžiau, o tu ant manęs taip kalbi...

Zelinskis tardydamas ne kartą manęs klausė, kodėl aš norėjau pabėgti. Taip viskas ir baigėsi.

Kai rusai naikino stribynus, tai tas pats Juozas Garnys nuėjo kolchozan dirbt į statybininkų brigadą. Taip jis, vargšas, iki savo gyvenimo pabaigos, kol neišgeria – dirba kartu su visais, kai tik kiek išgeria ir prasideda: muša visi jį be pasigailėjimo. Vienas prisimena, kai pastotę vežt būdamas stribu jį išvarė, kitas – kai jam lubas sušaudė ir taip už kiekvieną jo padarytą griekelį stribavimo metais skelia antausį. O kai aš grįžau iš armijos, jis pribėgo prie manęs, kaip šunytis laižosi, kiša ranką sveikintis. Aš pasisveikinau su juo, laikau jo ranką ir tyliai sakau:

– Juozai, kitą kartą, kai pamatysi mane einantį, nerk kiton gatvės pusėn, nes neduok, Dieve, jeigu dar tu man pasipainiosi po kojomis, aš iš tavo nosies padarysiu mėlyną slyvą...

– Dovanok, – sako jis man.

Taip viskas ir baigėsi. Po keleto metų sutikau jį Bernatonyse.

– Juozai, – sakau, – tu man vėl maišaisi po kojomis?

Nebeliečiau aš jo, o svainis tik įspyrė kartą jam į užpakalį ir nuėjo tolyn.

Taip jis, vargšas, ir baigė savo gyvenimėlį gerdamas, bet kaip stribas buvo įdomus, verta tokį paminėti. Tai tikrai tipiškas stribas.

1948 m. kartą pas mus ateina Zelinskis, toks linksmas, gerai nusiteikęs. Mano mama laisvai rusiškai kalbėjo, mėgdavo kartais net papolitikuot. Zelinskis ir sako jai rusiškai:

– Dabar jau viskas... Mes nugalėjom, – ir juokiasi sau laimingas.

Mama klausia:

– Ką jūs nugalėjot?

Zelinskis sako:

– Tarybų sąjunga išrado tokį aparatą, kuriuo per tris dienas Lietuvoje visus „banditai“ išgaudys.

– Tai kaip jūs čia dabar padarysit? – klausia mama.

– Tas aparatas panašus į radiją, bet turi ekraną, per kurį viską galima stebėt ir matyt, jis vadinasi televizorius, – paaiškino Zelinskis.

Žodį „televizorius“ aš pirmą kartą gyvenime tada ir išgirdau iš Zelinskio lūpų. Jis dar pridūrė:

– Mes tą televizorių pastatysim prie miško ir matysim, kur jūsų „banditai“ vaikšto, po to juos visus surinksim.

Motina ėmė stebėtis ir aikčioti iš tokio Zelinskio toliaregiškumo, o Zelinskis vis pasakoja:

– Čia naujiena, čia tik Tarybų sąjungoje toks aparatas išrastas, – ir laimingas išėjo iš gryčios gaudyt „banditų“ su televizorium.

Aš jau persigandau, klausiu mamos, kaip čia bus, visus partizanus per tris dienas išgaudys? Mama tik nusijuokė:

– Tu neimk į galvą to čekisto paistalų. Negi nesupranti, kad jis meluoja...

Zelinskis, matyt, kažkur girdėjo, kad yra pasaulyje toks aparatas, ir iškart jam kilo „geniali“ mintis – su tuo aparatu gaudyti partizanus.

Aš ne politikas, tos kovos istoriškai vertinti negaliu ir bijau, bet, prisiminus tą visą pokario laikotarpį, kiek man teko matyti ir kiek daug tenka skaityt apie tai, kartais skaudu ir graudu pasidaro... Tada klausiu savęs: kodėl aš šiandien gyvenu? Geriausi žmonės, didžiausi patriotai tada žuvo, man tiesiog gėda, kad aš šiandien gyvenu, o jie žuvo už mūsų dabartinį gyvenimą.

Kad ta kova beviltiška, buvo matyti iš karto, bet kad ji buvo nereikalinga, tikrai negaliu pasakyti. Tai buvo didelis visos tautos pasipriešinimas...

Štai, pavyzdžiui, pokario metų partizanų dainos. Kokia nuostabi tautosaka... Bet ar yra sukurta bent viena graži daina apie stribus? Tokios nesu girdėjęs. Tiesa, yra dainuškų, kaip eina stribai per ulyčią ir stalčiuose ieško „banditų“, kaip stribai sudegino kūtę ir pavogė karvutę, tik jokiu būdu ne apie palinkusį berželį, mėnulio nušviestus takus ir tvirtai suspaustą šautuvą rankose su žodžiais lūpose „už Tėvynę“...

R. K. p a s t a b a: apie Vladą Krivicką-*Tigrą* (MGB ag. *Ponas*) plačiau rašoma knygose APP, d. 1, p. 302, 303, 304, 319, 320, 493; d. 2, kn. 1, p. 687, 690; d. 2, kn. 2, p. 9;

apie Juozą Šomką-*Čerčilį*, *Milotą* – d. 1, p. 303, 393, 395–397, 399–407, 409, 412, 415, 416, 421, 878, 879, 903, 904; d. 2, kn. 2, p. 9, 10, 12–14, 16–18, 68–71, 75, 77, 78, 82, 97–99, 104–106, 112, 113, 118, 372; 8, 12 nuotr.; d. 3, p. 217; d. 4, p. 438;

apie Alfonsą Šeškaną-*Klikūną* – d. 1, p. 394, 395, 419–421; d. 2, kn. 2, p. 30; d. 3, p. 129.

Pasakoja partizanų ryšininkai ANTANAS ir STEFANIJA GAIGALAI

Užrašyta Panevėžyje
1995 06 19

STEFANIJA: Mano mergautinė pavardė – Žukovaitė, g. 1912 m. Mažionių k., Pasvalio r. Buvau vienintelė tėvų dukra. Tėvai buvo ūkininkai, turėjo 15 ha žemės. Jei kam nors kiltų įtarimų dėl mano tėvų pavardės, tai galiu pasakyti, kad tėvai buvo tikrai gryni lietuviai.

Iš mūsų kaimo pokario metais į mišką buvo išėję keletas vyrų, tarp jų Jonas Masilionis-*Topilis*, Juozas Masilionis-*Mozė*, Steponas Masilionis-*Spragtukas* – jį 1945 m. nušovė NKVD provokatoriai, vaidinę nuo Liepojos besitraukiančius vokiečius. Šitie Masilioniai visi buvo broliai. Dar buvo išėję į mišką Antanas Žilys-*Širšė*, g. 1926, žuvo 1948 m., Antanas Zapūstas, Petro, g. 1921 m., suimtas 1945 01 27 ir 1945 08 03 išvežtas į Vorkutlagą.

Ėjo A. Zapūstas ir broliai Mykolas bei Juozas Šatai iš Porijų kaimo. Užėjo pas gimines ir čia juos netikėtai užklupo Pabiržės stribai. Gerokai pakankino, bet Zapūstą, per pusantrų metų nesudarę bylos, paleido, o Šatus nuteisė.

Iš artimesnės apylinkės į mišką dar buvo išėję Povilas Indrilionis-*Dobilas* iš Mikėnų k., žuvo 1948 m. Miesteliškiuose; Jonas Šaučiūnas-*Neris*, iš Mikėnų k.; Petras Šaučiūnas-*Žiogas*, iš Mikėnų k.; Antanas Tamulionis-*Žiemys*, iš Mikėnų k.; Valentinas Navakas-*Vaidila* iš Mikėnų k., žuvo Miesteliškiuose 1948 m.

1945 m. žiemą visi šitie vyrai dar slapstėsi savo namų slėptuvėse, o kada pradėjo siausti stribai ir rusų kariuomenė, tada vyrai susiorganizavo ir jau pavasariop išėjo į mišką. Vienas iš pagrindinių partizanų organizatorių mūsų apylinkėse buvo Povilas Žilys-*Klevas*.

Baigęs pradinę mokyklą, jis išvažiavo pas savo dėdę kunigą į Viekšnius, ten baigė gimnaziją, po to stojo į aukštąją mokyklą. Žemės jo tėvai turėjo nedaug, apie 15 ha. Jie buvo trys broliai. Karui baigiantis, Povilas su kitu broliu traukėsi į Vakarus. Tačiau jam kažkas pasakė, kad netoliese yra nušautas šviesiaplaukis jaunuolis. Povilas pagalvojo, kad jo brolis, ir pasakė: „Jeigu ten mano brolis nušautas, aš grįžtu atgal. Tegu ponai bėga į užsienį, o mums, vargšams, reikia Tėvynę ginti.“ Taip jis ir grįžo atgal.

Po kiek laiko pas mus iš Vilniaus atvažiavo du studentai ir pasakė, kad nori susitikti su Povilu Žiliu. Per ryšininkus jam atsiuntė laišką, bet Povilas su jais susitikti kažkodėl nenorėjo. Tada jie nuėjo prie Antašavos pas brolius Karoblius, prisidėjo prie jų, bet juos greit apsupo rusai ir visi keturi žuvo Kiaulėdžių kaime, prie pat Antašavos.

R. K. p a s t a b a: Povilo Karoblio iš Rudikų kaimo teigimu, kuris šiuo metu gyvena Kaune, jis jokių studentų neprisimena ir aiškina, kad jo brolis partizanas Juozas Karoblis žuvo 1946 m., o jį – Povilą ir brolį Boleslovą Kupiškio stribai suėmė 1945 01 25 sužeistus ir vežėsi į Kupiškį. Povilą vežėsi du rusų kareiviai, kurie su juo elgėsi gana padoriai, o Boleslovą vežę stribai nuogai išrengė, visaip kankino ir pakely nušovė. Kaip aiškina Povilas, tada jie dar jokių slapyvardžių neturėjo, slapstėsi pavieniui.

Nuo pat pirmųjų dienų su partizanais aš palaikiau ryšį. Kadangi jau buvau ištekėjusi, mes abu su vyru vieningai stengėmės jiems padėti.

Vieną sykį iš Talačkonių pieninės su mūsų pagalba partizanams pasisekė išgabenti sviestą, o kitą sykį tokia Baltrūnaitė iš Moliūnų paleido liežuvį, kad pieninėn partizanai atvažiuos sviesto rekvizuoti. Apie tai labai greit sužinojo stribai, pieninėje padarė pasalą ir, kada atėjo partizanai, atidengė į juos ugnį. Žuvo Antanas Žilys-*Širšė* ir Juozas Virbickas-*Dangis*.

Aš kepdavau duoną, o vyras važiuodavo į Smilgių kolchozą, pas pirmininką Vadopolą grūdų. Bronius Žilys-*Saulius* iš Baukų kaimo buvo jo kaimynas, tai per šitą *Saulių* tuos grūdus ir gaudavom.

Kada Povilui Žiliui peršovė ranką, jį gydė Pranas Grinskys iš Porijų kaimo, tuo metu jis studijavo mediciną. Vėliau jį išdavė legalizavęsis partizanas Povilas Bernadickas iš Porijų kaimo. Kai tik legalizavosi, iškart ėmė išdavinėti visus, kas tik rėmė partizanus. Kiek man žinoma, jis išdavė du Brazdžionius, Petrą Vaižmužį, Joną Jasiūną – Linkamiškio eigulį, Zubavičienę iš Dumbliūnėlių k., jos dukrą Vincę Galinienę – Januškų kaimo mokytoją, kad partizanams davė rašomąją mašinėlę, Joną Navaką, Augustą Navalinską – iš Porijų k., iš viso pasodino apie vienuolika žmonių.

Bernadickas gyveno netoli miško. Už šitas išdavystes partizanai jį bandė sunaikinti, bet nepasisekė, vis išbėgdavo. Kartą partizanai apsirengė rusiškom milinėm ir nuėjo pas jo pusbrolį, kur buvo ir Bernadickas, bet jis pažino tuos partizanus, šoko iš užstalės, per langą ir tiesiai į Daujėnus stribynėn nubėgo. Stribai atlėkė, bet partizanų jau nebebuvo.

Kartą važiuoja partizanai pro Bernadicko namus, mato – eina jis per kiemą. Partizanas Kunčys ištiesė dešimtšūvį šaut, o šis neiššovė, matyt, blogas šovinys buvo, o tas tik susirietė ir pasileido per laukus bėgti. Žmogus arė lauką, partizanai paėmė iš to žmogaus arklį, bandė vytis, o Bernadickas bėgdamas nusimovė kelnes, per griovį tiesiai Krinčinan. Krinčine sutiktiems pažįstamiems, aiškino, kad jį skrebai vijosi ir šaudė, prašė žmonių, kad duotų apsirengti. Žmonės jį sušelpė kaip partizaną.

ANTANAS: Per Sekmines Daujėnuose toks Trybė šnekasi su kitais, o Bernadicko tai jis nepažinojo ir nežinojo, kad tam būry ir jis buvo. Trybė sako: „Tuoj bus kaip Bernadickui, langinės jau uždarinėtos...“ Ir kai tik Trybė ėjo į namus, Bernadickas su savo draugeliais Antanu Kapišausku ir vienu ką tik grįžusiu iš sovietinės armijos užstojo vidury kelio, smarkiai sumušė, taip žmogelis ir mirė neatgavęs sąmonės. Kapišauskas anksčiau, tik po karo, namuose buvo įsirengęs slėptuvę, turėjo tokią panelę ir toje slėptuvėje abu tupėjo, iki rusai atrado.

1945 m. mūsų apylinkėse vaikščiojo vokiečiais apsimetę enkavedistai. Tokį Valiuką Navaką – peršautą partizaną – tuo metu buvo priglaudęs Beržynės k. Aukštikalnis ir gydė. Atėjo šitie „vokiečiai“ pas jį, seniokas pasigyrė, kad laiko sužeistą partizaną. Tie paprašė parodyti. Jis ir parodė. Kai tik parodė, jie iškart nušovė ir šitą partizaną, ir šeimininką Aukštikalnį.

Prie Linkamiškio girininkijos gyveno tokio Švilpoko svainis, kuris turėjo aštuonis šovinius, ir, susitikęs šituos „vokiečius“, juos jiems pasiūlė. Tą žmogelį iškart areštavo ir pasodino dešimčiai metų į kalėjimą.

STEFANIJA: Kartą su Žiliene ėjome į Panevėžį, mus pasivijo nepažįstamas žmogus su arkliu ir pavežė. Bevažiuojant jis ėmė klausinėti, ar pas mus nėra atbėgusių vokiečių nuo Latvijos pusės. Mes jam pasakėm, kad žmonės kalba apie juos, nors mes jų ir nematėm. Tas žmogelis mus tuoj įspėjo, kad saugotumės jų, nes tai provokatoriai, bus blogai. O tos Žilienės vienas sūnus irgi buvo partizanas. Šitas žmogelis mus įspėjo ir dar priminė, kad būtinai praneštume partizanams apie tai, jei tik kur juos susitiksime.

Kai tik grįžau į namus, pas mus ir atėjo partizanai, pamenu, Česlovas Dainoras-*Noja*, buvo atėjęs. Jie iškart ėmė klausinėti, ką naujo Panevėžyje girdėjom. Aš

jiems apie šituos „vokiečius“ ir pasakiau. Dainoras iškart juos ėmė girti, esą jie labai geri žmonės, bet aš jam pasakiau, kad žmogus buvo labai sunerimęs ir sakė, jog čia tikrai provokatoriai, bet Dainoras ir klausyt nenorėjo, išsitraukė iš kišenės rakietininką ir pasakė:

– Va, mums jie padovanojo.

– Na, kad rakietininką padovanojo, tai gal ir gerai, – nusileidau aš jam, nors vėliau, deja, mano abejonės išsipildė, į tų „gerųjų“ draugų nagus pakliuvo ir pats Česlovas Dainoras.

R. K. p a s t a b a: partizano Česlovo Dainoro-*Nojos* prisiminimai publikuoti knygoje APP, d. 3, p. 151.

ANTANAS: Dumbliūnų k. gyveno partizanas Vytautas Zubavičius-*Šeškas*. Pas jį nuėjo Juozas Masilionis iš Maženių k. ir Antanas Žilys. Žiūri jie per langą ir mato, kad nuo miškelio ateina pulkelis vyrų. Ai, sako: „*Simo* partija ateina...“ Paėmė ir iššovė porą kartų pakvailiodami. O anie kaip davė į jų pusę ir peršovė galvą Zubavičiui. Masilionis ir Žilys pabėgo, o Zubavičius liko. Atėjo, pasirodo, šitie „vokiečiai“, ėmė dievagotis, kaip čia dabar „savą“ žmogų peršovė. Na, jeigu savas, tai vesk parodyk, kur tavo draugai. Tas nieko bloga neįtardamas ir veda. Bevedant sustojo pas Kripaitį. Kripaitytės tuoj ėmė ruošt valgyt, tėvui liepė kinkyt arklį, nuėjo pas Indrilionį, tam irgi liepė kinkyt arklį, mūsų mama jiems atidavė rankšluostį autams, mamai irgi liepė kinkyt arklį. Mama ėmė verkt, tik buvo pavaryta vežt pastotes, dabar vėl varo. Mūsų arklio nebeėmė. O tas Zubavičius šituos „vokiečius“ veda į stovyklą. Kai tik baigė prieit stovyklą, paėmė jį ir pririšo prie medžio.

Steponas Masilionis įkalbinėja kitiems neiti, o eisiąs jis vienas. Tie „vokiečiai“ paėmė juos tris Eiminiškių k. Tokį Indriliuką paėmė, dar visai vaikėzą. Pasiuntė jį pas partizanus, kad pakviestų vadą. Susitiko Steponą Kubilevičių, tai tas nuėjo už vadą, nes *Klevas* buvo sužeistas. Kartu nuėjo ir Česlovas Dainoras. Nuėjo šitie, bet pamatę, kad čia kažkas nebe taip, nebeaišku, kas šitie „vokiečiai“, Pranas Bubrevičius ir Edvardas Garbašauskas šoko bėgti. Tada į juos šitie „vokiečiai“ kirto kelias serijas ir nušovė, o Zubavičius kažkaip atsirišo virves, išsilaisvino ir pabėgo, nors kulka netoli smilkinio jam buvo pataikiusi ir įstrigusi į kaukolę.

STEFANIJA: Mano slapyvardis buvo *Geroji Dėdinytė* ir jį man parinko pats *Klevas*. Aš jiems kepdavau duoną, ir jis sakydavo, kad mano duona skaniausia.

Klevo bunkeris buvo Šakarnių kaimo palaukėje, visai prie pat kelio. Tarp kitko, partizanai bunkerius stengdavosi statyti arčiau kelių, kad užpuolimo atveju galėtų greičiau pasitraukti, be to, žiemą ir pagal pėdas sunkiau susekti ant kelio. Prie bunkerio buvo įrengtas tualetas, iškastas šulinys, bet viskas buvo užmaskuota. Bunkeris iš vidaus išklotas velėnom, krosnelė pamūryta išsivirt maistui, malkų prisinešdavo visai žiemai. Šis bunkeris buvo įrengtas palei keliuką į Vaižmužio sodybą, ten, kur Linkamiškio kelias skirdavosi į Padagus ir į Monkevičiaus pusę, šitam dvišakume.

Kitas bunkeris buvo įrengtas tokiam slėnyje prie kvartalinės, kad apsupimo metu būtų galima pasitraukti. Kadangi mes gyvenome netoli miško, visai netoli mūsų

miške buvo vienas bunkeris, kiek tolėliau kitas, pas Stasį Zapūstą Miežionių k. šulinyje buvo įrengtas bunkeris.

Mano pirmas vyras Jonas Kumpelis žuvo 1944 m. liepos mėnesį miške, kai ėjo frontas, bombardavimo metu.

Kartą mus – 26 žmones – iš kaimų stribai surinko ir sukišo rūsin, buvusiam žydo name Daujėnuose. Kada 1945 m. partizanai puolė Daujėnus, į tą namą metė granatą, kuri grindyse paliko nemažą skylę. Tai tie stribai ateina prie tos skylės ir šlapinasi ant mūsų, o mūsų niekur neišleidžia. Ką darysi, darom po savim visus gamtinius reikalus, smarvė nežmoniška. Buvo dar nedidelis langelis, tai ir tą langelį užkalė, kad tik oras neįeitų, visai patamsyje. Taip mus išlaikė septynias paras, kartu vyrus ir moteris.

Kada Pasvaly buvo uždarę areštinėje, į kamerą įleido kažkokią moterį, kuri atsiklaupusi tik poterius kalba ir vis prašo stribų alaus. Tie atneša jai po stiklinę to pasvalietiško „molio“, ji išgeria ir vėl kalba poterius. Siūlė ir man, bet aš atsisakiau jį gert, o tai, maniau, dar bus užnuodytas. Atveda ją kitą rytą, o ji man ir sako:

– Tave tai paleis, o manęs 25 metai laukia.

Ją vadino Ona, o iš kur kilusi, sunku pasakyti, nors pati aiškino, kad esanti iš Vilniaus ir gyvenanti Ulonų skersgatvyje. Visi įtarė, kad tai provokatorė, ir labai panašu, kad ji tokia ir buvo. Tik giriasi, kaip ji Žemaitijoje dirbusi ryšininke, kokie ten dideli partizanų suvažiavimai vyksta, kad ten ji dirbusi mokytoja. Iš jos kalbos galima buvo susidaryti nuomonę, kad ji daug žino apie partizanus, bet kaip iš tikrųjų, negi suprasi. Viena aišku, kad ji man kažką rezgė...

Apie partizaną Antaną Mačiuką-*Tilką* būrio vadas Povilas Žilys-*Klevas* mums pasakė, kad didesnio svolačiaus nereikia. Nieko jis nesitaria su partizanais, savivaliauja, dar prisikalbino tokį Antaną Tamulionį iš Mikėnų k., atsiskyrė nuo būrio ir pasakė, kad jie partizanaus vieni.

R. K. p a s t a b a: apie daujėniečių partizanų būrio vadą Povilą Žilį-*Klevą* Antanas Mačiukas-*Tilka* savo prisiminimuose, kurie buvo publikuoti knygoje „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“ (AŽPP), d. 5, p. 15, pasakoja plačiau ir atsiliepia kaip apie „pasipūtusį“ vadą, nesiskaitantį su kito nuomone. Susidaro įspūdis, kad ir tarp pačių partizanų nebuvo tvirtos vieningos nuomonės, vyravo požiūrių skirtumai. Tai, be abejo, būrių vadams sudarė daug problemų palaikyti būriuose tvarką.

Povilas Žilys-*Klevas* buvo labai doras žmogus, gal todėl mūsų apylinkėse partizanai nesunaikino nė vieno nekalto žmogaus, o Mačiukas su niekuo nesiskaitė, skriaudė nekaltus žmones, todėl Žilys jo labai nemėgo. Vėliau Mačiukas su Tamulioniu paliko Žilio būrį ir išėjo į Žaliąją girią. Netrukus jie grįžo iš Žaliosios ir užpuolė Mėkelio šeimą Berklainių kaime. Gal tie Mėkeliai ir buvo kairiųjų pažiūrų, bet taip savavališkai šaudyti žmones nereikėjo. Kadangi Mėkeliai jų į vidų neįsileido, tada šitie ėmė šaudyt, nušovė šeimininką, o motina su dukryte iššoko per langą ir nubėgo į Daujėnus. Krikščiūnas anksti rytą važiavo į turgų ir sutiko einant Mačiuką su keliais kitais partizanais. Mačiukas sustabdė Krikščiūną ir lyg pasigirdamas dar pasakė: „Va, Krikščiūnai, tavo gimines su visa gryčia sudeginom...“

ANTANAS: Tokiuos kaip Mačiukas pas mus vadindavo „juodaisiais“. Vien tik per jį Miesteliškių kaime žuvo trys partizanai.

1948 m. mūsų partizanai ėjo su užduotimi į kaimą ir išgirdo šūvį. Kadangi netoliese buvo jų patikimo žmogaus Liukpetrio sodyba, nutarė pas jį užeit. O prieš dieną, pasirodo, čia buvo užėjęs Mačiukas su savo vyrais iš Žaliosios. Pas Liukpetrį gyveno dar nuo vokiečių laikų atvežta rusė mergina, tai jie tą merginą gerokai prigąsdino, prigrasino, kad nušaus ir pan. Kada jie išėjo iš Liukpetrio namų, ta mergina nubėgo į Daujėnus ir atsivedė rusų garnizoną. Tie atėję surengė pasalą ir ėmė laukt, kas ateis. Kaip tyčia ir atėjo šitie mūsų vyrai. Vieni suėjo į vidų, o kiti trys – Povilas Indrilionis-*Dobilas*, Valentinas Navakas-*Vaidila* ir Jonas Zinkevičius (g. 1918 m., iš Dumbliūnėlių k.) – prie šulinio sustoję gėrė vandenį, o ruskiai buvo pasislėpę daržinėje. Tie nespėjo nė vandens atsigert, anie pravėrė daržinės duris ir kirto iš automatų tiesiai į juos. Taip visi trys ir krito prie šulinio. Tuo metu Antanas Žitkevičius-*Pušelė* buvo sužeistas, bet jam pavyko pabėgti.

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 13, Danutės Stefanijos Kvedarienės-Zakarevičiūtės prisiminimuose šis įvykis atpasakotas truputį kitaip, ne visai sutampa žuvusiųjų pavardės, čia partizanas Mačiukas visai neminimas ir dėl minėtų partizanų žūties jis visai nekaltinamas, o kaltinamas pats namų šeimininkas Liukpetris, kuris neva buvo pasikvietęs rusų garnizono kareivius saugoti jo namus, nes tikėjosi partizanų keršto. Tai dar sunku pasakyti, ar tikrai Mačiukas buvo kaltas dėl minėtų partizanų žūties, ar tik nebus klaidingai supratęs pats vadas Povilas Žilys-*Klevas*?

Tada Povilas Žilys smarkiai supyko ant Mačiuko, jis įtarė, jog tik per jį žuvo šitie vyrai. Sakė, skųsis aukštesnei vadovybei, kad Mačiuką nubaustų, nes čia ir ne jų veiklos rajonas buvo. Sakė, įlenda į kitą rajoną ir pridirba šunybių, o kai tik toks įvykis, tuoj rusai ir siaučia tą rajoną, daro kratas, ieško bunkerių, Žiliui tada su vyrais reikia iš savo rajono trauktis.

STEFANIJA: Kiek mums žinoma, užverbuotas partizanas Vytautas Pakaušis išdavė partizaną Julių Navaką-*Tilviką*. Kada jis pas mus atėjo ir ieškojo gerų ryšininkų, kurie jį suvestų su Julium Navaku, guodėsi, kad jis likęs vienas ir neturįs dabar kur dėtis. Tai buvo apie 1953 m. Jie per ryšininkus susitiko vieną kartą, po to sutarė susitikti kitą kartą Vosniūnų miške, netoli Antašavos, kur jį ir paėmė. Po to tuojau kvietė kaip liudininkus Steponą Tamulionį, Virbicką, Vaižmužį. Tamulionis pasakojo, kad jį kvietė į akistatą su Julium Navaku, pastarasis atrodęs dar visai neblogai, o teismo metu jau buvo taip nukankintas, kad vos pavardę beištarė.

R. K. p a s t a b a: kn „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 3, buvusio partizano Vytauto Pakaušio-*Gailio*, vėliau agento smogiko, prisiminimuose (p. 217) minima, kaip buvo suimtas J. Navakas-*Tilvikas*. Dėl šio partizano suėmimo galėjo dargi net sąmoningai pasitarnauti ir kas nors daugiau iš buvusių jo bendražygių ar ryšininkų, kadangi MGB dokumentuose vėliau buvo rasta, kad ir Gaigalienė Stefanija, Mykolo, įtraukta į Pasvalio MVD skyriaus agentų sąrašą, kuris buvo sudarytas 1953 m. birželio 6 d., kaip agentė *Dania*.

Kartą atėję skrebai mums gyrėsi, kad Povilą Žilį-*Klevą* jie nušovė prie Ramygalos. Kodėl prie Ramygalos, aš taip ir nesupratau.

R. K. p a s t a b a: Povilas Žilys-*Klevas* ir Juozas Šibaila-*Diedukas* žuvo 1953 02 11 Dovydų miške, bunkeryje, tada buvo Ramygalos r., dabartiniame Kėdainių rajone. Bunkerį išdavė paimtas gyvas partizanas Vincas Navarauskas-*Dobilas*. Minėtų partizanų vadų žuvimo vietoje kai kurių gyvųjų partizanų rūpesčiu ir lėšomis 2001 m. pastatytas paminklas.

ANTANAS: Netoli Antašavos, Vosniūnų miške, MGB provokatoriai paėmė Julių Navaką-*Tilviką* ir Alfonsą Virbicką-*Dangį*. Tarp žmonių sklandė kalbos, kad prie jų suėmimo prisidėjo Vytautas Pakaušis. Julių Navaką nuteisė mirties bausme, o Virbickas gavo 25 metus lagerio. Grįžusį iš lagerio jį ėmė persekioti KGB, matyt, žmogui nervai nebeišlaikė, kad nusižudė.

R. K. p a s t a b a: oficiali versija – žuvo Jonavoje sklandytuvo katastrofoje.

STEFANIJA: 1951 m. žmonės ėmė kalbėti, kad po mišką vaikšto kareiviai ir plieniniais strypais palei medžius ir kelmus bado žemę, spėjo, kad ieško bunkerių. Vieną dieną lakstė po mišką skrebai, kitą dieną po to išgirdom smarkų šaudymą Moliūnų kaimo pusėje. Tik vėliau sužinojome, kad rado bunkerį ir jame partizanus.

Iš Baluškių k. Boleslovas Bieliauskas buvo prisidėjęs prie partizanų (jau miręs). Miško laukymėse partizanai susidūrė su skrebais ir susišaudė. Tuo susišaudymu pasinaudojo Bieliauskas ir pasitraukė iš partizanų. Partizanai atėję pas mus klausinėjo, ar kas nors jo nematė, nes jie jo neranda nei gyvo, nei mirusio. O Bieliauskas, pasirodo, po to susišaudymo nubėgo į MGB, užsiverbavo ir kartu su stribais ėmė ieškoti likusių gyvų partizanų.

Kadangi jie iš anksto buvo aptarę, kur statys žiemines stovyklas, Bieliauskas apie tai viską žinojo, todėl tą numatytą miško kvartalą rusų kariuomenė su stribais apsupo ir ėmė ieškoti bunkerio. Radę bunkerį, stribai ėmė rėkt:

– Juliau Navakai, išeik ir pasiduok!

O bunkeryje buvo trise: Vladas Mėkelis-*Puriena* iš Berklainių kaimo, Antanas Žitkevičius-*Pušelė* ir Stasys Talačka-*Šermukšnis* iš Patrakės kaimo.

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 49–50, buvusio „liaudies gynėjo“ Č. Žiedelio prisiminimuose šis epizodas aprašytas plačiau: „Kaip vėliau paaiškėjo, tas Bieliauskas tuoj po karo buvo išėjęs į mišką, vėliau pateko į MGB rankas, buvo užverbuotas ir tapo MGB agentu. Man atrodo, kad 1951 m. Stumbriškyje vykdyta operacija buvo ar tik ne po Bieliausko išdavystės. Visą laiką jis gyveno Baluškių kaime ir dirbo Daujėnų kolūkyje. Mirė apie 1994 m.“

Stasys Mažeika iš Moliūnų kaimo draugavo su Adele Baltrūnaite-*Žibute,* partizanų ryšininke. Draugystė draugyste, bet visa bėda, kad ji tam Stasiui pradėjo pasakoti apie partizanus. *Žibutė* buvo viena iš pagrindinių Žilio būrio ryšininkių, gana daug žinojo, bet liežuvio už dantų nemokėjo laikyti. Vėliau partizanai, sužinoję, kad *Žibutė* tokia plepė, labai gailėjosi, o P. Žilys manęs labai atsiprašinėjo, kad supažindino jie mane su šita ryšininke ir ja patikėjo.

Vieną kartą, prieš pat Kalėdas, pas ją nuvažiavo partizanai, ką reikėjo, pasiėmė, ji juos atvedė iki mūsų kiemo. Mano vyras tuo metu buvo Panevėžy, grįžo apie vienuoliktą valandą. Aš išėjau į kiemą, žiūriu – du partizanai ir ta Baltrūnaitė. Aš partizanus dar pakviečiau į vidų pavalgyti, o lauke ką tik pradėjo snigti.

Jie sako: „Mes turim iš čia kuo greičiau bėgt, kad neliktų pėdsakų.“ Nebeužėjo net ir į kambarį, o Baltrūnaitė liko pas mus nakvoti. Vėliau ji, matyt, papasakojo apie tą susitikimą Stasiui, o tas pasakė stribams. Tuoj po to vieną rytą, dar aušt ant, atbėga stribai, pasiima mano vyrą, dar kiek apstumdė, apkūlė ir reikalavo pasakyt, kas aną naktį pas mus buvo. Vyras paaiškino jiems, kad jis buvęs Panevėžyje ir nieko nežinąs. Tada stribai atėjo pas mane į virtuvę, aš viriau valgyti ir pasakė, kad mes abu su vyru areštuoti. Antanas man nežymiai šnipštelėjo į ausį: „Viską žino, kad atėjo du partizanai, kad bėgo atgal, kai pradėjo snigti ir t. t.“ O aš garsiai šaukiu:

– Nieko nežinom! Nieko nežinom!

Rankom tik rodau, kad, Antanai, mes nieko nežinom. Nuvežė mus į Daujėnus, bet nieko neištardė, kitą dieną ir paleido.

Mažeikos buvo du ar trys broliai, visa apylinkė žinojo, kad jie šnipeliai. Iš pradžių dar ir partizanai nesusigaudė, iš kur tos žinios pasiekia stribus, tik vėliau sužinojom, kas ir kokiu būdu mus išdavinėja.

R. K. p a s t a b a: tik naivuolis galėtų patikėti gerb. Stefanijos žodžiais, kad stribai Daujėnuose jų „nieko neištardė, kitą dieną ir paleido“. Paprastai taip tais laikais nebūdavo. Jei stribai jau paimdavo, tai kitą dieną paleisdavo tik tada, jeigu suimtasis pasirašydavo sutikimą bendradarbiauti, o kitu atveju išlaikydavo ir po savaitę, ir po mėnesį, dar gerokai kailį pavelėdavo ir tik tuomet, jeigu jau nieko nebeišpešdavo, sumuštą ir iškankintą paleisdavo į namus arba sudarydavo nedidelę bylutę ir mažiausiai dešimčiai metų į Sibirą pasiųsdavo. Gerb. Stefanija teigia, kad Mažeikos „buvo šnipeliai“. Jei ir buvo tokie, tik ne visa apylinkė galėjo žinoti, čekistai mokėjo paslaptį išlaikyti. Tai galėjo būti pačių čekistų paleista „antis“ per tą pačią Stefaniją, kad partizanai savo rankomis Mažeikas sunaikintų kaip jiems nepatikimus žmones, arba kažkieno piktavališkai paskleisti kaimo bobučių plepalai.

Baltrūnaitė per savo žioplumą ir ilgą liežuvį pražudė kelis partizanus. Kada ją areštavo, ji man akistaton stojo, lankstė pirštus ir skaičiavo viską, ką žinojo: kaip ji pas mus buvo, kaip aš jai dešros daviau, kaip alaus įleidau ir pagulėt liepiau, kaip mano vyras kitą dieną ją palydėjo per mišką, viską pasakė iki mažiausių smulkmenų. Per akistatą ji tiesiai man išrėžė:

– Aš pas jus buvau nuvažiavusi, nuvežiau du partizanus, tu mane pavadinai į vidų, davei dešros...

Kai aš ėmiau viską neigti, tada ji pasakė:

– Gaigalien, kodėl tu nieko nesakai? Kodėl tu tuos „banditus“ taip užstoji? Kodėl tu nesakai, kad aš buvau pas tave nuvežus du „banditus“?

O aš ginuosi ir nė kaip neprisipažįstu. Tada tardytojas ir klausia, iš kur mes pažįstamos. Aš pasakiau, kad tik vieną kartą ją mačiau pas tėvus, daugiau nesu jos mačiusi ir nepažįstu. Iš tikrųjų ji buvo ištekėjusi ir jos pavardė pagal vyrą buvo Miklovaitienė, o jos vyras pasitraukęs į užsienį. Ji man tik merkia, kad aš nepasakyčiau jos tikrosios pavardės.

Vėliau Povilo Žilio mergina Adelė Tamulionytė ėmė draugauti su šita Baltrūnaite. Tuo metu Tamulionytė atsikėlė dirbti į Moliūnų girininkiją, čia ji susitikdavo su Povilu, ateidavo kiti partizanai, žodžiu, su jais bendravo.

Vieną kartą girininką paėmė Pasvalio MGB ir pareikalavo išduoti tą Tamulionytę, neva ji esanti Povilo Žilio-*Klevo* žmona. Grįžęs iš Pasvalio MGB, girininkas viską papasakojo Tamulionytei. Tada ji nutarė iš girininkijos pasitraukti, bet girininkas ją sulaikė pasakęs: „Kada man lieps tave jau nuvežti į Biržus, tada aš tau pasakysiu, tada galėsi bėgt...“ Bet čia ta Adelė viską papasakojo Baltrūnaitei, Baltrūnaitė Mažeikai, o Mažeika tiesiai į Pasvalio MGB žinias nunešė. Na ir vieną dieną girininkas, grįžęs iš Pasvalio, pasakė Adelei: „Dabar dink kur nori, nes man liepė nuvežt tave į Biržus“.

Tada Adelė visa šlapia, buvo kovo mėnuo, polaidis, per mišką atbėgo pas mus ir vis šnekėjo, kad ji gyva nepasiduosianti, nusižudysianti ir t. t. Permiegojo pas mus vieną naktį, o tuo metu mūsų vaikus prižiūrėjo tokia moterėlė. Ji, išgirdusi Adelės kalbas, nuėjo į kaimą ir ėmė žmonėms pasakoti, kas čia per mergina pas Gaigalus atėjo, kad vis kalba ir žada nusižudyt.

Aš Adelei pasakiau, kad ji pas mus nepasiliktų, nes, ko gero, dar stribai užeis ir suras ją. Vos tik ji iš mūsų išėjo, iškart ir prisistatė stribai. Taip jau gudriai manęs ėmė klausinėt:

– Ar nepažįsti Žilio Povilo? Ar nežinai tos jo žmonos? Gal kartais ją pažįsti?

Aš jiems pasakiau, kad jokio Žilio, nei jo žmonos nepažįstu. Paieškojo paieškojo, bet nieko nerado ir paliko ramybėje.

Daujėnų Mickeliūnai – tėvas su motina – slapstėsi pas savo dukterį Tamulionienę mūsų kaime. Jie nuo trėmimo pas ją klojime buvo įsirengę slėptuvę. Matyt, kas nors įskundė, kad atėję stribai uždegė tą klojimą, taip abu tėvai ten ir sudegė.

ANTANAS: Naujasodžio kaime, netoli Baluškių, gyveno Stasys Kuinauskas. Jis prie vokiečių kažkur priklausė, o kai atėjo rusai, ėmė slapstytis. Jų namus rusai nugriovė, o šeimą išvarė iš savų namų: motiną, brolį ir dvi seseris. Juos pas save priėmė Simonaitis. Atėjo Daujėnų stribai prieš Kalėdas, paėmė tą Simonaitį, Kuinauską, pavarė apie dešimt kilometrų ir nušovė abu vidury kelio. Šioje egzekucijoje dalyvavo ir skrebas Biliūnas. Prieš tai šituos vyrus labai mušė lazdomis ir, kai pamatė, kad jau nebepaeina, tada pribaigė.

Porijų kaime vienas Liukpetris (Liukpetriukas) išėjo į mišką, o kitas stojo rusų armijon. Stribai, net neatsižvelgę į tai, kad vienas sūnus armijoje, atėjo, užmušė abu tėvus ir sudegino namus.

Daujėnuose ypač žiaurus skrebas buvo iš Biržų kilęs Antanas Taujanskas. Neduok Dieve, koks žvėris buvo. Vėliau jo sūnūs irgi pasekė tėvo pėdomis, žudė žmones, už tai buvo nuteisti sušaudyti. Jų tėvelis stribas apylinkėje garsėjo kaip sadistas, paimtus gyvus partizanus kankino pasigėrėdamas. Dar labai žiaurus stribas buvo Povilas Laužikas, kilęs iš Smilgių kaimo. Kartą paėmė mane Daujėnų stribai, taip sumušė, taip sudaužė – visas mėlynai juodas buvau.

Dokumentai mano buvo tvarkingi. Kartą ateina vakare partizanas Stepas Kubilevičius-*Jokūbas*, aš jam ir pasiskundžiau, kad namuose gyvent nebegaliu: paima stribai, nusivaro į Daujėnus, sumuša, sakau – eisiu pas jus. Jis man paaiškino, kaip surasti jų stovyklą, kitą rytą aš pas juos ir nuėjau. *Klevas* klausia, gal dar galėčiau kiek pakentėt. Sakau – vis dar paleidžia kad ir sudaužytą. Tada jis man sako:

– Kol mums dar naudinga, lik namuose, nes mums ir tokie žmonės labai reikalingi.

1945 m. žiemą mūsų kaime apie 150 partizanų buvo išsidėstę trijose sodybose ir laikėsi tris paras. Malūne komisaru dirbo toks Marcelinas Zapustas iš Mažionių kaimo. Nors jam už skundimą langus buvo išdaužę ir gerokai aplupę partizanai, bet jis vis vien eidavo per kaimą, užeidinėdavo pas žmones, tai alaus, tai pavalgyt prašydavo. Taip buvo ir šį sykį. Užėjo jis pas mus, o čia partizanai. Tada jo jau ir nebepaleido, pasiėmė su savimi.

Už tą išdaviką Zapustą teko ir man nukentėt. Zapustas, matyt, užverbuotas buvo. Jis buvo raišas, žiemą su naginėm vaikštinėdavo. Žmonės rytais atsikėlę po langais rasdavo tomis iškliušusiomis naginėmis išmindytą sniegą. Taip jis, matyt, stebėdavo ir klausydavosi, ką vakarais žmonės kaimuose kalba.

STEFANIJA: Partizanų ryšininkė Izabelė Čibaitė (g. 1906 m.) buvo kilusi iš Eiminiškių kaimo, Vabalninko valsčiaus. Jos prisistatymo pagrindinis sutartinis ženklas būdavo lakštingalos čiulbesys. Tai buvo labai drąsi ir atsargi partizanų ryšininkė, jokių tarpininkų ji nepripažino, visus partizanų nurodymus vykdė viena pati. Ji sakydavo: „Jei pakliūsiu – viena nukentėsiu.“ Toks likimas ją ir ištiko.

Prie pat Eiminiškių – Padagų kaimų, Vabalninko miške, netoli kelių į šiuos kaimus, pačiam susikirtime partizanai turėjo įsirengę bunkerį.

ANTANAS: 1950 m., prieš pat Velykas Izabelė partizanams nešė pasikeisti apatinius rūbus ir pakrautą akumuliatorių. Priartėjusi prie miško, visai netoli to bunkerio, pamatė iš krūmų išlendančius stribus. Tada ji „tašę“ su rūbais ir akumuliatoriumi įmetė į krūmus, o pati apsisuko ir tiesiai į Monkevičiaus sodybą įsmuko. Stribai tuoj surado jos „tašę“. Ją pačią sulaikė ir ėmė tardyti, kur ji visa tai nešė. Čia ją žiauriai kankino, mušė lazdomis ir vis reikalavo pasakyti, kam nešė tuos rūbus ir akumuliatorių. Visą sumuštą varėsi į Pasvalį. Pro šalį eidami artimieji jos jau nebepažino. Taip buvo sudaužyta, kad vos bepaėjo šlubčiodama. Per pačias Velykas Pasvalio MGB būstinėje Daujėnų stribai ją taip ir nukankino. Buvo žmonių, kurie girdėjo, kada ją kankino, o po to atėjo vienas stribas ir pasakė: „Viskas. Čibaitės jau nebėra.“

Nors ir kaip žiauriai ją kankino, nė vieno žmogaus ji neišdavė – narsi mergina buvo. Nepasakė ir bunkerio vietos, o juk jis buvo visai netoli tos vietos, kur ją sulaikė. Ištvėrė skausmą iki galo. Tuo metu jai buvo apie 44 metus... Buvo didelė patriotė, todėl ir save paaukojo Tėvynei.

ALGIMANTO APYGARDOJE

Pasakoja BRONISLOVAS DUGNAS

Užrašyta Kupiškyje
2007 02 28

Gimiau 1928 m. Rudilių kaime, Kupiškio rajone. Šeimoje buvome trys broliai: aš – Bronislovas, Vytautas, Povilas (miręs) ir sesuo Akvilė (Vaitonienė). Tėvai buvo bežemiai, bet tėvukas buvo geras meistras: darė važius, lineikas ir tuo versdavosi.

Kai 1940 m. atėjo rusai, aš Račiupėnuos tarnavau pas Augustiną už piemenį, tada mus vedė prie Pirmos Komunijos. Kupiškyje žydai labai garbingai pasitiko rusų kareivius, su raudonom vėliavom, pats savo akimis mačiau, kaip jie šaukė: „Mūsų žmonas! Mūsų žmonas!“ O vėliau, kai bolševikai nacionalizavo jų krautuves, toks žydelis milijonierius Marguolis iškart apsiramino, pamatė, kas čia per draugai.

1941 m. iš mūsų kaimo į Sibirą išvežė Povilo Kregždės šeimą, nors teturėjo tik dešimt hektarų žemės. Taip pat išvežė Klivickų šeimą.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu mūsų krašte buvo ir rusų raudonųjų partizanų, kurie daugiausia laikėsi tik pas stambius ūkininkus. 1943 m. tarnavau Paliepy už Rudilių pas Povilą Alekną, jis buvo mano krikštatėvis. Vieną kartą atėjo trys vyrai, kalbėjo rusiškai, šeimininkė juos dar pavalgydino, man liepė pakinkyti arklį ir pavėžėti tuos vyrus. Atvažiavom Šatiliškio miškan (Daparancijon). Du nuėjo gilyn į mišką ir maždaug po pusvalandžio atsinešė kažkokią metalinę dėžutę, ir tada nuvažiavom Medinų miškan, netoli geležinkelio linijos. Čia jie išlipo, davė man dar 50 markių už atvežimą, liepė apsigręžti ir važiuoti namo. Netoli Rudilių pravažiavo traukinys ir pasigirdo sprogimas. Supratau, kad susprogdino traukinį. Kai grįžau, Alekna paklausė, ar girdėjau sprogimą, pasakiau, kad girdėjau, liepė tylėti ir niekam apie tai neprasitarti.

1943 m. raudonųjų partizanų veikla suaktyvėjo. Netoli Maskvyčių buvo Akulčiaus vienkiemis, kuriame gyveno toks baltaraištis Masilionis. Aleknos žemė ribojosi su Akulčiaus žeme. Mes sėjom rugius, o toliau taip pat sėjo rugius ir Masilionis. Žiūrim, prie pirties atėjo vokietis su šautuvu ir stovi. O paskui matom: nuo miško jau keturi vokiečiai eina prie Masilionio. Masilionis suprato, kad čia kažkas ne taip ir ėmė bėgti tiesiai į pirties pusę, kur tas vienas vokietis stovėjo. Atbėgo netoli pirties, šūvis, kitas, ir Masilionis sukniubo. Jį nušovė prie pirties stovėjęs vokietis. Atėjo ir tie keturi, ir visi penki pro mus nuėjo tolyn. Pasirodo, tai buvo ne vokiečiai, o raudonieji rusų partizanai, persirengę vokiečių uniformomis. Vėliau tuos vyrus pas Alekną mačiau dar du kartus. Dubliškių k. gyventojas Jėčius taip pat buvo stambus ūkininkas, kuris irgi palaikė ryšį su raudonaisiais partizanais.

Kai rusai grįžo antrą kartą 1944 m., iš mūsų kaimo į mišką išėjo Kazys Kregždė. Iš pradžių jis dar kurį laiką dirbo Noriūnų MTS, ten apsivogė, kažkokias akėčias

pavogė ir išbėgo miškan. Lionius Kubilius ir mane kvietė eiti į mišką, bet aš atsisakiau. 1950 m. išėjau tarnauti į rusų kariuomenę, tais pačiais žuvo ir Kubilius.

Tarp kupiškėnų ypač buvo „pasislovijęs“ partizanas Kaladė. Jis dirbo kalvėje pas mano tėvą. Po karo su rusų kareiviais Paberžių kaime gėrė, pasiėmė jų šautuvą ir išėjo miškan. Jų buvo du broliai: Petras ir Vladas. Petras vėliau pasikeitė savo pavardę į Dailidės. Vladas buvo labai drąsus, dažniausiai vaikščiodavo vienas, neretai ir pas mus užsukdavo. Atėjęs tuoj prašo arielkos, alaus. Būdavo, naminės butelį užsiverčia ir visą išgeria. Nueina į Kupiškio geležinkelio stotį, iš ten paskambina stribynan, sako: „Yra Kaladė, ateikit pasiimt“. Stribai atlekia, o Kaladės nė kvapo. 1946 m. mūsų namuose jis nušovė Antaną Tubį (g. 1908 m.) iš Byčių kaimo. Tubis vakare atsivedė pakaustyti arklį, o mes gryčioje lošėm kortomis. Aš pakausčiau tą arklį, ir suėjom dar gryčion. Atsisėdęs Tubis pradėjo anekdotus sakyti, toks jau pasakorius buvo.

Kadangi mes tada jau gyvenome kaime – ulyčioj, Kaladė su Magila ėjo gatve ir, pamatę mūsų lange žiburį, nutarė užeit pasižiūrėt, ką Dugnas daro. Įėjo gryčion ir iškart prie Tubio. Kaladė suriko: „Stok!“ Brauningą jam galvon įrėmė, mama ėmė verkti, maldauti: „Vladai, Vladai, ką darai? Tik nešauk“. Kaladė iškart nuleido brauningą ir įsidėjo kišenėn: „Jei prašai nešaut, nešausiu“. Tubiui liepė sėstis prieš langą, kitus irgi persodino, visus prigrasino iki ryto niekur neišeit, buvo matyti, kad išgėręs, ir išėjo abu į lauką. Tik išėjo, šūvis per langą, ir Tubis sukniubo vietoje. Kulka pataikė tiesiai į galvą, bet kuris iš jų šovė – Kaladė ar Magila, taip ir liko neaišku. O nušovimo priežastis buvo labai paprasta. Kažkada Tubis su Kalade jaunystėje buvo susipešę dėl merginos ir Tubis Kaladei buvo uždavęs į nosį, tai dabar, vadinasi, „atsilygino“.

Kurį laiką mes dar pabuvom gryčioje, po to paprašėm mamos, kad nueitų pas mokytoją Anelę Plačenytę. Tada kaip tik buvo lapkričio 7 d., bolševikų revoliucijos šventinė diena. Mama grįžo iš Plačenytės, sako, viskas tyku, ramu, nieko nėra. Buvo kaimynas Povilas Bolna, aš ir tėtis Jonas. Nutarėm eiti Kupiškio milicijon. Nueinam, milicininkai visi girti, voliojasi kas kur, liepė rytą ateiti. O namuose liko mama ir du mano broliai su Tubio lavonu. Atėjom rytą, dešimt kareivių jau buvo pasirengę žygiui. Užmetė ir ant manęs karišką milinę, užkabino šautuvą ir eime per Smilgius, Didžiagrašiuos pas Balčiūnus padarė kratą, nusikabino kelias lašinių paltis, po to nuėjom pas Lukaučienę, pas ją padarė kratą, gitarą pasiėmė. Grįžom į Kupiškį, Račiupėnuos užėjom pas Stasį Kulikauską, jį irgi pasiėmė kartu. Mes su juo kartu lankėm mokyklą. Jis priėjo prie manęs ir sako:

– Ir tu, kurva, kartu su jais?

O aš jam ir sakau: jeigu tau užkabintų šautuvą, ir tu būtum toks pat „skrebas“. Atsivarė mus iki pat miesto. Čia man šautuvą atėmė, milinę nuvilko ir atvarė tiesiai kalėjiman. Uždarė NKVD garnizono būstinės rūsy ir ėmė tardyti – pasakyk, kur Kaladė. Tris savaites išlaikė. Tardė ir mušė. Kartu sėdėjo tas pats Kulikauskas ir dar du – Jonas su Petru, pavardžių nežinau. Kai palaidojo Tubį, po penkių dienų, dar atvarė ir tėvą. Mane paleido, o tėvą išlaikė iki Kalėdų.

Prieš tai dar vasarą tėvą buvo paėmę vadinamieji žaliakepuriai (NKVD pasienio kariuomenės kariškiai). Nusivarė pas Aloyzą ir Povilą Janulionius Byčių kaime ir

mušė tiesiog prie klėties ant kiemo šautuvų buožėmis ir reikalavo pasakyti, kur Kaladė. Matyt, kažkas skundė, kad Kaladė pas mus lankosi.

1947 m. sausio 6 d. pas mus atvažiavo trim pastotėm rogėmis apie dvidešimt vyrų. Iš jų tik Magilą gerai pažinojau, Kaladės nebuvo. Mane, Vytautą ir Povilą suvarė „stancijon“, viską, kas tik tiko vyrams apsirengt, apsiaut, švariai išślavė, nieko nepaliko. Paskiau tėvui liepė pakinkyt arklį, dar kiaulę nusišovė ir išvažiavo. Tai čia partizanai? Aš šiandien juos tik banditais galiu vadinti, o ne kitaip. Iš mūsų nuvažiavo Pakupin, pas Antaną Vaitonį. Ten irgi kiaulę nusišovė, pasikinkė arklį ir išvažiavo. Vėliau tas arklys atsirado Gindviliuose.

Iš mūsų apylinkės į mišką po karo buvo išėjęs Kazys Kregždė-*Hitleris*, *Sausis*. Man teko matyti jį vaikštantį su Viktoru Sabaliausku-*Kirviu*. Viktoro brolis Albinas (g. 1918 m. Gaigalių k., Šimonių vlsč.) prieškario metais pas tėvą kažkada dar dirbo kalvėje.

Vieną vakarą ruošiausi eit Kupiškin kinan, apsiaviau naujais batais, buvom sutarę su miškų urėdijos direktoriaus Jazausko dukra, su ja mes truputį draugavom. Tik išėjau laukan ir susitikau ant kiemo – ateina Kregždė su Viktoru Sabaliausku. Kregždė sako:

– Tu šiandien miestan neisi. Aukis batus, klaupk ir melskis...

Nusiaviau batus ir nežinau, iš kur tą sekundę tiek drąsos ir jėgų atsirado... Kregždę vietoje partrenkiau ant žemės ir į kojas. Čia pat krūmai, didelė pakriūtė, nešiau kudašių, kiek tik turėjau sveikatos. Iškart pasipylė šūviai. Perbridau per Lėvenį ir išbėgau tiesiai ant vieškelio. Važiavo kareiviai ir paėmė mane basą. Pasakiau, kad banditai nuavė ir dar norėjo nušauti, bet išbėgau.

Rytą nuėjau miškų ūkin (ten dirbau vairuotoju), ten man davė šiokius tokius batus, parėjau namo, persirengiau ir išėjau darban.

Dar vienas susitikimas su miškiniais įvyko prie Priepodo ežero 1948 m. Šimonių girioje. Tada vežėm medžius iš miško. Nuvažiuojam kirtavietėn sunkvežimiu, žiūrim, sėdi ant medžių susėdę pulkas jaunų ginkluotų vyrų, aš maniau, kad kareiviai. Sustabdė mane ir sako: „Paveši mus...“ Aš sakau: „Na, jauni vyrai paeisit ir pėsti, kur aš dabar su šituo študbėkeriu sukiosiuos“. Mes dviese su rusu Šilovu vežėm tuos medžius dviem sunkvežimiais. Šilovas tylėjo. Tada mane ištraukė iš kabinos, trenkė per sprandą, ir aš iškart išsitiesiau ant žemės. Pasikėlęs supratau, su kuo turiu reikalą. Tada jau griežtai įsakė apsisukti, šalia manęs atsisėdo dar du į kabiną, kiti sulipo į kėbulą, o kėbulas tai be bortų, nežinau, kaip jie ten sutilpo. Važiuojant tie abu vyriokai ėmė juokauti, sako man: „Matai, nereikia prieštarauti, jeigu liepia, tai reikia ir važiuot...“ Aš juos pavežiau apie šešis kilometrus mišku link Andrioniškio, netoli Mikierių jie išlipo ir mane paleido.

1948 m. Byčių kaime, vienkiemyje, gyveno Baronų šeima – vyras su žmona ir keturiais vaikais. Atėjo miškiniai naktį ir pareikalavo įsileisti į vidų, bet vyras neįsileido, o kai žmona priėjo prie durų, tada iš lauko miškiniai paleido kelias serijas iš automatų ir tą moterį – Oną Baronienę – nušovė.

1953 m. grįžau iš kariuomenės ir įsidarbinau Kupiškyje remonto kontoroje. Apie 1956 m. nuvežėm į Panevėžį, Pušaloto gatvę – remontuoti variklį. Žiūriu – o, gi sėdi Kaziukas Kregždė, „mano draugas“, na, pagalvojau, gražiuoju aš dabar tavęs

nebepaleisiu. Pačiupęs butelį nuo stalo, trenkiau aš jam galvon, Kaziukas iškart išsitiesė ant grindų. Kažkas paskambino į miliciją ir mane suėmė. Teko aiškintis KGB, kodėl taip pasielgiau. Tai jie man pasakė, kad kitą kartą daugiau taip nesielgčiau, nes būsiu teisiamas. O dėl Kregždės pasakė, kad jis „buvo mums reikalingas". Mačiau dar jį Byčiuose, kai laidojo jo tėvą, bet aš jau prie jo daugiau nagų nebekišau, mat jį velniai. Tiesa, kai aš dar buvau kariuomenėje, Kaziukas dar pas tėvą buvo atėjęs, klausė gal dar kitus mano batus turi, nes anie jau suplyšę. Tada jis jau dirbo šitiems. Žmonės kaime kalbėjo, kad Kaziukas ir Viktorą Sabaliauską įdavęs čekistams. Mano tėvas buvo kviestas kaip liudininkas V. Sabaliausko teisme.

Kiek aš žinau, mūsų apylinkėse tikras partizanas buvo Petras Vanagas iš Byčių. 1939 m. jis dirbo policijoje, užėjus rusams, buvo atleistas, prie vokiečių vėl išėjo dirbti į policiją ir dirbo Turgeliuose už Vilniaus. Kupiškyje gyveno smetoninių laikų komunistas Bronius Burkauskas. Kai 1940 m. atėjo rusų bolševikai, tai šitas Burkauskas miestelyje ant statinės atsistojęs kalbas rėžė ir kvietė žmones statyti komunizmą, sveikino atėjusią rusų armiją, o jo brolis Petras nuėjo dirbt milicijon, Bronių paskyrė kažkokiu vyresniuoju valsčiaus valdininku. O kai atėjus vokiečiams, kažkokiu būdu Bronius atsirado Turgeliuose ir prisidėjo prie žydų šaudymo, ten pat susitikdavo ir su Petru Vanagu. Vienas policijoj tarnavo, o kitas žydus šaudė. Rusams atėjus antrą kartą, Petras Burkauskas išėjo į Noriūnus direktoriauti, o Bronius Panevėžy susirado šiltą vietelę, bet buvo labai greitai išaiškintas ir pasodintas dešimčiai metų. O Vanagas išėjo į mišką ir 1952 m. Siauriuose pas Zuozą buvo paimtas gyvas iš bunkerio, nuteistas 25-eriems metams lagerio.

R. K. p a s t a b o s: Bronislovas Dugnas – vienas iš nukentėjusių nuo Lietuvos partizanų, todėl nereikia stebėtis, kad jis apie savo apylinkės, savo krašto partizanus kalba piktai, juos vadina banditais ir viešai kelia klausimą, kodėl jie išvis išėjo į mišką. Jis giria raudonuosius partizanus (čia reikia suprasti – *R. K.*), kadangi anie jam sumokėjo už pavėžėjimą, o lietuvių partizanai tik atėmė. Žmogus, nematantis toliau savo kiemo vartų ir nenorintis žinoti daugiau negu tai, ką rašė anuometinė sovietinė spauda, taip ir liks amžinai įsirėminęs savo siauro mąstymo erdvėje. Kita vertus, į visa tai žiūrint iš Bronislovo pozicijų, melo jo žodžiuose tikrai nėra nė kruopelytės. Jis papasakojo tai, ką matė savo akimis ir ką patyrė bendraudamas su lietuviais partizanais, rusų raudonaisiais partizanais, NKVD tardytojais.

Apie buvusį partizaną Kazį Kregždę-*Hitlerį, Sausį* gana plačiai rašoma APP knygose, d. 1, 2-os dalies 2-oje knygoje. Kazys Kregždė g. 1925 m. Byčių kaime, Kupiškio rajone. Į partizanų gretas įstojo 1947 m. rudenį (taip parašyta jo apklausos protokole 1952 12 25). Suimtas 1952 12 24 ir užverbuotas MGB ag. *Tomas* (pažyma Nr. 2064, išduota 1981 08 03 Kupiškio KGB sk., yra LYA. Neteistas. Tarpininkaujant KGB organams, nuo 1956 m. kovo 2 d. nuo bausmės buvo atleistas SSRS Aukščiausiosios tarybos nutarimu Nr. 134/6). Jam asmeniškai dalyvaujant, buvo suimta ir likviduota keletas „banditų vadeivų". Pastaraisiais metais K. Kregždė gyveno Panevėžyje, su manimi kalbėtis apie savo praeitį kategoriškai atsisakė.

Kaip ir visiems kitiems paimtiems gyviems buvusiems laisvės kovotojams, o vėliau užverbuotiems, taip ir K. Kregždei buvo sudarytos stebėjimo ir baudžiamoji byla, kad iškilus nenumatytoms aplinkybėms, jį galima būtų iškart nuteisti ir patupdyti už grotų: KGB arch., skyrius „A", stebėjimo byla Nr. 19170, kaltinamasis Kregždė Kazys, Povilo. Arch. Nr. П-8008 ir baudžiamoji byla Nr. 19170, pradėta 1952 12 26, baigta 1953 05 27. Arch. Nr. П-8008-ЛИ, nusikaltimai numatyti pagal RSFSR BK str. 58–1a ir 58–11.

1993 06 24 su K. Kregždė kalbėjosi A. Š., kuris tą pokalbį įrašė į diktofono juostą. Nors K. Kregždė pasakojo vaizduodamas nuoširdų ir atvirą, tačiau jo pasakojimas daug kur persunktas ciniško melo, stengiantis suklaidinti ir dezinformuoti skaitytojus, visuomenę. Jam nepriimtinus faktus interpretavo savaip, kaip patogiau jam, dažname sakinyje save pateisino ir reabilitavo.

Tai tik vienintelis pavyzdėlis iš šimtų užverbuotų MGB agentų, agentų smogikų, kurie betarpiškai dalyvavo vadinamosiose legendinėse operacijose suimant arba sušaudant tikruosius Lietuvos partizanus, ryšininkus, rėmėjus. Kaip mes tokius žmones bepavadintume, kokią nekaltybės aureolę pieštume ant jų galvų – jų rankos buvo suteptos daugelio ne tik laisvės kovotojų, bet ir niekuo nekaltų žmonių krauju. Šimtai paimti gyvi užnuodyti, užmigdyti, vėliau sušaudyti arba nukankinti, kiti išprovokuoti ir vietoje nužudyti tokių pačių prieš tai paimtų ir užverbuotų budelių. Visoje Lietuvoje dar ir iki šios dienos neatsirado nė vieno sąmoningo, kuris viešai prisipažintų tai daręs ir atvirai papasakotų tautai, perspėtų šalies visuomenę, kokie žiaurūs, klastingi, be sąžinės, be gailesčio ir be Dievo, prisidengę „išvaduotojų" skraiste mus daugiau kaip pusę amžiaus teriojo ir niekino nuožmūs Rytų ateiviai.

Nors apie K. Kregždės juodus darbelius KGB archyvai kalba labai atvirai ir nedviprasmiškai, apie jį kalba ir žmonės, kurie jį artimai pažinojo ir kurių prisiminimai užrašyti APP knygose. Aš manau, kad ne vieną sudomins ir paties K. Kregždės prisiminimai, nepaisant to, ką jis kalba. Čia pateikiamas sutrumpintas ir labai nedaug paredaguotas K. Kregždės ir A. Š. pokalbio variantas. Šis pokalbis skelbiamas dėl to, kad kiti žinotų ir suprastų, ar galima pasitikėti buvusiais čekistų parankiniais ir ko vertas jų „nuoširdus atvirumas". Užrašyta Panevėžyje, K. Kregždės namuose, 1993 06 24.

A. Š.: Ar buvote užverbuotas ir kokiomis aplinkybėmis?

K. K.: Nebuvau užverbuotas, bet susiklostė baisi padėtis... Nežinau, nuo ko ir pradėti. Aš – žmogus nemokytas, baigęs tik dvi klases, ką įsakydavo, tą vykdydavau. Vadai – buvę karininkai – mus išdavė, parsidavė okupantams: ir *Siaubas* (Bronius Kalytis), ir *Tarzanas* (Alfonsas Radzevičius), ir Čepukonis Vaclovas-*Tigras*... Įsileido į savo tarpą raudonųjų saugumietį Stasį Šimkų. Koks atsargus buvo *Kirvis* (Viktoras Sabaliauskas), niekuo nepasitikėdavo, bet, nepaisant to, 1953 m. gruodžio pabaigoje kartu su mumis ir jį surišo.

R. K. p a s t a b a: KGB arch. esančioje byloje Nr. 25473 pažymėta, kad Viktoras Sabaliauskas suimtas 1952 10 03, o Kazys Kregždė – 1952 12 24.

Kirvis gavo mašinėle spausdintą raštą, kuriame buvo parašyta, kokią dieną ir kokią valanda mums visiems ateiti į Šimonių, girią prie Šventosios upės malūno, į susitikimą, nes reikią pasitarti dėl paskutinio momento. Jeigu neatvyksit, būsit sušaudyti. Tai *Siaubo* įsakymas, pasirašo *Žalgiris* (Jonas Kimštas). Kada mes nuvykome: aš – K. Kregždė-*Hitleris*, Vytautas Šinkūnas-*Kariūnas*, Vytautas Balna-*Savanoris*, Albinas Vogulis-*Sakalas* ir tik ką, prieš mėnesį į būrį atėjęs Vladas Žibika-*Dagilis* (kažkodėl K. Kregždė jį vadina Žiliuku? – *R. K.*), iš už pastato išėjo *Siaubas*, *Žalgiris*, *Tigras*, Vytautas Vogulis-*Šeškas* ir Tautvilis Vaitiekūnas-*Zubrys*, kuriuos apsaugai buvo pasiėmęs *Žalgiris*. Aš staiga pasijutau užsmaugtas ir užlaužtomis rankomis, išgirdau šūvius. Kai surišo rankas ir atsigavau, pamačiau, kad rankos surištos Vytautui Voguliui ir Tautviliui Vaitiekūnui.

R. K. p a s t a b a: Tautvilis Vaitiekūnas, Kazio-*Zubrys* ir Vytautas Vogulis, Petro-*Šeškas* suimti 1953 03 12 Siaurių k., Kupiškio r. – suėmimo aktas iš KGB arch., byla Nr. 19242, arch. Nr. 25465/3. Kadangi K. Kregždė buvo suimtas 1952 12 24, o T. Vaitiekūnas ir V. Vogulis suimti

1953 03 12 visai kitoje vietoje, vadinasi, po K. Kregždės suėmimo du minėtus vyrus suėmė tik po pusketvirto mėnesio. Ar tik K. Kregždė nebus prikišęs rankų prie šių vyrų suėmimo? Kažkodėl dabartiniai K. Kregždės parodymai neatitinka realios tiesos, užfiksuotos čekistų operatyvinėje medžiagoje.

Bronius Šinkūnas-*Laimutis* tardymo metu išprotėjo. Albinas Vogulis-*Sakalas* su Vladu Žibika buvo nušauti, taip pat tiesiog prie mano akių nušovė ir Vytautą Šimkūną. *Kirvis* taip pat surištas.

R. K. p a s t a b a: kaip *Kirvis* galėjo būti surištas, jeigu ten jo nebuvo? Jis buvo suimtas jau beveik prieš du mėnesius (1952 10 03)?

Aplink mus pilna rusų, tarp jų stovi *Siaubas*, *Žalgiris*, V. Čepukonis-*Tigras* (suimtas 1952 10 16), A. Radzevičius-*Tarzanas*. Už poros valandų mus – V. Sabaliauską, V. Vogulį, T. Vaitiekūną ir mane – uždarė Vilniuje saugumo rūmuose. Visus kitus atskirai. Mane uždarė į 16-tą kamerą ir vieną laikė beveik dvejus metus, maniau išprotėsiu, geriau būčiau žuvęs, tai vieną kartą mirti, o dabar baisus kankinimas ir vis naktimis. Baisiausia, kai uždeda ant galvos lanką, tai nemoku paaiškinti, nelinkėčiau to didžiausiam priešui.

R. K. p a s t a b a: apie kokius „lankus" ir apie kokius dvejus metus, praleistus vienutėje, K. Kregždė paisto, jeigu anksčiau mano minėtoje pažymoje aiškiai parašyta, kad suimtas 1952 12 24 ir tuoj pat užverbuotas, o 1956 03 02 jau visiškai reabilituotas tarpininkaujant KGB organams.

Kirvis prisipažino viską „ant savęs", kad jis sušaudęs 70 žmonių, mane statė su juo akistaton. Jį, girdėjau, greit nuteisė mirties bausme, o mus tris: mane, Vytautą Vogulį ir Tautvilį Vaitiekūną po dvejų metų tardymo paleido pagal 1954 m. Bartašiūno paskelbtą amnestiją.

R. K. p a s t a b a: K. Kregždė – užverbuotas MGB ag., buvo naudojamas operatyvinėse priemonėse. Jam padedant, pagauta ir likviduota nemažai „banditų" (b. bylos Nr. 19170, nutarimas, KGB arch.).

T. Vaitiekūnas – užverbuotas MGB ag., buvo naudojamas operatyvinėse priemonėse paieškoje jam žinomų „banditų" gaudyme (stebėjimo bylos Nr. 19242 nutarimas, arch. Nr. 9708–11, KGB arch.).

V. Vogulis – užverbuotas MGB ag. Remiantis jo duomenimis likviduota keletas „banditų" ir jų vadų (stebėjimo bylos Nr. 19241 nutarimas, arch. Nr. 25466/3, KGB arch.).

V. Čepukonis – užverbuotas MGB ag. Remiantis jo duomenimis suimta ir likviduota 12 „banditų". Naudojamas legendinėse operatyvinėse priemonėse (KGB arch. f–3, b. 60/7, l. 50).

Kai mus suėmė su *Siaubu*, *Žalgiriu*, *Tigru*, kartu buvo ir *Kazokas* (Kazys Riauba), kilęs nuo Raguvos. Aš jo pavardės nežinau, tik esu matęs porą kartų pasitarimuose.

...Mes – bemoksliai bernai, išvežė mūsų šeimas, suardė mūsų gyvenimą. Ir aš aštuonerius (?) metus vargau, klampojau, net keturis kartus sužeistas kirmijau drėgnuose bunkeriuose. Kada mane sužeidė Šarkiškių miške, sutrupino ranką, po to peršovė nugarą, bėgau apie penkis kilometrus, netekau daug kraujo. Kai arkliu mane nuvežė geras žmogus pas būrio vyrus, aš šaukiau: „Vade, pribaik mane." Tai *Kirvis* atsakė: „Nieko, išsilaižysi... Ne tu pirmas." Pusmetį voliojausi šlapiame bunkeryje Trakinių kaime pas vieną moterytę, pavardės nesakysiu, dar per anksti juos išdavinėti...

R. K. p a s t a b a: ką jis čia nesąmones vebla „per anksti išdavinėti“? Tarsi jis neparodė čekistams suimtas, kas jį gydė, kas jį arkliu vežė ir kur vežė. K. Kregždės byloje Nr. 19170, arch. Nr. П–8008–ЛИ jo 1953 01 22 apklausos protokole pažymėta: „... aš su kitais „banditais“ nuo 1950 m. iki 1952 m. pabaigos ne kartą slėpiausi Lekavičiaus vienkiemyje nuo pusantros iki dviejų savaičių.“

A. Š.: K. Kregždė pradėjo verkti.

K. K.: Geriau būtų nušovę... Pats nusišauti nedrįsau, nes buvau ir esu tikintis. Prie komunistų visą laiką girdėdavau: tu – banditas, o dabar savų vadinamas išdaviku, nors tikrai nė vieno neišdaviau. Aš manau – teisybė turi nugalėti, nebijau jokio teismo.

R. K. p a s t a b a: šventa tiesa: teisybė turi nugalėti. Tai kodėl tada taip viską veli, tarsi nieko nebuvo, nieko neprisimenu, nieko neišdaviau ir t. t? Ko gero, buvusiems čekistų tarnams egzistuoja ne viena teisybė.

Nepakenčiu vieno dalyko, kai buvę išdavikai dabar save vadina didvyriais ir Sąjūdyje, ir pas jus.

A. Š.: Ką galėtumėte pasakyti apie Petrą Juodiškį?

K. K.: Mes juo nepasitikėjome, todėl į būrį nepriėmėm. *Kirvis* įtarė, kad jis išdavikas, vieną kartą net su bizūnu išplakė jam užpakalį ir liepė nesimaišyti akiratyje, nes sušaudysime, bet nesušaudėm. Ar jis išdavė Vytautą Petrauską, apie tai nežinau ir, kur jis dabar, nežinau.

R. K. p a s t a b a: A. Šimėno knygoje „Kovoje dėl Lietuvos laisvės“, išleistoje 1998 m., p. 225, pažymėta: Petras Juodiškis, Kupiškio vlsč., Rudilių k. Provokatorius, buvo tremtyje, gyv. Prienų rajone.

A. Š.: Koks Liongino Kubiliaus likimas? Ar tiesa, kad jis nusišovė?

K. K.: Taip. Palaidotas Varniškių kapinėse, Kupiškio rajone.

A. Š.: Kokiomis aplinkybėmis žuvo Vytautas Plėta ir kur palaidotas?

K. K.: Netyčia susisprogdino nakvojant klojime pas Aleksą Pempę Trakininkų kaime. Su juo kartu buvo ir partizanas *Nemunas* nuo Raguvos, kartu žuvo ir jis. Norėjo palaidoti Papilių kapinėse, bet siautė skrebai, todėl palaidojo Antalinos kaime, Linkevičiaus miške.

A. Š.: Ar tiesa, kad *Žalgiris* su *Kirviu* ir jūs prie Žviliūnų Beržytėje turėjote bunkerį, po to bidone ten pat užkasėte archyvą?

K. K.: Ten turėjome nedidelį bunkerį ir Kimštas su *Kirviu* apie tris mėnesius rašė, po to bidone užkasė, bet kurioje vietoje, nežinau, nes tuo laiku su kitais būrio vyrais mes žiedu apsupę stovėjome sargyboje. Tai padarė *Kimštas* ir *Kirvis* dalyvaujant dviems ryšininkams (vienai mergaitei ir bernui). Aš abu juos pažįstu. Kitą dieną mus visus pakvietė į Šimonių girią, į pasitarimą. Tai buvo paskutinis bendras pasitarimas. Tada mane apdovanojo medaliu ir suteikė puskarininkio laipsnį. Apie tai rašoma „Švyturyje“ (1987 m. Nr. 8 ir 9) straisnyje „Pasmerktųjų gelbėjimas“.

A. Š.: O kur padėjote partizaną Pesliaką?

K. K.: Aš jį mačiau tik vieną kartą netoli Viešintų vienoje didelėje sodyboje, daugiau neteko jo matyti ir jo likimo nežinau, nes jis ne mūsų būrio.

R. K. p a s t a b a: ir vėl K. Kregždė ciniškai meluoja. Knygoje APP, d. 2, kn. 2, p. 208, yra užrašyti Danutės Pesliakaitės-Mačionienės prisiminimai, kur ji atvirai paaiškina, kokiomis aplinkybėmis ir kada iš namų partizanas Kazys Kregždė-*Hitleris* su kitais jiems nepažįstamais „partizanais“ išsivedė jos tėvą Jurgį Pesliaką ir jį sunaikino. Artimieji daugiau jau nebematė jo gyvo.

A. Š.: Ar tiesa, kad pas Pipirą Kukavos kaime buvo partizanų bunkeris ir jūs jį išdavėt?

K. K.: Kad bunkeris buvo, gal ir buvo, bet aš nežinau, o išduoti jo neišdaviau, nors ir žinojau, kad jis ryšininkas, be to, geras, daug mums padėjo.

A. Š.: Kada ir kaip išdavėt Kazį Zlatkų?

K. K.: Pas juos teko būti keletą kartų, jis daugiau bendravo su Graičiūnu, taip pat ir su mūsų vadu *Kirviu*, bet aš jo neišdaviau ir niekas tardant mane apie jį nieko neklausė.

A. Š.: Kokiomis aplinkybėmis žuvo Alfonsas Pajuodis-*Radvila* ir kada?

K. K.: Žuvo 1951 m. Kupiškio rajone, prie Starkonių ežero, Atkočiškių miške. Mes anksti rytą atėjome netoli vienos stambaus ūkininko sodybos, sulindome į labai tankų eglynėlį, mums atnešė valgyti, po to ruošėmės visą dieną ilsėtis. Staiga išgirdome braškant medžių šakas ir pamatėme, kad mus supa rusai. *Kirvis* parodė ženklu, kad tylėtume, prisileidome juos iki 15 metrų atstumu ir kirtome iš visų ginklų. Jų turėjo nemažai kristi. Tik pasigirdo aimanos ir keiksmai. Jie mus po tą mišką gainiojosi visą dieną. Aš tada įlipau į eglę, prisirišau diržu ir taip išsėdėjau pusę pusdienio. Kelis kartus pro šalį praėjo keikdamiesi rusai, bet manęs nepastebėjo. Į pavakarę viskas nurimo, aš vos išlipau iš tos eglės, nuo nuovargio tiesiog drebėjo visas kūnas, o gerklė išdžiūvo. Pripuolęs prie griovio, gėriau, kol atsigavau. Iš mūsiškių tada žuvo vienas *Radvila*.

Tuo metu jau buvo sudėtinga prasimaitinti, daugelis mūsų pradėjo vengti. Jei ne maistas, dar būtume prasilaikę porą metų. *Kirvis* turėjo nemažą sąrašą, net buvę ryšininkai pradėjo mus išdavinėti. Tas sąrašas buvo paruoštas, ką artimiausiu laiku reiks sunaikinti, o dabar jie vaikšto gyvi ir dedasi dideliais veikėjais. Netoli Surdegio išprovokavome vieną stambų ūkininką vardu Augustinas. Priėję prie sodybos, pašaukėme jį rusiškai. *Kirvis* liepė stoti, jis atsiliepė, kad savi, kadangi mes buvome persirengę rusiškomis uniformomis, tai jis mus palaikė savais, pasisakė turįs šautuvą, mes paprašėme jį parodyti, tai paėmėm tą jo šautuvą ir šovinius. Norėjom sušaudyti, bet pasitarę palikome, nenorėjome, kad kaimynai nukentėtų.

Susitikdavome su *Montės*-Antano Starkaus būriu. Vieną kartą susitikome žiemos metu, visi buvome apsirengę baltais maskuojamaisiais rūbais, sargybinis įbėgo ir pranešė, kad mus supa rusai. Ten buvo įrengtas bunkeris už dvigubos sienos, į kurį vos sutilpome. Labai „šokdino“ tuos žmones ir reikalavo pasakyti, kur yra „banditai“. Pas juos buvo septynerių metukų mergytė, tai ir ją visaip gąsdino, kad pasakytų, kur „dėdės“, bet mergytė verkė ir šaukė nežinanti. Aš pradėjau visas virpėti, tai man *Montė* suspaudė ranką, kad tvardyčiausi. Kai rusai pasitraukė, visi išlindome iš slėptuvės ir iš to džiaugsmo šluostėme ašaras, glėbesčiavomės ir bučiavome tą mergytę.

A. Š.: Ar tiesa, kad partizanas *Špokas*-Petras Černius buvo užnuodytas ir tada suimtas?

K. K.: Taip, tiesa. *Kirvio* būrys už tai įvykdė mirties nuosprendį Laužikui ir Laužikienei. Tardant jie vienas kitą kaltino, net puolė vienas kitą mušti. Šlykštu buvo žiūrėti į tokį vaizdą. Ką padarė gobšumas... Parsidavė už judo gražį.

A. Š.: Ar teko turėti užduočių dirbant čekistams?

K. K.: Ne, neteko...

A. Š.: Pokalbio metu K. Kregždė smarkiai jaudinosi, jam net rankos drebėjo, net kelis kartus pravirko.

K. Kregždės prisiminimų fragmentai labai nenuoširdūs, vietomis „iškreipti“, eiliniam piliečiui sunku ir suprasti, kada jis sako tiesą, kada meluoja. Vieni jo teiginiai lyg ir pasitvirtina skaitant kitų parodymus, kiti slysta kažkur pro šalį. Labai akivaizdu, kad žmogus iš visų jėgų kabinasi už tiesos šakų, bet čia pat vėl krenta į tą pačią melo duobę, iš kurios, atrodo, jau niekada ir nebeišsikapanos. Jis kartoja tas pačias tautos judų klaidas – nepasako nieko iki galo, jis negali suvokti, kad jo nuoširdus prisipažinimas gal daugeliui tokių kaip jis atvertų akis tiesai, užgesintų skausmo ugnį žmonių širdyse, bet argi tai jam svarbu, argi dėl to jam skauda. Jis nesupranta ir neįsivaizduoja, kokią didžiulę negandą jo uždarumas palieka ateinančioms kartoms, jo paties vaikams ir vaikaičiams. Jis nežino, kad melu skausmo ugnies neužgesinsi ir po tūkstančio metų. Tegu tai bus vienas iš daugelio pavyzdžių, kaip išniekintam žmogui sunku pakilti nors labai nedaug, nors šiek tiek aukščiau žolės.

Pasakoja KOSTAS SKEMUNDRIS-*ŠIAURYS*

Užrašyta Braknių k., Kupiškio r.
2008 03 08

Gimiau 1927 m. (mirė 2008 10 07 – *R.K.*) Rokiškio rajone, Kamajų valsčiuje, Kalvių kaime. Šiuo metu nuo 1960 m. gyvenu Kupiškio r., Braknių kaime. Prieš tai gyvenau to paties rajono Žeimių kaime, čia pat netoliese, 27 metus išdirbau prie melioracijos, vėliau dirbau miške.

Iš tėviškės čia persikėlėm apie 1938 metus. Gerai dar pamenu 1940 m., kai į Lietuvą atėjo rusų bolševikai. Vaikai ir suaugę bėgom prie kelio žiūrėti jų tankų, kurie kriokdami, apsipylę dūmais vos ropojo link Kupiškio.

Patrankas tempė arkliai, o įdomiausia tai, kad pirmą kartą gyvenime pamatėme kupranugarius, kurie irgi tempė vežimus ir kitą karinę amuniciją.

Kaime yra Daukų ežeras, vadinamas Iženu. Kartą Karusė Samuolytė iš jo nešė vandenį kibirais, tai tie rusų kareiviai, pripuolę prie tų jos kibirų, visus išgėrė. Kareiviai ėjo pėsti, o politrukai raiti ant arklių iš šonų, neleidžia tiems kareiviams net vandens atsigert. Tie kareivėliai sudulkėję ir tokie suvargę, kad buvo gaila žiūrėti.

Aš lankiau Bugailiškiuose pradinę mokyklą. Atėję bolševikai joje įvedė rusų kalbą, ir mus ėmė mokyti rusiškai toks Varaškevičius iš Puzionėlių k. Prieš tai mokyklon atvažiuodavo Adominės klebonas Velaniškis, bet bolševikai jam uždraudė lankytis mokykloje.

Žiemą bolševikai pradėjo organizuot kažkokius rinkimus. Tėvelis dėl jų ėjo į Šimonis, o kitų metų birželį prasidėjo trėmimai į Sibirą. Iš Šimonių išvežė lentpjūvės savininko Strolios šeimą, Šimonių girininko šeimą.

1941 m. birželį, prasidėjus karui, visa ta raudonųjų armija ir jų pakalikai nešė kudašių atgal į Rusiją. Nuo Kupiškio link Utenos vieškeliu bėgo visokie žydeliai, komjaunuoliai ir rusų kareiviai, bet ties Svėdasais jiems kelią užkirto vokiečiai. Iš varpinės kulkosvaidžiu gerai pakapojo, ir ne vienas jų ten žuvo.

O atėję vokiečiai visus tuos raudonuosius aktyvistus gaudė ir šaudė be pasigailėjimo. Mūsų apylinkėje sušaudė Varaškevičių su dukra, Skemundrį iš Puzionių kaimo, taip pat netoli mūsų vokiečiai nušovė dar 18 rusų kareivių.

Vokiečių okupacijos metu Šimonių girioje buvo nemažai raudonųjų partizanų. Kaimynystėje, Braknių k., gyveno broliai Marcelinas ir Antanas Budreikos, pas kuriuos ir ateidavo tie raudonieji partizanai. Mano tėvukas kažkur kažkam prasitarė, kad pas tuos Budreikas lankosi raudonieji banditai, tai vieną kartą atėję jie sumušė tėtį, atseit, už tai, kad kalba žmonėms, jog jie čia vaikšto. Po to kitą kartą, paėmę mūsų arklį, važinėjo per kaimus ir apiplėšinėjo ūkininkus. Apiplėšė Velaniškį, Sakalą Bugailiškių k., Rimšą iš Kepurinio k., Lapienį Žeimių k., Sabaliauską iš Krapkiškių k. Sabaliauskas tuo metu buvo Šimonių viršaitis. Po karo tą Budreiką mūsų partizanai pasigavo, nusivedė miškan ir sušaudę pakišo po žabais. Jį radęs, sūnus nusivežė į Šimonis ir palaidojo. Partizanų tardomas Budreika pasakė, kad ir mūsų kaimynas vietinis rusas Palačenka iš Žeimių kaimo su žmona bendravo su raudonaisiais partizanais. Tada ir tuos Palačenkas partizanai išsivedė miškan. Taip jų niekas daugiau ir nebematė. Kadangi Palačenkienė buvo mano teta, jos dukrytę šešerių metukų Eugeniją partizanai atidavė mums. Mes ją pasiėmėm ir užauginom. Šiuo metu jos pavardė Riaubienė, gyvena Panevėžyje, atvažiuoja, aplanko, ji mums kaip tikra dukra.

Karo pabaigoje, būdavo, atskrenda rusų lėktuvai ir išmeta tokias smarkiai šviečiančias lempas. Kartą, matyt, pastebėjus, kad čia skraido rusų lėktuvai, atskrido vokiečių naikintuvas ir vieną tokį lėktuvą Svėdasų girininkijos miške numušė. Mano tėtis nuvažiavo ir iš ten atsivežė lėktuvo variklį. Ir mes ten nusidanginom. Aplink nukritusį lėktuvą mėtėsi apdegusių vokiškų ir rusiškų pinigų kupiūrų ir vieno lakūno apdegęs skeletas.

Kartą pas Lapienius Šimonių girioje, prie Naujosios girininkijos, vokiečiai rado kieme numestą rusišką dujokaukę ir dar kažkokių daiktų, už tai Lapienį su žmona sušaudė. Jų sūnus buvo mokytojas ir, kada sušaudė jo tėvus, išėjo į mišką pas raudonuosius partizanus. Prie rusų vedė tokią Rašimaitę iš Alotų kaimo, dirbo kažkokiu viršininku Šimonyse, bet vėliau pradėjo gert ir mirė.

Šimonių girios raudoniesiems partizanams vadovavo kažkoks Petras, čia buvo sužeistas, tų pačių Budreikų pirty įrengtam bunkery gulėjo ir gydėsi. Su šitais raudonaisiais susidėjo Alotų k. Rašimai, du broliai Puzeliai, Dručkių k. Sakalauskai, Kepalas iš Žeimių k.

Butėnų kaime pavakary pro Babicko namus ėjo trys raudonieji partizanai, tarp jų ir vadas Petras, o pas Babicką tuo metu buvo du broliai policininkai Matulioniai. Užlipę ant mansardos, atidengė ugnį į tuos raudonuosius. Petrui peršovė koją, Gai-

kauskui peršovė žandą, o vieną nušovė. Gaikauskas prie rusų buvo skrebu, vėliau dirbo Šimonių malūno ir lentpjūvės vedėju, smarkiai gerdavo.

Partizanų Matulionių sesuo Matulionytė Vlada (19-kos metų) žuvo Puodžgirio miške su broliu Domu Matulioniu-*Eimučiu*, Vladu Velikoniu-*Šernu*, Bonifacu Dūda-*Pisariu*, Baliu Vaškeliu-*Kęstučiu*, Stepu Bulovu ir Luciumi Černiumi.

Namuose būdami mes matydavom tuos raudonuosius partizanus einančius vilkstinėmis. Dažniausiai jie sprogdindavo geležinkelius, prie Naivių susprogdino bėgius.

Kada 1944 m. grįžo rusai, į mišką pasitraukė gana daug mūsų apylinkės jaunimo. Pirmieji iš Žeimių k. išėjo Antanas Lapienis-*Šermukšnis*, Jonas Lapienis, Juozas Lapienis, Jonas Grucė, iš Puzionių k. Antanas Jončys su dukra, iš Bugailiškių Antanas Baršauskas, iš Miškinėlių k. Paškevičius, Jurkštas-*Debesys* iš Druskių k., iš Vokietijos kaip desantininkas grįžo Vairiškių k. Antanas Starkus, kuris vadovavo jau Lietuvos partizanams Šimonių girioje.

Vien aplink mūsų sodybą miške visi mano minėti partizanai buvo įsirengę devynis bunkerius. Čia mes juos maitinom, iš fermos atveždavom kiaulių, papjaudavom, darydavom dešras, kepdavom duoną. Tą darbą dažniausiai dirbo moterys ir merginos. Ne kartą teko su maistu važiuot ir prie Priepodo ežero.

Kai mane įtraukė į ryšininko darbą, pas mus atėjo grupė partizanų, tarp jų ir Antanas Starkus-*Montė*. Aš daviau priesaiką ir gavau partizanų ryšininko slapyvardį *Šiaurys*.

Kai išdraskė Lapienių šeimą, jie paprašė mūsų palaikyti keletą gyvulių, pažiūrėti, kad namų kas neplėštų. Taip ir prasidėjo tas mano bendravimas su miško broliais. Ateidavo jie pas mus pasiimti maisto, važiuodavau į miestą nupirkti rūbų, rūkalų, sausų elementų radijo imtuvui. Dažnai jie pas mus lankydavosi. Buvom sutarę, pavojaus atveju prie namų ant tvoros arba ant karties pakabinti kokį skudurą kaip įspėjimo ženklą, kad yra svetimų, ir vyrai tuo metu neidavo, nors su rusais ir stribais čia ne kartą susidūrė. Aš, kiek galėjau, padėjau partizanams. Sykį net į Labanoro miškus dviračiu vežiau *Montės* laišką. Ne kartą su partizanų laiškais važiavau į Uteną, ten turguje apsikeisdavome laiškais su vienu piliečiu, kuris statinėmis prekiavo. Kitą kartą arkliu važiavau į Kunigiškių kaimą šovinių. Partizanai nurodė važiuoti per Jotkonių tiltą, per Jaros upę. Privažiavęs tiltą, žiūriu – pagaliai apipuvę kyšo. Ką daryti? Bet arklys kaip šoko, ir perlėkėm tą tiltą. Kunigiškiuose manęs jau laukė žmogus. Pasikroviau tuos šovinius, keturias dėžes, apdėjau šiaudais ir važiuoju. Svėdasuose kaip tyčia sutikau einančius stribus, širdis sudrebėjo iš baimės, bet stribai manęs kažkodėl nestabdė, laimingai tuos šovinius atvežiau partizanams.

Teko po kaimus nešioti atsišaukimus, kad vyrai neitų į raudonąją armiją. Alotų kaime, pas Kavoliūną, apsistojo kažkoks rusų telefonistų dalinys, kuris statė stulpus ir tiesė telefono liniją. Partizanai ant tų stulpų pritvirtino sprogmenis, juos užminavo ir išsprogdino apie trijų kilometrų ilgio telefono liniją.

Kai partizanams buvo pranešta, kad per Daukų kaimą važiuos kažkoks aukšto rango rusų karininkas, jie nuėjo į tą kaimą ir tarp Semėnaičių ir Jurkšto sodybų surengė pasalą, ir apšaudė keliu link Andrioniškio sunkvežimiu važiavusius rusus. Žuvo keletas kareivių ir tas karininkas.

Šimonių stribukas Adomas Skemundris atėjęs žmonėms pasakojo, kad partizanai jiems iš kulkosvaidžių „užgrojo“ Lietuvos himną.

Daug kartų Šimonių girią ir apylinkes siautė rusų NKVD kariuomenė, stribai. Dažnai ateidavo, naktimis palei langus šliaužiodavo, prikeldavo gyventojus iš miego, visur landžiodavo, darydavo kratas. Stribai atėję ima baladot duris, paklausi – kas, atsako – *Tigras*, apsimetę partizanais vis provokuodavo (*Tigras*-Vaclovas Čepukonis). Šuo, ir tas pažindavo, kas eina, stribai ar partizanai, lojimas visai kitoks buvo.

Partizanų Alfonso ir Broniaus Paškevičių brolis Juozas buvo pasitraukęs iš namų, slapstydamasis gyveno pas ūkininką Alotų kaime, kartais ir su broliais pavaikščiodavo po miškus. Kažkas jį pamatė ir paskundė. Atlėkę stribai jį sugavo. O sugavę, mušė ir reikalavo pasakyti, kur slepiasi partizanai. Vedžiojo vedžiojo jį po miškus ir užvedė ant partizanų tako. Tuo metu Juozo brolis Bronius ėjo iš kaimo per Ižino upelį į mišką, stribai jį pastebėjo ir nušovė užėjusį ant liepto. Kitą brolį Alfonsą nušovė prie Adominės. Žmonės visaip kalbėjo, neva Juozas jį išdavęs, parodęs takus, kuriais vaikšto partizanai. Tada stribai pasiėmė Budreikos arklį ir Alfonso lavoną nuvežė į Šimonis.

1947 m. stribai mane suėmė namuose Žeimių kaime ir atsivarė į Braknius, va į šitą pačią sodybą, kur dabar gyvenu. Pasodino gale gryčios ant žemės, o šeimininkui Jonui Braknei liepė pasiimt kastuvą, nusivedė prie lazdyno, liepė kastis duobę ir ėmė reikalaut, kad pasakytų, kur yra šoviniai.

Iš Žeimių k. stribu tarnaut buvo išėjęs Adomukas Skemundris (netikras mano tėvo brolis). O jų tvarka buvo tokia: kiekvienas, stojęs skrebu, privalėjo nors vieną žmogų išduoti. Neišduosi, nebūsi jų „patriotas“. Todėl šitas Adomukas Braknę ir išdavė.

O mane išdavė Juozas Paškevičius. Atsivedė miškan prie bunkerio, pastatė ir ėmė aplink šaudyti. Liepė bėgt, aš stoviu, tada ranka stumia tolyn ir vis vien liepia bėgt. Išgirdo kažkoks jų vyresnysis šitą striboką mane barant, atėjo ir liepė manęs nebarti. O man liepė eit namo ir kitą dieną prisistatyt į Šimonis, bet aš pas juos nenuvažiavau. Tada seniūnas Antanas Tručinskas (kilęs iš Bugailiškių k.) atnešė šaukimą atvykti į Šimonis.

Antanas Braknė buvo kilęs iš Alotų kaimo, bet gyveno ištremtų žmonių namuose Malvinavos kaime pas Sabaliauską, čia netoliese ir buvo skrebų užverbuotas. Būdavo, vis pas mus užeina, matyt, jų siunčiamas. Kartą atėjęs ir vaikšto pakrūme, o tuo metu pas mus buvo keturi partizanai: Vaclovas Čepukonis-*Tigras*, Lapienis, Lapienis-*Klevas* iš Gykių kaimo ir Antanas Jančys-*Žaibas*. Pamatęs tuos partizanus, ir jis atėjo. Partizanai norėjo jį išsivesti, bet aš išprašiau, kad mūsų namuose jo neliestų, maža ko... Apibarė jį smarkiai, bet jis neprisipažino, kad užsiverbavęs, prižadėjo jų neišduoti, o kitą dieną atvažiavę stribai visą šeimą išvežė į Kupiškį, tik seserį Valią paliko namuose, bet patardę paleido. Kai grįžome iš Kupiškio, Antano Braknės jau nebebuvo, kažkur išsikraustė, matyt, pabijojo partizanų susidorojimo.

Kitą kartą mama (Kostė Skemundrienė) į Kupiškį nuvežė parduoti malkų ir negrįžta. Praėjo dvi dienos, o jos nėra. Nuvažiavau į Kupiškį jos ieškoti. Arklį suradau pas tokį Vireliūną, o mamą, pasakė, stribai pasiėmė. Nuėjau stribynan, ir mane

uždarė. Uždarė ir ėmė tardyt, reikalauja pasakyt, kur „banditai“ slepiasi. Aiškina, kad mama viską pasakė. Kaip reikiant gavau į kailį, bet po dienos paleido, grįžome su mama į namus.

Pas mano seserį Vandą ateidavo ryšininkė Elena Valevičiūtė-*Nida*. Sesuo siūdavo kažkokius antsiuvus partizanams. Valevičiūtė atnešdavo Vandai medžiagos ir pasiimdavo, ką sesuo pasiūdavo. Nuo Andrioniškio ateidavo partizanas, buvęs mokytojas, jo pavardės nežinojau. Šimonyse ant paminklo yra užrašyta jo vardas ir pavardė, jis žuvo prie Andrioniškio savo sodyboje, buvo išduotas. Gerai pažinojau partizanų vadą Albertą Nakutį-*Viesulą*, jis mūsų kaimynę Eleną Grucytę iš Žeimių kaimo buvo vedęs, jo sūnus dabar tebegyvena Rokiškyje. Jie buvo du broliai partizanai. Albertas Nakutis žuvo 1949 02 02 už Svėdasų, Drobčiūnų miške, bunkeryje su kitais partizanais, palaidotas savo tėviškėje prie Vaitkūnų.

Montės bunkeriai nuo mūsų namų – maždaug už aštuonių kilometrų girioje. Tąkart mano tėviškėje kūlė javus, buvo daug talkininkų. Rusų kariuomenės buvo prigulę pilni grioviai ir pakrūmės. Apie pietus kažkur netoli Alotų, Anykščių miške (tarp Druskių ir Alotų), išgirdome sprogimą ir šūvius. Tenai buvo prikasta daug bunkerių, perėjimas iš vieno bunkerio į kitą net po keliu buvo perkastas. Po kiek laiko pasigirdo smarkus šaudymas prie Priepodo ežero. Čia tada žuvo ir *Montė* (1949 02 01). Po kelių dienų nuėjom pažiūrėti tą vietą. Aplink išsprogdintus bunkerius mėtėsi įvairūs virtuviniai rakandai, radijo baterijos.

Pasirodo, iš Butėnų kaimo atėjęs žmogus partizanams pranešė, kad vyks siautimas. Tą pranešimą gavo ir *Montė*, bet buvo jau per vėlu. Kelias iš Kupiškio į Uteną buvo apstatytas kariuomene, bet 18 partizanų vis dėlto prasiveržė Miškinių miške, ties Gudonio sodyba. Nubėgę į Vairiškių kapines pasislėpė. Tada, sakė, pas juos buvo atėję kažkokie svečiai nuo Biržų. Šiek tiek pabuvę tose kapinėse, jie pasiuntė vieną žvalgą su dviračiu pasižvalgyt. Grįžęs žvalgas pranešė, kad labai daug rusų kariuomenės, apsuptas visas miškas.

Po keleto dienų tie 18 likusių partizanų organizavo žuvusiųjų prie Priepodo ežero perlaidojimą, nes partizanų lavonus rusai paliko. Visus palaidojo Adominės kapinėse.

Tie 18 partizanų taip ir liko, bet labai greit prasidėjo išdavystės, ir jie visi vienas po kito žuvo. Partizaną *Tigrą* suėmė ir užverbavo. Čekistai jį vežiojosi o jis rodė, ką žinojo. Jį atpažino Vadonių pieninininkas Pajarskas. Kartą atvažiavęs stribokų būrys pavaikščiojo apie pieninę, o keliu vaikščiojo vienas apsigaubęs žalsvu maskuojamuoju apsiaustu. Pajarskui pasirodė kažkur labai matyto žmogaus išvaizda. Kai šis pasisuko šonu, jį iškart atpažino, tai buvo Vaclovas Čepukonis-*Tigras*.

Po kelių dienų Jotkonių miške buvo užpulti partizanai, išbėgo tik vienas *Jokeris*-Jonas Lapienis su peršauta koja. Jis nubėgo grioviu iki Vairiškių k. pas vieną moterį ir paprašė kito kaimyno atvežti daktarą. Tas kaimynas atvežė daktarą žydą iš Kupiškio, šis apžiūrėjęs koją pasakė, kad neturįs vaistų, reikia grįžti į Kupiškį. Kaimynas daktarą nuvežė į Kupiškį ir vėl grįžo. Vos tik įėjo žydas su vaistais, kai per langą *Jokeris* pamatė, jog namus supa rusai. Žydas bandė bėgti, bet *Jokeris* jo neišleido, išsitraukė granatą ir kartu susisprogdino (kitur – žuvo 1950 01 10 Puknių k., Kupiškio r., Adomonio sodyboje).

Čepukonį aš gerai pažinojau, teko pas jį ir namuose būti, ir pas mus jis dažnai užeidavo. Kartą, jau po visų tų bunkerių sprogdinimo, aš buvau darbe, namuose likusi viena mama. Žiūri, ateina Čepukonis su keliais čekistais. Ji persigando, rankos jai pradėjo drebėt, matyt, jis tai pastebėjo ir ėmė mamą ramint, kad nebijotų, paprašė užvalgyt, dar priminė, kad mes jį visada priimdavom ir jį palaikėm. Pas mus dar buvo partizanų šautuvas. Jis paklausė mamos, ar vaikai to šautuvo nenešiojo. Mama atsakė, kad šautuvo nebėra. Gyvų partizanų mūsų apylinkėje tuo metu jau nė vieno nebebuvo.

Mano dėdė Adomukas Skemundris buvo toks puskvaišis. Jį skrebai prikalbino, kad pasektų partizanus, tai jis duonos kepalą prisirišęs ant nugaros atėjo pas mus, atsigulė ant krosnies ir tris dienas išgulėjo, laukė ateinant partizanų, bet taip ir nesulaukė. Jeigu būtų sulaukęs, be abejo, būtų paskundęs, žinojęs kam pasakyt.

Mano uošvį Joną Braknę stribai irgi prikankino. Jo brolis buvęs Lietuvos policininkas, tai ateina, būdavo, stribai ir varinėja žmogelį, liepia parodyt, kur šoviniai paslėpti, o tas jokių šovinių neturėjo. Ne kartą iš namų varėsi į mišką nušaut, liepė duobę kastis. Kai išsikasa, ima šaudyt palei ausis, žmogui nervų ligą įvarė. Pradėjo visas drebėt, į kambarį įeina, langus užsidangsto, lentą pasideda po stalu ir sėdi ant jos. Motina atsiklaupusi prieš šituos skrebus, rankas sudėjusi Dievo malda prašydavo, kad tik daugiau sūnaus nebekankintų, o skrebai kvatoja, kai šita senutė jiems po kojomis šliaužioja...

Apylinkės pirmininku dirbo toks Antanas Tručinskas iš Bugailiškių, labai slidus žmogus buvo, partizanai jau buvo suruošę jam „balių“, bet jis kažkaip išsisuko. Netoliese gyveno senų laikų komunistas Antanas Gudonis, bet partizanai jo nelietė, nes jis jų neskundė ir net kažkiek juos palaikė.

Nušautus partizanus skrebai, būdavo, nuveža Močiuškelin (miškelio pavadinimas) prie Šimonių palei vokiečių kapus ir ten pakasa, tai Gudonis padaro karstą, o Gegužinių kaimo gyventojas senukas Kančiauskas nuvažiuoja naktį, iškasa, įsideda lavoną į tą karstą ir per girią, pro girininkiją, veža laidoti Adominės (maždaug už 7 km) kapines.

Vienu metu Šimonių skrebų vadas buvo toks Chemiševas, kuris palaikė ryšį su partizanais. Jis vienas važinėdavo po kaimus ir niekas jo neliesdavo. Dvejus metus ir partizanai laisvai vaikščiojo į Šimonis. Čekistams kilo įtarimas, kaip vienas, be jokios apsaugos, skrebų vadas taip drąsiai važinėja po kaimus? Vėliau tą Chemiševą išaiškino NKVD, suėmė ir nuteisė 25-eriems metams lagerio. Kiek teko girdėti, pastaruoju metu Chemiševas gyveno Rokiškyje.

Šimonyse po karo milicininku dirbo toks Vytautas Skrupskys iš Paižinio kaimo, jį *Montė* irgi buvo užverbavęs, bet vėliau čekistai susekė, Skrupskį suėmė ir nuteisė 25-eriems metams lagerio.

Po vieno žmonių trėmimo į Sibirą Bugailiškiuose jaunimas surengė vakarušką pas to kaimo gyventoją Dauką ir užėjo partizanai. Įėję į vidų, nutraukė pasilinksminimą ir vadas pasakė, kad taip negalima – vieni verkia ištremtųjų, o kiti linksminasi. Liepė baigti vakarušką ir skirstytis į namus. Taip viskas ir baigėsi. Teko girdėti, kad partizanai kažkam už ilgą liežuvį, paskalų nešiojimą ir užpakalį ištarkavo, bet pas mus tokių dalykų nebuvo. Tiktai kartą buvo susprogdintas Šimonių klubas ir

žuvo daug jaunų žmonių. Kitur partizanai uždraudė grybauti, uogauti miškuose, o pas mus tokių draudimų nebuvo.

Čia visai netoliese buvo partizanų bunkeris, iškastas visai šalia kelio, kad žiemos metu būtų galima įeiti be pėdsakų. Per tą bunkerį dar takelis išmintas. Keli vyrai, išlindę iš to bunkerio, paėję kiek tolėliau sėdėjo pasislėpę krūme ir stebėjo aplinką, o bunkeryje Čepukonis pasiėmęs armoniką grojo. Tuo metu uogaudama ant to bunkerio užėjo tokia Mardosienė ir išgirdo kažką po žemėmis grojant. Vyrai pastebėjo, kaip nusirišusi skarelę ji kas keletą žingsnių sustoja ir klausosi, o tie stebi, ką ji darys. Paklauso paklauso, nusiima skarelę paeina ir vėl atgal, nesupranta, kur čia groja. Pasirodo, parėjusi namo pasakė, kad toje vietoje miške kažkas groja po žeme. Apskritai, ta bobelė nelabai gudri buvo, tą naujieną paskleidė po visą kaimą. O toks Antanas Kaulakis iš Sakonių kaimo jau buvo pasiruošęs eiti tarnauti skrebu. Išgirdęs šitas kalbas pranešė, ir ton vieton prisistatė skrebai, badė, kasinėjo žemes, bet bunkerio nerado.

Kai suvarė į kolūkius, žemę arė traktoriais, o mums reikėjo maitinti traktorininkus. Buvo ką tik prieš 1950 m. gegužės 1-ąją. Vakare aš nuėjau Žeimių kaimelin pas kaimyną Petrą Skemundrį pasiskolinti duonos. Truputį užtrukau, kadangi buvo po krikštynų, dar turėjo alaus. Mums besėdint, į kambarį įėjo du partizanai – Antanas Lapienis-*Šermukšnis* ir Namiejūnas. Ateina šeimininkas iš klėties alaus ąsotėliu nešinas, bet visas persimainęs, nei šioks, nei toks. Mes tuoj pastebėjom, kad jam kažkas negerai. Pasirodo, jis pajuto, kad lauke prie namų yra stribų, bet mums nieko nesakė. Partizanai išgėrė po pusę stiklinės alaus ir pakilo nuo stalo. Tik iš priemenės išėjo, ir pasipylė raketos ir šūviai. Aš nieko nelaukęs šokau per duris, į lauką, pro pirtį į mišką ir namo. Namuose nusirengiau ir atsiguliau. Rytą atėjo skrebai, liepė rengtis ir nusivedė pas tą patį Petrą Skemundrį. Prie namų jau stovėjo atvarytos pastotės, kieme gulėjo nušautas Antanas Lapienis. Pasirodo, jis bėgo tiesiai miškan, prie klojimo jį ir nušovė. Mane privedė prie lavono ir liepė kelt. Kurgi aš vienas jį pakelsiu, tada stribas išsitraukė pistoletą ir pakišo man panosėn sakydamas: „Ar pažįsti šitą?“ Tą pistoletą aš buvau parvežęs Lapieniui iš Migonių. Kai jį įteikiau, buvo daugiau partizanų, tarp jų ir Namiejūnas. Pasirodo, jis jau buvo užverbuotas ir dirbo stribams. Jis ir pasakė, kad tą pistoletą Lapieniui atnešiau aš. Vėliau iš partizanų jis pasitraukė ir išėjo stribynan, bet vėliau partizanai jį sušaudė.

Tuomet pribėgo du kareiviai, Lapienio lavoną įkėlėm į vežimo priekį, o mane pasodino gale. Paėmė dar ir šeimininką Petrą Skemundrį ir nuvežė į Šimonis. Iš Šimonių sunkvežimiu vežė į Kupiškį, per pačias gegužės 1-osios šventes. Sunkvežimio kėbulas buvo primestas eglišakių, kartu važiavo ir stribai. Šimonyse milicininku dirbo rusas nuo Viešintų Gromakovas, o jo brolis buvo skrebas. Jis irgi kartu važiavo ir mane jis ėmė daužyt šautuvo buože. Kiti nė pirštu neprilietė, tik šitas vienas Gromakovas mane gerai apkūlė.

Kupiškyje įgrūdo į rūsį, tiesiog ant betono, nei atsisėst, nei atsigult, o kur Petrą padėjo, nemačiau. Vakare, apie penktą valandą, atėję du čekistai – žydas ir lietuvis ėmė tardyt. Ėmė klausinėt, kur partizanų bunkeriai ir, kai pasakiau, kad nežinau, ėmė mušti. Žydas liepė rankas padėti ant stalo, o kai padėjau, metaline liniuote

kelis kartus kirto per pirštus, iškart kraujai pasipylė. Po to suglamžė popieriaus gniūžtę ir, paėmęs už galvos, sukišo visą į burną. Paskui paklupdė ir pakišęs po stalu, ėmė spardyt. Prispardė taip, kad netekau sąmonės, neprisimenu, kaip vėl atsidūriau rūsy. O jame šalta, drėgna, prasidėjo sąnarių uždegimas, skausmas surakino sąnarius. O jie mane visą savaitę tardė – mušė, tardė – mušė, ir vis tas pats žydas. Visą veidą sudaužė, ištino, parkerį į nosį kišo ir vėl popierius grūdo į gerklę, tyčiojosi kaip beišmanydami. Keletą kartų spyrė ir lietuvis, bet labiausiai mušė, kankino ir visaip tyčiojosi tas žydas. Rūsy numeta ant betoninių grindų, o sąnarių skausmas neišpasakytas, rėkiau ne savu balsu. Paskutinę dieną išvarė į lauką, nuvedė prie statinės su vandeniu, kur nuo stogo buvo privarvėję, ir liepė praustis. Kaipgi nusiprausiu, jei rankų negaliu pakelt, tada skrebokas veidą nuprausė ir liepė eit namo, bet niekam nesiskųst, nepasakot, ką jie čia su manim išdarinėjo...

Kai paleido, buvau visas mėlynas, ištinęs ir kruvinas. Pamatę namiškiai persigando, mama tuoj ėmė dėt visokius kompresus, o kitą dieną išvažiavo į Svėdasus pas gydytoją. Gavo vaistų, ir po dviejų savaičių pradėjau vaikščioti, praėjo skausmai.

Tėvas irgi buvo partizanų ryšininkas ir rėmėjas, bet jį išdavė partizanas Povilas Bražiūnas iš Bugailiškių kaimo. Kartu su partizanu Diliu iš Druskių k. registravosi, o registruodamasis privalėjai ką nors išduoti, tokia buvo čekistų tvarka.Taip Bražiūnas išdavė mūsų šeimą. Jis pasakė, kad pas mus lankosi partizanai, užeidavęs ir jis, kad mūsų tėvukas partizanams mieste pirkdavęs maisto, rūkalų, drabužių. Už tai tėtį nuteisė 25-eriems metams, kalėjo Kazachstane Kengyro lageriuose šešerius metus, į namus grįžo po Stalino mirties, mirė 1967 m. savo tėviškėje. Tėvas buvęs Lietuvos 1918-ųjų metų savanoris. Kautynėse su bolševikais pateko į nelaisvę ir buvo išvežtas į Rusiją, Smolenskan, uždarytas į lagerį, bet iš lagerio dviese pabėgo. Eidami per žmones, dirbo žemės ūkio darbus, kūlė javus, skaldė malkas. Iš lagerio išbėgo rudenį, o kitais metais per Velykas grįžo namo ir tada jį dar paėmė į Lietuvos kariuomenę.

Pasakoja ANTANINA MIKĖNAITĖ-DUNDULIENĖ

Užrašyta Anykščių r., Čekonių k.
2007 05 12

Gimiau 1927 m. liepos 4 d. Kuprių kaime, Svėdasų valsčiuje. Šeimoje buvome dvi seserys ir brolis. Brolis Ferdinandas Mikėnas, g. 1929 m., sesuo Aldona, g. 1925 metais.

Pirmosios rusų bolševikų okupacijos metais man jau buvo trylika metų. Gerai prisimenu, kai virš kaimo skraidė okupantų lėktuvai su raudonom penkiakampėm ant sparnų. Tėvai mus, vaikus, išvedė į mišką ir ten paliko. Mums buvo labai baisu ir mes labai verkėm. Vėliau teko matyti ir tuos šlykščius atėjūnus. Kai kurie iš jų buvo apsiavę tokiais „kerzokais“, o kiti „bintais“ kojas iki kelių apsivynioję.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu pas mus buvo nemažai raudonųjų partizanų. Vieną kartą privažiavo pilna sodyba su arkliais ir mergų. Jų vadas buvo apsirengęs tokiais rausvais kailiniokais, tėtės klausė, ar jis žino, kas jie tokie, o tėtis atsakė: „Ką aš žinau,

kas jūs tokie?“ Liepė nepranešt vokiečiams. Tai tėtis jam pasakė: „Mus sušaudys vokiečiai, jeigu mes nepranešim.“ Tas pasižiūrėjo į laikrodį ir sako: „Na, už kokių poros valandų galite pranešt.“ Tada jų labai daug privažiavo, pilnas Kuprių miškas. Mat mes gyvenom miške, mūsų kaimynai Karosai buvo komunistai, tai šitie raudonieji su jais ir palaikė ryšį. Jų vaikai niekur nedirbo, ir niekur nesimokė, sūnus Jurgis (g. 1922 m.) 1943–1944 m. buvo tų raudonųjų partizanų vadinamojo Žemaitės junginio partizanas, o kai rusai Lietuvą okupavo antrą kartą, Jurgis dirbo Anykščių rajoninio laikraščio „Kolektyvinis darbas“ redaktoriumi, nuo 1953 m. – „Valstiečių laikraščio“ redaktoriumi. O jo brolis Povilas nebuvo komunistas, jis vėliau man pasakojo, kad žinojo, jog pas mus yra partizanų bunkeris, bet tardomas jis neišdavė.

1944 m. iš mūsų kaimo į mišką niekas neišėjo, nebuvo tokio amžiaus jaunuolių, tik iš kitapus Šventosios upės, Aknysčių k., Debeikių vlsč. į mišką buvo išėjęs Aloyzas Juozėnas, bet jis greitai žuvo.

Kadangi mes gyvenome miške, tai partizanai pas mus lankėsi pakaitomis – vieni išeina, kiti ateina. Čia pat Žaliosios miškas, Šimonių giria, pro mus ėjo partizanų takai. Užėjo vieną kartą, kitą kartą, mama sako – kurgi žmonės dabar dėsis, reikia priimt. Partizanus labai rėmė mama (Anelė Mikėnienė). Partizanai 1946 m. rudenį pas mus išsikasė bunkerį. Jis buvo iškastas po ne visai įrengtu mūsų namu – viena bunkerio pusė buvo lauke, kita name, įėjimas iš gryčios, po pažemėje esančiu balkiu, o po tuo balkiu virš įėjimo angos pastatyta kaladė. Bunkeryje iš pradžių gyveno Bronius Morkūnas, Juozas Palionis-*Šturmas*, Alfonsas Bivainis-*Klimašauskas*, ten jie gyveno penkiese, dažnai iš miško ateidavo ir kiti, bet jiems to bunkerio nerodėm, jie gulėdavo daržinėje.

Kartą vyrai mus pasikvietė į bunkerį, sako, duosim prieš balsavimą proklamacijų išplatint. Nuėjom su seserim ir išgirdom, kad virš bunkerio jau skrebai vaikšto. Brolis buvo išvarytas su pastote. Girdim, skrebai klausia, kur dukterys, mama sako – išėjo kult pas kaimynus, o skrebai sako – ne kult, o pas banditus išėjo. Nežinau, kaip ten buvo, ar skrebas labai padorus, ar žioplas, nes bunkeris liko neužmaskuotas, kaladė šalia dangčio gulėjo ant šono ir dar lempa stovėjo, viską taip aiškiai mes girdim, mūsų vyrai pasiruošė ginklus, atsegiojo granatas, aš atsiklaupiau prie Šv. Marijos paveikslo ir ėmiau melstis. Girdim – išeina. Paskui dar kiek pabuvom, atėjusi mama ir sako: „Lįskit laukan, mergiotės, skrebai išėjo.“ Mes su seserim išėjom iš bunkerio su glėbiu proklamacijų ir išklijavom jas pakelėse ant medžių ir telefono stulpų.

Partizanai iš miško dažniausiai ateidavo naktį. Kad nereiktų belsti į langą, aš arba sesuo, būdavo, prisirišam prie kojos piršto siūlą, per kokį plyšį sienoje išvedam jo kitą galą į sutartą vietą lauke. Jie atėję patampo už to siūlo, tada mes atsikeliam, įleidžiam juos į vidų, pavalgydinam arba šiaip kokiu kitu reikalu ateina, pasišnekam. Gaudavom pavedimus nunešti paketus į kitus būrius. Teko ne kartą keliauti į Galvydžius, pas ryšininkę Eleną Valevičiūtę, ryšio reikalais, turėjome valtį, kuria dažnai perkeldavom partizanus iš vieno upės kranto į kitą.

1947 m. pavasarį tie patys vyrai išsikasė didesnį bunkerį klojime, į kurį ateidavo jau ir kiti iš miško. Ateidavo toks Kazys Žvirblis-*Radvila,* vyžuoniškis, jis mokėjo labai gražiai kaligrafiškai rašyti, atsinešė rašomąją mašinėlę, tai jis tuo rašymu ir užsiimdavo, labai gražius eilėraščius kurdavo.

R. K. p a s t a b a: B. Juodzevičiaus kn. „Laisvės kaina“, p. 164: ŽVIRBLIS KAZYS-*RADVILA*, g. 1905 m. Šventupio k., Vyžuonų vlsč. Priklausė Šmėklos partizanų būriui. Žuvo 1949 10 04 prie Vilkabrukių kaimo.

Čekonių kaime, pamiškėje, pas Bronių Uturį, Teklės Burbaitės namuose, irgi buvo bunkeris, kuriame gyveno ir mano būsimasis vyras Povilas Dundulis-*Šarūnas*, Tauro būrio partizanas. 1956 m. jis nusipirko dokumentus kita pavarde, išėjo iš miško ir išvažiavo gyventi į Kauną. Ten jį pastebėjo kitas Dundulis, senbernis, irgi iš to paties kaimo (turėjo Nykštuko pravardę) ir išdavė Povilą. Jį suėmė 1947 m. Po to teisė, gavo 10 metų lagerio.

Mano vyro partizanavimo laikotarpiu Tauro būriui vadovavo Jonas Balčiūnas-*Ūdras*, g. 1911 m. Zigmantavos vienkiemyje, Debeikių vlsč. Žuvo 1945 12 02 Ramuldavos girioje.

1947 m. pas mus klojime gydėsi partizanas, kuriam buvo nukirsta ranka. Aš atsivežiau gydytoją iš Svėdasų. Po to tą gydytoją areštavo, jis pasakė, kad pas jį atvažiavusi aš pasakiau, jog serga mano brolis plaučių uždegimu, o kai atvažiavęs pamatė sužeistą „banditą“, visą kaltę suvertė man. Vėliau dar buvo atvažiavusi ir Bronė Kastečkaitė, ji dirbo to gydytojo sesele. Po šitos išdavystės pas Morkūnus Aknysčių k. už upės atėjo Vyžuonų skrebai, vienas, užlipęs ant klojimo stogo, stebėjo per žiūronus mūsų sodybą. Matyt, pastebėjo, kad į mūsų klojimą kažkas atėjo, tada visi puolė bėgti pas mus, bet partizanai juos pastebėjo ir spėjo pasitraukti. Kartu su partizanais ir mes visi išbėgom iš namų. Aš nukritau į bulves tarpvagin, o kai skrebai nubėgo besivydami partizanus, tada atsikėliau ir nuėjau Girelės kaimelin. Pas Petrylą pernakvojau, o rytą grįžau į namus. Čia mus visus tris ir areštavo (1947 08 05), tik motiną paliko. Nuvežė į Vyžuonas, truputį padaužė gumuotu bizūnu ir išvežė Utenon. Utenoje labai mušė ir reikalavo pasakyti, ką žinau apie „banditus“ Morkūnus. Morkūnai buvo trys broliai partizanai, ir čekistai labai norėjo juos paimti gyvus, ypač Bronių. Kartu su manim tardė ir brolį bei seserį, jie gynėsi ir, kai visą kaltę prisiėmiau aš, juos paleido, o mane teisė.

Gavau 10 metų lagerio. Teko pabuvoti Urale, Turinsko lageriuose, vėliau nuvežė į Vorkutą. Čia teko dirbti prie geležinkelio remonto darbų, keisdavom pabėgius. Savo akimis mačiau, kaip vadinamuosius „dochodiagas“ laidodavo. Ištraukia „špalą“ (pabėgį), jo vietoje dar truputį pakasa, įguldo „dochodiagą“ ir ant viršaus uždeda vėl kitą – naują pabėgį.

Vorkutoje praėjo pusantrų metų, po to išvežė į Mordoviją. Iš ten atsilaisvinau 1955 m. Vien Rusijos lageriuose teko praleisti aštuonerius metus. Į tėviškę grįžau kaip stoviu, o jos nelikę nė akmenėlio pamatų, namai nugriauti, plynas suartas laukas.

Po manęs netrukus į lagerį pateko ir sesuo su mama. Mama trejus metus praleido Pravieniškių lageryje, o sesuo kalėjo Rusijoje.

Partizanų bunkerį mūsų klojime 1949 m. išdavė ryšininkė iš Butėnų k. – Elena Kazlauskaitė. Tada areštavo brolį Ferdinandą ir seserį Aldoną. Nuvežė į Svėdasus, ten juos saugojęs skrebas užmigo, ir brolis pabėgo. O pabėgęs kur dėsies, teko eiti miškan. 1949 m. jis tapo B. Morkūno-*Strauso* vadovaujamo būrio partizanu. Iš

pradžių šiam būriui vadovavo jo brolis Jonas Morkūnas-*Viesulas*, *Šiaurys*, o po jo žūties būrio vado pareigas perėmė *Strausas*.

R. K. p a s t a b a: B. Juodzevičiaus kn. „Laisvės kaina“, p. 121, pažymėta: MORKŪNAS JONAS-*VIESULAS*, *ŠIAURYS*, g. 1921 m. Kunigiškių k., Vyžuonų vlsč., ūkininko šeimoje. Paskelbus mobilizaciją, slapstėsi, o 1945 m. pavasarį išėjo į partizanus. 1946 m. pavasarį buvo paskirtas Šmėklos būrio vadu, o po kelių mėnesių – Beržo kuopos vadu. Nuo 1947 m. birželio iki žūties buvo Vytauto apygardos Liūto rinktinės vadas. Pasinaudoję agento *Ruonio* (P. Gečo) pranešimu, 1949 09 28 čekistai Papiškių k. apsupo 8 partizanus. Žuvo Jonas Morkūnas, Vladas Patumsis-*Aukštaitis*, Silva Urbonas-*Lapinas*, Jonas Karvelis-*Klajūnas*, *Šilas*, Balys Jakštonis-*Trockis*, Jonas Šutinys-*Paleckis* ir Antanas Palevičius-*Zaumeris*. Gyvas išliko tik Mykolas Urbonas-*Liepa*.

1951 m. mano brolis Ferdinandas balandžio 12 d. žuvo Kušlių miške. Man pasakojo, kad jiems žiemos metu maistą į bunkerį pristatinėjo kažkoks vietinis Lietuvos rusas, po to jis pravažiuodavo rogėmis prisikrovęs žabų ir jais užbraukdavo pėdsakus. Tas rusas pavogė kelias kolūkio avis ir jį milicija pagavo. Tada jam pasakė: išduok miškinių bunkerį, tave paleisim, ir jis išdavė.

Kiek žinau, bunkeris turėjo dvi atsargines išėjimo angas. Vieną angą užblokavo rusai, o per kitą nebegalėjo išlįsti, nes buvo užšalusi ir negalėjo nukelti dangčio. Tada pirmas iš bunkerio per tą užblokuotą angą bandė iššokti brolis, bet jį nušovė. Ten žuvo partizanai: Ferdinandas Mikėnas-*Ežys*, Zosė Tylaitė-*Gulbė*, Gasparas Baronas ir Bronius Morkūnas-*Strausas*. Visus žuvusiuosius nuvežė į Užpalius ir ten išniekinę jų lavonus prie stribų būstinės dar nufotografavo (išlikusi nuotrauka). Mes fotografo prašėm tos nuotraukos dar okupacijos metais, bet jis jos mums nedavė, gavome tik po Atgimimo. Tas fotografas pasakojo, kad stribai paprašė jo nufotografuoti žuvusiuosius, o jis jiems pasakęs, kad gulinčių nenufotografuos. Tada stribai lavonus susodino prie pastato sienos, apkarstė ginklais ir nufotografavo.

Pokario metais „Bolševiko“ kolūkio pirmininku dirbo Stasys Bagdonas, kuris palaikė ryšį su partizanais, bet vėliau buvo išduotas ir nuteistas dešimčiai metų lagerio, kalėjo Norilsko lageriuose kartu su mano vyru Povilu Dunduliu.

R. K. p a s t a b a: Stasys Bagdonas, Antano, g. 1914 m. Vajėšių k. (kitur – Tauragnuose), Debeikių vlsč., ūkininkų šeimoje, nepriklausomybės metais tarnavo Lietuvos kariuomenėje, pokaryje – Liūto rinktinės ryšininkas. Suimtas 1950 12 08, iš lagerio paleistas 1956 06 21. Gyveno Anykščių r., Čekonių k. Mirė 2005 m.

Žiaurūs pokario metai daugeliui mūsų merginų paliko negyjančias žaizdas širdyse, tokia dalia teko ir man. Aš draugavau su partizanu, buvo didelė meilė, bet mus išskyrė žiauraus okupanto ranka.

Grįžo kartą vyrai iš žygio, visi grįžo, bet *Šturmo* nebuvo. Išlėkiau basa viduržiemį į lauką ant sniego, ir nė kiek kojoms nebuvo šalta... Lageryje būdama gavau iš jo auksinį žiedelį, įdėtas siuntinėlyje į miltus, laiškelis parašytas... Turėjau keliolika jo laiškų, bet neišlaikiau, skrebai rado ir sunaikino.

R. K. p a s t a b a: Juozas Palionis, Antano-*Šturmas*, g. 1925 m. Kunigiškių k., Svėdasų parapijoje, veikė Šmėklos būryje. Žuvo 1949 m. spalio 6 d. (kitur – 1949 10 04) Vilkabrukių k.

PILĖNŲ TĖVŪNIJOJE

Iš MGB–KGB *agento* T. J.-*VLADO prisiminimų*

Užrašyta Panevėžyje
1992 02 27

Gimiau 1924 m. Rokiškio r., Panemunio vlsč., Sipelių kaime. Kada 1944 m. užėjo rusai, mes – jaunimas – slėpėmės kas kur, kad tik nepaimtų į sovietinę armiją.

Nepraėjo pusantro mėnesio, ir mane sučiupo skrebai – skrebas Kučinskas. Lupau ėriuką tvarte. Girdžiu, motina iš miškelio ėmė rėkauti. Aš nesupratau, ko ji rėkauja. Išbėgau iš tvarto ir tiesiai ant šautuvo vamzdžio... Kitas skrebas – Dzikavičius – stovėjo kiek tolėliau ant kelio.

Kučinskas buvo stambus, energingas vyras. Jis sako:

– Duok arielkos – paleisim...

Turėjau samagono. Aš jam daviau porą butelių, bet jis duoto žodžio nesilaikė, ir jie mane nuvežė tiesiai į Panemunį. Patupdė areštinėn, o kitą dieną išvežė į Rokiškį ir pridavė komisariatan.

Atėjo komisija, šaukia vyrus po vieną, ateina ir mano eilė, o aš šlubčioju, man buvo atsiradusi dėmė ant kojos. Daktarai buvo pripažinę, kad nuo lavonų per karą – gilus puvinys iki kaulo. Gerai apžiūrėję, nutarė guldyt į ligoninę, bet dabar nėra vietos, reiks po trijų dienų atvykti.

Grįžtu į namus ir pradedu slapstytis. Namuose, Sipelių kaime, pasidariau bunkerį. Partizanai jautė, kad aš grįžęs. Užėjo kartą jie pas mane: Putrinskas, Vilkolių mokytojas Kalpokas... Girdžiu, kalbasi su motina. Ta sako, kad aš į Biržus išvažiavęs, o aš sėdžiu bunkery ir klausau.

Nepasirodžiau aš šitiems, o kitą dieną partizanai puolė Panemunio miestelį, bet greit atvyko rusų kariuomenė ir miestelį ėmė supti nuo Naujasodės pusės. Iki to kariuomenė nesikišdavo, tik vieni skrebai po kaimus siautėdavo.

Rytą pamačiau, kad jau dega Putrinsko namai. Keli vyrai miške pjovė malkas, tuos nušovė, žmonės ne juokais persigando. Ateina ir pas mus kratyt. Aš persižegnojau ir įlindau į bunkerį, nors jau žinojau: jeigu atras, ištrauks ir nušaus.

Perkalbėtoju (vertėju) rusai buvo paėmę senuką Kujalį, tai jis rusams pasakė, kad aš kariuomenėje.

Visą vasarą prasislapsčiau, kartais jau ir į mišką nueidavau. Žmonos brolis pas mus buvo sužeistas miške. Kai tik ateina žinios, kad kratys, tada pasitraukiam. Rugsėjo pradžioje tą mano svainį, žmonos brolį Bičiūną, nušovė Medikių kaime apsupę jo namus (3 km nuo Sipelių).

Svainis Antanas pabėgo, o vyresnysis gulėjo daržinytėj miške. Bičiūną – patį pirmą lavoną pokario metais – numetė Panemuny ant gatvės.

Supratome, kad nieko gero, ėjom registruotis, o kartu ir mano svainiai Bičiūnai: Gediminas, Antanas ir Juozas. Prisiregistravau ir aš. Atrodo, lyg ir ramiau pasidarė.

Kitą vasarą 1946 m. liepos mėnesį einu pro Bičiūnų sodybą ir užeinu ant girtų skrebų. Jie jau kalbina Juozą Bičiūną bet, pamatę mane, tuoj ėmė reikalaut dokumentų, pradėjo jie mane šokdint, kur bunkeris, kur Juozo Bičiūno brolis. Matau, kad čia velnias bus. Pasivedė mus su Juozu link pakrūmės, aš tik mirktelėjau Juozui ir, nieko nelaukę, šokom abu į krūmus.

Susiradom Juozo brolį Adolfą Bičiūną, Daną Ruželę... Už Palaidžios kaimo miške jie jau buvo išsirinkę vietą vidury balos salytėje. Apie du mėnesius mes ten ir laikėmės. Juozo ir Jono Bičiūnų sesuo mums maisto atnešdavo, nueidavom kartais ir patys į kaimus pasiduoneliaut.

Miške stovykloje (1946 m.) buvome penki:

1. Bičiūnas Juozas,
2. Bičiūnas Jonas,
3. Tauterys Juozas,
4. Bičiūnas Adolfas,
5. Ruželė Danielius (Danas).

Atsibodo tas sėdėjimas miške. Nutarėm rasti žmogų, galintį nueit į MGB ir paprašyti grąžinti mums dokumentus. Šalimais gyveno mano žmonos krikštatėvis Titas Bičiūnas. Aš pradėjau su juo tartis ir jis pažadėjo pasiteirauti. Aš žinojau, kad jis buvo truputį „raudonas“, bet, kadangi mes giminės, negalvojau, kad ką blogo jis galėtų mums padaryti. Vieną kartą aš pas jį užėjau, kitą kartą, iki jis pakalbėjo su emgebistais. Tie jam pasakė, jog dokumentus galėčiau atsiimti tik tuo atveju, jeigu ateičiau pas juos, stočiau į skrebus, parodyčiau, kur slepiasi „banditai“, ir padėčiau jiems juos sunaikinti. Aš jam pasakiau, kad šito tai tikrai nebus.

Kitą dieną po pietų stovykloje miške tik pavalgėme, užsnūdom, girdžiu – jau šaudo. Kadangi buvau gerokai prisnūdęs, kai tik kėliausi, iškart ir kritau... Išmečiau ir šautuvą iš rankų. Galvoju, kas čia man taip smarkiai šėrė, tarsi būčiau gavęs smūgį, bet žiūriu, kraujas jau žliaukia per krūtinę. Matau – blogai, lyg ir atgavau nuovoką, pakilau, ėmiau bėgti, bet liežuvio paverst nebegaliu, kraujas per burną žliaukia. Kiek pabėgęs, matyt, praradau sąmonę ir nugriuvau. Išgirdau dar kažkur netoliese automatas suterškė, tik nudiegė per kojį. Kulka praėjo per minkštuosius audinius, bet kaulo nekliudė. Matau – ateina ruskiai. Priėjo toks stambus, užsimojo šautuvo buože, aš dar galvą ranka užsidėjau... Kai trenkė per ranką, dar ir galvon teko. Tada kraujas pasipylė dar labiau, ir visai netekau sąmonės. Tik pajutau, kad mane tempia. Atvilko prie automašinos, ir vėl sąmonės netekau. Visą paplūdusį kraujuose įmetė į kėbulą ir nuvežė į Rokiškio ligoninę. O tą išdaviką 1948 m. sušaudė Adolfas Bičiūnas.

Paguldė į ligoninę, pastatė sargybą. Aš tai atgaunu, tai prarandu sąmonę. Kiek pagydė, akis užtinusi. Vietoje patardė, paklausinėjo, o po dviejų savaičių perkėlė į kalėjimą ir vakare išvedė į tardymą. Aš paaiškinau, kad buvau prisiregistravęs, turėjau dokumentus, mane skrebai privertė slapstytis, kadangi atėmė iš manęs dokumentus. Tas ruskis pulkininkas, kuris tardė mane, pasakė taip:

– Tau nuo peršovimo genda kaulas – osteomielitas. Kitos išeities neturi. Tu iš mūsų neišbėgsi, mes tave galim išgydyt, bet su sąlyga, kad sutiksi užverbuojamas.

Ką daryti? Pažadėjo išduoti kitus dokumentus. Aš ir sutikau, pasirašiau, kad jiems dirbsiu. Pasirašiau, bet vis dar su viltim, kad amerikonai ateis ir išvaduos.

– O jeigu mums nedirbsi, sunaikinsim ne tik tave, bet ir šeimą, – perspėjo pulkininkas.

Pasiuntė mane į Vilnių, išdavė pažymą į Raudonojo kryžiaus ligoninę. Įsodino į traukinį ir į Vilnių jau važiavau vienas, sargyba nebelydėjo. Buvau perspėtas; jeigu pagal nurodytą adresą nenuvykčiau, atsakys šeima.

Nuvažiavau į tą ligoninę, į stomatologinį skyrių pas prof. Čepulį. Darė kelias operacijas, siuvo gomurį, bet jiems tai nepavyko, baisiai iškankino. Apie pusmetį išgulėjau toje ligoninėje. Šešias savaites išgulėjau akių ligų ligoninėje Tyzenhauzų gatvėje, nes buvo užtinusi akis.

Iš šitos ligoninės nurodė adresą ir liepė prisistatyti Vilniuje į MGB ministeriją. Dokumentų man negrąžino, tik tą pažymą turėjau. Čia apklausinėjo, pasidomėjo, ką galvoju daryti toliau. Pasakiau, kad man gyvenimo jau nėra. Pažadėjo išduot dokumentus svetima pavarde.

Išdavė dokumentus (pasą) Jono Strazdelio, s. Petro, vardu. Su tais dokumentais parvažiavau į namus nakties metu, o namuose gyvent vis vien nėra galimybės, kas kad užverbuotas. Skrebai eina ir eina, jiems nepasakysi, kas esi, čiups užmuš, ir viskas.

Buvo žiema. Nuvažiavau pas dėdę (mamos brolį) Steponą Straževičių Zizonių kaiman, Vabalninko valsčiuje.

Saugumas viską apie mane žinojo, kur aš važiuoju.

R. K. p a s t a b a: čia gal nereiktų ag. *Vladui* apsimetinėti aiškinant, kad saugumas žinojo, kur jis, tarsi pats sugalvojęs, važiuoja. Turiu pasakyti, kad po užverbavimo jau saugumas nurodinėjo, kur jam važiuoti ir ką daryti nuvažiavus, o ne jis pats. Reiktų dar priminti, kad čekistai tokiems žmonėms šiaip jau be priežasties pavardžių nekeitė.

Išgyvenau iki rugsėjo pas tą dėdę ir gavau šaukimą į Biržus. Nueinu į Biržų saugumą, sako, gana ilsėtis, jau reikia pradėti dirbt. O ką ir kur dirbt, tai aš nežinau. Pasiūlė gauti bet kokį darbą, sako, gali eit supirkėju lietkoopsąjungon į paruošas.

Įsidarbinau tuo supirkėju, nupirkau kaimuose kelis jaučius, matau, kad iš to darbo aš nepragyvensiu. O namuose žmona neturi iš ko atiduot prievolių, pradėjo varyt į kolchozus: išvarė gyvulius, išvežė grūdus, žmonai su vaikeliu nebuvo kur dėtis. Gavau butą pas tokią bobutę už miesto Biržuose, ten ir apsigyvenome.

Sugalvojau eiti dirbt eiguliu. Nuėjau pas miškų ūkio direktorių, nuvežiau jam dar centnerį grūdų, ir 1947 m. vasario 12 d. mane paskyrė Kirdonių kaime Kirdonių eiguvos eiguliu.

Nuvažiuojam daryt revizijos su žvalgu, pasirodo, ten buvo senas eigulys ir jį išmetė. Supratau – saugumo dėka. Neva jį įtarė bendraujant su miškiniais. Tas žvalgas man pasakė:

– Eit eisi, bet žinok, kad nedirbsi čia... Nepažįstamas žmogus, neilgai čia gyvensi.

Žinote, aš ir pabijojau. Grįžau pas tą direktorių, pasakiau, kad ten neisiu. Tada jis man pasiūlė kitą eiguvą Biržų girioje – Pakapynėj. Pakapynė – apie 28 km palei Latvijos sieną nuo Kvetkų pusės. Ten mirė eigulio žmona, jis pats atsisakė to darbo. Aš ir nuvažiavau į tą vietą. Jau žinojau, kad čia užeis mano pažįstami miškiniai, aš jų nebijojau ir dirbti pradėjau nuo vasario 12 dienos.

Ten gimė mano du sūnūs. Turėjau alaus pasidaręs, kitą dieną jau daužo langą ir prašo leist į vidų. Gretimam name netoliese gyveno šaučius Dumbrys. Jis paskundė partizanams, kad čia atėjo jaunas sužeistas dirbti eiguliu, įtarė, kad skrebas.

Atidarau duris, žiūriu, kad visi man pažįstami: Miliūnų Tauterys Vytautas, Bičiūnas Adolfas ir kt. Pradėjo jie pas mus užeidinėti dažniau. Latvijos pusėje buvo parduotuvė, skrebynas labai toli – Medeikiuose. Kartais užsukdavo ir enkavedistai, nors aš turėjau į mėnesį kartą nuvažiuot į Biržus ir ten informuoti saugumą apie čionykštį gyvenimą. Klausinėdavo, ar neužeina miškiniai, ar nepastebėjau kur jų stovyklų, slėptuvių. Aš sakydavau, kad miškiniai neužeina. Klausdavo, ar kada nors jų nesutinku. Žinoma, visai nieko nežinot irgi negalima, todėl aš buvau sugalvojęs visokias versijas. Po dvi dienas galvodavau, kaip pasakyt, kaip pasiaiškint, kad nenukentėtų žmonės ir kad save apginčiau.

Vieną sykį išeinu į mišką ir sutinku rusų kareivius. Jie tuoj mane ėmė klausinėti, ar nemačiau kur nors „banditų". Pasakiau, kad nemačiau. Bet man vis vien buvo neramu: pirma, nuo savo krašto ne per daug toli, kita pavardė, antra – miškiniai dažnai užeina, tarp jų daug pažįstamų, o kas garantuos, kad kas nors iš jų neišsikalbės ir neišduos manęs. Jie vis siunčia mane į tą parduotuvę tai rūkalų, tai arielkos atnešt.

R. K. p a s t a b a: labai neįtikinamai skamba ag. *Vlado* aiškinami tokie dalykai. Čia tik paskutinis naivuolis galėtų patikėti jo žodžiais, kad pas jį užeidavo partizanai, kad jis iš parduotuvės jiems nešdavęs rūkalų, degtinės, o savo šefams aiškindavo, kad partizanai pas jį neužeina ir pan. Vadinasi, jis čekistų žargonu „dviveidžiavo" (rusiškai – *dvurušnik*), o tai jau tokio rango agentui būtų per daug rizikinga. Tai ką jis tada rašė savo agentūriniuose pranešimuose? Čekistai iki tokio absurdo tikrai nebūtų leidęsi su juo žaisti.

Vieną sykį Latvijos teritorijoje nušovė vieną mūsų krašto partizaną. Frankos malūno direktoriumi dirbo toks latvis Alksnis ir pasakojo, kad pas jį užeina partizanai. Nuo ten, kur aš gyvenau – visai netoli, apie pusė kilometro. Tas direktorius buvo vienarankis, turėjo medžioklinį šautuvą. Vieną sykį pas jį beldėsi partizanai, bet jis pasakė, kad neleisiąs. Tada partizanai laužė duris, o direktorius šovė ir vieną partizaną nušovė. Nušautąjį patys partizanai dar nusinešė kažkur netoli į rugių lauką ir paslėpė. Rudeniop atėjo pas mane šitie mano pažįstami partizanai ir pasakė, kad jie eisią nukept to direktoriaus. Mane pasiuntė pasidairyt, ar ten nėra kariuomenės, ir paprašė į šitą pusę atvaryti valtį. Nuėjau aš ten pasižvalgyt, žiūriu, voros kareivių traukia. Grįžau atgal ir pasakiau, kad kariuomenės pilna. Tada ir jie susilaikė, nebėjo.

Netrukus man atsirado vieta kitoje Biržų girios pusėje – Spalviškių girininkijoje. Ten aš ir persikėliau. Čia jau ir partizanų visai mažai buvo, vieną kitą sutikdavau miške. Girininku dirbo Kaminskas. Kartą jis mane pasiuntė pasižvalgyt į vieną miško kvartalinę, ar nepamatysiu skrebų. Aš pasiėmiau numeratorių, kirvuką ir einu. Suradau tą kvartalą, visai nepriėjus, išlindo vienas partizanas. Pašnekėjom kiek su juo, pasakiau, kad skrebų arti nepastebėjau, taip ir išsiskyrėm.

Vėliau iš ten pasitraukti mane privertė šeimyniniai reikalai, girininkas Gendvilas ėmė lįsti prie žmonos. Aš jau per pykčius ėjau pas direktorių Ragelį ir prašiau,

kad iškeltų į kitą girininkiją. Tada mane iškėlė į Nemunėlio Radviliškį. Netoli miestelis, stribų būstinė, miškinių nebuvo, bet skrebai labai vogdavo mišką. Esu net kelis protokolus surašęs, jie net grasino mane nušausią.

Į susitikimus saugumiečiai kviesdavo į Biržus maždaug kas mėnesį ar kas du. Esu rašęs ne vieną informacinį pranešimą. Aš asmeniškai nejaučiu, kad nuo manęs kas nors būtų nukentėjęs. Slapyvardis visą laiką buvo tas pats – *Vladas*.

Nemunėlio Radvilišky gyvenau iki 1953 m. spalio mėn. Išvykdamas informavau saugumą, kad išsikeliu į Panevėžį. Iš pradžių įsidarbinau mėsos kombinate, kur išdirbau apie trejus metus. Patekau į avariją, tapau invalidu, ir tada socialinis skyrius pasiuntė mokytis batsiuviu į „Taikos“ artelę.

Dirbau Stoties gatvėje buitiniam, po to Smėlynės gatvėje batų ateljė (prie Kauno gastronomo). Čia išdirbau vienuolika metų. Dirbau su Dambrausku.

Pavardę man grąžino apie 1955-uosius, kai dar dirbau mėsos kombinate. Pasišaukė į saugumą ir pasakė, kad gana su svetima pavarde gyventi.

Kai persikėliau į Panevėžį, vis dar kibdavo, bet jau mažiau, labai retai. Prašydavo pasekti, ar nepastebėsiu ko nors iš pažįstamų besislapstančių kita pavarde arba gyvenančių nelegaliai, gal kas ką šneka, gal kokią nelegalią spaudą kas skaito, gal kas trispalvę vėliavą ruošiasi iškelt arba ruošiasi susprogdint kokią gamyklą. Iš pradžių mane kviesdavosi čekistas Didenko, paskiau jis išėjo, tada kviesdavosi lietuvis. Už tą agentūrinį darbą jie man nieko nemokėjo. Kartą Panevėžyje Didenko buvo pasikvietęs į konspiracinį butą Radijo g-je Nr. 5.

Apie 1970 m. nutraukiau ryšį su saugumu. Su mumis dirbo vienas skrebas – Konevas, vietinis rusas. Mes jį pradėjom užgauliot, tyčiotis iš jo, kad jo nugara taukuota ir pan. Jis pasiskundė saugumui, ir mane pasikvietė. Viską pasakė man, kad mes užgauliojam tą Konevą, kad šito daugiau nebūtų, o jei ne, sudarysią bylą ir pasodinsią. Nuo to karto jie į mane daugiau ir nebesikreipė.

Nors ir atsikabino jie nuo manęs, bet ta juoda dėmė ant sąžinės liko ir iki šiandien, aš vis dar ją jaučiu. Nors aš jau senas, bet labai norėčiau dar padėti ką nors Lietuvai, tyra širdimi pasidžiaugt atgauta nepriklausomybe, o kada išgirstu žodžius: judas, išdavikas, man tarsi peiliu kas drasko krūtinę, tarsi čia man sako tuos žodžius. Man norisi verkti, ir jūs neįsivaizduojate, kaip aš dėl to pergyvenu, Dieve mano...

Suėdė jie mano gyvenimą, suėdė sveikatą...

Iš LYA (KGB) arch., b. arch. Nr. 20/98, Rokiškio r., 1946 05 16.

P. 121. Tyrimą atliko operatyvinė grupė, dalyvaujant Rokiškio MVD skyriaus viršininkui papulkininkiui drg. Vasiljevui. Nustatyta, jog apskrityje veikia 8 organizuoti partizanų būriai, išskyrus atskirus vienetus.

Jančio (ar Jančionio?) būrys veikia Panemunio valsčiuje, būryje iki 35 partizanų. Būrys aktyviai veikia trimis atskiromis grupėmis, kartais laikinai susijungia. Pirmai grupei vadovauja Antanas Blėka – 7 kovotojai. Antrai grupei vadovauja Antanas Bičiūnas – 18 kovotojų. Trečios grupės vado pavardė nenustatyta, grupėje – 10 kovotojų.

P. 122. Jančio (ar Jančionio?) būriui užvesta stebėjimo byla „Lesnyje“ („Miškiniai“). Būrys sekamas asmeniškai drg. Vasiljevo per agentus *Vladą* ir *Sičiūną*.

Agentas *Vladas* dalyvavo Jančio (ar Jančionio?) būryje, bet 1945 m. legalizavosi. Šiuo metu tebepalaiko betarpišką ryšį su vienu iš Bičiūno vadovaujamo būrio padaliniu.

Vladas sutiko įsilieti į būrį su sąlyga, jeigu rajono MVD skyrius jį aprūpins žemės apdirbimo padargais.

Iš MVD sk. operatyvinių lėšų jam išskirta 500 rublių. Ryšys su ag. *Vladu* palaikomas per jo žmoną.

Asmens byla Nr. 1187. (Išrašas iš pagalbinės kortelės) Skyrius – VII, Tema – 5. Gimęs 1924 m. Bendradarbiavo 1945–1962 m. Šioje byloje yra pažymėta: „...Pagal jo duomenis ir asmeniškai dalyvaujant pačiam agentui *Vladui*, likviduotas didelis skaičius nacionalistinio ginkluoto pogrindžio dalyvių. Buvo įterptas į partizanų būrį."

P. 193. 1946 m. į Bičiūno būrį buvo įterptas maršrutinis agentas *Vladas*. Iš Sipelių k., kaip ir *Vladas*, dar buvo agentas *Batrak*.

P. 198. Ag. *Vladui* sugalvota legenda jo įterpimui į Bičiūno būrį. Turi būti surengtas išgėrimas *Vladui* su Bičiūno broliu. Išgėrimo metu užeis kareiviai ir juos turėtų suimti. Etapuojant jie turėtų pabėgti, dėl to vėliau turėtų išeit į būrį. Kombinacija bus vykdoma 1946 m. birželio 3 d.

R. K. p a s t a b a: partizanai **Bičiūnas Adolfas, Prano-*Dainininkas***, g. 1920 m. Panemunio vlsč., ir **Tauterys Norbertas, Petro-*Slibinas*, *Mintaudas***, g. 1929 m. Miliūnų k., Panemunio vlsč. žuvo 1950 10 28 Pariškių – Gaigalų k. išduoti MGB agento.

Nors juodas šešėlis dėl šios išdavystės labai krenta ant agento *Vlado*, bet nei jis pats neprisiima šios kaltės, nei archyviniuose dokumentuose agento ar agentų slapyvardžiai, kurie išdavė šiuos partizanus, nepaminėti.

1947 02 12 ag. *Vladas* buvo paskirtas dirbti eiguliu Kirdonių kaime, Kirdonių girininkijoje.

1947 m. ag. *Vladas* dirbo eiguliu Biržų girioje Pakapynėje, 28 km nuo Kvetkų pusės palei Latvijos pasienį.

Nuo Spalviškių girininkijos, kurioje tada dirbo ag. *Vladas,* iki Pariškių miško netoli Kučgalio, kur žuvo partizanai A. Bičiūnas ir N. Tauterys, buvo apie 16 km. Knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai" d. 1, Romo Styros prisiminimuose, p. 517, pažymėta: „...Tauterys Norbertas su Adolfu Bičiūnu užėjo pas eigulį Pariškių miške, už Kučgalio. Abu įėjo ir nė vienas gyvas nebeišėjo. To eigulio sodyba buvo apsupta enkavedistų. Mudu su Baltušiu kaip tik irgi į ten ėjom. Mes už puskilometrio nustatinėjom iš šūvių garso, kas šaudo. Ir mus būtų supylę, jei būtume ten nuėję, kadangi Tauterio ir Bičiūno jau laukė rusų kariuomenė." Jau ir iš to galima spręsti, jog tai buvo išdavystė.

Savo prisiminimuose ag. *Vladas* kažkodėl nepasako, jog jį užverbavus, be abejonės, visur įdarbindavo saugumo organai. Jis aiškina, kad darbo ieškojosi pats savo iniciatyva ir įsidarbindavo kažkokių savo asmeninių pažinčių dėka. Kodėl keitė darbovietes? Kodėl jam buvo pakeista pavardė ir vardas? Manau, jog buvusiam saugumo darbuotojui – tos srities specialistui – jau nereiktų aiškinti, dėl ko taip buvo daroma... Ne veltui jam buvo suteiktas maršrutinio agento statusas. Tai ir paaiškina, jog ag. *Vladas* ne savo valia, o su saugumo žinia ir jų nurodymais kėlėsi iš vienos vietos į kitą ten, kur jiems buvo reikalinga ką nors iššifruoti, gauti atitinkamą informaciją ir pan. Be to, kaip rašoma KGB dokumentuose, jis dar buvo ir „legenduojamas" – įpinamas į saugumiečių sukurtas legendas. Tai jau nebuvo jis paprastas eilinis agentas ir jo pasakyti žodžiai „...esu rašęs ne vieną informacinį pranešimą, asmeniškai nejaučiu, kad nuo manęs kas nors būtų nukentėjęs", kažkodėl galutinai „nesuveda galų"...

Tik viena norisi tikėti, jog buvęs okupantų kolaborantas šiandien dėl to labai gailisi ir pergyvena, matyt, kažkas baisiau slepiasi už jo ankščiau pasakytų žodžių, ir tegu jam atleidžia Dievas, o jo vaikams ir provaikaičiams tegu visada primena, kad išdavystė, kuri pareikalauja aukų, žmogų apnuodija visam gyvenimui ir jokie pinigai, jokie didingi darbai anų išduotųjų iš mirusiųjų pasaulio nebesugrąžins, o išdaviko vardas amžinai tuo pačiu vardu bus minimas ir ateinančiose kartose.

Iš prisiminimų apie MGB agentą TUPĖNĄ

Pokalbis su kunigu ANTANU VALANTINU

Užrašyta Vadaktuose
1998 m. rugsėjo mėn.

R. K. p a s t a b a: pas kunigą Antaną Valantiną Vadaktuose lankėsi ir jį kalbino Kėdainių skyriaus politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmininkė Regina Kuzmienė ir buvę Lietuvos partizanai Algimantas Stankūnas ir Mindaugas Sudnikas.

Jų žodžiais, minėtas kunigas kalbėjęs labai atsargiai ir visą laiką tyrinėjęs, ar pokalbis nefiksuojamas garso įrašymo priemonėmis. Be to, kaip vėliau aiškino kalbėjusieji su kunigu, pastarasis visaip save teisino, nuo konkrečių klausimų stengėsi išsisukti, pokalbis buvęs daugiau „valdiškas". Savo padarytoms išdavystėms jis visą laiką rasdavo pateisinančių argumentų, ne kartą minėjo, kad tarp pačių partizanų buvęs provokatorius, o jis pats buvęs tik mažas tos provokacijos sraigtelis.

Dabar jau tikrai žinoma, kad ant šio kunigo sąžinės guli septynių partizanų gyvybės. Nors šiandien ne tik tie išduotieji vyrai jau seniai Anapily ilsisi, neseniai pas juos nukeliavo ir kunigas A. Valantinas, bet istorija turėtų juos žinoti, turėtų būti užrašyti vardai tų, kurie savo gyvybes paaukojo vardan tautos laisvės, bet užgeso baisiose kančiose, ir įvardyti tie, kurie juos atidavė į budelių rankas, nors jie vėliau iki gyvenimo pabaigos ir nešiojosi garbingą vardą, buvo šventai palaidoti ir šventu vandeniu apšlakstyti.

Apie kunigo Antano Valantino – MGB agento *Tupėno* – išdavystes buvo rašyta kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 1, p. 491, 503–509, 526, 631–633, 683 ir d. 4, p. 8, 37, 40, 41, 78, 106, 107, 109.

(Kalbos stilius neredaguotas)

<...> Pačiam saugume aš buvau paprastas sraigtelis, jie (čekistai) nieko man atvirai nepasakodavo. Asmeniškai jų aš nė vieno nepažinau. Supraskit, ką aš galiu papasakoti, jei jų nė vieno nepažinau. Aš ir šiandien galvoju, kad čia buvo jų tikslas likviduot galbūt ir juos, ir mane ten pat, nes man vienas ten iš jų po to įvykio pasakė: „Jūs rizikavote savo gyvybe..." Jų buvo taip sutvarkyta, kad ir aš turėjau žūti, bet su Dievo pagalba išlikau.

M. Sudnikas: Kaip jie atėjo pas jus, kas jiems davė užnuodytos degtinės?

Čia viskas buvo natūraliai, kadangi ėjome dviese; aš ir Edvardas Valentėlis. Jis zakristijonas buvo. Vienas aš nebūčiau jokiu būdu nuėjęs, juk aš ten nieko nežinau, nes po miškus aš nevaikščiojęs, būčiau pasiklydęs. Taip buvo sutvarkyta, kad mane lydėtų tas vietinis – Valentėlis, nes jis iš to paties krašto, jis iš Kupreliškio, taip pat ir prie miško gyveno, ir ten jis viską žinojo. Vietas tas žinojo, viską, tai mane palydėjo. O kada tai buvo – spalio 12 ar 13, tai buvo Edvardo vardinės. Man jie (čekistai) padavė, sako, vardinių proga po stikliuką tegu išgeria. Ne tai specialiai, kad nešt, bet va vardinių buvo proga ir, skaitosi, nu, padalint...

Aš, pasakysiu, ir šiandien taip pat tikiu, ir aną kartą tikėjau, Edvardas tai buvo įsitikinęs, kad ten tikri yra tie, kaip juos seniau vadino, banditais ar partizanais... O aš buvau įsitikinęs priešingai, kad čia provokacija, kadangi per tiek laiko mane vis

terorizuodavo ir bart gaudavau. Labai daug buvo ir tokių va; klebone, taip pasakyk, klebone, taip pasakyk, ir žiūri, ar aš pranešiu, ar ką panašiai... Tai aš visą laiką ir šiandien galvoju, nors ten jum ir giminės, bet tarp jų buvo ir tokių, katrie buvo specialiai įkišti, ir pats Edvardas jis man pasisakė irgi kiek kartų siuntė dar prieš tai anksčiau, kad eitų į tą būrį ir ten dalyvautų kartu, bet jis, kadangi ne per daug sveikatos turėjo, buvo pokario metais ar Sibire, ar kur tai nušalęs pirštus ir inkstų chroniška uždegimą turėjo, tai ne per daug sveikatos, tai jis man tiktai pasisakė, kad jį verčia ten eit. Aš jam pasakiau – laikykis iš paskutiniųjų, neik. Vadinasi, eit kartu, kad būtų ten ir tuo pačiu savaime norėjo dar labiau sukomplikuot tą padėtį, kad ir mane ten įtraukt paskiau ir pan. Tai aš ir šiandien esu įsitikinęs, kad ir iš jų (čekistų) tarpo buvo ten. Čia visi žino, kad taip buvo: gal ne tam būry, tai kitam būry, bet taip yra buvę...

M. Sudnikas: Mes klausėme, bet nesutarėme, jūs neatsakėte į tą klausimą: tai kas gi įpylė į tą degtinę nuodų? Kas buvo tas Valentėlis? ...

Taigi man tą gėrimą padavė saugumiečiai asmeniškai. Sako, va vardinių proga...

A. Stankūnas: O kaip su tais saugumiečiais, kurie jums padavė degtinę, jūs susitikote Kuprelišky ar kur kitur?

Kupreliškin jie važinėdavo... Kuprelišky buvo menkas skrebų padalinys ir koks dar leitenantas... Stribų viršininku Karajevas buvo kurį laiką, iš Šiaulių į Kupreliškį atvažiuodavo Paulauskas. Turbūt Artūro Paulausko tėvas?

A. Stankūnas: Jūs, klebone, gavote tą degtinę, nešėte į mišką ir dėl ko jūs su tais partizanais susitikote?

Į mišką su partizanais susitikti mane pakvietė. Aš tai išvis ir čia kukliai gyvenu, ir visą laiką, ir man ne prie širdies tie visi dalykai, vaikščiot ten kur, bet, jeigu kviečia religiniais reikalais, reiškia, atlikti išpažintį... Na, pakvietė tas, kuris buvo ryšininkas – Jeronimas... Jie priėjo išpažinties, pakvietė, per du kartus buvau. Vieną kartą buvau rugsėjo mėnesį, o kitą kartą va prieš Edvardo vardines. Tada tas paskutinis buvo...

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 1, p. 626, Jeronimas Paliulionis prisimena: „Kai apie 1947 m. mano tetai Elvyrai Kairienei iš Smilgių atvežė kunigą Valantiną, iš karto pasklido gandas, kad tai kunigas šnipas. Kupreliškyje jo niekas nepriėmė. Tada jis apsigyveno už miestelio, Purleščių vienkiemy, pas Varanauską...

<...> Aš taip pat giedojau bažnyčios chore. Savo ausimis girdėjau, kaip kunigas keikė raudonuosius, per pamokslus dažnai komunistus palinksniuodavo.

Zakristijonas Edvardas Valentėlis, kai jį suėmė, matyt, buvo smarkiai kankinamas, kad jam protas pasimaišė. Aš jį mačiau po teismo Šiaulių kalėjime jau išprotėjusį. Nežinau, kur jį tada išvežė, bet už kokių trejų metų namiškiai ėmė džiaugtis, kad iš Edvardo gauna laiškus. Netrukus jis grįžo, bet žmonės jau matė, kad jis grįžo nei šioks, nei toks.

Kadangi jis buvęs miške, kunigui Valantinui, matyt, tokio ir reikėjo. Jis prikalbėjo Edvardą būti zakristijonu.

<...> Mes tuo metu kasėm bulves. Žiūriu, į mūsų pusę kaimynas vedasi girdyt karvę. Aš prieinu, o jis ir sako: „Kunigas su zakristijonu parėjo iš miško, abu be kepurių, kažkas ten negerai...“ Aš tada ant dviračio ir tiesiai į Kupreliškį...

<...> Kunigui Valantinui buvau pranešęs, kad partizanai jo miške jau laukia. Tuo metu tarp kunigo ir partizanų aš palaikiau ryšį. Miestelyje ties išvežtųjų Gudonių namais sutinku juos abu einant. Zakristijonas nieko nekalba, klebonas taip pat be kepurės, nulenkęs galvą. Aš dar paklausiau klebono, kaip ten vyrai, ar buvo susitikę, bet pamačiau, kad jis kalba su „anuo svietu". Supratau, kad tikrai kažkas ne taip... Netrukus pasigirdo miške šūviai."

M. Sudnikas: Kyla klausimas, kaip čia išėjo, kad saugumas žinojo, kad jūs eisite su Švenčiausiuoju pas partizanus?

<...> Jie viską žinojo.Taigi iš tų pačių, va, ir Edvardas, mano zakristijonas, buvo užverbuotas irgi. Aš tikiu, ir tas Jeronimas irgi buvo, kai mes grįžom iš miško, o jį jau iš Kuprelišk io einant susitikom. Tai jis, matyt, nuvežė ten, paskiau va, gal nuėjo į Kuprelišk į ir vėl... Juk anais laikais tai...

R. Kuzmienė: Jūs dabar, reiškia, nuėjot į mišką, nunešėt tą degtinę, jiems padavėt vardadieniui, kad jie išgertų, išklausėte išpažinčių ir jūs išėjote iš miško, palikote juos dar nei mieganč ius, nei nieko...? Kaip tenai buvo? Man labai įdomu, kodėl vieni užmigo, o du kažkodėl nušauti. Ar jūs šito įvykio nežinot?

Nežinau, sakau, tenai, sakau, man kilo įtarimas, kad ir iš jų tenai buvo tokių pačių... Ar Paulauskas, ar kitas, reiškia, gerai nebeprisimenu, tik dabar, kai ta pavardė pagarsinta Paulausko ir kadangi rašo, kad jis dirbo Šiauliuose, tai vienas lietuvis čia ir buvo tas pagrindinis veikėjas, kuris važinėdavo iš Šiaulių į Kuprelišk į, tai jis ir vadovavo. Ir man tos dienos taip buvo sunkios, prieš tą, ir spaudimas tikriausiai gal keli šimtai buvo, galvą labai skaudėjo, nu, aš vis dar norėjau atsisakyt, matydavau, kad čia atvažiuoja, bet kur ten besusitiksi, tai va taip ir paliko...

Dar kartą sakau, kad ten mane pakvietė Jeronimas, atseit, jie nori, kad ateitų klebonas, išklausyt išpažinčių, ir viskas. O ką ten prirašė „Gimtasis kraštas"...

R. Kuzmienė: Kaip jūs elgėtės nuėjęs išklausyt išpažinčių? Ar išėjot? Ar jie gėrė su jumis? Ar jūs matėte, kai vieni užmigo, o kitus du nušovė?

Buvom pakviesti. Dabar jau ir man sunku prisimint... Išpažinties vieną kartą pakvietė (vaizduoja primiršusį)... Gal pirmą kartą priėjo išpažinties? Nu, paskui spalio mėnesį vėl pakvietė... Ne pats ėjau, bet pakvietė tas Jeronimas, sakė tokią tai dieną nori susitikt. (O kad jis pasakė, jog pamiršęs Švenčiausiąjį, to tai nesako.)

Buvo spalio mėnuo – rožančiaus mėnuo. Nu, tai ką, susitikimo metu gal pirmą kartą jie ėjo išpažinties, tą kartą gal nebėjo, tik taip pasikalbėjom? Spalio mėn., sakau, bažnyčioje kalbamas rožančius, sakau, sukalbėkime ir čia rožančių. Sukalbėjom rožančių, pasimeldėm visi ir paskiau, išeinant, labai paprastai, sakau, Edvardo vardinės, jeigu neatsisakot, sakau, po stikliuką va išgerkim. Aš tai negėriau, negalėjau gerti, nes man mišios reikėjo laikyt. Jie išgėrė po stikliuką, ir mes išėjom, daugiau nieko nežinau...

A. Stankūnas: Kadangi du žuvo, ar jūs išėję girdėjote šaudymą?

Jokio šaudymo negirdėjome. Kaip čia pasakyt – jie patys turbūt padarė klaidų? Aš taip spėju, kad jiems nepavyko viską padaryt iki galo, bet mes išėjom, ir tas apsiautimas miško, o mes Kuprelišky buvom, matėm, kad jie (kariuomenė) jau siaučia, reiškia, būtų ir mane apsiautę ir būtų ten likvidavę irgi... Nu, man pasakė iš saugumiečių paskui, Paulauskas ar kas, tikrai nepamenu, sako, jūs čia rizikavot savo gyvybe.

R. Kuzmienė: O kada jūs pasiūlėt su Edvardu gert, tai tas Edvardas gėrė kartu su jais?

Šito tikrai neatsimenu. Kiek aš mačiau, visi išgėrė, nebent jie buvo... kurie pasišalinę tuomet, asmeniškai aš jų nė vieno nepažinau. Paskiau čia kaip rašė „Gimtajam krašte" tas korespondentas, kad klebonas žadėjo pagalbą, kai jis (R. Styra) paprašė iš lagerio, nebeparašė nei laiško. Aš ir to nepažinau. Tai Romas Styra buvo nuo Pandėlio. Dabar va pasikeičiam laiškais, ir jis pats rašo man, kad aš...

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 1, p. 508, buvęs partizanas Romas Styra-*Rėksnys* rašo: „<...> Kalėjime būdamas aš Valantinui rašiau. Pirmam laiške nepaminėjau, kas esąs, o kitame, gavęs atsakymą, kad jis labai norįs bendrauti su mylimu tautiečiu (ten buvo aibė pažadų ir t. t.), parašiau, kad esu vienas iš tų, kuriuos jis apnuodijo Puznos miške. Tuo mūsų susirašinėjimas baigėsi."

<...> Dabar va, kai rašė „Gimtajam krašte", tas korespondentas irgi nieko jis ten nežino, kas ten rašė... Tada aš neva komunijos nenorėjau duot tuoj. Nu tai, kai pakvietė, ką gi žin... Dabar kai vienos valandos užtenka nevalgius, o seniau buvo... Tai mes pirmą kartą kaip ėjom, sakau, jeigu reiks, tai nunešim vėliau (komuniją).

A. Stankūnas: Išeinant jūs ten kažkam turėjote pranešt, kad išeinat į mišką. Kaip sužinojo kariuomenė, kad jūs išeinat tokią valandą ir pan.?

Taigi ten jų suplanuota buvo, ne mano... Ką aš žinau, juk jie (čekistai) pasakė tokią ir tokią valandą išeit. Juk jie apsupt norėjo, nes jiems tai reikalinga buvo, juk jie patys ir planavo. Buvo pranešta, juk turėjom vykdyt. Pranešta – eisit pav. 12 val., aš dabar tiksliai neprisimenu. Buvo nurodyta, kada eit... Tais laikais tiek aš, tiek kiti visi buvome sekami ir visi buvom, daugumas buvo įtraukti į tą darbą. Buvom užverbuoti... Nu, taigi rašo, dabar viešai rašo... Iš kunigų katrie... arba į lagerį reikėjo eit, arba turėjom sutikti šiek tiek „pasidarbuot".

R. Kuzmienė: O jūs dabar susirašinėjat su Styra?

Susirašinėjam, ir jisai vis man atsiunčia sveikinimus. Pasakysiu, aš esu ir šioks toks rašytojas, va, jau keturias knygutes išleidau ir Styrai nusiunčiau, ir jums galėsiu duoti...

Iš karto su Styra susirašėm, jei galėsi, tai va padėsim paminklui. Kai aš siūliau, tai tada sako, tai dabar dar palauksim – vėliau... Tai dabar dar tie laiškai pas mane... Dabar tokie laikai – vieni stato, kiti griauna, palauksime vėliau. Nu tai, kad būtų tuoj, tai aš turėjau santaupų, o dabar gi žinot, kas iš tų santaupų liko.

M. Sudnikas: Jeigu jūs va ten minėjot, kad jus saugumas galėjo sušaudyt ir pan., tai aišku, kad neteisybę sakėte. Tai sakykite, kodėl tamstą taip saugumas saugojo, po šio įvykio jus iškėlė iš tos vietos? Jūs sakot, kad Dievas ir saugumas vienodai žinojo. Dievas turbūt daugiau žino kaip saugumas?..

<...> Primeluota yra, iškėlė tuoj, prievarta iškėlė, aš nenorėjau, bet patys iškėlė ir...

M. Sudnikas: Su zakristijonu kartu, tiesa?

Na, kartu, kad jis buvo... kaip čia pasakyt? Mažutėj grytelaj gyveno, brolis buvo vedęs, jam nei kur pasidėt. Iš Sibiro atėjo pusiau ligonis, na tai jis prašė manęs priimt, na ir priėmiau. Na tai kur jį padėt? Nebuvo jis man nei giminietis, bet kadangi reikia turėt prie bažnyčios bent vieną žmogų...

R. Kuzmienė: Kada tas zakristijonas galėjo būti Sibire?

Pokario metais dirbo... mokėsi kur ten Biržuos už Kupreliškio ir buvo pristojęs dirbti, kad neišvežtų kur, ar kur, prie geležinkelio, o paskiau pakalbino eiti į kokią tai mokyklą, ar prekybos... ir savavališkai pasišalino iš tos geležinkelio tarnybos. O kadangi tada buvo kariški laikai, tai ir nubaudė jį kalėjimu už savavališką palikimą tos tarnybos. Ir tada pateko į Sibirą. Ar į Sibirą, ar už Gorkio kur tai ten miškuos dirbo, pirštai nušalę buvo, paskiau dar peršalęs buvo, chroniška inkstų uždegimą turėjo ir, kai grįžo, ten mažutė grytelytė buvo, brolis vedęs, jau su šeima ir vaikais, jam nebuvo kaip ten su jais, paprašė manęs, sakau, galima priimt...

R. Kuzmienė: Kalėjime jis turėjo būti labai neilgą laiko tarpą?

Kokius metus gal, ar kiek. Tai jam užteko, kaip jis ten buvo, ar jį ten verbavo, ar ne, aš gi pats nemačiau, o tik tiek, kad jis nesisakė man, bet vis vien aš nujaučiau. Mes visi, ypač kunigai, jau tą praktiką turėjom ir galima buvo suprast, ar užverbuotas, ar ne...

M. Sudnikas: Na, bet dabar mes išsiskyrėm su tiesa, klebone. Jūs sakėt, kad zakristijonas buvo užverbuotas, paskui sakėt, kad ir jūs buvot užverbuotas. Reiškia, abu buvote užverbuoti ir pas jus jokių paslapčių lyg ir nebuvo?

Pradžioj nieko, pradžioj tas buvo – nebuvo, o paskiau, kai jau ir jis gal nujautė, ir aš nujaučiau, bet apie tai mes atvirai nesišnekėjom. Atvirai tuo klausimu nesišnekėjom, tik duodavom ženklais suprasti, pavyzdžiui, zakristijonui, jei aš ką pasakydavau, tai jis ar pirštais, ar taip kažkaip... Duodavo suprast, kad jis kažką galvoja... Na ir kadangi mes taip sutikom ir bažnyčiai reikia, ir jam nėra kur pasidėt, man reikalingas, tai va ir gyvenom.

O paskiau va ir tokių įdomesnių įvykių.

Vieną kartą po to nukvietė į Vilnių. Terorizavo labai. Aš pats niekur nelinkęs po svietą mėtytis, o jeigu mane laiko, tai ir būnu. Va čia būnu 40 metų su viršum. Kuprelišky po to įvykio irgi būčiau buvęs. Įvykis buvo spalio mėnesį, o kai kas sako – va tuoj išbėgo. Nei aš bėgau, kadangi aš buvau įsitikinęs, kad čia jie, tiktai čia, kaip ir provokuoja ir netikėjau, ir dabar nelabai tikiu, dar ten iš jų kas buvo... Sakiau papasakosiu daugiau. Na tai, kad aš visai neabejoju, kai saugumiečiai būdavo – jum nušaus, jum nušaus, turit bėgt kur ar kaip, o mes kaip sėdim, taip ir sėdim Kuprelišky. Ir tik paskiau nušaukė ir pasakė, kad turit patys vykt pas vyskupą ir prašyt kur kitur iškelt jau prievarta, o patys tai nebėgom.

Iš Kupreliškio iškėlė į Miežiškius, bet prievarta. Nenorėjom važiuot. Miežiškiuose prabuvau netoli metų. Būčiau buvęs daugiau, ten prie upės labai patiko, bet irgi prievarta... Paskiau atsiuntė vyskupas Paltarokas raštą be jokio mano prašymo. Anais laikais ir vyskupai buvo terorizuojami, ir kunigai. Jis tame rašte pažymėjo, kad Telšiuos trūksta labai kunigų, jūs laikinai deleguojamas į Telšius, vykti pas vyskupą P. Maželį ir ten jums duos vietą. O aš nenoriu ten važiuot, bet vėl kitas raštas atėjo, kad va prašom važiuot, tai paskiau nuvažiavau.

R. K. p a s t a b a: 1961 m. kaip apaštališkasis administratorius Telšių vyskupiją pradėjo valdyti vyskupas P. Maželis, kuris 1966 m. mirė.

Maželis sako, mums labai reikalinga, dabar važiuok į namus, raštu atsiųsiu, kur būsit skiriamas. Parvažiuoju namo. Paskiau po kiek laiko į Miežiškius man atsiuntė raštą, kuriame buvo nurodyta pasirinkt, kur aš norėčiau: Adakavą ir dar ten kelias tokias vietas, kurios man visai negirdėtos.

<...> Išsiunčiau raštą, kad pasilikčiau Miežiškiuos, nevažiuosiu ten... Grįžtu iš pašto, jau pastatyta sargyba, vaikšto po kiemą. Aš, eidamas pro šalį, jų klausiu, ko jūs čia vaikštot? „Mums liepia čia vaikščiot...“ – sako jie man. Mane jie anksčiau jau buvo pagąsdinę, kad aš sutikčiau iš čia išvažiuot, bet aš nesutikau.

Ateina Kalėdos, eglučių reikia atsinešt iš toliau, tai mums uždraudė vaikščiot, kur tik einam, ir tie ruskeliai seka iš paskos. Jie mums sako – jūs kaip šunys vaikštot čia, jums negalima vaikščiot. Aš jiems sakau – jūs kaip šunys esat, iš paskos sekiojat, nieks čia jūsų neprašo iš paskos sekioti. Jie labai norėjo mane iš Miežiškių iškrapštyt. Vėliau ir jiems, matyt, atsibodo iš paskos vaikštinėt.

Po kurio laiko vėl atėjo vyskupo raštas, kviečia atvažiuot pasitart. Nuvažiavau. Jis man ėmė aiškint, atseit aš nesutikau važiuot ten, kur jis siūlęs, bet dar galįs pasiūlyt: yra toks nedidelis žvejų kaimelis, biedni žmonės, bet prie jūros – Palanga. Į Palangą gal ir sutikčiau, pasakiau, man ta vieta gerai žinoma. Vyskupas jokių politinių motyvų dėl šito paskyrimo man nepareiškė, o ką saugumas su vyskupais derino, tai čia jų dalykas, to aš jau nežinau.

Atėjo raštas iš religijos reikalų įgaliotinio, kad aš skiriamas į Palangą, o iš vyskupo tai nėra jokio rašto. Aš vėl laukiu, niekur nevažiuoju, bet paskiau atsiuntė ir vyskupas. Tada nuvažiavau. Vyskupas atvirai man pasakė, kad mes irgi dabar suvaržyti esam ir privalome kai kuriuos nurodymus vykdyti... Taip jis man leido suprasti. Tai aš vyskupui irgi drąsiai pasakiau: jeigu jūs, būdamas valdytojas ir sėdėdamas vyskupo vietoje, sutinkate, aš nejaučiu atsakomybės dėl savo sutikimo, bet eisiu pareigas taip, kaip reikalinga... Tai va čia tokia buvo jų kombinacija. Būtinai norėjo padaryt, kad aš tarsi bėgiojau, bet aš niekur nebėgiojau ir buvau savo vietoje be jokios baimės.

Palangoje išbuvau pustrečių metų. Iš Palangos perkėlė į Rietavą. Rietave irgi pustrečių metų išbuvau. Po to grįžo iš Sibiro kunigai, kurie buvo ištremti, daug kur pasipildė kunigų skaičius Žemaitijoje, tai tada Maželis man pasakė, kad aš buvau laikinai tenai deleguotas, dabar galiu grįžti į savo vyskupiją.

Nuvažiavau pas vysk. Steponavičių, kadangi Paltarokas jau ligonis buvo ir mane paskyrė čia – Vadaktuose. Matyt, ir saugumui aš buvau jau labai įkyrėjęs, kadangi mane nugrūdo į šitą užkampį, nei elektros, nei kelių, purvynę reikėjo bristi. Vadaktuose aš jau nuo 1958 metų.

Kada nukvietė mane į Vilnių, gąsdino visokiais būdais, kad jus nušaus, „samašėdčiais“ išvadino, kad jūs nekaltas, mums va reikia... per prievartą mums paskui jumis reikia važinėt visur... Aš tada drąsiai jiems pasakiau, sakau, jūs gąsdinat mane visaip, bet aš jūsų, ne tų banditų bijau, bet, sakau, jūsų bijau banditų vietoj. Banditų vietoj, bijau jūsų, sakau, o ne anų bijau. Tai paskiau, kai šitaip pasakiau, tada jie nei šiokie, nei tokie, paliko mane (keliese buvo) ir išėjo pasitart. Paskiau, kai grįžo po kiek laiko... Iš karto dar paklausė išeinant: kas jums pasakė, kad jie netikri banditai? Kas jums pasakė? Sakau – niekas nepasakė, bet aš, sakau, galvoju taip ir sakau, kad tik jūsų bijau, anų visai nebijau...

R. Kuzmienė: Kada, kuriais metais jus kvietė į saugumą į Vilnių?

Tai netrukus po to... (turi minty anų septynių partizanų išdavystę). Aš niekur nesutikau bėgiot ir važinėt, tai buvo nušaukę tais pačiais metais. Ir dar siūlė apsivest, atseit, ką jūs čia vargstat, į miestą kur išvažiuosit, į Minską ar į Leningradą ir gyvensit ten sau ramiai, vis gąsdino, kad mane čia nušaus.

Sakau, aš esu kunigas, priesaika padaryta ir apie vedybas visai negalvoju. Tai paskiau jiems parašiau dar ir eilėraštį, kuriame paminėjau, kad man jūsų visai nereikia... Tai paskiau, kai jie atėjo vėl ir tada pasakė: Nu, mes jus dabar suprantam, kiek laiko su mumis dirbot, galėjot ir savaime apie mus susidaryt tokią nuomonę. Juk jie labai provokuodavo.

A. Stankūnas: Bet kitose parapijose irgi prašydavo, kad sužinotumėt ką, sakykim, jeigu partizanų dar buvo likę?

Daugiausia po to buvo tik terorizavimas, tik gelbėjimas... Tik gąsdino, kad va ir čia yra, ir Palangoje yra, koks ten vaikšto dar, jus gali nušauti... Visą laiką gąsdino. Ir, matyt, jie norėjo, kad iš Palangos išsikraustyčiau, todėl siūlė ir vest, ir išvažiuot į Leningradą ar į Minską.

Visi kentėjom: vieni vienaip, kiti kitaip. Kadangi aš šiek tiek literatūroje pasireiškiau, jų tikslas buvo, kaip manau, gi siūlė mest kunigystę ir padaryt kaip Ragauskui...

M. Sudnikas: Kiek jūs ir zakristijonas gavote už šią akciją, kai žuvo penki partizanai?

Tada biškį ten davė, bet aš jų neprašiau, neprašiau jų niekada. O kada duodavo, taigi jie patys biednai gyveno visi... Liepia pasirašyt už tiek ir tiek, paduoda konservų dėžutę, cha cha cha...

A. Stankūnas: Ar verbuojant jums davė kokį slapyvardį?

Nu davė, bet nėra tikslo... Aš vienas iš pirmųjų, kai čia Sąjūdis prasidėjo, visą laiką galvojau, kaip čia dabar reikia man atstatyt tą padėtį, kol dar niekas nebuvo prisipažinęs. Aš pats pirmas sugalvojau ir parašiau atsisakymą, ir pasmerkiau tą visą veiklą, ir nusiunčiau. Dar tada veikė ta saugumo komisija. Sakau, atsisakau visko ir pasmerkiu ir, kur jūs norit, dėkit, ar į kalėjimą, ar kitur, sakau, mano amžius ir taip baigiasi, aš nieko nebijau, ir nusiunčiau. Tai va, dar niekas nebuvo prisipažinęs.

R. Kuzmienė: Na, bet būtų įdomu, koks jūsų tas agentūrinis slapyvardis?

Nu, gal nėra reikalo, nes aš ir jūsų nepažįstu... Man pačiam gal nepatogu būtų? Negi paprastam sraigteliui atvers viską, ką jie galvoja. Buvo tokių atvejų, va sužino viską, įtraukia – neva jų darbuotojas ir paskiau sušaudo tuos pačius, kad neišaiškėtų. Atidirbo žmogus ir nereikalingas...

A. Stankūnas: Ar jums jokios premijos nepaskyrė už anų partizanų galvas?

Aš prisipažįstu... Dabar gerai neprisimenu, bet davė... Daug kartų ir taip va duoda pasirašyt, gavau konservų, tai vėl ko... Aš atlygio už tai iš jų neprašiau ir man būtų geriau, jeigu jie išvis man būtų nieko nedavę, bet nesinorėjo pykdyti.

M. Sudnikas: Ar jums davė saugumas kokį atsakymą, kad jus iš „pareigų“ pašalino?

Atsakymo nedavė... Tas korespondentas Petrulis iš „Gimtojo krašto“ buvo atvažiavęs...Dabar jis Kupišky kažkur tai... Nu, tai jis čia buvo pas mane, rašė į tą laikraštį, ir ten buvo mano tas prisipažinimas ir viešoji išpažintis.

M. Sudnikas: Kas jums, klebone, sukėlė tokias mintis, kad tuos, kuriuos jūs išdavėt, ten partizanai, ar banditai?

<...> Kodėl mane užverbavo? Buvo gyvybės arba mirties klausimas: vokiečių laikais aš dirbau Biržuose ir paskiau Smilgiuose, bet tai tas pats Biržų rajonas. Biržuose gyvendamas, kadangi turiu va biškį literatūrinių tokių dalykų, tai ten rašinėdavau į Biržų laikraštį vokiečių laikais. Tai va, ten buvo visokių straipsnių prieš rusus...

Tada Smilgiuose gyvenau, ir atėjo raštas atvykti į žemės ūkio skyrių, į Biržų vykdomąjį komitetą. Nuvykau ten, jie nieko ten žemės ūkio darbuotojai nežino, sako, palaukit ateis žmogus.

Aš tuo laiku vaikščiojau su sutana, tai su sutana ir nuvažiavau. Paskiau atėjo toks vienas įtartinas, pasižiūrėjo, kad aš su sutana, ir išėjo. Paskiau atvažiavo tas pats su mašina ir tada mane pasikvietė važiuot kartu su juo. Nusivežė į saugumą, pasodino prie stalo, ant stalo stiklas, o po stiklu padėtas tas Biržų laikraštis vokiečių laikotarpio su mano straipsniu...

A. Stankūnas: Jūs, klebone, nesakote savo agentūrinio slapyvardžio, tai gal galėtumėt pasakyti, kokį slapyvardį turėjo Valentėlis?

Nežinau. Apie tokius dalykus nepatogu šnekėt. Tą slapyvardį ir aš ne pats sau pasirinkau... Pasakė: vadinsies dabar taip ir taip, aš nenorėjau ir rašytis, bet įdėjo plunksną į ranką, o kadangi taip paėmė, lyg ir apsvaigęs buvau... Atvirai gi ten „Gimtajam krašte“ pats prisipažinau.

R. K. p a s t a b a: keistas toks „prisipažinimas“. Tai labiau gailėjimasis, apgailestavimas, bet jokiu būdu ne prisipažinimas. Va, tas pseudonimas, duotas užverbuotam asmeniui, ir yra beveik pati didžiausia paslaptis. Žinant jį, galima išsiaiškinti labai daug padarytų nusikaltimų, po to pseudonimo priedanga. O šito buvę šnipai, agentai ir kitokie informatoriai labiausiai ir bijo, todėl jie ir bando visaip išsisukinėti, kad tik, gink Dieve, kas to pseudonimo nesužinotų ir kad neišlįstų į dienos šviesą visi jų padaryti juodi darbai.

Tik Petrulis iškraipė ir tą, kur įrašyta į magnetofoną, irgi jau savaip perdirbta. Negarbingai daro. Neva jis pasiūlęs padaryt viešą išpažintį.

A. Stankūnas: Ar raštu jums kada tekdavo jiems ką nors rašyt?

Na, taip. Galbūt ten visokių raštų bus, jeigu archyve tebėr... Ir bus tokių parašyta, kad jūs mane terorizuojat ir terorizuojat, jau norėjau į šulinį lįst ar į ežerą, kur ir tokių bus dalykų... Ir tas mano eilėraštis ir kiek kartų aš sakau va... Visko ten būtų prirašyta, bet anais laikais tai buvo arba gyvybė, arba mirtis, o aš dar jaunas buvau, reikėjo laviruot. Paskiau, iš kitos pusės, kurie palikom čia kunigai, čia tai daugumas buvom tokių, vieniems gal mažiau vargų, kitiems daugiau, visokių buvo. Arba reikėjo apsispręst, arba važiuot ten... Prie kai kurio visai negalėjo prikibt, o prie manęs, sakau, Biržuose laikraščiuose ten visko buvo... Va, pavyzdžiui, Aliulis Mažojoj studijoj pasakė, kad visus norėjo užverbuot ir jį norėjo, bet jis pasakė – aš nesirašiau. Aš skaitau, kad nereikėjo nei verbuot, juk įsakymas yra: jei kas prieš valdžią veikė, privalėjai pranešt ir be užverbavimo.

A. Stankūnas: Kai Kuprelišky partizanai ėjo išpažinties, ar saugumas jūsų klausinėjo, ką jie per išpažintį pasisakė?

Nebeprisimenu dabar. Ne aš čia organizavau, čia buvo suorganizuota saugumo su jų (partizanų) ryšininku. Tas Jeronimas mus nuvedė ten. Aš manau, kad galėjo būti taip, jog jis galėjo dirbti ir ten, ir čia...

Kaip ten bebūtų, aš vis vien lieku kunigas, ir dabar va metų žmogum išrinktas (Radviliškio rajone) ir visur, kur buvau, ir Kuprelišky, žmonės ten nieko... Aš ten galėjau gyvent ir gyvent, tik mane gąsdino (saugumiečiai).

A. Stankūnas: Ar tas jūsų zakristijonas nebuvo ginkluotas?

Iš pradžių jis jokio ginklo neturėjo, bet paskiau, kai jau pradėjo grasint, jam davė tokį revolverį, kad jis neva mane saugotų, bet jie tyčia provokavo... Va, čia gyvenom, jis kišenėje tą ginklą nešiojasi, aš jam švarką pakėliau, sakau, iš kur tu čia jį gavai? Jis sako – man davė, liepė nešiotis. Sakau, vežk greitai ir atiduok. Jis dar toks nervingas buvo, tai aš ir bijojau jo...

Man ginklo nesiūlė, nes žinojo, kad aš jo vis vien neimsiu.

R. K. p a s t a b a: užrašinėjant prisiminimus, teko kalbėtis su to krašto žmonėmis, kurie pasakojo, jog po to, kai buvo apnuodyti partizanai, kalėdoti važinėjantis kunigas Valantinas ne viename kieme buvo užsiundytas šunimis. Daugelis dabar kalbinto kunigo A. Valantino atsakymų į jam užduotus klausimus neatskleidžia jo, kaip MGB agento, tikrosios veiklos pusės. Jis ne tik išsisukinėja iš jam pateikiamų konkrečių klausimų, bet bando juos dar vynioti savaip, taip, kaip jam patogiau atrodo, su savo interpretacijomis, kartais netgi įžūliai meluoja, ką nori, prisimena, ko nenori, neprisimena. Savaime suprantama, kad žmogų slegia baisios išdavystės, bet ką belieka kalbėti apie išduotuosius, kurie buvo taip žiauriai kankinami, o vėliau nužudyti, kokį dvasinį skausmą patyrė jų artimieji visam likusiam gyvenimui?..

Trumpa kunigo Antano Valantino autobiografija

Iš knygos-albumo „PALANGA. Šv. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčia“, išleistos 2007 m., p. 153–154: „Kunigas Antanas Valantinas gimęs 1916 11 14 Vėriškių kaime (Šeduvos parapija, Panevėžio r.). Mokėsi Vėriškių pradinėje mokykloje, Šeduvos „Saulės“ gimnazijoje, 1930–1934 m. – Panevėžio vyrų gimnazijoje, 1935–1940 m. – Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete. 1940 06 16 vyskupas K. Paltarokas Panevėžio katedroje jį įšventino kunigu. Dar būdamas klieriku, parašė poezijos rinkinį „Uždarame jaunystės sode“. Būdamas kunigu, dažnai rašydavo proginius eilėraščius.

1940 m. A. Valantinas buvo paskirtas Palėvenės vikaru, 1941 m. – Biržų vikaru, 1943 m. – Vabalninko vikaru. Nuo 1944 m. ėjo klebono pareigas: nuo 1944 m. – Smilgiuose (Biržų r.), nuo 1949 m. – Kuprelišky je, nuo 1951 m. – Miežiškiuose.

Vėliau dėl asmeninių aplinkybių laikinai persikėlė į Telšių vyskupiją. 1952 10 11–1955 05 07 ėjo Palangos klebono pareigas. Palangoje jo rūpesčiu atlikta nemažai bažnyčios remonto darbų, padarytos bažnyčios vakarinės navos vidujinės ąžuolinės durys. 1955 m. A. Valantinas paskirtas Rietavo klebonu. 1957 m. jis grįžo gyventi ir dirbti į Panevėžio vyskupiją – 1957 05 08 paskirtas Vadaktų (Radviliškio r.) klebonu.“

LYA (KGB), f. 3, b. 56/22
Drg. IGNATJEVUI S. D.
Drg. PITOVRANOVUI E. P.
Drg. ŠUBNIAKOVUI F. G.
Maskvos miestas

Š. m. rugsėjo 28 d. Šiaulių UMGB agentas *Tupėnas* (Antanas Valantinas) – bažnyčios valdytojas (kunigas) ir bažnyčios patarnautojas agentas *Žiedelis* (Edvardas Valentėlis) per ryšininką Jeronimą Paliulionį partizanų buvo iškviesti į Janušiškio mišką Vabalninko rajone dėl išpažinties ir pamaldų. Susirinkime dalyvavo 12 partizanų.

Po atliktų religinių apeigų *Tupėnas* partizanų vadui Petroniui pasiūlė reguliariai atlikti religines apeigas ir paskyrė susitikimą tame pačiame miške spalio 12 dieną.

Agentui numatytam laikotarpiui buvo išduotos operatyvinės technikos priemonės (nuodai).

Į apeigų atlikimo rajoną slaptai buvo pasiųsta operatyvinių darbuotojų grupė su racija.

Spalio 12 d. į apeigas atėjo dvi partizanų grupės, iš viso 7 partizanai.

Po apeigų agentas partizanus „pavaišino“ vynu, sumaišytu su preparatu 22, ir apie tai pranešė oper. grupei.

Oper. grupės ir per raciją iškviestas kariuomenės pastiprinimas nušovė du ir penkis partizanus paėmė gyvus:

Laucių Petrą, Povilo-*Pumputį*, g. 1929 m. 1950 m. jis dezertyravo iš sovietinės armijos ir įstojo į partizanų būrį.

Petronį Romą, Romo-*Siaubą*, g. 1912 m. Buvęs policijos viršininkas. Nuo 1944 m. – partizanas.

Pivoravičių Liną, Mykolo-*Kanapę*, g. 1924 m., būryje nuo 1946 m.

Mekonį Bronių, Povilo-*Cvinklį*, g. 1927 m., būryje nuo 1945 m.

R. K. p a s t a b a: keista, kodėl šiame akte nepaminėtas dar vienas paimtas gyvas partizanas Vytautas Valentėlis-*Karukas*, o Vytauto brolis Valentėlis Kazys-*Pavasarėlis* ir Liaudanskas Stasys-*Baltrus* buvo nušauti.

Paimta: 3 automatai, 2 automatiniai šautuvai, 5 pistoletai, 3 granatos, 500 šovinių, 4 žiūronai ir partizaniški dokumentai. Agentą *Žiedelį* agentas *Tupėnas* naudojo „tamsoje“. Buvo imtasi priemonių agentų užšifravimui ir paimtų partizanų operatyviniam panaudojimui.

Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministras generolas majoras

(KAPRALOV)

1951 m. spalio 13 d. perdavė: Semionov
Nr. 1008 priėmė: Karabinova
Vilnius

.....

Trumpai iš įvairių šaltinių
apie buvusį MGB agentą TUPĖNĄ

Nijolė Žemaitienė. „MGB–KGB agentūra okupuotoje Lietuvoje.“ Eiliniais agentais užverbuoti kaimo gyventojai dažnai gaudavo ginklą ir užduotį nušauti užėjusį partizaną. Nuo 1949 m. MGB ėmė plačiai vartoti migdomuosius specialius preparatus. Kadangi partizanai, bijodami, jog neištvers tardymo kančių ir taps išdavikais, gyvi nepasiduodavo, agentams būdavo išduodami specialūs preparatai. Įdėjus juos į maistą ar gėrimą, partizanai būdavo užmigdomi ir suimami gyvi. Tokią užduotį 1951 m. atliko kunigas Valantinas – MGB agentas *Tupėnas*, jis apnuodijo septynis partizanus, iš kurių du buvo nušauti, o penki suimti.

Nijolė Žemaitienė. „Partizaninis pasipriešinimas antrajai sovietinei okupacijai Pandėlio apylinkėse“. Nors organizaciniu atžvilgiu Pandėlio rajono partizanams tie metai buvo sėkmingi, tačiau jie atnešė daug aukų. Spalio 7 d. sodyboje, kurios šeimininko abu sūnūs buvo užverbuoti MGB, smarkiai pasipriešinęs (nukovė vieną čekistą) žuvo jaunas panemuniečių partizanas Danas Ruželė. Baisiausia išdavystė įvyko spalio 12 d. Vabalninko rajone, Janušiškio miške. Klausyti grupės partizanų išpažinčių atvyko MGB agentas *Tupėnas* – kunigas Antanas Valantinas, kuris apnuodijo partizanus čekistų duotu vynu. Sumigę vyrai buvo suimti. Tarp jų – Pilėnų tėvūnijos štabo viršininkas Linas Pivoravičius-*Kanapė* (kilęs iš Pandėlio rajono Einorių kaimo), štabo visuomeninės dalies viršininkas Romas Petronis-*Siaubas* (buvęs Papilio policijos viršininkas), Bronius Mekonis-*Cvinklys*, Vytautas Valentėlis-*Karukas* (*Laigūnas*), Petras Laucius-*Pumputis*. Kitą dieną tame pačiame miške buvo nušauti Kazys Valentėlis-*Pavasarėlis* ir Stasys Liaudanskas-*Baltrus* (*Žirgutis*). Visi suimtieji buvo nuteisti mirties bausme. Norėdamas išlikti gyvas, Romas Petronis sutiko vykdyti čekistų užduotis ir nurodė partizanų ryšininkus bei rėmėjus. Dėl jo išdavystės 1950 m. spalio 28 d. Pariškių miške, už Kučgalio, žuvo panemuniečių būrio vadas Norbertas Tauterys-*Norba* ir Adolfas Bičiūnas-*Dainininkas*. Partizanai atkakliai priešinosi, tačiau jėgos buvo nelygios.

Algimantas Zolubas. „Nevalia naudotis tuo, ko neišgabeno ir nesunaikino.“ Atgimimo metais Panevėžio laikraštyje „Laisvas žodis“ buvo išspausdinta kunigo Antano Valantino, Vadatkų klebono, išpažintis. Kunigą po karo užverbavo spec. tarnybos, davė užduotį. Jis, atvykęs į mišką klausyti partizanų išpažinčių, kartu su zakristijonu po išpažinties ir Komunijos pavaišino partizanus gėrimu su migdomaisiais vaistais. Miegantys partizanai buvo suimti. Kunigas laikraštyje išsakė didelį gailestį dėl padaryto nusikaltimo, prašė atsiliepti nukentėjusiųjų gimines, kad padarytą skriaudą nors kiek galėtų išpirkti. Išgirdę kunigo išpažintį, nuoširdžią atgailą, žmonės jo neniekino, nepasmerkė. Jis niekur iš tos parapijos nesitraukė, sąžiningai vykdė sielovados darbą, rinko tautosaką, rašė eiles (įsteigta jo vardo poezijos premija). Sulaukęs 88 metų amžiaus, kun. A.Valantinas pernai akis užmerkė būdamas ramus.

Biblioteka istorijos sūkuriuose. Radviliškio viešoji biblioteka pasitinka 70-ąjį savo gimtadienį. Savita, įdomi jos istorija, aprėpianti dešimtmečių permainas, žmones ir darbus. Europos Komisijos delegacijai Lietuvoje parengtas projektas

„Jaunimo kelias į Europą: galimybės ir perspektyvos“ taip pat sulaukė finansinės paramos. Tai leido suorganizuoti kilnojamąsias parodas, seminarus bibliotekų darbuotojams. 2005 metais Sidabravo apylinkėse organizuota moksleivių kraštotyrinė ekspedicija-stovykla „**Kunigo Antano Valantino takais**“.

Vadaktai. Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos. <...> Švč. Mergelės Marijos bažnyčia (pastatyta1883 m.), kapinės, veikia paštas (LT-82013), medicinos punktas, biblioteka, pramogų ir šokių salė. Atidarytas memorialinis kambarys **kunigui ir poetui A. Valantinui atminti**.

Pasakoja JONAS GALVANAUSKAS: „Gerai pažinojau Kupreliškio kunigą Antaną Valantiną. Kai Valantinas atvažiavo į Kupreliškį, žmonės labai apsidžiaugė, kad tokį dorą ir gerą kunigėlį gavo parapijiečiai. Mano paties mama sakė: „Koks nuostabus kunigėlis, kaip jis gražiai kalba, kokie patriotiški jo pamokslai... Matyt, kad savas žmogus...“ Motina mane varyte varė pas šitą kunigėlį Valantiną eit išpažinties. Kadangi aš jau buvau išėjęs į mišką, motina tiesiog prašė manęs, kad prieš Velykas nueičiau išpažinties, tai aš Velykų naktį ir nuėjau, dieną negi eisi būdamas partizanas. Per išpažintį ir pasakiau kunigėliui Valantinui, kad dalyvavau partizanų karo lauko teisme, nes be teismo partizanai ir didžiausių išdavikų, provokatorių šiaip nešaudė, jų likimas turėjo būti nuspręstas partizanų KLT. Kunigėlis manęs išklausė ir dar pasiteiravo, kaip ir kur aš dabar gyvenu. Aš jam pasakiau, kad va taip ir gyvenu... Miške. Jis man davė išrišimą ir iškart išėjo iš klausyklos, nors už manęs dar ne vienas laukė eilutėje. Kai tik jis išėjo iš klausyklos, aš jau išsigandau. Nieko nelaukęs, ir aš išėjau iš bažnyčios. Supratau, kad čia jau kažkas ne taip su tuo kunigėliu. Kodėl jis tuojau pat išėjo iš klausyklos? Žmonių tai dar buvo už manęs prie klausyklos. Žinoma, jeigu jis būtų dar kelis žmones išklausęs, aš tikrai būčiau dar pasilikęs bažnyčioje, bet, matyt, Dievulis ir kunigėliui protelį susuko. Jis akivaizdžiai save demaskavo. Kai apie tai pasakiau motinai, tada ir ji giliai susimąstė ir patikėjo manim, kad tas kunigėlis neaiškus tipas. Paskui, sutikęs motiną, kunigas Valantinas ėmė aiškint, kad jis turįs siųstuvą, galįs susirišt su užsieniu, prašė, kad aš pas jį ateičiau.

Valantinas tada gyveno Purleškių kaime, Juozo Varanausko namuose. Nueinu aš vieną naktį, pabeldžiu į langą, jis mane įsileidžia į kambarį ir šnekamės, šviesos nedega. Jis ėmė prašyt, kad aš jam pasiūčiau naują sutaną, gal būčiau ir daugiau ką prasiplepėjęs, bet kaip tyčia iš miegamojo į kambarį įėjo zakristijonas Edvardas Valentėlis. Man kažkaip nejauku pasidarė: kunigas guli kartu su zakristijonu... Edvardas dar norėjo uždegt šviesą, bet aš pasakiau, kad šviesos degt nereikia. Kunigas man ėmė žadėt ir maisto, ir pinigų, ką tik sumanė, ir vis klausė, su kuo aš daugiau vaikštau miške. Aš jam visą laiką sakiau, kad daugiau su niekuo nesusitinku, gyvenu vienas. Dar truputį pašnekėjęs, aš atsisveikinau ir išėjau. Valantinas mane išlydėjo į lauką, mėnulis švietė, tai jis tiesiog už rankos mane prieš mėnulį atsuko ir taip smalsiai, taip smalsiai ėmė apžiūrinėti, žinoma, kad galėtų geriau įsidėmėti veidą ir kitą kartą lengviau atpažinti.“

Pasakoja BRONĖ VALENTĖLYTĖ-VASILIAUSKIENĖ: „Pirmą kartą Valantinas į mišką buvo atėjęs su kažkokiu vyneliu, tai partizanai jį išvarė ir liepė ateit su Švenčiausiuoju. O prieš tai ir pas mane į namus Valantinas buvo atvažiavęs ir stengėsi rasti bendrą kalbą:

– Žinai, sesyt, tavo broliai miške, mes norim jiems duot Dievo, kad juos Dievas pastiprintų, kad jiems lengviau būtų saugotis...

Bandė iškvost, kur jie dabar slapstosi, kokiam miške.

Kuprelišky liepos mėnesį vyko šv. Elžbietos atlaidai, Valantinas prisistatė prie manęs ir nusivedė klebonijon. Kunigas veda, kaip aš galiu neit, nors buvau jau brolių perspėta.

Nuėjom klebonijon, Valantinas tuoj ant stalo pastatė butelį gėrimo, zakristijonas Edvardas Valentėlis atnešė užkandos. Mes su juo buvom geri pažįstami, iš to paties Kupreliškio kaimo kilę, kartu augom. Valantinas tuoj ėmė daryt butelį, atseit, aš labai ištroškusi ir noriu gert. Aš ėmiau atsikalbinėt, kad nei gert, nei valgyt tikrai nenoriu, aš atėjau kermošiun, o ne baliavot.

– Jeigu kermošius, tai reikia ir išgert, – tarė Valantinas.

– Negersiu, – kategoriškai atsisakiau ir išėjau.

Kunigas Valantinas kelis kartus pas mus ir į namus buvo atvažiavęs ir vis klausinėjo, kur galėtų slapstytis broliai, jis vis kalbėjo, kad jiems sustiprint reikėtų daugiau Dievo, o tą Dievą tik jis galįs duoti.

Mano vyras Albinas net supykęs buvo ant jo. Jam tiesiai į akis išrėžė:

– Koks tu kunigas, kad taip smarkiai domiesi, kur miškiniai slapstosi? Dirbk savo darbą, o ne apie miškinius klausinėk! Kokiom čia nesąmonėm tu užsiimi?

O Valantinas vis tiek savo tik suokia:

– Tai gal tu žinai? Taigi gal tu žinai?

Mano vyras jam ir atrėžė:

– Taigi nueik miškan ir paieškok!

Klebonas tik suurzgė kaip koks vilkas, nusisuko, sėdo savo važelin ir išvažiavo. Dviese jie atvažiuodavo su zakristijonu Edvardu Valentėliu.“

R. K. p a s t a b a: Lietuvoje prasidėjus Atgimimui, daugeliui buvusių tautos kolaborantų rankos ir širdys drebėjo iš baimės, kadangi griuvo ta neįsivaizduojama galybė, kuriai jie daugelį metų tarnavo, aukojosi ir buvo pagrindinis tos „neįveikiamos tvirtovės“ ramstis. Vieni lindo kuo giliau nuo žmonių akių, užsisklendė savo kiaute, kiti metėsi į tariamą atgailą, tokie, kaip kunigas A. Valantinas, treti bėgo kuo toliau nuo tų sienų, nes visi tikėjosi baisaus keršto valandos.

Kai Panevėžio Sąjūdžio laikraštyje „Laisvas žodis“ pasirodė keletas mano straipsnių – prisiminimų apie pokarį, apie kruvinus čekistų ir jų parankinių padarytus žiaurius nusikaltimus, tikiu, ne vienam stribui iš pykčio plyšo širdis, bet pakeisti jau nieko nebebuvo įmanoma. Tada jiems artėjo baisi valanda, tada ir pasirodė tie nelemtieji buvusio partizano pandėliečio Romo Styros prisiminimai, kuriuose su dideliu triukšmu į dienos šviesą buvo išvilktas ir nuolankusis čekistų tarnas kunigas Antanas Valantinas. Tada jis, perskaitęs šį straipsnį, mane kvietė susitikti, bet kadangi dar buvo 1989 m., pasitarus su tuometiniu laikraščio redaktoriumi Arnoldu Semėnu, susitikimas neįvyko dėl keleto mums nepriimtinų priežasčių. Netrukus „Laisvo žodžio“ redakcija gavo minėto kunigo A. Valantino laišką, kuriame jis dėstė tarsi tokią savo atgailą, bet kartu joje ir įžūliai kartojo tuos pačius čekistiškus melo žodžius: „Tylėjau iki šiol, kadangi nieko tikro nežinojau, kas buvo įvykę...“ Priėmėm mes tą kunigo Valantino atgailą kaip nuoširdžią ir ji buvo paskelbta „Laisvam žodyje“.

GERB. „LAISVO ŽODŽIO“ REDAKCIJA!

Prašau išspausdinti Jūsų laikraštyje šį mano straipsnelį.

Perskaičiau Jūsų laikraštyje publikaciją „Niekšams tylint, broliams raudant“, kurioje esu paliestas ir aš. Publikacijoje yra netikslumų, bet yra tiesos. Todėl neverta ginčytis.

Tylėjau iki šiol, kadangi nieko tikro nežinojau, kas buvo įvykę. Pripažįstu ir apgailestauju savo kaltę. Pokario metais, pakliuvęs į saugumo rankas, kai reikėjo rinktis kalėjimą ar gyvenimą, aptemus protui, buvau padarytas stalininės Antikristo mašinos sraigteliu. Tais laikais tiek daug buvo provokatorių, kad nebežinojai, kas yra kas. Man atrodė tuomet, kad ir tie miško broliai yra netikri. O manim ir mano palydovu buvo per daug pasitikėta. O degtinė (vienas, o gal du buteliai, bet ne keturi) ne mano parūpinta, bet buvo įduota, kad pavaišintume palydovo vardinių proga. Gaila, kad įvyko tokia tragedija.

Jau daug metų, kai nebeturiu ryšių su KGB. Parašiau, kad pasmerkiu visus turėtus ryšius ir tai, kas susiję su jais. Noriu mirti padaręs atgailą.

Seniai atgailauju. Bet kaip išpirkti savo kaltę? Atsiprašyti visų žuvusiųjų artimųjų? Būtų gerai, bet nė vieno adreso nežinau, ir to, aišku, per maža. Malda už mirusius? Tai irgi ne visus patenkins. Gal kokia kompensacija? Sutinku, jei bus priimama. Atgimstančios Lietuvos teismo nuosprendis? Mielai priimsiu tokį, koks bus paskirtas. O gal gyvybės kaina? Galiu paaukoti ir tai.

Atgailauju lyg Dovydas, praliejęs nekaltą kraują, verkiu lyg Petras, išsigynęs Kristaus, prisipažįstu lyg Povilas, dalyvavęs nužudant Steponą ir persekiojęs Kristaus išpažinėjus, pasižadu lyg Zakajus vienaip ar kitaip atsilyginti už kaltes.

Noriu, kad gerb. redakcija supažindintų gerb. Romą Girietį (Romą Kaunietį), tos publikacijos autorių, su šiuo mano straipsneliu. Gal jis man parašys. Parašyčiau ir aš jam, bet nežinau adreso.

Kun. A. VALANTINAS

Pasakoja **VANDA RUŽELYTĖ-MIKĖNIENĖ**

Užrašyta Juodupėje
2003 08 19

Gimiau 1927 m. Šniukštų kaime, Panemunio valsčiuje, Rokiškio rajone. Šeimoje augau su dviem broliais – Vytautu (g. 1920 m.) ir Danieliumi (g. 1928 m.).

Kai 1940 m. birželio 15 d. užėjo rusai, man buvo 12 metų. Mane tėvelis pasiuntė į Panemunį parnešti laikraščių, nupirkti tabako. Aš važiavau dviračiu ir sutikau važiuojančius sunkvežimius, kurie buvo prisėdę man visai nematytų suvargusių žmonių. Panemunyje susitikau dar porą tokių kaip aš vaikų ir susitarėm visi trys važiuot pasižiūrėti į Pandėlį. Pandėly pamatėm tą patį. Miestelis pilnas mums nesuprantama kalba kalbančių kareivių. Jų drabužiai ir veidai apdulkėję, kojos iki kelių apvyniotos kažkokiais skudurais. Baisiausia buvo tai, kad mes ne tik nesupratom šitų žmonių kalbos, bet ir nesuvokėm, ko jie čia atvažiavo... Grįžusi į namus viską pasakiau tėveliui. Jis sunerimęs tarė:

– Viskas, vaikai. Mus okupavo.

Netrukus okupantai ėmė daryt savo tvarką. Buvusio Lietuvos Ministrų tarybos pirmininko Mirono tėviškėje Kuodiškiuose ėmė tardyt gyventojus, Mirono namiškius, artimus gimines. Vienus suėmė ir vėl paleido. Gretimame Sipelių kaime suėmė Povilą Čižiūną, kadangi jis priklausė šaulių organizacijai. Jis taip ir dingo, niekas nežino, kur jį okupantai padėjo.

Jaunesnysis brolis Danielius lankė gimnaziją, aš irgi 1940 m. Pandėlyje pradėjau lankyt gimnaziją. Spalio 9 d. mokykloje minėjom Vilniaus grąžinimo metines. Mokytojas pasakė, kad giedosim himną, o tokia žydė pasakė – internacionalą. Taip ir buvo: lietuviai giedojo Lietuvos himną, o žydai – internacionalą. Lapkričio 7 d. – per spalio revoliucijos šventes, nenuėjom į demonstraciją, ir už tai mus, apie penkiolika moksleivių, pašalino iš gimnazijos.

Kai 1941 metais pradėjo vežti į Sibirą, pavasarį okupantai ūkininkams uždėjo didžiules grūdų, kiaušinių normas pristatyt valstybei, atėmė iš mūsų gerą veislinį eržilą. Tėtis buvo pažįstamas su vietiniu rusu Golubovu iš Sasnovkos kaimo, tuomet jis jau dirbo Rokiškyje. Atsiuntė tėčiui žinutę, kad trems mūsų šeimą. Mes pasitraukėm iš namų ir taip išlikom, o mūsų kaimynus Grunskius ir Gasėnus išvežė. Romas Gasėnas pabėgo ir atėjo pas tėvelį pasitart: šeimą veža, žmoną su dviem mažais vaikais, motiną. Ką daryt? Šiliūno šeimą išvežė, ministro pirmininko Vlado Mirono brolio sūnų su šeima išvežė, Naujasodės Mironą išvežė...

Užėjus vokiečiams, vyresnysis brolis Vytautas tarnavo Panemunyje savisaugos dalinyje. Iš pradžių Panemunio komendantas buvo Mališka, po to – karininkas Antanas Šiliūnas (kilęs iš Šilingiškio kaimo). Kai viskas aprimo, brolis Vytautas rugsėjo mėnesį grįžo į namus. Aš vokiečių okupacijos metais mokiausi. Baigusi Salų žemės ūkio mokyklą, irgi grįžau į namus, buvo jau 1943-ieji. Rudenį mirė mama, brolis Danielius dar mokėsi gimnazijoje.

Paskutiniais vokiečių okupacijos metais Šniukštų miške buvo keletas raudonųjų partizanų, bet pas mus jie neateidavo, nes tėtis buvo šaulys, namuose turėjo ginklą, brolis taip pat buvo medžiotojas, irgi turėjo medžioklinį šautuvą. Matyt, dėl to jie mūsų vengė, o pas kaimyną Tamėną lankydavosi.

1943 metais Jono Stašio svainį Naviką atsekė iš Vilniaus. Jo žmona buvo anksčiau atvažiavusi. Kartą jis išėjo su žmonos pusbroliu mokytoju Stasiu Mironu grybaut į miškelį ir ten jį sunkiai sužeidė, peršovė net šešis kartus. Kai raudonieji pamatė miško pakraščiu einantį Mironą, pamojo, kad ateitų artyn, bet šis bėgo į Puškonių mišką ir liko gyvas. Nuvežtas į ligoninę, Navikas mirė. Nušovė tie raudonieji partizanai visai nekaltą žmogų, ir tiek...

1944 m. vėl grįžę rusai pas mus pasirodė anksti rytą. Mes tuo metu slėpėmės Kelpšos rūsyje, kadangi vokiečiai mus išvarė iš savo namų ir perspėjo, kad mums pasilikti pavojinga, nes už Nemunėlio, Slabadnykuose, jau įsitvirtinę rusai. Atėję rusai liepė išeiti iš rūsio, Danielių parsivedė į namus, visur iškratė. Po pietų atėjo trys civiliai vyrai, kalbėjo lietuviškai, paklausė, ar nėra partizanų. Pasakėm, kad nežinom jokių partizanų, o vyresnysis brolis Vytautas, pamatęs juos ateinančius, pasiruošė bėgti.

Netrukus brolis Vytautas su kaimynu Petru Čibinsku pradėjo slapstytis. Miške išsikasė duobę, sėdėjo abu duobėj ir pynė krepšius. Vienąkart išgirdo kažką atei-

nantį, žiūri – skrebas Bronius Kanopa su kulkosvaidžiu ant peties, bet jų nepastebėjo. Iš pradžių jie slapstėsi dviese, paskui prie jų prisidėjo Danielius Skuturna (vėliau tapo MGB agentu smogiku). Jo dėdė Pranas Čibinskas gyveno mūsų kaimynystėje.

Slapyvardžių aš nežinau. Kiek teko girdėti, iš pradžių jie turėjo kažkokius numerius, ne slapyvardžius. Po kurio laiko brolį Vytautą partizanų vadovybė infiltravo į Panemunio skrebų būrį. Ten jam įlįsti padėjo Edvardas Čibinskas, Petro Čibinsko brolis. Petrą peršovė, jis sirgo ir, kai pamatė, kad nebepagis (jam buvo kraujo užkrėtimas), nuvežė į Rokiškio ligoninę, o ten jį sučiupo skrebai, dar kiek pasaugojo ligoninėj, bet jis greit mirė. Kai sužeistam gulinčiam pas kaimyną nunešdavau pieno, jis sakydavo:

– Nieko, Vandute, taip netrokštu kaip dar paimti kulkosvaidį į rankas...

Edvardas Čibinskas dirbo spirito varykloje. Jis palaikė draugiškus santykius su Panemunio MGB viršininku Butovu. Jis pašnekėjo, kad Vytautas legalizuojasi, norėtų stot į jo vadovaujamą skrebų būrį. Butovas sutiko priimt brolį. Dirbdamas skrebyne, brolis žiemą visada atvažiuodavo su skrebų viršininku Budniku, šis broliu pasitikėjo, su juo lyg ir saugiau jautėsi.

Kai Vytautą infiltravo į skrebų būrį, jis labai išgyveno. Būdavo, nuvažiuoja pas žmones, o skrebai jį visą laiką seka, stebi, kaip jis elgiasi. Jis mums sakydavo: „Aš negaliu pas žmogų gryčion įeit, jie ten, viduje, viską verčia, krato, stengiuosi vis likti lauke sargyboje“. Ateidavo ir brolio draugai, susitikdavo. Ne visiems galėjo atvirai apie save pasakoti, tik vienas kitas žinojo, kodėl jis dirba skrebyne. Vieni ateina, užtaria, o kiti ir rūstesnį žodį pasako... Parėjęs į namus iš to skrebyno, būdavo vien utėlėmis apėjęs, mes nežinodavom, kaip jį nupraust ir tas utėles išnaikint.

Kažkas iš pačių skrebų (kiek pamenu, Kupčiūnas) Vytautui pasakė, kad jį ruošiamasi suimti. Tada jis pabėgo iš skrebyno, kartu išsivedė ir tris skrebus, tarp jų ir Kupčiūną. Vėliau pabėgo dar keli skrebai. Brolis iš pabėgusių skrebų paėmė ginklus ir liepė eit savais keliais. Kupčiūnas labai norėjo pasilikti su broliu, bet Vytautas neleido... Taip jie ir išsiskyrė.

Brolis Vytautas grįžo į mišką, į savo partizanų būrį, kuriam tuo metu vadovavo Kalpokas. Būrys veikė apie Čedasus, Panemunį, Kvetkus, nueidavo į Biržų girią, į Latviją. Būryje buvo Norbertas Tauterys, Vytautas Tauterys, Bronius ir Danielius Šapranauskai iš Naujasodės, Linas Kabatavičius, vėliau žuvęs Paguriuose, Greviškienės namuose, po to skrebų nuvežtas ir įmestas į Žekevičiaus šulinį Grūbų kaime (vieno Pandėlio skrebo paliudijimas).

Pas mus iš Panemunio atėję skrebai reikalaudavo atiduoti avį, kelias vištas, sviesto, kiaušinių, vilnų ir t. t. Vėliau patys išsiveždavo kiaules, išsivesdavo karves, iššluodavo aruodus.

Puolant Panemunį 1945 metais mano broliai nedalyvavo. Vytautas tuo metu sirgo ir gydėsi Latvijoje pas tetą Vinslavienę Skruzenų kaime, Jekabpilio rajone, o Danielius dar lankė mokyklą, bet čekistai jį pradėjo kvietinėti į Pandėlį, tardyt ir verbuot. Pirmus du kartus nuėjo, o trečią nebėjo. Kartu su Danieliumi mokėsi Bronius Šarkiūnėlis (Šarkiūnas?) nuo Suvainiškio. Būdavo, jeigu tik ką nušauna, juos ir kviečia atpažinti. Šarkiūnėlis irgi buvo įstojęs į partizanų būrį, su Danuku

vaikščiojo miške. Vėliau jis sugebėjo nuslėpt savo praeitį. Kai mes grįžom iš Sibiro, jis dirbo Pandėlio vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju. Mes tada kreipėmės į jį dėl namo grąžinimo, bet jis kategoriškai atsisakė mums padėti apsimesdamas, kad mūsų nepažįsta, pasiūlė mums grįžti į Sibirą ir ten ieškoti namų. Mes, aišku, ant jo nesupykom, taip pat suvaidinom, kad jo nepažįstam. Vėliau į jį kreipėsi Ignas Gėgžna iš Latvelių, Šarkiūnėlis jam irgi nepadėjo. Pasirodo, Šarkiūnėlis su mūsų Danieliumi pas tą Gėgžną slapstėsi, dėl to Gėgžną ir į Sibirą išvežė. Gėgžna, grįžęs iš Sibiro, nuėjo tiesiai pas Šarkiūnėlį prašyti, leisti apsigyvent savuos namuos, bet Šarkiūnėlis ir Gėgžnai atsakė. Tada Gėgžna ne juokais supyko. „Aš už tave tiek metų Sibire atkentėjau, o tu manęs nenori net pažint?“ ir nuėjęs į saugumą, viską išklojo. Šarkiūnėlį iš vykdomojo komiteto pašalino, po to jis dirbo rajkoopsąjungoj juristu, vėliau – pas mus juristu. Šarkiūnėlis turėjo gerą galvą ir mokėjo vyniotis iš padėties. Žuvo autoavarijoje apie 1970 m.

Kai brolis Danielius išėjo į mišką, mane sutikęs Povilas Grunskys iš Pagojės kaimo vis kalbindavo susitikti su broliu. Tas jo kalbinimas man buvo kažkoks nerimtas. Aš jam pasakiau, kad su Danieliumi susitikt negaliu ir nesusitiksiu. Tik kai mane pakvietė į Panemunio skrebyną ir ėmė tardyt, tada viskas paaiškėjo. Pasirodo, Povilas Grunskys buvo čekistų šnipas. Dievas man apšvietė protą, kad nepasidaviau Grunskio vilionėms ir neįsipainiojau į čekistų regztas pinkles.

Partizanams pirmąsyk bandant pulti Panemunį, buvo sužeistas Petras Čibinskas. Kai partizanai traukėsi po Panemunio paėmimo, ėjau į Vilkolius atnešt vaistų Petrui Čibinskui. Tuo metu iš Kauno buvo atvažiavusi Kalpokaitė, kuri dirbo farmacininke, pas ją buvo užsakyti vaistai. Ėjau per Ajutiškį, mane dar palydėjo Birutė Kujelytė. Nuėjau pagrioviu į Vilkolius, pasiėmiau vaistus ir grįždama sutikau labai daug partizanų. Pamenu, ten buvo Danielius Skuturna, du broliai Putrinskai, Jakuliai iš Taručių kaimo, Samulėnai. Panemunio puolimo metu žuvęs partizanas (atėjęs nuo Biržų), kuris kulkosvaidžiu spirito varyklos kieme dengė atsitraukiančius vyrus, buvo pašarvotas Putrinsko klėtyje. Grįždama atgal, užėjau pas Kujelį, kadangi visur užplūdo rusų kariuomenė. Kujelio ir Putrinsko sodybos buvo visai netoli viena kitos. Žiūrim, dega Putrinsko klojimas, klėtys, prasidėjo šaudymas. Pas Putrinskus buvo sudėti partizanų ginklai, tai Putrinskienė paėmusi kulkosvaidį norėjo įmest jį į šulinį. Kulkosvaidį ji įmetė, bet tuo metu ją peršovė. Jos sūnų Viktorą Putrinską nušovė bėgantį per kiemą, Rasimavičių ir Bičiūną nušovė pamiškėje, o Viktoro brolis Liudas Putrinskas pabėgo. Daugelis partizanų tada pasitraukė į Latviją. Ten jie išsilaikė, nežuvo, vėliau grįžo atgal.

Tada keturi rusų kareiviai užėjo pas Kujelį ir liepė mums išeit laukan. Sustatė prie namo sienos: Kujelienę, Birutę ir Liuciją Kujelytes, Kujelį, mane ir Vladą Putrinskaitę. Prieš mus kareivis pastatė kulkosvaidį ir paklausė: „Gde partizany? (Kur partizanai)?“ Mes pasakėm, kad nežinom. Pagrasinę liepė grįžti į kambarį ir laukti jų grįžtančių. Jeigu neras partizanų, mus suims, bet mes jų taip ir nesulaukėm. Po to prasidėjo areštai, Kujelius išvežė į Sibirą, Putrinskai pasitraukė iš namų.

Čedasai buvo tikrų patriotų kraštas, iš jų apylinkės labai daug žmonių ištremta į Sibirą, daug jaunų vyrų išėjo į mišką.

Mano brolis Danielius žuvo tėviškėje 1951 m. išduotas buvusio partizano, vėliau užverbuoto MGB agento *Severnyj*-Danieliaus Skuturnos. Skuturnos tėvai gyveno Gumbynės kaime, buvo stambūs ūkininkai, jis pats gana ilgai partizanavo. Iš pradžių jis dirbo partizanų ryšininku – važinėdavo į Rygą, iš ten partizanams veždavo apavą, žiūronus. Vieną kartą brolis Danielius, atėjęs į namus, pasakė, kad turėjo ateiti Skuturna ir iš Rygos atvežti žiūronus. Jis pasiuntė ryšininkę Laimą Čibinskaitę pakviesti Skuturną, kuris Šniukštų kaime gulėjo pas juos daržinėj ant šieno. Kai Laima Skuturnai pranešė, kad jo namuose laukia Ruželė, jis atsakė nueisiąs, sėdo ant dviračio ir išvažiavo į Panemunį pas skrebus.

Maždaug po valandos skrebai apsupo mūsų sodybą. Skuturna Danieliui Čibinskui liepė lipti kopėčiomis ant šieno pažiūrėt, ar nieko nėra ant prėslo. Vaikas, kiek palipęs pasakė, kad ant prėslo nieko nematyti. Tada skrebų vadas Turkovas tą berniokėlį nuvijo ir bandė lipti pats. Kai užlipo ant prėslo, pasigirdo automato serija, Turkovas pats žemėn jau nebenulipo. Peršovė dar vieną bandžiusį lipti skrebą, o brolis nuo prėslo pasileido bėgte per kiemą. Kieme dar apsisuko leisdamas automato serijas. Skrebai, subėgę gryčion, pasislėpė už krosnies. Danielius metėsi į kairę per kaimyno daržą, matyt, galvojo per lomą, pro Kelpšos namus ir į miškelį, bet ten netoliese stovėjo skrebas Minkevičius (šiuo metu gyvena Panemunyje) ir... Vėliau jis gyrėsi Kudūkiui, kad nušovęs Ruželę, nusegęs jam laikrodį ir dar batus nuavęs. Brolio palaikus skrebai nuvežė į Panemunį ir numetė ant gatvės. Skuturna šiuo metu gyvena Bajoruose, netoli Rokiškio. Jį du kartus partizanai bandė pagauti, bet abu nesėkmingai. Pirmą kartą po brolio Danieliaus išdavimo partizanai atėjo pas jį į namus, bet jis spėjo pabėgti, kitą kartą užsikirto ginklas.

Brolis Vytautas žuvo 1946 m. rugpjūčio pabaigoje Patūpiškio miške, netoli Kvetkų. Kiek man žinoma, jie keliese ėjo iš Biržų girios ir užėjo ant skrebų pasalos. Juos išdavė eigulys L., kuris po to išsikėlė į Pandėlį.

Turkovo tėvas, kurio sūnų nušovė mano brolis, gyveno ir dirbo Bajoruose. Vėliau jie dirbo kartu su Skuturna Bajorų tarybiniame ūkyje. Turkovas vieną kartą prie žmonių Skuturną išvadino žmogžudžiu. Jis taip pasakė: „Tu esi žmogžudys. Jeigu nebūtum išdavęs žmogaus, ir mano sūnus būtų gyvas, ir tas žmogus gal būtų likęs gyvas. Tavo rankos žmonių krauju suteptos...“

Vilkoliuose gyveno Liolių šeima. Sūnus buvo medicinos studentas. Užėję rusai 1944 metais jį suėmė ir kalėjime nukankino. Po to pas Liolius ateidavo toks aukšto ūgio, odiniu paltu apsirengęs žydas ir terorizuodavo Liolius. Vieną sykį atėjo ir ėmė klausinėti, kur tėvas. Namiškiai pasakė, kad valdžiai mišką veža. Tada žydas su keliais stribais išsivedė į lauką keturiolikmetį Liolių berniuką. Netikėtai lauke nuaidėjo šūvis. Niekas iš namiškių net nepagalvojo, kad ką nors blogo berniukui galėtų padaryti šitie išgamos, pasirodo... Nusivedė jie vaiką už namo kampo ir nušovė, o dukrą Liolytę pastatė prie sienos ir šaudė aplink galvą. Motina išbėgo į lauką verkdama. Išeidamas tas žydas pasakė: „Šituos namuos turi būti trys lavonai“. Paskui jie atsivedė tėvą, liepė kast žemę rankomis ir ją bučiuot, dar pakankino ir nušovė. Visai nekaltus žmones sunaikino, iš tos šeimos niekas nebuvo net į mišką išėjęs.

Pūgžlių iš Naujasodės kaimo vienas sūnus buvo miške, o kitas, Petras (g. 1916 m.), mokėsi kunigų seminarijoje. Vilkoliuose gyveno jų giminės Voguliai, nuo seno

labai aršūs komunistai. Petras Voguliukas lankė gimnaziją, vokiečių okupacijos metais vokiečiai jį norėjo suimti, bet jo pusbrolis klierikas Petras Pūgžlys jį išgelbėjo. Kai 1944 metais antrą kartą užėjo rusai, Petras Vogulis su broliu Juozu išėjo į skrebyną tarnauti okupantams, su jais dar susidėjo skrebai Bronius Kanopa iš Pašeriaukščių, Dzikavičiai, Antanas ir Lionginas Tūbeliai iš Vilkolių ir dar keletas. Vieną dieną girti jie atvažiavo į Naujasodę, tėvas Pūgžlys arė lauką. Tuo metu iš kunigų seminarijos į namus buvo parvažiavęs klierikas Petras Pūgžlys. Jis išėjo iš gryčios ir ėjo pas tėvą į lauką. Skrebai Vogulis ir Kanopa išlipo iš vežimo, nusitaikė į klieriką ir nušovė.

Pratęsdama mūsų krašte rusų enkavedistų ir jų parankinių stribų padarytų nusikaltimų sąrašą, norėčiau pacituoti atskirus epizodus iš Alberto Medelinsko ir Alfonso Varanausko knygos „Vergijos ir netekčių metai“, išleistos 2000 m. Pateikta sutrumpintai.

Kostas Adulis, 43 metų, iš Kalniečių kaimo ir **Vladas Šulčius,** 43 metų, iš to paties kaimo, nenorėdami tarnauti okupacinėje rusų armijoje, įsidarbino miško paruošimo darbininkais, nes miško darbininkų į kariuomenę neimdavo. Baigę darbą, apsijuosę pjūklus apie juosmenis, ėjo į namus. Tuo metu buvę pasaloje stribai su enkavedistais juos nušovė.

Vladas Adulis (Adulėnas), 45 metų, iš Kalniečių kaimo. Pavakare jis nuėjo į ganyklą perkelti karvės. Pervedęs karvę į kitą vietą, akmeniu kalė kuolą. Tuo metu pro šalį važiavo stribų prisėstas vežimas, pasigirdo šūviai. Adulis nuvirto laikydamas rankoje akmenį.

Antanas Bajoras, gimęs apie 1900 metus, iš Ežeriokšnės kaimo, gyveno prie miško. 1945 metų vasario 29 dieną į jo namus atėjo stribai ir išsivežė į Rokiškio kalėjimą. Tardydami jį žiauriai kankino tol, kol nuo sumušimų šis žmogus mirė.

Albertas Bičiūnas, gimęs apie 1916 metus Palaidžios kaime. Jis slapstėsi nuo sovietinės armijos. 1944 metų gruodį jie su kaimynu Jonu (pavardė nežinoma) išėjo į Roksalos mišką. Tuo metu mišką siautė rusų enkavedistai ir juos sulaikė. Liepė nusigręžti, nes ruošėsi sušaudyti. Kaimynas Jonas šoko bėgti ir liko gyvas, o Albertą sušaudė.

Juozas Bulovas, gimęs 1893 metais Čedasuose, buvęs 1941 metų sukilimo dalyvis. 1944 metų lapkričio 14 dieną jį stribai su enkavedistais areštavo ir vežė į Rokiškį. Sunkvežimį apšaudė partizanai, J. Bulovui pasisekė pabėgti. Netrukus jį vėl areštavo ir nuvežė į Rokiškio kalėjimą. Ten betardydami enkavedistai jį nukankino.

Motiejus Čėčys, gimęs 1892 metais Roviškiuose. Jis labai mėgdavo pašnekėti apie sovietinės valdžios „privalumus“. Tai netruko išgirsti Panemunio stribai, jis buvo iškviestas į stribų būstinę. Tardydami jį žiauriai mušė, kankino, subadė peiliais ir durtuvais kojas. Iškankintas jis mirė. Jo kūnas buvo įmestas į Panemunio durpynėlį, iš kur artimųjų buvo slapta pavogtas ir palaidotas Kvetkų kapinėse.

Vanda Jakulytė, 16 metų, iš Taručių kaimo. 1944 metais į Vandos namus atėjo kaimynės Bulovaitės ir paprašė, kad padėtų pernakvoti, nes jos vienos bijančios (buvo pirmas vakaras, kai Raudonosios armijos kareiviai „išvadavo“ Panemunio kraštą). Mergaitės sugulė klėtyje. Apie vidurnaktį pasigirdo stiprus beldimas į duris ir rusiškai kalbančių prašymas atidaryti klėties duris, bet mergaitės neatidarė. Tada kareiviai ginklų buožėmis ėmė daužyti duris. Bulovaitės, bijodamos, kad nuo smūgių neatšoktų kaištis, maldavo Jakulytę laikyti duris. Ši atsirėmusi jas laikė. Tuo metu iš lauko pusės pasigirdo automato serija, Vanda sukniubo.

Kapčinskienė (vardas nežinomas) dirbo Suvainiškyje vaistininke. Ji visada padėdavo sužeistiems partizanams vaistais ir tvarsliava. Ji išgelbėjo ne vieno partizano gyvybę. Bet ir čia neapsieita be išdavyščių. Apie tai buvo pranešta enkavedistams. Vaistininkę areštavo, ji dingo be žinios.

Genutė Klimaitė, 14 metų, gyveno Vilkolių kaime. Kadangi Vilkoliuose nebuvo septynmetės mokyklos, ji apsigyveno pas savo tetą Žukienę Ratkūnų kaime ir ten lankė mokyklą. 1951 metais vieną naktį stribai pradėjo daužyti duris, reikalavo įsileisti, bet moterys jų neįsileido. Teta Genutei liepė bėgti per kitas duris į lauką, nes bijojo, kad stribai neįsilaužtų vidun. Mergaitė, atidariusi antrąsias duris, išbėgo į lauką, bet čia ją pasitiko stribų kulkos.

Juozas Krisiūnas, gimęs apie 1908 metus Čedasuose. 1945 metais jį areštavo su kitais čedasiškiais ir uždarė į Rokiškio kalėjimą. Vienas kalinys organizavo čia buvusių septynių kalinių pabėgimą, bet visi bėgusieji žuvo, tarp jų ir J. Krisiūnas.

Edvardas Kudūkis, 42 metų, iš Baryškių kaimo su Petru Skruodžiu, 41 metų, kilusiu iš to paties kaimo, dirbo miško darbininkais Roksalos miške. Čia juos stribai nušovė ir paliko gulėti ant samanų. Tik per mišką ėjusi Šamparaitė surado jų kūnus.

Liolys Feliksas ir jo sūnūs **Danas** ir **Jonas**. 1945 metų sausio mėnesį į Jonavos kaimą (Panemunio vlsč.) atvažiavo stribai: Viduolis, Juozas Vogulys ir vienas žydas (pavardė nežinoma). Stribas Viduolis buvo ginkluotas automatu. Jis užsuko į Liolių sodybą. Namuose tuo metu buvo šešiolikmetis sūnus Danas su seserimi. Tėvas buvo išvarytas vežti malkų iš Vilkolių. Suvirtę į trobą, stribai Danui liepė eiti į lauką. Jam išėjus į kiemą, pasigirdo automato serija. Nušovę Daną, stribai prikibo prie sesers Felicijos ir reikalavo parodyti, kur dirba jos tėvas. Felicija, bijodama, kad ir jos neištiktų brolio likimas, sutiko nuvesti stribus ten, kur dirbo tėvas. Nuvykę stribai pasišaukė tėvą Feliksą ir nusivedė Jonavos kaimo link. Netrukus pasigirdo šūviai. Šį kartą ginklą laikė žydas. Jis kelis kartus šovė į Feliksą Liolį. Įvykdę šias žmogžudystes, stribai prigrasė artimuosius apie tai niekam nešnekėti, liepė kūnus užkasti Liolių namo palangėje. Taip tėvas Feliksas ir jo sūnus Danas buvo palaidoti savame kieme, tik po metų juos slapčia perlaidojo Kavolių kapinėse.

Vyriausias sūnus Jonas žuvo 1944 metais Rokiškio kalėjime, kai su kitais ten įkalintais vyrais bandė pabėgti.

Alfonsas Permonas, gimęs 1911 metais Mykoliškių kaime. 1944 metais gruodžio mėnesį iš Pagurių kaimo važiavo vežimas stribų. Juos pamatęs, Alfonsas puolė bėgti, bet stribai jį nušovė.

Danas Putriūnas, gimęs 1921 metais Naujikų kaime, buvo paprastas žmogelis. Šiame kaime gyveno ir komunistuojantis rusas Kotovas. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, rusai traukėsi, su jais kartu pabėgo ir minėtasis Kotovas. Jo kieme liko arklys. Savo nelaimei, šį arklį paėmė prižiūrėti Danas, nes jam buvo gaila gyvulio. 1944 metais sugrįžo rusai, sugrįžo ir Kotovas. Lapkričio 25 dieną jis atėjo į D. Putriūno namus ir jį nušovė.

Albina Stasiūnienė ir jos dukra **Aldona Stasiūnaitė-Norkūnienė**. 1945 metų gegužės 27 dieną Panemunyje vyko Švč. Trejybės atlaidai. Kaip įprasta šiame krašte, po atlaidų giminės kviečia savo giminaičius pasivaišinti. Taip buvo ir šį kartą. Samulėnai, gyvenantys netoli Panemunio, pasikvietė savo giminaičius. Vaišių metu į kiemą įėjo stribas Bitinas ir pradėjo šaudyti į orą sakydamas, kad šiandien bus kraujo praliejimas.

Apie 12 valandą nakties svečiai grįžo į namus. Lineika važiavo Veronika Četkauskienė, Stasiūnienė su dukra Aldona, kiti svečiai ėjo paskui vežimą dainuodami. Tuo metu stribai jau buvo pasiruošę, pasistatę kulkosvaidį ir laukė. Svečiams priartėjus prie jų, sukaleno kulkosvaidis. Pirmiausia krito arklys, žuvo Stasiūnienė, jos dukra Aldona buvo sužeista į veidą. Četkauskienei pavyko įšokti į griovį, bet prie jos tuojau prisistatė stribas su ginklu rankose. Nors Četkauskienė atsiklaupusi maldavo

stribą, kad šis jos pasigailėtų, tai nesuminkštino niekšo širdies ir jis paleido du šūvius. Vienas šūvis kiaurai pervėrė krūtinę, o antroji kulka sužeidė ranką.

Stasiūnienės dukrą Aldoną Norkūnienę išsivežė jos vyras, ilgai ją gydė, bet ji taip ir nepagijo, po dvejų metų mirė.

Vladas Širvinskas gimė 1912 metais Panemunio valsčiaus Viršilų kaime. Buvo vedęs ir augino dvi dukras – Bronę ir Veroniką. 1944 m. gruodžio 13 d. nuėjo į mišką. Tuo metu miške siautė stribai su rusų enkavedistais ir, pamatę Vladą Širvinską, jį nušovė.

Povilas Tabulevičius gimė 1912 metais Vanagynės kaime. Jis padėdavo partizanams maistu, drabužiais. Ne be sovietinių padlaižių pagalbos apie šį partizanų rėmėją sužinojo ir Panemunio enkavedistai. 1948 metais jį pasikvietė į Panemunį, kankino, nes jis nieko neišdavė. Pagaliau nužudė ir užkasė už dabartinio pašto. Tik atgavus Nepriklausomybę, jo palaikai perkelti į Kvetkų kapines.

Tai tik keliolika epizodų apie tariamą stribų ir enkavedistų „humaniškumą". Prie šių keliolikos pavardžių dar reikėtų pridėti apie 200 žmonių sąrašą. Tai stribų ir enkavedistų darbas. Daugelis artimųjų ir šiandien nežino, kur jų sūnų ir brolių kapai, jie su ašaromis akyse prisimena laikus, kai juos „gynė" stribai, pasivadinę „liaudies gynėjais".

Pasakoja JONAS GLEMŽA

Užrašė V. Dragūnas
2003 m.

Gimiau 1930 m. Girbučių kaime, Vabalninko valsčiuje. Brolis Kazys Glemža buvo gimęs 1916 m. Vokiečių okupacijos metais jis dirbo Sabuliškių kaimo seniūnu, o pokario metais išėjo į partizanų būrį.

Vainiūniškio ežerėlio įvykiai archyvuose neužregistruoti. Vieną rytą netoli mūsų namų praėjo septyni partizanai, tiksliai negaliu pasakyti – kas. Žinau, kad buvo sužeistas Albertas Jakubka (dabar gyvena Šiauliuose), jam buvo peršauta pėda, jį už pažastų vedė broliai Šidlauskai.

Jau po Vainiūniškio ežerėlio įvykių teko kartu su partizanais maudytis pirtyje, kur girdėjau jų pokalbį. Tada Jonas Šidlauskas vadovavo alizaviečių būriui, kurį sudarė apie 70 vyrų. Prie to ežeriuko Vainiūniškyje liko apie 34 vyrus, kiti išsiskirstė, nors iš tikrųjų jie patys tiksliai nežinojo – kiek. Tuos, kurie pasiliko, užklupo rusų garnizonas. Dabar ant paminklo užrašyta tik 13, ant miesto grindinio gulėjo 15, o žmonės kalbėjo, kad žuvo per 20.

J. Šidlauskas pirtyje pasakojo: „Neklausė komandos, tai taip ir išėjo... Jaunuoliai 18–19 metų, pirmąkart šautuvus paėmę išsigando... Kurie buvo tarnavę kariuomenėje, tie pasitraukė, tik Joną Jakubką sužeidė į pilvą. Jį kviečiuose paliko netoli Slėnio sodybos, bet rusai jį surado".

Tai vyko 1945 m. liepos 18 d. Dėl Antano Ožio jie abejojo, po tų įvykių jis dingo ir dingo, Latvijon pabėgo. Antanas buvo 1927 metų gimimo, šitų metų gimusių rusai į kariuomenę dar neėmė. Ko jis tada tarp partizanų įsimaišė, neaišku? Gal užverbuotas buvo? Labai panašu.

1944 m. lapkričio mėn. Petrą Glemžą su Aleksu Veščiūnu sušaudė, nors jie ir buvo jau nebe šaukiamojo amžiaus. Atvažiavo skrebai ir suėmė. Nusivedė į Juodi-

nius, prie medžių viela pririšo ir sušaudė. Nuo tada visi pradėjo labai bijoti skrebų. Muntvidų kaime pas Majauską skrebai sušaudė keturis niekuo nekaltus jaunuolius: du brolius Muntvidus, Macijauską ir jo šešiolikos metų seserį. Prie klojimo sustatė ir sušaudė, o klojimą padegė...

Iš pradžių partizanai nieko smarkiai nebaudė, nešaudė, didžiausia bausmė buvo – patarkuodti užpakalį ir paleisti. Pamenu, Eidžionyse pandėliečiai partizanai sugavo kelis skrebus, nusivedė į pirtį, išrengė ir paleido nuogus, o skrebai atvažiavo į Viežgus pas Balį Bickų ir jį nušovė, nors šis jau buvo užsiregistravęs į kariuomenę.

1946 m. partizanai buvo užėmę Kupreliškį. Jiems tada vadovavo Albinas Tindžiulis-*Dėdė*. Pas mus susirinko apie 70 partizanų – gryčioje, kamaroje, klojime buvo pilna. Buvo lapkričio pabaiga. Temstant išėjo, Kupreliškio skrebyną išvaikė, žuvo tik vienas partizanas – Petras Šakalys iš Eidžionių kaimo. Rytą vyrai grįžo, atsinešė ir P. Šakalio palaikus, padarė karstą ir palaidojo kaimo kapeliuose.

Mums partizanai ir dieną padėdavo darbus dirbti, būdavo, pjauna javus, šienauja. Tarp partizanų buvo griežta drausmė. Jurgis Gaigalas nušovė Samulionį. Jurgio brolis Povilas buvo irgi partizanas. Kai susirinko visi nuspręsti, ką daryti su juo, tai pats brolis Povilas pasakė: „Aš reikalauju mirties bausmės. Jei leisit, aš pats jį sušaudysiu“. Bet Povilui neleido vykdyti mirties nuosprendžio, kiti nubaudė. Tai va, kokia drausmė buvo.

Pandėlio skrebai suėmė Povilo Gaigalo brolį Petrą ir po kelių dienų į rūsį įmetė Povilą Jakubką. Matyt, taip buvo suplanuota. Jie vienmečiai, abu 1928 metų gimimo. Šis prikalbėjo Petrą bėgti. Jakubka suplanavo pabėgimą, o kai pabėgo, tada ir Jakubka atsirado partizanų būry. Beveik metus išbuvo, kol visus išdavė.

Mano brolis Kazys žuvo 1950 m. Visą žiemą brolis bunkeryje buvo su pandėliečiu Jonu Baltušiu pas Romą Kaunietį Valiuliškio kaime. Tas Kaunietis geras „biznierius“ buvo. Už vieno žmogaus išlaikymą per žiemą bunkeryje jis imdavo po 10 tūkstančių rublių. Iš kur tokius pinigus imti? Nuėjom kartu su broliu, dabar, sako, žinosi kur, o kad šeimininkas nepamatytų, man liepė grįžti atgal. Aš grįžau pas tetulę, ten po šienu turėjau tokį urvelį išsikasęs, jame ir lindėjau. Vieną naktį atėjo brolis ir pasakė, kad gali dabar ir mane priimti. Nuėjom, bet Kaunietis mane pamatė:

– Aš sakiau, kad tik dviems, trijų nepriimsiu!

Tris dienas pabuvau ir grįžau atgal. Tetulės gryčia mažytė: viename gale bobutė, kitame vištos. Kad ir užeidavo skrebai, kas gi tokioje gryčiutėje bus... Tetulė buvo gyvenusi Rygoje, keletą žodžių ir rusiškai mokėjo. Man gerai pas ją buvo. Anksčiau pas tetulę mano brolis sužeistas gydėsi, Alfonsas Januševičius gydėsi, jo galva buvo peršauta. Iš Vilčinsko, kuris gyveno mūsų namuose Girbučių kaime, atėmėm pasą, prigrasėm, kad tylėtų, ir Alfonsas su tuo pasu išvažiavo Rygon. Aš jį dar palydėjau, nuvežiau Kupiškin ir įsodinau į traukinį. Ten jis pagijo ir grįžo.

Po žiemos pirmą kartą išlindęs iš bunkerio brolis atėjo pas mane. Buvo balandžio 4 dienos pavakarys. Sako:

– Aš turiu daug kalbos, reikia susitikti. Būsiu Spiegų kaime, pas Albiną Glemžą, tu ateik apie pietus.

Rytojaus dieną apie pirmą valandą, galvoju, reikia eiti apsidairyt po apylinkę, ar nieko nėra. Ėjau per kaimą. Vogulienės gryčioje toks Trainys gyveno. Vienu momentu tik tra-ta-ta iš automato (dabar ten Kupiškio marios). Kaip tik ten, kur Girbučių ir Spiegų kapai, beržynėlis... Tada brolis žuvo. Suėmė skrebai Mikšį, bet po 3 ar 4 dienų paleido iš Pandėlio skrebyno. Nuėjau pas jį, tada Mikšys papasakojo, kaip buvo.

Brolis atėjo pas Mikšį apie pirmą valandą dienos, nes sakė, kad tas Glemža, pas kurį brolis buvo iš ryto, buvo išvažiavęs. Grįžęs pasakė, kad nuo Pandėlio ateina didelis skrebų pulkas. Atseit tu išeik ir pabūk beržynėlyje prie kapų, o jis pasakys, kai pamatys. Brolis ramiausiai laukė ten su Mikšiu. Mikšys malkas skaldė, netoliese jo gryčia buvo, nuo seno ten daržinės stovėjo. Kai pamatė skrebus, brolis spėjo įbėgt daržinėn, bet jį skrebai pamatė. Jiems artinantis prie daržinės, brolis paleido automato seriją ir nukirto du garnizono kareivius. Sakė, kad iš viso buvo 22 rusų garnizono kareiviai, tarp jų ir keletas skrebų. Po to brolis ėmė trauktis pakalnėn. Ten buvo bulvių kapčius, tai vienas kareivis su kulkosvaidžiu atsigulė ant kapčiaus ir ėmė leist seriją po serijos. Brolis nebėgo, bet atsigręždamas vis šaudė. Atsišaudydamas buvo jau porą šimtų metrų atsitraukęs nuo kareivių. Dar paėjo atsišaudydamas kokius 50 metrų ir krito.

Glemža, pas kurį jis buvo užėjęs iš ryto, po mėnesio išsikraustė į Kupiškį, ten nusipirko namus ir į tėviškę daugiau nebegrįžo.

Brolio gyvybė buvo įkainota 25 tūkstančiais rublių. Tiek pat buvo įkainotos Jono ir Albino Šidlauskų galvos. Jonas sužeistas mirė 1949 metais, o Albinas – 1950 m.

Mūsų visa šeima slapstėsi. Seserį suėmė, kai Kupreliškio kunigas Valantinas 1951 m. išdavė partizanus. Ją teisė kartu su partizanais, ji gavo 25 metus lagerio ir 5 metus tremties. Tėtis slapstėsi be ginklo, jį suėmė 1947 m., bet jis pabėgo iš Kupreliškio stribyno, jo dokumentai pasiliko pas stribus. Seno žmogaus ne taip ir ieškojo, slapstėsi pas pažįstamus, pas gimines. Mirė 1955 metais.

Iš* EUGENIJOS TAMOŠIŪNAITĖS-GLEMŽIENĖS *prisiminimų

(Gimusi 1928 m., gyvena Alizavoje, Kupiškio r.)

Mano brolis PETRAS TAMOŠIŪNAS slapstėsi nuo rusų, bet jį pagavo Einoriuose ir nusivarė į Biržus, o iš ten nuvežė į Vilnių. Iš Vilniaus jis pabėgo ir grįžo į namus. Atbėgęs motinai pasakė: „Dabar gyvo manęs nebepaims, tik negyvą...“ – ir išėjo Puznos miškan.

Kitą dieną prie Vainiūniškio ežerėlio juos apsupo rusų kariuomenė su stribais. Po kautynių aš nuėjau ieškoti brolio. Atėjusi prie ežerėlio, radau brolio maldaknygę, toliau pamačiau kraujyje permirkusią jo nosinę ir supratau, kad brolio nebėra. Grįžau į namus verkdama, bet namiškiams nieko nesakiau...

Žuvo ir mano pusbrolis TOPYLIS TAMOŠIŪNAS. Jį bėgantį nušovė, bet motinai leido pasiimti palaikus. Palaidojo Spiegų kaimo kapinėse. Kitas pusbrolis ALFONSAS ŠAKALEVIČIUS irgi buvo partizanas, jį nušovė Laukmiškiuose. Jo kūną skrebai nusivežė Kupiškin ir įmetė Varležerin.

Pas mus dienojo partizanai, o vakare išėjo. Kitą vakarą prisistatė skrebai ir visą mūsų šeimą nusivarė Pandėlio skrebynan. Savaitę laikė, aiškino, kad pas mus buvo 15 „banditų“ su arkliais, neva jiems buvo pranešta. Man teko pabūti Vabalninko, Pandėlio ir Kupiškio skrebynuose ir visur gavau kailin. Ypač smarkiai daužė Pandėlyje.

Pasakoja ADOLFAS BULOVAS

Užrašyta Panevėžyje
2009 02 08

Gimiau 1935 m. Rokiškio rajone, Kalpokiškio kaime. Šeimoje buvome šeši vaikai – penki broliai ir sesuo: Juozas (g. 1922 m.), Jonas (g. 1926 m.), Antanas (g. 1928 m.), sesuo Elena (g. 1932 m.), Stasys (g. 1938 m.). Žemės tėvai turėjo apie 54 ha. Aš tėviškėje išgyvenau iki 1947 m.

Pažymoje, rastoje KGB archyve, kurioje minimas mūsų tėvas Pranas Bulovas, yra kai kurių netikslumų: liudytojas Balaboskinas sako, kad jie aštuoni 1944 m. balandžio 3 d., apie 23 val., buvo atėję pas Praną Bulovą norėdami „gauti maisto". Tai grynas melas, tų raudonųjų banditų tada buvo apie trisdešimt. Atvažiavo jie trim pastotėm, kurias paliko už miškelio, atėjo į mūsų namus ir pradėjo belsti į duris. Mūsų motina paklausė: „Ko norit?" Tada jie rusiškai pareikalavo įsileist į vidų ir daugiau nieko neaiškino. Motina jiems pasakė: „Jei jums reikia maisto, paduosiu per langą", bet jie vis vien reikalavo įleisti į vidų ir jokio maisto neprašė. Kai motina jų neleido, jie pradėjo laužti duris. Gryčios durys buvo dvigubos – suveriamos, tai jie tiesiog keli įsibėgėja ir trenkiasi į jas.

Senovinės gryčios pastogė buvo apkalta tokiais loviais, tai mano brolis Antanas (tada jam buvo 14 metų), užlipęs ant aukšto, per to lovio skylę išmetė laukan granatą. Sprogusi granata kelis užpuolikus vis dėlto sužeidė. Taip nusprendėme, nes ant kiemo rytą rado kraujo dėmių. Po to jie metėsi į šalį ir iš automatų apie pusvalandį „kalė" į langus, į duris, o broliai Jonas su Antanu nuo aukšto atsišaudinėjo iš pistoletų. Tiesa, jie turėjo ir rusišką karabiną, bet, kaip tyčia, šoviniai buvo palikti tvarte ir tuo karabinu negalėjo pasinaudoti.

Iš pradžių užpuolikai nesusiorientavo, iš kur į juos šaudo, bet vėliau pastebėjo, kad nuo aukšto, ir tada jau atidengė ugnį į pastogę. Tik laimingo atsitiktinumo dėka broliams nekliuvo. Tuo viskas ir baigėsi. Užpuolikai atsitraukė. Pažymoje rašoma, kad broliai šaudė iš šautuvų. Kaip jau minėjau, tai irgi melas, jokių šautuvų tuo metu ten jie neturėjo, granatą Antanas metė ne per orlaidę, o per pastogėje iškalto lovio skylę. Netiesa ir tai, kad tėvas, sprogus granatai, atseit dar metęs repliką: „Štai jums duona, valgykite!"

Pažymoje konkrečiai nurodoma, kad „Bulovas Pranas buvo suimtas <...> už ginkluotą užpuolimą sovietinių partizanų". Ar begali būti didesnė nesąmonė, kada nuo jį užpuolusių ginkluotų banditų žmogus bando apsiginti, o vėliau apkaltinamas tų banditų užpuolimu? Tai tokia buvo sovietinė logika, tokia buvo jų „tiesa".

Užpuolimo metu pas mus dar buvo atėjęs kaimynas Vytautas Navikas. Kada prasidėjo šaudymas, jis palindo po lova ir ten pragulėjo. Nebuvo taip, kaip čekistai pažymoje rašo, kad su Bulovo sūnumis ant aukšto užlipo ir Navikas ir iš ten kartu su jais atsišaudė.

Vėliau jie mūsų pulti jau nebedrįso iki pat sovietų atėjimo. Iš tų užpuolikų mes nieko nepažinojome. Šalia mūsų kaimo buvo Danilovkos kaimas, kuriame gyveno vien rusų sentikiai ir jie mums buvo gana palankūs. Iš to kaimo tame vadinamajame

„raudonųjų partizanų“ būryje nebuvo nė vieno. Daugiausia ten buvo vietinių rusų iš Miliūnų, Šlapakių ir Plunksnuočių kaimų. Tuos kaimus vokiečiai išprovokavo, o paskui sudegino. O provokacija buvo tokia: užskrido dvisparnis vokiečių lėktuvas su raudonom penkiakampėm ant sparnų, tie pamanė, kad savi ir, išbėgę iš gryčių, ėmė mojuoti rankomis, o anie „atsidėkodami“ už tą „pasveikinimą“ numetė keletą porų kerzavų batų, gal dar kokį šautuvą ir nuskrido. Po poros dienų tas lėktuvas vėl atskrido nakties metu, apsuko keletą ratų, tada tie ruseliai ėmė jam signalizuoti kišeninių žibintuvėlių šviesomis, keletoje vietų uždegė šiaudų kūlius, bet lėktuvas nuskrido. Kitą dieną tuos kaimus apsupo vokiečių kariuomenė ir visus paeiliui sudegino.

Tiems raudoniesiems banditams tada vadovavo vietiniai rusai Balaboskinai. Kada atėjo sovietai, Balaboskino sūnus Isajus Rokiškyje buvo paskirtas prie areštinės NKVD patikėtiniu, suimtuosius varinėdavo į tardymus, jis ir mūsų pusbrolį Danielių Bulovą nušovė vesdamas į tardymą, neva jis bandęs bėgti. Danielius mokytojavo Rageliuose ir ten buvo suimtas.

Visiems tiems maskoliams Dievulis likimo nepašykštėjo: vieni apsivogė, į kalėjimus pakliuvo, kitus partizanai nušovė. Žiauriausias Balaboskinų šeimoje buvo Isajus, gal todėl jis taip negarbingai „galus atidavė“...

R. K. p a s t a b a: iš Juozo Vytauto Uzdilos knygos „Rokiškėnų Gandis“, p. 109: „Pats Isajus Balaboskinas Danielių Bulovą greičiausiai priskyrė Pranciškaus Bulovo šeimai. Jis manė, kad sučiupo vieną partizaną iš trijų brolių. Pats save Isajus pasiskyrė varyti iš areštinės į tardymą Danielių Bulovą. Varymo metu buvo suvaidinta, kad areštuotasis norėjo pabėgti ir užtat buvo nušautas.“ Toliau p. 110 rašoma, kad Isajus Balaboskinas, besigydantis Rokiškio ligoninėje, iš pistoleto nežinomų „teroristų“ buvo nušautas. Čekistai įtarė, kad prie Balaboskino sunaikinimo prisidėjo ligoninės infekcinio skyriaus medicinos sesuo Kazimiera Čepukaitė (kaip partizanų rėmėja, turėjusi *Lakštutės*, *Rūtos* slapyvardžius, suimta 1947 07 30, bandė nusižudyti, teista sušaudyti, vėliau bausmė pakeista 25 m. lagerio – *R. K.*).

Nespėjo grįžti Raudonoji armija, maždaug po savaitės, dienos metu prisistatė du vietiniai „burliokėliai“ su automatais, paklausinėjo, kur sūnūs, kur jų ginklai, tėvui dar į veidą užšėrė ir išėjo. Kitą dieną atvažiavo jau su arkliu, nusišovė lašininę kiaulę ir išsivežė. O dar po savaitės ar dviejų, tai buvo rugpjūčio mėnuo, atvažiavo ir išsivežė tėvą Praną Bulovą (jam tada buvo 57 metai). Kiek mums žinoma, kitų – 1945 m. – vasarį jis jau buvo nukankintas Rokiškio kalėjime. Kadangi jie buvo labai pikti ant tėvo, areštinėje jį mušė labiau negu kitus, be to, dar marino badu. Vėliau stribai prašė milo medžiagos kelnėms, žadėjo tėvą paleist. Mama davė milo, matėm, kaip Balaboskinas iš to mamos duoto milo pasiūtomis kelnėmis vaikščiojo, bet tėvo vis vien nepaleido. Tada liepė surinkti kaimynų parašus, kurie liudytų, kad Pranas Bulovas doras žmogus. Pasirašė visi Danilovkos kaimo rusai, reikalavo paleisti tėvą iš kalėjimo, bet ir tie parašai nieko nepadėjo. Po septynių mėnesių tardymų, mušimų ir kankinimų tėvas mirė. Jau po mirties dar du kartus iš motinos maistą kalėjimo prižiūrėtojai priėmė, net palaikų neatidavė. Kad tėvas miręs, mamai pasakė gydytojas Styra, kadangi jį čekistai vesdavosi į kalėjimą mirties aktams surašyti, tai iš jo tik ir sužinojom apie tėvo mirtį.

Kai Raudonoji armija įžengė į Lietuvą, broliai iškart išėjo į mišką: Antanas – 16 m., Jonas – 18 m., Juozas – 20 m. Juozas galėjo pasitraukti su vokiečiais į Vakarus, bet pasiliko, vadovavosi patriotizmo idėjomis. Jis pasakė: „Kas bus, jeigu visi iš Lietuvos išbėgsime..?“

Iš pradžių broliai laikėsi Panemunio apylinkėse, po to miškuose tarp Žiobiškio ir Šilagalio. Jonas-*Gaubica*, *Vėjas* perėjo į Šimonių girią ir ten jau vadinosi *Gaubicos* slapyvardžiu. Ten jis išsilaikė maždaug iki 1946 m., bet vėliau susirgo ir jį sergantį pas mus atlydėjo du šimoniškiai partizanai. Taip jis liko tėviškėje, vėliau kartu vaikščiojo su Jonu Katele-*Puku*, Kaziu Kirstuku-*Muku*, jie buvo neišskiriami draugai, o Antanas su Juozu labiau laikėsi apie Pandėlį ir Alizavą. Juozas ne tik vadovavo būriui, bet vykdė ir palaikė ryšį tarp būrių štabų: Šimonių girios, Biržų girios, Obelių, Zarasų krašto partizanų... Retkarčiais aplankydavo ir mus. Tiesiai į namus neidavo, ateidavo į netoliese esantį miškelį, iš ten gaudavom žinią ir taip susitikdavome. Ateidavo jie keliese, nunešdavome valgyti. Pamenu, tris kartus su broliais buvo atėjęs ir vokietukas *Jumba*-Stefan Hofman, buvęs vokiečių karo lakūnas, kuris 1946 m. žiemą žuvo Notigalėje. Ateidavo Kostas Kregždė-*Piršlys* iš Biržų girios. Man tik keistai atrodė, kodėl jis su visais mišių metu nekalba poterių, paeina kiek toliau ir sėdi ant kelmo. Tik vėliau man brolis Antanas paaiškino, kad Kregždė reformatas – kito tikėjimo, ne katalikas.

Stribai pas mus tuo metu beveik nesilankė, nors mes žinojome, kad jie mūsų namus stebi iš toliau, per savo agentus. Deja, po Notigalės įvykių į čekistų akiratį pateko ir mūsų mama Bronė Bulovienė. Kadangi suėmė ryšininkę Emiliją Žiaugrienę, anoji pasakė, kad žinias perduodavusi per Brinklienę Bulovienei. Stefa Rapaitė-Brinklienė – mūsų kaimynė.

R. K. p a s t a b a: kn. „Lietuvos gyventojų genocidas“, t 2, p. 499: **Žiaugra Petras, Motiejaus**, g. 1907 m. Beržuonių k., Rokiškio r. Nužudytas NKVD kareivių 1944 11 28 Beržuonių k. Žmona Emilija Žiaugrienė, Juozo, g. 1908 m., gyv. Beržuonių k., partizanų ryšininkė. Suimta 1947 08 27, nuteista 10 m. lagerio. Išvežta į lag. – Salavatas, Baškirija – 1953 06 23 Selechardas, Tiumenės sritis; paleista 1954 12, grįžo į Lietuvą, mirė 1969 m.

T. 2, p. 277: **Bulovienė Bronislava, Juozapo**, g. 1898 m., gyv. Kalpokiškio k., Rokiškio r., partizanų ryšininkė. Suimta 1947 09 14, kalinta Rokiškyje, Ypat. pasit. 1948 01 17 nuteista penkeriems metams lagerio ir dvejiems tremties, išvežta į lag. – Vorkuta, Komija – Uchta, Komija; tremtis – 1952 10 13 Komija, 1955 m. į Lietuvą grįžo.

Kada areštavo motiną, mes su broliu Stasiu ir seserim Elena išėjome iš namų. Dėdė Nakas iš Velniakalnio (ten dabar Rokiškio psichiatrinė ligoninė) mus nuvežė prie Alizavos, į Ažušiekščio kaimą pas pažįstamus Inčiūras. Tai buvo antroje 1947 m. pusėje. Po to pagyvenau pas Joną Šiliūną Girbučių kaime. Atėję broliai pamatė, kad man čia ne taip jau lengva. Ūkis didelis, gaspadorius įkinkė mane kaip reikiant; mišką vežt, karves melžt, o man tik dvylika metų, aš jau vos kojas bepavilkau. Nuvedė pas kitą ūkininką – Antaną Šiliūną. Netrukus atėjo pavasaris, baigėsi javų sėja, šeimininkai vėl mane iš namų varo, sako, mes bijom, kad kas neįskųstų, eik kur nors... Broliai mane lankydavo, ateidavo Šidlauskai, Glemža Kazys, Adolfas Petružis-*Girininkas*, Povilas Kaupas (kilęs nuo Papilio iš Žvaguičių k.), Bronius Janušonis-*Špokas* (iš Gudelių k.).

R. K. p a s t a b a: apie Povilą Kaupą rašyta kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 4, p. 36, Emilijos Kaupaitės-Ajutienės prisiminimuose. E. Ajutienė teigia, kad Povilą galėjo užverbuoti čekistai, nors gerb. Adolfas tai kategoriškai neigia ir apgailestauja, kad Ajutienė Povilą Kaupą be reikalo apkalbėjo, nes jis garbingai žuvo kaip partizanas, jo palaikai buvo nuvežti į Kupreliškį ir ten išniekinti ant gatvės.

Kaupas žuvo Ažušiekščio k., Viktoro Mikšio daržinėje. Juodu su Adolfu Petružiu buvo Girbučių kaime. Pajutę, kad juos seka, mėtydami pėdas, perėjo upelį ir atsidūrė Pandėlio rajone. Mikšių namuose nebuvo, užėjo Povilas ir paprašė manęs ko nors užvalgyti, nes šiandien dar nevalgę. Aš atpjoviau gabalą virtų lašinių, duonos, jis pasakė – eisią daržinėn. Aš dar kaip žinodamas patariau eiti kur nors toliau, nes čia tikrai ateis stribai ir atras, o Spiegų, Neniškių pusė dar buvo neužstota ir tikrai būtų išėję, bet jie pasuko link Mikšio daržinės, kuri buvo miške, nuo namų maždaug trys šimtai metrų.

Išėjus Povilui, aš pažvelgiau per langą ir pamačiau ateinančius apie trylika Kupreliškio stribų ir rusų kareivių su Kurajevu priešakyje. Įėjo gryčion ir iškart: „Kur banditai?“ Aš jiems sakau, kad čia jokių banditų nėra. Liepė pašviesti užkrosnin, užvarė ant aukšto. Ten nieko neradę, tiesiai į daržinę, ir pasigirdo šūviai. Aš pagalvojau, kad man jau irgi čia nebėr ko laukti, kai sugrįš, gražiuoju nesibaigs... Nutariau bėgti. Žiūriu, Petružis bėga be jokio ginklo. Pistoleto jis nesinešiodavo, o automatą, matyt, daržinėje paliko. Pamatęs, kad jis be ginklo, vienas stribas ėmė vytis. Kai išbėgau į lauką, tada į mane tas stribas priklaupęs iš pusautomačio ėmė šaudyti. Aš parkritau į vagą, aplink tik sniego purslai aukštyn kyla. Stribas, matyt, pagalvojo, kad aš jau nušautas, nes guliu ir nejudu. Tada jis vėl ėmė vytis Petružį. Aš pakilau iš vagos, perbėgau per upelį ir atsidūriau Girbučiuose, jau Vabalninko rajone. Įsitikinęs, kad į mane nebešaudo, pasijutau labai drąsus. Atsistojau ant vieškelio ir stebiu, kas čia bus. Stribas priklaupęs iššovė dar kartą, Petružis prie Kuliuko linmarkos apsisuko aplink ir nukrito...

Petružis buvo kilęs iš Trakų rajono, kažkur nuo Daugų. Į mūsų kraštą jis atėjo, kaip sakydavo, užkuriom, buvo vedęs Stefutę Glemžaitę.

O Povilą Kaupą nušovė ant daržinės prėslo. Žmonės šnekėjo, kad Povilas priešinosi ir dar porą burliokų spėjo nušauti. Jis sakydavo: „Kad mane nušaus, tai tikrai žinau, ale aš prisileisiu arti ir vieną savo vietoje būtinai paliksiu...“

Pas Mikšį aš jau nebegrįžau. Trumpam apsistojau Laukmiškiuose pas Gurklį. Nebuvo lengva blaškytis po svetimus kiemus. Nueini, atsisėdi gryčioj ir lauki, ką šeimininkas pasakys. Jei įpila barščių, dar duoda duonos riekę – viskas tvarkoje, o jei paprašo išeit, kepurę ant galvos ir eini toliau. Teko ir po tris dienas pabūt nevalgius. Tai toks ten ir gyvenimas buvo. Ne iš gero aš skersai išilgai praėjau kaimus ir kaimelius tarp Alizavos, Kupiškio ir Pandėlio: Lailūnus, Lebedžius, Laikmiškius, Sriubiškius, Stankūnus, Lidžiūnus, Beržuonius... Apkeliavau Panemunėlio, Kamajų apylinkes ir visur gyvenau skirtingomis, išgalvotomis pavardėmis. Per tuos septynerius metus, nuo 1947-ųjų iki 1953-iųjų, taip ir prasiblaškiau po svetimus kiemus, sutikau daug gerų žmonių, be to, sužinojau neužeinamus kiemus, kurių ir partizanai vengdavo. Sesuo Elena irgi panašiai gyveno įvairiose vietose. O Stasiu maždaug po metų pasirūpino buvęs Saldutiškio vienuolyno vienuolis Jauniškis, kuris buvo vedęs Sakalauskaitę iš Rumpiškėnų kaimo, Rokiškio r. Vėliau jis buvo

apsiskelbęs dideliu ateistu, rašė knygas ateistine tematika, bet buvo doras žmogus. Jis Stasį nuvežė į Vilnių ir apgyvendino Antalieptės vaikų namuose. Ten brolis prabuvo penkerius metus.

R. K. p a s t a b a: LTE, t. 5, p. 36: **Jauniškis Bronius**, g. 1920 03 21 Pakalniuose, Utenos r., tarybinis ateizmo propaguotojas. Surdopedagogas <...>.

Gerai pažinojau partizaną kuprelišķėną Petrą Kairį-*Beržinį* iš Muntvidų k., žuvo Virbališkiuose apie 1948–1949 m. klojime. Kartą jis man davė tokį mažą raštelį nuvežti į Siaurikų kaimą. Įsikišau jį dviračio rankenon. Pasakė, kad ateis žmogus prie kalvės ir prisistatys Jono vardu, liepė su juo nieko nekalbėt, atiduot tą raštelį ir važiuot atgal. Panašius raštelius ne kartą vežiojau iš vieno krašto į kitą ir perdavinėjau. Partizanų pavedimu teko lankytis Buivėnuose ir pas Jono Baltušio-*Trimito* motiną. Pasakiau – laiškas nuo Jono, bet pastebėjau, kad gudri moterytė. Nei dėkui, nei ačiū, tik – nu gal, nu gal, bet paėmė... Daugiau su ja nieko ir nekalbėjau, supratau, kad apie sūnų ji nenorėjo net užsiminti. O ką žinai, gal koks provokatorius?

Iš salamiestėnų į mūsų kraštą ateidavo tik du partizanai, tai Bronius Mekonis-*Cvinklys* iš Buožių k. ir Jonas Devainis-*Mašinistas*. Iš Šimonių į alizaviečius ateidavo *Gintautas* ir *Viršaitis*.

Pažinojau partizaną Petrą Žemaitį-*Vargdienį*, jo žmona su mūsų motina dar giminiavosi, jos mergautinė pavardė buvo Daugelavičiūtė. *Vargdienis* buvo truputį keistokas žmogus. Jam tas *Vargdienio* slapyvardis labai nepatiko, jis vyrų paprašė parinkti kitą slapyvardį. Vyrai rinko rinko, bet nė vienas jam netiko. Tada partizanas Janušonis pasakė: „Jeigu *Vargdienis* netinka, tada tegu bus *Nabogas*...“ Žemaitis labai įsižeidė ir taip jam naujo priimtinesnio slapyvardžio neišrinko.

Ne kartą sutikau Dianą Glemžaitę, kuri kaip ir aš vaikštinėjo po apylinkes ir slapstėsi pas gyventojus. Keletą kartų nakvojome Lailūnuose pas Nižinskienę, kurios vienkiemį partizanai vadindavo Pakrūme. Diana labai mėgo skaityti knygas, kada tik ją sutikdavau, apsirengusi rudos spalvos kailinukais, apsiavusi auliniais batukais, po pažastimi knyga ir, kur beužėjusi, tuoj pat rašydavo. Gabi poetė buvo. Žuvo Plunksnuočių miške (1949 11 14 žuvo šeši partizanai išduoti MGB ag. *Moskva*-Alfonso Lūžos). Mes su Diana Glemžaite atsisveikinome lapkričio 12 d. pas Mikšį Ažušiekščio kaime ir ji per Kazliškį – Žiobiškį išėjo į tą bunkerį Plunksnuočių miške. Kai Diana žuvo, va tada jau čekistai per Dianos popieriukus iššifravo ir Pakrūmę. Tada suėmė Genutę Nižinskienę ir Nižinskienės vyro seserį Juganą, jas teisė ir išvežė į Rusijos lagerius. 1945 m. jų namuose čekistai rado bunkerį, kurio įėjimas buvo padarytas per „ležankos“ rinkes, atvertė atvertė ir ištraukė namų šeimininką Joną Nižinską.

R. K. p a s t a b a: apie **Dianą Glemžaitę** plačiau rašoma kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 1, p. 518, 522, 553, 561, 588, 594; d. 2 (2), p. 378–380; d. 3, p. 588; Vidmanto Jankausko ir Vytauto Ambrazo sudarytoje D. Glemžaitės poezijos knygoje „Mes mokėsim numirti“, išleistoje Vilniuje 1994 m.

Knygoje „Lietuvos gyventojų genocidas“, t. 2, p. 634: **Nižinskas (Nežinskas?) Jonas, Petro**, g. 1906, gyv. Lailūnų k., Rokiškio r., partizanas. Suimtas 1945 02 28, kalintas Rokiškyje, 1945 06 09 Panevėžyje. Karo trib. 1945 08 30 nuteistas penkiolikai metų katorgos ir penkeriems tremties. Išv. į lag. – 1945 10 06 Vorkutlagas, Komija; tremtis – 1956 08 15 Vorkuta, Komija.

Apie brolių žūtį man konkrečiai niekas nieko nepasakė, tik vėliau tarsi tarp kitko užsiminė partizanas Albinas Šidlauskas ir aš supratau, kad brolių jau nebėra gyvų. Maždaug po metų žuvo ir Šidlauskas. Paskutinieji mūsų krašto partizanai – Mykolas Suvaizdis-*Sakalas* ir Edvardas Žilinskas-*Vanagėlis* – žuvo 1956 m. liepos 15 dieną.

Tuo metu tokio likimo kaip aš ir Diana Glemžaitė žmonių kaimuose buvo ir daugiau. Partizanai mus vadino „spraukiniais". Apie Naniškius, Ažušiekštį, Girbučius, iki Lailūnų, Lebedžių vaikštinėjo tokie benamiai per žmones. Teko girdėti apie Juozą Pilkauską, kilusį kažkur nuo Subačiaus iš Pelyšių ar Pelyšėlių kaimo, buvusį stambaus ūkininko sūnų. Balsavimo dieną atjojo raitas į Subačiaus miestelį arkliui po uodega pakišęs Stalino portretą ir taip jis su tuo Stalino portretu arklio pauodegy pajodinėjo po Subačių. Stribai atpažino Pilkauską ir ėmė jo ieškoti. Kur dėtis? Teko žmogui palikti namus ir slapstytis. Pavardę pasikeitė į Martyno Daknio, taip ir „spravkoje" buvo užrašyta, atsidangino iki Notigalės, kažkur įsigijo tinklus, žvejodavo ežere, neva kažkokiai žvejų artelei priklausė. Mėgėjas buvo pakalbėti, o laikydavosi irgi tuose pačiuose kaimuose, kur ir aš gyvenau: Suvaidiškiuose, Neniškiuose, Girbučiuose, Laukminiškiuose... Paskui jis sugalvojo parvažiuot į namus pasikieminėt. Vos tik parvažiavo ir skrebai užėjo. Pamatęs juos ateinančius, šoko bėgti, o tie ėmė į jį šaudyt, pataikė į sprandą ir taip žmogelį pagavo. Aišku, gavo gerai į kailį, teisė ir į Vorkutą išvežė „pasikieminėt".

Taip pat išvaryti iš namų dar slapstėsi partizano iš Girbučių kaimo Kazio Glemžos brolis Jonas ir sesuo Aldona su tėvu Juozu, nuo Skapiškio kilęs kitas Juozas Glemža, nuo Kupiškio tokia siuvėja Bronė, partizanų Naujikų sesuo Uršulė Naujikaitė nuo Skapiškio, lyg iš Laičių, Bronė Mikėnaitė iš Suvaidiškėlių k., jos tėvai buvo išvežti į Sibirą, Šidlauskų brolis Alfonsas Švelnys iš Abejutų kaimo.

Visas tas šitų mano pažįstamų ratas ėjo per Viktoro (Viktusio) Mikšio kiemą Ažušiekščio kaime. Kadangi ten buvo pamiškė, Mikšiai buvo sklypininkai, neturtingi žmonės. O ta Mikšienė-Tindžiulytė Bronė buvo kilusi iš Buivydžių k., Tindžiulio Nikodemo duktė. Bronė buvo drąsi, pasiaukojanti į bėdą patekusių žmonių gelbėtoja. Ateina skrebai, klausia jos, kur „banditai", ji be jokių užuolankų jiems rėžia tiesiai: mes – sklypininkai ir jokių čia „banditų" neieškokit. Skrebai nuleidžia galvas ir išeina nieko nepešę. Tvarto jie neturėjo, vienam pastato gale stovėjo avys ir arklys, o kitam gale jie gyveno. Daugiau kaip metus ir aš pas juos išgyvenau. Prie namo visada stovėdavo rogės su žabais. Mikšienė anksti rytą, būdavo, mane pakelia, pasikinkau sartį ir pamiškėm su šitais žabais, kur tik matyti sniege įmintos žmonių pėdos, pavažinėju, sugrįžtu atgal ir vėl pastatau tas roges iki kito karto. Nebuvo nakties, kad nepraeitų partizanai, todėl mums reikėjo labai atidžiai maskuoti jų pėdas. Tada aš pažinojau apie šešiasdešimt partizanų, kurie praeidavo pro Mikšius.

Šiandien galiu atvirai pasakyti, kad tokių žmonių kaip Bronė Mikšienė buvo nedaug. Ji labai padėjo ir partizanams, ir visiems mums, vienaip ar kitaip pokario metais netekusiems gimtų namų, varu išvarytiems iš gimtųjų lizdų, besislapstantiems ištremtų į Sibirą šeimų nariams, partizanų broliams, seserims, klajojusiems

po kaimus, kad gautume duonos kąsnį, pastogę nuo sniego, lietaus ar pasislėpt nuo mus persekiojančių stribų...

Kartą netoli Alizavos, į Abejutų kaimą, pas Glemžą, atėjo Albinas Šidlauskas ir mano broliai Antanas su Juozu ir tuo metu jie buvo tvarte. Glemžai kažkaip nepatogu, kad svečiai sėdi tvarte, ėmė po vieną kviesti gryčion. Atėjo Šidlauskas, atsisėdo už stalo, šeimininkas pastatė alaus ąsotį ir gurkšnoja abu. Atsidaro durys ir netikėtai įeina du skrebai. Laba diena, laba diena, priėjo prie Šidlausko, tiesia jam ranką pasisveikint, tas apsimetė girtu, dešinę ranką įsikišo į kišenę ir jau laiko pasiruošęs už pistoleto rankenos, o kairę paduoda skrebui ir pasisveikina. Šeimininkas stribus jau kviečia už stalo, Šidlauskas suprato, kad geruoju čia gali nesibaigti, vertėsi per stalą ir per duris... Bet durys tai į vidų atsidaro, nors labai greit susiorientavo, patraukė už rankenos ir tekinas iš gryčios. O Antanas su Juozu matė tuos skrebus ir iškart pasiruošė kautynėms. Vos tik skrebai pasirodė laukujėse duryse, tuoj į juos kirto iš automatų, bet, atrodo, kad laimingai, nekliuvo nė vienam. Skrebai ėmė bėgt, o broliai juos vytis. Kažkiek vijosi, bet tuo viskas baigėsi, atgal jau jie pas Glemžą nebegrįžo, nuėjo į Spiegus. Po tokio įvykio Glemžai nebeliko nieko kito – tik į mišką.

Kaip ten toliau buvo, aš nežinau, bet kartą jis pareina namo be ginklo aplankyti savo mažų vaikų. Atsigulė pailsėt, o anksti rytą prisistatė kareiviai vežti Glemžienę Sibiran, rado ir jį. Tada ir jį kartu su visa šeima sukrovė į sunkvežimį ir išvežė. Iš Sibiro jis kažkam slapta parašė laišką, kuriam klojime palikęs savo šautuvą, jį surado Albinas Šidlauskas ir pasiėmė. Taip žmogus laimingai, be jokio tardymo, be didesnių kančių išvažiavo į Sibirą ir vėliau, po Stalino mirties, kaip ir visi kiti grįžo į Lietuvą.

Kada Kupreliškio kunigas Antanas Valantinas (KGB ag. *Tupėnas – R. K.*) 1951 m. rugsėjį apnuodijo ir atidavė į čekistų rankas septynis partizanus, parapijiečiai iškart suprato, kad su tuo kunigėliu kažkas ne taip, kadangi jį tuoj pat perkėlė Panevėžio rajonan, į Miežiškius. Aš tuo metu gyvenau Velykiuose, teko girdėti kaimo moterėles šnekant, kad prie kunigėlio namų per naktis sėdi skrebai. Jos manė, kad tą kunigėlį seka, o iš tikrųjų, pasirodo, jį jau skrebai saugojo, kad kas į jį nepasikėsintų. Nežinantiems jo juodų darbų šitas kunigėlis buvo vienas iš garbingiausių parapijos žmonių. Jis ir muzikantas buvo, ir poetas, aktyvus krašto etnografijos rinkėjas ir puoselėtojas, su žmonėmis betarpiškai mokėjo bendrauti. Kaip tokio kunigėlio nemylėt? Kita vertus, galbūt jis savo noru ir nepasirinko to baisaus išdaviko kelio, gal jam per prievartą buvo primesta? Jaunas, perspektyvus – atsirado reikiamu laiku reikiamoj vietoj. Todėl juo ir pasinaudojo.

Po penkerių metų lagerio ir dvejų metų tremties motina grįžo į Lietuvą. Tėviškėje namai dar buvo nenugriauti, mums pasitraukus juose gyveno tokie Navikai. Jų sūnus iš pradžių dar ir į mišką buvo išėjęs, nors vėliau registravosi, bet jie mums lyg ir prijautė. Pasitraukę iš namų, mes visą ūkį palikome jiems. O kai mama grįžo iš Rusijos, tada mūsų namuose vienam gale jau gyveno Purtuliai, kitam – kolūkio partijos sekretorius Vikanis. Šitie žmonės irgi neprieštaravo, kad mama apsigyventų kartu. Vikanis jai paskyrė nedidelį kambariuką ir mama jame apsigyveno. Mirė 1983 m.

Versta iš rusų kalbos

P A Ž Y M A

Iš KGB archyvo

B. b. Nr. 2734/3

Bulovas Pranas, Prano, g. 1888 m. Laukupėnų k., Rokiškio r. Iki arešto gyveno Kalpokiškio k., Rokiškio r. Išsilavinimas – 3 kl. pr. mokyklos, iki nacionalizacijos turėjo 50 ha žemės, 4 karves, 1 arklį.

Bulovas Pranas buvo suimtas Rokiškio NKVD sk. 1944 m. rugpjūčio mėn. už ginkluotą sovietinių partizanų užpuolimą.

1944 m. pavasarį prie Bulovo namų Kalpokiškio k. atėjo grupė sovietinių partizanų. Kažkuris iš jų, pabeldęs į Bulovo namų duris, pasakė, kad yra raudonieji partizanai, ir paprašė išnešti į lauką jiems ko nors užvalgyti. Atsakydamas į tai, kažkas iš namo gyventojų per langą išmetė granatą ir iš namo pastogės į raudonuosius partizanus pasipylė šūviai. Dėl to buvo sužeisti 7 raudonieji partizanai.

Apklausiamas P. Bulovas kaip kaltinamasis 1944 m. rugpjūčio 13 d. parodė: „Panašiai 1944 m. balandžio 3 d., 23–24 val., aš buvau savo namuose. Be manęs, tuo metu buvo ir mano sūnūs: aštuoniolikmetis sūnus Jonas, sūnus Antanas, kuriam tuo metu buvo 16 metų, ir 19-kos metų amžiaus kaimynas Vitalijus Navikas. Tuo metu iš lauko pusės kažkas pabeldė į duris. Prie durų priėjo mano žmona ir paklausė, kas beldžiasi į duris. Už durų atsakė, kad tai sovietiniai partizanai ir nori ko nors užvalgyti. Žmona durų neatidarė. Aš pasakiau, kad valgyti paduos per langą. Tuo metu mano sūnus Antanas paėmė granatą ir metė ją į sovietinius partizanus per lango orlaidę. Pasigirdo sprogimas ir šauksmai. Partizanai ėmė šaudyti į namą. Mano sūnūs Jonas, Antanas ir kaimynas Navikas užlipo ant namo pastogės ir atidengė ugnį iš šautuvų į sovietinius partizanus. Po susišaudymo partizanai pasitraukė. Nušautų partizanų kieme nebuvo. Aš tik po to sužinojau, kad buvo sužeisti penki partizanai. Tuo metu mes turėjome du šautuvus, pistoletą ir granatą. Aš turiu tris sūnus. Šiuo metu visi trys išėjo į mišką, kartu su savimi pasiėmė ir minėtus ginklus.“

Pateiktame kaltinime Bulovas prisipažino kaltu, išskyrus tai, kad granatą į raudonuosius partizanus metė ne jis, o jo įsakytas sūnus Antanas.

Apklaustas byloje kaip liudininkas Balaboskin Aleksėj Trofimovič, g. 1915 m. Miliūnų k., Rokiškio r., 1944 m. rugpjūčio 8 d. parodė: „1943 m. rudenį, kur gyveno Pranas Bulovas Danilovkos kaime, Rokiškio apskr., mes – sovietiniai partizanai, nakties metu – Chlebnikov Aleksėj, aš ir kiti partizanai tuo metu, turėję pseudonimus *Lenakor*, *Nil*, *Pavel* ir kiti, iš viso 8 žmonės atėjome prie Bulovo namo ir ėmėme belstis į duris norėdami gauti iš jų maisto produktų.“

Bulovas atidarė duris ir metė į juos granatą. 6 sovietiniai partizanai buvo sužeisti, iš jų du sunkiai. Po to dar Bulovas metė repliką: „Štai jums duona, valgykite!“

Bylos liudytojas Kudūkis Adolfas, Adomo, g. 1907 m., gyvenantis Baltušių k., Rokiškio vlsč. ir apskr., 1944 m. rugpjūčio 12 d. Bulovo atžvilgiu parodė: „1944 m. balandžio ar kovo mėn. naktį į Kalpokiškio k. atėjo sovietiniai partizanai ir pabeldė į Bulovo Prano namų duris ir paprašė išnešti jiems pavalgyti. Bulovas atsakė, kad išnešiu, o po to atidarė lango orlaidę, metė į juos granatą, sprogimo metu buvo sužeisti 5 sovietiniai partizanai. Po to Bulovas su sūnumis apšaudė sovietinius partizanus. Apie tai Kudūkiui papasakojo asmeniškai pats Bulovas Pranas.

Balaboskin ir Kudūkis patvirtino savo parodymus ir akistatose su Bulovu. Bulovas jų parodymus pripažino teisingais ir visiškai atitinkančiais tikrovę (žr. bylos lapai 19 – 20).

LSSR NKVD karinio tribunolo nuteistas nuo 1945 m. sausio 25 d. pagal RSFSR B. k. 58-1a str. 10 metų laikotarpiui.

Duomenų apie išlaisvinimą byloje nėra.

Arch. tardymo byla Nr. 2734/3 Bulovo P. P. yra KGB 10 sk. prie Liet. SSR MT.

Pažymą sudarė: Rokiškio r. KGB sk. prie Liet. SSR MT vyr. leitenantas (Krapavičius)

(parašas) 1969 m. spalio 10 d.

Pasakoja LIONGINAS MIKĖNAS

Užrašyta Juodupėje
2003 08 19

Gimiau 1930 m. gegužės 6 d. Suvaidiškių kaime, buvusiame Pandėlio rajone. Šeimoje augome aštuoni vaikai, tėvai turėjo 10 ha žemės.

1947 metais iš mūsų kaimo į mišką išėjo Kazys Katelė, kadangi tais pačiais metais po partizanų sušaudymo mūsų kaime jį stribai suėmė ir nusivežę į Pandėlį labai sumušė. Apie tris mėnesius K. Katelė partizanavo ir kažkur prie Subačiaus žuvo. Mūsų kaime buvo apsistoję partizanai, nebuvo tos dienos, kad jie neužsuktų pas vieną ar kitą gyventoją. Trejus metus, iki pat 1947-ųjų, skrebai kaiman bijojo įkelti koją. Tik vieną rudenį atėjo varyti žmonių, kad vežtų valstybei pyliavas.

Partizanai ne kartą ir pas mus nakvojo. Būdavo, tėtis iš klojimo atneša šiaudų kūlį, pakloja gryčioj ant grindų ir penki ar šeši vyrai čia miega. Tiems vyrams tada vadovavo iš Biliūnų kaimo kilęs Antanas Gūra-*Šarūnas*. Jo būriui priklausė Povilas Gaigalas-*Žukovas* iš Baroninės kaimo, Jonas Bulovas-*Vėjas*, Juozas Bulovas-*Iksas* ir Antanas Bulovas-*Budrys*, Šedys nuo Žiobiškio, Petras Kuliukas-*Daktarėlis* iš Griaužių kaimo, Alfonsas Šakalevičius-*Gintautas* iš Gudelių kaimo (Pandėlio apyl.), Alfonsas Baltušis (žuvo Laukmiškiuose), Ignas Blažys-*Batiuška* ir Feliksas Blažys-*Meškiukas*, Jonas Vingelevičius (Kazlauskas)-*Rabinas*, Bronius Janušonis-*Špokas,* Antanas Repšys-*Uosis* (R. K. p a s t a b a: A. P. P., d. 1, p. 604 klaidingai nurodytas Repšio slapyvardis) iš Kreipšių kaimo (žuvo netoli Virbališkių), Petras Žemaitis-*Vargdienis* iš Daupelių kaimo, Šnioka, ateidavo Vladas Žalkauskas-*Astras*, kurį nušovė Notigalėj, ir kt.

Vieną 1945 metų vasaros vakarą mūsų sodyboje susirinko apie 30 partizanų ir patraukė pro Abelius į Sriubiškius, Lidžiūnų link. Už Sriubiškių, netoli Daupelių kaimo, apsistojo nedideliame miškelyje ir sugulė pailsėti, bet tuo metu atvažiavo skrebai ir susidūrė su besilsinčiais partizanais. Daugelis partizanų, pakilę iš miegų, pasimetė ir nesuprato, kas dedasi. Vieni bėgo į vieną pusę, kiti į kitą, partizanas Kazys Krisiūnas traukėsi Šakalių dvaro link, bet netoli Rumpiškėnų kaimo pasaloje buvę rusų kareiviai jį nušovė. Taip pat rusai nušovė Rumpiškėnų kaime ariantį dirvą Narutį, du Buivydžių kaimo vyrus, irgi ariančius lauką – Povilą Tubelį ir Juozą Šakalį.

Pas mano dėdę Joną Mikėną slapstėsi Povilas Jakubka, bet vyrai kažką įtarė ir jį išvarė, liepė eit į savo tėviškę ir ten slapstytis. 1947 metų balandžio mėnesį, prieš Velykas, iš vakaro stribai ir rusų garnizono kareiviai apsupo mūsų kaimą, kadangi partizanai ruošėsi pas mus švęsti Velykas. Povilas Gaigalas su Gūra buvo kažkur išjoję, o kiti vyrai išėjo į kaimą pasirinkti maisto. Tuo metu pas kaimyną Katelę užėjo keli partizanai ir, kai juos užklupo rusai, susišaudant žuvo Petras Kuliukas-*Daktarėlis*, Antanas Žeižys-*Vanagėlis*, Vingelevičius (Kazlauskas)-*Rabinas*, o Bulovai pabėgo. Į apsiaustį grįždami pakliuvo Gaigalas su Gūra. Prieš pat kaimą stribai, pamatę juos atjojančius, šovė į arklius. Gaigalą iškart užgulė arklys, o Gūra dar pabėgo kokius du šimtus metrų ir krito. Gaigalas prašė greičiau jį pribaigti, nes buvo sunkiai sužeistas. O Vingelevičius (Kazlauskas) bėgo per

sodą, bet tarp medžių stovėjęs stribas jį nudūrė durtuvu. Tą naktį prieš Velykas Suvaidiškių kaime žuvo penki partizanai. Iš kitos kaimo pusės jojo Petras Gaigalas ir Janušonis. Pamatė, kad prie Katelės namų kažkas laksto, metėsi į šoną, bet tuo metu pasipylė raketos, tačiau stribai šaudė ne į juos. Vėliau sklido kalbos, kad skrebai jų pasigailėjo. Dėl Petro Gaigalo buvo neaišku, nes jie trise – Petras Gaigalas, Povilas Jakubka ir Šnioka (buvęs mokytojas nuo Suvainiškio) – kažkokiu būdu buvo pabėgę iš Rokiškio kalėjimo. Šniokos tėvas dirbo eiguliu Taručių miške. Užėję rusai bandė išniekint jo žmoną, vyras ją gynė, už tai kareiviai jį subadė durtuvais.

Susišaudymo metu pas mus nakvojo partizanas Alfonsas Šakalevičius. Niekas iš mūsų negirdėjo šaudymo, nors veiksmas vyko tik už pusės kilometro.

Kitą dieną mano tėvuką Juozą Mikėną, jo brolį Joną Mikėną ir tetą Elzbietą Mikėnienę areštavo ir be teismo trejus metus laikė Panevėžyje.

Po to susišaudymo skrebai ateidavo jau kasnakt. Vieną kartą gulėjau klėtyje, o keli atėję stribai susėdo prie klėties. Po kurio laiko pradėjo daužyt klėties duris. Atidariau, įleidau į vidų, Pandėlio stribų leitenantas Jankus ėmė mane daužyt kumščiais per veidą. Vienas stribas užsimojo automato buože, tai aš rankomis užsidengiau veidą, o kitas stribas, toks Laginauskas (tėvas), durklu dūrė per apklotą, bet tik nedaug teįdūrė į blauzdą. Reikalavo pasakyti, kur slapstosi sesuo. Ją įskundė kaimynė Valė Gintautaitė. Smarkiai sumušę liepė man prisistatyt į Pandėlio MGB.

Pandėlyje, priešais bažnyčią, buvo toks didelis namas, tai jame tardė čekistas Cigankovas. Tą kartą tik patardė, jau nebemušė. Kitą kartą vėl pasikvietė, bet tada nuėjau į buvusį Puzino namą Panemunio gatvėje. Pasisodino tas pats Cigankovas ir ėmė klausinėt, kas pas mus užeina, o šalia stovi skrebas. Kai pasakiau, kad niekas neužeina, ir prasidėjo – ir rankomis mušė, ir kojomis spardė, kiek galėjo. Pasodina į fotelį, už plaukų paima ir trenkia galvą į sieną, o tas skrebas per šonus kumščiais vanoja ir koja spiria, spjaudo į veidą. Apdaužę paleido į namus.

Po trejų metų tėvuką nuteisė penkeriems metams lagerio, tetą Elzbietą – septyneriems, o dėdę Joną – aštuoneriems. Tėtis 16 metų kalėjo Novosibirsko srityje, o Petras Gaigalas legalizavosi.

Vieną dieną pjovėm malkas ir pamatėm, kad nuo kaimo pusės pasipylė gal 30 skrebų. Tuoj pat suėmė Petrą Gaigalą, mane ir mano pusseserę Danutę Kunigonytę-Babickienę ir atvarė į Pandėlį, į tą patį Puzino namą. Kunigonytė buvo iš Lebedžių kaimo. Čia ėmė klausinėt, su kuo draugauju, su kuo bendrauju. Pasakiau, kad su niekuo. Per naktį palaikė ir pasakė, kad prisistatytume į Rokiškio MGB. Buvo pavasaris, polaidis, šlapia, o mes kulniuojam pėsti 25 kilometrus į Rokiškį. Ėjom gal 8 valandas pro Kazliškį, pro Moškėnus. Čia vėl mus pasikviečia tas pats Cigankovas. Nusivedęs į antrą aukštą, ėmė klausinėt, kas mane mušė. Pasakiau, kad mušė, bet kas – neatsimenu. Rėkė vis sukdamas kumštį aplink nosį. Po to iš apačios pasišaukė ruskelį ir liepė mane nuvest rūsin į kamerą. Nuvedęs užrakino. Sėdžiu sėdžiu, turėjau lašinių, išsiėmiau ir valgau. Taip meiliai žiūri į lašinius tas ruskelis, daviau ir jam. Klausiu, kada mane vėl pasikvies tas leitenantas. Ruskelis sako, kad jis seniai išėjo, nebebus iki pirmadienio. Tai ką man daryt? Jis tarė:

– Palik savo lašinius ir drožk namo.

Išleido ir pusseserę Danutę. Mes pernakt ir parkulniavom į namus – 40 kilometrų.

Mano sesers dar nesuėmė, o Gintautaitę suėmę rusų garnizono kareiviai jau varėsi. Ties Lailūnais vienas kareivis šovė į stribų leitenantą Jankų, bet kulka jį vos lietė, o kitam kareiviui pataikė tiesiai į smilkinį. Tada kareivis šoko per griovį, atsuko automatą ir suriko:

– Nepodchodite! (Nesiartinkite!)

Niekas į jį nešovė. Kareivis apsisuko ir nuėjo Nartaikių pusėn per balas miško link. Nušautą kareivį paguldė vežime prie Gintautaitės ir nuvežė į Pandėlį. Tas Jankus, matyt, ir patiems rusams įsipyko, kad atsirado vienas toks narsus ir ryžosi jį nudėti, deja, nepasisekė.

Laukminiškių kaime gyveno Kazimieras ir Apolinaras Rasiuliai. Apolinaras po karo išėjo į mišką. Nušovė jį Ratkūnuose, netoli Panemunio, ūkininko daržinėje, jis mokytojavo Dumbliuose.

Apie 1946 m. nuo Kupiškio pusės užėjo rusų kariuomenės garnizonas su vietiniais skrebais ir ėmė supti Laukminiškius. Netrukus pasigirdo kulkosvaidžių ir šautuvų salvės, uždegė Albino Indrelės namus, Albino Kaluinos ir Rasiulių ūkius. Tada tuos tris ūkininkus sudegino, nors iš šių namų į mišką niekas nebuvo išėjęs, tik Kazimieras Rasiulis buvo pasidaręs bunkerį: po žeme galėjo išlįst į tvartą, iš tvarto – į šulinį. Kai uždegė Rasiulio namus, jis išlindo iš bunkerio ir bėgo. Nubėgo apie pusę kilometro, bet jam peršovė kojas, tada pats susisprogdino. Tuomet sudegino Rasiulienes – motiną ir močiutę, abi gyvas sumetė į ugnį, o tėvas Rasiulis pabėgo. Vėliau jis pasikeitė pavardę ir gyveno Pažėviškiuose. Kaluiną areštavo ir nuteisė. Be to, iš Gindvilių rusai atsivežė brolį su seserim. Merginą peršovė ir gyvą įmetė į degančios Rasiulio jaujos pakuros duobę, o broliui liepė bėgti. Šis pabėgo, jo nenušovė. Kadangi pakuros duobėj buvo vandens, tai sesuo paniro ir taip liko gyva, nesudegė. Kitą dieną mūsų kaimynas Jonas Mikėnas rado ją duobėje dejuojančią ir ištraukė. Įsidėjęs į ratus, nuvežė į Kupiškio ligoninę.

Gintautaitės, kuri mus skundė, du broliai buvo partizanai. Lionginas dar prieš karą Troškūnuose dirbo kooperatyvo pirmininku, po to Suvainiškyje – medžio pramonės kombinato direktoriumi, ten įdarbino ir savo jaunylį brolį Alį, o brolis Alfonsas liko namuose.

Tuoj po karo Alfonso žmona vežė Lionginą Kupiškin. Grįžtančią atgal ties Bagdonių kaimu ją pasitiko du rusų kareiviai, nusivarė netoli Alizavos ir miškelyje išprievartavo. Parėjusi į namus, ji pasisakė vyrui Alfonsui. Šis nuėjo pas kaimyną, čia atėjo ir senas medžiotojas Albinas Griška, Povilas Gaigalas. Visi gerai pagėrė ir, pasiėmę medžioklinius šautuvus, nutarė patvarkyti tuos ruskelius. Sužinoję, kad ruskeliai nakvoja pas Marcinkevičių Elniškių kaime (prie Vainiūniškio ežerėlio), nuėjo pas jį. Į vidų su šautuvu įėjo Griška, o tiedu liko saugoti lauke. Tuoj priešais Grišką atsirado du ruskeliai su automatais, bet Griška trenkė iš medžioklinio, ir vienas ruskelis iškart krito vietoje, o kitas pabėgo. Netrukus prisistatęs garnizonas nušovė du Marcinkevičiaus sūnus.

Kartą pamatėm atvažiuojant gal dešimt pastočių, pilnų skrebų ir rusų kareivių. Atvažiavę į kaimą, suėjo į Gintauto gryčią. Atsivedė Albiną Grišką ir išvažiavo, bet netrukus grįžo ir padegė Gintautų gyvenamąjį namą bei klojimą. Prisikrovę pilnus vežimus turto išvažiavo. Nuvažiavę į Suvaidiškių kaimą ir sutikę tą kareivį, kurio draugą Griška nušovė, išstūmė Grišką iš rogių ir nušovė. Apie savaitę jo kūnas išgulėjo toje pačioje vietoje, kur buvo nušauti Gūra ir Gaigalas.

Apylinkėje veikė ir partizanais apsimetę plėšikėliai. Mūsų krašte partizanavo Leonas Pakšys iš Čeponiškio kaimo ir Linas Vaitiekūnas iš Lebedžių. Vėliau Pakšys legalizavosi ir abu su Vaitiekūnu ėmė plėšikaut partizanų vardu. Kartą jie, prisikrovę vežimus rūbų, maisto, važiavo per Gindvilių kaimą ir pas vieną gyventoją apsistojo. Atsinešė naminės, išgėrė ir nuėję klojiman atsigulė ant šieno. Tas žmogus nuvažiavo milicijon ir juos įskundė. Milicija, apsupusi klojimą, šituos „partizanus" suėmė. Vėliau juos teisė ir pasodino į kalėjimą.

Pasakoja STANISLAVA TAMOŠIŪNAITĖ-GRAIČIŪNIENĖ

Užrašyta Dėlynės k., Pandėlio sen.
2004 08 28

Gimiau 1920 m. Dėlynės kaime, Pandėlio valsčiuje. Brolis Teofilis Tamošiūnas gimė 1921 m. Kai po karo rusų enkavedistai gaudė jaunus kaimo vyrus į armiją, mes gyvenom Daukučiuose. Prieš 1945 metų Kalėdas kaime kalėdojęs Palėvenytės bažnyčios klebonas perspėjo žmones, kad privežta enkavedistų, tegu jaunuoliai, kuriems priklauso tarnauti rusų kariuomenėje, pasislepia. Brolis Teofilis buvo tikintis, laukė kunigo, paruošė kalendą, bet pamatė ateinančius enkavedistus. Tada jis užkėlė ant arklio jaunesnįjį brolį Juliuką (g. 1923 m.) ir abu puolė slėptis. Juliukas raitas jojo, o Teofilis, nusiavęs batus, basas bėgo į miško pusę, bet nuo miško kita enkavedistų grupė jiems pastojo kelią. Abu sugavo ir, nusivedę į kaimyno Vilimo sodybą, Teofilį nušovė. Taip pat nušovė Antaną Gudelį iš to paties Daukučių kaimo. Jie su Vilimu buvo pasislėpę pas mus pakrosnyje, kažkas apie tai pranešė stribams. Atėję jie liepė išlįsti jiems. Jei ne, pagrasino mesti granatą. Jiedu išlindo, tuomet Vilimą paliko, o Gudelį nušovė.

Iš Daukučių kaimo į mišką išėjo Alfonsas Šakalevičius, kuris žuvo prie Vainiūniškio ežerėlio.

Vienąkart atvažiavę skrebai paėmė mus su broliu Julium ir nusivežė į Rokiškį. Visą savaitę išlaikė Rokiškio stribyne. Tardė leitenantas Moisejevas, nedavė nei valgyt, nei gert ir dar į kailį gavom. Kai mušė, tai dar pusė bėdos, bet kai ėmė laužyt kaulus, rėkiau nesavu balsu. Vis klausinėjo, kokie „banditai" pas mus ateina, ar pažįstu Puziną. Aš jam sakau, kad nieko nežinau, tada duoda su rimbu ir sako: „Dabar sužinosi". Duoda kur pakliūna – ir galvon, ir per nugarą.

Su mumis suėmė Juganą Nižinskaitę, Alfonsą Glemžą ir Oną Glemžienę iš Lailūnų, mūsų kaimyną Kazį Lašinską. Būdavo, suklupdo visus kameros kampuose ir liepia klūpėt, nesidairyt. Dažniausiai tardydavo naktimis. Tardytojo kabinete buvo tokia maždaug pusantro metro aukščio pertvara, panaši į bufetą.

Budelis Moisejevas vaikšto su rimbu prie to „bufeto“ ir vis dainuoja: „Eina dūšia iš kūno – negauna pėkūno...“ (pėkūnas – globėjas). Tuos pačius žodžius loja ir loja, o paskui kalba sau vienas: „Šitą kurvą nušautume pavežę į Panevėžį, bet ten nėra miško...“ Iš pradžių raudojau, maniau, kad išveš, o paskui supratau, kad jis niekus kalba. „Brolis Julius viską pasako, o tu, blet, nenori prisipažinti. Mes tave vis tiek užmušma“. Po savaitės Moisejevas, atidavęs pasą, pasakė: „Dar tau bus, blet...“ Jeigu pasą atidavė, pamaniau, jau nekas, Glemžienei neatidavė paso. Atseit sūnus viską pasakė, nes jam grasino. Išsigando vaikas ir prašneko. Glemžienei sudarė bylą, o ji prašo paleist, nes vaikai maži, bet ruskis jai tik spyrė į užpakalį. Glemžienę pasodino į kalėjimą, o mudu su broliu paleido, atsipirkom mėlynėmis, kadangi neprisipažinom.

Tas Moisejevas ir į namus atvažiavęs tardydavo. Mano sūnus gimęs 1937 metais, tai Moisejevas ėmė prikaišiot, kad sūnų sugyvenau su partizanu. Pasakiau, kad tada Lietuvoje dar partizanų nebuvo. Tuomet jis liepė skaitytis su žodžiais ir įsidėmėt, su kuo kalbu. Pasakiau jam, kad su tuo pačiu Moisejevu, kuris man Rokišky kailį karšė. Mano mama, išgirdusi tokius mano žodžius, išsigando, o Moisejevas trenkė kumščiu ir liepė nutilt. Po to mamai liepė kinkyt arklį ir vežt jį su skrebais Pandėlin. Grįžusi pasakojo, kaip tie skrebai iš jos visą kelią tyčiojosi. Šautuvą ant kelių padeda ir liepia bučiuot. Sako: „Bučiuok, čia Dievo koja“. Mama dreba iš baimės, bučiuoja šautuvą, o skrebai kvatojasi.

Vienąkart mano tėtį Julių Tamošiūną skrebai nusivarė į Lailūnus, pas Romą Spietinį, liepė nusirengt ir atsigult ant žemės. Atgulusį mušė lazdomis, labai smarkiai pridaužė, po to jis ilgai sirgo, negalėjo vaikščioti. Kai mudu su broliu areštavo, norėjo ir tėvą pasiimt, bet šis vos gyvas gulėjo ant krosnies po sumušimo, o už jo nugaros pasislėpęs gulėjo partizano Alekso Puzino sūnelis Antanas. Skrebai vaiko taip ir nepastebėjo. Radžiūnuose buvo keturi broliai Šalčiai – Edmundas, Jonas, Albertas ir Lionginas. Jonas su Albertu žuvo Spieguose, Vitartienės sodyboje, Lionginas žuvo kažkur kitur, o Edmundą dar 1941 m. nukankino Rainiuose. Jų motina dažnai pas mus užeidavo, nakvodavo, labai miela moteris buvo. Ji sakydavo: „Mane žmonės apšneka, sako: nužudė keturis sūnus, o ji nerauda. Aš žinau, su kuo kalbu, kam galiu raudot ir kam ne...“

Pasakoja DANUTĖ ŠPOKEVIČIŪTĖ-VISOCKIENĖ

Užrašyta Biržuose
2003 07 17

Gimiau 1928 m. Burgėnų kaime, Saločių valsčiuje. Šeimoje augome trys vaikai: aš, broliai Albertas Kavaliauskas (kito tėvo), g. 1916 m., ir Vytautas, g. 1926 metais.

Į mišką Albertas pasitraukė 1947 m. ir įstojo į Stasio Naudžiaus vadovaujamą būrį (apie šį būrį ir partizaną Albertą Kavaliauską-*Kapitoną* plačiau žr.: „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. I, p. 635 partizano Alberto Petrausko-*Valdovo* prisiminimuose). Brolis Vytautas į partizanų būrį išėjo 1945 m. tiesiai iš

gimnazijos suolo. Tuo metu Albertas gyveno ir dirbo Biržuose, turėjo savo mechanines dirbtuves, o mes su tėvais gyvenom kaime. Iš to paties kaimo su Vytautu išėjo ir Antanas Maldutis. Iš pradžių tam partizanų būriui vadovavo leitenantas Kazimieras Pažemeckas. Kiek man žinoma, partizanai leido savo laikraštėlį, rašė įvairius straipsnius, kūrė eilėraščius. Kūryba labai domėjosi mano brolis Vytautas Špokevičius-*Katrė* ir Vladas Vaičiūnas-*Bigūnas,* buvęs studentas. Prie pogrindinės spaudos leidimo taip pat prisidėjo ir Vincas Morkūnas-*Dėdė* iš Laumekiškio kaimo.

Pas mus ir gryčioje, po spinta, buvo įrengtas bunkeris trims keturiems vyrams pasislėpt. Tas bunkeriukas buvo labai patogus pasislėpti rusų kariuomenės siautimų metu arba netikėtai užėjus stribams. Šitame bunkeryje slėpėsi ne tik mano brolis Vytautas, bet ir kiti partizanai: Emilis Duduras-*Plechavičius,* Vytautas Morkvinas-*Vidzėnas,* Petras Grigonis, dirbęs policijos nuovadu Papilyje, Kvetkuose, Biržuose, Saločiuose viršininku.

Į Sibirą mūsų šeimą išvežė 1946 metais. Pirmiausia areštavo tėtį ir uždarė į Saločių stribynę. Vėliau jį perkėlė į Panevėžio kalėjimą, kuriame išlaikė devynis mėnesius ir paleido. Kai tėtis grįžo į namus, tada mus abi su mama areštavo ir teisė. Saločiuose mane suimtą labai mušė tardytojas Ovčerenka, Biržuose tardė ir mušė Kairelis, Lapašinskas, Margunovas. Ypač daug teko man nuo vertėjo Janavičiaus. Jis savo rankų nevargino, paima taburetę ir trenkia, kur pakliuvo. Teisme liudijo viena stribų šeima. Mama gavo 10 metų, o aš 5 metus, kadangi tuo metu buvau nepilnametė, turėjau tik septyniolika metų. Mus teisė kaip partizanų ryšininkes ir rėmėjas. Mane išvežė į Archangelsko sritį, o mamą – į Karagandą.

1947 m. Burgėnų kaime pas kaimyną Aleksą Madisevičių partizanai nušovė stribą Juozą Morkūną už tai, kad persekiojo ir skundė partizanus. Kadangi mes su mama tuo metu jau buvom išvežtos į lagerius, tėvas buvo likęs vienas namuose. Nušovus stribą, atėjo Saločių stribai ir smarkiai sumušė tėvą.

Brolis Vytautas Špokevičius žuvo 1947 metų balandžio mėnesį Raudondvario kaime, pas Armonavičių. Tuo metu gyvą paėmė partizaną Albertą Petrauską.

Brolį Albertą Kavaliauską stribai irgi persekiojo, nors jis gyveno mieste, buvo vedęs, augino sūnų, bet irgi palaikė ryšį su partizanais. Vieną kartą jį areštavo, bet vedamas į tardymą jis nutrenkė stribą ir pabėgo. Pabėgęs nuėjo tiesiai į tą patį būrį, kuriame buvo ir brolis Vytautas. Kiek man žinoma, jie vaikščiojo labai plačiai, nueidavo į Latviją ir vėl grįždavo. Vėliau jis slapta grįžo į Biržus ir apsistojo Vytauto gatvėje, pas Elzę Žulonaitę. Pas ją lankydavosi Romualdas Jonas Šilinis. Dabar sunku tiksliai nustatyti, kaip buvo iš tikrųjų, bet fakto, kad brolis Albertas buvo išduotas, nepaneigsi. Žulonaitės namus blokavo čekistai, Albertui buvo pasiūlyta pasiduoti gyvam, bet jis nepasidavė ir žuvo degančiame name 1947 m. kovo 1 dieną.

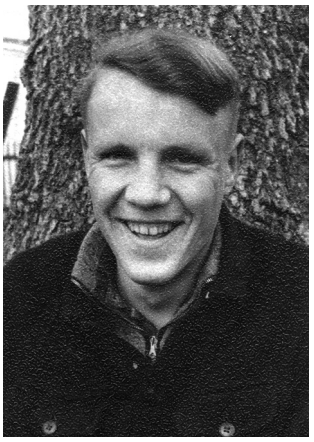
Kai 1951 metais grįžau iš lagerio, tėviškėje neleido registruotis, prisiregistravau Vabalninke, pas tetą Emiliją Štinkienę. Pasikvietė į Pasvalio MGB ir ėmė verbuoti. Iš pradžių gąsdino, kad negausiu darbo, po to ėmė siūlyti savo paslaugas ir prašė jiems padėti.

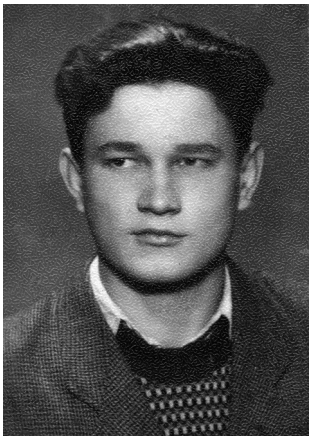
1. **Nijolė Gaškaitė** 17-ame lagpunkte, Baraševo gyvenv., Mordovijos ASSR, 1962 09 07. **(00-32)**

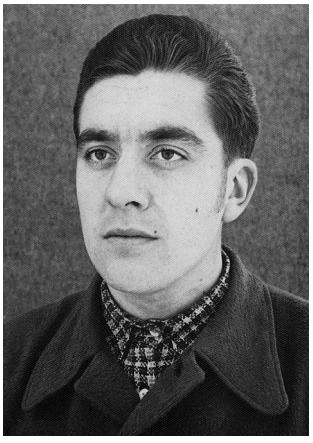
2. **Donatas Bičiūnas** 11-ame lagpunkte, Javas gyvenv., Mordovijos ASSR, 1960 m. **(00-33)**

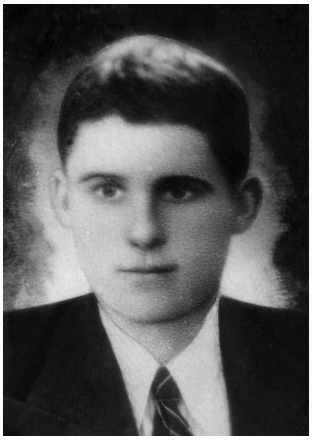
3. **Jonas Skeivelas** iš Suvainiškio, Rokiškio r., 1960 m. **(00-35)**

4. **Petras Plumpa**, 1958 03 01. **(00-36)**

5. **Česlovas Kučinskas** 7-ame lagpunkte, Sasnovkos gyvenv., Mordovijos ASSR, 1959 01 13. **(00-37)**

6. **Jonas Vilkas** (g. 1927 m.) iš Stankūnų k., Pandėlio vlsč., sušaudytas Pandėlio stribų 1944 m. **(CD-252)**

Pastaba. Visose nuotraukose esantys asmenys vardijami iš kairės.

7. **Vytautas**, **Bronė** ir **Kazys Daugelavičiai** iš Stankūnų k., Pandėlio vlsč., 1959 m. **(CD-251)**

8. **Algimantas Petras Susnys** ir **Tadas Gavelis** iš Daugų 11-ame lagpunkte, Javas gyvenv., Mordovijos ASSR. **(00-39)**

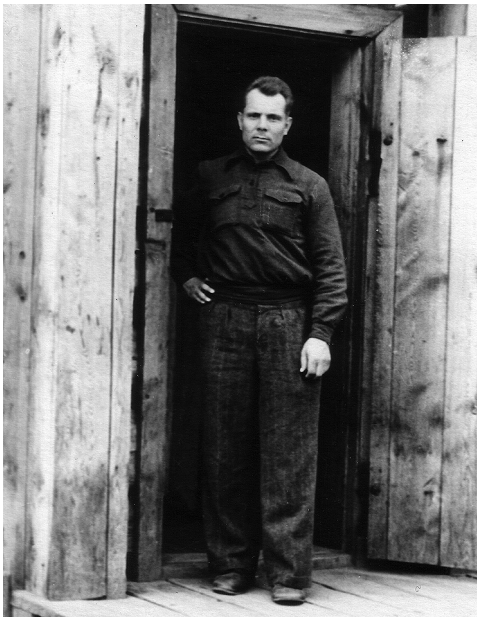
9. **Kazys Orvydas** (dešinėje) su likimo draugu Mechrenkos lageryje, Archangelsko sr., 1954 m. **(00-29)**

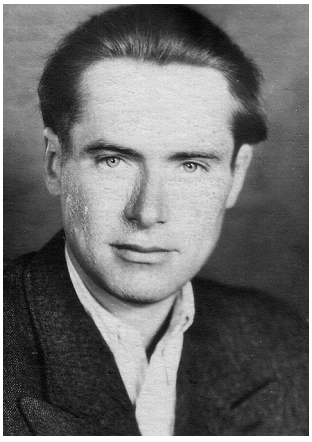
10. Sėdi: **Palmyra Dargužaitė-Gestautienė-*Danguolė*** ir **Morta Valantiejūtė** nuo Batakių. Stovi: **Ona Lešinskytė-Švedienė** ir **Birutė Bartkutė-Malakauskienė** Vorkutoje. **(00-41)**

11. Sėdi: **(?)** ir **Kovalčiuk** (ukrainietis). Stovi: **Vytautas Rutkauskas**, **Algimantas Stankūnas** ir **Stasys Papickas** 38-oje lagerio kolonoje, Novočiunka gyvenv., Taišetas. **(00-49)**

12. Vyčio apyg. Krištaponio būr. partizanas **Juozas Pikauskas**-***Peludninkas***, ***Skyrininkas*** Taišeto lageryje. **(00-65)**

13. Dainavos apyg. Šarūno rnkt. 2-o būr. partizanas **Jonas Vabalas**-***Rytas*** iš Laibagalių k., Šlavantų apyl., Lazdijų vlsč. Fotografuota Sibire 1956 10 29. **(00-51)**

14. Grupė lietuvių politinių kalinių Taišeto DOK lageryje, 1960 02 22. Antroje eilėje ketvirtas iš kairės – buvęs Prisikėlimo apyg. partizanas **Jonas Mackevičius** (**Mocka, Mockus**)-***Vygaudas***. **(00-78)**

15. **Ežerskis** iš Žemaitijos ir **Pranciškus Jurgilas** Taišeto 8-ame lagpunkte, apie 1956 m. **(00-83)**

16. Tremtiniai Sibire, Irkutsko sr., Malojė Goloustnojė gyvenv., 1958 m. Priekyje **Vaidakavičių anūkė**. Pirmoje eilėje: **Paulina Vaidakavičienė**, Skapagirio partizanų vado 1945 m. Petro Vaidakavičiaus žmona, **Ona Glemžienė** (motina) ir **Mykolas Glemža** (tėvas). Antroje eilėje: Glemžų sūnūs **Liudas** ir **Juozas**. **(00-91)**

17. Partizanų ryšininkė **Elena Tamošiūnaitė-*Snaigė*** iš Ignalinos k., Daugailių vlsč., Utenos apskr., 1945 m. **(00-86)**

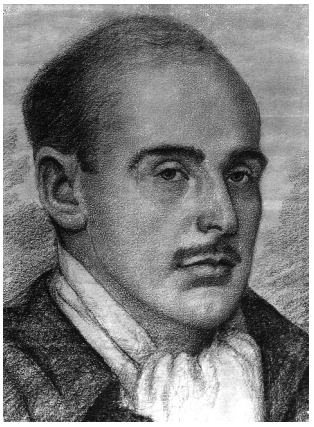
18. **Aldona Tamošiūnaitė-*Aušrinė*** (Elenos sesuo), partizanų ryšininkė iš Ignalinos k., 1945 m. **(00-87)**

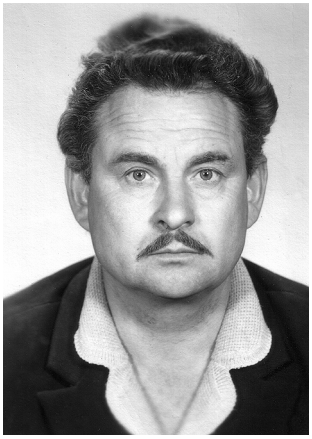
19. Partizanas **Julius Tamošiūnas-*Žaibas*** iš Ignalinos k., Daugailių vlsč. **(00-88)**

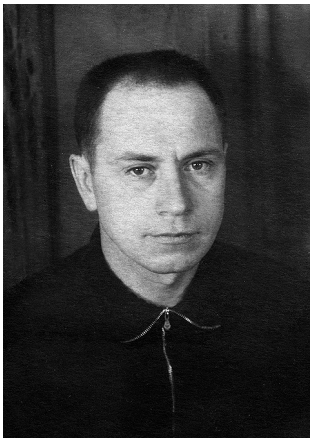
20. Tauro apyg. Vilko rnkt. partizanas **Juozas Skaržinskas-*Dramblys*** iš Liepynų k., Marijampolės apskr. Fotografuota Taišeto lageryje DOK-19 1960 02 22. **(00-77)**

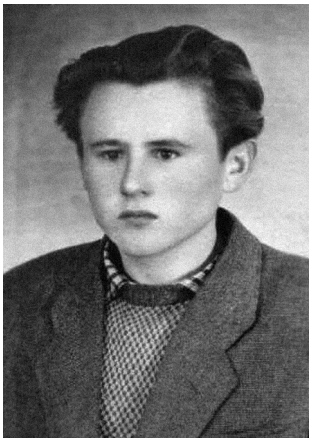
21. **Chuanas Kanno**, gydytojas, buvęs belaisvis iš ispanų Mėlynosios divizijos, Kazachstane, Akmolensko lageryje, 1950 m. **(00-89)**

22. **Pranas Skeiveris**, apie 1975 m. **(00-98)**

23. Partizanas **Petras Tūra**-***Jokeris*** iš Bakšėnų k., Kupiškio r. Dželskasgano lageryje, 1954 06 19. **(1485)**

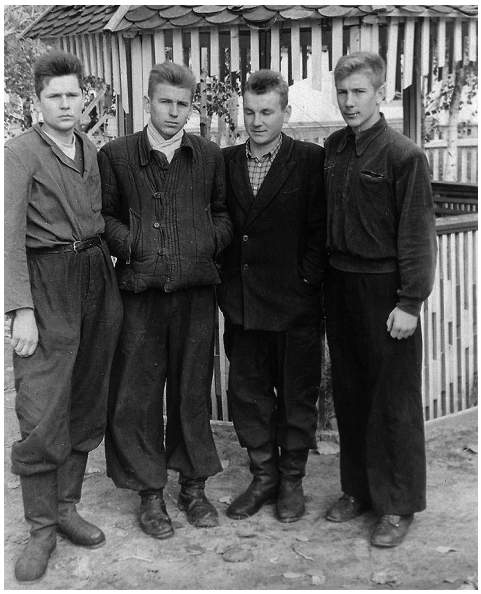
24. **Antanas Karoblis**, apie 1956 m. **(CD–278)**

25. **Steponas Butkus** ir partizanų ryšininkas **Jonas Laurinskas**-***Audra***, ***Migla*** iš Pypalių k., Tauragės r., Aktaso lageryje, Karagandos sr. Fotografuota apie 1955 m. **(1474)**

26. Broliai **Antanas**, **Donatas** ir **Vytautas Kiečiai** Sibire, 1956 m. **(00-94)**

27. Bendrabyliai: **Mykolas Stanislovas Naglis**, **Petras Svirplys**, **Ignas Levinskas** ir **Romas Katkevičius** Mordovijos lageryje, apie 1957 m. **(CD-4)**

28. **Remigijus Karoblis**, **Valentinas Dragašius**, **Ignas Levinskas**, **Telesforas Lukoševičius** (mokytojas), **Romas Katkevičius** ir **Mykolas Stanislovas Naglis** Joniškėlyje 2008 12 28, minint 1957 m. gruodžio 31 d. tautinės vėliavos iškėlimą. **(CD-289)**

29. Kengyro lagerio kalinės: **Rožė Kilčiauskaitė-Budrienė** iš Ylakių vlsč., Skuodo r., **Elvyra Medinytė** iš Salako, Zarasų r., **Zofija Šleževičiūtė-Aliulienė** iš Žagarės k., Raseinių vlsč. ir **Janina Petrulaitytė-Lebedžinskienė,** apie 1956 m. **(CD-223)**

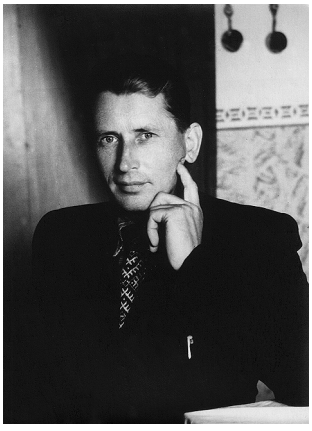
30. Lietuvių kalinių grupė Džeskasgano Rudnikų lageryje. 1–2 eilėje septintas – **Albinas Skučas-*Ambo.*** 3-ioje eilėje trečias – **Vincas Sarpalius**. **(CD-233)**

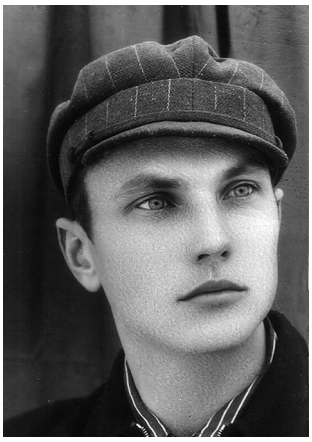
31. Politiniai kaliniai Čiunos 419-tame lageryje, 1958 m. Pirmoje eilėje: **Vaupšas**, **Antanas Petrikonis-*Laivas*** ir **Antanas Krasnadomskis**. Antroje eilėje: **Stasys Čėpla-*Vilkas***, **(?)**, **Jonas Ramanauskas**, **Juozas Račkauskas ir Stasys Deržinskas**. **(CD-238)**

32. Dainavos apyg. partizanai ***Šermukšnis*** ir ***Tigras***. **(511-GV)**

33. Kęstučio apyg. partizanas **Stasys Plienaitis-*Voldemaras*** nuo Švėkšnos Taišeto lageryje, apie 1956 m. **(CD-237)**

34. **Jonas Petkevičius** 407-ame lageryje prie Lenos, 1956 01 28. **(CD-241)**

35. Partizanas nuo Lazdijų **Juozas Žukas-*Gulbinas***, paimtas iš bunkerio. **(CD-242)**

36. **Zenonas Rombergas**. Fotografuota 1943 m. **(CD-311)**

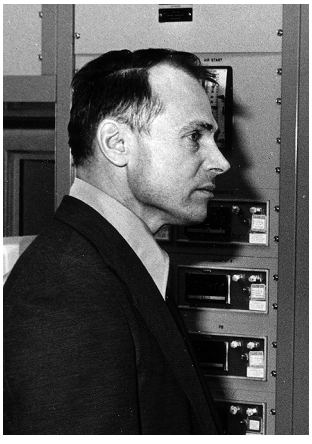
37. Vyčio apyg. Šemežio būrio partizanai: **Kazys Kirdonis-*Nemūra***, **Mykolas Šemežys-*Putinas***, **Jonas Stasiukaitis-*Ąžuolas***, **Vacys Burbulis-*Bėgūnas*** ir **Juozas Šemežys-*Tikras Brolis***. **(036-GV)**

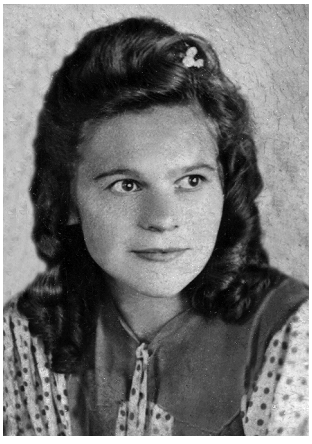
38. Šiaurės rytų Lietuvos srities vadas **Jonas Kimštas-*Žalgiris*** ir Vyčio apyg. vadas **Alfonsas Smetona-*Žygaudas***. **(091-GV)**

39. Vyčio apyg. *Šermukšnio* būrio partizanai. Priekyje: **Bronius Grigonis-*Bijūnėlis***, **Antanas Zelnys-*Jokeris***, **(?)**, **(?)** ir **Antanas Tvaska-*Tėvas***. Stovi: **(?)**, **Mykolas Blinkevičius-*Nemunas***, **Jonas Kirsnys-*Raudonikis***, **Antanas Mickūnas-*Liepa***, **Antanas Vaičekonis-*Šermukšnis***, **Vytautas Zalagėnas-*Susiedas***, **Jonas Baltušnikas-*Vienuolis***, **Kazys Riauba-*Kazokas***, **Liudvikas Baltušnikas-*Leika***, **Juozas Vaičekonis-*Meška***, **Povilas Mačiulis-*Kudirka***, **Kazys Šinkūnas-*Ožys*** ir **(?)**. **(532-GV)**

40. **Simas Kudirka** variklių bandymo laboratorijoje, 1975 m. **(CD-356)**

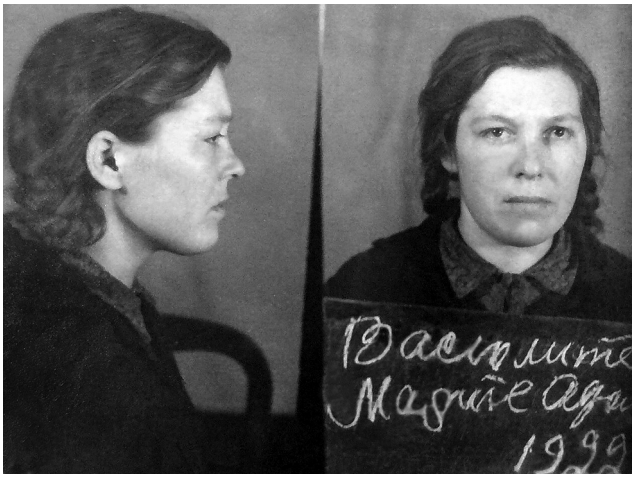
41. **Marija Griškonytė-Balevičienė**. Fotografuota Alytuje 1945 m. **(CD-245)**

42. **Vytautas Kaziulionis** nuo Varėnos. Suimtas 1951 m. tremtyje, nuteistas sušaudyti, vėliau bausmė pakeista 25 m. lagerio. Fotografuota 1956 01 28. **(CD-243)**

43. Vyčio apyg. *Žaibo* būrio partizanai prie Šiukštos namų. Guli: **Antanas Juzukėnas-*Liūtas*** ir **(?)**. Sėdi: **Anelė Juzukėnienė-*Liūtė***, **Vladas Žemaitis-*Audra*** ir **Zofija Žilienė-*Klajūnė***. Stovi: **Juozas Miknevičius-*Judas***, **(?)**, **Antanas Mincė-*Lietus***, **(?)** ir **Jonas Bernatavičius-*Rasputinas***. Toliau stovi: **Kleopas Timinskas-*Maras* (*Mariukas*)**, **(?)**, **(?)** ir **Petras Šimkus-*Trenksmas***. **(761-GVES)**

44. **Vasiulytė Marytė-*Aguonėlė***, g. 1929 m. Gaivenių k., Saldutiškio vlsč., Utenos r. Vytauto apyg. Lokio ir Kiaunės rnkt. ryšininkė. Suimta slaptai 1951 03 09, ištardyta operatyvinės kombinacijos metu ir „tamsiai“ panaudota operatyvinėse priemonėse. Teista. Mirė Lietuvoje apie 2002 m.

45. Partizanas **Ksaveras Zikas** iš Grajauskų k., Betygalos vlsč., Intoje, Komijos ASSR, 1955 03 13. **(CD-312)**

46. Grevių šeima: **Jonas Grevys** (vėliau partizanas)- ***Žvalgas***, **Antanas Grevys**, **Steponas Grevys** (vėliau partizanas)-***Verpetas***, **Juozas Grevys** (tėvas), **Stasys Grevys** (tėvui ant kelių), **Marijona Grevienė** (motina), **Petras Grevys** (stovi prieš motiną), **Kazys Grevys**, **Juozas Grevys ir Juzefa Grevytė-Budvytienė**. Fotografuota 1938 m. **(CD-3)**

47. **Vytautas Sinkevičius**, **Albina Sinkevičienė-Simaškaitė**, **Sinkevičiūtė** (dukra) ir partizanė **Anelė Juzukėnienė-Simaškaitė-*Liūtė***, partizanų būrio vado *Liūto*-Antano Juzukėno žmona, g. 1915 m. Jusiškės k., Taujėnų vlsč. Žuvo 1950 02 09. **(604-GV)**

48. Panevėžio Žaliosios girios partizanai: **Jonas Vincevičius-*Už*a**, **Jonas Žeimys-*Bitinas***, **Antanas Tamulionis-*Žiemys***, **Vytautas Krasauskas**, **Antanas Žygas-*Aptiekorius***, **Kazys Mažylis-*Kazokas*** ir **Bronius Stašys-*Lapė*. (A-100)**

49. Algimanto apyg. partizanai: **Vytautas Šinkūnas-*Kariūnas***, **Alfonsas Pajuodis-*Radvila***, **Juozas Valonis-*Merkys***, **Viktoras Sabaliauskas-*Kirvis***, ***Tautietis*** ir **Stasys Astravas-*Rytojus*. (279-GV)**

50. Vyčio apyg. *Šermukšnio* būrio partizanai: **Antanas Mickūnas-*Liepa***, g. 1925 m. Putiliškių k., Raguvos vlsč. Žuvo 1952 12 29; **Kazys Riauba-*Kazokas***, konspiratyviai suimtas 1953 01 30 ir užverbuotas MGB agentu pseudonimu *Zigmas*. **(772-GVES)**

51. **Kostas Tvaska-*Rugelis***, g. Šapio k., Raguvos vlsč. Vyčio apyg. *Vienuolio* būr. partizanas, poetas. Žuvo 1949 m. vasarą. **(1585)**

52. Algimanto apyg. Ramuldavos girios partizanai anykštėnai: **Justinas Puodžiūnas-*Šerkšnas***, **Petras Mameniškis-*Girėnas*** ir **Jonas Povilonis-*Šmėkla*, *Gimnazistas***, 1947 09 23. **(099-GV)**

53. Panevėžio Žaliosios girios partizanai: **Juozas Šomka-*Čerčilis***, **Antanas Žygas-*Aptiekorius*** ir **Vytautas Balčikonis-*Gražutis***. **(CD-288)**

54. **Jonas Kemeklis-*Tauras***, g. 1923 m. Leliūnų k., Debeikių vlsč. Algimanto apyg. Jovaro kuop. vadas, Vytauto apyg. štabo narys. Žuvo 1949 03 16. **(109-GV)**

55. Algimanto apyg. partizanai, 1949 m. Klūpi: **Albertas Pakenis-*Jūreivis*** ir **Vytautas Pačinskas-*Audra***. Stovi: **Vladas Matuliauskas-*Riešutas***, **Jonas Marcinkevičius-*Jokeris***, **Albinas Milčiukas-*Tigras*** ir **Povilas Budreika-*Debesis***. **(440-GV)**

56. Algimanto apyg. Perkūno būr. partizanas **Justinas Puodžiūnas-*Šerkšnas***, g. 1925 m. Smalinos k., Andrioniškio vlsč., Anykščių r. Žuvo 1951 04 14 Niūronių k., Anykščių vlsč. **(449-GV)**

57. Vyčio apyg. partizanai. Klūpi: **(?)** ir **Povilas Ketvirtis** nuo Siesikų. Stovi: **Laimutis Petrikas-*Švedrys***, **(?)** ir **Vytautas Gečiauskas-*Spyglys***. **(CD-357)**

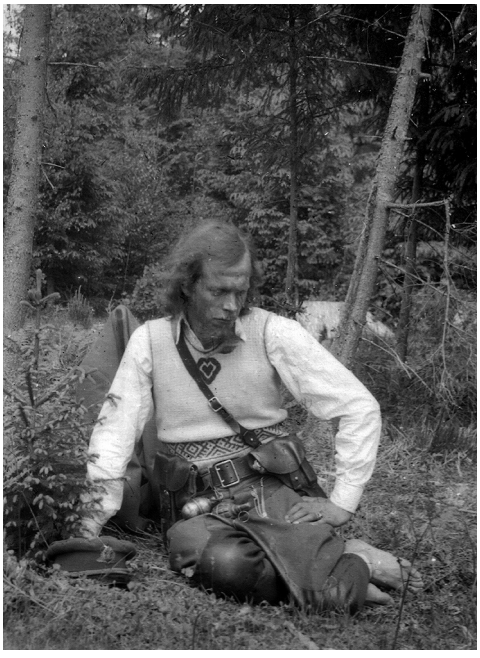
58. Algimanto apyg. partizanas **Kazys Kregždė-*Hitleris***, 1951 12 26. **(471-GV)**

59. Paskutinis Algimanto apyg. Šarūno rnkt. vadas **Povilas Tunkevičius-*Kostantas***, g. 1916 m. Stukonių k., Troškūnų vlsč., Anykščių r. Žuvo 1950 09 30. **(290-GV)**

60. Algimanto apyg. partizanai. Guli: **Juozas Leškys-*Napalys*, *Algis*, *Poetas*** (atvykęs iš Kęstučio apyg.) ir **Balys Žukauskas-*Princas***. Stovi: **Antanas Starkus-*Montė***, **Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*, *Neringas*** (atvykęs iš Kęstučio apyg.), **Aloyzas Žilys-*Žirnis***, **Aleksas Matelis-*Audenis***, **Antanas Slučka-*Šarūnas***, **Joana Railaitė-*Vincukas*, *Pūga*, *Neringa*** ir **Julius Burneika-*Tardytojas***. **(522-GV)**

61. Užugirio būr. partizanas **Juozas Staškevičius-*Ūdra***, g. 1917 m. Eglėkalnio k., Anykščių vlsč. Suimtas 1949 01 27 Kirkų k., Anykščių vlsč. Kalėjo Magadane, ten mirė 1951 m. **(389-GV)**

62. Vytauto apyg. Tauragnų krašto partizanai: **Bronius Vytėnas**-***Lapė*** iš Ažvinčių. Žuvo 1947 06 02; **Antanas Bulka**-***Dainius***, ***Kuršaitis, Lakštingala*** iš Ripaičių k., Švenčionėlių r. Žuvo 1951 03 19; **Vytautas Pakštas**-***Vaidotas***; **Pranas Ivonis**-***Sakas*** iš Muiliškių k., Tauragnų vlsč. Žuvo 1947 09 20; **Juozas Bulka**-***Svajūnas***, ***Skrajūnas***, ***Laimutis***, ***Tauras***. Fotografuota 1949 03 06. **(B-1058)**

63. Algimanto apyg. partizanai **Vytautas Šinkūnas**-***Kariūnas*** ir **Antanas Matuliauskas**-***Adaska***. **(474-GV)**

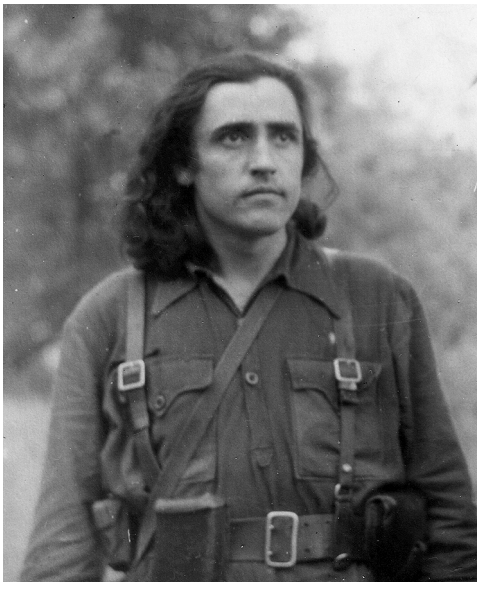
64. Algimanto apyg. partizanai: **Vladas Petronis**-***Klevas***, **Povilas Jonelis**-***Tūzas***, **Florijonas Kulikauskas**-***Liūtas***, **Albinas Milčiukas**-***Tigras*** ir **Juozas Valonis**-***Merkys***. **(864-GV)**

65. Algimanto apyg. partizanai. Priekyje: **Pranas Petronis**-***Alksnis***, **(?)** ir **Povilas Jonelis**-***Tūzas***. Antroje eilėje: **Vladas Petronis**-***Klevas***, **Juozas Valonis**-***Merkys***, **Plėta**-***Tvanas*** ir **Alfonsas Pajuodis**-***Radvila***. Trečioje eilėje: **Vytautas Jonelis**-***Vilkas***, **Jonas Stanevičius**-***Dėdė Vaitkus*** ir **Jonas Šimėnas**-***Berželis***. **(866-GV)**

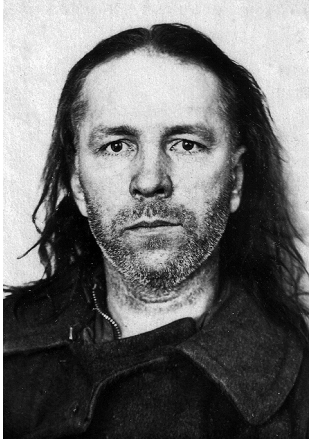
66. **Kostas Skemundris-*Šiaurys***, **Ona Skemundrienė** ir žuvusių partizanų brolis **Vytautas Kazlauskas** Braknių k., Kupiškio r., partizanų ryšininko Kosto Skemundrio sodyboje, 2008 03 08. **(CD-292)**

67. **Juozas Banys-*Šūvis***, ***Janulaitis***, g. Vertimų k., Andrioniškio vlsč. *Lakštučio* ir *Tigro* būr. partizanas, 1948–1949 m. Tauro būr. vadas, 1949–1951 m. Jovaro kuop. Tigro būr. vadas. Po 1951 m. balandžio 14 d. mūšio Niūronių miške, Anykščių vlsč., dingo be žinios. **(678-GV)**

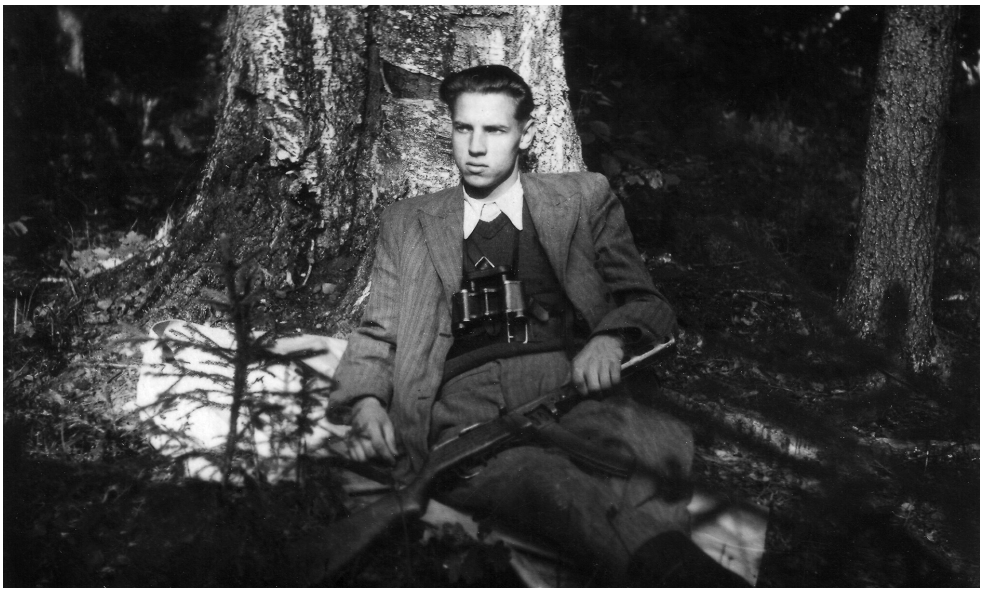
68. Pilėnų tėv. partizanai Biržų girioje. Guli: **Bronius Meškinis-*Devinė*** ir **Petras Šaučiūnas-*Žiogas*** iš Balčiškių k., Pasvalio r. Sėdi: **Jonas Baltušis-*Trimitas***, **Ema Šimonienė**, **Mykolas Suvaizdis-*Sakalas***, **Alfonsas Valentėlis-*Bankininkas Vailokaitis***, **Robertas Tučas-*Barzdyla***, **Edvardas Žilinskas-*Vanagas*** ir **Jonas Sirbikas-*Mozė***, atėjęs iš *Klevo* būrio nuo Daujėnų. Stovi: **Algis Ikamas**, **Voldemaras Karosas-*Tautvilis***, **Romas Styra-*Rėksnys***, **Stepas Giedrikas-*Girietis*** Pilėnų tėv. vadas, **Juozas Tučas-*Linksmutis*** ir **Robertas Indrikas-*Medžiotojas***. **(295)**

69. *Patašono* būr. partizanas **Povilas Strolia**, g. 1908 m. Kubiliškių k., Kurklių vlsč. Suimtas 1959 03 Kirkų k., Anykščių vlsč. išduotas Blažio. **(591-GV)**

70. **Jonas Kaunietis-*Joniukas*, *Vaikelis***, g. 1925 m. Gineišių k., Pandėlio vlsč. Rokiškio apskr. Algimanto apyg. Jono Šiupinio-*Bermono* vadovaujamo būr. partizanas. Žuvo 1946 12 12 Notigalės (miške) pelkėse su kitais 12 partizanų. **(CD-374)**

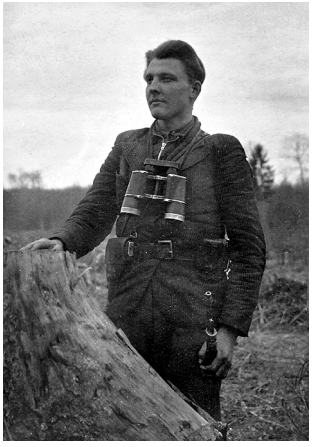
71. Pandėlio vlsč. Pilėnų tėv. partizanas **Edvardas Žilinskas**-***Vanagas***, g. 1933 m. Latvygalos k., Žuvo 1956 07 15 Runikių k., Biržų r. **(1132)**

72. Partizanas **Juozas Palionis**-***Šturmas***, g. 1925 m. Kunigiškių k., Svėdasų vlsč. Žuvo 1949 10 04. **(A-768)**

73. Pilėnų tėv. būrio vadas **Jonas Baltušis**-***Trimitas***, g. 1914 m. Buivėnų k., Pandėlio vlsč., Rokiškio apskr. Suimtas 1955 m., nuteistas mirties bausme. **(300)**

74. Pilėnų tėv. partizanas **Voldemaras Karosas**-***Tautvilis***, ***Margis***, ***Margiris***, g. 1932 m. Latvygalos k., Pandėlio vlsč. (jo tėvas buvęs stribas Papilyje). Žuvo 1953 m. Paškučių k., Papilio apyl. **(B-1048)**

75. Vytauto apyg. partizanai: **Petras Cicėnas-*Žalgiris*** iš Daubariškės k., Daugėliškio apyl. Žuvo 1950 03 09 Laukštanių k., Ažvinčių miške; **Vladas Juozapavičius-*Papartis;* Pranas Račinskas-*Drugys*** iš Geibų k., Salako vlsč. Žuvo Linkamojo vietovėje prie Utenykščio ežero Utenos r.; (?). **(1244)**

76. Broliai **Šidlauskai**: **Jonas**, g. 1912 m., ir **Albinas-*Žalgiris*** iš Patrakės k., Alizavos apyl., Kupiškio r. Jonas vadovavo alizaviečių partizanų Pyvesos būriui. Žuvo 1949 m. gruodžio mėn. Albinas žuvo 1950 m. Strošiūnų k. **(B-1019)**

77. Salamiestėnų Pyvesos būrio partizanai: **(?)** ir **Jonas Devainis-*Mašinistas*** iš Žilių k., Vabalninko vlsč. **(1489)**

Pasakoja ALDONA TAMULĖNAITĖ-MAŽUIKIENĖ

Užrašyta Gavėniškio k., Biržų r.
2003 07 17

Gimiau 1932 metais Laužadiškio kaime, krikštyta esu Papilio reformatų bažnyčioje. Šeimoje augome trys vaikai – du broliai ir aš. Kadangi nuo pat vaikystės labai mėgau liaudies dainas, ypač man patikdavo, kai kaime pokario metais jaunimas dainuodavo apie miško brolius. Aš nebuvau jų mačiusi, todėl labai norėjau juos pamatyti gyvus. Tuomet man buvo keturiolika metų.

Kartą vakare grįžus su mamyte iš darbo, kažkas pabeldė į duris. Kas taip vėlai vaikštinėja? Mama atidarė duris, išgirdau, kaip už durų stovintis vyras paklausė: „Gal turėtumėt ko užvalgyt?“ Mama atsakė:

– Vaikai mielieji, mes labai sunkiai gyvenam... Turiu tik rauginto pieno, duonytės, yra gabalėlis lašinukų, gėda ir sakyt, – mama svečius įleido į kambarį.

Jie buvo trise (Edvardas Žilinskas, Antanas Butėnas ir Mykolas Suvaizdis). Vieną jų, Edvardą Žilinską, anksčiau pažinojau. Jis tarė:

– Mamyte, kodėl jūs bijot mums rauginto pieno pasiūlyt? Rauginto pieno lašelis ir juodos duonytės kąsnelis – pats brangiausias maistas, o jūs gėdijatės siūlyt.

Tada mudvi su mama paruošėm stalą, paraikėm duonos, atnešėm rauginto pieno, lašinukų gabalėlį. Kai vyrai pavalgė, mama jų paklausė:

– Kurgi jūs, vaikai, miegat?

Mykolas Suvaizdis atsakė:

– O, kaip papuola. Kartais po egle, kartais geri žmonės priima...

Tada Edvardas kreipėsi į motiną:

– O gal galima būtų šiąnakt jūsų daržinėj pernakvoti?

Mama truputį pasimetė, gūžtelėjo pečiais, tuomet uždėjau jai ranką ant peties ir pasakiau: „Mamute, nebijok, tegu žmonės nors vieną naktį pailsi“. Paėmiau dvi pagalves, apklotų, ir nuėjom į daržinę. Vyrai liko daržinėje, aš grįžau į kambarį, atsiguliau, bet mama, matau, nemiega, vaikštinėja po gryčią, vis žiūri per langus, kažką sau viena šneka. Mūsų tėtis stipriai neprigirdėjo. Jis nieko nesakė, tad mes jo ir nekalbinom. Aš supratau, kad tie vyrai yra partizanai. Atsidariau langą, išlipau į sodelį, atsisėdau prie obels ir svajoju, kuriu dainą. Ta dainelė iki šiol išliko užrašyta. Taip man bekuriant, matau, ateina žmogus. Priėjo prie manęs, iškart pažinau Edvardą Žilinską. Jis man ir sako:

– Ko tu, Aldute, užsisvajojai, ko nemiegi? Bijai? Paguldėt mus ant šieno ir bijot...

Paaiškinau, kad visai nebijom, aš tik šiaip užsisvajojau. Pasakiau, kad motinos visos tokios pat – ir jų, ir mano, kad aš turiu pastogę, galiu nuo lietaus ir nuo vėjų prisiglaust, o jie neturi vietos gimtuos namuos. Aš tik pagalvojau: „Ko gi jūs siekiat?“, kai Edvardas išsiėmė iš kišenės užrašų knygutę, atplėšė lapelį ir užrašė: „Mes siekiam vieno tikslo: kovosim iki paskutinio kraujo lašo, kol išsikovosim laisvę“.

Prieš pat aušt Edvardas pakilo nuo suoliuko pasakęs, kol dar tamsu, jiems bus saugiau išeiti.

Po to jie pas mus ateidavo jau dažniau, pabūdavo po savaitę ir po dvi. Pas mus po vienu stogu buvo tvartas, viralinė ir klėtis. Virš medinių lubų buvo padaryta uždara patalpėlė, tai jie ten ir gyvendavo. Vieną kartą, apie 1947-uosius metus, atvažiavo skrebai. Mes kaip tik tuo metu pietavom. Žinojau, kad viršum viralinės yra partizanai. Skrebai lakstė po kiemą, buvo ir į viralinę užėję, ten prausėsi, o kai išėjo, vyrai pasakojo, kad jie skrebus matę pro vieną išimtą gontą ties kaminėliu ir stebėję, ką jie daro. Tąkart viskas baigėsi laimingai ir partizanams, ir skrebams.

Iš pradžių su šiais vyrais dar ateidavo partizanas Adolfas Šlėgeris, kažkada gyvenęs Laužadiškio kaime. Vėliau jis pasitraukė į savo gimtąjį Klaipėdos kraštą, ten partizanavo ir žuvo.

Pas mus ganydavo arklius toks Jurgis Vilimas iš Griaužių kaimo. Jį žmonės vadino arkliaganiu, bet partizanai pradėjo įtarinėt, kad jis šnipinėja. Ėjo kalbos, kad jis skundė, jog pas mus lankosi partizanai. Skrebai ėmė stebėti mūsų namus sugulę už sodybos medžių. Vieną dieną kaip tyčia jie pamatė nuo miškelio ateinantį šitą Vilimą su lazda ant pečių. Jis nuolat tą lazdą nešiodavosi arba ant peties užsidėjęs, arba eidavo ja pasiramsčiuodamas. Stribai pamanė, kad partizanas su šautuvu ant peties ateina, ir nušovė. Nušovė ir paliko vidury lauko, vėliau paleido gandus, kad miškiniai nekaltą žmogų nušovė.

Kitą sykį pas mus apsigyvenę Žilinskas ir Suvaizdis atėjo į kambarį išsitrinkt galvų. Kadangi buvo ruduo, mamutė tvarkėsi darže, tai aš pašildžiau vandens, paruošiau vyrams, bet netrukus iš daržo atėjo mamutė ir sako:

– Vaikai, atvažiavo didelė mašina pilna kareivių ir sustojo už mūsų klojimo.

Mes išsigandom. Žilinskas buvo išsimuilinęs galvą, putas tik nubraukė, aš jam užmečiau chalatą, skarą užrišau ant galvos, Suvaizdis užsimetė tėčio švarką. Maždaug už puskilometrio nuo mūsų namo buvo gilus griovys. Aš greit juos nuvedžiau į kitą gryčios galą, koja išspyriau langą, jie iššoko ir nulėkė griovio link. Už griovio toliau augo krūmai, partizanai į tuos krūmus įlindo ir pasislėpė. Išbėgdami jie dar spėjo man pasakyt, kad jų ginklai liko slėptuvėj viršum tvarto. Jei galėsiu, prašė, kad paslėpčiau.

Nubėgau į tvartą, užlipau į slėptuvę. Ginklo iki tol nesu turėjusi rankose, matau – jie padėti ant šiaudų, bijau prie jų prisiliest, kad neiššautų, gal užtaisyti, nežinau, už kurio galo juos paimt. Kareiviai, girdžiu, vaikšto aplink, rusiškai kalba. Paėmiau vieną automatą viena ranka už galo, kita už kito ir padėjau ant apkloto, kitą automatą padėjau šalia ir velku į pakraštį. Privilkau prie kopėčių, vieną apkloto kampą įsikandau į dantis, kitą prilaikydama rankomis ir taip nulipau kopėčiomis su automatais. Šiene bijojau slėpt, gali badyt ir rast, tad susukau dar stipriau į tą apklotą ir nuvilkau tiesiai pas mamutę į daržą. Tada jau abi tik rovėm burokus ir metėm ant apkloto. Sumetėm didžiausią krūvą, laukiam, kada ateis tie kareiviai kratos daryt, o jų kaip nėr, taip nėr. Tik išgirdom – mašina suūžė, žiūrim – jau išvažiuoja. Pasirodo, tiems kareiviams visai ne tai rūpėjo, jie buvo atvažiavę tyrinėt vietos, kurioje buvo nušautas arkliaganys Vilemas.

Kai kareiviai išvažiavo ir praėjo baimė, mudvi su mamute ėmėm galvot, kur paslėpus tuos ginklus, nes po burokais drėgna, o metalas rūdija. Atėjus vakarui, iškasiau duobę netoli tvartelio, pridėjau šiaudų, paklojau klijuotės staltiesę, suvyniojau

į ją abu automatus, dar ant viršaus šiaudų uždėjau, užkasiau žemėmis ir užakėjau. Kad lengviau būtų surasti, toje vietoje dar padėjau nedidelį akmenuką.

Žilinskas su Suvaizdžiu atėjo tik po trijų mėnesių ir pirmiausia paklausė, kur jų ginklai. Kai pasakiau, kad po žeme, jie susiėmė už galvų ir pasakė, kad jau po ginklų. Tačiau iškasę ir pamatę, kad jie kaip nauji, man tik per petį patapšnojo ir padėkojo, kad aš taip protingai ginklus paslėpiau.

Partizanai dažnai užeidavo ir pas mūsų bendrapavardžius kaimynus Tamulėnus, pas juos irgi apsistodavo. Kartą per Velykas nueinu aš pas tuos kaimynus, o jų dukra Milė ir sako:

– Aldut, turiu svečių. Atvažiavo du pusbroliai, einam pas juos į kambarį.

Įeinam į kambarį, žiūriu – sėdi Žilinskas su Suvaizdžiu, bet aš neišsiduodu, kad juos gerai pažįstu. Pasisveikinau kaip su nepažįstamais, praleidom pusdienį prie vaišių stalo. Vyrai truputį jau buvo išgėrę, Suvaizdis Milę tik sodina prie savęs. Aš pajuokavau, kad čia tikriausiai jos kavalieriai, bet ji vis vien man aiškina, kad pusbroliai. Prie stalo kalbėjom, kad mes, merginos, eisim į šokius, jie sakė, kad irgi ateis.

Tą dieną Gajūnų kaime, Juozo Misiūno vienkiemy, vyko kaimo jaunimo vakaruška. Nuėjom ir mudvi su Mile. Po kiek laiko tarpduryje pasirodė jau gerokai išgėręs partizanas Mykolas Suvaizdis. Jis iškart griebė iš rankų muzikantui armoniką ir perpjovė ją peiliu. Kai armonika nutilo, Suvaizdis ėmė priekaištaut, kodėl mes linksminamės, o jie neturi kur prisiglaust, jie miške ant kelmelio vargsta, o mes čia šokam... Liepė visiems atsiklaupt. Mes suklaupėm, o jo pusbrolis, irgi Suvaizdis, nesiklaupė. Tada Mykolas priėjo prie savo pusbrolio ir griežtai įsakė klauptis, šis jam atrėžė:

– O kodėl aš prieš tikrą savo pusbrolį turėčiau klauptis?

Jis garsiai pasakė, kad visi girdėtų. Kaip reikalavo, taip visi ir padarė, o tas pusbrolis norėjo pasirodyt esąs drąsuolis, bet tokiu savo kategorišku prieštaravimu tarsi paniekino tą partizaną. Be abejo, Mykolas labai įsižeidė, pasijuto esąs pažemintas prieš visus, todėl ir nebesusivaldė, juolab, kai ginklas rankoje ir smegenys alkoholiu užpiltos. Mykolas dar kartą pusbrolio paklausė:

– Tai klaupsi ar neklaupsi?

Pusbrolis jam vėl tą patį atsakė:

– Neklaupsiu.

Tuomet Mykolas žengė žingsnį atgal ir, nukreipęs į jį pistoletą, iššovė. Šis vietoje ir sukniubo. Mus visus po to suvarė į kitą klėties galą, klausinėjo kiekvieno pavardės ir vardo, visus surašė. Klausė pavardės ir manęs, pasakiau savo pavardę ir nuėjau, o Milė padarė klaidą. Priėjo prie Mykolo, išlindo jam per pažastį ir, nieko nesakiusi, išėjo į lauką. Iškart atkreipė visų dėmesį. Ten buvo tokios seserys Tuinaitės, jas perspėjo dėl liežuvavimo, kažkam dar per ausį užkirto. Po to, kai visus suregistravo, Mykolas nuėjo prie nušautojo pusbrolio, paguldė jį ant nugaros, patvarkė, sudėjo rankas, po galva dar padėjo supjaustytą armoniką ir išėjo.

Po to jie dar ateidavo pas mus, aš vis norėdavau paklausti Suvaizdžio, kodėl jis tada šovė į savo pusbrolį, bet bijodavau, taip ir nepaklausiau. Tik Žilinskas kartais pajuokaudavo: „Na, Aldut, nebenori daugiau eit vakaruškon?“ Žinoma, negerai

padarė partizanas Suvaizdis, aš jo jokiu būdu neteisinu, bet ir tam pusbroliui nereikėjo prie visų žmonių pasirodyt tokiam išdidžiam. Kovotoją už laisvę, davusį priesaiką Dievui ir Tėvynei, paniekino pienburnis...

R. K. p a s t a b a: *M. Pocius*. „MVD–MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)“ <...> 1956 m. liepos 15 d. agento *Nelkos* sodyboje (Rokiškio rajono Pandėlio apylinkė, Runikių k.) pasaloje KGB paliko smogiką *Aušrą*. Į šią sodybą turėjo atvykti Vyčio apygardos Žaliosios rinktinės Pilėnų tėvūnijos partizanai Mykolas Suvaizdis-*Budrys*, *Sakalas* ir Edvardas Žilinskas-*Vanagėlis*. Atėję partizanai troboje aptiko pasislėpusį *Aušrą*, kuris vieną partizaną iš karto nukovė, o kitą, bandžiusį pabėgti, smogiko automato serija pasivijo netoli sodybos.

<...> Gana įdomi specialiojo agento Juozo Rimavičiaus-*Aušros* gyvenimo istorija. 1946 m. nuteistas už ryšius su pogrindžiu, jis trejus metus praleido lageryje. Grįžęs į laisvę, 1949 m. *Aušra* trumpą laiką priklausė Dainavos apygardos Šarūno rinktinės Žilvičio būriui. Tų pačių metų pabaigoje *Aušra* savo iniciatyva susisiekė su MGB darbuotojais ir išdavė būrio vado *Žvalgo* buvimo vietą, ir šis 1949 m. spalio 9 d. žuvo. Partizanai įtarė išdavystę, todėl keturi kovotojai, norėdami likviduoti agentą *Aušrą*, atėjo į jo sodybą. Susišaudymo metu partizanai nušovė agento žmoną ir tetą. *Aušra* gindamasis vieną partizaną nušovė, o kitą sunkiai sužeidė. Agento kerštо, neapykantos jausmu MGB optimaliai pasinaudojo ir 1950 m. birželio mėn. įtraukė *Aušrą* į 2N valdybos SG sudėtį. Tokie agentai buvo ypač žiaurūs, tikri fanatikai. 1952 m. AKG, kuriai priklausė *Aušra*, sunaikino *Našlaičio*, *Beržo*, *Genio*, *Lakštingalos* būrius – iš viso 19 partizanų. 1951 m. spalio mėn. *Aušra* pats atvedė J. Lukšą-*Mykolaitį* į SG parengtą pasalą.

Laužadiškio kaime gyveno Povilas Trečiokas, kuris naktimis vaikščiodavo po kaimą ir po palangėmis stovėdamas klausydavosi, ką žmonės kalba, stebėdavo pro užuolaidų kraštelius, ar nepamatys pašalinio žmogaus. Jis mėgo ir pavagiliaut – jei ką rasdavo ne vietoj padėta, iškart nugvelbdavo. Visi žinojo, kad Trečiokas skrebų užverbuotas. Ageniškio kapinėse stovėjo šv. Jono statulėlė – padarytas iš gipso paminkliukas, kurį būdavo galima kilnoti iš vienos vietos į kitą. Vieną kartą dviračiu važiuodama melžt karvių, pastebėjau, kad Trečiokas po kapines sukinėjasi ir kilnoja šv. Jono statulėlę. Kitą kartą važiuodama, sakau, pažiūrėsiu, ar tik ko nors jis ten nepaslėpė. Užeinu į kapines, pakeliu paminkliuką, o po juo raštelis padėtas. Parašyta, kad aš su „banditais“ susitikinėju prie didžiojo ąžuolo. Tas ąžuolas augo mūsų sodyboje, po juo mes ir susitikdavom su partizanais. Tuos Trečioko skrebams paliktus laiškelius pradėjau tikrint kiekvieną dieną labai anksti rytą ir išiminėt iš slėptuvės. Išėmusi atiduodavau partizanams. Stribai atėję nieko nerasdavo. Partizanai Trečioką ir jo žmoną kelis kartus griežtai buvo perspėję, kad liautųsi išdavinėję, bet Trečiokas ir toliau rašė, nešė ir slėpė tuos raštelius po šv. Jono statulėle. Jis gi nežinojo, kad tie rašteliai patenka partizanams. Manė, kad juos, kaip sutarta, pasiima skrebai. Povilas Trečiokas su žmona vėliau buvo sunaikinti kaip išdavikai.

Kitapus Serbentos upelio gyveno batsiuvys Jonas Punys. Jis partizanams taisydavo batus, bet vieną kartą jam partizanai atsibodo. Jis žinojo, kad pas jo žmonos seserį Tamulėnaitę yra apsistoję partizanai. Ėmė ir pasiskundė, kad pas jį eina ir eina „banditai“, jis nebegalįs apsigint, o žmonos sesuo juos laiko ir maitina. Kai čekistai paėmė Emiliją Tamulėnaitę, ji išdavė mus. Pasakė, kad partizanai iš mūsų nešdavo maistą, skersdavo mūsų paukščius. Matyt, to paties Punio buvo pranešta, kad partizanai ir pas mus apsilanko.

Kartą grįždama iš Biržų, ties keliuku netoli Punio namų išgirdau kažką kosint. Pažiūrėjau aukštyn į namo galą, žiūriu – skrebas galvą iškišęs per skliauto langelį. Aš paspartinau žingsnį, tik išgirdau, kaip sukikeno, nes mergaitę pamatė. Jie gi jauni, manė, kad aš išsigandau, jiems gi gražu ir juokinga. Parėjusi namo, iškart pasakiau, kad pas Punį yra skrebai. Tada pakinkėm arklį, pasiėmiau abu vyrus ir iš Laužadiškio aplinkiniais keliais važiavom apie tris kilometrus, pasiekėm Liepsalę, už Liepsalės pro Saugėnus, Sabuliškį, Ageniškį, Bugenių link ir į Biržų girią. Tada juos nuvežiau į 49-tą kvartalą ir paleidau ant išilginės kvartalo linijos. Jie man buvo sakę, kad girioje yra bunkeris, bet man jo nerodė.

Po to dar vieną kartą aš juos vežiau į girią, bet tada mus jau sekė. Grįžau atgal ir pamačiau, kad nuo Laužadiškio mokyklos atbėga keli stribai. Pribėgo prie manęs, iškart pažinau Papilio skrebus. Tuoj arklį griebė už apynasrio ir paklausė:

– Na, kur buvai, panenka?

Sakau, kad miške, pan.

– Tai ką išvežei? Banditus?

– O kodėl, – sakau, – aš turiu banditus vežti?

Bet skrebai prikibo nejuokais:

– Pasakyk, kur išleidai, kur paslėpei?

– Nieko, – sakau, – aš nevežiau.

– Tai ko tu dabar iš miško važiuoji?

Ėmiau aiškint, kad vakar mačiau prie kelio malkų krūvas, šiandien atvažiavau jų parsivežt. Matau, kad skrebai netiki mano aiškinimais. Ištraukė mane iš „razvalino“, arklį apsuko į kitą pusę, botagu sušėrė ir paleido keliu. Aš buvau apsirengusi vatinuką, tai jie mane ėmė kapot botagu, o paskui kažkokiu guminiu bizūnu. Iš mano vatinuko tik pūkai pasipylė. Partrenkė mane ant žemės ir toliau ėmė kapot – vienas botagu, kitas tuo guminiu bizūnu. Apsiverčiau kniūbsčia, užsidengiau delnais veidą, kad tik akių neiškapotų. Po kurio laiko vienas skrebas priėjo, pakėlė už plaukų, pasižiūrėjo į veidą ir nusispjovė sakydamas:

– Ai, padla, padvės, – paspyrė ir nuėjo.

Bandžiau atsikelt, kojos kaip mzgotės – neklauso, ir gana, supratau, kad esu labai smarkiai sumušta. Netoli pamiškės pamačiau medžiotojų pašiūrę. Buvo jau gilus ruduo, truputį pašalę, vietomis pasnigta. Kadangi paeit negalėjau, ėmiau šliaužte šliaužt medžiotojų pašiūrės link. Mano drabužėliai sudraskyti, matau – kraujas iš žaizdų sunkiasi, pagalvojau: jeigu sugrįš stribai manęs ieškoti, pastebės kraujo pėdsakus, tikrai suras. Bet ką daryti? Čia irgi pasilikt negalima. Nušliaužiau iki pašiūrės, įropojau šiaip taip į vidų, prisiglaudžiau prie šieno ir per sienelės plyšį žiūriu: gal pamatysiu ką atvažiuojant ar ateinant. Ir poterius kalbėjau, ir verkiau, ir prašiau Dievulio, kad tik mano pėdsakus greičiau užsnigtų. Gal jau ir sąmonę buvau praradusi, kai prabudau, jau buvo tamsu. Pramerkiau akis ir matau: aplink balta balta, taip gražiai sninga.

Žiūriu – kartelių pristatyta, paėmiau vieną, sakau, gal pasiremdama kaip nors paeisiu, bet kur tau, nė per žingsnį. Jėgų visai nėra, tik silpnumas apėmęs visą kūną. Tada pasiėmiau kitą kartelę, su dviem jau atsistojau ir ėmiau žingsniuot. Kiek paeinu, nugriūnu, tada šliaužiu, ropoju. Kiek pašliaužusi ir paropojusi vėl

bandau eit pasiremdama tomis kartelėmis. Iki namų buvo likęs maždaug kilometras. Sukaupusi visas jėgas šiaip taip vidurnaktį pasiekiau namus. Pasibeldžiau į duris, atidarė mama su tėčiu, jie jau nebesitikėjo mane gyvą pamatyti. Arklys be žmogaus grįžo, viskas aišku – žmogaus nebėra, kitaip ir negalvojo.

Kai įtempė mane į kambarį, mama pamatė mano žaizdas ir išsigando. Vaistų nėra, nėra kam pasiskųst, nes sužinos skrebai, ateis ir visai pribaigs. Aš tada, 1952-aisiais, melžiau kolūkio karves. Dvi savaites negalėjau eit darban, mama virė visokius naminius tepalus, tepė jais mane ir gydė. O žmonės, kaip ir žmonės, iškart paleido gandus, kad pasidariau abortą, todėl negaliu eit į darbą, mane mama uždariusi kamarytėj laiko ir žmonėms nerodo.

Tais pačiais metais po kelių mėnesių atvažiavo skrebai ir liepė prisistatyt į Biržų MGB skyrių. Kai nuėjau ir prisistačiau, mane tardė tardytojas Kuginis. Uždarė į tokį kambariuką ir išlaikė visą savaitę, o man ką tik buvo prasidėjusios menstruacijos. Jokių higienos priemonių, nei apsiplauti, nei kelnaičių pasikeisti, dvokiau klaikiai. Paskutinę tardymo dieną pasišaukė mane tas Kuginis, tardė ilgai, klausinėjo, kodėl nepranešiau, kad pas mus ateina „banditai“. Perskaitė Milės Tamulėnaitės parodymus, o ten viskas pasakyta: kaip kurkiną iš mūsų partizanai pas juos nusinešė, kaip miltus, cukrų iš mūsų nešėsi, o ji ruošė maistą. Kiek patardęs jis man ir sako:

– Va, dabar padarykim pertrauką, aš trumpam išeinu, tuoj sugrįšiu, – užrakino mane tokiam siauram kambariuke ir paliko.

Stoviu ir laukiu. Girdžiu – ateina, rakina duris, įeina ir iš vidaus užrakina. Iškart puolė prie manęs ir ėmė draskyt drabužius, bet kai ėmiau gintis, nuo manęs pasklido nemalonus kvapas. Tardytojas Kuginis sužagsėjo, užsiėmė ranka burną ir išbėgo laukan (Kuginis vėliau pardavinėjo anglis, o jau atgavus Nepriklausomybę, pasirodė besąs gana turtingas žmogus). Po to mane paleido į namus, o maždaug po dviejų savaičių vieną ankstų rytą prisistatė keturi ginkluoti vyrai. Įėjo į kambarį, atsisėdo už stalo, paklausė mano vardo, pavardės, pakvietė motiną ir ėmė jos klausinėt, kokį turtą mes turim. Mama pasakė, kad mes turim stalą, už kurio šitie ponai sėdi, keturias lovas, ir viskas. Tada paklausė, kokį aš turtą turiu. Aš, būdama jautrios sielos mergaitė, gal ne laiku ir ne vietoje čekistams drąsiai, tiesiog pasididžiuodama pasakiau: „Aš turiu širdį, turiu tėviškės meilę ir jas abi aukoju Tėvynės gynėjams“. Kaip šoko vienas čekistas, kaip kirto kumščiu kelis kartus man per sprandą, sako:

– Gana tau šitų „poterių“, galėsi juos aiškint pas baltas meškas!

– O tai kur tavo pasoga? – įžūliai paklausė kitas čekistas.

Parodžiau kertelėj pakabintą paklodę ir užklotą ir pasakiau, kad čia mano pasoga. Turiu dar vieną suknutę, ir visa mano puošmena.

1952 m. liepos 18 d. išsivarė iš namų mus abi su mama, tėtis liko vienas su dviem mažamečiais broliukais. Atsiklaupiau ant suartos dirvos, pasėmiau saujytę žemių ir įsipyliau į kišenytę. Mus apie kilometrą varėsi iki sunkvežimio, kuriuo jie buvo atvažiavę. Įsodino į sunkvežimį ir išsivežė į Šiaulius. Šiaulių kalėjime su mama mus išskyrė, mane 33 paras laikė karceryje. Kai po 33 parų išvedė į „pragulką“, ėjau sienas ramstydama. Lietuvis prižiūrėtojas iš kišenės ištraukė veidroduką ir paklausė, ar nenorėčiau į save pasižiūrėti. Kai pažiūrėjau, taip ir sukniubau vietoje, daugiau nieko neatsimenu. Kai atsipeikėjusi pramerkiau akis,

supratau, kad guliu kameroje, šalia stovi žmogus baltu chalatu ir tikrina pulsą. Taip ir nesupratau, kas man atsitiko. Po to vėl tas pats sargybinis vedė mane pasivaikščioti ir pasakė, kad aš jam pridariau didelių nemalonumų. Kai pasižiūrėjau į veidrodėlį, kritau aukštielninka, sudaužiau jo veidrodėlį. Jis turėjo kuo greičiau surinkti šukes ir pranešti, kad kalinys neteko sąmonės. Matyt, buvau labai nusilpusi, nes per dieną gaudavau tik tris šimtus gramų duonos ir pusę litro vandens, tai buvo visas mano maistas tuo laikotarpiui. Tardymo metu nemušė, bet į panages varė tokias metalines aštrias tarsi adatos plokšteles. Vis klausinėjo, kur „banditai" slepiasi. Po to dar dusino tokiame guminiame maiše. Dusino iki sąmonės netekimo, po to apipildavo šaltu vandeniu, kai atsigauni, vėl dusina ir vėl klausinėja. Po tokių „procedūrų" paguldo ant neštuvų ir parneša į kamerą. Taip ne vieną kartą.

Po dviejų mėnesių teisė mus abi su mama Pabaltijo karinis tribunolas, abi nuteisė po 25-erius metus lagerio ir po 5-erius metus tremties.

R. K. p a s t a b a: šiuo metu Aldona Tamulėnaitė-Mažuikienė gyvena Biržų rajone, Parovėjos seniūnijoje, Gavėniškio kaime. 2000 m. išleido poezijos rinkinį „Vienišas langas", Kaimo rašytojų sąjungos narė, aktyvi visuomenininkė.

Pasakoja JURGIS SKEBERDIS

Užrašė Valdas Striužas
Semeniškių k., Biržų r. 1997 07 09

1944 metais rusai mane paėmė į kariuomenę ir laikė Pabradėje, buvusiame Tiškevičiaus dvare. Ten gyvenome pusbadžiu – maitino tik koše ir sriuba. Po trijų mėnesių, 1944 metų gruodį, mes, dvylika vyrų, tarp kurių buvo Kazys Marozas, Korsakas iš Biržų, pabėgome. Vienas lenkas mus perkėlė per Nerį ir per šešias naktis sugrįžome į namus. Dienomis miegodavome, o naktimis keliaudavome aplenkdami miestus ir didesnes gyvenvietes.

Grįžę į namus, kitą dieną išėjome pas Šilų miško partizanus. Tuo metu daug vyrų bėgo nuo kariuomenės ir jie slapstėsi miškuose, nes kitos išeities neturėjo.

Mūsų būriui vadovavo Petras Tupėnas-*Ąžuola*s iš Braškių kaimo. 1944 m. rudenį būryje buvo per 50 aplinkinių kaimų vyrų.

Priesaiką priėmiau 1945 m., dalyvaujant P. Tupėnui ir mokytojui Broniui Krivickui. Tvarka būryje buvo kariška. Ginklų mums užteko. P. Tupėno būrio partizanų ryšininkų neprisimenu. Paketus perduodavome patys. Buvo leidžiami partizaniški laikraščiai „Laisvės varpas", „Laisvė". Leidinius rėmė ir globojo policijos viršininkas Petronis. Vėliau jį išdavė ir 1948–1949 m. suėmė.

Biržuose, prie Karveliškių tilto, surengėme pasalą ir susikovėme su stribais. Du stribus nušovėme, o keturi pabėgo, mūsiškiai visi liko sveiki. Po to Šiluose surengėme pasalą, nušovėme vieną milicininką. Susitikdavome ir su kitais partizanų būriais: papiliečiais – Suveizdžio ir Galvoko būriais, su Liekniškių partizanais, Petru Skeberdžiu.

1946 03 17 šeši mūsų būrio partizanai – broliai Juozas ir Petras Ardinskai iš Skratiškių k., broliai Albinas ir Antanas Vaitaičiai iš Štakirių k., Petras Indriliūnas iš Mickūnų k. ir Kostas Kėželis iš Jukniškių k. – užvažiavo pas Adomą Kutrą dienoti. A. Kutra gyveno vienkiemyje tarp Mikeliškių ir Dirvonakių, netoli Mikšių. Šeimininką išleido į turgų ir jis apie partizanus pranešė Biržų saugumui. Čekistai apsupo ir užpuolė juos miegančius. Petras Indriliūnas tuo metu sirgo plaučių uždegimu. Jis ir Petras Ardinskas susisprogdino. Mes su broliu buvom netoliese, girdėjom šaudant. Žuvo visi šeši partizanai. Matėm, kaip juos nušautus išvežė, A. Kutros tvartą sudegino. Visus šešis numetė Biržuose, Vytauto gatvėje, kur dabar yra „Tulpė". Po to lavonus užkasė žvyrduobėse. Tik Kėželio kūną sesuo pavogė ir palaidojo Šimpeliškių kaimo kapinėse.

1946 m. išsiskirstėme mažomis grupelėmis – po 5–6, nes taip buvo lengviau išsilaikyti ir prasimaitinti. Prasidėjo dideli kariuomenės siautimai. 1945–1946 metų žiemą turėjome slėptuves ir namuose, ir miške po eglišakėmis slėpdavomės, vėliau – pas žmones. Vasarą laikėmės Šilų miške. Būrio vadui padėjo Bronius Krivickas, Petras Suveizdis, buvęs mokytojas ir Lietuvos kariuomenės kapitonas Čerka, greitai pakliuvęs čekistams į rankas.

1946 (ar 1947 m. liepą) metais vyko didelis girios siautimas, bet mes keturi – aš, Antanas Griciūnas (iš Viekščių?), su kuriuo kartu mokėmės, Šlėgeris-*Tėvas*, kilęs iš Serbentiškių, ir Petras Mikelis iš Liepalatų kaimo – laimingai pabėgome Griciūnas žuvo, Šlėgeris gavo dokumentus, o kas jam nutiko vėliau, nežinau. Tuomet per pusryčius nepastatėme sargybos. Netikėtai išgirdom mašinų ūžimą. Tada privežė daug kariuomenės, bet mes laimingai pasitraukėme. Vilių Januškevičių ir vieną moterį sugavo gyvus, o iš papiliečių žuvo du partizanai – Suveizdis ir *Cvirka*. Juos nuvežė ir numetė ant gatvės Biržuose, o vėliau užkasė žvyrduobėse.

Kartą man sužeidė ranką, pakliuvau į kariuomenės pasalą. Tada žuvo Jurgis Kulbis iš Šilų būrio, kilęs nuo Pabiržės (Steponavo? kaimo). Palaidojome jį Biržų girioje ant liepų kalnelio (už Variakojiškių? kaimo). Vėliau jį perlaidojo į Semeniškių kapines.

Kostą Kregždę-*Piršlį* išdavė Neciūnų kaime, pas Daukšį. Daukšio dukra Marytė Daukšytė-Štaupienė jam davė migdomųjų, jis užmigo ir taip buvo suimtas. Vilius Burbulis ir Alfonsas Januškevičius registravosi.

Petras Tupėnas-*Ąžuolas* su kitu partizanu, buvusiu Radviliškio pašto viršininku Jonu Jurėnu, užėjo į Medžvalakių k. (kitur – Žirgeliškių k.), pas seseris Šepetytes. Juos kažkas susekė ir išdavė. Sodybą apsupo kariuomenė. Tupėnas žuvo, o seseris Šepetytes suėmė. Jas nuteisė po 10 metų. P. Tupėno sesuo Kučinskienė gyvena Latvijoje.

Partizanavau nuo 1944 metų gruodžio iki 1947 metų spalio – apie trejus metus. 1947 metų spalį su broliu Alfredu registravausi Biržuose (brolis vėliau užsimušė). Nunešėme senus šautuvus ir 30 šovinių. Mus tardė Čepas, Aleksejevas ir saugumietis majoras Karakulinas. Kitų partizanų neišdavėme. Patardę paleido ir pareikalavo pasirašyti, kad nepalaikysime ryšių su partizanais. Atsiųsdavo pas mus užverbuotų šnipų. Po to išvažiavau į Latviją, į Lietuvą grįžau tik 1960 metais.

Pasakoja LEONAS JASINSKAS

Užrašė Valdas Striužas
Naujikų k., Biržų r. 1997 07 11

Gimiau 1927 metais Naujikų kaime, Biržų rajone. Šeimoje buvome penki broliai – trys jau buvo vedę ir gyveno atskirai.

1944 m. užėjus rusams, vyresnysis brolis Valerijus, gimęs 1922 m., gavo šaukimą į sovietinę kariuomenę, bet į ją nėjo. Užtat stribai išgrobė mūsų turtą ir išsivarė gyvulius. Ieškodami brolio jie darydavo kratas, mane mušdavo, spardydavo ir klausinėdavo, kur brolis. Tuomet mūsų šeima pradėjo slapstytis.

Pas mus siautėjo Biržų stribai – broliai Algis ir Vytautas Dagiai iš Pievnikų k., su kuriais kartu ėjome į mokyklą, Samukas iš Butniūnų k. Mama slapstėsi, brolis kalbino ir mane eiti į mišką. Kitos išeities nė neturėjau, nes aruodus išsėmė, jokio turto nebeliko.

1944 m. rudenį su broliu išėjome į partizano Jono Palšio būrį. Jis buvo vienmetis su mano broliu, kilęs iš Zastaučių kaimo. Vokiečių okupacijos metais jis buvo mūsų sporto klubo vadovas ir dalyvavo rezistencinėje veikloje. Kartu žaisdavome futbolą. Iš pradžių susidarė nedidelis vyrų būrelis. Vėliau Šilų miške susijungėme su kitais partizanais. Jonas Palšis ir Alfonsas Misiūnas buvo partizanų vadai.

1944 m. rugsėjo 9 dieną su J. Palšio būriu vadavome Biržų kalėjimo kalinius. Susirinkome prie Karveliškių tilto, prie Ožkiniškio. Vadas mus septynis (Žukauską, mane ir dar penkis) pasiuntė prie kalėjimo tvoros. Kiti partizanai išsidėstė aplinkinėse gatvėse. Pasišviesdami prožektoriais, išsprogdinome ir išdraskėme vielinę tvorą aplink kalėjimą. Keturi stribai išsilakstė ir sulindo į išmatų duobę. Sudaužę užraktus, išlaisvinome du partizanus – Aloyzą Ažubalį iš Geidžiūnų ir Petrą Plenderį iš Biržų. Išvadavome daug moterų ir vyrų kalinių. Liepėme jiems eiti, kur tik nori, o tuos du partizanus pasiėmėme su savimi. P. Plenderis vėliau žuvo partizanaudamas.

Mūsų būryje buvo Povilas Variakojis (šiuo metu dar gyvas), Jonas Kučinskas. Fotografuotis buvo draudžiama, kad nuotraukos nepakliūtų į saugumo rankas.

Šilų miške mes praleidome visą žiemą, po to persikėlėme į Biržų girią. 1945 m. vasarą išsiskirstėme į mažesnius būrelius po 10–15 vyrų. Palaikėme ryšį ir su kitais partizanais. Mūsų grupei vadovavo Alfonsas Januševičius ir Petras Tupėnas. Laikėmės 38-ame miško kvartale. Eidavome į operacijas. Vadovaujami P. Tupėno Biržų girioje turėjome susidūrimų su rusų NKVD kariuomene.

1946 metų pradžioje privažiavo daug kariškų mašinų. P. Tupėnas pasiuntė mane į žvalgybą su balta vėliava. Turėjau pistoletą. Stovėdamas sargyboje, pamačiau vora einančius kareivius. Jie, pastebėję mane stovintį su balta vėliava, paklausė, ar čia yra banditų. Atsakiau, kad yra ir kad jie jau apsupti banditų. Dar pasakiau, kad jeigu nori jie, gali kautis, o mane užmušti kaip žvirblį. Kareiviai susėdo ant sniego pasitarti. Man davė machorkos. Pasikalbėjome. Aš jiems patariau – jeigu nori gyventi, tegul eina namo. Mes juos buvome apsupę iš dviejų pusių.

Mūsų partizanų buvo apie 80, o kariškių – apie 60. Mes buvome užsimaskavę, o jie – ant linijos. Mane paleido, o kareiviai grįžo į savo mašinas ir išvažiavo. Po to mūsų būrys išėjo kitur. Pakeitėme stovyklos vietą. Kūrenome laužus ir gulėjome ant eglišakių.

Vėliau susidūrėme su stribais prie Sargonių (?) kaimo. Mūsų būryje tuo metu buvo apie 60 vyrų. Stribai ketino išvežti žmonių turtą, bet mes juos išvaikėme. Tada žuvo keturi stribai, o kiti pabėgo. Netyčia nušovėme vieną arklį. Iš mūsiškių niekas nežuvo.

Kartą užpuolėme Papilio stribų būstinę, bet ten radome tik vieną stribą, kurį paleidome. Jų ginklus išsivežėme. Kiti stribai buvo išvažiavę parsivežti samanės.

Aš turėjau rusišką kulkosvaidį, pusautomatį ir vieną atsarginį diską. Šovinių pakankamai gaudavome iš Biržų karinio aerodromo, o ir nuo karo likusių užteko. Buvau labai drąsus. Kartą prie Leliškių kaimo buvau sužeistas į kojį.

1946 m. mūsų būrys apsistojo pas gyventoją Vaištaką, ir čia mus išdavė. Anksti rytą atvažiavo daug kariuomenės, ir mes nespėjome pasiruošti kovai. Sulėkėme į griovį ir sugulėme, o ten buvo pastatytas rusų kulkosvaidis. Tame griovyje žuvo 13 partizanų, tarp jų Juozas Poškus, Indriliūnas, Jonas Simanauskas iš Zastaučių ir kt. Lavonus nuvežė Pabiržės miestelin. Dabar jie palaidoti Gerkiškiuose.

Brolis Valerijus žuvo vėliau. Jis slapstėsi Gavėniškyje, Juozo Narbuto bunkeryje. Valerijus draugavo su jo dukra. Brolį išdavė ir apsupo, o jis nespėjo pabėgti iš slėptuvės. Stribai jo ilgai nerado. Po to du užlipo laiptais ant aukšto. Brolis juos nušovė. Buvo tam pasiruošęs. Po to jis bėgo į krūmus ir buvo nušautas. Negyvą nuvežė į Vabalninką ir numetė ant gatvės. Nušautus stribus susuko į paklodes ir išsivežė. Narbuto šeima suspėjo pabėgti, bet jų namus sudegino. Kurį laiką stribai, brolio kūną pririšę virve, vežiojo pasikinkę arklį, paskui užkasė žydkapiuose. Vėliau mes jį perlaidojome. Tame kape buvo palaidota apie 80 žmonių. Narbutai vėliau įsikūrė Biržuose.

1946 m. mums stovyklaujant Šniščių kaime, pas ūkininką Semašką tuomet būryje buvo likę apie 15 partizanų, Pabiržės stribai važiavo plėšti žmonių. Sargyba mus įspėjo, kad važiuoja aštuoni vežimai stribų. Mes staigiai pasiruošėme puolimui. Prisileidome juos per 100 metrų ir taikliai apšaudėme. Stribai bėgo laukais. Mes juos visus iššaudėme, taip pat ir jų viršininką Mykolą Budriūną. Nekalti žmonės nenukentėjo. Nenušovėme nė vieno arklio. Mūsiškių nežuvo nė vienas, o stribai nespėjo iššauti nė vieno šūvio. Po to lavonus sukrovėme į vežimus ir leidome išvežti. Mums niekas nekeršijo, nes stribų negailėjo net rusų kareiviai.

Turėjome rašomąją mašinėlę, patys spausdindavome atsišaukimus ir laikraštį. Spaudą išdalindavome žmonėms, o atsišaukimus klijuodavome.

Daug būrio archyvinių dokumentų sudegė su visu lagaminu pas partizaną Joną Oželį, kai Gavėniškio kaime jo sodybą apsupo ir sudegino, o šeimą iššaudė. Ten buvo partizanų dienoraščiai, įvykių ir kovų aprašymai, įvairūs dokumentai.

Paskutiniais metais mūsų būriui vadovavo Bronius Krivickas-*Vilnius*, bet greit mes nuo jo atsiskyrėme. 1947 m. partizanų liko mažai. Išsiskirstėme po 2–3 vyrus. Paskutiniu metu gyvenau su Jonu Misiūnu, mudu slapstėmės Zizonių vienkiemyje.

Vakarais aš nueidavau pas brolį. 1947 metų pavasarį nuėjau padėti jam vežti mėšlą, ir tuo metu atvažiavo rusai. Misiūnas buvo likęs slėptuvėje. Mane suėmė ir išvežė į Biržų kalėjimą. Ginklo pas mane nerado. Baimės nejutau. Nuolat mušė, klausinėjo, su kuo buvau, pas ką užeidavau. Tardė rusas Jakimovas. Jam sakiau, kad vogdavau. Taip sakiau tyčia, kad nieko neišduočiau, ir neišdaviau. Stribas Daškus iš Čiviškių apie mane papasakojo viską, ką žinojo. Vėliau jis gyveno Biržuose. Dabar jau miręs. Per tardymus buvau labai stipriai sumuštas.

Mane teisė 1947 m. lapkričio 11 d. Panevėžyje Pabaltijo karinis tribunolas. Teisme sakiau, kad per tardymus kalbėjau tai, ką liepė, nes mušė. Kadangi mane suėmė be ginklo, viską neigiau. Po to teismas nutarė mane pertardyti kad galėtų papildyti bylos medžiagą. Vėl visą mėnesį sėdėjau kalėjime. Laikė iki 1948 metų vasaros Biržuose. Tardė Gorlovas, norėjo užverbuoti. Gyniausi, kad nieko nežinau, ir nesutikau. Po kurio laiko iš kalėjimo paleido išdavę pažymą. Nesitikėjau, kad paleis, maniau, kad nušaus. Atėjau į Biržus pas dėdę, kuris mane sočiai pamaitino, po to grįžau namo. Gyvenau namuose, dirbau ūkyje, retkarčiais dar susitikdavau su partizanais.

Kiti penki partizanai – Jonas Rastauskas, Aloyzas Ažubalis, Česlovas Striška, Kudūkis ir dar vienas – 1948 m. gyveno bunkeryje pas Nemanį, kurį vėliau užverbavo saugumas. Šis juos išdavė, rusai su stribais bunkerį apsupo, bet jie gyvi nepasidavė, visi susisprogdino. Šiuo metu palaidoti Geidžiūnų kapinėse.

VYTAUTO APYGARDOJE

ROKIŠKIO KRAŠTO LAISVĖS KOVOTOJŲ PRISIMINIMAI

Iš VALERIJOS (VALĖS) STREIKUTĖS-DAUKIENĖS *prisiminimų*

Užrašyta Panevėžyje
2009 02 10

Gimiau 1936 m. Pailgės kaime, Antazavės valsčiuje. Šeimoje buvome šeši vaikai: broliai – Juozas, Izidorius, Petras ir Antanas ir dvi seserys – aš ir Onutė. Brolį Antaną buvo įsisūnijęs Davainis. Jis mūsų šeimoje negyveno.

Kai mus 1944 m. Visų Šventųjų dieną kartu su sergančia mama stribai atvažiavę suėmė ir išvežė į Antazavę, man buvo 8, Onutei – 15, Petrui – 18 metų. Petrą namuose labai mušė, paguldę ant žemės spardė, reikalavo pasakyti, kur tėvas, broliai Juozas ir Izidorius, o labiausiai mušė dėl eržilo, kurio nerado tvarte, kaip jiems tada atrodė, to, kurį kažkada matė. Aiškino, kad čia nebe tas, anas buvęs stambesnis.

Pakinkė tą mūsų eržilą, karvę pririšo prie vežimo, o į vežimą susodino mus ir atvežė į Antazavės stribyną. Mus su seserim Onute ir motiną uždarė atskiram kambary ir dar vilkšunį prie mūsų paliko, kad nepabėgtume, o Petrą atskirai uždarė už sienos. Po vieną pradėjo kvietinėt ir tardyt. Manęs klausinėjo, kur tėvas, bet aš jau buvau mamos pamokyta apie tėvą nieko nesakyti, jeigu klausinės, todėl iš manęs jie nieko nesužinojo.

Tame kambaryje, į kurį uždarė Petrą, buvo ir daugiau vyrų, buvo girdėti triukšmas, juokas. Jauni berniokai, matyt, jautėsi esą didvyriai, kol netardė, viens kitam kėlė nuotaiką, bet kai po tardymo paryčiais į kamerą nešte atnešė brolį Petrą, triukšmas ir juokai tuoj pat baigėsi, visi persigando jį pamatę. Iš jų mes sužinojome, kad Petras buvo labai smarkiai sumuštas.

Antazavėje mus išlaikė apie mėnesį, po to išvežė į Zarasus. Vežė ir vyrus, bet Petro su jais nebuvo. Zarasuose Onutę dar tardė, o manęs jau nebekvietė. Tėvelio sesuo Damutė (Domicelė) Žakšauskienė mums atveždavo maisto. Kadangi mamytei sudarė bylą ir uždarė į kalėjimą, Damutė čekistų prašė, kad mūsų neatiduotų į vaikų namus, ji pažadėjo mus pasiimti ir prieš Kalėdas mus paleido. Aišku, jie turėjo ir savų tikslų, žinojo, kad mūsų aplankyt ateis tėvas, broliai...

Motiną nuteisė ir išvežė į Rusiją, o apie Petrą mes nieko daugiau negirdėjome. Kažkas yra sakęs, kad jį dar matė Utenos kalėjime.

R. K. p a s t a b a: kn. „Lietuvos gyventojų genocidas“, t. 2, p. 1122: **Streikuvienė Marijona, Karolio**, g. 1896, gyv. Pailgio k., Zarasų r. <...> Suimta 1944 11 01, kalinta Zarasuose, Vilniuje. Karo trib. 1945 01 31 nuteista penkeriems metams lagerio. Išv. į lag. – 1946 01 31 Sevželdorlagas, Komija; 1954 grįžo į Lietuvą, 1964 mirė.

P. 1123: **Streikus Petras, Antano**, g. 1925, gyv. Maniuliškių k., Zarasų r., valst., partizanas. Suimtas 1944 11 01, kalintas Zarasuose, Utenoje. Karo trib. 1945 02 03 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties. Išv. į lag. – Uchtižemlagas, Komija; 1947 06 28 mirė lageryje.

Mus su seserim apsigyvenusias pas tetą Damutę retkarčiais aplankydavo broliai Izidorius su Juozu. Ateidavo ir stribai iš Antazavės ir Zarasų, klausinėdavo, ar neateina broliai, tėvas, gal juos kada matėme. Bet mus teta prigrasino nei apie brolius, nei apie tėvą nieko neprasitarti.

Pas tetą Damutę išbuvau iki 1945 m. pavasario, vėliau mane išvežė į Obelius, pas mūsų kaimyno Pužo seserį.

Kai tėtis jau buvo žuvęs, broliai Latvijoje, prie Raudinės, surado vienkiemį, kuriame gyveno Kiauleikio šeima, ir jie mane pasiėmė. Ten kurį laiką ir gyvenau, sesuo irgi buvo kažkur kitur Latvijoje, retkarčiais ateidavo pas mane. Vėliau ji mane nuvedė į Subatės Pruodės kaimą pas tokiuos Macijauskus, taip pat Latvijoje. Čia prabuvau visą žiemą, šeimininkė duodavo darbo – plėšiau plunksnas, o (1946 m.) pavasarį ganiau miške gyvulius. Tada jau dažniau susitikdavau su broliais ir kitais partizanais. Subatėje priėmiau pirmą komuniją iš kunigo Rukmanio. Vėliau mane perkėlė prie Eglainės pas Klauconus.

Kartą su broliais sutarėme susitikti stovykloje, bet likimas taip lėmė, kad aš į stovyklą tuokart nenuėjau, šeimininkai neleido. Pasirodo, skrebai tą stovyklą surado ir užpuolė partizanus. Vyrai spėjo pasitraukti, tik vieną sužeidė.

Paaugusią, gal jau keturiolikos metų, partizanai kartu su seserim pasiėmė pas save, tapau partizane ir nuo tada jau vadinausi *Piemenaite*, o sesuo Onutė-*Rūta*. Buvau ginkluota rusišku desantininkų automatu ir vokišku mauzeriu. Mums, merginoms, partizanai savo pavardžių nesakydavo. Latvijoje, prie Ilzės, gyveno toks eigulys Lapelis, kuris mums padėdavo, kepdavo duoną, jį vadindavo *Krize*. Lapelio miške buvome išsikasę bunkerį ir jame žiemojom. Būdavo, ateina jis, ant bunkerio patrepsi, duoda ženklą, kad aplink ramu. Visą žiemą iš bunkerio neišėjom, išskyrus kokį ypatingą atvejį, pataikydavom, kai pusto, kad pėdas greičiau sniegas užneštų. Iš bunkerio buvo išvestos vėdinimo angos, aplink bunkerį tankiai eglučių prisodinta. Eglutes sodindavom pavasarį, kad per vasarą prigytų. Bunkeryje būdavom aš, sesuo Onutė, broliai Juozas su Izidoriumi, Pupelis Vincas-*Svotas*, Pupelienė-Jačytė Irena, Povilas Knezys-*Genys*, Juozas Žaržojus-*Prieauglis*, o Elena Mackutė gyveno kitur. Kartu su mumis dar vaikščiojo ir Lionė (Leonora, Eleonora) Krapaitė.

1949 m. ėjome į Asarės mišką žiemoti, bet nežinojome, kaip apeiti Bebrinę, kad nepatektume ant rusų pasalos. Prie Ilzės sutikta kažkokia mergina mums paaiškino, kaip apeit Bebrinę. Ji pasakė; kada pereisim upelį, bus vieškelis, pereisim tą vieškelį ir ...

Vos priėję tą vieškelį patekome į kryžminę ugnį. Pupelį sužeidė į krūtinę, Pupelienę į ranką, mes su Izidoriumi tada nubėgom į vieną pusę, o Pupeliai į kitą pusę. Jie dar kažkiek pašaudė, taip viskas baigėsi.

Asarės miške irgi turėjome bunkerį. Ten irgi maistu ir vaistais aprūpindavo to miško eigulys. Jis mums kepdavo duoną, vėliau džiovindavo. Per žiemą valgydavome tik džiovintą duoną, nedžiovintos ilgai bunkeryje neišlaikysi, iškart supelys.

Nusišaudavom briedį arba šerną, mėsą sumalam, susūdom statinėje ir per žiemą užtenka maisto. Bunkeryje turėjom žibalu kūrenamą primusą, maistą virdavom naktį. Visą laiką tamsoje, tik mažą žvakutę užsidegam ir ja pasišviečiam. Rusai nė karto neaptiko mūsų bunkerių, bet, jeigu kas būtų įskundę, tikrai būtų suradę, nes virš angos vis vien eglutės kažkiek apšarmoja. Naktį truputį atidarydavom dangtį, pasikeisdami priėję prie angos pakvėpuojam grynu oru. Tiesiog baisu prisiminti. O Dieve, Dieve, kaip mes iškentėjom? Na, aišku, labai padėjo geri žmonės. Ypač mus palaikė Latvijoje. Ten šiek tiek mažiau ir rusai siautėjo.

Seserį Onutę, susirgusią vandenlige, su svetimais dokumentais nuvežė į Rokiškio ligoninę, bet ten kažkas ją atpažino ir išdavė. Matyt, čekistai tardė ir kankino, mirė 1949 m. žiemą.

LYA (KGB) arch. Pagal agentūrinę bylą „Zaoziornyje“, p. 273: Už 1949 12. Iš agento *Moskva* (Alfonsas Lūža) sužinota, kad Vyties kuopos dalyvė Ona gydosi Rokiškio ligoninėje. Tikrinant šį faktą per V. Šinkūną (paimtas užmigdytas MGB ag. Augusto Stašelio Kišonų k.) išaiškinta, kad tai Ona Streikutė-*Nera*, *Gėlė*, tikra Vyties kuopos vado Juozo Streikaus sesuo, „bandoje“ nuo 1945 m.

Legalizavomės aš, Adelė Talutytė ir Povilas Knezys. Brolis Juozas labai nenorėjo manęs išleisti iš būrio, bet gavome mamos laišką, kuriame pranešė, kad grįžta iš lagerio sunkiai serganti, Izidorius irgi man pritarė.

Plėdys iš Maniuliškių nuvežė mus į Obelių saugumą. Čia mus pasitiko ir priėmė viršininkas Kišonas. Vėliau Rokiškio saugumo viršininkas Mataržinskas įdarbino mane Juodupės vilnonių audinių fabrike ir suteikė kambarį bendrabutyje kartu su jų šnipe Justina (Nina) Petkevičiene. Ją visi kažkodėl vadindavo Nina. Ji dirbo fotografe fotoateljė, buvo atsikėlusi iš Žemaitijos ir gyveno su dukryte. Jos vyras, kiek supratau, buvęs saugumietis, bet žuvęs. Apie vyrą ji nieko nepasakodavo, bet visada stengdavosi nufotografuoti tuos, kurie pas mane ateidavo. Jeigu aš kur nors važiuodavau, ji irgi važiuodavo kartu kaip kambario draugė. Nors apie ją nieko nežinojau, bet širdis jautė, kas ji tokia. Vėliau fabriko direktoriaus Ramanausko sesuo mane perspėjo, kad jos saugočiausi. Kai legalizavausi, pas mane dažniausiai ateidavo tie, su kuriais kažkada bendravau būdama miške, o aš stengiausi su jais kuo mažiau susitikti, nes žinojau, kad esu sekama.

Dar prieš išeinant iš miško, Juozas mane prisaikdino – nesileist į jokias šnekas su tais, kurie labai veršis draugauti, o ypač su tais, su kuriais susitikdavome būdami miške, neprisileisti jų nė per žingsnį. Tie žmonės pykdavo ir sakydavo: „Matai, kai reikėjo duonos, tai tada draugavo, o dabar nebenori, ypač Lapelio vaikai...“ Jie nesuprato mano padėties. Dėl to buvo labai skaudu.

Kada legalizavausi, dažnai kvietė į saugumą, reikalavo pasakyt, kur broliai, ar jie ateina, ar susitinkam, bet aš jiems pasakiau, kad su broliais nutraukiau visus ryšius. Reikalavo išduoti rėmėjus, ryšininkus, bet aš visą laiką kartojau, kad iš stovyklos niekur neišeidavau ir, su kuo broliai palaikė ryšį, aš nežinau.

Kai mama grįžo iš lagerio, mane, būdavo, kas savaitę išsiveža saugumiečiai tardyti, o mamytė, likusi namuose, eina iš proto.

Aš nežinojau, kad broliai legalizuosis. Tą dieną mane iškvietė iš darbo, pasakė, kad serga mamytė. Atbėgau į bendrabutį, žiūriu – sėdi kambaryje Kišonas, Juozas

su Izidoriumi, Mataržinskas, dar vienas jaunesnio amžiaus saugumietis iš Obelių. Tas labai norėjo su manim draugauti dar prieš šitą susitikimą. Man jį labai piršo ta Petkevičienė, gyrė, kad jis geras vaikinas.

Matau – padengtas stalas, Kišonas tuoj pradėjo girti brolius, kad va, broliai susiprato ir atėjo legalizuotis, už juos pakėlė tostą, išgėrėm visi raudono vyno, bet jie ilgiau neužtruko, išvažiavo.

Kitą dieną broliams išrašė dokumentus, vėliau dar juos kvietė, bet mane paliko ramybėje.

Po keleto metų Izidorių ir Juozą areštavo. Per tą laiką Izidorius dar spėjo vesti, o Juozas tapo kažkoks abejingas ir netikėjo, kad viskas gerai baigsis...

Brolius teisė Rokiškyje. Teisme dalyvavau ir aš. Juozą nuteisė mirties bausme. Kai jį išvedė, aš pravirkau, o Juozas, pro šalį eidamas jau surištomis rankomis, trumpai stabtelėjo ir pasakė man: „Neverk, sese, nes jie ašarų nepažįsta...“ Tai buvo paskutiniai jo man pasakyti žodžiai ir mes daugiau nebesimatėm. Motinai, kol gyva buvo, nieko nesakėme apie Juozo nuteisimą, aš jo vardu rašydavau jai laiškus, kad ji širdyje nešiotųsi viltį, jog Juozas gyvas.

R. K. p a s t a b a: apie partizanus Streikus plačiau rašoma: „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ d. 1, p. 609, 610, 611, 612, 614, 616, 619, 620, 621; d. 2(1), p. 349; d. 3, p. 592, 619; d. 6, p., 25, 281, 282, 290, 630, 746, 816, 818, 819, 821, 822, 825, 830–833, 838, 839, 844, 848, 850, 851, 853, 854, 855, 856, 858, 859, 860, 861, 863, 865, 866, 868, 869, 870.

R. K. p a s t a b a: laisvas vertimas iš rusų kalbos. Kadangi tardymo medžiaga okupacinių sovietinių MGB organų sudarytose bylose kai kuriais atvejais yra akivaizdžiai tendencinga, publikavimui pasirinkti tik tie tardomųjų bei liudytojų parodymai, kurie kažkada buvo ne visai atvirai paminėti kitų laisvės kovotojų prisiminimuose, trumpai publikuoti kituose leidiniuose, kurie galėjo būti arčiausiai tiesos. Pateikiamas adaptuotas tardymo protokolų variantas.

PAGAL ONOS ABARIŪTĖS, ELENOS MICKUTĖS, STASIO MICKAUS, BRONIAUS BAREIKOS, ELVYROS KVILIŪTĖS IR KT. TARDYMO MEDŽIAGĄ LYA (KGB) arch. F. K-1, ap. 58, b. P-15474-Li

Abariūtės Onos, d. Jono-*Vasevičiūtės*, g. 1929 m. Maniuliškių k., Antazavės vlsč., Zarasų apskr., 1950 08 31 apklausa. Apklausia Obelių raj. MVD oper. įgaliotinis j. ltn. Valiukas, vertėjauja Aleksandras Vansevičius.

Užėjus sovietų kariuomenei, mano brolis Petras Abarius, nenorėdamas tarnauti sovietų kariuomenėje, išėjo slapstytis su Maniuliškių k. gyventoju Povilu Streikumi. Iš pradžių gyveno krūmuose mūsų žemėje, o atėjus žiemai, mano brolis Petras mūsų tvarte išsikasė bunkerį. Kai jau bunkeris buvo baigtas, į jį 1944 m. žiemą atėjo gyventi Bugų-Šilelio kaimo gyventojas Kazys Mickus, s. Tomo (1946 m. nušautas kaip partizanas), ir Albinas Streikus iš Maniuliškių kaimo. Abu su Mickumi jie buvo ginkluoti šautuvais. Mano brolis tuo metu ginklo dar neturėjo.

1944 m. gruodžio mėnesį pas mano brolį į bunkerį atėjo Antanas Streikus su savo sūnumis Juozu ir Izidoriumi iš Lygalaukių k., Zirnajų apyl. Jie buvo ginkluoti šautuvais.

Maždaug po dviejų savaičių Antanas Streikus su sūnumis išėjo. 1945 m. kovo mėnesį Antanas Streikus su sūnumis vėl atėjo į mūsų tvarte buvusį bunkerį ir po dviejų parų vėl išėjo.

1945 m. balandžio mėnesį mano brolis Petras su Albinu Streikumi ir mano seserim Leonora iškasė bunkerį mūsų lauke – krūmuose. Kai jie kasė, aš ėjau sargybą, kad pašaliniai nepamatytų. Po keleto dienų brolis Petras su Albinu Streikum dėl viso pikto iškasė mūsų žemėje dar vieną bunkerį ir iš viršaus apsodino.

1945 05 mano brolis Petras kažkur išėjo su Albinu Streikum, tačiau po kokių dviejų savaičių jis su grupe partizanų atėjo į mūsų namus maisto. Kiek jų buvo ir kas tokie – nežinau, nes buvo naktis.

1945 m. liepos mėnesį mano brolis, jau ginkluotas, vėl atėjo su 10–15 asmenų grupe, vėl pasiėmė maisto. Iš tada apsilankiusių aš pažinau Kazį Mickų ir Antaną Streikų. Tąsyk brolis į būrį išsivedė seserį Eleonorą.

Po poros savaičių jis vėl atėjo su Albinu Streikum, Juozu ir Zidaru Streikais bei Kaziu Mickum ir pasiėmė mane kartu į būrį, o motinai liepė namuose nenakvoti – slapstytis. Partizanai nusivedė mane į Raudinės mišką Latvijos pasienyje, ten partizanams vadovavo Antanas Streikus. Raudinės miške mes prabuvome apie mėnesį laiko.

Po kurio laiko Juozapas Streikus pasakė, kad mums, mergaitėms, čia ilgai būti negalima, nes gali kilti pavojus kariuomenei užpuolus. Jis mane nuvedė Latvijon pas kažkokį žmogų, kur aš gyvenau apie savaitę. Kur buvo mano sesuo Leonora, aš nežinojau. Po savaitės vėl atėjęs Juozas Streikus išsivedė mane miškan. Pakeliui pasakė, kad įvyko mūšis su skrebais ir dingo mano brolis Petras.

Grįžę į stovyklą, ten radome mano seserį Leonorą. Mums abiems Juozas Streikus prisakė eiti į Maniuliškes ir, suradus brolį Petrą, pasakyti, kad jis grįžtų į būrį. Taip pat liepė su broliu grįžti ir mums.

Grįžusios į namus sužinojome, kad brolis Petras jau legalizavosi. Jis ir mums patarė gyventi laisvai ir neiti daugiau į būrį.

Albinas Streikus 1945 m. rudenį nušautas kaip partizanas.

1945 07–08 buvome Raudinės miške. Kartu buvo šie Antano Streikaus būrio partizanai:

1. Streikus Antanas, Tomo, būrio vadas, jo sūnūs Juozas ir Izidorius Streikai;
2. Mickus Kazys iš Bugų k., 1946 m. nušautas;
3. Lukošiūnas Viktoras iš Dervinių k., 1945 m. rudenį nušautas;
4. Abarius Petras iš Maniuliškių k. (mano brolis);
5. Varnas Marinas, iš Bugų k., kur jis dabar – nežinau.

Kitų nepažinojau. Būryje iš viso buvo apie 30 vyrų.

1948 m. gruodžio mėnesį pas mus atėjo trys partizanai: Steponas Krapas, Lionė Krapaitė (iš Rasimų k.) ir Teklė Andriuškevičiūtė, kurie pasiprašė pas mus pabūti. Pagyvenę mūsų tvarte vieną parą išėjo.

Po kokios savaitės pas mus jie vėl atėjo kartu su savo vadu Vladu Krasausku-*Kukučiu*. Jie pasiprašė pagyventi pas mus, kadangi skundėsi, kad neturi gyvenamos vietos. Tada mes su seserim Lione, pripešusios šiaudų, padarėm jiems avelių garde

vietą gyventi. Šitaip pas mus jie pragyveno (su mažomis pertraukomis) nuo 1948 m. gruodžio iki 1949 m. kovo. Mes jiems davėme pieno, duonos. Maisto jiems nešė ir vietą žinojo Stasys Mickus, s. Kazio, gyv. Bugų-Šilelio k., jo sesuo Elena Mickutė, gyv. ten pat, bei mano brolis Petras Abarius, kuris ateidavo pas partizanus pasikalbėti. 1949 m. gegužės mėn. *Kukučio* grupė vėl pas mus atėjo ir gyveno daugiau kaip mėnesį. Vėl mes, Elena ir Stasys Mickai, juos maitinom. *Kukučio* pavesta turėjau rinkti medžiagą apie komunistus, komjaunuolius ir aktyvistus, be to, jis liepė stebėti kelius, ar nėra skrebų ir kareivių. Birželio pradžioje 4 asmenų *Kukučio* grupė išėjo į Garbūnėliškio pelkes. Išsiskiriant Krasauskas-*Kukutis* pasakė, kad mes turėsim pas juos ateiti, o norint juos rasti, kreiptis į Adelę Terekienę, gyv. Garbūnėliškio kaime.

Po savaitės *Kukučio* liepimu nuėjome pas Terekienę. Ji mus nuvedė į pelkes pas Krasauską. Pasivedęs į šalį, pradėjo kalbėti, kad padėdamos partizanams mes darome šventą darbą. Tuomet jis mane prisaikdino Dievu ir davė pabučiuot kryželį ir šautuvą, pasakė, kad dirbdama partizanams aš vadinsiuosi *Vasevičiūte*. *Kukutis* pagąsdino: jei juos išduosiu, tai net kalėjimas manęs neapsaugos nuo jo būrio keršto. Man liepė klausytis komjaunuolių ir aktyvistų kalbų susirinkimuose, sekti, kur jie vaikšto.

Po kelių dienų pas mane atėjo partizano Krapo motina ir prašė nuvesti ją pas sūnų ir dukterį. Mes sutikome ir su seserim Eleonora nuvedėme Krapienę pas partizanus. Susitikimo metu *Kukutis* klausinėjo, kas girdėti, gal ką žinome apie būsimą karą? Išsiskiriant liepė sekti Maniuliškių k. žmones, kurie dažnai lankosi milicijoje, esą jie gali būti išdavikai.

Liepos pradžioje ta pati ketveriukė vėl atėjo į mūsų namus ir apsigyveno per 100 metrų nuo namų esančiuose krūmuose. *Kukutis* liepė mums atvesti Adelę Dieninytę iš Dervinių k., Zirnajų apyl., Obelių r. Tą jo paliepimą įvykdė mano sesuo Eleonora. Dieninytė su partizanais pabuvo gal dvi valandas, po to išėjo į savo namus.

Tuose krūmuose *Kukučio* grupė gyveno gal pusantros savaitės, su partizanais ateidavo susitikti Stasys Mickus ir Elenutė Mickutė. Po to partizanai vėl išėjo į Garbūnėliškio pelkes.

Po kurio laiko, spalio mėnesį, jie vėl atėjo keturiese, tik vietoj Stepono Krapo buvo man nepažįstamas partizanas vardu Kazys. Kai paklausiau, kur dingo Steponas Krapas, man atsakė, kad jį partizanai netyčia nušovė. Pas mus pabuvę apie 3 paras, jie vėl išėjo. Jiems esant pas mus, apsilankė Emilija Terekienė, kuri kažką su jais kalbėjo. Po šio apsilankymo *Kukučio* grupė daugiau pas mus neužėjo ir kur jie yra dabar, aš nežinau.

1950 m. sausio mėnesį į Maniuliškių kaimą atėjo 4 ginkluoti vyrai: Juozas Streikus, Izidorius Streikus ir du man nepažįstami, vienas jų – Antanas, 25–27 m. brunetas, o kitas šviesiaplaukis, apie 30 m., jo nežinau net vardo. Juos apgyvendinome tvarte, ten pat, kur anksčiau gyveno *Kukučio* grupė. Juozas Streikus, prigrasinęs tylėti, liepė man nueiti į Lygalaukių kaimą ir atvesti Elvyrą Kviliūtę, tai mes ir padarėme. Kviliūtė atsinešė apie kilogramą dešros ir su jais pakalbėjusi išėjo į namus. Partizanai pas mus pagyveno apie tris paras, o paskui išėjo nežinoma kryptimi, daugiau jie pas mus nesilankė.

Bareikos Broniaus, s. Viktoro, g. 1924 m. Maniuliškių k., Antazavės vlsč., Zarasų apskr., 1950 09 15 apklausa. Apklausia Obelių r. MVD oper. įgaliotinis ltn. Petraitis, ltn. Šutov, vertėjauja Belonoška.

Mano tėvas Viktoras Bareika, gim. 1864 m., brolis Izidorius Bareika, g. 1914 m., brolio žmona Elena Bareikienė, gyv. Maniuliškių k., dirba Antano Strazdelio kolūkyje.

Ryšius su pogrindžiu užmezgiau 1950 m. gegužės mėn. tokiomis aplinkybėmis: važiavau dviračiu į Degučių k., pas Petrą Bagdoną. Pailgių miške mane sulaikė du ginkluoti vyrai – Juozas Streikus ir Izidorius Streikus, kuriuos pažinojau iš anksčiau kaip to paties kaimo gyventojus. Juozas Streikus manęs paprašė juos nufotografuoti, kadangi žinojo mane turint fotoaparatą ir dirbant fotografu. Aš tuo metu turėjau fotoaparatą ir sutikau juos nufotografuoti. Streikus mane nusivedė gilyn 200–300 m į Pailgių mišką, kur buvo dar 5 partizanai. Iš jų aš pažinau Lionę Krapaitę iš Rasimų kaimo, o kiti man buvo nepažįstami. Kai juos nufotografavau, Streikus paprašė iki vakaro išryškinti juostelę ir atnešti jiems padarytas nuotraukas. Pas Bagdoną aš nebevažiavau, bet Streikaus palieptas padariau nuotraukas ir nunešiau jiems į tą pačią vietą. Su partizanais dar buvo Elvyra Kviliūtė, d. Prano, iš Lygalaukių k.

Po savaitės pas mane atėjo *Kukutis*, Lionė Krapaitė ir mergina partizanė. Jie paprašė manęs ir brolio Izidoriaus, kad leistume jiems kelias dienas pagyventi mūsų namuose. Mes sutikom. Jie vieną parą pagyveno pirtelėje ir dvi paras tvarto palėpėje. Ten aš juos dar kartą nufotografavau. Jie išėjo ir daugiau jų nebemačiau. Kas su jais bendravo, nežinau, tačiau rugpjūčio mėnesį pas mane atėjo Pečiulienė iš Kumpuolių apyl., Bugų k. ir perspėjo: „Tu fotografavai partizanus, tai žinok, kad Paliūnių k. suėmė Antaną Gaidamavičių – slėpk nuotraukas“. Iš kur Pečiulienė žinojo, kad aš fotografavau partizanus, nežinau, bet spėju, kad ji žinojo kaip Gaidamavičiaus giminaitė. Antano Gaidamavičiaus žmona yra jos sesuo, o pas Gaidamavičių kratos metu daržinėje buvo rastas bunkeris, kuriame slapstėsi partizanai.

Tą fotografiją su septyniais partizanais aš nupaveikslavau Pailgių miške ir, padaręs penkiolika nuotraukų, atidaviau kartu su negatyvu. Tos nuotraukos, kurioje yra trys žmonės, aš padariau 6 vnt. ir taip pat atidaviau kartu su negatyvu. Pirmojoje fotonuotraukoje (kur 7) nufotografuoti: Juozas Streikus, Izidorius (Zidaras) Streikus ir Lionė Krapaitė, kitų nežinau. Antroje: 1 – Lionė Krapaitė, 2 – *Kukutis*, 3 – man nežinoma partizanė. Fotografuota mano, palėpėje ant tvarto, kai jie pas mus buvo trumpam apsistoję.

1945 02 buvau pašauktas atlikti karo tarnybą ir išvežtas į Vilnių, kur atlikau įvairius statybos darbus. 1945 03 18 buvau išvežtas traukiniu į Novašino stotį, 25 km nuo Murmas (taip tekste) miesto. Ten, miške, pastatėm stovyklą ir užsiiminėjome rikiuotės pratybomis. Novašine buvau priskirtas į 1-o bataliono 1-ą kuopą, ten priėmiau priesaiką. Tačiau apsirgau, dėl blogos sveikatos 1945 05 25 buvau demobilizuotas ir sugrįžau į Lietuvą. 1949 m. įstojau į kolūkį ir dirbu kaip kolūkietis.

Tiesa, dar nepasakiau, kad man nufotografavus 7-etą partizanų, Zidaras Streikus mane nusivedė toliau nuo kitų partizanų ir paprašė, kad jį nufotografuočiau su Elvyra Kviliūte, aš tai ir padariau. Vėliau tą nuotrauką su negatyvu taip pat atidaviau Juozui Streikui. Tada su partizanais buvo ir *Kukutis*.

Maždaug po pusantros savaitės, kai nuėjau į ežerą vandens, išgirdau šaukiant. Prie pirties pamačiau *Kukutį*, kuris pasakė, kad mūsų pirtyje pagyvens dvi dienas. Su juo buvo dvi moterys, viena iš jų – Lionė Krapaitė. Naktį jie perėjo miegoti į tvartą ant šieno. Rytą, kai atėjau ruoštis, *Kukutis* paprašė atnešti ko nors pavalgyti. Kai jie pavalgė, aš juos nufotografavau ir atidaviau nuotraukas kartu su negatyvais. Jie išėjo ir daugiau jų nesutikau.

Stašelytės Bronės, d. Jono, g. 1922 m., Lygalaukių k., Zirnajų apyl., Obelių r., 1950 09 15 apklausa. Apklausia Obelių MGB sk. oper. įgaliotinis ltn. Cygankov, vertėjauja Lapuzov.

Pažinojau partizanus Juozą Streikų, s. Antano, iš Pailgių k., jo brolį Izidorių Streikų, Balį Pupeikį, s. Povilo, iš Lygalaukių k., Antaną Vartibavičių, taip pat partizaną Albiną, kurio pavardės nežinau.

1949 m. rudenį, rugsėjo ar spalio mėn. pas mane užėjo Elvyra Kviliūtė, kuri pasakė, kad Maniuliškių k., pas Buroką, bus vakarėlis, kuriame dalyvaus partizanai. Aš sutikau kartu su ja nueiti į vakarėlį. Beeinant Pailgių miške Kviliūtė pasiūlė nueit pas partizanus ir nuvedė mane į miško gilumą, kur sutikome Juozą Streikų ir vieną man nežinomą, vardu Albinas. Kartu su jais buvo Ona Abariūtė, Jonas Plėdys (abu iš Maniuliškių k.) ir Stasys Mickus iš Bugų šilelio. Zidaras Streikus paklausė, ar dažnai lankosi kareiviai Lygalaukių k. Atsakiau, kad kareiviai lankosi labai retai, todėl partizanams šituose miškuose turėtų būti saugu.

Bekalbant Kviliūtė su Streikumi nuėjo toliau, o aš likau su Mickumi, Abariūte ir Albinu. Gėrėme alų ir degtinę. Po poros valandų Kviliūtė ir Streikus grįžo prie mūsų ir mes su Elvyra Kviliūte grįžome į namus, į vakarėlį nebeužėjome, kuris kažkodėl taip ir neįvyko. Po šio susitikimo aš nuolat susitikdavau su Streikais, Albinu ir Antanu, jų paprašyta siuvau jiems drabužius, sekiau kariuomenės judėjimą ir teikiau kitas žinias.

1949 m. lapkričio mėnesį Kviliūtė man atnešė medžiagos ir paprašė pasiūti partizanams apatines kelnes, ką aš tai ir padariau.

1949 m. per Kalėdas mes su Elvyra Kviliūte buvome Maniuliškių kaime vakarėlyje. Ten būnant, Kviliūtė pasakė: „Eikim pas mane į namus, ten bus partizanų“. Nuėjusios ten radome Zidarą Streikų ir Antaną Vartibavičių, su kuriais truputį pasėdėjom. Paskui Kviliūtė su Zidaru Streikumi užsidarė kitame kambaryje, o mes su Vartibavičiumi likome kartu. Rytą išėjome savo keliais.

Abariūtės Eleonoros, d. Jono, g. 1925 m. Maniuliškių k., Kumpuolių apyl., Obelių r., 1950 09 01 apklausa. Apklausia Obelių MGB sk. įgaliotinis Petraitis, vertėjauja Krivilavičius.

1944 m. rudenį mano brolis Petras Abarius, nenorėdamas eiti į kariuomenę, padedamas mano seseris Onos, motinos Marijonos Abarienės ir Albino Streikaus, s. Norbo, krūmuose, netoli mūsų namų, iškasė bunkerį. Jame gyveno:

Petras Abarius – mano brolis, ginkluotas šautuvu;
Albinas Streikus, Norbo, iš Maniuliškių k., ginkluotas šautuvu;
Povilas Streikus, Jono, iš Maniuliškių k., ginkluotas šautuvu;
Kazys Mickus, ginkluotas šautuvu.

Jie tame bunkeryje gyveno iki 1944 m. žiemos. Atėjus žiemai, išsikasė bunkerį tvarte, o 1945 m. pavasarį iškasė dar vieną bunkerį mūsų darže, ant viršaus pasodino bulves ir ten gyveno iki birželio.

1945 m. birželį jie išėjo į Antano Streikaus, kuris buvo ginkluotas rankiniu kulkosvaidžiu, būrį. Jį sudarė 16 partizanų (aš juos pažinojau):

1. Streikus Antanas-*Tamošius*, iki išeinant į būrį gyveno Pailgių kaime;
2. Streikus Juozas, Antano-*Stumbras*, vado pavaduotojas, taip pat ginkluotas kulkosvaidžiu;
3. Streikus Izidorius, Antano-*Girėnas* – ginkluotas prancūzišku kulkosvaidžiu;
4. Streikutė Ona, Antano-*Nera*, *Rūta*, *Gėlė*, ginkluota šautuvu (vado duktė);
5. Streikus Albinas, Norbo, ginkluotas šautuvu;
6. Mickus Kazys, ginkluotas automatu;
7. Abarius Petras, Jono (mano brolis), ginkluotas šautuvu;
8. Varna Marinas, ginkluotas lengvuoju minosvaidžiu;
9. Varna Juozas, (Marino brolis), ginkluotas šautuvu;
10. Lukošiūnas iš Salinių k., kuo ginkluotas, nežinau;
11. Lukošiūnas, taip pat iš Salinių k., kuo ginkluotas, nežinau;
12. Lukošiūnaitė Vlada, iš Salinių k., ginkluota šautuvu;
13. Lukošiūnaitė, taip pat iš Salinių k., kuo ginkluota, nežinau;
14. Abarius Antanas, iš Ajočių k., kuo ginkluotas, nežinau;
15. Abarius Adolfas-*Katalikas*, iš Ajočių k., kuo ginkluotas, nežinau;
16. Dainys Antanas, iš Bugų k., kuo ginkluotas, nežinau.

Streikaus Antano būrys 1945 06/09 slapstėsi Raudinės miškuose, Latvijos pasienyje.

1945 09 būrį Raudinės miške užpuolė kareiviai, žuvo Antanas Streikus, Marinas ir Juozas Varnos, taip pat kiti, kurių aš neprisimenu. Po šio įvykio iš būrio išėjo ir registravosi Antanas Dainys; Antanas Abarius ir Adolfas Abarius registravosi tik 1946 m. žiemą.

Kai partizanai susirėmė su kariuomene Raudinės miške, mano brolio Petro būryje jau nebuvo, jis jau buvo užsiregistravęs, nuo 1945 08 gyveno legaliai. Brolis Petras, anot jo žodžių, susirėmimuose su kariuomene dalyvavo tris kartus.

1944 m. rudenį Antanas Streikus, jo sūnūs Izidorius ir Juozas, Albinas Streikus, Lukošiūnas ir jo brolis, Petras Baranauskas iš Dervinių k., Antanas Streikus iš Maniuliškių ir Albinas Dieninis Šilelio miške, netoli Maniuliškių kaimo, pasaloje laukė atvykstančių stribų, kurie važiavo keturiais vežimais ir kuriuose vežė keturis sulaikytus mobilizacijos vengiančius žmones. Iš jų žinau du: Cibulską iš Suvieko k., Auziejų iš Vaidminių k., kitų dviejų nežinau. Partizanai apšaudė vežimus ir sužeidė Cibulską, o Auziejų užmušė. Iš stribų ir partizanų niekas nežuvo.

Antrą kartą, 1944 12, Antanas Streikus (Pailgių k.), jo sūnūs Juozas ir Zidaras, Antanas Streikus (iš Maniuliškių k.), Albinas Dieninis, Albinas Streikus, Kazys Mickus, Petras Abarius (mano brolis), Petras ir Antanas Mikita puotavo pas mano dėdę Abarių Izidorių Pailgių kaime. Po išgertuvių nuėjo miegoti į daržinę. Naktį tą daržinę apšaudė kareiviai. Susišaudymo metu žuvo Albinas Dieninis, kiti pabėgo.

Trečią kartą susišaudyme brolis dalyvavo 1945 m. rugpjūčio mėnesį, kai jis su dviem partizanais ėjo iš Raudinės miško į namus parsinešti maisto. Ties Stelmuže jie pakliuvo į kareivių pasalą ir buvo apšaudyti, brolis pabėgo ir sugrįžo į namus. Kitą dieną brolis Petras kreipėsi į dėdę Petrą Abarių, gyv. Maniuliškių k., ir prašė padėti legalizuotis. Tada dėdė nuvežė brolį į Antazavę ir užregistravo. Jis legalizavosi kaip vengiantis šaukimo ir ginklo nepridavė. Šautuvą užkasė duobėje prie tvarto, o kitą šautuvą, kurį turėjo be buožės, 1944 m. rudenį atidavė Augustui Streikui iš Maniuliškių kaimo, kuris taip pat slapstėsi. Augustas Streikus 1945 m. irgi legalizavosi.

Kai 1944–1945 m. žiemą partizanai gyveno mūsų tvarte, maitinome aš, Eleonora Abariūtė, mano sesuo Ona ir motina Marijona Abarienė.

Pas mano brolį dažnai ateidavo Antanas Streikus, jo sūnūs Zidaras ir Juozas, kurie tuo metu gyveno bunkeryje Lygalaukių kaime pas Praną Kvilių. Kur buvo įrengtas bunkeris – nežinau. Kviliaus dukra Elvyra Kviliūtė draugavo su Izidorium Streikum.

Po brolio legalizacijos ryšius su miškiniais atnaujinau 1948 m. rudenį, kai pas mus užėjo Steponas Krapas, Lionė Krapaitė ir Teklė Andriuškevičiūtė-*Našlaitė* (visi ginkluoti šautuvais), kurie pasakė, kad juos pas mus atvedė Adelė Dieninytė iš Dervinių k. Jie pas mus pabuvo parą, ir antros dienos rytą kažkur išėjo. Maždaug po dviejų savaičių jie vėl atėjo ir pas mus iki 1949 m. kovo pabaigos ar balandžio pradžios slapstėsi Steponas Krapas, Lionė Krapaitė ir Teklė Andriuškevičiūtė-*Našlaitė*, gyveno tvarte arba tvarto palėpėje. 1949 m. pavasarį jie išėjo ir su savimi atsivedė ketvirtą – Vladą Krasauską-*Kukutį*, ginkluotą kulkosvaidžiu. Jie pas mus pagyveno dar iki gegužės mėn. Gegužę visi išėjo slapstytis į Gerbalių pelkę. Mes – Eleonora Abariūtė, mano sesuo Ona, brolis Petras ir motina Marijona – gaminom jiems maistą, pirkom papirosus ir saldainius. Mes su seserimi eidavome pas juos į pelkę su pranešimais ir neretai kartu nakvodavome.

1949 m. rugsėjį pas mus vėl atėjo keturi: Vladas Krasauskas, Teklė Andriuškevičiūtė, Lionė Krapaitė ir Kazys Giparas, kurie gyveno krūmuose netoli mūsų namų. Ten jie gyveno apie dvi savaites, paskui išėjo pas Bareikas į Maniuliškių k., kur gyveno trys broliai: Izidorius, Juozas ir Bronius.

Vos tik išėjus Krasausko grupei, po kelių dienų atėjo Juozas Streikus, su juo buvo:

1. Streikus Juozas, Antano-*Jurginas*, *Stumbras*, ginkluotas rankiniu kulkosvaidžiu;
2. Streikus Izidorius, Antano-*Girėnas*, ginkluotas automatu;
3. Vartibavičius Antanas-*Tėvas*, *Piršlys*, ginkluotas automatu;
4. Dručkus Albinas-*Sūnus*, ginkluotas automatu.

Apie jų atėjimą žinojo visa mūsų šeima. Krūmuose šalia mūsų jie pagyveno 4–5 paras. Aš, mano sesuo ir motina nešėm jiems valgyti (stovyklavo 200–300 m nuo mūsų namų). Po kelių dienų atsisveikino ir išėjo į Latvijos miškus, kur, sakė, žiemosią. Daugiau jų nemačiau.

Mes vykdėme įvairias partizanų užduotis, kadangi buvome jų ryšininkės. Pavyzdžiui, ne kartą Krasausko ir Juozo Streikaus prašymu nešėme laiškus į Antazavės

paštą adresuotus Janei Karaliūnaitei, gyv. Lukštų k., o iš Karaliūnaitės ateidavo laiškai Onos Abariūtės ir mano sesers adresu. Stepono Krapo prašymu nešėm į paštą laiškus jo motinai Stefanijai Krapienei, kuri gyveno Asarės vnk., netoli Eglainės, Latvijoje. Aš pati asmeniškai lydėjau Krapienę į partizanų stovyklą susitikti su sūnumi.

Maisto produktus ir kitokią pagalbą partizanams teikė Elena Mickutė iš Bugų k., Elvyra Kviliūtė iš Lygalaukių k., Bronius Bareika iš Maniuliškių k. Elenos Mickutės tėvas Kazys Mickus buvo A. Streikaus būryje, 1946 m. jis buvo nušautas kaip partizanas. Tų metų balandį jis atėjo į savo namus ir pradėjo slapstytis bunkeryje, kuris buvo iškastas maždaug 40 metrų nuo jo namų. Po keleto dienų jį užklupo kareiviai ir Mickus buvo nušautas bunkeryje.

1948–1949 m. žiemą, kai pas mus slapstėsi keturi partizanai iš *Kukučio* grupės, Elena Mickutė dažnai jiems atnešdavo duonos, mėsos, bulvių, sriubos, sviesto, pieno ir kt. Mickutė taip pat nešė maistą pas mus gyvenusiems keturiems Juozo Streikaus būrio partizanams. Adelė Dieninytė, Vinco, iš Dervinių kaimo palaikė ryšius su partizanais ir 1948 m. rudenį pas mus atvedė Steponą Krapą, Lionę Krapaitę ir Teklę Andriuškevičiūtę. Kai jie gyveno pas mus 1948–1949 m. žiemą, Dieninytė kelis kartus atėjo pas mus ir atnešė partizanams maisto. Ji taip pat partizanų, dažniausiai Vlado Krasausko, prašymu kažkur eidavo, nešdavo jiems laiškus ir lankė juos, kai jie gyveno Gerbalių pelkėse. Daugiau apie jos ryšius nieko nežinau.

Ona Abariūtė iš Pailgių k. visą laiką žinojo apie pas mus buvusius partizanus ir lygiai kaip ir aš nešė jiems maistą ir saugojo juos nuo pavojų. Ji palaikė ryšius su partizanais dar nuo 1944 m. Tų metų rudenį Pailgių miške gyveno Juozas ir Zidaras Streikai, Albinas Dieninis, Albinas Streikus, Petras Mikita, mano brolis Petras Abarius, Kazys Mickus ir kiti.

Kai 1949 m. pas mus gyveno Juozas ir Zidaras Streikai, Antanas Vartibavičius ir Albinas Druckus, pas juos ateidavo Ona su Elvyra Kviliūte.

Apie Bronių Bareiką, Viktoro, iš Maniuliškių k. iš partizano *Kukučio* žinojau, kad jis – *Kukutis*. Steponas Krapas, Lionė Krapytė ir Teklė Andriuškevičiūtė iš brolių Izidoriaus ir Broniaus Bareikų imdavo maisto produktus.

Abariūtės Eleonoros, d. Jono, g. 1925 m. Maniuliškių k., Kumpuolių apyl., Obelių r., 1950 11 06 apklausa. Aleksandravėlė. Apklausia Kupiškio r. MGB sk. įgaliotinis Gusev, vertėjauja Krivilavičius.

Klausimas: Kada ir kokiomis aplinkybėmis jūsų brolis Petras Abarius įstojo į būrį?

Atsakymas: Mano brolis Petras jokiame būryje nebuvo.

Klausimas: Kur buvo jūsų brolis Petras 1944–1945 m. iki registracijos?

Atsakymas: Mano brolis Petras Abarius iki 1945 08 slapstėsi, nes nenorėjo tarnauti armijoje.

Klausimas: Ką jis veikė tuo metu ir kokį ginklą turėjo?

Atsakymas: Jis ginklo neturėjo ir slapstėsi specialiai tam tikslui iškastuose bunkeriuose tvarte, mūsų lauke ir dar viename bunkeryje bulvių lauke. Žiemą jis slapstėsi tvarte, o šiltu metų laiku – kituose dviejuose bunkeriuose. Kartą 1945 m. pas brolį užėjo Povilas Abarius iš Maniuliškių kaimo, jis su broliu Petru pabuvo ne visą dieną ir išėjo į savo namus. Daugiau bunkeriuose niekas negyveno.

Klausimas: 1950 09 01 tardymo metu jūs pasakojote, kad kartu su jūsų broliu bunkeryje gyveno Albinas Streikus, Kazys Mickus, Povilas Streikus ir kad jie visi kartu 1945 06 išėjo į Antano Streikaus būrį ir dalyvavo susirėmimuose su kariuomene. Pasakysite tiesą.

Atsakymas: 1950 09 01 tardymo metu aš apkalbėjau savo brolį Petrą Abarių, dabar tvirtinu, kad jis nedalyvavo nei būryje, nei susirėmimuose su sovietų kariuomene.

Klausimas: Jums perskaitome 1950 09 01 jūsų tardymo medžiagą. Kaip jūs apkalbėjote savo brolį Petrą?

Atsakymas: 1950 09 01 tardymo metu aš apkalbėjau savo brolį Petrą, kad jis neva slapstėsi bunkeryje ne vienas, be to, neteisingai apkalbėjau, kad jis dalyvavo būryje ir susirėmimuose su kariuomene bei stribais. Dabar aš tai neigiu. Aš taip pat tvirtinu, kad sakiau netiesą teigdama, kad mano brolis turėjo šautuvą, kad jis šautuvą davė Povilui Streikui, tai yra netiesa. Mano brolis slapstėsi neginkluotas. Povilas Streikus slapstėsi savo namuose ir jo ginkluoto aš nemačiau.

Klausimas: Kodėl tada jūs 1950 09 01 tardymo metu davėte neteisingus parodymus?

Atsakymas: Aš sergu plaučių tuberkulioze ir per tardymą labai blogai jaučiausi, man iš burnos bėgo kraujas, todėl aš pati nesupratau, ką kalbu.

Klausimas: Kaip tada paaiškinti tai, kad jūs išvardijote partizanų būrio narius ir papasakojote apie jų stovyklavietes?

Atsakymas: Kadangi tardytojas mane vertė duoti parodymus, aš išvardijau pirmus papuolusius pažįstamus žmones, kai kurių iš jų būryje tikrai nebuvo, tai: Povilas Streikus, Petras Mikita, Antanas Mikita. Apie būrių stovyklas man nežinoma ir tokių parodymų aš nedaviau.

Klausimas: Ar besislapstantį jūsų brolį Petrą lankė kiti partizanai?

Atsakymas: Man nėra žinoma, kad jį būtų kas nors lankęs.

Klausimas: Ar jūs, jūsų sesuo Ona ir motina Marijona slapstėtės nuo sovietų valdžios?

Atsakymas: Mes niekada nesislapstėm, gyvenome savo namuose.

Klausimas: Kas maitino jūsų brolį Petrą, kai jis slapstėsi?

Atsakymas: Kai mano brolis slapstėsi, dažniausiai jam maistą nešė sesuo Ona ir mūsų motina.

Klausimas: Kokiomis aplinkybėmis buvo sudeginti jūsų trobesiai?

Atsakymas: 1945 m., maždaug birželio mėnesį, aš grįžau iš Kauno, kur gydžiausi sulaužytą dešinę kojį. Tos dienos vakare motina ir sesuo Ona išėjo prie karvių, o aš, būdama namuose, išgirdau dainavimą ir šaudymą šilelio pusėje. Netrukus netoli mūsų namų sustojo vežimas ir iš jo išlipę keli vyrai ėjo link mūsų namų. Bijodama, kad man ko nepadarytų, iššokau pro langą ir pasislėpiau rugiuose. Kadangi man iššokus per langą, durys buvo iš vidaus užkabintos, tai atvykėliai išmušė duris ir suėjo vidun. Greitai pamatėm, kad namas dega, o tie vyrai jau buvo pasišalinę. Brolis Petras tada slapstėsi bunkeryje tvarte.

Klausimas: Sakote netiesą, tardymui žinoma, kad tada namuose buvo „banditai“ ir jie susišaudė su kareiviais. Kodėl meluojate?

Atsakymas: Tada jokių „banditų“ pas mus nebuvo ir „liaudies gynėjai“ tada aplink mūsų namus nešaudė. Privažiavę prie mūsų namų, jie ramiai priėjo, išmušė duris, o išeidami degtukais padegė namo stogą. Vėliau man Fiodoras Maskolenka pasakojo, kad tada su jais buvo Petras Abarius, Jurgio, iš Maniuliškių k., kuris yra mūsų dėdė. Paskui man dėdė Petras Abarius pasakojo, kad tada kartu su Fiodoru Maskolenka buvo labai girti, jis lyg ir nenorėjo padegti namo, bet jie vis tiek padegė ir tiksliai neprisimena, kuris iš jų tai padarė, nes abu buvo girti.

Klausimas: Kur gyvenote, kai buvo sudeginti jūsų namai?

Atsakymas: Iš karto po gaisro mano motina išėjo gyventi pas Balį Kavaliauską į Juozapavos kaimą, o aš – pas Albertą Kavaliauską, kuris gyveno kaime Latvijoje. Dabar jis gyvena Rygoje. Nuo 1947 m. žiemą gyvenome pas Igną Bareiką Bugų k., o vasarą – tvarte, kuris nesudegė. 1949–1950 m. žiemą gyvenome pas Barborą Turkienę, Maniuliškių k., o vasarą – savo tvarte.

Klausimas: Kada jūs ir jūsų sesuo Ona nustatėte ryšius su ginkluotu pogrindžiu?

Atsakymas: 1948 m. gruodžio pabaigoje ar 1949 m. sausio pradžioje mano sesuo Ona, grįžusi iš tvarto pasakė, kad ten rado partizanus: Steponą Krapą, Lionę Krapaitę ir Teklę Andriuškevičiūtę. Nuėjusi su seserim, pamačiau tuos partizanus. Jie po trijų parų iš mūsų išėjo, bet po savaitės vėl atėjo ir apsigyveno ilgesniam laikui. Jie pas mus su pertraukomis gyveno iki 1949 m. balandžio. Balandį prie jų prisidėjo ir jų vadas Vladas Krasauskas-*Kukutis*, kuris po keleto dienų su jais išėjo į Gerbalių pelkes.

R. K. p a s t a b a: Eleonoros Abariūtės parodymai, 1950 09 01 duoti Obelių MGB skyriuje, visiškai skiriasi nuo parodymų, duotų 1950 11 06 Kupiškio MGB skyriuje. Manau, kad nereiktų net abejoti, kad teisingiausi buvo pirmieji parodymai, kadangi, kaip paprastai, pirmųjų apklausų metu čekistai taikydavo visas įmanomas psichologines ir fizines priemones palaužti tardomąjį. Tuomet ir būdavo pasiekiami geriausi tardymo rezultatai. Vėliau tardomasis įgydavo imunitetą, imdavo keisti parodymus, kad sušvelnintų savo ir kitų su juo susijusių žmonių vadinamąją „kaltę“. Be to, vėliau ir pačios Ona ir Eleonora pripažino, kad pirminėse apklausose joms buvo naudojamas fizinis smurtas.

Mickutės Elenos, d. Kazio, gim. 1931 m. Bugų-Šilelio k., Kumpuolių apyl., Obelių r., dirbančios Antano Strazdelio kolūkyje, 1950 09 07 apklausa. Aleksandravėlė. Apklausia Obelių r. MGB sk. oper. įgaliotinis Lesinskas, vertėjauja Krivilavičius.

Šeimoje buvome: aš, Elena Mickutė, brolis Stasys Mickus, gim. 1929 m., brolis Lionginas Mickus, g. 1934 m., brolis Balys Mickus, g. 1925 m., motina Mickienė-Streikienė Marijona, g. 1904 m., gyv. Maniuliškių k., tėvas Kazys Mickus 1946 m. nušautas kaip partizanas.

Karo metais mano tėvas buvo baltalietuvių partizanas (sukilėlis), turėjo šautuvą, saugojo žydus, o vėliau, nuo 1943 m., tarnavo Zarasuose. 1944 m. užėjus sovietinei kariuomenei, jis išėjo į būrį, kuriam vadovavo Antanas Streikus iš Pailgių k. Būdamas būryje, kelis kartus atėjo į namus, o kartu su juo – Juozas ir Zidaras Streikai ir kiti man nepažįstami. Kai 1945 m. rudenį Antano Streikaus būrį iš dalies sunaikino, o pats vadas žuvo, mano tėvas parėjo į namus ir kartu su sūnumi Stasiu netoli tvarto išsikasė bunkerį ir ten slaptai gyveno. Ten mano tėvą 1946 04 užklupo

kareiviai ir nušovė. Jis dėvėjo naminius rūbus (neturėjo uniformos), slapyvardžio irgi neturėjo.

1949 07 pabaigoje ar 08 pradžioje, sekmadienį, į mūsų namus atėjo Eleonora Abariūtė ir pakvietė mane pasivaikščioti. Bevaikščiodamos Povilo Ramanausko krūmuose pamatėm vieną merginą. Eleonora mane su ja supažindino ir pasakė, kad ji partizanė Teklė. Aš su ja pasisveikinau ir kalbėdamos mes nuėjome į pelkynus, priklausančius Petrui Abariui (Eleonoros broliui). Tose balose mūsų laukė dar du vyrai ir viena mergina, tarp kurių buvo: Vladas Krasauskas iš Obelių apylinkių, ginkluotas šautuvu ir kulkosvaidžiu partizanas Kazys, ginkluotas šautuvu; Lionė Krapaitė, ginkluota šautuvu; mergina, su kuria atėjome, tai Teklė, kilusi kažkur nuo Aleksandravėlės, ginkluota šautuvu. Su jais mes pabuvome gal pusvalandį. Paskui Eleonora Abariūtė mane išvedė ir aš nuėjau į namus, nes jau buvo vakaras.

Kitą dieną pas mane vėl atėjo Eleonora Abariūtė ir paprašė pagaminti partizanams pietus. Aš neturėjau duonos, todėl išviriau bulvių košės, paskui su Abariūte nuėjau pas partizanus ir palaukusi, kol jie pavalgys, pasiėmusi indus, grįžau į namus. Šitaip aš juos maitinau maždaug savaitę. Dažniausiai gaminau iš bulvių, nes rugiai dar buvo nenukirsti ir duonos neturėjom. Apie mano susitikimus su partizanais žinojo Ona Abariūtė (Eleonoros sesuo), mano broliai Stasys ir Lionginas, Stasys pats buvo nuėjęs į krūmus susitikti su partizanais. Po savaitės minėti partizanai iš balos išėjo ir aš jau maisto nebenešiau. Nuo to laiko aš jų nebemačiau, tik 1949 spalį Eleonora Abariūtė man perdavė linkėjimus nuo *Kukučio*, neva jis buvo atėjęs, bet manęs nerado namuose.

1949 m. rudenį aš buvau Aleksandriškių k., Zirnajų apyl., pas Veroniką Vaičiūnienę, kuri dabar gyvena Dervinių k. Ji, dalyvaujant Onai Vaičiūnaitei (dukrai) pasakojo, kad ją einančią Pailgių miško keliuku pro Simono Abariaus žemę sulaikė partizanai. Jie prisistatė kaip Juozas ir Zidaras Streikai bei Albinas Dručkus, klausinėjo, kaip gyvena Mickaus (t. y. mūsų) šeima, Elvyra Kviliūtė iš Lygalaukių k. Vaičiūnienė man liepė pas juos nueiti.

Kitą dieną mes su Ona Vaičiūnaite nuėjome į Vaičiūnienės nurodytą vietą ir, eidamos miško takeliu, sutikome Zidarą Streikų. Jis mus nuvedė į miško tankmę, kur radome sėdinčius Juozą Streikų, Albiną Dručkų, Elvyrą Kviliūtę, Simoną Abarių (iš Pailgių k.) ir jo seserį Oną. Besikalbant Zidaras Streikus pradėjo klausinėt, kas išdavė mūsų tėvą Kazį Mickų. Aš pasakiau, kad nežinau. Mus su Vaičiūnaite, einančias į namus, truputį palydėjo Juozas Streikus, o kiti pasiliko. Po 4–5 dienų, naktį, pas mus atėjo broliai Streikai ir Dručkus ir pasakė, kad išeina iš mūsų apylinkių. Tada mūsų namuose buvome: aš, broliai Lionginas, Stasys ir Balys. Juozas Streikus turėjo kulkosvaidį, o Zidaras Streikus ir Dručkus – automatus. Pakalbėję gal pusvalandį, visi išėjo nežinoma kryptimi.

Po mėnesio, gal gruodį, į mūsų namus vėl atėjo tie patys partizanai. Kartu atsivedė Antaną Vartibavičių. Jie paprašė pailsėti daržinėje ir stebėti aplinką: jei pamatysim kareivius – pranešti jiems ir, pabuvę dvi paras, išėjo.

1950 m. sausio mėnesį jie vėl atėjo ir apsigyveno tvarte, kadangi daržinėje buvo šalta. Pagyvenę dvi savaites, jie vėl išėjo, bet po 10 dienų grįžo ir vėl buvo keturiese:

broliai Streikai, Albinas Dručkus ir Antanas Vartibavičius. Šitaip jie, trumpam išeidami, gyveno pas mus iki kovo pradžios. Aš jiems gaminau maistą, skalbiau rūbus, kūrenom pirtį. Po to jų nemačiau nuo kovo pradžios iki liepos pabaigos.

1950 m. liepos pabaigoje, naktį pas mus užėjo broliai Streikai, jie buvo ginkluoti tik kulkosvaidžiu ir pasakė, kad Vartibavičius žuvo, o Albinas Dručkus esąs sužeistas. Zidaras Streikus parodė sužeistą rankos pirštą. Atsisveikindamas Zidaras Streikus paprašė perduoti linkėjimus mylimajai Elvyrai Kviliūtei. Aš jo prašymą įvykdžiau. Kviliūtė manęs paklausė, kur jie išėjo ir kaip juos rasti, bet aš atsakiau, kad man jie to nesakė.

Partizanams aš gaminau maistą, nešiau jiems į krūmus, į daržinę, tvartą, skalbiau rūbus, o mano brolis Stasys pirko jiems papirosus ir siuntė laiškus ištremtai Streikų motinai. Mano brolis Lionginas, kai partizanai gyveno pas mus, visą laiką nešiojo laiškus Zidaro mylimajai Elvyrai Kviliūtei ir atnešdavo laiškelius nuo jos. Apie Streikų gyvenimą pas mus niekas nežinojo, partizanai ir patys atsinešdavo duonos, lašinių, užkanda mums nereikėjo rūpintis, jie prašė tik karštų pietų.

Pažinojau šiuos partizanų ryšininkus: Oną Abariūtę, d. Zidaro, ir jos brolį Simoną Abarių iš Pailgių kaimo; Elvyrą Kviliūtę iš Lygalaukių kaimo, kuri yra Izidoriaus Streikaus simpatija ir kuriai mes nešėme laiškus, su kuria Izidorius Streikus susitikinėdavo; Joną Plėdį iš Maniuliškių k., kuris lankė partizanų stovyklavietę; Bronę Stašelytę iš Lygalaukių k., kuri taip pat lankėsi partizanų stovykloje miške; Brigitą Kairevičienę iš Dervinių k., kuri, anot jos pačios pasakojimų, juos lankydavo; Bronių Bareiką, iš Maniuliškių k., kuris, pasak brolių Streikų, juos nufotografavo ir kurį lankydavo partizanai; Genę Karaliūnaitę, nežinau, iš kokio kaimo, ją minėdavo partizanai kaip žmogų, pas kurį jie užeidavo.

1950 m. žiemą partizanai slapstėsi mūsų tvarte iškastame bunkeryje, kurį 1950 m. sausio mėn. iškasė jie patys, o tuo metu mano brolis Stasys Mickus saugojo, kad kas nors neužeitų. Taigi jie gyveno bunkeryje.

1950 09 10 apklausa. Obeliai. Apklausia Obelių r. MGB sk. oper. įgaliotinis Lesinskas, vertėjauja Fedotovas.

Turiu pridurti, kad 1949 m. gruodį ar 1950 m. sausį vežėme į Rokiškio ligoninę sergančią Juozo Streikaus seserį Oną Streikutę, d. Antano, kuri, kaip girdėjau, ligoninėje mirė. Ji kurį laiką gyveno su broliais ir sunkiai sirgo, todėl broliai Streikai manęs prašė, kad ją nuvežtume į Rokiškio ligoninę. Anksti rytą, datos neprisimenu, Juozas ir Zidaras Streikai paėmė iš Lygalaukių k. Prano Kviliaus arklį, kurį pakinkėme į mūsų važelį ir, paguldę Oną Streikutę, dar prieš švintant, išvežėme į Rokiškį. Nuvežėme į ambulatoriją ir ten palikome. Grįžusi jau vakare pasakiau Juozui Streikui, kad viskas gerai – seserį pristatėme. Jie iškinkė arklį ir patys jį nuvedė Pranui Kviliui į Lygalaukius.

Mano brolis Stasys Mickus keletą kartų siuntė į Sibirą laiškus Streikų motinai, pirko partizanams papirosus, degtukus, brolis Lionginas nešė laiškelius Elvyrai Kviliūtei, o brolis Balys taisė batus Juozui Streikui.

1950 m. žiemą Dervinių k. gyventoja Ona Vaičiūnaitė man pasakojo, kad iš Jakutienės, gyv. Dervinių kaime, girdėjusi, jog Ona Streikutė mirė ligoninėje. Esą

Jakutienė tai žinanti todėl, kad pati tuo laiku gydėsi ligoninėje. Tą patį man sakė ir Juozas Streikus 1950 m. Kur palaidota Ona Streikutė, niekas nežino.

Onos Streikutės, d. Antano, g. 1929 m., 1949 12 11 apklausa. Apklausia Rokiškio r. MGB operatyvinio skyriaus v-kas mjr. Urbancev.

Klausimas: Sulaikoma jūs prisistatėte esanti Mickutė, bet dabar teigiate esanti Streikutė. Kas jūs iš tikrųjų?

Atsakymas: Mano tikroji pavardė yra Ona Streikutė, Antano. Onos Mickutės pavarde aš slapsčiausi nuo sovietų valdžios.

Pasą man gavo brolis Juozas, jis man pasakė jį gavęs iš kažkokios rusų tautybės mergaitės, gyvenančios Latvijoje. Pasą aš, važiuodama ligoninėn 1949 m. spalio mėnesį, suplėšiau, nes jis buvo blogai perdirbtas ir galėjo sukelti įtarimų.

Nuo 1944 m. aš buvau partizanų būrio narė, todėl man ir teko naudotis fiktyviu pasu, nes kartais atsiskirdavau nuo būrio ir gyvendavau pas ūkininkus, uždarbiaudavau. Mano tėvas Antanas Streikus 1941 m., vokiečiams okupavus Lietuvą, Ukmergėje tarnavo SS baudžiamajam dalinyje, o brolis Juozas tarnavo vokiečių kariuomenėje. 1944 m. užėjus sovietams, tėvas ir broliai Juozas ir Izidorius išėjo į partizanų būrį. 1944 m. lapkričio mėnesį, kai į namus buvo atėjęs tėvas, broliai, Ivaška Antanas, Dmitrijus Kazanas, mus bevakarieniaujančius užpuolė kareiviai. Tada Antanui Ivaškai peršovė koją, bet visi be didesnių aukų pasitraukė, o kartu su jais išėjau ir aš. Nuo to laiko ir gyvenau nelegaliai.

1949 m. rugsėjį gyvenome Pailgių miške, aš, mano broliai ir Albinas Dručkus. Kai sunkiai susirgau, broliai pripašė Eleną Mickutę iš Bugų–Šilelio kaimo, kad ši nuvežtų mane į ligoninę Rokiškin. Tai Elena Mickutė ir padarė.

Genės Karaliūtės, g. 1931 m., Lukštų k., Rokiškio vlsč., Rokiškio apskr., 1949 12 11. tardymo protokolas. Apklausia Rokiškio apskrities MGB 2N vald. skyriaus v-ko pavaduotojas vyr. ltn. Butov, vertėjauja Ščitilnikovas.

Klausimas: Jūsų sulaikymo metu buvo paimtas bloknotas su užrašais ir antisovietinėmis dainomis, pasirašytomis *Pukas*, *Mukas*, *Radvila*, Albinas ir kt. Ką reiškia tie vardai?

Atsakymas: Bloknotas su dainomis mano, slapyvardžiai reiškia, kad tas dainas užrašė minėtais slapyvardžiais pasivadinę partizanai.

Klausimas: Kokiomis aplinkybėmis buvo užrašyti šie eilėraščiai?

Atsakymas: Šie eilėraščiai buvo užrašyti tada, kada jie viešėjo mano namuose arba aš buvau jų stovykloje Bakuriškio miške, kuris yra apie 1 km nuo mano namų. Kitus bloknotus man atidavė saugoti jų savininkai partizanai. Į mano bloknotus rašė Juozas Streikus, kuris pasirašinėjo inicialais S. J., Albinas Dručkus ir Antanas Vartibavičius, kurie bloknote pasirašė savo vardais, o kiti pasirašinėjo savo slapyvardžiais.

Į mūsų namus užeidavo šie partizanai:

1. Daminauskas Pranas-*Dobilas* iš Obelių;
2. Daminauskas Vladas-*Virėjas* iš Obelių;
3. Vartibavičius Antanas-*Tėvas* iš Obelių vlsč.;

4. Dručkus Albinas-*Sūnus* iš Obelių vlsč.;
5. Streikus Juozas-*Stumbras* iš Zarasų apskr.;
6. Streikus Izidorius-*Girėnas* (Juozo brolis) – Šaučiūnas, girdėjau jį taip vadinant;
7. Streikutė Ona-*Nera*, *Gėlė*, *Rūta* (Streikų sesuo);
8. Šinkūnas Vladas-*Juziuks* iš Armonių k.;
9. Bulovas Juozas-*Iksas* iš Rokiškio apskr.;
10. Bulovas Antanas-*Budrys* (Juozo brolis);
11. Varnas Jonas-*Radvila* (žiemą nušautas Juodupės vlsč., Sodelių k., Trukšnio namuose);
12. Alejūnas Romualdas-*Bundela*, iš Obelių vlsč., jis anksčiau dirbo kepėju;
13. Katelė Jonas-*Pukas*, iš Rokiškio apskr.;
14. Kirstukas Kazys-*Mukas*, iš Rokiškio apskr.;
15. Andriuškevičius Petras-*Dainius*, iš Izdūniškio k., Rokiškio apskr.;
16. Riūka Jonas-*Škirpa*, iš Aleknų k., Rokiškio apskr.

1944 m., sovietams „išvadavus“ Lietuvą, išėjo į nelegalią padėtį mano tėvo brolis Jonas Karalius, kuris būryje buvo iki 1946 m. Jis aplankydavo savo šeimą, susitikdavome su juo ir mes. 1946 m. Jonas Karalius buvo nušautas Plinbalių miške, tačiau po to mūsų ryšiai su pogrindžiu nenutrūko. Partizanus tada labai rėmė Veronika Stalnionienė. 1948 m. Stalnionienę išvežus į Sibirą, miškiniai ėmė dažniau lankytis pas mus. Mūsų šeimą jie laikė patikima, nes buvo žuvęs mūsų dėdė Jonas Karalius, o lageryje nuteistas mirė ir mūsų tėvas Juozas Karalius. Jie slapstėsi mūsų namuose, imdavo iš mūsų maistą. Mano motina Uršulė Karalienė ir sesuo Janina Karaliūtė leido mūsų namuose priimti partizanus, visada padarydavo maisto. Aš slėpdavau partizanų daiktus, nešdavau jiems pirkinius, žinojau visas jų slėptuves Bakuriškio miške. Rugsėjį ar rugpjūtį į mūsų namus atėjo sergantis Antanas Vartibavičius ir pragyveno čia apie keturias savaites. Visą tą laiką aš pati jį gydžiau.

1949 m. spalio mėnesį pas mus atėjęs Juozas Streikus papasakojo, kad sesuo Onutė labai sunkiai serga ir gydoma Rokiškio ligoninėje Onos Mickutės pavarde. Jis man davė 100 rub. ir paprašė jai perduoti, be to, parūpinti jai kokio maisto. Mudvi su seserimi Janina lankėme Streikutę, nešėm jai pieno, obuolių ir kisieliaus, o pinigus ligonei perdaviau asmeniškai aš.

Janinos Karaliūtės, d. Juozo, g. 1929 m., Lukštų k., Rokiškio vlsč., Rokiškio apskr., apklausa. Pagal 1949 12 26 tardymo protokolą. Apklausia MGB 2N vald. Rokiškio apskrities skyriaus v-ko pavaduotojas vyr. ltn. Butov, vertėjauja Ščitilnikovas.

1947 m. pavasarį su savo giminaite Paulina Karaliūte vykome į turgų Aknystėje (Latvija). Pakeliui miške ją sustabdė ginkluotas vyriškis, su kuriuo ji pakalbėjo ir perdavė jam papirosus. Kada jis nuėjo, Paulina man pasakė, kad tai buvo Antanas Šinkūnas iš Armonių k., Juodupės vlsč., ir pasisiūlė supažindinti mane su kitais partizanais. Aš sutikau.

Maždaug rudenį pas mane atėjusi Paulina Karaliūtė pasiūlė su ja eiti į jos daržinę, ji norinti mane supažindinti su ten esančiais svečiais. Ten aš pamačiau tris vyrus, iš kurių prisimenu tik Antaną Vartibavičių. Daugiau tuo laiku jų nesutikau.

1948 m. Pauliną suėmė ir teisė, o jos šeimą ištrėmė. Po kurio laiko į mūsų namus užėję A. Vartibavičius ir A. Dručkus teiravosi Paulinos. Kai atsakiau, kad nei jos, nei jos šeimos čia jau nėra, Vartibavičius apgailestavo, jog kaime nebeliko patikimų žmonių, ir jie gali pasikliauti tik mūsų šeima. Kvietė ateiti pas juos Gerbalių miškan.

Po kelių dienų aš, mano sesuo Janina ir Vytautė Šeduikytė nuėjom į Gerbalių mišką. Ten radome Vartibavičių, Dručkų, brolius Daminauskus, Vladą Šinkūną, Albiną Dručkų. Jie davė pinigų nupirkti degtinės. Mano sesuo Genė ir Šeduikytė, nuėjusios į Lašų parduotuvę, nupirko 2,5 litro degtinės ir atnešė į būrį. Mano sesuo ir Šeduikytė dalyvavo išgertuvėse, o išsiskirdami partizanai paprašė stebėti kelius ir, jei pasirodys kariuomenė, pranešti jiems.

1948 m. rudens pradžioje (rugsėjo ar spalio mėn.) atėję Vartibavičius ir Dručkus pranešė, kad pas juos ateis susitikti Rokiškio partizanai. Atėjo *Radvila*, *Šiaučius*, *Mukas* ir *Pukas*, o penktąjį juokais vadino „fokusininku“, bet nei jo slapyvardžio, nei vardo nežinojau. Kai pasitarimas baigėsi, Vartibavičius kažkur išėjo ir atsivedė Albertą Šeduikį su namine degtine.

Lygiai po mėnesio mūsų namuose vėl susirinko partizanai, tik šį kartą nebuvo „fokusininko“, o vietoj jo buvo partizanas *Škirpa* iš Rokiškėnų. Po parą trukusio susitikimo jie atsisveikino ir pasakė, kad iki pavasario neužeis, nes žiemos toliau nuo čia. Taigi nuo 1948 m. vėlyvo rudens iki 1949 m. kovo mėn. su jais neturėjau ryšio.

1949 m. pavasarį atėjo Albinas Dručkus, Antanas Vartibavičius ir dar du, kurie, kaip vėliau pasirodė, buvo broliai Streikai. Jie man atnešė medžiagos, iš kurios pasiuvau dvejas apatines kelnes ir dvejus apatinius marškinius. Jie pasakė, kad gyvens Bakuriškio miške ir, jei kas nors jų teirautųsi, aš turėčiau jiems pranešti. Kai pasiuvau baltinius, broliai Daminauskai atnešė medžiagos dvejiems treningamas. Jie pasiteiravo Dručkaus ir draugų, o aš pasakiau, kad jie gyvena Bakuriškio miške. Pasiimti siuvinių Daminauskai atėjo rudenį, o su jais – ir Vladas Šinkūnas.

1949 m. rugsėjį pas mus užėjo Streikai, jų sesuo Ona, Vartibavičius ir Dručkus, kurie pas mus pagyvenę parą įspėjo: jei ateis Rokiškio partizanai, pasiųsti juos į Bakuriškio mišką. Po kelių dienų atėjusiems Juozui Bulovui, jo broliui Antanui, *Pukui* ir *Mukui*, pasakiau, kad Streikų ieškotų Bakuriškio miške. Kitą dieną Lukštų apylinkėse pasirodė kareiviai ir aš pasiunčiau į mišką Genę Karaliūtę, kad ji perspėtų. Kai partizanai pasitraukė, pas mus atėjo ligotas Antanas Vartibavičius ir pasakė, kad jam labai blogai. Pas mus jis gydėsi mėnesį, kol atėję partizanai patys jį išsivedė. Atėję užsiminė, kad Vartibavičių veda pas daktarą Klešoną, bet kur jis dirba – nepasakė.

1949 m. spalio mėnesį Juozas Streikus atėjęs pasakė, kad jo sesuo Onutė labai sunkiai serga ir Onos Mickutės pavarde gydoma Rokiškyje. Jis prašė ją aplankyti ir davė pinigų. Mes lankėme ją, Ona klausinėjo apie savo brolius ir davė receptą, kad nuvažiuočiau į Daugpilį ir nupirkčiau vaistų, kurių nėra Rokiškyje. Pinigus man davė Juozas Streikus. Aš sutikau nuvažiuoti, tačiau pati sunkiai susirgau ir patekau į ligoninę. Iš pradžių buvau Rokiškyje, vėliau išsiuntė į sanatoriją Kaune, iš kur grįžtančią Obelių stotyje sulaikė.

Obeliečių ir rokiškėnų partizanų ryšio punktas buvo mūsų namai. Apie tai žinojome tik aš, mano sesuo Genė ir Vytautė Šeduikytė. Jei ateidavo kokie nors partizanai, mes pačios pranešdavom stovyklaujantiems. Kitų ryšio kanalų aš nežinau. Dar žinau porą partizanų talkininkų, tai Albertas Kundelis, maždaug 15–17 m. amž. iš Tumasonių k., kuris buvo atvažiavęs dviračiu ir atvežęs laišką nuo Dručkaus su prašymu pasiūti jam baltinius, ir Petras Jankus iš Bagastavos k., Rokiškio vlsč. Praėjus maždaug savaitei nuo kariuomenės valymų Steponių miške, jo žmona Jankuvienė, atvažiavusi dviračiu, pasakė, kad miške netoli jų guli peršautas žmogus. Kadangi mano sesuo Genė buvo baigusi „Raudonojo Kryžiaus" kursus, ji su Jankuviene nuvažiavo ir eglyne netoli Jankaus namų rado sužeistą R. Alejūną-*Bundelę*. Jis prašė surasti jo draugus, kad jį pasiimtų. Perrišti žaizdų mums neleido, nes sužeidimo vieta buvo labai užkrešėjusi kraujais, drabužiai prikibę prie žaizdos. *Bundela* mums paaiškino, kad buvo sužeistas Steponių miške ir iki šios vietos šliaužte atšliaužęs. Mes su seserim Gene nuėjom į Šekšnių mišką, suradom Streikus ir Vartibavičių, kurie ir pasiėmė R. Alejūną.

Dalis partizanų Streikų veiklos epizodų kovoje su okupantais ir jų pakalikais

1945 m. gegužės mėn. partizanai apiplėšė Veselovo namus Polužutkos (taip originale) kaime, po to nušovė ir patį Vasilijų Veselovą.

Tą patį mėnesį partizanai nušovė apylinkės tarybos pirmininką Markovą ir ginkluotos aktyvistų grupės narį Rublį.

1947 05 10 Obelių r. Lažukriaunio–Užukriaunio kaime nušovė aktyvistą Šakalį ir jo žmoną.

1947 11 10 partizanai nušovė apylinkės pirmininką Meilų ir jo žmoną.

1948 01 21 dieną partizanai Butkūnų k. nušovė pilietį Mačiluską (taip originale) ir jo žmoną.

1948 03 19 Pakriaunio k. nušautas apylinkės pirmininko pavaduotojas Romanovas ir valstietis Vasiljevas.

1948 10 20 Samanių kaime nušautas aktyvistas Fiodoras Michailovas.

Per tą patį laiką Juozo Streikaus vadovaujamas būrys įvykdė šiuo apiplėšimus:

1946 05 29 apiplėštas Raudinės apylinkės valstietis Remiga (taip originale) Kazys;

1946 m. birželio mėn. apiplėšti Raudinės apylinkės valstiečiai Doroško ir Melun Paulina, iš kurių paėmė maistą ir daiktus;

1946 07 apiplėšti pilietis Prokofjev ir kiti, iš kurių partizanai atėmė 32 000 rublių;

1947 09 03 partizanai apiplėšė Dvinsko „rybkomą" (žuvininkystės kontorą), iš kurios paėmė 40 000 rublių;

1947 09 28 partizanai apiplėšė pilietį Kokiną ir Kriškienę, iš kurių atėmė 15 000 rublių.

Be išvardytų akcijų, Juozo Streikaus būrio partizanai įvykdė teroro akcijas ir plėšimus kituose rajonuose bei Latvijos SSR.

Sprendimas apie kaltinamųjų kalinimo laiko pratęsimą

1950 11 25, Kupiškis. Aš, Kupiškio r. MGB sk. tyrėjas leitenantas Gusev, išnagrinėjau bylos Nr. 102 medžiagą, pagal kurią kaltinami:

1. **Abarius Petras, s. Jono**, g. 1920 m., gyvenantis Maniuliškių k., iš valstiečių vidutiniokų, 4 klasių (skyrių) išsilavinimo, dirbantis Antano Strazdelio kolūkyje, kaltinamas pagal RSFSR BK 58-1, 58-11 str.

2. **Abariūtė Ona, d. Jono**, g. 1929 m., gyvenanti Maniuliškių k., iš valstiečių vidutiniokų, 5 klasių (skyrių) išsilavinimo, dirbanti Antano Strazdelio kolūkyje, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1, 58-11 str.

3. **Kviliūtė Elvyra, d. Prano**, g. 1931 m., gyvenanti Lygalaukių k., iš valstiečių vidutiniokų, 5 klasių (skyrių) išsilavinimo, dirbanti „Naujoji vaga“ kolūkyje, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1, 58-11 str.

4. **Mickus Stasys, s. Kazio**, g. 1925 m., gyvenantis Bugų–Šilelio k., iš valstiečių vidutiniokų, 4 klasių (skyrių) išsilavinimo, dirbantis Antano Strazdelio vardo kolūkyje, kaltinamas pagal RSFSR BK 58-1, 58-11 str.

5. **Mickutė Elena, d. Kazio**, g. 1931 m., gyvenanti Bugų–Šilelio k., iš valstiečių vidutiniokų, 4 gimnazijos klasių išsilavinimo, dirbanti Antano Strazdelio kolūkyje, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1, 58-11, 58-17 str.

6. **Abariūtė Ona, d. Izidoriaus**, g. 1929 m. Pailgių k., iš valstiečių buožių, pradžios mokyklos 4 klasių išsilavinimo, dirbanti „Naujoji vaga“ kolūkyje melžėja, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1, 58-11, 58-17 str.

7. **Bareika Bronius, s. Viktoro**, g. 1924 m. Maniuliškių k., Obelių r., iš vidutinių valstiečių, 4 pradžios mokyklos skyrių išsilavinimo, dirbanti Antano Strazdelio kolūkyje, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1-17, 58-11 str.

8. **Stašelytė Bronė, d. Jono,** g. 1922 m., iš Lygalaukių k., 4 klasių išsilavinimo, dirbanti „Naujoji vaga“ kolūkyje, kaltinama pagal RSFSR BK 58-1-17, 58-11 str.

Visi kaltinamieji pripažino savo kaltę, tik Petras Abarius atsisakė patvirtinti pirminio tardymo metu duotus parodymus, ir motyvavo tuo, kad prieš jį buvo naudojamas fizinis smurtas, taip pat jo seserys – kaltinamoji Ona Abariūtė ir liudininkė Eleonora Abariūtė pripažino, kad ankstyvuosiuose tardymuose jos apkalbėjo savo brolį Petrą, nes joms buvo naudojamas fizinis smurtas.

Be to, Petras Abarius parodė, kad 1946 m. liepos mėnesį jis buvo suimtas pagal RSFSR BK 58-1 str. ir buvo paleistas tik 1947 07.

1950 11 23 Kupiškis. Kupiškio rajono MGB skyriaus tardytojas ltn. Gusevas, peržiūrėjęs bylos Nr. 102 medžiagą, nustatė:

1950 09 09 areštuojant Elvyrą Kviliūtę, paimtas piešimo sąsiuvinys su antitarybinio turinio dainomis.

1950 09 08 netoli kaltinamųjų Balio Mickaus ir Elenos Mickutės namų po akmeniu rastas žemėje užkastas vašku užlietas butelis, iš kurio išimta: laikinas pažymėjimas Nr. 12458, datuojamas 1949 11 21, išduotas Zarasų MVD Abariūtei Onai, Jono, ir partizaniniai dokumentai: 1) Lokio rinktinės laikraštis „Sutemų keleivis“, datuojamas 1949 12 19, Nr. 5, ant dviejų puslapių, išspausdintas rašomąja mašinėle, lietuvių kalba; 2) išrašas iš N vado įsakymo Nr. 27, datuojamas 1949 07 15, išspausdintas mašinėle balto popieriaus lape, lietuvių kalba; 3) kreipimasis „Brangūs tautiečiai“, parašytas Algimanto apygardos vadovybės, ant ½ popieriaus lapo 1949 09 07, lietuvių kalba; 4) penki 6 x 9 kadro dydžio fotografijų negatyvai, kuriuose nufotografuoti partizanai.

Taip pat kratos metu Mickaus namuose paimti antitarybinio turinio leidiniai „Išpirktas kraštas“ 152 puslapių ir „Sušaudyti auštant“ 180 puslapių, taip pat trys sąsiuviniai su antitarybinėmis dainomis. Taip pat dėvėti daiktai: odiniai batai ir pusbačiai, vyriškas treningas ir antklodė.

Kratos metu Mickaus namų tvarte rastas bunkeris, kuriame gyventa būrio narių.

1950 07 01 vykdant karinę-čekistinę operaciją, nukautas būrio narys Antanas Vartibavičius, pas kurį rastos dvi 6 x 9 fotonuotraukos, kuriuose nufotografuoti 7 ir 3 būrio nariai. Kaltinamasis

Bronius Bareika prisipažino, kad jis fotografavo partizanus. Iš jo konfiskuotas fotoaparatas Foigxander Nr. H-518823.

Dalyvaujant Kupiškio rajono MGB vertėjui Piotrui Murnikovui, nustatyta:

1. Kratos metu iš Elvyros Kviliūtės paimtas sąsiuvinys yra 6 baltų lapų, 20 x 28,5 cm dydžio, ant viršelio užrašas „Paišybos sąsiuvinis", o dviem eilutėmis užrašyta „Elvyros Kviliūtės poezija". Šalia esantis E. Kviliūtės parašas su data 1950 09 09 rodo, kad tas sąsiuvinys priklausė jai.

Septyniuose puslapiuose cheminiu pieštuku lietuvių kalba parašytos antitarybinio turinio dainos, nukreiptos prieš socialistinę santvarką,

Apklausta Elvyra Kviliūtė parodė, kad visos dainos, esančios šiame sąsiuvinyje, išskyrus dainą, kuri prasideda „Kad būčiau paukštelis" ir užsibaigiančios „Kol priima šalti kapai", perrašytos 1950 m. iš ankstesnių (1944–1945 m.) užrašų.

Šalia Mickutės namų butelyje rastą dokumentaciją ir nuotraukų negatyvus (tai detaliai aprašoma. – *L.A.*) paliko Streikaus būrio partizanai, kurie gyveno bunkeryje 1950 m. sausio – balandžio mėnesiais. Juozas ir Izidorius Streikai šiuos dokumentus Liongino Mickaus prašė patikimai paslėpti, kol bus laisva Lietuva, **o tada šie dokumentai bus kaip liudijimas apie Mickų šeimos pagalbą partizanams. Ir tuomet šiuos dokumentus bus galima pateikti buržuazinei valdžiai kaip įrodymą** (paryškinta. – *L. A.*).

KGB AGENTŲ VEIKLA OBELIŲ IR ROKIŠKIO RAJONUOSE 1956–1958 m.
LYA, f. K-1, ap. 15, b. 2067

LSSR KGB prie MT Obelių rajono skyrius

P. 1. Pranešimas apie agentūrinį-operatyvinį darbą KGB prie LSSR MT Obelių rajono skyriaus 1957 m.

Obelių r. veikia 2 „banditai", kurie yra persekiojami pagal agentūrinę bylą „Zaoziornyje", tai:

Grupės vadas Streikus Juozas, Antano, g. 1923 m., būryje nuo 1944 m.;

Vado brolis Streikus Izidorius, Antano, g. 1927 m., būryje nuo 1944 m.

Agentūriniais duomenimis, veikia LSSR Obelių, Pandėlio, Zarasų, Rokiškio ir Latvijos SSR Jekabpilso ir Ilūkstės rajonuose. Teroristinių aktų ir plėšimų nevykdo, agitacijos prieš sovietus nevykdo, apsiriboja savo ryšiais, kuriuos apdoroja antisovietine dvasia.

Šių „banditų" veikla turi įtakos atsilikusių kolūkiečių pasaulėžiūrai, žmonės bijo atskleisti priešiškus elementus, tinginius ir kt. Nors teroro aktų nevyksta, bet atskiri elementai „banditais" pagąsdina jiems neįtinkančius asmenis, nors patys ryšių su „banditais" neturi.

P. 2. Rajono teritorijoje veikia 5 bažnyčios, kurių kunigai Strelčiūnas ir Uogintas nusiteikę antisovietiškai. Abiems užvestos bylos-formuliarai. Rajone yra 28 buvusių buržuazinių partijų ir organizacijų nariai, 66 užsiregistravę „banditai", kai kurie iš jų nusiteikę antisovietiškai.

1957 m. pagrindinė veikla nukreipta į „banditų" Streikų paiešką, jų bazės išaiškinimą ir Katalikų Bažnyčios kenkėjiškos veiklos sekimą. Šiam tikslui buvo ieškoma efektyvios agentūros.

P. 3. Be viso šito, demaskuota kenkėjiška nacionalistų, kaip pikčiausių priešų, veikla rengiant mitingus, per kolūkiečių susirinkimus ir kt. Darbas su agentūra. 1957 12 25 rajone buvo registruoti 57 agentai. Iš jų KGB įgaliotinis mjr. Kišonas dirbo su 15 ag., vyr. oper. įgaliotinis vyr. ltn. Gribok – su 15 agentų, vyr. oper. įgaliotinis vyr. ltn. Paškevičius – su 12 agentų. Agentų darbas silpnokas...

1957 m. iš aparato pašalintas agentas *Eglė*, ji buvo susijusi su Streikaus būriu, tačiau dirbdama su mumis, medžiagos nedavė ir elgėsi dviveidiškai.

P. 4. Pasyviai laikėsi ir agentas *Šarūnas*, tačiau paauklėtas savo iniciatyva nustatė keletą asmenų, turinčių ginklus ir galinčių aktyviai kovoti su sovietų valdžia. Jis taip pat nustatė keletą Streikų rėmėjų. Auklėjamasis darbas taip pat atliktas su agentu *Vanagas*, kuris buvo policininkas ir ilgą laiką gyveno su fiktyviais dokumentais. Dabar *Vanagas* sąžiningai dirba ir skundžia Streikaus rėmėjus. Agentas *Anatolijus* užverbuotas 1956 m. sekti repatriantą Jasinską. Jo duomenimis, Jasinskas Kauno KGB suimtas ir pasodintas 10 metų. Agentas *Šaltinis* užverbuotas 1957 m., jo veikla kontroliuojama per *Derkentienę* ir *Gegužį*, jis patikrintas. Dabar juo pasitiki *Stumbro* būrio „banditų“ rėmėjas Algis Lapelis (tėvas).

P. 6. Rajono KGB turi 6 konspiracinius susitikimų butus, iš kurių 2 įsigyti 1957 m. Tai labai naudinga, nes 41 iš 57 agentų yra priimami konspiraciniuose butuose. 6 agentai iš Noreikių ir Antanašės. Kadangi ten nėra konspiracinių butų, priimami sutartose vietose. Greitai ir ten turėsime konspiracinius butus. 1957 m. *Stumbro* būrio paieškai užverbuota 15 agentų.

P. 6. Streikų būrio paieškai dalis agentų buvo verbuojami kartu su Rokiškio ir Pandėlio KGB. Charakteringa verbuotė: agentas *Klevas* užverbuotas 1957 m. kaip artimas „banditų“ rėmėjų Antano Kligio ir Igno Pauliuko pažįstamas. Jie, legalizuoto „bandito“ Povilo Knezio-*Genio* duomenimis, sistemingai susitinka su Streikais. Šiuos duomenis patvirtino ir *Klevas*, kuris dabar dirba su Kligiu ir Pauliuku. Agentas *Šaltinis*, užverbuotas 1957 m., anksčiau susitikinėdavo su Žaržojumi, kitais būrio nariais, padėjo jiems. Mūsų pavestas jis užmezgė ryšius su Vale Streikute, vėliau prisigretino ir prie Algio Lapelio, kuris buvo Streikų pagalbininkas.

P. 7. Lapelis Algis papasakojo apie savo ryšius su Streikais. Lapelis dirba „Nemuno“ fabrike, mes ėmėmės priemonių ten įdarbinti ir agentą, o Lapelis pakvietė *Šaltinį* kartu nuomotis butą. *Vanagas* – praeityje buvęs baudėjas, policininkas ir nelegalas, nustatytas su fiktyviais dokumentais gyvenantis Pandėlio rajone. Jis slapta sulaikytas. Kadangi jo areštui duomenų nepakako, tai jis, kaip buv. Kumpuolių apylinkės gyventojas, užverbuotas sekti Streikų galimus ryšius Kumpuoliuose. Verbuotės metu *Vanagas* pasakė daug duomenų apie antisovietiškai nusistačiusius asmenis, tarp kurių – Pranas Kvilius, ilgą laiką turėjęs ryšį su Streikų būriu. *Vanagas* aplankė jam palankius Obelių rajono žmones, kuriems jis – vargšas nelegalas. Dirba sąžiningai, užduotis vykdo stropiai.

P. 9. Taikant literines, operatyvines ir agentūrines priemones, pavyko nustatyti keletą Streikų būrio rėmėjų ir pagrindines laikymosi vietas. Ieškant „banditų“, per *Derkentienę*, kuri susirašinėjo su Streikų motina, buvusia spec. gyvenvietėje, pavyko įkalbėti grįžusią iš tremties Streikienę apsigyventi Juodupėje, viename bute su *Derkentiene*. *Derkentienės* bute įrengta kapitalinė ..... (įranga) ir visi Valės Streikutės

pokalbiai su motina bei kitų pas ją besilankančių asmenų pokalbiai mums buvo žinomi. Iš užfiksuotos medžiagos operatyvinį susidomėjimą kelia nauji *Stumbro* ryšiai su Domicele Žakšauskiene, gyv. Gilių k., Obelių r., Lapieniu Justu, Justino – Medinų miško eigulių ir kt. Pas Lapienį pasirodydavo pasiųsta SG, kuriai jis pasakojo savo ryšius su Streikais. Vėl išaiškinti Streikų ryšiai per legalizuotą „banditą" Povilą Knezį, kuris yra agentas *Nočnoj*. Iš „banditų" rėmėjų, dirbant su Pandėlio KGB, užverbuotas Jonas Januška iš Kurkliečių kaimo (Žiobiškio apyl.). Aktyviai su juo dirbant, 1957 12 16 buvo suimtas „banditas" Žaržojus.

P. 10. 23.00 val. į Januškos ūkį atvyko oper. grupė, kuri, dalyvaujant ir pačiam agentui, nuginklavo ir suėmė Juozą Žaržojų. Po šio įvykio buvo operatyviai apdoroti visi agento *Kelminio* šeimos nariai, kad padėtų surasti kitus „banditus". Tardant Žaržojų, išaiškinta, kad 1957 12 19 Streikai paskyrė jam susitikimą Ažubalių miške, bet sutartu laiku į susitikimą jie neatėjo. Žaržojus pasakė, kad susitikimui neįvykus, Streikai ateis į agento *Kelminio* namus.

Smalinsko Antano, g. 1916 m., Mingelių k., Obelių r., byla-formuliaras

P. 11. Smalinskas ilgą laiką buvo susijęs su *Stumbro* būrio nariais ir juo buvo pasitikima. Smalinskas sekamas per agentūrą *Nemunas*, artimiausiu metu jam sekti panaudosime agentą *Antaną*.

Lapienio Justo, s. Justo, gim. 1921 m., Andrikavo k., Obelių r., byla-formuliaras

1944 m. jis vengė mobilizacijos, buvo būryje, turėjo automatą. 1945 m. legalizavosi, ginklo neatidavė. 1956 m. gauta duomenų, kad pas jį lankosi Streikaus partizanai. Patikrinti pasiųsta *Kiečio* agentūrinė grupė, kuriai jis papasakojo, kad 1956 m. lankėsi Streikai.

1957 m. Streikuvienę Marijoną aplankė jos vyro sesuo Domicelė Žakšauskienė ir pasakojo, kad jau keleri metai susitinka su M. Streikienės sūnumis ir vykdo jų prašymus.

P. 12. Paskutinį kartą ji susitiko su Streikais 1956 m. rudenį, Lapienis davė jiems maisto ir degtinės ir slėpė aptarnaujamame miške. Šiuos duomenis reikia panaudoti *Kiečio* KGB grupei pas Streikus atvesti ir susitikimo metu juos sunaikinti. Ištirti Lapienio ryšius ir paruošti jo aplinką verbuotei.

P. 25. Pranešimas apie operatyvinio-agentūrinio darbo su legalizuotais „banditais" padėtį Obelių rajone

Rajone iš viso yra 144 legalizuoti „banditai".

Lapienio Justo, s. Justo, gim. 1921 m., Andrikavo k., Obelių r., dirbančio Medinų miško eiguliu, byla-formuliaras Nr. 4476

1944 m., vengdamas tarnybos kariuomenėje, jis įstojo į būrį, turėjo automatą, 1945 m. legalizavosi kaip vengiantis, ginklą paslėpė.

1956 m. gauti duomenys, kad jis susijęs su Streikų būriu, kad pas jį gyvena Streikų sesuo Domicelė Žakšauskienė. Nustatyta, kad jis aršiai nusistatęs prieš valdžią ir palaiko ryšius su būriu.

P. 26. Agentas *Rosa* 1956 09 27 pranešė: girtas Lapienis kalbėjo, kad šita valdžia nebeilgai bus, koks jis buvo – toks ir liks, niekas jo neperauklės. Su Lapieniu dirba *Kiečio* grupė, *Rosa*, *Viesulas* ir *Volga*.

Likšos Juozo, s. Juozo, g. 1914 m., Šaulių m., gyv. Liesiškių k., Obelių r., byla-formuliaras Nr. 2459

1941 m. įstojęs į baltalietuvių būrį, jis dalyvavo areštuojant tarybinius žmones. 1944 m. įstojo į Ramanausko būrį, turėjo šautuvą, 1945 m. legalizavosi, ginklo neatidavė. Po legalizacijos palaikė ryšius su V. Krasausku, Giparu. Dabar jis yra antisovietiškai nusistatęs, turi radiją ir klauso užsienio.

P. 27. Likšą sekė *Lakštutė*, tačiau dėl ne nuo jos priklausančių priežasčių ji nebegali aktyviai dirbti, todėl nutarta užverbuoti Joną Zibolį, Benedikto, gim. 1920 m., kuris taip pat buvo sekamas kaip V. Krasausko, kuris legalizavosi 1956 m., rėmėjas. Dabar Zibolis elgiasi tvarkingai, propagandos neveda. 1958 06 04 Zibolis užverbuotas kaip *Aidas*.

Pagal bylą-formuliarą sekama Valė Streikutė, Antano, gim. 1936 m., Pailgių kaime, gyvena Juodupėje, dirba fabrike „Nemunas". 1951 m. ji perėjo į nelegalią padėtį ir iki 1956 09 slapstėsi su broliais. 1956 09 23 registravosi. Streikutę seka agentai *Derkentienė* ir *Naras*, bet apie brolius ji nieko nepasakoja. Siekiant kuo daugiau sužinoti, užverbuotas jos pusbrolis Leonas Žakšauskas, Domicelės, užverbuotas kaip ag. *Beržas*. 1941 m. jis buvo baltalietuviu, 1944 m. pasitraukė į nelegalią padėtį, bet buvo suimtas ir nuteistas 20 metų katorgos. 1955 m. iš įkalinimo vietos paleistas, šiuo metu charakterizuojamas teigiamai, kolūky dirba gerai.

P. 28. Pasiųstas pas Streikų gimines ir pažįstamus jis davė įdomios operatyvios informacijos. 1956 04 legalizavęsis „banditas" Vladas Krasauskas ir nelegalė Teklė Andriuškevičiūtė, Donato, šiuo metu dirba Obeliuose statybose. Gerai uždirba ir džiaugiasi, kad legalizavosi, jokių antitarybinių pasisakymų nepastebėta. Legalizuotus „banditus" stebi 22 agentai.

Pasirašo: LSSR KGB prie MT Obelių rajono įgaliotinis majoras Kišonas

P. 45. Ataskaita apie LSSR KGB prie MT Obelių rajono sk. darbą KGB 4-os valdybos linija 1958 m.

1958 m. pradžioje rajone slapstėsi du broliai Streikai, kurie dažniausiai gyveno Pandėlio rajono miškuose, o 1958 m. vasarą atėjo ir į Obelių rajoną. Teroro aktų, plėšimų nevykdė, agitacijos nevedė. Tačiau būtina pasakyti, kad jie, kaip ir praeityje buvusių Vaičėno, Ramanausko, Kuveikio ir kt. būrių nariai, demoralizavo kolūkiečius, turėjo rėmėjų ir pasekėjų, kuriuos „banditai" auklėjo antisovietine dvasia. Dėl to atsirado svyruojančių, pasyvių ir neaktyviai kolūkinėje statyboje dirbančių kolūkiečių.

P. 47. Iš viso yra 7 konspiraciniai butai, juose priimamas 41 agentas, o 12 agentų, gyvenančių Antanašėje ir Užukriaunyje, priimami sutartose vietose. Iš viso 1958 12 buvo 53 agentai. Per metus iš tinklo pašalinti *Marija* ir *Nemunas*, kurie vengė dirbti ir nerodė iniciatyvos.

P. 48. Per ataskaitinį laikotarpį paauklėti agentai *Klevas* ir *Audra*, kurie pradėjo sąžiningai dirbti ir pateikė naudingų duomenų. *Aidas* užverbuotas 1958 m., anksčiau buvo aktyvus rėmėjas. Užverbuotas iš pradžių dirbo pasyviai, bet paauklėtas pranešė apie kelis su Streikais susijusius žmones ir dabar dirba prieš Likšą.

P. 50. Nustatyta, kad Streikai žiemoja Pandėlio rajone, o vasaras leidžia Obelių rajono miškuose. Šalia agentūrinių priemonių buvo dirbama ir su jų giminaičiais, aiškinama, kad jie turėtų legalizuotis. Po kruopščių priemonių 1958 07 12 legalizavosi:

Streikus Juozas, Antano, gim. 1923 m., ir jo brolis Streikus Izidorius, Antano, gim. 1927 m.

Jie atidavė ginklų ir amunicijos: automatą PPŠ, automatą PPS, šautuvą SVT, pistoletą valterį, belgišką pistoletą, pistoletą parabelį, granatą F1, 250 šovinių ir medžioklinį šautuvą.

Po aiškinamojo darbo Streikai įsitikino, kad pasirinko teisingai ir po to kai jų legalizacija buvo priimta, jie pasakė, kad Steponių miške dar yra ginklų, ir saugumo organams sutiko atiduoti: šautuvą SVT, vokišką pusautomatį ir 90 šovinių. Taigi iš viso atidavė 9 ginklus ir 340 šovinių.

P. 51. Streikai papasakojo, kad sulaikius Žaržojų (1957 12 14), jie nustojo pasitikėti senais rėmėjais Pandėlio krašte ir dėl to buvo priversti 1958 m. palikti Pandėlio rajoną ir ateiti į Obelių rajoną. 1958 07 11 jie aplankė Albiną Pupeikį, gyv. Lygalaukių k. (jis mūsų patikėtinis), kuris mūsų instruktuotas pradėjo kalbinti Streikus pasiduoti. Pupeikis kalbėjo, kad Streikų giminės yra gavę generolo Liaudžio garantinius raštus, kuriuose jiems garantuojamas saugumas, jei legalizuosis. Pasikalbėję su Pupeikiu, jie pasakė, kad legalizuosis.

P. 52. Paprašė Pupeikio, kad eitų kartu pas Streikų giminaitį Augustiną Streikų, gyv. Maniuliškėse, gal jis turi Pupeikio minėtą raštą. Aplankytas Augustinas Streikus padavė jiems raštą ir jį perskaitę Streikai paprašė nuvežti registruotis. Bet Augustinas vežti atsisakė: „Dėl jūsų aš daug kentėjau nuo saugumo organų ir sovietų valdžios“. O Juozas Streikus atsakė: „Kentėjai ne vienas, visa Lietuva kentėjo ir dabar dar kenčia, todėl nereikia ant mūsų pykti“. Tada „banditai“ su Albinu Pupeikiu pasiėmę raštą nuėjo pas kitą giminaitį – Petrą Ramanauską, kuris atvežė „banditus“ į Obelius legalizuotis.

Iš Juozo Streikaus, Izidoriaus Streikaus ir Vlado Krasausko baudžiamosios bylos. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47200/3.

Tomas 1.

P. 8. Zarasai, 1954 08 28. Apklausiamas liudininkas **Konyševas Ivanas, Uljanovičius**, gim. 1907 m., Savėnų k., Obelių r., rusas, 4 kl. išsilavinimo, gyv. Zarasuose, Žemaitės gt. 16 a, dirbantis Zarasuose MTS techniku statybininku.

1945 m. gyvenau Antazavės miestelyje ir dirbau Antazavės vlsč. milicijos (MVD) įgaliotiniu. 1945 05 28–29 naktį Kūdrų miške įvyko susišaudymas. Tą dieną gerai prisimenu, nes buvo nukauti 5 mūsų būrio nariai.

P. 9. Naktį į Antazavės MVD atbėgo Šniukštų kaimo gyventojas Kononovas Akinfa, kuris pranešė, kad jo namus apšaudė „banditai“. Aš, surinkęs gynėjų grupę, iš viso 15 žmonių, patraukiau į Kūdrų miško pusę, nes tikėjomės, kad būrys trauksis būtent ten. Kai priėjome prie miško, „banditai“ pradėjo į mus šaudyti iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Susišaudymo metu penki mūsiškiai buvo nušauti, be to, „banditai“ paėmė nukautųjų ginklus – tris šautuvus, du automatus ir pasitraukė

į Aleksandravėlės pusę. Susišaudymas užtruko iki ryto. Po to „banditai“, pamatę mums į pagalbą skubančius gynėjus ir milicininkus iš Zarasų, pradėjo trauktis į Aleksandravėlės pusę. Persekiojimas buvo nerezultatyvus, patikrinę mišką, nukautų ar sužeistų „banditų“ neradome.

„Banditų“ tada buvo daug, bet kiek – nežinau. Iš veido nė vieno „bandito“ aš nepažinojau, tačiau tai turėjo būti „vadeivų“ Kazano Mykolo ir Streikaus Juozo būrys, kuris tada slapstėsi Kūdrų miške. Tada buvo nušauti Kudrešovas Serapijonas Jakovlevičius, Kudrešovas Fiodoras Fedotovičius, Pupeikis Lionginas (ar Antanas ?) iš Jovydžių k., o kitų dviejų pavardžių neprisimenu.

P. 10. Tada dar dalyvavo Jeršov Jakov, Zinovjevič, dabar gyvena Savėnuose, dirba Molotovo kolchoze, Šatrov Sevastei Isajevič, gyvena Panevėžyje, dirba dailide centriniame malūne, Ivanov Kirjan Sysojevič, gyvena Dvinske, dirba statybinėje kontoroje dailide, mano brolis Konyšev Foma Uljanovič, g. 1927 m., dirba MVD organuose ir gyvena Kabardinų ASSR, Nalčike. Kononovą Akinfą 1946 m. nužudė „banditai“ Latvijoje, jo giminės iš Šniukštų k. išvažiavo neaišku kur.

P. 11. Vilnius, 1954 05 29. Apklausiamas **Pupelis Vincas, s. Antano.**

Kaip parodžiau per 05 28 tardymą, aš nuo 1946 m. pavasario slapsčiausi Ilūkstės ar Jakabpilio rajono Laucenų kaime pas Ruzgį. 1946 m. rudenį pas Ruzgį atėjo Streikaus Juozo būrio nariai: Streikus Juozas, jo brolis Izidorius, Jonas Bakšys iš Aleksandravėlės k., Jermalavičius Adolfas iš Samanių k. ar Kriaunėnų k. ir Varnas Adolfas. Išsikalbėjus supratau, kad mes anksčiau buvom tame pačiame Kazano būryje Kūdrų miške, o paskui kartu perėjome į Raudinės miškus.

P. 12. Šio būrio vadas buvo Streikus Juozapas. Jis man pasiūlė stoti į „bandą“ ir aš sutikau. Būrys netoli Ruzgio namų išsikasė bunkerį, į kurį aš nuėjau gyventi. Tas bunkeris buvo įrengtas po Ruzgio daržinės, kurioje buvo laikomi šiaudai, grindimis. Įrengiant šį bunkerį, aš nedalyvavau, nes tuo metu sirgau reumatu. Nuo to laiko iki 1946 m. rudens, iki mano arešto, aš buvau J. Streikaus būrio narys. Bet turiu pripažinti, kad su būriu buvau ne visą laiką, nes kurį laiką slapsčiausi vienas, taip pat nuo 1951 m. gyvenau su savo žmona Irena Pupeliene, kuri 1951 m. įstojo į Streikaus būrį.

P. 14. Vilnius, 1954 05 31. Apklausiamas **Pupelis Vincas, s. Antano.**

1947 m. pavasarį Streikaus būrys gyveno Asarės miške Latvijos SSR. Kažkurį mėnesį mūsų būrys perėjo iš Asarės miško į Pruodės mišką, Ilūkstės r. Ten mes susitikome būrio narius Bieliauską Praną, Baltušį Valerijoną, abu iš Obelių r., Navicką Joną iš Samanių k., Lukošiūną Danuką ir penktą partizaną latvį, kurio vardo ir pavardės nežinau. Jį vadino Vanka. Ši partizanų grupė veikė savarankiškai, bet palaikė ryšius su Streikaus būriu. Jų vadas buvo Pranas Bieliauskas.

P. 15. Su tuo būriu mes pabuvome vieną naktį Pruodės miške. Kartu buvo Streikaus būrys (15 žmonių) ir Bieliausko būrys (5 žmonės), iš viso 20 žmonių. Kitos dienos vakare visi išėjom į buvusią Bieliausko būrio stovyklavietę Ažukriaunio miške, Lietuvoje.

Ažukriaunio miške Streikaus būrys liko ilsėtis, o Bieliausko būrys tą pačią naktį kažkur išėjo. Tik gerai neatsimenu, ar išėjo visi penki, ar 1–2 liko kartu su mumis. Per naktį jie suvaikščiojo ir rytą jau visi buvo vietoje. Mačiau, kad atsinešė maisto –

duonos, lašinių ir kiaušinių. Taip pat atsinešė šovinių, kurie buvo paslėpti miške, tačiau aš girdėjau, kai Bieliauskas kalbėjo Streikams, kad Ažukriaunio gyventojas Šakalys vaikšto kartu su kareiviais ir turi pistoletą. Be to, Bieliauskas papasakojo, kad ir anksčiau, kai jis gyveno su būriu Ažukriaunio miške, Šakalys kartu su kareiviais vaikščiojo ir ieškojo jų bunkerio.

Po kokio pusvalandžio Streikus ir Bieliauskas liepė pasiimti ginklus ir eiti kartu. Kai išėjom į pamiškę, prie kelio, vedančio iš Obelių į Svobiškį, maždaug 300–400 m nuo Šakalio namų, Juozas Streikus man ir mano broliui Petrui Pupeliui liepė pasiruošti ginklus ir stebėti kelią, ar nevažiuos kariuomenė ir milicininkai.

P. 16. Pasak Bieliausko, reikėjo saugotis iš Svobiškio pusės, nes ten mokykloje buvo ginkluotos grupės. Aš tada turėjau šautuvą, mano brolis – automatą, o Valerijonas Baltušis – prancūzišką kulkosvaidį. Kiti būrio nariai kartu su Streikumi ir Bieliausku nuėjo pas Šakalį, o mes su broliu ir Baltušiu sugulėme stebėti. Po to, kai sugulėm, praėjus gal pusvalandžiui, iš Svobiškio pusės pamatėme dviračiu važiuojantį vyriškį, jis buvo su karišku frenčiumi, tik nepastebėjau su antpečiais ar ne. Jis nuvažiavo Obelių pusėn. Mus Bieliauskas ir Streikus buvo įspėję, jei žmogus mūsų nepastebės, jį praleisti, o jei suks link Šakalio namų – sulaikyti. Netrukus Šakalio namų pusėj mes išgirdom seriją šūvių, pribėgę Bieliauskas ir Varnas Adolfas liepė atidžiau stebėti kelią nuo Svobiškio. Jei iš ten pasirodytų kareiviai, trimis šautuvo šūviais duoti ženklą.

Netrukus mes pastebėjom nuo Svobiškio pusės artėjančią 18–19 metų mergaitę, tai buvo aktyvisto Šakalio duktė Šakalytė. Išėję į kelią sustabdėme.

P. 17. Bieliauskui paklausus pavardės, ji atsakė kažkokią išgalvotą, bet Varnas Adolfas paėmė ją už rankos ir nusivedė į Šakalio namus. Po kurio laiko vėl išgirdome šūvius iš kulkosvaidžio ir šautuvo. Po to greit atbėgo mūsų būrio nariai, su kuriais skubiai pasitraukėme gilyn į mišką. Čia pabuvę iki vakaro, naktį išėjom į Pruodės miškus, į Latviją.

Kai Ažukriaunio miške laukėm vakaro, Bieliauskas ir Streikus mums pasakė, kad aktyvistą Šakalį jie rado lauke ir sūnaus akivaizdoje nušovė. Paskui nuėjo į namus ir sulaikytos dukters akivaizdoje nušovė Šakalio žmoną. Aš asmeniškai nušautų nemačiau. Šūvius, kuriais buvo nužudyti Šakaliai, girdėjau. Juos nužudė atseit už tai, kad Šakalys su kareiviais ieškojo būrio bunkerių, ir už tai, kad laikė ginklą.

P. 18. Šakalio žmona nužudyta todėl, kad ji neva neparodė, kur vyras slėpė ginklą. Bieliauskas Streikui sakė, kad jis nušovė Šakalio žmoną. Kaip iš tikrųjų buvo – aš nemačiau. Nužudant Šakalį, dalyvavo Juozas ir Izidorius Streikai, Pranas Bieliauskas, Adolfas Varnas, Danukas Lukošiūnas, Valerijonas Baltušis-*Pėtris*, Jonas Navickas, mano brolis Pupelis Petras-*Piepelis*, aš – Pupelis Vincas-*Seniūnas*, Jonas Ruzgis, Adolfas Jermalavičius ir kiti, kurių vardų aš nežinau. Iš viso 20–22 žmonės, kai kurie iš jų buvo latviai.

Tomas 2.

P. 321. Išrašas iš apklausos protokolo. Apklausiamas Makutėnas Algirdas, Kazimiero, gim. 1925 m., Svobiškio k., Aleksandravėlės vlsč., kilęs iš buožių, 4 skyrių išsilavinimo, iki 1948 12 01 slapstėsi kaip būrio narys. Apklausiamas Ilūkstėje 1948 12 03:

P. 323. Maždaug nuo 1947 08 pradžios, kai mūsų būriui vadovavo Fričas-*Jutis*, mes slapstėmės Asarės miške. Vieną vakarą Fričas, Streikus Juozas, Janis Ruzgis ir Vytautas Ruzgis išėjo į vienkiemį Slatės valsčiuje. Tame vienkiemyje, sėdėdami klėtelėje ir kalbėdamiesi su Valentina Ruzgiene, pamatė ateinančius du nepažįstamus žmones. Partizanai išėjo į lauką pasitikti nepažįstamųjų. Pasirodė, kad anie buvo ginkluoti. Partizanai sukomandavo kelt rankas ir abu atvykėlius nuginklavo. Po to juos atsivedė į stovyklą, kur buvo pasilikę kiti.

Kitą dieną Fričas pradėjo sulaikytuosius tardyti dalyvaujant Juozui Streikui ir Janiui Ruzgiui. Pirmasis apklausiamas – tai buvo Pleps Eduardas – iš karto prisipažino, kad jo bendrakeleivis esąs MGB organų bendradarbis ir vaikšto per miškus MGB majoro Bunino pavedimu. Akistatoje jis pasakė antrajam: „Prisipažink ir tu, kaip ir aš prisipažinau." Kadangi antrasis sėdėjo arti tos vietos, kur buvo apklausiamas Pleps, jis tikriausiai viską girdėjo. Po to Pleps priėjo prie savo bendrininko ir iš pradžių kumščiais, o paskui lazda pradėjo jį mušti. Po 20–30 minučių jo bendrininkas pasakė: „Prisipažįstu, aš esu šnipas". Tada Pleps jo daugiau nebemušė.

Plepso ir jo bendrininko apklausą Fričas užrašinėjo popieriuje, o paskui Plepso bendrininką nusivedęs į šalį nušovė Juozas Streikus. Grįžęs atgal Fričas pasakė Plepsui: „Tavęs mes nešaudysime, pasiliksime būryje, tu būsi geras partizanas."

P. 324. Jam Fričas atidavė automatą, atimtą išvakarėse. Nuo tos dienos Plepsas tapo mūsų būrio lygiaverčiu nariu. Po kelių dienų Fričas paėmė 6–7 partizanus, kartu su jais ir Plepsą. Kitą dieną grįžę į stovyklą pasakojo, kad norėjo skambinti Buninui į Ilūkstę, Plepsas esą buvo sutaręs, kad, davus ženklą, jis atvažiuos į sutartą vietą. Kadangi Bunino namuose nebuvo, nutarta tą reikalą atidėti kelioms dienoms. Po keleto dienų Fričas sudarė tokią grupę: Streikus Juozas, Streikus Izidorius, Ruzgis Janis, Bakšys Jonas, Drozdovskis Voldemaras, Varna Adolfas, Klimans Peteris ir aš – Algirdas Makutėnas, ir mes išėjome į operaciją.

Netoli Vilkupės Fričas mums pasakė, kad dabar iš Ilūkstės iškviesim Buniną ir važiuodami apšaudysim jo mašiną. Atėjus į pieninę, vidun įėjo Fričas, Ruzgis Janis ir Pleps, iš kur jie paskambino Buninui ir liepė atvažiuoti į Vilkupę. Buninas atsakė, kad atvyks. Mes, būrio nariai, miške laukėm grįžtančio Fričo. Grįžęs jis mus nuvedė į kelią Vilkupė – Ilūkstė ir netoli nuo pieninės surengėm pasalą. Tuo metu Fričas paaiškino, kaip reikės elgtis pasirodžius mašinai, kada šaudyti ir kiekvienam iš mūsų nurodė vietą.

Pasaloje prabuvę apie 2 val., pamatėme link mūsų važiuojančią mašiną. Kai Pleps atpažino, kad važiuoja Buninas, tiksliau, kad tai esanti Ilūkstės MGB mašina, pradėjome sutartinai šaudyti iš kulkosvaidžių ir šautuvų. Mašina iš inercijos pavažiavo keletą metrų, prie jos pribėgo Streikus Juozas, Drozdovskis Voldemaras, Pleps Eduardas ir Ruzgis Janis.

P. 325. Kabinoje rado nušautą vairuotoją, o sunkiai sužeistas Buninas gulėjo ant kelio. Daugiau nieko nebuvo. Apieškoję nušautuosius, paėmė asmeninius dokumentus, taip pat prancūzišką kulkosvaidį, pistoletą TT ir pistoletą valterį. Aš ir Makutėnas, apšaudę mašiną, iš savo vietų nepakilome ir likome gulėti vietoje. Po kurio laiko nuėjome į Lukštų mišką.

P. 12. Pažymos pagal archyvinę baudžiamąją bylą Nr. 29095 medžiagą. 1962 m. gruodžio 2 d., Vilnius. 1947 10 11 Latvijos TSR VSM buvo suimtas ir patrauktas baudžiamojon atsakomybėn **Pleps Eduard, Josifovič**, gim. 1927 m., Latvijos SSR, buvusioje Jekebpils apskrityje, Liucanės vnk.

Pleps 1945 m. nuo birželio iki rugpjūčio mėnesio buvo Kaminskio ginkluotos grupės narys. 1947 m. rugpjūčio mėnesį, gavęs iš VSM užduotį likviduoti ginkluotą nacionalistų gaują, papasakojo apie tai ginkluotos nacionalistinės gaujos dalyviams, kurie sušaudė pilietį Auznį, kuris kartu su Plepsu turėjo vykdyti minėtą užduotį. Po to Pleps įstojo į vadeivos Fričo vadovaujamą ginkluotą nacionalistinę gaują. Gavęs iš gaujos vadeivos Fričo užduotį, telefonu iškvietė Latvijos TSR Ilūkstės apskr. VSM skyriaus viršininko pavaduotoją majorą Buniną. Plepsui dalyvaujant. Jį iš pasalų užpuolė ginkluotos nacionalistinės gaujos nariai. Dėl to buvo įvykdytas teroristinis aktas prieš majorą Buniną ir „liaudies gynėją" Vilkelionok. Be to, būdamas vadeivos Fričo gaujoje, keletą kartų dalyvavo apiplėšiant tarybinius piliečius.

P. 13. Apklaustas kaltinamasis Pleps Eduardas prisipažino kaltas ir pareiškė, kad dalyvavo teroristiniame akte prieš majorą Buniną, kartu su juo dalyvavo būrio nariai Streikus Juozas, Streikus Izidorius ir kt. Jo kaltę pateiktame kaltinime patvirtina liudytojų parodymai.

1948 03 06 Ypatingasis pasitarimas prie SSRS VSM nuteisė E. Plepsą 25 m. laisvės atėmimu. 1956 03 27 Pleps už nuteistųjų masinių riaušių organizavimą lageryje teismo pervestas bausmę atlikti į Vladimiro kalėjimą.

1956 08 08 SSRS Prezidiumo AT buvo sumažinusi Plepsui bausmę iki 10 metų laisvės atėmimo.

1957 05 11 SSRS AT Prezidiumas panaikino 1956 08 08 komisijos nutarimą sumažinti Plepsui bausmę iki 10 metų laisvės atėmimo.

P. 14. Apklausos protokolas. 1947 10 09. Ryga. Apklausiamas **Pleps Eduard, Josifo**, gim. 1927 m., Lucani vienkiemyje, Slatės vlsč., Jakabpils apskr., nevedęs, be nuolatinės gyvenamosios vietos ir užsiėmimo.

Vykdydami Ilūkstės apskr. MGB nurodymą, aš ir mano porininkas Auzanis 1949 08 09 Lucani vietovėje, Slatės vlsč., buvome netikėtai apsupti 9–10 ginkluotų asmenų ir nuginkluoti.

Partizanai mūsų trumpai paklausė, kur vaikštom tokiu vėlyvu laiku. Mes pasakėme, kad esam partizanai ir slapstomės Pruodės valsčiuje. Tačiau apklausa buvo formali, kadangi mane atpažino Streikus Juozas ir Ruzgis Janis, kurie iš kažkur žinojo, kad aš dirbu MGB.

Nuo Lucani vienkiemio partizanai mus nusivedė į savo stovyklą, maždaug už 1,5–2 km. Ten mes, saugomi 8 partizanų, išbuvome visą naktį.

P. 15. Partizanai mums davė vakarienę ir obuolių. Anksti rytą, 08 10, mus vėl pradėjo klausinėti, pirmą apklausė mano porininką Auznį, kurį nusivedė atskirai apie 50 m į mišką. Maždaug po 20–30 min. Fričas, Streikus ir Ruzgis, atėję pas mane pasakė: „Auzinis viską prisipažino, dabar ir tau laikas prisipažint, ko atėjai į Slatės valsčių". Tada aš nedvejodamas papasakojau, kad kartu su Auziniu atėjom MGB nurodymu ir turim ryšį su Ilūkstės MGB darbuotoju majoru Buninu.

Be to, Frišui reikalaujant papasakojau, kaip reikia susisiekti su majoru Buninu. Po to Fričas, kuris visą apklausą užrašinėjo popieriuje, kartu su partizanais nusivedė Auzinį į mišką ir nušovė. Aš taip manau, kadangi, nusivedus į mišką, girdėjau vieną pistoleto šūvį.

Paskui tris dienas partizanai buvo stovykloje, kai kurie Fričo vedami ėjo pasirinkti maisto, atnešė maždaug 5 pūdų svorio kiaulę. Partizanai Ruzgis Janis ir du broliai Streikai ėjo pas pažįstamą merginą Žukovskis Eldę, gyvenančią Slatės valsčiuje, atsinešti pieno.

1947 08 13 pagal Fričo paruoštą planą Fričas ir dar 10 partizanų nuėjo į arklių nuomos punktą iškviesti Buniną. Tačiau tą dieną telefonu jo pasikviesti nepasisekė.

P. 16. 08 13 vakare mes nuėjome į Asarės arklių nuomos punktą paskambinti Buninui ir mano vardu jį pakviesti į mūsų parengtą pasalą. Į arklių nuomos punktą užėjo Fričas ir Ruzgis, o kiti liko lauke. Paskambinę telefonu sužinojom, kad Bunino nėra namuose, kad jis išvažiavęs į Rygą. Išėję prisidėjom prie kitų partizanų ir nuėjom į mišką, netoli Asarės mokyklos. Ten perdienojome ir naktį 08 14 grįžom į senąją stovyklą. Ten pabuvę iki vakaro, išėjome į Vilkupės pieninę vėl paskambinti Buninui ir susitarti dėl susitikimo.

Pieninėje suradau savo seserį Pleps Mariją, buhalterį Ronį ir mašininkę. Po keleto skambučių pavyko paskambinti į Bunino butą, jis pagaliau atsiliepė.

P. 17. Fričas perdavė man ragelį ir aš pasakiau: „Draugas majore, čia „Lapinš", atvažiuokite į Vilkupę." Jis atsakė: „Atvažiuoju". Tada išėjom iš pieninės ir prisidėjom prie kitų partizanų. Sesuo Marija paklausė, kada grįšiu į namus, o aš atsakiau, kad dar šiandien būsiu namuose. Sesuo man dar davė duonos riekę su sviestu ir sūriu. Paėję apie 400–500 m radom bulvių lauką, ten, dešinėje kelio pusėje, sugulėme ir pradėjome laukti Bunino. Maždaug 1-ą val. nakties, rugpjūčio 17 d., iš Ilūkstės pusės pasirodė sunkvežimis. Kai jis susilygino su pasalavusiais partizanais, jį apšaudėme iš dviejų kulkosvaidžių, automatų ir šautuvų. Iš inercijos nuvažiavęs dar kokius 20 metrų, sunkvežimis sustojo.

Perbėgę į kitą pusę, partizanai Kudrinš ir vienas vardu Voldis (Voldemar Drozdovskij) apšaudė jau sustojusią automašiną. Prie mašinos pribėgę kišeninių žibintuvėlių šviesoje pamatėme du nušautus: vienas iš jų buvo majoras Buninas, jis dar alsavo, o kitas mašinos viduje jau nebegyvas.

Kudrinš, Voldis ir kiti partizanai, pripuolę prie Bunino, pribaigė jį automatų ir šautuvų buožėmis. Pribaigę sužeistąjį, numovė lavonui batus, paėmė dokumentus, 2 „furažkes" ir rankinį kulkosvaidį. Batus pasiėmė Ruzgis Janis ir Kudrinš Jazeps, Fričas paėmė dokumentus, nuo mjr. Bunino rankos nusegė laikrodį ir paėmė jo uniforminę kepurę.

P. 18. Pilotę, buvusią prie Bunino, norėjo pasiimti Voldis, bet Fričas atėmė. Pilotėje buvo kažkoks laikraštis ir dokumentai, kurių turinio aš nežinau.

Tada vienas lietuvis, kurio pavardės nežinau, paliko prie lavono raštelį latvių kalba „Taip nuplauna gėdą latvių partizanai. Ed. Pleps". Raštelį Jazepo Fričo reikalavimu parašiau aš dar prieš teroro aktą. Nužudant mjr. Buniną dalyvavo: Fričas Jazepas – būrio vadas, Ruzgis Janis, Kudrinš Jazeps, Streikai Juozas ir Dzidorius, Janis Baltmanis, lietuvis vardu Janis (tikriausiai Bakšys Jonas?), Voldis, partizanas Olgerdas (Algirdas Makutėnas – *R. K.*), Ruzgio giminaitis Adolfas, g. 1924 m., ir aš – Pleps Eduardas. Po Bunino sunaikinimo grupė nuėjo į Jakabpils rajono Slatės valsčių, kur Spelanų vnk. prie mūsų prisidėjo likę stovykloje du broliai Vincas ir

Petras Pupeliai, Baltmanio žmona, Kopytkova Ana, Klimans Peteris, Silinš Arvydas ir dar du lietuviai, iš kurių vieno vardas Albinas, o kito slapyvardis *Vadas*. Pabuvę kartu apie 10 min., išėjome į Matusanų vienkiemį, kur gyveno partizanų bendrininkas Matusanis. Poilsiaujant Fričas, atsiskyrė nuo grupės ir pasiėmęs kartu Ruzgį Janį išėjo gydytis išnirusią koją. Jis nuėjo pas Slatės girininkijos vyr. eigulį Vitolsą, pas kurį gyveno apie 2 savaites.

Pas Matusanį pabuvę apie 2 paras, visi išėjome į Dunavos miškus, Rubenės vlsč., Ilūkstės apskr. Pasiekę Klevinš vienkiemį, partizanai apsistojo miške 5 dienoms, paskui vėl išėjo į Slatės valsčių, kur apsistojo prie Lucani vienkiemio.

P. 19. Čia partizanų grupė pabuvo iki 1947 09 08, kol prie mūsų vėl prisidėjo Jazepas Fričas. 09 07 prie mūsų prisidėjo Valentina Ruzgis (Janio sesuo), kuri pasakė, kad į Slatės valsčių atvyko apie 250 MGB kareivių. Be Ruzgio ir jo sesers, atėjo dar du jaunuoliai iš Jakabpils mokyklos, jų pavardžių nežinau, bet vieno pavardė atrodo Krastinš. Valentina Ruzgis pasakojo, kad MGB kažkaip surado nuotraukas, fotografuotas Juozo Streikaus ir perduotas per ją į Jakabpilį padaryti. Išgirdęs tokias naujienas, Fričas nusprendė vesti grupę į kitą vietą.

1947 09 09 partizanai išėjo į Sirodenės (Skruodenės?) valsčių, Ilūkstės r. Kad nebūtume iššifruoti, sustojome dienoti Asarės valsčiaus miškuose, ir tos pačios dienos vakare aš pasitraukiau iš grupės.

Pasakoja VYTAUTAS JONAS MAGILA

Užrašė L. Abarius
Kriaunėnų k. 2008 m.

Gimiau 1933 m. (mirė 2009 01 05. – *R. K.*) tėvų Antano ir Emilijos (Šajaukaitės) Magilų šeimoje Kriaunėnų kaime, Obelių valsčiuje, Rokiškio apskrityje. Šeimoje buvome aštuoni vaikai: keturi broliai ir keturios seserys. Brolis Juozas žuvo kare, brolis Balys (g. 1927 m.) žuvo partizanaudamas Raudinės miškuose.

Kai brolis Balys-*Putinas* išėjo į partizanų būrį, namuose ėmė dažnai lankytis skrebai ir rusai, mus visi vadino „banditskaja sėmja“ (banditų šeima). Namuose negalėjom nė gabaliuko mėsos laikyt, jie ėjo ir ėjo beveik kiekvieną dieną, rijo viską kaip kokie smakai, tik „daj kušati“ (duok pavalgyt).

Kaimynystėje gyveno senų laikų komunistas Ignas Varnas, bet geras žmogus buvo. Jo pirtyje rūkytą ir sūdytą mėsą laikydavom. Pirtis užrakinta, o kad iš mūsų kiemo į jo kiemą nebūtų pėdsakų, tekdavo eit aplink keliu iš kitos pusės.

1944 m. užėję rusai brolį Balį pašaukė Rokiškin į naujokų mokymus. Balys jau buvo pasimokęs agronomu, jam siūlė eit rajonan dirbti agronomu, bet jis pasakė: „Verčiau žūsiu, bet šitiems vagims netarnausiu.“ Rokiškyje Baliui davė šautuvą ir pastatė sargybon, o jis, kiek ten stovėjo nestovėjo, vakare iš tos sargybos pasitraukė ir su visu šautuvu parėjo namo. Nuo Rokiškio iki mūsų namų buvo 30 kilometrų, tai Balys per naktį ir parėjo. Kai taip, namuose jau nebesėdėsi ir su tuo pačiu šautuvu išėjo miškan. Trečią dieną skrebų pulkas atėjo ir ėmė krėsti namus, tėtį smarkiai sumušė, reikalavo pasakyti, kur pasislėpė brolis Balys.

Kaime jauni vyrai rinkosi ir tarėsi, ką daryt: ar miškan eit, ar kariuomenėn, kol rugsėjo 8 d. rusų kariuomenė su skrebais apsupo visą kaimą. Brolį Juozą pagavo ir išsiuntė į frontą. Gruodžio 23 d. jis žuvo prie Liepojos vadinamajame Kuršo „katile".

Buvo Velykos, tik pamatėm, kaip nuo Noreikių skrebų armija ateina. Mes visi išbėgom iš namų, o tėtį, kadangi sirgo, palikome gulintį lovoje. Kitą dieną grįžę radom ant aslos gulintį visą kruviną, sudaužytą. Padejavo padejavo, prieš Sekmines ir mirė. Mušė tėvą vietiniai stribai ruskeliai, Aleksandravėlėje apie 30 jų buvo. Jų viršininkas buvo Kraskovas.

Iš Trumponių k. į mišką išėjo Jonas Sejauka-*Dėdė*, Lietuvos laikų karininkas. Jis ir mūsų brolį Balį išviliojo į mišką, tėtis ant jo labai pyko.

Čia netoliese, Agurkiškio miške, susirinko apie šimtas partizanų. Skrebai juos bijojo paliest.

Sesuo Bronė Antazavėje dirbo partorge, o Antazavės skrebai buvo labai žiaurūs. Partizanai nutarė juos „paretint". Bronė išsiaiškino, kur tų skrebų apkasai, nes jie irgi buvo pasidarę įtvirtinimus, kad puolimo atveju apsigintų nuo partizanų. Ji nubraižė tų apkasų schemą ant rūkomojo popieriaus, sulankstė ir priklijavo prie mano bato papadės, kad nė pats velnias nerastų, nes, būdavo, kur nors kely sutinki skrebus, jie tuoj pat iškrato, batus nuauna, visur ištikrina, ar kokio laiškelio neneši, ištardo. Taip aš ir atėjau Agurkiškio miškan su šituo planu. Pamatęs vyrų ginklus, smarkiai nustebau. Jie net keturis minosvaidžius turėjo.

Kitą dieną pavakary iš Agurkiškio vyrai iššygiavo laukais tiesiai Antazavėn, bet tos dienos jų žygis taip ir baigėsi liūne, suklimpo arkliai su visais minosvaidžiais, iki ryto jie ten prasimurkdė. Dieną puolimo nepradėsi, vėl reikia laukti nakties. Mėsos turėjo, neturėjo tik duonos. Keturiese, palikę ginklus, išėjo kaiman duonos. Beeidami sutiko atvažiuojantį vežimą prisėdusį skrebų. Skrebai tuoj pat juos sustabdė ir klausia, kas tokie, kur eina. O tie atsakė – einą pasiklaust, kur bus šokiai. Tada skrebai suriko: „Ruki v vėrch!" Tada mūsiškiai į snukius šitiems skrebams, sudaužė, sumušė, o vieną paliko gyvą griovy gulintį. Tas atgal Antazavėn ir pranešė, kad Kūdrose turėtų būti miškiniai. Tada Antazavės skrebai pasišaukė Rokiškio, Zarasų skrebus ir Kūdrose užpuolė mūsiškius. Pamenu, bulves sodinom, kai prasidėjo šaudymas, gryčių stiklai barška, neaišku, kas čia, kur čia šaudo. O aš jau viską žinojau. Iš vakaro pas mane partizanai prinešė granatų, kulkosvaidžio šovinių kaspinų ir pasakė, kad dabar visko su savim pasiimti negali, grįžę pasiims.

Tuo laiku po pietų reikdavo eiti į bažnyčią mokytis, būdavo tikybos pamokos. Tik pamatėm vilkstinės eina, ginkluoti, kiti arkliais važiuoja, vežimuose minosvaidžius vežasi, miestelyje iš namų žmonės išbėgę žiūri... Partizanai... Vieną sužeistą neštuvais nešė. Pasirodo, ruskelis Borisas iš Bebrinkos kaimo (Borisas turėjo keturis brolius, jo motina buvo vardu Darija, o Borisas irgi mūsiškis partizanas buvo) sužeistas, atnešė dar gyvą, bet greit mirė. Jį palaidojo Agurkiškio miške. Ten jo kapelis tarp eglučių būdavo, aš pats ne kartą ir gėlių nunešdavau. Penkis žuvusius partizanus nakčia palaidojo Aleksandravėlės kapinėse.

Pasirodo, skrebai puolė partizanus, bet jiems iš visų pusių liūnai, ežeras, upė, įklimpo jie tose klampynėse. Tada partizanai juos ir iškapojo. Tiksliai nežinoma,

kiek ten jų žuvo, bet po to skrebai iš kaimo žmonių rinko lentas, karstus dirbo. Toje vietoje sovietų valdymo metais buvo pastatyta atminimo lenta, ant kurios parašyta „Liaudies gynėjų žuvimo vieta“. Į tą vietą per rusiškas šventes vesdavo mokinius.

Po tų kautynių Agurkiškio mišką šukavo jau rusų NKVD kariuomenė, sudegino visas partizanų palapines, kurias jie buvo pasistatę miške iš eglišakių. Vėliau likę skrebai keršydami sušaudė visai nekaltus žmones: Vladą Siniauską, Kazanavičių iš Agurkiškio kaimo...

Vieną dieną tuos kulkosvaidžio šovinių kaspinus, kuriuos man buvo palikę partizanai, apsivyniojau apie save, į krepšius susidėjau granatas ir nuėjau Agurkiškio miškan į stovyklą pas partizanus. Nuėjęs pamiškėje pradėjau šaukti sutartiniais ženklais „čiulki čiulki – čiumok čiumok“. Tyku, nieks neatsišaukia, apkasai tušti, nueinu iki stovyklos, visos palapinės sudegintos, man net baisu pasidarė. Aš dar kartą pakartojau slaptažodį „čiulki čiulki“, kažkas sušvilpė, aš irgi sušvilpiau. Einu miško pakraštin. Baigiu prieit, toks tankumynas, žiūriu – visą pakraštį apgulę rusų kareiviai. Matau, kulkosvaidis stovi paruoštas šaudymui, toliau kitas. Ką daryt? Granatas išverčiau iš krepšio, šovinius po eglute pakišau, bet rusas mane vis vien pamatė ir, girdžiu, kviečia prieit. Prieinu, klausia, ko ieškau. Paaiškinau, kad atėjom grybauti, bet va draugas pradingo, niekur nerandu. Rusas ne juokais perspėjo: „Neik mišku, eik aplink, čia banditų miškas, mes šaudom.“ Supratau, kad mano draugų čia jau neliko. Greit sužinojau, kad jie persikėlė į Latvijos miškus. Latvijoje rusų garnizonai negalėjo paimti partizanų, tada pasiuntė aviaciją, mėtė bombas. Daugelį taip ir sumaišė su žeme, tik kai kuriems pasisekė pabėgti.

Kriaunėnų kaime gyveno toks Povilas Tamoševičius. Jį rusai paėmė kariuomenėn, o kad nereiktų tarnaut, pats persišovė koją. Jo brolis Juozas buvo partizanas. Povilas grįžo į namus iš rusų armijos, su kareiviška uniforma, su ramentais ir pasirodė labai dievotas, eina bažnyčion, ėmė bendrauti su partizanais, bet tie pajuto, kad jis viską, ką tik sužino, perduoda skrebams.

Netrukus Tamoševičius Povilas kažkur prapuolė, o pasirodo, jį partizanai Pupeliai iš Kubiliškio kaimo pasigavo, Ažušilių miškan nuvežė ir padėjo „į vietą“. Kai pavasarį sniegas nutirpo, vaikai lakstė po mišką ir pamatė po eglių šakomis gulintį negyvą kareivį. Suaugusieji pranešė skrebams, tie atvažiavę ir ištraukė iš po tų šakų Povilo lavoną.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47200/3. Iš JUOZO STREIKAUS, IZIDORIAUS STREIKAUS IR VLADO KRASAUSKO baudžiamosios bylos:

P. 83–86. Liudytojo apklausos protokolas. Rokiškis, 1962 03 02, apklausiamas Balčiūnas Balys, g. 1926 m., Rokiškio r., Kriaunėnų k., 4 skyrių išsilavinimo, dirbantis Rokiškio namų valdyboje mūrininku, gyv. Rokiškyje.

<...> Tamoševičių Povilą aš pažįstu gerai, jis buvo mano draugas. 1945 m. jis grįžo iš tarybinės armijos kaip invalidas. Kartą žiemą, atrodo, tais pačiais 1945 m., aš kartu su Tamoševičiumi Povilu buvau pas savo brolį namuose, tiksliau, mano brolis dar tarnavo tarybinėje armijoje. Tamoševičius turėjo armoniką ir ja grodavo. Apie 10 val. vakaro abu ėjom į namus. Kaip tik ties Tamoševičiaus Povilo namais mus sustabdė nepažįstami ginkluoti vyrai, kurie tuojau pradėjo stumdyti Tamoševičių. Tamoševičius nesuprato, kas tie ginkluoti vyrai ir pagalvojęs, kad tai milicijos darbuotojai („liaudies gynėjai“), pasakė paimti jo brolį, tai yra Tamoševičių Juozą, kuris yra „banditas“. Po to

ginkluotieji dar labiau įniršo ir daužydami nusivarė Tamoševičių, o man liepė bėgti. Aš tada supratau, kad čia tikri „banditai“. Tuo pačiu metu iš namo išsikvietė Tamoševičiaus Povilo brolį, kuriam sakė kartu su jais eiti į mišką. Ir iš tikrųjų nuo to laiko Tamoševičius Juozas priklausė ginkluotai nacionalistų „gaujai“.

Aš tada nubėgau į namus. Gal po dviejų dienų išgirdau, kad Tamoševičius Povilas nušautas Užušilių miške. Kas jį nušovė, nežinau. „Banditų“ buvo gal 8 ginkluoti vyrai. Nė vieno iš jų nepažinojau.

Lucija Varnaitė ir Bronė Trumpaitė iš Kriaunėnų kaimo buvo įstojusios į komjaunimą ir draugavo su skrebukais, bet partizanai jas vieną kartą pasigavo, bulvine tarka patarkavo užpakalius, užpylė dar druskos ir jų draugystė su skrebais baigėsi.

Brolio Stasio žmona Zosė (Ščiurinskaitė iš Obelių miestelio) mane paskundė skrebams. Ji parodė, kad aš va, čia prie šermukšnio, su naganu laukiau pasaloje važiuojančių skrebų ir buvau pasiruošęs juos sušaudyti. Atėję skrebai ėmė reikalauti atiduoti naganą, bet kaip aš jį jiems atiduosiu, jeigu išvis jo neturėjau. Nusivedė jie mane panuovolin ir ėmė kapot šautuvuo grūstuvu, marškinius kiaurai prakapojo, nugaros oda sutrūkinėjo. Aš jiems aiškinu, kad jokio nagano neturiu, kas matė. Atvedė į kitą namo galą, o ten brolio žmona vaikšto po kambarį. Skrebai jos klausia, ar matė ji mane su naganu, o ši net nedvejodama atkirto:

– Taigi mačiau, kaip sėdėjai su naganu, kai skrebai nuvažiavo į Noreikius. Grįžusius žadėjai sušaudyti.

Tada vėl jie ėmė mane daužyti. Nuvedė už tvarto, įdavė į rankas kastuvą ir liepė kasti duobę. Aš žinau, kad ne vieną taip stribai jau sušaudė. Pasiveda nuo namų, nušauna, paskui sako – norėjo pabėgt ir nušovėm.

Dainio iš Samanių kaimo vienas sūnus žuvo rusų kariuomenėje, o kitą namuose skrebai nušovė. Petras Dainys pabėgo iš rusų kariuomenės ir slapstėsi tėvų namuose. Kaimynystėje gyvenantis ruskelis Burunovas Jefimas mėgo pašnipinėt, jis ir Petrą Dainį įskundė. Atėję skrebai už plaukų ištempė Petrą iš bunkerio ir gryčioje tėvo bei motinos akyse nušovė, o tėvą suėmę išsivežė į Obelius.

Kraskovas vienplaukis, jam automatas ant krūtinės, mano nervai, matyt, jau nebeišlaikė: ar taip, ar taip mirtis, kaip griebiau jam už to automato, bet kur tau, jis tai vyras suaugęs, o aš 13-kos metų pacaniukas. Kaip trenkė man per tą ranką, kuria griebiau už automato, tada kita įsikibau į jo vešlias garbanas ir pilną saują plaukų išroviau. Iš pradžių lyg ir jaučiau, kai mušė ir spardė, o paskui jau nieko nebepamenu.

Mama buvo išėjusi į Antazavę pas dukterį. Pavakary grįžusi persigando, visi namai apversti aukštyn kojom, išdraskyti. Atėjęs dėdė Juozapas Magila motinai sako: „Vytautas užumuštas panuovoly guli, apie pietus jį skrebai užmušė, dabar jau pavakarys, o jis guli ir nejuda...“ Visi bijo eit pažiūrėt. Ką žinai, gal stribai sėdi kur nors krūmuose ir stebi, kas ateis. Sulaukusi sutemos, mama pasikvietė tą kaimyną komunistą Igną Varną ir atėjo pažiūrėt. Atėję pamatė, kad aš dar gyvas.

Už Aleksandravėlės, Keležeriuose, maždaug už 15 kilometrų, tada gyveno toks smetoniškas daktaras felčeris Klišonis. Nutarė, kad reiktų tą Klišonį atvežt, bet ir vėl, visi bijo važiuot, šiaip taip prikalbėjo tą Varną. Atvežė daktarą, mane suėję kaimynai atatįsė kambarin, tai dvi savaites pragulėjau beveik be sąmonės. Akys kraujais pasruvusios, aplink mėlynės, per ausis krauja bėgo, vėmiau kraujais, šlapinausi

kraujais. Vėliau visi stebėjosi, kaip aš pasveikau. Tiesa, kas antrą parą Varnas tą Klišonį pas mane vežiojo. Po truputį, po truputį atsigavau, akimis per daug neteko skųstis, tik klausa smarkiai susilpnėjo.

Partizanai Jonas Šajauka-*Skuja*, Varnas iš Kumpolių, mano brolis Balys atėjo iš vakaro Trumponių kaiman pas Adomonį ir apsinakvojo klojime. Jonui kažkokioj ten maurynėj užsikirto šautuvo spyna. Anksti rytą jis atsikėlė, atėjo kambarin, pasidėjęs ant stalo tą išardytą spyną valo, o Teklė Adomonytė-Purvinienė ruošia pusrytį. Tik kažkas šmėstelėjo už lango, žiūri – pulkas stribų jau kieme. Jonas griebė šautuvą su šitom visom detalėm, atsidarė langą ir iššoko, o ten visai netoliese buvo krūmai. Nubėgęs į tuos krūmus pasislėpė. Skrebai klausia, kodėl langas atidarytas. Teklė sako, dūmai rūksta į kambarį, ir atidariau. Klojimo durys atvertos, skrebai tuoj klojiman, o ten ant šulo juosta šovinių permesta kabo. Pavasarį tų šiaudų jau nieko ten nebebuvo. Ėmė šiaudus badyt, broliui tiesiai užpintin durtuvu ir įbedė. Šiaudus pakapstė ir atkapstė Balio kojį. Pagriebė už kojos ir ėmė traukt iš tų šiaudų. Ištraukė brolį, o daugiau ir nebeieškojo, tas Varniokas liko po šiaudais pasislėpęs. Suėmė brolį ir vedasi septyni skrebai gryčion. Brolis tik kailinukus žemėn, vienam į snukį, kitam ir, kiek kojos įkabina – į krūmus. Stribai ėmė šaudyt. Brolis nubėgo pas Kazį Talutį, klausia: „Dėde, kur man slėptis“, tas sako, klojimėly yra pelų, lįsk į juos, apipylė dar jį tais pelais ir paslėpė. O to Talučio sūnus Vytautas prieš tai su broliu buvo kartu mokymuose. Kai brolis pasitraukė iš tų mokymų, likusius visus apginklavo ir išvarė kartu su skrebais ieškoti Balio. Davė mėnesį laiko: jeigu ras, pagrasino – susodins į kalėjimą.

Atbėgę skrebai pas Talutį mato, kad čia lyg ir buvusio skrebo tėvas. Klausia jo, ar nematė bėgančio „bandito“. Tas atsakė, kad tikrai nematė. Na, kaip „skrebo“ tėvu nepatikėsi, ir išėjo toliau ieškoti Balio.

Skrebai, nubėgę į kitą pušynėlio pusę, sutiko Justiną Navicką. Šis ne visai pilno proto žmogelis žabus kapoja, klausia jo, kur nubėgo „banditas“. Tas atsistojo su kirviu rankose ir sako: „Koks ten banditas, jūs patys banditai, su šautuvais vaikštot...“ Kaip davė seriją iš automato ir tiesiog perpjovė šitą Navicką... Navickienė, Justino motina, sutikusi mano mamą dar apibarė: „Dėl tavo sūnaus „bandito“ aš savo sūnaus į karstą žmoniškai negalėjau paguldyt, visas skutais buvo suvarytas...“ Tai va ką „liaudies gynėjai“ išdarinėjo. Jų valia ir jų valdžia buvo, niekam nepasiskųsi ir teisybės niekur nerasi.

Brolis Balys, būdamas Trumponyse, iš vakaro jau planavo eiti susitikti su latvių partizanais. Mama dar pas jį nuėjo, kalbino registruotis, bet jis pasakė: „Ne, mama, geriau žūsiu, bet nesiregistruosiu ir okupantams netarnausiu.“ Taip jis ir liko su draugais miške. Tada jie nuėjo pas latvius į Raudinės miškus, ten latviai jiems padovanojo teliuką, pasipjovė ir kepė ant laužo. Prieš tai tie latviai buvo susidūrę su skrebais, juos sumušė, atėjo į stovyklą ir niekam nieko apie tai neprasitarė, atseit, kam čia paniką kelt, galvojo, kad viskas taip ramiai ir praeis. Aplink sėdėjo apie 60 partizanų, bet netikėtai pasigirdo šūvių serija, nė vienam niekur nekliuvo, tik Balys sukniubo. Tada partizanai pakilo ir puolė gintis. Kai, išvaikę stribus, grįžo atgal į stovyklą, rado žiauriai sumaitotą Balio kūną, šalia ant žemės gulėjo kruvini pagaliai, visa galva buvo suknežinta.

Iki pat žūties Balio draugai juokaudavo, kad jis nemirtingas, daug kautynių praleidęs, ne kartą tiesiog iš stribų rankų ištrūkęs ir nė karto net sužeistas nebuvęs.

Brolį palaidojo ant upės kranto. Vieną naktį susapnavau, kad kalbuosi su žuvusiu broliu, jis man ir sako: „Visi kaip visi palaidoti, o aš tai kaip šuva po nuovoliu...“ Po šio sapno ėmiau ieškoti brolio palaikų. Mums padėjo ir buvusi partizanė Leokadija Abariūtė, ėjome miškais, bet kur ten berasi, viskas neatpažįstamai pasikeitę, krūmais užaugę. Kartu ėjo ir žuvusio partizano brolis Zamarys, jo sūnus su ieškikliu, tris dienas ieškojome, bet brolio palaikų taip ir neradome.

Povilas Knezys iš Bebrinkos kaimo išsislapstė 20 metų, pastaruoju metu dar gyveno Vilniuje. Skrebai pradėjo jį su broliu persekiot, kodėl jų brolis Petras išėjo tarnaut į vokiečių kariuomenę. Būdavo, pasikviečia ir vis muša. Tada Povilas supyko ir išėjo į mišką pas partizanus. Miške jau seniai nebebuvo nė vieno partizano, Streikai jau buvo užsiregistravę. Čekistai vis raštelius palikinėjo pas žmones, kuriuose ragino jį registruotis, garantavo, kad už viską dovanos. Taip vieną vakarą jis susidėjo savo ginklus ir nuėjo skrebarnion. Skrebai žiūri, kad atėjo ginkluotas „banditas“, bet bijo pajudėt, nes nežino, ką jis čia sumanė, bijo prie savo ginklų ir prisiliest, pajudėsi, gali vietoje nušaut. Tada jis pasakė, kad niekas nebandytų pakelti ginklo, nes jis atėjęs pasiduot. Kiek žinau, jo neteisė, bet žmones apklausinėjo, mano dėdę Šajauką buvo išsikvietę, klausinėjo apie Knezį. Kalbėjo, daugelis kalbėjo, kad Knezys parsidavė čekistams. Pasirodo, jis jau kažkada anksčiau buvo registravęsis, čia pas brolį Bebrinkoj gyveno. Tada aš dirbau traktoristu. Matau, ateina jis su buteliu degtinės ir prašo manęs, kad Albertui Sotkui pakultivuočiau dirvą, dar toks Andrijanas irgi su buteliu atėjo, dar užkandos atnešė ir tas paprašė pakultivuot. Aš traktorių pavažiavau panuovolin, sugulėm ant žemės ir geriojam. Žiūrim, ūkio direktorius tiesiai per dirvoną ateina. Andrijanas pasikėlė su visa lėkšte ir namo, o Povilas, kaip gulėjo kniūbsčias ant pievos, taip ir liko. Matau, jam pistoletas užpakalinėj kišenėj pūpso, o buvo jau prisiregistravęs. Man iškart kilo įtarimas. Jei jau registravaisi, tai ir ginklą privalėjai atiduot, o dabar demonstratyviai jį kišenėje nešiojiesi...

Pas mus buvo tokia labai agresyvi partietė Kapitalina. Kartą pas Mackevičių buvo kažkoks pagėrimas, tai tas Povilas jos vos nenušovė, tik pagrasino: „Kaip tu, kurva, likai gyva, kai aš miške vaikščiojau!“ Po to jis labai greit išvažiavo Klaipėdon ir daugiau čia nebegrįžo. Tai va, taip tiksliai ir nežinoma, kokiais keliais jis nuėjo...

Mano dėdei partizanui Jonui Šajaukai-*Skujai* Kūdrose peršovė dešinę ranką. Į gydytoją tada kreiptis buvo pavojinga, smarkiai supūliavo, net kirmėlių buvo atsiradę. Po to jis registravosi ir išvažiavo į Šiaulius.

Kiek žinau, Rasimų kaime gyveno Krapas Steponas ir Lionė Krapaitė. Lionė (Strelcovienė) šiuo metu gyvena Rokiškyje, o jos brolį Steponą nušovė partizanai. Jis kaip ir buvo partizanas, bet ėmė savivaliaut, pradėjo apiplėšinėt žmones; iš vienų pinigus atėmė, iš kažko siuvamąją mašiną. Partizanams, aišku, tai garbės neteikė. Vėliau jis iškrėtė dar vieną kvailystę. Skrido „kukurūzninkas“ (lėktuvas AN-2), jis ėmė šaudyti į tą lėktuvą iš šautuvo. Tada patys partizanai jį pasigavo ir sušaudė. Vyrai man dar rodė vietą, kur jį palaidojo pamiškėje. Vėliau sesuo jo palaikus atsikasė ir perlaidojo Aleksandravėlėje, šalia tėvų.

Mano žmonos tėvelio brolis Juozas Piestinis iš Milgedžių k. irgi buvo partizanas, žuvo Latvijos pasienyje, Raudinės miškuose. Jo kūną nuvežė į Latviją, į Ėglainę ir ten numetė ant gatvės. Nuo Samanių iki Ėglainės mums buvo aštuoni kilometrai. Jis pasakojo, kaip stribai išniekino Valę Pupeikytę pririšę prie medžio.

Pasakoja VERONIKA MIELIŪNAITĖ-TAMOŠIŪNIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1991 03 16

Gimiau 1914 m. Ilzembergio dvare. Anksčiau jis vadinosi Ilzemuže. Šis dvaras yra Rokiškio rajone, visai šalia Lietuvos ir Latvijos sienos. Labai gražios vietos, apylinkėje trys ežerai: Apvalusis, Ilgis ir Dumblio. Ilgio ežeru eina Latvijos siena. Netoliese dar buvo Komaro dvaras, Dimšienės...

Šeimoje augome penki vaikai. Mano senelis žemės visai neturėjo ir trejus metus dirbo už ūkininką, kad gautų žemės. Vidury Augustinavičiaus ūkio jam davė tokį kalneliuką, ten jis ir išsikasė žeminę, pasisodino tris obelaites ir gyveno. Vėliau mano močiutė ėjo per žmones ir elgetavo. Mano tėvelis buvo gabus, protingas, jis taip pat tarnavo pas ūkininkus. Tėvelis gerai grojo armonika, taisė laikrodžius. Į jį ir trys broliai atsigimė, labai gabūs ir protingi vyrai buvo.

Brolis Bronius buvo didelis humoristas, bet nelaimė – susirgo smegenų uždegimu ir apkurto.

Jau po karo, vieną sekmadienio rytą, tėvelis išėjo žūklauti ant ežero. Kiek palaukęs ir brolis Bronius išėjo pas tėvą, o palei ežerą tuo metu vaikščiojo rusų enkavedistai ir nušovė brolį. Nuvežė į Juodupę ir paguldė ant grindinio kartu su partizanais.

Mama su seserim nuėjo į Juodupę prašyt enkavedistų, kad atiduotų sūnaus palaikus palaidoti, bet rusai buvo nesukalbami. Ir aš po to ėjau, ir motina dar ėjo, bet tie išgamos brolio vis vien neatidavė. Taip iki šios dienos mes nežinom, kur jis guli po šalta žemele. Juodupės skrebas Žeižys nušautus partizanus užkasinėdavo, klausėme jo, bet ir jis nieko nepasakė.

Už Antano Tamošiūno ištekėjau 1938 m. Jis kilęs nuo Panevėžio, iš Gelvonių k., nepriklausomybės metais buvęs šaulys. Mano tėvelis tada pardavė tą vienintelį hektarą žemės ir davė mums tūkstantį litų gyvenimo pradžiai. Pas žydus išsinuomojom krautuvėlę ir ėmėm verstis prekyba.

Kai 1939 m. Vilniaus kraštas buvo grąžintas Lietuvai, vyrą pašaukė į Lietuvos kariuomenę. Likusi viena toj krautuvėlėj viską girdėdavau, ką žydai kalba. Dažnai eidavau bažnyčion, jie tai matydavo, bet atviriau prie manęs pašnekėti apie besiklostančius įvykius vengė.

Dieve, ką jie tada darė, negaliu apsakyti. Rankas iškelia aukštyn ir dainuoja: „Ui! Pirmyn vergai nužemintieji...!“ Bet ne visi žydai laukė Raudonosios armijos. Aš gyvenau pas Ėličką, pas jį vykdavo jų susirinkimai. Čia rinkdavosi visi žydai: Šneika, Kuška, Milneriai (jie turėjo restoraną). Šliomka buvo tikras žudikas. Jie

man ir sako: „Ui, tu neisi bažnyčion...“ O aš jiems sakau, kad ėjau ir eisiu. Ėlička mane tuoj tildydavo: „Ui, tu tylėk, Veronika, tu tylėk, bo išveš Sibiran.“ Supratau, kad žydai jau viską žinojo dar prieš ateinant rusams. Aš jų ir klausiu: „Tai jums irgi reikės dirbti, kai ateis bolševikai, dabar tai jūs visi ponai...“ O žydai man atrėžia: „Ui, mes brigadieriais būsma, mes nedirbsma.“

Pas žydus iš Kauno atvažiuodavo žydelkaitė, kuri viską čia vietiniams pranešdavo, juos informuodavo. Aš girdžiu, kad žydai žydiškai kalba ir mini lietuvių pavardes. Ir tikrai visus, kuriuos jie paminėjo, žiūriu, kitą dieną jau Sibiran veža.

1940 m., atėjus rusams, vyras važiuodavo dirbti į Juodupę. Prieš išvejant rusus 1941 m., vyrui liepė nueit pas Milaknį, kur jam pasakė – slėptis. Mes turėjom radijo aparatą, kurio kartais pasiklausydavome. Girdim, jau praneša, kad rusai traukiasi, visiems liepia slėptis. Mes nueinam pas mamą, dieną ateina skaityklos vedėja ir liepia pristatyti radijo aparatą. Mano vaikučiui buvo metukai. Čia buvo mano brolis Juozas, mano vyras, tėvelis, Rušėnas (šaulys). Naktį pas mus ir prisistato komjaunuoliai Skruodžiai iš Teklynės kaimo, jau su žydais kartu susidėję, o vyrai išėjo klojiman gulti. Mes jau laukėm šitų „svečių” ir stebėjome, kas čia bus. Po kiek laiko lauke nuaidėjo šūvis. Tuo metu peršovė mano vyrą, jis per rugius sužeistas į Plančius nubėgo netoli Užubalių, o jį vis vijosi ir šaudė.

Mūsų žmonės tada buvo labai vieningi, tarp jų nebuvo nė vieno komunisto. Vyrą peršovė vietinis rusas Aleinikovas (prieš metus mirė), bet su juo kartu buvo ir žydai. Tuo metu Aleinikovas gyveno Onuškyje.

Vyrą Lukoševičienė iš Užubalių nuvežė pas kunigą. Kai man pranešė, kad vyras pas kunigą nuvežtas, nubėgau ir aš. Žiūriu – visa gauja vietinių rusų ir žydų ginkluoti stovi ir rėkauja, kad jį gyvą reikia užkasti.

Klebonas sako: „Nešaukit, matote, kad jis jau tuoj mirs...“ Aš gi visus šituos žydbernius pažinojau ir gerai su jais sugyvenau. Pamatę mane, visi pabėgo, nenorėjo, kad juos pamatyčiau. Klebonas irgi pasislėpė, suprato, kad čia gali liūdnai baigtis. Aš tada nuėjau pas tų raudonųjų viršininką – vietinį rusą ir prašau, kad leistų vyrą vežti ligoninėn, o prie viršininko buvęs Riūka tuoj duris užrakino, kad aš neišbėgčiau. Tas ruskis su manim kalba ir vis per langą dairosi. O ką gi nesidairys, vokiečių lėktuvai visai žemai pikiruoja, bet davė leidimą vyrą vežti į ligoninę. Tada mano tėvelis pakinkė arklį ir vyrą išvežė į Rokiškį.

Kitą dieną Rokiškyje jau šeimininkavo vokiečiai. Ne visi tie žydberniai išnešė kudašių. Iš Kazliškio bėgo baisus komunistas Matulevičius, bet grįžo pas mus visai nuogas. Sugrįžo ir žydas Gordanas. Kaimynystėje gyveno Butleris, kuriam šitas Matulevičius buvo giminė. Atėjo pas mano brolį Juozą, kuris policijoje anksčiau tarnavo, ir klausia, ką jam daryti. Brolis jam patarė eiti į savo kraštą. Taip jis ir išėjo. Vėliau teko girdėti, kad jį ten nušovė.

Žydai Šneika, Ožerka ir Šliomka buvo tikri žudikai, po karo jie gyveno Vilniuje. Nuvažiuoju į Vilnių, užeinu pas Paškauską ir klausiu jo, kur dabar Onuškio žydai susispietę, man įdomu būtų su jais susitikti. Paškauskas man paaiškino, kad jie dabar gyvena Dzeržinskio gatvėje. Tada aš nuėjau ten ir suradau Ėličką Sėgelį, kur kartu gyvenom. Įėjau, na ir prasidėjo: vienas kitam į atlapus, Ėlička pradėjo šaukti ant manęs:

– Ui! Kas gi žydus šaudė?! O kas gi žydus šaudė...?!

Aš jam ir sakau: „Už ką jūs Degsnį nukankinot? Jis tik šaulys buvo, o jūsų tai nešaudė. Kas kad pavarytas buvo jūsų saugoti. Jus Vasiliauskas šaudė ir prieš tai visiems jis sakė, kad už savo nekaltai nukankintą brolį šimtą žydų nušausiąs. Žydai! Ką jums blogo padarė Vasiliauskas? Už tai kad parduotuvę įsirengė, jūsų konkurentu pasidarė? Bulovą, kad kriaučius buvo, nukankinot? Petriuką Kanopą, visai jauną bernioką nukankinot! Už tai, kad jo motina jums į akis rėždavo, kad jūs sukčiai ir melagiai?! Jis tik kartą iš jūsų pasijuokė: „Žydjagon žydjagon duos tau velnias uodegon...“

Atėjūnai rusai nežinojo, kas kur gyvena, jiems visus mūsiškius rodė vietiniai žydai. Aš jam vėl sakau: „Ėlička, ir jūs gyvenot, ir mes gyvenom, taigi jūs pradėjot mus persekiot ir žudyt...“

Apie 1989 m. laikraštyje buvo rašyta apie enkavedistų įvykdytas žudynes Juodupėje. Tai tikrai melas. Ne enkavedistai, o žydai ten žudė. Aš viską jam į akis išrėžiau ir priminiau, kad jų kapinės apleistos, kad jie jomis nesirūpina...

Broliai Milneriai – Kuška ir Zėlka – turėjo restoraną, turtingi buvo. Artėjant vokiečiams, išbėgo Rusijon, o Šneika, kuris buvo vedęs Jėntką, žuvo besitraukdamas į Rusiją. Šneika labai žiaurus žudikas buvo, taip pat ir jo bendrai – Kaganas, Jokelis, Gordanas.

Palei Latvijos sieną, Alksnių, Skomantų kaimuose, enkavedistai iššaudė daug mūsų partizanų. Skomantuose sudegino nebaigtus statyti Kalniečių namus.

Pokario metais mūsų apylinkėse žuvo šie partizanai ir civiliai kaimo gyventojai:

1. Riūka Jonas iš Alksnių k.;
2. Talius Jurgis iš Alksnių k.;
3. Talius Jonas. Ėjo karvių perkelti ir jam peršovė koją. Paršliaužė į namus, bet atsivijęs enkavedistai lovoje subadė durtuvais;
4. Talius Antanas. Nušovė iš Latvijos atsiviję rusai;
5. Lukoševičius Jonas, Mykolo;
6. Ramonas Jonas iš Alksnių k.;
7. Šereika Jonas iš Skomantų k. Žuvo Onuškio dvaro laukuose;
8. Daminauskas Jonas iš Skomantų k. Žuvo 1944 m.;
9. Trainys Jonas iš Brizgių k. Žuvo 1946 m. su A. Bėkeriu;
10. Bėkeris Algirdas iš Skomantų k.;
11. Latvijos partizanas. Rusai nušovė pas Kvedaravičių;
12. Vienas man nežinomas partizanas žuvo.

Mano brolis prie vokiečių buvo pasiųstas ir tarnavo policininku Ašmenoje. Jis rašydavo mums laiškus ir prašydavo, kad mes jį gelbėtume, nes labai bjaurūs ir pikti ten lenkai. Juos ten apsupo apie trys šimtai lenkų Armijos Krajovos partizanų ir visus sušaudė.

Latvijoje žmones žudė lietuvis Laurinavičius. Kai 1941 m. atėjo vokiečiai, jis persikėlė Onuškin. Tada latviai ėmė reikalauti, kad lietuviai jį jiems atiduotų. Mūsų partizanai jau norėjo atiduoti, bet klebonas ėmė prašyt ir perkalbėjo juos. O kai 1944 m. vėl grįžo rusai, Laurinavičius vėl tapo dideliu „načialnyku“.

Areštavo tą kleboną Varanavičių, mes tada nueinam pas Laurinavičių ir prašom jo parašyti raštelį, kad klebonas jį išgelbėjo. Vos ne vos priprašėm.

Partizano Bėkerio tėvai buvo labai geri žmonės, o jis slapstėsi. Užubaliuose gyveno Kanopa, prisiekęs komunistas, iš Rusijos atsivežęs žmoną. Ta moteris buvo labai padori, bažnyčion eidavo ir tą Bėkerį Kanopa prilaikė Užubalių k., netoli Čedasų. Bet Kanopa pradėjo su Andrijauskiene vest romanus, dabar ta žmona jam jau kliūna. Žmona eina iš Onuškio, jai kirviu galvon ir tris vaikus dar namuose iškapojo. Pasirodo, tai padarė šitas Bėkeris. Kanopa prisiprašė Bėkerio, kad tas tą jo žmoną ir vaikus sukapotų. Andrijauskienė paliko vyrą, vaiką ir susimetė su šituo Kanopa, bet partizanai po kiek laiko jį sušaudė.

Partizano PETRO LŪŽOS-*PAPARTYNO prisiminimai iš lagerių*

Užrašyta Marijampolėje
1995 m.

Šiuos prisiminimus skiriu dukrai Gemutei

R. K. p a s t a b a: Petras Lūža gimė 1924 m. Vladislavos vienkiemyje, Rokiškio apskrityje. Jo pokario partizaninės veiklos prisiminimai buvo publikuoti knygoje APP, d. 3. Čia skelbiami P. Lūžos išgyvenimai, kuriuos jam teko patirti būnant Rusijos lageriuose. Petras Lūža mirė 2006 09 25.

...Leningrade patekau į 22-ą kamerą, labai didelės patalpos, daug žmonių, čia manęs niekas nebegydė, laikė apie du mėnesius, po to etapu išvežė į Tolimuosius Rytus. Kelionė, kaip ir visiems, buvo sunki. Nuvežę į Irkutską, vėl sugrūdo į kalėjimą ir beveik po mėnesio išvežė dar toliau į Rytus.

Kai traukinys privažiavo Amūrą, per upę tilto tada nebuvo, po du vagonus keltu plukdė į kitą pusę, o ten jau kitas garvežys užkabina ir veža tolyn. Paskutinė geležinkelio stotis – Vanino uostas. Per šią stotį vyko masiški kalinių persiuntimai (rus. – peresilka). „Peresilką“ sudarė 16 zonų ir jos visos buvo perpildytos žmonių, ne per toliausiai uostas.

Iš Vilniaus iki čia kelionė vien tik ant bėgių vagonuose (be persiuntimo Vanino punktuose praleisto laiko) truko 26 paras.

Vanino uosto „peresilkoje“ mus, politinius kalinius, sumaišė su kriminaliniais. Mūsiškių buvo apie tris kartus mažiau negu kriminalinių. Čia vykdavo didelės grumtynės, kurias malšindavo kariškiai. Daug kriminalinių iššaudė, žuvo keletas ir mūsiškių.

Iš Vanino uosto iki Magadano plaukėmė laivu. Kelionė truko aštuonias paras, visi turėjome persirgti jūros liga, be to, laive siautė dizenterija. Jei jau kurį griebė vadinama „kruvinoji“, tas ir mirė. Visus mirusius metė į jūrą. Laive baisi nešvara, gal todėl tokios ligos ir kankino kalinius.

Iš Vanino uosto išplaukė trys laivai. Vienas laivas su moterimis ir du laivai su vyrais, iš viso apie 21 000 (?) kalinių. Po devynių parų laivai sustojo Magadano uoste. Kai išlipome iš laivo, pamatėme aukštus aukštus sniegu padengtus Tolimųjų Rytų kalnus. Magadano kalinių persiuntimo punkte irgi daugybė žmonių. Tuo

metu Magadano mieste tebuvo tik keturios gatvės. Čia mums pasakė, kad po to miesto pamatais guli tūkstančių kalinių kaulai, nes miestą statė tik kaliniai.

Po keliolikos dienų iš Magadano išvežė dar toliau į Tolimuosius Rytus. Alkani, aprengti lageriniais skudurais, o šaltis 50° žemiau nulio. Važiuojant dar apie parą stovėjome Seimčiane, po to jau iki galo, iki lagerio „Trečias fabrikas". Čia atvežė labai daug lietuvių, ir visi tikėjome, kad grįšim į Lietuvą, deja, ne visų norai išsipildė, tūkstančius mūsų brolių ir seserų priglaudė Tolimųjų Rytų šaltieji sniegynai, daugelis gyvų amžinai kasyklose palaidoti.

„Trečias fabrikas" buvo pirmas lageris, į kurį mus atvežė 1949 m. lapkričio mėn., o gruodžio 1 d. išėjau į darbą paskirtoje brigadoje. Prie fabriko veikė kastirito šachta. Aš patekau į fabriko džiovyklą (rus. – sušilka). Ten sumaltas, praplautas ir išfiltruotas gruntas vamzdžiais patenka į džiovyklą. Tai malkomis kūrenamos didžiulės krosnys. Iš viršaus kibirais pilamas metalas į tą krosnį, kurios išskiriami garai pasiutusiai smirda, graužia akis ir gleivinę, kartais per nosį prasiveržia kraujas. Tame ceche – džiovykloje – išdirbau penkis mėnesius. 1950 m. gegužės mėn. pervedė į kitą cechą, vadinamąjį „glavnyj korpus". Ten dirbau prie vadinamųjų „stalų". Tais stalais kartu su vandeniu teka metalas, kiekvienas „stalas" turi elektros variklį, nuo „stalo" metalas kibirais nešamas į vadinamąją flotiravimo patalpą, pilamas į vandenį, pridedama dar tokių smirdančių chemikalų ir kada nuflotiruojama, nugraibomos putos, tada metalas vamzdžiais išleidžiamas į džiovinimo cechą.

Žmonės silpo, bado šmėkla skynė be gailesčio, lavonus metė į upę. Per metus iš naujai atvežtų mažai beliko gyvų. Mirusiajam perpjauna pilvą, atseit padaro skrodimą, surašo aktą, kad mirė nuo nepagydomos ligos. Matyt, taip jau turėjo būti, nes lagerio viršininko žmona buvo lagerio ligoninės vyriausioji gydytoja.

Į darbą ir iš darbo eidavome „razvodais" (liet. – atskiromis, išskirtomis grupėmis), apstoti sargybinių ir vilkinių šunų. Žmonės nusilpę, beeidami pargriūna, tada ant šitų parpuolusių ant žemės paleidžia šunis. Jei žmogus pargriūna ant nugaros, tada šuo šoka ant krūtinės, o jei kniūbsčias, tada griebia už sprando ar už pakinklių. Būdavo, kad pargriuvusį kraštinį nušauna „dėl moralės", paaiškindami labai paprastai: „nepakluso sargybai, galėjo pabėgti..." Nušautąjį nuneša prie lagerio vartų, numeta ant žemės ir taip laiko dieną, dvi ar daugiau, o einančius iš darbo ir į darbą vis perspėjai: „Kas bandys bėgti, kiekvienam taip bus."

Einančius pro vartus „nariadčikas" (darbo skirstytojas) – irgi kalinys – šaukia pagal pavardes, bėgdamas privalai skubiai pasakyti savo vardą ir tėvo vardą. Ir taip kasdien. „Trečiame fabrike" dirbo trys pamainos. Atidirbus pamainą, dar dvi valandas reikia viršvalandžius dirbti cechuose ar fabriko teritorijoje. Be to, dar varo į mišką keturis kilometrus malkų ir atgal į lagerį jau su malkomis, po to į valgyklą. Jei grįžta iš naktinės – atiduoda pusryčių ir pietų davinį, nes būna jau 13 valanda. Po to poilsis ant narų, 19-tą val. patikrinimas. Jei pasisekė iškart suskaičiuoti visus vergus, tai gerai, bet dažniausiai iškart tiksliai nesuskaičiuodavo, tuomet tenka stovėti pusantros dvi valandas. Po patikrinimo jau mažai lieka laiko atsigulti, kas kur susirietę pasnaudžia. 23-ią val. ima kaukti autobazės sirena – pasiruošti į darbą. 24-tą val. suskamba prie lagerio vartų pakabintas geležies

„gabalas“, į jį kelis kartus suduoda kitu gelžgaliu, tada visi skubiai iš barakų bėga prie lagerio vartų. Už zonos išgena brigadomis, o ten jau apstoja ginkluoti kareiviai su šunimis.

Aš irgi jau gerokai nusilpau, tesvėriau 45 kilogramus. Kurie likome gyvi, pamažu pradėjome atsigauti, nuo bado beveik nebemirė, nors vis vien buvome alkani.

1952 m. pradėjo mokėti pinigus. Už gegužės mėnesį pirmą kartą gavau 216 rublių. Lagerio zonoje įkūrė parduotuvę, nors prekių joje beveik ir nebuvo, retkarčiais po truputį atveždavo saldainių, o pagrindinio maisto – duonos tai irgi tik retkarčiais ir po labai nedaug. Nors ir pradėjo mokėti pinigus, bet tai tęsėsi neilgai, tik kelis mėnesius, po to vėl nemokėjo. Stalinui mirus, vėl pradėjo mokėti. 1954 m. iš lagerio daug išleido, beveik visus, kurie buvo anksčiau teisti dešimčiai metų, o kurie buvo teisti 15-ai, 25-eriems metams – paliko.

Patekau į vadinamąjį etapą, išvežė į „Lazo“ lagerį, į kastrito, volframo kasyklas. Ten dirbome dviem pamainom, labai daug dulkių. Kai gręžėjai gręžia – nežmoniškas bildesys ir trenksmas, o jei patenki į „štrafnoj“ (baudų) kasyklą – tenai guminiai batai ir guminiai kombinezonai, vanduo ištisai bėga, vagonų ratai daugiau kaip iki pusės apsemti vandens. Kastritas yra akmenyje, jo dulkės labai kenksmingos sveikatai, o volframo šachtose dar pavojingesnės dulkės, kartais negalima jų net išspjauti, limpa gerklėje, nuo jų dauguma žmonių suserga plaučių džiova.

Kai lavonų nebemetė į upę, tada mirusiems kaliniams taigoje paskyrė žemės plotą, vadinamą kapinėmis. Lageryje buvo 12 metalinių rogių. Mirusiems sukaldavo dėžes-karstus, ant kiekvienų rogių uždeda tokią dėžę-karstą su numirėliu, po penkis kalinius paskiria prie kiekvienų rogių, kad nuvežtų į vietą, iškirstų duobę sušalusioje žemėje ir palaidotų.

Išvažiuoja „gurguolė“ 12 rogių, jas tempia 60 „dochodiagų“ (liet. – sunykėlis, nudvisėlis, perdvėsėlis, baigena, geiba ir t. t.). Kapinėse jokių eilių, pasirenki kur kam patogiau. Prinešam sargybiniams malkų, užkuriam ugnį, jie ir šunys sėdi prie laužo ir šildosi. Kol visų nepalaidos, į lagerį grįžti neleidžia. Per dieną iškertam tiek, kad dėžė tilptų lygiai su žemės paviršiumi. Mirusysis dėžėje – visiškai nuogas, užkasam pusiau sniegu, sargybiniai paklausia, ar jau visus palaidojom ir, kai palaidojam, su tuščiomis rogėmis tempdami grįžtame į lagerį.

Tiesa, prieš laidojant budeliai numirėliui sutrupina galvą, kad šis jau tikrai neprisikeltų.

Per metus buvo galima parašyti tik du laiškus. Nebuvo nei ant ko rašyti, nei su kuo rašyti, o jei rašai, galima rašyti tik, kad gyveni, esi sveikas, viskas gerai, man nieko nereikia. Apie darbovietę irgi negalima rašyti, voko užklijuoti negalima, nes jį dar tikrina. Kol laiškas pasiekia adresatą, praeina 6–8 mėnesiai ar metai, kartais net ir pusantrų. Ilgiausiai laiškai užtrukdavo nuo Magadano iki lagerių, o jei tuokart išveža į kitą lagerį, tuomet laiško tenka laukti dar ilgiau. Daug laiškų dingdavo, juos sunaikindavo čekistai.

Du kartus per mėnesį kaliniams rodomas kinas, bet kas iš to kino, jei žmones kankina bado šmėkla. Būna, kad ir tų dviejų filmų neparodo, o jei ir parodo, tai vien grynas šlamštas, bolševikinė propaganda apie revoliuciją. Į kiną niekas nenori eiti, prižiūrėtojai su lazdomis išveja iš barako, tada bėgam paknopstom visi į kitą

baraką, kur rodomas tas kinas. Nespėjančius lazdomis suveja, tą baraką užrakina ir rodo kiną.

Kartais vietoje kino paskaito paskaitą apie Amerikos agresiją arba apie puikius penkmečių rezultatus ir nuostabų išaugintą derlių.

Iš pradžių jie mus gražiai apgaudavo. Sakydavo, kad bus atiduodami laiškai. Sugužėdavo pilnas barakas kalinių, o politrukas vietoje laiškų skaito tą šlykščią paskaitą, nors po paskaitos kelis laiškus ir išdalija. O siuntinys... Jei kam ir atsiųsdavo, tai tik bėda su tuo siuntiniu: visi badauja, išsidaliji ir nėra.

Kartą per mėnesį vesdavo į pirtį. Pirtyje prie šalto vandens kibiro pastatytas vienas kalinys ir kiekvienam į metalinį „bliūdą“ įpila po du litrus šalto vandens – daugiau nė gramo ir kuo greičiau turi nusiprausti, o pirtis šalta, nuogas ilgai neiškentėsi, todėl tenka ir paskubėti. Pirty surenka apatinius drabužius, bet į švarius tuo metu nepakeičia. Iki dešimt parų tenka išbūti be apatinių drabužių. Šalta. Lauke 60° šalčio, o dar bado šmėkla kankina. Išskalbtų apatinių, kuriuos vilkėjai, jau nebegauni. Atneša, išdalija paeiliui, kokie papuolė, tuos ir imi. „Išrinktieji“ gaudavo ir naujus arba tuos pačius, kuriuos pridavė. Pagrindiniai ir kasdieniai kalinių „draugai“ barakuose – blakės.

Kai bado šmėkla siausdavo per lagerius, pas gydytoją atsirasdavo armija „dochodiagų“. Pasitaikydavo, kad kartais fortūna nusišypsodavo: bent dienai gavęs atleidimą nuo darbo, patysodavai barake ant narų. Bet ta laimė ne visada ir ne visiems pasitaikydavo. Kartais gydytojas paskirdavo pagerti žuvies taukų. Be to, reikėdavo gerti po valgomąjį šaukštą vadinamojo „sloniko“. Tai Tolimųjų Rytų pušų spyglių nuoviras. Eidamas į valgyklą, pirmiau privalai išgerti tą „sloniką“, tik po to leidžia pasiimti paskirtą balandos mutinio daviną.

Na, o vasarą tai taip, kaip ir visur Sibire – debesys uodų. Kartais nors kiek nuo jų apsiginti išduodavo „nakomornikus“. Jei kuris dar turėjo megztinį, jį nešioti leisdavo nuo spalio 25-tos dienos. Kitu metu megztinio nešioti neleidžia, privalai jį atiduoti į vadinamąją „kaptiorką“. Jei neatiduosi, atima, o būna, kad ir „kaptiorkoj“ pradingsta.

Varo į darbą – krečia, grįžai iš darbo, irgi krečia, daro vadinamąjį „šmoną“. Jei „šmono“ metu randa apsirengusį megztiniu draudžiamu laikotarpiu, tuomet privalai nusirengti tą megztinį ir numesti ant žemės prie prižiūrėtojo kojų, kurį vėliau tie „šakalai“ pasiima sau.

Vieną kartą, radę kalinių draudžiamu metu apsirengusių megztiniais, čekistai griebė tuos megztinius atimt, o kaliniai neduot, įvyko grumtynės. Kažkiek smūgių gavo čekistai, bet daugiausia nukentėjome mes, kaliniai. Suplėšė tuos mūsų megztinius ir atėmė, o mus sumušė, suspardė, kiti nebegalėjo net paeiti, iki barakų vesti reikėjo.

Poilsio dienomis dažnai likdavome be poilsio. „Nevolnik“ (liet. – vergas, belaisvis, kalinys. Čia turima mintyje kalinys, kuris paskirtas rūpintis barako švara ir tvarka) keletą vyrų pasilieka valyti barako, keletą pasiunčia į kareivines malkų paruošti, keletą – prižiūrėtojus aprūpinti malkomis, keletą – sniegą pakasti, takus nuvalyti. Už lagerio vartų netoli tvoros yra pastatas, kuriame dirba visa lagerio administracija. Kaliniai tą pastatą vadindavo „Velnių štabu“, tai į tą „Velnių štabą“,

būdavo, vis kelis pasiunčia sutvarkyti patalpų. Daug kalinių pasiunčia vežti mirusiųjų į kapines. Ne kartą ir aš tempiau roges su numirėliais, ir ne kartą pagalvojau, kada negailestinga bado šmėkla nuskins mane, nors širdyje kažkaip visą laiką kirbėjo paslaptinga nuojauta – dar teks pagyventi ir sugrįžti į Lietuvą.

Mirė žmonės iš bado, ir daugiausia mirė rūkoriai, tie, kurie dienos duonos davinį keitė į „bankrutkę“, nes duoną jie valgė kas antrą dieną. Mirė daugiau ir tų, kurie rankiojo nuo stalų atliekas, išlaižydavo dubenėlius. Kad ir nieko juose nelikę, vis vien laižydavo, rankiojo ir valgė pasmirdusias žuvies atliekas. Jų veidai ištindavo, viduriai išsipūsdavo, tokie labai greit nusigaluodavo. Gaila buvo žmonių, o padėti nėra kuo, tik jei kuris dar sugebėjom, nors žodžiu paguosdavom, o paguodos žodis irgi daug ką reiškė.

Ketverius metus buvome sunumeruoti: nešiojome numerius ant vatinuko nugaros, ant kepurės ir ant dešinės kelnių klešnės žemiau priekinės kišenės. Mano numeris buvo P-1-153. Kai buvome sunumeruoti, pavardžių neturėjome ir niekas pavardėmis mūsų tada nešaukė. Įsakymus ir nurodymus čekistai duodavo pagal numerius.

1955 m. gruodžio mėn. išvežė iš Kolymos, iš Elgen-Ugol lagerio. Siauruoju traukinuku nuvežė iki Taskano, ir Naujuosius metus sutikome Taskano autobazės garažuose. Po to sulaipino į sunkvežimius ir kelionė tęsėsi septynias paras. 60 laipsnių šalčio, jau kad sušalom, tai sušalom. Kur kelias užpustytas, sunkvežimiai nebeišvažiuoja, reikia patiems atsikasti sniegą. Nors kėbule ir kūrenasi „buržuika“ (liet. – metalinė krosnelė), bet tik po kelis pagalius gali įmesti, nes malkų turėjome pasiėmę labai nedaug. Vėjas kėbule traukia, plyšiai tarp lentų didžiuliai, sniegą kiaurai varo ant mūsų.

Nuvežė į Jakutijos lagerį „Razvedčik“. Čia radom labai daug kalinių, tarp jų buvo nemažai kriminalinių, daugiausia rusų. Keliolikai jų vieną naktį suruošėm „pirtį“. Nutraukėm nuo narų ir davėm į kaulus. Buvo tokių, kad po du, po tris mėnesius pradrybsojo Ust-Nera ligoninėje, bet niekam nesiskundė. Visi žinojo, kad kalėjime ar lageryje svarbiausi žodžiai yra trys: nežinau, nemačiau, negirdėjau.

Lageris perpildytas, aplink lagerį aukso kasyklos, vyrai pakėlė streiką, pareikalavo žmoniškesnių gyvenimo sąlygų, geresnio maisto. Dalis kalinių ėjo į darbą, nors šiek tiek parėmė maistu streikuojančius. Streike dalyvavo tik politkaliniai, kriminaliniai prie streiko neprisidėjo. Kilo didžiulis triukšmas. Bolševikiniame vergų lageryje nenueiti į darbą reiškė baisiausią nusikaltimą. Čekistai siuto, neinančius į darbą ėmė tardyti, reikalavo išduoti streiko agitatorius. Gavome perspėjimus, kad tučtuojau eitume į darbą, bet mes tvirtai laikėmės savo nusistatymo. Dienomis prižiūrėtojai ir kareiviai po lagerio teritoriją gaudė neinančius į darbą. Jei kurį pagavo, rankas užlaužia ir keliese tą vargšelį nutempia į kamerą, o ten per dieną 250 g duonos, ir viskas. Kas antrą dieną dar puodukas virinto šilto vandens. Taip ir tęsėsi: arba į karcerį, arba į darbą. Naktimis ramu, nes nakties metu čekistai vengia pasirodyti lagerio teritorijoje, iš patamsio ne vienas gavo lazda per galvą.

Netrukus atvažiavo daugiau čekistų iš Ust-Neros ir vyriausias „golovorezas“ iš Magadano. Tardymai tęsėsi. Streikininkus įvairiausiais būdais vertė eiti į darbą. Dienos metu iš tų atvažiavusiųjų vyresnių čekistų ateina prie vartų ir neva bando

įeiti į lagerio teritoriją, bet pirmiau atsiklausia mūsiškių: ar pas jus galima užeiti į teritoriją pasikalbėti. Jei mūsiškiai pasako, kad čekistai čia mums nereikalingi, tai ir neina, bijo, kad galva nuo pečių nenulėktų.

Jei mato, kad kalinių neįveiks gražiuoju, tada imasi kraštutinių priemonių: atvaro tanketes, laužia vartus ir šaudo. Čekistai visą „Razvedčik" lagerį stengėsi sukišti į karcerius, bet mūsų vyrai irgi įsigudrino. Karceryje esantys nutaria nepriimti naujai atvarytų, o čekistai atvarytąjį jėga bando įgrūsti į kamerą, bet kameroje esantys jį stumia lauk. Buvo tokių atvejų, kad net karcerių duris išlaužė taip besigrumdami. Ypač čekistus siutino, kai karceryje sėdintys vyrai imdavo dainuoti. Karceriuose stovėdavo „buržuikos", kaliniai nuo dūmtraukio išėjimo angos nulupdavo skardą, dviese išlenda per tą angą ant stogo, nušoka ant žemės į sniegą ir bėgte į baraką. Ten esantys greit surenka, kas kiek turi maisto, perduoda šitiems atbėgusiems iš karcerio ir jie su „lauktuvėmis" atgal į karcerį. Numarinę alkį vyrai ir vėl traukia dainas. Kadangi karceryje uždarytieji įvairių tautybių, dainuoja pasikeisdami, paeiliui.

Neinančius į darbą atskyrė nuo einančių, suvijo į atskirus barakus, šaltis spaudžia žvėriškai, malkų neduoda, barakuose šalta. Kurie ėjo į darbą, streikuojantiems atnešė pjūklą malkoms pjauti. Šalia buvo statomas barakas. Naktį nueinam, atsinešam nuo sienų nuplėšę medienos į savo baraką, susipjaunam ir kūrenam „buržuiką". Po kelių dienų čekistai pastebėjo, kad statomo barako sienos ne aukštėja, o žemėja. Ir vėl padūko. Tada keli streikininkai nuėjo prie lagerio vartų ir čekistams pasakė: „Jei neatnešit malkų, naktį jūsų „Velnių štabas" supleškės." Čekistai sukluso, o mums to ir tereikėjo. Kitą dieną atvažiavo sunkvežimis, pilnas malkų, išvertė palei baraką ir vėl šilta, ir vėl dainuojam.

Vieną dieną į baraką atėjo „Šnipų karalius" – kapitonas, latvių tautybės, pavarde Lubrik. Mūsų vyrai priėjo arčiau to „Šnipų karaliaus" ir jam pasakė: „Ar žinai pas ką atėjai? Ko čia lendi?" „Šnipų karalius" tarsi sugėdintas berniukas apsisuko ir atgal. Vyrai jį perspėjo: „Nebandyk bėgti iš barako!" Tada „Šnipų karalius" vėl iš naujo pasibeldė į duris, esantieji barake pasakė „prašau", „Šnipų karalius" mandagiai paklausė, ar galima užeiti, mūsiškiai pasakė, kad galima. Tada „Šnipų karalius" pasisveikino: „Sveiki, vyrai!" Visi esantieji barake choru atsakė: „Sveikas, viršininke!" Po to tęsėsi pokalbis. „Šnipų karalius" aiškino, kad negerai neiti į darbą, o mes jam išdėstėm savo argumentus: kada bus pagerintos darbo sąlygos, maistas, gyvenimo sąlygos, tada ir į darbą eisime.

Jau tuo metu čekistai užsimindavo, kad bus komisija iš Maskvos, peržiūrės bylas, daug ką išleis į laisvę, o streikininkams, kurie neina į darbą, laisvė nešviečia. Žinoma, mes tuo netikėjome. Per tiek metų dar nė karto niekam nebuvo tokios malonės, kad bolševikai anksčiau išleistų teistuosius pagal BK 58-1a str. Streikininkus, neinančius į darbą, pradėjo išvežinėti į kitus lagerius ir kalėjimus. Beveik visų mūsų bausmės buvo vienodos – 25 metai, šeimos ištremtos arba iššudytos. Kada didžiąją dalį streikininkų išvežė, likusieji pradėjo eiti į darbą.

Jakutijoje teko dirbti aukso kasyklose. Kasyklų šachtos giluminės kalnuose. Lipdamas į kalnus, turi dažnai sustoti ir daryti trumpus atsikvėpimus po keliasdešimt sekundžių, nes šaltis be galo didelis, ilgiau nepasėdėsi. Per žiemą to susprogdinto

grunto iš šachtų iškelia labai daug ir supila didžiulį kalną, o vasarą prasideda to grunto plovimo sezonas. Per 11–12 valandų iš to grunto priplaunama kartais iki 11 kg aukso, o šiaip paprastai 7–8 kg, nors tas auksas naudoti dar netinka, jį veža į specialų liejimo fabriką. Čia kastritas, volframas ir auksas būna aukštuose kalnuose, tik anglių kasyklos žemesnėse vietose, nors čia yra ir atvirų kasyklų, kur gręžia, sprogdina, po to traktoriais sustumdo gruntą.

1956 m. pas mus atvažiavo ir ta vadinamoji Maskvos komisija, kuri ėmė peržiūrinėti teistųjų pagal BK 58–1a str. bylas, kriminalinių tai nelietė, jie tų amnestijų ir taip nemažai turėjo. Nors ta komisija lagerių nepanaikino, bet nemažą dalį politinių kalinių paleido į laisvę, daugeliui sumažino bausmės laiką, bet nemažai liko ir su tais pačiais 25-eriais sėdėti.

Aš į tą komisiją patekau 1956 m. birželio 29 d., sutapo su mano vardadieniu. Mus, 35 kalinius, su sargyba nulydėjo į vadinamąjį kaimelį ir pristatė komisijai. Komisija buvo apsistojusi „žilnėj“ dalyje. Iki pietų iš 35-kių grupės į tą komisiją nuėjo tik pusė, grąžino atgal į barakus, o po pietų mus, visus likusius, vėl su sargyba nulydėjo atgal į komisiją. Komisiją sudarė penki čekistai: du uniformuoti, du civiliai ir viena moteris. Kadangi buvo vasaros metas, pasitaikė saulėta diena, tai mus sargyba saugojo lauke, į komisiją varė po vieną. Kai visi atvarytieji perėjo tą čekistiškų „velnių komisiją“, visus pagal pavardes suvarė į klubą. Kelių komisija nepašaukė, ir greit sužinojome, kad jiems bausmės nesušvelnintos, palikta ta pati 25-erių metų bausmė.

Kada čekistai ėmė vardyti pavardes tų, kuriuos išleidžia į laisvę arba sumažina bausmės laiką, nepatikėsit, kad tarp mūsų lietuvių politkalinių atsirado tokių, kurie nebežinodami, kaip įsiteikti savo kankintojams, vienbalsiai šaukė: „Ačiū partijai ir vyriausybei!“ Ko norėti iš tokių, kurie šiame pasaulyje gal geresnės kasdienybės ir nėra matę, tik pasmirdusią žuvį ir tą ne visada.

Po tų ceremonijų visus parginė atgal į zoną. Man ta „velnių komisija“ bausmės laiką sumažino iki 15-kos metų. Taigi iki „skambučio“ dar stigo trejų metų. Mes, likusieji, savaip išgyvenome, o tie, kuriems liko 25-eri, išgyveno dar labiau. Juk beveik kiekvienas turėjome savo artimuosius, nors ir ne visi žinojome, kur yra mūsų šeimos, nes daugelis jų buvo išblaškytos po tremtį ir lagerius.

Po visų tų komisijų likusieji ir toliau ėjome į darbą, vilkome sunkią kalinio naštą. Buvo labai graudu, kai vieni važiavo laimingi į namus, kiti liko už spygliuotos vielos užtvarų. Graudūs atsisveikinimai, gilūs atodūsiai, juk tiek metų praleista kartu, dalintasi paskutiniu duonos kąsneliu, skausmais ir vargais. Skirdamiesi žinojome, kad nebeteks daugiau susitikti šioje žemiškoje kelionėje.

Kai amnestuotieji išvažiavo, „Razvedčik“ lagerį pertvėrė ir padalijo į dvi zonas. Mūsų zonoje paliko mažiau kalinių, bet mus sumaišė su kriminaliniais, o į kitą zoną privežė vien tik kriminalinių. Ta kita zona liko griežto režimo, o mūsų zonoje režimą sušvelnino: į darbą ir iš darbo, į šachtas ėjome jau be sargybos. Labai keistai atrodė, kai po tiek metų eini negenamas nei dvikojų, nei keturkojų čekistų, net netiki. Na, darbas yra darbas, o stovyklos gyvenimas gerokai pasikeitė. Kada tokia sumaištis, retsykiais susiimdavome ir su atvežtaisiais kriminaliniais. Tarp jų irgi visokių buvo, kiti vaizdavo „blatnus“, nenorėdavo mums nusileisti, bet dažniausiai

buvo mūsų viršus. Tarp tų vagių buvo ir ramių, rimtų vyrų. Jei kas iš kriminalinių sukeldavo muštynes, tuos iškart perkeldavo į griežto režimo zoną. Eidami į darbą be sargybos, dažnai sutikdavome laisvai gyvenančius kaimelyje, su jais pasišnekėdavome. Kaimelyje veikė parduotuvytė, nors į ją draudė mums užeiti, bet mes vis vien užeidavome. Sekmadieniais pageidaujantiems sudarydavo atskirus sąrašus, po jais pasirašydavo režimo viršininkas ir išleisdavo už zonos keletą valandų pasivaikščioti po gamtą, po kalnus. Nurodytu laiku turėdavome būtinai sugrįžti į zoną. Pasitaikydavo ir tokių, tai daugiausia iš kriminalinių, kurie, išleisti už zonos, nueidavo į parduotuvę, prisipirkdavo degtinės ir girti slampinėdavo po kaimelį. Parduotuvėje spiritą parduodavo tik iš metalinių, o vyną iš medinių statinių. Tokius linksmuolius sugaudavo ir tiesiai į karcerį. Dėl jų ir kitiems pradėjo varžyti išėjimą už zonos.

Jakutijos gamtą dabina aukšti kalnai, o ten – kalnų tarpukalnėse yra ežerų, ežero vanduo skaidrus skaidrus, kaip dangaus mėlynė. Kalnuose teko matyti Tolimųjų Rytų kalnų ožius su ilgais ragais ir ilga vilna. Tie ožiai balkšvos spalvos. Kiti matė ir meškų, nors aš jų nemačiau. Į Tolimuosius Rytus atskrenda gervės, žąsys, vis matydavom jas skrendant tai į vieną, tai į kitą pusę. Kam teko pakeliauti toliau už kalnų, Arkties vandenyno link, ten labai daug uogų: spanguolių, bruknių, nors beveik apskritus metus šalta, vasaros trumpos, bet staigios, todėl uogos tarp samanų išsilaiko kaip šaldytuve ir pernykštės, ir užpernykštės. Komunistų valdžia nesistengia sudoroti tą neįkainojamą uogų derlių, jiems ne tai rūpi, jiems svarbu kuo daugiau sunaikinti žmonių kalėjimuose, lageriuose, tremtyje. Ten laisvieji, kas netingi, žvejoja, o žvejoti gali kur tik patinka ir kiek nori, to tai jau niekas nedraudžia. Kaimelyje gali nusipirkti ir šautuvą, užregistruoji ir medžiok, tik saugokis, kad meškos nenuginkluotų. Tolimuosiuose Rytuose yra populiarus posakis: „Taiga zakon – medvedi prokuror“ (taiga įstatymas – meška prokuroras).

Paskutiniu metu gyvenimas lageriuose gana palaisvėjo. Tuomet jau mokėjo už darbą, kad ir nedaug, bet mokėjo. Parduotuvėje nusipirkdavom geresnio maisto, tai, būdavo, susikraunam ant stalų, kas ką turim, sustoję pagiedam giesmę, o vaišių metu suskamba ir lietuviška daina. Pabaigai visuomet užtraukiam „Lietuva brangi...“, „Leiskit į Tėvynę...“ ir Lietuvos himną. Jei yra galimybė, tai ir nusifotografuojame. Kai pinigus mokėjo, leisdavo ir fotoaparatus turėti, nors fotografuotis oficialiai buvo leidžiama ne daugiau kaip trims vienoje vietoje, bet mes fotografuodavomės ir didesnėmis grupėmis. Draudžiama buvo fotografuotis darbo vietoje ir pačias darbo vietas, kasyklas, apdirbimo fabrikus, o ypač lagerio zoną ir darban varomas kalinių kolonas. Prieš kiekvieną etapą, t. y. išvežimą arba pervežimą iš vieno lagerio į kitą išvežamuosius smarkiai krėsdavo ir tikrindavo, darydavo vadinamąjį „šmoną“. Jei prižiūrėtojai žmoniškesni, galima buvo kai ką ir daugiau nuslėpti, bet dažniausia jie būdavo griežti ir bet ką nuslėpti būdavo sunku. Ką rasdavo, atimdavo, tuomet ir prie nuotraukų kibdavo, ypač jei rasdavo nusifotografavusių daugiau kaip tris arba nufotografuota, kas uždrausta. Čekistai kaip įmanydami slėpė savo kraugeriškus barbariškus darbelius ir tą visą žmonių nužmoginimo aplinką. Jie maskavo savo juodus darbus, žudynes, kad tik nesužinotų laisvasis pasaulis, ką jie daro. Nors buvo įstatymas, bet buvo ir „apstatymas“. Vieni mažiau, kiti daugiau, bet į laisvę vis vien išsivežė įvairių fotonuotraukų.

Kai Maskvos komisija nemažai kalinių išleido iš lagerio į laisvę ir galėjai važiuoti kur nori, ta laimė ne visiems vienodai nusišypsojo: Lietuvoje išskėstomis rankomis niekas nelaukė. Grįžusius iš lagerių tėviškėse pirmiausia su pakeltais kumščiais pasitikdavo vietiniai čekistai, vietiniai parsidavėliai komunistėliai, buvę stribai, partkomų darbuotojai, milicijos kadrų skyrių viršininkai ir kitokio plauko raudonųjų valdžios kolaborantai. Sutikę grįžusį iš lagerio ar iš tremties, iškart ima šantažuoti, verbuoti, tardyti: kas davė pasą, kas leido grįžti į Lietuvą, tas tegu ir tvarko tavo priregistravimą, skubiai mauk iš Lietuvos, kad per 24 valandas čia tavęs nė kvapo neliktų. Buvo ir tokių, kuriuos komisija išleido į laisvę, sugrįžo žmogus į Lietuvą, o po 6–8 mėnesių vėl areštuoja ir vėl išgrūda į tą patį lagerį. Pasikvietę į saugumą čekistai paskaito iš popiergalio, kad ana komisija padarė klaidą išleisdama tave anksčiau. Laisvėje išbūtas laikas į nuteisimo metus neįskaitomas. Koks didelis išgyvenimas tam žmogui ir jo šeimai, kai staiga vėl esi atskiriamas nuo savųjų ir pristatomas atgal, iš kur išleistas.

Buvo daug sugrįžusiųjų, kurių neregistravo, vijo kuo toliau nuo Lietuvos. Jei neišvažiuoja, tąso, tardo, grasina visokiomis bausmėmis, kad vėl pasodins keleriems metams už „valkatavimą“, kad neprisiregistravęs ir t. t. Vieni, įbauginti gąsdinimų, vėl grįžo į Rusiją arba patraukė į Kaliningrado sritį, vis ne Sibiras, kiti Latvijon persikėlė ir ten prisiregistravo.

1956 m. spalio 5 d. aukso kasykloje man sulaužė vieną koją dviejose vietose, o kitą irgi smarkiai sužalojo, sumušė. Šiaip taip su „skypu“ (grunto keltas) iškėlė į paviršių. Už tai galiu padėkoti tik savo bendradarbiams, su kuriais tada kartu pamainoje dirbome. Tai: Vytautas Naudžiūnas, Juozas Serdikauskas, Pranas Vitkus, Stasys Daržinskas ir Juozas Šakalys. Ant neštuvų paguldę jie mane nunešė nuo kalnų žemyn, kur laukė sunkvežimis. Nuvežė į „Razvedčik“ stovyklos med. punktą, žaizdas truputį užtepė kažkokiu tepalu, o sulaužytas vietas apvyniojo bintu. Kadangi kita diena buvo šeštadienis, tai dvi paras reikėjo laukti skausmuose besivartant lovoje. Tik sekmadienio vakare išvežė į „Aleskitov“ lagerio ligoninę, o ten vieni kriminaliniai. Šiaip taip užkėlė ant suolo ir nunešė į ligoninės palatą. Kojas labai skaudėjo ir nebegalėdamas iškęsti skausmo, nudraskiau bintus. Palatoje prie manęs stovėjo sargyba, kadangi aš politinis. Po keleto valandų išvežė į centrinę lagerių ligoninę „Ust-Nera“ lageryje „Kolp“. Išvažiavom vidurnaktį, važiavom visą naktį ir dar kitą dieną. Apie 16-tą val. privažiavom Indigirkos upę. Kelionėje skausmai pasiutę, varčiausi ant plikų grindų. Besivartydamas ir bedejuodamas taip pailsau, kad galiausiai net užsnūdau. Tuo metu per Indigirką tilto nebuvo, o tik plaukiojantis keltas, pritvirtintas prie plieninio lyno. Į vieną pusę tą keltą nutraukia traktorius „Stalinec“, o atgal vadinamoji „lebiodka“ su elektros varikliu.

Čia reikėjo keletą valandų laukti mašinos iš centrinės ligoninės. Ta, kuri mane atvežė iki Indigirkos, iškart grįžo atgal, o mane paguldė ant kelto; sargybiniai ir dar keli „ligoniai“ prie upės susikūrė laužą iš kelto išluptų pagalių. Šaltis 45 laipsniai šalčio. Atvažiavo bent dvi mašinos, tuomet traktorius keltą tempė į kitą krantą. Kaip susiūbavo tas lynas, kaip drožė man per šoną, ačiū Dievuliui, tik spėjau rankomis įsikibti į tą lyną. Jei ne, būčiau nugarmėjęs į Indigirkos vandenis. Indigirkos upe plaukė laivai ir tuokart joje jau buvo ledo lyčių. Kitame krante mane nunešė toliau nuo kelto ir čia pragulėjau, iki atvažiavo ligoninės sunkvežimis.

Ligoninėje pagal nustatytą tvarką prieš eidamas į palatą turi išsimaudyti vonioje, o čia šaltis, vanduo ledinis, sanitarams nesvarbu, koks tu – nesiprausęs ar nusiprausęs, įvoliojo jie mane į neštuvus kaip maišą ir nešė net į kitą pastatą. Nešdami rusai juokėsi, kad mano kojos labai ilgos.

Tik rytojaus dieną sulaužytąją koją sugipsavo, o sužalotąją aptvarstė. Žodžiu, penktą dieną sužeidė, o tik vienuoliktą pradėjo rimčiau gydyti. Toje ligoninėje išgulėjau 75 paras. Chirurginiame skyriuje gulėjau vien tarp kriminalinių. Iš mano lagerio atsiuntė to mėnesio atlyginimą – uždarbį. Kada kasininkė atnešė 490 rublių, visi sužiuro: vieni pasipiktinę, kiti kiek nereikšmingai nužiūrėjo. Kitą dieną prisistatė du „variškos" (vagišiai) ir dar „ginkluoti", vaizdavo, kad turi užsikišę peilius. Paprašė paskolinti 25 rublius, jie atseit nori pirkti šilkinius marškinius, skolą žadėjo grąžinti. Daviau aš jiems 25 rublius ir pasakiau, kad grąžinti tų pinigų man nereikia, tik kad daugiau nebeateitų.

Ligoninėje tuo metu dirbo labai geras chirurgas, buvęs Maskvos „velnių štabo" gydytojas, taip pat kalinys, gavęs 10 metų lagerio – Vladimir Dimitrijevič Belonoško. Atlikęs bausmę, jis pasiliko dirbti ligoninėje, nes išvykti iš Tolimųjų Rytų jam neleido. Mane jis vadino sūnumi, kadangi jam tuo metu buvo apie 60 metų. Jis operuodavo be narkozės. Maždaug po poros mėnesių jis man liepė vaikščioti be lazdų ir taip atėjo laikas grįžti į lagerį. Išvežė mus, 17 kalinių, aš tik vienas politinis, visi kiti kriminaliniai. Kai atvažiavom į „Aleskitov" lagerį, viršininkai paklausė, kas neis į lagerio teritoriją. Aš pirmas pasakiau, kad neisiu. Jie pasakė, kad žino apie mane, kad aš esu politinis pagal 58-tą straipsnį, liepė palaukti. Iš tų likusių 16-kos vieni sutiko eiti į zoną, kiti atsisakė, nes kriminalinių yra kelios „rūšys". Jei ne tos „rūšies", tada jie mušasi tarp savęs iki žudynių. Nuvarė mus į karcerį, mane apgyvendino vienutėje, o kitus į bendrą kamerą. Po 11-kos parų atvažiavo mašina ir pervežė mane į tą patį „Razvedčik" lagerį.

Kojas skauda, tinsta, o nuo darbo neatleidžia. Lagerio zonoje atidarė parduotuvę, ten pat atsirado pagalbinio darbininko etatas. Įdarbino mane toje parduotuvėje. Viena netiko, kad dirbdamas zonoje „užskaitų" per mėnesį tegaudavau tik 13 dienų. Išėjau vėl į kasyklą. Du sezonus dirbau prie aukso grunto plovimo.

„Razvedčik" stovykloje liko palaidoti du lietuviai: Jurgis Martinkus iš Kretingos r. ir Pranas Vitkus nuo Platelių.

Iš gruodžio 7-tos nakties į 8-tą dirbau paskutinę pamainą. Beveik dvi dienas vyko atsiskaitymas, gruodžio 10-tą vyrai man surengė išleistuves. Skambėjo daina ir linkėjimai – laimingos kelionės į Lietuvą. Po išleistuvių režimo viršininkas kvietė mane į savo kabinetą, kadangi per tą mano atsisveikinimo vakarienę buvo atėję kareiviai ir keli prižiūrėtojai pasiteirauti, kas per šventė, bet aš pas režimo viršininką nenuėjau, nes tuoj pat išvažiavo mašina su darbininkais į „Uglovoj", ir aš išvažiavau kartu su jais. Iki „Uglovoj" buvo septyni kilometrai kelio. Iš „Uglovoj" irgi atviroje mašinoje dar 50 km vežė iki kelio „Aleskitov". Sunkvežimis buvo pilnas pakrautas ilgų storų rąstų, mes sulipome ant tų rąstų, vėjas traukia kaip pasiutęs, šaltis apie 60 laipsnių šalčio. Nesvarbu, kad šalta, svarbu, kad važiuojam į laisvę. Čia prabuvom dar tris paras, išdavė išsidarbinimo pažymėjimus, vadinamas „spravkes", pagal kurias vėliau turėjo išduoti pasus, nenorom dar parašė charakteristiką. Mat jie ti-

kėjosi, kad prieš išvažiuodamas aš dar nueisiu pas režimo viršininką pasiaiškinti dėl išleistuvių, kurias man buvo suruošę draugai.

Gavęs šiuos dokumentus, išvažiavau į Ust-Nerojį. Važiavome visą parą, kadangi buvo 255 km kelio. Pūga, kelias užpustytas, šaltis spaudžia. Ust-Neroje praleidome irgi beveik dvi paras, kol išdavė pasus. Nakvojome barake, o smarvė, o blakių – net juoda ir vien nudriskę vagys. Mes buvome penki: vienas – „maišytas" totorius, vienas azerbaidžanietis, vienas iš Rytų Ukrainos ir aš. Nakvynei sulindome į tokią mažą pašiūrę, ant žemės medžio skiedrų pripilta, atsigulėm apsirengę visi penki, kojas įrėmėm į duris, kad vagys neįsibrautų, nors, kaip ir tikėjomės, jie nesnaudė, bandė tas mūsų duris išlaužti, bet, kai neišlaužė, tada ėmė šaukti, kad mes juos įsileistume. Mes jiems trumpai pasakėm, kad neleisim, o jei įeisit, gyvi iš čia neišeisit. Tada šiaip taip jie nuo mūsų atstojo. Kitos dienos pavakare skersai Indigirką išskubėjom į aerodromą, kuris buvo už aštuonių kilometrų. Aerodrome pralaukėm penkias paras, kadangi didelis šaltis, rūkas, aerodromas lėktuvų nepriima. Išskrendančių į žemyną prisirinko labai daug. Iš Maskvos aerodromo vadovybė gavo nurodymą pirmiausia leisti išskristi kaliniams, po to kareiviams ir tik vėliau Tolimųjų Rytų pinigingiems tūzams. Taigi per didelį vargą beveik pirmieji patekome į lėktuvą. Po keleto valandų lėktuvas nusileido rajoniniame miestelyje Oimechonski. Iš čia tik ketvirtos paros vakare išskridom į Jakutską. Jakutske buvom vakare, per pačias Kūčias. Miestas nuo aerodromo irgi aštuoni kilometrai. Sėdome į autobusą ir nuvažiavome į autobusų stotį. Stotyje visi penki gavome nakvynei kambarį. Jakutske, pasirodo, irgi vagių netrūksta. Kambaryje stovėjo labai didelė ir plati lova. Keturiese atsigulėm į tą lovą, pasiklot – apsiklot kas ką turim, azerbaidžanietis atsigulė ant suolo, palei duris. Čia naktį irgi baladojosi, prašė, kad įleistume. Taip tų metų Šv. Kalėdas praleidome Jakutske. Buvo laiko pasivaikščioti po miestą, tik labai spaudė šaltis. Nuėjome į kino teatrą. Ketvirtos dienos pavakare nedideliu autobusu išvažiavome iš Jakutsko Lenos upe į aukštupį ir lygiai po paros privažiavome Aldano miestą. Aldane užėjome į valgyklą, pavalgėme ir vėl pirmyn. Dar po paros pasiekėm Bolšoj Nevelio miestą. Čia kelionė autobusu baigėsi, nes pro šį miestą jau važiuoja traukiniai: Vladivostokas – Maskva, Komsomolskas – Maskva ir Chabarovskas – Maskva. Čia vienas iš mūsų – totorius – atsiskyrė ir įsėdo į traukinį, kuris važiavo į Čeliabinską ar į Sverdlovską, o mes keturi važiavom iki Čeremchovo. Buvo kaip tik 1958 Naujieji metai. Čeremchove apsistojome viešbutyje. Pastatas mūrinis, trijų aukštų, bet viešbučio administratorė nelabai norėjo mus priimti, nes pasai neregistruoti, nors šiaip taip susišnekėjom.

Aplink Čeremchovą daug anglių kasyklų, norėjom įsidarbinti, bet kasyklų viršininkai nepriėmė. Po Naujųjų metų kitą dieną viešbutyje pirmame aukšte išgirdom kalbant lietuviškai, kalbėjosi dvi merginos ir vyriškis. Tuoj pat susipažinome. Taip įdomu po tiek laiko išgirsti lietuviškai. Pasirodo, tremtinės. Jos gyveno už dviejų kilometrų nuo miesto, o tas vyras pas jas atvažiavęs į svečius iš Lietuvos. Pakvietė į svečius ir mane. Aš dar bandžiau atsikalbinėti, bet matau, kad reikės eiti nori – nenori ir iš viešbučio išėjome: tos dvi merginos, tas vyras ir aš. Merginos iš Lietuvos čia buvo atvežtos 1948–1949 m. su tėvais iš Biržų rajono.

Tremtiniai irgi gyveno barakuose. Viename barake gyveno keliolika šeimų, šeimos atskiruose kambariuose. Savaitę pas juos pasisvečiavau, ir daina lietuviška skambėjo, vakarais akordeono muzika. Jie beveik visi dirbo šachtose, pakalbėjo su kasyklų viršininkais, atsirado ir man darbo, bet gaila, kad už kelių mėnesių taip pat daugelis jau rengėsi išvažiuoti į Lietuvą. Tada ir aš suabejojau, ar verta man čia pasilikti. Nusipirkau bilietą Čeremchovas – Vilnius, tuo metu jis kainavo 413 rublių. Prieš išvažiuodamas nuėjau į viešbutį, pasiėmiau pasą, o į stotį mane lydėjo būrys lietuvių tremtinių su dainom, su akordeonu. Visi man linkėjo laimingos kelionės ir laimingo gyvenimo Lietuvoje.

Po devynių parų pasiekiau Maskvą, „Baltarusijos“ stotyje persėdau į kitą traukinį, kuris važiavo tiesiai į Vilnių. Po paros buvau Vilnuje. Paleidimo pažymėjime buvo užrašyta, kad kelionė iš lagerio „Aleskitov“ iki Panevėžio 16 parų. Maistpinigių išmokėjo 64 rublius, t. y. keturi rubliai parai, o mano kelionė truko 33 paras, sutrukdė dideli šalčiai, laukimai orouostuose.

Vilniuje buvau 4-tą val. Sėdžiu geležinkelio stotyje ir mąstau: „Kur dabar važiuoti ir pas ką?“ Grįžau iš griežto režimo lagerio, be pinigų, prastai apsirengęs, artimųjų nėra. Nuvažiavau į Švenčionėlius, ten gyveno giminaitis. Pabuvęs pas jį keletą dienų, išvažiavau į Panevėžį, nes buvau užsirašęs apsistoti Panevėžyje ir ten pat registruotis.

Atvažiavęs į Panevėžį, nuėjau į pasų skyrių, parodžiau dokumentus, viršininkas perskaitė juos ir iškart įspėjo, kad kuo greičiau dingčiau iš Lietuvos. Atseit, kas išdavė dokumentus, tas tegu ir rūpinasi, registruoja. Ten, Jakutijoje, paleisdami klausė, kur važiuosi, pasakiau, kad į Lietuvą – į Panevėžį, pasakė, kur galima važiuoti. Tuomet dar paklausiau, ar yra Lietuvoje vietų, kur man negalima būtų registruotis ir gyventi. Čekistas, pavartęs savo „talmudą“, pasakė, kad man nevalia apsistoti Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose.

Išvažiavęs iš Panevėžio dar aplankiau likusių draugų gimines, savo gimtąjį Rokiškio rajoną, bet mano važinėjimai baigėsi, reikėjo kaip nors ir kur nors registruotis. Nuvažiavau vėl į Švenčionėlius, pas tą patį giminaitį, jis turėjo pažįstamų viršininkų, kurie dirbo valdžios įstaigose ir šiam žmogui padedant jie mane priregistravo. Aš iki šiol esu jam nuoširdžiai dėkingas, nes ir jis pats tuo metu gyveno be savo būsto, o nuomojo butelį pas šeimininkus rusus. Tas rusas priėmė mane į savo namus, leido prisiregistruoti. Už tai jam esu be galo dėkingas.

Po kelių mėnesių iš Švenčionėlių išsiregistravau ir atvažiavau į Marijampolę jau vedęs, nuėjau į pasų skyrių, vėl neregistruoja, bet čia padėjo viena žmonos pažįstama, šiaip taip priregistravo.

Pradžia buvo labai sunki. Žmona buto neturėjo, laikinai gyveno pas savo brolį. Vėliau susiradom kambarėlį, įsidarbinom statybos valdyboje. Valdybos viršininkas buvo geras žmogus, visų gerbiamas, jis noriai priėmė dirbti grįžusius politinius kalinius ir tremtinius.

Po kelių mėnesių gavau šaukimą atvykti į Vilniaus saugumą (KGB). Ant šaukimo parašyta, kad atvykti būtina, įsidėti maisto. Nuotaika visai sugedo. Nors nelabai malonu su tais išgamom turėti reikalų, bet ką darysi, reikia važiuoti.

Nuvažiavau. Geležinkelio stoties viešbutyje pernakvojau, o kitos dienos rytą prisistačiau čekistams. Pristatytas į jiems reikalingą kabinetą buvau pradėtas apklausinėti. Pirmas klausimas buvo, ar aš žinau, kur dabar yra Alfonsas Lūža. Atsakiau, kad nežinau.

R. K. p a s t a b a: Alfonsas Lūža, Konstantino, g. 1920 m. Didžiasodžio k., Rokiškio r., buvęs stambus ūkininkas, užverbuotas MGB agentu, slapyvardis *Moskva*, sunaikino 30 partizanų, iššifruotas ir nušautas 1952 m. partizano slapyvardžiu *Gondoras*. Apie MGB agentą A. Lūžą plačiau rašoma Petro Lūžos prisiminimuose knygoje APP, d. 3, p. 565, ir kitose šios serijos knygose.

Be to, dar klausinėjo, ar nepažįstu dar keleto žmonių. Atsakiau, kad nepažįstu. Ypač jiems rūpėjo žinoti, ar aš nedalyvavau Panemunio užėmimo operacijoje. Atsakiau, kad nedalyvavau, ir nieko apie tai nežinau.

R. K. p a s t a b a: 1944 12 12, apie 7–8 val. ryto, jungtinės partizanų pajėgos (apie 100 partizanų), vadovaujamos Kazimiero Kalpoko, Rokiškio r. užėmė Panemunio miestelį, kuriame tuo metu veikė spirito varykla ir buvo įsikūręs stribų atraminis punktas. Kautynių metu žuvo 12 stribų ir sovietinių aktyvistų, tarp jų ir Panemunio valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas.

Tada čekistai ėmė mane remti prie sienos. Sako: „Būk drąsus, nebijok.., jau atsėdėjai, esi laisvas, pasisakyk viską atvirai“, bet aš jiems atsakiau, kad tikrai nieko nežinau, ką galėčiau jiems bepasakyti. Tada ėmė rodyti ant sienos kabantį didžiulį Lietuvos žemėlapį ir aiškinti, kad mūsų „bandai“ nuo mūsų tėviškės iki Panemunio esą buvę visiškai netoli, klausinėjo to, ano ar kito nepažįstu, o aš tik galvą purčiau. Apie dvi su puse valandos jie mane tardė, o galiausiai dar kartą paklausė, ar aš ko nors nežinau apie Alfonsą Lūžą. Baigęs apklausą, čekistas pasakė, kad buvau „neudačnyj svidetel“ (nevykęs liudytojas). Iš karto sumokėjo kelionės išlaidas, į mano šaukimą įspaudė spaudą, kad darbovietė sumokėtų už tas dvi dienas.

Kitais metais vėl gavau šaukimą į tą patį Vilniaus KGB. Ir vėl važiavau, ir vėl klausinėjo apie kitus žmones, bet gavę neigiamus mano atsakymus, daugiau jau niekada nebekvietinėjo nei į sostinės, nei į Marijampolės saugumą.

Grįžęs į Lietuvą, iš pradžių vis dar susirašinėjau su likusiais lagerininkais Kolymos ir Jakutijos lageriuose. Netrukus iš Tolimųjų Rytų juos pervežė į Taišeto lagerius, o iš Taišeto į Mordovijos lagerius. Tuo metu susirašinėjau ir su pusbroliu, kuris gyveno už Atlanto.

Kada išvažiavau iš Jakutijos, manęs niekas neperspėjo, kad negalima susirašinėti su lageriuose likusiais kaliniais. Siunčiau kelias banderoles vyrams į lagerį. Čekistai, pasirodo, net kai kuriuos buvusius lagerininkus, gyvenančius Kaliningrado (Karaliaučiaus) srityje, klausinėjo, ar aš nesiunčiau laiškų ar banderolių į lagerį, bet manęs apie tai jie neklausė. Daugiau kaip devyneri metai praėjo nuo mano pareiškimo, kad įvestų laidinį telefoną. Kodėl taip ilgai buvo delsta? Tik gerokai vėliau vienas patikimas žmogus pasakė, kad telefonų stotis buvo gavusi iš saugumo „špargalkę“, jog delstų man įvesti telefoną.

Su daugeliu buvusių likimo draugų ilgai susirašinėjome ir bendravome, susitikdavome, lankydavomės vieni pas kitus. Laikas praretino mūsų gretas, daug jau mūsų likimo žmonių iškeliavo į amžinybę...

Vietoj epilogo

Daug metų sovietinės Rusijos lageriuose kentėjo įvairų tautybių kaliniai. Apie 1952 m. po Kolymą važinėjo kažkokie aukšto rango italų ir prancūzų valdininkai. Čekistai iš anksto žinojo, kur jie važiuos, todėl tose koncentracijos stovyklose-lageriuose, kur nuo kelio matyti sargybinių bokšteliai – „vyškos“, juos staigiai nugriovė, kad anie nepastebėtų, jog bolševikinėje Rusijoje vien tik koncentracijos stovyklos ir lageriai. Bet kad lageriai aptverti medinėmis tvoromis ir spygliuota viela, to tai jau taip greitai nepaslėpsi. Buvo kalbama, kad pravažiuojantys teiraudavosi juos lydinčių čekistų, kodėl tiek daug aptvertų teritorijų, kas jose gyvena. Jei jose yra žmonių, kodėl jie ten laikomi? Čekistai atsakydavę, kad jose gyvena kasyklų darbininkai su visais patogumais, laikinai, kol yra darbo, po to pervažiuos kitur. Kai tie užsieniečiai pravažiavo, „vyškas“ vėl atstatė. Taip bolševikinė Rusija maskavo savo kruvinus darbelius ir tą „nuostabų“ sovietinio „rojaus“ gyvenimą, kuris buvo vadinamas komunizmu. O trumparegiams užsieniečiams gal nė galvon netoptelėjo, kad už tų medinių ir spygliuotų tvorų bado šmėklos iškankinti merdėja ir jų pačių tautiečiai ir vos kojas pavilkdami kuria „šviesų komunizmo rytojų“.

Sutiko varomus į darbą ar iš darbo kalinius, – nesvarbu, kad sniego iki juosmens ar dar aukščiau, – laisvieji žmonės privalėdavo vieną metrą pasitraukti į šoną nuo kalinių kolonos ir stovėti nusisukę, nuleidę rankas. Stovėti ramiai, nejudėti, nežiūrėti į kalinius ir nekalbėti, iki visus juos nugena tolyn. Tik tuomet vadinamas laisvasis turi teisę eiti toliau, kaip ir ėjo. Bolševikinės imperijos metais daugelis vadinamų laisvųjų buvo po keletą metų pratūnoję lageriuose. Teistųjų pagal BK 58–1a str. neleido išvažiuoti į žemyną, kur nori. Buvo nurodoma, kur tokiam „asmeniui“ galima apsigyventi. Tik kai kuriems leido važiuoti pas šeimą ten, kur jos buvo atitremtos. Laisvieji žinojo, kad turi saugotis politinių kalinių, kada juos varo. Už nepaklusnumą grėsė tardymas saugume, o kartais – ir dešimt metų lagerio, tuo labiau jei „primiršai“ kažkada buvęs už grotų.

Tuo metu Tolimuosiuose Rytuose laisvieji gaudavo nemažus „atlyginimus“, o kaliniai dirbo už dyką, tik vien už maistą ir skurdžią aprangą. Pavyzdžiui, jei kasykloje paskiria laisvą žmogų dirbti kartu su kaliniu, tą vadinamąjį uždarbį (apie pusę uždarbio) už viską atsiima lageris, likusią dalį užrašo laisviesiems, todėl atrodo, kad laisvieji po labai daug uždirba.

Į Tolimuosius Rytus, būdavo, atvažiuoja visokie partiečiai, sudaro sutartį keleriems metams, kalinių uždarbį pasiglemžia, savo kiek uždirba ir netrukus gauna vadinamą „šiaurinį“, į žemyną išvažiuoja jau gerokai pinigingi. Jei padoresnis žmogus, tai kaliniui retkarčiais atneša duonos, rūkantiems vieną kitą „bankrutkę“ machorkos duoda užrūkyti, bet tokių padoresnių ir nuoširdesnių nedaug. Laisvieji irgi įbauginti, prigrasinti, kad kaliniams nieko neduotų ir su jais nebendrautų, o tie niekšai vagys komjaunuoliai taip ir išauklėti, į smegenis jiems taip pripumpuota, kad politiniai kaliniai yra baisūs žvėrys, tai šie ir tiki čekistų propaganda.

Kai nuvežė į Tolimuosius Rytus, lageriuose radome kalinių, po keletą metų iškentėjusių katorgoje. Tie žmonės pasakojo, kad čekistai kalinius šaudė tiesiog darbovietėse. Sargybiniai vaikščiodavo po šachtas pamainų darbo metu. Žmonės

alkani, nusilpę. Toks ten ir darbas buvo, bet katorgininkai vis vien viską padirbdavo. Prieina sargybinis prie dirbančio katorgininko ir klausia: „Mužik“, ar išpildai, t. y. ar padarai normą?“ Apie kokią normą gali būti kalba, jei jis kojas vos velka. Tas žmogelis sargybiniui vos pralemena kelis žodžius: „Tai kad nepajėgiu, alkanas, „dochodiaga“ esu...“ Tada sargybinis tam „dochodiagai“ prideda prie galvos šautuvo vamzdį, ir trenkia šūvis. Žmogelis kaip lapas krenta ant žemės ištaškytom smegenim. Sargybinis apsidairo ir perspėja kitus, kad taip bus su kiekvienu, kas neįvykdys užduoties. Be viso to, dar iškeikia šlykščiausiais žodžiais likusius gyvuosius. Katorgininkai, bijodami mirties, kitą kartą, kai sargybinis paklausia, ar padarai normą, iškart skuba atsakyti, kad padaro ir dar viršnormius padaro. Tokiam irgi kulką į kaktą pasiunčia, atseit kodėl skubi, kitiems nepadedi. O jei pasako „kaip tik spėju padaryti“, tada prikimba, kodėl neviršiji normos. Sargybiniams buvo duota valia ir leista elgtis su katorgininkais kuo žiauriau, kaip kam patinka.

Kada mus nuvežė, to žiaurumo jau neteko patirti, darbovietėse žmonių nebešaudė, šaudė tik genant į darbą, iš darbo – už stovyklos ribų arba stovykloje, prie vadinamosios draudžiamos zonos.

Kada dirbau fabrike, kiekvienais metais balandžio mėnesį fabriką stabdydavo vienam mėnesiui. Nemažai kalinių likdavo dirbti fabriko teritorijoje, o kitus išvarydavo upėje kirsti ledus, kad pavasarinis potvynis nenuneštų tilto. Ir balandžio mėnesį naktimis būdavo šalta, apie –20 laipsnių. Vienais metais buvau paskirtas dirbti fabriko teritorijoje. Kai prasidėjo potvynis, sujudo upėje vanduo, užtvino įvažiavimas į fabriką, nakvojom fabriko teritorijoje. Katilinė nekūrenama, pastatuose temperatūra tokia pat kaip ir lauke, šalom kaip šuneliai, o svarbiausia, kad alkani. Dvejus metus po mėnesį teko kirsti upės ledus. Šalčiai nežmoniški, upėje vanduo suledėjęs iki dugno, ledą kirtom su permetimais aukštyn. Į darbą nueinam su veltiniais, kai dieną saulutė kiek pašildo, upės dugne atsiranda 3–5 centimetrai vandens. Veltiniai įmirksta, jei tik minutę kitą kojų pirštų nepajudini, tuoj nušąla, išsikelia pūslės. Per dieną kojos išmirksta, kai numauni veltinį, kojų pėdos raudonos kaip virto vėžio kiautas. Nakčiai veltinius nešam į barako džiovyklą, nors per naktį jie nespėja išdžiūti, rytą vėl drėgnus tempi ant kojų. Per žiemą autai suplyšta, pavasariop jau basomis kojomis įsispiri į veltinius ir eini. Ant ledo upės pakraščiuose priverčia didžiules krūvas ledų, duobes lede iškasa iki 7–8 metrų gylio.

Prie pat stovyklos upėje ledų nekirsdavo. Per žiemą ant upės ledo priverčia krūvas mirusių kalinių lavonų ir iš zonos suverčia visas susikaupusias atliekas. Vos tik spėja ties fabriko tiltu iškirsti ledus ir prasideda potvynis. Iš tarpukalnių prasiveržia vanduo, upė sujuda, sujudina ir tuos iškirstus mūsų ledus. Palei stovyklą sujuda ir mirusiųjų kūnai, jie su ledais iškyla ir vėl dingsta vandenyje. Taip ir nuplaukia tie kūnai į dar didesnes upes, toliau į Laptevų jūrą ir galiausiai į Arkties vandenyną. Nors ir labai liūdna matyti, kaip tokiu būdu mirusieji atsisveikina su likusiaisiais, vis vien pasijunti laimingas, kad esi gyvas, nors ir alkanas.

Tolimuosiuose Rytuose, galima sakyti, pavasario beveik nebūna. Per tris keturias, kai kada per penkias dienas potvynis baigiasi, iš upių ledai išplaukia. Nors kalnų viršūnėse kai kur ir matyti sniego, bet jau vasara.

Prisimenu, gegužės mėnesio 11-tą dieną nušalau ausis, oda nusilupo, o birželio 6-tą dieną darbe tarp kalnų saulutė taip užkaitino, kad aš iki juosmens visai neilgam nusirengiau ir pabandžiau savo kaulus pakaitinti, o po keliolikos minučių ant sprando jau oda prakiuro. Ilgai vargau, iki užgijo žaizdos.

Kada pagerėjo stovyklose gyvenimas, likę gyvi vasarą zonoje žaisdavo krepšinį. Vieną komandą sudarė vien pabaltijiečiai ir ji buvo viena iš stipriausių. Kurie nežaisdavom, tai nors paplodavom krepšininkams. Kiti lošdavo šachmatais, vieną kitą koncertą surengdavo, tik koncertuotojams neduodavo žmoniškesnių drabužių apsirengti, tai priklausė nuo čekisto, kuris vadovavo spaudai, susirašinėjimams ir meninei daliai. Tuo metu daugelis sakydavo, kad lageryje geriau gyvent negu kaimelyje. Kaimelyje būdavo nemažai prasigėrusių „chandžių", kurie, būdavo, kiek uždirba, tiek prageria, o lageryje forminės duonos ir „balandos" visada gausi.

Barakuose retkarčiais užtraukdavom ilgesingą dainą, kad ir ne taip jau smarkiai, bet Tėvynės ilgesio daina skambėdavo. Po vadinamosios komisijos, kada jau be sargybos buvom išleidžiami į darbą, tuomet ir stovyklos teritorijoje uždainuodavom. Net laisvieji iš kaimelio ateidavo arčiau lagerio tvoros pasiklausyti, kaip lietuviai dainuoja. Dainuodamas užmiršti ilgesį, nuobodulį ir visas skriaudas...

Kadangi okupantai išvežtiesiems į lagerius ir tremtį ilgus metus neleido grįžti į Lietuvą, dalis lietuvių merginų ir vyrų sukūrė mišrias šeimas. Tų šeimų vaikai surusėjo, atskilo nuo lietuviškų šaknų. Nemažai tokių šeimų liko gyventi bolševikinėje Rusijoje. Dabar, kai atsirado daug norinčių sugrįžti į nepriklausomą Lietuvą, taip ir noriu šitų grįžtančiųjų paklausti: kodėl jie nevažiavo į Lietuvą tada, kai buvo paleisti į laisvę, kada grįžo didžioji dauguma politkalinių ir tremtinių? Kiek vargo, skriaudų ir neapykantos iš buvusių sovietinės Lietuvos lietuvių – čekistų, kagėbistų ir kitokių sustribėjusių sovietinių marionečių – pareigūnų patyrė grįžusieji, bet jie vis vien važiavo. Nors ir labai sunkios sąlygos, bet palengva šiaip taip grįžusieji įsikibo savo gimtojoje žemėje ir pradėjo gyventi iš naujo.

Suprantu, kad ir šiandien kairieji ne per daug pageidauja jų sugrįžimo, bet grįžtančiųjų niekas nebepersekios, kaip mus persekiojo, čia jiems siūlomos lengvatos. Žinoma, likusiems gyviems seneliams ir invalidams reikia padėti, nes jie vieniši.

Šiandien man dažnai sapnuojasi anie kalėjimai, lageriai ir dažnai sapne vėl išgyvenu čekistų patyčias ir grasinimus, jų terorą, sapnuojasi nauji areštai, nebūti lageriai ir visur daug žmonių – pažįstamų ir nepažįstamų, matau jų veidus, nors tarp gyvųjų jų jau seniai nebėra, bet aš juos savo sapnų lageriuose sutinku gyvus.

Rusiją nuniokojo prakeiktas bolševizmas, tai tiesa, bet Rusijoje yra daug gražių ir įdomių vietų. Jei žmogus turėtum tiek pinigų ir sveikatos, būtų įdomu po ją pakeliauti, dar kartą pamatyti tas vietas, kur teko nešti sunkią kalinio vergo naštą. Tik vieno aš Dievą prašau ir meldžiu, kad ateityje daugiau niekada niekada nebepasikartotų tokie laikai, kad viso to nereikėtų pergyventi mūsų ateinančioms kartoms. Dieve, padėk, kad jiems netektų tų kančių kentėti, kurias mes kentėjome.

BRINKLIŲ *šeimos likimas*

Užrašyta pagal artimųjų prisiminimus
1964–2007 m.

Brinklių šeima gyveno Rokiškio rajone, Kazliškio sen., Rumpiškėnų kaime maždaug iki 1965 m. Žemės turėjo 12 ha, šeimoje buvo du sūnūs Petras ir Jonas.

Motina Ona Povilonytė-Brinklienė, gimusi 1897 m. Baroninės kaime netoli Alizavos Kupiškio r., ištekėjusi gyveno Rumpiškėnų kaime, 1977 m. iš Rumpiškėnų persikėlė gyventi prie Panevėžio, Venslaviškio kaiman, ir čia 1982 m. liepos 10 d. žuvo savo namuose neaiškiomis aplinkybėmis įvykus sprogimui ir užsidegus namui. Tėvas Ignas Brinklys gimė Rumpiškėnuose, už žmoną Oną buvo vyresnis devyneriais metais, mirė apie 1963-iuosius.

Sūnus Petras gimė 1927 m. gegužės 26 d. Pandėlio vlsč., Rumpiškėnų k. Baigęs pradžios mokyklos keturias klases, pasiliko dirbti tėvų ūkyje. Pokario metais Rumpiškėnų apylinkėse veikė partizanas Bakanavičius, kuris ir Petrui buvo parūpinęs šautuvą. Nors Petras į mišką nėjo, bet su Bakanavičiumi susitikdavo ir, matyt, kažką planavo. Kada Bakanavičių enkavedistai nušovė, pas Brinklį darė kratą ir tą šautuvą rado. Gal būtų viskas ir gerai pasibaigę, bet, kai motiną Oną saugumas pasikvietė į Rokiškį, ji ten teismo metu pasakė, kad stribai juos smarkiai apvogė, o be to, Brinklių šeima kažkodėl užkliuvo dar ir kaimynui Petrui Skruodžiui, kuris tuo metu gyveno sukrypusioje gryčiutėje vadinamam Baslynės miške tarp Buivydžių ir Rumpiškėnų kaimų. Skruodis netrukus po karo išėjo tarnauti stribu į Pandėlio stribyną ir kaip įmanydamas skundė saugumui savo buvusius kaimynus, tarp jų ir Brinklius.

Radę šautuvą, čekistai areštavo Petrą Brinklį ir nuteisė dvejiems metams lagerio už nelegalų ginklo laikymą. Išvežė į Archangelsko sr., Velską, ten, lageryje, jis ir mirė badu.

Sūnus Jonas, g. 1937 10 01 Rumpiškėnų kaime, mokėsi Kazliškio septynmetėje, o 1956 m. baigė Pandėlio vid. mokyklą. 1961 m. baigė Šiaulių pedagoginį institutą, dirbo dėstytoju Panevėžio politechnikume, vėliau Kauno vakariniame fakultete, žuvo 1982 m. vasario 28 d.

Būdamas Rusijos lageriuose, tėvams sūnus Petras parašė 12 laiškų (buvo atsiųsti trikampiu sulankstyti popieriaus lapai), iš jų vienas atvirlaiškis. Iš laiškų turinio aiškiai buvo galima suprasti, kad žmogus gyvena nepavydėtinomis sąlygomis. Laiško pradžioje rašo tarsi gyvena gerai ir sotus, o čia pat po keleto žodžių jau prašo atsiųsti „cukorių, čibulių, žirninių miltų ir biškį riebalų, dabar labai linksmas ir t. t.“ Be abejo, lagerio vadovybės buvo nurodyta, nieko bloga ir ką nors negera apie lagerį nerašyti namiškiams, rašyti, kad sotus ir pavalgęs, nes kitu atveju laiškas nepasieks adresato, bus sunaikintas. Keletą trumpesnių ištraukų iš šių laiškų norėčiau pateikti ir gerbiamiesiems skaitytojams. Visi laiškai rašyti pieštuku 1946–1947 m. iš Archangelsko srities, Velsko miesto, pašto dėžutė 32/7. Ant kiekvieno trikampio laiškelio uždėtas antspaudėlis – Nr. 10 „provereno“ (patikrinta).

1946 ...

... Esu sveikas, dirbu prie miško kirtimo, pas mus jau sniego daug, žiema, o tai nieko nauja...

1946 09 06

... Prašau parašyt smulkiau, kas naujo, kaip gyvenat ir įdėkit laiškan popierio rašomo ir, jei galit, rašykit tankiau, nes, kai žinios negaunu – labai nuobodu.

Aš dabar esu sveikas ir linksmas, dirbu prie miško kirtimo, pasirenku grybų, uogų, dabar gyvenu gerai, kaip toliau – nežinau. Man nereikia, nesiųskit pinigų, nei siuntinių. Kai baigsiu savo bausmę, grįšiu atgal. Tikiuosi greit grįžti, nes maža bausmė.

R. K. p a s t a b a: kas per „linksmybės" ir ko verta ta sveikata, jeigu kerta šiaurėje miškus, renka grybus, uogas ir „esu sveikas ir linksmas", o neturi popieriaus laiškui parašyti. Nemanau, kad tuos grybus kaliniai turėjo galimybę išsivirt, nes man ne kartą ir ne iš vieno kalinio teko girdėti, kad grybus ten nei virtus, nei keptus valgydavo uogomis užkąsdami ir tai buvo tikrasis badas. Ne vienas kalinys nuo tų grybų kojas ištiesė. Matyt, ir Petras dėl tos pačios priežasties savo žydinčią jaunystę palaidojo ten, amžino įšalo žemėje.

1946 12 08

... Pinigų negavau ir negerai, kad siuntėt. Dabar labai linksmas, kad namie tvarkoj ir kad sulaukiau laiško ir jei nėra sunku, bet jei reikia kokių spraukų (pažymų – R. K.), tai nesistenkit ir neleiskit, nes esu sotus, man užtenka, bet jei lengva, tai prašau džiovintų bulvių, kruopų, čibulių, česnakų, cukorių (džiovinta duona – R. K.) biškį ir tabokos, popierio, viso 8 kilogramus, biškį taukų...

1946 12 24

... Aš dabar esu sveikas, linksmas, kad visi sveiki. Jei spraukos nereikia, tai prašau prisiųsti siuntinėlį mažą kruopų, miltų, čibulių ir česnakų, cukorių, tabokos, popierio ir laikraštį, o jei reiks spraukų, tai nesistorokit, esu sotus, taip pas mane nieko nauja, dirbu prie geležinkelio...

R. K. p a s t a b a: kažkaip pabrėžtinai kiekviename laiške vis primena, kad yra sotus ir linksmas, o čia pat prašo atsiųst maisto. Dirba prie geležinkelio? Šiandien jau visam pasauliui žinoma, kad ten po kiekvienu pabėgiu guli žmogaus kaulai. Žinome, kad ten ilsisi ir tūkstančiai mūsų tautiečių.

1947 02 10

... Sveikinu brangus Tėveli, Mamyte, Jonuk ir linkiu sveikatos...

... Aš dabar esu sveikas, linksmas, gyvenu vidutiniškai, dabar ant darbų antras mėnuo, tik, žinoma, pas mane šalčiau, siekia 37 laipsnius...

1947 02 23

... Jei dar kada leisit, tai prašau taip pat tabokos stiprios, popierio ir rašomo, kruopų ar miltų žirninių, čibulių, česnakų...

... Aš dabar esu sveikas, linksmas, kad gavau siuntinėlį, dabar ant darbų neinu kol kas, gyvenu gerai, prašau toliau, jei galėsit, tai kai kada siuntinėlį ir prašau leisti (siųsti) laiškus...

R. K. p a s t a b a: kaip keista: sveikas, linksmas ir neina į darbą, vadinasi, kažkas ne taip, ko, be abejo, jis atvirai negali pasakyti. Ir vis prašo tų pačių „čibulių“, česnakų, miltų žirninių, stiprios tabokos, kurią, matyt, su kitais kaliniais galės išsikeisti į maistą, kadangi jis pats tai nerūkė. Laiško turinys suveltas, padriki žodžiai ir sakiniai, suprantama, vien dėl to, kad čekistų kontrolieriai negalėtų prikibti prie kokio nors konkretaus dalyko. Visi tie produktai, kurių Petras prašo atsiųsti, išvardinti tarsi tarp kitko, produktų pavadinimai užrašyti tarsi tarp eilučių.

1947 02 27 A t v i r l a i š k i s

... Jei galit, tai mažą siuntinėlį stiprios tabokos, popierio, sukorių, taukuotų čibulių, žirninių miltų, čibulių ir biškį riebalų...

... Aš dabar esu sveikas, gyvenu neblogai, tik pas mane šalčiau, siekia iki 35 laipsnių, tik dabar esu paliuosuotas, ant darbo neinu, antras mėnuo laukiu laiškų...

1947 04 15 (ant skiautės parašyta, kad mirė 1947 04 29)

... Brangūs tėveliai, sveikinu jus su 1947 m. pavasariu ir linkiu jums ilgo ir laimingo gyvenimo... Aš gavau laišką, antrus pinigus, antrą siuntinėlį. 2 d. Velykų paėmiau viską, labai dėkoju. Kaip rašei Jonuk, rūbų tai man nereikia nei kokių, jei galėsit, tai iš maisto labai būtų gerai taukuotų sukorių, miltai, čibulio, česnakų, tabokos ir ko galėsit...

... Aš dabar gyvenu neblogai, esu naujoj vietoj, 32/7 buvo, dabar 32/1. Aš esu sveikas, labai dėkoju už pinigus ir siuntinėlį, žiemą praleidau gerai, turėjau kietus vailokus, šiltą apsivilkimą...

1947 04 25

... Jei galit kada, tai prastą siuntinėlį miltų bilkokių, čibulių, česnakų. Jei yra tabokos, daugiau ko galit, viskas gerai, ar žirninių miltų, rūbų nei kokių nereikia. Aš dabar gyvenu neblogai, esu sveikas, verdu košę iš kruopų... Aš dabar naujoj vietoj gyvenu neblogai, darbas visoks...

R. K. p a s t a b a: tarp rastų laiškų yra dvi popieriaus skiautelės, ant kurių parašyta rusų kalba. Ant pirmos skiautės užrašas: „Ryšium su mirtimi (Petro Brinklio) pervedimas apie gavėją (spaudas – Velsk, Archangelskaja oblast)“. Ant kitos skiautės užrašas: „Brinklys P. I. mirė 1947 04 29“ ir parašas datuotas 1947 06 26.

Jokių kitų žinių apie Petro Brinklio mirtį artimieji negavo. Manoma, kad mirė badu.

Knygoje „Lietuvos gyventojų genocidas“, t. 2, p. 250. Brinklys Petras, Igno, g. 1924 m. Rumpiškėnų k., Rokiškio r., valst., partizanų rėmėjas. Suimtas 1945 02 13, Karo trib. 1946 04 13 nuteistas trejiems metams, išv. į lag. Vorkuta, Komija, 1947 ten mirė. ANK BBK.

Apie partizano **PRANO PAŠILIO** *veiklą*

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 35867/3
Pateikė L. Abarius

R. K. p a s t a b a: Pranas Pašilys, s. Petro-*Alaušas*, *Žaibas*, g. 1918 m. Plepesiškių k., Užpalių vlsč. Suimtas 1952 03 23 Telšiuose, nuteistas ir 1952 11 18, Maskvoje, Butyrkų kalėjime, sušaudytas. Dalis partizanų dokumentų, rastų šioje byloje, pateikiami neredaguoti.

T. 3. (Iš partizanų archyvo)

P. 207-19. Kr. prtz. *ŽAIBO* sunaikintų priešų ir kt. partizanavimo veiklos – jo paties suteiktų žinių santrauka

(sarašą sudarė ir savo ranka perrašė partizanas Feliksas Stasiškis-*Smūgis* – *R. K.*)

1945 05 Ažuolaušio kaime su 4 partizanais sunaikino Orlovų šeimos 4 asmenis, kurių tarpe vienas buvo ginkluotas. Ginkluotą sunaikino *Žaibas*.

1944 09 Jūžintų miestelyje *Žaibas* su kitu partizanu sunaikino Jūžintų valsčiaus viršaitį Gančiauską. Sunaikino *Žaibas* (aš tuo netikiu – *Smūgis*).

1945 08 Su dviem partizanais sunaikino Svirpliškių kaime Šikšnių seniūną. Sunaikino *Žaibas*.

1946 02 su 26 partizanais sunaikino Bikuškio k. Utenos kalėjimo sargą Bielevičiūną. Sunaikino *Žaibas*.

1946 07 su aštuoniais partizanais sunaikino Bikuškio k. rusą virėją. Tuo kartu *Žaibas* buvo sužeistas, kas sunaikino – nežinau.

1946 12 su penkiais partizanais sunaikino šešis Kušnieriūnų „kolchozo" kareivius: viršilą, seržantą ir 4 eilinius. Kas sunaikino – nežinome.

1948 12 vienas *Žaibas* sunaikino Čižiškių k. baliuje tris šnipus: Kaunelienę, gyv. Sataračiaus kaime, Čepėną ir Tramėną, gyv. Čižiškių k.

1947 02 vienas *Žaibas* įmetęs granatą Gailiešionių k. sužeidė Antalieptės vlsč. sekretorių Balį Pamakštį, sužeistasis mirė.

1947 04 susidūrime Maneičių k. sunaikino vienas *Žaibas* Užpalių MVD padėjėją Budginą.

1947 06 *Žaibas* su dviem partizanais sunaikino Musteikių k. istrebitelių Utkiną, kilusį iš Ažuolaušio k. – Pasidavusį gyvą Sunaikino *Žaibas*.

1947 06 *Žaibas* su keturiais partizanais sunaikino keturis šnipus Galvydžius, gyv. Traidžiūnų k.

1947 08 vienas *Žaibas* sunaikino du ginkluotus šnipus Masiulius, gyv. Antandrajos k.

1948 09 *Žaibas* su kitu partizanu važiuodami užvažiavo ant sargybos ir nušovė vieną Užpalių garnizono kareivį Alaušo k.

1948 05 14 Maneičių k. su kitais 5 partizanais *Žaibas* buvo apsuptas Daugailių kariuomenės. Per susišaudymą kitų partizanų buvo nušautas Daugailių ginkluotas priešas Zizirskas ir vienas sužeistas. Tuo laiku *Žaibas* buvo sužeistas į koją.

1948 11 *Žaibas* su *Šeškum* buvo apsupti Daugailių milicijos Daugailių vlsč. Nuodėgulių k. Per susišaudymą nukauti du Daugailių milicininkai: Ulevičius ir Tiktarovas, Seveliovas sužeistas.

1948 08 Žaibas Antandrajos k. sunaikino šnipę Masiulienę, gyv. Antandrajos k.

1948 11 02 sunaikintas šnipas Augustinas Būga, gyv. Gailiešionių k.

Dvarų konfiskavimas.

Bikuškio dvarą konfiskavau du kartus. Vieną kartą buvo 40, antrą kartą 9 partizanai. Kadangi tada buvau būrio vadu, tai padaryta mano iniciatyva. Surašyti visko negaliu, nes ten buvo suvežtas viso Užpalių vlsč. pirmą sykį konfiskuotas turtas. Gyvulius, mašinas atidaviau savininkams, o kas buvo dvaro turto – civiliai išsidalino. Daugilio k. dvarą konfiskavau du sykius. Daugilio k. dvare buvo MTS vien arklių, todėl arklius išdalinom ūkininkams, o kurie prisipažino – atsiėmė iš ūkininkų. Pirmą sykį arklių buvo 43, antrą sykį – 22 arkliai. Bajoriškio dvarą konfiskavau sykį. 1946 11 buvome 8 prtz. Paimta 5 kiaulės, du arkliai, 200 kg žibalo ir 800 kg rugių. Pasidalijome ir sunaudojome saviems reikalams.

Užpalių kooperatyvą konfiskavau du sykius. Paėmėme apie 300 m įvairios medžiagos, 200 l degtinės, 43 poras mažų batelių ir įvairios galanterijos. Buvome 28 prtz., o kitą sykį buvome 14 prtz. Paėmėm papirosų ir galanterijos. Tai padaryta 1945 05 ir 06. Nuo 1944 08 iki 1945 04 dirbau ir klastojimo dokumentus. Kadangi aš turėjau mašinėlę ir antspaudus, todėl aš ir buvau didžiausiu meistru. Nuorašas tikras – *Smūgis*

(Iš partizanų archyvo)

P. 207–16. Įsakymas kuopų vadams Nr. 3043.

Alaušo būrio vadas *Žaibas* iš einamų pareigų atleistas ir skiriamas kuopos vadu. Kuopos vado padėjėjas *Liūtas*, ryšininkas *Alksnis*, Alaušo būrio vado padėjėjas *Briedis* iš einamų pareigų atleistas ir paskirtas Alaušo būrio vadu. Eilinis *Ankavėdė* paskirtas būrio vado padėjėju. Ryšininkas *Bijūnas* nuo šios dienos pradeda eiti savo pareigas.

Įsakau pasiruošti žiemoti, plėšikus šaudyti vietoje. Šnipams ir komunistams mirties bausmę vykdo kuopos vadas ir būrio vadas savo nuožiūra. Kuopų vadai ir būrių vadai susitarę gali uždėti ūkininkams pinigais arba produktais normą, tik, žinoma, gyvybiniams reikalams. Alaušo būrio ribos – kairė Šventosios Užpalių valsčiaus pusė. Visi kovotojai turi vykdyti visus savo vadų įsakymus.

Už įsakymų nevykdymą – mirties bausmė. Už neteisingą įsakymų davimą atsakingi patys vadai. Būrio vadas turi žinoti visus savo kovotojus, kur jie bebūtų – būry ar bunkeryje. Įvykdžius mirties sprendimą, paduoti štaban.

Naikinkit komunistus bei šnipus, kur juos pagaunat, atsakingas štabas. Pametus slaptažodžius, tuojau praneškit štaban.

Įsakymus ir instrukcijas laikykite paslaptyje arba sunaikinkite. Būrio vadai ir kuopos vadas tas ribas.., (tekstas neįskaitomas) komendantas. Visų įsakymų negaliu surašyti.

Nuorašas tikras (pasirašo) *Žaibas*

(Iš partizanų archyvo)

P. 207–12. Kaltinamieji:

Braukyla Povilas, Braukyla Antanas, Braukylienė Karolina, Skurkis Povilas. Visi kaltinamieji Šikšnių k., Daugailių vlsč., Utenos apskr.

Išvardyti kaltinamieji kaltinami tuo, kad šnipinėja, pranešinėja ir dirba NKVD organams bei mūsų tautos priešams.

Pirma – suorganizavo ir privertė stoti apylinkės gyventojus į kolchozą, antra – teiraujasi apie Laisvės sąjūdį ir ką nors sužinoję tuojau praneša NKVD organams, trečia – kaltinamieji, išskyrus Skurkį Povilą, pastebėję partizanus *Šeškų* ir *Žaibą*, tuojau pranešė NKVD organams. Pasekmės tokios: tik spėjo pasitraukti.

Prašome karo lauko teismą visus išvardytus kaltinamuosius nubausti kaip šnipus ir tautos išdavikus sušaudant.

Žinias surinko ir kaltinamąjį aktą sudarė partizanai – Audros būrio kovotojai: *Žaibas*, *Kietis*, *Briedis*.

Žaibas (pasirašo), Kietis (pasirašo), Briedis (pasirašo) 1949 m. liepos 10 d.

(Iš partizanų archyvo)

P. 207–1. G. Briedžiui 1946 08 12

Rašau laišką tau, mielas broli, ir sveikinu linkėdamas daug daug laimės tavo kovoje su priešais. Pasveikink nuo manęs ir kitus partizanus, o ypač *Ankavėdė* perduok didžiausius linkėjimus nuo manęs. Aš gyvenu ne per blogiausiai ir esu pasiryžęs naikinti priešus, kur tik juos pagaudamas. Turėjom du didelius žygius, buvome nuvykę į štabą. Mūsų štabas dėl darbuotojų stokos susijungia su Vytauto štabu. Buvome ir tenai nuvykę. Mus sutiko labai gražiai, ten yra gerų darbuotojų <...> turi visas priemones tam <...> ir mūsų bylos ten randasi. Pertvarkė mūsų būrį ir prijungė kuopą.

Dabar ant tavo pečių sugulė visas būrio darbas. Gavau visas instrukcijas ir įsakymus. Nurašęs, kas tau reikalinga, perduodu. Gavau spaudos, bet nusiųsti dabar negaliu, nes paštas per silpnas. Parašyk, kaip tu gyveni ir, jeigu ką nors reikės, tai perduok tam pačiam žmogui, iš kur gavai šį laišką. Jeigu norėsi mane sutikti, tai atžygiuok ten, kur su *Donkichotu* buvom susitikę, tik žinoma, jeigu bus ramu. Įsakyme rasi, kad pasiruošti žiemai, tai nenusimink, nes jie irgi laukia kiekvieną valandą, atsarga gėdos nedaro. Ir garantuotai sulauksime žinios labai geros. Vienu žodžiu, neturiu (laiko) daugiau rašyti, nes paštas iše(ina). Sveikinu *Briedį* ir *Ankavėdė* būrio vadų pareigose. Kuopos vadas *Žaibas*.

Versta iš rusų kalbos

P. 150. Pažyma

Buvusios Utenos apskr., Užpalių ir Daugailių valsčių, o dabar – Dusetų rajono teritorijoje, 1945–1947 m. veikė nacionalistinė vadinama Alaušo „banda“, kurios vadas buvo Pranas Pašilys-*Žaibas*. Eiliniai „bandos“ dalyviai buvo:

1. Putrimas Antanas, Jono-*Čerčilis*, praeityje Vešeikių k., Dusetų r., gyventojas, nušautas 1945 12;

2. Laučiūnas Juozas, Juozo-*Perkūnas*, iš Ubagų k., Dusetų r. gyventojas, suimtas 1945 03;

3. Butkus Liudvikas, Jono-*Palubis*, *Gronskas*, praeityje Vešeikių k., Dusetų r. gyventojas, nušautas 1946 07;

4. Repšys Domas, Sidoro-*Briedis* Ubagų k., Dusetų r. gyventojas, nušautas 1947 m.;

5. Gudas Pranas, Jono-*Bartukas*, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m., šiuo metu nežinia kur;

6. Gudas Jurgis, Juozo, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m., ištremtas kaip buožė;

7. Butiškis Antanas, Gasparo, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m., dabartinė gyvenamoji vieta nežinoma;

8. Pajeda Aleksas, Jono, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, suimtas 1945 m.;

9. Pajeda Jurgis, Jono-*Lakštutis*, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m.;

10. Pajeda Jonas, Juozo-*Liūtas*, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m., dabartinė gyvenamoji vieta nežinoma;

11. Būga Napalys, Juozo, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1945 m.;

12. Pakalnis Jonas, Domo, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, 1947 m. nušautas;

13. Remeikis Antanas, Prano, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, 1947 m. nušautas;

14. Pašilys Feliksas, Petro-*Vanagas*, Plepesiškių k., Dusetų r. gyventojas, suimtas 1945 03;

15. Putrimas Juozas, Jono, Vešeikių k., Dusetų r. gyventojas, suimtas 1945 03;

16. Juodelė Antanas, Juozo, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, nušautas 1946 m.;

17. Butkus Liudvikas, Petro, Gailiešionių k., Dusetų r. gyventojas, nušautas 1946 07;

18. Gaigalas Edvardas, Jono-*Bijūnas*, Trumpalių k., Dusetų r. gyventojas, suimtas 1945 m.;

19. Viteikis Jonas, Antano, gyv. Utenoje, legalizavosi 1946 m.;

20. Čepėnas Antanas, Prano, gyvenęs Užpaliuose, Dusetų r., suimtas 1948 m.;

21. Butiškis Pranas, Juozo, Trumpalių k., Dusetų r. gyventojas, nušautas 1946 m.;

22. Gaidys Jonas, Antano-*Šaitikla*, Vešeikių k., Dusetų r. gyventojas, legalizavosi 1946 m., dabartinė gyv. vieta nežinoma.

Per savo gyvavimo laikotarpį Alaušo būrys 1945–1947 m. ne kartą dalyvavo apiplėšiant malūnus Degėsių ir Ilčiukų kaimuose, arklių nuomos punktą Bajoriškių k. ir Bikuškio „sovchozą". Be to, Užpalių ir Daugailių valsčiuose įvykdė teroro aktus:

1. 1945 05 nužudė Orlovą, jos sūnų, gyv. Alaušo k., Dusetų r.;

2. 1946 02 nužudė Joną Vaičį, apylinkės pirmininką, gyvenusį Daugailių k., Dusetų r.;

3. 1946 02 Bikuškio k., Dusetų r. nužudė Utenos kalėjimo tarnautoją Jegorovą Michailą;

4. 1946 12 nužudyta Kaunelienė, gyv. Satarečiaus k., Dusetų r.;

5. 1946 12 nužudyti Čižiškių k. gyventojai Čepėnas ir Tranienė;

6. 1947 m. pavasarį Maneičių k., Dusetų r. nušautas MVD Utenos apskr. milicijos darbuotojas Trišeikin;

7. 1947 05 nušautas Tukinas Ivanas, gyv. Alaušo k., Dusetų r., tačiau kokia „gauja" ir kokie „banditai" tai padarė – nenustatyta.

1948–1949 m. šiuose valsčiuose veikė vadinamoji Audros „nacionalistinė gauja", kurios vadas buvo **Stasiškis Bronius, Jono-*Sūkurys***, nušautas 1949 m.

Eiliniai šio būrio nariai buvo:

1. Lukauskas Bronius, Petro-*Kurmis*, *Briedis*, gyvenęs Antandrajos k., Dusetų r., nušautas 1950 m.;

2. Damauskas Bronius, Mykolo-*Kietis*, Šikšnių k., Dusetų r., nušautas 1949 m.;

3. Klišys Jurgis, Juozo-*Šeškus*, iš Paindrės k., Dusetų r., nušautas 1950 m.;

4. Pašilys Pranas, Petro-*Žaibas*, gyvenęs Plepesiškių k., Dusetų r., suimtas 1952 m.;

5. Čižas Jurgis, Vinco-*Tigras*, gyvenęs Vaiskūnų k., Dusetų r., nušautas 1950 m.;

6. Klibas Jurgis, Prano-*Tėvukas*, *Kadagys* iš Paindrės k., Dusetų r., nušautas 1950 m.;

7. Skurkis Antanas, Petro-*Šeškus*, Šikšnių k., Dusetų r., nušautas 1949 m.;

8. Stasiškis Feliksas, Domo-*Smūgis*, iš Remeikių k., Dusetų r., nušautas 1950 m.;

9. Kazlauskas Balys, Stasio-*Bijūnas*, Garmuliškio k., Dusetų r., nušautas 1951 m.;

10. Paškonis Juozas, Jono-*Ąžuolas*, Navaičių k., Dusetų r., nušautas 1948 m.

Ši „banda" nužudė ir sužeidė keletą MGB darbuotojų, taip pat įvykdė keletą valstybinių įstaigų ir piliečių apiplėšimų, pavyzdžiui:

1948 05 Maneičių k., Dusetų r., sunkiai sužeistas MGB Daugailių vlsč. skyriaus „liaudies gynėjas" Zizirskas;

1948 11 nušautas Daugailių vlsč. „gynėjas" Ulevičius ir sunkiai sužeistas MGB Utenos apskr. sk. leitenantas Saveljev;

1949 09 apiplėšta Antalieptės pieninė, iš kurios paimta daugiau kaip 2000 rublių valdiškų pinigų;

1948 08 apiplėšti Andriuškevičius ir Andriuškevičienė.

Pasirašo: Utenos r. MGB 2N sk. viršininko pavaduotojas mjr. Kozlov

Sutinku: Utenos r. MGB sk. v-kas mjr. Sokolov. 1952 06 30.

P. 148. Daiktinių įkalčių apžiūros protokolas.
1952 06 27. Vilnius

Aš, Vilniaus sr. Utenos r. MGB sk. vyr. tardytojas vyr. ltn. Čeredničenko, dalyvaujant Vilniaus sr. tardymo skyriaus vertėjai j. ltn. Daichesaitei, apžiūrėjau ir susipažinau su „banditiniais“ dokumentais, paimtais bunkeryje. Nustačiau, kad 1951 03 30 Dusetų r. MGB sk. areštuoto „banditų“ ryšininko Albino Rožės, s. Norberto, parodymais buvo įvykdyta karinė-čekistinė operacija, kurios metu prie Musteikių kaimo, Dusetų r., rastas atidžiai užmaskuotas bunkeris, kuriame buvo laikoma partizanų dokumentacija ir susirašinėjimas, tarp jų ir laiškai, rašyti Prano Pašilio, s. Petro-*Žaibo*.

1. Įsakymas kuopų vadams Nr. 3043, parašytas ant abiejų liniuoto sąsiuvinio lapo puslapių, lietuvių kalba, prasidedantis žodžiais „Įsakymas kuopų vadams“, pasirašytas *Žaibo*.
2. Laiškas, parašytas ant abiejų sąsiuvinio lapo pusių eilute, rašalu, lietuvių kalba, *Briedžiui*, datuotas 1946 08 17, prasidedantis žodžiais „P. Briedžiui, rašau tau laišką...“
3. Kaltinamasis aktas Damkauskienei Stasei, spausdintas mašinėle, lietuvių kalba, pasirašytas *Žaibo*, *Kiečio* ir *Briedžio*, datuojamas 1949 06 12, prasidedantis žodžiais „Karo lauko teismo kaltinamasis aktas“.
4. Raportas 1948 11 23 Nr. 13 parašytas ant languoto popieriaus lapelio, lietuvių kalba, parašytas būrio vado *Smūgio* ir adresuotas Kunigaikščio Margio rinktinės vadui.
5. Kaltinamasis aktas Braukylai Povilui, Braukylai Antanui, Braukylienei Karolinai, Skurkiui Povilui, spausdintas mašinėle lietuvių kalba, pasirašytas *Žaibo*, *Kiečio*, *Briedžio* 1949 07 10, prasidedantis žodžiais „Karo lauko teismo kaltinamasis aktas“.
6. 1949 09 30 laiškas adresuotas *Smūgiui* nuo *Žaibo*, spausdintas mašinėle, lietuvių kalba, ant balto popieriaus lapo, prasidedantis „Gerbiamas *Smūgi*, sveikinu jus...“
7. Suvestinės kopija (išvardijimas) *Žaibo* „banditinės“ veiklos, surašytas ranka, rašalu, ant abiejų languoto popieriaus lapo pusių, pasirašyta *Smūgio*, prasidedanti žodžiais „Kr. partiz. *Žaibas*“.

Be šių, Dusetų r. MGB sk. įvairiu metu paėmė bunkeriuose įvairų „banditinį“ susirašinėjimą, tarp kurio du laiškai siunčiami *Smūgiui* ir pasirašyti *Žaibo*, tai:

8. 1949 05 20 laiškas, adresuotas *Smūgiui*, ant popieriaus lapo eilute, juodu rašalu, lietuvių kalba, prasidedantis žodžiais „gerb. *Smūgi*, sveikinu jus...“

Pateikus šiuos dokumentus kaltinamajam Pranui Pašiliui, s. Petro, šis parodė, kad dokumentus 1, 2, 8 ir 9 parašė jis įvairiu laiku. Be to, tai patvirtino grafologinės ekspertizės Nr. 376 ir 426. Taip pat patvirtinta, kad jis pasirašė ir dokumentus Nr. 3 ir 5, taip pat, kad jis rašė raštus Nr. 6 bei raportą Nr. 4.

T. 1.

P. 10. Pašilio Prano, s. Petro, g. 1918 m., Plepesiškių k., Dusetų r. pagal specialybę – vairuotojo, 4 klasių išsilavinimo, pagal žodžius – neteisto, iki sulaikymo dirbusio šoferiu Telšių rajono Duseikių plytinėje, gyvenančio pagal Osecko Stasio, s. Baltraus, dokumentus, tardymo protokolas. 1952 03 24 Dusetos.

Klausimas: Kada ir kokiomis aplinkybėmis įstojote į „bandą"?

Atsakymas: 1945 04 12 buvau Užpaliuose sulaikytas milicijos darbuotojų kaip vengiantis mobilizavimo. Buvau pasiųstas į Vilnių komisijon, kuri pripažino mane netinkamu karo prievolei. Po šio aš grįžau į namus ir gyvenau iki 1945 05, kada pas mane atėję miškiniai suplėšė mano „baltą bilietą" ir apkaltino mane dirbant MGB. Tada aš su savo broliu Feliksu iškasiau namie bunkerį, kur gyvenau iki 1945 10.

P. 11.1945 10 mane su broliu išsikvietė Alaušo būrio vadas Putrimas, kuris įsakė mums stoti į Alaušo būrį, ką mes ir padarėme. Maždaug savaitei praėjus, įvyko būrio susirinkimas, kurio metu mane išrinko vadu, aš pasivadinau *Žaibo* slapyvardžiu ir tris mėnesius buvau būrio vadu. Po trijų mėnesių, 1946 m. pradž., gavau Gedimino rinktinės vado *Rimtučio* laišką, kuriuo mane atleido iš būrio vado pareigų.

Klausimas: Papasakokite apie savo buvimą būryje ir pasakykite būrio sudėtį.

Atsakymas: Iki 1946 01 aš buvau Alaušo būryje, kuris veikė Vešeikių, Ubagų, Šeimyniškių, Trumpalių kaimų apylinkėse, Dusetų r., būrio vadu buvau aš, o 1946 01, kada būrys buvo išformuotas, aš su dviem partizanais Juozu Laučiūnu-*Perkūnu* iš Ubagų k. ir Liudviku Butkumi-*Palubiu* (nušautas) iš Vešeikių k. įsirengėme bunkerį Ubagų k. lauke, kur gyvenom iki 1946 m. pavasario.

P. 12 1946 m. pavasarį išėjome gyventi į Paprūdės mišką, bet greitai *Palubis* buvo pagautas, o *Perkūnas* nušautas. Po to aš susitikau 1946 m. vasarą partizaną *Briedį*-Domą Repšį iš Ubagų k., kuris 1947 m. buvo nušautas. Su juo ir partizanu *Ankavėdė* gyvenau iki 1947 m. pavasario. Abu mano draugai 1947 m. pavasarį buvo nušauti, tada aš išvažiavau į Kauną, kur per savo pažįstamą Vytautą Ramelį (areštuotas) apsigyvenau. Už 5000 rub. nusipirkau pasą ir karinį bilietą Jono Aviliausko, s. Jono, pavarde ir įsidarbinau mašinų šaltkalviu dirbtuvėse prie medžiotojų sąjungos. Dirbau vairuotoju Kaune iki 1948 06. 1948 05 mane Kaune sulaikė milicija, paėmė mano pasą ir karinį bilietą ir liepė kitą dieną ateit išsiimt dokumentus. Aš, pabijojęs būt atpažintas, slapsčiausi ir susitikau pažįstamą Antaną Skurkį iš Šikšnių k., su kuriuo mes grįžome į gimtinę ir stojom į būrį, kuriam vadovavo *Tigras*-Jurgis Čižas iš Vaiskūnų k. Būrį sudarė Jurgis Klišys-*Šeškus* iš Paindrės k., Jurgis Klibas-*Tėvukas* iš Paindrės k., Antanas Skurkis-*Šeškus* ir aš.

P. 13. Šiame būryje aš buvau apie savaitę laiko, nes buvau sužeistas į kojį ir gyvenau iki 1948 10 Šikšnių k. pas Bronių Zamauską. 1948 10 kareivių „ablavos" metu mane užklupo pas Damauską, bet mes abu išbėgome ir Svirpliškių miške išsikasėm bunkerį. Ten gyvenome iki 1949 m. pavasario. Paskui prie mūsų prisijungė Bronius Lukauskas-*Kurmis* iš Antandrajos k. Mes visi gyvenome iki 1949 06, po to aš gavau sau dokumentus, t. y. Bronius Damauskas-*Kietis* atėmė dokumentus iš Maneičių k. gyventojo Osecko Stasio, s. Baltraus, ir davė man juos. Aš priklijavau savo fotografiją, pridėjau mano paties pasigamintą spaudą ir 1949 07 28 išvažiavau

į Kauną, kur įsidarbinau durpyne ir vėliau išvažiavau į Telšius. Ten užsiregistravau pasų stale ir gyvenau kaip Oseckas Stasys, s. Baltraus.

Klausimas: Kokius ginklus jūs turėjote būdamas būrio nariu?

Atsakymas: Turėjau vokišką kulkosvaidį, PPŠ automatą, vokišką šautuvą, pistoletą ir granatų. Vokišką šautuvą atidaviau partizanui *Ankavėdė*, automatą palikau Maneičių k. Antano Ramelio namuose. Kada buvome kariuomenės užpulti, kulkosvaidį, pistoletą ir granatas, išvažiuodamas Kaunan, palikau *Kurmiui* ir *Kiečiui*.

P. 14.

Klausimas: Išvardykite Alaušo būrio narius:

Atsakymas: būrį sudarė:

Aš, Pašilys Pranas-*Žaibas*;

Gudas Pranas iš Gailiešionių k.;

Gudas Jurgis iš Gailiešionių k.;

Butiškis Pranas iš Gailiešionių k.;

Pajeda Aleksas iš Gailiešionių k.;

Pajeda Jurgis iš Gailiešionių k.;

Pajeda Jonas iš Gailiešonių k.;

Būga, iš Gailiešionių k.;

Pakalnis iš Gailiešionių k.;

Ramelis Antanas iš Gailiešionių k.;

Baura Kostas iš Gailiešionių k;

Kitų pavardžių neatsimenu, iš viso buvo apie 40 žmonių.

Klausimas: Ar dalyvavote teroro aktuose prieš aktyvą? Jei taip, papasakokite, kokiomis aplinkybėmis ir kur?

Atsakymas: Aš teroro aktuose nedalyvavau.

Klausimas: Pasakykite, kur šiuo metu yra jūsų išvardinti „banditai"?

Atsakymas: Visi jie legalizavosi, o kur jie šiuo metu gyvena – nežinau, nes ryšių su jais nepalaikau.

Klausimas: Pasakykite, kokiomis aplinkybėmis jūs pabėgote nuo kariuomenės iš Antano Ramelio namų?

P. 15.

Atsakymas: 1948 06 kartu su *Tigru*, *Šeškum*, kitu *Šeškum* nuėjome pas Antaną Ramelį, Maneičių k. Mums bevalgant, *Šeškus* stovėjo sargyboje, kai išgirdome kieme šaudant. Mes išbėgom, o aš per skubėjimą palikau savo ginklą ir iššokau per langą. Mane peršovė į kojį ir į ranką, bet aš su kitais partizanais laimingai pasitraukiau.

Klausimas: Pasakykite teisingą savo pavardę.

Atsakymas: Mano teisinga pavardė yra Pranas Pašilys, s. Petro. 1947 m. gyvenau Aviliausko pavarde, o nuo 1948 m. – Osecko pavarde. Tikroji mano pavardė yra Pašilys.

Pašilio Prano, s. Petro, 1952 04 01 tardymas

P. 21 Iki 1942 m. gyvenau savo kaime ir dirbau kalviu. 1942 m. liepos – rugpjūčio mėnesiais mane sulaikė vokiečiai ir išsiuntė į Panevėžio apylinkes statyti aerodromo. Ten mane išlaikė iki 1944 m. birželio mėnesio, kada mus „išvadavo" sovietų kariuomenė. Po to aš sugrįžau į gimtinę ir apie 1945 01–02 buvau Ute-

nos šauktinių komisijoje, kur mane pripažino netinkamu karo tarnybai (padidėjusi širdis). Aš gyvenau savo namuose, bet 1945 04 mane su broliais Albinu ir Feliksu sulaikė kariuomenė ir pasiuntė į Vilnių, kur paskyrė į bausmės batalioną, iš kur kartu su broliu Feliksu pabėgome.

P. 22.

Klausimas: Kodėl jus pasiuntė į bausmės batalioną?

Atsakymas: Mano vyresnysis brolis Albinas dezertyravo iš sovietų kariuomenės ir slapstėsi namuose. Kada sulaikė mano brolį, sulaikė ir mane su broliu Feliksu. Mano „baltą bilietą“ paėmė ir negrąžino.

Klausimas: Jūs sakote netiesą. Jei jūs buvote ne karo prievolininkas, tai negalėjot būti pasiųstas į bausmės batalioną. Sakykite tiesą.

Atsakymas: Aš suklydau. Buvau paskirtas ne į bausmės batalioną, bet į PFL, nes buvau įtariamas savo gimimo metų klastojimu. Mes su broliu Feliksu pabėgome iš lagerio ir įstojome į būrį. 1945 06 kartu su kitais žmonėmis organizavome Alaušo būrį, tokiu būdu aš tapau nelegalu 1945 04 ar 05, o būrys susikūrė 1945 06.

P. 22.

Klausimas: Kas organizavo Alaušo būrį?

Atsakymas: 1945 06 Partizanas Antanas Butiškis atėjo pas mus į Paprūdės mišką, prie Vešeikių k., kur jis pasiūlė kurti Lietuvišką armiją ir kovoti už Lietuvos laisvę. Aš su kitais partizanais įstojau į tą būrį, čia mane ir išrinko būrio vadu. Tokiu būdu mūsų būrio kūrimo iniciatoriumi buvo Antanas Butiškis.

P. 23.

Butiškis buvo mūsų ryšininkas ir 1945–1946 m., paskui (1947 m.) jis buvo suimtas. Sukuriant būrį, buvo 23 partizanai, paskui sudėtis padidėjo iki 40 žmonių.

Klausimas: Kokiu būdu jūs padidinote būrio narių skaičių?

Atsakymas: Aš nenaudojau tam jokių priemonių.

Klausimas: Jūs meluojate. Būrys negalėjo išaugti šiaip sau. Sakykite tiesą, kaip jums pavyko pritraukti naujus narius ir būrys išaugo iki 40 žmonių?

Atsakymas: Aš dar kartą patvirtinu, kad nebuvo imtasi jokių veiksmų būriui padidinti.

P. 23.

Klausimas: Kokiam tikslui kūrėsi jūsų būrys?

Atsakymas: Kovoti prieš sovietų valdžios organus, siekiant sukurti Lietuvoj „buržuazinę-nacionalistinę santvarką“. Vėliau buvo išleisti įsakymai dėl „teroro“ akcijų prieš asmenis, kurie padeda sovietiniam aktyvui.

Klausimas: Kuo užsiėmė Alaušo būrys?

Atsakymas: Užsiėmė sovietinių įstaigų ir civilių gyventojų „plėšikavimais“. 1945 m. rudenį „apiplėšėme“ Degėsių malūną, paėmėm kelis maišus miltų, kuriuos išsidalijo „banditai“. 1946 m. pradžioje užpuolėm Ilčiukų malūną.

P. 24.

Bajoriškių „sovchoze“ mes paėmėme 2 kiaules, kelis maišus miltų ir statinę žibalo. Mūsų „banda“ kelis kartus „apiplėšė“ gyventojus Vešeikių, Bikūnų ir kt. kaimuose, atėmėm medų, baltinius, drabužius, maistą ir visa tai padalijome „banditams“ būrio reikmėms.

Klausimas: Jūs sakot netiesą. Pats sakėte, kad jums buvo iškeltas uždavinys organizuoti teroro aktus. Sakykite tiesą.

Atsakymas: Taip, Butiškis atnešdavo Gedimino štabo įsakymus, kuriuose buvo nurodoma tokius aktus vykdyti. Įsakymus pasirašydavo *Rimtutis* ir *Laisvūnas*, o aš pats tokių įsakymų neduodavau, tik supažindindavau partizanus su gautais iš štabo.

Klausimas: Būkite atviras: ar jūs kėlėt užduotį savo būriui naikinti sovietinį partinį aktyvą?

Atsakymas: Kadangi aš supažindindavau su įsakymais, kuriuose nurodoma naikinti aktyvą, tai pripažįstu, kad tokią užduotį kėliau savo būrio nariams.

P. 24.

Klausimas: Ar jūs asmeniškai įsakėte naikinti sovietinį aktyvą?

Atsakymas: Ne, aš tokių įsakymų nedaviau. Tačiau, kadangi supažindindavau su tokiais Gedimino štabo įsakymais, tai sutinku, kad savo būrio nariams nurodžiau vykdyti štabo nurodymus. Bet tai nebuvo mano iniciatyva.

Klausimas: Jūs slepiate tiesą. Jums pateikiamas įsakymas Nr. 3043, kuriame jūs nurodote naikinti sovietinį partinį aktyvą. Ką jūs apie tai pasakysite?

Atsakymas: Taip, tai mano ranka rašytas įsakymas. Dabar aš sakysiu tiesą: taip, aš daviau įsakymus naikinti sovietinį partinį aktyvą.

P. 25.

Klausimas: Ar praktiškai tokie įsakymai buvo vykdomi?

Atsakymas: Aš to nežinau, konkrečių atvejų negaliu paminėti.

Klausimas: Sakykite tiesą...

Atsakymas: 1948 m. rudenį, man esant Audros būryje, vieno susišaudymo metu aš peršoviau – sužeidžiau leitenantą, o kitas MGB darbuotojas buvo nušautas. Tai buvo Nuodėgulių k., Dusetų r., daugiau atvejų aš negaliu paminėti.

Pašilio Prano, s. Petro, 1952 04 11 tardymas

P. 52.

Klausimas: Patikslinkite, kas gi iš tikrųjų buvo Alaušo būrio kūrėjai?

Atsakymas: Kurti būrį pasiūlė Antanas Butiškis, g. apie 1923 m., anksčiau buvęs klieriku.

Klausimas: Ar Antanas Butiškis buvo būrio narys?

Atsakymas: Ne, jis partizanu nebuvo, bet aš su juo susitikėjau iki 1946 09.

Klausimas: Jūs meluojate, Antanas Butiškis, s. Gasparo, iš Gailiešionių k., buvo suimtas 1945 06 ir jūs negalėjote su juo susitikinėti. Sakykite tiesą.

Atsakymas: Taip, tikrai Butiškis buvo suimtas 1945 m. Per visą laiką su juo esu susitikęs tik du kartus: pirmą kartą 1945 05, kada buvo sukurtas Alaušo būrys, o kitą kartą – praėjus keturioms dienoms po pirmojo susitikimo.

Klausimas: Kodėl melavote dėl susitikimų su Butiškiu 1946 m.? Kokį tikslą turėjote?

Atsakymas: Aš tiesiog suklydau datą, jokio tikslo aš neturėjau.

Klausimas: 04 01 tardyme jūs sakėte, kad Butiškis 1946–1947 m. buvo jūsų būrio informatorius? Pasirodo, taip nebuvo. Kodėl melavote?

Atsakymas: Aš dar kartą pasitaisau: Butiškis negalėjo būti mūsų informatorius 1946–1947 m. Jis tik 1945 m. atnešė rinktinės štabo įsakymą ir dar atnešė kulkosvaidį.

P. 53.

Klausimas: Kokiu būdu buvo sukurtas Alaušo būrys ir kas buvo jo kūrėjas?

Atsakymas: Kaip jau minėjau, 1945 05 04 mes su broliu Feliksu pabėgom iš kariuomenės ir apie 1945 05 09–10 d. grįžom į Plepesiškių kaimą, netoli savo namų išsikasėm bunkerį, kur praleidome keletą dienų. Atėjusi mano vyresniojo brolio žmona Ona Pašilienė (šiuo metu ištremta) papasakojo, kad mes esam kviečiami į Paprūdžio mišką, netoli Vešeikių k., o tai nuo mūsų kaimo apie 5 km. Atėję su broliu Feliksu į Paprūdžio mišką, dalyvavom steigiant Alaušo būrį. Tai buvo 1945 05. Kai susirinko apie 20 žmonių, tai Butiškis mums pasakė, kad reikia kurti būrį kovai su sovietų valdžia. Į tai mes atsakėme teigiamai. Čia balsavimu aš buvau išrinktas būrio vadu.

Po to, kai aš buvau išrinktas vadu, aš perskaičiau aukštesnės vadovybės (Gedimino štabo) įsakymą, kuriuo nurodoma visiems ginkluotis ir būti kovinės parengties, kovoti su sovietų valdžios organais. Po to mes išsiskirstėm po savo bunkerius. Po 4 dienų Paprūdžio miške vėl susitikau su A. Butiškiu, jis man atnešė pogrindžio literatūros, kulkosvaidį ir Gedimino štabo įsakymą. Tą pačią dieną, kai Butiškis mus aplankė antrą kartą, jis buvo sugautas ir areštuotas. Daugiau su Butiškiu nesusitikau ir apie jo veiklą aš nesu informuotas, lygiai kaip ir jis apie mūsų būrio veiklą. Informatoriumi jį pavadinau todėl, kad iš jo gaudavau informaciją – literatūrą. Mes turėjome kitus informatorius, tačiau greitai po šio Gedimino štabas buvo likviduotas.

P. 54.

Klausimas: Kas buvo jūsų ryšininkai, kai buvo sulaikytas A. Butiškis?

Atsakymas: Kai buvo sugautas A. Butiškis, mums ryšininkavo partizanas Jurgis Gudas-*Kirstukas* iš Gailiešionių k., bet 1945 m. jis iš būrio išėjo ir kur dabar yra – nežinau. Vėliau aš jau neturėjau ryšininkų ir prireikus siųsdavau kurį nors iš partizanų.

Klausimas: Kokie gyventojai jums tarnavo kaip ryšininkai?

Atsakymas: Tokių nebuvo. Aš turėjau ryšius su Šatkumi ir Juodele, kurie padėjo man apsirūpinti produktais bei reikmenimis būrio reikalams. Šatkus ir Juodelė buvo suimti 1946 m. Kitų ryšininkų aš neturėjau.

LVOA byla Nr. 148

P. 151–152. Gružinsko Petro, s. Juozo, apklausa 1948 04 14

Einant iš (Miglos?) miško į Maneičių kaimą Užpalių vlsč., išeidami iš miško, sutikome Utkinaitę, kurią sulaikėme, kad mūsų neišduotų. Patys nakvoti nuėjom pas Bronių Graužinį, tik vienas iš mūsų saugojo Utkinaitę.

Man (Gružinskui) besaugant, jinai pareiškė, kad namuose yra 300 vnt. šovinių ir pakvietė eiti pas ją pavalgyti. Nuėjęs pamačiau, kad namuose yra „liaudies gynėjas“ Utkinas Ivanas, kuris ir perdavė man šovinius.

Pašilys, sužinojęs jog „liaudies gynėjas“ yra namuose, pakvietė eiti pas juos visu būriu ir nuėjęs paprašė parodyt kelią į Vešeikių kaimą. Nuėjus 1,5–2 km, Pašilys šūviu į nugarą Utkiną nušovė, o po to užkasė ir pasitraukė į Užpalių vlsč., Degėsių mišką.

P. 156–159. Liudininkės Emilijos Galvydienės, d. Juozo, g. 1890 m. Dusetų r. Traidžiūnų k. parodymai

1946 08 26 apie 23 valandą įsiveržė „banditai“. Jie visus pažadino ir išvedė į skirtingus kambarius brolius Paškonius.

Sušaudė Brogą, Galvydį, Seržentą ir 17 metų amžiaus rusiuką Valentiną. Galvydienė pabėgo. Iš kalbų supratau, jog vadovavo Pašilys.

Pašilio Prano 1952 04 28 tardymo protokolas

Kaltinamieji aktai prieš apylinkės sekretorę Stasę Damauskaitę, gyv. Šeimyniškių kaime, buvo pasirašyti mano, partizano Keimė (?) ir *Briedžio-Kurmio*.

Taip pat buvo parašyti aktai prieš Brukštų šeimą ir Povilą Skurkį. Visi aktai buvo perduoti Audros būrio vadui *Smūgiui*, kuris turėjo perduoti rinktinei, kuri ir turėjo svarstyti likvidacijos klausimą.

1948 11 Antanas Skurkis, *Šeškus* ir aš Utenos rajone Nuodėgulių kaime užėjom pas Melnikienę pavalgyti ir sušilti. Rytą į namus užėjo „liaudies gynėjai“, kurie pastebėjo ant aukšto esančius „banditus“. Nušokom nuo aukšto ir pradėjom bėgti ir tuo metu aš susidūriau su Saveljevu. Abu kartu iššovėm, aš pataikiau jam į galvą, o jisai man į dešinę ranką. Tuo metu *Šeškus* iš automato nukirto Ulevičių.

Skurkis nebuvo Audros būrio narys, nes norėjo stoti į būrį savo apylinkėse (vėliau jisai įstojo į *Aukštaičio* būrį). Pradžioje su *Šeškum* veikėm atskirai nuo kitų būrių, vėliau pradėjom ieškoti ryšio su Audros grupe.

Ryšininkas Zamauskas iš Šikšnių kaimo suvedė mane su *Šeškumi*, *Tigru* ir *Tėvuku* (*Tigras*-Čižas Jurgis). Visi drauge nuėjom į Maneičių kaimą pas Ramelį. Čia mus ir užtiko „liaudies gynėjai“, kurie mane sužeidė į kairę koją.

Po šio buvau priimtas į Audros būrį.

P. 285-286. Gružinsko Petro, s. Juozo, g. 1920 m. Draničėnų k., Utenos apskr., 1948 03 07 tardymo medžiaga

Nuo 1944 09 slapstėmės Antalieptės valsčiuje, po to 1945 m. įstojau į Sakalo būrį, kuriam vadovavo *Aukštaitis*.

Iš 5 asmenų, su kuriais slapstėmės, 4 žuvo dar 1944 m. 1944–1945 m. žiemą slapstėmės ginkluoti. Neturėjome jokio apibrėžto tikslo, bet nenorėjome eiti į kariuomenę ir ginklus laikėme savigynai. Vadovavo Namajūnas. Taip 1944 m. žiemą Vaiskūnų kaime, besislapstant pas Gimbutį (Užpalių vlsč.), užpuolė kareiviai. Iš ten pabėgome į Bikūnus.

1945 02 įstojau į Sakalo junginį, vadovaujamą būrio vado *Aukštaičio*, būry buvo 13 asmenų.

Ąžuolo kuopai vadovavo Pranas Pašilys-*Žaibas* iš Užpalių vlsč. Alaušo būrys įėjo į Ąžuolo kuopą, Alaušo būriui vadovavo Domas Repšys-*Briedis* iš Ubagų kaimo, Užpalių vlsč. Alaušo būry buvo 15 žmonių.

P. 295. 1946 11 09 MVD karinė grupė, vadovaujama Užpalių vlsč. MVD ltn. Jevlampijevo, Užpalių vlsč. vidaus kariuomenės garnizono 137 ŠP vad. ltn. Archipovo, Užpalių vlsč. Ubagų kaime surado Alaušo būrį. Per susišaudymą nukauti: Domas Repšys-*Briedis*, Antanas Ridikas-*Gediminas* ir (A. Adomonis) vienas neatpažintas.

78. Vytauto apyg. partizanai. Klūpi: **Vytautas Ramanauskas-*Žilvinas*** ir (?). Stovi: **Mykolas Urbonas-*Liepa***, **Bronius Kalytis-*Siaubas***, **Algirdas Varnas-*Gaidelis***, **(?)** ir **Alfonsas Radzevičius-*Tarzanas***. **(458-GV)**

79. **Febronija Sabaliauskaitė-Kimštienė** ir **Jonas Kimštas-*Žalgiris,*** 1950 m. spalio mėn. **(460-GV)**

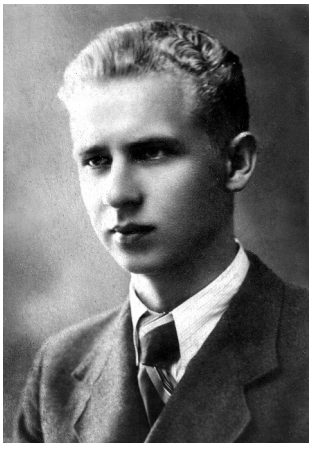
80. Būrio vadas **Antanas Jogėla-*Ąžuolas***, g. 1913 m. Vaidevučių k., Kavarsko vlsč. Žuvo 1948 11 13 Troškūnų miške; **Aleksas Velanis-*Tigras***, g. 1905 m. Rusijoje, suimtas 1949 11 01, nuteistas 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Žuvo tremtyje. **(868-GV)**

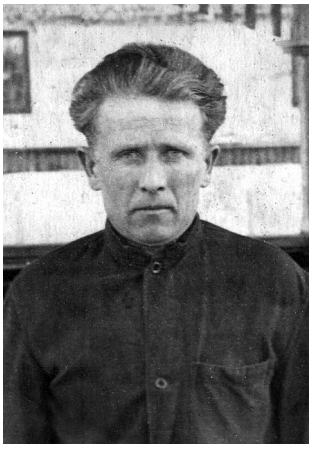
81. Vytauto apyg. partizanai. Priekyje: **Teodoras Kviklys-*Klajūnas*** (pila iš butelio), **(?)**, **(?)**, **(?)**, **Algirdas Varnas-*Gaidelis*** (žiūri į fotografą), **Bronius Kalytis-*Siaubas*** (laiko stiklinę). Toliau esantys: **(?,** pila iš kibiro), **Mykolas Urbonas-*Liepa*** (šviesiaplaukis), (?, geria iš butelio), (?, rankos prie lūpų) ir **Antanas Kraujelis-*Siaubūnas***. **(516-GV)**

82. Partizanų ryšininkė **Aldona Tamulėnaitė-Mažuikienė** iš Gavėniškio k., Parovėjos sen., Biržų r. Fotografuota 2003 07 17. **(CD-256)**

83. **Albertas Petravičius-*Linas***, g. 1918 m. Juknėnų k., Daugailių vlsč., Utenos r. Žuvo 1945 m. vasarą prie Šimonių girios. **(1590)**

84. Partizanas **Alfonsas Petravičius-*Pinčiukas***, g. 1916 m., gyv. Inkartų k., Tauragnų vlsč. Teistas 10 m., kalėjo Vorkutos lageriuose, mirė 2000 m. **(1592)**

85. Vytauto apyg. partizanai, 1948 07 21. Pirmoje eilėje: **Jonas Dūdėnas-*Vynas*** ir **(?).** Antroje eilėje: (?), **Petras Cicėnas-*Žalgiris***, **Bronius Butrimas-*Trimitas*** ir **(?).** Trečioje eilėje: **Vladas Juozapavičius-*Papartis***, **Pranas Račinskas-*Drugys***, **Adolfas Aidukas-*Tarzanas*** ir **Jonas Čičelis-*Leopardas*.** **(1246)**

86. **Balys Žukauskas-*Žaibas***, g. 1918 m. Kyšūnų k., Užpalių vlsč., Utenos r. Vytauto apyg. Margio rnkt. vado adjutantas. Suimtas 1952 10 20, nuteistas mirties bausme. **(087-GV)**

87. **Antanas Kisielius-*Sakalas***, g. 1924 m. Žempučių k., Troškūnų vlsč. Algimanto apyg. štabo viršininkas, *Šarūno*-Antano Slučkos adjutantas. 1948 02 09 susisprogdino Kriaučiūnų sodyboje, Plotų vnk., netoli Andrioniškio. **(179-GV)**

88. Vytauto apyg. Žėručio būr. vadas **Henrikas Ruškulis-*Liūtas***, g. 1927 m. Suntupių k., Imbrado vlsč., Zarasų apskr. Suimtas 1951 12 09. Nuteistas mirties bausme. **(464-GV)**

89. Vytauto apyg. Lokio rnkt. partizanai: **Vincas Araminas-*Šermukšnis***, **Petras Araminas-*Juodvarnis***, **Balys Vaičėnas-*Pavasaris***, **Edvardas Garnelis-*Čigonas*** ir **Vytautas Dručkus-*Šernas***. **(1255)**

90. **Vytautas Magyla-*Vairas*, *Sakalas***, g. 1924 m. Mogylų k., Andrioniškio vlsč. Šiaurės rytų srities štabo ryšių įgaliotinis, Perkūno būr. partizanas. Žuvo 1950 03 16 netoli Vajėšių k., Anykščių apyl.; **Juozas Gražys-*Viesulas***, g. 1919 m. Ramaškonių k., Andrioniškio vlsč. Žuvo 1949 02 13 Šiaulių k., Anykščių vlsč. **(680-GV)**

91. Vytauto apyg. partizanai. **(1596)**

92. Vytauto apyg. partizanai: **Balys Berčius-*Žvangutis***, g. 1929 m. Bajorų k., Tauragnų vlsč.; **Jonas Saulius-*Viršaitis***, g. 1924 m. Pagrandos k., Tauragnų vlsč.; **Vladas Vilūnas-*Kiškis***, g. Radžiūnų k., Daugailių vlsč.; **Klemensas Meidus-*Lydekaitis***, g. 1925 m. Rukšėnų k., Tauragnų vlsč. Visi žuvo 1949 09 21 miške prie Lukošiūnų k. **(B-826)**

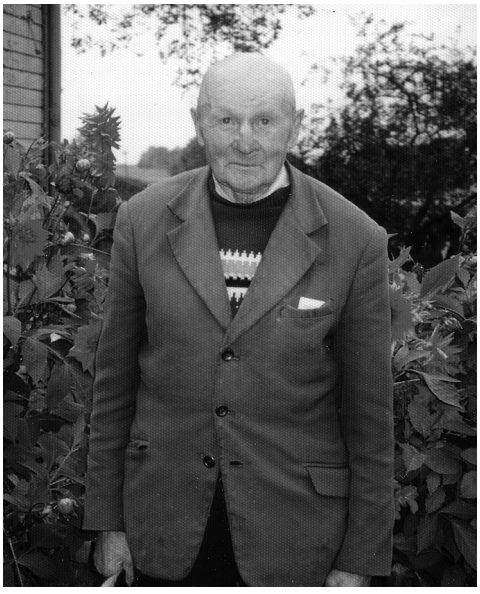
93. Partizano Leonardo Basio-*Švyturio* žmona su dukryte. Fotografuota 1949 08 10. **(B-1061)**

94. **Mykolas Valančiūnas-*Vaiduoklis*, *Aitvaras***, g. 1921 m. Tirmūnų k., Vyžuonų vlsč. Vytauto apyg. Liūto rnkt. Aušros būr. vadas. Žuvo 1948 03 27 prie Lemantiškio k. **(B-958)**

95. **Janina Vasiulytė-*Kaladytė*** iš Stirninės k., Ignalinos r. ir **Juozas Bulka-*Svajūnas*, *Skrajūnas***. Fotografuota 1944 m. per Mykolinės atlaidus Linkmenyse. **(1601)**

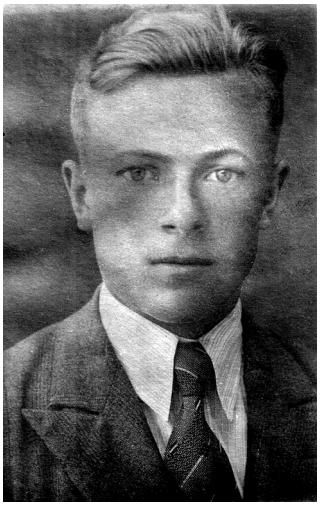
96. Partizanų būrio vadas **Kazys Zinkevičius-*Saldaitis***, g. 1916 m. Sūdalaukio k., Saldutiškio vlsč. Nuo 1946 m. gyveno Petkevičiaus pavarde, 1953 m. suimtas ir teistas 25 m. lagerio. Fotografuota 2002 m. Duoniūnų k., Kupiškio r. **(CD-266)**

97. Vytauto apygarda: **Stanislava Vasiulytė**, partizanas **Alfonsas Mačiulis-*Kariūnas***, ***Majoras*** iš Ripaičių k. ir **Janina Vasiulytė-*Kaladytė***. **(1607)**

98. Kunigas **Juozas Bulka**, buvęs Vytauto apyg. partizanas slapyvardžiais *Svajūnas*, *Skrajūnas*, vėliau MGB ag. *Bimba*. Fotografuota 2008 m. Baltarusijoje. **(CD-294)**

99. **Pranas Švilpa-*Barzdyla*, *Ąžuolas*, *Abstinentas***, g. 1920 m. Labeikių k., Leliūnų vlsč. 1945 04–06 sukūrė ir vadovavo Sakalo rnkt. partizanų štabui. Vėliau legalizavosi A. Stankevičiaus pavarde ir dirbo Šeduvos gimnazijos direktoriumi. 1947 m. suimtas ir užverbuotas, bet medžiagos neteikė, slapstėsi iki 1952 10 18. Suimtas ir nuteistas mirties bausme. **(B-805)**

100. Vytauto apyg. Sakalaičio būr. partizanai. **(CD–211)**

101. **Vincas Kaulinis-*Miškinis***, g. 1912 m. Peterburge, nuo 1920 m. gyveno Biliūnų k., Vyžuonų vlsč. 1947 m. paskirtas Vytauto apyg. vadu. Žuvo 1949 03 24 Utenos vlsč., Nolėnų k., J. Šimonėlio sodyboje. Fotografuota 1947 07 31. **(B-1071)**

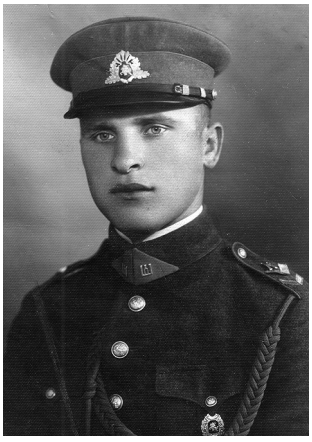
102. Vytauto apyg. Sakalaičio būr. partizanai. Stovi: 5-tas **Balys Gaivenis-*Voveraitis***, 6-tas **Jonas Bitkevičius-*Sakalaitis***. **(CD-212)**

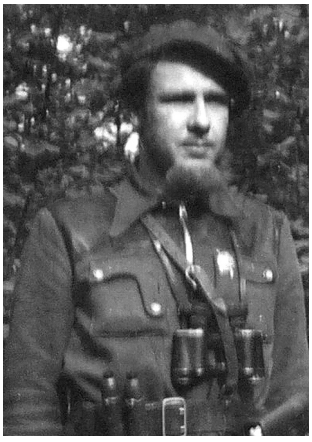
103. Vytauto apyg. Kuktiškių apyl. partizanai: **Jonas Juodka-*Vėžys***, g. 1926 m. Avižieniškio k., Tauragnų vlsč. Žuvo 1951 04 14; **Balys Graužinis-*Uosis***, g. 1925 m. Buitūnų k., Kuktiškių vlsč. Trimito būr. vadas. Žuvo 1951 03 19 Pakiaunyje. **(A-691)**

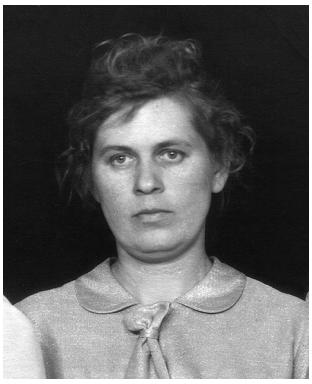
104. Vytauto apyg. Lokio rnkt. partizanai. Guli: **Antanas Bulka-*Kuršaitis***, ***Dainius***, **Juozas Stanėnas-*Lizdeika***, ***Aukštaitis***, **(?)** ir **(?)**. Stovi: **Balys Šidlauskas-*Dobilas***, **Juozas Bulka-*Skrajūnas*** (MGB **ag. *Bimba***), **Vladas Juozapavičius-*Papartis, Šarūnas*** ir **Pranas Ramanauskas-*Liepa***, kilęs iš Pagrandų k., Degučių vlsč. Lietuvos kariuomenės leitenantas, vienas iš ginkluotos rezistencijos sąjūdžio kūrėjų Zarasų apskrityje. Žuvo 1950 10 28 Ripaičių k., Saldutiškio vlsč., T. Mačiulienės klojime. Gindamasis nušovė du rusų enkavedistus; **Pranas Račinskas-*Žaibas***, ***Drugelis,*** Lokio rnkt. vadas. Fotografuota 1949 m. gegužės mėn. **(CD-253)**

105. Vytauto apyg. partizanų būr. vadas **Jonas Žemaitis-*Maumedis***, g. 1916 m. Butėnų k., Svėdasų vlsč. Žuvo 1948 03 01 Katlėrių k. Fotografuota 1940 m., kai jis buvo Kauno karo policijos m-klos kursantas. **(B-862)**

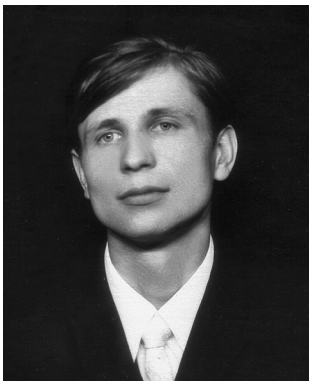
106. **Pranas Pašilys-*Žaibas***, g. 1918 m. Plepesiškių k., Užpalių vlsč., Utenos r. 1950 m. sužeistas, gavęs fiktyvius dokumentus, gyveno legaliai. 1952 03 23 Telšiuose suimtas, nuteistas ir 1952 11 18 Maskvoje, Butyrkų kalėjime, sušaudytas. **(CD-272)**

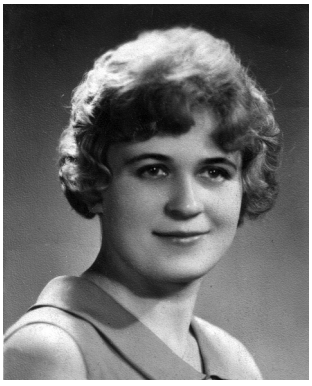
107. **Lionė Bronė Čibiraitė** (dukra), 1972 m. **(CD–296)**

108. **Vitalija Čibiraitė-Bugienė** (dukra), 1953 m. (**CD-310)**

109. **Evaldas Antanas Čibiras** (sūnus), 1972 m. **(CD-273)**

110. **Nijolė Angelė Čibiraitė-Vasiliauskienė** (dukra), 1968 m. **(CD-297)**

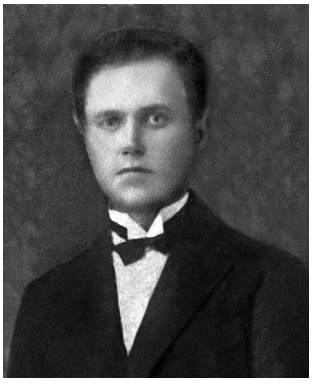
111. **Paulina Tijūnėlytė-Čibirienė** (motina), 1933 m. **(CD-307)**

112. **Petras Algirdas Čibiras** (sūnus), 1972 m. **(CD-274)**

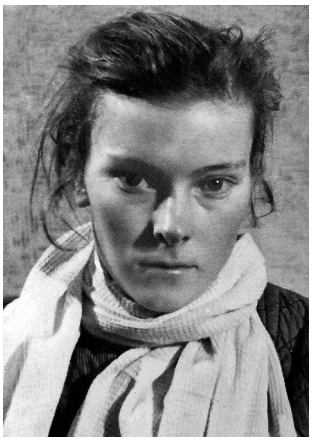
113. **Teofilė Tijūnėlienė** (senelė), 1938 m. **(CD-306)**

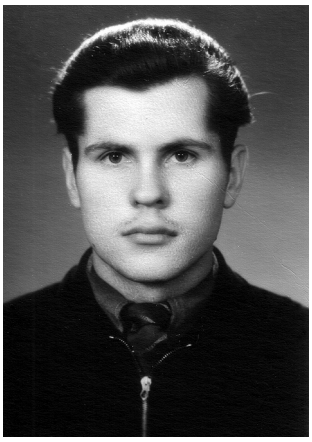
114. **Juozas Čibiras** (tėvas), 1933 m. **(CD-284)**

115. **Juozas Čibiras** (sūnus), 1980 m. **(CD-291)**

116. **Ona Streikutė-*Rūta*** 1949 m. tardymo metu Rokiškio MGB. **(CD-275)**

117. Partizanų ryšininkas **Adolfas Bulovas**, g. 1935 17 13 Kalpokiškio vnk., Rokiškio vlsč. Fotografuota 1960 m. **(CD-316)**

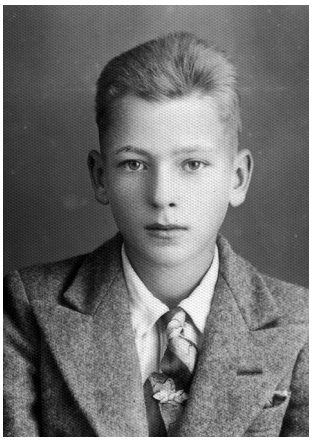
118. **Diana Glemžaitė-Bulovienė** (autoportretas), g. 1925 m. Žuvo 1949 m. rudenį Plunksnuočių miške, bunkeryje, Juodupės vlsč., Rokiškio r. **(CD-285)**

119. Vytauto apyg. Lokio rnkt. partizanai **Albinas Dručkus-*Sūnus*** ir **Juozas Streikus-*Stumbras***. **(CD-276)**

120. Vytauto apyg. Lokio rnkt. partizanai **Antanas Vartibavičius-*Tėvas*** ir **Izidorius Streikus-*Girėnas***. **(CD-279)**

121. **Bulovas Jonas-*Vėjas***, g. 1926 m. Kalpokiškio vnk., Rokiškio vlsč. Žuvo 1947 12 17 Žiobiškyje. **(CD-320)**

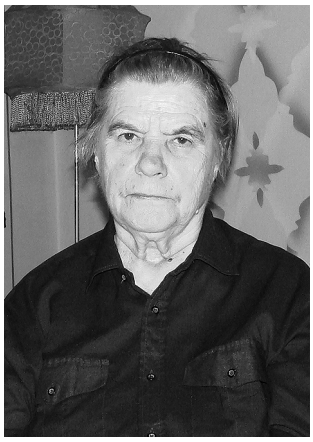
122. Vytauto apyg. V. Palepšio būr. partizanas **Albertas Tijūnėlis**. Žuvo 1945 m. gegužės mėn. Ginučių k., Ignalinos r. Fotografuota 1942 m. **(CD-299)**

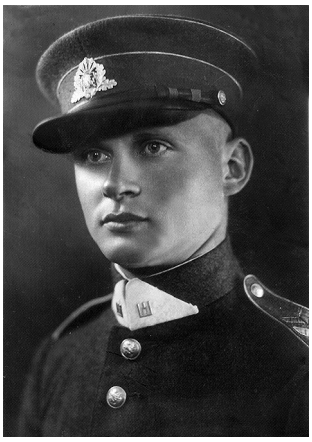
123. Vytauto apyg. kunig. Margio rnkt. partizanai broliai **Bulovai – Juozas-*Iksas*** ir **Antanas-*Budrys***. **(CD-290)**

124. Partizano A. Radzevičiaus-*Tarzano* sesuo **Birutė Radzevičiūtė**, g. 1931 m. Pusvarsnėlių k., Švenčionėlių r. Suimta 1951 08 31 miške netoli Kraujalių k., Molėtų r. **(CD-302)**

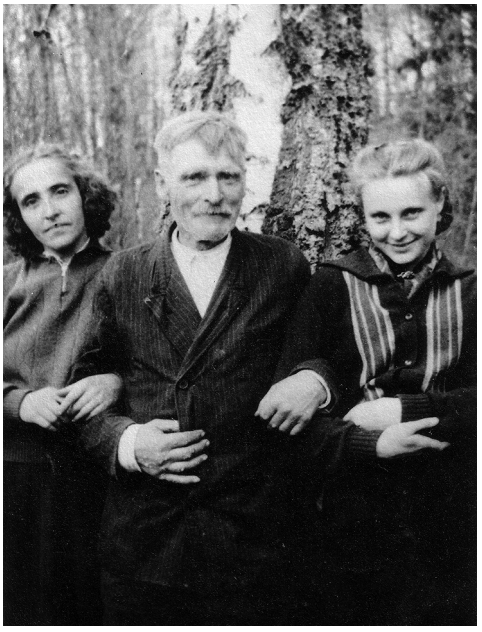
125. **Felicija Zinkevičiūtė-Bacevičienė-*Laimė***, g. 1924 m. Minčioje, Utenos r. Fotografuota 2008 06 11 Jurbarke. **(CD-303)**

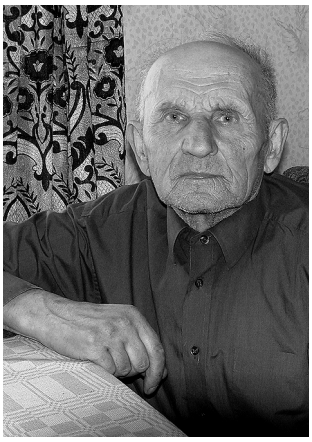
126. **Vytautas Kalytis**, g. 1929 m. Kauliniškio k., Utenos vlsč. Žuvo 1944 12 14 K. Guobužo sodyboje Gaspariškių k. (B. Kalyčio-*Siaubo* brolis). **(B-936)**

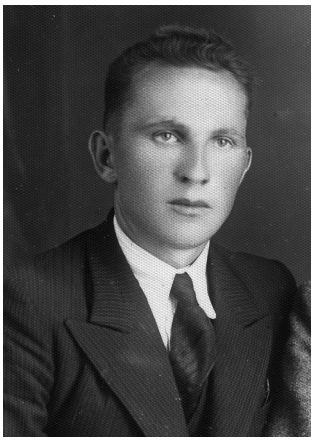
127. **Vytautas Petravičius-*Alkas*, *Benius***, g. 1923 m. Juknėnų k., Daugailių vlsč. (vidurinės įstrižainės viršuje). Žuvo 1945 06 17 Biliakiemyje. **(CD-300)**

128. **Liucija Klaucona-Ražinskienė** (dukra), **Antanas Klauconas** (tėvas), **Valė Streikutė-*Piemenaitė***. 1949 m. vasarą ir 1950 m. žiemą Klauconai globojo lietuvius partizanus, pas juos gyveno Valė Streikutė. Klauconai gyveno Pruodės viensėdyje prie Subatės Latvijoje. **(CD–336)**

129. Partizanų ryšininkas **Bronislovas Tumėnas**, g. 1927 m. Kubilių k., Daugailių vlsč. Fotografuota 2008 04 28. **(CD-308)**

130. **Vladas Vikanis-*Virėjas***, g. 1906 m. Stumbrių k., Žiobiškio apyl., Rokiškio r. (partizanas iki 1947 m.). Legalizavosi ir perėjo tarnauti į MGB SG, kur veikė nuo 1948 m. iki 1957 m. kaip MGB ag. *Uosis*. Gyveno fiktyvia Kasperavičiaus pavarde. **(CD–319)**

131. **Antanas Bagočiūnas-*Dūmas*** iš Smalinos k., Andrioniškio vlsč. Vytauto apyg. štabo narys, Jovaro kuop. vadas. Žuvo 1951 04 14 Niūronių k. Išniekintas prie Anykščių skrebyno. **(616-GV)**

132. Nežinoma partizanė. **(CD–298)**

133. Vyžuonų krašto partizanai: **Antanas Morkūnas-*Diemedis***, **Bronius Kalytis-*Siaubas*** ir **Mykolas Guobužas-*Šaulys***. **(B-893)**

134. Lietuvos 1920 m. nepriklausomybės kovų savanoriai. Pirmas iš kairės Vytauto apyg. partizanų būrio vadas **Antanas Streikus-*Tamošiukas***, partizanų Streikų: Juozo, Izidoriaus, Valės ir Onos tėvas. **(CD–339)**

135. **Juozas Zabulionis**, g. 1918 m. Šileikių k., Vyžuonų vlsč. Dirbo Utenoje NKVD vairuotoju ir palaikė ryšį su partizanais. Žuvo 1946 m. Utenoje su žmona ir dukrele. **(B-913)**

136. Vytauto apyg., *Tamošiuko* būrio partizanės seserys **Streikutės**: **Ona-*Rūta*** ir **Valė-*Piemenaitė***. **(CD–340)**

137. **Kazys Bubulis**-***Algimantas*** iš Trakų k., Salako vlsč. Žuvo 1947 11 15; **Pranas Račinskas**-***Žaibas*** iš Geibų k., Salako vlsč. Žuvo 1951 01 21 (ar 27 d.?); **Antanas Burauskas**-***Kadugys***, ***Karklinis*** iš Ažėnų k., Salako vlsč. Žuvo 1949 06 06; **Petras Cicėnas**-***Žalgiris*** iš Daubariškės k., Daugėliškio vlsč. Žuvo 1950 03 10; **Jonas Čičelis**-***Leopardas*** iš Garbšių k., Salako vlsč. Žuvo 1951 04 10; **Antanas Skunčikas**-***Kaltas*** iš Makninlaukio k., Daugėliškio vlsč. Žuvo 1947 11 15; Vytauto apyg. partizanas **Kazys Kaladinskas**-***Erškėtis*** iš Želmeniškės k., Salako vlsč. Žuvo 1947 11 15. **(B-1063)**

138. **Leonardas Basys**-***Švyturys***, ***Pavasaris*** iš Dainių k., Ignalinos r. Žuvo 1950 04 Baltarusijos pusėje, buvo išniekintas Lintupio miestelyje; **Jonas Makauskas**-***Šilas*** iš Kalvesalio k., Ignalinos vlsč. Žuvo 1951 09 28 Mikalinės k., Ignalinos r. **(B-1074)**

139. Vytauto apyg. Tigro rnkt. partizanai. Sėdi: **(?)**, **Petras Cicėnas-*Žalgiris***, **Jonas Čičelis-*Leopardas***. Stovi ir klūpi: **(?)**, **(?)**, **(?)** ir **Kazys Kaladinskas-*Erškėtis***. (**B-1078**)

140. Vytauto apyg. Liūto rnkt. 2-os Beržo kuop. Viesulo būr. partizanas **Silvijus Urbonas-*Lapinas***, g. 1916 m. Daroniškio k., Molėtų vlsč. Žuvo 1949 09 28 prie Papiškių k., Alantos vlsč. **(CD-344)**

141. Kęstučio ir Tauro apygardų partizanų vadų susitikimas (nuotr. peršauta). Priekyje: **Adolfas Ramanauskas-*Vanagas*** ir **Robertas Gedvilas-*Remigijus***. Antroje eilėje: **(?)**, **Juozas Jankauskas-*Demonas***, **Juozas Leškys-*Napalys*, *Algis*, *Poetas***, **Petras Zaburskis-*Svajūnas***, **(?)**. Stovi: **Urbantas (Urbonas) Dailidė-*Tauras***, **Juozas Kisielius-*Genius***, **(?)**, **Aleksandras Grybinas-*Faustas***, **Antanas Rekešius-*Vytautas***, **Henrikas Danilevičius-*Vidmantas***, ***Neringas*** ir **Vladas Mišeikis-*Tarzanas***. **(518-GV)**

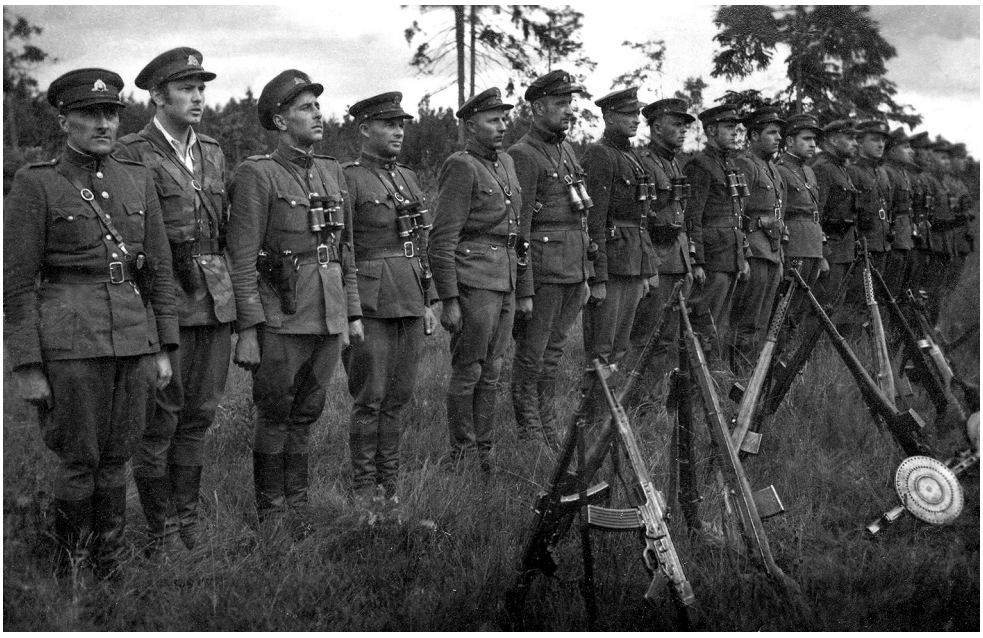
142. **Juozas Leškys-*Napalys*, *Algis*, *Poetas***, g. 1922 m. Butrimų k., Jurbarko r. Nuo 1944 m. Kęstučio apyg. Girdžių būr. partizanas, 1949 m. su H. Danilevičiumi persikėlė į Rytų Lietuvą. Abu žuvo 1949 11 01 Šimonių girioje; **Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*, *Neringas***, g. 1922 m. Imbrade, Zarasų apskr. Nuo 1948 m. Kęstučio apyg. vadas. **(052-GV)**

143. Kęstučio apyg. partizanai. Guli: **Andrius Cinovas-*Saidas***, g. 1926 m. Puikių k. Gaurės vlsč. Žuvo 1951 07 07; **Antanas Mockus-*Tautvydas***, g. 1904 m. Purviškių k., Gaurės apyl. Suimtas 1954 m. ir sušaudytas. Stovi: **Rapolas Marcinkus-*Jovaras***, g. 1910 m. Zaltriškių k., Gaurės vlsč. Žuvo 1950 06 16 prie Buveinių ežero, Sakalinės miške; **Viktoras Bakutis-*Strazdelis***, Lelijos būr. partizanas. Žuvo 1951 12 18 Šilutės r., netoli Rambyno kalno; **Nausėda Vincas-*Arvydas*, *Kerštas***, g. 1928 m. Vališkių k., Tauragės vlsč. Žuvo 1957 m. Bitėnuose, Šilutės r. **(1476)**

144. Vytauto apyg. Tigro rnkt. vadas **Leonardas Basys-*Švyturys***, ***Pavasaris***. **(B-1075)**

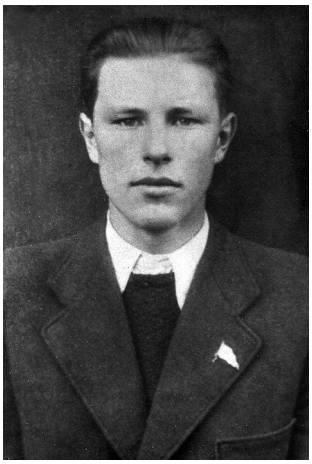
145. Kęstučio apyg. *Aluntos*, vėliau *Judručio* vadovaujamas būrys, kuris veikė Jurbarko, Eržvilko ir Tauragės miškuose. Šeštas iš kairės – **Antanas Bandzinas-*Judrutis***, g. 1907 m. Zaltriškių k., Gaurės vlsč. 1950 06 16 paimtas gyvas prie Buveinių ežero, Eičių girininkijoje. Nukankintas ir sušaudytas.

146. **Mečislovas Dargužas-*Aras***, g. 1926 m. Mišučių k., Šilalės vlsč. Kęstučio apyg. 3-ios kuopos partizanas, poetas, partizaninių dainų kūrėjas. Žuvo 1948 09 15. Nusifotografavęs su pistoletu, kurį jam davė Šilalės MGB viršininkas Michailas Michejevas. **(1570)**

147. Kęstučio apyg. Skirsnemunės būr. partizanas **Adolfas Paškauskas-*Vanagas***, g. 1919 m. Paulių k. Žuvo 1946 06 19 Jakaičiuose, Skirsnemuniškių mūšyje. **(1581)**

148. **Bronius Aksamitauskas-*Toleikis***, g. 1928 m. Jokūbaičių k., Jurbarko vlsč. Nuo 1948 m. Kęstučio apyg. Pavidaujo būr. partizanas. Suimtas, teistas 25 m. lagerio. Žuvo lageryje. **(1582)**

149. **Telesforas Kisielius-*Bitinas*, *Česlovas***, g. 1915 m. Pavidaujo k., Eržvilko vlsč. Pirmasis Kęstučio apyg. Pavidaujo partizanų būr. organizatorius ir vadas. Žuvo 1946 02 14 Ridikiškių k., Eržvilko vlsč. pas Jackį. **(1583)**

150. Kęstučio apyg. partizanas **Juozas Nausėda-*Vaišnoras***, g. 1926 m. Vėžaičių k., Gaurės vlsč. Žuvo 1947 04 04 Paparčiuose, Šimkaičių vlsč. **(1572)**

151. Kęstučio apyg. Aido būr. partizanas, Skirsnemunės būr. vadas **Kazys Šimkus-*Liudas***, g. 1922 m. Rotulių k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1946 m. Globių miške. **(1575)**

152. Kęstučio apyg. Skirsnemunės būr. partizanas **Stasys Šimulynas**, g. Vacloviškių k. Žuvo prie Raseinių. **(1577)**

153. **Leonas Laurinskas-*Liūtas***, g. 1926 m. Graužų k., Tauragės r. Kęstučio apyg. Lydžio rnkt. 3-ios kuop. 1-o būrio partizanas. **(A-887)**

154. Kęstučio apyg. partizanai: **Juozas Leškys-*Napalys*, *Algis*, *Poetas***, (?) ir **Juozas Kisielius-*Genius*,** g. 1917 m. Pavidaujo k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1953 m. kovo mėn. **(A-856)**

155. Užpalių apyl. partizanai: **(?)**, **Vincas Laucius-*Kirvis***, g. 1909 m. Stabulankių k., Leliūnų vlsč. Žuvo 1950 04 05; **Jurgis Vasiljevas-*Kietis*** ir **Stasys Morkūnas-*Senelis***, g. 1912 m. Kunigiškių k., Vyžuonų vlsč. Žuvo 1947 06 23 Šimonių girioje, prie Ertėjų k., Svėdasų vlsč. **(B-894)**

156. **Petras Oželis-*Jaunutis***, g. 1932 m. Lekiškės k., Švėkšnos vlsč. Kovojo Kęstučio apyg. Pušies rnkt. Vilko būryje. Žuvo 1959 05 04 Buišių k., Kvėdarnos vlsč. **(K-91)**

157. Kęstučio apyg. partizanas **Pranas Radžius-*Girėnas***, g. 1933 m. Nasvytėlių k., Šilalės r. Žuvo 1955 09 02 apnunuodytas (ir užmuštas) Lomos k., Piliakalnio apyl., netoli Kvėdarnos. **(K-88)**

158. Kęstučio apyg. partizanai: broliai **Leonas Urbonas-*Kęstutis***, g. 1936 m. Bumbuliškės k., Švėkšnos vlsč. Partizanavo 1954–1955 m. Suimtas 1955 m. apnuodytas, teistas 10 m. lagerio, kalėjo Klaipėdos kalėjime ir Mordovijoje. Gyvena Karaliaučiaus krašte; **Felikas Urbonas-*Algirdas***, g. 1937 m. Žuvo 1959 05 04 Buišių k., Šilutės r. **(K-95)**

159. Kęstučio ir Tauro apyg. vadovybės nariai, 1949 m.: **Antanas Liesis-*Idenas***, ***Tvanas***, **Aleksandras Milaševičius-*Ruonis***, **Sergijus Staniškis-*Litas*** ir **Vacys Ivanauskas-*Vytenis***. **(CD-20)**

160. Kęstučio apyg. Pavidaujo būr. partizanai, 1948–1949 m.: **Antanas Rekešius-*Vytas***, g. 1913 m. Rukšnių k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1952 m.; **Juozas Žagaras-*Girdenis***, g. 1926 m. Tupėnų k., Skaudvilės vlsč. Paimtas gyvas pasaloje, tardant nukankintas 1952 08 02; **Jonas Vilčinskas-*Algirdas***, ***Svajūnas***, g. 1930 m. Paantvardžio k., Jurbarko r. Žuvo 1953 09 18. **(1584)**

161. Kęstučio apyg. partizanų būrys, apie 1948 m. Sėdi: **Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas***, **Albertas Norkus-*Starkus***, ***Linksmutis***, **Jonas Žemaitis-*Vytautas***, **Pranas Strainys-*Pranciškus*** ir (?). Stovi: **Steponas Venckaitis-*Bijūnas***, ***Algis***, **Mečys Orlingis-*Vakaris***, **(?)**, **(?)**, **(?)**, **(?)**, **Antanas Seneckas-*Siaubas***, ***Žaibas***, **Antanas Liesis-*Idenas***, **(?)**, **Vytautas Gužas-*Kardas*** ir **Česlovas Remeikis-*Plienas***. **(CD-60)**

162. Kęstučio apyg. Saturno būr. partizanas **Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas***, g. 1927 m. Užšešuvių k., Batakių vlsč. Suimtas sužeistas 1948 m. Purviškių miške ir nukankintas tardymo metu Kauno kalėjime. **(CD-124)**

163. **Zenonas Paulikas-*Klajūnas*, *Plunksna***, g. 1928 m. Pakarčemio k., Šilalės r. Kovojo Kęstučio apyg. Žalgirio būryje. Nuo 1949 m. Šalnos rnkt. žvalgybos štabo viršininkas. Suimtas apnuodytas 1950 05 07 ir sušaudytas. **(CD-271)**

164. Kęstučio apyg. Dariaus rnkt. Vilko būr. partizanas **Stasys Eitutavičius-*Žaibas***, g. 1924 m. Stemplių k., Švėkšnos vlsč. Žuvo 1954 m. rudenį Kurmių k., Judrėnų apyl., Kosto Jocevičiaus sodyboje. **(K-87)**

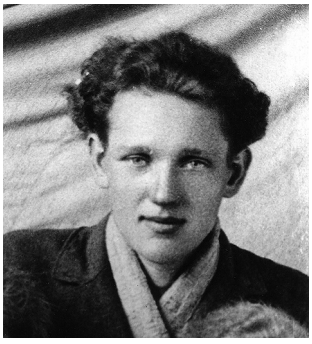
165. Kęstučio apyg. Šalnos rnkt. Butegeidžio būr. vadas **Pranas (Fridrikas**, **Francas**, **Fricas) Gaubtys-*Vytautas***, ***Mindaugas***, g. 1913 m. Steponiškių k., Piktupėnų vlsč. Suimtas apnuodytas 1950 m. ir užverbuotas MGB agentu, vėliau pasikeitė į Rimkaus pavardę, gyveno Jonavoje, Kaliningrado sr. Mirė 1989 m. **(CD-345)**

166. Išniekinti žuvę žemaičių partizanai. **(CD-313)**

167. Neatpažinti Kęstučio apyg. partizanai. **(CD-43)**

168. Kęstučio apyg. partizanas **Grevys Steponas-*Verpetas***, g. 1923 m. Pajūrio k., Rietavo vlsč. Žuvo 1951 01 13 Rusinų mokyklos kieme, Veiviržėnų vlsč. **(CD-2)**

169. Partizanas **Leonas Laurinskas**-***Liūtas*** prie koplytstulpio paskutiniesiems žuvusiems (1959 05 04) Kęstučio apyg. partizanams P. Oželiui-*Jaunučiui* ir F. Urbonui-*Algirdui* šioje sodyboje Buišių k., Kvėdarnos apyl., 2007 05 11. **(CD-295)**

170. **Pranas Trijonis**-***Jaunutis***, g. 1927 m. Driežų k., Šilalės vlsč. Kęstučio apyg. Gintaro, Žaibo, Šerno ir Drąsučio būr. partizanas, nuo 1949 m. Šalnos rnkt. štabo viršininkas. Suimtas apnuodytas 1950 05 07 kartu su Z. Pauliku, S. Žičkumi ir sušaudytas. **(CD-270)**

171. Kavaliauskų šeima, 1934 m. **Aldonas Kavaliauskaitė**, **Celina Kavaliauskienė** (motina), **Birutė Kavaliauskaitė**, **Juozas Kavaliauskas** (tėvas) ir **Antanas Kavaliauskas** (vėliau – partizanas ***Diemedis***). **(CD-350)**

172. **Stasys Kulys-*Briedis***, g. 1914 m. Petrograde, gyv. Rokiškio r., Kalnočių k. Panevėžio Žaliosios girios Žaliosios rnkt. paskutinis vadas. Žuvo 1953 02 25 Panevėžio r., Gitėnų miške, netoli Vėžiukų k., Panevėžio r. su Juozu Galiausku-*Martinu* išduoti MGB patikimo asmens Šablevičiaus; **Juozas Šomka-*Čerčilis***, ***Milotas***, g. 1912 m. Panevėžio r., Trakelių k. Mindaugo tėv. vadas, nuo 1952 m. Žaliosios rnkt. štabo viršininkas ir KLT prokuroras. Sušaudytas 1953 11 03 Juškų sodyboje, prie Bernatonių k., Panevėžio r. B. Kalyčio vadovaujamų agentų smogikų. **(CD-305)**

173. Kęstučio apyg. partizanai. Sėdi: **Domas Striauka-*Žvainys***, g. 1929 m. Misgirių k., Judrėnų vlsč. Žuvo 1953 03 19 Endriejavo vlsč.; **Petras Oželis-*Jaunutis***; **Stasys Eitutavičius-*Žaibas***, g. 1926 m. Stemplių k., Švėkšnos vlsč. Žuvo 1954 m. Kurmių k., Judrėnų apyl., Jocevičiaus sodyboje; **Antanas Jonušas-*Vilkas***; **Steponas Venskus-*Švytrūnas***, g. 1923 m. Kinderalių k., Rietavo vlsč. Vilko būr. Pilies sk. vadas. Stovi: **Vaclovas Gailius-*Trimitas***, g. 1928 m. Kurmių k., Švėkšnos vlsč. Žuvo 1952 09 30 Gvaldų k. pas Dyglį pasaloje; **Genovaitė Gailienė-Gumuliauskaitė-*Danutė***, g. 1930 m. Pelaičių k., Rietavo vlsč. Suimta 1953 02 24 ir amnestuota; **Mečys Bačkauskas-*Kantas***, g. 1920 m. Gvaldų k., Kvėdarnos vlsč. Žuvo 1952 12 25 Misgirių miškelyje; **Bronius Bačkauskas-*Bijūnas***, g. 1922 m. Žuvo 1955 09 09 Šerlaukyje, Stemplių apyl.; **Juozas Tautkevičius-*Genys***, g. 1902 m. Užventyje, Kelmės r. Suimtas apnuodytas 1954 06 20. Mirė lageryje; **Veronika Venskutė-*Verikė***, g. 1929 m. Kinderalių k., Judrėnų vlsč. Žuvo 1953 03 19 prie Kapstų bunkeryje. **(K-96)**

Iš ALGIRGO ANDRIJAUSKO *prisiminimų*

Užrašyta Kaune
2003–2006 m.

Apie tėvus ir vaikus, gyvenusius sunkiaisiais pokario metais

XX a. pradžioje tarp didžiausių Europos valstybių susiformavo priešiški ekonominiai-politiniai santykiai, kurie buvo sprendžiami karinės agresijos būdu. Nuo to kentėjo jų kaimynės – mažosios valstybės. Po Pirmojo pasaulinio karo sunkiai susikūrusi nepriklausoma Lietuva nukentėjo pirmiausia nuo Lenkijos, kuri, sulaužiusi Suvalkų sutartį, 1920 m. užgrobė ir aneksavo Suvalkų ir Vilniaus kraštą su sostine Vilniumi. 1939 m. kovo mėn. Vokietija atplėšė nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą. Netrukus Lietuva patyrė tris okupacijas: 1940 m. – rusų, 1941 m. – vokiečių, 1944 m. – antrą kartą rusų, kurios pareikalavo trečdalio Lietuvos gyventojų aukų.

Vokietijos ir Sovietų Sąjungos diktatoriai Hitleris ir Stalinas, būdami priešingų politinių-ideologinių pažiūrų, vedė tarpusavio diplomatinį flirtą, bet kartu puoselėjo slaptus ketinimus. Jų užsienio reikalų ministrai Ribbentropas ir Molotovas 1939 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje pasirašė šių valstybių tarpusavio nepuolimo paktą. Pridedamaisiais slaptais protokolais šios valstybės pasidalijo įtakos sferas Lenkijoje ir Rumunijos pasienyje, o Pabaltijo valstybės ir Suomija buvo paliktos Sovietų Sąjungos „globai“. Netrukus Vokietija užpuolė Lenkiją (1939 09 01), po dviejų savaičių iš kitos pusės ją puolė – Sovietų Sąjunga. Iš Rumunijos pastaroji „atvadavo“ rumunams gimininga Besarabiją.

1940 06 15–17 Sovietų Sąjungos Raudonoji armija (toliau – *R. A.*) okupavo Lietuvą, Latviją, Estiją. Vienu metu jose organizavo „liaudies seimų“ rinkimus ir, kolaborantams paprašius, visas priėmė į Sovietų Sąjungos sudėtį. Stalinas kėsinosi ir į Suomiją, bet ji nuolaidų nedarė. Užpulta 1939 11 28 ji apgynė savo nepriklausomybę, bet prarado gimininga karelų tautos teritoriją.

Lietuvoje okupantai paralyžiavo senąsias valdymo struktūras, likvidavo kariuomenę. Sustiprėjo fizinis ir dvasinis visuomenės engimas, padažnėjo gyventojų suėmimai. Tai skatino Lietuvoje antisovietinį pasipriešinimą.

1941 m. birželio mėn. 14–18 d. įvykę masiniai Lietuvos gyventojų trėmimai į Sovietų Sąjungos tolimuosius šiaurės ir rytų rajonus sukėlė didelį tautos pasipiktinimą, neviltį.

1941 06 22 prasidėjęs Vokietijos–Sovietų Sąjungos karas nutraukė gyventojų trėmimus ir daugumą lietuvių užvaldė išsigelbėjimo nuotaikos. 1941 06 23, 9 val., Lietuvos aktyvistų fronto (toliau – *LAF*) štabas Kaune per radiją paskelbė nepriklausomos Lietuvos atkūrimą ir laikinosios vyriausybės sudėtį. Nelaukdami vokiečių, Kauno sukilėliai išlaisvino miestą ir trumpam atkūrė Lietuvos nepriklausomybę. Kauno radiofoną vokiečiai užėmė trečią karo dieną, o per išlaisvintą miestą jie pražygiavo beveik paradinės rikiuotės tvarka (1941 06 25).

LAF sukilėlių (dabar Birželio 23-osios sukilėlių) grupės organizavosi visose Respublikos apskrityse, daugelyje valsčių ir net kaimuose. Teigiama, kad sukilime dalyvavo arti 100 000 Lietuvos gyventojų, žuvo per 4000 sukilėlių. Norėdami

neleisti sunaikinti kalinių, 1941 06 24 Zarasų miesto sukilėliai iš bažnyčios bokšto apšaudė kalėjimą, kurio kieme enkavedistai jau spėjo nužudyti Zarasų apskr. komendantą plk. ltn. Igną Pašilį. Sukėlus sumaištį, kalėjimo prižiūrėtojai pabėgo, o kaliniams buvo atvertos kamerų durys. Traukdamiesi iš Zarasų, enkavedistai prie Smėlynės kankindami nužudė Zarasų bibliotekos vedėją Joną Petniūną, savanorį Povilą Gabrusevičių, mokytoją Juozą Chmieliauską (cit. 2, L. Musteikis). Matyt, toje sumaištyje kilo Zarasų miesto gaisras, per kurį sudegė jo centras. Vokiečių kariuomenė užėmė Zarasus po gaisro, 1941 06 26 vidurdienį. Vėliau sovietinė propaganda tvirtino, kad miestą sudegino vokiečiai. Bet vietiniai gyventojai žinojo, kad tai melas.

Prasidėjęs karas, nužudyti zarasiečiai, didelis miesto gaisras ir kilęs padegimų kaimuose pavojus vertė žemdirbius baimintis ir imtis savisaugos veiksmų. Tėviškėnų sukilėlių būrys susikūrė Imbrado vlsč., Tabaro kaime, per 4–5 km nuo Zarasų. Sukilėlių būrio tikslas buvo patruliuojant saugoti kaimų sodybas nuo galimų padegimų. Pavieniai besitraukiantys raudonarmiečiai galėjo rasti prieglobstį šalia Ustronių esančiose rusų sentikių sodybose bei abipus Tabaro kaimo esančiuose rusų kaimuose – Aleinikuose, Ažuožeriškėse. Čia gyveno carinės Rusijos atkeltų kolonistų palikuonys. Jų kaimų gausiau randama Zarasų, Rokiškio, Jonavos, net Raseinių apylinkėse. Tai gana uždaro gyvenimo būdo visuomenė. Senimas nekalbėjo lietuviškai. Dauguma jų su džiaugsmu sutiko pirmą sovietinę okupaciją, noriai dalyvavo naujos valdžios renginiuose, „raudonosiose gurguolėse“, jaunimas stojo į komjaunimą. Tėviškės apylinkės pirmininku valdžia paskyrė beraštį Snetkovą Jakovą, o jo sekretoriumi – pusbrolio Isajaus sūnų Snetkovą Sergejų.

Stebina paprastų mūsų kaimo žmonių laikysena trėmimų ir pirmų karo dienų įtampos akivaizdoje – jie nebuvo mankurtai, nepasidavė baimei ir parodė pilietinės pareigos supratimą. Būrio narius instruktavo Zarasų savisaugos kuopos vadas kap. Afanasijus Kazanas. Tabaro sukilėlių būrys veikė apie 2 mėn. Pagal A. Andrijausko, A. Juodvalkio, J. Šileikio grupinės baudžiamosios bylos duomenis, sukilėlių būriui priklausė 8 vyrai: Adolfas ir Juozas Andrijauskai (abu 1918–1920 m. nepriklausomybės kovų savanoriai), Petras ir Juozas Kuosos, Albertas Bikulčius, Stasys Vitas iš Tabaro k., Jurgis Šileikis iš Kovanų vienkiemio ir Antanas Juodvalkis iš Ustronių k. Tik 5 iš jų turėjo rusiškus šautuvus, kuriuos gavo iš Zarasų 1941 m. birželio mėn. 29–30 d. Kai būrys buvo likviduotas, jų šautuvus surinko Zarasų savisaugos kuopa.

Aptariant buvusią situaciją, galima neabejoti, kad tabariškiai patruliavo savo kaimų teritorijose (pradžioje beginkliai), patikrino kelis rusų kaimus (tą pripažino A. Juodvalkis). Tikėtina, kad jie galėjo sulaikyti vieną kitą atsilikusį raudonarmietį ir palydėti jį į Zarasus. Bet absoliučiai neįtikėtina, kad jie nušautų beginklį, nesipriešinantį raudonarmietį. Tai visai svetima taikingo būdo lietuviams žemdirbiams. Tikėtina, kad Zarasų LAF štabui jie atestavo pasižymėjusius sovietinės valdžios veikėjus.

Prasidėjęs karas nutraukė siaubingus trėmimus, o į rytus žygiuojanti vokiečių kariuomenė buvo laikoma išvaduotoja iš sovietinės okupacijos. Tuomet mūsų krašto valstiečiai nesugebėjo nuspėti Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir rezultatų, t. y.

Vokietijos pralaimėjimo ir antros sovietinės okupacijos. To nesugebėjo įžvelgti net išsilavinę žmonės, politikai: stalinistinė politika Lietuvoje, jos pavojaus baimė sukėlė tokį nesuvokiamą reiškinį – lietuvių daugumos santūrumą, neutralitetą vokiečių okupantų atžvilgiu, dažniausiai tik pasyvų pasipriešinimą kai kurioms nepriimtinoms okupacinės valdžios akcijoms. Žiaurus žydų naikinimas (holokaustas), Lietuvos gyventojų prievartinis išvežimas darbams į Vokietiją, gen. Plechavičiaus jaunimo rinktinės išvaikymas ir mokslo, kultūros, visuomenės veikėjų įkaitų uždarymas koncentracijos stovyklose parodė, kad vokiški ir sovietiniai okupantai buvo lygiaverčiai.

Vokiečių okupacijos pradžioje mūsų tėviškės apylinkėse nukentėjo dvi rusų šeimos. Snetkovo Isajaus sūnų – komjaunuolį Sergejų ir Kilikėjos Šepliakovos pirmą vyrą Loginą – pogrindžio komunistą, dalyvavusį ištremiant lietuvių šeimas, 1941 m. liepos mėn. pradžioje sušaudė Zarasų policija. Tėviškėnų – LAF sukilėlių pastangos, parodytos karo pradžioje, netrukus atsisuko prieš juos pačius. Prasidėjus antrai sovietinei okupacijai, buvo areštuoti visi sukilėlių būrio nariai. Jie apkaltinti sovietinės tėvynės išdavyste, taikių gyventojų persekiojimu, raudonarmiečių gaudymu ir šaudymu karui prasidėjus.

Apskritai iš Tabaro k. gyvenusių 8 šeimų NKVD areštavo 6, nuteisė 5 vyrus. Pirmi buvo areštuoti apylinkės seniūnas Juozas Kuosa ir jo padėjėjas Jonas Rinkevičius (1944 11 02). Mano tėvą Adolfą Andrijauską ir jo bendrabylius Antaną Juodvalkį bei Jurgį Šileikį areštavo 1944 12 14–23, tėvo brolį Juozą Andrijauską – 1945 01 27. Vėliausiai laisvės neteko Albertas Bikulčius (1946 08 16), nes su šeima pasitraukęs iš namų gyveno Daugpilyje.

Neabejotina, kad jiems sukurpti kaltinimai buvo nukentėjusių rusų šeimų priemonė suvesti sąskaitas, o enkavedistams – būdas papildyti sovietines kalinimo stovyklas beteise darbo jėga. Net jeigu ir būtų išvengta tų dviejų rusų tautybės vyrų sušaudymo, galima neabejoti, kad areštuotiems būtų užtekę kaltinimų vien už formalų dalyvavimą LAF būryje. Sovietiniai tardytojai ir NKVD kariniai tribunolai įvertino jų veiklą kaip grupinę SSRS išdavystę, kurią kvalifikavo pagal RSFSR BK str. 58–la, 58–11 ir nuteisė (Utenoje 1945 06 29) A. Andrijauską ir J. Šileikį po 20 m., A. Juodvalkį – 15 m., kitus, atskirai ir skirtingu laiku, – po 10 m. kalėti „Gulago“ kalinimo stovyklose.

Tabaro sukilėlių likimai susiklostė bemaž vienodai, išskyrus tris asmenis. Stasys Vitas buvo areštuotas 1945 m. sausio mėn. pabaigoje ir išvežtas Vorkuton neteistas. Ten ketinta jam sudaryti bylą, bet jos nesudarė ir po nepilnų metų Stasį Vitą paleido laisvėn (tai ypač retas atvejis). Mano motinos brolį Aleksą Saladžių areštavo 1945 02 02–04. Praėjus dviem paroms, jis mirė Zarasuose nuo tardymo metu patirtų sumušimų. Lietuvos kariuomenės puskarininkis Petras Kuosa vokietmečiu tarnavo Zarasų savisaugos kuopoje, vėliau Vydžiuose. Artėjant antrajai sovietinei okupacijai, naciai jį areštavo ir išvežė Vokietijon. Ten jis buvo sunkiai sužeistas. Po karo gyveno ir mirė Anglijoje.

Adolfo Andrijausko, Antano Juodvalkio ir Jurgio Šileikio grupinę baudžiamąją bylą skaičiau archyvo skaitykloje 1997 m., o Juozo Andrijausko, Juozo Kuosos ir Jono Rinkevičiaus – 2002 m. Apie Albertą Bikulčių žinias man suteikė jo sūnus Algirdas.

ADOLFO ANDRIJAUSKO, ANTANO JUODVALKIO, JURGIO ŠILEIKIO BAUDŽIAMOSIOS BYLOS SANTRAUKA

Nuteistiesiems sudarytos 2 bylos: sekamoji byla Nr. 3133 (21 l.), pradėta 1945 01 27, ir baudžiamoji – Nr. 3133/1292 (143 l.), pradėta 1945 01 21, baigta 1946 03 27. Bylų medžiaga surašyta rusiškai ranka, o kaltinamasis aktas ir nuosprendis – mašinraščiu. Sekamojoje byloje glaustai surašyti suimtųjų kilmės duomenys, sankcijų ir areštų nutarimai, numatyti kaltinimo straipsniai ir išvada, išvardyti kaltinimo liudytojai ir įrašytas nuosprendis.

Sekamojoje byloje Nr. 3133 sujungti: Jurgis Šileikis, Stepono, g. 1906 m., Adolfas Andrijauskas, Juozo, g. 1902 m., Juodvalkis Antanas, Jono, g. 1906 m.

J. Šileikis, g.1906 m. Zarasų apkr., Degučių vlsč., Degučių k. Prieš areštą gyveno Imbrado vlsč., Kovanų vienkiemyje. Kaltinamas tuo, kad išdavė SSRS, nes 1941 m. birželio mėn. įstojo į baltalietuvių sukilėlių būrį, su ginklu kovojo prieš sovietų valdžią. Dalyvavo „šukuojant" miškus, areštuojant, sušaudant Raudonosios armijos karius. Numatomas kaltinimo straipsnis – 58-1a.

A. Andrijauskas, g. 1902 m. Zarasų apskr., Paupynės vlsč., Dagilių k., išsilavinimas – 4 klasės. Prieš areštą gyveno Imbrado vlsč., Tabaro k. Kaltinimai ir straipsnis tokie patys.

A. Juodvalkis, g.1906 m. Zarasų apskr., Imbrado vlsč., Ustronių k. Prieš areštą gyveno ten pat. Kaltinimai ir straipsnis tokie patys.

Arešto sankcijas davė Zarasų apskr. prokuroras Močianov, visus tris areštavo ir arešto nutarimus užpildė Zarasų NKVD oper. įgaliotinis j. ltn. Dimitrov (jis tardė suimtuosius). Močianovas sankcijas areštuoti pasirašė: A. Andrijausko – 1945 01 05, J. Šileikio – 1945 01 05, A. Juodvalkio – 1945 01 27, t. y. praėjus atitinkamai 3, 2 ir 4 savaitėms po jų areštų.

KALTINIMO LIUDYTOJAI

Snetkov Isaj (byloje įrašytas kaip Tabaro k. gyventojas, nors gyveno per 2,5–3 km nuo jo), Šepliakova Kilikėja iš Ustronių k., Goršanov Nikifor iš Čepuliškių k., Kartašov Chariton iš Aleinikų k. Kaltinamiesiems pritaikyti Rusijos Federacijos BK str. 58–1a. Ir 58–11 (grupinė SSRS išdavystė).

NUOSPRENDIS

NKVD kariuomenės karinis tribunolas Utenoje 1945 06 29 nuteisė: Jurgį Šileikį ir Adolfą Andrijauską po 20 m., Antaną Juodvalkį – 15 metų kalėti kalinimo stovyklose su teisių apribojimu 5 metams ir turto konfiskavimu.

BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ TARDYMO PROTOKOLAI

J. Šileikis, prot. Nr. l, 1945 01 27, 21–04 val., 4 p. Į tardytojo klausimus jis atsakė: „Savanoriu įstojau į baltalietuvių sukilėlių būrį. Vadas Petras Kuosa vadovavo 2 sav. Jo nariai: aš, Juozas Kuosa, Adolfas ir Juozas Andrijauskai, Albertas Bikulčius, Stasys Vitas. Visi (6) priklausė būriui 2 mėn. Teko patruliuoti, „šukuoti". Kelis kartus buvome susirinkę Tabare pas A. Bikulčių, 2 kartus Zarasuose, kur mus instruktavo kap. Afanasijus Kazanas. Turėjau rusišką šautuvą". Laisvanoriškas papildymas: „A. Andrijauskas areštavo Snetkovą Sergejų."

J. Šileikis, prot. Nr. 2, 1945 02 08, 10–12 val., 2 p. Tardytojas jam pateikė kaltinimą SSRS išdavyste: „Ar prisipažįsti ją išdavęs?" J. Šileikis prisipažino įstojęs į būrį, šmeižęs sovietinę valdžią, bet neigė areštavęs, nuginklavęs ir šaudęs raudonarmiečius.

A. Andrijauskas, prot. Nr. 1, 1945 01 19, 10–13 val., 6 p. „SSRS–Vokietijos karui prasidėjus, susirinkome Tabaro mokykloje, organizavom būrį. Tikslas – patruliuoti, saugoti kaimą. Į būrį įėjo: aš ir brolis J. Andrijauskas, P. Kuosa, A. Bikulčius, J. Šileikis, S. Vitas, A. Juodvalkis (7). Tris dienas vadovavau aš, po to Petras Kuosa. Du kartus šukavome Sabalių, Tabaro miškus.

Turėjau rusišką šautuvą.“ Laisvanoriškas protokolo papildymas: „J. Šileikis areštavo Vasiljevą Kanofą.“

A. Andrijauskas, prot. Nr. 2, 1945 02 08, 14–16 val., 2 p. Tardytojas teikė kaltinimą tėvynės išdavyste. Atsakyme A. Andrijauskas prisipažino nusikaltęs. „Juozapavos, Sabalių, Tabaro miškuose nieko neradome. Prisipažįstu, kad liepiau Snetkovui Isajui su sūnum Sergejumi prisistatyti į Zarasų policiją. Tėvą paleido, o sūnų sušaudė. Neprisipažįstu, kad gaudžiau, nuginklavau ir šaudžiau raudonarmiečius.“

A. Juodvalkis, prot. Nr. l, 1945 02 06, 12–16 val., 6 p. „1941 m. birželio mėn. įstojau į sukilėlių būrį. Vadovas – P. Kuosa. Jame aš, J. Kuosa, Adolfas ir Juozas Andrijauskai, A. Bikulčius, S. Vitas, J. Šileikis (18). Būriui priklausiau apytikriai 2 savaites.“ (Pirmą kartą paminėtas Aleksas Saladžius kaip dalyvavęs tikrinant kaimus.)

A. Juodvalkis, prot. Nr. 2, 1945 02 08, 12–14 val., 2 p. Tardytojas: „Esi kaltinamas tėvynės išdavyste.“ Atsakydamas A. Juodvalkis pripažino dalyvavęs būrio veikloje. Paneigė išdavęs Sopnovą L., gaudęs, nuginklavęs ir šaudęs raudonarmiečius.

LIUDYTOJŲ APKLAUSOS PROTOKOLAI

Apklausą atliko jaun. ltn. Panov Imbrade.

Liudytojas Snetkov Isaj, g. 1892 m. Fedino k., gyv. Imbrado vlsč., Tabaro k. (Autoriaus pastaba: melas, šiame kaime jis negyveno.)

Apie J. Šileikį, 1944 12 23, 5 p.: „Jį pažįstu apytikriai 15 m. 1941 06 24 pamačiau kelią pereinantį raudonarmietį. Staiga pasirodė J. Šileikis, A. Bikulčius, A. ir J. Andrijauskai, J. Kuosa (5) ir karį sulaikė. Mane pastebėjęs A. Andrijauskas pavarė į šalį. Paėjęs 15–20 m, išgirdau šūvį. Tuo metu A. Bikulčius šalino iš šautuvo šovinio gilzę. J. Šileikis šmeižė sovietinę valdžią, grasino mano žmonai Varvarai, sūnui Pavelui.“

Apie A. Andrijauską, 1944 12 23, 7 p. Tas pats liudytojas sakė pažįstantis Adolfą A. nuo 1919 m. Pasakojo tą pačią istoriją, vardijo tuos pačius dalyvius ir Joną Rinkevičių. „Visi ginkluoti šautuvais. Iš raudonarmiečio šautuvą atėmė A. Bikulčius. 1941 07 03 A. Andrijauskas liepė mano sūnui prisistatyti į Zarasų policiją. Liepos 5 d. jam nunešiau maisto, o 6 d. nepriėmė. Iš ten grįžęs pusbrolis Snetkov Jakov sakė, kad 5 d. Sergejų iškvietė iš kameros ir jis atgal negrįžo.“

Liudytoja Šepliakova Kilikėja, g. 1917 m. Nadūnų k., Degučių vlsč., gyvenanti Imbrado vlsč., Ustronių k., apie J. Šileikį, 1945 01 08, 6 p. „Jį pažįstanti apie 10 m. Jai pasakojęs Kartašov Chariton, kad J. Šileikis, A. Bikulčius sulaikė 3 raudonarmiečius. Ji sakė, kad J. Šileikis areštavo Vasiljevą Kanofą, šmeižė sovietų valdžią. Išvadavus iš vokiečių okupacijos, jis skleidė gandus.

Apie A. Juodvalkį. Jį pažįsta apytikriai 17 m. „Jis, A. Saladžius, Aleksas Šileikis, Osvaldas Šileikis areštavo jos vyrą Sopnovą Loginą. 1941 m. liepos mėn. pabaigoje jie sulaikė 3 raudonarmiečius. Jis turi ginklą, bet sovietų valdžiai jo neatiduoda.“

Tardytojas jaun. ltn. Dimitrov apklausė (1945 01 27, 4 p.) liudytoją Goršanovą Nikiforą, g. 1903 m., gyv. Imbrado vlsč., Čepuliškių k. Jis žinąs, kad A. Juodvalkis kartu su V. Balbašovu gaudė, nuginklavo, varė į Zarasus raudonarmiečius.

Tas pats tardytojas apklausė (1945 01 27, 3 p.) liudytoją Leonovą Zinovijų, g. 1905 m., gyv. Turmante. Jis žinąs, kad A. Juodvalkis areštavo ir nuvedė į Zarasus Sopnovą Loginą.

Tas pats tardytojas apklausė (1945 01 30, 3 p.) liudytoją Kartašovą Charitoną, g. 1903 m., gyv. Imbrado vlsč., Aleinikų k. „Mačiau J. Šileikį praeinantį pro namus su šautuvu ir baltu raiščiu. Tabariškiai partizanai turėjo šautuvus, patruliavo, sekė rusų namus.“

AKISTATŲ PROTOKOLAI

Jas atliko jaun. ltn. Dimitrov.

A. Andrijausko su liudytoju Snetkovu Isaju (1945 02 08, 4 p.). Pastarasis kaltino: „Išdavė tėvynę, kovojo prieš sovietų valdžią. 1941 06 24 aš ėjau arti Tabaro ir pamačiau raudonarmietį. Ten pat buvo A. Andrijauskas, A. Bikulčius, J. Šileikis.“ Kartojo jau minėtą nutikimą, tik šovinio gilzę iš šautuvo išmetė ne A. Bikulčius, kaip teigė anksčiau, bet A. Andrijauskas. „1941 07 03 A. Andrijauskas liepė mano sūnui prisistatyti į Zarasus. Jis, A. Bikulčius, J. Kuosa pasirašė, kad jį sušaudytų. Jie „šukavo“ Juozapavos, Tabaro, Sabalių miškus.“ Atsakydamas A. Andrijauskas sutiko, kad išdavė SSRS, liepė savo sūnui nuvykti į Zarasus. Neigė kaltinimą davęs parašą, persekiojęs raudonarmiečius. Snetkov Isaj kartojo kaltinimus, o Adolfas A. pakartotinai neigė.

A. Juodvalkio su liudytoja Šepliakova Kilikėja (1945 02 18, 4 p.). Ji kaltino, kad A. Juodvalkis, A Saladžius, A. Šileikis, V Balbašovas „šukavo“ miškus, gaudė raudonarmiečius. „A. Juodvalkis areštavo Leonovą Eugenijų, Leonovą Jefrosiniją. Jis su A. Saladžiumi pasirašė prieš jos vyrą Sopnovą.“ A. Juodvalkis pripažino dalyvavęs būrio veikloje, bet neigė išdavęs Sopnovą. „Jį areštavo Vincas Gučis ir Kostas Karoliukas.“ Neigė išdavęs Leonovą, persekiojęs raudonarmiečius.

J. Šileikio su liudytoju Snetkovu Isaju (1945 02 20, 4 p.). Liudytojo kaltinimai tokie patys, kaip ir A. Andrijauskui. J. Šileikis pripažino įstojęs į būrį, patruliavęs. Kitus kaltinimus atmetė, neigė persekiojęs raudonarmiečius.

J. Šileikio su liudytoja Šepliakova Kilikėja (1945 02 20, 3 p.). Jos kaltinimai tokie patys, kaip išsakyti apklausos protokole (1945 01 08). Šileikis neigė persekiojęs raudonarmiečius.

A. Juodvalkio su liudytoju Goršanovu Nikiforu (1945 02 20 2 p.). Kaltinimai tokie patys, liudytojo išvardinti apklausos prokotole 1945 01 27. A. Juodvalkis neigė persekiojęs raudonarmiečius.

NUTARIMAS (1945 02 19)

Sujungti į vieną bylą A. Andrijausko, A. Juodvalkio, J. Šileikio bylas. Pagal šią bylą demaskuojami (kompromituojami): A. Bikulčius, S. Vitas, J. Kuosa, J. Rinkevičius (1945 03 13).

TARDYMO UŽBAIGIMO PROTOKOLAS (1945 03 26)

Protokolai surašyti kiekvienam kaliniui (A. Andrijausko prieduose). Juose teigiama, kad kaliniai supažindinti su tardymo medžiaga, jie parodymus patvirtino, pretenzijų tardymui neturi ir tai patvirtino dviem parašais.

Pažyma apie Tabaro sukilėlių būrio dalyvius (1945 03 29). Pažymoje parašyta, kad A. Andrijauskas, A. Juodvalkis, J. Šileikis buvo eiliniai sukilėliai partizanai.

Trumpas sveikatos apžiūros pažymas pasirašė medicinos felčeris (1945 03 26). Kaltinamoji išvada (1945 03 30) mašinraščiu, 3 puslapiai.

NUOSPRENDIS

Utena (1945 06 29, 2 p.), rankraščio tekstas sunkiai įskaitomas. NKVD karinis tribunolas nuteisė: Jurgį Šileikį ir Adolfą Andrijauską po 20 m., Antaną Juodvalkį – 15 metų kalėti kalinimo stovyklose, po kalinimo 5 metams apriboti teises, konfiskuoti turtą.

Nuosprendis galutinis ir neapskundžiamas. Nuosprendžio mašinraščio kopija (1 p. priede 6).

SKUNDAI IR ATSAKYMAI

Byloje pridėti du skundai ir atsakymai į juos. Iš Vorkutos, Komi ASSR, p. d. 175/1, gražiu rusišku rankraščiu parašytas 4 p. skundas SSRS generaliniam prokurorui (1955 06 24), sukurtas Jurgio Šileikio iniciatyva. 1955 10 27 duotas neigiamas atsakymas sutinkamai su 1955 08 19 sprendimu. Jis toks:

„Peržiūrėjus bylą nustatyta: būryje buvo 8 žmonės. Jo dalyviai 1 raudonarmietį nušovė, 3 sulaikė. J. Šileikis būryje dalyvavo apytikriai 2 savaites. A. Andrijauskas būriui vadovavo 3 d., jame dalyvavo apytikriai 2 savaites. Be to, jis išdavė Snetkovo sūnų, o kiti sušaudė. A. Juodvalkis išdavė Sopnovą L., o kiti sušaudė. Jis ardė tiltus atsitraukiančiai Raudonajai armijai. Kaltinimo liudytojai: Snetkov Isaj, Šepliakova Kilikėja, Goršanov Nikifor, Leonov Zinovij, Kartašov Chariton."

Onos Šileikienės iniciatyva parašytas 2 p. skundas Lietuvos SSR prokurorui (1955 07 27). Į skundą atsakyta neigiamai. Galiausiai SSRS prezidiumo (chruščiovinė) komisija, 1956 08 11 peržiūrėjusi bylą, Jurgiui Šileikiui ir Antanui Juodvalkiui sumažino bausmę iki 12 m. (Bylos konspekto pabaiga.)

Baudžiamųjų bylų komentaras

Jeigu kuriems skaitytojams pabos tardymo protokolų ir akistatų monotoniška santrauka, siūlau pirma perskaityti bylos komentarą, kuriuo noriu atkreipti dėmesį į jos ypatumus. Man pačiam teko susidurti su tomis procedūromis Lukiškių kalėjime 1951–1952 metais.

Pagal sovietinę teisę VS tardytojai ir teismai naudojosi tik kaltinimo liudytojų parodymais ir nepripažino gynimo liudytojų. Tokiais privalumais naudodamiesi sovietinio saugumo tardytojai dirbo pagal principą: „Duokit mums žmogų ir byla bus". Kad greičiau gautų prisipažinimus, pokaryje beveik visus kalinius mušė. Tardymo protokolus rašė ir kaliniui paskaitydavo tardytojas, o po tekstu privalėjo pasirašyti kalinys. Ar viską, ką užrašė, jis perskaitydavo, priklausė nuo tardytojo moralės lygio.

Mano įsitikinimu, tardytojas Dimitrov buvo liudijimų klastojimo ir provokacijų meistras. Provokacijomis aš vadinu tardymo protokolų pabaigoje užrašytus „laisvanoriškus" protokolo papildymus. Pvz., J. Šileikio tardymo protokolo pabaigoje užrašytas papildymas, kad A. Andrijauskas areštavo Snetkovą Sergejų. Analogiškas papildymas įrašytas A. Andrijausko tardymo protokolo pabaigoje, kad J. Šileikis areštavo Vasiljevą Kanofą.

Savanoriškų papildymų, skundžiant bendrabylį ir tuo talkinant kaltintojams, nebūna. Tai tardytojo klastotė. Tuos papildymus pirašė tardytojas ir jų neperskaitė tardomajam, o tikriausiai skaitė ir parašą rodė bendrabyliams. Klastotės tikslas – išprovokuoti, sukiršinti bendrabylius, sukelti tarpusavio nepasitikėjimą.

Antra šiurkšti klastotė – tardytojas pagrindinį liudytoją prieš tabariškius Snetkovą Isajų įrašė tardymo ir akistatų protokoluose kaip Tabaro k. gyventoją. Atseit gyvendamas čia pat, viską gerai matė ir žinojo. O iš tikrųjų jis gyveno per 2,5–3 km nuo Tabaro k. prie Stumbrinės ežero, pakeliui link Sabalių miško. Todėl labai abejotina jo sukurta istorija apie raudonarmietį. Ji nutiko mįslingai, reikiamu metu Isajui atsiradus „įvykio" vietoje. Jo apklausos protokole apie J. Šileikį užrašyta, kad Isajus matė, kaip kelią pereinantį raudonarmietį sulaikė tabariškiai, šautuvą atėmė A. Bikulčius. Kai A. Andrijauskas pavarė Isajų iš įvykio vietos, paėjęs 15–20 m., šis išgirdo šūvį. Kas šovė, jis nepastebėjo, bet atsisukęs matė, kad šovinio gilzę iš šautuvo šalino A. Bikulčius (prot. 1944 12 23). O akistatos su A. Andrijausku protokole (1945 02 08) jis tvirtino, kad tą veiksmą atliko ne A. Bikulčius, bet A. Andrijauskas. Tai akivaizdus dviejų protokolų prieštaravimas. Pirmame Isajaus apklausos protokole net nenurodyta kur, kuriuo paros laiku tai įvyko, o akistatoje

su A. Andrijausku jis teigė, kad tai nutiko „arti Tabaro“. Protokoluose nėra smulkesnio įvykio vietos ir raudonarmiečio žūties aplinkybių aprašymo. Pasitenkinta vieninteliu Isajaus tvirtinimu „ubili“. Tikras įvykis turėjo visas įstrigti Isajaus atmintin, ir šis būtų turėjęs daug ką pasakyti. Tačiau negalėjo atmintin įstrigti tai, kas nenutiko. Kodėl tardytojui nereikėjo įvykio patikslinimų? Kodėl jo dėmesys buvo sutelktas šautuvui, šovinio gilzei, t. y. antraeiliams dalykams, bet ne nukentėjusiam raudonarmiečiui?

Turint mintyje tai, kad Snetkovas I. tikslingai prirašytas prie Tabaro k. gyventojų, kad byloje nenagrinėta įvykio esmė, o apsiribota antraeilėmis įvykio detalėmis, peršasi išvada, kad ši istorija buvo tardytojo ir liudytojo sutartinė – iš piršto laužta. Žūtbūt jiems reikėjo nors ir migloto kaltinimo, kad tabariškiai praliejo raudonarmiečio kraują. Tokiu būdu Snetkovo I. sukurptas paliudymas vėliau buvo akcentuotas aukštesnėse vietinės teisės institucijose ir formuluotas kaip pagrindinis „Tabaro partizanų“ nusikaltimas. Toks buvo sovietinio tardytojo Dimitrovo nuopelnas. Kaip sovietinio saugumo jaun. ltn. surašė, taip NKVD karinis tribunolas teisė, taip jo forminta byla naudojosi pulkininkai, nagrinėję skundus ir skelbę neigiamus atsakymus.

Įsimintinas kitas Dimitrovo nuopelnas. Pasak Antano Juodvalkio, jis buvo didelis mušeika ir baisus keikūnas. 1945 m. vasario mėn. pirmomis dienomis jis tardė suimtą mano motinos brolį Aleksą Saladžių. Vieno tardymo metu jį taip sumušė (tikriausiai ne vienas, o pasikvietęs talkininkus), kad kitą dieną nuo sumušimų A. Saladžius mirė. Tas nutikimas Zarasų areštinėje parodė, kaip tuomet buvo tardomi žmonės, kokiais būdais išgaunami tardytojams reikalingi prisipažinimai.

Yra dar vienas pagrindas suabejoti visais ar bent kai kuriais tabariškių apkaltinimais. Gorbačiovinės pertvarkos sąlygomis vykstant sąjūdžio ir sovietinės valdžios atstovų polemikai spaudoje, Zarasų rajono karo veteranų atstovas F. Traškinas viename iš „Tarybinės žemės“ laikraščio (Nr. 89, 1989 07 25) straipsnių „To negalima užmiršti“ aprašė ir detaliai skaičiavo aukas, patirtas nuo „baltaraiščių“ karo pradžioje ir vėliau, kovojant su pasipriešinimu. Pasitelkęs žinių suvestines, jis straipsnyje visai neminėjo Tabaro sukilėlių būrio ir jo nusikaltimų, nes jų, matyt, nebūta.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tardomieji A. Andrijauskas, J. Šileikis Tabaro būrio sudėtyje neminėjo J. Rinkevičiaus, A. Saladžiaus. Ar tai atsitiktinumas, ar tai buvo jų pastangos neparodyti dalyviais tų, kurie mažiausiai dalyvavo veikloje ir neturėjo ginklų? Prie tokių galėjo būti priskiriami S. Vitas, ustroniškis Aleksas Šileikis. Trims bendrabyliams atlikta vos po 2 tardymus, o po to pereita prie akistatų. Protokolų tekstuose LAF sukilėliai vadinti „baltalietuviais sukilėliais“, „Tabaro būrio partizanais“. Tuomet dar apsieita be vėliau plačiai praktikuoto keiksmažodžio „banditai“. Šis žodis jau vartotas A. Bikulčiaus byloje. Kaltinimuose dažnai minėtas terminas „šukavo“ miškus. Taip krečiamas miškas, kai visu pločiu ar jo dalimis eina karių voros, o atstumas tarp karių toks, kad greta einantys mato vienas kitą. Kaip galėjo „šukuoti“ mišką 4–6 vyrai? Nebent pakraščiu praeiti.

Absurdiškas A. Juodvalkio kaltinimas, kad jis ardė tiltus atsitraukiančiai Raudonajai armijai. Ar tą, kuris šalia Kilikėjos namuko buvo surėstas per mažą upelį iš apvalių medžio balkelių, per kurį pravažiuodavo arkliu kinkytas ustroniškių vežimas? Nežinia, ar tikrai jį praardė A. Juodvalkis ir kam? Kad Raudonoji armija

ilgiau užsibūtų? Bet ji per Ustronius nesitraukė. O šis Kilikėjos paliudijimas buvo įrašytas į bylą ir akcentuotas bylos peržiūroje 1955 m.

Nepaisant to, kas užrašyta A. Andrijausko, A. Juodvalkio, J. Šileikio byloje, aš netikiu, kad jie darė nusikaltimus žmoniškumui. Pagal sovietinę klasifikaciją jie buvo žemdirbiai vidutiniokai, turėjo gausias šeimas, suko galvas, kaip jas išmaitinti. Tokioms šeimoms būdingas darbštumo, geranoriškumo, atjautos jausmas: keturios nuteistųjų šeimos maitino Daugpilio belaisvių stovykloje išbadėjusius rusų karo belaisvius.

Pokary Zarasų NKVD tardytojai pasižymėjo ypatingu žiaurumu. J. Šimelionis žurnale „Švyturys" (1990 m. sausio ir vasario mėn.) savo prisiminimuose „Vienintelė kaltė – meilė Lietuvai" vaizdžiai aprašė tardytojų pastangas apkaltinti absoliučiai nekaltus žmones. Autorius pateko į Zarasų saugumiečių rūsius praėjus vienam mėnesiui po A. Saladžiaus žūties. Apdoroti „Tabaro būrio" dalyvius buvo daug paprasčiau, nes buvo aiškus pretekstas: organizuotas pasipriešinimas sovietų valdžiai. Liudytojus parinkti nebuvo problemos (du iš jų degė kerštu). Prisipažinimus išspausti saugumiečiai buvo „specai", tai parodė ir A. Saladžiaus tardymas.

Politkalinių skundus SSRS ir Lietuvos SSR prokuratūros tyrė atsainiai, visiškai pasitikėdamos baudžiamosiose bylose tardytojų surašytais protokolais. Jau Chruščiovo „politinio atšilimo" laiku Jurgis Šileikis 1955 06 24 parašė skundą SSRS generaliniam prokurorui, o jo žmona Ona Šileikienė 1955 08 19 – Lietuvos SSR prokurorui dėl neteisingo teistumo. Į abu skundus prokuratūros davė neigiamus atsakymus.

Gorbačiovo valdymo metais „pertvarka" nepakeitė Lietuvos SSR sovietinio Valstybės saugumo komiteto požiūrio į represuotus Lietuvos piliečius. Tikėdamas, kad panaikins teistumą, A. Juodvalkis 1989 03 23 parašė skundą – pareiškimą Lietuvos SSR prokurorui A. Barkauskui dėl prievartos jį tardant 1945 metais. Šis raštu kreipėsi į sovietinio saugumo komiteto pirmininką E. Eismuntą, o pastarasis pavedė reikalą ištirti vyr. tardytojui – justicijos kap. V. Bužinskui. Jis atliko baudžiamosios bylos ir papildomos medžiagos peržiūrą, apklausė Zarasuose A. Juodvalkį ir Vilniuje dar gyvą kaltinimo liudytoją Šepliakovą K. (1989 09 14, 3 p.). Ji kartojo tuos pačius A. Juodvalkiui priskiriamus kaltinimus ir dievagojosi, kad gyvenime niekad nemelavusi. V. Bužinskas mašinraščiu perrašė iš baudžiamosios bylos tuos pačius liudytojų parodymus. Prie jų pridėjęs atnaujintus Šepliakovos K. parodymus, paruošė papildomą bylą „Dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių tyrimo" (bylos Nr. 3133/1292, archyvo Nr. 2749/ 3, pradėta 1989 01 17, baigta 1989 10 18, 113 l.). Jos pabaigoje tardytojas V. Bužinskas suformulavo tokią nutartį: „Su 1945 06 29 karinio tribunolo nuosprendžiu reikėtų sutikti" (štai kokia sovietinių saugumiečių įsitikinimų evoliucija). Kad tame tardymų vajuje Zarasuose buvo užmuštas A. Saladžius, kad A. Bikulčiaus teisme 1947 03 25 tribunolas nurodė, jog raudonarmiečio sušaudymas tardymo neįrodytas, tai V. Bužinskui ir A. Barkauskui buvo nė motais.

Toje pačioje byloje įsegta keletas pažymų. 1989 04 12 V. Bužinskas raštu užklausė LKP CK instituto direktorę Kašauskienę dėl Sergejaus Snetkovo ir Logino Sopnovo nužudymo aplinkybių. Ji raštu atsakė, kad apie juos duomenų nėra. Be to, pateiktas paklausimas Zarasų saugumui dėl A. Andrijausko, A. Juodvalkio,

J. Šileikio dalyvavimo Tabaro sukilėlių būryje. Atsakyta, kad visi 3 buvo „karateli“, t. y. baudėjai (tai dar vienas sovietinis 1941 06 23 sukilėlių pavadinimas).

Tos bylos 17-me lape surašytas mano brolio Aloyzo Andrijausko apklausos Vilniuje protokolas (1989 07 13, 14–15 val.). Apklausė tardytojas vyr. ltn. Nalivaika dėl tėvo Adolfo Andrijausko veiklos SSRS–Vokietijos karo pradžioje. Jos metu tardytojas blefavo apie tėvo bajorišką kilmę. Esą taip buvo užrašyta jo gimimo metrikuose. Iš kur jie galėjo tokius gauti, jeigu Lietuvos valstybės archyve nėra tėvo gimimo duomenų? Be to, byloje įsegtas 1941 06 23 Zarasų apylinkėse susikūrusių sukilėlių būrių sąrašas (rusai nugvelbė šį sąrašą ir, atėjus laikui, jį atidavė į saviškių rankas). Sukilėlių pavardės ir vardai surašyti blanke, kurio grafos atspausdintos lietuvių ir vokiečių kalbomis. Tabaro būryje – 14 žmonių, jame 5 šautuvai, Turmanto – 17 žmonių ir 10 šautuvų, Mukulių – 14 žmonių ir 14 šautuvų, 2 pistoletai, Zarasų – 30 žmonių, 23 šautuvai ir 1 pistoletas.

Tabaro būrio sukilėliai surašyti tokia tvarka: 1. Petras Kuosa (būrio vadas), 2. A. Bikulčius, 3. J. Kuosa, 4. A. Saladžius, 5. A. Juodvalkis, 6. A. Šileikis, 7. A. Andrijauskas, 8. J. Andrijauskas, 9. S. Vitas, 10. J. Rinkevičius, 11. J. Šileikis, 12. Z. Grimalauskas, 13. J. Vaitkevičius, 14. V. Balbašovas (sąrašo kopija prieduose).

Byloje radau dar vieną pažymą – sovietinių saugumiečių suklastotą mano tėvo Andrijausko charakteristiką. Manau, kad ja buvo siekiama kompromituoti mane, jau besimokantį Kauno LVA (Lietuvos veterinarijos akademija – *red.*). Pažymoje parašyta:

1. Būdamas savanoriu, Adolfas A. kovojo prieš bolševikus, slopino sovietų valdžią Lietuvoje; 2. Adolfas A. buvo 1941 06 23 sukilimo Tabaro būrio organizatorius; 3. Vokiečių okupacijos metais tarnavo policijoje.

Pažymą pasirašė Vilniaus valstybės saugumo k-to pareigūnai: Budrys, Sūnelaitis, Kisminas.

Tiesa tokia:

1. Adolfas A. išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę 1919 09 22, kai Raudonosios armijos daliniai iš Lietuvos jau buvo išstumti; 2. Jis buvo eilinis sukilėlis, kaip užrašyta baudžiamojoje byloje, sukilėlių sąraše 7-tas; 3. Po tarnybos kariuomenėje 1922–1933 m. tarnavo pasienio policijoje eiliniu. Su vokietmečio policija nieko bendra neturėjo.

Dėmesio vertas sovietinių saugumiečių rūpestis nuteistųjų A. Andrijausko, A. Juodvalkio, J. Šileikio vaikais. Byloje „Dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių tyrimo“ 1989 m. surinktos pažymos apie jų naujausias gyvenamas vietas (adresai). Akivaizdu, kad buvę saugumiečiai rūpinosi mus turėti savo akiratyje tam atvejui, jeigu Lietuvoje būtų iškilęs represinių akcijų poreikis.

Baigdamas aprašyti pokario metų tėviškėnų likimus, noriu akcentuoti, kad Lietuvoje įvykusio 1941 m. birželio mėn. 23-osios sukilimo tikslas buvo, pasinaudojus bręstančiu karu, atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Tai buvo ne spontaniški, bet planingai organizuoti veiksmai, kuriems buvo pasiruošta SSRS–Vokietijos karo išvakarėse. Šį sukilimą Lietuvoje prieš sovietinę valdžią ir Raudonosios armijos palydėjimą sukilėlių šūviais reikia laikyti teisėtu, pačių sovietų išprovokuotu. Sukilimas, kaip tautos gyvybingumo ir brandumo paliudijimas, paneigė bolševikų

propagandos pasauliui skelbtą nuomonę, kad Lietuva 1940 m. savanoriškai įstojo į SSRS. Zarasų krašto sukilėlių pastangos pirmomis karo dienomis kontroliuoti apylinkių teritorijas, jas saugoti nuo padegimų ir plėšikavimo, tuomet buvo reikalingos ir pateisinamos. Bet Lietuvoje, prasidėjus antrai sovietinei okupacijai, visi Tabaro būrio sukilėliai 1944–1946 m. buvo areštuoti, karinių tribunolų nuteisti ir išvežti į SSRS kalinimo stovyklas.

Apžvelgus aprašytų tėviškėnų – 1941 m. birželio mėn. 23-osios sukilėlių – trumpalaikę veiklą SSRS–Vokietijos karo pradžioje ir peržiūrėjus represinės NKVD jiems sudarytas baudžiamąsias bylas, paaiškėjo, kad tarp kaltinimo liudytojų nebuvo nė vieno lietuvio, o vien tik Lietuvos rusai sentikiai, carinės Rusijos kolonistų palikuonys.

Aktyviausi bendrabylių A. Andrijausko, A. Juodvalkio ir J. Šileikio skundėjai buvo Snetkov Isaj, Šepliakova Kilikėja. Tardytojui Dimitrovui papildomai talkino Goršanov N., Leonov Z., Kartašov Ch.

Juozo Kuosos ir Jono Rinkevičiaus aktyvūs kaltintojai buvo tie patys Snetkov Isaj ir Šepliakova Kilikėja. Tardytojui Kolesnikovui dar talkino Snetkov Jakov, Leonov V., Leonov K., Leonova V.

Juozo Andrijausko pagrindinis kaltintojas buvo tas pats Snetkov Isaj. Tardytojui Kostomachinui papildantys liudytojai buvo Kartašov A., Chochlova N.

Alberto Bikulčiaus byloje tardytojui Kutiakinui talkino tas pats Snetkov Isaj. Jį papildė: Kartašov A., Kartašov V., Leonov J., Chochlova-Kotova F., Novorotov P.

Tėviškėnų sukilėlių garbei reikia pripažinti, kad jie nepraliejo besitraukiančių raudonarmiečių kraujo, nors šitai įrodyti labai stengėsi Snetkov Isaj su tardytoju Dimitrovu. Tokią tardymo neįrodytą versiją paneigė 1947 03 25 Zarasuose A. Bikulčių teisęs karinis tribunolas. Be to, iš baudžiamųjų bylų paaiškėjo, kad tabariškiai sukilėliai atsiribojo nuo nacių vykdyto žydų holokausto.

Apie Adolfą Andrijauską ir jo šeimą

Mano tėčio Adolfo tėvai buvo bežemiai, gyveno Dagilių k., Paupynės vlsč. Zarasų apskrityje. Tėvas Juozas mirė 1912 m., motina Teklė – 1936 m. Šeimoje augo 4 broliai (Pranas, Juozas, Adolfas, Stasys) ir dvi seserys (Kotryna, Elena). Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, motina su vaikų pulkeliu buvo iškeldinta į Rusijos gilumą, 1915–1917 m. gyveno už Uralo Čeliabinske. 1917 m. šeima pervažiavo į Polocką, o 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919 m. Adolfas išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir 1921 m. baigė tarnybą eiliniu. 1922 m. įstojo į pasienio policiją ir iki 1933 m. buvo pasienio policijos eilinis Zarasų apskr. bare. Dėl pablogėjusios sveikatos atleistas iš pareigų. 1933–1944 m. gyveno Imbrado vlsč., Tabaro k. Nuo 1919 09 22 tarnaudamas savanoriu Lietuvos kariuomenės DLK Algirdo antrame pėstininkų pulke, dalyvavo kovose su bermontininkais ir lenkais. Pulkas bolševikus persekiojo iki pat Daugpilio. Spėjama, kad prie Daugpilio galėjo žūti ir Adolfo jauniausias brolis Stasys, kurį buvo išsivarę bolševikai su arklio kinkiniu. Stasys negrįžo, dingo be žinios.

Kautynėse su bermontininkais prie Radviliškio Adolfas buvo sužeistas į koją. Po to pulko sudėtyje kovojo su lenkais pietų fronte ir pateko į nelaisvę. Iš Gardino

belaisvių stovyklos pabėgo, su draugu persikėlė valtele per Nemuną ir sugrįžo į savo pulką. Apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio proga – Nepriklausomybės medaliu.

Už savanorystę 1926 m. tėtis gavo Tabaro k. 10,7 ha žemės. Gautoje žemėje paliko ūkininkauti brolį Praną, o pats tęsė tarnybą pasienio policijoje, Salako vlsč. Tetervinių k. nusipirko medinį dviejų galų gyvenamąjį namą ir pervežtą pasistatė savo žemėje.

Kada tėtis 1944 m. buvo suimtas, mes nežinojome, kur buvo kalinamas ir kuriam laikui nuteistas. Apie jo mirties faktą ir datą (1946 01 21) šeimai pranešė iš Vorkutos 1946 m. prieš Velykas. Tik mirties priežastis buvo melaginga, esą miręs nuo širdies ydos, bet dėdė A. Juodvalkis matė jį susirgusį ir žinojo tikrąją mirties priežastį.

Visi kaliniai tuomet daugiau ar mažiau badavo, tad gavę papildomo maisto, nesugebėdavo susilaikyti ir iš karto viską suvalgydavo. O išbadėjusio persivalgymas vedė pražūtin staigiau, negu badavimas. Taip nutiko tėčiui, kai jis per vieną dieną gavo papildomai dvi didesnes maisto normas. Rusai kaliniai medikai tokį susirgimą vadindavo „zavorot kišok“ (žarnų užsisukimas), ką tikslingiau būtų vadinti žarnyno nepraeinamumu. Kad jam blogai, tėtis pasiskundė A. Juodvalkiui savaitės ketvirtadienį. Penktadienį ar šeštadienį jį paguldė į ligoninę. Anot dėdės Antano, gyd. Solonenka sakė, kad tėtei galėjo pagelbėti tik operacija, o tokių ten niekas nedarė. Pirmadienį, grįžęs iš darbo, A. Juodvalkis tėčio jau nerado ligoninėje, nes šis buvo miręs ir išneštas. Dėdė Antanas pasakojo, kad tėtis per kratas išsaugojo mažytę Aloyzo nuotraukėlę, kurią susirgęs glaudė prie savęs.

Pagal SSRS VRM darbo-pataisos įstaigų Vorkutos valdybos archyvo pažymą, išduotą 1991 11 29 atsakant į brolio Aloyzo paklausimą, teigiama: „Jūsų tėvas mirė 1946 01 21 nuo distrofijos. Palaidotas Vorkutoje smulkių šachtų 9, 10 kapinėse, kapo Nr. B–10. Ar jis šiuo metu išlikęs, mes nežinome“ (pažymos kopija prieduose, 1 l.). Pažymoje tikra tėvo mirties data. Tikėtina ir mirties priežastis, nes tuomet jis buvo išsekęs. O palaidojimo aplinkybės užmaskuotos melo kauke. Išlikusių gyvų liudytojų pasakojimu, mirusieji kaliniai šiaurės žiemą buvo laidojami racionaliai. Jų lavonus sumesdavo į „broliškas kapavietes“ – prieš žiemą išraustas tranšėjas, kuriose lavonus užberdavo šachtų uolienomis.

Tėčio Adolfo Andrijausko simbolinis antkapis pastatytas Saladžių kapavietėje Zarasų kapinėse.

Prisiminimai apie motiną

Pirmajam prieškario ir pokario išvežimams mama visada pasirūpindavo prikepti ir padžiovinti duonos, nes nuo tos nelaimės nebuvom apdrausti. Jos šeimai nepriteklių metas prasidėjo su antrojo sovietmečio pradžia. Reikia suprasti ir įsivaizduoti rūpesčių naštą, kuri užgriuvo motiną po to, kai buvo areštuotas tėtis. Reikėjo neapleisti ūkio darbų, 5 vaikus pamaitinti, aprengti, apauti, visus į mokyklą leisti. Juk tam reikėjo ir pinigų. Ir iš ko mama juos pelnė? Numatydama, kad savavaliautojai gali atimti grūdų atsargas, mamos paprašyta kaimynė Šeduikienė apsiėmė juos pasaugoti savo namuose. (Tokią pagalbą suteikti bijodama atsisakė Žvinienė.) Per

savavališkas kratas sovietinės valdžios aktyvistai pirmiausia patikrindavo, kas yra aruoduose. Konfiskuodami 7-tą dalį tėčio turto, jie nugriovė apynaują pirtį ir nušovę išsivežė mūsų vienintelę nupenėtą kiaulę. Neturėjome ant stalo mėsos pusantrų metų. Stokodama rugių, mama kepė duoną pridėdama virtų bulvių ir griežčių. Be abejo, ji sielvartavo prastai maitindama vaikus. Dar menkiau maitinosi pati. Padėtį švelnino karvutės pienas. Bet pieno ir kt. maisto produktų reikėjo atiduoti į valstybės pyliavų fondą. Iš paskutiniųjų būtų suruošusi maisto siuntinį ir tėčiui, bet nežinojo, kur jis kalinamas.

Su jauduliu prisimenu mamos rūpestį dėl manęs, kai ji su bendrabylio tėvu Antanu Šileikiu atvažiavo iš Salako į Vilnių mūsų teismo dieną (1952 02 07) tikėdamiesi mus pamatyti. Tribunolo teismai būdavo uždari ir teisiamųjų artimųjų neįsileisdavo. Bet mudu su mama spėjome pasikeisti žvilgsniais ir pasisveikinti rankų mostu prie teismo pastato, kai mūsų trijulę sargyba išlaipino iš „varanoko". Visus ketverius kalinimo metus aš buvau dar vienas motinos rūpestis ir širdies nerimas.

Pokario išgyvenimai ir rūpesčiai likus vienai su penkiais vaikais, materialiniai nepritekliai suardė jos sveikatą. Visą gyvenimą mama buvo sąmoninga lietuvė ir mums skiepijo pagarbos ir ištikimybės tėvynei jausmus. Sovietmečiu slėpė trispalvę (buvo įsiuvusi į antklodę). Pablogėjus sveikatai, mama ją perdavė S. Jasaitienei ir prašė vėliavą (su Aloyzo nuotrauka) padėti į karstą po jos galva. Jos pageidavimas buvo išpildytas.

Iš prisiminimų Tabare

Tabare gyveno Bikulčiaus, Šeduikio, dvi Kuosų, dvi Andrijauskų, Rinkevičiaus ir Vito šeimos. Bikulčiaus šeimoje augo 3, Šeduikio – 4, abiejose Kuosų šeimose po 3, Vito – 5, Andrijauskų Juozo šeimoje – 10, Adolfo – 5 vaikai. Mes draugavome su visais bendraamžiais vaikais. Ustroniuose, kur dažnai lankydavomės pas senelius, mielai bendravome su Garšvos Algimantu, Šileikio Ipolitu, jo seserimis Janina, Maryte, Vilija.

J. Rinkevičiaus, S. Vito, J. Andrijausko ir A. Bikulčiaus žemės ribojosi su Kumpiniškių (Kampuolio) ežeru, kurio didokame pusiasalyje gyveno bevaikiai Steponas Žvinys su žmona.

Kai 1944 m. netekom tėčio, Aloyzui buvo 17, man – 14, Aldonai – 12, Alfui – 10, Leopoldui – 6 metai.

1944 07 17 vokiečiai pasitraukė iš Zarasų apylinkių be kautynių. Pirmas mūsų susitikimas su Raudonosios armijos kariais prasidėjo nuo to, kada mus, vaikus, užkalbino karininkas. Mes buvome tik ką grįžę iš Tabaro miško, kuriame vyrai buvo įrengę bunkerį-slėptuvę tam atvejui, jeigu frontas priartėtų. Tuo metu tėvų nebuvo namie. Kol vyresnysis mus kalbino, kareivėliai patikrino gyvenamojo namo pastogę, kluone išnaršė mūsų mantą ir nugvelbė lašinius. Po dienos kitos užsuko grupelė kareivių, kurių vyresnysis „konfiskavo" baterinį radijo imtuvą „Philips". Dar po kelių dienų keletas kareivių išsivedė tėtį apklausai į Zarasus. Išbuvęs areštinėje 3 paras, grįžo namo. Per tas dienas Isajaus antrasis sūnus darė kratą kluone ir radęs išsivežė du maišus duoninių javų. Netrukus apsilankė prie tvarto statybos dirbęs rusas darbininkas (dabar ginkluotas). Šalia kluono esančioje akmenų krūvoje kilojo

akmenis iš vienos vietos į kitą (kažko ieškojo, ar norėjo padėti ir po to „rasti“?). Vėl naršė kluone ir radęs pasisavino odą batams siūti.

Po tėčio trumpalaikio sulaikymo ir apklausos Zarasuose atrodė, kad pavojai gal praeis pro šalį. Bet nepraėjo. 1944 12 14 jį galutinai pasiėmė. Pradžioje laikė Imbrade, o po to tardė Zarasuose. Nuo to meto prasidėjo atviri šeimos gąsdinimai, kratos, plėšikavimai, kuriuose dalyvavo stribai ir aukštesni sovietinės valdžios pareigūnai. Stribai išsivežė lengvąjį vežimą lineiką. Prieš karą (1938 ar 1939 m.) tėtis buvo pirkęs arkliais varomą kuliamąją ir arklinę šienapjovę. Kad „svieto lygintojams“ būtų mažiau pagundų, motinos patarti su Aloyzu žiemos metu pervežėme šienapjovę pas Latvijos gyventoją Truskauską. Jam palikome ir mūsų stamboką kumelę, vardu Mažitka, o mainais paėmėme smulkutį, bet gana energingą arkliuką. Tais mainais taip ir neteko atsikeisti. O kuliamąją kažkas „priglaudė“. Tik jos varomasis maniežas atminčiai liko.

1944 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. Aloyzas buvo pašauktas mokymams į karinį komisariatą. Buvo planuojama 1927 m. gimimo jaunuolius pašaukti į armiją pakariauti. Bet besimokančio jaunimo neėmė. Aloyzas tęsė mokslą jau 5-je klasėje. 1945 m. pavasarį mudu su Aloyzu visiškai įsitraukėme į žemės ūkio darbus. Reikėjo dirvas paruošti, pasėti, vasarą – šienauti, rudeniop – derlių nuimti, vėl dirvas suarti.

1945 m. vasarą valdžia nusavino tėčio ilgai saugotas medines lentas, neva kariniam komisariatui. Gal tai buvo tik priedanga, o jomis pasinaudojo koks nors valdžios veikėjas? O 1946 metų vasarą mamą klausinėjo stribai, ar ne miškiniai nupjovė dobilus, nes pradalgių plotis vyriškas, nepanašu, kad mudviejų su Aloyzu nupjauta. Po tokios „žvalgybos“ išdžiovintus ir sukrautus į stirtas dobilus išsivežė automatu ginkluotas kažkoks Zarasų valdžios vyras. Dar buvo užsilikusios tėčio dvi bičių šeimos. Pirmąją sovietmečio žiemą tuos avilius išplėšė. Nereikia abejoti, kieno tai buvo darbas.

Nepaisant to, kad šeimoje nebuvo suaugusių vyrų, valdžia apdėjo prievolėmis kirsti mišką malkoms, vežti rąstus iš Gražutės miško į Turmanto geležinkelio stotį, o akmens skaldą – iš Zarasų Degučių link plento remonto reikalams. Tuos darbus atlikome lygiuodamiesi į suaugusius. Lygiai su jais važiuodavome į malūnus susimalti javų ir pagal išgales tampėme maišus.

Kai kurių vietinių rusų kerštingumas mūsų šeimai negreit išblėso. Kai mudu su Aloyzu Tabaro miške kirtome prievolei mišką, Aloyzą užpuolė vienas suaugęs maskolis ir grasino kirviu. Gerai, kad šalia atsirado vienas protingesnis ir jį ataušino. Kitą kartą aš su kaimyno Vavilo sūnumi Jaša buvome paskirti rinkti iš gyventojų piniginę paskolą.

Kai vakare mudu užėjome pas Vietrinius (už Sabalių miško), ten sėdėjo už stalo keletas rusų stribų ir vaišinosi. Mano paaiškinimas, kad esame pašaliniai ir todėl nenorime sėsti už stalo, vieną stribą papiktino. Paaiškėjus, kieno aš vaikas, jis pradėjo mane plūsti ir siekė ant sienos kabančio automato. Kadangi jis buvo gerokai apgirtęs, aš išsigandau, sprūdau pro duris į kiemą ir pasileidau bėgti. Iš paskos atbėgęs mano kompanionas sakė, kad stribas su automatu rankoje buvo išbėgęs kieman pro laukujas duris.

Prieš karą mūsų gyvenamojo namo antrame gale buvo įrengta pradinės mokyklos bendra klasė (1–3 skyriai). Aš joje lankiau antrą skyrių. Po metų ji buvo perkelta į erdvesnį kaimyno A. Bikulčiaus namą. Tėtis grindis išgriovė tame namo gale, nes į jas ir gulėkšnius įsimetė medienos grybas.

Kai grįžo sovietinė valdžia, motinos neatsiklausę ruseliai suklojo išimtas grindis ir taip įsirengė sekmadieninę „šokių salę". Ten susirinkdavo ne tik jų jaunimas, bet ir ginkluoti seniai, jų svečiai. Prisigėrę jie būdavo priekabūs. Kartą ginkluotas enkavedistas Snigeriovas prikibo prie Aloyzo ir, išsivedęs už tvarto, pradėjo jį tardyti ir mušti. Gerai, kad mama pastebėjo. Išbėgusi laukan jį apgynė. Suaugusių pavyzdžiu neapykanta pasižymėjo Kėjos vaikėzas, kuris iš Zarasų namo einantį Aloyzą apmėtė akmenimis.

Kai šokiai rusakalbiams pabodo, valdžia paskelbė įsteigianti mamos name klubą-skaityklą. Taip buvo kuriamas politinis farsas apie kaimo socialistinės kultūros židinius. Į tą skaityklą niekas neateidavo, išskyrus jos vedėją, kuri pasėdėdavo 1–2 val. ir ją uždarydavo.

Kada, kur, kokia bausme nuteistas tėtis, kur išvežtas, mes nežinojome. Tik patyrėme, kad esam pažymėti antisovietinio nusikaltėlio šeimos etikete. Kai mums pranešė apie tėčio mirtį Vorkutoje, Aloyzas buvo 7-je, aš – 6-je Zarasų gimnazijos klasėje. Aloyzas 1947 m. baigė gimnaziją ir bandė įstoti į Kauno universiteto Mechanizacijos fakultetą, bet jo nepriėmė dėl to, kad Imbrado vlsč. pažymoje buvo įrašyta: kilęs iš „banditų" šeimos. Jau buvo paleistas apyvarton šis keiksmažodis ir veikė partkontrolės „filtras". Kadangi švietimo sistemoje labai trūko mokytojų, po kursų mudu priėmė dirbti mokytojais. Bet iki laiko. Manęs partkomas netvirtino Drobų septynmetės mokyklos direktoriumi (1950 m.). Aloyzą atleido iš Salako gimnazijos mokytojo pareigų 1952 m. kaip politiškai nepatikimą, nes tėvas ir brolis buvo teisti. Tokia buvo sovietijoje represuotųjų ir jų šeimų narių dalia.

Apie Jurgį Šileikį ir jo šeimą

Jurgis Pošys-Šileikis, Stepono, gimė 1906 m. Zarasų (Ežerėnų) apskr., Degučių vlsč., Degučių k. Jam gimus, mirė motina, tad nuo 3 m. amžiaus Jurgį įsisūnijo (ir papildomą pavardę suteikė) motinos sesuo Teresė Šileikienė, gyvenusi Zablatiškių kaime.

Iki pirmosios sovietinės okupacijos pavardė buvo dviguba: Pošys-Šileikis. Būdamas 25 m. amžiaus (1932 m.), vedė 17-metę Oną Rimšaitę iš Riešutynės k. Santuokoje gimė 5 vaikai.

Jurgį Šileikį areštavo sovietiniai saugumiečiai 1944 m. gruodžio mėn. prieš Kalėdas (byloje įrašyta 1945 01 05, t. y. sankcijos areštui rašymo data). Tardė Zarasuose NKVD – jaun. ltn. Dimitrov (1945 01 05–03.30 val.). Apkaltino SSRS išdavyste pagal RSFSR BK str. 58 ir 58–11. NKVD kariuomenės karinis tribunolas Utenoje (1945 06 29) nuteisė Jurgį Šileikį 20 metų katorgos. Katorginį darbą jis pradėjo Vorkutos anglies kasyklų 5-je šachtoje nuo 1945 08 15. Jo darbo pažymėjime, išduotame Vorkutoje 1956 09 04 (baigiantis kalinimo terminui), įrašyta:

1. Vorkuta, šachta N5, 1945 08 15–1948 10 22 šachtininkas (povalootbojščik); 2. Šachta „Kapitalnaja" 1948 10 23–1952 08 15 šachtininkas; 3. Statybos padalinys p. d. Ž 175/1 1952 08 16–1956 09 04 – stalius.

Nuolatinis alkis, sunkus, alinantis darbas, atšiaurus klimatas ardė sveikatą, luošino kalinius. Anot Jurgio Šileikio, pirmiausia badmečio, išsekimo neatlaikė ir išmirė išsilavinę, fizinio darbo neužgrūdinti žmonės. Be to, politkalinius nuolat terorizavo kartu laikomi kriminaliniai nusikaltėliai.

J. Šileikio atmintyje liko kraupus prisiminimas apie įvykį, nutikusį pirmaisiais kalinimo metais. Varant kalinių koloną iš darbo į zoną, jie pastebėjo pakelėje sušalusią kopūsto galvą. Keletas kalinių neatlaikė pagundos ir puolė prie kopūsto. Už drausmės pažeidimą konvojus juos nušovė čia pat, kitų kalinių akivaizdoje. Štai kaip buvo išbadėję kaliniai ir kokia kaina sumokėta už alkanųjų poelgį.

Po J. Šileikio arešto šeimą užgulė sielvarto, nuolatinės baimės, nepriteklių kupinas gyvenimas. Psichologinę traumą patyrė motina, anksti netekusi mažylių dvynukų. Išvarginta didėjančių prievolių ir mokesčių, stribų bauginama išvežimu į Sibirą, Ona Šileikienė nutarė pasitraukti iš Kovanų, išvyko į Latviją (1947 m.). Po pusės metų ji atvažiavo į Vilnių, pas tris savo seseris: Magdutę, Eleonorą, Viktoriją. Negalėdama prisiregistruoti, nelegaliai įsidarbino malūne. Nuo 1948 m. iki pensinio amžiaus dirbo vienoje darbovietėje – vaikų ligoninėje slauge.

1949 03 25–30 trėmimo metu išvežė Sibiran, į Irkutską, visas tris Vilniuje gyvenusias seseris ir senelius iš Riešutinės k. Perspėta ir laimingai išvengusi tremties, Ona Šileikienė vėl pradėjo slapstytis su dukra Aldona.

Kai po visuotino 1955 m. liepos mėn. Vorkutos kalinių streiko buvo sušvelnintas kalinimo režimas, O. Šileikienė nuvažiavo į Vorkutą aplankyti vyro (1955 m.). Pasibaigus jo kalinimo terminui, dar pusmetį kartu dirbo Vorkutoje, į Vilnių pas šeimą sugrįžo 1957 m. kovo mėn. Mirė 1966 05 07.

Apie Antaną Juodvalkį ir jo šeimą

Antanas Juodvalkis gimė 1906 m. ir pilnametystės sulaukė Zarasų apskr., Imbrado vlsč., Ustronių k., kur tėvai turėjo 13 ha žemės. Antano sesuo Elena gimė 1916 m., jos sūnus Jonas – 1943 m. Antano ir Elenos motina žuvo ugnyje kartu su žentu Jonu Rūkštele 1943 m.

Vokietijos–Sovietų Sąjungos karo pradžioje A. Juodvalkis apie 2–3 savaites buvo Tabaro sukilėlių būrio dalyvis. Prasidėjus antrai sovietinei okupacijai, Juodvalkį areštavo 1945 m. gruodžio mėn. prieš Kalėdas, tardė Zarasuose, apkaltino SSRS išdavyste. NKVD karinis tribunolas jį nuteisė Utenoje (1945 06 29) 15 metų kalėti. Kalėjo Vorkutos anglių kasyklų 9–11 šachtų stovyklose (vienus metus kartu su Adolfu Andrijausku).

A. Juodvalkio kalinio Nr. U-446, A. Andrijausko Nr. U-433. Dėl sužeistos akies Antanas dirbo antžeminius darbus, o Adolfas – šachtoje. Antano žiniomis, Jurgis Šileikis kalėjo 5-tos šachtos stovykloje. Vorkutoje tuomet buvo apytikriai 42 veikiančios šachtos.

Antanas Juodvalkis 1990 m. man pasakojo apie „areštantų“ nueitą kelią nuo Zarasų iki Vorkutos: „1945 04 18 pėsčiomis išvarė iš Zarasų apie šimtą kalinių į Uteną, kur turėjo mus teisti. Sargybų apsupti nakvojome Degučiuose. Ten mus pasitiko J. Šileikio pamotė su kaimynėmis, bet apsauga jas mušė buožėmis, kad neprieitų pasikalbėti.

Balandžio 19-tos pavakary šis pulkas pasiekė Uteną. Utenoje mus, bendrabylius, išskyrė. Čia mes išbuvome iki 29 d. Tą dieną mus varė į teismą. Jame pralaikė apytikriai vieną valandą. Jurgiui Šileikiui ir Adolfui Andrijauskui atseikėjo po 20 metų kalėti koncentracijos stovyklose, o man – 15.

Teisme liudytojų nebuvo. Perskaitė kaltinimus, po to – nuosprendį ir paaiškino, kad esate nuteisti teisingai, skundus rašyti uždrausta. Tik malonės galite prašyti. Po teismo, 1945 07 08, mus nuvežė į Švenčionis, kur buvome iki 1945 07 26. Tą dieną susodino į „Stolypino" vagonus ir išvežė į Lukiškių kalėjimą. Iš ten 1945 08 03 pėsčius varė į geležinkelio prekinę stotį ir susodino į vagonus. Sąstatą sudarė apytikriai 22 vagonai. Kitos dienos rytą išvežė iš Vilniaus į šiaurę.

1945 08 14 buvome Vorkutoje. Abu su Adolfu A. ir dar dviem lietuviais patekome į 16-tą baraką, o 15 d. mus jau paskirstė po objektus. Vėliau Adolfą perkėlė į kitą, netoli esantį baraką, tad po darbo mudu susitikdavome. Po pusmečio mudu su Adolfu buvome jau išsekę ir vadinomės klipatomis (*dochodiagi*). Dėl tokios būklės aš vėliau patekau į ligoninę. Nusilpęs Adolfas nepajėgė dirbti šachtoje, tad išvežiodavo vežimėliu anglį barakams šildyti, džiovyklai, valgyklai. Už tą darbą kartą gavo (1946 01 17–18) iš valgyklos papildomai 2 padidintas maisto porcijas ir jas iškart suvalgė. Savaitės ketvirtadienį man pasiskundė, kad jam bloga ir jos pabaigoje jį paguldė į ligoninę, o pirmadienį ten mirė. Pagal nustatytą tvarką ant dešinės kojos jam parišo lentelę su kalinio Nr. U-433, o išvežant pro stovyklos vartus jo galvą perskėlė plaktuku.

Nuo 1946 09 01 iš Gulago buvo gautas nurodymas mirusių kalinių galvų nežaloti, bet lavonus skrosti. Kalinimo stovyklose prižiūrėtojai buvo žiaurūs, ypač kaukaziečiai ir azijiečiai. Į darbą varomus kalinius suklupdydavo, kol tikrindami pagal numerius ir pavardes suformuodavo koloną, ir tik po to leisdavo stotis ir eiti į darbą su konvojaus palyda. Nuo 1955 m. pabaigos pradėtas taikyti lengvesnis kalinimo režimas, tad kalinių kolonos eidavo į darbą ir grįždavo atgal be konvojaus.

Zarasų krašte pokario metais represuotų žemdirbių šeimoms buvo taikomos tokios bausminės priemonės kaip turto aprašymas ir jo konfiskavimas. Esant suinteresuotų valdžios aktyvistų apsigyventi jų namuose, tikrieji savininkai iš jų būdavo išvaromi. Taip 1945 m. nutiko Antano Juodvalkio šeimai. Turtą aprašė, o žmoną su mažamečiu sūnumi ir Antano tėvą išvarė iš namų, kuriuose tuoj pat apsigyveno ginkluotas Vania.

1943 m. išgyvenusi šeimos tragediją Elena Rūkštelienė susiejo savo gyvenimą su broliu Antanu. Jos vyras Jonas Rūkštelė (gimęs 1900 m.) nuo 1933 m. dirbo eiguliu. Prie Alytaus miškų mokyklos 1938 m. baigė miškininkų kursus. Dirbdamas eiguliu gyveno prie Salako, Grybiškių k., girininkijos dviejų aukštų mediniame name. Pagal Lietuvos miškininkų 1943 m. žurnalą „Lietuvos girios" 1943 10 29 Rūkštelės gyvenamąjį namą apsupo iš miško išėję raudonieji bolševikų partizanai. Be J. Rūkštelės, namuose buvo žmona Elena su ką tik gimusiu sūneliu Jonuku (20-ties dienų), jos motina ir eigulio brolio Prano žmona.

Turėdamas šautuvą, eigulys nutarė gintis ir atsišaudė iš namo antro aukšto. Užpuolikai privertė Rūkštelės kaimynus apdėti šiaudais namą, prikišti jų pro langus. Bešaudant į namą užsidegė šiaudai. Namui užsiliepsnojus, J. Rūkštelė buvo arba

nušautas, arba sunkiai sužeistas. Laimingo atsitiktinumo dėka pavyko Elenai su naujagimiu ir vyro brolio žmona išbėgti pro rūsio duris. Pasinaudodamos dūmų priedanga, jos pasiekė paežerę ir ten prie pirties pasislėpė. Name dūmuose užduso Elenos motina. Sudegusio namo gaisravietėje Elena Rūkštelienė rado vyro ir motinos sudegusių kūnų likučius. Vyro palaikus palaidojo Salako, motinos – Zarasų kapinėse.

Metais anksčiau raudonieji bolševikų partizanai išvedė iš Gražutės girininkijos Jono brolį – eigulį Edvardą Rūkštelę ir miške nušovė. „Lietuvos girių" duomenimis, 1943 m. nuo bolševikų raudonųjų partizanų Lietuvoje žuvo 5 eiguliai.

Jono Rūkštelės sūnus Jonas 1989 m. parašė Lietuvos archyvų departamentui paklausimą dėl tėvo nužudymo aplinkybių. Remiantis 1999 07 12 Nr. 226 atsakymu, archyve rastas to meto bolševikų raudonųjų partizanų būrio vado Madrychino raportas LKP (b) Pietų srities komitetui. Jame 1943 12 29 parašyta: „1943 10 29 buvo sunaikinta organizacijos „Už nepriklausomą Lietuvą" vadovo Rūkštelės šeima, jis pats nužudytas. Sunaikinome vieną banditų organizatorių, kuris užmušė 128 raudonarmiečius". Štai kokio melo ir klastočių reikėjo bolševikų raudonųjų partizanų vadui, kad ataskaitoje centrui pateisintų savo veiksmus, iškeltų savo nuopelnus. Ar galėjo vienas žmogus nužudyti šitiek raudonarmiečių? Čia nėra jokios logikos. Klastotės tikslas suprantamas, bet sunkiai suprantamas jos užmojis.

A. Juodvalkis po vienuolikos metų kalinimo Sibiro lageriuose ir kalėjimuose į Lietuvą grįžo 1955 12 08.

Apie dėdę Aleksą Saladžių ir jo šeimą

Aleksą Saladžių suėmė Zarasuose 1945 m. vasario mėn. pirmomis dienomis. Vasario 5 ar 6 d. per tardymą jį žiauriai sumušė. Iš kalėjimo kameros nugabentas į ligoninę netrukus mirė. Kai prieš mirtį ligoninės seselė paklausė Alekso, kodėl leidosi taip sumušamas, jis atsakęs: „Kaip galėjau prisipažinti, jeigu to nedariau"... Vasario 7 d. abi seserys matė nuo sumušimų pajuodusį brolio lavoną. Jo palaidoti seserims nedavė, o vasario mėn. 8 d. užkasė Magučių miškelyje kartu su kitų žuvusių vyrų lavonais. Užkasimo vietą atsekė seserys Janina ir Sofija.

R. K. p a s t a b a: laikraštyje „Zarasų kraštas", Sąjūdžio puslapyje, apie 1989 m. buvo plačiau rašyta apie Alekso Saladžiaus žūtį. Trumpa ištrauka iš straipsnio „Zarasai, pokaris...", liudija Donatas Prakelis, g. 1924 m. Imbrado vlsč., Prakeliškių k., gyvenantis Vilniuje, Karoliniškių 17–181:

„1945 m. sausio 5 d. mane suėmė. Vieną naktį, jau po vidurnakčio, atvarė Saladžių. Įstūmė pas mus. Ar tik ką suimtą, ar jau po kelinto tardymo, negaliu pasakyti. Prieš tai jo mūsų kameroje nebuvo.

Kai įstūmė kameron, jis vos pastovėjo. Galvą nuleidęs kelis žingsnius tik paėjo. Matėsi, kad blogai orientavosi. Vyrai prišoko: „Kas tau? Kas tau?" Sugriebė ir vedė jau pakibusį. Kiti nuo gultų atsikėlė, paguldė jį. Saladžius labai dejavo. Tie, kurie daugiausia juo rūpinosi – Juozas ir Adolfas Andrijauskai, Antanas Galvonas, Šakalys nuo Antazavės – sakė:

– Parazitai... Visa nugara mėlyna.

Po dviejų valandų Saladžius pradėjo alpti. Visi kameroje pakėlėme triukšmą. Galvonas pradėjo batu į duris duoti – pakviesti sargybą, kad paimtų tokį sumuštą žmogų.

Atidarė duris kalėjimo prižiūrėtojas. Už jo buvo dar vienas – gal koks vyresnis. Galvonas ir dar vienas vyras, toks stambus, Saladžių nuvedė iki budėtojo kambario. Jiems liepė jį palikti.

... Ir daugiau nieko nežinau. Pas mus jo nebeatvedė.

Be abejonės, Aleksas Saladžius buvo kažkuo kaltinamas. Bet jis žuvo dėl tardytojo Dimitrovo metodo bet kuria kaina išplėšti prisipažinimus bei savo nenoro prisiimti nepagrįstus kaltinimus. Aišku, kad vienas tardytojas negalėjo įveikti sveiką, tvirtą vyrą. Tam reikalui jis pasikvietė parankinius ir jiems davė valią. Šis NKVD tardytojo susidorojimas su kaliniu akivaizdžiai parodė, kokiais metodais pokario metais buvo tardomi suimtieji, kaip išgaunami prisipažinimai ir apiforminamos bylos.

Aleksui žuvus, jo tėvų sodybą tuojau apniko sovietinės valdžios aktyvistai: išsivarė pakinkytą eržilą, išvežė kiaulę su prieaugliu, dvi karves, keturias avis. Netrukus išvežė javus iš svirno aruodų, pašarus. Tarp tų aktyvistų stribų vienintelis lietuvis (ne stribas) buvo Jonas Svidinskas, kuris vietoj pasisavinto turto dalindavo rašteliu. Vėliau jis dirbo kolūkio brigadininku.

Tragiška sūnaus mirtis pribaigė nusenusius tėvus. Nekilusi iš ligos patalo, motina Magdalena mirė 1945 m. rugsėjo mėn. turėdama 72 m., o tėvas Jokūbas – 1946 m. spalio mėn. eidamas 76-tus metus. Tėvus prižiūrėjusi ir juos palaidojusi Sofija Jasaitienė grįžo dirbti į Kauną.

Atėjus gorbačiovinės pertvarkos ir viešumo metams, S. Jasaitienė rašė (1988 12 10) Lietuvos SSR prokuratūrai ir Ministrų tarybos vyriausybinei komisijai dėl netirtų žmonių nužudymų karo ir pokario metais teigdama, kad tarybinis teisingumas ir smurtas yra nesuderinami. Ta proga ji pareiškė viltį, kad galima būtų išaiškinti kaltuosius. Iš LSSR AT prezidiumo 1989 06 05 gautas J. Gurecko pasirašytas toks atsakymas: „Vyriausybinė komisija, išnagrinėjusi Jūsų pareiškimą, nustatė, kad Aleksas Saladžius 1941 m. hitlerinės okupacijos pradžioje įstojo į Zarasų apskr. Tabaro baltaraiščių būrį ir dalyvavo jo vykdytose baudžiamosiose operacijose prieš tarybinius piliečius, raudonarmiečius ir taikius gyventojus. Alekso Saladžiaus bei kitų piliečių mirties aplinkybių nustatyti nepavyko“. Apie kaltuosius nė užuominos.

Tai buvo pritrenkiantis atsakymas, iš kurio pirmą kartą mums paaiškėjo tabariškių kaltinimo esmė. Pertvarka dar tik sklandė trispalvėse vėliavose, Sąjūdžio mitinguose, bet dar nebuvo paveikusi jėgos struktūrų vadovų mąstymo. Juk atsakymo pažyma buvo gauta iš tuomet dar gyvavusio sovietinio Valstybės saugumo komiteto. Iki galimybės susipažinti su nuteistųjų bylomis buvo dar toli. Nesinorėjo tikėti tokiu kaltinimu, nes iš Sovietų Rusijos istorijos žinojome, kad sovietiniai čekistai nuo seno buvo šantažo, provokacijų ir prievartos specialistai.

Aleksas Saladžius žuvo tardomas, jam nesudaryta byla, nebuvo teistas. Nepaisant to, jo tėvams buvo pritaikyta ne oficialioji, bet visiška turto konfiskacija.

To būrio nariai A. Juodvalkis, po mirties – J. Šileikis, Albertas Bikulčius jau buvo reabilituoti. Respublikos prokuratūroje man paaiškino, jog Alekso Saladžiaus bylos nėra archyvuose, tad nėra ką peržiūrėti, nėra kaip spręsti jo reabilitacijos klausimą. Šiuo atveju pritiko posakis – nėra žmgaus, nėra ir problemos. Jeigu A. Saladžius būtų likęs gyvas, jam būtų buvusi sudaryta baudžiamoji byla. Kartu nuteistas su A. Andrijausku, A. Juodvalkiu, J. Šileikiu būtų išvežtas į Vorkutos anglių kasyklas, ten šalęs, badavęs, balansavęs ant gyvybės ir mirties ribos. Praradęs sveikatą būtų sugrįžęs Lietuvon numirti, kaip A. Bikulčius, J. Šileikis... O gal jo palaikai dūlėtų amžinojo įšalo žemėje kaip A. Andrijausko? Kas geriau, ar trumpa kančia ir amžinas poilsis žemėje

po tėviškės dangaus skliautu, ar ilga, varginanti kalinio egzistencija tolimoje šiaurėje ir tik mintyse rusenanti viltis sugrįžti Lietuvon nors numirti? Deja, Aleksas Saladžius pasirinkimo neturėjo.

Nėra atsakymo į klausimą, kodėl iš visų areštuotų ir tardytų tabariškių būrio narių nežuvo niekas kitas, tik Aleksas Saladžius? Įvykio liudytojų nėra. Kai Aleksą pervežė į ligoninę, ten jis netrukus mirė.

Niekaip negaliu sutikti su mintimi, kad mano dėdė Aleksas Saladžius, darbštus ir padorus ūkininko sūnus, galėjo būti piktavališkas. Karo pradžioje, sudegus Zarasų miesto centrui, savo namuose priglaudė ir maitino padegėlio žydo Judelio Goldbergo šeimą. Vėliau maitino rusų karo belaisvį, kilusį iš Vidurinės Azijos. Kai vokiečių baudėjai sudegino kaimynystėje ruso Filipo namuką, dėdė Aleksas, kartu su A. Juodvalkiu gelbėjo nukentėjusiems apranga, maisto produktais.

Seneliams mirus, po 6–8 metų buvo likviduota jų sodyba. Naują medinį svirną persivežė į Dimitriškes tuometinis „Stalino“ kolūkio pirmininkas Kazanovas ir pasistatė ūkinį pastatą.

Suderinus su Zarasų r. valdyba, 1989 08 04 iškelti Magučių miškelyje užkastų 1945 m. žuvusiųjų palaikai. Pagal palaikų aprašymo duomenis po 3–4 savaičių artimieji atpažino dar du žuvusiuosius. Tai Stanislovas Visokovičius-*Didelis* (1912–1945 m.) ir Vaclovas Koženevskis (1905–1945 m.). Liko neatpažinti du žuvusieji.

Apie Juozą Kuosą ir Joną Rinkevičių

Juozas Kuosa, Benedikto, g. 1911 m. Zarasų apskr., Antazavės vlsč., Makarovės k. Iki arešto gyveno Imbrado vlsč., Tabaro k., kur turėjo 9 ha žemės. Jį areštavus, šeimoje liko žmona Sofija su sūnumis Henriku, Jonu ir Petru. Tuo metu jie buvo 8, 5 ir 3 metų amžiaus.

Jonas Rinkevičius, Juozo, g. 1917 m. Zarasų apskr., Imbrado vlsč., Tabaro k., 5 asmenų šeimoje. Tėvai turėjo 12 ha žemės. Jonas buvo nevedęs. Jį areštavus, šeimoje liko abu tėvai ir dvi seserys: Ona ir Marija.

LYA – sujungta baudž. byla Nr. 795 (106 l.), archyvo Nr. 27827/3, pradėta 1944 10 28, baigta 1945 01 10. J. Kuosa ir J. Rinkevičius areštuoti 1944 11 02 pastarojo namuose, tardyti ir nuteisti Zarasuose. Tardytojas – milicijos j. ltn. Kolesnikov. Prieš areštą tardytojo buvo apklausti: Šepliakova Kilikėja (1944 10 23), Snetkov Isaj (1944 10 25), Snetkov Jakov (1944 10 28), Leonov Vasilij (1944 10 30) ir po arešto – Leonov Kiril (1944 11 22). Visi skundė, kad tabariškiai J. Kuosa ir J. Rinkevičius buvo „šaulistai“, partizanai, persekiojo vietinius rusus, juos vežė darbams į Vokietiją. Atliktos J. Kuosos akistatos su liudytojais: Snetkovu Jakovu (1944 11 21), Leonovu Kirilu (1944 11 28), J. Rinkevičiaus – su Šepliakova Kilikėja ir Leonova Vasica (1944 11 21), Leonovu Kirilu (1944 11 28). Valstybės saugumo mjr. Michalkovo patvirtintoje kaltinamojoje išvadoje parašyta, kad abu kaltinamieji išdavė SSRS: įstojo į Tabaro sukilėlių būrį, kartu su policija dalyvavo operacijose prieš besitraukiančius raudonarmiečius. Vokiečių okupacijos pradžioje J. Kuosa buvo paskirtas apylinkės seniūnu, o Rinkevičius – jo padėjėju. Abu vykdė vokiečių valdžios nurodymus: priverčiamiems darbams į Vokietiją išvežta iš apylinkės apie 20 žmonių, daugiausia rusų tautybės.

NKVD karinis tribunolas Zarasuose, dalyvaujant pirmininkui justicijos mjr. Ozolik, tarėjams milicijos jaun. ltn. Obrazcovui, raudonarmiečiui Korovnikui, vertėjui Deičui Mendeliui, 1945 01 10 apklausė teisiamuosius liudytojams nedalyvaujant ir pripažino, kad J. Kuosos ir J. Rinkevičiaus kaltė įrodyta. Pagal RF BK str. 58–1a tribunolas nuteisė abu po 10 m. kalėti kalinimo stovyklose konfiskuojant turtą ir 5 m. apribojant teises. Nuosprendis galutinis ir neapskundžiamas (nuosprendžio kopija priede 6, 1 l.).

J. Kuosa kalėjo Komijos ASSR Vorkutos kalinimo stovyklose. Ilgiausiai dirbo 29-oje anglies šachtoje. 1954 11 28 J. Kuosa parašė skundą, kad, pasibaigus kalinimo terminui, jo neleido grįžti į Lietuvą, bet paskyrė tremtį ten pat, Vorkutoje. Justicijos mjr. Mamulin ir just. patarėjas Kolesnik 1955 11 25 jo skundo nepatenkino. Tikriausiai todėl J. Kuosa prikalbino šeimą atvažiuoti pagyventi ir padirbėti Vorkutoje (1956 m.). Deja, Vorkuta šeimai nepatiko. Joje iškentę vieną žiemą, visi sugrįžo Lietuvon ir apsigyveno Tabare. J. Kuosa mirė 1972 09 16, palaidotas Zarasų kapinėse.

Jonas Rinkevičius kalėjo Mordovijos ASSR iki 1954 08 22. Pasibaigus kalinimo terminui, buvo ištremtas į Krasnojarsko srities Turos miestą (1954 08 22–1956 05 04). Po 9 m. 10 mėn. kalinimo ir 1 m. 10 mėn. tremties 1956 05 04 buvo paleistas laisvėn.

Jono Rinkevičiaus žmona Elžbieta Partapaitė-Rinkevičienė, g. 1923 m. Panevėžio apskr., Jasonių k., areštuota 1947 08 19 Raginėnų k. Tardyta Panevėžio kalėjime. 1948 m. nuteista „už akių“ Maskvoje 7-ms metams, kaip brolio partizano ryšininkė. Kalėjo Mordovijos ASSR. Buvo ištremta 1954 05 04 į Krasnojarsko srities Turos miestą. Paleista laisvėn 1956 05 04 išbuvusi po 7 m. kalinimo ir 1 m. 10 mėn. tremties. J. Rinkevičius ir E. Partapaitė sukūrė šeimą tremtyje. 1957 m. sugrįžo Lietuvon. Nuo 1958 m. šeima apsigyveno Radviliškyje. J. Rinkevičius mirė 1998 05 22 būdamas 80 m. amžiaus, palaidotas Radviliškio kapinėse.

Apie dėdę Juozą Andrijauską ir jo šeimą

Juozas Andrijauskas, Juozo, g. 1899 m. Dagilių k. (Paupynės), Imbrado vlsč. (Ežerėnų), Zarasų apskrityje. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, motinos Teklės šeima su 6 vaikais paaugliais buvo iškeldinta į Rusijos gilumą, 1915–1917 m. gyveno už Uralo, Čeliabinske. 1918 m. šeima sugrįžo Lietuvon. 1919 m. rugsėjo mėn. broliai Juozas ir Adolfas išėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, dalyvavo nepriklausomybės kovose su bermontininkais ir lenkais. Už savanorystę J. Andrijauskas 1926 m. gavo Tabaro k. 12 ha žemės. Iki antros sovietinės okupacijos vertėsi žemdirbyste savo ūkyje. Po Juozo arešto (1945 01 27) žmona Anastazija liko ūkyje su devyniais vaikais.

Juozo Andrijausko areštui sankciją davė NKVD mjr. Michailov 1945 01 29. Baudžiamosios bylos Nr. 17694 apimtis – 52 lapai. Juozą Andrijauską Zarasuose tardė jaun. ltn. Kostomachin du kartus: 1945 01 29 ir 1945 02 10. Pirmame tardyme Juozas prisipažino, kad karui prasidėjus, kaime patruliavo tris dienas, o šautuvą turėjo apie dvi savaites. Į tardytojo klausimą, kas dar naudojosi šautuvu, antrame tardyme jis atsakė, kad patruliavimo reikalu šautuvą pasiimdavo Petras ir Juozas Kuosos, Albertas Bikulčius. Į tardytojo klausimą, ar buvo sukilėliu brolis Adolfas, Juozas atsakė, kad šito nežino, bet jis patruliavo.

Buvo apklausti kaltinimo liudytojai: 1945 02 02 – Snetkov Isaj, Kartašov Ananij, 1945 02 11 – Chochlova Natalija. Pirmasis kaltino Juozą Andrijauską, kad su broliu Adolfu buvo partizanai baltaraiščiai, turėjo šautuvus, patruliavo. Bet areštuojant ir šaudant raudonarmiečius, J. Andrijausko jis nematė. Antrasis liudytojas kartojo tuos pačius kaltinimus.

Trečioji piktinosi Juozu Andrijausku už tai, kad jis liepęs jai iškelti „flag Smetonos“ (suprask – Lietuvos vėliavą), bet ji tokios neturėjusi. Tardytojas Kostomachin atliko J. Andrijausko akistatas su minėtais kaltinimo liudytojais. Jie kartojo tuos pačius kaltinimus, o kaltinamasis juos neigė pripažindamas tik tai, kad turėjo šautuvą ir patruliavo kaime.

1945 02 10 atlikta abiejų brolių – Juozo ir Adolfo Andrijauskų – akistata. Byloje įsegtas trumpas Adolfo Andrijausko tardymo protokolas (1945 02 10, 11–12 val.). Jame Adolfas prisipažino dalyvavęs Tabaro sukilėlių būryje dvi savaites, turėjo rusišką šautuvą. Neigė persekiojęs vietinius gyventojus ir raudonarmiečius.

Kaltinamoji išvada Juozui Andrijauskui surašyta 1945 02 15, apkaltintas SSRS išdavyste pagal RSFSR BK str. 58-la. Teismo posėdžiui numatyti tie patys 3 liudytojai. NKVD karinis tribunolas 1945 07 28 Utenoje nuteisė Juozą Andrijauską 10 m. kalėti, konfiskuoti jo turto dalį ir 5 metams apriboti teises. Sureikšmindamas Juozo patruliavimą Tabaro k. teritorijoje, tribunolas užrašė, kad jis saugojo sukilėlių štabą (kad solidžiau atrodytų). Nuosprendį pasirašė tribunolo pirmininkas vyr. ltn. Fiodorov, tarėjai – vyr. serž. Surov, vyr. serž. Janiutin, sekretorius – kap. Ivanov.

Juozas Andrijauskas trumpą laiką kalėjo Lietuvoje, Šilutės kalinimo stovykloje. Iš sovietinės armijos demobilizuotas sūnus Jonas gavo leidimą pasimatyti su kalinamu tėvu. Sūnaus ir tėvo pasimatymas įvyko po 4 metų pertraukos. Netrukus Juozas buvo išvežtas į SSRS gilumą, kalėjo Komijos ASSR Uchtos kalinimo stovyklose ir ten mirė 1954 10 28 būdamas 55 m. amžiaus.

Apie Albertą Bikulčių ir jo šeimą

Albertas Bikulčius, g. 1905 m. Zarasų apskr., Salako vlsč., Aukštakalnių k. Iki pirmos sovietinės okupacijos gyveno Imbrado vlsč., Tabaro k., ir valdė 39 ha žemės ūkį. Jį areštavo 1946 08 16 Daugpilyje, nes buvo ten apsigyvenęs. Tardė ir teisė Zarasuose. Tardytojas – ltn. Kutiakin. Kaltinamoji išvada surašyta 1946 10 25. Joje pažymėta, kad A. Bikulčius – buožė, buvo Šaulių sąjungos narys, 1941 m. birželio mėn. įstojo į Tabaro sukilėlių būrį, tikrino rusų gyventojų namus, bandė sulaikyti tris raudonarmiečius. Kaltinimo liudytojai: Kotova Fitinija, Chochlova Jefrosinija, Novorotov Prochor, Leonov Jefim, Kartašov Ananij, Kartašov Vavil, Snetkov Isaj. Kaltinamojoje išvadoje minima valstybinio archyvo pažyma.

Zarasuose posėdžiavęs NKVD karinis tribunolas (pirmininkas – justicijos kap. Svirin, nariai – Katurbajev ir Nikiforov, sekretorius – vyr. ltn. Mojseikin, advokatas – Barabulin) apklausė kaltinamąjį ir liudytojus. Liudytojai kartojo duotus parodymus, o A. Bikulčius juos neigė. Karinis tribunolas nuteisė A. Bikulčių pagal RSFSR BK str. 58-la 10 m. kalėti ir apriboti teises 5 metams.

Iki teismo A. Bikulčius buvo kalintas Zarasų kalėjime (1946 08 16–1946 10 25), Utenos kalėjime (1946 10 25–1947 03 25). Nuteistas kalėjo: Sevkuzbaslage iki

1950 11 28, Karagandos Pesčianyj koncentracijos stovykloje (1950 12 13–1955 05 05). Po kalinimo A. Bikulčiui buvo paskirta tremtis į Krasnojarsko srities Karagandos miestą (1955 05 05–1956 05 26). Paleistas iš tremties (kalinamas ir tremtyje praleido 9 metus 9 mėn. 10 dienų) sugrįžo Lietuvon pas šeimą į Vilnių. Čia jis pragyveno 29 metus 11 mėn. ir mirė 1986 04 23, sulaukęs 80 m. amžiaus. Palaidotas Vilniaus Karveliškių kapinėse.

Apie tai, ko anuomet neminėjau gyvenimo aprašymuose

Kaunas, 2003 m.

Kai pralaiminti karą vokiečių armija buvo išstumta iš Lietuvos ir atkurta sovietinė valdžia, rusai prievarta ėmė jaunimą į Raudonąją armiją ir mažai apmokytą siuntė į frontą. Tokia perspektyva žavėjo ne visus. Dalis ėmė slapstytis miškuose ir laukti karo pabaigos. Pogrindyje susikūrė Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS). Ginkluotų rezistentų gretos gausėjo ir dėl atnaujintų Lietuvos gyventojų trėmimų, kurie plačiai palietė partizanų rėmėjų ir dar nesugniuždytų stambesnių kaimo ūkininkų šeimas.

Planiniais trėmimais sovietiniai strategai siekė 2-jų tikslų: 1) aprūpinti atšiaurius SSRS rajonus beteise darbo jėga, 2) susilpninti tautinį pasipriešinimą, sunaikinti patriotišką, drąsiausią ir sąmoningiausią visuomenės dalį, o nutautinimui mažiau atsparius lietuvius, padedant kolonistams, sulydyti į „tarybinę liaudį“. LSSR VSK 1988 05 12 pažymoje Lietuvos KP CK dėl 1941–1952 m. ištremtų Lietuvos gyventojų teigiama, kad per šį laikotarpį specialiai tremčiai į toliausius SSRS rajonus buvo iškeldinti 120 924 žmonės arba 37 362 šeimos.

Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje susikūręs LLKS su ryšininkais ir rėmėjais buvo vienintelis Lietuvos visuomenės sluoksnis, nepaklusęs okupantų valiai. NKVD kariuomenė ir stribų būriai jį slopino visą dešimtmetį. Dešimčių tūkstančių žūtys ir daugiau nei šimto tūkstančių Lietuvos gyventojų tremtys paliko gilią žaizdą tautos ir valstybės kūne.

Apibendrinant abiejų sovietinių okupacijų poveikį Lietuvos visuomenei, galima teigti, kad jos vykdė fizinį ir dvasinį tautos genocidą, visuomenės suskaldymo, supriešinimo, rusinimo politiką. Okupacijos suformavo dvilypę Lietuvos visuomenę: negausų, bet aktyviai kolaboruojantį, vadovaujantį – partinį ir paklusnios „tarybinės liaudies“ sluoksnį.

Sovietinėje Lietuvoje vadovaujančiuose postuose įsitvirtinusi partinė nomenklatūra naudojosi gerovės privilegijomis, o liaudis privalėjo vienbalsiai rinkti valdžios elitą, pritarti skelbiamiems šūkiams ir kitiems vajams.

Miestiečiai turėjo gyventi nuo algos iki algos ir tenkintis suvartojimo minimumu, o kolūkiečiai – varganais darbadieniais. Pastarųjų gyvenimas šiek tiek pagerėjo nuo 1965 m., kai už darbadienius buvo pradėta mokėti ne tik grūdais, bet ir pinigais. Reikia pripažinti, kad sovietinė valdžia lojaliai visuomenei suteikė socialinių garantų minimumą, o M. Gorbačiovo valdymo metais netrukdė gyventi ir dirbti tiems, kurie viešai nedemonstravo priešiškų santvarkai pažiūrų.

Atkūrus nepriklausomos Lietuvos valstybę, dauguma buvusių partinių-ūkinių vadovų išsižadėjo komunistinių idealų ir suskubo privatizuoti ūkinius-pramoninius

objektus. Turėdami patyrimą vadovauti, netrukus jie tapo Lietuvoje laukinio kapitalizmo atstovais. Ta pati partinė nomenklatūra per demokratinius rinkimus dabar jau „teisėtai“ atėjo į nepriklausomos Lietuvos valdžios postus ir bendru sutarimu niekur neužsimena, kad ji dešimtmečius buvo „šlovingosios neklystančios“ partijos eilėse. Nereikia abejoti, kad buvę kompartijos bosai, represinių struktūrų pareigūnai prisitaikė prie naujų sąlygų, bet kartu su gausybe savo palikuonių mielai prisimena gerus sovietinius laikus.

Žinau, kad mano okupacijos metų vertinimai nepriimtini „buvusiems“. Aš orientavausi į Lietuvos gyventojų sluoksnį, aktyviai pasipriešinusį sovietinei okupacijai.

Tada, kai Lietuvai primestos „klasių kovos“ sąlygomis reikėjo likti padoriu žmogumi pasirenkant teisingą barikadų pusę, aš jau turėjau savo nuomonę. Šeimoje tėvai auklėjo vaikus pagarbos ir ištikimybės tėvynei dvasia. Būti ar nebūti lojaliu sovietinei valdžiai man lėmė dvi aplinkybės. 1945 m. vasario pradžioje Zarasų sovietiniai saugumiečiai tardydami užmušė mano motinos brolį Aleksą Saladžių. 1944 12 14 buvo areštuotas ir 20-čiai metų nuteistas mano tėvas, nepriklausomybės kovų savanoris. Jis mirė Vorkutoje 1946 01 21, būdamas 44 m. amžiaus, kalėjęs vos vienerius metus. Dėl tų priežasčių mano motinos su 5 vaikais šeima buvo pažymėta nusikaltėlių sovietinei valdžiai etikete ir patyrė persekiojimus. Tad suprantama, kodėl mes užuojautos jausmus skyrėme Lietuvos tremtiniams, politkaliniams ir persekiojamiems miško broliams, bet ne bolševikiniams baudėjams.

Patriotiškai nusiteikę jauni Lietuvos vyrai tuo sunkiu ir sudėtingu pokario laikotarpiu pasirinko rizikingą veiklą Lietuvos laisvės kovos sąjūdyje. Net ir žinodami, kad jų kova neatneš laukiamos pergalės, jie troško tik vieno – garbingai priešintis ir numirti savo tėvynėje.

Ryšiai su LLKS ir pasekmės

1948–1949 m. mano žinios apie partizaninį pasipriešinimą buvo labai skurdžios. Apie jį sprendžiau iš nuogirdų, gandų, kurie dažnai būdavo apipinti heroika. Todėl į kontaktą su LLKS ėjau susidomėjęs, tikėdamas jo patriotiška veikla. Iki tol kontaktų su partizanais neturėjau. Užmegzti ryšį man padėjo bendradarbis – Salako pradinės mokyklos mokytojas Petras Šileikis. Jo šeima nebuvo represuota ir asmeninių nuoskaudų neturėjo. Bet jis neigiamai vertino valdžios pastangas trėmimais, kalinimu, bolševikine pertvarka priversti lietuvių tautą pamilti sovietų santvarką. Tad mūsų požiūris tuo klausimu sutapo.

1949 m. rugpjūčio pabaigoje, po mokytojų konferencijos, vykusios Zarasuose, abu nuvažiavome dviračiais į Vajasiškį. Šlepečiuose gyvenęs Petro dėdė Jonas Šileikis jau buvo suderinęs laiką ir prietemoje mus nuvedė į atokiau esančią sodybą, kurioje stovyklavo 15–20 partizanų. Tai buvo 3-čios Vytauto apygardos, 5-tos Lokio rinktinės, Vyties kuopos vyrai. Aš jų nepažinojau nė vieno. Vėliau Petras Šileikis man paaiškino, kad ten buvo grupės vadas Pranas Račinskas-*Drugelis*, *Žaibas*, pavaduotojas Balys Vaičėnas-*Liubartas*, *Pavasaris*.

Susipažinę ir gavę instruktažą apie užduotis ir pavojus, kurie mus tykos, davėme priesaiką. Abu gavome po voką. Ant Petro voko buvo užrašyta *Kiečiui*, ant mano – *Vėtrai*. Kitos dienos rytą, grįžtant atgal į Salaką, Petras su šypsena pasakė, kad šis apsisprendimas mums tikriausiai baigsis kalėjimu.

Po dviejų trijų savaičių per Angelę Mameniškytę-*Aušrinę* gavau laišką, kuriame buvo *Žaibo* raporto kopija apie Petro ir mano paskyrimą pareigoms. Mums skirtos užduotys buvo: 1) rinkti žinias apie ištremtas šeimas, nuteistus ir įkalintus politkalinius; 2) stebėti ir pranešti apie didesnį sovietinės armijos judėjimą, stribų susibūrimus; 3) aiškintis, kas iš gyventojų turi paslėpę tinkamus ginklus ir gali juos perduoti partizanams; 4) platinti nelegalią spaudą; 5) esant galimybei, teikti materialinę pagalbą (rašomuoju, kopijavimo popieriumi, pinigais).

Po dvejų mokslo metų Petrą paskyrė Tilžės pradinės mokyklos vedėju, mane – Drobų septynmetės mokyklos direktoriumi. Didoki atstumai iki Salako sutrikdė mūsų ryšius. Tarpine ryšininke tarp *Aušrinės* ir manęs sutiko būti Valė Veličkaitė, kuri 1950-ųjų vasarą Minčios partizanų susitikime gavo *Šarūnės* slapyvardį.

Mudviejų su Petru nuopelnai LLKS veikloje buvo labai kuklūs. Pašalintas iš mokytojo pareigų ir įsidarbinęs Švedriškės girininkijoje, Petras atnaujino ryšį su partizanais. Tuomet jis atlikdavo kurjerio užduotis, platino atsišaukimus, slaptą laikraštį „Sutemų keleivis“. Aš parūpinau partizanams sąsiuvinių, rašomojo, kopijavimo popieriaus, uniforminį drabužį, žuvusio dėdės Alekso Saladžiaus pistoletą „Walther“, platinau *Pavasario* paruoštus atsišaukimus. Be to, palaikiau ryšį su vienu iš pagrindinių būrio ryšininkų Romu Palivonu-*Karveliu*. Iš Kauno į Zarasus, atvykusiai Emilijai Vaičėnaitei kartu su *Aušrine*, Vale V. padėjau pasiekti Aukštoglinį, kur T. Mameniškienės namuose ji susitiko su broliu Baliu Vaičėnu-*Pavasariu* ir pabendravo su partizanais Minčioje.

1951 04 10 buvau pašauktas į sovietinę armiją. Salake klostėsi įvykiai, apie kuriuos negavau jokios žinios. Konspiracijos taisyklių neišmanymas, neatsargumas ir kai kurios mūsų klaidos, Salako vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių merginų nugirsti pokalbiai padėjo saugumiečiams surinkti pageidautiną informaciją. Tardant Juliją Macijauskaitę (1951 04 18) ir Valę Veličkaitę (1951 04 22–23), informacija buvo patikslinta, surinktos pakaltinimui reikalingos žinios prieš Petrą Šileikį ir mane. Jį sulaikė 1951 05 05, o po 3 dienų apiformino areštą. Kadangi aš buvau toli nuo Lietuvos (už Uralo – Tiumenėje), mano represavimo klausimas buvo laikinai atidėtas. Bet nedelsiant į armiją buvo pasiųstas perspėjimas, kad aš susijęs su ginkluotais nacionalistais.

Areštuotą Petrą Dūkšte tardė oper. vyr. įgaliotinis ltn. Suslikov (šešiapirštis). Petrą perkėlus į Vilniaus Lukiškių kalėjimą, bylą perėmė tardytojas vyr. ltn. Lenskis (žydas). Užbaigtą bylą (1951 07 31) išsiuntė Maskvon į MGB ministerijos OSO (*osoboje soveščianije* – ypatingasis pasitarimas, kuris už akių skelbė nuosprendžius politkaliniams).

Vilniuje buvo nutarta nutraukti mano tarnybą armijoje, forminti baudžiamąją bylą ir teisti. Todėl mano areštui išduotą orderį (1951 08 11) pasiuntė į Tiumenę. Priede buvo suminėti slapyvardžiai: *Žaibas*, *Kietis*, *Vėtra*, pavardės: Macijauskaitė, Veličkaitė, Mameniškytė. Teigta, kad nacionalistams nuo manęs su Petru 1949–1950 m. perduota net 40 paketų. Nepamiršta antisovietinė agitacija, propaganda. Bet areštuoti mane Tiumenėje kažkodėl delsė. Per tą laiką iš Maskvos į Vilnių grąžino Petro bylą (1951 10 25) su nurodymu apklausti kitus su byla susijusius

asmenis. Tada vėl suveikė ryšiai tarp Vilniaus ir Tiumenės. Nutartį areštuoti mane armijoje prokuroras patvirtino 1951 10 25. Kaltinamąją medžiagą paruošė karinio dalinio 32624 kontržvalgybos mjr. Orlov. Tuo metu aš tarnavau karinio dalinio 39476 „U“ pulko mokykloje. Spalio švenčių išvakarėse turėjau laikyti egzaminus ir gauti seržanto laipsnį. Mane areštavo 1951 10 31, apie 16 val.

Kontržvalgybos ltn. Pirožkov kalėjime apklausė, ką iš lietuvių pažįstu šiame ir kituose kariniuose daliniuose. Iš Tiumenės į Lietuvą mane išvežė 1951 11 17 etapais per Sverdlovsko ir Maskvos kalėjimus, o 1951 11 29 aš jau buvau Vilniaus Lukiškių kalėjime. Net 4 mėn. Petras „ilsėjosi“ Lukiškėse ir nekantravo, kad greičiau išvežtų į koncentracijos stovyklą. Bet kai mane grąžino į Lietuvą ir 1951 m. gruodžio mėn. pabaigoje areštavo Angelę M., prasidėjo naujas (o Petrui Š. pakartotinis) tardymų, akistatų maratonas, kuris baigėsi 1952 01 15.

1952 01 17 surašytos kaltinamosios išvados santrauka tokia: 1949 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje ginkluotų nacionalistų būrio vadas Pranas Račinskas užverbavo Petrą Šileikį, Algirdą Andrijauską į antisovietinę organizaciją LLKS, davė slapyvardžius: pirmam – *Kietis*, antram – *Vėtra*. 1949–1950 m. per Angelę M. (*Aušrinę*) ir Valę V. jie palaikė ryšį su partizanais, perdavė būriui pinigų, sąsiuvinių, rašomojo ir kopijavimo popieriaus, vieną uniforminį drabužį, susitikdavo su partizanais miške. 1949 m. rudenį *Žaibas* užverbavo Angelę Mameniškytę, davė slapyvardį *Aušrinė*. Jis ir kiti partizanai lankydavosi Angelės motinos namuose. Pagal Valės Veličkaitės ir Angelės Mameniškytės parodymus 1950 m. vasarą jos ir aš buvome Minčios miške partizanų stovykloje.

Vadovaujantis kaltinamųjų tardymo medžiaga bei liudytojų Julijos Macijauskaitės, Valės Veličkaitės, Stasio Juodkos parodymais, trims bendrabyliams pareikšti kaltinimai pagal RSFSR BK str.: Petrui Š. – 58-la, 58–10, 58–11; Algirdui A.–58-la, 58–11; Angelei M. – 58-la, 58–11.

Kaltinamosios išvados pabaigoje nurodyti liudytojai, turėsiantys dalyvauti teismo posėdyje. Tai Valė Veličkaitė, Stasys Juodka, Teklė Mameniškienė, Aldona Šileikytė.

Iki arešto Petras Š. dirbo Švedriškės girininkijoje, Angelė M. – Ignalinos miškų ūkyje. Areštuoti: Petras Š. – 1951 05 08, Algirdas A. – 1951 10 31, Angelė M. – 1951 12 30.

1952 02 07 MGB kariuomenės Vilniaus srities karinis tribunolas uždarame posėdyje Vilniuje, apklausęs Petrą Š., Algirdą A. ir Angelę M. bei liudytojus, pripažino teisiamuosius nusikalstamais veiksmais išdavusius SSRS. Teismo posėdyje Petras Š. paneigė V. Tylos verbavimo ir antisovietinės spaudos platinimo, o Algirdas A. – liudytojos Valės V. verbavimo faktus.

Tribunolas, kuriame posėdžiavo pirmininkas justicijos pplk. Durijev, liaudies tarėjai – milic. ltn. Surikov ir viršila Ragozin bei sekretorius justicijos kap. Zudin, skyrė bausmę – kiekvienam kalėti po 25 metus, konfiskuoti dalį jų turto ir po kalinimo 5-iems metams apriboti teises.

Petro Š. pusseserė Aldona Šileikytė prieš mūsų teismą vykusiai sugudravo: susirgo ir taip išvengė jai numatyto nemalonaus liudytojos vaidmens. Angelės motina Teklė dalyvavo teisme liudytoja, tad ji su dukra susitiko teismo salėje ir žvilgsniais

pasveikino viena kitą. Šiaip teisiamųjų artimųjų neįleisdavo į tribunolo teismus. Aš savo motiną ir Petras tėvą, kurie atvažiavo į Vilnių teismo dieną, pamatėme ir spėjome pasveikinti rankos mostu, kuomet mus, išlaipintus iš „varanoko", sargyba lydėjo į tribunolo pastatą.

Tarnyba sovietinėje armijoje

Tarnyba man sekėsi gerai. Tik stebėjausi, kodėl man buvo taikomos kai kurios lengvatos, pavyzdžiui, visi būrio vyrai turėjo paskirtus šautuvus, o aš – ne. Po pratybų gaudavau vieną ar kitą pavalyti, bet tik svetimą. Šaudykloje vyrai šaudė iš savų šautuvų, o aš – iš svetimo. Kodėl šitaip buvo, supratau tik po arešto, tarnaudamas beteisėje priverstinio darbo armijoje.

Pulko mokykloje priklausiau 82 mm minosvaidžių skyriui. Buvau taikytojas ir nešiojau vamzdį. Būrio vadas buvo vyr. ltn. Sitnikov – vidutinio amžiaus vyras, rusas. Nesupratau jo geranoriškumo, kai spalio mėn. viduryje jis man vienam iš būrio įpiršo bilietą į dramos teatrą. Gal tuo metu, 1951 10 12 vakare, vyko tas užsakytas patikrinimas, kuriame aš neturėjau dalyvauti? Gal saugumiečiai apklausinėjo skyriaus vyrus ir perspėjo juos apie kartu tarnaujantį „pavojingą" kursantą?

Arešto dieną manęs nekvietė į popietinius užsiėmimus. Kai po kurio laiko aš atėjau į skyriaus patalpą, pamačiau sujauktą savo lovą ir du pašalinius kariškius. Vietinis viršila mane išbarė, kad ligi šiol nemoku lovos pasikloti. Tokių priekaištų anksčiau neturėjau. Nematyti kariškiai pareiškė, kad mane turi perkelti į kitą dalinį. Išėjus iš kareivinių teritorijos, jie perspėjo, kad esu areštuotas ir nebandyčiau bėgti. Vienas priekyje, aš per vidurį, o antrasis iš paskos eidami priėjome Tiumenės kalėjimą. Beeidamas aš supratau, ką reiškė sujaukta mano lova. Kalėjime mane priėmė niūraus veido seržantas, kuris liepė nusiimti antpečius, nupjaustė sagas nuo milinės, palaidinės, kelnių. Toks priėmimas mane šokiravo, bet tvardžiausi. Labai nustebino tai, kad mane patalpino į kamerą, kurioje vienas iš 3-jų kalinių buvo lietuvis. Vėliau dažnai jį prisimindavau ir galvojau; ar jis buvo doras žmogus, ar žvalgas informatorius, kuris privalėjo mane išklausinėti: kas, kaip, kodėl?

Mano namiškiai nežinojo apie mano ryšius su partizanais. Tuo labiau nekilo noras apie tai kalbėti armijoje, kalėjime svetimiems žmonėms. Tikri informatoriai stengdavosi įsiteikti, išklausinėti, provokuoti. O šis kalinys tomis savybėmis nepasižymėjo, tad buvo malonu pakalbėti neutraliomis temomis. Karui baigiantis jis buvo atsidūręs Vengrijoje, ten pasiliko, vedė vengrę. Bet ilgai neužsibuvo, nes jį areštavo, grąžino į SSRS, „perkošė per filtrą" ir Tiumenės kalėjime jis laukė etapavimo. Šiame kalėjime praleidau 16 parų, o kelionė atgal į Lietuvą užtruko 13 parų.

Lietuvos ypatingųjų bylų archyvas. Tardymo protokolų santrauka

Baudžiamąją Petro Šileikio, savo ir Angelės Mameniškytės bylą skaičiau ir konspektavau 1996 m. archyvo skaitykloje. Sujungtoje byloje pirmuoju apiformintas Petras Šileikis, antruoju – Algirdas Andrijauskas, trečiąja – Angelė Mameniškytė. Bylos Nr. 554 (rusiškas šifras П-16611-ЈІН). Archyvo Nr. 24460. Apimtis – 2 tomai. Prie jų pridedama 29 lapų mano sekimo byla, pradėta 1951 08 20 Lietuvoje.

MUS AREŠTAVUS

Petras Šileikis

Sulaikytas 1951 05 05, areštuotas 1951 05 08 (tardymų protokolai numeruoti eilės tvarka).

1. 1951 05 05 Dūkšte tard. ltn. Suslikov, be vertėjo (14 p.).

2. 1951 05 08 Dūkšte, tard. t/p., be vertėjo (9 p.). Papasakojo, kad mums buvo pavestos užduotys: rinkti žinias apie išvežtas šeimas, nuteistus žmones, aiškintis, kas iš gyventojų turi paslėptų ginklų, platinti slaptą spaudą – „Sutemų keleivį“. Nurodė kada, kur ir kiek kartų buvo susitikęs su partizanais. Iš jų gavęs 5 laiškus.

3. 1951 05 11 Dūkšte, tard. t/p., be vertėjo, (14 p.) Klausiamas Petras Š. vėl pasakojo apie pirmą susitikimą su partizanais, kuriame jis ir aš (A. A.) buvome priimti į LLKS narius. Vardijo partizanų slapyvardžius: *Žaibas*, *Pavasaris*, *Švyturys*, *Beržas*, *Dobilas*. Minėjo pavardes: Daubaras, Čičelis. Pasak Petro Š., antisovietinius įsitikinimus reiškė Aloyzas A., Aldona Š. (Tolimėnų prad. m-kla), Elena M. (Švedriškės prad. m-kla). Minėjo Aloyzo A. Naujųjų metų sutikimo epizodą Švedriškėje.

4. 1951 05 18 Utenoje, tard. Lebedev, be vertėjo (4 p.). Petras Š. išvardijo jau žinomus Algirdą A. (*Vėtrą*), Angelę M. (*Aušrinę*), Valę V. (*Šarūnę*). Prisipažino, kad užverbavo V. Tylą, Aleksui Šeduikiui davė skaityti „Sutemų keleivį“.

5. 1951 06 13 Vilniuje, tard. vyr. ltn. Lenskis, be vertėjo (12 p.). „Su Algirdu A. nuvažiavom į Vajasiškį (1949 m. rugpjūčio pabaigoje), ten susitikom su Daubaru, abu gavom paskyrimo vokus. Nežinomoje sodyboje buvo 15–20 partizanų.“

6. 1951 12 18 Vilniuje, (13.20–17.40 val.), tard. Fedotovskich su just. pplk. Rozov, be vertėjo, paskelbė kaltinimus (14 psl.). Į jų klausimus Petras Š. atsakė, kad ryšį su LLKS užmezgėme 1949 m. rugsėjo mėn. paskutinį sekmadienį prie Vajasiškio. Per Daubarą gavome du vokus su užrašais: *Kiečiui*, *Vėtrai*. Kažkokioj sodyboj buvo 15–20 miškinių su P. Račinsku, keletas merginų. Petras Š. tikino, kad apgirtęs užmigo, o ką darė Algirdas A., jis nežinąs. 1949 m. lapkričio mėn. per Algirdą Petras Š. gavo laišką su „Sutemų keleiviu“, o 1950 m. sausio mėn. – laišką su raginimu rinkti žinias apie išvežtas šeimas.

7. 1952 01 11 Vilniuje (13.40–14.55 val.) tard. Fedotovskich, su vertėju Galvičium (4 p.). Kl.: „Ką žinote apie Valę V., Birutę Blažienę?“ Ats.: „Abi jas žinau. Račinskas man sakęs neprasitarti B. Blažienei, nes ji užverbuota MGB.“

Algirdas Andrijauskas

Areštuotas Tiumenėje 1951 10 31 kariniame dalinyje.

1. 1951 10 31 Tiumenėje (19.40–21.55 val.) tard. kontržvalgybos ltn. Pirožkov (4 p.). Kl: „Kas iš lietuvių gerai pažįstami šiame kariniame dalinyje, kam rašei laiškus į kitus dalinius?“ Išvardijau artimiausius tautiečius ir nurodžiau, kam rašiau.

2. 1951 11 30 Vilniuje (23.40–02.15 val.) tard. vyr. ltn. Lenskis (2 p.). Kl.: „Kokius turite artimuosius Lietuvoje, užsienyje?“ Išvardijau artimuosius Salake, sakiau, kad užsienyje jų neturiu.

3. 1951 12 01 Vilniuje (11.50–13.50 val.) tard. t/p., su vertėju Galvičium (2 p.). Kl: „Kokius ryšius palaikėte su partizanais?“ Bet kokius ryšius neigiau.

4. 1951 12 07 Vilniuje (00.15–02.30 val.) tard. t/p., be vertėjo (5 p.). Kl: „Ką pažįstate iš Salako mokytojų?“ Išvardijau gerai pažįstamus. Kl: „Kokiose mokytojų konferencijose buvote?“ Ats.: „Pirmą kartą 1949 m. rugpjūčio mėn., antrą – 1950 m. rugpjūčio mėn.“ Kl: „Su kuo grįžote iš konferencijos?“ Ats.: „Su broliu Aloyzu į tėviškę.“ Tardytojas piktai sušuko: „Netiesa! Su Petru Š. į Vajasiškį!“

5. 1951 12 13 Vilniuje (14.00–17.00 val.) tard. Fedotovskich, su vertėju Galvičium (5 p.).

6. 1951 12 21 Vilniuje (12.00–15.00 val.) tard. t/p., su vertėju, (5 p.). Vėl kl.: „Kada buvo mokytojų konferencijos, kokiame būryje veikė tėvas?“ Nurodžiau konferencijų laiką ir prisipažinau, kad tėvas mirė Vorkutoje. Tardytojas supyko, kad anksčiau nesakiau tiesos.

7. 1951 12 24 Vilniuje (23.00–04.00 val.) tard. t/p., (8 p.). (Vertėjo atsisakiau, nes tik laiką gaišino.) Kl: „Su kokiais mokytojais draugavote iki armijos?“ Ats.: „Su Romu Breiva, Jonu Vitkausku, Mykolu Simonaičiu. Rašiau dviem į armiją. „Tardytojas vėl reikalavo tiesos: „Su kuo ir į kur nuvažiavote iš konferencijos?“ Supratęs, kad tardytojas viską tiksliai žino, nutariau sakyti tiesą ir patvirtinau, kad su Petru Šileikiu nuvažiavom į Vajasiškį.

8. 1951 12 27 Vilniuje (13.00–17.30 val.) tard. t/p., (4 p.). Kl.: „Per ką palaikėte ryšį su ginkluotais nacionalistais?“ Ats.: „Per Angelę M. 1949 m. spalio mėn. Salake ji man atnešė laišką į namų kiemą. Kai persikėliau dirbti į Drobus, patariau Angelei M. korespondenciją man perduoti per Valę V. (Šio tardymo tęsinys 22.10–01.45 val.) Tokiu būdu aš ją įtraukiau į ryšį. Per ją sužinojau Angelės M. slapyvardį. 1950 m. per jas gavau iš Račinsko 2 laiškus (6 p.)“.

9. Vilniuje (14.00–16.30 val.) tard. t/p., (5 p.). Kl.: „Ar pažįstate Juliją Macijauskaitę, Valę Mardosaitę?“ Ats.: „Pirmosios nežinau, o antrą mažai žinau.“ Kl.: „Kur sutikote 1951-ųjų Naujuosius metus, kur sutiko brolis Aloyzas su seserim Aldona?“ Ats.: „Aš – namuose, o Aloyzas su Aldona kažkur kaime.“

10. 1952 01 04 Vilniuje (21.45–01.25 val.) tard. t/p., (6 p). Kl.: „Kaip pažįstate Valę Mardosaitę ir buvusią mokytoją B. Blažienę?“ Ats.: „Žinau, kad Valė M. dirbo mokytoja Teterviniuose, o B. Blažienės visai nepažįstu.“

Angelė Mameniškytė

Areštuota 1951 12 30.

1. 1951 12 31 Vilniuje (11.00–16.00 val.) tard. Fedotovskich, su vertėju, (14 p.). Kl.: „Ar pažįstate Birutę Blažienę?“ Ats.: „Taip, ji lankėsi pas mus 1949 m. vasarą.“ Kl.: „Kiek paketų perdavėt Algirdui A. ir nuo jo Račinskui?“ Ats.: „Algirdui – 2, atgal – 3.“ Ji patvirtino, kad 1949 m. vasarą mes buvome Minčios miške partizanų stovykloje, ten jų buvo apie 20 vyrų.

PETRO Š., ALGIRDO A., ANGELĖS M. TARPUSAVIO
IR SU LIUDYTOJAIS AKISTATŲ PROTOKOLAI

Akistatas Lukiškių kalėjime vedė tardytojas ltn. Fedotovskich.

Angelės M. su **Vale Veličkaite**

1951 12 31, (15.40–17.50 val.), (5 p.), dalyvaujant justicijos pplk. Rozovui.

Algirdo A. su **Vale Veličkaite**

1952 01 10, (13.05–17.40 val.), (13 p.). Kl. Valei V.: „Nuo kada draugaujate su Algirdu A., kokie jūsų santykiai, kokie ryšiai su miškiniais?“ Ats.: „Draugauju nuo 1949 m., santykiai normalūs. 1950 m. pradžioje Algirdas man prisipažino turintis ryšį su *Žaibu*. Algirdas A. pasiūlė bendrauti, palaikant ryšį su Angele M. Be to, jis pasiūlė slapyvardį *Šarūnė*. Aš sutikau. O Angelė M., esanti *Aušrinė*. Susitikime kaime, pas Angelės motiną, Algirdas A. su vienu miškiniu atskirai ilgokai kalbėjo. Kitą dieną buvome miške, susitikome su partizanais.“ Kl. man: „Ar galite patvirtinti Valės žodžius?“ Ats.: „Iš esmės taip, su pataisymais. Valės V. verbuoti negalėjau, nes tokios teisės neturėjau. Per jas (Valę ir Angelę) perdaviau miškiniams 2 paketus: viename – rašomąjį popierių, kitame – uniforminį drabužį.“

Petro Š. su **Algirdu A.**

1952 01 11, (15.00–20.05 val.), (4 p.)

Algirdo A. su **Angele M.**
1952 01 11, (12.45–23.15 val.), (5 p.).
Petro Š. su liudytoju **Stasiu Juodka**
1952 01 09, (17.00–18.40 val.), (6p.).

LIUDYTOJŲ APKLAUSOS PROTOKOLAI

1. 1951 07 23 Salake tard. Lenskis apklausė mano motiną Janiną Andrijauskienę (2 p.) ir bute padarė kratą. Ji paaiškino, kad sūnus Algirdas draugavo su Petru Š. Apie sūnaus slaptą veiklą ji nieko nežinojo.
2. 1951 12 07 Vilniuje (23.15–24.30 val.) tardytojas Fedotovskich apklausė mano seserį Aldoną (4 p.).
3. 1951 12 21 Vilniuje tard. t/p., (4 p.) apklausė Aleksą Šeduikį iš Balinių km.
4. 1951 12 21 Vilniuje tard. t/p., (9 p.) apklausė Aldoną Šileikytę.
5. 1951 12 26 Vilniuje (21.30–02.10 val.) tard. t/p., apklausė mano brolį Aloyzą A. (4 p.).
6. 1952 01 07 Vilniuje (21.00–23.15 val.) tard. t/p., apklausė Aloyzą A. (4 p.).
7. 1952 01 09 Vilniuje tard. t/p., apklausė Stasį Juodką (10 p.).
8. 1952 01 09 Vilniuje (20.30–23.25 val.) tard. t/p., apklausė Zosę Veličkienę.
9. 1952 01 10 Vilniuje (12.00–13.00 val.) tard. t/p., apklausė Valę Veličkaitę (8 p.).
10. 1952 01 15 Vilniuje (10.30–13.40 val.) tard. t/p., apklausė Angelės motiną Teklę Mameniškienę (6 p.). Kl.: „Ar jums žinoma buvusi Minčios mokytoja Birutė Blažienė, ar ateidavo į namus miškiniai?“ Ats.: „B. Blažienę pažinojau, užeidavo pas mus. Kartais ateidavo ginkluoti vyrai banditų paieškoti, bet jie kalbėdavo rusiškai, o aš tos kalbos nesuprantu.“

Kaltinamoji išvada, nuosprendis, jo pakeitimas

Apie kaltinamąją išvadą ir nuosprendį glaustai parašiau šio rašinio įvadinėje dalyje. Belieka pridurti, kad teismo posėdyje protokolavęs sekretorius kap. Zudin rankraščio teksto prirašė net 30 puslapių. Kai kurie mūsų, teisiamųjų, paneigimai ir atsisakymai nuo anksčiau duotų parodymų neturėjo įtakos nuosprendžiui, nes standartinė bausmė jau buvo numatyta. Bet jie šiek tiek sutrikdė surežisuotą teismo eigą, ypač liudytojos Valės V. parodymai. Tai atsispindėjo Zudino protokole. Kai, atėjus laikui, buvo duotas nurodymas peržiūrėti bylas ir švelninti bausmes, gen. Riabcev tame protokole rado, kaip pagrįsti savo teiginius.

Po Stalino mirties Sovietų Sąjungoje padvelkė švelnesni vėjai. 1954 m. rugsėjo mėn. aš, o 1955 01 13 Angelė M. parašėme iš Baškirijos pareiškimus – skundus SSRS AT prezidiumui dėl neteisingos, per daug griežtos bausmės. Nežinau, ar tai mums padėjo. Tikriausiai karinė prokuratūra parodė savo iniciatyvą, atsižvelgdama į SSRS AT prezidiumo 1954 08 14 įsaką. Mūsų byloje įsegtas Pabaltijo karinės apygardos prokuroro justicijos generolo majoro Riabcevo protestas dėl 1952 02 07 Vilniaus karinio tribunolo nuosprendžio. Jis rašė, kad jo negalima palikti galioti, nes:

1) Algirdo A. liudytojos Valės V. verbavimo faktas teisme nepatvirtintas;

2) neįtikėtinas savanoriškas Angelės M. sutikimas dirbti „ryšininke“. Šią versiją sukūrė tardymas, o teismas to neįrodė. Liudytoja Valė V. teisme sakė, kad savo ir Angelės M. slapyvardžius ji sužinojo per tardymą;

3) kadangi nacionalistų būrys likviduotas, o visi nuteistieji valstiečiai vidutiniokai, galima jiems taikyti 58–12 str. Todėl, vadovaujantis minėtu įsaku, prašau 1952 02 07 tribunolo nuosprendį pakeisti, t.y. Petrui Š. ir Algirdui A. numatytus str. 58-la, 58–11 perkvalifikuoti į 17–58-la, jiems palikti 7 m. laisvės atėmimo bausmę ir

teisių apribojimą dvejiems metams. O Angelei M. str. perkvalifikuoti į 58–12, palikti 5 m. laisvės atėmimo bausmę ir, pritaikius amnestiją, paleisti laisvėn. Apie bausmės sumažinimą man pranešė 1955 03 18 Salavate, koncentracijos stovykloje p/d. BH – 26/6 (kalinio bylos Nr. 59379). Angelei M. laisvės saulė patekėjo su pavasariu, o mudviem su Petru Š. sustiprėjo tikėjimas, kad ir mes greitai išeisim į laisvę.

Kalinimo metai

Mano kalinimas prasidėjo Tiumenėje 1951 10 31, o Vilniuje, Lukiškių kalėjime, užtruko iki 1952 m. birželio mėn. vidurio. Tuomet specialiai paruoštų prekinių vagonų (apie 12) ešelonu mus išvežė į šiaurę. Aplenkdamas Maskvą, nuo Kotlaso ešelonas pasuko į šiaurės rytus. Persiritęs per šiaurinio Uralo kalnus, mus atvežė prie Obės upės deltos ir išlaipino Labytnango persiuntimo punkte. Kelionė užtruko apie 10 parų. Po kelių dienų kalinius susodino į baržas, perkėlė į kitą krantą, o iš ten sunkvežimiais nuvežė į poliarinį miestą Salechardą. Kitus vežė dar toliau, į tundros rytus – vietovę Nadymą.

Mus, Vidurio Europos gyventojus, nustebino šiaurėje vasaros naktimis nenusileidžianti saulė. Barakų langus „naktimis“ dangstėme paklodėmis. Aplinkui plytėjo sužaliavusi tundra, kurioje neaugo mums įprasti medžiai. Vietoje jų kerojo žemaūgiai krūmokšniai.

SSRS vystymo strategai planavo šiaurės ledjūrio pakraščiu nutiesti geležinkelio trasą nuo Vorkutos iki Igarkos. Plati Obės delta buvo rimčiausia gamtos kliūtis šiai statybai. Upei užšalus, vandenį pildavo ant ledo ir jį storindavo tiek, kad paklojus bėgius, upės paviršiumi pravažiuodavo pakrauti geležinkelio sąstatai. Tokiu keliu žiemą intensyviai gabendavo statybai reikalingas medžiagas, nes pavasarį, nors jis būdavo vėlyvas, tą perkėlą reikdavo nuardyti.

1952 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje su 20 kalinių grupele, mane perkėlė iš Salechardo atgal prie Obės kranto, kur buvo įsikūrusios centrinės remonto dirbtuvės (rusiškai – CRM). Jose dirbau įvairius darbus: stačiau medinį namą, ruošiau ir tiekiau medieną lentpjūvei. Pavasariop mane įtraukė į porą su lietuviu suvirintoju elektra J. Stanaičiu, su kuriuo remontavome sulankstytas įvairios talpos statines, cisternas. Čia pramokau elektra suvirinti metalą. CRM-me uždirbdavau truputėlį pinigų, kuriuos atidėdavo į asmeninę sąskaitą. Maistas buvo prastas, nesotus, tačiau ko nors papildomai nusipirkti nebuvo kur.

Nepaisant varganos egzistencijos, tų metų kalinimo sąlygas senieji kaliniai vadino kurortinėmis. Nors poliarinė žiema buvo šalta ir ilga, mes nesušalome, nes buvome aprengti padėvėtomis „šimtasiūlėmis“, apauti veltiniais.

1953 m. kovo mėn. čia sulaukėme žinios, kad mirė „tautų tėvas“ Stalinas. Viešai džiūgauti buvo pavojinga, bet slapta labai džiaugėmės tikėdami, kad kas nors keisis kalinių gyvenime. Tų metų vidurvasarį nutraukė šią sunkiai įgyvendinamą statybą, o kalinių minias suskato pervežti kitur. Liepos mėn. pabaigoje mus vėl susodino į spec. prekinius vagonus ir ešelonas pajudėjo į pietus. Pervažiavę kur kas gražesnį pietinį Uralą, atsidūrėme europinėje SSRS dalyje esančioje Baškirijos ASSR. Išlaipino Salavate, čia radome žaliuojančią šiltą vasarą, kuri po šiaurinės šaltos žiemos mums buvo tikra atgaiva.

Už kilometro nuo Salavato koncentracijos stovyklos buvo statomas naftos perdirbimo kombinatas ir mus tuoj pat įtraukė į darbą. Neturėdami konkrečios profesijos, dirbome įvairius darbus: kasėme gilias tranšėjas, valėme rūdis nuo metalo agregatų, po to juos dažėme. Atėjus žiemai, vėl įnikome kasti žemę, šį kartą gerokai įšalusią. Mat ruošėme daubas dideliems naftos produktų rezervuarams statyti. Pagrindiniai darbo įrankiai buvo kūjis, pleištas, kastuvas, karutis...

1954 m. žiema Baškirijoje buvo šalta. Dirbome laukuose esant 10–15 laipsnių šalčiui. Nebuvo jokios pastogės, tad sušildavome tik dirbdami. Tokiame darbe jau neuždirbdavau pinigų. 1951–1961 m. bendro režimo koncentracijos stovyklose buvo praktikuojama tokia darbo našumo skatinimo forma – užskaitymai. Kaliniui viršijus dienos išdirbio normą (120–150%), viena kalėta diena būdavo prilyginama dviems trims dienoms. Šiaurėje dažniau, o Baškirijoje rečiau pavykdavo įvykdyti darbo normas, tad užskaitymų dienos man trumpino kalinimo terminą. Jų vertė išryškėjo tada, kai 1955 03 18 sulaukiau žinios apie sumažintą bausmę iki 7 m. Per 4 m. ir 1,5 mėn. įveikęs šios bausmės laiką, 1955 12 14 buvau paleistas iš Salavato koncentracijos stovyklos. Lietuvos AT reabilituotas, paž. Nr. 8–9283/90.

1951 m. birželio mėn. iš Vilniaus išvežė įvairaus amžiaus lietuvius politkalinius. Jų daugumą sudarė jaunimas ir vidutinio amžiaus žmonės. Šiaurės statyboje buvome marga įvairių tautybių minia: rusai, ukrainiečiai, latviai, estai, totoriai... Panašios sudėties politkaliniai dirbo ir Salavate. Buvo šiek tiek kriminalinių, bet jie jau neturėjo didesnės įtakos kalinių tarpusavio santykiams. Mes palaikėme gerus santykius su visais politkaliniais, bet pirmiausia su lietuviais, pabaltijiečiais. Sunkiau likimo naštą nešė vyresnio amžiaus lietuviai. Vienas iš jų Šiaurėje nusižudė palindęs po traukinio ratais. Nepatyręs suaugusių globos ir psichologinės paramos, Salecharde žuvo jaunas vaikinukas nuo Skaudvilės. Nesuvokdamas tikros padėties, jis pasiryžo pabėgti. Jį tuoj pat sugavo, nušovė ir pametė prie koncentracijos stovyklos vartų. Salavate tranšėjoje pasikorė suaugęs vyriškis, o dar vienas išprotėjo.

Šiaurėje ir Baškirijoje artimai bendravau su Alfredu Dauginiu, Stasiu Vitkum (abu telšiečiai), Petru Ivoškum (šiaulietis), Povilu Marozu (ramygalietis), Alfonsu Perevičium (krekenavietis), Kęstučiu Urliku (marijampolietis), Edvardu Astramsku (vilnietis). Su daugeliu iš jų dabar palaikau ryšius.

Angelės Mameniškytės „turnė“ po sovietines koncentracijos stovyklas vyko tais pačiais keliais: tuo pačiu etapu išvažiavome iš Vilniaus į šiaurę, o po metų kartu atsidūrėme Baškirijos ASSR. Nutartis mus etapuoti buvo pasirašyta Lukiškėse 1952 04 29. Angelė pamena, kaip vežamos į šiaurę merginos suprato, jog ešelonas priartėjo prie sniegu pasidengusio šiaurinio Uralo. Tai buvo 1952 06 29 – šv. Petro ir Povilo dieną. Anapus kalnų, mus išlaipinant Labytnange prie Obės upės, Angelė išsinarino koją, pateko į ligoninę ir atsiliko nuo savo bendrakeleivių. Bet po dviejų savaičių ją įsodino į baržą ir nuplukdė į 9-tą moterų koloniją, kur ji vėl sutiko savo pažįstamas. Dirbo lietuvaičių brigadoje smėlio karjere, vėliau kituose objektuose. Vasarą ant galvos dėvėjo „nakomarniką“ ir valgė skystą sriubą su uodų priedais. Žiemą dirbo ant Obės upės ledo: nukasinėjo sniegą nuo paklotų ant ledo geležinkelio bėgių, kad po jais ledas geriau įšaltų. Vėjuotomis dienomis tas darbas būdavo beprasmis: kiek sniego jos nukasdavo, tiek vėjas vėl prinešdavo. Taip jos dirbo visą žiemą kasdien nuo ryto iki vėlyvo vakaro. Pavasarį

jos brigadą išvežė toliau nuo bazinės kolonos, kur šalikelėje kasė griovį – šlaitą įšalusiame durpyne. Ten 1953 m. kovo mėn. jos išgirdo iš sargybinių, kad mirė Stalinas.

Kitame objekte (pavadinimo nepamena) statė didžiulį pastatą (amžino įšalo zonoje pastatai statomi ne ant tradicinių pamatų, bet ant gelžbetonio ar medinių polių). Prieš patį išvežimą iš šiaurės ji susirgo apendicitu, buvo operuota. Po operacijos mėnesį laiko jos nevarė į statybų darbus, dirbo zonoje valytoja.

1953 m. vasarą, tuo pačiu etapu atvežta į Baškirijos ASSR (Išimbajaus KSG), dirbo Salavato naftos perdirbimo kombinato statyboje. Pagrindiniai darbai – žemės tranšėjų kasimas vamzdynų komunikacijoms kloti. Čia jai įpiršo senų moterų – ukrainiečių brigadą, kuri įveikdavo vos 20% darbo mėnesinio plano. Už tai brigadininkė Angelė M. būdavo nuolat barama. Galiausiai ji surado bausmės laiką bebaigiančią rusę ir prikalbino perimti jos brigadą. Taip Angelė atsikratė to rūpesčio. 1955 m. balandžio mėn. Angelė sulaukė žinios, kad jai sumažinta bausmė iki 5 m. ir, pritaikius amnestiją, bus paleista laisvėn. Tai nutiko 1955 04 15. Po 3 m. ir 3,5 mėn. kalinimo ji sugrįžo į Lietuvą. Lietuvos AT reabilituota, paž. Nr. 8–6611/90.

Petrą Šileikį etapuoti į koncentracijos stovyklą nutartis pasirašyta 1952 03 24. Po teismo apie du mėn. dar palaikė Lukiškėse. Išvežtas į SSRS gilumą, kalėjo Molotovo (dabar Permės) srities Čerdynės r. (Nyroblago KSG), Užnoro koncentracijos stovykloje. Dirbo miško kirtavietėse.

Ten kalintas publicistas Juozas Keliuotis pasakojo, kad Rusijos carų valdymo metais šiose vietovėse buvo įsikūrusios lietuvių tremtinių kolonijos, tad ir vietovių pavadinimai išsaugojo lietuvišką kilmę. Petras Š. kirtavietėse genėjo nukirstų medžių šakas, dirbo pjūklininko elektra padėjėju, dar vėliau – pjūklininku. Po kurio laiko Petras Š. buvo paskirtas į medienos krovikų brigadą. Netrukus po to, kai jam sumažino bausmę iki 7 m., nuėmė „konvojų“. Tada jis dirbo įvairius darbus ir naktinėse pamainose. Turėjo užsidirbęs 2,5 m. užskaitymų, tad buvo kalintas 4,5 m. Iš koncentracijos stovyklos paleido 1955 11 02 ir jis nedelsdamas sugrįžo Lietuvon, į tėviškę. Lietuvos AT reabilituotas, paž. Nr. 8–8659/90.

Baudžiamosios bylos komentaras

SSRS valstybės sargyboje budėję CK, NKVD, MGB-istai stropiai vykdė savo pareigas ir stengėsi įrodyti, kad jie valstybėje ypač reikalingi. Net ir mažai reikšmingus prasikaltimus jie pavaizduodavo kaip labai pavojingus. Pavyzdžiui, iš Vilniaus į Tiumenės karinį dalinį atsiųstoje informacijoje buvo nurodyta, kad tarp mūsų (ryšininkų) ir partizanų būrio perduota net 40 paketų. Iš tiesų buvo įrodyta, kad pasikeista vos 4–5 laiškais ir jiems perduoti tik 2 paketai: vienas su rašomuoju popierium, o antras – su uniforminiu drabužiu. Darosi aišku, kad tuos „paketus“ 10 kartų padaugino vilniškiai saugumiečiai. Rusų kalba pašto vokas yra „konvert“. Nepaisant to, tardytojai protokoluose laiškus vadino paketais.

Vakarų demokratijos šalyse politinių priešininkų grupių nevadina gaujomis, bandomis, o jų narių – banditais. Šis terminas vartojamas kalbant tik apie kriminalinius nusikaltėlius. Buvusioje Sovietų Sąjungoje ginkluotos rezistencijos dalyvius pabrėžtinai vadino banditais, jų pagalbininkus – banditų rėmėjais. Mus tardę sovietiniai VSK tardytojai nesikuklino ir primargino protokolus šiais keiksmažodžiais.

Tad norėdamas sušvelninti slogų įspūdį, aprašydamas tardymų protokolus, žodžius „banditai“ keičiau į mums priimtinus žodžius: partizanai, miškiniai, ginkluoti rezistentai ir pan. Sovietiniai saugumo tardytojai protokoluose laikėsi mandagumo etiketo tik vienu atveju – tardomam klausimus pateikdavo kreipdamiesi daugiskaitos forma. Na, o visa kita jie aprašydavo pagal savo standartus, būtinai įpindami sakinį, kad susitikimuose su miškiniais buvo geriami alkoholiniai gėrimai.

Gerai žinomas sovietinių čekistų sugebėjimas bauginimais, šantažu ir smurtu išgauti tardomųjų prisipažinimus. Tad Lietuvoje jie su pasimėgavimu dirbo savo darbą. Tikėdamiesi lengvesniu keliu gauti jiems rūpimas žinias, pirmiausia stengėsi tardyti merginas, moteris. Pirmosioms patekus į jų rankas buvo labai sunku. Bauginimai išvežti pas baltas meškas ar supūdyti kalėjime buvo visai realūs, nes aplinkui tokių pavyzdžių buvo daug.

Tikėtina, kad mūsų byloje „kamuoliuko išvyniojimo“ pradžią padarė Julės Macijauskaitės tardymas Dūkšte 1951 04 18. Manau, kad čekistų sukurtoje baimės, grasinimų aplinkoje merginų prisipažinimų negalima vertinti kaip piktavališką išdavystę. Jas sukaustė natūralus savisaugos jausmas. Jos patikėjo apgaulingais saugumiečių pažadais, kad prisipažinusios nenukentės. Turiu mintyje ir mūsų ryšio bendradarbes Angelę M. ir Valę V. Jos nepasakė daugiau, negu tardytojui Suslikovui buvo žinoma. Nei jis, nei kiti tardytojai nesužinojo apie *Pavasario* sesers Emilijos Vaičėnaitės susitikimą su broliu tame išgarsintame 1950 m. vasaros susitikime Minčios miške ar apie mano ryšius su ryšininku Romu Palivonu-*Karveliu*.

Skaitydamas Dūkšte parašytus Petro Šileikio tardymų protokolus (1951 05 05 – 14 p., 05 08 – 9 p., 05 11–14 p.), įsitikinau Suslikovo padorumo stoka. Juose užrašė, kad Petras Š. puikiai moka rusų kalbą, todėl tardė be vertėjo. Iš tikrųjų Petras Š. silpnai mokėjo rusiškai ir tardomam jam nebuvo lengva. Po J. Macijauskaitės (1951 04 18) ir V. Veličkaitės (1951 04 22–23) tardymų, turėdamas įkalčius, Suslikovas jį prirėmė faktais. Tikriausiai Petrą Š. gniuždė ir ta žinia, kad partizanų būrio vadas Pranas Račinskas-*Žaibas*, su kuriuo užmezgėme ryšį stodami į LLKS, žuvo 1951 01 21 surengtos MVD kariuomenės ir stribų operacijos metu. Netrukus (1951 04 11) pasaloje užklupti Strazdų k. žuvo 7 šio būrio partizanai su vadu Baliu Vaičėnu-*Liubartu*, *Pavasariu*. Dirbdamas Švedriškės miškų ūkyje, Petras Š. to negalėjo nežinoti. Padaręs išvadą, kad apie mūsų grupelę viskas žinoma ir tylėjimas neturi prasmės, Petras Š. nutarė nesispyrioti. Per pirmus 3 tardymus Dūkšte jis atsakė į visus Suslikovo klausimus. Tardymais Vilniuje buvo tik patikslinamos įvykių smulkmenos. Jų pagrindu saugumiečiai padarė „visai slaptą“ suvestinę, kurioje Petro Š. parodymais kompromituoti 8 žmonės. Jie išvardinti kaip partizanų rėmėjai ir ryšininkai. Iš to man kyla klausimas, ar atviras buvo Petras Š. ir kiek savo kūrybos į protokolus įdėjo Suslikovas? Ar viską, ką užrašė, jis skaitė Petrui Š.?

Galima įtarti, kad ltn. Suslikovas kaupė savo fondui atsargines operatyvines žinias. Pavyzdžiui, mūsų byloje įsegtas vienintelis (1951 04 23) Valės V. tardymo protokolas, kuriame įrašytas tik vienas patikslinimo reikalaujantis klausimas ir atsakymas į jį. O kur liko 1951 04 22 d. protokolas su atsakymais į kitus klausimus? Byloje

visai nėra Angelės M. tardymo protokolo. Tikėtina, kad ir ji buvo tardoma 1951 m. balandžio–gegužės mėn. Su tokia prielaida derinasi tardytojo Lenskio 1951 12 10 nutartis 7 papildomai ištardyti anksčiau tardytas Valę V. ir Angelę M., atlikti akistatas su Algirdu A. bei tribunolo teismo posėdyje pasakyti liudytojos Valės V. žodžiai: „Kai Angelė grįžo iš tardymo, pasakė, kad ten sužinojo savo slapyvardį". Tad ir jos pirminis tardymo protokolas buvo padėtas atsargai į Suslikovo aplanką.

Petras Š. ir aš neturėjome įgaliojimų verbuoti naujus LLKS narius. Nebent tik prikalbinti bendradarbiauti. Tokia teisė priklausė partizanų būrių vadams. LLKS nariu tapdavo parinktas kandidatas. Jiems davęs priesaiką, gaudavo slapyvardį. Dėl Petro Š. ir mano ateities čekistai abejonių neturėjo: mums buvo numatyta teisminė bausmė. Sprendžiant Angelės M. likimą, lėmė tai, kad ji buvo pagrindinė mūsų ryšininkė, susitikdavo su būrio vadu Pranu Račinsku-*Žaibu*. Be to, jos namai tėviškėje buvo dažna partizanų prieglobsčio pastogė. Bet jos areštas buvo atidėliojamas iki pat 1951 m. gruodžio mėn. pabaigos.

Valė V., kuri pirmoji iš mūsų ketverto buvo tardyta Dūkšte (1951 04 22–23) ir davė atsakymus į Suslikovo klausimus, buvo tarpinė ryšininkė tarp Angelės ir manęs, kai persikėliau dirbti į Drobų septynmetę mokyklą. Tad jai buvo numatytas švelnesnis bausmės variantas su išlyga: „arba sėsi kartu su jais, arba pabūsi kaltinimo liudytoja". Natūralu, kad įbauginta ji pasirinko lengvesnį išsipirkimo būdą. Išeidamas į armiją (1951 04 10), su ja išsiskyriau kaip su geru draugu. Po mano arešto ir teismo kurį laiką buvo apmaudu dėl tokios baigties. Mane šokiravo tribunolo teisme jai skirtas liudytojos vaidmuo.

Netrukus mūsų trijulei, apdovanotai solidžia bausme, atsivėrė nelengvas politkalinių gyvenimas sovietinėse koncentracijos stovyklose. Turėjome daug laiko visokiems pamąstymams. Tikėjausi, kad Valė V. parašys bent trumpą laišką su žodžiais: „Atsiprašau, atleisk, kad viskas taip susiklostė..." Bet ji neparašė. Tikriausiai ji susitaikė su mintimi, kad tomis aplinkybėmis ji pasielgė teisingai, kad mes patys dėl to kalti. Ji pelnė tuometinės valdžios pasitikėjimą ir dirbo pedagoginį darbą. Ilgainiui mano priekaištas jai visai išblėso.

Kai nepriklausomos Lietuvos valdžia pakeitė požiūrį į ginkluotos rezistencijos dalyvius, kai jos ir mano vaikai jau buvo suaugę, Valė V.-Šeduikienė pabandė (1995 m.) užmegzti kontaktą su mano šeima ir parašė man laišką. Supratęs, kad jos sąžinės balsas pabudo labai suvėlavęs, atsakiau laišku, nepriekaištavau ir, palinkėjęs jos šeimai gerovės, pasiūlytos draugystės atsisakiau.

Skaitydami mūsų jaunystės metų nutikimus, buvę bendrabyliai gali man priekaištauti, kad nesu savikritiškas, lyg būčiau nepadaręs klaidų, kad dariau nevisai objektyvius vertinimus. Dažnai pats savęs paklausdavau, kaip būčiau pasielgęs Petro Š. vietoje, jeigu mane pirmą būtų areštavę? Gal kiek ilgiau būčiau pasispyriojęs. Bet, gavęs į kaulus, ir aš būčiau prabilęs.

Vilniuje, Lukiškėse, man buvo palankesnės kalinimo sąlygos, nes netaikė fizinės prievartos (tik už drausmės pažeidimą sėdėjau vieną savaitę karceryje). Tardytoją žydą Lenskį pakeitė Fedotovskich. Abu rodė sunkiai slepiamą nekantrumą greičiau mane iškvosti. Bet jie man nerodė Petro Š. tardymo protokolų, nesakė, kad viskas žinoma. Tiesiog bandė mano nusiteikimą prisipažinti. Pradžioje dangsčiausi

vertėjo poreikiu. O kai perpratau, kad jiems viskas žinoma, dešimtą kartą tardomas atsivėriau, atsisakiau vertėjo paslaugų.

Išvykdami iš Lietuvos į sovietinės „tėvynės“ tolius, mes nežinojome, kad 25 m. bausmė mums truks tik ketverius penkerius metus. Buvom jauni žmonės, optimistai ir tikėjome gyvenimo pokyčiais, ypač po Stalino mirties. Bet tikslios laisvės datos mes negalėjome nuspėti. Jeigu ją kas nors būtų išpranašavęs, būtume galėję drąsiai sakyti tiesą tardytojams, neslėpti savo darbų, nesigėdyti minčių ir reikalauti, kad protokoluose pagarbiai būtų rašoma apie LLKS ginkluotą pasipriešinimą.

Iš laiko tolumos žvelgiant į mūsų rezistencinę veiklą, dabar labai smulkmeniški atrodytų mūsų priekaištai vienas kitam dėl paankstintų prisipažinimų. Tuose vertinimuose neturi būti žodžio „išdavė“, o tik „prasitarė, prisipažino“, nes tai buvo neišvengiama. Aš labai apgailestauju, kad Janinos Semaškaitės knygoje „Vaičėno būrio žūtis“ (Vilnius, 1994 m.) dėl medžiagos rengėjo neapdairumo įrašytas sakinys, kad Algirdą A. išdavė dvi Salako merginos. Toks vertinimas ypač nepelnytas Angelei Mameniškytei, kuri buvo stipriausia mūsų ryšio grandis ir nešė sunkią gulagų politkalinės naštą.

Be abejonės, slaptos veiklos pasekmėmis mes apsunkinome tėvų šeimas papildomais rūpesčiais ir materialiai jas skurdinome. Angelė M. šeimoje buvo vyriausia dukra. Prieš 5 m. mirus vaikų tėvui, laikinai netekusi dukros, motina nepritekliuose augino du jaunėlius Angelės brolius. Mes, bendrabyliai, per visus mūsų kalinimo metus su pagarba ir jauduliu prisimindavome savo motinas, kurioms suteikėme daug rūpesčių ir širdžių nerimą.

Pakeisti tai, kas su mumis nutiko, negalėjome. Bet turėjome laiko paanalizuoti, kodėl taip atsitiko. Dar tikresnis vaizdas atsivėrė paskaičius mūsų jungtinę baudžiamąją bylą. Visų pirma mes buvome pamiršę, kad miško brolius gerbė ne visi tautiečiai. Salako apylinkėse būta ir rusakalbių gyventojų, kurie iš esmės buvo ideologiniai sovietinės valdžios šalininkai. Kaimuose buvo gyventojų, kurie ne tik smerkė, bet ir neapkentė partizanų, ypač jeigu jiems buvo grasinta, bauginta dėl stropios tarnystės sovietinei santvarkai. Mano žiniomis, Lokio rinktinės Vyties kuopos partizanai savo veiklos zonoje vengė žiaurių susidorojimų su nepaklusniais gyventojais, parsidavusiais sovietinei valdžiai. Mes pamiršome tą aplinkybę, kad lietuvių kalbos nemokėję atvykėliai saugumiečiai gaudavo informaciją būtent iš lietuviškai kalbančių vietinių gyventojų, vienaip ar kitaip nepatenkintų partizanų veikla.

Miestų ir miestelių aikštėse numesti, išniekinti žuvusių partizanų lavonai provokavo miškinių pasipiktinimą, kerštą, kuris kai kada išsiliedavo nepateisinamu žiaurumu. Tai buvo nežmoniškų gyvenimo sąlygų suluošintų, žmonių be ateities žiaurumas. Sovietinis Lietuvos istorijos klastotojas M. Burokevičius, propagavęs teiginį, kad 1940 m. birželyje Lietuvoje įvyko socialistinė revoliucija, skelbė, kad partizanai Lietuvoje nužudė 25 tūkst. žmonių. Tokį skaičių retsykiais savo kalbose pamini ir A. M. Brazauskas. Žinant bolševikų pomėgį klastoti faktus ir skaičiavimus, galima neabejoti, kad ne mažiau kaip pusę šio skaičiaus sudarė kriminalinių nusikaltėlių, provokatorių ir represijų meistrų aukos.

Prisiminus rūstumo kupinus pokario metus, stebina tai, kad laimėjimo nežadėjusi, o veikiau į pražūtį ėjusi ginkluota rezistencija Lietuvoje sulaukdavo vis naujų rėmėjų. Juk partizanus reikėjo maitinti, apskalbti, drabužį sutaisyti, sužeistus gydyti, slaugyti, slėpti. Tokių darbų imtis prievartos būdu neįmanoma. Tam reikėjo nuoširdžių kaimo žmonių užuojautos, pasiaukojimo ir rizikos dėl savo saugumo. Žuvus *Drugeliui-Žaibui* (1951 01 21), o netrukus ir *Liubartui-Pavasariui* su grupe partizanų (1951 04 11), čekistai nedelsiant ėmėsi represijų prieš jų rėmėjus. Vilniuje (Lukiškėse) nutartyje tardytojas Lenskis rašė (1951 07 06), kad, be Petro Š. arešte laikoma 11 žmonių, t. y. nuo 1951 05 09 – Stasys Čičelis, 05 11 – Antanas Aidukas ir Valė Mardosaitė, 05 13 – Antanas Pipiras ir Antanas Čičelis, 05 18 – Juozas Dičiūnas ir Jonas Labuckas, 05 25 – Stasys Čepulis, 05 29 – Antanas Kurkis ir Jonas Juodagalvis, 05 31 – Algirdas Mačys.

Tai buvo dori, patriotiškai nusiteikę tautiečiai – inteligentai ir žemdirbiai – Lietuvos partizanų rėmėjai iš Salako, Švedriškės ir kitų apylinkių, nuo Minčios, Labanoro girių pakraščių. O tuomet areštas reiškė, kad jiems buvo sudarytos baudžiamosios bylos ir jie nuteisti 10–25-iems metams, po to išvežti prievartos darbams į sovietines koncentracijos stovyklas. Tebūna garbė žuvusiems doriems Lietuvos partizanams, koncentracijos stovyklose, tremtyje vargusiems LLKS kovotojams, ryšininkams, rėmėjams, savo kančias ir vargus sudėjusiems ant Tėvynės laisvės aukuro. Nors nelygioje kovoje tada neiškovota laisvė, bet aukos nebuvo beprasmės.

Pokario laikotarpis buvo bene tragiškiausias, daugiausia žmonių aukų pareikalavęs laikotarpis visoje Lietuvos istorijoje. Rezistencinė lietuvių kova prieš sovietinę okupaciją dėl susiklosčiusių aplinkybių negalėjo būti sėkminga ir laimėta, nes atsidūrė prieš didžiules, gerai ginkluotas represines jėgas. Kad ji buvo beviltiška, vargu ar galima abejoti, bet jokiu būdu ne beprasmiška. Tai buvo tautos gyvybingumo, jos pilietinio brandumo paliudijimas. Tuo metu pasaulis buvo aklas ir kurčias tam paliudijimui. Bet pasaulis praregėjo ir išgirdo Lietuvą, kai jos žmonės, nepasidavę prievartai ir melui, išsaugoję tautos ir valstybės nepriklausomybės viltį, ją apgynė 1991-ųjų sausio 13-ąją. Tarp pokario LLKS ir 1991-ųjų sausio siekių, kai dar kartą sprendėsi Lietuvos likimas, yra tiesioginės sąsajos. Turėkime vilties, kad mūsų ainiai nebus kurti ir akli, sugebės objektyviai analizuoti ir įvertinti praeitin nueinančius istorinius įvykius.

Čekistų seklių pinklės

Baudžiamojon bylon įtraukta 29 lapų apimties „Sekimo“ byla Nr. 7128. Iš jos aiškėja šėtoniškas čekistų planas mane įpainioti į jų puoselėtą šnipinėjimo ir informatorių voratinklį. Bylos viršelyje užrašyta: „Andrijauską Algirdą kompromituojanti ir tardymo medžiaga“. Pirmas – 4 lapų agentūrinis pranešimas, kurį armijoje apie mane sukūrė „šaltinis *Grekov*“ (1951 07 03) ir papildė ag. *Beriozov*. Jame rašoma, kad pulko mokykloje tarnauja 7 kursantai lietuviai (Girskis, Kairys, Meškauskas, Adulčikas, Andrijauskas ir kt.) Daugiausia vietos skirta man ir Girskiui. Jame paminėtas mano atsisakymas eiti į karo mokyklą, nepasitenkinimas vienu krosu, įtartinas nuovargis iškraunant medieną iš baržos Turos upės krante. Buvęs mokytojas

Kairys dažnai pasibardavęs su seržantais (bylos l. 7–74). Viename lape išspausdinta kažkieno rekomendacija Pirožkovui (Tiumenėje 1951 06 04): „ ...imti mane agentūriniam apdorojimui ir verbuoti. (91 l.). Kitame – prašo iš Vilniaus Algirdą A. kompromituojančios medžiagos (l. 93). Vilniaus MGB pageidavimu „pagal veikiantį agentūrinį-informacinį tinklą“ patikrinimas atliktas Tiumenėje 1951 10 21 (gal tą vakarą, kai buvau išsiųstas į dramos teatro spektaklį?). Byloje įsegtas Zarasų čekistų raštas į Dūkštą ir Tiumenę, kuriame sakoma: „Jis jūsų rajono ir turi būti jūsų ruošiamas pagal agentūrinį planą „Moskitai“ (l. 96).

Sekant mano susirašinėjimą armijoje, padarytos 17-kos laiškų kopijos (l. 77–92). Tai laiškai į namus ir iš jų, iš tarnaujančių armijoje V. Račinsko (Kuškoje), J. Vaitkevičiaus (Žitomire), tremtinio M. Simonaičio (Bodaibo), Drobų septynmetės mokyklos mokytojos Janinos Mačiulytės. Visi laiškai įvertinti kaip neturintys operatyvinės reikšmės. Tik brolio Alfonso laiške (1951 09 23) pabrauktas sakinys, kad Lietuvoje siaučia audra, ir sesers Aldonos (1951 10 02), kad vežami žmonės. Atskirame voke yra pplk. Raslano raštas į Vilnių (1957 04 05), kad Algirdas A. paleistas 1955 12 14 ir bus ruošiamas verbavimui. Man dirbant Raseiniuose, ppk. Stalauskui (atsakant į jo užklausimą) iš Vilniaus buvo atsiųstas raštas (1967 04 04) apie mano archyvinę bylą. Tokių pačių duomenų iš Vilniaus prašė Kauno saugumo viršininkas Vaigauskas (1970 01 30). Ir Kapsuko (Marijampolės) saugumiečiai prašė to paties (1970 12 01) „dlia izučenija povedenija“ dėl numatomos brolio Aloyzo išvykos į Čekoslovakiją.

Iš to margo čekistų susirašinėjimo galima daryti išvadą, kad nuolat buvau jų akiratyje ir, net baigęs LVA, savo reputacija kenkiau artimiesiems. Bet grėsmingiausias sumanymas buvo – užverbuoti mane į šnipinėjimo tinklą. Nejaugi armijoje čekistams buvo parankus signalas iš Lietuvos, kad aš susijęs su antisovietine veikla? Bet jie šito nesibodėjo. Jų ketinimus sutrukdė mano areštas. Per kalinimo metus manęs nepersekiojo. Bet vėl sukruto, kai 1955 12 14 buvau paleistas Lietuvon. Tai įrodo Raslano raštas (tai tas pats kalinių žudynių Rainiuose 1941 m. birželio mėn. organizatorius?) Armijoje nutrūkusius ketinimus čekistai pratęsė Kaune. 1956 m. rudenį įstojau į Lietuvos veterinarijos akademiją neslėpdamas to, kad buvau teistas. Antrame kurse prisistatęs čekistas pareiškė, kad aš neteisėtai Kaune priregistruotas ir, jeigu nesusitarsim, turėsiu apleisti Kauną, o kartu ir LVA. Iš pradžių maniau, kad jis šiaip sau baugina. Antrą kursą baigęs išvažiavau 3 mėnesiams į Kazachstaną nuimti derliaus. Atostogų ir praktikos metu ilgesniam laikui dingdavau iš Kauno. Taip tęsėsi „katės ir pelės“ žaidimas be konkrečių mano įsipareigojimų. Kai čekistui šitai pabodo ir jis ėmė grasinti, aš susirūpinau. Ėjau ieškoti užtarimo dėl teisėtos registracijos pas Kauno m. milicijos viršininką. Priėmė pavaduotojas – rusas papulkininkis. Pavardės nepamenu, bet įsidėmėjau jo moralą – kaip aš išdrįsęs jaunas pasukti tokiu keliu? Mano amžiuje jis buvęs susipratęs komjaunuolis. „Nepamiršk, kad SSRS savo valią diktuoja visam pasauliui“, – užbaigė kauniškis „diktatorius“. O aš tikėjausi jo užtarimo... Po to suskatau rašyti. Prieš tai rašiau (1958 01 07) Pabaltijo karinės apygardos tribunolui prašydamas panaikinti teisių apribojimo likusią dalį (dvejus metus). Bet atsakymo nesulaukiau. 1959 03 10 parašiau LSSR AT prezidiumui naiviai tikėdamas, kad panaikins mano teistumą ir tada man nebegrės

išvarymas iš Kauno. Važiavau net į priimamąjį pas kanceliarijos vedėją. Kur tau, atsakymas buvo neigiamas, o mano pareiškimas atsidūrė baudžiamojoje byloje (pasitelkęs tendencingą nuteisto tėvo charakteristiką, sovietinio saugumo kap. Budrys su Kisminu ir Sunelaičiu AT prezidiumui rekomendavo neigiamą atsakymą).

Išbandęs visas galimybes, supratau, kad nieko nelaimėjau. Iškviestas pas „angelą sargą“ išliejau pyktį ir pasakiau, kad į jo kvietimą daugiau neatsiliepsiu. Tada jis išplūdo mane už sugaištą laiką, paėmė parašą, kad apie buvusį kontaktą niekam nė žodžio neprasitarsiu ir pasiuntė velniop. Tuojau pat ištesėjo tai, ką baugindamas žadėjo: Vilijampolės milicijos poskyris mane išregistravo iš Kauno, o LVA rektoratas klusniai pašalino iš 4-to kurso mokslo metų pradžioje. Taip baigėsi mano verbavimo užmačia, planuota dar 1951 m. Tiumenėje, bandyta atnaujinti 1957 m. Lietuvoje ir be rezultatų užbaigta 1959 m.

Po 3-čio kurso sukūriau šeimą su marijampoliete Monika Sigute Samsonaite, kuri dirbo Raseiniuose veterinarijos vaistinės vedėja. Išvarytas iš Kauno apsigyvenau pas ją ir sukau galvą, kokiu keliu pakryps mano gyvenimas. Buvo labai gaila nebaigto mokslo. Bet 1959 m. lapkričio mėn. viduryje iš Raseinių milicijos pranešė žmonai, kad panaikintas Kauno m. režiminis statusas ir aš galiu sugrįžti į Kauną. Nedelsdamas tai padariau. Vilijampolės milicijoje mane vėl priregistravo, o LVA Veterinarijos fakulteto dekanas J. Šulskis įtraukė į studentų sąrašus. Maloniai mane padrąsino Chirurgijos katedros doc. A. Andraitis, pataręs forsuoti atsilikimą ir ruoštis egzaminams. Geranoriški man buvo ir kiti dėstytojai. Tik karinė katedra, vadovaujama gen. A. Urbšo, liko įbauginta. Jis ir trys papulkininkiai atvirų priekaištų nedarė, bet priėmė nutarimą manęs neatestuoti atsargos leitenanto laipsniui gauti. Dėl to nesijaudinau, nes tos garbės netroškau.

Byloje susipažinęs su čekistų pastangomis mane įpainioti į šnipinėjimo voratinklį, dabar neabejoju, kad ir LVA mokslo metais turėjau bendramokslį „stebėtoją“.

Dirbdamas Raseiniuose ir Kauno darbovietėse, protingo tautiečio patartas gyvenimo aprašymuose nerašydavau, kad buvau teistas ir kalintas. O anketose tą laiką priskirdavau tarnybai armijoje. Jeigu būčiau atviraveęs, labai tikėtina, kad kai kurių mokslo įstaigų vadovai nebūtų priėmę į darbą (pvz., LŽŪA, Sviesto-sūrių pramonės MTI).

Teistumu „susigadinęs“ sovietinio piliečio reputaciją, neturėjau vilčių dirbti aukštojoje mokykloje ar įstoti į tikslinę aspirantūrą. Tačiau imtis mokslinio darbo mane vis ragino žmona. Kadangi su pagyrimu baigiau mokslus LVA Veterinarijos fakultete, jos įkalbėtas patikėjau savo sugebėjimais ir susigundžiau pasiūlymu dirbti LŽŪA Zootechnikos katedros ūkiskaitinių mokslinių tiriamųjų darbų bendradarbių grupėje (1972–1975 m.). Bet LVA poliklinikos direktoriui V. Kneiferavičiui paskundus, mane prigriebė LŽŪA vadovybė. Turėjau pataisyti gyvenimo aprašymą, o po to ir keisti darbovietę. Bet tuo metu jau buvau užbaigęs eksperimentinių darbų ciklą ir, dirbdamas Kauno veislininkystės stotyje, ruošiau kandidatinę disertaciją. Ją apgyniau Maskvos K. Skriabino veterinarijos akademijoje (1980 m.), o po pusmečio ją patvirtino Aukščiausioji atestatinė komisija (VAK). Džiaugiausi, kad per tą laiką netsirado kauniškis sovietinės dorovės sergėtojas, kurio skundas į Maskvą galėjo pakenkti disertacijos gynimo ir patvirtinimo reikalams.

Trumpai apie bendrabylius ir jų šeimas

Angelė Mameniškytė-Kondratavičienė gimė 1930 10 14 Utenos apskr., Tauragnų vlsč., Aukštoglinio km. Tėvo Stanislovo (1889–1947) ir motinos Teklės (1904–1984) šeimoje užaugo 3 vaikai: Angelė, Algimantas (1932) ir Gediminas (1941). Tėvai turėjo 9 ha nederlingos ir tik 4 ha dirbamos žemės.

Angelė mokėsi Minčios pradinėje mokykloje, Utenos mergaičių gimnazijoje, Tauragnų progimnazijoje. Ją baigusi tęsė mokslą Utenoje, 1948 m. persikėlė į Salaką, ten 1951 m. baigė vidurinę mokyklą. Dirbti švietimo sistemoje nepriėmė, todėl įsidarbino Ignalinos miškų ūkyje apskaitininke, kur dirbo iki arešto dienos. Vilniuje nuteista 1952 02 27, paleista laisvėn Baškirijoje 1955 04 15.

Po kalinimo 1958 m. įstojo į kooperatinės prekybos technikumą Kaune ir mokėsi prekybos buhalterinės apskaitos. Po metų įstojo į analogišką technikumą Vilniuje. Užbaigusi mokslus penkiolika metų dirbo buhaltere Ignalinos miškų ūkyje. Nuo 1981-ųjų dvejus metus dirbo Ignalinos MSV. Nuo 1985 m. yra nedirbanti pensininkė.

1959 m. Angelė ištekėjo už Broniaus Kondratavičiaus. Šeimoje užaugo 2 vaikai: duktė Rima (1961) ir sūnus Vidas (1963). Duktė ištekėjusi, gyvena Vidiškėse, augina 2 vaikus: Elzytę (1984) ir Karolį (1985). Sūnus vedęs, gyvena Vilniuje, šeimoje auga 2 vaikai: Bernardas (1988) ir Greta (1991). Angelės tėvai palaidoti Švedriškės kapinėse.

Petras Šileikis gimė 1927 09 01 Zarasų apskr., Salako vlsč., Drobiškės k. Tėvas Antanas (1893–1984) ir motina Ona (1904–1987) turėjo 13 ha žemės. Tėvų šeimoje užaugo vienintelis sūnus Petras.

Grybiškių ir Salako pradinėse mokyklose baigęs 6 skyrius, įstojo į Zarasų gimnaziją. Baigęs 4 klases, įstojo į Dusetų gimnaziją, kurią baigė 1948 m. Po mokytojų parengimo kursų dirbo mokytoju Salako, Tilžės pradinėse mokyklose (1948–1950). Atleistas iš pareigų iki arešto dienos dirbo Švedriškės girininkijoje. Nuteistas Vilniuje 1952 02 07. Kalėjo Molotovo srities Čerdino rajone, miško kirtaviečių – Užnoro koncentracijos stovykloje. Paleistas laisvėn 1955 11 02.

Sugrįžęs Lietuvon, 1956 09 01 Petras sukūrė šeimą su Vlada Klikūnaite ir apsigyveno N. Vilnioje. Vėliau dirbo Ignalinos miškų ūkyje, Dūkšto medelyne, Navikuose. Ten žmona įsidarbino pradinėje mokykloje mokytoja, o Petras, baigęs vairuotojų kursus, dirbo kolūkyje vairuotoju. Nuo 1967 m. gyvena Panevėžyje. Šeimoje gimė 2 dukterys: Elvyra (1958), Aurelija (1966). Pirmoji – E. Sadauskienė užaugino sūnų Remigijų (1978). Antrosios dukrą Agnę (1988) augina seneliai Vlada ir Petras Šileikiai. Dukrų šeimos gyvena Panevėžyje. Petro Š. tėvai palaidoti Salako kapinėse.

Algirdas Andrijauskas. Gimiau 1930 01 01 Zarasų apskr., Salako vlsč., Sodžiūnų k. Tėvai turėjo 10 ha žemės. Šeimoje užaugo 5 vaikai. Nuo 1936 m. lankiau Tabaro, Zarasų pradines mokyklas, 1948 m. baigiau Zarasų gimnaziją. Po mokytojų rengimo kursų dirbau mokytoju Salako pradinėje (1948–1949) ir Drobų septynmetėje (1950–1951) mokyklose. Nuo 1951 04 10 tarnavau sovietinėje armijoje Tiumenėje. Po pusmečio buvau areštuotas, grąžintas Lietuvon, Vilniuje nuteistas

(1952 02 07). Kalėjau 1 m. šiaurėje – Salecharde (1952–1953) ir 3 m. Baškirijos ASSR (1953–1955). Kalintas 4 m. ir 1,5 mėn., 1955 12 14 buvau paleistas laisvėn.

Kaune baigiau LVA (1956–1961), dirbau Raseiniuose (1961–1969), Kaune – LVA klinikose veterinarijos gydytoju (1969–1972), LŽŪA ūkiskaitinių mokslinių tiriamųjų darbų grupėje (1972–1975), Kauno veislininkystės stotyje (1976–1980). Apgynęs veterinarijos mokslų kandidato laipsnį Maskvoje (1980), dirbau Kaune, Sviesto-sūrių pramonės MTI (mokslinio tyrimo institute. – *Red.*) vyr. moksliniu bendradarbiu (1981–1992). Nuo 1992 m. esu nedirbantis pensininkas.

Baigęs 3 LVA kursus, sukūriau šeimą su Monika Sigute Samsonaite (1959). Raseiniuose gimė duktė Daina (1962), sūnus Darius (1966). Šeima persikėlė gyventi į Kauną 1970 m. Dukters D. Krasauskienės šeimoje auga sūnus Kasparas (1993), o Dariaus – duktė Augustė (1994) ir sūnus Pijus (1996). Abi vaikų šeimos gyvena Kaune. Nuo 1995 m. esu našlys. Tėvas Adolfas (1902–1946) mirė Vorkutoje. Jo kapavietė nežinoma. Motina Janina (1903–1976) palaidota Zarasų kapinėse.

LITERATŪRA

Prisiminimus papildydamas straipsnių ištraukomis, naudojausi šia literatūra ir spauda:

1. L. Truska. Istriofilosofiniai pamąstymai. – Vilnius, 1992.
2., 3. S.Buchaveckas. Tremties ir kalinimo vietos. Mokslo ir enciklopedijų leidykla. – Vilnius, 1995.
4. A. Anušauskas. Savanorių karinė organizacija 1944–1953 m. // Lietuvos aidas, 1993 11 23.
5. D. Kuodytė. Rezistencijos karinės ir politinės vadovybės kūrimas // Lietuvos aidas, 1994 06 01.
6. N. Gaškaitė. Žmonės be Dievo: NKVD agentai – smogikai // Lietuvos aidas, 1994 02 08.
7. J. Bartuška. Neišnaudota galimybė // Kauno diena, 2002 03 26.
8. J. Mikelinskas. Pokario Lietuva. Klausimai laukia atsakymo // Literatūra ir menas, 1989 04 15.
9., 10. Lietuvių enciklopedija, t.15. – Vilnius, 1991.
11. A. Endriukaitis. Ne kerštо, o teisingumo // Lietuvos aidas, 1994 03 17.
12. J. Semaškaitė. Vaičėno būrio žūtis. – Vilnius, 1994.
13. M. Burokevičius. Žvilgsnis į pokarį Lietuvoje // Literatūra ir menas, 1988 07 16.

R. K. p a s t a b a: Šie Algirdo Andrijausko prisiminimai gauti iš Petro Ivoškaus 2007 m. Išleisti savilaidos būdu namų sąlygomis dviem knygomis. Abu leidiniai dedikuoti laisvės kovų dalyviui Petrui Ivoškui, t. y. laikomi jo asmenine nuosavybe. Pirmas leidinys sudarytas 2003 m. ir apima 57 p., antras sudarytas 2006 m. ir apima 90 p. Abiejų leidinių pabaigoje įsiūtos kopijos iš KGB archyvuose esančių keleto baudžiamųjų bylų ir kiti paaiškinimai.

Čia publikuojama tik ta A. Andrijausko prisiminimų dalis, kuri susijusi su jo artimųjų, draugų, bendražygių ir jo paties išgyvenimais.

Kadangi pats autorius miręs, tai šių prisiminimų kopijomis pasinaudoti leido gerb. P. Ivoškus ir sutiko, kad jie būtų publikuojami mano leidžiamoje knygoje.

MGB AGENTŲ VEIKLOS PĖDSAKAIS ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOJE

Parengė
L. Abarius

1950 m. kovo 9 dieną, ketvirtadienį, Kazitiškyje pasirodę kareiviai nieko nestebino, nes vyko rinkimai, bet apie vidudienį Ažvinčių girioje pasirodė kareiviai iš Pašvoginės pusės. Miškinių sargybiniui davus ženklą, visi partizanai pasitraukė iš bunkerio į mišką – kareiviai paėmė tuščią žiemojimo slėptuvę. Sekant partizanų pėdsakais, maždaug 1 km nuo bunkerio, kareivius apšaudė miškiniai – nušovė ir sužeidė po vieną karį. Kareiviai atsakomąja ugnim suvaržė miškinių judėjimą ir iš sparnų užkirto kelią atsitraukimui: kvartalinėse linijose ir takuose paliko pasalas. Štai ant jų ir pakliuvo besitraukiantys – vienas po kito žuvo.

Apie 15.00 val. buvo paskelbta, kad operacija nutraukiama, tuo metu jau buvo kritę 5 partizanai.

Sustabdę mišką „traliavusius" J. Kaukėną ir kitus žmones privertė vežti nušautus į Kazitiškį. Štai ten skubiai iškviestas apylinkės pirmininkas J. Bulka (iš Garbšių k.) atpažino žuvusius *Žalgirį*, *Siaubą*, *Kerštą* ir *Šermukšnį*. Vieno miškinio negalėjo pažinti – nevietinis. Kitą dieną kruviną grobį išvežė Ignalinon – patiesė prie MGB būstinės. Tokia oficialioji Užsienio – Laukstenių partizanų žūties istorija.

Žinia, kad partizanai buvo supami nuo Kazitiškio ir Pašvoginės – metodiškai ir tiksliai buvo atkertami pasitraukimo keliai. Besitraukiančius sužeidė, sužeistieji patys nutraukė savo gyvybės siūlą. Buvo matyti, kad ne šiaip sau tokios aukos – net ir pašaliečiui buvo aišku: pakvipo išdavyste.

Kaltuosius išaiškindavo *Žalgiris*. Apklausęs artimuosius, pastebėjau vieną dėsningumą: tiriant partizanų žūties aplinkybes, po kurio laiko ateidavo 2–3 partizanai ir tarp jų visuomet būdavo *Žalgiris*. Išklausę kaimynų liudijimus, o prireikus ir prisaikdinę, kad sakys vien tik tiesą, sužinodavo įvykių aplinkybes. Šitaip jie darė 1947 m. gruodžio mėnesį Puziniškio kaime, ta pati draugija ketvertą mėnesių iki Užsienio tragedijos lankėsi Šiliniškėse, kur žuvo 3 draugai. Visais atvejais buvo bandoma išsiaiškinti išdaviką.

Nei Laukseniuose, nei Užsienio kaime to nebuvo – partizanai nebandė aplinkybių. Galbūt todėl, kad „prokuroras" *Žalgiris* buvo jau žuvęs? Tačiau tuo pat metu tarp erškėtėnų buvo apygardos PKLT prokuroras ir pirmininkas Balys Vaičėnas. Kam kitam, jei ne jam priklausė inicijuoti tyrimą, tačiau jo nebuvo, nors žuvo ne vienas, bet 5 bendražygiai, prarastos spausdinimo priemonės, sunaikinti žiemos bunkeriai. Ir atsitiko tai ne svetimo būrio „valdose", bet gimtose apylinkėse, kur daugelis gyventojų juos pažinojo ir mylėjo.

Galėtume nurašyti tai partizanų poreikiu ramiai pagyventi keletą vasaros mėnesių, jei nežinotume, kad 1950 11 erškėtėnai aiškinosi dviejų bendražygių žūties aplinkybes. Išsiaiškino, nubaudė, sušaudė (kaip parodė MGB dokumentai – sušaudė nekaltus).

Todėl dvigubai keista, kad partizanai keršijo už dviejų naujokų – kirdeikiečių – žūtį, o štai Laukštanių penketuko žūties kaltininko net rimtai neieškojo. Peršasi

išvada: arba partizanai neturėjo „šiaudo“ užsikabinti, arba faktai buvo tokie akivaizdūs, kad partizanai pasijuto dezinformuojami, t. y. bandoma įteigti, kad kaltas žmogus, kurį MGB naudojo tikrojo išdaviko priedangai.

Kas tas *Ragauskas*? Zarasų rajono MGB skyriaus literinėje byloje užfiksuota, kad pagal agento *Ragausko* duomenis partizanams likviduoti pasiųsta Ignalinos vlsč. MGB sk. viršininko vyr. ltn. Zinčenko ir kap. Moisejevo vadovaujama 17 asmenų kovinė-čekistinė grupė. Daugiau operacijos detalių nežinoma, tai nieko ir nestebina, nes operacija vyko dviejų apskričių sandūroje, dalyvavo Švenčionių apskr. karinė grupė. Rezultatas čekistus patenkino: geras – penki nukauti.

Kas tas *Ragauskas*? Pirmos žinios apie šį veikėją pasiekia iš 1948 01 agentūrinių pranešimų: *Ragauskas* skundžia Kazį Šuminą, seka brolius Nasevičius, šnipinėdamas valkiojasi aplink Baltelę, Kilotrakį, kitus aplinkinius kaimus. Vėliau ši aplinkybė pasirodys gana įdomi.

Ragausko agentūriniai pranešimai nutrūksta 1948 10 – tuo metu MGB nesėkmingai bandė į Kaltanėnų valsčių išmesti provokacinę čekistų grupę, ketinusią aplankyti *Ragausko* sektus ryšininkus. Išsišifruoja „partizanai“ dienos metu susikūrę laužą, nes grupės vadas *Kirvis* nusprendęs, kad „šaltą konservą valgyti nesveika“. Ryšininkai atpažįsta provokatorius, kartu baigiasi ir *Ragausko* pranešimai. Iki lemtingos 1950 m. kovo mėn. išdavystės...

Juozo Braziulio pėdsakas. Pirmą kartą jo pavardę perskaičiau J. Semaškaitės knygoje „Vaičėno būrio žūtis“. Remdamasi garbių ryšininkų ir rėmėjų prisiminimais, autorė tvirtino, kad išdavė „Braziulis iš Laukštanių kaimo“. Autorė, šiaip jau negailinti prakeiksmų išdavikams, daro tik atsargią prielaidą – o gal tai tik „ruselio Petrovo paskleista žinia“?

Žinoma, pati J. Semaškaitė negalėjo to žinoti – juk nevietinė, rinko atsiminimus kruopelėmis, iš vieno ir kito. Sprendžiant pagal knygos turinį, tai jai papasakojo Janina Arlauskaitė, aktyvi ryšininkė. Tuo metu ji buvo ištremta ir negalėjo matyti išdaviko, tačiau suprantama, kad kalbėjosi su patikimais žmonėmis ir nebuvo tikra, kad išdavęs „Braziulis iš Laukštanių“.

Pirmaisiais metais girdėjau įvairias versijas, teko išgirsti visokias pavardes, bet 1998–2004 m. kalbindamas vietos gyventojus, išgirdau jau tvirtesnius kaltinimus Braziulio adresu. Laukštanių kaimo gyventojas (dabar jau miręs) pasakojo, kad Juozas Braziulis po bunkerio sunaikinimo dar važiavęs į partizanų bunkerį ir atsivežęs juodai dienai slėptuvėje laikytas vertybes.

Tačiau beribio godumo prielaida nepaaiškina, kodėl Juozas Braziulis laukė pavasario, kada partizanai bus „neturtingi“. Mat, suvarius kaimo žmones į kolūkius, partizanai aprūpindavo ryšininkus maisto atsargomis rudenį, kad turėtų kuo juos maitinti per žiemą. Kažkiek tekdavo ir ryšininko šeimynai, bet tai jokiu būdu neatpirkdavo tos rizikos ir baimės, kurią jautė partizanų globėjai. Taigi, darant prielaidą, kad minėtasis *Ragauskas* – J. Braziulis, nelabai aišku, kodėl partizanų jis neišdavė žiemos pradžioje, kol dar šie buvo „turtingi“, o tai atsitiko pavasariop, kuomet maisto atsargos buvo besibaigiančios? Ką daugiau galima buvo paimti iš partizanų, jei ne tai, kas buvo tuo metu brangiausia – maistą? Taigi godumo versija tarsi pati atpuola...

Aiškių įkalčių prieš Juozą Braziulį nerado – neturėjo nei partizanai, nei kaimo gyventojai. Įtarimai kilo tik po keleto metų, kuomet, kaimynų liudijimu, J. Braziulis „padavęs“ pamiškėje naminę variusius kaimynus.

Apygardos ryšininkas – už Juozą Braziulį. Vytauto apygardos partizanų ryšininkas *Vytenis*-Mečys Petkevičius dvejus metus dirbo partizanų naudai. Žinojo stovyklas ties Minčia, taip pat nebuvo paslaptis ir įrengti žiemojimo bunkeriai miške tarp Laukštanių ir Užsienio kaimų. Tai jis, *Vytenis*, partizanų paprašytas pervežė mantą pas Juozą Braziulį. Veždavo jam partizanų paštą, laikraštėlius, nes vadas *Žaibas* garantavo, kad Juozas Braziulis – patikimas žmogus. Neabejojo tuo ir pats M. Petkevičius: dar 1948 m., jį, patekusį į atsitiktinį susišaudymą, Juozas Braziulis paglobojo – davė batus pasiekti namus.

2006 m. rudenį mano paklaustas M. Petkevičius dar kartą patvirtino: Juozas Braziulis žinojo labai daug ir jis, apygardos ryšininkas *Vytenis*, galįs garantuoti, kad tiek ryšininkavimo, tiek tardymų metu jam nekilo abejonių dėl Juozo Braziulio sąžiningumo.

Keista ir ta aplinkybė, jog MGB-istai iš penkių nušautųjų atpažino tik 4 – vietinius. Penktojo nežinojo nei pavardės, nei slapyvardžio. Dviejų apskričių operatyvinėse suvestinėse penktas žuvusysis figūruoja kaip neatpažintas. Nepaaiškėjo tai nei po metų, nei po dvejų. O juk Braziuliui tikrai buvo žinomas partizanas *Dobilas*, per žiemą gyvenęs su jo globojamais vyrais. Kodėl tuomet MGB-istų bandymai išaiškinti žuvusiojo asmenybę priminė juodos katės gaudymą tamsiame kambaryje?

Salako krašto gyventojų linija... Įdomios kontroversijos kilo nagrinėjant vėlesnius įvykius Salako ir Dūkšto valsčiuose.

1951 m. gegužės – liepos mėnesiais tuometinio Dūkšto rajono MGB suėmė 17 buvusių Salako ir Dūkšto valsčiaus gyventojų – partizanų talkininkų. 1998 m. mano kalbintas tos bylos kaltinamasis Stasys Stalerėnas-*Fikusas* pasakojo, kad areštai prasidėjo suėmus Stasį Čičelį-*Šarvą* iš Bajorų kaimo. Tai jis Salako arbatinėje milicininkui Matuševui prasitarė turėjęs ryšius su mišku. Stasio Stalerėno versiją vėliau detalėmis papildė kiti buvę tos bylos kaltinamieji.

Išdaviko vardas tarsi nekėlė abejonių, kol iš minėtų ryšininkų bylos medžiagos paaiškėjo, kad pirmasis suimtas visai ne *Šarvas* ir ne iš jo MGB sužinojo apie partizanų rėmėjų bazę. Dar daugiau – apie ryšininkų tinklą MGB žinojo dar 1950 m. pradžioje, tačiau nė vieno neareštavo ir nenuteisė. Net gavus žinias, kad partizanų naudai išvežami kolūkių grūdai, MGB nurijo pagundą suimti socialistinio turto grobstytojus. Matyt, kažkas buvo labai suinteresuotas, kad Salako krašto organizacija nesugriūtų, o tuo pat metu liktų ryšys su Ažvinčių miškais.

Iš pirmo žvilgsnio paprasta aplinkybė tapo reikšminga žinant, kad būtent Salako apylinkių žmonės rinkdavo aukas partizanams ir jos važiuodavo į Sabališkės – Akriemių kaimus, o iš ten – į Laukštanius – partizanų stovyklas. Salako krašto ryšininkų garbei pasakytina, kad nė vienas iš jų nežinojo partizanų žiemojimo vietos, taigi ir negalėjo išduoti. Nepaisant to, partizanai kažkodėl vengė Bajorų apylinkių ryšininkų: 1951 05–07 tik vienas iš tardomųjų prisipažino, kad pas jį buvo užėję partizanai, nors apie savo bendrabylius pasakė tikrai nemažai. Keista ir tai, kad 1951 m. sausio mėnesį likę be žiemojimo vietos paskutinieji miškiniai visiškai

atsiribojo nuo Salako–Dūkšto ryšininkų tinklo ir apsigyveno pas visai svetimus naujus – nepatikrintus žmones.

Ko jie bijojo? Atsakymas vienas – kažko, kas turėjo su jais ryšį Ažvinčių girioje.

***Sakalo* pėdsakais.** 1949 m. rudenį į Daugėliškio partizanų Adolfo Matuliausko-*Voldemaro* būrį atėjo naujokas. Tiesą sakant, partizaniškas gyvenimas jam jau nebuvo naujiena – du kartus partizanavęs, du kartus „stojęs“. Pasivadino *Šernu*. Pavaikščiojęs porą mėnesių su partizanais, pasiliko savo krašte – čia žmona, tėvai.... Galbūt ir pats *Voldemaras* nutarė, kad Belmonto miškuose, tarp svetimųjų, stokojant maisto, viena papildoma burna sukeltų tik rūpesčius.

Tokiomis keistomis aplinkybėmis 1949–1950 m. žiemą Ignalinos valsčiuje klaidžiojo nelegalas – MGB agentas *Sakalas*. Beveik penki žiemojimo mėnesiai – labai ilgas laiko tarpas, po kurio būrys galėjo išsiblaškyti, keisti dislokaciją – saugumiečiai labai rimtai rizikavo „pamesti“ būrį.

Tačiau, užuot nubaudus *Sakalą*, operatyviniuose dokumentuose esama mįslingų užuominų, kad į agentą dedamos didelės viltys. Ir jos pasiteisino: MGB ne tik „nepametė“ *Sakalo*, bet su jo pagalba įvykdė vieną sėkmingiausių operacijų Ignalinos apylinkėse. 1950 07–08 *Sakalui* padedant sunaikinami 5 Kaltanėnų būrio partizanai. Vieną iš jų nušauna pats *Sakalas*. Ne saugumiečių nurodymu – savo iniciatyva, esą jis – *Jovaras* – trukdęs agentui „laisvai jaustis“.

Tačiau, grįžtant atgal, pastebėtina: 1950 m. žiemą *Sakalui* nepasitraukus į būrį, jis ir iki vasaros dingsta. Atsiranda agentas *Ragauskas*, kuris išduoda Lokio rinktinės žiemos bunkerį.

Įdomiausia aplinkybė yra ta, jog minėtas *Sakalas* tikrai galėjo atsidurti Užsienio – Laukštanių apylinkėse. Jis – Vladas Gaidelis, s. Juliaus – buvo Juozo Braziulio svainis ir vietiniai žmonės jį pastebėdavo Laukštanių kaime. Ir ne tik Laukštaniuose – jį prisimena ir palei geležinkelį išsibarsčiusių kaimelių žmonės. Tai jis su „draugu“ Navikuose apiplėšė batsiuvį Feliksą Karbauskį: „draugas“ paliko odą batams, o „partizanas“ Gaidelis atėmė jau gatavus batus...

Ši istorija galbūt ir būtų likusi tik spėliojimų grandinėle, jei 2006 m. Užsienio kaimo gyventojas Rimantas Klimas nebūtų persakęs velionės Emilijos Guobytės žodžius: partizanų žūties rytą žmonės matė Vladą Gaidelį su saugumiečiais pasaluojant prie Pašvoginės tiltelio. Šis atsitraukimo kelias partizanams buvo atkirstas...

Neįvertintas priešas. Lietuvių istoriografijoje kartais čekistai vaizduojami kaip naivūs puspročiai. Paviešinus kurį pokario metų saugumo bendradarbį, to meto žmonės kartoja: įtarėm, žinojom, supratom.... Iš tikrųjų buvo kiek kitaip: dirbdami operatyvinį darbą, čekistai puikiai išmoko maskuoti savo agentus ir nukreipti žvilgsnį į pašalinius žmones. Neretai kurie būdavo specialiai kompromituojami – tariamai paviešinant jų darbelius. O tuo tarpu tikrieji – jau „pritvirtinti“ agentai būdavo rengiami naujoms – gal ir ne kruvinoms, bet taip pat svarbioms operacijoms.

Minėtasis *Sakalas* – *Šernas* ir po metų sugebėjo prisiprašyti į krikštynas Joną Makauską-*Šilą*. Prieš metus buvo iššaudyti partizanai, A. Matuliauskas-*Voldemaras* visiems paviešino išdaviko pavardę, bet... *Šilas* nepatikėjo. Nuėjo ir žuvo. Kas kaltas?

Amžininkai ir publicistai, populiariai rašantys rezistencijos tema, turėtų suprasti, kad kiekvienas agentas buvo kruopščiai rengiamas – nes jis aukso vertės, per metus pavykdavo užverbuoti tik 1–2 provokatorius, o jų išaiškinimas („išsišifravimas“, „pravalas“) buvo rimta nesėkmė. Štai tuomet ir atsirasdavo visokios istorijos apie ryšininkų atviravimą arbatinėje.

Uždarius tyrinėtojams MGB ir KGB dokumentų saugyklas, sunku tikėti, kad Užsienio – Laukštanių tragedijos kaltininkas bus dokumentaliai patvirtintas. Pagrindinio įtariamojo nebėra tarp gyvųjų: Vladas Gaidelis dar sovietmečiu nelaimingai baigė savo gyvenimą – nusišovė.

O kaipgi Juozas Braziulis – agento *Sakalo* giminaitis? Sunku spręsti, ar tai jis parodė *Sakalui* erškėtėnų bunkerį, ar patys miškiniai patikėjo šiuo „partizanu“. To jau nesužinosime, lygiai kaip ir tuos išgyvenimus, kuriuos J. Braziuliui teko išgyventi suvokiant, kad dėl jo globojamų partizanų žūties kaltas giminaitis.

Juozas Braziulis mirė 1982 m., palaidotas Laukštanių kaimo kapinėse.

Kai kurie duomenys apie rusų NKVD-MGB saugumo tarnybų veiklą Zarasų, Švenčionių ir Švenčionėlių rajonuose 1944–1947 metais

LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1645 Švenčionių apskr. NKVD skyriaus byla. Pranešimas LSSR vidaus reikalų liaudies komisarui drg. Bartašiūnui

Pranešu, kad 1944 07 12 atvykau į Švenčionių apskr. ir pradėjau vykdyti NKVD v-ko pareigas. Miestas vokiečių sugriautas 40 proc., visas turtas iš sandėlių ir įstaigų išvežtas, apskrityje yra 11 valsčių, iš jų du – Švenčionėliai ir Ignalina – sugriauti ir apiplėšti.

NKVD pastatui paimtas buvęs kriminalinės policijos pastatas, iš dalies sudegęs, remontui paruoštos medžiagos. Yra kalėjimas 500 asmenų, tvora pusiau sugriauta, dabar atstatoma, kalėjimas jau veikia. Dirba 26 kalėjimo personalo pareigūnai. Kalėjime laikomi 24 vokiečiai ir 17 asmenų, sulaikytų NKVD-NKGB linija.

NKVD sudėtis komplektuojama iš partinio aktyvo, yra 130 tarybinių (raudonųjų, – *R. K.*) partizanų, iš kurių sukomplektuota: kriminalinė paieška – 5 asm., kovos su socialistinio turto grobstymu skyrius – 5 asm., kovos su banditizmu sk. – 2 žm. ir pasų stalas – 3 žm. Etatai dar nepatvirtinti, nes laukiama NKGB pritarimo.

Į kiekvieną valsčių pasiųstas partinis aktyvas milicijos funkcijoms atlikti. Grupės 6–15 asmenų, priklausomai nuo valsčiaus dydžio ir gyventojų skaičiaus. Mieste (Švenčionyse) įrengti 8 nuolatiniai postai, naktimis vaikšto patruliai.

1944 07 12–22 d. laikotarpiu sulaikyti 24 vokiečių belaisviai, valkataujantys rusų, baltarusių, ukrainiečių kilmės kareivių – 75 asmenys (kaip dezertyrai atiduoti į bausmės batalionus), už kontrrevoliucinę veiklą NKGB linija sulaikyta 14 asm.

Iš gyventojų surinkta ir (raudonųjų) partizanų priduota: 90 šautuvų, 14 kulkosvaidžių, 3 minosvaidžiai, 20 granatų, 5000 šovinių, 2000 šovinių AVT. Ginklų pas gyventojus yra labai daug, bet savo noru neatiduoda.

Pradėta rinkti asmenis verbavimui, jau parinktos kandidatūros, šitą darbą dirba atsiųstas NKVD kadrų skyriaus darbuotojas, o buvę partizanai (raudonieji) prie šito

darbo neprileidžiami (dėl konspiracijos? – *L. A.*). Dar neatsiųstas mano pavaduotojas milicijai ir taip pat nesulaukiu man priskirtų 2 komandiruojamų darbuotojų drg. Prabe ir drg. Myšelovo S.

Visiškai slaptai, LSSR NKVD OBB skyriaus v-kui saugumo papulkininkiui Slepniovui. Pranešimas apie agentūrines-operatyvines priemones OBB linija Švenčionių apskr., 1944 08 16

Iškelta 16 baudž. bylų 22-iems asmenims. Iš jų užbaigta ir NKGB perduota – 8. Užverbuota informatorių – 4, 3 paruošti verbavimui. Užfiksuota 4 banditų išpuolių atvejai. Vykdomas lietuvių ir lenkų banditinių grupių, pagalbinės policijos ir žandarmerijos pareigūnų surašymas.

Pabradės ir Joniškio valsčiuose užfiksuotas kontrrevoliucinio elemento judėjimas.

Mobilizacija vyksta blogai, tinkamų mobilizuoti tik 50–60 proc. atvyko į komisijas, kiti slepiasi. Kur slapstosi – sunku surasti, namuose beveik nebūna, o jei užeina – tik labai trumpam. Surasti nepavyksta. Dėl riboto judėjimo sunku dirbti, nes su agentūra nesusitinkam... Žmonės ginklus atiduoda nenoriai, tik kai pagauni už rankos – atiduoda, o kiti kasa į žemę. Iš viso paimta 157 šautuvai, 7 rankiniai ir 3 sunkieji kulkosvaidžiai, 5 minosvaidžiai, 3 prieštankiniai šautuvai, 7 automatai, 1 raketinis pistoletas, 1 naganas, 2 pistoletai, 55 000 šovinių šautuvams, 2890 šovinių automatams, 517 prieštankiniams šautuvams, 23 įvairios minos, 49 granatos.

Trūkstant tardytojų, patiems tenka tardyti, dėl to kenčia darbas su agentūra.

Pasirašo: OBB vyr. įgaliotinis j. ltn. Čchin... (*neįsk., gruziniška pavardė*)

Daugėliškio valsčius. Valsčiaus teritorijoje, palei Augutiškę ir Paringį, veikia Cicėno Antano 8 asmenų būrys, ginkluotas šautuvais ir automatais. Tai buvę šauliai ir baltalietuviai. 1944 10 04 minėtas būrys iš miško tarp Augutiškės ir Žilėniškės apšaudė Švenčionių NKGB oper. įgaliotinį Žemčiugovą ir milicininką Suchovą, kurie konvojavo į Švenčionis sulaikytą Brukštų Feliksą iš Augutiškės k., įtariamą banditizmu, ir Cicėną Alfonsą – vengiantį mobilizacijos. Šaudant buvo sužeistas milicininkas, o sulaikytieji išsibėgiojo.

Atsiųstas pastiprinimas partizanų neberado, o Cicėno Antano būriui užvesta sekimo byla „Lesnyje". Sekimui užverbuotas agentas *Savulis* ir informatorius *Marat*.

Operacijos metu iš dalies konfiskuotas būrio vado ūkis (atimti galvijai), o A. S. ir S. S. Kaukėnų konfiskuoti visi galvijai, kurie perduoti Rakėnų „sovchozui". Tiriant bylą, savarankiškai atėjo legalizuotis broliai Kaukėnai, kurie buvo apklausti ir paleisti į namus. Cicėnas Antanas ir toliau slapstosi.

Mielagėnų valsčius: 1944 10 01 vakare, apie 11.00 val., 5 asmenų partizanų grupė apšaudė ..... (*neįsk.*) Justino, s. Jono, namus. Aukų nėra.

1944 10 03, apie 23.00 val., į apyl. pirmininko Kurpės Bronislovo, Vikentijaus namus atėjo trys partizanai atimti iš jo ginklo, kurį gavo kaip aktyvistas. Grasindami ginklu, partizanai paėmė maisto produktus.

1944 10 08 vakare, 22.00 val., 3 asmenų partizanų grupė apšaudė Neverėnų k. Krinickos Elenos, Gavrilos dukters, namus. Aukų nėra.

Naktį į 10 18 d. Simiškės kaime į valstiečio Vinciūno Napoleono, s. Martyno, namus įsiveržė 4 vokiečiai, kurie pagal komandą suguldė visą šeimą į lovas ir,

apdengę apklotais, pradėjo kratą. Vokiečiams pasišalinus, neberado dokumentų, pinigų ir kišeninio laikrodžio. Visi buvo švariai apsiskutę, švariomis uniformomis, o ant vieno „furažkės“ – šoferio akiniai. Kiekvienas turėjo po prožektorių ir pistoletą. Matyt, tai buvo tikri vokiečiai. Įtariama, kad šitie vokiečiai yra desantas, kurį išmetė į už 10 km esančiuose Adutiškio miškuose. Gauta informacija, jog tame rajone atsirado nevietinių žmonių, kurie lanko valstiečius ir juos agituoja kurti antitarybines gaujas.

Joniškio valsčius: 1944 10 06 maždaug 250 m. nuo ..... (kelio) 4 partizanai sulaikė paramos grupės narį – aktyvistą Ilgevičių ir atėmė valdžios išduotą automatą PPŠ ir granatą.

Naktį į 10 16 Juta... (*neįsk.*) kaime į valstiečio Pukėno Antano, Kazio, namus įsiveržė 3 partizanai, paėmė arklį ir išvažiavo.

Naktį į 10 17 d. 3 partizanai apiplėšė Michelevičaitę, atėmė 12 avių, paršą, arklį su vežimu ir išsivežė apie 30 pūdų rugių. Nė vienas iš plėšikų neatpažintas.

Naktį į 10 18 d. nenustatytas partizanų skaičius apšaudė Joniškio VNOS (BHOC) postą, iš viso iššauti 6 pavieniai šūviai, niekas nenukentėjo.

10 24 d. dienos metu Joniškio valsčiaus komsorgas Cirkanis Česlovas, Ivano, g. 1924 m., lenkų tautybės, išėjo į Grybiškių k. Jis nakčiai liko nakvoti pas Grybiškių k. gyventoją Petravičių. Naktį pas jį užėjo 10 partizanų, kurie išsivedė Cirkanį į lauką ir vienmarškinį daržinėje sušaudė.

Pasiųsta 6 asm. oper. grupė, Petravičius suimtas. Vyksta tyrimas.

Tverečiaus valsčius: 1944 10 20 Navikų kaime į pieninę atėjo partizanai, kurie kirviu sudaužė pieninės įrangą. Tą pačią naktį ta pati grupė Navikų kaime apsilankė pas Sekoną Antaną, Kazio, partizanai buvo ginkluoti dviem automatais, diskiniu kulkosvaidžiu ir granatomis. Partizanai paklausė Sekono, ar pas jį buvo klubas ir ar jis nesąs komunistas. Tada pasiėmė jo odinius batus ir išėjo. Tą pačią naktį būrys užėjo į Barakų (taip tekste – *L. A.*) kaimą, kuris yra už 3 km nuo Navikų k., pas Eitminovičių Pavliną Michailovičių. Vienas iš partizanų paklausė, ar tikrai jo vyresnysis sūnus tarnauja kariuomenėje. Sulaukęs teigiamo atsakymo, partizanas pareiškė: „Jis labai blogai padarė, kad nenuėjo su mumis į mišką, kai mes jam esant atostogose prieš 2 savaites jį kvietėm“. Partizanai taip pat klausė, kodėl jaunesnysis sūnus įstojo į aktyvistus. Baigę pokalbį, partizanai pasiėmė odą batams ir gatavus batus ir išėjo. Tą pačią naktį, apie 03:00 val., įsiveržė į to paties kaimo gyventojo Skorovujto Kazimiero, Mykolo, kuris dirba kelių meistru, namus. Partizanams veržiantis į vidų, šeimininkas pasislėpė ant aukšto. Kai dalis partizanų išėjo laukan, šeimininkas nušoko nuo aukšto ir ketino bėgti, bet kieme buvusių partizanų keturiais šūviais nušautas. Kas buvo įsiveržėliai – neaišku.

Švenčionių valsčius: 1944 10 18, apie 18.00 val., Mineliškių k. į valstiečio Kiseliovo Pimeno Grigorjevičiaus namus įsiveržė 7 asm. baltalenkių gauja. Pasiėmę rūbus „akovcai“ išėjo.

1944 10 23 į Ozerčiznos „sovchozą“ atėjo apie 20 lenkų AK partizanų, ginkluotų automatais ir kulkosvaidžiais, pasiėmė 3 arklius, 4 kiaules, 2 telyčias, 200 kg avižų ir 150 kg rugių, 3 pavalkus ir viską susikrovę išvažiavo. Kusliškių kaime sustojo lenkų AK partizanai ir iš žmonių paėmė dar du vežimus. Buvo civiliais rūbais,

su vokiškomis milinėmis ir kalbėjo rusiškai, su ryškiu lenkišku akcentu. Įvykis tiriamas.

1944 10 26 kelyje Švenčionys – Vilnius, maždaug 6 kilometre nuo Švenčionių, ties Baldoniškių k., 4 banditai sulaikė mašiną, kuria vyko vartotojų kooperatyvo vairuotojas Zubov su ekspeditorium Bernatovičium. Į mašiną tuo metu buvo pilama degalų. Tuo pačiu metu nuo Vilniaus vyko kariška dengta mašina, kurią banditai apšaudė. Banditai (čia turima omeny lenkų AK partizanus – *R. K.*) paklausė sulaikytojų, ar jie ne rusai ir ar neturi ginklų. Kai jiems buvo atsakyta, kad jie ne rusai ir veža ne ginklus, o 2 tonas žibalo, tai banditai apšaudė mašiną, prakiurdė statines su žibalu ir nuėjo savo keliais.

1944 10 26 d., apie 24.00 val., Ignalinoje, Bažnyčios gt., prie pilietės Šliapovskos namų, nušautas milicininkas Bursov Porfirijus Ivanovičius. Kaltininkas nesurastas.

LSSR NKVD valstybės saugumo komisarui drg. Bartašiūnui. Spec. pranešimas apie Švenčionių apskr. veikiančią „Lietuvos laisvės armiją".

Pagal agentūrinius ir tardymų duomenis nustatyta, kad apskrityje veikia kariniu principu sukurta antisovietinė organizacija Lietuvos laisvės armija (LLA). Ją sudaro kuopos, būriai ir skyriai, vadovauja buvę smetoninės Lietuvos ir Plechavičiaus armijos karininkai, sudėtį papildo mobilizacijos vengiantys asmenys. Slapstosi skyriais užmaskuotuose bunkeriuose kaimuose arba miškuose. Skyrių paprastai sudaro 8–12 asmenų. Skyriaus kovotojai žino dar 2–3 skyrių, su kuriais sudaro BŪRĮ, kovotojus. Būriui vadovauja paprastai LLA štabo įgaliojimus turįs žmogus. Kovotojai ginkluoti granatomis, šautuvais, automatais. Apie LLA veiklą Švenčionių apskr. liudija šie faktai:

Šaltinis *Paltavuskas* (taip tekste), kurio du broliai yra būryje (Pagilutės k., Kaltanėnų vlsč.), 1944 11 22 pranešė, kad miške susitiko su broliais Juozu ir Alfonsu. Alfonsas jam pasakojo, kad jis priklauso buv. Utenos apskr. policijos v-ko vadovaujamam būriui. Jis taip pat dalyvavęs LLA organizuotame susirinkime, kuriame kažkoks pulkininkas, nušvietęs politinę padėtį, aiškino, kad lietuvių veikėjai slepiasi Švedijoje ir laukia Amerikos bei Anglijos paramos. Alfonsas pasakojo, kad jie gyvena Labanoro miške ir planuoja išpuolį prieš Saldutiškį.

1944 11 16 pranešėjas *Čiornyj* pranešė, kad Švenčionių apskr. liaudies švietimo inspektorius Garbauskas kalbėjo: lietuviai neturi registruotis į kariuomenę, nes bus greitai permainos ir lietuviai neturį žūti už sovietus.

Agento *Cicėno* pranešimu, kuris vokiečių laikais dirbo Švenčionių apskr. mokyklos inspektoriumi, Saldutiškio vlsč., Žvirbliškių k., gyveno toks Pakštaitis Pranas, tai jis 1944 10 02 nelegaliai atvyko pas savo giminaitį Šustiką Vincą ir, trumpai paviešėjęs, grįžo Kaunan. Pakštaitis Smetonos režimo laikais bendravo su Švenčionių policijos v-ku kapitonu Žilėnu, kapitonu Kurpe Jonu, kitais veikėjais. Karo metais Pakštaitis gyveno Vilniuje ir buvo fašistinės organizacijos „Savitarpio pagalba", rėmusios žuvusių baltaraiščių šeimas, vadovas.

Partizanai Augustas Matusevičius ir Juozas Čeberakas pasakojo, kad priklauso 100 asmenų būriui, kuriam iš Kauno vadovauja Pakštaitis. Būrys veikia Kuklių, Berčiūnų, Krivasalio, Antaliedės, Novosadų, Vasiliškių, Karinių, Saldutiškio,

Kirdeikių, Linkmenų ir Ginučių apylinkėse. Pakštaitis dirba Raudonajame Kryžiuje, bet tai netrukdo jam užsiiminėti politika.

1944 11 22 gauti duomenys, kad netoli Kiauneliškio stoties slapstosi du 15-kos asmenų būriai. Sulaikytas palei geležinkelį partizanas Šustikas Vincas, iš jo paimtas šautuvas ir 500 šovinių. Tardymo metu Šustikas parodė, kad esąs 15 asmenų būrio narys, žino 2 bunkerius. Į jo nurodytą vietą pasiųsta paieškos grupė ir nurodytoje vietoje paimti 7 gyvi ir vienas nušautas. Tarp sulaikytų buvo skyriaus vado pavaduotojas Prunskus (orig. Pronskus) Boleslovas. Kratos metu pas jį rastas LLA atsišaukimas ir priesaika. Prunskus pasakė, kad kiekvienas skyrius turi slapyvardį, o keturių skyrių būrio vadas yra Antanas Krinickas-*Romelis*, anksčiau Smetonos kariuomenės puskarininkis. Jis esąs LLA štabo įgaliotinis, surengė pasitarimą, kuriame dalyvavo 24 asmenys, skaitė LLA štabo atsišaukimus ir priėmė priesaiką.

Pagal mūsų turimą medžiagą labiausiai partizanų apsėsti yra Saldutiškio, Kaltanėnų, Adutiškio ir Joniškio valsčiai. Netiksliais duomenimis, šiuose valsčiuose gali būti iki 300–400 partizanų.

Kovai su partizanais yra paruoštas NKVD kariuomenės batalionas – 200 žm., bet tai yra mažai.

Iš sulaikytų partizanų renkami verbavimui ir sugrąžinimui atgal į būrius, siekiant nustatyti konkrečius veikėjus ir būrių slapstymosi vietas.

Kuriame kamerų agentūrą. Reikia greičiau nustatyti ir suimti Pakštaitį Praną.

Dėl susiklosčiusios sunkios padėties prašau į Saldutiškį, Adutiškį, Kaltanėnus ir Joniškį atsiųsti nuolatiniam buvimui 50–90 NKVD karių garnizonus, kurie bus panaudoti kovai su partizanais.

Turime dvi automašinas kariuomenei vežti, bet jos stovi – nėra degalų, todėl kariai visur vaikšto pėsti ir ateina dažnai pavėlavę. Prašom Jūsų tarpininkavimo diviz. generolui Petrovui, kad mūsų mašinoms būtų skirta pakankamai degalų.

Agentūrinis pranešimas, kalėjimas Nr. 12, Švenčionys. Šaltinis: *Krutovič*.

1944 12 20 kalinių grupė:

1. Rušteikis Rofan (taip tekste – *L. A.*) Osipovičius;
2. Pranskus Boleslovas Josifovičius;
3. Šustikas Vincas Silvestrovičius;
4. Šerėnas Juozas, Juozo, kameroje dalijosi savo prisiminimais.

Rušteikis kalbėjo: „Aš turiu vokišką kulkosvaidį ir radijo imtuvą, juos paslėpiau pas brolį malkinėje.

1944 11 29 vokiškas lėktuvas į Labanoro miškus numetė 6 lietuvių karininkus, iš kurių pažįstu du: kapitoną Mažeiką iš Utenos apskr. ir kapitoną Augustiną iš Labanoro. Pastarieji man sakė, kad greitai vokiečiai numes ir daugiau paruoštų užfrontėje desantų. Minėti kapitonai turėjo daug atsišaukimų, o jie patys esą gavo užduotį – naikinti komunistus, deginti jų namus ir ruoštis naujų desantų priėmimui.“ Toliau Rušteikis pasakojo: „3 km nuo Tartoko yra ilgas ežeras, kurio viduryje esančioje salelėje yra iškastas bunkeris, kuriame slapstosi 150 vokiečių. Jie kol kas jokio aktyvumo nerodo, į žvalgybą vaikšto civiliai, turi ginklų ir radijo stotį, o produktus jiems išmeta iš lėktuvų. Mūsų štabas anksčiau buvo Tartoko kaime,

sudarė 4 lietuvių, 2 vokiečių ir 4 rusų karininkų štabą. Neseniai šiame kaime buvo „ablava“, bet štabas atsišaudydamas dviem kulkosvaidžiais atsitraukė į Saldutiškio pusę, kur veikia 6 asm. būrys. Jei bolševikai būtų atkirtę kelią į mišką, visą štabą būtų susėmę... Aš žinojau apie rengiamą Joniškio ir Švenčionių kalėjimo puolimą, buvo ketinama užgrobti kalėjimą, išvaduoti kalinius ir susidoroti su visais sovietų padlaižiais. Joniškį užpuolė, o Švenčionių puolimas nepasisekė, nes lietuviai vieni pabijojo pulti, o norėjo puolimą suderinti su lenkų partizanais. Pastarieji pasakė, kad dar esą nepasiruošę, bet pažadėjo ateityje kartu su lietuviais įvykdyti Švenčionių puolimą“.

Šustikas kalbėjo: „Būrys dabar stovi Salako kaimo apylinkėse. Turi 2 lengvus kulkosvaidžius ir kitų ginklų, o vienam būriui vadovauja Krinickas iš Krivasalio. Be to, prie štabo dirba ir buvęs Švenčionių miesto advokatas Žilėnas. Šiam štabui yra pavaldūs būriai, veikiantys Labanoro, Molėtų, Ginučių, Kaltanėnų apylinkėse. Štabas yra Vaitkievičiaus namuose, o Ginučių būrio štabas yra dvarelyje prie Ginučių“.

Šerėnas toliau kalbėjo: „Ablavos“ metu buvo sužeistas vienas rusas, jis atšliaužė į mano namus ir nukrito. Keturi partizanai (tarp kurių buvo ir Šerėno sūnus) sužeistąjį perrišo ir nusinešė į mišką. Rusai ieškojo sužeistojo, bet nerado“.

Kaliniai Pranskus ir Šustikas kalbėjo, kad Krinickui pavaldūs partizanai prie Belorat (taip tekste – *L. A.*) kaimo, Kaltanėnų vlsč., nušovė 5 vyrus ir moterį, per klaidą palaikę juos komunistais. Vieną iš nukautųjų vadino Noreikiu. Partizanus maistu remia Kaltanėnų, Saldutiškio, Molėtų valsčių žmonės, kurie atiduoda jiems vietoj valstybinių paruošų.

Šustikas ir Pronskus gyrėsi, kad tai jie iš Vasiliškių kaimo pusės apšaudė Švenčionių kalėjimo prižiūrėtojus, atvažiavusius kalėjimo arkliu, jie dabar esą labai apgailestauja, kad nepataikė. Šustikas kalbėjo, kad būryje buvo kartu su broliu, jis ir dabar ten gyvena miške prie Tartoko, kur turi radiją. Būryje, pasak Šustiko, yra 6 buvę kalėjimo sargai.

Miške prie Krivasalio kaimo yra 40 asm. lenkų gauja (lenkų AK partizanai – *R. K.*).

Pranešimą priėmė kalėjimo Nr.12 v-ko pavaduotojas viršila Tkačenko.

SSRS NKVD kovos su banditizmu vyriausiosios valdybos v-kui III rango valst. saugumo komisarui dr. Leontjevui, Maskva. Spec. pranešimas apie partizanų išpuolį į LSSR Švenčionių apskr., Joniškio valsčiaus centrą.

1944 11 23, apie 06:00 ryto, 66 asmenų grupė puolė Joniškio valsčiaus centrą norėdama ten sunaikinti sovietines įstaigas ir aktyvą. Partizanams puolant, valsčiaus komiteto pirmininkas Topočko ir partorgas Jelcinas iš įvairių vietų apšaudė partizanus, o partorgas nušovė partizaną Meigde (*taip tekste*) Petrą Petrovičių, o kiti partizanai išsilakstė.

Partizanams persekioti iš Švenčionių buvo pakviesta kariuomenė, kuri pastebėjo partizanus prie Tartoko vnk., bet pastarieji atsišaudydami pasitraukė. Vienkiemyje sulaikyti du partizanai:

1. Serdetinskij Vladimir Terentjevič, g. 1924 m., iš Rovno sr., ukrainietis, būrio narys;

2. Chudiakov Michail Spiridonovič, g. 1924 m., Čeliabinsko sr., dezertyras, būrio narys.

Tardymų metu išaiškinta, kad būriui vadovauja Streižys Juozas, kuris vokiečių okupacijos metais tarnavo SS. Visas jo būrys padalytas į 10–15 asmenų grupes, kurioms vadovauja:

1. Tarakavičius Antanas, Juozapo, gim. 1919 m., Švenčionių apskr. gyventojas, lietuvis;

2. Petrauskas Juozas ir Petrauskas Alfonas, lietuviai.

Būryje yra 5 vokiečiai, du iš jų – lakūnai iš Vitebsko sr. numušto lėktuvo, vienas lakūnas dirba su racija. Kiti trys vokiečiai pasiliko traukiantis kariuomenei. Būrys ginkluotas: 10 kulkosvaidžių (vienas iš jų – sunkusis), 7 automatai, 5 šautuvai, be to, kiekvienas turi po 2–3 granatas, 10 000 šovinių ir 8 radijo imtuvus.

LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1957 Zarasų apskr. MGB skyrius. Pranešimas apie Zarasų MGB skyriaus agentūrinį-operatyvinį ir tardymo darbą 1947 01. Zarasų apskr. gyvena sentikių šventikas Nikitinas, kuris taip pat yra Lietuvos centrinio sentikių sinodo narys ir Visuotinio centrinio sentikių teismo narys. Norėdami šių struktūrų darbą kontroliuoti per agentūrą, Nikitiną 01 15 verbavome kaip agentą. Labai spaudžiamas jis davė mums kai kuriuos įsipareigojimus. Tačiau 01 17 Nikitinas atėjo į MGB skyrių ir kategoriškai atsisakė su mumis bendradarbiauti. Savo atsisakymą motyvavo tuo, kad jis, kaip dvasininkas, negali kištis į valstybinius ir politinius reikalus.

Šį mėnesį iš agentūros – informatorių tinklo – išbraukti 9 informatoriai, iš kurių ag. *Pečius* nušautas. Tai įvyko tokiomis aplinkybėmis: 1947 01 02 *Pečius* su žmona išvažiavo į Dvinsko (Daugpilio) turgų, pakeliui pernakvojo pas gimines Raudinės vlsč., Zemtkaunes k. Išvažiavęs 01 03 rytą netoli nakvojimo vietos buvo sustabdytas 6 „banditų“ ir nušautas.

Pranešimas apie Zarasų MGB skyriaus agentūrinį-operatyvinį ir tardymo darbą 1947 08. Operatyvus bylų likvidavimas. Ataskaitinio mėnesio metu likviduota agentūrinė byla „ZAKAT“.

Operacijos metu likviduotas tyrimo objektas – aktyvus „banditas“ Pranas Burokas, Dominyko.

Likvidavus tris Ivaškos būrio „banditus“, tarp jų ir vadą, ag. *Malinin* gavo užduotį nustatyti ir likviduoti likusius būrio narius. Pasalaudamas „bazėje“, jis 1947 06 29 sulaukė atvykusio „bandito“ Prano Buroko ir jį likvidavo.

Burokas Pranas, g. 1924 m., Didėjos k., Antazavės vlsč., kilęs iš vidutinių valstiečių, buvo sukilėlis, paskui Plechavičiaus kariuomenės narys, būryje nuo 1944 08. Jis asmeniškai dalyvavo nušaunant Ilūkstės apskr. MVD sk. v-ką Sokolovą 1947 04 ir leitenantą Usovą 1947 06.

Iš jo paimtas prancūziškas kulkosvaidis, du diskai su šoviniais ir pistoletas.

Nušauto Prano Buroko lavonas naktį išvežtas iš operacijos vietos ir užkastas miške.

Suimtas Kuzmickas Petras, Vinco, g. 1909 m., Dusetų vlsč., Vieversių k., gyv. Liaudiškių k., Imbrado vlsč. Jam byla užvesta remiantis agentūros *Šakaliuk*

ir *Akmuo* informacija. Kuzmickas karo metu buvo sukilėlis, paskui – kalėjimo sargu, mūsų 1944 08 23 sulaikytas ir užverbuotas, bet informacijos neteikė, apie savo verbavimą pranešė priešui. Slapstėsi nuo 1944 10 iki 1946 09 13, su mumis ryšius atnaujino, bet naudingos informacijos nesuteikė. Tai yra aršus valdžios priešas.

R. K. p a s t a b a: apie ag. *Malinin*-Adolfą Daubarą plačiau aprašyta knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 6, p. 273, 435, 835, 836, 837, 866, 867, 868.

LSSR MGB 2-N valdybos agentų smogikų, išvykusių iš grupės, sąrašas: LYA (KGB), f. K-1, ap. 3, b. 228. SERIJA OK.

Kezys Julius, Alfonso-*Aist*, g. 1925 m., Vaikutėnų k., Utenos apskr., istrebitelių bataliono narys, 1946 05 20, Nr. 13729, būdamas SG vadu (?), 1946 06–07 dalyvavo likviduojant Kovo būrio narius. Įvykdė nemažai plėšimų, kurie sutrukdė priemones Švenčionių apskr. Išsiųstas atostogauti, daugiau darban neįtrauktas.

Savickas Valerijonas, Adolfo-*Sova*, g. 1928 m. Novinkų k., Imbrado vlsč. Zarasų apskr., buvęs Imbrado vlsč. liaudies gynėjas, 1946 05 20, Nr. 13731, dalyvavo SG operacijose Švenčionių apskr. ir Utenos apskr., dalyvavo plėšimuose ir daugelyje vietų sutrukdė darbą. Išsiųstas atostogauti, daugiau darban neįtrauktas.

Makejev Jurij Saveljevič-*Kliamas*, g. 1927 m. Odochovo kaime, Skaudvilės vlsč., Tauragės apskr., 1946 05 24, dalyvavo operacijose Utenos ir Švenčionių apskr., plėšikavo, už tai paleistas atostogų ir darban nebeįtrauktas.

Frankonis Steponas, Jono-*Volk*, Trakų apskr., 1946 05 27, Nr. 22137. Dalyvavo likviduojant Kovo ir Siaubo būrį.

Presniakov Sevastjan Jefstafijevič-*Veter*, Kauno apskr., 1946 08 07. Pasirodė kaip drąsus kovotojas, bet plėšikaudamas sugadino santykius ir griovė planus (likviduojant Siaubo būrį). Iš *Junako* pavogė pistoletą ir norėjo parduoti, už tai sumuštas smogikų. Iš grupės atleistas.

Grigorjev Fiodor Vasiljevič-*Vorona*, g. 1927 m. Bukiškių k., Smalvų vlsč., 1946 05 20, Nr. 13732, dalyvavo operacijose Švenčionių ir Zarasų apskr., vagiliavo, veikla SG sustabdyta.

Biveinis Stasys, Antano-*Ugorj*, g. 1926 m., Mikališkių k., Salako vlsč., Zarasų apskr., išsikonspiravęs vidinis agentas, 1946 08 20, Nr. 20507. Veikdamas grupėje, parodė teigiamas savybes: tvirtas smogikas, bet įtariamas vagiliavimu. 1947 01–02 veikdamas Alytaus ir Trakų apskrityje plėšikavo, dabar guli ligoninėje ir gydosi venerinę ligą.

Starkov Filipp Ivanovič-*Smelyj*, g. 1927 m., Žagarynės k., Salako vlsč., Zarasų apskr., 1946 09 04, Nr. 17454, bailus ir vagis (vogė iš gyventojų ir draugų). Paleistas atostogų ir į grupę negrąžintas.

Miskunas Petras, Tomo-*Miša*, g. 1929 m. Imbrado k., Imbrado vlsč., Zarasų apskr., dabar liaudies gynėjas, 1946 05 20, Nr. 13730. Dalyvavo daugelyje operacijų, bet yra bailys ir vagis.

Kudriašov Vasilij Vladislavovič-*Komov*, g. 1929 m., 1946 09 20, Nr. 17455, Salako vlsč., Zarasų apskr., Salako vlsč. istrebitelis, 1946 10 būdamas Telšių apskr. iš SG pabėgo.

Ivanov Leontij Jefimovič-*Vorobej*, g. 1928 m., Vyželių k., Salako vlsč., 1946 05 20. Drąsus ir ryžtingas, bet paleistas atostogų negrįžo – išvažiavo pas šeimą į Šiaurės Kaukazą.

Pojarkov Jefim Jefstafijevič-*Panin*, g. 1928 m. Salako mstl., 1946 05 20, Nr. 13734. Vogė daiktus ir dezorganizavo grupės darbą, todėl iš grupės išvytas.

Labeikis Antanas, **Simono-*Lobov*** g. 1923 m., 1946 05 20, Nr. 13736.

Romančiukaitė Juzė, **Kosto-*Lisa***, g. 1922 m., (Bukliškių k.?), Tverečiaus vlsč., Švenčionių apskr., buvusi *Karijoto* būrio narė. 1946 08 07, Nr. 17457. Ji pasirodė kaip sumani ir tvirta agentė, SG atliko ryšininkės funkcijas, jos duomenimis buvo likviduoti Siaubo ir Šarūno būriai ir išvestas legalizacijon būrio vadas *Bijūnas*. Tolesnis jos naudojimas nutrūko dėl gimdymo, todėl jinai pasiųsta į Švenčionių apskr. MGB v-ko Berezino žinion.

Pasirašo: LSSR 2 N valdybos 3 sk. vyr. įgaliotinis ltn. Kumirin

Pažyma apie SG organizavimą ir jos darbą 1946 04 25

Iš viso Lietuvoje yra 11 grupių ir 89 agentai. Utenos apskr.1 grupė ir 10 agentų, Zarasų apskr. – 1 grupė ir 10 agentų, Švenčionių apskr. – 4 grupės ir 31 agentas, Panevėžio apskr. 1 grupė ir 16 ir t. t.

Švenčionių apskr. SG sukurta 1946 03, nuo 1946 03 08 veikia Adutiškio MVD sk. oper. įgaliotinio Murtilov sukurta grupė, o bendrai apskričiai SG vadovauja Adutiškio MVD sk. viršininkas Bočiarov. Grupės veikia gana laisvai, išsišifruoja.

1946 03 iš operatyvinių darbuotojų ir „liaudies gynėjų“ sukurta SG Zarasų apskrityje. 1946 03 13–17 ji nustatė daug aktyvių partizanų ryšininkų, tačiau dėl blogos konspiracijos išsišifravo. 1946 03 15 SG ilsintis buvo apšaudyta partizanų ir nušautas tuo metu buvęs sargyboje SG narys Kazakevičius. SG veikia ir Utenos apskrityje, tenai ji sulaikė vieną Gedimino kuopos partizaną.

LYA (KGB), f. K-1, ap. 3, b. 1643. Švenčionėlių rajono KGB skyriaus byla. Apklausos protokolas, 1954 08 09, Kirdeikiai

Aš, LSSR Švenčionėlių r. KGB įgaliotinis ltn. Lazutkin, ir Švenčionėlių r. MVD skyriaus viršininkas vyr. ltn. Skačkovas apklausėme liudininką pilietį Zakarauską Leonidą Petrovičių, gim. 1918 m. Sabichi kaime, Jelaginsko apyl., Surošsko r., Vitebsko sr., nepartinį, 7 klasių išsilavinimo, dirbantį „Aušros“ kolūkio (Kirdeikiai) pirmininku.

Klausimas: Ką norite pranešti KGB organams?

Atsakymas: 1945–1946 m. aš gyvenau Zarasų apskr. Salako miestelyje, todėl pažįstu nemažai to krašto žmonių. 1954 m. pavasarį aš gavau laiškelį iš Valskytės Virginijos, gyv. Salake, kuri mane kvietė pas ją atvykti, bet aš, neturėdamas laiko, pas ją nenuvykau.

1954 07 29 aš nuvažiavau į Salaką pas savo giminaitį Ivanauską Andriejų, ten sutikau ir Valskytę Virginiją, kuri manęs paklausė, kodėl aš neatvažiavau kviečiamas. Į mano atsakymą, kad neturėjau laiko, ji pasakė, kad mane kvietė, nes žinojo dviejų „banditų“ slapstymosi vietą, jų pavardžių nesakė. Ji sakė, kad tie „banditai“ per kažkokį žmogų gavo fiktyvius dokumentus ir slepiasi Utenos r. Jie padirbtais dokumentais apsigyveno prie Daugailių ir įsidarbino.

Aš Valskytės paprašiau, kad ji sužinotų, kas padarė jiems pasus ir kur šie „banditai“ gyvena dabar, ji pažadėjo pasidomėti ir, kai kas nors paaiškės, parašyti man laiškelį.

1954 08 08 aš gavau jos laišką, kad atvažiuočiau pas ją rugpjūčio 7, 8, 9 arba 14, 15, 16 dienomis, ji turinti man ką papasakoti apie mane dominančius „banditus“. Apie ką jums ir pranešu.

Lionka! (vertimas iš lietuvių kalbos) (V. Valskytės laiškas – *L. A.*)

...atsivežk ir ko nors išgerti, nes reikės... galbūt ir „blatną“ žmogų rasi, nes mums reikės, gali būti ne viskas aišku, bet paaiškės, kada atvažiuosi.

O šiaip aišku, kad man trūksta tik tavęs, tik tavęs vieno, ir viskas bus gerai.

V. V.

Klausimas: Ar Valskytė jums sakė, kur anksčiau gyveno šie „banditai“?

Atsakymas: Pagal jos žodžius jie kurį laiką gyveno Salų (orig. Soly – *L. A.*) kaime, Švenčionėlių r. Daugiau Valskytė man nieko konkretaus nepaaiškino.

Pažyma. Pokalbyje su Zakarausku Leonidu Petrovičiumi nustatyta, kad jis 1945–1946 m. gyveno Salake, Dūkšto r., kur buvo neviešas MGB bendradarbis. Tuo metu su Zakarausku ryšį palaikė pilietė Valskytė Virginija, kuri savo tėvavardžio neatsimena, turėjusi pseudonimą *Bitė*, kuri labai atidžiai ir labai atsakingai bendradarbiavo su KGB organais, buvo konspiratyvi, neplepi, gudri, mokanti greitai užmegzti dominančius ryšius. Pagal jos duomenis buvo likviduotos kelios nacionalistinės gaujos.

LSSR Švenčionėlių r. KGB prie LSSR MT įgaliotiniui ltn. Lazutkinui, 1955 03 25

Pagal agento *Laisvė* duomenis nustatyta, kad Švenčionėlių rajono teritorijoje slapstosi du ginkluoti nelegalai, tai buv. Kuklių k., Švenčionėlių r., gyventojas Prunskus Vladas, Justino, 40 m. amž., ir kitas – Janulevičius (netiksliai), kiti duomenys nežinomi. Šie asmenys grasindami ginklu plėšia kolūkiečius ir kaimo inteligentiją, skiria jiems duokles pinigais ir produktais, apie ką jus informavome. Prašau skubiai imtis priemonių patikrinti duomenims ir nustatyti antrąjį nelegalą. Apie rezultatus praneškite 4 valdybos 2 skyriui. Dėl šių nelegalų sulaikymo sudarykite konkrečius priemonių planus ir išsiųskite 4 valdybos 2 skyriui.

KGB prie LSSR MT 4 valdybos 2 sk. v-kas kpt. Martusevičius

KAI KURIOS POKARIO KOVŲ AKTUALIJOS ZARASŲ RAJONE

Zarasų rajono MGB skyriaus byla. LYA, f. K-1, ap. 15, b. 3813

P. 21. Pranešimas apie Ėgliaus būrio stovyklavietę

Nustatyti Zarasų apskr. veikiančioms „banditų“ grupėms mes į nelegalią padėtį pervedėme keletą savo agentų. Iš agento *Vanagai* gautas pranešimas, kad jis užmezgė ryšius su 7 asmenų *Ėgliaus* būriu, veikiančiu Utenos apskr., ginkluotu 1 kulkosvaidžiu, 4 automatais ir šautuvais. „Banditai“, pasitikėję *Vanagais*, pakvietė juos į bunkerį, esantį tarp Jačiūniškių ir Šimkūnų kaimų, 8–9 ha dydžio miškelyje, Tauragnų valsčiuje. Kada „banditai“ išeina iš bunkerio, jie kruopščiai maskuoja, o kai yra bunkeryje – palieka viršuje 1–2 sargybinius.

Birželio 29 d., per petrines, jie žada tame bunkeryje baliavoti. Pokalbio su „banditais“ metu *Vanagai* sužinojo, kad Tauragnų stribyne yra vienas jiems lojalus stribas, kuris praneša apie visas rengiamas ablavas.

P. 21. Šiuo metu imamasi priemonių likviduoti minėtą „banditų“ grupę.

Pasirašo: Zarasų apskr. MGB skyriaus viršininkas Ilja Pirogovas.

P. 22. LSSR Valstybės saugumo ministrui generolui majorui drg. Jefimovui

Spec. pranešimas

1947 07 15 d., apie 22.00 val., Imbrado MGB gavo duomenis, kad netoli Lonkos kaimo miške ant medžio kabo pakaruoklis. Į vietą išvyko operatyvinė grupė, vadovaujama Imbrado MGB skyriaus v-ko ltn. Kulikovo ir lydima daktaro.

Išaiškinta, kad pasikoręs yra Limanavičius (ar Lesmanavičius? – *L. A.*) Antanas, Antano, g. 1921 m., Didėjos k., Imbrado vlsč. gyventojas, anksčiau buvęs „bandoje“, bet 1945 m. užsiregistravęs. Gydytojas konstatavo, kad jėga prieš jį nepanaudota, t. y. pasikorė pats.

1947 07 14 d. Limanavičius buvo iškviestas apklausai į Imbrado MGB, nes gauti duomenys, kad jis turi pistoletą, kurio neatidavė legalizacijos metu. Apklausoje jis prisipažino, todėl buvo išleistas į namus, kad ištrauktų iš upelės ir atneštų slėptą ginklą. Jis turėjo ateiti į MGB 07 15 d., bet nėjo į MGB, o nuėjęs miškan pasikorė. Apžiūrėjus jo kišenes, rasta dokumentai ir pistoletas be šovinių.

Pasirašo: Zarasų apskr. MGB skyriaus viršininkas Ilja Pirogovas.

P. 23. Spec. pranešimas

1947 07 23 iš Salako vlsč. į Zarasus komandiruotėn atsiųstas Salako vlsč. stribų būrio skyrininkas Ovčinikov Afanasij Jemeljanovič, kad į Salaką parvežtų atlyginimus stribams ir karininkų maisto davinius.

Gavęs iš buhalterio pinigus, Ovčinikovas labai pasigėrė ir be sąmonės gulėjo apskrities MGB kieme. Apskr. MGB oper. įgaliotinis Ložečnikov iš girto saugumo sumetimais paėmė ginklą „Nagan“ ir pinigus, kuriuos perdavė į „dežurkę“. O patį Ovčinikovą vyr. ltn. Gerasimovui liepus nunešė į stribų būrio Lenino kambarį, kad tas išsiblaivytų.

Apie 24.00 val. budintis, užėjęs į Lenino kambarį, rado Ovčinikovą pasikorusį ant jo paties suplėšytos „maikės“. MGB skyriaus budintys ėmėsi skubių gaivinimo priemonių, bet buvo jau per vėlu.

Atlikus tyrimą, nustatyta, kad kokios nors jį kompromituojančios medžiagos, paskatinusios nusižudyti, neturėta, matyt, jis pasikorė bijodamas atsakomybės už prarastą (jo manymu) ginklą ir pinigus, kurių jis prie savęs nesurado. Jis nebandė aiškintis, kur dingo ginklas, bet pats pasikorė.

P. 30. Spec. pranešimas

1947 08 14, apie 16.00 val., nusižudė Smalvų stribų būrio karys Glušakov Osip Antonovič, g. 1916 m. Girvidiškių k., gyv. Turmante. Nustatyta, kad Glušakovo žmona Glušakova Nadiežda, g. 1924 m., važinėdavo į Leningradą asmeniniais reikalais, ten susipažino su kažkokiu vyru, už kurio ištekėjo, o 1947 07 12 atvažiavusi į Turmantą susirinko asmeninius daiktus ir išvažiavo.

1947 07 14 Glušakov prisigėręs savo namuose nusišovė šautuvo šūviu į krūtinę. Pomirtiniame raštelyje, paliktame ant stalo, jis parašė: „Draugas kapitone ir draugas vade, prašau palaidoti mane su muzika ir duoti saliutą. Aš žūstu."

P. 35. Spec. pranešimas

1947 10 23, apie 8.00 val. vakaro, Suvieko kaime, Imbrado vlsč. Malinausko Petro, s. Antano, namuose nežinomi „banditai" per langą iš kulkosvaidžių ir automatų sušaudė: Imbrado valsčiaus VK pirmininką Edvardą Misiūną, Jurgio, g. 1919 m., Meiriškėlių k. gyventoją, lietuvį, pradinio išsilavinimo ir Suvieko apylinkės pirmininką Petrą Beržinską, s. Petro, gim. 1919 m., nepartinį, pradinio išsilavinimo.

Be šių asmenų, „banditai" taip pat sužeidė apskrities KP(b) sekretorę komunistę Pelagiją Arulienę, gim. 1902 m., Maskvos sr., Serpuchovkos r., taip pat Petrą Malinovskį, g. 1885 m., gyvenantį Suvieke.

Atvykus į įvykio vietą, paaiškėjo, kad visi partiečiai čia atvažiavo niekam nieko nesakę ir be apsaugos. Jie čia kalbėjosi rinkimų klausimais.

Darbui apsistojo Malinovskio namuose, kurį užpuolė „banditai". Kiek „banditų" buvo – neaišku, nes jie į vidų net ir nėjo, o šaudė iš lauko per langus.

P. 36. Pašaudę išėjo savais keliais.

Siekiant nustatyti „banditus", buvo pasiųsta operatyvinė grupė, bet nieko nerasta. Pagal tyrimo duomenis galima padaryti išvadą, kad čia veikė 4 asmenų Vaičėno „gauja", kuri veikia Rokiškio apskr. ir kartais apsilanko šitose apylinkėse. Į numanomas Vainausko slapstymosi vietas pasiųsti smogikai *Malinin* (Adolfas Daubaras) ir *Klevas*. Pagal jų duomenis suimta Veronika Milaševičienė, Justino, g. 1900 m., kuri mūsų informatoriui *Mironienei* pasakė, kad netolimoje ateityje Misiūną „banditai" garantuotai „sutvarkys", taip pat ji užsiiminėjo antitarybine propaganda, gąsdino ir grasino partiniams ir komjaunuoliams.

Taip pat mes sulaikėme „banditų" rėmėjus Juozą Vainauską, Petro, g. 1903 m. Garbunuoliškio k., gyvenantį Suvieke, jis yra „bandito" Vainausko dėdė.

UTENOS APSKR. NKVD – NKGB SKYRIUS

LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1790

P. 11. Ataskaita apie agentūrinį-operatyvinį darbą

Užfiksuoti 484 baltieji partizanai (1941 m. birželio mėn. sukilėliai – *L. A.*), o su visokiais seniūnais, vokiečių statytiniais jų yra 586.

P. 11. Reikia mobilizuoti 7500, bet mobilizuota 2500, o kiti 5000 slapstosi. Gaudant vengiančius mobilizacijos, pagautas 81 žmogus. Kariuomenėje pastebimas masinis dezertyravimas, 1944 08 19 iš 16-tos šaulių divizijos pabėgo 21 žmogus, o iš viso per ataskaitinį mėnesį pabėgo 74 kareiviai.

P. 17. Utenos stribų batalione yra 57 asmenys ir „paramos grupėse" 54. Tauragnų valsčiuje 3 raudonarmiečiai, apsimetę karo komendantūros nariais, vaizdavo turintys teisę dalyti visokius atleidimus nuo kariuomenės. Pradėjo girtauti, Sirvydžių kaime sukėlė skandalą. Pasiųsta karinė grupė, vadovaujama viršilos Turkin ir 2-jų seržantų, sulaikė tuos kariškius ir liepė jiems eiti į Tauragnus. Pakeliui tariamas kapitonas išsitraukė pistoletą ir kelis kartus šovė į Turkiną, bet nepataikė ir pats

nusišovė. Tas „kapitonas“ pasirodė besąs Pisarev Anatolij Filipovič, g. 1923 m., 67-tos gvardijos šaulių pulko jefreitorius. Pas jį rastas Tėvynės karo ordinas ir medalis už Stalingrado gynybą, t. y. jo koviniai apdovanojimai.

PAŽYMA

P. 37. 1944 10 04 Daunorių kaime nušautas seniūno pavaduotojas Antanas Vaišnoras, užpuolikas buvo apsivilkęs sovietų seržanto uniformą.

Untilgės kaime pagauti dezertyrai Aleksej Semionov ir Prominašov Gregorij, kurie pas žmones girtavo. Paimtas naganas ir PPŠ automatas.

P. 44. Spec. pranešimas

1944 07 30 nušautas gvardijos 15-ojo Sevastopolio pulko viršila Čičerin Ivan, Petrovič.

P. 53. Spec. pranešimas

1944 09 30 Anykščių valsč. Eveliškių k. nušautas Utenos karo komendantas mjr. Tamm Aleksandr Ernestovič. Pasirodo, jis su viršila Litvinenko girtavo Jeršovos bute. Atsinešė du butelius samagono ir, jam esant viduje, pasigirdo šūviai... Jeršovos žodžiais, ji ant laiptų susitiko Litvinenko, kuris pasisakė nušovęs Tammą. Versija, kad būtent Litvinenko jį nušovė, nėra visai patikima. Litvinenko sulaikytas ir tiriamos visos galimos versijos.

P. 117. Ataskaita apie agentūrinį-operatyvinį darbą 1944 10

Sunaikinta Amosovo 3 asmenų gauja. Amosov Pavel, g. 1921 m., kilęs iš Degučių vlsč., Zarasų apskr. Jis 1943 m. baigė žvalgybos mokyklą ir buvo išmestas kaip desantininkas į vokiečių užnugarį. Vietoj to, kad vykdytų tarybinės vyriausybės ir karinės vadovybės pavedimus, Amosovas apsigyveno savo tėviškėje. 1944 m. jis buvo mobilizuotas į sovietų kariuomenę, į 16-tą šaulių diviziją. Tačiau ties Šiauliais jis pasidavė vokiečiams (1944 m. spalio mėnesį) ir buvo jų užverbuotas. Grįžo atgal į savo tėviškę, kur susidėjo su Degučių valsčiaus teritorijoje veikusiais tarybinės armijos ryšių kariškiais – Nikitenka Michailu, g. 1916 m., vyr. serž. ryšių reikalams, ir Melnikovu Josifu, g. 1919 m. Visi suimti Daugailių valsčiuje 1944 10 28.

P. 129. Penkiadienė ataskaita apie agentūrinį-operatyvinį darbą 1944 11 15/20

1944 11 14 Tauragnų vlsč. Musteikių kaime nušautas Ševrianin Illarion Denisovič, g. 1901 m., jis yra neturtingas valstietis, gavęs žemės iš tarybų valdžios.

P. 145. Ataskaita apie agentūrinį-operatyvinį darbą 1944 11 20–30

Pagal agentūrinius pranešimus 1944 11 23 Balčių k. miške užpultas bunkeris. Apie 11.30 val. dienos bunkerio vidun mesta granata, kurią ten buvęs partizanas išmetė laukan. Sprogus granatai, buvo sužeistas stribas. Iš bunkerio iššoko partizanas, norėjo bėgti, bet buvo peršautas – sunkiai sužeistas – ir paimtas gyvas. Tai pasirodė esąs Stalketis (taip originale) Rapolas, g. 1925 m., kuris parodė, kad bunkeryje buvo ir vokiečių kareivis, kuris išėjo prieš pat bunkerio užpuolimą. Paimtas vokiškas kulkosvaidis ir 180 šovinių. Nuo sužeidimo Stalketis mirė.

P. 146. Vaiskūnų kaime 1944 11 25 trys raudonarmiečiai atėjo į Vaiskūnų kaimą paimti pas vietos gyventoją paslėptus ginklus ir vokišką parašiutą. Eidami atgal, jie užėjo pas Jurgį Gimbutį, kur tuo metu vyko partizanų susirinkimas. Kareiviai pradėjo šaudyti ir nušovė 4 partizanus, be to, dar du partizanus sužeidė. Atvykusi

karinė-čekistinė grupė sulaikė 18 asmenų, daug jų buvo iš Zarasų apskr. Suimti: Jurgis Gimbutis – 42 m. amžiaus, jo žmona Elena, g. 1907 m., taip pat suimta Elena Gaidienė, iš kurios namų partizanai šaudė iš kulkosvaidžių.

P. 146. Katlėrių, Politiškių kaimų rajone veikia Streižio 30–35 asmenų būrys, susijungęs su Tarulio ir Biveinio būriais. 1944 11 25 sulaikytas Placidas Biveinis, g. 1913 m., iš Sėlos kaimo. Jis papasakojo, kad būrys iš kaimo išėjo tik prieš 2 val. į Kuktiškių pusę.

P. 195. Pranešimas apie Jono Stundžios būrio likvidavimą Miškiniškių kaime

1944 12 27–28 dienomis 137 ŠP kariuomenės dalys, vadovaujamos NKGB operįgaliotinio j. ltn. Telegino ir 137 ŠP štabo viršininko pavaduotojo vyr. ltn. Gvozdovskio, Tauragnų valsčiuje vykdė LLA Tigro rinktinės partizanų persekiojimo operaciją. Persekiojo 30 km, per Stuglių, Bajorų, Kaboriškės ir Musteikių kaimus. Persekiojamas Jono Stundžios būrys 1944 12 27–28 naktį ketino pasislėpti Miškiniškių kaime. Kariuomenės grupė apsupo sodybą ir pareikalavo miškinių pasiduoti, į tai jie atsakė kulkosvaidžių šūviais. Užsidegus namui, 5 partizanai iššoko laukan ir buvo nukauti, o kiti 12 sudegė sodyboje.

1944 12 25–27 dienomis taip pat buvo persekiojami partizanai ir Anykščių valsčiuje – Klikonių, Bijeikių ir Kurklių miške, į pietvakarius nuo Rubikių ežero. Iš viso 31 partizanas nušautas, 30 sužeista ir paimtas 31 su partizanais susijęs asmuo.

P. 195. Iš viso paimta trofėjų: 6 rankiniai kulkosvaidžiai, 17 šautuvų, 6 karabinai, 3 automatai, 3 prieštankiniai šautuvai, 4 granatos, 13 000 šovinių, 46 prieštankinio šautuvo šoviniai. Paimta taip pat racija ir sugriauta 19 partizanų bunkerių.

P. 203. Pagal agentūrinę bylą „Vragi" minimi Vladas Buitvydis iš Vilkabrukių k., apie 35 m. amž., Bronius Pečiūra, Bronius Palavenis, Juozas Palavenis, Bronius Morkūnas ir kiti.

P. 205. Veikia 3 plėšikų ir prievartautojų gaujos, jose suskaičiuoti 27 asmenys. Iš viso įvykdyta 20 kriminalinių nusikaltimų, iš kurių atskleista 18. Vienas iš charakteringų:

1944 10 11 Molėtų vlsč. Šilų kaime apiplėšta ir išprievartauta Gaižutienė Zuzvelia (gal Zuzana?). Tą pačią dieną pagautas Novovakin Jan Juzefovič, kuris yra lenkas.

LYA, f. K-1, ap. 16, b. 310
LSSR MGB Utenos rajono skyrius

P. 253–254 ap. Utenos RO MGB ČVG (čekistinės kovinės grupės) sudėtis 1951 06

Pareigos	Pavardė, vardas, tėvavardis	Prieš kokį būrį veikia
Utenos būrys		„Aitvaras", Liūto rinkt. štabą
BV pavaduotojas	Šokurov Nikifor Nesterovič	
Skyriaus vadas	Michailov Piotr Fiodorovič	
Eilinis	Šarokov Ivan Agafonovič	
	Stakys Vytautas, Prano	
	Katinas Juozas, Vinco	

	Maliutka Antanas	
	Gudukas Jonas, Vinco	
	Vilimas Antanas, Antano	
	Bubulis Antanas, Antano	
	Graužinis Juozas, Jono	
	Trofimov Ivan Alistarovič	
Vyžuonų būrys		Prieš Klajūno būrį
BV pavaduotojas	Trechleb Vasilij Zacharovič	
	Kuzmin Juzot Kuzmič	
	Verikas Pranas, Alfonso	
	Šaranin Fiodor Dmitrijevič	
	Patalauckas Antanas, Petro	
	Nikitin	
	Skoriukov Ivan Semionovič	
	Drilingas Antanas, Albino	
	Sadauskas Vytautas, Vinco	
Tauragnų būrys, 1 gr.		Prieš Dūdėno būrį
BV pavad.	Vasiljev Piotr Aleksandrovič	
	Kondrašov Grigorij Titovič	
	Nazarov Leonid Afanasjevič	
	Markevičius Antanas, Antano	
	Ivanov Agij Fiodorovič	
	Budreika Stasys, Jono	
Tauragnų būrys, 2 gr.		Prieš Dūdėno būrį
Skyrininkas, grupės vyresnysis	Rogozin Dmitrij Kasarejevič	
	Uljanov Pankratij Tarasovič	
	Babachin Ivan Kuprijanovič	
	Dolotov Fiodor Maksimovič	
	Semionov Grigorij Vasiljevič	
	Grigorjev Kalina	
Kuktiškių būrys		Prieš Klajūno būrį
BV pavaduotojas	Kunčinas Andrius, Mato	
Skyrininkas	Kaselis Stasys, Jono	
	Kaušylas Edvardas, Antano	
	Kolosov Denis Jepifanovič	
	Mironov Nikolaj Grigorjevič	
	Kaušylas Petras, Antano	
	Novikas Stasys, Vinco	
	Smalakys Stepas, Jono	
Leliūnų būrys		Prieš Vyties būrį
BV pavaduotojas	Anfilov Nikolaj Antonovič	
	Šiktorov Konstantin Semionovič	
	Šiktorov Vasilij Semionovič	
	Fiodorov Kiril Maksimovič	
	Fiodorov Gerasim Markovič	
	Gembickij Famil Aleksandrovič	
	Poska Petras, Juozo	

IGNALINOS MGB KOVA SU POGRINDŽIU 1952 m.

LYA, K–1, ap.3, b.1753, Ignalinos r. MGB skyrius

P. 1. Pranešimas apie Ignalinos r. MGB sk. agentūrinio-operatyvinio darbo ir kovos su nacionalistiniu pogrindžiu rezultatus, už 1952 m.

1952 m. likviduotos 2 partizanų grupės su 12 partizanų, o 3 paimti gyvi.

Voldemaro būriui likviduoti 1952 01 užverbuotas agentas bojevikas (SG) *Lunev*-Girdziušas Roman Feliksovič, g. 1925 m. Meliancų k. Ignalinos rajone, lietuvis, išsilavinimas 2 kl.

P. 3. Jis parodė, kad 1951 09 gyvendamas Kaliningrado srityje susipažino su Ragaišyte Malvina, Vinco, iš Daniūnų k. Ignalinos r., su kuria kartu dirba buvusi *Roko* būrio partizanė Noreikaitė Brigita. Jis pats susekė Noreikaitės gyvenamąją vietą ir 1951 11 01 pranešė į MGB. Pagal tai ji buvo suimta ir nuteista 15 metų lagerio.

Jis susigyveno su Ragaišyte ir iš jos sužinojo, kad *Roko* būrys tankiai būna Daniūnų kaime.

Mūsų agentas *Darius* palaiko ryšius su partizanais. Jo duomenimis, 1951 03 suimta *Roko* būrio rėmėja Žemaitytė Cecilija. Ją tardant išaiškinta *Roko* būrio narė Romelytė Liutgercija ir 11 ryšininkų bei rėmėjų.

Likvidavus Gaidelio būrį, *Darius* ryšiai su *Roko* partizanais iki 1951 05 nutrūko. Dabar *Darius* vėl dirba, jo brolis yra mūsų agentas *Kudriavyj*.

1951 05 per ryšininką Saplį Jeronimą susitiko su *Grigu*, *Mikasiuku*, *Žilvičiu* ir *Voldemaru*. Jie, pažįstantys *Darių* nuo vaikystės, pasiūlė stoti būrin, bet anas, neturėdamas aiškios veikimo linijos, atsakė, kad būrin stos tiktai tada, jeigu pašauks kariuomenėn.

P. 4. Tada mes pasiuntėm jam šaukimą ir jis, pildydamas savo pažadą, perėjo nelegalion padėtin, slapstės pas *Roko* ryšininkus Lekeravičių, Saplį ir Umbražiūną. Paskui nuėjo pas *Voldemaro* rėmėją Pošiūną, gyv. Tatariškės k., Ignalinos r. Jam mes davėm automatą, neva tie atlikę nuo brolio, kuris suimtas 1947 m.

1951 12 per Pošiūną buvo atstatyti ryšiai su *Voldemaru*. Susitiko, tada agentas pasisakė, kad negali kitaip – nušovė norėjusį jį sulaikyt kareivį – dabar tiktai būrin. *Voldemaras* pasakė, kad patikrins jo pasakojimą, ateis 1952 01 05 – tada visa pasakys.

Agentas *Kudriavyj* pranešė, kad 1952 01 17 buvo atėjęs pas tėvus *Voldemaras*, *Bajoras*, *Mikasiukas* ir *Seklys*, kurie išsivedė *Darių* pas save.

Iki 1953 03 07 žinių apie jį nebuvo, tiktai 03 07 jisai atėjo ir pasakė, kad apie 21 valandą Betiškės kaimo rajone asmeniškai likvidavo Matuliauską Adofą, Gabrio-*Voldemarą* ir Basį Klemensą, Justino-*Bajorą*.

Partizanų likvidavimo rajone išmestos dvi čekistinės grupės ir inscenizuotas susišaudymas: neva vienas partizanas užmuštas, o du pabėgo, vienas iš jų sužeistas.

Partizanas *Bajoras* nuvežtas Ignalinon, o *Valdemaras* – Mikalavo miškan, kur 10 val. ryto 1952 03 08 vėl inscenizuotas susišaudymas ir jis "nušautas". Lavonas nuvežtas į Naująjį Daugėliškį.

1952 03 08 apie 22 val. *Darius* išmestas prie Pošiūno namų, neva ieškoti *Voldemaro* ir *Bajoro*. Pošiūnui ir mokytojui Cibulskui (jis yra mūsų agentas *Želiabovskij*), papasakojo, kad ties Ignalina pakliuvo pasalon. *Voldemaras* bėgo kartu, bet dabar pasimetė – vienas kito neranda.

Po šios priemonės *Darius* pasisiūlė asmeniškai likviduoti *Roką*.

P. 5. 1952 03 09 *Darius* pasiųstas pas Žalnieriūnaitę Genę, Petrašiūnų kaime, Ignalinos r. ir Kiniūnų kaiman pas ryšininką.

Pagal tai jisai išaiškino, kad partizanai žiemoja grupėmis. *Seklį*, *Mikasiuką* ir *Makulį* galima rasti per G. Žalnieriūnaitę, *Rokas* ir *Erškėtis* laikosi Jakelių kaimo apylinkėse, *Galiūnas* ir *Ūsas* – Kalveliškių kaime Ignalinos r., o *Gabriukas* ir *Kipšiukas* laikosi riboje tarp Švenčionių ir Postavų r. BSSR. *Dysnaitis* yra pavienis, su juo sunkiau – nėra žinių.

Pagal tuos duomenis buvo imtasi plataus masto partizanų paieškos ir 1952 03 25 (Rapičeskų?) kaimo rajone, Butavičiaus namuose, rastas bunkeris, kuriame nukauti:

Kaukėnas Jeronimas-*Ūsas* ir Martinkėnas Juozas-*Galiūnas*. Paimta 2 vokiški šautuvai, 30 šovinių, TT pistoletas ir 7 jo šoviniai.

1952 03 37 Bagotiškių vnk. nukauti: Žaliaduonis Vincas-*Rokas*, *Diakonas* ir Cicėnas Mykolas, Adomo-*Erškėtis*. Paimta trofėjų: 2 vokiški šautuvai, 1 pistoletas TT, 1 naganas, 400 šovinių šautuvui ir 9 šoviniai pistoletui TT.

P. 6. Ryšiui su kitais partizanais *Darius* aktyviai naudoja G. Žalnieriūnaitę, per kurią pasiuntė laišką *Sekliui*.

P.7. 1952 01 sulaikyta ir suimta partizanė Galatiltytė Janina.

Likviduojant *Ūsą* ir *Galiūną*, užmušta *Galiūno* draugė Bukauskaitė Ulijona.

1952 12 25 Ignalinos rajone yra 39 istrebiteliai.

R. K. p a s t a b a: MGB ag. *Darius*-Girdziušas Česlovas, partizaninis slapyvardis – *Žalgiris*, g. 1932 04 28, kilęs iš Keriškės k., Ignalinos r. Paskutiniu metu gyveno Vilniaus r., Maišiagalos sen., Kiemelių k. Mirė 2002 09 23 (G. M. Ž. informacija)

MGB OPERATYVINĖ-AGENTŪRINĖ VEIKLA PRIEŠ LAISVĖS KOVOTOJUS ŠVENČIONĖLIŲ RAJONE 1950-1951 m.

Laisvas vertimas iš rusų kalbos
Vertė L. Abarius

LYA (KGB), f. K-1, ap. 15, b. 4420

Švenčionėlių rajono MGB skyrius

R. K. p a s t a b a: laikydamasis kai kurių tuo metu okupantų vartotų specifinių slaviškos kilmės bei kitų jų savaip interpretuojamų žodžių vertimo transkripcijos, žymėjau juos kabutėmis. Žodį „pranešėjas“ suprasti kaip informatorius.

P. 5. Pranešimas apie operatyvinį-agentūrinį darbą kovojant su nacionalistiniu pogrindžiu ir jo ginkluotomis pajėgomis Švenčionėlių rajone 1950 07.

(Politinė ir operatyvinė padėtis rajone)

Švenčionėlių rajoną sudaro trys buvusios Švenčionių apskr. valsčiai – Kaltanė-

nų, Švenčionėlių ir Saldutiškio, be to, į rajono teritoriją įtraukti du „selsovietai“ (apylinkių tarybos): tai buv. Utenos apskr. Pučkoriškių ir buv. Joniškio valsčiaus Barankiškių „selsovietas“, o vienas buvusio Švenčionėlių valsčiaus „selsovietas“ – Maldžiūnų – perduotas Pabradės rajonui.

Švenčionėlių rajonas yra žemės ūkio, teritorijoje yra 63 kolūkiai, kurie jungia 2001 ūkį, tai sudaro 58,4 proc. Pažymėtina, kad visi „kolchozai“ daugiausia susikūrė 1950 m. pavasarį ir dar kaip reikiant nesustiprėjo. Dabar imamasi visokių priemonių, kad „kolchozai“ būtų sustiprinti ir apsaugoti nuo „nacionalistinių bandų“ poveikio.

Iš pramonės įmonių yra tik vienas „leschozas“ (miškų ūkis) Saldutiškyje, kuriame dirba 230 žmonių, o rajono centre yra daug dirbančių prie geležinkelio.

Rajone veikia Lokio rinktinės Kiaunės rajonas, kuriame 7 „banditai“ ir apie 50 civilių – jų rėmėjų. Vykdomas sekimas pagal agentūrinę bylą „Bezumcy“ (Bepročiai). Kiaunės rajonui – vadovauja Juozas Bulka, s. Vinco-*Skrajūnas*, gim. 1930 m., kilęs iš Ripaičių kaimo, vidutinių valstiečių, vidurinio išsilavinimo, nelegalios padėties nuo 1948 10, buvo Vytauto apygardos štabo ryšininkas *Svajūnas*.

Jo grupėje yra 7 „banditai“, beveik visi – Švenčionėlių rajono gyventojai, jie nuolat slapstosi buv. Saldutiškio valsčiuje ir Tauragnų vlsč., buv. Utenos apskr.

P. 6. Be šios „bandos“, dar veikia ateinančios iš kitų rajonų *Tigro*, *Paberžio*, *Trimito*. *Trimito* „bandą“ seka Utenos MGB pagal agentūrinę bylą „Kroty“ (Kurmiai), jai vadovauja Juodis Stasys iš Buitūnų k., „bandoje“ yra iki 12 „banditų“. Daugiausia veikia Utenos rajone, bet ir mūsų rajono Pučkoriškių ir Saldutiškio „selsovietuose“. Daugiausia sudaro asmenys, kilę iš Švenčionėlių rajono.

Paberžio „bandai“ vadovauja Adolfas Grigonis, kilęs iš (Kastiukų k.?), yra 7 „banditai“, iš jų – 3 Švenčionėlių rajono gyventojai. Tiria byla „Dotyniancy“, užvesta Švenčionių MGB.

Tigro „banda“ (5 asmenys) veikia Molėtų rajone, bet periodiškai pasirodo ir Labanoro „selsoviete“.

„Nacionalistinių bandų“ veikla

1950 07 18, 17.40 val., Trinkūnų k. į buvusio kolūkio pirmininko Antano Morkūno namus atėjo du nepažįstami asmenys, kurie nušovė Janiną Morkūnaitę, Antano, gim. 1931 m., komjaunuolę. Ji gyveno kartu su tėvais, vadovavo „kolchozo“ skaityklai.

Aplinkybės: 1950 07 18 d. vakare atėjo du nepažįstami neblaivūs asmenys, civiliai apsirengę, ginkluoti pistoletais. Jie paprašė Morkūnienės pusės litro degtinės, bet ši atsakė, kad neturi. Tada jie nuėjo į skaityklos patalpas, kurios buvo tuose pačiuose Morkūno namuose, ir pradėjo kabinėtis prie Morkūnaitės. Tada vienas šovė į ją ir sužeidė. Ji dar spėjo išbėgti į lauką, bet kitas „banditas“ maždaug iš 5 m atstumo šūviu ją nužudė.

P. 7. Tyrimo metu išaiškinta, kad čia tikriausiai bus atėjusio į *Trimito* būrį Stasiūnų k. gyventojo Juozo Kuliešiaus, s. Karolio, gim. 1931 m., iki pasitraukiant į „bandą“ dirbusio geležinkelininku, darbas. Žinoma, kad Kuliešius turėjo ryšius su

Kastanto Trinkūno šeima ir konkrečiai dukterim Aldona, kurią „banditai“ naudojo žvalgybai.

Per ataskaitinį mėnesį kovoje su nac. pogrindžiu pasiekta tokių rezultatų:

1. 1950 07 25 ieškant *Skrajūno* „bandos“, karinė grupė Mineiškiemio k. pas Petrą Jackevičių, Justino, gim. 1904 m., kuris yra „bandito“ Sidaravičiaus giminaitis, rasta ginklų: šautuvai, nupjautas vamzdžio gabalas, vokiško kulkosvaidžio juosta, 150 šautuvo šovinių, netvarkingas radijo imtuvas. Pas Kirką rasta Mauzer sistemos pistoletas, vienas diskas „Degtiariovo“ kulkosvaidžiui ir 70 šovinių.

Asmenys, slėpę ginklus, areštuoti ir pasodinti į kalėjimą.

Jackevičius ir Kirka parodė, kad nuo 1946–1947 m. palaikė ryšius su „banditais“, nes ten yra jų giminių, rėmė Sidaravičių maistu ir teikė jam informaciją.

Liepos 8 d. pagal mūsų nurodymą agentas *Sakalas* (Vladas Gaidelis-*Šernas*) nušovė „banditą“ *Jovarą*-Vladą Gaidelį, Stasio, gim. 1912 m. Navikų k., Ignalinos vlsč. Jis *Šilo* „bandoje“ buvo nuo 1946 m. Tai įvyko tokiomis aplinkybėmis:

Voldemaro būriui likviduoti 1949 05 į šią „bandą“ buvo įvestas vidinis agentas *Sakalas*, su kuriuo ryšiai buvo palaikomi per jo žmoną, agentą *Mikštą*-Gaidelienę.

1950 06 28 *Mikštas* pranešė: 06 26 buvo atėjęs *Sakalas*, kuris prašė padėti susisiekti su operatyvininkais. 06 28 naktį, apie 12.00 val., sutartoj vietoj susitikom su *Sakalu*. Jam buvo liepta iki 07 01 susitikti su *Jovaru* ir kitais „banditais“, jei *Jovaras* būsiąs vienas – jį likviduoti. *Sakalas* sutiko.

1950 07 09 *Sakalas* per *Mikštą* pranešė, kad užduotis įvykdyta ir su juo susitikta 07 10 naktį.

Paskutinis susitikimas su *Voldemaru* parodė, kad „banditai“ juo ir *Mikštu* pasitiki.

Tikimės, kad yra geros prielaidos rimtai operacijai, juo labiau, kad dabar *Sakalas* ir *Mikštas* jau gerai įtvirtinti.

Atsižvelgiant į atsivėrusias galimybes, *Sakalui* pavesta įsilieti į *Voldemaro* būrį ir per jį sužinoti kitų „banditų“ bei *Cezario* (Vinco Žaliaduonio) štabo dislokacijos vietą. Agentą *Sakalą* reikia pervesti iš Daugėliškio valsčiaus į mūsų ryšininko *Mikšto* gyvenamąją vietą, turint tikslą ten pakišti „po operatyviniu smūgiu“ atviliotus „banditus“. Tam yra sąlygos, nes ir patys „banditai“ yra kalbėję *Sakalui*, kad būtų visai gerai apsistoti *Mikšto* gyvenamajame rajone, jis (rajonas) neva esąs ramesnis.

Apie *PABERŽIO* „bandą“

Šios „bandos“ sekimo darbą vykdo agentūra *Beržuvis*, *Paukšta*, *Jankus*, *Sekulis,* iš kurių gauta informacija, kad *Paberžio* „banda“ atsikraustė į Švenčionėlių valsčių ir laikosi Pogulianko miške.

1950 06 16 *Beržuvis* praneša, kad 06 10, apie 05.00 val. ryto, ėjo žiūrėti savo arklio, kuris buvo pririštas tarp Paks... (*neįskaitoma*) ir Rudeliškių kaimo, ir palei keliuką į Pogulianko mišką pamatė 5–6 basomis ėjusių vyrų pėdsakus. Maždaug 150 m eita keliuku, o paskui pasukta į mišką, tai esą buvo gerai matyti, nes nukrėsta rasa.

Pranešėjo manymu, čia ėjo „banditai“, nes laike nuo saulėlydžio pėdsakų dar nebuvo, tai reiškia, vaikščiota naktį.

Pranešėjas *Paukšta* 07 10 pranešė, kad 07 09 jo namuose buvo moterys iš Paksrevenių (*taip tekste*) kaimo: Jarmalytė Janina, Prano, ir Jarmalytė Grasilda, kurios bendravo su pranešėjo seserim. Jos kalbėjo, kad Poguliankos miške yra „banditai“, kurie liepos pradžioje sulaikė vietinius žmones Teofiliją Jarmalienę, Sakslienę (*taip tekste*) ir piemenaitę Veroniką Jarmalytę. Pirmas dvi moteris sulaikė uogaujančias, o mažąją – ganant karves. Visas jas „banditai“ paleido prigrasinę, kad neišduotų.

P. 10. 1950 07 09 pranešėjas pats ėjo miško keliu per Poguliankos mišką ir tarp Rudeliškių ir Paksrevenių (*taip tekste*) kaimų pamatė 4–5 vyrų pėdsakus. Pėdsakais jis ėjo apie kilometrą ir nuėjo iki 17 kvartalo ir eigulio Vinco Uosio namų, kur prasideda smulkus spygliuočių miškas. Jis toliau nėjo, nes esą gali būti stebimas ir ėjimas pėdsakais sukeltų „banditų“ įtarimą.

1950 07 13 agentas *Paukšta* pranešė, kad 07 12 važiavo iš Pabradės per Poguliankos mišką ir 21 kvartale, maždaug 150 m nuo kelio, išgirdo triukšmą ir žmonių kalbą. Matė tris žmones, o daugiau neįžiūrėjo. Šie žmonės nukirto medį, apie tai pranešėjas pasakė eiguliui Uosiui. Pastarasis atsakė, kad šioje miško dalyje kirsti uždrausta, ir jis, eigulys, pasidomės, kas čia vagia mišką. Pranešėjui kyla įtarimas: „banditai“ čia statysis bunkerį.

Agentas *Beržuvis* 07 13 praneša, kad 07 03 Poguliankos miške rovė samanas ir priėjo vietą, kur buvo „banditų“ bunkeris ir iš kurio jie žiemą apšaudė stribus. Jis surado šviežiai kastą žemę ir netoliese – žemėn įleistą statinę su sūdyta mėsa (jau sugedusi). Viskas buvo gražiai užmaskuota samanomis. Prie bunkerio buvo matyti švieži vežimo ir žmonių pėdsakai. Pavaikščiojęs dar surado paberta kelias dešimtis bulvių, o arklio ir vežimo pėdsakai ėjo per smulkų pušyną ir vedė link didelio ežero... Iki galo pėdsakais pranešėjas nėjo.

1950 07 18 pranešėjas *Beržuvis* pranešė, kad išpildė mūsų pavedimą ir pakalbėjo apie „banditus“ su piemenaite Jarmalyte. Ji patvirtino, kad Poguliankos miške gali būti „banditai“, kai ji ganė karves prie bunkerio, kur žiemą gyveno „banditai“, surado vokišką kanistrą nuo žibalo.

Ag. *Paukšta* 07 22 praneša: prieš 3–4 dienas susitikau eigulį Vincą Uosį, kuris sakė, kad Poguliankos miške yra „banditai“. Apie tai jam sakė kažkokios moterys.

07 25 informatorius ... (*neįskaitoma*) praneša, kad 07 23 kalbėjosi su savo motina, kuriai eigulys Juozas Papinigis guodėsi, nes sutiko Poguliankos miške „banditus“, ir dabar bijo gyventi eiguvoje, esą dabar reikės kraustytis į kaimą. Apie tai pranešėjo motinai pasakojusi Papinigio motina.

P. 11. Pagal agentūrinę bylą „Bezumcy“ *Skrajūno* „bandai“.

Seka MGB agentas *Šilas* ir MGB pranešėjai *Koniuch*, *Vėželis*, *Rūta* ir *Girėnas*.

Pasiųstas MGB pranešėjas *Šermukšnis* šnipinėti Kazį Rastenį, gim. 1912 m., gyv. Mineiškiemio kaime, kuris palaiko ryšius su „banditais“.

07 20 *Šermukšnis* pranešė, kad kalbėjosi su K. Rasteniu, kuris sakė, kad 07 16 pas Antaną Jackevičių į Mineiškiemio k. atėjo du „banditai“ Juozas Sidaravičius ir Jeronimas Bulka, kurie, pabuvę apie 2 val., nuėjo į Ginučių pusę.

Keletą kartų užfiksuotas „banditų“ pasirodymas ir Kemėšio apylinkėse.

Kadangi broliai Juozas ir Antanas Bulkos dažniausiai veikia buvusiame Tauragnų valsčiuje, o kiti „banditai“ – Juozas Sidaravičius, Jeronimas Bulka – Kirdeikių

„selsoviete“, o „banditas“ Kušeliauskas veikia vienas Krivasalio „selsoviete“, tai mes šių „banditų“ likvidaciją deriname su Utenos rajono MGB.

Sidaravičiaus ir Jeronimo Bulkos likvidavimui planuojama verbuoti „bandito“ sesuo Kirkienė, kurios vyras jau yra suimtas už „banditų“ rėmimą ir ginklo laikymą.

Kadangi *Koniuch* yra gerai pažįstamas su Kušeliausku, kuris pranešėjo vis prašo samagono, tai reikia sukurti sąlygas fiziniam „bandito“ Kušeliausko likvidavimui.

Apie TRIMITO „bandą“

Trimito „bandai“ sekti pasitelkta MGB agentūra *Orlov*, *Pušinis*, *Berioza*, *Gordejeva*, *Žalgiris* ir rezidentas *Savič*.

1950 07 19 *Savič* pasakojo, kad ką tik susitiko su Albertu Juodžiu iš Stasiūnų k., kuris dirba Saldutiškio parduotuvėje, jis sakė, kad iš Stasiūnų į „bandą“ išėjo Juozas Kuliešius ir Rukšėnas, anksčiau dirbęs miško paruošose. Pastarasis klastojo dokumentus, kad pasisavintų valstybės pinigus, net turėjo padirbtą antspaudą, dėl to prokuratūra jam iškėlė bylą.

P. 12. Bijodami atsakomybės Rukšėnas su Kuliešiumi išėjo į „bandą“. Be to, pasak Juodžio, prieš tai, einant nušauti Janę Morkūnaitę, Kuliešius girtavo pas Kostą Trinkūną Trinkūnų k.

Pranešėjas pasakė, kad 07 17 pas jį atėjo Ona Jakimavičienė iš Ažuprūdžių k., kuri pasakė, kad žino „banditus“, gyvenančius Saldutiškyje, tai esą Trinkūnas Kostas, Vinco, Žuromskas ir Mykolas Paukštė. Tęsiant pokalbį, Jakimavičienė sakė, kad 1950 m. Trinkūnas neva gavo keletą maišų kviečių iš Kuktiškių valsčiaus, neva „banditai“ davė jam už gerą darbą.

Apie kalvį Paukštę Jakimavičienė kalbėjo, kad jis esąs iš buožių, jo šeima išvežta, o pats Paukštė per trėmimą pasislėpė, iš pradžių Zarasų rajone, vėliau – Saldutiškyje, kur vedė buvusio „bandito“ Urbano iš Kuktiškių vlsč. Pagrundos kaimo žmoną.

1950 07 19 *Gordejeva* praneša: „banditas“ Juozas Kuliešius, Karolio, turi du brolius, kurie gyvena su tėvu kažkur Šilutės rajone. Iki išeinant į „bandą“, Kuliešius dažnai ateidavo į Saldutiškį prekiauti samagonu. Dažnai pirkdavo Čepurnienė, Dailidė, kai kada ir pats *Gordejeva* pirkdavo...

Per ataskaitinį laikotarpį užverbuoti 2 naujos agentūros asmenys, tai *Žemaitis* – sekti Trimito būrį ir pranešėjas *Gėlia* – sekti Zaptoriaus grupę.

P. 13–15. LSSR Švenčionėlių rajono teritorijoje veikiančių „banditų“ sąrašas (1950 08 05 padėtis)

Eil. Nr.	Vardas, pavardė, tėvavardis	Gim. metai	Paskutinė gyven. vieta	Slapyvardis	Kokiame būryje	Seka MGB Agentai
1.	Bulka Juozas, Vinco	1930	Ripaičių k., Kirdeikių apyl., Švenčionėlių r.	*Svajūnas, Skrajūnas*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Antis*, *Laima*, *Rūta*
2.	Bulka Antanas, Vinco	1931	Ripaičių k., Kirdeikių apyl. Švenčionėlių r.	*Dainius*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Antis*, *Rūta*

3.	Bulka Jeronimas, Liudviko	1920	Staniuliškių k., Švenčionėlių r.	*Deimantas*, *Titnagas*, *Gintaras*, *Pakasas*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Girėnas*, *Kurpė*, *Mėta*, *Rūta*
4.	Kušeliauskas Juozas, Anastazijos	1919	Kiauneliškio k., Krivasalio apyl. Švenčionėlių r.	*Kelmas, Putinas*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Koniuch*, *Orechov*, *Vėželis*
5.	Sidaravičius Juozas, Vinco	1918	Mineiškiemio k., Kirdeikių apyl., Švenčionėlių r.	*Sakalas*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Šermukšnis*, *Rūta*
6.	Vasiulis Ignas, Antano	1929	Stirninės k., Švenčionėlių r.	*Karvelis*	Kiaunės r. Skrajūno būrys	*Orechov*, *Vėželis*
7.	Zaptorius Dominas, Martyno	1909	Labanoras, Švenčionėlių r.	*Tigras*	Tigro būrio vadas	*Aušra*, *Žiogas*, *Hubertas*, *Vanagas*
8.	Kuliešius Juozas, Karolio	1931	Stasiūnų k., Pučkoriškių apyl. Švenčionėlių r.	*Balandis*	Trimito būrys	*Berioza*, *Putinas*, *Orechov*, *Gordejeva*
9.	Snieganas Antanas, Antano	1929	Vajelių k., Pučkoriškių apyl. Švenčionėlių r.	*Viršaitis*	Trimito būrys	*Žemaitis*, *Putinas*, *Rūta*
10.	Guiga Stasys, Prano	1920	Mėžionėlių k., Mėžionėlių apyl.	*Liūtas*	Paberžio būrys	*Beržuvis*, *Oskolok*
11.	Grybauskas Kazys, Jurgio	1927	Dotenėnų k., Švenčionėlių r.	*Barsukas*	Paberžio būrys	*Paukšta*, *Jankus*
12.	Guiga Juozas, Prano		Mėžionėlių k., Mėžionėlių apyl.	*Lakūnas*	Paberžio būrys	*Beržuvis*

P. 82. Aktas, 1950 08 28. Saldutiškis

Mes, žemiau pasirašiusieji MGB 2N valdybos 2 poskyrio vyr. įgaliotinis vyr. ltn. Savčiuk, Švenčionėlių r. MGB sk. vyr. operatyvinis įgaliotinis kapitonas Tujinov, MGB kariuomenės 261 ŠP 7 kuopos vadas kpt. Makejev ir „liaudies gynėjų“ būrio nariai Bratiškin ir Stakauskas, sudarėme šį aktą, kad 08 28 vykdant operaciją kvartale 34–22 buvo blokuotas Teofiliaus Jakimavičiaus, Jono, Pavyžinčio k. gyventojo, ūkis, kuriame užkluptas ir nušautas nenustatytas „banditas“. Iš jo paimta automatas Nr.4412, 1943 m. gamybos, 21 automato šovinys, arklys, nacionalistiniai dokumentai, parašyti Trimito būrio vadui *Lapučiui*.

Nušautojo lavonas pristatytas į Saldutiškį atpažinimui ir fotografavimui.

Apie tai ir sudarytas šis aktas.

P. 112. Spec. pranešimas. Vilniaus srities MGB valdybos viršininkui pulkininkui drg. Sacharovui. Dėl *Skrajūno* „bandai“ 1950 11 15 įvykdyto teroro akto prieš J. Garbauską, N. Garbauskienę ir O. Rastenienę

1950 11 15 d., apie 21.30 val., *Skrajūno* „gaujos“ nariai nukovė tris žmones:

Garbauską Justiną, Kazio, gim. 1901 m., Kirdeikių k., vidutinį valstietį, iki stojant į kolchozą turėjo 7 ha žemės, „kolchozo“ „Naujas kelias“ narys, iki 1949 09

dirbo Kirdeikių bažnyčios zakristijonu, jo žmoną – Garbauskienę Nastaziją, Kazio, gim. 1902 m., kilusią iš Lamėsto kaimo, Saldutiškio vlsč., nepartinę, lietuvę, „kolchozo“ „Naujas kelias“ narę (nuo 1950 m. pavasario);

Rastenienę Oną, Jono, gim. 1917 m. ir gyvenusią Kirdeikiuose, kilusią iš mažažemių, nuo 1950 m. pavasario – „Naujas kelias“ „kolchozo“ narė.

Garbauskų šeimoje yra dvi dukterys: tai Bronė Garbauskaitė, kuri nuo 1950 09 dirbo Kirdeikių „selsovieto“ sekretore ir Anelė – vidurinės mokyklos mokinė.

Rastenienės Onos šeimą sudarė: vyras Rastenis Edvardas ir trys vaikai.

P. 113. Kaip parodė tyrimas, teroro aktas įvyko tokiomis aplinkybėmis.

Liudininkai Juozas Jurgelevičius, Juozo, ir Leokadija Jurgelevičienė, Vinco, gyvenę viename name su Garbausku, parodė:

Apie 20.00 val. vakaro pas Garbauskus užėjo trys nepažįstami vyrai, kurie iš Garbausko buto atėję į Jurgelevičiaus paklausė: „Kur Bronė Garbauskaitė?“ Atsakius Jurgelevičiams, kad Garbauskaitė išvažiavo į Vilnių, „banditai“, nieko nesakę, nuėjo atgal pas Garbauskus. Po to iš Garbauskų buto kelis kartus išėjo ir vėl įėjo žmonės, buvo girdimas triukšmas. Maždaug po pusantros valandos pasigirdo dvi trumpos automato serijos ir du pavieniai šūviai. Po to į Jurgelevičiaus butą įbėgo tas pats „banditas“ ir pasakė: „Nušovėm Garbauskus, jūs turite iki ryto likti namie, o rytą galit eit ir pranešt Saldutiškin.“

Iš Garbauskų namų „banditai“ paėmė arklį su pakinktais, karvę ir įvairių namų apyvokos daiktų. Po šio, kaip liudija Edvardas Rastenis ir Anelė Paukštytė, gyvenę viename name su nušautaisiais, apie 10 val. vakaro „banditai“ atbėgo į Rastenio namus, išlaužė duris ir iš karto, priėję prie Rastenienės, paklausė: „Kas pas jus yra?“ Kai jiems buvo atsakyta, kad nieko (pašalinių) nėra, „banditas“ dviem šūviais į galvą ir krūtinę nušovė Oną Rastenienę, d. Jono. Po to įbėgo į Paukštytės butą ir įspėjo, kad iki ryto niekur neitų. Iš viso Rastenio bute „banditai“ buvo gal tris minutes.

Apie įvykdytą teroro aktą Jurgelevičius pranešė 11 16 d., apie 10.15 val. Apžiūrint įvykio vietą, Garbauskų bute ant stalo rastas ant popieriaus skiautės užrašas „Mirtis tėvynės išdavikams. Partizanai“.

Garbauskas nušautas dviem šūviais į pakaušį, žmona nušauta į kairį smilkinį ir krūtinę. Nužudymo motyvu tikriausiai tapo aplinkybė, kad „banditai“ įtarė Bronę Garbauskaitę išdavus „banditus“ *Mešką* ir *Vilką*, kuriuos mes likvidavome 1950 10 18 Paukštytės Anelės, d. Jono, daržinėje.

1950 10 15 mūsų informatorė *Varia* pranešė, kad Paukštytės daržinėje slepiasi *Meška* ir *Vilkas* ir apie tai žinanti Bronė Garbauskaitė, nes ji neva ėjo į daržinę prašyti „banditų“, kad jie leistų jai dirbti apylinkės sekretore. *Meška* jai davė leidimą. *Varia* asmeniškai matė, kaip Garbauskaitė kartu su Paukštyte 1950 10 09 ėjo į daržinę pas besislapstančius „banditus“.

Po „banditų“ likvidavimo suimtoji Anelė Paukštytė taip pat patvirtino, kad Garbauskaitė tikrai ėjo į daržinę prašyti „banditų“ leidimo dirbti jai sekretore.

P. 114. 1950 10 28 d. Garbauskaitę mes iškvietėme neva į Švenčionių r. vykdomąjį komitetą ir ten slapta sulaikę apklausėme. Ji, būdama Švenčionių MGB, neprisipažino apie ryšius su „banditais“, tada mes ją pristatėme į tardymo dalį, kur ji akistatoje prisipažino, kad tikrai žinojo „banditų“ buvimo vietą.

1950 11 16 informatorė *Varia* mums pranešė: 1950 11 01 susitikau (Maniušytę?), kuri man kalbėjo: „Banditus“ išdavė Garbauskaitė. Ją *Meška* pasikvietė, kad suleistų vaistų, jie („banditai“) ruošėsi iš čia išeiti, bet Garbauskaitė juos išdavė“.

Tas pats šaltinis, sutikęs suimtosios Anelės Paukštytės seserį Veroniką, kalbėjo: „Jums dabar labai sunku, duona (javai) sudegė ir seserį pasodino...“ Į tai Veronika Paukštytė atsakiusi: „Nieko, jiems jau nebe daug liko gyventi, jūs gal nežinote, kas mus išdavė, bet mes žinome“.

Pranešėjas *Roka*s 1950 11 18 pranešė: Garbauskus ir Rastenienę nužudė *Skrajūno* „banda“, dalyvavo *Sakala*s, *Deimanta*s, Simonas Purevičius, Juozas Bulka-*Skrajūna*s ir kiti. Nužudė už tai, kad Bronė Garbauskaitė išdavė du „banditus“. *Sakala*s dar pasakė: „Nieko, mūsų rankos pasieks dar ir Bronę“.

Apklausiama Bronė Garbauskaitė 1950 11 20 parodė, kad lapkričio pradžioje išgirdo tėvus kalbant, kad „mums, matyt, bus blogai, nes kaime sklinda kalbos, kad mūsų duktė išdavė „banditus“.

R. K. p a s t a b a: kaltė dėl partizanų *Meškos* ir *Vilko* išdavystės krito niekuo dėtai Bronei Garbauskaitei. Dėl to visai nekaltai buvo iššudyta ir Garbauskų šeima, nekaltai sušaudyta Ona Rastenienė. Dar iki šiandien šios žudynės buvo apgaubtos juoda paslapties skraiste. Ir kas galėjo pagalvoti, kad tokią baisią niekšybę galėjo padaryti kunigo A. Leonsavičiaus gaspadinė (ekonomė) – MGB agentė *Varia*-Marija B.

Šios išdavikės ir provokatorės veikla gana gerai atsispindi tų laikų sovietinių MGB organų bylose – formuliaruose.

Išrašas iš bylos-formuliaro Nr. 81. Užvesta 1949 03 26 kunigui A. I. Leonsavičiui, g. 1920 m., baigusiam Kauno kunigų dvasinę seminariją. Byla užvesta MGB agento *Vitulis* agentūrinių pranešimų pagrindu nuo 1945 11 09 ir kitais agentūriniais duomenimis, patvirtinančiais jo antisovietinę veiklą. Vokiečių okupacijos metais Leonavičius buvo vertėjas, dalyvavo suimant komjaunuolį Liaudanską.

1946 m. Kauno MGB sk. buvo užverbuotas agentu *Jonas*, bet nuo bendradarbiavimo su MGB organais kategoriškai atsisakė. Leonsavičių seka ag. *Varia*, užverbuota 1949 m. pagal kompromatą. Charakterizuojama kaip iniciatyvi, visapusiškai išsilavinusi, daug metų mūsų organams teikianti vertingą informaciją.

Dirbdama ekonome (kunigo gaspadine – *R. K.*) pas Leonsavičių, ag. *Varia* rajono MGB sk. nurodymu atkalbinėja jį atsisakyti dvasininko luomo ir, su Leonavičiumi turėdama artimus intymius santykius, šita kryptimi pasiekė kai kurių rezultatų.

Apie tai sužinoję, kunigai Klimas ir Araminas nustojo lankytis Leonsavičiaus namuose, dėl to jų sekimas per ag. *Varia* pasunkėjo. Pastaroji buvo priversta šiuo metu dėl įvairių priežasčių palenkti Leonsavičių lankytis kunigų Klimo, Aramino ir Čiučkio butuose.

Leonsavičių seka MGB agentai *Varia* – ekonomė ir ag. *Ąžuolas* – zakristijonas. 1953 m. birželio 19 d. iš ag. *Varia* buvo gautas agentūrinis pranešimas, turintis operatyvinę vertę Utenos r., Tauragnų parapijos klebono Čiučkio atžvilgiu ir jo palaikomų ryšių su kunigu nelegalu ir Panevėžio m. gyventoja Zavadskiene. Kng. Čiučkis yra Vilniaus MGB valdybos (anksčiau – 4-os MVD valdybos) agentas.

Kviklys B., „LIETUVOS BAŽNYČIOS“, t. 6, p. 556:

Kunigas ALEKSANDRAS LEONSAVIČIUS (taip knygoje), g. 1920 11 20. Mokėsi Kaišiadorių gimnazijoje. Baigęs Kauno kunigų seminariją 1947 04 27, dirbo vikaru Beižionyse, Punioje, Varėnoje.

1948–1954 m. Kirdeikių, 1954 – 1982 m. Gelvonų klebonas. Čia pastatė kleboniją, atnaujino bažnyčią.

1982–1986 m. Daugų klebonas. Mirė 1986 03 12 po operacijos. Palaidotas Daugų bažnyčios šventoriuje.

Dėl Onos Rastenienės nužudymo

1950 07 milicijos operatyvinis įgaliotinis ltn. Rastenis gavo tokį laišką:

„Prašom draugo viršininko prigriebti Justą Rastenį, s. Tomo, gyv. Kirdeikiuose, nes su juo gyventi nebegalima, jis kiekvieną naktį geria su „banditais" Sidaravičium iš Mineiškiemio, Bulka iš Staniuliškių ir Bulka iš Ripaičių k. Aš, Ona Rastenienė, Švenčionėliuose gavau pinigus už vaikus ir užėjau į miliciją, bet man pasakė, kad aš pirmiau kreipčiausi į Saldutiškį. Ir, jei manęs ten nepaklausys, tai tada žiūrės rajono valdžia, bet pas jus užeiti aš bijau, nes, jei sužinos Rastenis, man nebus gyvenimo. Kaip jis užmušė mano vyrą dėl vištų, tai ir dabar grasina mane užmušiantis.

P. 115. Bijau jo ne aš viena, bet ir kiti. Kai buvo kuriamas kolūkis Kirdeikiuose, tai jis vaikščiojo per namus ir grasino, kad, jeigu kas stos – nebus gyvenimo jiems. „Kolchozas" nebuvo sukurtas.

Rastenio žmona jau bijo, kad nebūtų areštuota, tai išvažiavo į Vilnių" (keistai čia – pati rašo apie save – *L. A.*).

„Jei jūs nieko nedarysite, tai teks kreiptis aukščiau, nes gyvent nebegalima. Gėrimas su „banditais", grasinimai – kiekvieną naktį. Aš gyvenu šalia ir matau, kas ten darosi. Ilgai bijojau ir kentėjau, daugiau nebekentėsiu. Galite paklaust Anelės Paukštytės, kuri gyvena šalia, pas ją ateina Sidaravičius ir visi kartu sueina pas Rastenį. Aš bijau ateiti pas jus, bet jūs priimkite rimtai šitą raštą ir imkitės priemonių, kad man nereikėtų skųstis aukščiau. Kai „banditai" apiplėšė pieninę, tai pas Rastenį visą naktį gėrė."

Pasirašyta: Ona Rastenienė, Julia Rastenienė ir Edvardas Rastenis.

Gavus šį dokumentą, buvo pasikalbėta su Ona Rasteniene, kuri paaiškino, kad jokio laiško ji nerašė, paimtas jos rašto pavyzdys taip pat skiriasi nuo laiško rašytojo. Be to, pokalbyje su Anele Paukštyte pastaroji pagrasino: „Mes žinome, kad tu rašai laiškus į miliciją, žinok, kad tau bus blogai..."

Paimtas Anelės Paukštytės rašto pavyzdys taip pat skiriasi nuo laiško rašytojo. Taip pat patikrinom dar kelių aplinkinių braižą, bet raštas neatitiko. Viską vykdėm visiškai konspiratyviai.

Tiriant Rastenienės nužudymą, 1950 11 19 paimtas rašto pavyzdys iš Veronikos Rastenienės, Jono, gim. 1923 m., kuri gyvena netoliese ir susituokusi su Justu Rasteniu, Tomo, gim. 1892 m. Kadangi ji jaunesnė už vyrą 31 metais, tai ši 1949 m. išvažiavo į Vilnių, dirba Lelijos siuvykloje, o su seniu vyru gyventi nenori.

Veronikos Rastenienės raštas pasirodė identiškas mūsų gautajam, todėl mums jau aišku, kas parašė tą laišką. Kompromato Rastenienės atžvilgiu mes neturim, be to, jos tėvas Jonas Paukštė 1941 m. sušaudytas baltalietuvių, o sesuo iki 1941 m. dirbo „selsovieto" sekretore, taip pat buvo suimta baltalietuvių, bet paleista ir dabar gyvena Vilniuje.

P. 116. Mes manome, kad šio laiško rašytoja yra Veronika Rastenienė, kuri po kompromitacijos arba arešto ketina išsiskirti su vyru, bet Rastenienė pasakė Paukštytei, kad milicijai rašinėja Ona Rastenienė, už tai ją „banditai" nužudė.

Tačiau, kol dar nėra oficialių ekspertizės išvadų, nėra tikslinga tardyti Veroniką Rastenienę. Kai bus gauta oficiali išvada, tada spręsim ir jos likimą.

Siekiant išvengti „banditų" susidorojimo su Brone Garbauskaite, pasitarę su LKP(b) Švenčionėlių rajkomu, ketiname ją įtaisyti į darbą Kaltanėnų „selsovieto" sekretore.

Pažymime, kad spalio mėnesį likvidavus tris „banditus" Kirdeikių apylinkėje, mes čia nuolat siunčiame operatyvines-karines grupes. Ir Garbauskų nužudymo dieną iki 07.30 val. vakaro Kirdeikiuose buvo kareiviai ir stribai. Paskui jie išvyko į Saldutiškį, tuo pasinaudoję, „banditai" įvykdė nusikaltimą.

Pasirašo: Švenčionėlių r. MGB sk. v-ko pavaduotojas mjr. Bogdanov.

P. 154. Pranešimas apie operatyvinį-agentūrinį darbą kovojant su nacionalistiniu pogrindžiu ir jo ginkluotomis „gaujomis" Švenčionėlių rajone 1951 01

(Politinė ir operatyvinė padėtis rajone)

Šiuo metu veikia 4 „bandos":

1. *Skrajūno*-Juozo Bulkos, s. Vinco, kuris vadovauja ir KIAUNĖS „banditiniam" rajonui, vadovaujama „banda", pagal paskutinius duomenis KIAUNĖS rajonas pervardintas į MENAS, vienu metu *Skrajūnas* buvo Vytauto apygardos štabo ryšių įgaliotiniu ir Lokio rinktinės organizacinio skyriaus viršininku. Šiuo metu MENO rajone yra 16 „banditų", kurie pasidaliję į tris būrius.

1 būrys – **Gedimino**, vadovaujamas Juozo Sidaravičiaus, s. Vinco-*Sakalo*, jo pavaduotoju yra Jeronimas Bulka-*Deimantas*. Iš viso yra trys „banditai", trečias – Simonas Purevičius, įstojęs į būrį 1950 07. Būrys veikia Ginučių ir Kirdeikių apylinkėse;

2 būrys – **Treniotos**, vadovauja Juozas Kušeliauskas-*Putinas*, dar būriui priklauso Ignas Vasiulis-*Karvelis*, būrys veikia Linkmenų ir Krivasalio „selsovietuose";

3 būrys – **Vytenio**, jame yra 8 „banditai". Susikūrė 1950 m. vasarą iš pakartotinai į mišką pasitraukusių asmenų, vadovauja *Kėkštas*, anksčiau priklausęs Trimito būriui. Daugiausia veikia Kemešio ir Kirdeikių „selsovietuose".

Skrajūno „banda" mūsų sekama pagal ag. bylą Nr. 24 „Bezumcy".

P. 155.

Antra „banda" – TRIMITO – yra pavaldi Erškėčio kuopai, kuri įeina į Liūto rinktinės sudėtį. Iš viso yra 10–12 „banditų", daugiausia iš Utenos r. buvusių Kuktiškių, Tauragnų, Pučkoriškių „selsovietų" gyventojų. Ji daugiausia ir veikia šių „selsovietų" teritorijoje.

Iki 1950 08 šios „bandos" vadas buvo Vytautas Pelėda, Justino-*Laputis*, jį mes 1950 08 28 nušovėme. Kas vadovauja dabar – nenustatėme. TRIMITO būrį pagal agentūrinę bylą Nr. 833 „Kroty" tiria Utenos MGB.

Trečia „banda" – KRIAUŠĖS – yra pavaldi Erškėčio kuopai (Liūto rinktinės), vadovavo *Tigras*, bet jį mes nukovėme 1950 09 09. Šiuo metu „bandoje" Švenčionėlių

rajono gyventojų nėra, išskyrus tik Eleną Paškevičiūtę-*Daudvilaitę*, anksčiau gyvenusią Labanoro miestelyje. Ji buvo OS narė, o 1950 06 išėjo į mišką.

KRIAUŠĖS būryje yra 4 buvę Utenos rajono gyventojai, vadovauja Alfonsas Radzevičius, s. Alekso-*Tarzanas*, buvęs Ignalinos r. gyventojas. Būrys veikia Labanoro ir Inturkės (Molėtų r.) „selsovietų" teritorijoje. „Bandos" tyrimo byla nesudaryta.

4 – PABERŽIO „bandą" sudaro 7 asmenys. Veikia Mieženėlių „selsovieto" teritorijoje, taip pat Pabradės ir Švenčionių rajonuose, vadovauja buvęs vokiečių parašiutininkas Grigonis.

„Banditų" veikimas

Per ataskaitinį mėnesį užregistruotas vienas „banditų" išpuolis, tai 1951 01 15–16 d. naktį Saldutiškyje du „banditai" iš *Skrajūno* „gaujos" pasikėsino į Saldutiškio gimnazijos komsorgą Vytautą Smelstorių, Jono, gim. 1931 m., kilusį iš Panevėžio, tarnautoją, vidurinio išsilavinimo.

Aplinkybės: 1951 01 15 komsorgas Smelstorius nuo ryto iki 00.20 val. nakties dirbo savo darbo kabinete, pirmame gimnazijos aukšte. Baigęs darbą, nešinas žibaline lempa, nuėjo į savo butą, kuris yra antrame aukšte. Žengęs keletą žingsnių, tamsoje buvo užpultas dviejų „banditų", kurie pakilo į antrą aukštą per palėpę.

P. 156. „Banditai" komsorgą puolė peiliu, taikydami smogti jam į galvą, grumtynių metu komsorgui pavyko atimti peilį, kuriuo gynėsi. Per grumtynes vienam iš „banditų" Smelstorius sudavė 4 smūgius peiliu, „banditai" savo ruožtu jam pataikė į galvą pistoleto rankena. Grumtynių metu „banditas" sušuko, kad reikia komsorgą užsmaugti, ir kaip tik tuo metu komsorgui buvo išmuštas peilis. Netoli lango stovėjo stalas, tai jam – komsorgui – pavyko ant jo užšokti ir, išmušus lango stiklą, užlipti ant gimnazijos stogo, paskui, nusileidęs žemyn, jis pasileido į karinį garnizoną, esantį netoliese, kur jis pranešė apie pasikėsinimą.

Kai atvyko kareiviai, „banditų" jau nebebuvo, o persekiojimas nebuvo rezultatyvus. Apžiūrėjus Smelstoriaus butą, rasta „banditų" pamesta kepurė su buržuazine kokarda, kruvinas virtuvinis peilis, puskailiniai, 2 šoviniai nuo „parabelio", o gimnazijos kieme dar rasta pamesta granata.

Tiriant pasikėsinimą į komsorgą Smelstorių, rasti „banditai" – tai pas *Skrajūną* išėjęs gimnazijos mokytojas Antanas Eglinskas, s. Antano, o antras neatpažintas. Jie 1951 01 15, apie 21.00 val., atvyko į Anupro Rukšėno, s. Jokūbo, gyv. Antalamiestės k., namus. Ten gyvena trys Saldutiškio gimnazijos mokiniai: Vanda Aleknaitė, Vinco, gim. 1931 m., Ona Maceikaitė, Jono, g. 1933 m., kilusi iš Ripaičių k., ir Milda Kindurytė, Jono, gim. 1935 m., iš Kirdeikių k. Visos jos, atvykus „banditams", buvo namuose, taip pat buvo šeimininkai Rukšėnas ir jo žmona Uršulė. Atėjęs „banditas" Eglinskas iš karto nuėjo pas mokines ir pradėjo klausinėti, ar namuose yra komsorgas Smelstorius. Aleknaitė atsakė, kad Smelstorius esąs vietoje. Besikalbant į kambarį įbėgo kitas „banditas", nedidelio ūgio, su nacionalistine kepure ir trumpais kailinukais. Neilgai trukę iš Rukšėno namų išėjo, pasakė einantys į Saldutiškį nudobti komsorgo, o šeimininkui liepė saugoti arklį.

Rukšėnas, jo žmona bei mokinės, nors ir žinodamos apie rengiamą pasikėsini-

mą ir turėdamos galimybę informuoti garnizoną, to nepadarė. Iki garnizono buvo tik 400 metrų, bet jie nieko nepadarė, kad teroro aktui būtų sutrukdyta.

Ruošdami Rukšėno, jo žmonos ir trijų mokinių tyrimo medžiagą, kreipėmės į MGB tardymo skyrių dėl sankcijos išdavimo šių asmenų areštui, bet mums buvo atsakyta (sankcija neduota).

P. 159. Siunčiame duomenis tirti Jadvygą Maniušytę, Jurgio (formuliaras Nr. 3684), ji esanti aktyvi *Skrajūno* „bandos“ rėmėja, nešioja korespondenciją į Antalamiestės k. Apie ją *Varia* pasakojo: „1951 m. sausio pradžioje sekiau Ripaičių k. gyventoją Jadvygą Maniušytę. Ji, išėjusi iš Kirdeikių bažnyčios, paėjo apie 200 m gatve, greitai apsidairė ir, ištraukusi iš kišenės paketą, perdavė priėjusiai Aldonai Žigaitei iš Šiliniškių k.“

Dar anksčiau *Varia* kalbėjosi su Maniušyte, ji pasakojo, kad po Garbauskų šeimos iššaudymo banditai tapo labai įtarūs, kilo panika, vienas kitu nebepasitiki ir netgi vieną iš savų nušovė (ką – nesakė). Maniušytė nusiminusi kalbėjo, kad ji esą niekada nenorėjusi žinoti, kur jie („banditai“) vaikšto, nes nuo to gali sulaukti tik bėdos. Štai Garbauskaitė: jei nebūtų žinojusi, kur „banditai“, ir nebūtų paskyrusi jiems pasimatymo, jei kareiviai nebūtų nušovę „banditų“ – šeima ir šiandien būtų gyva. O dabar, jei Garbauskaitė prabils – bent 40 žmonių paklius į kalėjimą. Esą todėl „banditai“ neretai ir nudaigoja savo ryšininkus, kurie per daug žino.

Iš Maniušytės pokalbio *Varia* suprato, kad Maniušytė dažnai lankosi pas kunigą Klimą ir ima iš jo kažkokias maldas, o tai, *Varios* nuomone, įtartina, nes esą ji turėtų eiti pas kng. Leonavičių. Pokalbiuose Maniušytė labai dažnai kalba apie Aldoną Žigaitę.

Variai mes detaliai išaiškinome kaip dirbti su „M“ (Maniušyte).

Vėl šį mėnesį užverbuota informatorė *Ramunė* pasiųsta ieškoti „banditų“ slaptaviečių.

1951 01 25 informatorė *Ramunė* pranešė, kad „bandą“, kurioje yra Juozas Bulka, jau sudaro 12 „banditų“. Ji išvardijo slapyvardžiais visus 12, jie slapstosi Plaučiškių, Indubakių, Ripaičių, Alžutėnų (Utenos r.) kaimų apylinkėse. „Banda“ turi nemažai ryšininkų, kurių dalį ji išvardijo vardais, tai:

1. **Grašytė Veronika, Vinco-*Eglė***, iš Alžutėnų kaimo. 1951 m. sausio pradžioje ji atėjo į informatorės *Ramunės* butą nešina paketu „banditams“ ir kalbino *Ramunę* kartu eiti į Kirdeikius nunešti paketą (nesakė kam), bet informatorė *Ramunė* atsakiusi, kad neturi laiko.

2. **Gimžauskaitė Teklė, Vinco-*Skrajojanti paukštė*** (taip tekste), gim. 1922 m., iš Alžutėnų k., 1950 m. rudenį pas *Ramunę* atėjo *Banga* ir *Meira* (taip tekste), o tuo metu pas informatorę buvo Gimžauskaitė Teklė, kuriai informatorės akivaizdoje „banditas“ *Banga* padavė paketą ir pasakė, jog ji žinanti kam jį nunešti.

P. 160. Išeidama *Banga* atsisveikino su Gimžauskaite ir pavadino *Skrojanti* (taip tekste). Gimžauskaitės tėvai yra kaip „banditų“ rėmėjai išvežti į tolimas vietas... (suprask – į Sibirą).

3. **Balčiūnaitė Valė-*Varguolė***, Indubakių k. gyventoja – irgi ryšininkė. Tai mūsų informatorei ji pati pasisakė.

4. **Lašinskaitė Augelija, Mykolo-*Kaladytė***, gim. 1929 m., Prusokiškių k. Jos tėvas Lašinskas yra batsiuvys, gruodžio mėnesį pasiuvo batus *Bangai* ir Jeronimui Bulkai.

Be to, informatorė sakė, kad „banditai“ dar dažnai būna Alžutėnų kaime pas Emiliją Gražienę, Vladą Gaivenį, Šimkūną ir Antaną Leleivą.

Ta pati *Ramunė* praneša: 1951 01 26 pas ją atėjo Elžbieta Vedrickaitė, Antano, iš Plaučiškių k., ji atėjo iš Strokinių k. nešina paketu, ant kurio buvo parašyta *Lazdai* nuo *Vaidoto* (orig. *Vaidolo*) per *Dilgę*. Vedrickaitė pas informatorę buvo apie 2 val., o pro šalį apie 21.00 val. važiavo dvejomis rogėmis „banditai“. Ji išėjo laukan jų pasitikti ir perdavė paketą, po to sėdo į roges ir nuvažiavo su „banditais“.

Ramunei davėme užduotį: įgauti ryšininkių „G“, „Š“, „L“ ir kitų pasitikėjimą ir nustatyti „banditų“ ryšius bei jų slaptavietes.

1951 01 24 informatorė *Grašytė* pranešė, kad ji ne kartą kalbėjosi su Aldona Blažyte, Jono, gyv. Ginučiuose, ji pasakojo, kad Julė Žilėnaitė, Mykolo, gyv. Ginučiuose, yra aktyvi „banditų“ pagalbininkė ir nešioja paketus nuo Juozo Sidaravičiaus.

Informatorė *Grašytė* pati matė, kaip Albina Mažeikaitė iš Ripaičių k. dažnai ateidavo pas Julę Žilėnaitę į Ginučius. Kad Mažeikaitė kyšininkauja, yra sakiusi ir Aldona Blažytė. Anksčiau Blažytė buvo informatorės draugė, o dabar esą Blažytė draugauja su Jule Žilėnaite ir Žigų šeima (pas juos anksčiau gyveno „banditas“ Purevičius).

Blažytės sesuo Genovaitė Žilėnienė, Jono, gim. 1923 m., gyvena Vilniuje, prie Žvėryno. Blažytė dažnai važiuoja į Vilnių, o Žilėnienės vyras – Adolfas Žilėnas, anksčiau gyvenęs Vaišnoriškių ar Vydžių kaime (Utenos r.), vokiečių okupacijos metais buvo Saldutiškio, paskui Kaltanėnų ir Pabradės miestelių policijos v-ku.

Informatorei apie Albinos Mažeikaitės ryšininkavimą papasakojo Šiškinių k. gyventoja Karolina Kuzelienė. Ji sakė, kad į jos namus atėjusi Mažeikaitė prašė paieškoti lietuviškų karinių ženklų kepurėms ir portupėjai, bet Kuzelienė nieko nedavusi ir pasakiusi: „Atiduosi šituos ženklus „banditams“, kurie nušovė Paukštytę?“ Mažeikaitė, į tai nieko neatsakiusi, išėjo iš namų. Be to, šaltinis praneša, kad „banditas“ Purevičius šiuo metu gali slapstytis Utenos rajone, Rutoliškių kaime, pas savo tetą Kondratavičienę, kurios vyras yra Juozas Kondratavičius, s. Juozo.

P. 161. Apie tai, kad Simonas Purevičius gali slapstytis ten, rodo, kad jos brolis Leonardas Purevičius tankiai į Rutoliškių k. veža maistą, matyt, broliui.

Grašytei liepta: pasikviesti Blažytę į svečius ir išklausinėti, nuo ko Žilėnaitė gauna paketus ir kam juos perduoda, kur šiuo metu yra Sidaravičius ir ar dažnai ateina ryšininkės Mažeikaitė ir Žilėnaitė.

Apie TRIMITO „bandą“

Per praėjusį mėnesį „banditai“ kelis kartus pastebėti Stasiūnų, Vajelių, Pagalonės, Panatryčio, Šnieriškių kaimų teritorijose (Molėtų r.).

Agentas *Miškas,* pasiųstas sekti Trimito būrį, vykdo užduotį – nustatyti „bandos“ vietą per ryšininkes Pranę Jakimavičiūtę ir Pavyžinčio k. gyventoją Moniką Garliauskaitę. Vykdydama mūsų užduotį, sausio pradžioje Saldutiškio turguje susitiko su Prane Jakimavičiūte, Teofilio, iš Pavyžinčio k. Ji papasakojo, kad kartu su seserim Adele (irgi ryšininke) dalyvavo „banditų“ baliuje, kuris vyko prieš Naujus metus Stasiūnų k., Liudo Sukarevičiaus namuose. Buvo apie 10 „banditų“, dalį iš

jų išvardijo: Juozas Kuliešius, Jurgis Sukarevičius, Balys Graužinis, Stasys Juodka ir Juozas Klevas, kurie buvo atvažiavę dviem vežimais.

Baliuje dalyvavo ir Monika Garliauskaitė, d. Vlado, iš Pavyžinčio k., Kuliešiaus „bandito" motina Ona Kuliešienė, Bronė Sukarevičiūtė ir Irena Maciulevičiūtė (jos abi iš Stasiūnų k.). Po baliaus „banditai" išvažiavo arkliais link Molėtų r., Navazų k.

1951 01 05 pranešėjas *Langas* pranešė, kad jam iš Veronikos Treinytės (gyv. Vilkasalos k.) žinoma, kad 1950 12 27 pas ją atėjo medkirtys Garliauskas iš Pavyžinčio k., Deveikis iš Gatakiemio k., kitas Deveikis ir Leleiva (iš kur – neaišku). Po to pas Treinytę atėjo trys „banditai": Kuliešius, Aleknavičius ir Stravinskas, kurie išgėrė litrą naminės. 25 rub. naminei Garliauskui davė „banditai". Esą Garliauskas yra „banditų" pagalbininkas.

Treinytė pasakojo, kad „banditai" dažnai būna pas Garliauską, Jakimavičių ir Gatakiemio k. pas Gylytę. Treinytė sakė, kad apie tai jai kalbėjęs Deveikis. Ji Deveikiui pasakiusi: „Aš bijau, kad čia vaikšto miškiniai, juk ir taip sesuo suimta". Į tai Deveikis atsakė: „Jie ir atėjo pas jus todėl, kad mes čia esam, o kai mūsų nebus – jie čia nevaikščios. Jie netoli mūsų turi žiemos bunkerį", bet tikslios vietos, kurioje ežero pusėj bunkeris, Deveikis nepasakė.

P. 162. 1951 01 14 informatorius *Pivonija* pranešė, kad 1951 01 12, apie 7.00 val. vakaro, jis ėjo vandens į šulinį, maždaug 300 m nuo savo namų. Kai grįžo su vandeniu, pravažiavo trejos rogės, kuriose sėdėjo po tris „banditus". Iš važiavusių atpažino Stasį Juodį ir Joną Juodką, „banditai" pravažiavo Vajelių k. ir nulėkė link Paužėliškių kaimo.

Informatorius „Č" 1951 01 11 pranešė, kad susitiko su Čepurniene, gyv. Pagaluonės k., kuri papasakojo, kad „banditai" atvažiuoja į Pagaluonės k. pas Antaną Misevičių ir Joną Misevičių. Dar pasakė, kad Panatričio k. gyventojas Jonas Bagdžiūnas „banditams" Naujiems metams varė naminę.

„Banditai" pasiėmė naminę ir nuvažiavo į Napriūnų k. pusę. Iš „banditų", apsilankiusių Pagaluonės, Panatryčio kaimuose, buvo atpažinti Balys Graužinis-*Uosis*, Stasys Juodis ir Klevas.

Apie KRIAUŠĖS „bandą"

Apie Kriaušės būrį gauta tokia informacija: *Dubysa* 1951 01 25 pranešė, kad jam, kaip giminaičiui, žinoma, jog gruodžio pradžioje iš Ažubalių k. į „banditus" išėjo Algirdas Zitikis, Balio, gim. 1929 m. Kai vyko rinkimai į LSSR vietines tarybas, tai Ažubalių k. buvo iškabinti antitarybiniai lapeliai. Tai, ko gero, Zitikio darbas, jis esą atėjo iš miško ir anksti rytą iškabino. Tai savo akimis matė Juozo Zitikio žmona Julija, gyv. Laukagalių k., kuri tuo metu stovėjo už Petro Pelakausko namų kampo ir viską matė.

Apie „banditų" slėptuves pranešėjui žinoma, kad dažnai „banditai" būna Pašiekščio ir Vaidevučių (Molėtų r.) kaimuose, kur jie gėrė per Naujuosius metus. Apie tai šaltiniui pasakojo iš matymo pažįstama mergaitė, su kuria ėjo iš Pašiekščio k. į Labanorą. Pasak jos, „banditai" girtavo net dvi paras.

Šaltinis *Dubysa* pasakojo, kad, pasak Julios Zitikienės, „banditai" dažnai būdavo Šnieriškėse pas Juozą Juknevičių, čia esą yra sutarta „banditų" susitikimų vieta.

Anksčiau ateidavo tankiai, dabar, kai juda kariuomenė, tai po Naujųjų metų buvo tik du kartus.

P. 163. 1951 01 08 operatyviniam darbuotojui informatorius *Polevoj* pasakojo, kad kalbėjosi su Budrių k. gyventoju Antanu Zinčkovsku, Prano, kuris pasakojo, kad „banditai“ dažnai lanko Prūdiškių ir Pašiekščio kaimus, praeidami pro Budrių k. pakraštyje esantį mišką. Zinčkovskas toliau pasakojo: kai 1950 m. rudenį „banditai“ nušovė Vidiškių k. Pilinsko sūnų, tai po to ėmė arklį Gatakiemio k. iš Justino Ingelevičiaus. Rytą šaltinis pasekė pėdsakais ir surado, kad jie eina į Šnieriškių k. Kai „banditai“ ėmė arklį, tai Bronė Gylytė atnešė litrą arielkos. Du „banditai“ buvo pas Ingelevičių, o kiti du – pas Gylytę. Atsisveikinant vieną „banditą“ ji pabučiavo.

Išvažiavus „banditams“, šaltinis pastebėjo, kad esą, jeigu dabar eitų kariuomenė – pėdsakai akivaizdūs. Tada Gylytė griebė grėblį ir šluotą ir naikino „banditų“ pėdsakus.

P. 173. Pranešimas apie operatyvinį-agentūrinį darbą kovojant su nac. pogrindžiu ir jo ginkluotomis „gaujomis“ Švenčionėlių rajone 1951 02

(Informacija apie „banditų“ veiksmus)

1951 02 17, apie 05.00 val. ryto, Saldutiškio operatyviniai darbuotojai pamatė miestelio pakraštyje ant telegrafo stulpo prilipdytą antitarybinį lapelį, išspausdintą mašinėle. Nukreipta prieš rinkimus.

Agentūros verbavimas: 1950 m. liepos mėnesį „banditai“ Sidaravičius ir Purevičius nužudė ... (iškirpta, bet kontekste aišku, kad kalbama apie Paukštytę, kurios motina buvo nušauta – *L. A.*). Siekdama atkeršyti už motiną, sutiko su mumis bendradarbiauti, kad būtų išaiškintos „banditų“ slapstymosi vietas. Verbuojama ji pateikė įdomių duomenų, paminėjo kelis ryšininkus. Verbavosi noriai, pasirinko slapyvardį *Grašytė* ir pasiųsta sekti ryšininkę ... (iškirpta).

Praėjusį mėnesį areštuoti du „banditų“ rėmėjai:

1. Mačiulis Jonas, Gabrio, g. 1923 m., iš Ripaičių k., Kirdeikių „selsovieto“. Nepartinis, anksčiau baustas pagal BK 162 str.

Jis areštuotas remiantis šiuo pagrindu: 1951 01 22 gauta informacija, kad Mačiulis yra ryšininkas ir kiekvieną pirmadienį neša laiškelius į Saldutiškį. Pagal šiuos duomenis 01 29 palei kelią į Ripaičius palikta pasala Mačiuliui sulaikyti.

P. 175. 1951 01 29 d., apie 13.00 val., prie Lamėsto kaimo sulaikytas Mačiulis, kurį iškratę kelnių kišenėje radome paketą baltame voke su užrašu „*Siaubui* per *Laidą*“ ir t. t.

Nutarę, kad *Siaubas* yra Vytauto apyg. vadas, paketą atidarėm ir, pasirodo, tai buvo *Skrajūno*-Juozo Bulkos laiškelis *Siaubui*-Broniui Kalyčiui.

Mačiulis tardomas pasakė, kad *Skrajūnas* jį užverbavo 1950 m. gruodžio mėnesį ir paprašė nešti paketus į Saldutiškio turgų, perduoti (?) Algirdui, s. Kazio, iš Stirninės k.

Skrajūnas pasiūlė: jei bus gautas jo arba *Dainiaus* vardu paketas, tai reikia perduoti Marijonai Valiukienei, Kazio, gim. 1896 m., gyv. Ripaičiuose. *Skrajūnas* Mačiuliui suteikė slapyvardį *Laidas*.

2. Sulaikyta Valiukienė Marijona, Kazio, gim. 1896 m., gimusi ir gyvenanti Ripaičių k., iš vidutinių valstiečių, nepartinė. Arešto motyvai tokie:

Valiukienė yra tikra „banditų“ Juozo ir Antano Bulkų motina. Šie „banditai“ yra sekami pagal agentūrinę bylą Nr. 24 „Bezumcy“, kuri užvesta vadinamajam „Kiaunės – Meno“ rajonui.

Pagal liudininko Alekso Žilėno, s. Kazio, apklausą nustatyta, kad ji esanti ryšininkė *Daina* ir yra Vytauto apygardos ir Lokio rinktinės partizanų ryšių grandinėje. Ji nešdavusi korespondenciją minėtam Žilėnui.

Pagal paimtą Kiaunės rajono įsakymą Nr. 14, *Daina* yra skiriama „banditų“ paramos komiteto nare ir vykdė ryšį tarp *Skrajūno* ir Elžbietos Kaukėnaitės-*Lelijos*. Ji – Kaukėnaitė – tardymo metu parodė, kad keitėsi paketais su moterim iš Ripaičių kaimo, kuri gali būti Juozo Bulkos motina.

Sulaikytasis Mačiulis tardomas prisipažino, kad verbavimo metu visą dokumentaciją *Skrajūno* ir *Dainiaus* adresu reikia perduoti Marijonai Valiukienei, Kazio.

Darbas su agentūrinėmis bylomis. Rajono MGB veda tik vieną sekimo bylą, tai Nr. 24 „Bezumcy“.

P. 176. 1951 02 16 šaltinis *Ramunė*, būdamas Saldutiškio miestelyje, užėjo į vaistinę, kur susitiko Jadvygą Maniušytę, Jurgio, gyvenančią Ripaičių k.

Maniušytė vaistinėje pirko didelį kiekį tvarsliavos ir vaistų. Šaltinio paklausta, kam tiek daug perkanti, ji atsakė, kad tai – dviem sužeistiems „banditams“. Maniušytė perdavė linkėjimus nuo *Skrajūno* ir prašė išlaikyti paslaptyje apie jos pirktą didelį kiekį vaistų ir tvarsliavos.

Šaltiniui žinoma, kad Maniušytė yra ryšininkė, tiesiogiai susijusi su *Skrajūnu*, iš kurio gautą korespondenciją perduoda Indubakių k. Valei Šalčiūnaitei ir Manei Bulkaitei (taip tekste), gyv. Staniuliškių k.

Pažyma: Maniušytę numatome slapta sulaikyti ir per ją išeiti ant „banditų“ pėdsakų.

1951 02 07 slaptas pranešėjas *Dagilis* pranešė: iš gyventojų žinoma, kad Albina Mažeikaitė iš Ripaičių k. vaikščiojo per žmones ir „banditams“ rinko visokius fašistinius ir smetoninius ženkliukus. Apie tai šaltiniui pasakojo Kazys Rūkas, Kazio, gyv. Ginučiuose, kurio pati Mažeikaitė prašė tokių ženklų.

Be to, šaltinio tvirtinimu, Mažeikaitė palaiko ryšius su Julia Žilėnaite, Mykolo, iš Ginučių k., viena kitą dažnai lanko.

Pranešėjas *Plaštakė* praneša: 1951 01 22 užėjo Mažeikaitė, kuri pasakojo, kad vienas iš „banditų“, užpuolusių komsorgą Smelstorių, yra sunkiai sužeistas. Tai esąs *Banga*. Į klausimą, kur dabar yra „banditai“, Mažeikaitė atsakiusi: „Jų dabar čia nėra, jie pasitraukė į Utenos rajono Tauragnų valsčių“.

Slaptas pranešėjas *Šerėnas* pasiųstas išaiškinti *Skrajūno* ryšius ir nustatyti „banditų“ slapstymosi vietą per Antaną Vidricką, s. Antano, g. 1927 m., Plaučiškių k., jis turįs ryšius su „banditais“.

P. 177. Kai šaltinis buvo pas Vidricką, pastarasis kalbėjo: „Aš geriu kasdien ir turiu pilnas kišenes pinigų, man šiam reikale padeda „žalieji“ broliai už tai, kad jiems aktyviai padedu kovojant už Lietuvos laisvę“. Toliau Vidrickas pasakojo: „1950 m. rudenį (spalio pradž.) partizanai apgrobė Plaučiškių k. fermą, tai man

jie davė dvi karves, kurias papjovęs mėsą pardaviau Leningrade, užtat dabar turiu daug pinigų. Tą patį spalio mėnesį, kai partizanai sušaudė Kirdeikiuose dvi šeimas, aš pats (t. y. Vidrickas) važiavau arkliu ir padėjau jiems, parsivežiau visokio turto iš tų namų ir dar paršelį. Jį papjovęs, mėsą pardaviau Vilniaus turguje."

Toliau Vidrickas pasakojo, kad jis seniai turįs ryšius su Juozu Sidaravičium ir važiuoja „banditų" reikalais, kur tik jiems reikia. 1949 m. rudenį jis su „banditais" nusibeldė Ignalinos kraštan, iš kur parsivedė gražų dvimetį eržilą, kurį palaikė iki 1950 m. žiemos, o paskui pardavė Utenos turguje. Vidrickas šaltiniui kalbėjo, kad, jei tik jis nori – padarys susitikimą su miškiniais. Taip kalbėdamas, Vidrickas pasiėmė šautuvą, sutepė jį vazelinu ir paskui, suvyniojęs brezentan, nusinešė kažkur kieman paslėpti.

Pagal mūsų nurodymą 1951 01 27 pranešėjas vėl nuėjo pas Vidricką neva pasiskolinti pinigų – 100 rub., nes reikia sumokėti milicijai už paso keitimą. Į tai Vidrickas atsakė: „Dabar pinigų neturiu, nes vadas serga, nieko neveikiam, tai ir pinigų nėra. Palauk, pavasarį bus darbo – bus ir pinigų."

Šaltinis pastebėjo, kad Vidrickienė iš 3 pūdų kvietinių miltų kepa pyragus. Šaltinis pasidomėjo Vidricko: „Ar pas jus bus balius?" Į tai jis atsakė: „Tai mūsų miško broliams..."

Šaltinis pastebėjo, kad Vidrickai gamina labai daug maisto, kurio aiškiai per daug vienai šeimai. Prieš išeinant pranešėjui, Vidrickas pakinkė arklį ir kažkur išvažiavo. Nebuvo namuose šeštadienį ir sekmadienį.

P. 178. 1951 02 11, sekmadienį, pas pranešėją *Šerėną* arkliu atvažiavo Antanas Vidrickas. *Šerėno* tėvas pradėjo ruošti užkandą – kepti lašinius, o pranešėjas Vidricko arkliu nujojo suveikti naminės. Gavo 1 litrą. Kai šaltinis grįžo su namine, tai sėdo gert: šaltinis, šaltinio tėvas ir pats Antanas Vidrickas. Tėvui nuėjus miegoti, Vidrickas pradėjo pasakoti, kad jam nepavyko padaryt „vieno reikalo", buvo įniršęs. Kai šaltinis pasidomėjo, kas per reikalas, Vidrickas papasakojo, kad reikėjo nuvažiuot į Linkmenis, kur buvo susitikimas su kandidate į deputatus (kažkokia moterim), kurią jis norėjęs nudobt. Bet buvo per daug milicijos, ir jam nepasisekė. Apygirtis Vidrickas grasino, kad jie vis tiek pasieks tą veikėją...

Ginklo pas Vidricką šaltinis nematė, bet pastebėjo: kai Vidrickas norėjo nusirengt, tai nedavė kailinukų pakabint, bet pasidėjo ant suolo ir pats ant viršaus atsisėdo. Pabuvęs kiek Vidrickas apie 10 val. vakaro išvažiavo.

1951 02 07 šaltinis vėl pas Vidricką atėjo skolintis pinigų, bet tas turėjo ne 100 rub., o tik 65 rub., kuriuos ir atidavė šaltiniui. Likusių siūlė paprašyti tėvo, bet anas pasakė, kad neturįs.

Šaltiniui žinoma, kad Vidrickas tankiai važinėja į Palūšę, šaltinio nuomone – ten esą antra „banditų partija" (grupė – *L. A.*).

Kai 1951 02 19 šaltinis aplankė Vidricką, jo namie nerado, tėvas pasakė, kad esąs Vilniuje... su reikalais. Pabuvęs apie dvi valandas ir pavalgęs, šaltinis išvažiavo į namus.

1951 02 24, šeštadienį, šaltinis atėjo pas Vidricką, bet anas gulėjo sergantis ir nelabai galėjo kalbėti, pasakė, kad laiko dar bus... Davė 30 rub. „pasui", dar paklausė: ar darysi darbą, apie kurį kalbėjom? Kai šaltinis paklausė, kas per darbas,

Vidrickas atsakė, kad reiksią pjaustyt laidus... Šaltinis atsakė: „Reikės – bus padaryta“, t. y. už pinigus pjaustys ką tik nori. Šio pokalbio metu Vidricko sesuo Elžbieta, nugirdusi apie ką kalbama, iš už krosnies atnešė žirkles laidams karpyt, bet Antanas Vidrickas sudraudė: „Padėk iš kur paėmei, ne tavo čia reikalas“.

Paskui susėdo gert: šaltinis ištraukė du puslitrius naminės, o Vidrickienė motina – butelį raudono vyno. Valgydamas tėvas Antanas Vidrickas kalbėjo, kad esą dabar išgėrinėt pinigų nereikia, užtenka turėt galvą, ir visko bus sočiai.

P. 179. Temstant Elžbieta Vidrickaitė pasakė, kad jai reikia važiuoti ir tėvui liepė kinkyt arklius. Ant suolelio buvo padėta nauja spausdinimo mašinėlė, tuomet Elžbieta paėmė kažką sunkaus maiše ir nusinešė į ratus. Tėvas tuo metu suvyniojo mašinėlę į kažkokią medžiagą ir, padėjęs į roges, liepė Elžbietai vežti. Šaltinis per langą stebėdamas matė, kad Elžbieta nuvažiavo link Saldutiškio – Kirdeikių kelio. Ji grįžo gal po pusantros valandos ir, nuėjusi prie sergančio brolio Antano lovos, apie kažką ilgai pašnibždom kalbėjosi. Po to greitai Vidrickai sugulė miegot, su jais kartu ir šaltinis. Rytą atsikėlęs išėjo neatsisveikinęs su Antanu, nes tas dar miegojo.

Pranešėjo *Šerėno* duomenis dubliuoja kita agentūra: *Ramunė* 1951 02 15 pranešė, jog Elžbieta Vidrickaitė pasakojo, kad ji su broliu Antanu esantys partizanų ryšininkai. Ji esanti ryšininkė *Dilgė*, gaunanti dokumentus, kuriuose neša į Strokinius Veronikai Balaišytei, o ji jau perduoda „banditams“.

Vidrickaitė guodėsi, kad ant jos labai pyksta skaityklos vedėja Adelė Pumputytė, ji norinti Vidrickaitei atkeršyti. Vidrickaitė pasakė, kad, jei ji nesiliaus grasinusi, tai reiks pagalbos kreiptis į miško brolius, kad reikalą sutvarkytų.

Ramunei pavesta įgauti „V“ pasitikėjimą ir sužinoti, kur slapstosi „banditai“.

O dėl anksčiau pavestos užduoties – sekti Veroniką Grašytę, Valę Šalčiūnaitę, pranešame: 1951 01 30 Teklė Gimžauskaitė, Vinco-*Skrajojanti Paukštė* iš Strokinių k. atėjo pas pranešėją *Ramunę*. Pokalbio metu Gimžauskaitė paklausė, kaip reikia saugiai pasiekti Ripaičius, kad niekas pakely nesulaikytų. Ji pasakė, kad turi partizanų įduotą paketą, kurį reikia saugiai nunešti į Ripaičius (kam – nesakė).

P. 180. Ramunė nieko aiškaus jai nepatarė, tai Gimžauskaitė išėjo tuo keliu, kurį žino. 1951 02 12 *Ramunė* aplankė Emilijos Grašienės namus Alžutėnuose. Jos namie nerado, esą išvykusi Utenon. Kai ji buvo Grašienės namuose, atėjo trys „banditai“, be ginklų, apsirengę civiliai. Vienas iš jų – Eglinskas, o kitų dviejų nepažino. Paklausta, iš kur esanti (*Ramunė*), parodė namus, o šeimininkė esanti Utenoje. Nieko nesakę „banditai“ išėjo. (NB! Akivaizdu, kad *Ramunė* buvo vietinis žmogus, iš Alžutėnų k., nes parodė namus niekur neidama iš E. Grašienės kiemo – *L. A.*)

Pranešėjai žinoma, kad Emilija Grašienė sangulauja su „banditu“ *Katinu*, bet kas jis toks ir iš kur – niekas nežino.

1951 02 08 Pas *Ramunę* vakare arkliu atvažiavo du „banditai“ – Juozas Bulka ir Eglinskas. Pranešėjo namuose Bulka išliejo širdgėlą dėl suimtos savo motinos, bet labai nepergyveno, sakė, kad už motiną dar kai kam atkeršys.

Valiukienės–Bulkienės tardymo metu gautais duomenimis, 1951 02 20 tarp Vyžių ir Ripelėlaukio k. įvykdyta karinė operacija, kurios metu sunaikintas štabinis *Skrajūno* bunkeris. „Banditų“ nerasta, bet paimta operatyvinę vertę turinčių dokumentų, kuriuos nagrinėjame.

Apie TRIMITO „bandą“

Mūsų duomenimis, Trimito „banda“ praėjusį mėnesį slapstėsi Panatryčio, Napriūnų, Mintaučių k. (Molėtų r.) teritorijoje, tačiau ateidavo ir į Švenčionėlių rajoną.

Agentas *Pušinis*, kuriam pavesta sekti Trimito „bandos“ ryšininkę Julę Stundžienę, praneša: 1951 02 07 kalbėjau su Stunžiene, kuri pasakojo, kad 10 „banditų“ buvo Napriūnų k. pas Juozą Rožę, kur buvo sustoję pailsėti, paskui išėjo į mišką tarp Panatryčio ir Mintaučkių k.

Stundžienė kalbėjo, kad partizanai daugiau gyvena Molėtų rajone, o Saldutiškio kraštan pereina tik tada, kai jiems gresia pavojus.

P. 181. *Pivonija*, kuri „dirba“ su Biviržium (ar Berčiumi? – *L. A.*), Papirčių k., Tauragnų vlsč. gyventoju, 1951 02 pradžioje kalbėjosi apie ūkinius reikalus, o kai perėjo prie „banditų“ temos, tada Biviržius pasakė, kad ėjo į Buitūnus susitikti su partizanu Albertu Gaideliu iš Buitūnų k., bet tas į susitikimą neatėjo.

Į klausimą, kur turėjo vykti susitikimas, Biviržius atsakė, kad esą netoli Justino Pelėdos (Panatryčio k.) vienkiemio miške. Toliau pašnekesys nutrūko, tik Biviržius pasakė, kad prie Panatryčio „banditai“ dažnai stovyklauja.

Berioza 1951 02 16 susitiko turguje Oną Trinkūnienę iš Panatryčio k. (jos dukterį vasarą nušovė „banditai“), kuri papasakojo, kad kaime „banditai“ būna beveik kasdien, dažnai lanko Mizeikį, gyvenantį netoli Aiseto ežero. Dar „banditai“ užeina pas Uršulę Žiezdrienę, kurios vyras suimtas už partizanų rėmimą, ji gyvenanti Devyniaviršės k. Ten esą „banditai“ neša priplėštą turtą. Taip pat „banditai“ lanko Bagdžiūnienę, kurios vyras irgi nuteistas.

1951 02 07 pranešėjas *Mikštas* pranešė, kad apie 12.00 val. į jos namus atėjo Jurgis Sukarevičius ir Juozas Kuliešius, abudu girti. Jie abu yra iš Stasiūnų k., abu į mišką išėjo 1950 m. vasarą. Pradėjo prašyti, kad nupirkčiau naminės, ir davė 50 rub. Išgėrinėjant Kuliešius pasakė, kad kartu su Sukarevičium gyvena pas Joną Bagdžiūną, Panatryčio kaime, bet konkrečiai kur – nesakė. Išgėrę naminę, miškiniai išėjo Napriūnų k. link.

P. 191.

LSSR MGB Vilniaus srities valdybos viršininkui plk. Zacharovui

(Spec. pranešimas apie dviejų *Skrajūno* „bandos“ „banditų“ likvidavimą)

Buvo gauti agentūriniai duomenys iš pranešėjų *Adamov* ir *Ramunė*, kad „banditinis“ Vytenio būrys sistemingai pasirodo Kemešio, Alžutėnų, Plaučiškių ir Indubakių kaimuose.

1951 03 01 mes į šiuos kaimus pasiuntėme karinę-čeksitinę 108 asmenų grupę, vadovaujamą MGB vyr. operatyvinio įgaliotinio ltn. Stokos ir 6-tos kuopos serž. Denisovo.

Tikrinant Indubakių kaimo vienkiemius, 1951 03 02, 03.00 val. nakties, grupė atėjo į Onos Livarauskienės, d. Jono, namus, oper. grupė blokavo vienkiemį ir tikrinimo grupė, vadovaujama vyr. serž. Veličko ir eilinio Temnov, priėjo prie namo durų. Iš už durų paklausė: „Kas eina?“ – ir pasigirdo automato serija – nušovė pėdsekį šunį.

Šuns vedlys serž. Veličko automato šūviais nukovė šaudžiusį banditą ir pats atsitraukė už namo kampo, tuo metu iš namo iššoko antras banditas, kuris automato

šūviais nukovė eilinį Temnovą Nikolajų Fiodorovičių, gim. 1928 m., bet seržantas Veličko taikli automato ugnis ir tą „banditą“ nukovė.

Šaudant iš namo buvo iškviesta šeimininkės duktė Elena Klimavičiūtė, Prano, gim. 1925 m., kuri pasakė, kad jos motina Ona Levarauskienė, Jono, gim. 1887 m., nušauta, o trys „banditai“ yra namo viduje. Namą mes apsupome ir laukėme ryto. Rytą iš Saldutiškio atvyko pastiprinimas – vyr. ltn. Sitnikovo vadovaujama grupė. Pradėtas nuodugnus vienkiemio krėtimas, tačiau „banditų“ viduje nerasta.

Tyrimo metu išaiškinta, kad trys „banditai“, pasinaudoję nakties tamsa ir tuo, kad ne visas namas buvo apsuptas, pabėgo pro atidarytą langą. Žinoma ir tai, kad vienas „banditas“ tikrai yra sužeistas.

Vykstant pastiprinimui su Sitnikovo grupe, buvo pastebėtas pakinkytas į vežimą arklys be šeimininko, o rogėse rastas sukruvintas kariškas kitelis.

P. 192. Nušautieji yra:

1. Krukis Martynas, g. 1929 m., iš Klaipėdos, į „bandą“ įstojo 1950 08, baigęs Klaipėdos mokytojų institutą, slapyvardis *Banga*, pastaruoju metu buvo Vytenio būrio vadas ir laikraščio „Aukštaičių kova“ bendradarbis. Pagal anksčiau paimtus dokumentus srities štabo darbuotojas *Kuršaitis* jį rekomendavo į „Aukštaičių kovos“ redaktorius.

2. Antro „bandito“ lavono tapatybės mes nenustatėme.

3. „Banditų“ pagalbininkė Ona Levarauskienė, Jono, g. 1887 m. ir gyvenusi Indubakių kaime, iš vidutinių valstiečių, mažaraštė.

Paimto kitelio kišenėje rastas bloknotas, priklausantis Antanui Eglinskui, s. Antano, gim. 1927 m., slapyvardžiu *Margis*.

Pranešėjo *Adamov* duomenimis, tikrai buvo sužeistas *Margis*, kuris pabėgo į vieną iš vienkiemių ir, pasikinkęs arklį, išvažiavo iš apsupimo vietos. Pakeliui iškrito iš rogių ir buvo paslėptas Drobiškių kaimo žmonių.

Paimti trofėjai: PŠ automatas, 1 vokiškas šautuvas ir 6 jo šoviniai, mauzer sistemos pistoletas, 2 granatos ir vokiškas automatas.

Sulaikyta Elena Klimavičiūtė, Prano, parodė, kad „banditai“ pas jas atvyko apie 12.00 val. nakties trejomis rogėmis, kurias paliko kieme, o patys sau ruošė vakarienę. Iš trijų arklių suradome du, atpažinti iš Šiškinių ir Akmeniškių k. kolūkiečių atimti arkliai, kuriuos atėmė grasindami ginklu.

Mūsų nuostoliai: žuvęs eilinis Temnov Nikolaj Fiodorovič, gim. 1928 m.; nušautas pėdsekys šuo Reksas.

Trys „banditai“ pabėgo todėl, kad kovinės grupės eiliniai anksčiau nedalyvavo tokiose operacijose ir nemokėjo elgtis, o daugelis net nė karto neiššovė. Trijų pabėgusių „banditų“ paieškai buvo sudarytos 8 kovinės paieškos grupės, bet rezultato nebuvo.

Už dviejų „banditų“ likvidavimą ir operatyvinio smūgio sudavimą „bandai“ siūlau paskatinti vyr. operatyvinį įgaliotinį Julių Stoką Petrovičių ir 261 pulko 7-os kuopos seržantą Veličko.

Švenčionėlių rajono MGB skyriaus v-kas papulkininkis Carenko

JUOZO BULKOS *dosjė*

Iš LYA (KGB) arch., f. K-1, ap. 3, b. 297

Versta iš rusų kalbos. Pateikiamas adaptuotas protokolų variantas

P. 191. Pabaltijo karinės apygardos Kontržvalgybos valdybos viršininkui. Ryga

LSSR respublikinio „vojenkomato“ 5-ojo skyriaus viršininkas pulkininkas Sargelis Petras, Juozo, man pranešė, kad atostogaudamas 1948 m. rugpjūčio mėnesį su Medžioklės reikalų valdybos prie LSSR Ministrų tarybos pirmininku Bergu ir kitais medžiotojais (iš viso 6 žmonės) buvo išvykęs medžioklėn į Zarasų ir Švenčionių apskritis.

Grįžtančius iš medžioklės Reikalų valdybos automašina medžiotojus sulaikė 8 asmenys, apsirengę smetoniškomis karinėmis uniformomis: vienas karininko, o kiti – kareivių uniformomis.

Sulaikytieji medžiotojai buvo išsodinti iš automobilių.

Sargelis papasakojo, kad „banditams“ tikrinant dokumentus, jis padavė tik medžiotojo bilietą, kadangi jis pats buvo civiline apranga, tai jo tarnybinis pažymėjimas liko su daiktais mašinoje. Medžiotojo biliete jis buvo įvardijamas kaip leitenantas ir partizanų tardomas pasisakė, kad jis yra demobilizuotas. Visi medžiotojai po vieną atskirai buvo kvočiami, jiems buvo liepta atpažinti kitus medžioklės dalyvius. Iš visų medžiotojų atimti šautuvai.

Iš viso medžiotojai buvo sulaikyti maždaug 3 valandoms, medžiotojams prašant atiduoti šautuvus, partizanai nenorėjo to daryti ir tik paprašyti mašinos vairuotojo šautuvus grąžino.

Per tą laiką, kai medžiotojai buvo sulaikyti, pas partizanus buvo atėję merginos ir vyriškis, matyt, iš artimiausio vienkiemio, kurie kažką su banditais tarėsi.

Paskui partizanai visus medžiotojus paleido ir nuėjo savo keliais, prieš tai išleido orą iš automašinos padangų. Apie įvykį pranešta MGB skyriams.

Pažyma

Pagal turimus agentūrinius duomenis Salako valsčiaus Užsienio kaimo gyventojas Klimas Juozas yra Drugio būrio rėmėjas. Agento *Ragausko* duomenimis, partizanai dažnai lanko jo namus, o pagal legalizuoto partizano Zario Juliaus, s. Gabrio, šiuo metu gyvenančio Alžutėnų k., Tauragnų sen., parodymus, Klimo namuose *Erškėtis* susitiko su būrio ryšininku *Audra* ir jo žmona Gaižutiene Veronika ir seserimi Grumbinaite Zose, kurios slapyvardis yra *Nemunė* (?). Beje, Klimo žmona ir *Audros* žmona yra seserys. Taigi tai patvirtina *Ragausko* pranešimus.

Dar 1946 m. mūsų bendradarbis (MGB informatorius) *Margis* yra pranešęs, kad *Erškėtis* yra prašęs per Klimą perduoti palapinsiaustę.

Kada buvo sulaikyti medžiotojai, tai pasakytina, kad jie buvo apsistoję Juozo Klimo namuose, o Klimo sūnus juos vedė į medžioklę. Taip pat pasakytina, kad Klimas apie medžiotojų atvykimą žinojo iš anksto.

Pasirašo Švenčionių apskr. MGB skyriaus operatyv. skyriaus viršininko pavaduotojas mjr. Bogdanov, 1948 10 08.

P. 27. Grupės vado raportas

Pranešu jums apie šių metų spalio 22 dienos uždavinio vykdymą.

Uždavinys. Man su devyniais kovotojais ir radistu nuvykti į Matulionių k. arba Vielionių k. *Matrosą* su kovotojais *Serbentu* ir *Gegute* pasiųsti dienoti pas ūkininką, esantį prie miško, kad būtų patogi vieta pasaloms, man su likusiais kovotojais, kai *Matrosas* apsistos ūkyje, išsidėstyti pasaloms.

Uždavinio vykdymas. Šių metų spalio 21 dienos naktį išsodinti iš mašinos į Mažulionių kaimą atvykome 1 val. nakties. Kovotojus palikau toliau nuo numatytos dienai apsistojimo vietos, o aš su kovotoju *Šalna* nuėjau apžiūrėti ir parinkti pasaloms ir dienojimui vietos. Parinkę vietą ir sugrįžę pas paliktus kovotojus, kartu su visais nuvykome į pamiškėje gyvenančio Lauryno ūkį. Pas Lauryną į namą nuėjo *Matrosas*, *Gegutė* ir *Serbentas*, o aš su likusiais kovotojais aplink trobas išsidėsčiau pasaloms. Maždaug po valandos išėjęs *Serbentas* pranešė, kad Laurynas jų pasilikti dienoti nesutinka. Tuomet aš atitraukiau pasalas ir, kai *Matrosas* su kovotojais iš namo išėjo, nuėjome pas Lauryno kaimyną Murmą, gyv. Vielionių kaime. Pas Murmą į kambarį nuėjo *Matrosas* ir kovotojai *Gegutė* bei *Serbentas*. Aš su likusiais kovotojais išsidėsčiau aplink trobas pasaloms. Maždaug už valandos pas mane atėjo *Matrosas* ir pranešė, kad jais kaip partizanais pasitiki, bet apie jų kelionę ir apie partizanus nieko neklausinėja.

P. 28. Iki pradėjus aušti, būnant pasalose, nieko nepastebėta. Šeštą valandą ryto vėl *Matrosas* atėjęs pranešė, kad nieko nesužinota ir jokių rezultatų nėra. Po paskutinio *Matroso* pranešimo šeštą valandą ryto nuo trobų pasalas atitraukiau į miško pakraštį. *Matroso* apsaugai palikau kluono šiene pasislėpusius kovotojus *Šalną* ir *Šalyj*.

Švintant atsitraukiau toliau nuo miško maždaug už kilometro nuo namo, kuriame dienojo *Matrosas*. Radistas susisiekė su jumis ir perdavė darbo rezultatus. Apie 10 val. dienos pro mūsų dienojimo vietą maždaug 100 metrų atstumu praėjo moteris. Vėliau dienojimo metu nieko nepastebėta.

Vakare, šeštą val. trisdešimt minučių, priartėjom prie miško pakraščio ir užėmėm pasalas. Pasaloms išdėsčiau po du kovotojus ir nurodžiau šaudymo lauką.

Septynios val. trisdešimt minučių iš dienojimo vietos į susitikimo vietą atėjo *Matrosas* ir kovotojai *Serbentas* bei *Gegutė*. *Matrosas* pranešė, kad jokių rezultatų nepasiekta. Po jo pranešimo nuėjom toliau į mišką, per radistą susisiekėm su jumis ir išvykom į jūsų nurodytą susitikimo vietą.

Spec. grupės vado pavaduotojo raportas

Pranešu Jums apie šių metų spalio 22 dienos uždavinio vykdymą.

Uždavinys. Man su kovotojais *Gegute* ir *Serbentu,* persirengusiais partizaniškai, vaizduoti partizanų grupę, vykstančią nuo Utenos iki Baltarusijos, nuvykti į Matulionių arba Vielionių k. Kaime pasiruošus dienoti, kovotojas *Gegutė* vaizduoja sužeistą susišaudymo su medžiotojais Ignalinos miškuose metu ir negalintį eiti toliau.

Dienojant išsikalbėti kaip partizanams su šeimininku apie to rajono partizanus, esant galimybei, juos pasikviesti pas save ir sunaikinti.

Uždavinio vykdymas. Šių metų spalio mėn. 21 dienos naktį išsodinti iš automašinos į Matulionių k. atvykom 2 val. nakties. Atvykus ir nurodžius grupės vadui *Kirviui* reikiamą ūkininką, įtariamą esant partizanų ryšininku, mes su kovotojais *Gegute* ir *Serbentu* užėjom pas jį į kambarį. Ūkininkas, pas kurį užėjom į kambarį, pasisakė esąs Laurynas.

Tik įėjus į kambarį, Laurynas ir jo žmona mumis kaip partizanais tikėjo ir labai užjausdami dėl sužeidimo klausinėjo, kas atsitiko, bet vėliau į mus pasižiūrėję nustebo, kad nėra nė vieno pažįstamo, ir nustojo kalbėti, nes netikėjo, kad mes esame tikri partizanai. Pasakojo, kad neseniai buvo toks atsitikimas netoli nuo jų – pas vieną žmogų atėjo partizanais persirengę stribai. Kai ūkininkas, su kuriuo kalbėjo, prasitarė jį ant rytojaus areštavo. Laurynas pasakė, kad mus įsileisdamas jis labai apsigavo, nes manė atėjus pažįstamus savo vyrus.

Vaizduodamas sužeistąjį, kovotojas *Gegutė* pradėjo labai dejuoti ir sakė, kad toliau eiti negalėsiąs, aš šeimininką užkalbinau – gal jis priimsiąs perdienoti, bet šeimininkas griežtai atsisakė ir aiškino, kad čia labai siaučia stribai ir kariuomenė, juo labiau, kad jis gyvena netoli kelio, be to, iš mūsų nėra nė vieno pažįstamo, todėl jis priverstas su mumis elgtis atsargiai, nors mes ir neatrodom provokatoriai.

Kai nesutiko Laurynas, kad mes liktume dienoti, su juo atsisveikinę išėjom.

Išėję iš Lauryno nuėjom pas jo kaimyną Murmą Antaną Vielionių k. Murma pašauktas labai greitai įsileido, bet kada norėjom pasilikti dienoti, šeimininkai griežtai atsisakė, nes labai bijantys. Nors šeimininkas su mano noru ir nelabai sutiko, bet, kadangi sužeistasis negalėjo toliau eiti, pasilikau dienoti.

Pas Murmą į namą atėjom 3 val. ryto. Man su šeimininku pakalbėjus tik auštant, jis pakeitė savo nuomonę ir, nors vis tiek sakė bijąs, tačiau pradėjo aiškint, kad mes apsistojimo vietą pasirinkom labai blogą, nes čia labai siaučia stribai ir kariuomenė, kadangi iš jų krašto yra kažkoks „banditas“, kurį, kaip jie sakė, gal jūs gerai pažįstat, kadangi jūs patys tie esą, todėl sekdami jį šiame rajone ir siaučia.

P. 31. Pradėjus jiems kalbėti, aš jais lyg ir patikėjau ir auštant nuėjau į kluoną atseit miegot, pasakęs, kad kambaryje labai nepatogu, nes kiekvienas užeinantis gali lengvai mus pastebėti.

Kai nuėjau miegoti į kluoną, šeimininkė kažkur išėjo, ir aš, kiek pabuvęs ir nesulaukęs atnešant valgyti, nuėjau į kambarį pažiūrėt – ką jie daro. Nuėjęs radau visus sėdinčius ir kažką slaptai kalbančius. Man įėjus, kalba greitai nutrūko, kai paprašiau atnešė į kluoną valgyt, šeimininkė padavusi mums valgyt, vėl kažkur išėjo.

13 val. dienos mes visi iš kluono nuėjom į kambarį, šeimininkė dar nebuvo grįžusi. Maždaug po pusės valandos grįžo ir sakė, kad geriau jeigu jūs kalbėtumėt rusiškai, nes čia jūs trys, o miške galbūt trisdešimt. Po to aš paprašiau, kad paruoštų valgyti, nes vakare mums reiks eit. Jinai atsakė, kad nieko neturinti, todėl norint ką nors paruošt, reikia eit į kaimą. Aš jai leidau išeit į kaimą ir ji maždaug 15 val. išėjo.

Vakare, 7 val. 30 min., dar šeimininkei negrįžus, atsisveikinęs su šeimininku, išsivesdamas sužeistąjį ir kovotoją *Gegutę*, išėjau į susitikimo vietą su *Kirviu*.

P. 40. Apklausos protokolas, 1948 10 15. Švenčionys.

Aš, Švenčionių apskrities MGB skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis Carenko, dalyvaujant Švenčionių apskrities MGB skyriaus viršininkui papulkininkiui Buškovui ir to paties skyriaus Operatyvinio poskyrio viršininkui kapitonui Lopatkinui, apklausiau kaltinamąjį Bulką Juozą, s. Vinco, gim. 1930 m., Ripaičių k., Saldutiškio vlsč., Švenčionių apskr., kilusį iš vidutinių valstiečių, dirbantį Kirdeikių pašto punkto paštininku, nepartinį, lietuvį, 3 gimnazijos klasių išsilavinimo, pagal žodžius neteistą, kurio šeimos sudėtis: motina – Bulkienė Marija, Kazio, 60 m. amž., gyv. Ripaičių kaime, Saldutiškio vlsč., dirbanti savo ūkyje, brolis – Bulka Antanas, s. Vinco, g. 1930 m., kuris mokosi Utenos gimnazijos 8-oje klasėje.

Apklausai vertėjauja Švenčionių apskr. MGB sk. j. ltn. Stokas, prieš kurį Bulka neprieštarauja.

Klausimas: Kada ir kas jus įtraukė į buržuazinį-nacionalistinį pogrindį?

Atsakymas: Praėjusiame tardyme mano duoti parodymai, kad mane užverbavo Krinickas, nebuvo tikslūs. Iš tikrųjų aš buvau užverbuotas *Sako* 1946 m. *Sakas* – tai Ivonis Pranas, kuris tuo metu buvo laikraščio „Aukštaičių kova“ redaktorius.

Saką aš pažinojau ir seniau, kada mokiausi ir jis taip pat pažinojo mane. 1945 m. rudenį aš gavau raštelį nuo *Sako*, kad ateičiau pas Kaboriškės k., Saldutiškio vlsč., gyventoją Ivanauską Joną, ką aš ir padariau. Ivanauskas mane nusivedė į mišką, kur aš radau *Saką*, o pats Ivanauskas išėjo į namus. *Sakas* paprašė manęs talkininkauti partizanų pogrindžiui ir davė man slapyvardį *Svajūnas*.

Klausimas: Kokiam darbui jus naudojo *Sakas*?

Atsakymas: Pirmiausia aš buvau ryšininku tarp *Sako* ir *Laisvės*, kuri buvo asmeninė 3-ios Vytauto apygardos vado *Algimanto* ryšininkė.

P. 41. *Sakui* žuvus 1947 m., aš tapau ryšininku tarp *Laisvės* ir Lokio bei Tigro rinktinių, taip pat ryšininku su Erškėčio kuopa, kuriai vadovavo *Lapas,* ir su Klevo kuopa, kuriai vadovavo Antanas Krinickas-*Romelis*. Aš gaudavau paketus iš Vytauto apygardos štabo per ryšininkę *Laisvę* ir perduodavau juos į nurodytas kuopas ir rinktines, taip pat gaudavau laiškus ir paketus iš tų rinktinių ir kuopų, kuriuos perduodavau apygardos štabo ryšininkui.

Klausimas: Per kokius ryšininkus jūs palaikėte ryšius?

Atsakymas: Iš apygardos štabo paštą aš gaudavau per *Laisvę* ir *Bedalę*, o apygardai skirtą paštą perduodavau joms. Kaip nurodžiau anksčiau, ryšius su *Laisve* aš nustačiau per Praną Ivonį-*Saką* 1946 m., o su *Bedale* mane suvedė *Laisvė*, praėjus mėnesiui po mano įsitraukimo į pogrindžio veiklą. *Laisvė* nurodė, kad paštą galima perduoti ir per *Bedalę*. *Laisvė* ir *Bedalė* dažnai būdavo kartu, ir aš joms perduodavau paketus.

Su *Laisve* ir *Bedale* aš susitikdavau Utenos turguje arba vokiečių kapinėse, maždaug kas 2–3 savaitės. Apie *Laisvę* man žinoma štai kas:

Petronienė Veronika, 29 metų, gyvena Kvyklių k., Saldutiškio vlsč., 1 km nuo Degulių stotelės, dirba savo ūkyje, jos vyras Petronis Jonas, 45 m. amž., dirba savo ūkyje, augina 2 dukteris – Laimutę ir Dangutę, 11–13 metų amžiaus. Kartu gyvena ir sesuo Petronytė Birutė. *Laisvės* namuose aš buvau tris kartus.

Bedalė – pavardės nežinau, vardas Genė, gyvena apie 1,5 km nuo Trumbatiškio. Dirba savo ūkyje, turi seserį, kuri taip pat yra ryšininkė, slapyvardis *Laimė*. Bet su

kuo ji turi ryšius – nežinau. Apie tai, kad ji yra ryšininkė *Laimė,* man yra sakiusi *Laisvė*, kai buvau ją sutikęs Utenoje.

Bedalės žymės: vidutinio ūgio, veidas apvalus, plaukai šviesūs, nosis pailga, su kuprele.

Laisvės požymiai: vidutinio ūgio, stambaus sudėjimo, plaukai rusvi, nosis pailga.

Paskutinį kartą Utenoje buvau šių metų rugsėjo mėnesį ir iš *Laisvės* gavau paketą Lokio rinktinei ir kuopos vadui *Lapui*. Paprastai į Uteną vykstu ketvirtadieniais.

P. 42. Su Tigro rinktine aš pradėjau palaikyti ryšius 1948 m. per ryšininkę *Leliją*, kurią man nurodė Krinickas tokiu būdu: jis nurodė datą, kada manęs Ignalinos stotyje (visai neaiškiai parašyta – *L. A.*) lauks mergina apsirengusi raudona suknute ir su šakele rankose. Aš turėčiau prieiti prie jos ir pasakyti savo slapyvardį *Svajūnas*.

Susitikimas su *Lelija* įvyko Krinicko nurodytoje vietoje, paskui aš su ja dar susitikau tris kartus, dažniausiai Ignalinos turguje. Aš *Lelijai* perdaviau paketus tris kartus liepos – rugpjūčio mėnesiais, o iš *Lelijos* paketus gavau vieną ar du kartus, tiksliai nepamenu.

Paketai Tigro rinktinės štabui buvo adresuojami *Švyturiui* arba *Rokui* per *Laisvę*, *Svajūną*, o paketai iš rinktinės štabo buvo adresuojami *Miškiniui* per *Leliją* ir *Svajūną*.

Lelija man kalbėjo, kad ji asmeniškai paketų *Švyturiui* neperduoda, ji juos perduodanti kažkokiam seneliui, apie kurį nieko nepasakojo.

Lelija savo pavardės nesakė, tik pasakė, kad jos vardas Elžbieta, jai 25 metai, gyvena Daugėliškio valsčiuje, turi tėvą ir dvi seseris, viena sesuo ištekėjusi, bet jos vyras jau miręs.

Paskutinį kartą *Leliją* mačiau prieš 3–4 savaites Ignalinos turguje, kur perdaviau jai paketą *Švyturiui*. *Lelijos* žymės: aukšta, liekna, vaikšto šiek tiek sulinkusi, veidas pailgas, nosis plona, siaura, tiesi, plaukai šviesūs.

Kaip jau sakiau, ryšius su Tigro rinktinės štabu per *Leliją* aš nustačiau 1948 m. pavasarį, iki to laiko, *Lelijos* žodžiais tariant, ryšiai su Tigro rinktine buvo palaikomi per ją ir *Darių*, dirbantį mokytoju Mielagėnų valsčiuje. Jo namuose veikia mokykla, o jis pats dabar esąs Tigro rinktinės štabo narys.

Lokio rinktinei paketai perduodami per ryšininką *Šnekutį*, nuo kurio yra gaunama korespondencija iš rinktinės štabo apygardos štabui. *Šnekutis* palaiko ryšius su *Vyteniu*, o pastarasis – su *Šermukšniu*.

Su *Šnekučiu* mane suvedė Krinickas 1947 m., susitikdavome jo namuose, su juo susitikdavau dažnai, nes *Šnekutis* gyvena maždaug 3 km nuo mano namų. Paketai Lokio rinktinės štabui buvo adresuojami *Žaibui* per *Laisvę* ir *Svajūną*, o paketai iš rinktinės į apygardos štabą – *Miškiniui* per *Šermukšnį* – Vincą Araminą, *Vytenį* – Mečislovą Petkevičių, *Šnekutį*, *Svajūną*.

Apie *Šnekutį* galiu pasakyti, kad tai yra Mizeikis Stasys, 75 m. amž., gyv. Mediniškės k. (?), Saldutiškio vlsč., dirba savo ūkyje, turi žmoną apie 50 m. amž., vaikus Joną (15 m.), Edvardą (11 m.), Antaną (9 m.) ir dukterį Leonorą (17 m.).

P. 43. Apie *Vytenį* man pasakojo Lokio rinktinės vadas *Žaibas*, jis sakė, kad *Vyteniui* maždaug 18 metų, jis dirba Minčios malūne darbininku, o *Šermukšnis* pavarde Šuminas (? – ne Šuminas, o Araminas) yra iš Zarasų apskr., valsčiaus ir kaimo nežinau, jis dirba eiguliu ir yra Lokio rinktinės OS viršininkas.

Ryšys su Klevo kuopa buvo palaikomas tiesiogiai per kuopos vadą Antaną Krinicką-*Romelį*, taip pat per jo ryšininkę *Juditą*, kuriai jis perduodavo paketus apygardos štabui ir iš kurios jis gaudavo paketus iš apygardos štabo. Ji visada perduodavo asmeniškai Krinickui.

Be Krinicko, man žinomi jo ryšininkai *Putinas* ir *Dagilis*, tačiau ryšio su jais aš neturiu, o apie *Juditą* man pasakojo pats Krinickas, kai susipažinome 1947 10.

Apie Krinicko ryšininkus man žinoma:

Judita – Pelanytė Malvina, maždaug 20 m. amž., gyvena Šiškinių kaime, Saldutiškio vlsč., dirba savo ūkyje. Jos bruožai: vidutinio ūgio, liekna, veidas apvalus, nosis nedidelė, tiesi, šviesūs plaukai, graži;

Putinas – Vasiulis Stasys, maždaug 20 m. amž., Stirninės k. gyventojas, dirba žemės ūkyje;

Dagilis – Aškinis iš Krivasalio k., jo niekuomet nesu matęs, todėl daugiau pasakyti nieko negaliu.

Ryšiai su Erškėčio kuopa (Liūto rnkt. – *L. A.*) palaikomi per ryšininkus: Baubinienę, *Šnekutį* ir *Bijūną*, bet aš dažniausiai paketus gaudavau ir perduodavau Baubinienei, o per *Šnekutį* aš palaikiau ryšius su Lokio rinktine, apie ryšininką *Bijūną* aš sužinojau tik iš Krinicko.

Baubinienė, Kuktiškių vlsč. Lign... (*neįskaitoma*) kaimo gyventoja, slapyvardžio neturėjo.

Bijūnas – Grašys Juozas, 24 m. amžiaus, Kuktiškių vlsč. Ryliškių (?) kaimo gyventojas.

Su Baubiniene susitikdavome Utenoje, turguje. Su Baubiniene aš susitikau tik vieną kartą ir daugiau su ja nesusitikau. Paketus iš apygardos štabo *Lapui* (Erškėčio kuop.) perduodavau per Krinicką ir *Šnekutį*, o iš *Lapo* siunčiamus į apygardos štabą gaudavau per *Šnekutį*.

Šalia išvardytų ryšininkų mano brolis Antanas Bulka yra *Sako* užverbuotas kaip *Dainius*, jis palaikė ryšius ir su *Audra*, kuris buvo Lokio rinktinės OS v-kas.

Man taip pat žinoma, kad Babrauskas Anupras, gyv. Tautiškių k., Tauragnų vlsč., yra partizanų ryšininkas slapyvardžiu *Rožė*.

P. 44. Babrauskas vieną kartą atnešė paketą mano broliui nuo *Audros,* ir iš to sprendžiu, kad tai yra ryšininkas *Rožė* (jam tokį slapyvardį davė Krinickas).

Klausimas: Ką jūs žinote apie pogrindžio vadovybę?

Atsakymas: Apie pogrindžio vadus man yra žinoma iš *Laisvės* ir pogrindžio korespondencijos, kurią perskaitydavau:

1. *Žalgiris*, jis ir *Dobilas*, *Algimantas*, *Geležinis Vilkas* – Aukštaitijos partizanų srities vadas. Kada aš buvau užverbuotas *Sako*, jis man kalbėjo, kad *Žalgiris* yra Vytauto apygardos vadas, o 1948 m. žiemą iš *Laisvės* sužinojau, kad *Žalgiris* tapo Aukštaitijos srities vadu, o į sritį įeina dvi apygardos: Vytauto ir Algimanto. *Žalgirio* aš nemačiau, bet turiu jo fotonuotrauką, kurią man atsiuntė 1948 m. sausio

mėnesį Vytauto apygardos vadas *Miškinis*. Aš pirmiausia nežinojau, kas čia, maniau, kad *Miškinis*, tačiau Krinickas man pasakė, kad čia *Žalgiris* ir papasakojo, kad jis esąs smetoninės kariuomenės vyr. leitenantas ir kad Krinickas anksčiau tarnavo jo kuopoje. Krinickas pasakojo, kad *Žalgiris* yra kilęs iš Kavarsko valsčiaus. *Laisvė* man yra pasakojusi, kad *Žalgirio* žmona gyvena Ukmergėje, ji pagal profesiją esanti mokytoja. Fotonuotraukoje *Žalgiris* atrodo maždaug 45 m. amžiaus, nešioja nedidelę barzdelę.

2. *Miškinis* – pavardės nežinau, jis yra Vytauto apygardos vadas. Aš jo nesu matęs, tačiau 1947 m. rudenį *Miškinis* per *Laisvę* asmeniškai man atsiuntė laiškelį, kuriame klausė, kaip aš gyvenu, kaip mūsų krašte elgiasi partizanai. Po to aš per *Laisvę* parašiau keletą laiškų asmeniškai *Miškiniui*, paskutinį nusiunčiau po to, kai buvo nušautas Krinickas. Rašiau, kad Krinicką nušovė 9-iese, tarp kurių buvo: Zaptorius-*Tigras*; *Žaibas*, *Plienas*, *Žiedas,* ir rašiau tai, kad Krinickas buvo nušautas neteisingai.

3. *Saulius* – pavardės ir iš kur nežinau, jis yra apygardos laikraščio „Laisvės šauklys" redaktorius. Girdėjau, kad jis yra kuprotas ir gyvena šalia Trumbatiškio stotelės. Jo aš nesu matęs, ir jis gyvena šalia *Miškinio*.

4. *Krivaitis* – apygardos štabo adjutantas, jo aš nesu matęs, tačiau jis gyvena ten pat, kur ir *Miškinis*.

R. K. p a s t a b a: *Saulius* ir *Krivaitis* yra tas pats asmuo – Bronius Kazickas.

P. 45.

5. *Šiaurys* – Liūto rinktinės vadas, pavardės ir iš kur jis – nežinau.

6. *Lapas* – Erškėčio kuopos, įeinančios į Liūto rinktinę, vadas, veikia Kuktiškių valsčiuje. Pavardės ir iš kur jis – nežinau.

7. *Rokas* – iš korespondencijos, kuri siunčiama jam, nustačiau, kad jis yra apygardos žvalgybos skyriaus viršininkas arba apygardos organizacinio skyriaus viršininkas. Jis yra kažkur šalia Baltarusijos, praeityje buvęs smetoninės Lietuvos kariuomenės jaunesnysis leitenantas.

Klausimas: Kas jums žinoma apie nacionalistinio pogrindžio centrus?

Atsakymas: *Laisvės* namuose gyvena Deveikytė Veronika, 22 m. amžiaus, iš Kemešio kaimo, Saldutiškio vlsč. Ji vokiečių laikais Saldutiškyje dirbo valsčiaus buhaltere. Jos giminaičiai gyveno Kemešyje, kur jie dabar – nežinau, o ji pati slapstosi. Kieno vardu išsiėmusi dokumentus – nežinau. Jos požymiai: vidutinio ūgio, liekna, veidas pailgas, išbalęs, nosis tiesi, nosies galiukas aštrus, šviesiaplaukė.

Laisvė apie Deveikytę pasakojo, kad ji palaiko ryšį su *Žalgiriu*, jos slapyvardis esantis *Ramunėlė*. Ji ryšio reikalais vyko į Vilnių susisiekti su centru. Apie tai, kad ji vyko ryšio reikalais į Vilnių, aš girdėjau iš jos pačios, kai ji tai pasakojo *Laisvei* jos namuose.

Vilniuje ji turėjo ryšius su kažkokiu profesoriumi Markuliu-*Ereliu*, bet 1947 m. rudenį ryšys su Vilniumi nutrauktas.

Klausimas: Ką jūs galite pasakyti apie Lokio rinktinės vadą?

Atsakymas: Lokio rinktinės vadas yra *Žaibas*, bet anksčiau jis vadinosi *Drugiu*, iš kur jis ir pavardės nežinau. Aš du kartus susitikau su jo ryšininku Ivanausku, slapy-

vardžiu *Bėgūnas*, gyvenančiu Kaboriškės k., Tauragnų vlsč., kuris 1948 m. gegužės mėnesį ištremtas už Lietuvos ribų.

Žaibo išvaizda: vidutinio ūgio, liesas, veidas apvalus, nosis riesta, plaukai šviesūs, sušukuoti atgal.

P. 46. Klausimas: Kur yra štabo ir rinktinių ir partizanų grupių bunkeriai?

Atsakymas: bunkerių vietų aš nežinau ir tik numanau, kad *Miškinis* gyvena netoli nuo Trumbatiškio stotelės. Aš tokią išvadą darau todėl, kad ryšininkė *Bedalė*, gyvenanti tose apylinkėse, niekur neišvažiuoja, o *Laisvė* irgi vyksta į tas apylinkes.

Klausimas: Kas iš jūsų minėtų ryšininkų žino apie apygardos štabo ir jūsų minėtų partizanų grupių ir rinktinių bunkerius?

Atsakymas: Apie bunkerius gali žinoti *Laisvė*, *Bedalė* ir *Ramunėlė*.

Apie Lokio rinktinės štabavietę gali žinoti ryšininkas *Šermukšnis*, tačiau *Žaibas* mažai bunkeriuose gyvena, daugiausiai keičia buvimo vietą.

(Bulka)

Protokolas, perskaitytas man per vertėją, surašytas pagal mano žodžius teisingai.

Vertė: (Stokas)
Tardė: (Carenko)
(Buškov)
(Lopatkin)

R. K. p a s t a b a: vadinamieji „kovotojai“ *Matrosas*, *Serbentas*, *Gegutė*, *Šalna*, *Šalyj* – MGB agentai smogikai.

MGB agentai, informatoriai:
Ragauskas – MGB agentas,
Margis – MGB informatorius,
Matrosas-Janušaitis Jonas – MGB ag. smogikas,
Serbentas-Monstis Pranas – MGB ag. smogikas,
Gegutė – ag. smogikas,
Šalna-Chainauskas Antanas (Lopačinskas) – MGB ag. smogikas,
Šalyj-Šaltis Alfonsas – ag. smogikas,
Kirvis-Ostin Rudolf – ag. smogikas (vokietis iš Bavarijos, Kleino miesto).

Partizanai ir jų ryšininkai:
Erškėtis-Kaladinskas Kazys,
Audra-Steponas Grumbinas (1948 03 01–19 – Lokio rnkt. vadas, suimtas 1948 03 19),
Laisvė (*Jurginė*)-Petrėnienė Veronika,
Algimantas-Kimštas Jonas (3-ios Vytauto apyg. vadas),
Lapas-Deveikis Jonas,
Bedalė-Lauciūtė Genė,
Lelija-Kaukėnaitė Elžbieta,
Miškinis-Kaulinis Vincas,
Švyturys-Basys Leonardas,
Rokas-Žaliaduonis Vincas,

Svajūnas (*Skrajūnas*, *Laimutis*, *Tauras*)-Bulka Juozas,
Darius-(Vaičiukėnas ar Vaičiukas Bronius?), Mielagėnų vlsč. mokytojas,
Šnekutis-Mizeikis Stasys,
Šermukšnis-Araminas Vincas,
Vytenis-Mečys Petkevičius iš Minčiakumpio (suimtas 1949 09 28),
Žaibas-Račinskas Pranas,
Plienas-Zabulionis Antanas,
Žiedas-Daškevičiūtė Stasė,
Saulius arba *Krivaitis*-Kazickas Bronius,
Ramunėlė-Deveikytė Veronika,
Šiaurys-Morkūnas Jonas,
Liūtas-Zarys – Zarinskas Julius, Erškėčio kuopos partizanas iš Pašaminės k., legalizavosi 1946 m.

R. K. p a s t a b a. laikraštyje „Mūsų Ignalina“ 2008 m. gegužės 30 d. buvo publikuotas Jono Baltakio straipsnis „Baltarusijos valdžia nuo kruvinojo kunigo galvos neleidžia nukristi nė plaukelio“. Einant toliau MGB organų sudarytos Juozo Bulkos bylos pėdsakais, manau, būtų tikslinga ir čia pateikti iš šio straipsnio kai kurias ištraukas, be to, jau ir pats gyvenimas sudėliojo beveik visus to laikmečio taškus šioje byloje.

Remiantis turima informacija, gauta iš KGB archyvų, ne visi straipsnyje minimi faktai apie kunigą Juozą Bulką atitinka tikrovę. Tai turėtų labai objektyviai, be jokio šališkumo įvertinti Lietuvos teisiniai organai. Tuo labiau, kad nuo minimų įvykių praėjo jau daugiau kaip pusė amžiaus, likę mažai arba jau visai nelikę gyvų to laikmečio liudininkų, o remtis vien tik KGB archyvuose esančia medžiaga – labai nepatikima ir pavojinga. Aišku tik viena, kad J. Bulka – kaltas, kadangi ginasi ir išsisukinėja, atseit jis nebuvęs čekistų užverbuotas, nors KGB archyvai ir buvę kai kurie jo bendražygiai kalba visai ką kita. Aš manau, kad gerb. J. Baltakis neįsižeis, jei mes su gerb. Laimono Abariaus pagalba kai kuriuos netikslumus jo straipsnyje ir pakoreguosime.

...Ignalinos prokuratūroje dar 2002 m. iškelta baudžiamoji byla pagal BK 99 str. (Lietuvos gyventojų genocidas). Dabar ši byla Nr. 59-2-0001-07 jau išaugo iki keturių tomų. J. Bulkai pagal minėtą straipsnį už akių pareikšti įtarimai dėl vienuolikos nusikalstamos veiklos epizodų. Iš surinktos medžiagos matyti, kad įtariamasis kaltas mažiausiai dėl 56 žmonių žūties (Lietuvos partizanų, jų ryšininkų ir civilių žmonių) – juos su bendrais nušovė pats arba išdavė ir jie vėliau buvo sušaudyti emgėbistų.

Juozas Bulka, Vinco, gimė 1927 m. gruodžio 25 d. Utenos r., Ripaičių k. vidutinių valstiečių šeimoje. Į ginkluotą antisovietinį pogrindį įsitraukė 1944 m. Dirbo laiškininku Kirdeikių pašte, buvo partizanų ryšininkas, vėliau ėjo Vytauto partizanų apygardos štabo įgaliotinio ryšiams pareigas, turėjo *Skrajūno* slapyvardį. 1951 m. buvo suimtas ir užverbuotas. Agentūrinis slapyvardis *Bimba*. Jis buvo priskirtas LSSR MGB 2N valdybos 1-ojo skyriaus, 1-ojo poskyrio viršininko vyr. leitenanto V. Dambrausko pavaduotojui. Emgėbistai *Bimbą* laikė vienu uoliausių ir perspektyviausių vidaus agentų. J. Bulkai asmeniškai talkinant, iki 1953 m. gegužės vidurio buvo suimta ir sunaikinta (kaip matyti iš ikiteisminio tyrimo medžiagos) 56 partizanai ir jų pagalbininkai.

Jo išdavysčių pradžia buvo Labanoro girioje, kur J. Bulkos dėka žuvo daug partizanų, jų vadų, taip pat ir jo brolis Antanas.

Su MGB bendradarbiavo iki 1961 m. Po 1953 m. J. Bulka Vilniuje gavo butą. Dirbo Raudonojo Kryžiaus draugijoje (ar bendradarbiavo), 1974–1982 m. – Vilniaus elektros skaitiklių gamykloje.

1988 m. Lietuvoje prasidėjus Atgimimui, J. Bulka pasitraukė į Lenkiją, kur, būdamas jau septynių dešimčių, buvo įšventintas kunigu. Neaišku, ar Lenkijos bažnytinė valdžia ką nors žinojo apie kruvinas J. Bulkos rankas, tačiau jo Lenkijoje kunigauti nepaliko, išsiuntė į Baltarusiją. Buvęs sovietų agentas smogikas, kuriam inkriminuojamas 56 žmonių sunaikinimas, jau 17 metų ramiai darbuojasi Mosaro miestelyje, yra Šv. Anos katalikų bažnyčios prelatas. Dar daugiau – 2005 m. jis apdovanotas Baltarusijos ordinu „Už dvasinį atgimimą". Apie jį iki šiol daug rašo baltarusių laikraščiai, rodo televizijos kaip apie itin veiklų ir pavyzdingą dvasininką, labai gražiai besitvarkantį miestelyje, ten organizavusį blaivybės judėjimą, pastačiusį pirmąjį Baltarusijoje paminklą popiežiui Jonui Pauliui II. Mosaro šv. Anos bažnyčios lankymas įtrauktas į daugelį turistinių maršrutų. Gal čia atgaila už kruviną praeitį?

Viską neigia. ...Su Lietuvos žiniasklaida kng. *Bimba* bendrauti vengia. Su juo tik kartą pavyko telefonu pasikalbėti Lietuvos TV žurnalistams. J. Bulka neigė buvęs agentu, neigė dalyvavęs MGB operacijose, nors prasitarė, kad su sovietiniu saugumu ryšys buvęs. Tvirtino nieko neišdavęs, juolab nenužudęs, o partizanai neva pasigerdavo ir patys emgėbistams į rankas pakliūdavę. Tačiau buvę jo šeimininkai – sovietiniai saugumiečiai – apie J. Bulką savo archyvuose paliko kitokių žinių.

Ilgas kruvinų darbų sąrašas. Ikiteisminio tyrimo metu nustatyta 11 nusikalstamos veiklos epizodų.

1951 m. kovo 19 d. Labanoro girioje, Pagaigalės k., *Bimba* organizavo susitikimą su Vytauto apygardos štabo nariu Vytautu Pakštu-*Vaidotu*, Jurgiu Trinkūnu-*Dagiu*, Natalija Deveikyte-*Vaidilute* ir Stase Daškevičiūte-*Žiedu*. J. Bulka su savo bendrais atėjusius į susitikimą minėtus partizanus sušaudė.

1951 m. kovo 22 d. Labanoro girioje, Lygialaukių k., išdavė grupę Lokio rinktinės partizanų – Juozą Stanėną-*Lizdeiką*, Vytautą Ryliškį-*Bitiną*, Antaną Snieganą-*Viršaitį*, Balį Šimkūną-*Papartį*, Juozą Kuliešių-*Balandį*, Jurgį Sukarevičių-*Deimantą*, Albiną Rusteiką-*Viesulą*, Juozą Klevą-*Aidą*, Algirdą Zitikį-*Dobilą*, Liudą Kepalą-*Trimitą*, partizaną *Narsutį*, kurie visi buvo sunaikinti. Taip pat Lygialaukiuose buvo suimti Alfonsas Mačiulis-*Kariūnas* ir partizanų ryšininkė Elena Paškevičiūtė. Ši buvo sušaudyta, o A. Mačiulis užverbuotas ir tapo MGB agentu smogiku.

R. K. p a s t a b a: **Alfonsas Mačiulis-*Kariūnas*, *Majoras*** – kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 6, p. 531, 532, 533, 688. Iš LYA (KGB) byla 20/124, ap. 3, b. 1499. P. 280: nušautų 12, suimti gyvi: Alfonsas Mačiulis, s. Jono-*Kariūnas*, g. 1929 m. Ripaičių k., ir Elena Daškevičiūtė (kitur Paškevičiūtė – *R. K.*), d. Margaritos-*Daugvilaitė* (kitur – *Daudvilaitė* – *R. K.*).

1951 m. kovo mėn. Utenos r. miške J. Bulka su kitais agentais smogikais suėmė partizanus Albertą Rukšėną-*Dėdę*, Antaną Ryliškį-*Šarūną*, Kazį Rolką-*Meldą*, Martyną Bagočiūną, Bronių Judicką, Genę Rašimienę, kuriuos vėliau nužudė.

R. K. p a s t a b a: B. Juodzevičiaus sudarytoje knygoje „Laisvės kaina“, p. 190: **Judickas Bronius, Antano**, g. 1925 m. Vaitkūnų k., Leliūnų vlsč. Mokytojas. Suimtas 1951 02 27 ir kalintas Karagandos sr. lageriuose iki 1955 06 22; **p**. 229: **Rašimienė Genė, Kazio**, g. 1923 m., gyv. Vyžuonose. Partizanų ryšininkė. 1951 03 03 suimta ir kalinta Vorkutoje iki 1955 01 22; p. 231: **Rukšėnas Albertas, Antanas-*Liepa***, g. 1922 m., gyv. Paūkojės k., Linkmenų vlsč. Partizanų rezervo OS apylinkės viršininkas. 1951 03 10 suimtas (tai gali būti tas pats Albertas Rukšėnas, nes kito panašaus iš partizanų tame krašte nebuvo – *R. K.*); p. 230: **Ryliškis Antanas-*Šarūnas***, g. 1918 m., gyv. Plaučiškių k., Saldutiškio vlsč. Partizanų rezervo OS viršininkas. Suimtas 1951 03 09, nuteistas 25 m. ir kalintas Intos lageriuose iki 1957 10 19. Mirė 1979 m.; p. 231: **Rolka Kazys-*Meldas***, g. 1912 m., gyv. Ripaičių k., Saldutiškio vlsč. Partizanų rėmėjas ir ryšininkas. 1951 07 28 nuteistas 25 m. lagerių.

1951 m. balandžio 5 d. Anykščių r., Aknystėlių k. gyventojo Antano Tumo sodyboje įrengtame bunkeryje Bulka nušovė Vytauto apygardos Liūto rinktinės vadą Antaną Lapėną-*Pempę* ir partizaną Joną Tylą-*Vaišvilą*.

R. K. p a s t a b a: B. Juodzevičiaus sudarytoje knygoje „Laisvės kaina“, p. 110: **Lapienis Antanas-*Pimpis*, *Demonas*, *Demaskas*** (tas pats A. Lapėnas – *R. K.*), g. 1912 m. Galvydžių k., Svėdasų vlsč. 1950–1951 m. buvo Vytauto apyg. Liūto rnkt. vadas. **MGB agentai *Vincas*** (MGB ag. J. Bulkos antrasis slapyvardis – *R. K.*) **ir *Marijona*** nurodė A. Lapienio slapstymosi vietą. A. Lapienis žuvo 1951 04 06 Aknystėlių k., Antano Tumo sodyboje. Kartu žuvo Jonas Tyla ir Teofilis Limba.

1951 m. balandžio 10 d. J. Bulka išdavė partizanų buvimo vietą Utenos r., Strazdų k., Juozo Čibiro sodyboje. Jau mirusio partizano Vaclovo Mikalaičiuko-*Sakalo* tvirtinimu, *Bimba* į Strazdus ir sukvietė partizanus. Kariuomenės apsuptoje sodyboje žuvo Lokio rinktinės kovotojai: Balys Vaičėnas-*Liubartas*, Vladas Juozapavičius-*Šarūnas*, Edvardas Garnelis-*Čigonas*, Juozas Sideravičius-*Sakalas*, Vytautas Dručkus-*Šernas*, Jeronimas Bulka-*Titnagas*, *Leopardas*, Jonas Čičelis-*Džiugas*, sodybos šeimininkas Juozas Čibiras, jo nėščia žmona Paulina, motina Marcelė Čibirienė, žmonos motina Teofilė Tijūnėlienė...

R. K. p a s t a b a: esminė klaida – partizanas **Jonas Čičelis**, kaip žinoma iš kitų šaltinių, turėjo slapyvardžius ***Leopardas***, ***Kęstutis***, ***Tėvas***. Knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ d. 6, p. 883 Lionės Valiukonienės-Čibiraitės prisiminimuose tikslai nurodytos žuvusių partizanų pavardės, slapyvardžiai ir skaičius. Žuvo 7 partizanai ir 4 Čibirų šeimos nariai. Tada iššaudė partizanus ne kariuomenė, bet Juozo Bulkos atvesti Vilniaus sr. 2N valdybos SG smogikai. Kariuomenė tik imitavo mūšį.

1951 m. balandžio 13 d. J. Bulka į susitikimą Utenos r., Sėlos k. klojime iškvietė partizanus Joną Juodką-*Vėžį*, Kazį Gaidelį-*Trimitą* bei Julių Gaidamavičių-*Viesulą* ir juos sušaudė.

1951 m. spalio 6 d. Švenčionių r. miške J. Bulka su kitais smogikais nužudė partizanų būrio vadą Zigmą Sinių-*Šermukšnį* ir suėmė jo pavaduotoją Juozą Guigą-*Lakūną*, kuris vėliau buvo sušaudytas...

1951 m. spalio 27 d. J. Bulka į MGB įrengtą bunkerį Utenos r. miške pakvietė atvykti Vytauto apygardos partizanų vadą Bronių Kalytį-*Siaubą*. Bunkeryje, kuriame buvo daugiau partizanų, buvo paslėpta mina. Ji susprogdinta, kai J. Bulka, pasakęs, jog eina atnešti maisto, iš bunkerio pasišalino. Dalis partizanų žuvo bun-

keryje per sprogimą, vienas – Vytautas Ramanauskas-*Žilvinas* – nukautas bėgant, partizanas Stasys Petravičius-*Klajūnas* suimtas...

1951 m. lapkričio 17 d. nenustatytoje vietoje J. Bulka su kitais smogikais įviliojo į spąstus ir suėmė Tigro rinktinės vadą Alfonsą Radzevičių-*Tarzaną*, o jį lydėjusį Algirdą Aleškevičių-*Lubiną* nušovė...

1952 m. birželio 17–18 d. Ignalinos r. miške su kitais agentais smogikais suėmė Tigro rinktinės štabo žvalgybos viršininką Kazį Bukauską-*Seklį*, būrio vadą Vytautą Galatiltį-*Mikasiuką* ir Zenoną Cicėną-*Makulį*. Visus nušovė (?).

1952 m. liepos 6 d. Ignalinos r. miške suėmė partizaną Joną Oškinį-*Dysnaitį* (slapyvardžiai – *Dysnaitis*, *Bolševikas* – *R. K.*), kuris buvo nuteistas ir 1953 m. sausio 12 d. sušaudytas.

Čia tik tie epizodai, dėl kurių ikiteisminio tyrimo metu buvo surinkta pakankamai J. Bulkos kaltės įrodymų. Kruvinų *Bimbos* – kng. J. Bulkos – darbelių yra kur kas daugiau. Jis buvusius kovos draugus išduodavo ir veikė kartu su kitais buvusiais partizanais, kurie pakliuvę į MGB rankas, taip pat tapo sovietų agentais smogikais. Tai Feliksas Srėbalius, Juozas Miežis, Markizas Bulatovas, Pranas Preikšaitis, Stasys Petravičius ir kiti išdavikai.

NKVD NAUDOTI METODAI

Iš VACLOVO MIKALAIČIUKO-*SAKALO prisiminimų*

Užrašė Kęstutis Čeponis
1993 m.

Mano motina ir sesuo Mikalaičiukaitė Anelė (Zarinskienė) buvo išvežtos į Sibirą – Permės sritį, Jurlinskij r., Petrakovskij selsoviet, l945 m. liepos 17 d. 1946 m. iš tremties pabėgo.

1948 m. vėl buvo sugautos. Motiną grąžino į tą pačią vietą, o seserį nuteisė trejiems metams lagerio, bet visų trejų metų lageryje neatbuvo, tik dvejus su puse metų, nes buvo amnestuota. Iš lagerio paleido 1957 m. Kai grįžo į Lietuvą, tėviškėje, savo namuose, neleido apsigyventi, nes namai jau buvo užimti: įsitaisė kolūkio kontora, apylinkės taryba ir paštas. Tai jos apsigyveno Kaune, pas mano sesers dukrą. Motina mirė 1973 10 12.

Kai aš grįžau iš lagerio, 1968 m. kovo 13 d., buvau nuvažiavęs pas jas. Motina papasakojo, kaip ją suėmė. Ji buvo laikinai apsistojusi pas savo gimines prie Saldutiškio. Greičiausiai buvo išduota. NKVD ir skrebai ją areštavo. Tuojau pradėjo tardyti apie mane, kur aš esu, tai ji pasakė: „Kai mane areštavo 1944 m. liepos 14 d., nuo to laiko aš jo nemačiau ir niekada nesusitikau“. Tuo tardymas ir baigėsi.

Ją varė skrebai ir rusų garnizono kareiviai. Kur ją varė, ir pati nežinojo. Netoli Saldutiškio jau prasideda Labanoro miškai. Pasukus į mišką, staiga netikėtai užpuolė „partizanai“. Jai liepė gulti ir nesidairyti. Šaudė labai smarkiai. Pagaliau šaudymas nutilo, o ji guli ir nejuda. Čia pat ją pakėlė jau kiti, tie, kurie užpuolė.

Būrys didelis, kovotojai lietuviškom karinėm uniformom. Ji žiūri ir netiki savo akimis. Kas čia įvyko? Tie, kurie ją varėsi, rusų kareiviai, visi guli negyvi, kruvini, o tariamieji užpuolikai „partizanai“ jai ir sako: „Džiaukis, kad likai gyva, mes tave išvadavom“. Jie motiną pasiėmė į savo globą ir nusivedė jau ne keliu, bet į mišką. Kiek paėjus mišku, sustoja, jai užriša akis, dar paeina, įveda į bunkerį, atriša akis, motina žiūri ir mato: ant sienų šventųjų paveikslai, Lietuvos herbas Vytis kabo. Tuojau pradėjo klausinėti apie mane, kur aš esu, gal buvo susitikusi, sako, mes jį gerai pažįstam, ne vieną kartą jį buvom sutikę, gal galėtum padėti su juo susitikti. Bet ji jiems atsakė neigiamai, nuo to laiko, kai ją areštavo, 1944 m. liepos 14 d., manęs niekur nebuvo sutikusi ir nežino, kur aš esu. Tuo viskas ir baigėsi, bet prigrasino sakydami, kad jie paleidžia, tik niekam nepasakok, ką matei ir ką girdėjai. Bet ji jau suprato, kad šis „spektaklis“ čekistų jai buvo suruoštas.

Ir vėl jai bunkeryje užrišo akis, išvedė iš bunkerio... Ar toli ją vedė užrištom akim, negalėjo pasakyti, bet vedė jau ne į tą pusę iš kur atsivedė – į priešingą.

Paėjus šimtą ar daugiau metrų užrištomis akimis – vėl tas pats scenarijus. Užpuola jau rusų kariuomenė, ir vėl griežtas įsakymas gulti ant žemės ir nesidairyti. Šaudymas. Šaudymas nutyla. Pakelia ją nuo žemės jau rusų kareiviai. Vėl tas pats – visi „partizanai“ guli ant žemės negyvi, kruvini...

Tai va, toks buvo čekistų surežisuotas „spektaklis“ mano senutei motinai, vadovaujamas MGB majoro Sokolovo.

Kad pakenktų partizaniniam judėjimui, jie žudė, plėšė, terorizavo žmones. Jie padarė daug žalos partizaniniam judėjimui Lietuvoje. Dar 1952 m. antroje liepos pusėje to paties majoro Sokolovo vadovaujamos provokatorių grupės buvo pakartotas panašus nedidelis „spektakliukas“ mano žmonos tėviškėje.

Utenos apskr., Tauragnų vlsč., Daunorių kaime gyveno Augustinas Stundžia. Jų vienkiemis buvo Daunorių miške, važiuojant nuo Tauragnų link Vaišnoriškės. Dabar tenai niekas negyvena, žmonės trobesius persikėlė į Ignaliną. Tarybiniais metais miškų ūkis apsodino pušelėmis, dirbamos žemės nėra nė lopinėlio...

Kaimuose vakarinė ruoša prasideda prieš saulėlydį: kas su gyvuliais, kas ruošia vakarienę. Vieškelis Tauragnai – Vaišniūnai ėjo ne per toliausiai nuo Stundžios namų. Kieme buvę namiškiai išgirdo mašinos ūžimą. Ūžesys greit nutilo, pagalvojo – greičiausiai rusai išlaipino garnizono kareivius, bet netrukus pamatė, kad iš miško keliuku vorele ateina uniformuoti, ginkluoti kareiviai. Kai priėjo prie namų, pamatė, kad ne rusai, apsirengę lietuviškais kariškais drabužiais, ginklai įvairūs, priėję pasisveikino, pradėjo juokauti, nors elgesys visai skirtingas, net nepanašus į partizanų. Tuoj pat šeimininkės paprašė, kad suruoštų vakarienę, bet šeimininkė jiems tiesiai pasakė: „Kai pas mus skrebai apsilanko, tai neprašo, patys šeimininkauja po spintas, po stalčius, patys ir pasiima. Labai gaila, kad ir jus išmetė desantu ir neaprūpino vakariene“.

Jie suprato, kad išsišifravo, jų naudai niekas neišdegs ir visi net neatsisveikinę ir nieko nepasakę pasišalino ta pačia kryptimi, iš kur buvo atėję, apie 15 vyrų. Visi kalbėjo lietuviškai, bet tos kalbos juos pačius ir išdavė, o rusų garnizono siautėjimai tęsėsi...

Pasakoja ADELĖ DŪDĖNAITĖ

Užrašė L. Abarius
Vilniuje 1999 11 29

Gimiau 1922 m. Trinkuškių kaime, Degučių vlsč., Zarasų apskr. Šeimoje mes buvome penki vaikai – dvi seserys ir trys broliai: Petras, Jonas ir Jurgis.

Gyvenome pasiturimai, tėvai turėjo 35 ha žemės. Kai 1940 m. užėjo bolševikai, tai tą mūsų žemę „apkarpė". Iš mūsų atėmė 5 ha ir iš Miškinio Jono tiek pat, kaime tiktai iš dviejų ūkininkų. Paskui tą atimtąją siūlė kuturiems mažažemiams: „Imkit!", bet mūsų kaimo žmonės buvo labai vieningi ir niekas neėmė. Gal būtų palivarkiniai rusai ir paėmę, bet jiems niekas nesiūlė – buvo per toli.

1941 m. pavasarį bolševikai uždėjo tokias dideles pyliavas, kad reikėjo iš namų Utenon išvežt visus grūdus. Išvežė ir Jonas Miškinis.

Prie mažesnių ūkių mažiau ir kabinėjosi, o kurių jau žemės daugiau – kabinosi labiau. Jei kas, tuoj daro susirinkimą ir vis pas mus. Tuos susirinkimus organizuodavo nevietiniai, pas mus nė vieno komunisto kaime nebuvo.

Dar prieš vokiečių užėjimą atėjo mano brolis Jonas su mokytoju Pūsliu iš Skeldų kaimo, tas atvažiavo su dviračiu. Atvežė man medžiagos ir paprašė, kad pasiūčiau trispalvę vėliavą: „Pasiūk tu mum vėliavą, mum labai reikia tos vėliavos..." Jie paliko medžiagą ir aš ją pasiuvau.

Jonas sako, kad jam reikia Vajasiškin, o Pūslys išvažiavo į namus. Jie kažką jau ruošė, bet man nieko nesakė. Šitaip man besikrapštant, tėvelis išėjo, likome abidvi su mama.

Gyvenom ant kalno, viskas aplink gerai matyti, ir pamačiau ateinant virtinę milicininkų – mes jau tada juos vadinom skrebais. Na, jau neramu mums, galvojam, kad gal praeis, bet ne – matome, kad pas mus suka. Tada aš visus medžiagos gabaliukus surinkau, kišenėn susikišau, o mama pasiėmė tą vėliavą ir išėjo.

Mama iš namų išėjo, sakau, eisiu ir aš, norėjau per kitas duris išbėgt, bet man pastojo kelią: kur tu bėgsi? Tada aš rūsin, bet mane iš ten irgi iškrapštė ir liepė visur po namus juos vedžiot. Patys iš paskos, o mane pirmą stumia. Nieko neklausinėja, tiktai varinėja po namus ir ant aukšto lipa, ir visur kitur... Apėjo gryčios vidų, išėjo laukan, tarp savęs pasitarė ir grįžo atgal. Sutinka mano brolį Joną iš Vajasiškio grįžtantį ir sako jam: „Va, mes Dūdėno ieškom – Dūdėnas ateina!" Pasirodo, brolio nueita Vajasiškin (3 km), nueita mokyklon, o tenai sienos leninais, stalinais nukabintos. Jisai šituos portretus nuo sienų nukabino ir sargei (buvo tokia pagyvenus moteris Laurėnienė) – lazda ir ją per šituos paveikslus ėmė varinėt. Aiškus dalykas, kad suplėšė.

Pašte sėdėjo budintis, Laurėnienė jam pranešė, tai iš Degučių tuoj pat prisistatė šitie skrebai Jono suimt.

Tuoj brolį – su savim ir vedasi, o brolio jau buvo sutarta su Pūsliu vakare šitą mano pasiūtą vėliavą iškabint. Apstojo iš visų pusių ir varosi Vajasiškin. Kai tik priėjo paskutinį mūsų kaimo namą (ten vienoj pusėje vienkiemis stovi, o kitoj pusėj kelio svirnas ir eglutės tokios augo). Jonas eina sau ramiai, kaip niekur nieko, ir kaip tiktai prie tų eglučių priėjo – taip ir nėrė į jas. Jam vietos savos, visa žinoma, dar upelis tekėjo – perbėgo tą upelį, apsidraskė truputį ir nubėgo Čepeliškių kaiman pas draugą. Šitie, kol susigaudė – nebepavysi Jono. Aš tik išgirdau šaudymą,

jau galvoju, kad Joną nušovė... Bet nieko, sveikas ir gyvas parėjo, tik truputį apdraskytas. Dabar jau nebepasirodysi viešumoje – reikia slapstytis.

Tada Jonas nuvažiavo Tolimėnų kaiman pas svainį mokytoją ir tenai gyveno, iki vokiečiai užėjo.

Kai užėjo antrą kartą sovietai, tai tada jau slapstės visi broliai. Pasakysiu atvirai, mūsų kaimas buvo labai vieningas ir patriotiškas. Iš pradžių nė vienas rusų kariuomenėn nėjo, po 2–3 iš šeimos slapstėsi. Mūsų irgi visi broliai: Jurgis ir Jonas išėjo miškan, o Petras – vyresnysis (g. 1908 m., jo šaukimas į armiją nebelietė) laikėsi apie namus, bet valdžiai po akim nesimaišė.

Išėjo slapstytis ir Daubarai. Mano brolis Petras su pusbroliu Vaclovu Daubaru miegojo klojime, o kariuomenė atėjusi apsupo, juos iš klojimo paėmė, suklastojo dokumentus ir išsiuntė frontan. Tada dar paėmė Praną Maniušį. Jam irgi nereikėjo kariuomenėn, bet slapstėsi jo sūnus. Visus nusivarė į Degučius, pusbrolį išvežė tiesiai frontan, o brolį dar nuvežė Zarasų kalėjiman. Ten suklastojo dokumentus ir išsiuntė kariuomenėn. Maniušį nužudė pačiuose Degučiuose, jo net į Zarasus nebenuvarė. Giminėms teisybės ilgai nesakė, vaidino, kad gyvas, ir siuntinius iš giminių priiminėjo...

Mūsų kaime dar gyveno Juodvalkiai. Iš jų šeimos žuvo trys: tėvas Kazimieras Juodvalkis ir du sūnūs Adolfas ir Edvardas. Sūnūs pirmais metais, kai slapstėsi, laikėsi apie Paberžę. Tada jie ėjo Paberžės kaimu (ar miškeliu prie kaimo) ir stribai pastebėjo. Pradėjo šaudyt, Adolfą nušovė, o Edvardas pabėgo.

Stribai ir enkavedistai labai siautėjo mūsų krašte. Būdavo, ateina, per naktis sėdi pas mus – dviejų iš šeimos nėra, tai vis galvoja, kad bent vienas ateis. Kartą šitaip sėdi, jau vakaras vėlus, tėvelis, mama miegot nuėjo, o aš – ant pečiaus. Brolis Petras jau buvo iš kariuomenės grįžęs, bet jisai mažai valdžiai po akim maišėsi, vis pas kaimynus eidavo miegot. Šitaip ligi pirmos nakties nieko nesulaukė, sako man: „Renkis...“

Išsivarė. Praeinant Drobų kaimą buvo tokia bala (šlapia pieva), o ruduo jau buvo vėlus. Ten buvo arkliai pririšti ir beeinant jie, matyt, sujudėjo. Tai tie skrebai pagalvojo, kad partizanai ir sugriuvo tan purvan. Aš tiktai viena likau stovėti. Paskui jau pamatė, kad nieko nėra, tai mane nusivarė Daneikių kaiman pas rusus, o iš ten – į Degučius.

Visi, kurie buvo įtariami ryšiais su partizanais, buvo sodinami Degučių rūsin. Kai kuriuos paleisdavo po 2–3 savaičių, o kitus veždavo į Zarasus.

Mane iš pradžių laikė tame Degučių rūsy. Dar ir dabar tebestovi tas mūrinis namukas: viršuje gyveno kažkoks viršininkas, apačioje tardydavo ir laikydavo suimtuosius, o dar žemiau buvo rūsys. Mane laikė tame rūsy vieną.

Prisimenu, jau buvo pašalę, mokykloje vyko kažkokia šventė. Girdžiu, žmonės dainuoja, iš mokyklos eina. Užsitęsė ligi vėlumos, šitaip jau po vidurnakčio dar girdisi alasas. Aš nemiegu – kampe ant šiaudų sėdžiu, šalta – langelis be stiklo, pašalę, o palei langelį skrebas vaikščioja. Apie pirmą valandą nakties išgirdau rakinant duris. Įleido mano rūsin kažkokį vyrą ir tas iškart puolė prie manęs, ėmė verst mane ant žemės ir rūbus plėšt. Aš pradėjau rėkt, rėkiau labai garsiai, kad aplink visi girdėtų. Tada sargybinis, matyt, pabūgo, kad žmonės išgirs, atidarė duris ir tą žmogų išvedė. Paskui, kai tas vyras išėjo, tai kokiais tiktai žodžiais manęs neiškeikė.

Po tokio streso jau negalėjau užmigti. Koks gali būti miegas? Netrukus vėl išgirdau rakinant duris. Man taip šiurpuliai ir nubėgo per kūną, bet ne – kviečia tardymui. Buvo apie ketvirta valanda nakties.

Tuo metu iš Zarasų buvo atvažiavęs tardytojas, jau žmogelis nebejaunas, o Degučių MVD viršininkas Rožkovas manęs ir klausia: „Kaip ten tau?“ Pasakiau, kad gerai, bet ar jo duotas toks įsakymas vyrus leisti moterų kameron? Jisai taip pasimetė, aš jam viską papasakojau, tada jis ėmė mane raminti: „Nieko, nieko, aš viską sutvarkysiu“, – matyt, išsigando, kad nepasakyčiau tardytojui.

Iš tikrųjų daugiau prie manęs niekas nelindo. Vyrai paskui manęs klausė: „Ką ten tau darė, kad taip baisiai rėkei?“ Jie galvojo, kad man kažin ką daro, bet tasai manęs neapgalėjo...

Netrukus atvarė į Degučius ir tėvelius, o mane išvežė Zarasų kalėjiman. Kalėjimas – keturių aukštų, manęs tenai jau nemušė, bet vyrus tai net labai mušdavo. Naktimis (visuomet vidurnaktį) girdėdavosi, kaip metaliniais laiptais tampo už kojų žemyn po tardymo žmones...

Kameroje mes buvome apie 10 moterų, prisimenu, buvo mūsų kaimynė Liucija Damauskienė. Jos sūnus slapstėsi, o ji įkliuvo bevežant rūbus. Vežė rūbus, sustabdė skrebai: „Kam veži?“ Jinai paaiškino, kad veža mažažemiams už poterius (buvo pas mus kaime du mažažemiai, bet žmonės geri, tas pats Juodvalkis – jo sūnus slapstėsi). Nepatikėjo, atvežė į Degučius, o paskui į Zarasus. Dar buvo Ščirbinskaitė iš Degučių ir, pamenu, dvi iš Salako. Man sakė, kad jos šnipės, tai tokių vengiau.

Po kurio laiko išleido Damauskienę, o prieš pačias Kalėdas – ir mane. Su mano paleidimu buvo šitaip: kartu buvo kalėjime ir mano svainis Vincas Kuzma iš Kraštų kaimo, jam irgi buvo kaltinimas pareikštas. Tardytojas Žuravliovas kažkaip vis užsimena, kad galima būtų ir jį paleisti – duoda suprast, kad reikia kyšio.

Kai mane paleido, tai su seserim susiradom Zarasuose žmogų, kuris galėtų tą Žuravliovą pasikviest į namus. Ką turėjom, nešėm, tas žmogus labai mumis naudojosi, bet svainio vis tiek nepaleido – nuteisė 10 metų.

Kai mane išleido, liepė atvažinėt į Degučius, į Zarasus registruotis. Jau tėvai buvo grįžę, tėtis sako: „Nevažiuok, užmuš tave, vaikeli“.

Reikėjo arklį skiepyt, reikia važiuot į Degučius. Brolis Petras kariuomenėj, reikia man važiuot. Nuvažiavau, o Degučių skrebai mane atpažino ir baisiai primušė už tai, kad neatvažiavau pagal šaukimą. Liepė važiuot į Zarasus, bet aš nebevažiavau – išėjau iš namų. Vargais radom žmogų, kuris mane išrašė, ir išvažiavau Vilniun.

Kazimieras Juodvalkis buvo Adolfo ir Edvardo Juodvalkių tėvas. Jį vieną kartą pasigavo skrebai, bet seniokas buvo greitas, vikrus – pabėgo nuo jų. Antrą kartą pasigavo – ir vėl išbėgo. Tada skrebai sugalvojo – kam mums jį vaikytis, nušausma, ir bus baigta... Atėję jį vėl sulaikė ir vedasi į Degučius. Nusivedė Drobų kaiman, o ten jų iš anksto jau buvo suplanuota: tokia daržinė buvo surasta su skyle sienoje. Uždarė Juodvalkį ton daržinėn, jis, žmogus, apsižiūrėjo, kad sargybinių nėra ir nėrė per tą skylę į lauką, o lauke jo jau laukta. Ir nušovė Kazimierą bandantį pabėgti.

Pokario metais mūsų kaime žuvo Balys Damauskas, Juodvalkiai Kazimieras, Adolfas ir Edvardas, mano broliai Jonas-*Dagys*, *Vynas* ir Jurgis-*Vaidila*, Miškiniai du, Maniušis, Jurgis Čižikas (mūsų pusbrolis) skrebų smarkiai sudaužytas mirė...

Skrebai atėjo partizanais apsimetę, nusivedė jį miškan, pridaužė, ir nebeišgyveno žmogus.

Kazimierą su Uršule Miškinius išvežė į Sibirą, paskui mus išvežė – kai Joną pagavo. Aš tuo metu gyvenau Vilniuje, dirbau vaistų fabrike. Kelis kartus mane tampė saugumas, pirmą kartą lyg ir tarp kitko, o antrą kartą – jau rimtai.

Anelė Miškinienė ir Anelė Šaltytė partizanams labai padėdavo. Anelė Miškinienė nešė jiems maistą, įkliuvo (ją įskundė). Atbuvo lageryje penkerius metus, o namuos buvo likusi akla motina ir trys maži vaikai.

Abu broliai mažai kartu partizanavo, tiktai iš pat pradžių. Kartą mūsų kaimo miške stovėjo jų būrys, tai mama valgyt suruošė ir įdavė man nunešti. Mūsų su kaimynais buvo sutarta, jeigu kas, sakysim, kad nešam vieni kitiems – tarp kaimynų. Nueinu į Dundulius pas tokius Juodvalkius (prie pat miško gyveno), susitinku Joną, jis sako: „Eikit greičiau iš čia!..“

Mes tik išėjom, ir prasidėjo šaudymas, kur mūsų būta. Nuojauta Jonui buvo, kad gali užpult. Tada jie susišaudė su skrebais, bet nei nušautų, nei sužeistų nebuvo – visi laimingai pasitraukė. Po to jie išėjo iš mūsų krašto į didesnius valdiškus miškus.

Brolis Jurgis žuvo beveik pačioj pradžioj. Kažkur apie Juknėnus turėjo jie bunkerius ir jį ten skrebai pasigavo iš bunkerio išėjusį. Mušė ir liepė vest parodyt, kur bunkeris. Jis juos ir nuvedė į atsarginį bunkerį, kuris anksčiau buvo tuščias, o jo dviejų draugų, pasirodo, pereita tan bunkerin. Susišaudymo metu abu partizanai – Bronius Maniušis ir Bronius Pūslys – žuvo, skrebai juos nuvežė į Daugailius ir patiesė ant grindinio, o paskui, jau vakare, atitempė prie arklio pririšę ir nukankintą Jurgį. Tada Daugailiuos prie paminklo aikštėje gulėjo trys ar keturi...

Brolis Jonas žuvo gerokai vėliau, jau Vilniuje gyvenom. Juos išdavė Kazys Juodvalkis iš Polekniškės kaimo. Su Jonu labai sueidavo, buvo dar smetoniniai draugai, ir kaip žmogus iki tol buvo neblogas... Kai gyveno Vilniuje, tai susitikdavom, pasikalbėdavom, po išdavystės irgi sutikdavau, bet jisai nė ton pusėn nebežiūrėjo...

Apie tą išdavystę man pasakojo Aleksandras (Aleksas) Miškinis-*Dobilas*. Kazys buvo jiems ginklų pažadėjęs atvežt. Gaidžiuose jie dar prieš tai turėjo bunkerį, bet iš to bunkerio maždaug prieš mėnesį juos enkavedistai buvo išvaikę. Kai gavo žinią iš Kazio, tai ir išėjo. Pošius pasakojo, kad juos buvo apėmusi labai bloga nuojauta, bet jau buvę per vėlu, nes jie jau buvo išėję ir atgal nebegrįžo.

Nuėjo pas Kazį, *Aidą*-Alfonsą Dumbravą paliko lauke sargyboje. Įėję į vidų, apėjo visus kambarius, liko tiktai kamara neapžiūrėta. Kazys Jonui ir sako: „Jonai, neik tenai, ten mano mama – nenoriu, kad žinotų...“ O, pasirodo, kamaroj buvo sulindę saugumiečiai. Jei būtų pasižiūrėję – būtų susišaudę, bet gal bent vienas būtų likęs gyvas...

Vyrai atsisėdo prie stalo, tenai jau viskas buvo paruošta. Davė išgert, ir Kazys įsipylė, išgėrė ir jie gėrė... Aleksandras sakė: „Išgėrėm po taurelę, ir kažin koks keistas jausmas apėmė nuo to išgerto... Kazys įpylė dar ir po antros jau sukritom – mus apnuodijo.“ Tada jau ir paėmė juos apnuodytus, o Dumbravą lauke nušovė.

LYA (KGB) bylos ap. 58, b. 35619-3, p. 225. Budrienės Zofijos, Kosto, gyv. Aštrakalnio k., Zarasų r., pareiškime, rašytame 1955 07 05, Valstybės saugumo komiteto pirmininkui drg. Liaudžiui nurodoma: „Aš, būdama slapta KGB darbuotoja pseudonimu *Maskoliūnienė*, į tą darbą buvau įtraukta 1950 m. (inf. *Maskoliūnienė* minima kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 6, p. 277 ir 278 – *R. K.*) Be to, ir mano vyras Antanas Budrys, s. Jono, taip pat buvo slaptas MGB darbuotojas. Pastarasis šiuo metu yra areštuotas, suimtas buvo už ryšį su Dūdėno Jono-*Vyno* būriu.

Pas mus 1948 m. buvo įrengtas bunkeris – slėptuvė, kurioje slėpėsi Trinkuškių k. gyventojas Jonas Dūdėnas, apie kurį mano vyras, nors ir būdamas slaptu darbuotoju, MGB organams nepranešė.

1950 m. aš kartu su vyru buvau iškviesta pas MGB darbuotoją, kur sužinojau, jog mano vyras slaptai bendradarbiavo su MGB organais. Čia aš ir buvau užverbuota „banditų“ būrio dalyvių paieškai. Sutinkamai pagal gautas užduotis, aš ėjau pagal maršrutą į Švedriškės kaimą, Dūkšto rajone, kur man per giminaičius pasisekė nustatyti Račinsko-*Žaibo* būrio dislokacijos vietą. To rezultate pastarasis buvo MGB kareivių užmuštas kartu su kitu „banditu“ (kartu žuvo Simonas Purevičius-*Švyturys* iš Ginučių k. – *L. A.*). Likusiems 6-iems „banditams“ pasisekė išbėgti.

R. K. p a s t a b a: apie Račinsko būrį plačiau rašyta toje pačioje knygoje APP, d. 6, Felicijos Zinkevičiūtės-Bacevičienės prisiminimuose. Račinskas taip pat minimas ir šios knygos p. 33, 278, 331, 337, 392, 402, 404, 406, 408, 410, 438, 442, 466, 602, 606–608, 704; 77, 87, 115 nuotr.

Taip pat buvo areštuotas „banditų“ bunkerio laikytojas mano giminaitis Pranas Kliukas.

Nežiūrint į mano nuopelnus, 1951 m. kovo 16 d. MGB organų už ryšį su Dūdėno „banda“, t. y. už Dūdėno slėpimą bunkeryje, buvo areštuotas mano vyras Antanas Budrys, s. Jono.

Be to, mano pranešimu buvo areštuotas aktyvus vokiečių rėmėjas Jonas Bivainis, s. Mykolo, iš Aštrakalnio k., Zarasų r.

Kokie mano vyro nuopelnai, aš nežinau...“

Pasirašo: Z. Budrienė (parašas)

P. 224. Čia yra raštas, gautas 1955 07 19 iš Zarasų r. KGB sk. įgaliotinio vyr. ltn. Stoko Lietuvos SSR KGB pirmininkui drg. K. Liaudžiui, kuriame nurodyta, jog buvo gautas pareiškimas iš pil. Zofijos Budrienės, d. Kosto, dėl jos vyro Antano Budrio arešto aplinkybių: „Pakartotinai patikrinus faktus, nurodytus pareiškime, nustatyta, jog jie atitinka tiesą. Budrienės pranešimu buvo likviduoti du „banditai“ ir areštuotas jos giminaitis Kliukas.

Jos vyras Budrys veikė agentūriniame tinkle pseudonimu *Burba*.“

P. 232. Raštas paruoštas Zarasų r. KGB sk. įgaliotinio vyr. ltn. Stoko ir išsiųstas į Vilnių LSSR KGB prie ministrų tarybos tardymo sk. viršininkui drg. Kisminui, kuriame jis tą raštą įvardijo kaip nuteistųjų Jono Petroko, Prano Bylos, Antano Budrio ir Anelės Miškinienės giminaičių charakteristikas:

„...Tuo pačiu pranešu, jog nuteistojo Antano Budrio giminaičiai, gyvenantys Aštrakalnio k., Zarasų r. mūsų operatyviai naudojami Gedimino (Dūdėno būrio likučiai), „bandgrupės“ paieškai, o 1951 m. pagal jų duomenis buvo likviduotas būrio vadas Račinskas-*Žaibas* – Lokio rinktinės vadas.“

Šiame rašte, be abejonės, konspiracijos sumetimais konkrečiai neįvardijamas rašte minimas asmuo – MGB informatorius – Antano Budrio žmona, nurodomi vadinamieji „giminaičiai“. Iš to aiškiai galima suprasti, kaip giliai užkonspiruotai buvo slepiami čekistų informatoriai, agentai...

P. 305. Budrys Antanas, s. Jono, g. 1908 m., gyv. Aštrakalnio k., Zarasų r., išsilavinimas 2 kl., iki arešto dirbo kolūkyje. 1947 m. rudenį Budrys buvo užverbuotas Dūdėno ryšininku slapyvardžiu *Samas*. Apie esantį Dūdėno bunkerį jo namuose ir apie patį Dūdėną Budrys pranešė MGB organams

1948 m. jau po Dūdėno pasitraukimo iš savo namų. Kartu jis pranešė ir apie tuos asmenis, kurie palaikė ryšį su Dūdėnu ir kurie vėliau buvo areštuoti.

Pats Budrys darbe su valstybės saugumo organais charakterizuojamas iš neigiamos pusės.

P. 254. Zarasų MGB sk. įgaliotinis vyr. ltn. Loginov peržiūrėjo baudžiamąją bylą Nr. 273, kurioje kaltinamas Byla Pranas, s. Vinco. Nutarimą patvirtino 1951 04 21 Zarasų r. MGB sk. viršininkas Sultanbekovas.

Nutarime rašoma, jog Byla po vokiečių pasitraukimo iš Zarasų r. teritorijos 1944 m. rugpjūčio mėn. pasislėpė nuo šaukimo į sovietinę armiją, savo ūkiniuose pastatuose įrengė du bunkerius, kuriuose slėpėsi iki 1945 m.

1945 m. gruodžio mėn. Byla legalizavosi, bet po to savo „priešiškų" veiksmų nenutraukė, o atvirkščiai, užmezgė ryšį su „nacionalistinės bandos" vadu Dūdėnu Jonu ir kartu su juo savo namuose iš naujo įrengė bunkerį, kuriame Dūdėnas slėpėsi nuo 1946 m. lapkričio iki 1947 m. birželio mėn.

Tuo metu Byla rinko Dūdėnui žvalgybinio pobūdžio žinias apie karinių grupių judėjimą, MGB ir milicijos pareigūnus, aprūpino Dūdėną maisto produktais.

1947 m. vasario mėn. Byla dalyvavo rengiant bunkerį Antano Budrio namuose, kuriame Dūdėnas slėpėsi nuo 1947 m. lapkričio iki 1948 m. gegužės mėn.

Byla Pranas, Vinco, g. 1914 m. Juknėnų k., išsilavinimas 2 kl. Iki arešto dirbo „Dundulių" kol. sandėlininku. Areštuotas 1951 03 16.

P. 304–310. Prokuroro išvadoje, kuri surašyta Maskvos mieste 1955 m. spalio 15 d., pažymėta, jog Vyriausiosios karinės prokuratūros 12-to sk. vyr. prokuroras justicijos papulkininkis Žerebenkov, peržiūrėjęs archyvinę-baudžiamąją bylą „P–379181", kurioje kaltinami Petrokas, Byla, Budrys ir Miškinienė, nustatė: 1951 m. birželio 16 d. SSRS Ypatingojo pasitarimo prie MGB nuteisti 10 metų pataisos darbų lageriu pagal RSFSR BK str. 58–1„a" ir 58–11.

Petrokas Jonas, Justo, g. 1904 m. Dundulių k., išsilavinimas 2 kl. Iki arešto dirbo „Dundulių" kolūkyje sąskaitininku. Areštuotas 1951 02 17 ir nuteistas už dalyvavimą antisovietinėje „nacionalistinėje bandoje".

Miškinienė Anelė, Jono, g. 1907 m. Trinkuškių k., Zarasų r. Iki arešto dirbo „Trinkuškių" kolūkyje. Areštuota 1951 02 16.

Tardymo byloje įrodyta, jog ji palaikė ryšį su partizanų būrio vadu Dūdėnu nuo 1946 m. lapkričio mėn. iki 1948 m. žiemos, apie 7 kartus jam atnešė maisto produktų, kada jis slėpėsi pas Bylą ir Budrį, taip pat jį aprūpino patalyne, perdavė du laiškus sūnaus motinai Uršulei Dūdėnienei.

Dūdėnas Jonas, Antano-*Vynas* buvo suimtas apnuodytas 1951 m. lapkričio 24 d. 1952 02 12 apklausos metu patvirtino, jog iki 1947 m. vasaros slėpėsi pas Bylą bunkeryje, po to iš Bylos išėjo pas Antaną Budrį, pas kurį taip pat po grindimis name turėjo bunkerį ir slėpėsi jame iki 1948 m. vasaros.

Pasakoja ALGIRDAS ČIBIRAS

Užrašyta Zabakos k., Trakų r.
2008 01 15

Gimiau 1937 m. rugpjūčio 4 d. Strazdų kaime, Utenos rajone. Šeimoje už mane vyresnės buvo dvi seserys.

1951 m. balandžio 10 d. vakarą mes jau buvome sugulę, gal apie vidurnaktį į langą kažkas pasibeldė, pirmoji atsikėlė mama ir priėjo prie lango. Mama paklausė –

kas, tas žmogus kišeniniu žibintuvėliu apsišvietė veidą, ir mama atidarė duris. Kadangi aš gulėjau visai netoli durų, mačiau, kaip keletas vyrų suėjo į vidų. Mama tuoj pat uždengė langus, tada uždegė lempą, aš nepažinau nė vieno atėjusiojo. Kažkada pas mus lankėsi *Žalgiris*-Petras Cicėnas, iš matymo jį gerai pažinojau. Paskui atsikėlė ir tėvukas, mama iškepė kiaušinienės su lašinukais, atnešė ir padėjo ant stalo, jie valgė. Iš mūsų kaimo tuo metu į partizanus joks žmogus nebuvo išėjęs. Kiek jie prabuvo kambaryje, tikrai dabar pasakyti negaliu. Po kurio laiko prabudęs tarp tų anksčiau atėjusiųjų pamačiau kaimyną (maždaug 17-os metų amžiaus berniokėlį) Joną Šuminą. Jis kažkodėl pabuvo labai trumpai ir išėjo. Girdėjau, kaip kažkuris iš partizanų pasakė: „...Va, Ažvinčiuose tik keli stribai buvo, ir mes pasidavėm. Dabar jau taip greit nepasiduosim.“ Vėliau atėjo dar keli partizanai ir dar jie laukė daugiau ateinant.

Partizanams išeinant, aš vėl prabudau ir supratau, kad jie nebesulaukė kitų, ir tėvukas juos vedė nakvynei. Buvo jau gilus vidurnaktis. Miške, maždaug už kilometro nuo mūsų namų, stovėjo tokia Ivanauskų pirtis, mama dar davė jiems kelias pagalves. Toje pirtyje buvo padarytas nedidelis bunkeriukas, ta vieta dar iki šių dienų išlikusi, tebėra duobės žymė.

Kada tėtis išėjo į lauką, o jam iš paskos visi kiti, lauke pasigirdo vienas šūvis, supratau, kad iššovė raketą ir prasidėjo šaudymas. Lauke girdėjosi sužeistųjų rėkavimai ir vaitojimai, aš puoliau po lova, paskui visi sulipom ant krosnies. Po kurio laiko keli vyrai įėjo į kambarį ir aiškiai lietuviškai pasakė: „Gyvieji atsiliepkite.“ Pirma atsiliepė senutė (mamos mama) Teofilė, taip ir trenkė seriją iš automato į tą pusę, po to atsiliepė tėvuko mama Marcelė, tada paleido seriją į jos pusę. Mes jau visi ant krosnies buvom sulipę ir girdėjom, kaip senelė Marcelė dar ilgai kriokė, vis dar buvo gyva, tik, matyt sunkiai sužeista. Kai šovė į senelę Marcelę, broliukui Juozui kliuvo per kojį. Po to dar kartą paklausė, kas daugiau iš vyresniųjų yra. Atsiliepė mama. Ji pasakė: „Na ką, vaikai, lipam, tegu šaudo..“ Jinai nulipo nuo krosnies, ant žemės buvo sudėta nedidelė rietuvė malkų, pasodino ją ant tų malkų. Pirmas klausimas buvo, kur Čibiras. Mama atsakė: „Čia, va guli negyvas...“ Tada vyras paklausė:

– Iš kur žinai?

Mama atsakė:

– Kai prasidėjo šaudymas, aš pažiūrėjau pro langą, kuris buvo prieš krosnį...

Vyras paklausė:

– Ar pažįsti mane?

– Nepažįstu, – atsakė mama, ir iš karto pasipylė serija šūvių, pasigirdo gilus mamos dejavimas, bet mes jau visi tylėjom.

Vyras dar pašvietė prožektoriumi, pasigirdo šūvis, ir mama nutilo.

Po to liepė man lipti nuo krosnies, bet aš pasakiau, kad nelipsiu, šaukite vietoje, ir nelipau, pasilikau ant krosnies. Jau į ryto pusę vienas vyras vėl priėjo prie manęs ir liepė lipt nuo krosnies, pasakė, kad reiks pakinkyt arklį. Aš jam pasakiau, kad arklio kinkyt nemoku ir nuo krosnies nelipsiu, nes jau supratau, jeigu nulipsiu, sušaudys ir mane.

Po kiek laiko gryčion atsivedė šunį ir su jo pagalba į lauką ištempė seneles ir mamą. Kai jas ištraukė į lauką, tada ir mes nulipom nuo krosnies, mus susodino

ant tokios senovinės medinės sofos, iš lauko atėjo kariškis leitenanto antpečiais, vieną su šautuvu pasistatė šalia ir rusiškai pasakė užsitaisyt ginklą. Tada tas leitenantas kreipėsi į mane ir paklausė, kas čia buvo. Aš labai greitai susiorientavau, kas čia tokie ir kas šaudė. Atsakiau, kad „banditai“, va sušaudė mūsų motiną ir seneles. Aišku, jeigu būčiau pasakęs, kad mus šaudė stribai ar enkavedistai, garantuotai ir aš būčiau gavęs kulką į kaktą. Kai iš manęs išgirdo tokį atsakymą, jie iškart visi nuleido ginklus ir visai kitaip ėmė šnekėti. Dar paklausinėjo, kas čia tokie buvo atėję, tai aš dar kartą jiems pakartojau, kad buvo atėję „banditai“, pareikalavo duoti valgyti, o kai pavalgė, išeidami visus iššaudė. Supratau, kad leitenantas liko patenkintas tokiu mano atsakymu ir savo vyrams įsakė motiną ir močiutes sunešti atgal į kambarį. Tie sunešė, suguldė visas iš eilės, po to pakvietė kaimynus ir liepė žuvusiąsias palaidoti. Aš tada paklausiau, kur tėtis. Jie pasakė, kad tėvukas pabėgo su „banditais“.

Kai jie išvažiavo, tėčio aš dar visur ieškojau po pirtis, vaikščiojau palei ežerą ir vis šaukiau jį, bet į mano šaukimą niekas neatsiliepė.

Pamenu, suėjo tik moterys, nuplovė lavonus, sutvarkė, aprengė, karstus padarė Jonas Strazdas. Seneles ir mamą palaidojom Ginučių kapinėse. Kadangi tėčio palaidojimo vietos nesužinojom, tai ant paminklo ir jo vardą užrašėme.

Apie 1995 metus iš Kauno pas mane atvažiavo partizano Vaičėno sesuo Virginija ir tiesiai man į akis pasakė:

– Matai, va, tavo tėvas prigirdė partizanus ir atvedė skrebus...

Aš tvarte mėšlą mėžiau, tai vos nepertraukiau jai per nugarą mėšluotomis šakėmis, nes ji mane taip įsiutino, vos susilaikiau. Kur logika? Kaip gali žmogus taip ir sugalvoti? Atves tėvukas skrebus, kad visą jo šeimą iššudytų? Vaičėnaitė daugiau jau nebesiaiškino, kaip ten buvo, išsinešdino. O kai prie mūsų namų statė paminklą žuvusiems, tik tada, matyt, moteriai sąžinė prabilo, priėjo prie manęs ir atsiprašė.

Po laidotuvių iš partizanų daugiau jau niekas nebebuvo užėję, nors žmonės šnekėjo, kad du partizanai šaudymo metu pabėgo. Po to stribai dar du kartus buvo atvažiavę pas mus ir vis klausinėjo, kaip čia buvo, kas iššaudė mūsų šeimą. Jie manė, kad mes kuris nors prasitarsim, kad jie iššaudė, bandė provokuoti, bet nei aš, nei seserys savo parodymų jau nekeitėm, nes žinojom, kas tokiu atveju mūsų laukia.

Po šitų žudynių mes, likę vieni vaikai, labai bijodavome, tai pas mus nakvoti ateidavo Jono Šumino mama, jos sesuo Nastutė Strazdaitė.

Gyvas būdamas mūsų tėtis bendravo su tokiuo Albertu Šuminu iš Šuminų kaimo. Jis gyveno susidėjęs su Anele Strazdaite. Kaip ten iš tikrųjų buvo, aš nežinau, bet kai partizanai jį sušaudė, žmonės kalbėjo, kad jis, kada tik į kaimą užeidavo partizanai, pranešdavo stribams, sako, į Uteną tankiai važinėdavęs.

Maždaug po metų aš dirbau miške prie medžių sakinimo darbų. Vieną dieną, grįžtant iš darbo, beveik prie pat namų iš miško iššoko keli stribai, sulaikė mane ir paprašė važiuoti kartu. Po to dar ir seserį paėmė ir nusivežė į Tauragnus. Nusivedė į stribyną ir ten tardė per naktį. Vis klausinėjo ir klausinėjo, kas ten pas mus buvo, kas motiną su senelėmis nušovė, ar dažnai „banditai“ užeidavo, kas ten šaudė ir t. t. Tik papasakoju ir vėl iš naujo tą patį, ir taip iki ryto. Kai tik pasakau, kad jau sakiau, tada per sprandą trenkia.

Supratau, kad čia ramybės aš neturėsiu, mečiau sakinimo darbus ir išvažiavau į Ukmergės miškų punktą ir ten, Semeliškėse, įsidarbinau eiguliu. Sesuo sakydavo, kad į namus vis atvažiuoja stribai ar enkavedistai ir klausinėja, kur aš. Sesuo pasakydavo, kad miške dirbu.

Kada paėmė į kariuomenę Belomorske, ten kartą dar buvo pasikvietę į štabą, kur apklausė kažkoks kariškis pulkininko antpečiais. Šis irgi klausinėjo, kaip ten buvo, kas mūsų šeimą iššaudė, tai aš jam pasakiau, kad daugiau aš apie tai nebešnekėsiu, nes jau daug kartų apie tai kalbėta.

Po dvejų metų buvau išsiųstas mokymams į Petrozavodską, tai ten mane pasišaukęs bataliono viršininkas Kiseliovas, buvęs frontininkas, irgi paprašė papasakoti, kaip ten buvo. Aš truputį jam papasakojau, paminėjau, kad „banditai“ iššaudė mūsų šeimą.

Mūsų kaime Jonas Ivanauskas su Vladu Strazdu po karo slapstėsi nuo kariuomenės ir juos užpuolė enkavedistai ties ta pačia Ivanauskų pirtimi klojime. Jie tam klojime slėpėsi. Tada Ivanauską nušovė, o Strazdas pabėgo. Vėliau jis iš Šuminų ėjo į Mažeikius per ežerą, įlūžo ir prigėrė.

Taip pat dar pokario metais yra žuvęs mūsų dėdė Albertas Tijūnėlis ir pusbrolis Kazys Papirtis.

R. K. p a s t a b a: apie Čibirų šeimos tragediją plačiau rašyta ir Lionės Valiukonienės-Čibiraitės prisiminimuose knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 6, p. 882.

Pasakoja BRONISLOVAS TUMĖNAS

Užrašyta Tauragnų apyl., Pilkenių k.
2008 04 28

Gimiau 1927 01 11 Kubilių kaime, Daugailių valsčiuje. Tėvų šeimoje buvome trys sūnai: Antanas (g. 1920 m.), Klemensas (g. 1925 m.) ir aš – Bronislovas. Tėtis mirė, kai man buvo treji, aš jo ir nepamenu, likome vieni su motina.

Netoli mūsų buvo Sirvydžių kaimas, kuriame gyveno vien rusai sentikiai „starovierai“. Iki karo mes labai gražiai sugyvenome. Mes pas juos, jie pas mus lankydavosi, vakaruškas kartu rengdavome, buvome geri draugai. Bet, kai 1940 m. užėjo rusų bolševikai, mūsų santykiai visiškai pasikeitė. Daugelis jų tuoj pat įsirašė į komjaunimą, iškart prisiplakė prie atėjūnų valdžios. Kilus karui, vieni pasitraukė su tais pačiais atėjūnais, kiti išėjo į mišką ir tapo raudonaisiais partizanais. Prie vokiečių dažnai matydavome juos su ginklais ant pečių pro mus keliuku praeinančius, bet mes jų niekada vokiečiams neskundėme.

Prie vokiečių trys mūsų kaimo vyrai tarnavo vermachte: Antanas Mintautiškis, Jonas Musteikis ir Albinas Sviklius. Vokiečiams traukiantis, jie dezertyravo ir parėjo į namus. O grįžus rusams, šitiems vyrams kelio jau atgal neliko, teko slėptis arba eiti į mišką, nes rusai tų, kurie tarnavo vokiečiams, jau nebepasigailėjo. Mūsų jaunimas nenorėjo tarnauti nei vieniems, nei kitiems, todėl pasirinko mišką. Iš mūsų kaimo į mišką išėjo ir partizanais tapo dvylika jaunuolių:

Tumėnas Antanas,
Tumėnas Klemensas,
Tumėnas Albertas (Albertas ir Jonas – mano pusbroliai),
Tumėnas Jonas,
Sviklius Albinas,
Mintautiškis Antanas-*Ąžuolas* (buvo būrio vadas),
Musteikis Jonas (vėliau legalizavosi),
Norkūnas Jurgis (Jurgis, Albertas, Bronius – broliai),
Norkūnas Albertas, g. 1925 m.,
Norkūnas Bronius, g. 1927 m. (nebuvo partizanas),
Stundžia Kazys (Kazys ir Alfonsas – broliai),
Stundžia Alfonsas,
Kurmis Jonas (vėliau užverbuotas čekistų),
Pas Tilvytį Albertas Norkūnas nušovė Joną Kurmį kaip įtariamą išdavyste.

Bronių Norkūną, visai beginklį, nekaltą žmogų, apie 1947 m. stribai paėmė ir nužudė...

Mano žmonos (Valerijos Tilvytytės) brolis Kazimieras Tilvytis (g. 1924 m.) gyveno legaliai, turėjo asmens dokumentus. 1946 m. Kubilių kaimo laukuose arė dirvoną ir užėjo stribai. Pamatęs juos, metė plūgą ir puolė bėgti. Stribai ėmė šaukti, kad sustotų. Jis sustojo, tada, priėję arčiau ir net nieko neklausę, paleido automato seriją į brolį ir nušovė vietoje. Kodėl jis bėgo nuo stribų turėdamas dokumentus, neaišku? Gal išsigando jų, nes tada bet koks susitikimas su tais žmonėmis nieko gero nežadėjo. Jų veiksmai buvo neprognozuojami, jų laisvė buvo neribota, žmogui galėjo padaryti bet ką panorėję, ir baisiausia tai, kad jie buvo ginkluoti.

Kubilių ir Rukšėnų kaimų laukuose partizanai įsirengė kelis bunkerius. Įvairiose vietose besilaikantys vyrai ryšį tarp grupių palaikė per mane. Nešdavau į bunkerius maistą, o kai ateidavo į sodybą, stovėdavau sargyboje. Būdavo, pasiimu du kibirus, prisidedu maisto ir einu tarsi karvių girdyti. Turėjau geras rankas, mėgau knibinėtis su metalu, teko ir vyrų ginklus remontuoti. Suremontuoji, o ar jis veiks, ar ne, dar neaišku. Laukuose ar miške nešaudysi, tenka bunkeryje po žeme išbandyti. Šoviniai irgi iš paraisčių surinkti, sudrėkę, skirtingos numeracijos. Pavyzdžiui, kulkosvaidžiams būtinai turėjo būti vienos numeracijos, vienodo stiprumo, kad šaudant neužsikirstų. Tokius šovinius tekdavo labai kruopščiai atrinkti.

1946 09 14 prie pat Kubilių kaimo lauko, prie Vaikeso ežero, Stundžios lauke, rusų garnizonas su stribais apsupo mūsų vyrus. Aš tuo metu ant Avietyno kalno ariau rugieną. Vienas stribokas su šautuvu atėjo pas mane ir paprašė duonos. Kaip neduosi. Atpjoviau pusę kepalo ir padaviau. Aš mamai ir pasakiau, kad dabar čia kažkas bus, supratau, kad įvyko išdavystė.

Netrukus prie Vaikeso pasigirdo šaudymas, kulkosvaidžių serijos. Kai prasidėjo šaudymas, aš arklį iškinkiau, nes ir pro mane prašvilpė kelios kulkos. Atėjau gryčion, atsisėdau už krosnies ir laukiu, kada baigsis šaudymas. Kai jis nutilo, vėl pasikinkiau arklį ir nuėjau arti. Ariu, tik išgirdau, kaip Rukšėnų raisto pusėje sprogo granata ir netrukus toj pačioj pusėje pasigirdo rusiškai: „Idite, banditov netu“ (eikite, banditų nėra). Pamačiau, kaip nuo ežero atvažiuoja pastotė, vežė nušautus

penkis vyrus. Žuvo mano pusbrolis Jonas Tumėnas iš Kubilių k., Jonas Ruzgas-*Šernas* iš Rukšėnų k., Alfonsas Meidus iš Rukšėnų k. ir dar du.

Nuo mūsų iki Mikšių buvo daugiau kaip kilometras. Tai kaip pasikėlė iš tų raistų – kareivis prie kareivio, ėjo tarsi kokia gyva siena. Praeidami pro mane tik paklausė, ar turiu dokumentus. Pasakiau, kad turiu gryčioje, einam parodysiu, bet gryčion jie jau nebėjo. Ir taip per visą Kubilių kaimą „šukuodami" nuėjo link Juknėnų. Ten vėl pasigirdo smarkus šaudymas, nušovė septynis vyrus: mano brolį Antaną, Alfonsą Stundžią, Bronių ir Jurgį Norkūnus (dėl brolių Norkūnų datos ir parodymai nesutampa su Povilo Meidaus-*Garnio* parodymais, pateiktais knygoje APP, d. 6, p. 264), taip pat ten žuvo du vokiečiai, jie buvo pabėgę iš rusų nelaisvės ir kovojo kartu su mūsų partizanais, vieno iš mūsiškių žuvusiojo nežinau.

Jau grįžęs iš Sibiro, sužinojau, kad keturi vokiečiai pabėgę traukėsi į Vokietiją. Vienas su grėbliu, kitas kibirą nešėsi, trečias su šakėmis, apsimetę kaimiečiais. Susitiko su mūsų partizanais ir liko su jais. Maždaug po savaitės du iš jų atsiskyrė ir išėjo, o kiti du liko su partizanais. Matyt, anie du atsiskyrėliai buvo suimti ir užverbuoti, o dar po savaitės apylinkes užplūdo rusų kariuomenės garnizonai...

Broliui Klemensui tada pavyko pabėgti. Jo ir jo pusbrolio Jono Tumėno būta Našloniškio kaimo girelėje. Jonas nuėjo į pamiškėje esančią Mikšio kalvę paklausti, ar neslankioja skrebai, o čia tie nuo Pliupų kaip tik beateiną. Jonas bėgo pro Ruzgiškes gale ežero ir Stulgių sodyboje pasislėpė kūliuos. Stribai, atsekę pėdsakais, tikrindami kiekvieną metrą, aptiko ten jį pasislėpusį ir durtuvais užbadė.

Per susišaudymą žuvo vyrų ir iš kitų kaimų, Stulgių namus sudegino. Klemensas per girelę bėgo link Noliškio, per kalną eidamas pamatė kalnu slenkančius stribus. Prisiglaudė šautuvą, kad iš tolo nesimatytų, ir eina, o stribai ir kareiviai bėgo link Stulgių namų. Jis ramiai sau praėjo ir pasislėpė Nolišky klojime. Kitą dieną buvo parėjęs į namus.

Jis su Šireika (iš Politiškių k.) užėjo pas tokį Lukšį, automatą pasistatė prie durų, o pro jas netikėtai įėjo stribai. Tada jie abu šoko per langą ir pabėgo, bet viena kulka broliui pataikė į petį, o Šireikai peršovė pūslę. Jis, kiek pasikankinęs, mirė.

Prieš pat Velykas atėjo iš Dičiūnų ryšininkė Gyliutė ir pasakė, kad mūsų Klemensas sužeistas guli Kiburių kaime pas Žiuką. Galvoju, kas daryt? Sužeistas, reikia jį iš ten paimti. Pasikinkiau arklį, pasiėmėm antklodę, pagalvę ir vakare su motina išvažiavom. Važiuojam per Spitrėnus, pakelėje augo tokie dideli medžiai. Aš pamačiau, kad už medžių kažkas sujudėjo. Privažiavus arčiau, ant kelio iššoko žmogus.

– Stok! – pasakė.

Sustojau. Paklausė, ar ginklo neturiu ir kur važiuoju. Sakau: va motina pirty buvo, gal koks uždegimas, vežu ligoninėn, o motina jau dejuoja vežime atsigulusi ir prašo greičiau važiuot. Pamaišė pamaišė po šiaudus vežime ir paleido. Pasirodo, uteniškiai stribai.

Sustojom ant kelio netoli Žiuko namų, nubėgau prie gryčios, pabeldžiau į duris, atėjo moteris ir pasakė, kad brolis pirtyje, kitoje kelio pusėje. Nuėjau prie pirties, priėjęs prie durų, tyliai paklausiau, ar tu čia, Klemensai, jis duris atidarė, o akys jo užtinę, nieko nebemato, tik su pistoletu, kitokio jokio ginklo. Jis man padavė pistoletą, atėjom prie vežimo ir važiuojam. Įvažiavom Dičiūnų miškan, pradėjo

snyguriuot. Pažiūrėjau į kelią ir aiškiai pamačiau kerzinių batų pėdsakus, keleto skrebų eita nuo Utenos link Spitrėnų. Pasakiau Klemensui, jis liepė kol kas važiuot, o ten toliau yra kelio posūkis pas Gylius ir ten Dičiūnuose yra jų bunkeris. Pasakė, kad bunkeryje yra Kazys Kučinskas-*Kruoputis* (jį Viščium vadino) iš Kalvių kaimo.

Privažiavom sodybą, brolis liepė tris kartus pabelsti į langą. Priėjęs prie lango, pabeldžiau tris kartus. Tuoj pat išėjusiai šeimininkei pasakiau, kad atvežiau sužeistąjį. Ji kiek paėjo taku link tvarto, pakapstė žemes ir atidarė dangtį. Supratau, kad bunkeris gerai užmaskuotas, jeigu įėjimas į jį padarytas ant tako. Pirmiausia aš įšokau į vidų, žiūriu, guli tas Viščius ant gulto, sakau, atvežiau tau draugą, jis apsidžiaugė, kad ne vienas bus. Klemensą perkėlėm į bunkerį ir palikom gydytis, o mes su mama per Jataučius grįžome į namus. Kitą dieną, Velykų rytą, nuėjau pas Antaną Bikelį, pasiskolinau dviratį ir tiesiai į Tauragnus. Pagal Klemenso nurodymą susiradau tą daktarą, gavau vaistų, parsivežiau į namus. O kaip perduot?

Po dienos man pranešė, kad Radžiūnuose bus daktaras iš Utenos, pasakė to žmogaus pavardę, pas ką bus, tik reiks nuvažiuot ir parsivežt, bet vakare į namus parėjo brolis. Kitą dieną nuvažiavau į Radžiūnus ir parsivežiau tą daktarą – merginą. Tokia aukšto ūgio. Ji apžiūrėjo žaizdą, tik įrankių neturėjo, kulkos negalėjo išimti, bet paaiškino, kaip gydyti, kokius vaistus vartoti. Taip aš brolį ir sugydžiau.

Kitais metais prie Sirvydžių, pas Joną Kulį, užėjo sirvydiškiai skrebai ir vėl Klemensą sužeidė, ir vėl toje pačioje vietoje antra kulka įstrigo, bet jis ir tą kartą pabėgo. Žuvo 1948 09 21 prie Lukošiūnų k. kartu su Jonu Sauliumi-*Viršaičiu*, Baliu Berčiumi-*Žvangučiu, Seneliu*, Klemensu Meidumi-*Lydekaičiu* ir Vladu Vilūnu-*Kiškiu*.

Stribai visus keturis žuvusius atvežė į Tauragnus ir užkasė dabartinių kultūros namų teritorijoje, ten anuo laiku buvo žmonių daržai, iškastos bulvių duobės, tai į tas duobes suvertė ir užkasė. Mūsų jau buvo sutarta šitų vyrų palaikus kitais metais išvogti ir palaidoti kapinėse, bet 1949 m. kovo 25 d. mane išvežė į Sibirą.

Nuo Utenos, iš Rašės, išvogę 12 palaikų, atsivežėm ir palaidojom visus Kubilių kapinėse. Tą visą operaciją įvykdėm 1948 m. gegužės 1-ąją, per pačias komunistų šventes. Kadangi per šventes visi skrebokai bus girti ir susilpnėjęs jų budrumas, ta proga ir pasinaudojom. Be to, Rašėje turėjom savo žmogų – Liudviką Musteikį, jo brolis gyveno Kubiliuose.

Nuvažiavom trim arkliais: Jurgis Norkūnas, Jonas Stundžia ir aš. Jų sūnūs buvo žuvę ir kartu su visais kitais Rašėje sumesti į bulvių duobes. Nuvažiavom dienos metu, ten pat pas Musteikį palikome arklius ir pėsčiomis išėjome į žvalgybą. Mus dar palydėjo moteriškė, žinojusi, kurioje vietoje užkasti žuvusieji. Einant pro šalį, moteriškė parodė tą vietą, nuėjome į miestą, prisipirkome odekolono ir vakarop tuo pačiu keliu grįžome atgal. Pas Musteikį pabuvome iki sutemos.

Sutemus atvažiavom prie Rašės pušynėlio, maždaug už šimto metrų palikome arklius ir su kastuvais atėjome atkasti palaikų. Dešimt palaikų greit atkasėm, nes visai plonu žemės sluoksniu buvo užpilta. Po vieną atkasam, suvyniojam į maršką ir nešam į vežimą. Dešimt atkasę, pasiekėm duobės dugną – dviejų nėra. Pradėjom kasti kitoje vietoje, ten irgi nieko nėra. Stundžia su Morkūnu jau ragina greičiau

važiuoti, bet aš pasakiau: jeigu atvažiavom, privalom visus surasti ir parvežti. Pasirodo, kadangi buvo užkasta mažu žemių sluoksniu, žvėrys ėmė draskyti lavonus. Tada žmonės anuos du perkėlė į kitą vietą ir užkasė giliau, bet mes vis vien juos suradom ir atkasėm. O kvapas klaikus, žarnos tamposi, nes jau buvo praėję beveik metai. Aplaistėm visus odekolonu ir tiesiai į Spitrėnus.

Tėviškėje mus pasitiko keli partizanai, nuvežėm palaikus į paežerę, ten nuėjo moterys, apiplovė, padarėm karstus ir naktį patys partizanai kapinėse kasė duobes ir laidojo. Kitais metais mes su Kubilių kalviu Jonu Valiu padarėm 12 kryželių, Justinas Mikalauskas išliejo po kančią ir sustatėm toje vietoje, bet stribai pastebėjo ir tuos visus mūsų statytus kryželius sudaužė, sutrupino. O po daugelio metų savieji pastatė naujus ir dar gražesnius paminklus.

Apie Tilvyčių išdavystę rašoma knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 5, p. 403–404, Onos Laurinienės-Butrimaitės prisiminimuose. Pas Tilvyčius būdavo mūsų visų suėjimas. Kažkodėl žmonės juos vadindavo ne Tilvyčiais, o Vaičiūnais. Tada buvo užgavėnės, mes su Klemensu Mikalausku irgi buvom nuėję pas Tilvyčius vakaruškon. Artėjant vidurnakčiui, maždaug apie 12-tą, kažkuris iš jų šeimos aiškiai sunerimo, o tėvas Petras Tilvytis, atėjęs kamaron, atsistojo ir pasakė:

– Kas nori dar lašinių pavalgyt, tai jau čėsas namo.

Kadangi po dvyliktos valandos prasideda gavėnia, mėsos nebebus galima valgyti, tokios buvo kaimo tradicijos. Man kažkaip neramu pasidarė, kažkas įtartino. Aš pasilenkiau prie Klemenso ausies ir tyliai pasakiau: „Man kažkas įtartina, gal einam namo?" Mes ir pakilom. Tilvyčio dukra Dalia buvo labai draugiška, ji irgi pakilo nuo suolo ir išėjo laukan kartu su mumis. Aš dar kartą tyliai pasakiau Klemensui, kad čia kažkas yra, man neaišku... Lauke dar parėkavom, atsisveikinom su Dalia, stojom ant slidžių ir abu rėkaudami pro sodybos medžius, pro kluoną nušliuožėm į namų pusę. Šliuožiant pro Šireikos namus, pasigirdo labai pažįstamas metalinis garsas – džirgšt. Supratau, kad rusiško kulkosvaidžio spyną atitraukė. Aš dar kažką garsiai pasakiau Klemensui, Klemensas man, reikia parodyt, kad mes kaimo bernai einam iš vakaruškos, o ne partizanai. Dar pašūkaliojom, pakalnėn alasydami ir taip pasiekėm namus. Įėjau gryčion, užvalgiau, ir pasigirdo šūviai, Kubilių kaimo pusėje nakties tamsą nušvietė raketos.

Tuo metu į tą vakarušką buvo nuėję trise: Kazys Kučinskas-*Kruoputis*, Albertas Norkūnas ir Klemensas Meidus-*Lydekaitis*. Pasirodo, Tilvyčiai užgavėnėm ir alaus buvo pasidarę, gal norėjo pavaišint partizanus, bet buvo pakviesti ir stribai. Aišku, jie per langus iš lauko mus matė ir žinojo, kad mes ne partizanai, o eiliniai kaimo bernai. Kai po mūsų atėjo tie trys partizanai, Kučinskas, priėjęs prie lango, dar pasistiebė ir norėjo pažiūrėti, kas viduje, tuo metu stribai ir kirto iš automatų. Pasirodo, namai jau iš anksto buvo apsupti stribų, jie laukė tik ateinant partizanų. Kučinską ir Norkūną nušovė, o *Lydekaitis* šoko bėgti, dar ant skrebo užšoko, partrenkė ant žemės ir tuo metu jam automatas atsidarė, spyna iškrito, bet laimingai pabėgo, net nesužeistas.

Po to už šitą išdavystę Juknėnuose pas Meidų partizanai nušovė muzikantą Klemensą Tilvytį. Jis, būdavo, ir skrebarnioj skrebams pagrodavo. Ketvirtadieniais Utenoje būdavo turgus, tai Teklės Tilvytytės pasiimta karvė, matyt, į turgų būtų

vedusi, karvė girelaj pririšta prie eglės šalia kelio (nuo Mikšio link Spitrėnų), o Teklė guli ant kelio nušauta į pakaušį.

Kartą buvau nušliuožęs slidėmis pas vyrus, apsistojusius bunkeryje Rukšėnų kaimo atžalyne. Atsisveikinant Klemensas Meidus lyg ką nujausdamas apsiverkė. Kitą dieną mus išvežė. Sibire gavau nuo Meidaus laišką kito žmogaus vardu ir penkiasdešimt rublių. Po kiek laiko atėjo žinia, kad žuvo ir Meidus. Liko žmona ir dvi dukrelės, tėvus ištrėmė.

Tauragnuose buvo labai bjaurus stribas, toks Balsys. Jeigu čekistai suėmę ką nors ištardę paleisdavo nesudarę bylos, tai šitas Balsys nors šautuvo buože išeinančiam pora kartų gerai per nugarą užmesdavo. Joną Dindą savaitę kankino, bylos nesudarė, pasakė, kad laisvas, gali eit, tai šitas Balsiokas išleidžiant dar kelis kartus šautuvo buože nugaron „pašventino". Jis sakydavo: „Vienuolika banditų jau užmušiau, einu užmušt dvylikto...", bet dvyliktas buvo jis pats. Nušovė jį partizanai Juknėnuose pas Kilbauską. Ten buvo partizanų bunkeris kažkur gryčioje po krosnimi ir, matyt, kažkas įdavė. Tauragnų stribai nuėjo, ėmė ieškoti landos į bunkerį ir, kai rado, partizanai atidarė dangtį, išmetė granatą gryčion, o kai granata sprogo, iššokę iš bunkerio partizanai iš kulkosvaidžių ėmė kirsti į bėgančius stribus. Du stribus nušovė, tarp jų ir Balsį. Partizanų nežuvo nė vienas.

Tada juos irgi kaip žmones stribai palaidojo kapinėse, bet tauragniškiai jau taip buvo ant jų įsiutę už jų nedorus darbelius, kad po to iškasė iš kapų ir prie klojimo pasodino. Balsio tėvas irgi buvo stribas, bet tas dar šiek tiek žmoniškesnis, o sūnus tai jau, neduok Dieve...

Mums buvo pranešta, kad veš į Sibirą. Partizanai iš valsčiaus gaudavo visas žinias ir pasakydavo žmonėms.

Tą dieną vakare mama išėjo į Rukšėnus, o aš nuėjau pas Mikalauską į savą kaimą. Nusinešiau armoniką. Su Mikalausko sūnum nuėjom klojiman ir atsigulėm ant šieno. Rytą, jau saulė buvo patekėjusi, sakau, eisiu namo. Mūsų šuo buvo labai piktas. Jei kas, smarkiai lodavo, o tą rytą tyku ramu, šuns lojimo negirdėt, aš ir išpėdinau. Tik priėjau prie namo kertės, žiūriu, gryčion – kerzų batų pėdos. Tada šokau atgal ir bėgte link klojimo. Nubėgau apie 50 metrų, išgirdau „stok". Aplink plynas laukas, jokio krūmelio, nei kur pasislėpt, iki klojimo irgi buvo dar likę apie 50 metrų. Sustojau. Įsivarė mane gryčion ir liepė ruoštis kelionei.

Į Sibirą mus išvežė 1949 m. kovo 25 d. Vežimo metu dalyvavo ir mano pusbrolis stribas Petras Laurinavičius iš Pikčiūnų kaimo. Kažką aš jam pasakiau, tai tas kaip trenkė man šautuvo buože. Kartu buvęs Utenos milicijos viršininkas Katinas kad suriks ant jo, pasakė, kad mušti negalima. Tas iškart nuleido nosį. Petras man pasakė:

– Tau javai Sibire neaugs...

Tuo metu man buvo 22-eji, mamos nėra. Galvoju – gerai, kad mamos nėra, vienas aš vis tiek pritaikysiu progą ir pabėgsiu. Pradėjau krautis į maišus kas tik tilpo. Rusas kareivėlis kulkosvaidį pasistatė prie sienos, iš palėpės užlipęs lašinius nukabino, sunešė, kiek turėjom maisto, padėjo man krauti į maišus patalynę, rūbus, kai kuriuos įrankius. Turėjom žirnių maišą, tų neleido pasiimti, bulvių leido. Tik vienu metu, nežinau, kas jiems šovė į galvą, tik suriko „stok" ir ėmė kratyti

mano kišenes. Rado pistoletą, kurį aš buvau įsikišęs į kelnių kišenę. Na, tada tai jau gavau šautuvo buože nuo to stribo Petro. Išdraskė visas mano sagas, visus kelnių kabliukus, likau stovėti rankomis susiėmęs kelnių klyną.

Čia pat ir mama įėjo gryčion. Jai kažkas pasakė, kad namuose ramu, nieko nėra, ji ir parėjo. Mane pasodino pasuolin ant žemės, netrukus vėl durys atsidarė, ir įėjo kaimynas Valys Liudvikas. Tuoj pat prišoko prie jo, ko čia atėjai. Žmogus paaiškino, kad atėjęs paklausti, ar daug vakar malūne buvo žmonių.

Ant sienos kambaryje kabojo Dariaus ir Girėno paveikslas, rėmelius gražius buvau padaręs, tai tą paveikslą nuplėšė nuo sienos, nuotrauką sudraskė ir įmetė į krosnį, o rėmelius pasiliko sau. Dar vieną šventą paveikslą nukabino, patį paveikslą išėmė ir padavė motinai, to jau nebeplėšė, o rėmelius irgi sau pasiėmė. Paskui atvažiavo pastotė, sukrovė visą mūsų mantą, ant viršaus mus užsodino, ir taip išvažiavom į Sibirą. Sargus šuo nušautas – nebeįspėjo, kad namuose svetimi. Tos valandos, kai reikėjo palikti gimtą pastogę, iki smulkmenų įsirėžė ne vien į atmintį – ir pačion širdin.

Iš Kubilių dar užvažiavom į Juknėnus. Paėmė Adolfą Kurmį, Kurmienę ir jų dukrą Veroniką. Nuvežė prie Daugailių, kur buvo eglėm apsodinti namai, ten stovėjo „palutarkos“, kėbuluose po vieną kareivį su šautuvu, visus sukėlė į tas mašinas, o mane nusivarė skrebarnion. Ten ėmė tardyti dėl to pistoleto. Pasakiau, kad radau ant kelio ir įsidėjau į kišenę. Tardymas taip ir baigėsi. Liepė eiti ir dar porą stribokų iš paskos pasiuntė. Kažkiek pasivarė ir, kad juos griausmas, iš užpakalio kai vožė planšete viršugalvin. Kas ten joje buvo, nežinau, iš akių tik pasipylė žiežirbos, beveik žemę nosim ardamas paknopstom nėriau į priekį, bet nepargriuvau, išsilaikiau ant kojų. Daugiau nebešėrė, bet ten matyt, buvo kažkoks kietas daiktas įdėtas.

Gyvulinis vagonas mus nubildino į Irkutsko srities Ujanovo kaimą. Vienuolikai metų. Darbštūs, dori lietuviai ir atplėšti nuo tėvynės nepražuvo. Po kiek laiko sužinojau, kad ne per toliausiai, Atagajaus kaime, gyvena metais anksčiau iš Kubilių išvežta dalis Adelės Mintautiškytės-Svikliuvienės šeimos.

Kartu su mumis Sibiran išvežė ir ruso sentikio iš Gatelių Zykovo šeimą, žmoną su trimis dukromis, o tėvas Zykovas Lionius buvo teistas ir sėdėjo lageryje už ryšius su Lietuvos partizanais. Kai jį paleido iš lagerio, jis atvažiavo pas žmoną ir dukras į tremtį, tai mes su juo susitikę pasišnekėdavom apie gyvenimą Lietuvoje. Pasirodo, jis su partizanais kartu dalyvavo deginant Stepšėnų kaimą, kurio beveik visi gyventojai rusai buvo išėję į stribus ir kovojo prieš mūsų partizanus.

Kai 1957 m. visus tremtinius masiškai paleido iš Sibiro, man dar trejus metus neleido išvažiuoti, matyt, už tą pistoletą, kurį rado kelnių kišenėje. Į Lietuvą grįžau 1960-tųjų metų pavasarį.

Grįžęs iš Sibiro, susitikau aš Sudeikiuose tą savo pusbrolį stribuką Petrą Laurinavičių ir pasakiau: „Prisimeni, ką tu man sakei, kai vežei į Sibirą? Ar aš bepanašus į tą kaimo berną?“ Buvau su kostiumu, po kaklu „šlipsas“...

– Ai, tai mat laikai tokie buvo, – paaiškino stribukas Petras.

Aš jam pasakiau, kad čia laikai niekuo dėti, o žmonės tokie buvo. Petras tik galvą nuleido...

Pasakoja ALDONA ir ELENA TAMOŠIŪNAITĖS

Užrašyta Vilniuje
1995 03 29

Pasakoja Aldona-*Aušrinė*, g. 1927 m.

Mano brolis Kazys Tamošiūnas nuo gimnazijos laikų buvo geri draugai su Vladu Grigaliūnu. Vėliau su Vladu susipažinome ir mes.

Kada prasidėjo jaunų vyrų gaudymas į rusų kariuomenę, Kazys su Vladu pas mus atsivežė rotatorių, rašymo mašinėlę, kitus spausdinimo reikmenis ir pradėjo spausdinti įvairius atsišaukimus, laikraštėlį „Laisvės šauklys". Visa tai buvo daroma mūsų namuose Avižieniuose. Už virtuvės buvo kitas kambarys, mes užsidangstydavome jo langus ir dirbdavome. Tai tęsėsi iki 1944 m. spalio mėnesio.

R. K. p a s t a b a: Balio Juodzevičiaus knygoje „Dejavo žemė ir žmonės", p. 7, Gedimino Puslio prisiminimuose plačiau aprašyta antisovietinės „Kęstučio" organizacijos veikla Utenos apskrityje, kuriai priklausė ir Kazys Tamošiūnas.

P. 15: Vokiečiams 1941 m. rudenį uždarius – paleidus LAF-ą, netrukus, 1942 pavasarį, lafiečiai įkūrė „Kęstučio" organizaciją. Centras buvo Kaune. Pirmuoju vadovu buvo advokatas Vilutis. „Kęstutis" – tai katalikiška, krikščionių demokratų krypties organizacija. Leido nuo 1941 m. rudens laikraštį „Į laisvę". Utenoje buvo žmonių, kurie priešinosi bolševikinei ir nacistinei priespaudai. Buvęs apskrities viršininkas B. Stasiūnas, kun. kan. P. Rauda, aviacijos majoras B. Vaivada sudarė tautinio pasipriešinimo branduolį, kuris 1942 m. vasarą gavo solidų mastą ir organizuotą pobūdį. Buvo įkurtas apskrities „Kęstučio" skyrius. B. Stasiūno vadovaujami V. Pakštas, Kazys Tamošiūnas, Stasys Žibėnas leido laikraštį „Prošvaistė".

P. 20: Pirmoji auka – Kazys Tamošiūnas. Jį suėmė 1944 m. spalio mėn. Kalbėta, kad Kazį suėmė už bendradarbiavimą su vokiečiais, už darbą Arbeitsamte."

Spalio 20 d. suėmė Kazį. Jis tada mokytojavo. Spalio 21 d. čekistai atvažiavo į namus ir tėvukui pasakė: „Tamošiūnai, parodyk, ką tu turi." Tėtis jiems paaiškino, kad mes ramiai gyvenam ir nieko bloga nedarom. Tada čekistai pasakė: „Jeigu nieko nedarot, tai paimk laužtuvą ir išimk iš ten...", – parodė į tą vietą, kur viskas buvo paslėpta.

Slėptuvė buvo virtuvėje pakrosny. Ten buvo tokia kvadratinė niša ir ji buvo užmūryta. Kadangi pas mus buvo nauja statyba, tokių krosnių jau nieks nebemūrijo, reikėjo gerai žinoti, kad tokia vieta yra.

Pasirodo, Andrašiaus iš gretimo Mirkėnų kaimo viskas buvo išduota. Tuomet tėtis išvertė sieną ir jie viską paėmė: spausdinimo mašinėlę, radijo siųstuvą, šapirografą.

Tada toks laikas buvo, reikėjo daug ką slėpti. Jau 1944 m. vos neišbėgome iš namų, per brolį Julių pasilikome. Viską ten paslėpėm, užtinkavom, uždažėm, kad amžiais ten nieks nerastų. Galėjo žinoti tik tas, kas sekė ir matė. Tada supratom, kad jau viskas baigta. Iš pradžių jie su mumis labai gražiai, mandagiai kalbėjo, paskui susodino į mašiną mus tris ir išvežė: tėvuką, Julių ir mane, tik mamą paliko, kadangi ji suėmimo metu nualpo, o Elenos tuo metu nebuvo namuose.

Kadangi mama dar iš jaunystės dienų turėjo pažįstamą prokurorą, kuris buvo senas komunistas, 1941 m. buvo išbėgęs į Rusiją, tai mama su visokiais kyšiais ėjo pas jį.

Mes su Julium sakėm, kad nieko nežinom. Kada mama nuėjo pas tą pažįstamą prokurorą, tas jai pasakė: „Gerai, aš padėsiu, bet dėl sūnaus nieko negaliu padaryt, kadangi jis šaukiamojo amžiaus, jam reiks važiuot į armiją, o dukrą išleisim, ji jauna, nepilnametė."

Mane tada pradėjo verbuoti dėl Grigaliūno, kalbėjo labai kultūringai, tardė Jonas Povilaitis (vyresnio amžiaus čekistas) ir Juozas Liepa (jaunesnis).

R. K. p a s t a b a: kn. „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais", p. 329: **Povilaitis Jonas**, g. 1907 m. Vilkaviškio apskr. Majoras, lietuvis, pradinis išsimokslinimas. LKP narys nuo 1928 m. Nuo 1926 m. dalyvavo komunistinėje veikloje; daugiau kaip 5 metus kalėjo.

1940 07–1940 08 – VSD darbuotojas;

1940 09–1941 03 – LSSR NKVD Vilkaviškio a/s viršininkas;

1941 04–1941 06 – NKGB Vilkaviškio a/s viršininkas;

1942 02–1942 05 – RA 16-osios divizijos politinis vadovas;

1944 07–1945 11 – LSSR NKGB Utenos a/s viršininkas.

P. 122: 1945 m. rudenį kaip nesusidorojęs su darbu iš Utenos apskrities skyriaus viršininko pareigų buvo atleistas.

P. 330: 1947 04–1950 07 – MGB 2N valdybos 2-ojo skyriaus 3-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas;

1950 07–1951 03 – MGB Pasvalio r/s viršininkas;

1951 03–1953 05 – MGB Rokiškio r/s viršininko pavaduotojas.

Iki 1972 m. dirbo LSSR milicijoje.

1945–1951 m. 21 mėnesį ir 24 dienas dalyvavo kovinėse operacijose prieš partizanus.

Aš teisinausi, kad buvau jauna ir jie manimi nepasitikėjo, viską nuo manęs slėpė. Tardytojai siūlė įvairias privilegijas, žadėjo išsiųst į Vilnių mokytis, ten atseit kartu dirbsime, gražiai aprengsime... Aš jiems prasitariau, kad mėgstu gražiai rengtis. Tada jie pasakė, kad po kiek laiko mes bendradarbiausime, ir mane paleido. Tada aš lankiau priešpaskutinę 7-ąją klasę.

Viską papasakojau Vladui Grigaliūnui, tada jis man pasakė: „Jeigu kitą kartą čekistai, nesulaukę ateinančios, pasikvies, tada sesuo nueis verkdama ir pasakys, kad „banditai" suprato, jog aš dirbu saugumui." O aš susikroviau savo daikčiukus ir išvažiavau visai į kitą kraštą – prie Labanoro, prie Daugailių, ir prabuvau tenai gana ilgai.

Kada Vladas buvo grįžęs į šitą kraštą, persirengusi čigone su kažkokia informacija buvau parėjusi namo. Brolis Julius tada jau buvo miške. Vežamas armijon jis pabėgo iš traukinio ir išėjo į mišką. Nors mūsų namai buvo tušti, bet visą laiką sekami, kadangi ir Vladas ateidavo, ir brolis Julius-*Žaibas* čia pat partizanavo.

R. K. p a s t a b a: apie partizaną Vladą Grigaliūną-*Sakalą* plačiau rašyta kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 6, p. 90, 219, 220, 221, 222, 683, 887; 18, 21 nuotr.

1945 m., kada aš parėjau, susirinkom visi pirty, atėjo Vladas, pasišnekėjom ir patarėm jam čia ilgiau neužtrukti, nes buvo labai pavojinga, likome abu su Julium. Buvo sekmadienis, atsigulėm, mamytė bažnyčion išėjo, o tėtis liko namie. Julius buvo su ginklu. Girdim, tėtis sako:

– Vaikai, mes apsupti...

Mūsų vienkiemis buvo ant kalniuko, iš visų pusių gerai matomas. Matyt, kad sekė namus, bet Vladas pavakare su draugais pasitraukė žemesne vieta. Julius pasiėmė šautuvą ir per rugius išbėgo. Iš visų pusių pradėjo šaudyti. Mus su tėčiu suėmė ir išvežė.

Beveik netardė, gal kokį vieną kartą pasikvietė, paklausinėjo, tik pasakė: „Su banditais nėra ko kalbėt.“ Tuoj pat išvežė į Vilnių, nes ten rengė didelį etapą į Komiją. Lietuvoje niekas mūsų neteisė, tik vėliau lageryje sužinojau, kad man davė 10 metų. Brolis Kazys jau anksčiau buvo išvežtas.

Vladas Grigaliūnas-*Sakalas* buvo padorus, geras žmogus, sąžiningas, nepaprastai didelis patriotas. Jis sakė, kad eis tėvų keliais. Vladas buvo vyresnis, jis vadovavo būriui ir visiems kalbėjo, kad mums kito kelio nėra – tik partizaninė kova už Tėvynę Lietuvą iki paskutinio kraujo lašo.

Kadangi mane suėmė, tolesnės jo veiklos nežinau. Jis sakydavo: „Kuo daugiau žinosi, tuo blogiau, tuo didesnis pavojus.“ Ateidavo jis pro ežeriuką pakalnėle, ten Andrašius negalėdavo pastebėti, kas eina, matyt kur nors rugiuose gulėdavo ir stebėdavo, jo šuo nelodavo, nes buvo savas – kaimynas. Kada mus suėmė, Vladas persikėlė į kitą kraštą.

Vėliau, kada mane išvežė į Komiją, Vladas man siuntinius siuntė. Mes penkiese sėdėjome kalėjime, mamytė viena buvo likusi, kol ją išvežė į Irkutską, ir ji niekuo negalėjo mums padėti.

Vladas atsiųsdavo lašinukų kokį gabaliuką, džiūvėsių, tarp maisto įdėdavo slaptai laiškelį. Kadangi siuntinius tikrindavo (lašinukus perpjauna keliose vietose, bet visų nesupjaustydavo smulkiai), tai žinojom, kur reikia slėpti laiškelius. Aš iš Vlado gaudavau visas žinias apie savo kraštą.

Vėliau Sibire iš mamytės gavau žinią, kad Vladas žuvo.

R. K. p a s t a b a: B. Juodzevičiaus knygoje, išleistoje 2003 m., „Laisvės kaina“, p. 89: GRIGALIŪNAS VLADAS, Kazio-*SAKALAS*, g. 1921 m. Ažugirių k., Leliūnų vlsč. Liūto rinktinės štabo narys, Liūto rinktinės spaudos ir propagandos skyriaus viršininkas, redagavo Liūto rinktinės štabo laikraštį „Laisvės šauklys“, buvo Vytauto apygardos ūkio ir ginkluotės skyriaus viršininkas. Žuvo 1948 03 07 Spulių k., netoli Alantos, susidūręs su Alantos 17 karių MGB grupe, vadovaujama ltn. Budrino. Palaidotas Kvyklių k. kapinėse.

Išėję iš lagerio, mes atvažiavom į Uteną, bet niekur negavom darbo. Tada brolis Kazys su mano vyru Vytu (jie kartu Intoje kalėjo) dar lageryje būdami, nutarė, kad grįžę į Lietuvą imsis vertimų iš rusų kalbos į lietuvių kalbą. Utenoje susitikome su Motiejumi Miškiniu (su juo buvome pažįstami jau seniau). Tada brolis pasikvietė Vytą, ir jie abu pradėjo dirbti, ėmė versti knygas...

Bunkerio Pailgio kaime, Utenos rajone, vidaus vaizdas, kuriame 1946 m. gyveno SAKALO-VLADO GRIGALIŪNO būrio septyni partizanai.
Pagal Elenos Tamošiūnaitės piešinį rekonstravo Jonas Jankaitis

Pasakoja Elena-*Snaigė*

Gimiau Ignalinos kaime, Daugailių valsčiuje, Utenos apskrityje. Mano tėvai Juozas ir Teresė augino keturis vaikus: Kazį (g. 1922 m.), mane – Eleną (g. 1925 m.), Julių (g. 1926 m.) ir Aldoną (g. 1927 m.).

Mokiausi Jėzaus Širdies moterų vienuolyne Antalieptėje. Vienuolynas buvo labai didelis, jį išlaikė Žemės ūkio mokykla, Amatų mokykla ir Dailės mokykla – egzistavo ir vokiečių okupacijos metais.

Atėję rusai 1944 m. vienuoles išvaikė ir vienuolyną uždarė, daug vienuolių areštavo. Vienuolyne buvo ugdoma labai aukštos kultūros. Buvo mokoma, kaip valgyti, kaip vaikščioti, netgi kaip gražiai miegoti – kaip lovoje gulėti. Mokė užsienio kalbų – prancūzų, anglų. Mokslas buvo mokamas, tėvams mano mokslas labai brangiai kainavo. O sesuo Aldona ir broliai Julius ir Kazys mokėsi Utenos valstybinėje gimnazijoje.

Kada pirmą kartą 1940 m. Lietuvą okupavo rusai, mes buvome įtraukti į tremiamųjų sąrašus, todėl ėmėm slapstytis, namuose jau nebenakvodavom, slapstėmės kur nors krūmuose, duobėse, kad rusai nepagautų ir neištremtų į Sibirą.

1941 m., užėjus vokiečiams, mes vėl grįžome į namus ir visi vaikai toliau mokėmės.

Kada 1944 m. vėl atėjo rusai, mano brolis Kazys jau dirbo Utenos gimnazijoje, dėstė lotynų ir vokiečių kalbas. Rusai jį patį pirmą ir areštavo už aktyvią lietuvišką patriotinę veiklą, o kiek vėliau, paeiliui, tais pačiais 1945 m. buvo areštuoti tėtis, sesuo Aldona ir brolis Julius. Visus nuteisė po dešimt metų lagerio ir išvežė į Sibirą – Krasnojarską, Vorkutą, Uchtą, visus į skirtingus kraštus. Aš juos pamačiau tik grįžusi į Lietuvą. Sužinojau, kad ir juos žiauriai kankino, ypač brolį Julių, kadangi jį pagavo su ginklu.

Likome dviese su mama (vėliau ir ji buvo ištremta į Sibirą). Abi slapstėmės, bet ne kartu, atskirai viena nuo kitos. Mūsų namus stribai apiplėšė, visą turtą išsivežė tiesiog gurguolėmis – baldus, gyvulius, o ką paliko, vėliau kaimynai išsitampė.

Prie Grigaliūnų ūkio tokiam kalnely, prie ežero (netoli Leliūnų), buvo bunkeris, apie pusę kilometro nuo Grigaliūnų namų. Tame bunkeryje beveik nuolat gyveno septyni partizanai. Viduje turėjo radijo aparatą. O anksčiau dar ir pas mus buvo bunkeris. Ateidavo apygardos vadas Vincas Kaulinis-*Miškinis*, Vladas Grigaliūnas-*Sakalas*, Jonas Kairys-*Audra*, Aleksas Katinas-*Barzda* ir kiti, nors mūsų namai buvo labai sekami.

Gretimame kaime mūsų kaimynus sušaudė stribai: vyrą, žmoną ir du vaikus, o kaltę suvertė partizanams. Čia jau buvo tragedija. Ta šeima šelpė partizanus, maitino, už tai juos ir sušaudė, o kalbas paleido per apylinkę, kad partizanai sušaudė. Iškart krito juoda dėmė ant mūsų partizanų. Tai buvo baisus dalykas. Nežinau, ar partizanai ėmėsi kokių nors atsakomųjų veiksmų prieš stribus, ar ne, tik žinau, kad jie dėl to labai išgyveno. Netrukus po šio įvykio aš buvau areštuota.

Slapstydamasi gyvenau ir Grigaliūno namuose. Grigaliūnienė sutaisydavo tokius paketus, ir mes juos nešdavome į mišką vyrams valgyti. Maisto daugiausia nešdavo kaimynai, labai gerų žmonių buvo, palaikė ir rėmė partizanus. Grigaliūnų namuose aš ir priesaiką partizanams daviau, gavau *Snaigės* slapyvardį.

Atėjome kartą, Vladas ir sako: „Mes jau nebegalime čia būti, kur nors traukiamės ir tu traukis.“ Jis liepė vienoje vietoje ilgiau kaip pusę paros nebūti, vieną naktį šen, kitą naktį ten ir taip naktimis klajojome iš vienos vietos į kitą.

Paskutinį kartą tada aš buvau pas Vytautą Tamošiūną prie ežero. Ateina Kastutė Jakštonytė ir sako man:

– Kindurys jus kviečia. Ten bus tavo kavalierius inžinierius Antanėlis...

Ignas Kindurys Utenoje pas mano tetą Veroniką Čebelienę nuomojo butą ir dirbo prie kelių kažkokiu inžinieriumi ar meistru. Mes su juo atvirai bendravome, atvažiuodavome pas tetą į svečius, pašnekėdavome ir apie partizanus, apie okupantų daromą žalą Lietuvai ir pan. Kaip vėliau išaiškėjo, šitas žmogus buvo užverbuotas čekistų ir kartu dirbo partizanams.

Antanėlis irgi buvo didelis patriotas, kelių inžinierius. Nors jis už mane buvo 10 metų vyresnis, bet jis man labai patiko. Aš žinojau, kad ir aš jam patikau. Kastutė sako:

– Jis pas Kindurį atvažiuoja, Kindurys suorganizavo tau pasimatymą su Antanėliu.

Kastutė žinojo, kur aš slapsčiausi. Teko man ir pas ją lankytis Šiaudinių kaime, netoli Vyžuonų. Tarp kitko, Kastutė draugavo su partizanu Bronium Kalyčiu-*Siaubu*.

Nuėjau prie ežero, pasiėmiau valtį ir niekieno neverčiama, savo noru yriausi prie savo nelaimės kranto. Persiyriau į kitą ežero pusę ir paskui plentu į kašarką (kašarkomis buvo vadinami tokie namukai paplentėse, kuriuose gyvendavo kelininkai), kur Kindurys dirbo. Minima kašarka buvo tarp Utenos ir Leliūnų – pati pirmoji nuo Utenos). Nueinu, tuo pačiu momentu ateina ir Kastutė. Padėta valgyti Kindurio, sakau: „O kur Antanėlis?“ Kindurys sako:

– Tuoj tuoj ateis...

Man buvo paskirtas pasimatymas su Antanėliu, o Kastutei su Kalyčiu, bet atsitiko taip, kad nei Antanėlis, nei Kalytis neatėjo, o atėjo čekistai...

Tas tuoj tuoj... ir apsupo namą. Kašarkon suėjo nepažįstami vyrai, iškart man užmetė maišą ant galvos, įsitempė į savo amerikonišką „Vilį“ ir ėmė lupti. Mušė penkiese žiauriai ir skaudžiai, reikalavo parodyti, kur partizanų bunkeris. Visi kalbėjo lietuviškai. Supratusi, kad nebeiškentėsiu tų fizinių kančių, pasakiau, kad prie mūsų namų yra bunkeris. Tada aš atvedžiau juos į mūsų ūkį ir parodžiau iškastą bulvių duobę. Tada mane jau nusivežė į Uteną ir ėmė dar daugiau plūkti. Daužė kumščiais, spardė kojomis, taburetėmis smarkiai sudaužė stuburą. Tai buvo spalio 29 d., nors byloje užrašyta lapkričio 2 d.

Iki tos dienos manęs negalėjo tardyti, nes buvau labai sudaužyta, kurį laiką buvau be sąmonės, negalėjau kalbėti. Bet labai gerai prisimenu tą momentą, kai pradėjau truputėlį orientuotis, supratau, kad atgaunu sąmonę, guliu aukštielninka ant žemės ir matau vyrus, stovinčius man iš abiejų pusių su ištrauktais organais ir besišlapinančius man ant galvos. Paskui pastatė ir liepė stovėti, o stovėti tai aš jau nebegaliu. Kai parkrentu, jie ir vėl mane spardo. Mušė lietuvis Petrauskas, tardytojas Paulauskas. Jie gi ten nebuvo pastovūs, keitinėjosi. Vieni pamuša, paskui atėję kiti pamuša, ką ten visus prisiminsi, o, be to, aš jų ir nepažinojau. Tik vienas tardytojas Ivanovas buvo padorus, kuris manęs visą laiką gailėjo. Nei stovėt, nei sėdėt aš jau nebegalėjau, buvau sunkus ligonis ir kameroje tik gulėjau. O gal jo toks „vaidmuo“ buvo? Okupantai stengėsi parodyti, kad jie yra humaniški, o va jūsiškiai – broliai lietuviai kokie žiaurūs...

Nežinau, Kastutę lupo ar ne, aš jos taip ir nebemačiau. Kaip supratau, ji buvo tik tarpininkė, ją nuvežė su manimi į Uteną ir iškart paleido...

Pradėjusią atsipeikėti mane jau ėmė rimtai tardyti, nors dar kalbėjau daug ką nesąmoningai, tik prisimenu, kad duodavo ant kažkokių popierių pasirašyti. Pamenu – tardė ir apie Vladą Grigaliūną, bet čia ėmiau galvoti, jog geriau gal būtų, kad jie mane nušautų, kiek čia galiu kentėti, vis viena gyvenimo nebėra, vis viena nukankins, sakau, tegu jau geriau nušauna. Vakare pasiprašiau į tualetą ir, kada lauke šiek tiek atsitolinau nuo sargybinio, puoliau bėgti su ta mintimi, kad tikrai į mane šaus, bet ką ten, Dieve, tokia iš manęs bėgikė – sargybinis iškart pasivijo ir partrenkė ant žemės.

Kada mane areštavo, partizanai greit sužinojo ir iš bunkerio pasitraukė, bijojo, kad aš galiu neišlaikyti ir išduoti, bet bunkerį vėliau vis vien čekistai surado, deja, jau tuščią, ir išsprogdino.

Utenoje laikė tik keletą mėnesių. Tiesa, dar buvo teismas Utenoje, buvo privaryta pilna salė kalinių, „teismas“ vyko kokį pusvalandį, bet kiek metų gavau, nesužinojau. Kažkoks čekistas karininkas vardijo pavardes ir sakė kam kiek skirta, bet man tada jau buvo tas pats, aš net neišgirdau savo pavardės. Tik vėliau mergaitės

pasakė, kad mane nuteisė dešimčiai metų. Šešerius metus gavo ir mane į provokaciją įvėlęs Ignas Kindurys. Grįžusi radau jį irgi jau grįžusį iš lagerio ir gyvenantį nuosavam name Utenoje. Mane išvydęs, Ignas suglumo. Pasakiau, kad atėjau jam padėkoti už išdavystę. Kindurys ėmė gintis, kad jis manęs neišdavė, bet aš jam pasakiau, kad jo parodymus aš skaičiau, o po jais buvo ir jo autentiškas parašas. Kindurys ėmė aiškinti, kad tokie laikai buvo, kad jis kitaip negalėjęs kalbėt, jis irgi nukentėjęs. Tada aš jam pasakiau: „Nedaug kentėjai, tik šešerius metus už tai, kad ir vieniems, ir kitiems dirbai...“ Kindurys nutilo, o kiek palaukęs tarė: „Ką aš turėjau daryti? Man taip reikėjo pasakyti.“

Po to etapu išvežė į Lukiškes. Ten sutikau Elytę Šileikaitę, Birutę Juršaitę-Ivanauskienę ir kt. Ten aš jau beveik nevaikščiojau, tik gulėjau.

Sausio mėnesį, kada mus išvežė iš Lukiškių gyvuliniuose vagonuose, buvo dideli šalčiai. Nežinojom, kur veža, tik kai atvežė vieton, tada sužinojom, kad Kazachstanas.

Tiesa, Sverdlovske traukinys sustojo, ir visas varė į pirtį. Pirtis nuo traukinio buvo už trijų kilometrų. Pirtyje vagys pavogė mano drabužius. Likau nuoga. Lauke 30 laipsnių šalčio. Aprengė ant nuogo kūno kareiviška miline, su kareiviuku teko bėgti tris kilometrus iki traukinio, kad nesušalčiau. Vagone moterys aprengė. Įlindau į šiaudus ir iki Karabaso išgulėjau. Duonos davė per dieną 200 g ir ten iš karto į ligoninę – plaučių uždegimas. Kiek išgulėjau ligoninėje – neprisimenu.

Karabase buvo paskirstymo punktas. Ten mačiau, kaip prasilošę vagys nukirto vyriškiui galvą. Galva nuriedėjo prie pat mano kojų. Tai buvo siaubinga.

Vėliau visą ešeloną išvežė į Akmolensko lagerį. Politinius ir kriminalinius suvarė kartu. Ten vėl pakliuvau į ligoninę. Skaudėjo viskas, nežinojau, ko ir neskauda. Buvau prigrasinta nesakyti, kad mane mušė. Visur pasirašinėjau, kad nemušė. Todėl tylėjau, dėl ko sergu. Išrašydavo iš ligoninės – duodavo siuvinėti (ten buvo siuvinėjimo fabrikas). Pakildavo temperatūra ir vėl ligoninėn. Ligoninės vedėja gydytoja Utkina Ksenija Andrejevna buvo pagrindinė mano gydytoja. Ji irgi buvo kalinė iš Leningrado. Ją mes vadindavome Jekaterina II-ąja. Buvo ryški ir labai valdinga moteris. Mane ji mylėjo, gailėjo ir gydė, kaip mokėjo.

Ten turėjau nuostabią draugę, medicinos seselę. Ji buvo iš Vilniaus, medicinos studentė Stasė Kevlič – lenkaitė. Švelni mergaitė buvo ir mane ji suprato – buvome vienmintės...

Toje pačioje ligoninėje dirbo ir Elytė Šileikytė iš Joniškėlio. Ji irgi buvo medicinos seselė. Buvo dar ir kitų gydytojų vyrų. Iš visų artimiausias man buvo azerbaidžanietis gydytojas Agajevas. Labai storas, apie 40 metų.

Ligoninė buvo už zonos, joje gydėsi kaliniai ir laisvieji, tik buvo atskiros palatos. Maistas kaliniams buvo labai blogas. Visi gydytojai irgi buvo kaliniai.

Vieną dieną atbėgo Staselė į palatą ir pranešė, kad atvažiavo naujas etapas su užsieniečiais, tarp jų daug gydytojų. Širdyje labai apsidžiaugiau, nes ruseno vilties kibirkštėlė: gal mane pagydys. Taip norėjau pasveikti, kad graudu pagalvoti. Visą laiką galvojau, kad inkstai atmušti, labai skaudėjo nugarą.

Kartą atėjo Utkina ne viena, o su labai gražiu vyriškiu, ypatingu, ir tarpusavyje kalbėjo prancūziškai. Gydytojo auliniai batai buvo aukšti – vokiški, kelnės taip pat

keistos: žalsvos spalvos. Supratau, kad jie kalbėjosi apie mane. Ksenia Andrejevna pasakojo, kad aš esu iš Pabaltijo – lietuvaitė, nežinanti, kas man yra. Viską daranti, bet sveikata negerėja. Jis labai žiūrėjo į mane ir pasakė, jei neprieštarausiu, jis apsiima mane gydyti.

Po trijų dienų jis atėjo į palatą, truputį pakalbėjo rusiškai ir nusivedė mane į gydytojų kabinetą. Na, ir prasidėjo mūsų pasikalbėjimai. Pirmiausia jis prisistatė: Kano Chuanas – ispanas iš Madrido, grafas. Paryžiuje baigęs filosofijos fakultetą, o Madride – mediciną. Karo gydytojas iš ispanų Mėlynosios divizijos. Paaiškino, kad Mėlynoji divizija buvo fašistinė. Mėlynoji vadinosi todėl, kad visi į ją surinkti žmonės buvo tituluoti, įvairių tautybių: ispanai, vokiečiai, prancūzai, italai ir kt. Jų divizija pakliuvo į rusų nelaisvę. Būdamas belaisviu, padarė žmogui nelegaliai operaciją ir už tai jį nuteisė 15 metų lagerio.

Paprašė papasakoti apie save. Žinoma, jei noriu būti sveika, turiu pasitikėti juo ir viską papasakoti. Taip ir padariau. Pradėjo mane tikrinti, apžiūrėti. Tikrino ilgai, nuosekliai, mušė kumščiu į viršugalvį, aš pašokau ir suklupau. Tai buvo būdas nustatyti stuburo būklę.

Taip gydytojas išaiškino mano ligą ir po poros dienų paguldė į gipsinę lovą, t. y. daug gipso košės ir į tą, šilta marle pridengtą, košę mane paguldė. Pasakė, kad gulėsiu devynis mėnesius, nes diagnozė – stuburo 3–4 (iš apačios) slankstelių tuberkuliozė.

Taip Chuanas tapo mano gydytoju ir mano draugu. Jis daug laiko praleisdavo mūsų palatoje, mane mokė prancūzų kalbos, matematikos, literatūros ir kitų mokslų. Valgiau gulėdama, rašiau gulėdama, siuvinėjau, mezgiau ir t. t.

Chuanas buvo 28 metų, nevedęs, mokėjo devynias kalbas ir jau gerai kalbėjo rusiškai.

Kad nenukrypčiau nuo temos, norėčiau papasakoti, kaip Chuanas pakliuvo į Mėlynąją diviziją. Medicinos fakultete jis turėjo draugą Fusterį. Tai buvo geriausias jo draugas, irgi chirurgas, bet Fusteris buvo komunistas ir 1938 m. išvažiavo į Maskvą. Chuanas labai nuobodžiavo be savo draugo. Fusteris Maskvoje vedė žydaitę ir ten apsigyveno.

Po to Chuanas turėjo kitą draugą, karininką. Karininkas turėjo panelę, Chuanas irgi turėjo mergaitę. Ir štai kartą Chuanas pastebėjo karininką flirtuojant su jo mergaite, o kitą kartą pastebėjo juos bučiuojantis. Tada jis iškvietė savo draugą į dvikovą, ir karininkas stipriai sužeidė Chuaną. Jis buvo paguldytas į ligoninę, išgulėjo ten pusę metų, o karininkas su Chuano mergaite pasitraukė į užsienį. Chuanas iš tos gėdos įstojo į Mėlynąją diviziją. Namuose liko Chuano tėvas grafas Kano ir sesutė vienuolė. Jie turėjo vynuogių plantacijas Andalūzijoje ir namus Madride.

Kaip jau minėjau, rusai Mėlynąją diviziją paėmė nelaisvėn. Chuanas, būdamas belaisviu, padarė operaciją žmogui, kurio nepažinojo. Pasirodo – ten būta „priešo“. Chuaną nuteisė 15 metų lagerio. Kai po teismo Chuaną nuvedė į nuteistųjų kamerą, ten jis rado vieną vyrą, sėdintį ant narų ir nusigręžusį į sieną. Kada Chuanas pasisveikino rusiškai, tas vyras atsigręžė ir Chuanas jį iškart pažino. Tai buvo Fusteris. Koks tai buvo susitikimas! Fusteris buvo nuteistas 25-eriems metams lagerio ir jau buvo Rusijos pilietis. Ir štai jie abu buvo atvežti į Kazachstaną – Akmolenską.

Dabar vėl apie save. Devynis mėnesius išgulėjau gipse. Prausdavo vieną kartą per mėnesį. Iškeldavo atsargiai ant lentos ir draugė Stasė apiprausdavo.

Per tą laiką įsimylėjau Chuaną. Gerai jaučiau, mačiau ir supratau, kad Chuanas mane irgi pamilo. Nors buvau didelis ligonis, nelaiminga, kad nevaikštau, bet kažkur giliai pajutau ir laimę. Dienos bėgo monotoniškai, blogai maitino, švaros nebuvo, taip pat ir vaistų. Vis laukdavau ateinant Chuano, o jis tik operuodavo ir operuodavo. Prieš operaciją užbėgdavo pas mane ir sakydavo – pasimelsk, kad operacija pavyktų.

Po devynių mėnesių mano kraujo nusėdimas jau buvo geresnis. Taigi man buvo reikalingas gorsetas. Padarė gipsinį, sunkų septynių kilogramų ir po ilgo gulėjimo mane mokė vaikščioti. Čia irgi praėjo pusė metų, o mūsų draugystė su Chuanu stiprėjo vis labiau ir labiau. Tai buvo labai graži platoniška meilė.

Per tą laiką mano geroji gydytoja Utkina irgi įsimylėjo Chuaną, bet matydama, kad ne jai kliuvo ta laimė, ji parašė skundą, kuriame nurodė, jog Chuanas ruošiasi bėgti iš lagerio. Tada jį nedelsiant išvarė iš ligoninės. Chuanas buvo nepaprastai geras chirurgas, pas jį veždavo ligonius iš visų artimesnių miestų.

Chuaną uždarė vyrų zonoje ir ten jis dirbo poliklinikoje. Į moterų polikliniką karininkai jį lydėdavo tris kartus per savaitę.

Mane Utkina išrašė iš ligoninės ir gydytojas Agajevas mus dviese su žydaite Anna Gemionovna apgyvendino poliklinikos namuke. Moteris turėjo labai dailią figūrą, ji nieko neslėpdama pasipasakojo, kad daug metų buvo Šaliapino meilužė. Lageryje ji išnešiodavo paštą.

Manęs aplankyti ateidavo mergaitės: mano draugė Stasė, Elytė Šileikaitė ir mano gerbiamoji ponia iš Kėdainių – mokytoja Mozūrienė, kai kurios mergaitės iš Vakarų Ukrainos. Dauguma jų mirė lageryje. Joms buvo atitrankyti plaučiai, kepenys... Man gulint ligoninėje, mirė 11 labai jaunų mergaičių. Tai tardymų aukos. O kiek sergančių ir invalidžių – nesuskaitysi. Labai gražiai jos dainuodavo, jas rusai vadindavo „banderovkom“, o mes buvome „fašistės“. Taip jie vadino visus pabaltijiečius.

Mes su Chuanu susirašinėjome. Moterų ir vyrų zonos buvo aptvertos metaline spygliuota viela. Vyrai, kaip ir moterys, gyveno kartu su kriminaliniais kaliniais. Jų buvo daugiau kaip politinių. Tai baisu! Labai keikdavosi, paleistuvavo, moterys gyveno su moterimis. Jas vadindavo „vištgaidžiais“. O tokių porų buvo labai daug. Pažinojau daug garsių vagių, jų vadeivas vadino „pachanais“. Akmolenske pragyventi metai neaprašomi, neapsakomi...

Į polikliniką ateidavo gydytojas Agajevas. Man jis buvo geras ir bendravo su Chuanu. Taigi su Chuanu susitikinėjau, susirašinėjau, ir taip ėjo laikas.

Aš gaudavau laiškus tik iš mamytės. 1948 m. ją iš Lietuvos ištrėmė į Irkutską. Chuanas rašė mamytei laiškus apie mus abu. Mamytė žinojo mūsų meilę ir mūsų siekius. Apie tėvelį, brolius ir sesutę nieko nežinojau, apie juos nieko nežinojo ir ji.

Vieną dieną atėjęs Chuanas pareiškė, kad mes turime susituokti. Be Dievo mes neturime teisės gyventi kaip sutuoktiniai. Jis vyrų zonoje susitarė su kunigu, kad šis mus sutuoks. Chuanas turėjo įsisiuvęs į petelius auksinį savo šeimos herbą, iš

kurio kalinys iškalė mums žiedus, juos išgraviravo ir 1950 03 01 mus sutuokė su liudininkais ir dokumentais. Padarėme gražų altoriuką, gydytojas Agajevas uždegė jam atsiųstas žvakutes, ir man atrodė, kad tai buvo labai gražios apeigos. Liudininkais buvo Stasė Kevlič ir Povilas Jankevičius, iškalęs mums vestuvinius žiedus. Kunigas, kaip dabar dar prisimenu, buvo Kraujelis.

Taigi Elena Tamošiūnaitė ir Chuanas Kano tapo vyru ir žmona. Bet po santuokos akto Chuaną išvedė į vyrų zoną, nes baigėsi nustatytas laikas ir jis turėjo išeiti. Nespėjome net susitarti dėl kito susitikimo.

1950 m. kovo 6 d. gaunu iš Chuano laišką, aplaistytą ašaromis. Juos, visus svetimtaučius, išveža iš šio lagerio. (Tą ir visus kitus jo kelionės metu rašytus laiškus tebeturiu ir dabar.) Tai mano gyvenime jau ne pirmas didelis ir skausmingas dvasinis smūgis.

Po keleto dienų juos visus aprengė gerais drabužiais ir išvežė. Išsiskyrimas buvo liūdnas – nepakeliamas. Ten iš mano pažįstamų buvo ispanas žurnalistas Marino, italas filosofas Katoni ir dar vienas vokietis. Marino paliko savo draugę vokietaitę Veroniką, o Chuanas – mane.

Fusteris draugavo su labai dailia estaite iš Talino. Ji buvo profesoriaus dukra, medicinos instituto studentė. Jo neišvežė todėl, kad jis buvo Sovietų Sąjungos pilietis. Kiek vėliau sužinojau, kad estaitė su Fusteriu susilaukė sūnaus. Kai 1956 m. važiavau į Lietuvą, su sūneliu važiavo ir estaitė. Fusteris, matyt, dar nebuvo paleistas, nes jis buvo nuteistas 25-iems metams.

Toliau iš kelionės nelegaliu būdu Chuanas man rašė ir rašė, o paskutiniame laiške parašė, jog viską darys, kad pakliūtų pas mano mamą, ir iš ten rūpinsis manimi. Laiškas buvo rašytas Leningrade. Ankstesni laiškai išsiųsti iš Rostovo...

Po šio laiško po kelių dienų gavau iš nepažįstamų žmonių žinią, kad mirė mano mamytė. Čia tai jau buvo man viskas. Susirgau. Su niekuo nekalbėjau ir vakarais naktimis laukiau ateinant mamytės... Mirė ji Irkutsko srityje, Kutulik geležinkelio stotyje (tarp stočių Zalari ir Čeremchovo – *R. K.*).

Po to praėjo gal dvi savaitės ir mums pranešė, kad susidėtumėm į savo maišelius daiktus ir ruoštumės į kelionę. Surinko visus politinius kalinius ir išvežė į Spasko invalidų lagerį.

Spaskas yra netoli Karagandos, ir tada jau supratau, kad su mamyte ir su Chuanu išsiskyriau amžinai.

Chuanas Kano išgelbėjo mano gyvybę ir dovanojo man gyvenimą. Jei ne jis, aš jau seniai būčiau gulėjusi su Vakarų ukrainietėmis Akmolensko lagerininkų kapinėse. Likau gyva tik šio kilnaus, giliai tikinčio į Dievą, nuostabios sielos, aukštos kultūros, stiprios moralės žmogaus dėka. Kaliniai ir laisvieji gailėjo Kano – šio nuostabaus chirurgo.

Tai tiek apie mano gyvenimą Akmolenske.

1951 metų pabaigoje mes jau buvome Spaske. Čia gyvenimas jau buvo kitoks. Žmonės – visi politiniai kaliniai, niekas nesikeikė, visi mandagūs, draugiški, jaunimas – gimnazistai ar šiaip tarnautojai, žemdirbiai, įvairiausių tautybių. Daugelis iš Leningrado, Maskvos, Paryžiaus, Bukarešto, Berlyno ir kitų užsienio miestų. O jau iš Kaukazo, Vidurinės Azijos – įvairiausių tautelių. Gydytoja iš Paryžiaus draugavo su

gydytoja iš Leningrado, bet visi įtarė, kad jos – „vištgaidžiai“, tokia tarp jų buvo didelė meilė... Mano draugė Stasė kažkodėl liko Akmolenske... Net Utkina atvažiavo čia.

Išgyvenau, kad Stasės nėra kartu su manimi. Ji viską žinojo apie Chuaną, mano meilę, mano išgyvenimus, ligą, nelaimes ir laimes.

Susipažinau su geromis mergaitėmis: Maryte Sakalyte, Onute Bagdonaite ir kitomis. Iš Akmolensko čia buvo tik Elytė Šileikaitė ir mano geroji ponia Mozūrienė. Aš jai buvau kaip dukra. Jos taip pat žinojo mano meilės istoriją su Chuanu. Marytė dirbo siuvykloje siuvėja sukirpėja. Aš jai siuvykloje padėjau apmėtyti siūles, daigstyti ir t. t. Tai tęsėsi labai neilgai, nes aš sirgau ir mane paguldė į ligoninę. Paguldė į nervų skyrių. Man skaudėjo viską: galvą, nugarą, skrandį... Nežinojau ko neskauda. Gydytojai pripažino nervus. Nemiegodavau naktimis, nevalgiau ir ne su visais kalbėdavausi ir pati nežinau – kodėl...

Mano gydytoja buvo Antonina Vasiljevna Vasiljeva. Nedidelio ūgio, stora, malonių, gerų veido bruožų, maždaug 38 metų amžiaus. Manęs ji labai gailėjo. Kitos ligonės buvo daug vyresnės už mane. Mūsų palatoje gulėjo dailininkė iš Odesos Ksenia Andrejeva, poetė iš Leningrado Liubovė Lvovna ir Asia iš Leningrado (jos vyras buvo suomis). Ji buvo maždaug 35 metų amžiaus, su paralyžiuota ranka ir koja, šlubavo.

Mane lankydavo lietuvaitės, ukrainietės, o Marytė buvo mano globėja: labai gero būdo, graži ir tuo skyrėsi iš visų kitų.

Ėjo laikas, gydytojų specialistų nebuvo, taip ir gulėjo ligoniai, prastai maitinami, be ypatingos priežiūros. Antonina Vasiljevna ateidavo du kartus per dieną. Jai pas mus būdavo įdomu, nes čia gulėjo inteligentės moterys iš Leningrado. Šalia buvo ir kiti skyriai: TBC ir vidaus ligų.

Kartą Vasiljevna atėjo ne viena, o su jaunu, aukštu gydytoju. Kada įėjo į vidų ir aš pamačiau su baltu chalatu vyriškį, man pakirto rankas ir kojas, netekau žado. Pagalvojau, kad atėjo Chuanas, toks jis buvo panašus į Chuaną! Tik šis aukštesnis. Tai buvo gydytojas neuropatologas, irgi kalinys. Antonina Vasiljevna paaiškino, jog tai bus mūsų gydytojas ir ateis tris kartus per savaitę – kas antrą dieną. Jis buvo iš Lvovo – ukrainietis. Lvove baigęs istorijos ir medicinos fakultetus. Aišku, aš su juo kalbėtis nenorėjau. Tą dieną jis apžiūrėjo tik kitas ligones.

Po dienos gydytojas vėl atėjo. Prisistatė esąs Jaroslavas Daškevičius. Jo mama ištremta į Krasnojarską, tėvelis Austrijoje ir jis su juo susirašinėja. Jis, kaip istorikas, lageryje rašo disertaciją ir jau baigia ją parašyti. Aš tylėjau ir klausiau. Jis vis kalbėjo ir kalbino mane, o mano liga buvo tokia, kad aš negalėjau kalbėti...

Visi Chuano laiškai buvo po mano pagalve. Kai būdavo liūdna, o liūdna būdavo beveik visada, skaitydavau juos. Palatos moterys, kai nebuvau palatoje, gydytojui Daškevičiui papasakojo, kad turiu silpnybę skaityti senus laiškus. Todėl atėjęs aplinkiniais keliais stengėsi sužinoti, ką skaitau. Aš jam pasakiau, kad savo vyro laiškus. Paklausė, kur jis yra, pasakiau, kad nieko apie jį nežinau, ir jis mane ramino, guodė, sakė, greit sužinosiu – atsiras. Pasakė, kad lietuviai yra geri vyrai ir savų žmonų nepalieka. Aš pradėjau verkti ir pasakiau, kad jis mirė kartu su mano mama ir jo jau nesulauksiu niekada.

Tada vyrų zonoje iš atvežtųjų iš Akmolensko gydytojas Daškevičius sužinojo mano istoriją, bet niekada daugiau apie tai su manimi nekalbėjo. Prirašė vaistų ir pasakė, kad po mėnesio jis tuos vaistus man gaus iš Austrijos. Tik vėliau sužinojau, kad jo tėvas buvo generolas ir, užėjus rusams, pasitraukė į Austriją, iš ten jis gaudavo siuntinius. Brolių ir seserų Daškevičius neturėjo.

Ėjo laikas, ir aš prie jo pripratau, o jis ateidavo vis dažniau ir dažniau. Vasarą susitikdavome lauke. Palydovas kareiviukas jo laukdavo prie „vachtos". Mes tapome draugais. Bet aš vis vien mylėjau Chuaną, nors Daškevičius buvo labai geras žmogus, panašus į Chuaną ir turėjo daug jo gerų savybių, gydė mane užsienietiškais vaistais, kuriuos gavo tik po pusantro mėnesio.

Sveikata gerėjo. Daškevičius paaiškino, jog mano sveikata pagerėtų, jei aš grįžčiau į laisvę, nes sveikatai sugrąžinti reikalingos geros sąlygos, geras maistas, o šiomis sąlygomis yra sunku, reikia laiko. Vaistai iš Austrijos man labai padėjo, ir tai visi pastebėjo.

Su Daškevičiumi draugavau. Mes daug kalbėdavomės, mano draugės buvo labai geros, Marytė visą laiką globojo mane. Kartą mus, moteris, vedė į vyrų zoną, į rentgeno kabinetą (moterų zonoje rentgeno nebuvo). Mus sutiko vyrai lietuviai. Kiek buvo džiaugsmo! Kitos mergaitės jau anksčiau susirašinėjo su berniukais, kurie ir atėjo pasitikti. Tai buvo jų pirmieji pasimatymai. Buvo ir nusivylimų. Laiškus tai visi rašė gražiai... Prie manęs buvo priėjęs dailus mažiukas berniukas`felčeris Mariukas Jusevičius. Jis ten dirbo. Susipažinau su Mariuku ir su Vytu Kiela. Vytą Kielą po poros mėnesių užmušė elektra (jis dirbo elektriku). Gaila. Du mėnesius rašė man gražiausius laiškus. Buvęs studentas iš Kauno. Jo nuotrauką ir dabar tebeturiu.

Kadangi Spasko lageris buvo invalidų lageris, tai dažnai būdavo komisijos, nustatinėdavo invalidumo grupes.

Kartą per radijo tašką pranešė, kad mirė Stalinas. Mano palatos kaimynės tą žinią priėmė šaltai ir abejingai. Bet buvo ir tokių politinių kalinių rusių, kurios labai verkė. Man buvo taip keista, neturėjau žodžių tam apsakyti. Pačios kalinės, nuteistos po 10 metų, valgo baisų maistą, gyvena pusbadžiu, šąla, aprengtos juodomis suknelėmis su numeriais priekyje ir ant nugaros, ir verkia Stalino? Nesupratau jų tada ir dabar negaliu suprasti...

Mes visi kaliniai buvome numeruoti. Mano numeris buvo 56123, numerio dydis – 10 cm aukščio skaičiai per visą nugarą ir ant suknelės apačios.

Labai nustebau gavusi laišką iš Karabaso – Akmenų karjero. Rašė mano sesutė Aldutė. Adresą sužinojo iš kitų kalinių, kurie susirašinėjo su savo draugais ir giminėmis. Kiek buvo džiaugsmo! Vaikščiojau, visiems gyriausi ir šimtą kartų skaičiau. To neįmanoma apsakyti – tiek laiko neturėjau jokių žinių iš savųjų. Iš karto parašiau laišką. Pradėjome susirašinėti. Ji nežinojo, kad mamytės jau nėra...

Gražius laiškus rašė Mariukas. Aš irgi atsakinėjau. Mūsų lagerio mergaitės beveik visos susirašinėjo. Jaunystė! Buvo ir tokių, kurios gyveno su lagerio viršininkais dėl geresnio duonos kąsnelio ir lengvesnio darbo. Mes į jas žiūrėjome nepatikliai truputį su pagieža...

1954 m. buvo ligonių komisija. Mane „ektiravo". Dokumentus pasiuntė į Maskvą. Laukiau atsakymo.

Mūsų draugystė su Daškevičium tęsėsi. Jis be galo mylėjo savo tėvynę, tiesiog ją dievino. Dievino Lvovą, savo tautą... Mane jis suprato. Chuanas būtų važiavęs gyventi į Lietuvą, tai mane džiugino ir už tai jį dar labiau mylėjau. O Daškevičius – jau kitas... Jam reikėjo savo tėvynės ir manęs. Čia jau blogiau...

Pagaliau atėjo dokumentai – pažyma, kad Tamošiūnaitė Elena, Juozo, g. 1925 m., buvo gydoma Spasko psichoizoliatoriuje nuo 1954 04 19 iki 1955 11 30 ir Machatajaus psichoizoliatoriuje nuo 1955 11 30 iki 1956 01 13 dėl galvos smegenų pakenkimo – encefalito, su psichikos pažeidimais. Diagnozė nustatyta pagal psichiatrijos eksperto išvadą ir t. t. 1956 01 04 išleista, kaip buvusi kalinė nuo 1946 10 26 anksčiau laiko dėl ligos, atimant teises 5-eriems metams. Važiuoja į gyvenamąją vietą – Molėtus (pas Aldoną).

Toje ligoninėje buvau tol, kol neatėjo pranešimas iš Maskvos, kad man nereikia trėmimo. Atseit pirma laiko paleido... Kokia laimė, nors atrodė, kad to pranešimo laukiau ilgiau kaip 10 metų.

1955 m. lapkričio mėn. Daškevičių irgi paleido kaip neteisingai teistą, bet irgi atimant teises 5-eriems metams. Reiškia, trėmimas jam ir man. Mano palatos draugės buvo irgi invalidės, jos irgi buvo paleistos anksčiau.

Taigi palatoje gulėjome keturios ir visos jau buvome laisvos, bet valgėme kalinių maistą ir jokios lengvatos neturėjome. Tik suknutes išdavė be numerių. Liubovė Lvovna parašė eilėraštį, Ksenia Andrejeva nupiešė mus visas prisiminimui.

Lagerių ligoninių gyvenimas – tai kančių kelias. Maistas neskanus, apipuvusi žuvis, supeliję kopūstai, sorų košė ir mažas gabalėlis duonos. Vaistų nėra, dėl injekcijų du kartus teko operuoti sėdmenis. Skausmas neapsakomas, kai keičia tamponus...

Kiekvieną rytą prižiūrėtojai ateidavo patikrinti, ar ligoniai vietoje – nepabėgę... Bet argi bėgti buvo kur? Aplinkui stepė stepė stepė...

Ponia Mozūrienė slaugė lagerio viršininkų penkerių metukų mergytę Tomutę ir Tomutė susirgo meningitu. Vilties išgyti nebebuvo. Iš pradžių mergytės tėvai klaupėsi ir meldėsi į Staliną (priešais kabantį Stalino portretą), prašė mergaitei sveikatos, bet pamatę, kad dukrelė miršta, iškėlė rankas į viršų ir prašė jau Dievo gelbėti dukrelę. Mergytė mirė. Tada Mozūrienę perkėlė atgal į zoną. Aš taip išgyvenau dėl jos.

Nors mus vadino fašistėmis, bet mergytę slaugyti buvo paėmę lietuvę, rusėmis nepasitikėjo. Ligoninėje ne tik fiziškai reikėjo kentėti, bet ir dvasiškai, nes nuolat matydavau mirštančias kalines.

Machatajaus nervų ir psichiatrijos ligoninėje dirbo estas iš Talino pavarde Milch. Jis buvo tremtinys. Čia dirbti atvažiavo ir Daškevičius. Tarp kitko, Daškevičiaus motina irgi buvo estė, universiteto dėstytoja, ji kalėjo Krasnojarsko lageryje. Mes visi jau buvome laisvi ir mano vyru tapo Daškevičius. Susituokėme Machatajaus miestelyje ir gyvenome čia, iki atėjo dokumentai išleisti mus į Tėvynę.

1956 m. mane išleido į Lietuvą. Namų aš neturėjau. Sesuo Aldona buvo gavusi irgi 10 metų, atsėdėjo 9. Ji jau buvo grįžusi, ištekėjusi ir gyveno Molėtuose. Aš laukiau Daškevičiaus, kuris irgi greit sugrįžo. Aldona ištekėjo už mūsų brolio draugo iš Uchtos lagerio. Tėvelis jau irgi buvo grįžęs. Sugrįžo ir brolis iš Vorkutos. Taigi, kol įsikūrėme, turėjome daug vargo ir rūpesčių.

Daškevičius taip mylėjo savo Lvovą, kad man irgi teko ten pagyventi, ten mokiausi, baigiau dailės institutą, bet Lietuvos ilgesys nedavė man ramybės. Mečiau viską ir grįžau į Tėvynę. Gyvenau Lentvaryje. Daškevičius labai dažnai važinėdavo į Lentvarį, tos kelionės trukdė jam rašyti daktaratą (kandidatinį jis apsigynė tik grįžęs iš tremties).

Šiaip ar taip, išgyvenau su šiuo kilniu, aukštos kultūros, geru iš geriųjų žmogumi dešimt metų, ir iki šios dienos mes esame labai geri draugai, nes skyrėmės suprasdami vienas kitą. Susirašinėjome, jis atvažiuodavo per metus porą kartų, aplankydavo mano sesutę, broliuką ir draugus. Mano giminė Daškevičių labai gerbė, vertino ir laikė jį savu žmogumi. Mūsų buvo vienas tikslas, vieni norai... Kada Amerika jį kvietė dirbti į geriausią universitetą, taip pat į Paryžių, jis sutiko, bet už tai, kad sutiko, sovietai jį atleido iš darbo. Visokių nemalonumų turėjo šis mūsų bendrų vargų draugas. Jis buvo istorijos mokslų daktaras profesorius ir labai labai užsiėmęs tais pačiais tikslais, kaip ir mes, lietuviai. Lietuvoje lankėsi ir 2003 m., buvom susitikę, bet tada jis jau atrodė gana išvargęs, paliegęs ir nuo to laiko iš jo nebegaunu jokios žinios...

1951 metais Sovietų Sąjunga su Ispanija keitėsi belaisviais kaliniais, ir Chuanas išvyko į Ispaniją. 1951 m. lapkričio mėn. per Ameriką susirado mane, nes tada Ispanija su sovietais neturėjo jokių diplomatinių santykių. Ir kas iš to?..

Fusteris liko Sovietų Sąjungoje, kadangi buvo jos pilietis. Kaip klostėsi jo gyvenimas su estaite iš Talino – nežinau. Galvoju, kad jis gyvena ir dabar kažkur šalia mūsų.

Stasė Kevlič 1955 m. atvyko į Vilnių ir 1956 m. pradžioje išvažiavo į Lenkiją, į Ščetciną pas tėvus. Po jos suėmimo tėvai, pasirodo, išvažiavo į Lenkiją, todėl Stasė lageryje negaudavo nei siuntinių, nei laiškų. Aš ją aplankiau Ščecine važiuodama į Vokietiją 1988 m. O kiek buvo kalbų, prisiminimų...

Elytė Šileikytė mirė Panevėžyje.

Mano geroji ponia Mozūrienė mirė Kėdainiuose. Gyveno pas sūnus.

Vasiljeva Antonina Vasiljevna iš Spasko išvažiavo į Leningradą 1954 m. Dar būdama Spaske, gavau iš jos du labai gerus siuntinius. Tai buvo pirmieji man atsiųsti siuntiniai lageryje. Aš ją aplankiau. Labai religinga ir pasiaukojusi ligoniams. Gyveno vienišą gyvenimą.

Utkina dirbo Spasko poliklinikoje. Aš su ja nesusidraugavau. Ją išleido irgi 1954 m. į Leningradą.

Ksenia Andrejeva – dailininkė, 1956 m. išvažiavo į Odesą. Ten neilgai pagyvenusi mirė.

Liubovė Lvovna – poetė, 1956 m. išvažiavo į Leningradą. Taip pat greit mirė.

Asės likimo nežinau.

Marytė Sakalytė ištekėjo už Gedimino Andriuškevičiaus. Gediminas Kazachstane baigė medicinos fakultetą ir dar ilgai dirbo Karagandoje. Vėliau grįžo į Lietuvą, gyveno Garliavoje ir dirbo ligoninėje; Marytė jau pensininkė. Susitikinėjome, bendravome.

Marijus Jusevičius sugrįžęs baigė medicinos fakultetą, dirbo klinikose anesteziologu. 1988 m. mes su Daškevičium aplankėme Marijų. Mūsų santykiai buvo geri, šilti.

Pasakoja GENOVAITĖ PRANSKŪNAITĖ-ŠARKANIENĖ

Užrašyta Kamajuose
1988 m.

Gimiau 1930 m. Utenos rajone, Užpalių apylinkėje, Kaniūkų kaime. Tėvai turėjo 45 ha žemės. Vienu metu buvo apie 55 ha, bet tėvelis dalį jos pragėrė. Šita žemė buvo jo tėvo palikimas.

Šeimoje buvome šeši vaikai: trys seserys ir trys broliai. Šiuo metu gyvi likome keturi. Vienas brolis mirė Sibire, o kitą nušovė skrebai. Lankiau Kaniūkų pradinę mokyklą, baigiau keturias klases, labai norėjau siekti aukštesnio mokslo ir būti mokytoja, bet, kadangi šeima buvo didelė, motina viena, tėvas tuo metu jau buvo miręs, pramokau tik siuvėjos amato. Siūti pradėjau nuo mažų dienų.

Į Sibirą mus išvežė 1951 m. spalio 2 d. Prieš tai „apibuožino“ ir du kartus Užpalių stribai taip apiplėšė, kad nepaliko nė duonos kąsnio. Paskutinį kartą paliko tik kopūstų statinaitę, kuriuos valgėm su bulvėm. Taip ir pragyvenome per žiemą. Ypač mūsų apiplėšimuose pasižymėjo skrebai Povilas Repšys (jam buvo nupjautos kojos, šiuo metu miręs), gyvenęs Užpalių miestelyje, ir Prakopavičius (miręs).

Mes gyvenome netoli miško, dažnai užeidavo partizanai. Pamenu, lankydavosi Vytautas Abukauskas iš Norvaišių k. (šiuo metu gyvena kažkur Rusijoje, nes į Lietuvą jam grįžti neleido), Indrašius (žuvęs) iš Remeikių kaimo.

Mano brolis Povilas Pranskūnas buvo baigęs keturias klases. Tuo metu turėjo 20 metų. Rimtas ir padorus buvo jaunuolis. Tuoj po karo iš namų pasitraukė ir kurį laiką slapstėsi Degėsių miške, bet, kai buvo paskelbta pirmoji amnestija, iškart nuėjo į Užpalių valsčių ir registravosi, gavo dokumentus, paruošė nuotraukas pasui ir gyveno namuose legaliai.

Tą dieną Povilas nuėjo pas kaimyną Vaškelį pirkti karvės. Atėjo ir vakaras, o jo vis nėra, namo negrįžta. Mes nubėgom pas Vaškelį pasižiūrėt, kodėl jis nepareina. Pasirodo, tuo metu, kai atėjo Povilas, pas Vaškelį užėjo pulkas skrebų ir jį suėmė. Nusivedė į netoliese esantį miškelį ir nušovė. Nušovus niekuo nekaltą žmogų, matyt, ir skrebams pasidarė nemalonu. Po egzekucijos jie užėjo dar pas kaimyną Velbasį Remeikių k. ir paprašė naminės. Atseit jiems ant dūšios esą labai negera. Prieš tai Velbasiai girdėjo vieną šūvį.

Brolio suėmimą dar gerai prisimena Antanina Vaškelienė, kuri šiuo metu tebegyvena Vyžuonose. Taip pat matė to kaimo gyventojai Sirvydžiai. Šitie žmonės mums pasakė, kad brolį Povilą suėmė skrebai ir nusivarė į Užpalius. Mes manėm, kad ten jis ir yra suimtas. Kitą dieną nuvažiavome į Užpalius, nuvežėme dar maisto, bet stribai pasakė, kad jie jo nematė ir nežino. Tada mes vėl grįžome pas Vaškelį, pas Sirvydį, pas Velbasį. Kaip suprast? Žmogų suėmė, vedė, o jo nėra. Tada puolėme ieškoti po miškelius, krūmus ir radome nušautą ir įmestą į krūmus. Matyt, iš visai arti buvo šauta, kad pažinti jau buvo neįmanoma, visas veidas išdraskytas.

Brolį palaidojome Kaniūkų kaimo kapinaitėse. Šiuo metu ten tik antkapis uždėtas, kas palaidota, nepažymėta. Šiose kapinaitėse tik du tokie kapeliai ir likę. Kitas palaidotas jaunuolis karo metu susisprogdino.

Nėjom mes niekur ir nesiskundėm dėl brolio Povilo nužudymo, nes teisybės ieškoti tada nebuvo galima, už teisybės ieškojimą grėsė Sibiras.

Kitas brolis buvo paimtas tarnauti į rusų sovietinę armiją, buvo sužeistas, tapo invalidu, po karo buvo apdovanotas medaliu už pergalę prieš fašistinę Vokietiją. Kadangi jis buvo smarkiai sužeistas, laiškų negalėjo rašyti, stribai manė, kad jis iš kariuomenės pabėgęs. Todėl jie mus ir plėšė, persekiojo, brolį Povilą nušovė kaip „liaudies" priešą.

Atvažiavę stribai dažnai darydavo kratas ir, kas jiems patiko, tą ir pasiimdavo. Kartą nupenėjome tokias dvi dideles kiaules, manėme, maisto jau užteks per žiemą visai šeimai. Atvažiavo stribai ir išsivežė tas mūsų kiaules, likome be jokio maisto.

Atėję jie mus mušdavo, daužydavo kumščiais, todėl, pamatę juos ateinančius, bėgdavome iš namų. Kartą virtuvėje iš molio ką tik naujai išplūkėme aslą. Atėję stribai ir pamatę šviežio molio plūktinę aslą, iš karto įtarė, kad čia kažkas paslėpta. Ėmė mus mušti sustatę prie sienos, tampė už plaukų, daužė per veidus ir vis reikalavo pasakyt, kokie čia „banditai" paslėpti. Atsinešė kastuvus, išrausė, pusę gryčios molio privertė, bet, nieko neradę, nusispjovė ir išėjo keikdamiesi bei grasindami, kad vis vien mus išveš pas baltas meškas.

Pirmą kartą jie iš mūsų išsivarė karves, išdaužė visus baldus, laužė viską, kas tik lūžo jų rankose, viską naikino. Antrą kartą išsivežė ir tas dvi likusias kiaules. Tuo metu, kai atvažiavo vežti į Sibirą, manęs namuose nebuvo, Kaniūkuose šėriau kolchozo kiaules. Peržiūrėjo dokumentus ir pamatė, kad mūsų brolis tarnavo raudonojoj armijoje. Tuo kartu paliko ir neišvežė, atseit – karių šeima. Už pusvalandžio kažkas davė nurodymą, kad mus vis tiek reikia išvežt. Atvarė ir mane tiesiai iš kolchozo fermos, neleido jokio maisto pasiimt, kartu ir brolį, kuris tarnavo sovietinėj armijoj, visus keturis suėmė ir išvežė. Arkliais nuvežė į Užpalius, iš Užpalių nuvežė į Dūkšto geležinkelio stotį ir suvarė į gyvulinius vagonus.

Sunku apsakyti žodžiais, kaip „vykome" į Sibirą, vežė kaip kokius gyvulius. Nuvežė į Krasnojarsko kraštą, Jemeljanovsko rajoną, kaimą Krutaja. Apgyvendino medinėj lūšnoj, malkų nėra, o jau buvo žiema. Miškas netoli, tai iš ten nešdavomės žalias malkas ir kūrendavome.

Uždėjo nemažus mokesčius, paskutinį kartą atėję konfiskavo net mano siuvamąją mašiną. Pakloja ant stalo šūsnį obligacijų ir mokėk, o iš ko gi mokėsi, nuogas basas atvežtas į svetimą kraštą. Mašina, būdavo, kokį ryzą susiuvu, tai nors pieno nusiperkam, o kai mašiną konfiskavo, viskas užsibaigė. Vertėmės labai sunkiai. Brolis, likęs karo invalidu, sirgo, reikėjo vaistų, o jų nebuvo. Taip jis Sibire ir mirė. Taip pat labai sunkiai sirgo mama, net nebesitikėjom, kad ji išgyvens. Brolį palaidojome ant kalnelio, tame pačiame kaime Krutaja. Ten jie pasiliko du lietuviai, palaidoti kartu: brolis ir Butas iš Ilčiukų k. Šalia kapo dar pasodinome kelis medelius, bet vargu ar ta vieta išliko.

Kaime Krutaja gyvenome penkios lietuvių šeimos. Pirmas mano uždarbis Sibire buvo višta, kurią užsidirbau siūdama. Ta višta padėjo kiaušinį, juo „užsibalinom", jei taip būtų galima pasakyti, prėskinį, ir tai buvo gana gerai. Rudenį nusipirkom vos gyvą teliuką, o pavasariop užaugo toks veršis, kad lietuviai net juokėsi.

Rudeniop išsikeitėm į veršingą telyčaitę. Kiti jau buvo įsigiję karves, nuo jų mes irgi neatsilikom ir netrukus turėjom gerą karvę.

Sibire išgyvenom šešerius metus. Paleidę, pasakė, kad Lietuvoje mums gyventi negalima, bet mes vis vien grįžome į Lietuvą. Prisiregistravau Anykščiuose aš viena, o sesers ir mamos neregistravo dar visus metus.

Pasakoja GENOVAITĖ SKARDŽIŪTĖ-DUBAUSKIENĖ

Užrašyta Vilniuje
2006 m.

Gimiau 1923 m. Vyžuonų vlsč., Varkujų kaime.

1946 m. liepos mėn. buvau suimta ir uždaryta į Utenos kalėjimo kamerą. Kamera – apie 18 m^2, o moterų 25. Tai tie patys Utenos MGB rūsiai...

Jau anksti rytą visos laukėme, kada varys į lauką grynu oru pakvėpuoti, tik staiga nuaidėjo šūviai, mes visos suklusome, manėme, kad MGB pastatą puola partizanai, ir dabar mus iš čia išvaduos. Šūviai aidėjo pavieniui ir serijomis iš automatinių ginklų. Kieme pasigirdo lakstančių čekistų žingsniai ir rusiški keiksmai, o šaudymas čia pat, kažkur už upelio, kuris teka visai pro šiuos rūmus. Mane moterys pakėlė prie langelio, gal ką pamatysiu, bet nieko nemačiau, tik išgirdau, kaip čekistas rusiškai nusikeikė ir pasakė:

– Durak! Takuju dievušku ubil...

Nieks mums nesako nieko, net į lauką nevaro, neatneša karšto vandens. Taip ir laukiam, kas čia toliau bus... Tik sargas dažnai per „valčioką“ pasižiūri ir girdėti, kaip mus keiksnoja, kalba sau vienas, kad visas mus reikia iššaudyti, „banditų snukiai“...

Tardyti nekviečia, jaučiama kažkokia įtampa, tik apie pietus į mūsų kamerą atvedė nėščią moterį. Ji nukrito ant grindų ir tyli... Mes ją pakėlėm, pasodinom, ji visa išmarginta mėlynėm, labai sumušta, nieko nenori kalbėti, supratome, kad bijo... Po kiek laiko jai pasakėme, kad pas mus kameroje šnipių nėra, gali pasakoti, kas ten atsitiko, ir ji po truputį pradėjo kalbėti. Pasakė, kad ją sumušė Antazavės stribas Kuriakinas, o šaudė – ne partizanai puolė MGB pastatą, o vienas partizanų ryšininkas, kuris gyveno su šeima mažame namelyje prie upelio ir dirbo MGB vairuotoju, susišaudė su čekistais.

Kadangi 1945 m. aš mokiausi, studijavau mediciną, vieną dieną pas mane į namus atėjo čekistas ir pasakė, kad eičiau dirbti į ligoninę, nes jiems trūksta medicinos darbuotojų. Aš dar bandžiau aiškintis, kad noriu studijuoti, bet čekistas buvo neperkalbamas ir taip buvau prievarta įdarbinta Utenos ligoninės chirurginiame skyriuje. Vieną kartą ten atvežė čekistų sušaudytą žydų šeimą: trys negyvi, kiti sužeisti. Jų sūnus, kuris dirbo Utenoje MGB skyriuje, savo šeimą atsikvietė čia iš Maskvos, nes čia buvo ką valgyti. Tie žmonės traukiniu iš Maskvos atvažiavo iki Daugpilio, o šitas jų sūnus čekistas, su sunkvežimiu, vairuojamu MGB skyriaus vairuotojo, nuvažiavo į Daugpilį jų atsivežti. Visą kelią laimingai važiavo, o prie pat

Utenos iš šalia kelio esančių nedidelių krūmelių pasipylė šūviai. Čekistams iškilo dilema – iš kur partizanai galėjo sužinoti, kad šituo sunkvežimiu važiuos okupantų šeima? Jų sūnus buvo įsiutęs, lakstė po ligoninę su automatu, grasino visus iššaudysiąs, reikalavo atnešti raudonų gėlių...

Buvo ir daugiau panašių atvejų – žuvusių rusų visai prie pat miesto. Čekistai irgi nekvaili, jie ėmė įtarinėti ir sekti savo vairuotoją Juozą Zabulionį (J. Zabulionis-*Katinas* partizanų ryšininkas – *R. K.*) ir išsiaiškino, kad tai jo darbas.

Anksti rytą čekistai nuėjo pas Zabulionį į namus, apsupo jo gryčiutę, bet jis į vidų jų jau neįsileido, nes suprato, ko jie atėjo, tik iš kitapus durų pasakė čekistams: „Žūsiu už Tėvynę, už savo kraštą, bet gyvo jūs manęs nepaimsite!“ Čekistai ėmė šaudyti per langus, nors langinės buvo uždarytos. Tuo metu Zabulionis pradėjo atsišaudyti nuo pastogės per langelius. Jis jautė, kad vienąkart čekistai jį vis vien suseks, todėl pastogėje buvo pasiruošęs du stambaus kalibro ginklus. Prie vieno iš jų stojo jis pats, o prie kito žmona. Susišaudymas truko apie dvi valandas. Žuvo du rusai, daug sužeista.

Rusai labai supyko, kad žuvo jų darbuotojai, todėl į namelį pradėjo šaudyti padegamosiomis kulkomis. Kada namelis ėmė degti, kareiviai šaudydami įsiveržė į vidų. Čia rado uždususią nuo dūmų ketverių ar penkerių metukų Zabulionių dukrelę. Kaip baigė savo gyvenimą abu Zabulioniai – neaišku. Prie langelio, per kurį šaudė žmona, dar kurį laiką buvo girdėti pavieniai šūviai. Vyras greičiausiai žuvo pirmas arba buvo sužeistas. Šūviams nurimus, užsidegė visas namelis. Po kurio laiko atvažiavo gaisrinė. Gal norėjo nors lavonus paimti ir paskui, kaip paprastai, numesti ant gatvės ar aikštėje prie bažnyčios. Išmaišė pelenus, bet lavonų nerado, greičiausiai jie sudegė. Didvyriškai baigė savo gyvenimą Zabulionių šeima.

R. K. p a s t a b a: Juozas Zabulionis minimas knygoje APP, d. 2, p. 546, 547, 561. B. Juodzevičiaus knygoje „Laisvės kaina“, p. 160, rašoma, kad ZABULIONIS JUOZAS g. 1918 m. Šileikių k., Vyžuonų vlsč. Buvo vedęs Zenoną Morkutę nuo Ariogalos, augino 3–4 m. dukrelę. Dirbo saugumo viršininko Česnokovo vairuotoju, parūpindavo jam mėsos ir kitų maisto produktų. Sužinojęs apie čekistų rengiamas operacijas, įspėdavo žmones. Palaikė ryšius su partizanais, parūpindavo jiems ginklų... Po nesėkmingų operacijų čekistai pradėjo jį įtarinėti. Pamatęs, kad nebeišsisuks, tardytojui išėjus, išsmuko iš jo kabineto, parlėkė namo. Atsivijusius čekistus pasitiko šūviais. Negalėdami jo suimti, namą padegė. 1947 07 žuvo visa šeima. Nušauti 6 kareiviai, buvo sužeistų...

Iš ALGIMANTO KAVALIAUSKO *prisiminimų*

Užrašyta Kaune
2009 03 11

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 6, p. 187, publikuojamus Juozo Žibėno-*Bitino* prisiminimus vienas šios knygos skaitytojas gerb. Algimantas Kavaliauskas įvertino kaip niekinius.

Jo teigimu, „<...> pasakotojo Juozo Žibėno-*Bitino* „duomenimis“ pateiktuose tekstuose yra daug melo...“

Kadangi šiuose prisiminimuose minimas Algimanto Kavaliausko brolis partizanas Antanas Kavaliauskas-*Diemedis*, apie jo partizaninę veiklą teko tikslinti kai kuriuos duomenis, pasišnekėti su keletu žmonių, dar gerai prisimenančių aną baisią tragediją, ištikusią Palankiškių šeimą. Nė vienas iš jų nepasakė, kad Palankiškius iššudė vienas partizanas *Diemedis*, atseit tai būtų jau per daug nerealu.

Amžininkai teigia, kad po Palankiškių šeimos iššudymo, ypač tada, kai 1964 m. Utenos rajoniniame laikraštyje „Lenino keliu" pasirodė korespondentės E. Bagočiūnienės straipsnis, kuriame buvo aprašyta šitos šeimos tragedija, Utenos tikintieji labai pasipiktino ne tiek partizanu *Diemedžiu*, kiek Juozu Žibėnu. Vienas iš mano kalbintų uteniškių kažkodėl su pašaipėle prasitarė, kad „dėl telioko žarnų Palankiškius iššaudė..." Griūčių k. gyventojas Stasys Araminas yra sakęs, jog tuometinis partizanų būrio vadas Juozas Streižys-*Gediminas* po šitų žudynių buvęs labai pasipiktinęs Juozu Žibėnu ir norėjęs jį už tai nubausti...

Straipsnio autorė E. Bagočiūnienė, betarpiškai dalyvavusi partizano A. Kavaliausko-*Diemedžio* teisme, gerai prisimenanti, kad teisiamasis viską atvirai prisipažinęs ir papasakojęs, kaip jis vienas iššaudęs Palankiškių šeimą ir jokio kito asmens ar asmenų grupės, kurie tuokart būtų su juo dalyvavęs šaudyme, nepaminėjęs.

E. Bagočiūnienės pasakytus žodžius čia pat galima būtų paneigti perskaičius 1964 m. liepos 7 d. LTSR teismo nuosprendį (LYA. Ap. 5609/3. L. 179. B. b. Nr. 2–70, 1964 m.) <...> Teisiamasis Kavaliauskas teisme prisipažino dalinai ir parodė, kad jis tikrai buvo nacionalistinės ginkluotos gaujos dalyvis, turėjo slapyvardį *Diemedis*, buvo ginkluotas automatu ir dalyvavo susišaudyme su VRM kariuomene. Apie Palankiškių šeimos iššudymą atsisakė duoti parodymus, o Tėvynės jis neišdavė.

Nors ir šį kartą nesu visiškai tikras, kad tai bus paskutinis taškas, padėtas šioje istorijoje, į kurią įsipynę ir buvę pokario laisvės kovų dalyviai, bet manau, kad nors mažu žingsneliu bus priartėta prie tiesos ir šiek tiek atskleistas pačios Kavaliauskų šeimos tragiškas likimas.

Mano tėvukas Juozas Kavaliauskas gimė 1898 m. Ukmergės apskrityje, Kurklių valsčiuje, Antanavos kaime. Kaip 1918 m. Lietuvos savanoris gavo žemės, vedė Celiną Černiauskaitę ir apsigyveno toje pačioje Ukmergės apskr., Gelvonų vlsč., Sabališkių kaime.

Šeimoje augome keturi vaikai: Antanas, Algimantas, Aldona ir Birutė. Kaip buvusiam aktyviam šauliui tėvukui buvo pasiūlytas darbas policijoje. Taip jis policijoje dirbo įvairiuose Lietuvos miesteliuose ir kaip gerai užsirekomendavęs pareigūnas apie 1938 m. buvo perkeltas į apskrities centrą Ukmergę.

1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, tėtis buvo atleistas iš policijos ir persikėlė gyventi pas savo tėvus Kurklių vlsč., Antanavos kaime.

1940 m. gruodžio 17 d. mano šešiolikmetis brolis Antanas už antisovietinių atsišaukimų platinimą buvo suimtas ir tardomas Ukmergės NKVD rūsiuose. Byla buvo užbaigta 1941 m. gegužės 22 d. ir, pateikus kaltinamąją išvadą, buvo perkeltas į Ukmergės kalėjimą.

1941 m. birželio 23 d. išėjęs į miestą sužinojau, kad prasidėjo karas ir kad rusai jau bėga iš Lietuvos. Grįžęs į namus, apie tai pasakiau motinai. Nieko nelaukę mes su motina nuskubėjom prie kalėjimo, kur buvo uždarytas Antanas ir kiti jo likimo draugai. Čia pastebėjome, kad jokios kalėjimo apsaugos jau nebėra, o prie apsauginės tvoros stovėjo pastatytos kopėčios. Motina jomis perlipo į kalėjimo kiemą, bet kalėjimo duris rado užrakintas pakabinama spyna. Ji ėmė šauktis žmonių pagalbos

ir kažkokiu rastu gelžgaliu nudaužė tą spyną. Įbėgusi į vidų kamerose esantiems kaliniams pasakė, kad prasidėjo karas, apsaugos nebėra, tada kaliniai išlaužė kamerų duris ir taip buvo mano motinos išlaisvinti. Atsirado ir ten buvęs uždarytas brolis Antanas.

Į namus Ukmergėje jau nebeužėjome, o patraukėme tiesiai Kurklių pusėn, į Antanavos kaimą. Eidami pastebėjome iš priekio atvažiuojantį sunkvežimį, kuriame Antanas atpažino grįžtančius Ukmergės čekistus ir kalėjimo prižiūrėtojus.

Šis įvykis aprašytas ir A. Liekio knygoje „LKP agonijos kronika 1941 m. birželis. Aukos ir jų budeliai“, p. 139–140: „Panikos apimta Ukmergės kalėjimo vadovybė ir sargai pabėgo, o kaliniai, kurių buvo 126, birželio 23 d. išsilaužė iš kalėjimo ir išbėgiojo. Atvykę vykdyti politinių kalinių egzekucijos, enkavedistai kalėjimą rado tuščią. Tada pradėjo gaudyti pabėgusius kalinius, bet jų besugavo tik aštuonetą. Sugaudytuosius birželio 23 d. apie 20 val. enkavedistai sunkvežimiu išvežė į Zarasų pusę ir kitą dieną nukankino.“

Galiu pasakyti, kad tik mano motinos Celinos Kavaliauskienės dėka buvo išgelbėta 118 politinių kalinių gyvybės. Už tai jai po mirties buvo suteiktas Laisvės kovų dalyvės vardas (pažymėjimo Nr. 1168).

Vakarop aš, brolis Antanas ir motina grįžome į Antanavos kaimą. Trumpai pasidžiaugęs brolio Antano išlaisvinimu, tėtis išvyko pas savo draugus, kur jų būrį užklupo besitraukiantys rusai, ir susišaudymo metu žuvo. Po mirties ir tėčiui buvo suteiktas kario savanorio statusas (pažymėjimo Nr. 1026).

Kai rusų bolševikai antrą kartą okupavo Lietuvą, mūsų šeima, bijodama bolševikų represijų, paliko Ukmergę ir pasitraukė į Utenos apskritį, Keriobliškio k. Motina, padedama Alantos bažnyčios klebono Konstantino Šimašiaus, pasikeitė asmens dokumentus į Celinos Černiauskaitės, o brolis Antanas 1946 m. vasarą įstojo į Antano Kaušilos-*Margio* vadovaujamą partizanų būrį, kuris veikė Utenos apskr., Kuktiškių vlsč., gavo *Diemedžio* slapyvardį.

1947 m. iš būrio pasitraukė, išvyko į Kauną ir ten legalizavosi, o kovo 12 d. buvo suimtas, tardomas ir 1947 m. birželio 12 d. nuteistas 10 m. lagerio už 1940 m. antisovietinių atsišaukimų platinimą ir partizaninę veiklą pokario metais.

1949 09 15 buvo suimta ir sesuo Birutė Kavaliauskaitė-*Sigutė*. Ji buvo apkaltinta kaip partizano Prano Švilpos-*Barzdylos* ryšininkė, kurio būrys veikė Utenos – Ukmergės apskrityse. 1945 m. Birutė Šiauliuose platino antisovietinius lapelius, dėl to buvo nuteista dešimčiai metų lagerio.

1963 m. gruodžio 26 d. brolis Antanas suimamas trečią kartą pagal jam pateiktus kaltinimus dėl Palankiškių šeimos iššudymo.

Atsižvelgiant į tai, kad 1956 m. gegužės 28 d. Antanas pagal 1955 m. rugsėjo 17 d. LSSR Aukščiausiosios tarybos prezidiumo nutarimą buvo pripažintas sergantis psichine liga – šizofrenija ir iš įkalinimo vietos buvo paleistas, o 1964 m. įkalinimo metu atliktos psichiatrinės ekspertizės: 1. LSSR psichiatrų vadovaujant psichiatrui Gutmanui; 2. Maskvos Serbskio psichiatrijos instituto ir susipažinus su Antano Kavaliausko tardymo KGB protokolais, paaiškėjo, kad parodymai prieštarauja vieni kitiems.

Juozo Žibėno ir jo sesers Elenos Žibėnaitės byloje LYA, K-1, ap. 58, bylos Nr. 37047/3, p. 234–4 esančiame **memorandume** 1948 07 02 MGB (šaltinis) agentas *Dobilas* nurodo, jog Utenos vlsč., Biliakiemio k. 1947 m. sausio 1-os į 2-ą d. naktį Palankiškio Antano, jo žmonos Palankiškienės Veronikos, duktės Birutės (15 m. amž.), Janės (13 m. amž.) ir sūnaus Jono (9–10 m. amž.) žudynėse dalyvavo Vilūnas Jonas, s. Antano, Juozas Žibėnas, Cibas Domijonas, Mintautiškis Petras, Vilūnas Adolfas ir dar du nežinomi.

Apie žudynių dalyvius šaltiniui žinoma iš paties Jono Vilūno žodžių, kuris 1947 m., būdamas labai girtas, užėjo į šaltinio (ag. *Dobilo*) namus ir papasakojo, jog ankščiau išvardintieji dalyvavo žudynėse. Jo pasakojimą girdėjo ir šaltinio tėvai.

Šaltiniui taip pat žinoma, kad partizanai, norėdami nužudyti dešimtmetį Palankiškių sūnų Jonuką, nusivedę į daubą, į jį šovė ir jis nukrito. Partizanai, manydami, jog jis nebegyvas, pasišalino. Iš tikrųjų Jonukas buvo tik sužeistas. Po partizanų pasišalinimo jis pasikėlė ir ėjo keliu, kur susitiko Purviniškių k. gyventoją Sukarevičių, grįžtantį iš Utenos. Pastarajam Jonukas papasakojo, kokie partizanai dalyvavo žudynėse, tuomet Sukarevičius jį nuvedė pas Biliakiemio k. gyventoją Čepėną. Visa tai šaltiniui žinoma iš paties Sukarevičiaus žodžių.

Čepėno namuose pasirodė Juozo Žibėno motina Žibėnienė, kuri niekur neišleido Jonuko iš Čepėno namų, nors jis ir norėjo eiti pas savo giminaičius. Naktį į Čepėno namus atėjo partizanai, kirviu užmušė Jonuką ir ant pagalvės pernešė jį į vienkiemį, kuriame gyveno Palankiškiai. Apie tai šaltiniui ir jos tėvams žinoma iš Čepėno dukters Janės Čepėnaitės žodžių.

Visų nužudytųjų kūnus suieškojo šaltinio tėvas ir jie buvo palaidoti Biliakiemio kapinėse, prie pat bažnyčios.

Palankiškių šeima buvo iššudyta dėl to, kad jų daržinėje buvo rastas ir suimtas partizanas, kurio pavardės nežinau (Jonas Ilčiukas-*Gailiūnas*), ir partizanų ryšininkė Valė Šilytė, Biliakiemio k. gyventoja. Tai gali patvirtinti: Sukarevičius – Purviniškių k. gyventojas, Juozas Meškauskas ir jo žmona, Anelė Rakauskienė iš Vilkablauzdės k. ir Pranas Kasauskas iš Biliakiemio k.

1948 08 10 MGB ag. *Dobilas* praneša:

Š. m. liepos 27 d. šaltinis (ag. *Dobilas*) iš Vilniaus 23 val. atvyko į Biliakiemį.

Liepos 29 d. šaltinis savo namuose miegojo daržinėje, į kurią naktį atėjo partizanas Juozas Žibėnas, o kartu su juo *Vaidilutė* (Natalija Deveikytė). *Vaidilutė* pabudino šaltinį ir paklausė, ar galima būtų jiems kartu pernakvoti. Gavę leidimą, Žibėnas ir *Vaidilutė* pasiliko.

Šaltinis turėjo paruošęs Žibėnui pažymą, kurioje pažymima, kad jis dirba Vilniuje, Žemės ūkio ministerijoje, ir šiuo metu išėjęs eilinių atostogų. Šaltinis šitą pažymą perdavė Žibėnui. *Vaidilutė*, sužinojusi, kad šaltinis padarė dokumentą, ėmė teirautis, kokiu būdu jis jį gavęs. Šaltinis atsakė, jog šitą dokumentą jam padaręs Vilniuje vienas pažįstamas žmogus.

Vaidilutė ėmė aiškinti šaltiniui (ag. *Dobilui*), kad kažkada jis padėjęs partizanams, todėl pasiūlė jiems padėti ir dabar. Šaltinis sutiko padėti *Vaidilutei*. Tuo pokalbis baigėsi. Anksti rytą *Vaidilutė* ir Žibėnas išėjo.

1948 08 01 devintą val. vakaro šaltinis buvo kieme. Tuo metu į kiemą atėjo *Vaidilutė*, Žibėnas ir dar du partizanai, kuriuos šaltinis matė pirmą kartą. Vienas iš partizanų šaltiniui priminė 1948 07 29 pokalbį su *Vaidilute* dėl pagalbos partizanams. Šaltinis pakartojo savo sutikimą, po kurio partizanas šaltiniui pasiūlė duoti žodinę priesaiką, kad jis savo ryšius su partizanais laikys paslaptyje. Šaltinis davė priesaiką, po kurios partizanas pasiūlė tai atlikti raštiškai. Šaltinis taip ir padarė. Gavęs rašytinę priesaiką, partizanas šaltiniui suteikė *Graitutės* slapyvardį ir pasakė, kad visus pavedimus gaus iš *Vaidilutės*. Po to tie du partizanai išėjo.

R. K. p a s t a b a: kn. APP, d. 6, p. 187. **Trumpos ištraukos iš Juozo Žibėno prisiminimų dėl MGB ag. *Dobilas*:** Kostė Meškauskaitė iki 1945 m. gyveno Biliakiemyje, vėliau išvažiavo į Vilnių.

<...> Aš gavau dokumentus Antano Valiulio pavarde ir nutariau įsidarbinti. Tam reikėjo prisiregistruoti. Čia man ir „padėjo" šita Kostė. Ji paėmė mano pasą, karinį bilietą, priregistravo, išregistravo ir atvežė darbo pažymėjimą, kuriame parašyta, kad dirbau Žemės ūkio ministerijoje.

<...> Nuvažiavau į Kuktiškes, įsėdau į traukinuką ir su Koste nuvažiavom į Vilnių. Man iš Vilniaus reikia važiuoti į Kauną, o ji laksto ir atėjusi aiškina, kad nėra traukinio. Ką padarysi, jeigu jau nėra. Pernakvojau pas ją, o kitą dieną išvažiavau Kaunan. Pas seserį išbuvau apie savaitę, ten neįsidarbinau, tada vėl grįžau į Vilnių. Nuėjau pas Kostę, pabuvau, po trijų dienų ji mane palydėjo į geležinkelio stotį važiuoti į Uteną. Atsisveikindama ji man padavė ranką, palinkėjo laimingos kelionės, **staiga išraudo, lyg sumišo**, apsisuko ir nubėgo. Priėjau prie vagono, bet prisistatė milicininkas. Paprašė dokumentų, parodžiau. Pasiėmė dokumentus ir liepė eiti kartu su juo. Nusivedė į stotį, iškratė ir nuvežė į saugumo rūmus. Savaitę palaikė, po to prasidėjo tardymai.

Antano tardymo byloje esančių liudininkų parodymuose ir kituose ypatingajame archyve esančiuose dokumentuose yra daug vienas kitam prieštaraujančių faktų.

1963 m. spalio 18 d. Stasio Rožės apklausos protokole rašoma: <...> „Išėjęs į lauką, išgirdau šaukiant: „Stasy! Ateik!" Mūsų klojimo tarpduryje stovėjo Juozas Žibėnas. Manęs jis paprašė, kad atneščiau rašalo ir popieriaus. Jis taip pat paklausė, kas girdėti. Pasakiau, kad nušauti Palankiškiai, o Palankiškių Jonukas guli peršautas pas Čepėnus. Jis išsigando, prašė manęs, kad nueičiau pas Čepėną ir paprašyčiau jo – Juozo Žibėno – vardu, gal Čepėnas galėtų užmušti Jonuką ir užkasti tvarte po mėšlu... Tai pasijutau nejaukiai ir jo prašymo neįvykdžiau.

Antano Kavaliausko byloje liudytojas Juozas Žibėnas 1963 m. spalio 18 d. savo parodymuose teigia, jog sutikęs partizanus *Bijūną* ir *Tigrą*, kurie pasigyrė sakydami: „<...> Su tavo naujakuriais susitvarkėm..."

1963 m. spalio 21 d. jis savo parodymus tęsia: „<...> Vėliau sutikau gaujos dalyvį *Diemedį* (kur sutikau, neprisimenu), aš jį paklausiau, kodėl iššudėt Palankiškių šeimą?"

Jis į mano klausimą atsakė: „Ką reikėjo, tą ir padarėm." Toliau jis (J. Žibėnas) savo liudijimuose teigia, kad Palankiškių šeimos iššudymo dieną jis buvo kitur. Tačiau liudininkas Tranelis Pranas, s. Prano, 1963 10 16 apklausos protokole parodo: „<...> Pas mane dirbo Antanas Palankiškis, aš jį parvežiau namo ankstyvą Naujųjų metų rytą. Prie namų, kur gyveno Palankiškis, mus sutiko Juozas Žibėnas, man liepė palaukti pakalnėje, o Antaną Palankiškį nusivedė į namus."

Įsigilinus į Antano Kavaliausko byloje esančią medžiagą, kyla klausimas: kodėl dar 1947 m. žuvusio būrio vado *Margio* kišenėje rastas partizano Antano Kavaliausko-*Diemedžio* rašytas raportas apie Palankiškių šeimos likvidavimo priežastis ir aplinkybes nebuvo pridėtas prie bylos kaip kaltinamasis dokumentas. Ir apskritai, ar buvo rastas toks dokumentas, kadangi A. Kavaliausko byloje jo originalo nėra.

Perskaičius visų liudininkų parodymus, susidaro vaizdas, jog grupė žmonių, nepaisant aplink buvusių rusų MGB garnizonų, dešimt dienų naikino Palankiškių šeimą. Veronika Palankiškienė nušauta už poros kilometrų nuo sodybos, o jos lavonas pakištas po ledu. Lavonas rastas tik pavasarį, nutirpus ledui. Antano Palankiškio

lavonas rastas už penkių kilometrų nuo Biliakiemio kaimo... Pagal Juozo Žibėno pateikiamą versiją, ar galėjo visa tai įvykdyti vienas *Diemedis*?

Perdavus bylą teismui, LSSR respublikinis KGB 1964 05 28 nutarimu, remdamasis kai kurių liudininkų parodymais, nurodė Utenos KGB sk. pradėti atskirą tyrimą dėl Juozo Žibėno. Matyt, ir KGB pareigūnai netikėjo, jog Palankiškių šeimą iššudė vienas *Diemedis*.

Remiantis 1964 m. parodymais ir Juozo Žibėno prisiminimais knygoje APP, d. 6, p. 187, pagrindiniais nesutarimais su Palankiškių šeima reiktų laikyti tai, kad Palankiškis papjovė jo telyčią ir pasisavino jos mėsą.

Kas nulėmė Palankiškių šeimos tragediją? Ar telyčios mėsa, ar tai, kad jie išdavė stribams jų klojime besislapstančius partizanus?

Kadangi A. Kavaliauskas buvęs katalikų bažnyčios klierikas, neatmetama versija, jog ir dėl šios Palankiškių šeimos tragedijos, manipuliuojant įvairių liudininkų prieštaringais parodymais, bandoma visą kaltę suversti vienam mano broliui Antanui Kavaliauskui.

R. K. p a s t a b a: iš Vlado Ramojaus kn. „Kritusieji už laisvę", Chicago, Illinois, 1967, p. 60: <...> Biliakiemio apylinkėse 1947 metais veikė *Žaibo* vardo partizanų dalinys, kurio vadas buvo *Margis*. 1947 m. balandyje *Margis* krito kovos lauke. Jo lavono kišenėse enkavedistai rado dokumentus, liečiančius to paties būrio partizano Antano Kavaliausko veiklą. Kai partizanų aktyviosios kovos baigėsi, Antanui Kavaliauskui pavyko legalizuotis ir apsigyventi kažkuriame Lietuvos užkampyje. Bet 1964 m. jis buvo iššifruotas, suimtas, apkaltintas ir nuteistas.

<...> Biliakiemio apylinkėse partizanų išdavinėjimu ir aplamai pataikavimu okupantams pasižymėjo naujakurio Palankiškio šeima. Iš ūkininko Žibėno okupantai atėmė žemę, namus ir gyvulius ir perdavė Palankiškiui. Kai Palankiškiai pasipjovė svetimą telyčią, teisėtas savininkas Žibėnas atėjo reikalauti mėsos. Tuo metu Palankiškienė šliūkštelėjo jam į veidą pamazgas ir išvijo iš kiemo...

Tai vienas pavyzdys, liudijantis Palankiškių darbelius. 1946 m. gruodžio 31 d. vakare pas Palankiškius atvyko partizanas *Diemedis* ir ilgai juos tardė. Tardymo protokolas – Raportas Nr. 7, 1947 m. sausio 17 d. data buvo pasiųstas *Žaibo* I-o būrio vadui *Margiui*. Iš raporto aiškėja, kad po ilgo tardymo, surinkus nemažai Palankiškius inkriminuojančios medžiagos (galima spręsti, kad jie buvo išdavę ir į mirtį pasiuntę ne vieną partizaną), Palankiškiams buvo paskelbtas partizanų teismo nuosprendis. Šį sprendimą ir pasirašė *Diemedis*.

Pasakoja KLEMENSAS NEČIŪNAS-*URĖDAS*

Užrašyta Viktariškio vnk.
2001 05 19

Gimiau 1923 m. balandžio 1 d. Utenos apskrityje, Alantos vlsč., Viktariškio vienkiemyje Mano seneliai buvę baudžiauninkai, žemės visai neturėjo, tik Nepriklausomybės metais nusipirko 30 ha. Anksčiau šis vienkiemis vadinosi Dirvonais. Namui, kuriame aš ir šiandien gyvenu – 126 metai.

Tėvai turėjo septynis vaikus: dvi dukras ir penkis sūnus. Vyriausias brolis Balys, g. 1920 m., žuvo 1941 m. sukilimo metu – vokiečiai nušovė. Mūsų sukilėliai šauliai jį su

ginklu siuntė prie plento stebėti besitraukiančius rusus ir puolančius vokiečius. Rusai tuo metu nušovė su tanku važiavusi vokietį. Tada vokiečiai surinko kelis paplentėj stovėjusius žmones ir sušaudė, tarp jų ir mano brolį, nes jis buvo ginkluotas.

Vokiečių okupacijos metais teko slapstytis ir nuo vokiečių, nėjau jiems tarnauti. Aš nėjau ir į Plechavičiaus armiją, iškart supratau, kad tai provokacija. Plechavičius kviečia vyrus eit ginti Tėvynės, o apginkluoja prancūziškais šautuvais su keletu šovinių. Ar galėtum rimtai kariaut su keliais šoviniais terboj?

Kai 1944 m. užėjo rusai, slapsčiausi, net bėgau nuo jų. Man labai sekėsi, nė karto nepagavo. Vėliau įsigijau fiktyvius dokumentus, pagal kuriuos į rusų kariuomenę dar neėmė. Užmezgiau ryšį su partizanų būrio vadu Petru Kukta-*Girininku* iš Trakinių kaimo. Pas jį miške buvau apie metus. Pasitarėm, kad reikia padėt esantiems miške, o aš turėjau dokumentus. Miške bunkerius statėm. Su partizanais kartu esu kasęs septynis bunkerius. Kasdavom 3 metrų gylio, lubas apie metrą storio darydavom, kad neperšautų ir kad neperšaltų. Pas vieną kaimyną iškasėm klojime, molį išvežėm. Visi sueinam, užkeliam ant angos dėžę su akmenimis ir žemėmis, šeimininkė užlygina, užbarsto pelenais, pašluoja ir dar žibalu pašlaksto, kad šuo neužuostų. Šito bunkerio rusai taip ir nerado, jis buvo išduotas tik 1952 m.

Vienas iš paskutiniųjų partizanų mūsų krašte buvo Bronius Kemeklis-*Kerštas*. Paimtą Vytautą Joną Petronį-*Klajūną* užverbavo ir išsiuntė rinkti likusių gyvų partizanų. Tas *Klajūnas* su keliais smogikais surišo ir *Kerštą*. Šis kankinamas, matyt, neišlaikė ir prasitarė apie šitą mūsų bunkerį.

Iš LYA (KGB) arch. Ag. byla „VOSTOK“, Nr. 21. F. K-1, ap. 45, p. 394–406

Henriko Ruškulio tardymo protokolas, 1951 12 13

T. 1, p. 91. Alantos vlsč. veikia partizanai – rajono vadas Steponas Sabaliauskas-*Šarkis,* 1951 m. rudenį jis gavo dokumentus ir išvažiavo. Liko 4 partizanai: rajono štabo viršininkas Jonas Žygelis-*Ilgūnas*, partizanas Vytautas Petronis-*Klajūnas*, partizanas Balys Šikus-*Vijūnas*, partizanas Adomas Bytautas-*Garsas*. Iki 1950 m. jie priklausė *Plieno* rinktinei, o šiuo metu yra pavaldūs *Siaubui*.

T. 2, p. 15. Legenduojant likviduoti *Tarzano*, *Garso*, *Paberžio*, *Liūto* ir *Liepos* būriai.

P. 15 a. Į būrius išsiųsti laiškai, kuriuose prašoma nurodyti pakeitimus, kurie įvyko po 1951 03.

P. 16. Beržo būrio vadui *Žėruoliui*-Povilui Puodžiūnui *Siaubas* rašė, jog turįs jam vietą srities štabe, todėl norįs susitikti ir pasitarti. Žinant, jog Petronis-*Klajūnas* iš *Šarkio* būrio nori susitikti su *Liepa*, buvo parašytas *Liepos*-Mykolo Urbono laiškas ir perduotas *Alfai*. *Alfa* (MGB ag. *Alfa*-Alfonsas Radzevičius) su grupe išmestas į *Klajūno* veikimo rajoną ir 1952 02 27 susitiko su *Klajūno* būriu. Molėtų rajone, Žiūrų kaime, Zasčižinsko sodyboje, įvyko susitikimas, be *Klajūno* dar atvyko *Diemedis*-Juozas Petrėnas, *Vijūnas*-Balys Šikus ir *Viesulas*-Jonas Barčys.

P. 16 a. *Klajūnas* sutiko eiti į susitikimą su *Liepa* vienas, todėl paleido partizanus, sutaręs būti ten pat 02 29 arba 03 04. Einant į susitikimo vietą, *Liepos* veikimo rajoną, suimtas *Klajūnas*-Petronis Vytautas, s. Juliaus, g. 1931 m. Anykščių rajone, Kudūnų kaime, būryje nuo 1949 m. Tardymo metu jis davė parodymus ir nurodė „Jaunųjų sakalų“ organizacijos narius.

P. 17. 1952 03 04 atvykusiems į kaimą partizanams smogikai pasiūlė vykti neva į kitą vietą pas rajono vadą. Važiuojant rogėmis, Antalgės kaimo rajone naktį iš 03 04 į 05 smogikai nušovė: Balį Šikų , s. Baltraus-*Vijūną*, g. 1928 m., iš Molėtų r., Gudonių k., būryje nuo 1950 m. ir Juozą Petrėną, s. Prano-*Diemedį,* g. 1932 m., būryje nuo 1952 01. Suimtas gyvas Jonas Barčys, s. Jono-*Viesulas*, g. 1934 m. Molėtų rajone, Migiškių (?) kaime, būryje nuo 1951 10. Jis perduotas tardymo organams.

P. 18 a. 1951 09 agentas *Šatas* legalizavo partizaną *Šarkį*-Steponą Sabaliauską, s. Jokūbo, g. 1921 m., Juodiškių k., partizanų būryje nuo 1944 m. Po legalizacijos gyveno Šiauliuose. Suimtas 1952 03 14. B. Kalytis per Angelę Tylaitę pasiuntė laišką *Viesului*, o *Gediminui*-Petrui Pošiui – per Judicką, Daugailių septynmetės mokyklos direktorių.

Pastaba: *Tarzano* būrio veiklos rajonas yra Saldutiškio vlsč.

P. 25. Siunčiant į operaciją, V. Petronis apginkluotas koviniu pistoletu, o *Liepai* duotas neveikiantis šautuvas. Buvo einama ieškoti *Siaubūno*-Antano Kraujelio, *Tauro*-Broniaus Raškevičiaus ir *Keršto*-Broniaus Kemeklio (*Tauras*-B. Raškevičius, g. 1929 m. Baltušavos k., Skiemonių vlsč., *Liūto*-H. Ruškulio būrio partizanas. Pastarąjį suėmus, vaikščiojo tik su Justinu Apacianka. Žuvo 1952 02 28, – *L. A.*).

P. 41. 1952 03 04 *Klajūno* sulaikymo operacijai užšifruoti per kaimus buvo vedžiojamas suimtas *Šarkis*. 1952 04 02 *Kairys* (MGB ag. V. Petronis) ir *Alfa* aplankė *Žvalgo* būrio ryšininką ir rėmėją Mataušą Leščių, gyv. Molėtų rajono Mokylių k., kuris pasikvietė partizaną *Kerštą*. Operatyviai sulaikytas Bronius Kemeklis, s. Juozo-*Kerštas*, g. 1927 m. Anykščių r., Leliūnų k.

P. 42. Agentas *Mažytis*-Stasys Petravičius, veikiantis Švenčionėlių r., nustatė ryšį su *Tigru*, Kupiškio r. veikiančios grupuotės vadu. Ryšys palaikomas per Valę Žukaitę, gyvenančią Panevėžyje. 1952 04 09 SG išmesta (pasiųsta) ir vaikšto *Gaidelio* ir *Liepos* veikimo rajone.

R. K. p a s t a b a: operatyvinis objektas *Varnas* – K. B. (Kemeklis Bronius). Partizanas nuo 1949 01. Kovose dėl Lietuvos laisvės žuvo jo brolis. 1952 04 06 dalyvavo provokacijose prieš DKR ir Jovaro kuopos partizanus, čekistų nurodymu rašė laiškus Aldonai Febronijai Kimštienei. Nuo 1952 07 aktyviai nebenaudotas, gamino provokacinių leidinių antspaudus, klišes. Oficialiai užverbuotas nebuvo. 1953 m. nuteistas 25 metams lagerio. Atlikęs bausmę, grįžo į Lietuvą. Mirė 1996 m.

Paprastai, būdavo, vidurdienį miške pastatom sargybą ir pradedam kast. Kartą bekasant vieną bunkerį, netikėtai užėjo žmogus, geras žmogus, bet jo neužbaigėm, metėm darbus. Bunkeryje turėdavom radijo aparatą, mokytojas Ignas Leščius-*Dėdė Šaltekšnis* mokėjo anglų kalbą, žinojom, kas pasauly dedasi.

Miške aš nuolat nebūdavau, važinėjau po apylinkes, rūpinausi partizanų ūkio ir ryšio reikalais. Nupirkdavau ir atveždavau radijo aparato baterijų, žibintuvėliams elementų, popieriaus, rūkalų. Žiemą iš bunkerio neišeisi, tekdavo man partizanus aprūpinti maistu.

1949 m. pavasarį mūsų šeimą trėmė į Sibirą. Trėmimo metu iššokau iš vagono ir atėjau į Petro Kuktos-*Girininko* būrį. Čia sutikau mokytoją Juozą Šibailą-*Dieduką*. Labai nuotaikingas žmogus buvo, mėgdavo pajuokauti. Mokėdavo labai įtikinamai ką nors pasakoti. Kaip ims šnekėt, kad jau ryt poryt būsim laisvi, tuoj ateis amerikonai ir mus išvaduos. Daugelis juo tikėjome. *Girininko* būry išgyvenau nuo kovo 12 iki liepos 11 dienos.

Petras Kukta gimė 1919 m. Trakinių k., Kurklių vlsč., ūkininkų šeimoje. Tėvai turėjo apie 40 ha žemės. Lietuvos kariuomenės karininkas. Būdamas būrio vadu, spausdino partizanų laikraštį „Tėvynei šaukiant“, buvo drausmingas, pareigingas. Jeigu kas nors pasako ką kitam ne taip, jis ištiria, tik po to daro išvadas ir priima sprendimus. Jo dėdė Kukta buvo Kaišiadorių vyskupas. Jam mirus, vokiečių okupacijos metais Petras važiavo parsivežti kažkokių vyskupo daiktų. Grįžęs į namus Trakinių k., rado juos jau užimtus rusų. Visus namiškius išvarė, o namuose apsigy-

veno rusų majoras ar pulkininkas su dviem sargybiniais. Liko geras Kuktų arklys, lineika. Tie rusai, būdavo, pasikinko ir važiuoja per mišką, o Kukta su dešimtšūviu guli griovy už keliolikos metrų ir galvoja: šaut ar nešaut. O kai Šibaila ėjo į visos Lietuvos partizanų vadų susitikimą Radviliškio rajone, aš ties Kavarsku pervedžiau jį per upę ir netoli Taujėnų atsisveikinom. Tai buvo paskutinis mano išsiskyrimas su Šibaila. Tik neseniai sužinojau, kad jis 1953 m. vasario 11 d. žuvo Dovydų miške (Kėdainių rajonas) bunkeryje kartu su Povilu Žiliu-*Klevu*. Šibailos šeimos likimas gana tragiškas. 1941 m. pirmosios rusų okupacijos metais jo žmoną su dviem vaikais ištrėmė į Sibirą, jis spėjo pasislėpti. Prie jo šeimos trėmimo prisidėjo vietiniai žydeliai, jis pats man apie tai yra pasakojęs. Melduose pasislėpęs matęs, kaip žydeliai iš namų varė jo žmoną su vaikais. Vėliau už tai jiems negalėjęs atleisti. Nuėjęs į Kurklių malūną, vienas sutvarkė tuos žydelius.

Alanta nuo mūsų už 10 kilometrų. Prieš 1944 m. Kalėdas Klabinių kaime rusai nušovė du jaunus vyrus – Joną (pavardės nepamenu) ir Matulionį, o trečias pabėgo. Bėgo apsirengęs kailinukais. Vėliau man rodė tuos kailinukus, visos kišenės buvo kiaurai sušaudytos, o jo nė viena kulka nekliudė. Tada rusai nušovė Vanagą, kuris buvo šaukiamojo amžiaus. Įėjo gryčion toks siauraakis ir nušovė gulintį lovoje. Tuomet kiti vyrai veržėsi į mūsų pusę, o mes buvom susitikę Viktariškio vienkiemyje. Aš būrio vadui sakau: „Žinai, Petrai, apibėkim aplink, pėdsakai liks, o mes grįšim atgal...“ Nubėgom apie du kilometrus, ties sankryža Anykščiai – Ukmergė matom – nuo mūsų maždaug 40 metrų eina rusas. Aš mokėjau taikliai šaudyti. Sugulėm su Petru ant žagarų, nusitaikau į tą rusą ir sakau: „Petrai, šausiu“. O jis: „Nešauk“. Kiek palaukęs vėl tyliai sakau: „Petrai, šausiu. Jis mus mato...“ Petras atkalbinėja, įtikinėja, kad jis mūsų nemato. Rusas, užsidėjęs ant peties PPŠ automatą, žygiuoja plentu, į mus dėmesio nekreipia. Jei būtų atkreipęs, Petro nebūčiau klausęs. Rusui kiek paėjus, pasigirdo kelios automato serijos. Mes perbėgom plentą ir atsitraukėm nuo tos vietos. Vėliau sužinojom, kad tas rusas nušovė du bėgančius Petro brolius. Už plento gyveno mano giminės, jie turėjo apie 30 metų amžiaus sūnų. Tvirto sudėjimo jaunuolis, aukštaūgis... Užėjo pas juos du rusai. Vienas įėjo gryčion su ginklu, o kitas liko kieme. Kieme stovintis rusas sulaikė tą jaunuolį, einantį per kiemą, ir liepė pakelti rankas, bet kur jis tau kels, griebė ruskelį ir šulinin. Šulinys iš medinių rąstų surėstas, vandens nedaug, iš medinio šulinio išsirepečkot visai nesudėtinga. Įmetęs tą burlioką į šulinį, šoko bėgti, bet burliokas labai greitai išlipo iš šulinio ir šovė į viršų, kitas rusas išbėgo iš gryčios ir nušovė tą jaunuolį.

Balninkų miestelyje partizanai, vadovaujami Juozo Šibailos, užpuolė stribyną. Nušovė stovėjusį sargyboje striboką ir ėmė šaudyt į gulinčius ant gultų. Gultai nuo žemės buvo pakelti maždaug pusantro metro aukštyje, todėl visi sveiki liko, tik vieną sužeidė.

Kitą kartą stovyklavome Trakinių (arba Šulskų) kaimo teritorijoje. Ten, prie upelio, buvo mūsų bunkeris. Auštant išgirdom šūvius Šulskų kaimo pusėje. Pasirodo, už kaimo, pamiškėje, stovyklavo didžiulis Alfonso Bagdono-*Aro* būrys. Nuo kaimo jie buvo maždaug už dviejų šimtų metrų. Iš vakaro ten buvo 47 partizanai, sargyba stovėjo. Kai prasidėjo šaudymas ir uždegė kaimelį, Bagdonas metėsi į Alantos pusę ir užbėgo tiesiai ant rusų kulkosvaidžių. Moterys matė, kaip rusai

šaudė į jau parkritusį Bagdoną. Jo pavaduotojas Steiblys, buvęs husaras, pribėgo prie besiganančio arklio, užšoko ant jo, bandė joti, bet, pasirodo, arklys buvo supančiotas. Jis nušoko, nupjovė pantį, vėl užšoko ir pasileido į Balninkų pusę. Atsidūrė net už Alantos, o visi kiti veržėsi į lygų lauką (maždaug 40 ha laukas). Rusai juos prisileido iki pusės kilometro, o paskui šlavė iš keturių kulkosvaidžių. Mes keturi tuo metu sulindom į bunkerį: aš, Kukta, Antanas Šulskus-*Nemunas* ir *Slapukas*, *Žilvinas* (*Žilvinis*)-Jonas Juras. Du, įlindę į upelio maurus, ten tupėjo per dieną, o rusai be perstojo zujo upelio pakrantėm. Antanas Ražinskas stovėjo sargyboje netoli mūsų, ant rankos buvo užsirišęs raudoną raištį, kad kiti atskirtų, jog tai patruliuojantis partizanas. Jis susitiko priešais ateinantį rusą. Vėliau man pasakojo: „Matau – rusas visai prieš mane, nežinau, ar šaut į jį, ar jis šaus į mane? Rusas su automatu, o aš turiu revolverį. Rusas priėjo visai arti, išbalęs kaip popierius sako man: „Ja tebia ne vižu – ty menia ne vidiš (aš tavęs nematau – tu manęs nematai)“, – ir nuėjo tolyn. Iš pradžių nesupratau, ką jis pasakė, tik vėliau sužinojau, ką tie žodžiai reiškia“. Tie, kurie veržėsi į miško pusę, laimingai pasitraukė, nes prie miško stovėjo partizanų patruliai. Bagdono būrys toje vietoje stovėjo kelias paras. Matyt, juos pastebėjo vietos gyventojas Juozapas Žąsinas, pamiškėje pjovęs vyteles. Kautynių metu žuvo 36 partizanai. Visa kaltė buvo suversta Žąsinams, kurie neva pranešė enkavedistams. Po to partizanai Žąsinus sušaudė.

1946 m. gegužės 16 d. mums reikėjo susitikti su Anykščių apylinkių Elmininkų kaimo partizanais. Beeinančius mus užklupo rusų kariuomenės garnizonas. Kadangi gerai žinojau apylinkę, su *Girininku* ir *Nemunu* metėmės Puntuko link. Nešiausi dešimtuką, mes traukėmės atsišaudydami. Ties Kurklių pervaža buvo padėtas gelžbetoninis vamzdis, išlindom per tą vamzdį. Netoli Puntuko Šventosios upėje yra Karalienės liūnas (tvenkinys). Plaukikas iš manęs prastas, jie šautuvus ant pečių ir plaukia, o aš vos kasuosi. Kulkos sminga į vandenį tai vienoj, tai kitoj pusėj. Šiaip taip pasiekėm kitą krantą.

Žmogutį-Simoną Nečiūną, mano pusbrolį, nušovė visai netoli Puntuko. Kur užkasė, man pasakė, bet vienas juk neatkasi. Paprašiau pažįstamą žmogelį, nuėjom naktį ir kasam. Atėjo prie kelio stirninas ir ėmė bliauti. Paėmęs žagarą mečiau į stirniną, o mano draugas išsigandęs pabėgo, manė, kad stribų šuo. Atkasiau lavoną maždaug metro gylyje, bet vienas negaliu iškelti. Tada gerokai paplatinau duobę, palindau po lavonu ir pečiais išverčiau iš duobės. Jau buvo praėjusios trys savaitės nuo jo žuvimo. Kvapas bjaurus, bet reikėjo kažkam tą darbą padaryt. Kai lavoną įkėliau į vežimą, pradėjo aušt. Užvažiavęs pas Žvirblį Katlėrių kaime, paprašiau, kad padarytų karstą. Jis ėmė niurnėt, kad lentų neturi. Labai supykau: „O klojimo durys ne iš lentų? Padarysi – ačiū, jei nepadarysi – ryt susitiksim“, – pareikalavau piktai. Nuvažiavau prie raisto, lavoną iškėliau iš vežėčių, nunešiau ir paslėpiau raiste, nes jau diena išaušo. Atvažiavęs kitą dieną, žiūriu – karstas padarytas. Padėkojau žmogui ir palaidojau pusbrolį Užunvėžių kapinaitėse.

Jono Kimšto-*Žalgirio* žmona Febronija kilusi iš Beržinkos kaimo, o jis pats, kažkas man yra pasakojęs, užaugęs vaikų namuose. Kai 1939 m. Lietuva atgavo Vilnių, jis pirmas Gedimino kalne iškėlė lietuvišką trispalvę. Buvo mažai kalbus, dažniau niūrus. Pas mus jis ateidavo nuo Balninkų. Asmeniškai su juo palaikiau

ryšį, pirmiausia su juo susitikdavau ir suvesdavau su Kukta. Vieną kartą, pamenu, Kimštui reikėjo pereiti į Dabužius. Aš valtimi perkėliau jį per Šventąją. Kimštas pas mus ateidavo vienas, ginkluotas vokišku automatu, vilkėjo karinę uniformą. Vieną žiemą jis gyveno Mokylių k. bunkeryje, pas kaimyną Motiejų Leščių. Šitą bunkerį ir parodė suimtas Kemeklis, nors tada jis jau buvo tuščias.

Grįžęs iš lagerio, 1960 m. vasarą nuvažiavau pas Kimštą į Vilnių. Adresą man davė jo žmona, nes ji pas mus kartais atvažiuodavo, jos tėviškė buvo netoliese. Po dešimties metų pamačiau jį gerokai sulysusį, paliegusį, šnekėjomės labai nedaug. Supratau, kad ir garsiau kalbėti jis bijojo. Paklausiau, kas jį išdavė, kodėl jo nepasodino, juk jis buvo neeilinis partizanas. Jis kažką pynė, kažką tempė, bet taip nieko ir nepasakė. Jo žmona pasakojo, kad suimtas jis sudaužė elektros lemputę ir persipjovė venas, bandė nusižudyt. Žinojau, kad jį Šimonių miške gyvą su provokatorių grupe paėmė Bronius Kalytis...

Janonių šilelyje buvo gana didelis partizanų bunkeris, anga padaryta į liūno pusę. Šiame bunkeryje laikėsi Petro Banėno-*Šalnos* būrio partizanai. *Šalna* buvęs karininkas, turėjo leitenanto laipsnį, vėliau registravosi, bet buvo suimtas ir nuteistas 25-eriems metams lagerio. Šiuo metu jau miręs.

Netoli Mokylių k. gyveno Jonas Adomonis, turėjo sūnų Joną. Kartą užėjo pas juos keturi Kurklių stribai, o tuo metu sūnus nešė partizanams valgyti. Buvo atėję trys partizanai nuo Skiemonių, slėpėsi klojime padarytame bunkeriuke. Stribai sulaikė berniokėlį, žiūri – kibire trys šaukštai, maisto. Iškart suprato, kad neša partizanams. Puolė į klojimą ieškoti bunkerio. Ar patys rado, ar tas berniokėlis parodė rugių pėdą, kuriuo buvo užmaskuota anga, dabar niekas nepasakys. Vienas stribas ėmė traukti pėdą, o partizanai laiko, neleidžia ištraukt ir taip susitampė: vienas į vieną pusę, kitas į kitą traukia. Kiek pasitampę, stribai padegė klojimą ir išbėgo į lauką. Paskui juos iš degančio klojimo išbėgo ir partizanai, bet lauke juos visus tris nušovė. Šiai egzekucijai vadovavo Kurklių stribų būrio vadas Vincas Leita.

Netoli nuo čia bunkerį turėjo partizanas Henrikas Ruškulis-*Liūtas*, g. 1924 m. Suntupių k., Imbrado vlsč., Zarasų apskr. Žėručio rajono būrio vadas. Ruškulis buvo linksmo būdo žmogus. Ties Alanta yra toks Antaksčių ežerėlis. Kartą žiemą ten juos kelis vijo rusai. Vieni metėsi į šonus, o jis bėgo ledu tiesiai per ežerą atsišaudydamas iš pistoleto. Rusai į jį kerta, bet niekaip nepataiko. Išbėgęs ant kelio, sutiko atvažiuojantį žmogų, pasirodo, tai buvo Nečiūnas pravarde „Žardanas“. Jis apgręžė arklį ir liepė vežti jį tolyn, o rusai vis dar vejasi ir šaudo. Ruškulis, užsitaisęs dar vieną apkabą, atsigręžęs šaudė į besivejančius rusus, o Nečiūnas tuo metu išstūmė jį iš rogių ir nuvažiavo. Mes jau ir anksčiau įtarėm, kad jis palaiko ryšį su Alantos stribais. Būdavo, nuvažiuos Alanton, o ten ar turguj, ar kokioj užkandinėj, kur tik daugiau žmonių susirinkę, keikia, bjauroja visokiais žodžiais stribus, komunistus, bet niekas jo neliečia. Po pusmečio partizanų karo lauko teismas „Žardaną“ nuteisė ir sušaudė. Žmonės, kiek teko girdėti, jo gailėjo ir smerkė partizanus. Deja, tie kalbėtojai ir gailėtojai tada dar nežinojo, kam iš tikrųjų jis tarnavo. Iš rogių išstumtas Ruškulis užbėgo pas vieną moteriškę netoli Skiemonių, ta jį nuvedė į tvartą, atkėlė ėdžias, užmetė mėšlu ir paslėpė. Atbėgę rusai, pametė pėdsakus ir Ruškulio nesurado. Po to jį atvežė pas mus į bunkerį. Sužeistas jo pirštas vos

laikėsi ant odos, Jonas Juras-*Žilvinis* tuoj nukirpo pirštо galą, uždėjo vaistų, aprišo. Ruškulis pabuvo pas mus dar dvi dienas. 1951 12 09 Ruškulis užėjo pas kažkokį žmogų kaime, automatą pasistatė prie sienos ir atsisėdo prie stalo. Šeimininkas dar jį pavaišino, o tuo metu gryčion įėjo keli stribai su leitenantu Pagoniu (buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas). Patraukė užuolaidą, žiūri – automatas stovi prie sienos, o už stalo sėdi vyras ir valgo. Ruškulis, pamatęs gryčioj stribus, šoko nuo stalo ir išbėgo į lauką be jokio ginklo. Stribai ėmė jį vytis ir pagavo. Jis buvo nuteistas mirties bausme ir sušaudytas Vilniaus MGB kalėjime.

Gerai pažinojau brolius Balį-*Darių* ir Joną-*Girėną* Lasius iš Šunakojų kaimo, Alantos vlsč., *Šarkio* būrio partizanus. Abu žuvo 1950 m. rugpjūčio 13 d. Kurklių valsčiaus Užunvėžių mokykloje. Toje mokykloje jie buvo pasidarę slėptuvę ir ten gyveno. Mokytoja Žigelienė, kuri juos slėpė ir maitino, pas vieną ūkininką eidavo pieno. Tas ūkininkas įtarė, kam ji tiek daug pieno ima. Įvyko išdavystė, mokyklą apsupo stribai ir rusų garnizono kareiviai, reikalavo pasiduoti. Kai jie nepasidavė, rusai su stribais suėjo į vidų ir ėmė ieškoti slėptuvės. Partizanai, pajutę, kad juos suras, iš slėptuvės paleido šūvius ir nušovė rusų karininką, o patys atidarė slėptuvės duris ir bėgo. Išbėgę į lauką, atsišaudydami bandė trauktis. Nedaug trūko, kad būtų pasprukę, bet pirmiausia vieną nušovė netoli mokyklos, o kitas krito vos už keliasdešimties metrų nuo miško. Jie, būdavo, ateina pas žmogų ir, pamatę ką nors tinkama, atima. Mes su Kukta vieną sykį jų paklausėm: „Ką daryt, žmonės ateina pas mus ir skundžiasi, kad *Darius* su *Girėnu* juos skriaudžia“. Jie ėmė atsiprašinėt, pažadėjo daugiau taip nebesielgti. Taip jie buvo perspėti ne kartą.

Sunku apsakyti ir aprašyti partizano gyvenimą. Nueinam, pamenu, netoli Balninkų, apsistojam miškely, ateina gaspadorius ir sako: „Vyriokai, čia nebūkit, čia mano miškas. Ko reiks, visko duosiu, atnešiu maisto, drabužių, bet čia nebūkit...“ Einam į kitą mišką. Nueinam kitur, čia vėl ateina šeimininkas ir sako: „Bratka, mane seka, čia nebūkit, baisiai bijau...“ Sakau jam: „Tai pasakyk, kur neseka? Kur tada eit?“ Kažkas paleido gandus, kad partizanai atėmė batus, drabužius. Tai jeigu žmogus basas eina, ką daryt? Galiu pasakyti, kad mūsų vadas Kukta taip ir vaikščiojo apiplyšusiais drabužiais ir kiaurais batais, nes jis vengė iš bet ko reikalauti. Alantiškis Juozas Petrauskas-*Laimutis,* būdavo, šiaučiaus Serapino Nemeikio pasiūtus batus tol nešiodavo, kol jie galutinai suplyšdavo. Visai neturtingas žmogus buvo Serapinas Nemeikis, nieko neturėjo, bet ir nieko nebijojo, mokėjo išlaikyti paslaptį, naktimis partizanams batus siūdavo, o jo žmona tuo metu atsiklaupusi prie lovos rožinį kalbėdavo.

Paskutiniu metu du bunkerius išsikasėm Kurklių šile, Adomavos miške, vieną nuo kito maždaug per du šimtus metrų. Viename buvome keturiese: aš, Jonas Juras, Petras Kukta ir Anicetas Burneikis-*Tomas*, *Aušra* (g. 1915 m. Pilviškių k., Kurklių vlsč., žuvo 1949 07 12).

Kazimieras Tubys-*Garnys*, *Žvalgas* iš Didžiakaimio k., Kavarsko vlsč., įsidarbino milicijoje Vilniuje. Po to atžygiavo pas mus su vokišku šautuvu ir juokiasi, sako: „Buvau nuėjęs į Vilnių pasiimti šautuvo“. Šimtą kilometrų nuo Vilniaus pėsčias su šautuvu, su uniforma atkulniavo ir pasiliko mūsų būryje. 1949 m. liepos 12 d. jis išėjo atnešti vandens. Mes užsidarėm bunkeryje. 11-tą valandą ties anga išgirdome

kasant žemes. Juras kažką rašė, vienas sakė šoksiąs, kitas sakė... Kai tik atidarėm durytes, taip ir kirto į vidų seriją iš viršaus. Aš išmečiau vieną granatą, kitą – lauke jokio garso. Vadinasi, nesprogo. Tuoj mums įmetė granatą. Ta sprogo, bet daug mums nepakenkė: man truputį koją perrėžė ir šoną. Tuomet išmečiau dar vieną granatą, ta jau sprogo. Kukta greit iššoko iš bunkerio, bet jį peršovė. Bunkeris pradėjo degt, aš apdegiau. Matau – kruvinas Kukta virsta į mane, prašo pribaigt ir sako: „Pasakyk motinai...“ Rusai jau gerokai toliau nubėgę. Kukta nutilo. O aš, iššokęs iš bunkerio tik su pistoletu „TT“ rankoje, atsišaudau bėgdamas. Nubėgau iki kvartalo linijos, žiūriu – guli ruskis prie kulkosvaidžio, šoviau į jį, bet, matyt, nekliuvo. Dar kartą bandžiau nusitaikyti ir pajutau trinktelėjimą į pistoleto rankeną, ir pistoletas iškrito. Pasipylė kraujas, pajutau, kad sutrupino kaulą. Tuo momentu pagalvojau: kodėl aš į juos šoviau, reikėjo šauti į save. Mačiau iš bunkerio besiveržiančius dūmus. Gerokai vėliau sužinojau, kad Juras degino štabo dokumentus, o Burneikis, dar prieš man iššokant iš bunkerio, nusišovė. Pabėgau apie 30 metrų ir mane sugavo. Išrengė ir pasodino ant skruzdėlyno. Kiek laiko išsėdėjau tame skruzdėlyne, nežinau, nes kelis kartus gavau smūgį į galvą ir netekau sąmonės. Į Kurklius mane nuvežė auštant. Aš ir šiandien nesuprantu, kur praėjo visa diena ir naktis po mano paėmimo? Kur aš buvau? Ką su manimi darė?.. Visi mano drabužiai buvo sudraskyti, suplėšyti, apdegę, ant kūno vos laikėsi apatinės kelnės ir apatiniai marškiniai, švarkelio nebuvo. Gavau į kaulus Kurkliuose, bet kai nuvežė į Anykščius, ten dar labiau išmargino, sudaužė nugarkaulį. Anykščiuose labai mušė kapitonas Timinskas. Partrenkia ant žemės, batu primygia ir su medine lazda dar gerai galvą padaužo.

Iš kn. „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 m.“: Timinskas Julius, g. 1912 m. Latvijoje. V/s kapitonas, lietuvis, nebaigtas vidurinis išsimokslinimas. Iki 1940 06 tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1940 08 – 1941 03 – LSSR NKVD komendantūros sandėlio viršininkas; 1941 04 – 1941 06 – NKGB Kauno m/s komendanto padėjėjas; 1942–1944 03 – RA 16-osios divizijos būrio vadas; 1944 03 – 1944 07 – operatyvinių darbuotojų perkvalifikavimo kursų prie LSSR NKGB grupės Pavlo Posade dalyvis, NKGB grupės RA 16-ojoje divizijoje aparato operatyvinis įgaliotinis; 1944 07–1946 12 NKGB Švenčionių a/s operatyvinis įgaliotinis; 1947 12–1949 11 – MGB Anykščių a/s viršininko pavaduotojas; 1949 11–1950 12 – MGB Jurbarko a/s viršininkas. 1950 12 12 žuvo eidamas tarnybines pareigas (a/s – apskrities skyrius, v/s – valstybės saugumas, RA – Raudonoji armija, p. 371).

Iš Anykščių nuvežė į Panevėžį, po to į Šiaulius, vėl atgal į Panevėžį ir pagaliau – į Vilniaus saugumą. Čia tardė vyr. tardytojas Baklajanovas, bet jau nebemušė, tik klausinėjo ir rašė.

Į Lietuvą po visų teismų ir lagerių grįžau po 10-ties metų. Grįžusį vėl buvo iškvietę į saugumą, klausinėjo apie Antaną Kraujelį-*Siaubūną*. Su Kraujeliu mes buvome geri pažįstami. Prieš pat mūsų bunkerio išdavimą jis buvo pas mus atėjęs apsirengęs moteriškais drabužiais, už sijono užsikišęs revolverį, vietoj krūtų po granatą prisikabinęs. Pernakt šnekėjom bunkeryje, kadangi prieš tai (1949 07 12) buvo užpultas ir sunaikintas kitas bunkeris. Ten žuvo mano brolis Gintautas Nečiūnas-*Eigulys*, g. 1929 m., Antanas Šulskus-*Nemunas*, g. 1923 m., Eleonora Šulskutė-*Žibutė*, g. 1921 m. Maskoliškio k., Kurklių vlsč., ir Ignas Leščius, g. 1900 m.

Mokylių k., Alantos vlsč., Skiemonių progimnazijos mokytojas, mokėjo penkias užsienio kalbas, partizanams ruošdavo politikos apžvalgas. Antanas Šulskus, išlindęs iš bunkerio, įlipo į eglę, bandė pasislėpti, bet jį pastebėjo stribas Juozas Bočiulis ir nušovė. Tai girdėjau savo ausimis, kai Bočiulis pasakojo tardytojui, dar ir Šulskaus slapyvardį paminėjo.

Kazimieras Tubys, išėjęs vandens parnešti, į bunkerį nebegrįžo. Kiek teko girdėti, jis legalizavosi, o 1951 m. lapkričio 14 d. buvo suimtas Kaune ir nuteistas mirties bausme. Sušaudytas 1952 m. rugpjūčio 23 d. Vilniaus MGB kalėjime. Apie jį sužinojau dar būdamas lageryje. Kad jis būtų mus išdavęs, informacijos neturiu, nors kai kurių partizanų artimieji priekaištavo, kad jis galėjęs mus perspėti, kai pamatęs miške rusus. Žinoma, gera komentuoti nebuvus toje situacijoje.

R. K. p a s t a b a: nors P. Kuktos-*Girininko* būrys priklausė Didžiosios Kovos apygardos „B“ rinktinei, jo veiklos zona ribojosi su Vytauto apygardos partizanų būrių veiklos zona. *Girininko* būryje dažnai lankėsi Vytauto apygardos partizanai: B. Kalytis, A. Kraujelis. Remiantis kitais šaltiniais, šiame ruože tarp šių apygardų nebuvo ryškios takoskyros. Ir pavieniai partizanai, ir kovotojų būriai tarpusavyje bendravo, lankėsi vieni pas kitus.

Anykštėnų R. Bražėnaitės, D. Gadliauskaitės, G. Vaičiūno ir A. Verbicko parengtame žinyne „Laisvės kovos Anykščių krašte 1944 – 1954 m.“ pažymėta, kad *Girininko* būrys veikė Kurklių šile nuo 1945 m. rudens iki 1949 m. liepos mėn. 1945 m. spalį būriui priklausė 16 partizanų (p. 10).

Būrio vadas Petras Kukta-*Girininkas* kartu ėjo ir „B“ rinktinės 1-ojo bataliono 4-tos kuopos vado pareigas. Žuvo 1949 m. liepos 17 d. (Nečiūno nurodyta – 12 d.).

Pasakoja NOCENTAS ČERNIAUSKAS

Užrašė L. Abarius
Antalgės k., Rimšės vlsč.
2000 06 01

R. K. p a s t a b a: Nocentas Černiauskas gimęs 1925 m. Antalgės kaime, Rimšės valsčiuje, Breslavo paviete. Pasakojimas užrašytas vietos tarme.

Galiu pasakyt taip: mana kaimynas Alfonsas Meškėnas 1944 metais nemakėja pasirašyt. Va šitaip. Nebuva galima perskaityt. Tuose laikuose, maž karininkai buva apsistoji, maž anas intika, ale jį Magūnų apylinkes pirmininku pastate. Vot, tai tadu didžiausias načalnikas buva. Mum nieka bloga nepadare – kaimynai buvam, galiu pasakyt, anas pradėja Magūnų apylinkej važinėt kaip didžiausias viršininkas. Partizanų pradžiaj nebuva. Tripuckuose, Vigutėnuose žmones pradėja varinėt. A iš Tripuckų buva vienas – Petraškiukas, ja sesuo ištekėjus ažu Šablinska Bieniūnuose. Kai pačiuja, kad ažeja partizanai (ir Vandute Tripuckuos dalyvava), anas dasižinoje: „ot, aš padklupdysiu, bliadj!“ – pradėja tuos žmones persekiot.

1945 metais pas mane apsistoja Antalgėj skrajojantis būrys – „Vanagai“ Kamarauska. Kiauliukas buva, jį papjovėm, anies pavalge. Pas mum stavėja 20 žmanių, a par penkias trobas – gal 150 iš visa. Partizanai pirmą kartą stovėja pas Nikodemą Dūdėną, Antaną Dūdėną, pas mane, pas Antaną Žuromską, pas Emilį Žuromską.

Kamarauskas, gal ir ja žmona, sugule, kurgi tiek žmanių. Ir dabar anas niekur neišlaist, nu ir šitiek vyrų buva – mes pristigam duonas.

Nuveinu un uošvius, duonas kepalu pasijemiau – nu jų žinota apie man viskas: ir kad tėvas areštuotas. Nu man išlaide, ale stebėja. Atsinešiau bakanu, vot saka: „Kam raikia?“ Sakau: „Svečių yr atvažiavi“ A buva Kamarauska ažusakyta niekur niekam neit. Ataina Petraška, sakus: „Vadai, kaimynystej neduoda, raikia ait“. Tadu Karlu Didžiasalia da tris skyre, saka: „Aikit, sutvarkykit!“ A kai Petraškėla neja šitas, tai aš jam ranku – nieka nepagalvojau. Vadas ažpyka: „Nepažink ja!“ – raikia nuduot, kad nepažįsti. Matau, kad čia negerai, sakau: „Davanokit, nežinojau, vade!“

Nuveja – „nachadu“ sutvarke, duonas, lašinių ataneše. Pavalge būrys – 150 žmonių. Tadu Kamarauskas klausia: „Kas jūsų apylinkes pirmininkas?“ Sakau, kad Meškėnas – suvis menkavertis žmogus, prisitaikėlis. Tadu saka: „Sušaudyt raikia visas aktyvas – 12 žmonių“. Sakau: „Vyrai, bėdų mum užtenka, brolis mūsų pasodintas“ „Tai va, „vrode“, atsikeršyt būtų!“ – kalba man. Pasakiau: „Mum bėdų sočiai, nušausta, a kas su žmanėm bus, kai išeista? Prapultis.“ Sakau – kaip del mūsų, tai valia Dieva – jau del mūs brolia tegul nekeršys. Tadu Kamarauskas autamatų man pakabina. „Tu man patinki! Ainam su mum“. „Moma, sesuo yr, prapuls“, – kalbu šitiaip. Kai buva visas būrys, žinojau, kur anies ir nuvėjo. Kai patriotiška šeima buvam, tai anies mum patikėje ir netoli nuvėja – Vilkuočiuosna. Ti irgi visi patriotai (Talačkas) buva.

Mes tadu supratom, kad jų būrys skirstysis. Tadu gal 1950 m. nuo Panevėžia atsirada gražus, jaunas vyras, kariška uniforma – *Mingaila*. Taigi matai, ataina pas man: „Gal čia kur batsiuvys yr?“ A par mum kaimi paskutiniuos namuos Bogušis Juozas (ar Jonas – *L. A.*), sakau: „Va tau batsiuvys“. Da tinai panas buva, anas nuveja, jam padkala batus, anas da išsikravodija su tom mergom (ne mana raikalas). Pa tom, nu pereja čianai. A Untalgej visi lietuviai. Kadaise čia ir Vytauta Didžiaja skaitykla veike, apsiskaiti buva. Mana brolis Juozas buva gimnazistu (tadu jau buva lageriuos).

Nu kaip anies tadu buva, ačiū Dievui niekas nebedažinoja. Prauda, susišaudymas buva un (ažu?) Dysnų ežera. Bijojau, kad nerastų nuotraukų. Šitiaip buva: ataja un mum ir albumų nuotrauku varte, a čia 1940 m. pasieniečiai buva visi nusfatagrafavi. Ir mana brolis su jais. Nu ir dabar galvoju: neduok Dieve, jeigu anies pajeme nuotrauku kokiu, a katru nušava, jeigu par jį atras, tai jau nebebus mum gyvenima... Ale, ačiū Dievui, nieka. A tadu Kamarauska būrys sustika su skrebais, susišaude, un Dysnų ežera supalija juos...

Un kitų metų sausia ar vasaria mėnesį ataina vėl bratka. Nežinojam, kad anies atais. Ataina Kamarauskas, 22 vyrai buva. Sakau: „Kur daugiau?“ Atsake, kad rasiskirstem. Da turėjau samaguona prasvaris, Kamarauskas saka: „Bonke un dviejų – jokiu būdu (ne daugiau)“.

Kalbam vėl apie Magūnų aktyvu, sakau: „Man nieka bloga nepadare“, a Kamarauskas kalba, kad raikia visu aktyvu sušaudyt. Sakau: „Ar tu žinai kas bus?“ Didžiausi pusniai tadu buva, sakau kad sliedu neliktu. „Velnias jų!“ – ale paklause, taigi kaimynystej su Meškėnu gyvenam.

Nuveita jų par ežeru. Nuveita ir nušauta. Kai tėvas sedėja Karagandoj, tai jis, Čebatariūnas, ir Karla iš Didžiasalia pasake: „Tava kaimynus mes sušaudėm“. Tėvas klausia: „Tai ažu ku visus?“ Vienas ruselis buva nuo Polacka ar nuo kur, anas tai

tikrai niekuo nenuskaltis. Saka, tokia situacija buva, kad papaaškadijam – anas užėja tuo laiku. Nu matai... E rusai vis tiek netikėja, anas (Meškėnas atsiprašunt, buva apsišykis su kokiu iš Polacka) Kolka, tadu niekur ja nepagerbe... Tadu buva surinktuves, rinkliava (kiaušinius, grūdus surinkinėja), papečen buva kiaušiniu krūva, ir juos prie pečiaus atrada. A tėvu Meškėnu ažušava už stala sėdintį.

Niekas jų negailėja, nei valdžia... Aš buvau laidotuvėse, buva ir valsčiaus pirmininkas Servuta, naujas paskirtas apylinkes pirmininkas Valčiokas (neaiškiai ištarta – *L. A.*). Nu matai, nepasakysiu, kad anas skunde, kad mūsų šeima buva labai lietuviška. Kai 1940 m. maskoliai užeja, buva mitingas ir brolis (gimnazistas, g. 1920 m.) pasake: „Raikia stengtis, kad nei rusai, nei žydai vykdamajam dirbtų". Pasake: „Žydai nieka nesupranta žemes ūky, kam juos rinkt." Iškart prakuroras Skolskis iš Zarasų: „Vaše familija!" Tuo visi suprata, kad „vsio". Čia ne brolia mintis buva, jam parekamendava mokytojas Matulis, jam šitiaip buva išaiškina, ale brolis Matulia nepardave...

Brolis kai buva tremty, tai jam buva labai sunku. Kai pasakaja, tai prie Pečioras upes anas buva išbėgis, sliekus valge, kad liktų gyvas. Labai anas varga ligi gyvenima galui, dvylika metų un patala pragulėja.

Petraška žuva. Kai aš buvau fermas vedėju, tai Daugeliškia sėklintaju buva takis Skunčikas. Anas ir pasakaja, kad Petraškėla buva ja geras draugas. Pakliuva kur miški, susišaude ir kulku sprogstamu tiesiai kakton. Nieka ir iš galvas nelika.

Pasakoja STASYS ČIŽAS-*KASČIUKAS*

Užrašė Gintaras Vaičiūnas
Vilniuje, 1994 03 07

1946 metais mokiausi Utenos gimnazijos ketvirtoje klasėje. Visa Aukštaitija kunkuliavo pasipriešinimu okupantams. Daug mokinių ir mokytojų slapstėsi miškuose. Dar iš rudens rūpėjo susitikti su gyvais miškiniais. Tai įvyko Kačiūnų kaime.

Krašuonos pelkėse buvo įsikūrę Šarūno rinktinės partizanai. Su klasės draugu Antanu Vilučiu, Tumėno augintiniu nuo Užpalių, apsilankėme tose pelkėse. Vilutis pats prieš metus ten slapstėsi ir turėjo pažįstamų partizanų. Aš pažinojau partizaną, buvusį savo klasės vadovą Vytautą Pakštą, kilusį iš Utenos. Prieš išeidamas į mišką, jis mums dėstė lotynų kalbą.

Šarūno rinktinės štabas buvo įsikūręs Krašuonos pelkių saloje. Čia buvo sukalta palapinė, apkaišyta eglių šakomis. Mokytojas Pakštas tada turėjo slapyvardį *Naras*. *Vaidotu* jis pasivadino po metų. Mes su Antanu Vilučiu apsiėmėm atlikti kai kuriuos mokytojo pavedimus: pagal duotą adresą nunešdavom laiškus, prašydavome paaukoti partizanams pinigų. Pavyzdžiui, Vytauto Pakšto vardu kreipėmės į Utenos gimnazijos mokytoją Rapolą Šaltenį paaukoti pinigų. Nešėme Pakšto laišką partizanų ryšininkei Mackutei į Uteną. Išduoti ryšininkai vis dažniau patekdavo į kalėjimą. Vilutis man pasiūlė nelaukti suėmimo ir abiem išeiti į mišką. Ilgai nesvarstę taip ir padarėm. Šiam „žygiui" pasirinkom patriotinę datą – vasario 16-ąją. Iš pradžių atsiradom Panevėžio kaime, pas tuometinį kaimo seniūną Simuntį. Šis pasiūlė pas jį pernakvoti, nes,

pasak jo, šią naktį pas jį gali ateiti vyrai iš miško. Taip ir buvo. Pas seniūną atėjo grupė partizanų, o su jais ir mūsų mokytojas Pakštas. Jį tada jau vadino *Vaidotu*. Mes jam išdėstėm, kad norim pasitraukti į nelegalią padėtį, nes bijom arešto. Vyrai, pasitarę tarpusavyje, sutiko mus priimti. Tik nutarė mus su Vilučiu išskirti, paaiškino, kad mes būsim priimti į skirtingus būrius. Esą jiems du tokius paauglius būsią sunku sutramdyti. Mane pasiėmė mokytojas Vytautas Pakštas. Savo draugo Antano Vilučio nuo to karto nebemačiau. Girdėjau, kad jis pasivadino ankstesniu slapyvardžiu *Žilvytis*, kokį turėjo būdamas ryšininku. Laikėsi jis kitame partizanų būryje, prie Suolelių kaimo, dažniausiai pas vietinį gyventoją Žulį.

Mane atvežė į vienkiemį Kačiūnų kaime 1946 vasario 17 dieną, prie pat Kuktiškių. Paaiškino, kad žiemą labai ženklūs pėdsakai, todėl į vienkiemį per daržą ėjome pėda į pėdą, priėjome tvartelį, kurio viduje bėgiojo avis. Šeimininkų mergaitė tvarte su šakėmis pakėlė mėšlą ir iš bunkerio angos išritino akmenį. Per tą angą visi sulindom į bunkerį. Viduje degė spingsulė, nusirengėm ir sugulėm ant bunkerio grindų patiesto brezento.

– Sveikinu atvykusius į Šarūno rinktinės štabą, – pasakė *Vaidotas*.

Jis dar pasiūlė perskaityti abejojantiems, kad jį paskyrė Šarūno rinktinės vadu.

– Dabar galite nebevadinti apsišaukėliu, – su apmaudu pridūrė *Vaidotas*.

Aš supratau, kad su bunkerio draugais prieš tai šia tema vyko aštrokas pokalbis. Šiame bunkeryje apsigyvenome penki: Vytautas Pakštas-*Vaidotas*, Antanas Kavaliauskas-*Diemedis*, Albertas Kaušyla, s. Teofilio-*Linksmutis*, Antanas Kaušyla, s. Jeronimo-*Margiris*, vadinamas *Margiu*, ir aš septyniolikmetis paauglys, vadinamas *Kasčiuku*. Mūsų vadas buvo Vytautas Pakštas-*Vaidotas*, vokiečių okupacijos metais baigęs Utenos gimnaziją ir po karo ten pat pradėjęs mokytojauti. Kavaliauskas-*Diemedis*, berods, III kurso klierikas, Albertas Kaušyla-*Linksmutis* iš Kačiūnų kaimo, Antanas Kaušyla-*Margiris*, *Margis* irgi iš Kačiūnų kaimo, pagal tėvo vardą vietinių vadinamas Jaroku, ir aš, septyniolikmetis paauglys, kurį kartu priėmė gyventi suaugę vyrai. Aš buvau labai neaugalotas ir iš savo bendraamžių išsiskyriau smulkiu sudėjimu – atrodžiau kaip dešimtmetis berniukas. Gal todėl vaikščiojant mums po kaimus, žmonės mane vadindavo Margio sūnum. Dieną mes ištisai miegodavom bunkeryje. Vakare pasigirsdavo sutartas beldimas. Atseit savi, tada atkasdavo mėšlą ir mus išleisdavo į viršų. Jau nakčia pavalgę „pusryčius“ išvykdavom į žygį. Mes su *Vaidotu* stengdavomės aplankyti pažįstamus žmones, *Vaidotas* jų išklausinėdavo, kas girdėti, kur pasirodo skrebai. Atsimenu, dažnai eidavom į netoli Kačiūnų esantį Venclovynės kaimelį. Iš ten paimdavom pundelius laikraštėlių „Aukštaičių kova“. Tik aš nežinojau, ar ten šį laikraštėlį spausdindavo, ar tai buvo tik perdavimo punktas. *Vaidotas* mums pasakojo, kad čia gyvenęs dailininkas Andriolis, nuo Napoleono karų pasilikęs prancūzas, daug nusipelnęs Lietuvai. Visiems gerai žinomas jo paveikslas apie Gedimino pilies statybą Vilniuje, Adomo Mickevičiaus poemos „Ponas Tadas“ iliustracijos.

Šiose kelionėse sutikdavom rogėmis važiuojančias savais maršrutais ryšininkes. Pavyzdžiui, ryšininkę *Audrą*. Tai Deveikytė iš Liepiniškių kaimo. Ją pažinojau iš vaikystės. Ji iš mūšio lauko ties Biliakiemio kaimu išnešė sužeistą savo brolį ir, paslėpusi kaimo pirtyje, gydė.

Vaidoto ir mūsų naktiniuose maršrutuose nuolat būdavo Asmalų, Gimžiškių, Biliakiemio kaimai. Visur čia partizanai turėdavo reikalų. Mūsų bunkeryje *Vaidotas* kruopščiai tvarkydavo rinktinės archyvą. Jis sakydavo:

– Praeis metai, kiti, mūsų gal jau ir nebus, bet liks mūsų veiklos pėdsakai.

Vaidotas galvojo rasti patikimą žmogų, nesusijusį su partizanais, ir paprašyti patikimai paslėpti archyvą. Atiduoti valdžiai, tik tada, kai Lietuva bus vėl nepriklausoma. Į archyvą jis dėdavo siunčiamus rinktinės štabo raštų nuorašus, įvairius iš kitų partizanų rinktinei atsiųstus raštus, pogrindžio spaudą, iš skrebų atimtus dokumentus. Jie kažkur turi būti sukimšti į butelius bei stiklainius, o gal ir kitus sandarius indus. Po kiek laiko sužinojau, kad mes gyvename pas Martyną Ryliškį Kačiūnų kaime. Jis turėjo tris dukras, kurios rūpinosi mus užkasti į mėšlą ir išleisti. Tarp mūsų buvo gerų dainininkų. Ypač gerai dainuodavo *Linksmutis* ir *Diemedis*. Dažniausiai dainuodavom „Atlikęs pareigą Tėvynei, kovos laukuose tu žuvai“. O štai *Diemedis* traukdavo austrų kompozitoriaus dainelę „Girdėjau kartą mažą vaiką, jis prašė taip gražiai mamos: mamyt, nupirki man žirgelį, aš eisiu ginti Lietuvos“ – aidėdavo maža trobelė nuo patriotinių dainų.

Atsimenu, žiema, už lango tamsi naktis. Senis Martynas pakinko į roges arklį, ir mes išvažiuojam. Ir taip kasnakt. Kovo pradžioje Šarūno rinktinės štabas persikėlė į Biliakiemio kaime gyvenusių Vilūnų kluoną. Ten, po šienu, buvo išpešta landa ir įtaisytas platus guolis, šalia gyveno toks Ramelis, pas kurį eidavom valgyti. Šeimininkauti nuo tada ėmėsi *Margio* žmonos sesuo Deveikytė Natalija-*Vaidilutė*. Ji vėliau tapo mūsų vado V. Pakšto-*Vaidoto* žmona, abu žuvo kažkur besislapstydami apie Labanorą.

Biliakiemio kaime gyveno kažkoks švietėjas, vienuolis pavarde Jasudis, kuris pirkdavo knygas, žurnalus ir savo lėšomis buvo įkūręs knygynėlį-biblioteką. Visa apylinkė iš jo imdavo knygas ir žurnalus. Gyvenant pas Vilūnus, visi partizanai labiau norėdavo gulėti ir skaityti slėptuvėje, o ne važinėtis naktimis po kaimus.

R. K. p a s t a b a: kn. APP, d. 6, p. 132, Alfonso Daunio-*Šriubo* prisiminimuose, minimas, kaip manoma, tas pats vienuolis selezietis Romas Treinys, kurį 1945 m., prieš pat Velykas, nušovė rusų kareiviai einantį į pamaldas Tauragnų bažnyčioje.

Ir šiandien prisimenu, su kokiu susidomėjimu „prarijau“ Džeko Londono „Martiną Ideną“, palikusį didžiulį įspūdį. Knygas skaitė ir kiti vyrai. „Vyrai, lavinkitės“, – nuolat kartojo *Vaidotas*, patardamas, ką dar perskaityti, kaip suprasti rimtesnį kūrinį.

Šioje slėptuvėje buvo daugiau vietos, tad *Vaidotas* ir svečių atsivesdavo. Žiūriu, kartą atsirado net iš Šimonių girios. Šarūno rinktinės vadovybė palaikė plačius ryšius su Aukštaitijos partizanais. Kur, su kuo, konspiracijos sumetimais nebuvo šnekama. Vieną iš jų pažinojau iš Utenos gimnazijos laikų. Tai Bronius Kalytis, slapyvardžiu *Siaubas*. Po daugelio metų paaiškėjo, kad jis buvo MGB agentas. 1961 metais Utenos rajono laikraštyje jis paskelbė straipsnį „Gyvenimą pradedu iš naujo“, kuriame pasmerkė savo partizaninius idealus.

1946 m. gegužės pradžioje aš pasitraukiau iš partizanų gretų. Tėvai įtaisė pas tolimą giminaitį Dzūkijoj. Pasijauninęs dvejais metais, tęsiau mokslą gimnazijoje,

kurią baigiau 1949 m. Kadangi čia gyvenau nuo 1946 metų, kaip vietinis gyventojas jau buvau gavęs pasą. Valsčius išdavė socialinės kilmės pažymėjimą, kuriame nurodė, kad išaugau be tėvų, pas giminaičius. Tokia palanki socialinė kilmė man leido dirbti septynmetės mokyklos mokytoju, vėliau ir direktoriumi. Įstojau ir baigiau Klaipėdos mokytojų institutą, po to žurnalistiką Vilniaus universitete. Dirbau ir spaudos darbą.

Gyvendamas toli nuo savo gimtųjų vietų, gerokai vėliau, sužinojau apie savo draugų likimą. Jau rašiau, kad *Vaidotas* žuvo kartu su žmona Natalija-*Vaidilute*. Girdėjau, kad kažkur bunkeryje buvo apsuptas *Margis*, stribai atvedė ir įstūmė jo žmoną, kad ši prašytų pasiduoti gyvam. Jis atsisakė ir pasiūlė jai kartu susisprogdinti. Vos toji išsiprašė, kad ją išleistu gyvą. Kavaliauskas-*Diemedis* Biliakiemy pagarsėjo, kada nušovė prie žmonių atsivaręs verkiantį Palankiškių berniuką. Liepė kartu kalbėti „Viešpaties angelą" ir nušovė. Toks žiaurus buvusio klieriko elgesys papiktino visą apylinkę. Po to nužudymo *Diemedis* apimtas šoko būsenos atėjo pas savo būrio vadą Margį, atidavė jam savo ginklą ir prašė jį sušaudyti. Bet jo nesušaudė. Netrukus jis buvo suimtas savo tėviškėje ir nuteistas 10 m. lagerio. Grįžęs iš lagerio vedė, bet vėl buvo suimtas ir antrą kartą nuteistas už Palankiškių berniuko nužudymą, matyt, pirmą kartą pritrūko įrodymų.

Berods, 1962 metais apie antrąjį Kavaliausko teismą „Jaunimo gretose" buvo išspausdintas pasakojimas „Kruvinos Diemedžio šakos".

Saugumui taip ir nepavyko išaiškinti, kad mus rėmė Martyno Ryliškio šeima iš Kačiūnų, kuri 1946 m. laikė bunkeryje Šarūno rinktinės štabą. Liko nerepresuotas ir užsiregistravo Albertas Kaušyla, s. Teofilio, visą laiką gyvenęs gimtajame Kačiūnų kaime. Dabar jam 75 metai, gyvena savo namuose.

R. K. p a s t a b a: iš Utenos krašto enciklopedijojos: **Stasys Čižas** g. 1931 12 31 Utenos apskr., Kuktiškėse. Mirė 1996 01 19 Vilniuje. Žurnalistas, mokytojas. Baigė Merkinės vid. m-klą, dirbo Kabelių aštuonmetės m-klos m-toju ir direktoriumi. Slučajaus vid. m-klos direktoriaus pav. 1955 baigė Klaipėdos mokytojų institutą, 1964 – VVU. 1956–1958 Varėnos r. laikraščio ,,Tarybinis balsas" literatūrinis darbuotojas, skyriaus vedėjas. 1958–1970 „Tarybinio mokytojo" lit. darbuotojas, skyriaus vedėjas. Nuo 1970 „Buities" žurnalo vyr. red. pav., vyr. redaktorius. Rašė ir išleido knygų eismo saugumo klausimais: ,,Atsargiai, mašinos!", ,,Eismo abėcėlė", ,,Keliai, mašinos, žmonės", kelerius metus rengė ,,Vairuotojo žinyną-kalendorių". 1967 kartu su K. Bieliausku parašė ir išleido kelionės po Italiją įspūdžių knygą ,,Anapus Alpių". *Romualdas Valančiūnas*.

Pasakoja ELENA TARTILAITĖ *ir* VALĖ TARTILAITĖ-PUPKIENĖ

Užrašė L. Abarius Pratkūnų k.
2008 03 04

Esame gimę Pratkūnų kaime, Salako valsčiuje, Zarasų rajone. Mūsų tėtis – Silva Tartilas, o motina – Anelė Tartilienė. Šeimoje buvome dvi dukterys.

1944 m., užėjus sovietams, gyvenimas pasikeitė. Vyrai vienur kitur pradėjo slapstytis, kasėsi duobes žemėse, šiene daržinėse rausėsi, darėsi slėptuves. Ėmė

slapstytis Antanas ir Kaziukas Milašiai iš mūsų kaimo. Iš pradžių savo namuose turėjo išsikasę duobę, paskui pas kaimynus. Kaime žmonės pradėjo dalintis pagal pažiūras, atsirado prijaučiančių rusams, jiems labai simpatizavo tokie Biriukai...

1944 m. mūsų krašte atsirado toks Maksimas, jis buvo kilęs nuo Tauragnų. Paskirtas Tolimėnų apylinkės pirmininku, visaip terorizavo kaimo žmones, tapo tikru valsčiaus gyventojų siaubu. Prie savęs laikė ginkluotą apsaugą, o pagal jo duotą signalą bet kada galėjo prisistatyti stribai. Su Maksimu pasikėlė ir visokie rusų padlaižiai, visokios padugnės. Kiti gal ne tiek iš politinių įsitikinimų, kiek iš noro prisitaikyti ar tiesiog parodyti galią pradėjo valkiotis kartu su tais rusais ir sudarė Maksimui kompaniją. Tokie Maksimo parankiniai buvo Alfonsas Umbrasas, vadinamas „Pėsčiuku“, Kavaliauskas ir kiti.

Maksimas labai įsijautė į naujos valdžios vaidmenį: būdavo, nueina pas kokį ūkininką ir įsako: tada ir tada padaryti jiems balių. Gal ten jis savo planuose užrašydavo tai kaip kokį partinį susirinkimą, bet balius būdavo su šokiais, dainomis ir, aišku, degtine. Tas žmogus, nebežinodamas kur dėtis, iš paskutiniųjų daro „balių“.

1944 m. pabaigoje ar 1945 m. pradžioje Maksimas sušaukė susirinkimą Rokėnų kaime su vakaruškomis ir dainomis pas Joną Čičelį (vėliau jis buvo nuteistas, išvežtas, jo duktė Zosė Čičelytė išbėgo į Vilnių, o sūnus Jonas žuvo 1950 metais partizanaudamas). Buvo liepta surinkti iš kaimų merginas ir vežti pas Čičelį, atseit darys šokius, reikia panų. Mes labai nenorėjom dalyvauti ruskių gegužinėje, bet vyrai ėjo prašydami, nenorėjo užsitraukti Maksimo nemalonės. Surinko iš Pratkūnų kaimo gal tris vežimus jaunimo. Nuvažiavę ten jau radom muzikantus, Čičelienė mus kviečia už stalo – sėskitės, mergaitės. Ji mums buvo giminaitė, tai sakom – dėkui, dėdiene, truputį pašoksim ir į namus. O Maksimas su draugais už stalo susėdę valgo, degtinę geria – šalia automatai, šautuvai sudėti – va kaip „ramu“ buvo vakarot. Vyrai mus ragino kažkiek pašokti, bent kol Maksimas su draugais neprisigers – tada jau jiems nebe šokiai bus galvoje ir galėsim nepastebėtos grįžti į namus.

Kažkokiu reikalu šeimininkas Jonas Čičelis išėjo į kiemą ir pamatė ginkluotus vyrus. Pasirodo, ažvintiniai partizanai, atvažiavę keturiais penkiais arkliais, sekė Maksimo šėliones ir norėjo čia pat padaryti joms galą. Gal taip ir būtų įvykę, bet šeimininkas Jonas Čičelis perkalbėjo – namuose vis dėlto daug pašalinių žmonių, kurie susišaudymo metu tikrai būtų nukentėję. Tada dar buvo partizanavimo pradžia, dar nebuvom prie kraujo ir aukų pripratę, tai ir partizanai suabejojo, nenorėjo ant savo galvų imtis nekalto kraujo. Todėl jie, pasitarę su šeimininku, išėjo savo keliais, ir Maksimas Trofimovas gavo progą dar kiek pagyventi šioje žemėje.

Po kurio laiko Maksimas vėl surengė vakarušką. Vėl ginkluotas, apsaugos lydimas susikvietė visus jam prijaučiančius. Jau buvo paskirta vieta Jakėnų kaime pas muzikantą Petrą Čičelį (vadino „Murmuliais“). Tada buvo gavėnios metas, normalūs lietuviai nesilinksmina, tai nekas ten ir nenuėjo. Iš mūsų kaimo susiruošė „raudonųjų“ delegacija, kurią sudarė Pratkelis ir Biriukas. Pasiėmė degtinės ir išėjo į Maksimo sueigą. Pakeliui į Jakėnus, ties Tolimėnais, juos patiko partizanai,

paklausė, kur eina ir kas tokie ir, išsiaiškinę kelionės tikslą, įkirto gerai lazdomis ir liepė grįžti atgal į namus. Tai ir išgelbėjo pratkūniečius, nes tą naktį partizanai Maksimą „pasiuntė pas Abraomą“. Tada žuvo ir nekalti žmonės: „Murmulienė“, keli vyrai (Maksimo paimti atseit jo saugoti – buvo ginkluoti) ir Maksimo sekretorė – jauna mergina. Patį Maksimą peršovė, jis dar spėjo palįsti po suolu, bet partizanai suradę jį pribaigė. Nežinom, kokių partizanų tai darbas, bet jie, matyt, nenorėjo turėti reikalų akis į akį su Maksimu, tai šaudė į trobą per langus, todėl kliuvo visiems buvusiems gryčioje.

LYA, f. K–1. ap. 15, b. 3801

Zarasų apskrities NKGB skyriaus byla (1945 metai)

P. 20. LSSR NKGB komisarui Guzevičiui. Apie Zarasų apskr. skyriaus NKGB sk. darbą 1945 03:

Įvykiai: 1945 02 28/ 03 01 naktį Jakėnų kaime, Čičelio Petro namuose, vyko apylinkės aktyvo susirinkimas, kuriame dalyvavo apylinkės pirmininkas Maksimas Trofimovas ir kt. – iš viso 18 asm.

Po susirinkimo, šiame name buvo organizuotas išgėrimas, kuriame dalyvavo apylinkės pirmininkas, jo pavaduotojas ir kiti 15 asm., tarp kurių Ivanas Milkovas, Ragauskas Povilas, Gimžauskas Kazys ir Čičelienė Uršulė.

P. 21. Prasidėjus išgėrimui, Trofimovas nuėmė apsaugą ir stribus išleido į namus, o pats, pasilikęs ginklus su savim, tęsė pasilinksminimą. Maždaug 12 val. nakties į langus namo, kur vyko pasilinksminimas, pasipylė automato šūviai, nuo jų žuvo 6 žmonės, tarp kurių ir apylinkės pirmininkas Maksimas Trofimovas, aktyvistai Milkovas, Ragauskas, Gimžauskas ir Čičelienė. Dar vienas pobūvio dalyvis sunkiai sužeistas.

Nustatyta, kad teroro veiksmą atliko „banda“, kuri čekistinių operacijų metu persikėlė iš Utenos į Zarasų apskr.

Taip pat nustatyta, kad išgėrimo vietą „banditams“ parodė aktyvus „banditų“ rėmėjas Strazdas Petras iš Jakėnų k. Jis mūsų suimtas ir tardomas.

Naktį į 1945 03 04, apie 23.00 val., uždegtas istrebitelio Broniaus Nevedomskio (kitur – Nevidomsko, Nevidomskio) namas Ažvinčių k. Broniui Nevedomskiui pasisekė pabėgti, bet nušauti jo tėvai: Jonas Nevedomskis, s. Vinco, ir Nevedomskienė Teklė, d. Jurgio.

Tą pačią naktį „banditai“ užpuolė Salako valsčiaus VK pirmininko Barkausko Stasio, s. Vinco, namus Garbšių k.

P. 22. Užpuolimo metu nukauti Barkauskas Stasys, Vinco, gim. 1910 m., nepartinis, kilęs iš vidutiniokų, ir Milinčiukas Antanas, nakvojęs Barkausko namuose.

Po teroro akto „banditai“ sudegino Barkausko namus ir pasitraukė nenustatyta kryptim. NKGB nustatė, kaip ir Nevedomskio užpuolimą, tai padarė „banda“ iš Utenos apskr.

1945 03 07 šios „bandos“ pėdsakais padaryta operacija, kurios metu Minčios miške rasti gerai užmaskuoti ir apšildyti bunkeriai su maisto atsargomis. „Banda“ organizuotai atsitraukė. Vienąme iš bunkerių rastas negyvas „banditas“, kuris nukautas išpuolio prieš Nevedomskį 1945 03 04 metu.

Naktį iš 1945 03 03 į 04 d. atlikta operacija suimant Zarasų miesto LLA narius, taip pat Dūkšto, Salako, Dusetų, Antalieptės, Smalvų valsčiuose, iš viso buvo suimta 15 asm. Sulaikomieji ginklu nepasipriešino, sulaikant dalyvavo apskrities NKGB darbuotojai ir stribai.

P. 39. LSSR NKGB komisarui Guzevičiui. Raportas apie Zarasų apskr. skyriaus NKGB sk. darbą 1945 07:

1945 08 01 apskrities NKGB skyriaus žinioje yra 47 areštuoti, iš kurių 1 priešo agentas žvalgybininkas, 17 nacionalistinių organizacijų narių, 25 išdavikai ir vokiečių talkininkai, 4 kiti antisovietiniai elementai.

P. 40. 07 22–23 d. naktį 3 ginkluoti „banditai" įsiveržė į Rokėnų k. gyventojo Nikodemo Klimo namus ir apiplėšė. Paėmė drabužius, produktus, 1200 rub. Persekiojimas nebuvo sėkmingas.

1945 07 19 „banditai", buvę miške netoli Grybėnų, sulaikė vežimu važiavusį Čepulį Romualdą, gim. 1908 m., Daržininkių k., Dūkšto vlsč. gyventoją. „Banditai" peršovė ir sunkiai sužeidė Čepulį. Nukentėjęs atpažino Ignalinos vlsč. gyventoją Lunecką Kazį, Petkelį Antaną, Tadul Mamertą iš Gaidiškio k., Dūkšto vlsč. „Banditai" pasitraukė.

07 27 d. Salako valsčiaus istrebitelių būrio narys Nevedomskis Bronius, Jono, gim. 1927 m., buvo išleistas į namus Ažvinčių kaime nuimti derliaus. Jo apsaugai buvo skirti du stribai – Leonov Mefodij Tarasovič ir Loginov.

Nuėmus derlių, minėti kovotojai, grįždami į Salaką, pateko į pasalą tarp Ažvinčių ir Sungardų k., kelyje tarp dviejų ežerų. Mūšio metu Nevedomskis ir Leonovas buvo nušauti, o Loginovui pasisekė pabėgti nuo persekiotojų. Operatyvinė grupė, atsiųsta pagalbon, „bandity" jau nerado.

Likviduojant nacionalistinio pogrindžio ir ginkluotas „bandas", 1945 07 07–13 d., vadovaujant vyr. įgaliotiniui j. ltn. Truchačiovui, atlikta operacija pagal agentūrinę liniją „Gimnazistai". Suimti 8 asmenys:

1. Gaidys Leonas, Jono, švietimo inspektorius;
2. Žiemys Gediminas, Jono, gimnazijos 7 klasės mokinys;
3. Budrys Algimantas Jonas, Jeronimo, gimnazijos 7 klasės mokinys;
4. Apuokas Jonas, Balio, gimnazijos 7 klasės mokinys;
5. Juodvalkis Jonas, Jono, gimnazijos 7 klasės mokinys;
6. Rutulis Vladas, Jono, gimnazijos 6 klasės mokinys;
7. Juodvalkytė Lauryna, Jono;
8. Juodvalkis Albertas, Mykolo.

Visi jie įtariami priklausę antisovietinei organizacijai ir platinę nelegalią literatūrą.

1945 07 03 vadovaujant NKGB oper. įgaliotiniui ltn. Valiukui, atlikta operacija, kurios metu sunaikinta 8 asmenų „banditinė" grupė, veikusi Lūžų miške. Operacijos metu buvo rasta „banda", kuri stojo į mūšį, 3 „banditai" nukauti ir 5 paimti gyvi. Paimta trofėjų: 11 šautuvų, iš jų vienas pusautomatis, 1000 šovinių ir 8 granatos. Pirminio tyrimo metu nustatyta, kad minėtai „bandai" vadovavo „išdavikas" Medinis, o ši „banda" buvo pavaldi LPS. Apie tai pridedama pažyma.

Su Maksimo žūtim baigėsi mūsų kaimynų „raudonumas", stribai irgi kuriam laikui nustojo žvanginę ginklais – suprato, kad čia nebe juokai. Maksimo žūtis jiems buvo pamoka, tik neilgam.

Taip ir gyveno mūsų Pratkūnų kaimas. Vienas kitas partizanų išpuolis apramindavo rusų pakalikus, gal jie atvirai ir nekenkė, bet ir nebuvo patikimi. Todėl mūsų kaime, kurį praretino tremtys, partizanavimo pabaigoje liko nedaug patriotiškai nusiteikusių: tai mūsų – Tartilų – šeima ir Milašiai (gyva dar buvo motina, seserys Adelė, Valerija ir brolis Pranas).

Pas mus partizanai užeidavo ir po Maksimo žūties. Ateidavo Povilas Butrimas-*Vaidila*, Petras Šimkūnas-*Klajūnas* iš Šeimaties. Pabūdavo, bet neilgai. Čia pat kurį laiką slapstėsi ir abudu Nikodemo Milašiaus sūnūs Antanas ir Kazys. Vėliau Kazys

žuvo Ažvinčių miškuose (palaidotas Saldutiškyje), o Antanas apsigyveno su padirbtais dokumentais, buvo teisiamas ir tik pernai mirė.

1950–1951 m. žiema buvo labai šalta ir gili. Jau persiritus per viduržiemį, pas mus į kaimą atėjo 2 partizanai – Vladas Juozapavičius-*Papartis* ir Balys Vaičėnas-*Pavasaris*. Pasiprašė, kad priimtumėm pagyvent, nes juos kariuomenė išvarė iš bunkerio. Tada jau gyvenom be tėvo, šeimoje nebuvo brolių, tik mes dvi seserys, tai davėm tėvelio megztinius, gūnias apsiklot nuo šalčio ir nuvedėm į kluoną pamiškėje, kur buvo sukrauti mūsų šiaudai. Jie ten ir apsigyveno.

Be mūsų, apie partizanus žinojo Milašiai, jų mergaitės – seserys Valia ir Adelė ir jų brolis Pranas. Valgyti nešdavom į klojimą, eidavom tarsi parsinešti šiaudų. Vieną kartą, mums einant su maistu į klojimą, pasirodė stribų pulkas, einantis keliu į mūsų pusę. Apmirėm iš baimės, o motina, pamačiusi stribus, puldinėjo nuo lango prie lango rankas susiėmusi ir mintyse kartodama – prapuolė jau vaikai, prapuolė. Bet stribai praėjo pro mus net nepasiteiravę, ko čia vaikštom.

Velykos tais metais buvo balandžio 1 dieną. Prieš kelias dienas prieš pat šventes iškūrenom pirtį, jau sutemus Balys su Vladu nuėjo, išsiprausė ir liko toje pirtelėje nakvoti. Rytą, nunešusi maistą, pasakiau, kad per radiją skelbė, jog atšilsią orai. „Kad tavo žodžiai, Valyte, Dievui į ausį, – pasakė Balys. – Šitaip nusibodo ta žiema“. Netrukus, po keleto dienų, jie išėjo. Nesakė, nei kur eina, nei kada vėl užeis... Greitai jie žuvo.

Ar jie turėjo kokius ryšius su pasauliu – nežinom. Mūsų neprašė nešioti jokių žinučių, lapelių nedavė....

Oi, visko buvo per tuos metus... Kai dar didesniu pulku vaikščiojo, atėjo partizanai, atsivedė didžiausią šunį. Jie tai jie, bet kur tą šunį dėt? O kaimynė šalia gyveno – tokia skundikė Daugėlienė (vėliau ją partizanai nušovė), tai reikėjo jos saugotis. Būdavo, apsivelkam tėvo sermėgą, į rankoves susikišame ką valgyt paėmę ir nešam. Mes niekada jiems nesakėm: „Eikit, tą ir tą išrabuikite“ – mes pačios juos maitinom tuo, ką turėjom.

Po Maksimo Tolimėnų apylinkės pirmininku buvo paskirtas „Pėsčiukas“ – Alfonsas Umbrasas iš Tolimėnų k. Nesiimam spręsti, kas jis buvo per žmogus, bet dirbo ir partizanams, ir „raudoniesiems“.

Juozas Karkliukas išėjo miškan be reikalo. Jaunas dar buvo, beveik vaikas. Jis prie plėšikavimo linko, nebuvo jokian būrin įstojęs. Gyveno pas Misiūnienę Veroniką mūsų kaime, vaikšto per naktis, gąsdina žmones. Kunigas Kanišauskas dar klausė mūsų: „Kas jis per žmogus? Ar jį galima partizanu vadinti?“ Pasakėm teisybę, kaip buvo. Jis nebuvo joks partizanas, tik žmones gąsdino plėšikaudamas. Jo niekas nepriėmė į būrį.

Kartą mūsų tėvai buvo tvarte, o mes viduje, gryčioje. Įėjo į gryčią ir sako: „Aš jum išguldysiu ir iššaudysiu“. Gal ir nenorėjo taip daryt, bet kai ateina ginkluotas, ką gali žinoti...

Kas jį išdavė? Panašu, kad niekas jo neišdavė. Netoli Misiūnienės buvo kalne tokia pirkelė, jis ten dažniausiai ir laikėsi. Trankydavosi su šautuvu, ir nušovė jį Didįjį penktadienį. Naktimis vaikščiodavo, daužydavosi per namus, gal ką paimdavo iš žmonių. Tikrai nebuvo jis partizanas, tik šiaip slankiojo...

Pasakoja FELICIJA ZINKEVIČIŪTĖ-BACEVIČIENĖ-*LAIMĖ*

Užrašyta Jurbarke
2008 06 11

Gimiau 1924 m. Utenos rajone, Minčios kaime. Du broliai ir keturios seserys mirė Pirmojo pasaulinio karo metu. Likome mes, keturios seserys. Žemės tėvai visai neturėjo, gyvenome pačioje Minčios girioje tarsi saloje. Tėvelis visą laiką dirbo eiguliu. Mūsų namai, einant nuo Švedriškių ir perėjus tiltą per Minčios upelį, stovėjo kairėje pusėje.

Kai rusai užėjo pirmą kartą 1940 m., manęs vos nenušovė. Kadangi buvau labai smalsi, norėjau viską matyti ir žinoti. Rusai ėjo keliu, buvo girdėti mašinų, tankų ūžimas, o aš užsilipau ant aukšto, bet per skliauto langelį nieko nepamačiau, tada nulipau žemėn ir nubėgau arčiau kelio. Tik išgirdau šūvius ir pajutau, kaip visai šalia į žemę įsmigo kelios kulkos, net dirva sudulkėjo, bet į mane nepataikė. Taip mane sutiko pirmieji „išvaduotojai".

Prisimenu, kaip žuvo sesers sūnus Juozukas. Tada, jau 1941 m., rusai bėgo per mūsų kaimą, mes turėjom išsikasę pagriovy bunkerį pasislėpti nuo lėktuvų. Ant jo viršaus buvo uždėti suskersuoti rąstai ir užpiltas žemių sluoksnis. Užskridus vokiečių lėktuvams, mes ėmėm bėgti, bet iki bunkerio jau nebespėjom. Pradėjo kristi tokios smulkios bombelės. Didesnių duobių neišmušė, tik paviršiuje žemes išdraskė. Mes su kaimynu prisiglaudėm prie storesnių medžių, tos bombelės mūsų net nesužeidė, tiesiog kaip koks stebuklas, bet išgirdome moters šauksmą. Pribėgom arčiau, pasirodo, mano vyresnioji sesuo Jadvyga laikė mažą dukrytę ant rankų, o sūnui Juozukui, jau mokyklinio amžiaus, viena mažytė skeveldrėlė pataikė tiesiai į smilkinį, mergytei irgi maža skeveldrytė įstrigo į rankytę. Abu vaikai kruvini, kita mano sesuo Elena pagriebė berniuką ir parnešėm mes tuos vaikus namo. Juozukas dar visą parą buvo gyvas, bet mirė. Jo tėvas buvo paimtas į frontą, vyrai sukalė iš paprastų lentų karstelį ir palaidojom Juozuką prie namų, o kai tėvas grįžo iš fronto, tada sūnų perlaidojo į kapelius.

Minčioje tuo metu gyveno dvi žydų šeimos. Viena šeima – Rogovo – turėjo vandens malūną ant Minčios upės, o Motkė – parduotuvėlę. Motkė turėjo dvi dukras, su kuriomis aš labai draugavau, buvau pramokusi ir rašyti žydiškai iš dešinės į kairę, žydiškai su jomis šnekėdavau. Vieną dieną aš jas mokydavau lietuviškai, o kitą dieną jos mane mokydavo žydiškai.

Paskutiniuoju vokiečių okupacijos laikotarpiu pas mus užklydo apie 12 žmonių raudonųjų partizanų būrys. Jie iškart suskaičiavo visus mūsų šeimos narius. Tuo metu pas mus gyveno Rogovo malūno vedėjas Baltaduonis. Tą dieną šitie raudonieji neišleido jo į malūną. Tėčio į mišką neišleido, į lauką irgi neleido, liepė pasistatyt kibirą ir gamtinius reikalus atlikinėti gryčioje. Aplink apstatė sargybinius, išvedžiojo radijo antenas ir taip jie pas mus išsėdėjo dvi paras. Mama turėjo juos valgydinti. Atėjo žmonės iš malūno ieškoti vedėjo, bet sargybiniai jų net prie gryčios neprileido, vijo tolyn. Po kaimą iškart pasklido gandas, kad Zinkevičiaus namas apsuptas kažkokių rusų ir prieit prie jo negalima. Kaime tada buvo vienuolika trobesių.

1944 m. traukdamiesi vokiečiai paliko labai daug visokios karinės amunicijos, tai mūsų žmonės ėjo ten ir arkliais važiavo, rinko ginklus, šaudmenis ir vežė į na-

mus, visokių gėrybių žmonės prisirinko. Ir mes, vaikai, ten nuėję rasdavom visokiausių šovinių, gražių dėžučių.

Antrosios rusų okupacijos metais iš mūsų kaimo į mišką, t. y. į Lietuvos partizanus niekas neišėjo, nors Minčios giria tuo metu glaudė labai daug to krašto vyrų, o į kalėjimą už partizanų rėmimą iš viso kaimo patekome tik mudvi su seserim Elena. Ji už partizanų rėmimą gavo dešimt metų, buvo išvežta į Magadano lagerius, labai sunkiomis sąlygomis išgyveno tą laikotarpį, nes jai nebuvo galima nei laiškų siųsti, nei siuntinių, ilgai su ja neturėjome jokio ryšio.

Po karo pas mus dažnai lankydavosi partizanai ir rusų kareiviai. Rusai pasikūrendavo pirtį, išsimaudydavo ir išeidavo, po jų ateidavo partizanai. Jiems tėvukas pakūrendavo pirtį. Gana tankiai lankydavosi ir stribai. Aš nežinau, iš kur jie ateidavo. Kartais jie persirengdavo nušautų partizanų drabužiais, su lietuviškais ženklais ant rankovių ir, atėję pas mus, prašydavo tai valgyt, tai dar ko nors. Tėtis juos iškart atpažindavo ir su tokiais į jokias kalbas nesileisdavo.

Partizanų bunkeris nuo mūsų namų buvo maždaug už dviejų kilometrų link Švediškių, dešinėje keliuko pusėje. Tame bunkeryje aš buvau tik vieną kartą, viduje sienos ir lubos buvo išklotos nestorų medžių rąsteliais, stovėjo staliukas, pasieniais narai gulėjimui. Matyt, kažkas išdavė, nes bunkerio vietą čekistai iš anksto žinojo.

Tą rytą, kai mane areštavo, iš malūno atėjo žmonės ir pasakė, kad už Minčios pilna rusų kareivių. Tada aš tik mamai pasakiau, kad bėgu vyrams pranešt. Man jie dar prieš tai norėjo suteikti ryšininkės slapyvardį, bet aš paprieštaravau. Aš jiems pasakiau: kiek galėsiu, padėsiu, bet jokio slapyvardžio, jokių įsipareigojimų neprisiimsiu. Iš tikrųjų taip ir buvo. Kiek galėjau, padėjau, nešiau maistą, pranešinėjau apie pavojus, skalbiau jų drabužius. Šiaip aš ten gyvenusių partizanų nepažinojau, tik su vienu – Jonu Bartkumi – truputį draugavau. Jis legalizavosi, vėliau išvažiavo į Rusiją ir ten mirė. Tėtis man nedraudė bendrauti su partizanais, o mama labai bijojo.

Tąkart iš to bunkerio keli partizanai pabėgo, keli žuvo, o mane, beeinančią keliuku, suėmė. Netoli namų išgirdusi miške šūvius supratau, kad rusai užpuolė mūsų partizanus. Mane suėmę klausė, iš kur einu, pasakiau, kad buvau gretimam kaime, bet jie nepatikėjo. Liepė vesti į namus. Namuose mane uždarė vieną, atskyrė nuo tėvų, namuose viską vertė, darė kratą. Paskui atvažiavo sunkvežimis, mane įkėlė į kėbulą, aplink kareivių prisėdo su šunimis ir nuvežė į Uteną.

Utenoje tardė labai bjaurus žydas (Utenoje tardė MGB kapitonas Oniščiuk ir majoras Vladimirov – *R. K.*), kas antras jo žodis buvo „banditskaja bliati“ (banditų kekšė). Nors nepasakyčiau, kad jis mane labai mušė, bet 18 parų išlaikė be miego, tardė naktimis. Būdavo, pasodina ant prikaltos prie grindų taburetės. Kai pradedi leistis į vieną pusę, kaip trenks iš kitos pusės per ausį, sako, „dlia ravnovėsija“ (pusiausvyros išlaikymui). Kaip ten tą pusiausvyrą beišlaikysi tiek laiko nemiegojusi.

Kai trenkia iš vienos pusės, palinksti į kitą, ir taip per ištisą naktį. Klausimai visą laiką tie patys: „Matei banditus?“ Nemačiau. „Padėjai banditams?“ Nepadėjau. O sąmonėje tik viena mintis: kankins, žudys, bet nei vieno neišduosiu, nei vieno žmogaus...

Tada manyje degė baisi neapykanta tiems okupantams atėjūnams, atrodė, jei galėčiau, kojomis juos sutraiškyčiau kaip kokius vabalus. Ir tada gimė toks užsispyrimas, kad jie manęs nei gražiuoju, nei piktuoju neprakalbino. Tyliu dieną, tyliu kitą,

o žydas rėkia apsiputojęs: „Govori, banditskaja bliati!“ (Kalbėk, banditų kekše!), „Govori, banditskaja podstilka!“ (Kalbėk, banditų paklote!). Po kurio laiko, aš jau nebeprisimenu, kiek mane mušė ir kiek parų buvau be miego, pagaliau nualpau ir nukritau be sąmonės. Tokiu vatinuku vilkėjau, tai už jo apykaklės paėmė ir ištraukė į lauką ant laiptų, kad atsigaučiau. Tik pajutau tokį gaivų lengvumą, nes sąmonė buvo kažkur jau išplaukusi, jaučiau tarsi mamytė mane glosto glosto. Pramerkiau akis, žiūriu, šuo mane laižo, o šalia stovi čekistas su automatu. Kai tik pamatė, kad pramerkiau akis, ir vėl tas pats: „Davai, bliati, vstavai!“ (Na, kekše, kelkis!).

Vėliau mano nervai visai pakriko, maniau, kad nebeatgausiu pusiausvyros, teks išprotėti. Ne vieną kartą bandė verbuot, į kamerą šnipę įmetė, kuri didžiausia draugė dėjosi, net švaraus popieriaus lapą buvo įbrukusi į rankas, liepė rašyt viską atvirai apie save. Ji atseit norinti mano bėdas palyginti su savosiomis, bet ir šita provokacija neišdegė, nesugebėjo jie manęs prakalbinti taip, kaip jiems reikėjo...

Ne kartą maistą ir arkliu vežiau partizanams, reikalavo pasakyti, su kuo vežiau tą maistą, bet aš tylėjau. Man padėdavo vietinis rusas iš to paties Minčios kaimo Povilas Babachinas. Jis irgi eiguliu dirbo ir daug aukojosi mūsų partizanams, jokiu būdu aš negalėjau jo išduoti, nors vėliau ir jį areštavo, surengė akistatą. Buvo labai sumuštas, visas kruvinas, ištinusiu veidu, nesimatė nei akių, nei nosies. Nors aš jį atpažinau, bet sakiau, kad nepažįstu, o jis: „Felyte, na, Felyte, kaimynėle, taigi atsimink...“ ir viską sako tiesiai: „Argi tu nepameni, kai važiavom arkliuku, kai vežėm į mišką maistą?“ Aš gyniausi, kiek galėjau, sakiau, kad niekur su juo nevažiavau ir jo net nesu mačiusi. Tardytojas liepė dar kartą į tą Babachiną įsižiūrėt, bet aš jam pasakiau, kad gal jį ir pažįstu, bet dabar jis toks, kad jo jau pažint neįmanoma, ir taip išsigyniau. Tolesnio jo likimo aš nežinau.

Mane suėmė 1949 m. vasario 22 d., o spalio 26 d. iš Lukiškių kalėjimo išvežė į Rusiją. Vien Utenoje tardė tris mėnesius. Gavau 10 metų lagerio.

Kelionė į lagerius taip pat buvo žiauri ir sunki. Dusome sugrūsti gyvuliniuose vagonuose, motinos su mažais vaikais ant rankų verkė ir vaitojo, nėščios dejavo ir šaukėsi Dievo pagalbos, o prižiūrėtojai nekreipė jokio dėmesio nei į sergančius, nei į mirštančius. Šaukia motina, kad kūdikis mirė tiesiog ant rankų, o prižiūrėtojas pravėręs vagono duris, sako: „Podai etovo padlu“ (Paduok šitą dvėselieną) ir paėmęs už kojytės, nusviedžia tolyn nuo bėgių.

Kengyro lageryje apgyvendino iš molio sulipdytuose barakuose. Dirbome įvairius darbus prie statybų, plytų fabrike. Per metus galima buvo išsiųsti tik vieną laišką, gauti leido daugiau laiškų, bet jie turėjo būti rašomi rusų kalba.

Lageryje pragyvenau devynerius metus. Teko daug patirti ir iškentėti, bet Dievuliui galiu dėkoti jau vien už tai, kad jis leido man gerai pažinti žmones.

Dėkinga už tą kančią, kurią iškentėjau ir kad ten sutikau nuostabiai gerą žmogų, mylimą vyrą, su kuriuo sukūrėme šeimą. Dievas man juo atlygino už visas patirtas kančias, vyro gerumas ir nepaprastas dėmesys man buvo didžiulė Dievo dovana. Tardymai, pergyvenimai ir patirtos kančios lageryje sukilimo metu labai paveikė ir tiesiog traumavo mano psichiką, aš labai sunkiai sirgau. To nelinkėčiau savo didžiausiam priešui. Bet atsirado žmogus, kuris suprato mane ir pamilo. Ši meilė padėjo man atsistoti tvirtai ant šios žemės.

Iš* BALIO GAIVENIO *bylos

R. K. p a s t a b a: pateikti adaptuoti tardymo protokolų variantai.

LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47282/3

Gaivenio Balio, s. Adolfo, g. 1915 m., baudžiamoji byla.

Tomas 1.

P. 4. Balys Gaivenis 1946 07 įstojo į pusbrolio Kazio Gaivenio-*Ėgliaus* vadovaujamą būrį, 1947 m. pakeltas į Liūto rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkus. 1949 02 16 Saldutiškio vlsč. Jevarauciškių (Jevaranfiškės k.) kaime susišaudyta su vežimu važiuojančiais dviem partizanais: vienas pabėgo, o kitas – tai yra *Voveraitis* – paimtas gyvas. Iš jo paimtas vokiškas „stankovyj" kulkosvaidis, automatas, pistoletas, daugiau kaip 100 šovinių ir įvairi dokumentacija.

P. 21. 1949 02 21 tardymo protokolas:

1947 m. per *Ėgliaus* ryšius įstojau į *Sakalaičio* būrį, kur partizanavo:

Ramūnas-Rūkštelė Balys,

Dobilas-Šidlauskas Balys iš Šeduikių kaimo,

Voveraitis-Gaivenis Balys,

Garnys-Grimalauskas Lionius (iš Vilniaus, žuvo 1948 m. pavasarį),

Vėžys-Juodka Jonas, eilinis,

Meškis-Rukšėnas Jonas, Antalamiesčio k. Saldutiškio vlsč.,

Lazdynas-Dzikavičius Jonas, Alių k., Utenos vlsč.,

Čižikas-Juodis Stasys, Juodiškio k., Kuktiškių vlsč.

1948 m. vasarą perėjau į Lapo būrį, kur vadu buvo Jonas Deveikis-*Lapas* iš Aviniškių k., Kuktiškių vlsč.,

Čižikas-Juodis Stasys (perėjo iš *Sakalaičio* būrio),

Vėžys-Juodka Jonas (perėjo iš *Sakalaičio* būrio),

Audrūnas-Vijeikis Pulgis iš Buitūnų k.,

Deimantas-Bulka Jeronimas,

Sakalas-Sideravičius Juozas iš Mineiškiemio k.,

Sakalas-Rukšėnas Antanas.

Tomas 2. Zinkevičiūtė Felicija-*Laimė*. Jos sesuo Šimkūnienė Elena 1948 08 areštuota ir yra kalėjime. Ryšius su *Drugio* būriu palaikė nuo 1947 m. vasaros – gyveno Minčioje su tėvu Zinkevičiumi Jurgiu.

P. 36. Ryšiai buvo palaikomi pagal tokią schemą:

Drugys – ***Laimė*** – *Rūta* (Arlauskaitė Janina iš Sungardų k.) – *Kregždutė* (Julia Baubinaitė) – *Beržui*, *Guobai*, *Karkliniui*. Ryšininkė Gurkšnytė Pulcherija-*Žibutė*, Biveinis Petras-*Klevas* (Šeimatyje).

Pakliuvo ***Laimė*** bunkerio rajone, netoli savo namų, einanti drauge su Čičeliu Jonu. Pasirodo, vedė į bunkerį pas partizanus. 1949 04 17 per Velykas buvo užėję partizanai ir pasakė, kad surasčiau Čičelį ir, jeigu jis nori, priims į būrį, nes, ištrėmus tėvus, neturi kur gyventi.

Tomas 3.

P. 2–20. Memorandumas apie operatyvinius duomenis Baliui Gaiveniui-*Voveraičiui* ir jo būrio ryšininkams 1946–1948 m. 1947 m. vasarą partizanai apšaudė Stapšėnų kaimą, puolimui buvo panaudoti 2 kulkosvaidžiai.

P. 21. Karklinis Pranas, gyv. Inkartų kaime, Tauragnų vlsč., pas save priima Joną Bitkevičių-*Sakalaitį* ir Šidlauską Balį-*Dobilą*.

P. 22. Partizanai užeina pas Puodžiuką Juozą iš Kazimieravos k., Tauragnų vlsč., tai – *Voveraitis*, *Dobilas*, *Vaidotas*, *Meškis* ir kt.

Praneša ag. *TANINA* 1949 02 21: Gurkšnytė Pulcherija pasakojo, kad bijo, jog neįkliūtų **Felicija Zinkevičiūtė**, kuri partizanų ryšio reikalais važinėjo į Uteną.

Praneša ag. *TANINA*, 1949 04 03: P. Gurkšnytė pasakojo, kad jai **Zinkevičiūtė** kalbėjusi, jog Vincas Araminas atnešė pas ją rašomąją mašinėlę. Pasakė, neva nupirko Utenoje. Bunkeryje yra dvi mašinėlės – didelė ir maža, prie jų dirba tik *Drugelis* ir *Dobilas*.

Praneša ag. *TANINA*, 1949 04 05: *Karklinis – Alksnis* su Elžbieta Bikelyte 1948 m. rudenį į Musteikių mišką nešė vaistus peršautam *Lazdynui*.

P. 2–24. Ag. *TANINA*, 1949 04 07: Miškinytė Apolonija pasakojo, kad nuo 1948 m. ryšininkauja ir turi slapyvardį *Gulbė*. 1947 m. pas ją buvo *Pavietrius*, su kuriuo jinai gulėjo. Netikėtai atėjus kareiviams, jis iššoko pro langą, ant lovos liko žiūronai, pirštinės ir diržas. Kareiviai paėmė šituos daiktus ir iš namų išsivarė Miškinį Petrą – tėvą. Po kelių dienų paleido, nes brolis garantavo, kad čia jo atvežta tėvui (brolis tarnauja Pabradėje). Tada sutikęs *Pavietrių* atidavė jam žiūronus. Miškinytė pasipasakojo, kad gauna laiškus nuo *Klevo*-Biveinio Petro iš Šeimaties.

1948 m. rudenį Stūgliuose, pas Kostanciją Tartilaitę, buvo partizanų vakarėlis, kur dalyvavo 15 partizanų: *Sakalaitis*, *Drugys*, *Dobilas*, *Garnys*...

Petrui Bivainiui iš Šeimaties k. buvo pavesta gauti rašomąją mašinėlę. Ar ją gavo **Zinkevičiūtė** – nežino.

P. 2–15. Laisvės būrys, vadovaujamas *Voveraičio,* 1945–1948 m. nužudė 34 žmones, iš jų 2 apylinkės pirmininkus, 2 vietinių tarybų deputatus, sudeginta 18 gyvenamųjų namų.

P. 4–14. Tauragnų milicija:

1. Maskvytis – viršininkas ir MVD viršininkas, 2. Bajoriūnas, 3. Danilovas, 4. Pernavas, 5. Grigorjevas, 6. Trofimovas, 7. Lisauskas, 8. NKVD: Lapkinas, Dulovas. Valsčiaus tarnautojai – lietuviai, kurie turi ginklus: Rimša Bronius, Vaitkevičius Antanas, Šulskis, Norkūnas.

P. 4–14. Lietuviai, kurie dalyvavo vežant lietuvius (į Sibirą):

1. Rimša Bronius,
2. Cicėnas Vacius,
3. Eigelis Jonas,
4. Gabrėnas Jonas,
5. Šulckus,
6. Vaitkevičius Antanas,
7. Žvinys Juozas,
8. Kriugiškis Antanas,
9. Vaitkevičienė,
10. Šulckienė Vanda,
11. Balsytė Teofilė (Topylia),
12. Bajoriūnas.

Tomas 2.

P. 150. Aktas, 1948 12 19: leitenantas Čegodaikinas ir leitenantas Budrinas surašė aktą, kad jų vadovaujama 13 asmenų Tauragnų MGB grupė Stūglių kaime, pas Gurkšnį Vincą, surado 4 partizanų grupę, kurią sunaikino. Tai – Laisvės būrio vadas Jonas Bitkevičius-*Sakalaitis*, Antanas Markevičius-*Barzda*, kiti du partizanai neatpažinti. Paimti trofėjai: 2 kulkosvaidžiai, 10 diskų kulkosvaidžiams, 2 automatai, 5 apkabos jiems, 1 naganas, 1 belgiškas pistoletas, 400 įvairių šovinių, partizanų dokumentai.

P. 149. Aktas apie rastą bunkerį 1949 04 21: Švedriškės girininkijoje, Minčios miške, rastas bunkeris: įrengtas kaip blindažas, viduje yra narai 20-čiai žmonių miegoti, stalas ir 3 suolai, 1x1,5m langas, viduje rasti partizanų rūbai, patalai, 4 radijo imtuvo akumuliatoriai. Aplink bunkerį įrengta viso profilio tranšėja, užtikrinanti žiedinę gynybą ir įrengtus kulkosvaidžio lizdus – ugnies taškus.

P. 143. Nutarimas:

Šidlauskas Balys-*Dobilas* iš Šeduikių kaimo,

Balys Rūkštelė-*Ramūnas*,

Dzikavičius Jonas-*Lazdynas* iš Alių kaimo,

Araminas Vincas-*Šermukšnis*,

Deveikytė Natalija-*Vaidilutė*,

Puodžiukaitytė Eugenija iš Šeduikių k.,

Juodkaitė Angelė, Maželiškių k.

P. 125. Raslanaitė Angelė, g. 1926 m. Dičiūnų kaime, Utenos vlsč. – Minčios pradžios mokyklos mokytoja nuo 1948 09 01, iki tol buvo Maumedžio būrio partizanų ryšininkė, slapyvardis *Žibutė*.

P. 103. Miškinytės Apolonijos 1949 04 22 tardymo medžiaga: Babachin Pavel Trofimovič-*Paberžis* iš Minčios k. yra *Sakalaičio* būrio ryšininkas, kuris atnešdavo laiškus nuo *Sakalaičio*.

P. 41. Adomėnas pasakojo **Zinkevičiūtei**, kad partizanus remia seserys Grašytės – Emilija ir jos sesuo – iš Paažvinčio kaimo.

P. 49. Rašomosios mašinėlės buvo dvi: didžiąją 1948 m. rudenį atnešė girininkas Araminas, kuris paprašė ją palaikyti. Po kelių dienų atėjo *Drugelis*, *Žalgiris* ir *Tarzanas*, pasakė, kad atsiųs žmogų, kuris paims spausdinimo mašinėlę. Mašinėlę iš **Zinkevičių** į bunkerį pristatė Biveinis Petras-*Klevas*, o spausdino *Drugys* ir *Pavasaris*.

Tomas 1.

P. 46–47. Balio Gaivenio-*Voveraičio* 1949 04 15 tardymo protokolas: 1948 m. *Vėžys*, *Čižikas*, *Uosis*, *Meškis* ir *Sakalaitis* pradėjo skųstis *Ėgliumi*, paprašė, kad jiems leisčiau atsiskirti. Parašiau laišką apygardon, paskui gavau iš Mindaugo Barisos-*Rimtauto* laišką, kad būriuose galim tvarkytis savo nuožiūra. Netrukus atėjo ir apygardos patvirtinimas – leidimas kurti Trimito būrį. Vadu paskirtas Juodis Stasys-*Čižikas* iš Pagilbiškio kaimo. Kiti partizanai: Balys Graužinis-*Uosis*, Rukšėnas Jonas-*Meškis* (žuvo 1948 m. vasarą), Antanas Rukšėnas-*Sakalas* (žuvo 1948 m. vasarą), Jonas Juodka-*Vėžys*. Būrio veikimo rajonas – Kuktiškių vlsč. Trimito būrys priklausė Erškėčio kuopai, kuriai vadovavo Jonas Deveikis-*Lapas* ir Kuktiškių vlsč., Aviniškių k.

P. 55. Liudininkės Andrejevos Valantinos, gyv. Stepšėnų kaime, 1949 04 05 parodymai: 1947 m. spalio mėnesį apie 19 val., prasidėjo šaudymas iš kulkosvaidžių. Pamačiau bėgančius apie 25 „banditus“, kurie, pribėgę prie gyvenamųjų namų, laistė juos žibalu ir padeginėjo.

P. 55. Tokiu būdu sudegino apie 15 namų su ūkiniais pastatais, buvo užmušta 1 senė ir 1 asmuo sužeistas.

Klausimas: Kodėl buvo sudegintas Stepšėnų kaimas?

Atsakymas: Kiek žinau, tarp ginkluotų buvo dauguma Stepšėnų kaimo vyrų, už tai ir sudegino kaimą.

P. 57. Klausimas: Ar pasipriešino kaimo gyventojai „banditams“?

Atsakymas: Dauguma kaimo vyrų tuo metu buvo Utenos turguje, atsišaudė tiktai Babachinas Nikolajus.

P. 58. Liudininkės Kondrašovos Renės Osipovnos 1949 05 03 parodymai:

1947 10 30, apie 17–18 val., prasidėjo didelis šaudymas iš kulkosvaidžių. Mano vyras Kondrašovas Foma dar atsišaudė, bet „banditams“ artėjant, jis išbaigė šovinius ir pabėgo.

P. 59. Kai užsidegė mūsų namai, bėgau paimti vaikus. Tuomet, išbėgant iš namų, buvau sužeista kojon. Iš viso kaime sudeginta 16 trobų su ūkiniais pastatais. Viskas sudegė maždaug per vieną valandą.

P. 61 Liudininko Babachino Nikolajaus parodymais sudeginta 17 gyvenamųjų namų su visais ūkiniais pastatais.

P. 155. Gurkšnytės Pulcherijos, d. Vinco, 1949 04 01 tardymo medžiaga: 1948 m. rudenį Stūglių kaime, Tartilaitės Onos namuose, susirinko *Sakalaitis*, *Dobilas*, *Trimitas*, *Gediminas*, *Barzda*, *Papartis*, **(P. 156)** *Tėvas*, *Žaibas* ir partizanas vardu Kazys. Be Tartilaitės, dar dalyvavo ir Bikelytė Elžbieta. Visi susirinkę dainavo dainas ir gėrė degtinę. Pažymima, kad *Dobilas* ir *Sakalaitis* ateidavo ir pas Bikelienę Teklę.

P. 157. Buvau *Sakalaičio* ryšininkė, ryšys su *Voveraičiu* ėjo tokia linija:

Aš (Gurkšnytė Pulcherija), *Klevas* (Gasiūnas Stasys iš Klykių k.), *Alksnis*, *Pušis*, *Voveraitis* (Balys Gaivenis).

P. 159. Gurkšnytės Pulcherijos, d. Vinco, 1949 04 02 tardymo medžiaga: Laiškai *Sakalaičiui* galėjo būti perduodami per **Zinkevičiūtę Feliciją-*Laimę*** arba Miškinytę Apoloniją.

P. 162. 1948 m. rudenį *Sakalaitis* ir *Dobilas* atvažiavo su Gurkšnyte Pulcherija į Minčią pas **Zinkevičiūtę Feliciją** ir atsivežė gyvą aviną. Ten buvo linksma, *Trimito* brolis, gal 12 metų berniukas, atnešė degtinės, baliavojom. Dalyvavo *Sakalaitis*, *Dobilas*, *Drugys*, *Gediminas* ir *Trimitas*.

P. 166. 1948 m. Musteikių miške riešutaudama susitikau *Sakalaitį*, kuris man liepė atvesti Bikelytę Elžbietą. Nuėjome kartu pas partizanus, ten radome sužeistą *Lazdyną* (vėliau man *Sakalaitis* pasakojo, jog *Lazdynas* mirė nuo gangrenos). 1948 m. pavasarį perdaviau laiškus *Lydekaičiui*, ryšys su juo ėjo per Kalvių kaimo gyventoją Kučinską Bronių ir Bikelienę Teklę.

P. 168. Gurkšnytės Pulcherijos 1949 04 14 tardymo medžiaga: Miškinytė Apolonija gyvena Šeimatyje.

P. 20. Balio Gaivenio tardymo medžiaga 1949 02 21. Sakalaičio būrio partizanai:

Ramūnas-Rukštelė Balys ginkluotas rusišku automatu,

Dobilas-Šidlauskas Balys, iš Šeduikių kaimo, Tauragnų vlsč.,

Garnys-Grimalauskas Lionius (iš Vilniaus), žuvo 1948 m. pavasarį,

Vėžys-Juodka Jonas,

Meškis-Rukšėnas Jonas iš Antalamesčio k., žuvo 1948 m.,

Lazdynas-Dzikavičius Jonas iš Alių kaimo,

Sakalas-Rukšėnas Antanas iš Saldutiškio vlsč., žuvo 1948 m.,

Uosis-Balys Graužinis iš Buitūnų kaimo, Kuktiškių vlsč.,

Čižikas-Juodis Stasys.

P. 45. Gaivenio Balio 1949 04 15 tardymo medžiaga: Trimito būrys susikūrė tokiu būdu: 1948 m. pavasarį Stūglių kaimo rajone *Ėgliaus* būrio partizanai parašė laišką, kad dalis partizanų yra nepatenkinti *Ėgliaus* vadovavimu ir paprašė apygardos vado leisti kurti kitą būrį.

Tomas 2.

Parengta pagal bylos medžiagą:

Vardas, pavardė, suėmimo data, kur, iki kada kalintas, gyvenamoji vieta (pagal reabilitaciją).

Gaivenis Balys 1949 02 17 – Irkutsko sr. iki 1957 08 20,

Kaušylas Petras 1949 03 10,

Puodžiukas Juozas 1949 03 10,

Gurkšnytė Pulcherija 1949 03 11,

Miškinytė Apolonija 1949 04 03,

Karklinis Pranas 1949 04 07 – Komija iki 1956 08 10,

Bikelytė-Valinčienė Elžbieta 1949 04 08 – Kazachstanas, Steplagas iki 1956 05 06, Utena, Vaižganto 26–86,

Tartilaitė-Kriščiūnienė Konstancija 1949 04 13 – Magadane iki 1956 02 01, Biržų raj., Nemunėlio Radviliškis, Aušros gt. 8,

Zinkevičiūtė-Bacevičienė Felicija 1949 04 22. Jurbarkas, Kranto 4–26, nuteista 1949 m., tremtyje išbuvo iki 1967 m.

Biveinis Petras 1949 04 22 – Omsko sr. iki 1956 08 04,

Miškinis Petras 1949 04 27 – Irkutsko sr. iki 1955 11 30,

Raslanaitė Angelė 1949 04 28.

Iš FELICIJOS ZINKEVIČIŪTĖS apklausos protokolų Utenos MGB skyriuje LYA (KGB), f. K–1, ap. 58, b. 42782/3. T. 2

1949 m. balandžio 27 d.

(Versta iš rusų k. ir pateikti tik charakteringesni atsakymai – *R. K.*)

...Visą laiką gyvenau ir dirbau tėvų namuose Minčios kaime, padėjau tėvui miško darbuose.

Tėvas – Zinkevičius Jurgis, s. Antano, 74 m. amž., dirba Minčios miške eiguliu.

Motina – Zinkevičienė Zofija, d. Jono, 67 m. amž., dirba kartu su tėvu.

Sesuo – Šimkūnienė Elena, g. 1919 m. Areštuota 1948 m. Šiuo metu kalėjime.

Iš tikrųjų aš asmeniškai palaikiau ryšį su partizanais nuo 1947 m. 1947 m. vasarą Minčios miške man teko susitikti su šešiais partizanais. Tai buvo: Aidukas Adolfas-*Tarzanas*, Burauskas Antanas-*Kadugys*, Cicėnas Petras-*Žalgiris*, Čičelis Jonas-*Leopardas*, Račinskas Pranas-*Drugys*, *Žaibas* ir Vytėnas Albertas-*Siaubas*.

Šitie partizanai 1947 m. rudenį lankėsi pas mane apie du kartus ir prašė valgyti. Norėčiau paaiškinti, kad tuo metu jokių jų užduočių aš nevykdžiau ir jokios pagalbos jiems neteikiau. Ryšininke mane užverbavo 1948 m. vasaros pradžioje. Nuo to laiko aš jiems ėmiau teikti nuolatinę pagalbą.

1948 m. vasaros pradžioje vieną vakarą į mano namus atėjo keturi ginkluoti partizanai: *Drugys*, *Žalgiris*, *Kadugys* ir *Leopardas*.

Namuose tuo metu nieko daugiau nebuvo. Partizanas *Drugys* pasiūlė padėti partizanams – būti jų ryšininke – ir aš sutikau. Tada jie man liepė priimti priesaiką. Priesaikos esmė buvo ta, jog aš privalėsiu visur ir visada padėti partizanams, slėpti juos ir, jeigu kam nors papasakočiau apie tai, būsiu sušaudyta su visa šeima.

Po priesaikos *Drugys* man davė pabučiuoti automatą ir pasakė, kad mano slapyvardis bus *Laimė*. Jis taip pat paaiškino, jog aš turėsiu perdavinėti partizanų laiškus, pranešinėti jiems apie kareivių ir stribų pasirodymą. Nuo to laiko aš ir pradėjau padėti partizanams.

Nuo pat pirmosios priesaikos davimo dienos, t. y. 1948–1949 m. laikotarpiu, persiunčiau apie 50 partizanų laiškų. Juos man visą laiką atnešdavo ir perduodavo pats *Drugys* namuose arba kai kada aš pati nueidavau į miške esantį bunkerį. Šiuos laiškus aš turėdavau perduoti ryšininkei *Rūtai*-Janinai Arlauskaitei, gyvenančiai Sungardų kaime, Salako valsčiuje, kuri juos perduodavo ryšininkei *Kregždutei*-Julijai Baubinaitei, gyvenančiai kažkur netoli Dūkšto.

Ant visų laiškų, kuriuos gaudavau, būdavo užrašyta: „Per *Laimę*, *Rūtą*, *Kregždutę* adresuojami *Beržui*, *Guobai* arba *Karkliniui*.

Be to, 1948 m. rudenį vieną kartą į mano namus buvo atvažiavusi Pulcherija Gurkšnytė-*Žibutė* iš Stūglių k., Tauragnų vlsč., kuri man perdavė laišką, adresuotą partizanui *Sakalaičiui*-Jonui Bitkevičiui.

Aš tą laišką perdaviau *Sakalaičiui*. Be to, P. Gurkšnytė 1948 m. lapkričio pabaigoje ar gruodžio pradžioje atvažiavo į mano namus ir pasakė, kad aš *Sakalaičiui* perduočiau laišką ir kad jis pats nevažiuotų į Stūglius, nes ten yra kareivių, bet jis manęs nepaklausė ir kartu su *Gediminu*-Bronium Rukšėnu, *Trimitu*-Bronium Butrimu ir *Barzda*-Jurgiu Trinkūnu nuvažiavo į Stūglius ir tą vakarą visi keturi žuvo Pulcherijos Gurkšnytės namuose.

P. Gurkšnytė dar kartą buvo pas mane 1948 m. rudenį kartu su Kostancija Tartilaite ir partizanais *Sakalaičiu*, *Barzda*, *Trimitu* ir *Gediminu*. Jie atvažiavo vakare dviem pastotėm, atsivežė gyvą aviną. Tuo metu į mano namus atvažiavo dar keletas partizanų. Kiek pamenu, buvo *Drugys*, *Žalgiris* ir dar kažkuris. Jie visi kartu išgėrė mano turėtą degtinę, aš jiems parūpinau užkandos. Po to partizanai išėjo į bunkerį, kuris buvo miške. Kadangi Gurkšnytė ir Tartilaitė nežinojo atgal kelio, aš važiavau kartu su jomis. Nuvažiavom iki Požvinčio kaimo Tauragnų vlsč., kur partizanai paėmė į pastotę mėsą ir duoną ir pėsti nuėjo į bunkerį, o mes grįžome atgal.

1949 m. žiemą *Drugys* man davė 200 rublių ir paprašė, kad Utenoje nupirkčiau jiems radijo imtuvui maitinimo elementus – baterijas ir cigarečių, kadangi bunkeryje jie turėjo radijo imtuvą. Vykdydama jo nurodymą, Utenoje parduotuvėje aš nupirkau dvi dideles baterijas radijo imtuvui bei cigarečių „Priboj".

1948 m. vasarą *Drugys* man įteikė laišką nunešti į Šeimaties k. Petrui Biveiniui-*Klevui* ir paprašė, kad sužinočiau, ar Kaune jis gavo rašomąją mašinėlę ar ne. Dviračiu nuvažiavau pas Bivainį, atidaviau jam laišką ir pasiteiravau apie rašomąją mašinėlę. Jis atsakė, kad mašinėlės negavęs, ir aš išvažiavau.

Rūtai-Janinai Arlauskaitei, gyv. Sungardų k., Salako vlsč., laiškus nešdavau ir į namus, bet dažniausiai mes susitikdavome Švedriškės bažnyčioje ir ten aš jai perduodavau. Kovo mėn. J. Arlauskaitė buvo išvežta iš Lietuvos (į Sibirą – *R. K.*).

Su ryšininke *Kregždute* nė karto nebuvau susitikusi, ji laiškus gaudavo iš *Rūtos*. Kaip man pasakojo *Drugys*, ji irgi kovo mėn. išvežta iš Lietuvos (į Sibirą – *R. K.*).

Iš tikrųjų aš žinojau partizanų bunkerių vietą. Bunkeryje, kuris buvo rastas mano arešto dieną, gyveno 15 *Drugio* būrio partizanų. Bunkeris buvo Minčios miške, maždaug už dviejų kilometrų nuo Minčios kaimo, 102-ame kvartale. Bunkeris buvo apie 5 m pločio ir 8 m ilgio. Pusė jo gylio buvo žemėse, o kita pusė virš žemės. Sienos ir lubos tankiai iškłotos plonais medžio rąsteliais, viduje 15 žmonių gultai, kurie užėmė pusę bunkerio. Bunkeryje buvo langelis, stalas, radijo imtuvas, keletas kaladžių sėdėjimui. Ties įėjimu į bunkerį buvo nedidelis koridorius, ant kurio sienų buvo kabinami ginklai. Su ginklais partizanai į bunkerį nėjo. Arti bunkerio dieną visuomet stovėjo sargybinis su kulkosvaidžiu. Iš vienos bunkerio pusės buvo iškastos gynybinės tranšėjos. Šiame bunkeryje gyveno šie partizanai:

1. Račinskas Pranas-*Drygys*, *Žaibas*. Būrio vadas,
2. Čičelis Jonas-*Leopardas*,
3. Araminas Vincas-*Šermukšnis*,
4. Burauskas Antanas-*Kadugys*,
5. Cicėnas Petras-*Žalgiris*,
6. Šidlauskas Balys-*Dobilas*,
7. Vytėnas Albertas-*Siaubas*,
8. Aidukas Adolfas-*Tarzanas*,
9. Miškinis Vytautas-*Viesulas*,
10. Dzikavičius Jonas-*Lazdynas*,
11. Vaičėnas Balys-*Pavasaris*,

12. Dūdėnas Jonas-*Vynas*,

13. Dručkus Vytautas-*Šernas*,

14. Garnelis Edvardas-*Čigonas*,

15. Araminas Petras-*Juodvarnis*.

Tiksliai pasakyti, kada partizanai įsirengė šitą bunkerį, aš negaliu. Pirmą kartą jame buvau per 1948 m. Kalėdas – gruodžio 24–25 d.

Be šio bunkerio, partizanai miške turėjo dar kitą bunkerį, kuriame jie laikė ginklus. Tiesa, jame aš pati nebuvau, tik apie jį esu girdėjusi iš pačių partizanų kalbų. Jis yra netoliese nuo pirmojo ir jo vietą aš maždaug žinau.

Per 1948 m. Kalėdas ateiti į bunkerį mane pakvietė *Drugys*. Į bunkerį atsivedė Vincas Araminas-*Šermukšnis*. Ten mes vaišinomės, linksminomės visą naktį, o rytą aš grįžau į namus. Po to aš dar keletą kartų ėjau į tą bunkerį, paimdavau iš *Drugio* laiškus arba jam perduodavau.

Vieną kartą, 1949 m., maždaug vasario ar kovo mėnesį, į mano namus atėjo Jonas Adomonis, anksčiau gyvenęs Šeimaties kaime. Jo šeima buvo ištremta, o jis nuo tremties pabėgęs. Jis man pasakė, kad į Tauragnų miliciją atsiųstas Teklės Vaišnorienės, gyvenančios Šeimaties kaime, laiškas, kuriame ji rašo apie visas partizanų ryšininkes, t. y. apie mane, Arlauskaitę, Ramonienę ir apie partizanus, taip pat apie seseris Grašytes, gyvenančias Požvinčio kaime. Adomonis pasakė, kad aš pasisaugočiau. Į mano klausimą, ar tai ne provokacija, Adomonis atsakė, jog tai tikra tiesa, bet iš kur jis tai sužinojo, nepasakė. Po to jis išvažiavo.

Aš susiruošiau ir išėjau į Požvinčio kaimą pas Emiliją Grašytę, bet atėjusi sužinojau, kad ji apie tai jau žino ir mes nuėjome pas partizanus į bunkerį. Bunkeryje aš *Drugio* paklausiau, ką daryti ir ar tai tiesa? Jis mums perskaitė Vaišnorienės laiško, kuris buvo adresuotas milicijai, kopiją. Iš kur jis jį gavo, aš nežinau, tik pasakė, kad jie važiuos pas ją.

Iš tikrųjų partizanai *Drugys*, *Žalgiris*, *Tarzanas* ir dar trys (kas daugiau, neprisimenu) dvejomis pastotėmis išvažiavo pas Vaišnorienę, o mes likome bunkeryje. Po kurio laiko partizanai grįžo kartu su Tekle Vaišnoriene. Čia pat bunkeryje jie ėmė su ja vaišintis degtine. Po to *Žalgiris* pasikvietė ją į lauką, iš kur netrukus pasigirdo šūvis. Po to jis su *Drugiu* užėjo į bunkerį ir pasakė, jog Vaišnorienei paleido šūvį į pakaušį ir ji labai greit mirė.

Po to *Drugys* nuvažiavo į Minčią, atsivežė Angelę Raslanaitę, ir mes bunkeryje išsėdėjome per naktį, o rytą grįžome į namus.

Paskutinį kartą aš ir Angelė Raslanaitė bunkeryje pas partizanus buvome 1949 m. balandžio 17 d. – per Velykas. Grįžome iš bažnyčios ir nuėjome į bunkerį, kur prabuvome iki ryto.

Angelė Raslanaitė gyvena Minčios kaime ir dirba mokytoja. Ji su manimi keletą kartų lankėsi pas partizanus bunkeryje, be to, ji draugavo su *Drugiu*. Slapyvardžio ji jokio neturėjo (turėjo slapyvardį *Žibutė – R. K.*).

Be mano papasakotų šių atsitikimų, man dar teko vakaroti su partizanais 1948 m. vasarą Minčios miške. Šiame vakarėlyje dalyvavo Apolonija Miškinytė, jos tėvas Petras Miškinis iš Šeimaties kaimo. Jis atvežė medaus ir statinę alaus. Vakarėlyje taip pat dalyvavo ir Povilas Babachinas iš Minčios k. Ten mes pavakarojome su partizanais, kurių buvo apie 15 vyrų – *Drugys*, *Ramūnas*, *Sakalaitis*, *Tarzanas* ir kt., o kitos dienos rytą išsiskirstėme.

Dar kartą galiu patvirtinti, jog šio būrio vadas buvo *Drugys*-Pranas Račinskas. Būrys priklausė Lokio rinktinei. Kiek man žinoma, Lokio rinktinės vadu *Drugys* tapo nuo 1948 m. pavasario. Anksčiau šios rinktinės vadas buvo Stepas Grumbinas-*Audra*. Grumbiną man teko sutikti kartu su kitais partizanais Minčios miške 1947 m. 1948 m. pavasarį S. Grumbinas buvo suimtas.

Aš buvau suimta Minčios miške kartu su Jonu Čičeliu iš Rakėnų k., Salako vlsč. Mes su juo ėjome pas partizanus. Po 1949 m. balandžio 17 d. Velykų pas mane buvo atėjęs *Drugys* su keliais partizanais ir prašė, kad aš, kai pas mane ateis Čičelis, jį nuvesčiau pas juos į bunkerį. Po dienos anksti rytą pas mane atėjo Čičelis, kurį aš ir vedžiau į bunkerį. Iki bunkerio likus apie 500 metrų, mus sulaikė kareiviai.

R. K. p a s t a b a: su gerb. Felicija kalbėjomės apie pustrečios valandos. Daug pergyvenimų patyrusi ir daug iškentėjusi fizinių bei dvasinių kančių moteris, papasakojo gana nemažai apie gyvenimą Rusijos lageriuose, 1953 m. kalinių sukilimą Kengyro lageryje ir čia nepastebėjau jokių jos atminties sutrikimų. Visus ten matytus ir pergyventus įvykius ji pasakojo atvirai, net su kai kuriomis smulkmenomis, bet visas priešlagerinis laikotarpis jos atmintyje dėl visai nesuprantamų priežasčių kažkodėl buvo smarkiai prigeseęs. Be abejo, žmogaus dėl to negali kaltinti, bet kažkaip savaime atsiranda kai kurios abejonės: kodėl gi taip viskas pamiršta? Tarsi kokia tamsi skraistė gaubia jos atmintį apie tuos metus, kai čekistų rašytuose protokoluose randi užfiksuotus konkrečius faktus apie šios moters, kaip partizanų ryšininkės, gana aktyvią veiklą. Nedaug beliko iš to laikotarpio žmonių, kurie dar ką nors galėtų prisiminti ir plačiau papasakoti apie mūsų pokario laisvės kovotojus, o taip reiktų dar ir dar nors po lašelį palikti anų prisiminimų ateinančioms kartoms, tiesiog širdį skauda, kai šneki dar su gyvu amžininku, o jis tau pasako – n e b e p r i s i m e n u.

Broniaus Kondratavičiaus pasakojimo apie Vaišnorienę santrauka

Užrašė L. Abarius

Rukšteliškio k. 2008 06 29

...Prasidėjus karui (1941 m.), rusai traukėsi, važiavo automašinomis. Albinas Vaišnoras, eidamas nuo Daunorių link savo namų, pamatęs rusus, metėsi į pakelės krūmus, o automašinoje buvę kareiviai jį apšaudė ir užmušė vietoje. Liko jauna našlė – jo žmona Vaišnorienė, kurią pagal velionį vyrą šaukė Albiniene.

Pokario metais pradėjo sueit su partizanais: jauna našlė, ir miškiniams buvo gera su ja. Užeit, pabūt ilgėliau niekas netrukdė – vyro nėra. Tapo rimta partizanų pagalbininke, ir tai saugumiečiai nujautė, tik ji niekaip nepakliūdavo su įkalčiais, žmonės jos neskundė, partizanų gyvų neįkliuvo – nebuvo išdavimo. Tada čekistai sugalvojo ją likviduoti pačių miškinių rankomis. Buvo parašytas fiktyvus laiškas, būk tai ji skundžia žmones, ir šitą laišką jie pasiuntė per Grašius (per Balį Grašį), gyv. Paažvinčio k., Tauragnų vlsč.

Grašiai buvo partizanų rėmėjai, Steputė labai atsidavusi dirbo partizanams, o vieną seserį stribai betardydami kone mušte užmušė. Stovyklaudavo prie Grašių, nors atsitikdavo išdavimų, bet partizanai jų neįtarė. Taip ir tuomet per Grašius pasiuntė raštelį, kad Vaišnorienė išdavinėja.

Miškiniai priėmė tai už tikra, pasiuntė žmogų, kad atvestų į bunkerį Vaišnorienę.

Link Aukštaglyno k. buvo vadinamasis *Juodalksnio* bunkeris (išsikasė apie 1946 m. J. Karlos-*Juodalksnio* būrio vyrai). Pasikvietė Vaišnorienę, išgėrė su ja ir, išsivedęs laukan, nušovė Račinsko kaimynas (L. A. versija – Adolfas Aidukas-*Tarzanas* ?). Laikė ją kalta – užverbuota.

Paskui jie suprato, kad ji buvo nekaltai „pakišta po velėna". Atsitiko taip, kad čekistai vėl per Grašį pasiuntė laiškelį, būk tai Traskauskai iš Požvinčio k. irgi šnipauja. Bet šitie žmonės buvo daug kartų patikrinti, prie jų namų stovyklaudavo ir ta šeima labai nuoširdžiai padėjo partizanams. Laiškelis vėl per Grašius buvo pasiųstas. Kada jie suvedė visus galus, suprato, jog norėta partizanus apmulkinti, kad nekaltą kraują pralietų. Traskauskų nekliudė, o Albinienės jau nebeprikelsi...

Šitą dalyką aš žinau iš pačių partizanų, jie gailėjosi nušautos, sakė, kad buvusi padaryta didelė klaida...

IŠ PRISIMINIMŲ APIE PARTIZANŲ RYŠININKĘ
ELENĄ ŠIMKŪNIENĘ-ZINKEVIČIŪTĘ
(Remiantis tardymo protokolų išrašais iš **LYA (KGB), f. K–1, ap. 58, b. 37151/3**)

Elena Šimkūnienė-Zinkevičiūtė, d. Jurgio, g. 1919 m. (našlė), gyv. Minčios kaime. Nutarimas jos sulaikymui Utenos MGB skyriuje buvo pasirašytas 1948 08 06. Nutarimą pasirašė Utenos MGB operatyvinio sk. v-ko pavaduotojas vyr. ltn. Chanov ir vertėjas Gricius. Tą pačią dieną Tauragnuose buvo surašytas ir kratos atlikimo aktas. Akte nurodyta, kad jos namuose, Minčios kaime, kratos metu rasti du sąsiuviniai juodais viršeliais su dainomis, vienas iš jų su Zinkevičiūtės pavarde, du laiškai, vienas iš jų Jurgio Zinkevičiaus vardu ir trispalvė juostelė, atitinkanti Lietuvos vėliavos spalvas. Kitų daiktų nerasta ir nepaimta. Elena Šimkūnienė, Jurgio, yra sulaikoma ir uždaroma į Utenos MVD KPZ.

Rašoma, kad E. Zinkevičiūtės-Šimkūnienės bute atlikus kratą, rasti sąsiuviniai ir laiškas Jurgio Zinkevičiaus vardu, operatyvinio intereso nesudaro, jų negalima laikyti daiktiniais įkalčiais ir šie daiktai bus sunaikinti sudeginant.

Tos pačios dienos tardymo (tardo vyr. ltn. Chanov) protokole užfiksuota, kad ryšį su partizanais Elena užmezgė 1947 m. vasaros pabaigoje. E. Šimkūnienė aiškina, kad 1947 11 ar 12 mėnesį į jos namus atėjo du partizanai, vienas iš jų buvo *Drugys*. Jie paprašė, kad ji nuneštų nedidelį paketą, ant kurio parašyta *Audrai*, malūno vedėjui Pranui Trinkūnui į Minčią, tai ji ir padarė. Toliau Elena aiškina: „Po savaitės į mano namus atėjo 6 partizanai, iš kurių pažinojau tik *Drugį,* ir dar vienas man nežinomas – *Audra*. Jo slapyvardį aš sužinojau iš užrašo ant paketo, kurį perdaviau Trinkūnui. Partizanai pabuvo apie dvi valandas ir išėjo. Iš viso mano bute partizanai 1948 m. buvo susirinkę tris kartus, paskutinį kartą 1948 03. Paprastai pirmas į mūsų namus ateidavo *Audra*, paskui po kurio laiko ateidavo ir kiti. Slapyvardžio aš neturėjau, tik Račinskas man sakė, kad niekam nekalbėčiau apie mūsų namuose vykstančius susitikimus. Pas mus ateidavo Pranas Račinskas-*Drugys*, Jonas Čičelis-*Leopardas*, Adolfas Aidukas-*Tarzanas*, Antanas Barauskas-*Kadugys*, Petras Cicėnas-*Žalgiris*".

Į klausimus, ką žino apie Trinkūno ryšius su partizanais, kiek kartų į jos namus buvo atėję partizanai, ką žino daugiau iš partizanų, kiek kartų su jais buvo susitikusi, ar pažįsta Steponą Grumbiną, Deveikį, tolesnių tardymų metu Elena viską neigė ir iš bet kokių jai užduodamų klausimų akivaizdžiai išsisukinėjo – nežinau, nepažįstu, nebuvau ir pan.

1948 08 19 ją jau ėmė tardyti kitas tardytojas – Škalikov, kuris jai priekaištavo, kad ji įžūliai iš jai pateikiamų klausimų išsisukinėja. Jis jos klausia: „Kodėl jūs duodate neteisingus parodymus ir pakeičiate anksčiau duotus parodymus? Anksčiau jūs sakėte, kad jūsų namuose buvo „banditų" susitikimo vieta, sakėte, kad darėte jiems valgyti ir nešėte maistą į mišką, kad nešėte Trinkūnui „banditų" rašytą laišką? Kodėl keičiate parodymus?" Į tai Elena atsakė: „Aš melagingus parodymus daviau todėl, kad man melavo sakydami, kad, jei patvirtinsiu tai, ko manęs klausinėja, mane paleis į namus. Taigi atsakiau į klausimus ir patvirtinau viską, ko manęs klausinėjo. Apie tai, kad aš daviau partizanams valgyti – to nesakiau ir nežinau, iš kur atsirado tie įrašai. Tvirtinu, kad aš su partizanais nesusitikinėjau ir jokių reikalų su jais neturėjau. Aš suklydau naiviai patikėjusi, jei pasakysiu viską, ko iš manęs reikalaujama, būsiu paleista į namus. Kalta iš esmės nepripažįstu, nes ryšių su partizanais neturėjau, valgyti jiems negaminau ir jokių paketų nei gavau, nei platinau."

Po tokių Elenos paaiškinimų tardytojas Škalikov jai pateikė Grumbino Stepono 1948 03 22 parodymus, kuriuose sakoma, kad Elenos namuose ne vieną kartą įvyko partizanų susitikimai, o ji partizanams gamino valgyti. Bet ir į šiuos parodymus Elena atsako: „Grumbino Stepono nežinau, jo

parodymų nepatvirtinu. Aš partizanų nemačiau ir jiems valgyti negaminau.“ Į klausimus, ar pažįsta Bronių Butrimą, kokie santykiai su Juozu Juodka iš Baltabiržio k., ar žino Zykovą Loginą ir Vytautą Gruodį iš Gatelių k., kiek kartų partizanai aplankė Praną Trinkūną Minčios k. ir t. t., Elena atsako neigiamai.

1949 01 30; 1949 02 05; 1949 02 28 tardymą perima MGB ltn. Čeredničenko. Elena vėl nieko neprisipažįsta. Paneigia akistatos su Pranu Trinkūnu medžiagą: esą akistatoje sakiusi netiesą, o dabar sakanti tiesą; jokių susitikimų su partizanais nebuvo, valgyti negamino, kas toks esąs *Audra,* nežino ir nežino, kodėl jis ją – Eleną Šimkūnienę – apkalba.

Grumbino Stepono, s. Jono, g. 1919 m., Pauželiškių k., Smalvų vlsč., 1948 03 22 tardymas. Tardo Zarasų apskr. MGB v-ko pavaduotojas tardymui papulkininkis Polunin ir Zarasų MGB skyriaus vyr. tardytojas ltn. Staroberov.

„Aš buvau nacionalistinės formuotės, vadovaujamos Kaladinsko, o vėliau Račinsko ryšininkas slapyvardžiu *Audra*. Gaudavau korespondenciją iš ryšininkų ir ją perduodavau per sutartas vietas. Dirbau ryšininku nuo 1946 m. vasaros, į tai įtraukė mane sesuo Zosė Grumbinaitė.

1946 m. vasaros pabaigoje pas mano uošvę Eleną Gaižutienę (orig. Alena) į Ginaitiškio k., kur aš gyvenau Kazio Stundžėno pavarde, atėjo mano sesuo, kuri pakvietė mane eiti į Šiliniškių mišką, pas Kaladinską. Kaladinskas mane nusivedė į miško gilumą toliau nuo kitų ir pradėjo mane „apdirbinėti“, lenkdamas bendradarbiauti, kalbėdamas, kad neišvengiamai kils karas tarp dviejų valstybinių sistemų ir komunizmas būtinai žlugs. Jis aiškino, kad aš, būdamas legalioje padėtyje, galiu jiems padėti, ir aš sutikau. Kaladinskas atvedė žmogų – Balį Žilėną-*Narą*, su kuriuo aš turėjau palaikyti ryšius. Iš *Naro* turėjau gauti korespondenciją ir ją perduoti Kaladinskui. Su Žilėnu turėjau susitikti jo namuose, pas jį turėjau ateiti du kartus per mėnesį. Žilėnas tuo metu buvo nelegalas, dabar jis suimtas. Iki sesers Zosės arešto aš nuolat susitikinėjau su Kaladinsku, kuriam perduodavau laiškelius ir spaudą, gaunamą iš *Naro*. Po sesers arešto aš ateidavau į sutartą vietą, bet Kaladinsko nebesulaukiau.

Su Žilėnu susitikdavau jo namuose, bet ir jį prieš rinkimus sugavo ir nuteisė. Taigi ryšiai su Kaladinsku nutrūko. Po Žilėno arešto dar kelis mėnesius buvau netekęs ryšių, bet 1947 m. vasarą Kaladinskas atėjo pas mano tetą ir paliko raštelį, kad aš ateičiau į anksčiau sutartą vietą. Nuėjęs suradau laukiantį Kaladinską ir apie 10 partizanų. Kaladinskas vėl mane drąsino, kad „tuoj prasidės karas“, dar šią žiemą. Aš paklausiau, kodėl žiemą, nes paprastai žiemą karas neprasideda. Į tai Kaladinskas atsakė, kad „SSRS kare naudos dujas, o dujų poveikis žiemą mažesnis“. Be to, jis pasakė, kad mano seserį išdavė Mardosaitė, bet nesakė, nei kur ji gyvena, nei kokiomis aplinkybėmis tai įvyko. Mes kalbėjomės: aš, Kaladinskas, Račinskas ir *Kaltas*.

Mums bekalbant, atvedė jaunuolį – maždaug 23–24 m. amžiaus, liekną, vidutinio ūgio, juodaplaukį. Kaladinskas pasakė, kad kuriam laikui turėjo nutraukti tiesioginius ryšius su manimi, mes nesusitikom, bet dabar ryšius atnaujinsim. Turėsiu ryšio reikalais bendrauti su *Svajūnu* (Juozas Bulka). Jis man pristatys viską, o prireikus – ir aš jam perduosiu. Kur susitiksim ir kada, Kaladinskas liepė mums patiems susitarti. Sutarėm su *Svajūnu*, kad susitiksim turgaus dieną vokiečių kapinėse. Mes išsiskyrėm. Nuo to laiko nuolat važiuodavau į Uteną, turgaus dieną susitikdavau su *Svajūnu* ir gaudavau iš jo slaptą paštą. Visa tai perduodavau *Eršketiui*-Kaziui Kaladinskui iki jo žūties. Jam žuvus, maždaug 1947 m. gruodžio mėnesį, pas mano uošvę atėjo partizanas Račinskas. Jis paliko man raštelį, kad ateičiau į Minčią, pas Eleną Zinkevičiūtę.

Nustatytu laiku Zinkevičiūtės namuose radau 6 partizanus, kurių nepažįstu, tik slapyvardžiais: *Papartis*, *Žalgiris*, *Leopardas*, *Kadugys*, *Tarzanas* ir minėtas Račinskas-*Drugys*. Taip pat dalyvavo Zin-

kevičių šeima: tėvas, motina ir dukterys. Aš Račinskui perdaviau paketą, kuris buvo likęs neperduotas Kaladinskui. Mums buvo padaryta vakarienė, išgėrėme, tada Račinskas pradėjo kalbėti, kad Anglija su Amerika tariasi dėl karo – greit būsime išvaduoti. Račinskas mane išsivedė į kitą kambarį ir pasakė, kad susitikinėsime pas Eleną Zinkevičiūtę, kitos vietos jis nenurodė, tiesiog patarė pas ją užeidinėti ir ji pasakys laiką.

Sausio mėnesį aš perdaviau Račinskui antisovietinį laikraštį. Tada buvo atėję 4 partizanai, antrą kartą perdaviau atsišaukimus prieš rinkimus ir paketą, gautą iš apygardos štabo apie duomenų pateikimą. Trečią kartą susitikom vasario pabaigoje, kur buvo 3 partizanai ir Račinskas. Iš jo gavau paketą, kurį perdaviau *Svajūnui*. Nuo Račinsko gautas paketas turėjo užrašą Nr. 5–3 Ls *Drugys*. Daugiau jokios korespondencijos negavau ir susitikimų daugiau nebuvo. Be mano minėtų *Svajūno* ir E. Zinkevičiūtės, aš daugiau nežinau.

Turėjau trejus metrikus: Stundžios Kazimiero, s. Petro, Mačeliausko Kazio, s. Gabrio, ir Daritniko Albino, s. Gabrio, pavardėmis. Man metrikus padarė Liudas Tilvytis, gyvenęs Vilniuje ir dirbęs saldainių fabrike. Iš kur jis juos gavo – nežinau".

1948 04 03 Stepono Grumbino tardyme klausinėjama apie Lokio rinktinės partizanus, kuriuos jis pažinojo: Grumbinas mini slapyvardžiais *Žalgirį*, *Kadugį*, *Leopardą*, *Papartį*, *Tarzaną*, *Drugį*.

„Slapyvardžiu *Tarzanas* (vardo ir pavardės nežinau) yra 26–27 m. amžiaus vyras, iš Zarasų apskrities, jis vokiečių laikais tarnavo Vilniuje policininku, buvo ginkluotas rusiška „pistol-mašinka". Jis buvo atėjęs į susitikimą su manimi Zinkevičiūtės namuose. Iš *Tarzano* žodžių man žinoma, kad jis iš pradžių vengė tarnybos sovietinėje armijoje, bet apie jo antitarybinę veiklą nieko nežinau. Kovo vidury važiavau iš Gineitiškių k. ir Minčios miške, netoli Šeimaties, pamačiau *Tarzaną*. Kartu su juo buvo man nežinomas partizanas. *Tarzanas* man pasakė, kad sutikęs *Drugį* įspėčiau, jog Teklė Vaičiūnaitė, gyvenanti Kubilių kaime, Daugailių vlsč., yra išdavikė. Kokia ta jos išdavystė – jis nesakė. Vaičiūnaitė, pagal jo žodžius, persikėlė gyventi į Salako ar Dūkšto valsčių. Nuo kada *Tarzanas* būryje ir kas jį užverbavo į būrį – nežinau. *Tarzano* žodžių *Drugiui* neperdaviau, nes jo nesutikau.

Elena Zinkevičiūtė, 28–30 m. amžiaus, gyv. Minčioje, dirba tėvo ūkyje. Man žinoma, kad jos namuose renkasi Lokio rinktinės partizanai, čia aš ne kartą susitikau su rinktinės vadu Račinsku-*Drugiu*."

Byloje esančioje pažymoje pažymėta, kad Teklė Tilvytytė, d. Petro, vadinama Vaičiūnaite, Kubilių kaimo, Daugailių vlsč. gyventoja, kilusi iš buožių, du jos broliai buvo „bandoje", abu 1946 m. legalizavosi, pati buvo „banditų" ryšininkė. 1948 02 10 jos namuose buvo nušauti du „banditai": Kazimieras Kučinskas-*Kruoputis* (g. 1909 m.) iš Kalvių kaimo, Tauragnų vlsč. ir Albertas Norkūnas (g. 1925 m.), iš Kubilių kaimo, Daugailių vlsč. Po šio įvykio „banditai" įtarė Teklę Tilvytytę išdavyste. Už tai ją 1948 04 „banditai" nužudė.

Pažymoje pagal LSSR valstybinio archyvo duomenis „praeina": Šimkūnas Jonas, gim. 1911 m., Vyžių k., Tauragnų vlsč. 1925 m. baigė pradžios mokyklą Vyžių kaime. 1933 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės 3-iame artilerijos pulke. 1934 m. turėjo atsargos jaun. puskarininkio laipsnį. 1936 m. įstojo į 1-ą artilerijos pulką, turėjo puskarininkio laipsnį. 1935 m. organizavo Daunorių k. šaulių būrį ir jam vadovavo. 1941 06 24 pabėgo iš raudonosios armijos ir Vyžių k., Tauragnų vlsč., organizavo baltalietuvių partizanų būrį. Kariavo su Raudonarmiečiais, pats vadovavo tam būriui. Nuo 1941 08 29 vadovavo vienam iš Vilniaus miesto namų valdybos skyrių, 1941 09 24 už pravaikštą buvo atleistas iš darbo. Gyveno Vilniuje, Giedraičių g. Nr. 6.

Memorandumas apie Elenos Šimkūnienės-Zinkevičiūtės, Jurgio, agentūrinę medžiagą nuo 1948 03 08:

Šaltinis	Agentūrinės medžiagos turinys
Gėlytė, 1948 09 01	Suimtoji Elena Šimkūnienė pokalbyje su šaltiniu pasakojo, kad vakar buvo tardyme, kur atsisakė savo ankstesnių parodymų. Ir kituose tardymuose ji taip pat viską neigs.
Vanagai, 1948 03 08 (Juozas Juodka)	1948 03 03 šaltinis kalbėjosi su Elena Šimkūniene, Minčios k. gyventoja, ji šaltiniui pasakė: „Žalgirio grupė turi bunkerį, kuriame laiko radiją. Dabar partizanai esą mažai kur vaikšto, tik maisto". Dar pasakė, kad Jonas Čičelis-*Leopardas* susipyko su Petru Cicėnu-*Žalgiriu* ir išėjo, bet kur išėjo – Elena nesakė.
Vanagai, 1948 04 14 (Juozas Juodka)	1948 04 08 šaltinis Minčios k. sutiko Eleną Šimkūnienę, kuri pasakojo, kad Račinsko-*Drugio* būrys padidėjo trimis partizanais, tai tie, kurie vengia ištrėmimo.

Byloje pateiktas ir sąrašas vadinamųjų „teraktų" (sunaikinti stribai, šnipai, provokatoriai – *R. K.*), kuriuos įvykdė *Erškėčio*-Kazio Kaladinsko ir *Žaibo*-Prano Račinsko būriai Salako vlsč., Zarasų apskr. 1945–1948 m.

1947 10 18 nušauti du broliai Nezamovai: Dmitrijus ir Jakovas, Aukštakalnio k. gyventojai;

1947 10 21 nušautas stribas Juozas Puzinas, Naubėnų k. gyventojas;

1948 07 02 nužudytas Nikodemas Klimas, Jono, g. 1901 m. Rakėnų k.;

1948 10 06 nužudyti Jonas Aidukas, Kristupo, g. 1907 m., Adelė Aidukienė, Antano, gim. 1883 m., Laučiūniškių k. gyventojai.

Asmens byla.

P. 21. Nutartis dėl kalinimo vietos nustatymo 1949 03 14: Šimkūnienė Elena, gim. 1919 m., suimta Utenos MGB. 1948 08 13 kalinama LSSR MVD vidaus kalėjime Nr. 10 Utenoje. Nutariama siųsti į SSRS MVD ypatingąjį lagerį.

P. 126–2. Reabilitavimo pažymėjime, LTSR prokuratūra, 1990 03 19, Nr.13/1855–90, rašoma, kad Šimkūnienė-Zinkevičiūtė Elena, Jurgio, gim. 1919 m., buvo suimta 1948 08 08 ir kalinta iki 1956 07 30 Magadano srityje.

R. K. p a s t a b a: Kaip matyti iš Elenos Šimkūnienės tardymo medžiagos, ją tardė net keli tardytojai, ji keitė parodymus, nors iš pradžių, matyt, jai buvo taikomos fizinio poveikio priemonės, kai ką prisipažino, kalbėjo atvirai, bet vėliau kategoriškai neigė jai metamus kaltinimus. Iš to matyti, kad moteris laikėsi „kietai", bet tai jos likimo nė kiek nepalengvino, teko atkentėti savo dalią Sibiro lageriuose. Byloje labai skirtingai nurodomos jos arešto dienos, nors tai, manau, pačios esmės nekeičia.

Pasakoja STASĖ GAIDELYTĖ

Užrašė L. Abarius Ignalinoje
1999 04 13

Gimiau ir augau Budrių kaime, Ignalinos valsčiuje, Švenčionių apskrityje. Tėvas buvo kilęs iš Šiūlėnų kaimo, o mama – vietinė. Čia baigiau 7 klases, penkias – lenkų kalba, o paskutines dvi – jau lietuviškai.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu pro mus praeidavo ir rusų raudonieji partizanai. Dažnai juos matydavome. Kai kada sprogdindavo geležinkelius. 1943 m., važiuodami traukiniu, ties Pabrade pataikėm ant minos.

Vėliau užėjo baisusis pokaris. Tremtis grėsė ir mums, kadangi turėjom 30 hektarų žemės, nes mamos seserys buvo nepasidalinusios, gyvenom kaip viena didelė šeima. Paskui tėvelis tas žemes kažkaip sutvarkė ir perrašė. Tada jau nebeatrodėm labai turtingi ir tremties išvengėm.

Turėjau du vyresnius brolius: Kostą, gim. 1924 m., ir Joną, gim. 1925 m. Abu baigė geležinkelininkų technikumą. Kostas dirbo Vilniaus geležinkelio stotyje dispečeriu, o Jonas – Bezdonių geležinkelio stoties budėtoju.

Po kurio laiko atėjo nelaimė: areštavo brolį Joną. Pasirodo, pro tą stotį važiuodavo ginklų prikrauti traukiniai, ir mano brolį įtarė, jog jis padeda sustabdyti tuos traukinius, grobia ginklus ir perduoda juos miškiniams. Jį kalino Lukiškių kalėjime 9 mėnesius. Paleido tiktai po to, kai jisai paskelbė bado streiką, septynias dienas nei valgė, nei gėrė. Tada jo bylą peržiūrėjo ir, nieko įtartino neradę, paleido.

Vėliau jis man pasakojo, ką jam teko ištverti Lukiškių kalėjime. Pasirodo, jį uždarė į tokią mažutę kamerą, kurioje negalima nei pritūpt, nei prisėst, nei galvos pasukt ir dar vanduo lašas po lašo, ant galvos krenta. Žmogus visas permirksta, o tas lašas per ilgą laiką tampa tarsi baslys per galvą. Ištraukė jį iš tos vienutės jau praradusį sąmonę.

Kitąsyk pakabino už alkūnių taip, kad žemę liestų tiktai kojų pirštų galais, taip iškabėjo gana ilgai. Tačiau jis nieko neprisipažino, nes iš tikrųjų nieko ir nebuvo padaręs.

Aš žinojau, kad jis paimtas, o tuo metu miškuose jau kūrėsi partizanų būriai. Į mišką išėjo mano pusbrolis Antanas Garla, Leonas ir Bronius Berlinskai, du broliai Bukauskai (vienas iš jų Bronius), Žemaičiai nuo Mielagėnų. Teko su jais ir pavakaroti, ir pašokti.

Ryšininke buvo mano pusseserė, Antano sesuo Garlaitė Franutė (Pranutė), jinai mane įtraukė į pogrindinę veiklą. Kadangi turėjau siuvimo mašiną ir mokiausi siūti, manęs paprašė pasiūti lietuvišką vėliavą ir padaryti 37 trikampius ženkliukus – prisiūti ant kariškų „kitelių“ rankovių.

Iš karto kilo sunkumų: reikėjo gauti medžiagos, kartono. Čia man padėjo brolis, dirbęs Vilniuje. Tuo metu geležinkelininkams duodavo raudonos ir geltonos spalvos vėliavėles stabdyti traukiniams. Taigi brolis man davė visą pluoštą tokių vėliavėlių. Jų turėjo pakakti, tiktai trūko žalios spalvos medžiagos. Teko ieškoti dažų, ir dalį geltonų vėliavėlių perdažiau žaliai.

Dienos metu siūti buvo pavojinga, galima buvo dirbti tiktai užsidarius arba vakare. Atsargiai ir kruopščiai dirbdama, pasiuvau vėliavą ir 37 ženklus. Pagal partizanų užsakymą ant ženkliuko dar išsiuvinėjau raidę „T“. Tai reiškė „Tigras“ – jų organizacijos pavadinimą.

Ženklus ir vėliavą iš manęs paėmė ryšininkė Franutė. Netrukus gavau dar vieną užsakymą: reikėjo pasiūti dar 120 tokių ženkliukų. Kai atlikau ir šį darbą, mane kaip paskatindami pakvietė susitikti su partizanais. Nuėję į Dainių kaimą, likom nakvoti, o naktį nuėjom į susitikimą. Mus pasitiko broliai partizanai su ginklais,

tarp jų buvo ir mano giminaitis Antanas Garla. Daugelio partizanų nepažinojau. Priėjęs vadas (jo pavardės nežinau, tiesiog, man pasakė, kad tai vadas) partizanų vardu padėkojo už „didelį darbą Tėvynės labui“.

Tas mano pusbrolis Antanas Garla kažkiek slapstėsi vienas, bet būdavo kartu ir su partizanais. Po kurio laiko jis registravosi, dėl to, jo draugai likę miške, buvo juo labai nepatenkinti.

Pamenu, jis kažkur važiavo, jį pasigavo ir labai smarkiai sudaužė. Vos išsikapstė vargšelis, buvo visas mėlynas ir ištinęs. Mirė po registracijos, o po metų mirė ir jo sesuo Franutė (Garla Antanas, Blažiejaus-*Genys*, g. 1914 m. Dainių k., Mielagėnų vlsč. legalizavosi 1945 10 30. – *R. K.*).

Keletą kartų mane sulaikė enkavedistai. Palaikę mėnesį, du paleisdavo. Sulaikydavo dėl brolio Jono, manė, kad ir aš ką nors žinau. Kai jis sėdėjo Lukiškėse, reikėdavo kažkaip jam pristatyti maisto, o kitas brolis, kuris dirbo Vilniuje, nerizikavo pakliūti čekistų akiratin. Tėvai jau buvo seni, tekdavo važiuoti man. Nueinu pas tardytoją leidimo ir girdžiu: „Zakrytj! Banditka prijiechala!“ (Uždaryti. Banditė atvažiavo!) Uždaro, dvi savaites palaiko...

Nieko ypatingo man ten nedarydavo, tiktai valgyt nedavė ir naktimis tardė. Tardytojas pasisodina prieš save, liepia žiūrėt į akis ir klausinėja. Klausinėdavo vien tiktai apie brolį Joną.

Tuo tarpu ir antrasis brolis pakliuvo saugumo nemalonėn. Iš Vilniaus jį perkėlė kažkur apie Varėną eismo revizorium. Tai buvo pavojingas darbas, nes partizanai revizorius stengdavosi nužudyti, kadangi jie trukdydavo partizanams judėti traukiniais. Mano brolis sugebėjo sutarti su partizanais, nieko neįskundė, todėl jo niekas nekliudė, o ir nuo saugumiečių kažkaip išsisukdavo. Pamatę, kad jis nieko neskundžia, atleido iš pareigų ir įdarbino anglių sandėlin dirbti su „šiupeliu“.

Buvo dar vienas atvejis. Mokiausi Vilniuje ir norėjau parvažiuoti į namus, bet neturėjau pinigų bilietui, negalėjau Vilniuje įlipt į traukinį, nes vaikščiojo kontrolieriai. Pėsčia nuėjau Naujojon Vilnion, ten gyveno mano dėdė, maniau, iš jo pasiskolinsiu. Negavusi pinigų ir čia, nuėjau į stotį. Ten susitikau vieną pažįstamą iš Akriemių kaimo, Kazimierą Dūdėnienę (jos vyras – Jonas Dūdėnas) ir paprašiau paskolinti pinigų, pasakiau, kad tėvas turgaus dieną sutikęs atiduos. Bet ir ji neturinti. Taip besišnekučiuodamos pamatėm, kad kareiviai apsupo stotį ir tikrina pasus. Ta moteris staigiai kažką man padavė suvyniotą į nosinę ir pasakė: „Imk pinigus“. Pamačiau, kaip prie jos priėjo kareiviai ir nusivarė.

Nuėjus į tualetą man pasidarė labai keista: kodėl jinai iš pradžių išsigynė neturinti pinigų, o dabar štai atidavė. Atrišau tą susuktą mazgelį ir ten radau du padirbtus pasus partizanams. Dar norėjau kažkur juos užkišti, bet nusprendžiau, kad bus saugiau, jei tuos pasus nuleisiu į tualetą. Taip ir padariau.

Išėjusią iš tualeto mane irgi sulaikė. Iškratė, bet nieko nerado, nors vienas iš jų patvirtino, kad „ona jei peredala“ (ji jai perdavė). Jie manęs klausia, kur aš dėjau tuos pasus. Nuvedė į NKVD rūsius prie geležinkelio ir ten pralaikė apie du mėnesius.

Iškviečia tardyt, liepia nusisukt į sieną, tardo, šaudo virš galvos iš pistoleto, tiktai tinkas byra. Rūsy net narų nėra, viršuje mažas langeliukas, pro jį varva, vanduo

prišalęs, atsigult kampe – vėl ledas aplink. Kibire košės kokios atneša, nei šaukšto, nei lėkštės. Kampe kibiras „reikalams“. Niekur jokių pasivaikščiojimų, tiktai vis veda į tardymus.

Pasirodo, ta K. Dūdėnienė gynėsi, viską vertė man, o aš nieko nežinojau. Tik po dviejų mėnesių mus suvedė vienon kameron, tada aš verkdama jos paklausiau: kodėl ji neprisipažįsta, kodėl mane skandina? O ji atsakė turinti vyrą ir du vaikus, kentės šeima, o aš esanti viena – iškentėsiu, jei teis. Pasirodo, kameroje būta šnipės, kuri viską persakė tardytojui ir mane paleido. Tuo metu man buvo apie 17 metų.

Besimokančią Vilniaus dailiųjų amatų mokykloje taip pat sulaikė. Mūsų mokyklos direktorius buvo Noreika – dainininko Virgilijaus Noreikos tėvas, su barzdžiuke, truputį šlubas. Jis gyveno toje pačioje mokykloje, čia turėjo butą, o sūnelis Virgilijus dar buvo mažučiukas.

Kartą, pirmadienį, grįžtu iš namų, o sekretorė kviečia pas direktorių. Nueinu, jis man ir sako:

– Šeštadienį buvo atėję tavęs paimti, bet buvai išvažiavusi. Jeigu esi kuo nors jiems prasikaltusi, tai bėk, o jei ne – spręsk pati, – įspėjo jis mane.

Gerai pagalvojau: jei dėl ženkliukų, tai jau užmirštas dalykas, viskas baigėsi sklandžiai, o daugiau manęs neturėtų už ką suimt – kažkokių „nuodėmių“ lyg ir neturiu. Pamąsčiusi nutariau likti, nes, jeigu bėgsiu, vadinasi – kalta.

Per pamoką atėjo trys ir išsivedė. Veda gatve į rūmus prie Katedros, kur dabar Vidaus reikalų ministerija, ten buvo NKVD štabas, du iš šonų, vienas užpakaly eina. Nuvedė tiesiai į 4-tą aukštą ir uždarė. Čia irgi tardė, bet taip ir nesupratau, ko jie iš manęs nori.

Vėliau, jau po Atgimimo, paskaičiusi knygelę apie Paringio kraštą ir supratau, ko jie tada iš manęs norėjo. Pasirodo, Stasė Gaidelytė nuo Paringio iš Vilniaus veždavo miškiniams vaistus. Nieko iš manęs nesužinoję paleido. Tai buvo apie 1947–1948 metus.

Dar vieną kartą susitikau su partizanais Bieniūnuose.

Pas mus čia stovėjo rusų kariuomenė (kur dabar Aidukas gyvena, buvo Pelėdos namai), šeimininkai buvo pasitraukę į Lenkiją, todėl namas buvo kaip valstybinis. Tame pastate nuo karo buvo likę kareivių. Iš pradžių jų buvo nedaug: kapitonas, leitenantas, seržantas, likusieji – eiliniai, iš viso apie 20 kariškių. Turėjo vieną tanką, dar kažkokį su vikšrais ir kelis kulkosvaidžius ant kojelių. Jie buvo palikti lyg ir miestelio apsaugai, bet iš tikrųjų plėšikavo: skerdė iš gyventojų atimtas kiaules, karves, atimdavo marškas, patalynę ir viską tempė į savo „štabą“.

Tuo metu Pelėdos namuose ir pas mus, Budriuose, gyveno vokiečių atvežti rusų pabėgėliai – „biežancai“ nuo Oršos. Tie „biežancai“ ėjo išvien su tais kareiviais, kartu girtaudavo, kartu plėšikavo, o prisiplėšę gerdavo ir laidokaudavo. Rusai karininkai labai glaudėsi prie tų rusių (viena buvo mokytoja).

Paringy būdavo Dešimtosios atlaidai. Išėjom su mama, kelias ėjo pro Bieniūnus, kur gyveno mamos giminės Nagurnai. Man pasirodė, kad krūmuose kažkas yra. Po bažnyčios ruošėmės gulti, tik štai beldžiasi langan. Priėjo dėdė, jo paklausė, ar esanti „viešnia iš Ignalinos“ (turėjau pažįstamų, nes čia ateidavau į vakarėlius). Užėjo kambarin penki, paprašė nedegt šviesos. Kalbėjom iki ryto, iš kalbos pažinau

tiktai Berlinską. Jie prašė, kad sužinočiau tų kareivių skaičių, ginkluotę ir kaip prie jų prieiti.

Aš buvau pažįstama su tais atbėgusiais rusais, ypač su merginom, neblogai kalbėjau rusiškai. Labai atsargiai iš jų viską sužinojau.

Po kurio laiko nuvykusi į Bieniūnus viską papasakojau, net nubraižiau planą. Netrukus partizanai kelis kartus puolė rusus, bet nepriartėjo. Šaudė iš kulkosvaidžių į jų „štabą", o kareiviai atsišaudė. Tai buvo šaudymas be taikinio, todėl nė viena pusė nepatyrė aukų.

Po kurio laiko kareiviai išsidangino.

Daug žmonių mūsų krašte nukentėjo nuo šitų atėjūnų. Mano brolis Kostas Gaidelis-*Žvainys* 1946 04 10 buvo nuteistas 20 metų katorgos. Ką tik atėję rusai nušovė Mačiulį iš Girminių kaimo. Jis buvo vedęs Gaidelytę Zuzaną (ar Zitą?) iš Bučionių k., dar yra sūnus. Mačiulis slapstėsi, o kai atėjo jo paimti Velykų išvakarėse, jis bėgo – nušovė bėgantį. Jo brolį Dominą Mačiulį nušovė kareiviai, stovėję netoli mūsų.

Žuvo dar keturi, bet čia nežinia kieno darbas. Girminiuose buvo Garbauskas ir Gaidelis Kastantas, s. Kastanto (vadino Kastančiuku). Jie ir dar du miegojo Bečionyse, pirty. Kažkas naktį atėjo, duris užrėmė ir sudegino (paskui nustatė, kad durys užremtos). Kalbėjo, kad tai savų darbas, nes dėl kažko pykosi. Kastanto jaunesnysis brolis ėjo ruoštis laidotuvėms (gal karsto kalt), o čia kaip tiktai atvažiavo skrebai. Jis – bėgt, jie – šaudyt. Nušovė tiesiog kieme.

Keturių sudegusių neniekino, leido giminėms palaidoti. Geriausiai gali žinoti Garbausko seserys: Stefa Garbauskaitė (Vilniuje) ir Apolionija Garbauskaitė-Grušnienė (Žvirbliškėje). Šitie žuvusieji buvo laikomi partizanais, nes buvo ginkluoti ir turėjo bunkerius.

Ramaniškėje slapstėsi du mano dėdės Čeponiai: Nikodemas ir Laurynas (abu mirę). Jie užsiregistravo, ir nieko, labiau nukentėjo Lauryno žmona Jadvyga (mirusi). Kai atėjo skrebai namų krėst, dėdė išbėgo, o skrebai namus apvertė, grindis išplėšė ir išsivedė Jadvygą, o mažutę dukterį (nebuvo trejų metų) paliko namie. Dėdė atbėgęs prašo eiti paimt vaiką, jis bijo, nes galinti būti pasala. Ėjau aš, radau mergaitę užsiverkusią, net juodą, namo parsinešiau. Dėdė slapstėsi pas mus rūsy, paskui registravosi.

Pasakoja STANISLAVA VASIULYTĖ-PADGURSKIENĖ

Užrašyta Vilniuje
2008 12 18

Gimiau Stirninės kaime, Linkmenų apylinkėje, Ignalinos rajone. Šeimoje buvome penki vaikai: Vytautas (g. 1927 m.), Janina (g. 1929 m.), aš – Stanislava (g. 1931 m.), Leonas (g. 1933 m.) ir Marytė (g. 1935 m.).

Kai 1945 m. kovo mėn. 11 d. Kiauneliškio miške rusų kariuomenė išmušė partizanus, Antanas Krinickas-*Romelis* Labanoro girioje vėl organizavo būrį, tada į tą būrį gegužę išėjo ir mano brolis Vytautas. Tėvelis Juozas labai nenorėjo, kad sūnus

stotų į partizanus, atkalbinėjo jį, nes Vytautas dirbo prie geležinkelio, turėjo dokumentus, bet tėveliui jis atsakė: „O kai ateis Amerika, ką aš darysiu?“ – ir patraukė į mišką. Su juo išėjo Stasys Petravičius ir Jonas Lunys (Algirdo brolis).

Tą pavasarį susiorganizavę jie nuvažiavo į Saldutiškį užimti miestelio ir sunaikinti ten buvusius stribus. Apšaudė jų būstinę, bet stribų nesunaikino, išplėšė parduotuvę ir grįžo dainuodami kišenes prisikimšę saldainių. Tada patys juokėsi, kad stribai juos dabar galėtų atsekti pagal popieriukus nuo saldainių išmėtytus pakely, bet stribų jie nebijojo, žinojo, kad stribai į mišką nekiš nosies. Tą vasarą partizanai laisvai „gastroliavo“ po kaimus. Būdavo, atvažiuoja, apsistoja kaime keliose gryčiose, keletą dienų pagyvena ir vėl į kitą kaimą važiuoja.

Bet netrukus juos užpuolė rusai, išgainiojo, tada Vytautas atbėgo basas į namus, be ginklo, mama tuo metu buvo suimta ir laikoma Labanoro stribyne. Vytautas pasakė: „Kentėsiu verčiau aš, negu mama už mane“, – ir išėjo registruotis. Registravosi Petravičius su Luniu ir kiti. Prisiregistravęs kas savaitę eidavo į Saldutiškį ir papildomai registravosi, pro stribyną ramiai negalėdavo praeiti, stribai kiekvieną kartą apmėtydavo akmenimis ir plytgaliais.

Kai brolis Vytautas išėjo į būrį, į tą veiklą įsitraukė ir vyresnioji sesuo Janytė. O kai Vytautas registravosi, ji taip ir liko Krinicko grupės ryšininke, priėmė priesaiką, gavo *Kaladytės* slapyvardį.

Partizanų tada buvo labai daug ir jie visur važinėdavo. Apsistoję kur nors kaime, užimdavo visas gryčias. Mūsų kaime buvo šešios sodybos, tai visose šešiose ir įsikurdavo. Pamenu, su jais buvo ir vienas vokietis vardu Richardas. Sesuo Marytė buvo už mane dar mažesnė, tai jis paimdavo ją, pakeldavo ant rankų ir sakydavo: „Maryte, nebijok, mano vardas Richardas.“ Jis gražiai grojo akordeonu, buvo linksmo būdo jaunuolis. Vėliau girdėjau, kad Richardas žuvo...

O per kaimus ėjo tuntai stribų su rusų kareiviais, darė kratas ir vis ieškojo „banditų“. Būdavo, užeina gryčion ir sėdi arba sugula šiaudų prisinešę. Su partizanais sutarėme palikti ženklus apie gresiantį pavojų. Jei sužinome, kad jie kaime kažkur jau slampinėja, išnešam laukan ir padžiaunam ant tvoros kokį nors drabužį. Kartais nespėji palikti ženklo, žiūrėk, jau ir sugarmėjo gryčion pulkas. Ką daryt? Mūsų stalas visuomet būdavo užtiestas balta staltiese, o ant stalo vazoje įmerkta didelė puokštė gėlių. Kažkas iš namiškių bando nuimti jas ir „netyčia“ apverčia čia pat ant stalo. Dejonės ir „keiksmai“, kad va „netyčia“, vanduo išsiliejo. Greit iš spintos traukiam kitą staltiesę ir klojam „brangiems sveteliams“, o sulietą nešame laukan ir padžiaunam ant tvoros. Ženklas ypatingas. Partizanai žino, kad pas mus yra „svečių“.

Kai Janytė tapo ryšininke, labai dažnai važinėdavo, bet mums ji niekada nesakydavo, kur ir dėl ko važiuoja. Dažniausiai vasarą važinėjo moterišku dviračiu ir ne kartą mačiau, kaip kažkokius popierius sukišusi į dviračio rėmų vamzdį uždeda balnelį, stipriai užveržia varžtą ir išvažiuoja. O jei ką nors į namus atveždavo, tada jau namuose slėpdavom. Pasitaikydavo, kad Janytės nebūdavo namuose, o kiti ryšininkai pranešdavo, kad gali būti krata, tada mes su tėveliu viską išimam iš slaptaviečių ir slepiam kitose vietose.

Aš pati su partizanais ryšio nepalaikiau ir nebuvau jų ryšininke, neteko nešiot jokių laiškelių ir dokumentų. Tik kartais Janytei padėdavau nešti vyrams maisto.

Kadangi dirbau miškų ūkyje, partizanai žinojo mano maršrutą ir laiką, kada einu į darbą, jie pasitikdavo sutartoje vietoje ir aš jiems perduodavau tą maistą. Jeigu mane, sakykim, sulaikytų stribai ar rusai, galėčiau pasiaiškinti, jog maistą nešuosi į darbovietę pietums arba dar ir kai kuriems darbininkams.

Jeigu kada vyrai ateidavo pas mus pavalgyt ar persirengt, mes, vaikai, išbėgiodavom į visas puses, dažniausiai į Kaltanėnų, Krivasalio pusę, nes stribai dažniausiai ateidavo iš ten, ir stebėdavom, kas iš kur pasirodys. Tik pamatę tuoj bėgdavom atgal pranešti.

Jau po krivasaliečių sušaudymo 1945 m. Kiauneliškio miške į Kiauneliškį atvažiavo grupė ginkluotų rusų kareivių. Žiemą rogėmis jie važinėjo po kaimus apsirengę baltais maskuojamaisiais chalatais ir visiems aiškino esantys telefonistai, prižiūrintys telefono linijas palei geležinkelį, bet mes jautėme, kad tai tikri enkavedistai.

Vieną dieną jie apsistojo pas mūsų kaimynus Lunius. Žvirbliškės kaime pasigavo partizaną Vincą Šustiką ir atsivedė pas Lunius. Vakare Lunienė su dukra atėjo pas mus nakvoti, nes gryčia buvo pilna tų „telefonistų". Lunienė pasakojo, kad tą žmogų „telefonistai" nusivedę pirtin kankino.

Mes nusprendėm, kad partizanai tikrai ateis jo vaduoti. Šustikas buvo ne iš Krinicko būrio, iš kito, veikusio Žvirbliškės, Kurinių, Vasiuliškės kaimuose. Mes atsigulėm, ir po kiek laiko pasigirdo šaudymas.

Pasirodo, šitų „telefonistų" kankinamas Šustikas neištvėrė ir pasakė, kur slepiasi kiti partizanai. Tada rusai pasikvietė daugiau kariuomenės. Atvyko jie traukiniu iš Švenčionėlių, išlipo Kiauneliškio stotelėje, keli likę vagone pasiėmė Šustiką ir grįžo su juo į Švenčionėlius. Partizanai tą traukinį apšaudė ir manė išvaduosią Šustiką. Bet kai jiems tai nepavyko, nuėjo į bunkerį ten pat Labanoro girioje ir sugulė ilsėtis. Jie nežinojo, kad Šustikas bunkerį išdavė. Kareiviai apsupo jį ir paėmė visus gyvus. Jau buvo pasnigę, žmonės matė, kaip suimtus basus partizanus čekistai varėsi Kiauneliškin...

Vėliau sužinojome, kad tame bunkeryje paėmė ir partizaną Mykolą Virvičių iš Kurinių k., po to teisė. Kai grįžo iš lagerio, mes su juo dar draugavome.

R. K. p a s t a b a: kn. „Lietuvos gyventojų genocidas", t. 2, p. 122: **Šustikas Vincas, Silvo**, g. 1913 m., gyv. Žvirbliškių k., Molėtų r., valst., LLA narys. Suimtas 1944 11 23, kalintas Švenčionyse, 1945 04 27 Vilniuje, 1945 06 03 Klaipėdoje, Vilniuje. Karo trib. 1945 03 09 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties. Išv. į lag. – 1946 05 27 Sevdvinlagas, Archangelsko sr. – 1946 09 21 Sevželdorlagas, Komija – Oziorlagas, Irkutsko sr. – 1951 09 17 Berlagas, Magadano sr.

Kartą sesuo Janytė nuėjo pas netoliese gyvenusią pusseserę Janiną Petravičiūtę, Stasio Petravičiaus seserį. Mama paruošė vakarienę ir paprašė pakviesti Janytę. Nuėjau pas Petravičius, žiūriu, kambaryje sėdi Povilas Bivainis, Adolfas Prunskus, broliai Julius ir Juozas Kaušylos. Aš pakviečiau Janytę ir dar nubėgau pas Lunius, nes ten buvo brolis Vytautas. Žiūriu, kambaryje sėdi Antanas Krinickas, Luniaus šeima, pakviečiau Vytautą vakarienės, bet jis kažkodėl užtruko ir grįžo vėliau išgėręs. Vaikšto po kambarį ir kalba su savimi: „Jeigu norit su šituo kaimu ryšį turėt, tai taip nesielkit..."

Po vakarienės dar pavakarojom, atsigulėm ir staiga išgirdom kelias automato serijas. Visi pašokom, vaikštom po kambarį drebančiomis širdimis, dairomės per lan-

gus ir nežinome, kas čia atsitiko. Netrukus pamatėme keliu važiuojančias roges ir kelis einančius paskui. Paryčiais atbėgo ryšininkas Algirdas Lunys-*Smagurauskas* ir verkdamas pasakė: „Dėdžiukai, mūsų tėvelis miršta...“ Tada tėtis nuėjo pas Lunius. Pasirodo, kai brolis Vytautas grįžo namo, Bivainis, Prunskus ir Kaušylai, jau gerokai išgėrę, nuėjo pas Lunius, kažko susikivirčijo su Krinicku, ir vienas iš Kaušylų paleido kelias padrikas serijas. Krinickas spėjo išbėgti, o Prunskus, Bivainis ir tėvas Lunys krito sunkiai sužeisti. Ten mes ir matėm, kai rogėmis vežė sužeistus Poviliuką ir Adolfuką. Nuvežė juos už dviejų kilometrų prie Vasiuliškės k. ir paguldė Bubulių pirtyje, kuri stovėjo lauke toliau nuo namų. Jie ten ir mirė. Dar pakvietė Prunskaus motiną, bet jiems jau niekas nebepadėjo. Mirė ir tėvas Lunys. Jį palaidojo Linkmenų kapinėse. Prunskų ir Bivainį pagal jų gyvenamąją vietą turėjo laidoti Kaltanėnuose, bet tenai galėjo pastebėti stribai, todėl palaidojo Krivasalio kapinėse, bet kažkas išdavė, kad čia neseniai palaidoti partizanai. Atvažiavę stribai iškasė, išvertė lavonus iš karstų, atvežė į Saldutiškį ir numetė ant aikštės. Tušti išversti karstai ir palikta atvira duobė Krivasalio kapinėse dar ilgai stovėjo, nes žmonės bijojo arčiau ir prieit... Po šitų žudynių areštavo visus kaimo vyrus, bet patardę paleido.

Stirninės kaime, už pusantro kilometro, gyveno mano brolio žmonos tėvai Jakučiai. Tuoj po karo, 1945 m., tėvas Jakutis dirbo ūkvedžiu Sidariškėje. Partizanai atėjo pas jį arklių pasiskolint, o jis nedavė. Vaikai dar maži buvo, išsivedė jį iš namų ir nušovė. Rado žmona kauliukus jau po gero pusmečio žvėrių apgraužtus. Niekas nematė, niekas tikrai nežinojo, kas Jakutį nušovė, bet tam būriui tada vadovavo Krinickas.

R. K. p a s t a b a: ne vienas prisiminimų autorius pasakojo, jog partizanai, ypač paskutinieji, nevengė alkoholio, bet jie prašė šito neminėti, kad nebūtų pažemintas partizanų vardas ir sumenkinta jų kovos prasmė. Aš nenorėčiau polemizuoti, kaip buvo kituose Lietuvos regionuose, bet šiaurės rytų Lietuvoje tos besaikės partizanų girtuoklystės buvo labai paplitusios. Labanoro apylinkėse dar 1885 m. kunigas A. Burba aktyviai dalyvavo blaivybės veikloje ir savo eilėmis skaudžiai plakė Labanoro žmones:

Jeigu tau vardas yr Labanoras,
Tai gal ir būdas tavo padoras?
Taip kadais misliau širdyje savo,
Bet tokios mintys mane apgavo.
Einant per mūsų plačią tėvynę,
Sakau tuom esi, kuom vardas mini...
Iš arti tavęs neberegėjęs,
Buvau tik šitą vieną girdėjęs.
O tas man niekad nesisapnavo,
Kad yr „Kaukazas“ viduryj tavo
Ir kad ten Leibus vietoj Šamiliaus
Būtų karalius? – argi tą vyliaus?
Argi aš vyliaus tai pamatyti,
Kad tavo žmonės nemok skaityti,
O kaip čerkėsai tiktai žiūrėtų,
Kad kur ištroškę gerti galėtų?..

Manau, nedaug suklysiu pasakęs, kad didžiąją paskutiniųjų laisvės kovotojų dalį pražudė alkoholis. Todėl nesiryžčiau iš konteksto išbraukti kažkieno pasakytų karčių ir piktų žodžių, skirtų partizanams: „Kiekvienas kaimo sodžius pasidarydavo šamarliako, išsivarydavo to vadinamo „samagono“, o paskui vaišindavo partizanus. Būdavo, ateina vyrai iš miško, atsineša bidoną, pasistato vidury aslos ir geria. Kai prisigeria, išgriūna pakampiais, o šeimininkai tada pernakt nemiega, vaikštinėja apie namus už galvų susiėmę ir šaukiasi Dievo, kad stribai ar rusų kareiviai netikėtai neužkluptų.“

Galėčiau pateikti ne vieną pavyzdį, kai girti partizanai patys išsišaudė, ką nors nekaltai nušovė arba juos pačius prisigėrusius enkavedistai iškapojo. Gal nėra baisesnio žmogaus likimo, kaip pačiam prisišaukti mirtį vien per savo kvailumą. Gal vien dėl to nereiktų per daug smerkti ir buvusio partizano, vėliau tapusio baisiu išdaviku kunigo Juozo Bulkos, kuris ne vienerius metus kovojo su plintančiu partizanų alkoholizmu, bet, patyręs skaudų psichologinį pralaimėjimą, ko gero, prakeikė savo likimą ir nuėjo tarnauti priešams.

Antanas Krinickas draugavo su Maryte Janušauskaite iš Pakiaunio dvaro, o jos, tos dvaro ponios, tarnas Jonas Nasavičius prie pat dvaro turėjo nedidelius namelius, kuriuose buvo įrengtas Krinicko bunkeris.

Suimta Antano Krinicko sesuo Janina išdavė savo draugę Marytę Janušauskaitę.

Marytę netrukus suėmė ir tardė, bet ji nieko neišdavė. Daug kartų Kaltanėnų stribai suėmė ir mano tėvelį Juozą. Ne kartą jam nešiau valgyti į tą stribyną. Mes žinojome, kad stribai ne visada perduodavo jam maistą arba rūkalus. Ten buvo toks langelis pradarytas, tai mes abi su Janyte praeidamos pro šalį kuri nors staigiai pribėgam prie to langelio ir įmetam ryšulėlį su maistu ar rūkalais.

Kai rusai daužė paskutiniuosius bunkerius Kiauneliškyje (1951 03 19), rytą išgirdusios šaudymą mes su Janyte greit nubėgom pas brolį Vytautą į Kurinių kaimą (jis buvo vedęs ir ten pas žmoną gyveno).

Kitą rytą, pamenu, buvo labai šlapia, lijo lietus. Geležinkeliu atėjom į stotį, Janytė, bijodama suėmimo, sėdo į traukinį ir išvažiavo, o aš parėjau į namus.

Janytė man nepasakė, kur važiuoja. Per Sekmines gavome laišką ir aš išvažiavau į Leliūnų valsčių. Kiek pamenu, išlipau iš autobuso, grįžau kažkiek geležinkeliu, priėjau ežerą ir netoli jo, Aknystėlių kaime, užėjau į Kerpiškių sodybą. Kiek man buvo žinoma, Elena ir Vanda Kerpiškytės buvo partizanų ryšininkės. Užėjusi į gryčią, radau ant krosnies gulinčią Janytę. Supratau, kad ji sunkiai serga. Kadangi jau žinojau, kad Stasys Petravičius, Broniukas Kalytis ir Juozas Bulka gyvi, aš jai tai pasakiau, nes Janytė draugavo su Broniuku. O ji paklausė:

– Tai kaip čia yra? Aš nesuprantu. Jei liko gyvi, kodėl jie manęs neateina pasiimti?

Kerpiškytės pažadėjo pasirūpinti Janyte, o aš, grįžusi į namus, pasakiau tėvams, kad Janytė sunkiai serga.

R. K. p a s t a b a: Balio Juodzevičiaus rašytame paaiškinime LGGRTC Rezistentų teisių komisijai, nurodyta: <...> Partizanų ryšininkė Janė Vasiulytė-*Kaladytė*, čekistams sunaikinus Kiauneliškio miške 6 partizanus, bijodama suėmimo, pasitraukė į Aknystėlių k., Leliūnų vlsč. pas ryšininkes Eleną ir Vandą Kerpiškytes. Matydamos, kad *Kaladytė* sunkiai serga, pasitarusios su partizanais, nuvedė ją į Balteniškių kaimą pas partizanų rėmėją Apoloniją Šaltenytę.

1951 m. birželio pradžioje partizanas Vytautas Guobužas-*Viesulas* su Elena Kerpiškyte nuvedė Janę Vasiulytę prie plento, ten sustabdė pakeleivingą sunkvežimį, kuris ją nuvežė į Kauną ir ten nuo 1951 06 06 iki 1951 11 26 buvo gydoma Sargėnų tuberkuliozės sanatorijoje nuo atviros tuberkuliozės.

Be vilties pasveikti ją paleido į namus ir 1952 02 06 ji tėviškėje mirė.

Apie J. Vasiulytės gydymąsi Sargėnų tuberkuliozės sanatorijoje rašoma Henriko Ruškulio-*Liūto* ir kitų baudžiamosiose bylose. LYA, b. 42003/3, t. 10, p. 74. Ten pažymėta, kad dokumento originalas yra Kerpiškytės sekimo byloje Nr. 743.

Janė Vasiulytė dar minima LYA, f. K-1, ap. 15, b. 4420, p. 198, 205 ir kt.

Kaune Janytės lankyti važiuodavo mama. Pamenu, buvo bulviakasis, stengėmės kuo greičiau nukasti, nes mama jau turėjo važiuoti parsivežti Janytės. Kai mama nuvažiavo, gydytojai liepė ją vežtis į namus, nes vilties išgydyti ją jau nėra. O kaip sunku tada buvo su transportu. Iš Kauno ją vežėsi į Vilnių, iš Vilniaus į Švenčionėlius, Švenčionėliuose reikėjo per naktį sėdėti ir laukti iki ryto traukinio. Kai atvažiavo su mama ir kai mes ją pamatėme – tik kauliukai... Pamenu, Algirdo Lunio mama pasakė: „Janyte, kaip tu gražiai atrodai, veideliai rausvi...“ O ji lyg ir šyptelėjusi tarė: „Kaip gerai... Kai gulėsiu mirusi, manęs niekas nebijos...“

Po keleto dienų iš Saldutiškio atvažiavo stribai jos paimt. Kažkas jau buvo jiems pranešę. Sugarmėjo gryčion visas pulkas, mama atklojo antklodę, o jie, pamatę ją, atšoko visi ir išdūlino nuleidę galvas. Paskutines dienas Janutė net vandens atsigerti nebegalėjo.

Tuo metu, kai Janytė sirgo, nei Petravičius, nei Kalytis nebuvo užėję, tik J. Bulka kartą užėjo pas mamą. Jis norėjo užeit ir pas Janytę, buvo atnešęs suknutei medžiagos, bet mama jo neleido. Po Janytės laidotuvių tik kitą vasarą Petravičius buvo užėjęs su keliais kitais pasirodyti, kad jis dar partizanas, bet mes vis dar nesupratome, kas čia darosi...

Mums J. Bulka atrodė truputį keistoko būdo. Jis, būdavo, apsirengia moteriškais drabužiais ir vaikšto po savo gimtąjį Ripaičių kaimą. Nors vėliau jis ir buvo užverbuotas, dirbo čekistams, bet aš apie jį nieko blogo negaliu pasakyt. Kai gyvenau Vilniuje, kartais susitikdavome, tada jis kunigavo Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Kartais susitikdavome traukinyje, kartu važiuodavom į tėviškę, pasišnekėdavom, bet nė vienu žodžiu nei jis, nei aš neužsiminėme apie praeitį.

Kai Bulka buvo miške, kartą atėjęs pas mus paprašė mamos padovanoti jam tokį nedidelį paveiksliuką su Šv. Marijos atvaizdu ir mama tą paveiksliuką jam atidavė. Po to, kai sudaužė jų bunkerį, mama buvo nuėjusi ir tą paveiksliuką rado lauke pastatytą prie sienos. Stiklas nuo karščio buvo išsilydęs, o paveiksliukas sveikas. Mama jį parsinešė namo. Dar ir dabar jis kaime tebekabo ant sienos.

Lunys, grįžęs iš kalėjimo, pradėjo skleisti gandelius, atseit mūsų Janytė draugavo su Petravičiumi ir taip pat buvo išdavikė. Mamą tokios kalbos labai žeidė. Po Atgimimo aš dar bandžiau kalbinti Aldusevičių, bet jis net į kalbas nesileido. Bet kuomet Aldusevičiaus dukra Nijolė KGB archyvuose rado Vandutės Kerpiškytės dokumentus, kuriuose buvo pažymėta, kad ji laikė mūsų Janytę, tada viskas pasisuko į kitą pusę.

Su Petravičiais mes buvome ne tik kaimynai, bet ir giminės. Stasys buvo tikras mano pusbrolis. Kai jis persikėlė į Vilnių, aš keletą metų gyvenau jo bute

Antakalnyje. Ten mes buvome kelios mergaitės, kartu buvo ir to paties partizano (kuris išdavė bunkerį) Šustiko dukra Romutė.

Stasys pirmą kartą registravosi kartu su mano broliu Vytautu, bet kaip jis antrą kartą išėjo į mišką, aš nežinau. Jau po Janytės mirties jis dar du kartus buvo pas mus atėjęs su keliais ginkluotais man nepažįstamais vyrais ir vaizdavo tikrą partizaną, bet mes jau tada žinojome, kad Stasys nebetikras partizanas. Su jo žmona Vale Černiauskaite iš Kurinių k. dar porą kartų buvome nuėjusios pas juos į mišką. O paskui jis vėl vaizdavo, kad registravosi, ir taip atsirado Vilniuje. Tuomet jau visiems buvo aišku, kam Stasys tarnauja. Po kurio laiko ir aš atvažiavau į Vilnių, ir pas juos gyvenau keletą metų. Per tą laiką nė karto nei aš, nei jis net neužsiminėme apie praeitį ir partizanus.

Kai Vilniuje gyvenau pas Petravičių jau Aguonų gatvėje, dirbau pirmojoj tarybinėj ligoninėj šeimininke, pavaduodavau sanitares. Kartą, man sėdint koridoriuje prie telefono, žiūriu, įeina Bronius Kalytis su maža mergyte, pasirodo, jai rankytė lūžusi. Aš labai susinervinau jį pamačiusi. Išeidamas Bronius suprato, kad aš jį atpažinau, lyg ir norėjo kažką sakyti, stabtelėjo, bet greit nusisuko ir netaręs nė žodžio išėjo. O jam išėjus, nubėgusi atsiverčiau žurnalą ir perskaičiau, jog užsiregistravęs buvo Broniaus, tik kita pavarde. Kiek žinau, jis turėjo dvi dukras, jo žmona buvo vardu Raja. Pas Petravičių užėjusį jį mačiau du kartus, bet ir čia jis vaizdavo, jog manęs tarsi nepažįsta, o ir aš apsimečiau, kad jo nepažįstu.

Pasakoja PETRAS KAMARAUSKAS

Užrašė L. Abarius Gipėnų kaime
2007 10 16

Iš mūsų Gipėnų kaimo (Zarasų r.) pokario metais žuvo trys žmonės. Tai Juozas Vienažindys, Leonas Dubinskas (partizanas) ir jo tėvas Juozas Dubinskas. Ča buvo neramu: naktimis vaikščiodavo ir vieni, ir kiti.

Naktį pasibeldė, tėvas prie durų priėjęs pasiteiravo – atsakė, kad „savi“. „Savi“ tada buvo visi ir visus reikėjo priimti, nes jei neįsileisi – įeis su durimis ir neaišku ką išeidami padarys. Į vidų įėjo skrebas Murauskas ir dar kokie penki: „Duok užrūkyt“. Pabuvo labai trumpai, išėjo, nespėjo gal ir iki vieškelio nueit – beldžiasi vėl. Leonas Dubinskas (partizanas) įėjęs patapšnojo per petį: „Va, kaimyne, paškadavojom tik tavo vaikų, būtų dabar danguj su visais skrebais...“ Pasirodo, jie visi čia buvo, matė, kaip skrebai užėjo, ir galėjo juos nupilt. Sako tėvui: „Perkelk mus per ežerą. Levonai, tu esi savas žmogus, žinai, kur mūsų laivė, kur raktas...“ Dar kartą dirstelėjo į tėvą, bet pagalvojęs sako: „Ne – perkelk“, matyt, suabejojo, kad tėvas nesusigundytų pranešt. Tokioj gyvenom aplinkoj: nei dieną, nei naktį ramybės nebuvo.

1945 m. gegužės mėnesį partizanas L. Dubinskas su draugais surengė pasalą Ilgašilio miške. Važiavo skrebai su pastote, o partizanai laukė jų krūmuose. Kai tik skrebai priartėjo, miškiniai ir kirto iš tų krūmų, nušovė du skrebus, arklį, vežėjui peršovė ranką. Vežė skrebus toks diedas Vincas Raugas – mūsų kaimynas. Jis Gipėnuose buvo atėjęs užkuriomis pas Vienažindį.

Pasirodo, ne visi skrebai buvo nušauti, keli išbėgo. Jie tikriausiai matė, kaip partizanai iš krūmų išėję, šitam seniokui perrišo peršautą ranką. Tikriausiai matė, kad tarp partizanų buvo ir Leonas Dubinskas.

Po šito įvykio praėjo gal dvi trys dienos. Po nušautųjų skrebų laidotuvių prisigėrę skrebai sugalvojo keršyt. Atvažiavo į Gipėnus ir pradėjo šaudyt. Leono Dubinsko tėvas, matydamas, kad čia geruoju nesibaigs, iš namų išbėgo į Ilgašilio mišką. Skrebai padegė Dubinskų namus – viską paleido dūmais. Dubinskai nebuvo didžiažemiai, turėjo 24 hektarus, sūnus Stanislovas buvo išsimokęs agronomu, tai tvarkėsi pagal tuos laikus gana gerai.

Tuo metu kaip tik iš Zarasų grįžo Vinco Raugo posūnis Juozas Vienažindys. Jis buvo nuvažiavęs ligoninėn patėvio – per susišaudymą peršauto Vinco Raugo – aplankyti. Kai skrebai padegė Dubinskų trobesius, jis išsigando, kad ugnis nepersimestų ant Vienažindžių trobesių (skyrė tik klevų eilė). Todėl nuėjęs pasakė, kad Dubinskų klėties nedegtų, kad viso kaimo nepaleistų dūmais, nes buvo gan stiprus vėjas, o trobesiai dengti šiaudais, klėtis – kaip tik prieš Vienažindžių namus.

Pamatę Vienažindį, skrebai įsiuto. Gal iš pykčio, kad jo patėviui partizanai peršautą ranką aprišo, o gal tiesiog dėl persigėrimo, nes visi buvo girti, nusivedę už tvarto nušovė. Įsimetę į vežimą išsivežė kaip nušautą „banditą“. Tik kitą dieną ar vėliau giminėms pasisekė brolį pasiimti ir palaidoti.

Tada sudegė Dubinskų jauna kumelė, karvės, kiaulės, laimei, vėjas pasisuko kiton pusėn ir Vienažindžių trobesiai liko sveiki.

Juozas Vienažindys nebuvo partizanas, net ir nesislapstė. Pagal savo sveikatą jis nebuvo tinkamas kariuomenei, nes viena jo koja buvo trumpesnė, pritraukta, tai jisai vaikščiodavo šlubuodamas. Labai neaišku, kodėl skrebai su juo taip žiauriai pasielgė.

Tėvas trobesiams sudegus neturėjo kur gyventi. Nebuvo kas priima, visi bijojo skrebų keršto, o gal ir pats seniokas nenorėjo užkrauti kaimynams nemalonumų. Gyveno miške, Ilgašilyje, ne per toliausiai buvo neturtingos senos panos Šukytės namelis, ji senuką Dubinską šelpdavo maistu, jei ko reikia – parūpindavo. Sūnus Leonas tuo laiku partizanavo kažkur apie Užpalius.

Buvo tų pačių – 1945 metų – ruduo, atėję skrebai krėtė mišką ir rado besislapstantį senuką Dubinską. Kirto kulkosvaidžiais ir nušovė, paskui džiaugėsi, kad „diedui net galva paraistėn nuriedėjo“. Paliko kur nušovė – buvo gėda seną žmogų guldyt ant grindinio. Šukytė, kiek jėgos leido, iškasė duobę Ilgašilyje ir palaidojo Juozą Dubinską. Kapinėse negalėjo laidoti, bijojo skrebų keršto.

Juozo Dubinsko sūnus Leonas žuvo kažkur palei Užpalius. Nežinau, nei kokiom aplinkybėm, nei kur. Žinau tai tik pagal savo tėvo Juozo Kamarausko pasakojimą: jį skrebai pasišaukė į Dusetas. Pasikvietė tardytojas kabinetan, parodė fotografiją, klausia, ar pažįsti? Nuotraukoj buvo nupaveiksluoti Leonas Dubinskas ir Girčys iš Velikuškių kaimo. Abu pažymėti, prie galvų numerėliai. Kai tėvas pasakė – kur katras, tai tardytojas apvertęs nuotrauką ir kitoj pusėj perskaitęs pasidžiaugė, kad „etogo uže net – ubili“ – tai apie Leoną Dubinską. Iš to mes ir sužinojom, nors tėvas nušauto Leono nematė.

R. K. p a s t a b a: Dubinskas Leonas-*Briedis*, g. 1912 m., Gipėnų k., Zarasų r. Vytauto apyg., Margio rnkt., Ąžuolo būrio partizanas. Žuvo 1948 08 23 Drageliškių k., Zarasų r., karinės čekistinės operacijos metu.

Iš Dubinskų šeimos gyvų jau nieko nebėra. Buvo sūnūs Juozas, Leonas, Stasys ir duktė Stefanija. Stasys prieš 10 metų norėjo tėvo palaikus atsikasti, bet nerado. Toje vietoje anksčiau buvo miško laukymė, o dabar eglėmis užaugusi. Jei Stasys dar gyvas (gyveno Kaune), jam turėtų būti apie 90 metų. Juozui Vienažindžiui buvo pastatytas paminklas – jo sesuo Vienažindytė-Juodelienė buvo pastačiusi kryžių.

Apie darbą MVD organuose pokario metais pasakoja JUOZAS MARCINKEVIČIUS

Užrašė L. Abarius Antazavės k.
2000 02 12

Gimiau 1929 m. Samavų kaime, Degučių vlsč. Zarasų apskr. Samavų kaime gyvenau su tėvais iki 1946 m., paskui atvažiavom į Zarasus. Šiuo metu gyvenu Antazavės k., Antazavės sen., Zarasų rajone.

1947 m. išvažiavau mokytis į Vilniaus FGA (fabrično-zavodskoje obučenije, rus. FZO). Norėjau mokytis batsiuviu, bet pamatę, kad esu jaunas ir stiprus, pasakė, kad būsiu dailide – niekas neklausė, kuo nori būti. Tada Vilnius dar buvo gerokai apgriautas, todėl mokantis (6 mėn.) teko gerokai ir padirbėti...

Grįžau į Zarasus. Matom, kad čia jau blogai – pradeda kurti kolūkius (o jų visi bijojom), tada aš 1949 m. padaviau pareiškimą į miliciją.

Tiesą sakant, mano biografija nebuvo labai „švari“, nors pats niekur nedalyvavau, bet karo pabaigoje nuo mobilizacijos pasislėpė du mano pusbroliai – partizanai Vytautas ir Balys Šeduikiai iš Tiltiškių kaimo. Jie nepriklausė jokiam būriui, regis, net nebuvo ginkluoti. Karo metu leido miške sakus, tai abu ir sulindo į bunkerius. Vėliau, kai buvo paskelbta amnestija, registravosi ir įsidarbino: vienas Baibiuose, o kitas dirbo savo ūkyje. Niekas jų paskui nekliudė (abu jau mirę).

Kai ėjau dirbti į vidaus reikalų organus, tai jie galėjo „užkliūti“, bet nieko, neprisikabino todėl, kad karo metu tėvas palaikė ryšius su raudonaisiais partizanais. Tėvas batsiuvavo – visiems reikalingas žmogus, ateina ir partizanai, atneša batus – turi taisyt, niekas neklausia – nori ar ne.

Vieną kartą atėjo pas mus rusų raudonieji partizanai ir paliko batus, o kai pasiimti atėjo, tai kaimynas Velykis išgirdo beldimą langan ir pranešė policijai, atseit pas mus yra rusų partizanų bunkeris. Po kelių dienų atėjo kratyt: motinos brolis Aleksas Stankevičius ir dvylika juodom uniformom „esesininkų“. Tuoj – kur bunkeris? Nėra jokio bunkerio, nelabai ir kratė.

Aleksas Stankevičius tarnavo Smalvose policininku, vaikščiodavo su kulkosvaidžiu (magazine 41 šovinys). Kai bėgo vokiečiai, ėjo rusai ir frontas, įsisakė bunkerioką. Sėdėjo jame ne vienas. „Artpodgotovkos“ metu rusų sviedinys pataikė tiesiai į tą bunkerį ir vietoje užmušė. Žuvo tada ne vienas.

1949 m. įstojau į miliciją. Zarasų apskrities (mieste) viršininku buvo rusas Diominas. Įstojau vakarinėn mokyklon, mokiausi. 1951 m. paskyrė dirbti į Degučių valsčių, milicijos poskyrio apylinkės inspektorium. Tenai buvo „karšta“: gyventojai – rusai – triukšminga liaudis, dar buvo likę ir pora miškinių. Vaikščiojo tokie Jonas Janaudis ir Petras Pošius. Reikėjo juos sugaut, bet tuo užsiėmė saugumas, mano sritis – kriminalinė, sočiai buvo visokių triukšmadarių...

Man dirbant, Janaudis legalizavosi, įdarbinom kalviu. Viršininkas man pirštu bado: „Netrogaite jevo, on ravnopravnyj čeloviek, smotri čtob jevo neubili!“ (Nelieskite jo, jis lygiateisis žmogus, žiūrėk, kad jo neužmuštų). Galvojo, kad gali užmušt, nes rusai labai siuto – jis gal porą maskolių yra nukirtęs, todėl jie man skųsdavosi: „On, tovarišč načalnik, menia ograbil, otca bil!“ (Jis, drauge viršininke, mane apiplėšė, tėvą mušė).

Po poros metų man suteikė jaunesniojo leitenanto laipsnį. Parašiau prašymą paaukštinti į skyrių viršininkus. 1956 m. gavau nurodymą vykti į Obelius užimti rajono MVD kriminalinės paieškos vyr. oper. įgaliotinio (staršyj operupolnomočenyj ugolovnovo rozyska) pareigas. Nuvažiuoju: pasitinka 20 „liaudies gynėjų“. Klausiu: „Kodėl jūs čia?“ (Zarasų raj. jau nebebuvo). Nueinu perimti dokumentacijos: senasis viršininkas Tylinas atidaro seifą ir rodo bylą su nuotraukomis: abu Streikai stovi su automatais. Tylinas sako ir pirštu bado: „Ty dolžen ich vziatj!“ (Tu privalai juos paimti).

Va, kur pakliuvau, va, iš kur Obeliuose „gynėjai“! – nereikia man tokio paaukštinimo, apsisukau – atgal į Zarasus, kad grąžintų į Degučius. Grįžt nebegalima – ten įgaliotiniu paskirtas Rybakovas. Teko važiuot į Obelius.

Pataikiau dirbti kaip tiktai tuo laiku, kai pradėta pasitikėti nacionaliniais kadrais. Rusus iš pareigų atleidžia, lietuvius skiria, viskas susimaišę... Gerai, reikia vadovaut, o padėtis tokia: aš – jaunesnysis leitenantas, o mano pavaldiniai: Obelių miesto apylinkės įgaliotinis – vyr. ltn. Vasilij Grigorjev, Kriaunų apyl. įgaliotinis – vyr. ltn. Vincas Navickas, o Lukštuose – j. ltn. Raugalas (buvęs „zampolitas“, bet po Stalino mirties tuos „zampolitus“ išvaikė), o Aleksandravėlėj – seržantas Luka Kazakov.

Taip ir dirbom: aš – viršininkas, o jie keturi pavaldiniai – man atsakingi. Darbas bjaurus: tada Špuliuos, Noreikiuos maskoliai labai mušdavosi. Paskambina nakties vidury, kad užmuštas žmogus, baisus skandalas. Kol naktį atmini dviračiu 20 km – viskas tvarkoj, pasirodo, žmona su vyru susimušė ir sugalvojo milicija pabaidyt...

Su Streikais pirmą kartą susitikau jau po legalizacijos. Susitinku Juozą, sakau: „Ko tu registruotis nėjai pas mane, Aleksandravėlėn?“ (jie pasiėmė Antazavėje mašiną ir tiesiai į Obelius nurūko). Nusijuokė, sako: „Matydavau, tave, viršininke...“ Neteko su jais susidurt, prieš miškinius nė karto ir neteko iššaut – sąžinė švari. Tai buvo ne mano reikalas – saugumo linija.

Kai registravosi, Obelių rajono KGB viršininkas Steponas Kišonas jiems gerai „pafundijo“, paskui liepė atvažiuoti savo „žygdarbių“ surašyt. Gal dvi savaites vaikščiojo ir rašė, daugiausia Juozas.

Vos tik Streikai užsiregistravo, tuoj „gynėjus“ ir atleido – nebereikalingi. Vienus sargais įdarbino, kiti kolūkin nuėjo, daugelis jau buvo atpratę dirbti. Atleido ir du milicininkus.

Kai teisė Streikus, jie prisiėmė Noreikių parduotuvės apiplėšimą ir dar kažkokios Degsnienės (ar Davainienės?) apiplėšimą prie Noreikių. O ar tai tiesa, nežinau. Kartą žmogus pasigedo telioko. Pavogė kažkas. Einam ieškot, toliau prie Kūdrų miško radom tiktai atpjautas kanopas ir pėdsakai į Kūdras veda. Matyt, jų darbas...

Labai greitai po to Steponą Kišoną paaukštino – išsiuntė Panevėžin. Geras buvo žmogus, nieko jis labai nekliudė ir buvo labai geranoriškas: ne mušdamas kaip kiti, bet gražiuoju žmogų iš klaidų kelio stengėsi atvesti. Ir mano toksai charakteris, blogo niekam nepadariau, dėl to ir dabar be baimės galiu viską pasakoti. Dar jaunas visko mačiau, susidariau savo nuomonę, tai ir neskubėjau žmonių teisti.

Antpečius nusiėmiau Antazavėje 1964 metais. Buvau apylinkės įgaliotiniu, sveikatos komisijos neperėjau. Be to, žmonai nusibodo trankytis su vaikais, norėjo ramesnio gyvenimo. Įstojau į Rokiškio ŽŪ mokyklą „Plūgas“, įgijau tekintojo specialybę ir išvažiavau į Naršėnus prie Antalieptės, teko pabūti ir vyr. inžinierium. Kai „jungė“ kolūkius, „Nemuno“ vyr. mechanikas Osvaldas Abarius iš Naršėnų atsivežė mane Antazavėn ir iki pensijos dirbau tekintoju.

Tragiški įvykiai. Vokiečių laikais sušaudė partizanų būrio vado Atajevo žmoną ir du vaikus. Paskui jis vedė žuvusio Ovčinikovo žmoną.

Antanas Latvelis iš Dagilių k., Imbrado vlsč., išėjo kariuomenėn, o brolis Jonas – miškan. Taigi – brolis prieš brolį...

Pamenu, kaip sušaudė Rukšteles. Tada eiguliu buvo Kostas Kukalis. Atvažiavo apžiūrėt vietos du vokiečiai, radę gaisravietėj du šautuvus pasakė: „Visi jūs banditai!“ – apsisuko ir išvažiavo.

1940 m. Rožkovas komjaunimo susirinkimo metu pakritikavo Vladą Kukalį (chuliganas buvo, žmonėms valtis skandindavo). Karui prasidėjus, tas Vladas Kukalis, Adomas Leipus, Šukevičius ir Kochanka, pasigavę Tauklienę ir Rožkovą, abudu sušaudė. Rožkovui suvarė net septynias kulkas. Šaudė Leipus. Tą įvykį gerai prisimenu, nes tada piemenavau Samavų k. pas Račkauską, o Rožkovas buvo toks ramus žmogus, niekam nekliuvo...

1944 m. vienas ruselis – buvęs raudonasis partizanas (be vienos rankos – plaštakos neturėjo) – paėmė iš Pajadalunkių k. Julių Zelenkevičių ir jo motiną. Julių atseit vedė „registruot“, bet nusivaręs kelias dešimtis metrų, abudu nušovė iš automato.

Toks buvo žiaurumas...

Pasakoja **JUOZAS ČIBIRAS**

Užrašyta Vilniuje
2007 11 22

R. K. p a s t a b a: tik per kai kurias protekcijas įvyko šis susitikimas su gerb. Juozu Čibiru. Tiesiog negalėjau suprasti, dėl kokios priežasties reikėjo taip ilgai įtikinėti žmogų, kad trumpai ir atvirai prisimintų ir papasakotų 60-ties metų senumo įvykius. Ypač dėl to, kad jis pats smarkiai nukentėjo, buvo sunaikinta jo tėvų šeima. Baimė ar nepamatuotos fantazijos gerb. Juozą tolino nuo šios temos?

Aš abejoju, ar išvis tebėra nors vienas gyvas iš tų, kurie įvykdė tą baisų nusikaltimą, tuo labiau, kad Lietuva laisva, okupantai jau seniai iš jos išsinešdino. Tai ko dabar bijoti, aikčioti ir kalbėti tik tyliai į ausį: „Neduok, Dieve, dar kas nors išgirs, gal tas pats smogikas tik laukia prie durų, kada eisi iš kambario, ir tėkš mietu per galvą...“ Gerb. broliui Juozui labai norėčiau pasakyti: „Mielas Juozai, kartais baimė tarsi kokia paranoja gimdo didesnį nusikaltimą negu nuoširdus, atviras ir viešas to nusikaltimo vykdytojų įvardijimas ir pasmerkimas. Juk mes ne išprievartautos nekaltos mergaitės, mes svetimųjų atėjūnų išprievartauta visa tauta. Tai ko tylime? Ką norime nuslėpti? Kodėl mes vis dar slepiamės už kitų nugarų? Kodėl vis dar drebame dėl savo kailio? Dievas mums davė laisvę, davė tikėjimą ir liepė kovoti su blogiu. Ar mes vykdome Jo valią? Ko mes verti, jeigu taip elgiamės? Gal norėtume, kad ateities kartoms mūsų tėvų ir senelių priminimai apie žiaurius okupantų nusikaltimus liktų neįvardyti, pamiršti? Man jau darosi koktu kalbėti apie tai, kai tiek fizinių ir moralinių kančių iškentėjęs žmogus vis dar dreba dėl savo kailio ir net nepamąsto, kad anie niekšai iššudė ne tik jo šeimą, bet ir kur kas daugiau nekaltų žmonių, už kuriuos jau niekas nebekalba ir niekas šiandien negina jų nuo šmeižto ir nepagrįstų apkalbų“.

Kai su gerb. Juozu pradėjome pokalbį apie jo tėvų šeimos likimą, pokalbio pradžioje jis net vardo nepaminėjo to žmogaus, kurį įtarė bendrininkavus su okupantų smogikais. Vėliau, tik po atkaklių įtikinėjimų, pagaliau ištarė to piliečio vardą ir pavardę. Nemažai sugaišau, kol viską perrašiau į popierių ir nusiunčiau gerb. Juozui patikslinti rašinio turinį. Tai jis ėmė man viską ir „apsuko“ į kitą pusę. Tą įtariamąjį kaip nusikaltimo bendrininką jis, pasirodo, absoliučiai išbraukė iš konteksto ir pakeitė visą įvykių eigą. Tai yra paprasčiausiai pateikė iškreiptus faktus. Prieš tai minėtas kaltininkas aprašomuose įvykiuose nebeegzistuoja, ta kaltė jau „permesta“ kitam asmeniui. Kur tikroji tiesa, dabar jau man nebeaišku. Gerb. Juozas primygtinai prašo ano žmogaus visai neminėti. Kodėl? Galiu įtarti, kad jiedu sudarė kažkokį slaptą sandėrį. Žinoma, kai žmogų apima abejonės, jis pradeda įtarinėti net pats save, guodžiasi, kad geriau gal visai nutylėti, argi būtina kitiems žinoti tą širdies skausmą, kurį teko patirti man, mano broliams ir seserims. Tegu ateinančios kartos ir nesužino, ką su mumis kažkada padarė okupantai, man bus ramiau, o ten po manęs – nors ir tvanas... Kai taip, tuomet galima ir su velniu sandėrį sudaryti.

Žinau, kad šios mano pastabos per daug aštrios ir tiesmukiškos, bet, kalbantis su žmonėmis, jau ne pirmą kartą tenka nusivilti praeityje dideles kančias patyrusių žmonių abejingumu aiškinantis tautos genocido nusikaltimus. Daugelis tų, kurie praeityje patyrė aštrius okupantų ir jų pakalikų nagus, kažkodėl visko nepasako, bando manipuliuoti žodžiais, tarsi prisipažinti jiems būtų gėda. Be abejo, tai išprievartauto žmogaus sindromas. Bet gal reiktų atminti: kol mes slėpsime savyje tas kančias, kol mes tik apskritai kalbėsime apie tai, ką teko patirti mums ir mūsų tėvams sovietinės okupacijos metais, pasaulis niekada nesužinos tikrosios galutinės tiesos, o mūsų kankintojai ir jų palikuonys tik džiūgaus ir juoksis iš mūsų naivumo ir amžinai kartos, kokie jie mums buvo geri ir mieli ir „...jeigu jūs tokie kvaili, mes dar kartą ateisime jūsų išvaduoti...“ Mielas Juozai, ar dar daugiau reikia argumentų padaryti atitinkamas išvadas?

Gimiau 1941 04 10 Utenos r., Šeimaties apyl., Strazdų kaime, ant Baluošo ežero kranto. Kitapus ežero, Bubulių (Ripelėlaukio) kaime, gyveno mano senelė Tijūnėlienė, mamos motina. Jos sūnus, t. y. mano krikštatėvis Albertas Tijūnėlis pokario metais buvo partizanas ir žuvo tuoj po karo. Jis su kulkosvaidžiu netoli Bubulių ant kalniuko užėmė poziciją ir pastojo kelią reguliariosios rusų kariuomenės daliniui. Mano krikštamotės Jadvygos Papirtytės brolis Kazys Papirtis irgi žuvo panašiom aplinkybėm prie to paties Bubulių kaimo pasipriešinęs reguliariajai rusų armijai.

Vėliau Juozas Papirtis pasakojo, jog jo brolį išdavė ar nužudė kulkosvaidžio antrininkas Julius Palepšis, kuris liko gyvas ir po to dirbo Vilniuje KGB viršininko vairuotoju.

L. Abariaus p a s t a b a: čia kažkas „pavelta“. Kautynių metu Kazys Papirtis bėgo nuo rusų su Julium Palepšiu-*Baravyku*, tai ir galvojama, kad jis jį nušovė. Vėliau Julius Palepšis pasitraukė iš miško ir išvyko į Vilnių. Ten buvo įsidarbinęs teisme vairuotoju. Šiandien labai abejojama, ar jis kaltas dėl Papirčio žūties.

Pusseserė Jadvyga Papirtytė partizanams padirbinėjo pasus, buvo išduota, kalėjo Sibiro lageriuose ir tik per stebuklą liko gyva.

Mano tėvai Juozas ir Paulina Čibirai gyveno pasiturimai. Turėjo daugiau kaip 30 ha žemės, augino nemažai gyvulių, šeimoje buvome šeši vaikai: trys broliai ir trys seserys, mama laukėsi dar ir septintojo... Sunkiausi darbai šeimoje gulė ant tėvelio pečių, jis juos ir nudirbdavo. Sulaukęs trylikos metų, vyriausias brolis Algirdas tapo uoliausiu jo talkininku. Jis arė, sėjo javus, tais laikais kiekvienas iš tėvų pasirinkdavo „savo“ vaiką, todėl tėtis visą ūkį turėjo perduoti vyriausiam sūnui, o mama pasirinko mane – Juozukas bus kunigėlis. Gal todėl, kad ją įkalbėjo vilnietis giminaitis kunigas Kristupas Čibiras, kuris dažnai lankydavosi pas mus, atveždavo daug religinio turinio knygų, o gal ir dėl to, kad mama pati buvo labai religinga.

Mano krikštamotė Jadzytė pasakojo, kad mūsų tėtis tuoj po karo daug iškentėjo, už kažką buvo bolševikų saugumo areštuotas ir ilgai kankintas Utenos stribyno požemiuose. Paleistas į namus grįžo nepanašus į žmogų, visas sudaužytas ir smarkiai apšepęs barzda.

Tėtis uoliai rūpinosi ne tik šeima, bet ir partizanais, tada mūsų vadinamais miško broliais. Jis dažnai nešiodavo į mišką karštą maistą, o mamą matydavau skalbiančią kruvinus rūbus. Šiaip svečių iš miško niekad netrūkdavo, ir visi ateinantys, sakydavo „savi“. Kiek teko girdėti iš vyresniųjų, pas mus ateidavo kažkoks Žalgirio būrys nuo Ignalinos, bet vėliau jis buvo sunaikintas.

Mano lovytė buvo visai netoli valgomojo stalo, todėl patamsyje girdėdavau net menkiausią jų šnabždesį. Tėtis su partizanais aptarinėdavo kovos su okupantais reikalus, spręsdavo aprūpinimo maistu ir medikamentais klausimus. Tais laikais buvo griežtai uždrausta laikyti radijo imtuvą ir klausytis žinių iš užsienio, bet tėtis klausydavosi radijo ir visas žinias perduodavo partizanams.

Girdėdavau, kai sakydavo, kad „išvaduos kovo mėnesį“, „liepos“, paskui vėl... Kai miško broliai pavalgydavo, tėtis liepdavo jiems gultis ir pailsėti, bet jie atsakydavo – ne; šiandien pirtį kūrenom, jie vėl – ne, tai gal ant šieno, bet jie – ne.., ir tada paaiškindavo: „Jei strebiteliai mus užtiks pas jus, tai mes gal dar išsisuksime, o jūsų laukia mirtis, geriausiu atveju Sibiras. Kur mes tada pavalgysim? Juk mes galim pasitikėti tik šia sodyba.“ Pamenu, kai tik ateidavo Vaičėnas, visada tėčio prašydavo vaistų. Tada tėtis eidavo į Uteną ir ten, kiek žinau, tų vaistų gaudavo iš patikimo vaistininko.

Aš tik gerokai ūgtelėjęs supratau, kad partizanams iš aukščiau buvo nurodyta ilgėliau neapsistoti mūsų sodyboje, nes visi partizanų vadai kartodavo tuos pačius

žodžius. Galiu pasakyti, kad ir jie mums visokeriopai pagelbėdavo, visada laiku mus informuodavo apie okupantų rengiamus trėmimus į Sibirą. Tada vasarą visa mūsų šeima slėpdavosi miške, už keleto kilometrų nuo namų esančiame Mikaloraistyje, o žiemą tėvai visus vaikus išvežiodavo ir po kelis išslapstydavo pas tolimus gimines.

Beje, tėvai sulaukdavo ir nepegeidaujamų svečių. Tai būdavo enkavedistai, stribai arba tie patys apsimetę partizanais. Su pastaraisiais tėtis mokėjo elgtis, kadangi pažinojo visus apylinkės partizanus. Stribai ir persirengėliai turėjo vieną ir tą pačią ydą: „priešų“ ieškodavo miltų maišuose arba grūdų dėžėse.

Noriu priminti, kad netoli mūsų namų gyveno Marė Šuminienė su trimis vaikais: Jane, Juozu ir Jonu bei seserimi Anele. Šiuose namuose apsigyveno kažkoks Albertas, pasipiršo Anelei, padėjo nudirbti darbus. Mūsų tėtis su tuo Albertu artimai nesibičiuliavo, bet sugyveno draugiškai, vienas kitą paslapčiomis pasveikindavo vardadienių proga. Albertas kas savaitė dviračiu važinėjo į Uteną, atseit pažioplinėti turguje. Bet partizanai per savo patikėtinius nustatė, kad jis yra potencialus šnipelis, perdavinėja žinias MGB. Pamenu, kaip tėtis prašė partizanų jo nešauti, tačiau jie tėčio nepaklausė ir jį likvidavo. Visa kaltė už tai buvo suversta mano tėvams. Galėjo būti ir taip, kad Albertas buvo „pasodintas“ pas Aneliukę sekti mūsų tėtį. Alberto misija galėjo būti perduota J. Š., tik neaišku, kaip jis buvo infiltruotas pas partizanus?

Tragedija mūsų šeimą ištiko 1951 m. balandžio 10 d., o dieną prieš tą mūsų nelaimę girdėjome trumpą, bet intensyvų šaudymą už Vaišnoriškių, Utenykščio ežero pusėje. Tai buvo po pietų, o vakare, jau sutemus, atėjo du ginkluoti partizanai. Tėtis šviesos nedegė, partizanai kažkodėl nieko nevalgė, kaip buvo įprasta. Girdėjau, kaip jie pasakojo tėčiui, jog keturi žuvo, o jiems pasisekė pasprukti.

Tą vakarą kas kur suklaupę pasimeldėme – tokia buvo tvarka. Jau beveik visi vaikai buvome sugulę, kai apie 22 val. kažkas tyliai pasibeldė į langą. Tėtis, matyt, pažino stovėjusį už lango lauke, nes iškart nuėjo atrakinti durų. Į vidų įėjo keli partizanai. Svečių vyresnysis (Balys Vaičėnas-*Pavasaris*) paprašė leisti pasitarti. Vėliau atėjo daugiau miško brolių. Kiek jų iš viso susirinko – negaliu pasakyti. Buvo dešimta valanda vakaro. Vyrai susėdo aplink stalą, valgė ir šnekučiavosi. Pasitarimas baigėsi, rodos, jau po vidurnakčio. Visi vyrai pakilo vado paliepimu ir išėjo nešini patalyne. Nakvoti buvo pasirengę maždaug už kilometro nuo mūsų namų esančioje Ivanauskų pirtyje. Pasak mamos, pirmas laukan išėjo mūsų tėtis, o iš paskos visi svečiai.

Staiga lauke į dangų pakilo raketa, tapo šviesu kaip dieną ir po trumpos pauzės sukaleno kulkosvaidžiai, pasigirdo automatų šūvių papliūpos. Prabudęs nesusigaudžiau, kas vyksta, man pasirodė, kad visas namas šokinėja kaip patrakęs ir atrodė, kad tuoj tuoj sugrius. Netrukus šūviai nutilo, tik mama klaikiu balsu vaitojo gulėdama ant krosnies:

– Nebėra mūsų tėtės... Mirė mūsų tėtė... Nėra...

Mano dėmesį patraukė šviesa, kuri sklido į kambarį pro virtuvės langą. Aš atsikėliau ir priėjau arčiau prie lango, degė senasis tvartas. Lauke esantys, matyt, mane pastebėjo ir tuo tarpu pasigirdo serija šūvių, prieš mano akis praskriejo tarsi baltų

bičių spiečius. Nieko nelaukęs šokau atgal ir užlipau ant krosnies. Atsiguliau prie tambūro, kurio gale sėdėjo senelė. Pirmiausia buvo nušauta senelė Tijūnėlienė, ji buvo palindusi po lova, po to tambūro gale sėdėjusi kita senelė. Netrukus pajutau, kad ir aš sužeistas dviejose vietose, dešinę koją kliudė dvi kulkos ir išėjo per šlaunį. Girdėjau, kaip tėčio mama dar ilgai burbuliavo ir kriokė, o čia pat tarpusavyje žudikai kalbėjosi rusiškai ir šviesdami prožektoriumi dar bakstelėjo mamai automato vamzdžiu ir liepė nulipti nuo krosnies, bet mama pasakė nelipsianti. Ją nulipti nuo krosnies „pasikalbėti" privertė tik trečią kartą, kai pagrasino, kad mes granatą ir visus susprogdins. Supratome, kad mama aukojosi dėl mūsų, įvykdė budelio įsakymą ir nulipo nuo krosnies. Pasodino ją ant malkų krūvos ir ėmė tardyti: „Kur Čibiras?" Mama atsakė: „Guli va čia prie sienos negyvas". Tada paklausė, iš kur ji žinanti. Mama atsakė: „Kai prasidėjo šaudymas jis ir krito va čia prie sienos." Tada paklausė, kas nušovė? „Ar mane pažįsti?" Kai mama atsakė nepažįstanti, iškart pasigirdo ilga PPŠ automato serija, nors šūvių garso beveik nebuvo girdėti, tik krintančių gilzių ir metalo džeržgesys. Mes, visi vaikai, suklikome nesavais balsais, o kai nutilome, išgirdome sunkų mamos dejavimą. Dejavo ji gana ilgai, kol atėjęs budelis pribaigė ją pistoleto šūviu, ir tas vienintelis šūvis buvo nepaprastai skardus.

Po kurio laiko pasigirdo žingsniai tambūre, supratau kad atėjo dviese pasišviesdami prožektoriumi. Pašvietė į brolį Algį, į seserį Lionę. Vienas kitam tarė: „O, čia jau bernas kaip reikiant", o kitas: „Bet ir čia merga jau..." Tada liepė jiems nulipt nuo krosnies, bet jie abu vienbalsiai pareiškė nelipsią. Tada anie dar kartą pareikalavo nulipti, bet jie vis tiek nelipo.

Kai visiškai išaušo, buvo įsakyta visiems nulipti nuo krosnies. Aš, pasiramsčiuodamas dešine koja, nulipau paskutinis. Į lauką išeiti neleido. Prie krosnies pamačiau suskersuotus abiejų senelių ir mamos kūnus. Jie buvo apdengti juodomis marškomis, tomis, kuriomis prieš tai buvo uždangstyti gryčios langai. Iš po jų kyšojo tik basos kojos, visur pilna kraujo, ant stalo lėkštėje su atšalusiais riebalais ir kiaušinienės likučiais gulėjo stiklinis žibalinės lempos gaubtas.

Aš dar paprašiau leisti išeiti į lauką atlikti gamtinių reikalų, bet neišleido, nuvedė į kamarą ir čia liepė atlikti gamtinius reikalus. Kai atėjau iš kamaros, broliai ir seserys jau buvo susodinti vienas prie kito ant lovos: Lionė, Algis, Nijolė ir Evaldas (sesers Vitalijos tuo metu namuose nebuvo, ji mokėsi Švenčionyse).

Į kambarį įėjo rusiškais kariniais drabužiais apsirengęs su vyr. leitenanto antpečiais kariškis ir rusiškai kažką pasakė mus saugančiam sargybiniui. Padavė jam saują PPŠ automato šovinių, po to dar kitą, šis iš naujo užtaisė diską ir leitenantas mums liepė eiti į gretimą kambarį. Supratau: mus šaudys, kad neliktų liudininkų. Ten susodino vieną prie kito ant lovos, sargybinis irgi atsisėdo ant taburetės prieš mus atkišęs automatą ir, kai tik sudžerškė automato spyna, mes visi kartu ėmėme klykti.

Staiga į kambarį įšoko tas pats vyr. leitenantas, kažką riktelėjo mūsų sargybiniui, tas irgi pašoko nuo taburetės, o per atdaras duris lauke pasigirdo automobilio burzgimas. Tai, matyt, išgelbėjo ir mus, nes tuo metu į kiemą įvažiavo sunkvežimis. Tada mus visus paliko kambary, o abu budeliai išėjo į lauką, po to grįžo, sutvarstė man koją ir išsivedė į lauką. Lauke, prie pat durų, stovėjo eilėje sustatyti

trys Degteriovo kulkosvaidžiai, kiti ginklai, tikriausiai partizanų, buvo sumesti į sunkvežimio kėbulą, lauke vaikščiojo iš tvarto išleisti gyvuliai, ant žemės visur buvo matyti kraujo dėmės, o kieme jau stovėjo atvarytas kaimyno Jono Šumino brolis Juozas Šuminas su arkliniu vežimu. Man liepė sėstis į vežimą ir išvažiavom.

Nuvažiavus apie kilometrą link Ignalinos, iš krūmų išlindo važnyčiotojo Juozo brolis ir net nepasisveikinęs iškart paklausė: „Ar visi?“ Juozas irgi trumpai atsakė: „Visi alei vieno.“ Pastarasis atsisėdo vežimo gale ir visą kelią iki pat Ignalinos, kol važiavome, broliai vienas kitam daugiau nepratarė nė žodžio. Aš tik mąsčiau, kodėl jį domino žuvusieji?

Ignalinoje mane apgyvendino Anelės Strazdaitės (Jono Šumino teta) namuose. Po kelių gydymosi savaičių į namus mane parvežė miškų ūkio urėdas Jonas Strazdas.

Tą pačią dieną, kai iššaudė tėvus ir žuvo partizanai, čekistai susirinko visus jiems reikalingus ir nereikalingus daiktus, susidėjo į maišus net nuotraukas, šventuosius paveikslus nuo sienų ir išsivežė.

Gyvenome labai sunkiai, karvė nudvėsė tuoj pat po tragedijos, avys ir kiaulės buvo paskerstos šermenims, valgėm tik prėską bulvienę. Duonos ir mėsos net pirkti nebuvo, vasarą maitinomės šviežiais pušų ūgliais, miško uogomis ir grybais, ežere brolis pagaudavo žuvies.

1976 m. pradėjau ieškoti tėčio kapo. Nuvažiavau pas brolį į Kaišiadoris ir pasakiau jam, kad esu pasiruošęs važiuot į Uteną, į saugumą, gal pasakys, kur tėtis užkastas, bet brolis ėmė verkti ir jis man pasakė: „Tu nežinai, kaip jie mane mušė Utenos saugume...“ Tada jis man papasakojo, kad maždaug mėnuo po mūsų šeimos iššūdymo jį iškvietė į Utenos saugumą ir ten jis turėjo „prisipažinti“, kad tėtis pabėgo, o močiutes ir motiną sušaudė miškiniai. Ir taip, pasirodo, ne vieną kartą jis ten buvo kviečiamas ir mušamas.

Po to labai dažnai į mūsų namus ateidavo stribai ir vis klausinėdavo, ar neateina kartais Mikalaičiukas, ar jis nešelpia mūsų ir pan. Pamenu, būdavo, atslenka prie namo glausdamiesi už pastatų, už medžių. Kieme stovėjo rūkykla, tai pirmiausia apstodavo tą rūkyklą atkišę automatus, susigūžę lenda į ją, jiems visą laiką vaidenosi, kad čia kažkur pasislėpę vis dar tebesėdi „banditai“.

Šeimos tragediją mes visi gerai supratome ir labai dėl to išgyvenome. Galbūt tos tragedijos nesuprato tik mūsų jauniausias broliukas Evaldas, nes jam tuomet tebuvo penkeri metukai. Labiausiai dėl šeimos tragiško likimo išgyveno sesuo Vitalija. Ji dirbo mokytoja Kazitiškyje ir 1953 m. mane priglaudė pas save. Vėliau ji pasiėmė seserį Nijolę ir brolį Evaldą, bet Evaldui sesers prieglauda kažkodėl nepatiko ir jis pabėgo. Iš 50 rublių algos visi pragyventi negalėjom. Vėliau Nijolė pateko į Antalieptės, o Evaldas į Marijampolės vaikų namus. Namuose Strazdų kaime liko gyventi tik Lionė ir Algis.

Baigęs Žemės ūkio akademiją, Miškininkystės fakultetą, dirbau Klaipėdos rajone, Kretingos urėdijos Šernų girininkijoje. Kai girininkijoje lankėsi ministras Matulionis, jis manęs primygtinai klausinėjo, kodėl aš čia atsiradau taip toli nuo savo gimtinės. Supratau, kad jis manimi ne šiaip domėjosi, o saugumo nurodymu. Po to patį girininką Stanislovą Mažeiką iškvietė į saugumą ir klausinėjo apie mane. Vėliau dar kažkoks čekistas buvo atvažiavęs dėl manęs ir į pačią girininkiją.

Dar anais pokario metais partizanų būriuose buvo griežta konspiracija, visa informacija buvo įslaptinta. Tik vėliau pavyko sužinoti, kad mūsų namuose, be kitų, lankėsi Vytauto apygardos Lokio rinktinės Vyties ir Erškėčio kuopų, Žalgirio ir kitų būrių partizanai. Dabar jau aiškūs ir kai kurie žudikai – MGB grupės smogikai: leitenantas Staškevičius, ag. Juozas Miežis-*Aras*, ag. Vladas Gaidelis-*Sakalas*... Pagrindinis išdavikas – ryšininkas Juozas Bulka. Jis pražudė labai daug partizanų ir nekaltų žmonių. Kai neliko „darbo“ miške, KGB užsimojo išsiaiškinti LKB Kronikos leidėjus. Tam J. Bulka buvo įdarbintas kunigo patarnautoju Vilniuje, o gerai užsirekomendavęs, pasiųstas mokytis į Kauno kunigų seminariją, bet ten buvo „išblaivintas“ ir neprileistas prie kunigystės mokslų. Kažkokiu būdu (kalbama, kad diplomą nusipirko) neva buvo įšventintas Lenkijoje. Sovietų laikais dirbo Maišiagalos, Petro ir Povilo, Aušros vartų, Žvėryno bažnyčiose, bet savo išdaviko amato nemetė, pasižymėjo kaip nenuilstamas skundikas Nr. 1 ir skundė daugiausia kunigus ne tik KGB saugumui, bet ir pačiam vyskupui. Jeigu tik kunigai susirinkdavo kur nors į būrelį ar kokį butelį vyno išgerdavo, vyskupas tuoj pat sužinodavo. Prieš pat Atgimimą Juozas Bulka pabėgo iš Lietuvos į Baltarusiją ir ten laimingai iki šiol tebekunigauja.

1993 m. liepą man paskambino kažkoks vyras iš Baltarusijos ir siūlėsi atvežti Juozą Bulką į Lietuvą ir teisti. Pokalbis buvo ilgas, bet aš to pasiūlymo atsisakiau. Kai paklausė, ką aš planuoju toliau daryti su Bulka, truputį pasimečiau, bet greit susitvardžiau ir atsakiau: „Aš musės negaliu užmušti, kai ji įskrenda į mano kambarį, tik mosteliu ranka ir... Kas tam Bulkai mano tėvai, jei jis enkavedistams pats parodė savo brolio bunkerį...“

Pasakoja JONAS CICĖNAS

Užrašyta Panevėžyje
2007 09 28

Gimiau 1931 m. Dimbelių k., Mielagėnų vlsč., Švenčionių apskr. Šeimoje buvome šeši vaikai: keturi berniukai ir dvi mergaitės.

Knygoje „Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė 1945–1950 m.“, p. 240, cituojamas dokumentas 154. Tigro rinktinės vado *Diakono* raštas apie atliktą kvotą dėl partizano *Erelio*-Malikėno (kitur – Malikas) Kosto veiklos 1949 m. kovo 25 d. Šiame kvotos protokole rašoma, kad Tigro rinktinės vadas Vincas Žaliaduonis-*Diakonas* 1949 m. vasario 18 d. pradėjo partizano *Erelio*-Kosto Malikėno, gyv. Strakšiškės k., Daugėliškio vlsč., Švenčionių apskr., kvotą ryšium su jo plėšimu. Kvotos protokole minima, kad *Erelis* vokiečių okupacijos laikotarpiu naikino žydus, o dirbdamas policininku Vilniuje naudojosi savo pareigomis ir atiminėjo iš tarnautojų atsivežtus iš namų maisto produktus. Turėdamas policininko dokumentus ir dėvėdamas policininko uniformą, tai neva gaudydamas spekuliantus, atimdavo iš žmonių viską. Be to, dažnai važinėjo į provinciją, ypač į Ignaliną ir čia stotyje atiminėdavo iš geriausių lietuvių kaimynų visa, ką jie veždavosi savo reikalams.

Už šias kombinacijas buvo įkliuvęs vokiečių žandarams, bet šiaip taip išsisuko. Čia rašoma, kad jo visas žydiškas turtas sudegė. Atseit kartą, parvažiavusį į žmo-

nos tėviškę jį užpuolė raudonieji rusų partizanai, padegė trobas, ir jo visas turtas sudegęs. Čia ne visai tiksliai pasakyta apie tą sudegimą. Sudegė jo svainio trobos Raketiškės kaime. Tas svainis turėjo ryšį su rusų partizanais ir kažkaip netikėtai atvažiavo tas Kostas Malikėnas. Rusų partizanai nežinojo, kad yra atvažiavęs Malikėnas, atėjo pas tą svainį. Kada ėmė belstis į duris, svainis paklausė, ką daryt – leist ar neleist. Kostas liepė leist. Kai tik svainis atidarė duris, Kostas šovė jam į pakaušį, o pats užšoko ant aukšto ir dar metė granatą. Sunkiai sužalojo vieną rusų partizaną, kurį jo draugai kiek panešę paliko. Partizanai atsitraukdami paleido raketą ir uždegė trobesius. Kai rytą atvažiavo policija, vokiečių žandarai apsupo tą sužeistąjį ir liepė jam pasiduot, bet jis nepasidavė, nusišovė.

Kvotos protokole rašoma, kad to laikotarpio visas Malikėno piktadarybes sunku nustatyti, tik žinoma, kad jis buvo labai negailestingas ir į nieką neatsižvelgdavo: nei į tautybę, nei į padėtį – spekuliantas ar tarnautojas. Jo piktadarybių labai daug, daugelis jų suminėta šiame kvotos protokole. Paskutiniu metu jis bastėsi vienas ir plėšdavo partizanų vardu. *Erelis* daug kartų buvo perspėtas, norėta jį sušaudyti, tačiau vis buvo manoma, kad pasitaisys, ir kiekvienąkart buvo jo pasigailima, tačiau 1949 m. kovo 25 d. jis buvo perduotas Tigro rinktinės karo lauko teismui.

Aš draugavau su Malikėno žmonos sesers sūnumi Zenonu Cicėnu. Jis 1950 m. turėjo išeit į kariuomenę, bet padarė kažkokį kriminalinį nusikaltimą, milicija jį norėjo suimti, bet jis pasitraukė į mišką pas partizanus. Zenonas buvo mano tėvo pusbrolio sūnus. Kaime buvo keturios gryčios, keturių brolių vaikai. Aš tuo metu gyvenau pas tėvo motiną Kostanciją Cicėnienę Pieniškėse. Miške Zenonas vaikščiojo kartu su Matuliausku. Tą Matuliauską 1951 m. kažkur pamiškėje stribai apsupo, peršovė, jis dar įbėgo į kažkokią gryčią ir ten nusišovė. O Zenono likimas iki šios dienos nežinomas.

Nuo mūsų iki Baltarusijos sienos 17 kilometrų. Visi to krašto žmonės žinojo, kas tas Malikas, žmonėms jis tiesiog buvo siaubas. Vienąkart aš jau gulėjau lovoje, kai pradėjo kažkas belstis į duris. Močiutė nuėjo, atidarė duris ir čia pat atsirado šitas Malikas su savo bendru Stasiu. Tai man gulinčiam nutraukęs antklodę kaip kirto per šoną rusišku durtuvu ir liepė keltis. Atsikėliau, tada tas Stasys iš kampo pagriebė kačergą ir trenkė man per galvą. Iš akių tik žiežirbos pasipylė. Močiutė dar puolė prašyt, kad manęs nemuštų, tai ją nuvarė į kitą kambarį ir uždarė. O paskui ir Malikas pasigriebė lazdą ir abu pradėjo mane lupt. Klausiu už ką, o jie sako, čia tau už draugystę su Zenonu. Aš sakau, tai jau geriau nušaukit, jie sako, mes tau taip duosim, kad ir pats padvėsi. Zenonas turėjo dar brolį ir seserį, tai mes, vaikai, gal kartais ir paišdykaudavom, nepaklausydavom jų motinos. Ji manė, kad aš čia didžiausias kaltininkas, vedu iš kelio jos vaikus. Tada motina paprašė Maliko, kad šis mus truputį „paauklėtų“. Na, ir „paauklėjo“: pirmiau davė Zenonui, o paskui man atseikėjo, bet taip žiauriai, kad tas jo „auklėjimas“ man kainavo sveikatą visam gyvenimui. Zenonas po Maliko egzekucijos jau vaikščiojo, o aš kitą dieną nebegalėjau pasikelti. Po trejų metų ant kaulo atsirado kažkoks giluminis pūlinys, reikėjo net operuoti.

Vienąsyk beeidamas į Dimbelius, į savo tėviškę, užėjau pas tą savo draugą Zenoną. Įeinu gryčion, žiūriu – Malikas sėdi, mano draugas Zenonas sėdi ir man čia

pat liepė sėst. Malikas pripylė pusę stiklinės naminės ir liepia man gert, nors man tada buvo tik apie penkiolika metų, tada dar degtinės nebuvau ir ragavęs. Aš atsisakiau gert. Tada Malikas sako: „Draugaut tai draugauji su Zenonu, o susigert su juo nenori...“ Jis pats negėrė, tik mus su Zenonu privertė tą naminę išgert. Išgėriau tą naminę ir išėjau. Nuo to karto Malikėno jau daugiau nebesutikau...

O Kosto Malikėno likimas buvo toks. Jie gyveno bunkeryje netoli Mielagėnų, Malikų kaime, kartu su kitu ceikiniškiu partizanu Stasiu Juchnevičium-*Baravyku* pas vieną moteriškę su dviem vaikais. Aš tuo metu Budriškių kaime, pas siuvėją Bronių Čepulį, mokiausi siūti. Pas jį gyveno ir jo žmonos sesuo, dar dvi seserys Janina ir Marytė Bukauskaitės iš Akmeniškės kaimo. Taip jie ten ir gyveno. Bet kai „prašukavo“ Krikonių kaimą, matyt, jau labai žmonėms atsibodo, nes jis aplink siautė, plėšikavo, juk reikėjo septyniems žmonėms pragyventi. Kažkas iš to kaimo juos pasekė ir nustatė, kur jie laikosi. Pranešė stribams, paryčiui ir apsupo tą gryčiutę. Kaip paprastai neturtingi žmonės tais laikais kaimuose neturėjo galimybės pasistatyti keleto atskirų pastatų, tai ir ten gryčia, tvartas ir klojimas buvo po vienu stogu. Stribai užėjo rytą pas tą moterį, ji tuo metu jau ruošė pusryčius. Pamatę, kad maisto priruošta ne trims žmonėms, o kur kas daugiau, paklausė, kodėl tiek daug maisto priruošta, moteris paaiškino, kad ruošianti talką. Stribai pasidairė, pabadė plūktinę aslą, nieko nerado ir išėjo, o kad po spintele buvo dangtis ir bunkerio anga, nepastebėjo. Išėję į lauką, apėjo aplink namą ir pamatė, kad vienoj vietoje iš po sienojų per vėdinimo angą dūmai rūksta. Matyt, pajutę pavojų, kokius nors popierius bunkeryje degino. Tada į tą vietą paleido seriją iš kulkosvaidžio ir pareikalavo pasiduoti. Pasišaukę šeimininkę į lauką, dar paklausė, kas ten viduje yra, bet šeimininkė nieko neatsakė. O kai pradėjo atsišaudyti iš vidaus, tada ir šeimininkė prašneko, pasakė, kad ten yra partizanai. Kai stribai prisiartino prie namo, šitie iš vidaus pradėjo mėtyti granatas. Tai įvyko 1949 m. rugsėjo 30 d. Kautynių metu vienas stribas žuvo ir du buvo sužeisti.

Mes su siuvėju Čepuliu tuo metu buvome pas jo seserį, mynėme linus. Kai prasidėjo šaudymas, sukritom į duobę ir stebėjom tuos namus, kurie buvo maždaug už trijų šimtų metrų nuo mūsų. Mes ne tik viską matėme, bet ir girdėjome, kaip stribai šaukė „pasiduokit“, bet iš gryčios nieks neišėjo. Tada vienas stribas paleido raketą į šiaudinį stogą.

Kai stogas sugriuvo, viduje pasigirdo keturi duslūs šūviai. Tuomet stribai puolė prie namo, ištampė rąstus, ugnį užgesino ir atkasė bunkerį. Jame rado visus keturis nusišovusius. Po to atsivedė Maliko uošvę ir liepė atpažinti, kuris iš jų Malikas. Uošvė pasakė: tas kurio pilna burna auksinių dantų. Tada vienas stribas, paėmęs šakalį, pražiodė lavonui burną. Pamatęs, kad ten pilna auksinių dantų, pasakė kitiems stribams, jei kurie nori, gali tuos dantis pasiimti, bet nieks jų neėmė. Tada lavonams nudraskė drabužius, ten netoliese buvo išdžiūvusi kūdra, pirmiausia sumetė ton kūdron nuogus merginų kūnus, o ant jų užmetė vyrus – tą Maliką ir Stasį, paprasčiausiai pasityčiojimui.

Po kurio laiko ten pradėjo skraidyti juodvarniai. Kaimynai nuėjo pažiūrėti, kas ten yra. Žiūri, tų mergaičių jau nebėra, tik vyrų lavonai, o tam Malikui perpjauta iki kaklo žiauna ir išimti visi auksiniai dantys. Kaip vėliau išaiškėjo, tų mergaičių

palaikus paėmė jų dėdė Kajėnas, kuris gyveno Rubelninkų kaime, nuvežė prie gryčios Akmeniškės kaime ir palaidojo darželyje.

Bukauskaitės buvo trys seserys ir vienas brolis. Tėvo jie neturėjo, brolis išėjo pas partizanus į mišką, bet juos du ir vieną moterį bunkeryje rado enkavedistai ir visus paėmė gyvus 1947 05 13 Aukštosios miške. Ten buvo šitas Anupras Bukauskas-*Balandis* ir Kisielius Antanas-*Sakalas* su žmona.

Bukauskienę su dukromis Halia ir Maryte rusai ištrėmė į Sibirą, o Janė liko, kadangi trėmimo metu nebuvo namuose. Po kurio laiko čia atsirado ir Marytė iš Sibiro, žmonės kalbėjo, kad traukinio mašinistai paslėpę ją parvežė. Iš pradžių ji slapstėsi viena, o paskui abi su seserim Jane susidėjo su tuo Maliku ir Juchnevičiumi. Jų brolis Anupras, g. 1919 m., buvo teistas 1947 12 10 25-eriems metams, iš lagerio paleistas 1956 12 18.

Pasakoja STANISLOVAS ČIČELIS-*ŠARVAS*

Užrašė L. Abarius
Ažukarklynės k., Dūkšto sen.
1999 05 06

Gimiau 1925 m. Bajorų kaime, Salako valsčiuje, Zarasų apskrityje. Kai 1944 m. atėjo rusai, man grėsė mobilizacija, nes pagal metus jau buvau šaukiamojo amžiaus. Aplink Salaką buvo vietinių maskolių, kurie tik ir ieškojo progos prikibti. Tuo laiku buvo dingęs mano brolis Alfonsas, ruseliai galvojo, kad jis kur nors vietoje miške, nors mes ir patys nežinojom jo likimo, tiktai gerokai vėliau sužinojom, kad jis pasitraukė su vokiečiais, pateko Vokietijon, vėliau atsidūrė anglų zonoje ir gavo leidimą išvažiuoti į Angliją. Ten, kiek pagyvenęs, išvažiavo Amerikon ir dabar (1999 m.) gyvena Čikagoje.

Pas mus dažnai lankydavosi skrebai, tai tėvas nutarė išsiųst mane pas motinos brolį. 1944 m. rudenį aprengė mergaite ir išvežė Želmeniškėn, pas dėdę Justiną Šimkūną.

Ten irgi buvo neramu. Tada mes penki: aš, Lisauskas iš Tolimėnų, Narauskas iš Ažėnų ir broliai Jonas bei Juozas Uboniai Ažvinčių girioje įsirengėm bunkerį, įėjimą užmaskavom eglute. Vėliau sumanėm žiemoti, todėl tą bunkeriuką atidavėm žmonėms grūdams susipilti, o patys žiemojimui kasėmės kitą, su stiklu, kad galėtumėm matyti, jeigu kas...

Gyvendami tame bunkeriuke, su Narausku sugalvojom pareiti į namus. Išėjom naktį, aš iki ryto parėjau, o jam buvo toliau. Sakau, pabūsiu kokią dieną ir vėl eisiu pas draugus. Tiktai rytą išgirdau iš žmonių, kad Ažvinčiuose įvyko susišaudymas, kareiviai užpuolė mūsų vyrus. Lisauskui peršovė koją, bet jis pabėgo kartu su Uboniukais.

Sužinojus tai, man jau neramu, negaliu grįžti, gal tenai kareiviai laukia. Miške nebėr kas daryt. Kad būtų ramiau, pasidariau dokumentus. Iš 1925 m. gimimo pasikeičiau į 1928 m. Bet buvo blogai padaryta, kai tikrino, jiems kilo įtarimas ir iš akies užrašė 1926 m. gimimo.

Slapstomės, o jau ir žiema. Vieną kartą būdamas pas dėdę girdžiu sakant: „Pasižiūrėk, kiek kariuomenės eina!“ Aš tai ne vienas, mes trys: aš, Treigys iš Bajorų k.

ir mano pusbrolis. Kur bėgti, kai jau pasnigta? Nebuvo ko rinktis: aš dėdės kluonan nubėgau ir palindau po tokiu žardeliu, šienu apsiverčiau, pusbrolis nubėgo kaimyno Pipiro pirtin, o Treigys įlindo kūgin. Tuoj kareiviai prisistatė, jie, matyt, kažką pastebėjo. Pėdos aiškiai matyti prie kūgio. Durtuvais tą kūgį pabadė, bet Treigys buvo gerai įsikasęs, tai tik batų padus jam subadė.

Kluonan irgi pagal pėdas atsekė. Ėmė badyt, girdžiu, virš galvos rusiškai kalbasi. Nerado ir manęs. O pusbroliui irgi buvo didelis pavojus, bet tuo laiku Pipirai skerdė kiaulę, tai ruseliams ta pirtis kažkaip nekrito į akis ir neieškojo.

Bet kareiviai dar ilgai neišėjo. Girdžiu, dėdei liepia kinkyt arklį ir juos kažkur vežt. O man šalta, išbėgau iš namų vienais marškiniais, jau bandau lįsti laukan, iškišu galvą ir matau ženklą, kad nejudėčiau. Pasirodo, dar buvo likę du kareiviai, bet netrukus ir jie išsinešdino.

Paskui jau nebegalėjau slapstytis. Parėjau į namus ir 1945 m. sausio pradžioje, prieš Tris karalius, mane paėmė. Mus – Praną Čičelį, Praną Ragauską, Vincą Juodką ir mane – nuvežė Zarasuosna į karinį komisariatą, tenai uždarė į atskirą kambarį ir saugojo su sargyba. Nakties metu visus pakėlė ir išvarė į Turmanto geležinkelio stotį. Žiemos laikas, šalta, iš abiejų pusių eina kareiviai su automatais. Nuvarė Turmantan, sužinoję tėvai atvežė maisto.

Susodino į vagonus, kalba, kad veš į Vilnių, bet kur tau... Nuvežė Kozelskan prie Maskvos ir paleido. Šalta žiema, nei kareivinių, nei kokių namų, vieni barakai. Tuoj mus pradėjo ruošti frontan. Nuvargstam baisiai, maistas prastas. Atvažiavusius tuoj apstojo kareiviai, prašo valgyt. Atrišom savo terbeles, dar kokios duonos buvo, lašinių. Kaip supuolė tie kareivėliai – liko tušti maišai. Galvojam, negi čia valgyt neduos? Davė perrūgusių kopūstų sriubos. Iš pradžių nevalgėm, išpilam, o jie mums kalba: „Tuoj viską valgysit, dar bus mažai...“ Taip ir buvo.

Baigėsi mokymai, dabar jau kalba, kad veš į Šiaulius, bet mes nebetikim. Pavasarį nuvežė Latvijon, prie Liepojos, ten stovėjo frontas. Oras bjaurus, lietus lyja, drėgmė neišpasakyta. Paskyrė mus antran ruožan, vis ne „peredavaja“ (pirmoji fronto linija). Gulim žeminėse ant eglišakių purve, o priešakinėje išvis blogai, ten žmonės gyvi pūva, nei jiems pavalgyt, nei parūkyt. Vokiečiai labai tvirtai laikėsi. Kai tik veža mūsiškiams pietus ar pusryčius, vokiečių snaiperis – taukšt ir nėra nei žmogaus, nei maisto.

Paskui pranešė, kad mes turėsim juos pakeisti. Pradėjo mus apžiūrėt ir nustatė, kad aš labai nusilpęs, tai mus keletą atrinko ir pasiuntė gydytis. Tuo laiku ir karas baigėsi.

Vokiečiai nenorėjo pasiduoti, Berlynas krito, o Liepoja vis dar laikosi. Paskui, kai jau jiems įsakė pasiduot, tai jie sumetė ginklus krūvon, persirengė naujom uniformom ir pasidavė. Nueinam pas juos bunkerin, antklodėmis sienos iškaltos, sausa, šilta – kariauk ir norėk...

Latvijoje buvau laikomas esąs 16-ojoje Lietuviškojoje divizijoje, o tarnybą baigiau 1947 m. po komisavimo. Įsitaisiau 459 pulko vairuotoju, reikėjo važiuoti iš Vilniaus į Kauną, vežioti dokumentus ir pulkininką. Ties Gaižiūnais prie Kauno į mano „Studabekerin“ trenkėsi kitas sunkvežimis ir mane numušė nuo skardžio upėn.

Kai ištraukė, jau buvau pamėlęs, bet atgaivino, padarė rankos operaciją ir po to komisavo. Pripažino, kad sunkiai gis, apie metus negalėsiu jos valdyti.

Grįžus į namus, tuoj pat prisistatė partizanai. Iš anksčiau jau pažinojau Praną Račinską-*Vanagą*, *Žaibą*, *Karajiedą*, *Drugelį* iš Geibų kaimo, Balį Vaičėną-*Pavasarį*, Balį Šidlauską-*Dobilą*, Joną Čičelį-*Tėvą* iš Rakėnų, ažėniškius vyrus – Antaną Burauską-*Karklinį*, *Kadugį*. Atėjo pas mane, aš jiems dar milinę atidaviau, sakė, kad jiems kartais reikia persivilkti. Paskui paprašydavo ką nunešti, perduoti. Laiškus, laikraštėlius „Sutemų keleivis“ (spausdindavo *Pavasaris*) nešdavau arba gaudavau iš Antano Damošiaus Jakėnuose. Jisai dažniausiai siųsdavo berniuką. Nežinau, ar jis dar gyvas, bet pastaruoju metu gyveno Tauragnuose ar netoli jų, dar turi būti gyva jo sesuo Janė Damošiūtė.

Su partizanais dažniausiai susitikdavom miškely, vadinamame Lydime, netoli tėviškės, prie Karklo namų.

Vieną kartą partizanai pasiuntė mane ištirti padėtį kaime. Vos tiktai įėjau, tuoj sučiupo skrebai. Gerai, kad vienas jų buvo pažįstamas, tai paleido.

Tame Lydimo miškely buvo bunkeris, bet partizanai jame mažai gyveno, dažniausiai ateidavo pamiegot, kartais ir aš su jais numigdavau.

Partizanams labai padėjo mokytojas Maselis, kilęs nuo Žemaitijos. Vėliau jis atsidūrė lageryje ir žuvo. Maselis palaikė ryšį su skrebais ir rusų NKVD, todėl gaudavo svarbių partizanams žinių.

Paskutinieji pas mane buvo užėję *Pavasaris* su *Dobilu*, kalbėjo, kad prapuldė žmogų – Račinską. Pasakojo, kaip kareiviai apsupo bunkerį ir Račinską nušovė, kiti išbėgo, o *Pavasariui* peršovė ausį.

1951 m. suėmė ir mane. Kažkas buvo užverbuotas iš vietinių ir paskundė. Aš manau, kad liežuvį įkišo Hubertas Paukštė (jo nebėra gyvo, jaunas mirė).

Pirmiausia tardė Salake, bet ten ilgai nelaikė, išvežė Utenon. Labiausiai bijojau, kad nepakliūčiau Dūkštan, nes ten labai kankindavo – galvą suveržDavo specialiais spaustuvais ir pildavo ant galvos vandenį.

Mane tardė neturėdami tiesioginių įkalčių. Klausinėjo apie ryšininkus, o ypač apie tą patį ryšininką *Šarvą*, o tai buvo mano slapyvardis. Aš nieko neišdaviau, todėl teisė mane vieną. Vėliau dar suvedė su kažkokia grupe, lyg ir bandė sujungti bylą, bet aš išsigyniau.

Gavau 25 m. lagerio pagal RSFSR BK str. 58-1a ir 58–17.

Kalėjau Urale, Ivdellage. Iš pradžių atsidūriau lageryje Južnyj, o kai tas sudegė, perkėlė į Severnyj. Dirbau miško darbuose, darbas sunkus...

Iš pradžių, kai atvežė, iš senų politinių kalinių radome tiktai vieną lietuvį nuo Šakių ir ukrainietį, nes visi mirdavo iš bado. Pasirodo labai siautėjo kriminaliniai, jie atimdavo „paikes“ (maisto norma).

Mūsų, lietuvių, atvežė 70. Tai mes susidėjom į krūvą ir pradėjom budėti, kad neprieitų „blatnieji“. Tada jie norėjo susprogdinti mus karbidu, bet mes pakėlėm triukšmą ir įkrėtėm jiems taip, kad jie net lipo per izoliatoriaus užtvarą, susipjaustė rankas ir kojas. Tuoj po to juos išvežė.

Vasarą užsidegė miškas ir supleškėjo mūsų lageris. Jei ne upė, būtumėm ir mes sudegę. Likome be gyvenamųjų patalpų ir be daiktų. Tada mane pervedė į lagerį Severnyj.

Į namus paleido 1955 m. birželio 28 dieną.

MGB SPECIALIŲJŲ GRUPIŲ VEIKLA RYTŲ LIETUVOS PARTIZANŲ SRITYJE 1951–1956 m.

R. K. p a s t a b a: užrašytuose laisvės kovotojų prisiminimuose dažnai minimi sovietinio saugumo provokatoriai, agentai, informatoriai ir kitokie okupantų kolaborantai. Kaip kažkada a. a. Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė yra sakiusi, – tai žmonės be Dievo. Jų veiklos metodika buvo paremta klasta, kompromitacijomis, represijomis, šantažu, išdavystėmis, kankinimais ir žudymais. Ypač nuo pastarųjų kentėjo mūsų laisvės kovotojai – partizanai.

Per tuos aštuoniolika Nepriklausomybės metų daugelis anų laikų buvusių sovietinio saugumo bendradarbių jau iškeliavo į Anapilį, bet kai kurie, dar iki šių dienų tebekeiksnodami mūsų Laisvę ir Nepriklausomybę, vaikšto išdidūs, pakėlę galvas ir vaidina smarkiai nukentėjusius nuo tų pačių, kuriems dūšias kažkada buvo pardavę.

Labai atsainiai šiandien į tai žiūrima, kažkodėl bijomasi atvirai apie juos kalbėti, o jie juk yra ne vieną dorą mūsų tautietį klastingai užsmaugę, sušaudę, nukankinę ar kitaip sunaikinę... Tai argi galima tylėti rankas sudėjus? Juk kažkam dar labai tebeskauda širdį netekus artimo žmogaus arba nežinant, kur jo kauleliai ilsisi...

Nedaug archyvuose raudonieji budeliai paliko mums prisiminimui užrašytų savo juodų darbų, ne taip jau ilgas ir jų vykdytojų vardų sąrašėlis likęs. Ką jie darė, viską labai nuo visuomenės slėpė, kad tik, neduok die, mes ko nors apie jų kruvinus darbelius nesužinotume.

Visada stovėdamas anų išduotųjų, paniekintųjų ir nukankintųjų pusėje, jaučiau pareigą publikuoti šią medžiagą, kad ateinančios kartos išgirstų ir sužinotų nors dalį tų niekšybių, kurias įvykdė tie vadinamieji „žmonės be Dievo“ – sovietinio saugumo **agentai smogikai**.

Reiktų perskaityti tik keletą anksčiau užrašytų laisvės kovotojų prisiminimų (7-iuose „Aukštaitijos partizanų prisiminimų“ tomuose), palyginti su šiame straipsnyje išdėstytais faktais, ir nereiks net klausimo kelti, kiek juose tiesos. Visa tai tarsi lakmuso popierėlis, tai tarsi anos gyvosios atminties liudijimas.

Susipažinęs su šia medžiaga, gerb. rašytojas Kazys Saja pavadino ją „Judošių maišu“ ir patikino mane: „Tai būtinai reiktų publikuoti, kad pasidarytų kai kam bent kiek **šviesiau** perskaičius...“

M. Pocius: „MVD – MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)“: <...> LSSR MGB specialiųjų grupių kūrimo, organizavimo pradininku bei vienu iš pagrindinių vadovų galima laikyti mjr. **Aleksejų Ivanovičių Sokolovą**. Šis garsus provokatorius ir žudikas gimė 1904 m. Voronežo gubernijoje, skurdžioje šeimoje. 1926 m. jis jau dirbo Jungtinės valstybinės politinės valdybos (OGPU) Voronežo valdybos ypatingajame skyriuje. Trečiajame dešimtmetyje dalyvavo OGPU operacijose slopinant Rusijos „buožių maištus“. Tuo metu kaip vidaus specialusis agentas pasižymėjo žudydamas sukilusių valstiečių vadus ir nurodydamas baudžiamiesiems daliniams sukilėlių būrių vietas. 1944–1945 m. A. Sokolovas Vakarų Ukrainoje organizavo specialiąsias grupes, kovojusias su ukrainiečių partizanais. Lietuvoje A. Sokolovas 1946–1950 m. vadovavo vienai iš SG. Jo globojami agentai smogikai nužudė ir sulaikė apie 150 partizanų, atskleidė daug ryšininkų, rėmėjų, rezervistų. <...> Galima tik pažymėti, kad jo sukurta kovos metodika buvo taikoma tol, kol gyvavo SG, o parengti ir išauklėti agentai smogikai vėlesniais metais rodė nepaprasto žiaurumo pavyzdį naujiems SG nariams. „Už sėkmingą specialių SSRS vyriausybės užduočių vykdymą“ A. Sokolovas buvo apdovanotas trimis Raudonosios vėliavos, vienu Raudonosios žvaigždės ordinu ir Tėvynės karo I laipsnio ordinu (1949 m.). Mirė 1973 m. Maskvoje turėdamas papulkininkio laipsnį.

<...> Kitas smogikų vadovas mjr. **Nikolajus Trofimovičius Čiurakovas** nuo 1946 m. birželio mėn. iki 1952 m. vadovavo kelioms agentų smogikų grupėms. Jo globojamos SG suėmė ir nužudė apie 100 partizanų.

<...> Ne mažiau garsus SG specialistas kpt. **Nikolajus Antonovičius Sokolovas** (kituose dokumentuose – Antonas Nikolajevičius) 1944 m. prisidėjo prie ingušų ir čečėnų tautų trėmimo. Dažnai su kpt. N. Sokolovo pritarimu smogikai įvairiais būdais kankindavo suimtus partizanus, ryšininkus, rėmėjus, kaip nereikalingus liudininkus šaudydavo civilius gyventojus – senukus ir moteris, nepilnamečius. Kartais kpt. N. Sokolovo smogikai partizanus kankindavo net įkaitinta geležimi.

<...> Nuo minėtųjų asmenų mažai kuo atsiliko SG vadovai – ltn. **P. Rimkevičius** ir vyr. ltn. **V. Staškevičius**. SG vadovų auklėtiniai – agentai smogikai – panėšėjo į samdomus žudikus. Jie gaudavo nuolatinius didelius atlyginimus – 1000–1200 rublių (vidutinis tarnautojo uždarbis tebuvo 300 rb), gausias premijas po įvykdytų užduočių.

<...> Atskirai reikėtų paminėti specialųjį agentą **V. Pečiūrą-*Gediminą*** (partizaninis slapyvardis *Griežtas*). MGB kontržvalgyba sugebėjo *Griežtą* padaryti Didžiosios Kovos apygardos vadu. Su jo pagalba represiniai organai 1946 m. sunaikino apygardos štabą, sulaikė arba nužudė apie 200 partizanų.

Laikraštyje „TREMTINYS“ 2002 m. gegužės 9 d., Nr. 19, Jono Venckevičiaus str. „Vietoj recenzijos“ nurodyta *Griežto* asmenybė: tai buvęs Lietuvos karininkas Vytautas Pečiūra (1908–1986). Kairiųjų pažiūrų artilerijos leitenantas 1941 06 14 buvo suimtas Pabradės poligone drauge su kap. B. Narvydu ir N. Vilnioje perkeltas į kitą vagoną. Į Bobynino stotį atvykusiame ešelone jo nebuvo. Dokumentai liudija, kad pirmą karo dieną evakuotas iš Vilniaus kalėjimo jis 1941 08 24 atsidūrė Gorkio kalėjime Nr. 1. Nenatūralios mirties nusipelnęs aukšto rango nomenklatūrininkas toliau taikingomis priemonėmis kėlė sovietinę „kultūrą“...

1950 m. lapkričio mėnesį įvykusi Kalnų srities reorganizacija labai išplėtė Vytauto apygardos ribas. 1951 m. pradžioje ji vienijo Vytauto, Didžiosios Kovos apygardos (DKA) „B“ rinktinę ir Algimanto apygardų ginkluoto pogrindžio struktūras.

Išaugusiai Vytauto apygardai teko kurti iš esmės naują ryšių tinklą. 1949–1950 m. netektys ir išdavystės izoliavo buvusios Algimanto apygardos kovinius vienetus, nebuvo nuolatinių ryšių ir Vytauto apygardos tradicinėse teritorijose.

Ryšiai – vėlyvosios partizanų organizacijos „Achilo kulnas“ – 1950 m. rudenį buvo visiškai suardyti prisidengiant naujų struktūrų pareigūnais, į pogrindį veržėsi MGB agentūra.

Masinės išdavystės ir gausios aukos 1949–1950 m. partizanų vadovybę vertė griežtinti stojančiųjų į būrius atranką. 1950 m. birželio 1 d. srities vado įsakymu Nr. 9/33 naujus kovotojus leidžiama priimti tik išimtiniu atveju, kada stojančiajam gresia suėmimas ir kada už stojantįjį laiduoja ne mažiau kaip du patyrę kovotojai ir tik bandomajam dviejų mėnesių laikotarpiui. Tų pačių metų lapkričio mėnesį srities vado įsakymu Nr. 9/48–3 visiškai uždrausta priiminėti į būrius naujus partizanus, nepaisant, kas už juos laiduoja ir kokio giminystės ryšio jie būtų. Junginių vadams nurodoma didžiausią dėmesį skirti kontržvalgybai, neiti į kontrataką su nevietiniais (provokaciniais) būriais, atsiriboti nuo nepatikimų ryšių.

Kalnų srities štabo žūtis Labanoro girioje 1951 03 19 d. sąlygojo tai, jog 1951 m. pavasarį pagal išleistą įsakymą atsisakyta ryšininkų paslaugų. Ryšius palaikyti tik betarpiškai per partizanus arba žinomose vietose įrengiant „pašto dėžutes“.

Nepaisant visų priemonių apsaugoti organizaciją nuo priešo agentūros, MGB Rytų Lietuvoje 1950 m. pradeda agentūrinę-operatyvinę operaciją „Vostok“, kurios velniškas rafinuotumas prilygo nebent J. Markulio išdavystėms, o rezultatai jas netgi pranoko. 1951–1953 m. fiziškai sunaikinama arba suimama maždaug 150 ginkluoto pogrindžio dalyvių – laisvės kovotojų.

1946–1947 m. saugumui talkino MGB grupė, sudaryta iš „tamsoje naudojamų“ ryšininkų ir partizanų. 1951–1953 m. beveik visi suimti partizanai buvo verbuojami ir įtraukiami į agentų smogikų grupes. Būtent čia, Rytų Lietuvoje, MGB racionaliausiai panaudojo smogikų galimybes, kai į grupes įtraukė aukščiausią pogrindžio pareigūną LLKS prezidiumo trečios sekcijos pirmininką Joną Kimštą, Rytų Lietuvos srities vadą Bronių Kalytį-*Siaubą* ir du rinktinių vadus.

1950 m. rudenį į Švenčionių apskr., Adutiškio vlsč., MGB atsiunčia spec. agentą *Šturmą*. Jam pavesta įgauti Stasio Petravičiaus-*Klajūno* sesers pasitikėjimą ir, „naudojant ją tamsoje“, prasiskverbti į Alfonso Radzevičiaus-*Tarzano* vadovaujamą Kriaušės būrį. Po keleto stebėjimo mėnesių S. Petravičius įtraukė agentą į būrį.

Stasys Šimkus – kovotojas *Šarūnas* – spec. agentas *Šturmas* tvirtai įėjo į partizanų gretas, sudarydamas pagrindą MGB legenduotų partizanų – agentų smogikų – grupės kūrimui.

R. K. p a s t a b a: *M. Pocius*. „MVD – MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)“: <...> Ypač pasižymėjęs specialusis agentas S. Šimkus-*Šturmas* 1948–1950 m. buvo stribas Tauragės rajone. 1950 m. liepos mėn. MGB priimtas į 2-N valdybos SG. 1952 m. spalio mėn. už „nuopelnus“ pakeltas SG vado pavaduotoju. 1953 m. vasario mėn. tapo SG vadu. Vėliau dirbo operatyviniu įgaliotiniu. Nuo 1950 m. iki 1953 m. gegužės 15 d. *Šturmas* kartu su kitais smogikais SG operacijose sunaikino 76 partizanus, iš kurių 25 pats nužudė ar suėmė. Už tokius „nuopelnus“ Lietuvos SSR MGB vadovybė *Šturmui* ne kartą reiškė dėkingumą ir skyrė pinigines premijas“.

1951 m. vasario 9 d. operatyvinė grupė suėmė dviejų partizanų motiną, Vytauto apygardos štabo ryšininkę Bulkienę-Valiukienę. Tardymo metu ji ilgai nedavė parodymų, todėl ją „apdorojo“ specialioji grupė.

Operatyvinės kombinacijos metu ji patvirtino apie ją turėtą saugumiečių informaciją, pasakė daugiau kaip 15 ryšininkų ir rėmėjų, taip pat dviejų bunkerių vietą, bet tikrinant jie buvo tušti.

Bulkienė nurodė, jog viena pagrindinių Vytauto apygardos štabo ryšininkių yra Vasiulytė-*Aguonėlė*, asmeniškai žinanti bunkerių vietas.

Vasiulytė buvo slapta suimta ir panašiu būdu kaip ir Bulkienė ištardyta agentų smogikų. Nesuprasdama klastos persirengusiems operatyvininkams *Aguonėlė* nurodė nemažai ryšininkų ir rėmėjų, taip pat štabo bunkerių vietą.

1951 m. kovo 19 d. realizuojant klasta išgautus duomenis, kariuomenė blokavo bunkerius Labanoro girioje ties Šnieriškėmis ir Labuškėje (Pynikloje). Žinodami tikslią bunkerių vietą, čekistai sunaikino visus ten buvusius partizanus. Tarp žuvusiųjų – Kalnų srities vado adjutantas ir Vytauto apygardos štabo viršininko pavaduotojas Stepas Satkevičius-*Gintvytis*, Stasys Juodis-*Čižikas*, Balys Graužinis-*Uosis*, Antanas Bulka-*Dainius*, Steponas Jakučionis-*Aušra* ir Juozas Kušeliauskas-

Kelmas. Balys Graužinis-*Uosis* išbėgo iš bunkerio ir bandė bėgti užšokęs ant arklio, jį nušovė tik po 8 km persekiojimo. Gyvas pasidavė Kalnų srities ir Vytauto apygardos įgaliotinis ryšių reikalams, buvęs Lokio rinktinės Kiaunės rajono vadas *Skrajūnas*.

Skrajūnas, Svajūnas-Juozas Bulka, s. Vinco, g. 1930 m. Švenčionių apskr., Ripaičių kaime. Nuo 1946 m. palaikė ryšius su Liūto rinktinės Klevo kuopos vadu Antanu Krinicku-*Romeliu*, buvo jo ryšininku. 1948 m., gresiant areštui, drauge su broliu Antanu išėjo į partizanų būrį ir paskiriamas partizanų įgaliotiniu palaikyti tvarkai Kiaunės rajone (Saldutiškio vlsč.). 1948–1950 09 – Kiaunės rajono vadas. Nuo 1950 m. iki suėmimo Kalnų srities įgaliotinis ryšių reikalams. 1948 10 15 konspiratyviai sulaikytas ir tardytas Švenčionių MGB. Davė plačius parodymus apie savo ir brolio Antano rezistencinę veiklą. Švenčionių MGB užverbuotas kaip vidinis agentas *Vincas*. Pasitraukė atgal į būrį ir iki pakartotinio suėmimo 1951 03 19 MGB užduočių nevykdė.

Prisiminimuose Kadugio kuopos vadas Vaclovas Mikalaičiukas-*Sakalas* teigia, jog iš *Skrajūno* gautos instrukcijos bei direktyvos prieštaravo veiklos principams ir apie tai jis – *Sakalas* – ne kartą įspėjo rinktinės vadą Praną Račinską-*Žaibą*, bet pastarasis tam neteikė reikiamos reikšmės.

Pats J. Bulka tardymo protokole prisipažįsta kartu su broliu Antanu slapta atplėšinėdavęs persiunčiamus paketus ir skaitydavęs korespondenciją, bet tai daręs tik iš smalsumo.

Paimtas tardymui jisai greitai prisipažino žinąs bunkerį, kur slepiasi srities visuomeninio skyriaus viršininkas Vytautas Pakštas-*Vaidotas*, jo žmona, partizanė Natalija Deveikytė-*Vaidilutė*, Jurgis Trinkūnas-*Dagys* ir Stasė Daškevičiūtė-*Žiedas*. Tą patį vakarą už Labanoro, vadinamojoje, Labuškėje, šturmuojant bunkerį, visi žuvo.

Akivaizdu, jog 1948–1950 m. *Skrajūnas* nebendradarbiavo su čekistais, buvo agentūrinis balastas. Tuo tarpu 1951 m. kovo mėnesį suėmimo momentu jisai užėmė reikšmingas pareigas srities štabe, ir tuo čekistai suskubo pasinaudoti.

1951 03 22 pagal *Skrajūno* duomenis Molėtų rajone, Lygalaukių kaime, kariuomenė sunaikino Bazalto rajono Trimito būrio bunkerius, kuriuose nukauta 12 ir paimti gyvi 2 partizanai. Šį kartą niekas neišsigelbėjo iš mirties nagų pranešti išdaviko vardo.

Po šios operacijos *Skrajūnas* verbuojamas antrą kartą, šį kartą kaip vidinis agentas (specialus agentas) *Bimba*. Jis įtraukiamas į Vytauto Staškevičiaus vadovaujamą MGB 2N skyriaus SG Nr. 2, kurios tikslas – nuslėpti Bulkos sulaikymą, dezinformuoti ryšininkus.

Penki agentai smogikai (*Sakalas, Genelis, Aras, Bajoras* ir *Šarūnas*), apsimetę Paberžio būrio kovotojais, drauge su *Skrajūnu* aplankė daug ryšininkų, kuriems pranešė: išdavikas Antanas Eglinskas-*Margis*, kurį jau anksčiau B. Kalytis įtarinėjęs ryšiais su saugumu, prie *Tarzano*-A. Radzevičiaus prisijungęs tuo metu, kai gydėsi žaizdas, gautas 1951 03 02 susišaudymo metu pas Klimavičienę Mineiškiemio kaime. Radzevičius tuo metu pats Eglinską gydė, perrišinėjo žaizdas...

Per ryšininkus pasiunčiami laiškai Liūto vadui *Pimpiui*, Baliui Vaičėnui-*Liubartui*, Teofiliui Limbai-*Sakalui*, *Deimantui* ir Jonui Juodkai-*Vėžiui*, kuriuose pranešama

apie išdavystę. *Skrajūnas* kvietė partizanų vadus susitikti asmeniniam pokalbiui ir aptarti padėtį, susidariusią sunaikinus apygardos štabo ir Trimito būrio bunkerius.

Pirmasis į kvietimą atsiliepė *Pimpis*, nurodęs susitikimo vietą ir laiką. Turėdama tikslią informaciją, kovinė-čekistinė grupė 1951 04 06 Anykščių rajone, Aknystėlio kaime, nukovė Antaną Lapienį-*Pimpį, Demoną* ir dar du Rambyno rajono štabo pareigūnus.

LSSR MGB 2N valdybos viršininkas Ilja Počkajus taip aprašo *Liubarto* ir jo bendražygių žūtį:

„Pagal raštišką *Skrajūno* siūlymą *Liubartas* kartu su kitais kovotojais atvyko į susitikimą su provokatoriais 1951 04 11 d. (kiti šaltiniai nurodo, jog partizanų ir smogikų grupės susitikimas įvykęs diena anksčiau – 1951 04 10) į ryšininko Urbono sodybą. Kad ryšininkas neiššifruotų spec. grupės, nusprendžiama Urbono sodyboje partizanų nelikviduoti, o nusivesti į mišką prie vienkiemio <...>.

Po trumpo pokalbio *Liubartas* pakvietė smogikus vakarienės „banditų“ rėmėjo vienkiemin už trijų kilometrų (Strazdų kaime į Čibiro sodybą – *R. K.*).

Kadangi „banditų“ buvo daugiau, be to, sutemo, specialioji grupė nusprendė miške nepradėti „banditų“ likvidavimo operacijos, o juos likviduoti „banditų“ rėmėjo vienkiemyje per vakarienę arba iš ten išeinant.

Vakarieniaujant „bandos vadeiva“ *Liubartas* perdavė *Skrajūnui* paketą, skirtą Vytauto „banditų“ apygardos „vadeivai“ *Siaubui*, ir įsakymą, kad *Skrajūnas* skiriamas apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininku.“

Išankstiniuose saugumiečių planuose nebuvo numatyta „banditus“ likviduoti vienkiemyje, kad nebūtų iššifruoti prieš ryšininkus, tačiau vakarienės metu „banditai“ įtarė grupę, todėl buvo nutarta likviduoti „bandą“ vienkiemyje“. „Po vakarienės agentai smogikai kartu su „banditais“ išėjo į kiemą ir, naudodamiesi tamsa, po sutartinio ženklo nuo banditų atsiskyrė ir pradėjo šaudyti. Visi septyni „banditai“ buvo užmušti.

Per susišaudymą sužeisti SG Nr. 2 vadas leitenantas Staškevičius ir agentas smogikas Aras.“

Provokacijai užšifruoti buvo nušautas namų šeimininkas ir Paulina Čibirienė ir suvaidintas mūšis su vidaus kariuomene. Klasta pavyko: Vaclovas Mikalaičiukas-*Sakalas*, vienintelis neatvykęs į paskirtą susitikimą, net liepos mėnesį nieko aiškaus nežinojo apie tragediją Strazduose.

Tęsdama kitų pogrindžio vadų sunaikinimo planą, specialioji grupė, susidedanti iš 6 agentų smogikų, kartu su *Skrajūnu* 1951 04 13 aplankė ryšininką Kukį, kurio sodyboje buvo apsistoję Laisvės būrio kovotojai.

Į susitikimą atvykusį J. Juodką-*Vėžį* ir du jo būrio kovotojus „saugumo sumetimais“ smogikai pasivedėjo į mišką ir sušaudė.

Sunaikinus Liūto ir Lokio rinktinių vadovybę, imtasi būrių ir pavienių partizanų naikinimo.

1951 05 buvusiam Kadugio kuopos vadui V. Mikalaičiukui-*Sakalui* ir Žalgirio kuopos vadui Jonui Dūdėnui-*Vynui* pasiunčiami laiškai, kuriuose prašoma nedelsiant atvykti į pasitarimą dėl Lokio rinktinės štabo atkūrimo. Galbūt partizanai įtarė klastą, o gal nebematė prasmės, todėl susitikti delsė.

1951 m. rugpjūčio mėnesį *Skrajūnas* paleidžiamas iš smogikų kontrolės, jam leidžiama veikti savarankiškai. Agentui išduodami migdomieji ir operatyvinė technika, kuriuos jis turįs panaudoti susitikęs su pavieniais partizanais.

Rugpjūčio 25 d. „tamsoje“ panaudodamas ryšininkę O. Šimkūnaitę, agentas *Bimba* užmezga ryšį su Kriaušės (Vytenio) būriu, vadovaujamu Alfonso Radzevičiaus-*Tarzano*.

Į susitikimą netoli Ripaičių kaimo atvyksta Stasys Petravičius-*Klajūnas*, Vladas Bimba-*Lakūnas*, Jokimas Paukštė-*Gegužis* ir prie *Tarzano* būrio prisidėjęs *Margis*. Kovotojai su įtarimu žvelgia į *Skrajūną*: esą kalbama, kad jis – *Skrajūnas* – nešiojęs baltą nosinaitę, kuria lemtingąją kovo 19-ąją mojavęs iš pusiau sugriauto bunkerio. Būta ir liudininkų, mačiusių jį suimtą.

Nežinia kaip, tačiau agentui pavyksta išsiteisinti. Jis netgi pasiekia, kad drauge pasiliktų *Margis* – ryšiui su J. Dūdėno kuopa ir *Klajūnas* – naujai bazei įrengti.

Pažadėjęs po savaitės sugrįžti *Lakūnas* ir *Gegužis* išvyksta pranešti *Tarzanui*, jog jų įtarimai nepasitvirtino.

Kol *Margis* viešėjo *Žalgirio* kuopos veiklos rajone, o *Klajūnas* ruošė bunkerį, iš operatyvininkų gaunami nurodymai: sulaukus *Margio, Gegužio* ir *Lakūno*, panaudoti spec. priemones ir techniką, tačiau netikėtas įvykis keičia čekistų rengiamos niekšybės scenarijų.

1951 08 31 suimta Birutė Radzevičiūtė kameros draugei – agentei – prasitarė: jos brolis Alfonsas-*Tarzanas* palaiko artimus ryšius su apygardos vadu *Siaubu*.

MGB *Skrajūnui* nurodo paleisti *Lakūną* ir *Gegužį, Klajūną* „tamsoje“ naudoti ryšiui su *Tarzanu* ir *Siaubu*, o *Margį* – suimti. Jis būsiąs priedanga tolesnėms J. Bulkos niekšybėms.

Rugsėjo pradžioje į bazę sugrįžęs *Margis* pranešė: *Dagio* rinktinės vado postas nesuviliojo, į šias pareigas jis rekomenduoja skirti patį *Margį*.

1951 09 04 J. Bulka *Margį* paskyrė Lokio rinktinės vadu. Šia proga agentas pavaišina „Neptun-22“ pagardintu vynu, po kurio A. Eglinskas atsibunda jau saugumo kameroje.

Per agentūrą skleidžiama čekistų, o gal ir paties J. Bulkos sukurta istorija: esą *Margis* norėjęs legalizuotis, bet buvęs atpažintas ir suimtas.

Keista, bet ir patyrę ryšininkai net neįtarė *Skrajūno*. Netgi žinantys kai kurias *Margio* suėmimo detales, nuoširdžiai tikėjo saugumiečių pasakėlėmis. Ryšininkė Bronė, nuvykusi į Tverečiaus apylinkes, *Roko* patikėtinei Polei (taip dokumentuose, tikriausiai vardu Paulina – *L. A.*) guodėsi: „Mūsų krašte partizanai triukšmauja, girtuokliauja. Štai neseniai šokiuose peršovė berniukui koją, iš žmonių atėmė batus ir drabužius. Vieną girtutėlį paliko miške, ten jį surado ir suėmė kareiviai.“

Belieka pridurti, jog „partizanai“ – agentai smogikai, o suimtasis – A. Eglinskas-*Margis*.

Čekistų dokumentuose nešykštima pagyrimų J. Bulkai – ag. *Bimbai*: jis esąs politiškai išprusęs, sumanus, neprarandąs savitvardos. Patikrinimai per agentūrą parodė: *Skrajūnas-Bimba* kūnu ir siela atsidavęs saugumui, todėl MGB 2N skyriaus viršininko L. Martavičiaus nurodymu jam visiškai panaikintas sekimas ir suteikiamos plačios galimybės asmeninei iniciatyvai.

1951 m. rugsėjo mėnesį *Skrajūno* ryšininkė Bronė (MGB agentė *Limbaitė*) atnešė laišką nuo Tigro rinktinės Adolfo Grigonio-*Paberžio* kuopos partizanų. *Skrajūnas* kovotojus kviečiasi į susitikimą aptarti tolesnių kovos sąlygų. Į susitikimą atvyksta tik J.Guiga-*Lakūnas* ir B. Laurikėnas-*Uosis*. Partizanai paaiškino padėtį: *Paberžis* serga, dalis būrio atsiskyrusi, jie turi nedelsiant sugrįžti pas sergantį vadą. Išgavęs pažadą, jog partizanai atvyks žiemoti į *Skrajūno* bunkerį, agentas kovotojus paleidžia.

Po mėnesio, 1951 10 06, atvykusius Juozą Guigą-*Lakūną* ir Zigmą Sinių-*Šermukšnį*, *Šamą Bimba* pavaišina „Neptūnu" ir perduoda čekistams.

Tardomi kovotojai paaiškino: rugsėjo mėnesį, suėmus Kazį Grybauską-*Barsuką*, *Paberžis* apleido nuolatinius bunkerius Pabradės miškuose ir su būriu išėjo į Antanų miškus. Žūties išvengę partizanai dar pusmečiui dingo iš saugumo akiračio.

Kol agentas *Bimba* klastingai nuodijo A. Grigonio kuopos vyrus, nieko neįtardamas S. Petravičius-*Klajūnas* klaidžiojo po Molėtų miškus ieškodamas Liūto būrio, o per jį – ryšio su B. Kalyčiu-*Siaubu*. MGB reikalauja *Skrajūno* forsuoti įvykius, nes žiemos sąlygomis partizanai išsiskirstydavo į smulkesnes grupes ir jų veikla sulėtėdavo. Todėl nutraukiami koviniai veiksmai ir košimai Liūto ir Tarzano veiklos rajonuose, Alantos ir Molėtų miškuose. Pagaliau 1951 10 15 *Klajūnas* atneša J. Bulkai *Siaubo* laišką: B. Kalytis susitiksiąs su *Skrajūnu* Kriaušės (Vytenio) būrio veiklos rajone.

Spalio 26 d. B. Kalytis atvyksta į susitikimą su J. Bulka. Jį lydi Jurgis Graužinis-*Liepa*, Romas Laurinavičius-*Daumantas*, Julius Jakutis-*Slapukas*, Vladas Bimba-*Lakūnas*, Algirdas Aleškevičius-*Lubinas* ir Vytautas Ramanauskas-*Žilvinas*.

Siaubas nuoširdžiai džiaugėsi *Skrajūno* bandymais atkurti Lokio rinktinę, aptarė politinę padėtį. Išsiskiriant Bulka partizanams pasiūlo atvykti į jo bunkerį. Jis turįs atliekamą rašomąją mašinėlę, kurią nori padovanoti apygardos vadui.

Spalio 27 d. *Liepos* vyrų ir *Skrajūno* lydimas B. Kalytis atvyko į agento bunkerį. *Skrajūnas* nuoširdžiai priima svečius ir įkalba pasilikti ilgesniam laikui. Esą apylinkėse ramu, žmonės patikimi, ryšininkai vaišingi. Palikęs kovotojus bunkeryje, *Skrajūnas* bėga į kaimą atsinešti svaigalų ir užkandžio. Iš kaime pasalaujančių operatyvininkų jis gauna spec. preparatu „Neptun-22" užnuodyto vyno, degtinės ir operatyvinę techniką 7/22A, sumontuotą kaip bateriją BAS-80. Šiuo siųstuvu jis turįs pranešti saugumiečiams apie spec. preparato panaudojimą.

Partizanams tąsyk pavyko išvengti spąstų: migdomieji veikė silpnai, o aparatas duodant signalą sprogo. B. Kalytis reagavo žaibiškai: „Bulka išdavikas!" Palikę *Skrajūno* dovanas, kovotojai metėsi iš bunkerio. Pavėluotai atvykusi kovinė-čekistinė grupė persekiodama nušovė *Žilviną* ir suėmė jėgas praradusį *Klajūną*, likusieji, alpdami iš nuovargio ir išgertų migdomųjų, sėkmingai pasitraukė.

Sugrįžęs į Henriko Ruškulio-*Liūto* veiklos rajoną ir keletą dienų sirgęs, *Siaubas* lapkričio 10 dieną Utenos rajone, Budreikių kaime, sušaukė Žėručio ir Bazalto rajonų vadovybės pasitarimą. Atvyksta Vytauto apygardos štabo viršininkas Juozas Kemeklis-*Rokas*, *Granitas*, Bazalto rajono Erškėčio kuopos vadas Julius Čipinys-*Garsas*, Perlo rajono vadas M. Urbonas-*Liepa*, J. Jakutis-*Slapukas* ir Žėručio rajono vadas H. Ruškulis-*Liūtas*. Kalytis pranešė: *Skrajūnas* užverbuotas! Nedelsiant

perspėti rėmėjus, izoliuoti Bulkos ryšininkus, nepriimti jokio pašto, įspėti apie išdavystę J. Kimštą-*Žalgirį*. Aptarę politinę padėtį, partizanai išsiskirstė po savo veiklos rajonus. Kemeklis-*Rokas* išėjo su *Garso* vyrais, o H. Ruškulis, B. Kalytis ir Danielius Bružas-*Atlantas* – ieškoti Algirdo Varno-*Gaidelio*.

Susitikti su *Gaideliu* nepavyko, tik Diktarų kaime pas Bronių Petronį randa jo laiškutį.

Ir čia laukė blogos naujienos. „Legalizavosi Aro būrys. Saugokitės registrantų", – rašė A. Varnas-*Gaidelis*. Kaip parodė ateitis, šie perspėjimai nebuvo tušti...

Siaubas, Liepa, Liūtas darbavosi iš peties. Į visus Liūto rinktinės būrius siunčiami laiškai apie Aro būrio registraciją ir *Skrajūno* išdavystę. Žėručio rajono žvalgybos skyriaus viršininkas Antanas Kraujelis-*Siaubūnas* vizituoja būrius ir praneša apie saugumiečių užmegztą voratinklį.

Deja, išdavystė sekė ne tik iš *Skrajūno*. 1951 m. rudenį Kalnų srities žvalgybos skyriaus viršininkas *Klajūnas*-Teodoras Kviklys, išvedęs iš miško Aro būrį, gauna iš MGB užduotį sučiupti arba nušauti J. Kemeklį-*Roką* ir *Siaubą*. Užduotis ne iš lengvųjų, ypač, kad *Gaidelis,* iš „registrantų" sužinojęs, kas inspiravo jų žygį, pradėjo grasinti *Klajūnui*. Pats *Klajūnas* vengė konspiracijos, apsistojo Varkujų kaime, pas pusiau išsišifravusį agentą *Grigą*.

Agentūra praneša: *Klajūnas*-T. Kviklys visiškai nesislapsto, prisivaišinęs garsiai dainuoja, *Grigui* padovanojo medžioklinį šautuvą. Čekistai priima sprendimą: slapta suimti *Klajūną* ir jį operatyviai panaudoti.

Lapkričio 14 dieną užėjusius *Klajūną*-T. Kviklį ir K. Ivanauską-*Arą* agentas pavaišino spec. degtine. Galbūt preparato dozė buvo pernelyg maža, o gal partizanai pernelyg energingai „šoko ir dainavo", bet preparatas suveikė tik paryčiais. Šeštą valandą ryto pagal sutartą signalą operatyvininkai išsivežė į Vilnių sąmonės netekusius *Arą* ir *Klajūną*. Vežamus kovotojus pastebi pašaliniai, todėl nutariama kaip priedangą išvežti ir *Grigo* šeimą.

R. K. p a s t a b a: Kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai" d. 2, 2 knyga, p. 563, partizano Povilo Jankausko-*Alksnio* prisiminimuose pažymėta, jog tuomet *Klajūnas*-Teodoras Kviklys ir *Aras*-Kazys Ivanauskas buvo apsistoję Varkujų pradžios mokykloje, kurioje mokytojavo mokytoja Ramelienė, o jos vyras Ramelis – MGB agentas *Grigas*, niekur nedirbęs, neva ieškojęs darbo. Kalėjime Kviklys sutikęs Jankauską perdavė, jog juos su Ivanausku apnuodijęs Ramelis šaltmėtine degtine. Tos degtinės gėrė ir mokytoja Ramelienė, kuri irgi apsinuodijo, gulėjo dvi savaites ligoninėje, kadangi buvo nėščia, teko nutraukti net nėštumą.

Klajūno suėmimą pavyksta užmaskuoti ir tai duoda vilčių jį panaudoti kaip vidaus agentą. Tardomas jis prisipažino, kad jam žinomas *Gaidelio* veikimo rajonas ir tai, jog jis slapstosi ne bunkeriuose, bet pas patikimus rėmėjus.

1951 m. lapkričio 26 dieną į vieną tokių vietų Šileikių kaime, į Juozo Tuskėno namus, *Klajūnas* atvedė operatyvininkus. Netikėtai užpultas krinta Antanas Morkūnas-*Jaunutis*. *Kunotui*-Broniui Mozūrai, *Taurui*, Justinui Apaciankai-*Viesului* ir sužeistam *Gaideliui* pasiseka prasiveržti iš nevykusiai parengtos apsupties.

Išsivadavę nuo čekistų persekiojimo, partizanai apsistoja Diktarų kaime pas Petrą Tylą, kur jų laukia Žėručio rajono vadovas H. Ruškulis.

„Kur mums eiti, kuo mums pasitikėti? – liūdnai kalbėjo *Gaidelis*. – Štai ir *Klajūnas* mus pardavė.“ Kiek pailsėję ir užkandę, kovotojai išsiskirstė sutarę slapstytis *Klajūnui* nežinomose vietose.

Nors Kalnų srities štabo pareigūno *Klajūno* suėmimas čekistams teikė daug vilčių, tačiau, pasprukus *Gaidelio* vyrams, jis tapo nebereikalingas. 1952 m. vasarą šis, ilgus metus išdavikams kėlęs siaubą, talentingas, beatodairiškai narsus, bet žiauriai suklydęs vadas buvo sušaudytas Butyrkų kalėjime.

Lapkričio pabaigoje talkinant *Siaubui*, pas Bronių Jankauską įrengiamas paskutinysis Žėručio rajono štabas. Pasiruošę žiemojimui *Liūtas* ir *Atlantas* išvyko ieškoti A. Kraujelio-*Siaubūno*, o Bronius Kalytis – aplankyti *Liepos* vyrų. Ar galėjo jie žinoti, jog susitikti nebus lemta, nes *Liūtas* ir *Atlantas* žus už Tėvynę, o *Siaubas* nugyvens ilgą, bet išdaviko gyvenimą.

J. Bulkos ir *Klajūno* demaskavimas pastatė ant kortos agentūrinės operacijos „Vostok“ sėkmę. Priimamas sprendimas agento *Bimbos* nebenaudoti Liūto rinktinei sunaikinti, o nukreipti jį Tigro rinktinės štabo paieškoms.

Bulkos ryšininkų izoliacija padarė savotišką paslaugą MGB-istams. Dora patriotė Vasiulienė, atvežusi *Skrajūno* paštą, *Liūto* ryšininkų buvo sutikta kaip provokatorė. Patyrusi didžiulę moralinę traumą, bet įtikinta šventeiviškos *Skrajūno* – ag. *Bimbos* iškalbos, pati to nesuprasdama, toliau talkino velniškiems čekistų planams. B. Kalytis neturėjo dubliuoto ryšio su Tigro rinktine, visas paštas ėjo per J. Bulką, ir tuo saugumiečiai netruko pasinaudoti.

Kol agentas *Bimba* „tamsoje“ naudodamas Apoloniją (Polę) Žalnieriūnaitę-*Viliją,* susirašinėjo su Vincu Žaliaduoniu-*Roku*, čekistai ėmėsi „apdoroti“suimtą S. Petravičių-*Klajūną*. Jam aiškinama pasipriešinimo beprasmybė, rodomi „laimingų“ sovietinių piliečių paradai, taikomas dvasinis spaudimas ir šantažas. Lapkričio pradžioje *Klajūnas* palaužiamas, užverbuojamas ir įtraukiamas į specialios grupės sudėtį.

Agentas ***Mažytis*-Stasys Petravičius, Stasio**, gimęs 1926 m. Stirnynės kaime, Švenčionėlių rajone. Nuo 1950 m. – A. Radzevičiaus-*Tarzano* vadovaujamame Vytenio būryje. Skyrininkas.

Suimtas 1951 10 27, nuo 1951 m. lapkričio operatyviai panaudojamas. Jo parodymais ir asmeniškai dalyvaujant sunaikinti arba sučiupti 35 laisvės kovotojai.

Spec. grupėje – iki 1957 m. pervedus į archyvinius agentus, gyveno Vilniuje. Miręs.

Lapkričio 10 dieną prižiūrimas trijų smogikų *Klajūnas* atvyko pas *Tarzano* ryšininkus. Per patikimą asmenį pasiunčiamas laiškas, esą jis, *Klajūnas*, turįs svarbių žinių, kurias perduosiąs asmeniškai *Tarzanui.*

Lapkričio 17-ąją lydimas Algirdo Aleškevičiaus-*Lubino* atvyko pasimatyti su broliu *Klajūnu*, „Tigro rinktinės kovotoju“ *Šarūnu* ir jo draugais. *Tarzanas* broliškai apkabino bendražygį ir net neįtarė, jog šis jau pardavęs dūšią čekistams. Pokalbio metu *Klajūnas*-ag. *Mažytis* ir *Šarūnas* (smogikas *Šturmas*) pasivedė *Tarzaną* į šalį, o du smogikai liko su *Lubinu*. Pagal sutartą ženklą net nespėjęs surikti *Tarzanas* prispaudžiamas ir surišamas, o *Lubinas* taip pat tyliai nužudomas (nepatikslintais duomenimis – pasmaugtas). Gerokai vėliau saugumiečiai negailės liaupsių „šiai operacijai, ji taps pavyzdine, vadovėline“.

Saugumo komitete *Tarzanas* greitai „lūžta“. Jis atseit jau anksčiau norėjęs legalizuotis, išpirkti kaltes, o dabar tam atsiradusi tinkama proga. Todėl jau lapkričio 20 dieną A. Radzevičius vėl rengiasi karišką mundurą, ima į rankas ginklą (tiesa, nupjautu dužikliu) ir lydimas naujųjų „draugų“ *Šarūno* ir *Bajoro* išvyksta į Molėtų miškus medžioti *Siaubo*.

Agentas ***Alfa*-Alfonsas Radzevičius, Alekso**, gimęs 1926 metais Ignalinos rajone, Galalaukio kaime. 1950 metais dezertyravo iš Sovietų armijos, išėjo į partizanų būrį. Liūto rinktinės, Kriaušės (Vytenio) būrio vadas. Miręs 2000 02 21.

1951 11 17 suimtas, operatyviai naudojamas nuo 1951 11 20. Vienas žiauriausių ir ciniškiausių agentų smogikų, asmeniškai šaudęs ir kankinęs suimtus partizanus. Jo duomenimis ir tiesiogiai dalyvaujant, sunaikinta 30 laisvės kovotojų.

Už sovietinių piliečių žudymą partizanaujant 1954–1955 metais suimtas ir įkalintas.

Kas buvo tas *Bajoras*, kuris vaikščiojo su *Tarzanu*? Agentai turėjo agentūrinius slapyvardžius. Buvę partizanai, kurie tapo agentais, vaikščiojo su savo partizaniškais slapyvardžiais, o smogikai, paimti iš kitų teritorijų arba iš stribų, sugalvodavo sau „partizaniškus“. Panašu, kad konkrečiu atveju taip ir buvo.

Partizanų pėdomis sekė ne tik smogikai, kiekvienas kaimas turėjo savo agentą, šnipelį. Gruodžio 7 dieną išdavikas (pavardę būtina tikslinti) čekistams pranešė: Antakščių kaimo gyventoja Titinienė (kituose dokumentuose [LYA, f.16, b. 795, p. 269] rašoma, jog *Liūtas* paimtas Emilijos Barčelienės namuose) sulaukė svečių – *Atlanto* ir *Liūto*. Šiam ugnį, vandenį ir rytų froną perėjusiam kariui suimti buvo mobilizuota net 230 kareivių. Kol dėl akių krečiamos visos kaimo sodybos, partizanai ryžtasi veržtis. Iššokęs pro duris, *Atlantas* nukerta seržantą ir, pasinaudojęs sumaištimi, atsišaudydamas atsipalaiduoja nuo persekiotojų. H. Ruškuliui-*Liūtui* kelią užkerta kulkosvaidžio serija, ir jis krenta kulkų suvarpytais plaučiais.

Supratę, koks belaisvis jiems pakliuvo, čekistai surengė spektaklį. Be paliovos tratėjo kulkosvaidžiai, karininkai keikė savo seržantus: „Gdie *Liūtas*? Počemu otpustili? Rastreliaju, svoloči!“

Galbūt kuris gyventojas ir matė, kaip buvo nušautas vadas, tačiau, girdėdami tokias komandas, patikėjo – partizanai sėkmingai pasitraukė.

Tardomas *Liūtas* prisiėmė visas kaltes: taip, tai jis įsakęs nužudyti saugumo informatorių *Antėjų*, tai su jo žinia nušauti Gražiai, tai jo vyrai sudorojo Niaurienę ir jos sūnų. Vėliau, prisimindamas šį tardymą, čekistas Lionginas Bakutis rašys: „Prisimenu, kaip šis žmogžudys, liedamas ašaras, atgailaudamas prašė dovanoti ir netaikyti jam aukščiausios bausmės. Jis buvo pasirengęs padėti likviduoti likusius banditus, kad tik būtų palikta gyvybė!“

Saugumiečių nusivylimui, visi šie atgailavimai tebuvo muilo burbulas.

Toliau *Liūtas* prisipažino: *Siaubas* ir *Liepa* išvyko į Ukmergės rajoną, *Rokas* (Kemeklis) – į gimtąsias Dusetų apylinkes, o ryšio su *Žalgiriu* jau seniai nėra. Visi šie ir kiti „prisipažinimai“ tebuvo tik akių dūmimas, bandymas laimėti laiko, kad partizanai įspėtų ryšininkus ir pakeistų buvimo vietas.

Galbūt H. Ruškuliui būtų pavykę apmulkinti čekistus, tačiau čia koją pakišo nedovanotinas neatsargumas. Pas suimtą *Liūtą* surasti laiškai, kuriuose *Gaideliui*

siūloma susitikti Skudutiškio vienkiemyje pas Savicką, o *Liepai* – Viteikių kaime pas Šaltenį.

Saugumiečiai į ryšio punktus pasiunčia kareivius, pasala paliekama ir Broniaus Jankausko namuose.

Nesulaukę *Liūto*, kovotojai svarstė: kažkaip keista, kad jis nepasirodė, tačiau vėlgi – nepanašu, kad toks vadas taip kvailai įkliūtų. Nepaklausę A. Kraujelio įspėjimų, D. Bružas-*Atlantas* ir *Gaidelis* išvyko pasimatyti su *Liūtu*.

1951 12 17 atvykę į Skudutiškio vienkiemį, kovotojai patenka į pasalą. Nuo priešo kulkų krito *Atlantas*, o *Gaideliui* net nesužeistam pasisekė pasprukti nuo persekiotojų. Narsus partizanų vadas dar kartą išvengė garantuotos mirties ir suspėjo įspėti apie išdavystę Granito ir Žėručio rajonų kovotojus.

Sutirštinę spalvas, čekistai praneša *Liūtui* apie jo „išdavystės" padarinius, parodo nušautą D. Bružą. Jis, *Liūtas*, jau sukompromituotas, jam nebelemta tapti didvyriu, o dirbdamas saugumui bent jau išsaugotų gyvybę. Priremtas prie sienos, H. Ruškulis duoda išsamius parodymus, nurodo porą senų bunkerių, ir tai viskas, ką iš jo sugebėjo išplėšti MGB-istai.

Tuo metu specialioji smogikų grupė (*Alfa, Mažytis, Aras* ir *Šturmas*) sekė Broniaus Kalyčio ir Mykolo Urbono pėdomis. Ištisą mėnesį jie klaidžiojo po Molėtų miškus, per ryšininkus siuntinėjo laiškus, pasakojo – atvykę net iš V. Žaliaduonio-*Roko* kuopos. Galiausiai gruodžio 20 d. *Tarzanas* – ag. *Alfa* gavo *Siaubo* raštelį, susitikti Aveliškio kaime pas Joną Braukštų.

Netoli kaimo, pamiškėje, smogikus pasitinka *Liepos* komanda: „*Tarzanas* išeina į priekį! Kiti pasilieka vietoje, žingsnis pirmyn, atgal ar į šalį – šaudau be įspėjimo!"

Tarzanas nuėjo pasikalbėti su *Siaubu*. Nežinia, ką tuomet mąstė šis Aukštaitijos miškų Judas. Tikriausiai ne apie duotą priesaiką, pareigą Tėvynei, bet apie sotų ir šiltą gyvenimą, girtas orgijas. Tereikėjo ištarti: „Saugokitės, vyrai!", ir viskas galėjo būti kitaip. *Tarzanas* neištarė šių žodžių, kaip, beje, jų neištars nei *Siaubas*, nei *Liepa*, nei *Žalgiris* ir nusikalstamu išdavikiškumu retins paskutiniųjų partizanų gretas.

Po trumpo pokalbio *Siaubas* ir *Tarzanas* išėjo iš tankmės ir, vedini *Liepos*, nuėjo į Aveliškio kaimą, pas Alfonsą Baranauską vakarienės. Kol dosnus šeimininkas vaišina svečius, *Liepa* lyg tarp kitko apžiūri „Švenčioniškių" (*Aro* ir *Šturmo*) ginklus. „Ginkluotė trofėjinė, šoviniai seni, tokių čekistai iš tolo kratosi", – pagalvojo *Liepa*. Naminė ir atvykėlių nerūpestingumas laužė visus įtarumo ledus.

Tarzanui primygtinai prašoma grupė nepasilieka dienoti pas ūkininką ir jau po pusiaunakčio palieka svetingus namus. Nuėjus nuo ryšininko sodybos maždaug 800 metrų, *Tarzanas* ir *Aras* čiumpa *Siaubą*, o *Mažytis* ir *Šturmas* – *Liepą*.

Varant suimtuosius, *Šturmas* pastebėjo, jog *Liepa* ir *Siaubas* bando atsirišti už nugaros surištas rankas. Už jų nugarų buvo pririštos kotu žemyn vokiškos granatos. Abu koto dangteliai beveik atsukti... Deja, Lietuvos partizanams buvo užginta netgi didvyriškai numirti.

*Liepa*i ir *Siaubui* palaužti metamas visas fizinių ir psichologinių įtaigojimo priemonių arsenalas. *Siaubas* žino, jog *Rokas* ir *Garso* vyrai apsistoję kažkokioje pelkėje tarp Vidžiūnų ir Pelanių, tačiau tikslią vietą gali parodyti tik *Liepa*.

Saugumiečiams buvo reikalingas sėkmės garantas. Reikėjo sunaikinti visus kovotojus, kad neišaiškėtų išdavystė, iš *Liūto* jie žinojo, kad J. Kemeklis-*Rokas* ten apsistojęs laikinai, dėl prastos sveikatos jis negali žiemoti pelkėje. Operacijos laikas – naktis – taip pat pasirinktas neatsitiktinai. Iš *Siaubo* čekistai žinojo, jog naktį palapinė nesaugoma ir, vedant *Liepai*, buvo galima napastebimai prisėlinti.

1951 12 23 savo stovykloje žuvo G. Bazalto ir Perlo rajonų partizanai, tarp jų Erškėčio kuopos vadas Julius Čipinys-*Garsas* ir Vytauto apygardos štabo viršininkas J. Kemeklis-*Rokas, Granitas*.

Gyva į priešo nagus pateko Ona Ramonienė-*Žibutė* (*Rūpintojėlė*).

Lieka paslaptis, kas sušaudė *Garso* vyrus, smogikai ar kareiviai, tačiau aišku viena – išsigelbėti nepavyko niekam (jau parengus šią medžiagą, paaiškėjo, jog J. Kemeklio bunkerį sunaikino vidaus kariuomenė – LYA, f. 45, b. 398, p. 274).

Praėjus vos keletui valandų po *Roko* ir *Garso* žūties, smogikai aplankė Plesiškių miško bunkeryje žiemojusius *Tarzano* būrio partizanus V. Bimbą-*Lakūną* ir Jokimą Paukštę-*Gegužį*. A. Radzevičius pasikvietė vyrus išlipti pasikalbėti ir vos išlipusius į paviršių sušaudė. Saugumo pažymoje pranešama, jog *Lakūną* nušovė pats *Tarzanas*.

„Tamsoje" naudojant ryšininkus, MGB-istai ėmėsi maskuoti *Garso* žūties aplinkybes. Paskleista versija, neva išdavinėja suimtas *Liūtas*, įtikino *Gaidelį*, tačiau paskutiniojo *Liepos* būrio kovotojo H. Petravičiaus apgauti nepavyko. Tik atsitiktinai tąsyk drauge su būriu nebuvęs *Aidas* puikiai suprato, jog *Garso* slėptuvės H. Ruškulis nežinojo. Ši versija netenkino ir ryšininkų, pernelyg jau daug naujų partizanų teko regėti šio krašto žmonėms. Kilusius įtarimus tąsyk pasisekė užgniaužti: per Utenos žydą Leizerį saugumiečiai paskelbė, neva *Garso* bunkerį išdavusi *Žibutė*, kuri jau ilgą laiką saugumui teikusi žinias ir suimta tik dėl akių.

Tokie ir panašūs čekistų pramanai sklandė plačioje buvusios Utenos apskrities teritorijoje. Sukosi velniškai gerai apgalvotas ir suplanuotas išdavysčių ratas. Artėjo 1952-ieji, lemtingi Rytų Lietuvos partizanų organizacijai metai.

„Kaipgi šitaip, partizanai taupo kiekvieną šovinį, o čia...", – nenurimo šeimininkas.

„A, tai *Tarzanas* su *Dagiliu* girti susimušė", – krizeno *Siaubas,* – švenčioniškiai – ne mes, šovinių jie turtingi."

Aplankytas Jonas Braukštus kone apsiverkė iš džiaugsmo. Pas jį taip pat užėjęs *Siaubūnas* aiškino, jog „*Siaubo* ir *Liepos* nebėr". Juos esą sučiupę provokatoriai, kurie ir jį, „*Siaubūną*, norėję išprovokuoti."

„Žmonės *Siaubūnu* nepatikėjo, manėm, kad jūs su *Garso* vyrais žuvot", – vis neatsitokėjo ryšininkas.

Trumpai pasisvečiavę Aveliškyje, smogikai patraukė į Eigelų kaimą pas Vincą Žvinį.

Nenoromis, rūsčiu veidu šeimininkas įsileido nelauktus svečius. Pokalbis nesimezgė. *Siaubas* pajuokavo: „Tai gal ir čia *Siaubūno* būta? Aveliškyje jis mane jau palaidojo..."

Netaręs žodžio, šeimininkas ženklu pakvietė *Siaubą* į kitą kambarį. „Kalbėk čia, nuo draugų paslapčių neturiu... Švenčioniškiai – karšti vyrai, gali supykti", – gudravo B. Kalytis. Matydamas, kad ryšininkas neatlyžta, ag. *Serapinas*-B. Kalytis

metė žvilgsnį į *Šarūną* (smogikų grupės vadą Stasį Šimkų). „Nedrįsk eiti!“ – bylojo *Šarūno* žvilgsnis, tačiau *Siaubas* nuėjo...

„Ar tu laisvai vaikštai?“ – paklausė šeimininkas.

„Argi aš pririštas?“ – juokavo Kalytis.

„Tu *Bajoru* ir *Tarzanu* pasitiki?“ – toliau kvotė gaspadorius.

„O ko gi nepasitikėt? Nieko sau vyrai, patriukšmaut mėgsta, bet narsūs...“

V. Žvinys ištraukė du laiškus: vieną *Liūtui*, kitą jam, *Siaubui*. Pasirodo, neseniai čia būta *Gaidelio* vyrų. Jie papasakojo apie *Liūto* provokacijas ir jo išduotų *Garso* vyrų žūtį (iš tikrųjų *Garso* slėptuvę nurodė *Siaubas* ir *Liepa*).

„Jūsų provokacijos nuėjo perniek. Prašome to daugiau nebedaryt, nes mes viską žinome“, – rašė *Liūtui Gaidelis*.

Henrikas Ruškulis tuo metu kankinosi saugumo kameroje ir net neįtarė, jog draugai kaltina jį nebūtais nusikaltimais.

Antrajame laiške *Gaidelis* perspėjo saugotis partizanus vaizduojančių čekistų ir siūlėsi nenutraukti ryšių ir susirašinėti per A. Kraujelį-*Siaubūną*.

Saugumiečiai atsidūrė aklavietėje, dėl *Siaubūno* įžvalgumo įklimpo taip sėkmingai pradėta provokacija. Nors čekistai reikalavo nedelsiant ieškoti ryšio su A. Kraujeliu, *Serapinas*, įvertindamas jo žvalgybinį talentą, pasiūlė kitokį planą: „Jeigu *Siaubūnas* mane įtaria, reikia parašyti laišką, kad susitikti su juo nenoriu. Svarbiausia – pasiekti, kad kiti partizanai netikėtų *Siaubūnu*, tuomet anksčiau ar vėliau jis pats ieškos ryšių. Laišką siūlau palikti pas Diktarą Dikonių kaime, nes kiti ryšių punktai žinomi *Liūtui*.“

Čekistų sukurti ir *Siaubūno* ranka rašyti laiškai Audros būrio vadui *Vyteniui* ir *Radvilai* palikti pas Leliūnų ir Vyžuonių valsčių ryšininkus. Ar jie pasiekė adresatus – nežinoma.

Saugumiečiai deramai įvertino pirmuosius *Siaubo* nuopelnus, tiktai truputį pabarė, jog kalbėjęs su ryšininku prie keturių akių.

Po savaitės, 1952 01 14, kareiviais perrengti smogikai išsilaipino Kirdeikių apylinkėse. Miške persirengę partizaniškomis uniformomis patraukė per kaimus reabilituoti provokatoriaus Juozo Bulkos.

Agentų lydimas B. Kalytis aplankė *Skrajūno* ir *Gaidelio* ryšininkę Vasiulienę. Neslėpdama nuoskaudos, moteris papasakojo, jog *Gaidelis* jos nepriėmė, laiko išdavike.

„Aš irgi panašiai galvoju, bet tai netiesa. Argi dabar laisva vaikščiotum? Čekistai jau seniai būtų gyslas ištraukę“, – ramino *Siaubas*.

Palabažio kaime smogikai teiravosi žinių iš Paberžio: „Seniai nesirodė jis mūsų krašte, nežinom, ar dar gyvas“, – kalbėjo Šalnienė.

Pailsėję ir praskalavę gomurius degtine, po poros dienų „partizanai“ išsilaipino Joniškio kaimo apylinkėse.

„Kur *Liepa*? – klausimu sutiko Jonas Tubinas. – Seniai jo nematėm...“

„Apendicitu serga, – begėdiškai melavo Kalytis. – Blogi jam šitie metai.“ Pabėdavojęs, jog šiais metais visi kažin kokie nenormalūs, *Siaubas* paliko raštelį Kraujeliui. „Per tavo gandus su žmonėmis nebesusikalbu“, – vaidino įsižeidusį *Serapinas*.

Tuo pat metu kiti smogikai Aveliškyje pas Baranauską paliko laišką *Gaideliui*, kuriame rašoma: „Netikėti *Siaubūno* paistalais“.

Per pirmuosius žygius, užsukę pas ryšininkus, smogikai buvo pabrėžtinai atsargūs. Vos įėję į trobą, uždangstydavo langus, išstatydavo sargybas, visko bijodavo. Ne vienam rėmėjui riedėdavo ašaros „Tėvynės gynėjams“ meldžiantis ar dainuojant liūdną kaip partizano likimas dainą.

Tačiau, įgiję ryšininkų pasitikėjimą, smogikai vis dažniau rožinį pakeisdavo į stiklelį. Tokiam „atsivertimui“ pasitaikė gera proga: *Liubarto* vyrams pašovus ltn. Staškevičių, ilgai neatsirado atliekamo operatyvininko, panorusio palikti šiltą kabinetą ir bastytis po miškus. Kurį laiką smogikus prilaikė kieta S. Šimkaus ranka, tačiau ilgainiui drausmė visai pašlijo. Atgijus senai neapykantai tarp buvusių partizanų ir čekistų, pyktis peraugo į muštynes. 1951 m. gruodžio mėnesį po eilinio skandalo nubausti smogikas *Gandras* ir operatyvininkas Martusevičius.

Smogikų girtavimas pasiekė neregėtą mastą. Neįpratusiam prie orgijų *Siaubui* neišėjo iš galvos: kaip patys ryšininkai neperpranta, kokius „partizanus“ jie globoja?

Pasitempęs, kaip dera apygardos vadui, *Serapinas* kantriai stovėdavo poste sergėdamas nuo girtų lėbavimų išgriuvusius bendražygius.

Kirdeikių ir Labanoro apylinkėse „partizanai“ ne juokais išgąsdino vietos žmones. Atėję į kaimo vakarėlį, pradėjo šaudyti, sužeidė vaiką, atėmė iš valstiečių batus, kailinukus, apsistoję pas ryšininką vos tarpusavyje neišsišaudė. Pakirdę dar skaudančiomis galvomis, išėjo į Pagaigalio kaimą atsinešti degtinės. Nebesilaikantį ant kojų Stasį Petravičių-*Mažytį* nešė B. Kalytis ir S. Šimkus.

„Bėk!“ – bliovė *Siaubui Mažytis*. – „Aš tave suėmiau – aš tave ir paleidžiu!“ Laimei, ryšininkas ėjo toli priekyje, todėl negirdėjo Vyto vapaliojimų“, – pasibaisėjęs rašė ataskaitoje B. Kalytis.

Pagaigalio kaime į roges įsimetę girtutėlius *Mažytį* ir *Alfą*, smogikai nudundėjo į Šnieriškes, kur, šiurpindami rėmėją Kvyklį, surengė pas jį vakarėlį.

„Gėrėm, šokom ir dainavom, po to pratęsėm linksmybes pas Štarą. Ten taip „prisilupome“, kad net pavėlavome į susitikimą su operatyvininkais“, – apie savo „žygį“ rašė *Serapinas*.

Pamažu ir apygardos vadas įprato prie naujų „partizaniškos drausmės normų“. 1952 m. gegužės mėnesį lyg pastabą sau pačiam jis užsirašė: „Daugiau gerti man nebegalima!“

Girto lėbavimo valandomis pabusdavo ir sąžinė: *Mažytis* Broniui Štarui sriūbavo: „Užverbuotas aš, išdavikas, Judas!“ Ryšininkas pritariamai lingavo galva: tiek išgėrus galima ir ne to prikalbėt...

Čekistai *Mažytį* nubaudė: išvijo iš grupės ir, prisakę nebegirtaut, pavedė sekti tokį pat kaip ir jis „partizaną“ Juozą Bulką – ag. *Bimbą*.

Šnieriškių kaime smogikų nuotaiką sujaukė mažytis nesusipratimas. Kaimo gyventojai atsisakė įsileisti A. Radzevičių-*Tarzaną* – agentą *Alfą*. Akiplėšiškai drąsaus sovietinių aktyvistų siaubo *Tarzano* vietos gyventojai nemėgo dėl jo skandalingumo. Jo pradingimas sukėlė nemaža kalbų, čia prisidėjo ir vietos aktyvas, skelbęs, jog „*Tarzano* banda visiškai likviduota“.

Neliko paslaptyje netgi „ypatingo slaptumo operacija“ – *Liepos* ir *Siaubo* suėmimas. Molėtų rajono MGB viršininkas Lionginas Bakutis su nerimu rašė, jog kareiviai atsisako vykti gaudyti *Liepos*, esą apie jo suėmimą visiems jau žinoma. Saugumiečio manymu, čia kalti patys operatyvininkai, mėgstantys pasigirti savo „žygdarbiais“.

Išdavystę nujautė ir paskutinysis *Garso* būrio partizanas H. Petravičius-*Aidas*. Lyg kažką nujausdamas, jis neieškojo ryšių su būriais ir laikėsi vienas. Nepritekliai ir šaltis 1952 m. kovo mėnesį jį atvedė į giminaičio – agento *Kovo* namus. Mat šis per pažįstamus buvo prasitaręs: „Tegul ateina, padėsiu, paremsiu kuo galiu“. 1952 03 15 agentas *Kovas* užsukusį Petravičių pamaitino, davė 200 rublių ir išleisdamas pasisiūlė palydėti. Nuėjus toliau nuo namų, *Kovas* kiek atsiliko ir čekistų duotu pistoletu iš užnugario nušovė *Aidą*. Netrukus į vietą atvykę kareiviai suvaidino susirėmimą, po kurio išsivežė nušautą *Aidą*.

Skaudžiai išgyvenęs *Garso* vyrų žūtį, *Liepa* atsisakė talkinti čekistams. Nepadėjo nei čekistų grasinimai, nei smogikų įkalbinėjimai. Mykolas Urbonas bevelijo geriau mirti, negu gyventi išdaviko gyvenimą (Mykolas Urbonas, Justino, sušaudytas 1953 m. birželio mėnesį).

Tuo metu A. Radzevičius – ag. *Alfa* iš *Garso* ryšininkų sužinojo, jog naujasis DKA „B“ rinktinės *Šarkio* būrio vadas Vytautas Petronis-*Klajūnas* nori susitikti su M. Urbonu ir per jį gauti Vytauto apygardos štabo nurodymus.

Ankstesnysis būrio vadas Steponas Sabaliauskas-*Šarkis* 1951 m. rugsėjo mėnesį, padedamas agento *Štato*, įsigijo fiktyvius dokumentus ir apsigyveno Šiauliuose.

Net neįtardamas apie kokį *Klajūną* kalbama ir nežinodamas, ar toli nusidriekusi išdavystės grandinė, M. Urbonas parašė čekistų reikalaujamą raštą „atvykti susitikimui, kur nurodys brolis *Tarzanas*.“

1952 m. vasario pabaigoje *Liepos* laišku nešini smogikai atvyko pas Molėtų rajono Žiūrų kaimo gyventoją Zasčižinską.

Įsitikinęs „partizanų“ patikimumu, šeimininkas pažadėjo jau rytojaus dieną suvesti su *Šarkio* būrio kovotojais. 1952 02 27 į Zasčižinsko namus susitikimui atvyko Vytautas Petronis-*Klajūnas*, Šikus Balys-*Vijūnas*, Juozas Petrėnas-*Diemedis* ir Jonas Barčys-*Viesulas*. *Tarzanas* – ag. *Alfa Klajūnui* pasiūlė vykti pas sergantį *Liepą*. Jį atlydėję partizanai turi pasilikti: *Liepa* pas ryšininką apsistojęs ilgam ir nenorįs sudaryti šeimininkui nereikalingų rūpesčių. Kelionė buvo trumpa: vos nutolus nuo kaimo, A. Radzevičiaus smogikai surišo *Klajūną* ir perdavė netoliese pasalaujantiems čekistams.

Žiauriai tardomas V. Petronis paminėjo Alantos vlsč. „Jaunųjų sakalų“ organizacijos narius ir pažadėjo talkinti saugumui sunaikinant paskutiniuosius DKA „B“ rinktinės partizanus. Jis išdavė šiuos organizacijos „Jaunieji sakalai“ narius: Praną Liuimą-*Kibirkštį*, Napoleoną Čivilį-*Mūrėną*, Alfonsą Čivilį-*Trispalvį* ir Vytautą Pivorą-*Šarūną*.

1952 03 04 A. Radzevičiaus ir S. Šimkaus smogikai dvejomis rogėmis įvažiavo į Žiūrų kaimą. Drauge su jais pririštas virve, apginkluotas sugadintu šautuvu rogėse sėdėjo buvęs *Šarkio* būrio vadas – MGB agentas *Kairys*.

Agentas ***Kairys*-V. Petronis, Juliaus**, gimęs 1931 m. Anykščių r. Kuodūnų kaime. Partizanas nuo 1949 m. (slapyvardis – *Klajūnas*). 1950 1951 09 skyrininkas, *Šarkio* būrio vado pavaduotojas. 1951 09–1952 02 – būrio vadas.

Suimtas ir užverbuotas dalyvavo provokacijose prieš Didžiosios Kovos apygardos partizanus. Pagal jo parodymus ir asmeniškai dalyvaujant nužudyta arba suimta 12 laisvės kovotojų.

Neįtardami klastos, *Šarkio* būrio vyrai sutiko „vykti pas rajono vadą". Pakeliui, ties Antagalių kaimu, A. Radzevičiui davus ženklą, smogikai *Vijūną* ir *Diemedį* nušovė, o 17-metį *Viesulą* nuginklavę ir surišę įbruko į netoliese laukiančią čekistų automašiną.

Sumėtyti pėdoms baudėjai atsivežė 1952 02 14 Šiauliuose suimtą *Šarkį*. Vedžiojant po kaimus, „tarsi netyčia" nuo jo galvos nukrito gobtuvas, ir valstiečiai pažino buvusį vadą. Čekistų nuomone, ši provokacija pavyko: žmonės išdavyste kaltina *Šarkį*.

Čekistai M. Urbonui pranešė apie jo „išdavystės" padarinius, parodė sulaikytą *Klajūną*. „Tau nebėra ko prarasti, – įkalbinėjo *Liepą* čekistai. – Pereisi porą kartų su mūsų žmonėmis per kaimus ir keliauk sau į visas keturias puses." Dvasiškai palaužtas *Liepa* sutiko.

Kovo mėnesį „partizanų" *Dagilio* ir *Paparčio* lydimas, M. Urbonas aplankė ryšininkus Vincą Žvinį, Židonį ir Juozą Baranauską. Pasiskundęs, jog baigia užkankinti ligos, *Liepa* pasakė išeisiąs į kitas apylinkes gydytis. Paprašęs perduoti gerų dienų *Siaubui, Liepa* su „draugais" išėjo.

Mykolas Urbonas netapo idėjiniu išdaviku. Tiesa, jis dalyvavo smogikų grupėje suimant *Kerštą*-Bronių Kemeklį, tačiau čekistų vilčių nepateisino.

„Banditas *Liepa* visiškai nerodo iniciatyvos, daro tik ką verčiamas, – rašė A. Radzevičius – ag. *Alfa,* – užuot sutelkę visą dėmesį operacijai, turime saugoti *Liepą*, kad šis nepabėgtų."

Čekistų užmestas voratinklis vis labiau smaugė išretėjusias DKA „B" rinktinės partizanų gretas. 1950 m. pabaigoje Vytauto apygardai priskirta rinktinė faktiškai išliko savarankiška. Pagal nusistovėjusią tradiciją rinktinės teritorija (Kavarsko, Kurklių, Balninkų, Žemaitkiemio, Širvintų, Giedraičių, Gelvonų, Veprių, Taujėnų, dalis Molėtų, Alantos valsčių) buvo padalyta į penkis rajonus.

1951 m. rinktinė neteko daugiau kaip 20 kovotojų, tarp jų rajonų vadų: Antano Astrausko-*Litro*, Adomo Širvinsko-*Šalmo*, Domino Čeikausko-*Barzdos*. 1951 09 25 rinktinės organizacija patyrė skaudžiausią netektį: Ažušakio miške šnipų *Ožio* ir *Tuziko* išduoti žuvo DKA „B" rinktinės vadas Kazys Puodžiūnas-*Titnagas*, štabo viršininkas Pranas Kiaušinis-*Kiaunė* ir du štabo pareigūnai.

Paskirti naują vadovybę nebuvo kam, rinktinės organizacija merdėjo. Pareigos vedami būrių ir rajonų vadai ieškojo ryšių su apygardos štabu, net neįtardami apie čekistų paruoštus spąstus.

Centrinis saugumiečių „operatyvinių žaidimų objektas" Vytautas Petronis – ag. *Kairys* – tiko pavienių partizanų medžioklei, tačiau rinktinės mastu tai buvo menka figūra. „Pernelyg jaunas ir pernelyg naujas" *Klajūnas* netiko rinktinės vado pareigoms. Čekistų žvilgsnis krypo į patyrusį kovotoją, *Titnago* brolį, 5-ojo rajono

vadą Povilą Puodžiūną-*Žėruolį*. Žingsnis po žingsnio po organizacine priedanga į Didžiosios Kovos apyg. „B“ rinktinę sėlino mirtis...

1952 04 02 agentūrinė grupė aplankė Mokylių kaimo ryšininką Mataušą Leščių, globojusį besislapstantį Žvalgo būrio partizaną „K“. Neįtardamas klastos, „K“ sutiko pasimatyti su atvykėliais. „*Klajūnas, Liepa* – žinomi partizanai“, – pamanė jis.

„Mums reikia tavo pagalbos: žmogus turi kulkosvaidį, bet labai nenori su juo skirtis, – juokavo ag. *Alfa*, – be to, „užpečky vienam lindėti, reikia organizuotai“, – pridūrė.

„K“ sutiko. Atsisveikinęs su rūpestingais šeimininkais ir jų dukra Romute, sėdo į „bendražygių“ roges. Bevažiuojant pastebėjo: pernelyg akylai jį stebi naujieji „draugai“. Nusmelkė įtarimas: provokacija! Tačiau gelbėtis jau buvo vėlu: *Tarzanas* ir *Klajūnas* išlavintu judesiu prispaudė rankas, o *Dagilis* išlupo iš dėklo naganą.

Čekistų „auklėjimas“ savo padarė: jau po dviejų savaičių „K“ – operatyvinis objektas *Varnas,* saugomas smogikų, išėjo per kaimus ieškoti *Garso* ir *Žėruolio* pėdsakų.

Operatyvinis objektas ***Varnas*** – **K. B.** (Kemeklis Bronius), gimęs 1927 m. Anykščių rajone. Partizanas nuo 1949 01. Kovose dėl Lietuvos laisvės žuvo jo brolis.

1952 04–06 dalyvavo provokacijose prieš DKA „B“ rinktinės ir Jovaro kuopos partizanus, čekistų nurodymu rašė laiškus A. Kimštienei.

Nuo 1952 07 aktyviai nebenaudotas, gamino provokacinių leidinių antspaudus, klišes. Oficialiai užverbuotas nebuvo.

1953 m. nuteistas 25 metams lagerio. Atlikęs bausmę sugrįžo į Lietuvą, gyveno Šiauliuose. Mirė 1996 m.

Per ryšininkus *Varnas* ir *Kairys* pasiuntė laiškus *Garsui* ir *Žėruoliui*. Pastarajam pasiūlyta susitikti, nes apygardos vadas turįs dalykinių pasiūlymų.

P. Puodžiūno ryšininkas Jonas Barauskas perdavė *Žėruolio* atsakymą: jis būsiąs 1952 04 28 Pumpučių kaime.

Besibastantis po apylinkes girtas A. Radzevičius sukėlė skandalą ir susimušė su operatyvininku. Nepaisant visiems žinomos jo „anarchistinės bravūros“, *Tarzanas* jau turėjo įtakingų užtarėjų. Atsakydamas į saugumiečio Zeniako skundą, LSSR MGB 2N skyriaus viršininkas I. Župikovas rašė: „*Alfa* – geriausias agentas iš tokių agentų kategorijos. Ir, matyt, jis yra teisus sakydamas, jog dirbame pasyviai. Tad paruoškime generalinį planą išnaudodami visas galimybes“.

Sutartu laiku Pumpučių kaime pas Joną Barauską susitiko DKA 5-ojo rajono partizanų ir smogikų grupės. Prisitaikiusiam (prisistačiusiam?) Vytauto apygardos štabo įgaliotiniu ag. *Alfai Žėruolis* papasakojo apie rugsėjo mėnesį Ažušakio (kataloge – Šakaunyčia) miške įvykusią tragediją. Pasirodo, tuo metu Povilas Puodžiūnas-*Žėruolis* su *Dieduko*-Juozo Šibailos vyrais laikėsi kitoje miško pusėje ir, išgirdę šūvius, laiku pasitraukė. „Kaip jie mūsų neužklupo – iki šiol nesuprantu“, – baigė pasakojimą *Žėruolis*.

„Brolis *Siaubas* žino visas jūsų nelaimes“, – melavo *Alfa*. – Po trijų dienų jis bus mano bunkeryje. Jis norėtų jus skirti rinktinės vadu ir vadovauti srities štabo žvalgybos skyriui.“

Perdienoję daržinėje, sutemus, partizanai iškeliavo Žiūrų kaimo link „pas *Siaubą*“. Nuėjus keletą kilometrų, priekyje einantys žvalgai pranešė, jog šalikelėje stovinti mašina ir šmirinėja kareiviai. Pasitraukus į miško gilumą, *Alfa* ir *Kairys* čiupo *Žėruolį*, o *Šturmas* ir *Aleksas* – ag. Jurgis Tenikaitis spec. pistoletais nušovė Stasį Roką-*Beržą* ir Stasį Rinkūną-*Jazminą*.

„Kaip neperpratau, kas jūs tokie?“ – vis neatsitokėjo vedamas prie automobilio *Žėruolis*.

„Būna... Ne tu pirmas, ne tu paskutinis“, – lenkdamas stiklelį, dėstė *Alfa*. – „O dabar – pirmyn pas Siaubą – „paskyrimo raštų!“

Į dengtą automašiną čekistai sumetė ir nukautųjų partizanų kūnus, vėliau ryšininkams buvo pasakyta, jog *Beržas* ir *Jazminas* pasilikę V. Petronio-*Klajūno* būryje. *Alfa* melavo: *Žėruolį* tąsyk nuvežė ne pas B. Kalytį-*Siaubą*, bet į MGB kalėjimo kazematus.

Perėjęs Martavičiaus ir Bartašiūno tardymus, dvasiškai sugniuždytas vadas po poros savaičių vėl apsivilko išblukusį Lietuvos kario mundurą ir išėjo į smogikų grupę pasitikti savo likimo...

Agentas ***Mokytojas*-Povilas Puodžiūnas, Adomo**, gimęs 1922 m. Vederų kaime. Partizanas nuo 1945 m. 1949–1950 – Titnago būrio vadas. 1950–1952 04 – Didžiosios Kovos apyg. 5-ojo rajono vadas ir rinktinės štabo visuomeninės dalies viršininkas. Slapyvardis – *Žėruolis*.

1952 04 29 suimtas ir užverbuotas. Legenduotas kaip DKA „B“ rinktinės vadas, vėliau – kaip Vyčio apygardos vadas.

Pagal jo duomenis ir asmeniškai jam pačiam dalyvaujant sunaikinta 17 partizanų.

Miręs (pasikorė).

Vaizduodamas veikiantį DKA „B“ rinktinės štabą, P. Puodžiūnas išplatino raštus, kuriuose save vadino rinktinės vadu, o V. Petronį – ag. *Kairį* – štabo viršininku. Visiems kitiems būrių vadams įsakyta nedelsiant atvykti „paskyrimo raštų“ ir pristatyti partizanų sąrašus bei ataskaitas apie 1951–1952 metais sunaikintus šnipus. Šitaip čekistai tikėjosi išaiškinti naujai įstojusius kovotojus ir nustatyti „teroro aktų“ vykdytojus.

Gegužės pabaigoje smogikai siautė Šešuolių apylinkėse, užėję pas žmones vaidino atvykusius apygardos štabo pareigūnus. Gegužės 31 dieną Šakaunės kaime *Žėruolis* susitiko su Erelio būrio vyrais. Apsimetėliai „štabiniai“ *Alfa* ir *Aleksas* surengė posėdį, kalbėjo apie būtinybę organizuotis, drąsino neva artėjančiu karu. Brėkštant rytui, *Žėruolis* – agentas *Mokytojas* – pasiūlė eiti į Šakaunės (kataloge – Šakaunyčia) mišką atšvęsti susitikimo. Puotos įkarštyje svečiai nuginklavo ir surišo Erelio būrio partizanus Juozą Navalinską-*Beržą* ir Povilą Zagrecką-*Ąžuolą*. Nuvedę į miško gilumą ir palikę sargybinį, smogikai, laukdami tamsos, puotavo. Atėjus į pamiškę ryšininkui, „partizanai“ paaiškino, jog Erelio vyrai gerokai įkaušo ir išgriuvo miegoti.

Sugrįžusiems iš žygio agentams čekistai surengė pokylį. Varvindami seilę ruseliai kareiviai žiūrėjo į dar visai neseniai buvusius „banditus“.

„Būsi su mumis – ir tu taip gyvensi“, – gundė smogikai J. Navalinską. Tačiau ne čekistų brukamos degtinės ir dešros ilgesys, bet inkvizitoriški tardymai spec. grupėje atvedė partizaną *Beržą* į smogikų gretas.

Agentas ***Žemaitis*-Juozas Navalinskas, Petro**, gimęs 1920 m. Mišiūnų kaime. Partizanų būryje nuo 1946 metų.

Smogikų sučiuptas, kankintas ir užverbuotas talkino žudant DKA „B“ rinktinės *Erelio* ir *Boso*-Broniaus Purlio būrių partizanus. Pagal jo duomenis ir jam pačiam asmeniškai dalyvaujant, nukauti 5 partizanai.

Broniaus Purlio-*Boso* prisiminimai užrašyti knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 4, p. 463, Povilo Zagrecko-*Ąžuolo* – p. 459.

Keisti partizanų dingimai neišvengiamai sukeldavo įvairių kalbų ir įtarimų. Išsklaidyti susikaupusiai įtampai tai vienur, tai kitur V. Petronis ir P. Puodžiūnas rėždavo ugningas kalbas, dalydavo laikraštėlius, atsišaukimus. Sutiktus partizanus kviesdavosi į savo grupę ir pasivėdėję į nuošalią vietą suimdavo arba nužudydavo.

Čekistai paprastai rekomendavo sučiupti gyvus tik „operatyviai vertingus“ kovotojus, turinčius autoritetą vadus, nes planavo ateityje juos panaudoti likusių laisvėje partizanų paieškai. Kartais suimdavo ir paskutiniuosius būrių partizanus, norėdami iškvosti įvykdytus „nusikaltimus“ (taip 1952 06 19 *Alfa* ir *Žėruolis* sučiupo paskutinį *Titnago* būrio kovotoją Kazį Bačinską-*Kostą*).

Pavienius, neturinčius ryšio su būriais ir trumpai partizanavusius kovotojus smogikai šaudydavo vietoje. Tikra tragedija nutiko Kazliškių kaimo apylinkėse. Birželio 10 dieną ryšininkas agentams *Žemaičiui* ir *Mokytojui* papasakojo, kad čionykščiai partizanai *Tigras* ir *Gylys* norėtų prisidėti prie didesnio būrio. Vaizduodami atsargius, smogikai nieko konkretaus nepažadėjo, esą „tegul ateina, pažiūrėsim.“

1952 07 02 „tamsoje“ naudodami Kazliškių kaimo ryšininką Mykolą Š., smogikai pasikvietė Stasį Noviką-*Tigrą* ir jo bendražygį Matą-*Gylį*. Nuodugniai išklausinėję, smogikai sužinojo, jog abu partizanauja vos pusmetį, su būriais ryšių neturi, todėl nuspręsta juos „konspiratyviai“ likviduoti. *Tigras* ir *Gylys* buvo klastingai nužudyti.

Lemiamas smūgis DKA „B“ rinktinei turėjo būti smogtas 1952 07 15 Šešuolių apylinkės Šakaunės kaime. Smogikų pakviesti į patikimo ryšininko Juteikos namus susirinko būrių vadai *Bosas*, *Erelis* ir *Dobilas*. Belaukiant vėluojančių „apygardos štabinių“, kovotojus apėmė bloga nuojauta ir jie apleido svetingą Juteikos sodybą prieš pat pasirodant „vadams“. Partizanai tąsyk išvengė garantuotos mirties, nes čekistai buvo pasiuntę keturis rinktinius žudikus: *Šturmą, Aleksą, Vasarį* ir *Matrosą*-J. Jonušaitį.

Jonas Jonušaitis, Juozo, partizaninis slapyvardis – *Rimantas*, g. 1921 m. Šakių r., Butiškių k., Tauro apyg., Žalgirio r., Vyčio kuopos partizanas. SG veikė nuo 1948 m., nuo 1952 m. SG vadas. Sunaikino 72 partizanus. Agentūrinis slapyvardis – *Matrosas*. Vėliau gyveno Vilniuje Minkevičiaus ir Lozoraičio pavardėmis.

1952 m. mirtis įsisuko į Tigro rinktinės partizanų gretas. Iš suimtų kovotojų sužinoję, jog švenčioniškiai veikia atskirai nuo kitų, čekistai pavedė visų nelaimių kaltininkui agentui *Bimbai* organizavimosi pretekstu užmegzti ryšį su V. Žaliaduoniu-*Roku* ir sudaryti sąlygas spec. agentų įvedimui į Tigro rinktinę.

1951 m. vėlyvą rudenį J. Bulkos ryšininkė Bronė – agentė *Bimbaitė* – per Pauliną Žalnieriūnaitę pasiuntė laišką V. Žaliaduoniui-*Rokui*. Netrukus *Bimba* sulaukė

atsakymo: „Susitikti, žinoma, reikėtų, bet dabar tam nėra sąlygų – siaučia kariuomenė“, – rašė *Rokas*.

Pasimatyti jiems neteko. 1952 03 27 rinktinės vadas ir jo adjutantas *Erškėtis* žuvo labai keistomis aplinkybėmis. Net ir dabar, praėjus daugiau kaip 50 metų po šios tragedijos, dar negalima įvardyti kaltųjų (yra net kelios versijos), aišku tik viena: būta išdavystės.

1952 05 26 lydimas smogikų *Jūros* ir *Dagilio Bimba* aplankė ryšininkę Pauliną. Ši su ašaromis akyse papasakojo apie ištikusią nelaimę. „Labiausiai gaila *Roko*. Koks jisai buvo gražus, malonus, apsiskaitęs, kaip jisai kovojo dėl blaivybės, o kai žuvo – jį taip subjaurojo, kad net uošvė siuntė mergaitę, kad jį atpažintų“, – liejo skausmą moteris.

Žalnieriūnaitė *Bimbai* perdavė du laiškus: vieną – asmeninio pobūdžio, antrą – Vytauto apygardos štabui. Žvalgybos skyriaus viršininkas *Seklys*-Kazimieras Bukauskas rašė, jog 1952 m. vasario – kovo mėnesiais rinktinė neteko 8 partizanų. Šiuo metu likę 15 kovotojų. Apygardos štabo prašoma užsiimti Tigro rinktinės organizavimu, paskirti naują vadovybę ir atsiųsti instrukcijas. Agentas *Bimba* Paulinai paliko iš anksto čekistų parašytą laišką, kuriame *Seklys* kviečiamas į tarnybinį pasitarimą birželio pradžioje.

Rengdami tinkamą spec. grupę, čekistai nutarė į ją įtraukti S. Petravičių – ag. *Mažytį*, suimtą agentui *Bimbai* padedant 1951 10 27 (pats *Mažytis* nesuprato, jog J. Bulka dirba saugumui, laikė jį tikru partizanu). Norėdami patikrinti *Mažytį,* saugumiečiai sužaidė *Bimbos* suėmimą. S. Petravičiui nurodyta susitikus J. Bulką pavaišinti spec. limonadu (alkoholio J. Bulka nevartojo). Šiam tikslui *Mažyčiui* išduotas butelis limonado ir dvi tabletės aspirino, neva migdomųjų. *Bimba*, iš anksto saugumiečių įspėtas, suvaidino užmigusį ir buvo „suimtas“. Taip S. Petravičius buvo sukompromituotas, jam neliko abejonių, kad *Bimba* iki to laiko buvo „tikras“ partizanas.

1952 06 11 naktį Vytauto apygardos Tigro rinktinės štabo žvalgybos skyriaus viršininkui *Sekliui*-Kazimierui Bukauskui suimti buvo pasitelkta LSSR MGB valdybos 2N spec. grupė (SG) Nr. 1. Vadas *Kirvis*-Rudolfas Ottingas (grupės vyresnysis, operacijos metu vadintas *Aukštaičiu*), spec. agentai *Tigras*-Feliksas Srėbalius (operacijos metu vadintas *Dagiliu*), *Jūra*-Pranas Preikšaitis, *Aras*-Juozas Miežis (operacijos metu vadintas *Karveliu*), *Valys*, agentai *Mažytis* ir *Bimba*. Grupės autoritetui sutvirtinti įtrauktas agentas *Aidas*-Markizas Bulatovas, 1951 10 įstojęs į *Voldemaro* būrį, pats nušovęs du ir išdavęs du Tigro rinktinės kovotojus, ir vadinamieji „objektai“ (suimti ir operatyviams tikslams naudoti partizanai).

Agentui *Bimbai* čekistai nurodė: jeigu atvyktų didelė partizanų grupė (10–15 žmonių) ir nebūtų galimybės juos fiziškai likviduoti, tuomet surengti pasitarimą, paskirti vadovybę ir, nustačius tvirtus ryšius, pasistengti, kad partizanai išsiskirstytų grupėmis. Prisidėjus prie *Seklio* grupės, nuvesti jį toliau nuo susitikimo vietos ir konspiratyviai suimti, o jo palydovus sušaudyti.

1952 06 07 spec. grupė: „objektas“ Juozas Bulka-*Skrajūnas*, Stasys Petravičius-*Klajūnas*, smogikai *Jūra* ir *Tigras* atvyko į Petrašiūnų kaimą netoli Tverečiaus, kur gyveno K. Bukausko ryšininkė Paulina (MGB dokumentuose vadinama „Pole“)

Žalnieriūnaitė. Pastaroji apgailestavo, jog su *Sekliu* nesusitiko ir laiško neperdavė. Tai ji padarysianti artimiausiu laiku, todėl pasiūlė atvykti po dešimties dienų. Motyvuodami, kad nežinomose vietose pasilikti nesaugu, smogikai sutartoje vietoje sulipo į automobilį ir išvyko į bazę.

1952 06 16 vėl apsilankiusiems agentams Paulina pranešė, jog laiškas perduotas ir rytojaus dieną ateis *Seklys, Mikasiukas* ir *Makulis*.

Agentų ir partizanų susitikimas įvyko 1952 06 17 Ažubalio miške, kuriame agentai buvo įsirengę stovyklą. Į susitikimą atvyko K. Bukauskas, Tigro rinktinės rajono vadas Vytautas Galatiltis-*Mikasiukas* ir partizanas Zenonas Cicėnas-*Makulis*.

Susirinkusiems partizanams *Bimba* papasakojo apie Vytauto apygardos organizaciją, geru žodžiu paminėjo *Roką* ir jo įpėdiniu – rinktinės vadu – paskyrė *Seklį*. Baigiant pasitarimą, J. Bulka – ag. *Bimba* pasiūlė keliauti į jo veiklos rajoną (Kirdeikių apylinkes), ten jis perduosiąs apygardos štabo nurodymus ir paskyrimo raštus.

Tos pačios dienos vakare partizanai agentams pasiūlė kartu vykti į susitikimą su Juliaus Kliuko-*Dagilio* vadovaujamo būrio partizanais. Jie visi nuėjo link Latakiškės k., po to pasuko link Veikščių k. Po to nuėjo į Šiulgų mišką prie Kukutėlių k. ir pasuko gilyn į Šiulgų mišką. Smogikų grupės vyresnysis *Kirvis* pakeliui dar kartą instruktavo visus agentus, ir 1952 06 18 naktį, apie 3 valandą, kai partizanai ir agentai nuėjo gilyn į mišką (apie 700 m) ir rinkosi vietą nakvynei, buvo pradėta vykdyti partizanų likvidavimo operacija.

Skrajūnas pasiūlė patikrinti žemėlapį ir K. Bukauską pasikvietė paėjėti į šalį. J. Bulka paklausė *Seklio*, ar tik jie neišklydę iš kelio. Palinkusį prie žemėlapio vadą už rankų griebė *Dagilis*, *Aleksas* ir *Jūra*, o J. Bulka ištraukė iš dėklo parabelį. Kartu su jais nuėjo ir smogikai *Jūra* bei *Tigras*. Po to, kai pastarieji nutolo nuo likusiųjų, *Kirvis* davė ženklą ir vienu metu su *Aru* nušovė V. Galatiltį ir Z. Cicėną. Tuo pačiu metu smogikai *Jūra* ir *Tigras* suėmė K. Bukauską, o *Skrajūnas* jį nuginklavo.

Agento *Bimbos* 1952 06 20 agentūriniame pranešime nurodoma, jog vykdant šią operaciją, *Aidas* buvo išsigandęs, nuolat laikė ranką kišenėje, kurioje turėjo pistoletą. Šitoks elgesys kėlė V. Galatilčio-*Mikasiuko* įtarimą.

Nors minėtų asmenų nužudymo ir suėmimo aplinkybės nurodytos agentūriniuose pranešimuose, tačiau LSSR MGB darbuotojų 1952 06 20 pasirašytuose aktuose dėl V. Galatilčio ir Z. Cicėno nužudymo bei K. Bukausko suėmimo agentų grupės veiksmai neminimi. Vėliau Juozą Bulką MGB pareigūnai užverbavo, ir jis turėjo agentūrinį pseudonimą *Bimba*, o S. Petravičius tapo agentu *Mažyčiu*. K. Bukauskas taip pat buvo užverbuotas ir turėjo pseudonimą *Gudas*.

Partizanas Gabrys Kirdeika, s. Gabrio, slapyvardis – *Gabriukas*, *Papartis*, g. 1915 m. Stuglių k. Jį 1952 07 18 kartu su kitais grupės kovotojais nužudė LSSR MGB specialiosios grupės agentai smogikai.

„Tardomas *Seklys* davė operatyviai vertingus parodymus ir pareiškė sutikimą dalyvauti likviduojant likusius Tigro rinktinės banditus“, – rašoma agentūrinėje byloje „Vostok“. Po šiomis čekistinio leksikono frazėmis – nežmoniški fiziniai ir dvasiniai kankinimai, tekę partizano *Seklio* daliai. Perėjęs visas sadistinio smurto golgotas, šis narsus vyras palūžo ir tapo čekistų įrankiu – agentu.

Agentas ***Gudas*-Kazimieras Bukauskas, Kazio**, gimęs 1920 metais.

Partizanas nuo 1945 m. 1951–1952 m. Tigro rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkas, žuvus *Rokui-Diakonui*-Vincui Žaliaduoniui, vadovavo rinktinei.

Suimtas ir užverbuotas vaizdavo Tigro rinktinės vadą. Pagal jo duomenis ir asmeniškai dalyvaujant likviduoti 7 partizanai. Miręs.

Agentas smogikas ***Aidas*-Markelis Bulatovas** (g. 1927 01 22) archyviniuose dokumentuose minimas kaip Markizas Fiofanovičius Bulatovas.

M. Bulatovo šeima vokiečių okupacijos metais iš Kauno persikėlė į Ukmergės apskritį, Deltuvos vlsč., Nazariškių kaimą. Markizas nuo 1944 m. antros pusės iki 1946 m. rudens tarnavo sovietų kariuomenėje.

Po demobilizacijos nuo 1947 12 24 tarnavo Ukmergės apskr. MGB skyriaus „liaudies gynėju". 1948 09 01 buvo perkeltas į Ukmergės aps. MGB skyriaus Panoterių vlsč. poskyrio „liaudies gynėjų" būrį, kur ėjo būrio vado pavaduotojo pareigas.

1949 04 20 M. Bulatovas paskirtas Taujėnų MGB vlsč. poskyrio liaudies gynėjų būrio vado pavaduotoju.

1950 07 15 perkeltas į Ukmergę, kur ėjo „liaudies gynėjų" būrio vado pavaduotojo pareigas, o 1952 03 10 perkeltas į MGB tarnybą Vilniuje.

1949 m. M. Bulatovas stojo į LSSR MGB mokyklą, tačiau MGB kadrų skyriaus sprendimu buvo nepriimtas.

M. Bulatovas agentu smogiku *Aidu* tapo 1952 m. kovo mėn., kai iš Ukmergės r. „liaudies gynėjų" būrio buvo perkeltas į Vilnių, ir 1955 m. sausio mėn. smogikas *Aidas* jau buvo vyresniuoju smogiku, o 1955 04 30 paskirtas eiliniu smogiku. Ag. M. Bulatovas-*Aidas* su sovietų represiniais organais bendradarbiavo nuo 1952 iki 1960 metų. Jam dalyvaujant, likviduota apie 20 partizanų.

Maskuodami niekšybės pėdsakus ir norėdami užkirsti kelią įtarimams dėl *Mikasiuko* ir *Makulio* (*Mikulio*) dingimo, čekistai išleido įsakymą, kuriuo agentas *Jūra* skiriamas apygardos štabo adjutantu, o *Bimba* ir *Mikasiukas* – štabo pareigūnais.

MGB agentas smogikas *Aidas*-M. Bulatovas kartu su kitais MGB agentais dalyvavo suimant partizaną Joną Oškinį, s. Mykolo-*Dysnaitį*, g. 1911. MGB agentų grupė, kurią sudarė *Seklys*, *Jūra*, *Tigras* (operacijos metu vadintas *Dagiliu*), *Tarzanas* (operacijos metu vadintas *Antoška*), *Aidas* ir *Klajūnas*, 1952 07 05 buvo atvežta į Ignalinos rajono teritorijoje buvusį Didžiagirio mišką ir nuėjo į Viktorinės k. apylinkes.

1952 07 06 agentai, pasinaudodami *Seklio* ryšiais, per Ignalinos rajono Viktorinės kaimo gyventoją Genę Taluntytę, jai to nežinant, išsikvietė Šilo būrio partizaną Joną Oškinį-*Dysnaitį* iš Kalvasodžio kaimo. Partizanas su agentais atėjo į stovyklavietę, smogikai *Tigras* ir *Jūra* jį sugriebė, o kiti padėjo jį surišti. J. Oškinis tos pačios dienos vakarą buvo perduotas LSSR MGB operatyviniams darbuotojams. J. Oškinis Pabaltijo karinės apygardos karo tribunolo 1952 11 13 nuosprendžiu buvo nuteistas sušaudyti konfiskuojant jo turtą. Nuosprendis jam įvykdytas 1953 01 12.

MGB nurodymu *Seklys,* lydimas smogikų, aplankė kovotojo *Kipšiuko* pusbrolį Stasį Pelenį, gyvenantį Maldanėnų kaime ir paprašė surengti pasimatymą su *Dagilio* grupe.

Partizanais persirengusių agentų smogikų grupė, kurią sudarė *Tarzanas* (operacijos metu vadintas *Antanu*), *Jūra*, *Tigras* (operacijos metu vadintas *Dagiliu*), *Mažytis* (operacijos metu vadintas *Klajūnu*) ir „objektas“ *Seklys* (operatyviai naudojamas suimtas partizanas K. Bukauskas), naktį iš 1952 07 15 į 1952 07 16 atvyko į Šukeniškės mišką (manoma, kad tai yra iškraipytas Burkoliškės miško pavadinimas) Ignalinos rajono teritorijoje. Agentai susitiko su ryšininke Julija Tarasevičiene, per kurią susisiekė su Stasiu Peleniu, partizano Leono Šinkūno-*Kipšiuko*, *Kipšo*, g. 1915 Maldanėnų k., pusbroliu.

1952 07 18 S. Pelenis pranešė, jog *Dagilio* partizanai jau atvykę, tačiau jie kalbės tiktai su *Sekliu*. Čekistai K. Bukausko dar nebuvo patikrinę ir „operatyviai patvirtinę“, todėl jam buvo uždrausta.

„Paslapčių nuo draugų neturiu“, – gudravo *Seklys*, o jį lydintys smogikai vaizdavo įsižeidusius. „Tikriausiai *Dagilis* atsivedė kareivius“, – aiškino *Jūra*. – „Jeigu jie mumis nepasitiki, eikime iš čia“.

Tuomet S. Pelenis dar kartą nuėjo pasitarti ir, sugrįžęs kalbėjo, jog *Dagilis* sutinka, kad pokalbyje dalyvautų po du žmones iš kiekvienos grupės.

Į susitikimo vietą ėjo keturiese: S. Pelenis vedėsi *Seklį*, o *Kipšiukas* – agentą *Jūrą*. *Dagilis* pradėjo apklausą-patikrinimą: kokius pažįsta partizanus, iš kur atvykę, kur šiuo metu *Mikasiukas* ir *Bimba* (jį *Dagilio* vyrai laikė tikru partizanu). *Jūra* paaiškino, kad *Tauras* (agentas *Bimba*) ir *Mikasiukas* apygardos štabe, o Z. Cicėnas-*Makulis* (*Mikulis*) serga.

Seklio atsakymai *Dagilį* patenkino, ir jis sutiko vesti grupę į agentų smogikų stovyklavietę. Kurį laiką pabuvus drauge, „vadai“ pasiūlė apsilankyti jų veikimo rajone.

S. Pelenis, pats to nežinodamas, į susitikimą su agentų grupe atvedė partizanus J. Kliuką-*Dagilį*, P. Pundį-*Indėną*, g. 1919 m. Garnių k., G. Kirdeiką ir L. Šinkūną. Susitikimas įvyko Burkoliškės miške 1952 07 18 naktį, apie 1 valandą. Po susitikimo agentai ir partizanai išgėrė naminės degtinės ir švintant nuėjo gilyn į mišką ieškoti vietos stovyklai. Jie aptiko seną stovyklavietę, kurioje apsistojo.

Apie 4-ą val. ryto partizanai ir smogikai nuėjo gulti. Stovyklą liko saugoti J. Kliukas-*Dagilis*. Po kurio laiko *Tarzanas* atsikėlė, kiek pavaikščiojo ir prašneko apie litrą degtinės. Tai buvo signalas pradėti partizanų likvidavimo operaciją. Po sutartinio ženklo į partizanus šaudė visi smogikai. Visi 4 partizanai buvo nužudyti.

Siekiant užkonspiruoti smogikų veiksmus, buvo parengtas aktas, kuriame rašoma, jog miške, buvusiame Ignalinos r., Šakališkės k. apylinkėse, per čekistinę karinę operaciją buvo nukauti: Tigro rinktinės rajono vadas Julius Kliukas-*Dagilis* ir eiliniai partizanai: Pranas Pundys-*Indėnas*, Gabrys Kirdeika-*Gabriukas*, *Papartis* ir Leonas Šinkūnas-*Kipšiukas*. Jų kūnus paėmė MGB vidaus kariuomenės kariškiai ir išsivežė.

Analizuodami įvykdytą operaciją, čekistai pažymėjo, kad spec. grupė veikė ryžtingai ir pagal instrukcijas. *Seklys* elgėsi pagal nurodymus ir nesukėlė įtarimo, tuo tarpu agentas *Aidas* buvo sumišęs, kalbėjo nerišliai ir nenuleido rankos nuo pistoleto dėklo.

Vos per vieną mėnesį sunaikinus beatsikuriančios Tigro rinktinės branduolį, laisvėje beliko tik 3 partizanai: Vaclovas Vaitiekėnas-*Barzdėnas* ir du *Tarzanai* – Zenonas Puzanas ir Stasys Guiga.

Beveik ištisus metus jų pėdsakais sekė smogikų grupė. Apmušdami vieną kitą aktyvistą, fiksuodami dešras, lašinius, jie nepamiršdavo palikti kvitų, pažymėtų Tigro rinktinės štabo antspaudu.

Partizanas *Barzdėnas*-Vaclovas Vaitiekėnas, s. Motiejaus, g. 1911 m. Švenčionių apskr., Adutiškio vlsč., Linkonių k. V. Vaitiekėnas iki 1952 m. liepos mėn. priklausė Vytauto apygardos Tigro rinktinės Adolfo Grigonio, s. Vinco-*Paberžio*, g. 1916 07 05 (1952 02 11) kuopai, o po to savarankiškai slapstėsi.

V. Vaitiekėnas 1952 m. antroje pusėje – 1953 m. pradžioje vadovavo grupei, kurią sudarė Zenonas Puzanas, s. Mykolo-*Tarzanas*, g. 1930 Linkonių k., ir Apolonija Bielinytė, d. Gabrio-*Augė*, g. 1911 Klepučių k. Jie slapstėsi Švenčionių ir Ignalinos r. teritorijoje bei Baltarusijos SSR vakarinėje dalyje buvusiuose Kazėnų miškuose.

V. Vaitiekėno vadovaujamų partizanų paieškas sovietų represinių struktūrų darbuotojai vykdė nuo 1952 m. vasaros iki 1953 m. balandžio mėn. Paieškose dalyvavo ir LSSR MGB (nuo 1953 m. kovo – balandžio mėn. MVD) specialiosios grupės.

1952 m. spalio mėn. *Barzdėno* grupės paieškoms buvo formuojama agentų smogikų grupė, kurią turėjo sudaryti *Aidas* (grupės vyresnysis), *Gudas*, *Mažytis*, *Putinas*.

LSSR MVD 1 valdybos 4 skyriaus poskyrio viršininko pavaduotojas Aleksandrovas 1953 04 17 agentams *Gudui*, *Aidui* ir *Putinui* nurodė, jog jie naktį iš 1953 04 18 į 1953 04 19 bus nugabenti į Gudelių k. apylinkes, iš ten slapta pereis į susitikimo su *Barzdėnu* vietą. Smogikams buvo nurodyta, esant galimybei, V. Vaitiekėną ir A. Bielinytę suimti. Ženklą pradėti partizanų likvidavimo arba suėmimo operaciją turėjo duoti *Aidas*: jis turėjo nusiimti uniforminę kepurę ir kitelio rankove pavalyti kokardą. Pasibaigus operacijai, *Aidas* turėjo ateiti pas kariškių grupę, kuri lauks 2–3 km nuo agentų ir partizanų susitikimo vietos ir pranešti apie rezultatus.

Agentas *Gudas* ir kiti grupės nariai (smogikai pseudonimais *Juozas* ir *Borisas*) 1953 04 18 24 val. išlipo iš automašinos ir nuėjo netoli Juodupio, 4 km į rytus nuo Antanų kaimo. Jie apsistojo viename šio kaimo ūkių. Kitos dienos rytą jie nuėjo į susitikimo vietą su *Barzdėnu*.

1952 04 19, 15 val., ag. *Juozas* ag. *Gudui* pranešė, jog ateina partizanai. Į susitikimą atėjo *Barzdėnas* ir *Tarzanas*. *Gudas* ir *Barzdėnas* pasisveikino ir pasibučiavo. *Gudas* atėjusius partizanus pavaišino namine degtine, bet *Tarzanas* gerti atsisakė. *Gudas* sėdėjo greta *Barzdėno* ir kalbėjosi, *Tarzanas* sėdėjo atokiau, o jo kulkosvaidis buvo nukreiptas į *Gudą* ir *Juozą*. *Borisas* atsistojo priešais *Barzdėną* ir paklausė, koks pastarojo pistoletas. *Barzdėnas* jam padavė ginklą, kurį *Borisas* apžiūrėjo ir davė jam šovinių. *Barzdėnas* tuoj pat jais užtaisė savo ginklą. Nutaikęs momentą, *Borisas* patrynė kepurės ženklą. *Gudas* tai pastebėjo. Jo ir *Juozo* ginklai buvo paruošti šaudymui.

Po sutartinio ženklo *Borisas* tuoj pat mėgino šauti, tačiau jo automatas užsikirto. Ag. *Juozas* šovė į *Tarzaną* ir jį nukovė. Tuo pačiu metu ag. *Borisas* vėl užtaisė automatą, tačiau jis vėl užsikirto. *Gudas* atšoko nuo *Barzdėno*, kuris jau suprato agentų užmačias ir šovė į jį. Tuo pačiu metu į *Barzdėną* šovė ir *Borisas* bei *Juozas*. Abu partizanai buvo nukauti. Po to *Borisas* persirengė civilio drabužiais ir nuėjo pranešti apie operacijos rezultatus kariams, kurie buvo pamiškėje.

Siekiant užkonspiruoti agentų smogikų veiksmus, buvo surašytas V. Vaitiekėno ir Z. Puzano žūties aktas. Jame nurodoma, jog partizanai 1953 04 19 žuvo per susišaudymą, kuris įvyko miško masyve 4 km į rytus nuo Švenčionių r., Antanų kaime.

Paskutiniesiems, garbingai žuvusiems Ignalinos rajono partizanams net nebuvo leista atgulti į gimtąją žemę. Jų kūnai perduoti Snakinui – MGB skyriaus viršininkui Vilniuje, vykdžiusiam spec. priemones Ramygalos rajone.

Remiantis archyviniais dokumentais, reiktų manyti, jog K. Bukausko-*Gudo* agentūriniame pranešime minimas *Borisas* yra M. Bulatovas-*Aidas*, o *Juozas* – Juozas Daktaravičius-*Putinas*. 1954 m. balandžio 1 d. Biržų rajone smogikas *Putinas* nušovė *Giriečio*-Stepo Giedriko būrio kovotoją Juozą Tučą-*Ąžuolą*.

Įvairiuose pranešimuose nurodyta, jog M. Bulatovas-*Aidas* kartu su kitais LSSR MGB agentais dalyvavo partizanų paieškose Ignalinos ir Švenčionių rajonuose. Apie savo veiksmus MGB darbuotojus jis informuodavo agentūriniuose pranešimuose. Apie tai, jog agentas *Aidas* dalyvavo vykdant MGB darbuotojų užduotis, savo pranešimuose nurodė ir kiti kartu su juo buvę agentai.

S. Guiga-*Tarzanas*, gerų žmonių padedamas, ilgam dingo iš čekistų akiračio. Pergyvenęs daugelį savo persekiotojų, mirė 1986 m. Onutės Činčikaitės namuose Činčikų k., Švenčionių rajone.

R. K. p a s t a b a: apie tolesnį partizano S. Guigos-*Tarzano* gyvenimą ir jo mirtį plačiau aprašyta kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, p. 671, Onos Činčikaitės prisiminimuose.

Klastingai provokuodami Tigro ir Didžiosios Kovos „B“ rinktinių partizanus, smogikai dangstėsi skambiais apygardos štabo pareigūnų vardais. Dažniausiai jie buvo aprūpinti *Siaubo* rašytais laiškais ir įsakymais, tai neabejotinai didindavo jų autoritetą.

1952 m. kovo – liepos mėnesiais B. Kalytis partizanų suėmimuose ir žudymuose nedalyvavo. Nelengvai atstatę susvyravusį „vado“ autoritetą ir išsklaidę gandus apie jo ir *Liepos* suėmimą, MGB-istai nesiryžo rizikuoti: B. Kalytis buvo ruošiamas tarpapygardinėms provokacijoms, todėl privalėjo būti „švarus“, be menkiausio įtarimo šešėlio. Jis dar retkarčiais, akylai stebimas „draugų“, aplankydavo ryšininkus, perduodavo ir paimdavo laiškus. Nekeliantis įtarimų ag. *Ramojaus*, *Serapino*-Broniaus Kalyčio elgesys išsklaidė net A. Kraujelio-*Siaubūno* abejones. Pripažindamas savo kaltę, jis rašė (1952 02 18) pasitikįs „vadu“ ir pasirengęs pasimatyti bet kur ir bet kada. Čekistai šia galimybe nesusigundė ir paliko Kraujelį vietinių šnipų „globai“.

Čekistai meistriškai maskavo savo kėslus. B. Kalyčio skelbiama Vytauto apygardos reorganizacija atrodė visiškai natūralus procesas, juo labiau dėl gausių žūčių nebuvo įgyvendinti 1950–1951 m. srities štabo nurodymai (pvz., dėl rajonų pertvarkymo į tėvūnijas).

Neva norėdamas sujungti pavienius Zarasų, Obelių ir Dūkšto rajonų partizanus, 1952 m. pavasarį *Ramojus* pas Daugailių septynmetės mokyklos direktorių Judicką paliko laišką Žalgirio kuopos partizanui Petrui Pošiui-*Gediminui* ir paskyrė jį Lokio rinktinės vadu. *Siaubas* siūlė susirasti J. Streikų-*Stumbrą* ir drauge atkurti rinktinės

organizaciją. (P. Pošiaus išprovokuoti nepavyko: keletą metų gyvenęs svetima pavarde, jis legalizavosi tik 1958 m. lapkričio 23 dieną.)

1952 m. kovo – balandžio mėnesiais panašaus pobūdžio raštai buvo pasiųsti Liūto rinktinės būrių vadams *Gaideliui, Pavasariui* ir *Šeduikiui*.

1952 m. pavasarį MGB voratinkliui apraizgius tradicines Vytauto apygardos ribas ir DKA „B" rinktinę, čekistai ėmėsi žygių performuoti provokacijų grandinę į Vaižganto rinktinę. Žuvus daugeliui kovotojų, visiškai sunyko per būrius palaikomi ryšiai, o J. Kemeklio žūtis nutraukė paskutinę B. Kalytį ir Vaižganto rinktinę jungusią giją.

MGB bandymai susirasti pavienius Audros būrio vyrus ir Deimanto rajono vadą B. Puodžiūną-*Garsą* (ryšiui panaudojant Andrioniškyje gyvenantį Lietuvos kariuomenės majorą – MGB 2N sk. agentą *Beržą)* liko be rezultatų.

Atsižvelgdami į B. Kalyčio užimamas pareigas (Vytauto apygardos ir K. Mindaugo srities vadas) ir tai, jog 1950 m. jis buvo J. Kimšto įpareigotas atkurti srities štabą, čekistai parengė provokacinio (legendinio) štabo sudarymo planą ir vylėsi, deramai išplėtoję organizacinę ir visuomeninę veiklą, patraukti J. Kimšto dėmesį, o per jį – išplėsti pražūtingą vadovavimą Vaižganto ir Vyčio apygardos (gal apygardų, jeigu tai dvi?) pogrindžio struktūroms.

1952 m. balandžio 10 d. parengiamas pirminis Rytų Lietuvos srities štabo variantas:

srities vadas – *Siaubas* (agentas *Ramojus)*;

srities štabo viršininkas – *Matrosas* (agentas smogikas Jonas Janušaitis);

visuomeninės dalies viršininkas ir „Aukštaičių kovos" redaktorius – *Lauras* (vidaus agentas);

srities vado adjutantas – *Alfa* (agentas Alfonsas Radzevičius);

štabo apsaugos būrys – *Šturmas, Aleksas, Tigras, Vasaris*, (smogikai) ir agentas *Kairys*.

Štabo autoritetui sustiprinti pirmuoju vado pavaduotoju numatyta kviesti Vyčio apygardos vadą B. Karbočių-*Algimantą*, o žvalgybos skyriaus viršininku – P. Puodžiūną-*Žėruolį* (balandžio 29 dieną suimtas ir įtrauktas į provokacijas).

Srities štabas ir anksčiau buvo formuojamas vienos apygardos štabo ar net 1–2 rinktinių pareigūnų pagrindu, todėl Vaižganto rinktinės pareigūnų ignoravimas tarsi nekėlė įtarimo. Tačiau dabar už borto liko patyrę vadai (J. Varnas-*Gaidelis*, B. Puodžūnas-*Garsas*, B. Putrimas-*Vaidūnas* ir P. Pakalnis-*Briedis*), Liūto rinktinės ir apygardos štabe dirbę nuo 1949 iki 1950 metų.

Balandžio mėnesį, žuvus arba suėmus minėtus vadus, čekistams nebeliko kliūčių į štabą įtraukti provokatorius.

Gegužės pradžioje sulipdytas srities štabas išleido porą įsakymų, „Aukštaičių kovos" numerį, tačiau jo darbą sutrukdė nemalonus siurprizas (staigmena). Pasirodo, tuo pačiu metu, manydamas, jog Vytauto apygarda sunaikinta, J. Kimštas-*Žalgiris* suformavo srities štabą iš Vyčio apygardos pareigūnų.

Aukštaitijoje susidarė paradoksali situacija: ištisus metus neturėjusioje vadovybės Rytų Lietuvoje atsirado du srities štabai, leidžiami du „Aukštaičių kovos" numeriai. Tokia pusiausvyra čekistų netenkino: Vytauto apygardoje anuo metu buvo

likę vos 30 kovotojų, tuo tarpu Vaižganto rinktinėje ir Vyčio apygardoje daugiau kaip 100 organizuotų partizanų.

Prasiskverbti į srities partizanų vadovybę buvo nelengva, tačiau įmanoma. 1952 06 07–09 Šiaurės Rytų Lietuvos sekcijos posėdyje J. Kimštas atsisakė sekcijos pirmininko pareigų ir ėmė vadovauti K. Mindaugo sričiai. Panaudojant netolimoje praeityje glaudžius J. Kimšto-*Žalgirio* ir B. Kalyčio ryšius, MGB 2N skyriaus valdyba parengė legendinio štabo pareigūnų susitikimo su *Žalgiriu* planą, kurio tikslas – sučiupti J. Kimštą ir jį „operatyviai naudojant“, į aukščiausius sąjūdžio postus įtraukti MGB agentūrą.

Aukštaitijos partizanų vienytojas, Vytauto apygardos ir K. Mindaugo srities kūrėjas ir ilgametis vadas J. Kimštas ilgus metus buvo labiausiai ieškomas Aukštaitijos partizanų vadas. 1947–1948 m. planuota jį sučiupti per Markulio emisarus, šnipais apstatyta jo žmona, siųsti provokatoriai.

1951 12 28, praėjus vos savaitei po *Siaubo* suėmimo, MGB 2N skyriaus valdyba apsvarstė ryšio su J. Kimštu atkūrimo galimybes. Rengdami planą, čekistai nubrėžė net keturias ryšio linijas. Viena iš jų ėjo net per *Jūros* pirtį. Iki 1950 m. pabaigos *Žalgirio*-J. Kimšto laiškai Vytauto apygardos štabui buvo persiunčiami „grandinėle“ per daugelį ryšininkų: J. Kimštas – Kazys Dirsė – Valė Petronytė-*Vytukas* – Antanas Lapienis-*Pimpius* – Elena Kerpiškytė – Janina Vasiulytė-*Kaladytė* – B. Kalytis.

Dideliam čekistų nusivylimui, šioje „grandinėlėje“ jau buvo ištrupėjusios kelios grandys: džiova mirė narsioji ryšininkė *Kaladytė*, žuvo A. Lapienis-*Pimpius*, o vienas iš likusių ryšininkų įtartas šnipinėjimu. Svarbiausia – keitėsi ir pats ryšių sistemos pobūdis, stengiamasi ryšį palaikyti betarpiškai per būrius. Dėl šios priežasties žlugo ir operatyvininkų bandymai išprovokuoti Febroniją Kimštienę, negelbėjo nei „objekto *Varno*“ siunčiami „nuoširdūs“ laiškai ir pinigai.

1952 m. kovo mėnesį Panevėžyje studijuojanti Valė Žukaitė Stasiui Petravičiui (agentas *Mažytis*) papasakojo pažįstanti keletą Šimonių girios miškinių. Čekistų nurodymu *Mažytis* lyg tarp kitko pasiūlė perduoti gerų dienų nuo Labanoro girios partizanų.

Po keleto savaičių mergina perdavė laišką, kuriame partizanai rašė nemažai girdėję apie Labanoro girių vadą *Romelį* (Antaną Krinicką) ir siūlė nenutraukti taip neįprastai gimusios draugystės. Laišką pasirašė Vaižganto rinktinės štabo viršininkas *Mokytojas*.

Tiktai dabar čekistai suvokė, kokios organizacijos pėdsakus užtiko. S. Petravičiui pasiūlyta į siunčiamą paketą įdėti srities vado įsakymų. „Turiu atliekamus, – rašė *Mažytis*. – Manau, kad jūs dar negavote“.

Bėgo mėnesiai. Iš Šimonių į Labanoro miškus, rizikuodama gyvybe, drąsioji studentė vežiojo partizanų paštą. Laiškai darėsi vis atviresni, MGB nurodymu *Klajūnas* negailėjo liaupsių apygardos organizacijai ir pačiam *Siaubui*.

Liepos mėnesį į šį čekistų įsuktą žaidimą įsitraukė agentas *Ramojus*, svėdasiškių žinomas kaip Vytauto apygardos vadas. Prisimindamas ilgametę kovą dėl Tėvynės laisvės, B. Kalytis siūlė organizuoti susitikimą su Vaižganto rinktinės vyrais ir būtinai pakviesti srities vadą J. Kimštą-*Žalgirį*.

Liepos pabaigoje *Ramojus* pagaliau sulaukė trokštamos žinutės. *Mokytojas*-Antanas Burokas pranešė, jog netrukus įvyksiąs Vaižganto rinktinės kovotojų sąskrydis, kuriame žadėjęs dalyvauti ir pats *Žalgiris*. B. Kalyčio-*Siaubo* jie lauksią rugpjūčio 13–20 d. Šimonių girioje, ties Plikiškių kaimu.

Vaizduodamas susirūpinusį, *Ramojus* pasiūlė kitą scenarijų: „Kelionė tolima, vietos nežinomos, vedlio nėra. Siūlau susitikti Galvydžių kaime." (Anykščių rajonas.)

Belaukiant *Mokytojo* atsakymo, MGB Kovos su banditizmu skyriuje vyko kruopštus pasiruošimas operacijai, lipdomos agentų „legendos". Šių įvykių dalyvis smogikas S. Šimkus-*Šturmas*, su patosu aprašydamas „pasmerktųjų gelbėjimą" Aukštaitijos miškuose, vaikiškai naiviai pasakoja apie „banditų vadeivų suėmimus". Čekisto logika aiški: gudrūs operatyvininkai apgauna „kvailus banditus" vien todėl, kad jie, čekistai, „gina liaudį", kuria „šviesią rytdieną". O iš tikrųjų – net menkiausiai akcijai buvo rengiamasi savaitėmis, apklausiama dešimtys informatorių, prirašomos šūsnys dokumentų.

1952 08 06 valstybės saugumo ministras Kondakovas patvirtino konspiracinio J. Kimšto sučiupimo planą. Į sąskrydį Šimonių girioje numatyta pasiųsti agentus *Ramojų*, *Mažytį* bei *Alfą*, lydimus smogikų *Šturmo*, *Tigro* ir *Jūros*. Pastarieji, ryšininkei Žukaitei pažįstami kaip švenčioniškiai partizanai, turėjo vaizduoti „vado" apsaugą. Planuota siųsti daugiau smogikų, tačiau vėliau šios minties atsisakyta: J. Kimštui gali kilti įtarimų, be to, yra didesnė iššifravimo grėsmė.

Vaizduojančius Kalyčio apsaugą smogikus apginkluoti automatais, *Mažytį* ir *Alfą* – šautuvais, o *Ramojui* įteikti meistriškai sugadintą šautuvą su optiniu taikikliu.

Vytauto apygardos štabo nuveiktam darbui pademonstruoti išspausdintas „Aukštaičių kovos" numeris, atsišaukimai ir Tigro rinktinės partizanų sąskrydžio protokolai.

Labiausiai čekistai nerimavo dėl agento *Ramojaus*. Iki tol Kalytis tiesiogiai nedalyvavo žudynėse ir suėmimuose, tad ar jis neišsiduos? Ar susitikimas, broliškas pašnekesys su Žalgiriu, bendrų išgyventų dienų prisiminimai nepasibels į jo sąžinę? Kad taip neįvyktų, *Šturmui* ir *Alfai* įsakyta nenuleisti nuo jo akių, į maistą įmaišyti valią pakertančio preparato „Neptun-80". Agentams duotas šuo, išmokytas sekti tiktai *Siaubo* pėdsakus.

Spec. grupės užduotis: jeigu susitikime dalyvautų nedaug partizanų, tuomet J. Kimštą sučiupti gyvą (jeigu neatvyktų – *Mokytoją*), o likusius vietoje sušaudyti. Jeigu partizanų būtų daugiau, tuomet įsipiršti J. Kištui į palydovus ir slapta suimti, o kitus, prieš tai nustačius tvirtus ryšius, paleisti.

Nenumaldomai bėgo dienos, o žinios iš *Mokytojo* vis nebuvo. Rytų Lietuvos pogrindžio organizacija atsidūrė mirtino pavojaus akivaizdoje. Artėjančios dienos turėjo lemti, ar Vytauto apygardos kovotojus iššudę smogikai įsisuks į Vaižganto ir Vyties kovines struktūras, ar čekistams dar ilgus metus teks naudotis smulkių šnipelių paslaugomis.

Baisius agentų smogikų infiltracijos į Vytauto apygardos organizacijas padarinius vaizdžiai liudija 1952 08 06 MGB 2N skyriaus pažyma apie nuveiktą darbą legenduojant Šiaurės rytų Lietuvos srities štabą.

1951 03–1952 08 06 naudojant specialiąsias grupes, Karaliaus Mindaugo srityje nukauti 54 partizanai, suimta 18 partizanų (10 iš jų „operatyviai naudojami“, 7 tapo provokatoriais), suimti 23 pogrindžio organizacijos nariai (slapukai, ryšininkai).

Likviduojant partizanus, paimti šie trofėjai: 8 kulkosvaidžiai, 31 automatas, 36 šautuvai, 58 pistoletai, 12 granatų, 3 rašomosios mašinėlės ir 5 radijo imtuvai.

Visiškai sunaikinta 15 partizanų grupių. 1952 08 pradžioje legendinio štabo vardu užmegztas ryšys su 80 partizanų.

Rugpjūčio 12 d. ryšininkė atnešė žinią iš *Mokytojo*: artimiausiomis dienomis jis lauksiąs *Siaubo* nurodytoje vietoje.

Po poros dienų, sutemus, spec. grupė buvo išlaipinta Galvydžių kaimo apylinkėse. Netrukus atvyko ryšininko ir Janinos Valevičiūtės-*Astros* lydimas Vaižganto rinktinės štabo viršininkas Antanas Burokas-*Mokytojas*.

Patikrinęs atvykėlius, *Mokytojas* paleido ryšininką ir nusivedė svečius į Šimonių girioje įrengtą stovyklą, kur laukė J. Kimštas ir 16 *Tigro, Kirvio* ir *Mokytojo* būrių vyrų.

Saugumiečio S. Šimkaus liudijimu, *Žalgiris* nuoširdžiai sutiko tik Kalytį, o jo palydovus kruopščiai patikrino, apžiūrėjo ginklus, išgalvotu pretekstu suguldė atskirai ilsėtis.

Rugpjūčio 14-ąją, pirmą sąskrydžio dieną, B. Kalytis perskaitė pranešimą apie Vytauto apygardą ištikusias nelaimes ir dabartinę situaciją. Pagal išankstinį čekistų nurodymą *Siaubas* liaupsino Labanoro partizanų gyvenimo sąlygas, esą ten žmonės patikimi ir svetingi, o turimų bunkerių pakaktų kelių būrių žiemojimui. *Ramojaus* pasakėlės užgavo ir sentimentaloko J. Kimšto gyslelę: juk Rytų Aukštaitijos partizanų organizacija susikūrė būtent Labanoro girioje, tad ar nevertėtų tenai ir įkurti srities štabą?

Ramojaus provokacija pavyko: daugelis susižavėjusių jo pasakojimu sąskrydžio dalyvių pareiškė norą žiemoti „svetingojo“ *Siaubo* valdose.

Antrąją sąskrydžio dieną srities vadas J. Kimštas trumpai apibūdino tarptautinę padėtį. Pats mažai betikėdamas Vakarų demokratijos šulų skleidžiama propaganda, dar bandė drąsinti kovotojus.

Įvertindamas B. Kalyčio nuopelnus atkuriant Vytauto apygardos ir K. Mindaugo srities štabus, *Žalgiris* jį paskyrė srities štabo viršininku ir pirmuoju savo pavaduotoju.

Apgailestaudamas, kad dviejų srities štabų negali būti, vadas panaikino Kalyčio sukurtą štabą, tačiau pažadėjo ateityje paskirti *Siaubo* rekomenduojamus asmenis.

Baigiantis sąskrydžiui, Kalytis visus nufotografavo (neva srities štabo archyvui), o J. Kimštas iš kiekvieno priėmė rašytinę priesaiką negailint savo kraujo ir gyvybės kovoti už Tėvynės laisvę.

Taip baigėsi paskutinysis Rytų Lietuvos srities partizanų sąskrydis. Tiesa, vėliau dar įvyko keletas „posėdžių“, tačiau tai buvo čekistų surežisuoti ir B. Kalyčio-*Siaubo* – agento *Ramojaus* – talentingai suvaidinti farsai, po kurių „suvažiavimo“ dalyviai – aktyvūs partizanai dingdavo visiems laikams...

Smogikų džiaugsmui, *Žalgiris* nedvejodamas sutiko atvykti į Labanoro girią, jis net atsisakė *Mokytojo* siūlomos apsaugos, tik paprašė įspėti ilgą laiką jį globojusius raguviškius ir Stasio Kulio-*Briedžio* (Panevėžio Žaliosios girios vadas) vyrus.

„*Kirvis* (Viktoras Sabaliauskas) palydėjo iki malūno. Atsisveikinom su juo ir pasukom miško keleliu. Netoliese turėjo būti kaimas, kuriame ryšininkas matė pulkininko „viliuką“.

– Palaukit... – tariau nuėjus kelio galą. – Koją trina... – Nutraukęs batą, ėmiau vynioti autą.

Žalgiris atsisėdo šalia.

– Parodykit savo kompasą, broli vade, – paprašiau, pamatęs ant jo riešo dailų vokišką kompasą. – Maniškis kažkodėl sugedo, o bijojau išklysti iš kelio...

Kai *Žalgiris* ištiesė ranką, čiupau jam už alkūnės. Už kairės rankos sugriebė *Tarzanas*“.

Taip srities vado suėmimą aprašė čekisto S. Šimkaus „biografas“ A. Čalnaris, neužmiršęs pridurti, jog suimtasis, belaukiant operatyvininkų, dar išlenkęs „burnelę“ (nors buvo visiems žinomas blaivininkas).

Žalgirio tardymuose dalyvavo visas LTSR MGB elitas. Nepavykus psichologiniam šantažui, pasitelkti Berijos ir Ježovo mokyklas baigę „kūno technikos specialistai“. Pakabintam už rankų ir kojų Kimštui perpjovė raumenis ir kabliais traukė sausgysles, „gydytojų“ konsultuojami paliko nenupjautus tik dviejų pirštų nervus, kad galėtų rašyti...

Kankinamas vadas neprašė malonės, tik mirties, o į čekistų gundymus atsakinėjo: „Priesaikos nesulaužysiu, aš mirsiu kaip karininkas.“ Deja...

Po keleto dienų žvėriškų eksperimentų suimtasis įvardytas „operatyviniu objektu „Ž“; 1952 08 27 parašė laišką Vyčio apygardos vadui *Algimantui*, kuriame ragino nedelsiant ieškoti ryšio su *Vanagu* ir susilaikyti nuo bet kokių aktyvios kovos formų.

Per vienerius čekistų naguose praleistus metus J. Kimštas parašė ne vieną dešimtį tokių laiškų. Operatyvininkai juo ilgai nepasitikėjo, įvairiais būdais tikrino, nesiuntė į susitikimus su partizanais. Tam, tiesa, nebuvo nei reikalo, visiškai pakako kūno ir siela parsidavusio srities štabo viršininko *Šiaurio* (B. Kalyčio) ir jo parankinių.

Deja, netgi būdamas saugumo kalėjimo kazematuose, vadas įvykdė MGB-istų pavestą uždavinį: 1952–1953 m. *Žalgirio* laiškais iškviesta susitikti ir nukauta 20–30 partizanų.

1953 m. kovo mėnesį pagal jo laiškus išaiškinus ir nukovus Vyčio apygardos vadą Bronių Karbočių-*Algimantą*, Kimštas visiškai palūžo. Nutaikęs progą, bandė nusižudyti, persipjovė venas, tačiau laiku suskubę čekistai išgydė ir dar labiau įpynė į savo juodų planų voratinklį.

Operatyvinis objektas „Ž“; agentas ***Jurginas*-Jonas Kimštas, Lauryno**, gimęs 1911 m. Vilniuje. Lietuvos kariuomenės leitenantas, Vietinės rinktinės kuopos vadas. 1944–1945 m. vienas iš jungtinės Tigro rinktinės kūrėjų ir vadų, Vytauto apygardos kūrėjas ir vadas (1945 09–1947 05), Šiaurės rytų Lietuvos srities vadas (1946 01–1949 02 ir 1952 05–08), LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos vadovas (1949–1952 05). Turėjo *Dobilo, Žalgirio, Aukštaičio, Karijoto, Žygūno* ir kt. (apie 15) slapyvardžių.

1952 08 15–16 d. naktį suimtas ir po žiaurių kankinimų užverbuotas. Panaudojant jo ryšius ir asmeniškai dalyvaujant, sunaikinta 20–30 partizanų.

Nuo 1953 09 15 panaikintas areštas, bet dar naudotas kaip „įtakos agentas“ (sučiuptų partizanų „prauklėjimui“). Dvasiškai ir fiziškai suluošintas (I grupės invalidas) išbrauktas iš agentų kaip nebegalintis dirbti.

Mirė 1974 m. Vilniuje.

...Nešini *Žalgirio* rašytais laiškais, įsakymais ir Šimonių girioje darytomis fotonuotraukomis, smogikai traukė Labanoro, Raguvos, Alantos miškais ieškodami paskutiniųjų partizanų pėdsakų

Rugsėjo pabaigoje užmezgė ryšius su Antalgės apylinkėse partizanavusiu Julium Juodžiu-*Pavasariu*. Rugsėjo 28 d., neįtardamas klastos, ryšininkas Vincas Šemelis atsivedė *Pavasarį* ir Vytautą Šermukšnį. Vakarienės metu A. Radzevičius – ag. *Alfa* – partizanams pasiūlė drauge žiemoti, esą „pas žmones turime bunkerį, yra pinigų – jokios rizikos“. Neilgai svarstę, partizanai sutiko, deja, pažadėtojo bunkerio taip ir neišvydo. Nuėję vos du kilometrus, netoli Antalgės, jie krito nuo smogikų kulkų.

Po šios netekties kitados gausios Liūto rinktinės erdvėje beliko tiktai du partizanai: Antanas Kraujelis-*Siaubūnas* ir Vladas Petronis-*Nemunas*. Iš čekistų dokumentų matyti, jog jų ieškojo spec. agentas *Kairys*, daugybė smulkesnių šnipelių ir apginkluotas buvęs *Siaubūno* bičiulis Edmundas Satkūnas.

R. K. p a s t a b a: partizanas Vladas Petronis-*Nemunas* legalizavosi 1954 m. pavasarį. J. Šyvokienės knygoje „Gyvenimą paaukojęs Tėvynei“, p. 47, rašoma: „<...> Saugumiečiai puoselėjo daug vilčių, kad Vlado Petronio turima informacija bus itin vertinga ieškant *Siaubūno*, tačiau tai nepasitvirtino. V. Petronis išdavė *Siaubūno* pagalbininkus, nurodė labai daug pavardžių, išvardijo keliolika sodybų, kuriose slapstėsi *Siaubūnas*, tačiau tai nepadėjo saugumui aptikti Antano Kraujelio pėdsakų“.

Toje pačioje knygoje, p. 41, 42, 47, 69, 186, plačiau rašoma apie Edmundą Satkūną ir jo nepavykusį bandymą nužudyti Antaną Kraujelį: „<...> 1952–1954 Antanas Kraujelis buvo sužeistas saugumiečių užverbuoto Edmundo Satkūno, kuris buvo geriausias jo jaunystės bičiulis ir ilgametis rėmėjas, nes dirbo kolūkio pirmininko pavaduotoju. Apginklavę ir išmokę šaudyti, saugumiečiai pasiuntė Edmundą susitikti su Antanu. Šis, nieko blogo neįtardamas, atėjo į susitikimą. E. Satkūnas atsinešė butelį degtinės, abu draugiškai išgėrė. Vėliau Antanas pasakojo, kad Edmundas kažkoks įtartinas pasirodė – jaudinosi, nerimavo. Kiek pabendravęs, Antanas sako: „Aš eisiu“. Tik pradėjus eiti pasipylė šūviai į nugarą. Antanas pajuto, kad yra sužeistas į krūtinę“.

Staiga atsigręžęs pamatė Edmundą baisiom akim nusitaikiusį į jį. Tada Antanas patraukė iš automato ir Edmundas krito...

Ilgai nesisekė sučiupti ir paskutiniųjų Lokio rinktinės kovotojų. „Tamsoje“ naudodamas ryšininką Gražį, J. Bulka – ag. *Bimba* – nesėkmingai bandė išprovokuoti Kadugio kuopos vadą Vaclovą Mikalaičiuką-*Sakalą*, o paskutiniojo rinktinės vado Petro Pošiaus-*Gedimino* paieškai pasiųsti agentai *Miškinis*, *Globus* ir smogikas *Cibulskas*, anot čekistų, nelabai tinkantis šiai užduočiai, nes „yra bailys“.

1952 m. rudenį mirtis vėl įsisuko į DKA „B“ rinktinės partizanų gretas.

Spalio mėnesį į smogikų grupę buvo įtrauktas „objektas *Audra*“. Šis buvęs partizanas, dabar provokatorius, laiškais pakvietė susitikimui DKA „B“ rinktinės rajono vadą Anicetą Juknį-*Krantą*. Vadas mielai sutiko ir pažadėjo atsivesti savo vyrus.

Kad partizanai neįtartų smogikų, operatyvininkai spec. grupę padalijo į dvi dalis: du smogikai turėjo lydėti *Audrą*, o kiti, vadovaujami *Žėruolio,* vaizdavo DKA „B“ rinktinės štabinius.

1952 10 26 provokatorių grupė susitiko su šešiais *Kranto* ir *Piršlio* būrių partizanais. Pagal čekistų užmačias *Audra* pasiūlė pereiti į kitą vietą susitikti su netoliese esančiais *Žėruolio* vyrais.

Sutartoje vietoje prisidėjo „rinktinės vadas“ P. Puodžiūnas – ag. *Mokytojas* – ir trys smogikai. Išvargusiems kovotojams „vadas“ pasiūlė eiti dienoti – pasitarsią kitą dieną.

Ankstyvą spalio 27-osios rytą, nutaikę progą, provokatoriai atsiskyrė nuo partizanų ir juos sušaudė. Žuvo: Didžiosios Kovos apyg. „B“ rinktinės rajono vadas Anicetas Juknys-*Krantas*, būrio vadas Dominykas Čekauskas-*Piršlys, Kirvis*, eiliniai partizanai Antanas Gečiauskas-*Spyglys*, Jonas Bagdonas-*Margiris*, Henrikas Savickas-*Skrajūnas* ir Pranas Ketvirtis.

1952 m. spalio mėnesį agentai *Mokytojas* ir *Žemaitis* (buvęs partizanas *Beržas*) užėjo pas partizano *Riešuto* tėvą Borisevičių, gyvenantį Širvintų rajono Daubariškių kaime. Smogikus palaikęs sūnaus draugais, senukas pažadėjo suvesti su partizanais, kurie turėtų pasirodyti spalio 10–15 dienomis.

Sutartu laiku smogikai partizanų nesulaukė. Siaučiant baudėjams, į priešo nagus pateko kovotojas *Ąžuolas*, o kiti buvo išblaškyti.

Lapkričio pradžioje Žiūrų kaimo ryšininkė Melanija Borisevičienė *Žemaičiui* perdavė *Erelio* raštelį: pasirodo, suėmus *Ąžuolą,* jis nebeturi kur slapstytis ir prašosi priimamas į *Beržo* draugiją.

Lapkričio 22 dieną Žiūrų kaime, Sadzevičiūtės klojime, susitiko Alfonsas Gudonis-*Erelis*, Leopoldas Borisevičius-*Riešutas* ir agentų smogikų grupė (*Aleksas, Šturmas, Alfa*, *Mokytojas* ir *Žemaitis*). Dienojant klojime, *Erelis* išsikalbėjo, jog ryšio su kitais būriais neturi ir ketina prisidėti prie *Žėruolio.*

Atsisveikinę su šeimininke, partizanai išėjo Zybalų kaimo link. Nuėjus apie tris kilometrus, *Erelis* ir *Riešutas* pastebėjo šalikelėje stovintį automobilį ir šmirinėjančius kareivius. Pamatę, kad „bendražygiai“ nekreipia dėmesio į MGB-istus, partizanai gal ir suprato išdavystę, bet pasipriešinti nesuspėjo – krito nuo *Šturmo* ir *Alekso* šūvių.

Čekistų terminais „operacija įvykdyta visiškai konspiratyviai“, žuvusiųjų kūnai išvežti, o kraujo klanus nuplovė rudeninis lietus.

Smogikai nesivargino suiminėdami laisvės kovotojus. Taip 1952 11 14 netoli Krupeliškio kaimo sušaudė buvusį *Žėruolio* bunkerio laikytoją Mykolą Pružinską. Kuo jiems ir sovietų valdžiai nusikalto šis, vos pusmetį slapstęsis, 21 metų vaikinas, gali atsakyti tiktai išdavikiška smogikų sąžinė.

Žuvus *Krantui* ir *Ereliui*, organizuotas DKA „B“ rinktinės pasipriešinimas iš esmės jau buvo palaužtas. Laisvėje veikė tik *Daugirdo* ir *Boso* būriai (šeši partizanai) ir keletas pavienių kovotojų. Praradę bet kokią viltį, apgailėję kritusius kovos brolius, jie vis dažniau šalindavosi žmonių, vengė aktyvių kovos formų. Partizanų pasyvumas tarsi apsunkino jų paiešką, tačiau nuo savųjų, buvusių bendražygių, išdavystės priemonių nebuvo.

Prisidengę skambiais vardais, afišuodami Tėvynės meilės ir pareigos jausmus, provokatoriai savo demagogija palenkdavo ryšininkų širdis, o per juos įsiskverbdavo į partizanų būrius.

1953 01 31 Semeliškių rajone smogikams nužudžius Bronių Šimkūną-*Daugirdą* ir jo būrio vyrus, visoje rinktinėje liko vos du – *Boso* būrio partizanai.

Neva susirūpinęs DKA „B“ rinktinės organizacija, provokacinis srities štabas išleido įsakymą, kuriuo rinktinės teritorija prijungiama prie Vyčio apygardos, o „rinktinės vadas“ provokatorius P. Puodžiūnas-*Žėruolis* – ag. *Mokytojas* – skiriamas apygardos štabo pareigūnu. Tai lyg ir nekėlė įtarimo: pogrindyje *Žėruolis* buvo žinomas kaip geras organizatorius, daug prisidėjęs prie DKA „B“ atgaivinimo, savo asmenine iniciatyva leidęs oficiozą „Tėvynė šaukia“.

1953 m. sausio – vasario mėnesiais, žuvus Broniui Karbočiui-*Algimantui* ir nespėjusiam jį pakeisti S. Kuliui-*Briedžiui, Visvaldui*, srities vadas J. Kimštas – ag. *Jurginas* – į šias pareigas paskyrė agentą *Mokytoją*.

Naujajame poste *Žėruolis* neprigijo: Vyčio apygardos partizanai neskubėjo paklusti šiam nežinia iš kur atsiradusiam vadui. Deja, tai jų neišgelbėjo: per keletą mėnesių *Jurgino*, Kalyčio – ag. *Ramojaus*, S. Šimkaus-*Šturmo* smogikai sušaudė arba suėmė per 50 atkakliausių Vyčio apygardos kovotojų. 1953 m. pabaigoje laisvėje teliko tik keletas Pilėnų tėvūnijos vyrų. Paskutinieji – Mykolas Suvaizdis-*Sakalas* ir Edvardas Žilinskas-*Vanagas* – žuvo 1956 m. liepos 15 d. Pandėlio apylinkėse Runikių kaime. Bet tai yra kito plataus ir kruopštaus darbo tema.

1952 m. bene stipriausia ir geriausia Vytauto apygardoje buvo Vaižganto rinktinė. Pergyvenusios baisią 1949 m. lapkričio tragediją, Šarūno ir Kunigaikščio Margio rinktinės susijungė į Vaižganto rinktinę ir 1952 m. sausio mėnesį jų gretose buvo daugiau kaip 50 partizanų.

1952 m. rudenį, subyrėjus gausiam Audros būriui, Aušros, Vilties, Gintaro ir Laisvės tėvūnijų teritorijoje veikė maždaug 35 aktyvūs kovotojai.

Saugumo bandymų prasiskverbti į Vaclovo Čepukonio-*Tigro* vadovaujamą organizaciją būta ir anksčiau, tačiau reali galimybė atsirado tiktai po 1952 08 14–15 sąskrydžio ir J. Kimšto suėmimo. Partizanų nelaimei, jie net neįtarė apie *Žalgirio* užverbavimą ir aklai pasitikėjo srities štabo viršininku B. Kalyčiu – ag. *Ramojumi* ir ag. S. Šimkumi-*Šarūnu*, *Šturmu*, kuriems buvo patikėti ryšio punktai ir ginklų atsargos.

Artėjant žiemai, MGB-istai prisiminė B. Kalyčio pažadus atsivesti žiemoti V. Čepukonio-*Tigro* ir A. Buroko-*Mokytojo* vyrus. Todėl 1952 m. rugsėjį LSSR 2N valdyba parengia ir LSSR MGB ministras Kondakovas patvirtina planą, pagal kurį numatoma Šimonių girios partizanus neva dėl žiemojimo suskaldyti į grupes ir bevedant į „Labanoro girią“ pakeliui likviduoti.

1952 m. spalio 1 d. spec. grupė Nr. 2, vadovaujama S. Šimkaus-*Šarūno* – agento *Šturmo*, Šimonių girioje, apie tris kilometrus nuo Plikiškių kaimo, susitiko su Vaižganto rinktinės *Kirvio, Mokytojo* ir *Eskimo* būrių partizanais.

Aptarus tarptautinę padėtį ir partizaninės kovos perspektyvas, srities štabo viršininkas B. Kalytis – ag. *Ramojus* – kovotojus apdalijo *Žalgirio* pasirašytais pasižymėjimo lapais ir pasiūlė praleisti dieną svetingame Labanoro krašte. Į *Siaubo* valdas išsyk sutiko vykti V. Sabaliausko-*Kirvio* vyrai, tuo tarpu A. Burokas-*Mokytojas*

tokiam žygiui dar nebuvo pasirengęs: trūko apavo, pinigų, norėta susitikti su artimaisiais.

Spalio 3 d. agentūrinė grupė apleido stovyklą ir patraukė link Labanoro girios. Dėl susiklosčiusių aplinkybių numatytoje vietoje smogikai partizanų likviduoti nesiryžo. Tik nuėjus apie 25 kilometrus nuo stovyklos, smogikai konspiratyviai suėmė Viktorą Sabaliauską-*Kirvį* ir jį lydėjusius Vytautą Šinkūną-*Kariūną*, o lydėjusį Vytautą Balną-*Savanorį* nušovė vietoje.

Niekšingas suėmimas sugniuždė V. Sabaliauską, jis suprato, kas laukia Šimonių girioje pasilikusių draugų. Vyriškai atlaikęs varginančius tardymus, savo rūpesčius jis patikėjo kameros kaimynui net neįtardamas, jog tai saugumo agentas. Šantažuojamas, prisiėmęs savas ir svetimas kaltes, bet nesutikęs tapti provokatoriumi, Rytų Lietuvos srities štabo organizacinio skyriaus viršininkas V. Sabaliauskas-*Kirvis, Tautietis* 1953 m. nuteistas mirties bausme ir sušaudytas.

Kirvio dingimas partizanų vadovybei įtarimų lyg ir nesukėlė. Vaizduojant, jog V. Sabaliauskas sėkmingai pasiekė srities štabą, J. Kimštas 1952 11 01 įsakymu Nr. 11 jį pervedė į žvalgybos skyriaus viršininko pareigas ir paliko prie srities štabo.

Į Šimonių miškus smogikai žadėjo sugrįžti spalio 15 d. ir išsivesti į Labanoro girią likusius Vaižganto rinktinės karius.

Žygio išvakarėse, spalio 14 d., LSSR valstybės saugumo ministras Kondakovas patvirtino „Agentūrinių-operatyvinių priemonių planą *Mokytojo* ir *Tigro* gaujoms likviduoti". Pagal šį planą žygiui į Šimonių girią paruošta agentūrinė grupė – agentai *Ramojus*, *Alfa, Mažytis*, spec. agentai – *Šturmas, Vasaris, Jūra* ir *Tigras*. Agentūrinei grupei sustiprinti įtrauktas kulkosvaidininkas *Aleksas*, o B. Kalyčiui – ag. *Ramojui* – išduotas tvarkingas SVT markės šautuvas.

Kadangi aštuoniems smogikams bandant sušaudyti 13 partizanų, pastarieji neišvengiamai pasipriešintų, nutarta juos likviduoti dalimis, ypač dėl to, kad rinktinės vadą V. Čepukonį reikėjo imti tiktai gyvą.

Ramojus įpareigotas įkalbėti *Tigrą* eiti pas Jono Mackaus-*Vėjo* partizanus, o Teofilio Gudo-*Eskimo* kovotojams vado laukti bunkeryje.

Vedant į Labanoro girią *Mokytojo* grupę, užsukti į Vyžuonų mišką pasimatyti su „*Pavasario* būriu" (buvusio vermachto puskarininkio Rudolfo Ottingo – ag. *Kirvio* – vadovaujama spec. grupe Nr. 1). Dienojant, nutaikius patogų momentą, partizanus sušaudyti, nepaliekant gyvų nei „banditkų" – seserų Karvelyčių.

Jeigu partizanai apsigalvotų ir atsisakytų žiemoti Labanoro girioje, tuomet juos sustatyti fotografavimui ir sušaudyti kryžmine automatų bei kulkosvaidžių ugnim.

Agentūrinės grupės priedangai sudaryti keturias MGB kovines grupes po 12 žmonių ir du tarnybinius šunis kiekvienoje, o rezerve išdėstyti dar 200 MVD vidaus kariuomenės karių.

Naktį iš spalio 15 į 16 dieną smogikai išsilaipino netoli Pauliškių kaimo ir, nuėję keletą kilometrų, susitiko su belaukiančiu A. Buroku-*Mokytoju*.

Įvykiai klostėsi palankia smogikams linkme: *Mokytojo* būrys prašėsi žiemoti su *Ramojaus* „partizanais", o V. Čepukonis, nors ir po ilgų įkalbinėjimų, sutiko nuvesti pas *Vėjo* vyrus. Jis pats, kaip rinktinės vadas, jautė pareigą pasilikti Šimonių girioje ir žiemoti su *Eskimo* būriu.

Perdienoję ir nusifotografavę atminčiai, partizanai išsiskyrė: *Jūra, Aleksas, Mažytis* ir *Vasaris* su *Mokytojo* būriu išėjo į Labanoro girią, o V. Čepukonis su *Ramojumi, Šturmu, Alfa* ir *Tigru* – ieškoti ryšio su *Vėju*.

Ir atvykusių žiemoti, ir likusių Šimonių girioje kovotojų laukė vienas likimas: spalio 17–18 dienomis daugelis iš jų žuvo, o du buvo klastingai sučiupti. Labiausiai patyrę kovotojai, partizanai kūrėjai, dešimtis kartų išėję iš apsupties ir išvengę garantuotos mirties, pakliuvo į provokatorių spąstus ir žuvo net nespėję pasipriešinti.

Spalio 17 d. naktį Vyžuonų miške įvykusią tragediją vis dar gaubia paslaptis. Neliko agentūrinių pranešimų ir darbo ataskaitų – jos apdairiai sunaikintos arba iš viso nebuvo parašytos. Tiktai šykštūs operatyvinių dokumentų fragmentai leidžia pasekti tos baisios nakties įvykius ir įvardyti žudikus: *Jūra, Aleksas, Vasaris, Aras, Putinas* ir *Kirvis*.

... *Mokytojo* grupei pasiekus Vyžuonų mišką, smogikai pasiūlė aplankyti *Pavasario* būrio stovyklą, esą reikia perduoti *Žalgirio* ir *Siaubo* pasirašytus raštus. Partizanai neprieštaravo, todėl grupės vyresnysis – smogikas *Jūra* – pasiuntė *Aleksą* ištirti padėtį ir įspėti *Pavasarį*.

Po valandos partizanai jau šnekučiavosi su provokatoriais *Kirviu* (Rudolfu Ottingu), *Aidu, Aru* ir *Putinu*. Nežinia, ar smogikus išdavė pernelyg drąsus elgesys (jie garsiai kalbėjo, švietė kelią elektriniu žibintuvėliu), ar intuityviai pabudo pavojaus nuojauta, tačiau Juozas Banys-*Šūvis* ir Antanas Burokas-*Mokytojas* sunerimo. Matydami augantį kovotojų įtarumą, smogikai nenorėjo delsti, tačiau buvo visiškai tamsu ir bet kuris iš partizanų galėjo pasprukti.

Įtampa augo. *Mokytojas* reikalavo nedelsiant leistis į kelią ir, prisidengus tamsa, pereiti atvirus plotus. *Kirvis* pritarė ir netgi pasisiūlė palydėti, tačiau prieš žygį būtina pasistiprinti ir įsidėti maisto, juk nežinia, kada ir kur teks valgyti.

Norėdamas laimėti laiko R. Ottingas *Putiną* ir *Arą* pasiuntė į kaimą produktų. Iš pasalaujančių MGB-istų gavę paskutinius nurodymus, grįžę smogikai raportavo, jog kaime neramu ir nereikia skubėti. Ruošiantis išvykti, tarsi tikrindami ginklus, provokatoriai pagal *Jūros* duotą ženklą pradėjo šaudyti. Klastingai užpulti partizanai krito nepaleidę nė šūvio. Žuvo rinktinės štabo viršininkas ir žvalgybos skyriaus viršininkas Antanas Burokas-*Mokytojas* iš Nociūnų kaimo, visuomeninio skyriaus viršininkas Juozas Baltakis-*Prancūzas* taip pat iš Nociūnų kaimo, būrio vadas Juozas Banys-*Šūvis* iš Vertimų kaimo ir seserys Karvelytės iš Plekiškių: Anelė-*Tuja*, *Martynukas* ir Vlada-*Lelija, Vincukas*.

Oficialiai per ryšininkus buvo pranešta, jog grupė sėkmingai pasiekė Labanoro miškus.

Tą pačią naktį antroji smogikų grupė, neva vykdama vizituoti J. Mackaus-*Vėjo* vadovaujamo Ąžuolo būrio, netoli (Vysočiškių?) kaimo, Šimonių girioje (Kupiškio rajonas), suėmė vedlį – Vaižganto rinktinės vadą Vaclovą Čepukonį-*Tigrą*.

Jis išsyk nesuprato, į kokių „vadų" nagus pakliuvęs. Bronius Kalytis – ag. *Ramojus* – jį nuramino, kad išsiaiškinsią ir paleisią, mat patį *Žalgirį* pasiekią gandai apie Vaižganto rinktinėje išplitusį girtavimą ir pašlijusią drausmę. Juk ne jo, srities vado, pareiga daryti tvarką kiekviename būryje.

Tigrą tardė patys provokatoriai. Iš partizanų kilę smogikai iš praktikos žinojo labiausiai pažeidžiamas žmogaus vietas ir įtikinėjimais bei dvasiniu šantažu nere-

tai pasiekdavo daugiau negu MGB-istai rafinuotais kankinimais. Suvokdami, jog fiziologiškai palaužti galima kiekvieną, suimtą partizaną „skaudžiai kankindavo“ („pakepindavo“ ant laužo, mušdavo šautuvo grūstuvu, gumine žarna).

Galbūt niekada nesužinosime, kaip buvo tardomas Čepukonis, tačiau operatyvininkai liko patenkinti savo parankinių darbu. Kondakovo ataskaitoje SSSR MGB papulkininkiui Burdinui pranešama, jog tardomas *Tigras* „davė atvirus parodymus ir sutiko parodyti jam žinomus bunkerius Šimonių miške“.

Kad partizanai neišeitų iš slėptuvių, spalio 17 d. aplinkinius kaimus užblokavo MVD vidaus kariuomenės daliniai.

Spalio 18 d., auštant, Šimonių girioje pasirodė kariuomenė. Aprengtas sovietinio kariškio uniforma V. Čepukonis vedžiojo kareivius prie Vaižganto rinktinės bunkerių. Viename iš jų slapstėsi T. Gudo-*Eskimo* būrys.

Partizanai tikėjosi veržtis iš apsupties iškastu ilgu tuneliu, tačiau, vos pakėlus atsarginio išėjimo dangtį, sukaleno kulkosvaidis. Supratę esą išduoti, kovotojai tarėsi, ką daryti toliau, o virš galvų aidėjo karininkų komandos ir siūlymai pasiduoti.

Pro atsarginio išėjimo angą į bunkerį krito „operatyvinė technika“ – „Neptūnu“ pripildytos granatos. Trokšdami nuo paralyžiuojančių ir migdančių dujų, Gintaro tėvūnijos vadas Teofilis Gudas-*Eskimas*, Vytenio būrio Vilius Bugailiškis-*Drąsutis*, Mykolas Namiejūnas-*Rimantas*, partizanės Bronė Karvelytė-*Snaigė*, Janina Gečiūnaitė-*Dalia* ir Janina Valevičiūtė-*Astra* nusišovė. Tarp žuvusiųjų be sąmonės gulėjo nepajėgęs nusišauti Antanas Matuliauskas-*Adaska*.

Sunku objektyviai įvertinti šią *Tigro* išdavystę. Tuomet jis nebuvo nei provokatorius, nei išdavikas, bet agentų smogikų velniško plano auka. Netgi atkakliai tylėdamas, jis negalėjo išgelbėti *Eskimo* ir jo kovotojų, nes spalio 19 d. jie turėjo ateiti į senąją stovyklą pasimatyti su *Šturmo* ir *Ramojaus* smogikų grupe.

V. Čepukonis palūžo vėliau. Nuo 1952 m. lapkričio įtrauktas į spec. grupę kaip „objektas *Tigras*“, jis toliau vaizdavo rinktinės vadą.

Smogikų tardomas V. Čepukonis prisipažino turįs ryšį su rinktinės adjutantu Baliu Žukausku-*Žaibu*, kurį galima rasti per ryšininkes Juodelytes iš Pamaleišio kaimo (Anykščių r.).

Lapkričio pradžioje „draugų“ lydimas *Tigras* pas Juodeles paliko raštelį, kuriame prašė skubaus pasimatymo lapkričio 20–21 dienomis.

Sutartą dieną, vykdami į susitikimą, smogikai užsuko į Savičiūnus pas Banį. Svečių gausos nustebintas šeimininkas pasikvietė *Tigrą* asmeniniam pokalbiui, bet šis nė vienu judesiu neišsidavė esąs užverbuotas.

Pas Juodeles jau rado belaukiantį *Žaibą*. Apgailėję *Eskimo* ir *Mokytojo* būrių žūtį, smogikai pasiūlė vykti į kitą vietą „aptarti tarnybinių reikalų“.

Pakeliui kalba pakrypo apie Audros būrio „registrantų“ likimą.

„Kad juos suėmė, taip jiems ir reikia, – barėsi *Žaibas*, – bus pamoka kitiems.“

„Tu čia nepurkštauk! – užsipuolė B. Kalytis, o prišokę parankiniai užlaužė partizanui rankas. – Pats ne geresnis esi!“ Va, nuvažiuosim pas *Žalgirį* – jam galėsi teisintis.“

„Spektaklis“ truko neilgai, vos iki saugumiečių automobilio. Po to, kaip įprasta, grasinimiai, tardymai.

„Partizanavau vienas, ryšio neturėjau“, – tvirtai laikėsi Žukauskas, tačiau lemtinga klaida jau buvo padaryta: „partizanams“ jis buvo prasitaręs gyvenęs su Kaziu Pakštu-*Akimu* ir gerai žinantis Audros būrio vyrus *Narsutį, Jaunutį* ir *Streikų*.

Tikėdamiesi palaužti ir užverbuoti *Žaibą,* MGB 2N valdybos operatyvininkai parengė „operatyvinių priemonių planą panaudojant suimtą vadeivą B. Žukauską“.

Planuota per ryšininką Praną Grucę išsikviesti ir sučiupti *Akimą*, o *Narsučio* vyrų ieškoti per O. Kazakevičiūtę arba Bronių Indrašių iš Remeikių kaimo.

Jeigu *Narsutis* ir *Streikus* spec. grupe pasitikėtų, „juos naudoti tamsoje“ ryšiui su M. Paškoniu-*Donkichotu*.

Susiradus *Donkichotą,* išgalvotu pretekstu nusivesti į atokią vietą ir jį bei kitus „banditus“ (*Streikų, Narsutį, Jaunutį, Granitą*) likviduoti automatiniais ginklais. Gyvų neimti nė vieno.

Vėliau šis planas buvo kiek pakeistas: Audros būrio vyrų ieškota per Albiną Prievelytę iš Bajorų kaimo, iš matymo pažinojusią B. Kalytį – ag. *Ramojų*.

Į Žukauską dėtos viltys sužlugo. Jau pirmojo žygio metu jis bandė demaskuoti smogikus, stengėsi ištrūkti į kitą kambarį pasišnekėti su šeimininku. Dėl šios priežasties nutarta provokacijoms pasitelkti V. Čepukonį-*Tigrą* ir B. Kalytį – ag. *Ramojų*, o *Žaibą* naudoti priedangai, grupės „autoritetui pakelti“.

1953 01 03 apdorotą „Neptun-80“ *Žaibą* provokatoriai nusivežė į Pamaleišio k. pas Juodeles. Užuot ramiai sėdėjęs kertėje, Žukauskas nužingsniavo į užkrosnį, kur snaudė senoji Juodelienė. Nespėjus ištarti lemtingo įspėjimo, prišoko *Siaubas*:

„Gal į žentus taisaisi pas motinėlę“, – stumdamas Žukauską iš užkrosnio, juokavo B. Kalytis.

Kiek pamindžiukavęs, *Žaibas* palinko prie besiilsinčios jaunėlės Juodelytės, bet vėl prisistatė Kalytis:

„Neklausyk, mergaite, ką šitas mergininkas porina“, – tauškė „apygardos vadas“, žvelgdamas tai į raustantį, tai į balantį Stasį Šimkų-*Šturmą*.

Nerizikuodami ilgiau likti, smogikai paprašė perduoti gerų dienų *Akimui* ir, sukritę į roges, išvažiavo. „Šitas b... banditas mūsų vos nepardavė!“ – keikėsi *Šturmas*.

Trumpai atsigavę po „žygio“, provokatoriai jau kitą dieną išdundėjo į Bajorų kaimą ieškoti *Narsučio* ir jo draugų pėdsakų.

Pagal išankstinį planą pas Albiną Prievelytę pirmiausia atvyko *Ramojus, Šturmas* ir *Alfa*. Šį tą girdėjusi apie Kalyčio provokacijas, moteris nesileido į kalbas: nei *Narsučio*, nei jo vyrų seniai nemačiusi ir jis, *Siaubas*, veltui sukoręs tokį kelią.

„Vadams“ rengiantis vykti į kiemą, įlėkė antrosios rogės, kuriose sėdėjo smogikų suspausti V. Čepukonis-*Tigras* ir B. Žukauskas-*Žaibas*.

Išvydusi pažįstamus veidus, šeimininkė mielai sutiko perduoti *Narsučiui Žaibo* ir *Siaubo* laiškus ir atsiprašinėdama kvietė į vidų sušilti.

„Nėra kada, reikia skubėt, – atsikalbinėjo B. Kalytis. – Tiktai tu pasistenk, po mėnesio atsiųsiu savo žmogų atsakymo.“

1953 02 18 agentas *Aušra* iš A. Prievelytės atnešė *Narsučio* raštelį: jis lauksiąs *Siaubo* po dešimties dienų ryšininkės namuose.

Vasario 28 d. į Bajorų kaimą susitikti su *Narsučiu* ir *Streikumi* suvažiavo mirtį nešantys „svečiai“: *Ramojus, Šturmas, Alfa, Aras, Aušra* ir *Tigras*.

Vos peržengus slankstį, pasipylė „apygardos vado“ Kalyčio priekaištai *Narsučiui*, jog šis banditauja, nežiūri būrio, neieško ryšių su vadovybe.

„Kur kiti vyrai?! – šaukė Kalytis. – Ar aš turėsiu jus po vieną ieškoti?!“

Narsutis ir *Streikus* paaiškino, jog laikosi keturiese Moniškių kaime. *Granitas* ir *Jaunutis* išėjo pasirinkti maisto, jie būsią po dviejų dienų Vešeikių kaime pas Braukylą.

Užkandus *Siaubas* – ag. *Ramojus* – pasiūlė pavažiuoti į saugesnę vietą pasitarti. Partizanai neprieštaravo. *Streikų* ir *Narsutį* apdairiai pasodinę į atskiras roges, smogikai sukirto arkliams ir išvažiavo. Nuvažiavus porą kilometrų, priekinėse rogėse sėdėjęs Antanas Kazakevičius-*Narsutis* išgirdo šūvius – tai smogikas *Aras* sušaudė Alfonsą Svilą-*Streikų*. Pasirodo, važiuojant į įkalnę, smogikai jam pasiūlė išlipti, kad būtų lengviau arkliui ir beeinantį iš nugaros nušovė. Nespėjusiam atsitokėti *Narsučiui* čia pat rogėse užlaužė rankas ir surišo.

Iš agentų žinodami, jog Balys Sirutis-*Granitas* susitikinėja su Matu Paškoniu-*Donkichotu*, MGB-istai ketino A. Kazakevičių „operatyviai naudoti“ *Granitui* paimti ir Romualdui Navickui-*Jaunučiui* likviduoti.

Tačiau A. Kazakevičius ištisą savaitę tylėjo, nesidavė provokuojamas. Lygindami jo „prisipažinimus“ su agentūrine medžiaga, čekistai nustatė, jog suimtasis meluoja, išsisukinėja, įtartinai elgiasi, todėl, rengiantis jį „operatyviai naudoti“, reikia būti ypatingai budriems.

Kad partizanai nepabėgtų, jų batus ištepti „Neptūnu“, paskirti apsaugą – smogikus *Arą* ir *Aušrą*, o netoliese paslėpti dešimt šeštojo būrio kareivių su šunimis.

Jeigu susitikus su partizanais sodyboje *Narsutis* bandytų demaskuoti smogikus, tuomet jį ir partizanus sušaudyti, o šeimininkus izoliuoti turimomis priemonėmis suvaidinant karinę-čekistinę operaciją.

Nepavykus kovotojų sučiupti Braukylos namuose, operatyvininkai palaukė, kol jie grįš į bunkerį.

1953 03 09 Moniškio kaimą, netoli Daugailių, užplūdo kariuomenė. Kratos metu Petro Kuolio sodyboje rado besislapstančius ir suėmė paskutiniuosius Audros būrio vyrus Balį Sirutį-*Granitą* ir Romualdą Navicką-*Jaunutį*.

Žiauriai kankinamas B. Sirutis parašė laišką Matui Paškoniui-*Donkichotui* ir pakvietė atvykti balandžio 8 d. į Likančių kaimą Paršiuko klojiman.

Paškoniui įtarimą sukėlė padrikokas laiško turinys, nelygus, bet gerai pažįstamas braižas. Kiek padvejojęs, pasitaręs su žmona *Klajūne,* nusprendė eiti kur kviečiamas.

Apie 11 val. vakaro *Donkichotas* pamatė atlinguojant virtinę „draugų“. Priėjęs B. Kalytis – ag. *Ramojus* – broliškai apkabino, ėmė bučiuot, tarsi seniai matytą brolį. Smogikai nesnaudė ir keturiese čiupo partizaną. Šis dar bandė priešintis, tačiau jėgos buvo nelygios: dviese pakėlę trenkė Paškonį žemėn, o kiti užgulę už nugaros kryžmai surišo rankas.

Šitaip į priešo nagus pakliuvo vienas paskutiniųjų Dariaus ir Girėno kuopos partizanų. Tardomas jis nieko neišdavė (o ir išduoti nebebuvo ką – laisvėje liko tik Ąžuolo būrio vado pavaduotojas Jonas Masiulis-*Kiškis, Ponas*).

1953 m. rudenį labai nevienareikšmiai vertinamą buvusį partizanų vadą Matą Paškonį ir Audros būrio vadą Antaną Kazakevičių sovietinis teismas nuteisė 25 m. lagerio bausme.

1952 m. pabaigoje MGB 2N valdybos operatyvininkai pradėjo *Žaibo* bendražygio Kazio Pakšto-*Akimo* gaudynes.

Žukauskui išėjus susitikti su *Tigru,* jis pasiliko Kalnuočių kaime brolio sodyboje įrengtame bunkeryje. Pagal susitarimą *Žaibas* turėjo grįžti lapkričio 26–28 d.

Apie tai yra išlikęs MGB 2N valdybos 1 skyriaus viršininko pavaduotojo leitenanto Dombrovskio raportas Počkajui, kuriame prašoma likviduoti *Akimą* vidaus kariuomenės pajėgomis, nes patyręs partizanas gali nepasitikėti persirengusiais smogikais. Išdavimui užšifruoti siūloma atlikti kratas kaime ir artimiausiuose vienkiemiuose.

Počkajus šį planą atmetė: esą *Akimo* šiuo metu likviduoti negalima, jį tikslinga naudoti ryšiui su J. Mackaus-*Vėjo* vadovaujamu Ąžuolo būriu.

Kad *Akimas* nepradėtų jaudintis, būtina per ag. *Mažytį* ir „tamsoje“ naudojamą tarpinį ryšininką pasiųsti *Žaibo* laišką su prašymu surasti *Vėjo* vyrus, o pačiam artimiausiu metu atvykti į Pamaleišio pasitarti.

Tąsyk K. Pakštą išgelbėjo tik atsitiktinumas. Tarpinis ryšininkas Pranas Grucė, užuot persiuntęs laišką į *Akimo* ryšių punktą, perdavė jį *Eskimo* ryšininkui.

Nesulaukęs *Žaibo* žinutės, K. Pakštas sunerimo ir ilgesniam laikui apleido bunkerį brolio sodyboje. Čekistams prireikė beveik trijų mėnesių kruopštaus agentūrinio darbo, kol buvo nustatyta, jog jis sugrįžo į senąją slėptuvę.

1952 03 01 karinės-čekistinės operacijos metu K. Pakštas-*Akimas* buvo sučiuptas gyvas.

Suėmus ilgametį bendražygį, B. Žukauskas tapo nebereikalingas.

Vyr. ltn. Staškevičiaus pažymoje Počkajui pranešama, jog *Žaibas* – užkietėjęs banditas, nepadaręs išvadų iš savo nusikalstamos veiklos. Operatyviai naudojamas gudravo, keletą kartų bandė iššifruoti spec. grupę, bet buvo užkirstas kelias, todėl toliau naudoti nėra prasmės. Jo bylą Nr. 19157 perduoti tardymo organams.

1954 02 05 Vaižganto rinktinės štabo adjutantas Balys Žukauskas-*Žaibas* (*Naktinis*, *Bielinis, Daunoras*) drauge su Jonu Masiuliu-*Kiškiu* okupantų teismo nuteisti mirties bausme.

1952 m. žiemą visose Vaižganto rinktinės organizacinėse struktūrose knibždėjo MGB agentūra. Net menkiausia konspiracijos spraga kainavo partizanų gyvybes. Gausios žūtys ir suėmimai prilygo nebent tragiško 1949 m. lapkričio aukoms: vien spalio mėnesį rinktinė neteko 20 kovotojų, gruodžio – 11.

1952 m. gruodžio mėnesį čekistai sunaikino trijų tėvūnijų štabus.

1952 10 21 kažkoks Žitkevičius, užverbuotas kaip agentas *Kaimynas*, išdavė Ąžuolo būrio vadą A. Tijūnėlį-*Liepą*, o gruodžio 12 d. „Neptūnu“ apsvaigino ir saugumui perdavė ryšininkę Jackevičiūtę bei Ąžuolo būrio partizanus Vilių Nemeikšį-*Šeškų* ir Antaną Dilį-*Litą*. Kažkuris iš suimtųjų tardymo metu nurodė būrio ir Aušros tėvūnijos vado slėptuvę.

1952 12 14 Kuosų kaime, E. Tarvydaitės namuose, žuvo paskutinysis Aušros tėvūnijos vadas J. Mackus-*Vėjas*.

Pagal Jono Kimšto-*Žalgirio* – ag. *Jurgino* – suteiktus duomenis 1952 12 29 Troškūnų r. Aleksandrovo kaime MVD kariuomenė užklupo Gintaro tėvūnijos vadovybę. Alfonso Barzdos sodyboje nelygioje kovoje krito štabo viršininkas Antanas Mickūnas-*Liepa* ir Vytautas Survila-*Žaibas*.

Paskutinieji tėvūnijos partizanai Stasys Šidlauskas-*Tigras* ir Vaclovas Bilys-*Dragūnas*, *Skirmantas* žuvo 1953 03 14 nuo Kazio Riaubos-*Kazoko* atvestų smogikų kulkų, o Juozas Blinkevičius-*Jaunutis*, *Sakalas* buvo paimtas gyvas, vėliau teistas 25-iems metams lagerio.

1952 m. vėlyvą rudenį LSSR MGB parengė provokacijų prieš Vilties tėvūnijos partizanus planą.

Derinant Viktoro Sabaliausko (iki 1952 08 15 ėjusio Vilties tėv. vado pareigas) apklausos medžiagą ir agentūrinius duomenis, nustatyta, jog tėvūnijos partizanai palaiko ryšius su Vyčio apygardos Aušros tėvūnijos kovotojais, o per juos – ir su Gedimino rinktinės vadovybe.

Tėvūnijos vado Kazio Kregždės-*Hitlerio, Sausio* paieškoms MGB 2N valdyba pasitelkė sulaikytą ir operatyvinėse priemonėse jau išbandytą Vaižganto rinktinės vadą V. Čepukonį-*Tigrą*.

„Operatyvinis objektas Tigras-2“, agentas ***Kietis*-Vaclovas Čepukonis, s. Jono**, g. 1916 m. Taraldžių k. Partizanas nuo 1945 m. 1949–1951 m. Gintaro tėvūnijos vadas, 1951–1952 10 17 Vaižganto rinktinės vadas.

1952 10 17 smogikų suimtas ir naudotas provokacijose prieš Vaižganto rinktinės partizanus.

Pagal jo duomenis ir asmeniškai dalyvaujant 1952 11–1953 06 suimti 6 partizanų vadai, 3 iš jų Vaižganto rinktinėje.

Vaizduodamas rinktinės vadą, V. Čepukonis 1952 11 12 Liaukiškių kaime ryšio punkte paliko raštelį *Sausiui*, kuriame siūloma iki šv. Kalėdų susitikti jo, *Tigro*, veikimo rajone.

Belaukiant K. Kregždės-*Sausio* atsakymo, sovietiniais aktyvistais persirengę smogikai rogėmis apvažiavo aplinkinius kaimus, ištyrė apylinkes.

Gruodžio 2 d. *Tigras* patikslino susitikimo vietą ir laiką: po savaitės Melaišių kaime, Vlado Zulono sodyboje. Pažadėjo atvykti netuščiomis, padovanoti *Sausiui* reikalingą ginklą – vokišką karabiną. Būsią svečių – apygardos štabo pareigūnų, atnešusių naujienų iš paties *Žalgirio*.

Gruodžio 10 d. dvejomis rogėmis į Melaišius vykstantys smogikai susidūrė su priešpriešais važiuojančiu kolūkio aktyvu. Pirmasis iššovė pirmininkas, pavieniais šūviais atsakė smogikai. Nors niekas nenukentėjo, tačiau numatytas susitikimas žlugo, nes po kelių valandų Melaišiuose jau šeimininkavo strebiteliai.

Partizanų ir provokatorių grupės susitiko gruodžio 22 d. Čivonių k. (Kupiškio r.). Kadangi dėl skaudančios kojos neatvyko *Sausis*, visi išsiskirstė sutarę laukti tėvūnijos vado.

Kūčių išvakarėse, sulaukus K. Kregždės-*Sausio*, B. Kalytis – ag. *Ramojus* – srities štabo vardu partizanus pasveikino šv. Kalėdų proga, o „apygardos vadas“ *Vasaris* už gerą pareigų atlikimą *Sausį* ir *Laimutį* apdovanojo pasižymėjimo raštais. Oficialią dalį padėkos žodžiu užbaigė V. Čepukonis.

„Malonūs vadai“ partizanams pasiūlė praleisti dieną pas ryšininką, išsivanoti pirtyje ir drauge valgyti Kūčių vakarienę. Lyg tarp kitko pasiprašė partizanų pagalbos į saugią vietą pervežti rinktinės štabo archyvą. Tai reikia atlikti šiandien, kad netrukdytų žmonių švenčių dienomis.

Vežant rinktinės archyvus, smogikai S. Šimkus ir S. Petravičius sušaudė lydėjusius partizanus Albiną Vogulį-*Sakalą*, *Miesčionį* ir Vladą Žibiką-*Dagilį*.

Agentai *Vasaris, Ramojus, Kietis* ir *Alfa* iš ryšininkės namų išviliojo ir sučiupo Vilties tėvūnijos vadą Kazį Kregždę-*Hitlerį, Sausį* ir Traidenio būrio vadą Bronių Šimkūną-*Uošvį, Laimutį*.

Jų suėmimas sudarė prielaidas smogikų grupei įsiskverbti į Vyčio apygardos organizaciją.

1953 01 30 *Laimučio* padedami smogikai nuginklavo ir surišo Vyčio apygardos Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos vadą Kazį Riaubą-*Kazoką*, neišlaikiusį tardymų ir pratęsusį išdavimų grandinę. Po šio „pritvirtinimo" *Laimutis* užverbuotas MGB 2N valdybos ir smogikų grupėje pasiųstas į Vabalninko miškus.

Agentas ***Šimonis*-Bronius Šimkūnas (kitur – Šinkūnas)**, s. Jono, g. 1927 m. Kupiškio rajone, Bajoriškio kaime. Partizanas nuo 1950 m.

1952 08 15 paskirtas Vaižganto rinktinės Vilties tėvūnijos Traidenio būrio vadu.

1952 12 23 suimtas ir naudotas provokacijoms prieš Vyčio apygardos partizanus Kupiškio ir Vabalninko rajonuose.

Pagal jo duomenis ir asmeniškai dalyvaujant sučiupti 6 ir likviduoti 3 partizanai. Vėliau išprotėjo ir mirė.

Tai buvo paskutinysis iš suimtųjų ir užverbuotų Vytauto apygardos kovotojų. Daugiau išduoti ir suimti nebuvo ko: 1953 m. gegužės mėnesį jau buvo suimti visi su srities vadovybe palaikę ryšius partizanai. Grandininė reakcija vyko jau Vyčio apygardoje. *Laimutis* – ag. *Šimonis* – išdavė *Kazoką*, pastarasis – *Tigrą*-Stasį Šidlauską, *Skirmantą*-Vacį Bilį, *Šnekutį*-Kazį Janionį ir *Tautvydą*-Mykolą Janulį. *Šnekutis* smogikams įdavė *Plieną*-Grigalių Štaruolį, *Tautvydas – Nevėžį*-Igną Čerkauską, *Verpetą*-Antaną Buiką ir *Žilviną*-Albiną Burbulį. Talkinant *Plienui,* smogikai sušaudė Gedimino rinktinės vadą Edvardą Daučiūną-*Rimantą* ir kelis partizanus...

Išdavysčių ir smurto grandinė nusidriekė per visą Aukštaitiją, viskas buvo taip susipynę, jog sunku buvo pasakyti, kada jos prasidėjo ir kada baigsis. Tačiau pabaigos ilgai laukti neteko: 1953 m. spalio mėnesį baigta sunaikinti paskutiniosios Aukštaitijoje Žaliosios rinktinės organizacija.

Paradoksalu, bet centralizuota pasipriešinimo sąjūdžio organizacija, turėjusi tapti atsikuriančios Lietuvos kariuomenės branduoliu, tapo čekistų įrankiu naikinant paskutiniuosius laisvės kovotojus. Prieštaraudami savo įsitikinimams, kovos strategijai ir taktikai, pamynę natūraliai kylančius įtarimus ir abejones, vedami pareigos, jie paklusdavo provokatoriais tapusių vadų įsakymams ir patys tapdavo sąmokslo aukomis.

Ilgiausiai išsilaikė neorganizuoti kovotojai ir laiku nutraukę ryšius su visokiais „štabais" partizanai.

1953 m. rugsėjo mėnesį buvusios Vytauto apygardos erdvėje liko vos 14 kovotojų; Lokio rinktinėje – 11 (J. Streikaus-*Stumbro* būrys – 9 partizanai ir Gedimino grupė – P. Pošius ir V. Miškinis); Liūto rinktinėje – 2 partizanai (A. Kraujelis ir V. Petronis-*Nemunas*); Tigro rinktinėje – vienintelis Stasys Guiga-*Tarzanas*. Iš kadaise gausios Vaižganto rinktinės laisvėje nebeliko nė vieno kovotojo.

Mirė Stalinas, sušaudė Beriją, į valdžią atėjo Chruščiovas. Keitėsi ir represinių struktūrų pavadinimai: MGB, MVD, KGB, tiktai nesikeitė jų tikslas – užgniaužti ištisą dešimtmetį vykusį lietuvių tautos pasipriešinimą.

Pavargę nuo persekiojimų ir praradę bet kokias viltis sulaukti laisvės, 1954 m. legalizavosi Vladas Petronis, 1956 m. – V. Streikutė ir P. Knezys. 1957 m. saugumiečiai sučiupo J. Žaržojų-*Jazminą*. 1958 07 18 sudėjo ginklus 14 metų kovoję nesugaunamieji broliai – Juozas ir Izidorius Streikai. Po kelių mėnesių, 1958 11 28, registravosi Žalgirio kuopos vyrai – P. Pošius-*Gediminas* ir V. Miškinis-*Viesulas*.

Laisvėje liko tiktai Lietuvos atgimimu tikėję A. Kraujelis-*Siaubūnas* ir S. Guiga-*Tarzanas*.

1953–1956 m. spec. grupės ir toliau vaidino pagrindinį vaidmenį naikinant ginkluoto Rytų Lietuvos pogrindžio likučius. Paskutinieji partizanai dėl suprantamų priežasčių nenorėjo turėti ryšių su spec. grupėmis, todėl šios priemonės nedavė laukiamų rezultatų, nors neretai buvo dirbama net per keletą galimo ryšio linijų.

1953 09–1956 10 Vytauto erdvėje (be DKA „B“ rinktinės ribų), naudojant spec. grupes, suimtas tik vienas nelegalas. 1953–1954 m. žiemą smogikai periodiškai veikė 7 rajonuose, ieškodami galimybių likviduoti A. Kraujelį, S. Guigą bei J. Streikaus-*Stumbro* būrį.

1953 09 29 spec. agentai *Alfa, Mažytis* ir *Mokytojas* (Inkonių?) kaime pas Sakalauskaitę nesėkmingai ieškojo Stasio Guigos-*Tarzano* pėdsakų. Po mėnesio, spalio 27 d., grupė pakartojo žygį Bijūnų kaime, palei Pabradės – Joniškio vieškelį.

Nesėkmingai baigėsi ir A. Kraujelio-*Siaubūno* paieška. 1952 m. vasarą specialiai jo sekimui 2N valdyba paskyrė spec. agentą *Kairį* (Vytautą Petronį), legenduotą kaip Liūto rinktinės vadą. Įtardamas provokaciją, Kraujelis nekontaktavo su naujuoju „vadu“, todėl *Kairys* buvo atšauktas ir, tikėtina, legalizuotas (1954 03 atlyginimų tabelyje agento *Kairio* jau nėra).

1954 m. sausio mėnesį *Mažytis* ir *Alfa* teiravosi *Siaubūno* Strižaušiškių ir Aveliškio kaimuose. Buvęs ryšininkas Baranauskas papasakojo, jog po pasikėsinimo Kraujelis tapo itin budrus, niekuomet nepasilikdavo dienoti, o pastaraisiais metais visiškai nebeužeidavo.

A. Kraujelio „gaudynes“ agentai užbaigė Stirninės (Stirnelės, Atirnių?) ir Alnės kaimuose pas „kažkokią Zosę, kur *Tarzanas* – ag. *Alfa* – visiškai pasigėrė ir labai verkė“.

Tolesnį ag. *Mažyčio* ir ag. *Alfos* panaudojimą Kraujeliui sekti užkirto buvęs bendražygis, legalizuotas agentas *Bimba* (Juozas Bulka). Kažkokios šventės dieną Kirdeikių šventoriuje jis viešai gyrėsi įtaisęs į „gerą tarnybą“ Stasį Petravičių. Po tokio informacijos nutekėjimo agentų veikla buvo iš esmės iššifruota, todėl artimiausiu metu juos numatyta legalizuoti, tik „reikia pasiekti susitikimą su banditu *Aidu*“.

Smogikų demaskavimo faktas nebuvo vienintelis. Svetimos partizanų grupės, keistos vietinių kovotojų žūtys ir dingimai neišvengiamai sukeldavo spėliojimų ir įtarimų. Kupiškėnai 1953 m. rimtai įtarė Vaclovą Čepukonį, o leliūniečiai B. Kalytį – ag. *Ramojų* – atvirai vadino išdaviku. Deja, pernelyg vėlai – *Ramojus* savo misiją Vytauto apygardoje jau buvo atlikęs.

1953 m. pavasarį agentai smogikai pasirodė ir *Stumbro* būrio veiklos erdvėje. 1953 m. Lietuvos Rokiškio, Obelių rajonuose ir Latvijos Ilūkstės rajone laikėsi Vyčio kuopos likučiai – devyni Juozo Streikaus-*Stumbro* vadovaujami partizanai. Jau išbandę spec. preparato poveikį (1951 m. latvis Jurgis (Jurka) Šlikta bandė apnuodyti Izidorių Streikų bei Pupelį), broliai Streikai atsiribojo nuo visų išorės ryšių ir lankė tik patikimiausius žmones.

1953 m. kovo mėnesį MGB konspiratyviai sulaikė Vyčio kuopos partizaną Povilą Knezį-*Genį* ir jo bendražygę, nelegaliai gyvenančią Černiūtę. Kvotos metu *Genys* nurodė brolių Streikų lankomus žmones ir, akylai stebimas smogikų, ryšio punkte paliko raštelį – kvietimą pasimatyti.

1953 05 24 smogikai gavo *Stumbro* atsakymą, kad jis susitiksiąs su *Geniu* Rokiškėlio miške. Sutartu laiku smogikai partizanų nesulaukė, vėliau ryšininkas pranešė, jog Streikai negalėję atvykti dėl produktų stygiaus.

Vaizduodami dusetiškius partizanus *Poną* ir *Vapsvą*, smogikai aplankė *Genio* tėvus bei rėmėją Steponą Žaidį.

Po keleto dienų spec. grupės agentai *Stepas, Beržas, Pranas* ir *Kurmis,* vedini *Geniu,* aplankė Rudelių kaime gyvenančią jo seserį ir paliko laišką Vyčio kuopos partizanams. Povilą Knezį, kaip „operatyviai nepritvirtintą objektą", agentai vedėsi pririštą virve, „Neptūnu" apdorojo jo avalynę. Už kelių šimtų metrų buvo palikta kovinė grupė su specialiu „Neptūno" preparato pėdsakais sekti įpratintu šunimi.

Tuo pačiu metu MGB dirbo ir su Černiūte.

Provokacijoms naudojant sulaikytą partizaną *Genį,* buvo bene vienintelė reali galimybė susekti Streikų būrį, tačiau 1953 m. vasarą šis paieškos kanalas nutrūko. Tam būta keletas priežasčių: pirma, *Genys* pasirodė esąs „neperspektyvus objektas", nenatūraliai elgėsi, nerodė iniciatyvos ir, tikėtina, bandė pabėgti. *Genio* apsaugai reikėjo didesnės agentų grupės, o tai būtų sukėlę įtarimą. Antra, Streikus kažką žinojo apie Černiūtės suėmimą ir tapo atsargus. Trečia prielaida – 1953 m. vasarą savo misiją baigė Vaclovas Čepukonis-*Tigras*. 1953 07 15 jo atvesti smogikai Kurkliečių kaime sučiupo paskutinįjį Aušros partizaną Petrą Vizbarą-*Vapsvą*.

Naujas Stumbro būrio paieškos planas rėmėsi prielaida, jog Vyčio kuopos veikimo rajonas ribojasi su Vaižganto rinktinės Aušros tėvūnija.

Čekistai tikėjosi, kad Juozas Streikus pažinojo tėvūnijos vadą *Vėją* (Joną Mackų, žuvusį 1952 12 12) ir iš jo bus girdėjęs apie Vaižganto rinktinės vadą *Tigrą*. (Vėliau paaiškėjo, kad J. Streikus-*Stumbras* niekuomet neturėjo ryšių su Aušros tėvūnijos vadovybe.)

1952 m. pabaigoje, sunaikinus Ąžuolo būrį, nutrūko Čepukonio ryšiai Obelių rajone, todėl pirmiausia numatyta per „tamsoje naudojamus" rėmėjus Napoleoną Žilą, Albiną Bimbą ir Tigro giminaitį Limbartą rasti *Stumbro* būrio pėdsakus.

1953 m. liepos mėnesį agentas „sugrįžo" į gimtąsias vietas ir drauge su *Mažyčiu* bei *Alfa* rugpjūčio 18 d. aplankė Kreščionių kaime (Rokiškio r.) gyvenančią ryšininkę Akvilę Jagminaitę. Pokalbio metu ag. *Kietis* lyg tarp kitko paprašė suvesti su obeliečių partizanų vadu *Stumbru*. Patikėjusi „partizanais", Akvilė pasisakė pažįstanti Putraitę, pas kurią užeinanti Vyčio kuopos partizanė Pupelienė (tuo metu MGB konspiratyviai suimta, užverbuota kaip agentas *Širvinta* ir pasiųsta ieškoti

Vyčio kuopos kovotojų). Kadangi Pupelienė MGB pavedimų nevykdė ir informacijos neteikė, tai buvo nutarta ją, kaip ir Jagminaitę bei Putraitę, naudoti „tamsoje“. Manyta, jog Pupelienė, kaip ir ryšininkės, patikės tariamu rinktinės vadu ir perduos laišką *Stumbrui*.

1953 10 11 aplankę Akvilę, smogikai sužinojo, jog laiškas perduotas Pupelienei ir tolesnis jo likimas neaiškus. Abejodami ryšininkės nuoširdumu, smogikai per Akvilei žinomus ryšininkus Petrą Dagį ir Kriaučiūnienę, gyvenančią Anykščių rajone, Petrikių kaime, pasiuntė laiškus Akvilei ir *Stumbrui*. Tačiau ir šie, kaip ir ankstesnieji laiškai, pražuvo vos patekę į *Širvinto*s rankas, todėl 1953 12 14 čekistai konstatavo, jog „banditų paieška per Jagminaitę liko be rezultatų“.

Lapkričio mėnesį agentūrinė grupė aplankė netoli Skapiškio miško paruošose dirbantį Čepukonio svainį Limbartą ir sužinojo, jog už dviejų kilometrų, pas girininką Meilutį, gyvena Vyčio kuopos partizanės Adelės Talutytės-*Žiežirbo*s sesuo (šeimininkas Ipolitas Meilutis MGB Obelių sk. sąrašuose figūravo kaip agentas *Kaunas*). 1954 02 11, apsimesdami pasiklydę pūgoje, *Kietis, Mažytis* ir *Alfa* aplankė Meilučio namus ir, prisistatę Vaižganto rinktinės partizanais, paprašė Talutytę tarpininkauti užmezgant ryšį su *Stumbro* būriu. Laiškai *Stumbrui* taip pat palikti Kalvių, Taraldžių, Punkiškių kaimuose, Radiškio kaime pas Antaną Raugą.

Iki 1953 m. vidurio J. Kimštas asmeniškai nedalyvavo smogikų akcijose žudant ir suiminėjant partizanus. Operatyvinio pobūdžio dokumentai liudija, jog 1952 09–1953 03 J. Kimštas, prižiūrimas smogikų, keletą kartų lankėsi Aknystėlių kaime ir jo apylinkėse ryšio punktuose ir porą kartų Raguvos miškuose. Pirmuoju atveju – pakelti įtariamos šnipinėjimu ag. *Marijono*s autoritetą, antruoju – parodyti kareiviams Broniaus Krivicko-*Vilniaus* bunkerius.

Tokį ribotą J. Kimšto panaudojimą operatyviniuose-agentūriniuose žaidimuose galima paaiškinti dviem aspektais:

1) jį naudoti smogikų grupėje nebuvo jokios būtinybės, Vytauto apygardos mastu visiškai pakako srities štabo viršininko įgaliojimus turinčio B. Kalyčio – ag. *Ramojaus;*

2) siunčiant sulaikytąjį su smogikų grupe, visuomet išlikdavo sulaikytojo pabėgimo ir grupės iššifravimo galimybė. Pabėgus *Žalgiriui*, neišvengiamai būtų žlugusi visa agentūrinė operacija, iššifruoti agentai *Ramojus, Mažytis, Alfa* ir visas marionetinis srities štabas bei jo provokaciniai padaliniai.

Netgi būdamas čekistų naguose, *Žalgiri*s liko pavojingas. Pažymėtina, kad jo suėmimas kurį laiką slėptas ir nuo dalies specialiųjų agentų. Antai 1952 m. spalio mėnesį, sudarant sąrašą agentų, kviečiamų į spalio revoliucijos metinėms skirtą puotą, buvo svarstoma *Žalgirio* kandidatūra. Viena vertus, paties *Žalgirio* užverbavimo faktas turėjo pakelti MGB-istų autoritetą ir išblaškyti „operatyviai naudojamų“ partizanų abejones dėl „pasirinkto kelio teisingumo“. Antra vertus, panašaus pobūdžio susitikimai tiek *Žalgiriui*, tiek kitiems užverbuotiems neišvengiamai suteikdavo nepageidautinos čekistams informacijos, kuri agento pabėgimo atveju įgaudavo aukso vertę.

Žalgiris – ag. *Jurginas* – buvo neeilinis agentas ir LSSR MGB ruošė jam neeilinį vaidmenį palaužiant organizuotą pasipriešinimą okupacijai. 1952–1953 m. LSSR

MGB 2N skyriaus dokumentuose pranešama, kad „ieškoma būdų paskirti *Žalgirį* LLKS prezidiumo pirmininku“ ir per jį kontroliuoti ir sunaikinti LLKS organizaciją ir jos struktūrinius padalinius. Tačiau MGB-istai kiek pavėlavo: 1952 m. rudenį J. Kimštas jau neatstovavo Rytų Lietuvai LLKS Tarybos prezidiume. 1952 06 07, nušalinęs *Žalgirį*-*Žygūną,* LLKS prezidiumo trečios (Rytų Lietuvos) sekcijos vadovu tapo Juozas Šibaila-*Merainis*.

Tokio J. Kimšto-*Žygūno* kritimo priežasčių derėtų ieškoti dar 1950 m. po Antano Slučkos-*Šarūno* žūties sritį ištikusioje krizėje. Tuo metu srities vadu paskirtas B. Kalytis-*Liutauras* nesiėmė priemonių štabui atkurti, šį darbą pavedė *Uosiui, Čižikui, Dainiui* ir vėliau tapusiam provokatoriumi J. Bulkai-*Skrajūnui*.

Antroji srities štabo sudėtis, sudaryta iš narsių, bet plačiau neišgarsėjusių Liūto rinktinės partizanų, žuvo 1950 04 05–12 Anykščių rajone.

Trečiasis – „popierinis“ (sudarytas, bet nepradėjęs dirbti) štabas žuvo 1950 m. rugsėjo – spalio mėnesiais.

1950 m. pabaigoje iš Vytauto apygardos partizanų buvo suformuotas pajėgus, visiškai sukomplektuotas srities štabas, įsikūręs Labanoro girioje. Deja, ryšio su J. Kimštu-*Žygūnu* ir Vyriausiąja vadovybe jau nebebuvo.

Žygūnas, tuo metu ėjęs Rytų Lietuvos sekcijos vadovo pareigas, tuo metu laikėsi Žaliosios rinktinės veikimo rajone. Bandymai atstatyti ryšį su Vytauto apygarda buvo nesėkmingi, nes siunčiamas per užverbuotą ryšininką paštas trumpiausiu keliu pasiekdavo saugumą.

Atsitiktinai sužinojęs apie kažkokio štabo sunaikinimą Labanoro girioje (1951 03 19 kariuomenė likvidavo ketvirtąją srities štabo sudėtį), J. Kimštas nusprendė, jog B. Kalytis-*Liutauras* žuvo ir Vytauto apygardos organizacija sunaikinta.

Beveik du mėnesius nesulaukęs žinių, *Žygūnas* 1951 m. gegužės mėnesį B. Kalytį-*Liutaurą* kaip žuvusį atleido iš srities vado pareigų ir į jas paskyrė buvusį Žaliosios rinktinės štabo pareigūną, Lietuvos kariuomenės leitenantą Povilą Žilį-*Audrūną*.

Nutrūkę tarpapygardiniai ryšiai, neatkurtas srities štabas, neaiški Vytauto apygardos padėtis – visa tai disonansu nuskambėdavo LLKS prezidiume. LLKS gynybos pajėgų vyriausojo vado Adolfo Ramanausko-*Vanago* pranešime Jonui Žemaičiui-*Vytautui* apie partizanų veiklą 1950 metais pažymima, jog Rytų Lietuvos srityje organizaciniu atžvilgiu padėtis kritinė.

Todėl dėl objektyviai susiklosčiusių sąlygų, iš dalies J. Kimšto, iš dalies B. Kalyčio klaidų susiklostė situacija, kurioje *Žygūnas* faktiškai negalėjo tinkamai atstovauti Rytų Lietuvai LLKS Vyriausiojoje vadovybėje.

1951 m. lapkričio mėnesį J. Žemaičiui-*Vytautui* išvykus į Jūros sritį, nutrūko jo ryšys su Rytų Lietuvai atstovavusiu *Žygūnu*. Pasitraukus LLKS prezidiumo pirmininkui, savo inteligencija ir autoritetu konsolidavusiam Vyriausiąją vadovybę, J. Kimštas prarado artimiausią bendramintį. Bandymai atkurti ryšius su *Vytautu* ir *Germantu*, deja, buvo nesėkmingi. (*Žygūno* laiškus *Germanui* gabenę partizanai žuvo 1952 05 18 Tytuvėnų rajone.) Pakeliui pasimetė A. Ramanauskui-*Vanagui* ir S. Staniškiui-*Litui* siųstas paštas.

1952 m. balandžio – gegužės mėnesiais LLSR Rytų Lietuvos sekcijoje susiformavo priešišika J. Kimštui opozicija (*Merainis* ir *Audrūnas*). Ankstesniais metais

Žygūno autoritetą rėmė jo įkurtų Vytauto ir Algimanto apygardų atstovai (*Miškinis, Šarūnas, Liutauras*). Tačiau tuo metu, 1952 m. pavasarį, Rytų Lietuvos sekcijos darbe dėl nutrūkusio ryšio nei B. Kalytis-*Liutauras*, nei Vincas Žaliaduonis-*Diakonas* (tuo metu jau žuvęs) nedalyvavo, o tai nežadėjo nieko gero (archyviniai dokumentai – LVVO, f. 3377, ap. 55, b. 82) liudija, jog *Diakonas* buvo formaliai išrinktas LLKS Rytų Lietuvos sekcijos nariu).

1952 06 07 LLKS Tarybos prezidiumo Rytų Lietuvos sekcijos posėdyje Juozo Šibailos teikimu J. Kimštas-*Žygūnas* buvo pašalintas iš sekcijos vadovo pareigų. Į jo vietą balsavimo būdu išrinktas J. Šibaila-*Merainis*, iki tol ėjęs visuomeninės dalies vadovo pareigas. Sekcijos vadovo pavaduotoju išrinktas Povilas Žilys-*Audrūnas*.

Neįtikėtina, jog *Žygūnas* buvo pašalintas *Merainio* įsakymu, tam reikėjo sulaukti kitų sekcijos narių (P. Žilio-*Audrūno*, B. Krivicko-*Vilniaus* ir B. Karbočiaus-*Algimanto*) pritarimo, tačiau akivaizdu, jog tai įvyko *Merainio* iniciatyva.

J. Kimštas nurodo ir konkrečią priežastį: „Aš neleidau Raguvos miške pravesti suvažiavimą, todėl jis (*Merainis*) mane atleido iš SV (sekcijos vadovo) pareigų."

Žygūnui, gerai įsisąmoninusiam savo indėlį kuriant Aukštaitijos apygardas ir K. Mindaugo sritį, *Merainis* militariniu aspektu visuomet tebuvo tik DKA „B" rinktinės štabo viršininkas. Neaišku, dėl kieno ambicijų nenormalūs tarpusavio santykiai susiklostė jau 1949 m., kuomet *Žalgiris* nutraukė lėšų tiekimą visuomeninės dalies viršininkui *Merainiui*, dėl to šis kentė nepriteklius ir net buvo ištinęs nuo bado.

Taigi labai tikėtina, jog *Merainis,* nutaikęs progą, pasinaudojo *Žygūno* klaidomis ir pašalino jį iš posto ir nepaliko net sekcijos vadovo pavaduotojo pareigų.

Tokiu būdu 1952 m. rugpjūčio mėnesį sulaikymo momentu J. Kimštas-*Žalgiris*, *Žygūnas* buvo labai toli nuo MGB-istų išsvajotojo LLKS prezidiumo pirmininko posto.

Žinant LSSR MGB 1951–1952 m. atliktas sudėtingiausias agentūrines operacijas, tai nebuvo visai utopinis planas, tačiau tam būtinai reikėjo pasiekti, jog J. Kimštas būtų asmeniškai suinteresuotas šios provokacijos sėkme. Šiam tikslui jį reikėjo psichologiškai paruošti:

1) sustiprinti jo antipatijas *Merainiui, Audrūnui* ir kitiems jį pažeminusiems pogrindžio vadams;

2) vengti psichologinių traumų, rodyti pagarbą, išskirtinumą prieš kitus agentus (pvz., išduoti naujutėlę lietuvišką ir sovietinę karininko uniformas);

3) per „tamsoje" naudojamus ryšininkus sudaryti galimybes susirašinėti su nelegaliai gyvenančia žmona Febronija Aldona Kimštiene.

Žinoma, šios priemonės taikytinos tiktai tuo atveju, jeigu *Žalgiris* nesispyrios, „elgsis pagal instrukcijas".

Deja, J. Kimštas neturėjo nei alternatyvos, nei laisvos valios. Nežinia, ar grubios prievartos, ar kitų motyvų vedamas 1952 m. rugsėjo mėnesį jis parengė išsamų LLKS likvidavimo ir ryšių su VLIK-u užmezgimo projektą. Šiame ir kituose panašaus pobūdžio ag. *Jurgino* darbuose (operacija Nr. 11, ag. *Jurgino* mintys ir pasiūlymai; *Jurgino* planas *Merainiui* likviduoti; *Germantui* siunčiamų laiškų paaiškinimai) gausu svarstymų, pastabų ir nuorodų, jog tai – savarankiški pasiūlymai.

Operatyviniuose čekistų dokumentuose esama užuominų, jog J. Kimštas „rodo iniciatyvą, gerai dirba“, tačiau, kaip būdavo išgaunami tokie „savarankiški pasiūlymai“, galėtų papasakoti tiktai čekistų pragarus perėję kovotojai.

Netrukus po *Žalgirio* suėmimo buvo sudarytas jo infiltravimo į Vyriausiąją vadovybę ir LLKS prezidiumo pirmininko postą planas. Apibendrinant LSSR MGB ir paties ag. *Jurgino* išdėstytus pasiūlymus bei nuostatas, galima išskirti šias esmines plano realizavimo gaires:

1) nušalinti iš LLKS prezidiumo 3-iosios sekcijos vadovo pareigų J. Šibailą-*Merainį*. Tai įmanoma pasiekti trimis būdais:

fiziškai sunaikinti,

sukompromituoti ir izoliuoti nuteikiant prieš jį *Germantą, Audrūną, Algimantą*,

pasiekti, jog sekcijos vadovo prerogatyvos būtų perduotos ginkluotų junginių – sričių vadams;

2) sunaikinti srities štabo organizacinės dalies viršininką *Vilnių*-B. Krivicką, OS viršininką *Rimgaudą* ir jų pareigas perduoti MGB vidaus agentams;

3) pašalinus *Merainį* ir atgavus pareigas Vyriausiojoje vadovybėje, kompromituojant A. Ramanauską-*Vanagą*, siekti, kad *Vytautas, Germantas* ir *Viltis* atšauktų jo įgaliojimus.

Karaliaus Mindaugo srities pareigūnų vardu kreiptis į Antaną Bakšį-*Germantą* ir prašyti į LLKS prezidiumo pirmininko pareigas skirti J. Kištą-*Žygūną*.

Realizuojant šį planą, 1952 m. rugpjūčio mėnesį, prabėgus vos keletui dienų nuo sulaikymo, J. Kimštas priverčiamas parašyti laiškus LLKS Rytų Lietuvos sekcijos nariams.

Rugpjūčio 21 d. laiške *Audrūnui* siūloma apsvarstyti J. Šibailos-*Dieduko, Merainio* persikėlimą į DKA „B“ rinktinės veikimo rajoną ir jam skirtų bunkerių galimybes.

Laiške B. Karbočiui-*Algimantui* nurodoma ieškoti ryšio su Vyriausiosios vadovybės pareigūnais A. Ramanausku-*Vanagu* ir S. Staniškiu-*Viltimi*. Srities mastu raginama atsisakyti aktyvios kovos formų, nes jos nepasiteisina, tik baugina, trikdo žmones ir padeda priešui iššifruoti partizanų bazes.

Žalgirio laiškuose išdėstytos nuostatos iš esmės neprieštaravo Rytų Lietuvos partizanų Srities perspektyvinės plėtros planui. 1952 06 07 Krėvoje įvykusiame LLKS Rytų Lietuvos sekcijos pareigūnų pasitarime buvo svarstytas trečios apygardos įkūrimo klausimas. Kadangi Vytauto apygardos štabas žiaurios okupacijos sąlygomis praktiškai negalėjo koordinuoti penkių rinktinių veiklos, buvo numatyta, esant galimybei, iš Didžiosios Kovos apyg. „B“ ir Tigro rinktinių suformuoti trečią apygardą.

Visiškai suprantamas ir J. Šibailos kvietimas dalyvauti šios apygardos organizavimo darbe. Atsižvelgiant į jo ryšius, autoritetą ir organizacinio darbo patirtį, tai atrodė tinkamiausia asmenybė suvienyti išblaškytiems DKA „B“ rinktinės partizanams. Tokiu būdu J. Šibaila-*Diedukas, Merainis* neišvengiamai būtų patekę į MGB spąstus, nes Tigro ir DKA „B“ rinktinėms vadovavo provokatoriai – spec. agentai *Mokytojas* ir *Gudas*.

Pagal J. Kimšto duotus parodymus ir naudojant jį kaip vedlį, 1952 09 12–22 dienomis vidaus kariuomenės daliniai Raguvos ir Troškūnų miškuose sunaikino 10

bunkerių, žuvo 3 partizanai, tarp jų – Karaliaus Mindaugo srities štabo visuomeninės (organizacinės) dalies viršininkas, ilgametis laikraščių „Aukštaičių kova“ ir „Laisvės kova“ redaktorius Bronius Krivickas-*Vilnius*.

Dėl kariuomenės siautimų ir B. Krivicko žūties nutrūko ryšys su *Merainio* pavaduotoju *Audrūnu*. Siekiant sukurti absoliučiai patikimą ryšio tarp *Žalgirio* ir *Merainio* liniją, buvo nutarta įtraukti Aknystėlių kaime gyvenančią agentę *Marijoną*.

1952 m. rugsėjo pabaigoje, vaizduodami srities štabo pareigūnus, agentai aplankė *Marijoną* ir sutarė pas ją įrengti ryšio punktą.

Rugsėjo 28 d. per to paties kaimo gyventoją Oną B. J. Kimštas pasikvietė Vyčio apygardos Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos vado *Rimgaudo* patikėtinį A. Morkūną. Neįtardamas klastos, ryšininkas sutiko perduoti korespondenciją *Rimgaudui* ir kaip paslaptį pasakė, jog, nepaisant siautimų, Raguvos miške dar slapstosi 7 Aušros tėvūnijos kovotojai.

Spalio mėnesį per A. Morkūną ir ag. *Marijoną* J. Kimštas gavo nerimo kupiną *Rimgaudo* laišką, kuriame sukrėstas Raguvos miške praūžusių siautimų vadas pranešė pertvarkysiąs jo vadovaujamos tėvūnijos organizaciją. *Rimgaudui* įtarimą kėlė tiktai nedaugeliui žinomo B. Krivicko bunkerio sunaikinimas, todėl jis pareiškė nutrauksiąs visus išorinius ryšius, kol nebus išaiškintas išdavikas.

1952 11 04 laišku ag. *Jurginas* išbarė panikuojantį vadą, o *Vilniaus* žūtį paaiškino kaip fatališką atsitiktinumą: neva saugumiečiams pateko kažkokia prie bunkerio padaryta nuotrauka.

„Svarių argumentų“ įtikintas *Rimgaudas* sutiko ir toliau palaikyti ryšį tarp *Žalgirio* ir J. Šibailos-*Merainio*.

Spalio mėnesį *Audrūnas* pranešė: *Merainis* ir ateityje atstovaus Rytų Lietuvai LLKS tarybos prezidiume ir DKA „B“ rinktinės reorganizacijoje nedalyvaus.

Merainio nušalinimui iš sekcijos vadovo pareigų MGB-istai parengė visą priemonių kompleksą, kurių tikslas – sukompromituoti ir izoliuoti J. Šibailą supjudant prieš jį *Viltį*, *Germantą, Audrūną* ir *Algimantą*.

Buvo sufabrikuotas LLKS Rytų Lietuvos (sekcijos) srities štabo pareigūnų pasitarimo, neva įvykusio 1952 10 15, protokolas, kuriame Rytų Lietuvos štabo vardu atsisakoma atskiros LLKS Rytų Lietuvos sekcijos vadovo pareigybės ir jo funkcijos perduodamos srities vadui. LLKS ir jo organizacinėms struktūroms privalo vadovauti tiktai aktyvią kovą propaguojantys ir joje dalyvaujantys asmenys.

Siekiant užtikrinti efektyvų štabo skyrių darbą, o visoje srityje – pastovų organizacinių struktūrų funkcionavimą, nutarta artimiausiu metu reorganizuoti srities štabą ir koreguoti apygardų ribas.

Apžvelgę aštuonerius metus trukusią kovą dėl Lietuvos laisvės, sąskrydžio dalyviai kūrėju pripažino *Aukštaitį*, o labiausiai nusipelniusiems srities pareigūnams A. Slučkai-*Šarūnui*, V. Kauliniui-*Miškiniui* ir A. Starkui-*Montei* suteikė garbės didvyrio vardus (po mirties).

Vadovaudamasis šiuo nutarimu, 1952 11 01 J. Kimštas-*Aukštaitis* išleido įsakymą Nr. 11 (215) dėl Rytų Lietuvos srities štabo ir jo organizacinių vienetų pertvarkos. Operatyvinio-mobilizacinio skyriaus viršininko pareigas atlieka srities vadas *Aukštaitis*; organizacinio skyriaus viršininkas *Tautietis* (Viktoras Sabaliauskas, tuo

metu sulaikytas) iš einamų pareigų atleidžiamas ir skiriamas žvalgybos skyriaus viršininku. Organizacinio skyriaus viršininko pareigos ir propagandinis darbas pavestas srities štabo viršininkui B. Kalyčiui-*Šiauriui*.

Dėl iškilusių organizacinių sunkumų ir tinkamų kadrų trūkumo trečioji apygarda laikinai neformuojama, o Didžiosios Kovos „B“ rinktinė nuo 1952 09 17 (atgaline data) prijungiama prie Vyčio apygardos.

Švenčionių krašte veikusi Tigro rinktinė atskiriama nuo Vytauto apygardos ir paliekama veikti kaip atskiras organizacinis vienetas.

MGB sufabrikuotuose dokumentuose numatyta srities organizacija visiškai neatitiko realių laikmečio sąlygų. Ginkluotas pasipriešinimas blėso diena iš dienos, menki būrių likučiai išsiskirdavo pavieniui slapstytis, kalbos apie galimą Vakarų invaziją daugeliui sukeldavo tik liūdną ironiją. Tuo tarpu Rytų Lietuvos srityje lyg iššūkis 1952 m. A. Ramanausko-*Vanago* išleistam įsakymui dėl aktyvios kovos nutraukimo buvo formuojami štabai, jungiamos rinktinės ir net planuota iš Vaižganto ir Žaliosios rinktinių sudaryti trečią – Algimanto – apygardą.

Klestėjo pogrindžio spaudos leidyba. 1952 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais provokacinis srities štabas spausdino leidinius „Aukštaitis“ ir „Laisvės kova“, o Vytauto apygardos štabas ir jo rinktinės – dar keturis pogrindžio laikraštėlius. Visus juos redagavo provokatorius B. Kalytis – ag. *Ramojus*.

K. Mindaugo srities štabo ir jo rinktinių reformomis siekta pakelti ag. *Jurgino*, kaip srities vado, autoritetą ir sudaryti galimybes paskirti jį LLKS prezidiumo pirmininku.

Savo tikslams įgyvendinti MGB naudojo ir jiems parankius Vyriausiosios vadovybės narių dokumentus bei perimtą korespondenciją. Antai J. Šibailai kompromituoti čekistai naudojo J. Žemaičio-*Vytauto* išleistą įsakymą dėl *Merainio* atleidimo iš LLKS visuomeninės dalies viršininko pareigų.

Laiškuose *Germantui, Audrūnui* ir *Algimantui* J. Kimštas – ag. *Jurginas* – tvirtino, jog *Merainis* atleistas dėl netinkamo pareigų atlikimo, tuo tarpu dezinformuotas *Vytautas Merainį* buvo atleidęs kaip žuvusį.

Pasinaudodamas *Germanto, Vytauto* ir savo paties pasisakymais dėl LLKS sekcijos vadovo pareigų perdavimo sričių vadams, agentas *Jurginas* kaltino *Merainį* garbės troškimu ir egoizmu.

Pažymėtina, jog Vyriausiojoje vadovybėje Jūros ir Nemuno sritims jau kuris laikas atstovavo sričių vadai Antanas Bakšys-*Germantas* ir Sergijus Staniškis-*Viltis*.

1952 11 12 per *Rimgaudą* pasiųsti laiškai *Merainiui, Audrūnui, Algimantui* ir *Germantui*, kuriuose K. Mindaugo štabo vardu raginama nedelsiant pasiūlyti J. Šibailai atsistatydinti, o nepaklusus – šalinti iš LLKS Rytų Lietuvos sekcijos vadovo pareigų, jo funkcijas perduoti srities vadui, kaip tai padaryta Jūros ir Nemuno srityse.

Prie laiškų pridėti 1952 10 15 pasitarimo protokolai ir įsakymo Nr. 11 (215) nuorašai bei *Žalgirio* – ag. *Jurgino* – poziciją palaikančių Vytauto apygardos vado *Žaibo* (J. Bulkos – ag. *Bimbos*) ir srities štabo viršininko *Šiaurio* (B. Kalyčio – ag. *Ramojaus*) laiškai LLKS tarybos prezidiumo nariams.

Po keleto dienų, 1952 11 22–23, tarnybiniais raštais Nr. 241–242 J. Kimštas kreipėsi į LLKS tarybos narius (*Vanagą, Viltį, Germantą, Audrūną* ir *Algimantą*)

prašydamas atšaukti *Merainio* įgaliojimus atstovauti Rytų Lietuvos sričiai ir visus Rytų Lietuvos partizanų sritį liečiančius klausimus spręsti per J. Kimštą-*Aukštaitį*.

Panašiais metodais buvo kompromituojamas ir LLKS tarybos prezidiumo pirmininkas A. Ramanauskas-*Vanagas*. 1952 11 10 tarnybiniu raštu (VV Nr. 81) LLKS tarybos prezidiumo sekretoriui *Germantui* Vytauto apygardos vadas *Žaibas* (agentas *Bimba*) išreiškė susirūpinimą dėl Ramanausko-*Vanago* vadovavimo LLKS. Esą sąjūdį privalo vesti propaguojantis aktyvią kovą vadas, bet ne su šeima besislapstantis žmogus. LLKS tarybos prezidiumo pirmininku derėtų išrinkti K. Mindaugo srities kūrėją ir vadą J. Kimštą-*Aukštaitį*, kurio asmenine iniciatyva 1952 m. rudenį reorganizuota sritis.

Realiai vertinant, *Žalgirio* – ag. *Jurgino* – galimybės tapti LLKS tarybos prezidiumo pirmininku buvo minimalios. Neatmetant jo nuveikto darbo, kuriant Aukšaitijos partizanų apygardą ir K. Mindaugo sritį, LLKS taryboje jis plačiau neatsiskleidė. Kaip teisingai pastebėjo B. Kalytis – ag. *Ramojus*, „Vyriausiojoje vadovybėje Rytų Lietuvos srities atstovas laikėsi pasyviai, tik pritardavo rengiamiems projektams, bet savo iniciatyvos nerodė".

Savo žymę J. Kimšto biografijoje paliko ir MGB inspiruota kampanija prieš *Merainį*, LLKS Rytų Lietuvos sekcijos nario *Audrūno* vertinama kaip karininko vardą teršianti intriga ir taktiškumo stoka.

Pagaliau J. Kimšto paskyrimas prieštaravo valdžios perimamumo principui.

Po paskutinio susitikimo su *Žalgiriu* 1951 04 24 J. Žemaitis jau nebeturėjo aiškių žinių apie Rytų Lietuvos sritį, o 1951 m. lapkričio mėn., jam pasitraukus į Jurbarko rajoną, ryšys visai nutrūko.

1952 01 29 mikroinsulto ištiktas vadas savo antruoju pavaduotoju paskyrė Nemuno srities vadą S. Staniškį-*Viltį*, o trečiuoju – Jūros srities vadą A. Bakšį-*Germantą*. Tada, žuvus arba nušalinus A. Ramanauską, LLKS tarybos prezidiumo pirmininko pareigas būtų perėmęs *Viltis* arba *Germantas*.

Realiu J. Kimšto-*Aukštaičio* sąjungininku siekiant LLKS tarybos prezidiumo pirmininko vietos galėjo būti tiktai S. Staniškis-*Viltis*, prieštaravęs A. Ramanausko paskyrimui. Staniškio laiškas, kuriame reiškiamas nepasitenkinimas A. Ramanausku ir į pirmininko postą siūloma skirti J. Kimštą, buvo perimtas MGB ir kontroliuojamais ryšio kanalais pasiųstas J. Žemaičiui-*Vytautui*.

Kruopščiai rengtas ag. *Jurgino* infiltracijos į Vyr. vadovybę planas sužlugo dėl suardytų tarpapygardinių ryšių tinklo. Per *Rimgaudą* siunčiama ag. *Jurgino* korespondencija strigo vos pasiekusi Prisikėlimo apygardą, o pastovaus kontakto su Pietų Lietuva nebuvo jau nuo 1949 –1950 m.

1952 m. pabaigoje patenkinamas ryšys buvo tiktai su *Algimantu* – Vyčio apygardos vadu. Susirašinėjimo keliu išaiškinus apytikslę jo stovyklą, MGB pasiuntė J. Kimšto laiške rekomenduotą DKA „B" rinktinės vadą – agentą *Mokytoją*. Pastarasis per (Maleičių k.?) gyventoją V. S. sužinojo, kad Karbočiaus štabas yra Šilagalio kaime.

1953 01 26 agentams *Uliui* ir *Ugniai* patikslinus duomenis, Panevėžio r. Šilagalio kaime, Dambrauskų sodyboje, kariuomenė sunaikino bunkerį, kuriame žuvo Vyčio apygardos vadas B. Karbočius-*Bitė, Algimantas*. Jo bendražygis Viktoras Mažeika-*Vanagas* mirė nuo žaizdų.

Įtraukus agentūrą į Algimanto apygardą, ryšys per *Rimgaudo* būrį prarado savo reikšmę, todėl jį nutarta likviduoti. 1952 12 29 pagal J. Kimšto duomenis Aleksandravos kaime (netoli Velykių), Alfonso Barzdos sodyboje, vidaus kariuomenės grupė nukovė Aušros – Gintaro tėvūnijos štabo pareigūnus Antaną Mickūną-*Liepą* ir Vytautą Survilą-*Žaibą* (*Drūtas Vytas*).

Iš „tamsoje" naudojamos žmonos Febronijos Aldonos Kimštienės *Žalgiris* 1953 01 04 gavo žinią, kad *Rimgaudas* išdavystėmis įtaria A. Morkūną.

Ag. *Jurgino* nuomone, reikia sustiprinti *Rimgaudo* įtarimus apkaltinant Morkūną *Vilniaus, Nemuno* ir *Žaibo* išdavimu ir taip užsišifruoti prieš *Algimantą* ir *Merainį*. Patį *Rimgaudą* reikia nedelsiant suimti, tam tikslui panaudojant suimtą Kazį Kregždę-*Sausį*. *Rimgaudą* panaudoti likviduojant *Oželį, Brolalį, Juozą, Sakalą, Tigrą* ir *Vacį*.

1953 01 30 iškviestą susitikiman Kazį Riaubą-*Kazoką, Rimgaudą* sučiupo *Laimučio* – ag. *Šimonio* atvesti smogikai. Sunerimusiems dėl jo dingimo ryšininkams pasakyta, kad vadas pasilikęs pas *Sausį*.

„Suvokęs savo nusikalstamą praeitį", *Rimgaudas* parodė bunkerį, kuriame 1953 02 19 trys partizanai žuvo ir vienas paimtas gyvas. Taip pat pakviestas susitikti su smogikais ir sučiuptas Baranausko būrio vadas Kazys Janionis-*Šnekutis, Pijokas*. Pastarasis, neišlaikęs spaudimo, pradėjo išdavinėti (Alekso Vaitelio-*Rimtučio* liudijimu, išdavęs net 28).

Dėl masinių išdavysčių 1953 m. balandžio mėnesį Gedimino rinktinės organizacija nustojo gyvuoti. Menkus būrių likučius baigta naikinti 1953 m. rudenį.

Kurį laiką išdavystės aplenkė Vyčio apygardos Žaliąją rinktinę. Ryšys tarp ag. *Jurgino* ir rinktinės vado Stasio Kulio-*Visvaldo* veikė, tačiau siųsti ag. *Jurginą* su smogikų grupe MGB nesiryžo. J. Kimštas bet kuriuo metu galėjo išduoti spec. grupę, o „gausi palyda" būtų sukėlusi įtarimą. Todėl planuota iš Žaliosios ir Vaižganto rinktinių sudaryti Algimanto apygardą ir jos naikinimui pasitelkti V. Čepukonio-*Tigro* – ag. *Kiečio* būrį vaizduojančius smogikus.

1952 12 16 srities vadas *Aukštaitis* – ag. *Jurginas* Žaliosios rinktinės vadą *Visvaldą* paskyrė Algimanto apygardos vadu. Ar buvo imtasi kokių nors žygių realiai kurti apygardą – neaišku.

1953 m. sausio – vasario mėnesiais užverbavus Gedimino rinktinės tėvūnijų vadus *Rimgaudą* ir *Šnekutį*, atsirado galimybė juos panaudoti Žaliajai rinktinei sunaikinti.

Visvaldas ir jo adjutantas Juozas Galiauskas-*Martinas* žuvo 1953 02 27 Panevėžio r. Bigailių k. Tarsi to nežinodamas, J. Kimštas atšaukė savo įsakymą kurti Algimanto apygardą ir, vaizduodamas valdžios perimamumą, 1953 03 09 paskyrė *Visvaldą* Vyčio apygardos vadu. Tikėtina, jog šiuo manevru siekta sudaryti teisinį pagrindą *Žėruolio* – ag. *Mokytojo* paskyrimui Vyčio apygardos vadu.

1952–1953 m. žiemą LSSR MGB sudavė skaudžius smūgius LLKS vyriausiajai vadovybei.

1953 01 17 Kelmės rajone, Jūros srities štabe, žuvo LLKS tarybos prezidiumo sekretorius, Jūros srities vadas Antanas Bakšys-*Germantas*. 1953 02 03 Prienų rajone, miške netoli Naravų kaimo, išduotas nusišovė Nemuno srities vadas LLKS

tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojas S. Staniškis-*Viltis* (jam susekti ir likviduoti buvo panaudotas buvęs būrio vadas *Jovaras* – Kauno apskr. MGB ag. smogikas Albinas Nedzinskas).

1953 01 16 Kėdainių r. Šėtos apyl. gyventoja Jacenytė saugumiečiui Molčianovui įskundė ryšininką Skinulį, kurio daržinėje sulaikytas partizanas Matas Skinulis. Apklausos metu jis tylėjo, bet buvo ištardytas „operatyvinės kombinacijos" būdu.

Jo ir kitų, taip pat klastingai ištardytų, ryšininkų suteiktomis žiniomis, čekistai slapta suėmė Vincą Navarauską-*Dobilą*, iš kurio išgavo *Merainio* slėptuvės vietą. 1953 02 11 Ramygalos rajone, Dovydų miško bunkeryje, žuvo LLKS Rytų Lietuvos sekcijos vadovas Juozas Šibaila-*Diedukas, Merainis* ir jo pavaduotojas, leitenantas, Povilas Žilys-*Klevas*, *Audrūnas*.

Po šių netekčių 1953 m. kovo mėnesį iš LLKS tarybos prezidiumo laisvėje liko tik sergantis Jonas Žemaitis-*Vytautas* ir einantis prezidiumo pirmininko pareigas Adolfas Ramanauskas.

Visą „operatyvinio naudojimo" laiką J. Kimštas buvo akylai stebimas informatorių ir apsuptas agentų bei užverbuotų ryšininkų neturėjo nė menkiausios galimybės įspėti laisvės kovotojus.

Iškankintas nuolatinės dvasinės prievartos ir kompromisų su savo sąžine, paūmėjus po sadistiškų kankinimų atsiradusiai ligai, 1953 m. kovo mėnesį J. Kimštas bandė nusižudyti. Persipjovęs venas, neteko daug kraujo, bet suskubę saugumiečiai spėjo išgelbėti. MGB dokumentuose šis nemalonus faktas aiškinamas kaip ag. *Jurgino* baimė stoti prieš teisingumo organus.

1953 m. gegužės mėnesį, suėmus J. Žemaitį-*Vytautą*, MGB paskutinį kartą bandė įfiltruoti *Jurginą* į LLKS tarybos prezidiumo pirmininko postą. Pirmosiomis birželio dienomis J. Kimštas, kaip įtakos agentas, siunčiamas „perauklėti" paralyžiuotą *Vytautą*. Realu, jog „auklėjamai" veikė ne tik *Jurgino* įtikinėjimai, bet ir kankinimų žymės ant jo kūno, nes, MVD ministro Vildžiūno žodžiais, Žemaičio elgesyje įvyksta lūžis ir atsiranda vilčių jį užverbuoti. Numatyta paruošti laiškus Kęstučio apygardos vadui Povilui Morkūnui ir Žemaičių apygardos vadui Montvydui-*Žemaičiui*, kuriuose *Vytautas* savo pavaduotoju paskirtų J. Kimštą-*Aukštaitį* ir šitaip sudarytų galimybes kontroliuoti Žemaičių ir Kęstučio apygardas.

Ši akcija, kaip ir daugelis kitų, liko popieriuje: vienintelis J. Žemaičio patikėtinis J. Palubeckas gailėjosi savo klaidos ir kategoriškai atsisakė dirbti saugumo naudai. Pajuodęs nuo kankinimų, jis ir toliau nesutiko tarpininkauti tarp čekistų ir Kęstučio apygardos.

Netrukus, 1953 06 19, Raseinių r., Plauginės miške, bandomas suimti žūsta Povilas Morkūnas-*Drakas,* o su juo – ir paskutinės viltys pajungti LLKS čekistų kontrolei.

1953 m. pavasarį MGB pradėjo SG įterpimo į Žaliosios rinktinės sudėtį operaciją. Dienomis provokatoriai dėjosi geologais arba ryšių tarnybos kareiviais, o naktimis vaizduodavo Kalnų srities štabo pareigūnus. Grupės legendavimui buvo siuntinėjami *Karijoto* – ag. Jurgino laiškai, o ryšiui palaikyti pajungiamas užverbuotas Gedimino rinktinės partizanas. Išsilaikyti kylančioms abejonėms dėl „partizanų" tikrumo po ryšininkus pavedžiotas J. Kimštas – ag. *Jurginas*.

1953 04 SG konspiratyviai sučiupo Vanago būrio vadą Lionginą Šukį ir rinktinės štabo narį Edvardą Bačelį-*Gėbelsą*. Pastarąjį „operatyviai naudojant“, sunaikinamas Vanago būrys, suimami rinktinės štabo nariai Jonas Matuzevičius-*Šalna*, Ignas Daukša-*Šipulskis* ir Antanas Žygas-*Aptiekorius*.

1953 11 03 nuo *Gėbelso* atvestos agentų *Ramojaus* ir *Alfos* smogikų grupės žuvo Žaliosios rinktinės vadas Juozas Šomka-*Čerčilis* ir Jonas Vensevičius-*Uža*.

1953 m. lapkričio mėnesį agentūrinė operacija „Vostok“ įžengė į baigiamąją fazę. Sunaikinus Žaliąją rinktinę, Rytų Lietuvos srityje liko tik dvi organizuotų partizanų grupės: Pilėnų tėvūnijos būrys Biržų girioje ir Juozo Streikaus-*Stumbro* būrys Plunksnuočių ir Padubio miškuose.

Po Stalino mirties SG apimtis, funkcijos ir veiklos metodai kurį laiką nekito. Šalia pagrindinės funkcijos – ginkluoto pogrindžio slopinimo – agentai smogikai vykdė kitokios paskirties užduotis. Vaizduodami aktyvius partizanus, sokolovininkai iš žmonių rinkdavo užsilikusius ginklus, ieškodavo partizanų archyvų, išsiaiškindavo patriotiškai nusiteikusius kolchozų pirmininkus bei vietinės valdžios pareigūnus. 1953 m. rudenį Ignalinos rajone ag. *Gudo* smogikai tyrė „sabotažo“ viename iš „kolchozų“ kaltininkus. Pasitaikydavo atvejų, kuomet bandyta išaiškinti gyventojų požiūrį į apsilankančius provokatorius. Apie tai *Alfos* agentūrinis pranešimas:

„Švenčionėlių rajono gyventoją Bronę Sukarevičiūtę aplankė provokatoriai *Šilas* ir *Narbutas*. Moteris, perpratusi šnipus, buvo budri. Po keleto dienų užsukusiam A. Radzevičiui – ag. *Alfai*, kurį laikė „tikru“ partizanu, papasakojo apie provokatorius ir pažadėjo, kai jie vėl apsilankys, nugirdyti, nukapoti galvas ir jas nunešti į Švenčionėlių saugumą.“

Tai tik vienas pavyzdys, kaip žiauriai čekistai manipuliavo žmonių patriotizmu ir griovė jų likimus.

Imituojant tebevykstantį organizacinį darbą, sokolovininkai „vadovavo“ (nesamiems) legendiniams nesamų apygardų ir rinktinių štabams.

1953 05 15 duomenimis, buvusioje Karaliaus Mindaugo – Kalnų srityje veikė šie provokacinių štabų pareigūnai:

Karaliaus Mindaugo srities vadas *Šiaurys* (B. Kalytis – spec. ag. *Ramojus*);

Vytauto apygardos štabas – vadas *Žaibas* (J. Bulka – spec. ag. *Bimba*);

Vyčio apygardos štabas – vadas spec. ag. *Mokytojas* (P. Puodžiūnas-*Žėruolis*);

Liūto rinktinės štabas – vadas spec. ag. *Kairys* (V. Petronis-*Klajūnas*);

Tigro rinktinės štabas – vadas spec. ag. *Gudas* (K. Bukauskas-*Seklys*);

DKA „B“ rinktinės štabas – vadas spec. ag. *Žemaitis* (J. Navalinskas-*Beržas*);

Vaižganto rinktinės štabas – vadas spec. ag. *Kietis* (V. Čepukonis-*Tigras*).

Prireikus štabo legenda būdavo kuriama betarpiškai prieš operaciją. Antai 1953 m. gegužės mėnesį Troškūnų apylinkėse vaikščioję smogikai prisistatinėjo atkurtos Algimanto apygardos rinktinės štabiniais, o A. Radzevičius-*Alfa* vaizdavo rinktinės vadą.

1953 m. pabaigoje LSSR MGB peržiūrėjo SG skaičių ir specialiųjų agentų etatus.

1953 12 04 panaikinamos sričių spec. grupės ir atleidžiami 48 smogikai. Vėliau jų skaičius ne taip ryškiai, bet laipsniškai mažėjo (1954 m. – 32, 1959 m. – 13 spec. agentų). Kada SG oficialiai panaikinta – žinių nėra.

1954–1959 m. prie LSSR MVD–KGB 4 skyriaus veikė viena – centrinė spec. grupė, sudaryta iš itin patikimų šaltakraujų teroristų, gebančių vykdyti pavienes kovines užduotis.

1954 01 16 uždraudžiama SG praktikoje naudoti fizinio poveikio priemones ir „operatyvinę kombinaciją". Maždaug tuo pačiu metu atsisakoma štabų legendavimo, kaip nebeatitinkančio realių pasipriešinimo sąlygų. Paskutinieji laisvės kovotojai sprendė ne aktyvios kovos, bet išlikimo klausimą, be to, žmonės nebepasitikėjo visokiais „štabais" ir didesnėmis svetimų partizanų grupėmis.

Rytų Lietuvos srities teritorijoje specialiosios grupės aktyviai veikė iki 1954 m. spalio mėnesio. 1953–1954 m. į spec. grupę įtraukus Kazį Riaubą-*Rimgaudą* (ag. *Zigmas*), bandyta išprovokuoti Pilėnų tėvūnijos partizanus, o V. Čepukonis – ag. *Kietis* – pajungtas Stumbro būrio paieškai. Rezultatai kuklūs: nenustatytas net apytikris brolių Streikų būrio slapstymosi rajonas, o likviduojant Pilėnų tėvūniją, smogikai vaidino tik šalutinį vaidmenį.

Nepatikslintais duomenimis, paskutinę akciją Rytų Lietuvoje SG įvykdė 1954 09 20. Tuomet jie surišo išdaviko apsvaigintą Robertą Tučą-*Barzdylą* ir jį konvojavo į Vilnių. Apie tai, ar jie dalyvavo 1954 09 25 – sušaudant tėvūnijos vadą Stepą Giedriką-*Girietį* – archyviniai dokumentai tyli.

Vėlyviausias partizanų paiešką liečiąs agentūrinės bylos „Vostok" dokumentas datuojamas 1954 10 07, vėlesni aktai-pažymos yra daugiau informacinio įvairių KGB instancijų atsirašinėjimo pobūdžio.

1954 10 07 agentūrinės operacijos „Vostok" užbaigimas faktiškai reiškė Aukštaitijos pogrindžio štabų legendavimo nutraukimą. Paskutiniųjų Vyčio apygardos kovotojų Edvardo Žilinsko-*Vanago* ir Mykolo Suvaizdžio-*Žolyno*, *Sakalo* formuliarai išskirti iš „Vostok" bylos į agentūrinės paieškos bylas, bet tai neatmetė galimybės jų likvidavimui naudoti SG ar agentus teroristus.

Amžininkų liudijimu, pavieniai užverbuoti partizanai Rokiškio ir Pandėlio krašte klaidžiojo ir 1955 m., tačiau jie, nepatikslintais duomenimis, jokios įtakos *Sakalo* ir *Vanago* likimui (žuvo 1956 07 15) nebeturėjo.

1953 m. pradžioje Žaliosios rinktinės teritorijoje (Pasvalio, Joniškėlio, Biržų, Pandėlio, Panevėžio r.) aktyviai veikė 53 partizanai. Lyginant su kitais struktūriniais organizaciniais vienetais, Žalioji rinktinė buvo gausiausia ir geriausiai organizuota, ją sudarė trys tėvūnijos (1951 m. reorganizuotos iš rajonų): Gedimino (vadas Vytautas Pakaušis-*Audrius*), Kęstučio (vadas Ignas Daukša-*Šipulskis, Maratonas*) ir Pilėnų tėvūnija (suformuota iš buvusios Sierakausko tėvūnijos, vadas Steponas Giedrikas-*Girietis*).

1953 m. sausio mėnesį rinktinės teritorijoje veikė 13 būrių ir skyrių būrių teisėmis. Nuo 1951 m. vasario rinktinei vadovavo Stasys Kulys-*Briedis, Visvaldas*, buvęs Pumpėnų policijos vachmistras, pogrindyje turėjęs policijos ltn. laipsnį. Štabui vadovavo Juozas Šomka-*Čerčilis*, *Milotas*.

1951 m. prie Gedimino tėvūnijos štabo laikėsi Kalnų srities vadas ir LLKS Rytų Lietuvos vadovas J. Kimštas-*Aukštaitis*, Žaliosios girios (prie Panevėžio) teritorijoje žinomas *Kalniečio* slapyvardžiu. Dėl šios priežasties minėtos tėvūnijos teritorijoje, ypač aplink Paįstrį, labai sustiprėjo kariuomenės aktyvumas ir priešo agentūros veikla.

1951 m. į Gedimino tėvūnijos štabo aplinką MGB įterpė agentą *Kruką* (Kiauklių sovchozo direktorių Antaną Makarskį), globojusį tuo metu besislapstančią Febroniją Kimštienę-*Motiną*. 1951 m. *Krukas* du kartus nesėkmingai bandė apnuodyti J. Kimštą. Naudodamasis ypatingu partizanų pasitikėjimu, šis niekšas 1951 m. birželio ir spalio mėnesiais apgirdė migdomaisiais J. Kimštą-*Karijotą*, *Kalnietį* (taip jį vadino Vyčio apygardos kovotojai) ir jį lydėjusius Juozo Šomkos-*Čerčilio* būrio vyrus. Pirmą kartą partizanus išgelbėjo atsitiktinumas, agento vaišes nutraukė pasimaišęs psichiškai nesveikas žmogus (1951 06 01 Paįstrio miške), o antrąsyk – spalio mėnesį išgelbėjo narsus ryšininkas Ksaveras Ališauskas, išvežęs į saugią vietą migdomaisiais apkvaišintus partizanus.

Vietoj iššifruoto *Kruko* užverbuojama agentūra: *Spalis* (Povilas Ališauskas), *Klevas* (Pranas Gaspariūnas), *Tauras* (Kastantas Paknys), kurie, tiesa, nieko nenuveikė čekistų labui, o *Spalis* net atvirai „dviveidžiavo".

1951 m. spalio mėnesį *Kalniečio* ir rinktinės štabo paieškai LSSR MGB svarstė parašiutinės-desantinės grupės panaudojimo galimybes. Prisidengiant legenda, neva JAV priimtu įsakymu skiria 100 mln. dolerių ardomajai veiklai SSRS, Pišios miške, netoli Salialaukio, numatyta išmesti desantą – smogikus *Arą, Taurą* ir *Tarzaną*. „Parašiutininkai" lyg atsitiktinai turėtų aplankyti agentą *Spalį* ir rėmėją Antaną Valkūną ir, įgavę pasitikėjimą, ieškoti ryšių su *Čerčilio* būriu.

Nepaisant gausių operatyvinių priemonių, 1951–1953 m. pradžioje Žalioji rinktinė apsisaugojo nuo vidaus agentūros ir tai žymiai padėjo jai likti patvariai bei leido išvengti (absoliuti dauguma pareigūnų imtinai org. vienetams vadovavo nuo 1951–1952 m. pradžios) pirmalaikės žūties.

1952 m. rugpjūčio mėnesį, kai specialioji grupė suėmė Joną Kimštą, iškilo naujos galimybės SG įtraukti į Žaliąją rinktinę, tačiau prieš tai reikėjo įveikti nemažai problemų. Nebuvo tiesioginio ryšio tarp srities vado ir *Visvaldo*, visa korespondencija keliavo per Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos vadą Kazį Riaubą-*Rimgaudą*, kuris po kariuomenės siautimų Raguvos miškuose 1952 m. rugsėjo mėnesį ėmėsi papildomų saugumo priemonių. Net ir maksimaliai supaprastinę ir pajungę MGB kontrolei tarpinius ryšių punktus (įtraukę Anykščių MGB sk. agentą *Marijoną* ir „tamsoje" naudojamą F. Kimštienę), saugumo organai nepajėgė priartėti prie Žaliosios rinktinės. Asmeniškai panaudoti J. Kimštą nebuvo galimybės dėl jo nepakankamo operatyvinio „pritvirtinimo" ir legendos, jog jis išvykęs žiemoti į Labanoro girią.

Agentų įtraukimui į Žaliąją rinktinę MGB pasirinko kelią per žemiausią organizacijos grandį – būrius ir panaudojo visus „operatyviai naudojamų" kupiškėnų partizanų ryšius.

1952 m. gruodžio 24 d. Kupiškio rajone, Čivonių k., *Ramojaus* agentūrinės grupės smogikai sulaikė Vaižganto rinktinės Vilties tėvūnijos vadą Kazį Kregždę-*Sausį, Hitlerį*. 1953 01 30, įdavęs smogikams Gedimino rinktinės Aušros tėvūnijos vadą *Rimgaudą*, *Hitleris* užverbuojamas vidiniu agentu *Tomas* ir pajungiamas Žaliosios rinktinės naikinimui.

1953 03 11 Kupiškio rajone Kazio Kregždės – ag. *Tomo* pakviesti atvyko Eimučio būrio partizanai – vadas Tautvilis Vaitiekūnas-*Zubrys* ir Vytautas Vogulis-

Šeškas. Penki smogikai, talkinant *Tomui*, partizanus konspiratyviai nuginklavo ir įsodino į netoliese belaukiantį čekistų automobilį.

Per labai trumpą laiką abu suimtieji palaužiami. Kovo 28 d. Kupiškio rajone, netoli Oniūnų kaimo, *Zubrys* smogikams įdavė Gedimino tėvūnijos vadą Vytautą Pakaušį-*Audrį*, *Genį*, o gegužės 6 d. – ir paskutinį Eimučio būrio kovotoją Benjaminą Rekašių-*Puikutį*.

Didžioji konspiratyviai sulaikytų partizanų dalis pirmąją išdavystę įvykdydavo paveikti „intensyvaus tardymo". Vėliau kylančius sąžinės priekaištus nustelbdavo ne tiek noras kolaboruojant išgelbėti gyvybę, kiek galimų pakartotinių tardymų baimė. „Objektui" apsispręsti padėdavo ir įtakos agentūra.

Panašiais metodais buvo apdorotas ir Gedimimo tėvūnijos vadas *Audris*. Jau kitą dieną po sulaikymo jis parodė bunkerį Zuozos ūkyje, kuriame slapstėsi trys partizanai. Karinės čekistinės operacijos metu žuvo Eimučio būrio partizanas Stasys Gurklys-*Rūstutis* ir gyvi paimti Petras Navarskas bei Bronius Vanagas (provokacijoms nenaudoti, abu suimti ir nuteisti).

Tokiu būdu 1953 m. pavasarį MGB sukūrė agentūrinę bazę tolesnėms operatyvinėms priemonėms prieš Žaliosios rinktinės organizaciją.

Gedimino tėvūnijos ir rinktinės štabo likvidavimui numatyta panaudoti „operatyvinį objektą" *Audrį* kontroliuojant MGB 2-N valdybos spec. grupei. Agentūrinės grupės priedangai bei legendavimui (užšifruoti *Audriaus* sulaikymui bei SG autoritetui pakelti) – specialiuosius agentus *Zigmą* ir *Nemuną* (Kazį Riaubą-*Kazoką*, *Rimgaudą* ir Janionį-*Šnekutį*). Pilėnų tėvūnijos likvidavimui – Kazį Kregždę – ag. *Tomą* bei Vytautą Vogulį-*Šešką* (vėliau spec. agentas *Dobilas*) ir rajoninių MGB skyrių agentūrą *Mūšą* ir *Maironį*.

Realizuojant šį planą, 1953 m. balandžio mėnesį *Ramojaus* grupės smogikai Panevėžio rajono Kaubariškio ir Aščiagalių kaimuose lankė Liongino Šukio-*Vanago* ryšininkus Žilių ir Sukackienę. Paieška apsunkino aplinkybė, jog ryšys palaikytas per „pašto dėžutes". Beveik du mėnesius smogikai vedžiojo *Audrį* po ryšio punktus, tačiau partizanų atsakymo nesulaukė, todėl konstatuota, jog Lionginas turįs žinių apie *Audrio* sulaikymą ir įtaria SG.

Paieškai paspartinti ir „SG autoritetui pakelti" į to paties rajono Miežiškių apyl. pasiųsti agentai *Zigmas* ir *Nemunas* (K. Riauba-*Kazokas, Rimgaudas* ir Janionis-*Šnekutis*, *Pijokas*). Jie pas patikimus žmones paliko laiškus Lionginui, kur pranešama apie numatomą srities štabo pareigūnų vizitą į Gedimino tėvūnijos valdas. Kadangi Vanago būrio partizanai neparodė dėmesio provokatorių korespondencijai, agentams nurodyta ryšio nebeieškoti, vietiniais partizanais nesidomėti, bet visomis priemonėmis išsklaidyti gandus apie *Audriaus* sulaikymą. Kita vertus, čekistus neramino *Zigmo* elgesys (jo avalynė buvo apdorota „Neptun-80"), spec. agentų apsauga būtų neišvengiamai sukėlusi papildomų įtarimų. Todėl 06 18 konstatuota, jog grupė savo užduotį iš dalies įvykdė ir ją rengiamasi atšaukti.

Birželio 6 d. MVD 1-os valdybos agentūrinė grupė (*Ramojus* (vyresnysis), agentai *Aleksas, Tigras, Aušra*) išmesta Panevėžio r. Kaubariškio kaimo apylinkėse, kur ryšininkavo *Radinys* ir veikė Algirdo būrys, o birželio 16 d. – prie Velniakių kaimo, miškininko Pakaušio vienkiemyje, „partizanų" paprašyta, Pakaušienė

pakvietė Petro Šiaučiūno-*Erelio* motiną, kad suvestų su sūnumi ir Žaliosios rinktinės štabiniais. Susitikimui paskirta vieta Vabalninko rajone, Putauskų kaime, pas Kiznevičienę, birželio 28 arba 29 dienomis.

Neįtardama klastos, Šiaučiūnienė kreipėsi pagalbos į Marozienę, gyv. Padagų kaime. Sutartu laiku partizanų laukė „objektas" *Audris* ir keturi spec. agentai *Ramojus*, *Aštrus, Alfa* ir *Tigras*. Pamatę artėjančią penkių žmonių grupę, kovotojai norėjo trauktis, bet *Audrio* pašaukti priėjo. Pokalbio metu smogikai nusivedė kovotojus į nuošalią vietą ir pagal *Ramojaus* duotą komandą nuginklavo ir surišo. Konspiratyviai sulaikyti Žaliosios rinktinės visuomeninės dalies viršininkas Julius Navakas-*Tilvikas* ir štabo narys Alfonsas Virbickas-*Dangis*. MVD spec. pranešime apie operacijos eigą pažymima, kad „suimant banditus didelę pagalbą suteikė objektas *Audris*".

Kadangi sulaikytieji kategoriškai atsisakė dalyvauti provokacijose, o tam ir nebuvo operatyvinio būtinumo, išduota sankcija jų areštui. Agentūrinės grupės užšifravimui 1953 07 22 įvykdyta *Tilviko* ir *Dangio* sulaikymo legalizavimo operacija (MVD buvo naudinga, kad gyventojai žinotų apie atskirų partizanų suėmimą). Netoli Marozienės namų inscenizuotas mūšis, kuriame „nukautas" *Tigras* (agentas, vietiniams pristatytas kaip partizanas) ir paimti gyvi *Tilvikas* ir *Dangis*.

Liepos 12 d. per „tamsoje naudojamą" ryšininką provokatoriai Aščiagalių kaime susitiko su Vanago būrio vadu Lionginu Šukiu-*Meškėnu* ir buvusiu Žaliosios štabo nariu Edvardu Bačeliu-*Gėbelsu* ir konspiratyviai juos sulaikė. Net ir pakeliui į čekistų automobilį smogikai vaizdavo partizanus, Šukį kaltino aplaidumu, drausmės pažeidimais, žadėjo vesti pas vadą ir t. t. Šią akciją vykdė *Ramojus* (vyresnysis), *Alfa, Aštrus, Tigras* ir V. Pakaušis-*Audris*. Pastarasis po šio „žygio" užverbuotas kaip vidaus agentas *Titnagas* ir toliau vaizdavo Gedimino tėvūnijos vadą.

1953 m. kovo – liepos mėnesiais agentūrinės-kovinės grupės provokatoriai sulaikė 8 Gedimino tėvūnijos kovotojus, taip pat pagal jų išgautus duomenis 2 partizanus sulaikė ir 1 nukovė MVD karinė grupė.

Kiek kitaip agentūra skverbėsi į Pilėnų tėvūnijos gretas. 1953 m. pradžioje Biržų ir Pandėlio rajonuose laikėsi 15 Stepo Giedriko-*Giriečio* vadovaujamų partizanų. Jiems sekti ir naikinti MGB–MVD pasitelkė ne vidaus agentūrą, bet išaiškintus ir užverbuotus ryšininkus.

1953 m. pradžioje užverbuotas agentas *Maironis*, Pilėnų tėvūnijos ir Žaliosios rinktinės štabo ryšininkė, čekistų terminais „buvusi Šiaurės rytų Lietuvos štabo nario Br. Krivicko-*Vilniaus* sugyventinė". 1953 04 06 jos duomenimis, Latvijos pasienyje bunkeryje nušauti Jonas Krivickas-*Kryvis* (B. Krivicko-*Vilniaus* brolis), Povilas Dagys-*Senelis* bei drauge besislapsčiusi neįvardyta partizanė paimta gyva (Lujanienė-Ivanauskaitė Emilija-*Martišėlis*, *Zilė*, *Rūta – R. K.*). Spec. pranešime rašoma, jog imtasi priemonių agentui užšifruoti. Išdavystės šešėlis nukreiptas į niekuo dėtą žmogų, tačiau, matyt, ne itin sėkmingai, nes vėlesniuose operatyviniuose planuose „*Maironis* jau nebefigūruoja".

Taip pat kompromituojančios medžiagos pagrindu (ryšiai su „banditais") palenktas bendradarbiauti ir užverbuotas agentas *Mūša*-Daukšytė – Pilėnų tėvūnijos

štabo viršininko Kosto Kregždės-*Piršlio* „sugyventinė“. 1953 06 07 vietiniam MVD skyriui ji pranešė, jog naktį užėjęs Kregždė paprašė nupirkti vyno ir maisto produktų. Agentui išduotas spec. preparatas „Neptun-22“ ir operatyvinė technika duoti signalui apie preparato panaudojimą, o netoli ag. *Mūšos*-Daukšytės (partizanai ją vadino Šilų Maryte – *R. K.*) namų paslėpti suėmimo žmonės – 10 operatyvininkų. Tos pačios dienos vakarą *Piršlys* aplankė agentės namus. Apie 1 val. nakties, čekistinei grupei gavus signalą, slapta sulaikytas praradęs sąmonę Pilėnų tėvūnijos štabo viršininkas Kostas Kregždė-*Piršlys, Ūsorius, Muzikantas*.

Pirmosiomis sulaikymo dienomis Kostas Kregždė atkakliai priešinosi operatyvininkų spaudimui, bet vėliau „sutiko“ talkinti MVD suimant tėvūnijos vadą *Girietį* ir kitus Pilėnų tėvūnijos kovotojus.

Mykolo Janulio-*Tautvydo* pabėgimas iš spec. grupės paskatino imtis papildomų priemonių rengiant vidaus agentūrą, todėl *Piršlys* ruoštas darbui „kovinėmis sąlygomis“. Tikrinant jo patikimumą, 1953 06 30 agentūrinė grupė, dalyvaujant *Piršliui*, „suėmė“ jam pažįstamą partizaną *Šešką*-V. Vogulį (tuo metu jau užverbuotą kaip vidaus agentą *Dobilas*). Šis spektaklis turėjo dvejopą reikšmę: patikrinti „objekto“ veiksmus ir kartu jį sukompromituoti, dvasiškai palaužti ir užkirsti kelią atgal į partizanų gretas.

1953 07 13 MVD 1-osios valdybos agentūrinė kovinė grupė (*Piršlys*, vidaus agentas *Dobilas* ir 4 spec. agentai) atvyko į senojo aerodromo teritoriją netoli Biržų, kur jų laukė Stepas Giedrikas-*Girietis*, Bronius Meškinis-*Devinė* ir Alfonsas Valentėlis-*Bankininkas Vailokaitis*. Pamatęs artėjančius nepažįstamus, *Girietis* pareikalavo prieiti tik Kregždei, o likusiems likti vietoje. Nors toks atvejis buvo numatytas, tačiau kažkuris iš smogikų nusekė paskui *Piršlį*. Partizanai įtarė provokaciją ir metėsi į mišką. Atsitraukimui kelią užtvėrė kareiviai, tačiau *Girietis* ir *Devinė* sėkmingai prasiveržė, o A. Valentėlis žuvo nuo persekiotojų smogikų kulkų. Jau susirėmimo pradžioje sužeistas į koją A. Valentėlis, nenorėdamas pakliūti priešui gyvas, susisprogdino.

Giriečiui ištrūkus iš MVD parengtų spąstų, Kostas Kregždė buvo iššifruotas kaip provokatorius (dar ir šiandien labai sunku spręsti apie jo kolaboravimo laipsnį, faktai liudija, jog operatyvininkai juo ne itin pasitikėjo), todėl jo byla perduota tardymui ir 1954 m. Kostas Kregždė nuteistas mirties bausme.

Nutrūkusiems ryšiams tarp Pilėnų tėvūnijos ir Žaliosios rinktinės atkurti pasitelkta vidaus agentūra *Titnagas* ir *Dobilas*, taip pat buvęs partizanų rėmėjas, užverbuotas kaip agentas *Kairys*. 1953 m. balandžio mėnesį netoli jo namų partizanai susidūrė su kariuomene ir atsitraukdami paliko dalį savo turto. Tikėtasi, jog *Girietis* būtinai atvyks pasiimti savo daiktų.

Tuo tarpu sulaikytų Vanago būrio partizanų apdorojimas vyko įprastu būdu. Šukys rado ryžto atsisipirti MVD spaudimui, o E. Bačelis greitai palūžo. Praėjus vos dviem dienoms po sulaikymo, liepos 14 d., jo asmens byloje atsiranda įrašas: „tolesnį tyrimą pristabdyti dėl galimybių operatyviai panaudoti“.

Liepos pabaigoje smogikų lydimas *Gėbelsas* ryšio punkte paliko raštelį *Aptiekoriui*, kuriame kvietė rugpjūčio pradžioje ateiti į Žaliapurvių mišką prie senojo bunkerio.

1953 08 06 neįtardami klastos A. Žygas-*Aptiekorius* ir J. Matuzevičius-*Šalna* išėjo pasimatyti su bendražygiu. Netoli susitikimo vietos, pereinant atvirą plotą, partizanai pamatė iš miško išlendančius kareivius. Trauktis buvo beviltiška, prasiveržti – taip pat (buvo apsiginklavę tik pistoletais). Dukart sužeistas *Šalna*, prisispaudęs prie pirties, atsišaudė, bet, pajutęs, kad apleidžia jėgos, įrėmė į smilkinį pistoletą. Šūvis nebuvo mirtinas... Taip pat sužeistas į petį ir nebeįstengdamas priešintis (kairės rankos nevaldė dėl ankstesnių sužeidimų) priešui gyvas įkliuvo ir rinktinės štabo narys ir būrio vadas A. Žygas-*Aptiekorius*.

Vasaros pabaigoje MVD agentūrinė kovinė grupė sunaikino Joniškėlio partizanų grupę. Rugpjūčio 26 d. Žaliosios (prie Panevėžio) miške smogikai klastingai sušaudė Joną Žeimį-*Bitiną* ir jo būrio partizanus brolius Mažylius – Antaną-*Dūmelį* ir Kazį-*Kazoką*.

1953 m. rudenį LSSR MVD sukūrė legendinę Rytų Lietuvos srities štabo įgaliotinių grupę Žaliajai rinktinei inspektuoti. Parengiamasis darbas atliktas 1953 m. pavasarį ir vasarą. Vietoj 1953 m. vasaros pabaigoje žuvusio *Visvaldo* (taip ir nesužinojusio apie paskyrimą vadovauti Vyčio apygardai) srities vadas ag. *Jurginas* apygardai vadovauti paskyrė legenduotą DKA „B“ rinktinės vadą *Žėruolį* (ag. *Mokytojas*).

1953 06 05 įsakymu Nr. 2 Žaliosios rinktinės vadu *Žėruolis* paskyrė Igną Daukšą-*Šipulskį*, *Maratoną* ir įpareigojo jį organizuoti atkuriamąjį darbą ir ypač didelį dėmesį skirti visuomeninei daliai, propagandai ir agitacijai (aktyvių kovos formų nerekomenduota, jas 1952 m. rugpjūčio mėnesį draudė J. Kimštas). Atkuriamąjį darbą rinktinėse reikėjo baigti iki 1953 11 30, o visoje apygardoje – ne vėliau 1953 12 31.

Tėvūnijų ir rinktinių nuveiktam organizaciniam darbui įvertinti iš specialiųjų ir vidaus agentų sudaryta srities štabo įgaliotinių grupė. Tokiu spec. grupės legendavimu MVD siekė dvejopo tikslo: pasiųsti gausesnę smogikų grupę ir išsiaiškinti bei perimti tėvūnijų ir rinktinės archyvus.

Galima tik spėlioti, kodėl šią akciją MVD pradėjo vėlyvą 1953 m. rudenį, o ne anksčiau. Tam įtakos galėjo turėti Vyčio apygardos štabo pareigūno M. Janulio pabėgimas iš spec. grupės 1953 m. gegužės pabaigoje. Perkandęs visą provokacijos mechanizmą, Janulis galėjo įspėti Žaliąją rinktinę, todėl, siekiant to išvengti, MVD planavo užverbuoti F. Kimštienę-*Motiną*, per kurią ėjo viena ryšio grandis. Jeigu ji nesiduotų verbuojama, ją sukompromituoti išdavus *Rimgaudą* ir *Vilnių*. 1953 m. birželį verbuotės reikalais į Raguvą atvyko „ryšininkas nuo Jono“ – agentas *Bimba* (Juozas Bulka), bet Kimštienės nerado (gydėsi ligoninėje). Vėliau paaiškėjo, kad Janulis centrine figūra provokacijų grandinėje pagrįstai laiko J. Kimštą, *Motinos* verbavimo atsisakyta kaip netikslingo.

M. Janulio-*Tauvydo* žūtis 1953 09 26 pašalino legendinio štabo demaskavimo pavojų, o 1953 10 01 srities vadas agentas *Jurginas* specialiu tarnybiniu raštu Nr. 376 įgaliojo srities štabo viršininką *Šiaurį* (agentą *Ramojų*) atstovauti sričiai inspektuojant Žaliosios rinktinės organizaciją.

Spalio pradžioje agentūrinė grupė išlaipinama Panevėžio rajone, kur gyveno *Čerčilio* ryšininkė Černaitė. Atpažinusi *Gėbelsą* ir *Audrį*, ryšininkė pažadėjo tarpininkauti ryšiui tarp Gedimino tėvūnijos vado ir *Čerčilio*.

Spalio 21 d. *Audrio* „ryšininkas“ agentas smogikas *Aštrus*-Ignas Tamošiūnas per Černaitę pasiuntė *Čerčiliui* laišką, kuriame prašoma artimiausiu laiku perimti *Karijotą* (J. Kimštą) bei jo štabo atstovus.

Po trijų dienų gaunamas *Čerčilio* atsakymas: jie svečių lauks lapkričio 2 d. Bernatonių kaime (Panevėžio r.).

1953 10 31 sudarytas „Agentūrinių-operatyvinių priemonių planas Žaliosios rinktinės štabo likvidavimui“ su tuometinio LSSR MVD ministro Liaudžio parašu vaizdžiai byloja, kaip kruopščiai rengtasi sunaikinti paskutinįjį Aukštaitijos rezistencinį centrą.

Į operacijos vietą numatyta pasiųsti 6 spec. agentus ir „objektą“ *Gėbelsą* (už jo apsaugą atsakingas smogikas *Aušra*). Grupės vyresnysis – *Ramojus*, jo palydą legenduoti kaip Gedimino tėvūnijos kovotojus (tai neturėjo sukelti įtarimo, nes į AKG (agentūrinę-kovinę grupę) įtrauktas *Šipulskiui* žinomas Gedimino tėvūnijos vadas Vytautas Pakaušis-*Audris* – agentas *Titnagas*). Jeigu su agentais susitikti ateitų visi Žaliosios štabiniai (*Šipulskis-Maratonas*, *Čerčilis* ir *Už*a), tai vakarienės metu jiems panaudoti spec. preparatą „Neptun-22“. Jeigu partizanai atsisakytų vakarienės ar dėl kurių nors priežasčių įtartų grupę, tuomet, nusivedus į nuošalią vietą, Šipulskį sulaikyti, o jo palydovus – sušaudyti (vykdo *Aleksas* ir *Ramojus*).

Jau susitikimo pradžioje *Čerčilį* nustebino svečių gausa ir tai, jog neatvyko pats J. Kimštas. B. Kalytis-*Ramojus* atsakė, kad jį lydėjo penkių tėvūnijų partizanai, o *Senis* pasilikęs su Lionginu Šukiu gerti „lapienės“ – iš burokų pagaminto alaus.

Ramojaus pasakojimas Šomkai pasirodė tikroviškas, todėl jis sutiko tartis su tariamu srities štabo viršininku. Pasitarimo metu sugrįžęs šeimininkas pranešė, jog palei geležinkelį, visai netoli sodybos, matęs pasalaujančius kareivius. Partizanai aiškiai sunerimo ypač dėl to, kad kareiviai pastebėti kaip tik ten, kur *Čerčilis* matė ateinančius „svečius“. Nuošaliau tarpusavyje pasitarus, *Šipulskis* pasiūlė skirstytis, bet *Ramojaus* spaudžiamas sutiko vestis į štabą tęsti pokalbį.

Daug rūpesčių smogikams kėlė Šomkos elgesys. Jis buvo neramus, laikėsi nuošaliau nuo grupės, svečiams visaip stengėsi įsiūlyti savo sunkius kailinius (bandant bėgti jie tik trukdytų), o nuėjus galą kelio, prisiminė pamiršęs pasiimti užkandos ir gėrimo. Pasiūlius svečiams pailsėti, kol *Šipulskis, Už*a ir *Čerčilis* suvaikščios pas šeimininką, *Ramojus* paprieštaravo, esą jie menkai pažįsta apylinkes ir, kilus pavojui, nežinotų, kur bėgti. Tokia Kalyčio logika Šomką įtikino ir jis sutiko pasilikti, kol *Už*a, *Šipulskis* ir *Titnagas* suvaikščios pas šeimininką. V. Pakaušio – ag. *Titnago* – išleidimas lyg ir turėjo išsklaidyti abejones, nes partizanai jį pažinojo kaip Gedimino tėvūnijos vadą ir net neįtarė, kad šis jau pusę metų vykdo saugumiečių užduotis.

Apsirūpinusi maistu visa grupė patraukė prie apleistos sodybos poilsiui. Prasidėjo išgertuvės. Agentūriniame pranešime *Ramojus* apgailestaudamas rašė, jog neturėta stiklinės ir nebuvo galimybių panaudoti spec. preparatą. Savisaugos instinkto vedini, smogikai gėrė labai mažai, tik dėjosi gerią, *Šipulskiui* net teko raginti svečius. Vaišių metu Šomka laikėsi toliau nuo grupės (gal už 50 m), arčiau priėjo

tik po ilgų *Ramojaus* įkalbinėjimų, tačiau tik vaizdavo geriantį ir atidžiai stebėjo svečius.

Kai partizanai pareiškė norą dienoti klojime, smogikai nusprendė nebegaišti. *Šipulskiui* bandant atlupti užkaltas duris, Kalytis kumštelėjo *Titnagui*, o grįžęs davė ženklą visai grupei. Tą pačią akimirką, įspėjęs smogikų kėslus, Šomka griebėsi „dešimtuko" ir bandė bėgti, tačiau ties klojimo kampu jį pasivijo *Ramojaus* automato serija. Tuo pačiu metu *Aleksas* šaltakraujiškai sušaudė nespėjusį pasipriešinti Joną Vincevičių-*Užą*.

Sunkiau sekėsi *Titnagui* ir *Alfai*. Fiziškai stipresnis *Šipulskis*, nutėškęs *Alfą*, grūmėsi su *Titnagu*. Jis jau buvo beištrūkstąs, tačiau prišokęs *Gėbelsas* pradėjo laužti ranką ir laikė prispaudęs, kol į pagalbą atskubėjo kiti smogikai.

LSSR MVD iš esmės neblogai įvertino smogikų darbą, tik pareiškė pastabą dėl nepanaudotos galimybės sučiupti Šomką. Labai gerai įvertintas Edvardas Bačelis, „kuris ryžtingai padėjo nuginkluojant Šipulskį".

Mindaugas Pocius straipsnyje „MVD–MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)" rašė: <...> „Kalbant apie agentus smogikus, iškyla sunkus klausimas: kodėl partizanai 1950–1953 m. taip dažnai tapdavo savo kovos draugų išdavikais? Bandant į tai atsakyti, reikėtų turėti galvoje tokias aplinkybes:

1) Vakarų demokratinių valstybių ir Sovietų Sąjungos galimo karo perspektyva daugeliui pasipriešinimo dalyvių 1950–1953 m. jau nebeatrodė reali, buvo nusivilta didžiųjų valstybių politika;

2) masiniai 1945–1952 m. trėmimai (ištremta apie 118 000 žmonių), įkalinimai (į lagerius išsiųsta apie 142 000 žmonių) daugelį žmonių įbaugino, pakirto socialinę ginkluotojo pasipriešinimo bazę;

3) ginkluotoji rezistencija patyrė didžiulių nuostolių: 1951 m. antroje pusėje visoje Lietuvoje veikė apie 900 partizanų, 1952 m. pradžioje – 780, 1953 m. pradžioje – tik 336 partizanai (galima palyginti, kad 1946 m. pradžioje ginkluotas pogrindis jungė apie 4000 kovotojų);

4) daugelis idėjinių, palaikiusių pasipriešinimo dvasią, partizanų vadų žuvo.

Laisvės kovotojai pateko į ypač sunkią, kritišką padėtį. Bunkeriuose tvyrojo neviltis, slogi nuotaika, nuojauta, kad artėja atomazga – žūtis. Nebuvo iš kur laukti išsigelbėjimo. Artimieji, šeimos nariai kankinosi lageriuose ir tremtyje. Aplinkui gyvenimas vis labiau sovietėjo, susirasti naujų rėmėjų pasidarė nepaprastai sunku. Dar 1949 m. viduryje Vakarų (Jūros) srities vadas V. Ivanauskas-*Gintautas* laiške LLKS prezidiumo tarybos pirmininkui J. Žemaičiui-*Vytautui* rašė: „Penki okupacijos metai skaudžiai palietė visus gyventojus tiek moraliai, tiek materialiai, kad kai kurie silpnesnės dvasios tautiečiai pradėjo abejoti greito karo galimumu. Tuo vadovaudamiesi nustojo remti P (partizanus – *M. P.*) ir laikosi pasyviai, o kai kurie nuėjo išgamų keliu. Yra faktų, kad 3–4 metus nuoširdžiai P rėmę tautiečiai šiandien pasidarė šnipais ar bent priešui palankūs. Greitai vykdoma kolektyvizacija taip pat gyventojus veikia labai neigiamai. Gyventojus nepaprastai veikia gyvų paimtų P išdavystės. Gyventojai pradeda partizanais nepasitikėti. Taip pat gyventojus atbaido ir kai kurių P blogas elgesys". Nuolatinė įtampa, netikrumas, agentų pasalų saugojimasis daugeliui lais-

vės kovotojų žalojo psichiką. Dar sunkesnė situacija susidarydavo, kai žmogus pakliūdavo į emgėbistų nagus. Daugelis faktų rodo, kad fiziniai, psichologiniai kankinimai, kartu žadant laisvę ir laimingą gyvenimą, dažnai duodavo rezultatų. Viena yra mirti, visai kita – iškęsti kankinimus. Patyčios, alkis, troškulys, karcerio šaltis, ištisas paras draudimas miegoti, žiaurus mušimas, sulaikytojo šantažas šeimos narių represijomis, tariamos jau padarytos išdavystės (po kurių kelio atgal į mišką nesą) – visa tai galų gale palauždavo ne tik paprastus partizanus, bet ir idealistus vadus. Didelę reikšmę verbuojant specialiuoju agentu turėjo subtilus ideologinis apdorojimas, kai saugumo „smegenų plovimo“ specialistai suimtajam aiškindavo, kad savo kovos draugų paveiktas jis nuėjęs klaidingu keliu, nematęs, koks iš tiesų „šviesus“ yra sovietinis gyvenimas. MGB vadovai, net ministrai partizaną įtikinėdavo, kad jų kova esanti beprasmiška, kalbėdavo, kad kiti, supratę savo paklydimus, seniai puikiai gyveną, tereikią padėti valstybės saugumo organams likviduoti likusius „sužvėrėjusius banditus“ ir ramus geras gyvenimas garantuotas. Ypač sugniuždytas turėdavo jaustis sulaikytas kovotojas, kai jį verbuodavo agentais smogikais tapę pažįstami partizanų vadai. Deja, realybė tokia: patekę į nelaisvę, partizanai sunkiai galėjo atsispirti savisaugos instinktui, pasipriešinti įtaigiam individualiam psichologiniam apdorojimui. Atsispirdavo tik nepaprastai stiprūs žmonės. Matyt, nepakeliamomis sąlygomis dvasiškai nualintas, nebekontroliuojantis savo minčių ir kalbos žmogus būdavo priverčiamas galvoti tik apie savo kančių pabaigą. Tik mažuma miškinių tapdavo išdavikais emgėbistams net nepavartojus prievartos. Klystume, jeigu manytume, kad daugelis kitų laisvės kovotojų netapo smogikais, nors represiniai organai visokiais būdais stengėsi tai padaryti. 1953 m. per keturis su puse mėnesio LSSR MGB paėmė gyvus 72 partizanus. Iš jų tik 18 užverbavo agentais smogikais, 23 naudojo operatyviniams tikslams, o kitus 31 suėmė. Kaip matome, beveik pusės suimtų partizanų MGB nesugebėjo palaužti arba tam nebuvo reikalo (pogrindis galėjo sužinoti apie mažos dalies kovotojų sulaikymą).

R. K. p a s t a b a: *M. Pocius*. „MVD-MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)“: <...> 1960 m. pradžioje dar slapstėsi aštuoni partizanai: Pranciškus Prūsaitis-*Lapė* (pogrindyje nuo 1947 m., suimtas 1962 m. rugsėjo 25 d. Kėdainių rajone ir sušaudytas 1963 m. liepos 13 d.), Antanas Kraujelis-*Siaubūnas* (pogrindyje nuo 1950 m., žuvo 1965 m. kovo 17 d.), Pranas Končius-*Adomas* (pogrindyje nuo 1944 m., žuvo 1965 m. liepos 6 d.), Jonas Bartušas-*Ukrainietis* (pogrindyje nuo 1944 m., nukautas 1960 m. liepos 19 d. Ariogalos rajone), Zenonas Lenartavičius-*Audra* (žuvo 1960 m. rugpjūčio 11 d. Ariogalos rajone), Steponas Erstikis-*Patašonas* (pogrindyje nuo 1945 m., nuo 1958 m. apie jį nėra jokių žinių. Manoma, kad mirė nuo galvos traumos), Kostas Liuberskis-*Žvainys* (pogrindyje nuo 1949 m., 1958 m. dingo iš KGB akiračio, yra nepatikrintų žinių, jog mirė 1969 m. Rygos tuberkuliozinėje ligoninėje, KGB taip ir nesurastas), Edmundas Kmita-*Evaldas* (pogrindyje nuo 1945 m., 1961 m. nukautas specialiųjų agentų). Partizanas Stasys Guiga-*Tarzanas* KGB įskaitoje nefigūravo, nes 1958 m. buvo paskelbta sąjunginė jo paieška per VRM.

(Stasys Guiga-*Tarzanas* iki pat savo mirties gyveno ir slapstėsi Švenčionių r., Činčikų k. bunkeryje Onos Činčikaitės sodyboje. Mirė 1986 m. susirgęs plaučių uždegimu – *R. K.*)

Straipsnis parengtas 1992 m., remiantis KGB (LYA) archyvuose nurodytose bylose rasta medžiaga (pateikta nauja bylų numeracija). Panaudotos Anykščių, Dusetų, Molėtų, Obelių, Pandėlio, Panevėžio, Švenčionių, Švenčionėlių, Ignalinos, Zarasų MVD, MGB, KGB skyrių 1950–1957 m. bylos, kai kurios ištraukos iš Mindaugo Pociaus straipsnio „MVD – MGB specialiosios grupės Lietuvoje (1945–1959)".

F. K-1, ap. 16, b. 1098;
F. K-1, ap. 16, b. 1100;
F. K-1, ap.16, b.138;
F. K-1, ap.16, b.139;
F. K-1, ap.16, b.140;
F. K-1, ap.16, b.150;
F. K-1, ap.16, b.171;
F. K-1, ap.16, b.193;
F. K-1, ap.16, b.194;
F. K-1, ap.16, b.795;
F. K-1, ap.16, b. 994;
F. K-1, ap.16, b. 995;
F. K-1, ap. 3, b. 528;
F. K-1, ap. 3, b. 481;
F. K-1, ap. 3, b. 1974;
F. K-1, ap. 3, b. 1922;
F. K-1, ap. 3, b. 1878;
F. K-1, ap. 3, b. 1643;
F. K-1, ap. 3, b. 1498;
F. K-1, ap. 45, b. 210–212 (iš viso 3 tomai, agentūrinė byla Nr. 107, „Roj");
F. K-1, ap. 45, b. 394–406 (iš viso 12 tomų, agentūrinė byla Nr. 21, „Vostok").

Pasmerktojo MALONĖS PRAŠYMAS

R. K. p a s t a b a: Apie partizaną Teodorą Kviklį-*Klajūną* jau buvo rašyta Povilo Jankausko-*Alksnio* prisiminimuose, paskelbtuose knygoje APP, d. 2, 2 knyga, p. 543. Jankausko žodžiais tariant, *Klajūnas*, būdamas miške, šiek tiek susikompromitavo. Viskas prasidėjo nušovus Kairį. Kai kurie buvo nepatenkinti juo, nes vieną kartą jis be mūsų žinios buvo sumanęs legalizuotis vienas, mes pasipriešinom ir *Klajūną* pašalinom iš būrio vado pareigų. Taigi tokie žodžiai buvo užrašyti iš paties Povilo Jankausko lūpų. Turiu pasakyti, kad vyko aštrios diskusijos tarp manęs ir mano kolegos Laimono Abariaus dėl šio „Malonės prašymo" publikavimo. Laimonas, nuosaikus žmogus, nemėgstantis, kaip jis pats sako, purvo drabstyti ant tų žmonių, kurių šiandien jau nėra tarp mūsų.

Daugiau niekas niekada nebeišgirs iš jų lūpų ištartų žodžių: „Viešpatie, atleisk man už mano kaltes, kurias padariau būdamas ne savo valioje!" Šiandien mes juos privalome gerai suprasti, nebetęsti bereikalingų diskusijų: reikėjo ar nereikėjo paviešinti šį „Malonės prašymą". Visada buvau už atvirumą, kad ir labai skaudų ar namalonų, tik tokia kalba gali atverti duris į Didžiąją Tiesą. Ar kitokį malonės prašymą galėjo parašyti žmogus, tapęs tik savo šešėliu, žiaurių bedvasių okupantų negailestingai kankinamas belaisvis.

Nematau prasmės kažką slėpti arba nutylėti, kai tiesa jau seniai žinoma.

Kai perskaitysite šį pasmerktojo „Malonės prašymą“, gal suprasite, ką jie iš mūsų padarė. Žinoma, kai kas iškentė maitojamo kūno skausmus, bet ne visi. Teisingai yra pasakęs buvęs partizanas *Lyras*, kuris buvo paimtas gyvas, kankintas ir padarytas „savu“: „Kiti iškentėjo, o aš neiškentėjau...“ Trumpai ir aiškiai. Iškentėjo Ramanauskas, iškentėjo Žemaitis, iškentėjo Jonas Misiūnas, bet daugelis neiškentėjo. Fiziškai ar dvasiškai buvo suluošintas kiekvienas laisvės kovotojas, patekęs į čekistų mėsmalę. Bet kas, nepakluses jų valiai, buvo sutryptas, išniekintas, pažemintas ar išprievartautas. Galiu dar kartą pakartoti tą patį teiginį, kad gyvų didvyrių liko tik keletas, dauguma jų ilsisi po žeme.

Kankinio dalia teko ir *Klajūnui*... „Malonės prašymą“ jis rašė savo ranka, bet prislėgtas kieto maskoliško kumščio. Septyneri bunkeriuose praleisti metai, miškų stovyklose, iškentėti šaltyje, drėgmėje ir kasdieniniuose pavojuose kovojant už kitų laisvę ir dėl savo gyvybės, tarsi nutolo... Laisvės nebepamatys nei jis, nei ateinančios kartos. Tai jis buvo priverstas patvirtinti savo ranka, kad kas kada nors perskaitęs pagalvotų: mat koks besielis, beprotis buvo šitas „banditas“.

Manau, kad Teodoras Kviklys-*Klajūnas* tikrai mąstė kitaip rašydamas šį „Malonės prašymą“, bet toks tekstas, kokį jį skaitysime, buvo didelės jo kančios rezultatas. Tenesidžiaugia pseudoistorikai radę šią rašto kopiją kur nors KGB-LYA archyve, tai blefas, fikcija...

Viena norėtųsi pasakyti: tie, kurie iki galo laikėsi savo tvirtos pozicijos, tokie ir išliko, nepaisant to, kad žuvo ar pateko į lagerius. Tie, kurie bandė koketuoti su okupantais netikrai pasižadėdami, buvo žiauriai nuvilti, amžinai pasmerkti kovos brolių ir nurašyti į istorijos sąvartyną.

Šis „prašymas“ (kopija) rašytas ranka, penki puslapiai sunumeruoti dešiniajam viršutiniame kampe: 119, 120, 121, 122, 123. Matyt, lapai buvę įsegti į segtuvą, nes kairiajame lapų krašte po dvi skylutes. Manau, kad ši kopija padaryta iš LYA esančios bylos. Perrašyta nieko nekeičiant, išskyrus pataisytas kai kurias gramatines klaidas. Dėl kalbos klaidų negaliu prisiimti atsakomybės, nes prašymas perrašytas pažodžiui.

Valstybės Saugumo Ministrui

Malonės Prašymas

Aš, Teodoras Kviklys, s. Kazio, gimęs 1926 m. gruodžio mėn. 23 d. Pagajos (Pagojo) dvare, Leliūnų valsč., Utenos apskr., kumečio šeimoje.

Į nacionalistinę gaują įstojau 1945 m. vengdamas eiti į armiją ir suklaidintas draugų. Iš gaujos kelis kartus bandžiau išeiti į legalizaciją, bet vis sulaikydavo senieji gaujų vadeivos. Bet 1951 m. pasiryžau išeiti iš nacionalistinių gaujų eilių ir dar prieš išeidamas pirma suorganizuoti kitus banditus ir taipogi išsiųsti į legalizaciją.

Tarp man patikimų banditų pradėjau organizuoti, kad banditų vedamoji kova yra betikslė ir jokios naudos neduoda tautai, bet atneša skurdą ir žudynes (žinojau, jeigu sužinos vyresnieji banditai ar praneš vadeivoms, mane būtų sušaudę vietoje).

1951 m. rugsėjo 23 d. jau buvo paruošta išsiųsti į legalizaciją grupė banditų, susidedančią iš penkių asmenų.

Prieš tai anksčiau – 1951 m. rugsėjo mėn. pirmoje pusėje pranešiau Vilniaus srities V. S. M. (Valstybės Saugumo Ministerija) *Viršininkui, Tarybų Sąjungos didvyriui pulk. Vaupšai (Vaupšasov), kad išleidžiu į legalizaciją grupę banditų, ar jie bus paleisti,*

ar įkalinti, ir paprašiau, jeigu galima, kad prisiųstų TSRS Konstituciją, Komunistų partijos istoriją ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininko įsaką, liečiantį banditų legalizaciją.

Vilniaus srities V. S. M. Viršininkas man užgarantavo, kad visi banditai bus paleisti, kurie eis legalizuotis, ir prisiųsti man prašomą literatūrą ir užgarantavo mano neliečiamumą ir atsižvelgimą į mane kaippo darbuotoją Tarybinės Vyriausybės ir žmonių labui.

1951 m. rugsėjo 22 d. iškviečiau iš Vilniaus Paulavičių Bronių, kaip įtakingą asmenį, kad palydėtų išsiunčiamąją banditų grupę į Anykščių rajono V. S. M. skyrių.

Bronius Paulavičius pasakė, kad Vilniaus srities V. S. M. Viršininkas ir Anykščių rajono V. S. M. Viršininkas nenori, kad aš kartu važiuočiau legalizuotis, bet nori, kad daugiau tokių grupių suorganizuočiau, kuo aš su didžiausiu noru sutikau pildyti uždavinį – legalizuoti banditus.

1951 m. rugsėjo 23 d. įteikęs raudoną vėliavą į rankas, išleidau legalizuotis į Anykščių raj. V. S. M. skyrių grupę, susidedančią iš penkių asmenų, lydimą Paulavičiaus Broniaus.

Po pirmosios grupės legalizavimosi po kiek laiko dar iš mano organizuotų banditų kitų grupių dar keletas nuėjo legalizuotis palikę gaujas.

Sužinoję kiti banditai, kaip b. Gaidelio-Algirdo Varno vadovaujama grupė, pradėjo mūsų ieškoti – manęs T. Kviklio ir Kazio Ivanavičiaus (Ivanausko), *kurie organizavom banditus į legalizaciją, kad mus likvidavus. Be to, dar pasiryžo sušaudyti keletą gyventojų, kad išprovokuotų tuos, kurie legalizavosi, kad juos suimtų saugumo organai, o minimoji grupė tada buvo pasišovusi skleisti gandus, kad kurie tik legalizavosi, tuos suima, kad kiti banditai bijotų eiti legalizuotis.*

Mes, sužinoję minimų banditų niekšiškus kėslus, pasiryžom kelią užkirsti žudynėms ir provokacijai.

Aš ir Kazys Ivanavičius (Ivanauskas), *kuris liko man padėti dirbti, nuėjom pas tuos piliečius ir pranešėm, kad išvažiuotų į miestus, nes banditai tyko pagauti ir nušauti. Pav., Juozą Gražį ir jo visą šeimą, susidedančią iš šešių asmenų, gyv. Kunigiškių kaime, Anykščių rajone, ir Tylaitę Eleną, gyvenančią Meldučių kaime, Anykščių rajone. Minimus piliečius norėjo likviduoti, kad išprovokuoti užsilegalizavusius. Be to, buvo įspėti, kad saugotųsi banditų: Povilas Jankauskas, Julius Baršauskas ir Ona Paulavičiūtė, kurių irgi Gaidelio grupė ieškojo sušaudyti.*

1951 m. spalio mėn. pasiunčiau banditams laiškus Kalnų srities vadui Liutaurui ir Kalnų srities štabo viršininkui, kuriems išdėsčiau reikalą apie legalizaciją. Prieš tai mėnuo atgal aš kalbėjau su Kalnų srities štabo viršininku Rimtučiu, tai jisai palankiai kalbėjo legalizacijos reikalu, tad šį kartą galvojau išvilioti iš gaujos.

1951 m. lapkričio 6 d. nuėję su Kaziu Ivanavičiumi (Ivanauskas) *pažiūrėti į ryšio punktą žinios nuo Liutauro ir Rimtučio, susitikom su Gaideliu ir jo grupe.*

Jie šoko muštis, atėmė ginklus ir norėjo sušaudyti, bet pasitarę paleido. Bet prisakė, jei mes išeisim legalizuotis, tai bus sušaudyti Kazio Ivanavičiaus (Ivanausko) *tėvai – motina ir tėvas.*

1951 m. lapkričio 7 d. susitikom Oną Paulavičiūtę ir Povilą Jankauską, kurie atnešė nuo Vilniaus srities V. S. M. Viršininko laišką ir linkėjimus man. Laiške skatino dirbti

greičiau, nes trukdosi laikas, kur mes gyvenam, negali siųsti kariuomenės ir žodžiu minėtiems asmenims liepė pasakyti, kad aš nebijočiau nieko, ir kviestų atvykti net į Povilo Jankausko vestuves, sakė ir nesiųs kareivių. Mane jau skaitė kaip užsilegalizavusį, taip pat ir aš save skaičiau.

Aš Vilniaus srities V. S. M. Viršininkui, Tarybų Sąjungos didvyriui pulk. Vaupšai pasiunčiau laišką, kuriame išdėsčiau viską smulkiai, kas trukdo greitai išvesti banditus į legalizaciją, ir prižadėjau viską paspartinti, o žodžiu liepiau Paulavičiūtei, kad viršininkui pasakytų, kur banditų ryšininkai ir kokie ryšininkai, ir liepiau pranešti, kur yra žiaurusis Gaidelis su savo grupe. Be to, laiške parašiau viršininkui, kad padariau ryšį su Kalnų srities vadu Liutauru ir Kalnų srities štabo viršininku Rimtučiu, ryšį laikiau iš viršininko nurodymų, kaip man pasielgti, ar suimamus vadeivas likviduoti mums su Kaziu Ivanavičiumi (Ivanausku)*, ar pranešti saugumo organams, ar vesti legalizuotis.*

Mes jokios žinios negavom iš Viršininko.

1951 m. lapkričio mėn. iš 13 į 14 d. Varkujų kaime mus kareiviai suėmė (Apie Kviklio ir Ivanausko suėmimą yra aprašyta APP, d. 2, 2 knyga, p. 563. Jie buvo apnuodyti provokatoriaus Ramelio ir paimti gyvi). *Mes ir suimti viską pasakėm ir padavėm ką turėjom, nes tikėjomės, kad paleis. Visą laiką žadėjo paleisti, bet vis nepaleidžia.*

Vietą, kurioje mes laikėmės, buvom pranešę Viršininkui, todėl toliau niekur nevaikščiojom, kad neapsunkintume kareivių. Vietą savo, kur gyvensim, Viršininkui pranešim per Oną Paulavičiūtę ir Povilą Jankauską 1951 m. lapkričio 8 d.

Man kalėjime bebūnant pasireiškė tuberkuliozės simptomai, ir jėgos silpsta kiekvieną dieną.

Didžiai Gerbiamą Ministrą maloniai prašau mane paleisti į laisvę, kad aš dar galėčiau, kolei neįsisenėjusi tuberkuliozė, išsigydyti.

Aš būdamas laisvas, lygiateisis tarybinis pilietis, dirbsiu iš visų jėgų tėvynės labui, o taip pat prisijungsiu prie sunaikinamojo banditizmo darbo. Aš prašau tik suteikti man teisių, kad aš galėčiau gydytis ir dirbti tėvynės gerovei.

Prašau Didžiai Gerbiamo Ministerio pasigailėti palaidūno – grįžusio sūnaus į Tarybinę šeimą. Prašau pasigailėti mano jaunų dienų ir mano sūnelio su žmona.

Aš, atsidėkodamas už suteiktą man ir mano šeimai malonę, dirbsiu visą gyvenimą Tarybinės Tėvynės gerovei.

Prašau pasigailėti nusikaltėlio, bet vėl grįžusio į teisingąjį kelią, kaip sąžiningo palikusio Tarybinio piliečio.

O jei suteikti laisvės būtų negalima, maloniai prašau mane išsiųsti į kitas respublikas ar sritis.

1951 m. gruodžio 23 d. *Teodoras Kviklys*

Mano parodymais dar buvo užmuštas vienas banditas ir antras sužeistas.

(pasirašo) *Kviklys.*

KĘSTUČIO APYGARDOJE

Iš JONO BALSIO-*SAKALO užrašų*

R. K. p a s t a b a: šiuos užrašus man perdavė J. Balsio sūnus VIRGILIJUS BALSYS, kuris šiuo metu (2008 m.) gyvena Panevėžyje. Jonas Balsys g. 1928 m. Jurbarko r., Varlaukio apyl. Pokario metais gyveno Gaurėje ir dirbo Gaurės valsčiuje instruktoriumi.

Po Atgimimo J. Balsys aktyviai rinko medžiagą ir užrašinėjo partizanų bei ryšininkų prisiminimus, sudarinėjo Kęstučio apygardoje veikusių būrių bei partizanų sąrašus, aprašinėjo partizanų kautynes su rusų NKVD kariuomenės daliniais, sudarinėjo vietovių, kuriose vyko kautynės, planus (16 vnt.). Tarp esančių apie šimtą palaidų ir prirašytų popieriaus lapų yra kontorinis sąsiuvinis pavadinimu „Tauragės apskrities Gaurės valsčiuje partizanų kovos“, kuriame pateikti kai kurių partizanų biografiniai duomenys, taip pat kautynių aprašymai.

Šiame sąsiuvinyje, kaip rašo įžangoje J. Balsys, aprašyti įvykiai remiantis jo prisiminimais, rinkta medžiaga, taip pat panaudota kai kuri medžiaga apie vadybą, Vanagų, Saturno, Rolando, Lelijos būrių veiklą. J. Balsys nušviečia partizaninę kovą Gaurės valsčiuje. Daugelio partizanų ir jų kovų vietos net nežinomos arba žinomos daug kur abejojant, turint netikslias datas, žuvusiųjų partizanų pavardes. Per vietinius žmones, buvusius ryšininkus jis stengėsi išsiaiškinti ir nušviesti visa tai kuo tiksliau ir aiškiau. Be to, J. Balsys pats palaikė ryšius su Rolando būriu, Butigeidžio rinktine. Joje kovojo jo vaikystės ir mokslo draugai.

Apie save

Gaurės valsčiuje visą pokario metą veikė partizaninio pasipriešinimo pogrindžio organizacija, kuri palaikė nuolatinį ryšį su partizanų būriais, per ryšininkus teikdavo štabams žinias apie aktyvo, stribų, NKVD ir MGB valsčiuje esantį skaičių, jų susibūrimus, veiklą ir kt. Padėdavo gyventojams išsaugoti ir slėpti nuo registracijos gyvulius ir kitą produkciją. Kontorinėse knygose bei dokumentuose atlikdavo įvairius pataisymus, o prireikus išduodavo reikiamus dokumentus, pranešdavo apie trėmimus, areštus, informuodavo apie valsčiuje vykdomą politiką, išvykimą į gurguolių ir pyliavų raginimus, apie priimtus nutarimus, apie deputatų rinkimus, apylinkių veiklą, veikliausius sovietinius aktyvistus, kovojančius prieš rezistenciją.

Ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į NKVD kariškių judėjimą, nes jie dažniausiai būdavo nukreipti prieš rezistentų paiešką, taip pat apie kitą partizanams rūpimą veiklą, kur būdavo gaunami tam skirti blankai.

Valsčiaus organizacijos viršininkas palaikydavo nuolatinį ryšį su rinktinės ir būrių štabais, gaudavo iš jų organizacines užduotis. Vėliau valsčiuose ši organizacija pasivadino „Organizaciniu sektoriumi“ (OS). Pirmasis Gaurės valsčiaus OS viršininkas buvo Kunigiškių kaimo gyventojas Petras Berneckas-*Gauras*.

R. K. p a s t a b a: Berneckas Petras, Jono-*Gauras*, g. 1904 m. Kunigiškių k., Tauragės r. Suimtas 1947 01 31. Nuteistas 1947 07 23 dešimčiai metų lagerio. Kalėjo Karelijos, Norilsko lageriuose, tremtyje – Krasnojarsko krašte. Paleistas 1957 10 10.

Bernecką areštavus, 1947 m. jo vieton po kurio laiko stojo Vladas Jonča-*Vaidotas*, Gaurės valsčiaus tarnautojas. Jam būnant OS vadu, 1945 11 10 partizanai užpuolė Gaurės vlsč. aktyvą, stribus ir NKVD būstinę. Švintant buvo užpultas, o prašvitus užimtas visas Gaurės miestelis. Užimant miestelį, dalyvavo labai nedaug partizanų, bet buvo labai kruopščiai ir apgalvotai paruoštas strateginis puolimo planas, kadangi ateinančią naktį kitų dviejų būrių vyrai turėjo pulti Girdžių miestelį, kurį irgi sėkmingai užėmė be jokių nuostolių. Tik Gaurės ėmimo metu žuvo vienas naujokas partizanas.

Šių miestelių operacijos parodė, kad prireikus partizanai gali vykdyti drąsius ir ryžtingus žygius prieš kur kas galingesnį ir gausesnį priešą ir nepatirti didesnių nuostolių, taip pat įvaryti nemažai baimės okupantų kariniams daliniams bei jų pakalikams stribams. Šių miestelių puolimų metu partizanai gana gausiai pasipildė ginklų ir šaudmenų atsargas bei visą savo materialinę bazę, nes paėmė prekes iš parduotuvių ir sandėlių.

Šiems puolimams būrius skirstė tuo metu kuopos vadas Gaudentas Kisielius-*Tomas* pagal rinktinės štabo nurodymus.

1945 m. buvo paskelbta amnestija, kai kas ja pasinaudojo, bet vėliau užsiregistravusieji vėl buvo sulaikomi ir tardomi, ramybėje liko labai mažai.

Kai Vladas Jonča pasitraukė iš valsčiaus į ginkluotos rezistencijos eiles, Gaurės vlsč. OS viršininku buvo paskirtas buvęs partizanų ryšininkas Žibučių k. gyventojas Vincas Kulėša-*Pušelė*.

Kai aš atsikėliau į Gaurę ir tapau valsčiaus darbuotoju, šį darbą perėmiau aš. Gavau *Sakalo* slapyvardį. Gaurės apylinkėse tuo metu partizanų gretose kovojo du mano klasės draugai: Česlovas Remeikis-*Plienas* ir Steponas Rukas-*Darius*, *Skautas*. Č. Remeikis tuo metu buvo Rolando būrio Jono Stoškaus-*Eimučio* būryje, kiek vėliau Butigeidžio rinktinėje. S. Rukas tuo metu buvo Stoškaus vadovaujamos Lelijos tėvūnijos Stasio Stonio-*Aluntos* būryje. Vėliau už nelaimingą atsitikimą nubaustas ir perkeltas į Aušrelės būrį, dar vėliau – į Kęstučio, o prieš areštą dirbo Butigeidžio rinktinėje, kuriai vadovavo J. Nuobaras-*Lyras*. S. Ruką išdavė tas pats *Lyras*, suimtas 1951 06 06, teistas ir sušaudytas.

Aš palaikiau ryšį tiesiogiai susitikdamas su J. Stoškaus-*Eimučio* ir S. Stonio-*Aluntos* būrių vadais. *Aluntai* žuvus – su Antano Bandzino-*Judručio* vadovaujamo Lelijos būrio partizanais per man skirtus ryšininkus arba mane iškviesdavo jie patys. Informacija buvo perduodama taip pat per tuos pačius ryšininkus.

Iš pradžių manęs niekas neįtarė, tačiau, patekus kitiems ryšininkams į čekistų nagus, įtarimai ėmė kristi ir ant manęs, buvau sekamas, o vėliau, kai kuriems tardomiesiems neatlaikius kankinimų, buvau išduotas ir 1949 m. gruodį suimtas.

Prieš tai buvau neakivaizdžiai sulaikytas apskrities MGB viršininko pulkininko Šapokos ir jo pavaduotojo papulkininkio Beliajevo to paties viršininko Šapokos kabinete ir slaptai nuvestas į Šiubartinę. Iš pradžių su manimi jie elgėsi labai kultūringai, pats Beliajevas klausinėjo apie gyvenimą, toliau buvo surežisuotas toks

scenarijus ir parodoma, kaip aplaužomi kaulai, bet supratęs, kad savo tardymo metodika manęs nepalauš, perdavė mane operatyvinio skyriaus viršininkui Krainevui. Šis, mane kankinęs nuo pavakario iki vidurnakčio, lyg ir užsiminė apie organizacijos išdavystę. Tai pajutęs pasižadėjau, ką sužinosiu, tuoj pat pranešiu, nes man buvo svarbu išeiti į laisvę ir susitikti su vyrais, aptarti susidariusią situaciją, nors keliai buvo tik du: išeiti į būrį ar sėsti.

Buvo sudarytas planas susitikimui su MGB darbuotoju. Pirmą kartą, kai aš nieko nesužinojau ir nieko nepasakiau, nebuvau perspėtas. Antrą kartą, nieko nežinant, buvau įspėtas: jei aš elgsiuos taip ir toliau, būsią blogai.

Mano klasės draugas Česlovas Remeikis ne per seniausiai buvo išbėgęs iš Šiubartinės, kada partizanai išlaisvino suimtuosius. Su Česlovu aptarus mano situaciją, nuspręsta, kad geriau sėsti, nes, išėjus į būrį, arba mirtis, arba vis vien būčiau teisiamas. Ryžausi atlaikyti Šiubartinės kančias ir trečią kartą pas čekistus ėjau jau atsisveikinęs su šeima ir žinojau, kad negrįšiu. Česlovas jau buvo man išaiškinęs, kaip laikytis tardymų metu, kamerose, kuriose prikaišiota įvairių parsidavėlių, o tai man labai padėjo.

1949 m. gruodžio 29 d. buvau areštuotas, tardomas ir kankinamas Šiubartinėje. Sėdėjau keliose kamerose, teko pabūti karceryje.

Patekęs į kamerą ir atėjęs į pirmą tardymą, supratau, kad jie jau turi rimtos medžiagos. Be kančių turimai medžiagai mano palaužimui vis vykdė akistatas, kurių turėjau net septynias, o juk buvo jau žinoma: jei po akistatos neprisipažįstama, tą neprisipažinimą reikės iškęsti savo kailiu. Tada man ėjo dvidešimti metai, buvau pajėgus ir kantrus. Jei ne grotos languose, net ir tris mane mušančius būčiau ištempęs per Šiubartinės langus. Nors ir drąsesnių už mane buvo, netekęs kantrybės, tai ir bandžiau padaryti, bet kas iš to... Visiškai atėmė sveikatą. Taip ir prapelijau beveik devynis mėnesius Šiubartinės rūsių kamerose. Jei tik kas patenka gyvi iš partizanų, tuoj mane ir veda į akistatą. O gal atpažins? Tačiau Dievo palaima mane saugojo. Ne kartą buvau susitikęs Antaną Bandziną-*Judrutį*, tačiau šis žmogus, pajutęs, kad aš tardymų nepalaužtas, taip pat sakė, kad mane mato pirmą kartą. Tai buvo didelis mano bylos užtarėjas. Nepažino manęs ir išdavikas Robertas Gedvilas-*Remigijus* iš Kęstučio apygardos, nors jam aš buvau statomas du kartus. Per antrąją akistatą jis tikrai pripažino, kad nepažįsta manęs, nors vis dėlto jis buvo susitikęs su Gaurės valsčiaus sekretoriumi J. Balašaičiu ir valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju J. Joškiu pas ryšininką J. Mockaitį-*Dobilą* Migaudžių kaime. Čekistai J. Mockaitį ragino, kad sakytų, jog vietoj J. Joškio buvo J. Balsys, tačiau J. Mockaitis dar turėjo sąžinės ir nesutiko su šiuo pasiūlymu.

Šiubartinės rūsiuose laikinai buvo įrengtos kameros su mediniais narais, kuriose visokie pūvantys ir pelijantys ryzgaliai, senos medienos rąstigaliai skleidė nežmoniškai slegiantį kvapą. Maistas – sušvinkusi žuvienė ir kriaukšlelė duonos. Vandens gaudavai tiek, kad su dviem valgomaisiais šaukštais nusiprausdavai, o likusiu pavilgydavai lūpas. Tardant maisto iš namiškių nepriimdavo. Patalynės jokios. Su kokiais rūbais atvedė, su tokiais ir pasiklosi, ir po galva pasidėsi, ir užsiklosi. Kamera užtamsinta. Joje tik vienas langelis ir tas pats užmūrytas. Šviesos spindu-

lėlis krenta tik iš viršaus ant lauko palangės krašto kameros vidaus nepasiekdamas. Tardydavo tik nakties metu, o dieną kaliniai kamerose sekami per durų „vilkelį“ koridoriuje esančio prižiūrėtojo, kuris specialiai neleisdavo dienos metu, kad ir sėdinčiam, prisnūsti. Pažiūrėjęs per „vilkelį“ ir pamatęs, kad snustelėjai, sutrenkia į duris ir užrinka: „Čtož dremliš!? Karcer chočeš?“ (Ko snaudi? Karcerin nori?). Teko ne kartą pabuvoti ir karceryje. Šiubartinėje jų buvo du. Vienas tik nusileidus nuo pagrindinių laiptų į rūsį, tuoj pat dešinėje šalia laiptų, kuris visuomet buvo šlapiuojantis, jame negalėjai nei atsistoti, nei atsigulęs išsitiesti – tik sėdėti ar susirietus stovėti, be jokio langelio. Antras buvo po laiptais, išeinančiais iš rūsio į gatvę ir dar truputėlį į dešinę – vietos tik kad galėtum atsistoti. Po laiptais neatsistosi. Jokios šviesos, išskyrus vos raudonuojančią lemputę.

Su karceriais apie dešimt kamerų. Viena arba dvi būdavo skirtos moterims. Tardymai būdavo tokie baisūs, kad vos išgirdus viršuje atrakinamus metalinius vartus, kūnas suvirpėdavo tarsi jau nujausdamas, kaip ant tavęs pilasi smūgiai, kaip tu esi niekinamas, spardomas, spjaudomas, tampomas už ausų, už nosies, visą laiką klykiančiu balsu vadinamas banditu ar banditų pakaliku. Kai kurių sadistų net delnu kertamas per sprandą ar kumščiuojamas į krūtinės duobutę ar pašones. O jau neduok, Dieve, jei turi akistatų ir prieš jas nori atsilaikyti – neprisipažinti. Tuo momentu sadistai deda visas fizines ir moralines jėgas bei pastangas tave palaužti. Čia tardomieji į kamerą kartais grįžta tokie, kad negali ne tik atsisėsti, bet ir atsigulti. Po keleto tokių tardymų žmogus pasidaro tarsi nuodėgulis. Jie gi žino, kad akistatos metu nepalaužtas, vėliau jis arba ji jau tikrai nebeprisipažins. Nors kamerose buvo ir labai bailių, nepakeliančių smurto, o buvo ir tokių, kurie būdavo šaukiami ir dieną, ir naktį ir „stuksendavo“ aniems ką kamerose kalba draugai. Tuos, būdavo, premijuoja „peredačiu“. O juk kamerose buvo atviraširdžių, nuoširdžių, savo nelaime pasidalijančių žmonių ar patarimo klausančių kameros draugų, o nežinančių, kad už valandos kitos jis jau bus parduotas. Gauna į kailį ir nežino už ką.

Šiubartinės karceriuose išbuvau nuo 1949 m. gruodžio iki kitų metų rudens. Čia man buvo perskaitytas ir Maskvos „trojkos“ nuosprendis – 10 metų lagerio.

Neprisimenu dienos, kada išvežė į Šilutės kalėjimą. Iš ten po trijų dienų nakties metu sargybinių ir šunų lydimi buvome atvaryti į geležinkelio stotį ir toliau nuo jos susodinti į tranzitinius vagonus ir vežami į Vilnių. Visą tą kelią, nuo Tauragės iki Vilniaus, kiekviename žingsnyje smurtas, paniekinamas elgesys, ne kaip su žmonėmis, o kaip su dresuojamais žvėrimis.

Vilniuje, Antakalnio paskirstymo punkte, prabuvus apie mėnesį laiko, susodino į „varanokus“ ir išvežė į geležinkelio stotį. Ten laukė visas gyvulinių vagonų ešelonas. Suvarė į juos ir išbildino link Rusijos.

Vežant vagonuose vieni verkė, kiti meldėsi, kai kas niūniavo „sudie, sesutės lietuvaitės...“, kiti mintyse paskendę klausė savęs – kažin ar dar teks pamatyti Lietuvėlę, susitikti su artimaisiais, juk tiek dėl to kovota ir aukotasi...

Per duryse paliktą plyšelį orientavomės, kad bildame link Uralo. Kelionės metu mūsų vagone įvyko netikėtas pabėgimas. Pabėgo kalinys Sakalas. Tuomet maniau, kad slapyvardis, pasirodo, kad tai dabartinis seimo narys A. Sakalas. Vilniuje, varant mus į vagonus, girdėjau Kauno studentų grasinimus, kad, nuvykus į lagerį, už

išdavystę teks jam atsiskaityti galva. Matyt, tai paskatino pabėgimą, o gal kokią provokaciją? Ešelonas buvo sustabdytas. Sargyba, aidint šūviams ir kylant raketoms, nusivijo pabėgėlį, o mes, žvilgtelėję pro pralaužtą plyšį tarp langelio ir durų, pamatėme tik šautuvų vamzdžius, ant jų uždėtus durklus ir girdėjome šunų lojimą bei sargybos šauksmą, kad nelįstume artyn, nes būsime nušauti. Nuo kiekvienos lentelės tikrinimo bildėjo visas vagonas, buvo užkalamas plyšys. Šūviams nutilus, po keleto minučių pajutome, kad rakinamas mūsų vagonas. Atsivėrus durims, į vidų įvirto du karininkai su glėbiu bylų ir keli kariškiai su mediniais plaktukais. Lauke už durų matėsi kelios eilės ginkluotų sargybinių ir girdėjosi šunų amsėjimas.

Atėję karininkai pradėjo šaukti, kad mums būsią blogai už organizuotą pabėgimą, kad negausią nei šviesos, nei vandens, nei maisto iki paskyrimo vietos ir, nieko nelaukę, pradėjo pagal bylas atrinkinėti, kas pabėgo, netikėdami mūsų vagone jų paskirtu vyresniuoju ir gainiodami bei daužydami tais mediniais plaktukais, pervarydami tai į vieną, tai į kitą pusę, kol pagal nuotraukas nustatė, kad pabėgęs tiktai kalinys A. Sakalas.

Patikslinus ir vėl užkalinėjus, užrakinėjus duris ir dar kartą mums įkandus ir neįvedus šviesos, ešelonas pajudėjo toliau. Šis pabėgimas įvyko kažkur prieš ar už Tulos. Mūsų ešalonas ilgesniam laikui sustojo Mordovijos ATSR „peresilkoje“ – paskirstymo punkte Ruzajevkoje. Tenai po keleto dienų mus išrikiavę, parvedė parodyti bėglį A. Sakalą, kuris praeidamas sušuko: „Ačiū, kad išmetėte kepurę!“ Matyt, jam niekas neišmetė kepurės. Jie, matyt, ketino bėgti dviese. Gulėdami ant narų pamatėme, kad kažkas sudaužė vagono vidaus apšvietimo lemputę, kuri buvo atvestais laidais nuo garvežio.

Staiga tarp lango ir durų pasirodė šviesulys, kur akies mirksniu buvo išplėštos lentos, ir pamatėme, kad per tą angą šoka mūsų vagono žmogus. Nušokęs nuo narų, pamatėme ant grindų nugriuvusį vagono vyresnįjį, kuris pasakė, kad jam kažkas kirto stiprų antausį norėdamas sulaikyti šokantį iš vagono. Iš to sprendėme, kad bėgti bandė dviese, tačiau tuo metu niekas nesiaiškino ir nenorėjo aiškintis, užteko tų daužymų už vieno pabėgimą.

Ruzajevkoje pabuvusius apie mėnesį mus vėl persijojo ir, sumaišę su įvairaus plauko kriminaliniais nusikaltėliais – vagimis, vėl suvarė į gyvulinius vagonus ir pakrautas ešelonas vėl pajudėjo į Rusijos gilumą – Sibiro link. Netrukus pajutome, kad kertame Uralą ir bildame tolyn Sibiro platybėmis. Pagal geležinkelio stočių užrašus spėjome, kad mus velka Kazachijos link. Netrukus privažiavome ir Karagandą, bet dar nestojome. Tik privažiavęs Karabaso geležinkelio stotį, ešelonas sustojo nuošaliai nuo stoties. Tada supratome, kad čia jau būsime išlaipinami.

Kelionėje tarp Ruzajevkos ir Karabaso turėjome daug konfliktų, net rimtų muštynių su minėtais kriminalistais, nes šie, išbadėję ir nerūkę rusų ir kitų tautybių vagys, pajutę lašinius ir tabako dūmą, pakilo į kovą. Nors ir dalindavomės su jais viskuo, ko prašė, tačiau jie nesitenkino tuo ir naktimis tai vienam pavogė lašinius, tai kitam cukrų, cigaretes ir tol, kol rimtai nesusimušėme, vagys vogė ir toliau. Išlipus Karabase, vienas ukrainietis pasakė, – laimė, kad vagys neturėjo peilio, ne vieną iš mūsų būtų papjovę. Mes tuo visiškai patikėjome, nes matėme jų nežabotą pyktį, kai neleidome mus galutinai apvogti.

Karabase per langus matėme tik baltą sniegą aplink ir jautėme Karagandos šaltį, išgirdome, kad rakinamos durys. Išlaipinti iš vagonų ir visi sutupdyti palei geležinkelio bėgius į sniegą, pamatėme, kad taip pat išlaipinami ir kiti vagonai, o aplink stovi ginkluoti sargybiniai su šunimis. Čia teko išklausyti visas sargybos instrukcijas ir perspėjimus: „Predupreždajem! Šag na levo, šag na pravo – budem strėliati!“ (Įspėjame! Žingsnis į kairę, žingsnis į dešinę – šaudysime!) Supratome, kad bandant žengti žingsnį į bet kurią pusę – į šoną, bus šaudoma be įspėjimo.

Visus sutupdytus ir susodintus sniege pagal komandą sukėlė ir, suformavę koloną, per sniegynus pradėjo vesti į Čiurbai-Nuri paskirstymo lagerį, kuriame, kartu su moterų barakais sutalpindavo po keletą tūkstančių kalinių. Kelyje ne visi įveikė maršrutą. Dalį senesnių vyrų ir ligonių lydėjo atsilikusi sargyba. Stipresnieji, pasiekus Čiurbai-Nuri, po kiek laiko buvo suleisti į lagerio zoną ir paskirstyti po barakus.

Po keleto dienų į mūsų baraką buvo įvestas Antanas Miškinis. Iš pagarbos rašytojui mes jį globojome keletą dienų, bet netrukus iš mūsų jis buvo vėl kažkur perkeltas.

Pabendravę su A. Miškiniu, mes dar daugiau pasijutome stipresni viltimi, kad vis vien sulauksime laisvės, o gal ir nepriklausomybės. Čiurbai-Nuri buvo ir garsių inteligentijos atstovų – mokslininkų, kunigų, tarnautojų, partizanų, ryšininkų, moksleivijos ir kt., dalyvavusių Lietuvos laisvės kovų sąjūdyje. Teko sėdėti su tokiu dar nuo 1918 m. revoliucijos teistu baltagvardiečių praporščiku ukrainiečiu Cinica, kažkada Maskvos „trojkos“ nuteistu dešimčiai metų. Jis buvo atsėdėjęs daugiau kaip 40 metų, ir mes jį dar palikome. Teko su juo išsikalbėti, tai baisaus likimo žmogus.

Čiurbai-Nuri pasižvalgę per tvoras, pastebėjome, kad aplinkui visur kasinėjama žemė. Lagerio administracija pasakė, kad čia turi būti pastatytas didelis Čiurbai-Nuri miestas. Tai apie 10 km nuo Karabaso stoties.

Čiurbai-Nuri aš visą laiką dirbau DOK-e (derevo obrabatyvajuščij kombinat). Jį statėme iš Karabaso karjere kasamų akmenų.

Po trejų metų Čiurbai-Nuri lageryje vėl buvo suformuotas ešelonas ir vėl buvome vežami gilyn į Sibirą, į Omsko sritį. Netoli Omsko buvo begalės lagerių, vadinamų „lagpunktų“. Aš patekau į trečią „lagpunktą“ ne per toliausiai nuo miesto – į Omsko TEC-3 (šiluminės elektros stoties – 3) statybą. Kitus nuvežė į krekingo įmonės statybą – naftos perdirbimo įmonę.

Čia taip pat dirbau medžio apdirbimo ceche, čia netekau kairės rankos nykščio ir didžiojo piršto. Tuomet per karcerius ir bado streiką išsikovojau darbą zonoje – „kipitilkoje“, t. y. arbatai verdamo vandens pastate: užvirimui rytui ir vakarui (dienos metu užtekdavo ir paliktų pilnų katilų).

Iš Kolymos atvykę kaliniai pavaišino mane „čefyru“, t. y. stipria arbata, tačiau aš ja nesusigundžiau, o laisvesnį laiką praleisdavau skaitykloje, grojau dūdų orkestre. Dūdos buvo naujos, tai kaip užgriežiavome, ne tik pakildavo visų išvargusių kalinių nuotaika, bet ir laisvieji už lagerio tvorų sulipę žiūrėdavo, iš kur sklinda tie sielą veriantys valso garsai. Žaidžiau krepšinį, dalyvavau jungtiniame lagerio orkestre – 60 žmonių, kuriam vadovavo latvis kompozitorius Graudinš. Lydimi sargybos,

žaisdavome su kitų lagerių krepšinio komandomis, taip pat porą kartų su sargyba buvome išvežti koncertuoti ir laisviesiems. Laisvieji, į mus žiūrėdami verkdavo, nes buvo didelis gerai susigrojęs orkestras.

Bylų peržiūrėjimo komisija vieniems teistumą panaikindavo, kitiems sumažindavo, dar kitiems palikdavo visą ar tam tikrą metų dalį toliau tęsti kalinio gyvenimo. Tai būdavo pats skaudžiausias smūgis. Toks smūgis teko ir man. Atsėdėjus beveik septynerius metus, prokuroras žydas, supažindinęs komisiją su mano byla, pasiūlė man palikti bausmę iki galo. Tik kažkuriam komisijos nariui (tik, žinoma, ne žydo) pasiūlius nors kiek ir man taikyti atitinkamą lengvinantį straipsnį, likusi bausmė buvo padalyta pusiau ir man dar liko sėdėti pusantrų metų. Tačiau aš sutikau dirbti vagių, žmogžudžių – kriminalinių nusikaltėlių – lageryje, nors visi draugai prieštaravo, tam, kad bausmę atbūti per pusę metų, nes tenai davė sandėlininko darbą: dirbti vieną dieną už tris dienas.

Taip aš po pusmečio – 1956 m. rugsėjo mėn. – buvau paleistas į laisvę. Nors šiame lageryje buvo momentų, kad man galėjo ir nebereikėti laisvės. Zonoje buvo tik iki 150 kalinių, bet daugelis iš jų užmušę ką nors lageryje, išprievartavę, nors vienas kitas buvo ir kultūringesnis.

Partizano Stasio Vaivados-*Karaliaus* žūtis

Kęstučio apygardos Butigeidžio rinktinės Rolando-Lelijos būrys, vadovaujamas Antano Bandzino-*Judručio*, 1950 m. balandžio pradžioje atvyko į Eičių ir Sakalinės miškus ir laikinai apsistojo netoli Puikių kaimo Gaurės valsčiuje ir Sakalinės pradinės mokyklos (Kropo ūkyje), anksčiau priklaususio Pranui Šimkui, miškelyje Zaltriškių kaime. Susiradę tarp balų sausesnę vietą, kur P. Šimkus anksčiau susikraudavo nupjautas iš pelkių kraikui virkščias, nutarė apsistoti. Būryje tuo metu buvo vado žmona Bandzinienė, Kazimieras Jonča-*Majus*, Antanas Mockus-*Tautvydas*, Jonas Jokubauskas-*Putinas*, Rapolas Marcinkus-*Jovaras*, Andrius Cinovas-*Algis*, *Aidas*, Jonas Cinovas-*Saidas*, Stasys Vaivada-*Karalius*, Kazimieras Stirbys-*Simas*, *Vilius* ir kt.

Bandzinienė pasakoja, jog 1950 m. balandžio 6 d. nakvynei susiruošė kaip ir kiekvieną vakarą. Pavakarieniavę ir pasimeldę sumigo, kadangi buvo išvargę, kur kas geriau įsitaisę miško sąlygomis, paliko budintį.

Dieną stovykloje lankėsi Butigeidžio rinktinės darbuotojas ir Sakalinės mokyklos mokytojas Karakauskas. *Lyras* apsilankė neva tarnybiniais reikalais, mokytojas Karakauskas, kaip ryšininkas, kuris gerai žinojo mūsų apsistojimo vietą.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 309, pažymėta, kad MGB agentas *Šimkus*-Zenonas Noreika 1951 m. birželio 5 d. apnuodijo ir užmigdė tris Butigeidžio rinktinės narius. Į nelaisvę pakliuvo Jonas Nuobaras-*Lyras*, Vladas Globys-*Ramūnas* ir Steponas Rukas-*Skautas*.

Turiu priminti, kad J. Nuobaras tik po metų po Lelijos būrio užpuolimo buvo suimtas ir užverbuotas ir jokiu būdu jis negalėjo išduoti tuo metu Lelijos būrio partizanų, nes iki to jis sąžiningai vykdė duotą partizano priesaiką. Čia gerb. Bandzinienė labai suklydo įtardama J. Nuobarą išdavyste.

Miegojo, ne kaip visada, atsibusdami, budėdami, ne per toliausiai einantis Tauragės-Pašvenčio kelias dažnai sudrumsdavo miegą.

Balandžio 7-osios rytą pirmasis pabudo būrio vadas *Judrutis*, o su juo ir žmona. Žmona pasakojo, kad nubudęs Antanas visuomet, tik pramerkęs akis, mėgdavo išsižiovauti, kad geriau veiktų klausa. Gerai įsiklausęs ir pakalbėjęs su budinčiu, pakėlė visą stovyklą, nes pagal jo nuojautą, kažkas ne taip. Tik švito. Buvo apie penkta valanda ryto. Miške pradėjo švilpauti strazdai, busti paukšteliai, o gal vado nugirsti kai kurie balsai ar garsai jam kėlė įtarimą.

Stovyklai sukilus, tuoj buvo pasiųsti žvalgai. Rapolas Marcinkus tuoj pat užėmė stovyklos sargybos postą. Vadas įpareigojo žmoną, kad, kilus bet kokiam įtarimui, paimtų su savimi spausdinimo mašinėlę. Stovykloje visi subruzdo tarsi skruzdės skruzdėlyne ir čia pasigirdo stiprus *Jovaro* balsas:

– Vyrai! Rusai! – ir iškart šūvis.

Pasiųsti žvalgai nepasirodė. Mūsiškiai atidengė stiprią ugnį į priešo pusę ir, gavę komandą trauktis, visi metėsi į miško gilumą, į pelkes. Vado žmona, pasigriebusi spausdinimo mašinėlę ir pastebėjusi vyro pamirštą planšetę, ją nukabinusi nuo šakos, šoko į pelkėtą raistą. Bėgdama dar į kerplėšas paslėpė tą mašinėlę ir planšetę. Po to kiek galėdama leidosi bėgti tolyn nuo stovyklos. Nepastebėta prabėgo pro rusų apsuptį, bet, kiek pabėgusi, vėl pamatė rusų kareivius, kurie, pastebėję ją, paleido kelias šūvių serijas ir čia pat sužeidė. Kad ir sužeista, dar kiek leido jėgos, bėgo, bet, radusi tarp kelmų samanotesnę vietą, krito ant žemės. Matė, kaip prabėgo viena rusų vora, kita, trečia net su šunimi, bet šūvių nebesigirdėjo. Bandzinienė pasakoja:

– Pabandžiau truputį pakelti galvą ir apsižvalgyti. Žiūriu, stovi rusas į mane atsukęs automato vamzdį. Liepė keltis ir pakelti rankas aukštyn. Priėjęs arčiau, gerai apžiūrėjo ir pamatęs, kad su savimi nieko daugiau neturiu, apkeikė, kad sumaišiusi persekiojimą. Liepė rankas susiimti už nugaros ir eiti prie mašinos. Kai atėjau, gulėjo jau ir *Karaliaus* lavonas su peršautu smilkiniu. Spėjau, kad *Karaliu*s sužeistas nusišovė. Jis visada kalbėdavo, kad gyvas rusams niekada nepasiduosiąs. Nutvėrę *Karalių* ir kaip malkpagalį įsupę sviedė į mašinos kėbulą, jo galva smarkiai atsitrenkė į mašinos priekinį bortą. Nors jam buvo tas pats, bet su mirusio žmogaus kūnu taip gali elgtis tik barbarai. O mane apkeikę ir apstumdę, kareiviai taip pat įstūmė į tą pačią mašiną ir nuvežė į Tauragės MGB kalėjimą – Šiubartinę. *Karaliaus* kūną išmetė kieme, o mane – į kamerą rūsin po laiptais.

Kitą dieną partizanai vėl būrėsi į išsklaidytą Lelijos būrį, dar tvirčiau pasiryžę kovoti dėl dviejų savo kovos draugų netekties.

Vadas A. Bandzinas pasakojo, kad nuo stovyklos jie abu su *Karaliumi* pasuko link miško gyventojo Globio (vadinamais Šobiais) namų, bet, tik kiek atitolus nuo stovyklos, papuolę į apsupties liniją. Apsišaudę per apsupties liniją prasmuko abu. Ją perbėgęs, *Judrutis* suprato, kad jis nesužeistas ir atsisuko pažiūrėti, kur *Karalius*. Tuo momentu pamatė, kaip *Karalius* susvyravo ir griuvo ant žemės. Tada *Judrutis,* jau nieko nelaukdamas, kiek tik leidžia jėgos, stengėsi kuo greičiau atsiplėšti nuo jį besivejančių rusų, ir, pasukęs į kairiąją pusę, stengėsi mišku užeiti rusams iš užnugario. Ir taip, ištrūkęs iš apsupties, gerai iššvalgęs apylinkes, susisiekęs su ryšininkais ir sužinojęs visus kautynių rezultatus, *Judrutis* per ryšininkus vėl ėmė burti būrį, bet tai jam labai atsiliepė sveikatai ir tolesnį būrio vadovavimą jis perdavė kitam kovotojui – Viktorui Bakučiui.

Stasys Vaivada-*Karalius*, g. 1927 m. Regstukų k., Tauragės vlsč., partizanas nuo 1947 m., kovojo Lelijos būryje Stasio Stonio-*Aluntos* ir Antano Bandzino-*Judručio* vadovavimo metu. Žuvo 1950 04 07 mūšyje Sakalinės k., Gaurės vlsč., buvusiame Prano Šimkaus miške. Dabar Sakalinės girininkija, Tauragės urėdija.

Kautynės Sakalinės ir Zaltriškių kaimuose

Lelijos būriui judant Gaurės, Eičių, Sakalinės, Šilinės girininkijų miškuose ar pereinant į kitus Tauragės apskrities miškus, partizanai be žmonių – gyventojų – pagalbos ir ryšio neapseidavo.

Taip buvo pereita nakvynei ir 1949 m. liepos 16-tos dienos pavakarę į Sakalinės kaime, Gaurės vlsč., esančią ūkininko Mykolo Jokubausko sodybą. Šį Lelijos būrio vyrų užėjimą, matyt, pastebėjo ar pasekė išdavikiška akis, kuri anksti rytą davė žinią Tauragės MGB. Jokubauskų dukra Onutė Balčienė pasakojo, jog jos tėvai tada gerai žinojo, kas juos persekiojo ir kas išdavė.

Kai pas juos užėjo Lelijos būrio partizanai ir paprašė nakvynės, tėvai sutiko priimti ir apnakvyndinti. Onutė su motina paruošė vyrams vakarienę, davė patalynę ir vyrai nuėjo į daržinę ilsėtis, palikę vieną partizaną sargyboje. Vadas *Alunta* šeimininkui pasakė, kad ryt dieną iš jų sodybos išeisią, nes Jokubauskai gyveno pamiškėje, buvo pasiturintys kaimo ūkininkai. Laikydavo veislinius arklius, kuriuos paauginę parduodavo, buvo darbštūs, sugyveno su kaimynais.

1949 m. liepos 17 d. rytą šeimininkas užlipo ant namo stogo lyg tai jo taisyti, bet kartu ir pasižvalgyti, kas dedasi apylinkėje. Šeimininkė su dukra Onute vasarinėje ruošė vyrams kartu pusryčius ir pietus. Lauke stovėjęs sargyboje ir dar vienas iš pabudusiųjų įėjo į vasarinę atsigerti, o atsigėręs pradėjo pasakoti anekdotus. Motina kažko išėjo iš vasarinės, bet staiga šoko atgal ir pasakė, kad ant kelio stovi du ginkluoti rusai. Vasarinėje esantys partizanai jai liepė atsargiai nesidairant eiti į daržinę ir duoti vyrams žinią, pasakyti, kad jie jau išėjo ir nebegrįš. Tada motina pasiėmė į rankas du kibirus ir, vaizduodama kiaulių liuobą, per tvarto dureles pasakė daržinėje esantiems vyrams, kad rusai supa namus, minėti du partizanai jau pasitraukė ir nebegrįš. O Onutė sargybiniui ir J. Cinovui nurodė, kaip, prisidengiant slėniu, pasiekti mišką. Per plyšį iš vasarinės virtuvės pasekusi, kada tie vyrai pasieks mišką, ji toliau sekė, kaip rusai supo sodybą, kur išsidėstė, o abu tėvai suėjo į kambarį ir laukė, kuo viskas baigsis.

Būrio vadas *Alunta*, sukėlęs vyrus mūšiui, visus peržegnojo ir kiekvienas persižegnojęs po komandos „Ugnis!“, pradėjo veržtis iš apsupties. Pirmiausia buvo atidengta ugnis į jau matomus rusus, kurie, gavę ugnies, su kulkosvaidžiu prigulė už išsikerojusio netoli sodybos šimtamečio ąžuolo. Onutė pasakoja:

– Kulkos lyg bitės zvimbdamos lakstė po mūsų kiemą, bet aš tuo metu apie mirtį negalvojau. Žiūrėdama per vasarinės plyšius, stebėjau kaip sekasi partizanams, išbėgusiems iš daržinės. Jie visi atsišaudydami tolo nuo sodybos link Zaltriškių kaimo, prisidengdami esančia lauko loma, pasitaikančiais krūmais ir net nenujausdami, kad Zaltriškių kaime jų laukia rusų pasala. Per pasalą pavyko prasiveržti Steponui Rukui-*Skautui*, Antanui Rundzai-*Dariui*, kiek toliau į pietus – Kazimierui Jončai-*Majui*. Kad ir per kulkų lietų jie pasiekė Guikių kaimo jaunuolynus,

besijungiančius su Eičių ir Gaurės miškais. Iš paskos bėgantį Andrių Kisnierių-*Sakalą* kliudė priešų kulkos ir jis sužeistas suklupo netoli dabartinės Dudūros sodybos. Per keletą dešimčių metrų iš paskos sekę Juozas Liorančas-*Aidas* ir būrio vadas Stasys Stonys-*Alunta* nepastebėjo, kad nuo kairėje esančios kalvos juos taikliai apšaudo pasaloje gulintys rusai ar stribai. Dar kiek pabėgęs *Aidas* irgi krito netoli *Sakalo*. Prie jo prisiartinęs *Alunta*, matydamas, kad draugui niekuo nebegalės padėti, tikriausiai paprašytas *Aido*, priklaupė, apkabino draugą, matyt, atsisveikino. Tuo metu pasigirdo du šūviai, ir pats sukniubo, nes, pajutęs pasalą, priėmė tokį sprendimą – nepapulti gyvas. Taip netoli vienas kito krito geri, šaunūs ginklo draugai, paskutinį kartą savo karštu krauju aplaistę protėvių numylėtą tėviškės žemę: *Sakalas*, *Aidas* ir *Alunta*.

O stribai namuose darė tvarką. Tėvus iš kambario išvarė į lauką, viską krėtė, atseit, ieškojo „banditų“ stalčiuose ir spintose. Pavogė du tūkstančius rublių, auksinius vestuvinius tėvų žiedus, rankinius ir kišeninius laikrodžius ir įvairius kitus daiktus. Išvertė visus kuparus, komodas, spintas ir jų stalčius. Po „plaščpalatkėm“ susikišę nešė iš svirno lašinius. Kada kieme pasirodė rusas pulkininko antpečiais, stribai įsakė jį pavalgydinti. Valgydamas pulkininkas tėvelį klausė, kada užėjo „banditai“. Tėvelis pasakė, kad prieš valandą. Pulkininkas tik nusišypsojo ir pasakė, kad jiems viskas buvo žinoma, tik jų skaičius nežinomas. Pulkininkui pavalgius ir išėjus, užvirto stribai įsakydami ir jiems duoti valgyti. Sunešėm ant stalo, ką turėjome. Stribai net kepurių nenusiėmę griebė ir rijo kaip kokie išalkę smakai. Taršė paskutinį kumpį ir paskutinius mūsų lašinius. Jei koks gabalas nukrito ant žemės, tai koja paspyrė, nes taip jie vertino žmonių prakaitu uždirbtą kąsnį.

Jiems išvažiavus, išdavikai bėgiojo po kaimą ir sakė visiems, kad tai Jokubausko darbas, bet nei kaimynai, nei partizanai jais jau netikėjo. Jie buvo nubausti, jiems už šitą išdavystę žiauriai atlyginta, o Jokubauskai su vaikais vargo ir gyveno toliau, laimingai užbaigė savo amželį ir šiandien su Dievulio palaima ilsisi Gaurės kapinėse.

Kiek šiose kautynėse buvo nukauta rusų kareivių ir stribų, nežinoma, nes tai visuomet buvo labai slepiama. Kariuomenės buvo privežta septyniais sunkvežimiais.

Žuvusiuosius partizanus suvežė pas Zaltriškių gyventoją Praną Šimkų. Metant į sunkvežimio kėbulą, ten dalyvavę žmonės pastebėjo, kad *Aluntai* šautinė žaizda buvo matyti ties žandikauliu ir plėštinė viršugalvyje. Jų palaikai pirmiausia buvo išniekinti Gaurės MGB būstinės kieme. Klykdamas ir cypaudamas ypač įtūžęs Šiubartinės komendantas spardė ir trypė *Aluntos* palaikus. Nuo jo neatsiliko ir kai kurie nusipelnę raudonieji aktyvistai. Apspardę ir apmindę žuvusiųjų kūnus, čekistai juos vėl sumetė į sunkvežimį ir išvežė į Tauragės Šiubartinę tardomiesiems įbauginti, parodyti, kokie jie visagaliai.

Po *Aluntos* žūties Lelijos būrio vadu buvo paskirtas Antanas Bandzinas-*Judrutis*. Šis išdavikiškas Lelijos būrio partizanų Andriaus Kisnieriaus-*Sakalo*, Juozo Liorančo-*Aido* ir būrio vado Stasio Stonio-*Aluntos* netekties skausmas dar daugiau dvasiškai sustiprino likusius būrio vyrus kovoti iki paskutinio kraujo lašo prieš okupantus ir jų šnipus.

Pasakoja Antanas Bandzinas-*Judrutis* (pagal tardymo protokolus)

Užrašė J. Balsys

R. K. p a s t a b a: kn. „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 24: Bandzinas Antanas, Martyno-*Judrutis* – ryšininkas *Kovas*. Nuo 1948 m. *Rolando*, *Eimučio* būrių partizanas. Nuo 1949 m. rugpjūčio mėn. Lelijos būrio vadas. 1950 m. balandžio mėn. dėl pablogėjusios sveikatos perdavė būrį V. Bakučiui. 1950 06 16 sužeistas ir paimtas gyvas prie Buveinių ežero, Eičių girininkijoje, Tauragės urėdijoje. Kankintas ir sušaudytas.

Žuvę mūšyje prie Buveinių ežero 1950 06 16 Tauragės urėdijoje, Eičių gir-je, kv. Nr. 44:
Stoškus Jonas, Antano-*Eimutis*, g. 1910 m. Rudžių k., Eržvilko vlsč., Tauragės apskr.
Mockus Izidorius, Juozo-*Jovaras*, *Rikas*, g. 1920 m. Rudžių k., Eržvilko vlsč.
Gvildys Konstantinas, Antano-*Žiedas*, *Karklas*, g. 1928 m. Globių k., Jurbarko vlsč.
Marcinkus Rapolas, Jono-*Jovaras*, g. 1910 m. Zaltriškių k., Gaurės vlsč.
Tenikaitis Petras, Jurgio-*Marsas*, g. 1927 m. Meškų k., Gaurės vlsč.
Dargelis Juozas, Mykolo-*Lakūnas*, *Audra*, g. 1923 m. Bimbilinės k., Tauragės vlsč.
Nausėda Algis, Kosto-*Valentinas*, g. 1929 m. Vališkių k., Tauragės vlsč.
Stirbys Kazimieras, Antano-*Simas*, *Vilius*, g. 1918 m. Puikių k., Gaurės vlsč.
Bauža Jonas, Jono-*Žaibas*, g. 1910 m. JAV, gyv. Puikių k., Gaurės vlsč.
Macaitis Rimas, g. 1926 m. Tauragėje.
Jukna Juozas, g. 1911 m. Kuisių k., Tauragės vlsč.
Bandzinas Antanas, Martyno-*Judrutis*, g. 1907 m. Zaltriškių k. (paimtas gyvas, sušaudytas).

Gimiau 1907 m. Tauragės rajone, Gaurės vlsč., Zaltriškių kaime. 1947 m. vasario ar kovo mėnesį Lelijos partizanų būrio vadas Stasys Stonys-*Alunta* užverbavo mane ryšininku, davė *Kovo* slapyvardį.

1947 m. spalio mėn. per ryšininką Joną Liorančą iš Puikių k. pranešė, kad mane nori suimti ir pasiūlė slėptis. Slapsčiausi įvairiose vietose pas gimines ir pažįstamus.

1948 m. kovo 10 d. Jonas Liorančas, žinodamas mano slapstymosi vietą, atnešė nuo partizano Simo Gavėnios-*Drąsučio*, buvusio mano kaimyno, laišką, kuriame jis man siūlė stoti į partizanų gretas. Aš draugo paklausiau ir po dviejų trijų dienų J. Liorančas mane nuvedė į partizanų stovyklą, o nuo 1948 m. birželio 16 d. buvau šiame būryje turėdamas *Judručio* slapyvardį.

Dirbdamas ryšininku, S. Stonio-*Aluntos* pavedimu per ryšininką Petrą Jonušaitį Sakališkės k. parsisiųsdavau gaunamą ir išsiunčiamą iš *Aluntos* būrio partizaninę korespondenciją. Nuo 1949 m. rugpjūčio mėn. iki 1950 m. balandžio mėn. vadovavau Lelijos būriui. Jame tuo metu buvo 12 partizanų.

Pablogėjus sveikatai, paprašiau tėvūnijos vado Jono Stoškaus-*Eimučio* pervesti mane eiliniu, o Lelijos vado pareigas perdaviau Viktorui Bakučiui-*Viktorui* ir likau būrio eiliniu.

Turėjau rusišką automatinį šautuvą, užsieninės markės pistoletą, vieną rankinę granatą ir žiūronus. Kai buvau sulaikytas, visa tai iš manęs atėmė.

1949 m. liepos 17 d. Gaurės vlsč., Zaltriškių k., kareiviai nukovė tris partizanus, tarp jų ir būrio vadą *Aluntą*. Po to mane paskyrė būrio vadu. Netrukus gavau ir

tėvūnijos vado *Eimučio* nurodymą – pavesti visiems ryšininkams išaiškinti asmenis, kurie VSM (Valstybės saugumo ministerija) organų darbuotojams nurodė nužudytojo būrio vado *Aluntos* slapstymosi vietą. Gavęs užduotį, raštu daviau atitinkamus nurodymus visiems savo būrio ryšininkams. Netrukus per ryšininkus iš Agotos Eičienės-*Rasos* gavau raštišką pranešimą, kad ji įtaria Petrą Jonušaitį išdavus *Aluntos* slapstymosi vietą. Tokį pranešimą žodžiu gavau ir iš ryšininko Petro Tenikaičio, kuris vėliau tapo partizanu ir turėjo *Marso* slapyvardį. Iš Eičienės-*Rasos* ir Petro Tenikaičio gautas žinias perdaviau tėvūnijos vadui *Eimučiui*.

1949 m. rugpjūčio pabaigoje ar spalio pradžioje *Eimutis* su Butigeidžio rinktinės štabo atstovu *Skaistgiriu*-Vincu Jakučiu atėjo į mūsų stovyklą Gaurės vlsč., Juodpelkių miške, ir pranešė turįs tikrus duomenis apie Petrą Jonušaitį.

Dienos metu J. Stoškus-*Eimutis*, aš – *Judrutis*, Vincas Jakutis-*Skaistgiris*, Kazimieras Jonča-*Majus*, Jonas Jokubauskas-*Putinas*, Stasys Vaivada-*Karalius* ir Andrius Cinovas-*Algis* nuėjome į Gaurės mišką ir apsistojome 7-tame kvartale. Pakeliui užsukome pas Agotą Eičienę-*Rasą,* Stoškus kalbėjosi vienas.

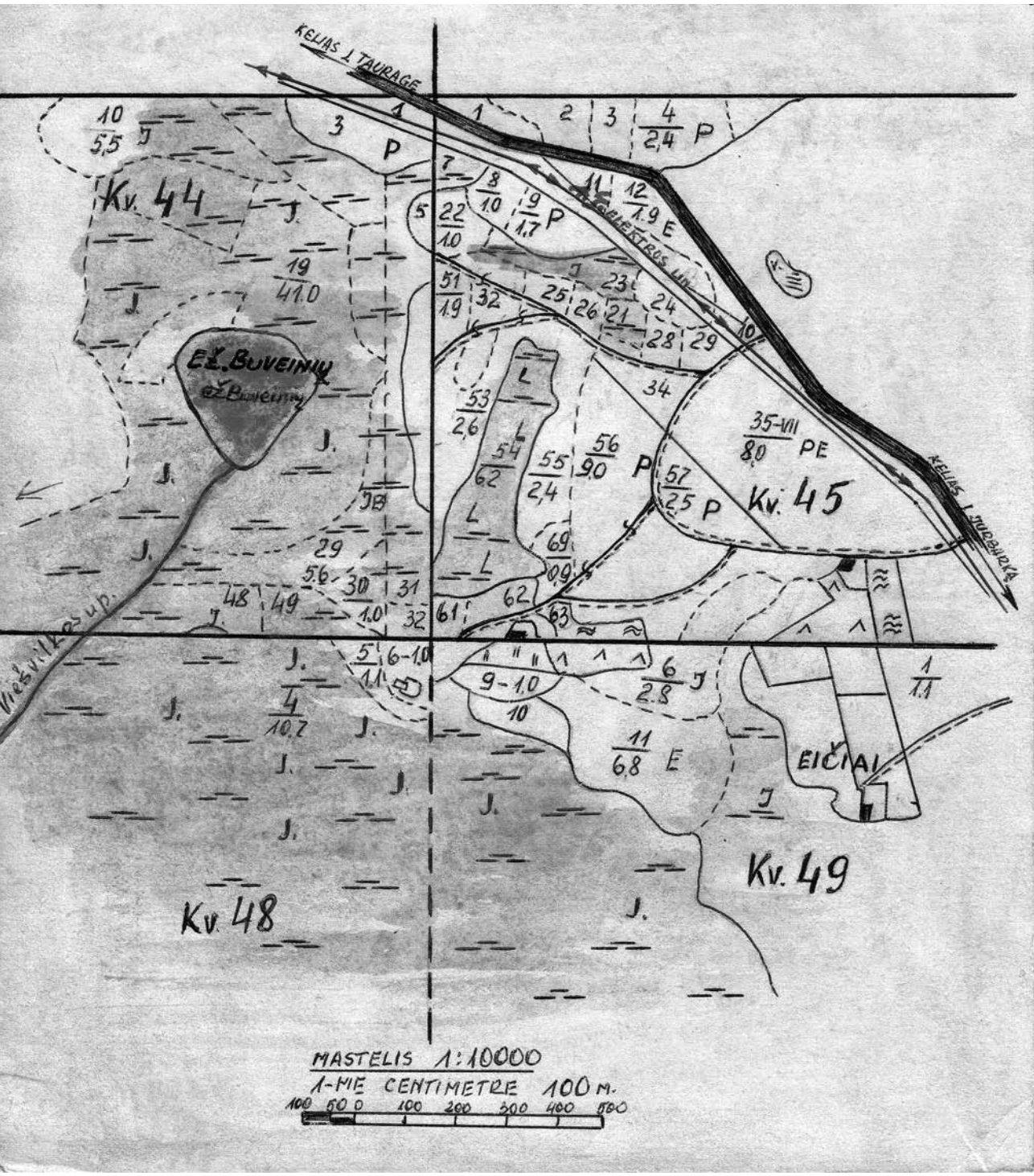
Dvi tris dienas išbuvus miške, Eičienė pranešė Stoškui, kad Jonušaitis yra nuvykęs į malūną, iš kur, grįždamas dviračiu, užsuksiąs pas Eičienę. Jai išėjus, pasiunčiau *Majų*, *Putiną* ir *Karalių* saugoti kelio, kuriuo į Eičienės ūkį važiuos Jonušaitis. Jie sugavo jį važiuojantį dviračiu ir atsivedė į mišką.

Eimutis ir *Skaistgiris* kvotė Jonušaitį mušdami jį kumščiais, tačiau jis gynėsi – nepranešęs saugumo organams apie Stonio-*Aluntos* slapstymosi vietą. Tada surišo jam rankas bei kojas ir basą pastatė į degantį laužą. Po to vėl kvotė reikalaudami prisipažinti. Neišlaikęs skausmo, Jonušaitis pareiškė, kad jis iš tikrųjų pranešė saugumo organams, kur slapstosi Stonys-*Alunta*. *Skaistgiris* reikalavo nurodyti sovietinių aktyvistų pavardes. Jonušaitis pasakė, kad sovietiniai aktyvistai yra Gaurės valsčiaus, Sakalinės kaimo gyventojai Juozas Andrijaitis bei Ona Petkienė ir Milaičių k. gyventojas Juozas Bružas.

Pasibaigus kvotai, mes visi Stoškaus ir *Skaistgirio* nurodymu surištą Jonušaitį nuvedėme į Andrijaičio namus. Į vidų su Jonušaičiu užėjo Stoškus ir *Skaistgiris*, o kiti pasilikome apsupę sodybą, ėjome sargybą.

R. K. p a s t a b a: liudininkė Olė Andrijaitienė, g. 1922 m. Molėtų r., Giedraičiuose, 1950 08 15 nurodė: 1949 m. iš rugsėjo 12-osios į 13-ąją partizanai nužudė mano vyrą Juozą Andrijaitį, g. 1924 m. Vėlai naktį kažkas pabeldė į langą ir pareikalavo atidaryti duris. Vyras atsikėlė iš lovos ir atidarė. Tuoj trys ginkluoti partizanai čiupo jam už rankų, ištempė į lauką ir, surišę virve rankas už nugaros, įvedė į kambarį su Petru Jonušaičiu, kurio rankos ir kojos buvo surištos. Jonušaičio kojos buvo apdegintos, tai gerai buvo matyti, nes jis buvo basas. Partizanai užkūrė kambaryje krosnį, paguldė vyrą ant grindų ir degančiu pagaliu ėmė deginti kojų padus reikalaudami atiduoti pistoletą ir du tūkstančius rublių. Jie kaltino jį išdavus partizanus saugumiečiams. Po to vyrą ir Jonušaitį išvedė į tvartą, kur šūviais į galvą juos nužudė.

Būdamas kieme girdėjau, kaip Stoškus ir *Sklaistgiris* kambaryje suvedė Petrą Jonušaitį ir Juozą Andrijaitį akistaton. Tačiau Andrijaitis kategoriškai pareiškė, kad jis tarp aktyvistų nedirbęs. Tada Jonušaitis ir Andrijaitis buvo nuvesti į daržinę, kur juos *Algis* ir *Karalius* nušovė.

Partizanų, žuvusių 1950 m. birželio 16 dieną prie Buveinių ežero, Tauragės urėd., Eičių girink., 44-ame kv., mūšio vieta. Šiame mūšyje žuvo 12 partizanų, vienas partizanas A. BANDZINAS-JUDRUTIS, buvęs „Lelijos“ būrio vadas, buvo sunkiai sužeistas ir paimtas gyvas. Sudarė Jonas Balsys

Nuvykus į Petkienės sodybą, Stoškus ir *Skaistgiris* užėjo į vidų, kiti saugojome sodybą. Ar Petkienė buvo kvočiama, negirdėjau. Po kiek laiko ją nuvedė į daržinę, kur *Majus* ir *Putinas* iš pistoletų ją nušovė. Petkaus nelietė. Petkienė yra Jonušaičio sesuo. Todėl juos likvidavę, nuėjome pas jų motiną Jonušaitienę, gyv. Gaurės vlsč., Sakališkės k. Į vidų užėjo Stoškus, *Majus* ir *Skaistgiris*, o kiti ėjome sargybą lauke. Atėmėme Jonušaitienei ir jos sūnui Petrui Jonušaičiui priklausančius daiktus, kurie buvo reikalingi mūsų partizaniniam gyvenimui ir juos pasidalijome. Vėliau aš, gavęs kostiumą, jį padovanojau ryšininkui Stepui Paulauskui.

Po mėnesio Stoškus liepė Rapolui Marcinkui-*Jovarui* likviduoti ir Juozą Bružą. Vėliau *Jovaras* pasisakė, kad jis su *Tautvydu* ar *Valentinu* J. Bružą likvidavo.

1949 m. rudenį Stoškus raštiškai įsakė likviduoti Miką Petraitį, Gaurės vlsč. ir kaimo gyventoją, kaip sovietinį aktyvistą. Aš irgi raštu pavedžiau tai atlikti *Jovarui* su savo grupe. Netrukus *Jovaras* pranešė, kad jo grupė M. Petraitį likvidavo.

Maždaug tuo pačiu laiku *Jovaras* man pranešė, kad jis savo iniciatyva su jam pavaldžiais *Tautvydu*, *Valentinu* ir *Steponu* nužudė Miką Liorančą, Gaurės vlsč., Puikių k. gyventoją.

1949 m. rudenį, nakties metu, su *Putinu*, *Algiu* ir *Karaliumi* užėjome pas kolūkio pirmininkę Akstinienę, gyv. Tauragės vlsč., Lukšiškių k., ir paėmėme vieną ar du tūkstančius rublių. Paskui atėjome pas Gaurės vlsč., „Šešuvies" kol. pirmininką Gailių ir pareikalavome 15 centnerių kviečių ir rugių, sumalti juos, paskersti kolūkio kiaulę ir viską nugabenti pas Praną Kasparavičių Lybiškių kaime. Gailius mūsų reikalavimus įvykdė. Iš pradžių Kasparavičius nenorėjo iš Gailiaus priimti partizanams skirtus produktus, bet prigrasinau ginklu ir tada jis sutiko.

Maždaug 1949 m. rugpjūčio viduryje su Stasiu Vaivada-*Karaliumi*, Jonu Jokubausku-*Putinu* ir Audriumi Cinovu-*Algiu* apsistojome Tauragės vlsč., Pypalių k. Apie 23-ią val. perbridome Šešuvies upę ir ketinome eiti į Jurbarko miškus. Pakeliui, pereinant Tauragės–Gaurės kelią, priekyje ėjęs *Karalius* (buvo labai tamsi naktis), žengdamas per griovį, užkliuvo už jame gulinčio žmogaus. Pilietis pašoko ir rusiškai paklausė, kas čia per žmonės. Mes visi sugulėme į griovį. Tada ir *Karalius* rusiškai paklausė, kas jis esąs. Nepažįstamąsis atsakė esąs valstybės draudimo inspektorius. *Karalius* sušuko: „Rankas aukštyn!" Šis pakėlė rankas aukštyn, *Karalius* dar paklausė, ar jis turi ginklą. Atsakė, kad neturi. Tada Vaivada atsivedė jį prie mūsų ir pasakė, kad mes jo paleisti negalime, nes jis mus gali išduoti ir išaiškinti. Nutarėme jį likviduoti. Kad nenaudotume šūvio, mes jį nusivedėme pas Antaną Kvietkų, jam liepėme paimti kastuvą ir, nusivedę prie Šešuvies, pakorėme. Kvietkui liepėme lavoną užkasti, o mes, atsisakę kelionės į Jurbarko miškus, grįžome atgal. Kvietkus mus po vieną pernešė per Šešuvį, kad nereiktų nusirengti, ir mes patraukėme į Pypalių kaimą.

Iš inspektoriaus paėmiau karinį bilietą ir 1949 m. rugpjūčio mėn. per ryšininką Joną Laurinską-*Miglą* nužudytojo dokumentus kartu su likvidavimo aktu nusiunčiau tėvūnijos vadui Jonui Stoškui-*Eimučiui*.

R. K. p a s t a b a: kn. „Kruvinos žudikų pėdos“, p. 235, pateiktas sąrašas sovietinių aktyvistų, jų šnipų, MGB agentų, stribų ir kitokių sovietinių kolaborantų, kuriuos partizanai sunaikino Tauragės ir kituose gretimuose Pietų Žemaitijos rajonuose.

Andrijaitis Juozas, Jurgio, 24 m. amž. Baltrušaičių apyl., Sakalinės k. Žuvo 1949 09 13.

Jonušaitis Petras, Jurgio, 27 m. amž. Baltrušaičių apyl., Sakalinės k. Žuvo 1949 09 13.

Bružas Juozas, Antano, 24 m. amž. Baltrušaičių apyl., Milaičių k., dešimtkiemio įgaliotinis. Žuvo 1949 11.

Petkienė Ona, Jurgio, 39 m. amž. Sakalinės k. Žuvo 1949 09 13.

Petraitis Mykolas, Juozo, 49 m. amž. Gaurės apyl. DŽDT pirmininkas. Žuvo 1949 08 22.

Liorančas Mikas, Juozo, Baltrušaičių apyl., Puikių k. Siuvėjas. Žuvo 1949 m.

Boltunovas Aleksandras, Ivano, 33 m. amž. Gaurės vlsč. valstybinio draudimo inspektorius. Žuvo 1949 08 16.

1950 m. birželio 16 d. Eičių girininkijoje, 44-ame kv., prie Buveinių ežero, užpuolus rusų MGB kariuomenei tenai vykstantį susirinkimą, žuvo 12 vyrų. A. Bandzinas-*Judrutis* buvo sužeistas ir paimtas gyvas. Dalis vyrų laimingai atsitraukė iš mūšio vietos. Šiame mūšyje žuvo ir Rolando-Eimučio tėvūnijos vadas Jonas Stoškus-*Eimutis*.

Susipažinus su partizano Antano Bandzino-*Judručio* trumpa partizaninės veiklos biografija, kai kurių liudytojų parodymais, nužudytųjų sąrašais, susidaro itin nemalonus vaizdas ir gana nemielas požiūris į pačių partizanų vadinamuosius kovos metodus, kuriuos jie taikė savo priešams, ir kartu į pačius partizanus. Tokie pasakojimai tiesiog kelia šiurpą, ir nė vienas padorus pilietis, be abejo, tokių nežmoniškų veiksmų, kad ir iš partizanų pusės, niekada nepateisins. Tai baisus nusikaltimas prieš patį žmogų, prieš Dievą visos tautos akivaizdoje.

Bet trumpam pažvelkime ir į kitą pusę. Atėjo kažkokie išgamos iš Rytų, pavergė mūsų tautą, išniekino mūsų laisvę ir nepriklausomybę, o tie, kurie su ginklu rankose išėjo tos laisvės ginti, buvo nežmoniškai traiškomi žiaurios atėjūnų sistemos. Dar ne taip buvo svilinami paimtų gyvų partizanų, ryšininkų bei jų rėmėjų padai, gyviems išplėšiami lytiniai organai, iškreiptais būdais atėjūnų žaginamos mūsų moterys ir merginos – partizanų ryšininkės. Sibiras. Kalėjimai. Lageriai. Kas šiandien pamatuos tą skausmą, kurį iškentėjo beveik kiekviena padori lietuvių šeima. Trečdalis tautos sunaikinta vardan kažkokios išsigimusios santvarkos – komunizmo, už tai kiti du trečdaliai šiandien liko be tautinės sąmonės su vilko siela. Tai ar supras mūsų vaikai ir provaikaičiai, už ką partizanai be gailesčio naikino tuos, kurie skundė, šnipinėjo, teikė informaciją atėjūnams? Kaip šituo atveju turėtų pasielgti pažemintas ir išniekintas žmogus?

Partizano Baltramiejaus Pikčiūno-*Makso* žūtis

Baltramiejus Pikčiūnas, Jurgio-*Maksas*, g. 1904 m. Eičių k. Gaurės vlsč., mažažemio valstiečio šeimoje. Į Petro Paulaičio-*Aido* vadovaujamą partizanų būrį įstojo 1944 m. kartu su žmona Marijona Pikčiūniene-Blažaityte-*Magde*, g. 1906 m. Ji buvo areštuota 1948 m. gruodžio 31 d. Tardyta, kankinta, vėliau teista ir išvežta į Rusijos lagerius. Po Stalino mirties paleista, grįžo į Lietuvą ir paskutiniu metu gyveno Tauragėje.

B. Pikčiūnas-*Maksas* kovojo Jurbarko, Rolando, Eimučio, Lelijos būriuose. Buvo drąsus ir sumanus kovotojas. Žuvo 1944 m. liepos 10 d.

Tą dieną Baltramiejus nutarė aplankyti savo mažamečius vaikus ir kiek vyresnę dukrelę Benigną, kurie vieni vargo tėvų paliktuose namuose. Pagal dukros

Benignos pasakojimą šis tėvo apsilankymas buvo žinomas išdavikui ir jis, nieko nelaukęs, kuo skubiau apie tai pranešė Jurbarko MGB. Stribai tuoj pat prisistatė prie Pikčiūno namų ir pasaloje laukė jo ateinančio.

Jurbarko stribų būrininkas Krikščiūnas labai gerai pažinojo Baltramiejų, kadangi jie buvo dar ir giminaičiai. Pasaloje šalia gulintį stribą Petrą jis dar paklausė, ar čia tikrai tas pats Pikčiūnas ir, šiam patvirtinus, nusitaikė ir paleido šūvių seriją iš automato. Kulka kliudė Baltramiejų ir sunkiai sužeidė, bet jis, sukaupęs visas jėgas, dar bandė trauktis atgal į pamiškę. Stribai, bijodami, kad partizanas gali pasislėpti miške, į jį atidengė pragarišką ugnį iš visų ginklų ir taip partizanas *Maksas* krito netoli gimtų namų, nespėjęs aplankyti savo mažamečių vaikų, Eičių girininkijos 63-iajame miško kvartale.

Kadangi vaikai laukė ateinančio tėčio, išgirdę šaudymą, išsilakstė kas kur. Stribas Krikščiūnas, iškratęs savo giminaičio kišenes, nusegęs nuo rankos laikrodį, dar apspardęs lavoną, puolė plėšti vaikų paliktos sodybos. Krovėsi į vežimą, kas tik jam patiko, dar išsivarė iš tvarto ir paskutinę vaikų karvutę, į tą patį vežimą įsimetęs ir *Makso* lavoną, nusivežė į Jurbarko MGB kiemą ir išmetė ant žemės. Po to lavoną nuvilko už kieme esančio tualeto ir ten paliko.

Rytą dukra Benigna surado tėčio palaikus, bet ją pastebėjo stribai ir areštavo. Mergaitę ištardė, prigąsdino ir paleido. Tardytojui trumpam išėjus iš kabineto, Benigna atidarė stalčių ir jame pamatė žuvusio tėčio nuotrauką. Ją pasičiupo ir pasislėpė užantyje. Grįždama į namus, labai bijojo, kad stribai, pastebėję, kad dingo nuotrauka, nesivytų. Bėgo visą kelią vis atsigręždama, bet laimingai, stribai nesivijo ir šią nuotrauką ji išsaugojo, iki motina grįžo iš Rusijos lagerių.

ATSIMINIMAI APIE POKARĮ UPYNOS APYLINKĖSE

PARINKO IR UŽRAŠĖ KLEMENSAS LOVČIKAS
Užrašyta 1975–2008 m.

Vladas Atutis, 68 m., kilęs iš Varsėdžių k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Pranas Sungaila iš Kliukių k., Šilalės r., buvo partizanas, o jo brolis Juozas buvo ar tai stribas, ar kažkoks aktyvistas. Kartą jie abu susitiko pas Steponą Gajauską Kliukių k. Kai Juozo paklausė, ką jis darytų, jei į kambarį įeitų jo brolis partizanas Pranas, Juozas atsakė, kad iš karto paklotų. Tuo metu atsidarė durys, ir į kambarį įėjo brolis Pranas su paruoštu ginklu. Mat jis buvo kitame kambaryje ir viską girdėjo. Po nemalonaus pašnekesio Pranas pasakė: „O aš į tave, Juozai, nebūčiau šovęs“.

Partizaną Jurgį Koveckį sužeidė Bruškių k., bet jis laimingai nubėgo pas Juozą Ivanauską į Prienų k. ir ten gydėsi. Kitą kartą rusai pakėlė partizanus Dungeriukų k., pas Joną Getautį. Nežuvo niekas. Tik Vytogaloje, Rimkų jaujoje, nusišovė Jurgis

Koveckis-*Marsas*. Tuo metu rusai pakėlė partizanus, bėgdamas sušilo ir išgėrė šalto vandens. Jį paralyžiavo, draugai vežė gydyti pas Rimkus. Rusai matė, kaip kažką iš miško parvežė į jaują, ir ją apsupo. Tada jis ir nusišovė.

Bruškių kaimo dalyje, vadinamosiose Vėrėse, 1948 m. gruodžio 12 d. žuvo Kazimieras Bagdonas-*Ūdra* ir Bronius Šaltys-*Sakalas*. Juos stribai su rusais pakėlė Bruškių k. pas Stanislovą Atutį. Stribas Trakšelis nutraukė partizano *Ūdros* batus ir juos dėvėjo Kaltinėnuose.

1951 m. kovo 23 d. vyko susišaudymas prie Anupro Lukošiaus ir Jono Jokubausko sodybų Girstaičių k. Žiemą – sausio ar vasario mėnesį – rusai paėmė kontūzytą partizaną Joną Cinovą-*Saidą*. Jis mirė vežamas į Tauragę.

Partizaną Tamašauską-*Kunigą* nušovė Žiliuose.

Partizanas slapyvardžiu *Šarka* nuo Šilalės buvo sužeistas į veidą. Kito susirėmimo metu jį nušovė. Stribai pakasė Kaltinėnuose, bet partizanai naktį jį perlaidojo kažkur kitur.

Komjaunuolį Joną Ačą iš Vedrių k. nušovė partizanai. Jis buvo Kaltinėnų valsčiaus pirmininko pavaduotojas. Kai iš Kareiviškių kaimo Kelmės rajone parvežė nužudytus 8 partizanus, jis gyrėsi: „Aš visus juos vienas sutvarkiau!“

Komjaunuolis Stasys Laurinaitis su tėvais gyveno Bruškiuose. Kažkas jį išsivedė iš Višinskio ir nušovė. Užkasė Bruškių miške.

Kartą Bruškių k. iš Antano Petrausko namų partizanai paėmė draudimo agentą ar inspektorių. Atsivedę pas Alfonsą Macijauską pakorė ir liepė Macijauskui ten pat užkasti. Po kiek laiko Macijauskas jį perlaidojo kažkur kitur.

Varsėdžių mokyklos mokytojas Dimitrijus Mocartovas buvo padorus žmogus. Mokėjo daug kalbų. O Lidija Mocartovienė agituodavo už sovietų valdžią. Susirinkimo metu neatsiskaičiusių su prievolėmis šeimų narius kviesdavo prieš visus žmones ir „auklėdavo“. 1946 metų vasarą partizanai juos sušaudė Vytogalos miške.

Jonas Iždonas buvo aktyvistas, bet partizanai juo pasitikėjo. Kartą jis surinko Upynoje nušautų partizanų išskalbtus drabužius ir atidavė partizanams. Drabužius sau skalbdavosi Adomas Šarauskis, kuris užkasdavo partizanus.

Vieną kartą pas Dominą Atutį į Bruškių k. atėjo rezervinis partizanas Juozas Maulius su draugu Juozu Koveckiu, liepė užsidaryti šunį, kad naktimis nelotų ir partizanų vardu paskyrė 800 rb baudą. Kitą kartą užėjo partizanas Simas Jurgaitis su būriu ir paklausė, kur šuo, kad neloja. Atutis atsakė, kad „šuo dar mokesčio jums neužsimokėjo“. Po kurio laiko Simas Jurgaitis atsivarė Juozą Maulių ir Juozą Koveckį, privertė juos atsiprašyti Atučio ir įspėjo, kad daugiau taip nepasikartotų.

Janina Balandienė, 74 m. kilusi iš Paežerio k., Šilalės r.
Užrašyta 1994 m.

Jaujoje buvo padžiautos kanapės. Tėvas buvo išvedęs į mišką telyčią. Užgriuvo aktyvas. Pareikalavo dviejų litrų degtinės, lašinių, pieno ir pažadėjo nedaryti kratos. O jei neduosime, tai kratys ir ras „banditą“. Įėjęs į jaują, stribas Adomas pakišo degtuką. Griebiau gūnią ir užmečiau ant degančių kanapių, pyliau ir

vandenį, ir pieną. Šiaip taip užgesinau. Tėvas, pamatęs iš jaujos kylančius dūmus, bėgo tekinas iš miško gesinti, stribai, pamanę, kad „banditas“ bėga, jo vos nenušovė.

Su aktyvu dažnai vaikščiodavo aktyvistė Pužlytė, tokia maža, apvali. Kazimieras Balandis buvo paskirtas dešimtininku (dešimtkiemio įgaliotiniu). Pužlytė kartą skundėsi, kad nurovė 40 arų linų ir visos gyslos atsakė. Pasakiau, kad jau 12 metų dirbu, o visos gyslos tebėra. Tada Pužlytė ėmė gąsdinti: „Aš tau duosiu!“ Nusimovusi šliurę pasakiau: „Duok, ale, kai pati gausi, atsiminsi!“

Antanina Baltrušienė, 88 m., kilusi iš Pliupų k., Šilalės raj.
Užrašyta 2001 m.

Bronius Mankus iš Pilsūdo buvo ryšininkas, jį suėmė ir pasodino į kalėjimą.

Partizanai nušovė saugumo informatorę Pukelytę iš Margynės k., Tauragės raj.

Šegždai draugavo su Petru Kazlauskiu, gyvenusiu išvežtų Valantiejų ūkyje Melnikų k. Buvo vasaros pabaiga, partizanai, užėję pas Kazlauskį, pasakė, kad eis pas Valių Blinstrubį į Žakaimės k. Išėję iš Kazlauskio, eiti neskubėjo, o sugulė patvory. Po kurio laiko iš trobos išėjo Kazlauskis ir Juozas Šegždukas. Eidami tarėsi, kad nuėję pas Blinstrubį įlįs į gėlių klombą prie trobos. Iš ten viską gerai matys ir girdės. Tada partizanai suprato, kad Kazlauskis ir Šegžda juos seka. Apie jų pokalbį pasakojo jį girdėję partizanai Petras bei Juozas Lankauskai, Motiejus Kasputis. Ir taip jau buvo ne kartą. Juozas Šegžda, parsinešęs iš Upynos šautuvą, gautą iš stribynės, sakė: „Nu, ta dabar buožes šaudysma!“ Tai girdėjo Genė Baltrušytė. Blinstrubį saugumas buvo privertęs pasirašyti bendradarbiauti. Dėl to jie paliko visą ūkį ir pasitraukė kažkur toliau į Žemaitiją. Išbėgdami Baltrušiams paliko arklį. Sužinojęs Juozas Šegžda atėjo ir norėjo išklausinėti, ar tai teisybė. Vis klausė: „Kam jums reik to Blinstrubio arklio?“ Baltrušienė išsigynė, sakė, kad tą arklį gavę iš savo giminių.

Kartą pas Baltrušius užėjo partizanai ir klausinėjo, ar jie ne komunistai. Baltrušienė gynėsi, kad ne, juk kabo šventųjų paveikslai. Partizanai sako, kad kiti ir į bažnyčią eina, o velnius daro. Vienas paklausė Baltrušienės, ar ką nors žino apie partizaną *Žvirblį*. Ta atsakė, kad nieko negirdėjusi. Paklausta, kur Skaudvilėj gyvena Palionė, atsiminė, kad, kai Skaudvilės policijos vachmistru dirbo jos svainis Juozas Mikalauskas, Vincas Vitkus buvo policininkas. Tai ir buvo tas pats partizanas *Žvirblis*, kuris pasakė, kad partizanas Jurgis Koveckis yra pakastas Upynoje, pelkėje prie Upynalės.

Valskis iš Girdiškės buvo policininkas. Atvažiavęs į Skaudvilę, priekaištavo vachmistrui J. Mikalauskui: „Juozai, aš tau šnapsą pirkau, o tu manęs neįrašei žydų šaudyti“. Tada Mikalauskas, priėjęs prie mašinos, tarė: „Kas nenorit važiuoti, išlipkit. Yra norinčių.“ Iš mašinos išlipo policininkas Strikaitis, o į jo vietą įlipo Valskis.

Pas mus, Baltrušius, atėjęs partizanas Juozas Lankauskas skaitė draugų laišką, kuriame rašoma apie Jono Vidausko žūtį. Vėliau nuėjo pažiūrėti. Toje vietoje rado tik marškinių skiautes. Mat Vidauskas, kurį Rudienė ir Rudytė užvedė ant pasalos, pats susisprogdino. Tada vienas saugumietis žuvo, dar du sužeidė.

Kartą Baltrušienė su vyru ėjo į Girdiškės bažnyčią. Iš paskos ėjo partizanas Motiejus Kasputis. Eidami pro Pliupų dvarą, pastebėjo iš priekio ateinančius du stribus. Kasputis, pamatęs juos, ėmė bėgti. Stribai šoko jį vytis ir šaudyti, bet Motiejus pabėgo. Vėliau pasakojo, kad bebėgant per pelkes taip primirko jo milo drabužiai, kad pabėgęs turėjo ilsėtis.

Kartą naktį bildina į duris. Atidarau. Įeina keli vyrai. Buvo tamsu. Klausiu, kas tokie. Sako, pačiupinėk galvą. O ji visa kruvina. Pabambiuose pas Juozą Ivanauską juos apsupo rusai. Juozas Grabauskas ir Juozas Lankauskas pabėgo. Lankauską sužeidė į galvą. Nuploviau, aptvarsčiau, ir jie išėjo toliau.

Juozą Lankauską suėmė sužeistą. Rusijoje jis susipažino su ruse, kuri jį ištraukė iš tremties. Jie apsigyveno Karaliaučiaus srity. Kai Lankauskas mirė, ta rusė jį parvežė į Girdiškę ir atidavė giminėms. Giminės jį Girdiškėje ir palaidojo.

Antanas Balsevičius, g. 1919 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Jau kolūkių laikais po šienapjūtės pušyne prie Šilalės buvo susirinkę apie 100 partizanų. Tada Upynos kolūkio pirmininkas buvo Stasys Kvietkus. Dažniausiai partizanai rinkdavosi pas Joną Rimkų Gudirvių k. ir Žymantinės miške Vanagiškės k. Iš trijų keturių vietų susirinkdavo po 40–50 vyrų. Būryje buvo penkios moterys.

Antanas Balsevičius-*Kudlius* buvo ryšininkas. Su partizanais pradėjo bendrauti 1947 m. Partizanai prašydavo, kad jis parinktų jiems maisto, jis suvesdavo būrį su būriu. Su partizanais bendravo Klemensas, Jonas ir Stasė Rimkai iš Gudirvių k. Klemensas Rimkus siuvo partizanams kepures, taisė ginklus, dirbo Vyčio ženklus. Stasys Jurgaitis taisė ginklus.

Partizanai buvo apsistoję pas Balsevičius Papaukštkalnio k. Kaimynas Antanas Norušas iš savo namų patraukė į Upyną, tiesiai pas stribų viršininką Sabašinovą. Partizanai per žiūronus jį sekė. Alfonsas Krakutis davė žinią, kad partizanai greitai pasitrauktų, nes manė, jog stribai ruošiasi daryti siautimą. Vėliau Simas Jurgaitis, užėjęs pas Norušus, paklausė, kur Antanas, ir pasakė: „Tėvai, tavo vaikas pasakė, kad mes dienojam pas Balsevičius. Jį reikia nušauti“. Antaną Norušą išgelbėjo Alfonsas Krakutis, Stasė Maselskytė, Antanas Balsevičius.

Stasė Cacaitytė-Balsevičienė, 72 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Kartą Upynoje Adomas Šarauskis plovė kruvinas partizanų kelnes. Vanduo buvo visas raudonas. Aš jam sakau: „Kaip tau negėda tokius drabužius dėvėti.“ Jis tik užsimojo šlapiom kelnėm ir išginė mane iš kiemo. Adomas Šarauskis miręs ir palaidotas Upynoje.

Už Tauragės, link Tilžės, smėlyne buvo rūsiai. Ten rusai veždavo ir sumesdavo partizanų kūnus.

Kartą su giriniais (partizanais – *R. K.*) susitikau pas Juozą Jucių Vytogalos k. Ten buvo ir mano brolis Zigmas. Ėmiau verkti, o vienas partizanas ir sako: „Neverk, saulė dar aukštai, suspėsi numirti“.

Brolis Zigmas Cacaitis-*Sakalas* nenorėjo po amnestijos eiti pasiduoti. Sakė, kad vis tiek kankins ir užmuš kalėjime, verčiau žus čia, miške. Jis sakė, kad žuvusį jį galės atpažinti iš sužaloto kojos didžiojo piršto, nes jis prie veido susprogdinsiąs granatą, kad stribai neatpažintų. Žuvo brolis 1951 m. gegužės 14 d. Sutkų miške prie Tauragės. Su juo kartu žuvo dar dvylika partizanų.

Kulkiai į Sodalę (Tauragės r.) buvo atbėgę nuo Raseinių. Jų tikroji pavardė buvo Tamuliai. Buvo abu tėvai, sesuo Ona, sūnus Kazys ir dar viena invalidė sesuo, kuri turėjo dvi nosis, nevaikščiojo. Senasis Kulkys buvo partizanas baltaraištis. Vienas jų sūnus partizanas žuvo apie Raseinius. Jie buvo Elvikių iš Sodalės giminės. Kai giriniai iš Onos Kulkytės atėmė valdiškus į Tauragę vežamus pinigus, ji išėjo į girią. Po kiek laiko grįžo. Kažkokiu būdu gavo dokumentus, gyveno kažkur prie Kauno.

Aš mačiau, kaip vieną vakarą Upynoje, jau pritemus, stribai vežė pakasti partizanus V. Norvaišą ir jo draugą P. Vilniką. Jie buvo įmesti į vienkinkį vežimuką, kurį stribai patys nutempė už žydų iškalos (bažnyčios). Kai po dvejų metų ieškojom jų palaikų, neradom. Gal stribai juos kitur pakasė. Už iškalos buvo molis, sunku kasti.

Kai į Upyną parvežė nušautą partizanę Vandą Jonikienę, milicijos viršininkas Juozas Metrikis, parėjęs į namus, sakė: „Oi oi, tokia graži moteriška. Ar reikėjo jai eiti su tuo Joniku“. V. Jonikienės ir A. Petrošiaus kūnai buvo sušalę. Keliant vieną, kėlėsi ir kitas. Stribai šaipėsi, kad jie ir mirę mylisi. V. Jonikienė ir Aleksas Petrošius buvo pakasti Jonaitienės tvartuke. Pakasė negiliai ir kiaulės iškniso. Kur paskui Jonaičiai juos dėjo – nežinia.

Kai parvežė Jurgį Koveckį į Upyną, atvedė mane atpažinti, ar čia brolis Zigmas. Mat susirgus Jurgiui, mano brolis Zigmas davė jam savo apsiaustą, o jame buvo kažkokie Zigmo dokumentai. Stribas Dadūra spyrė man į koją sakydamas: „Tu, bliat, dabar prisiminsi ir jo, ir savo slapyvardžius“. Nualpusią mane nešte išnešė iš trobos į lauką. J. Koveckį įnešė į Jonaičio trobikę.

Kitą kartą parvežė sužeistą partizaną Joną Cinovą-*Saidą*. Dantistė Elena Ališauskienė jam suleido vaistų, sutvarstė galvą. Galva buvo perskelta, iš nosies ėjo kruvinos putos. Keliamas į mašiną Cinovas glėbyje laikė savo batus. Jį pasodino į mašiną, apkamšė drabužiais iš šonų, pečius apgaubė. Saugumiečių viršininkas Sabaršinovas klausė, kas jo draugai. Jis parodė į stribus ir pasakė, kad čia jo draugai. Tuomet Sabaršinovas, sugriebęs guminę šlangą, sudavė ja stribams. Vežamas į Tauragę Cinovas mirė.

Savo sudėvėtus drabužius partizanai atnešdavo pas Antaną Čilviną į Galvyčių k. Nueidavau ten ir kartu su Ona Čilvinaite juos skalbdavome. Partizanai juos pasiimdavo. Kartais Antanas juos išveždavo kažkur į Ringalius.

Aužbikavičiai iš Obelyno (Šilalės r.) turėjo 12 vaikų. Sako, kad Aužbikavičiai buvo susipykę su kaimynais Būdvyčiais, tai jie skųsdavo giriniams. Alfonso Cacaičio žmona Zosė Aužbikavičiūtė pasakojo, kad vieną dieną jos tėvas nuėjo pas kaimyną. Ten užėjo giriniai. Tėvas šoko per langą, bet giriniai jį nušovė. Jie nušovė ir du brolius. Kai išsivedė vieną brolį, Zosė išėjo jo ieškoti. Beieškodama nušauto brolio, pamatė, kad giriniai jau vedasi kitą brolį.

Užrašyta 2006 m.

Upynoje, Majūberinėje (troboje, kur anksčiau gyveno toks Meichuberis, žmonių vadinamas Majūberiu), gyveno girininkas Jonas Tolvaiša. Jis buvo kilęs iš Lingių kaimo, grojo smuiku, buvo pažįstamas su daugeliu partizanų. Kartą pas jį užėjo partizanai Jonas Vidauskas ir Vytautas Dautartas. Prašė batų. Užeidavo Simas Jurgaitis su kitais vyrais. Tolvaiša vežiodavo pinigus miško darbininkams. Porą kartų Tolvaiša dalį tų pinigų atidavė partizanams. Valdžiai sakydavo, kad atėję „banditai" atėmė.

Kitame Majūberinės gale buvo krautuvė. Vieną naktį atėję partizanai daug ką iš jos išsivežė – medžiagas, saldainius, margariną ir kitus maisto produktus. Tuo metu pas Joną Tolvaišą tarnavo Stasė Cacaitytė-Balsevičienė. Jai partizanai davė saldainių dubenėlį ir medžiagos ritinuką. Tolvaiša prigrasino Stasę, kad jos motina niekam nepasakytų apie medžiagą.

Sykį Tolvaiša su miškų ūkio valdininkais (apie 8 žmonės) iš Tauragės miške darė reviziją. Vakare visi susirinko pas Tolvaišas. Prisigėrė ir sumigo raštinėje. Stasė visus miegančius užrakino. Naktį atvažiavo partizanas Bagdonas su keliais giriniais. Vežime turėjo nusišovę kiaulę. Bildina į duris, o Stasė bijo įsileisti, sako: „Esu viena, o gaspadorius girtas". Bet tie neatlyžo ir turėjo įsileisti. Bagdonas davė jai brauningu į krūtinę ir paklausė, kodėl raštinė užrakinta. Stasė atsakė, kad Tolvaiša prasipagiriojęs kur neišeitų. Tada giriniai išėjo. Tolvaišienė buvo pasislėpusi ant aukšto, mat Bagdonas nuo jaunystės pyko, kad ji ištekėjo už Tolvaišos.

Tą naktį miškiniai Upynoje nušovė Marijoną Jačienę, gyvenusią Švendrų ūkyje, kitoje kelio į Girdiškę pusėje. Partizano Simo Jurgaičio tėviškėje, Gudirvių kaime, gyveno jo brolis Petras su tėvais. Karo metu jis buvo Upynos seniūnas. Kai jį su tėvais išvežė į Sibirą, M. Ačienė, nuėjusi į jo ūkį, pasikinkė arklį ir, prisikrovusi vežimą visokių gėrybių, parsivežė į Upyną. Užėję partizanai liepė viską nuvežti atgal, bet ji nepaklausė. Dėl to partizanai ją nušovė.

Tolvaišams jau gyvenant Kliūkių kaime, atėjo Jonas Rimkus iš Gudirvių kaimo su pora draugų ir norėjo apiplėšti. Partizanų vardu reikalavo pinigų. Tolvaiša pagriebė Rimkų už apykaklės ir pakėlęs išmetė per duris į lauką. Daugiau jie nepasirodė.

Valerija Bargailienė, g. 1942 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.

Užrašyta 1995 m.

Kliukių k. (Šilalės r.) pas Steponą Gudinską kartą nakvojo partizanas Antanas Sugintas ir du vokietukai. Užėjo rusai. Sugintas nušovė du kareivius, iššoko pro langą ir pabėgo.

Rusai suėmė Antaną, Antaniną ir Steponą Gudinskus. Tėvą labai sumušė ir paliko, nes jis gulėjo klėty ir sakė nieko nematęs, nieko nežinojęs. Vežamas į Skaudvilę Antanas pabėgo. Paskui ilgai slapstėsi pas Vytautą Ivanauską Prienų k. (Šilalės r.). Steponą po devynių mėnesių nuteisė 15 m. Atsėdėjo 5 m. ir po Stalino mirties grįžo.

Petrė Rimgailaitė-Bertašienė, 65 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 2004 m.

Vieną naktį Aukštutiškėje (Šilalės r.) pas Juozą Rimgailą užėjo partizanai. Paklausę, ar turi sūnų Petrą, liepė jį atvesti. Tėvas atvedė Petriuką. Tas užsimiegojęs kasosi pliką pilvuką. Partizanai sako: „Ne, ne tas, per mažas." (Gal giriniai ieškojo Petro Rimgailos, kuris jų vardu apiplėšinėjo žmones).

Kartą mes, vaikai, matėme daržinėje vyrus. Antanukas tėvo klausia, kas ten daržinėje. „Neikit, vaikai, į daržinę, ten gyvena vilkai", – gąsdina tėvas. Antanukas ėmė ginčytis: „Ten žmogai, o ne vilkai, mačiau."

Rimgailų krūmynuose slapstėsi Martynas Milkintas iš Užkalnio k. Sutikęs mus vis kalbindavo. Mes jį pažinojom ir nebijojom. Kartą jis iš mūsų namų bėgo nuo rusų. Rusai šaudė, bet jo nenušovė.

Antanas Bertašius, 67 m., kilęs iš Galvyčių k., Šilalės r.
Užrašyta 2004 m.

Nušautą partizaną Vladą Survilą rusai atvežė į Patulę (Šilalės r.) pas Kazimierą Bertašių ir numetė po beržu. Jis buvo su gražia kareiviška uniforma. Rytą enkavedistai jį išvežė į Upyną.

Pas tėvus užeidavo partizanas Antanas Sugintas. Atėjęs virtuvėje ant stalo pasidėdavo savo vokišką automatą. Prašydavo išvirti baltos bulvienės ir nunešti į mišką partizanams. Parašydavo raštelį ir duodavo tėvui Kazimierui Bertašiui nunešti į Upyną sandėlininkui Jonui Leškiui. O šis įduodavo partizanams saldainių.

Vladas Mikulskis, g. 1912 m. kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Antanas Sugintas Vytogaloje turėjo daugiau kaip 50 ha žemės. Buvo baigęs Šilalės progimnaziją. Dirbo Raseiniuose policininku. Vėliau dirbo Vilniuje. Užėjus rusams, grįžo į Vytogalą. Prie vokiečių dirbo policijos punkto vedėju. Jo brolis Juozas buvo karininkas. Turėjo didelį ūkį Rietave. Antano Suginto žmona Marija, kol buvo netekėjusi, dirbo Tauragėje restorane. Juozo ir Barboros Sugintų šeimoje buvo Pranas, Juozas, Antanas, Benediktas, Stasys, Basė, Janė, Zosė, Marijona ir kt. Iš viso šešiolika vaikų.

Joana Kasiliauskaitė-Bielskienė, g. 1918 m.,
kilusi iš Pabremenio k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Iš pradžių, apie 1945 m. pavasarį, Antanas Sugintas vaikščiojo vienas, o rudenį jau kartu eidavo du vokietukai, pasilikę nuo fronto. Antanas Sugintas ateidavo pas Bielskius į Pabremenio k., užsilipdavo ant statomo namo aukšto ir ten nakvodavo.

Antanas Sugintas buvo sužeistas 1944 m. rudenį. Rusai su stribais atėjo į namus jo suimti ir išvežti. Antanas iššoko per langą ir ėmė bėgti link vieškelio. Stribai, pamatę bėgantį Sugintą, ėmė šaudyti ir sužeidė į dešinę ranką. Sugintas nubėgo prie

netoli gyvenusio Petro Būdvyčio sodybos Pabremenio k., paėmė jo arklį ir nujojo link Užkalnio k. Rusai atbėgo į Pabremenio k. pas Praną Tamošaitį, paėmė du jo arklius ir ėmė vytis Sugintą. Prijoję prie krūmų, rado arklį, kuriuo jojo Sugintas, bet jo paties nerado. Mat jis, prisidengdamas krūmais, nubėgo į Varsėdžius pas kunigą Joną Janauską. Ten jį sutvarstė ir toliau pasirūpino juo.

Giriniai su Gudauskais gerai sutardavo. Jiems atveždavo grūdų, mėsos, o už tai Juozas Gudauskas, Alekso Gudausko įsūnis, pripirkdavo giriniams muilo, kvepalų, užeidavo pas Bielskius sužinoti, ar kur nors nėra rusų.

1945 m. rudenį, prieš Kalėdas, Sugintas su būriu užėjo pas Aleksą Gudauską užsakyti vakarienės. Gudauskas įkalbėjo jį eiti pas Julių Lebriką į Pabremenio k., ten būsią saugiau, o čia gali užeiti aktyvas su stribais. Giriniams išėjus, Gudauskas pakinkė į brikutę kaimynės Marijonos Šamatulskienės (Suginto sesers) arklį ir ten pat gyvenusią Barborą Gestautienę, vadinamą Ivoniene, pasiuntė į Upynos MGB pasakyti, kad pas Lebrikus yra giriniai. Kitos dienos rytą, dar neišaušus, enkavedistai apsupo Lebrikų sodybą. Julė Lebrikaitė buvo lauke ir pamatė enkavedistus. Ji paprašė nešaudyti į trobą. Penki giriniai miegojo tvarte, o Sugintas ir dar vienas iš būrio buvo troboje. Antanas Sugintas, pamatęs, kad rusai supa sodybą, pagriebė automatą ir vienomis kojinėmis, tik su apatiniais baltiniais iššoko per langą, dar paleido kelias automato serijas ir, prisidengdamas krūmais, pabėgo. Nubėgo į Bertašiaus sodybėlę, įlindo į tvartą, bet atsiviję rusai apsupo tvartą ir ėmė šaudyti. Sugintas nešaudė. Įsidrąsinę rusai įėjo į daržinę, žiūri – Suginto niekur nėra. Pasirodo, jis įbėgo į tvartą, per neužkaltą daržinės gėvelį (stogo skliautą) nušoko ant žemės ir nubėgo į mišką.

Rusai jį nusivijo pėdomis, mat buvo pasnigę. Margių k., pamiškėje, Vladas Dargis statėsi trobas. Jis dar neturėjo šulinio, todėl vandenį gyvuliams veždavosi iš Bremenos upelio kubile. Sugintas, pamatęs atvažiuojantį V. Dargį, įšoko į kubilą, liepė apsigręžti ir važiuoti namo. Jam begrįžtant, iš miško išlindo rusai, pasiteiravo, ar nematė Suginto. Šis pasakė, kad nematė, ir jam leido važiuoti toliau.

Dargio kieme A. Sugintas, išlindęs iš kubilo, nuėjo pas Andriejų Smirinenką, gavo klumpes, kažkokį apsiaustą, po to užėjo pas Antaną Kasiliauską, gavo geresnius drabužius, pavalgė ir išėjo savais keliais. Kai enkavedistai nusivijo Sugintą, likę šeši giriniai ramiai pasitraukė iš Lebrikų į girią.

Tą rytą A. Gudauskas savo tarnaitei sakė: „Marik, giedok, bus pagrabų.“ (Marikė Tamošaitytė buvo Gudauskų tarnaitė). Jis galvojo, kad visi partizanai žus.

Gestautai ir Ivoniai, išdavę Sugintą ir kitus girinius, nakvojusius pas J. Lebriką, turėjo bėgti į Klaipėdos kraštą.

Kartą Joana Bielskienė nuėjo pas Gudauskus. Sutiko išeinantį keistai besišypsantį A. Sugintą. Jis jos pasiteiravo, kas naujo. Užėjusi į vidų, pamatė smarkiai sumuštą A. Gudauską. A. Sugintas tai padarė dėl tos išdavystės. Netrukus pas Bielskius atbėgęs Juozas Gudauskas pasakė, kad blogai A. Gudauskui, reikia vežti pas daktarą. Savaitę pasirgęs A. Gudauskas mirė.

Kartą A. Sugintas užėjo pas Bielskius. Bielskio nebuvo namuose, jį buvo paėmę į rusų kariuomenę Tauragėje. Sugintas Bielskienės paprašė valgyti. Ji buvo išsivirusi tik bulvienės. Pavalgęs Antanas labai dėkojo už skanią bulvienę, išbučiavo rankas Bielskienei ir jos motinai Petrei Kasiliauskienei.

Kitą kartą A. Sugintas paprašė Prano Tamošaičio švarių baltinių. Šis nedavė. Tada Sugintas jį „pašokdino“. Taip pat apčaižė Marijoną Kuizinienę (Daubinę) už tai, kad jos vaikai Bernardas ir Stasys buvo įstoję į partiją.

Upynoje giriniai nušovė stribą Stasį Miklių ir komjaunuolę Bronę Albrechtaitę. Susišaudymo metu atsitiktinai nušovė pieninės sąskaitininką Aleksandrą Petrauską. Užėjęs pas Bielskius pasakė, kad Upynoje yra išsižiojusių (nušautų). Po kažkokio sušaudymo atėjęs pas Bielskius su keturiais giriniais Sugintas išbuvo visą dieną. Sakė, kad čia prie kelio saugu, niekas neįtars.

Produktus iš Upynos parduotuvės partizanai suvežė pas Petrą Martinkų Vytogaloje. Ten po šienu buvo jų bunkeris. Apie tai papasakojo Kristina Martinkutė, kai išvežusi motiną, ji kurį laiką gyveno pas Bielskius Pabremenio kaime.

Emilija Gudauskienė giriniams buvo kažką pripasakojusi apie kaimyną Juozą Jaciką. Jį giriniai stipriai sumušė, po to visi nuėję pas A. Gudauską puotavo, o du broliai partizanai Andriušai iš Pakoplyčio k. nėjo. Martynas sėdėjo lauke ir verkė. Sakė: „Ar mes esame Lietuvos partizanai? Boba palaidė liežuvį, o mes sumušėm žmogų.“ Apie tai pasakojo Gudauskų tarnaitė Marikė Tamošaitytė.

Juozas Gudauskas buvo kolūkio pirmininkas, Juozas Bielskis – brigadininkas. Gudauskas pasakė Bielskiui, kad partizanai reikalauja nuvežti jiems kviečių. Kitą dieną Bielskienė, eidama pamiške pro Joną Čepą, sutiko savo bendraamžius partizanus. Įsišnekėjo, kad Gudauskas Bielskiui liepęs nuvežti kviečių, o tie liepė jai eiti namo ir miegoti užsiklojus galvą, kviečius atveš tas, kam įsakyta. Antrą kartą Gudauskas vėl liepė Bielskiui vežti kviečius. Tada Bielskis pasakė: „Kam giriniai liepė, tas tegu ir veža“. Juozas Gudauskas daugiau prie jų nebekibo.

Kai nušovė Antaną Sugintą ir Joną Pošką, Emilija Gudauskienė sakė: „Už juos aš jau amžiną atilsį nekalbėsiu.“ Kitą kartą ji Bielskiams sakė: „Kan, kan, o per Sungailą Mikalojų negalėjom gyventi. Jis turėjo išnykti.“ Jis buvo stribas iš Vytogalos k. ir daug kam širdį paėdė, 1947 m. giriniai jį nušovė.

Antanas Sugintas kai kuriuos savo daiktus turėjo pasidėjęs pas Joną Čepą (Dūdkų) Pabremenio k. Stribai ant seno laikraščio pamatė užrašytą Suginto pavardę. Ilgai tampė ir kankino Čepą dėl tos pavardės.

Vieną kartą pas Bielskius nakvojo Stasys Maliukovas iš Pūtvės k., Šilalės r., padėjo jiems pjauti malkas. Atėjus naktį A. Sugintui, Maliukovas rusiškai paklausė: „Kto takoj?“ Sugintas jo vos nenušovė pamanęs, kad čia rusai. Vėliau Maliukovas išėjo į stribus.

Iš Vaitimėnų giriniai buvo Petras Pipiras-*Dumčius* ir Jonas Poška. Petras Čepas iš Vaitimėnų (Bielskienės mamos pusbrolis) buvo pasienio policininkas. 1944 m. rudenį P. Čepas pasisakė Viktorui Albrechtui, kad eis pas Praną Pipirą. O tas pranešė į MGB. Rusams apsiautus P. Pipiro namus, Čepas iššoko pro langą, bet pamatęs, kad visur rusai, susisprogdino granata. Jį rusai leido palaidoti Vaitimėnuose. Tai buvo pirmasis tose vietose žuvęs partizanas.

Tais pačiais metais Viktoras Albrechtas išdavė partizanų bunkerį Deblių miške. 1945 m. gruodžio 28 dieną giriniai užėjo pas Albrechtus į Vaitimėnų k. Nušovė 52 metų tėvą Stanislovą, 17 metų sūnų Viktorą, Albrechtienės seserį 51 metų Marijoną Timinskienę ir jos sūnų stribą 17 metų Praną Kukštą, o sodybą su gyvuliais

sudegino. Peršautas tėvas dar nuėjo iki kelio Vaitimėnuose ir atsisėdo ant griovio krašto priešais Dabulskius. Sakė, kad be reikalo Petrą išdavė saugumui, o dabar pats greitai mirs. Dabulskiai norėjo įsivesti jį į vidų, bet jis jau nėjo ir čia pat mirė. Albrechtienė liko gyva.

Vaitimėnuose giriniai nušovė Barborą Daukšienę, kuri draugavo su Albrechtiene.

Bronius Mačaitis iš Kiaukų k. giriniu tepabuvo vos savaitę. Jį suėmė rusai ir nuteisė mirties bausme.

Vienas bunkeris buvo Deblių k., Akmenos skardyje, pas Šetkų, antras – pas Kasnauską Vaitimėnų miške, netoli Prano Pipiro.

Bielskienės tėvai Kasiliauskai pas Ignacą Kuiziną Negėrų k. buvo pasidėję grūdų. Vėliau už grūdų laikymą davė jiems paršiuką. O Kuizinai vėliau skundė kolūkio pirmininkui Titovui, kad Bielskiai pas juos slėpė grūdus.

Kartą giriniai atėmė iš Obelyno į Šilalę vežamą surinktą sviestą. Užrišo akis vežėjui, nuvažiavo į Deblius, sviestą iškrovė į kitus bidonus. Nuvažiavę į Aukštąjį Šilą, atrišo vežėjui akis ir paleido.

Kasiliauskų tvarte kolūkis laikė telyčias. Vieną naktį giriniai išplėšė tvarto duris ir išsivedė tris telyčias. Prisistatė stribai. Betardant Kasiliauską, viena telyčia pabėgo. Kitas dvi giriniai jau buvo papjovę ir stribai jų nerado. Kasiliauską išsivežė į Šilalę. Duktė nuvežė 10 litrų degtinės, papjautą paršą ir Kasiliauską paleido, o Praną Pipirą, Prano tėvą, paimtą kartu su Kasiliausku, išvežė į Sibirą. Iš ten jis nebegrįžo.

Gaidėnuose buvo susidariusi gauja, kuri ir plėšikavo, ir bendravo su giriniais. Joje buvo Jonas Šedbaras iš Gaidėnų, Petras Ūksa iš Užkalnio k., Kazys ir Povilas Ringailai iš Gaidėnų k., Juozas Maulius ir jo brolis Aleksandras iš Bruškių k., Juozas Gudauskas-*Ūksa* iš Pabremenio k., Zigmas ir Vincas Vaičiai iš Upynos.

Aleksandra ir Juozas Kukštai iš Gaidėnų k. anksti rytą, dar neišaušus, važiavo į Skaudvilės turgų. Pusiaukelėj sutiko vežimą, prikrautą visokio turto. Sutikti vyrai pareikalavo, kad Kukštai iškinkytų savo arklius ir atiduotų jiems, o Kukštams jie duosią savuosius, pristojusius. Kukštai iš to vyrų būrio pažino Juozą Gudauską-*Ūksą*. Tada jų arklių nebeėmė ir leido važiuoti į turgų. Po kiek laiko naktį atėję vyrai Kukštus apiplėšė ir sumušė.

Janikė Rimgailaitė, plėšikų Rimgailiukų sesuo, mokėsi siūti pas Kukštienės sesers dukterį Stasę Mačaitytę. Ji atsinešdavo valgyti. Kukštienė matydama sakydavo: „Tevalgo, juk mūsų lašinukus atsineša."

Matininkas Vytautas Dženkaitis slapstėsi nuo rusų pas savo giminaitį Vladą Rašinską Gaidėnų k. Kai V. Dženkaitį suėmė, į kalėjimą uždarė ir V. Rašinską. Tada pas Rašinskienę apsigyveno senukas, girinių ryšininkas. Rašinskienė, buvusi Survilaitė, kilusi nuo Upynos. Kartą naktį pas Rašinskienę įsiveržė būrys vyrų ir reikalavo atiduoti pinigus, gautus už parduotą gyvulį. Rašinskienė brėžė degtuką pasišviesti, vienas iš plėšikų trenkė per rankas, kad neuždegtų šviesos. Tada Rašinskienė liepė tam senukui uždegti lempą. Tai išgirdę, visi plėšikai spruko pro duris, mat apie senuką jie nieko nežinojo, o uždegus šviesą, Rašinskienė galėjo kai ką iš jų pažinti.

Gaidėnuose prie ežero gyveno Ledauskai. Plėšikai išsivedė jų paskutinę karvę. Apylinkės pirmininkas Martynas Pieteris, eidamas pro Jono Rimgailos daržinę, pamatė, kad viduje lupama Ledausko karvė. Povilą Rimgailą stribai nušovė Požerėje. Jie ten turėjo žemės. Laukuvoje turguje žmonės pažino, kad Povilas apsirengęs vogtais drabužiais. Apie tai pranešė milicijai. Povilas, supratęs, kad gali įkliūti, greitai parsirado į namus slėpti vogtų, prisiplėštų daiktų. Neilgai trukus į Povilo sodybą Požerės k. atvažiavo milicija ir stribai. Povilas bandė bėgti, bet stribai jį nušovė.

Obelyno k. gyveno Arlauskai. Pranas tapo gydytoju. Jis su broliu Simu susidėjo su giriniais, o Vladas pritapo prie valdžios, pradėjo draugauti su Ūksaitėm iš Užkalnio k. Ketino su viena tuoktis. Taip Vladas Arlauskas ir surinko visas žinias apie tą gaują. Netrukus visus suėmė. Ta gauja iššaudė ir Sabockius. Sabockienė buvo Jono Čepo iš Pabremenio sesuo. Viena Sabockytė atpažino Petrą Ūksą. Ji sušukusi: „Petrai, Petrai, ką darai?“ Dėl to, kad atpažino Petrą Ūksą, sušaudė ir Sabockytes.

Alfonsas Bridikis, g. 1918 m., kilęs iš Pabambių k., Tauragės r.
Užrašyta 1998 m.

Vytautas Bridikis, Alfonso brolis, gyveno Klaipėdos krašte. Jo pažįstamos merginos sakė jo broliui būti atsargiam su partizanu *Vytautu*-Gaubčiu, nes jį yra užverbavęs saugumas. Ten pas žmones buvusius partizanus išdavinėjo *Vytautas*.

R. K. p a s t a b a: Gaubtys (Gaubtis, Gauptys) Francas (Fridrikas, Fricas)-*Vytautas* (Rimkus). Plačiau apie jį įrašoma kn. „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, p. 533, 682, 683, 684, 687, 700, 729 ir 747.

Kartą saugumas kratė Alfonso Bridikio namus Pabambiuose, o *Vytautas* vaikščiojo toliau už krūmų, su lanksčia vytele vis pliauškindamas per bato aulą.

Alfonsą tardė Tauragėje. Jis su pusbroliu partiniu darbuotoju Zigmu Bridikiu nuėjo į saugumą. Ten jie jau daug ką žinojo, nes pas jį dažnai kartu su partizanais užeidavo *Vytautas*. Žinojo, kad jo namuose partizanų ginklus taisydavo Romas Bertašius. Alfonsas prisipažino, kad pateko tarp kūjo ir priekalo. Po tardymo jis išsikėlė į Skaudvilę. Kai nebeliko partizanų, grįžo į Pabambius. Partizanai sakydavo – kas Bridikis, tai ir komunistas.

Partizanas Motiejus Kasputis iš Angladegių k. vikšriniu traktoriumi drąsiai važinėjosi po Skaudvilę. Įsimetęs į traktorių automatą ir pridengęs jį vatinuku, važiavo pas partizanus į Šiurpiškės kaimą.

Zosė Buivydienė, 75 m., Kazimieras Šetkus 69 m.,
kilę iš Vytogalos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Vytogaloje vyko rinkimai. Kažkas iš kaimynų pranešė, kad į Vytogalą yra atvežtas Antanas Sugintas. Kazimieras Motuzas nuėjęs matė, kad iš Suginto burnos buvo išlindęs lašinių gabalėlis.

Nors aktyvistė Liuda Pužlytė įrodinėjo, kad Sugintas žuvęs per susišaudymą Būbliškėje, prie Petro Girskio trobos, visi matę suprato, kad Sugintas nušautas bevalgant. Ta Girskio troba stovėjo tuščia. Tą naktį ją kažkas padegė, aplinkui šaudė. Vaidino, kad buvo susišaudymas, kurio metu žuvo Antanas Sugintas.

Per karą sudegė vytogališkio Antano Motuzo tvartas ir gyvuliai. Kaip padegėlis iš Antano Suginto ūkio gavo karvę, avį ir grūdų? Kitais metais Motuzai karvę ir avį gavo atiduoti Suginto giminėms. Marija Sugintienė, partizano Antano Suginto žmona, su vaikais slapstėsi greta Šereikių sodybos pas kaimynus (pavardės nebeatsimena). Sugintienei pavyko išvengti kalėjimo. Vėliau išsikėlė į Garliavą.

Chodakauskas, Lietuvos prezidento A. Smetonos žmonos brolio sūnus, buvo veterinaras, gyveno Mankaičių k., ištremto Kazimiero Mažeikio sodyboje. Chodakauską stribai užmušė Kraikų k., tarp Klemenso Stankaus ir Jono Strauko sodybų. Palaidotas Skaudvilės kapinėse prie bažnyčios.

Mankaičiuose gyvenęs Izidorius Bartkus buvo Tauragės apskrities policijos viršininkas. Kartą, karo metais, pas Kazimierą Motuzą atėjo Bartkus su vienu žmogumi. Sužinoję, kad Antanas Žibkus Būbliškės k. turi motociklą, sumanė jį paimti. A. Žibkus išsigynė, kad motociklo neturi, o kažkoks motociklas yra pas Marijoną Liekienę Vytogalos k. Tie vyrai liepė Jonui Liekiukui pakinkyti arklį ir vežti motociklą. Pukeliukas iš Būbliškės išvažiuojančiam Jonui liepė spėti grįžti į zorę (žemaitiškai – vakarėlis – *R. K.*). Motociklą nuvežė pas Bartkaus seserį, kuri gyveno Tuščių k., netoli Tauragės. Grįždamas Jonas Liekiukas sutiko du vyrų būrius. Jie klausė, kur važiavo, ką vežė. Tą naktį raudonieji partizanai Tuščių k. sušaudė Bartkų, jo svainį ir dar vieną žmogų. Tai buvo 1944 metais.

Antanas Žibkus buvo nuteistas. Jį įskundė žydės, atpažinusios, kad jis tarnavęs vokiečiams. A. Žibkus kalėjime labai gerai įsitaisė. Atlikęs bausmę, liko ilgai dar ten gyventi.

Petras Čepauskas, g. 1942 m., kilęs iš Šilalės

Užrašyta 1993 m.

Petro Čepausko dėdė Valerijus Čepauskas-*Kleopas*, g. 1927 m., žuvo 1953 m. vasario mėn. Jis slapstėsi Paežerio k., netoli Balandžio sodybos, bulvių rūsyje. Prie rūsio atvažiavo trejos rogės rusų ir kalbino Čepauską išlįsti, nes čia jis sušalsiąs. Čepauskas sakė, kad kovoja už Lietuvą. Pavakary rusai pabauginimui į rūsį įmetė granatą neištraukę žiedo. Čepauskas tą granatą išmetė atgal. Tada supykęs saugumo viršininkas liepė rusams sustojus ant rūsio viršaus šaudyti į jį. Taip Valerijų Čepauską nušovė ir išvežė į Skaudvilę. Rytojaus dieną enkavedistai pašaukė į Skaudvilę V. Čepausko brolį Vaclovą atpažinti brolį, bet V. Čepauskas neprisipažino, kad tai jo brolis. Nušautasis Čepauskas mūvėjo tokios pat medžiagos kelnes kaip ir jo brolis Vaclovas. Enkavedistai taip bandė įrodyti, kad jie broliai, bet, kai Vaclovas nepripažino, jį sumušė ir paleido.

Petrui Čepauskui (buvusiam Šilalės r. policijos komisarui) 1991 m. pasakojo Vaclovas Ališauskas, buvęs Upynos milicijos viršininkas.

Juzefa Čepauskienė, 87 m., kilusi iš Lingių k., Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Kartą už Klabų k., Tujiniuose, vyko didelis mūšis tarp partizanų ir stribų enkavedistų. Buvo 4 mašinos rusų. Žuvo vienas partizanas ir devyni stribai. Mūšį pradėjo Kaltinėnų stribai. Rusų enkavedistai į pagalbą atėjo tik apie pietus, kai partizanai jau buvo seniai pasitraukę.

Juozas Dabulskis, g. 1930 m., kilęs iš Pilsūdų k., Tauragės r.
Užrašyta 1998 m.

Liucijus Savickas iš Juškaičių k. buvo Vaidilų apyl. pirmininkas. Jis mėgdavo pasižvalgyti po tvartus – ar visi gyvuliai užrašyti. Kai jis prapuolė, kaimynai kalbėjo, kad galbūt pasitraukė į Ameriką pas brolį. Vienas vaidiliškis, dabar jau miręs, sakęs, kad Savickas, ko gero, yra Stasio Viliušio rūsiuose Galvyčių k., o ne Amerikoje.

Kolūkio laikais kasant žvyrą iš Jaskalnio, nugriuvo šlaitas ir pabiro žmogaus kaulai, dar nesupuvusios kerzinių batų „nosys". Kaukolės priekiniai dantys buvo auksiniai. Sako, kad vairuotojai dantis išrovę. Galvos viršuje buvo dvi skylės, kaulas įlaužtas į vidų. Stasys Viliušis surinktus kaulus pakasė Upynos kapinėse. Apie šį nužudymą turėjęs žinoti Stasys Rukas iš Žakaimio k., dabar jau miręs. Žmonės kalbėjo, kad pas Stasį Viliušį buvęs užėjęs aukštas vyras, kuris nežinomomis aplinkybėmis buvo įkištas į rūsius ant Jaskalnio.

Bronė Sakalauskaitė-Eskienė g. 1929 m.,
kilusi iš Vytogalos k., Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Kartą pas Stasį Galminą Vytogaloje gėrė Vytogalos apylinkės pirmininkas Jonas Terepaitis ir aktyvistas Juozas Dilnikas. Prisigėrę sumigo. Dilnikas gulėjo virtuvėje, šautuvą pasistatęs lovos gale. Į trobą įėjo Antanas Sugintas. Pamatęs šautuvą, Sugintas ištiesė automatą. Bronė Eskienė, tada dar Sakalauskaitė (Galmino sesers duktė), užstojo automato vamzdį ir išstūmė Sugintą sakydama, kad visi guli girti. Sugintas išeidamas mestelėjo, nieko nedaręs aktyvui dėl to, kad jie guli pas Galminą.

Joana Gargasienė, g. 1921 m., gyv. Skaudvilėje, Tauragės r.
Užrašyta 2006 m.

Vieną vakarą pas mus į Ivangėnus atėjo Vlada Martinkutė-Rudienė, Genovaitė Rudytė ir dar viena. O šuo kad loja, kad puola. Mat lauke buvo daug rusų. Jos klausia, kur yra partizanas *Ramūnas* (Jonas Vidauskas). Vyras (Juozapas Gargasas) pasakė, kad čia nėra, o parves jį rytoj vakare. Tos mergos labai norėjo eiti kartu, bet Gargasas nesutiko, nes *Ramūnas* tada buvo pas Gargaso motiną Butenių kaime. Kitą dieną Gargasas nuėjo į Butenius. *Ramūnas* sakė girdėjęs, kad tos mergos yra įtartinos. Sakė: „Neičiau, bet jums bus blogai". Kitą vakarą, kai tos mergos atėjo, šuo jau nebelojo. *Ramūnas,* pas mus kiek pabuvęs, su jomis išėjo. Netrukus prie Kniautupio upelio už plento pasigirdo sprogimas. Rytą atėjo Masiulis, pasišnekėję

su Gargasu, liepė eiti pažiūrėti, kas ten yra. Susimetusi plauti drabužių nuėjau prie upelio. Ten išvažinėta mašinų, ištrypta, buvo daug kraujo. Pridraskyta pilkos milinės skiaučių. Supratome, kad Vidauskas susisprogdino pats.

R. K. pa s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 341: Vidauskas Jonas-*Ramūnas*, g. 1928 m., gyveno Žakaimės k., Skaudvilės vlsč. Žuvo 1951 10 24 prie Ivangėmų, Skaudvilės vlsč.

P. 336: G. Rudytė ir V. Rudienė tardomos palūžo. Prievartaujamos išdavystėms, jos sutiko bendradarbiauti su MGB. Abi suimtos partizanės vedžiojo dviem pistoletais ginkluotą agentę smogikę *Neimirą*. (Rudienė-Martinkutė Vladė-*Rauda* g. 1928 m. Juodžių k., Kaltinėnų vlsč. Suimta 1949 m. Nuteista 1952 m. Rudytė Genovaitė-*Milda* g. 1932 m. Maldūnuose, Skaudvilės vlsč.)

Sudėtingiau buvo išduoti kitą skyriaus partizaną Joną Vidauską. Ryšininkai pastebėjo, kad paskui juos lankiusias moteris vaikšto ginkluoti asmenys, ir pranešė partizanams. Deja, šis nepatikėjo, kad jo kovos bendražygės gali būti išdavikės, ir ryžosi susitikti.

Susitikus G. Rudytė, V. Rudienė ir agentė *Neimira* neva vedė J. Vidauską pas jį laukiantį skyriaus vadą, o iš tiesų turėjo atvesti į agentų smogikų pasalą. Vėliau agentė *Neimira* savo ataskaitoje rašė, kad J. Vidauskas eidamas visą laiką žvalgėsi į krūmus, ėjo nelinksmas, granatą turėjo už diržo ir vieną ranką visą laiką laikė prie granatos. Kai smogikai jį staigiai puolė ir parmetė ant žemės, po kelių sekundžių granata sprogo. Granatos skeveldros suplėšė ne tik partizaną J. Vidauską. Vienas smogikas žuvo, kitas sunkiai sužeistas, neteko vienos akies. Lengvai sužeistas A. Mezianovas. Vėliau likęs viena akimi aklas smogikas, buvęs stribas iš Veiviržėnų Aloyzas Jančiauskas 1955 m. prašė jam padidinti pensiją.

Po šio įvykio ką nors daugiau G. Rudytė ir V. Rudienė išduoti nebegalėjo. Joms lyg nieko nebuvę įformintas areštas. Vėliau abi nuteistos po 25 metus lagerio ir 5 metus tremties.

Anksčiau ateidavo keturi partizanai ir tos dvi mergos. Vienas buvo toks tamsus. Jie vadindavosi slapyvardžiais. Vardų ir pavardžių nežinojome. Pažinojome tik tuos vietinius: Petrą Ivanauską, Stanislovą Kėžą ir Joną Vidauską.

Partizanai labai norėjo mūsų sodyboje išsikasti bunkerį. Žadėjo ir maistą mums pristatyti, ir pinigais pamokėti, bet aš nesutikau. Mes gyvenome mažoje trobelėje. Partizanai užsilipdavo ant aukšto. Būdavo, ateina stribai, sėdi troboje, o partizanai – „ant viškų“. Arba naktį išeina rusai, o netrukus ateina partizanai.

Bunkeris buvo Butenių kaime, pas Oną Gargasienę, mano anytą. Ten partizanams valgį atnešdavo Bardauskai.

Ona Šlepavičiūtė-Gečienė, 66 m., kilusi iš Sodalės k., Tauragės r.
Užrašyta 2001 m.

Tikra Kulkių pavardė buvo Tamuliai. Jie buvo kilę nuo Raseinių. Į Sodalę parsikėlė 1949 m. Tėvas buvo Vaidilų tarybinio ūkio ūkvedys. Kazimieras, baigęs kursus, dirbo traktorininku. Vienas sūnus žuvo partizanaudamas, kai jie dar nebuvo atsikėlę į Sodalę.

Po susišaudymo Beržynės mokykloje, kurio metu partizanai nušovė stribų viršininką V. Sarapulovą, mama mane pasiuntė į Beržynę. Mokykloje viskas išneršta, pritaškyta kraujo. Grįždama pamiškėje pamačiau sugulusius partizanus: Kazimierą Kulkį, Vladą Survilą, Motiejų Jončą ir kitus. Buvo didelis būrys. Kulkys manęs klausia: „Ar pažįsti mane?“ Sakau, kur nepažinsi kaimyno. Tada Kulkys prisakė niekam nesakyti, o jei pasakysiu, tai pakabins po šaka.

Petrė Gedvilienė, g. 1927 m., gyv. Skaudvilėje, Tauragės r.
Užrašyta 2006 m.

1951 m. vasario 16 d. naktį vyko susišaudymas Keterių k., Tauragės r. 1951 01 16 jo metu žuvo partizanas Kazys Kulkys-*Perkūnas*. Partizanas Motiejus Kasputis-*Aidas* pabėgo raitas su Kėžos arkliu. Atjojo į Mikalaičių mokyklą, kur gyveno mokytoja Gedvilienė su šeima. Sėdėdamas ant arklio, pabeldė į langą. Gedvilas jį įleido. Kasputis pasakė, kad buvo susišaudymas, jis pabėgo ir dabar paliks čia nakvoti. Paprašė Gedvilo įvesti arklį į pastogę, kad jo nepamatytų. Naktis buvo šviesi. Išėjęs Gedvilas ilgai neparėjo. Gedvilienė išėjo pažiūrėti ir pamatė pilną kiemą rusų. Tarp jų buvo ir Upynos milicijos viršininkas Steponas Rimkus. Gedvilienė, įšokusi į trobą, pasakė Kaspučiui, kad namai apsupti. Kasputis paklausė: „Ar tikrai?“ – ir, paėmęs planšetę, išėjo pro duris. Čia ant jo užšoko rusas ir norėjo paimti gyvą. Jiems besigrumiant, kitas rusas šovė iš kulkosvaidžio į Kasputį, bet nušovė abu. Juozą Bataitį pavarė nuvežti abudu į Skaudvilę. Suimtą Gedvilą tardė dvi savaites. Vėliau paleido. Gedvilienė sakė, kad kažkas pabeldė į langą ir rusiškai liepė atidaryti duris. Ji pamaniusi, kad tai stribai, kurie ne kartą yra nakvoję mokykloje. Stribai tai žinojo, todėl Gedviliene patikėjo.

Bronius Gestautas, g. 1916 m., kilęs iš Paupynio k., Šilalės r.
Užrašyta 1996 01 29

1944 m. pas Kovalskį Mankaičių k. ir Antano Širvio ūkyje Miškinių k. stovėjo plechavičiukai. Rugpjūčio 15 d., Žolinės vakare, jie Paupynio k., netoli Kazimiero Gužausko ūkio, nušovė vieną saviškį. Gestautai, kaip ir kiti jų kaimynai, buvo išsikraustę į Vytogalinės miškus. Kad vokiečiai neatimtų, į mišką buvo nusivežę mėsos kubilą, grūdų. Ten turėjo arklį ir karvę. Vakare parvažiavo į namus, o rytą su tėvu nuėjo pavartyti šieno. Pakrūmėje jie pamatė iš žemės išlindusią ranką. Netoli gyvenęs Kazimieras Gužauskas sakė, kad tai plechavičiukas, jį nušovę draugai, o Gužauskas pavilkęs toliau nuo savo žemės ir pakasęs.

Pranciškus Jurgaitis iš Miškinių k. ir Broniaus Gestauto tėvas nuėjo pas plechavičiukus, kurie laikėsi pas Kavalskį, ir jų paklausė, ar gali jį palaidoti, Tie paaiškino, kad nušovė jį dėl to, kad dezertyras, jau tris kartus buvo iš jų pasitraukęs. Palaidoti leido. Nušautąjį pašarvojo pas Pranciškų Jurgaitį Miškinių k. Aprengė švariais baltais drabužiais. Palaidojo siratkapiuose, Upynos kapinėse. Buvo atvažiavusi jo sesuo. Pagal parodytus drabužius ji atpažino, kad tai jos brolio, bet paskui kažkodėl tų drabužių nebesisavino. Sakė, kad tai ne jos brolis.

Anelė Gotautienė, 77 m., kilusi iš Upynos k., Šilalės r.
Užrašyta 2004 m.

Pilsūdo k. buvo pamašinys (javų kūlimo metu – *R. K.*). Jame dalyvavo ir Petras Kazlauskas. Atėję giriniai liepė visiems nusimauti kelnes ir bučiuoti vienas kitam užpakalius.

Kelis kartus giriniai buvo atėję prie mūsų namų, bet į vidų nėjo. Pažiūrėdavo per langą ir nueidavo. Mes su mama verpdavome.

Stasys Viliušis buvo ryšininkas.

Jonas Juzikis buvo girinių ryšininkas. Jam šieną suveždavo kiti žmonės. Jis pagąsdindavo žmones, jo bijodavo.

Antanas Grybas, g. 1913 m., kilęs iš Gudirvių k., Šilalės r.

Užrašyta 1998 m.

Liuda Grybienė iš Gegužių k. bendravo su stribais. Pas juos augusiam rusiukui, kuris paskui buvo stribas, nešdavo į Upyną valgyti, pranešinėdavo apie girinius, už tai ją ir nušovė.

Kartą naktį į namus užėjo Aleksas Čepauskas ir Zigmas Vaičys. Zigmas turėjo rusišką automatą ant peties, stovėjo vis nugara į lempą, bet Antanas Grybas abu pažino. Čepauskas jį mušė pagaliu ir reikalavo 800 rublių. Grybas, pagriebęs Čepauską, norėjo jį gerai aplamdyti, bet Zigmas pasakė: „Nekišk pirštų, bus blogai." Pinigus atidavė, nes bijojo. Tą patį vakarą jiedu nuėjo ir pas Dominą Pundiną į Lingių k. ir jį apiplėšė.

Kai suėmė Zigmą, A. Grybą tardė ir Upynoje, ir Skaudvilėje. Klausė, ar kas neapiplėšė, bet jis iš baimės nieko nepasakė. Po to gavo šaukimą į Klaipėdą. Ten tardomas irgi neprisipažino. Tada tardytojas atitraukė užuolaidą kambario kampe, o ten – Zigmas Vaičys. Tas liepė sakyti teisybę, tik nuo savęs nepridėti. Grybas viską papasakojo. Tardytojas paklausė Zigmo, kaip jis galėjęs apiplėšti savo bendradarbį. Tas į klausimą nieko neatsakė. Zigmas teisinosi, kad eiti apiplėšti Grybą juos siundė kaimynas Pranas Bernotas iš Gudirvių kaimo.

Zigmo Vaičio teismas vyko Klaipėdoje. Kaip nukentėję važiavo Bronius Šepikas iš Upynos, Vlado Šemetos brolis iš Juškaičių. P. Bernotas ir Zigmas Vaičys gavo po 25 metus, bet teisėjas pasakė Bernotui: „Tu nieko negausi, o dėl ko, pats žinai." Po teismo Grybas įsidrąsinęs paklausęs teisėjo, kodėl išteisino Bernotą. Teisėjas atsakęs: „Dabar tai nebe paslaptis. Bernotas pranešė, kur bus partizanas Simas Jurgaitis. Dėl to jis neteisiamas." Vaičys Zigmas, atėjęs pas Bernotą, pasakė, kad rytoj Simas Jurgaitis su partizanais bus prie Lomių. Bernotas tą žinią nunešė į Skaudvilę stribams. Z. Vaičys su S. Jurgaičiu, V. Dautaru, Stase Jurgaityte nuėjo į sutartą vietą. Vaičys grįžo atgal, o partizanų buvimo vietą apsupo rusai. Bernotui saugumas buvo pasakęs: arba išduosi Simą Jurgaitį, arba visą šeimą išveš į Sibirą.

Kartą pas Joną Rimkų Gudirvių k. valgė partizanai. Pajutę, kad supa rusai, atsišaudydami pabėgo.

Jonas Rimkus nebuvo nuolatinis partizanas. Tai būdavo namuose, tai eidavo su jais. Pavasarį Jonas pasidavė saugumui ir išpasakojo viską, ką žinojo apie partizanus.

Jonas Gružinskas, kilęs iš Miškinių k., Šilalės r.

Užrašyta 1975 m.

Jono Gružinsko tvarte buvo laikomi kolūkio arkliai. Kartą naktį užėję partizanai liko dienoti sulipę ant tvarto viršaus. Rytą į kiemą suvirto kolūkio pirmininkas Juozas Sabutis su aktyvu. Pasiteiravo, kaip sekasi šerti arklius. Vienas stribas

sako: „Reikia pažiūrėti ant staldo (virš arklių tvarto), ar nėra banditų“. Ir jau kimba į kopėčias lipti. Gružinskas jau išsigandęs, kuo čia gali baigtis, pasitraukė prie tvarto durų po užlaida. Sabutis sako, kad nėra kada, reikia eiti į Patulę. Jie netikėjo, kad čia kas nors gali būti, nes sodyba prie pat kelio, netoli Upynos (prie Svystkalnio). Giriniai jau iš tikrųjų buvo pasiruošę mesti granatas.

Zita Janina Macijauskaitė-Gružinskienė, g. 1933 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Kartą atėjo stribai pas Macijauskus į Ringalių k., Tauragės r. Visur iškratė. Liko viduj. Temstant į butą išėjusi Liuda Macijauskaitė sutiko parėjusį brolį Joną. Sako: „Bėk greitai, mes apsupti, troboj stribai.“ Jonas pabėgo palikęs darželio kampe savo automatą. Rytą stribai rado automatą. Mušė tėvą Aleksą Macijauską ir vis klausė, iš kur automatas. Tėvas nieko nežino, gal kas pakišo. Taip ir nusprendė, kad jį atnešė kokie nors kerštautojai.

Joną Macijauską Karapoly šokantį per tvorą nušovė stribai. Nušautą Upynoj pametė ant grindinio. Izidorius Žymantas, vadinamas Žymantėliu, atsegė Macijausko kelnes ir žiūrėjo, ar tai tikrai Jonas, nes jie buvo kaimynai ir Žymantas žinojo, kad Jonas po operacijos turėjo ant pilvo randą.

Brolis Jonas pakastas Skaudvilėje prie kapinių tvoros. Taip sakė Petras Vainauskas iš Ruibiškės.

Bronė Gaigalaitė-Ivanauskienė g. 1933 m., Girsteikių k., Šilalės r.
Užrašyta 2006 m.

Kai gyvenom Girsteikių kaime, užeidavo daug partizanų. Prašydavo maisto, nakvodavo. Dieną išsiardydavo savo ginklus, juos valydavo. „O aš rėksiu rėksiu atsisėdusi ant pamato, turėdavau daboti, ar kas neateina. Partizanai dainuoja ir gieda troboj“, – pasakoja Bronė. Vanda Kasparaitė turėjo kavalierių vokietį. Tavosis Kasparas Grygalių tvarte buvo išmūrijęs sieną ir įrengęs slėptuvę. Tas vokietis ten ir laikėsi. Grygaliai turėjo jį maitinti. Jis buvo išrankus, ne visas valgis jam tikdavo. Grygalienė nebeapsikentusi pasakė V. Kasparaitei, kad tą vokietį išsivestų, kad jo nebemaitins. Tada Kasparaitė pagrasino: „Čia netrukus liks krūva pelenų“. Mama pasiskundė partizanui Pranui Trijoniui-*Jaunučiui*. Tas pasakė: „Jei dar ateis Kasparaitė, tai šluotražį pasimirkyk į pamazgas ir drožk per akis“.

Kartą naktį atbėgo partizanas Kazys Beržinis-*Algirdas* visas šlapias. Grygaliai jam davė sausus drabužius ir jis vėl išėjo.

Užeidavo Zosė Mališauskaitė. Ji jau buvo pradėjusi dirbti čekistams. Partizanai liepė jos neįsileist, o ji vis ateidavo. Kartą naktį ji pabeldė į langą ir klausia, kada vyrai buvo. Sakom, kad čia niekas neužeina. O sode po obelim matyti: juda keli vyrai. Tai, matyt, buvo stribai.

Į Bruškinę partizanas Vincas Vitkus-*Žvirblis* atsivedė žmogų, kuris gyveno pas Višinskienes Bruškiuose. Jonas Getautis turėjo jam duobę iškasti.

Zosė Žibkutė-Ivanauskienė, 67 m., kilusi iš Varsėdžių k., Šilalės r.

Užrašyta 1995 m.

Pas mus, į Būbliškės k., buvo atėję Antanas Žibkus ir Simas Remeikis. Antanas Sugintas iškišo galvą pro daržinės kampą, sušvilpė ir pasišaukė Antaną Žibkų. Pasikalbėjęs nuėjo į Jono Liekio alksnyną ir atsigulęs ėmė šaudyti iš automato į skrendantį lėktuvą.

Kartą ėjom į Vytogalą uogauti. Pralindusios pro krūmus, po egle pamatėm du rusų kareivukus. Jie susikaupę kažko klausėsi. Vienas buvo užsidėjęs ausines. Jie mūsų nepastebėjo, tai mes tik atbulos... Skubėjom išeiti iš miško.

Leonas Laurinskas Būbliškėje pas Kazimierą Mažeikį po šienu turėjo rąstinį bunkerį. Čia jis sužeistas gydėsi. Rudminaitė iš Vaitimėnų buvo ryšininkė, todėl dažnai ateidavo pas Mažeikius.

Kartą nuėjau į Patulę pas Antaną Kasputį. Mes buvom giminės. Ten bebūnant atėjo Rudminaitė. Už liemenėlės ji buvo prisikišusi girinių nuotraukų. Tuo metu pas Kaspučius užėjo stribai. Susėdo už stalo, pareikalavo valgyti. Jų vadas Kuznecovas buvo labai piktas. Sakė, kad čia turi būti banditų. Sėdėdamas prie stalo paleido automato seriją į lubas. Rudminaitė labai išsigando, kad nepradėtų kratos ir nesurastų nuotraukų. Vėliau Albina Kasputytė-Bružienė yra sakiusi, kad pro mūsų sodybą dažnai nakčia praeidavo eidama pas Mažeikius su užduotimis.

Prie Gaidėnų ežero gyveno neturtingi žmonės Lukošiai. Naktį atėję vyrai išvedė jų karvę, sumušė ir prisakė be ryto niekur neiti. Lukošius vos prašvitus nuėjo pas Rimgailą, pas savo dėdę, pasiguosti ir pastebėjo daržinėje šviesą. Per plyšį pažiūrėjęs pamatė savo karvę jau nuluptą. Suprato, kad ir dėdė su plėšikais. Lukošius nebėjo nė į trobą, sugrįžo namo.

Gaidėnuose gyveno Kaupaičiai. Petras Kaupaitis peiliu negyvai užbadė senutę Aleksandrą Černeckaitę-Laugalienę. Kaupaitis eidavo vogti girinių vardu. Giriniai jį nušovė, o jo šeima persikraustė gyventi į Upyną.

Jonas Sabockis buvo pašauktas į Tauragės saugumą. Ten jis pasižadėjo apgirdyti miškinius migdomaisiais vaistais ir pranešti saugumui. Apie tai kažkas pranešė giriniams. Už tai giriniai ir iššaudė visą Sabockių šeimą.

Kai mokiausi Šilalėje, tame name, kur gyvenau, kambarį turėjo ir saugumietis Čepurnovas. Kartą jis gyrėsi: „A, tai nušovėm banditą tokį didelį, kad ir į kambarį netilptų.“ Aš supratau, kad tai buvo Antanas Galminas-*Garnys*.

Šilalėje mokiniams liepė sutvarkyti ir papuošti rusų kareivių kapus. Nuėjome į pušyną žalumynų, o ten už vokiečių kapų pakrašty pataisytas vienas kapas, ant kapo padėtas didokas medinis kryžius su Kristaus kančia. Tai pamačiusi, mokytoja Bielskienė ėmė šaukti: „A tai, rupūžės, bandito kapą pataisė, aš jiems parodysiu!“ – ir paėmusi kryžių, atrėmusi į kelią, perlaužė ir numetė. O kapo papuošimus, vainiką išdraskė. Tada Bielskis buvo kažkoks Šilalės rajono viršininkas.

Kartą vyko atminimai pas gimines. Atvažiavęs iš Vaitimėnų Dabulskis pasakė, kad kažkada nuo mirties išgelbėjo mano tėvą Juozą Žibkų. Pas jį užėję du giriniai: Vincas Vitkus-*Žvirblis* ir Jurgis Koveckis-*Marsas* iš Kaušų k. ir liepę juos vežti pas Juozą Žibkų į Būbliškę, nes jis yra kolūkio pirmininkas ir jį reikia

nušauti. Dabulskis jų labai prašė, kad Žibkaus nesušaudytų, sakė, kad jis kas sekmadienį eina į bažnyčią, yra geras žmogus. Kai atvažiavo pas Žibkų, Dabulskiui liepė grįžti namo. Tada pas mus nakvojo Vladė Stanevičiūtė. Užėję į trobą, Vladės paklausė, ar ji juos pažįsta. Vladė pasakė, kad niekada nėra jų mačiusi. Tada *Žvirblis* pasakė, kad visada reikia taip atsakyti, *jis* buvo girtas. Vis vaikščiojo po trobą ir gyrėsi gerais kailiniais. Sakė, kad tėvo palikimą nešioja, o tuos kailinius tą naktį buvo atėmę iš Broniaus Mikulskio. *Žvirblis* vis kalbėjo užuominom: „Važiūsma, tieva, testamentą daryti, važiūsma į Upyną cukriaus“. Liepė tėvui pakinkyti arklį ir išvažiavo. Jau galvojom, kad jį kur nors sušaudys. Bet nuvažiavus iki Stasio Gedeikio Kliūkiuose, Koveckis prisižadino jau užmigusį *Žvirblį* ir tėvą paleido važiuoti atgal.

Petrą Gestautą iš Vytogalos k. giriniai kelis kartus norėjo nušauti, bet jam vis pasisekdavo pabėgti. Kartą giriniai užėjo pas Gestautą. Jis pabėgo ir nuėjo pas Oną Sungailienę. Sungailaitės, jį pamačiusios, labai išsigando. Mat giriniai iš jų ir nuėjo pas Gestautą. Gestautas apsimetė, kad užėjo pakeliui eidamas į namus. Iš Sungailienės nuėjo pas Vladą Lovčiką ir ant pirties „viškų“ sulaukė rytmečio. Tą kartą giriniai norėjo atimti Petro Gestauto kostiumą. Elena Gestautienė nenorėjo atiduoti, plėšė jiems iš rankų. Besidraskant ji nuplėšė vienam giriniui barzdą, kurią jis, pasirodo, buvo prisiklijavęs. Bet Gestautienė kostiumo neatidavė. O giriniai ją kiek apstumdė ir išėjo.

Juozas Žibkus vėliau buvo rinktinės dešimtininkas. Kartą nuėjo pas Sarapiną pavaryti jį kažkur važiuoti. O pas Sarapiną buvo užėję giriniai. Tas ir pasiguodė jiems: „Tai, vyrutei, ateji munis Žibkus pavaryti.“ Giriniai labai išbarė Žibkų už tai, kad jis klauso valdžios ir varinėja žmones.

1944 m. vasarą pas žmones laikėsi rusų raudonieji partizanai. Pas Vladą Lovčiką slapstėsi toks Michasius iš Lovčiko gimtinės Baltarusijoje, Postavų r., o vėliau jis buvo pas Juozą Žibkų Būbliškės k. Tų partizanų buvo ir daugiau. Pas Simą Remeikį gyveno Petras, buvo dar toks Kostis pas Antaniną Bružaitę, buvo ir pas Kazimierą Motuzą. Bružaitė buvo įsimylėjusi rusų partizaną Kostį. Po karo ji susirado Kosčio motiną, ir iš jos sužinojo, kad Kostis buvo fronte, sviedinys pataikė į mašiną ir jis su draugais žuvo.

Giriniai norėjo paimti Biliūniuką iš Požerės, bet jis pabėgo. Įšoko į torpynę (iškasta durpių duobė) ir, įsikibęs į slenkstį, vandeny išbuvo visą naktį. Rytmetį išlipo ir nuėjo pas kaimyną, savo draugą, sergantį džiova. Draugas leido jam atsigulti į savo šiltą lovą, davė sausus drabužius. Nuo to laiko Biliūniukas ir susirgo džiova. Vėliau apsikrėtė dvi jo seserys. Per dvejus metus visi trys numirė. O tėvui Biliūnui giriniai peršovė plaučius, bet jis pagijo. Tėvas sūnų, kad jam nereikėtų eiti kariuomenę, buvo įrašęs Upynoje į stribus. Dieną jis būdavo Upynoje, o naktį pareidavo į namus.

Kazimieras Lukošius iš Kliūkių k. buvo Upynos seniūnas. Vieną vakarą pas jį atėjo giriniai. Lukošius savo motinai pasakė, kad atėjo giriniai ir liepė jam pasiimti visus dokumentus. Nuo tos nakties Lukošius ir dingo.

Teresė Mažutytė-Jasaitienė, 70 m., kilusi iš Bijotų k, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Pas Benediktą Mažutį Maldūnų k. užėjo giriniai: Juozas Bagdonas-*Akis*, vokietukas Jonas, Pranas Trijonis-*Jaunutis*, Zenonas Paulikas-*Klajūnas* ir dar vienas stambus vyras. Benedikto nebuvo namuose, jis tada kirto mišką kažkur už Vaitimėnų. Vyrai išbuvo visą dieną. Sutemus pavalgė, apsirengė, sukalbėjo maldą ir, pasiėmę ginklus, išėjo. Po kurio laiko ėmė loti šuo. Lojo taip, kaip lodavo ant ginkluotų žmonių, bet ne ant kareivių. Ant kareivių lodavo kitaip. Per kiemą nubildėjo kažkieno žingsniai ir nutilo. Mama su dukra per naktį nedegė žiburio bijodamos, kad kas neužeitų. Rytą pas jas atvažiavo Pranas Bartkus iš Maldūnų ir pasakė, kad reikia duoti žinią Beniui (Benediktui Mažučiui), nes nušovė jo giminaitį Darbutą su žmona ir Mancių su žmona. Liko gyva senutė Darbutienė ir du vaikai: vyresnysis maždaug trejų metų, o mažiukas vos trijų mėnesių. Mancių liko gyvi du vaikai. Pranas Rudys nujojo į mišką pranešti Benediktui. Už ką juos iššaudė, neaišku. Manoma, kad Darbutus iššaudė dėl to, kad jo brolis buvo stribas.

Kristina Dautartaitė-Jokubauskienė, g. 1925 m., kilusi iš Barzdžių k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Dautartai gyveno Lomiuose, Tauragės r. Sūnus Vytautas mokėsi Skaudvilės gimnazijoje. Tėvas vis sakydavo: „Vaikai, nykit, bus žmonių vežimas.“ Duktė Kristina ištekėjo į Cipkiškes už Broniaus Jokubausko. 1949 m. apsupus Dautartus, namuose rado tik vieną motiną. Ją vieną ir išvežė. Sužinojęs apie tai, tėvas pats nuėjo į Tauragę ir pasidavė. Juodu abudu kartu ir išvežė. Išvežus tėvus, sūnus Vytautas būdavo pas seserį, pas Jokubauskus. Pažįstamas mokytojas iš Lomių Vytautą įtaisė mokytojauti Vizbaruose. Nuėjusį prisiregistruoti jį atpažino viena moteris. Tada jis pasitraukė pas partizanus. Pas seserį jau tada nebeužeidavo. O garnizonas retą dieną neužeidavo. Kratydavo visus pašalius, mušdavo Bronių, vis reikalaudavo pasakyti, kur yra Vytautas Dautartas. Žuvimo dieną Vytautas su draugais buvo užėję į Lomių bažnyčią. Kalbėjo, kad tą dieną jis ir Stasė Jurgaitytė susituokė bažnyčioje. Iš Lomių Šunijos pakrante jie ėjo prieš srovę. Buvo prasta diena, pavakarys ir jie užėjo ant rusų pasalos Osvyčio kaime. Sako, kad jie nusišovę patys. Vakare pas Kristiną atėjo Drukteinytė ir pasakė, kad nušovė jos brolį. Dar prieš Vytauto žuvimą Kristina ant kelių atsiklaupusi prašė Tonės Drukteinytės, kad priregistruotų jos brolį Praną. Toji padėjo Pranui prisiregistruoti.

Vytautas Dautartas dažniausiai būdavo bunkeryje. Kitiems išeinantiems jis labai gražiai palinkėdavo laimingai sveikiems sugrįžti. Taip pasakojo Nastikė, gyvenusi Vizbaruose. Vytauto ginklo kolboje (ant buožės – *R. K.*) buvo išpjaustyti ir išspalvinti labai gražūs žodžiai. Rusai sakė, kad tokį ginklą reikia padėti į muziejų. Vytautas rašė eilėraščius. Sesuo vieną atsiminė. Kitus eilėraščius ir visa kita, kas tik buvo susiję su broliu, ji sudegino.

Partizano Vytauto Dautarto-***Žaibo*** laiškas žuvusio partizano Juozo Grabausko-***Perkūno*** seseriai Elenai Žymantienei.

Sese, kovoje su mūsų tautos budeliais dėl Lietuvos laisvės ir Nepriklausomybės žuvus Jūsų broliui karžygio mirtimi, leiskite pareikšti Jums gilią užuojautą.

Miela sese, mūsų kenčiančiai tautai šiandien nieko negaila. Tūkstančiai jaunų vyrų, išsižadėję visko, ką turi, palikę namus, verkiančias motinas, seseris, mylimas, ėjo ten, kur Tėvynė šaukė. Kruvinomis lūpomis kartodami Lietuvos vardą, jie drąsiai liejo kraują ant Lietuvos laisvės aukuro.

Taip, jau tūkstančiai atidavė Tėvynei tai, ką priesaikoje buvo jai pažadėję. O kiek dar tų aukų pareikalaus? Kiek dar jaunyste žaliuojančių vyrų laistys priesaiką krauju? Bet mūsų mylimai žemei jokių aukų bus negaila. Sese, jau daug daug krito kovos lauke, krito Jūsų brolis, gal žūsime ir mes, ir dar daug kitų, tačiau mes savo pasieksime. Per kančias ir kraują gausime laisvę ir gyvenimą.

Todėl, miela sese, didžiuokis žuvusiuoju broliu, didžiuokis, kad tu partizano sesuo. Ar tu žinai, mieloji, kad kiekvieno lietuvio širdyje šiandieną veržiasi noras tau pareikšti užuojautą, tave paguosti. Tiesa, tai yra širdžiai skaudu. Na, bet Dievo valia. Neliūsk, neliek daug ašarų, viską, brangioji, paaukok savo Tėvynei, kuriai Jūsų brolis *Perkūnas* atidavė savo jaunystę.

Sėkmės, sėkmės

(Parašas)

1952 05 19

R. K. p a s t a b a: Dautartas Vytautas-***Benamis***, ***Žaibas***, g. 1927 m. Lomiuose, Batakių vlsč., žuvo 1952 07 29 prie Lomių, Batakių apyl.

Stasė Jurgaitytė, g. 1918 m. Paupynyje, Skaudvilės vlsč., žuvo 1952 07 29 kartu su V. Dautartu.

Simas Jurgaitis-***Baronas***, ***Žemaitis***, ***Tautvilas***, g. 1911 m. Sodalės k., Skaudvilės vlsč. Tėvūnijos vadas.

Knygoje „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 342: Rengiantis sunaikinti partizanus, į Lomių apylinkes, kur turėjo būti S. Jurgaitis ir J. Dautartas, 1952 metų liepos 27-osios vakare slapta atgabenama čekistinė grupė.

Rytojaus dieną, t. y. 28-ąją, į susitikimą su MGB operatyvininkais atvyko agentai *Geradaris* ir *Akmuo*.

<...> Agentai *Akmuo* ir *Geradaris* įpareigoti liepos 28 dieną minėtus partizanus iškviesti į susitikimą neva su atvykstančiu Rolando būrio ryšininku. Į paskirtą vietą atėjo Simas Jurgaitis, Vytautas Dautartas ir Stasė Jurgaitytė.

Visi trys kitą dieną, t. y. liepos 29, netoli Lomių buvo nukauti. Nurodoma, kad V. Dautartas žuvo tik ką priėmęs šv. Komuniją, faktiškai išduotas brolio.

Ona Lukoševičiūtė-Jokubauskienė, g. 1927 m. Girsteikių k., Šilalės r.

Užrašyta 2006 m.

1951 03 21 į Girsteikių kaimą pas Lukoševičių užėjo partizanai Jonas Cinovas-*Papartis*, *Saidas* ir Jurgis Koveckis-*Marsas*. Buvo rytmetys, jau šviesoj. Jie užėjo į trobą. Po pusryčių pamatėme, kad rusai su stribais supa sodybą. Koveckis pabėgo, o Cinovą pašovė už tvarto bebėgantį į pakalnę. Pataikė į galvą, buvo nubrėžta visa kakta. Stribai pakinkė mūsų arklį, į vežimą įdėjo sužeistą Cinovą, o Lukoševičius Jokūbą, Oną ir Eleną pėsčius išvarė į Upyną. Cinovas dar kalbėjo. Stribai jam davė

rūkyti, klausė, kiek kartų užeidavo pas Lukoševičius. Jis sakė, kad užėjo pirmą kartą. Taip ir buvo. Cinovą aptvarstę išvežė į Tauragę. Partizanus įskundė tokie netikę Koveckiukai iš Kaušų kaimo. Lukoševičius Upynoje išlaikė dvi paras, tardė, pasodinę ant kėdės krašto, neleido į kėdę atsiremti. Praeidami stribai Onai ir Elenai, kai nematydavo viršininkai, į skreitą įmesdavo saldainių. Visi buvo jauni, ir stribai, ir Lukoševičiūtės. Po poros dienų tardymo Lukoševičius paleido į namus.

Bruškinės miške po šatrų krūva buvo pakišti du vyrai. Buvo matyti tik batai. Kas jie buvo – neaišku. Matyt, atvežti iš toliau, nes iš aplinkinių kaimų niekas nebuvo dingęs.

Antanas Juškys, g. 1918 m., Stasys Martišius, g. 1922 m.
kilę iš Patulės k., Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Antaną Sugintą į vežimą įdėjo ąžuolynuke tarp Antano Maselskio ir Antano Vasiliausko Ruibiškės k., Tauragės r. Rusai paėmė Antano Juškio arklius ir vežimą. Visiems įsakė niekur neiti. O arklius žadėjo atiduoti vėliau. A. Juškys matė, kad su jo arkliais nuvažiavo į ąžuolynuką, o iš ten pro Martišius pasuko link vieškelio. Kai rytą grįžo, Juškys rado kruviną vežimo dugninę. Už Antano Suginto galvą valdžia žadėjo 7000 rb.

Ona Martišiūtė-Leškienė buvo Skaudvilėje ir girdėjo, kaip saugumo viršininkas Rybakovas sakė: „Ar aš būsiu gyvas, ar Sugintas bus gyvas? Ar aš mirsiu, ar Sugintas mirs?“ Pranas Maselskis buvo išplėšęs Pužų girininkijos kasos pinigus ir atidavęs giriniams. Kai Martišiai pamatė, kad pas juos ateina giriniai su Simu Jurgaičiu, Pranui pasakė bėgti slėptis. O tas sakė, kad jis kaip tik nori susitikti su jais.

Saugumui dirbo netikras Stepono Rimkaus brolis Paulikas, jis buvo išėjęs į girią. Pas Maselskius tada tarnavo Kulkiukas, vėliau ir jis išėjo į mišką.

Tavosis Kasparavičius, g. 1917 m., kilęs iš Pagrybės k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Į Tavosio Kasparavičiaus gimtinę ateidavo giriniai. Dažnai jiems nešdavo maisto į Burneikų traką, Vanda Kasparavičiūtė (g. 1916 m.) iš Bruškių k. su partizanais bendravo daugiau. Kartą pas juos užėjo Kražių partizanų būrys ir paprašė juos nuvesti pas Juozą Maulių į Bruškius. Tavosis juos nuvedė, o pats parėjo namo. Suimtas Juozas Maulius tvirtino, kad Kasparavičius yra ryšininkas, nes pas jį atvedė partizanus. Už tai Kasparavičius gavo 10 metų kalėjimo.

Kristina Kazlauskienė, kilusi iš Kazbarynų k., gyv. Tauragėje
Užrašyta 1999 m.

Vanda Vaišvilaitė-Jonikienė-*Kengūra* (Arvasevičiūtė) gimė 1920 m. Kazbarynų k. Suėmus jos vyrą Joną Joniką, ji draugavo ir atskirai vaikščiojo su Aleksu Petrošiumi-*Žalgiriu* iš Dvyliškės k.

Nušautą Vandą parvežė į Upyną, nuprausė ir fotografavo. Po to vieni stribai laikė ją jau sušalusią už pečių, o kiti daužė per krūtinę. Rusai pyko, nes susišaudymo metu ji nušovė jų šunį ir sužeidė vieną karininką. Rusai apgailėjo, kad tokia graži

ir nepasidavė gyva. Vandos motina Vladislava Arvasevičienė (g. 1903 m.) sakiusi: „Gerai, kad žuvo iš karto. Priešas neturi matyti ašarų.“ Ji žuvo 1949 m. sausio 29 d. Sodalėje, Skaudvilės vlsč. kartu su Aleksu Petrošiumi-*Žalgiriu*.

Kartą Kazbarynuose siautė rusai. Vanda, pamačiusi, kad nepasiseks pabėgti, nulėkė pas savo dėdę Stanislovą Vaišvilą, kuris arė lauką. Atsigulė į vagą, o dėdė ją aparė. Taip rusai tada jos nesugavo.

Jos vyrą Joną Joniką suėmė 1947 metų žiemą.

Liuda Šamatulskytė-Kelpšienė, g. 1927 m.,
kilusi iš Vytogalos k., Šilalės r.

Užrašyta 1995 m.

Kartą Antanas Sugintas ėjo į savo namus Vytogaloje, kuriuose gyveno Povilas Gestautas. Ten jo laukė pasala ir bebėgantį pašovė. Sako, kad tada jį sužeistą priglaudė Varsėdžių klebonas.

Kai Antanas Sugintas dienojo pas Julių Lebriką Pabremenio k., Aleksandras Gudauskas (senasis) įkalbėjo Gestautienę-Ivonienę iš Pelėdynės apie tai pranešti saugumui. Ivonienė paėmė Šamatulskienės arklį ir išvažiavo. Kai grįžo, arklys buvo vienoj putoj.

Nušautą Antaną Sugintą atvežė į Vytogalą pas Šamatulskienę. Namuose buvo tik duktė Liuda. Paklausta, ar pažįsta gulintį mašinoje, pasakė, kad pažįsta, tai esąs jos dėdė Antanas Sugintas.

Justina Stonytė-Kėžienė, g. 1921 m., gyv. Keterių k.,
Skaudvilės sen., Tauragės r.

Užrašyta 2006

Mūsų trobikė buvo maža. Buvome kepę duoną, viduje buvo šilta. Naktį užėjo enkavedistai. Kartu buvo ir Upynos milicijos viršininkas Steponas Rimkus. Pasiprašė pernakvoti, sakėsi esą pavargę, sušalę. Eikit, sakau, į daržinę, parsineškit šieno ir gulėkit. Pas mus buvo tokia Jana Čepauskaitė, truputį „paplaukusi“. Ji vis keikė tuos stribus ir rusus. Prašiau rusų nekreipti į ją dėmesio.

Pailsėję porą valandų, dar naktį, rusai paprašė parodyti kelią į Skaudvilę. Netrukus jie vėl grįžo. Paklydę. Kėžienė vėl parodė Antano Elvikio sodybą, pro kurią reikia eiti į Skaudvilę. O tuo metu iš tos sodybos pas Kėžus ėjo partizanai Kazys Kulkys-*Perkūnas* ir Motiejus Kasputis-*Aidas*. Buvo nutarta iš Kėžų paimti kiaulę. Prie Elvikių sodybos partizanai susišaudė su rusais. M. Kasputis pabėgo raitas, o K. Kulkys žuvo prie krūmų už Antano Elvikio sodybos.

Partizanas Jonas Vidauskas buvo labai teisingas. Kai užėję partizanai reikalaudavo arba ir patys pasiimdavo maisto, Vidauskiukas sakydavo: „Atėjome, vyrai, būti svečiais“.

Bijotuose ar Cipkiškėse gyveno tokia Pūdžiuvienė. Mėgo pašnekėti, pasakodavo kur ką girdėjusi apie partizanus. Šie nutarė ją pagąsdinti – apmušti. Tai sužinojęs Vidauskiukas ją užstojo. Sakė nekreipti dėmesio į visokias kalbas. Kaip atrodysią mušti motinos amžiaus moterį. Kai Vidauskiukas žuvo, Pūdžiuvienė verkė, jo labai gailėjosi.

Veronika Margevičiūtė-Kinderienė, 70 m.,
kilusi iš Pagirdiškės k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Veronika Margevičiūtė buvo ryšininkė. Slapstydavosi laukuose, pas kaimynus. O ištekėjusi už Kinderio iš pradžių gyveno vyro tėviškėje Maldūnuose, vėliau – savo tėvų namuose. Atpirko tėviškę iš brolio Stasio Margevičiaus. Kinderienė iš kaimynų rinkdavo maistą sužeistiems partizanams. Atėję partizanai jį išsinešdavo. Pasitaikydavo, kad ant aukšto yra partizanai, o troboj stribai. Tuomet ji vaišindavo stribus, kad tie nedarytų kratos.

Petras Vilnikas buvo juodaplaukis, tamsaus gymio. Jo žmona su sūneliu kurį laiką gyveno Angladegių kaime. Kartą Vilnikas pas Margevičienę (Kinderienės motina) perpylė pusiau iš partizanų gautą miltų maišą ir vieną pusmaišį nunešė savo žmonai. Pats buvo, atrodo, nuo Batakių. Jis neturėjo draugų, vaikščiodavo su Vaciu Norvaiša, jie abu kartu ir žuvo.

Partizanas Pranas Kairys buvo iš Batakių. Jį vadindavo „Žansinu“ dėl to, kad suimtas norėjo pasipjauti. Persipjovė gerklę, bet jį pagydė. Po to jis taip neaiškiai, šnypšdamas kalbėjo. Pabėgęs iš kalėjimo, vėl susidėjo su partizanais.

Stasys Pundinas iš Pakarčiamio žuvo didokam būry su draugais prie Tauragės, Sutkų miške.

Buvo trys vokietukai: Oskaras Hendrikas, Antonas – didelis, stambus, ir Jonas – aukštas, šviesiais plaukais.

Į bunkerį, įrengtą Pagirdiškės k., ant Veronikos Kinderienės tvarto, ateidavo Aleksas Petrošius, Antanas Galminas-*Garnys*, *Šiaurys*, Jonas Galminas-*Putinas*, Juozas Grabauskas-*Perkūnas*, Jonas Vidauskas-*Ramūnas*, Juozas Lankauskas-*Drąsutis*, Petras Lankauskas-*Tauras*, Motiejus Kasputis-*Aidas*, Stasys Pundinas, Juozas Bagdonas-*Akis*, Simas Jurgaitis-*Baronas*, *Žemaitis*, *Tautvilas*, Vytautas Dautartas-*Benamis*, *Žaibas*, Leonas Laurinskas-*Liūtas*, Vacius (Vaclovas) Norvaiša-*Algirdas*, *Paulius*, Jonas Grybas, Petras Vilnikas, Pranas Kairys-*Serbenta*, Juozas Kiulkys, Vladė Rudienė-Martinkutė-*Rauda*, Genė Rudytė-*Milda*, Antanas Pilitauskas-*Trumenas*, *Putinas*, vokiečiai: Oskaras Hendrikas-*Paulius*, Jonas ir Antonas.

Bunkeriai dar buvo įrengti Pagirdiškės k., Jono ir Veronikos Kinderių tvarte ant šieno, Palyženio k. pas Juozą Sungailą, pas Antaną Barsį Kumečių k. bunkeris buvo tarp tvarto ir daržinės. Kinderių bunkery Vacius Norvaiša du mėnesius gydėsi sužeistą koją, Oskaras Hendrikas-*Paulius* – peršautą ranką. Jie turėjo slėptuvę daržinėje po šienu. Į ją įšliaužda vo po apatiniu balkiu. Po sužeidimo *Paulius* rankos nebelankstė.

Po karo likusi vokietė turėjo išvažiavimo į Vokietiją dokumentus. Kvietė kartu važiuoti ir partizaną vokietį *Paulių*. Veronika Kinderienė įdėjo mėsos, kitokio maisto, arkliais nuvežė juos į Tilžę. *Pauliaus* rusai nenorėjo išleisti, kažkas jiems buvo neaišku. *Paulius*, bijodamas, kad jo nesuimtų, pabėgo ir grįžo pas partizanus.

Partizanai pas Ešių Kinderį Pagirdiškės k. turėjo pasidėję mėsos. Ruošiantis *Pauliui* į Vokietiją, J. Bagdonas nuėjo jos parsinešti. Parėjo piktas ir keikdamasis, kad likę tik kaulai. O Kinderiai, kol buvo mėsos, vis keldavo balius.

Pranciška Norvaišienė buvo partizanų ryšininkė, bet dirbo čekistams. Ji viską išpasakodavo Upynos partorgui. Kelis kartus pas jį vedėsi ir Veroniką Margevičiūtę (vėliau ištekėjo už Kinderio). Po gaisro Margevičiai kambarius įsirengė tvarto gale, troba ir tvartas buvo po vienu stogu.

Kartą jų namuose vyko partizanų susitikimas. Dalyvavo Juozas Bagdonas, Petras Norvaiša ir Pranė Norvaišienė. Po susitikimo Norvaiša išėjo, o Norvaišienė liko. Bagdonas, išėjęs iš kambario, lindo į slėptuvę ant tvarto ir pradėjo brazdintis, o Norvaišienė prisispaudusi prie langinės klausėsi, iš kur tas brazdesys. Į trobą su visa amunicija grįžęs Bagdonas išėjo į Pilsūdą pas Mankų. Ten ir nakvojo. Naktis buvo šviesi. Veronikos lydima Pranė vis sustodavo ir klausydavosi, kur šunys loja.

Norvaišai, sužinoję, kur laikosi partizanai, pranešė į MGB būstinę. Rytą užplūdo rusai. Mankutės, pamačiusios rusus, pasakė J. Bagdonui. Tas basas įšoko į krūmus ir nubėgo link Pliuptrakio. Rusai jo nepamatė. Pajutusi, kad prasidėjo siautimas, Veronika nubėgo į Kumečius pas Antaną Barsį ir pranešė partizanams. *Paulius* pasitraukė į krūmus. Atėję pas Kinderius, rusai iš karto ėjo į daržinę ir lipo ant avių gardo. Ten rado miegantį Veronikos brolį Stasį. Toliau ant tvarto nelipo. Išbadė avių gardą, visus pasienius, bet bunkerio nerado.

Vacius Norvaiša su Petru Vilniku ėjo link Maldūnų k. ir ten susidūrė su rusais. V. Norvaišą sužeidė Maldūnų k., prie Kazimiero Kinderio sodybos. Įėjęs į kiemą, prie tvarto atsirėmęs į šautuvą vos stovėjo, svyravo. Rusai bijojo eiti, kad nešautų. Jie liepė Kaziui Kinderiukui eiti artyn. Tas priėjo, bet Norvaiša nešaudė, tik svyravo pasirėmęs ant šautuvo. Tada rusai puolė jį ir uždaužė šautuvų buožėmis. Petras Vilnikas dar nubėgo vieną kilometrą į Klabų k. ir, matydamas, kad neišsigelbės, susisprogdino granata. Abudu buvo pakasti Upynoje. Kalbėjo, kad vėliau juos kažkas iškasė. Apie tai gal žinojo Elena Survilienė, nes ji draugavo su Vaciu Norvaiša, turėjo nuo jo vaiką, kuris vėliau mirė. Pamačiusi pas V. Kinderienę Vaciaus rožinį, labai verkė.

Petras ir Pranė Norvaišos jau buvo tris kartus įspėti, kad nebendrautų su enkavedistais, bet jie nesiliovė. Žuvus Vaciui Norvaišai ir Petrui Vilnikui, Bagdonas su draugais nušovė Pranę Norvaišienę ir Petrą Norvaišą. Kaltesnė buvo Norvaišienė. Petras irgi yra rodęs Veronikai po atlapu paslėptą medalį, gautą iš valdžios, bet partizanams apie tai nepranešė, gailėjo kaimyno.

V. Kinderienės brolis Juozas Margevičius buvo nuteistas už ryšius su partizanais ir iškalėjo apie 10 metų. O kitas brolis Leonas Margevičius buvo kitoks. Kai išvežė iš Varsėdžių Juozo Bartkaus šeimyną, Leonas savinosi jo ūkį, 1 ha užsėtų linų ir Bartkams į Sibirą nepasiuntė nė vieno siuntinio. Kartą susirinko partizanų būrys. Bagdonas pasakė, kad eis „ant veiksmų“. Nuėję pas Leoną kiti partizanai norėjo jį nušauti, bet Bagdonas užstojo, nes ir Leonas buvo partizanų ryšininkas. Rytą pas Kinderius vėl įkrito Bagdonas ir sako: „Mama, kaip yr? Norėjom eiti Leoną nušauti.“ Leonui užteko griežto įspėjimo.

Kartą Veronika, dar besislapstydama (iki vedybų), užėjo pas brolį Leoną. Verkia, neramu, kad reikia pas svetimus žmones būti. Staiga pasirodęs velnias pasakė: „Pasikark ir nebereikės verkti, viskas baigsis.“ O ji tuo tarpu tik kryžių ant savęs: „Bėk, sakau, tu šalin.“

Kartą Veroniką su broliu Juozu vijosi rusai. Atbėgę iki Trapų tarybinio ūkio centro, pristojo prie darbininkų šerti kiaules. Atbėgę rusai klausia, ar nėra svetimų žmonių. Ūkio direktorius užtikrino, kad čia visi savi.

Kitą kartą vėl vijosi rusai. Vėl atbėgo iki Trapų sodo. Įlipo į „krakadisą“ ir skina uogas. Atbėgę rusai klausia, ar nėra svetimų. Darbininkai pasakė, kad čia tik savi. Brolis Antanas pasiliko pakely pas Endrių Mikalauską. Atbėgus rusams, Mikalauskas Antaną pavadino sūnumi. Upynos milicijos viršininkas Vaclovas Ališauskas sakydavo jos tėvams, kad nesislapstytų, nebėgiotų. Gali nušauti. Dvidešimt vienerių metų sutarė tuoktis. Tik tada nuėjo į Skaudvilę išsiimti paso. Ten dirbusi moteris pajuokavo: „Kai užsimanei tekėti, tai ir paso prireikė.“ Daugiau su čekistais nebesusidūrė, niekas iš partizanų jos neišdavė. Turėjo storą sąsiuvinį partizanų dainų. Laikydavo Maldūnuose skrynios dugne. Be jos žinios jį išėmė Ona Balsytė-Čereškevičienė iš Maldūnų, dabar gyvenanti Tauragėje.

Kartą pas V. Kinderienę atėjo J. Bagdonas. O ten buvo Vladas Bružas. Kalbėjosi, kartu juokavo. Po to Bagdonas sako: „Tu nežiūrėk, kad aš juokiuosi, aš ir juokdamasis padarysiu verktinai.“ Juozą Bagdoną nušovė Maldūnų k., Stepono Vitkaus kieme, kur jis gydėsi po sužeidimo.

Sužeistas Leonas Laurinskas gydėsi Palyženio k., bunkery Juozo Sungailos sodyboje.

Partizanas Kazimieras Jucius iš Požerės k. metus išsislapstė apie Požerę, Maldūnus. Paskui išėjo pas draugus į Žarėnų apylinkes. Ten ir žuvo.

Pilsūdo kaimo kapukuose, rūsy, Liekis Juozas, Jurgio, rado stačią žmogų. O tuo metu neseniai buvo dingęs Bronius Venckus iš Pagirdiškės.

Paruošų agentas Burbulis buvo labai bjaurus. Tikrindamas labai priekabiaudavo, visur kišdavo nosį. Partizanai seniai jį norėjo paimti. Jis atvažiuodavo nuo Kaltinėnų, tai partizanai prie Skuburkalnio specialiai „pasodinę“ beržų prie kelio, kad galėtų pasekti ir paimti Burbulį. Paruošų agentą užtiko Pagirdišky pas Zenių Kinderį. Pakišo Pagirdiškio „torpynėj“ po keru. Bagdonas sakęs: „Kišam, kišam, o jis vis išlend.“

Partizanų vadai buvo Juozas Bagdonas-*Akis* ir Pranas Kairys-*Serbentas* – „Žansins“.

Veronika Kinderienė turėjo paslėpusi dėžutę su partizanų nuotraukomis. Vėliau dėžutę rado ir atidavė Leonui Laurinskui.

Senukai Trumpickiai buvo pardavę karvę. Naktį prisistatė plėšikai ir partizanų vardu pareikalavo pinigų. Senutė vieną plėšiką atpažino. Atėmę pinigus, jie ėjo per mišką, o ten žmogus varė naminę, juos pamatęs išsigando ir pasislėpė. Plėšikai prisėdo gerti ir pradėjo ginčytis, kad reikia tuos senukus užmušti. Tas žmogus tekinas pas Trumpickius ir papasakojo ką girdėjęs. Senutė išbėgo pas kaimynus, o senelis įlipo į eglę kieme ir sėdi ant šakos. Netrukus grįžo plėšikai, išlaužė duris, bet nieko neradę išsinešdino. Rytojaus dieną Trumpickienė užpirko Skaudvilėje mišias. Užėjusi į krautuvę, pamatė tą atpažintą plėšiką. Jis pirko daug medžiagos. Kai išsiėmė mokėti pinigus, senutė čiupt už pinigų ir šaukia: „Laikykit, mano pinigais moka!“ Subėgo daugiau žmonių, atsirado milicija ir suėmė tą plėšiką. Šis išdavė savo draugus, nurodė, kur plėšikavo. Plėšikus teisė, gavo po 5 ar 6 metus. Kai grįžo atsėdėję, Trumpickius sudegino.

Feliksas Laurinaitis, g. 1927 m. ir Stasė Žiurkutė-Laurinaitienė, g. 1933 m., kilę iš Antegluonio k., Tauragės r.
Užrašyta 2006 m.

Mūsų kaime partizanai dažnai lankydavosi. Pas mus į Antegluonį ateidavo Kęstučio būrio partizanai: Stasys Rudys-*Ramūnas*, jo žmona Vlada-*Rauda*, Rudžio sesuo Genovaitė-*Milda*, Juozas Petraitis-*Linksmutis*, Steponas Žičkus-*Vasaris*, Pranas Kairys-*Serbenta*, Francas Gaubtys-*Vytautas*, Alfonsas Kazlauskas-*Girėnas*, Vladas Mišeikis-*Tarzanas*, Antanas Bakšys-*Germantas*, Kazys Ruibys-*Eiva*, Juozas Gružinskas-*Kęstutis*.

Pas Stumbrius ateidavo Napoleonas Skrodenis, dienos metu atsinešdavo armoniką. Susirinkdavo daugiau jaunimo, grodavo, šokdavo. Partizanai pasistatydavo sargybą, kad matytų atvažiuojančius nuo Batakių ar Tauragės stribus. Vlada Rudienė ir Genė Rudytė padėdavo grėbti šieną, dirbti kitus darbus.

Su vadu *Vytautu* dažnai ateidavo Liucija Jokubauskaitė. Ją dar vadindavo *Aušrike*.

Išeidami partizanai visada melsdavosi, sukalbėdavo poterius ir pagiedodavo „Marija, Marija".

Partizanai palikdavo išplauti savo drabužius, baltas apykakles.

Vieną kartą užėjo partizanais persirengę čekistai. Išsyk supratome, kad tai ne partizanai.

Vieną vakarą stribai atėjo pas Žiurkų. Lovoje gulėjo tėvukas Antanas Žiurkus. Genė Rudytė užkrito už tėvuko palei sieną, užsiklojo ir guli. Stribai prisigėrė, asloje sumigo, o Genė perlipo per juos ir pabėgo.

Dažnai nešdavome partizanams į mišką valgyti. Išvirdavo barščių su mėsa, pyragiukų (cepelinų).

Pranas Žiurkus ir Skrodenis buvo ryšininkai.

1947 metais F. Laurinaitis tarnavo kariuomenėje prie Rygos kartu su Steponu Žičkum iš Norkiškės. Žičkus sakė, kad bėgs iš armijos. Atsisveikino ir dingo. Tą vakarą jo rikiuotėje jau nebebuvo. Parvažiavęs į namus, apie metus slapstėsi vienas, vėliau išėjo pas partizanus.

Steponas Latoža virė miške naminę. Atėjo partizanai kartu su Steponu Žičkum-*Vasariu*. Jis liepė pakviesti Laurinaitį. Ten susitiko kariuomenės draugai. Pasišnekėjo. Laurinaitis pažadėjo padėti. Žičkus papasakojo vieną susišaudymą su stribais. „Jau viskas nurimo, mes pasitraukę gulime. Žiūriu – ateina vienas stribas besižvalgydamas. Matau, kad užlips. Paseikėjau tiesiai, stribas ir nuvirto. Kitą kartą už mūsų sodybos, pakalnėj tarp krūmų, atėjo apie dešimties partizanų būrys ir susėdo. Vadas aprašinėjo įvykius. Rudys-*Ramūnas* kažko pykosi su Petraičiu-*Linksmučiu*. Buvo ginkluoti dešimtšūviais šautuvais. Tik A. Kazlauskas iš Šakviečio turėjo vokišką penkiašūvį šautuvą".

Žuvusį partizaną Praną Kairį-*Serbentą* stribai numetė Skaudvilėje prie stribynės. Stasė Žiurkutė su drauge Zose Elvikyte nuvažiavo pažiūrėti. Jos atpažino Kairį, pranešė jo motinai. Motina, apsirengusi elgeta, kad stribai jos neatpažintų, atėjo pažiūrėti sūnaus. Tą dieną labai smarkiai lijo.

Leonas Laurinskas, g. 1925 m., gyv. Tauragėje

Užrašyta 2000 m.

R. K. p a s t a b a: mano užrašyti L. Laurinsko prisiminimai publikuojami knygoje „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 679. Už kai kuriuos nesutapimus atsako pats prisiminimų autorius.

Bijotuose stribų viršininkas buvo Stanislovas Beinartas. Į stribus dar buvo įsirašę: Steponas Vitkus, Juozas Martinkus, Juozas Bardauskas, Povilas Užkuras, Pranas Stonys, Stasys Jasaitis, Petras Latoža. Kai juos pagąsdino partizanas J. Bagdonas-*Akis*, visi nunešė stribynan šautuvus ir stribais nebebuvo.

Verpečinskis ir Laugalys iš Skaudvilės buvo labai žiaurūs stribai. Abu vėliau gyveno Klaipėdoje. Verpečinskį užmušė „mariakai“. Kažkas užmušė ir Laugalį.

L. Laurinską sužeidė 1948 m Karapolio k. Sprogstamoji kulka išdraskė visą dešinės kojos sąnarį. Tris dienas išgulėjo sužeistas miške. Kartu sužeidė Leoną Pocių nuo Raseinių. Jį paėmė Garnizonas, nuvežė į Tauragę, ten jis ir mirė. Gyvą paėmė Jurgį Pancerną nuo Raseinių. Žuvo Jonas Galminas-*Putinas*, Evaldas Stelmokas-*Šilas*, Jonas Poška-*Karklas*, Juozas Gružinskas-*Kęstutis*. Gyvi liko Bronius Balčiūnas (Šaltys)-*Sakalas*, Simas Jurgaitis-*Tautvilas*, *Baronas*, *Žemaitis*, Pranas Trijonis-*Jaunutis*, Kisielius ir *Vanagas*.

1947 m. gruodžio 3 d. Karapolio k. žuvo Jonas Macijauskas-*Perkūnas* ir Jonas Bakis.

Vladas Survila-*Liepa* žuvo 1950 05 12 Patulės miške ant kvartalinės ribos. Tada į ranką sužeidė Simą Jurgaitį.

Fricas Gaubtys-*Vytautas* čia atsirado 1948 m. kovo 4 d. Čekistams pradėjo dirbti, atrodo, 1950 m. pavasarį. Jį suėmė kartu su Pranu Trijoniu-*Jaunučiu* ir Zenonu Pauliku-*Klajūnu* uždavę migdomųjų. Paskui jis kažkaip grįžo pas partizanus ir pradėjo išdavinėti kovos brolius.

Sužeistas Vacys Norvaiša parkrito, o dešinę ranką su brauningu užsikišo už nugaros. Jis šovė į priėjusį rusą ir jį sužeidė, bet rusas jam pataikė tiesiai į galvą.

Dar 1945 m. Pranas Maselskis padėjo A. Sugintui ir kitiems partizanams miške, už Masalskių, pasistatyti antžeminį bunkerį. Pastatę jį, partizanai, lyg įtardami, dviem savaitėm pasitraukė. Po savaitės rusai pradėjo aplinkui šaudyti, bunkerį sudegino.

Žakaimės k., Šilalės r., pas Juozą Strauką užėjo kontūzytas vyras. Nekalbėjo, bendravo tik raštu. Labai smalsus. Įkišo galvą į trobą, apsižvalgė. Išeidamas butuke prikišo galvą prie kamaros langiuko. O ten buvo partizanai. Tada jau jo ir nebepaleido. Tardomas prašneko. Tai buvo rusas iš Adakavo k., šnipinėjęs partizanus. Jį partizanai įkišo į Marijonos Šedbarienės durpyną. Vieną ankstų rytą partizanai ėjo pas Vladą Švalkūną į Juškaičių k. Žiūri – priešais juos eita: nuo žolės nubraukta rasa ir pasukta į rugių lauką. Partizanai įsitaisė Švalkūno jaujoje. Išaušus per žiūronus pamatė rugiuose gulintį vyrą. Nuėję ištardė. Ir vėl – enkavedistų šnipas iš Adakavo. Turėjo brauningą, žiūronus, užrašus. Jį nušovė ir pakasė rūsyje.

Kitas vyras užėjo pas Petrą Liutviną Žakaimės k. ir pasiliko. Tai šatras kapoja, tai ką nors dirbti padeda ir vis suka kalbą apie partizanus. Užėję partizanai jį išsivedė. Pasirodo, ir tas – šnipas iš Adakavo.

Dar vienas vyras vaikščiodavo po Juškaičius ir Žakaimę, nešiodavo „guzikus“. Ir jį partizanai kažkur nušovė, nes ir jis buvo šnipas. Po kiek laiko rusai siautė ištisai. Kratė visas sodybas, bet nieko nerado.

Antaną Sugintą nužudė Pranas Maselskis Ruibiškės k. Pranas gyveno svirne. Atėjusiam A. Sugintui padavė valgyti. Maselskis tuo metu galando kirvį. Sugintui bevalgant, Pranas Maselskis iš už nugaros trenkė su kirpente jam į pakaušį. Kai Sugintas nuvirto, paėmė jo brauningą ir peršovė galvą. Su broliu Antanu Sugintą nuvilko į jaują ir paslėpė peludėje po pelais. Dieną davė žinią Skaudvilės garnizonui. Kareiviai nakčia paėmė Antano Juškio arklius. Kai juos grąžino, vežimo dugninė buvo kruvina. Stribai su kareiviais tą naktį padegė Būbliškės k. Petro Girskio tuščią trobą, šaudė, laidė raketas, vaizdavo susišaudymą. Antaną Sugintą stribai atvežė pas jo seserį Marijoną Šamatulskienę į Vytogalą atpažinimui. Paskui Sugintą atvežė į Vytogalos mokyklą, rodė mokiniams. Mokykloje buvęs Leono Laurinsko brolis Domas iš megztuko atpažino Sugintą. Jam iš burnos buvo išlindęs nebaigtų valgyti lašinių gabaliukas. Iš ten Sugintą išvežė į Skaudvilę ir pametė ant gatvės, o ant krūtinės uždėjo rašomąją mašinėlę, kad atrodytų, jog jį nušovė nešant rašomąją mašinėlę. O tikroji A. Suginto rašomoji mašinėlė tebebuvo pas Maselskius, kur jis buvo seniau ją palikęs. Pas Stungurį Skaudvilėje gyvenęs kariškis rusas sakė, kad su Sugintu kažkas ne taip.

Pranas Maselskis tada buvo girios žvalgas. Po Suginto žuvimo pas jį užėjo Leonas Laurinskas su giriniais. Pranas buvo labai pasimetęs, rašė nepakeldamas galvos. Kitą kartą pas jį užėjo vienas L. Laurinskas. Jis paklausė apie Suginto nužudymą. Maselskis atsakė, kad nieko nežino, ir išėjo iš kambario. Išėjęs iš trobos, Laurinskas pamatė Praną bebėgantį į mišką. Nuo to laiko Pranas Maselskis namuose nebegyveno. Kai L. Laurinskas užėjus pas Maselskio gimines Martišius, senoji sakė: „Kažin kur dabar tas mūsų vargšas? Ar galėjo kas žinoti, kad mūsų giminėj atsiras išdavikas?“ – verkė abu seniai.

1946 m. Pranas Maselskis jau vaikščiojo su aktyvu (stribais). Pinigų keitimo metu buvo papuolęs į valdžios nemalonę.

1947 m. partizanai rado Praną Maselskį Patulėje, uošvių namuose. Simas Jurgaitis apžiūrėjo, ar neturi ginklo, ir nusivedė į mišką. Prie miško pasirodė daugiau girinių. Tada Pranas Maselskis paklausęs Jurgaičio: „Simai, ar tai jau viskas?“ „Jau viskas, Pranai,“ – atsakęs Jurgaitis. Maselskį gerokai sumušė. Jis papasakojo, kaip nužudė Sugintą. Betardant Praną Maselskį, atėjo kartu su juo iš Žemaičių Naumiesčio atvažiavęs Albinas Burzdžius, teismo raštininkas. Giriniai pirma pakorė Burzdžių, o paskui Praną Maselskį. Laurinskas teigė: jei būtų buvęs jis su Galminu, tai nebūtų leidę pakarti Burzdžiaus.

Karo metais Kovalskio ūkyje stovėjo vokiečių būrys. Kovalskių sūnus pavogė iš vokiečių 4 parabelius su dėklais. Vieną pasiliko sau, kitus atidavė Pranui Maselskiui ir Antanui Sugintui. Kai stribai buvo apsupę A. Sugintą Pabremeny pas Julių Lebriką, Sugintas pabėgo palikęs parabelį ant stalo. Tada jam savo parabelį atidavė Pranas Maselskis Jie buvo giminės.

Juozas Maulius-*Snapas* iš Bruškių dirbo giriniams. Jis labai mėgdavo pasirodyti prieš kitus girinius.

Upynos užpuolimą organizavo Antanas Sugintas. Kai iš pieninės paėmė separatoriaus būgną, Sugintas paliko kvitą ir pasirašė kaip štabo viršininkas.

Apie Upyną veikė Kęstučio apygardos 1-as būrys. 1946 m. vadai buvo Antanas Sugintas, Kazys Šeputis-*Dobilas*, *Gediminas* nuo Mažeikių ir Simas Kromelis-*Perkūnas*.

Vytogalos apylinkės pirmininkas Jonas Terepaitis buvo įspėtas, kad nedirbtų rusams. Vėliau jį sušaudė Vytogalos miške. Dalyvavo Antanas Galminas-*Šiaurys*, Leonas Laurinskas-*Liūtas*, Vaclovas Ivanauskas-*Vytenis*. J. Terepaitį nuteisė karo lauko teismas. Taip rašoma ir knygoje „Liaudies gynėjų žodis". Jonas Galminas sakė, kad Mikalojus Sungaila sekė Magdaleną Martinkienę.

Kartą naktį einant partizanams pro šalį, iš Martinkienės sodybos buvo paleista raketa. Bet partizanai sėkmingai praėjo nepastebėti. J. Terepaitis valdžiai buvo pranešęs tikslius Leono Laurinsko gimimo metus, kuriuos Laurinskas buvo suklastojęs dėl armijos.

Rusai buvo užverbavę Bronių Laurinską iš Mankaičių k. (ne giminė Leonui), kad jis nušautų Leoną Laurinską.

Sabockių šeima prie Varsėdžių buvo iššaudyta be reikalo. Čia persistengė Zenonas Paulikas-*Klajūnas*.

Vaičys Zigmas iš Upynos, Antanas Baltrušis, Aleksas Mažeikis (abu iš Patulės) giriniams nepriklausė, jie ėjo plėšikaudami.

Leoną Laurinską suėmė 1953 m. lapkričio 25 d. Jį išdavė KGB išdavikai smogikai Fricas Gaubtys-*Vytautas*, *Dagys* ir *Kariūnas*. Vadas Gaubtys-*Vytautas* pasakė, kad iš apygardos gautas įsakymas sunaikinti Jankauskų ir Šegždų šeimas iš Pliupų kaimo.

Jau žuvus Antanui Sugintui, partizanai apšaudė Vytogalos rinkiminę būstinę. Giriniai tada pakilo iš Adomo Altaravičiaus Ringalių k. Į Vytogalą jie pasiuntė Juozą Aurylą (vadinamąjį Bucūtį) pasižvalgyti, kokia padėtis, kiek stribų. Vytogaloj jie užėjo pas Stasį Galminą, pavalgė, paskui pašaudė virš Vytogalos stogų. Po to per miškus patraukė į vakarus ir ties Balčiais persikėlė per Jūrą.

Vokietukas *Jurgis* fronte buvo kulkosvaidininkas. Jis vaikščiodavo su Antanu Sugintu, dabar gyvena Vokietijoje. Parašė atsiminimus „Miško skruzdėlės – prieš sovietų lokį". Jie išversti į lietuvių kalbą, išleisti Vokietijoje. Jis buvo atvažiavęs į Lietuvą, susitiko su L. Laurinsku.

Upynos užpuolimo metu stribo Stasio Mikliaus nušauti nenorėjo, tik surišę rankas norėjo nustumti nuo tilto į Upynalę, bet Miklius ėmė bėgti ir vokietukas *Jurgis* patraukė automato seriją. Miklius taip ir sukniubo ant tvoros.

Klemensas Lovčikas, g. 1937 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.

Užrašyta 1995 m.

Vieną vasaros pavakarę Antanas Sugintas užėjo į mūsų sodybą Vytogalos kaime. Troboj ant lovos pasidėjo žiūronus, brauningą, o pats nuėjo praustis. Brolis Antanas pasiėmė žiūronus ir dairėsi per langą, o aš pasiėmiau brauningą. Jis toks sunkus, pakėliau ir sakau: „Taip paimi ir paspaudi gaiduką." Paspaudžiau – ir šūvis į sieną. Persigandau, brauningas iškrito ant lovos. Mamutė įbėgusi man ėmė „šukuoti"

šluotražiu per blauzdas, o Sugintas šaukia: „Kam rušiuoji, kam rušiuoji?!“ Mamutė ėmė barti Sugintą, kam ne vietoj pasidėjo užtaisytą ginklą, kad vaikas galėjo prieiti.

Kitą kartą, jau vakare, tėtukas ėjo į lauką. Staiga prie durų ėmė smarkiai loti Kudlius. Sugintas tada buvo alkieriuje (kambaryje). Mamutė liepė Sugintui lįsti po lova, bet jis atsakė: „Man ne garbė lįsti po lova, atlaisvinkit taką.“ Mes, vaikai, sėdėjom ant kuknės (žem. ant duonkepės krosnies). Bet, pasirodo, pavojus netikras, svetimų nebuvo, Kudlius nepažinęs aplojo tėtuką.

Vieną naktį užėjo giriniai ir paprašė valgyti. Mamutė pradėjo taisyti. Tik staiga įbėgęs sargybinis pasakė: „Vyrai, einam, atrodo, ant kelio prie Mikulskio stribai šūkauja.“ Visi greitai dingo ir jau tą naktį nebegrįžo.

Buvo naktis. Atėjo didelis būrys girinių, susėdo troboj. Ant lovos, kur aš gulėjau, prisėdo vienas apsivilkęs juoda odine striuke. (Vėliau sužinojau, kad tai buvo Juozas Bagdonas-*Akis*.) Mamutė įėjusi pasakė: „Vyrai, neturiu nei lašinių, nei sviesto. Ar tiks, jei kiaušinienę pakepsiu su užkulu (uždaru)?“ Jie sutiko. Kai ji išėjo, vienas, priėjęs prie Bagdono, paklausė: „Gal pabauginti?“ Bagdonas pasakė: „Nereikia.“ Dar atsimenu, kad ant vieno girinio automato buožės buvo išpiešta labai graži, spalvota Gedimino pilis ir Vytis.

Buvo 1948 metų vasara. Naktį užėjo du giriniai. Ėmė barti mamutę, kam ji naktimis klausosi, kur šunys loja, sekioja partizanus, kad nesutaria su kaimynais, ir ją reikia nušauti. Mamutė sėdėjo prie stalo, ėmė verkti ir teisintis. Aš stovėjau prie kambario durų ir galvojau, kaip palįsti po lova, kad manęs nenušautų. Prie kuknės sėdėjo senelis Jonas Stanevičius su pypke dantyse, jam ta pypkė iškrito iš dantų į pelenus. Pribauginę giriniai uždėjo 500 rb baudą. Rytą Antosė Sungailaitė atėjo teirautis, kas buvo, kad naktį lojo šuo. Mamutė išsigynė, kad nieko nebuvo. Pasirodo, Sungailaitės ir įskundė mamutę giriniams. O visai neseniai ji buvo susipykusi su Sungailiene dėl jų gyvulių, kurie ištrypė mūsų rugius. Tėvai pardavė mano mokslams skirtą telyčią ir pinigus už kelių savaičių atidavė atėjusiems giriniams. Tuokart jie jokio triukšmo nebekėlė, paėmė pinigus ir išėjo.

Vieną sykį mamutė vėl kažko susipyko su A. Sungailaite. Antosė ir sako: „Na palauk, bene ateis pas jus Zigmis.“ O Zigmas Cacaitis buvo jų bernas ir iš jų buvo išėjęs į mišką. Taip kurį laiką ir buvome baimėje. Po kiek laiko naktį atėjo Zigmas su būriu. Mamutė pataisė valgyti, Zigmas pasisveikino su broliu Antanu, grįžusiu iš Skaudvilės gimnazijos, gražiai pasikalbėjo, o atsisveikindami pasibučiavo. Zigmas turėjo atsinešęs vilnonių siūlų sruogą. Jo draugai juokavo ir liepė nešti siūlus savo panai Antosei, kad numegztų kojines.

Jau suvarius į kolūkius, pavasario sėjos metu atvažiavo rajono aktyvas skubinti sėją. Pas mus nakvojo Klaipėdos srities atstovas rusas ir Šilalės r., pirmininkas Slavinskas. Abu buvo ginkluoti šautuvais. Vakare tas rusas virtuvėje plovėsi kojas ir kalbėjosi su mamute. Mamutė jam sako: „Aš galvoju, kad tikras katalikas ir tikras komunistas turi būti geri žmonės.“ Rusas sako: „Taip, ale tu rask gerą komunistą ar gerą kataliką.“ Jie nakvojo kitame trobos gale, kamaroje. Aš su tėtuku gulėjau troboj. Naktį atsibudęs išgirdau, kaip tėtukas atsidaręs langą kalbasi su giriniais ir sako, kad negali įsileisti, nes nakvoja rajono pirmininkas ir atstovas iš Klaipėdos. Vienas girinis ragina: „Einam, nušausim.“ Bet kitas ramina: „Ne, šuniška būtų

žmogų suėsti.“ Visi išėjo. Rytą atsikėlę svečiai nė puse žodžio neužsiminė, kas buvo atėję, ko lojo šuo, nors viską girdėjo.

Vieną vasaros naktį išgirdau tėtuką prie atdaro lango su kažkuo kalbantį. Jis aiškino, kad tai neteisybė, kad tai kerštas, kad tie žmonės tikrai nekalti. Kai jis atsigulė, paklausiau, kas čia buvo. Tėtukas man nusuko ausį ir prigrasino tylėti ir, kad nieko negirdėjau. Tik po daugelio metų tėtukas užsiminė, kad, jei partizanai būtų jo nepaklausę, Vytogaloje galėjo būti laidotuvių. Bet taip ir nepasakė, apie kokius žmones tada kalbėjo. Sako, tiek metų jau praėjo, nebereikia nieko žinoti.

1955 m. vasarą, per šienapjūtę, pas mus užėjo Jonas Rimkus iš Gudirvių ir iš tėvų pareikalavo 300 rub., sakė, kad reikia vyrams. Partizanų tuo laiku jau nebebuvo. Pinigų atėjo dviese, tik tas kitas pasiliko toliau, matyt, nenorėjo, kad pažintų.

Kartą į mūsų namus užėjo girti stribai. Susėdę troboje ėmė aiškintis, kuris kiek beturi šovinių. Prie lango sėdėjo Genė Navickaitė. Vienas stribas, atitraukęs šautuvo spyną, rodo, kiek ten yra šovinių. Kai spyną stūmė pirmyn, šovinys pateko į lizdą. Stribas, to nepastebėjęs, nuspaudė gaiduką. Šūvis. Kulka praslydo Navickaitės pėda ir nudegino odą.

Alfonsas Macijauskas, 73 m., kilęs iš Varsėdžių k., Šilalės r.
Užrašyta 1999 02 02

Kartą pas Vytautą Kasparą, gyvenantį Beinartinėje Aprubų k., užėjo giriniai. Prieš tai ten buvo užėjęs paruošų agentas Vėlius. Po kiek laiko tas agentas vėl grįžo pas Kasparą, o ten buvę giriniai jį pakorė ir įmetė į Bruškių durpyną. Melioruojant, stumdant žemes, jo lavonas iškilo į paviršių. Melioratoriai jį kažkur pakasė. Kai Alfonsas Macijauskas pasiteiravo, kur pakasė, jie pasakė, kad nesiteirautų ir tylėtų, nes nereikia nemalonumų su valdžia.

Partizaną Joną Atutį paėmė gyvą ir jis pasižadėjo čekistams padėti sugauti savo draugus. Kazui Atučiui rusai su stribais peršovė kaklą Dungerių k. vakare, kai šis bėgo iš Juozo Lingio iš Vedrių k. Mašina su Kazu Atučiu nuvažiavo link Kaltinėnų.

Vieną vokietį anksti rytą paėmė gyvą prie Višinskienės (Antanienės) Bruškių k., jis eidavęs su partizanais, turėjo *Dobilo* slapyvardį.

Motiejus Martišius, g. 1930 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Prano Maselskio ir Albino Burzdžiaus lavonus Patulės miške rado Kazimieras Martišius su sūnumi Motiejumi. Užuodė smarvę. Iš miško juos parvežė Juozas Šedbaras iš Patulės. Lavonus nuplovė lauke. Karstus laikė lauke už trobos. Labai dvokė.

Kartą pas Martišius Patulės k. atėjo 12 čekistų apsimetusių giriniais. Barė tėvą, klausė, ar daržinėje nesislepia saugumiečiai. Martišiai suprato, kad tai netikri giriniai. Po pietų miške kažkas vis švilpavo. Tariamasis girinių vadas vienas nuėjo į girią. Martišiai ant tvoros užmaustė išplautas puodynes – sutartą ženklą, kad neateitų tikrieji giriniai. Martišiai davė žinią Upynos stribams, kad pas juos esą giriniai. Stribai prižadėjo tuoj ateiti, bet niekas neatėjo.

Kliūkiuose pas Gudinskius kartą užėjo Antanas Sugintas su dviem vokiečiais. Tuo metu užėjo ir aktyvas. Per susišaudymą A. Sugintas nušovė du kareivius, o pats pabėgo.

Nušautą Antaną Sugintą numetė Skaudvilėje, tarp bažnyčios ir gaisrinės. Girtas, apie 50 metų stribas daužė Sugintui kojas, jį visaip keikė, vadino žudiku. Ant A. Suginto krūtinės buvo padėtas popierius, ant kurio užrašyta „Buržuazinis nacionalistas banditas.“ Antanas Sugintas užeidavo pas mano tėvą Martišių, pavalgydavo. Turėjo vokišką automatą. Su Maselskiais buvo giminės.

Stasys Martišius, g. 1922 m., kilęs iš Patulės k., Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Leoną Laurinską pašovė Kazbarynuose, tarp Baužos ir Baranausko sodybų. Ten nušovė Joną Galminą ir dar kelis. Sužeidė Simą Jurgaitį. Per Sekmines Sutkų miške, Tauragės r., žuvo Zigmas Caca su draugais.

Kartą Pas Juozą Motuzą Sodalės k. buvo atėję partizanai J. ir A. Galminai, V. Jonikienė, V. Survila, S. Jurgaitis ir kiti. Staiga jie pamatė, kaip iš Šunijos daubos pakilo apie 15 rusų ir eina link Motuzų sodybos. Partizanai pasiruošė trauktis į Šunijos daubas, bet ir iš pietų pusės iš Šunijos daubų išėjo apie 50 rusų ir patraukė link Motuzų sodybos. Partizanai pasiruošė gintis. Priklaupę ant palangių susidėjo kulkosvaidį, automatus ir laukė komandos. Kareiviai susitiko netoli sodybos ir sustojo. Partizanai gavo įsakymą: kai tik kareiviai vėl pajudės link sodybos – atidengti ugnį. Bet kareiviai kažką tarp savęs susišūkavo ir visi nuėjo link Elvikienės. Susidūrimo buvo išvengta. Partizanai laimingai pasitraukė į Patulės mišką.

Simą Jurgaitį, Stasę Jurgaitytę ir Vytautą Dautartą nušovė Osvyčio k., netoli Lomių. Juos pakėlė iš Šventgirės miškelio. Jurgaitis bėgo pro Šlefendoro ūkį link Pelverių. Jį nušovė linų lauke. Stasę Jurgaitytę nušovė netoli Jono Martišiaus tvarto. Apie jų buvimą Šventgirėje čekistams pranešė ir juos išdavė Vytauto Dautarto brolis Pranas.

Jonas Macijauskas-*Perkūnas* Karapoly nušovė garnizono šunį, o paskutiniu šoviniu, nusiavęs batą ir kojos nykščiu nuspaudęs gaiduką, nusišovė pats.

Bronė Maselskienė, g. 1915 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Ruibiškėje, greta Masalskių, pagiry, gyveno Valevičienė su dviem sūnumis Broniumi ir Aleksu bei dukra Ona. Tėvas buvo miręs. Po karo Bronių Valevičių nukankino giriniai. Išsivedė į mišką, ugny degino kojas, paskui nušovė.

Valevičienė buvo pardavusi karvę. Vakare atėję plėšikai atėmė pinigus, o ją nušovė. Aleksas atbėgo pas Maselskius šaukdamas, kad mamytę nušovė. Kaimynai Maselskiai, Kulikauskai ir dar kiti nuėję rado Valevičienę negyvą. Siena buvo aptaškyta kraujais. Visi kaimynai ją laidojo.

Aleksas vėliau vedė, gyveno Šakviety.

Antanina Sungailaitė-Maulienė, 73 m.,
kilusi iš Vytogalos k. Šilalės r.

Užrašyta1995 m.

Giriniai, atėję pas Martišius Patulės k., rado parvažiavusį žentą Praną Maselskį. Simas Jurgaitis paprašė, kad Pranas ateitų į mišką kitiems papasakoti, kas naujo. Išėjus iš trobos, Jurgaitis iš Maselskio kelnių išpjovė sagą, kad nepabėgtų. Miške Maselskį giriniai tardė, stipriai mušė, jis turėjo papasakoti, kaip nušovė Antaną Sugintą. Paskui Simas Jurgaitis Praną Maselskį nušovė į pakaušį, įvertė į pelkę ir užmetė kelias eglišakes. Pranas Maselskis papasakojo, kad atėjus pas juos Antanui Sugintui, Maselskis paprašęs parodyti, kokį ginklą jis nešiojasi. Sugintas tuo metu valgė duoną su lašiniais. Maselskis Sugintui šovė į galvą iš už nugaros. Kulka išėjo pro kaktą.

Giriniai Upynoje išplėšė krautuvę ir pieninę. Viską parvežė į Vytogalą ir sukrovė krūmuose už koplyčios. Stribytai naršė Vytogaloje dvi dienas, bet nieko nerado. Vėliau giriniai druską, cukrų ir kitką susikrovė ir nuvežė, kur jiems reikėjo.

Pas Oną Sungailienę Vytogalos k. Antanas Sugintas pasakojo, kaip jis su vyrais nuėjo pas Vladą Lovčiką, kur buvo Vytogalos pieninė, ir jo nurodymu vyrai, paėmę separatoriaus WEGA būgną, įmetė jį ten pat į kūdrą.

Kartą giriniai užėjo pas Vladą Lovčiką. Su jais buvo mergina. Barbora Lovčikienė pasiteiravo, iš kur tokia graži mergina. Valgydami giriniai pasakė: „Vedamės sušaudyti.“ Lovčikienė pradėjusi prašyti, glostyti juos, kad nešaudytų tos mergelės. Parėję pas O. Sungailienę jie juokėsi, kad įbaugino Lovčikienę.

Užrašyta 1996 01 21

Varsėdžių mokytojus Lidiją ir Dimitrijų Mocartovus sušaudė dėl to, kad jie išdavę Varsėdžių kleboną Joną Janauską. Toje byloje per juos sušaudė ir Bronių Mačaitį iš Kiaukų k. Mocartovus atsivedė pas Vaičius į Pelėdynę. Čia juos tardė, mušė. Janina Vaičienė girdėjo, kaip juos tardė. Jie viską prisipažino.

Nušautą Juozą Bagdoną pametė Skaudvilėje. Skaudvilėje gyvena jo žmona. (Mirė 1997 m.)

Tauragėje buvo uždaryti giriniai. Juos paleido sargybinis rusas. Giriniai jam pripasakojo, kad rusus greitai išgins amerikonai, o jis, išleidęs juos, gaus aukštą vietą naujoje valdžioje. Rusas paleido saugomus girinius ir kartu su jais patraukė į mišką. Vėliau jį, einantį voros priekyje, nušovė, nes juo nepasitikėjo.

Pas Vitkų Pagrybėje buvo Vlado Šniaukšto bunkeris.

Giriniai nušovė du brolius Anzelmą ir Juozą Ūksiukus iš Užkalnio k. Jiems buvo prasikaltęs tik vienas, bet kadangi jie abu buvo kartu, tai abu ir nušovė.

Užrašyta 2004 m.

Tauragės kalėjime sėdėjo Petrė Užumeckaitė, vėliau Bernikienė, iš Nemakščių. Ji gyveno pas Dzendzelėtienę ir visą laiką dirbo čekistams. Antaniną su Petre išvedė plauti kalėjimo koridoriaus. Ten sėdėjo keli rusai ir partizanas *Skautas*. Kameroje Petrė klausia Antaninos, ar ji žino, kas ten sėdėjo.

Kartą į kamerą, kur sėdėjo Antanina, įmetė labai sumuštą merginą. Ji pasakojo, kad anksčiau į jos kamerą pasodino merginą, kuri labai daug klausinėjo. Naujosios kalinės sijono priekyje buvo šviesiai žalias lopas. Jos pasikalbėjo. Kai vėliau ją tardė, ji nieko neprisipažino. Ją labai mušė ir vis kartojo tuos pačius faktus, kuriuos buvo papasakojusi kameros kaimynei, pasirodo, tai pačiai Petrei.

Onos Sungailienės namuose Vytogaloje buvo skaitykla, partizanai buvo leidę. Lauke buvo iškelta raudona vėliava. Į skaityklą vakarais užeidavo neginkluotų partizanų. Tuoj po karo tuose pačiuose namuose gyveno du rusai telefonistai, o ant šieno daržinėje guolį buvo įsitaisęs partizanas Antanas Sugintas su draugais. Kai partizanai ateidavo į skaityklą, seserys Sungailaitės sakydavo, kad tai jų kaimynai. Maistą partizanams nešdavo įsidėjusios į kibirą, tarsi neštų gyvuliams.

Antanina Maulienė buvo suimta 1951 m. gegužės mėn. ir nuteista 10 metų lagerio. Kalėjime išsigalvodavo visokių gudrybių. Pavyzdžiui, atsigulusios ant grindų po narais, pridėdavo tuščią puoduką prie grindų, priglausdavo ausį ir girdėdavo, ką kalba apačioje.

Po teismo tualete palikdavo žinutę – ant įsinešto siūlo užrišdavo mazgelius. Jei nuteisdavo 20 metų, surišdavo keturis, jei 25–5 mazgelius. Jei pridėdavo ištrėmimą 5 metams – dar vieną mazgą. Jei be teisių – dar mazgelis. Į vyrų kamerą pabeldus, jie subelsdavo tiek kartų, kiek ten būdavo vyrų.

Buvo tokia tvarka, kad eidamas koridoriumi kalinys negali žvalgytis. Atėjęs prie savo kameros, turi sustoti, įremti galvą į duris ir laukti, kol įleis. Kalėjime sėdėjo vyras, žmona ir duktė Bandzinai. Kartą vedė dukterį po tardymo. Ji žinojo, kurioje kameroje sėdėjo jos motina. Tai atėjusi iki motinos kameros sustojo prie durų ir įrėmė galvą į mamos kameros duris, sargybinis ją įleido. Čia ji su motina greitai aptarė, kaip ką kalbės, kas ką sakė. Apsižioplinę sargai tik kitą dieną susigaudė, kur dingo kalinė.

Kai moterys pirtyje iškaitindavo vyrų drabužius, ant kišenėse rastų muilo gabaliukų kai ką užrašydavo.

Benediktas Mažutis, 91 m., kilęs iš Bijotų, Šilalės r.

Užrašyta 1997 m.

Partizanas Jonas Grybas buvo iš Bardžių. Jį nušovė Lygiosiose, Mankiškės dvaro pievose. Grybas laikydavosi pas našlę Elsbergienę. Jos vaikui Grybas liepdavo eiti pas žmones ir parinkti jam maisto. Vaikui nusibodo elgetauti ir jis apie Grybą pranešė enkavedistams.

Juozo Bagdono-*Akies* žuvimo vietoje Maldūnų k. pasodino ąžuolą ir pušį.

Pranas Žagaras buvo kilęs nuo Batakių. Jį nušovė už D. Poškos malūno, Pelos slėnyje. Jo žuvimo vietoje pasodinti keturi medeliai.

Pas mus užeidavo giriniai Jonas Pūkys iš Stulgių, Zenonas Paulikas-*Klajūnas*, Jonas Cinovas-*Saidas*, Mėčius Orlingis-*Vakaris*, *Ričardas* iš Košių, Martynas Andriušis-*Vaižgantas*, Povilas Beržinis-*Ąžuolas*, Pranas Trijonis-*Jaunutis*, Juozas Bagdonas-*Akis*, vokietis Jonas, ryšininkė Bronė Kobeckaitė iš Padvarių. Antosė Bračkutė eidavo su giriniais, o paskui viską pranešdavo stribams.

Giriniai nušovė Vladą ir Oną Mancius iš Maldūnų, Valių ir Aleksą Orlingius iš Košių, Stasį ir Oną Darbutus iš Maldūnų. Kasčiukų k. nušovė Juozą Pocių, jo žmoną Oną ir tris vaikus. Vyriausiąjį, 14 metų berniuką, parsivedė iš eigulio Venerskio iš Pamergių k. ir kartu nušovė. Pakadūšy, Ančios upėje, nušovė vieną žmogų, kuris bėgo nuo girinių.

Pranas Galinskas iš Padvarių k. buvo netikras girinis. Jis draugavo su Pranu Žuku iš Padvarių k. Žukas jį nušovė ir nuvežė į stribyną Skaudvilėje. Vėliau atėję giriniai nušovė Praną Žuką.

Kostą Latožą iš Košių k. giriniai nakčia išsivedė nuo Bračkučių ir kažkur nušovė. Jo neberado. Taip pat naktį dingo Motiejus Bračkus. Dėl to įtariamos jo seserys Elena, Antosė ir Bronė.

Duktė Teresė Mažutytė (vėliau Jasaitienė) su drauge uogaudamos Tyreliuose pamatė iš po samanų išlindusią žmogaus galvą su kepure. Persigandusios parbėgo į namus ir apie tai pasakė motinai. Kitiems nepasakojo, nes bijojo, kad nepradėtų jų tardyti.

Antininkuose Pryšmantas kastuvu užmušė jauną 18 metų vaikiną, ėjusį kartu su paruošiniu rinkti mokesčių. Po to Pryšmantas išėjo į mišką. Bet giriniai netrukus jį nušovė pas Kmitą Butvilų k.

Girti stribai Keteriuose nušovė Laugalį iš Orynės k., Steponą Šalkauskį iš Poškakaimio.

Partizanas Antanas Pikelis iš Pavėrių k. D. Poškos apyl. žuvo kartu su Geruliu iš Vaidatonių k. Abu žuvo Vaidatonių k., pravažiavus Stulgių kelią, važiuojant Žemaičių plentu link Kryžkalnio, apie 200 m nuo kelio dešinėje pusėje, krūmuose, pakalnėje.

J. Venckus nebuvo tikras partizanas. Jis neaiškiai kalbėdavo. Kai partizanų vardu reikalaudavo pinigų iš žmonių, vietoj pusė šimto sakydavo „puti timta“. Todėl turėjo pravardę „Puti timta“.

Antininkų k., prie buvusios Antano Ričkaus sodybos, dešiniajame Ančios krante, buvo bunkeris. Kitas bunkeris buvo Maldūnų k. pas Steponą Vitkų. Juozo Bambalo sodyboje bunkeris buvo jaujoje po pakura, įėjimas iš lauko pusės po akmens plokšte. Bunkeris buvo Antininkų k. po Alekso Čėsnos tvartu. A. Čėsna nestojo į kolūkį, o mokesčiams užmokėti pinigus jam duodavo girinių vadas, kuris slapstėsi tame bunkeryje. Maldūnų k., Maskolynės miškelyje, vokietis Jonas turėjo įsirengęs bunkerį.

Benediktą Mažutį tardė Tauragėje, Šiubartinėje. Iš knygos skaitė – tokią tai dieną pas tave buvo užėję 16 „banditų“, davei valgyti, kitą dieną – 9 ir t. t. Pas Mažutį anksčiau gydėsi sužeistas J. Bagdonas-*Akis*. Bet tardytojas to nepaminėjo. Iš to Mažutis suprato, kad jie ne viską žino, vadinasi, jis gali gintis ir nuo kaltinimų išsigynė.

Kaušų k. gyveno Stasys Koveckis. Jo sūnūs Boleslovas ir Juozas eidavo plėšikauti girinių vardu. Bolių kažkas primušė ir jis namuose mirė. Juozas vedė Eidikaitę (vienakę) ir gyveno už Girdiškės Maldūnų k. Plėšikavo abu kartu. Per tą vieną akį kažkas ir atpažino. Abu suėmė ir nuteisė.

Partizanas, Lietuvos kariuomenės karininkas *Dėdė Tomas* (Vladas Montvydas-*Dėdė, Etmonas*) slapstėsi dykpievėse, laukų vidury įrengtame bunkeryje, greta Kasčiukų k., Kelmės r. Kol jis buvo gyvas, aplink Antininkus nebuvo jokių žudymų.

Partizanas Zenonas Paulikas-*Klajūnas* vaikščiojo su savo draugu Jonu Cinovu-*Saidu*.

Aleksas Mikalauskas, g. 1921 m., kilęs iš Paežerio k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Paežerio k. stribai su rusais per naktį budėjo ir nustatė, kur yra Valerijus Čepauskas. Į rūsį įmetė granatą, bet ji nesprogo. Čepauskas ją išmetė atgal. Antroji granata sprogo, bet nieko nepadarė, mat rūsys buvo su „alkūne". Stribų viršininkas Smorodinas su stribu Antanu Meire atėjo pas Aleksą Mikalauską, liepė jam kinkyti arklį, norėjo važiuoti į Upyną atsivežti prieštankinę granatą. Pakinkius arklius, atėjo kitas stribas ir pasakė, kad jau nebereikia – nušovė Čepauską rūsy. Čepauskas vieną kartą šovė, antrą kartą šaunant įstrigo šovinys. Tada stribai pažadėjo, kad jo nenušaus, ir jis lindo lauk prieš save laikydamas šautuvą. Stribai pagalvojo, kad jis gali šauti, ir stribų vyresnysis jį nušovė. Kai visi atvažiavo pas Mikalauską, jis pastebėjo, kad visa V. Čepausko galva buvo kruvina. Vėliau Smorodinas dirbo Skaudvilės valsčiuje, atrodo, paruošų inspektoriumi ir ne kartą Aleksui Mikalauskui pasakojo, kaip nušovė Valerijų Čepauską.

Stasė Pociūtė-Mikulskienė, 70 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Vladas Mikulskis pasakojo, kad Antanas Stankovičius, ardamas daržą toje vietoje, kur, buvo manoma, užkasti du giriniai, išarė kaulus. Juos surinko ir sumetė į Upynalę.

Stasei Mikulskienei tarnaujant pas Šukienę Juozapą Klabų k. už Girdiškės pavasarį, dar nesusprogus medžiams, rusai vijosi partizanus Vacių Norvaišą ir jo draugą Petrą Vilniką, vyrą tamsiais plaukais. Tie partizanai palindo po šatrų krūva. Ilgai išbuvo, matyt, galvojo, kad stribai jau nuėjo, ir išlindo pažiūrėti. Pamatę kareivius ėmė bėgti. Rusai juos vijosi, norėjo paimti gyvus. Norvaiša, matydamas, kad nepabėgs, o gal ir sužeistas buvo, nusišovė. Buvo žaizdos po smakru ir pakaušy, o jo draugas, kiek pabėgęs, susisprogdino granata. Rusai paėmė Juozapos Šukienės arklius ir liepė važiuoti Stasei. Į vežimą įmetę išdraskytais viduriais partizaną Petrą Vilniką ir Vacių Norvaišą ir užmetę šiaudų, liepė Stasei sėsti į vežimą, bet ji nesėdo ir ėjo šalia vežimo. Pėsti ėjo ir stribai su rusais, nes vežime būtų reikėję sėstis ant lavonų.

Stasė Mataitytė-Milienė, 72 m., kilusi iš Batakių, Tauragės r., gyveno Gaidėnų k.
Užrašyta 1998 m.

Aleksandra Laugalienė iš Gaidėnų k. gyveno prie Varsėdžių ribos už Zamų. Buvo pardavusi karvę, dėl pinigų ją nužudė Petras Kaupaitis. Partizanai Kaupaitį nušovė.

Milienė nakvojo pas savo gimines Mažeikius Negėrų k. Naktį atėjo vyrai ir reikalavo iš Mažeikių kasmetinės pinigų duoklės. Milienė pažino savo kaimyną Kazimierą Rimgailiuką iš Gaidėnų k. Jų gauja girinių vardu eidavo plėšikauti.

Irena Miltakienė, g. 1931 m., kilusi iš Kliūkių k., Šilalės r.
Užrašyta 2003 m.

Kazys Kobeckis iš Kaušų k. žadėjo eiti į kunigus. Jo brolis Vaclovas buvo komjaunimo sekretorius Kaltinėnuose. Buvo sudėta daina:

Kada partizanai ant gatvės gulėjo,
Partorgas Kobeckis jų galvom ėjo.

Partizanai laukė partorgo Vaclovo, bet per apsirikimą nušovė jo brolį Kazį. Mirdamas tėvui sakė: „Aš mirštu nuo geriausio draugo rankos, bet tau nesakysiu, nes tu keršysi."

Kartą Kreivų k. pas gimines užėjo partizanai. Pamatę, kad supa rusai su stribais, jie įsakė visiems gultis, nes reikės šaudytis. Motina, pasiėmusi mažą vaiką, išbėgo prieš rusus šaukdama, kad pas juos yra partizanai. Per susišaudymą sužeidė vaiką ir ją pačią. Partizanai laimingai pasitraukė. Tų žmonių į Sibirą neišvežė. Vienas stribas nešaudė į partizanus. Jis pasakė, kad niekada nešaudė ir nešaudys, dėl to vis lieka gyvas. Po to jį išmetė iš stribų.

Partizanas Aleksas Valantas-*Žydrūnas*, g. 1926 m., Kaltinėnuose buvo partizano Stasio Rudžio-*Ramūno*, g. 1927 m., Maldūnuose netikras brolis.

Iš suimtų Vlados Rudienės-*Raudos,* g. 1928 m., ir Genovaitės Rudytės-*Mildos* atėmė pasus ir padėjo ant stalo. Saugumiečiai gėrė. Jas saugojęs karininkas užsikniaubė ant stalo, „užmigo", o ranka lyg netyčia nustūmė jų pasus. Tada abi čiupo pasus ir pabėgo. Vėliau abi ištekėjo už rusų, gyveno kažkur apie Šilutę.

Irena, g. 1931 m., ir Jonas, g. 1932 m., Miltakiai
kilę iš Galvyčių k., Šilalės r.
Užrašyta 1999 m.

Izidorių Žymantą ir jo sūnų iš Ringalių k. partizanai nušovė dėl to, kad teikdavo žinias čekistams.

Pas Petrą Valantą buvo paminys. Buvo atvažiavę du pusbroliai, padėjo minti linus. Pasilinksminime po linų mynimo dalyvavo ir seserys Jadzė ir Janina Sabockytės. Kitą rytą prie kūdros drabužius skalbė Irena Valantaitė. Iš krūmų išlindę rusai liepė gultis, nes čia būsiąs susišaudymas. Irena nusijuokė ir sakė, kad čia niekas nesišaudys. Rusai apsupo sodybą, įėjo į vidų ir klausia, kur tie vyrai, kur vakar pas juos buvo. Paaiškino, kad tai buvo jų giminaičiai, talkininkai.

Dažnai vienas, kartais ir su aktyvu užeidavo Majauskas. Jis buvo persikrikštijęs žydas. Sakydavo: „Jį nelaikyčiau prikanstą lyžuvį, senę būčiau nebęsas."

Susišaudymo Bruškiuose metu (1948 12 12) nušovė Bronių Šaltį-*Sakalą* ir Kazimierą Bagdoną-*Ūdrą, Lukštą*, sužeidė Stasį Šaltį-*Labutį*, *Mikelį*. Partizanai paėmė Mališausko arklį ir, užsodinę Stasį, traukėsi. Jodamas per Petro Valanto kiemą, Kliukių k., Stasys paprašė Irenos: „Sese, nulaužk rykštę arkliui paplakti." Jam buvo peršauta koja, bėgo kraujas. Kalbėjo, kad jo sužeistas Bronius Šaltys prašęs brolį Stasį jį nušauti.

Danilinėje gyveno Jonas Kasputis. Atėję partizanai jį labai sumušė. Vėliau partizanas Galminas kalbėjo, kad už tai dėkotų medinkojui Juozui Andreikui.

Kazys Misius, g. 1942 m., kilęs iš Kvėdarnos, gyvena Vilniuje
Užrašyta 1998 m.

1953 03 30 Bruškių k. žuvo Jokūbas Varanius-*Dragūnas*. Gyvą paėmė Simoną Budrecką-*Algirdą*.

Suimtą gyvą partizaną Joną Atutį-*Jaunutį* po ilgų kankinimų užverbavo. Į susitikimą 1953 m. Bruškių k. Jonas Atutis-*Jaunutis* atėjo su dviem čekistais. Atutis turėjo ginklą be šovinių. Vienas čekistas parvertė ant žemės Simoną Budrecką, Varanius bandė bėgti šaukdamas: „*Jaunuti*, šauk, šauk!“ Bet *Jaunutis* neturėjo šovinių. Antrasis čekistas nušovė Varanių. Kitą kartą, einant į kitą susitikimą su partizanais, Atutis bandė bėgti ir buvo nušautas.

Antaną Martišių iš Patulės k. partizanai karo lauko teismo sprendimu už žinių teikimą čekistams 1952 m. balandžio 26 d. nuteisė pakarti.

Pilitauską Antaną išdavė Genė Rudytė ir Vladė Rudienė. Jos su saugumo agente *Neimira* atėjo pas Antaną Pilitauską, kuris gydėsi po sužeidimo ir žadėjo jį nuvesti pas draugą.

Genė ir Vladė išdavė ir Joną Vidauską. Vidauskas sakęs: „Moterys, netikiu, kad mane išduotumėt. Turiu granatą prie diržo. Jei kas – žūsim visi.“ Einant pro krūmus, ant Vidausko šoko trys čekistai. Moterys pabėgo toliau ir, sprogus granatai, vienas rusas buvo sunkiai sužeistas, kitas lengvai (Rudienė ir Rudytė vėliau buvo suimtos ir teistos).

Vytautas Lankauskas Pajūryje iš mokyklos norėjo paimti rašomąją mašinėlę, bet į kabinetą netikėtai įėjo mokyklos direktorius. Lankauskas šovė į jį, bet ginklas užsikirto. Direktorius išsitraukė pistoletą iš stalčiaus ir Vytautą Lankauską nušovė.

Zosė Dautartaitė-Mockienė, g. 1928 m., kilusi iš Kazbarynų k., Tauragės r.
Užrašyta 1998 m.

Vanda Arvasevičiūtė-Jonikienė-*Kengūra*, g. 1920 m., Kazbarynų k., žuvo šalia Lomių, Pakaipio k. (gal Pakalpokio k.? – *R. K.*), prie Blanko sodybos. Po melioracijos ten liko lygus laukas. Kartu su ja žuvo partizanas Aleksas Petrošius-*Žalgiris*, *Lapinas* iš Dvyliškės k. Juos abu atvežė į mūsų kiemą Pažalpy. Rogėse Vanda buvo paguldyta atverstu sijonu, o ant jos gulėjo kartu nušautas Aleksas. Jos vyras Jonas Jonikas-*Pantera* irgi buvo partizanas. Jis saugojo žydus, kai juos šaudė vokiečiai. Vanda jam buvo nebegera. Jis turėjo paną žydaitę. Kai šaudė, ji Jonikui atidavė savo auksinius daiktus ir prašė, kad bent ne jis ją nušautų ir ją nušovė kažkas kitas.

Eugenija Černiauskaitė buvo nutekėjusi prie Pagramančio. Kartą jos vyras, pardavęs kiaulę, važiavo namo ir pakeliui pavežė Vandą Jonikienę su *Lapinu*. Naktį į kiemą parėjo arklys, o rogėse gulėjo pasmaugtas Eugenijos vyras, pinigų nebebuvo. Žmonės šnekėjo, kad tai padarė Jonikienė su *Lapinu*.

Simą Jurgaitį, Vytautą Dautartą ir Stasę Jurgaitytę išdavė brolis Pranas Dautartas ir mokytojas iš Lomių Vytautas Dielkus. Prie to prisidėjo ir Tonė Drukteinytė iš Lomių.

Bunkeris buvo miške. Stasės Masidunskaitės vyras Jonas Bauža nešė partizanams į bunkerį valgyti. Jį suėmė rusai, surišo rankas, ant kaklo užnėrė spygliuotą vielą ir, pririšę prie vežimo, pusiau vilkdami, nusivarė į Tauragės kalėjimą Šiubartinę, kur labai kankino.

Šakviečio miške yra paminklas, ant kurio iškaltos žuvusiųjų partizanų pavardės: Jonas Galminas-*Putinas*, Evaldas Stelmokas-*Šilas*, Jonas Poška-*Karklas*.

Osvyčio k. gyveno Albertas Krumpolcas. Jis buvo siuvėjas, siūdavo giriniams drabužius ir buvo ryšininkas. Vėliau jis išsikėlė į Norkiškę, ten jį nušovė partizanai. Įtariama, kad tai padarė rusai partizanų vardu.

Kundrotą, dingusį prieš dešimt metų, surado jauname eglyne. Atpažino iš lūžusio kojos kaulo.

Pažalpy, avietyne, mergikės rado tamsaus gymio vokietuką, sužeistą į koją. Visos pabėgo išsigandusios. Namuose papasakojo, tėvai liepė nunešti jam valgyti, bet nuėjusios neberado. Matyt, jis pabūgęs nušliaužė kažkur kitur.

Antanas Mockus, g. 1932 m., kilęs iš Graužų k., Tauragės r.

Užrašyta 1998 m.

1948 m. balandžio 21 d. Šakviečio k., Šakviečio girioje nušovė partizanus Joną Galminą-*Putiną*, Joną Pošką-*Karklą* ir Evaldą Stelmoką-*Šilą*. Stribai su rusais buvo pėsti, tad, palikę partizanus, išėjo ieškoti arklių. Tuo pasinaudoję broliai Alfonsas, Juozas ir Antanas Mejeriai partizanus pavogė ir palaidojo miške, o toje vietoje medžiuose įrėžė ženklus.

Jonas Jonikas buvo partizanų vadas. Kai nušovė jo žmoną Vandą, J. Jonikas jau buvo kalėjime.

Karapolio k. enkavedistai pakėlė partizanus, Joniką paėmė gyvą, Joną Macijauską-*Perkūną* nušovė Karapoly ant laukų ir atvežė į Jono Bajorino kiemą. Vokietukas pabėgo. Jį vijosi rusų šuo, bet vokietukas jį nušovė. Rusai šuns labai gailėjo, geras buvęs, o vokietukas įšoko į vandenį ir jame išbuvo visą dieną.

Į namus ateidavo *Saulutė*-Stanislava Trijonytė ir *Aušrelė*-Stasė Irtmonaitė, *Žiogas*-Mečius Irtmonas, *Studentas* – aukštas, garbanotais juodais plaukais, *Genys*-Aleksandras Irtmonas, *Aidas* – stambus vyras, *Strazdas*, šviesiaplaukis *Sakalas*, *Perkūnas*, *Vilkas* – stambus, plačių pečių partizanas, Antanas Žukauskas-*Ryklys* iš Šakviečio.

Partizanas Juozas Petraitis-*Linksmutis* buvo atnešęs pataisyti brauningą. Sakė, jei ateitų Žukauskas, gali atiduoti ir jam. Už kelių dienų atėjo Žukauskas, paėmė ginklą, pasakiau, kad būtų atsargus su Aleksandru Valteriu. Žukauskui išėjus, už kokio pusvalandžio pasigirdo šūviai. Rytą sužinojom, kad nušovė Žukauską. Jį išdavęs Endrius Rydamakas.

Petras Dilba-*Šernas* buvo kilęs iš Tauragės. Jis nemėgdavo būrio. Su juo kartu eidavo Petras Dumčius-*Vyturys*. Jie prisilaikydavo pas Pudžiuvelytę-Gečienę Graužų k. Viręs naminę, grįžau per Gečienės kiemą ir čia sutikau Dilbą, kuris kvietė užeiti į vidų, siūlė kartu išgerti, bet aš skubėjau namo. Grįžę namo, netrukus išgirdome šūvius. Tada pas Gečienę ir nušovė Petrą Dilbą.

Apie 1946–1947 metus Graužų k. slapstėsi vokiečių karininkas. Jis buvo pabėgęs iš Kuršo apsupties. Turėjo trumpą ginklą. Stribai jį nušovė Graužų k., Jono Gečo žemėje prie miško, bėgantį pasislėpti į mišką. Palaidotas prie Graužų kaimo kapelių. Buvo pramokęs lietuviškai. Sakydavo: „Kai lyn, aš vaikštau, kai gražu, aš miegu.“ Vis norėjo eiti į Vokietiją.

Vokiečių laikais miškuose susibūrė daug raudonųjų partizanų, kurie atvirai plėšikaudavo. Atimdavo viską: drabužius, maistą, indus, iššaudydavo avis. Septyni rusų parašiutininkai su jais nesusidėjo. Kai žmonės pasiskundė vokiečiams, šie darė siautimą, per kurį tie parašiutininkai išsislapstė po žmonių daržines ir liko gyvi. Vokiečiai apsupo kaimą, namie po vieną vyrą paliko, o kitus suvarė į vieną vietą, kad per siautimą kas netyčia nežūtų. Po siautimo visus paleido. Rusų partizanų paėmė gyvų, nemažai nušovė. Po to rusai buvo aprimę. Vienas iš tų partizanų nušovė tris vokiečius. Vokiečiai nušovė ir jį. Tada pamatė, kad tai lietuvis. Buvo apsivilkęs Urbiko švarką, apsiavęs Mockaus batus ir kelnes. Jo niekas nelaidojo, o vokiečius palaidojo patys vokiečiai.

Jadvyga Norkienė, g. 1929 m., Jonas Norkus, g. 1924 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Tą naktį, kai nušovė Eleną Norkienę ir Juozą Norkų, Upynoje buvo giriniai Leonas Laurinskas, Jonas ir Antanas Galminai ir Juozas Bagdonas.

Kartą Upynoje į šokius atėjo du nepažįstami vyrai. Jono Norkaus jie prašė parodyti, kuris yra stribas Krencius. Jie norėjo prašyti Krenciaus parodyti, kur yra pakasti jų pažįstami giriniai. Krencius su tais vyrais išėjo iš salės. Matyt, jis parodė tiems vyrams, kur pakasti giriniai.

Paskui tą daržą, kur užkasdavo girinius, stribai suarė, kad neliktų jokių žymių.

Kazė Martišiūtė-Numavičienė-Maselskienė, g. 1923 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Albinas Burzdžius šėrė karves Žemaičių Naumiesčio kooperatyve. Kartą Pranas Maselskis ir Albinas Burzdžius per girią ėjo pas Antaną Maselskį į Ruibiškės k. Miške jie sutiko girinius. Iš Jurgio Prabušo paėmė kastuvus, jie turėjo patys išsikasti duobę. Abu ten ir nušovė 1948 m. balandžio 22 d.

Mano brolį Antaną Martišių Marikė Dauskurtaitė rado ravuke prie Klemenso Stankaus Kraikų k. lygindama pievoje kurmiarausius. Antaną išsivedė Zigmas Vaičys iš Juozo Stankaus iš Monkaičių. Antanas draugavo su Stase Vaičyte. Ją palikęs draugavo su Brone Sakalauskaite. Abu buvo išvažiavę į Tilžę. Antaną pakorė J. Gajausko jaujoje keršydami, kad nebedraugavo su Vaičyte.

Pranas Maselskis gal ir prisidėjo prie Suginto nužudymo, bet kam reikėjo nušauti niekuo nekaltą Burzdžiuką?

Magdalena Macijauskaitė-Petraitienė, 76 m.,
kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Adolfas Macijauskas iš Ringalių k. slapstėsi, miške turėjo pasidaręs bunkerį. Kartą susirgo ir parėjo į namus, norėjo šiltai pagulėti, bet pamatė ateinančius tris stribus. Tada Adolfas įšoko į rūsį virtuvėje, sesuo Liuda ant dangčio užtiesė patiesalą, sudėjo duonos kepalus ir užvožė juos duonmaišiu. Įėję stribai darė kratą, nuspyrė duonmaišį, bet duonos nenuspyrė, nuėjo kratyti kitą trobos galą. Tada Adolfas iššoko iš rūsio ir nubėgo į daržinę, kur šiene turėjo išsirausęs duobę. Grįžę stribai nuėmė duonos kepalus, įlipo į rūsį, bet nieko neradę nuėjo į daržinę. Badė šieną durtuvais, pešė iš pakraščių. Jau buvo priėję prie pat Adolfo kojos, bet nebesitikėdami rasti baigė kratą. Taip tą sykį Adolfas laimingai išvengė suėmimo.

Brolis Jonas partizanavo 3 metus. Jis sakydavo, kad jų vadas yra Antanas Sugintas.

Sofija Mališauskaitė-Petraitienė, 72 m.,
kilusi iš Skaudvilės, Tauragės r.
Užrašyta 1996 m.

Juozapo Mališausko daržinėje Paikvedžio k. po šienu buvo bunkeris. Ten prisilaikydavo Stasė Irtmonaitė-*Aušrelė*, Bronius Šalčius (kitur – Šaltys)-*Sakalas* ir kiti partizanai. Šiek tiek apgijęs, Bronius išėjo pas Atutį į Bruškius. Ten partizanai susirėmė su rusais. Tada nušovė Bronių Šalčių-*Sakalą*, Kazimierą Bagdoną-*Ūdrą*. Stasys Šalčius-*Laibutis* paėmė Juozapo Mališausko kumelę ir su kitais draugais pabėgo. Kumelę paliko Papaukštkalnio kaime pas Balsevičių.

J. Mališauskas su Juozu Bagdonu-*Akimi* į metalinį bidoną sudėjo vėliavą, dokumentus ir užkasė sodyboje.

Mališauskaitę iš kalėjimo vesdavo atpažinti nušautų partizanų. Iš dviejų atpažino vieną. Jis buvo aukštas, tamsus, iš Sodalės ar Patulės k. Iš 13 nušautų partizanų pažino tik vadą *Kęstutį*, bet čekistams neprisipažino.

Sofijos Mališauskaitės slapyvardžiai buvo *Neptūnė*, *Ramunė*, *Laputė*.

Jonas Petrauskas, g. 1930 m., kilęs iš Vytogalos k., Šilalės r.
Užrašyta 2006 m.

Vytogaloje vyko balsavimai, būstinę saugojo stribai, o mes, kaimo pusberniai, sugalvojome pagąsdinti stribus. Pasidarėme didelį aitvarą, ilgą uodegą apipylėme benzinu ir padegę paleidome. Iškilo aukštai. Uodega degdama gabaliukais krito žemyn. Norėjome, kad stribai galvotų, jog kažkas atlėkė iš Amerikos. Grįžęs iš rinkimų, tėvas mus gerokai išbarė.

Prieš rinkimus aktyvas žadėjo pirmam balsavusiam duoti saldainių. Iš pat ryto giriniai nuo Šilvių apšaudė rinkiminę būstinę, stribai išsilakstė, bet saldainių maišo neužmiršo pasiimti.

Kartą užėjo girti aktyvistai su Šilalės r. pirmininku Slavinsku. Iššaudė šovinius, davė pašaudyti ir mums. Pasiliko tik po vieną šovinį.

Mažeikius iš Būbliškės k. išvežė dėl to, kad buvo nusifotografavę su giriniais.

Bronė Eskienė iš Vytogalos eidavo su giriniais, turėjo *Pinavijos* slapyvardį.

Vytogališkiai būriu po septyniolika eidavome į Pabremenį, Obelyną į šokius. Kartą čekistai sulaikė, ėmė rėkti: „Rankas aukštyn! Kur einat?!“ Liepė grįžti į namus, kad nebūtų kraujo praliejimo. Visus iškratė. Alfonsas Petrauskas turėjo lenktinį peilį. Atėmė ir pasakė: „Taip ir einat žmones skersdami.“

Antanas Sugintas vokiečių laikais dažniausiai būdavo žmonos ūkyje prie Pagramančio. Iš ten į savo ūkį Vytogaloje veždavo mėšlą. Kaimynai dėl to šaipydavosi. Karo metais jis prekiavo mėsa. Į Tilžę veždavo nupeštas antis, žąsis, kitų gyvulių mėsą.

A. Sugintas buvo baigęs karininkų mokyklą. Jis turėjo vokišką automatą ir ilgą karabiną. Kai gyveno kaime, saugodavosi raudonųjų partizanų. Kai A. Sugintas sėdavo javus, mes, vaikai, jam biržydavome. Savo karabiną pasistatydavo darželyje alyvų krūme.

Buvo jau pasnigę. Atvažiavo penki enkavedistai baltais kailiniais. Trys nuvažiavo pas A. Gudauską į Pabremenio k., o du užėjo pas A. Sugintą. A. Sugintas paaiškino, kad jis esąs bernas, bet čekistai nepatikėjo. Tada Sugintas šoko per kambarį, į kamarą, pro malkinę į jaują ir per kelią tolyn. Kol rusai susigaudė, jis jau buvo netoli Stasio Petrausko. Rusai pradėjo šaudyti į jį iš pistoletų, nes automatus buvo palikę vežime. Tėvas mums sušuko gultis, kad nenušautų. Sugintas bėgo vingiais, bet jį sužeidė į ranką. Pro Būdviečius nubėgo į Gaidėnų k., iš ten į Varsėdžius, pas kleboną Joną Janauską. Rusai iš Būdvyčio paėmė dynę (žem. kumelingą) kumelę, abu susėdo ant jos ir bandė Sugintą vytis, bet kumelė nebėgo, rusai atsiliko. Atjoję iki Juozo Mantvydo namų Gaidėnų k., tvarte rado Mantvydą ir vos jo nenušovė, pamanė, kad tai Sugintas.

Kai B. Gestautienė-Ivanovienė pranešė Skaudvilės garnizonui, kad Pabremenio kaime pas J. Lebriką yra giriniai, tuoj uždarė pasų skyrių, nors laukė daug žmonių ir visi išvažiavo gaudyti Suginto.

Partizanas A. Sugintas vaikščiodavo su trim vokietukais.

A. Sugintas prisilaikydavo Tauragėje, Skalbyklos gatvėje, pas tokią Rimkienę.

Kartą atėjo 20 rusų. Sugulė troboj ir laukė per naktį, gal ateis Sugintas. Milicijos viršininkas V. Ališauskas ir stribų viršininkas Rybakovas tėvą po du kartus per savaitę šaukdavo į Skaudvilę aiškintis, kur yra sūnus Aleksas. Jie sakydavo, kad sūnus yra išėjęs į mišką, o Aleksas buvo pražuvęs Tilžėje.

Mano tėvas bijodavo, kad A. Gudauskas nesužinotų, jog pas mus užeina partizanai. Kartą naktį atėjęs A. Sugintas atsitūpė už tvarto „ant savo reikalo“. Automatą pasistatė šalia ir pataikė į „minkštą daiktą“, išsitepė automato buožę, atnešė automatą į trobą, išėmė spyną, padėjo ant stalo ir liepė mums nuvalyti.

Giriniai dažnai užeidavo pas Joną Petrauską Būbliškės k., ten nakvodavo, Petrauskai jiems duodavo maisto, siuvo batus.

Zofija Petrošienė, g. 1939 m., kilusi iš Girdiškės k., Šilalės r.
Užrašyta 2001 m.

Aleksas Petrošius buvo nupjovęs rugių varpas ir, bijodamas sėsti į kalėjimą, išėjo į partizanus.

Partizano Alekso Petrošiaus-*Žalgirio* patėvis Jonas Petrošius iš Dvyliškės k., sužinojęs, kad Upynoje yra nušauti trys partizanai, nuėjo pažiūrėti, ar nėra jo posūnio. Jis pažino savo posūnį Aleksą Petrošių. Vėliau Joną Petrošių ištrėmė, nuteisė 20 metų lagerio.

Bronė Pilitauskaitė, 77 m., kilusi iš Sodalės k., Tauragės r.
Užrašyta 2001 m.

Antanas Pilitauskas buvo Upynos seniūno Prano Bartkaus iš Ruibiškės pavaduotojas. Su partizanais palaikė ryšį nuo 1948 m.

Kartą grįždamas iš Kiaukų malūno, brolis užsuko pas Motuzą Sodalėj, prie Šunijos. Ten sužinojo, kad Beržynės mokykloje stribai susišaudė su partizanais. Tada nušovė stribų viršininką Vladimirą Sarapulovą. Gyvą paėmė partizaną Stasį Jurgaitį. Jis ir išdavė, kad Antanas palaiko ryšį su partizanais. Po poros dienų į namus atėjęs Vaclovas Ališauskas su stribais paklausė, kur Antanas. Pasakėm, kad nežinom. Tik, stribams išėjus, parėjo Antanas. Stribai sėdėjo prie šiaudų kūgio ir matė. Jie vėl atėjo, o Antanas užšoko ant aukšto, sakė, jei ras, tai ras, ką padarysi. Bet stribai kratos nedarė, tik liepė, kad Antanas rytojaus dieną prisistatytų į Upyną. Naktį stribai vėl apsilankė, bet Antanas jau buvo išėjęs. Pasakėm, kad jis išvažiavo į Klaipėdą. Paskui kas naktį stribai ateidavo ir vis reikėdavo juos valgydinti.

Kartą Pilitauskienė papriekaištavo, kad nebeturi ko duoti valgyti. Tada stribas Sabutis liepė abiem seserims rengtis ir eiti kartu į Upyną. Upynoje jas patardė ir paleido. Jos su motina turėjo kasdien eiti į Upyną. Kartą eidamos susitiko bevažiuojančią ūkio valdžią, kuri liepė eiti namo ir daugiau nebevaikščioti.

Kartą birželio 12 ar 13 užėjo partizanai, valgė, nakvojo. Rytą pamatė, kad nuo Ruibiškės ateina du būriai rusų. Partizanai, prisidengę sodyba, pasitraukė į krūmus. Namuose betvarkė. Bronė, nebežinodama ką daryti, įsėdo į stakles ir audžia. Atėję rusai su stribais klausia, kodėl taip prineršta. Bronė sako, kad Antanas rengė vardines. Jiems bebūnant, parėjo Antanas. Stribai jo klausia, ar turėjo balių, ar buvo vardinės. Antanas sako, turėjau, buvo. Partizanai po kiek laiko atsiuntė kaimynę pasiskolinti duonos, kad sužinotų, kas vyksta.

Brolis dar nebuvo išėjęs į mišką. Užėjo stribai, apsinakvojo. Naktį kažkas pabeldė į langą. Žiūri – Vladas Survila-*Liepa*, kiti partizanai. Brolis pamojo, kad eitų šalin. Stribai jau turbūt miegojo, nepajuto.

Antanas į partizanus išėjo 1950 metų pavasarį. Kur jis žuvo, neaišku. Į Sibirą Pilitauskus išvežė 1950 m. rugsėjo 1 d.

Iš Skaudvilės partkomo atvažiuodavo aktyvistė Pužlytė. Žmonės ją vadino Pūslike. Buvo maža, stora. Ji labai pyko ant Antano Pilitausko. Apgailestavo, kad nežinojusi, kas jis toks, būtų seniai suėmusi.

Kartą skalbiu Šunijoje. Sušlamėjo krūmai. Žiūriu – Jonas Galminas. O jis ir sako: „Gavome žinią, kad čia kažkas nušautas, tai atėjome patikrinti.“ Tada Ruibiškėje plėšikai buvo nužudę Vėlavičienę.

Kazimiero Kulkio brolis buvo žuvęs kitur. Jis pasakojo, kad Joną Galminą, Evaldą Stelmoką ir Joną Pošką partizanai iškasė iš jų žuvimo vietos, įdėjo į dėžes ir palaidojo kapukuose. Kasdami labai bijojo, kad nebūtų užminuota.

Motiejus Jonča turėjo išeiti į armiją, suruošė išleistuves ir išėjo į mišką.

Jonas Rasickas, 86 m. kilęs iš Skaudvilės, Tauragės r.
Užrašyta 1998 m.

Buvau Skaudvilės zvanininkas (varpininkas). Matydavau, kaip parvežę nukautus partizanus rusai ir stribai sumesdavo už senosios špitolės. O sutemus, užrišę virves ant žuvusiųjų kojų, arkliu vilkdavo prie kapinių ir šlaito apačioje pakasdavo. Ten pat pakasė moterį partizanę nuo Kaltinėnų. Partizaną Plienaitį buvo įmetę į išvietę, bet naktį jį draugai ištraukė ir palaidojo kitur.

Juozas Pukelis, g. 1935 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Kartą prie stribynės buvo pamesti trys partizanai.

Vieną dieną su seserimi Stase uogavome krūmuose už Blinstrubo kapukų. Užėjome didelį būrį partizanų. Jie ilsėjosi, gulėjo ant žolės, pasiteiravo, kas mes tokie. Tarp jų mes atpažinome brolį ir seserį Kulkius. Jie nuramino ir mus, ir kitus partizanus, kad nebijotume.

Juozas Ričkus, 70 m., kilęs iš Petkalnio k., Šilalės r.
Užrašyta 1994 m.

Upynoje buvo tokia Maruska. Prieš karą Lietuvos valdžia ją buvo ištrėmusi iš Panevėžio už tai, kad priklausė kompartijai. Po karo ji buvo Upynos čekistų šnipė. Enkavedistai, atvažiavę į Upyną, pirmiausia „suimdavo“ Marusią ir keikdami išsiveždavo į Skaudvilę. Grįžusi pasakodavo, kad ją labai mušė. Ji dažniausiai vaikščiodavo po Patulę ir ten šnipinėdavo. Ten partizanai ją ir pakišo po išvarta.

Pranas Rimkus, g. 1938 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Kartą stribai vežime į Upyną parvežė dar gyvą partizaną, žalsvos spalvos kariškais drabužiais, gulintį kruvinuose šiauduose. Buvo peršautos abi kojos per šlaunis, nukirsti kaulai. Gulėjo stipriai sukandęs dantis. Adomas Šarauskis su stribu Mejeriu (Sabučio žentu), paėmę už kojų, ištempė jį iš vežimo, stovėjusio prie stribinyčios ir nuvilko prie Jono Jonaičio trobos. Atėjusi mokytoja Marija Kancevičienė liepė mums, mokiniams, eiti į klasę o ne čia žiopsoti.

Joana Skrodenienė, g. 1927 m., kilusi iš Petkalnio k., Šilalės r.
Užrašyta 2001 m.

Jonas Skrodenis per savo ilgą liežuvį išbuvo kalėjime devynerius su puse metų. Pas juos vokiečių laikais Antanas Lopečius iš Skaudvilės atvežė keletą žydų, o Skrodenis apie tai pasakė baltaraiščiams. Vokiečiai žydus išvežė, o po karo už tą pasakymą rusai Skrodenį pasodino.

Pranas Smailys, g. 1929 m., kilęs iš Laurinaičių k., Tauragės r.
Užrašyta 1995 m.

Pranas Smailys, nenorėdamas eiti į armiją, patraukė pas partizanus ir tapo jų ryšininku. Ginklo neturėjo. Giriniams perduodavo įvairiausias žinias, su jais susitikinėdavo. Kartą su giriniais buvo pas Survilą Patulėje ir sužinojo, kad siaučia rusų garnizonas. Pranas su Antanu Surviliuku buvo be uniformų, išėjo į Sodalę, kiti giriniai su Vladu Surviliuku nuėjo į mišką, o ten jų jau laukė rusai. Kai tik įėjo į mišką, ėmė šaudyti. Nušovė Vladą Survilą, sužeidė Simą Jurgaitį.

Aldona Ivanauskaitė -Stanevičienė, g 1927 m.,
kilusi iš Pužų k., Tauragės r.
Užrašyta 1997 m.

Pas mane (Aldoną Ivanauskaitę) Pabambių k. ant tvarto buvo slėptuvė. Į ją buvo įlendama iš tvarto.

Kartą užėjo Fricas Gaubtys-*Vytautas*, kaip jis sakė, su partizanais. Neleido degti lempos, sakė, kad siaučia rusai. Iš slėptuvės partizanai buvo išėję į Gegužių k., buvo likęs tik Juozas Petraitis-*Linksmutis*. Jis jau baigė gydytis peršautą koją. Aš pasakiau, kad yra *Linksmutis* ir jau nori išeiti. Tada aš, *Vytautas* ir vienas iš atėjusiųjų nuėjome prie tvarto. *Linksmutis*, palikęs savo planšetę su dokumentais slėptuvėje, išėjo, pasisveikindamas pasibučiavo su *Vytautu* ir tuo kitu. Visi pasuko pas greta gyvenusį mano dėdę Juozapą Ivanauską. Juozapas juos norėjo palydėti toliau, bet *Vytautas* liepė dėdei eiti namo. Vėliau teismo metu man pasakojo pats *Linksmutis*, kad tada, paėjus toliau, vienas iš *Vytauto* atvestųjų stribų šoko iš nugaros ant *Linksmučio*, parvertė jį, o prišokęs *Vytautas* padėjo surišti rankas.

Juos teisė aštuonis: Petrą Matutį-*Lakūną* iš Pagramančio, Zigmą Čepą-*Klevą* iš Tuščių k., Juozą Petraitį-*Linksmutį* iš Graužų k. nuteisė mirties bausme. Aldona Ivanauskaitė iš Pabambių k. ir Petras Poškus iš Vaitimėnų k. (dar dviejų pavardžių neatsimenu) gavo po 25 metus, vienas mažametis – 10 metų.

Kartu areštavo Elę Lankauskaitę, mokytoją Stasę Sungailaitę, Aldoną Ivanauskaitę, mokytoją Petrą Poškų (žuvo Džeskazgane).

Janina Tamošaitytė, vėliau Žymantienė, tarnavo pas Bolių Blinstrubį-*Vycių* Žakaimės k. Ji išdavė daug girinių. Čekistai prievarta užverbavo Bolių Blinstrubį-*Vycių*. Dėl to jam teko bėgti iš namų.

Angladegiuose Jankauskų šeimą giriniai sušaudė dėl to, kad jie bendradarbiavo su čekistais. Pas Oną Macijauskaitę gyvenusiam enkavedistui Jankauskiukas

pasakojo, kur yra giriniai. Valė Jankauskaitė pranešė čekistams, kur slapstosi Juozas Bagdonas. Apsuptas Bagdonas nušovė vieną rusą, bet nušovė ir jį.

Girdiškės apylinkės pirmininkas Petras Norvaiša pranešė čekistams, kad pas jį yra partizanai. Parėjęs namo, liepė jiems eiti kitur, nes rusai žada daryti siautimą. Giriniai išėjo, o jo brolis Vacius pasiliko su vienu draugu. Užėjus rusams, susišaudymo metu abudu žuvo. Kai paaiškėjo, jog užvedė Norvaiša, 1949 m. giriniai Petrą Norvaišą ir jo žmoną sušaudė.

Petras Lankauskas, g. 1924 m. Pliupų k., žuvo Antegluonio k. 1949 m. prieš Kalėdas.

Kazys Kulkis-*Perkūnas* žuvo Vėluikiuose, tą pačią naktį Angladegiuose žuvo Motiejus Kasputis. Antaną Venckaitį Beržynės k. paėmė gyvą.

Būrio vadas *Kęstutis*-Juozas Gružinskas sužeistas gydėsi Beržynės k. pas mokytoją Oną Alijošiūtę. Pagijęs ruošėsi švęsti vardines – Juozapines. Mokyklos antrame gale padengė stalus, sudėjo valgius, bet netikėtai užėjo rusai. Visi giriniai subėgo į klasę, kambary liko tik Antanas Venckaitis. Jis buvo ryšininkas. Eidamas pro duris, Sarapulovas paklausė, ar yra partizanų. Pamatęs Antaną pasakė: „Va, vienas yra." Ir tuo metu giriniai jį nušovė, o patys niro į čia pat esantį mišką. Tada suėmė Antaną Venckaitį ir mokytoją Oną Alijošiūtę. Ją labai smarkiai sumušė.

Ona Kulkytė iš Upynos turėjo nuvežti į Tauragę 40 tūkstančių rublių. Tai jau žinojo jos brolis Kazys Kulkis ir Juozas Petraitis. Jie palaukė pakely ir pinigus paėmė. Tada į mišką išėjo ir Ona Kulkytė.

Užrašyta 2001 m.

Partizanai dienojo Motiejaus Kaspučio sodyboje. Angladegių k. jie turėjo bunkerį ant arklių tvarto. Sodyboje buvo keli tvartai, jauja ir daržinė. Rusai užplūdo Pabambius, Angladegius, važiuojančius iš turgaus žmones stabdė ir liepė jiems nuo karvių tvarto versti šiaudus žemyn, ieškoti bunkerio, bet bunkerio nerado. Prinešė trobą šiaudų ir sugulė nakvoti. Partizanai nebegalėjo pasitraukti be mūšio. Išsimiegoję rusai išbadė visus pamatus ieškodami bunkerio ir išėjo.

Pas Grabauskus prie Pilutės piliakalnio laikėsi partizanas puskarininkis. Simas Jurgaitis-*Žemaitis* su Juozu Petraičiu-*Linksmučiu* nuėjo pas jį pasitarti, kaip nuvilioti rusus nuo bunkerio su partizanais. Puskarininkis nutarė, kad jie trys turi apšaudyti rusus Motiejaus Kaspučio ūkyje ir patys trauktis viliodami rusus, o partizanai turėtų progą pasitraukti ir iš užnugario užpulti rusus, bet pamatė, kad partizanai jau pareina nuo Danilinės link vieškelio. Pasirodo, rusai jau patys buvo išėję.

Ona Stankovičienė, 80 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.

Užrašyta 1997 m.

Iš Lomių kilusi Vlada Deimantavičiūtė-Pocienė – milicininko Pociaus žmona, tarnavo pas mokytoją Antaną Šlapiką Upynoje. Jos brolis buvo girinis. Iš Šlapikienės giriniai atėmė siuvamąją mašiną. Žmonės kalbėjo, kad paskundė tarnaitė Deimantavičiūtė.

Pužlytė-Radionova dabar gyvena Šilutėje. Ji visada eidavo su aktyvu, su rusų kareiviais.

Užrašyta 1998 m.

Stasys Gedeikis iš Kliūkių k. krūmuose pamatė miegančią gražią moterį. Kai Stasys sukosėjo, moteris nubudo. Jis ėmė ją kalbinti, nuramino, kad nebijotų. Moteris pasisakė esanti iš Tūbinių, partizanė ar ryšininkė. Paklausė, kur gyvena Paikvedžio k. Jonas Gestautas, sakė einanti pas jį prašyti pinigų, norinti važiuoti į Vilnių tvarkytis dokumentų. Mat partizanai savo pinigus laikydavo pas Joną Gestautą. Gedeikis perspėjo tą moterį, kad ten nuėjusi gali ir nebeišeiti, bet moteris sakė vis vien eisianti. Jei viskas bus gerai, grįždama užeisianti pas Gedeikį, bet nebeužėjo. Vėliau Gedeikis matė tą moterį jau negyvą įkištą į durpyną.

Gedeikis apie tai niekam nesakė, tik vėliau papasakojo Onai Stankovičienei.

Jos vyro brolis Vladas Stankovičius, valydamas rūsį, ant Jaskalnio buvo radęs moterį ilgais geltonais plaukais, po kiek laiko ta moteris iš rūsio dingo. Apie tai bijojo kam nors pasakyti.

Partizanų būrio vadas, vėliau išdavikas, *Vytautas*-Fricas Gaubtys iš seno buvo pažįstamas su Jurgiu Prabušu iš Mankaičių k. Susipažino, kai Jurgis tarnavo pas ūkininkus prie Piktupėnų. *Vytautas* kalbino Jurgį Prabušą dirbti rusų saugumui, bet Jurgis nesutiko, sakė esąs senas ir bijąs.

Pas Joną Gestautą Paikvedžio k. dirbo meistras Albinas Daukša. Kartą Gestauto šuo iš savo būdos išvilko skudurą. Kai pradėjo tąsyti, iš jo pabiro pinigai. Gestautas puolė juos rinkti, sumušė šunį. Tai, matyt, buvo partizanų pinigai.

Elena Stankutė, g. 1932 m., kilusi iš Paežerio k., Šilalės r.

Užrašyta 1998 m.

Stasys Žukauskas, g. 1915 m. Paežerio k., buvo Upynos partizanas – baltaraištis kartu su Pranu Macijausku. Užėjus rusams slapstėsi. Dar karui nesibaigus, 1944–1945 m., pats išėjo į rusų kariuomenę. Grįžęs iš kariuomenės, turėjo registruotis, bet bijojo, kad nesuimtų už tai kad prie vokiečių saugojo žydus.

Jonas Šedbaras iš Lingių k. prikalbino jį eiti į stribus. Kai J. Bagdonas nušovė J. Šedbarą, giriniai reikalavo S. Žukauską atiduoti ginklą, žadėjo jo neliesti, bet tas su savo sugyventine pabėgo į Skaudvilę. Kai partizanai pareikalavo ginklo, jis užvedė garnizoną ir pats su ginklu atėjo pas Igną ir Joaną Patlabas ir surengė partizanams pasalą, bet partizanai nesirodė. Po kiek laiko jis vėl atvažiavo pas Patlabas bulvių, tada jį giriniai ir nušovė. Vėliau partizanai nušovė Igną Patlabą, jo žmoną Joaną ir sūnų Petrą už tai, kad jie dirbo ir rusams, ir partizanams.

Apie 1947–1948 metus Paežerio k., vadinamosiose Švilpikėse (šiauriniame kaimo pakrašty), Jono Mirbako troboj apsistojo partizanai. Dešimties metų Mirbako sūnus Jonas kieme skaldė malkas. Pamatęs, kad ateina kareiviai, bėgo į trobą perspėti partizanus. Rusai iš kulkosvaidžio jam nukirto abi kojas ir Jonukas mirė, o partizanai atsišaudydami pabėgo.

1948 m. lapkričio 25 d. pas Stasį Šaulinską Paežery užėjo rusai. Troboje buvo partizanas vokietis Oskaras Hendrikas-*Paulius*. Jis šovė į kareivį, bet užsikirto šautuvas. Rusai *Paulių* sužeidė ir parsivežė į Upyną. Čia jis mirė. Kalbama, kad jį slapčia perlaidojo Skaudvilės seniūnijos Trapų kaimo evangelikų kapinėse.

Stasys Šedbaras, g. 1926 m., įsirašė į stribus dėl to, kad jo nepaimtų į kariuomenę. Po tėvo Jono Šedbaro žūties Stasį užverbavo giriniai. Jo sodyboje buvo partizanų bunkeris. Ten lankydavosi Simas Jurgaitis-*Tautvilas*, Vytautas Dautartas-*Žaibas*.

Jonas Rašinskas iš Lingių k. buvo stribas. Jo tėvas buvo persikrikštijusio žydo Juozo Majausko žentas, o partizanas J. Bagdonas buvo Jono kūmas. Petras Rašinskas dirbo Paežerio apylinkės pirmininku. Jo brolį Stasį Rašinską, gyvenusį Kliūkių k. priešais Praną Budginą, nušovė giriniai – dingo žmogus po nakties.

Zuikiai buvo iš raudonųjų. Jie buvo „burliokai". Bronius Zuikys slapstėsi, bet partizanai jo nepriėmė į būrį. Vėliau jį rusai sužeidė, suėmė ir ištrėmė. Jo brolis Petras gyveno ir dirbo Paežerio kolūkyje.

Aleksas Čepauskas, Pranas Bernotas ir Jurgis Stankus nebuvo tikri giriniai. Jie turėjo atskirą būrį, girinių vardu uždėdavo žmonėms mokesčius. Jonas Rimkus iš Gudirvių k. partizanų vardu buvo apdėjęs mokesčiu Joną Masidunską iš Paupynio kaimo.

Juozas Stankus ganydavo savo karves ant Miegies kalno. Ten dažnai užsukdavo partizanas Antanas Galminas-*Šiaurys*. Sakydavo jam: „Ganai dvi karvikes, tyliam, ramiam žmogui visur gerai." Kartą Stankai, nuėję ant Miegies pasikirsti malkų, rado ten dienojančius partizanus. Tie jiems liepė ateiti kirsti kitą kartą.

Partizanai vis kviesdavosi Pranę Stankutę ateiti pas juos ant Miegies pasišnekėti, kviesdavo į šokius, bet ji neidavo. Partizanai ant jos už tai nepykdavo, tik Kazimieras Kulkys sakydavo: „Nesiženyk, kol mes negrįšim į laisvą gyvenimą." Ji skalbdavo partizanų drabužius. Išskalbtų pasiimti ateidavo ryšininkės Rudienė arba Rudytė. Su partizanais kartais susitikdavo pas Praną Bernotą Gudirvių k. Jos brolis Mėčius Stankus eidavo į bažnyčią pirmaisiais penktadieniais. Kažkas jį paskundė partizanams, kad eina į Upyną ir neša žinias rusų saugumui. Pas Praną Mockų, bitininką, susirinkus partizanams, vieni sakė, kad Mėčių reikia nušauti. Siuntė Simą Jurgaitį. Jurgaitis nėjo ir pasakė, kad savo gaspadoriaus jis nešaus.

Marijona Stonytė, g. 1925 m., kilusi iš Patulės k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Patulės kaimo gyventojai Zigmas Vaičys, Aleksas Mažeikis ir Antanas Kuisinas girinių vardu plėšikaudavo.

1952 metų kovo 25 d. dar buvo sniego ir ledo. Naktį kažkas stipriai pabeldė į virtuvės langą. Per langą buvo matyti vyras su šautuvu per krūtinę, ant akių užsimaukšlinęs kepurę su partizanų ženklu. Pažinau, tai buvo Zigmas Vaičys – kolūkio brigadininkas. Vaičiai tada gyveno Mankaičių k. Kaspučių ūkyje. Jis vis suko nugarą, kad nepamatyčiau veido. Į burną turėjo kažką įsikišęs, neaiškiai šnekėjo. Klausė, kas čia gyvena, ar gaspadorius yra. Pasakiau, kad gaspadorius išėjo į laidotuves. O pats Zigmas buvo ten buvęs ir žinojo, kad Juozo Bertašiaus laidotuvėse nėra, žinojo, kad Juozas guli kamaroje. Tada Zigmas nuėjo į kamarą. Aš atsargiai pakėliau durų skląstį ir, išbėgusi į kiemą, pasislėpiau duobėje. Zigmas pajuto, kad aš išbėgau, iššoko ant slenksčio ir iššovė keturis šūvius. Pasižvalgęs vėl įėjo į trobą. Tada aš pro jaują nubėgau pas Steponą Savicką, bijojau, kad

Zigmas, radęs begulintį Juozą, mane muš, kad melavau. Bėgdama mačiau nuo trobos nubėgančius du beginklius vyrus. Tai buvo Aleksas Mažeikis ir Antanas Kuizinas-*Baltrušis*.

Įėjęs į kamarą, Zigmas įrėmė šautuvą Juozui į krūtinę ir pareikalavo 1500 rublių. Juozas gynėsi neturįs. Zigmas pasakė, kad turės atiduoti vėliau. Pyko, kad pabėgau, galvojo, kad pabėgau su pinigais. Juozą barė už tai, ką, būdamas brigadininku, blogai padarė. Vis klausė, ar dabar geras brigadininkas. Juozas sakė, kad jam geras, o kitiems nežinąs.

Į langą pabarškino Antanas Kuizinas, Zigmas Vaičius išėjo iš trobos ir abu dainuodami nuėjo į Ruibiškės kaimą.

Aš nubėgau pas Steponą Savicką. Savickienė davė drabužių, avalynės. Nuėjusi pas Šedbarus pasakiau, kad eisiu į Upyną pranešti rusų saugumui. Simo Šedbaro tėvas įspėjo: „Jei buvo tikri miškiniai, bus blogai, negalėsi būti namuose." Pasakiau, kad žinau, kas buvo, kad tai netikri miškiniai. Su Simu Šedbaru 12 val. nakties nuėjom į Upyną, į MGB būstinę. V. Ališauskas paskambino į Skaudvilę, po kiek laiko atvažiavo kareiviai ir su stribais parėjom į Patulę. Rusai atsivedė šunį. Praaušus šuo nuvedė pas Vaičius. Šuo iškart įsikibo senajam Vaičiui į krūtinę.

Vaičiai išveždino Antano Kaspučio šeimyną, Petraičių sušaudymas irgi Vaičių darbas – įskundė partizanams. Zigmas Vaičius už Simo Jurgaičio išdavimą gavo 5000 rublių. Tai buvo 1952 m. kovo 25 d. Zigmą Vaičių paėmė per šeštines, gegužės 24-tą. Atėjo kažkokie du pareigūnai ir liepė Zigmui eiti į Upyną pasiaiškinti, kodėl tą dieną nevarė žmonių į darbą, ir nebepaleido.

Jau po Atgimimo apylinkės pirmininkas Ramutis Radzevičius pasikvietė mane į apylinkę. Ten atvažiavę kažkokie žmonės klausinėjo apie Zigmą Vaičių. Paliudijau, kad jis buvo plėšikas, kad jam nepriklauso tremtinio pašalpa. Kalėjime jis buvo sulaužytas, grįžo įdėtas į kažin kokį geležinį ar gipsinį korsetą.

Kartą Juozas Bertašius Kaspučiams į tremtį siuntė 300 rub., bet Upynos paštininkas Antanas Montvilas jų neišsiuntė. Vėliau, pradėjus ieškoti dingusių pinigų, juos Montvilas pasiuntė.

Bronius Survilas, g. 1926 m., kilęs iš Patulės k., Šilalės r.

Užrašyta 1999 m. sausio mėn.

Nuo 1944 m. rudens su padirbtais dokumentais slapsčiausi nuo armijos. 1950 metais pasitraukiau į Kauną. Kaune rusų saugumas suėmė dokumentų padirbėjus, dėl to turėjau bėgti į Vilnių. Dirbau Sargėnų, Dvarčionių plytinėse, Nemenčinės r., Arvydų žuvininkystės ūkyje. Kol slapsčiausi Upynos apylinkėse (iki 1950 m.), palaikydavau ryšius su partizanais. Partizanų vadas *Vytautas*-Fricas Gaubtys (vėliau tapęs išdaviku) mane vis ragindavo viską užrašinėti: kur ėjęs, kur buvęs ir visus užrašus atiduoti jam. Bet aš, lyg kažką įtardamas, to nedariau.

Patulėje siautė rusai, aš atėjau pas Steponą Vertelį į Upynos k., o ten ruošėsi vestuvėms. Rusai mane matė einantį nuo Patulės kalno. Vertelis įkalbėjo pasilikti, davė skustuvą barzdai nusiskusti. Nusijuosiau kareivišką diržą ir galandu tą skustuvą. Pamatęs ateinančius rusus su dviem šunimis, mečiau diržą, o pats įlindau į rūsį po namu, į patį pasienį ant bulvių viršaus. Vertelis, paėmęs numestą diržą, užmetė juo

vaikui ir pats juo apsijuosė. Rusai iškratė visus pašalius, klausinėjo, kas čia atėjo, bet nieko neradę išėjo.

Nušautus partizanus Joną Galminą-*Putiną*, Evaldą Stelmoką-*Šilą* ir Joną Pošką-*Karklą* rusai nevežė į Tauragę o užkasė Kazbarynų miške. Žmonės pažymėjo tą vietą, po Atgimimo juos perlaidojo Kaltinėnuose.

(Bronius Survilas Patulės kaime, savo kieme, 80 cm gylyje turėjo pakasęs didelį stiklinį butelį su partizanų archyvu. 2004 m. jis mirė, archyvas liko neiškastas. Dabar tos vietos niekas nežino. Sodybvietė išlikusi.)

Partizanų vadas Antanas Sugintas iš Survilų k. 1946 m. vasario 6-osios naktį išėjo pas Antaną Maselskį į Ruibiškę, kur buvo ir Antano brolis Pranas. Tą naktį jie ten jį nužudė.

Čekistai užverbavo Martišių-Midvikį Antaną sekti mane. Vieną bunkerį turėjau pasidaręs savo daržinėje po šienu, kitą – Šunijos krante. Įėjimas buvo iš upelio, per vandenį. Ant angos buvo pasodinta eglutė, įlįsdavau į vidų ją nukėlęs. Ten galėjo tilpti penki vyrai.

Pas Stasį Ruką Žakaimėje laikydavosi daug partizanų, dažnai juos ten veždavo Juozo Bertašiaus arkliais. Čekistai buvo užverbavę mano brolį Antaną, bet tas jokių žinių jiems neteikė. Kai atėjo Antaną suimti, jis bandė bėgti, bet rusai jį nušovė.

Petrė Šarkienė, g. 1931 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.

Užrašyta 2001 m.

1944 metų vasarą Stankus ir kunigas Vytautas Radvila viešėjo Sodalės k. pas Benediktavičių. Pamatę į kiemą įvažiuojančius Marijoną Milmantaitę-Elvikienę su girtu plechavičiuku, išėjo į kiemą. Plechavičiukas pakėlė ginklą ir šovė į kunigą Radvilą. Kunigas nuvirto į dilgėles prie šulinio, Stankus ir Benediktavičius pabėgo, o Elvikienė su plechavičiuku nuvažiavo link Elvikių namų.

Plechavičiukai iš vakaro buvo paėmę Elvikių brikutę. Kitą dieną Elvikienė nusinešė pas juos degtinės, užkandos. Vežimuką grąžino jau girtas plechavičiukas. Pakeliui, nušovęs kunigą Radvilą, su Elvikiene išvoliojęs rugius (rugiuose rado Elvikienės šukas), jau prasipagiriojęs, paliko bričkutę Elvikiams ir raitas grįžo atgal pasižiūrėti, ką jis nušovė. (Kunigas palaidotas Skaudvilėje.) Netrukus jį vokiečiai suėmė, kažkur išvežė ir sušaudė.

Antanas Šedbaras, g. 1912 m., kilęs iš Dvyliškės k., Šilalės r.

Užrašyta. 1997 m.

(Antanas Šedbaras 1995 m. buvo apdovanotas Pasipriešinimo dalyvio kryžiumi kaip Kęstučio apygardos partizanų ryšininkas – *R. K.*)

Slėptuvę giriniams buvau įrengęs ant savo tvarto šiene. Į slėptuvę partizanai įlįsdavo iš tvarto prastūmę lentas, kurios buvo sudėtos ant sijų. Pavasarį, baigę šerti šieną, panaikindavom ir slėptuvę. Mane išdavė Pranas Bernotas iš Gudirvių k. Tardomas jis pasakė, kad Leonas Laurinskas-*Liūtas* yra Antano Šedbaro žinioje.

1953 m. pavasarį, vieną kartą ankstų rytą, rusų garnizonas su stribais apsupo mūsų (Šedbarų) namus. Mane suėmė, susuko į brezentą ir taip nuvežė į Skaudvilę.

Namuose darė nuodugnią kratą, metaliniais virbais badė žemę apie pastatus, po pamatais, bet nieko nerado.

Skaudvilėje tardė, labai daužė, klausė, kaip susipažinau su Leonu Laurinsku. Papasakojau tokią legendą, kuri jau anksčiau buvo suderinta su Leonu: Leonas Laurinskas užėjęs pas mane paprašė nueiti į jo tėviškę, pažiūrėti, kas dedasi jo sodyboje. Aš nuėjau, apžiūrėjau ir po kiek laiko atėjusiam Laurinkui viską papasakojau. Po to pasakojimo kitą naktį rusai mane paleido, bet privertė pasirašyti, kad ką nors sužinojęs apie girinius, tuoj pat jiems pranešiu. Tą pačią naktį, grįždamas namo, susiradau Leoną Laurinską ir viską jam papasakojau.

Tardė mane Lietuvos rusas Merčikovas. Tardymo metu kankino, įlaužė krūtinkaulį. Ilgai skaudėjo, kol sugijo, negalėjau dirbti.

Užverbavę nurodė susitikimo vietą – alksnyną už Bijotų sankryžos. Pažadėjau ateiti, bet nenuėjau, teisinausi, kad bijau, dar gali kas pamatyti. Du kartus partizanai man liepė važiuoti į Skaudvilę ir pranešti apie partizanų buvimo vietą. Čekistai ten nuvažiuodavo, bet partizanų neberasdavo, jie būdavo ką tik pasitraukę.

Kai suėmė L. Laurinską, į Skaudvilės saugumą pašaukė akistatai ir mane. Eidamas pro mane, stribas Patapas sugriebęs už nosies susuko ir tarė: „Jau turim klišių." Kaip liudytoją mane šaukė į teismą, į Vilnių.

Kartą pas Juozą Strauką Žakaimės k. dienojo partizanai. Užėjo „nebylys elgeta", labai smalsiai visur šniukštinėjo po trobą, išeidamas iš kambario dar pažiūrėjo per kamaros langiuką ir ten pamatė girinius. Tie tada jo jau nebepaleido, ištardė ir prakalbino. „Elgeta" labai prašė paleisti, bet giriniai jo nebepaleido. Vakare, nuvedę į Pliuptrakį, pakorė ir įmetė į durpyną. Tai buvo rusų saugumo šnipas iš Adakavo.

Juozas Šedbaras iš Paežerio k. buvo stribas. Jis vis sakydavo, kad nupils partizaną Juozą Bagdoną-*Akį*. Vieną pavakarę J. Bagdonas užėjo pas Juozą Šedbarą ir jį prie kuknės nušovė iš automato. Tą pačią naktį iš kitur atėję partizanai nušovė Juozą Stankų iš Monkaičių k. Susitikę pas mus, iš J. Bagdono sužinojo, kad jis nušovė J. Šedbarą, priekaištavo, kad ir Paežery pradės siausti rusai ir jie turės pasitraukti kitur.

Juozas Bagdonas pasakojo, kad prie Tūbinių pamiškėje gyvenęs toks „rupkė" komunistas. Jį išsivedę naktį, pastatę prie duobės ir liepę melstis, kad paleistų, bet jis atsakė, kad yra komunistas ir nesimels. Tada J. Bagdonas jį iš automato nušovė.

Mano broliui Broniui Šedbarui melioratoriai iš Laukuvos pasakojo, kad Antanas Simonavičius iš Upynos Laukuvoje buvo valsčiaus pirmininkas, jis eidavo į saugumo būstinę tardyti girinių, juos mušdavo ir kankindavo.

Aš palaikydavau ryšį su Šilalės pirmojo būrio partizanais, užeidavo Motiejus Kasputis-*Aidas*, Kazys Kulkys-*Perkūnas*, Vacys (Vaclovas) Norvaiša-*Algirdas*, *Paulius*, Juozas Bagdonas-*Akis*, Antanas Galminas-*Garnys*, *Aras*, Jonas Galminas-*Putinas*, Leonas Laurinskas-*Liūtas*, Jonas Macijauskas-*Perkūnas*, Vincas Vitkus-*Žvirblis*, Vladas Survila-*Liepa*, Aleksas Petrošius-*Žalgiris*, broliai Lankauskai: Petras-*Tauras* ir Juozas-*Drąsutis*, iš Butvilų – Vincas Kmita ir jo brolis, Juozas Grabauskas-*Perkūnas*, Gediminas-*Katinas*. Jo tėvas irgi žuvo miške. Iš Batakių ateidavo Pranas Kairys-*Serbenta*. Kai suėmė, jis bandė nusižudyti, persipjovė kaklą, bet išgijo. Vėliau pabėgo iš kalėjimo. Po sužeidimo kalbėdavo šnypšdamas, dėl to jį dar vadindavo „Žansinu".

Kliūkiuose nušovė Skaudvilės vidurinės mokyklos komsorgą Ipolitą Ercių. Vacys Getautis komsorgą ir aktyvistą Majauską vežė į susirinkimą Kliūkių k. Juozas Bagdonas šovė, bet automate įstrigo šovinys. Majauskas taikėsi šauti, bet J. Bagdonas spėjo susitvarkyti ginklą ir patraukė per vežimo galą. Nušovė komsorgą, o Majauskas ir Vacys Getautis zovada nuvažiavo ir aplink per Tujainius, Girdiškę grįžo į Upyną.

Vacys Norvaiša buvo Skaudvilės kooperatyvo vedėjas. Iš kasos paėmė daug pinigų ir išėjo į mišką.

Iš Melnikų k. išvežto Juozo Valantiejaus sodyboje gyveno Petras Kazlauskas. Vėliau jį partizanai nušovė, nes buvo susimetęs su Nikodemu ir Juozu Šegždais.

Jonas Pundinas iš Pakarčiamio k. buvo partizanas, žuvo Sutkų miške.

Vacys Žymantas iš Lingių k. ir Alfonsas Bambalas iš Dvylikės k. man sakė, kad Upynos apylinkės pirmininkas Rimutis Radzevičius jų prašė pasekti, ar pas Antaną Šedbarą nesilanko Leonas Laurinskas.

Jurgis Šedbaras, 75 m., kilęs iš Gaidėnų k., Šilalės r.
Užrašyta 1996 m.

Po karo Gaidėnų k. pas Vladą Rašinskį laikėsi Petras Ramanauskas. Jis sakėsi buvęs Utenos apskrities viršininkas. Padėdavo žmonėms ūkio darbuose, padėdavo ir Jurgiui Šedbarui. Vėliau su Jurgio broliais Petru, Stasiu ir Jonu išvažiavo. Gyveno kažkur apie Tilžę, bet ten prisistatė MGB ir P. Ramanauską suėmė. Jurgiui Šedbarui jis iš kalėjimo rašė laiškus. Rašė, kad buvo nuteistas 15 m. Vėliau bausmę sumažino iki 7 m., mat vokiečių laikais buvo išsaugojęs žydų šeimą. O tas žydas Maskvoj buvęs didelis viršininkas. Vėliau J. Šedbaras laiškų nebegaudavo. Buvo atvažiavusi Ramanausko žmona, išsivežė visus likusius jo daiktus. Tuo metu Varsėdžiuose klebonavo Alsys. Pas jį už šeimininkę buvo Petro Ramanausko sesuo Razminova su dviem dukrom.

Bronius Šepikas, g. 1926 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Kartą parvažiavom iš miško per Ruibiškę. Jau buvo pritemę. Pamatėm atbėgančią Valavičių mergikę, kuri rankoje laikė suspaudusi pinigus. Ji sakė, kad dėdės jai davė pinigus ir liepė bėgti iš namų. Tuo metu pas Valavičius pasigirdo šūvis. Mat plėšikai, nenorėdami, kad mergelė matytų, kaip atims pinigus, ją išsiuntė iš namų.

Kazimieras, g. 1927 m., Donata, g. 1929 m., Šetkai, kilę iš Vytogalos k., Šilalės r.
Užrašyta 1995 m.

Antanas Sugintas atėjo į kūlę pas Magdaleną Martinkienę. Jį matė darbininkai. Martinkienė jam papriekaištavo, kad atėjo dienos metu. Sugintas liepė pasakyti rusų saugumui, kad jis buvo atėjęs pas Martinkus. Ji taip ir padarė. Po to pranešimo stribai ir aktyvas visą savaitę naktimis gulėjo sulindę į mandulius (javų gubas), laukė Suginto. Bet nesulaukė, nes Sugintas žinojo, kad jo tyko.

A. Sugintą buvo apsupę prie Juliaus Lebriko Pabremenio k. Iš ten jis pabėgo tik su kojinėmis. Tuo metu iš girininkijos parvažiavo Vincas Dargužas iš Kiaukų k. Sutikęs Dargužą, Sugintas liepė jį vežti iki Margių kaimo.

Vieną naktį Vytogaloj pas Magdaleną Martinkienę atsibeldė stribai. Paėmė drabužių, paklodžių. Drabužiais apsirengė, drobulėmis apsirišo galvas, kad būtų panašūs į moteris. Taip apsitaisę apsupo Juliaus Lebriko sodybą Pabremeny. Tada ir pakėlė A. Sugintą.

Į Buivydų sodyboje, Beržynės mokykloje, vykusius šokius, suėjo ir giriniai, ir stribai, įvyko susišaudymas. Giriniai nušovė stribų viršininką Sarapulovą. Suėmė mokytoją Onutę Alijošiūtę ir Stasį Jurgaitį iš Upynos. Stasys tada nebėgo. Atsigulęs patvory laukė, kol viskas pasibaigs. Bet rusai ėmė laidyti raketas ir pamatė patvory gulintį Stasį Jurgaitį, Motiejaus brolį.

Paskelbus amnestiją, Pranas Smailys, pritariamas girinių, pasidavė saugumui. Saugume jam liepė pasirašyti, kad teiks visas žinias apie girinius. Aštuonis kartus Smailys, nuėjęs į saugumą, vis sakydavo, kad nežino nieko naujo. Netrukus atėjo stribai ir Praną Smailį suėmė. Vilniuje išlaikė 3 mėn. ir nuteisė 7 metus kalėti. Teisme dalyvavo ir Vaclovas Ališauskas, milicininkas iš Upynos. Ališauskas važinėdavo su rusais po kaimus. Jis paliudijo, kad kiek užeidavo su kareiviais pas Smailius, tiek Prano nerasdavo, vadinasi, jis buvo girioje.

Pranas Smailys iš kalėjimo grįžo 1953 m. po Stalino mirties.

Pokario metais plėšikaudavo Jonas Bagdonas iš Sodalės, Bronius Kazlauskas ir Bendorius iš Kelmynės. Dėl pinigų užmušė Marijoną Nabatovienę iš Juškaičių k., sumušė Anastaziją Greičienę iš Laurinaičių k. Vėliau, grįžę norėjo užmušti, bet ji jau buvo pabėgusi. Ruibiškėje apiplėšė ir užmušė Valavičienę. Skaudvilėje A. Greičienė turguje atpažino vieną plėšiką, pranešė milicijai ir jį suėmė.

Ona Širvienė, g. 1925 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.

Užrašyta 1997 m.

Keterių k. gyveno Urbutis su žmona. Pas juos gyveno nuomininkai su dviem vaikais. Kartą Urbutis išvažiavo ir dingo, vėliau rado jį miške negyvą. Po kiek laiko giriniai nušovė Urbutienę, o dar vėliau nušovė ir abu nuomininkus. Vaikus paliko gyvus. Žmonės šnekėjo, kad juos iššaudęs Juozas Bagdonas.

Pranas Galinskis eidavo plėšikaudamas, todėl giriniai jį nušovė.

Stasys Pundulis iš Keterių k. dingo po nakties.

Kartą Vladas Laugalis iš Keterių k. parvažiavo iš turgaus ir, sustabdęs arklį, šnekėjosi su kaimyne. Prie jo prikibo girti stribai Juozas Poškus su draugu. Jie stipriai sumušė, sudaužė Laugalį ir, įmetę į vežimą, sušaudė iš automato. Greta buvęs kibiras buvo sušaudytas kaip tarka. Netrukus atvažiavo sunkvežimis su kitais stribais. Jie atėmė iš Poškos ir jo sėbro ginklus ir išsivežė į Skaudvilę. Vėliau tuos stribus teisė.

Steponą Šalkauską iš Poškakaimio nušovė vakare į jo kiemą atėję stribai, bet juos irgi suėmė ir teisė. Stribai sakė, kad jis bėgęs.

Iš Ivangėnų k. į mišką išėjo Kazimieras Norbutas, Petras Ivanauskas-*Žaibas*, Leonas Plienaitis. Visi žuvo.

Petras Širvys, 1923 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Karo metu, kai pas mus (Širvius) į Plingių k. jau buvo grįžę rusai, užėjo vienas sužeistas vokietis. Mes jam pasakėme, kad kambaryje yra rusai. Vokietis pasileido į krūmus. Rusai šaudė, bet nepataikė. Karo metais vokiečiai iš mūsų atėmė keturias karves. Po karo 1946 m. rusai mane paėmė į darbus, žadėjo neimti į kariuomenę, bet Panevėžyje mus pristatė į naujokų ėmimo komisiją. Tada pabėgo 7 jaunuoliai. Penkis pagavo, o mes su draugu pabėgome. 50 km pagal geležinkelį ėjome pėsti link Šiaulių, paskui įlipome į traukinį ir atvažiavome į Šiaulius. Prie Šiaulių įsėdome į sunkvežimį, rusui vairuotojui davėme degtinės ir paprašėme, kad neleistų mūsų išlaipinti, jeigu kas stabdytų. Tuo metu kareiviai dažnai stabdydavo mašinas.

Prie Bubių kariškiai stabdė mašiną, bet vairuotojas nestojo. Kareiviai ėmė šaudyti, tačiau viskas baigėsi sėkmingai. Taip mes atvažiavome iki Skaudvilės.

Grįžęs į namus, nesirodydavau kaimynams. Išsikasiau vieną bunkerį alkieriuje po bobutės lova, antrą – po avių gardu. Įlindau į bunkerį tvarte miegoti, užsidegiau žvakę, žvakė padegė ir užgeso – trūko oro. Tada šiek tiek kilstelėjau dangtį ir tą naktį šiaip taip iškentėjau. Rytą išvedžiau ortakį į šuns būdą.

Kartą pamatėme ateinančius stribus ir su draugu šokome bėgti link Skaudvilės. Stribai nešaudė, nesivijo, bet netrukus prisistatė rusų garnizono kareiviai ir ėmė teirautis, kas bėgo. Motiejus Širvys, mano tėvas, juokdamasis pasakė: „A-a, ta ty klaipiediškę, kur buva užejin, isiganda i biega.“ Rusai darė kratą, bet bunkerių nerado. Paskelbus amnestiją, nuėjau pas valdžią, gavau pasą, dirbau paruošų agentu Skaudvilėje, Sartininkuose. Petras Rašinskas iš Lingių–Fermos k. Skaudvilėje dirbo valsčiaus sargu. Jis kažkodėl labai bijojo girinių. Partizanas J. Bagdonas prašė nuvesti jį į Skaudvilę pas P. Rašinską, norėjo jį nušauti, bet aš nesutikau.

Partizanai kaime dažnai laikydavosi mūsų jaujoje. Ji buvo toliau nuo namų, už medžių. Dėdė Juozas Gedutis manęs prašė, kad pas jį užeitų partizanai. Tie sutiko, ir aš juos nuvedžiau į Simėnus pas Gedutį. Tą naktį pas mus užėjo rusų garnizonas, visur labai kratė, bet, nieko neradę, pasiliko visai nakčiai. Matyt, buvo pranešta, kad pas Širvį bus partizanai.

Per sūnaus Algio krikštynas užėjo stribai su Steponu Rimkumi priešakyje. Tą naktį Maldūnuose pas Steponą Vitkų nušovė partizaną Juozą Bagdoną.

Pas mus užeidavo Vacius ir Vytautas Norvaišos, Petras Ivanauskas iš Ivangėnų, Motiejus Kasputis, Ona Kulkytė-*Laimutė*, *Audra*, Genė Rudytė, Kazimieras Šegžda iš Keterių kaimo.

Adelė Žiautytė -Švitrinienė, kilusi iš Kuturių k., Tauragės r.
Užrašyta 2002 m.

Kartą partizanas Beržinis pasakė: „Yra užduotis, reikia užremti Batavičių ir Bartulių duris ir juos uždegti. Jie išdavė partizanus Sutkų miške.“ Bet Vladas Švitrinas-*Švogeris* nesutiko. Už trijų dienų čekistai Batavičių su visa šeimyna išgabeno į Priekulę. Bartuliai liko, jie neprisidėjo prie partizanų išdavimo Sutkuose. Ten, ne didmišky, o lauko miškely žuvo 13 partizanų.

Partizanų rinktinės vadas buvo Aleksas (Aleksandras) Mieliulis-*Neptūnas*. Su juo vaikščiojo (vėliau – išdavikas) Jonas Nuobaras-*Lyras*.

Kartą pas mus užėjo *Vytautas*-Gaubtys ir paliko paketą, kad perduotumėm į Žvingius. Išėjęs Vladas lauke pamatė baltais kailiniais apsirengusių enkavedistų būrį. Po to apie tai greitai pranešė partizanams.

Vladas Švitrinas buvo kilęs iš Angirupio kaimo.

1951 m. liepos 31 d. partizanai dienojo Obelyno miške pas Kromelį. Kromelis pamatė, kad supa rusai, ir pranešė partizanams. Vienas jų per daubą pabėgo į mišką. To susišaudymo metu žuvo Kazys Beržinis-*Algirdas*, Alfonsas Atkočius-*Lapas*, Kazys Levickis-*Dagys* ir Bronius Kazlauskas-*Girėnas* iš Lomių. Pagirupio k. laukė mašina. Iš karto visus išvežė į Tauragę, pabėgusiojo nebeieškojo.

Danutė Tamošaitienė, g. 1942 m., kilusi iš Vytogalos k., Šilalės r.
Užrašyta 2003 m.

Kartą partizanai Jonui Rimkui užsakė paruošti maisto ir atnešti į mišką. Janina Rimkienė per naktį privirė pyragiukų (cepelinų), Petras Girėnas dar su tamsa naščiais juos nunešė partizanams į mišką, už Šilvių pievų. Išaušus į Girėno sodybą atėjo enkavedistai. Namiškiai labai išsigando, nes matė, iš miško pareinantį P. Girėną su naščiais. Rusai iš karto užsipuolė, kad nešęs banditams valgyti. P. Girėnas padėjo kibirus ant žemės, nudengė, o ten – grybai. Partizanai pavalgę pririnko pilnus kibirus grybų. Rusai taip nieko ir nesuprato. J. Rimkienė vis megzdavo pirštines, o Jonas Rimkus, važiuodamas į mišką, nuveždavo jas partizanams.

Irena Širvytė-Tamošaitienė, g. 1936 m.,
kilusi iš Miškinių k., Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

Seserys Albina, Ona ir Jadvyga Kasputytės iš Patulės k. labai bendravo su miškiniais. Jie susitikinėdavo pas Balsius Pazimkalny, pas Mažeikius Būbliškėje. Nenorėdamos atkreipti dėmesio, jos eidavo į Upyną sveikinti stribų su gimtadieniais.

Pas mus dažnai užeidavo Barbora Petraitienė iš Patulės. Atsisėda prie lango ir vis žiūri, stebi kas kur keliu eina ar važiuoja, kas kur subilda po kambarius.

Upynoje stribų viršininkas buvo ukrainietis Kuznecovas. Jis buvo draugiškas mano tėvams Onai ir Antanui Širviams. Sakė, kol jis Upynoje, Širvių neišveš. Tėvai atsidėkodami duodavo jam sviesto, sūrių, mėsos, lašinių, miltų ir kito maisto. Kai jį kėlė iš Upynos, atėjęs pas mus pasakė, kad išvažiuoja, o Širviai tegul gyvena, kaip išmano.

Simas Bružas pranešė, kad mus žada išvežti. Iš namų pasiėme tik šiek tiek turto. 1951 m. viską rekvizavo valdžia. Namuose buvo įrengtas vaikų darželis. Jis veikė tol, kol užteko Širvių sukaupto maisto. Vedėja buvo Jadzė Kasputytė-Bružienė. Tėvai prašė, kad leistų pasikasti savų bulvių, bet Jadzė neleido.

Pasitraukę iš pradžių gyvenome pas Povilą Sugintą Paupynio k., vėliau pas Jurgį Sankalą Mankaičių k. Naktį pernakvodavome, o rytą išeidavome į durpynus ir ten prabūdavome per dieną. Kartą netoli namų tėvą Antaną Širvį pastebėjo stribas Juozas Sabutis, šovė ir sužeidė ranką.

1952 m. persikėlėme į Eržvilką, pas giminaičius Toliušius.

Į Upyną grįžome 1957 m. Tėvai rašė prašymą į Vilnių, kad leistų apsigyventi savoje sodyboje. Valdžia leido. Tuo metu ten gyveno našlė Baltikauskienė ir Antano Andriuškos šeima. Andriuška nenorėjo keltis. Jis sakė, kad buožėms yra vietos ir jaujoje. Andriuškas padėjo iškeldinti milicininkas V. Ališauskas.

Kai dar gyvenome savo sodyboje, enkavedistai pavarė tėvuką parvežti iš Ringalių girinių sušaudytus Žymantus. Kol nuvažiavo, pradėjo temti, enkavedistai liepė grįžti kitu keliu – per Vaitimėnus, Obelyną.

Kartą pas Simą Šedbarą Patulės k. užėjo giriniai. Jiems bebūnant, atėjo stribai su rusais. Įėję į trobą, klausė, kur gyvena Eidininkas. Šedbarienė garsiai šaukė: „Einam, einam, aš jus užvesiu pas Eidininką!“ Giriniai girdėjo ir tyliai sėdėjo, o rusai nedarė kratos. Taip išvengė susišaudymo.

Elzbieta Jončaitė-Trijonienė, 76 m., kilusi iš Sodalės k., Tauragės r.
Užrašyta 2000 m.

Sodalėje, Jončų tvarte, mūsų vištos dėdavo kiaušinius. Užlipau ant tvarto, o ten sėdi rusų būrys. Prasiplėšę šiaudinį stogą žvalgosi, gal ieškojo partizanų. Sakau: „Višta kadėjo, o kiaušinių nėra.“ Nulipusi ne bėgu, o rankioju sausas šakas.

Vakare loja šunys. Einu link daržo pro eglikes. Tik ugnis sukibirkščiavo – kažkas numetė cigaretę. Sakau: „Ar arkliai nesuėjo į daržą? Šunys loja...“ Bet manęs niekas neužkalbino.

Užrašyta 2001 m.

Motiejus Jonča gimė 1927 m. Sodalėje, vėliau gyveno Pabambiuose, greta Jakštų sodybos. Dirbo lauko darbininku tarybiniame ūkyje. Į partizanus išėjo nenorėdamas eiti į armiją. Jį į mišką eiti labai ragino partizanas Motiejus Kasputis iš Angladegių k.

Aleksandra Stankutė-Urbonienė, g. 1925 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1997 m.

Čekistai Upynoje tardė Aleksandrą Stankutę (vėliau – Urbonienė). Karšta kačerga degino nugarą, mušė per galvą, įlenkė galvos kiaušą. Keturias paras išlaikė Upynos areštinėje. Tardė MGB viršininkas Čimakovas. Aleksandra vėliau, aktyvui nakvojant pas Šlapikus, smarkiai įspyrė Čimakovui į blauzdą.

Zigmas Vaičys, 68 m., kilęs iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 1998 m.

1952 m. Žemaičių būriui vadovavo Simas Jurgaitis-*Tautvilas*, *Baronas*, *Žemaitis*. Jo pavaduotojas buvo Vytautas Dautartas-*Žaibas*, *Benamis*. Juos išdavė Pranas Dautartas, Vytauto brolis. Pranas Dautartas turėjo draugą Vytautą Delkų. Abu kartu vaikščiodavo ir dirbo rusų saugumui. Vėliau Pranas dirbo vairuotoju Akmenės cemento gamykloje.

Tada prie Lomių žuvo Simas Jurgaitis, Vytautas Dautartas ir Stasė Jurgaitytė. Jiems žuvus, Pranas Dautartas, atėjęs į Gudirvių k. pas Stasę Rimkutę, davė pinigų ir liepė už žuvusius užpirkti mišias.

Pas Zigmą Vaičį buvo Simo Jurgaičio partizanų archyvas. Z. Vaičys jį perdavė partizanui Jonui Eitučiui-*Jaunučiui*. 1953 m. gegužės 13 d. Zigmą suėmė. Tuo pačiu metu Batakių miške nušovė Eitutį. Likusius dokumentus tėvas Juozas Vaičys sudegino.

Gudirvių k. Jono Rimkaus ūkyje po klėtimi buvo bunkeris. Kol Vaičiai gyveno Kovalskinėje, bunkeris buvo jų tvarte po daržovių rūsiu. Būdamas lageryje, Zigmas Vaičys sutiko vokietuką Grosą, anksčiau buvusį partizano Juozo Bagdono būryje. Vokietukas dalyvavo užpuolant aktyvą Kliūkių k., kai nušovė komsorgą Ercių. Kalėjime Vaičys sėdėjo kartu su Dambrausku nuo Šilalės.

Petraičiai anksčiau gyveno kažkur kitur, prie Varnių, tik vėliau juos valdžia įkėlė pas šeimininką. Petraitis jėga atėmė iš jo arklį, vežimą ir išvažiavo į Monkaičius, į Kovalskinę. Laurinskienė davė Petraičiams ėringą avį, sakė, kad ėriukus galės pasilikti, o avį turės grąžinti, bet Petraičiai avies neatidavė.

Petras Vasiliauskas iš Mankaičių buvo partizanų ryšininkas. Kartą begerdamas su Petraičiu kažką prasitarė apie partizanus. Netrukus Vasiliauską suėmė ir jis dingo kalėjime. Petraitis sakydavęs, kad atėjusius banditus kirviu iškapotų. Giriniai kelis kartus buvo užėję pas Petraitį, bet jo vis nerasdavo. Kartą atėję rado ir abu su žmona nušovė.

Žymantus iš Ringalių k. „partizanų vardu“ sušaudė *Vytautas*-Francas Gaubtys su stribais, persirengusiais partizanais, kad sukeltų žmonių neapykantą partizanams.

Stasė Rimkutė metus išsislapstė bunkeryje Kovalskinėje pas Vaičius. Kai Stasė ir Jonas Rimkai reabilitavosi, jų rusų saugumas nepaėmė, matyt, buvo užverbuoti.

Suimtas Zigmas Vaičys irgi norėjo užsiverbuoti, bet čekistai pasakė, kad jau per vėlu. Reikėjo tik suėmus, kol dar giriniai nežinojo, kad jis suimtas.

Kalėjime Zigmą Vaičį suvedė akistaton su Jonu Rimkumi iš Gudirvių k. Rimkus siūlė Zigmui prisipažinti, kad buvęs ryšininku, o jei neprisipažins, tai Rimkus pranešiąs čekistams, kad Kovalskinėje pas Vaičius yra bunkeris ir tada bus blogai visai šeimai. Zigmas nenorėjo išduoti tėvus ir prisipažino.

Stasys Vismantas, 68 m., kilęs iš Gineikių k., Šilalės r.

Užrašyta 1998 m.

1947 m. Kelmės r. į pasitraukusio į Vokietiją Jakučio Kareiviškių dvarą, kuriame gyveno Gricius, Čepauskas ir dar keli kiti žmonės, atėjo 9 partizanai iš Žemaičių būrio. Veikė apie Pašilę, Kaltinėnus, link Varnių. Sodyboje gyvenę žmonės juos vaišino, girdė degtine ir garantavo, kad pas juos saugu.

Kai partizanai sumigo, iš jų ginklų išėmė spynas, o kitus ginklus paslėpė. Gricius ir Čepauskas apie partizanus pranešė Kaltinėnų stribams. Atvažiavę stribai ir kareiviai apsupo Jakučio sodybą. Pabudę partizanai bandė bėgti, bet sodyba ant kalvos ir visus bėgančius iššaudė. Vienas partizanas, Steponas Rimkus iš Gedminiškės, Kaltinėnų valsč., buvo pasislėpęs ant aukšto. Langai buvo dvigubai užkalti

lentom iš abiejų staktos pusių. Rimkus įsispraudė tarp tų lentų. Bet kai kulkos pradėjo aižyti lentas, jis išlindo ir pasislėpė po kubilu. Nušovę 8 partizanus, stribai ėmė krėsti namus. Kažkuri moteriškė pasakė, kad vienas yra pasislėpęs ant viškų. Ten ir suėmė Rimkų. Jį nuteisė 25 metams. Lageryje Rusijoje išbuvo devynerius metus. 1956 m. grįžęs gyveno Tauragėje. Visi žuvę partizanai buvo užkasti Kaltinėnuose, vėliau perlaidoti Kaltinėnų kapinėse.

Vėliau keli partizanai, apsirengę rusų karininkų uniformomis, atvažiavo motociklu emka ir apklausė Gricių, Čepauską bei kitus. Viską surašę davė visiems apklaustiesiems pasirašyti. Sakė, kad netrukus jie bus apdovanoti už tą darbą. Netrukus partizanai vėl atėjo, bet jau be rusiškų uniformų ir sušaudė Gricių, Čepauską ir Martinkienę (visi iš Kareiviškių k.)

Kazimierą Martinkų iš Kaniukų partizanai nusivedė pas jo brolį Danielių į Gaučių k. ir ten abu nušovė.

Partizanas Jonas Grybas-*Aras*, g. 1920 m. Raudgiryje, Kražių vlsč., gyveno Bardžiuose, Poškos apyl., veikė Audros būryje, laikėsi pas našlę Alsbergienę. Ten stribai jį 1953 03 02 ir nušovė.

Kaltinėnuose partizanai nušovė plėšikavusį Čekavičių.

1941 m. vokiečiai Pakarčiamio k. sušaudė Kazimierą Dobrovolskį, Stasį Miknių ir vokietuką. Jie visi naršė po pašautus tankus, rinkosi ginklų. Pamatę pro šalį važiuojančius vokiečius, S. Miknius ir vokietukas išsigandę bėgo. Vokiečiai ėmė šaukti: „Rus, rus, halt, halt“ ir bebėgančius nušovė. Dobrovolskį gyvą atsivežė į Kaltinėnus ir čia nušovė. Prieš tai jis dar turėjo išsikasti duobę prie pietinės šventoriaus tvoros pusės.

Rusai ir žydų aktyvistai prieš pat karą kalbėjo, kad bus raudonoji savaitė. Tūbinėse buvo iškasę dvi dideles duobes. Buvo ruošiamasi šaudyti lietuvius. Į tas pačias duobes vėliau vokiečiai sumetė sušaudytus žydus.

Juozapas Zamas, 85 metų, kilęs iš Maldūnų k., Šilalės r.

Užrašyta 2006 m.

Sužeistas Juozas Bagdonas-*Akis* gydėsi Maldūnų kaime pas Steponą Vitkų. Siaučiant rusams, 1949 m. lapkričio 11 d., naktį Bagdonas išbėgo basas. Nespėjo nė ginklo pasiimti. Nubėgo į Zamų klėtį. Zamaitės jam davė dvejas kojines. Po to užbėgęs pas netoli gyvenusį Juozą Tamošaitį prašė batų, bet Tamošaitis nedavė. Tada Bagdonas nubėgo į Padvarius pas Juozapą Gestautą. Netrukus rusai jį ir čia atsekė. Bagdonas dar bandė bėgti, bet prie daržinės kampo jį nušovė.

Kai Bagdonas atbėgo pas Gestautus, tai jie ant virtuvės lango pastatė degančią žibalinę lempą, kad rusai matytų, kur eiti. Mat taip jau buvo iš anksto sutarta. Steponas Vitkus ir Juozapas Gestautas norėjo jo atsikratyti. Mat partizanai kartais parsivesdavo ir telyčią, ir kiaulių. Vitkus mėsą veždavo parduoti į Rygą, o pinigus turėdavo atiduoti Bagdonui. Jie buvo Bagdonui skolingi.

Bagdono žuvimo vietoje J. Zamas pasodino pušį ir ąžuoliuką. Vykstant melioracijai, melioratoriai Zamo prašymu tuos medelius paliko. Jis sakė, kad čia žuvęs partizanas, buvęs Lietuvos karininkas, bet vėliau Gestautų gyvuliai tuos medelius išlaužė. Tiksli žuvimo vieta liko nežinoma. Netoli žuvimo vietos, buvusiame Ges-

tautų darželyje, auga kelių kamienų tuja. Prie jo būtų galima pastatyti paminklą Bagdono žuvimui atminti.

Partizanus Vacį Norvaišą-*Algirdą*, *Paulių* ir Petrą Vilniką-*Petrą* pakėlė iš Pudžiuvelio. Vacį nušovė Maldūnų k. prie Kazimiero Kinderio sodybos. Jam iš kulkosvaidžio buvo nukirstos kojos. Žmonės šnekėjo, kad po to jis pats nusišovęs. Sodyboje tebeauga didžiulis klevas, prie kurio žuvo Vacys. Petras Vilnikas dar nubėgo iki Klabų kaimo ir ten susisprogdino granata.

Antanina Žadeikytė, g. 1926 m., kilusi iš Upynos, Šilalės r.
Užrašyta 2003 m.

Rusų šnipė Maruska keturakė buvo pakarta Patulėj ir pakišta po išvarta.

Zacharijaus Gavriliuko name buvo Upynos NKVD būstinė. Prie namų buvo pamesti du vyrai su Lietuvos kariuomenės uniformomis, ant atvartų su trispalvėmis.

Vanda Jonikienė turėjo gražius ilgus šviesius plaukus. Kai ją parvežė į Upyną, buvo su mėlynais treningais.

Joaną Zaleckienę iš Upynos valdžiai įdavė Antanas Košys-Košaitis iš Dvariškių k. Jie susipyko pas Juzefą Prosevičienę separuodami pieną. Zaleckienė Košiui pagrasino: „Kai tau ištarkuos užpakalį, tai žinosi!“ Už tai gavo 6 metus. Zaleckienė matė savo bylą. Buvo pasirašę Bronė Albrechtaitė ir Antanas Šlapikas. Zaleckienės vyras, buvęs baltaraištis partizanas, Petras Zaleckas jau sėdėjo kalėjime, o jų sūnus Albinas liko vienas vos šešerių. Jį augino Košiai, kol mama grįžo iš kalėjimo.

Jonas Žilaitis, 86 m., kilęs iš Osvyčio k., Tauragės r.
Užrašyta 1998 m.

Į mūsų namus ateidavo partizanai: Simas Jurgaitis, Stasė Jurgaitytė, Vytautas Dautartas, Jonas Jonikas, Vanda Jonikienė, Steponas Rūkas-*Skautas*, Milaševičius iš Lomių, Jonas Mejeris-*Algimantas*, mokytojas nuo Jurbarko. Jonikas agituodavo vyrus eiti į partizanus.

Mejeris tarnavo vokiečių kariuomenėje. Po Stalingrado mūšio pamažu traukėsi link Vokietijos, neturėdamas ko valgyti, graužė medžių žievę ir šiaip taip parėjo į Lietuvą. Čia slapstėsi pas vieną ūkininką Leoniškėje, susiėjo su Lietuvos kariuomenės kapitonu Kuzmickiu.

Kartą enkavedistai medžiojo šernus. Belaukdami šernų, jie suėmė iš miško išėjusius J. Mejerį ir Kuzmicką. Kuzmicką sužeidė, abu atvežė į Lomius, į Padleckienės sodybą. Čia Kuzmickas mirė, o Mejerį užverbavo. Davė jam tarnybą. Netrukus Mejeris, pasiėmęs drabužių, pinigų ir ginklų, pabėgo ir vėl grįžo pas partizanus. Žuvo kažkur apie Tauragę.

R. K. p a s t a b a: kn. „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 105: Mejeris Jonas, Jurgio-*Algimantas*, kilęs iš Osvydžių (Osviečio), Tauragės r., Mindaugo būrio partizanas. Žuvo 1947 04 04 Paparčiuose, Šimkaičių vlsč. Iš viso žuvo 11 partizanų, 1990 m. Eržvilke pastatytas paminklas.

Pas mus (Joną Žilaitį) kartą atvažiavo NKVD viršininkas su viena komjaunuole. Liepė greit susiruošti ir ateiti pas kaimyną Stasį Zemeckį į Vėžlaukį. Ten jau buvo

suvaryti Edvardas Borkartas ir Vacys Kazlauskas iš Osvydžių k. Visus keturis nuvežė į Pakražantį, į akmenų malūną darbams. Malūno vedėjas mūsų nepriėmė, nes nebuvome apmokyti. Ten prabuvome apie savaitę. Tada enkavedistai vėl parvežė į Antegluonį.

Tą pačią dieną, kai tik parėjau namo, rusai ėmė bėgti iš daubų ir šaudyti. Šaudė ilgai. Žmona tuo tarpu parėjo iš kaimynės, išsigandusi pritūpė lauke. Pribėgę rusai atkišo šautuvus ir šaukė: „Bliati, banditka!“ Paskui, paėmę nušautus tris partizanus, išvažiavo ir daugiau nebepasirodė.

Simą Jurgaitį ir Stasę Jurgaitytę nušovė už miškiuko, Juozo Martišiaus lauke. Jie norėjo išbėgti į Šunijos pakrantes. Vytautą Dautartą nušovė Endriaus Kasparaičio žemėje, linų lauke. Jis norėjo pabėgti į krūmus prie Agluonos. V. Dautartą enkavedistai parsinešė pasvėrę ant karties. Buvo nušauti tik trys partizanai, ketvirto nebuvo. Jie dienojo miškelyje. Juos išdavė V. Dautarto brolis Pranas Dautartas ir mokytojas Vytautas Dielkus. Buvo daug rusų, partizanus apsupo iš visų pusių.

Po karo buvo ir plėšikų; tai: broliai Dzidorius ir Augustas Katauskiai iš Kelmynės, Bagdonas iš Sodalės. Dzidorių užmušė enkavedistai. Jie buvo apiplėšę Blinstrubus iš Laurinaičių k. Blinstrubas Skaudvilės turguje pamatė pardavinėjant jo drabužius. Ten juos milicija ir suėmė.

Elena Grabauskaitė-Žymantienė, g. 1939 m.,
kilusi iš Girdiškės k., Šilalės r.

Užrašyta 1998 m.

Zigmas Vaičys, susidėjęs su Aleksu Čepausku, kartą nuėjo pas Dominą Pundiną ir jį sumušė. Po kiek laiko ėmė kalbėti, kad Z. Vaičys plėšikauja.

Juškaičių dvare buvo įrengtas geras, saugus bunkeris. Pastate buvo daug kambarių, visokių pastogių. Rusai bunkerio nerasdavo. Ten lankydavosi Simo Jurgaičio būrio partizanai. Dvare tada gyveno Aleksas Šimaitis. Dabar jis gyvena Tauragėje.

1952 m. gegužės 13 d. Broniaus Jurgaičio iš Košių k. prašymu iš Juškaičių bunkerio pas jį atėjo partizanai Juozas Grabauskas-*Perkūnas* ir Juozas Lankauskas-*Drąsutis*. B. Jurgaitis prašė sudrausti Bračkaites, nes jos esančios šnipės, o pas B. Jurgaitį partizanams buvo surengta pasala. Tie pasislėpė tvarte, bet rusai tvartą padegė. J. Lankauską, bėgantį per plentą, pašovė ir paėmė gyvą. J. Grabauskas sužeistas ir apdegęs įšoko į tvenkinį ir pasiskandino. Rusai sakė, kad jis pats nusišovęs. Juos išvežė į Skaudvilę. J. Grabauską iš Skaudvilės pavogė ir į Girdiškės kapines parvežė Aleksas Kazlauskas iš Skaudvilės. Vėliau jį milicininkas nušovė.

Simas Jurgaitis su draugais žuvo 1952 m. liepą. Stasys Pundinas su būriu draugų žuvo Sutkų miške prie Tauragės. Po J. Grabausko žūties ir J. Lankausko paėmimo visos trys Bračkaitės išbėgo iš Košių k. B. Jurgaitis už sudegintą tvartą gavo 8000 rublių.

Ivangėnuose 1951 10 24 žuvo partizanas Jonas Vidauskas-*Ramūnas*. Jį įskundė Vladė Rudienė ir Genė Rudytė. Po to abi moterys iš tų apylinkių dingo.

Partizanų bunkerių vietos

Pagal prisiminimus bunkeriai buvo:

Kalvalių k., krūmuose, prie Petro Balandžio sodybos (nerastas);

Pagirdiškės k., Veronikos Kinderienės sodyboje, buvo du: daržinėje po šienu ir ant tvarto. Tų bunkerių rusai nerasdavo, nors ne kartą ieškojo;

Tujinių k., Povilo Vaitkaus sodyboje (nerastas);

Antininkų k., prie Antano Ričkaus sodybos, dešiniajame Ančios krante (nerastas);

Maldūnų k., Juozo Bambalo ūkyje, po pakura. Į jį buvo įeinama iš lauko pusės, po pakuros langeliu pakėlus plokščią akmenį (nerastas);

Maldūnų k., Stepono Vitkaus sodyboje (bunkerį rado nušovę J. Bagdoną);

Skaudvilės apyl., Pabambio k., kiekvienais metais ant Juozo Ivanausko tvarto, po šienu, įeinama iš tvarto pusės, praskleidus lentas (bunkerį išdavė išdavikas *Vytautas*-Francas Gaubtys);

Dvyliškės k. kiekvienais metais, ant Antano Šedbaro tvarto, po šienu, įeinama iš tvarto, praskleidus lentas (nerastas);

Maldūnų k., miškelyje, vadinamajame Maskolyne, partizanas vokietis Jonas turėjo įsirengęs bunkerį (nerastas);

Antininkų k., Alekso Čėsnos sodyboje, po tvartu, buvo didelis bunkeris. Jame laikydavosi partizanų vadas Aleksandras Milaševičius-*Ruonis* (nerastas);

Gudirvių k., Jono Rimkaus sodyboje, po klėtimi (nerastas);

Monkaičių k., fermoje (Izidoriaus Kovalskio tvarte), šalia daržovių sandėlio, įeinama iš tvarto pusės (nerastas);

Palyženio k., Juozo Sungailos ūkyje, daržinėje po šienu (nerastas);

Kumečių k., Antano Barsio sodyboje, tarp tvarto ir daržinės sienų (nerastas);

Skaudvilės apyl., Juškaičių k., sename Juškaičių dvaro pastate. Ten buvo daug visokių patalpų ir rusai nesusigaudė, kur galėtų būti bunkeris (nerastas);

Dvyliškės k., partizano Alekso Petrošiaus tėvo sodyboje, miške (nerastas);

Skaudvilės apyl., Marginės kaimo kapeliuose, po lazdyno krūmu (nerastas);

Pliupų k., Lankauskų daržinėje, po šienu (nerastas);

Paežerio, Lašiškės ir Bruškių kaimų susikirtimo vietoje, vadinamoje Žansinija, skardyje, įeinama iš pelkės, pabridus vandeniu, galėjo laikytis šeši vyrai (nerastas);

Paikvedžio k., Juozo Mališausko daržinėje, po šienu, įrengiamas kasmet (nerastas);

Patulės k., Bronius Survila buvo įrengęs du bunkerius: po šienu daržinėje ir Šunijos krante netoli namų (nerasti);

Vytogalos k., Onos Sungailienės sodyboje, buvo du bunkeriai: po šienu daržinėje ir už tvenkinio, vadinamo Ajeryne, 100 metrų nuo tvarto (nerasti);

Paežerio k., Stasio Šedbaro sodyboje (nerastas);

Gaubčio k., Jono Miltakio sodyboje (nerastas);

Gaidėnų k., Aleksandros Laugalienės name, tarp kamaros ir buto (nerastas);

Skaudvilės apyl., Angliadegių k., Motiejaus Kaspučio ūkyje, ant arklių tvarto (nerastas);

Kliukių k., Stepono Gajausko bulvių rūsyje (nerastas);

Pagrybės k., Peleniaus alksnyne (nerastas);

Skaudvilės apyl., Plingių k., Petro Širvio namuose, buvo du bunkeriai: alkieriuje po bobutės lova ir tvarte po avių gardu (nerastas);

Lomių apyl., Ringalių k., Adolfo Macijausko daržinėje po šienu (nerastas);

Ruibiškės miške, už Antano Maselskio (sunaikintas).

Kai kurie K. Lovčiko užrašytuose žmonių prisiminimuose minimi asmenys, sunaikinti partizanų už išdavystes ir kitus nusižengimus Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžiui.

R. K. p a s t a b a: remtasi kn. „Kruvinos žudikų pėdos". – Vilnius, 1968 m.

Ačienė Marijona, Stanislovo, 48 m. amž., Upynos mstl., žuvo 1946 11 23.

Albrechtaitė Bronislava, 27 m. amž., Upynos miestelio klubo-skaityklos vedėja, žuvo 1946 05 12.

Albrechtas Stanislovas, Jeronimo, 52 m. amž., Lomių apyl., Vaitimėnų k., žuvo 1945 12 28.

Albrechtas Viktoras, Stanislovo, 17 m. amž. (sodyba sudeginta su lavonais), žuvo 1945 12 28.

Aužbikavičius Jonas, Domininko, Obelyno apyl. ir k., 1940–1941 m. apylinkės DŽDT pirmininkas, žuvo 1946 m.

Aužbikavičius Juozas, Jono, 28 m. amž., Tauragės apskrities milicijos įgaliotinis, žuvo 1950 04 16.

Bračkus Motiejus, Poškos apyl., DŽDT pirmininkas, žuvo 1947 m.

Čekavičius Petras, Antano, 24 m. amž., Poškos apyl., Nuomininkų k. (plėšikavo), žuvo 1948 08 29.

Darbutas Stasys, Jono, 33 m. amž., Upynos apyl., Maldūnų k., kolūkio „Maldūnai" brigadininkas, žuvo 1950 02 17.

Darbutienė Ona, Simo, 33 m. amž., Upynos apyl., Maldūnų k., žuvo 1950 02 17.

Daukšienė Barbora, Petro, 20 m. amž., Vaitimėnų k., klubo-skaityklos vedėja, VLKJS narė, žuvo 1948 05 22.

Ercius Ipolitas, Antano, 27 m. amž., Skaudvilės gimnazijos komsorgas, žuvo 1946 09 28.

Grybienė Liuda, Jono, 38 m. amž., Upynos apyl., Gegužių k., žuvo 1949 09 20.

Jankauskas Simas, Simo, 45 m. amž., Vaidilų apyl., Motaičių k., žuvo 1950 04 19.

Jankauskienė Ona, Antano, 50 m. amž., Vaidilų apyl., Motaičių k., žuvo 1950 04 19.

Jankauskaitė Valerija, Simo, 25 m. amž., Vaidilų apyl., Motaičių k., žuvo 1950 04 19.

Kazlauskas Petras, Petro, 18 m. amž., Upynos apyl., Maldūnų k., žuvo 1949 09 20.

Kukšta Pranas, 17 m. amž., (stribas) Lomių apyl., Vaitimėnų k., žuvo 1945 12 27.

Latoža Kostas, Juozo, 40 m. amž., Poškos apyl., Cipkiškės k., apylinkės DŽDT sekretorius, žuvo 1948 09.

Mancienė Ona, Juozo, 49 m. amž., Poškos apyl., Maldūnų k., žuvo 1950 02 17.

Mancius Vladas, Juozo, 46 m. amž., Poškos apyl., Maldūnų k., žuvo 1950 02 17.

Martinkus Danielius, Kazimiero, 38 m. amž., Poškos apyl., Gaudvaišių k. (Kaniukų k.), žuvo 1948 08 29.

Martinkus Kazimieras, Kazimiero, 47 m. amž., Poškos apyl., Levickiškės k. (Kaniukų k.), žuvo 1948 08 29.

Maselskis Pranas, Jono, 32 m. amž., Upynos apyl., Ruibiškės k., Žemaičių Naumiesčio teisėjas, žuvo 1948 07 04.

Miklius Stasys, Petro, 33 m. amž., Upynos valsčiaus liaudies gynėjas (stribas), žuvo 1945 07 27.

Norkienė Elena, Liudviko, 27 m. amž., buvo nėščia, žuvo 1947 10 02.

Norkus Juozapas, Pranciškaus, 26 m. amž., Upynos apyl. DŽDT pirmininkas, žuvo 1947 10 02.

Norvaiša Petras, Prano, 40 m. amž., Pagirdiškės k., Girdiškės apyl. DŽDT pirmininkas, žuvo 1949 02 09.

Norvaišienė Pranciška (Pranė), 35 m. amž., žuvo 1949 02 09.

Orlingienė Stanislava, Juozo, 44 m. amž., Poškos apyl., Košių 1-as k., žuvo 1949 10 20.

Orlingis Aleksas, Jono, 44 m. amž., Poškos apyl., Košių 1-as k., žuvo 1949 10 20.

Patlaba Ignas, Jono, 60 m. amž., Upynos apyl., Paežerio 1-as kaimas, žuvo 1949 04 22.

Patlaba Petras, Igno, 16 m. amž., Upynos apyl., Paežerio 1-as kaimas, žuvo 1949 04 22.

Patlabienė Janina, Antano, 51 m. amž., Upynos apyl., Paežerio 1-as kaimas, žuvo 1949 04 22.

Petraitienė Barbora, Antano, 51 m. amž., Upynos apyl., Monkaičių k., žuvo 1947 10 03.

Petraitis Aleksas, Jono, 49 m. amž., Upynos apyl., Monkaičių k. (naujakuriai), žuvo 1947 10 03.

Petrauskas Aleksandras, Jurgio, 21 m. amž., Upynos pieninės sąskaitininkas, žuvo 195004 15.

Pukelytė Juzefa, Jurgio, 50 m. amž., Vaidilų apyl., Mykolaičių k., prad. m-klos sargė (MGB ag.), žuvo 1949 09 20.

Sabockaitė Jadvyga, Jono, 20 m. amž., Paikvedžio k. (sušaudė apsimetę partizanais plėšikai), žuvo 1949 04 22.

Sabockaitė Joana, Jono, 13 m. amž., Paikvedžio k. (sušaudė apsimetę partizanais plėšikai), žuvo 1949 04 22.

Sabockienė Ona, Stasio, 50 m. amž., Paikvedžio k. (sušaudė apsimetę partizanais plėšikai), žuvo 1949 04 22.

Sabockis Jonas, Juozo, 51 m. amž., Upynos apyl., Paikvedžio k. (sušaudė plėšikai), žuvo 1949 04 22.

Sarapulovas Vladimiras, Semiono, 26 m. amž., Upynos vlsč. „liaudies gynėjų" būrio vadas, žuvo 1950 03 17.

Songaila Mykolas, Jono, 41 m. amž., Upynos apyl., Vytogalos k. (nepažymėta, kad buvo stribas), žuvo 1947 11 15.

Stankus Juozapas, Antano, 52 m. amž., Upynos apyl., Monkaičių k., žuvo 1946 11 06.

Šedbaras Juozas, Stasio, 53 m. amž., Upynos apyl., Paežerio k. (stribas), žuvo 1946 11 04.

Timinskienė Marijona, Antano, 51 m. amž., Lomių apyl., Vaitimėnų k., žuvo 1945 12 27.

Valavičienė Julija, Jurgio, 75 m. amž., Vaidilų apyl., Ruibiškės k., sodyba sudeginta (plėšikų), žuvo 1947 08 08.

Valavičius Bronius, Antano, 24 m. amž., Vaidilų apyl., Ruibiškės k., žuvo 1947 06 27.

Žymantas Antanas, Izidoriaus, 20 m. amž., Lomių apyl., Rintgalių k. (sušaudė agentai smogikai), žuvo 1948 04 07.

Žymantas Izidorius, Juozo, 62 m. amž., Lomių apyl., Ringalių k. (sušaudė agentai smogikai), žuvo 1948 04 07.

Žymantienė Marijona, Jurgio, 50 m. amž., Lomių apyl., Ringalių k. (sušaudė agentai smogikai), žuvo 1948 04 07.

Žukas Pranas, Motiejaus, 25 m. amž., Poškos apyl., Padvarių k., žuvo 1947 03 03.

Iš VYTAUTO BUDVYČIO-*GEDIMINO prisiminimų*

R. K. p a s t a b a: Vytautas Budvytis-*Gediminas* g. 1930 m. Bareikių k., Klaipėdos r. Mirė 1994 m. Palaidotas Klaipėdos r., Šalpėnų kapinėse.

Šie prisiminimai buvo užrašyti 1994 m. pavasarį paties V. Budvyčio, dar jam gyvam esant. Vėliau jo žmona Juzefa Budvytienė (mirė 2008 m.) juos perrašė be jokių pataisymų į kitą sąsiuvinį ir perdavė man publikuoti kitoje partizanų prisiminimų knygoje.

Pirmąjį Lietuvos partizaną sutikau 1946 m. šienautės laike. Pas mano tėvą užėjo Bronius Stanišauskas-*Švinas*. Jiedu buvo gerai pažįstami, o artimesni ryšiai su partizanais užsimezgė nuo 1948 m. Tada man ėjo aštuoniolikti. Buvau savarankiškai prasimokinęs radiotechnikos ir remontuodavau radijo aparatus. Nuo to laiko

partizanai man atnešdavo paremontuot savo „Philipsus“ ir „Sieras“. Iš pradžių aš jų nei vardais, nei slapyvardžiais nesidomėjau – svarbu, kad žinojau, kas tai per vyrai.

Beremontuodamas jų radijo imtuvus, pradėjau juos aprūpinti ir radijo maitinimo baterijomis. Labai daug kartų teko važiuoti dviračiu į Klaipėdą pirkti tų baterijų, nes mažesniuose miesteliuose jų nebūdavo.

Laikui bėgant, artimiau susipažinau su miško vyrais. Žinojau jau kai kurių ir slapyvardžius, o daugelio ir vardus bei pavardes. Tarp jų buvo ir seniai man pažįstamų, kaimynų.

R. K. p a s t a b a. V. Budvyčio prisiminimuose išvardyta nemažai partizanų, su kuriais jis artimai bendravo. Prie sąraše išvardytų laisvės kovotojų pavardžių, vardų ir slapyvardžių pridėjau kai kuriuos trumpus jų biografinius duomenis, gautus iš kitų šaltinių, pvz., iš kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ ir kt.

Auškelis Kazys-*Aušra*, g. 1925 m. Jurkiškės k., Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1948 m. Žuvo 1952 12 04 Jonikaičiuose, apsupus bunkerį (kitur – žuvo Švėkšninės miške – *R. K.*). Kartu žuvo Eduardas (Adžius) Jurjonas-*Papartis*, *Žilvitis*.

Bačkauskas Bronius-*Bijūnas*, g. 1922 m. Gvalduose, Kvėdarnos vlsč. Į būrį įstojo 1949 m. Žuvo 1955 09 09 Šerlaukyje, Kvėdarnos apyl.

Bačkauskas Mečys-*Kantas*, g. 1920 m. Gvalduose, Kvėdarnos vlsč. Į būrį įstojo 1948 m. Žuvo 1952 12 25 Misgiriuose – Misgirių miškelyje, Judrėnų vlsč., prie kelio Veiviržėnai–Judrėnai, Klaipėdos r.

Čeliauskas Stasys-*Pareiga*, g. 1918 m. Kelvėtuose, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1946 m. Žuvo 1951 03 28 apsupties metu Medžioklės miško bunkeryje. Kartu žuvo ryšininkė Joana Brazauskaitė ir Petras Lidžius-*Kardas*.

Eitutavičius Stasys-*Žaibas*, g. 1926 m. Stemplėse, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1954 11 11 Kurmiuose, Judrėnų apyl., Kosto Jocevičiaus sodyboje (kitur kai kurie biografiniai duomenys nesutampa – *R. K.*).

Gailius Kostas-*Klajūnas*, g. 1933 m. Kurmiuose, Švėkšnos vlsč. Moksleivis. Į būrį įstojo 1948 m. Žuvo 1953 03 19, apsupus bunkerį prie Kapstų–Klibų, Endriejavo vlsč. Kartu žuvo Veronika Venskutė-Gailienė, Domas Striauka-*Žvainys*, Kazys Striauka-*Žalgiris* ir Juozas Ruigys.

Jonušas Antanas-*Vilkas*, g. 1915 m. Alke, Plungės vlsč., gyveno Gvalduose. Tėvūnijos vadas. Į būrį įstojo 1947 m. Suimtas 1954 06 20 Plunkėnuose, Plungės r. sušaudytas 1955 09 26.

Juknius Pranas-*Švyturys* (*Pupitukas*), g. 1927 m. Brokorių k., Ž. Naumiesčio vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1955 10 04 Bliūdsukiuose, Gardamo apyl., Kurmio sodyboje (kitur – žuvo 1954 09 30 Ūtos k., Šilutės r.).

Jurjonas Eduardas (Adžius)-*Papartis*, *Žilvitis*, g. 1926 m. Uždvaryje, Judrėnų vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1952 12 04 Jonikaičiuose. Kartu žuvo Auškelis Kazys-*Aušra*.

Lidžius Petras-*Kardas*, g. 1929 m. Gedminaičiuose, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1951 03 28 bunkeryje, Medžioklės miške. Kartu žuvo ryšininkė Joana Brazauskaitė ir Stasys Čeliauskas-*Pareiga*.

Meilė Juozas-*Linksmutis*, g. Stemplėse, Švėkšnos vlsč. Žuvo 1951 m. Bareikių vlsč. miške, Švėkšnos vlsč.

Oželis Petras-*Jaunutis*, g. 1932 m. Lekiškėje, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1949 m. Žuvo 1959 05 04 Buišiuose, Kvėdarnos apyl.

Pakalniškis Antanas-*Žalgiris*, g. 1925 m. Girininkuose, Kvėdarnos vlsč. Mokėsi Žemaičių Naumiestyje. Ten iškėlė Lietuvos trispalvę vėliavą. Pasitraukė į mišką ir 1945 m. įstojo į būrį. Žuvo Skomantuose (kitur Šiuraičiuose – *R. K.*) Veiviržėnų apyl., patekęs į pasalą.

Pilipavičius Benas-*Puškinas*, g. 1923 m. Legučiuose, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1947 m. Žuvo (išprotėjo, rastas negyvas) 1952 08 14 Legučiuose.

Poška (Poškus) Kazys-*Granitas* (*Didysis Granitas*), g. 1928 m. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1954 06 20 ar 21 (kitur – žuvo 1952 03 12 – *R. K.*) prie Plunkėnų, Plungės r.

Radžius Pranas-*Girėnas*, g. 1933 m. Nasvytaliuose, Kvėdarnos vlsč. Į būrį įstojo 1953 m. Apnuodytas KGB agento *Virkučio*-Grikšaitės ir po to, kaip įtariama, užmuštas kolūkio brigadininko Juciaus 1955 09 02 Kirnėse, Šilalės r. Kartu buvo apnuodytas ir Leonas Urbonas (Urba)-*Kęstutis,* tačiau šis liko gyvas.

Rėbžda Bronius-*Žilvitis*, g. 1927 m. Gvalduose, Kvėdarnos vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo trise 1952 03 12 Stirpeikių k., Švėkšnos vlsč.

Rumša Stasys-*Vėtra*, g. 1923 m. Petraičiuose, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1952 03 12 Stirpeikiuose, Švėkšnos vlsč. Kartu žuvo Bronius Rėbžda-*Žilvitis* ir Eduardas Tarvydas-*Granitas*.

Striauka Domas-*Žvainys*, g. 1929 m. Misgiriuose, Veiviržėnų vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1953 03 19 bunkeryje prie Kapstato (Klibių), Endriejavo vlsč. Kartu žuvo brolis Kazys Striauka-*Žalgiris*, Kostas Gailius-*Klajūnas*, Veronika Venskutė-Gailienė ir Juozas Ruigys.

Striauka Kazys-*Žalgiris*, g. 1931 m. Misgiriuose, Veiviržėnų vlsč. Į būrį įstojo 1951 m. Žuvo penkiese 1953 03 19 bunkeryje prie Kapstato (Klibų), Endriejavo vlsč.

Tarvydas Edvardas (Eduardas)-*Granitas*, g. 1926 m. Gedikuose, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1952 03 12 Stirpeikiuose, Švėkšnos vlsč. Kartu žuvo Rumša Stasys-*Vėtra* ir Rėbžda Bronius-*Žilvitis*.

Tautkevičius-Tautkus Juozas-*Genys*, g. 1902 m. Užventyje, gyveno Pajudryje, Kvėdarnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1947 m. Suimtas apnuodytas 1954 06 20 Plunkėnuose, Plungės r. kartu su Antanu Jonušu-*Vilku*, 1955 04 08 nuteistas 25 m. lagerio. Kalėjo Intos lageriuose. Paleistas 1976 03 16 (kitur – mirė lageryje – *R. K.*).

Urbonas Feliksas-*Algirdas*, g. 1937 m. Bumbuliškėje, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1955 m. Žuvo apnuodytas KGB agento *Skroblo*-Petro Nogniaus.

Urbonas Juozas-*Jonukas*, g. 1933 m. (kitur – g. 1936 m. Dulkiškėje, Ž. Naumiesčio vlsč. – *R. K.*) Brokoriuose, Gardamo vlsč. Žuvo 1957 10 03 Užtenenyje, Šilutės vlsč., Maurickienės sodyboje.

Urbonas Leonas-*Kęstutis*, g. 1936 m. Bumbuliškėje, Švėkšnos vlsč. Į būrį įstojo 1955 m. Suimtas 1955 08 31 Gūvainiuose, Šilalės r. 1955 12 10 nuteistas 10 metų lagerio.

Nuo 1950 m. pradžios Antano Jonušo-*Vilko* vyrai jau ne rečiau kaip kartą per savaitę stovyklaudavo miške greta mūsų namų, tada mes su mama nešdavome į stovyklą jiems valgyti.

Be radijo aparatų remonto ir aprūpinimo baterijomis, turėjau ir kitas užduotis – stebėti stribų ir jų pakalikų judėjimą, į Klaipėdą važiuodavau karinės aprangos, kariškų diržų, medžiagos uniformoms, taip pat apatinių baltinių, kelnių. Vėliau partizanus pradėjau lydėti per pavojingas stribų saugomas vietoves, atlikdavau žvalgybines užduotis. Eidavau be ginklo, tik prireikus, stovint sargyboje, pasiimdavau ir ginklą, dažniausiai karabiną. *Vilkas* pas mane laikydavo atsarginius ginklus ir šaudmenis. Ginklus kartais pasikeisdavo – vieną paimdavo, o kitą palikdavo.

Prireikus į Švėkšną pas batsiuvį nešdavau batams odą, kuris siūdavo vyriškus batus. Kartą batsiuvys Rimša mane įspėjo, kad aš labai greitai sudėviu batus.

Vasarą, veždami šieną, mudu su tėvu padarydavome slėptuvę ir apkraudavome ją šienu. Ji buvo tik laikinam pasislėpimui – staiga atšalus orams, užėjus lietui...

Išretėjus partizanų gretoms, kai grupelėse liko po 4–5 partizanus, į netolimas apylinkes eidavau su *Vilko* ar *Žaibo* skyrių vyrais, kad pabūčiau sargyboje. Tokiose išeigose esu dalyvavęs iki partizaninio judėjimo pabaigos – nuo 1952 m. iki 1959 m., teko lankytis daugelyje kaimų, žinojau beveik visus aplinkinių kaimų žmones, pas kuriuos partizanai užeidavo kaip gerbiami svečiai, pas kuriuos ateidavo su įspėjimu ar su bizūnu.

Bėgo metai, stribai su rusų enkavedistais siautėjo kaip beįmanydami, krėtė miškus, slampinėjo jų pasamdyti ir užverbuoti visokie šnipeliai apsimetę elgetomis ir kitokiais vargšais, kurie dažnai tupėdavo pasalose ir sekdavo, ar kur nepraeis partizanai. Paskutiniu metu po kaimus vaikščiojo tokie du tipai – vokietis repatriantas Malkė, apsirengęs vokiečių vermachto uniforma, o jo draugas su geležinkeliečio miline ir Lietuvos šaulio kepure. Vieną pavakarę jiedu apsilankė ir pas mus, atsigėrė pieno ir nieko nepasakę išėjo.

Išaušus rytui, namuose apsitarėme, ką daryti, nes žinojome, kas jie per paukščiai, ir tėvukas iškulniavo į Švėkšną pranešti, kad apsilankė „banditai“.

Po pietų atvažiavo stribų būrys „ieškoti“ tų „banditų“. Vėliau tas įvykis tardymų metu mums labai padėjo, nes mes pranešėme apie „banditų“ apsilankymą.

Po kiek laiko tas pats Malkė su stribų ir enkavedistų būriu apsupo mūsų sodybą ir pats vadovavo kratai, kuri truko apie penkias valandas, bet jie nieko nerado, nors iki tikslo mažai betrūko. Tik prisirinko, jų žodžiais tariant, visokių „banditiškų“ knygų – anglų ir vokiečių kalbų žodynėlių ir įvairių radijo detalių.

Apie 1947 m. Vilkų Kampo kaime, apie 4 km nuo Švėkšnos, neva susiorganizavo partizanų būrys, vadovaujamas Žemgulio, kurio eilėse buvo ir Majorų šeima iš to paties Vilkų Kampo kaimo. Tai Regina Majoraitė, kuri apsirengdavo vyriškais drabužiais, Vytautas Majoras (dabartinis liaudies menininkas), Aloyzas Rečkus, Kazys Marozas, Alfonsas Šmitas (miręs), Freitikas ir du broliai Eidukai, kurių vienas mirė Sibire.

Šita gauja, pasivadinusi partizanais, beatodairiškai plėšė aplinkinius žmones, net savo kaimynus. Dieną jie darbuodavosi namuose, o naktį eidavo plėšikauti. Partizanai jau ruošėsi juos likviduoti, bet išėjo visai kitaip. Vienas pašalinis, neva besislapstantis nuo stribų, lindėjo šiaudų kupetoje ir girdėjo šitos gaujos dalyvius besitariant, kur eis plėšti. Tuomet tas žmogus nubėgo į Švėkšną ir pranešė stribams, kurie tą gaują ir sugaudė. Visi gavo po dešimt metų kalėjimo.

Vytauto Majoro tėviškėje namuose kratos metu tarp dvigubos sienos buvo rasta slėptuvė, prikimšta vogtų audeklų, drabužių ir kitokių gėrybių. Mėsa, kumpiai, lašiniai namuose jau, matyt, nebetilpo, tas gėrybes kraudavo krūmuose ir apdėdavo šakomis, o kaimynų šunys iš ten tas gėrybes tempdavosi į namus.

Dar reiktų paminėti, kad Freitikas išdavė ir sunaikino tris Vytauto būrio partizanus. 1952 m. birželio 26 d. žuvo Kazys Šlajus-*Dragūnas*, Juozas Majus-*Darius* ir Juozas Savickas-*Svajūnas*.

R. K. p a s t a b a. V. Budvyčio prisiminimuose dokumentaliai nepatvirtinama, kad minėtus partizanus išdavė Freitikas. Knygoje „Šilalės kraštas“, d.3, p. 363: Ištardę buv. Ž. Naumiesčio valsčiaus Laukstėnų kaimo gyventoją Antaną Rudį, jo sūnų ir vieną senutę, čekistai sužinojo, kad prie kaimo esančios Bendiko ganyklos krūmuose slepiasi partizanai. Per 1952 metų birželio 25-osios siautimus žuvo grandies vadas Juozas Savickas-*Svajūnas*, Kazys Šlajus-*Dragūnas* ir Juozas Majus-*Darius*.

Partizanų vardą ypač teršė Juozas Petryla su savo sėbru „Žemaičiu“. Jie dėvėjo partizanų uniformas ir apiplėšinėjo žmones partizanų vardu plačioje apylinkėje: nuo paribio už Švėkšnos iki pat Judrėnų. To Juozo Petrylos tėvus aš asmeniškai pažinojau. Tėvas nepriklausomybės metais dirbo eiguliu Naujininkų miške, jų sodyba stovėjo tuoj už Padagų kaimo, berods, priklausė Lekiškės kaimui, Švėkšnos valsčiui. Vokiečių okupacijos metais ten stovyklavo rusų desantininkai, ir mes matydavome, kai atskrisdavo rusų lėktuvai, ties Petrylos ūkiu truputį virš medžių iškeldavo raudoną žibintą. Grįžus sovietų valdžiai, to eigulio Juozo Petrylos sūnus Juozas Petryla stojo į Švėkšnos stribų gaują ir dieną arba vakarais, eidamas į Švėkšną ar iš Švėkšnos, šaudydavo. Kartu su juo eidavo ir stribas Domas Breitaris iš Padagų kaimo. Vėliau jiedu iš stribų išėjo, o Juozas Petryla įstojo į milicijos mokyklą, bet netrukus iš tos mokyklos „pabėgo“ ir atsirado mūsų miškuose, o jo tėvus išvežė į Sibirą, jaunylis Juozas Petryla susidėjo su kitu tokiu pat ir ėmė terorizuoti kaimų gyventojus, iššaudė Šveistrų šeimą Pajudrio kaime, Judrėnų apylinkėje dienos metu apie kilometrą vijosi Šalpėnų apylinkės pirmininką Juozą Krakį ir nušovė. Po šitų žmogžudysčių stribai net neieškojo žudikų, kol po ilgų pastangų mūsų partizanams pavyko juos sučiupti bemušant kaimo vyrus ir jie susilaukė pelnytos bausmės. Tokiu pat keliu išėjo ir to Juozo Petrylos pusbrolis, Jono Petrylos sūnus, taip pat buvęs milicijos mokyklos auklėtinis. Partizanų vardą taip pat juodino Žilius, kilęs iš Judrėnų k., ir Šimkus, kilęs nuo Šilalės. Jų bendražygis buvo ir Antanas Ūselis, kuris nešiojosi šautuvą užkimštu geležimi vamzdžiu. Juos apie 1949–1950 m. likvidavo *Kanto* būrio partizanai. Pas Žilių ir Šimkų *Kanto* vyrai rado numatytų likviduoti žmonių sąrašą.

Okupantų ir jų pakalikų stribų tikslas buvo kuo daugiau supriešinti ir nuteikti mūsų žmones prieš partizanus, jie visokiais būdais, visokiausiomis priemonėmis siekė parodyti, kad mūsų laisvės kovotojai tik žmogžudžiai, plėšikai ir visokie kitokie išsigimėliai, tik rusai atėjūnai – mūsų „liaudies išlaisvintojai“, o jų parankiniai stribai – „liaudies gynėjai“. Jie savo tikslą iš dalies pasiekė, nes dar ir šiandien pas mus tebegyvena nemažai žmonių, patikėjusių tuo atėjūnų bolševikų melu. Ne visada pavyksta įrodyti, kad tokius blogus darbus darė ne *Vilko* ir ne *Kanto* vyrai, o tokiais apsimetę atėjūnų pasamdyti mūsų tautos atmatos, visokie vadinamieji „sokolovininkai“, persirengę partizanų uniformomis, „iš nelaisvės pabėgę vokiečiai“, „Žukovo sukilėliai“ ir kiti į juos panašūs. Dar reiktų paminėti 12-os vyrų „Špilinokų“ gaują, veikusią apie Ž. Naumiestį.

Tokių niekadėjų pasitaikydavo ir tarp tikrų partizanų. Iš jų ypač negerais darbais pasižymėjęs buvęs partizanas Pranas Riauka-*Postas* iš Pakalniškių k., Švėkšnos vlsč. Jis jau apie 1948 m. pasitraukė iš būrio, nes buvo perspėtas vadovybės už plėšikavimą ir beveik dvejus metus terorizavo Švėkšnos bei Ž. Naumiesčio apylinkių žmones, o prisiplėštą turtą per savo panas pardavinėjo turguose ir kaupė pinigus

bėgimui į Švediją. Jis turėjo slėptuvę Bareikų kaime, buvusio Lietuvos pasienio policininko Jono Dirgėlos namuose, kuris vokiečių okupacijos metais nešiojo baltą raištį ant rankovės ir saugojo Švėkšnos žydų getą, bet per nepasidalijimą su bendrais žydų turtu iš tos tarnybos turėjo pasitraukti. Kai rusų bolševikai grįžo antrą kartą, J. Dirgėla ir toliau ramiai gyveno savo namuose, rusai jo nelietė.

R. K. p a s t a b a. kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 252: 1945 m. pradžioje Švėkšnos ir Žemaičių Naumiesčio valsčiuose susiorganizavo Prano Riaukos partizanų grupė, į kurią įėjo broliai Juozas ir Domas Kurmiai, Izidorius Lomsargis, Šlajus, Teodoras Raudys ir kiti.

P. 285: 1948 m. pradžioje būrį sudarė du skyriai, vienam jų vadovavo Pranas Riauka-*Postas*. (Dėl prieštaringų teiginių įvairiuose šaltiniuose apie šį būrį gali įsivelti klaidų.)

P. 366: **Riauka Pranas-*Postas***, g. 1924 m. Pakalniškių k., Švėkšnos vlsč. Skyriaus vadas. Į būrį įstojo 1944 m. Suimtas 1950 02 Klaipėdoje. Sušaudytas.

Knygoje „Erškėčių keliu“, p. 341, publikuojami Evelinos Butkevičienės-Rekašienės prisiminimai „Kaip Dariaus būrio partizanai buvo apgauti dėl išvykimo į Švediją. Ten rašoma: „1948 m. į Klaipėdos krašto Driežų k. buvo atkelta mokytoja Vanda Misiūtė. Ji turėjo gabumų dirbti vieniems ir kitiems. Išaiškino ją tik po poros metų, 1950 m. ji prieš mirtį prisipažino dirbusi juodus darbus. Daugiausia gailėjosi dėl savo globėjo kunigo P. Jaso išdavimo. Ji priklausė Sokolovo gaujai. Jos viršininkas buvo kažkoks vadeiva *Aušra*.

Vadas *Pušis* (*Radvila*) perspėjo partizanus Praną Riauką ir Joną Vitkauską-*Jaunutį*, kad nepasitrauktų iš būrio, tačiau jie nepaklausė ir pasitraukė. Jie, suklaidinti Vandos Misiūtės, buvo suimti.

P. Riaukos-*Posto* byloje buvo sudaryta 18-kos žmonių byla.

Apie agentę Misiūtę papasakojo mokytoja iš gretimos Poškų mokyklos Evelina Butkevičienė, partizano Kosto Butkevičiaus žmona. Vanda Misiūtė pradėjo susidraugauti su Evelina. V. Misiūtė pradėjo pasakoti, kad turi ryšį su Švedija ir kad galima persikelti turint pinigų ir aukso. Tas pažįstamas veikėjas esąs „mūsų žmogus *Aras*“. Ėmė Misiūtė šnekinti, kad surastų norinčių.

Evelina saugume susitiko su tais, kurie buvo verbuojami važiuoti į Švediją. Tai buvo Riaukos ir Vitkausko-*Jaunučio* sužadėtinės Ona Šlajūtė ir Ona Beinorytė.

Taip agentės Vandos Misiūtės sąskaitoje yra išduoti J. Žutauto būrio šeši partizanai, Auškalnio-*Laisvės* būrio žūtis (penki partizanai), Prano Riaukos, J. Vitkausko ir jų sužadėtinių kančios saugume ir Klaipėdos pedagoginės mokyklos grupės studentų areštas.“

Dirgėla prisidėjo prie pirmųjų Švėkšnos apyl., Gedminaičių k. 1946 06 13–14 d. trijų partizanų žūties Antano Norvilo sūnaus Stasio Norvilo sodyboje slėptuvėje ant tvarto. Po partizanų nužudymo Stasys Norvilas buvo suimtas, vėliau jis man iš lagerio atsiuntė laišką, kuriame rašė: „Partizanų žūties išvakarėse ėjau iš Juozo Šarkos sodybos ir iš ten nešiausi skardinę dėžę su vazelinu. Man einant pro Jono Dirgėlos sodybą, mane pasitiko Jonas Dirgėla ir pasiteiravo, ką čia nešuosi. Aš atsakiau, kad nešuosi vazeliną kulkosvaidžiams tepti. Po partizanų žūties enkavedistai man pateikė reikalavimą – atiduok kulkosvaidį, kuriam vakar parsinešei tepti vazelino.“

Kol dar buvo stiprus partizaninis judėjimas, reikėjo duonai grūdų, kuriuos partizanai užsakydavo pas kolchozų brigadininkus ir man ne kartą tokius grūdus teko vežti. Gerai prisimenu tokią partizanų operaciją kodiniu pavadinimu „Mėsa“. Antano Jonušo-*Vilko* vadovaujami šeši partizanai, pas mus perdienoję, ruošėsi žiemai

pamedžioti mėsos. Tam tikslui jie buvo numatę apsilankyti pas finansų agentą J. P. Kadangi gerai nežinojo, kur jis gyvena, paprašė manęs palydėti. Tai buvo 1952 m. ruduo. Nuėjome septyniese, o ten, pasirodo, didžiulis balius, sklido dainos, skambėjo stiklai, partizanai nutarė į vidų nesiveržti, o tvartas užrakintas pakabinama spyna. Bronius Bačkauskas-*Bijūnas* užkišo vokiško karabino vamzdį, ir spyna kaip nebuvusi nukrito. Partizanų laimikis buvo šešios avys, o šeimininkai su savo svečiais liko laimingi ir toliau linksmintis. Tą naktį man buvo duotas partizanų ryšininko slapyvardis *Gediminas*.

Iki 1951 m. enkavedistai dažnai krėsdavo Naujininkų ir gretimus miškus, o ten partizanų ryšininkas ir globėjas buvo Stanislovas Rauktys. Kažkada apie jį, kaip apie ištikimą *Pušies* ryšininką, dar „Tremtinyje“ rašė Z. Bitinienė.

Jis ruošdavo ir įrengdavo partizanams bunkerius, bet kai tik juose apsigyvendavo partizanai, iškart prasidėdavo ir krėtimai. Ne kartą teko palikti dar neišvirtą vakarienę ir nešdintis iš bunkerio. *Vilko* vyrai sustiprino sekimą, žvalgybą ir po daugelio kartų pastebėjo, kad Stanislovas Rauktys vis paseka į žygį išeinančius partizanus. Taip pat vyrai pastebėjo, kad tokiu pat būdu, sėlindamas iš tolo, juos paseka ir Stanislovo Raukčio sūnus Stasys Rauktys. Stanislovas buvo dar ir medžiotojas, turėjo šautuvą ir visuomet jį nešiodavosi. *Vilko* vyrai pastebėjo, kad Stanislovas Rauktys Lekiškės kaime jų nebepaleidžia iš akių. Ne kartą ruošėsi jį likviduoti, bet vis dar nebuvo tikri dėl jo išdavikiškos veiklos. Bet vieną kartą vyrai paėjo iki miško ir ten susėdę kiek palaukė. Netrukus iš paskos atsėlino ir Stanislovas Rauktys. Jie Rauktį perspėjo ir paklausė, kodėl jis juos persekioja. Tada Rauktys griebėsi šautuvo, bet partizanai pirmieji į jį paleido salvę.

Bitinienė „Tremtinyje“ rašo, kad vadui Petrui Balčinui-*Pušiai* išvykus į vadų pasitarimą, *Vilko* būrio vyrai persistengę su įsakymo vykdymu ir nužudę geriausią juos maitinusį ir padėjusį jiems įrengti bunkerius ryšininką.

Po šitos operacijos, sunaikinus Stanislovą Rauktį, „geriausią“ *Pušies* ryšininką, šiose apylinkėse ilgą laiką buvo ramu ir masinių miško krėtimų buvo vos vienas kitas, o prieš tai siautimai kartojosi kas mėnuo. Apie tai daug pasakyti galėtų partizano Petro Oželio-*Jaunučio* mama bei sesuo, kurios šiuo metu gyvena Ž. Naumiestyje, Taikos g-vėje Nr. 1.

1953–1954 m. *Vilko* būrio *Žaibo* skyrius turėjo slėptuvę-bunkerį Jonikaičių k., pas Mykolą Jokšą po pastatais. Jų globėjas buvo sūnus Pranas Jokšas. Tame pačiame kaime gyveno ir Vaclovas Valcenavičius, labai neaiškus tipas. Jis mėgo išgerti, vaikščiodavo po kaimą, daug vakarų buvojo ir pas Jokšus, bet žiema praėjo laimingai. Vasarą žmonės ėmė šnekėti, kad Pranas Jokšas ginkluotas vaikšto per žmones ir renka pinigus. Kai kurie Praną Jokšą pažino ir pranešė saugumui, bet iš ten nebuvo jokios reakcijos. Vasarą – birželio 13–14 dienomis, suimamas užnuodytas ir užmigdytas partizanas Antanas Jonušas-*Vilkas*, likusi *Žaibo* grupė – pasirengusi, visi ryšininkai perspėti. Atėjo 1954 m. ruduo. Aš priminiau *Žaibo* vyrams, kad apie Praną Jokšą sklando negeros kalbos. *Žaibo* vyrai tuo nepatikėjo, bet nutarė paimti iš Prano Jokšo jų paliktą karabiną ir šaudmenis. Jie įpareigojo mane ateiti į sutartą vietą, paimti tą karabiną ir šaudmenis ir perkelti juos į kitą nurodytą vietą.

Sutartu laiku nuėjau į nurodytą vietą netoli Jokšo sodybos, ten atėjo ir keturi partizanai: skyriaus vadas Stasys Eitutavičius-*Žaibas*, Bronius Bačkauskas-*Bijūnas*, Pranas Radžius-*Girėnas* ir Petras Oželis-*Jaunutis*. Jie nuėjo į Jokšų sodybą, bet Prano Jokšo namuose nerado, o buvo sutarta, kad lauks. Tada visi patraukėme į Kurmių kaimą, kur gyveno Prano žmona, bet ir ten niekas nežinojo, kur Pranas.

Partizanai sutarė į Jokšų sodybą šį kartą nebeiti, bet eiti pas Kostą Jocevičių paprašyti kiaulės mėsos. Tam reikalui vyrai nuėjo pas čia pat gyvenantį Juozą Mikužį ir paėmė arklį tai mėsai parsivežti. Atsivedė netoli Jocevičiaus sodybos ir prisirišo prie krūmų.

Tada *Žaibas* liepė *Girėnui* pažadinti Kostą Jocevičių, o mes likome per atstumą nuo trobesių. Grįžęs *Girėnas* pasakė, kad prie namų užuodęs rusų smarvę, o šeimininkas neatsiliepęs. *Žaibas* įsakė dar sykį grįžti ir prikelti Jocevičių. Grįžęs *Girėnas* dar kartą pasakė, kad smirdi (machorka) rusais ir šeimininkas moja ranka.

Žaibas dar kartą įsakė *Girėnui* įeiti į kambarius, o pats su *Bijūnu* nuėjo prie namo galo ir sugulė už eglių. Mes su P. Oželiu pasitraukėme už „sklepo“, o *Girėnas* dar kartą nuėjo prie durų ir pradėjo jas klebenti. Staiga pasipylė šūvių serija. Gerai, kad *Girėnas* nestovėjo priešais duris, o buvo užsiglaudęs už staktos.

Mudviem su *Jaunučiu* pasitraukimui buvo plynas laukas, tik vietomis kai kur smulkūs karklynėliai, tas pats ir *Girėnui*. Aš mačiau tik *Žaibo* dešimtuko šūvių liepsneles ir girdėjau *Bijūno* karabino šūvius, o raketos kilo be pertraukos.

Žaibas žuvo mažai tepasitraukęs, *Bijūnas*, sužeistas į ranką, laimingai ištrūko ir grįžo į stovyklą. Netrukus sužinojome, kad Pranas Jokšas jau vaikšto su pistoletu kišenėje. 1955 m. vasarą vieną dieną jis vaišinosi Švėkšnoje, vadinamojoje „smurglinėje“. Prisigėręs išsitraukė iš kišenės TT pistoletą ir pradėjo gąsdinti Švėkšnos vaikinukus, tarp jų Augustą Jucių ir kitus. O šie susitarę griebė Praną Jokšą ir atėmė pistoletą. Nuvedę į miliciją, atidavė Jokšą ir tą pistoletą milicijos leitenantui Jefimovui. Vaikinai buvo įsitikinę, kad pagavo ginkluotą „banditą“ – partizanų ryšininką, bet Augustas Jucius labai nustebo, kai grįžęs į namus, netrukus pamatė pareinantį iš miestelio ir Praną Jokšą.

Partizanai, netekę savo vado Stasio Eitutavičiaus-*Žaibo*, suprato, kas juos išdavė, o sužinoję, kad Pranas Jokšas nešiojasi pistoletą, surengė jam pasalą, nes jis kiekvieną ketvirtadienį važiuodavo į Švėkšną. Vienoje iš pasalų jis buvo nukautas pakeliui iš Švėkšnos į Jonikaičių kaimą Gedminaičių kalne prie Norvilų sodybvietės, ten, kur žuvo pirmieji Švėkšnos partizanai, prieš Gedminaičių mišką. Atvykę į įvykio vietą kagėbistai su šunimi nieko nesusekė, nes staiga užėjo smarkus lietus ir visus pėdsakus nuplovė.

Benas Pilipavičius-*Puškinas* veikė atsiskyręs nuo būrio. *Puškinas*, kaip sakoma, mėgo pajuokauti. Šiek tiek apšvarindavo tai vieną, tai kitą pilietį, mat turėjo mylimąją, kai kas sakydavo – „melžiamąją“ Janiną Tarvydaitę iš Šermukšnių kaimo, kuri tuo metu pagarsėjo kaip metanti naujagimius į netoli namų esantį Šalpės upelį. Kaimynai, radę upelyje naujagimį, paprašė jos palaidoti, o ne mesti į upelį. Tada Janina labai įsižeidė ir užprašė *Puškiną*, kad šis tuos kaimynus už liežuvio nelaikymą patvarkytų. Bet kaimynai buvo labai užsispyrę ir pačiam *Puškinui*, kaip jo tėvui, rėžė tiesiai į akis, kad vaikus reikia auginti, o ne į upelį mesti. *Puškinas* nu-

sileido ir nekeršijo kaimynams, o Janina lyg ir slapstėsi, bet vaikščiojo pasipuošusi šilko suknelėmis. Kartą, kai Elena Stonytė jai pasakė: „Kam tu taip puošiesi? Jeigu vaikščiotum paprastai apsirengusi, nieks tavęs neįtartų...“, tai Janina atrėžė: „Kam man jų tų partizanų reikia, jeigu aš nešnabždėsiu šilkais“. Tą kalbą girdėjo kartu buvusi ir partizanų sesuo, rėmėja *Rasa*.

Taip *Puškinas* vaikštinėjo apšvarindamas tai vieną, tai kitą žmogelį, kol kartą pataikė ant tokio, kuris žinojo, kam pasiskųsti, ir įvyko tai, ko jis nelaukė. Partizanų vadas Antanas Jonušas-*Vilkas Puškiną* griežtai perspėjo, atėmė ilgąjį ginklą ir liepė iki nustatyto laiko atsiskaityti su nuskriaustuoju, kitu atveju pagrasino Karo lauko teismu (KLT). Bet *Puškinas*, ar pats nenorėjo, ar jo Janina negrąžino tos „dovanos“, su tuo žmogumi vis neatsiskaitė, visai pasitraukė iš būrio į nuošalę, vaikščiojo vienas ginkluotas tik pistoletu ir, kadangi jam nebebuvo kelio nei pirmyn, nei atgal – išprotėjo. Pradėjo viešai dienomis vaikščioti po kaimus ir netrukus patys partizanai jį likvidavo.

Apie 1949 m. *Puškinas* vienas atėjo pas *Verpeto* brolį Juozą Grevį, ėmė grasinti jam, dviejų partizanų brolį vadino išdaviku, davė bučiuoti automato buožę, po to, pakratęs spintą ir radęs 28 rublius, juos pasigrobė ir išėjo.

Partizanams dienojimui ir poilsiui reikėjo pasikloti šieno ar šiaudų. Ne kartą teko prisidėjus drobulę nešti į numatytą poilsio vietą miško tankumynuose. Paryčiais, pasidalijęs įspūdžiais, grįždavau iš to poilsio „kampelio“ į savo sodybą, o jie likdavo ilsėtis.

Kartą, dar auštant, kai atėjau netoli namų, pradėjo loti šunys. Šunų lojimas buvo kažkoks ypatingas, verkiantis, buvo aišku, kad kažkur netoliese slampinėja stribai. Jei partizanai, šunys kažkaip patylomis sulodavo vieną kitą kartą, tarsi žinodami, kad reikia paslapties.

Tuo kartu, nešdamas partizanams guolį, buvau pasiėmęs ir brizgilą arkliams pamauti, neva ėjau pas arklius. Pamatęs stribų apsiaustą sodybą, drąsiai atėjau į kiemą, stribai taip nepatikliai mane apžiūrėjo, tik pasakė: „Buvai prie arklių?“ Palandžiojo po pastatus ir sulindo į mišką, į tą pusę, kur ilsėjosi partizanai. Man jau ten eiti ir perspėti vyrus nebebuvo galimybės, bet, ačiū Dievui, stribai nuėjo miško keliuku ir netrukus pasigirdo gretimų kaimynų šunų lojimas.

Ta diena praėjo laimingai, stribai nuėjo tolyn į kaimą krėsdami žmones, o mūsų vyrai, ramiai praleidę dieną, išėjo į kitą kraštą.

Partizaną Antaną Jonušą-*Vilką* pažinojau nuo 1950 m. Tai buvo doras, sąžiningas vadas, kažkada pabėgęs iš visiems gerai žinomo, savo žiaurumais pagarsėjusio Kvėdarnos stribyno. Nepriklausomybės metais tarnavo Lietuvos kariuomenėje, turėjo viršilos laipsnį, buvo geras ginklų žinovas ir meistras. Jis sugebėjo bet kokį numestą ir jau naudojimui nebetinkamą ginklą prikelti kovai, buvo principingas ir pareigingas, viskam pasiryžęs kovotojas. Su juo buvo malonu bendrauti, be reikalo jis nė vieno neužpuls ir išsiaiškins visą esmę. Buvau liudininkas atvejo, kai vienoje vietoje apsinakvojusią komunistę kiti partizanai reikalavo likviduoti, bet Jonušas pasakė: „Šitoje vietoje, prie šitų žmonių, mes neturime teisės tai daryti. Juk mes čia dar ne kartą lankysimės...“ Prieš tai jis mums pranešė, kad po kaimus vaikšto moteris, norinti užmegzti ryšį su partizanais.

– Ji ieško mūsų, o mes jau žinom, kad pas mus niekas neturi ateiti, – pasakė Jonušas.

Deja, ir pats Jonušas, jau 1954 m. pavasarį dienojęs pas mus, neįtarė, kad kartu su juo vaikšto išdavikas, kurį sunkiai sužeistą ilgai ir rūpestingai gydė, o išgydė ant savo galvos priešą – Kazį Pošką. Jo sesuo Adelė Poškaitė ir jos motina jau seniai rezgė pinkles išdavystei. Kazio Poškos-*Granito* sesuo Adelė (dabar Legetavičienė) buvo prašiusi tūkstančio rublių per brolį Kazį neva dokumentams įsigyti. Kartu su motina Poškiene jos nuėjo į mišką už Judrėnų, o joms kelią rodė ir jas vedė Venskienė – partizano Stepono Venskaus-*Švytrūno* motina. Nuvedusi pas partizanus, Venskienė grįžo namo, o šitos viešnios už tą gerą vaišino buteliu degtinės ir silke, kuri, pasak partizano Juozo Tautkevičiaus-*Genio,* buvusi savotiško skonio – karti. *Genys* matė, kaip Kazys Poška negėrė ir nevalgė, sakė, kad pilvas skauda, ir čia pat nuo besivaišinančiųjų pasišalino.

Apnuodijusi ir užmigdžiusi partizanus, Adelė Poškaitė nuėjo ant Judrėnų-Rietavo kelio ir laukė atvažiuojančių čekistų. Tuo metu partizano Stepono Grevio-*Verpeto* du mažieji broliai važiavo dviračiais į Rietavą ir jau iš tolo matė keliu pirmyn atgal vaikštinėjančią merginą, kuri jiems pasirodė kažkokia keista, o kai jiedu privažiavo arčiau, ji nuo jų nusisuko į miško pusę.

Po kurio laiko *Švytrūnas* pradėjo busti, tada kartu su jais buvęs Kasparavičius jį pasmaugė ir, nuvilkęs tolėliau, apdėjo eglių žievėmis, o jo pistoletą pasiėmė. Likę partizanai *Bijūnas*, *Jaunutis* ir kiti sakė, kad jų žinomas žmogus matė Kasparavičių turintį *Švytrūno* pistoletą.

Švytrūno lavoną, apkrautą eglių žievėmis, po kelių dienų rado jo dėdė Mickus ir pranešė saugumui. Atvažiavę čekistai tą lavoną išsivežė į Rietavą, ir daugiau jau niekas jo nebeieškojo.

Adelė Poškaitė – Kazio Poškos sesuo, kilusi iš Šiūparių kaimo, Švėkšnos parapijos. Kaip dabar išaiškėjo, jau senokai ji bendravo su čekistų agente Janina Šarkaite ir su kažkokiu stribu turėjo meilės ryšius. J. Šarkaitė išdavystės metu gyveno Veiviržėnuose (šiuo metu mirusi).

Dabar atsiranda žmonių, aiškinančių, kad ir anksčiau minėtas Z. Bitinienės „geriausias“ ryšininkas bendravo su ta pačia Janina Šarkaite, bet tuo metu partizanai nė neįtarė, o gal nežinojo ir tos Šarkaitės. Tas „geriausias“ ryšininkas – Stanislovas Rauktys – jau senokai rezgė pinkles, bet partizanams ir paskutiniu momentu vis pavykdavo iš apsupties išsisukti be aukų.

Kazio Poškos sesuo Adelė po visų išdavysčių spruko į Venckų kaimą šalia Priekulės. Partizanų vadas Stasys Eitutavičius-*Žaibas* rengėsi ten nuvykti ir ją likviduoti, bet labai netikėtai ir jis pats tapo klastos bei išdavystės auka. *Žaibui* žuvus, ši jo kerštо akcija už nužudytus kovos brolius liko neįgyvendinta.

Šiuo metu Adelė Poškaitė gyvena su kažkokiu Leketavičiumi Klaipėdos rajone, Agluonėnų ir Poškų kaimų sandūroje.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 317–319: 1953 metų gegužės mėnesį į Veiviržėnuose gyvenusią Janiną Šarkaitę (ag. *Rauktienė*) kreipėsi partizano Kazio Poškos-*Granito* mama Anastazija Poškienė. Ji prašė padėti dukrai Adelei parūpinti pasą svetima pavarde. Įsigyti netiktromis pavardėmis pasus galvojo ir *Vilko* grupės partizanai. A. Poškaitė tapo šnipų objektu.

1953 metų gruodžio 15 d. A. Poškaitė Balsėnų kaime (Veiviržėnų vlsč.) neviešai sulaikoma ir apklausiama. Nuo to laiko MVD-KGB operatyvininkai iš savo akiračio jos nebepaleido.

Be J. Šarkaitės, šnipinėti A. Poškaitę ir ją įvairiai veikti dar pasiunčiama Kazimiera Surplytė (ag. *Silvija*). Pastaroji A. Poškaitei tapo neva artima drauge, tačiau *Vilkas* ją teisingai įtarė esant šnipe.

Agentė *Rauktienė* ėmė A. Poškaitę veikti per jausmus. Vyksta siautimai, ir brolis žus, o kalta būsianti ji. KGB darbuotojai ėmė visaip įkalbinėti A. Poškaitę išdavystei. Ji nuvežama į Vilnių, kur kalbėjosi su LSSR KGB pirmininko pavaduotoju Leonardu Martavičiumi. Tikėtina, kad šis veikėjas įtikino merginą „padėti" KGB ir pažadėjo įvykdyti jos prašymą – palikti brolį ir *Vilką* gyvus.

Patyrusi daug išgyvenimų ir kankinamai sunkių valandų, A. Poškaitė pagaliau sutiko patogiu momentu partizanus užmigdyti. 1954 m. birželio mėn. Plunkėnų k. (Rietavo vlsč.) buvo partizanų Stepono Venckaus ir Kazio Poškos motinos. Ten net tris savaites žadėjo pabūti ir *Vilko* partizanai. Kažkas pasiūlė miške atšvęsti praėjusias antanines. Pobūvis numatytas birželio 19-osios vakarą miške netoli Venckų sodybos.

KGB darbuotojai viską sužino. A. Poškaitei įteikiamas litras apnuodytos naminės. Birželio 19-osios vakare Plunkėnų kaime ties Venckų sodyba surengiama 7 KGB darbuotojų ir 16 kareivių pasala su radijo ryšiu ir tarnybiniu šunimi. A. Poškaitei liepta apsiauti preparatais apdorotus batelius, kad šuo galėtų pagal pėdsakus lengvai surasti apnuodytus partizanus. Jau po vidurnakčio grįžusi nuo partizanų pas KGB darbuotojus A. Poškaitė pranešė, kad partizanai gėrė nuodų. Mergina pati irgi nekaip jautėsi, nes buvo truputį paragavusi apnuodyto gėrimo.

Slėpdami savo veiksmus čekistai tikrų aplinkybių, kaip buvo paimti partizanai, nenurodo. Neva nuginkluoti ir surišti trys kovotojai: Antanas Jonušas-*Vilkas*, Juozas Tautkus-*Genys*, Steponas Venckus-*Švytrūnas*. O Kazio Poškos-*Granito* lavoną čekistai suradę tik birželio 21-ąją už puskilometrio nuo partizanų buveinės.

Toliau dar painiau: neva vežant į Vilnių nuo žaizdų miršta Steponas Venckus-*Švytrūnas*. Kam reikėjo *Švytrūną* sužeisti, jeigu jis miegojo apnuodytas? Labai norėjusi išgelbėti brolio gyvybę A. Poškaitė liko klastingai čekistų apgauta. *Vilko* grupės suėmimui vadovavo Priekulės rajono KGB įgaliotinis Augucevičius.

Iš esamų dokumentų neįmanoma suprasti Kazio Poškos žuvimo aplinkybių. Augucevičius aiškino, kad K. Poška rastas miręs. Deja, pranešime A. Sniečkui ir KGB surašytame akte teigiama, kad Steponas Venckus ir Kazys Poška nukauti.

Susidaro įspūdis, kad KGB veikėjams reikėjo gyvo tik Dariaus tėvūnijos vado ir jo pavaduotojo Juozo Tautkaus-*Genio*.

1955 m. balandžio 8 d. Karo tribunolas A. Jonušą nuteisė sušaudyti, o J. Tautkų (Tautkevičių) – 25 metams lagerio ir 5 metams tremties. Kartu buvo teisiama ir Genovaitė Gumuliauskaitė. Ji nuteista 5 metams lagerio, tačiau pritaikius 1953 metų kovo 27-osios amnestiją paleista. Toje pat byloje teisti dar du partizanų rėmėjai.

A. Jonušui nuosprendis įvykdytas 1955 m. rugsėjo 26 d. Maskvoje. Sunkiai sergąs J. Tautkus 1976 m. kovo 16 d. iš lagerio paleistas.

Nuo 1953 m. KGB šnipų ir agentų veikla smarkiai išsiplėtė. Mūsų apylinkėje vienas iš tokių buvo ir Valentinas Ignotas, daugelį naktų išsėdėjęs krūmuose netoli mūsų sodybos. Antras – Adolfas Sudavičius, neva brakonieriaudavęs netoli mūsų sodybos. Trečias – Zenonas Jaunius, buvęs stribas. Nors ir neilgai, bet jis dar po 1959 m. vaikštinėjo su smaigais badydamas Judrės upelio pakrantes ir ieškojo „banditų" bunkerių, taip pat ir ypatingai landė po krūmus.

Pas Juozą Žąsytį 1951–1953 m. dienavodavo 8–12 stribų, o naktį išeidavo pasalauti, bet jis tai slėpė, niekam nepasakė, kad pas jį gyvena stribai.

Apie 1960 m. apie 12 stribų laikėsi Kelvitų kaime, pas Petrą Mikužį, kur gyveno dienomis klėtyje be langų, o sutemus išeidavo į kaimą. Pats Petras Mikužis tai slėpė nuo kaimynų, tik jo brolis Juozas, būdamas laiškanešiu, man tarsi iš netyčių prasitardavo, kad pas Petrą dar stribai tebegyvena. Šita grupė paliko pėdsakus ir prie mano tėvų sodybos.

Apie 1955 m. partizanas Feliksas Urbonas-*Algirdas* su Petru Oželiu-*Jaunučiu* parsigabeno vokišką automatinį šautuvą, reikėjo daugiau ir šovinių, o vokiški šoviniai per ilgą laiką jau buvo beveik visi sugedę. Kažkas patarė tuos šovinius atnaujinti, kad jie nepriekaištingai veiktų. Padarėme pirmą pavyzdį, išgręžėme gilzės dugną ir įcinavome medžioklinio šovinio kapsulę, kuri dedama į medžioklinio šautuvo popierinę gilzę. Taip perdirbtas šovinys jau veikė užtikrintai. Jų aš pridariau nemažai, bet *Algirdui* šito ginklo kautynėse panaudoti neteko, jį pakirto pasalūniškai paleista stribų kulkosvaidžio serija, kai juos išdavė Petro Nogniaus šeima, pas kurį jiedu buvo nuėję parsinešti dar vieną kažkokį automatinį ginklą, kurį iš Klaipėdos tą dieną turėjo parvežti to Nogniaus sūnus Petras, o „parvežė“ stribų gaują.

Kiek žinoma, už šitą išdavystę Nogniai gavo 32 000 rublių (suma atrodo nereali, gerokai padidinta, informacija niekuo nepagrįsta – *R. K.*), bet šitie Judo grašiai Nogniams į naudą neišėjo. Grupelė keršytojų tą patį 1959 m. rudenį likvidavo Petrą Nognių (jaunąjį). Po šio įvykio Nognių šeimą kagebistai tuoj pat su visu turtu iškraustė į Jurbarką, bet Aukščiausiojo teisingumo ranka pasiekė juos ir ten: vienas užsimušė, kitas užtroško smalkėse ir tais Judo grašiais nebepasinaudojo.

1954 m. ankstyvą pavasarį *Žaibas* su *Girėnu* Gedminaičių kaime užėjo pas partizanų rėmėją Stasį Akminių, ir juos naktį užklupo stribai. Išgirdęs šunų lojimą, Stasys Eitutavičius-*Žaibas* ėjo patikrinti, kas ten lauke vaikšto, ir tarpduryje susidūrė su ginkluotu stribu. *Žaibas* atšoko atgal, bet nei vienas, nei kitas nešovė. Tada *Žaibas* su *Girėnu* per užpakalines duris iššoko į nakties tamsą ir, prisidengdami čia pat gyvenusio Ignoto trobesiais, pasitraukė, nors stribai iš paskos vijosi iki patvinusios Graumenos upės, bet jie abu laimingai perplaukė į kitą pusę, tik beplaukiant *Girėnui* karabinas užsikabino už krūmų, teko palikti gelmėse. Kitą dieną *Girėnas* atėjo pas mane ir pasiėmė iš manęs kitą karabiną, o aną, praėjus potvyniui, nuėjome su tėvu ir radome upės viduryje. Parsigabenome į namus, gerai išvalėme ir grąžinome šeimininkui.

Stasį Akminių tada suėmė su kitu partizanų rėmėju Leonu Rumšu, kuris tuokart irgi buvo pas Akminių kartu su anais dviem partizanais užėjęs. Abu juos teisė, gavo po 5 metus lagerio. Šiuo metu L. Rumšas jau miręs, o Stasys Akminius paralyžiuotas gyvena Gedminaičių kaime.

Kai čekistai sunaikino *Vytauto*-Česlovo Čiužo būrį, apie 1953 m. *Vilko*-Antano Jonušo vyrai parsivedė to būrio šunį vardu Čiulba. Tai buvo labai gerai išmokytas, protingas ir ištikimas šunelis. Jį vedžiojosi ir su juo užsiiminėjo skyriaus vadas Stasys Eitutavičius-*Žaibas*. Tas šuo mokėjo ir duris paklibinti, ir gerai saugoti besiilsinčius partizanus, bet kartą, apie 1955 m., tas šunelis atsiliko nuo vyrų ir jį likvidavo Lekiškės kaimo gyventojas Klemensas Rauktys, neva bijojęs, kad gali prisikabinti stribai, o stribai tikrai žinojo, kad partizanai vedžiojosi vilkšunį.

R. K. p a s t a b a: ne visi gerb. Vytauto Budvyčio aprašomi epizodai, turiu mintyje – išdavystes, išdavimų aplinkybes, nurodytų išdavikų pavardes – sutampa su MGB-KGB operatyvininkų gauta informacija. Kadangi MGB-KGB operatyviniai darbuotojai rėmėsi objektyvia subendrinta informacija, gauta iš keleto šaltinių apie vieną ar kitą asmenį, įvykį ir pan., o V. Budvytis, tokios galimybės neturėdamas, kai kuriuos įvykius interpretavo savaip, kartais vadovaudamasis vienintele savo paties nuojauta ar ką išgirdęs iš trečių asmenų, dėl to reiktų daug ką pamatuoti ir pasverti. Žinoma, kategoriškai neigti V. Budvyčio išsakytos nuomonės negaliu, dabar sunku ir pasakyti, kas buvo arčiau, o kas toliau tiesos.

Partizanų būriai ir atskiros jų grupės, kurios veikė Vytauto Budvyčio aprašomose vietovėse Švėkšnos valsčiuje:

***Tomo*, *Paramos*-Antano Kontrimo grupė Pajūrio miško stovykloje 1951 m.**
Gedmintas Antanas-*Lakštutis*,
Grauslys Pranas-*Pavasaris*,
Kontrimas Antanas-*Tomas*, *Parama*,
Paulauskas Antanas-*Bėgūnas*,
Pupalė Kazys-*Karvelis*,
Tautkevičius Juozas-*Genys*,
Venckus Steponas-*Švytrūnas*.

***Trimito*-Vaclovo Gailiaus grupė Duobliškės miške 1952 m.**
Gailius Vaclovas-*Trimitas*,
Gumuliauskaitė Genė-*Danutė*,
Oželis Petras-*Jaunutis*,
Tautkevičius Juozas-*Genys*,
Venckus Steponas-*Švytrūnas*.

Dariaus rajono *Vilko* būrys 1954 m.
***Vilko*-Antano Jonušo grupė**
Jonušas Antanas-*Vilkas*,
Poška Kazys-*Granitas*,
Tautkevičius Juozas-*Genys*,
Venckus Steponas-*Švytrūnas*.

***Žaibo*-Stasio Eitutavičiaus grupė**
Bačkauskas Bronius-*Bijūnas*,
Eitutavičius Stasys-*Žaibas*,
Juknius Pranas-*Švyturys*,
Oželis Petras-*Jaunutis*.

***Jaunučio*-Petro Oželio grupė 1955 m. pavasarį**
Bačkauskas Bronius-*Bijūnas*,
Oželis Petras-*Jaunutis*,
Radžius Pranas-*Girėnas*,
Urbonas Feliksas-*Algirdas*,
Urbonas Juozas-*Jonukas* (1956 m.)
Urbonas Leonas-*Kęstutis*.

***Jaunučio*-Petro Oželio grupė 1957 m.**

Oželis Petras-*Jaunutis*,

Urbonas Feliksas-*Algirdas*.

1954 m. pavasarį Dariaus būryje buvo 8 partizanai. Po birželio 13 d. liko 4 partizanai: *Žaibas*, *Bijūnas*, *Jaunutis* ir *Švyturys*.

1954 m. vasarą, žuvus *Švyturiui*, liko 3 vyrai: *Žaibas*, *Bijūnas* ir *Jaunutis*.

1954 m. į būrį atėjo *Girėnas* ir vėl grupė padidėjo iki 4 vyrų.

1954 m. rudenį žuvus *Žaibui*, vėl liko trys vyrai: *Bijūnas*, *Jaunutis* ir *Girėnas*.

1955 m. pavasarį į būrį įsitraukė dar du jauni vaikinai: *Algirdas* ir *Kęstutis*.

1955 m. vasarą, žuvus *Bijūnui*, grupėje liko vėl 4 vyrai: *Jaunutis*, *Girėnas*, *Algirdas* ir *Kęstutis*.

1955 m. vasarą, žuvus *Girėnui* ir suėmus *Kęstutį*, vėl liko du vyrai: *Jaunutis* ir *Algirdas*.

1956 m. pavasarį į būrį atėjo *Jonukas* ir grupė vėl padidėjo iki 3 partizanų.

1956 m. rudenį, žuvus *Jonukui*, vėl liko du partizanai: *Jaunutis* ir *Algirdas*, kurie išgyveno iki **1959 m. gegužės 4 dienos**.

Gedminaičių miške 1955 m. rudenį *Jaunutis* ir *Algirdas* įsirengė bunkerį, kuriame gyveno:

1956 m. vasaros laikotarpiu,

1957 m. vasaros laikotarpiu,

1958 m. vasaros laikotarpiu,

1959 m. iki savo žūties – gegužės 4 d.

Bunkeryje *Algirdas* ir *Jaunutis* turėjo rašomąją mašinėlę, jiems padėjau ir aš, spausdinome atsišaukimus, leidome laikraštuką „Knygnešių keliu“, padarėme tik dešimt egzempliorių, du numerius išleidome visus. *Algirdui* ir *Jaunučiui* žuvus, aš dar išspausdinau pora numerių. Spausdinome po penkis egzempliorius per kalkinį popierių. Gerų žmonių dėka nuvažiavom net už Plungės ir ten pakeliui tuos laikraštukus išplatinom.

Jaunutis dar buvo pradėjęs spausdinti ir partizanų maldaknygę. Tą rašomąją mašinėlę *Jaunutis* su *Algirdu* buvo paėmę iš Vėžaičių Samališkės valstybinio ūkio ir dviračiais parsivežę.

Pasakoja JUZEFA GREVYTĖ-BUDVYTIENĖ-*RASA*

Užrašyta Vainotiškės k.
Judrėnų sen., Klaipėdos r.
2007 m.

Gimiau 1927 m. vasario 2 d. Pajūrio kaime. 1941 metų pavasarį baigiau Švėkšnos pradinės mokyklos penktą skyrių. Labai gerai atsimenu, kai eidama iš mokyklos, kuri tada buvo vadinamame bendrabučio pastate (dabartinėje Vasario 16-osios gatvėje), ne kartą sutikau iš visų Švėkšnos užkampių skubančius žydukus su Stalino portretais ant grėbliakočių į mitingus. Tie mitingai vykdavo prie tada buvusių „kromų“. Kampe pastatytoje tribūnoje kalbėjo vadinamasis „daktaras“ Ša-

pyras Žąsytis, Mauša Ežerskis ir kiti. Jie beveik kasdien po pietų aiškindavo komunistinio tikėjimo tiesas. Be tų žydukų mažai kas ten daugiau susirinkdavo, po keleto minučių visi labai greitai išsiskirstydavo.

Gerai pamenu Švėkšnos šviesuolius – Tadą Tulušį, kilusį iš kaimyninio Pakapių kaimo, jo žmoną, dirbusią Švėkšnos bibliotekos vedėja, veterinarijos gydytoją Rudaitį... Jie tą baisųjį birželio 14-osios rytą buvo ištremti į tolimuosius Rusijos plotus sunkiam alinančiam darbui ir mirčiai.

Valdžios pareigūnais tapo visokie valkatos ir net nepriklausomybės metais buvęs garsus vagis Jonas Oželis, kurį nuolat gaudė vadinamieji „užbudžiai" – jis tapo milicininku.

Savo broliams partizanams padėjau nuo 1948 metų. Su jais susitikdavo ir mano mažieji broliai. Tik vienas Kazys tada buvo jau šešiolikos, bet mes juo nelabai pasitikėjome ir apie partizanus jis nieko nežinojo.

Kartą Vilkyčiuose, aštuonmetėje mokykloje, vyko apylinkės žmonių susirinkimas, o po susirinkimo buvo šokiai. Ten nuėjome ir mes su broliu Kaziu. Į šokius atėjo ir mano brolio Stepono Grevio-*Verpeto* būrio partizanai. Kazys išsigandęs pabėgo per laukus namo. Partizanai, įėję į vidų, visus sustatė į kampus, o apylinkės pirmininkas užsidarė kitame kambaryje ir neįsileido partizanų, bet vienas jų trenkė į duris šautuvo buože ir tos atsidarė. Partizanai pasiėmė mūsų dviračius ir išvažiavo.

1948 m. rudenį brolio Stepono žmoną rusai išvežė į Sibirą. Tada pradėjome galvoti, kad gal netrukus išveš ir mus, nes partizanavo broliai Steponas ir Jonas-*Žvalgas*. Už *Verpeto* išdavimą buvo siūloma aštuoniolikos tūkstančių premija. Atėjęs į namus, *Verpetas* juokaudavo: „Ar nenorite užsidirbti 18-os tūkstančių? Mane išduokite ir gausite."

Steponas pasakojo, kaip juos norėjo išduoti vienas jų patikimas žmogus ryšininkas. Kartą po žygio, naktį jie užėjo pas tą ryšininką. Kaip visada, jis maloniai sutiko, pasakė jaustis kaip namuose, pavalgyti, pailsėti, o pats pasisiūlė pabūti sargyboje. Partizanai jo paklausė. Tik *Verpetui* nedavė ramybės kažkokia negera nuojauta. Po kiek laiko jis išėjo į lauką patikrinti, ar tas šeimininkas tikrai stovi sargyboje. Išėjęs sargybinio niekur nematė. Tada jis grįžo atgal į kambarį, pažadino vyrus ir visi šoko į lauką. Kadangi buvo pavasaris, vanduo pakilęs apie tris metrus, o namas stovėjo visai prie pat Veiviržo upelio. *Verpetas* nebeturėjo kur dingti, šoko į tą sraunų Veiviržo upelį. Nors ir labai gerai mokėjo plaukti, bet vanduo jį nešė atgal, o čekistai neatstojo jį sekę. Pagaliau jis laimingai perplaukė į kitą krantą, bet automatą palaidojo vandenyje. Persikėlęs į kitą krantą, nubėgo į Inkaklius, ten pas ryšininką pasikeitė drabužius ir grįžo į mišką.

Sodybos šeimininkas manė labai lengvai užsidirbsiąs daug pinigų, bet, deja, jam nepasisekė...

Kai išvežė Stepono žmoną, brolis Kazys, bijodamas, kad neišvežtų visos mūsų šeimos, pradėjo dirbti Priekulės tarybiniame ūkyje traktoriaus prikabinėtoju. Namuose likome aš, serganti mama ir mažieji broliai Petriukas ir Stasiukas.

Sugalvojome, išvažiuoti iš Klaipėdos krašto. Kadangi vyriausias brolis Juozas buvo vedęs ir gyveno Švekšnikuose (gal Švėkšnos k.? – *R. K.*), nutarėme keltis

kur nors šalia jo. Radome nedideles patalpas Pakapio kaime, netoli brolio Juozo, gavome laikinai ir gyvulius kur laikyti ir 1949 m. gegužės pradžioje išsiruošėme į kelionę. Iš vakaro atėjęs brolis Juozas padėjo krauti į vežimus ūkio rakandus, bet netikėtai kieme pasirodė didelis stribų būrys ir visus sustatė prie daržinės sienos. Surėmė visiems mums (ir mažiesiems broliukams) automatų vamzdžius į krūtines ir visaip ėmė tyčiotis iš mūsų, reikalavo pasakyti, kur yra broliai „banditai". Taip jie mus kankinę kokią valandą, išėjo, o mes toliau krovėmės daiktus į vežimus. Rytą išvažiavome.

Tada turėjome nemažai galvijų, gerus arklius. Taip prasidėjo mūsų gyvenimas naujoje vietoje – Pakapio kaime. Po kiek laiko jau į naują vietą atėjo brolis Steponas su savo būrio partizanais ir paprašė mamos pasiūti jam karišką „frenčių", sakė, kad turėsiąs eiti į susitikimą su partizanų vadais. Paprašė ir manęs padėti mamai, nes ji buvo silpnoka, neturėjo sveikatos. Mama buvo gera siuvėja, turėjo rankinę siuvamąją mašiną, o brolio būrys tada veikė Klaipėdos krašte. Jis pasakė, kad mes turėsime nuvykti į Luišių kaimą, pas Serpstus. Sutartą dieną ir valandą jie mūsų lauks prie Luišio tilto.

Tada mes su mama pasiėmėm dviratį, užsidėjom siuvamąją mašiną ir išėjom. Iki Luišių kaimo buvo apie dešimt kilometrų, bet mes laimingai pasiekėme sutartą vietą, o ten jau laukė partizanai ir nuvedė pas tuos žmones. Ten išbuvome tris dienas ir tris naktis. Apsiuvome brolį, pasiuvome karišką „frenčių", kelnes, kepurę, bet paprastą, tik iš kariškos medžiagos.

Mums bebūnant, nė karto neužėjo stribukai, nors Serpstai sakė, kad pas juos jie tankiai lankydavosi.

Vėliau Steponas brolio Juozo pradėjo prašyti išlieti lietuviškas sagas, nes jis gerai mokėjo kalviškus darbus.

Juozas sutiko tai padaryti o mes su mažuoju broliuku Petriuku, pasikinkę arkliuką – jas veždavome pas dėdę Kazimierą Budginą, nes čia dažnai užeidavo ir apsistodavo *Verpeto* būrio partizanai. Dėdė gyveno toli nuo mūsų, už Šernų girios. Ne kartą vežėme tas sagas, bet sykį enkavedistai, apsimetę partizanais, apgavo dėdę. Jis, nieko blogo neįtardamas, pasakė, kad tas sagas gamina mano brolis Juozas. Suimtas dėdę turėjo enkavedistus atvesti pas Juozą, bet nežinojo, kur šis gyvena. Tada jie dėdę nusivežė į Švėkšnos saugumą, o tie nuvežė pas Juozą.

Atvažiavo keturi sunkvežimiai enkavedistų ir apsupo tuos skurdžius brolio trobesius. Sunku buvo suprasti, kodėl vieno žmogaus suimti atvažiavo tiek daug enkavedistų. Suėmė brolį Juozą, o grįždami apsiautė ir mūsų namus. Iškratę suėmė mus visus – brolį Juozą, dėdę Budginą pervarė į didįjį namo šeimininkų kambarį, ten susodinę kampuose, ėmė tardyti. Klausinėjo apie partizanus. Aš labai išsigandau, kai brolis Juozas vos neišdavė mūsų su mažuoju Petriuku. Dievo laimė, kad tarp enkavedistų nebuvo gerai mokančių lietuviškai, todėl jie ne visai suprato, ką brolis pasakė. Tardė apie valandą, mane paleido, o brolį išsivežė. Mamos ir mažųjų broliukų nieko neklausinėjo.

Didžiąją Velykų savaitę vėl atvažiavo trys sunkvežimiai enkavedistų, apsiautė visą ūkį, iškratė, paėmė mane ir išsivarė iki kelio, kur laukė tie sunkvežimiai. Kokių tik žodžių apie save negirdėjau... Pasodinę į sunkvežimį nuvežė į Klaipėdos

saugumą. Čia tardė tris dienas ir tris naktis, bet nieko nesužinojo. Ketvirtos dienos vakarą, jau sutemus, tardytojas, parsivedęs į kabinetą, pasakė, kad paleidžia namo, paklausė, ar turiu kur pernakvoti Klaipėdoje. Pasakiau, kad Klaipėdoje esu pirmą kartą ir jokių pažįstamų čia neturiu. Dviese truputį palydėjo ir paleido vieną. Maniau, kad jie mane seks, bet atsigręžusi nieko nepastebėjau.

Per naktį iš Klaipėdos parėjau į Pakapio kaimą. Buvo Didžiojo šeštadienio rytas, mama ir broliukai džiaugėsi, kad grįžau į namus.

Taip tęsėsi labai ilgai. Visą laiką persekiojo: būdavo, suima, patardo, prigąsdina ir paleidžia. Teko būti Švėkšnos saugume, Veiviržėnuose, Pėžaičiuose, Priekulėje, Judrėnuose. Man ir šiandien labai keista, kodėl iš mūsų šeimos taip persekiojo tik mane.

Kartą su broliu Petriuku važiavome iš Klaipėdos turgaus. Buvo ruduo, jau naktis, tik pravažiavome Pėžaičius, ir staiga prieš mus išdygo stribų gauja. Sustabdė, paklausė pavardės, pasakiau, kad Grevytė. Mes net nepajutome, kaip jie supuolę pakėlė mūsų vežimą ir apsuko atgal į Pėžaičių pusę. Nusivarę į Pėžaičius, iškratė vežimą ir mus abu. Mane nuogai išrengė ir, išpurtę visus drabužius, liepė apsirengti ir ėmė tardyti. Brolį Petriuką irgi iškratė, iškratė ir visą vežimą. Dvi valandas tardė ir paleido namo.

Pakapio kaime mes gyvenome pas Viržintus: Juozas Viržintas, Marytė Viržintienė ir jų dukra Kostė Viržintaitė. 1949 m. rudenį pas juos kūlė javus. Vakare po mašinautės (po kūlimo) susimušę kaimo bernai vieną užmušė. Atvažiavo milicija, bet labai keista, kad tų šeimininkų, pas kuriuos buvo mašinautė, nesuėmė, bet suėmė mane ir abu brolaičius ir išvežė į Švėkšnos miliciją, nes bernas, kuris netyčia užmušė tą vaikiną, pabėgo ir milicija jo nesurado. O mus niekuo nekaltus suėmė, uždarė ir niekam neleido susitikti su mumis tol, kol to vaikino nepristatė į miliciją. Po trijų parų tą vaikiną atvežė pats jo tėvas. Tai buvo Pranas Šuparys. Per tą laiką enkavedistai mus klausinėjo tik apie „banditus“. Kai atsirado tas muštynių kaltininkas, mus paleido.

Kai suėmė brolį Juozą, mamai nebetiko gyventi toje vietoje ir 1950 m. pavasarį mes visi persikėlėme į Judrėnus, pas Karnauską. Čia išgyvenome iki rudens. Rudenį iškilo problema su mama dėl karvių, mat mirdamas tėvelis, vyriausiam broliui buvo pasakęs, kad nenuskriaustume Juozuko, bet mama pardavė gyvulius, beliko tik dvi karvės ir vienas arklys. Pašaro toms karvėms ir arkliui jau nebeturėjome, tai mama man liepė senąją karvę parduoti. Mes su mam susipykome ir ji pasaskė: „Tai ir išeik su savo karve“.

Aš išėjau, bet nepraėjus mėnesiui mama labai susirgo. Mažieji mano broliukai atėjo prašyti, kad eičiau žiūrėti mamos.

Aš lankiau mamą, kol pagijo, vežiau pas daktarą.

Toks buvo mano likimas, kad turėjau išeiti iš namų, bet, kita vertus, jeigu būčiau gyvenusi pas mamą, tikrai nebūčiau galėjusi tiek padėti broliams partizanams, ji tikrai nebūtų leidusi eit pas partizanus į bunkerius. Apie mano darbą bunkeryje žinojo tik Balandienės šeima.

Broliams partizanams padėjau kuo galėjau. 1951 m. beveik visi mūsų apylinkės partizanai vaikščiojo su mano pasiūtomis lietuviškomis kepurėmis. Siūdavau naktimis, kartais net po penkiolika vyrų ateidavo prisimatuoti.

Vėliau, kai gyvenau Švėkšnos parapijoje, Bareikų kaime, iš mano pažįstamų merginų Balandyčių Pajūrio ir Žadvainų kaimų girioje bunkeryje gyvenę partizanai sužinojo, kad aš siuvu tokias gražias kariškas kepures. Tada jie paprašė ir jiems pasiūti tokias kepures. Aš nuvykau pas Balandaites, atėjo partizanai ir paprašė eiti pas juos į bunkerį ir siūti tas kepures. Aš atsakiau, kad čia neturiu siuvamosios mašinos, be to, nelabai noriu apsiimti tokį atsakingą darbą. Bet jie pasakė, kad neturi kito tokio patikimo žmogaus. Pasakiau, jeigu Balandytė duos mašiną, tada gal ir sutiksiu. Balandytė iškart pažadėjo duoti mašiną, ir aš sutikau dirbti bunkeryje.

Bunkeryje gyveno aštuoni partizanai: Antanas Kontrimas-*Tomas* – būrio vadas, Pranas Grauslys-*Pavasaris*, Kazys Pupalė-*Karvelis*, Steponas Venckus-*Švytrūnas*, Juozas Tautkevičius-*Genys*, Antanas Gedmintas-*Lakštutis*, Stasys Budginas-*Klevas* ir Antanas Paulauskas-*Bėgūnas*.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3:

Kontrimas Antanas-*Parama*, *Tomas*, g. 1909 m. Spraudyje, Rietavo vlsč. Nuo 1947 m. – Pušies būrio partizanas, skyriaus vadas. Žuvo 1952 01 26 Žadvainiuose, Plungės r.

Grauslys Pranas-*Pavasaris*, g. 1912 m. Spraudyje, Rietavo vlsč., į partizanų būrį įstojo 1948 m. Žuvo 1952 01 26 Žadvainių miške, Plungės r.

Pupalė Kazys-*Karvelis*, g. 1927 m. Rubiškės k., Kvėdarnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1946 m. Žuvo 1952 04 08 Pyvorų miške, Plungės r.

Venckus Steponas-*Švytrūnas*, g. 1929 m. Plunkėnuose, Rietavo vlsč., į partizanų būrį įstojo 1949 m. MGB agentės Adelės Poškaitės apnuodytas ir užmigdytas, vėliau, vežant į Vilnių, nušautas 1954 06 21.

Tautkevičius-Tautkus Juozas-*Genys*, g, 1902 m. Užventyje, gyveno Pajudryje, Kvėdarnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1947 m. Suimtas 1954 06 20 Plunkėnuose, Plungės r., 1955 04 08 nuteistas 25 m. lagerio. Paleistas 1976 03 16.

Gedmintas Antanas-*Lakštutis* (kitur – *Kiškis*), g. 1931 m. (kitur – g. 1934 m.) Spraudyje, Rietavo vlsč., Pušies rinktinės partizanas, į partizanų būrį įstojo 1950 m. Žuvo 1952 01 26 Žadvainių miške, Plungės r.

Budginas Stasys-*Klevas*, g. 1928 m. Rubiškėje, Kvėdarnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1950 m. Suimtas 1952 04 08 Pyvorų miške, Plungės r.

Paulauskas Antanas-*Bėgūnas*, *Ežys*, g. 1928 m. Juodupio k., Veiviržėnų vlsč. Skyriaus vadas. Į partizanų būrį įstojo 1948 m. Žuvo 1952 07 17 prie Šiuraičių, Klaipėdos r.

Pas juos bunkeryje gyvenau tris kartus, kol visus apsiuvau, nes iš sykio neturėjo visos medžiagos, dirbau su pertraukomis. Tada ir gavau *Rasos* slapyvardį. Jie sakė, kad atėjusi viena į stovyklą, turėsiu pasakyti savo slapyvardį *Rasa*, tada jie žinos, kad savas žmogus. Ir to didžiojo sąskrydžio metu, kai buvo susirinkę apie 30 partizanų, aš buvau tame bunkeryje. Visi buvo gražiai pasitempę, uniformuoti, tik vienas vadas Petras Balčinas-*Pušis* buvo apsirengęs civiliais drabužiais, rudos spalvos naminiais treningais, be kariškos kepurės.

Kuo toliau, tuo aiškiau buvo matyti, kad *Pušis* tikrai yra išdavikas, nes buvo tikrų įrodymų, kad jis su savo meiluže (ryšininke) *Rozeta*-Z. V. dirbo čekistams, nes pas *Rozetos* tėvus Rietave gyveno MGB saugumo viršininkas Golubkinas.

Po to sąskrydžio partizanų gyvenimas labai pasikeitė. Grįžęs iš sąskrydžio, *Pušis* sumaišė visus partizanus, iškėlė į nežinomas vietas. Viena partizanė neišlaikė, kai reikėjo iš savo būrio išeiti į kitą, ji nusišovė Šalpiuose pas Oželius. Tada partizanai paprašė Kazimiero Bačkaus padaryti karstą, ir išvežė palaidoti į Mirgirų giraitę. Partizanai prašė, kad Juzefa Oželytė pažiūrėtų, kur palaidos, bet Oželytė atsisakė ir kapas liko nežinomas.

Nuo 1951 m. rudens prasidėjo masiniai persekiojimai, buvo išdavinėjami partizanų bunkeriai, viską buvo sugalvoję *Pušis* ir ta mokytoja Z. V. iš Rietavo. Anot partizanų, *Pušis* atseit sakęs, kad ji asmeninė jo ryšininkė. Bet jau tada jie tvirtai tikėjo, jog ir *Pušis*, ir *Rozeta* dirbo enkavedistams.

Kaip šnekėjo partizanai, 1952 m. sausio 20 d. Petras Balčinas-*Pušis* patyrė didelį smūgį žlugus planui, nes tą Uždvaryje esantį gerai užmaskuotą po žeme *Pušies* bunkerį jis pats išdavė, bet nė vienas partizanas tuomet nežuvo. Buvo sutarta, kad į tą saugų bunkerį bus atgabentas sunkiai sužeistas *Vytauto* būrio partizanas *Sakalas*. Tada *Vytautas* žuvo dengdamas *Sakalą*.

Kaip teigė partizanai, dėl tam tikros priežasties sužeistojo *Sakalo* į tą bunkerį sutartąją naktį jie negalėję atgabenti, o kai atgabeno kitą naktį, sužeistąjį palikę toliau nuo bunkerio ir atėję patikrinti bunkerio, pastebėję, kad bunkeris jau apgultas enkavedistų. Tada su sužeistuoju partizanu jie tyliai atsitraukė į Šalpėnus. Čia Stasys Strauka laikinai priglaudė sužeistąjį. Ant tvarto, šiene, išrausė bunkeriuką ir ten paguldė *Sakalą*. Tai buvo sausio 21 d. Tada pas Strauką stovėjo kolchozo arkliai, Straukas juos šėrė, buvo privežta daug šieno, sužeistąjį ilgai saugojo du pasilikę partizanai. Ten ir aš buvau net kelis kartus nuėjusi. Pas Strauką tada gyveno ir mano mama su brolaičiais. Apie visas *Pušies* išdavystes man papasakojo patys partizanai. Kada nueidavau pas juos, daug kalbėdavomės. Šalpėnuose partizanai turėjo daug gerų jiems prijaučiančių žmonių.

R. K. p a s t a b a: apie partizaną **Petrą Balčiną-*Pušį* (kitur – Balčiūnas)** plačiau rašoma M. Alūzaitės-Kuličauskienės sudarytoje knygoje „Erškėčių keliu“, p. 322–342. Juozo Stanevičiaus prisiminimuose, p. 322, pažymėta, kad Petrą Balčiūną (Balčiną) nušovė Antanas Jonušas-*Vilkas* pakeliui iš jo susitikimo su partizanų vadais į savo vadovaujamą *Pušies* būrį. A. Jonušas neva juokais nukreipė užtaisytą ginklą į P. Balčiną ir paspaudė gaiduką vaizduodamas nelaimingą atsitikimą.

P. 326. Iš KGB arch. MGB savo ataskaitose eigulio Juozo Mikašausko (Rietavo r. MGB ag. Juozas Mikašauskas-*Pušis* tada gyveno Bagdonavoje) pranešimą įrašė kaip savo agento *Pušies* įvykdytą užduotį. Kada J. Mikašauskas gavo šį vieno garsiausių Žemaitijos partizanų vadų Petro Balčino-*Pušies* slapyvardį ir sutiko dirbti MGB naudai, tikslių žinių nėra. Taigi tose pačiose giriose *Pušies* slapyvardžiu veikė MGB informatorius ir Kęstučio apygardos Dariaus rajono partizanų rinktinės vadas Petras Balčinas-*Pušis*. P. Balčinas-*Pušis* už Lietuvą rezistencijoje kovojo nuo 1944 m., žuvo 1952 m. lapkričio mėn. Manoma, kad buvo nušautas MGB suklaidintų *Vilko* būrio partizanų.

Iš LYA (KGB) arch. F. K-1, ap. 16., b. 712., p. 25. 1952 m. gruodį iš agentų *Drąsus* ir *Stasys* gauta duomenų, kad Butigeidžio rinktinės vadeivą Balčiūną slapyvardžiu *Pušis* likvidavo bandos vadeiva Bačkauskas-*Kantas* dėl šių priežasčių:

a) išeidamas iš bunkerio, kur buvo likviduoti banditai *Narsūnaitis* ir *Ramutis*, banditų vadeiva *Pušis* reikalavo, kad *Kantas* ir kiti banditai liktų bunkeryje;

b) 1952 metų rugsėjį pas buvusį Šilalės r. MGB agentą *Saulytę* siekiant jį iššifruoti laikyta mūsų pasala. 1952 metų rugsėjo 30 d. banditų rinktinės vadas *Pušis* neva nurodė *Kantui* pačiam nueiti į *Saulytės* ūkį ir jį likviduoti. *Kantas* pats nėjo, o pasiuntė banditą Gailių-*Trimitą*, kurį nukovė mūsų pasala. Todėl *Kantas* padarė išvadą, kad *Pušis* buvo užverbuotas MGB organų ir neva už tai jį nušovė. Pats *Kantas* Priekulės r. MGB nukautas 1952 m. gruodžio 24 d.

Ties šiuo pranešimu sunkiai įskaitomas prierašas ranka: „Štai tokiomis sumaištimis (?) mums reikia sudaryti kirstynes. Reikia plačiai propaguoti kits kito kurstymą".

Knygoje „Šilalės kraštas", d, 3, p. 309: apie P. Balčiną-*Pušį* ir jo žūtį spaudoje rašyta kelių autorių. Skelbiamas įsigalėjęs teiginys, kad rinktinės vadą nušovė Antanas Jonušas-*Vilkas*. Kai kuriuose rašiniuose apie *Pušies* žūties priežastis ir aplinkybes vyrauja emocijos, su istorine tiesa prasilenkiantys faktai. P. 311: Žinią, neva Antanas Jonušas-*Vilkas* nušovęs Petrą Balčiną-*Pušį,* per savo agentūrą galėjo paskleisti ir MGB, norėdama, kad partizanai nušautų *Vilką*.

1952 m. sausio 26 d. Pajūrio kaimo gyventojas Jonas Balėniškis išdavė Antano Kontrimo-*Tomo* bunkerį. Žuvo Antanas Kontrimas-*Tomas*, Pranas Grauslys-*Pavasaris*, Ona Juškienė-Kalniūtė-*Onytė*, Vytas Lomsargis-*Lakštutis* ir Juozas Oželis-*Dagilis*.

Balėniškis apsivilko ilgais kailiniais, kad jo neatpažintų kaimo žmonės, nes jau buvo rytas, prašvitę. Po to tas Balėniškis kažkur dingo ir labai ilgai niekas nežinojo, kur jis. Tik po daugelio metų per gimines žmonės sužinojo, kad po tos išdavystės čekistai Balėniškį išgabeno į Rygą ir ten jis gyveno.

Kitą kartą į stovyklą atėjo, tiksliau – atsivarė dviratį vienas maždaug 16-kos metų amžiaus vaikinukas. Sargybinis jį iškart atpažino, nes jis ketvirtą kartą toje pačioje girioje lankėsi. Du kartus buvo be dviračio. Partizanų paklaustas, kodėl jis su dviračiu, iš pradžių tylėjo, paskui pralemeno, kad dviratį pavogęs, todėl ir ėjęs per girią. Buvo dar ankstyvas rytas, vyrai ką tik sukilę. Išlaikė jį dieną, paskui pietums liepė bulves skusti. Labai nenoromis jis tas bulves skuto, o kai išvirė, davė ir jam valgyti. Vadas pasakė, kad vakare vesią jį pas globėjus. Vaikinukas pasisakė esąs iš Žadvainų, ir vakare keli vyrai jį išsivedė. Grįžę pasakojo, kad globėjai liepė jį dėti kur nori, nes jis visai neklausąs. Buvo nuspręsta, kad jį specialiai pasiuntė čekistai. Nuosprendį įvykdyti buvo paskirtas partizanas Stasys Budginas-*Klevas*.

Kartą partizanai (irgi jau trečią kartą) užklupo besėdintį pasaloje Lingį su savo mažamečiu sūnumi eglaičių daigyne, prie pat eiguvos, kur gyveno eigulys Ražutis. Jis manė, kad su vaiku gal paleis, bet partizanai jį likvidavo.

R. K. p a s t a b a: kn. „Kruvinos žudikų pėdos", p. 261: Lingis Juozas, Motiejaus, 55 m. amž. Obelyno apyl., Pavarsėdžio k., Lietuvos KP VI suvažiavimo kolūkio narys. Žuvo 1951 09 05.

Grįžę iš žygio vyrai viską papasakojo, visus suglumino ir pritrenkė tokia žinia. Truputį bijojome, kad neimtų siausti kariuomenė, nes dieną vyrai vėl išėjo į žygį, stovykloje likome tik *Genys*, *Klevas* ir aš. Bet, ačiū Dievui, tuokart niekas nekrėtė miško ir aš laimingai baigiau visus siuvimo darbus.

Noriu trumpai papasakoti apie partizanų stovyką. Žemės paviršiuje buvo pastatyta tokia trobelė, nes giliau buvo drėgna, sunkėsi vanduo. Jos viduje apie pusė metro nuo žemės buvo įrengti gultai, padaryti iš sprindžio storio eglaičių. Jos buvo suklotos viena šalia kitos, o ant viršaus išklota sausomis samanomis, ant kurių ga-

lėjo gulėti vienas šalia kito dešimt vyrų. Buvo du nedideli langeliai, vienos durys, viduje lentyna indams, kampe plytinė krosnis ir išvestas kaminas. Priešingoj pusėj stalas.

Lauke buvo įrengta žaidimų aikštelė, dailiai padarytos lygiagretės ir turnikas, ant kurių vyrai galėjo pramankštinti savo raumenis. Ant turniko dar vienas kitas išsikeldavo, bet ant lygiagrečių, nors ir daug treniruodavosi, sudėtingesnį pratimą padaryti neišeidavo nė vienam, išskyrus Kontrimą. Jis labai gražiai padarydavo „mirties kilpą", negalėdavome net atsižiūrėti...

Visi buvo nepaprastai linksmi, geros nuotaikos, žaisdavo gaudynes ir kitokius žaidimus. Virėjas buvo *Klevas*, o didžiausias knygų skaitytojas buvo *Genys*. Vyrai dienomis paprastai būdavo stovykloje, o naktimis išeidavo į žygį, bet daug naktų praleisdavo stovykloje.

1952 m. persikėlėme į kitą *Trimito* skyriaus bunkerį, ten vyrai irgi prisipraše, kad apsiūčiau. Tas bunkeris buvo Dupšeliškės girioje, iki Rietavo – penki kilometrai. Tame bunkeryje gyveno penki partizanai: Juozas Tautkevičius-*Genys* ir Steponas Venckus-*Švytrūnas,* atėję iš Kontrimo bunkerio, ir trys man dar nepažįstami – Vaclovas Gailius-*Trimitas*, jo žmona Genutė Gailienė-*Danutė* ir Petras Oželis-*Jaunutis*.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas", d. 3: **Gailius Vaclovas-*Trimitas*,** g. 1929 m. Kurmiuose, Švėkšnos vlsč. Dariaus tėvūnijos štabo darbuotojas, į partizanų būrį įstojo 1947 m. Žuvo 1952 09 30 Gvalduose, Kvėdarnos apyl.

Gailienė-Gumuliauskaitė Genutė-*Danutė*, g. 1930 m. Pelaičių k., Rietavo vlsč., gyveno prie Judrėnų, į partizanų būrį įstojo 1948 m. Žuvus vyrui, 1952 10 iš būrio pasitraukė. Suimta 1953 02 24. 1955 04 08 nuteista 5 m. lagerio, tačiau, pritaikius 1953 m. kovo 27-osios amnestiją, paleista.

Nuėjau ten su savo geriausia drauge Juana Balandyte. Ji man padėjo atsinešti siuvamąją mašiną. Mane į bunkerį Dupliškės girioje nuvedė man dar nepažįstamas partizanas Petras Oželis-*Jaunutis*.

Tas bunkeris irgi buvo žemės paviršiuje, tik daug mažesnis. Nebuvo jame krosnies, valgis buvo verdamas žibaliniu primusu. Tame bunkeryje dirbau du kartus. Pasiuvau tris frenčius (kariško stiliaus striukė – *R. K.*), tris kepures ir laimingai grįžau į namus.

1953 m. kovo 19 d. (kitur – 17 d.) netoli Kapstatų buvo išduotas bunkeris, kuriame gyveno septyni partizanai. Žuvo šeši partizanai, vienas – Steponas Venckus-*Švytrūnas* pabėgo. Žuvo Kostas Gailius-*Klajūnas*, jo žmona partizanė Verutė Venckutė-Gailienė, Kazys Striauka-*Žvalgas* (kitur – *Žalgiris*), Domas Striauka-*Žvainys*, Juozas Ruigys ir Albinas Balandis-*Paukštis*. Šiuo metu visi palaidoti Rietavo kapinėse.

Likęs gyvas Steponas Venckus tuojau susisiekė su *Vilko* būriu ir su savo mama, kuriai liepė paprašyti manęs pasiūti jam frenčių ir kepurę, nes buvo likęs vienais baltiniais. Susitarėme, kur ir kada aš galėčiau susitikti su *Švytrūnu*. Taip mes susitikome visai netoli *Švytrūno* mamos namų.

Laukuose dar ne visur buvo nutirpęs sniegas. Susitikę pasišnekėjome, jam *Vilkas* pažadėjęs medžiagos uniformai ir kepurei, nes *Švytrūnas* jau buvo perėjęs į *Vilko* būrį. *Švytrūnu* aš kažkodėl labai pasitikėjau ir sutikau pasiūti jam tą frenčių ir kepurę. Siuvau *Švyturio* mamos namuose.

Labiausiai bijojau, kad manęs neišduotų iš būrio pasitraukusi *Danutė*-G. Gailienė. Tuo metu ji buvo nėščia, bet vis vien gyveno kartu su partizanais. Kartą pas vieną Šalpėnų kaimo gyventoją užėjo partizanai ir tą *Danutę* paliko lauke sargyboje, o kai išėjo, sargautojos neberado, tik šautuvą pastatytą prie gryčios kampo – *Danutė* pabėgo, o po kiek laiko žmonės jau kalbėjo, kad *Danutė* dirba čekistams.

Būdama Dupliškės miške bunkeryje, kartais pagalvodavau, kad ji gali mane išduoti. Vėliau ji su saugumiete Janina Šarkaite iš Veiviržėnų buvo atėjusios pas ryšininko Stankaus seserį Valę Stankutę, teiravosi apie partizanus. G. Gailienė žinojo, kad Jonas Stankus yra partizanų ryšininkas, bet Stankutė joms nieko nepasakė ir su jomis visai nekalbėjo, nes jau žinojo, kad Gailienė pabėgusi iš būrio. Šiuo metu Gailienė gyvena Saugose.

1953 04 08 Pyvorų miške, Plungės r., buvo paimtas dar vienas gyvas partizanas iš A. Kontrimo būrio – Stasys Budginas-*Klevas*. Tada žuvo Kazys Pupalė-*Karvelis* ir Jeronimas Gumuliauskas-*Mindaugas*. S. Budginas buvo labai baikštus žmogus. Kai tik pradėjo šaudyti, jis iš baimės apalpo ir čekistai jį paėmė gyvą. Buvo teistas 25-eriems metams lagerio, be teisės grįžti į Lietuvą, apsigyveno Latvijoje, ten sukūrė šeimą. Po Atgimimo buvome susitikę, kai partizanų žuvimo vietoje šventino kryžius. Dabar jau miręs.

1954 m. vasarą, po *Vilko*-Antano Jonušo suėmimo, su partizanais rečiau besusitikdavau, nes po tos išdavystės tik keturi jie beliko globojami Vytauto Budvyčio-*Gedimino*. Žuvus *Švyturiui*-Pranui Jukniui, liko trys. 1953 m. į būrį atėjo Pranas Radžius-*Girėnas* ir vėl jie liko keturi, bet 1954 m. vėlų rudenį, žuvus *Žaibui*-Stasiui Eitutavičiui, vėl liko trys.

Ankstų 1955 m. pavasarį į būrį įstojo dar du vaikinai – Urbonas Leonas-*Kęstutis* ir Urbonas Feliksas-*Algirdas* ir vėl būryje buvo penki kovotojai ir vėl siuvau kepures naujai atėjusiems. Tų pačių 1955 m. vasarą MGB provokatoriai apnuodyjo du partizanus. Vieną paėmė gyvą, o antras, mažiau apnuodytas išbėgo, bet vis vien mirė.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 380: 1955 m. liepos mėnesį Gūvainių kaime (buv. Šilalės vlsč.) gyvenančiam agentui, slapyvardžiu *Virkutis*, įteikti preparatai partizanų apnuodijimui. Už 500 metrų nuo agento namų Stasyčių sodyboje įkurdinamas agentas smogikas *Aušra*.

1955 m. rugpjūčio 31 d. agentas *Virkutis* pranešė KGB operatyvinei grupei, kad pas jį atėjo du partizanai ir yra krūmuose. Vykdydamas užduotį, agentas *Virkutis* į sriubą, mėsą, agurkus pridėjo migdomųjų nuodų ir nunešė valgyti miškelyje buvusiems partizanams P. Radžiui ir L. Urbonui.

Atsiprašęs, neva eisiąs prižiūrėti karves, agentas nuskubėjo pas KGB pareigūnus. Šie palaukę reikiamą laiką, kol pradės veikti nuodai, atvyko į agento nurodytą vietą ir netikėtai susišaudė su P. Radžiumi. Matyt, pasijutęs blogai, jis sukėlė dirbtinį vėmimą ir neprarado sąmonės. P. Radžiui pavyko pabėgti. Rastas miegantis L. Urbonas suimamas. O P. Radžiaus likimas dar tragiškesnis. 1955 m. rugsėjo 2 d. KGB gavo pranešimą, kad Kirnėse rastas partizano lavonas. Medicinos ekspertizė nustatė, kad P. Radžius buvo nužudytas kieto aštraus daikto smūgiu į pakaušį ir nuo to įvykęs kraujo išsiliejimas į smegenis.

Kaip atsitiko, kad pabėgusiam partizanui teko žūti nuo vietos gyventojų, KGB dokumentai tyli. Vėliau agentas *Virkutis* pranešė, kad P. Radžius atbėgo į Lomos kaimą ir vėliau ten gulėjo be sąmonės.

Priede skelbiamuose atsiminimuose teigiama, kad P. Radžius Lomos kaime buvo dar kartą apnuodytas, nuvežtas į Kirnes ir paliktas laukuose. Čia jį vienas valstietis užmušė.

1956 m. pavasarį į būrį įstojo dar vienas partizanas – Juozas Urbonas-*Jonukas* ir vėl būrys pasipildė iki trijų partizanų, bet 1957 m. rudenį J. Urbonas žuvo, būryje liko tik du paskutinieji Žemaitijos partizanai – Feliksas Urbonas ir Petras Oželis.

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas", d. 3, p. 381: Grįžęs iš lagerio, kilęs iš buvusio Ž. Naumiesčio valsčiaus, Dulkiškės kaimo, Juozas Urbonas (g. 1936 m.) 1957 m. gegužės mėnesį prisijungė prie likusių dviejų partizanų.

1957 m. spalio 3 d. Užtenenio kaime, Zuzanos Mauricienės sodyboje, KGB operatyvininkai užklupo 3 partizanus. Per susišaudymą žuvo Juozas Urbonas, o kitiems dviem pavyko pasitraukti.

Taip vėl pradėjau draugauti su partizanais, nes jiems buvo labai sunku išsilaikyti. Jie pradėjo susitikinėti ir su mano mažaisiais broliukais, pradėjo prašyti, kad mes padėtume jiems kaip nors išsilaikyti per žiemą. Mama su mažuoju broliu gyveno Klaipėdos krašte – Grinaičiuose, tokioje nuošalioje vietoje. Ten vyko melioracija ir brolis dirbo traktoristu. Tame krašte mažai kas lankėsi. Pradėjome galvoti, ar tie partizanai ten negalėtų peržiemoti. Visi pasitarėme, ir jiedu ten išėjo.

Po virtuve įsirengė slėptuvę, kad žiemos metu prireikus galėtų pasislėpti nuo blogų akių. Aš sutikau rūpintis maistu. Kolūkyje šėriau avis, iškepdavau duonos, suruošdavau kitų produktų, ir, paėmusi iš kaimyno arklį, viską nuveždavau pas mamą. Pavasarį jie vėl grįžo į savo stovyklėlę miške ir laimingai praleido 1957 m. vasarą. Artėjant rudeniui, vėl reikėjo galvoti, kur jie praleis ateinančią žiemą. Jie vėl paprašė manęs, kad priimčiau pas save. Jie apsigyveno gryčioje. Niekas jų nepastebėjo, nors artimiausio kaimyno sūnus buvo KGB agentas, bet, ačiū Dievuliui, laimingai išgyvenome žiemą.

1959 m. kovo mėnesį, per juozines, atėjo mano brolių draugai (aš tada gyvenau kitame ūkyje viena) ir Budvyčių šeima manęs pasveikinti su vardo diena. Pasirodo, toliau nuo mūsų namų saugumiečiai pasodino žmogų, kuris sekė, ar pas mane neateis partizanai. Jie nežinojo, kad pas mane per visą žiemą tie partizanai išgyveno ir ruošėsi tuoj po juozinių išeit į savo stovyklą miške. Kovo 20-osios rytą anksti atsikėlę auštant išėjo į mišką. Vėliau jie man sakė, kad tą rytą sutiko ties giraite kažko besėdintį ir tarsi ko belaukiantį Juozą Petrylą. Partizanai jį prisaikdino, kad niekam neprasitartų juos matęs, ir Petryla visais šventaisiais prisiekęs niekam apie tai nesakyti, bet, deja, saugumui buvo pranešta, kad šie du partizanai, ko gero, buvo pas Grevytę.

Pas mane tuokart buvo ir geras brolių draugas Jonas Dirgėla. Jis išbuvo ilgiausiai. Išėjo po Budvyčių, bet partizanų, pasirodo, pas mane jis nepastebėjo.

Saugumas po kurio laiko Joną Dirgėlą pasikvietė ir klausinėjo, ar Grevytės vardinėse nebuvo partizanų. Kadangi Jono tėvai buvo saugumo agentai, tai ir pats Jonas buvo jiems patikimas. Kadangi J. Petryla žinojo, kad mano vardynose buvo J. Dirgėla, jis saugumiečiams ir pasakė, kad J. Dirgėla turėtų žinoti, ar buvo pas Grevytę partizanai, ar ne. J. Dirgėla saugumiečiams garantavo, kad vardynose jokių partizanų nebuvo.

Po kiek laiko apie tai mano broliams papasakojo pats Jonas Dirgėla, todėl saugumiečiai į mane net nesikreipė, jiems užteko Dirgėlos pasakymo.

Petrylą ištrėmė į Sibirą, bet, kai grįžo iš tremties, žmonės kalbėjo, kad ir ten, Sibire, jis šnipinėjęs, kad yra saugumo agentas.

Partizanai Feliksas Urbonas ir Petras Oželis, po kurio laiko užėjęs pas mane, papasakojo apie tą sutiktą giraitėje Petrylą. Tai buvo paskutinis mūsų susitikimas. Netrukus juos išdavė patys patikimiausi žmonės – ryšininkai Nogniai.

Kiek teko girdėti, partizanai net nenujautė, kad juos parduos už pinigus. Pirmoji čekistų paleista automato serija pakirto Feliksą Urboną, jis buvo nukautas iš pasalos. Oželis dar ilgai kovėsi, bet buvo bejėgis prasimušti iš trobesių...

Apie šių partizanų žūtį sužinojau tik po keleto dienų iš *Gedimino* (Vytauto Budvyčio).

R. K. p a s t a b a: kn. „Šilalės kraštas“, d. 3:

Oželis Petras-*Jaunutis*, g. 1932 m. Lekiškėje, Švėkšnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1949 m. Žuvo 1959 05 04 Buišiuose, Kvėdarnos apyl.

Urbonas Feliksas-*Algirdas*, g. 1937 m. Bumbuliškėje, Švėkšnos vlsč., į partizanų būrį įstojo 1955 m. Žuvo 1959 05 04 Buišiuose, Kvėdarnos apyl.

Apie P. Oželio-*Jaunučio* ir kitų paskutiniųjų Šilalės krašto partizanų likvidavimą plačiau rašoma minėtoje knygoje, **p. 706–710**. KGB agento *Skroblo*-Petro Nogniaus šeima, tuo metu gyvenusi Buišių k., už partizanų Petro Oželio ir Felikso Urbono išdavimą čekistų buvo apdovanota trijų tūkstančių rublių premija.

Knygoje „Erškėčių keliu“, **p. 256**, yra Vandos Nognienės trumpi prisiminimai apie partizanų P. Oželio ir F. Urbono žuvimą jos namuose. Čia paminėta, kad po trijų mėnesių ir trijų dienų po šios išdavystės prie savo namų buvo nušautas išdavikas Nogniukas.

Knygoje „Kruvinos žudikų pėdos“, **p. 236**: Nognius Petras, 26 m. amž., Kvėdarnos apyl., Buišių k., Šilutės autotransporto kontoros vairuotojas. Žuvo 1959 08 08.

Mano brolis Jonas Grevys-*Žvalgas*, g. 1929 m. Pajūrio k., Rietavo vlsč. Žuvo 1949 07 23 Vanagų k., Priekulės apyl.

Steponas Grevys-*Verpetas*, g. 1923 04 12 Pajūrio k. Nuo 1947 m. būrio vadas. Būrys veikė Priekulės, Klaipėdos, vėliau Veiviržėnų bei Endriejavo apylinkėse. Žuvo 1951 01 13 tarp Veiviržėnų ir Endriejavo Rusinų k. mokyklos kieme.

Pasakoja PALMIRA DARGUŽAITĖ-GESTAUTIENĖ-*DANGUOLĖ*

Užrašyta Šilalėje
2008 01 29

Gimiau Tauragės apskrityje, Šilalės valsčiuje, Mišučių kaime, mokytojos ir ūkininko šeimoje. Tėvai augino keturis vaikus: du sūnus ir dvi dukras. Vyriausias brolis Zenonas (g. 1925 m.), Mečislovas (g. 1926 06 05), sesuo Aldona (g. 1927 08 25) ir aš – Palmira (g. 1929 12 20).

Gyvenome gerai. Tėveliai buvo labai darbštūs. Mama mokytojavo Šilalės r., Pūtvės kaime, tėtis ūkininkavo. Kadangi turėjome 31 ha žemės, ūkio darbams teko samdyti papildomai vyriškos ir moteriškos jėgos.

1940 metais, Lietuvą okupavus Raudonajai armijai, ramus gyvenimas baigėsi. Pagal okupantų įstatymus, jei ūkyje dirbo samdomi žmonės, samdytojai buvo įvardyti kaip buožės – „darbo žmonių išnaudotojai“. Valdžia uždėjo didžiules

prievoles, apkrovė mokesčiais. Rajono vadovais dirbo neypatingo intelekto žmonės, pavyzdžiui, kad ir buvęs mūsų samdinys Petras Trapas, kuris buvo baigęs vos kelis pradinės mokyklos skyrius.

Mus pradėjo dažnai lankyti įvairūs pareigūnai, bet pavaišinti ir pagirdyti jie buvo sukalbami. Vieną dieną ateina du vyrai, po pažastimis portfeliai ir prisistato: vienas iš apskrities, o kitas – iš Šilalės valsčiaus – viršaičio Juškos pavaduotojas. Klausinėjo, kur yra mūsų broliai Zenonas ir Mečislovas, kada gimę ir t. t. Tėveliai atsakė, kad jie mokosi Šilalės progimnazijoje. Mama, nujausdama kažką negero, paklausė, kodėl juos domina jos sūnūs, kas atsitiko? Kiek patylėję prabilo, atseit nori, kad broliams būtų geriau – juos pasiųsią mokytis. Jie ne tik išsimokslins, bet ir specialybę įsigys. Tada mama paklausė, kur ta mokykla. Šie atsakė, kad Rusijoje yra speciali berniukų mokykla, kurioje gerai auklėjama ir įgyjamas norimas amatas.

Mama verkė, ją kasdien kankino nerimas. Baisu buvo ir pagalvoti, kokia dvasia jie būtų tuos vaikus auklėję ir išvis ar bebūtume kada nors juos pamatę...

1941 m. birželio 22 d. ankstų rytą, išgirdę tarsi perkūnijos griausmą, abu tėveliai prišoko prie lango, atidarė jį ir vienu balsu sušuko: „Ačiū Tau, Dieve, – karas! Jeigu mirsime, tai bent visi kartu, nespėjo atėjūnai paimti mūsų sūnelių".

Vokiečių lėktuvai bombardavo Tauragę. Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Nuo vokiečių mūsų šeima nenukentėjo. Mama buvo labai religinga, Šilalės katalikių moterų organizacijos pirmininkė, bendravo su kunigais. Kartą tėvai parvažiavo iš bažnyčios po sėdynėm paslėpę jauną žydaitę: apibraižytas veidas, rankos, sudraskyta suknutė. Ji pabėgo, kai šaudė žydes moteris Tauragės Šunijos miške. Atbėgusi į Šilalės kleboniją prašėsi prieglobsčio. Kunigai daug jų slėpė, prašydavo pažįstamų žmonių pagalbos.

Nors tėveliai labai bijojo, bet nelaimėlei pagelbėjo. Kunigas ją pakrikštijo Maryte. Žydiškas jos vardas buvęs Malkė. Ją slėpėme nuo kaimynų, iš kambario išleisdavom tik vakare. Pas mus ji išgyveno pusantrų metų. Kai jau buvo žinoma, kad frontas grįžta atgal, Malkė apsivogė ir pabėgo. Veltui tėveliai šitaip rizikavo. Vokiečiai už žydų globą sušaudydavo visą šeimą. Pasirodo, žydaitė nebuvo dėkinga...

Rusų raudonieji partizanai taip pat buvo užėję, prašė valgyti, kojinių, rankšluosčių. Mama pavalgydino, davė, ko prašė. Jie elgėsi mandagiai. Nė vieno jų nepažinojom, kalbėjo rusiškai. Kitąkart atėjo trise: vienas, neva jų vadas sirgo, todėl paprašė porą dienų pasilikti. Mama jį gydė. Jis norėjo išsiplauti baltinius. Mama pasiūlė išplauti, bet šis atsakė: „Ja sam" (aš pats). Pas mus jie buvo tik keletą kartų. Mūsų šeimai nepadarė nieko blogo.

Grįžo frontas. Šilalę rusai užėmė liepą, okupavo antrą kartą. Ramus gyvenimas baigėsi. Bombarduojant Šilalę, žuvo pusseserė Janina Banienė – našlaičiais liko du vaikai.

Pusbrolis Jonas Bielicas 1939 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, o 1940-aisiais, okupavus Lietuvą raudoniesiems, lietuvių kariuomenės dalinį perėmė sovietinė armija. 1941 m. birželio 22-ąją prasidėjus karui, dalinį perėmė vokiečiai. Frontui pasiekus Lenkiją, Jonas pamatė vokiečių žiaurumus. Liubline jie varė žydus į dujų kameras net su mažais vaikais. Pasibaisėjęs tokiais kraupiais vaizdais, su dar kitu lietuviu pabėgo iš vokiečių kariuomenės į Lietuvą ir slapstėsi.

Kai rusai vėl grįžo į Vakarus, užėmė Šilalę, Jonas nebesislapstė, dirbo, buvo geras elektrikas. Kartą atėję trys rusų kareiviai paprašė, kad jų dalinyje įvestų elektrą. Nieko blogo nenujausdamas, Jonas pasiėmė tik įrankius ir išėjo. Išėjo ir nebegrįžo. Mama vos neišprotėjo. Po trejų metų gavo laišką iš Vorkutos – nuteistas užfrontės karo tribunolo 20-čiai metų katorgos. Dirbo Vorkutos anglių kasyklose.

Baigiantis karui, okupantas nebeturėjo kuo maitinti kariuomenės, o ką bekalbėti apie kalinius. Oi, daug pasakojo Jonas, grįžęs iš lagerio po 10-ties metų, mirus Stalinui. Tai pragaras žemėje su neapsakomomis kančiomis. Kas rytą iš barako išnešdavo negyvą katorgininką. Kadangi užpoliarėje amžino įšalo žemė, o sniego per metrą ir daugiau, tai nelaimėlius it pagalius kraudavo prie barako sienų, o atėjus trumpai vieno mėnesio vasarai, juos kažkur išveždavo.

Jonas buvo tvirto sudėjimo vyras, o iš lagerio grįžo, rodos, ne tas žmogus: išsekęs, neatpažįstamas. Po septynerių metų mirė nesulaukęs nė 40-ties.

Vyriausias brolis Zenonas, vos tik sukako devyniolika metų, gavo šaukimą į kariuomenę. Ką daryti? Nenorėjo eiti į okupacinę kariuomenę. Trys kaimo berniokai nusprendė neiti tarnauti svetimiems. Bet kaip, kur slapstytis? Tuo labiau, kad mūsų dideliame name apsistojo užfrontės štabas, mus suvarė į vieną kambarį, o patys užėmė kitus. Aukšto rango kariškis vadovavo kažkokiai fronto linijai, prisivedė visokios aparatūros, racijų – mes neturėjom teisės nieko nei girdėti, nei matyti. Jis turėjo asmeninį virėją, vairuotoją, tris apsaugininkus ir lengvąją mašinėlę. Dažnai išvažiuodavo, vienas sargybinis visada likdavo saugoti.

Kai frontas pasistūmėjo Vokietijos link, vadas su savo apsauga išsikraustė. Tuomet brolis ir abu draugai daržinėje įsirengė slėptuvę. Atėjo pakartotiniai šaukimai. Jie jau tapo dezertyrais, padėtis pablogėjo.

Mūsų kaimas Mišučiai, ačiū Dievui, liko fronto užnugary, bet gretimame kaime – Jucaičiuose – karo aerodromas. Tuomet Mišučiuose, mūsų lankose, įsirengė apgaulingą aerodromą. Pristatė brezentinių lėktuvų maketų, vakarais uždega įvairius šviestuvus, o Jucaičių tikrąjį aerodromą visai užtamsino. Pas mus apgyvendino keturis kareivius prižiūrėti tą butaforinį aerodromą. Vakarais aplink maketus uždega šviesas, kad vokiečių lėktuvai bombarduotų šitą, o ne tikrąjį aerodromą Jucaičiuose. Prižiūrėtojai buvo suvargę ruseliai, apsivynioję kojas bintais, blogai maitinosi. Mamytė, kaip visada, dievobaiminga, geraširdė, kartais juos pamaitindavo.

Didžiausia bėda ištiko mūsų dezertyrus: brolį Zenoną Dargužą, Juozą Naujoką ir Juozą Urbutį. Nebegalėjom jų net pavalgydinti, nes pastebėjome, jog esame sekami. Žmonės kalbėjo, kad Aukštaitijoje iššaudė visą šeimą už tai, kad jų vaikai nėjo į sovietinę kariuomenę. Pradėjo tartis – gal eisią, bet vis negalėjo apsispręsti, kol vieną dieną užtiko juos ir, suėmę kaip dezertyrus, nusivarė į Šilalės miestą. Čia tokių jaunuolių, saugomų sargybinių, buvo daug. Vilniuje visus jaunuolius, susodinę į gyvulinius vagonus, išvežė kaip kalinius. Brolis pasakojo, kad vežė visą savaitę, „vaišino“ tik vandeniu. Jauni vyrai taip nusilpo, kad, išlipę iš vagonų, vedė vienas kitą. Išlaipino Sibiro miškuose. Dirbo prie miško kirtimo. Maistas – kelios kruopelės vandeny, duonos – tik retkarčiais. Silpnesniesiems iš bado sutino veidai. Brolis savo akimis matė, kaip mirštama iš bado. Vėliau maitino šiek tiek geriau, bet prasidėjo kariniai mokymai. Po mokymų vežė į Vakarus, fronto link. Rusijos

miestai, geležinkeliai sudaužyti. Dažniausiai ėjo pėsti. Lietuvius išskirstė po kitus dalinius. Kol pėsti ir važiuoti pasiekė Vokietiją, frontas artėjo prie Berlyno ir juos pasiuntė į pirmąsias fronto linijas. Vokiečių kariai nusilpę, rusų – taip pat, bet iš paskos žiaurūs politrukai visada pasiruošę; „Za Stalina! Za Rodinu! Vperiot!“ (už Staliną, už tėvynę, pirmyn).

Savo akimis mačiau, kaip Juozas Naujokas iš to pragaro grįžo nuo bado sutinęs, Juozas Urbutis, irgi paliegęs, greitai mirė, mano brolis Zenonas taip pat grįžo be sveikatos, mirė sulaukęs vos 50-ties metų. Palaidotas Panevėžio kapinėse.

Brolis Mečislovas (Mečys) Dargužas šeimoje šiek tiek išsiskyrė savo charakteriu: buvo labai judrus, mėgo sportą, buvo gimnazijos krepšinio komandos kapitonas, užsiiminėjo lengvąja atletika, gerai mokėsi, buvo drausmingas. Baigęs septynias klases, net tėvelių neatsiklausęs įstojo į Telšių kunigų seminariją. Kadangi tėveliai buvo labai religingi, jo pašaukimui neprieštaravo. Mama tik tepasakė: „Vaikeli, ar gerai apsigalvojai? Žinok, kad, geriau būti doru ir sąžiningu eiliniu žmogumi negu blogu kunigu. Mečislovas kunigų seminarijoje prasimokė pusantrų metų. Deja, jo svajonės neišsipildė.

Antrąkart sovietinė okupacija sujaukė ir suluošino visos tautos likimą. Telšiuose panaikino kunigų seminariją, paliko tik Kaune, kurioje ribojo seminaristų skaičių. Mečislovas grįžo į Šilalę baigti 8-tą gimnazijos klasę. Kadangi buvo ne tik dvasingas katalikas, bet ir tikras savo Tėvynės patriotas, pradėjo kurti antisovietinę pogrindžio organizaciją. Suradęs daugiau bendraminčių, įkūrė pogrindžio organizaciją „Diemedis“. Jai ir vadovavo, davė priesaiką. Vėliau ir Laukuvos gimnazijoje įsikūrė panaši pogrindinė organizacija „Astra“. Iš pradžių jai vadovavo Nausėda. Mečislovas tuo metu jau buvo partizanų ryšininkas. Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės štabo vado Aleksandro Mieliulio-*Neptūno* pasiūlymu, Mečislovas-*Aras* pradėjo bendradarbiauti su Šilalės MGB viršininku Miša Michejevu (žr. kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 289).

Mečislovas buvo labai draugiškas, nuoširdus ir gana drąsus – tuo Michejevui jis ir patiko. Michejevas jam patikėdavo daug MGB paslapčių, pasiūlė MGB agento slapyvardį *Klevas*. Taip prasidėjo emgėbistų mulkinimas. Iš Michejevo, gautas visas naujienas perduodavo partizanams, štabo viršininkui *Neptūnui*, o Michejevui – apie partizanus, jų „buvimo vietas“ (jos buvo klaidingos), apie partizanų ryšininkus, kurie „dievino“ okupantus, ir t. t.

Kartą Michejevas pakvietė *Klevą* Tauragėn į vaišes, kur jau laukė keletas aukštesnio rango čekistų. Vaišių metu čekistai *Klevui* negailėjo komplimentų, vaišino ir vis ragino išgert. Mečislovas juos perprato; jie norėjo jį nugirdyti ir sužinoti, ar tikrai *Klevas* atsidavęs agentas. Mečys yra pasakojęs, kad jo nosinė ir rankovės buvo šlapios nuo „vaišių“. Apsimetęs girtu, nugriuvo ant žemės, o šie visaip jį pradėjo kamantinėti – provokuoti, bet jis, perpratęs jų gudrybes, stengėsi kalbėti jų naudai. Kai „išsipagiriojo“, Michejevas patapšnojo Mečislovui per petį ir pasakė: „Naš čelovėk“ (mūsų žmogus).

Apie Mečislovo veiklą ir drąsą rašoma „Šilalės krašto“ 3-ioje dalyje, Vytauto Gailiaus knygoje „Tremtinio byla“. V. Gailius labai gerai atsiliepia apie Mečislovą-*Arą*, jo sumanumą ir drąsą, mat jį gerai pažinojo, nes buvo LLA „Diemedžio“ organizacijos narys.

Mečislovas, baigęs Šilalės gimnaziją, įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos-filologijos fakultetą. Deja, neilgai Mečislovas varstė universiteto duris. Šilalės bendražygiai pranešė, kad jų pogrindžio veikla išduota – prasidėjo areštai. *Aras*, nieko nelaukdamas, pasitraukė pas partizanus į Kęstučio apygardos 3-ios kuopos Lydžio štabą. Štabe dirbo propagandos ir agitacijos skyriaus viršininku. Redagavo ir leido partizanų spaudą, laikraštėlį „Laisvės varpas“, kūrė eilėraščius, partizanų dainas, rašė atsišaukimus, metraštį... Štabo ryšininkė Stasė Januškaitė-*Astra* pasakojo, kad *Aras* su savimi nešiojosi spausdinamąją mašinėlę, tik įėjęs į kambarį – tuoj prie stalo ir spausdina.

Atgavus Nepriklausomybę, Jadvyga Kušleikaitė pasakojo, kad Mečys su dviem partizanais atnešė jos tėvams Kušleikiams (Ryško k., Šilalės vlsč.) didelį ruloną rankraščių ir prašė išsaugoti iki Nepriklausomybės. Deja, tėvai mirė, vaikams taip ir nepasakę, kur slėpinys.

1946 m. rugsėjo 23 d. Petras Trapas (buvęs mūsų samdinys) pranešė, kad kuo greičiau bėgtume iš namų, nes naktį būsiąs trėmimas, o mes esame tremiamųjų sąraše. Po valandos, palikę net neklotas lovas, pasiėmę maisto ir būtiniausių rūbų, atsisveikinę su gražiu nauju namu, pabėgome. Tuo metu pas mus tarnavo Petro Trapo sesuo Elzė. Mes su seserim Aldona, nešinos po lagaminėlį rankose, pėsčios pasukome Didkiemio link. Ten gyveno giminės, o tėveliai, pakinkę vežimą su dviem arkliais, patraukė Tauragės link.

Didkiemy (Šilalės r.) buvo įsitvirtinę 1-mo būrio partizanai. Po trijų dienų atėjo brolis Mečislovas ir abi su seserim išsivedė į Tauragės apskrityje esantį 3-ios kuopos štabą. Čia partizanai Kaupių kaime turėjo bunkerį pas vienkiemy gyvenančias Oną Lešinskytę ir Ceciliją Lešinskienę.

Štabo viršininkas buvo Aleksandras Mieliulis-*Neptūnas*, pavaduotojas – Simas Macaitis-*Sakalas*, propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas – Mečislovas Dargužas-*Aras*, partizanai: Pranas Briedis-*Jūra*, Petras Balčinas-*Pušis* ir dar du vokiečiai: Hansas ir Erikas, kurie netrukus išėjo tikėdamiesi pasiekti Vokietiją.

Taip mes su seserim likome partizanauti. 1946 09 14 priesaiką priėmė vadas *Neptūnas* ir pasiūlė slapyvardžius: man – *Danguolės*, Aldonai – *Snieguolės*. Davė revolverį, pamokė, kaip jį naudoti, bet turėjome išmokti valdyti ir kitus ginklus. Kartais būdavome žvalgybininkės, padėdavome *Arui* spausdinti atsišaukimus. Gyvenimas pasunkėjo, kai per rinkimus į balsavimo štabą išėjo Ona Lešinskytė. Kažkas išdavė. 1947 02 08 Kaupių kaime, Girininkų apyl., Tauragės vlsč., įvyko susišaudymas, žuvo Cecilija Lešinskienė. Laimė, mes tuo metu buvome prie Tauragės kaime pas ryšininkus. Kartais brolis mus nuvesdavo pas patikimus žmones pailsėti.

Po minėto susišaudymo Ona Lešinskytė (Švedienė) irgi išėjo partizanauti. Jos slapyvardis buvo *Akacija*. Tapo dar sunkiau gyventi, kai štabas persikėlė į Tauragės miškus. Tyrelio miške, šalia upelio ties Ringinių kaimu, bunkeris buvo iš viršaus ir viduje išklotas eglišakėmis. Tais pačiais drabužiais vilkėjome ir dieną, ir naktį. Tekdavo ir pabadauti. Kartą ryšininkas pranešė, kad rusų kareiviai ir stribai, atrodo, supa Tyrelio mišką. *Neptūnas* buvo geras žmogus ir sumanus vadas. Jis išskirstė mus į dvi dalis, susitarėm, kur susitikti. Susitikome laimingai, be susišaudymo pasiekėme miškus prie Didkiemio. Kai padažnėjo išdavystės, suaktyvėjo šnipai ir

agentai, prasidėjo žūtys, štabo viršininkas *Neptūnas*, pasitaręs su broliu *Aru*, pasiūlė man ir sesei slapstytis atskirai. Per ryšininkus gavome pažymėjimus svetimomis pavardėmis, aš – Ona Kučinskaitė, sesuo – Padleckytė.

Išvažiavau į Klaipėdą, įstojau į vakarinę vidurinę mokyklą, deja, ir tenai (vos ne kasdien) išvesdavo mokinių, kurie nebegrįždavo... Po poros mėnesių mečiau mokslus. Nė su vienu iš namiškių nebuvo ryšio, neturėjau ką valgyti. Susiradau auklės darbą. Šeimininkai vis klausinėjo, kodėl aš, dar tokia jauna, nesimokau. Vėl baimė, įtampa.

1948 m. rugsėjo mėn. 15 d. Mečislovas Dargužas-*Aras* kartu su 12 savo bendražygių partizanų žuvo nelygioje kovoje išduoti trijų MGB agentų: *Lenos*, *Sabučio* ir *Varno*. Gaila, kad išdavikų pavardės vis dar nepaviešinamos.

Tomis dienomis turėjo vykti Lydžio, Eimučio ir kitų partizanų būrių štabų susitikimas dėl tolesnės veiklos, bet čekistų agentai, matyt, gerai nurodė susitikimo koordinates, kad tokiame didžiuliame Purviškių miške visiškai arti prisėlino ir iš visų pusių apsupo pakviesti iš Tauragės, Gaurės ir kitų vietų rusų MGB kariuomenės garnizonai bei vietinės stribų pajėgos. Kautynių metu žuvo 13 partizanų. Vienas, Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas*, g. 1927 m., sunkiai sužeistas ir suimtas, po to nuvežtas į Tauragės ligoninę, o iš tenai į Kauną, kur buvo nužudytas. Ryšininko Tito Žymančiaus teigimu, sunkiai sužeisti mano brolis Mečislovas Dargužas-*Aras* ir Simas Macaitis-*Sakalas* nusišovė.

P. S. Žuvusiųjų partizanų atminimui Purviškių miške pastatytas tribriaunis lieto betono paminklas, bet tokioje klampioje, neprieinamoje vietoje, kurioje niekas niekada net Vėlinių dieną neuždegs žvakutės, nenulenks galvos tiems, kurie taip troško Tėvynės laisvės, už ją paaukojo savo jaunystę, talentus ir gyvybes.

1948 m. rugpjūčio 27 d. vakare grįžau į Šilalės rajoną, Grublių kaimą, pas Gedeikius. Rytą, aštuntą valandą, namą apsupo stribų ir rusų MGB garnizono kariškiai, mane areštavo pats saugumo viršininkas Miša (Michailas) Michejevas. Ginklo neturėjau, buvau grąžinusi išeidama iš štabo. Prasidėjo kalinės gyvenimas. Michejevas pirmiausia paklausė, kur Mečys. Atsakiau, kad jau dveji metai, kai nieko nežinau ne tik apie Mečislovą, bet ir apie savo namiškius. Įsodino į sunkvežimį, pilną kariškių, nuvežė į Vaičių kaimą. Matau, daržinės tarpdury sėdi surištom rankom ryšininkai broliai Juozas ir Kazys Beržiniai. Į vieną sunkvežimį susodino abu Beržinius, į antrą mane. Michejevas atsisėdo šalia ant suolelio, esančio prie kabinos. Abi mašinos buvo pilnos stribų ir kariškių.

Parvežė į Šilalę. Michejevas įsivedė mane į savo kabinetą ir pasakė, kad, nors ir esu šeimoj jauniausia, gal ir nekalčiausia, bet reikės atsakyti už visą šeimą. Vakare išvežė į Tauragės kalėjimą Šiubartinę, ten esančios visos priemonės prisipažinimui, tad gal geriau iš karto viską iškloti. Dar paklausė, ar rusiškai suprantu. Atsakiau, kad ne. Įėjęs į kitą kabinetą, skambino Tauragės vyriausiajam KGB viršininkui Lapinui, jog turį suėmę *Aro* seserį ir tuoj pristatysią.

Susodino visus kaip „ropę rauti“ į sunkvežimį ant grindų: Juozą Beržinį, Kazį Beržinį ir mane, rankos visų surištos. Kai sunkvežimis sustojo Pagramančio miestelyje prie stribynės, išbėgę stribai ir pašokę ant mašinos tekinių, juokiasi, šūkauja: „*Aro* sesuo, *Aro* sesuo!“

Tauragėje mane įvedė į salę. Netrukus čia atėjo toks storulis plika galva, siaubinga veido išraiška. Pasirodo, čia tas pats viršininkas, kuris Mečislovą-*Klevą* tapšnojo per petį sakydamas „Naš čelovėk“ (mūsų žmogus). Pripuolęs prie manęs, visa jėga sugniaužtu kumščiu dukart tvojo per galvą. Apsvaigau, iš jo vieno darėsi du, o jis šaukė: „Kur Mėčius?! Kur?!“ Atsipeikėjusi nuo smūgio atsakiau, kad jau dveji metai jo nemačiau. Dar vienas smūgis, ir dar kartą jis suriko: „Pasakysi!“ ir išėjo.

Vakare įstūmė į 5-tą kalėjimo kamerą. Graudžiai pravirkau. Viena moteris jau gulėjo ant narų, čiužinys, švariai paklota, o aš ant plikų lentų... Moteris ėmė raminti, kad rytoj išsikalbėjus bus lengviau. Rytą pasiteiravo, kas aš, iš kur. Ji pasisakė esanti ryšininkė, nuteista dvejiems metams, mano šeimą ir brolį *Arą* gerai pažįstanti, paklausė, kur jis dabar esąs, o man iškart širdis pakuždėjo, kad ji šnipė.

Prasidėjo siaubingi tardymai. Tardė tik naktimis, o dienomis buvo uždrausta gulėti. Daug kartų mačiau, kaip iš tardymo kabinetų išvilkdavo vyrus už pažastų... Mane tardė rusas, pavardės neatsimenu, bet ypač žiaurus buvo vertėjas pavarde Stasiulevičius ar Stakvilevičius. Kad ir kaip dabar besiteisintų KGB-istai, buvę vertėjais, tardytojas būdavo egzekucijos užsakovas, o vertėjas – vykdytojas.

Man buvo sunkiausia, nes visi šeimos nariai slapstėsi. Nors iš tikrųjų ištisus metus nesimačiau nei su saviškiais, nei su broliu Mečislovu-*Aru*, nežinojau, kur tuo metu štabas. Grįžusi iš Klaipėdos, norėjau kuo greičiau visus pamatyti, planavau per ryšininkus susitikti.

1948 m. rugsėjo 17-tos dienos naktį Tauragės garnizone labai kaukė šunys, buvo girdėti šūkavimai. Sekmadieniais netardydavo, bet vis girdėdavau, kaip iš kiekvienos kameros išveda ir vėl atveda. Atsidarė 5-tos kameros durys, pirštu parodė į mane: „Išeik“. Išėjau. Klausia: „Ar nori brolį pamatyti?“ Žinojau, kaip jie ant brolio įsiutę, pamaniau, kad jis labai sumuštas, vielom suraišiotas, atsakiau – nenoriu. Išvedė į kalėjimo pirtelės kiemą – septyni partizanai suguldyti. Vidury mano broliukas Mečislovas-*Aras*, šalia – štabo viršininko pavaduotojas Simas Macaitis-*Sakalas*. Apžvelgiau visus. Kai priėjau prie brolio, nualpau. Atsipeikėjau kameroje. Isteriškai verkiau, šaukiau, kad ir po dvidešimt penkerių metų sugrįžusi už brolį atkeršysiu! Po kurio laiko išsivedė mane sudaryti jau žuvusiojo brolio bylą. Iškart pradėjo šaukti: „Ko bliauni, ar banditų gaili?!“ Atsakiau, kad ne banditų, o brolių. Apygirčiai tardytojai po tokio gero „grobio“ laimingi ir vis šaukia: „Nesakai, kur yra sesuo ir tėvai?! Ryt poryt ir juos čia pamatysi!“ Aš jiems atsakiau: „Paleiskit mane, suieškosiu, prikalbėsiu, kad ateitų legalizuotis.“ O jie kad suriks: „O ką tu žadėjai padaryti grįžusi iš lagerio po 25-erių metų?! Ir čia pasitvirtino mano nuojauta, kad sėdžiu su šnipe Antanina Drukteinyte iš Devynakių kaimo, nes ji visaip mėgino mane iškvosti, kur kiti mano namiškiai. Jai nieko nesakiau, o čekistai taip ir išdavė savo pakalikę – šnipę, nes tie žodžiai buvo pasakyti tik jai, o ji persakė jiems.

Po brolio žūties palūžau. Ar atlaikys tėvelių širdys? Sūnus žuvęs, dukra kalėjime kankinama, aplink juoda naktis...

Į tardytojų klausimus nebeatsakinėjau. Šnekino geruoju, bet aš tylėjau. Pagaliau ėmėsi smurto: vertė stovėti tol, kol prakalbėsiu. Kiek stovėdavau – nesuvokiau. Atsipeikėdavau sėdinti atremta į sieną, vėl klausinėjama, – kur tėvai, sesuo, kur banditai, ryšininkai, o aš tylėjau.

Su šnipe kameroje elgiausi bjauriai. Du kartus man kvietė gydytoją, berods, pavarde Didžiulis. Pagyvenęs, bet, matyt, be raudonųjų „raugo“. Ką budeliams sakydavo, nežinau, bet, atrodo, mano naudai. Tardyti nebevedė. Perkėlė į 7-tą kamerą, kurioje kalėjo jauna mergina Elytė Jonikaitė, berods, iš Ringių kaimo, Tauragės apskr. Po tardymų ji grįždavo sumušta.

1948 m. gruodžio pabaigoje, spiginant 24 laipsnių šalčiui, mane, vilkinčią vasariniu paltuku, įsodinę į nedengtą sunkvežimį, atvežė prie Tauragės ligoninės, iš kurios ant neštuvų išnešė sužeistą žmogų. Širdis pakuždėjo, jog tai bendro likimo draugas – partizanas. Siaubingas šaltis. Šeši sargybiniai vilkėjo žemę šluojančius kailinius, o gulinčiajam, dejuojančiajam, lyg norėjusiam man kažką pasakyti, užmesta tik plonytė antklodė ir šaukimas: „Molčati!“ (Po daugelio metų, grįžusi iš lagerio, sužinojau, jog tai buvo partizanas Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas*, gimęs 1927 metais, sužeistas per kautynes Purviškių miške.)

Mašina atriedėjo prie Kauno kalėjimo garažo. Mane įleido į tokią būdelę, kurioje galima tik stovėti, o sužeistąjį, gulintį ant neštuvų, pamėtėjo ant grindinio. Šis dejavo, prašė gerti, o čekistai šaipėsi ir bjauriai keikėsi. Buvo be galo skaudu tai girdėti ir matyti.

Mane vežė toliau – į Vilnių. Nenumaniau, ar pagailėjo, ar pabijojo nuvežti sušaldytą negyvėlę Vilniun, bet vyresnysis, kuris vežė mano bylą, atnešė iš kabinos kailinius ir apgaubė jais mano pečius.

Aš Lukiškėse. Įvedė į kažkokį kambarį, atėjo jauna gydytoja, padavė termometrą. Turiu pasakyti, kad ir tarp čekistų buvo padorių žmonių. Kai ta daktarė nuėjo, vienas iš jų greitai ištraukė ir padavė man savo maisto davinį. Aš stumiu, o jis: „Vozmi, prigaditcia“ (paimk, pravers). Šaltis kelionėje padarė savo – gyvsidabrio stulpelis pilnas. Plaučių uždegimas! Paguldė į Lukiškių kalėjimo ligoninę. Šiltoje lovoje tuojau užmigau. Prabudusi išsigandau, net suklikau: prie pat mano veido panaši į kaukolę, nuskusta galva, liesutė, smulkutė žmogysta palinkusi. Palatoje daug moterų. Jos papasakojo tos liesutės moters tragediją. Ji pagimdė kūdikį, kurį iš jos atėmė, dėl to ji išprotėjo, vaikščiojo klūpomis visur jo ieškodama. Baisu!

Beveik mėnesį pragulėjau ligoninėje. Pasveikusią perkėlė į Lukiškių kalėjimo vienutę, o po mėnesio išvežė Šilutėn. Kurį laiką vėl praleidau vienutėje, po to didelėje bendroje kameroje. Joje buvo kalinamos pabėgėlės iš tremties pagal RSFSR BK 83 straipsnį ir kriminalinės nusikaltėlės.

Šilutės kalėjime mane mėgino užverbuoti – siūlė bendradarbiauti: jei sutiksiu, būsiu teisiama porai metų, net kalinimo vietą pasirinkti galėčiau Šilutę, Tauragę, Klaipėdą ar dar kitur, o jei nesutiksiu, kalėsiu 10–15 metų. Prisiminiau Tauragės kalėjimo 5-osios kameros draugę – šnipę A. Drukteinytę, kuri gyrėsi nuteista tik dvejiems metams. Daugsyk mane taip ragino – nesutikau, už tai „oberčasties“ viršininkas užsiutęs paskyrė šešias paras karcerio.

1949 metų pradžioje Maskvos ypatingasis pasitarimas nuteisė mane kalėti 10 metų griežto režimo lageryje ir 5 metus be teisės grįžti į Tėvynę pagal straipsnius 58 -1a ir 58 -11 – už Tėvynės išdavimą.

Vėl išvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą. 1949 metų kovo 16-ąją, Didįjį šeštadienį, ilgas gyvulinių vagonų (su viršuje įrengtais gultais) sąstatas – spec. ešelonas, pilnas

vien politinių kalinių, pajudėjo iš Vilniaus geležinkelio stoties (Kai suko pro Uralo kalnus, pro mažą grotomis apkaltą langelį matėme – sąstatą traukė trys garvežiai: du priekyje, vienas iš paskos.) Vos sąstatas pajudėjo iš vietos, vilniškės moterys pradėjo giedoti „Viešpaties Angelą“. Buvo graudu ir skaudu tarsi laidotuvėse...

Vorkuta. Didžiuliai šalčiai. Šešis mėnesius trunkanti poliarinė naktis, sunkūs darbai, alkis, artimųjų ir Tėvynės ilgesys. Pragariška vergija. Per metus artimiesiems galima parašyti tik du laiškus, gauti – daugiau. Po Stalino mirties padėtis truputį pagerėjo.

Į Tėvynę grįžau 1956-ųjų metų birželį. Tėvelis ir mama buvo visai pasiligoję, 1961-aisiais, nesulaukę žilos senatvės, abu mirė.

P. S. Iki šiol nešioju nuoskaudą širdy žmonėms, kurie už mūsų šeimos gerumą, pagalbą, jų šelpimą, globą atsilygino melu, grobimu ir šmeižtu apie partizaninį judėjimą. Jie net nūdien liaupsina sovietinę santvarką. Mūsų samdinio Trapo šeimą tėveliai visokeriopai rėmė: ir maistu, ir rūbeliais, o šis melagingai pasakė, kad mūsų šeima įtraukta į tremiamųjų sąrašus. Mums pabėgus, visą turtą patys išgrobė, valdžiai pasakė, kad mes pasitraukę tik tada, kai galutinai namus ištuštino. Arba Bronė Cibulskytė, buvusi partizanų ryšininkė, persiverbavus Michejevui, pamiršo partizanams duotą priesaiką ir iš širdies dirbo čekistams, išdavinėjo žmones. Grasilda Šimaitytė, buvusi LLA pogrindžio dalyvė, politinė kalinė, grįžusi iš lagerių, viešai spaudoje apšmeižė prieškario Lietuvą, liaupsino sovietų valdžią, o dabar save vadina rezistente.

R. K. p a s t a b a: apie partizanų kautynes Karšuvos girioje, Purviškių miškuose informaciją gana stropiai rinko ir ją užrašinėjo Jonas Balsys-*Sakalas*, g. 1928 m. Jurbarko r., Varlaukio apylinkėje. Gyveno Gaurėje ir dirbo Gaurės valsčiuje instruktoriumi. Mirė 1998 m. Panevėžyje.

Kaip matyti iš jo užrašų, Purviškių miškuose partizanams ne kartą teko susikauti su rusų NKVD–MGB daliniais. J. Balsio esamoje archyvinėje medžiagoje rasta čekistų sudaryto akto kopija ir žuvusiųjų bei paimtų gyvų partizanų 1948 m. rugsėjo 13 d. Jurbarko urėdijos, Globių girininkijos, Purviškių miško kvartalo Nr. 6 sklype Nr. 21–29 sąrašas. Žuvusiųjų pavardės ir datos J. Balsio sudarytame sąraše ne visai sutampa su ant paminklo, pastaruoju metu pastatyto Purviškių miške, užrašytomis pavardėmis ir datomis.

Purviškių mūšio, vykusio 1948 09 13 15, trumpas aprašymas

Tą dieną Purviškių miško partizanų stovykloje buvo apie (?) vyrų. Susirinkta dėl iš anksto numatyto pasitarimo. Atvyko vyrų ir iš vadovybės. Jie turėjo rimtų užduočių, nurodymų apie tolesnį pasipriešinimą okupantams.

Gyvendami stovykloje nenujautė, kad jų susirinkimo vieta MGB jau buvo žinoma. Remiantis 1948 09 16 čekistų sudarytu aktu, šiandien išaiškėjo, kad nedelsiant buvo iškviesta Gdansko 273-iojo pulko 2-ojo šaulių bataliono vidaus valstybės saugumo kariuomenės 100 kariškių, vadovaujamų kapitono Rėka, Tauragės ir Gaurės MGB pajėgos. Vadovaujant Rėka, Tauragės MGB v-ko pavaduotojui papulkininkiui Bieliajevui, Gaurės MGB v-kui vyr. ltn. Kulikui, jo pavaduotojui Kostiukovui ir stribų vado pavaduotojui Sarapylovui, laikantis čekistinių metodų, žinant stovyklos koordinates, buvo tyliai supami tuo metu nieko nenujaučiantys stovykloje esantys partizanai. Taip prisėlinta visiškai prie stovyklos. MGB kariuomenės siautimas, atvežus pajėgas iš kitos miško pusės, buvo pradėtas iš pat ryto ir prie stovyklos prisėlinta tik apie 15–16 val. Stovykloje vyrai užklupti nepasiruošę, todėl iš karto kilo sąmyšis, ne visi turėjo ginklus po ranka, kautynės tęsėsi keletą valandų. Žuvo 13 partizanų, vienas

paimtas gyvas. Kiti vyrai prasiveržė net nesužeisti, nors dalis prasiveržė ir sužeistų. Sunkiai sužeistas ir čekistų nepastebėtas nakčiai miške liko partizanas Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas*, kuris naktį šaukėsi pagalbos. Purviškių kaimo gyventojai girdėjo jo šauksmą, tačiau, manydami, kad tai provokacija, į mūšio vietą nakties metu nedrįso eiti, o išsekus jėgoms, Vladas prieš aušrą nutilo. Bet, matyt, buvo kam duoti žinią į MGB. Rytą mūšio vietą čekistai vėl apsupo ir, suradę Vladą, pasivarė pastotę iš Purviškių k., sužeistąjį nusivežė į Stirbaičius, o po to nusivežė į Gaurę, į Tauragę, kur, matyt, ten jį pribaigė, kadangi apie jo tolesnį likimą niekas nieko daugiau nežino.

Mūšio metu žuvo arba buvo paimti gyvi šie partizanai:

1. Dailydaitis Juozas-*Valius*, g. 1917 m.,
2. Jurkauskas Boleslovas-*Bolius*, *Sanitaras*, g. 1922 m.,
3. Mišeikis Dominykas-*Arūnas*, g. 1923 m.,
4. Remeikis Juozas-*Gilenas*, g. 1908 m.,
5. Strainys Pranas-*Pranciškus*, g. 1920 m.,
6. Dargužas Mečislovas-*Aras*, g. 1926 m.,
7. Gavėnia Simas-*Drąsutis*, g. 1910 m.,
8. Kačiušis Bronius-*Jūra*, g. 1918 m.,
9. Stanevičius Juozas-*Gediminas*, g. 1916 m.,
10. Macaitis Simas-*Sakalas*, g. 1922 m.,
11. Narušonis Vladas-*Šilas*, *Naras*, *Jonas*,
12. Valantas Aleksas-*Žydrūnas*, g. 1926 m.,
13. Lengvelis Jonas-*Barsukas*, *Rykas*, g. 1891 m.,
14. Pečkauskas Vladas-*Gegužiukas*, g. 1927 m. (paimtas gyvas ir nukankintas).

Iš prisiminimų apie Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės partizanus GAUDENTĄ KISIELIŲ-*TOMĄ*, *ARĖJĄ ir* TELESFORĄ KISIELIŲ-*BITINĄ*, *ČESLOVĄ*

Užrašė Antanas Kisielius
Jurbarke 2000 07 01

R. K. p a s t a b a: giminystės ryšiai: Antanas Kisielius-*Mikutis*, Juozas Kisielius-*Genys* (*Geniukas*, *Genius*) ir Telesforas Kisielius-*Bitinas*, *Česlovas* – broliai, o Gaudentas Kisielius-*Tomas*, *Arėjas* – jų pusbrolis.

Gaudentas Kisielius, Mato, g. 1916 m. Kavolių kaime, Eržvilko valsčiuje, Tauragės apskrityje, vidutinio ūkininko šeimoje. Be Gaudento, šeimoje dar augo sesuo Elenutė, g. 1914 m., ir Jonukas, g. 1919 m. Elenutė, baigusi Jurbarko valstybinę gimnaziją, įstojo į Pažaislio seserų kazimieriečių vienuolyną ir tapo vienuole. Gaudentas su Jonuku dirbo tėvų ūkyje. Nepriklausomos Lietuvos laikais abu broliai priklausė katalikiškajai pavasarininkų organizacijai, giedojo Girdžių bažnyčios chore, o vadovaujant Kavolių pradinės mokyklos mokytojui Bagdonui, uoliai dalyvavo kultūrinėje veikloje.

Gaudentas tarnavo Lietuvos kariuomenėje dragūnų pulke, turėjo jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Vokiečių okupacijos metais, dirbdamas Eržvilko valsčiaus

tiekimo skyriaus sąskaitininku, užmezgė ryšį su kai kuriais patriotiškai nusiteikusiais progimnazijos mokytojais ir įsitraukė į pogrindinės LLA (Vanagų) organizacijos veiklą, nukreiptą prieš esamą vokiečių ir artėjančią sovietų okupaciją.

Vėliau Gaudentas buvo paskirtas Eržvilko vlsč. veikusios Lydžio rinktinės, Kadagio kuopos, į kurią įėjo ir Pavidaujo būrys, vadu.

1944 m. Kūčių vakarą, grįždamas su savo jaunesniuoju broliu iš medžioklės, užsuko pas Pavidaujo kaimo gyventoją Antaną Girdžių atsigerti vandens ir buvo netikėtai užklupti rusų enkavedistų. Brolis Jonas buvo nušautas vietoje, sodybos šeimininkas, sužeistas į kairįjį petį, paspruko, o Gaudentas, numetęs medžioklinį šautuvą, pakėlė rankas ir buvo areštuotas.

Iki to nelemto Kūčių vakaro Pavidaujo būrio vyrai pasislapstydavo miške tik dienos metu – vakarais pareidavo ir naktis praleisdavo namuose, dažniausiai įsirausę daržinėje į šieną. Tik areštavus Gaudentą, prasidėjo nuolatinis partizanavimas. Kuopai vadovauti ėmėsi Telesforas Kisielius-*Bitinas*.

Antrąją Kalėdų dieną Telesforas gavo rinktinės vado įsakymą vakare atvykti su visu Pavidaujo būriu į Kulvertiškės miškelį, esantį už pusantro kilometro nuo miestelio. Iššygiavome apie 30 vyrų. Visi pakiliai nusiteikę, nes manėme, kad rinktinės vadas pakvietė mus pulti miestelį ir išvaduoti Gaudentą.

Miškelio pakrašty jau buvo susirinkęs nemažas partizanų būrys nuo Paviščiovio, Varlaukio... Vėliau dar atvyko keletas smulkesnių dalinėlių. Taigi iš viso susidarė apie 120 vyrų, neblogai ginkluotų, net su keliais kulkosvaidžiais, apsikarsčiusių granatomis.

Mus sutiko rinktinės štabo viršininkas Jonas Kubilius ir čia pat keliais žodžiais atšaldė mūsų entuziazmą.

– Apie miestelio puolimą ir Gaudento išvadavimą nereikia nė svajoti: miestelyje stovi apie trijų šimtų vyrų kariuomenės garnizonas.

Taip ir grįžome nieko nepešę į savo bazes, sukorę apie 20 kilometrų per laukus, per arimus, daugelis nutrintomis kojomis, atplyšusiais batų padais.

Tuoj po Naujųjų 1945-ųjų metų mūsų būryje, nežinau, kokiomis aplinkybėmis, atsirado atsargos jaunesnysis leitenantas Pranas Kauneckas. Kaip turinčiam aukštesnį karinį laipsnį, brolis Telesforas, suderinęs su rinktinės vadovybe, vadovavimą kuopai perleido jam. Deja, neilgai jam teko vadovauti: vasario 14 d. Kauneckas žuvo kartu su Pavidaujo būrio kovotoju Napoleonu Gudavičiumi Globių k. Vadovauti kuopai vėl ėmėsi *Bitinas*.

Neradus kitų įkalčių, tik medžioklinį šautuvą, Gaudentas buvo paleistas. O gal pabėgo? Šito pasakyti negaliu, tik žinau, kad apie birželio vidurį (1945 m.) jis parsirado į namus ir, pabuvęs porą trejetą dienų pas žmoną, Šimkaičių miške susirado Pavidaujo būrį ir vėl ėmėsi vadovauti kuopai. Buvo sumanus vadas, gabus organizatorius, turėjo gyventojų ir partizanų autoritetą. Drausmingas pats ir iš pavaldinių reikalavo drausmės, tačiau draugiškas ir neišdidus, visuomet geros nuotaikos, mėgo humorą.

1946 m. pavasarį (apie gegužės mėn.) dėl dešinės kojos kelio sąnario uždegimo negalėjo vaikščioti kartu su vyrais ir buvo priverstas bent laikinai, kol nustos kamavę skausmai, palikti savo dalinį. Savo namuose šiene ant tvarto įsirengė slėptuvę

ir kurį laiką – tris ar keturias savaites – joje slėpėsi. Tik štai vieną birželio ar liepos mėn. rytą enkavedistai apsupo Gaudento sodybą ir, daugiau niekur nedarę kratos, ėmė versti nuo tvarto šieną. Taip Gaudentas antrą kartą pateko į enkavedistų nagus. Ginklo su savimi slėptuvėje neturėjo, tikėjosi, kad apie jo veiklą čekistai dar nieko nežino, o be ginklo, jeigu kartais jį ir rastų slėptuvėje, būtų lengviau paneigti jų metamus kaltinimus.

Be jokios abejonės, kažkas iššnipinėjo, kad jis slepiasi namuose ant tvarto, ir pranešė saugumui. Aš tuo laiku buvau sužeistas ir gydžiausi pas Jerubiškių kaimo gyventoją Baltrušaitį. Vieną dieną Gaudento žmona Marcelė Kisielienė atnešė man skiautelę rūkomojo popieriaus, ant kurio buvo pieštuku užrašyta: „Trečiadienį apie 10–11 val. mane veš pro Šimkaičių mišką į Raseinius. Darykite viską, kad paimtumėte mane gyvą ar mirusį, *Tomas*."

Kadangi mano žaizda dar nebuvo užgijusi, laišką pasiunčiau Gintaro būrio vadui Misevičiui-*Gintarui*, kad jis šią užduotį atliktų su savo būrio vyrais, tačiau, išgulėję tą dieną pasaloje nuo ryto iki vakaro, vežamo *Tomo* taip ir nesulaukė. Tik išsišifravo ir turėjo pasitraukti, o *Tomą* pravežė tuo keliu tik po savaitės. Apie tolesnę Gaudento maždaug dviejų mėnesių veiklą žinau tik iš jo paties pasakojimų.

Buvo ankstyvas 1946 m. ruduo, gal rugsėjo mėnuo, kai vienąkart ryšininkė Staselė Blažytė atėjo pas tą patį Baltrušaitį, kur aš dar tebesigydžiau peršautą petį, ir pasakė man, kad Gaudentas yra parvykęs į namus ir būtinai nori šį vakarą su manimi susitikti. Nurodė susitikimo vietą ant plyno lauko Džiugų kaime.

Žinia, kad jis jau namuose, man buvo netikėta – staigmena, tačiau Gaudentu aš visiškai pasitikėjau ir į susitikimą ėjau ramia širdimi, tvirtai tikėdamas, kad toks žmogus kaip Gaudentas, nors būtų ir čekistų pasiųstas, į pinkles manęs neįvilios, greičiau gyvybę paaukos, negu tokią kiaulystę iškrės.

Gerai sutemus, nuskubėjau į nurodytą vietą. Gaudentą radau jau belaukiantį. Buvo apsirengęs nušiurusiais kareiviškais statybininko drabužiais, pasisveikinom, ir jis man papasakojo, ką jam teko patirti per tuos du ar pustrečio mėnesio nuo arešto dienos. Smulkiau apie tai rašoma mano prisiminimų knygoje „Blėsta laužų žarijos". Čia tik keliais žodžiais paminėsiu, kaip atvežus Gaudentą surištomis rankomis prie Jurbarko MGB būstinės, čekistų viršininkas pasitiko jį žodžiais: „Zdrastvui *Tomas*, komandir roty!" (Sveikas *Tomai*, kuopos vade), o juk naivus Gaudentėlis tikėjosi, kad apie jo veiklą čekistai nieko nežino. Jis pasakojo, kaip vėliau tardytojai vertė jį išpasakoti visus jam žinomus ir nežinomus dalykus, išduoti visus ryšininkus bei partizanų rėmėjus, bet svarbiausia – parodyti, kur yra rinktinės štabo slėptuvė, kaip laužė nugarkaulį ant apverstos taburetės, norėdami išgauti gyvybiškai svarbias žinias, kaip nusivežę į mišką užnėrė kilpą ant kaklo, o kitą virvės galą užrišo ant palenkto berželio viršūnės ir ėmė skaičiuoti – ras.., dva.., nepasakysi, kur štabo bunkeris, suskaičiuojam iki dešimt, paleidžiam beržą, ir pakibsi ore, kabosi, kol varnos akis išles. Bet nepalaužė Gaudento, nepasakė, kur štabas, neišdavė nė vieno žmogaus. Nuvežė į Raseinius. Čia, kalėjimo kameroje, sutiko panašaus likimo draugą, taip pat buvusį partizaną. Išsikalbėjus paaiškėjo, kad jis ar jo žmona esanti čekistų generolo Bartašiūno giminaitė. „O kad taip ėmus ir malonės prašymą tam generolui parašius?" – šiaip sau, juokais – blogiau nebus. Pasitarė jiedu, iš

korpusinio popieriaus lapą ir pieštuką iškaulijo ir parašė. Nei dviem savaitėms nespėjus praeiti, susodino abu bendražygius į „palutarkos“ kėbulą ir išbildino į Vilnių, tiesiai pas patį Bartašiūną. Šis atskaitęs jiems griežtą moralą, išvadinęs niekšais, fašistiniais banditais, nevertais tarybų Lietuvos žemę savo kūnais patręšti, perdavė juos majoro Sokolovo žinion. Sokolovas savo ruožtu nurodė jiems, ką jie turės veikti, prieš tai dar prigrasinęs, kad už pabėgimą ar net už menkiausią mėginimą pabėgti, lygiai kaip už karinės paslapties išdavimą, būsią likviduoti visi jų šeimos nariai, o konkrečiu Gaudento atveju – žmona ir dvejų metukų dukrytė. Be viso to, dar būsią paskleista apie bėglius tiek kompromituojančios medžiagos, kad patys „banditai“ juos likviduosią, jei tik mėginsią susirasti pas juos prieglobstį. O daryti jie turėsią štai ką: dienos metu kareiviškai apsirengę statyti, tiksliau, vaizduoti statančius tranguliacijos bokštus, o naktimis, persirengę partizanais, šantažuoti gyventojus, iššifruoti ryšininkus, užmegzti kontaktus su tikrais partizanais ir, pasitaikius progai, juos likviduoti.

Tik dabar Gaudentas supratęs, kokią nedovanotinai skaudžią klaidą padarė, kad su savo draugu vežami į Vilnių nepabėgę. O proga buvusi tikrai gera, nes vežę su palyginti labai menka apsauga. Tik pagalvoję, jeigu veža su tokia silpna sargyba, tai ištrūkti visada spėsią.

Apie visa tai Gaudentas man papasakojo atvirai, su mažiausiomis smulkmenomis per tą pirmąjį mūsų susitikimą po jo arešto ant linais nukloto lauko Džiugų kaime 1946 metų rudenį.

Iš jo pasakojimo supratau, kad Gaudentas, priverstinai vaikščiodamas su Sokolovo provokatorių ir smogikų gauja, stengėsi, kiek įmanoma, neiššifruojant savęs, sužlugdyti jo ruošiamas provokacijas. Pasitaręs su savo bendraminčiu iš Raseinių kalėjimo, slaptu rašteliu perspėjo vieną partizanų ryšininkę, kad naujai pasirodę partizanai esą ne partizanai, o tik partizanus vaizduojantys provokatoriai ir paragino ją nedelsiant perspėti kitas ryšininkes ir patikimus gyventojus, kad su nepažįstamais partizanais nesileistų į jokias kalbas. Tokiu būdu pavykę išgelbėti keletą ryšininkių ir partizanų rėmėjų.

Kiek pamenu, atrodo, Panevėžio Žaliosios miške jie jau buvo susitikę su partizanų daliniu. Šie patikėję juos esant tikrais partizanais ir jau pradėję svarstyti bendros veiklos galimybes, bet Gaudentas, atsargiai perspėjęs dalinio vadą, kas jie iš tikrųjų esą, ir šis su savo vyrais nedelsiant pasitraukęs.

Po keleto nepavykusių provokacijų majorui Sokolovui kilo įtarimas, kad jo grupėje per kažkurį provokatorių nuteka informacija. Tarp įtariamųjų, Gaudento manymu, galėjęs būti ir jis. Kitu atveju, kam Sokolovas jį būtų siuntęs pas Vilniaus universiteto docentą Juozą Markulį neva išsiaiškinti, ar tikrai Markulis esąs antisovietinio pogrindžio organizacijos veikėjas, kai tuo tarpu jis buvo vienas iš daugiausia Lietuvos partizaniniam judėjimui žalos pridariusių agentų. Gaudentas apie Markulį tada dar nieko nežinojo. Sokolovo pavedimu jis turėjo prisistatyti pas docentą kaip Dainavos apygardos atstovas aptarti kažkokius organizacinius klausimus, viską smulkiai surašyti, ką Markulis kalbės, ir tą raštą atnešti Sokolovui. Tada Gaudentas pasijuto pakliuvęs labai keblion padėtin. Ką daryti? Perduoti ar neperduoti Sokolovui Markulio pasakytus žodžius? Jis jau turėjo ganėtinai patirties, kad

suabejotų Sokolovo žodžiais. O ką, jei Markulis išties MGB agentas, o jis nuslėps tai, apie ką su juo kalbėjosi? Juk Sokolovas, nedviprasmiškai jį įtraukęs į savo demonišką veiklą, pasakė: už melagingas žinias – „pulia v lob“. Kita vertus, pranešęs visą tiesą, gali gerą ir Tėvynei brangų žmogų pražudyti. Per savo seserį vienuolę Gaudentas susisiekė su vienu kunigu, priklausiusiu pogrindinei organizacijai, kuris užtikrino, kad docentas J. Markulis yra ne slaptas patriotinės organizacijos veikėjas, o pats šlykščiausias Tėvynės išdavikas, velniškai gudriai užsimaskavęs MGB agentas. Tada Gaudentas užprotokolavo visus su Markuliu pokalbius ir nunešęs ramia sąžine padėjo Sokolovui ant stalo.

Šiuo aktu Gaudentas vėl atgavo pirmykštį Sokolovo pasitikėjimą, tačiau iš provokatorių dalinio vis vien buvo pašalintas. Atleido neva neribotoms atostogoms į namus, bet įsakė prisistatyti Jurbarko MGB viršininkui ir griežtai pildyti jo nurodymus.

Pirmoji užduotis, kurią Gaudentas gavo iš Jurbarko MGB viršininko, buvo surasti savo brolius, t. y. mane ir mano brolį Juozą-*Genių*, prikalbėti legalizuotis arba įvilioti į emgebistų paspęstus spąstus. Tam jis mane ir pasikvietė į pasimatymą, kad pasitarę, bendromis jėgomis rastume būdą, kaip įtikinti čekistus, kad Gaudentas nesnaudžia, o „dirba“, nors rezultatų ir nematyti.

Apsvarstę visas galimybes, sutarėm taip: aš parašau jam trumpą laiškutį, kad mudu su broliu norėtume su juo pasimatyti, paskiriu dieną, valandą ir vietą Miliušių miške prie vieno ąžuolo, o kad čekistai mūsų nesulaukę nepagalvotų, jog Gaudentas juos apgavo, tuo pačiu pieštuko pasismailinimu parašiau ir kitą laišką – atvykti į susitikimą tą dieną dėl susidariusių aplinkybių negalime.

Gaudentas, gavęs iš manęs laiškelį, tuoj pat nuskubėjo į Jurbarką pas MGB viršininką. Dar susitikimo išvakarėse į mano nurodytą vietą Miliušgiry prie ąžuolo buvo pasiųstas čekistų kareivių dalinys. Rūpestingai užsimaskavę jie laukė pasirodant „brolių“ nuo ryto dešimtos valandos iki vėlyvo vakaro, bet taip ir nesulaukė.

Įtūžęs viršininkas daužė kumščiu į stalą, keikė Gaudentą dėl nesėkmės, koneveikė kareivių garnizono vadą, kam šis negerai užsimaskavęs – „banditai“ nekvaili, galėję pastebėti juos ir pasukti atgal. Žodžiu, kliuvo visiems – kaltiems ir nekaltiems. Tik po kelių dienų, kai Gaudentas atnešė mano antrąjį neatvykimą pateisinantį laiškelį, viršininkas įsitikino, kad Gaudentas nemelavo, ir apsiramino.

Kita užduotis Gaudentui buvo išaiškinti visus ryšininkus ir surasti „banditų“ stovyklas. Du kartus per savaitę jis privalėjo apsilankyti Jurbarko MGB būstinėje pas viršininką ir teikti žinias – be žinių nepasirodyti. Gaudentas palaikė ryšį su mumis, apsilankydavo mūsų stovyklose, žinojo aplinkinių kaimų ryšininkes ir rėmėjus, bet nieko mūsų krašte neišdavė. Priešingai, daug kuo mums pasitarnavo.

Kai į mūsų apylinkes 1946 m. vėlų rudenį atsibastė majoras Sokolovas su savo galvažudžių gauja ir apsigyveno Butkaičių kaime tuščioje žuvusio partizano Kazimiero Mačiulio sodyboje, dar jiems nepradėjus statyti „majokus“, Gaudentas atskubėjo į mūsų stovyklą Šimkaičių miške ir informavo mus, kokie „statybininkai“ ir kokie „partizanai“ į mūsų kraštą atsikraustė.

Tą patį vakarą pasklidome po plačią apylinkę ir perspėjome ryšininkus bei gyventojus ką žodžiu, kai kur išklijuodami atsišaukimus matomose vietose – kelių

sankryžose prie telegrafo stulpų ar pakelės medžių, kad su naujai pasirodžiusiais nepažįstamais partizanais niekas nesileistų į jokias kalbas.

Tik Gaudento dėka mūsų apylinkėse nė viena ryšininkė, nė vienas partizanų rėmėjas neužkibo ant Sokolovo meškerės. Taip pat jiems nepavyko užmegzti ryšio su mūsų partizanais ir prasiskverbti į mūsų gretas.

Prikalinėję laukuose niekam nereikalingų kuoliukų, nepastatę nė vieno „majoko“ ir nenužudę nė vieno partizano, uolieji „statybininkai“ išsinešdino iš mūsų krašto.

Beje, dar prieš sokolovininkų pasirodymą Butkaičių kaime Lydžio rinktinės vadas Henrikas Danilevičius-*Vidmantas* buvo atvykęs į Lapgirių mišką, kur laikinai buvo apsistojęs Pavidaujo būrys. Čia jis susitiko su Gaudentu ir ilgai su juo kalbėjosi. Gaudentas ir jam papasakojo apie Sokolovo veiklą, apie Markulį. Tada Danilevičius Gaudentui pasiūlė nušauti Markulį, tačiau šis tai padaryti atsisakė motyvuodamas tuo, kad žmogų nužudyti iš pasalų, kas jis bebūtų, nesuderinama nei su jo įsitikinimais, nei su partizanų kovos etika. Šį pasiūlymą Danilevičius pateikė man girdint, nes mes kalbėjomės trise atokiau nuo kitų būrio vyrų, sėdinčių aplink laužą.

1946 metų žiemą miške, prie Žirniškių kaimo, netoli Jurbarko nakties metu rusai netikėtai užpuolė mūsų stovyklą. Kulkosvaidžių, raketų ir automatų ugnies staiga prižadinti iš miego nežinojome už ko griebtis. Kiekvienas skuba kuo greičiau pasičiupti ginklą, susirasti batus ir išsinešdinti iš žeminės, kol rusai dar neužsistatė kulkosvaidžių priešais angą. Nė vienam nė į galvą, kad žeminėje yra sužeistas partizanas (kulkos sutrupinta kairės rankos alkūne) Girdžių būrio kovotojas Mečislovas Pocevičius-*Puškinas*. Pats vienas jis negali apsirengti, kojų apsiauti. Kovos įkarštyje niekas jo neprisiminė, visi pamiršo – nepamiršo tik vienas Gaudentas. Aprengė, apavė kojas ir, ačiū Dievui, laimingai išvedė iš bunkerio, kai visi kiti jau buvo pasitraukę. Užteko dar bent pora akimirkų sugaišti, ir nei Gaudentas, nei sužeistasis *Puškinas* nebūtų spėję gyvi iš žeminės ištrūkti.

Panašių pavyzdžių, įrodančių Gaudento kilniadvasiškumą ir kovos draugų gyvybės vertinimą labiau kaip savo paties gyvybę, būtų galima pateikti ir daugiau.

Žmogus, besirūpindamas bet kokia kaina išgelbėti vien tik savo gyvybę, šitaip nepasielgtų. Čia gal ne vienas papriekaištaus Gaudentui už tai, kad jis, būdamas vyriausias pagal užimamas pareigas, bunkeryje, užuot vadovavęs kautynėms, ėmėsi paprasto sanitaro darbo, viso dalinio likimą palikdamas Dievo valiai. Priekaištas iš dalies teisingas, bent jau karinės disciplinos atžvilgiu, bet čia ir išryškėjo jo charakterio savitumas. Ne karys, ne vadas dominavo formuojantis jo asmenybei, bet kažkokios gilesnės ir aukštesnės dvasinės vertybės.

O tuo tarpu čekistai reikalavo rezultatų. Jų apetitas buvo nenumalšinamas, kaip „Dieviškosios komedijos“ vilkės, kuri juo daugiau ryja, juo darosi alkanesnė. Užduotis vijo užduotys, o įvykdyti jų neįmanoma neužmušus sąžinės.

Po nepavykusios Sokolovo akcijos Lydžio rinktinėje Gaudentas gavo įsakymą vėl vykti į Vilnių, kur Bartašiūno kabinete Sokolovas su dar keletu aukšto rango valstybės saugumo karininkų laužė galvas, kaip paimti Lydžio rinktinės vadą H. Danilevičių. Tai jis esąs pats svarbiausias jų operacijos sužlugdymo kaltininkas.

Kur tai girdėta, kad per tris savaites neišaiškintas nė vienas ryšininkas, nelikviduotas nė vienas „banditas“ – „chitraja golova“ tas Danilevičius, reiktų su juo kuo greičiau viską užbaigti. Kažkuris pasiūlė Gaudento sodyboje įrengti slėptuvę, apgyvendinti joje keletą patyrusių čekistų ir laukti atvykstančio Danilevičiaus, nes vienąkart, anksčiau ar vėliau, jis būtinai pas jį atvyksiąs, o kai atvyks, kaip ir pridera geram šeimininkui, svečius „pavaišins“. Taigi buvo nutarta, kad Gaudentas atvykėlius pavaišins kavute ar naminuke su migdomaisiais ir, šiems sumigus, duos ženklą slėptuvėje esantiems čekistams. Daug pastangų teko Gaudentui pridėti, kad įtikintų Sokolovą su Bartašiūnu, jog šitoks planas niekam tikęs (nikudyšnyj), ir jo buvo atsisakyta.

Nuvargintas, iškamuotas čekistų rėkavimų, grasinimų ir nuolatinės nervų įtampos, Gaudentas vėl kreipėsi į partizanus prašydamas pagalbos. O kokią pagalbą mes galėjome jam suteikti? Pasiūlėme spjauti čekistams ir ateiti pas mus į mišką, bet jis pasakė, kad šito irgi negalįs padaryti, kol gyva jo žmona ir dukrelė. Jo manymu, geriausia išeitis būtų palikti kaimą ir išsikelti į miestą. Tada gal čekistai nebeverstų jo ieškoti partizanų, sekti ryšininkus ir partizanų rėmėjus. Bet kas jam leis palikti kaimą, kai jis ten jiems taip reikalingas. Tam reiktų sugalvoti ypač svarbią priežastį...

Nutarėme taip. Aš vėl jam parašiau maždaug tokio turinio laišką: „Mielas broli, partizanai tave įtaria esant MGB agentu. Aš tuo netikiu, bet nieko negaliu pakeisti. Nedelsiant išsinešdink iš šio krašto, nes pas mus yra gautas rinktinės vado įsakymas tave suimti ir atiduoti karo lauko teismui. Negaišk. *Mikutis*.“

Su tuo laiškeliu Gaudentas nuvyko į Jurbarką pas MGB viršininką ir, kaip nekeista, gavo leidimą išsikelti iš kaimo ir apsigyventi Jurbarke. Iš pradžių apsigyveno pas žmonos tetą Jasinauskienę, vėliau gavo butą konfiskuotame Juozo Matusevičiaus name. Aišku, ne iš meilės suteikė čekistai jam tokią malonę, o greičiausiai todėl, kad suimtas neišpasakotų partizanams šiurpių jų kovos su partizanais metodų, kuriuos jie vis dar tikėjosi laiką paslaptyje.

Leido Gaudentui įsidarbinti Jurbarko pieninėje, ir gyvendamas Jurbarke, kiek buvo įmanoma, Gaudentas vis dar palaikė ryšius su partizanais. Kartą net perdavė mums skubią žinią, kokią dieną ir valandą iš Jurbarko pieninės Šimkaičių keliu į Raseinius bus vežami pinigai – apie 40 000 rublių. Suruošėm pasalą, deja, pinigų paimti nepavyko. Nenumatytai susikovėme su pravažiuojančiais Skirsnemunės stribais ir ilgiau laukti prie vieškelio negalėjome, reikėjo pasitraukti, palikus gulėti ant lauko vieną nukautą stribuką.

Tai maždaug ir viskas, ką galėjau papasakoti apie šį nuostabų tragiško likimo žmogų, išgyvenusį sunkiai įsivaizduojamo dramatizmo kančias, tačiau nepalūžusį, morališkai nesutraiškytą, mano įsitikinimu, išsaugojusį nepriekaištingai tyrą sąžinę ir už tai vertą kankinio aureolės, kurio, deja, net pavardė nebuvo iškalta paminklinėje lentoje tarp gyvybes paaukojusių už Tėvynės laisvę Jurbarko rajono partizanų.

1950 m. Gaudentas vėl buvo suimtas kaip nepatikimas ir nesąžiningai vykdęs užduotis, nuvežtas į Kauno kalėjimą ir ten dingęs be žinios. Spėjama, kad buvo čekistų nužudytas.

Medžiaga iš KGB archyvų, kuri byloja apie Gaudento Kisieliaus veiklą
LYA (KGB) arch., b. 25227/3, vokas Nr. 2.

P. 310–2. Pažyma iš archyvinės asmens bylos Nr. 30038, b. dėl slaptojo agento *Miškinio*-Kisieliaus Gaudento, s. Motiejaus, g. 1915 m. Kavolių k., Eržvilko vlsč., Tauragės apskr. Buvo užverbuotas ir įtrauktas į agentūrinį-informacinį tinklą 1946 m. rugpjūčio mėn. Būdamas mūsų agentu, *Miškinis* palaikė ryšį su nurodytais partizanais (turima galvoje mano brolį Juozą Kisielių-*Genių* ir mane – Antaną Kisielių-*Mikutį* – *A. K.*), bet dėl įvairiausių priežasčių tolino juos nuo operatyvinio likvidavimo, žadėjo legalizuoti, bet iki šio laiko šito neįvykdė.

Būdamas spec. grupės sudėtyje, 1947 m. ag. *Miškinis* buvo įtariamas palaikantis ryšį su Kęstučio apygardos partizanais, kuriems perdavinėjo visas žinias apie spec. grupės veikimo metodus. Nurodytus metodus Kęstučio apygarda platino savo leidžiamuose nelegaliuose leidiniuose („Laisvės varpas" 1947 10 01, Nr. 122).

1948 m. ag. *Miškinis*, palaikydamas ryšį su partizanu *Mindaugu*, dezinformavo MGB organus apie partizanų būrį ir atitraukė jį nuo operatyvinio likvidavimo.

P. 310–3. Gegužės mėn. pradžioje ag. *Miškinis* buvo iškviestas į MGB sk. dėl areštuoto partizano Soročkos ir pokalbio metu pareiškė, kad jis šiuo metu ryšio su būriu nepalaiko, bet, jei pageidaujama, gali susisiekti su *Mindaugu*. Jam buvo duota atitinkama užduotis, bet iš jo poelgių buvo galima suprasti, kad jis dviveidžiauja ir elgiasi įtartinai. Pavyzdžiui, prašė mūsų suteikti jam informaciją apie veikiančius ryšininkus, per kuriuos jis nustatys ryšį su būriu, be to, prašė išduoti jam dėl visa ko pistoletą. Ag. *Miškinis* palaiko tiesioginį ryšį su *Mindaugo* būriu, bet jis jį dengia.

Jurbarko r. MGB skyrius turi užtektinai medžiagos jo suėmimo apiforminimui, todėl manau tikslinga jį areštuoti ir demaskuoti kaip dviveidį (dublerį).

Jurbarko r. MGB sk. viršininkas papulkininkis Vedernikov (parašas)

P. 310–5. (tardyta lageryje arba tremtyje – *R. K.*) Liudytojo Alfonso Barčo, s. Jurgio, apklausos protokolas (buvęs Gintaro būrio partizanas) 1951 07 27. 1946 m. G. Kisielių suėmė MGB, bet po kurio laiko paleido ir jis laisvai gyveno Jurbarke. Aš ir kiti partizanai iš Kisieliaus žodžių sužinojome, jog jį paleido todėl, kad sutiko bendradarbiauti su MGB. Tačiau jis apgavo MGB organus ir toliau dirbo partizanų naudai. Tokie faktai:

1946 m. rudenį buvo ruošiama operacija prieš partizanus. Kisielius apie tai pranešė partizanams ir perspėjo šių kaimų gyventojus: Pavidaujo, Butkaičių, Ridikiškių, Kuzių ir kt., kad po šių kaimų sodybas vaikščios kareiviai ir MGB darbuotojai, perrengti civiliniais drabužiais, todėl šiems žmonėms nieko nesakyti. Taip ir buvo – čekistai negavo jokių žinių ir nė vieno partizano nesulaikė...

Kisielius pastoviai informuodavo partizanus ir, kaip jis pats sakė, teikdavo melagingas žinias MGB organams apie partizanus.

Tardė: Krasnojarsko srities UMGB tardymo sk. vyr. tardytojas

mjr. Gluchov (parašas)

P. 19. Gaudento Kisieliaus stebėjimo byla Nr. 847. Nutarimas dėl baudžiamosios bylos pakeitimo ir baudžiamosios-archyvinės bylos Nr. 9872 įtraukimo į naujai pradėtą bylą Nr. 847, 1951 09 22 Kaunas.

P. 102. Onos Vaznienės, d. Jono, apklausos protokolas. 1951 05 24, Jurbarkas, S. Nėries g-vė. Ona Vaznienė buvo Antano Joniko-*Daktaro* būryje.

Būnant partizanų būryje 1946 ar 1947 m., partizanai man pasakojo, kad G. Kisielius po išlaisvinimo pradėjo dirbti. Partizanams jis nieko blogo nepadarė ir nedaro net ir būdamas suimtas. MGB-istams nieko neišdavė, pagal jo parodymus nieko nesuėmė. Jis nenurodė, kur slepiasi partizanai.

Sklido kalbos, kad G. Kisielius po išlaisvinimo susitikinėjo su MGB darbuotojais, bet, nepaisant to, partizanams nepakenkė. Ar susitikinėjo G. Kisielius po arešto, nežinau.

(O. Vaznonienė-Lengvenytė-Radzevičienė)

Tardė: Raseinių r. MGB vyr. tardytojas, vyr. ltn. Kaklin, vertė Jocius (parašai)

A. Kisieliaus p a s t a b a: 1950 m. Gaudentas vėl buvo areštuotas už tai, kad teikė žinias partizanams apie čekistų ruošiamas operacijas, apgaudinėjo sovietinio saugumo organus. Buvo nuvežtas į Kauno kalėjimą ir iš ten dingo be žinios. Spėjama, kad buvo čekistų nužudytas.

P. 295. Protokolas tardymo pabaigai, 1951 10 03. G. Kisielius susipažino su bylos medžiaga. Jokių papildymų neturėjo. Skundo nerašys.

MGB kap. Nuždin (parašas)

P. 296. Kauno MGB valdybos viršininko pavaduotojui Kauno sričiai pulkininkui drg. Polinkovui.

Pranešu, kad spalio 3 d., 17 val. 20 min., kameroje Nr. 7 dėl nežinomų priežasčių mirė tardomasis kalinys Gaudentas Kisielius, s. Motiejaus.

Kauno MGB valdybos kalėjimo viršininkas vyr. ltn. Šernas (parašas)

(Pavardė ne visai aiški, ar tik ne Černyj? – *J. M.*)

P. 297. Kauno miesto vyriausiajam teismo medicinos ekspertui, 1951 10 04. Nr. 0673.

Kauno srities Jurbarko mieste milicijos organų paimtas lavonas, kurio kišenėse buvo rasti dokumentai Gaudento Kisieliaus, s. Motiejaus, vardu. Patikrinimo metu nustatyta, kad tai G. Kisieliaus lavonas.

Prašau Kisieliaus lavoną ištirti teismo medicinos ekspertizei dėl mirties priežasties nustatymo. Po to prašau lavoną grąžinti mums tolesniam jo atpažinimui.

Kauno MGB valdybos Kauno srityje tardymo sk. viršininkas

papulkininkis Solodovnikov (parašas)

P. 298. Pažyma. 1951 10 06. Kaunas.

Kaltinamasis Gaudentas Kisielius, s. Motiejaus, bylos Nr. 0673, mirė 1951 m. spalio 3 d. Kauno MGB valdybos vidaus kalėjime.

Mūsų požiūrio atžvilgiu 1951 m. spalio 4 d., bylos Nr. 0673, Gaudento Kisieliaus, s. Motiejaus, lavonas buvo pasiųstas teismo medicinos ekspertizei dėl mirties priežasties nustatymo.

Paliudijimais nustatyta, kad G. Kisieliaus lavonas buvo paimtas Jurbarko mieste milicijos organų.

Kauno MGB valdybos Kauno sričiai tardymo sk. viršininkas

papulkininkis Solodovnikov (parašas)

P. 300. Teismo medicinos lavono skrodimo aktas.

Kauno medicinos instituto sekcijoje teismo medicinos ekspertai – medic. m. kand. Naunys Jonas skrodė Kisieliaus Gaudento lavoną. Dalyvavo Kauno med. ekspertas gyd. Rimkus, Kauno MGB valdybos Kauno srities atstovas Nuždin, kviestiniai Beržinskas ir Bartašiūnaitė.

Lavonas rastas Jurbarke.

1. Išviršinė apžiūra. Juodos kelnės, pilki šilkiniai marškiniai, mėlynos kojinės. Priekinėje ir užpakalinėje lavono pusėje yra difuzinės violetinės lavono dėmės. Viskas normalu.

P. 304. Išvada: 1. Mirtis ištiko dėl širdies paralyžiaus, 2. Alkoholio kvapo nerasta.

Vertė: Lapatinskas

P. 305–306. Teismo medicininio lavono tyrimo aktas Nr. 422, 1951 10 04 (pirminis dokumentas lietuvių kalba).

Išvados: 1. Mirtis dėl širdies paralyžiaus, kurį sukėlė širdies vainikinių arterijų sklerozė ir širdies raumens sutrikimas. 2. Skrodimo metu alkoholio kvapo nekonstatuota.

Teismo medicinos ekspertas J. Nainys (parašas)

A. K. p a s t a b a: tardymo protokolai, aktai ir kita medž. rasta Valstybiniame visuomeninių organizacijų (buv. partijos archyvas) archyve. Dokumentus parinko istorikas J. Matusevičius.

1951 m. spalio 3 d. Gaudentas pasirašo bylos užbaigimo protokolą. Tą pačią dieną, 17 val. 30 min. pagal kalėjimo viršininko pranešimą pulkininkui Polinkovui Gaudentas miršta septintoje Kauno MGB kalėjimo kameroje, o jau spalio 4 d. to paties Gaudento Kisieliaus lavonas randamas Jurbarke ant gatvės aprengtas juodos spalvos kelnėmis, šilkiniais marškiniais, mėlynomis kojinėmis ir, kas įdomiausia, su asmens dokumentais kišenėje, kaip ir pridera padoriam piliečiui. Kaip žinia, visiems suimtiesiems, tardomiesiems ir nuteistiesiems, buvo atimami visi asmens dokumentai, o čia... Ar ne stebuklas?

Telesforas Kisielius-*Bitinas*, *Česlovas* – Kęstučio apygardos, Lydžio rinktinės, Kadagio kuopos, Pavidaujo būrio partizanų vadas, gimė 1915 m. sausio 1 d., pirmasis Pavidaujo kaimo ūkininko Jono Kisieliaus sūnus.

Nors laikai buvo sunkūs, ką tik praūžęs Pirmasis pasaulinis karas, ūkelis (16 ha) nuniokotas, gyvuliai okupantų išgrobstyti, tačiau baigusį trimetę pradžios mokyklą, įsikūrusią pas Pavidaujo gyventoją Skirmantą, vyriausiąjį sūnų Telesforą vis dėlto buvo nutarta leisti toliau mokytis į Eržvilko keturių klasių progimnaziją. Ją baigęs, Telesforas mokėsi Jurbarko valstybinėje gimnazijoje. Deja, dėl susidariusių, man tada ne visai aiškiai suprantamų nepalankių aplinkybių, visos gimnazijos baigti negalėjo, o baigė tik šešias klases.

Telesforėlis nuo pat mažų dienų svajojo tapti ne daktaru, ne kunigu, o tik karininku. Tačiau nebaigta gimnazija sužlugdė vaikystės svajones. Sulaukęs aštuoniolikos metų, dar bandė bent iš dalies „atsigriebti“ ir stojo į Lietuvos karo aviacijos puskarininkių mokyklą, bet ir čia nauja nenumatyta kliūtis – mamos ašaros: „Vaikeli, ką tu galvoji? Užsimuši!“ Rodos, tais pačiais metais kaip tik buvo žuvę lakūnai Darius ir Girėnas, ir daugelio, ypač pagyvenusių moterėlių galvose buvo susiklosčiusi nuomonė, kad visų lakūnų vienodas galas – pirmalaikė mirtis. Ne išimtis buvo ir mūsų mamytė. Pasitelkusi ašaras, o dar padedama gailestingųjų kaimynėlių, šiaip taip atkalbėjo savo sūnelį nuo tariamos pražūties.

Netrukus 1936 m. Telesforas buvo pašauktas į karinę tarnybą. Grįžo į namus užsitarnavęs jaunesniojo puskarininkio laipsnį ir tuoj pat nedelsdamas stojo į policijos tarnybą. Kiek patarnavęs, buvo pasiųstas į policijos mokyklą Kaune. Ją baigęs, dirbo Kražių, paskui Kelmės policijos nuovadose vyresniuoju policininku iki 1940 m. vasaros.

Okupavus Lietuvą sovietų Rusijai, dar kuriam laikui – dviem ar trim mėnesiams – buvo paliktas dirbti sovietinėje milicijoje jaunųjų milicininkų mokymui. Tada iš pareigų buvo atleistas ir, kaip vėliau, jau vokiečiams užėjus, sužinojom, su visa šeima, t. y. su broliais ir tėvais buvo įtrauktas į tremiamųjų sąrašus.

Vokiečių armiją, laikinai išlaisvinusią Lietuvą nuo raudonojo maro, Telesforas sutiko pakilios nuotaikos ir net suabejojo, ar nevertėtų savanoriu pasisiūlyti į frontą padėti vokiečiams mušti bolševikus. Tačiau, apsilankius Jurbarke ir sutikus būrelį linksmai nusiteikusių esesininkų, grįžtančių po egzekucijos nuo žydų kapinių, kurių vienas, toks raupsuotu veidu, net mirktelėjo šelmiškai ir ištarė: „Morgen wieder!“ (atseit, ryt tęsime toliau), Telesforo entuziazmas bemat atvėso.

Per vasarą pabuvo namuose, o pasibaigus vasaros ūkio darbams, įsidarbino Eržvilko vlsč. kanceliarijoj raštvedžiu. Per pusbrolį Gaudentą Kisielių susisiekė su Eržvilko

gimnazijoje veikusia LLA organizacija ir tapo jos nariu. Tačiau neilgai jam teko toje valsčiaus raštinėje alkūnes trinti, tik du ar tris mėnesius. Dar tų pačių metų žiemą buvo išleistas Kubiliūno vyriausybės įsakymas – visiems Sovietų valdžios metais atleistiems iš tarnybos ir į Sibirą neištremtiems buvusiems nepriklausomos Lietuvos policininkams prisistatyti į policijos vado įstaigą Kaune. Brolis Telesforas taip pat gavo šaukimą atvykti į Kauną ir buvo paskirtas Kauno miesto Aukštosios Panemunės policijos nuovados vyr. policininku. Vėliau buvo paskirtas nuovados vachmistru. Čia dažniausiai jam tekdavo tvarkyti nuovados dokumentaciją, nes turėjo labai gražų braižą ir gerai mokėjo „kalenti“ rašomąja mašinėle. Žinoma, tekdavo dalyvauti ir įvairiose vidaus tvarkos palaikymo operacijose, nes laikai ir tada buvo neramūs, kaimuose pasitaikydavo valkataujančių rusų karo belaisvių.

1943-ųjų vasarą buvo iškomandiruotas į Onuškio, Lydos apylinkes kovai su raudonaisiais partizanais, kurių Rūdninkų girioje tą vasarą knibždėte knibždėjo. Buvo sudarytas 30-ties policininkų dalinys, kuris, vadovaujamas vokiečių karininkas, ruošdavo pasalas raudoniesiems partizanams. Turėjo daug susidūrimų su gerai ginkluotais ir kovose užgrūdintais partizanų būriais, tokiu būdu pats įgijo nemažą partizaninę kovos patirtį, kuri vėliau, kai vadovavo Pavidaujo būriui ir Kadagio kuopai, labai labai pravertė.

Kitų metų vasarą, vokiečiams beviltiškai traukiantis, o rusų bolševikams lipant jiems ant kulnų ir grėsmingai artinantis prie Kauno, Panemunės nuovados viršininkas Adomulis davė komandą sudeginti visus dokumentus ir visiems savo pavaldiniams – policininkams išsiskirstyti kas kur išmano.

Taip 1944-ųjų metų vasarą, per pačią šienapjūtę, Telesforas su dar dviem tarnybos draugais parsirado į savo tėviškę Pavidaujo kaime. Ne tuščiomis parvyko: parsivežė keturis kariškus šautuvus, keturias vokiškas puolamąsias granatas ir apie pusę tūkstančio šovinių. Jo draugai, keletą dienų pas mus pasisvečiavę, iškeliavo turbūt į savo namus.

Netrukus mūsų apylinkių miškuose – Lapgirinėje ir Šimkaitinėje – atsirado aibės raudonųjų partizanų. Nieko jie čia nenuveikė, tik plėšikavo ir be reikalo gąsdino žmones. Ir mūsų pačių vieną rytą, jau gerai prašvitus, užplūdę sodybą, nusišovė dvi kiaules, pasiėmė vežimą, pasikinkė mūsų arklius ir išbildėjo linksmai pasikeiksnodami. Po šio įvykio Telesforas suorganizavo savigynos būrelį – dešimt ar dvylika Pavidaujo kaimo ginkluotų vaikinų (Juozas Palubeckas-*Simas* turėjo net rusišką kulkosvaidį), ir naktimis ėmėm ruošti jiems pasalas. Tačiau susidurti su jais akis į akį taip nė karto ir neteko. Grįždavo miškan vis ne tomis vietomis, kur mes jų laukdavom. Tik vieną sykį išsidėstę prie vieškelio tarp Lapgirių ir Pavidaujo miško („Šmekės“) sulaukėme atžygiuojančių, tačiau jų buvo labai daug, traukė ilgiausia kolona ir pėsčių, ir su vežimais, todėl mes nė nedrįsom tokios daugybės užkabinti. Telesforas pašnibždomis įsakė prisispausti visiems prie žemės ir leisti jiems ramiai praeiti. Atidengti ugnį tik tuo atveju, jei jie mus pastebėtų.

Netrukus po to Pavidaujo apylinkėse apsistojo vokiečių kariuomenės daliniai ir raudonieji partizanai, išsiskirstę mažais būreliais, kažkur išsidangino.

Traukiantis vokiečiams, broliui Telesforui taip pat buvo reali galimybė kartu su jais pasitraukti į Vakarus. Keletą kartų pas jį buvo apsilankę tarnybos draugai,

vienas kažkoks gimnazijos laikų pažįstamas karininkas kvietė kartu keliauti į Vakarus, bet jis atsisakė: „Sąžinė neleidžia man gelbėti savo kailį, o tėvus, brolius ir Tėvynę palikti likimo valiai“, – toks buvo jo atsakymas gundytojams.

Antrąkart sovietams okupavus mūsų kraštą, iš pradžių Pavidaujo ir kitose gretimose apylinkėse palyginti dar buvo ramu. Rytais prieš aušrą išeidavom pasiėmę ginklus į artimiausią Panerių ar Pavidaujo miškelį („Šmekę“), susirinkdavom tenai apie 10–15 pavidaujiškių sutartoj vietoj ir prasėdėdavom prie degančio laužo iki pavakarių, kad per daug „nekristume į akį“ praeinantiems raudonarmiečiams, kurie beveik kasdien apsilankydavo pas mus ir pas kaimynus prašydami tai duonos, tai mėsos, tai šiaip ko nors „pakušati“, o neretai ir „vodkės“. Naktimis kol kas ramiai miegodavome namuose.

Tik 1944 m. Kūčių vakarą, areštavus Lydžio rinktinės Kadagio kuopos vadą Gaudentą Kisielių, nušovus jo brolį Joną ir sužeidus Antaną Girdžių, pas kurį jie buvo grįždami iš medžioklės užėję atsigerti, tik nuo tada teko ir mums, visiems trims broliams, pasitraukti į mišką nuolatiniam gyvenimui. Kuopai vadovauti laikinai ėmėsi Telesforas Kisielius-*Bitinas*, kasdieniniuose pokalbiuose tarp partizanų *Česlovu* vadinamas.

1945 m. apie sausio vidurį, atvykus į mūsų dalinį atsargos leitenantui Pranui Kauneckui, brolis Telesforas vadovavimą kuopai perdavė jam, kaip turinčiam aukštesnį karinį laipsnį. Deja, šis šaunus vyras kuopai vadovavo neilgai. Tų pačių metų vasario 14 d. jis žuvo kartu su Pavidaujo būrio kovotoju Napoleonu Gudavičiumi-*Julium*. Po Kaunecko žūties kuopos vado pareigas vėl perėmė Telesforas ir vadovavo jai iki Gaudento Kisieliaus-*Tomo* pabėgimo iš arešto ir sugrįžimo į dalinį, t. y. iki 1945 m. birželio pabaigos. *Bitinas* vėl ėmėsi vadovauti Pavidaujo būriui ir vadovavo iki savo žūties. Žuvo 1946 m. vasario 14 d. Ridiškių k., Eržvilko vlsč. kartu su Pavidaujo būrio kovotojais: Petru Jackiu-*Algiu*, Vincentu Kačiušiu ir Izidorium Mockumi-*Jovaru*. Jų lavonai buvo sumesti į šulinį prie Balandinės miško. 1990 m perlaidoti į Eržvilko parapijos kapines.

Telesforas išvyko tada su minėtais vyrais iš Kavolių k. gyventojo Šimaičio sodybos, atrodo, dėl ryšio su Lydžio rinktinės vadovybe į Ridiškių k. ir apsistojo Jackio sodyboje, kur anksti rytą buvo netikėtai užpulti. Mes, likusieji, iš Šimaičio sodybos tą patį vakarą pasitraukėm į Šimkaičių mišką, kur sutartoje vietoje turėjome laukti grįžtančio *Bitino* su savo palydovais, bet, deja, nesulaukėme. Dar ne visai prašvitus, išgirdome stiprų susišaudymą. Kautynės vyko maždaug Butkaičių-Ridikiškių kryptimi, už kokių keturių penkių kilometrų. Supratome, kad enkavedistai užpuolė mūsų išvykusius draugus. O dar po poros valandų atšlepsėjo vienomis kojinėmis, išsitaršiusiais plaukais ryšininkė *Sutema*-Kazė Vasiliauskienė su žinia, kad *Bitinas* ir trys jo palydovai žuvę, keturios Pavidaujo ryšininkės, tarp jų ir mano sesuo areštuotos, pačiai *Sutemai* pavykę pasprukti. Pavidaujo, Butkaičių, Ridikiškių ir kitų kaimų apylinkėse siautėja gausūs enkavedistų daliniai. Mes tada kartu su Girdžių būrio vyrais pasitraukėme į Jurbarko miškus, pas netoli Žirniškių kaimo stovyklaujantį Petrą Paulaitį-*Aidą* su savo daliniu.

Ką būtų galima papasakoti apie Telesforo-*Bitino,* kaip partizano, dalinio vado ir žmogaus, savybes? Jeigu jis man būtų svetimas – ne brolis, būtų kur kas paprasčiau.

Apibūdinti jį tokį, kokį pažinojau ir kokį prisimenu ir kad kiekvienas manimi patikėtų, jog esu objektyvus, nelengva. Tačiau pasakojant apie brolį ar kitą kurį šeimos narį, kartais gali būti pravartu nutylėti ar net sumenkinti jo gerąsias savybes, kad būtų išvengta įtarumo, jog esi nešališkas.

Kaip dalinio vadas Telesforas labai brangino savo žmones, stengdavosi išvengti susidūrimų su stipresniu ar geresnę poziciją turinčiu priešu, kur būdavo sunku išvengti aukų. Ne kartą yra sakęs: „Kas iš to, jei mes ir kelias dešimtis skeltanagių paklosim, o neteksim bent vieno saviškio.“ Visą savo partizanavimo laiką skaudžiai išgyveno dėl per klaidą žuvusio Paskynų kaimo gyventojo Giedraičio, jo namuose suimant aršų komunistų aktyvistą Raudį. Niekaip negalėjo sau atleisti už padarytą klaidą leidžiant pirmam veržtis į vidų vokiečiui. Tiesą sakant, atliekant ypatingai pavojingą užduotį, kur būdavo tikimasi ginkluoto pasipriešinimo, jis visuomet eidavo pats pirmas, tik paklausdavo: „Kas su manimi?“ Gal todėl jį visi, ypač jaunesnieji dalinio kovotojai labai mėgo ir gerbė, laikė sektinu pavyzdžiu. Mėgo humorą, visuomet būdavo linksmas ir retai kada „apsiniaukdavo“ jo veidas. Retkarčiais leisdavo savo vyrams ir po „burnelę“ išlenkti ir pats išlenkdavo, bet tik tais atvejais, kai būdavo tikrai saugu ir su sąlyga, kad būtų išlaikytas saikas ir rimtis.

Į pavojingesnes užduotis, susijusias su didesne ar mažesne rizika, ne visada su savimi imdavo mane. Gal todėl, kad buvau paskirtas kulkosvaidininko (antrojo brolio Juozo-*Geniaus*) antruoju numeriu, o gal dėl kokių kitų priežasčių. Tačiau, kai kartą paklausiau, gal jis nepasitikįs manimi, gavau tokį atsakymą: „Ne, *Mikuti*, pasitikėti aš tavimi pasitikiu, tu drąsus ir sumanus vyrukas. Aš tik noriu, kad bent tu išliktum gyvas ir, sulaukęs laisvės, papasakotum apie mūsų kovas.“

Iš tikrųjų kaip jauniausiąjį jis mane labai mylėjo. Vos tik išsisklaidžius Paupinės mūšio parako dūmams, pirmiausia jis susirado mane, kad įsitikintų, jog aš dar gyvas. Gal tai ir nėra teigiama vado savybė. Vadui visi kariai – brolis – ne brolis – visi turėtų būti lygūs. Kažkada skaitytame romane ir Tarasas Bulba, savo ranka nušovęs sūnų Andriejų už išdavystę, nesukelia skaitytojų simpatijų, nors kaip vadas – nepriekaištingas.

Vytauto Steponaičio sudarytoje knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ rašoma, kad Jonas Strainys-*Saturnas* vadovavo didžiausiam Paupio miškuose partizanų būriui. Kartu reiktų suprasti, kad jis vadovavo ir Paupio miško kautynėms. Su šiuo knygos teiginiu nenorėčiau sutikti, nes žinau, kad kautynių metu (1945 04 28) *Saturnas* savo būryje turėjo apie 15–18 vyrų, tuo tarpu *Bitino* (Pavidaujo) būryje buvo apie 40 vyrų. Be to, *Bitinas* tada laikinai ėjo ir Kadagio kuopos vado pareigas, kuriai priklausė ir *Saturno* būrys. Taigi, logiškai mąstant, ir kautynėms tuomet turėjo vadovauti *Bitinas*.

Nenoriu sutikti ir su kitu tos pačios knygos teiginiu, kad esą Gaurės puolimui vadovavo *Rolandas*. Puolimo išvakarėse visi trys vadai – *Rolandas*, *Gintaras* ir *Bitinas* – apsistojo pas ūkininką netoli Gaurės ir visą naktį, uždengę langus, prie žibalinės lempos ruošė puolimo planą. Ruošiant planą, *Rolandas*, kaip Gaurės apylinkių ir paties miestelio žinovas, be abejo, atliko svarbiausią vaidmenį, tačiau operacijai, man atrodo, vadovavo *Gintaras*. Stribų būstinę šturmavo *Gintaras*, *Bitinas*, *Voldemaras* ir dar keletas *Rolando* bei *Gintaro* būrio fiziškai pajėgesnių vyrų. Milicijos

viršininko Popovo likvidavimo operacijai vadovavo *Bitinas*. Man su broliu *Genium* nutraukti telefono ir telegrafo ryšių liniją su Taurage ir po to su kulkosvaidžiu saugoti Tauragės vieškelį taip pat įsakė *Bitinas*.

Toje pačioje V. Steponaičio knygoje rašoma, kad: T. Kisieliaus-*Bitino* būrys užėmė Vadžgirį. Susišaudant 1945 m. gegužės mėn. nukauti penki stribai. Apie tokią *Bitino* būrio akciją bent aš nieko nesu girdėjęs.

Iš prisiminimų apie partizaną JUOZĄ NAUSĖDĄ-*VAIŠNORĄ ir kitus...*

R. K. p a s t a b a: apie partizaną Juozą Nausėdą trumpai užsiminta knygoje „Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai", Irenos Lukoševičiūtės prisiminimuose. Vėliau ji man atsiuntė iškarpą iš laikraščio „Tauragiškių balsas" (1992 03 07, Nr. 27), kurioje buvo išspausdintas jos straipsnis pavadinimu „Užkasė Eržvilko Siratkapiuose", jai paliktą J. Nausėdos dienoraštį ir partizano Henriko Danilevičiaus-*Vidmanto* kompromitacijos planą, rastą KGB archyve. Kadangi ankstesniuose savo prisiminimuose gerb. Irena kritiškai vertino kai kuriuos pastarojo partizano veiksmus, neva per jo avantiūras į čekistų rankas įkliuvo ne vienas studentas, tačiau, atsivėrus KGB archyvams, išaiškėjo daug mums nežinomų faktų, kartu paaiškėjo ir čekistų užmačios, kaip laisvės kovotojų akyse buvo kurpiami planai sukompromituoti partizanų vadus, tarp jų ir apygardos vadą H. Danilevičių.

Ištraukos iš straipsnio „Užkasė Eržvilko Siratkapiuose": „<...>1946 m. vieną dieną apylinkėje pasklido žinia, kad iš Tauragės „Šiubartinės" pabėgo dalis kalinių. Sužinojau, kad pabėgo ir artimas mano draugas Juozas Nausėda. Ir štai susitikimas miške. Jų buvo visas būrys... Nors jau mėnuo buvo praėjęs po tardymų ir kankinimų, bet Juozas buvo nepanašus į save. Pasakė tik tiek: „Jeigu dar kiek ten būčiau pabuvęs, būčiau miręs arba likęs našta artimiesiems visam gyvenimui..." O dar baisiau atrodė mano buvęs mokytojas Petras Ruibys. Jo kojų padai buvo nudeginti, panagės visos žaizdotos, badytos adatomis ir degančiais degtukais, pirštai traiškyti durimis...

Juozas Nausėda (1925–1947) gyveno Gaurės apylinkėje, Vėžaičių kaime. Mokėsi Gaurėje, vėliau Tauragėje. Buvo linksmo būdo, geros nuotaikos, labai stiprios dvasios. Su kitais mokiniais platino partizanų spaudą. Už tai buvo tardomas, vėliau prieš abitūros egzaminus suimtas. Matyt, kažkas išdavė. Keturis mokinius tiesiog iš pamokų išvedė ir įkalino Tauragės „Šiubartinėje". Tardė, kankino, bet Juozas nepalūžo.

Įkalintųjų artimiesiems pasisekė prikalbėti vieną NKVD darbuotoją, kad leistų pabėgti daliai kalinių. Už tai buvo pažadėta gerai atlyginti (apie šį pabėgimą plačiau rašyta Irenos Lukoševičiūtės prisiminimuose). 1946 m. birželio 13 naktį būrelis kalinių ištrūko į laisvę. Vienintelis kelias – į mišką.

Partizanas Juozas Nausėda-*Vaišnoras* miške išbuvo nepilnus metus. Jis priklausė Kęstučio apygardai, Mindaugo būriui...

Kartą pavasarį po žygio jie apsistojo pailsėti Paparčių kaimo pamiškėje gyvenančios Maselskienės trobelėje, bet jų pėdsakais išdavikų vedami atsekė stribai ir rusų kareiviai. Vyrai šoko bėgti, prasidėjo susišaudymas. Atkirtę kelią į mišką, lygiame lauke išguldė vaikinus. Juozas žuvo dengdamas vadą, kuris nors ir sužeistas,

vienintelis iš mūšio lauko pabėgo. Tada žuvo vienuolika partizanų. Tai įvyko 1947 m. balandžio 16 d., prieš pat Velykas.

Lavonus vežti atvarė keletą ūkininkų. Atvežtus pametė Eržvilko miestelio aikštėje. Išniekinę partizanų lavonus, užkasė juos „Siratkapiuose".

Vienuolikos palaidotų partizanų vietoje dabar pastatytas paminklas, įrašytos visų žuvusiųjų pavardės: Petras, Stepas ir Jonas Žukauskai, Steponas Juškys, Alfonsas Čekaitis, Steponas Tolišauskas, Jonas Parnarauskas, Stasys Urbonas, Kazys Valaitis, Juozas Nausėda, Jonas (Algimantas) Mejeris.

Neilgai ramybėje gyveno sūnaus netekties palaužti senieji Nausėdos. Juos, kaip ir daugelio kitų niekuo nekaltų šeimų, okupantai ištrėmė į tolimąjį Sibirą. Grįžo jie po Stalino mirties į savo ūkelį palaužtos sveikatos, apsigyveno sodelyje pastatytame vasaros namelyje. Vargas, skausmas ir nepritekliai greitai nuvarė senąjį Nausėdą į kapus, o po jo Gaurės kapuose atgulė ir Magdalena Nausėdienė."

***

Kvepiančioj dėžutėj tavo laiškai guli,
Kiek ten juose meilės, kalčių praeities...
Tenai yra žodžiai, vardas ir mėnulis,
Tenai kibirkštėlė laukiančios vilties. (I. L.)

Iš J. Nausėdos dienoraščio, rašyto mylimajai

R. K. pastaba: dienoraštis rašytas ranka 12-oje mokyklinio sąsiuvinio lapų, daugiausia dedikuojamas mylimai merginai.

Rugpjūčio 29. Jau žygiuojam mes keliais, kuriais retai kas be mūsų žengia. Atsibodo lapai ir šakų šlamesys. Dienos ir naktys nunešė mane tolyn nuo Tavo tėviškės. Jau nebeteko susitikti... Gaila. Kažkodėl visad esu toks išsiblaškęs, o šiandien – kaip niekuomet. Gal ką nors negero nujaučia bastūnė siela, o gal... Sodyba, kurioj esame, taip primena man namus ir tą rimtį, kurią man teikdavo mano namai. Deja, čia svetimi. Svetimi namai ir svetimi žmonės. Vieni, rodos, ką tai lošia kortomis, kiti skaito ar miega, o aš Tau, mano mylimoji, rašau. Menu, Tu per pasimatymą sakei, kad aš mažai Tave beprisimenu ar pan. O ne! Nežinau kodėl: ar žygyje per tamsias nakties gelmes, ar poilsy visad matau tas mėlynas ir man tokias brangias akis. O kieno jos? Ne, to nepasakysiu. Gal kada nors...

Aš daug galvojau apie tai, kada laisvės varpams sugaudus ir jų garsams skrendant melsvom dangaus erčiom – aš tada pas Tave sugrįšiu. Kiek džiaugsmo ir laimės – ar įsivaizduoji? Ne, tos mūs auksinės pasakos niekas nenutrauks. Tu būsi mano. Juk taip? O jei nebegrįšiu su kovos draugais, ašarėlę nubrauki nuo veido – manęs daugiau nebesutiksi šios žemės takuos.

Norėč, kad būtum čia. Man gūdu, man neramu be Tavęs. Juk Tu gerai žinai, norėčiau niekad nuo Tavęs neatsiskirti, tarytum Tu apsaugotum nuo nežinios ir pavojų.

Rugsėjo 10. Ir taip bėga dienos pilnos kelionių su pavojais ir netikėtumais. Yra sakoma, kad laimingieji valandų neskaito. Nejaugi ir mes esame tokie laimingi,

kad užmirštame net dienų eilę? Galbūt. Ir ką čia Tau pasakot, sakyk? Apie kovas? Pavojus? Bus neįdomu. O apie meilę rašyta buvo gana daug ir bus jau nusibodę. Tai ką? Gal pasekt rudenio pasaką su krentančiais lapais?

Ir taip begalės minčių tarp rudens vėjų, mano vaizduotė atkuria valandas ar net akimirkas, kurios mums praėjo būnant kartu. Nedaug jų tebuvo, bet aš ir už tai esu dėkingas likimui.

Mano Irena! Sunki buvo likimo letena, karti gyvenimo taurė, kurią aš turėjau iki dugno išgerti. Aš nemačiau pavasario nei vasaros, aš negirdėjau gegės kukavimų, neregėjau drugių, aš mačiau tik žiaurias siauras akis, kurios tik kraujo, vien kraujo tetroško. Mačiau aš užguitą, paniekintą žmogų, rūsių tamsumą, kurioje ir pats buvau. Įpratau kentėt, nes mintyse žaidė gražus Tėvynės vainikas, įpratau be sudrebėjimo žvelgti į juodas mirties akis, aš daug kentėjau, kai pro grotų rezginį žingsniavo mano mylimas gegužis. Aš rymodavau prie lango vakarais ir sekdavau saulės spindulius žaidžiančius bokštuose, o siela verkė grimzdama prisiminimų jūron. Galvojau, jog išeisiu, tai tik kaip gyvenimo našta. Bet išaušo rytas po neramios nakties, ir aš pasijutau vėl žmogumi galįs gyvent, padėt vargstančiai Tėvynei. Daug kentėta, daug matė akys vaizdų, kurie ilgam paliks sieloje kaip juoda dėmė. O dabar, kada nuklydau į kalėjimo eiles, kada galiu savo auką išpirkt, uždegt laisvės židinį, jaučiuosi tarytum sakalas kalnų, kuriam per maža vietos lygumose. O šalia to, visuose mano keliuose aš jaučiau – lydi Tavo meilė. Tad kam aš čia taip rašau? Kam minėjau tai, kas mano pergyventa? Gal dėl to, kad niūrūs vakarai verčia galvot apie tai, kas praėjo, kad žygyje einančių žingsniai grąžina mintis paklajot praeities takais. O taip. Prisiekiu Tau nakties tamsa, kuri mane apgaubs, kad jausmų žiedai sukrauti tik vienai melsvaakei mergaitei, kurios vardą taip dažnai mini lūpos...

Rugsėjo 19. Lietus negailestingai pila langan šaltas sroves, o mes sėdim tam kambary ir užsiimam niekučiais. Tikrai ta kompanija, kurioje esu, mane išblaško. Dienos taip ir bėga padengtos mažyčiu rūpesčiu, nedidelėm staigmenom. Laukiam kažko iš ūkanų pilkų, bet ta laukiamoji, atrodo, taip toli. Tikrai, gyvenam itin linksmai, gyventojams paliekam puikų įspūdį. Pamato jie, jog mes tikrai – žmonės optimistai...

Spalio 25. Seniai čion Tau berašyta... Tą pat ir tu skaitydama pagalvosi, tą patį ir aš dabar mąstau. Ach, Irutėle mano, kodėl, sakyk, kodėl man taip sunku rašyt? Bet kuris darbas krenta iš rankų. Žinoma, Tau gal atrodys, kad aš nem... ar pan. Bet aš galiu čia tam suminėti vieną priežastį. O tai jaučiamas sielos ir kūno nuovargis, amžinai įtempti nervai.

Kautynės. Mes apšaudome ūkyje esančius ir patys sparnais traukiamės miškan. Mūsų pusėje kalena 5 kulkosvaidžiai. Dešinysis dabar anų sparnas bando užkirsti mums kelią, bet tuoj į ten mūsų stipri ugnis. Gera ir smagu gulėt prie smarkiai kalenančio kulkosvaidžio ir ieškot taikinio. Pro galvą prazvimbia keletas kulipkų. Aha, jau pastebėjo! Traukiuos ir aš. Aplink lygūs laukai, tik tarpely nuošale teka ravas. Juo ir slenka laisvės kovotojai. Ir... O Dieve! Staiga krenta žemėn mūsų kovos draugas – *Vaidotas*. Tas pats Tavo klasės draugas Vladas. Nutyla jo kulkosvaidžio daina, sudainavusi paskutinįkart. Prie lavono prišoko *Mindaugas* ir paėmė kulkosvaidį,

o aš spaudžiau savąjį kulkosvaidį ir laidau mirties serijas. O širdy?.. Nebenoriu nė kalbėt, ką jaučiau *Vaidoto* netekus. Tai buvo spalio 13. O šiandien, kai rašau, esame toli nuo anos vietos. Netoli apskrities miestas, aplink vien miškai.

Iki, mano svajų karaliene!

Gruodis... Iš dangaus krenta mažytės snaigės ir dengia motinos žemės krūtinę tamsi naktis. Aplink ramu baltuojančiuose toliuose. Nesigirdi nei varpelio, nei šuns amsėjimų, ramu ir mano „būstinėje". Ant stalo dega lempa, lovose miega draugai ir aš, tarsi užmiršta sąsiuvinį ištraukęs, Tau vėl po ilgos pertraukos rašau. Bet tikėk, nesinori rašyt, kad tokios nuvalkiotos mintys, juk kartojasi vis tas pats. Mano dienas reikia pamatyt, reikia jas pačiam pergyvent, tada tu suprasi, pažinsi... Pas mus kaip kariuomenėje karo metu, visiškai tas pats, tik mūšiai ne tokie vyksta.

* * *

R. K. p a s t a b a: šis MGB planas yra išverstas į lietuvių kalbą ir publikuotas LKA, Nr. 28, p. 170. Čia paminėsiu tik keletą šio plano epizodų, kurie iš dalies paneigs I. Lukoševičiūtės ir kai kurių kitų buvusių laisvės kovų dalyvių metamus kaltinimus partizanų vadui Henrikui Danilevičiui-*Vidmantui* neva dėl jo avantiūristiško charakterio, kai kurių išdavysčių ir neatsakingų kai kurių partizanų kautynių taktikos sprendimų.

Iš KGB archyvo: tolesnių priemonių planas dėl buvusio Kęstučio apygardos vado DANILEVIČIAUS-*VIDMANTO* kompromitavimo

...1949 m. gegužės mėn. Kęstučio apygardos vadas *Vidmantas* ir jo adjutantas mūsų agentų buvo atviliotas į Kauno miestą, bet iš jam paruoštos pasalos pabėgo ir vėl grįžo į būrį. Jo adjutantą Švelnį Kauno MGB sučiupo ir pagal jo parodymus Kęstučio apygardai buvo suduotas operatyvinis smūgis. *Vidmantas* iš pareigų buvo pašalintas ir Vyriausiosios vadovybės iš Žemaitijos pervestas į šiaurės rytų sritį.

Vidmanto atvykimas pas buvusį apygardos vadą *Šarūną* 1949 m. lapkričio mėn. sutapo su tos apygardos štabo likvidavimu. Žuvo arba buvo suimti 45 šios apygardos partizanai (agentūrinė byla KANIBALY).

Nors per Kauno MGB valdybos atliktą operaciją žuvo ir *Vidmantas*, apie tai partizanai nežino, ir kaip vėliau iš mūsų agentūros sužinota, Šiaurės ir Rytų Lietuvoje kilo didelis įtarimas, kad *Vidmantas* buvo pasiųstas pas juos MGB organų kaip „Vyriausiosios vadovybės" pasiuntinys.

Sustiprinti tarp pogrindžio dalyvių minėtus įtarimus tikslinga dėl to, kad, pirma, būtų palaužtas „Vyriausiosios vadovybės" ir Žemaičio-*Vytauto* autoritetas; antra, kad būtų užšifruotas mūsų agentas *Mikas* (MGB ag. *Mikas*-Vytautas Kučys, plačiau apie jį: žr. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai", d. 4, p. 381–383, 388, 389), kuris tikrai dirbo likviduojant *Šarūno* štabą.

Sekant Prisikėlimo apygardos štabą (ag. byla RAZRIAD), mūsų agentas *Gintaras,* vaizduodamas Kauno pogrindžio organizacijos ryšininką, tos organizacijos vardu pasiuntė partizanų vadui *Rytui* (Juozui Paliūnui) laišką apie tai, kad Kaune išaiškintas MGB agentas *Vidmantas*. Pogrindžio organizacija prašo *Rytą* tai patvirtinti ir *Vidmantą* nuteisti.

Šių metų balandžio mėn. iš agento *Gintaro* gautas Prisikėlimo apygardos štabo įsakymas Nr. 784 *Vidmantą* nubausti mirties bausme.

R. K. p a s t a b a: šiame plane yra išvardyta ir daugiau operatyvinių kombinacijų, kuriomis buvo siekiama sukompromituoti ne tik H. Danilevičių, bet ir kitus partizanus. Deja, Danilevičiaus sukompromitavimo planas čekistams: žydui Nachmanui Dušanskiui – tuometiniam MGB Kauno sr. valdybos 2N skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkui ir ukrainiečiui Stepanui Oleinikui – MGB Kauno sr. valdybos 2N skyriaus viršininkui – žlugo Žemaičio-*Vytauto* įžvalgumo ir gerai organizuotos partizanų žvalgybos dėka. Plane nurodoma, kad likviduojant LLKS Tarybos pirmininko pavaduotoją *Užpalį*, jo bunkeryje buvo rastas Žemaičio-*Vytauto* įspėjimas visoms partizanų apygardoms, kuriame nurodoma, kad MGB organų agentams iš Prisikėlimo apygardos štabo pavyko gauti mirties nuosprendį *Vidmantui*, kuris negalioja.

Pasakoja JONAS LAURINSKAS-*MIGLA*, *AUDRA*

Užrašyta Tauragėje
2007 05 11

Gimiau 1929 m. vasario 28 d. Pipalių k., Tauragės vlsč. Tėvai turėjo 9 ha žemės, šeimoje buvome septyni vaikai – du broliai ir penkios seserys.

Kai rusų bolševikai 1940 m. okupavo Lietuvą, mane tėtis nusivedė prie Stragutės kaimo ant vieškelio pasižiūrėt, kaip atrodo tie atėjūnai. Jų buvo labai daug, vieni ėjo pėsti, kiti važiavo arkliniais vežimais, iš paskos dar tokias nedideles patrankėles traukė. Jų arkliukai buvo mažiukai, liesi, o patys kareiviai papilkėjusiais veidais, apsirengę tom tradicinėm savo degutuotom rusiškom „rubaškom“. Mūsų žmonių jie nekalbino. Vienas arkliukas suklupo, tai supuolę ėmė jį mušti ir spardyti tol, kol tas vos ne vos atsistojo.

1941 m. šitie atėjūnai ėmė mūsų žmones vežti į Sibirą. Išvežė mūsų kaimyną iš Joniškės k., Tauragės vlsč., eigulį Giedrą, neturtingas buvo žmogus, viena akim. Iš Bernotiškės kaimo išvežė Dilbą su mažais vaikais, irgi vargšą žmogų, kuris net savo namų neturėjo, gyveno emigranto vokiečio Zitlerio namuose.

Pokario metais gyvenau pas tėvus ūkyje. 1945 m. vasarą pas mus į namus atėjo 25 partizanai. Mūsų buvo du gyvenamieji namai, vienas senas, kitas naujas. Į tą naują mes, vaikai, eidavom miegoti, o tėvai miegodavo senajam name. Atėjo tėvukas, liepė mums keltis ir eiti į tą senąjį namą, pasakė, kad atėjo svečių. Partizanai pareikalavo, kad mes susirinktume visa šeima.

Suėjom mes dar kokie aštuoni žmonės, brolio paklausė, ar jis kur nors dirba, kuo užsiima, kadangi jis buvo vyresnis, gimęs 1923 m., pakvietė eit kartu su jais. Paklausinėjo tėtį, kokioje kariuomenėje tarnavo. Pasakė, kad 1917 m. rusų caro armijoje, buvo sužeistas, pateko į vokiečių nelaisvę, penkerius metus išbuvo nelaisvėje, po to grįžo į namus. Taip pasišnekėję pasakė, kad jie čia nakvos, paprašė paruošt maisto 25 vyrams. Sodyboje išstatė sargybą ir nuėjo į daržinę gult. Pas mus jie pabuvo dar visą kitą dieną, o vakare išėjo. Prieš tai perspėjo niekam nieko nepasakoti apie jų apsilankymą. Nė vieno jų nepažinojom. Tai toks buvo mano pirmas susitikimas su Lietuvos partizanais. Vėliau jie pradėjo ateidinėt tankiau, bet ar tie patys, ar kiti, šito negaliu pasakyti. Jie vis dažniau kreipdavosi į mane, kad jiems patarpininkaučiau. Tai kokį paketą įduodavo kur

nors nunešti, tai kokį raštelį kam nors perduoti, bet aš jų nei vardų, nei pavardžių, nei slapyvardžių nežinojau. Vėliau dar rimčiau jie mane įtraukė į tą veiklą. Paaiškino, kad pas mane atėję žmonės atneš laiškus arba žodinius pranešimus, kuriuos turėsiu perduoti kam nurodyta. Tada jau nurodė ir ryšininkus. Turėjau įsiminti jų slapyvardžius. Tai buvo *Lakūnas*-Fabijonas Lukošius iš Aneliškės kaimo, *Pušelė*-Kulieša iš Stragutės k., vėliau jis persikėlė gyventi į Naudvario k., su jais palaikiau nuolatinį ryšį. Gautas paketas būdavo adresuotas arba man asmeniškai ir nurodyta kam perduot, arba pavyzdžiui, per *Audrą*, per *Pušelę Lakūnui*. Ryšio punktų mes neturėjom, viską perduodavom iš rankų į rankas, sutartinių slaptaviečių nebuvo.

Mano veikla prasidėjo maždaug nuo 1946 m. pabaigos ir tęsėsi iki 1949 m. lapkričio mėn. 22 d. Kai tapau ryšininku, dažnai lankydavaus miške, turėjau vokišką plačiajuostį fotoaparatą „Chaidniau". Fotografuodavau partizanus, bet nuotraukų pats nedarydavau, negatyvus atiduodavau partizanams, jie patys turėjo žmogų, kuris jiems tas nuotraukas darydavo.

Teko susitikti ir su stribais. Kartą jie mane rado prie upelio pašlaitėje beverdantį naminę. Buvau vienas. Išgirdau, kad iš kitapus upelio kranto mane kažkas šaukia. Atsisukęs, žiūriu – visa upelio pakrantė apstota. Jie manęs paklausė, kaip tą upelį pereiti. Permečiau aš jiems tokią eglinę kartį, na ir ėmė jie eiti į mano pusę ir visi prie to naminės katilo. Paragavo vienas kitas po gurkšnį, matyt, patiko, paprašė pripilti porą butelių su savim. Pripyliau, dar lašinių bryzą daviau, nieko daugiau jie man nesakė, apsisukę nuėjo savo keliais. Kitą sykį vėlų vakarą pas mus atėjo vienas stribukas, mano giminaitis, pavardė tokia pat – Kazys Laurinskas. Mes, jaunimas, buvom naujajam name, o tas Kazys su mano seserim sėdėjo ant lovos ir kalbėjosi. Staiga kažkas subrazdėjo, jis prišoko prie lango ir pamatė per kiemą einančius tris ginkluotus, suprato, kad partizanai. Tada jis per duris ir – į lauką, o užėję partizanai paklausė, kur aš. Tėvas pasakė, kad naujojoj gryčioj. Tada partizanai, nieko nelaukę, atėjo prie tos naujos gryčios ir daro duris, o iš vidaus šitas stribas, ir susitiko visi akis į akį. Partizanai suriko: „Rankas aukštyn!" Tuo momentu šitas stribukas tik pasilenkė, pro juos ir į sodą. O ten senos obelys, šakos iki žemės, įsipynė į tas šakas, pargriuvo aukštielninkas, kepurė nukrito, paliko ir tą kepurę, atsikėlė, per vartelius ir nunėrė. Partizanai tik vieną kartą iššovė į jo pusę ir daugiau nešaudė. Lauke buvo šviežiai pasnigę, pėdsakai jau lieka, partizanai paprašė pavėžėt. Brolis pakinkė arklį ir nuvežė iki Nausėdos Aneliškės k. Nausėda, pakinkęs savo arklį, vežė toliau. O rytą dar patamsyje jau prisistatė rusų kariuomenės garnizonas. Iškart paklausė, kur banditai, pasakėm, kad išvežė. Brolio paklausė, kur nuvežė, brolis pasakė, kad nuvežė iki vieškelio ir paleido. Tada pasiėmė brolį ir išsivedė. Pasekė rogių vėžėmis, jos nuvedė tiesiai į Nausėdos kiemą. Tada griebė Nausėdą, tas irgi pasakė, kad nuvežęs iki vieškelio. Vėliau brolį ir Nausėdą kvietė į saugumą ir tardė, bet tų partizanų nepagavo.

O K. Laurinskas tuomet pranešė MGB, kad pas Laurinskus jį buvo užpuolę „banditai". Po to jis pasiėmė du pistoletus, porą marškinių ir, pabėgęs iš stribyno, ėmė slapstytis. Buvo ir pas mus užėjęs, ateidavo į šokius, bet su partizanais

nebendravo, vengė jų, nes partizanai jį persekiojo. Šiaip jis jau niekam nebekenkė, tik iš tos bėdos nebeturėjo kur glaustis, bijojo ir partizanų, ir stribų. Kalniškėse gyveno jo brolis, tai pas jį pabūdavo, o šiaip bastėsi, ir viskas. Apie jo likimą tik visai neseniai sužinojau iš jo brolio Broniaus, rado jį apie 1951 m. Šešuvyje paskandintą.

1949 m. vasaros pabaigoje pas mūsų kaimyną Joną Laurinską, netoli kitapus kelio, apsistojo partizanai. Aš tada jau slapsčiausi, partizanų būrio vadas Antanas Bandzinas kvietė eiti pas save į mišką, bet aš pasakiau, kad kol kas pasislapstysiu dar kurį laiką vienas.

R. K. p a s t a b a: Antanas Bandzinas, Martyno – 1945 m. ryšininkas *Kovas*, 1948 m. Lelijos būrio vadas *Judrutis*, 1949 m. Rolando būrio vadas, suimtas 1950 06 16. Nuteistas sušaudyti.

J. Laurinsko namai buvo ant kalno kitapus Miliušos upelio (Šešuvies intakas). Partizanai, pamatę besiskleidžiančius grandine rusus, pamanė, kad kažkas pranešė ir nori juos apsupti. Todėl nieko nelaukdami, atidengė ugnį, o patys, prisidengdami pastatais ir atsišaudydami, ėmė trauktis.

Buvo dar ankstus rytas, buvau ką tik grįžęs į namus ir atsiguliau pailsėti. Išgirdęs šaudymą, greit įšokau į batus, apsirengiau ir išėjau iš namų. Jau girdžiu – sužeisti ruskiai šaukia, susitikau su jais, bet jie jau į mane nebekreipė dėmesio, tik šaudydami bėga ir vejasi partizanus. Nusivijo juos iki Juodpetrių miško. Partizanai visi išbėgo sveiki, tik vienas Jurgis Tenikaitis pasiliko ir daugiau nebegrįžo į būrį. Dabar sunku pasakyti, kodėl jis pasiliko. Gal jau buvo užverbuotas? Nubėgęs į tokį intakėlį, atsiskyrė nuo visų, po to legalizavosi.

R. K. p a s t a b a: Jurgis Tenikaitis, Jono-*Dūda*, g. 1922 m. Stragutės k., Tauragės vlsč., vėliau MGB agentas *Butkus*. Pastaraisiais metais gyveno Vilniuje.

Po viso to nuėjau į Stragutės k. pas Ašmonus. Ten kurį laiką pabuvęs, sužinojau, kad rusai po to susišaudymo su partizanais grįžo atgal, užėjo į mūsų namus ir ieškojo manęs. Aš visą laiką maniau, kad jie manęs ateis naktį, todėl namuose nenakvodavau. Po kurio laiko jie atėjo anksti rytą ir mane rado namuose. Suėmė, išsivedė į Tauragę ir uždarė Šiubartinėje. Prieš tai jau buvo suimti visi mano bendražygiai: Vincas Kulieša-*Pušelė*, Fabijonas Lukošius-*Lakūnas*, Antanas Akstinas iš Aneliškės k., Bronius Stanys. Man partizanų būrio vadas buvo sakęs, kad esu išduotas. Apie tai jam pranešė Tauragės MGB dirbęs leitenantas.

Kai nuvežė į Šiubartinę, pirmiausia tardė koridoriuje, po to nuvedė į vielomis apipintą karcerį ir ten mane vieną pralaikė apie mėnesį. Po to patalpino į didesnę kamerą, kurioje buvo daugiau žmonių. Sutikau ten Raskilą nuo Skaudvilės, partizaną Praną Ablošinską-*Tautgailą* iš Vabalų k., Laukuvos vlsč. sužeistą į abi kojas, gyvą paimtą Tyrelių miške.

Šiubartinėje daugiausia mane tardė tardytojas tardymo sk. viršininkas žydas Teriochinas, taip pat Krainevas ir Nikitinas. Tie du pastarieji buvo žiauriausi. Būdavo, pasikviečia, na ir ima „kutavot" – guldo ant žemės, karia, lazda muša, kumščiais į paširdžius, visokiais būdais kankina. Jei trūkdavo, tai dar ir vertėjai pridėdavo. Vertėjais dirbo mano pusbrolis Stasys Stonys ir Juozas Girulis iš Pi-

palių kaimo, bet jie su manim elgėsi gana padoriai. Tardė mane gana ilgai, kol pagaliau pranešė, kad mano byla išsiųsta į Maskvą. Kai ji grįžo, mane vėl pradėjo tardyti. 1949 11 22 d. byla buvo baigta, o 1950 m. sausio 14 d. išvežė į Klaipėdos kalėjimą. Čia būnant, į mūsų kamerą įmetė A. Bandziną. Čia buvo ir daugiau jį pažinojusių vyrų. Jis pasakė mums, kad gavo mirties bausmę ir laukia nuosprendžio vykdymo. Aš gavau 10 metų lagerio. 1951 01 25 etapu buvau išsiųstas į Pesčianlagą, Karagandos sritį, 1956 06 14 buvau paleistas iš Karlago, birželio 22 d. grįžau į Lietuvą.

Pasakoja ZOFIJA ŠLEŽEVIČIŪTĖ-ALIULIENĖ

Užrašyta Jurbarke
2008 04 01

Gimiau 1926 m. Bliūdžių kaime, Šimkaičių valsčiuje, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvome šeši vaikai. Vėliau tėtis Bliūdžių k. pardavė ūkį, iš tokios Pilsudskienės nusipirkom daugiau žemės ir persikėlėm gyventi į Žagarės kaimą.

Kadangi prie Kalnujų 1944 m. du mėnesius prastovėjo frontas, mūsų ką tik naujai pastatyti trobesiai pateko į trečią fronto liniją ir buvo sudeginti. Mums teko kraustytis į bunkerius. Netekome namų, viso turto, bet likome gyvi. Karas per žiemą dar tebesitęsė, persikėlėm pas tėvelio gimines netoli Dubysos į Kulkių k. Ten prabuvom per žiemą, pavasarį vėl grįžom į savo kaimą. Pas kaimynus dar buvo likę nesudegusių trobesių, jie mus ir priglaudė.

Tėvelis jau buvo suplanavęs keltis kur nors arčiau Prūsijos, bet vienas senas komunistas atkalbėjo. Kitas kaimynas atidavė savo jaujos pastatą, iš kurios pasistatėm tvartą, šiaip taip susilipdėm trobikę ir pirmaisiais pokario metais atėję rusai mums neuždėjo jokios prievolės kaip nukentėjusiems nuo karo, nors mūsų ūkis (34 ha) pagal jų įstatymus tada priklausė prie buožinių.

Pirmieji partizanai pas mus namuose apsilankė jau 1946 m. Atėjo 12 vyrų. Dabar visų nepamenu, tik prisimenu Steponą Bubulą, kilusį kažkur nuo Viduklės, ir vadą Joną Žemaitį-*Vytautą*. Nuo tada ir mes įsitraukėm į tą partizaninę veiklą. Danutė-*Audronė* buvo siuvėja, eidavo per žmones siūdama, jai buvo labai patogu palaikyti ryšį su partizanais. Ją išdavė 1947 m., bet išdavikas nežinojo nei jos pavardės, nei kur gyvena, tik buvo pasakyta, kad aukštoko ūgio, blondinė, atvažiuos nuo Raseinių. Tada visas merginas ir moteris aukšto ūgio blondines, važiuojančias link Viduklės, link Nemakščių, areštuodavo, ištardydavo ir paleisdavo.

Kai 1948 m. Bedančiuose žuvo 18 partizanų, tarp jų ir dvi moterys, visus atvežė į Raseinius ir suguldė ant grindinio, tai buvo gruodžio 3 d. Aš tuo metu buvau Raseiniuose, iš ryto dar nuėjau pasižiūrėti, tai vėliau tie lavonai man dar ilgai sapnavosi.

R. K. p a s t a b a: kn. „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, p. 594, Zofijos Mažintienės-Gutauskaitės prisiminimuose nurodyta, kad 1948 12 03 Bedančių – Plauginių miške žuvo 18 partizanų, tarp jų ir dvi moterys. Ten pat išvardytos ir žuvusiųjų pavardės.

Gruodžio 8 d. naktį rusų čekistai ir stribai su šunim prisistatė ir pas mus. Tas namas, kuriame gyvenome, buvo vietinių rusų, jie buvo pasitraukę į Kauną. Mane pasodino ant suolo, iš abiejų pusių atsistojo sargybiniai ir liepė ruoštis eiti su jais. Aš paprašiau, kad leistų apsirengti. Kitam namo gale buvo užkaltas langas, tik vienas rėmas darinėjosi, ten nieko nebuvo, toliau tik sargybinis stovėjo. Nuėjau į tą namo galą neva apsirengt, šokau per tą varstomą rėmą į lauką, vos ant to sargybinio neužšokau. Sargybinis tik suriko „stoj“, o aš kiek kojos įkabina pasileidau bėgte tolyn nuo namų. Paleido vieną seriją iš automato, kitą ir mane peršovė. Kadangi kaulo nekliudė, kulka išėjo per minkštuosius šlaunies audinius, todėl pabėgti man nesutrukdė.

Kai jie mane vijosi, ten buvo toks miškelis Lepšinės kaime iškirstas, kuriame nuo senų laikų gyveno vietiniai rusai. Šunys pradėjo loti, tai aš pro tą kaimelį pasukau į kitą pusę. Rytą ėjo toks Leskauskas ir rado kraujo pėdsakus, tai jis, pasikinkęs arklius, prisikrovęs žabų, užmaskavo mano pėdsakus.

Rusai namuose laukė manęs grįžtant iki pat ryto. Aš basnirčia tik su kaliošiukais, o buvo jau pašalę. Galvoju, kur man eiti? Nuo namų buvau nuėjusi apie tris kilometrus. Jaučiu, mano vienas kaliošiukas pilnas kraujo, rankomis vis pačiupinėju tą peršautą vietą, rankas susikruvinau. Prisiminiau, kad čia netoliese gyvena dvi merginos, vyrų nėra, galvoju, užeisiu pas jas. Einu per kiemą, šuo neloja, kažkaip nejauku, bet atidariau kiemo vartelius ir einu link trobos. Tik suriko: „Stok!“ Pagalvojau, kad ir čia tie patys rusai. Prieina prie manęs ginkluotas vyras, žiūriu, mano bendraklasis, kartu lankėm Bliūdžių mokyklą – Leonas Krulius. Pasirodo, jis tuo metu stovėjo sargyboje. Aš viską papasakojau, kaip mane sužeidė. Kartu su partizanais buvo ir felčeris *Varguolis*, jis tuoj pat sutvarstė mano koją. Ten dar buvo man pažįstamas Antanas Tamošaitis-*Rubinas*, Vytautas Bitvinskas-*Vyturys*, jų vadas Antanas Bakšys-*Klajūnas, Germantas*. Bakšys pasakė:

– Čia tave atsiuntė pats angelas sargas. Buvom dviese išėję, pasižvalgėm po kaimą, visur ramu, jokių stribų nei rusų nėra, jau ruošėmės eiti pas jus.

Leonora Grigalavičiūtė savo prisiminimuose knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. 5, aiškina, kad išdavė Danutė Šleževičiūtė-*Audronė*. Danutę aš susitikau, kai ji iš Magadano grįžo jau su vyru, buvo atvažiavusi pas mamą į tremtį prie Balchašo, tada aš jos paklausiau, kaip viskas įvyko. Mane jau lageryje kelios buvo užsipuolę, kad jas išdavė mano sesuo. Galiu pasakyti, kad be sesers jau viskas buvo išduota. Jeigu atvažiavo pilnas sunkvežimis čekistų ir dar su šunim, vadinasi, jie jau viską žinojo. Kas išdavė, sunku dabar pasakyti, gal ir iš pačių partizanų kas nors, ypač, kurie buvo suimti.

Po to aš beveik porą metų slapsčiausi apie Juodaičius, apie Ariogalą. Vieną kartą partizanai mane paliko Didžiulių kaime, netoli Ariogalos, pas tokius senukus, kurie atskirai nuo kitų vienkiemių gyveno. Ten man pristatė gerų vaistų, šautinė žaizda gijo gerai, bet padai, bėgant per gruodą, nušalo ir atsivėrė žaizdos.

Žmonės buvo labai geri, mane aprengė, davė apavą, kai sugijau, kur mane nuvesdavo partizanai, rankų sudėjusi nesėdėdavau, megzdavau šeimynai kojines, pirštines, šalikus. Per tuos mezgimus porą kartų dar ir nuo stribų išsisukau.

Partizano Antano Tamošaičio sesuo Onutė (Anita) Tamošaitytė buvo baigusi du medicinos instituto kursus, bet, kai rusai ištrėmė jos brolį ir tėvą, ji irgi slapstėsi. Mes susitikdavom su partizanais, bendravome su jais. Kartą abi nuėjome į vieną sodybą, kur dienojo partizanai. Leonas Krulius sėdėjo už stalo, o kitas partizanas kitame kambaryje valė ginklą, per neapdairumą įvarė šovinį į vamzdį ir netyčia paleido spyną. Šūvis. Kulka perėjo per dvejas duris ir pataikė tiesiai Leonui į diržo sagtį. Leonas, pajutęs, kad kulka pataikė kažkur į pilvo sritį, pašoko nuo stalo šaukdamas: „Vyrai, sudie, aš jau mirštu!“ Tas isteriškas Leono šauksmas mums vėliau sukėlė daug juoko, bet įvyko kažkoks stebuklas, nedaug tetrūko, kad kulka būtų perskrodusi partizano vidurius. Kita vertus, panašūs neatsargūs poelgiai su ginklais ne vieną ir į kapus nuvarė.

Tėvelis žinojo, kur aš gyvenu, atėjo, ir mes susitikome. Jis tada pasakė, kad partizanas Ipolitas Tverkus iš Pakalnupio kaimo, Raseinių vlsč., dviese eina plėšikaudami, ar negalėtų partizanai jų nors kiek sudrausminti. Valdžia Ipolitui liepė prikirsti penkis kietmetrius malkų, tai jis tų malkų nekirto, o išėjo į mišką. Aš žinojau, jeigu pranešiu, tam žmogui geruoju nesibaigs, sprendžiau, kaip pranešti, kad manęs neišduotų ir to žmogaus per griežtai nenubaustų. Po to susitikau su partizanais Birbiliškės miške. Man pasakė pasiimti porą vyrų ir atnešti pietus į susitikimo vietą. Kai nunešėm tuos pietus, aš štabo viršininko pavaduotojui *Algirdui* pasakiau, kad partizanas Ipolitas Tverkus su kitu savo bendražygiu dviese plėšikauja, bet paprašiau jo, kad manęs neišduotų. Žinoma, kaip ir tikėjausi, prisišnekėjau ant savo galvos. Tada šitą Tverkų nuo Raseinių perkėlė į Ariogalos pusę. Tik perkėlė, ir čia jis pradėjo girtuokliauti, dieną vaikštinėja apspangęs ginkluotas. Kai tik čekistai sužinojo, kad Tverkus šitame krašte, ir vėl prasidėjo siautimai. Man dėl jo vėl teko kreiptis į tuos pačius partizanus. Tverkų partizanai suėmė, ištardė ir teisė karo lauko teismas. Jis labai išgyveno, bandė aiškintis, kas apie jį pranešė, bet partizanai manęs neišdavė. Jo nesušaudė, tik pakartotinai vėl kažkur ištrėmė.

R. K. p a s t a b a: kn. „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 170: TVERKUS Ipolitas-*Vidas*, g. 1930 m. Pašaltuonyje, Kalnujų apyl., Raseinių raj. Partizanas nuo 1949 m. Žuvo 1951 12 05 Palsyje, Viduklės apyl., bunkeryje pas Vincą Bakšaitį. Kartu žuvo Jeronimas Kapturauskas-*Baltrukas*, *Meška* ir Jonas Petrauskas-*Šarūnas*.

1949 m. liepos 29 d. aš gyvenau pas tėčio pusbrolį. Atėjo tėtis ir pasakė, kad žuvo šeši mūsų būrio vyrai: Leonas Krulis-*Aušrinis*, Vytautas Bitvinskas-*Vyturys*, Antanas Tamošaitis-*Rubinas*, Pranas Laurinavičius-*Donžuanas, Reinidas*, Juozas Dirmeikis-*Diemedis* ir Juozas Malinauskas-*Lakūnas*.

Buvo įtariama, kad šituos vyrus tada išdavė jų ryšininkas Kelmickis, apie tai man vėliau minėjo Bitvinskaitė, bet partizanai po to sušaudė Čepus – sūnų Vladą ir tėvą Viktorą už tai, kad neva jie išdavę. Partizanai sužinojo, kad Čepas, būdamas Raseiniuose, buvo užėjęs pas Bertulienę, ta pasakė atvažiuosianti pas jį pasveikinti su vardadieniu, bet Viktoras liepęs nevažiuoti, nes pas jį gali ateiti svečių. Išgėręs buvo, gal prasitarė...

Tą dieną, kai žuvo partizanai, tėvas buvo Raseiniuose. Kadangi Čepas vyrų prašė pas jį neateiti, tai jie tada nuėjo pas Juzikius ant birago (šieno kaugė su stogeliu).

Ten buvo toks Kazbaraičių miškiukas, tai čia tuos partizanus apsupo rusų garnizonas ir sušaudė, tik Benadas Mileris-*Alius* pabėgo. Kažkur netoli Juodaičių irgi žuvo keli partizanai, o Mileris vėl pabėgo ir taip tris kartus.

Lageryje būdama sužinojau, kad šitas Mileriukas, vėliau, perrengtas rusiškais kareiviškais drabužiais, vaikštinėjo su rusų garnizonu ir rodė, pas ką partizanai užeidavo, nakvodavo, dienodavo ir t. t.

Rusai apsupo nuo Šaltuonos, nuo to Kazbaraičių miško, tik čia, nuo Trakučių į kitą kaimo pusę, buvo laisvas praėjimas. Mileriukas spėjo pasigauti arklį ir pabėgo, o visi kiti žuvo.

Dėl Čepų aš labai pergyvenau, apie jų sušaudymą aš sužinojau tik būdama lageryje.

R. K. p a s t a b a: kn. „Kruvinos žudikų pėdos", p. 306: Čepas Viktoras, Juozo, 64 m. amž., Kalnujų apyl., Žagarės k., kolūkio „Gintaras" narys ir jo sūnus Čepas Vladas, Viktoro, 24 m. amž., demobilizuotas iš sovietinės armijos, sušaudyti 1952 08 11.

LYA (KGB) arch. b. P-17603: partizanas Mileris Benadas-*Alius* (Antano Milerio-*Drąsučio* brolis), g. Raseinių r., Girkalnyje, Kęstučio apyg. partizanas, nuo 1949 m. būrio vadas, užverbuotas MGB ag. *Galas* ir *Jaunius*.

Po metų, 1949 m., parėjau į tėvelio gimtinę, netoli Stakių: į Skerspylių, Gudžiūnų ir Rupeikių kaimus. Ten gyveno tėvelio pusbroliai, pusseserės. Dažniausiai būdavau pas tėvelio pusseserę, pas Stasį Alekną, pas tėvelio pusbrolį Šleževičių, pas Baltrušaitį, pas Kazį Įvaškevičių.

Atėjo Juodaičių stribai ir rado mane pas žmogų mezgančią. Ėmė teirautis, kas aš tokia ir kur dirbu, jie ne visai mane pažino, tai aš jiems paaiškinau, kad Kalnujuose kolūky melžiu karves, dabar atostogauju, žmonės paprašė numegzti kojines, dabar va sesuo atėjo manęs kviest, nes viena melžėja susirgo, nėra kas ją pavaduoja, teks grįžti iš atostogų į fermą. Taip ir išsisukau tą kartą.

Paskui mane pavėžėjo link Ariogalos, netoli Dubysos, ir tada aš susitikau su partizanais. Jie mane supažindino su Aleksandra Atgalainyte ir Maryte Jonelyte ir paprašė, kad aš jas paglobočiau. Nusivedžiau jas į tokio Stonio sodybą nakvoti ir užėjo Juodaičių stribai, bet jie mūsų nepažino. Mes visos trys jau gulėjom kitam, neįrengtam, gryčios gale. Atėjęs vienas stribas pakėlė mus, liepė ateit gryčion, ten, kur jie. Aš pasakiau, leiskit apsirengti, ateisim. Mes pradėjom keltis iš lovų, tas stribas ir išėjo. Aš tom savo draugėm sakau – bėkim. Maždaug už pusės kilometro buvo Žiuraičio miškelis. Name, pereinant iš vieno gryčios galo į kitą, buvo toks prieangiukas, atplėšėm vieną lentą, išlindom į lauką, į priešingą namo pusę, ir pabėgom.

Tada tai jau stribai smarkiai įsiuto. Tą Stonį areštavo, nusivarė į Juodaičius. Peldžiūnų kaime turėjau pažįstamą, tai ten mes užbėgom. Čia mus irgi aprengė, vėliau tuos drabužius žmonėms grąžinom. Vėliau perėjom padubysin pas tokią Dunauskienę. Iš čia Aleksandrą ir Marytę pasiėmė partizanai. Mums pabėgus, žmonės sakė, po tas apylinkes stribai ir rusų kariuomenė siautė visą savaitę.

Netrukus man pranešė, kad Stonį paleido. Tada aš nuėjau pas jį pasiimti batų, nes, kai jį areštavo, jis buvo mano batus apsiavęs. Batus į sutartą vietą atnešė kita

ryšininkė, bet čia užėjo vienas stribas, man labai gerai pažįstamas ir mane sulaikė. Šitas stribukas – Arbuzevičius (Arbuziuku jį vadindavom) kažkada tarnavo pas mūsų kaimyną. Nusivarė jis mane į Ariogalą, čia palaikė dvi paras ir išvežė į Kauną, į Mickevičiaus 8 – į saugumo kalėjimą.

Tardė toks rusas ir žydas Dušanskis.

R. K. p a s t a b a: kn. „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais", p. 227, pažymėta, kad DUŠANSKIS Nachmanas gimė 1919 m. Šiauliuose. V/s majoras (1953 03), žydas. 1941 04–1941 06 – NKGB Telšių a/s operatyvinis įgaliotinis (čia nurodyta net 15 jo darboviečių iki 1971 08 NKVD ir KGB organuose Smolensko, Jaroslavlio srityse, Kauno mieste).

1941 m. birželį netoli Telšių, Rainių miškelyje, buvo nukankinti 76 Lietuvos gyventojai. Dušanskis buvo vienas iš tos tragedijos dalyvių ir organizatorių. Po karo organizavo akcijas prieš Lietuvos rezistentus, naikino rezistentus ir civilius gyventojus. 1989 m. Dušanskis pabėgo iš Lietuvos į Izraelį, kada į Lietuvos generalinio prokuroro pareigas buvo paskirtas A. Paulauskas. Dušanskis mirė 2008 03 23 Izraelyje, sulaukęs 89 metų.

Į kamerą įmetė šnipę Korženauskaitę. Ji gaudavo labai gerus siuntinius – lašinių, batono, sviesto, nors gerai pavalgiau. Aš jos nepažinojau, žinojau tik tą Juodkėnų kaimą, iš kurio ji buvo kilusi, to kaimo jaunimą pažinojau. Nieko blogo neįtardama, jai pasakiau, kad vaistus partizanams pristatydavau. Kadangi čekistai nežinojo, kad aš buvau sužeista, kameroje prasitariau, ir ta šnipė iškart pranešė, o kai pranešė, tuoj pat jie mane pasikvietė ir ėmė klausinėti, kas ir kada mane sužeidė. Aš pasakiau, kada ir kaip mane sužeidė, nieko neslėpiau.

Tada iš vienutės mane perkėlė į bendrą kamerą. Kameroje sėdėjo apie dvylika merginų. Ten aš garsiai pasakiau, kad saugotųsi tokios Korženauskaitės, ji išdavikė, jau mane išdavė. O, pasirodo, šitoj bendroj kameroje sėdėjo ir tos šnipės sesuo. Kai tik paminėjau Korženauskaitės pavardę, ta sesuo vos nenualpo.

Kai tik, būdavo, ateina naktis, sužvanga raktai, ir virš galvų pasigirsta klaikūs tardomųjų šauksmai. Vieną naktį mane pervedė į kitą kamerą, o gretimoje kažką tardė ir kankino, žmogus rėkė, šaukė visą naktį.

Kameroje sutikau Adolfo Ramanausko žmonos seserį Genutę Mažeikaitę. Juodvi su seserimi buvo sutarusios: kai gaus siuntinuką ir jame nosinaitę su išsiuvinėtomis raidėmis, reikš, kad jie dar gyvi. Ji buvo labai smarkiai sumušta, tiesiog žaizdos ant kūno atsivėrė nuo mušimų. Čekistai ją mušė ir reikalavo pasakyti, kur Ramanausko bunkeris. Paskui jai uždavė tokių vaistų, ji tiesiog iš skausmo sienomis lipo. Ji tik pasakė čekistams, kad pas juos ateidavo kažkokia ryšininkė slapyvardžiu *Aldona*, ji palaikė ryšį su Ramanausku, o kas ji tokia, ji nežinojo. Ji man sakė: jeigu ką daugiau būčiau žinojusi, tikrai būčiau pasakiusi, nes tokių kančių jau nebebuvo galima iškentėti. O mušė tas pats žydas Dušanskis ir kažkoks rusas tardytojas.

Kai sėdėjau Kauno kalėjime, Juozas Lukša-*Skirmantas* grįžo iš užsienio, tada suėmė labai daug ryšininkų ir rėmėjų. Ta Marytė Jonelytė jau buvo čekistų užverbuota. Vien tų ryšininkų vienoje byloje buvo apie 120 žmonių.

Gavau dešimt metų lagerio. Teisė pagal RSFSR BK str. 58, 1a – 11.

Iš Kauno išvežė į Vilnių, kur pralaikė apie mėnesį ir išvežė į Rusiją. Buvo jau 1951 m. liepa. Tik kelyje sužinojom, kad mus veža į Magadaną. Sesuo Danutė tuo

metu jau buvo Magadane. Tų pačių metų rudenį mes pasiekėm Taišetą ir Chabarovską. Teko pabūti Nachodkoje, čia vis žadėjo mus vežti į Magadaną, bet taip ir neišvežė, paliko Nachodkoje.

1951 m. buvo labai didelis potvynis. Amūras išsiliejo, vos mūsų „peresilkos“ neapsėmė, traukiniai negalėjo išvažiuoti, todėl mus ilgokai sulaikė. Buvome 13 lietuvių moterų, 4 latvės, viena estė, kitos ukrainietės ir baltarusės. Tada mus, 35 moteris, grąžino atgal ir atvežė į Irkutską.

1956 m. paleido iš lagerio, grįžau pas motiną į tremtį, į Lietuvą grįžti neleido. Mama su mano broliais Jonu, Stasiu ir Juozu buvo ištremta į Irkutsko sritį, netoli (apie 8–10 km) Taišeto, Berezinskij gyvenvietėje. Trėmimo metu tėtis buvo išvažiavęs į Vilnių perduoti areštuotai seseriai Danutei maistą ir taip išvengė tremties. Likęs Lietuvoje, mums daug padėjo, siųsdavo siuntinius, pinigus. Į Lietuvą grįžau 1958 metais.

Trumpai apie partizanus galėčiau pasakyti taip: kai Raseiniuose vyko partizano Antano Bakšio 50-ties metų žūties ir 80 metų gimimo minėjimas, aš pasakiau, kad tokių vyrų kaip Jonas Žemaitis-*Vytautas*, Antanas Bakšys-*Klajūnas* ir kiti gyvenime neteko sutikti. Tai buvo tikri partizanai, tikri kovotojai už Tautos laisvę. Aš juos labai gerai pažinojau. Kai šitie vyrai žuvo, likusieji pradėjo be saiko gerti, nes žmonėms viskas atsibodo. 1950 metais prasidėjo masinės išdavystės. Po tiek kančių ir pergyvenimų, patirtų miškuose arba bunkeriuose, smarkiai pasikeitė ir patys žmonės, tapo grubūs, kerštingi. Į Sibirą irgi vežė ne be kaimynų „palaiminimo“. Labai greit sužinojome, kas ir mus įskundė, kas padėjo išvežti mūsų šeimą, bet mes nekeršijome. Tėtis žinojo, kad mus skundžia kaimynas Bronius Bertulis. Dar buvo likę nemažai partizanų, gal tereikėjo tart tik vieną žodį, ir visa Bertulio šeima būtų kraujais paplūdusi, bet mes likome ištikimi savo tikėjimo priesaikai – nekeršyti.

Kai grįžome iš Sibiro, Bertulis buvo kolūkio pirmininku. Mes jam buvome dėkingi tik už tai, kad jis neišvežė mūsų strujuko (senelio).

SANTRUMPOS IR PAAIŠKINIMAI

A. K. – Antanas Kisielius
advk. – advokatas
ag. – agentas
AK – Armija Krajova – kovai su vokiečiais lenkų sukurta ginkluota pogrindžio kariuomenė, aktyviai veikusi ir Vilniaus krašte bei Vakarų Baltarusijoje.
AKG – agentūrinė kovinė grupė
aktv. – aktyvistas
amž. – amžius
APP – Aukštaitijos partizanų prisiminimai
ap. – apyrašas
apyg. – apygarda
apyl. – apylinkė
apskr. – apskritis
AT – Aukščiausioji taryba
ATĮ – autotransporto įmonė
ATSR – autonominė tarybų socialistinė respublika
AVT – avtomatičeskaja vintovka Tokareva (automatinis Tokarevo sistemos šautuvas)
AŽPP – Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai
B. (b.) – byla
banda – gauja (rusų okupantai ir vietiniai stribai taip vadino lietuvių laisvės kovotojų partizanų ginkluotus būrius).
banditas – ginkluotas plėšikas (taip rusų okupantai ir vietiniai stribai vadino lietuvių partizanus).
BDPS – Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis
Berlag – Beregovoj lager (Pakrančių lageris, Ypatingasis lageris Nr. 5). Veikė nuo 1948 02 28 iki 1954 06 25, adresas: Chabarovsko kraštas, Magadano miestas, p/d 383.
BK – Baudžiamasis kodeksas
BUR – barak usilennovo režima (sustiprinto režimo barakas)
būr. – būrys
BV – būrio vadas
CK – Centro komitetas
CRM – centralnyje remontno masterskije (centrinės remonto dirbtuvės)
čekistas – Sovietų sąjungos represinių tarnybų darbuotojas. Vardą gavo nuo 1917 m. veikusios VČK – Vserosijskaja črezvyčainaja komisija (Visos Rusijos ypatingoji komisija, kuri nuo 1922 m. pakeista į GPU).
d. – duktė
DAV – dalinio vadas
dep. – deputatas
DKA – Didžiosios Kovos apygarda
DKR – Didžiosios Kovos rinktinė
DOK – derevo-obrabatyvajuščij kombinat (medžio apdirbimo įmonė)
dr. – daktaras
dsd. – disidentas
ERD NR – Evakuacijos ryšio dalinio narys rėmėjas
F. (f.) – fondas
FGA – fabrikinis gamybinis mokymas
gen. – generolas
gyd. – gydytojas

gyvenv. – gyvenvietė
inf. – informatorius
įtakos agentas – 1. užverbuotas ir specialiai paruoštas agentas, kuris asmeniui, asmenų grupei arba atitinkamam visuomenės sluoksniui formuoja specialiųjų tarnybų sudarytą nuomonę, požiūrį, daro įtaką sprendžiant ekonominius, politinius, valstybės saugumo ir kt. klausimus; 2. pareigūnas (arba asmuo, kuris naudojasi visuomenės pasitikėjimu ir autoritetu), sisteminga veikla įgyvendinantis politinius tikslus užsienio valstybėje (formaliai nebūdamas jo slaptųjų tarnybų bendradarbiu); 3. visuomenės veikėjas, propaguojantis kokios nors partijos ar organizacijos politiką nepriklausančioje šioms struktūroms aplinkoje.
ITL – ispravitelno trudovoj lager (darbo pataisos lageris)
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
kap. – kapitonas
KGB – Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti (Valstybės saugumo komitetas – VSK)
KLT – Karo lauko teismas
KLT n. – Karo lauko teismo narys
kn. – knyga
kng. – kunigas
kolchozas – kolektyvinis ūkis, kolūkis
KPZ – kamera predvaritelnovo zakliučenija (išankstinio sulaikymo kamera)
kunig. – kunigaikštis
kuop. – kuopa
L. A. – Laimonas Abarius
LAF – Lietuvos aktyvistų frontas – antisovietinio pasipriešinimo organizacija, veikusi 1940–1941 m. Pirmoji Lietuvos istorijoje organizacija dėl bendro tikslo – nepriklausomybės atkūrimo – sutelkusi įvairių politinių srovių bei pažiūrų žmones. Organizacija įsteigta 1940 11 17 Berlyne Lietuvos įgaliotojo ministro ir pasiuntinio Vokietijoje Kazio Škirpos iniciatyva.
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
Ldk – Lietuvos didysis kunigaikštis
leg. – legenduotas
LGGRTC – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
LGS – Lietuvos gelbėjimo sąjunga
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LKBK – Lietuvos katalikų bažnyčios kronika
LKP – Lietuvos komunistų partija
LKP (b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
LLA – Lietuvos laisvės armija
LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis, Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga
LPS – Lietuvos partizanų sąjunga
LSSR – Lietuvos sovietų socialistinė respublika
LTE – Lietuvių tarybinė enciklopedija
ltn. – leitenantas
LVA – Lietuvos veterinarijos akademija
LVOA – Lietuvos visuomeninių organizacijų archyvas
LVR – Lietuvos vietinė rinktinė
LŽŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija
MGB – Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti (Valstybės saugumo ministerija – VSM)
MI – medicinos institutas
mjr. – majoras
mlc. – milicininkas
MLTE – Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija
mokyt. – mokytojas
MOPR – Meždunarodnaja organizacija pomošči borcam revoliuciji (Tarptautinė revoliucijos kovotojų rėmimo organizacija, Tarptautinė raudonoji pagalba – TRP)
mot. – motina
MT – Ministrų taryba
MTS – Mašinų-traktorių stotis
MVD – Ministerstvo vnutrennich dėl (Vidaus reikalų ministerija – VRM)
NKGB – Nacionalnyj komitet gosudarstvennoj bezopasnosti (Nacionalinis valstybės saugumo komitetas – NVSK)

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich dėl (Vidaus reikalų liaudies komisariatas – VRLK)
nuotr. – nuotrauka
OBB – Otdėl borby s banditizmom (Kovos su banditizmu skyrius)
obj. – objektas
OGPU – Objedinionnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Jungtinė valstybinė politinė valdyba)
OLP – odelnyj lagernyj punkt (atskiras lagerinis punktas)
OP – ozdorovitelnyj punkt (sveikatingumo punktas)
OPER – operativnyj rabotnik (operatyvinis darbuotojas)
oper. – operatyvinis
OS – organizacinis sektorius (skyrius)
OTK – Otdėl techničeskovo kontrolia (Techninės kontrolės skyrius)
P. (p.) – puslapis
p/d – pašto dėžutė
PFL – proveročnyj filtracionyj lager (filtracijos stovykla)
PKLT – Partizanų karo lauko teismas
plk. – pulkininkas
polic. – policininkas
pplk. – papulkininkis
PPŠ – pistolet pulemiot Špagina (Špagino sistemos pistoletas kulkosvaidis)
prof. – profesorius
prok. – prokuroras
prtz. – partizanas
prv. – provokatorius
psk. – puskarininkis
R. (r.) – rajonas
R. K. – Romas Kaunietis
RA – Raudonoji armija
rezid. – rezidentas
ryš. – ryšininkas
rnkt. – rinktinė
RTFSR – Rusijos tarybų federatyvinė socialistinė respublika
selsovietas – selskij soviet (kaimo taryba)
serž. – seržantas
Sevdvinlag – Severo Dvinskij ITL (Šiaurės Dvinos darbo pataisos lageriai). Veikė nuo 1940 09 25 iki 1946 09 04, adresas: Archangelsko sritis, Velsko miestas, p/d 283.
Sevželdorlag – Severo železno dorožnyje lageria (Šiaurės geležinkelių statybos darbų pataisos lageriai). Veikė nuo 1938 05 10 iki 1950 07 24, adresas: Komijos ASSR, Ust-Vymsko r., kaimas Kniaž- Pogost, p/d 219 {10}.
SG – specialnaja gruppa (specialioji grupė). Šios MGB grupės nariai vaizdavo partizanus, iššudydavo ar suimdavo jais patikėjusius, ištardydavo arba iššudydavo partizanų rėmėjus ar ryšininkus.
sk. – skyrius
SMERŠ – iš rusų kalbos, „smerti špionam“ – mirtis šnipams. 1943–1946 m. rusų sovietinėje kariuomenėje veikęs kontržvalgybos organas.
spec. – specialus
sr. – sritis
SSRS – Sojuz sovietskich socialističeskich respublik (Sovietų socialistinių respublikų sąjunga)
str. – stribas
stribas – rusų okupantų vietinės karinės grupuotės, Lietuvoje įkurtos LKP (b) CK 1944 m. liepos 24 d. nutarimu, karys. Iki 1945 m. rugsėjo mėn. stribų būriai buvo vadinami naikintojų (rusiškai – istrebiteli) batalionais, nuo šio termino kilo ir juos paniekinantis, pajuokiantis pavadinimas – stribas, stribokas, skrebas, skrebokas ir kt. Jų pačių peršamas pavadinimas „liaudies gynėjas“ liaudyje taip ir neprigijo.
sūn. – sūnus
SV – sekcijos vadovas
ŠIZO – štrafnoj izoliator (baudos izoliatorius)
šn. – šnipas
ŠP – šaulių pulkas
TAR – Tėvynės apsaugos rinktinė

tard. – tardytojas
tėv. – tėvas, tėvūnija
TSRS ATP – TSRS Aukščiausiosios tarybos prezidiumo komisija
vyr. ltn. – vyresnysis leitenantas
vysk. – vyskupas
VK – vykdomasis komitetas
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
VLKJS – Sąjunginė Lenino komunistinė jaunimo sąjunga (komjaunimas)
vlsč. – valsčius
vnk. – vienkiemis
VR – vietinė rinktinė
VRLK – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
VRM – Vidaus reikalų ministerija
VRS – Vidaus reikalų skyrius
vrš. – viršininkas
VS – veikiantis sektorius
VSK – Valstybės saugumo komitetas
žr. – žiūrėti

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A. Š. – Antanas Šimėnas 219
Abarienė Marijona mot. 295, 297
Abarius Adolfas-*Katalikas* 296
Abarius Antanas prtz. 296
Abarius Laimonas 7, 345, 398, 418, 446, 451, 496, 501, 516, 520, 530, 532, 543, 608
Abarius Osvaldas 534
Abarius Petras (Petro Abariaus dėdė) 297, 300
Abarius Petras prtz. sūn. 291–293, 295–299, 301, 306, 307
Abarius Povilas 298
Abarius Simonas ryš. 301, 302
Abariūtė Eleonora (Lionė) prtz. d. 292, 293, 295, 297, 298, 300, 301
Abariūtė Ona-*Vasevičiūtė* ryš. d. 291, 295, 298, 300–302, 307
Abariūtė-Erslovienė Leokadija-*Saulutė* prtz. 323
Ablošinskas Pranas-*Tautgaila* 741
Abromavičius Vladas kng. 99
Abukauskas Vytautas prtz. 480
Ačas Jonas aktv. 628
Ačienė Marijona, Stanislovo 689
Adamkevičius Edvardas tėv. plk. 172
Adamkus (Adamkevičius) Valdas sūn. 172
Adamov ag. inf. 436, 437
Adaska žr. Matuliauskas Antanas 581
Adomas žr. Končius Pranas 607
Adomonis 227
Adomonis A. prtz. 356
Adomonis Jonas sūn. 493
Adomonis Jonas tėv. 493
Adomonytė-Purvinienė Teklė 322
Adulčikas 393
Adulis (Adulėnas) Vladas 258
Adulis Kostas 258
Agajevas gyd. 472, 474, 475
Aguonėlė ryš. žr. Vasiulytė Marytė 548
Aidas ag. 186
Aidas ag. SG, žr. Bulatovas Markizas (Markelis) 449, 565, 567, 567, 568, 569, 570
Aidas ag. žr. Zibolis Jonas 311
Aidas prtz. 666
Aidas žr. Dumbrava Alfonsas 454
Aidas žr. Hubertas Petravičius 557, 560
Aidas žr. Kasputis Motiejus 629, 630, 637, 641, 649, 650, 678
Aidas žr. Liorančas Juozas 621
Aidas žr. Paulaitis Petras 626, 733
Aidietis J. prtz. 83
Aidukas Adolfas-*Tarzanas* 511, 513, 514, 515, 516, 517; 85 nuotr.
Aidukas Antanas 393
Aidukas Jonas, Kristupo 520
Aidukienė Adelė, Antano 520
Aist SG ag. žr. Kezys Julius, Alfonso 409
Aistis Jonas 37
Ajutienė-Kaupaitė Emilija 266
Akacija, *Birutė* prtz. žr. Lešinskytė-Švedienė Ona 717
Akimas žr. Pakštas Kazys 582, 584
Akis žr. Bagdonas Juozas 646, 650, 652, 654, 657, 661, 662, 668, 678, 685
Akminius Stasys ryš. 701
Akmuo ag. (Žemaitijoje) 647
Akmuo ag. 409
Aksamitauskas Bronius-*Toleikis* 148 nuotr.
Akstinas Antanas ryš. 741
Akulčius 215
Albrechtaitė Bronė d. 635, 686, 689
Albrechtas Stanislovas tėv. 635
Albrechtas Stanislovas, Jeronimo 689

Albrechtas Viktoras sūn. 635, 689
Aldona žr. Grigalavičiūtė Bronė 746
Aldusevičius Jonas-*Kilpa* 529
Aleinikovas aktv. 325
Alejūnas Romualdas-*Bundela* 304, 306
Alekna Povilas 215
Alekna Pranas-*Meškėnas* 188
Alekna Stasys 745
Aleknaitė Vanda 428
Aleknavičius 431
Aleksandras ag. žr. Gedvilas Robertas 614
Aleksas, *Butkus* ag. SG žr. Tenikaitis Jurgis 563, 564, 566, 571, 577, 579, 580, 601, 605, 606
Aleksejevas tard. MGB 284
Aleksiejienė Sofija 46
Aleksiejus Liudvikas ag. *Birzniekas* 46
Aleškevičius Algirdas-*Lubinas* 449, 552,554
Alfa SG ag. žr. Radzevičius Alfonsas 489, 555, 556, 559–564, 571, 573, 576, 577, 580, 582, 586–589, 598, 602, 606
Algimantas žr. Karbočius Bronius 571, 575, 591–595
Algimantas žr. Kimštas Jonas 443, 445
Algimantas žr. Mejeris Jonas 686
Algirdas žr. Beržinis Kazys 643, 682
Algirdas žr. Budreckas Simonas 665
Algirdas žr. Urbonas Feliksas 692, 701–703, 711, 713
Algirdas, *Paulius* žr. Norvaiša Vacys (Vaclovas) 650, 678, 686
Algis žr. Jackys Petras 733
Algis, *Aidas* žr. Cinovas Andrius 618, 623, 625
Alijošiūtė Ona ryš. 673, 680
Alionis Klemensas 132
Ališauskas KGB 97, 98
Ališauskas Povilas ag. *Spalis* 600
Ališauskas Vaclovas mlc. vrš. 638, 652, 669, 670, 676, 680, 683
Ališauskienė Elena gyd. 631
Aliulienė-Šleževičiūtė Zofija 742
Aliulis Vaclovas kng. 247
Alius žr. Mileris Benadas 745
Alksnis 237
Alksnis ryš. (*Voveraičio* b.) 512
Alksnis ryš. 347
Alksnis žr. Jankauskas Povilas 553, 608
Alminas Adomas kng. 156, 159
Alsys kng.
Altaravičius Adomas 656
Alunta žr. Stonys Stasys 613, 620–623
Ambrazas Vytautas 16
Amosov Pavel 414
Anatolijus ag. 309
Andraitis A. 395
Andrašius inf. 466, 468
Andreikus Juozas 664
Andrejeva Ksenia 476, 478, 479
Andrejeva Valantina 511
Andrijaitienė Olė 623
Andrijaitis Juozas 623
Andrijaitis Juozas, Jurgio 626
Andrijauskaitė Aldona d. 369
Andrijauskaitė-Krasauskienė Daina 397
Andrijauskas Adolfas tėv. 358–367, 369, 372–375, 377, 378, 397
Andrijauskas Alfonsas sūn. 369, 394
Andrijauskas Algirdas-*Vėtra* ryš. sūn. 357, 358, 382–385, 391, 393, 394, 396
Andrijauskas Aloyzas sūn. 366, 369–371, 384, 386, 394
Andrijauskas Darius 397
Andrijauskas Juozas 358–361, 366, 369, 374, 377, 378
Andrijauskas Leopoldas 369
Andrijauskas Petras 381
Andrijauskienė 327
Andrijauskienė Janina mot. 386, 397
Andriušis (Andriušas) Martynas-*Vaižgantas* 635, 661
Andriuška Antanas 683
Andriuškevičius Gediminas 479
Andriuškevičius Petras-*Šiaučius*, *Dainius* 304, 305
Andriuškevičiūtė Teklė-*Našlaitė* prtz. 292, 297, 298, 300, 301, 311
Anfilov Nikolaj Antonovič str. MGB 416
Ankavėdė prtz. 347, 348, 351, 352
Antanas ag. 310
Antėjus inf. 555
Antis ag. 422
Anušauskas Arvydas 397
Apacianka Justinas-*Viesulas* 553
Apolonija ag. 195
Aptiekorius žr. Žygas Antanas 598, 603, 604
Apuokas Jonas, Balio 504
Araminas Antanas kng. 425

Araminas Petras-*Juodvarnis* 515; 89 nuotr.
Araminas Stasys 484
Araminas Vincas-*Šermukšnis* ryš. 442, 443, 511, 514, 515; 89 nuotr.
Aras ag. 695
Aras SG ag. žr. Miežis Juozas 449, 540, 549, 556, 565, 580, 582, 583, 600
Aras žr. Bagdonas Alfonsas 491, 492
Aras žr. Grybas Jonas 685
Aras žr. Ivanauskas Kazys 553
Aras, ag. *Klevas* žr. Dargužas Mečislovas 716–718, 722
Arbuzevičius str. 746
Archipov MVD ltn. 356
Ardinskas Juozas prtz. 284
Ardinskas Petras prtz. 284
Arėjas žr. Kisielius Gaudentas 722
Arlauskaitė Janina ryš. 399
Arlauskaitė Janina-*Rūta* ryš. 509, 513–515
Arlauskas Pranas gyd. 637
Arlauskas Simas prtz. 637
Arlauskas Vladas 637
Arulienė Pelagija aktv. 413
Arūnas žr. Mišeikis Dominykas 722
Arvasevičienė Vladislava mot. 649
Astra ryš. prtz. žr. Valevičiūtė Janina 574, 581
Astra žr. Januškaitė Stasė ryš. 717
Astramskas Edvardas 388
Astrauskas Antanas-*Litras* 561
Astravas Stasys-*Rytojus* 49 nuotr.
Aškinis-*Dagilis* ryš. 443
Aštrus SG ag. žr. Tamošiūnas Ignas 602, 605
Atgalainytė Aleksandra 745
Atkočiūnaitė Birutė 46, 47
Atkočiūnaitė Birutė, Jurgio 70
Atkočius Alfonsas-*Lapas* 682
Atlantas žr. Bružas Danielius 553, 556
Atlantas žr. Bružas Danielius 554
Atutis Dominas 628
Atutis Jonas-*Jaunutis* 658, 665
Atutis Vladas 627
Audra ag. 311
Audra MGB prtz. prv. 576
Audra ryš. žr. Deveikytė 499
Audra ryš. žr. Gaižutis J. 438, 443
Audra ryš. žr. Trinkūnas Pranas 517, 518
Audra žr. Grumbinas Steponas 445, 515
Audra žr. Kairys Jonas 470
Audra žr. Kulkytė Ona
Audra žr. Laurinskas Jonas ryš. 739, 740
Audra žr. Lenartavičius Zenonas 607
Audrius (*Audris*) žr. Pakaušis Vytautas 599, 601, 602, 604, 605
Audronė žr. Šležaitė Danutė 742, 743
Audrūnas žr. Vijeikis Pulgis 509
Audrūnas, *Klevas* žr. Žilys Povilas 590, 591, 592, 593, 594, 595, 597
Augė prtz. žr. Bielinytė Apolonija 569
Augucevičius 700
Augustinas kap. 406
Aukstaitytė Laima 129, 131
Aukštaitis prtz. 356
Aukštaitis žr. Kimštas Jonas 593, 595, 596, 575, 599
Auryla Juozas ryš. 656
Auškelis Kazys-*Aušra* 691
Aušra ag. 423, 582
Aušra SG ag. žr. Rimavičius Juozas 280, 582, 583, 601, 605, 695, 711
Aušra žr. Auškelis Kazys 691
Aušra žr. Jakučionis Steponas 548
Aušra, *Tomas* žr. Burneikis Anicetas 494
Aušrelė prtz. Irtmonaitė Stasė 666, 668
Aušrikė žr. Jokubauskaitė Liucija 653
Aušrinė ryš. žr. Mameniškytė Angelė 381, 382, 384
Aušrinis žr. Krulius (Krulis) Leonas 744
Auziejus 296
Aužbikavičius Jonas, Domininko 689
Aužbikavičius Juozas, Jono 689
Aužbikavičiūtė Zosė 631
Avyžius Jonas 102
Ažubalis Aloyzas prtz. 285, 287
Ąžuolas ag. žr. Jurgelevičius Juozas 424
Ąžuolas žr. Beržinis Povilas 661
Ąžuolas žr. Tučas Juozas 570
Ąžuolas žr. Zagreckas Povilas 563, 564, 577
Ąžuolas-Jagėla Antanas 90
B. Marija-*Varia* ag. 424, 425
Babachin Ivan Kuprijanovič MGB str. 416
Babachin Pavel Trofimovič-*Paberžis* ryš. 508, 511, 515
Babachinas Nikolajus str. 512
Babrauskas Anupras-*Rožė* ryš. 443
Bačelis Edvardas-*Gėbelsas* 598, 602–604, 606
Bačiauskas Jonas-*Rapolas* 195

Bačinskas Kazys-*Kostas* 564
Bačkauskas Bronius-*Bijūnas* 691, 696, 697, 702; 173 nuotr.
Bačkauskas Mečys-*Kantas* 691, 694, 708; 173 nuotr.
Bačkus Kazimieras
Bagdonaitė Onutė 476
Bagdonas Alfonsas-*Aras* 491, 492
Bagdonas Jonas 680
Bagdonas Jonas-*Margis* 577
Bagdonas Juozas prtz. 660
Bagdonas Juozas-*Akis* 646, 650–652, 654, 657, 661, 662, 667, 668, 673, 678–681, 684, 685, 688
Bagdonas Kazimieras-*Ūdra*, *Lukštas* 628, 664, 668
Bagdonas Petras 294
Bagdonas Stasys 233
Bagdžiūnas Jonas 431, 436
Bagdžiūnienė 436
Bagočiūnas Antanas-*Dūmas* 131 nuotr.
Bagočiūnas Martynas prtz. 447
Bagočiūnienė E. 484
Bajoras Antanas 258
Bajoras leg. prtz. SG 549, 558
Bajoras žr. Basys Klemensas 417
Bajorinas Jonas 666
Bajoriūnas aktv. 510
Bajoriūnas MVD mlc. 510
Bakanavičius Bronius 343
Bakšaitis Vincas 744
Bakšys Antanas-*Germantas*, *Klajūnas* 590–592, 594–596, 747, 653
Bakšys Jonas prtz. 313, 315, 317
Bakutis Lionginas tard. MGB 555
Bakutis Viktoras-*Viktoras*, *Strazdelis* 619, 622; 143 nuotr.
Balaboskin Aleksėj Trofimovič aktv. 263, 270
Balaboskinas Isajus str. 264
Balandienė Janina 628
Balandis ag. 186
Balandis Albinas-*Paukštis* 710
Balandis Kazimieras 659
Balandis Petras 688
Balandis žr. Bukauskas Anupras 543
Balandis žr. Kuliešius Juozas 423, 447
Balandytė Juana 710
Balbašovas V. 362, 366
Balčienė Onutė-Jokubauskaitė 620
Balčikonis Vytautas-*Gražutis* 53 nuotr.
Balčinas Petras-*Pušis* (*Radvila*) b. v. 695, 696, 707–709, 717
Balčiūnaitė Aldona ryš. 192
Balčiūnaitė Eugenija ryš. 187
Balčiūnaitė Ona ryš. 189
Balčiūnaitė Valė-*Varguolė* ryš. 429
Balčiūnas (Šaltys) Bronius-*Sakalas* 654
Balčiūnas Alfonsas 187, 189, 192, 193
Balčiūnas Antanas-*Bukys*, *Rukšelis* 188, 189, 193
Balčiūnas Antanas-*Rokas* 187, 189, 191
Balčiūnas Balys 320
Balčiūnas Jonas-*Ūdras* 232
Balčiūnas Juozas dsd. 104
Balčiūnas Steponas str. 203
Balčiūnienė Kotryna, Mykolo 46, 70
Balčiūnienė Ona (Matuzevičiūtė Marcijona) 193
Balėniškis Jonas 709
Balna Vytautas-*Savanoris* 219, 579
Balsevičienė-Cacaitytė Stasė 630
Balsevičius Antanas-*Kudlius* ryš. 630
Balsys J. 614
Balsys Jonas-*Sakalas* tėv. ryš. 612, 624, 721
Balsys Kostas kng. 32, 68
Balsys str. 464
Balsys Virgilijus sūn. 612
Balsytė Teofilė (Topylia) aktv. 510
Baltaduonis 506
Baltakis Jonas 446
Baltakis Juozas-*Prancūzas* 580
Baltmanis Janis prtz. 317
Baltrukas žr. Kapturauskas Jeronimas 744
Baltrūnaitė Adelė-*Žibutė* ryš. 206, 211–213
Baltrūnas Bronius-*Seklys* 135, 136
Baltrušaitis 745
Baltrušienė Antanina 629
Baltrušis Algis dsd. 34
Baltrušis Antanas 656
Baltrušis Rimas 34
Baltrušis žr. Kuizinas Antanas 676
Baltrušytė Genė 629
Baltrutis ag. 186
Baltušis Alfonsas prtz. 271
Baltušis Jonas-*Trimitas* 38, 40, 63, 66, 67, 261, 267; 68, 73 nuotr.

Baltušis Kazys 65
Baltušis Valerijonas-*Pėtris*, *Peperis*, *Valiukas* 313, 314
Baltušytė Bronė, Kazio 45, 47, 70
Baltušytė-Vaivadienė Vanda 17
Baltuškonytė O. ag. *Žibutė* 45, 46
Baltušnikas Jonas-*Vienuolis* 39 nuotr.
Baltušnikas Liudvikas-*Leika* 39 nuotr.
Bambalas Alfonsas 679
Bambalas Juozas 662, 688
Bandzinas Antanas, Martyno-*Kovas* ryš. 741
Bandzinas Antanas-*Judrutis*, ryš. *Kovas* 613, 614, 620–622, 624, 626, 741, 742; 145 nuotr.
Banėnas Petras-*Šalna* 493
Banga žr. Krukis Martynas 429, 433, 437
Banienė Janina 714
Banys 581
Banys Juozas-*Šūvis* 580
Banys Juozas-*Šūvis*, *Janulaitis* 67 nuotr.
Bankininkas Vailokaitis žr. Valentėlis Alfonsas 603
Baranauskas Alfonsas 556
Baranauskas Juozas ryš. 561
Baranauskas Petras prtz. 296
Barauskas Jonas 562
Barauskas Kazimieras 88
Barauskas Vladislovas sūn. 194
Barauskienė Morta mot. 194
Baravykas žr. Juchnevičius Stasys 542, 543
Baravykas žr. Palepšis Julius 536
Barčas Alfonsas prtz. 729
Barčelienė Emilija 555
Barčys Jonas-*Viesulas* 489, 560, 561
Bardauskas Juozas str. 654
Bareika Bronius ryš. 291
Bareika Bronius ryš. 297, 298, 302
Bareika Bronius ryš. sūn. 294, 307
Bareika Ignas 300
Bareika Izidorius 297
Bareika Izidorius sūn. 294
Bareika Juozas 297
Bareika Viktoras tėv. 294
Bareikienė Elena 294
Bargailienė Valerija 632
Barisa Mindaugas-*Rimtautas* 511
Barkauskas LSSR prok. 365
Barkauskas Stasys aktv. 503
Baronas Gasparas prtz. 233
Baronas, *Žemaitis*, *Tautvilas* žr. Jurgaitis Simas 628, 630, 632, 642, 647, 650, 654, 683
Baronienė Ona 217
Barsys Antanas 650, 651, 688
Barsukas žr. Grybauskas Kazys 423, 552
Barsukas žr. Lengvelis Jonas 722
Baršauskas Antanas prtz. 225
Baršauskas Julius-*Vijoklis* 610
Bartašiūnaitė 730
Bartašiūnas Josifas (Juozas) MGB gen. mjr. 220, 402, 405, 563, 724, 725, 728
Bartkus Izidorius polic. 638
Bartkus Jonas prtz. 507
Bartkus Juozas 651
Bartkus Pranas 646, 670
Bartkutė-Malakauskienė Birutė 10 nuotr.
Bartulienė 744
Bartušas Jonas-*Ukrainietis* 607
Bartuška Juozas 397
Baruolis Antanas 191
Barzda Alfonsas 584, 596
Barzda Juozas-*Klevas* ltn. 169–171, 174, 176, 178, 180, 181
Barzda žr. Čeikauskas Dominas 561
Barzda žr. Katinas Aleksas 470
Barzda žr. Markevičius Antanas 510, 512
Barzda žr. Trinkūnas Jurgis 514
Barzdėnas žr. Vaitiekėnas Vaclovas 568, 569
Barzdyla žr. Švilpa Pranas 485
Barzdyla žr. Tučas Robertas 599
Barzdžiukas 667
Barzdžiukas Pranas str. 66
Basys Klemensas-*Bajoras* 417
Basys Leonardas-*Švyturys* 445; 93, 138, 144 nuotr.
Bastys Vytas 84
Bataitis Juozas 641
Batrak ag. 239
Baubinaitė Julija-*Kregždutė* ryš. 509, 513
Baubinienė ryš. 443
Baura Kostas prtz. 352
Bauža Jonas ryš. 666
Bauža Jonas-*Žaibas* 622
Bedalė, *Svajonė* žr. Lauciutė-Acalinienė Genė 441, 442, 445
Bėgūnas ryš. žr. Ivanauskas 444
Bėgūnas, *Ežys* žr. Paulauskas Antanas 702, 707
Beinartas Stanislovas str. vrš. 654

Beinorytė Ona 695
Bėkeris Algirdas prtz. 326, 327
Beliajevas MGB pplk. 613
Belonoška MVD 294
Belonoško Vladimir Dimitrijevič gyd. 336
Benamis, *Žaibas* žr. Dautartas (Dautaras) Vytautas 632, 642, 646, 647, 650, 683
Bendinskas Aleksandras 159
Bendorius 680
Berčius Balys-*Žvangutis*, *Senelis* 462; 92 nuotr.
Berezinas MGB 410
Bergas Viktoras (LSSR AT pirmininkas) 438
Berija Lavrentijus 47, 575
Berioza ag. 422, 423, 436
Beriozov ag. 393
Berlinskas Bronius prtz. 521
Berlinskas Leonas prtz. 521, 524
Bernadickas Povilas 207
Bernatavičius Jonas-*Rasputinas* 43 nuotr.
Bernatovičius 405
Berneckas Petras-*Gauras* 612
Bernotas Pranas 642, 675, 677
Bertašienė-Rimgailaitė Petrė 633
Bertašius Antanas 633
Bertašius Juozas 675, 676
Bertašius Kazimieras 633
Bertulis Bronius 747
Beržas ag. 186
Beržas ag. SG 588
Beržas ag. žr. Žakšauskas Leonas 311
Beržas mjr. ag. 571
Beržas prtz. 384
Beržas ryš. 513
Beržas žr. Navalinskas Juozas 563, 598
Beržas žr. Rokas Stasys 563
Berželis žr. Katinas Gediminas 678
Berželis žr. Šukys Lionginas 598
Beržinis Juozas ryš. 718
Beržinis Kazys ryš. 718
Beržinis Kazys-*Algirdas* 643, 682
Beržinis Povilas-*Ąžuolas* 661
Beržinskas 730
Beržinskas Petras aktv. 413
Beržuvis ag. 420, 421, 423
Bezsmertnyj 87
Bickus Balys 261
Bičiūnas Adolfas-*Dainininkas* 235, 237, 239, 250
Bičiūnas Albertas 258
Bičiūnas Antanas prtz. 234
Bičiūnas Donatas-*Romas* dsd. 32, 33, 48, 49, 52, 55–61, 63, 68, 110; 2 nuotr.
Bičiūnas Gediminas prtz. 234
Bičiūnas Juozas prtz. 234, 235
Bielevičiūnas aktv. 346
Bieliajevas MGB pplk. 721
Bieliauskas Boleslovas 211
Bieliauskas Pranas prtz. 313, 314
Bieliauskas Vytautas 158
Bieliauskienė Jadvyga 158, 159
Bielicas Jonas 714, 715
Bielinytė Apolonija-*Augė* prtz. 569
Bielskienė-Kasiliauskaitė Joana 633, 634
Bielskis Juozas 635
Bijūnas prtz. 487
Bijūnas ryš. žr. Gaigalas Edvardas 347
Bijūnas ryš. žr. Grašys Juozas 443
Bijūnas žr. Bačkauskas Bronius 691, 696, 697, 702, 703
Bikelienė Teklė 512
Bikelis Antanas 462
Bikelytė-Valinčienė Elžbieta ryš. 510, 513
Bikulčius Albertas tėv. 358, 359–364, 366, 367, 369, 371, 375, 377, 378
Bikulčius Algirdas sūn. 359
Biliūnas Jonas 116
Bilys Vaclovas-*Dragūnas*, *Skirmantas* 585, 586
Bimba Albinas ryš. 588
Bimba spec. ag. SG žr. Bulka Juozas, Vinco 419, 446, 447, 449, 549, 551, 554, 559, 564–566, 568, 576, 587, 594, 598, 604
Bimba Vladas-*Lakūnas* 551, 552, 557
Bimbaitė ag. žr. Bronė ? 564
Binkis Gerardas sūn. 158, 159
Binkis Kazys tėv. 158
Birbilaitė Aldona ryš. 192
Birbilaitė Marytė ryš. 191
Birbilas Antanas-*Baltušis* 187, 190, 191, 193
Biriukas aktv. 502
Birzniekas ag. žr. Aleksiejus Liudvikas 46, 47
Bitė ag. žr. Valskytė Virginija 411
Bitė žr. Karbočius Bronius 595
Bitėnaitė-Kropienė Zina 46
Bitinas str. 259
Bitinas žr. Kisielius Telesforas 722, 723, 731, 733, 734, 735
Bitinas žr. Ryliškis Vytautas 447

Bitinas žr. Žeimys Jonas 604
Bitinas žr. Žibėnas Juozas 483, 484
Bitinienė Zuzana ryš. 699
Bitkevičius Jonas-*Sakalaitis* 510, 513; 102 nuotr.
Bitvinskaitė 744
Bitvinskas Vytautas-*Vyturys* 743, 744
Bivainis Alfonsas-*Klimašauskas* 231
Bivainis Jonas, Mykolo 455
Bivainis Povilas prtz. 526, 527
Biveinis Petras-*Klevas* 510, 511, 513, 514
Biveinis Placidas prtz. 415
Biveinis Stasys, Antano, ag. SG *Ugorj* 409
Byk prof. 108
Byla Pranas ryš. 455, 456
Bytautas Adomas-*Garsas* 489
Blažienė 20
Blažienė Birutė 384, 385, 386
Blažys Feliksas-*Meškiukas* 271
Blažys Ignas-*Batiuška* 271
Blažys Kazys 35
Blažytė Aldona 430
Blažytė Stasė ryš. 724
Blevaitis Mykolas 115
Blinkevičius Juozas-*Jaunutis*, *Sakalas* 585
Blinkevičius Mykolas-*Nemunas* 596; 39 nuotr.
Blinstrubis Bolius-*Vycius* 672
Blinstrubis Valius 629
Bočiarov MVD 410
Bočiulis Juozas str. 496
Bogdanov MGB mjr. 438
Bogušis Juozas (Jonas?) 497
Bolius žr. Jurkauskas Boleslovas 722
Bolna Povilas 216
Boltunovas Aleksandras, Ivano aktv. 626
Borisas ag. SG žr. Bulatovas Markizas 569, 570
Borisevičienė Melanija ryš. 577
Borisevičius Leopoldas-*Riešutas* 577
Borisevičius Vincentas vysk. 154
Borkartas Edvardas 687
Boruta Jonas 157, 158
Boruta Kazys 154, 157
Bosas žr. Purlys Bronius 564, 577, 578
Bračkus Motiejus 662, 689
Bračkutė Antosė ryš. 661, 662
Bračkutė Bronė 662
Bračkutė Elena 662
Braknė Antanas prv. 226
Braknė Jonas 228
Bratiškin str. 423
Braukyla Antanas šn. 347, 350
Braukyla Povilas šn. 347, 350
Braukylienė Karolina šn. 347, 350
Braukštus Jonas 556, 557
Brazauskaitė Joana ryš. 691
Brazauskas A. M. 392
Brazdžionis ryš. 207
Braziulis Juozas-*Ragauskas* ag. 399, 400, 402
Bražeika Vladas-*Šeduikis* 571
Bražėnaitė Rasa 496
Bražiūnas Povilas prtz. 230
Breiva Romas 385
Bridikis Alfonsas 637
Bridikis Vytautas 637
Bridikis Zigmas 637
Briedis Pranas-*Jūra* 717
Briedis žr. Dubinskas Leonas 532
Briedis žr. Kulys Stasys 574, 578, 599
Briedis žr. Pakalnis Pranas 571
Briedis žr. Repšys Domas 347, 348, 350, 351
Brinklienė-Povilonytė Ona mot. 343
Brinklienė-Rapaitė Stefa ryš. 265
Brinklys Ignas tėv. 343
Brinklys Jonas sūn. 343
Brinklys Kostas 20
Brinklys Petras prtz. sūn. 343, 345
Brinklytė-Nakienė Nastutė 20
Broga 356
Bručas Antanas-*Strazdas* 195
Brukštus Feliksas 403
Bruzgaitė Danutė 126
Bružaitė Antanina 645
Bružas Danielius-*Atlantas* 553, 554, 556
Bružas Juozas 625
Bružas Juozas, Antano 626
Bružas Simas 682
Bubėnas 157
Bubrevičius Pranas prtz. 208
Bubulas Steponas prtz.
Bubulis Antanas, Antano MGB str. 416
Bubulis Kazys-*Algimantas* 137 nuotr.
Buchaveckas Stanislovas 397
Bučinskas Petras-*Žilvitis* 188
Budginas Kazimieras 705
Budginas MVD 346
Budginas Pranas 675

Budginas Stasys-*Klevas* 707, 709, 711
Budnikas str. vrš. 255
Budraitis Edvardas sūn. 173
Budraitis Pranas plk. ltn. tėv. 172, 173
Budreckas Simonas-*Algirdas* 665
Budreika Antanas 224
Budreika Marcelinas 224
Budreika Povilas-*Debesis* 55 nuotr.
Budreika Stasys Jono MGB str. 416
Budrienė Zofija, Kosto-*Maskoliūnienė* ag. 454, 455
Budrinas MGB ltn. 468, 510
Budriūnas Mykolas str. vrš. 286
Budrys Algimantas Jonas, Jeronimo 504
Budrys Antanas-*Samas* ryš. 455, 456
Budrys MGB kap. 395
Budvytienė Juzefa 690
Budvytienė-Grevytė Juzefa-*Rasa* ryš. 703
Budvytis Petras 634
Budvytis Vytautas-*Gediminas* ryš. 690, 691, 694, 702, 711, 713
Būga Augustinas šn. 346
Būga Napalys prtz. 348, 352
Bugailiškis Vilius-*Drąsutis* 581
Bugvila prtz. 65
Buika Antanas-*Verpetas* 586
Buitvydis Vladas 415
Buivydienė Zosė 637
Buivydis Jonas str. 65
Buivydis Lionginas str. 65
Buivydis Petras str. 65
Bukauskaitė Halia d. 543
Bukauskaitė Janina d. 542
Bukauskaitė Marytė d. 542
Bukauskaitė Ulijona prtz. 418
Bukauskas Anupras-*Balandis* sūn. 543
Bukauskas Bronius prtz. 521
Bukauskas Kazimieras-*Seklys* ag. SG *Gudas* 417, 449, 565, 566, 568, 570, 598
Bukauskienė mot. 543
Bulatovas Markizas (Markelis) ag. SG *Aidas*, *Borisas* 449, 565, 567
Bulika Bronius kng. 78
Bulka Antanas, Vinco-*Dainius*, *Lakštingala*, *Kuršaitis* 422, 433, 441, 443, 447, 548; 62, 104 nuotr.
Bulka Jeronimas-*Deimantas*, *Titnagas*, *Gintaras*, *Pakasas* 421–423, 427, 429, 448, 509
Bulka Juozas (apyl. pirmininkas) 398
Bulka Juozas, Vinco-*Skrajūnas*, *Svajūnas*, *Laimutis*, *Tauras*, SG spec. ag. *Bimba*, *Vincas*, SG leg. prtz. *Žaibas* 419, 422, 425, 429, 433, 435, 438, 441, 447, 449, 518, 528, 529, 540, 554, 559, 565, 566, 576, 587, 590, 594, 598, 604; 62, 95, 98, 104 nuotr.
Bulkaitė Manė ryš. 433
Bulkienė-Valiukienė Marijona-*Daina* ryš. 433, 435, 441, 548
Bulovaitė-Žebrienė Elena d. 263, 265, 266
Bulovas Adolfas sūn. 263; 117 nuotr.
Bulovas Antanas-*Budrys* sūn. 263, 265, 269–271, 304, 305; 123 nuotr.
Bulovas Danielius 264
Bulovas Jonas-*Gaubica*, *Vėjas* sūn. 263, 265, 270, 271; 121 nuotr.
Bulovas Juozas 258
Bulovas Juozas-*Iksas*, *Dūmas*, *Vaidila* sūn. 16, 263, 265, 269, 271, 305, 304; 123 nuotr.
Bulovas Pranas tėv. 263, 264, 270
Bulovas Stasys sūn. 263, 265, 267
Bulovas Stepas prtz. 225
Bulovienė Bronislava ryš. 265
Bundela žr. Alejūnas Romualdas 306
Buninas MGB mjr. 315–317
Burauskas Antanas-*Kadugys*, *Karklinis* 513, 514, 517, 545; 137 nuotr.
Burbaitė Teklė 232
Burbulis 652
Burbulis Albinas-*Žilvinas* 586
Burbulis Vacys-*Bėgūnas* 37 nuotr.
Burbulis Vilius prtz. 284
Burdinas MGB pplk. 581
Burkauskas Bronius 218
Burkauskas Petras 218
Burneika Julius-*Tardytojas* 60 nuotr.
Burneikis Anicetas-*Tomas*, *Aušra* 494
Burnys Jurgis prtz. 78
Burokas Antanas-*Mokytojas* 572–574, 578, 579, 580
Burokas L. (Glavlito cenzorius) 50
Burokas Linas, Liongino 42, 70
Burokas Pranas prtz. 408
Burokevičius Mykolas 392, 397
Burunovas Jefimas prv. 321
Burzdžius Albinas 655, 658, 667

Buškov MGB pplk. 441, 445
Butėnas Antanas prtz. 277
Butiškis Antanas prtz. 348, 353, 354, 355
Butiškis Pranas prtz. 349, 352
Butkevičienė-Rekašienė Evelina 695
Butkevičius Kostas (Konstantinas)-*Lyras* 695
Butkus Juozas ag. *Nemunas* 34
Butkus Liudvikas-*Palubis*, *Gronskas* 348, 351
Butkus Steponas 25 nuotr.
Butkus, *Aleksas* SG ag. žr. Tenikaitis Jurgis 741
Butleris aktv. 325
Butov MGB vyr. ltn. 303, 304
Butovas MGB vrš. 255
Butrimaitė-Laurinienė Ona 463
Butrimas Bronius-*Trimitas* 419, 512, 514, 518; 85 nuotr.
Butrimas Jonas KGB mjr. 88
Butrimas Povilas-*Vaidila* 504
Butrimas Stasys-*Kerštas* 398
Buzelienė 22
Buzelis Kazys 22
Buzelis Vytautas 22
Buzelytė Aldona 22
Buzelytė Danutė 22
Bužinskas V. KGB kap. tard. 365
Caca Zigmas prtz. 659
Cacaitytė – Balsevičienė Stasė 632
Cacaitis Alfonsas 631
Cacaitis Zigmas-*Sakalas* 630, 657
Carenko MGB pplk. 437, 441, 445
Cemnolonskis Česys 37
Cezaris, *Diakonas*, *Rokas* žr. Žaliaduonis Vincas 420
Chainauskas (Lopačinskas) Antanas, ag. SG *Šalna*, leg. prtz. *Tarzanas*, *Antoška* 439, 567
Chaleckas Henrikas-*Tigras*, *Tadas* sūn. 146, 147
Chaleckas Jonas tėv. kap. 154
Chaleckas Vytautas-*Chirurgas*, *Aitvaras*, *Rimgaudas* sūn. 146, 147
Chanov MGB vyr. ltn. 517
Chemiševas str. vrš. 228
Chlebinskas 102
Chlebnickaitė Regina 103
Chlebnickaitė Vanda 103
Chlebnickas Liudas 103
Chlebnickas Tadas 103
Chlebnickas Vytautas 103
Chlebnickienė Ona 103
Chlebnikov Aleksėj aktv. 270
Chmieliauskas Juozas 358
Chochlova Jefrosinija 378
Chochlova Natalija 367, 378
Chochlova-Kotova Fitinija 367, 378
Chodakauskas 638
Chomenko Ivan Andrejevič 157
Chruščiovas Nikita 61
Chuanas Kanno gyd. 473–476, 477, 478, 479; 21 nuotr.
Chudiakov Michail Spiridonovič prtz. 408
Cibas Damijonas prtz. 486
Cibulskas 296
Cibulskas ag. SG 576
Cibulskis (mokytojas) ag. *Želiabovskij* 417
Cibulskis Jonas dsd., ag. *Čigonas* 73
Cibulskytė Bronė ryš. šn. 721
Cicėnas ag. 405
Cicėnas Alfonsas 403
Cicėnas Antanas prtz. 403
Cicėnas Jonas 540
Cicėnas Mykolas-*Erškėtis* 418
Cicėnas Petras-*Žalgiris* 398, 457, 511, 513, 514, 517, 520; 75, 85, 137, 139 nuotr.
Cicėnas Vacius aktv. 510
Cicėnas Zenonas sūn. 541
Cicėnas Zenonas-*Makulis* 418, 449, 566, 568
Cicėnienė Kostancija mot. 541
Cigankovas MGB 272
Cinica 617
Cinovas Andrius-*Algis*, *Aidas* 618, 623, 625; 143 nuotr.
Cinovas Jonas-*Saidas*, *Papartis* 618, 620, 628, 631 647, 661, 662
Cirkanis Česlovas aktv. 404
Cygankov MGB ltn. 295
Cukanov 82
Cvirka Petras 16
Čalnaris Antanas 575
Čebatariūnas prtz. 497
Čebelienė Veronika 470
Čeberakas Juozas prtz. 405
Čėčys Motiejus 258
Čegodaikinas MGB ltn. 510
Čeikauskas Dominas-*Barzda* 561
Čekaitis Alfonsas prtz. 736

Čekauskas Dominykas-*Piršlys*, *Kirvis* 577
Čekavičius 685
Čekavičius Petras, Antano 689
Čeliauskas Stasys-*Pareiga* 691
Čepas Jonas (Dūdkus) 635
Čepas Jonas 635, 637
Čepas Petras prtz. 635
Čepas MGB tard. 284
Čepas Viktoras, Juozo tėv. 744, 745
Čepas Vladas, Viktoro sūn. 744, 745
Čepas Zigmas-*Klevas* 672
Čepauskaitė Jana 649
Čepauskas Aleksas 642, 675, 687
Čepauskas Petras 638
Čepauskas prv. 684, 685
Čepauskas Vaclovas 638
Čepauskas Valerijus-*Kleopas* 638, 663
Čepauskienė Juzefa 639
Čepėnaitė Janė 486
Čepėnas 486
Čepėnas Antanas prtz. 349
Čepėnas šn. 346, 349
Čėpla Stasys-*Vilkas* 31 nuotr.
Čeponis Laurynas prtz. 524
Čeponis Nikodemas prtz. 524
Čepukaitė Kazimiera-*Lakštutė*, *Rūta* ryš. 264
Čepukėnas Vaclovas 113
Čepukėnienė Stefa 113
Čepukonis Vaclovas-*Tigras*, SG ag. *Kietis* 219, 220, 226–228, 229, 578–582, 585, 587, 588, 596, 599
Čepulis Bronius 542
Čepulis gyd. prof. 236
Čepulis Jonas prtz. 63, 66
Čepulis Romualdas 504
Čepulis Stasys 393
Čepurnienė 422
Čerčilis žr. Šomka Juozas 195, 196, 199, 200, 598, 599, 600, 604, 605
Čeredničenko MGB vyr. ltn. 350, 518
Čereškevičienė-Balsytė Ona 652
Čeriauka 190
Čerka kap. prtz. 284
Čerkauskas Ignas-*Nevėžis* 586
Černaitė ryš. 604, 605
Černiauskaitė Eugenija 665
Černiauskaitė Valė 530
Černiauskas Nocentas 496
Černius advk. 158
Černius Lucius prtz. 225
Černius Petras-*Špokas* 222
Černiūtė ryš. 588
Česlovas žr. Kisielius Telesforas 722, 731
Čėsna Aleksas 662, 688
Česnavičius Jonas KGB kap. 88
Četkauskienė Veronika 259
Čibaitė Izabelė ryš. 214
Čibinskaitė Laima ryš. 257
Čibinskas Edvardas 255
Čibinskas J. prtz. 36
Čibinskas Petras 254
Čibinskas Petras prtz. 255, 256
Čibinskas Pranas 255
Čibiraitė Nijolė 539; 110 nuotr.
Čibiraitė Vitalija 538, 539; 108 nuotr.
Čibiraitė-Valiukonienė Lionė d. 459, 538, 539; 107 nuotr.
Čibiras Algirdas sūn. 456, 536, 538, 539; 112 nuotr.
Čibiras Evaldas 538, 539; 109 nuotr.
Čibiras Juozas sūn. 7, 534; 115 nuotr.
Čibiras Juozas tėv. ryš. 448, 536; 114 nuotr.
Čibiras Kristupas kng. 536
Čibirienė Marcelė 448, 457
Čibirienė Paulina mot. ryš. 448, 536, 550; 111 nuotr.
Čičelienė Uršulė aktv. 503
Čičelis (Murmulis) Petras 502, 503
Čičelis Alfonsas 543
Čičelis Antanas 393
Čičelis Jonas sūn. 502, 509, 516
Čičelis Jonas tėv. 502
Čičelis Jonas-*Džiugas*, *Leopardas*, *Kęstutis*, *Tėvas* 448, 512–514, 517, 520, 545; 85, 137, 139 nuotr.
Čičelis Jonas-*Šermukšnis* 398
Čičelis Pranas 544
Čičelis Stanislovas-*Šarvas* 543, 545
Čičelis Stasys-*Pėstininkas* 384, 393
Čičelis Stasys-*Šarvas* ryš. 400
Čičelytė Zosė d. 502
Čičerin Ivan Petrovič 414
Čigonas žr. Garnelis Edvardas 448, 515
Čilvinaitė Ona 631
Čilvinas Antanas 631
Čimakovas MGB vrš. 683

Činčikaitė Onutė 570, 607
Čiornyj 82
Čiornyj ag. 405
Čipinys Julius-*Garsas* 552, 553, 557
Čiučkis Paulius kng. 425
Čiurakovas Nikolajus Trofimovičius MGB SG mjr. 547
Čiužas Česlovas-*Vytautas* 701
Čivilis Alfonsas-*Trispalvis* 560
Čivilis Napoleonas-*Mūrėnas* 560
Čižaitė Stasė-*Stirna* ryš. 197
Čižas Jurgis-*Tigras* 349, 351, 356
Čižas Stasys-*Kasčiukas* 498, 501
Čižikas Jurgis prtz. 453
Čižikas žr. Juodis Stasys 509, 511, 512, 548, 590
Čižiūnas Povilas 254
Dabulskis 645
Dabulskis Juozas 639
Dadūra str. 631
Dagilis inf. 433
Dagilis SG leg. prtz. žr. Srėbalius Feliksas 561, 562, 565, 566, 567, 568
Dagilis ryš. žr. Aškinis 443
Dagilis žr. Kliukas Julius 566, 568
Dagilis žr. Oželis Juozas 709
Dagilis žr. Žibika Vladas 586
Dagys Algis str. 285
Dagys Petras ryš. 589
Dagys Vytautas str. 285
Dagys žr. Dūdėnas Jonas 453, 550, 551
Dagys žr. Levickis (Levickas) Kazys 682
Dagys, *Dagilis*, *Barzda* žr. Trinkūnas Jurgis 447, 514, 549
Daichesaitė MGB j. ltn. 350
Dailidė Urbantas (Urbonas)-*Tauras* 141 nuotr.
Dailydaitis Juozas-*Valius* 722
Daina ryš. žr. Bulkienė-Valiukienė Marijona 433
Dainius žr. Bulka Antanas, Vinco 422, 433, 443, 548, 590
Dainys Antanas prtz. 296
Dainys Petras prtz. 321
Dainoras Česlovas-*Noja* 207, 208
Daktaras žr. Jonikas Antanas 729
Daktaravičius Juozas, SG ag. *Putinas*, SG leg. prtz. *Juozas* 569, 570
Dalia ryš. prtz. žr. Gečiūnaitė Janina 581
Damauskaitė Stasė aktv. 356
Damauskas Balys prtz. 453
Damauskas Bronius-*Kietis* 349, 351
Damauskienė Liucija 453
Dambrauskas 238
Dambrauskas V. MGB vyr. ltn. 446
Daminauskas Jonas 326
Daminauskas Pranas-*Dobilas* 303
Daminauskas Vladas-*Virėjas* 303
Damkauskienė Stasė šn. 350
Damošius Antanas ryš. 545
Damošiūtė Janė 545
Dangis žr. Virbickas Alfonsas 602
Danguolė ryš. žr. Dargužaitė-Gestautienė Palmira 713, 717
Dania ag. žr. Gaigalienė-Žukovaitė Stefanija 210
Danilevičius Henrikas-*Vidmantas*, *Neringas* 727, 728, 738; 60, 141, 142 nuotr.
Danilovas MVD mlc. 510
Danutė žr. Gailienė-Gumuliauskaitė Genutė prtz. 702, 710, 711
Darbutas Stasys, Jono 662, 689
Darbutienė Ona 662
Darbutienė Ona, Simo 689
Dargelis Juozas-*Lakūnas* 622
Dargis Vladas 634
Dargužaitė Aldona-*Snieguolė* (Padleckytė) ryš. 713, 717
Dargužaitė-Gestautienė Palmira-*Danguolė* (Kučinskaitė Ona) ryš. 713; 10 nuotr.
Dargužas Mečislovas-*Aras*, ag. *Klevas* 713, 714, 716, 717, 718, 722; 146 nuotr.
Dargužas Vincas 680
Dargužas Zenonas 713, 714, 715
Darius ag. žr. Girdziušas Česlovas-*Žalgiris* 417, 418
Darius ryš. žr. Vaičiukėnas (Vaičiukas) Bronius 446
Darius žr. Lasys Balys 494
Darius žr. Majus Juozas 693, 694
Darius žr. Rundza Antanas 620
Darius, *Skautas* žr. Rukas Steponas 613
Daržinskas Stasys 335
Daškevičius Jaroslavas gyd. 476–479
Daškevičiūtė Stasė-*Žiedas* prtz. 444, 446, 447, 549
Daškus str. 287
Daubaras Adolfas-*Malinin* ag. 409, 413

Daubaras prtz. 384
Daubaras Vaclovas 452
Daučiūnas Edvardas-*Rimantas* 586
Daudvilaitė prtz. žr. Paškevičiūtė Elena 447
Daugelavičius Kazys, Prano-*Vaidevutis* dsd. 31, 39, 41–43, 44, 47, 48, 63, 66, 67; 7 nuotr.
Daugelavičius Pranas 65
Daugelavičius Vytautas 63; 7 nuotr.
Daugelavičiūtė Bronė 64; 7 nuotr.
Daugėlienė 505
Dauginis Alfredas 388
Daugirdas žr. Šimkūnas Bronius 577, 578
Daukas 228
Daukienė-Streikutė Valerija (Valė)-*Piemenaitė* prtz. d. 288, 289, 309, 311
Daukša Albinas 674
Daukša Ignas-*Šipulskis*, *Maratonas* 598, 599, 604
Daukšienė Barbora 636
Daukšienė Barbora, Petro 689
Daukšytė (Šilų Marytė) ag. *Mūša* 601–603
Daukšytė-Štaupienė Marytė prv. 284
Daumantas žr. Laurinavičius Romas 552
Daunys Alfonsas-*Šriubas* 500
Daunys Pranas dsd. 106
Daunytė 101
Dauskurtaitė Marikė 667
Dautartaitė Kristina 646
Dautartas (Dautaras) Vytautas-*Žaibas*, *Benamis* 632, 642, 646, 647, 650, 659, 665, 675, 683, 684, 686, 687
Dautartas Pranas 646, 665, 683, 684, 687
Dėdė Šaltekšnis žr. Leščius Ignas 490, 495
Dėdė Tomas žr. Montvydas Vladas 662
Dėdė žr. Rukšėnas Albertas 447
Dėdė žr. Tindžiulis Albinas kap. 261
Degsnys 326
Deičas Mendelis NKVD 377
Deimantas žr. Bulka Jeronimas 423, 425, 509
Deimantas žr. Limba Teofilis 549
Deimantas žr. Sukarevičius Jurgis 447
Deimantavičiūtė-Pocienė Vlada 673
Demonas žr. Lapienis Antanas 550
Derkentienė ag. žr. Petkevičienė Justina (Nina) 290, 309, 311
Deržinskas Stasys 31 nuotr.
Devainis Jonas-*Mašinistas* 267; 77 nuotr.
Deveikis 431
Deveikis Jonas-*Lapas*, *Lakūnas* 441, 509, 511
Deveikytė Natalija-*Vaidilutė* prtz. 447, 486, 500, 501, 511, 549
Deveikytė Veronika-*Ramunėlė* prtz. 444, 446
Deveikytė-*Audra* ryš. 499
Devinė, *Judrutis* žr. Meškinis Bronius 603
Diakonas, *Rokas* žr. Žaliaduonis Vincas 417, 540, 567, 591
Dičiūnas Juozas 393
Didenko MGB kap. 238
Didura MGB 156
Didžiulis gyd. 720
Diedukas, *Merainis* žr. Šibaila Juozas 490, 562, 592, 597
Dielkus (Delkus) Vytautas 665, 683, 687
Diemedis prtz. 487
Diemedis žr. Dirmeikis Juozas 744
Diemedis žr. Kavaliauskas Antanas sūn. 484, 485, 488, 499–501
Diemedis žr. Petrėnas Juozas 489, 560, 561
Dieninis Albinas prtz. 296, 298
Dieninytė Adelė ryš. 293, 298
Dieninytė Adelė ryš. 297
Diktaras 558
Dilba Petras-*Šernas* 666
Dilgė ryš. žr. Vidrickaitė Elžbieta 430, 435
Dilys Antanas-*Litas* 584
Dilys prtz. 230
Dilnikas Juozas 639
Dimitrov NKVD j. ltn. tard. 360, 361, 364, 367
Dinda Jonas 464
Diominas MVD mlc. 533
Dirgėla Jonas polic. 695, 712
Dirmeikis Juozas-*Diemedis* 744
Dirsė Kazys ryš. 572
Dirsytė Adelė (Ada) 129
Diržys Kęstutis dsd. 73
Dysnaitis žr. Oškinis Jonas 418, 449, 567
Dobilas SG ag. žr. Vogulis Vytautas 601, 603
Dobilas ag. žr. Meškauskaitė Kostė-*Graitutė* ryš. 486, 487
Dobilas prtz. 384
Dobilas žr. Keburis Jonas 546
Dobilas žr. Kimštas Jonas 443, 575
Dobilas žr. Lingys Juozas 658
Dobilas žr. Miškinis Aleksandras (Aleksas) 454
Dobilas žr. Navarauskas Vincas 597

Dobilas žr. Šidlauskas Balys 400, 509, 510, 512, 514, 545
Dobilas žr. Zitikis Algirdas 447
Dobilas, *Gediminas* žr. Šeputis Kazys 656
Dobrovolskis Kazimieras 685
Dolgych MGB gen. mjr. 76
Dolotov Fiodor Maksimovič MGB str. 416
Domarkas MGB 44
Dombrovskis ltn. MGB 584
Donkichotas žr. Paškonis Motiejus 348, 582, 583
Donžuanas žr. Laurinavičius Pranas 744
Doščioras 71
Dovydėnas Petras 21
Dovydėnienė Adelė 21
Dragašius Valentinas 116, 117; 28 nuotr.
Dragūnaitė Aldona, Antano 46, 70
Dragūnas Vygintas 260
Dragūnas žr. Šlajus Kazys 693, 694
Dragūnas žr. Varanius Jokūbas 665
Dragūnas, *Skirmantas* žr. Bilys Vaclovas 585
Drakas, *Rimantas* žr. Morkūnas Povilas 597
Drąsuolis ag. 186
Drąsus ag. 708
Drąsutis Kostas 144
Drąsutis žr. Bugailiškis Vilius 581
Drąsutis žr. Gavėnia Simas 622
Drąsutis žr. Gavėnia Simas 722
Drąsutis žr. Lankauskas Juozas 650, 678, 687
Drąsutis žr. Mileris Antanas 745
Draugelis Bronius kap. 143
Drazdauskas Juozas 113
Drilingas Antanas, Albino str. MGB 416
Drozdovskis Voldemaras (Voldis) prtz. 315, 317
Dručkus Albinas-*Sūnus* 297, 298, 301–305; 119 nuotr.
Dručkus Vytautas-*Šernas* 448, 515; 89 nuotr.
Drugelis, *Drugys*, Žaibas žr. Račinskas Pranas 393, 455, 509–511, 513–517, 519, 520
Drukteinytė Antanina šn. 719, 720
Drukteinytė Tonė 646, 665
Dubauskienė-Skardžiūtė Genovaitė 482
Dubinskaitė Stefanija d. 532
Dubinskas Juozas sūn. 532
Dubinskas Juozas tėv. 530, 531
Dubinskas Leonas-*Briedis* sūn. 530, 531, 532
Dubinskas Stanislovas sūn. 531
Dubysa ag. 431
Dūda Alius dsd. 110
Dūda Bonifacas-*Pisaris* 225
Dūda žr. Tenikaitis Jurgis 741
Dūdaitė-Kietienė Stasė 17
Dūdaitė-Kuzminskienė Joana 17
Dūdaitė-Sakalauskienė Genė 17
Dūdėnaitė Adelė 451
Dūdėnas Antanas 496
Dūdėnas Jonas 522
Dūdėnas Jonas-*Dagys*, *Vynas* 451, 452, 454–456, 515, 550, 551; 85 nuotr.
Dūdėnas Jurgis-*Vaidila* 451, 453
Dūdėnas Nikodemas 496
Dūdėnas Petras 451, 452, 453
Dūdėnienė Kazimiera 522, 523
Dūdienė Julija 17, 22
Duduras Emilis-*Plechavičius* 276
Dugnaitė-Vaitonienė Akvilė d. 215
Dugnas Bronislovas sūn. 215, 218
Dugnas Jonas tėv. 216
Dugnas Povilas sūn. 215, 217
Dugnas Vytautas sūn. 215, 217
Dulovas NKVD 510
Dumbrava Alfonsas-*Aidas* 454
Dumbrys 237
Dumčius Petras-*Vyturys* 666
Dumčius žr. Pipiras Petras 635
Dūmelis žr. Mažylis Antanas 604
Dundulienė-Mikėnaitė Antanina d. 230
Dundulis Povilas-*Šarūnas* 232
Durijev MGB pplk. 382
Dušanskis Nachmanas MGB mjr. 739, 746
Dzendzelėtienė 660
Dzikavičius Jonas-*Lazdynas* 509, 511, 512, 514
Dzikavičius str. 234, 258
Dženkaitis Vytautas prtz. 636
Džiugas žr. Čičelis Jonas 448
Eglė žr. Putrimaitė Birutė 52
Eglinskas Antanas-*Margis* (*Margiris*), *Tonis* 428, 435, 437, 549, 551
Ėglius žr. Gaivenis Kazys 411, 509, 511
Eičienė Agota-*Rasa* ryš. 623
Eidrigevičius (Eidrigas) 162
Eidukas 693
Eigelis Jonas aktv. 510
Eigulys žr. Nečiūnas Gintautas 495
Eimutis žr. Stoškus Jonas 613, 622, 623, 625, 626
Eismuntas Eduardas KGB gen. mjr. 365

Eitminavičius Stasys-*Rupūžėnas* 134
Eitminovičius Pavlinas Michailovičius 404
Eitutavičius Stasys-*Žaibas* 691, 697, 699, 701, 702, 711; 164, 173 nuotr.
Eitutis Jonas-*Jaunutis* 684
Eiva žr. Ruibys Kazys 653
Ekvilytė Zosė 653
Ellis W. B. (JAV) 81
Elvikienė-Milmantaitė Marijona 677
Elvikis Antanas 649
Endriukaitis Algirdas 397
Ercius Ipolitas aktv. 679
Ercius Ipolitas, Antano 689
Erelis žr. Gudonis Alfonsas 564, 577
Erelis žr. Malikėnas (Malikas) Kostas 540, 541
Erelis žr. Šiaučiūnas Petras 602
Erikas prtz. (vokietis) 717
Ermošenka Romas 110
Erstikis Steponas-*Patašonas* 607
Eršketis žr. Cicėnas Mykolas 418
Eršketis žr. Kaladinskas Kazys 438, 445, 518, 520, 565
Eskienė Bronė-*Pinavija* ryš. 669
Eskienė-Sakalauskaitė Bronė 639
Eskimas žr. Gudas Teofilis 578, 579, 581, 584
Etmonas žr. Montvydas Vladas 662
Eustinas R. (JAV laivo kap.) 81
Evaldas žr. Kmita Edmundas 607
Ežerskis 15 nuotr.
Fedotovas MGB 302
Fedotovskich MGB tard. 384–386, 391
Fiodorov Gerasim Markovič MGB str. 416
Fiodorov KGB 82
Fiodorov Kiril Maksimovič MGB str. 416
Fiodorov vyr. ltn. NKVD 378
Frankonis Steponas, Jono, SG ag. *Volk* 409
Freitikas 693, 694
Fričas (Frič) Jazeps-*Jutis* 315–318
Fusteris (ispanas) 473, 475, 479
G. Vytautas ag. 59
Gabrėnas Jonas aktv. 510
Gabriukas, *Papartis* žr. Kirdeika Gabrys 566, 568
Gabrusevičius Povilas 358
Gadeikis Stasys 645
Gadliauskaitė Daiva 496
Gaidamavičius Antanas ryš. 294
Gaidamavičius Julius-*Viesulas* 448
Gaidelienė-*Mikštas* ag. 420
Gaidelis 159
Gaidelis Albertas prtz. 436
Gaidelis Jonas 521, 522
Gaidelis Kastantas (Kastančiukas) 524
Gaidelis Kazys-*Trimitas* 448
Gaidelis Kostas-*Žvainys* 521, 524
Gaidelis Vladas, Juliaus-*Šernas*, SG ag. *Sakalas* 401, 402, 420, 540
Gaidelis Vladas, Stasio-*Jovaras* 401, 417, 420
Gaidelis žr. Varnas Algirdas 553–559, 571, 610
Gaidelytė Stasė 520
Gaidelytė Stasė 523
Gaidelytė Zuzana (Zita?) 524
Gaidienė Elena 415
Gaidys Jonas-*Šaitikla* 349
Gaidys Leonas, Jono 504
Gaigalas Antanas ryš. 205
Gaigalas Edvardas-*Bijūnas* ryš. 349
Gaigalas Jurgis prtz. 261
Gaigalas Petras prtz. 36, 261, 272
Gaigalas Povilas-*Žukovas* 36, 261, 271, 273, 274
Gaigalienė-Žukovaitė Stefanija-*Geroji Dėdinytė* ryš. ag. *Dania* 205, 210
Gaikauskas str. 224, 225
Gailienė-Gumuliauskaitė Genutė (Genovaitė)-*Danutė* 710; 173 nuotr.
Gailienė-Venskutė Veronika 710
Gailis žr. Pakaušis Vytautas 599
Gailiūnas Antanas 173
Gailiūnas žr. Ilčiukas Jonas 486
Gailius Kostas-*Klajūnas* 691, 692, 710
Gailius Vaclovas-*Trimitas* 702, 710; 173 nuotr.
Gailius Vytautas 716
Gaivenis Balys-*Voveraitis* 509, 511, 512; 102 nuotr.
Gaivenis Kazys-*Ėglius* 411, 509, 511
Gaivenis Vladas 430
Gaižutienė-Grumbinaitė Veronika 438
Gaižutienė Elena (Alena) 518
Gaižutienė Zuzvelia (Zuzana) 415
Gaižutis J.-*Audra* ryš. 438
Gaižutytė Pranutė 128, 129
Gajauskas Balys dsd. 110
Gajauskas Steponas 688
Galas ag. žr. Mileris Benadas 745
Galatiltis Vytautas (Vitaldas)-*Mikasiukas* 417, 449, 566

Galatiltytė Janina-*Lakštutė* prtz. 418
Galiauskas Juozas-*Martinas* 596
Galinaitis Bronius 59
Galinienė-Zubavičiūtė Vincė d. ryš. 207
Galinskas (Galinskis) Pranas 662, 680
Galiūnas žr. Martinkėnas Juozas 418
Galminas Antanas-*Garnys*, *Šiaurys*, *Aras* 644, 650, 655, 656, 659, 667, 675, 678
Galminas Jonas-*Putinas* 650, 654, 656, 659, 664, 666, 667, 671, 677, 678
Galminas Stasys 639, 656
Galvanauskas Jonas 251
Galvičius MGB 384, 385
Galvydienė Emilija 356
Galvydis 356
Galvonas Antanas 374
Gančiauskas 346
Gandras ag. SG 559
Garbašauskas Edvardas prtz. 208
Garbauskaitė-Grušienė Apolonija 524
Garbauskaitė Anelė 424
Garbauskaitė Bronė 424, 425, 427, 429
Garbauskaitė Stefa 524
Garbauskas 405
Garbauskas Justas 423
Garbauskienė Nastazija 423, 424
Gargasas Juozapas 639
Gargasienė Joana 639
Gargasienė Ona 640
Garla Antanas-*Genys* 521, 522
Garlaitė Franutė (Pranutė) 521, 522
Garliauskaitė Monika 430, 431
Garliauskas 431
Garnelis Edvardas-*Čigonas* 448, 515; 89 nuotr.
Garnys Juozas str. 203, 204
Garnys Justinas str. 203
Garnys žr. Grimalauskas Lionius 509, 510
Garnys žr. Meidus Povilas 461
Garnys, *Šiaurys*, *Aras* žr. Galminas Antanas 644, 650, 678
Garnys, *Žvalgas* žr. Tubys Kazimieras 494, 496
Garsas žr. Bytautas Adomas 489
Garsas žr. Čipinys Julius 552, 553, 556–558, 560
Garsas žr. Puodžiūnas Bronius 571
Garšva Algimantas 369
Garuckas Bronius 134
Gasėnas Romas 254
Gasiūnaitė Stefa 20
Gasiūnas Balys 19, 20
Gasiūnas ltn. 158
Gasiūnas Stasys-*Klevas* ryš. 512
Gasiūnienė 15
Gaspariūnas Pranas ag. *Klevas* 600
Gaškaitė-Žemaitienė Nijolė-*Rūta* dsd. 32, 33, 37, 48–63, 68, 397, 546; 1 nuotr.
Gaubica, *Vėjas* žr. Bulovas Jonas 265
Gaubtys (Rimkus) Francas (Fridrikas, Fricas)-*Vytautas*, *Mindaugas* ag. SG 637, 653, 672, 674, 676, 682, 684, 688; 165 nuotr.
Gauras žr. Berneckas Petras 612
Gavelis Tadas 8 nuotr.
Gavėnia Simas-*Drąsutis* 622, 722
Gavriliukas Zacharijus 686
Gėbelsas žr. Bačelis Edvardas 598, 602–606
Gečas Jonas 667
Gečas P.-*Ruonis* ag. 233
Gečiauskas Antanas-*Spyglys* 577
Gečiauskas Vytautas-*Spyglys* 57 nuotr.
Gečienė-Pudžiuvelytė 666
Gečienė-Šlepavičiūtė Ona 640
Gečiūnaitė Janina-*Dalia* ryš. prtz. 581
Gedeikis Stasys 674
Gedgaudas 102
Gediminas spec. ag. žr. Pečiūra Vytautas (Viktoras) 547
Gediminas žr. Budvytis Vytautas 690, 696, 711, 713
Gediminas žr. Pošius Petras 490, 570, 576, 586, 587
Gediminas žr. Rukšėnas Bronius 512, 513
Gediminas žr. Stanevičius Juozas 722
Gediminas, *Dobilas* žr. Šeputis Kazys 656
Gedmintas Antanas-*Lakštutis* 702, 707
Gedutis Juozas 681
Gedvilas Robertas-*Remigijus*, *Sidabras*, ag. *Aleksandras* 614; 141 nuotr.
Gedvilienė Petrė 641
Gegutė ag. SG 439, 440, 445
Gegužis ag. 309
Gegužis žr. Paukštė Jokimas 551, 557
Gegužiukas žr. Pečkauskas Vladas 718, 720, 722
Gėgžna 256
Gėgžna Algis 21
Gėgžna Ignas 21

Gėgžna Jonas-*Vachmistras* 199
Gėgžnaitė Regina 21
Gėgžnienė Joana 21
Geležinis Vilkas žr. Kimštas Jonas 443
Gėlia 422
Gėlytė ag. 520
Gembickij Famil Aleksandrovič MGB str. 416
Gemionovna Anna 474
Gendvilas 237
Genelis SG ag. 549
Genelis žr. Trakimas Benediktas 159
Genys (*Geniukas*, *Genius*) žr. Kisielius Juozas 722, 729, 734, 735
Genys ag. 186
Genys žr. Garla Antanas 521, 522
Genys žr. Knezys Povilas 588
Genys žr. Tautkevičius-Tautkus Juozas 692, 699, 700, 702, 707, 709, 710
Genutis ag. 35
Geradaris ag. 647
Gerasimovas MGB vyr. ltn. 412
Germantas žr. Bakšys Antanas 653
Germantas, *Klajūnas* žr. Bakšys Antanas 590–596, 743
Geroji Dėdinytė žr. Gaigalienė-Žukovaitė Stefanija 208
Gerulis prtz. 662
Gervė Antanas 20
Gestautas Bronius 641
Gestautas Jonas 674, 674
Gestautas Juozapas 685
Gestautas Petras 645
Gestautas Povilas 649
Gestautienė (Ivanovienė) Barbora 634, 649, 669
Gestautienė Elena 645
Gestautienė-Dargužaitė Palmira-*Danguolė* ryš. 713
Getautis Jonas 627, 643
Getautis Vacys 679
Giedrikas Steponas-*Girietis* 570, 599, 602, 603; 68 nuotr.
Gilenas žr. Remeikis Juozas 722
Gimbutienė Elena 415
Gimbutis Jurgis 414, 415
Gimžauskaitė Teklė-*Skrajojanti Paukštė* ryš. 429, 435
Gimžauskas Kazys aktv. 503
Gimžauskas Petras-*Vilkas*, *Elenutė* 425
Gintaras ag. 738
Gintaras žr. Bulka Jeronimas 423
Gintaras žr. Misevičius Boleslovas 724, 734
Gintautaitė Valė 272, 273
Gintautas Alfonsas 273
Gintautas Alis prtz. 273
Gintautas Lionginas prtz. 273
Gintautas žr. Ivanauskas Vaclovas 606
Gintautas žr. Šakalevičius Alfonsas 267, 271
Gintvytis žr. Satkevičius Steponas 548
Ginzburgas Aleksandras dsd. 62
Giparas Kazys prtz. 297
Giparas prtz. 311
Girčys prtz. 531
Girdziušas Česlovas-*Žalgiris* ag. *Darius* 417, 418
Girdziušas Roman Feliksovič-*Lunev* SG ag. 417
Girdziušas-*Kudriavyj* ag. 417
Girdžius Antanas 723
Girėnas inf. 421, 423
Girėnas Petras 682
Girėnas žr. Kazlauskas Alfonsas 653
Girėnas žr. Kazlauskas Bronius 680
Girėnas žr. Lasys Jonas 494
Girėnas žr. Radžius Pranas 692, 697, 701, 702, 703, 711
Girietis Romas žr. Kaunietis Romas 253
Girietis žr. Giedrikas Steponas 570, 599, 602, 603
Girininkas žr. Kukta Petras 490, 492, 496
Girnius Juozas 62
Girskis 393
Girskis Petras 637
Girulis Juozas MGB 741
Gyliutė ryš. 461
Gylys prtz. 546
Gylytė Bronė 431, 432
Glebauskaitė-Rožanskienė Kotryna 137
Glebauskaitė-Šaronienė Janina 137
Glebauskas Juozas 137
Glemža Albinas 261
Glemža Alfonsas ryš. 274
Glemža Jonas 14, 15
Glemža Jonas 260
Glemža Jonas sūn. 268
Glemža Juozas 268
Glemža Juozas sūn. 9, 10; 16 nuotr.
Glemža Juozas tėv. 268

Glemža Kazys prtz. sūn. 260, 261, 265, 268
Glemža Liudas sūn. 9, 10, 15; 16 nuotr.
Glemža Mykolas tėv. 9, 14, 15; 16 nuotr.
Glemža Petras 260
Glemžaitė Aldona d. 268
Glemžaitė Dalia d. 9, 10
Glemžaitė Diana d. 9, 15, 16, 267, 268; 118 nuotr.
Glemžaitė Ona 9
Glemžaitė Stefutė 266
Glemžienė-Marcinkevičiūtė Ona mot. 9, 11, 15, 274; 16 nuotr.
Glemžienė-Tamošiūnaitė Eugenija 262
Globys Vladas-*Ramūnas* 618
Globus ag. 576
Gluchov MGB mjr. 729
Glušakov Osip str. 412, 413
Glušakova Nadiežda 412
Goldbergas Judelis 376
Golycyn MGB mjr. 32
Golubkinas MGB 707
Golubovas aktv. 254
Gordanas aktv. 325
Gordanas aktv. 326
Gordejeva ag. 422, 423
Goršanov Nikifor 360–363, 367
Gotautienė Anelė 641
Grabauskas Juozas-*Perkūnas* 630, 647, 650, 678, 687
Graičiūnas 222
Graičiūnienė-Tamošiūnaitė Stanislava mot. 274
Graitutė ryš. žr. Meškauskaitė Kostė 486
Granitas (*Didysis Granitas*) žr. Poška (Poškus) Kazys 692, 700, 702
Granitas žr. Kemeklis Juozas 552, 557
Granitas žr. Sirutis Balys 582, 583
Granitas žr. Tarvydas Eduardas 692
Grašienė Emilija 430, 435
Grašys Balys 516
Grašys Juozas-*Bijūnas* ryš. 443
Grašytė ag. žr. Paukštytė 432
Grašytė Emilija ryš. 511, 515
Grašytė inf. 430
Grašytė Veronika-*Eglė* ryš. 429, 435
Graudinš (latvių kompozitorius) 617
Grauslys Pranas-*Pavasaris* 702, 707, 709
Graužinis Balys-*Uosis*, *Vilkas* 431, 511, 512, 548, 549; 103 nuotr.
Graužinis Bronius 355
Graužinis Juozas, Jono MGB str. 416
Graužinis Jurgis-*Liepa* 552
Gražys 555
Gražys Juozas 610
Gražys Juozas-*Viesulas* 90 nuotr.
Gražys ryš. 576
Greičienė Anastazija 680
Greiška Algirdas, Antano-*Dobilas* dsd. 39, 40, 42, 44, 46, 47, 50, 53
Greiška Rimas (Rimantas) 32, 48, 50, 68
Grekov ag. 393
Grevienė Marijona mot. 46 nuotr.
Greviškienė Paulina prv. 255
Grevys Antanas sūn. 46 nuotr.
Grevys Jonas-*Žvalgas* sūn. 704, 713; 46 nuotr.
Grevys Juozas sūn. 705, 706; 46 nuotr.
Grevys Kazys sūn. 704; 46 nuotr.
Grevys Petras 704, 706; 46 nuotr.
Grevys Stasys 704; 46 nuotr.
Grevys Steponas-*Verpetas* sūn. 698, 699, 704, 705, 713; 46, 168 nuotr.
Grevytė-Budvytienė Juzefa-*Rasa* ryš. d. 703; 46 nuotr.
Gribok MGB ltn. 309
Griciūnas Antanas prtz. 284
Gricius MGB 517
Gricius prv. 684, 685
Grigalavičiūtė Bronė-*Aldona* 746
Grigalavičiūtė-Rubinė Leonora-*Remigija*, *Vida*, *Samana*, *Dalia*, *Dženė*, *Radvilaitė* ryš. 743
Grigaliūnas Jonas-*Amerikietis* 137, 139
Grigaliūnas Vladas-*Sakalas* 466–471
Grigas ag. žr. Ramelis 553
Grigas prtz. 417
Grigonis Adolfas-*Paberžis* 419, 428, 552, 569
Grigonis Bronius-*Bijūnėlis* 39 nuotr.
Grigonis Leonardas (Leonas)-*Užpalis* 739
Grigonis Petras prtz. 276
Grigorjev Fiodor Vasiljevič, SG ag. *Vorona* 409
Grigorjev Kalina MGB str. 416
Grigorjev Vasilij MVD mlc. vyr. ltn. 533
Grigorjevas MVD mlc. 510
Grikšaitė ag. *Virkutis* 692
Grimalauskas Lionius-*Garnys* 509
Grimalauskas Z. 366
Grincevičiūtė 97
Grinius Jurgis-*Plaktukas* 134, 135

Grinius Mykolas-*Lizdeika* 134, 135
Grinskys Pranas 207
Griška Albinas 273, 274
Griškaitytė-Naglienė Ona 111
Griškonytė-Balevičienė Marija 41 nuotr.
Grišmanauskas Juozas 81
Grybas Antanas 642
Grybas Jonas-*Aras* 650, 661, 685
Grybauskas Kazys-*Barsukas* 423, 552
Grybienė Liuda 642
Grybienė Liuda, Jono 689
Grybinas Aleksandras-*Faustas* 141 nuotr.
Grygalienė 643
Gromakovas mlc. 229
Grosas prtz. 684
Grucė 14
Grucė Jonas prtz. 225
Grucė Pranas ryš. 582, 584
Grucytė Elena 227
Grumbinaitė Zosė-*Nemunė* ryš. 438, 518
Grumbinas (Stundžėnas Kazys) Steponas-*Audra* 445, 515, 517, 518
Grunskys 254
Grunskys Povilas prv. 256
Gruodis Vytautas 518
Gružinskas Jonas 642
Gružinskas Juozas-*Kęstutis* 653, 654
Gružinskas Petras prtz. 355, 356
Gružinskienė-Macijauskaitė Zita Janina d. 643
Gučis Vincas 362
Gudaitis Stasys j. ltn. 178, 181
Gudas SG ag. žr. Bukauskas Kazimieras 417, 565, 566, 567, 569, 592, 598
Gudas Jurgis prtz. 348, 352
Gudas Pranas-*Bartukas* 348, 352
Gudas Teofilis-*Eskimas* 578, 579, 581
Gudauskas A. 669
Gudauskas Aleksandras (senasis) 649
Gudauskas Aleksas 634
Gudauskas Juozas 634, 635
Gudauskas Juozas-*Ūksa* 636
Gudauskienė Emilija 635
Gudavičius Napoleonas-*Julius* 723, 733
Gudelis Antanas 274
Gudinskas Antanas 632
Gudinskas Steponas 632
Gudinskienė Antanina 632
Gudonienė 9
Gudonis Alfonsas-*Erelis* 564, 577
Gudonis Antanas 228
Gudukas Jonas, Vinco MGB str. 416
Guiga Juozas, Prano-*Lakūnas* 423, 448, 552
Guiga Stasys, Prano-*Liūtas* 423
Guiga Stasys-*Tarzanas* 568, 570, 586, 587, 607
Gulbė ryš. žr. Miškinytė Apolonija 510
Gumuliauskaitė Genovaitė-*Danutė* prtz. 700
Gumuliauskas Jeronimas-*Mindaugas* 711
Guoba ryš. 513
Guobytė Emilija 401
Guobužas Mykolas-*Šaulys* 133 nuotr.
Guobužas Vytautas-*Viesulas* 529
Guogis 105
Gūra Antanas-*Šarūnas* 271, 274
Gureckas Jonas (LSSR AT dep.) 375
Gurklys 266
Gurklys Stasys-*Rūstutis* 601
Gurkšnis Vincas ryš. 510
Gurkšnytė Pulcherija-*Žibutė* ryš. 509, 510, 512, 513
Gusev MGB ltn. tard. 298, 306
Gustaitė 101
Gutauskas Jonas 113
Gutmanas L. prof. 485
Guzevičius Aleksandras NKGB mjr. 502, 504
Gužas Vytautas-*Mindaugas*, *Kardas* 737; 161 nuotr.
Gužauskas Kazimieras 641
Gvaldienė-Tamošiūnaitė Elena-*Snaigė* ryš. 7
Gvildys Konstantinas-*Žiedas*, *Karklas* 622
Gvozdovskis MGB vyr. ltn. 415
Hansas prtz. (vokietis) 717
Hendrikas Oskaras-*Paulius* 650, 674, 675
Henrikas žr. Skeivelas Jonas 52
Hitleris Adolfas 168
Hitleris žr. Kregždė Kazys 585, 586, 600
Hofman Stefan-*Jumba* 265
Hubertas ag. 423
Ignatjev Piotr Ivanovič MGB pplk. 73
Ignatjevas S. D. MGB 249
Ignotas Valentinas prv. 700
Ikamas Algis prtz. 68 nuotr.
Ilčiukas Jonas-*Gailiūnas* 486
Ilgūnas žr. Žygelis Jonas 489
Indėnas žr. Pundys Pranas 568
Indrašius Bronius ryš. 582
Indrašius prtz. 480

Indreikienė 15
Indrelė Albinas 273
Indrikas Robertas-*Medžiotojas* 68 nuotr.
Indrilionis Povilas-*Dobilas* 206, 210
Indriliūnas Petras prtz. 284
Indriliūnas prtz. 286
Ingelevičius Justinas 432
Irtmonaitė Stasė-*Aušrelė* prtz. 666, 668
Irtmonas Aleksandras-*Genys* 666
Irtmonas Mėčius-*Žiogas* 666
Išoras J. 57
Ivanauskaitė-Stanevičienė Aldona ryš. 672
Ivanauskas Andriejus 410
Ivanauskas Bronius-*Pavietrius* 510
Ivanauskas dsd. 103
Ivanauskas Jonas prtz. 459
Ivanauskas Juozas 627, 630, 688
Ivanauskas Kazys-*Aras* 553, 610
Ivanauskas Petras prtz. 681
Ivanauskas Petras-*Žaibas* 640, 680
Ivanauskas Vaclovas (Vacys)-*Vytenis*, *Gintautas* 606, 656; 159 nuotr.
Ivanauskas Vytautas 632
Ivanauskas-*Bėgūnas* ryš. 444
Ivanauskienė-Gaigalaitė Bronė 643
Ivanauskienė-Žibkutė Zosė d. 644
Ivanov Agij Fiodorovič MGB str. 416
Ivanov NKVD kap. 378
Ivanov Kirjan Sysojevič str. 313
Ivanov Leontij Jefimovič, SG ag. *Vorobej* 410
Ivaška Antanas prtz. 303
Ivaškevičius Kazys 745
Ivonis Pranas-*Sakas* 441; 62 nuotr.
Ivoškus Petras 397
Iždonas Jonas aktv. 628
Ylekis Rapolas str. 138
Jacenytė 597
Jacikas Juozas 635
Jackevičius Antanas 421
Jackevičius Petras 420
Jackevičiūtė ryš. 584
Jackys Petras-*Algis* 733
Jackus Stanislovas KGB 97
Jačienė Marijona 632
Jagminaitė Akvilė ryš. 588
Jakimas ag. 54, 57
Jakimavičienė Ona 422
Jakimavičius 10
Jakimavičius 431
Jakimavičius Teofilis 423
Jakimavičiūtė Adelė ryš. 430
Jakimavičiūtė Pranė ryš. 430
Jakimovas MGB tard. 287
Jakšytė Juzė, Prano-*Žuvėdra* dsd. 71
Jakštonis Balys-*Trockis* 233
Jakštonytė Kastutė 470, 471
Jakubka Albertas prtz. 260
Jakubka Povilas prv. 36, 261, 271, 272
Jakučionienė Edvarda 21
Jakučionis Steponas-*Aušra* 548
Jakulis prtz. 256
Jakulytė Vanda 258
Jakutienė 303
Jakutis Julius-*Slapukas* 552
Jakutis Vincas-*Skaistgiris* 623
Jameikis Stasys 157, 158, 160
Janaudis Jonas prtz. 533
Janauskas Jonas kng. 634, 660, 669
Janavičius MGB 276
Janavičius str. 136
Jančys (Jančionis?) prtz. 238
Jančiauskas Aloyzas str. 640
Jančys Antanas-*Žaibas* 226
Janionis Kazys-*Šnekutis*, *Pijokas* SG leg. prtz. *Nemunas* 586, 596, 601
Janišienė Emilija mot. 21
Janišius Juozas tėv. 21
Janišiutė Danutė 21
Janišiūtė-Mackevičienė Eugenija d. 21
Janišiūtė-Preikšaitienė Nijolė d. 21
Janišiūtė-Sandarienė Aurelija d. 21
Janiutin NKVD vyr. serž. 378
Jankaitis Jonas 469
Jankauskaitė Valerija, Simo 689
Jankauskas Bronius 554
Jankauskas Juozas-*Demonas* 141 nuotr.
Jankauskas Povilas-*Alksnis* 553, 608, 610, 611
Jankauskas Simas, Simo 689
Jankauskas Vidmantas 16
Jankauskienė Ona, Antano 689
Jankevičius Povilas 475
Jankus ag. 420, 423
Jankus ltn. str. 272, 273
Jankus Petras ryš. 306
Jankuvienė 306
Jansonas MGB mjr. 45, 46

Jansonas str. 204
Janulionis Aloyzas 216
Janulionis Povilas 216
Janulis Mykolas-*Tautvydas*, *Stumbras* 586, 603, 604
Janušaitis Jonas SG ag. *Matrosas* 439, 571
Janušauskaitė Marytė 528
Januševičius Alfonsas prtz. 261
Januška Jonas-*Kelminis* ag. 310
Januškaitė Stasė-*Astra* ryš. 717
Januškevičius Alfonsas prtz. 284, 285
Januškevičius Vilius prtz. 284
Janušonis Bronius-*Špokas* 265, 271
Jarašūnas Emanuelis dr. 7
Jarmalienė Teofilija 421
Jarmalytė Grasilda 421
Jarmalytė Janina 421
Jasaitienė S. 369
Jasaitienė Sofija 375
Jasaitienė-Mažutytė Teresė 646
Jasaitis Stasys str. 654
Jasas P. kng. 695
Jasinskas Leonas prtz. 285
Jasinskas Valerijus prtz. 285, 286
Jasiūnas Algimantas 113
Jasiūnas Jonas ryš. 207
Jasudis (vienuolis) 500
Jašinskaitė-Margevičienė Jūratė 46
Jatautas Henrikas 72
Jauniškis Bronius (surdopedagogas) 267
Jaunius ag. žr. Mileris Benadas 745
Jaunius Zenonas str. 700
Jaunutis žr. Atutis Jonas 665
Jaunutis žr. Eitutis Jonas 684
Jaunutis žr. Morkūnas Antanas 553
Jaunutis žr. Navickas Romualdas 582, 583
Jaunutis žr. Oželis Petras 691, 696, 697, 702, 703, 710, 713
Jaunutis žr. Trijonis Pranas 643, 646, 654, 661
Jaunutis žr. Vitkauskas Jonas 695
Jaunutis, *Sakalas* žr. Blinkevičius Juozas 585
Jazauskas 217
Jazminas žr. Rinkūnas Stasys 563
Jėčius 215
Jefimovas Dmitrijus Ardaljonovičius MGB gen. mjr. 412
Jefimovas ltn. mlc. 697
Jefremov MGB 91
Jegorovas Michailas aktv. 349
Jelcinas aktv. 407
Jermalavičius Adolfas prtz. 313
Jeršov Jakov, Zinovjevič str. 313
Jesinauskienė 728
Jevlampijev MVD ltn. 356
Jocevičius Kostas 691, 697
Jogėla (Jagėla) Antanas-*Ąžuolas* 80 nuotr.
Jokelis aktv. 326
Jokeris žr. Lapienis Jonas 227
Jokšas Mykolas tėv. 696
Jokšas Pranas prv. sūn. 696, 697
Jokubaitis Vaclovas-*Jupiteris* 172
Jokubauskaitė Liucija-*Aušrikė* 653
Jokubauskas Bronius 646
Jokubauskas Jonas 628
Jokubauskas Jonas-*Putinas* 618, 623
Jokubauskas Mykolas 620
Jokubauskienė-Dautartaitė Kristina 646
Jokubauskienė-Lukoševičiūtė Ona 647
Jonas Šileikis 380
Jonas žr. Narušonis Vladas 722
Jonča Kazimieras-*Majus* 618, 620, 623
Jonča Motiejus prtz. 640, 671, 683
Jonča Vladas-*Vaidotas* 613
Jončaitė-Trijonienė Elzbieta 683
Jončys Antanas tėv. prtz. 225
Jončytė d. prtz. 225
Jonelis Povilas-*Tūzas* 64, 65 nuotr.
Jonelytė Marytė inf. 745, 746
Jonikaitė Elytė 720
Jonikas Antanas-*Daktaras*, *Rolandas* 729, 734
Jonikas Jonas-*Pantera* 648, 649, 665, 666, 686
Jonikienė-Vaišvilaitė (Arvasevičiūtė) Vanda-*Kengūra* prtz. d. 631, 648, 649, 659, 665, 666, 686
Jonukas žr. Urbonas Juozas 692, 702, 703, 712
Jonušaitis Jonas-*Rimantas*, SG ag. *Matrosas* (Minkevičius, Lozoraitis) 564
Jonušaitis Petras ryš. 622, 623, 625
Jonušaitis Petras, Jurgio 626
Jonušas Antanas-*Vilkas* 691, 692, 695, 696, 698–702, 708, 709, 711; 173 nuotr.
Joškis J. 614
Jovaras SG ag. žr. Nedzinskas Albinas 597
Jovaras žr. Gaidelis Vladas 401, 420
Jovaras žr. Marcinkus Rapolas 619, 622, 625
Jovaras, *Rikas* žr. Mockus Izidorius 622, 733

Juchnevičius Bernardas MGB sk. vrš. 43
Juchnevičius Stasys-*Baravykas* 542, 543
Jucius Augustas 697
Jucius Juozas 630
Jucius Kazimieras prtz. 652
Judickas 490, 570
Judickas Bronius, Antano prtz. 447, 448
Judita ryš. žr. Pelanytė Malvina 443
Judrutis žr. Bandzinas Antanas 613, 614, 619, 621–624, 626, 741
Jukna Juozas prtz. 622
Juknevičius Juozas 431
Juknius Kazimieras 96, 97, 100
Juknius Pranas-*Švyturys* 691, 702, 711
Juknys Anicetas-*Krantas* 576, 577
Julius žr. Gudavičius Napoleonas 733
Jundulas Povilas prtz. 150, 151, 153
Juodagalvis Jonas 393
Juodalksnis žr. Karla Juozas 497, 516
Juodas Ponas žr. Samuolis Povilas 192
Juodeika Jonas str. 66
Juodelė Antanas prtz. 348
Juodelė ryš. 355
Juodelytė 582
Juodis Albertas 422
Juodis Julius-*Pavasaris* 576
Juodis Stasys-*Čižikas* 419, 431, 509, 511, 512, 548
Juodiškis Petras prv. 221
Juodka Antanas ag. *Vanagai* (1) 411
Juodka Jonas-*Vėžys* 431, 448, 509, 511, 549, 550; 103 nuotr.
Juodka Juozas 518
Juodka Juozas ag. *Vanagai* (2) 520
Juodka Stasys 382, 386
Juodka Stasys-*Klajūnas* 431
Juodka Vincas 544
Juodkaitė Angelė ryš. 511
Juodvalkis Adolfas sūn. prtz. 452, 453
Juodvalkis Albertas, Mykolo 504
Juodvalkis Antanas 358–368, 372–376
Juodvalkis Edvardas sūn. prtz. 452, 453
Juodvalkis Jonas, Jono 504
Juodvalkis Kazimieras tėv. prtz. 452, 453
Juodvalkis Kazys ag. prv. 454
Juodvalkytė Elena 372
Juodvalkytė Lauryna, Jono 504
Juodvarnis žr. Araminas Petras 515
Juodzevičius Balys 7, 232, 233, 448, 466, 483, 528
Juospaitis Bronius-*Direktorius* 33, 185
Juozapavičius Vladas-*Papartis*, *Šarūnas* 505, 512; 75, 85, 104 nuotr.
Juozapavičius Vladas-*Šarūnas* 448
Juozėnas Aloyzas prtz. 231
Jūra SG ag. , žr. Preikšaitis Pranas 449, 565–567, 572, 573, 579, 580
Jūra žr. Briedis Pranas 717
Jūra žr. Kačiušis Bronius 722
Juras Jonas-*Slapukas*, *Žilvinas* (*Žilvinis*) 492, 494, 495
Jurėnas Jonas prtz. 284
Jurevičienė Elžbieta 20
Jurevičius Adolfas 20
Jurevičius Juozas 32, 49, 68
Jurgaitis Bronius 687
Jurgaitis Pranciškus 641
Jurgaitis Simas-*Baronas*, *Žemaitis*, *Tautvilas* 628, 630, 632, 642, 647, 648, 650, 654, 659, 660, 665, 672, 673, 675, 676, 683, 684, 686, 687
Jurgaitis Stasys prtz. 670, 680
Jurgaitytė Stasė ryš. prtz. 642, 646, 647, 659, 665, 684, 686, 687
Jurgelevičienė Leokadija 424
Jurgelevičius Juozas ag. *Ąžuolas* 424
Jurgelionis Juozas 47, 70
Jurgelionytė-Bimbirienė Aldona 39, 43, 47, 69
Jurgelionytė-Juodeikienė Zita 39, 43, 45, 69
Jurgilas Pranciškus-*Žvalgas* 15 nuotr.
Jurginas SG ag. žr. Kimštas Jonas 575, 578, 584, 589, 590, 592–597, 604
Jurgis žr. Loras Adelbertas 656
Jurjonas Eduardas (Adžius)-*Papartis*, *Žilvitis* 691
Jurkauskas Boleslovas-*Bolius*, *Sanitaras* 722
Jurkevičius MGB 44
Jurkštas-*Debesys* 225
Juršaitė-Ivanauskienė Birutė 472
Jusevičius Mariukas (Marijus) gyd. 477, 479
Jusiūtė Virginija 46
Juška Antanas kng. 79
Juškėnas 156
Juškienė-Kalniūtė Ona-*Onytė* prtz. 709
Juškys Antanas 648, 655

Juškys Steponas prtz. 736
Juteris 163, 164
Juzikis Jonas 642
Juzukėnas Antanas-*Liūtas* 43 nuotr.
Juzukėnienė-Simaškaitė Anelė-*Liūtė* 43, 47 nuotr.
Kabatavičius Linas-*Kanapė*, *Dainius*, *Linusis* 255
Kačiušis Bronius-*Jūra* 722
Kačiušis Vincentas-*Mečislovas* 733
Kadugys žr. Burauskas Antanas 513, 514, 517–519, 545
Kadžionis Jonas-*Bėda* 78, 80, 87, 93, 97
Kadžys Vytautas-*Šešiapūdis* 134, 136, 137
Kaganas aktv. 326
Kaimynas ag. žr. Žitkevičius 584
Kairelis MGB tard. 276
Kairevičienė Brigita ryš. 302
Kairienė Elvyra 241
Kairys 393, 394
Kairys ag. 603
Kairys SG ag. Petronis Vytautas 560, 561, 562, 563, 571, 587, 598
Kairys Jonas-*Audra* 470
Kairys Ksaveras 142
Kairys Petras-*Beržinis* 267
Kairys Pranas („Žansinas")-*Serbentas* (*Serbenta*) 650, 652, 653, 678
Kajėnas 543
Kajetonas žr. Mačiulis Kazimieras 726
Kaklin MGB vyr. ltn. 730
Kaladė (Dailidė) Petras 216
Kaladė Bronius prtz. 64
Kaladė Vladas prtz. 216, 217
Kaladinskas Kazys-*Erškėtis* 438, 518, 520; 137, 139 nuotr.
Kaladytė ryš. žr. Vasiulytė Janina 524, 525, 528
Kalanta Kazys (Valys Vladas) SG ag. *Vasaris* 546, 571, 579, 580, 585, 586
Kalytis Bronius-*Siaubas*, *Liutauras*, SG ag. *Ramojus*, *Serapinas*, SG leg. prtz. *Šiaurys* 219, 220, 432, 448, 470, 490, 493, 496, 500, 528, 530, 548, 549, 552–554, 557, 563, 572, 573, 578–580, 582, 585, 587, 590, 591, 594, 595, 598, 605; 78, 133 nuotr.
Kalytis Vytautas prtz. 126 nuotr.
Kalnietis žr. Kimštas Jonas 599, 600
Kalniūtė-Juškienė Ona-*Onytė* prtz. 709
Kalpokas Algirdas (Algis) dsd. 42, 45, 70
Kalpokas Kazimieras prtz. 234, 255, 339
Kaltas žr. Skunčikas Antanas 518
Kaluina Albinas 273
Kalvaitis Jonas-*Pažįstamas* 134–137
Kalvaitis Juozas 91
Kalvaitis Kazys-*Mūsiškis* 134, 135
Kalvelienė Juzė 18, 20
Kamarauskas Jonas-*Karijotas* 410, 496, 497
Kamarauskas Juozas tėv. 531
Kamarauskas Petras sūn. 530
Kaminskas 237
Kaminskas Leopoldas 141
Kanapeckas 19
Kancevičienė Marijona 671
Kančiauskas 228
Kanišauskas Alfredas kng. 505
Kano Chuanas gyd. 473–479
Kanopa 327
Kanopa Bronius str. 255, 258
Kanopa Petras 326
Kantas žr. Bačkauskas Mečys 691, 694, 708, 709
Kapčinskienė 259
Kapickas 10, 11
Kapišauskas Antanas 207
Kapytkova Ana prtz. 318
Kapralov Piotr Michailovič MGB gen. mjr. 249
Kapturauskas Algimantas (Algis), Augusto-*Aras* (prtz. žvalgas) 146–149, 152
Kapturauskas Jeronimas-*Baltrukas*, *Meška* 744
Kapustin MGB mjr. 139
Karabinova 249
Karajevas MGB str. vrš. 241
Karajiedas žr. Račinskas Pranas 545
Karakulinas MGB mjr. tard. 284
Karalienė (Karaliūnienė) Uršulė mot. 304
Karalius (Karaliūnas) Jonas 304
Karalius (Karaliūnas) Juozas tėv. 304
Karalius žr. Vaivada Stasys 618, 619, 623, 625
Karaliūtė (Karaliūnaitė) Genė ryš. 302, 304–306
Karaliūtė (Karaliūnaitė) Janė (Janina) ryš. 298, 304
Karaliūtė (Karaliūnaitė) Paulina ryš. 304
Karaliūtė Genė ryš. d. 303
Karaziejienė Bronė 21
Karaziejus Antanas 21

Karaziejus Vincas
Karaziejūtė-Sočneva Onutė 18, 21
Karbauskis Feliksas 401
Karbočius Bronius-*Bitė*, *Algimantas* 571, 575, 591, 592, 595
Kardas žr. Lidžius Petras 691
Kariabkin MGB kap. tard. 116
Karijotas žr. Kamarauskas Jonas 410
Karijotas žr. Kimštas Jonas 575, 597, 600
Kariūnas žr. Šinkūnas Vytautas 219. 579
Kariūnas, *Majoras* žr. Mačiulis Alfonsas 447
Karklas žr. Poška Jonas 654, 666, 677
Karklinis Pranas ryš. 509, 513
Karklinis žr. Burauskas Pranas 513, 545
Karkliukas Juozas prtz. 505
Karla Juozas-*Juodalksnis* 497, 516
Karmazaitė Aldona 129
Karoblis Antanas dsd. 111, 112, 114–116, 119; 24 nuotr.
Karoblis Boleslovas prtz. 206
Karoblis Juozas prtz. 206
Karoblis Povilas 206
Karoblis Remigijus 28 nuotr.
Karoblytė Alfonsė 115
Karoliukas Kostas 362
Karosas Jurgis aktv. 231
Karosas Povilas 231
Karosas Valdemaras-*Tautvilis* 38; 68, 74 nuotr.
Karpavičius Linas 161
Karpavičius Petras MGB 79
Karpinskas Aloyzas 31, 49, 68
Karpinskas Jonas sūn. 147, 150
Karpinskas Vaclovas tėv. 146, 148
Karpuchin KGB mjr. 159, 160
Kartašov Ananij 367, 378
Kartašov Chariton 360, 363
Kartašov Vavil 378
Kartašovas Charitonas 361, 367
Karvelis Jonas-*Klajūnas*, *Šilas* 233
Karvelis MGB leg. prtz. Miežis Juozas 565
Karvelis ryš. žr. Palivonas Romas 381
Karvelis žr. Pupalė Kazys 702, 707, 711
Karvelis žr. Vasiulis Ignas 423
Karvelytė Anelė-*Tuja*, *Martynukas* ryš. 580
Karvelytė Bronė-*Snaigė* ryš. prtz. 581
Karvelytė Vlada-*Lelija*, *Vincukas* ryš. 580
Kasauskas Pranas 486
Kaselis Stasys, Jono MGB str. 416
Kasiliauskienė Petrė 634
Kasparaitė Vanda 643
Kasparaitis Endrius 687
Kasparas (Kasparavičius) Tavosis 643
Kasparas Vytautas 658
Kasparavičius (Kasparas) prv. 699
Kasparavičius Tavosis 648
Kasparavičiūtė Vanda ryš. 648
Kasputis Antanas 644, 676
Kasputis Jonas 664
Kasputis Motiejus-*Aidas* 629, 630, 637, 641, 649, 650, 673, 678, 681, 683, 688
Kasputis Petras 644
Kasputytė Jadvyga 682
Kasputytė Ona ryš. 682
Kasputytė-Bružienė Albina ryš. 644, 682
Kasputytė-Bružienė Jadvyga 682
Kastanauskaitė Nina 45
Kastečkaitė Bronė 232
Kašauskienė 365
Katauskas Augustas 687
Katauskas Dzidorius 687
Katelė Albinas prtz. 64, 66
Katelė Jonas-*Pukas* 265, 304
Katelė Kazys prtz. 271
Katelytė Albina 64
Katinas mlc. vrš. (Utenos) 464
Katinas Aleksas-*Barzda* 470
Katinas Gediminas Antanas-*Šarūnas*, *Berželis* 678
Katinas Juozas, Vinco MGB str. 415
Katinas prtz. 435
Katinas žr. Zabulionis Juozas ryš. 483
Katkevičius Romas (Romualdas) dsd. 110, 114–117; 27, 28 nuotr.
Katoni (italų filosofas) 475
Katurbajev NKVD 378
Kaukėnaitė Elžbieta-*Lelija* ryš. 433
Kaukėnas J. 398
Kaukėnas Jeronimas-*Ūsas* 418
Kaulakis Antanas 229
Kaulinis Vincas-*Miškinis* 442, 470, 593; 101 nuotr.
Kaunas ag. žr. Meilutis Ipolitas 589
Kauneckas Pranas j. ltn. 723, 733
Kaunelienė šn. 346, 349
Kaunietienė-Dūdaitė Kazimiera, Povilo mot. 21
Kaunietis Bronius sūn. 21

Kaunietis Jonas, Romualdo tėv. (Buivydžių k.) 17, 19, 21
Kaunietis Jonas-*Joniukas*, *Vaikelis* 70 nuotr.
Kaunietis Romas (Romualdas) (Girietis Romas) sūn. 7, 21, 34, 162
Kaunietis Romas (Valiuliškio k.) 261
Kaunietis Tomas 21
Kaunietytė-Nasner Jurgita 21
Kaupaitis Petras 663
Kaupas Povilas prtz. 265, 266
Kaušila Antanas-*Margis* 485
Kaušyla Albertas-*Linksmutis* 499, 501
Kaušyla Antanas-*Margiris*, *Margis* 499
Kaušyla Julius 526, 527
Kaušyla Juozas prtz. 526, 527
Kaušyla Petras 512
Kaušylas Edvardas, Antano MGB str. 416
Kaušylas Petras, Antano MGB str. 416
Kavaliauskaitė Aldona d. 484; 171 nuotr.
Kavaliauskaitė Birutė-*Sigutė* ryš. d. 484, 485; 171 nuotr.
Kavaliauskas Albertas-*Kapitonas* 275, 276
Kavaliauskas Algimantas 6
Kavaliauskas Algimantas sūn. 483, 484
Kavaliauskas Antanas 46
Kavaliauskas Antanas-*Diemedis* sūn. 6, 484, 485, 487, 499, 501; 171 nuotr.
Kavaliauskas Balys 300
Kavaliauskas Juozas tėv. 484; 171 nuotr.
Kavaliauskas Povilas 194
Kavaliauskienė-Černiauskaitė Celina mot. 484, 485; 171 nuotr.
Kavoliukas Kostas 83
Kavoliūnas 225
Kazakevičius ag. (SG narys) 410
Kazakevičius Aleksas, Stasio 42, 70
Kazakevičius Antanas-*Narsutis* 582, 583
Kazakevičius Imantas 116, 117
Kazakevičiūtė Ona ryš. 582
Kazakov Luka MVD mlc. 533
Kazanas Afanasijus kap. prtz. tėv. 358, 360
Kazanas Dmitrijus prtz. 303
Kazanas Mykolas-*Mutka*, *Siaubas* prtz. sūn. 313
Kazanavičius 320
Kazanovas 376
Kazėnas Zigmas 28
Kazickas Bronius-*Saulius*, *Krivaitis* 444, 446
Kaziulionis Vytautas 42 nuotr.
Kazlauskaitė Elena ryš. 232
Kazlauskas Aleksas 687
Kazlauskas Alfonsas-*Girėnas* 653
Kazlauskas Balys-*Bijūnas* 349
Kazlauskas Bronius (iš Kelmynės k.) 680
Kazlauskas Bronius-*Girėnas* (iš Lomių) 680
Kazlauskas Petras 641, 679
Kazlauskas Petras, Petro 689
Kazlauskas Vacys 687
Kazlauskas Vytautas 66 nuotr.
Kazlauskienė Kristina 648
Kazlauskis Petras 629
Kazokas žr. Mažylis Kazys 604
Kazokas žr. Riauba Kazys 220, 585, 586, 596, 601
Kažys Vytautas KGB mjr. 87, 88
Keburis Jonas-*Dobilas* 546
Keidošius Petras 79
Kėkštas žr. Ryliškis Bonifacas 427
Kėleris Stasys-*Bimba* 137, 138
Keliuotis Juozas 389
Kelmas žr. Kušeliauskas Juozas 423, 548, 549
Kelmickis ryš. 744
Kelminis ag. žr. Januška Jonas 310
Kelpšienė-Šamatulskytė Liuda 649
Kemeklis Bronius-*Kerštas*, MGB oper. obj. *Varnas* 489, 490, 493, 561, 562
Kemeklis Jonas-*Tauras* 54 nuotr.
Kemeklis Juozas-*Rimtutis*, *Rokas*, *Granitas* 351, 552, 553, 555, 557, 571
Kengūra prtz. žr. Jonikienė-Vaišvilaitė (Arvasevičiūtė) Vanda 631, 648
Kepalas 224
Kepalas Liudas-*Trimitas* 447
Kerpiškytė Elena ryš. 528, 529, 572
Kerpiškytė Vanda ryš. 528, 529
Kerštas žr. Butrimas Stasys 398
Kerštas žr. Kemeklis Bronius 489, 490
Kesiūnas Julius aktv. 67
Kęstutis žr. Čičelis Jonas 448
Kęstutis žr. Gružinskas Juozas 653, 654
Kęstutis žr. Urbonas Leonas 692, 702, 703, 711
Keturakis Romas (Romualdas) 114, 116, 118
Ketvirtis Gediminas 159
Ketvirtis Povilas prtz. 57 nuotr.
Ketvirtis Pranas-*Klevas* 577
Kevlič Stasė 472, 474, 475, 476, 479
Kezys Julius, Alfonso, SG ag. *Aist* 409
Kėža Stanislovas prtz. 640

Kėželis Kostas prtz. 284
Kėžienė-Stonytė Justina 649
Kežys Petras 47
Kiauleikis 289
Kiaunė žr. Kiaušinis Pranas 561
Kiaušinis Pranas-*Kiaunė* 561
Kibirkštis žr. Liuima Pranas 560
Kiela Vytas 477
Kietienė-Dūdaitė Norberta mot. 17, 22
Kietis ag. 310
Kietis SG ag. žr. Čepukonis Vaclovas 585, 586, 588, 589, 596, 598, 599
Kietis Antanas sūn. 22; 26 nuotr.
Kietis Donatas sūn. 22; 26 nuotr.
Kietis Izidorius tėv. 17, 22
Kietis ryš. žr. Šileikis Petras 380, 381, 382
Kietis Vytautas sūn. 22; 26 nuotr.
Kietis žr. Damauskas Bronius 347, 350, 352
Kilčiauskaitė-Budrienė Rožė 29 nuotr.
Kimštas Jonas-*Žalgiris*, *Dėdė*, *Dobilas*, *Žygūnas*, *Kalnietis*, *Aukštaitis*, *Algimantas*, *Vladas*, *Karijotas*, *Senis*, *Geležinis Vilkas*, SG ag. *Jurginas* 219, 221, 443, 492, 493, 548, 553, 571–575, 578, 579, 584, 589–593, 595–597, 599, 600; 38, 79 nuotr.
Kimštienė-Sabaliauskaitė Aldona Febronija-*Motina* ryš. 490, 492, 562, 572, 591, 596, 600, 604; 79 nuotr.
Kinderienė Veronika 652
Kinderienė-Margevičiūtė Veronika 650
Kinderis Kazys 651, 686
Kinderis Zenonas 652
Kindurys Ignas 470, 471, 472
Kindurytė Milda 428
Kipšiukas, *Kipšas* žr. Šinkūnas Leonas 418, 567, 568
Kirdeika Gabrys-*Gabriukas*, *Papartis* 566, 568
Kirdeikis Pranas 140
Kirdeikis Vladas-*Kutosas* 198
Kirdonis Kazys-*Nemūra* 37 nuotr.
Kirdulis Stasys (Juozas Narvydas) 175, 183
Kirka ryš. 420
Kirsnys Jonas-*Raudonikis* 39 nuotr.
Kirstukas Kazys-*Mukas* 265, 304
Kirvis ag. SG žr. Ottingas Rudolfas (Ostin (Klein) Rudolf) 399, 440, 565, 566, 580
Kirvis žr. Sabaliauskas Viktoras 219–222, 575, 578, 579
Kirvis, *Piršlys* žr. Čekauskas Dominykas 577
Kiseliovas 459
Kiseliovas 9
Kiseliovas Pimenas Grigorjevičius 404
Kisielienė Marcelė 724
Kisielius Antanas-*Mikutis* 722
Kisielius Antanas-*Sakalas* 543; 87 nuotr.
Kisielius Gaudentas-*Tomas*, *Arėjas*, ag. *Miškinis* 613, 654, 722–731, 733
Kisielius Jonas 722, 723
Kisielius Jonas tėv. 731
Kisielius Juozas-*Genys* (*Geniukas*, *Genius*) 722, 726, 729, 734; 141, 154 nuotr.
Kisielius Telesforas-*Bitinas* (*Česlovas*) sūn. 722, 723, 731–733; 149 nuotr.
Kisieliūtė Elenutė 722
Kisminas Eduardas MGB plk. 394, 455
Kisnierius Andrius-*Sakalas* 620
Kiškis žr. Masiulis Jonas 584
Kiškis žr. Vilūnas Vladas 462
Kiškis, *Ponas* žr. Masiulis Jonas 583
Kišonas Steponas KGB mjr. vrš. 290, 291, 309, 311, 533, 534
Kiulkys Juozas prtz. 650
Kiznis 112
Klajūnas žr. Gailius Kostas 691, 692, 710
Klajūnas žr. Kviklys Teodoras 553, 554, 608, 609
Klajūnas žr. Paulikas Zenonas 646, 654, 656, 661, 662
Klajūnas žr. Petravičius Stasys 449, 551, 554, 565, 567, 568
Klajūnas žr. Petronis Vytautas Jonas 489, 560, 562, 563, 598
Klajūnas žr. Šimkūnas Petras 504
Klajūnė ryš. prtz. žr. Paškonienė Stasė 583
Klaucona-Ražinskienė 128 nuotr.
Klauconas Antanas 289; 128 nuotr.
Kleopas žr. Čepauskas Valerijus 638
Klešonas gyd. 305
Klevas ag. 186
Klevas ag. 309, 311
Klevas ag. 413
Klevas ag. žr. Dargužas Mečislovas 716, 719
Klevas ag. žr. Gaspariūnas Pranas 600
Klevas Juozas prtz. 431
Klevas ryš. žr. Gasiūnas Stasys 512
Klevas žr. Biveinis Petras 510, 511, 514
Klevas žr. Budginas Stasys 707, 709, 710, 711

Klevas žr. Čepas Zigmas 672
Klevas žr. Ketvirtis Pranas 577
Klevas žr. Žilys Povilas 208, 213, 491, 590, 597
Klevečka 71
Klevečka Jonas 201
Kliamas SG ag. žr. Makejev Jurij Saveljevič 409
Klibas Jurgis-*Tėvukas*, *Kadagys* 349, 351
Kligys Antanas ryš. 309
Klimaitė Genutė 258
Klimans Peteris prtz. 315, 318
Klimas Juozas 438
Klimas kng. 425, 429
Klimas Nikodemas 504, 520
Klimas Rimantas 401
Klimavičienė 549
Klimavičiūtė Elena 437
Klišys Jurgis-*Šeškus* 349, 351
Klišonis gyd. 321
Kliukas Julius-*Dagilis* 566, 568
Kliukas Jurgis 107
Kliukas Pranas ryš. 455
Klopovas MGB tard. 60
Kmita Edmundas-*Evaldas* 607
Kmita Vincas prtz. 678
Kneiferavičius Vladas 395
Knezys Petras 323
Knezys Povilas-*Genys*, ag. *Nočnoj* 289, 290, 309, 310, 323, 587, 588
Kobeckaitė Bronė ryš. 661
Kobeckis Kazys 664
Kobeckis Vaclovas aktv. 664
Kochanka 534
Kolesnik MGB 377
Kolesnikov j. ltn. mlc. 376
Kolesnikovas NKVD tard. 367
Kolosov Denis Jepifanovič MGB str. 416
Komov ag. SG žr. Kudriašov Vasilij Vladislavovič 409
Končius Pranas-*Adomas* 607
Kondakovas Piotras Pavlovičius MGB gen. mjr. 573, 579, 580
Kondraševaitė Jevdokija 46
Kondrašov Grigorij Titovič MGB str. 416
Kondrašovas Foma str. 511
Kondratavičius Bronius 396, 516
Kondratavičius Juozas 430
Kondratavičius Vidas 396
Kondratavičiūtė Rima 396
Kondratovas MGB vyr. ltn. 81
Konevas str. 238
Koniuch inf. 421, 422, 423
Konyšev Foma Uljanovič str. 313
Konyševas Ivanas str. 312
Kononov Akinfa str. 313
Kontrimas Antanas-*Tomas*, *Parama* 702, 707, 709–711
Kontrimas Ignas kap. 173
Korženauskaitė šn. 746
Kostas ag. žr. Baltuškonis 45, 46
Kostas žr. Bačinskas Kazys 564
Kostiukov MGB 721
Kostomachin NKVD j. ltn. tard. 377, 378
Košys-Košaitis Antanas 686
Kotova Fitinija 378
Kotovas aktv. 259
Kovalčiuk 11 nuotr.
Kovaliovas (rusų karininkas) 106
Kovaliovas Jonas str. 47
Kovaliovas Sergejus dsd. 91, 96
Kovalskis Izidorius 688
Kovas ag. 560
Kovas žr. Bandzinas Antanas, Martyno ryš. 741
Koveckis Boleslovas sūn. 662
Koveckis Juozas sūn. 662
Koveckis Jurgis-*Marsas* 627–629, 631, 644, 647
Koveckis Stasys tėv. 662
Kozlov MGB mjr. 349
Koženevskis Vaclovas prtz. 376
Krainevas MGB 614
Krainevas MGB tard. 741
Krakys Juozas 694
Krakutis Alfonsas 630
Krantas žr. Juknys Anicetas 576, 577
Krapaitė Lionė (Leonora, Eleonora) prtz. 289, 292, 294, 295, 300, 301
Krapaitė Lionė prtz. 297, 298
Krapaitė-Strelcovienė Lionė 323
Krapas Steponas 323
Krapas Steponas prtz. 292, 293, 297, 298, 300
Krapavičius Romas KGB vyr. ltn. 270
Krapienė Stefanija ryš. 298
Krasauskas Aleksas (Aleksandras)-*Sakalas* dsd. 32, 33, 50, 52, 54, 55, 57–60, 68
Krasauskas Vytautas 48 nuotr.
Krasauskas Vladas-*Kukutis* 292, 293, 297, 298, 300, 301, 311, 312, 320

Krasnadomskis Antanas 31 nuotr.
Krastinš prtz. 318
Kraujelis Antanas-*Siaubūnas* 490, 495, 496, 553, 554, 558, 570, 576, 586, 587, 607; 81 nuotr.
Kraujelis kng. 475
Kraujelis Petras-*Čičinskas* 135
Kregždė Kazys-*Sausis*, *Hitleris*, SG ag. *Tomas* 215, 217–223, 585, 586, 596, 600, 601; 58 nuotr.
Kregždė Kostas-*Piršlys*, *Muzikantas*, *Ūsorius* 265, 284, 603
Kregždė Povilas 215
Kregždutė ryš. žr. Baubinaitė Julija 509, 513, 514
Krencius str. 667
Kriaučiūnienė ryš. 589
Krikščiūnas Danielius-*Inžinierius* 137
Krikščiūnas Danielius-*Inžinierius*, *Liupka*, *Čerka* 196
Krikščiūnas str. 627
Krinicka Elena 403
Krinickas Antanas-*Romelis* 406, 407, 441–444, 524, 526, 528, 549, 572
Krisiūnas Juozas 259
Krisiūnas Kazys prtz. 271
Kriugiškis Antanas aktv. 510
Krivaitis, *Saulius* žr. Kazickas Bronius 444, 446
Krivalavičius MGB 298, 300
Krivickas 186
Krivickas Bronius-*Vilnius*, *Gintaras*, *Butvydis*, *Klaidatikis*, *Rivaišas* 40, 44, 283, 284, 286, 589, 591–593, 602
Krivickas Jonas-*Kryvis* 602
Krivickas Vladas (Plečkaitis Kazimieras)-*Tigras* ag. *Ponas* 195–197, 200, 201, 204, 205
Krivilavičius MGB 295
Kryvis žr. Krivickas Jonas 602
Kromelis Simas-*Perkūnas* 656
Kropas Vincas 45, 46
Kropienė-Bitėnaitė Zina 46
Krukas ag. žr. Makarskis Antanas 600
Krukis Martynas-*Banga* 437
Krulius (Krulis) Leonas-*Aušrinis* 744
Krumpolcas Albertas ryš. 666
Kruopienis Stasys, Povilo 42, 70
Kruoputis žr. Kučinskas (Viščius) Kazimieras 462, 463, 519
Krupickas P. dsd. 73
Krutovič ag. 406
Kubilevičius Stepas-*Jokūbas* 213
Kubilevičius Steponas prtz. 208
Kubilius Adolfas-*Jurgis Vaišvila*, *Albinas Sadauskas*, *Radvila*, *Adys*, *Šilovelnias*, *Balys* psk. 175, 181
Kubilius Jonas prtz. (štabo viršininkas) 723
Kubilius Lionginas prtz. 221
Kubilius Lionius 216
Kublickas Lionginas 81
Kučinskaitė Ona žr. Dargužaitė-Gestautienė Palmira 718
Kučinskas (Viščius) Kazimieras-*Kruoputis* 462, 463, 519
Kučinskas Česlovas-*Uosis* dsd. 32, 33, 49, 52–58, 60, 63, 68, 110; 5 nuotr.
Kučinskas Jonas prtz. 285
Kučinskas str. 234
Kučys Vytautas ag. *Mikas* 738
Kudirka Simas 79, 80, 81, 82; 40 nuotr.
Kudlius ryš. žr. Balsevičius Antanas 630
Kudrešovas Fiodoras Fedotovičius str. 313
Kudrešovas Serapijonas Jakovlevičius str. 313
Kudriašov Vasilij Vladislavovič, SG ag. *Komov* 409
Kudriavyj ag. žr. Girdziušas 417
Kudrinš Jazeps 317
Kudūkis 257
Kudūkis Adolfas 270
Kudūkis Edvardas 259
Kudūkis prtz. 287
Kuginis MGB tard. 282
Kuinauskas Stasys prtz. 213
Kuisinas Antanas 675
Kuizinas Antanas-*Baltrušis* 676
Kuizinas Bernardas sūn. 635
Kuizinas Ignacas 636
Kuizinas Stasys sūn. 635
Kuizinienė (Daubienė) Marijona mot. 635
Kujalis 234
Kujelytė Birutė 256
Kujelytė Liucija 256
Kukalis Kostas 534
Kukšta Juozas 636
Kukšta Pranas 689
Kukšta Pranas str. 635
Kukštienė Aleksandra 636

Kukta Petras-*Girininkas* 490, 492–496
Kukutis žr. Krasauskas Vladas 293–295, 298, 301
Kulbis Jurgis prtz. 284
Kulieša Vincas-*Pušelė* ryš. 740, 741
Kuliešienė Ona 431
Kuliešius Juozas-*Balandis* 419, 422, 423, 431, 436, 447
Kulik MGB vyr. ltn. 721
Kulikauskas Florijonas-*Liūtas* 64 nuotr.
Kulikauskas Jonas kng. 10
Kulikauskas Stasys 216
Kulikovas MGB (Imbrado) ltn. vrš. 412
Kuliukas Petras-*Daktarėlis* 271
Kulys Jonas 462
Kulys Stasys-*Briedis*, *Visvaldas* 197, 574, 578, 596, 599; 172 nuotr.
Kulkys-Tamulis Kazys-*Perkūnas* 641, 649, 671, 678
Kulkytė Ona-*Laimutė*, *Audra* prtz. 673, 681
Kumirin MGB ltn. 410
Kumpelis Jonas 209
Kunčinas Andrius, Mato MGB str. 416
Kunčys prtz. 207
Kundelis Albertas ryš. 306
Kunevičienė Elvyra 97, 100
Kunigas žr. Tamašauskas 628
Kunotas žr. Mozūra Bronius 553
Kuodytė Dalia 397
Kuolis Petras 583
Kuosa Henrikas sūn. 376
Kuosa Jonas sūn. 376
Kuosa Juozas tėv. 358–362, 366, 367, 376, 377
Kuosa Petras 376, 377
Kuosa Petras b. v. 358–361, 366
Kuosienė Sofija mot. 376
Kupčiūnas str. 255
Kurajevas str. vrš. 266
Kuriakinas Kirilas str. 482
Kurkis Antanas 393
Kurmis Adolfas 465
Kurmis SG ag. 588
Kurmis Domas prtz. 695
Kurmis Jonas prtz. 460
Kurmis Juozas prtz. 695
Kurmis, *Briedis* žr. Lukauskas Bronius 352
Kurmytė Veronika 465
Kurpė ag. 423
Kurpė Bronislovas aktv. 403
Kurpė Jonas kap. polic. 405
Kuršaitis žr. Bulka Antanas 437
Kušeliauskas Juozas-*Kelmas*, *Putinas* 422, 423, 427, 548
Kuška aktv. 324
Kušleikaitė Jadvyga 717
Kutiakin NKVD ltn. tard. 367, 378
Kutosas žr. Kirdeikis Vladas 199
Kutra Adomas 284
Kuzelienė Karolina 430
Kuzma Kęstutis 195
Kuzmaitė Regina 203
Kuzmickas kap. 686
Kuzmickas Petras 408, 409
Kuzmienė Regina 240, 242–245
Kuzmin Juzot Kuzmič MGB str. 416
Kuznecovas plk. 75
Kuznecovas str. vrš. 682
Kvedarienė-Zakarevičiūtė Danutė Stefanija 210
Kvietkus Antanas 625
Kvietkus Stasys 630
Kviklys Teodoras-*Klajūnas* 553, 608, 609, 611; 81 nuotr.
Kvilius Pranas ryš. 297, 302
Kviliūtė Elvyra ryš. 291, 293–295, 297, 298, 301, 302, 307, 308
Kviliūtė Ona ryš. 298
Labeikis Antanas, Simono, SG ag. *Lobov* 410
Labuckas Jonas 393
Labutis, *Mikelis* žr. Šaltys (Šalčius) Stasys 664
Laginauskas Juozas str. 272
Laidas ryš. žr. Mačiulis Jonas 432
Laimė ryš. žr. Lauciūtė Eleonora 441, 442
Laimė ryš. žr. Zinkevičiūtė-Bacevičienė Felicija 455, 506, 509
Laimutė žr. Kulkytė Ona 681
Laimutis žr. Bulka Juozas, Vinco 446
Laimutis žr. Petrauskas Juozas 494
Laimutis, *Uošvis* žr. Šinkūnas Bronius 586, 596
Laisvė ag. 411
Laisvė, *Jurginė* ryš. žr. Petrėnienė Veronika 441–443, 445
Laisvūnas žr. Skurkis Juozas 354
Lakštutė ag. 311
Lakštutis žr. Gedmintas Antanas 702, 707
Lakštutis žr. Lomsargis Vytas 709
Lakūnas ag. (Boleslovas S.) 49, 53–57

Lakūnas žr. Bimba Vladas 551, 552, 557
Lakūnas žr. Dargelis Juozas 622
Lakūnas žr. Guiga Juozas, Prano 423, 448, 552
Lakūnas žr. Lukošius Fabijonas ryš. 740, 741
Lakūnas žr. Malinauskas Juozas 744
Lakūnas žr. Matutis Petras 672
Langas inf. 431
Lankauskaitė Elena ryš. 672
Lankauskas Juozas prtz. 629
Lankauskas Juozas-*Drąsutis* 629, 630, 650, 678, 687
Lankauskas Petras-*Tauras* 629, 650, 678
Lankauskas Vytautas prtz. 665
Lapas žr. Atkočius Alfonsas 682
Lapas žr. Deveikis Jonas 509, 511
Lapas, *Lakūnas* žr. Deveikis Jonas 441–445
Lapašinskas MGB tard. 276
Lapatinskas MGB 730
Lapė ag. 186
Lapė žr. Prūsaitis Pranciškus 607
Lapelis Algis ryš. 309
Lapelis-*Krizė* ryš. 289
Lapienis 224
Lapienis Antanas-*Pimpis*, *Pempė*, *Demonas*, *Demaskas* 448–550, 572
Lapienis Antanas-*Šermukšnis* 225, 229
Lapienis Jonas-*Jokeris* 225, 227
Lapienis Juozas prtz. 225
Lapienis Justas prtz. 310
Lapienis-*Klevas* 226
Lapinas MGB vrš. 718
Lapinas, *Žalgiris*, *Beržas* žr. Petrošius Aleksas 665, 670
Lapinš ag. žr. Pleps Eduardas (Eduard) 317
Lapkinas NKVD 510
Laputė prtz. žr. Petraitienė-Mališauskaitė Sofija 668
Laputis žr. Pelėda Vytautas 423
Lapuzov MGB 295
Lasys Balys-*Darius* 494
Lasys Jonas-*Girėnas* 494
Lašinskaitė Augelija-*Kaladytė* ryš. 429
Lašinskas Kazys 274
Latoža Kostas 662
Latoža Kostas, Juozo 689
Latoža Petras str. 654
Latoža Steponas 653
Latvelis Antanas 534
Latvelis Jonas prtz. 534
Laucius Petras-*Pumputis*, *Čiučkis* 37, 249, 250
Laucius Vincas-*Kirvis* 155 nuotr.
Lauciūtė Eleonora-*Laimė* ryš. 441, 442
Laučiūnas Juozas-*Perkūnas* 348, 351
Laugalienė-Černeckaitė Aleksandra 644, 663, 688
Laugalis Vladas 680
Laugalys str. 654
Laumianskienė-Vėbrytė Genutė 21
Lauras ag. 571
Laurikėnas Bronius-*Uosis* 552
Laurinaitienė-Žiurkutė Stasė d. 653
Laurinaitis Feliksas 653, 653
Laurinaitis Stasys aktv. 628
Laurinavičius aktv. 326, 327
Laurinavičius Petras str. 464, 465
Laurinavičius Pranas-*Donžuanas*, *Reinidas* 744
Laurinavičius Romas-*Daumantas* 552
Laurinėnas Mamertas-*Mingaila* 497
Laurinskas Bronius inf. 656
Laurinskas Domas 655
Laurinskas Jonas 741
Laurinskas Jonas-*Migla*, *Audra* ryš. 625, 739; 25 nuotr.
Laurinskas Leonas-*Liūtas* 7, 110, 644, 650, 652, 654–656, 659, 667, 677–679; 153, 169 nuotr.
Laužikas Jonas prv. 223
Laužikas Povilas str. 213
Laužikienė Genė (Julė) prv. 223
Lazauskas Bronius-*Suomis* 175, 183
Lazda ryš. 430
Lazdynas žr. Dzikavičius Jonas 509, 511, 512, 514
Lazdynų Pelėda 35
Lazutkin KGB ltn. 410, 411
Lebrikaitė Julė 634
Lebrikas Julius 634, 649, 669, 680
Leipus Adomas 534
Leita Vincas str. 493
Leizeris inf. 557
Lekavičius 221
Lekeravičius ryš. 417
Leketavičius 699
Leleiva Antanas 430
Lelija ryš. žr. Karvelytė Vlada 580
Lelija ryš. žr. Kaukėnaitė Elžbieta 433, 442, 445

Lėmanas ltn. 144
Lena ag. 718
Lenakor aktv. 270
Lenartavičius Zenonas-*Audra* 607
Lengvelis Jonas-*Barsukas*, *Rykas* 722
Lenskis MGB vyr. ltn tard. 381, 384, 386, 391, 393
Leonas ltn. 144
Leoncavičius Aleksandras kng. 425
Leonov Jefim 378
Leonov K. 367
Leonov Kiril 376
Leonov Mefodij str. 504
Leonov Vasilij 376
Leonova Jefrosinija 362
Leonova Vasica 367, 376
Leonovas Eugenijus 362
Leonovas Zinovijus 361, 363, 367
Leontjev NKVD 407
Leopardas žr. Čičelis Jonas 448, 513, 517–520
Lesinskas MGB 44
Lesinskas MGB tard. 300, 302
Leščius Ignas-*Dėdė Šaltekšnis* 490, 495
Leščius Mataušas ryš. 562
Leščius Motiejus 493
Lešinskienė Cecilija mot. 717
Lešinskytė-Švedienė Ona-*Akacija*, *Birutė* prtz. 717; 10 nuotr.
Leškienė-Martišiūtė Ona 648
Leškys Jonas 633
Leškys Juozas-*Napalys*, *Algis*, *Poetas* 60, 141, 154 nuotr.
Levarauskienė Ona ryš. 437
Levickis (Levickas) Kazys-*Dagys* 682
Levinskas Ignas dsd. 110, 114, 116, 118; 27, 28 nuotr.
Liaudanskas Stasys-*Baltrus* (*Žirgutis*) 249, 250
Liaudis Kazimieras MGB gen. mjr. 112, 116, 312, 454, 455
Lidžius Petras-*Kardas* 691
Liekienė Marijona mot. 638
Liekis Algimantas 485
Liekis Jonas sūn. 638, 644
Liekis Juozas, Jurgio 652
Liepa žr. Graužinis Jurgis 552
Liepa žr. Mickūnas Antanas 584, 596
Liepa žr. Survila Vladas 654, 670, 678
Liepa žr. Tijūnėlis Antanas 584
Liepa žr. Urbonas Mykolas 233, 489, 552, 555, 558, 560, 561, 570
Liepa, *Dėdė* žr. Rukšėnas Albertas 448
Liesis Antanas-*Idenas*, *Tvanas* 159, 161 nuotr.
Likaitė R. gyd. 47
Likas Bronius-*Dobilas* 193
Likša Juozas prtz. 311
Limanavičius (Lesmanavičius) Antanas, Antano prtz. 412
Limba Teofilis-*Sakalas*, *Deimantas* 448, 549
Limbaitė ag. žr. Bronė 552
Limbartas 588, 589
Linartas prtz. 21
Lingis Juozas, Motiejaus 709
Lingys Juozas-*Dobilas* 658
Linksmutis žr. Kaušyla Albertas 499, 500
Linksmutis žr. Meilė Juozas 691
Linksmutis žr. Petraitis Juozas 653, 666, 672, 673
Linksmutis žr. Tučas Juozas 570
Linkus Algirdas dsd. 104
Liolys Danas sūn. 257, 259
Liolys Feliksas tėv. 259
Liolys Jonas sūn. 259
Liolytė Felicija d. 259
Liorančas Juozas-*Aidas* 621, 622
Liorančas Mikas, Juozo 625, 626
Lipas Vladas, Antano dsd. 42, 47, 70
Lisa SG ag. žr. Romančiukaitė Juzė, Kosto 410
Lisauskas MVD mlc. 510
Lisauskas prtz. 543
Litas žr. Dilys Antanas 584
Litas, *Viltis* žr. Staniškis Sergijus 590
Litras žr. Astrauskas Antanas 561
Litvinenko 414
Liubartas, *Pavasaris* žr. Vaičėnas Balys 380, 393, 448–550, 559
Liuberskis Kostas-*Žvainys* 607
Liubovė Lvovna 476, 478, 479
Liuima Pranas-*Kibirkštis* 560
Liukpetris Antanas-*Džiugas*, *Vytenis* 213
Liumas Romualdas MGB kap. 105
Liūtas žr. Guiga Stasys, Prano 423
Liūtas žr. Laurinskas Leonas 7, 110, 644, 650, 656, 677
Liūtas žr. Pajeda Jonas 347
Liūtas žr. Ruškulis Henrikas 493, 529, 552, 554–556, 558

Liūtas žr. Zarys (Zarinskas) Julius 446
Liutauras žr. Kalytis Bronius 590, 591, 610
Liutvinas Petras 654
Livarauskienė Ona 436
Lizdeika žr. Stanėnas Juozas 447
Lydekaitis žr. Meidus Klemensas 462, 463
Lyras žr. Butkevičius Kostas (Konstantinas) 695
Lyras žr. Nuobaras Jonas 613, 618, 682
Lobov SG ag. žr. Labeikis Antanas, Simono 410
Loginov str. 504
Loginov vyr. ltn. MGB 456
Lomsargis Izidorius 695
Lomsargis Vytas-*Lakštutis* 709
Lopatkin MGB kap. 441, 445
Lopečius Antanas 672
Loras Adelbertas-*Jurgis* 656
Lovčikas Antanas 656
Lovčikas Klemensas 627, 656, 689
Lovčikas Vladas 645, 660
Lovčikienė Barbora 660
Lubinas žr. Aleškevičius Algirdas 449, 552, 554
Lubys Bronislovas dr. 7
Lubrik MGB kap. 332
Lujanienė-Ivanauskaitė Emilija-*Martišėlis*, *Zita*, *Rūta* prtz. 602
Lukauskas Bronius-*Kurmis*, *Briedis* 349, 351
Lukoševičius Jokūbas 647
Lukoševičius Jonas 326
Lukoševičius Telesforas 113, 114; 28 nuotr.
Lukoševičiūtė Elena 647, 648
Lukoševičiūtė Irena 735, 738
Lukoševičiūtė Ona 647, 648
Lukošiūnaitė Vlada prtz. 296
Lukošiūnas Danukas prtz. 313, 314
Lukošiūnas Petras 64
Lukošiūnas Viktoras prtz. 292, 296
Lukošius Anupras 628
Lukošius Fabijonas-*Lakūnas* ryš. 740, 741
Lukošius Kazimieras 645
Lukša J.-*Mykolaitis* 280
Lukša Juozas-*Skirmantas* 746
Lukšys Kazimieras str. 139
Luneckas Kazys prtz. 504
Lunev SG ag. žr. Girdziušas Roman Feliksovič 417
Lunys Algirdas-*Smagurauskas* 526, 527, 529
Lunys Jonas prtz. 525
Lunys tėv. 527
Lūža Alfonsas, Konstantino (Kosto)-*Tėvas*, *Gondoras*, ag. *Moskva* 16, 267, 339
Lūža Petras-*Papartynas* tėv. 327
Lūžaitė-Jurgelevičienė Gema d. 327
Lvovna Liubovė 476, 478, 479
Macaitis Rimas prtz. 622
Macaitis Simas-*Sakalas* 717–719, 722
Maceikaitė Ona 428
Maceina Antanas 62
Macijauskaitė 261
Macijauskaitė Julija 381, 382, 390
Macijauskaitė Liuda 668
Macijauskaitė Liuda d. 643
Macijauskaitė Ona 672
Macijauskas 261
Macijauskas 289
Macijauskas Adolfas prtz. 668, 688
Macijauskas Aleksas tėv. 643
Macijauskas Alfonsas 628, 658
Macijauskas Jonas-*Perkūnas* sūn. 643, 654, 659, 666, 668, 678
Macijauskas Pranas prtz. 674
Maciulevičiūtė Irena 431
Mackevičius (Mocka, Mockus) Jonas-*Vygaudas* 14 nuotr.
Mackus Jonas-*Vėjas* 579, 580, 584, 588
Mackutė Elena prtz. 289
Mackutė ryš. 498
Mačaitis Bronius prtz. 636, 660
Mačaitytė Stasė 636
Mačernienė Elžbieta mot. 35
Mačernis Vytautas sūn. 35
Mačiukas Antanas-*Tilka* 209, 210
Mačiuladzė gyd. 158
Mačiulis Alfonsas-*Kariūnas*, *Majoras* 447; 97 nuotr.
Mačiulis Dominas 524
Mačiulis Jonas-*Laidas* ryš. 432
Mačiulis Kazimieras-*Kajetonas* 726
Mačiulis Kazys-*Meška* 424, 425
Mačiulis Povilas-*Kudirka* 39 nuotr.
Mačiulytė Janina 394
Mačys Algirdas 393
Madisevičius Aleksas 276
Madrychin b. v. (raudonųjų prtz.) 374
Magdė prtz. žr. Pikčiūnienė-Blažaitytė Marijona mot. 626
Magila 216

Magila Antanas tėv. 318
Magila Balys-*Putinas* sūn. 318, 322, 323
Magila Jonas sūn. 318
Magila Juozas (Magilos Antano brolis) 321
Magila Juozas sūn. 318, 319
Magilaitė Bronė d. 319
Magilienė-Šajaukaitė Emilija mot. 318
Magyla Vytautas-*Vairas*, *Sakalas* 90 nuotr.
Maironis (ryšininkė *Vilniaus*) ag. 601, 602
Majauskas aktv. 664, 679
Majoraitė Regina 693
Majoras Vytautas 693
Majoras, *Kariūnas* žr. Mačiulis Alfonsas 447
Majus Juozas-*Darius* 693, 694
Majus žr. Jonča Kazimieras 618, 623, 625
Makarskis Antanas ag. *Krukas* 600
Makauskas Jonas-*Šilas* 401; 138 nuotr.
Makejev Jurij Saveljevič, SG ag. *Kliamas* 409
Maksas žr. Pikčiūnas Baltramiejus tėv. 626, 627
Makulis žr. Cicėnas Zenonas 418, 449, 566–568
Makuškaitė Irena 128
Makutėnas Algirdas prtz. 314, 315
Maldutis Antanas prtz. 276
Malenkovas Georgijus 47
Malikėnas (Malikas) Kostas-*Erelis* 540, 541–543
Malinauskas Juozas-*Lakūnas* 744
Malinauskas Petras 413
Malinauskas Petras-*Liepa* 193
Malinin SG ag. žr. Daubaras Adolfas 408, 409, 413
Malinovskis Petras aktv. 413
Mališauskaitė Zosė 643
Mališauskaitė-Petraitienė Sofija-*Neptūnė*, *Ramunė*, *Laputė* prtz. 668
Mališauskas Juozapas 668, 688
Mališka 254
Maliukovas Stasys str. 635
Maliutka Antanas MGB str. 416
Malkė-Marytė (perkrikštyta žydelkaitė) 714
Mameniškienė Teklė mot. 382, 386
Mameniškis Algimantas sūn. 396
Mameniškis Gediminas sūn. 396
Mameniškis Petras-*Girėnas* 52 nuotr.
Mameniškis Stanislovas tėv. 396
Mameniškytė-Kondratavičienė Angelė-*Aušrinė* ryš. d. 381–392, 396
Mamulin MGB mjr. 377
Mancienė Ona 662
Mancienė Ona, Juozo 689
Mancius Vladas 662
Mancius Vladas, Juozo 689
Maniušis Bronius-*Vaidila* 454
Maniušis Pranas 452
Maniušis prtz. 453
Maniušytė Jadvyga ryš. 429, 433
Mankus Bronius ryš. 629
Marakušev Aleksej Aleksandrovič MGB pplk. 73
Marat inf. 403
Maratonas žr. Daukša Ignas 599, 604
Marcinkevičius Jonas-*Jokeris* 55 nuotr.
Marcinkevičius Juozas MVD mlc. 532
Marcinkevičiūtė-Balzienė Akvilė ryš. 16
Marcinkus Rapolas-*Jovaras* 619, 622, 625; 143 nuotr.
Mardosaitė 518
Mardosaitė Valė 385, 393
Margaitis Vytas dsd. 32, 69
Margevičienė-Jašinskaitė Jūratė 45
Margevičius Juozas ryš. 651, 652
Margevičius Kęstutis 45, 46
Margevičius Leonas 651
Margevičius Stasys 650, 651
Margevičiūtė Veronika ryš. 651, 652
Margiris žr. Kaušyla Antanas 499
Margis inf. 438, 445
Margis žr. Bagdonas Jonas 577
Margis žr. Eglinskas Antanas 437, 549, 551
Margis žr. Kaušila Antanas 485, 487, 488, 500, 501
Margunovas MGB tard. 276
Marguolis 215
Marija ag. 311
Marijona ag. 448, 589, 593, 600
Marino (ispanų žurnalistas) 475
Markelis Algis 21
Markevičienė-Šeškanaitė Adelė mot. ag. *Marin* 195
Markevičius Antanas, Antano MGB str. 416
Markevičius Antanas-*Barzda* 510
Markevičiūtė Stasė d. 195
Markulis Juozas-*Erelis*, *Daktaras*, *Narutavičius*, ag. *Ąžuolas*, *Noreika* 69, 444, 548, 725, 726, 727

Marozas Kazys 283
Marozas Kazys 693
Marozas Povilas 388
Marozienė 602
Marsas žr. Koveckis Jurgis 628, 644, 647
Marsas žr. Tenikaitis Petras 622, 623
Martavičius Leonardas MGB plk. 57, 563, 700
Martinas žr. Galiauskas Juozas 596
Martinkėnas Juozas-*Galiūnas* 418
Martinkienė Magdalena 656, 680, 685
Martinkus Danielius 685
Martinkus Danielius, Kazimiero 689
Martinkus Juozas str. 654
Martinkus Jurgis 336
Martinkus Kazimieras 685
Martinkus Kazimieras, Kazimiero 689
Martinkus Petras 635
Martinkutė Kristina 635
Martišėlis žr. Lujanienė-Ivanauskaitė Emilija 602
Martišius Antanas 665, 667
Martišius Jonas 659
Martišius Juozas 687
Martišius Kazimieras tėv. 658
Martišius Motiejus 658
Martišius Motiejus sūn. 658
Martišius Stasys 659
Martišius-Midvikis Antanas 677
Martynovas gyd. 140
Martynukas ryš. žr. Karvelytė Anelė 580
Martusevičius Kazys MGB SG kap. 411
Maselskienė Bronė 659
Maselskienė-Numavičienė-Martišiūtė Kazė 667
Maselskis Antanas 648, 655, 667, 677, 688
Maselskis Pranas 648, 654, 655, 658, 660, 667, 677
Maselskis Pranas, Jono 689
Maselskytė Stasė 630
Masidunskaitė Stasė ryš. 666
Masidunskas Jonas (iš Paupynio) 675
Masilionis Jonas-*Topilis* 206
Masilionis Juozas-*Mozė* 206, 208
Masilionis Steponas-*Spragtukas* 206, 208
Masiulienė šn. 346
Masiulis Jonas-*Kiškis*, *Ponas* 583, 584
Maskolenka Fiodoras str. 300
Maskoliūnienė ag. žr. Budrienė Zofija, Kosto 454, 455
Maskvytis MVD vrš. mlc. 510
Mataržinskas MGB 291
Matelis Aleksas-*Audenis* 60 nuotr.
Matrosas SG ag. žr. Janušaitis Jonas 439, 445, 564, 571
Matulevičius aktv. 325
Matulevičius prof. 108
Matuliauskas Adolfas-*Voldemaras*, *Gylys* 401, 417, 420
Matuliauskas Antanas-*Adaska* 581; 63 nuotr.
Matuliauskas prtz. 541
Matuliauskas Vladas-*Riešutas* 55 nuotr.
Matulionis Domas-*Eimutis* 225
Matulionis polic. 224
Matulionytė Vlada prtz. 225
Matusanis ryš. 318
Matusevičius Augustas prtz. 405
Matusevičius J. 731
Matusevičius Juozas 728
Matutis Petras-*Lakūnas* 672
Matuzevičius 157
Matuzevičius Jonas-*Šalna* 598, 604
Maulienė-Sungailaitė Antanina 660, 661
Maulius Aleksandras 636
Maulius Juozas 636, 648
Maulius Juozas-*Snapas* 628, 655
Mažeika Stanislovas 539
Mažeika Stasys 211, 213
Mažeika Viktoras-*Vanagas* 595
Mažeikaitė Albina ryš. 430, 433
Mažeikaitė Genutė 746
Mažeikis Aleksas 656, 675, 676
Mažeikis Antanas, Antano-*Ilgūnas* dsd. 42, 44, 47, 70
Mažeikis Kazimieras 638, 644
Maželis Petras vysk. 244, 245
Mažintienė-Gutauskaitė Zofija 742
Mažylis Antanas-*Dūmelis* 604
Mažylis Bronius 191
Mažylis Kazys-*Kazokas* 604; 48 nuotr.
Mažytis SG ag. žr. Petravičius Stasys 449, 490, 554, 556, 559, 565, 566, 568, 569, 572, 573, 580, 584, 587–589
Mažuikienė-Tamulėnaitė Aldona ryš. 277
Mažuolis Pranas 54
Mažuolis Romas prtz. 64
Mažutis Benediktas ryš. 646, 661, 662
Mažutytė-Jasaitienė Teresė 662

Mečislovas žr. Kačiušis Vincentas 733
Medelinskas Albertas 258
Medinytė Elvyra 29 nuotr.
Meidus Alfonsas prtz. 461
Meidus Klemensas-*Lydekaitis* 462–464; 92 nuotr.
Meidus Povilas-*Garnys* 461
Meigde Petras Petrovičius prtz. 407
Meilė Juozas-*Linksmutis* 691
Meilus aktv. 306
Meilutis Ipolitas ag. *Kaunas* 589
Meira ryš. 429
Meirė Antanas str. 663
Meironienė inf. 413
Mejeris Alfonsas 666
Mejeris Antanas 666
Mejeris Jonas (Algimantas) 736
Mejeris Jonas-*Algimantas* 686
Mejeris Juozas 666
Mejeris str. 671
Mėkelis Vladas-*Puriena* 211
Mekonis Bronius-*Cvinklys* 249, 250, 267
Meldas žr. Rolka Kazys 447
Mėlynytė Janina, Broniaus 71
Mėlynytė-Vizbarienė Birutė, Broniaus 71
Melnikov Josif (kariškis) RA 414
Merainis, *Diedukas* žr. Šibaila Juozas 490, 590, 591–595, 597
Meška žr. Kapturauskas Jeronimas 744
Meška žr. Mačiulis Kazys 424, 425
Meškauskaitė Kostė-*Graitutė* ryš., ag. *Dobilas* 486, 487
Meškauskas 393
Meškauskas Juozas 486
Meškėnas Alfonsas 496, 498
Meškėnas žr. Šukys Lionginas 598, 602
Meškinis Bronius-*Devinė*, *Judrutis* 603; 68 nuotr.
Meškis žr. Rukšėnas Jonas 509, 510, 511
Mėta ag. 423
Metrikis Juozas mlc. vrš. 631
Michailov NKVD mjr. 377
Michailov Piotr Fiodorovič MGB str. 415
Michailovas Fiodoras aktv. 306
Michejevas Miša (Michailas) MGB vrš. 716, 718, 721
Michelevičiūtė 404
Mickienė-Streikienė Marijona mot. 300
Mickūnas Antanas-*Liepa* 584, 596; 39, 50 nuotr.
Mickus Balys sūn. 300, 301, 307
Mickus Kazys prtz. tėv. 291, 292, 295, 296, 299, 300
Mickus Lionginas ryš. sūn. 300–302, 308
Mickus Stasys prtz. sūn. 291, 293, 295, 300–302, 307
Mickutė Elena ryš. d. 291, 293, 298, 300, 303, 307
Mieliulis Aleksas (Aleksandras)-*Neptūnas* 682, 716, 717, 718
Mieliūnaitė-Tamošiūnienė Veronika 324
Mieliūnas Bronius 324
Mieliūnas Juozas 325
Miežis Juozas, SG ag. *Aras*, leg. prtz. *Karvelis* 449, 565, 582
Migla ryš. žr. Laurinskas Jonas 625
Migla žr. Laurinskas Jonas ryš. 739
Mikalaičiukaitė-Zarinskienė Anelė 449
Mikalaičiukas Vaclovas-*Sakalas* 448, 449, 539, 549, 550, 576
Mikalajūnas Stasys kng. 114, 115, 116, 117
Mikalauskas Albinas 81
Mikalauskas Aleksas 663
Mikalauskas Endrius 652
Mikalauskas Juozas 629
Mikalauskas Justinas 463
Mikalauskas Klemensas 463
Mikas ag. žr. Kučys Vytautas 738
Mikasiukas žr. Galatiltis Vytautas (Vitoldas) 417, 418, 449, 566–568
Mikašauskas Juozas ag. *Pušis* 708
Mikelinskas Jonas 397
Mikelis Petras prtz. 284
Mikelis, *Labutis* žr. Šaltys (Šalčius) Stasys 664
Mikėnaitė Aldona d. 230, 232
Mikėnaitė Bronė 268
Mikėnaitė-Dundulienė Antanina d. 230
Mikėnas Ferdinandas-*Ežys* sūn. 230, 232, 233
Mikėnas Jonas 271, 272, 273
Mikėnas Juozas 272
Mikėnas Lionginas 271
Mikėnienė Anelė mot. 231
Mikėnienė Elzbieta 272
Mikita Antanas prtz. 299
Mikita Petras prtz. 298, 299
Miklius Stasys str. 635, 656

Miklius Stasys, Petro 689
Miknevičius Juozas-*Judas* 43 nuotr.
Miknius Stasys 685
Mikšys 262
Mikšys Viktoras 266
Mikšytė Kazimiera 27
Mikšytė Leonarda 26
Mikštas ag. žr. Gaidelienė 420, 436
Mikuckis Juozas mjr. ag. *Tuvim* 144, 145
Mikulskienė-Pociūtė Stasė 663
Mikulskis Antanas-*Kupčius* 198
Mikulskis Bronius 645
Mikulskis Vladas 633, 663
Mikutis žr. Kisielius Antanas 722, 728, 734
Mikužis Juozas 697
Mikužis Petras 701
Milaševičius Aleksandras-*Ruonis* 686, 688; 159 nuotr.
Milašius Antanas sūn. 502, 504
Milašius Kaziukas sūn. 502, 504
Milašius Nikodemas tėv. 504
Milašius Pranas 505
Milašiūtė Adelė 505
Milašiūtė Valia 505
Milch (estas) 478
Milčiukas Albinas-*Tigras* 55, 64 nuotr.
Milda prtz. žr. Rudytė Genovaitė 640, 650, 651, 664
Mileris Antanas-*Drąsutis* 745
Mileris Benadas-*Alius*, ag. *Galas* ir *Jaunius* 745
Milienė-Mataitytė Stasė 663
Milinčiukas Antanas aktv. 503
Milkintas Martynas prtz. 633
Milkovas Ivanas aktv. 503
Milneris Kuška aktv. 324, 326
Milneris Zėlka aktv. 324, 326
Milotas žr. Šomka Juozas 599
Miltakienė Irena 664
Miltakys Jonas 664, 688
Mincė Antanas-*Lietus* 43 nuotr.
Mindaugas žr. Gumuliauskas Jeronimas 711
Mindaugas žr. Gužas Vytautas 737
Mingaila žr. Laurinėnas Mamertas 497
Minkevičius str. 257
Mintautiškis Antanas-*Ąžuolas* 459
Mintautiškis Petras prtz. 486
Minutka 72
Mirbakas Jonas sūn. 674
Mirbakas Jonas tėv. 674
Mironas Stasys 254
Mironas Vladas kng. 254
Mironov Nikolaj Grigorjevič MGB str. 416
Misevičius Antanas 431
Misevičius Boleslovas-*Gintaras* 724, 734
Misevičius Jonas 431
Misevičius Protazas 200
Misiūnas Alfonsas prtz. 285
Misiūnas Edvardas aktv. 413
Misiūnas Jonas prtz. 286
Misiūnas Jonas-*Žaliasis Velnias* 609
Misiūnas Juozas 279
Misiūnienė Veronika 505
Misius Kazys 665
Misiūtė Vanda 695
Misys Tadas ryš. 137
Miskunas Petras, Tomo, SG ag. *Miša* 409
Miša SG ag. žr. Miskunas Petras, Tomo 409
Mišeikis Dominykas-*Arūnas* 722
Mišeikis Vladas-*Tarzanas* 653; 141 nuotr.
Mišelov S. 403
Miškas ag. 430
Miškinienė Anelė, Jono ryš. 454, 455
Miškinienė Uršulė 454
Miškinis 157
Miškinis ag. 576
Miškinis ag. Kisielius Gaudentas 729
Miškinis Aleksandras (Aleksas)-*Dobilas* 454
Miškinis Antanas (poetas) 617
Miškinis Antanas 78
Miškinis Jonas 451
Miškinis Kazimieras 454
Miškinis Motiejus 468
Miškinis Petras ryš. tėv. 513, 515
Miškinis Vytautas-*Viesulas* 514, 586, 587
Miškinis žr. Kaulinis Vincas 442, 445, 591, 593
Miškinytė Apolinija-*Gulbė* ryš. d. 510–512, 515
Mizeikis Stasys-*Šnekutis* ryš. 442
Mocartovas Dimitrijus 628, 660
Mocartovienė Lidija aktv. 628, 660
Mockaitis J.-*Dobilas* ryš. 614
Mockienė-Dautartaitė Zosė 665
Mockus Antanas 666
Mockus Antanas-*Tautvydas* 618; 143 nuotr.
Mockus Izidorius-*Jovaras*, *Rikas* 622, 733
Mockus Pranas 675
Močianov NKVD prok. 360

Moisejevas MGB kap. 399
Moisejevas MGB ltn. tard. 274, 275
Mojseikin NKVD vyr. ltn 378
Mokytojas ag. 186
Mokytojas SG ag. žr. Puodžiūnas Povilas 563, 564, 577, 578, 587, 592, 595, 596, 598, 604
Mokytojas žr. Burokas Antanas 572–574, 578–580
Molčianovas MGB 597
Molis gyd. 158
Molotovas 357
Monkevičius str. 139
Monstis Pranas-*Serbentas* SG ag. 439
Montė žr. Starkus Antanas 222, 225, 227, 228, 593
Montvila Česlovas 112, 114
Montvilas Antanas 676
Montvydas Juozas 669
Montvydas Vladas-*Dėdė Tomas*, *Žemaitis*, *Etmonas* 597, 662
Morkūnaitė Janė 422
Morkūnaitė Janina aktv. 419
Morkūnas Antanas-*Diemedis* 133 nuotr.
Morkūnas Antanas-*Jaunutis* 553, 593, 596
Morkūnas Bronius 415
Morkūnas Bronius-*Strausas* 231, 232, 233
Morkūnas Jonas-*Viesulas*, *Šiaurys* 233, 444, 446
Morkūnas Juozas str. 276
Morkūnas Povilas-*Drakas*, *Rimantas* 597
Morkūnas Stasys-*Senelis* 155 nuotr.
Morkūnas Vincas-*Dėdė* 276
Morkus Kazimieras-*Lukošius* ltn. 169, 171, 174, 176, 178, 181, 183
Morkutė-Zabulionienė Zenona 483
Morkvinas Vytautas-*Vidzėnas* 276
Moskva ag. žr. Lūža Alfonsas 16, 267, 290
Motkė 506
Motuza Juozas 659
Motuzas Antanas 638
Motuzas Kazimieras 637, 645
Mozūra Bronius-*Kunotas* 553
Mozūrienė 474, 476, 478, 479
Mukas žr. Kirstukas Kazys 303, 305
Muntvidas 261
Murauskas str. 530
Mūrėnas žr. Čivilis Napoleonas 560
Murma Antanas 440
Murnikovas Piotras MGB 308
Murtilov MGB ltn. 410
Musteikis Jonas prtz. 459, 460
Musteikis Liudvikas 462
Mūša ag. žr. Daukšytė (Šilų Marytė) 601, 602, 603
Muzikantas žr. Kregždė Kostas 603
Nabatovienė Marijona 680
Naglis Algis 110
Naglis Stanislovas Mykolas dsd. 110–112, 114, 116–118; 27, 28 nuotr.
Naglis Vytautas 110
Naglytė Skirmantė 111
Naglytė-Bulakienė Neringa 111
Naglytė-Lungienė Benė 110
Naglytė-Skumbinienė Janina 110
Nainys J. gyd. (teismo med. ekspertas) 730
Nakaitė Birutė 21
Nakaitė Elenutė 20
Nakaitė Vanda 21
Nakas 19, 21
Nakienė Emilija 21
Nakutis Albertas-*Viesulas* 227
Nalivaika KGB vyr. ltn. tard. 366
Namajūnas prtz. 356
Namiejūnas Mykolas-*Rimantas* 229, 581
Naras ag. 311
Naras ryš. žr. Žilėnas Balys 518
Naras žr. Narušonis Vladas 722
Naras, *Vaidotas* žr. Pakštas Vytautas 498
Narauskas prtz. 543
Narbutas ag. 598
Narbutas Juozas prtz. 286
Narkevičius Jonas 141
Narsūnaitis prtz. 708
Narsutis prtz. 447
Narsutis žr. Kazakevičius Antanas 582, 583
Narušonis Vladas-*Šilas*, *Naras*, *Jonas* 722
Narvydas B. kap. 547
Nasavičius Jonas 528
Nasevičius 399
Našlaitė žr. Paliliūnaitė-Butienė Bronislava ryš. 134
Naudžiūnas Vytautas-*Skroblas* 335
Naudžius Stasys prtz. 275
Naujikaitė Uršulė 268
Naujikas Jonas, Prano 71
Naujokas Juozas 715
Nausėda Algis-*Valentinas* 622
Nausėda Juozas-*Vaišnoras* 735, 736

Nausėda Vincas-*Arvydas*, *Kerštas* 143 nuotr.
Nausėdienė Magdalena
Navakas Jonas ryš. 207
Navakas Julius-*Tilvikas* 210, 211, 602
Navakas Valentinas-*Vaidila* 206, 210
Navakas Valius 207
Navalinskas Augustas 207
Navalinskas Juozas-*Beržas*, SG ag. *Žemaitis* 563, 564, 598
Navarauskas Vincas-*Dobilas* 211, 597
Navarskas Petras ryš. 601
Navickaitė Adelė d. 22
Navickaitė Birutė d. 22
Navickaitė Bronislava d. 22
Navickaitė Elena d. 22, 29
Navickaitė Genė 658
Navickaitė-Skilinskienė Eufrozina d. 22
Navickas Dominykas tėv. 22
Navickas Jonas prtz. 313, 314
Navickas Justinas 322
Navickas Romualdas-*Jaunutis* 582, 583
Navickas Steponas 676
Navickas Vincas MVD mlc. vyr. ltn. 533
Navickas Vincentas (Vincas)-*Dobilas* sūn. 22, 188, 191
Navickienė-Liktaraitė Morta mot. 22
Navikas 254
Navikas Vytautas (Vitalijus) 263, 270
Nazarov Leonid Afanasjevič MGB str. 416
Nečiūnas (Žardanas) 493
Nečiūnas Balys 488
Nečiūnas Gintautas-*Eigulys* 495
Nečiūnas Klemensas-*Urėdas* 488
Nečiūnas Simonas-*Žmogutis* 492
Nedzinskas Albinas SG ag. *Jovaras* 597
Neimira ag. SG 640, 665
Nemanis 287
Nemeikis Serapinas 494
Nemeikšis Vilius-*Šeškus* 584
Nemunas ag. 311
Nemunas SG leg. prtz. Janionis Kazys 601
Nemunas prtz. 221
Nemunas žr. Blinkevičius Mykolas 596
Nemunas žr. Petronis Vladas 576, 586, 587
Nemunas žr. Šulskus Antanas 492, 495
Nemunė ryš. žr. Grumbinaitė Zosė 438
Neniškis Petras str. 66
Neniškis Petras, Balio 71
Neptūnas žr. Mieliulis Aleksas (Aleksandras) 682, 716–718
Neptūnė prtz. žr. Petraitienė-Mališauskaitė Sofija 668
Nėris Salomėja 128
Nevedomskienė Teklė mot. 503
Nevedomskis (Nevidomskas, Nevidomskis) Bronius str. sūn. 503, 504
Nevedomskis Jonas tėv. 503
Nevėžis žr. Čerkauskas Ignas 586
Nezamovas Dmitrijus 520
Nezamovas Jakovas 520
Niaurienė 555
Nikiforov NKVD 378
Nikitenka Michail (kariškis) RA 414
Nikitin str. MGB 416
Nikitinas kng. (sentikių) 408
Nikitinas MGB tard. 741
Nikolskij SMERŠ pplk. 153
Nil aktv. 270
Nižinskaitė Jugana ryš. 267, 274
Nižinskas (Nežinskas?) Jonas prtz. 267
Nižinskienė Genutė ryš. 267
Nočnoj ag. žr. Knezys Povilas 310
Nognienė Vanda 713
Nognius Petras ag. *Skroblas* 186, 692, 701, 713
Norbutas Kazimieras prtz. 680
Noreika Virgilijus 523
Noreika Zenonas ag. *Šimkus* 618
Noreikaitė Brigita prtz. 417
Norkienė Elena 667
Norkienė Elena, Liudviko 689
Norkienė Jadvyga 667
Norkūnas aktv. 510
Norkūnas Albertas prtz. 460, 463, 519
Norkūnas Bronius prtz. 460, 461
Norkūnas Jurgis prtz. 460, 461
Norkūnienė-Stasiūnaitė Aldona d. 259, 260
Norkus Albertas-*Starkus*, *Linksmutis* 161 nuotr.
Norkus Jonas 667
Norkus Juozapas, Pranciškaus 689
Norkus Juozas 667
Norušas Antanas 630
Norvaiša Petras 651,
Norvaiša Petras aktv. 673
Norvaiša Petras, Prano 689
Norvaiša Vacys (Vaclovas)-*Algirdas*, *Paulius* 631, 650, 654, 663, 678, 679, 681, 686

Norvaiša Vytautas prtz. 681
Norvaišienė Pranciška (Pranė) ryš. 651, 689
Norvila Antanas 695
Norvila Stasys 695
Novikas Stasys, Vinco MGB str. 416
Novikas Stasys-*Tigras* 564
Novorotov P. 367
Novorotov Prochot 378
Novovakin Jan Juzefovič 415
Nuobaras Jonas, Andriaus-*Lyras*, *Laimutis*, SG ag. *Šiaurys* 6, 613, 618, 682
Nurmis 150
Nuždin kap. MGB 730
Obrazcovas NKVD j. ltn. 377
Oleinikas Stepanas MGB 739
Oniščiuk MGB kap. 507
Onytė žr. Juškienė-Kalniūtė Ona prtz. 709
Orechov ag. 423
Orlingienė Stanislava, Juozo 689
Orlingis Aleksas 662
Orlingis Aleksas, Jono 689
Orlingis Mėčius (Mečys)-*Vakaris*, *Ričardas* 661; 161 nuotr.
Orlingis Valius 662
Orlov ag. 422
Orlov MGB mjr. 382
Orlovas 349
Orvydaitė-Vilkaitienė Zofija 101
Orvydaitė-Višinskienė Stasė 101
Orvydas Adolfas 102
Orvydas Kazimieras dsd. 101, 104; 9 nuotr.
Oseckas Stasys, Baltraus 351
Oseckas Stasys, Baltraus žr. Pašilys Pranas 351, 352
Oskaras Hendrikas-*Paulius* 650, 674, 675
Oskolok ag. 423
Oškinis Jonas-*Dysnaitis*, *Bolševikas* 449, 567
Ott Edvardas 18
Ottingas Rudolfas (Ostin (Klein)Rudolf) SG ag. *Kirvis* 399, 440, 565, 579
Ovčerenka MGB tard. 276
Ovčinikov Afanasij Jemeljanovič str. 412
Ozolik NKVD mjr. 377
Oželis Jonas mlc. 704
Oželis Juozas-*Dagilis* 709
Oželis Petras-*Jaunutis* 186, 691, 696, 697, 701–703, 710, 712, 713; 156, 173 nuotr.
Oželytė Juzefa 708
Ožerka aktv. 325
Ožys ag. 561
Ožys Antanas 260
Paberžis ryš. Babachin Pavel Trofimovič 511
Paberžis žr. Grigonis Adolfas 419, 489, 552, 558, 569
Pačebutas 65
Pačinskas Vytautas-*Audra* 55 nuotr.
Padleckytė žr. Dargužaitė Aldona 718
Pajarskas 227
Pajeda Aleksas prtz. 348, 352
Pajeda Jonas-*Liūtas* 348, 352
Pajeda Jurgis-*Lakštutis* 348, 352
Pajuodis Alfonsas-*Radvila* 222; 49, 65 nuotr.
Pakalnis Jonas prtz. 348, 352
Pakalnis Pranas-*Briedis* 571
Pakalniškis Antanas-*Žalgiris* 692
Pakasas žr. Bulka Jeronimas 423
Pakaušis (Lukys-Lukenskas)Vytautas Jonas, Stasio-*Audrius* (*Audris*), *Gailis*, *Genys*, SG ag. *Titnagas* 210, 211, 599, 601, 605
Pakaušis Albinas 194
Pakenis Albertas-*Jūreivis* 55 nuotr.
Paknys Kastantas ag. *Tauras* 600
Pakštaitis Pranas 405, 406
Pakštas Kazys-*Akimas* 582, 584
Pakštas Vytautas-*Vaidotas*, *Naras* 447, 466, 498, 499, 549; 62 nuotr.
Pakštys Leonas 274
Palačenka 224
Palačenkaitė (Riaubienė) Eugenija 224
Palankiškienė Veronika mot. 486, 487
Palankiškis Antanas tėv. 484, 486, 487
Palankiškis Jonas sūn. 486, 487
Palankiškytė Birutė d. 486
Palavenis Bronius 415
Palavenis Juozas 415
Paleckis Justas 145
Palepšis Julius-*Baravykas* 536
Palevičius Antanas-*Zaumeris* 233
Paliliūnaitė-Butienė Bronislava-*Našlaitė* ryš. 134
Paliliūnas Mykolas-*Voveriūnas* 134, 135
Palionis Juozas-*Šturmas* 231; 72 nuotr.
Paliulionis Jeronimas ryš. 241, 248, 249
Paliūnas Juozas-*Rytas* 738
Palivonas Romas-*Karvelis* ryš. 381
Palšis Jonas prtz. 285

Paltarokas Kazimieras vysk. 244, 245, 248
Paltavuskas ag. 405
Palubeckas Juozas-*Simas* 597
Palubeckas Juozas-*Simas* 732
Palubis žr. Butkus Liudvikas 351
Pamakštys 53
Pamakštys Balys aktv. 346
Pancerna Jurgis-*Žaltys* 654
Panin SG ag. žr. Pojarkov Jefim Jevstafijevič 410
Panov j. ltn. NKVD 361
Pantera žr. Jonikas Jonas 648, 665
Papartis SG ag., leg. prtz. 561
Papartis žr. Cinovas Jonas 647
Papartis žr. Juozapavičius Vladas 505, 512, 518, 519
Papartis žr. Jurjonas Eduardas 691
Papartis žr. Šimkūnas Balys 447
Papartis, *Gabriukas* žr. Kirdeika Gabrys 566, 568
Papickas Stasys 11 nuotr.
Papinigis Juozas 421
Papirtis Juozas 536
Papirtis Kazys-*Čipra* 459, 535, 536
Papirtytė Jadvyga-*Ramunė* ryš. 535, 536
Parama žr. Kontrimas Antanas 702
Pareiga žr. Čeliauskas Stasys 691
Pašilys Albinas 353
Pašilys Feliksas-*Vanagas* 348, 351, 353
Pašilys Ignas plk. ltn. 358
Pašilys Pranas-*Alaušas*, *Žaibas* (Oseckas Stasys, Baltraus) 345, 348–352, 355, 356
Pašilys Pranas-*Žaibas* 106 nuotr.
Paškauskas Adolfas-*Vanagas* 147 nuotr.
Paškevičius Alfonsas prtz. 226
Paškevičius Bronius prtz. 226
Paškevičius Juozas 226
Paškevičius prtz. 225
Paškevičius MGB vyr. ltn. 309
Paškevičiūtė Elena-*Daudvilaitė* prtz. 427, 447
Paškonienė Stasė-*Klajūnė* ryš. prtz. 583
Paškonis Juozas-*Ąžuolas* 349
Paškonis Motiejus-*Donkichotas* 582, 583
Patalauckas Antanas, Petro MGB str. 416
Patapas str. 678
Patašonas žr. Erstikis Steponas 607
Patlaba Ignas tėv. 674
Patlaba Ignas, Jono 689
Patlaba Petras sūn. 674
Patlaba Petras, Igno 690
Patlabienė Janina, Antano 690
Patlabienė Joana mot. 674
Patumsis Vladas-*Aukštaitis* 233
Patūpa Benediktas, Antano dsd. 42, 47, 70
Patūpa Julius 49, 54, 57, 70
Paukšta ag. 420, 421, 423
Paukštė Hubertas 545
Paukštė Jokimas-*Gegužis* 551, 557
Paukštė Mykolas 422
Paukštis žr. Balandis Albinas 710
Paukštytė (Viginta?)-*Grašytė* ag. 432
Paukštytė Anelė 424, 425, 426, 427
Paukštytė Veronika 425
Paulaitis Petras-*Aidas* (Povilaitis Kazys, Onos) prtz. dsd. 32, 61, 69, 733
Paulaitis Petras-*Aidas* 626
Paulauskas Antanas-*Bėgūnas*, *Ežys* 702, 707
Paulauskas Artūras 241
Paulauskas Artūras prok. 746
Paulauskas Edmundas 81
Paulauskas MGB 241, 242
Paulauskas Stepas ryš. 625
Paulauskas MGB tard. 471
Paulavičius Bronius 610
Paulavičiūtė Ona, Kazio 610, 611
Paulikas Zenonas-*Klajūnas*, *Plunksna* 646, 654, 656, 661, 662; 163 nuotr.
Pauliukas Ignas ryš. 309
Paulius žr. Oskaras Hendrikas 650, 674
Paulius, *Algirdas* žr. Norvaiša Vacys (Vaclovas) 650, 651, 678, 686
Pavasaris žr. Grauslys Pranas 702, 707, 709
Pavasaris žr. Juodis Julius 576
Pavasaris, *Liubartas* žr. Vaičėnas Balys 380, 381, 384, 505, 511, 514, 537, 545, 571
Pavel aktv. 270
Pavietrius žr. Ivanauskas Bronius 510
Pavlov SMERŠ plk. 153
Pažemeckas Kazimieras ltn. prtz. 276
Pažįstamas žr. Kalvaitis Jonas 134
Pažįstamas žr. Kalvaitis Jonas 136, 137
Pečiulienė 294
Pečiūra Bronius 415
Pečiūra Vytautas (Viktoras)-*Griežtas*, spec. ag. *Gediminas* 547
Pečius ag. 408
Pečkauskaitė Marija-*Šatrijos Ragana* 35

Pečkauskas Vladas-*Gegužiukas* 718, 720, 722; 161, 162 nuotr.
Pedišienė 10
Pelakauskas Petras 431
Pelanytė Malvina-*Judita* ryš. 443
Peleckaitė Pranutė 138
Pelėda Justinas 436
Pelėda Vytautas-*Laputis* 423, 427
Pelenis Stasys 567, 568
Pempė Aleksas 221
Pempė žr. Lapėnas Antanas 448
Pendikas 108
Perevičius Alfonsas 388
Perkūnas prtz. 666
Perkūnas žr. Grabauskas Juozas 647, 650, 678, 687
Perkūnas žr. Kromelis Simas 656
Perkūnas žr. Laučiūnas Juozas 351
Perkūnas žr. Macijauskas Jonas 666, 654, 659, 668, 678
Perkūnas žr. Šukys Lionginas 598
Perkūnas žr. Tamulis-Kulkys Kazys 631, 640, 641, 649, 678
Permonas Alfonsas 259
Pernavas MVD mlc. 510
Pesliakaitė-Mačionienė Danutė 222
Pesliakas Jurgis-*Griausmas* 221
Petkelis Antanas prtz. 504
Petkevičienė Justina (Nina)-*Derkentienė* ag. 290
Petkevičius Alfonsas 163, 164
Petkevičius Antanas ltn. 163
Petkevičius Jonas (Varnas Pranas)-*Penkė*, *Kūnas* sūn. 162, 178, 180, 181, 184–186
Petkevičius Jonas 34 nuotr.
Petkevičius Kostas tėv. 162
Petkevičius Mečys-*Vytenis* ryš. 400, 446
Petkienė 625
Petkienė Ona 623
Petkienė Ona, Jurgio 626
Petkus Viktoras dsd. 33, 34, 35
Petniūnas Jonas 358
Petraitienė Barbora 682
Petraitienė Barbora, Antano 690
Petraitienė-Macijauskaitė Magdalena 668
Petraitienė-Mališauskaitė Sofija-*Neptūnė*, *Ramunė*, *Laputė* prtz. 668
Petraitis Aleksas, Jono 690
Petraitis Juozas-*Linksmutis* 653, 666, 672, 673
Petraitis MVD ltn. 294
Petraitis MGB 295
Petraitis Mykolas, Juozo aktv. 626
Petrauskas Albertas-*Valdovas* 84, 275, 276
Petrauskas Aleksandras 635
Petrauskas Aleksandras, Jurgio 690
Petrauskas Alfonas prtz. 408
Petrauskas Alfonsas 669
Petrauskas Alfonsas prtz. 197
Petrauskas Antanas 628
Petrauskas Jonas 668, 669
Petrauskas Jonas-*Šarūnas* 744
Petrauskas Juozas prtz. 408
Petrauskas Juozas-*Laimutis* 494
Petrauskas Stasys 669
Petrauskas MGB str. 471
Petrauskas Vytautas 221
Petravičius Albertas-*Linas* 83 nuotr.
Petravičius Alfonsas-*Pinčiukas* 84 nuotr.
Petravičius Hubertas-*Aidas* 557, 560
Petravičius Stasys-*Klajūnas*, SG ag. *Mažytis* 449, 490, 525, 528, 529, 548, 551, 552, 554, 559, 565, 566, 572, 586, 587
Petravičius Vytautas-*Alkas*, *Benius* 127 nuotr.
Petravičiūtė Janina 526
Petrėnas Juozas-*Diemedis* 489, 560, 561
Petrėnienė Veronika-*Laisvė*, *Jurginė* mot. 441
Petrikas Laimutis-*Švedrys* 57 nuotr.
Petrikonis Antanas-*Laivas* 7; 31 nuotr.
Petryla Juozas sūn. 694, 712
Petryla Juozas tėv. 694
Petrokas Jonas, Justo ryš. 455, 456
Petronis Bronius ryš. 553
Petronis Jonas tėv. 441
Petronis Pranas-*Alksnis* 65 nuotr.
Petronis Romas-*Siaubas* 249, 250, 283
Petronis Vytautas Jonas-*Klajūnas*, SG ag. *Kairys* 489, 490, 560, 561, 563, 587
Petronis Vladas-*Klevas* 64, 65 nuotr.
Petronis Vladas-*Nemunas* 576, 586, 587
Petronytė Birutė 441
Petronytė Dangutė d. 441
Petronytė Laimutė d. 441
Petronytė Stasė 127
Petronytė Valė-*Vytukas* ryš. 572
Petrošienė Zofija 670
Petrošius Aleksas-*Beržas*, *Žalgiris*, *Lapinas* 631, 648–650, 665, 670, 678, 688

Petrošius Jonas 670
Petrovas NKVD gen. 406
Petrulaitytė-Lebedžinskienė Janina 29 nuotr.
Petrulis 247
Petrušonos Algirdas dsd. 40
Petružis Adolfas-*Girininkas* 265, 266
Piestinis Juozas prtz. 324
Pieteris Martynas 637
Pikauskas Juozas-*Peludninkas*, *Skyrininkas* 12 nuotr.
Pikčiūnaitė Benigna d. 626, 627
Pikčiūnas Baltramiejus-*Maksas* tėv. 626, 627
Pikčiūnienė-Blažaitytė Marijona-*Magdė* prtz. mot. 626
Pikelis Antanas prtz. 662
Pilipavičius Benas-*Puškinas* 692, 697
Pilitauskaitė Bronė 670
Pilitauskas Antanas-*Trumenas*, *Putinas* 650, 665, 670
Pilkauskas Juozas (Daknys Martynas) prtz. 268
Pimpis žr. Lapienis Antanas 549, 550
Pinavija žr. Eskienė Bronė ryš. 669
Pipiras 222
Pipiras Antanas 393
Pipiras Petras-*Dumčius* 635
Pipiras Pranas 635, 636
Pirogovas Ilja MGB (Zarasų) vrš. 412
Pirožkov MGB ltn. 382, 384
Piršlys žr. Kregždė Kostas 603
Piršlys, *Kirvis* žr. Čekauskas Dominykas 577
Pisarev Anatolij Filipovič 414
Pitovranovas E. P. 249
Pivonija inf. 431, 436
Pivoras Vytautas-*Šarūnas* 560
Pivoravičius Linas-*Kanapė* 249, 250
Pyragaitis žr. Šireika Jonas 461
Pyragius Jonas mjr. 144
Plačenytė Anelė 216
Plaštakė 433
Plechavičius Povilas gen. 167, 168, 173, 408
Plėdys Jonas prtz. 295, 302
Plenderis Petras prtz. 285
Pleps Eduardas (Eduard), Josifovič prtz., ag. *Lapinš* 315, 316
Pleps Marija 317
Plėta Vytautas prtz. 221
Plėta-*Tvanas* 65 nuotr.
Plienaitis Leonas prtz. 680
Plienaitis Stasys-*Voldemaras* 33 nuotr.
Plienas žr. Remeikis Česlovas 613
Plienas žr. Štaruolis Grigalius 586
Plienas žr. Zabulionis Antanas 444, 446
Plumpa Albertas prtz. 48
Plumpa Petras-*Giedraitis* dsd. 32, 33, 48, 51, 52, 54–60, 62, 63, 68, 88, 89; 4 nuotr.
Pocevičius Mečislovas-*Puškinas* 727
Pocius Juozas 662
Pocius Leonas-*Šilas* 654
Pocius Mindaugas 280, 546, 548, 606, 607, 608
Pociuvienė Ona 662
Počkajus Ilja Borisovičius MGB plk. 584
Podrezov ltn. 155
Pojarkov Jefim Jefstafijevič, SG ag. *Panin* 410
Polevoj inf. 432
Polinkov MGB plk. 730, 731
Polunin MGB pplk. 518
Ponas MGB leg. prtz. 588
Ponas, *Kiškis* žr. Masiulis Jonas 583
Poska Petras, Juozo MGB str. 416
Postas žr. Riauka Pranas 694
Pošiūnas ryš. 417
Pošius Petras prtz. 533
Pošius Petras-*Gediminas* 490, 570, 571, 576, 586, 587
Poška (Poškus) Kazys-*Granitas* (*Didysis Granitas*) sūn. 692, 699, 700, 702
Poška Jonas 635
Poška Jonas-*Karklas* 635, 654, 666, 671, 677
Poška Petras ryš. 672
Poškaitė Adelė prv. d. 699, 700
Poškienė Anastazija mot. 699
Poškienė Emilija 191
Poškus Juozas prtz. 286
Potapenko Taras Nikolajevič 148–150, 153, 155
Povilaitis Jonas MGB mjr. 467
Povilauskienė-Rombergaitė Dalia 161
Povilonienė Valė 21
Povilonis Jonas-*Šmėkla* 52 nuotr.
Povilonis Alfonsas 21
Prabe NKVD 403
Prabušas Jurgis 667, 674
Prakelis Donatas 374
Prakopavičius str. 480
Pranas SG ag. 588
Pranciškus žr. Strainys Pranas 722
Prancūzas žr. Baltakis Juozas 580

Pranevičius Jonas, Stasio kng. 46, 70
Pranskūnas Povilas 480, 481
Pratkelis aktv. 502
Preikšaitis Pranas SG ag. *Jūra* 449, 565
Presniakov Sevastjan Jestafijevič, SG ag. *Veter* 409
Prievelytė Albina ryš. 582
Pryšmantas 662
Prokofjevas 9
Prominašov Gregorij (dezertyras) 414
Prosevičienė Juzefa 686
Prunskus (Pronskus, Pranskus) Boleslovas Josifovičius prtz. 406, 407
Prunskus Adolfas prtz. 526, 527
Prunskus Vladas, Justino 411
Prūsaitis Pranciškus-*Lapė* 607
Pružinskas Mykolas ryš. 577
Pūdžiuvienė 649
Pūgžlys Petras 257, 258
Puikutis žr. Rekašius Benjaminas 601
Pukas žr. Katelė Jonas 303, 305
Pukelis Juozas 671
Pukelytė inf. 629
Pukelytė Juzefa, Jurgio 690
Pukelytė Stasė 671
Pukėnas Antanas 404
Pukinskaitė Juzė 127
Pukinskas Petras 83
Pukys Jonas prtz. 661
Puluikienė 20
Puluikis 18, 20
Pumputytė Adelė 435
Pundinas Dominas 642, 687
Pundinas Jonas prtz. 679
Pundinas Stasys prtz. 650
Pundys Pranas-*Indėnas* 568
Pundulis Stasys 680
Punys Jonas 280, 281
Puodžiukaitytė Eugenija ryš. 511
Puodžiukas Juozas 510, 512
Puodžiūnas Bronius-*Garsas* 571
Puodžiūnas Justinas-*Šerkšnas* 52 nuotr.
Puodžiūnas Justinas-*Šerkšnas* 56 nuotr.
Puodžiūnas Kazys-*Titnagas* 561
Puodžiūnas P. ag. *Ulys* 595
Puodžiūnas Povilas-*Žėruolis*, SG ag. *Mokytojas* 489, 562, 563, 571, 577, 578, 598
Puodžius Vytautas 21
Puodžiuvienė 21
Pupalė Kazys-*Karvelis* 702, 707, 711
Pupeikis Albinas 312
Pupeikis Balys-*Tauras* 295
Pupeikis Lionginas (ar Antanas?) str. 313
Pupeikytė Valė-*Vaidilutė* prtz. 324
Pupelienė-Jačytė Irena prtz., ag. *Širvinta* 289, 588, 589
Pupelis Petras-*Piepelis* 314, 318
Pupelis Vincas-*Svotas*, *Seniūnas* 289, 313, 314, 317, 588
Purevičius Simonas-*Švyturys* 425, 427, 430, 432, 455
Purlys Bronius-*Bosas* 564, 577
Puronas Petras 14
Purvys prof. 193
Puslys Gediminas 466
Pūslys Bronius prtz. 454
Pušelė žr. Kulieša Vincas ryš. 740, 741
Pušinis ag. 422, 436
Pušis (*Radvila*) žr. Balčinas Petras b. v. 695, 696, 707–709, 717
Pušis ag. žr. Mikašauskas Juozas 708
Pušis ryš. 512
Puškinas žr. Pilipavičius Benas 692, 697, 698
Puškinas žr. Pocevičius Mečislovas 727
Putinas ag. 423
Putinas SG ag. žr. Daktaravičius Juozas 569, 580
Putinas ryš. žr. Vasiulis Stasys 443
Putinas žr. Galminas Jonas 650, 654, 666, 677, 678
Putinas žr. Jokubauskas Jonas 618, 623, 625
Putinas žr. Kušeliauskas Juozas 423
Putinas, *Trumenas* žr. Pilitauskas Antanas 650
Pūtka Alfonsas prtz. 64
Pūtka Benjaminas prtz. 64
Pūtka Bronius prtz. 64
Putrimaitė Birutė-*Eglė* dsd. 32, 33, 52, 53, 55, 56, 59, 60, 68
Putrimas Antanas-*Čerčilis* 348
Putrimas Balys-*Vaidūnas* 571
Putrimas Juozas prtz. 348, 351
Putrinskaitė Vlada 256
Putrinskas 234
Putrinskas Liudas prtz. 256
Putrinskas Viktoras prtz. 256
Putriūnas Danas 259
Puzanas Zenonas-*Tarzanas* 568, 569, 570
Puzelis 224

Puzinas 19
Puzinas Aleksas-*Liudvikas* tėv. 63, 274, 275
Puzinas Antanas sūn. 275
Puzinas Juozas str. 520
Pužlytė („Pūslikė“)-Radionova Liuda aktv. 629, 638, 670, 674
R. (Raugalas – *R. K.*) 64
Račinskas Pranas-*Drugelis*, *Drugys*, *Žaibas*, *Vanagas*, *Karajiedas* 380, 382, 390, 391, 444, 446, 455, 513, 514, 517–520, 549; 75, 85, 104, 137 nuotr.
Račinskas V. 394
Račkauskas Juozas 31 nuotr.
Račkus Antanas 662
Radinys ryš. 601
Radvila prtz. 558
Radvila Vytautas kng. 677
Radvila žr. Pajuodis Alfonsas 222
Radvila žr. Varnas Jonas 303, 305
Radzevičius Alfonsas-*Tarzanas*, SG ag. *Alfa* 83, 84, 220, 428, 449, 489, 548, 549, 551, 554, 555, 557, 559–561, 571, 576, 598; 78 nuotr.
Radzevičius Ramutis (Rimutis) 676, 679
Radzevičiūtė Birutė ryš. 551; 124 nuotr.
Radžius Pranas-*Girėnas* 692, 697, 702, 711; 157 nuotr.
Ragaišis Romas dsd. 110
Ragaišytė Malvina 417
Ragauskas ag. žr. Braziulis Juozas 399, 401, 438, 445
Ragauskas Povilas aktv. 503
Ragauskas Pranas 544
Ragelis 237
Ragozin MGB 382
Railaitė Joana-*Vincukas*, *Pūga*, *Neringa* 60 nuotr.
Rak MGB 93
Rakauskienė Anelė 486
Ramanauskaitė Eugenija d. 194
Ramanauskas Adolfas-*Vanagas* 79, 89, 575, 590, 592, 594, 595, 609, 746; 141 nuotr.
Ramanauskas Antanas (Mindaugas?) sūn. 194
Ramanauskas Antanas tėv. 189, 193
Ramanauskas Jonas 31 nuotr.
Ramanauskas Petras 312
Ramanauskas Petras 679
Ramanauskas Povilas 290
Ramanauskas Pranas-*Liepa* 104 nuotr.
Ramanauskas Vytautas-*Žilvinas* 449, 552; 78 nuotr.
Ramanauskienė Aleksandra mot. 193, 194
Ramelienė 553
Ramelis ag. *Grigas* 553, 611
Ramelis Antanas prtz. 352
Ramelis Vytautas 351
Ramojus Vladas 488
Ramojus, *Serapinas* SG ag. žr. Kalytis Bronius 570–574, 578–583, 585–587, 589, 594, 595, 598, 602, 604–606
Ramonaitė Aldona 131
Ramonas Jonas 326
Ramonienė Ona-*Žibutė*, *Rūpintojėlė* prtz. 557
Ramonienė ryš. 515
Ramoška Leonas dsd. 104
Ramūnas žr. Rudys Stasys 653, 664
Ramūnas žr. Rūkštelė Balys 509, 511, 515
Ramūnas žr. Vidauskas Jonas 639, 649, 650, 687
Ramunė ag. 429, 430, 433, 435, 436
Ramunė prtz. žr. Petraitienė-Mališauskaitė Sofija 668
Ramunėlė žr. Deveikytė Veronika prtz. 444–446
Ramutis prtz. 708
Randis Kazimieras 88
Rapolas žr. Bačiauskas Jonas 195
Rasa ryš. žr. Budvytienė-Grevytė Juzefa 698, 707
Rasa ryš. žr. Eičienė Agota 623
Rasickas Jonas 671
Rasimavičius prtz. 256
Rasiulis Apolinaras prtz. 273
Rasiulis Kazimieras 273
Raskila prtz. 741
Raslanaitė Angelė-*Žibutė* ryš. 511, 513, 515
Raslanas Petras MGB pplk. 394
Rastauskas Jurgis prtz. 287
Rastenienė Julija 426
Rastenienė Ona 423, 424, 426
Rastenienė Veronika 427
Rastenis Edvardas 424, 426
Rastenis Jurgis 426
Rastenis Kazys 421
Rašimienė Genė, Kazio ryš. prtz. 447
Rašinskas Jonas str. 675
Rašinskas Petras aktv. 675, 681
Rašinskas Stasys 675
Rašinskas Vladas 636

Rašinskis Vladas 679
Raškevičius Bronius-*Tauras* 490
Rauda Petras kng. 466
Rauda prtz. žr. Rudienė-Martinkutė Vlada 640, 650, 653, 664, 665
Raudys aktv. 734
Raudys Teodoras prtz. 695
Raudonis 100, 101
Raudonis Antanas 35
Raugalas MVD mlc. j. ltn. 533
Raugas Antanas 589
Raugas Vincas 530, 531
Raugelė Vladas 41
Rauktys Klemensas 701
Rauktys Stanislovas tėv. ryš. prv. 696, 699
Rauktys Stasys sūn. 696
Ražinskas Antanas prtz. 492
Rėbžda Bronius-*Žilvitis* 692
Rečkus Aloyzas 693
Reinidas žr. Laurinavičius Pranas 744
Rėka MGB kap. 721
Rekašius Benjaminas-*Puikutis* 601
Rekešius Antanas-*Vytas*, *Vytautas* 141, 160 nuotr.
Remeikis Antanas prtz. 348
Remeikis Česlovas-*Plienas* 613, 614; 161 nuotr.
Remeikis Juozas-*Gilenas* 722
Remeikis Simas 645
Remeikis Simas prtz. 644
Remigijus, *Sidabras* žr. Gedvilas Robertas 614
Rentelnas (Teodoras Adrianas von Rentelnas) 143
Repšys 18
Repšys Antanas-*Uosis* 271
Repšys Domas-*Briedis* 348, 351, 356
Repšys Kostas 21
Repšys Povilas str. 480
Repšytė Genutė 19, 21
Repšytė Julija 21
Riabcev MGB gen. mjr. 386
Riauba Kazys-*Kazokas*, *Rimgaudas*, *Žemčiūgas*, ag. SG *Zigmas* 220, 585, 586, 596, 599, 601; 39, 50 nuotr.
Riauka Pranas-*Postas* 694, 695
Ribentropas 357
Richardas prtz. (vokietis) 525
Ričardas, *Vakaris* žr. Orlingis Mėčius 661
Ričkus Antanas 688
Ričkus Juozas 671
Ridikas Antanas-*Gediminas* 356
Riešutas žr. Borisevičius Leopoldas 577
Rimantas žr. Daučiūnas Edvardas 586
Rimantas žr. Jonušaitis Jonas 564
Rimantas žr. Namiejūnas Mykolas 581
Rimavičius Juozas-*Aušra* SG ag. 280, 582
Rimgaila Jonas 637
Rimgaila Juozas 633
Rimgaila Kazys 663
Rimgaila Povilas 637
Rimgailaitė Janikė 636
Rimgaudas žr. Riauba Kazys 592, 593, 595, 596, 599–601, 604
Rimkevičius (Rimkėvič) Petras MGB SG ltn. 547
Rimkienė J. 682
Rimkienė Stasė ryš. 630
Rimkus Antanas 159
Rimkus gyd. (ekspertas) 730
Rimkus Jonas (iš Vytogalos k.) 682
Rimkus Jonas ryš. (iš Gudirvių) 630, 632, 642, 658, 675, 684, 688
Rimkus Klemensas 630
Rimkus Paulikas inf. 648
Rimkus Pranas 671
Rimkus Steponas 648
Rimkus Steponas mlc. vrš. 641
Rimkus Steponas prtz. (iš Gedminiškės k.) 684, 685
Rimkutė Stasė 684
Rimša 224
Rimša Bronius aktv. 510
Rimtautas žr. Barisa Mindaugas 511
Rimtutis žr. Kemeklis Juozas 351, 354, 610
Rimtutis žr. Vaitelis Aleksas 596
Ringaila Kazys 636
Ringaila Povilas 636
Rinkevičienė-Patapaitė Elžbieta 377
Rinkevičius Jonas 359, 361, 362, 364, 366, 367, 369, 376, 377
Rinkūnas Stasys-*Jazminas* 563
Riūka Jonas 326
Riūka Jonas-*Škirpa* 304
Rybakovas MVD mlc. 533
Rybakovas str. vrš. 669
Rydamakas Endrius 666
Rykas žr. Lengvelis Jonas 722

Ryklys žr. Žukauskas Antanas 666
Ryliškis Antanas-*Šarūnas* 447, 448
Ryliškis Bonifacas-*Kėkštas*, *Artojas* 427
Ryliškis Martynas 501
Ryliškis Vytautas-*Bitinas* 447
Rytas žr. Paliūnas Juozas 738
Rogovas 506
Rogozin Dmitrij Kasarejevič MGB str. 416
Rokas inf. 425
Rokas Stasys-*Beržas* 563
Rokas žr. Kemeklis Juozas 552, 553, 555, 557
Rokas, *Diakonas* žr. Žaliaduonis Vincas 417, 418, 442, 444, 445, 551, 556, 564, 565, 567
Rolandas žr. Jonikas Antanas 734
Rolka Kazys-*Meldas* ryš. 447, 448
Romančiukaitė Juzė, Kosto, SG ag. *Lisa* 410
Romanovas aktv. 306
Romas žr. Bičiūnas Donatas 52
Rombergas Andrius 141, 143
Rombergas Zenonas 36 nuotr.
Rombergas Zenonas-*Zero* (Vanagaitis) 141, 142, 146, 152, 155, 160, 161
Romelis žr. Krinickas Antanas 524, 549, 572
Romelytė Litgercija prtz. 417
Rosa ag. 310
Rozeta ryš. žr. Z. V. 707, 708
Rožanskas Vincas 138
Rožė Albinas ryš. 350
Rožė Juozas 436
Rožė ryš. žr. Babrauskas Anupras 443
Rožė Stasys 487
Rožkovas MVD vrš. 453
Rubinas žr. Tamošaitis Antanas 743, 744
Rublis aktv. 306
Rudaitis 704
Rudienė-Martinkutė Vlada-*Rauda* prtz. 639, 640, 650, 653, 664, 665, 675, 687
Rudinskas 65
Rudis Antanas 694
Rudys Pranas 646
Rudys Stasys-*Ramūnas* 653, 664
Rudytė-Aleknienė Ksavera 31
Rudytė Genovaitė-*Milda* prtz. 639, 640, 650, 651, 653, 664, 665, 675, 681, 687
Rudminaitė ryš. 644
Rudokas Juozas 142
Ruibys Kazys-*Eiva* 653
Ruibys Petras 735
Ruigys Juozas prtz. 691, 710
Rukas (Rūkas) Steponas-*Darius*, *Skautas* 613, 618, 620, 625, 686
Rūkas Kazys 433
Rukas Stasys 639, 677
Rukšėnas Albertas-*Dėdė*, *Liepa* 447, 448
Rukšėnas Antanas-*Sakalas* 509, 511, 512
Rukšėnas Anupras 428, 429
Rukšėnas Bronius-*Gediminas* 512, 513
Rukšėnas Jonas-*Meškis* 509, 511
Rukšėnas prtz. 422
Rukšėnas Romas 116, 117
Rukšėnienė Uršulė 428
Rūkštelė Balys-*Ramūnas* 509, 511
Rūkštelė Edvardas 374
Rūkštelė Jonas sūn. 374
Rūkštelė Jonas tėv. 372, 374
Rūkštelienė Elena 373, 374
Rumša Stasys-*Vėtra* 692
Rumšas Leonas 701
Rundza Antanas-*Darius* 620
Ruonis ag. žr. Gečas P. 233
Ruonis žr. Milaševičius Aleksandras 688
Rūpintojėlė, *Žibutė* prtz. žr. Ramonienė Ona 557
Rupūžėnas žr. Eitminavičius Stasys 134
Ruseckas Petras kap. 169, 170
Rusteika Albinas-*Viesulas* 447
Rūstutis žr. Gurklys Stasys 601
Rušėnas 325
Ruškulis Henrikas-*Liūtas* 493, 494, 529, 552, 553, 555, 556, 558; 88 nuotr.
Rušteikis Rofan Osipovičius 406
Rūta inf. 421, 422, 423
Rūta ryš. žr. Arlauskaitė Janina 509, 513, 514
Rūta žr. Lujanienė-Ivanauskaitė Emilija 602
Rutkauskas Vytautas 11 nuotr.
Rutulis Vladas, Jono 504
Ruzgas Jonas-*Šernas* 461
Ruzgienė Valentina prtz. 315, 318
Ruzgis Janis prtz. 315, 316, 317, 318
Ruzgis Vytautas prtz. 315
Ruželė Danielius (Danas, Danielius)-*Kirvis* 36, 235, 250, 253, 254, 256, 257
Ruželė Vytautas prtz. 36, 253, 254, 255
Ruželytė-Mikėnienė Vanda 253
Sabakinas Demjanas 67
Sabaliauskas 224
Sabaliauskas Albinas-*Markuška* 190, 193, 217

Sabaliauskas Steponas-*Šarkis* 489, 490, 560
Sabaliauskas Viktoras-*Kirvis*, *Tautietis* 217–220, 274, 575, 578, 579, 585, 593; 49 nuotr.
Sabaršinovas MGB vrš. 631
Sabas Julius 115
Sabockaitė Jadvyga, Jono 690
Sabockaitė Joana, Jono 690
Sabockienė Ona, Stasio 690
Sabockis Jonas 644
Sabockis Jonas, Juozo 690
Sabockytė Jadzė 664
Sabockytė Janina 664
Sabutis ag. 718
Sabutis Juozas str. 642, 683
Sacharovas Andrejus dsd. 62, 93
Sacharovas MGB plk. 423
Sadauskas Vytautas, Vinco MGB str. 416
Saidas žr. Cinovas Jonas 618, 628, 631, 661, 662
Saja Kazys 7, 546
Sakalaitis žr. Bitkevičius Jonas 510–515
Sakalas 224
Sakalas A. 615, 616
Sakalas SG ag. žr. Gaidelis Vladas, Juliaus 401, 402, 420, 540, 549
Sakalas prtz. 666
Sakalas prtz. 708
Sakalas ryš. žr. Balsys Jonas tėv. 612, 613, 721
Sakalas žr. Balčiūnas (Šaltys) Bronius 654
Sakalas žr. Cacaitis Zigmas 630, 631
Sakalas žr. Grigaliūnas Vladas 467, 468, 469
Sakalas žr. Kisielius Antanas 543
Sakalas žr. Kisnierius Andrius 620
Sakalas žr. Krasauskas Aleksas 51
Sakalas žr. Limba Teofilis 448, 549
Sakalas žr. Macaitis Simas 717, 718, 719, 722
Sakalas žr. Mikalaičiukas Vaclovas 448, 449, 549, 550, 576
Sakalas žr. Rukšėnas Antanas 509, 511, 512
Sakalas žr. Suvaizdis Mykolas 578, 599
Sakalas žr. Šaltys (Šalčius) Bronius 628, 664, 668
Sakalas, *Jaunutis* žr. Blinkevičius Juozas 585
Sakalas, *Miesčionis* žr. Vogulis Albinas 586
Sakalas, *Sakalaitis* žr. Sidaravičius Juozas 423, 425, 448, 509
Sakalauskaitė Bronė 667
Sakalauskas 224
Sakalytė Marytė 476, 479
Sakas žr. Ivonis Pranas 441, 443
Saladžius Aleksas sūn. 359, 361, 362, 364–366, 374–376, 380, 381
Saladžius Jokūbas tėv. 375
Saladžiuvienė Magdalena mot. 375
Saltykova Ana 62
Saltonas Leonardas-*Meška* 178
Samas ryš. žr. Budrys Antanas 455
Samsonaitė Monika Sigutė 395
Samsonaitė-Andrijauskienė Monika Sigutė 397
Samsonienė Veronika 135
Samukas str. 285
Samulienė Salomėja 66
Samulionis 166
Samulionis 261
Samuolis Povilas-*Šimkus*, *Juodas Ponas* 170, 188, 191, 193
Samuolytė Karusė 223
Sanitaras žr. Jurkauskas Boleslovas 722
Sankala Jurgis
Saplys Jeronimas ryš. 417
Sarapylov str. 721
Sarapulovas Vladimiras str. vrš. 640, 670, 680
Sarapulovas Vladimiras, Semiono 690
Sargautas Rafaelis-*Daumantas*, *Pakaruoklis* 158, 188
Sargelis Petras, Juozo RA plk. 438
Sarpalius Vincas 30 nuotr.
Satkevičius Steponas-*Gintvytis* 548
Satkūnas Edmundas prv. 576
Saturnas žr. Strainys Jonas 734
Saulius Jonas-*Viršaitis* 462; 92 nuotr.
Saulius, *Krivaitis* žr. Kazickas Bronius 444, 446
Saulytė ag. 709
Saulutė prtz. žr. Trijonytė Stanislava 666
Sausis žr. Kregždė Kazys 585, 586, 596, 600
Savanoris žr. Balna Vytautas 579
Savčiukas ag. 54, 57
Saveljev MGB ltn. 349
Saveljevas str. 356
Savickas 556
Savickas Henrikas-*Skrajūnas* 577
Savickas Juozas-*Svajūnas* 693, 694
Savickas Liucijus 639
Savickas Valerijonas, Adolfo, SG ag. *Sova* 409
Savič MGB ag. rezid. 422
Savulis ag. 403

Sedzevičiūtė 577
Sėgelis Ėlička aktv. 324, 325, 326
Sejauka Jonas-*Dėdė* 319
Seklys žr. Bukauskas Kazimieras 417, 418, 449, 565–568, 598
Sekonas Antanas 404
Sekulis ag. 420
Semaškaitė Janina 392, 397, 399
Semionov 249
Semionov Aleksej (dezertyras) 414
Semionov Grigorij Vasiljevič MGB str. 416
Seneckas Antanas-*Siaubas*, *Žaibas* 161 nuotr.
Senelis, *Žvangutis* žr. Berčius Balys 462
Senis žr. Šukys Lionginas 598
Serapinas SG ag. žr. Kalytis Bronius 557–559, 570
Serbentas (*Serbenta*) žr. Kairys Pranas („Žansinas“) 650, 652, 678
Serbentas SG ag. žr. Monstis Pranas 439, 440, 445
Serdetinskij Vladimir Terentjevič prtz. 408
Serdikauskas Juozas-*Perkūnas* 335
Sereikis Jonas-*Lakštingala* ryš. 34
Seržentas 356
Severnyj SG ag. žr. Skuturna Danielius 255, 256, 257
Siaubas žr. Kalytis Bronius 219, 220, 432, 489, 500, 550, 554, 555, 558–560, 562, 563, 571–574, 583
Siaubas žr. Vytėnas Albertas 398, 513, 514
Siaubūnas žr. Kraujelis Antanas 490, 495, 553, 557–570, 576, 587, 607
Sičiūnas ag. 238
Sidaravičius (Sideravičius, Sidoravičius, „Levihoras“, „Levigoras“) Juozas-*Sakalas*, *Ramunis* 420–423, 426, 427, 432, 434, 448, 509
Silinš Arvydas prtz. 318
Silvija ag. žr. Surplytė Kazimiera 700
Simanauskas Jonas prtz. 286
Simančiuk 126
Simas žr. Palubeckas Juozas 597, 732
Simas žr. Tamošiūnas Petras 208
Simas, *Vilius* žr. Stirbys Kazimieras 618, 622
Simonaitis M. 394
Simonaitis Mykolas 385
Simonaitis ryš. 213
Simonavičius Antanas aktv. 678
Simuntis 498
Simutis Liudas prtz. dsd. 98
Siniauskas Vladas 320
Sinius Zigmas-*Šermukšnis*, *Šamas* 448, 552
Sinkevičienė-Simaškaitė Albina 47 nuotr.
Sinkevičius Algis 143, 144
Sinkevičius Vytautas 47 nuotr.
Sipavičienė Jadvyga 138
Sirbikas Jonas-*Mozė* 68 nuotr.
Sirutis Balys-*Granitas* 582, 583
Sitnikov vyr. ltn. 383
Sitnikov MGB vyr. ltn. 437
Skačkauskas 162
Skačkauskas-*Briedis* 150
Skačkovas MVD vyr. ltn. 410
Skaistgiris žr. Jakutis Vincas 623, 625
Skardžius Albertas 114, 115, 116
Skaržinskas Juozas-*Dramblys* 20 nuotr.
Skautas žr. Rukas (Rūkas) Steponas 660
Skeberdis Alfredas prtz. 284
Skeberdis Jurgis prtz. 283
Skeberdis Petras prtz. 283
Skeivelas Jonas-*Henrikas* dsd. 33, 52, 59, 60, 63, 69; 3 nuotr.
Skeiverienė Veronika mot. 71
Skeiveris Andrius tėv. 71
Skeiveris Pranas (Žemaitaravičius Andrius) sūn. dsd. 71, 77; 22 nuotr.
Skeiverytė Genovaitė d. 71
Skeiverytė Janina d. 71
Skemundrienė Kostė mot. 226
Skemundrienė Ona 66 nuotr.
Skemundris Adomas str. 226
Skemundris Adomukas 228
Skemundris aktv. 224
Skemundris Kostas-*Šiaurys* ryš. 223; 66 nuotr.
Skemundris Petras 229
Skemundrytė Valia d. 226
Skemundrytė Vanda d. 227
Skinulis Matas prtz. 597
Skinulis ryš. 597
Skipskys Anicetas 65
Skirmantas žr. Lukša Juozas 746
Skirmantas, *Dragūnas* žr. Bilys Vaclovas 585, 586
Skolskis MGB prok. 498
Skoriukov Ivan Semionovič MGB str. 416
Skorovojtas Kazimieras 404

Skrajūnas žr. Bulka Juozas, Vinco, SG spec. ag. *Bimba* 419–422, 427–429, 432, 433, 446, 549, 551, 552, 554, 558, 565, 566, 590
Skrajūnas žr. Savickas Henrikas 577
Skroblas ag. žr. Nognius Petras 186, 692
Skrodenienė Marijona 672
Skrodenis Jonas 642
Skrodenis Napoleonas 653
Skruodelis 193
Skruodis Petras str. 343
Skrupskys Vytautas mlc. 228
Skruzdys Izidorius 138
Skruzdys Jonas 138
Skruzdys Vacys 138
Skruzdytė Veronika ryš. 139
Skučas Albinas-*Ambo* 30 nuotr.
Skunčikas 498
Skunčikas Antanas-*Kaltas* 518; 137 nuotr.
Skupaitė Eugenija ryš. 191
Skupas Antanas-*Bartulis* 191
Skurkis Antanas-*Šeškus* 349, 351, 356
Skurkis Juozas-*Laisvūnas* 354
Skurkis Povilas šn. 347, 350, 356
Skuturna Danielius-*Severnyj* SG ag. 255, 256, 257
Slapšinskaitė Milda 21
Slapšinskas Leonas 21
Slapšinskas plk. tėv. 164
Slapšinskas Rimas 21
Slapšinskas Vytautas 21
Slapšinskas Vytautas sūn. prtz. 164
Slapšinskienė Marytė 21
Slapukas žr. Jakutis Julius 552
Slapukas žr. Juras Jonas 492
Slava ag. 145
Slavinskas aktv. 669
Slepniov NKVD pplk. 403
Slivka Kazys str. 138
Slučka Antanas-*Šarūnas* 590, 593, 738; 60 nuotr.
Smagurauskas žr. Lunys Algirdas 526, 527, 529
Smailys 175
Smailys Pranas 672, 680
Smalakys Stepas, Jono MGB str. 416
Smalinskas Antanas ryš. 310
Smarkus ag. 54
Smelyj SG ag. žr. Starkov Filipp Ivanovič 43, 409
Smelstorius Vytautas aktv. 428, 433
Smetona Alfonsas-*Žygaudas* 38 nuotr.
Smilga Petras-*Paklydėlis* 137
Smilga Povilas-*Paulius* 137
Smirinenka Andriejus 634
Smorodinas str. vrš. 663
Snaigė ryš. prtz. žr. Karvelytė Bronė 581
Snaigė ryš. Tamošiūnaitė Elena 470
Snapas žr. Maulius Juozas 655
Snetkovas Isajus tėv. 359–364, 367, 376, 378
Snetkovas Jakovas aktv. 358, 367, 376
Snetkovas Sergejus aktv. 358
Snetkovas Sergejus aktv. 359, 360, 363, 365
Sniečkus Antanas 700
Sniečkus Antanas NKVD 160
Snieganas Antanas-*Viršaitis* 423, 447
Snieguolė žr. Dargužaitė Aldona 717
Snigeriovas aktv. 371
Sokolov MGB mjr. 349
Sokolovas A. KGB (Joniškėlio) vrš. 115, 117, 118
Sokolovas Aleksejus Ivanovičius MGB SG mjr. 450, 546, 725–728
Sokolovas MVD 408
Soldatov MGB kap. 73
Solodovnikov MGB pplk. 730
Solonenka gyd. 368
Songaila Mykolas, Jono 690
Sopnov Login aktv. 361, 363, 365
Sorokinas str. 192
Sotkus Albertas 323
Sova ag. SG žr. Savickas Valerijonas, Adolfo 409
Spalis ag. žr. Ališauskas Povilas 600
Spietinis Romas 275
Spyglys žr. Gečiauskas Antanas 577
Srėbalius Feliksas, SG ag. *Tigras*, leg. prtz. *Dagilis* 449, 561, 565, 571, 573
Stakauskas str. 423
Stakys Vytautas, Prano MGB str. 415
Stakvilevičius (ar Stasiulevičius?) MGB 719
Stalauskas MGB pplk. 394
Stalerėnas Stasys-*Fikusas* ryš. 400
Stalnionienė Veronika ryš. 304
Stalnionis 53
Stanėnas Juozas-*Lizdeika* 447; 104 nuotr.
Stanevičienė-Ivanauskaitė Aldona ryš. 672
Stanevičius Jonas 657

Stanevičius Jonas-*Dėdė Vaitkus* 65 nuotr.
Stanevičius Juozas 708
Stanevičius Juozas-*Gediminas* 722
Stanevičiūtė Vladė 645
Stanionienė Stanislava 143
Stanišauskas Bronius-*Švinas* 690
Staniškis Sergijus-*Litas*, *Viltis* 590, 592, 594, 595, 597; 159 nuotr.
Stanys Bronius ryš. 741
Stankevičius Aleksas 532
Stankevičius Henrikas 198
Stankevičius Petras 113
Stankevičius Vladas-*Raišelis* 31, 188
Stankevičiūtė Alfonsė-*Trakėnka* ryš. 134
Stankovičienė Ona 673, 674
Stankovičius Antanas 663
Stankovičius Vladas 674
Stankūnas Algimantas-*Antanėlis* 7, 14, 63, 240–243, 245, 247, 248; 11 nuotr.
Stankūnas Juozas 11
Stankūnas Petras 10
Stankūnienė Sicilija 10
Stankūnienė Vlada 9, 11
Stankus Jonas ryš. 711
Stankus Juozapas, Antano 690
Stankus Juozas (iš Monkaičių k.) 667, 675, 678
Stankus Jurgis 675
Stankus Klemensas 638, 667
Stankus Mėčius 675
Stankutė Elena 674
Stankutė Pranė 675
Stankutė Valė 711
Stankutė-Urbonienė Aleksandra 683
Starkov Filipp Ivanovič, SG ag. *Smelyj* 409
Starkus Antanas-*Montė* 222, 225, 593; 60 nuotr.
Staroberov MGB vyr. ltn. tard. 518
Stasėnas Leonas, Liongino 70
Stasėnienė 46
Stasiškis Bronius-*Sūkurys* 349
Stasiškis Feliksas-*Smūgis* 346, 349, 356
Stasiukaitis Jonas-*Ąžuolas* 37 nuotr.
Stasiūnaitė-Norkūnienė Aldona d. 259, 260
Stasiūnas Bronius 466
Stasiūnienė Albina mot. 259
Stasys ag. 708
Stašelis Augustas ag. 290
Stašelytė Bronė 295
Stašelytė Bronė ryš. 302, 307
Stašys Antanas prtz. 197
Stašys Bronius-*Lapė* 48 nuotr.
Stašys Jonas 254
Stašys Povilas prtz. 64
Staškevičius Juozas-*Ūdra* 61 nuotr.
Staškevičius Vytautas MGB SG ltn. 540, 547, 549, 550, 559, 584
Steiblys Antanas prtz. 492
Stelmokas Evaldas-*Šilas* 654, 666, 671, 677
Stepas SG ag. 588
Steponaitis Vytauta 734, 735
Steponavičius 71
Steponavičius Antanas 116
Steponavičius Julijonas vysk. 245
Stepšys Juozas 92
Stirbys Kazimieras-*Simas*, *Vilius* 618, 622
Styra gyd. 264
Styra Petras 20
Styra Romas-*Rėksnys* 37, 38, 40, 45, 239, 243, 252; 68 nuotr.
Stočkuvienė 19
Stokas Julius Petrovičius MGB vyr. ltn. 436, 437, 445, 455
Stonys 101
Stonys Pranas str. 654
Stonys Stasys MGB 741
Stonys Stasys-*Alunta* 613, 620–623
Stonytė Elena 698
Stonytė Marijona
Stoškus 108
Stoškus Jonas-*Eimutis* 613, 622, 623, 625, 626
Strainys Jonas-*Saturnas* 734
Strainys Pranas-*Pranciškus* 722
Strauka Jonas 638
Strauka Juozas 654, 678
Strauka Stasys 708
Stravinskas 431
Strazdaitė Anelė 458
Strazdaitė Anelė 539
Strazdaitė Nastutė 458
Strazdas Jonas 539, 458
Strazdas Petras ryš. 503
Strazdas prtz. 666
Strazdas Vladas 459
Straževičius Steponas 236
Streikus (Davainis) Antanas sūn. 288
Streikus Albinas prtz. 291, 292, 296, 298, 299
Streikus Albūnas 291

Streikus Antanas-*Tamošius* (*Tamošiukas*) tėv. 291, 292, 296, 298–300, 303; 134 nuotr.
Streikus Augustas (Augustinas) 297, 312
Streikus Izidorius (Zidaras)-*Girėnas* sūn. 288, 289, 291–298, 300–304, 308, 312–317, 320, 587, 588; 120 nuotr.
Streikus Juozas-*Stumbras*, *Jurginas* sūn. 288–298, 300, 301–305, 308, 312–318, 320, 533, 570, 586–588, 598; 119 nuotr.
Streikus Petras prtz. sūn. 288, 289
Streikus Povilas prtz. 291, 295, 299
Streikus žr. Svilas Alfonsas 582, 583
Streikutė Onutė-*Rūta*, *Nera*, *Gėlė* prtz. d. 288–290, 296, 302–305; 116, 136 nuotr.
Streikutė-Daukienė Valerija (Valė)-*Piemenaitė* prtz. d. 288, 289, 309, 311, 587; 128, 136 nuotr.
Streikuvienė Marijona mot. 288, 310
Streižys Juozas prtz. 408
Streižys prtz. 415
Striauka Domas-*Žvainys* 691, 692, 710; 173 nuotr.
Striauka Kazys-*Žalgiris*, *Žvalgas* 691, 692, 710
Stripeikis 156
Striška Česlovas prtz. 287
Striužas Valdas 283, 285
Strolia 224
Strolia Povilas prtz. 69 nuotr.
Studentas ag. 54, 56, 57
Studentas prtz. 666
Stumbras žr. Streikus Juozas 309, 310, 570, 586, 588, 589, 598
Stumbras, *Šurkus* žr. Šertvytis Algirdas 151
Stumbras, *Tautvydas* žr. Janulis Mykolas 586
Stumbrys Romas 17
Stumbrys Vladas 17
Stundžia Alfonsas prtz. 460, 461
Stundžia Augustinas 450
Stundžia Jonas 462
Stundžia Jonas-*Skrajūnas*, *Svajūnas*, *Klajūnas* 415
Stundžia Kazys prtz. 460
Stundžienė Julė ryš. 436
Suchov mlc. 403
Sudavičius Adolfas 700
Sudnikas Mindaugas-*Linas* 240–245, 247
Sudnikavičius Mykolas 141
Sugintaitė Basė d. 633
Sugintaitė Janė d. 633
Sugintaitė Marijona-Šamatulskienė d. 633, 634
Sugintaitė Zosė d. 633
Sugintas Antanas prtz. sūn. 632–635, 637–639, 644, 648, 649, 655–657, 659–661, 667–669, 677, 679, 680
Sugintas Benediktas sūn. 633
Sugintas Juozas sūn. 633
Sugintas Juozas tėv. 633
Sugintas Povilas 682
Sugintas Pranas sūn. 633
Sugintas Stasys sūn. 633
Sugintienė Barbora mot. 633
Sugintienė Marija 633, 638
Sukackienė ryš. 601
Sukarevičius 486
Sukarevičius Jurgis-*Deimantas* 447
Sukarevičius Jurgis-*Diemedis* 431, 436
Sukarevičius Liudas 430
Sukarevičiūtė Bronė 431, 598
Sukauskaitė Emilija 17
Sukauskaitė Emilija 20
Sultanbekovas MGB vrš. 456
Sunelaitis MGB ltn. 395
Sungaila Juozas 650, 652, 688
Sungaila Mikalojus str. 635, 656
Sungaila Pranas prtz. 627
Sungailaitė Antosė 657
Sungailaitė Stasė ryš. 672
Sungailienė Ona 645, 660, 661, 688
Surikov ltn. mlc. 382
Surov NKVD vyr. serž. 378
Surplytė Kazimiera, ag. *Silvija* 700
Survila Antanas prtz. 672
Survila Bronius (iš Patulės k.) 676, 677, 688
Survila Vytautas-*Žaibas*, *Drūtas Vytas* 584, 596
Survila Vladas-*Liepa* 633, 640, 654, 659, 670, 672, 678
Survilas Antanas (iš Patulės k.) 677
Survilienė Elena 651
Suslikov MGB ltn. tard. 381, 390, 391
Susnys Algimantas (Algis)-*Aukštaitis* dsd. 31, 33, 34, 48, 50–61, 63, 70, 110; 8 nuotr.
Sutema žr. Vasiliauskienė Kazė ryš. 733
Suvaizdis Bronius 67
Suvaizdis Mykolas-*Sakalas*, *Žolynas*, *Budrys* 38, 268, 277–280, 578, 599; 68 nuotr.
Suvaizdis Vidmantas Jonas, Liongino 31, 32, 43, 44, 47, 67

Suveizdis Petras prtz. 284
Svajūnas žr. Bulka Juozas, Vinco 419, 422, 441, 442, 446, 518, 519, 549
Svajūnas žr. Savickas Juozas 693, 694
Svarinskas Alfonsas kng. 100
Svidinskas Jonas aktv. 375
Sviklius Albinas prtz. 459, 460
Svikliuvienė-Mintautiškytė Adelė 465
Svilas Alfonsas-*Streikus* 582, 583
Svirin NKVD kap. 378
Svirplys Petras dsd. 110, 114, 115; 27 nuotr.
Svoj ag. 195
Šablinskas Jonas dsd. 103
Šajauka Jonas-*Skuja* 322, 323
Šaka inf. MGB 136
Šakalevičius Alfonsas-*Gintautas* 262, 271, 272, 274
Šakalienė Marytė mot. 22
Šakaliuk ag. 408
Šakalys aktv. 306, 314
Šakalys Juozas 271
Šakalys Juozas-*Beržas*, *Papartis* 335
Šakalys Petras prtz. 261
Šakalys Povilas 22
Šakalys Vladas dsd. 34, 35, 61, 110
Šakalytė (aktv. Šakalio d.) 314
Šakalytė Liucija d. 22
Šakalytė Marytė d. 22
Šalčiūnaitė Valė ryš. 433, 435
Šalyj SG ag. žr. Šaltis Alfonsas 439, 445
Šalkauskis (Šalkauskas) Steponas 662, 680
Šalmas žr. Širvinskas Adomas 561
Šalna SG ag. žr. Chainauskas (Lopačinskas) Antanas 439, 445
Šalna žr. Banėnas Petras 493
Šalna žr. Matuzevičius Jonas 598, 604
Šaltenis Rapolas 498
Šaltenytė Apolonija ryš. 528
Šaltinis ag. 309
Šaltis Albertas prtz. 275
Šaltis Alfonsas-*Šalyj* SG ag. 439
Šaltis Edmundas (1941 m. nukankintas Rainiuose) 275
Šaltis Jonas prtz. 275
Šaltis Lionginas 275
Šaltys (Šalčius) Bronius-*Sakalas* 628, 664, 668
Šaltys (Šalčius) Stasys-*Labutis*, *Mikelis* 664, 668
Šaltytė Anelė ryš. 454
Šamatulskienė Marijona 655
Šapyras Žąsytis aktv. 703, 704
Šapoka MGB plk. 613
Šapranauskas Bronius prtz. 255
Šapranauskas Danielius prtz. 255
Šaranin Fiodor Dmitrijevič MGB str. 416
Šarauskis Adomas 628, 630, 671
Šarka Juozas 695
Šarka prtz. 628
Šarkaitė Janina 699, 700, 711
Šarkanienė-Pranskūnaitė Genovaitė 480
Šarkienė Petrė
Šarkis žr. Sabaliauskas Steponas 489, 490, 560, 561
Šarkiūnėlis (Šarkiūnas) Bronius prtz. (vėliau – aktv.) 256
Šarokov Ivan Agafonovič MGB str. 415
Šarūnas ag. 309
Šarūnas ag. SG 549
Šarūnas SG leg. prtz. Šimkus Stasys 554, 555, 558, 578
Šarūnas žr. Juozapavičius Vladas 448
Šarūnas žr. Katinas Gediminas 678
Šarūnas žr. Petrauskas Jonas 744
Šarūnas žr. Pivoras Vytautas 560
Šarūnas žr. Ryliškis Antanas 447
Šarūnas žr. Slučka Antanas 590, 591, 593, 738
Šarūnė ryš. žr. Veličkaitė Valė 381, 384
Šarvas žr. Čičelis Stanislovas 543, 545
Šatas ag. 490
Šatas Juozas prtz. 206
Šatas Mykolas prtz. 206
Šateika Jonas prtz. 189
Šatkus ryš. 355
Šatrov Sevastei Isajevič str. 313
Šaučiūnas (Šiaučiūnas) Vytautas 31, 49, 68
Šaučiūnas Jonas-*Neris* 206
Šaučiūnas Petras-*Žiogas* 206; 68 nuotr.
Šaulinskas Stasys 674
Ščepavičius Pranciškus kng. 107
Ščitilnikov MGB 303, 304
Ščiurinskaitė Zosė 321
Šečkus plk. 198
Šedbaras Antanas ryš. (iš Dvyliškės k.) 677, 679, 688
Šedbaras Bronius (iš Dvyliškės k.) 678
Šedbaras Jonas (iš Gaidėnų) 636
Šedbaras Jonas (iš Lingių) tėv. 674, 675

Šedbaras Jonas 679
Šedbaras Juozas (iš Patulės k.) 658
Šedbaras Juozas str. (iš Paežerio k.) 678
Šedbaras Juozas, Stasio 690
Šedbaras Jurgis 679
Šedbaras Petras 679
Šedbaras Simas 676, 683
Šedbaras Stasys 679, 688
Šedbaras Stasys str. sūn. 675
Šedbarienė Marijona 654
Šedys prtz. 271
Šeduikis Albertas 305
Šeduikis Aleksas 386
Šeduikis Balys prtz. 532
Šeduikis Vytautas prtz. 532
Šeduikis žr. Bražeika Vladas 571
Šeduikytė Vytautė 306
Šegžda Juozas 679
Šėgžda Juozas aktv. 629
Šėgžda Kazimieras prtz. 681
Šegžda Nikodemas 679
Šemelis Vincas ryš. 576
Šemeta Vladas 642
Šemežys Juozas-*Tikras Brolis* 37 nuotr.
Šemežys Mykolas-*Putinas* 37 nuotr.
Šepikas Bronius 642, 679
Šepliakova Kilikėja 359, 362, 363, 365, 367, 376
Šeputis Kazys-*Dobilas*, *Gediminas* 656
Šereika Jonas 326
Šerėnas inf. 433, 434, 435
Šerėnas Juozas 406
Šerkšnas 107
Šerkšnys Jonas 88
Šermukšnis inf. 421
Šermukšnis prtz. 32 nuotr.
Šermukšnis ryš. žr. Araminas Vincas 442, 443, 446, 511, 514, 515
Šermukšnis Vytautas prtz. 576
Šermukšnis žr. Čičelis Jonas 398
Šermukšnis žr. Sinius Zigmas 448, 552
Šernas MGB vyr. ltn. 730
Šernas žr. Dilba Petras 666
Šernas žr. Dručkus Vytautas 448, 515
Šernas žr. Gaidelis Vladas, Juliaus ag. *Sakalas* 401
Šernas žr. Ruzgas Jonas 461
Šertvytis Algirdas-*Stumbras*, *Šurkus* 150, 151
Šeškanaitė Sofija 195, 196, 199
Šeškanaitė-Markevičienė Adelė mot., ag. *Marin* 195
Šeškanas Alfonsas-*Klikūnas* 201, 205
Šeškas žr. Vogulis Vytautas 601, 603
Šeškus žr. Klišys Jurgis, 352
Šeškus žr. Nemeikšis Vilius 584
Šeškus žr. Skurkis Antanas 346, 352
Šetkienė Donata 679
Šetkus Kazimieras 637, 679
Ševrianin Illarion Denisovič 414
Šiaučiūnas Jonas 36
Šiaučiūnas Petras-*Erelis* 602
Šiaučiūnas Vytautas (Stankūnų k.) 64
Šiaučius žr. Andriuškevičius Petras 305
Šiaurys SG leg. prtz. Kalytis Bronius 575, 594, 598, 604
Šiaurys ryš. žr. Skemundris Kostas 225
Šiaurys žr. Galminas Antanas 650, 656
Šiaurys, *Viesulas* žr. Morkūnas Jonas 444, 446
Šibaila Juozas-*Diedukas*, *Merainis* 211, 490, 491, 562, 590, 591, 593, 594, 597
Šidlauskas Albinas-*Žalgiris* 262, 268, 269; 76 nuotr.
Šidlauskas Balys-*Dobilas* 400, 509, 511, 514, 545; 104 nuotr.
Šidlauskas Jonas prtz. 260, 262; 76 nuotr.
Šidlauskas Stasys-*Tigras* 585, 586
Šiekštelė Zigmas 73
Šiktorov Konstantin Semionovič MGB str. 416
Šiktorov Vasilij Semionovič MGB str. 416
Šikus Balys-*Vijūnas* 489, 560, 561
Šilas ag. 421, 598
Šilas Antanas-*Kovas*, *Šaltenis*, *Karvelis* 187, 188, 191
Šilas žr. Narušonis Vladas 722
Šilas žr. Pocius Leonas
Šilas žr. Stelmokas Evaldas 654, 666, 677
Šileikaitė Elytė 472, 474, 476, 479
Šileikienė Ona (Petro mot.) 396
Šileikienė Teresė 371
Šileikienė-Rimšaitė Ona 365, 371, 372
Šileikis (Pošys-Šileikis) Jurgis 358–360, 362–367, 371–373, 375
Šileikis Aleksas 364, 366
Šileikis Antanas (Petro tėv.) 396
Šileikis Antanas 369
Šileikis Ipolitas 369
Šileikis Osvaldas 361

Šileikis Petras-*Kietis* ryš. 380–385, 389, 390, 396
Šileikytė Aldona 372, 382, 384, 386
Šileikytė Aurelija 396
Šileikytė Elvyra 396
Šileikytė Janina 369
Šileikytė Marytė 369
Šileikytė Vilija 369
Šilinis Romualdas Jonas str. 276
Šilinskas 81
Šilinskas Jonas 79
Šiliukas ag. (N. G.) 53
Šiliūnas Antanas 265
Šiliūnas Antanas ltn. 254
Šiliūnas Jonas 265
Šilytė Valė ryš. 486
Šimaitis Aleksas 687
Šimaitytė Grasilda 721
Šimašius Konstantinas kng. 485
Šimelionis J. 365
Šimėnas Jonas-*Berželis* 65 nuotr.
Šimėnienė 46
Šimkūnaitė Ona ryš. 551
Šimkūnas Balys-*Papartis* 447
Šimkūnas Bronius-*Daugirdas* 577, 578
Šimkūnas Jonas 519
Šimkūnas Petras-*Klajūnas* 504
Šimkus ag. žr. Noreika Zenonas 618
Šimkus Kazys-*Liudas* 151 nuotr.
Šimkus Petras-*Trenksmas* 43 nuotr.
Šimkus Pranas 618
Šimkus Stasys (leg. prtz. *Šarūnas*) SG spec. ag. *Šturmas* 219, 548, 558, 560, 573, 575, 578, 582, 586
Šimoliūnas Aleksas 114, 116
Šimonienė Ema prtz. 68 nuotr.
Šimonis SG ag. žr. Šinkūnas Bronius 586, 596
Šimulynas Stasys prtz. 152 nuotr.
Šinkūnas Antanas prtz. 304
Šinkūnas Bronius-*Laimutis*, *Uošvis*, SG ag. *Šimonis* 220, 586
Šinkūnas Kazys-*Ožys* 39 nuotr.
Šinkūnas Leonas-*Kipšiukas*, *Kipšas* 567, 568
Šinkūnas Vytautas-*Kariūnas* 219, 579; 49, 63 nuotr.
Šinkūnas Vladas-*Juziuks*, ag. *Kareckas* 290, 304, 305
Šinska Albinas-*Putelė* 66
Šipulskis žr. Daukša Ignas 598, 599, 604, 605, 606
Širеika Jonas-*Pyragaitis* 461
Širvienė Ona 680, 682
Širvinskaitė Bronė d. 260
Širvinskaitė Veronika d. 260
Širvinskas Adomas-*Šalmas* 561
Širvinskas Vladas tėv. 260
Širvinta ag. žr. 589
Širvys Antanas 641, 682, 683
Širvys Motiejus tėv. 681
Širvys Petras sūn. 681, 688
Šyvokienė-Kraujelytė Janina 576
Škalikov MGB tard. 517
Škirpa žr. Riūka Jonas 305
Šlajus Kazys-*Dragūnas* 693, 694, 695
Šlajūtė Ona 695
Šlapelis 65
Šlapikas Antanas 673, 686
Šlėgeris Adolfas prtz. 278
Šlėgeris-*Tėvas* 284
Šleževičius Jonas 747
Šleževičius Juozas 747
Šleževičius Stasys 747
Šleževičiūtė Danutė-*Audronė* 742, 743
Šleževičiūtė-Aliulienė Zofija 742; 29 nuotr.
Šlikta Jurgis (Jurka) prv. 588
Šliomka aktv. 324, 325
Šližinskas Antanas prtz. 193
Šneika aktv. 324, 325, 326
Šnekutis žr. Mizeikis Stasys ryš. 442, 446
Šnekutis, *Pijokas* žr. Janionis Kazys 586, 596, 601
Šniaukšta Vladas prtz. 660
Šnioka prtz. 271, 272
Šniukšta Leonas kng. 156
Šokurov Nikifor Nesterovič MGB str. 415
Šomka Juozas-*Čerčilis*, *Milotas* KLT n. 195, 197, 198, 200, 201, 205, 598, 599, 600; 53, 172 nuotr.
Špėlis Boleslovas 175
Špokas prtz. 151
Špokas žr. Černius Petras 222
Špokevičius Vytautas-*Katrė* 275, 276
Špokevičiūtė-Visockienė Danutė 275
Štaras Bronius 559
Štaruolis Grigalius-*Plienas* 586
Štaruolytė Marytė prtz. 140

Štatas ag. 560
Štinkienė Emilija 276
Šturmas SG spec. ag. žr. Šimkus Stasys 219, 548, 554, 556, 563, 564, 571, 573, 577, 578, 580–582
Šturmas žr. Palionis Juozas 233
Šubniakovas F. G. 249
Šukevičius 534
Šukienė Juozapa 663
Šukys Bronius 34, 35
Šukys Lionginas-*Berželis*, *Meškėnas*, *Vanagas, Perkūnas*, *Senis* 598, 601, 602, 605
Šulckienė Vanda aktv. 510
Šulckus aktv. 510
Šulčius Vladas 258
Šulskis aktv. 510
Šulskis Antanas-*Šulas*, *Šilas* 187
Šulskis J. 395
Šulskis Vytas 81
Šulskus Antanas-*Nemunas* 492, 495, 496
Šulskutė Eleonora-*Žibutė* prtz. 495
Šuminaitė Janė d. 537
Šuminas Albertas 458
Šuminas Jonas 457, 458
Šuminas Jonas sūn. 537, 539
Šuminas Juozas sūn. 537, 539
Šuminas Kazys 399
Šuminienė Marė mot. 537
Šuparas Pranas 706
Šustikaitė Romutė 530
Šustikas Vincas Silvestrovičius prtz. 405, 406, 407
Šustikas Vincas, Silvo prtz. 526
Šutinys Jonas-*Paleckis* 233
Šutov MVD ltn. 294
Šutovas MGB 44
Šūvis žr. Banys Juozas 580
Švalkūnas Vladas 654
Švedarauskas Antanas 113
Švedarauskas Juozas 113
Švelnikas Povilas-*Voldemaras* 565
Švelnys Alfonsas 268
Švelnys Bronius, Jono dsd. 42, 44, 45, 47, 70
Švendravičienė Veronika mot. 137, 138
Švendravičius Jonas tėv. 137, 138
Švendravičiūtė Marcelė d. 138
Švilpa Pranas-*Barzdyla* 485; 99 nuotr.
Švinas žr. Stanišauskas Bronius 690
Švitrinas Vladas-*Švogeris* 681, 682
Švitrinienė-Žiautytė Adelė 681
Švytrūnas žr. Venskus Steponas 699, 700, 702, 707, 710
Švyturys Juknius Pranas 691, 702, 703, 711
Švyturys prtz. 384
Švyturys žr. Basys Leonardas 445
Švyturys žr. Purevičius Simonas 427, 442, 455
Švogeris žr. Švitrinas Vladas 681
T. J.-*Vladas* (Strazdelis Jonas, Petro) ag. 234, 239
Tabulevičius Povilas ryš. 260
Tadul Mamertas prtz. 504
Talačka Stasys-*Šermukšnis* 211
Talius Antanas 326
Talius Jonas 326
Talius Jurgis 326
Talutis Kazys tėv. 322
Talutis Vytautas sūn. 322
Talutytė Adelė-*Žiežirba* prtz. 290, 589
Tamašauskas-*Kunigas* 628
Tamkevičius Sigitas kng. 62
Tamm Aleksandr Ernestovič RA mjr. 414
Tamošaitienė-Širvytė Irena 682
Tamošaitis Antanas-*Rubinas* 743, 744
Tamošaitis Juozas 685
Tamošaitis Pranas 634
Tamošaitytė Onutė (Anita) ryš. 744
Tamošaitytė-Žymantienė Janina 672
Tamošiūnaitė Aldona-*Aušrinė* ryš. d. 466, 469, 470, 477, 478; 18 nuotr.
Tamošiūnaitė Elena-*Snaigė* ryš. d. 466, 469, 475, 478; 17 nuotr.
Tamošiūnaitė Marytė 634, 635
Tamošiūnaitė-Glemžienė Eugenija 262
Tamošiūnaitė-Graičiūnienė Stanislava mot. 274
Tamošiūnas Antanas 324
Tamošiūnas Ignas SG ag. *Aštrus* 602, 605
Tamošiūnas Julius sūn. 274, 275
Tamošiūnas Julius tėv. (Stanislavos) 275
Tamošiūnas Julius-*Žaibas* sūn. 466, 467, 469, 470; 19 nuotr.
Tamošiūnas Juozas tėv. 469
Tamošiūnas Kazys sūn. 466, 468–470
Tamošiūnas Petras prtz. 262
Tamošiūnas Petras-*Simas* 208
Tamošiūnas Pranas 192
Tamošiūnas Teofilis sūn. 274

Tamošiūnas Vytautas 470
Tamošiūnienė-Mieliūnaitė Veronika 324
Tamošiūnienė Teresė 469
Tamulėnaitė Emilija 280
Tamulėnaitė Milė 282
Tamulėnaitė-Mažuikienė Aldona ryš. 277; 82 nuotr.
Tamulionis Antanas-*Žiemys* 206, 209; 48 nuotr.
Tamulionis Steponas ryš. 210
Tamulionytė Adelė ryš. 212, 213
Tamulis-Kulkys Kazys-*Perkūnas* 631, 640, 649
Tamulytė-Kulkytė Ona 631
Tanina ag. 510
Tarabilda 141
Tarakavičius Antanas prtz. 408
Tarasevičienė Julija ryš. 568
Tarasovič str. 504
Tartilaitė Elena d. 501
Tartilaitė Ona 512
Tartilaitė-Kriščiūnienė Kostancija ryš. 510, 513
Tartilaitė-Pupkienė d. 501
Tartilas Silva tėv. 501
Tartilienė Anelė mot. 501
Tarulis prtz. 415
Tarvydaitė E. 584
Tarvydaitė Janina 697, 698
Tarvydas Edvardas (Eduardas)-*Granitas* 692
Tarzanas SG leg. prtz. žr. Chainauskas Antanas 567, 568, 600
Tarzanas žr. Aidukas Adolfas 511, 513–519
Tarzanas žr. Guiga Stasys 568, 570, 586, 587, 607
Tarzanas žr. Mišeikis Vladas 653
Tarzanas žr. Puzanas Zenonas 568, 569
Tarzanas žr. Radzevičius Alfonsas 449, 489, 549, 551, 555–559, 562, 575
Taujanskas Antanas str. 213
Tauras ag. žr. Paknys Kastantas 600
Tauras žr. Bulka Juozas, Vinco 446, 568, 600
Tauras žr. Lankauskas Petras 650, 678
Tauras žr. Raškevičius Bronius 490
Tauterys Norbertas-*Slibinas*, *Mintaudas*, *Norba* 239, 250, 255
Tauterys Vytautas prtz. 237, 255
Tautgaila žr. Ablošinskas Pranas 741
Tautietis žr. Sabaliauskas Viktoras 579, 593
Tautkevičius-Tautkus Juozas-*Genys* 692, 699, 700, 702, 707, 710; 173 nuotr.
Tautvilas, *Žemaitis*, *Baronas* žr. Jurgaitis Simas 628, 630, 632, 642, 647, 650, 654, 675, 683
Tautvydas žr. Mockus Antanas 618, 625
Tautvydas, *Stumbras* žr. Janulis Mykolas 586, 603, 604
Teleginas MGB j. ltn. 415
Temnov Nikolaj Fiodorovič MGB 436, 437
Tenikaitis Jurgis, Jono-*Dūda*, SG ag. *Butkus*, *Aleksas* 563, 566, 571, 741
Tenikaitis Petras-*Marsas* 622, 623
Terekienė Adelė ryš. 293
Terekienė Emilija ryš. 293
Terepaitis Jonas 656
Teriochinas MGB tard. 741
Terleckas Antanas dsd. 32
Tėvas žr. Čičelis Jonas 448, 512, 545
Tėvukas žr. Klibas Jurgis 356
Tigras SG ag. žr. Srėbalius Feliksas 449, 561, 565, 567, 568, 571, 573, 579, 580, 601, 602
Tigras prtz. 32 nuotr.
Tigras prtz. 487
Tigras žr. Čepukonis Vaclovas 219, 220, 226, 227, 574, 578, 581, 582, 585, 588, 596, 598
Tigras žr. Čižas Jurgis 352, 356
Tigras žr. Krivickas Vladas 196, 199
Tigras žr. Novikas Stasys 564
Tigras žr. Šidlauskas Stasys 585, 586
Tigras žr. Zaptorius Dominas 423, 427, 444
Tijūnėlienė Teofilė 448, 458, 535; 113 nuotr.
Tijūnėlis Albertas prtz. 459, 535; 122 nuotr.
Tijūnėlis Antanas-*Liepa* 584
Tiktarovas mlc. 346
Tilvikas žr. Navakas Julius 602
Tilvytis Albertas 460
Tilvytis Kazimieras 460
Tilvytis Klemensas sūn. 463
Tilvytis Petras tėv. 463
Tilvytytė Dalia d. 463
Tilvytytė Teklė d. 463, 519
Tilvytytė Valerija 460
Timinskas Julius MGB kap. 495
Timinskas Kleopas-*Maras* 43 nuotr.
Timinskienė Marijona 635
Timinskienė Marijona, Antano 690
Tindžiulis Albinas-*Dėdė* kap. 261
Tindžiulis Gediminas Alfonsas, Povilo-*Sakalas* dsd. 39, 40, 42–44, 47
Tindžiulis Nikodemas tėv. 268

Tindžiulytė Stasė, Broniaus 70
Tindžiulytė-Mikšienė Bronė d. 268
Titinienė 555
Titnagas SG ag. žr. Pakaušis Vytautas (Lukys-Lukenskas) 602, 603, 605, 606
Titnagas žr. Bulka Jeronimas 423, 448
Titnagas žr. Puodžiūnas Kazys 561, 564
Tiurinas MGB 44, 67
Tyla Jonas-*Vaišvila* 448
Tyla Petras 553
Tyla V. 382, 384
Tylaitė Angelė ryš. 490
Tylaitė Elena 610
Tylaitė Zosė-*Gulbė* 233
Tkačenko NKVD 407
Tolišauskas Steponas prtz. 736
Tolvaiša Jonas 632
Tomas SG ag. žr. Kregždė Kazys 218
Tomas žr. Kisielius Gaudentas 613, 722, 724
Tomas žr. Kontrimas Antanas 702, 707, 709
Tomas, *Aušra* žr. Burneikis Anicetas 494
Tomaševičius Juozas prtz. 320, 321
Tomaševičius Povilas 320, 321
Topočko aktv. 407
Trainys 262
Trainys Jonas 326
Trakėnka žr. Stankevičiūtė Alfonsė ryš. 134
Trakimas Benediktas-*Genelis* 158, 160, 162
Trakimas Juozas KGB mjr. 98, 99
Trakšelis str. 628
Tranelis Pranas 487
Tranienė šn. 349
Trapaitė Elzė 717
Trapas Petras 714, 717
Traškinas F. Aktv. 364
Trechleb Vasilij Zacharovič MGB str. 416
Trečiokas Edvardas 46, 70
Trečiokas Povilas prv. 280
Treigys prtz. 543, 544
Treinys Romas (vienuolis) 500
Treinytė Veronika 431
Trijonienė-Jončaitė Elzbieta 683
Trijonis Pranas-*Jaunutis* 643, 646, 654, 661; 170 nuotr.
Trijonytė Stanislava-*Saulutė* prtz. 666
Trimitas žr. Butrimas Bronius 419, 512, 514
Trimitas žr. Gaidelis Kazys 448
Trimitas žr. Gailius Vaclovas 702, 709, 710
Trimitas žr. Kepalas Liudas 447
Trinkūnaitė Aldona ryš. 420
Trinkūnas Jurgis-*Dagys*, *Dagilis*, *Barzda* 447, 514, 549
Trinkūnas Kastantas 420
Trinkūnas Kostas 422
Trinkūnas Pranas 518
Trinkūnas Pranas-*Audra* ryš. 517
Trinkūnienė Ona 436
Trispalvis žr. Čivilis Alfonsas 560
Trišeikin mlc. 349
Trofimov Ivan Alistarovič MGB str. 416
Trofimovas J. dsd. 62
Trofimovas Maksimas aktv. 502, 503
Trofimovas MVD mlc. 510
Tručinskas Antanas 226
Tručinskas Antanas 228
Trumenas, *Putinas* žr. Pilitauskas Antanas 650
Trumpaitė Bronė 321
Trunca Kostas ryš. 79, 89
Truska Liudas 397
Tūbelis Antanas str. 258
Tūbelis Lionginas str. 258
Tubelis Povilas 271
Tubinas Jonas 558
Tubis 216
Tubys Kazimieras-*Garnys*, *Žvalgas* 494, 496
Tučas Juozas-*Ąžuolas*, *Linksmutis* 570; 68 nuotr.
Tučas Robertas-*Barzdyla* 599; 68 nuotr.
Tuja ryš.žr. Karvelytė Anelė 580
Tujinov MGB kap. 423
Tukinas Ivanas 349
Tulušis Tadas 704
Tumas Antanas 447
Tumėnas Albertas prtz. 460
Tumėnas Antanas prtz. 459, 460, 461
Tumėnas Bronislovas 459; 129 nuotr.
Tumėnas Jonas prtz. 460, 461
Tumėnas Klemensas prtz. 459–462
Tunkevičius Povilas-*Kostantas* 59 nuotr.
Tupėnas ag. žr. Valantinas Antanas kng. 240, 249–251, 252, 262, 269
Tupėnas Petras-*Ąžuolas* 283, 284, 285
Tūra Petras-*Jokeris* 23 nuotr.
Turistas ag. 56
Turkevičius Mykolas 194
Turkienė Barbora 300
Turkovas str. vrš. 257

Tuskėnas Juozas 553
Tuvim ag. žr. Mikuckis Juozas 145
Tuzikas ag. 561
Tvaska Antanas-*Tėvas* 39 nuotr.
Tvaska Bronius tėv. 138
Tvaska Kostas-*Rugelis* 51 nuotr.
Tvaskaitė Bronė d. 137, 138
Tvaskienė Teodora mot. 138
Tvaskus Petras-*Špokas* 193
Tverkus Ipolitas-*Vidas* 744
Ubonis Jonas prtz. 543
Ubonis Juozas prtz. 543
Ūdra, *Lukštas* žr. Bagdonas Kazimieras 628, 664, 668
Ugnis ag. 595
Ugorj SG ag. žr. Biveinis Stasys, Antano 409
Ukrainietis žr. Bartušas Jonas 607
Ūksa Anzelmas 660
Ūksa Juozas 660
Ūksa Petras 636, 637
Ūksa žr. Gudauskas Juozas 636
Ulevičius mlc. 346
Ulys ag. žr. Puodžiūnas P. 595
Ulys Jonas 34, 35
Uljanov Pankratij Tarasovič MGB str. 416
Ulozaitė-Lašinskienė Danutė-*Liepa* dsd. 119
Ulozas Zigmantas 121
Umbrasa (Pėsčiukas) Alfonsas aktv. 502, 505
Umbražiūnas ryš. 417
Uosis ag. SG. žr. Vikanis Vladas 130 nuotr.
Uosis Vincas 421
Uosis žr. Graužinis Balys 511, 512, 548, 549, 590
Uosis žr. Kučinskas Česlovas 52
Uosis žr. Laurikėnas Bronius 552
Urbancev MGB vrš. mjr. 303
Urbas Antanas-*Karaimas* 198
Urbelytė 71
Urbikas Vytautas 184
Urbonas 83
Urbonas Feliksas-*Algirdas* 186, 692, 701–703, 711–713; 158 nuotr.
Urbonas Juozas-*Jonukas* 692, 702, 712
Urbonas Leonas-*Kęstutis* 692, 702, 711; 158 nuotr.
Urbonas Mykolas-*Liepa* 233, 489, 552, 560, 561; 78, 81 nuotr.
Urbonas Oskaras 173
Urbonas Silva (Silvijus)-*Lapinas* 233; 140 nuotr.
Urbonas Stasys prtz. 736
Urbonavičius Juozas prtz. 72, 73
Urbonienė-Stankutė Aleksandra 683
Urbšas Adolfas gen. 395
Urbutis Juozas 715, 716
Urlikas Kęstutis 388
Usačiovas MGB 44
Ūsas žr. Kaukėnas Jeronimas 418
Ūselis Antanas 694
Ūsorius žr. Kregždė Kostas 603
Usovas MVD ltn. 408
Utkina Ksenija Andrejevna gyd. 472–474, 479
Utkinaitė 355
Utkinas Ivanas 355
Utkinas str. 346
Uturys Bronius 232
Uzdila Juozas Vytautas 264
Uža žr. Vincevičius Jonas 598, 605, 606
Užemeckaitė-Bernikienė Petrė 660, 661
Užkuras Povilas str. 654
Užpalis žr. Grigonis Leonardas (Leonas) 739
Vabalas Jonas 13 nuotr.
Vagnorius Gediminas 97
Vaičekauskas 65
Vaičekauskas Povilas dsd. 69
Vaičekauskas Vytautas Antanas, Povilo-*Žuvėdra* dsd. 38–40, 43, 44, 47
Vaičekonis Antanas-*Šermukšnis* 39 nuotr.
Vaičekonis Juozas-*Meška* 39 nuotr.
Vaičėnaitė Emilija 381
Vaičėnas Balys-*Liubartas*, *Pavasaris* 380, 381, 390, 398, 413, 448, 505, 514, 537, 545, 549; 89 nuotr.
Vaičienė 9, 11
Vaičienė Janina 660
Vaičiukėnas (Vaičiukas?) Bronius-*Darius* ryš. 446
Vaičiulis Kazys 38, 69
Vaičiūnaitė Ona 301, 302
Vaičiūnas Gintaras 7, 496, 498
Vaičiūnas Vladas-*Bigūnas* 276
Vaičiūnienė Veronika 301
Vaičius Vincas 636
Vaičius Zigmas 636, 676
Vaičys Jonas aktv. 349
Vaičys Juozas 684
Vaičys Zigmas 642, 656, 667, 675, 683, 684, 687

Vaičytė Stasė 667
Vaidakavičienė Paulina 16 nuotr.
Vaidila žr. Butrimas Povilas 504
Vaidila žr. Dūdėnas Jurgis 453
Vaidila žr. Maniušis Bronius 454
Vaidilutė prtz. žr. Deveikytė Natalija 447, 486, 500, 501, 511, 549
Vaidotas prtz. 737, 738
Vaidotas žr. Jonča Vladas 613
Vaidotas, *Naras* žr. Pakštas Vytautas 430, 447, 498–501, 510, 549
Vaidūnas žr. Putrimas Balys 571
Vainauskas Juozas ryš. 413
Vainauskas Petras 643
Vaišnoras Albinas 516
Vaišnoras Antanas aktv. 414
Vaišnoras žr. Nausėda Juozas 735
Vaišnorienė Teklė 515, 516
Vaišvila Stanislovas 649
Vaišvila žr. Tyla Jonas 448
Vaitelis Aleksas-*Rimtutis* 596
Vaitiekėnas Vaclovas-*Barzdėnas* 568–570
Vaitiekūnaitė Onutė ryš. 66
Vaitiekūnaitė Paulina ryš. 66
Vaitiekūnas Linas 274
Vaitiekūnas Tautvilis-*Zubrys*, *Vėjas* 219, 220, 600
Vaitkevičienė aktv. 510
Vaitkevičius Antanas aktv. 510
Vaitkevičius J. 366, 394
Vaitkus Povilas 688
Vaitonis Antanas 217
Vaivada Bronius mjr. 466
Vaivada Stasys-*Karalius* 618, 620, 623, 625
Vaižgantas žr. Andriušis (Andriušas) Martynas 661
Vaižmužis Petras ryš. 207, 208, 210
Vakaris, *Ričardas* žr. Orlingis Mėčius 661
Valaitis Kazys prtz. 736
Valančienė mot. 659
Valančiūnas Mykolas-*Vaiduoklis*, *Aitvaras* 94 nuotr.
Valančiūnas Romualdas 501
Valantaitė Irena 664
Valantas Aleksas-*Žydrūnas* 664, 722
Valantas Petras 664
Valantiejus Juozas 679
Valantiejūtė Morta 10 nuotr.
Valantinas Antanas kng., ag. *Tupėnas* 37, 240, 242, 248–253, 269
Valašimas Jonas sūn. 22
Valašimas Jonas tėv. 22
Valatka Povilas-*Nykštukas* 195
Valavičienė Julija, Jurgio 690
Valavičius Bronius, Antano 690
Valcenavičius Vaclovas 696
Valeikienė Antanina 161
Valentėlis Alfonsas-*Bankininkas Vailokaitis* 603; 68 nuotr.
Valentėlis Edvardas ag. *Žiedelis* 37, 240–242, 247, 249, 251, 252
Valentėlis Kazys-*Pavasarėlis* 249, 250
Valentėlis Vytautas-*Karukas* (*Laigūnas*) 249, 250
Valentelytė-Vasiliauskienė Bronė 251
Valentinas žr. Nausėda Algis 622, 625
Valevičius Donatas 12
Valevičius Aleksas 659
Valevičius Bronius 659
Valevičiūtė Janina-*Astra* ryš. prtz. 574, 581
Valevičiūtė Ona 659
Valevičiūtė-Uoksienė Elena-*Nida* 227, 231
Valikonis Antanas-*Slyvka*, *Viršila* 134, 136, 137
Vališis Stasys 639
Valiukas MGB j. ltn. 291
Valiukienė-Bulkienė Marijona-*Daina* ryš. 432, 433, 435
Valiukonienė-Čibiraitė Lionė 459
Valius žr. Dailydaitis Juozas 722
Valys Jonas 463
Valys Liudvikas
Valkūnas Antanas ryš. 600
Valonis Juozas-*Merkys* 49, 64, 65 nuotr.
Valskytė Virginija, ag. *Bitė* 410, 411
Valteris Aleksandras 666
Vanagai (1) ag. žr. Juodka Antanas 411
Vanagai (2) ag. žr. Juodka Juozas 520
Vanagaitis 143
Vanagas ag. 186
Vanagas ag. 309
Vanagas ag. 423
Vanagas Bronius ryš. 601
Vanagas Petras prtz. 218
Vanagas prtz. 654
Vanagas žr. Mažeika Viktoras 595
Vanagas žr. Račinskas Pranas 545
Vanagas žr. Ramanauskas Adolfas 575, 590, 592, 594, 595

Vanagas žr. Šukys Lionginas 598, 601
Vanagas žr. Žilinskas Edvardas 578, 599
Vansevičius Aleksandras MGB 294
Vapsva MGB leg. prtz. 588
Vapsva žr. Vizbaras Petras 588
Vapšys Alfonsas 72
Varanauskas Alfonsas 258
Varanauskas Juozas 241, 251
Varanavičius (Motiejus?) kng. 327
Varanius Jokūbas-*Dragūnas* 665
Varaškevičius aktv. 223, 224
Vargdienis žr. Žemaitis Petras 267
Varguolis prtz. gyd. 743
Varia ag. žr. B. Marytė (kng. Leoncavičiaus šeimininkė) 424, 425, 429
Variakojis Povilas prtz. 285
Varna (Varnas) Adolfas prtz. 313, 314, 315
Varnaitė Lucija 321
Varnas (Varna) Juozas prtz. 296
Varnas (Varna) Marinas prtz. 292, 296
Varnas ag. 718
Varnas Algirdas-*Gaidelis* 553, 554, 571, 610; 78, 81 nuotr.
Varnas Ignas aktv. 318, 321
Varnas Jonas-*Radvila* 304
Varnas MGB oper. obj. žr. Kemeklis Bronius 490, 562
Varnas str. 136
Varnas str. ltn. MGB 138, 139
Vartibavičius Antanas-*Tėvas*, *Piršlys* 295, 297, 298, 301–305, 307; 120 nuotr.
Vasaris SG ag. žr. Kalanta Kazys (Valys Vladas) 546, 571, 579, 580, 585, 586
Vasaris žr. Žičkus Steponas 653
Vasevičiūtė žr. Abariūtė Ona ryš. 293
Vasiliauskas Antanas 648
Vasiliauskas Petras ryš. 684
Vasiliauskas Zigmas 138
Vasiliauskienė Kazė-*Sutema* ryš. 733
Vasiljev Piotr Aleksandrovič MGB str. 416
Vasiljeva Antonina Vasiljevna 476, 479
Vasiljevas aktv. 306
Vasiljevas Jurgis-*Kietis* 155 nuotr.
Vasiljevas Kanofa 361, 363
Vasiljevas MGB pplk. 238
Vasiljevas KGB tard. 186
Vasiulis Ignas-*Karvelis* 423, 427
Vasiulis Stasys-*Putinas* ryš. 443
Vasiulis Vytautas prtz. 524, 525, 528, 530
VasiulisLeonas 524
Vasiulytė Janina-*Kaladytė* ryš. 524, 525, 526, 528–530, 572; 95, 97 nuotr.
Vasiulytė Marytė-*Aguonėlė* ryš. 524, 525, 548; 44 nuotr.
Vasiulytė Stanislava 524; 97 nuotr.
Vasiulytė-Padgurskienė Stanislava 524
Vaškelienė Antanina 480
Vaškelis Balys-*Kęstutis* 225
Vataitis Albinas prtz. 284
Vaupšas 31 nuotr.
Vaupšasovas (Vaupša, Vaupšasov) Stanislovas MGB plk. 609, 611
Vaznienė-Lengvenytė-Radzevičienė Ona prtz. 729, 730
Vaznonis Anicetas prtz. 138
Vaznonis Kazys-*Vėtra* 138, 140
Vaznonis Rapolas-*Džanas* 138
Vėbra Algis 21
Vėbra Balys 19, 21, 22
Vėbra Vytautas 21, 22
Vėbrienė Stefa 21
Vedernikov MGB pplk. 729
Vedrickaitė Elžbieta ryš. 430
Vėjas žr. Mackus Jonas 579, 580, 584, 588
Velanis Aleksas-*Tigras* 80 nuotr.
Velaniškis 224
Velaniškis kng. 223
Vėlavičienė 671
Velavičius-Vylius Ignas kap. 146
Veličkaitė-Šeduikienė Valė-*Šarūnė* ryš. d. 381, 382, 384–386, 390, 391
Veličkienė Zosė mot. 386
Veličko MGB 436
Velikonis Vladas-*Šernas* 225
Velykis Artūras ag. 35
Venckaitis Steponas-*Bijūnas*, *Algis* 161 nuotr.
Venckevičius Jonas 547
Venckus Bronius 652
Venckus J. („Puti timpa“) 662
Vensevičius Jonas-*Už̇a* 598
Venskus Steponas-*Švytrūnas* 699, 700, 702, 707, 710; 173 nuotr.
Venskutė-Gailienė Veronika-*Verikė* 691, 710; 173 nuotr.
Vepštas 46
Verbickas Antanas 496

Verikas Pranas, Alfonso MGB str. 416
Verpečinskis str. 654
Verpetas žr. Buika Antanas 586
Verpetas žr. Grevys Stepas 698, 699, 704, 705, 713
Vertelis Steponas 676
Veselovas Vasilijus aktv. 306
Veščiūnas Aleksas 260
Veščiūnas Leonas dsd. 40
Veter ag. SG žr. Presniakov Sevastjan Jestafijevič 409
Vėtra ryš. žr. Andrijauskas Algirdas 380, 381, 382
Vėtra žr. Rumša Stasys 692
Veverskis Kazys-*Senis* 143, 169, 171, 178
Vėželis inf. 421, 423
Vėžys 72
Vėžys žr. Juodka Jonas 448, 509, 511, 549, 550
Vidas žr. Tverkus Ipolitas 744
Vidauskas Jonas-*Ramūnas* 629, 632, 639, 640, 649, 650, 665, 687
Vidmantas žr. Danilevičius Henrikas 727, 738
Vidrickaitė Elžbieta-*Dilgė* ryš. 435
Vidrickas Antanas ryš. 433, 434, 435
Vienažindis Jonas str. 140
Vienažindys Juozas 530, 531, 532
Vienožinskis-Vienažindis Antanas 35
Viesulas ag. 310
Viesulas žr. Apacianka Justinas 553
Viesulas žr. Barčys Jonas 489, 560, 561
Viesulas žr. Gaidamavičius Julius 448
Viesulas žr. Guobužas Vytautas 529
Viesulas žr. Miškinis Vytautas 514, 586, 587
Viesulas žr. Rusteika Albinas 447
Vijeikis Pulgis-*Audrūnas* 509
Vijoklis žr. Baršauskas Julius 610
Vijūnas žr. Šikus Balys 489, 560, 561
Vikanis Vladas-*Virėjas*, SG ag. *Uosis* (Kasperavičius) 130 nuotr.
Vilčinskas Jonas-*Algirdas*, *Svajūnas* 160 nuotr.
Vildžiūnas Jonas MGB mjr. 597
Vilija ryš. žr. Žalnieriūnaitė Paulina (Apolonija) 554
Vilimas 274
Vilimas Antanas, Antano MGB str. 416
Vilimas Jonas 35
Vilimas Jurgis 278
Viliušis Stasys 642
Vilkaitė Stefa 64
Vilkaitienė-Orvydaitė Zofija 102
Vilkaitis 101
Vilkaitis Arvydas 101
Vilkaitytė-Karkalienė Audelė (Auda) 101
Vilkas Jonas 64, 65; 6 nuotr.
Vilkas Leonas 35
Vilkas Napoleonas prtz. 64
Vilkas prtz. 666
Vilkas Vincas 64, 65
Vilkas žr. Gimžauskas Petras 424, 425
Vilkas žr. Jonušas Antanas 691–693, 695, 696, 698, 700–702, 708–711
Vilkelionok str. 316
Vilnikas Petras prtz. 631, 650, 651, 663, 686
Vilnius žr. Krivickas Bronius 589, 591–593, 596, 602, 604
Viltis, *Litas* žr. Staniškis Sergijus 592–595, 597
Vilūnas Adolfas prtz. 486
Vilūnas Jonas, Antano prtz. 486
Vilūnas Vladas-*Kiškis* 462; 92 nuotr.
Vilutienė Aldona ryš. 7
Vilutis advk. 466
Vilutis Antanas-*Žilvytis* 498, 499
Vincas ag. 549
Vincas ag. žr. Bulka Juozas 448
Vincevičius Jonas-*Uža* 605, 606; 48 nuotr.
Vinciūnas Napoleonas 403
Vincukas ryš. žr. Karvelytė Vlada 580
Vingelevičius (Kazlauskas) Jonas-*Rabinas* 271
Vinslavienė 255
Virbickas Alfonsas-*Dangis* 211, 602
Virbickas Juozas prtz. 206
Virkutis ag. žr. Grikšaitė 692, 711
Viršaitis prtz. 267
Viršaitis žr. Saulius Jonas 462
Viršaitis žr. Snieganas Antanas 423, 447
Virvičius Mykolas prtz. 526
Viržintaitė Kostė d. 706
Viržintas Juozas tėv. 706
Viržintienė Marytė mot. 706
Vismantas Stasys 684
Visockienė-Špokevičiūtė Danutė 275
Visockis str. 138
Visokovičius Stanislovas-*Didelis* 376
Visvaldas žr. Kulys Stasys 578, 596, 599, 604
Viščius Anicetas 195
Višinskis Povilas 101

Višinskytė-Čepienė 101
Vištartas Feliksas, Juozo dsd. 38–41, 43, 47, 69
Vitas Stasys 358–362, 364, 366, 369
Viteikis Jonas prtz. 349
Vitkauskas Jonas 385
Vitkauskas Jonas-*Jaunutis* 695
Vitkauskas Stasys 142
Vitkus Pranas 335, 336
Vitkus Stasys 388
Vitkus Steponas 652, 662, 681, 685, 688
Vitkus Steponas str. 654
Vitkus Vincas-*Žvirblis* 629, 643–645, 678
Vitulis ag. 425
Vivalas Jaša 370
Vizbaras Kazimieras 5, 7
Vizbaras Petras-*Vapsva* 588
Vycius žr. Blinstrubis Bolius 672
Vynas žr. Dūdėnas Jonas 453, 456, 515, 550
Vytautas žr. Čiužas Česlovas 701, 708
Vytautas žr. Gaubtys (Rimkus) Francas (Fridrikas, Fricas) 654, 672, 674, 676, 682, 684, 688
Vytautas žr. Žemaitis Jonas 6, 590, 594, 597, 606, 738, 739, 742
Vytėnas Albertas-*Siaubas* 513, 514
Vytėnas Bronius-*Lapė* 62 nuotr.
Vytėnas Petras-*Siaubas* 398
Vytenis prtz. 558
Vytenis ryš. žr. Petkevičius Mečys 400, 442, 443, 446
Vytenis, *Gintautas* žr. Ivanauskas Vaclovas 656
Vyturys žr. Bitvinskas Vytautas 743, 744
Vyturys žr. Dumčius Petras 666
Vladas ag. žr. T. J. 234–238
Vladimirov MGB mjr. 507
Vogulis Albinas-*Sakalas*, *Miesčionis* 219, 220, 586
Vogulis Juozas str. 258
Vogulis Petras str. 258
Vogulis Vytautas-*Šeškas*, SG ag. *Dobilas* 219, 220, 600, 601, 603, 603
Voldemaras prtz. 734
Voldemaras žr. Švelnikas Povilas 565
Voldemaras, *Gylys* žr. Matuliauskas Adolfas 401, 417, 420
Volga ag. 310
Volk ag. žr. Frankonis Steponas, Jono 409
Vorobej SG ag. žr. Ivanov Leontij Jefimovič 410
Vorona SG ag. žr. Grigorjev Fiodor Vasiljevič 409
Voronin SMERŠ mjr. 153
Vosylius Vytas dsd. 110
Voskanjanas Voskanas 29, 30
Voveraitis žr. Gaivenis Balys 509–512
Z. V.-*Rozeta* ryš. 707, 708
Zabulionienė-Morkutė Zenona 483
Zabulionis Antanas-*Plienas* 444, 447
Zabulionis Juozas-*Katinas* ryš. 483; 135 nuotr.
Zaburskis Petras-*Svajūnas* 141 nuotr.
Zacharčiukas ag. (Stasys A.) 38, 39, 43, 45
Zacharovas MGB plk. 436
Zagreckas Povilas-*Ąžuolas* 563, 564
Zaicev Fiodor Aleksandrovič MGB tard. 121
Zakarauskas Leonidas Petrovičius (neviešas MGB bendradarbis) 410, 411
Zalagėnas Vytautas-*Susiedas* 39 nuotr.
Zaleckas Petras 686
Zaleckienė Joana 686
Zamarys 323
Zamas Juozapas 685
Zamauskas Bronius 351
Zaptorius Dominas (Dominykas)-*Tigras* 423, 444
Zapustas Antanas, Petro prtz. 206
Zapustas Marcelinas 214
Zapūstas Stasys ryš. 209
Zaremba Juozas-*Vareika* 188
Zaris Julius, Gabrio prtz. 438
Zarys (Zarinskas) Julius-*Liūtas* 446
Zasčižinskas 489
Zasčižinskas 560
Zaskevičius Stasys gen. 154
Zavadskienė 425
Zeifas Elijošius 162
Zelenkevičius Julius 534
Zelinskis MGB str. vrš. 196–198, 203–205
Zelnys Antanas-*Jokeris* 39 nuotr.
Zemeckis Stasys 686
Zeniakas MGB 562
Zibolis Jonas ryš., ag. *Aidas* 311
Zigmas SG ag. žr. Riauba Kazys 585, 586, 599, 601
Zikas Ksaveras 45 nuotr.
Zina ag. 45
Zinčenko MGB vyr. ltn. 399
Zinčkovskas Antanas 432

Zinkevičienė Zofija mot. 513
Zinkevičius Jonas 210
Zinkevičius Jurgis tėv. 506, 509, 513, 517
Zinkevičius Kazys-*Saldaitis* 96 nuotr.
Zinkevičiūtė Jadvyga d. 506
Zinkevičiūtė-Bacevičienė Felicija-*Laimė* ryš. d. 455, 506, 509–513; 125 nuotr.
Zinkevičiūtė-Šimkūnienė Elena ryš. d. 506, 507, 509, 513, 518–520
Zita žr. Lujanienė-Ivanauskaitė Emilija 602
Zitikienė Julija 431
Zitikis Algirdas-*Dobilas* 431, 447
Zitikis Juozas 431
Zizirskas str. 346
Zizirskas str. 349
Zykovas Loginas (Lionius) 465
Zlatkus Kazys 222
Zolba 19, 20
Zolbienė 20
Zolubas Algimantas 250
Zolubas Leonardas 46
Zubavičienė mot. ryš. 207
Zubavičius Vytautas-*Šeškas* 208
Zubavičiūtė-Galinienė Vincė d. ryš. 207
Zubov 405
Zubrys žr. Vaitiekūnas Tautvilis 600, 601
Zudin MGB kap. 382
Zudin MGB kap. 386
Zuikys Bronius 675
Zuikys Petras 675
Zulonas Vladas 585
Zuoza 218
Zuoza Juozas 55, 57
Žadeikytė Antanina 686
Žagaras Juozas-*Girdenis* 160 nuotr.
Žagaras Pranas prtz. 661
Žaibas SG leg. prtz. žr. Bulka Juozas 595, 598
Žaibas žr. Bauža Jonas 622
Žaibas žr. Eitutavičius Stasys 691, 693, 696, 697, 701–703, 711
Žaibas žr. Ivanauskas Petras 680
Žaibas žr. Tamošiūnas Julius 467
Žaibas žr. Žukauskas Balys 581, 582, 584
Žaibas, *Alaušas* žr. Pašilys Pranas 346–348, 350, 351
Žaibas, *Benamis* žr. Dautartas (Dautaras) Vytautas 632, 642, 646, 647, 650, 675, 683
Žaibas, *Drugelis*, *Drugys* žr. Račinskas Pranas 380, 381, 384, 385, 400, 444–446, 455, 512, 514, 520, 549
Žaibas, *Drūtas Vytas* žr. Survila Vytautas 584, 596
Žaidys Steponas ryš. 588
Žakšauskas Leonas-*Beržas* ag. 311
Žakšauskienė-Streikutė Damutė (Domicelė) 288, 289, 310
Žaldokas 73
Žalgiris ag. 422
Žalgiris žr. Cicėnas Petras 398, 457, 513–515, 517–520
Žalgiris žr. Girdziušas Česlovas ag. *Darius* 417, 418
Žalgiris žr. Kimštas Jonas 219–221, 443, 444, 551, 553, 555, 571, 573–576, 580, 581, 584, 589, 590, 592, 595
Žalgiris žr. Pakalniškis Antanas 692
Žalgiris žr. Petrošius Aleksas 648, 649, 678
Žalgiris žr. Striauka Kazys 691, 692
Žalgiris žr. Šidlauskas Albinas
Žaliaduonis Vincas-*Rokas*, *Diakonas*, *Cezaris* 417, 418, 420, 540, 554, 556, 564, 567, 591
Žalkauskas Vladas-*Astras* 271
Žalnieriūnaitė Paulina (Apolonija)-*Vilija* ryš. 551, 554, 564, 565, 566
Žalnieriūnaitė-Martinėnienė Genė-*Žibutė*, *Mėta* ryš. 418
Žaltys žr. Pancerna Jurgis 654
Žardinskaitė Jadvyga-*Daktaras Dolitlis* 33, 62, 137, 140
Žaržojus Juozas-*Prieauglis*, *Jazminas* 289, 309, 312, 587
Žąsinas Juozapas 492
Žąsytis Juozas 701
Žeimys Jonas-*Bitinas* 604; 48 nuotr.
Žeižys str. 324
Žekevičienė Liuda 21
Žekevičius Petras 21
Žekevičiūtė Stasė 21
Žekonis Alfonsas 191
Žekonis Jonas 190, 191
Žekonytė Verutė 190
Železnikov SMERŠ gen. ltn. 152
Želiabovskij ag. Cibulskis (mokytojas) 417
Želnys Petras 140
Želnys Vladas-*Stasys Maldusis* 175
Žemaitaravičius Andrius žr. Skeiveris Pranas 72

Žemaitienė-Gaškaitė Nijolė 250
Žemaitis ag. 423
Žemaitis SG ag. žr. Navalinskas Juozas 564, 577, 598
Žemaitis Jonas-*Maumedis* 105 nuotr.
Žemaitis Jonas-*Vytautas* 6, 590, 594, 595, 597, 606, 609, 738, 739, 742, 747; 161 nuotr.
Žemaitis Petras-*Vargdienis* 267, 271
Žemaitis Romas 158, 159
Žemaitis Vytautas gyd. 166
Žemaitis Vladas-*Audra* 43 nuotr.
Žemaitis, *Baronas*, *Tautvilas* žr. Jurgaitis Simas 628, 630, 632, 642, 647, 650, 654, 683
Žemaitis, *Dėdė Tomas*, *Etmonas* žr. Montvydas Vladas 597
Žemaitytė Cecilija ryš. 417
Žemčiugov NKGB 403
Žemgulis prtz. 693
Žerebenkov MGB pplk. prok. 456
Žėruolis žr. Puodžiūnas Povilas 489, 562–564, 571, 577, 578, 596, 598, 604
Žiaugra Petras 265
Žiaugrienė Emilija ryš. 265
Žibėnaitė Elena 485
Žibėnas Juozas-*Bitinas* (Valiulis Antanas) 6, 483, 486, 487, 488
Žibėnas Stasys-*Aušrys* 466
Žibika Vladas-*Dagilis* 219, 220, 586
Žibkus Antanas 638, 644
Žibkus Juozas tėv. 644, 645, 645
Žibutė ag. žr. Baltuškonytė O. 46, 47
Žibutė prtz. žr. Šulskutė Eleonora 495
Žibutė ryš. žr. Gurkšnytė Pulcherija 509, 513
Žibutė ryš. žr. Raslanaitė Angelė 511
Žibutė, *Rūpintojėlė* prtz. žr. Ramonienė Ona 557
Žičkus Steponas-*Vasaris* 653
Židonis ryš. 561
Žiedas prtz. žr. Daškevičiūtė Stasė 444, 446, 447, 549
Žiedas, *Karklas* žr. Gvildys Konstantinas 622
Žiedelis ag. žr. Valentėlis Edvardas 240, 249
Žiedelis Česlovas str. 211
Žiemys Gediminas, Jono 504
Žiezdrienė Uršulė 436
Žiežirba prtz. žr. Talutytė Adelė 589
Žigaitė Aldona ryš. 429
Žigelienė 494
Žila Napoleonas ryš. 588
Žilaitis Jonas 686
Žilėnaitė Julė ryš. 430, 433
Žilėnas Adolfas polic. vrš. 430
Žilėnas advk. prtz. 407
Žilėnas Aleksas 433
Žilėnas Balys-*Naras* ryš. 518
Žilėnas kap. polic. 405
Žilėnienė-Blažytė Genovaitė 430
Žilienė Zofija-*Klajūnė* 43 nuotr.
Žilinskas Edvardas-*Vanagėlis*, *Vanagas* 38, 268, 277–280, 578, 599; 68, 71 nuotr.
Žilinskas Vladas, Juozo 42, 70
Žilius ryš, 601
Žilys Aloyzas-*Žirnis* 60 nuotr.
Žilys Antanas-*Širšė* 206, 208
Žilys Jonas 194
Žilys Povilas-*Klevas*, *Audrūnas* 206, 207, 209–213, 491, 590, 591, 597
Žilvinas (*Žilvinis*) žr. Juras Jonas 492
Žilvinas žr. Burbulis Albinas 586
Žilvinas žr. Ramanauskas Vytautas 449, 552
Žilvitis prtz. 417
Žilvitis žr. Jurjonas Eduardas 691
Žilvitis žr. Rėbžda Bronius 692
Žilvytis žr. Vilutis Antanas 499
Žiogas ag. 423
Žiogas žr. Irtmonas Mėčius 666
Žitkevičius ag. *Kaimynas* 584
Žitkevičius Antanas-*Pušelė* 210, 211
Žiurkus Antanas tėv. 653
Žiurkus Pranas ryš. 653
Žiurkutė-Laurinaitienė Stasė 653
Žižiūnas 136
Žydrūnas žr. Valantas Aleksas 664
Žydrūnas žr. Valantas Aleksas 722
Žygas Antanas-*Aptiekorius*, *Jaunius*, *Sakalas*, *Vitaras* 183, 598, 604; 48, 53 nuotr.
Žygelis Jonas-*Ilgūnas* 489
Žygūnas žr. Kimštas Jonas 575, 590, 591
Žymantas Antanas, Izidoriaus 690
Žymantas Izidorius 643, 664
Žymantas Izidorius, Juozo 690
Žymantas Vacys 679
Žymantienė Marijona, Jurgio 690
Žymantienė-Grabauskaitė Elena 647, 687
Žymantienė-Tamošaitytė Janina 672
Žmogutis žr. Nečiūnas Simonas 492

Žolynas žr. Suvaizdis Mykolas 599
Žukaitė Valė 490
Žukaitė Valė 572
Žukas Juozas-*Gulbinas* 35 nuotr.
Žukas Pranas 662
Žukas Pranas, Motiejaus 690
Žukauskas Antanas-*Ryklys* 666
Žukauskas Balys-*Princas* 60 nuotr.
Žukauskas Balys-*Žaibas* 581, 582, 584; 86 nuotr.
Žukauskas Jonas prtz. 736
Žukauskas Petras prtz. 736
Žukauskas prtz. 285
Žukauskas Stasys prtz. str. 674
Žukauskas Stepas prtz. 736
Žukovskij ag. 35
Žukovskij plk. 144
Žukovskis Eldė ryš. 317
Žulonaitė Elzė 276
Župikovas Timofejus Nikolajevičius MGB plk.
Žuravliovas MVD tard. 453
Žuromskas 422
Žuromskas Antanas 496
Žuromskas Emilis 496
Žutautas J. prtz. 695
Žvainys žr. Gaidelis Kostas 524
Žvainys žr. Liuberskis Kostas 607
Žvainys žr. Striauka Domas 691, 692, 710
Žvalgas prtz. 280
Žvalgas žr. Grevys Jonas 704, 713
Žvalgas, *Garnys* žr. Tubys Kazimieras 494, 496
Žvalgas, *Žalgiris* žr. Striauka Kazys 710
Žvangutis, *Senelis* žr. Berčius Balys 462
Žvinys Juozas aktv. 510
Žvinys Steponas 369
Žvinys Vincas ryš. 557, 558, 561
Žvirblis (LTSR AT teismo pirmininkas) 110
Žvirblis Kazys-*Radvila* 231, 232
Žvirblis žr. Vitkus Vincas 629, 643, 644, 678

TURINYS

Pratarmė. Romas Kaunietis 5

POKARIO ANTISOVIETINIŲ ORGANIZACIJŲ NARIŲ,
POLITINIŲ KALINIŲ, TREMTINIŲ PRISIMINIMAI

Nuo Kupiškio iki Irkutsko (Sibiro tremtinės Onos Glemžienės prisiminimai) 9
Pasakoja Norberta Kietienė 17
Pasakoja Eufrozina Navickaitė-Skilinskienė 22
Pasakoja Algimantas Susnys 31
Pogrindinės jaunimo organizacijos Pandėlio vidurinėje mokykloje 35
Mes nebuvome anglų *Intelidžment Servis* žvalgybos agentai (iš Prano Skeiverio prisiminimų) 71
Iš partizano Jono Kadžionio lagerinių prisiminimų 78
Pasakoja Kazimieras Orvydas 101
Pasakoja Stanislovas Mykolas Naglis 110
Pasakoja Antanas Karoblis 111
Pasakoja Danutė Ulozaitė-Lašinskienė-*Liepa* 119

VYČIO APYGARDOJE

Pasakoja Bronislava Paliliūnaitė-Butienė-*Našlaitė* 134
Pasakoja Janina Glebauskaitė-Šaronienė 137

DESANTININKŲ PRISIMINIMAI

Pasakoja Zenonas Rombergas 141
Pasakoja Jonas Petkevičius (Pranas Varnas)-*Penkė Kūnas* 162

IŠ PRISIMINIMŲ APIE PANEVĖŽIO ŽALIOSIOS GIRIOS PARTIZANUS

Pasakoja Eugenija Balčiūnaitė 187
Pasakoja Kęstutis Kuzma 195
Pasakoja partizanų ryšininkai Antanas ir Stefanija Gaigalai 205

ALGIMANTO APYGARDOJE

Pasakoja Bronislovas Dugnas 215
Pasakoja Kostas Skemundris-*Šiaurys* 223
Pasakoja Antanina Mikėnaitė-Dundulienė 230

PILĖNŲ TEVŪNIJOJE

Iš MGB–KGB agento T. J.-*Vlado* prisiminimų....234
Iš prisiminimų apie MGB agentą *Tupėną*....240
Pasakoja Vanda Ruželytė-Mikėnienė....253
Pasakoja Jonas Glemža....260
Pasakoja Adolfas Bulovas....263
Pasakoja Lionginas Mikėnas....271
Pasakoja Stanislava Tamošiūnaitė-Graičiūnienė....274
Pasakoja Danutė Špokevičiūtė-Visockienė....275
Pasakoja Aldona Tamulėnaitė-Mažuikienė....277
Pasakoja Jurgis Skeberdis....283
Pasakoja Leonas Jasinskas....285

VYTAUTO APYGARDOJE

Rokiškio krašto laisvės kovotojų prisiminimai....288
Pasakoja Vytautas Jonas Magila....318
Pasakoja Veronika Mieliūnaitė-Tamošiūnienė....324
Partizano Petro Lūžos-*Papartyno* prisiminimai iš lagerių....327
Brinklių šeimos likimas....343
Apie partizano Prano Pašilio veiklą....345
Iš Algirdo Andrijausko prisiminimų....357
MGB agentų veiklos pėdsakais Šiaurės rytų Lietuvoje....398
MGB operatyvinė-agentūrinė veikla prieš laisvės kovotojus Švenčionėlių rajone 1950–1951 m.418
Juozo Bulkos dosjė....438
NKVD naudoti metodai (iš Vaclovo Mikalaičiuko-*Sakalo* prisiminimų)....449
Pasakoja Adelė Dūdėnaitė....451
Pasakoja Algirdas Čibiras....456
Pasakoja Bronislovas Tumėnas....459
Pasakoja Aldona ir Elena Tamošiūnaitės....466
Pasakoja Genovaitė Pranskūnaitė-Šarkanienė....480
Pasakoja Genovaitė Skardžiūtė-Dubauskienė....482
Iš Algimanto Kavaliausko prisiminimų....483
Pasakoja Klemensas Nečiūnas-*Urėdas*....488
Pasakoja Nocentas Černiauskas....496
Pasakoja Stasys Čižas-*Kasčiukas*....498
Pasakoja Elena Tartilaitė ir Valė Tartilaitė-Pupkienė....501
Pasakoja Felicija Zinkevičiūtė-Bacevičienė-*Laimė*....506
Pasakoja Stasė Gaidelytė....520
Pasakoja Stanislava Vasiulytė-Padgurskienė....524
Pasakoja Petras Kamarauskas....530
Apie darbą MVD organuose pokario metais pasakoja Juozas Marcinkevičius....532
Pasakoja Juozas Čibiras....534
Pasakoja Jonas Cicėnas....540
Pasakoja Stanislovas Čičelis-*Šarvas*....543
MGB specialiųjų grupių veikla Rytų Lietuvos partizanų srityje 1951–1956 m.....546

KĘSTUČIO APYGARDOJE

Iš Jono Balsio-*Sakalo* užrašų 612
Atsiminimai apie pokarį Upynos apylinkėse 627
Iš Vytauto Budvyčio-*Gedimino* prisiminimų 690
Pasakoja Juzefa Grevytė-Budvytienė-*Rasa* 703
Pasakoja Palmira Dargužaitė-Gestautienė-*Danguolė* 713
Iš prisiminimų apie Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės partizanus Gaudentą Kisielių-*Tomą, Arėją* ir Telesforą Kisielių-*Bitiną, Česlovą* 722
Iš prisiminimų apie partizaną Juozą Nausėdą-*Vaišnorą* ir kitus 735
Pasakoja Jonas Laurinskas-*Migla, Audra* 739
Pasakoja Zofija Šleževičiūtė-Aliulienė 742

Santrumpos ir paaiškinimai 748
Asmenvardžių rodyklė 752

PASTEBĖTOS KLAIDOS IR NETIKSLUMAI

Knyga, p.	Parašyta knygoje	Turi būti
V d., p. 559, 1309 nuotrauka	Nežinomas Žalgirio būrio partizanas	Mečislovas Irtmonas-*Žiogas*. Šilalės I-o būrio partizanas.
VI d., 88 nuotr. (1183)		Stovi du: Balys Graužinis-*Uosis* ir Mykolas Urbonas-*Liepa*. Sėdi: Vytautas Ryliškis-*Bitinas* (1183)
V d., p. 119, 10-a eilutė nuo viršaus.	Buvo trys broliai Uliukai...	Buvo trys broliai Guliokai...
V d., p. 123, 560.	Gutauskienė...	Gutkauskienė...
V d., p. 6, 15-a eil. nuo apačios	... iš jų didelis 69 procentai...	...iš jų 69 procentai...
V d., p. 554, nuotr. (AK-10)	Susitikimas prie partizanų bunkerio Žemaitijoje.	Susitikimas prie partizanų bunkerio Taujėnų miške *Žaibo* būrio stovykloje.
VI d., 92 nuotr.	4-as – Edvardas Juodvalkis-*Aras*. (1253)	4-as – Balys Putrimas-*Vaidūnas*. (1253)
II d. (2), p. 226, 227, 234, 237, 238, 240–247, 260–264, 300, 315, 316.	Vogulis Vytautas, Petro-*Dagilis*	Vogulis Vytautas, Petro-*Šeškas*
I d., p. 17, 881 ir II d. (2), p. 212, 248, 254, 323, 325, 326, 337.	Žibika (Žibikas) Vladas	Žibika (Žibikas, Žibeika) Vladas-*Dagilis*
VI d., nuotr. 37.	Priekyje sėdi du neatpažinti asmenys. (A-737)	Priekyje sėdi du: 1. Bartašius Jonas-*Saulius*, 2. Laucius Vincas-*Kirvis*. (A-737)
VI d., nuotr. 88.	Sėdi *Žilvytis*-(?), stovi nežinomas asmuo ir Mykolas Urbonas-*Liepa*. (1183)	Sėdi Ryliškis Vytautas-*Bitinas*, stovi Graužinis Balys-*Uosis* ir Mykolas Urbonas-*Liepa*. (1183)
VI d., p. 634, 651, 652	MGB ag. Bronė-*Bimbaitė*	MGB ag. Bronė-*Limbaitė*

Au54 **Aukštaitijos** partizanų prisiminimai / [sudarė Romas Kaunietis]. – Vilnius: Vaga, 1996- .
ISBN 5-415-01339-3 (įr.)

D. 7: Laisvės kovotojų prisiminimai: (knygos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ tęsinys). – Vilnius: Margi raštai, 2009

Kn. 1. – 2009. – 840 p., [ ] iliustr. lap.: iliustr. – Asmenvardžių r-klė: p. 752–815. – ISBN 978-9986-09-383-1

Šią – septintąją dalį – sudaro dvi knygos, į kurias sudėti skirtingo laikmečio ir įvairių kategorijų laisvės kovotojų prisiminimai. Jose skirta vietos ir neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo dalyvių prisiminimams, yra pasakojimų iš lagerių gyvenimo. Be to, šiose knygose savo prisiminimus publikuoja Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos laisvės kovotojai. Šioje dalyje plačiau nušviečiama ne tik laisvės kovotojų, bet ir sovietinių okupacinių struktūrų veikla, pateikiama dalis archyvinės medžiagos apie MGB agentų, agentų smogikų veiklą įvairiuose Lietuvos regionuose. Tad šias knygas dėl įvairaus jų turinio teko pavadinti „Laisvės kovotojų prisiminimai“, nors jos – serijos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ tęsinys.

UDK 947.45.083(093)+[355.42+
321.6(474.5)(093)+888.2-94

Laisvės kovotojų prisiminimai

Sudarė
Romas Kaunietis

Redaktorė
Genovaitė Savickienė

Apipavidalino
Aurelijus Petrikauskas

Spaudai parengė leidykla „Margi raštai“,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius,
www.margirastai.lt, margirastai@takas.lt
Spausdino AB „Aušros“ spaustuvė,
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas.

3-96-27997
LIETUVOS NACIONALINĖ MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA
R 09/21018

Išleistos šios **AUKŠTAITIJOS** ir **PARTIZANŲ PRISIMINIMŲ** k

I d. (1996 m., 909 p., 1000 egz.) Algimanto, Didžiosios Kovos ap tėvūnijos partizanų, ryšininkų, r 96 nuotraukos ir 14 aiškinamųjų straipsnių su archyviniais dokumentais.

II d., pirma knyga (1998 m., 725 p., 1000 egz.). Knygoje 77 Vyčio apygardos partizanų, rėmėjų prisiminimai, 66 nuotraukos ir 19 aiškinamųjų straipsnių su archyviniais dokumentais.

II d., antra knyga (2000 m., 718 p., 1000 egz.). Knygoje 58 Algimanto apygardos partizanų, ryšininkų, rėmėjų prisiminimai, 75 nuotraukos ir 12 aiškinamųjų straipsnių su archyviniais dokumentais.

III d. (2001 m., 1182 p., 1500 egz.). Knygoje 50 Prisikėlimo, Vyčio, Vytauto, Didžiosios Kovos apygardų partizanų, ryšininkų, rėmėjų prisiminimai, 90 nuotraukų ir apie 15 aiškinamųjų straipsnių su archyviniais dokumentais.

IV d. (2004 m., 671 p., 700 egz.). Knygoje 107 Pilėnų tėvūnijos, Vyčio, Algimanto ir Didžiosios Kovos apygardų partizanų, ryšininkų, rėmėjų prisiminimai, 84 nuotraukos ir keletas aiškinamųjų straipsnių su archyviniais dokumentais.

V d. „AUKŠTAITIJOS IR ŽEMAITIJOS PARTIZANŲ PRISIMINIMAI“ (2006 m., 983 p., 700 egz.). Knygoje 96 Prisikėlimo ir Kęstučio apygardų partizanų, ryšininkų, rėmėjų prisiminimai, apie 90 partizanų bei ryšininkų nuotraukų, įvairi archyvinė medžiaga.

VI d. (2008 m., 958 p., 700 egz.). Knygoje 122 Vytauto apygardos partizanų, ryšininkų, rėmėjų prisiminimai, 11 str. paruoštų Laimono Abariaus, papildoma medžiaga iš LYA (KGB) archyvų, 116 nuotraukų.

Aštuntoji knyga „MIŠKINIAI“ (2002 m., 354 p., 2000 egz.) – partizanų prisiminimų rinktinė. Joje per 70 partizanų, ryšininkų prisiminimų, straipsniai iš archyvų ir kitų leidinių, 23 nuotraukos ir 35 apygardų struktūrų bei bunkerių schemos.

ROMAS KAUNIETIS

ISBN 978-9986-09-383-1
9 789986 093831

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka
000567390